

AD INSIGNIA RENDI NOBILITATIS VETVST

DOCTRINA PRAESTANTIS VIRI, IOHANN.
phi à Knöringen, VVirtzeburgensis Ecclesiae Canonici, Et A
Custodis, patroni sui obseruandi, Hartmannus Schop
perus Nouiforensis.

Deo dante nihil potest inuidia.
Et Deo non dante nihil valet
labor.

Haec monumenta gerit virtutis Ego^{phus} auita,
Hoc insigne sua nobilitatis habet.
Annulus in clypeo nigrante notare videtur,
Quod sit amicitia non temeranda fides:
Vsus enim iunxit quos consuetudinis olim,
Annidus hos inter nobile faedus erat.
Sic duo Coniugij vinclis quicunq; ligati,
Dant impolluta Religionem fidem,
Principioq; carens & sine rotundus ubiq;
Annulus, hos firmans consociare solet.
Multa vetustatem legimus tribuisse coronis,
Præcipue gemmis aurea si qua fuit.
Hoc belli dicunt insigne fuisse superbum,
Atq; triumphantium prodigiale decus:

Primus enim muros qui vi conscendera
Illius merces hoc diadema fuit.
Diuitis ingenij vel si quis acumine clarus
Ardua se studijs extulit astra super.
Pro patria vel qui suscepit utile bel-
Fronde coronatum taliter esse ferum
Deniq; quisquis inauratam gestare co-
Cepit, is in summo semper bono.
Præcipue galea pulchras in vertice tri-
Aut magna plumas si quis habere
Sunt igitur meliora nouis diademata
Quæ monumenta sua gentis Ego^{phus}
His

FINIS.

Inc. 69^a

Ab p. 40

(vol. II)

S. Hiero-
nymus

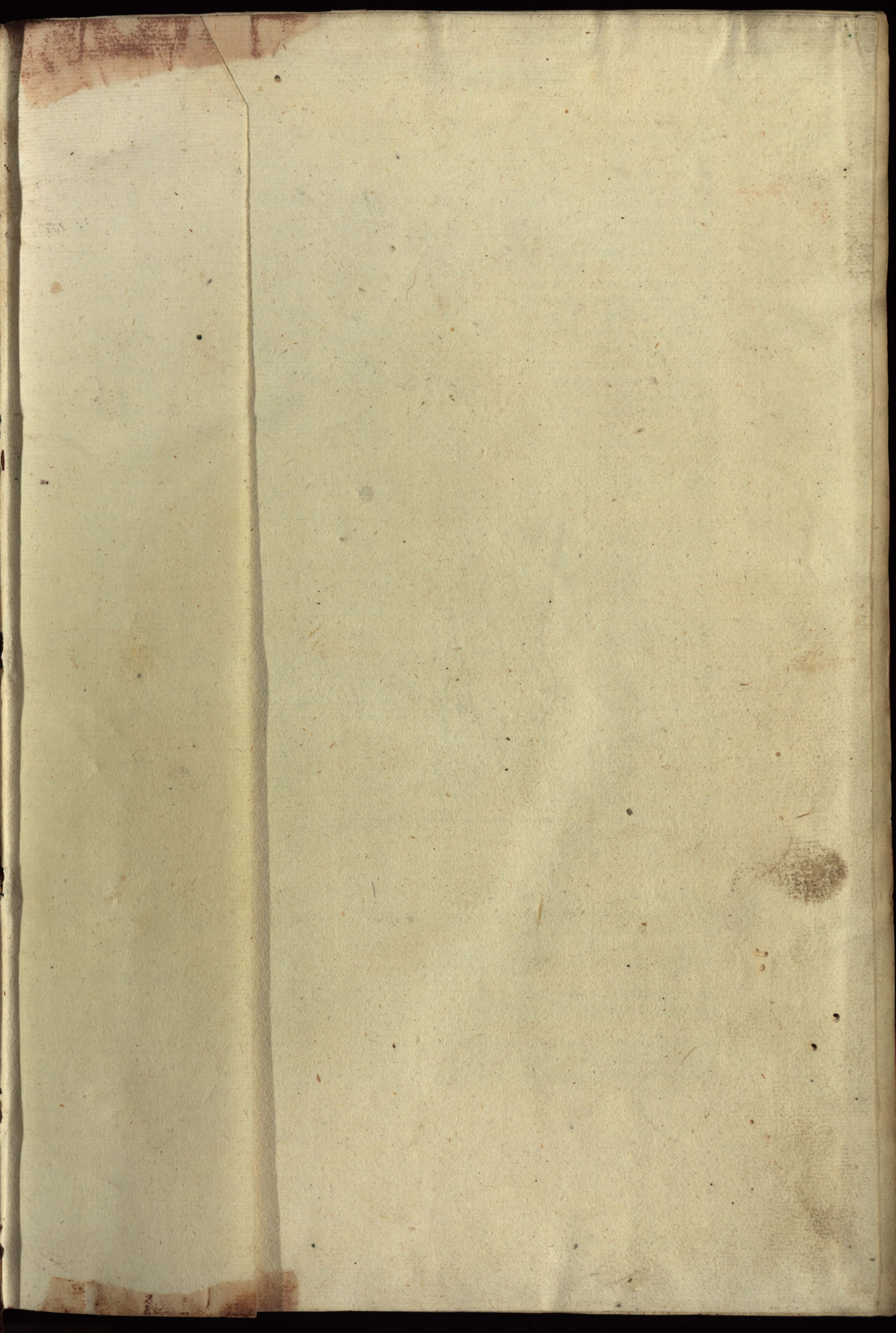
= Cim. 87

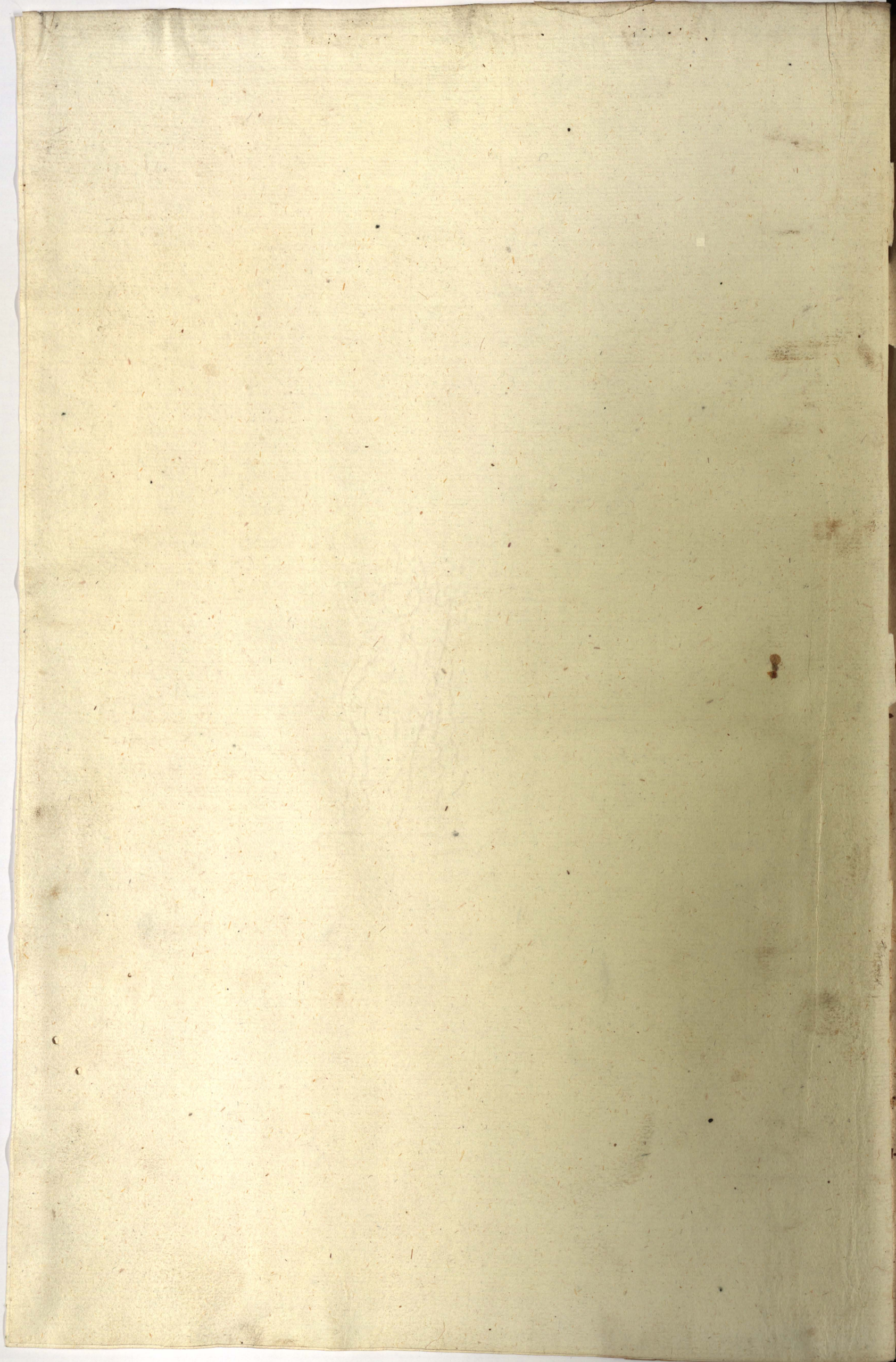
Vol. II

Reichling

F. S. 138:

Cap. II, 1: 2952

Super Hieremiam.

B
104

FINIT LIBER QUINTVS. INCIPIT PROLOGVS IN SEXTVM.

ROLIXITAS uoluminis hieremiæ prophetae uincit nostrum propositum ut quis breuiter tamē multa dicamus: Unde & præsens sextus liber cōmentariorū in hieremiam promissiones mysticas cōtinebit: quas iudæi putant & nostri iudaizantes in cōsumatione mundi eē complendas: Necdum. n. sub zorobabel possunt expletas conuincere. Nos autē sequentes auctoritatē apostolorum & euangelistarum & maxime apostoli Pauli: quicquid populo israhel carnaliter repromittitur in nobis spiritualiter cōpletū esse monstremus: hodiæq; cōpleri. Nec inter iudæos & christianos ullum aliud esse certamen nisi hoc: ut cum illi nosq; credamus xpm dei filium repromissum: & ea q̄ sunt sub xpo: a nobis expleta: ab illis explenda dicantur. Qui igitur xpm uenisse iam credimus necesse est ut ea q̄ sub xpo futura dñr expleta doceamus. Nosq; eē filios habraam de quibus scriptum est. Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios habraam: ad quem facta est repromissio. Et in semine tuo benedicentur oēs gētes: Quaz benedictionē uas electionis in xpo expletam docens: non dixit inqt in seminibus: sed in semine qui ē xps. Ora igitur frater Eusebi domini iesum xpm: ut eodem labore & spūs gratia quo aliorum prophetae & præcipuē Eisaie re promissiones interpretati sumus: huius prophetae explanare ualeamus. Qui quantū in uerbis simplex uidetur & facili tantum in maiestate sensuum profundissimus est.

EXPLICIT PROLOGVS INCIPIT LIBER EIVSDEM SEXTVS. CAPITVLVM. XXX.

Hec uerbum quod factū est ad hieremiā a domino dicens Hec dicit dñs deus israhel. Scribe tibi oia uerba que loquutus sum ad te in libro. Ecce. n. dies ueniant dicit dñs & conuersionem populi mei israhel & iuda ait dominus: & conuertam eos siue sedere faciam int̄ erra: quam dedi patribus eorum & possidebant eam.

Promittentibus in babylone pseudo pphetis cito populum qui cū ieconia captus fuerat reuersurum: & Anania filio azur in hierusalem eadem prædicante: hieremias propheta & illud quidē futurum asserit: non intra biēniū ut illi mentiebantur sed finitis. lxx. annis. Et nunc iubetur in libro scribere & memoriæ tradere quæ dñs futura pñuntiet. Ex quo manifestū est nequaquā uicinum tempus esse uaticinii sed multa post tempora hæc explenda qñ israhel & iuda reuersuri sunt in terrā suam. & implendū illud quod Ezechiel pphetauit: duas uirgas sibi pariter copulandas. & imperaturū dauid regem de quo scribit: Et seruus meus dauid rex sup̄ eos. & pastor unus erit oīum eorum. Si quid igitur in illa prophetia diximus: & in præsentī loco intelligendum est: præsertim cum eadem & eo tempore Ezechiel in babylonæ: & hieremias in hierusalem prophetauerint.

Et hec uerba q̄ locut⁹ ē dñs ad israhel & ad iudā: qm̄ hec dicit dñs. uocē terrois siue timoris audiunt⁹: formido & n̄ ē pax. Interrogate & uidete si generat mascul⁹. Quare ergo uidi uiri oēs manus super lūbos suos quasi parientis: & conuerse sunt vniuerse facies quasi in auruginem.

Primū tristitia nuntiantur ut post malorum magnitudinem læta succedant. Grati⁹ quippe est sanitas egrotatione depulsa: & doloris magnitudo in magnitudinē uertitur gaudiorum. Quod autem dicit hoc est: tantus erit timor tantaq; formido ut fugata pace bellis & sanguine omnia compleantur: & uiros quoq; (quorum proprium est contra aduersarios dimicare) muliebris timor obtineat. manusq; nequaquā ad arma ad renes tenendo conserant. quasi si mulier pariens illia lūbosq; contineat. unde & cunctorum facies uertentur in auruginem: pauorem cordis uultus pallore testante. Quidam hunc locum secundum tropologiam sic interpretantur ut putent illud testimonium a timore tuo domine concepimus & parturiuimus & peperimus spiritum salutis tuæ fecimus sup̄ terram: & illud apostolicum in quo dicit. Filioli mei quos iterum parturio donec christus formetur in uobis. Huius exēplo comparant quod manifestū est non ad terrorem sed ad gaudium pertinere. cum præsens scriptura uastationis israhel & ruinæ tempus significet.

Tu be q; magna dies illa nec est similis eius: tēpusq; tribulatiōis est iacob & ex ipso saluabit⁹.

Prædicat tempus miseriæ ut inferat tempus gaudii. Cum inquit tanta præcesserint mala ut dolor uitorum omnium dolori parturientis scēminæ comparetur: tamen tempus tribulatiōis iacob hoc est populi dei: mutabitur in prospera: & ex ipso quoq; saluabitur subauditur tempore de quo sermo processerat: iacob autem duodecim tribus intellige quæ nequaquā sub zorobabel ut nonnulli falso putant: sed de euangelica uocatione saluatae sunt.

Et erit in die illa ait dominus exercituum: conteram iugum eius de collo tuo & uincula illius dirumpam: & non dominabuntur ei amplius alieni: sed seruient siue operabuntur domino deo suo & dauid regi suo quem suscitabo eis.

Iste ē dauid: cuius & euangelium meminit daturum se nobis ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi. In sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris: quomodo enim primus Adā & secundus Adā scribuntur iuxta corporis ueritatem: sic & dauid do

min⁹ atq; saluator: q*a* iuxta carnē ex dauid totū in sancta maria conferente qcqd fuit ex stirpe dauid & habente originē atq; conceptū de spiritu sancto: q*d*q; ait conteram iugum eius de collo tuo: & uīcula illius dirumpam. Non dubium quin sub typo Nabuchodonosor de diabolo sentiendū sit.

Tu ergo ne timeas serue meus iacob ait dominus: neq; patieas israhel: quia ecce ego saluum te faciam de terra longinqua & semen tuum de terra captiuitatis eorū: & reuertetur iacob & quiescet. & cunctis affluet bonis. & non erit quem formidet quoniam tecum sum: ait dominus ut saluem te. Faciam enim consumationem in cunctis gentibus in quibus dispersi te. te autem non faciam in consumationem sed castigabo siue erudiam te in iudicio ut non tibi videaris innoxius siue & mundans non mundabo te.

Hæc pericope in .lxx. non habetur: & in plerisq; codicibus uulgatæ editionis sub asteriscis de theodotione addita est. Pollicetur autem sermo diuinus & familiarē uocat seruum suū iacob: & israhel sicut Habraam Isaac & iacob uocantur serui dei. Moyses quoq; & alii prophetae & apostolus Paulus in principio epistolarum suarum hoc titulo gloriantur: ut & duæ & decē tribus .i. duodecim sciunt se de terra longinqua esse saluandos & soluendam captiuitatem reddendamq; pacem: & omni eos replendos habundātia: iuxta illud quod in psalmo dicitur Fiar pax in uirtute tua & habundantia in turribus tuis. Hoc autem erit quia præsentia domini persumentur quando & gētes aduersariæ quæ eos coeperant disperibunt & isti liberabuntur ex gentibus: docetq; eos nequaquā pœne sed eruditioni traditos ut iudicarentur quasi proprii. non perderentur quasi alieni. Qui enim non credit iam iudicatus est. hoc est præiudicatus in interitu. Quod autem intulit.

At non tibi videaris innoxius siue iuxta Symachum: & mundans non mundabo te vel iuxta aquilam cum te erudiero per iudicium: nequaquā innocentem faciam.

Illud significat: q*d* omnis mundus indigeat misericordia dei. & nullus quis sanctus sit: securus pergat ad iudicem contra nouā ex ueteri hæresi: quæ putat in isto seculo & in ista carne mortali anteq*m* corruptiūm hoc induat incorruptionem & mortale induat immortalitatem: perfectionē esse in quoq; & omnes simul iustum posse implere uirtutes.

Quia hec dicit dominus insanabilis fractura t*u*a pessima plaga tua. non est qui iudicet in iudicio tuum ad alligandam curationem tuam: utilitas non est tibi. Omnes amatores t*u*i obliti sunt tui. te non querent. Plaga enim inimici percussi te castigatione crudeli siue for*t*i. propter multitudinem iniquitatis tue dura facta sunt siue multiplicata sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tue. & propter dura peccata tua feci hec tibi.

Quasi ad speriosam mulierem loquitur. cui supra dixerat. Castigabo te in iudicio ut non tibi uidearis innoxia siue innoxia: & per metaphoram ad hierusalem: q*d* dei iudicio pessime uulnerata sit & nequaquā alio nisi ipso qui percuserat possit curante sanari. Non est ait dominus qui iudicet iudiciū tuum: nec altissimo uulneri cutem cicatricis obducere. Quocumq; te conuerteris utilitas non est tibi: quia offendisti eum qui uerus & solus est m*o*edicus. Omnes amatores tui obliti sunt tui: uel sacerdotes uel principes aut certe angelorum præsidia: quibus priusq*m* offenderes dominum uallabaris: te non quærent facientes contra apostolum: qui quærebat credentes & non ea quæ erant credentiū. Plaga enim inimici percussi te castigatione crudeli. Aliter amicus aliter inimicus percutit aliter pater aliter hostis. ille cedit ut corrigat. Iste p*er*cutit ut occidat: unde & p*ro*pheta lachrimabiliter dicit: Domine ne in furore tuo arguas me neq; in ira tua corripas me. Hoc autem factum est quia propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua: Quodq; sequitur Quid clamas super contritione tua. Insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ. in septuaginta non habetur: uidelicet quia secundo dicitur propter multitudinem iniquitatis tuæ & dura peccata tua. Et qui scribebant a principio additum putauerunt. Et est sensus. ut inimici te plaga percuterem ut cederem castigatione crudeli fecit multitudo iniquitatis tuæ: & dura peccata tua: quæ sanari non poterant: nisi mordacissimo puluere & ardenti cauterio & ferro acutissimo quo putridas carnes & insanabiles amputarem. Et tantum propter multitudinem iniquitatis tuæ feci hæc tibi: non mea uoluntate sed medicinæ ratione cogente.

Propterea omnes qui comedunt te deuorabuntur: & uniuersi hostes tui in captiuitatem ducentur: & qui te vastant vastabuntur cunctosq; predatores tuos dabo in predam. Obducam enī cicatricem tibi & uulneribus tuis sanabo te dicit dominus. Quia eiectam siue dispersam uocauerunt te syon. hec est que non habebat requirentem.

Et sub zorobabel hæc facta cognoscimus quando assyrios hoc est uastauere babylonii atq; caldæi. Et rursum babylonios & caldæos m*o*edi perseq*u* coeperūt & babylon destructa ē. Tunc syon coeperit habere dominum requirentem & obducta est cicatrix uulneribus illius: & sanata est a plagis suis. Quod plenius atq; perfectius completur in christo.

Hec dicit dominus Ecce ego conuertam conuersionem tabernaculorū iacob: & tectis siue captiuitati eorū miserebor: & edificabitur ciuitas in excelso suo & templum iuxta ordinem suum fundabitur: & egredietur de hijs uox lausq; ludentium. Et multiplicabo eos & non minuentur.

Quodq;

Super Hieremiam.

Quo dñs sequitur. Et glorificabo eos & non attenuabo eos in. lxx. non habetur Et erunt inquit filij eius sicuti a principio & cetus coram me permanebit. Et visitabo aduersum omnes qui tribulant eum. Et erit dux eius ex eo: & princeps de medio eius producet. Et applicabo eum & ascendet ad me. Quis enim iste est qui applicet cor suum: vt appropinquet mihi ait dominus? Rursūq; quod in hebraico non hētur. Et eritis mihi ait in populū & ego ero vobis i dñs.

Quorum typus præcessit in zorobabel & ezra quādo reuersus est populus & cœpta edificari ciuitas in excelsu suo templi. quia obseruari religio & cætera quæ ipsius ezræ uolumine continentur: Plenius aut atq; perfectius in domino saluatore apostolisq; completum est: quando edificata est ciuitas in excelsu suo. de qua scriptum est. Non potest abscondi ciuitas quæ in monte sita est: & templum iuxta ordinem suum: cerimoniasq; fundatum ut quicquid in priori populo fiebat carnaliter: in ecclesia spiritualiter compleretur. Tunc egressa est laus siue gratiarum actio. Hoc enim significat thoda. ut omnes apostoli dicerent gratia uobis & pax. uoxq; ludentium non illo lusu quo manducauit populus & bibit & surrexit ut luderet: sed sicut coram arca domini lusit dauid: & multiplicati sunt & non iminuti ut totus orbis crederet in dominum saluatorem: & glorificati sunt ut impleretur quod scriptum est. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: Fuerintq; filij eius hoc est apostoli sicut fuerunt a principio Habraam Isaac & Iacob principes populi israelitici. Tunc uisitauit dominus aduersum omnes qui tribulauerunt populum dei aduersarias uidelicet potestates Et fuit dux eius ex eo: Haud dubium quin dominus & Saluator secundum carnē ex genere israhel. Et princeps de medio eius productus est. Applicauit euz pater ad se & accessit ad eum ut diceret filius. Ego in patre & pater in me quia nullus potest sic cor suū applicare deo nec ita ut filius patri esse coniunctus. Q dñs dicit iuxta. lxx. Et eritis mihi in populū & ego ero uobis in dominum: cernimus opere completū ex parte in israhel: & ex toto in gentium multitudine.

Ecce turbo domini furor egrediens: procella ruens in capite impiorū conquiescet. Non auertet iram indignationis dominus. donec faciat & compleat cogitationem cordis sui: in nouissimo dierum intelligetis ea.

Turbo furoris domini & procella ruens atq; tempestas requiescet in capite eorum uel demonum uel eorum qui dei filium blasphemauerunt & non auertet iram indignationis sue donec fiat & compleat cogitationem cordis sui: & circundetur exercitu hierusalem & pœnitentia deleatur. Quomodo autem artifex non potest intelligi nisi opere completo: nec medicinæ industria nisi postq̄ fuerit sanitas consequuta: ita cum euersio fuerit in hierusalem & prioris populi abiectio non intelligent credentes q̄ repulsio iudæorum nostræ salutis occasio sit.

CAPITVLVM. XXXI.

In tempore illo dicit dominus ero deus vniuersis cognationibus israhel: siue generi israhel. & ipsi erunt mihi in populū.

Nisi cogitatio domini fuerit impleta & furor eius requiescerit super impiorū caput uniuersitatis dominus cognationibus israhel deus esse non poterit: Hoc autē dicit Reliquiæ quæ saluæ factæ sunt: q̄ si opponitur nobis id quod dictum est ero deus generi israhel. siue uniuersis cognationibus israhel assumam? exemplum Si filij essetis abraæ faceretis opera patris uestri. Et apostolus scribit uidete israhel secundū carnem ex quo docet esse alium israhel secundum spiritum. Ille igitur israhel est qui mente cernit domini. siue rectissimus domini est: & huiusmodi israhel erit populus dei.

Hec dicit dominus. Inuenit gratiam in deserto populus qui remanserat gladio vadat ad requiem suam israhel. LXX.

Sic dicit dominus Inueni callidum in deserto cum his qui perierant gladio. Ite & nolite interficere israhel.

Ridicule latini codices in hoc loco ambiguitate uerbi græci pro callido lupinos interpretati sūt græcum utrumq; significat. quodq; & ipsum non habetur in hebreo. Est enim scriptum hem quod aquila Symachus & theodotion hoc est gratiam interpretati sunt. Soli septuaginta posuerunt callidum putantes ultimam litterā. m. esse. Si enī legamus hen per litteram. n. gratia dicitur si. p. m. calor interpretatur. Est autē sensus iuxta hebraicum. Cum populus iudæorum qui romano remanserit gladio uel certe iram furoris domini potuerit euitare: inueniet gratiam in deserto gentium: ut intra turbam nationum in ecclesia saluetur. unde uadet & inueniet requiem suam israhel: quā semper sperauerat quā ei prophetarum promiserant uaticinia Porro iuxta septuaginta hæc intelligentia est: Dominus inuenit callidos atq; uiuentes apostolos & socios eorum inuentos in deserto gentium inter eos qui infidelitate sua interfecti fuerant. nec habebant calorem uitæ. unde præcipitur angelis & hiis qui in ministerio dei sunt ne omnes interficiant ne israhel pœnitentia deleatur: diciturq; eis. Ite & nolite interficere israhel. Sint aliqui qui uiuant. Sint q̄ caleant ardore fidei. Sint q̄ frigus infidelitatis & mortis effugiāt quos dñs inueniat i deserto

Longe dominus apparuit mihi siue ei: & in caritate perpetua dilexi te ideo attraxi te. miserans. Rursūq; edificabo te & edificaberis uirgo israhel: adhuc ornaberis tympanis tuis siue

assumes tympana tua: & egredieris in choro ludicium: adhuc plantabis vineā in montibus Samarie: plantate pomaria & vindemiate. Et enim dies in qua clamabunt custodes ephraim. Surgite & ascendamus in syon ad dominum deum nostrum.

¶ Quia offenderat israhel dominum & dixerat non habemus regem nisi cæsarem. Et uenite interficiamus eum & nostra erit hereditas: & longe recesserat adeo: propterea dominus post multum tempus apparuit ei. non tempore zorobabel & esdræ postquā rursus capti sunt sed i charitate ppe tua dillexit eum quæ nullo sine delebitur: & attraxit eum miserans. Nequaquam enim merito sed clementia saluatus est. Rursusq; ait ædificabo te & ædificaberis uirgo israhel: hoc proprie intelligamus in ecclesia. Delirant autem qui auream atq; gematam suspirant hierusalem suam auariciam in ministerio uerbi domini consecrantes: adhuc ornaberis tympanis tuis ut canas domino in ecclesiis omni in te malorum operum carne consumpta. Et ingredieris in choro ludicium cum gentium turbis plantabis uineas tuas in montibus samarie: nequaquam in uallibus & humilibus locis sed in montibus samarie qui post captiuitatem populi israhel ab alienigenis possessi sunt: quibus dicitur plantate plantaria & uindemiate. Tunc fuit dies domini in qua clamauerunt custodes samarie ymo quid clamant in monte ephraim. Surgite qui iacetis humilia relinquit: uictimarum hostias spernite. Sacrificium domino spiritus contribulatus. Ascendamus in syon hoc est in ecclesiam ubi est speculatio & intuitus dei: Cumq; fuerimus in syon ymo ascenderimus ad eam ascendemus pariter ad dominum deum nostrum.

¶ Quia hec dicit dominus. Exultate in letitia iacob: & innite contra caput gentium personate. canite & dicite. Saluum fac populum tuum reliquias israhel.

¶ Significanter non totus saluatur israhel sed reliquæ israel præcipiente domino atq; dicente. Exultate in letitia qui estis de iacob & innite: ad caput gentium referentes cuncta. Cui cauda condā uersa est in caput: personate canite & dicite. Saluum fac deus populum tuum: quem populum? utiq; reliquias israel quæ secundum electionem saluæ factæ sunt. de quibus & Paulus assumens testimonium isaia loquitur. Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen sicut sodoma essemus. & sicut gomorra similes fuisset. Ecce ego adducā eos de terra aquilonis & congregabo eos ab extremis terræ Quodq; sequitur in solemnitate phasæ. & generabit filios multos in hebraico non habetur: sed in. lxx. tantum legitur pro quo apud hebreos scriptum est.

¶ Inter quos erunt cecus & claudus. & pregnans & pariens simul congregantur reliquie populi israhel.

¶ Per apostolos & p apostolicos uiros de quibus supra legimus Clamabunt custodes in monte. & quibus præcipitur Personate. canite & dicite: ut saluæ fiant reliquie israhel. Ipse quoq; dñs pollicetur: se reducturum eos de terra aquilonis qui est uentus durissimus. nomine autem dextræ uocatus. de incredulitate de frigore dominicæ caritatis. Et congregare eos ab extremis terræ non in alio tempore sed in solennitate phasæ hoc est feriis dominicæ passionis quando crucifixus dominus est impletumq; illud quod ipse in euangelio repromisit. Cum exaltatus fuero a terra omnia traham ad me. Tunc generauit multum populum ut illud impleteretur esaia quia nata est gens semei. Vno enim die tria milia: altero quinque millia crediderunt: Quodq; in hebraico scribitur: inter quos erunt claudus & cecus & pregnans & pariens simul ecclesia magna reuertentium huc: qd iuxta litteram impletum sit quod ceci uiderint. claudi ambulauerint: tamen melius iuxta intelligi potest q; qui prius erant ceci perfidia postea crediderint saluatori. & qui claudi quibus quondam loquebatur Elias: usq; quo claudicatis utroq; pede: postea uiderint & populus ambulauerit qui sedebat in tenebris & umbra mortis magnum lumen aspexerint claudiq; cucurrerint & pragnas peperit filios ecclesia magna reuertentium ad fidem. Iudæi putant hoc esse completum quando sub eza post diem phasæ aggressi sunt de babiloe ut reuerterentur hierusalem in quo typus fuit & non ueritas Neq; n. illo tpe uniuersa quæ legimus & lecturi sumus fuisse cōpleta poterunt approbare.

¶ In fletu uenient siue egredientur in misericordia reducam eos per torrentes aquarum in via recta. & non impingent siue non errabunt in ea quia factus suz israhel pater & ephraim primogenitus est.

¶ Si iuxta hebraicum legerimus in fletu uenient: hoc indicat iabu. Dicemus q; interdum & nimii gaudii fletus inditum sit: iuxta illud lachrymo gaudio. Sin autē iuxta septuaginta qui dixerunt in fletu egredientur & in misericordia siue in consolationem reducam eos illum sensum ponemus qui & in psalmis dicitur: Euntes ibant & flebant portantes manipulos suos: Fleuerunt enim quando captiui ducti sunt: & consolationem maximam receperunt quando misericordia domini sunt reducti. Et adduxit eos dominus per apostolos & apostolicos uiros plenos aquarum & largissimi fluminis in uia recta uidelicet fidei non in perfidia iudæorum. Et nunquid impingent in ea quæ ceci esse cessarunt quibus quondam dictum est. Si ceci essetis non haberetis peccatū. Nunc uero quæ quicumq; ambulauerit non impinget. Factus sum israhel pater qui reductus est. & ephraim primogenitus meus est: Vbi enim quondam habundauit peccatum superhabundauit gratia Ephraim autem in

Super Hieremiam.

autē in typo esse populi de gentibus congregati scriptura testatur. Fuit enim posterior filius ioseph & surripuit primogenita manassae: qui natura primitiuus erat. sed mysterio crucis decusatis manibus qui stabat ad sinistram iacob dextrae manus eius suscepit benedictionem: Et qui stetit ad dextram sinistra benedictus in secundum redactus est gradus. Et quomodo iacob Esau: sic ephraim manassae rapuit primogenita: Omnisq; populus decem tribuum uocatus est ephraim: quia hieroboas filius nabath ex hac tribu regnauit primum obtinuit in samaria.

Audite uerbum domini gentes & annunciate in insulis quae procul sunt & dicite. Qui dispersit israel congregabit eum. & custodiet eum sicut pastor gregem suum: quia redemit dominus iacob & liberauit eum de manu potentioris seu fortioris: & uenient & laudabunt in monte syon et confluent ad bona domini super frumento uino & oleo & fetu pecorum & armentorum. erit anima eorum quasi ortus virginis siue quasi lignum fructiferum & ultra non esurient: Tunc letabitur uirgo in coro siue uirgines & iuuenes ac senes simul. Et conuertam luctum eorum in gaudium & consolabor eos & letificabo a dolore suo. & inebriabo aiam sacerdotum pinguedine. siue filiorum leui & populus meus bonis meis adimplebitur. ait dominus

Perspiciue uocatio gentium demonstratur scriptura dicente audite uerbum domini gētes & annunciate in insulis quae procul sunt & dicite. Quid annuntiat in insulis quae procul sitae sunt? quod dominus qui dispersit israel ipse congregabit eum. Nequaquam ut dispergerentur potentiae fuit aduersariorum sed domini uoluntatis: & custodiet eum sicut pastor gregem suum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis. quia redemit dominus iacob precio sanguinis sui & liberauit eum de manu potentioris siue fortioris: per quae ostenduntur fortiores aduersariae potestates natura fragilitatis humanae: Et quantum in utrisque uirius est illas fortiores esse natura. Sed nos fortes fidei: si tamen mereamur liberari ab eo. qui potest alligare fortē & domum eius dirripere. Et uenient inquit: haud dubium quin liberati de manu potentium: & laudabunt liberatorem suum in monte syon hoc est in ecclesia: & confluent ad bona domini. rerum omnium habundantiam. quae non frugibus & cibus carnis istius sed in uirtutū uarietate sentitur. Super frumento inquit uino & oleo de quo conficitur panis domini: & sanguinis eius impletur typus & benedictio sanctificationis ostenditur: dicente scriptura. unxit te deus deus tuus oleo laticiae praefortibus tuis: & foetu pecorum qui in ecclesia simplices sunt. & armentorum quae cornuta sunt: & aduersarios uentilant. Attamen sciamus benedictiones has nequaquam ad corpus sed animam pertinere. Sequitur eritq; anima eorum quasi ortus irriguus. siue quasi lignum fructiferum: quod plantatum est secus decursum aquarum & paradus domini in deliciis & ultra non esurient. Nequaquam ea esurie de qua scriptum est Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam sed ea quae saturitate mutatur: & rerum omnium excludit poenuriā. Tunc letabitur uirgo in choro de qua scribit apostolus. Disponi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere christo. Et iuuenes ad quos loquitur iohannes Scribo uobis Iuuenes quoniam uicistis malignum. & senes ad quos idem mystico sermone testatur. Scribo uobis patres quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Et conuertam inquit luctum eorum in gaudium ut quos terruerat crux laetificet resurrectio: & consolabor eos & letificabo a dolore suo. iuxta illud quod dominus loquitur. Beati lugentes quoniam ipsi consolabuntur: & inebriabo animam sacerdotum qui habent scientiam dei: de quorum ore interrogant legem domini qui credunt in eum. ad quae propheta canit. Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem melchisedech. Quod autem sequitur iuxta .lxx. Filiorum leui: in hebraico non habetur. Et perspicuum est id dici nequaquam de his sacerdotibus qui sunt filii leui. sed de his in quorum typum praecessit melchisedech. Ebrietas autem sacerdotum: & in apostolis comprobatur quando ferebant fidem: & musto pleni dicebantur. unde & locus in quo comprehensus dominus est uocatur gethsemani quod in lingua nostra ualles pinguedinis sonat. Cumq; sacerdotes pingues fuerint doctrina domini: & inebriati in conuiuio ioseph dixerint: Calix tuus inebrians qui praecellens est: tunc erit & hoc quod dominus pollicetur: Et populus meus bonis meis adimplebitur: quae omnia nunc ex parte tribuuntur. Tunc autem dabuntur in plenam quoniam uiderimus faciem ad faciem & corpus humilitatis nostrae fuerit resurrectionis gloria comutatus.

Hec dicit dominus uox in excelso audita est lamentationis fletus & luctus rachel plorans filios suos: noluit consolari super filiis suis quia non sunt. LXX.

Sic dixit dominus: uox in rhama audita est lamentatio & fletus & luctus rachel plorans filios suos & noluit consolari quia non sunt.

Nec iuxta hebraicum nec iuxta .lxx. matheus sumpsit testimonium. legimus in eo post descriptionem infantum necis. Tunc impletum est quod dictum est per hieremiam prophetam dicentem. uox in rhama audita est ploratus & ullulatus multus: rachel plorans filios suos: & noluit consolari quia non sunt. Ex quo enim perspicuum est euangelistas & apostolos. Nequaquam ex hebraeo interpretationem alicuius sequutos. sed quasi hebraeos ex hebraeis quod legebant hebraice suis sermonibus expressisse: Rachel mater ioseph cum uenisset bethleem subito partus dolore correpta peperit filium. quem obstetrix quia moriebatur pariens uocauit benoni. hoc est filius doloris mei. Pater autem iacob mutauit uocabulum & appellauit beniamin hoc est filius dextrae.

Quæritur itaq; quomodo Matheus euangelista dictum propheta ad interfecionem transfuilerit puerorū. cum perspicue de decem tribubus scriptum sit. quarum princeps fuit effrata. nequaquam sit in tribu ephraim: sed in tribu iuda ipsa est & bethleem.

& nomina utriusq; concordans bethleem uocatur domus panis effrata. quam nos ubertatem possumus dicere. Quia igitur Rachel in effrata: hoc est in bethleem condita est sicut est scriptura sancta & titulus sepulchri eius hodie testatur: flere dicitur pueros qui iuxta se & in suis regionibus interfecti sunt. Quidam iudæorum hunc locum sic interpretantur: q; capta hierusalē sub Vespasiano per hanc uiam gazam & alexandriam infinita millia captiuorum romam directā sunt: Alii uero q; ultima captiuitate sub adriano: quando & urbs hierusalem subuersa est innumerabilis populus diuersæ ætatis & utriusq; sexus in merchato therebinti uenūdatus sit. Et idcirco execrabile esse iudæis merchatum celeberrimū uisere. Dicant illi quod uolunt nos recte testimonium sumpsisse dicemus euangelistam Matheū pro loco in quo rachel condita est & uicinarum in circuitu uillarum filios quasi suos fleuerit.

Hec dicit dominus: quiescat vox tua a ploratu & oculi tui a lachrymis quia est merces operi tuo ait dominus. Et reuertentur de terra inimici sine inimicorum & erit spes nouissimis tuis ait dominus: & reuertentur filij ad terminos suos.

Hoc iuxta litteram necdum factum est. Neq; enim decem tribus quæ in ciuitatibus mœdorum exulant atq; persarum reuersas in terram iudæam legimus Sed iuxta spiritum & in passione domini impletū est: & hucusq; completur quando de toto orbe saluatur israel: & rachel dicitur. Quiescat uox tua a ploratu & oculi tui a lachrymis. Et est sensus Plorare desiste. Priora enim opera tua respexit dominus. & reuertentur filii tui de terra inimici ne præfenti dolore tenearis. Est enim spes nouissimis tuis ait dominus. Et reuertentur filii tui ad terminos suos: quos habuerunt patres eorum Habraam Isaac & iacob. Melius autem de paruulis intelligimus q; mercedem habeant effusi sanguinis p christo. & propterea herodis inimici teneant regna cælorum & reuersuri sint in sedem pristina: quādo pro corpore humilitatis corpus receperunt gloriosum. Ista est spes nouissima quando iusti fulgebunt: sicut sol. & infantes quondam paruuli atq; lactentes absq; ætatū incremento & iniuriis ac labore corporeo resurgant in uirum perfectum in mensuram plenitudinis xpi.

Andiens audini ephraim transmigrantem siue lamentantem castigasti me siue eruditus sum sicut iuuenus indomitus siue sicut vitulus. & non didici: conuerte me & conuertar q; tu dominus deus meus. Postq; enim conuertisti me siue captus sum: egi penitentiam. Et postq; cognoui siue ostendisti mihi percussisti femur meum. siue ingemui. confusus sum: & erubui siue ex die confusionis & ostendisti qm substinui opprobrium adolescentie mee.

Loquitur deus q; ephraim audierit lamentatē Nulli autem dubium quin decem tribus significet quibus primus imperauit Ieroboam filius Nabath: qui & uitulos aureos fecit in dan & bethel: ut hoc populus errore seductus deum israhel colere & adorare desisterent. Castigasti me inquit & castigatus sum. Omnis correptio proficit in salutem: quæ ad præsens uidetur esse tristitia: & postea fructus affert pacificos. Quod ait quasi iuuenus indomitus siue uitulus & non didici: hoc significat q; in multo labore atq; uerberibus eruditus sit: ut dum ad pœnitentiam conuerteretur: & non profecerit. Conuerte inquit me: & conuertar: Ergo id ipsum quod agimus pœnitentia: nisi dei nitamur auxilio implere non possumus. Postq; enim conuerteris & ad te conuersus fuero tunc cognoscam quia tu domine deus meus es: & nequaquā errores mei atq; peccata interficient me. Et postq; conuertisti me egi pœnitentiam. uide quantum sit auxilium dei & quantum fragilis humana conditio: ut quod ipsum agimus pœnitentiam nisi nos dominus ante conuerterit nequaquam implere ualeamus. & postq; inquit ostendisti mihi uel ipsam pœnitentiam: uel tui noticiam siue cognoui te: percussisti femur meum. Quod dolentis & plangentis & super errore pristino plorantis indicium est: ut femur manu percutiat & stultum se ante fuisse fateatur. Confusus inquit sum. & erubui siue ex die confusionis. Quod enim tempus non est confusionis nostræ: si recordemur antiqua peccata & omnium quæ male egimus capiamus memoriā? Quodq; dixere. lxx. & ostendit: significat q; postq; ingemuit & sua delicta cognouit: tunc in tantum profectum uenerit ut etiam aliis ignorantibus dominum ostenderit iuxta id quod dauid pœnitēs loquitur. Decebo iniquos uias tuas & impii ad te conuertentur. Et quod dicit Substinui opprobrium adolescentiæ meæ per ætatis ignorantiam peccasse se dicit ut facilius ueniam consequatur: iuxta illud quod dauid canit. Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. unde & in consequentibus deus paruulum eum uocat & delictis. affluentem. Hoc autem dicit propter diuitiarum magnitudinem & terræ fertilitate: qua ephraim tribus usq; hodie luxuriat.

Si filius honorabilis siue dilectus mihi ephraim. Si puer delicatus quia ex quo loquutus sum de eo siue uerba mea in eo recordabor eius adhuc idcirco conturbata sunt viscera mea super eo miserans miserebor eius ait dominus.

Pœnitentiam agente ephraim & dicente In principio erudisti me & eruditus sum. quasi iuuenus indomitus Et in fine. Qm substinui opprobrium adolescentiæ meæ Respondit dñs. & plena ad se mente

Super Hieremiam.

se mente conuersum tali subſtētat oraculo: Filius dilectus mihi ephraim quem in tantum dilexi ab initio ut fratri pſereretur manasse filius honorabilis qui cōtra naturæ ordinē honorē primogeniti domini dignatione suscepit. Puer delicatus de quo scribitur filii ephraim intendentes & mittentes arcum. conuersi sunt in die belli. Contra quem & ad quem totus oseæ liber est cui benedicit iacob. Delicias autem in hoc loco iuxta illud accipiamus: quod in psalmo dicitur. Delectare in domino & dabit tibi petitiones cordis tui. pro quo in græco & in hebraico habetur deliciis aſſue. unde & paradus in eodem deliciarum paradus appellatur: quia inquit fuerunt uerba mea in eo. recordatione memor eius adhuc: ne putaretur gratuita benedictio & ex indulgentia potius largitoris q̄ merito eius in quem conferebatur eſſe collata. Ideo ait recordabor eius quia uerba mea fuerunt in eo. Nō in ore eius. non in labiis sed in ymo cordis affectu. Propter quam causam & conturbata sunt uiscera mea super eo. Cui loquitur. & per Oseæ Quid tibi faciam ephraim: quid tibi faciam israel. quasi adama ponam te. & quasi seboim. Conuersum est in me cor meum. conturbata sunt uiscera mea. Non faciā furorē iræ meæ & non disperdā ephraim. Miserans miserabor eius ait dñs. Fuerunt q̄dē sermones mei in eo: & oīa mandata mea audivo suscepit animo: & in suo corde seruauit. Sed tamē miserans miserabor eius ait dominus: ut ostenderet omnē hominem indigenū misericordia dei.

Statue tibi speculas: pone tibi amaritudines: dirige cor tuū in viam directā in qua ambulasti. Reuertere uirgo israel. reuertere ad ciuitates tuas: vsq; quo delicijs dissolueris filia vaga quia creauit dominus nouum super terram femina circundabit uirum. LXX.

Statue tibi speculatores fac penam. da cor tuum in humeros tuos: uia in qua ambulasti. Reuertere uirgo israel reuertere in ciuitates tuas lugens. vsq; quo conuerteris filia despecta: qm̄ creauit te dominus salute in plantationem nouam in salute tua circuibunt homines.

Ubi nos diximus usq; quo delicijs dissolueris symachus posuit. usq; quo demergeris in profundum utramq; autem additionem ex toto posui ut caput obscurissimum & ecclesiæ sacramēta a. lxx. Siue quis alius hunc prophetam interpretatus est: aut ignoratum aut obmissum ostenderem: uerbum hebraicum.

uel in speculatores uel in speculas uertitur ut aquila & Symachus interpretati sunt: unde miror quid sibi uoluerit uulgata editio: ut pro hoc est pro speculatore bus syon poneret: turbaretq; loſtoris intelligentiā quo putaret post ephraim ad syon & ad tribū iuda repente dei factum eſſe sermonem: cum perpetua oratio sit ephraim cui supra loquutus est. Audi ens audiui ephraim & filius honorabilis mihi ephraim siue puer delicat⁹: cui & nunc loquitur. Statue tibi speculas siue speculatores qui tibi prænuntient aduenire tantam rerum omnium fœlicitatem. Quodq; sequitur amaritudines quæ hebraice dicuntur themrurim pro quibus Symachus interpretatus est transmutationes: hoc indicat q̄ flere debeat uel antiqua peccata uel gaudii magnitudinē. & tota ad dominum mente conuerſi: & ponere siue dirigere cor suum in uiam per quam profectus est: inde enim eſſe redditurum. Quodq; per hoc dixere. lxx. da cor tuum i humeros. illud significat q̄ cogitationes debeat operibus iungere siue humeros contemplari portatium se de captiuitate reducentium. Quod isaïas plenius exequitur in camelis & curribus ac basternis eos asserens reducēdos. Reuertere inquit uirgo israel reuertere ad ciuitates tuas quas captiuus deseruisti usq; quo negligentia dissolueris: & profundo errore uagaberis. Respice quid dicturus sum & uñ tibi tanta beatitudo expectanda sit diligenter attende. Audi qd̄ nunq̄ ante cognoueris. Nouam rem creabit dominus super terram. Absq; uiri semine absq; ullo coitu atq; conceptu fœmina circundabit uirum gremio uteri sui: qui iuxta clementia quidem ætatis per uagit⁹ & infantia proficere uidebitur sapientia & ætate: Sed perfectus uir in uentrem solitis mensibus continebitur: unde Symachus & aquila iuxta nostram editionem interpretati sunt. Quid sibi autem in loco hoc uoluerit editio uulgata possem dicere: & sensum aliquem reperire nisi de uerbis dei humano sensui argumentari eſſet sacrilegium Theodotion aut & ipse uulgatæ editioni consentiens interpretatus est. Creauit domin⁹ salutem nouam in salute circuibit homo singulare ponens pro plurali: Simulq; & hoc notandum q̄ natiuitas saluatoris atq; conceptus dei creatio nuncupetur.

Hec dicit dominus exercituum deus israel. Adhuc dicent uerbum istud in terra iuda: & in urbibus eius. Cum conuertero captiuitatem eorum: benedicat tibi dominus pulchritudo iustitiae: mons sc̄us & habitabit in eo iudas & oēs ciuitates ei⁹: simul agricolæ & minātes greges. LXX.

Sic dixit dñs virtutum deus israel. Adhuc dicent sermonē istum in terra iuda & in urbibus eius qm̄ reduxero trāsmigrationē ei⁹: benedictus dominus super iustum montē sanctum eius & qui habitant in terra iudea & in omni ciuitate eius cum agricolæ: & ellenabitur in grege.

Iuxta hebraicum manifestum est q̄ in redditu israel: & in terram suam: captiuitate conuersa habitent urbes iuda. & dicatur eis per singula. Benedicat tibi dominus qui est uere pulchritudo iustitiæ & mons sanctus: in quo qui habitauerit nullas timebit insidias & habitabit absq; iniquitate iudas in ciuitatibus suis: Eruntq; agricolæ & pecorum multitudo. qd̄ ex parte uidetur sub zorobabel & eza esse completū: Plenitudo autem uaticinii ad xp̄i tempora referatur: uel in primo aduentu qm̄ spiritaliter: hæc facta sunt: uel in secundo uniuersa complentur: iuxta nos spiritaliter iuxta iudaos & nostros iudaizātes carnaliter: Porro iuxta. lxx. hic sensus est adhuc sermo iste dicetur in terra iuda & i

ciuitatibus eius quando conuertero captiuitatem eius qui dicitur benedictus dñs super iustū mon-
tem sanctum eius. monsque iustitiæ & sanctitatis inœreatur accipere: nullus est alius nisi saluator.
Cæterum stultū est irrationalem & insensibilem montē errore iudaico iustū & sanctum credere. Ip-
se est de quo & in consequentibus scribitur. Et in oī ciuitate eius subauditur saluatoris. cum agrico-
la non dubiū quin dñm significet de quo & in euangelio scriptum est. Ego sum uitis uos palmites:
pater meus agricola. unde & apostolus loquitur dei agricultura estis. Quodque sequitur. Et elleua-
bitur in græge: hoc ostendit quod in singulis gregib⁹ iustus & sanctus & agricola ipse dominus elleue-
tur in seruis suis atque credentibus ad excelsa conscendat (Quia inebriaui animā lassam: siue quia in-
ebriaui omnem aīam sitientem & omnem aīam esurientem saturaui. siue repleui. Ideo expergefa-
ctus sum & uidi & somnus meus dulcis fuit mihi) Mutatio personarū facit obscuram intelligentiā
prophetarū. Dixerat dominus adhuc dicent uerbum istud in terra iuda & in urbibus eius cum con-
uertero captiuitatem eorum. Quid autē dicent haud dubium quā hoc quod sequitur. Benedicat tibi
dominus pulchritudo iustitiæ mons sanctus &c. Rursumque illis ista dicentibus respondit domin⁹
Quia inebriaui aīam lassam siue sitientem & oēm animam esurientem: saturaui. Illoque ista dicente:
respondit populus qui de captiuitate uenerat. Ideo expergefactus sum & uidi: & somnus meus dul-
cis fuit mihi: quia dominus inebriat aīam lassam siue sitientem: & dicit in euangelio qui sitit ueniat
ad me & bibat: & qui credit in me sicut dicit scriptura flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et
omnem aīam esurientem faciat atque sitientem: de qua siti & esurie idem in euangelio testatur Bea-
ti qui esuriunt & sitiunt iustitiam quā ipsi saturabuntur. Notandumque quod ebrietas in hoc loco in bo-
nam partem ponatur de qua & in cantico dicitur. Comedite amici mei. bibite & inebriamini carissi-
mi. quia ebrietate & ioseph inebriatus est cum fratribus suis meridie. Inebriati autem atque saturati hii
qui lassi fuerant atque esurierant: agunt gratias respondentes. Expergefactus sum & uidi dominum scili-
cet fuscitantem atque dicentem. Surge qui dormis & elleuare a mortuis: & illuminabit te xps. Et sō-
nus inquit meus dulcis mihi ut imitaretur domini mei uerba dicentis. Ego dormiui & soporatus sū
& resurrexi quoniam dominus suscipiet me.

Ecce dies venient dicit dominus & seminabo domū iuda: & domū israel semine hominum: & se-
mie iumentorum. Et sicut uigilaui super eos ut euellerē & demolirer & dissiparē & disperderē & affligerē
sic uigillabo super eos ut edificem & plantem ait dominus. In diebus illis non dicent ultra pa-
tres comederunt uīam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt. sed unusquisque in iniquitate
sua morietur. Omnis homo qui comederit uīam acerbam abstupescunt dentes eius.

Domum & domum. i. domum israel & domum iuda in. lxx. non habetur. sed tñ israel & iudaz
ut sic & siminabo israel & iudam: quodque intulit Semine iumentorum ad irrationalem & simplicē
referre debemus. Et sicut in principio hieremiæ dictum est ad eum. Ecce constitui te hodie super gen-
tes & regna ut euellas & destruas & disperdas & ædifices & plantes. Et uigilaui super eos ut face-
rem quod minatus sum. sic inquit Nunc uigilaui super eos ut edificem & plantem Dei enim agri-
cultura dei ædificatio est. omnes huiusmodi repromissiones iuxta iudæos & nostros iudaizantes
in mille annorum regno putantur esse complendæ: Nos autem dicente apostolo ego plātaui: apol-
lo rigauit: sed deus incrementum dedit: & isaías propheta quod saluator ædificator sepium & domorū
esse memoretur: in primō aduentu xpi spiritualiter impleta defendimus: & impleta ex parte non ex
toto: quia nunc in speculo uidemus & in enigmate. & nescimus sicut oportet nos scire. Cum autē
quod perfectum est uenerit: tunc quod ex parte est destruetur. Aut certæ in secundo complenda cre-
dimus quando in sua maiestate dominus apparebit. & cum subintrauerit plenitudo gentiū omnis
israel saluus fiat: & nequaquam ex parte per singulos sed sit deus omnia in omnibus. Quodque infer-
tur. In diebus illis non dicent ultra patres comederunt uīam acerbam & dentes filiorum obstupue-
runt & reliqua in explanationibus ezechielis plenius diseruimus: quando interpretati sumus illuz
locum Filii hominis quid uobis & parabola ista inter filios israel dicentium patres comederunt uīam
acerbam & dentes filiorum obstupuerunt: uiuo ego dicit dominus Si fuerit ultra hæc parabola in
israel. quia omnes animæ meæ sunt: sicut anima patris sic & anima filii. Anima quæ peccauerit ipsa
moriatur. per quæ dicimus mortem non facere dominum sed peccatum: anima enim quæ peccau-
erit ipsa morietur. Hoc quod in præsentī loco dicitur quod nequaquam peccatis patrum offenderit israel sed
propriis mœritis & fide in christum post tempora multa saluetur: & obseruandum quod uitia atque pecca-
ta uīa acerbam dicatur: ut comedentium dentes obstupescant & non possint eius suauitatem sentire
de quo dicitur. Gustate & uidete quoniam suavis est dominus. Quicumque scripturas non ita intelli-
git ut rei ueritas habet uīam acerbam comedit. Vnde omnes heretici peruersa credentes panem
cælo descendentem comedere non possunt: si obstupescunt dentes eorum non ciborum austeri-
tate sed uitio dentium.

Ecce dies venient dicit dominus & feriam siue disponam domū israel. & domū iuda pactū
siue testamentum nouū. non secundū pactum siue testamentum quod pepigi cum patribus vris
in die qua apprehendi manū eorum: ut educerem eos de terra egypti. Pactū siue testamentū
quod irritū fecerunt: & ego dominatus sum eorum siue ego neglexi eos dicit dñs: Et hoc erit pa-
ctum siue

Super Hieremiam.

ctum siue testamentum quod feriam cum domo israhel post dies illos dicit dominus: dabo legem meam in visceribus suis in mente eorum & in corde eorum scribam eam: & ero eis in dominum: & ipsi erunt mihi in populum: & non docebunt ultra unusquisque proximum suum: & unusquisque fratrem suum dicentes: cognosce dñm qz scient me a minimo usque ad maximum. ait dñs: qz propitiabor iniquitati eorum: & peccati eorum non ero memor amplius.

Hoc testimonio apostolus paulus siue quis alius scripsit apostolam usus est ad hebreos. omnesque deinceps ecclesiastici uiri in primo saluatoris aduentu dicunt uniuersa completa: & nouum testamentum: hoc est euangelium successisse ueteri testamento: a quo legem litterarum legi spiritus commutata. Ut omnia quoque sacrificia & circuncisio & sabbatum spiritualiter complerentur. Quod autem pactum pro testamento ponimus hebraice ueritatis est: licet testamentum recte pactum appelletur quia uoluntas in eo atque testatio eorum qui pactum ineunt continetur. Quando eductus est populus de terra aegypti tanta dei in illo familiaritas fuit: ut manum eius apprehendisse dicat: & dedisse pactum quod illi fecerunt irritum: & propterea dominus neglexit eos. Nunc autem in euangelio post crucem resurrectionem & ascensionem dare pactum non in tabulis lapideis: sed in tabulis cordis carnalibus pollicetur. Cum scriptum fuerit domini testamentum in mente credentium: ipsi esse eis in dominum: & illos esse in populum: ut nequaquam iudaicos querant magistros & traditiones & mandata hominum: sed doceantur a spiritu sancto: si tantum audire mereantur templum dei estis & spiritus dei habitat in uobis. Spiritus autem spirat ubi uult & diuersas habet gratias. Notitiaque unius dei omnium uirtutum possessio est. Et hoc inquit fiet quia propitius ero iniquitati eorum: & peccati eorum non recordabor amplius. Ex quo perspicuum est secundum huius pericopis intelligentiam superiora primo intelligenda a saluatoris aduentu quando uterque populus sibi israhel & iudas copulatus est. Si cui autem scrupulum facit quare dixerit disponam domui israhel & domui iuda pactum & testamentum nouum non secundum pactum quod pepigi cum patribus uestris: intelligat primum ecclesiam christi ex iudeis. & ad illos uenisse dominum saluatorem atque dixisse non ueni nisi ad oues perditas domus israhel: & id ipsum apostolos confirmasse: uobis quidem primum oportebat loqui uerbum dei: sed quoniam repulistis illud: & indignos uos iudicatis eternae uitae ecce conuertimur ad gentes. Non enim oportebat panem filiorum dare canibus: sed quia filii patrem in sua ueniēte suscipere noluerunt dedit omnibus potestatem: ut qui receperint eum fiant filii dei.

Hec dicit dominus qui dat solem in lumine diei: ordinem lune & stellarum in ordine noctis: qui turbat mare & sonant fluctus eius: dominus exercituum nomen illi. Si cessauerint leges iste siue statuta hec coram me dicit dominus: tunc & semen israel deficiet: ut non sit coram me cunctis diebus.

Et in genesis principio legimus solem in caelo positum in lumine diei: lunam quoque & stellas in lumine noctis. Et in psalmo dies diei annuntiat uerbum: & nox nocti indicat scientiam. Quomodo inuicem sibi nox diesque succedunt, quomodo inquit rerum: & maxime caelestium astrorum non potest ordo mutari: & sonantis maris fluctus uoluntur ad littora fragorque gurgitum: & undarum intumescuntum terribilis auditur: nec potest ultra procedere quam dei iussione praecipit. Iuxta illud terminum posuisti qui non transibit neque conuertentur operire terram. Sic inquit semen & genus israhel domini erit uoluntate perpetuum: nec aliquando deficiet. Leges autem hic non moysae fuerint intelligendae: sed constitutio & ordo naturae. Interrogemus iudeos si caeli peribunt. Et omnes quae si uestimentum ueterascent: & ad dominum dicitur. Tu autem idem ipse es & anni tui non deficiet. Quomodo semen israhel potest esse perpetuum. Aut enim pereuntibus caelis peribit & semen israhel aut si fuerit perpetuum: ergo nec caeli peribunt. Quod si scriptura mentiri non potest: & perituri sunt caeli peribit igitur & semen israhel: maxime cum & iacob loquitur ad filios: Venite & annuntiabo uobis quid futurum sit in nouissimis diebus. Quando autem dicitur in nouissimis diebus: ergo mundus esse cessabit: & alia fiet rerum dispositio hoc aduersum illos mundum istum non esse perpetuum etiam euangelium demonstrat dicens. Caelum & terra transibunt. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Dicamus & aliter. Quoad mundus iste fuerit semen israhel & gentem iudaicam permanfuram: non in his qui nunc increduli sunt: sed in his qui cum apostolis: & per apostolos crediderunt: ut reliquiae saluae fierent.

Hec dicit dominus: si mensurari potuerint caeli sursum: & inuestigari fundamenta terre deorsum: & ego abiiciam uniuersum semen israhel: propter omnia quae fecerunt dicit dominus. LXX.

Hec dicit dominus Si elatus fuerit celum sublimius: & si humiliatus pauperum terre deorsum: & ego non reprobabo genus israhel dicit dominus pro omnibus quae fecerunt.

Multum in hoc loco distat hebraicum ab editione uulgata. Dicamus primum iuxta hebraicum. Si mensurari potuerint caeli sursum: & eorum altitudo cognosci uel inuestigari fundamenta terrarum: & extrema eorum ratione comprehendi: & ego inquit abiiciam uniuersum semen israhel: propter omnia quae fecerunt dicit dominus. Quomodo autem illud impossibile est: ut caelorum summitas & terrarum fundamenta noscamus: sic & hoc impossibile erit: ut abiiciam uniuersum semen israhel. Si autem abiicere uniuersum semen israhel: ergo mensurabitur caelorum summitas: & extrema terrarum. Hic syllogismus & in euangelio textitur: quando impossibile possibili comparatur.

Facilius camelus intrabit per foramen acus quā diues intrare possit in regna cælorum. Quomodo enim illud fieri non potest: sic nec istud fieri poterit. Quod si hoc factum fuerit: ergo fiet illud quod impossibile putatur. Errant ergo qui hunc locum aliter edisserunt ponentes & illud testimonium quod potuerit petere patrem filius & duodecim legiones angelorum adducere in suum auxiliū. Huic sensui. lxx. contrarium transtulerunt dicentes. Si exaltatum fuerit cælum in sublimibus & humiliatum pauimentū terræ deorsum: ego inquit non reprobabo semen israhel dicit dominus propter omnia quæ fecerunt. Quod si ita est reprobabitur gens israhel. Quomodo enim cælum non potest eo quod est esse sublimi? nec terra humilior esse eo quod est: & genus israhel nequaquā poterit cōprobari. Si uiderimus iudæos iuxta hebraicum hoc testimonio gloriari assentiamus eis quod non sit abiectum uniuersum semen israhel: sed hi tantum qui fuerint increduli.

Ecce dies veniunt dicit dñs. & edificabitur ciuitas a domino: a turre ananehel vsq; ad portas anguli & exiit vsq; noznia. Siue iuxta Symmachum funiculus mensure eius contra eam super colles gareb. & circuibit goatha. Siue iuxta septuaginta de electis lapidibus & valle ruinarum pro quibus theodotion ipsum uerbum hebraicum posuit phagarim & cineres & omnem assare moth: quod melius legimus assademoth: pro quo aquila suburbana interpretatus est: usq; ad torrentem cedron: vsq; ad angulum porte equorum orientalis sanctum domini non euellatur & non destruetur vsq; in eternum.

Qui mille annorum in terra iudæa regnum xpi recipiunt iudæi uidelicet & nostri iudaizantes conantur ostendere turrem ananehel & portam anguli: & collem gareb & gohata & uallem phagarim & omnem assademoth: & torrentem cedron & locum anguli portæ aquorum orientalis: & ibi dicunt sanctuarium domini. i. templum esse condendum mansurumq; perpetuum: quod quia post captiuitatem temporibus zorobabel & ezre non possunt monstrare completum: transeunt ad xpi tempora quem in cōsumatione mundi dicunt esse uenturum: ut aurea atq; gemmata iuxta apocalypsim iōānis descendat hierusalem: & hoc terræ spatio: idest ab illo loco usq; ad illū locum edificetur per circuitum: suspitionesq; suæ aurulam capiant quo a turæ anathot quæ hodie appellatur hieremiæ tribus a hierusalem millibus separata: usq; ad torrentem cedron qui scribitur in euangelio: & ē in ualle iofaphat: ubi ortus erat in quo & iudas proditor tradidit saluatorem ciuitatis fundamenta iaciantur. Lecturi inquit sumus in consequentibus ananehel filius salon patruelz suis: se hieremiæ: cuius ēmit agrum. Et hæc est turris ananehel ignorantes hebraicam ueritatem. Hic. n. iuxta hebraicum scripturam turris Ananehel per nun: uidelicet mœdiam litteraz ibi autē ecce ananehel filius sellum patruelis tuus ueniet ad te per mœdiam mem litteram. Inuocantes igitur dominum saluatorem qui habet clauem dauid: qui aperit: & nemo claudit: claudit & nemo aperit: qui signatum quoq; aīaīa librum & omnium prophetarum aperuit: & adorauerunt uigintiquatuor seniores tenētes citharas: quod solus potuerit diuina referate mysteria. Agrediamur adificium ciuitatis ad quam propheticus sermo dirigitur. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. & fluminis impetus laetificat ciuitatem dei. Edificatur itaq; ecclesia a turre obedientiæ: siue gratiæ & donorum dei. Hoc enim interpretatur ananehel usq; ad portam anguli: quæ licet uideatur initiū habere sublimis quā diu in ista carne subsistimus: rectam ueritatis lineam non possumus possidere: sed i angulo stamus & factis lineis: exitq; ultra funiculus mensuræ contra eam: idest portam anguli super collem gareb qui in lingua nostra uertitur aut incolatus: aut scabies: ut doceant nos aduenas esse atq; peregrinos aut auribus prurientes: & ad nouitatem dogmatum pessimorum facile præbere consensum. Et circuibit inquit gohata: pro quo interpretati sunt. lxx. per gyrum electis lapidibus qui uoluntur super faciem terræ: & angulari lapide constringuntur: dicente apostolo petro. Et ipsi tanquam sacerdotiū sanctum offerentes spirituales hostias & acceptabiles deo per iesum xpm. Et omnem inquit uallem phagarim quod interpretatur ruinarum: & cineres subauditur circuibit. Ut quāquā nobis uideamur in collibus tamen semper timeam⁹ ruinas & consideremus cineres: & pœnitentes dicam⁹ cum dauid. Quia cinerem quasi panem manducabam: & potum meū cū fletu miscebam. Vnde & iacentibus dicitur. Nūquid qui cadit non resurgit dicit dominus? & uniuersam inquit sadamoth quod nos uertimus in regionem mortis unum nomen in duo uerba diuidentes. Sade quod dicitur regio & mooth: quod interpretatur mortis pro qua aquila uertit suburbana siue arua & rura. Regio aut mortis regio peccatorum est: & suburbana regio uoluptatum: quæ pergit usq; ad torrentem cedron ubi traditus est dominus qui interpretatur tænebræ. Vide quanta habeat loca ecclesia: & quomodo illud apostolicum: ut sit sine macula & ruga in futuro & in cælestibus seruetur. audis angulos: audis scabiem: audis ruinas & cineres: & regionem mortis & tænebras: & de tua uirtute & impeccatā gloriaris. Deniq; sequitur. Et usq; ad angulum portæ & hic angulus ne ulla uera iustitia ne certa uictoria in isto sæculo demonstratur: ipse quoq; angulus portæ quāquā sit orientalis unde lumen egreditur tamen aquorum appellatur: ut indigere nos doceat cursu atq; certamine & tandem cum domino audire mœreamur. Ascendisti aquos tuos & æquitatio tua salus in porta orientali in porta quadrigarum sanctificatio domini est. Et tunc nos perfectos arbitremur: quando dixerimus ad dominum. Currus dei decem milium multiplex milia lætantium dominus in eis in syna in sancto

Istiusmodi

Infra. 32.2

Super Hieremiam.

Istiusmodi ædificatio quæ super fundamētū xpi posita est de qua loquitur & apostolus ut sapiēs architectus fundamētū posui: nūquā destruitur: sed permanebit in perpetuū. Obscura & difficilia latius differenda sunt: ut manifesta breuius percurramus. CAPITVLVM. XXXII.

Verbum quodd factum est ad hieremias a domino in anno decimo sedechie regis iuda: ipse est annus octauusdecimus nabuchodonosor. Tunc exercitus regis babilonis obsidebat hierusalem & hieremias propheta clausus erat in atrio carceri q erat in domo regis iuda. Clauserat enim eum sedechias rex inde dicens. Quare vaticinaris dicens. Hec dicit dominus.

Non solum uerba sed & opera prophetarum nobis exemplo sunt ad uirtutem. Poterat hieremias prospera nunciare: & regis sedechie frui amicitia. Sed mallebat deo magis obedire quam hominibus: & ei qui potest & animam & corpus perdere in gehēnā: quā illi qui tñ corporis habere poterat potestatem. Et hoc cōsiderādū q decim⁹ annus erat sedechie regni: obsessa iam hierusalem: & gladio fame & peste consumpta & captiuitate uicina: & tñ sedechias pstat in sentētia: & ex parte aliqua illius clementia demonstratur: q nequaquam eum in carcere: sed in uestibulo recludi iussit: carceris uidelicet libera custodia ne posset effugere quasi non omnis hierusalem clausa munitiōibus cōmunis carcer fuerit habitantium. Ipse annus est duodeuigimus regni nabuchodonosor: qui quarto anno regis ioachim cœpit imperium. Omnis autem causa regis ista est: cur loquatur ex dei nomine quæ ei fuerant imperata.

Ecce ego dabo ciuitatem istam in manu regis babilonis & capiet eam: & sedechias rex iuda non effugiet de manu caldeorum: sed tradetur in manu regis babilonis: & loquetur os eius cū ore illius: & oculi eius oculos illius uidebunt: & in babilone ducet sedechias: & ibi erit donec uisitem eum dicit dominus. Qd si pugnaueritis cōtra caldeos nihil prosperum habebitis.

Hæc erat causa iræ regie: quare præferret mendatio ueritatem: & tam urbem hierusalem quā sedechiam regem diceret esse capiendū: quodq; grauius est: uisurū eū ora regis babilonii: loquuturū humilē atq; captiuū cum potentissimi regis insania. Grauior enim terror est uidere quē timeas: & ante increpationem uerborum quā pēnarum sustinere cruciatum. Et in babilonē inquit ducet sedechia & ibi erit. Pro quo. lxx. transfulerunt. & babilonem ingreditur: quorum alterum inuitum trahi alterum uoluntate pergere significat. Et ibi inquit erit. uerbum ponit ambiguum: ne uideatur cruciatus & miseria prophetare. Quodq; sequitur donec uisitem eum ait dominus. Et si pugnaueritis aduersus caldeos nihil prosperum habebitis. in. lxx. non habetur: prudenterq; sententiā temperauit: quæ ad bonam & ad malam partem referri potest uisitatio enim: ut sepe dixi & consolationem significat & supplicium.

Et dixit hieremias factum est uerbum domini ad me dicens. Ecce ananahel filius sellum siue salon patruelis tuus quod hebraice dicitur dodath uenit ad te dicens. Eme tibi agrū meū qui est in anathot: tibi enim competit ex propinquitate emptio.

Occultū ad hieremiam dei factum esse sermonem nemo scire poterat nisi ipso indicante ad quē factus fuerat: & prædicitur ei q uenturus sit ad eum ananahel patruelis suus & possessionem agri q ipsius fuerat delatur⁹: esse autē ipsū locū in anathot. De suburbanis quæ sacerdotib⁹ p singulas tribus & ciuitates dabantur ex lege: nec licitum erat possessionē de tribu transire ad tribum: nec de familia ad aliam familiā: unde & filia salphaat accipiunt sortem inter fratres suos præcipueq; suburbana sacerdotū nulli alii poterāt uenūdari: usq; ad annū remissionis: nisi ei quē propinquitatis sanguinis expetebat. Venit ergo ad eum patruelis pater suus & offert emptionē quæ illi ex propinquitate debetur. Helchias & sellū fratres fuere germani. Helchia filius hieremias. Sellū ananahel. Helchias interpretatur pars domini: hieremias sublimitas dñi. Recteq; altitudo dñi de parte dñi nascitur. Sellū uero in linguā nostrā uertitur pax siue pacificus. Ananahel donū uel gratia dei. Nec mirabimur q sibi pax iūgatur: & gratia cū etiam æpistolæ apostolicæ hoc principiū sit. Gratia uobis & pax. Primū ergo pacē mœreamur dei: & post pacē nobis gratia nascitur: quæ non in possidentis: sed in arbitrio donantis est. Desert autē emptionē gratia dei: illi qui in sublimib⁹ collocatus est: ut quāuis uideatur excelsus tñ gratia dei indigeat: illud quod in canticō sepe cātatur a sponsa. Fratruelis meus: id est in hebraico dodi dicitur. ergo non patruelis sed paterdelfus dicendus est. Fuisse autē hieremiam filium helchie de sacerdotibus qui erant in anathot in terra beniamin: & uoluminis huius testatur exordium. Et uenit ad me ananahel filius patruis mei secundum uerbu dñi ad uestibulum siue atriu: & ait ad me. Posside siue eme agrum meū qui est in anathot in terra beniamin: quia tibi cōpetit hereditas & tu es propinquus ut possideas siue emas. qd futurum pphe-tæ uerbum domini nuntiabat statim opere cōpletū est: uenit inquit ad me ananahel gratia dei fili⁹ patruis mei: hoc est filius pacis: uenit autē in uestibulo carceris: dixitq; ad me: ea quæ dominus ab eo dicenda prædixerat. Ager ergo iste sacerdotalis cuius emptio atq; possessio hieremie deferebatur in anathot est in terra beniamin: quorū primū obedientiā: secūdū filium dextere sonat: & cōsequēter eius appetit emptionem in quo obedientia & uirtus domini uersabatur. Pro quo. lxx. præbyte ron: id est seniore interpretati sunt: quod loco huic non conuenit.

Intelleri autem q̄ verbum domini esset: z emi agrum ab ananabel filio patru mei qui est in anathot: z appendi ei argentum stateres septem: z decem argenteos z scripsi in libro z signavi: z adhibui testes z appendi argentum in statera z accepi librum possessionis signatum: stipulatione. s. z ratha z signa forinsecus.

Durum quippe erat & prope inconsequens risuq; dignū. q̄ iam iāq; capiendam pphetabat hierusalem: & oēs ducendos esse captiuos uel gladio fame & peste perituros: agrum in anathot emere quem non erat possessurus. Sed intellexi inquit uerbum domini esse: & emptionem meam arguemento & uaticinio domini coaptadā: & ideo acquieui pcepto eius ut emerem. Nec frustra ad me super huiusmodi re dei factū esse sermonem. Et appendi argenti decem & septē syclos quos nos in stateres uertimus. Siclus autē uiginti habet obolos. Et in ezechielis extremo uolumine scribitur. Emitq; propheta decem & septē syclos: in quo numero cantauit puer dñi dauid in die qua eruit eū dominus de manu oīum inimicorum eius: & de manu Saul & dixit. Diligam te domine fortitudo mea dñs firmamentum meum & refugium meū & liberator meus: deus meus adiutor meus & sperabo in eum. Denariū esse mysticū numerum ostendit decalogus quæ scripta fuit in tabulis lapideis digito dei: & dies ieiunii & propitiationis mensis septimi. Septem quoq; in quo uerus est sabbatismus & requies: esse sanctū multis scripturarum testimoniis comprobamus: de quibus saltem pauca posuissē nisi otiosū esset docere quæ nota sūt. In hoc igitur numero a ppheta & a sacerdote emittur possessio: scribiturq; in libro atq; signatur: & adhibentur testes argentumq; diligenter appenditur: ut oīa uenditionis & emptionis iura seruentur: & sit certa possessio stipulationibus & sponsionibus roborata: uel hoc audiant qui falsa testamenta & interdum ne testamenta quidem sibi adhibitis testibus uindicare conantur.

Et dedi librum possessionis baruch filio neri filii maasie: in oculis ananabel patruelis mei: z i oculis testiū q̄ erāt scripti in libro emptiōis z in oculis oīum iudeorū q̄ sedebāt i atrio carceris.

Quāquā statim esset possessio relinquēda: imo emenda posteris: & ab eo emenda qui filios non habebat. Neq; enim uxore acceperat tñ obediēs imperio domini omnia rite celebrat. Signatumq; librum possessionis dat baruch filio neri filii amaasie: Baruch in lingua nostra benedictus dicitur: q̄ erat filius neri qui interpretatur lucerna mea dicente propheta. Lucerna pedibus meis uerbum tuū & lumen semitis meis ardens. Neri quoq; pater baruch filius maasie. i. facturæ & operis dñi. Animaduertimus ergo quantis uirtutum priuilegiis discipulus baruch hieremie ministrauerit dicente dauid. Ambulans in uia imaculata hic mihi ministrabat: unde Eliseus minister heliæ in tantum placuit deo ut post translationem magistri etiā duplicē spūm mōeretur accipere. Hoc dico ad cōmonitionē eorū qui malorū hominum abutuntur ministeriis: & non audēt abiicere eos quos mala conscientia norunt sibi glutino copulatos. Traditur autem liber baruch tanto & tali uiro uidente ananabel qui uendiderat & testibus qui subscripserant & quorum nomina in emptiōis uolumine tenebantur. Et i cōspectu iquit oīum iudeorū q̄ sedebāt in atrio carceris: qui uidelicet uel ad prophetam uenerāt cōsolādum uel studio timoris dei: dñi uerba audire cupiebant.

Et precepi baruch coram eis dicens. Hec dicit dominus exercitū deus israhel. Summe libros istos: librum emptionis hunc signatum: z librum hunc qui apertus est: z pone illos in uasis fictilibus ut permanere possint diebus multis. Hec enim dicit dominus exercituum de⁹ israhel. Adhuc possidebuntur domus z agri. z uineæ in terra ista.

Cunctis quos præteritus sermo narrauit præsentibus & uidentibus. Baruch ministro præcipitur: & discipulo non sermonibus præceptoris sed dei iubentis imperio: ut assumat libros unum signatum: alterum apertum: quæ emptionum consuetudo hucusq; seruatur: Vt quod intrinsecus clausus signacula cōtinent: hoc legere cupientibus apertū uolumen exhibeat: utrūq; in uase fictili ut permanere possint diebus multis. Firma igitur erat: & longo post tempore futura possessio: quæ tanta custodia seruabatur: ne uel fortis emptionis libri positi paterent rapina: uel humo cōditi humore terræ soluerentur. Hoc autem totum fit ut intelligant qui uidebant rursus habitandam hierusalem: & possidendos agros: quod licet absq; sermone hieremie debuerant per se intelligere tñ domini sermonibus cōmonentur: & dicitur ad eos. Hæc dicit dominus exercituum deus israhel. Adhuc possidebuntur domus & agri & uineæ in terra ista: hoc est illud quod hieremias dudum dixerat. Intellexi uerbum esse domini: & idcirco emi agrum quem possessurus non eram.

Et orati ad dñm postq̄ tradidi librum possessionis baruch filio neri dicens. Heu. heu. ben. domine deus: siue qm̄ es domine deus: Ecce tu fecisti celum z terram in fortitudine tua magna: z brachio tuo extenso siue excelso: non erit tibi difficile siue impossibile omne uerbū: uel iuxta lxx. Nihil apud te est absconditum qui facis misericordiam in millibus z reddes iniquitatem patrum in sinu filiorum eorum post eos fortissime magne potens quod hebraice dicitur vibor: dominus exercituum siue uirtutum nomen tibi: magnus consilio z incomprehensibilis cogitatu. Cuius oculi aperti sunt super omnes uias filiorum adam siue hominū: ut reddas unicuiq; secundum uias suas z secundum fructum adinventionum suarum.

Post emptionem agri iure celebratam: & post sententiam domini qua pollicitus ē domos agros & uineas

Super Hieremiam.

& uineas deinceps possidendas orat propheta ad dominum & dolorem cordis gemitibus exprimit dicens. Heu heu heu domine deus. Pro quo, lxx. translulerunt. idest qui es domine deus iuxta illud quod moysi dicitur. Vade dic populo israhel qui est misit me ad uos. Non quo nō sint alii: sed aliud est creatoris esse beneficio quod subsistat: aliud aternitate naturæ. Laudat dominum & ex creaturis prædicat creatorem. Primūq; potentiam eius & misericordiam: atq; iustitiam in omne hominum genus eleuat uocibus: deinde transit ad israhel: & quanta ei præstiterit celebri sermone describit. Et post tanta beneficia dicit eos imemores bonorum illius clementiam in amaritudinem prouocasse: ita ut obsideatur ciuitas: & antequā hostium in ea fiat irruptio fame & gladio & peste consumpta sit. Hæc autem uniuersa præmisit ut consequenter illud inferret quod in reprehensionem diuinæ sententiæ facere uidebatur. Et tu dicis mihi domine deus eme agrus argento: & adduc testes: cum urbs data sit i manus caldæorum. Hæc iterum totam loci istius cōtinet pericopin. Nunc ad singula reuertamur. Tu fecisti cælum & terram in fortitudine tua magna. Et iōānes dicit de filio. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Hic est enī domini fortitudo apostolo comprobante. Xps dei uirtus & dei sapientia. Et in brachio tuo extento siue excello quorum utrunq; percutientis inditium est. Hoc est autem brachium de quo & asaias loquitur. Et brachium domini cui reuellatum est: non erit tibi difficile omne uerbum. Quæ enim apud homines impossibilia sunt siue cui nihil est absconditum iuxta illud psalmographi dicentis. Quia tænebræ non obscurabuntur a te: & nox sicut dies illuminabitur: qui facis misericordiam in milibus: & reddis iniquitatem patrum in sinu filiorum eorū: post eos. Grandis misericordia creatoris: misericordiā eius i mille generationes extendere: & iusticiam statim in alteram generationem monstrare: quæ tamen & ipsa est mixta misericordia. Non enim statim punit delinquentem: sed expectat pœnitentiam: ut si liberi imitati fuerint parentum uitia diu dillata pœna redat. Fortissime magne potēs dominus exercituum siue uirtutum nomen tibi. Ista nomina potentiam indicant creatoris. Ceterum proprie nomen dei pater est: quod in euangelio per dominum reuellatur dicentem. Pater manifestauit nomen tuum hominibus. Magnus consilio & audet se quisquam domini inserere secreto & de illius iudiciis iudicare: & incompræhensibilis cogitatu quem non compræhendit cogitatio quo potest sermone compræhendere. Cui oculi aperti sunt super omnes uias filiorum adam. Frustra ergo homo se putat dei cælare notitiam: quodq; infer. Ut reddat unicuiq; secundum uias suas: & secundum fructum adinventionum suarū: hoc indicat q; interdum pro nimia sapientia iudicia eius uideantur iniusta: quem locū apostolus plenius explicat ad romanos. Ignoras q; benignitas dei ad pœnitentiā te hortatur. Secundum duritiam autem tuam & cor ipœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuellationis iusti iudicii dei. Quanto igitur serior uita peccantiū est: tanto iustior in similitudines pharaonis: qui decem plagis amonitus non punitur: & in duritiam perseverans ad extremum rubri maris fluctibus obrutus est.

¶ Qui posuisti signa & portenta in terra ægypti usq; ad diē hanc: & in israhel & in omnibus sine terrigenis: & fecisti tibi nomen sicut dies bec: & eduxisti populum tuum israhel de terra ægypti: in signis & in portentis & in manu robusta & brachio excello & in terrore magno: & dedisti eis terram hanc quam iurasti patribus eorum: ut dares eis terram fluentem lac & mel: & ingressi sunt & possederunt eam & non obediuerunt uoci tue: & in lege tua nō ambulauerūt: oīa que mādasti eis ut facerent non fecerunt & euenerunt eis uniuersa mala bec.

¶ De generali transit ad speciale: & quid proprie præstiterit israheli breui sermone pcurrit. Qui posuisti ait signa & portenta in terra ægypti: quibus afflicta est ægyptus usq; ad diē hanc & in israhel & in omnibus siue terrigenis: hoc quod dicitur usq; ad diē hanc posterioribus copulandum est: ut legamus & in israhel & in cunctis mortalibus quotidie tua signa cōplentur: siue aliter: signa atq; portenta non solum in ægypto perpetrasti: sed usq; hodie eadem tuæ misericordiæ fortitudo salua uit populum tuum: & uniuerso generi humano creatoris subuenis potestate. Et hoc notandum q; israhel ab omnibus separat atq; terrigenis iuxta illud. Filius meus primogenitus israhel: & fecisti tibi nomen sicut dies hæc. Laudes inquit tuæ totius orbis sermone celebrantur. Et eduxisti populum: Eo enim tempore quo eductus est imperio seruebat. Eduxisti autem signis & portentis quib; percutiebatur ægyptus: & in manu robusta & in brachio extento: & in terrore magno quando mare rubrum transeunti populo israhel uiam præbuit & ægyptium oppræssit exercitum. Et dedisti eis terram hanc quam iurasti patribus eorum ut dares eis abraam uidelicet isaac & iacob. Ergo non suo mœrito terram repromissionis sed patrum accepe uirtutibus. Necdū enim solidū poterant cibum capere: sed melle & lacte nutriebantur infantia: uel certe lacte & melle rerum omnium ubertate & abundantia & ingressi sunt & possederunt eā. Statimq; inter possessionem & inobedientiam nihil fuit mœdium: ubertas enim securitatem: securitas negligentiam: negligentia contemptū parit. Et non oboedierūt inquit uoci tuæ: & in lege tua non ambulauerunt. Frustra ergo promissere iterum dicentes. Omnia quæcūq; dominus præcepit faciemus. Non enim in sponsione sed in opere præmium est: ad retundendam eorum impudentiam: qui putant hominem omnia posse complere: quæ se facturum pollicitus est. Omnia quæ mādasti eis: ut facerent non fecerunt: & certe factu-

ros se promiserant: & uenerunt eis uniuersa mala hæc: mala patientibus: cæterum iuxta domini sententiam bona quæ reddit unicuique secundum uias suas.

Ecce munitiones extructe sunt aduersus ciuitatem: ut capiatur & urbs data est in manus caldeorum qui preliantur aduersus eam a facie gladii: & famis & pestilentie: & quæcunque loquutus es acciderunt ut ipse tu cernis & dicis mihi domine deus: eme agrum argento & adhibe testes cum urbs data sit in manus caldeorum.

Decimus annus erat regis sedechie ita enim scriptum est. Verbum quod factum est ad hieremiã a domino anno decimo sedechie regis iuda: tunc exercitus regis babylonis obsidebat hierusalem: & hieremias propheta clausus erat in atrio carceris. Recteque nunc dicitur. Ecce munitiones extructæ ad uersus ciuitatē: ut capiatur & urbs tradita ē in manu caldeorum: nec habet quos uicari: sed quos capiat. Iam enim gladio fame peste consumpti sunt: & quæcunque dixisti uidemus esse completa. Quomodo ergo mihi dicis domine eme agrum argento & adhibe testes cum urbs data sit in manu caldeorum? Igitur non reprehendit sed interrogat: nec tam sibi quã aliis uult discere qui sedebant in atrio carceris: & forsitan taciti reprehendebant quomodo idem propheta quem uera nuntiare credebant: & urbem dicat esse capiendam: & agrum emat quasi possessurus.

Et factum est uerbum domini ad hieremiã prophetã dicens. Ecce ego dominus deus uniuerse carnis. Nunquid mihi difficile siue impossibile erit: ut abscondatur a me omne uerbum. Propterea hæc dicit dominus. Ecce ego tradam ciuitatem istam in manu caldeorum: & in manu regis babylonis & capiet eam. Et uenient caldei & ingredientur preliantes siue uenient caldei aduersus urbem hanc: & succendent igne & comburent eam: & domos in quarum domatibus sacrificabant baal & libabant dijs alienis libamina ad irritandum me.

Tristibus læta subiungit: & post euerisionem hierusalem captiuo populo reditum pollicetur. Primumque causas exponit offensæ & iusti furoris dei: ut quanto maior culpa peccantium tanto amplior in peccatores clementia creatoris. Ergo inquit dominus deus uniuersæ carnis: nequaquam cunctas gentium nec populi israhel: uel certe ut de sanctis crebro dicere solet deus abraham: deus isaac: deus iacob: sed deus dixit uniuersæ carnis: ut & rationalia & bruta animantia ipse fecisse credatur. Sunt enim qui prouidentiam creatoris usque ad rationalia confitentur: bruta autem fortuitis casibus asserant uel perire uel uiuere: propheticusque sermo declarat nihil esse quod fugiat prouidentiam & scientiam dei. Quia alia propter se alia in usu hominum sunt creata. Nunquid mihi erit difficile aut impossibile: aut certe abscondetur a me omne uerbum. Et supra diximus quæ apud homines impossibilia sunt apud deum possibilia sunt. Verbum autem hic & in multis aliis locis pro rebus debemus accipere. Quid est autem quod factum est uerbum. Propterea hæc dicit dominus: quid enim præcesserat ut causalem coniunctionem poneret dicēs. Propterea hæc dicit dominus quia inquit curæ meæ est omnia regere. uniuersa disponere: & reddere singulis iuxta uias suas: idcirco ego tradam ciuitatem istam in manu caldeorum & in manu regis babylonis: & capient eam. Primum enim uallatur exercitus: & absente capitur nabuchodonosor sedechias qui ducitur in reblatha: ibi regi traditur. Et uenient inquit caldei præliantes aduersum urbem hanc. Melius aquila qui pro eo quod scriptum est transiit.

hoc est ingredientur ciuitatē. Neque enim absentes erant ut uenirent: quippe qui circumdederant hierusalem sicut scriptura testatur. Tunc exercitus regis babylonis obsidebat hierusalem. Ac deinde. Ecce munitiones extructæ sunt aduersum ciuitatem: ut capiatur: & urbs data est in manus caldeorum. Quomodo igitur uenient qui præsentibus erant? Sed hii qui obsidebant urbem ingredientur inquit et capient eam & succedēt & ad solium usque comburent: uerbum enim hebraicū ambiguitate sui & ueniet & ingredientur sonat: & domus in quarum domatibus sacrificabant baal idolo sydoniorum & libabant dijs alienis libamina ad irritandum me ut non errore religionis: sed contentione quadam & in creatorem cōtumaciam facere uideretur. Quomodo autem periturus scribitur mundus iuxta illud quod scriptum est. Cælum & terra pertransibunt: eo quod in maligno positis: sic & domus ipsa & loca in quibus flagitia perpetrata sunt iræ dei subiaceant. Sunt qui contentio se illud quod scriptum est locus in quo crucifixus est: dominus atque saluator spiritaliter gomorra & ægyptus uocant ad ipsa loca referant. Alii uero uniuersum mundum sub nomine ægypti: & gomorra significare putant. Ut enim gomorra diuino igne deleta est: ita & mundum iudicio dei cōcremadum.

Erant enim filij iuda & filij israhel iugiter siue soli facientes mala in oculis meis ab adolescentia sua

Verbum hebraicum aquila interpretatus est quod coniunctione significat ueritatem symmachi prima editio: & lxx. & theodotion solos interpretati sunt. Secundo symmachus uertit quem & nos in præsentiarum sequuti sumus ut diceremus iugiter. Dicamus igitur primum iuxta hebraicum filij israhel & filij iuda facientes iugiter. & decem inquit & duæ tribus malum sine cessatione fecerunt: & iugis fuit eis in pessimis operibus perseverantia. Si autem iugis & semper in toto populo ubi est iustitia sempiterna. Porro iuxta lxx. qui dixerunt soli facientes malum non fecerunt: quod sic soluitur: qui habet notitiam dei & recedit ab eo solus peccat in oculis. Qui uero increduli permanferint quasi illo non uidente: & negligente delinquant. Vnde & dauid uir sanctus quia corruerat in peccatum

Super Hieremiam.

peccatum uxoris uriae bersabeae agens postea poenitentiam loquitur. Tibi soli peccaui & malum coram te feci. i. in conspectu tuo. Denique iungitur. Soli facientes malum in oculis & in conspectu meo ab adolescentia sua. Quodque sequitur.

Filij israel qui usque nunc exacerbat me in operibus manuum suarum dicit dominus.

In. lxx. non habetur & de hebraico additum est. Qui autem ab adolescentia sua usque ad presentem diem iugiter deliquerunt: ideo iuxta sententia dei est & merito scriptura cōtextit.

Quia in furore & in indignatione mea facta est mihi ciuitas hec a die qua edificauerunt eam usque ad diem istam: qua auferetur de conspectu meo.

Si ex eo tempore quo ciuitatis iacta sunt fundamenta usque ad hanc diem quando capta est atque succensa & sublata de conspectu domini: fuit semper i uicio: & i indignationem contra se dominus prouocauit: ubi est ut sepe iam diximus peccatorum quies?

Propter malitiam inquit filiorum israel & filiorum iude quae fecerunt ad iracundiam me prouocantes: ipsi & reges eorum principes & sacerdotes eorum: & prophetae eorum uiri iuda & habitatores hierusalem.

Quia supra dixerat in furore & in indignatione mea facta est mihi ciuitas haec a die qua edificauerunt eam usque ad diem istam: qua auferetur de conspectu meo: & nullum generaliter absque peccato fuisse monstrauerat: nunc per partes enumerat: & reges & principes & sacerdotes & prophetas eorum: & cuncta uno sermone comprehendens: uiri inquit iuda & habitatores hierusalem: pulchreque non dixit reges mei & principes mei & caetera: sed quia peccauerunt reges eorum & principes eorum: & sacerdotes eorum & prophetae eorum.

Et uerterunt ad me terga & non facies.

supra. z. E.

Iuxta illud quod alibi scriptum est. Et uerterunt contra me scapulam recedentem. Qui enim peccat inclinata cervice in terra pronus funditur: qui terga uertit ipso gestu corporis indicat negligere se comminatum. Et hoc ait faciebant.

Cum docerem eos diluculo & erudirem & nolent audire ut acciperent disciplinam.

Fugatis dolosis tenebris & omni idolorum cultu: & sententia confutata quotidie corda eorum illuminare cupiebam: & docere quae recta sunt ut liberum seruarent arbitrium. Iungit & dicit. Et nolent audire ut acciperent disciplinam. Sequitur.

Et posuerunt idola sua in domo in qua inuocatum est nomen meum ut polluerent eam.

Non solum eo tempore iudas posuit in templo dei statuam idoli quam in ezechielis principio legimus: sed usque hodie in domo dei quae interpretatur ecclesia siue in corde animae credentium ponitur idolum quando nouum dogma construitur: & iuxta deuteronomium adoratur in abscondito. Ne scitis inquit quia templum dei estis & spiritus dei habitat in uobis.

Et edificauerunt excelsa siue aras baal: quae sunt in ualle filij ennon ut initiarent filios suos & filias suas moloch.

Pro initiarent in hebraico scriptum est. quod aquila & symmachus transtulerunt. lxx. & theodotion interpretati sunt offerent. De ualle filiorum ennon quae hebraice dicitur gehena supra plenum diximus: & quod subiaceat siloe fontibus & amoenitate sui: quia locus irriguus est populum prouocauerit ad luxuriam quam idolorum cultus sequitur. Notandum quoque quod aras & excelsa hebraico sermone appellantur propter eos qui in samuelis & regum uolumine quid significet hoc uerbis dubitant: moloch idolum amantiarum est: quod in regem uertitur. Significat autem scriptura diuina quod non solum baal idolo: sed & moloch cunctisque demonibus in ipso loco populus seruiert.

Quod non mandauit eis: nec ascendit in cor meum ut facerent abominationem hanc: & i peccatum deduxerunt iudam.

Proprie tribus iuda: & beniamin in phano baalis & moloch demonum simulacrum ueneratae sunt. Vitulos autem aureos in bethel & dan & decem tribus quae appellatur samaria ioseph & ephraim incoluisse perspicuum est. Tantumque mali fuit quod a populo factum est: ut testetur deus se nunquam cogitasse uel ascendisse in cor suum quae illi facturi fuerit.

Et nunc propter ista hec dicit dominus deus israel ad ciuitatem hanc: de qua uos dicitis: quod tradatur in manu regis babilonis in gladio in peste & in fame.

Sicut sperantibus auxilium & in murorum firmitate fidentibus prophetatur quod subuertenda sit hierusalem & populus iamque capiendus. Et ante captiuitatem gladio fame & peste periturus. Sic desperantibus & post subuersionem urbis nullam salutem expectantibus suum auxilium pollicetur: ut & confidentia atque superbia iustam sententiam: & desperatio atque humilitas dei mereatur auxilium.

Ecce ego congregabo eos de uniuersis terris ad quas eieci eos in furore meo: & in ira mea & in indignatione gradus: & reducam eos ad locum istum & habitare eos faciam confidenter: & erunt mihi in populum: & ego ero eis in dominum: & dabo eis cor nouum & uiam nouam: ut timeant me uniuersis diebus. et bene sit eis & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum: siue disponam testamentum eternum & non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum: ut non recedant a me. Et letabor super eis cum eis bene fecero: siue & iustificabo eos ut eis bene faciam. Et plantabo eos in terra ista in ueritate siue in fide in toto corde meo: & in tota anima mea.

Multi hoc putant tempore zorobabel filii salathiel: & iesu filii iosedech sacerdotis magni quando aggeus & zacharias prophetauerunt sub ezra sacerdote cōpletū: quādo adificatū ē templum: & sub Neemia extructi muri p circuitum: ut quos ante deiecerat in furore & in ira & in indignatōe grādi de hierusalem: & in toto orbe disperferat: postea reductos habitare fecerit confidenter: & fuisse eos in populum dei: & dominū fuisse in deum eorum: & cātera quā scriptura contextit. Sed quomodo hoc possit illi tempori coaptari. habitare eos faciam cōfidenter & feriam eis pactū sempiternum siue disponam illis testamentum aeternū: poenitus nō pōt approbari: quippe cū legerimus: & sacra narret istoria: nō solum a uicinis gentibus: sed a persis quoq; & macedonibus & aegyptiis romanisq; sepe captos & hucusq; seruire. Omnia igitur ad aduentum referenda sunt saluatoris: q̄ nō fuit & fidei tempore uidemus expleta: & electio iuxta apostolum reliquiarū salua facta est: & i xpo habitauit confidenter: & datum est illis cor unū iuxta illud quod scriptum est. Multitudinis autem credentium erat cor unum: & anima una & uia inquit una ad illum qui dicit. Ego sum uia ueritas & uita: ut timeant me uniuersis diebus. Principium enim sapientiā timor domini. Vniuersis ait diebus: q̄ si iudais non competit de nostro populo accipiendum est: cui & bene fuit & est & erit nō solum ipsis sed & filiis eorum post eos. Nobiscū enim pactum pepigit sempiternū. Nec desinet nobis ultra bene facere. Quodq; sequitur. Et timorem meum dabo in corde eorū ut non recedāt a me: Sic liberū donat arbitriū: ut iterū ipse timor qui tribuitur gratia permaneat largitoris. Cūq; inquit eis benefecero latabor & gaudebo: creaturā uidelicet suā esse saluatam: Vnde & gaudiū angelorū est in cālis super uno peccatore poenitentiā agente. Et plantabo inquit eos in terra sua in ueritate siue ut. lxx. transfulerunt in fide ut proprie significet populum xpianum. cuius religio fides est. In toto corde meo & in tota anima mea. Si domini uerba sunt saluatoris: recte cor & anima ei⁹ creditur: qui dicit in euangelio potestātē habeo ponēdi aiām meam: & iterum sumendi eam. Sin autem ex persona dei patris accipimus secūdum illud intelligendum est. Neomenias uestras & sabbata & dies festos odit anima mea.

Quia hec dicit dominus. Sicut adduxi super populū istū omne malū hoc grande: sic adducā super eos omne bonū: quod ego loquor ad eos: & possidebūt agri in terra ista: de qua vos dicitis q̄ deserta sit: & q̄ non remanserit homo et iumentū: & data sit in manū caldeorū. Agri pecunia ementur: & scribentur in libro: imprimetur signaculū: & testis adhibebitur in terra beniamin: & in circuitu hierusalem in ciuitatibus iuda: & in ciuitatib⁹ montanis: & i ciuitatib⁹ cāpestrib⁹ siue sephela: & i ciuitatib⁹ hoc ē quē ad austrū sūt: q̄ cōuertā captiuitatē eorū ait dominus.

Hac iuxta litteram licet in typo praeceperint post redditum de caldæis quando ad cyri regis imperium reuersus est populus in iudæam: tamen spiritualiter in xpo & apostolis uerius pleniusq; complentur. Tunc & homines & iumenta reducti sunt in ecclesiam: iuxta illud quod scriptum est. Homines & iumenta saluos facies domine. Rationales quiq; & simplices. tunc agri empti sunt pecunia: ut faceremus nobis amicos de iniquo māmona qui nos reciperent in aeterna tabernacula: & scripti in libro: haud dubium quin iumentum & impressum est signū uexilli dominicæ crucis: atq; uictoriæ & testes adhibiti sunt: martyres: & omnis sanctorū chorus in terra beniamin: ubi ē domini fortitudo & circuitu hierusalem: in qua est uisio pacis: & aeterna securitas: in ciuitatibus iuda in quibus est christi uera confessio: & in ciuitatibus montanis de quibus una est de qua dicitur. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & in ciuitatibus campestribus quæ hebraice appellantur ut de profundis atq; depræssis per camporum equalitatem ad sūmam gradiamur. Et ciuitatibus quæ ad austrum sunt: septuaginta transfulerunt ubi est mercedis & plena lux ueritatis. Cum autem hæc omnia facta fuerint implebitur sicut scriptum est. Conuertam captiuitates eorū ait dominus. de quo scriptum est. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Accipit siue ut apostolus ait dedit dona hominibus.

Explicit liber Sextus in Hieremiam.

Prologus Super lamentationes Hieremie.

PREFATIO SANCTI HIERONYMI PRAESBYTERI IN EXPOSITIONEM LAMENTATIONVM HIEREMIAE PROPHETAE AD FRATREM EVSEBIVM.

ABES in lamentationibus hieremie quatuor alphabeta: e quibus duo prima quasi saphyco metro scripta sunt quia tres uersiculos qui sibi cō nexi sunt: & ab una tantum littera incipiunt heroici coma concludit. Tertium uero alphabetum trimetro scriptum est: & a ternis litteris: s; eisdem trini uersus incipiunt. Quartum alphabetum simile est primo & secundo: proueria quoq; salomonis extramum concludit alphabetum: quod tetrametro iambico supputatur: ab eo loco ubi ait. Mulieres for tem quis inueniet. Quomodo autem in his nostris litteris non pōt qd ad legenda uerba texendaq; procedere: nisi prius ab elemētis cōperit: ita in scripturis diuinis non ualemus ea quæ maiora sunt nosse: nisi ab ethica in ipsas habuerimus exordium: secundum illud qd ppheta dicit. A mandatis tuis intellexi. Quod uidelicet post opera cōperit habere

scientiam secretorum. Verum iam complendum est quod petisti: ut sensum uniuscuiusq; elementi interpretatio annexa significet. (Aleph.) Doctrina interpretatur (Beth) domus (Gimel) plenitudo (Deleth) tabularum (He) ista (Vau) & (zai) hæc (Heth) uita (Thet) bonum (Ioth) principium (Caph) manus (Lamech) disciplinae siue cordis (Mem) ex ipsis (Nun) sempiternum (Samech) adiutorium (Ain) fons siue oculus (Phe) os ab ore non ab osse (Sade) iustitia (Coph) uocatio (Res) capitis (Sin) dentium (Thau) signa. Ecce intellige ne litterarum ambiguitate fallaris. Post interpretationem elementorum intelligentiae ordo dicendus est (Aleph Beth Gimel Deleth) prima connexio est: doctrina domus plenitudo tabularum. Quid uidelicet doctrina ecclesiae quæ domus dei est in librorum reperiatur plenitudine diuinorum. Secunda conexio est (He Vau zai Heth) ista & hæc uita. Quæ enī alia potest esse uita sine scientia scripturarū: p quā & iā ipse xps cognoscitur: qui est uita credentium. Tertia conexio habet (Thet Ioth) bonum principium: quia quāuis nūc sciamus uniuersa quæ scripta sunt: tamen ex parte cognoscimus: & ex parte prophetamus. Et nunc per speculum uidemus in enigmate. Cum autem meruerimus esse cum christo & similes angelis fuerimus: tūc librorum doctrina cessabit. Quarta conexio est: (Caph Lamech) Manus cordis siue disciplinae. Manus intelliguntur in opere: cor & disciplina interpretantur in sensu: quia nihil facere possumus nisi quæ prius facienda sint fecerimus. Quinta conexio est (Mem Num Samech) Ex ipsis sempiternum adiutorium. Hoc explanatione non indiget: sed omni luce manifestum est. Scripturis aeterna subsidia ministrari. Sexta conexio habet (Ain Phe Sade) Fons siue oculus oris iustitiae: secundum illud quod in tertio numero exposuimus. Septima conexio est quæ & extrema: quo & in ipso quoq; septenario numero sit mysticus intellectus (Coph Res Sin Tau.) Vocatio capitis dentium signa. Per dentes articulata uox pmitur & his signis ad caput oīum: qui est xps itur: per quē uenitur ad regnū sempiternum. Verum hæc idcirco inseruimus: ut instruant lectorem: quo sciat non frustra iuxta feriem litterarum a propheta hæc esse edita: sed uniuersa quæ scripta sunt ad xpi & ecclesiae pertinere sacramenta. Quod enim lamentationes prædictæ non soluz super urbis hierusalem uastatione & iudaici populi captiuitate. Sed etia3 super iosias regis occasum cōscriptæ sint. Liber uerborū dierū demonstrat: ubi ita legitur: Mortuus est rex iosias & sepultus in mausoleo patrum suorum: & uniuersus iuda & hierusalem luxerunt eum. Hieremias maxime: cuius oēs cantores atq; cātatrices usq; in præsentē diē lamentationes super iosiam replicant: & quasi lex obtinuit in israhel. Vnde primum iuxta historiā in explanatione reteximus. Deinde allegoriam per congrua loca: siue ad iosiam qui interpretatur salus domini: uel fortitudo domini. Siue ad iudæos hoc est cōfidentes pertinent inferemus. Oportunius ergo multo nunc a nobis quā tūc a propheta dei lamentatur. licet nō urbes multæ non gens integra: sed anima hominis xpiani multis gentibus nobilior multisq; urbibus prætiosior. Nam seruus qui facit uoluntatem dei melior est quā multitudo iniquorum. Melior erat anima quondam fidelis in qua deus inhabitabat quā multitudines iudæorum: qui ingrati bñficiis dei semper contraria agebant. Vñ legislator eorū pfidiā exprobrādo taliter ad eos loquitur dicēs. Ego enī scio contentionem uestrā cōtra dñm. Et Stephanus dura inquit ceruice: & incircūcisi cordibus uestris. Siq; tēplum corporis hoīs dei cōtēplat? ē: tūc cum castitatis splendore refulgeret: paruā profecto & ualde inferiorē illaz ppheticā lamentationē putabit: in qua barbaricæ manus sancta sanctoz polluisse deflētur: & sacras ædes ignem populasse hostilem: ubi contaminata cherubin & archa ac propitiatorium tabulæq; duæ lapideæ: & urna aurea lamentatur. Hæc lamentatio quam nos deflemus tanto illa durior & amarior esse probatur: quanto uerius cuncta hæc & euidentius in fidei anima quā intra illius templi parietes erant. Hoc sanctius multo fuit: quod in ea erat templum: non enim auri & argenti metallo: sed uirtutibus animi radiabat: habebat enim archā intra se & duo cherubini: id est fidem patris & filii & spiritus sancti sitam. Sed nunc nihil eorū apparet. Ablata sūt hæc cuncta nudata est domus dei omnibus ornamentis suis cunctisq; quæ diuinitus consequuta fuerat

BB

z. paral. 35
d.

Ad. 7. F.

spoliata muneribus remansit deformis ac turpis:periit ab ea omne munimen:omnisq; custodia. Et iam non clauditur hostium:in ea non seruatur sed patet ingressus omnibus malis spiritibus ad corruptelam animæ festinantibus:nulla ide turpis cogitatio nulla cupiditas foeda repellitur. Sed si uenient fornicationis spiritus ingreditur:si iactantia si auaritia:& si horum nequiores & impuiores uenerint:nemo prohibet nemo propeilit:nullus enim custos:nullus remansit edituus.Nam prius sicut ad cæli secreta nullus huiuscemodi malis indulgebatur accessus:ita nec purissimam mētez huiuscemodi penetrare poterat ulla cogitatio. Sz iā nūc qūo textus ipsius historiæ icipiat uideam?

INCIPIT LIBER PRIMVS SIVE ALPHABETVM PRIMVM. ALEPH.

Eomodo sedet sola ciuitas plena populo. Facta est quasi uidua domina gētiū. Prin-
ceps prouintiarum facta est sub tributo.

Deplorat propheta ruinam peruersi populi:& subuersionem pfidæ ciuitatis:quæ semper contraria domino suo sentiebat:& præceptis suis aduersabatur ingrata beneficiorum dei:prophetas ei? perseqbatur:ipsumq; hæredem nouissime trucidabat.Vnde in manus hostiū tra-
dita deuastata est.Ita ut quæ prius diuersis gentibus & prouintiis imperabat.Postmodum dura ser-
uitute præmeretur. Quod tamen ante aduentum domini sub caldaica ceptiuitate ex parte gerebe-
tur:nunc autem post incarnationem dominicam:passione:resurrectionem & ascensionem xpi ad
cælōs:plenius factum est:cum per uestasianum & titum romanos principes in ultionem domini-
ci sanguinis urbe succensa tota gens simul:partim occisa partim in captiuitatem ducta est.Iuxta il-
lud quod in danielis uisione scriptum est:ubi angelus ad prophetam ita loquitur dicens:post ebdo-
madas.lxiii.occidetur christus & non erit eius populus qui eum negaturus est:& ciuitatem & san-
ctuarium dissipabit populus cum duce uenturo:& finis eius uastitas & post finem belli statuta deso-
latio:& paulopost usq; ad cōsumationem inquit & finem perseverabit desolatio.Mystice autē plā-
gitur anima fidelis hominis:quæ quondam plena fuit numerositate uirtutum & imperabat diuer-
sis affectibus dominans concupiscentiis carnis:postea at a malignis spiritib? flāmis libidinis succē-
sa:destituta angelor? solatio:& carēs diuino cōfortio:tot seruit sceptris dedita quot uitiis. BETH.

Plorans plorauit in nocte. Et lachryme eius in maxillis eius. Non est qui consoletur eaz ex
omnibus caris eius. Omnes amici eius spreuerunt eam:z facti sunt ei inimici.

Adueniente tribulatione captiuitatis propter idolatriam & enormitatem scelerum plebs iuda-
ica sero doluit cum sepius prophetarum attestationibus conuenta sati? illi esset præuicationis no-
xam cauere:quam post cōmissā pœnaliter lugere.Falsa ergo numina quæ diuersæ gentes in simu-
lachris colebant causæ fuerunt illi scandali & deceptionis.cum relicto uero deo falsis diis in idolo-
rum cultura seruierant:qui eis nihil in tempore uindictæ profuerunt immo plurimum nocuerunt:
in tantum ut eos ludibrio:& confusione dignos inter hostes constituerent.Hinc quoq; per ezechie-
lem peccanti iudeæ dicitur.Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te:de quibus satiata ē
anima tua.& congregabo eos aduersum te in circuitu:& agent tecum in odio:& tollent omnes la-
bores tuos:& dimittent te nudam & ignominia plenam.Iuxta allegoriā uero decēpta anima dia-
bolica suggestionē in noctem ueniet futura perditionis:ubi gemitum dabit perpetuū sine ulla cō-
solatione.Ipsi enim spiritus maligni qui eam ante per illecebras uoluptatum in diuersa trahebant:
tandem in tenebris exterioribus constitutam perpetuis cruciatibus punire non cessāt.Vt ergo hūc
dolorem maximum deuiter necesse est quod in præsentī salubriter doleat:quaten? imensa bonitas
dei pro fletu præsentis temporis consolationem illi præbeat sempiternam.Beati qui lugent quo-
niam ipsi consolabuntur.Maxilla quippe sancti prædicatores sunt.De qua nunc dicitur. Plorans
plorauit i nocte & lachrymæ ei? i maxillis ei?. Quia i aduersitate ecclīæ:illi apli? plāgūt q uita carna-
liū cōfringere p̄dicādo nouerūt.Per ipsos qppe facta ecclesia iniquos a uitiis cōtenti:& qū gluties i sua
mēbra cōuertit.Vñ ipi quoq; p̄rio p̄dicatori uelut maxille ecclīæ dī:occide & māduca. GIMEL.

Migravit iudas pp afflictionē z multitudinē seruitutis. Migravit iter gētes:nec inuenit regem.
Des psequutores ei? apprehenderunt eam inter angustias.

Migravit ergo iudaor? populus i dispōnē gētiū pp afflictionē captiuitatis:& q ante regni prin-
cipatui multis natiōibus perar.Postea iter diuersas gētes seruitio laborabat:qa scelez suor? mœrita
uindicta eos iueniebat.Spiritualis aut iuda ideo de terra sua migravit:qa peccādo dñz irritauit:& ini-
quitatibus suis eū ad uindictā puocauit.De quo ipse p asaiā pphetā loquutus ait.Seruire me fecisti
in peccatis tuis:p̄buiisti mihi laborē i iniquitatibus tuis.Vnde inter gentes deputata & sordibus eo-
rū polluta libertatem p̄didit:& i ostiū suorum manus incidit:q eam p diuersos errores ducentes:ne
quaquā requiescere uel paululū respirare concedebant. DELETH.

Eie syon lugent eo q non sint qui ueniāt ad solēnitatē. Des porte eius destructe:sacerdo-
tes eius gemētes:virgines eius squalide:z ipsa oppressa amaritudine.

Vias syon dicit lugere:hoc ē lugubres existere eo qd nō sint q ueniāt ad solēnitatē:ut festina gau-
dia cælebrēt:uel sacerdotū officia i tēplo expleāt. Quia tēplo succēso muri ciuitatis fūditus diruti:
& portæ destructæ sūt.Vñ oīs decor ei? squalescit:& ipa oppressa amaritudine i filiis suis fortiter ge-
mit.Mystice at uia syon lugēt:qñ aīa quodā i arce mētis deum speculātis actiones exteriores post
lapsus

Math. 51

77.7A

Super lamentationes Hieremie.

lapsus peccati turpes atq; lugubres apparēt: eo quod non pristino more affectus ei⁹ ad iterna gau-
dia celebrāda occurrāt. Sed qnq; sensibus corporeis q portat; noīe hic notātur: p desidiā destructis
pateat aditus uariis delictis: ecclesiasticum quoq; officiū uilescat: & cōtinētia uirt⁹ mollescat. Vñ
spiritus sancti suauitate priuata: tota in amaritudine uitioꝝ uersatur. HE.

Facti sūt hostes ei⁹ in capite. inimici illius locupletati sūt: qz dñs loquit⁹ ē sup eam. Propter
multitudinē iniquitatū ei⁹: paruuli ei⁹ ducti sūt in captiuitatē ante faciem tribulantis.

Facti sunt hostes hierusalē i capite: quādo inimici illius superiores effecti uniuersam gētē diuitiis
spoliando uinculis captiuitatis subiecerūt: & i alienā terrā simul cū mulieribus & paruulis ire cōpu-
lerūt: dño cui peccauerūt iustū iudiciū eis retribuēte. Aīa uero decēptæ hostes fiunt in capite: quā-
do maligni spiritus eius gaudent dominatione: qui spoliantes eā uirtutibus paruulos cogitat⁹ eius
p uaria desideria huc illucq; trahēdo nullā qetē eam in animo habere pmittunt. VAV.

Egressas ē a filia syon omnis decor eius. Facti sunt principes eius velut arietes non inueniē-
tes pascua. Et abierūt absq; fortitudine ante faciem subsequēntis.

Obsessa hierusalem ab hoste extrinsecus: oēm decorem iocūditatis suæ pdidit intrinsecus: maxie
cum fame: & pestilentia laborās nullius ope sustentabatur: qm principes & rectores illius dissolutis
uiribus: pauido corde: non defensionem ciuium: sed fugam inertem mœditabantur. Mystice autē
filia syon reliquit decorē suū: quādo p icuriā cogitationum: uirtutum perdidit ornamentum. Nec
ei subueniebāt principes sui: hoc est rationabiles tractatus: cum quibus resistere debuit inimicis per-
sequentib⁹: sed defecto robore fortitudinis coram hoste persequēte propulsa est i foueā decēptio-
nis. Hac etiam snia arguūtur negligētes rectores ecclesiæ dei: ob quoz icuriā perit oīs decor populi
xpiani: cum nec i mœditatione legis diuinæ: nec in cultu pietatis: neq; in sacrarum uirtutum exerci-
tio laborare conantur. Sed in luxu uoluptatū p uaria scelera iuxta suggestionē hostis cogentis ab-
ducuntur. Cuius periculi malū illos maxie respicit: q i loco regiminis constituti potius sæcularia
desideria q mādator; dei seq uestigia elegerūt. Vñ cælestis regni gloriā cū sctis doctorib⁹ nō mœ-
rētur accipere: sed cū diabolo & angelis ei⁹ pœnā gehēnæ cogentur recipe de q & subditur. ZAI.

Et recordata est hierusalē afflictiois suæ: & pœnaricationis omniū desiderabilium suorum: q
habuerat a diebus antiquis: cum caderet populus eius in manu hostili: & non esset auxiliator.

Viderunt eam hostes: & deriserunt sabbata eius.

Nō solum enī hierusalē illa terrena doluit se pdere iocūditatē suā & deliciarū affluentia iter ho-
stes constitutas: sed etiā hæc mystica: & maximo dolore torquetur: cū i pœnis cōstituta iam sero do-
let se tunc negligentē fuisse: quādo p bona opera & rectam cōuersationē potuit sibimetipsi subueni-
re. Non enim cum sanctis angelis non exultat: sed in inferno cum demonibus cruciata infructuose
præterita peccata deplorat: iuxta illud quod scriptura teste impii in inferno dicturi sunt. Ergo eria-
uimus a uia ueritatis: & iustitiæ lumē nō luxit nobis: & sol non est ortus nobis: lassati sumus in uia
iniquitatis & perditionis: & ambulauimus uias difficiles. Viā autē dñi ignorauimus. Quid nobis pro-
fuit supbia: aut qd diuitiæ opulētia cōtulit nobis: trāsierūt oīa illa tāquā umbra mortis: i maligni-
tate aut nostra cōsupti sumus. Tūc & ipsi spūs maligni deridēt otiiū: qd negligētes inutiliter duxerūt
per præsētis uitæ spatiū. Vnde & nūc p prophetā dicitur. Viderūt eā hostes & deriserūt sabbata ei⁹.
Præcepto etenim legis ab exteriori opere i sabbato cessatur. Hostes enim sabbata uidentes irridēt.
Cū maligni spūs uacationis otia ad cogitationes illicitas ptrahūt. Vnaqueq; anima quæ remota ab
externis actionibus seruire deo creditur: eo magis eoz tyrannidi illicita cogitando famulatur. San-
cti autem uiri qui mundi operibus nō corpore sed uirtute sopiuntur: laboriosius dormiunt: quā ui-
gilare potuerunt: q in eo qd actiones huius sæculi deserētes superāt: robusto cōflictu quotidie cō-
tra semetipsos pugnant: ne mēs p negligentia torpeat: ne subacto otio ad desideria immūda frige-
scat: ne ipsis desideriis bonis plus iusto inserviat: ne sub districtiōnis spetie sibimet parcendo a perse-
ctione languescat. Agit hæc: & a mūdi huius iquieta cōcupiscētia se pœnitentia subtrahit: ac terrenæ
actionū strepitū deserit: & per quietis studiū uirtutibus itenta uigilās dormit. Neq; enī ad cōtem-
plāda iterna pducitur: nisi ab his quæ exterius implicant studiose subtrahatur. Hinc est enim quod
per semetipsam ueritas dicit. Nemo potest duobus dominis seruire. Hinc paulus ait. Nemo militās
deo implicat se sæcularibus desideriis. HETH.

Peccatum peccauit hierusalem propterea in stabulis facta est. Quis q glorificauerūt eā spre-
uerūt illā: qz uiderūt ignominia eius: ipsa autē gemēs cōuersa est retrosum.

Causā uindictæ exprēssit i principio hui⁹ sniæ: qz ob magnitudinē scelerū Hierusalē promœruit
trāsmigratiōis excidiū: ipiq; q eā deridebāt nec cōdolētes illi: gemitui ei⁹ ullā cōsolationē præbe-
bant. Hinc ē qd p esaiā plebi iudaicæ dñs dicit. Popule me⁹ q beatū te dicūt ipsi te decipiūt: & niaz
gressuū tuoz dissipāt siue cōturbāt. Scribæ & pharisei quos añ idē ppheta exactores appellauerat:
nō magistros: & supra illusores: q pp munera quæ excecāt oculos etiā sapiētū nō solū peccatores i
populo nō corripiebāt: sed p diuitiis atq; cōpēdiis efferebāt laudibus: & ipsi ecōtrario beatos uoca-
bāt eos: & colūnas domus dei & cætera q solēt adulatores dicere. Sed tales fautores nullā i die tri-
bulationis laboratibus cōsolationē pbebat: imo cōfusionē sceleg; eoz denudabāt: & cordis igno-

miniā manifestabāt. Ille ē ergo doctor ecclesiasticus q lachrimas nō risū mouet q corripit pctōres: qui nullū beatū: nullū dicit eē foelicē: nec puenit sniam iudicis sui: dicēte scriptura sancta. Ne beatū iudices quēquā hoīem āte mortem. Sed & in alio loco legim⁹: q benedicit amico mane grādī uoce maledicēti nihil differt. Vñ spemētes hoīum iudicia nec laudib⁹ eorū extollamur. Nec obtrectationibus contristemur: sed ingrediamur rectam uīā & tritas a sanctis prophetis semitas. Audiamus hūc prophetam alio loco dicentē. State in uīs & uidete & interrogate semitas domini sempiternas: quā sit uia bona: & ambulate in ea. TETH.

Sordes ei⁹ i pedib⁹ ei⁹: nec recordata ē finis sui: deposita ē uehemēter nō habēs cōsolatorem.
Sordes gestat in pedibus: q gressū cōuersatiōis suā malis polluit opibus: nec recordatur finis sui & tps iusti iudicii dei. Vnde deposita uehemēter & hostiū manib⁹ tradita nullū cōsolatōrē habet: quia tempore oportuno cultu pietatis honorare noluit suū auctōrē. Solus i ea dominatur inimic⁹: qm de⁹ uer⁹ eam deseruit amicus. Vnde maximo dolore cōtrita miserabiliter ad dñm clamat: uide dñe afflictionē meā: quō erect⁹ est inimic⁹. Nullo enī sibi resistēte hostis de uictoria gaudet iniqu⁹: & de potentia sua contra dñm erigī supb⁹: p priis hoc deputās uirib⁹: non iusto iudicio dei. Quoniam iuxta psalmistam. Non est deus in conspectu eius: polluuntur uīe eius in omni tempore: auferuntur iudicia dei a facie eius. IOTH.

Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia uidit gentes ingressas sacuarium tuum: de quibus preceperas ne intrarent in ecclesiam tuam.

Propter peccata populi: hostilis exercitus deuastat templū dñi: & oēm ornatū eius deiecit: qd nec ingredi nec i aliquo cōtigere debuit. Repulit enī dñs tabernaculū suū in quo hītauit inter hoīes: & tradidit i captiuitatem uirtutes eorū: & pulchritudines sprauit. Sed & nos si nō obseruauerimus diligenter claustra cordis nostri: & p aliquē sensuū nostrorū hostis antiquus patentē inuenerit introitus: ingreditur p suggestiones prauas & illicitas cōcupiscētiās in sacrariū aīe nostrae: ubi sancta trinitas p fidem uerā habitate cōsueuit: & spoliat illud decore sapientiā: & ornatu uirtutum: erimusq miserabiles & omni confusione dignissimi. CAPH.

Omnis populus eius gemens: & querens panem: dederūt pretiosa queq; pro cibo ad refocillandam animam. Et de domine & considera quoniam facta sum vilis.

Quāta mala passa sit gēs iudaeorū i fame: pestilētia: & clade: diuini exponūt libri & iosephi nō taceat hystoria. Spiritualiter uero p pane iocunditas humanā delectationis recipitur. Vnde & nunc propheta cum synagogā pditos mores defleret dixit. Omnis populus eius gemēs & querēs panē. Præcia qppe hoīum multitudo affligitur: qā nō ad uotū de pñtis uitæ iocūditate satiatur. Sed & præciosa quæq; pro cibo dat: qā uirtutes mētis in appetitu transitorie delectationis inclināt: & refocillari animā nititur: qā perneris suis desideriis satisfacere conatur. Vnde bene mox ex uoce illi⁹ electæ multitudinis subditur. Vide dñe & cōsidera qm facta sum uilis. Vilis qppe plebs dei efficitur: quando prauorū numero crescēte in eis: nō summa cælestia: sed abiecta & terrena sectatur. LAMECH.

Vos omnes qui transitis per viam attendite & uidete si est dolor sicut dolor me⁹: qm vnde mihi ait me: ut loquutus est dñs in die ire furoris sui.

Propriū est hoc dolentiū: ut laborem suum eo maiore ceteris estimēt: quo aliorum passionē nō cognoscūt: qā quāto plus dolorē suū sentiāt: rāto minus aliorū huic adequari non sentiūt. Vnde mihi ait in die ire furoris sui illos dominū dicit: qā iustitiæ norma dictāte laboris sui fructum iā eos metere decreuit. Sed hoc cōsiderādū est quare eos tātū qui transeūt uīā ad aspiciendū dolorez suoz inuitet. Qui enī pñtem uitā nō quasi uīā transeūt: sed quasi ad patriam tendunt. luctum cordis electorum cōsiderare nesciūt. Illos enim ut dolorē suū cōsiderēt exquirūt: quos in hoc mundo contingit aīam non fixisse. Hinc per salomonem dicitur. Aperi os tuū muto: & causis omnium filiorum q pertranseunt. Muti enim dicuntur qui prædicatorum uerbis cōtradicēdo minime resistūt. Qui ēc pñtētes sūt: qā itētiōne mētis in amore uitæ præsentis dedignantur figere. MEM.

De excelso misit ignem in ossibus meis: & erudiuit me. Expandit rete pedibus meis: conuertit me retrorsum. Posuit me desolatam tota die merore confectam.

Quod de cælo misisse ignem in ossibus ei⁹ ait: supnā uindictā esse insinuat: quā eos interius cruciādo castigauit qtenus agnoscerēt cui omni modo subiici deberēt. Rete pedib⁹ suis expādit quia eos uoluptatē suā usq; ad finē uitæ seq nō pmisit. Cōuertit eos retrorsū: ut dolorē p luxuria sētirēt: & desolati amicorū solatio malū qd fecerāt omni tpe uitæ inter hostes plāgerēt. Mystice at anima peccatis obnoxia: dū pro iniquitatibus suis a dño corripitur si introitus salubri dolore cōpungitur abstinendo se a peccatis oēm luxū pristinū i lachrymas uertit: & tanto fortius cōstringendo semetipsā plangit: quāto laxius p uaria desideria se diutius errasse recollit. NVN.

Vigilauit iugum iniquitatum mearū in manu ei⁹. Conuolute sūt & imposite collo meo. Infirmata est virtus mea. Dedit me dñs in manu de qua nō potero surgere.

Vigilare iugū iniquitātū suarū i manu dñi dicit: qā tps diu dilata uindictā tandē i eā aduenit. Quasi dormire enī ē i corpore neqtie secure & ipunite qescere. Et qsi uigilare ē p cōmissio piaculo poenas ultiois sētiēdo sustinere. Vñ cōuolutas & ipositas collo suo iniquitates suas asserit: p quo nigor uirtutis eius

Super lamentationes Hieremie.

tis ei? defecerit: quia cumulum peccatorum quod diuturno tempore uariis transgressionibus collegit opprimere se & infirmum facere fecit. Vnde scriptum est. Funibus peccatorum suorum unusquisque tenetur: quia distinctus iudex facinus quod per penam non corrigi inultum esse nequaquam patitur. De quo et in Iob legitur. Nullum peccatum deus impunitum dimittit. Quod autem sequitur. Dedit me deus in manu de qua non potero surgere: Hoc siue ualida captiuitatem caldaeorum: siue romanorum nimis iudeos opprimentem ostendit. Spiritualiter autem indicat quod extrema ultio omnibus impiis & peccatoribus infinitae calamitatis sit: nec aliquando a cruciandi molestia cesset: quia in exterioribus tenebris uermis impiorum non moritur: & ignis non extinguitur. Vbi quod semel ingreditur ulterius iam egredi non permittitur. Quod ipsa ueritas in euangelio ostendit dicens. Esto consuetus cum aduersario: & reliquusque nouissimum quod dicitur. Quodammodo ibi intelligitur ubi dictum est opus eius regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: semper illum regnaturum: quoniam semper illi erunt inimici sub pedibus: ita & hic accipi potest dictum. Non exis inde donec soluas nouissimum quod dicitur. Semper non exiturum esse quia semper soluat nouissimum quadratum dum sempiternas penas terrenorum peccatorum luit. SAMECH.

Abstulit oculus magnificos meos dominus in medio mei: vocauit aduersum me tempus ut pertereret electos meos. Abstulit dominus magnificos plebis iudaicae in tempore captiuitatis suae: quoniam prophetas & sacerdotes quorum ope & doctrina maxime sustentati sunt per maliciam eorum & scelus multitudinis illos hitare non permittit. Sicut propheta daniel in oratione sua testatur dicens. Domine non es in tempore hoc princeps: nec propheta: & dux: neque hoc locustum: neque sacrificium: neque icelus: neque locus primitiae: coram te: ut possim inuenire misericordiam. Sic & ab anima diabolica fraude decepta: postquam eam inimicus itus captiuam a statu rectae fidei & bonae conuersationis in confusione erroris abduxerit sanctorum predicatorum doctrina & exempla ab aspectu cordis eius per obliuionem auferit: quatenus eam spoliata uirtutibus facilius in terra aliena possideat: ne per recordationem sani dogmatis & meliorationem uitae ad statum pristinum reuertatur. Torcular calcavit dominus uirgini filiae iuda. Dicens. Ita quod de torculari quod iuxta scripturae sanctae consuetudinem. Interdum per ultionem atque supplicium ponitur peccatoribus. Interdum in congregatione nouorum fructuum: per poenas ponitur atque tormentis: ut hieremias in praeteritis lamentationibus plagues euerfione hierusalem loquitur. Torcular calcavit dominus uirgini filiae iuda: idcirco ego ploro. In bona parte scribitur psalmi per torcularibus. Vilius. lxxxiii. in quo torculari & malis supplicia: & bonis premia a domino saluatore calcantur. Solus ipse calcavit nullumque habuit adiutorem. Neque enim angeli aut archangeli throni dominationes: aut ulla caelestium potestatum humanum corpus assumpsit: & per nobis passa est: & calcavit aduersarias potestates atque contriuit. Sed ille solus qui loquitur in psalmo. Saluum me fac domine quoniam defecit sanctus. in tantum quod est confidentissimus & in fide firmissimus apostolus petrus timore perterritus fugeret imo dominum negaret. Torcular ergo calcavit dominus uirgini filiae iuda: quoniam uitae fructus uos iudeorum & diu sterili permanenti. Cui per esaiam dicitur. Expectaui ut faceret uuas & fecit labruscas: captiuitatis opprobrium praeparauit. Mystice autem anima uirtutibus insecunda: & bonis opibus uacua: nec fidei fructum gignenti dominus torcular calcatur: quando eam per sterilitatem suam & ociositatem inimica poenas condignae uindictae luere facit. Vnde & sequitur. AIN.

Idcirco ego ploras. Et oculus meus deducens aquam. Quia longe factus est a me consolator: conuertens animam meam. Facti sunt filii mei perditii: quoniam inuoluit inimicus.

Ite quoque fletus igitur animae dolentis describitur: quia post uanam latitudinem huius mundi omnis consolatio praeteritis uitae illi auferitur: fructus malorum operum dissipatur: & solus inimicus in tormenta uaria illius dominationis. PHE.

Expandit syon manus suas: non est qui consoletur eam. Adadaniit dominus aduersus iacob in circuitu eius hostes eius. Facta est hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

Circumdatus syon captiuitate caldaeorum quasi se consolaretur: & non inuenit: eo quod dominum petitis exigentibus uere non meruit habere consolatore: quia eam tradidit hostibus suis ad puniendum. Ita & anima hominis credentis quae quodammodo erat speculum dei: & supplantatrix uitiorum. cum per malis meritis traditur spiritualibus nequitiis frustra forinsecus quaerit consolatore: qui spiritualiter iterius perdidit consolationem. Facta est igitur hierusalem quasi polluta menstruis inter eos. Polluta hierusalem dicitur menstrua foeditate: quia sanguinolenta opera & carnalia desideria non luit uitare in praua conuersatione. Menstrua. n. foeditas est: cum per singulos menses graua atque torpentina mulierum corpora immundi sanguinis effusione releuantur. Quo tempore si uir coierit cum muliere: dicitur concepti fuerit uitium seminis trahere: ita ut leprosi: & elephantici ex hac conceptione nascantur: & foeda in utroque sexu corpora paruitate uel enormitate membrorum fanies corrupta degeneret. Praecipitur ergo in lege domini uiris: ut non solum in alienis mulieribus sed in suis quoque (quibus uidetur legaliter coniungi: scriptura dicente crecite & multiplicamini & replete terram) certa concubitus nouerit tempora: quoniam coeundum quoniam uel ab uxoribus abstinendum sit. Quod quidem & apostolus & ecclesiastes sonant: tempus amplexandi & tempus longe fieri ab amplexibus. Caueat ergo & uxor ne forte uicta desiderio coeundi alliciat uirum. & maritus ne uim faciat uxori: putans omni tempore subiectam sibi esse debere coniugis uoluptatem. Vnde & paulus ait. ut nouerit unusquisque suum uas possidere. SADE.

Iustus est dominus quia deus eius ad iracundiam prouocauit. Audite obsecro uniuersi populi & uidete dolores meos. Virgines meae & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

Quærimonia flebilis perducitur ad agnitionem suae iusti iudicis. Postquam enim lamentatrix calunias enumerauit merito se hanc pati commemorauit: quia iustus iudex non aliam ferre potest quam iustam sententiam. Iustus est igitur dominus quia os eius ad iracundiam prouocauit: hoc est iustus iudex & naturae clementiae meis prauis meritis copuli dura contra me ferre sententiam. Membra enim hominis sicut & affectus humani tropycæ deo ascri-

buntur non proprie: quia incircūscriptum lumen: & imēsa maiestas liniamentis corporis circūscri-
bi nō nouit. Audite ait uniuersi & uidete dolorē meū qā uirgines meæ & iuuenes mei abierunt in
captiuitatē. Plurimos ad uidēdū dolorē suū iuitat qā calamitatē suā ultra modū grādē eē estimat:
ut aliorū cōpassiōe anxietatē suā quodā mō leuiget: dū cōsolatores & subleuatores angustia suā si
bi adhibet. Talis ē enī hūan⁹ affectus ut doloris sui siue gaudii alios qrat esse participes: qten⁹ eorū
solatio illatū onus tristitia siue lētitia facilius portet. Vnde ī euāgelio ille q ouē pditā reqsiuit seu
mulier q dragmam pditā iuenit: cōuocat amicas & uicinas: ut testes assistāt & gaudii eorū partici-
pes fiāt. Quod ergo uirgines & iuuenes abire in captiuitatem deplorat ostēdit se inde maxime do-
lere quod spem status sui uidit subito corruisse. Quādo enī sobolē suā subito interire conspexit:
spē futurā generationis amisit. COPH.

**Locauit amicos meos: & ipsi de ceperunt me. Sacerdotes mei: & senes mei in urbe consumpti
sunt: quia quesierunt cibum sibi ut refocillarent animam suam.**

**Querēdū ē quō amici dici possint qui amatoribus suis decipulā parauerūt. Ver⁹ enī amicus & fi-
delis ut scriptura testatur: pfectio ē fortis: medicamētū uitæ & immortalitatis: unde patet q p ātiphra-
sim iste amicus dicatur q decoceptor eē pbetur. Sūt enī q dicūtur amici: sed magis ostēduntur eē inī-
mici: qā egrediūtur ad inimicitia: odiū: & rixā: & cōuicia: denudāt: cōuiuā fiunt: & sotii mēsa: s; nō
pmanēt in die necessitatis. Tales sūt qui hodiētenus carnaliter uiuētēs suis exequutorib⁹ blandiun-
tur: ut uoluptatū amatores magis sint q dei. Et dū hoc cōsentiūt in peccati uoraginē eos secū tra-
hūnt: ita ut sceleris sui cōsortes cruciatu aeterni faciāt illos eē participes: Quāta aut uis uerā amici-
tia sit: ex hoc itelligi maxime potest: qd ex ifinita societate generis hūani. quā cōciliauit ipsa natura
ita cōtracta res est & adducta ī angustū: ut omnis charitas aut iter duos: aut iter paucos iungeretur.
Est enī amicitia: ut quidā ait: nihil aliud: nisi oīum diuinā hūanarūq; rerū cū beniuolentia: & cha-
ritate consensio. Vñ recte scripū ē. Amico fideli nulla est cōparatio: & nō ē digna pōderatio auri
& argenti cōtra bonitatem fidei illius. Quod autē dicit sacerdotes & senes in urbe cōsumptos. Ostē-
dit quia ob tenuitatē uictus fame & siti perierūt. Sicut in obsidione hostiū in hierosolymis (ut histo-
ria tradunt) sepius cōtigit. Mystice at aīa q uoluptatibus & desiderijs inicitur: sacerdoti dignitatez
& maturitatē cōsiliū pp indigētiā sapiētiā & inopiā uirtutū pdit. Mundus enī trāsīt & cōcupiscen-
tia eius: Egyptus uane auxiliabitur: & baculus arūdiueus atq; cōfractus inītēs lacerat ac manū eo-
rū perforat: nec unq pfectā pspertatē suis amatorib⁹ conferre potest. RES.**

**Aide dñe qm̄ tribulor. Aeter meus cōturbatus ē. Subuersū ē cor meū in me metipsa: quo-
niā amaritudine plena sum. Foris interficit gladius: & domi mors similis est.**

**Quid ē qd ppheta ex psona plebis loquēs ad uidēdū tribulationē suā dñm iuitat: nisi q anxietas
tē suā nimia & imēsa agnosces ipsius solūmodo opē & misericordiā subuenire exoptat. Sciēdūz ē
q in sacro eloquio uentris uel uteri noiē mēs solet itelligi. Hinc ē enī qd p salomonē dicitur lucer-
na dñi spiraculū hoīs: q inuestigat oīa secreta uentris: lux. n. gratia q desup uenit spiraculū hoīs pstat
ad uitā. Quā uidelicet lux oīa secreta uentris inuestigare dicitur: quia occulta mētis pōenetrat: ut ea
quæ de ipsa ledebāt aīam aī ei⁹ flēdo oculos reducat. Hinc ipse hieremias in anterioribus ait. Vētrē
meū doleo. Qui ut uētrē suū qd dixisset ostēderet adiūxit. Sēsus cordis mei turbati sūt. Vteri utiq;
noiē mēs recte accipitur: qā sicut ples ī utero cōcipitur sic cogitatio ī mēte generatur. Et sicut ī uētre
tibi ita cōtinētur ī mēte cogitatioēs. Fidelis enī aīa tēptationib⁹ uariis fatigata mōerito se it⁹ forisq;
morte simili attritā deplorat. Quia foris psequutionib⁹: & itus angustis lacerari se nō ignorat. Se-
pe enī foris flagellis atterimur: & intus carnali suggestionē fatigamur. Vbi nūc hieremias ī pnti la-
mētatiōe deplorat dicēs: foris interficit gladi⁹: & domi mors similis ē. Foris enī gladi⁹ itērficit: cum
nos exterius feriēs uindicta cōficit. Sed domi mors similis ē qā & flagella qdē sustinet: & tñ itus cō-
scientia a tēptationis sordibus consentiendo munda non est. SIN.**

**Audierūt qz ingemisto ego: & nō ē qui cōsoletur me. Dēs inimici mei audierūt malū meū: le-
tati sūt qz tu fecisti. Adduxisti diē cōsolatiōis. Et fiēt similes mei.**

**Anxiati aīa & laborib⁹ afflicta: hoc uidetur eē augmētū doloris qd ille ī quo spē hūit cōsolatiōis:
differt opē afferre solatii. Necnō & hoc maxie illi dolorē igerit: qd eā inimici deridēt: qsi spē frustra-
ta a dño suo hāc hēre calūniā. Tale ē illud psalmistā. Qui custodiebāt aīam meā cōsiliū fecerūt in
unū. Et ī euāgelio iudæi dñm ī cruce suspēdū irridebāt dicētes. Alios saluos fecit. S; talis loqlla ma-
nifesta ē blasphemia: q nō ledit piclitate: sed itērficit blasphemātē. Nō ē enī ī ullo rep̄hēdēdū iudi-
ciū dei: qd semp iustū ē: & iuste disponit oīa. Sed uenerādū atq; timēdū qā oīa q cūq; uult facit ī cæ-
lo: cū sit iust⁹ ī oīb⁹ uis ipsius: nec derelinquat oēs sperātes ī se imo oratiōes eorū exaudiat: & saluos
faciat eos. Sed cū iuste dñs unicuiq; secūdū opa sua retribuit uidēdū est qd sequatur. Adduxisti in-
quit diē cōsolatiōis & fiēt similes mei. Cōsolatio ergo q iniuste opprēssis a dño cōfertur: & pēna
q opprēssoribus eorū mōerito infligitur: ex iusto iudicio dei pcedūt: ut recipiat unusquisq; propria
corporis put gessit: siue malū: siue bonum: pēna est reprobos qui aliena scēlitate cruciantur.
Adducit ergo diuina clementia post illatam seruis suis flagelli correptionem piā conuersionis
paternam cōsolationem: ut post diuturnū laborem habeāt respirandi potestatem: & ecōtrario tor-
toribus**

Super lamentationes Hieremie.

toribus eorum post uanam mundi lætitiā iustæ damnatiōis reddet diuturnæ calamitatis mœstī-
tiam: ut recipiāt in semetipsis quod inique gesserant in proximis. Sicq; fit ut patiētia sanctorum co-
ronetur: & iniustitia iniquorum puniatur. THAV.

Ingrediatur omne malum corā te: & vindemia eos: sicut uindemiaſti me: propter oēs iniqui-
tates meas. Multi enim gemitus mei: & cor meum merens.

Hoc quippe orat fidelium turba ut rememoretur in conspectu dei persecutorū suorum plaga: q̄
tenus eos per cō dignā uindictā iustū iudiciū dei corripiendo hūiliet: qui supbiendo multiplici per-
sequutione nō timuerūt cōfessores dei fatigare. Vindemiare enim est unūquēq; operū suoz fructū
metere. Vindemiat enim dñs hostes suos q̄ sanctos eius uindemiauerūt qñ pro cōtritiōe tpali qua
illos approbatione opprimere pmissi sunt: in futuro iudicio ppetuā faciet recipere ultionē. Sed hoc
intimādū ē qđ quādo sancti uiri depræcatorio more contra hostes suos rogant: non uoto malitiæ
sed spū pphetiæ: hoc quod eis præsciūt futurū prædicūt. Vel etiā cōtra spiritales nequitias orāt: q̄s
incorrigibiles eē sciunt ut iustam a domino recipiāt sententiam. Hinc est illud qđ in psalmo pphe-
ta dominū cōtra nocentes se præcatur dicens. Iudica domine nocētes me. Assumpta pro nobis cla-
mat infirmitas: ut dānentur nocentes: idest diabolus cum ministris suis: quod nouerat esse uenturū.
Malos enim iudicari dānari est: qā nequnt in disceptatione liberari: qui semp prauis actionibus p-
bantur impliciti. Sed hoc: ut dictū est: ad diabolū p̄tinet cū sequacibus suis: p quos puenit iudaicæ
uolūtatis iniquitas. Nam cū ipse præcipiat pro inimicis uestris orate: hominibus hæc non potest cō-
uenire sententia. Ipsos ergo debere perit dānari quos uirtute præsciētiae suæ nouit ad pœnitudinis
remedia nō uenire. Nā in subsequentibus ubi uenit ad hoīes cōuerti eos desiderat nō perire: ut est il-
lud cōfūdāt & reuerēatur q̄ q̄rūt mihi mala. Hic iam ubi uenit ad homines corrigibiles: non ma-
ledictio funditur: sed correctio postulatur. Cōfūdi est sc̄a sua erubescere: & in meliorem sententia
cōmutari. Nā & illi cōfusi dicūt q̄ cōuincūt ad pœnā: sed ut hoc magis ad cōuersionē intellige-
re debuisses addidit: reuerēantur: idest emendati colāt quem psequendū esse putauerant.

ExPLICIT ALPHABETVM PRIMVM. INCIPIT SECVNDVM. CAP. II. ALEPH.

Uomodo obtegit caligie i furore suo dñs filiā syō: piecit de celo i terrā
inclytā israhel: & nō ē recordatus scabelli pedū suoz: in die furoris sui.

Ventum est ad secūdū alphabetū ubi sub primo obstupescendo hier-
osolymitanæ urbis iprouisā ruinā & plebis iudaicæ isperatū casū pphe-
ta deplorabat: sicut etiā nūc admirādo q̄ritat quō pulcherrima habitatio
syon & inclyta israhelitarū gens: q̄ angelico ministerio suffulta per ipsius
domini ducatū: de terra ægypti p mare rubrū trāslata est: & i deserto mul-
tis miraculis ac diuinis solatiis diutissime p moysen & aaron educata: ita
ut uocabulo scabelli pedū domini: pp statū diuini cultus qui i ipsa plebe
tūc præcipu⁹ erat mœrito nūcuparetur: nūc de sūma fœlicitate i maximā
miseriā i die furoris domini & uindictæ i eā plata q̄si de cælo i terrā pie-

cta & cōculcata sit. Mystice at̄ aīa peccatrix q̄ quondā hūit lumē sciētiae: & speculū diuinæ contem-
platiōis quādo pedes domini hoc ē uestigia pceptoz ei⁹ i cordis illius secreta cōstitebāt: nūc pp ce-
citatē cordis & nequitia prauæ actiōis de culmine uirtutū i fœditatē terrenoz desideriorū plapſa:
iusto iudicio dei sprata atq; derelicta ab hostib⁹ cōculcatur. Vnde ppheeta mœrito ei⁹ deflet ruina
qā a sūmo honore ad maximā deuoluta ē miserīā p quā oīuz iā despectui p̄s & irrisioni. BETH.

Precipitauit dñs nec pepercit: omnia speciosa iacob. Destruxit in furore suo munitiōes vir-
ginis iude: & deiecit in terram. Polluit regnū: & principes eius.

Propter p̄tā. n. iudæoz & trāsgressiōes q̄b⁹ trāsgrediētes legem dei testimōia ei⁹ nō custodierūt
seruendo diis alienis: & adorātes idola & simulachra eoz uenerātes ad similitudinez gentiū: q̄ cir-
ca eos erāt: irritat⁹ domin⁹ tradidit ipsū populū suū i man⁹ gentiū & domiati sūt eoz: q̄ oderūt eos:
oīaq; speciosa iacob quæ habebat i ornatu famosissimi templi: & cultu celeberrimo: quo se nobilio-
res cæteris gentib⁹ esse credebāt: domin⁹ p̄cipitauit: & destruxit i furore suo munitiōes urbin⁹ iuda:
statū muroz ac turriū i terrā deiiciens: polluitq; honorē regni & p̄cipatū ei⁹: ita ut nobiliores eo-
rū hostes sui captiuos ducentes i seruitutez redigerent: & eunuchos facerent atq; deformes Sicut li-
ber esaiæ testatur ubi ipse ppheeta ad regem Ezechia loquutus est dicens. Ecce dies ueniūt & aufer-
rentur oīa q̄ in domo tua sūt: & q̄ thesaurizauerūt patres tui usq; ad diem hāc i babylonem: non de-
relinq̄t q̄cūq; dicit dñs: & de filiis tuis q̄ exhibūt de te quos genueris tollēt & erūt eunuchi i pallatio
regis babylōis. Mistice at̄ destruit dñs speciosa iacob: cū decorē aīæ diabolica arte deceptæ sp̄nit: &
munitionē doctriæ sæculari sapiā cōditæ i q̄ maxie cōfidebat diruit: & polluit honorē regni & p̄-
cipatū ei⁹ quē hūit i pceptiōe baptismatis & unctiōe sacri chrismatis: ita ut iā nō mœreatur cū cæte-
ris fidelibus ab apostolo petro audire. Vos estis genus electū: quādo diuersis seruit uitiis: & obtem-
perat hostis antiqui suasionibus malignis: de quo & subditur. GIMEL.

Confregit in ira furoris omne cornu israhel. Auertit retro suz dexterā suā a facie inimici: et
succendit in iacob quasi ignem flamme denozantis in gyro.

Nō solū.n. uniuersū regnū iudæorū dñs destruxit & defensionē dexteræ suæ ab eis auferēs terrā eorū i man^o hostiū ad deuastādū tradidit: sed & hierusalē mysticā: qñ a dño recesserit & diis alienis in diuersis scelerib⁹ seruiert defensionē celestis auxili priuatā flāmæ libidinis: & furori hostiū ad succedēdū tradidit. Dexterā. n. dei patris unigenit⁹ fili⁹ ē: p quē & solatiū & defensionē fidelib⁹ suis pstat. S3 qñ offēso illo n̄ mœremur ab inimicis liberari qñ traditi uidemur: cū defēsores nullū hēm⁹. Vñ ppheta qñ desertū a dño populū iudæorū conqst⁹: i psalmis ait. Vt qd auertis faciē tuā de mœdio sinu tuo. Quasi offēso qñ irato dño dicit q nolit pctōres populos itueri: ut adhuc i sua uideat pmanere neqtia. Ille. n. quos dispēlatiōe mirabili placat⁹ attēderit corrigit: quos ppiti⁹ ituer⁹ emēdat. Qd āt dicit dexterā tuā de mœdio sinu tuo i finē: significat qd sicut moysi man⁹ dextra dñi iussu de sinu plata leprosa cōspecta ē iterūq; i sinū retracta curata: ita populus iudæorum exiens a dño xpo imundus fiat: ad eum uero conuersus ad pristinam redeat sanitatē. **DELETH.**

Tetēdit dñs arcū suū: quasi inimic⁹. Firmavit dexterā suā quasi hostis: & occidit omne qd pūlchrū erat uisu in tabernaculo filie syon. Effudit quasi ignem indignationem suam.

Tetēdit dñs arcū suū qñ inimic⁹: & dexterā suā qñ hostis firmavit: cū dimicātes cōtra hierusalē chaldæos siue romanos supiores fecit: data illis prāte ut icēderēt tēplū: & destruerēt muros ciuitatis eo qd ipe irat⁹ n̄ parceret illis: q aliqui patrib⁹ eorū placat⁹ terrā diuersarū gētiū ad possidēdū distribuit. Sicut psalmista testat⁹ ad dñm dicēs: Man⁹ tua gētes dispdidit. Ne. n. putaret hebrei se triūphatores suis urbib⁹ extitisse: pntē illos n̄ i suo gladio fuisse uictōres: nec terrā gētiū sibi ppria fortitudine uēdicasse. Brachiū p robore dicim⁹: qñ ipso dimicāte pugnat⁹. Sed illud brachiū nō eos ab inimicis suis liberare pualuit: quos spūaliter uirt⁹ diuina saluauit: sic dū hebreorū act⁹ expōit: hūano generi pficua doctria pstat. Dexterā. n. significat pspam prē: brachiū fortitudinē: illuminatio cōsiliū: q dñs plātib⁹ cōfert: qñ uictoriā donare dignat⁹. S3 ne dicerēt patres nostri suo mœrito placuerūt: iō tāta sūt a dño cōsequuti itulit: nō mœritis datū: s3 qd ita sit deo placitū: cui⁹ ē gratuitū oē qd pstat. Cōplaceat ēt i illis qñ de toto mūdo sola gēs electa ē. De q saluator dñs adueniret q brachiū uictoria & fortitudo ē nostra. Cui si peccauerim⁹ & diuti⁹ p patiam ei⁹ expectati ad eū p peniā reueri noluerim⁹: tēdit arcū iudicii sui cōtra nos & dexterā potētia suā qd qd ornat⁹ scie uel uirtutū uisi sumus hēre totū dissipat: & exercet i nobis uictoriā idignatōis suæ: eo qd noluerim⁹ itelligere misericordiam: & beneficentiam immensā clementiæ suæ. **HE.**

Factus ē dñs uelut inimic⁹: precipitauit israhel precipitauit omnia menia ei⁹: dissipauit munitiones eius: & repleuit in filia iuda humiliatū & humiliatam.

Factus ē dñs uelut inimic⁹ synagogæ iudæorū: qñ eā hostili gladio deuastari fecit. Deiecit mœnia & destruxit munitiōes ei⁹. & repleuit i ipso populo humiliatū & humiliatā: hoc ē utrūq; sexuz multiplici cōfusione despicabilem reddidit. Iuxta allegoriā uero sicut mœnia i urbibus p ornamento sunt: munitiōes uero i defensione: ita alia sunt dona quæ nos muniūt. alia q ornāt. Prophetiæ qppe: doctria genera linguarū curationū uirtus. qñ qdā mœnia mētis sūt: q & si qsq; nō hēat: stare munitus p fidē & iustitiā pōt: quāuis ornat⁹ uirtutū altitudie minime eē uideat. fides uero spes & caritas nō nostra mœnia sed munitiōes sūt: q si habere negligim⁹ hostiū insidiis patem⁹. De iudæa ergo qd pphetiā atq; doctriā uel miraculorū signa abstulit: mœnia pcepitauit. Quia uero fidē spem atq; charitatē pp ei⁹ duritiā auferre pmisit: munitiōes ei⁹ dissipare studuit. Rect⁹ uero ordo seruatus ē: ut prius mœnia & post munitiōes dissipare dicerentur: qd cū peccatrix aīa relinquitur: prius ab ea uirtutū dona (q ad manifestationē spūs data fuerūt) & post fidei spei atq; charitatis fūdamēta destruantur. Quæ cūcta dñs a pfidis ablata: gentilitati tribuit: atq; ex his q i fidelibus abstulit: mētēs fideliz ornauit. Vnde & scriptū ē. Speciei dom⁹ diuidere spolia. Cū. n. uirtutū spolia a iudæis abstulit: domui cordis gentilium: quam per fidem inhabitare dignatus est speciem donorum dedit. Quod uidelicet gestum est: cum uerba dei & iudæorum populus ad solam litteram quæ occidit acciperet: & conuersa gentilitas per spiritum qui uiuificat penetraret. **VAV.**

Et dissipauit qñ ortū tētorii suū. Demolit⁹ ē tabernaculū suū. Oblitiōni tradidit dñs in syon festiuitatē & sabbatū: & in opprobriū & in indignationē furoris sui regem & sacerdotem.

Propter peccata enim israhelitarū dissipauit tētorii suū quasi ortum: demolitus est tabernaculū in obliuionē tradidit festiuitates & sabbata: & totā gentē spemēs simul cū regibus & sacerdotibus in opprobrium captiuitatis dedit: i tētorii enim nomine & tabernaculi: quāuis unū uideatur sonare: eo qd tabernacula iudæ sint dicta: qd cortinæ distentæ funibus tabernaculis in trāstantib⁹ appenderentur: quæ tentoria sustinerent: tamen in tētorio illud tabernaculum quod moyses in deserto fabricauit: & in tabernaculo hoc templum quod salomon in terra repromissionis ædificauit possumus accipere: quæ utraq; propter scelera habitatorum dominus in manus hostium tradidit. Sicut in psalterio legitur. Repulit tabernaculum sylo tabernaculum suum ubi habitauit in hominib⁹: & tradidit i captiuitatē uirtutē eorū & pulchritudinē eorū i man⁹ inimici. Rursūq; p pntē pphā dñs i supiorib⁹ dicit. Faciā domui huic i q iuocatū est nomen meum: & i q uos habetis fiduciam: & loco quem dedi uobis & patrib⁹ uestris sicut feci sylo: & prohibeā uos a facie mea sicut pieci omnes fratres uestros uniuersū semen ephraiz. Vñ uidendū nobis est ne pp iniquitates nostras: habitaculū pectoris

Super lamentationes Hieremie.

pectoris nostri: deserat inhabitator spūs sanct⁹: respuat sacerdotiū: & despiciat ordinē regiminis nostri: siamusq; sicut hortus dissipat⁹: ubi nullus uirtutū gignitur fructus: Metuendū igitur ne tāta sua uitate & iocūditate priuati in amaritudinē & feditatē pueniam⁹ sempiternā. Dicit. n. corinthiis manifeste paulus apostolus. Nescitis qā templū dei estis: Siq; aut templū dei uiolauerit disperdet illū deus. Tēplū. n. dei sanctū ē qđ estis uos: Et idē: An nescitis qā mēbra uestra tēplū ē spūs sanct⁹: quē hētis: & n̄ estis uestri: empti. n. estis p̄cio magno: glorificate ergo & portate deū i corpe uostro. ZAY

1. Cor. 3. c.

¶ Repulit dñs altare suum: Maledixit sanctificationi: Tradidit in manus inimici muros turrium eius Vocem dederunt in domo domini sicut in die solenni.

¶ Altare suū repulisse & sanctificatiōi suā maledixisse dñs dicitur: qā hostias scđz legē oblatas quas salutare ibidē appellat: & altare in quo eedē hostiæ offerebātur spreuit: Diripiendāq; hostiū manibus tradidit: simul cū urbe atq; propugnaculis ei⁹: clamorēq; blasphemiarū. i. hostes in domo dñi derūt: ubi quondā laudes in solēnitatibus uariis p diuersa organa sacerdotes & leuitæ tēplo & ritu inuiolato canebāt. Qđ oliz Esaias ppheta deplorat dicēs. Ecce respice populus tu⁹ oēs nos & ciuitas sancti tui facta ē deserta syon. Deserta facta ē hierusalē: dissoluta domus sanctificatiōis nostræ & gloriæ nostræ ubi laudauerūt te patres nostri facta est in exustionē ignis & oīa desiderabilia nostra uersa sunt in ruinas. Mystice at repulit dñs altare suū: qñ peccatis nostris exigentib⁹: quasi ingrata despiciat: arā cordis nostri: & auertit faciē suā a nobis: un̄ salui fieri debueramus: sicut scriptū ē: ostēde nobis faciē tuā & salui erimus: nec p̄ces nostras attendit: neq; oblatiōes recipit: Maledixit sanctificationi suā: qñ christianū nomen in quo gloriabamur & qđ in sacro baptis̄mate p sancti chrismatis unctiōe suscepim⁹ pollutū duxerit: qā facinora nostra & prauī actus nostri hoc p̄moceruerūt: Tradidit in man⁹ inimicorū nostrorū oīa arma nostra & munitiōes in qbus cōfidebam⁹: qm̄ i oī cōuersatiōe n̄ra ad nihilū redacti sum⁹: nec p̄positos neq; defēsores iā utiles hēre mceremur: qā i domo dñi ubi laus honor & gloria cōfessiōis s̄oare debuit: ibi clāor & blasphemiarū resultat: & negociatio terrēa exercet⁹: p̄ quo irritat⁹ dñs flagellū de fūiculis faciēs oēs eiecit de tēplo: & nūmulariorū effudit es. HETH

10. 2. c.

¶ Cogitauit dominus dissipare murum filie syon: Et tendit funiculum suum: & non auertit manum suam a perditione: luxitq; ante murale & murus pariter dissipatus est.

¶ Vrbs ista cuius dñs cogitauit dissipare mur⁹: tetenditq; funiculū hoc est rectam & condignā mercedem nequitie suæ reddere ei disposuit: Synagoga est iudeorum: q̄ semper superbe & contentiose agebat contra dñm: pphetas eius & nuncios ad se missos psequens: nouissime uero ip̄m heredes se agebat contra dñm: pphetas eius & nuncios ad se missos psequens: nouissime uero ip̄m heredes hoc est unicum filiū eius interfecit. Vnde ipse dñs iustus iudex & iustitiā diligens: non auertit manum suā a perditione eius: sed terrā illius quā funiculo mceriens hostibus partiendam diuidit: Murum & antemurale dissipauit cū angelorū custodiam & defensionem quā dñi pietate & patrum suo rum mcerito olim habuerant ab ip̄a secedere fecit: Ecōtrario uero alibi est urbs illa: de qua in Esaiā scriptū est: Post contritionē moab canticū cēlebre cōpositum esse ubi ita legitur: In illa die cantabitur canticum istud in terra iuda. Vrbs fortitudinis nostræ saluator ponetur in ea: bonorū operum murus & antemurale. Aperite portas & ingrediatur gens iusta. custodiens ueritatem. THET.

¶ Desixē sūt in terra porte eius: Perdidit & contriuit vectes eius: regem eius: & principes eius in gentibus. Non est lex: & prophete eius non inuenerunt uisionem a domino.

¶ Hoc describit sermo propheticus quod destructa hierusalem terrena immo synagoga iudeorū: doctores eius & defensores quos portæ & uestium nomina denotāt contriti sunt atq; dissipati reges eius: & principes: atq; prophete iā non sint in illa: sed nec legem inuiolatam habeant: neq; uisionē & pphetiam a domino mcerantur habere: qā ip̄sum uerū legislatorē: & dñm prophetarū p̄sentialiter ad se uenientē recipe dedignabātur. Ip̄se. n. finis est legis ad iustitiā oī credenti uerūq; propheta paternā & suā credentibus annuncians uoluntatez. De quo moyses oliz israhelitis ait: Prophe tam uobis suscitabit dominus de fratribus uestris: tanq̄ me ip̄m audietis: Et erit omnis quicūq; non audierit prophetam illum exterminabitur anima eius de populo suo. IOTH.

Deu. 18. c.

¶ Sederunt in terra: conticuerunt senes filie syon Consperserūt cinere capita sua: Accincte sūt ciliciis: Abiecerunt in terra capita sua uirgines hierusalem.

¶ Sederūt in terra q̄ terrena nō cēlestia secuti sunt desideria. Cōticuerūt senes etiā quia non habuerunt spiritalem scientiā legis dei: unde nec iam deserta ueritate consiliū utile auditoribus suis præbere ualebant. Filie syon consperse sunt cinere capita sua: accinctæq; ciliciis lugubri indutæ sunt tegumento: quoniam ornatum uirtutum & sapientiæ spiritualis quo ad cēlestis regni thalamum percingere debuerant: non seruauerunt: Idcirco abiecerunt in terra capita sua uirgines hierusalem: cum mentes tristitia terrena grauatas in ima depræsserunt: nec iam ad cēleste gaudium ullo modo aspirare præsumperunt. Hæc ergo omnia admonent nos ne simus segnes & tepidi ad diuiscendam diuinam sapientiam: & uirtutum opera exercenda: ne forte propter inertiā nostrā spernendo deserat nos auctor noster: destituamurq; omni solatio: nec habeamus iam portis & uestibus destructis reges & principes qui nos ducant in uiam iustitiæ: nec iam lex dei: & prophetarum oracula illuminent corda nostra: sedeamusq; in terra carnis nostræ desideriis quasi cinere polluti: & uicioz setis amicti totam gloriā quā in cēlesti regno habere potueramus pdamus: laceamusq; in

terra donec caro nostra in puluerē unde supra est reuertatur: & finis fiat interit⁹ sempitern⁹. CAPH
¶ Defecerunt pre lachrymis oculi mei: & turbata sunt viscera mea: effusus ē in terra iecur meū
 super contritione filie populi mei: Cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.

¶ Vidēs ppheta nimia cōtritionē gētis suæ: tēplūq; incensū: & ciuitatē deuastatam: nulliq; sexti uel
 arati hostes in nece p̄cere: ingēti dolore turbat⁹ fletu maxio deplorata: ita ut oculi p̄ lachrymis defi
 ciāt: & oīs iocūditas desiderii uertatur in anxietatē cordis. Quid. n. magis dolendū fuit: q̄ qd natio
 antiqua & semē patriarcharū atq; amicorū dei diuinis legib⁹ erudita: & pphetarū oraculis sapi⁹ con
 fortata: in tāta apostasiā uenerit: ut dei sui oblita p̄ imanitatē scelerū traderetur in man⁹ hostium:
 dei nomen blasphematiū: Sed & nūc pari mō deflenda ē ruina aiarū quodā fidelium: q̄ p̄cioso sangui
 ne xp̄i redēptæ & unda baptismatis a sorde peccatorū ablutæ: mysticaq; unctiōe cōsecratæ: ite: nūc
 in cōnū & sordes uicioꝝ deuolutæ sūt: ita ut ii q̄ innocentia & simplicitatez puuloꝝ uidebantur i
 mitari in plateis mūdi: & seculi desideriis ab hostibus spiritalibus enecentur. LAMECH.

¶ Matribus suis dixerunt ubi est triticum & uinum: cum deficerent quasi vulnerati in plateis
 ciuitatis: cum exbalarent animas suas in sinu matrum suarum.

¶ Frustra tūc auditores negligētes q̄rūt a doctorib⁹ suis triticū & uinū uerbi gratiæ spiritalis: cū in
 terrēis negociis & uoluptatib⁹ seculi ad effectū puenerit p̄sentis uitæ: & sub ipso magistroꝝ nutri
 mine tps idultū pdiderūt in praua cōuersatiōe. Nō. n. tunc tps est remedii sed ultiois: quādo distri
 ctus iudex ueniet singuloꝝ actus & uitā discutere: p̄ discretionem iusti examinis. MEM.

¶ Cui cōparabo te: uel cui assimilabo te filia hierusalem: cui exequabo te: & consolabor te uirgo
 filia syon. Magna enim uelut mare contritio tuo: Quis medebitur tui.

¶ Magna. n. dignitate synagoga iudæorū t̄pibus legis & pphetarū sub regib⁹ & sacerdotib⁹ multis
 gētib⁹ & nationib⁹ excelebat: cui lex diuina regni ducatur: & cult⁹ pietatis erat: cuiq; p̄ angelicā ostē
 tionē: & ppheticā uisionē secreta sua ipse dñs reuelauit: & q̄ uitada: q̄ ue agenda erat suo oraculo de
 mōstrauit. At postq̄ deseruit deū: & uano errore delusa ad idolatriā declinauit: ualida collisione cō
 trita ē: & fluctib⁹ p̄secutionū quasi maris tēpestatib⁹ cōquassata atq; submersa ē. Similiter & animæ
 xp̄ianæ cui⁹ a statu rectæ fidei & celsitudine uirtutū immēsa ruina fuit: nulli⁹ ē miseriæ coequada: q̄ ex
 cōsortio diuino & societate sanctoꝝ angelorū in malignoꝝ spirituū decidit dominiū: q̄ eā uariis ui
 ciis atq; sceleribus captiuatam huc illucq; p̄ seculi undantes luxus: ac casus uertendo in foueā p̄ditio
 nis ppellunt: in baratrūq; gehennæ p̄petualiter puniendā præcipitare cōtendunt: Hinc ergo unde
 tanta mala superuenerint propheta subiungendo ostendit dicens. NVN.

¶ Prophete tui uiderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniquitatem ut te ad penitentiam p̄
 uocarent: Eliderunt autē tibi assumptiones falsas & ciectiones.

¶ Sicut. n. quodā pseudo ppheta falsis uaticiniis & mendacib⁹ p̄missis gentē iudæorū seducebāt:
 Ita & nūc heretici atq; scismatici fictis opinionib⁹ & dolosis argumētationib⁹ corda simpliciū a ueri
 tate rectæ fidei & statu bonoꝝ op̄eꝝ subuerrere certāt: Hoc attestāte Petro apostolo q̄ i epistola sua
 ita ait: Fuerūt uero pseudo ppheta i populo sicut & i nobis erūt magistri mēdaces: q̄ i ducēt sectas p̄
 ditiōis: & eū q̄ emerit eos dñs negātes supducētes sibi celerē p̄ditionē: ut multi sequātur eoꝝ luxu
 rias p̄ quos uia ueritatis blasphemabitur: & i auaritia fictis uerbis de uobis negociabūfqb⁹ iudiciū iā
 olī nō cessat & p̄ditio nō dormitat. Hic & p̄ Esaiā dicif. Vhe q̄ dicitis malū bonū & bonū malum
 ponētes tenebras lucē & lucē tenebras: ponētes amarum i dulce & dulce i amare: qui. n. peccāti &
 iniqui opib⁹ attēdēt i p̄mittit ipunitatis securitatem: ppheticā maledictiōi subiacebit. Si i & ille q̄ bo
 nū actū p̄ inuidiā detrahāt: & bñficiēti cōtradiciēdo aduersabif: uhe sēpiternū si nō se correxerit hēbit
 Vñ cauēdū est ne p̄ ueritate sequamur mēdaciū: ne p̄ lumie tenebras. Multa. n. sūt uia q̄ uidēt hōi
 bus rectæ: & nouissima eoꝝ pueniūt in pfundū inferni. Et quoq; peries i iustitia sua: cui dicitur ne
 sis iust⁹ multū. Quas ob causas Israhel p̄mittit se uia ambulaturū regiā: nec ad dexterā nec ad sinistrā
 declinatū. Et ut loquar qd sentio difficile hoc maledicto q̄s carere pōt: Cum & malis frequenter
 adulemur p̄ potentiam: & bonos despiciamus propter inopiam. SAMECH.

¶ Plauserunt sup te manibus oēs transeuntes per uia: Sibilauerūt & mouerunt caput suū sup
 per filiam hierusalem: Heccine v̄bs dicentes perfecti decoris: gaudium v̄nuerse terre?

¶ Gaudiū exprimit inimicoꝝ quo lætati sūt de casu Israhelitarū: q̄ plaudentes manibus: ore sibilan
 tes caputq; mouentes in manus inimicoꝝ de sūma foelicitate eos decidisse cū irrisione insultabant
 Motus autē capitis ad cōsuetudinē ptinet nimis irascentiū: & inuidia estuantiū. Nā quotiēs furore
 succendimur turbulēta cōmotiōe capitis cōminamur. Vnde est illud qd iudæi dñm xp̄m in cruce
 pendentē p̄tereuntes blasphemabāt: ad eundē sensum respicit hoc qd subiungitur. AYN.

¶ Aperuerunt sup te os suū oēs inimici tui: Sibilauerunt & fremuerunt dentibus suis. Dixerūt
 deuorabimus: En ista est dies quam expectabamus: inuenimus: uidimus.

¶ Illam. n. diem hostes semp desiderabāt inuenire qua liceret eis totā simul gentē Iudæorū gladio
 occisionis & uastatiōis deuorare. Sed q̄a hoc minime euenire ita potuisset nisi p̄ multitudine impie
 tatū suarū dñs hoc iusto iudicio fieri p̄misset: cōtinuo ppheta subiungit. PHE:

¶ Fecit dñs que cogitauit Compleuit sermonē suū quē preceperat a diebus antiquis. Destruit
 & non

Super lamentationes Hieremie.

et non peccit: et letificauit super te inimicum: Exaltauit cornu hostium tuorum:

Sapius ergo synagoga iudeorum dominum irritans iadudum iustam poenam promeruisse nisi eam conditoris sui bonitas diu tollerasset: ac pie & patienter sufferret: Sed quoniam conuerti noluit & cessare a coepta nequitia renuit. Tandem secundum merita sua condignam ultionem recepit: sicut olim ad moysen famulum suum quoniam populo ad idolatriam conuerso orabat: dominus respondit dicens. Dimittam iuxta uerbum tuum uerum in die ultionis uisitare & hoc peccatum eorum. Vnde nunc dicit fecit dominus quod cogitauit: completum sermonem suum quem preceperat a diebus antiquis: destruxit & non peccit: Quoniam plagas quas in prophetis & lege frequenter comminatio predixerat tandem ad iracundiam provocatus super eos inducebat. Igitur si haec corporales inimici contra hierusalem terrenam tunc fecerunt: quod spirituales nequitiae & ministri antiqui hostis facturi sunt erga spirituales hierusalem hoc est animam christianam: quando eam per suis iniquitatibus sibi a domino traditam undique peccatis undique doloribus circumdant: nec eam quicquam tunc iuuat quod in praeterita aetate aliquid de terrena foelicitate habuerat: Vnde eam dominus sub typo periturae ciuitatis defleuit dicens Si cognouisses & tu. SADE.

Clamauit cor eorum ad dominum super muros filie syon.

Clamor hic iustitiae meritis non exaltationem uocis significat. Clamant. n. uersi homines: siue nequitiae spirituales coram domino super muros filiae syon: cum potestate quam minatur plebi uel animae peccatrici: suae ascribunt potestatem non iudicio promissionis diuinae: quorum blasphemiam contra dominum clamant condigna non euadet tormenta. Cum enim expleuerint superni arbitris in aduersariis suis secreta iudicia: tunc & ipsi reatus sui iusta recipient praemia: Nulli enim personae parcunt: quia omnibus quibus possunt & quantum permittuntur nocere cupiunt: eosque perditionis suae consortes habere quaerunt.

Educ quasi torrens lacrymas per diem & per noctem non des reges tibi: neque taceat pupilla oculi tui

Omnino tunc lacrymas per compunctionem cordis effundere debemus: quia auctorem nostrum nostris offensum iniquitatibus non ignoramus. Non dissoluamur pigra inertia nec per desidia & uanam securitatem cesset a lacrymis oculi nostri pupilla: preoccupem faciem eius: lauemus per singulas noctes lectum nostrum: lacrymis stratum nostrum rigemus: misericordiae opibus insistamus: & elemosinam pauperibus largiter tribuamus: & tamen per nobis quod per proximis nostris: & nobis commissis: misericordiam domini deprecemur: unde & sequitur. COPH.

Consurge lauda in nocte in principio uigiliae: Effunde sicut aqua cor tuum ante conspectum domini: leua ad eum manus tuas per animam paruulorum tuorum: qui defecerunt in fame: & in capite omnium compitorum.

Consurgit in nocte qui in tribulatione praesentis uitae torporis a se excutit negligentiam: laudat in principio uigiliarum: qui in conuersatione sua strenuum se adhibet & cautus: & quicquid aduersitatis patitur: totum ad confessionem laudis dei conuertere nititur: Sed effudit sicut aqua cor suum ante conspectum domini: qui ex intimo affectu cordis perducit lacrymas compunctionis: Sacrificium. n. deo est spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum deo non spernit. leuat ad dominum manus suas per animabus paruulorum suorum: qui defecerunt fame in capite omnium compitorum: qui operationem misericordiae per humilibus & paruulis christi membris: fame & siti usque quaque in terminis mundi laborantibus curam adhibet ex sincera dilectione. nullum. n. munus deo acceptabilius est quam compunctio cordis: placata ex radice uere dilectionis. Hic est illud quod in euangelio dominus cum ingressus domum pharisei ad praedictum discubuit magis lacrymas mulieris peccatricis quam delicias epulae pharisei praebuit. ubi ita legitur. Ingressus domum pharisei discubuit: Et ecce mulier quae erat in ciuitate peccatrix ut cognouit quod recubisset in domo pharisei attulit alabastrum unguenti: & stans retro secus pedes domini: unguento ungebat: uidens autem phariseus &c. Igitur postquam propheta ciuitatem miseram ad penam & orationis lacrymas praecauit: ad ipsum dominum si quomodo a uindicta eum placaret uerba deprecationis conuertit dicens. RES.

Auide domine & considera quem uindemiaueris ita: Ergo ne comedent mulieres fructum suum: paruulos ad mensuram palme. Si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta

Inter caetera quoque mala quae miseram gentem iudeorum accideret: illud quoque contigit quod mulieres eorum paruulos infantes & fructum uteri sui propter famem iopia comederunt: Vnde est illud quod in obsidione samariae mulier ad ioram regem clamauit per occisionem filii sui: quem cum uicina sua comedit expectes ut ipse filius similiter ad comestione ambabus daretur: Sic quoque & in captiuitate ultima romanorum sub tito & uespasiano principibus mulier quaedam ex plebe transiordanae habitantium icolarum maria nomine: eleazari filia: genere ac diuitiis nobilis: cum alia multitudine fugiens hierosolimam recepta cum caeteris obsidebatur. Vbi cum a raptoribus rebus omnibus & uictualibus expoliata fuerat: ad extremum necessitate famis cogente proprium filium lactentem interfecit: proutque eius coquens comedit: prout uero in futurum ad comedendum seruauit: unde & nidore assatae carnis ipsi raptores excitati: cum factum reperissent nimis exhorrentes secesserunt. Quod autem in sanctuario domini sacerdotes & prophetae: pueri & senes iuuenes & uirgines gladio ceciderunt historiae diuinae: necnon & libri iosephi historiographi de excidio urbis hierosolimae manifeste docent: Mystice autem mulieres fructum suum comederunt: quando animae peccatrices iusto iudice deo retribuyente: operum suorum condignam mercedem recipient. Occiditur sacerdos & propheta in sanctuario domini: cum ipsi ministri altaris & praedicatores uerbi dei: pro negligentia sua atque desidia de suo officio unde coronari debuerant meritam poenam ultionis sortiuntur. SYN.

Iacuerunt in terra foris puer & senex: Virgines mee: & iuuenes mei ceciderunt in gladio: Interfecisti in die furoris tui Percussisti nec misertus es.

Iacent in terra foris puer & senex: cum illi qui innocentiam puerilem simulabant: Vt illi qui uidebantur

consilio plebē regere terrenis desideriis incumbētes pp facinorosa uitā de ciuitate dñi electi ter-
ra cui aīo inhāserant coequabuntur: puluisq; pulueri reddetur. Similiter & q continentia uirgineā
uidebantur hēre: & robur iuuentutis in opatione bona exercere: pp hypocrisim quā coram oculis
hoīum gesserāt: gladio futurā dānationis occidētur: Interficet. n. uindicta cālestis in die furoris dñi
fictos simulatores: nō ueros executores sacrarū uirtutū. Vnde in euāgelio uirgines stultae in aduen-
tu sponsi leguntur mendicantes extra ianuā nuptiarū: foris remansisse: & in psalmis scriptum est: Lu-
uenes ignem cōmedisse: & uirgines earum lamentatas non esse. **THAV.**

Math. 25. a

Uocasti quasi ad diē solēnem qui terrent me de circuitu: nō fuit in die furoris dñi q effu-
geret & relinqueretur. Quos educauit & enutrit: inimicus meus consumpsit eos.

Quasi ad diē solēnem hostes uocati sunt ad subuersionē pfidā ciuitatis: quia id qd desiderabāt
a dño pmittente eueniebat. Interitū. n. iudaeorū q appetebāt conspicerē meruerūt: Aliter Hostes qua-
si uocati ad solēnitatem ueniūt: cū maligni spiritus in die iudicii ad puniendos peccatores exultan-
tes conueniūt. Gaudēt illi de ruina aīarū qā non ignorāt ad suppletionem supnā ciuitatis un-
de illi corruerāt creatū esse humanū gen⁹: & ob hoc se priuatos aeterna fōlicitate cōspiciētes hoīes
ne paradysum habeāt toto nisu p inuidiā prācipitare festināt. Hoc tñ non sine grādi dolore sancta
ecclesia sustinet: cū filios suos quos baptisinate genuit: & sacramētis diuinis imbuit: sub inimicorū
manu p diuersa scelera cottidie cadere uidet. Quod in sequentis libris initio satis lucide demonstra-
bitur: qm prāsentem librum hic finire censemus.

FINIT LIBER PRIMVS ET SECVNDVM ALPHABETVM INCIPIT PROHE-
MIVM IN LIBRVN SECVNDVM.

PRIMAM partē lamentationis hieremiā q duobus alphabetis: qua-
si saphico mōtro scripta cōstat: qā tres uersiculos q sibi cōnexi sūt: &
ab una littera tantū incipiūt herōici coma cōcludit: sicut iā supra oñ-
sum est: exponendo transcurrimus. Recte ergo ad secundā partem
ubi tertium alphabetum quod trimetro scriptum est: & a ternis litte-
ris: sed iisdem: terni uersus incipiunt: explanandaz ueniamus. Hoc in
primis uolentes sciri quod hāc pars primum calamitatem gentis iu-
dae seu potius humani generis deflendo pñunciat: deinde sacra-
mentū dominicā incarnatōis ac passionis manifeste exprimit: ubi iu-
dæorum persecutio & innocentis xpi pœna ac mors describitur.

INCIPIT TERTIVM ALPHABETVM. CA. III. **ALEPH.**

Ego vir videns paupertatem meam in uirga indignationis eius.
Conqueritur ergo populus fidelis paupertatem suā in correptione indignationis dñi:
qā plurimos a statu rectæ fidei & studio bonorū operum in tēbras erroris: & uitiorū ba-
raturum cernit deuolui. Multi enim sunt uocati: pauci uero electi. **ALEPH.**

Adde minauit & adduxit in tenebras & non in lucem: **ALEPH.**

Hoc est in tribulationem cadere permittit: & non in prosperitatem seruauit. **ALEPH.**

Tantum in me uertit & conuertit manū suā totā die.

Hoc enī sentit iusti iudicis snia decernētes: sibi iuxta merita sua euenire qd se recolit propriis actio-
nibus pmereri. Illud tñ considerandū est quod dicit: tantū in me uertit & cōuertit manū suā. Cō-
uertere enim sape in scripturis ponitur p placare: ut ē illud. Cōuertere dñe aliquātulū: & depcabilis
esto sup seruos tuos. Vertit. n. dñs manū suā qñ iuste in reos debitā ultionē imittit: & cōuertit ma-
nū suā qñ misericorditer a uindicta sniam suspendit. Scriptum est. n. de illo: Dñs mortificat & uiuifi-
cat humiliat & sublimat: Et in deuteronomio dicit. Ego occidā & ego uiuere faciam. **BETH.**

Aetastam fecit pellem meam: contriuit ossa mea.

In pelle & carnē exteriora & mollia quāq; exprimit: in ossibus robur internum: Vetustam ergo
fecit dominus pellem iudæorum & carnē qñ in exterioribus rebus per indigentia fecit deformem
Contriuit ossa eorum quando duriciam mentis eorum cōminuit. Hinc quoq; per beatum Iob dici-
tur: Cutis mea denigrata est super me: & ossa mea aruerunt prācaumate. **BETH.**

Edificauit in gyro meo & circūdedit me felle & labore.

Quid est edificare in gyro nisi undiq; prāssuris coartare: Et quid est circūdare felle & labore: ni-
si amaritudine & labore repletūz coangustare. Vnde & subdit: **BETH.**

In tenebrosis collocauit me: quasi mortuos sempiternos.

In tenebrosis collocat quasi mortuos sempiternos: quādo omni solatio destitutos nullam finit
de prāsentī uita consolationem sperare afflictos: de quo adhuc subiungit. **GIMEL.**

Circū edificauit aduersum me: ut non egrediar: Aggrauauit cōpedem meum.

Cum aduersum se obsidionē uallo & aggeribus circū edificatam conspiciat: cōpedem suū aggra-
uatum asserit: qā eius exitum quō calamitatem euadat nō inuenit. Quod sanctus Iob similibus uer-
bis exprēssit dicēs. Semitā meam circūsepit: ita ut transire nō possim. & in calle meo tēbras pō-
suit: Quod ad infirma quōq; mēbra sanctæ ecclesiæ nō incōgrue infertur: qñ per hoc qd prauæ sese
egisse

Super lamentationes Hieremie.

egisse meminerūt a bono ope retardantur: & ex infirmitate ppria timidi bona cōtra hęc fortia ag-
gredi non psumunt. Timent. n. magna bona incipe: qui se in suis actibus infirmos esse meminerūt.
Et cū plerūq; ēt bonum quod eligant nesciunt: quasi in calle suo positas tenebras phorrescūt. Na
sape ita de suo ope fit aiūs incertus: ut ignoret oīno quid uirtus qd culpa sit. In calle ergo suo tene-
bras inuenit: q in iis q agere appetit: qd eligere debeat nescit. Quia igitur sape infirmitate: nō nun-
q uero ignorantia peccatur: Ex infirmantibus mēbris dicit: Semitā meā circūlepsi & transire non
possum. Ex eis uero q ad ipm opus bonū quod eligunt caligant subditur: Et in calle meo tenebras
posuit: Ea pōna etenim culpa est: uidere bonū quod agere debeat & tñ implere non posse: & rursus
ex grauiore pōna culpa ē qd agere debeat nec uidere. Vñ & contra hęc utraq; psalmistā uoce dici-
tur. Dñs illuminatio mea &c. Cōtra ignoratiā. n. tenebras illuminatio: cōtra infirmitatē uero sal^o ē
dñs: qñ & ostendit qd debeat ad agendū appeti & uires pbet ut qd ostēderat possit iplere. GIMEL.

Sed & cum clamaui & rogauero excludit orationem meam.

Omnipotens deus quid nobis profuturū esse ualeat sciens dissimulat exaudire dolentiū uocem
ut augeat utilitatē: ut purgetur uita per pōnā: & quietis tranquillitas qā hic inueniri non ualet alibi
qratū: Sed hāc dispēlationis gratiā nōnulli ēt fideliū ignorant. Ex quoq; ēt pēsona ad beatū Iob
alibi dicitur: Ecce clamabo uim patiēs & nemo audiet: uociferabor & nō est q iudicet. Non est. n. q
iudicare dicitur qñ iudicare dissimulat ipse q est: Quia causam nostrā cōtra aduersarium pter eum
qui iudicet non est. Nec tñ hoc sine iudicio non est qd iudicium differunt. Quia & cum hāc bea-
tus Iob diceret: & sancti uiri merita: & aduersarii pōna crescebat: Hoc ipso ergo iudiciū iudicis dif-
ferre fuit: ut singuli iuxta merita sua cōdignā mercedem reciperent. GIMEL.

Conclūsit uias meas lapidibus quadris semitas meas subuertit.

Ut ostenderet se ualidis tribulationibus coartatā: lapidibus quadris se clausam dicit: & semitam
gressuum suorū subuersam: qā petreā solidam formā quadratā habentes ubicūq; positā fuerint fixā
iacent: nec alibi relabi possunt. Mystice aut electorū populus lapidibus quadris apud iniquū cōclū-
ditur: cū eius caro antiq hostis persecutionibus tēporaliter datur. Cuius semitā subuertit qā tormē-
ta sua eū euadere nō pmittit: Nec contentus est solūmodo carnē cruciatibus affligere: Immo ēt do-
lo & insidiis eius animā funditus quārit sabuertere unde subiungitur. DELETH.

Arcus insidians factus est mihi: leo in absconditis.

Per duas bestias ferocissimas nimis dolosam & crudelē persecutionē antiqui hostis exprimit: qui
p ministros suos: aliū blandimētis: aliū minis: aliū uero supplicii a semita recte fidei subuertit: & a
spe cælestis auxilii quasi desolatos atterere cupit: unde sequitur. DELETH.

Semitas meas subuertit & confregit: Posuit me desolatam.

De huius leonis insidiis propheta in psalmis testatur dicens: Sedet in insidiis cum diuitibus in
occultis. Actus antichristi latronum consuetudini comparauit. qui occultas uias insident ut inter-
ficiant innocentes. DELETH.

Tetendit arcum suum Et posuit me quasi signum ad sagittam.

Hoc est sniaz iudicii sui in me detexit: & certo ictu castigatiōis corripuit: Arcus aut noīe in sacro
eloquio aliqñ malorū insidiā: aliqñ dies iudicii: aliqñ uero ipsa eadez sacra eloquia designatur. Per
arcū quippe insidiā figurantur. Sicut per psalmistā dicitur: Intenderunt arcū: rem amaram. Per Arcū
quoq; iudicii dies designatur sicut per eundē rursus psalmistā dicitur. Ostendisti populo tuo pota-
sti nos uino cōpunctionis: Dedisti metuētibus te significationē: ut fugiant a facie arcus. In arcu enīz
quāto longius trahitur corda: tanto de eo districtior exit sagitta: Sed nimirū sic extremi iudicii dies
quanto longe differtur ut ueniat: tanto cū uenerit de illo districtior snia procedit: Iccirco aut diuer-
sis nunc claudibus pcutimur: ut iis correcti paratiores tūc inueniri ualeamus: Vnde illic prēmīssum
est: Ostendisti populo tuo dura: Flagella uidelicet seculi: q secuturum grauius iudicii diem præcur-
runt. Potasti nos uino cōpunctiōis ut terrena gaudia in lachrymis uerterētur. Dedisti metuētibus
te significationē ut fugiāt a facie arcus ac si diceret. Hoc tps misericordiā ē. illud iudicii erit: Per ista
ergo huius tps flagella significans: quō tunc persecuturus es: qñ non parcēs iudicas: qui sic districte
modo pcutis qñ parcis: aliquando aut per arcū ēt sacra scriptura designatur: Ipsa quippe arcus eccle-
siā ipsa arcus dñi: de quo ad corda hoīum sicut ferientes sagittæ sic terrentes snia ueniunt. Vnde re-
cte per psalmistā dicitur: arcum suū tetendit: & parauit illū: & in eo parauit uasa mortis: sagittas suas
ardentibus effecit: arcū nāq; suū dñs tetendit: quia cūctis peccatoribus per scripturā sacra minas ex-
hibuit In quo arcu. uasa mortis pparat: quia secundū eloquiū sui sniam: eos q nūc corrigi negligūt
reprobos dānat. In quo ēt sagittas suas ardentibus effecit: qā ad eos quos p terrorē corrigit accen-
sas uerborū sententias emittit. Et posuit me inqt quasi signū ad sagittā. Constat nimirū quod idcir-
co signū ponit: ut sagittæ emissionē feriat. Fidelis itaq; populus in signū hosti suo est positus: qā
eū semp suis ictibus impetit: eū suis persecutionibus affligit. Qui. n. in hac uita assidue mala tolle-
rat: uelut in signo positus ictus suscipit ferientis: Vñ & prædicatō egregius cū psecutionū mala tol-
leraret: atq; sub psecutione aduersarioz gemeret: tenerā discipulorū mentē de suis afflictionib; cō-
solans ait: ipsi. n. scitis quod in hoc positi sumus: ac si eis aperte dicat. Quid in hoc tempore uulne-

ra nostra miramini. qui si æterna gaudia quærimus: huc ad hoc uenimus ut feriamur. HE.

Misit in renibus meis filias pharetre sue.

Filias pharetre sagittas dicit. Misit ergo in renibus filias pharetre: cum carnalia desideria in hominibus iuxta modum dispensationis sue congrua castigatione corripuit. De hac quippe pharetra in iob ita scriptum est: Pharetram. n. suam aperuit & afflixit me. Quid per pharetram dei nisi occultum iudicium uel consilium designatur: Sagittam uero de pharetra dominus eicit: quando de occulto iudicii consilio apertam sententiam emittit. Quia. n. flagellatur quisque agnoscimus: sed ex qua causa flagellum ueniat ignoramus: Cum uero post flagella uitæ correctio sequitur: & ipsa consilii uirtus aperitur: Pharetra igitur clausa est consilium occultum. Sed aperta pharetra affligimur quando per id quod post flagellum sequitur: quo consilio flagellamur uidemus. Cum peccata dominus uidet & tamen manum ad uindictam non commouet: quasi clausam pharetram tenet: sed feriendo indicat: quantum ei in nobis displicuit hoc quod diu uidendo tollerauit. HE.

Factus sum in derisum omni populo meo: canticum eorum tota die.

Derisionem populi sui propheta passus est: quando uerbis eius non crediderunt: Immo repugnabant dicentes ad eum. Mendacium tu loqueris: non misit te dominus deus noster: Aut his uerbis illud Sanctæ ecclesiæ tempus exprimitur: quo publice reprobis irridetur: quando iniquis crescentibus in opprobrium fides & ueritas erit in crimine: tanto quippe unusquisque despectior erit quanto iustior esse potuerit: tanto abominabilis quanto laudabilis. Sancta quippe electorum ecclesia afflictionis tempore prouerbum prauis efficitur: quia cum bonos mori per tormenta conspiciunt: ab eis similitudinem maledictionis sumunt: Quo enim transitoriam mortem uident: sed permanentem uitam non uident: tanto magis deridendo mala presentia fugiunt: quanto per intellectum intrinsecus ad bona permanentia non pertingunt. Sed sancta ecclesia scit in passionibus crescere: atque inter opprobria honorabilem uitam tenere. Scit nec de aduersis dei nec de prosperis gloriari. Nouit circa prospera mentem suam in deiectione sternere: nouit contra aduersa animum ad spiritum superni culminis exaltare. Scit bona sua misericordie redemptoris: scit mala sua iusticie retribuire iudicis: quod & bona illo largiente habeat: & mala illo permittente patiat. HE.

Repleuit me amaritudinibus: & inebriauit me absinthio.

Amaritudine repletum se propheta asserit: quia non tam de sua calamitate: quam de contritione populi sui dolore anxius est: Unde trahit ad similitudinem potionis amarissimæ herbæ: quia ualde afflictum se uidet inimicorum deuastatione. Mystice autem hieremias totius in se humanæ conuersationis speciem tenens per lamentum queritur dicens: inebriauit me absinthio: Ebrius quisque quod patitur nescit. Qui uero absinthio inebriatur: & hoc quod sumpsit amarum est: & tamen non intelligit eandem amaritudinem qua repletur. Humanum quoque genus recto dei iudicio in calamitatibus suis sibi dimissum: atque per easdem uoluptates spontaneis tribulationibus traditum: absinthio esse ebrium: quia & amara sunt: quæ pro huius uitæ amore tollerat: & tamen eandem amaritudinem cecitate cupiditatis quasi in sensibilitate ebrietatis ignorat. Mundi enim gloria sitiens dum multas pro ea tribulationes reperit amarum est quod bibit: sed quia hoc nimis inaniter sumpsit: eiusdem amaritudinis malum discernere iam præ ipsa ebrietate non sufficit. Amant. n. peruersi homines pro huius mundi gloria & tribulationes: cunctisque pro ea sudoribus libenter seruiunt: & gratiam laborum iugo deuotissime colla submitunt: de quo adhuc subditur. VAV.

Confregit ad numerum dentes meos: cibauit me cinere.

Hoc est abstulit mihi usum edendi & pauidi pastu inutili. Mystice autem in scriptura sacra dentes aliquando prædicatores: aliquando uero interni accipi sensus solent: de sanctis. n. prædicatoribus sponsa dictum est: dentes tui sicut greges tonsarum: quæ ascenderunt de lauacro. Unde & uni eorum ostensis in figura gentibus dicitur: Macta & manduca. i. uetustatem earum cõtere: & in corpus ecclesiæ uidelicet & tua membra conuerte: Rursum quia dentes interiores sensus accipi solent: Hieremias propheta nunc testatur dicens: Fregit ad numerum dentes meos: pro dentes etenim cibus frangitur ut glutitur. Unde non immerito dentibus internos sensus accipimus: quæ singula quæ cogitant quasi mandunt: & comminunt: atque aduentum memorie transmittunt. Quos propheta ad numerum fractos dicit: quia iuxta mensuram uniuscuiusque peccati intelligentiæ cecitas generatur in sensibus: & secundum quod quisque egit exterius in eo obstupescit quod interius atque inuisibilibus intelligere potuit. unum recte & scriptum est: Omnis homo qui comederit unam acerbam obstupescunt dentes eius. Quid namque uua acerbam nisi peccatum est uua quippe acerbam est fructus ante tempus. Quisquis. n. presentis uitæ delectationibus satiare desiderat: quasi fructus ante tempus comedere festinat. Qui igitur unam acerbam comedit dentes eius obstupescunt: quia presentis mundi delectatione pascitur interni ei sensus ligatur ut iam spiritualia maderet. i. intelligere nequit quia unum in exterioribus delectati sunt: inde in intimis obstupescunt. Et dum peccato anima pascitur: panem iusticie edere non ualet: quoniam ligati dentes ex peccati consuetudine iustum quod intus sapit edere nequaquam possunt. Hoc igitur loco dentes ut diximus internos sensus accipimus: considerare magnopere quod agere iusti soleant debemus. Qui plerumque si qua in se quolibet carnalia esse deprehendunt: hæc iteris sensibus retractantes: uehementer in semetipsis insequuntur. Afflictione se cõterunt magnisque cruciatibus: uel minime

Act. 10. b.

Hic. 31. e.

ma m

Super lamentationes Hieremie.

ma in se praua diiudicat: atq; hæc p pñiam dānant: qđ idcirco agūt ut in cōspectu æterni iudicis & ipsi inueniri in quantum est possibile irreprehensibiles debeant: Et hi qui eos sic se iudicare conspiciunt emendare semetipsos a culpis grauioribus inardescant. Cibauit inquit me cinere hoc est fragili & minus utili sustentabat me ciborum adminiculo. VAV.

Et repulsa est aīa mea: Oblitus sum bonorū. Et dixi periit finis meus: & spes mea a domino.

Si hæc iuxta historiā cōsiderētur: magna angustia iudaici populi exprimitur: q se repulsum ab oī foelicitate terrena: & oblitū bonorū pteritorū pp iminētē captiuitatis tribulationē asserit: nec iā finē p̄sentis tribulatiōis ullū: uel cōsolatiōis spē hēre se dicit. Iuxta mysticos uero itellektus electorū cōtus repulsum se a seculi prosperitate fatetur: & oblitum bonorum p̄sentium: nec pro p̄senti labore transitorium p̄m̄ium a dño: sed futuram cælestis regni gloriam ostendit se quæsiturū. Mundus enim perit & concupiscentia eius: qui autem facit uoluntatem domini manet in æternum: Hic per beatum Iob dicitur. Elegit suspendium anima mea & mortem ossa mea: desperaui nequaquā ultra iam uiuam: Quid per animam nisi mentis intentio: quid per ossa nisi carnis fortitudo designatur: Omne autem quod suspenditur proculdubio ab imis eleuatur. Anima ergo suspēdium elegit ut ossa moriantur: quia dum mentis intentio ad alta se subleuat: oēm in se fortitudinem uitæ exterioris necat. Sancti etenim uiri certissime sciunt quia habere in hac uita requiem nequaquā possunt: & iccirco suspendium eligunt: quia nimirum desideria terrena deferentes ad alta animum tollunt. Suspendi autem mortem suis ossibus inferunt: qui amore supernæ patriæ in uirtutum studiis accincti: hoc quo fortes prius in mundo fuerant uinculo humilitatis insequuntur. ZAY.

Recordare domine paupertatis: & transgressionis mee: absinthij: & fellis.

Mutata locutione ad ipsum dominum pro populi calamitate propheta orationis uerba conuertit: ut ipse qui flagella peccantibus iuste intorsit: afflictis opem misericorditer impēdat: propter transgressionem ergo ad paupertatem uenerunt: & amaritudinem uastationis: & captiuitatis: quæ absinthij & fellis nomina exprimunt pati meruerunt. Sed quia diuinitatis natura clemens est: & pia: magisq; ad indulgentiam q̄ ad uindictam prona: quia non uult mortem peccatoris sed ut conuertatur & uiuat: si quis post lapsum peccatorum ad uerā pœnitentiam se conuertit: cito a misericordiæ iudice ueniam impetrauit: quod & propheta in sequentibus ostendit: cum dicit. ZAY.

Memoriam meam ero: & tabescet in me aīa mea. Hec recolens in corde meo in deo sperabo.

Qui enim semetipsum diligenter inspicit: & pro peccatis suis carnem macerare: & desideria mortificare non despicit. non solum ueniam delictorum: sed & supernum p̄m̄ium a uero saluatore & clementissimo iudice sperare debet: qui omnes homines uult saluos facere: Misericors & miserator dñs patiens & multum misericors: deo & propheta hæc inuestigabilē profunditatē bonitatis dei considerans: & populi sui reatum: & proterua non ignorans uitia: subdidit dicens. HETH.

Misericordie domini quia non sumus consumpti. q̄ non defecerunt miserationes eius.

Tociens enim gens praua & peruersa iudæorum: dominum ad iracundiam prouocādo irritauit: ut si eam secundū iudicium uellet iudicare: & non per misericordiam eligeret patienter sufferre: iā dudum pœnis deficeret: nec restorationis spem ullam haberet. Quod Esaias ostendit dicens: Vhe genti peccatrici: populo graui iniquitate: semini neq;: filiis sceleratis: dereliquerunt deum: blasphemarunt sanctum Iſrahel: abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam uos ultra addentes p̄naricationem. Omne caput languidum: & omne cor mœrens: a planta pedis usq; ad uerticem non est in eo sanitas: Vulnus & liuor & plaga tumens non est circumligata: nec curata medicamine: nec fota oleo: Et post paululum. Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen quasi sodoma fuisse mus & quasi gomorra similes essemus. HETH.

Noui diluculo Multa est fides tua.

Loquitur ergo propheta ad primitiuam in hierusalem ecclesiam laudans speciem eius: quæ post diluculum resurrectionis christi ueterem hominem exuens noui hominis pulchritudineꝝ ortu suo declarabat: cuius etiam multa est fides: quia per gratiam sancti spiritus confortata uerbo p̄dicationis: & uirtutum signis plurimos ad societatem fidei: & religionem christianam conuocabat. Vnde in actibus apostolorum scriptum est. Verbum domini crescebat: & multiplicabatur numerus discipulorum in hierusalem ualde: multa & turba sacerdotum obediebat fidei: Et rursus: Multitudinis autem credentium erat cor unum: nec quisq; eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat: sed erāt illis omnia communia: Et uirtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis iesu christi: domini nostri: & gratia magna erat in oībus illis: Vñ ipse consequenter dicit. HETH.

Pars mea dominus dixit anima mea: propterea expectabo eum.

Naz portio domini ecclesiasticus est populus sanguine xpi redemptus. De quo in cārico deuteronomii Moyses ait: Pars dñi populus eius iacob funiculus hereditatis eius iſrahel: uel potius ipse dominus pars eius est cuius amore oīa terrena despicit: & ipsum solum p̄ omnibus habere elegit: ad cuius aspectum futurum & se peruenturum sperat. Ex cuius persona propheta in psalmis ait: Defecit cor meum & caro mea: deus cordis mei & pars mea deus in secula: Defectus dictus est: quoniam deest illi effectus: & iuræ cogitatio carnalis defecerat: quæ se errasse noscebat.

Elai. a.

Act. 6. b.

Deu. 32. M

Sed illi confitetur cui culpam reuelare remedium est: delicta confiteri securitas. Et notandum quod in uno uersu cor & in bono ponitur & in malo. Defecit cor utiq; mala cogitatio: Deus autem cordis hoc est auctor boni intellectus: Quia eum sine eius gratia nemo habet. Illius uero hominis deus est pars: qui se maiestati ipsius & credulitate consociat & probabili actione commendat: In secula uero quod addidit semper se ipsi adherere promissit: quod re uera perfectorum est: nunq̃ ab illo uelle discedere. sine quo contingit semper errasse. TETH.

Bonus est dominus sperantibus in eum anime querenti illum.

Bonus est itaq; dominus sperantibus in eū: quia beneplacitum est domino super timentes eum: Quem qui quærit inueniet: & ad beatam uitam perueniet. Vnde dicit psalmista. Quærite dominū & uiuet anima uestra. De quo & Esaias ait: Sancti qui sperant in domino mutabunt fortitudines affument penas: ut aquilæ uolabunt & non deficient: Sed quia bonum est illi qui sperat in domino: & ad futuram uisionem peruenire certat: ut patienter omnia aduersa sustineat: ut sine molestia aliorum præsentem uitam ducat: imitans illum de quo scriptum est. Ecce seruus meus suscipias eū: electus meus cōplacuit sibi in illo aia mea. dedi spiritum meum super eum. iudiciū gentibus pferet Non clamabit. neq; accipiet personā: neq; audietur foris uox eius. Calamum quassatum non conteret: & linum fumigans non extinguet. Propterea dicit. TETH.

Bonum est prestolari cum silentio salutare domini.

Omnis: enim bonorum uita tranquilla est & placida: inter superbos uero semper iurgia sunt: Icirco Paulus Thessalonicensibus ait. Rogamus autē uos fratres ut habundetis magis: & operam detis: ut quieti sitis: & ut uestrum negociū agatis & operemini manibus uestris: sicut præcepimus uobis: & ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt: & nullius aliqd desideretis. Quod q̃a nemo perfecte agere ualet nisi qui se a mundi concupiscentiis & seculi negociis seq̃strat: subsequatur dicē. TETH

Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia.

IOTH.

Sedebit solitarius & tacebit quia lenauit se super se.

Militum ergo christi perfectio est exutam mentem habere a cunctis terrenis negociis & tumultu seculi. Iuxta illud apostoli Nemo militans deo implicat se negociis secularibus: & cætera: eaq; quā tum humana imbecillitas sinat festinat unire cum christo: Quam quidem speciem conuersationis boni eremite & monachi qui uoto monastica disciplinæ obligati sunt imitari contendunt: sed rara est: & paucissimis dono dei hæc perfectio concessa. Is enim uere & non ex parte perfectus est: qui & in eremo squalorem solitudinis: & in cenobio infirmitates fratrum equali magnanimitate sustētat. Et ideo in utraq; professione per omnia consumationem inuenire difficile est: Quia nec anachorita contemptum ac priuationem materialium rerum: nec cenobita theoricam ad integrum potest assequi puritatem: Sed tamen quantum superexcellat serenitas tranquillæ uitæ turbulentia secularis conuersationis: nouit qui hanc expertus est: & dominicum iudicium in euangelio dominus inter duas mulieres cernit ad martham dicens: Martha martha sollicita es & turbatis circa plurima: Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea: & beatus dauid solum hoc necessarium homini esse deffiniens: deo iugiter adherere desiderat dicens. Mihi autem adherere deo bonū est ponere in domino deo sp̃e meam. Et alibi: Vnam petii a domino: & cætera. Vna ergo & sola ē theorica idest contemplatio dei: cui merito omnia iustificationum merita: uniuersa uirtutum studia postponuntur. Actiua etenim uita cum corpore deficit: contemplatiua autem uita hic incipitur ut in cælesti patria perficiatur. quia amoris ignis qui hic ardere inchoat: cum ipsum quem amat uiderit in amore eius amplius ignescit: Contemplatiua ergo uita minime aufertur: quia subtracta præsentis seculi luce perficitur: sed ante omnia humilitas & patientiæ custodia seruis dei necessaria est: quia qui se exaltat humiliabitur: qui autem in patientiæ uirtute perseuerauerit: hic saluus erit: Vnde subiungitur. IOTH.

Ponet in puluere os suum si forte sit spes:

Ille quippe in puluere ponit os suū: qui humiliter sentiens fragilem se cognoscit & de puluere se factum iterum in puluerem reuersurum fatetur: dicens cum patriarcha habraam: loquar ad dominum meum cum sim puluis & cinis. Cui & spes erit futuræ resurrectionis: qui cum semper poenitentia castigando carnem macerat: spiritum remissionis & futuræ gloriæ per domini misericordiaz habere debet. Hinc est quod beatus Iob sapientes dñi audiens se cognoscendo non esse sapientē: semetipsum repræhendit dicens. Ideo insipienter locutus sum & quæ ultra modum excederent scientiam meam. Sed quia nulla est cognitio repræhensionis si non sequitur & lamentatio poenitentis eorum quæ fecit: post repræhensionem subditur. Et ago poenitentiam in fauilla & cinere. In fauilla enim & cinere poenitentiam agere: est contemplata summa essentia nihil aliud q̃ fauillam cineremq; se cognoscere. Vnde & ciuitati reproba in euāgelio dominus dicit: Si in tyro & sidone factæ fuissent uirtutes quæ factæ sunt in uobis: olim in cilicio & cinere poenitentiam egissent. In cilicio quippe asperitas & compunctio peccatorum: in cinere autem puluis ostenditur mortuorum. Et idcirco utrumq; hoc adhiberi ad poenitentiam solet: ut in compunctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus: & in fauilla cineris perpendamus quod per uicium facti sumus. Considerentur ergo in

The. 4. c.

Mar. 3. a.

Super lamentationes Hieremie.

ergo in cilicio pungētia uicia. cōsideretur in cinere per mortē sniam subsequens iusta poena uicioꝝ. Quia. n. post peccatum carnis cōtumeliā surrexerunt: uideat homo in asperitate cilicii superbiēdo quid fecit: uideat in cinere usq; quo peccando peruenit: Potest quoq; cilicio ipsa in repræhensione atq; pœnitentia dolorū compunctio designari. Nā hoc qd ait beatus Iob ipse me repræhendo: quā si quodā cilicio pungitur: dū in mente sua asperis redargutionū stimulis conficitur. In cinere aut agit pniām: quia ex primo peccato qd per iustum Iudiciū factus sit solerter attendit dicens. Ago pœnitentiā in fauilla & cinere: Ac si aperte dicat: de nullo auctoris dono supbio quia sumptus ex puluere per illatā mortis sniam ad puluerem me redire cognosco. Et quia necessarium est ut humilitatem comitetur patientia: ostendit præsens propheta dicens. **IOTH.**

Et dabit percutienti se maxillam saturabitur opprobriis.

Math. 5. f.
Ro. 12. d.

Et ut impleat euangelicū uirum cui dicitur: Qui te percusserit in unam maxillā præbe ei & alteram. Quod illi quoq; in culpa sint qui reddunt malū pro malo: & dentem pro dente: oculum pro oculo: ostendit dauid dicens Si reddidi retribuētibus mihi mala decidam merito ab inimicis meis inanis. Quapropter illa apostolica sententia magis tenenda est: quæ dicit Si esurierit inimicus tuus circa illum: Et quoniam post calamitatem huius mundi misericordia domini electos suos de præsenti tribulatione subleuabit: Sequitur. **CAPH.**

Quia non repellet dominus in sempiternum. Quia si abiicit & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.

Non enim in sempiternum dominus repellet eos qui se corrigere uolunt: & cohibere a peccatis: quia si abiicit ad tempus: & digne corripi ab hostibus reos permisit: Iterum conuersis secundū multitudinem misericordiarum suarum beneficia præstat. Huic simile est illud quod in psalmis dauid ait. Non in finem irascetur dominus: neq; in æternum indignabitur: non secundum peccata nostra fecit nobis: & cætera. **CAPH.**

Non enim humiliavit ex corde suo: & abiicit filios hominum.

Sap. 11. d.

Non enim ita despexit deus ex corde suo genus humanum: & abiicit a procuratore solatii sui: ut ultra propter transgressiones nolit eorum curam habere: & ope suæ pietatis sustentare: Sed propter bonitatem suam sustinet eos in multa patientia sua: ut de uasis iræ efficiat uasa misericordiæ: Quia misericors & miserator dominus patiens & multum misericors. De qua alia scriptura ait Mi fereris omnium domine: quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti horum quæ fecisti: nec odiens aliquid constituisti. Quomodo enim posset aliquid permanere: nisi tu uoluisses: aut quod a te uocatum non esset cōseruaretur? Parcis autem omnibus quoniam tua sunt domine: qui animas amas: Bonus & suauis est domine spiritus tuus in omnibus propter quod hos qui exerrant partibus corripis de quibus peccat: admo nens alloqueris ut relicta malitia credant in te domine. Proinde nullo modo estimandus est: quod creator clementissimus causa sit perditionis hominum iniquorum: qui ad eum per pœnitentiam nolunt conuerti: sed unusquisq; in peccato suo interibit: Funiculis enim peccatorum suorum unus quisq; constringitur: & anima quæ peccauerit morietur. **LAMECH.**

Et contereret sub pedibus suis omnes uinctos terre.

Nu. 19. a.

Nec plangit eos qui peccare cœpant: statimq; desierant: Non est. n. iustus super terrā qui faciat bonū: & aliqui non peccet: sed qui longo funiculo peccata protexerat. Vñ & in numeris legimus uac cam ruffam cuius cinis expiatio est populi non aliter immolari & offerri ad altare dñi: nisi quæ terrena opera non fecerit: iugūq; non traxerit: nec uinculis iugi nabuchodonosor fuerit alligata: Et in Esaia propheta pro cingulo ueritatis filia syon cingitur funiculo: Achitofel quoq; & Iudas: quorum alter dauid alter dominum prodiderunt fune longissimo trahētes peccata sua periere suspēdio: pu tantes malū conscientia præsentī morte finire: & nihil esse post mortem. Dñi enim iudicium nullo modo errabit: nec aliquid fit in terra sine causa: neminem iniuste dānat: neminē spernit: neminēq; indebite relinquit: Quia oīa numero: mensura: & pondere: disponit: ordinat: atq; gubernat. Nec ullo modo credendum est quod aliquid per ignorantiam auctoris sui contingat in rebus huma nis: quod sequens sententia sonare uidetur. **LAMECH.**

Esa. 3. d.

Et declinaret iudicium viri in conspectu vultus altissimi.

LAMECH.

Et peruerteret hominem in iudicio suo dominus ignorauit.

Huic quoq; simile est quod in libro Iob in Eliphaz uerbis legitur: ubi ita scriptū est: an cogitas qd deus excelsior cælo & sup stellarum uertices sublimetur: Et dices quid. n. nouit deus: & quasi per caliginem iudicat: nubes latibulum eius: nec nostra considerat: & circa cardines cæli perambulat. Sunt pleriq; ita hebetes ut formidare nesciant nisi quod corporaliter uident: unde fit ut deum non metuant quem uidere non possunt. **MEM.**

Quis est iste qui dixit ut fieret domino non tubente.

MEM.

Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala.

MEM.

Quid murmurauit homo uiuens vir pro peccatis suis.

Fuerunt. n. heretici qui dixerunt deū non facere mala: Contra illud qd scriptum est Ego dñs for-

mans lucē: & creans tænebras: Faciens pacem & creans malum. Econtrario fuerunt alii qui dixerūt deum creasse mala: contra id quod scriptum est: Fecit deus omnia bona: Fuere item alii qui dixerūt duas naturas & duas substantias ab initio fuisse: id est bonam & malam: cū omnis creatura aut creator sit aut creatura: Vnde falsum est quod natura ulla mala sit: cū creator sūmus & optimus sit creator bonam creaturam. Quia uidit deus cuncta quæ fecit & erant ualde bona Tropice igitur deus dicitur facere mala hoc est aduersa mœrentibus infligere: iuxta illud quod in Esaia scriptum est: Ego dominus & non est alter formans lucem: & cætera. Mala quæ nulla sua natura subsistunt a domino non creantur: sed creante se mala dominus iudicat: cum res bene conditas nobis male agentibus in flagellum format: ut ea ipsa & per dolores quo feriunt delinquentibus mala sint & per naturam qua existunt bona. Venenum quidem mors scilicet est homini: sed tamen uita serpenti. amore enim præsentium ab auctoris nostri dilectione recessimus: & peruersa mens dum delectatione creaturæ se subdidit a creatoris se societate disunxit: Ex hiis ergo ab auctore ferienda erat quæ errans auctori præposuerat: ut unde homo culpam non tenuit superbus admittere inde poenam corrigendus inueniret: ut tanto ocus respiceret ad illa quæ perdidit: quanto doloris poenam esse conspiceret quæ quæsiuit.

NVN.

Scrutemur vias nostras: & queramus: & reuertemur ad dñm.

NVN.

Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in celos.

Sciendū uero est q̄ quisq; a præceptis dominicis discordat opere: quotiens ea uidet corde suo reprehenditur: atq; cōfunditur: q̄ id qđ fecerit memoratur. Nā in quo se errasse considerat ipsa se cōscientia latenter accusat. Vnde dauid ppheta depræcatur dicens. Tūc non confundar dū perspexero in oībus mandatis Grauius nāq; unusquisq; cōfunditur: qñ mandata dei uel legendo uel audiēdo respicit: q̄ uiuendo contēpsit. Hinc enim Ioannis uoce dicitur. Si cor nostrum nō reprehenderit nos fiduciam habemus ad dñm: & quicquid petierimus ab eo accipiemus: Ac si diceret Si id qđ præcipit facimus id qđ petimus obtinemus. Valde nāq; apud dñm utraq; hæc sibi necessario cōgruunt: & ut oratione opatio: & operatione fulciatur oratio: Hinc & modo hieremias ait scrutemur: & reliqua. Vias etenim nostras scrutari est cogitationū interna discutere: Cor uero cū manibus leuat qui orationem suā operibus roborat: Nā quisquis orat sed operari dissimulat: cor leuat & man⁹ nō leuat: Quisquis uero operatur & non orat manus leuat & cor non leuat: iuxta ergo Ioannis uocez tunc cor fiduciam in oratione accipit cum sibi uitæ prauitas nulla contradicit & bonoz operum ratio orationi concinnit.

NVN.

Nos inique egimus: & ad iracundiā puocauimus: idcirco tu inexorabilis es.

Propter peccata. n. populi & transgressionēs plurimas quas ab initio fecerunt dñm ad iracundiāz prouocantes simul cū ciuitate disperdi mœuerunt: nec iā digni fuerunt uenia q̄ filiū dei ad se uenientē spernētēs tanta afficiūt cōtumelia: sicut alius ppheta ostendit dicens: Propter peccata. n. nostra & iniquitates patrū nostrorū hierusalē & populus tuus in opprobriū sunt oībus per circuitū nostrorū: Vnde ēt nobis timendū est ne & ipsi si cōtempserimus præcepta dñi & inobedientes fuerimus euāgelio xp̄i: duram gehennæ sentiamus uindictā q̄ corrigi nolumus de peccatis ad iustitiā. Dicit. n. apostolus. Voluntariæ. n. nobis peccantibus post acceptā notitiā ueritatis iā non derelinquitur p peccatis hostia: terribilis autē quædā expectatio iudicii & ignis cumulatio: q̄ cōsumptura est aduersarios Et itē: Irritam inq̄ quis faciens legē moyſi sine ulla miseratione: duobus uel tribus testibus moriebatur: Quāto magis putatis deteriora mœreri supplicia qui filiū dei cōculcauerit: & sanguinē testamēti pollutū dixerit: in quo sanctificatus est & spiritui gratiæ cōtumeliā fecerit. Sequitur. SAMECH.

Operuisti in furore: & percussisti nos: occidisti nec pepercisti.

Vbicūq; n. furor uel ira dei in scripturis legitur nō pturbatio mentis: sed illa uindicta in pœna patientis exprimitur: deus. n. naturaliter pius semp bonus & placidus ē: & semp idē ipse est & anni ei⁹ nō deficient. De quo alibi legitur: Tu autē dñe uniuersorū: cū tranquillitate iudicas & dispōis oīa. Ideo dū pcutit quēlibet uel occidit: nec parcat non pturbationē ullam in semetipso sentit: sed quietus & placidus reos debitas pœnas soluere cogit de quo adhuc subditur. SAMECH.

Opposuisti nubem tibi ne transeat oratio.

Nubem sibi opponere deus dicitur cum ingratas præces petentium exaudire dedignatur: I tē nubes opposita orationi uidetur cum caligine quadam & nubilo cecitatis mens obuoluitur: ne radio diuinæ contemplationis illustrari mœreatur. SAMECH.

Eradicatōem & abiectiōem posuisti me in medio populorū.

Eradicatā se asserit & abiectā plebs iudaica: q̄ in chaldaica captiuitate sæpe p sceleribus suis cōtrita est: primū sub Ioachim: deinde sub Ieconia tertio sub Sedechia: qñ urbs uastata templūq; incensum est: & muri destructi: Postremo reliquiæ q̄ sub godolia ad habitandā terrā a nabuzardan principe militiæ relictæ sunt: contra præceptū dñi: qđ eis p prophetā mandauerat: in ægyptū pergentes ibi disperierunt: In romana uero captiuitate ita urbs tota & terra deuastata est & plebs dissipata ut nullā ultra spem restorationis haberet: sed usq; in finē pfeuerarit eius desolatio. Myſtice autē eradicationē & abiectiōē a dño patitur aīa peccatrix in medio populorū constituta: qñ a malignis spiritibus

Gen. i. b.

Esa. 45. b. s.

32. dñm

b. 10. d.

The. 4. d.

ps. ii. 8.

i. 10. z. d.

b. ii. q. 2.

a. q. 1. d.

b. 10. d.

Super lamentationes Hieremie.

ritibus ita uirtutibus spoliatur: & radice fidei tenuatur: ut iā non honori sed pateat oīum irrisioni: & ipsi inimici dominantur illius: & decepta insultent: quia iuxta merita sua pœnas quas ei scriptura sacra prædixit: & laqueum perditionis sustinere cogatur: unde sequitur. PHE.

Aperuerunt super nos os suum omnes inimici. PHE.

Formido & laqueus factus est nobis uaticinatio & contritio.

Aperuerunt. n. tunc inimici os suū sup peccatores: qñ eos diuersis laniatibus & cruciatibus deuorare festinant debitores: Nec eis in aliquo miserantes parcunt: sed in formidinē pœnarū: & laqueum pditionis iuxta id qđ ppheticus sermo peccantibus prædixit præcipitare student: Vnde nunc ppheta interitū populi sui multipliciter plorauit: & nunc sancta ecclesia animarum peccantium ruinā in cessabiliter plangit: sicut in sequenti sententia demonstratur. PHE.

Diuisiones aquarum deduxit oculus meus: in contritione populi mei.

Diuisiones ergo aquarū deducere se ab oculis perhibet ppheta in contritione filiæ populi sui: q & peruersitatē cordis illius defleuit: & ruinā in peccatis & contritionē in deuastatione. Sic & nūc electorum turba pro aīa in peccatis perditā multiplices gemitus fundit: q in diuersis facinoribus eā errasse cōspicit: & si quo mō eam a cœpta nequitia reuocare possit toto nisu & labore cōtendit. AYN.

Oculus meus afflictus est nec tacuit eo quod non esset requies. AYN.

Donec respiceret & videret dominus de celis.

Instantiā orationis & perseverantiā nos habere ppheta docet: qui ad cupita puenire uoluerit reflectere mentē a studio orationis nō debet: sed magis perseverare i intentione cœpta illum oportet. Hinc est qđ in libro regū de anna scriptū est: qđ postq orauerat: uultus ei⁹ nō sunt amplius in diuersa mutati. Hinc & in euangelio cecus ille q in Iericho transeuntē Iesum audierat: misereri sibi ab eo petebat: sed cū a prætereuntibus sibi iuberetur ut taceret: ipse multo magis clamabat dicēs: miserere mei fili dauid: unde & lumen qđ expetit nullo modo eius fructu carebit. Respicit enim dñs de celis & fidelis sui oratoris præces suscipiens: saluū fecit eum qñ sperauit in ipsum. Dicit enim ipsa ueritas. Amen dico uobis: quicquid orantes petitis fiet uobis. Et quia per oculorum aspectum sæpe noxia concupiscentia intrat: sequitur. AYN.

Oculus meus depredatus est animam meam in cunctis filiabus urbium mee.

Nunc reddit cām quare prædixerit oculū suū afflictum esse eo qđ non esset requies: qñ cum p incuriā aspectus ipatefactus fuerit tēptationi aditus: uix tranquillitatē inueniet aīus turbatus: nisi illi subuenerit diuinæ pietatis intuit⁹. Hinc est qđ beatus Iob ait: Pepegi fœdus cū oculis meis ut ne cogitare quidē de uirgine: Vt. n. cogitationes cordis castæ seruare potuisset fœdus cū oculis pepegit: ne prius incaute aspiceret: qđ postmodū inuitus amaret. Valde nāq est qđ caro deorsum trahit: & semel species formæ cordi per oculos alligata: uix magnitudinis manu soluitur. Ne ergo quādā lubrica in cogitatione uersemus: prouidendū nobis est: quia intueri non debet: qđ non licet cōcupisci. Vt. n. munda mens in cogitatiōe seruetur a lasciuia uoluptatis suæ: deprimēdi sunt oculi: quasi qdam raptores ad culpā. Neq. n. eua lignū uetitum contigisset: nisi hoc prius incaute respiceret: Scriptum qppe est: Vidit mulier qđ bonū esset lignum ad uescendū: & pulchrū oculis aspectuq delectabile: & tulit de fructu illius: & cōedit. Hinc ergo pensandū est quanto debemus moderamine erga illicita uisum restringere nos q mortaliter uiuimus: si & mater uiuentiū per oculos ad mortē uenit: Hinc ēt modo sub Iudeæ uoce: quæ exteriora uidendo cōcupiscens: bona interiora pdiderat ppheta dicit: Oculus meus depdatus est aīam meā. Cōcupiscēdo. n. uisibilia inuisibiles uirtutes amittit: Quæ ergo interiorē fructū per exteriorē uisum perdidit per oculū corporis ptulit prædā cordis. Vñ nobis ad custodiendā cordis mundiciā exteriorū quoq sensuū disciplina seruāda est. Nā quāta ibet grauitate mens uigeat: carnales tñ sensus pueriliter exterius pstrepūt: & nisi interioris grauitatis lpōdere & qñ iuuenili quodā uigore refrenētur: Ad fluxa qñ & leuia mentē eneruē trahūt. SADE.

Uenatione ceperunt me quasi adem inimici mei gratis.

Auis enim nomine ipse dñs significatur: qui licet in terra de uirgine matre sit editus: tamen cælestia doctrina sua & exemplo semp petit: membraq sua fide & spe quasi duabus alis ad superna semper subleuat dicens in euangelio: Regnū meum non est de hoc mundo. Et item. Exiui inquit a patre & cætera: Et rursum Qui uult uenire post me. De hac aue in Iob scriptum est: Semitam ignorauit auis: nec intuitus est oculus uulturis. SADE.

Lapsa est in lacum uita mea: & posuerunt lapidem super me.

Cum superius dixisset uenatione se quasi aue captum nunc addit uitā suā lapsam in lacū & lapidē superpositū. Quid est ergo uitā labi in lacū: nisi corporalē uitā uenire usq ad defectū. Lapsa ē ergo uita xpī in lacū: qñ eius caro puenit usq ad mortis occubitū. Cui supposuerūt lapidē: qñ eo sepulto petierūt a pilato ut iuberet custodiri sepulchrū: ne forte uenirent discipuli & furarentur eū: quibus cū ipse responderet habetis custodiā ite custodite sicut scitis: illi abeuntes munierūt sepulchrū: signātes lapidē cū custodibus: Potest & in laci noīe uel infernus designatus accipi: uel calamitas pfunda istius mundi: Lacus dicitur cuius fundus later: dū in unam foueam circundatus includitur. Hic plano tergo intuentium oculis falsa tranquillitate blanditur: sed quantum sit profundus absconditur

Hinc & in psalmo scriptum est: posuerunt me in lacu inferiori & cætera:

SADE.

Inundauerunt aque super caput meum: dixi perij.

Aquæ in scriptura sacra aliquñ spiritum sanctũ. aliquñ scientiã sacram aliquñ scientiã prauam: aliquñ tribulationẽ: aliquñ defluentes populos: aliquñ mentes fidẽ sequentiũ demonstrare solent: per aquas quippe sancti spũs infusio designatur: Sicut in euangelio dicitur. Qui credit in me: sicut dicit scriptu Io. 6. e. ra: flumina de ventre eius fluent aq̃ uiuæ: &c. Rursum per aquã sancta scientia designatur. Sicut dicitur. aqua sapiæ salutaris potauit eos. Per aquã quoq; praua sciẽtia appellari solet. Sicut apud salomo Ecl. 15. a. nẽ mulier q̃ typũ hæreseos tenet: callidis suasionibus blanditur dicens: aquæ furtiuæ dulciores sũt. aquarũ ergo noie nõnunq̃ solent tribulatões intelligi: sicut per psalmistã dicitur. Saluũ me fac deus qm̃ intrauerũt aquæ usq; ad aĩam meã: Per aq̃ populi designantur: sicut per Ioannẽ dicitur: Aquæ Apo. 17. b. nero populi sunt: Per aquã quoq; non solũ fluxus decurrentiũ populorũ: sed etiam bonorũ mentes fidei p̃dicamenta sequentiũ designantur. sicut ppheta ait: Beati qui seminatis super omnes aquas: & per psalmistã dicitur Vox dñi super aquas. Aquæ uero super caput redemptoris inundauerunt qñ sediciosi populi iudæorum persecutionem mouentes diuinitati redemptoris detraxerunt: Ca- put uero christi deus est: ut apostolus testatur: eum uidentes iudæi dixerunt ad pilatum: Nos legem habemus: & secundum legem debet mori quia filium dei se fecit. CAPH.

Inuocant nomen tuum domine de lacu nouissimo.

Quid. n. lacum nouissimũ nisi infernum inferiorẽ intelligere debemus: De quo in psalmo scri- ptũ est: Eruiisti aĩam meã ex inferno inferiori: Inuocauit ergo redẽptor noster nomẽ dñi de lacu no- uissimo: cũ in uirtute diuinitatis descendit ad inferos: & destructis claustris tartari: suos quos ibi re- perit eruens uictor ad superos ascendit. CAPH.

Vocem meam audisti: ne auertas aĩrem tuam a singulto meo & clamoribus.

Vocem. n. dominicæ incarnationis diuinitas ipsius audiuit: qui salutẽ humani generis quã secun- dũ humanitatẽ postulauit: scdm̃ diuinitatẽ tribuit: Proinde ipse ad patrem dicit in euangelio Pater Io. 11. e. gratias ago tibi qm̃ audisti me: ego autem sciebam qm̃ semper me audis. CAPH.

Appropinquasti in die quando inuocaui te: dixisti ne timeas.

Appropinquauit diuinitas saluatoris humanitati ipsius: qñ eã subita resurrectione iuxta notũ suũ de morte trũphare fecit: Aliter: Appropinquauit dñs seruis suis cũ tribularentur: & de necessitatib; eorum liberauit eos: qm̃ timore inimici animas eorum eripuit: sicut enim ipsi orabant in psalmo: Exaudi deus orationem cum præcor a timore inimici eripe animam meam. RES.

Indicasti domine causas anime mee redemptor vite mee.

Iudicauit ergo dñs causam animæ xpi: qñ innocentis mortẽ peruenire fecit ad salutẽ generis hu- mani: & triũpho suæ resurrectionis confudit auctores eius interemptionis: Aliter. Iudicauit domin; causam fidei suorum: qñ redemit aĩas eorum & non dereliquit omnes qui in se sperauerunt: con- fessores suos ad cælestẽ transtulit gloriã: & persecutores eorũ in poenam demersit perpetuã: Iniqui- tas. n. illoꝝ hoc promeruit quia timere & honorare auctore suum temeritas mentis eorũ eos nõ per- misit: Insurrexerunt. n. primum cũ furoris sui insania in ipsum pastorem dicentes: Hic est hæres &c. Ex seruis uero eius alium ceciderunt: alium occiderunt: alium uero lapidauerunt: & sic dissipata sũt oues gregis: quapropter nunc dicit. RES.

Audisti domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.

RES.

Audisti omnem furorem: aduersas cogitationes eorum aduersum me.

Cogitatio. n. illoꝝ maligna erat: & sermones pleni insania: auctore uitæ interficere cogitantes: & sermonibus ueritatis exprobrare nitentes: de quo sequitur. SIN.

Audisti opprobrium eorum domine: omnes cogitationes eorum aduersum me.

SIN.

Labia insurgentium mihi & meditationes eorum aduersum me tota die.

Hinc & in euangelio scriptũ est Principes aut & seniores populi consiliũ fecerunt: ut Iesum dolo tenerent & occideret: Et iteꝝ: Principes sacerdotum & oẽ consiliũ quærebant falsum testimonium: cõtra Iesum &c. Vnde eo crucifixo prætereuntes blasphemabãt: uach qui destruis tẽplum dei dicẽ- tes. Similiter & principes sacerdotũ illudẽtes cũ scribis & senioribus dicebãt Alios saluos fecit se ip- sum saluũ faciat: Si rex israhel est descendat nũc de cruce. Talis. n. fuit meditatio eorũ: ut contra ueri- tatẽ instituerent testes falsos: & malũ pro bono redderent gratis: Qui psalmista dudũ præcinebat dicens. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: Gratis reuera quibus mali nihil fecerat. Illud enim gratuitum dicimus: quod non alicuius rei compensatione tribuitur: Absconde- runt mihi: ut illi putabant: qui diuinitatis eius potentiam non credebant: Nam quid potest abscon- di cui nihil occultum est. SIN.

Sessionem eorum & resurrectionem eorum uide: ego sum psalmus eorum.

In sessione exprimit habitũ iudicatis: in resurrectione uero studiũ id qd̃ moliebãtur pficiendi: Sed q̃a in cathedra pestilentiæ p̃tiffices & p̃cipes iudæorũ sederũt: insidiãtes ut interficeret: inocetẽ ad hoc surrexerũt ut qd̃ neq̃ter tractaret ope nefario cõsumaret: Infelicitas fuit in uis eorũ & niã pacis nõ cognouerũt: Sed quicquid ipse corã eis ueracibus uerbis proferebat: totũ in calumniã & in oppro- brium uertere

Io. 6. e.

Ecl. 15. a.

Apo. 17. b.

Io. 11. e.

Mat. 26. 2.

Super lamentationes Hieremie.

briam uertere studebant: Vnde cum diceret ammodo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis dei: & uenientem in nubibus cæli: tunc expuerunt in faciem eius: & acceperunt arundines & percusserunt caput eius dicentes prophetiza nobis quis est q te percussit: Quod etiam propheta dudum in spiritu præuidens ostendit dicens: Aduersum me exercebantur qui sedebant in porta: & in me psallebant qui bibebant uinum. Dicit enim passionem suam genti iudaicæ fuisse fabulam: q quasi impleta cogitatione sua de nece domini temulentissime garriebant. Sed qui incorrigibiles erant: & magis perseuerare in malo q̄ inde recedere eligebant: superba se intentione defendentes: quasi iustitiæ executores per Hieremiam dicitur. THAV.

Redde eis domine vicem iuxta opera mandum suarum.

Moxq; eandem uicem expræssius subdidit dicens. THAV.

Dabis eis scutum cordis laborem tuum.

Labor quippe domini apparens inter homines: passibilis eius humanitas fuit: q̄ iudæi superbe sapientes: dum discernere despexerunt: eumq; immortalem credere dedignati sunt quem natura passibili mortalem uiderunt. Cumq; eius humilitatem conspicerent superbiæ fastu indurati: summa cura moliti sunt: ne eorum mentes sancta prædicantium uerba penetrarent. Dum ergo eis dominus uicem malorum operum redderet: dedit illis scutum cordis laborem suum: quia recto iudicio inde illos contra se superbe obstinatos exhibuit: unde ipse pro nobis in infirmitate laborauit. Repulerunt quippe a se uerba prædicantium qui dedignati sunt in dño infirma passionum: laborem igitur domini contra eundem dominum scutum cordis habuerunt: qui superbe sapiētibus eo despectus apparuit: quo ppter eos humilis fuit. Hoc sicut iam superius diximus prius ille peccator tenuit qui requiritur dño cur lignum uetitū contigisset: nō ad se culpā reddidit. Sed a muliere quā ei dederat se accepisse rñdit: ut quasi reatū suum oblique in auctore relideret: qui ei mulierē dederat quæ talia persuaderet. Hunc scutū ēt requisita mulier tenuit: quando neq; ipsa ad se culpam retulit: sed serpentis illud persuasionibus replicauit dicēs. Serpens deccepit me & cōmedi: ut ipsa quoq; reatū suum oblique in creatore duceret: qui illic intrare serpentē persuasus: talia permisisset. Serpens uero iā non requiritur. quia nec eius pnia quærebat. Hi aut quorum pnia quæsitā est: scutum nequissimæ defensionis contra iustissimæ correptionis uerba protulerunt. Vnde nunc usq; in usq; peccantium trahitur ut culpa cū arguitur defendatur: & unde finiri reatus debuit: inde cumuletur. THAV.

Persequeris in furore: & conteres eos sub celis domine.

His tribus sententiis quas modo enumerauimus: quæ sub Thau littera prænotatæ sunt respōdet ad superiores quibus iniquitatem iudæorum & dolosam meditationem expræsserat: ostēdens quoniam in furore: diuino iudicio disponente: hostes eorum illos persecuti sunt: & in præsentī uita fortiter contriuerunt: ita ut hactenus per totū orbem dispersi malū exilii patiātur: sedentes sine rege ac sacerdotio regali: & sine tēplo & sine cultu pietatis. Qui aut ad xpm conuertuntur promissionē illā q̄ ad patres eorū facta est spiritualiter hereditabunt. Deniq; tribus alphabetis qbus anteriorem partē lamentationis ppheta explicauit enarratis iā quid quartū insinuat considerandum est.

INCIPIT LIBER SECUNDVS ET TERTIVM ALPHABETVM INCIPIT PROHEMIVM IN TERTIVM LIBRVM ET QVARTVM ALPHABETVM.

XTREMVS liber tractatus Hieremie inchoandus est a quarto alphabeto: quod sicut primum & secundum saphico mœtro decurrit: in quo simili modo ut in cæteris casus populi iudaici: atq; uastationem urbis lamentabili uoce ppheta historialiter deplorat: Spiritualiter autem lapsū animæ fidelis: atq; ruinam in peccatis miserabiliter plangit: subnectens orationē quā fudit lachrymosa uoce pp interitū suorū: ad pias aures dñi quatenus ipse benignus miseris manus solaciū porrigendo: in statū prius finem erigat: atq; perfectæ sanitati restituat.

INCIPIT ALPHABETVM QVARTVM.

CAPITVLVM. IIII.

ALEPH.

Quomodo obscuratum est aurum. Mutatus est color optimus. Dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum.

Nam licet hæc historialiter urbis Hierosolimitanæ destructionē & tēpli cōcremationē uideantur sonare: ubi totus ille ornatus uetere dissipatus est: & ad nihilū redactus. Tñ altiori sensu tēpli mystici deiectionē significat: qd̄ cotidie in reproborū uita & moribus offuscatur atq; destruitur. Quid nāq; auro qd̄ metallis cæteris p̄eminet nisi excellētia sanctitatis: qd̄ colore optimo nisi cunctis amabilis reuerētia religionis exprimitur: qd̄ sanctuarii lapides nisi sacrorū ordinū psonæ signantur: qd̄ plateæ noīe nisi præsentis uitæ latitudo dicitur: pfecto a latitudine plateæ sūt uocata. Per semetipsam uero dicit ueritas: lata & spaciōsa uia est q̄ ducit ad pditionē. Aurū igitur obscuratur: cū terrenis actibus sanctitatis uita polluitur: Color optimus cōmutatur cū quorūdam qui agere religiose credebātur: estimatio ante acta minuitur. Nā cū quilibet post sanctitatis habitū terrenis se actibus inserit: quasi colore pmutato ante humanos oculos eius reuerētia despecta pallescit.

CC iii

Sanctuarii quoque lapides in plateas disperguntur: cum cum secularium foras lata itinera expetunt: hi qui ad ornamenta ecclesie internis mysteriis quasi in secretis sanctuarii uacare debuerant: Ad hoc quippe sanctuarii lapides fiebat: ut intra sancta sanctorum in uestimento summi sacerdotes apparerent. Cum uero ministri religionis a subditis honore redemptoris sui: ex merito uitae non exigunt: sanctuarii lapides in ornamento pontificis non sunt: Qui nimis sanctuarii lapides dispersi per plateas iacent: cum personae sacrorum ordinum uoluptatum suae latitudini deditae terrenis negociis inhaerent. Et notandum quod non hos dispersos in plateis sed in capite platearum dicit: quia cum terrena agunt: summi uideri appetunt ut & lata itinera teneant ex uoluptate delectationis: & tamen in platearum sint capite ex honore sanctitatis. Nihil quoque obstat si sanctuarii lapides eosdem ipsos quibus constructum sanctuarium existeret accipimus: quod dispersi in capite platearum iacent: quoniam sacrorum ordinum uiri terrenis actibus ex desiderio inseruiunt: ex quoque prius officio sanctitatis gloria stare uidebatur. Secularia itaque negotia aliquando ex compassione tolleranda sunt nunquam uero ex amore requirenda ne cum mentem diligentis aggrauant hanc suo uisum pondere ad ima de caelestibus mergant. BETH.

Filii syon incliti & amicti auro primo: quoniam reputati sunt in uasa testea. opus manuum figuli. Ad eundem sensum haec sententia pertinet ad quem superior. Quod filii ecclesiae qui incliti fuerunt christiana religione & ornati sapientiae fulgore & decore uirtutum: nunc emolliti carnalibus desideriis & terrenis cupiditatibus tabefacti ualis testibus comparantur: quod dominica correptionis uirga in futuro examinis coteretur fraget & ad nihilum rediget taliter ut non inueniri possit fragmentum testae quo igniculus ferri possit de incendio. GIMEL. Sed & lamiae nudauerunt mammam lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis quasi strutio in deserto.

In lamia quippe dupliciter iudeorum: & fictio hypocritarum exprimitur. Lamia etenim humana facies habet: sed corpus bestiale: sic & populus iudeorum speciem tenens culturam dei simulabat: sed feroci animo semper illi contrarius existeret. Quod bene per Esaiam ostenditur cum dicitur: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. Similiter omnes hypocritae in prima facie: quod ostendunt quia si ex ratione sanctitatis est: bestiale est quod sequitur corpus: quia ualde iniqua sunt quae sub boni specie moluntur. Possunt & in lamia heretici accipi: qui humanam quidem faciem: sed beluina per impietatem corda gerunt. Hi tunc mammam nudant quoniam errorem suum libere praedicant: Tunc catulos lactant quoniam male sequaces paruulorum animas dum peruersa insinuant ad impietatem nutriendo confirmant. Filia populi mei crudelis quasi strutio in deserto. Sicut in lamia sic & in strutione fictio & immanitas historialiter iudeorum: Et secundum mysticum sensum simulatio & immanitas hypocritarum designatur: qui fingere sciunt uirtutum opera non ueraciter agere. De hoc strutione inter alia & in libro I ob legitur. Induratur ad filios suos quasi non sint sui: frustra laborauit nullo timore cogente. Indurata est ergo crudelis synagoga iudeorum contra apostolos & praedicatores noui testamenti: qui de ipsa gente nati fuerant: quasi non essent sui filii odio eos habens: & externos deputans: crudeliter illos ubique in deserto gentium persequabatur propter euangelium christi: quod & ipsa ueritas uidetur eis praenuntiare cum ait: Haec locutus sum uobis ut non scandalizemini: absque synagogis faciet uos: sed uenit hora ut omnis qui interficit uos arbitretur obsequium se praestare Et haec facient uobis quia non nouerunt patrem neque me. Frustra ergo laborat nullo timore cogente: quia cum christum persecuta est quasi euersorem gentis: & destructorem regni: nec statum regni: nec salutem gentis seruauit sed magis perdidit. DELETH.

Adbesit lingua lactantis ad palatum eius in siti: Paruuli petierunt panem: & non erat qui frangeret eis. Hoc notat iuxta historiam: quod lactantes atque paruuli infantes iudeorum destituti matrum atque nutritum solatio: fame & siti laborauerunt iuxta allegoriam uero significat quod ii qui infirmi adhuc sunt intellectu & minus ualidi ad percipiendum fortiorem cibum: qualibus ait apostolus: Lac uobis potum dedi propter inertiam & desidiam doctorum spiritualis intelligentiae carent alimonia: Paruuli inquit petierunt panem & non erat qui frangeret eis: id est infirmi quique scripturae sacrae fortiores sententias petierunt sibi exponendo comminui: sed qui exponere studeat non ualet inueniri: Potum uidit scripturam sacram propheta cum diceret: Omnes sitientes uenite ad aquas: Si potus aperta mandata non essent per semetipsam ueritas non clamaret: Si quis sitit ueniat & bibat. Quasi cibum & potum intellexit propheta iudeus defuisse cum diceret: Nobiles eius interierunt fame & multitudo siti exaruit. Paucorum quippe est fortia & occulta cognoscere: multorum uero historia aperta sentire: Idcirco iudeus nobiles non siti sed fame interisse asserit: quia hi praesente uidebantur: dum totos se exteriori intelligentiae dederant quod de minimis discutiendo mandarent non habebant. HE.

Qui uescebant uoluptuose interierunt in uis: qui nutriebant in croceis amplexati sunt stercora. Qui sunt illi qui uescebantur uoluptuose: nisi illi iudei qui semper terrenis concupiscentiis & seculi uoluptatibus dediti erant: & pro cibo & potu saepius murmurabant dicentes ad moysen: Reuera induxisti nos in terram quae fluit riuus lactis & mellis: & dedisti nobis possessiones agrorum & uinearum: Et iterum: Quis dabit nobis ad uescendum carnes: Recordamur piscium quos comedebamus in aegypto gratis: In mente nobis ueniunt cucumeres & pepones porri: & coepe & allia: Anima

Super lamentationes Hieremie.

Anima nostra arida est nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. Ipsi interierunt in uisus quia in la-
ta & spatiosa uia quæ ducit ad mortem exterminati sunt: & qui nutriebantur i croceis amplexati sūt
stercora: cum uanam istius mundi pompam appetentes & historicam traditionem legis sequentes
spiritali intelligentiam spernebant. Quod enim uetus obseruantia ceremoniarum legis sterco-
ribus comparatur ostendit paulus dicens. Quæ ergo mihi fuerunt lucra propter xpm arbitratus suz
ut stercora. Tropologice uero qcūq; auaritiā terrenā & dilitas uoluptatū sequit' uia isti uita icor
rect' expleuerit nō ad æternæ uitæ gaudia sed ad fœditatē pœnæ pueturus erit. VAV.

Et maior effecta est iniquitas filie populi mei peccato sodomorum: quæ subuersa est i momē-
to: & non ceperunt in ea manus.

Maior ergo effecta est iniquitas populi iudæorū peccato sodomorum: quia illi tantummodo le-
gem naturalem. Isti autem & naturalem & scriptam transgressi sunt. Videntes mirabilia dei & cibo
cælesti pasti ingrati semper eius beneficiis extiterunt. Vnde & doctores non ceperunt in eis man-
qui condignos laboris sui in ipsis non inuenerunt fructus. Nam ipsum legislatorem suum moysen
plurimis conuiitiis irritauerunt: & prophetas dei ad se missos persequuti sunt. Nouissime uero ipsoz
heredem hoc est unigenitum filium patris: ad se uenientem ut eos saluaret & ab errore corrigeret
spernebant: & diuersis calūniis insequentes ad extremum per inuidiam occiderunt. Qualiter autē
iniquitas iudæorum maior sit peccato sodomorum ostendit euangelium ubi ita legitur. Tunc cœ-
pit iesus exprobrare ciuitatib' in qbus factæ sunt plurimæ uirtutes eius. Quia non egissent pœni-
tentiam. Vhe tibi corozai: uhe tibi bethsaida: quia si i tyro & sidone factæ essent uirtutes: quæ factæ
sunt in uobis: olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Verū tamen dico uobis tyro & sydoni
remissius erit in die iudicii quā uobis. Et tu capharnaum nunquid usq; in cælum exaltaberis: usq; in
infernum descendes: quia si in sodomis factæ fuissent uirtutes quæ factæ sunt in te forte mansissent
usq; i hūc diē. Verū tamen dico q; terra sodomorū remissi' erit i die iudicii quā tibi. ZAI.

Candidiores nazaret eius niue. Nitidiores lacte: Rubicundiores ebore antiquo. Saphyro
pulchriores. HETH. **D**enigrata est super carbones facies eorum: & non sunt cogni-
ti in plateis. Adhesit cutis eorum ossibus: aruit & facta est quasi lignum.

His duabus sententiis ostenditur quomodo omnis decor prioris populi: quem habebant in or-
natu templi & cultu diuino: propter peccata eorum emarcuerit: & destruentibus hostibus ad nihilū
reductus sit. Mystice autem casus animarum quorundam fidelium a propheta deploratur. Quid n.
nazareorum nomine nisi abstinentium & continentium uita signatur: quæ niue & lacte nitidior di-
citur. Nix enim ex aqua congelascit: quæ desuper uenit. Lac autem ex carne exprimitur quæ de infe-
rioribus nutritur. Quid enim per niuem nisi candor uitæ cælestis. Quid per lac nisi temporalis dis-
pensationis administratio demonstratur. Et quia plerūq; continentes uiri in ecclesia tam mira ope-
ra faciūt: ut multi qui cælestem uitam tenuerunt: multi qui terrena bene dispensauerunt superari ui-
deantur: & candidiores niue & nitidiores lacte referuntur. Qui etiā quia per feruorem spūs antiquo-
rum ac fortium patrum nō nūquā uincere uitam uideantur: recte adiungit rubicundiores ebore an-
tiquo. Dum enim ruboris nomē iprimitur sancti desiderii flāma signatur. Ebur uero eē os magno-
rū aīalium non ignoramus: Ebore utiq; antiquo rubicundiores sūt: q; sape ante humanos oculos
nonnullis præcedentibus patribus studii feruentioris existunt. De quibus ut totum simul ostēdatur
adiungitur saphyro pulchriores. Et aerei quippe coloris est Saphyrus: & quia præcedentes multos
atq; ad superna tendentes per cælestem conuersationem uidentur uincere: narrantur saphyro pul-
chriores extitisse. Sed plerūq; dum uirtutum copia etiā plus q; expedit prosperatur: in quādā sui fi-
duciam mens adducitur: & decēpta præsumptione propria repente peccato surripiente iūscatur.
Vnde recte subiungitur. Denigrata est super carbones facies eorum. Nigri enim post candorez sūt:
quia amissa dei iustitia cum de se præsumunt in ea etiā quæ non intelligunt dilabūtur peccata:
Et qui post amoris ignem ad frigus torporis ueniunt extinctis carbonibus ex comparatione præse-
rūt. Nōnūquā enī dū timorē dei p sui fidutiā deserūt ēt frigidis mētib' frigidiores sūt. De qbus
recte subiūgitur nō sūt cogniti i plateis. Platea qppe sermonis græci rōne p latitudine dicif. Quid
uero ē hūanæ mēti angust' q uolūtates pprias frāgere: de qua fractōe ueritas dicit. Intrate p angu-
stam portā. Quid āt lati' quā nullis ppriis uolūtatib' reluctari: & quaq; uersū impulsus arbitrii duxe-
rit se sine retractione diffundere. Qui ergo p fiduciam sanctitatis postposito meliorum iudicio se
sequūtur: quasi p plateas pgrāt: sed nō sūt cogniti i plateis: q; de uita sua aliud onderūt qn frāgēdo
uolūtates pprias i angusto se calle retinebāt. Et bñ addif. Adhæsit cutis eorū ossib': Quid i cute nisi
mollicies expmif iūmitatis. Cutis ergo eorū adhærere ossib' dicif: q; ab eis praua sētientib' infirmi-
tas uitii: duritia uirtutis putatur. Infirma enī sūt q faciūt: sed elatiōis fiducia decēpta fortib' ea suspi-
cientib' iūgūt: & quo de se magna æstimari cupiūt: eo de sua neqtia emēdari cōtēnunt: Vnde recte
adiūgit. Aruit & facta ē quasi lignum. Culpa qppe eorū tāto infēlibilior redditur: quanto apud eos
etiā laudabilis habetur. Quā recte aridā asserit q; nulla sui cogitatione uiuifescit. TETH.

Melius fuit occisis gladio q interfectis fame. Quā isti extabuerūt cōsūpti a sterilitate terre
Quātū ad cōpēdiū mortis respicit breuior fuit pœna subito gladio occisorū q fame & siti diu ex

10TH.

Eze. 34. 23

CAPH.

[illegible]

LAMECH.

deret hostis p portas hieslm.

MEM.

in medio ei' lagune iusto2u3.

NVN.

nt tēnuerunt laciniās suas.

SAMECH.

AIN.

Facies

Super lamentationes Hieremie.

Facies domini diuifit eos non addet vt respiciat eos. Facies sacerdotū non erubuerūt: neq; senum miserti sunt.

Talis est uox superborū magistrorū. q̄ pecus qđ crassū ē de grege assumūt: & qđ debile prohibiūt: qđ ifirmum non cōsolidant: & qđ egrotum non sanant: Recedite inquit polluti recedite: abite nolite nos tangere: nolite in aliquo nobis cōmunicare: insanabilia sunt uulnera uestra: & incurabiles plagæ: nō estis digni cōmuniōe xp̄iana: ut ultra in uobis inhabitet spiritus sanctus. Facies domini diuidit eos ac respuit: nec addet ultra ut recipiat: quia facies sacerdotum uestrorum non erubuitis nec seniorum uestrorum amonitionem mansuete suscepistis. Talis loq̄lla enim nō illuminat ce cum nō sanat egrotum non curat infirmum. Sed magis occidit atq; in desperationē periclitantem mittit. Boni etenim rectores ex sua ifirmitate aliorum infirmitates pensantes: magis per humilitatis & mansuetudinis lenimentum student peccantes ab erroris laqueo eruere: q̄ per austeritatem in foueā pditiōis nutātes ppellere. Vnde & doctor gentiū qualiter subditis suis præsuerit ostendit dicens. Factus sum infirmis infirmus: ut infirmos lucrificerem: omnia omnibus factus sum ut omnes facerem saluos: Quis infirmatur & ego non infirmor: q̄s scādalizatur & ego non uror? Debet rector eē bene agentibus per humilitatē fortius: cōtra delinquētū uitia per zelū iusticiæ erectus: ut & bonis in nullo se præsferat: & cum prauorum culpa exigit potestatem protinus sui prioratus agnoscat: quatenus & honore suppræfso: equalem se subditis bene uiuentibus deputet: & erga peruersos iura rectitudinis nō exercere formidet. Nā liquet qđ omnes hoīes natura equales sūt geniti: sed uariantur mœritorum ordine: alios aliis culpa postponit. Ip̄a aut̄ diuersitas quæ accessit ex uitio diuino iudicio dispensante: ut quia omnis homo equa stare non ualet: alter regatur ab altero. Vnde cū ei qui præsunt non in se potestatem debent ordinis pensare: sed equalitatem conditionis: nec præsse hominibus se gaudeant: sed prodesse. Antiqui etenim patres nostri non reges hominū sed pastores peccorū fuisse memorantur. Et cū noe dñs & filiis eius diceret: crescite & multiplicamini & replete terram: protinus adiunxit & terror uester: ac tremor sit super cuncta animalia terræ. Quorum uidelicet terror ac tremor esse super animalia terræ præcipitur: profecto esse super homines prohibetur. Homo quippe brutis animalibus: non autem hominibus cæteris natura prælatus est. Et idcirco ei dicitur ut ab animalibus & nō ab hominibus timeatur: quia contra naturam superbire est: ab equali uelle timeri: & tamen necesse est: ut rectores a subditis timeātur: & qñ ab eis minime se timeari deprehēdūt: in humana saltem formidine peccare mœtuāt q̄ iudicia diuina non formidant. Pnt & supiores sententiæ q̄ clamando recedere pollutos iubent: & iurgātes illis denūciant: quod ultra dñs eos nō recipiat neq; in eis habitet: ex persona hostium iudæorū accipi qui insultabant captiuis quando per uiolētiam aut a terra sua eos eiecerant & in terram alienam adduxerant: quod deserti & derelicti sint a deo & diuino auxilio destituti: nec spem reuersionis ullam eis remanere: sed ī perpetuum dānatos fore. Quare autem deserti a domino sint: sequens snia ppheta manifestat. PHE.

Cum adhuc subsisteremus defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum uanum: cum respiceremus attentī ad gentem: que saluare nos non poterat.

Hoc narrat qđ qñ a dño arguebantur pro sceleribus suis: non ad ipsum conuersi sunt per poenitētiā: neq; ad eius misericordiā cōfugerūt: quatenus eius ope ab hostibus eriperentur: sed forinsecus ab aliis gentibus auxilium quærebant: ab ægyptiis uidelicet uel assyriis: quæ nullo mō eos liberare poterant. Vnde dicit defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum uanum: cum respicerem? attentī ad gentem quæ saluare non poterat. Frustra enim ab illis solatia quærebant: qui semetipsos defendere non poterant. Hinc quoq; factum est quod reliquæ iudæorū quæ post uastationem urbis hierusalem derelictæ sunt a nabuzardan principe militiæ ad colendam terram interfecto ab hismahale godolia: quē præfecit memoratus nabuzardan terræ & ip̄is reliquiis quæ ibi remanserāt mœtu exterritæ contra uerbum dñi: qđ eis per hieremiam mandauerat in ægyptum transierūt: quasi ab ægyptiis contra chaldæorum arma possint tueri: sed uana fuit hæc spes eorum. Quinto siquidē āno captiuitatis hierosolimorum: ut iosephus refert: qui est tertius & uicesimus regni nabuchodonosor: ī feriora syriæ castrametatus est idē nabuchodonosor: eamq; detinens expugnauit: & ammonitas & moabitas. Cūq; subdidisset has gentes perrexit ad ægyptum eamq; subuertit: & regem quidem qui tunc ibi erat occidit: aliumq; ei in ea constituens denuo iudæos captiuos duxit in babiloniā: & hebreorum genus huiusmodi habuit terminum. Vnde sequitur. SADE.

Lubricauerunt uestigia nostra in itinere platearum nostrarum. Appropinquauit finis nostri. Completi sunt dies nostri: quia venit finis noster.

Mystice autem quisq; deserto uno uero deo: adiutoriuū quærit ab spiritali ægypto hoc ē ab hoc mūdo: & lubrica sæculi huius pergit uestigia: uana spe delusus hostiū spiritaliū fit pda. Vñ scriptū ē Egypt? uane auxiliabit: & iteq; Maledict? hō q̄ cōfidit ī hoīe & cætera. COPH.

Elotosiores fuerūt psequutores nři aqlis celi: s; mōtes psequuti sūt nos: ī des̄to ifidiati sūt nob̄ Per rapidum uolatum auium ualidam & uelocem significat persecutionem hostiū: qui ifra patriā cōstitutos: & deserta patria fugitiuos nimia crudelitate insequuti sunt. RES.

Spūs oris nři xps dñs capt? ē ī pctis nris: cui dixim? ī vmbra tua uiuem? in gentibus.

Hanc sententiam diuersi auctores diuersis modis exposuerunt. Nam alii super reges iudæorum: qui xpi hoc est uncti dicebantur: sub quorum protectione gens iudæorum uidebatur degere inter-
præcati sunt: quasi propter peccata populi ipsi interierint. Vt iosias qui iust^{us} esse legitur: & cæteri hu-
iusmodi. Alii aut^{em} super Iesu xpo uero uniuersorum domino: ac uita animarum fidelium dictum in-
telligunt: sub cuius tutela in uniuersis gentibus uersatur ecclesia. Ipse aut^{em} spūs oris nostri est: in quo
uiuimus mouemur & sumus: ex cuius sapore quicquid recte sentimus sapimus. Qui traditus est pro
pter delicta nostra: & resurrexit propter iustificationem nostrā. Scripsit enim hoc plenissime pphē-
ta esaias ita dicens. Vere languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit: & nos putau-
mus eum quasi leprosum & percussum a deo & humiliatū: ipse aut^{em} uulnerat^{us} ē pp iniquitates nostras at-
tritus est ppter scelera nostra: disciplina pacis nostræ sup eū: & liuore ei^{us} sanati sumus. SIN.

Esa. 53. b.

Gande & letare filia edom: que habitas i terra bus. Ad te quoq; perueniet calix inebriaberis:
atq; nudaberis.

Edom idem fuit qui esau frater iacob a quo idumei hostes israhel orti sunt. His ergo fuit fili^{us} cho-
ram traconitidis & damasci conditor: inter palestina & cælesyriā tenēs principatum. Quod autē
dicit filiam edom gaudere & lætari eo qđ peruenit ad eam calix domini per ironiā legendum ē.
Vt est illud in epistola iacobi apostoli: Glorietur autē frater humilis in exaltatione sua: diues autē
in humilitate sua: subauditur a superiore glorietur. Quod non tñ ad gloriam: sed ad humilitatem
eius & dānationē pertinet. Venit autem calix domini hoc est uindicta ad idumeos quando nabu-
chodonosor uastata iudæa cæteras gentes simili modo deuastauit: & dignū fuit: quod hostes po-
puli dei: qui eius subuersione gauisi sunt ipsi quoq; merita p eo ab hostibus reciperent uindictam.
Mystice autē in filia edom qui sanguineus uel terrenus interpretatur: synagoga iudæorū: uel etiam
generaliter turba omnium psequutorū ecclesiæ exprimitur: qui acerbissimis psequutionibus fide-
lium turbā in toto corde infectantur: quibus tamen certa in gehenna ignis æterni remanebit uin-
dicta. De hac etiam edom filia: dauid propheta in psalmis meminit dicens. Memēto dñe filioꝝ edō
in die hierusalem: qui dicunt exinanite usq; ad fundamentum in ea. THAV.

Iac. 1. b

ps. 136.

Completa est iniquitas tua filia syon: non addet ultra ut transmigret te: uisitauit iniquitatē tuā
filia edom. Discooperuit peccata tua.

Completa ergo psequutione qua hostes in hoc sæculo permittuntur persequi electos dei: ad pro-
bationem scilicet eorū nō ad dānationē iam ultra non addent: ut transmigrant per eos. Quoniam
absterget deus oēm lachrymam ab oculis sanctorum suorum: & neq; luctus: neq; clamor: neq; do-
lor erit ultra: quæ prima abierunt. Sed exultent iusti in iustitia: impii autem & peccatores cum dia-
bolo mittantur in stagnum ignis & sulphuris: ubi est bestia & pseudo prophetæ: & cruciabuntur
die ac nocte in sæcula sæculorum.

INCIPIT EXPLANATIO BEATI HIERONYMI IN ORATIONEM HIEREMIAE PROPHETAE. CAPITVLVM. QVINTVM.

LOST lamentationem ergo: quæ litteris hebraicis secundū seriē
earūde litterarū quadruplici^{ter} oportunis locis ut diximus
prænata est. Sequitur oratio prophetæ quæ uastatiōem urbis hie-
rusalem & casum populi iudæorū historialiter deplorat. Et spiritua-
liter ruinam aiarū fideiū & uastationem quā passæ sūt a neqtiis spi-
ritalibus flebiliter cōmemorat. Ad extremum uero ipsius dñi opeꝝ
& misericordiam subuenire afflictis humiliter depræcatur.

Recordare dñe quid acciderit nobis intueri & respice oppro-
brium nostrum.

Vsus prophetæ est frequēter p hūanas cōsuetudines dñm sup-
plicare. Recordare enī uel memēto illi dici q nulli^{us} aliquādo po-

tuit obliuisci. Nō. n. ut ad memoriā redeat diuinitas cōmoneat: corā q oē pteritū & futurū semp p-
sens ē. Nō ē dignū i illa maiestate ponere obliuiois iniuriā: sed iō recordari uel meminisse postulā:
ut cito auxiliū idigētib^{us} cōferat: & palā faciat qđ antea fuit occultū. Has enī tropologias frequēter i
scripturis diuinis inuenies: ut ē illud i genesi. Recordabor fœderis mei. Vel i exodo. Recordat^{us} ē do-
minus pacti qđ pepigerat cū abrahā isaac & iacob. Siue illud qđ moyses ad deum dicit. Recordare
abrahā isaac & iacob. Recordare inq^{uit} dñe qđ acciderit nobis i calūnia uastatiōis: intueri & respice
opprobriū nostrū: qđ passi sum^{us} ab his qui duxerunt nos quasi seruos captiuos in terram alienam
& abusi sunt nostri ad seruitium suum.

Gen. 9. b.
Exo. 6. a.
Exo. 32. d

Hereditas nostra uersa est ad alienos. Bonis nostre ad extraneos.

Cū diuersæ gētes undiq; cōgregatæ possidēt terrā iclytā: q pmissi p^{ri}b^{us} n^{ost}ris dare i possessionē:

Populi facti sumus absq; patre. Matres nostre quasi uiduæ.

Quia defensore destituti sumus quasi pupilli: nec psonas habemus quæ nobis nutriminis solatia
solebant conferre. Sed quasi uiduæ omni prouisione ac consolatione priuati sumus.

Aquam nostram pecunia bibimus ligna nostra precio comparauimus.

Duo

Super orationem Hieremie.

Duo elementa in quibus maxime nutritur uita humana: & quorum usus omnibus cōmunis est sibi dicit propter captiuitatis penuriam difficile esse adeptum: ita ut nec aqua ad bibendum nec ligna ad focum sine pretii redemptione habere possent.

Ceruicibus minabamur: lassus non dabatur requies

More iumentorum ceruicibus ligatis se minari dicit: quia hostis eorum nullam dominationem sui habere permittit: sed trahuntur quocūq; impetus dirigentis uoluerit: nec lassus ad refrigerandūz ulla datur facultas: & unde solatium quāsierunt. Mox subdit dicens.

Egypto dedimus manūz & assyriis ut saturaremur panibus.

Semper enim israhelita auersi sunt cordibus in ægyptum: & ab assyriis sapius auxilia petebant. Vnde merito ab eis sunt flagellati: quibus deserto deo propter cupiditatem terrenam elegerūt eē subiecti. Iuxta allegoriam uero hæc quærimonia conuenit his qui propter peccata sua a uirtutibus spoliati traditi sunt in manus hostium spiritualium: & maxime iudæis qui post xpi aduentum innitētes ueteri traditioni ipsam legem Moysi & benedictionem paternam quam hereditario iure uidebantur possidere perdidērunt: & data est gentibus: quæ in christo crediderunt: quia in semine abrahe benedicentur omnes cognationes terræ. Vnde repugnantibus illis & contradicentibus prædicationi pauli & barnabæ responsum est. Vobis oportebat primum prædicare uerbum dei: sed quia repulistis illud: ecce conuertimur ad gentes. Isti ergo quasi pupilli facti sunt absq; patre: quoniā deū uerum patrem habere renuerunt & alium patrem elegerunt. De quo ad illos dictum est. Vos ex patre diabolo estis. Horum matres nimirum synagogæ factæ sunt: quasi uiduæ: quia priorez uirū hoc est deum propter fornicationem idolatriæ habere non mœruerunt. Hi aquam scientiæ uoto discēdi quasi pecunia ad bibendum redimunt: sed quia xpm in ea non inueniunt æterna siti dispereunt: semper quidem discētes & nūquam ad scientiam ueritatis peruenientes. Similiter etiam ligna p̄cio comparant cum exercendis uirtutibus operam dant. Sed quia ardorem caritatis in eo habere despiciunt in uacuum totum laborem expendunt. Hos quidem scribæ eorum & pharisei per varias sectas & traditiones inutiles ceu ceruicibus iunctis minabant: nec lassus in eo dabant requiē. Et quoniam ægypto spiritali & assyriis propter gulam seruire magis quam deo eligunt æterna egestate peribunt. Sic enim patres eorum terrenis negociis atq; uoluptatibus dediti fecerunt: & filii eorum adhuc facere non desinunt. Ideo sequitur.

Patres nostri peccauerūt & nō sunt: & nos iniquitates eorū portauimus.

Ideo iniquitates eorum portauerunt quia imitatores eorum in nequitia extiterūt. Iuxta illud qđ scriptum est patres nostri cōmegerunt uuam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt. Et in exodo: Ego sum ait dominus deus tuus emulatur qui reddo peccata patrum super filios usq; ad tertiaz & quartam generationem. His qui oderunt me: & faciam misericordiam in milia his qui diligunt & custodiunt præcepta mea. Nec contrarius est iste locus illi testimonio Ezechielis ubi dicit. Filius nō portabit iniquitatem patris: nec pater iniquitatē filii: qā mox seqtur iustitia iusti erit super eum.

Serui dominati sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum.

Seruos appellat gentiles qui idolis seruiebant & demonibus imolabant: in quorum dominium propter peccata sua traditi sunt israhelita: qui quondam fuerunt in loco filiorum deputati. Vñ scriptum est. Ex ægypto uocaui filium meum primogenitum israhel.

Osee. i. a.
Math. 2. c.

Nec fuit qui redimeret illos de manibus eorum.

Quoniam defensorem & liberatorem deum habere non mœruerunt.

In manibus nostris afferebamus panem nobis a facie gladii in deserto.

Hoc est cum animarum nostrarum periculo quāsiuimus nobis uictum in deserto gentiū confuturi. Merito ergo seruis subiicitur qui libertatem sponte perdidit. Si. n. in xpm iudæi crederent uere liberi eēnt & pane uitæ pasti periculū aiæ suæ ueraciter deuitarēt. Nūc at qā uerū liberatorem sprauerūt: imo crucifixerūt: de terra sua eieci uagi & profugi in toto uersantur orbe: & sedib' incertis discurrentes uictū cū periculo uitæ acgrūt. Qđ bñ Cain parricida p̄figurabat: Cui data ē snia: ut uagus & pfugus: pauēs & tremēs: p̄ loca uaria discurreret: nec usquā tutus & securus maneret.

Pellis nostra quasi clybanus exusta est a facie tempestatum famis.

In pelle exusta deformitatem obscenā ostēdit quā fame & siti & nuditate inter hostes positi passi sunt. Clybanus est coquēdis panibus ænei uasculi deducta rotunditas: quæ sub urerib' flāmis ardet intrinsecus. In qua similitudine merito p̄tōres iudæi ponuntur: qui in futuro iudicio & mœrore animi & pœnali excruciatōe torquēdi sunt: qā cōtra regulas dñi obstinati mente uixerūt: Vñ scriptū ē i psalmis. Pones eos ut clybanum ignis in tempore uult' tui. Tempus uero uultus dñi dies iudicii est: qñ filius hominis uidebitur ab hominibus: sed soli eum iusti etiā diuinitatis suæ contemplatione respiciunt. Veraciter enīz fame conficitur quisquis cælesti pane satiari non mœretur.

Mulieres in syon humiliauerunt: uirgines in ciuitatibus iuda: principes manu suspēsi sunt: facies senū nō erubuerūt. Adolecētib' impudice abusi sunt: & pueri in ligno corruerunt.

Diuersas species calamitatis enumerat. quas gens nefanda in deuastatione caldæorum siue romānoꝝ p̄pessa est. Ibi enim mulieres eoꝝ constupratæ sūt: uirgines in ciuitatibus oppræsse principes

manibus uincti: senes sine honore: Adolescentes & pueri in turpis officii abusiōe. Hoc enim ideo eis cōtingit q̄a creatorē suū honorare noluerūt: sed falsis diis atq; simulachris hūana arte cōfictis: diuinū honorē ipartierūt: ut qui pp libidinē suā i cultura falsoꝝ deoꝝ ipudice nixerunt hostiū manibꝰ traditi oī turpitudine & cōfusiōe afficerētur. Sed iuxta alegoriā q̄squis s̄auitiā spiritaliū hostiū itel ligit ueraciter igētē cōfusiōem quā i animabꝰ sua fraude deceptis gerūt agnoscit: ubi ois ipudicia atq; imundicia insolētia & inhonestas regnat: ubi tot apparēt cōfusiōes quot sūt uitiorū facies.

Senes defecerūt de portis. iuuenes de choro psallentium.

Nec. n. ibi pōt maturitas eē cōsiliū ubi nullꝰ ē ordo iudicii: nec psallētiū chorꝰ ibi cōsistere pōt: ubi dolor & gemitꝰ p̄sēs ē. Musica. n. in luctu ut qdā ait iportuna narratio. Vnde & seqtur. Eccl. 22. a.

Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctuꝝ chorus noster. Eecidit corona capitis nostri: vbe nobis quia peccauimus.

Bene ergo ibi dicitur chorū in luctum conuersum eē: ubi cōstat gaudiū cordis defecisse: & honorē uere religionis perisse: quia ubi nō est lætitia mentis frustra sonat mœlodia carminis. Vnde propheta ex p̄sona captiuorū in psalmis ait. Super flumina babylonis illic sedimus & fleuimus: dū recordamur syon: in salicibus in mœdio eius suspendimus organa nostra. Et quia ppheta luctū sibi i ditū: & gloriā depositam conq̄stus est: cām addit afflictionis suæ: & doloris. Vhe inquit nobis quia peccauimus: peccato enī cōmissō & nō per condignam pœnitentiam & correctionē uitæ emendato: mœrita uindicta successit: q̄a qd homo pœnitēdo nō corrigit diuinæ ultionis sententiā expectabit: attestante apostolo q̄ ait. Existimas o homo q̄ iudicas eos qui talia agūt: & facis ea: quia tu effugies iudiciū dei. An diuitias bonitatis eius & patiētiae & longanimitatis cōtēnis: ignoras quoniam benignitas dei te ad pœnitentiam adducit.

Rom. 2. a.

Propterea mestū factū ē in dolore cor nostrū: iō cōtenebrati sunt oculi nostri.

Recte ergo ppter p̄tīm: mœstū cor factū esse dicitur: q̄a ubi iniquitas p̄mēdo ifidet cordi: ibi nō est habitatio spiritus sancti: sed animꝰ totus caligine obscuratur peccati: cū i eo dedignatur splēdoreꝝ suū infundere gratia summi paraclyti. Spūs enim sanctus discipline effugiet fictum: & i maluolam aīam nō itroibit sapiā. Nā aliā adhuc subiūgēdo pandit mœroris causam.

Propter mōtem syon: q̄z disperit: uulpes ambulauerunt in eo.

Iuxta historiā ergo digna fuit doloris mœstitia: qd in loco ubi sanctuariū dñi constitutū erat: & cultura dei celeberrima bestiarū ibi fuerūt latibula. Secūdū allegoriā autē nō minus imo magis dolendum est qd in aīa xp̄iana: ubi cōtemplatio fuit diuina erroris regnet insipientia. Vulpes enī nō alios quam hereticos propter dolum & caliditatem intelligere debemus: qui ubicūq; eūꝝ dogmate suo intrauerint totum animum turbant: & tenebris erroris obcecant.

Tu autem domine in eternum permanebis: & solium tuum in generatione & generatiōe. Quare in ppetuū ebluisceris: ne derelinquas nos in longitudine dierum.

Enumerata multitudine tribulationū quas supra retulit propheta æternā dñi potentiam & maiestātē soliū eiꝰ uerbis simplicibꝰ cōmemorādo p̄dicat: quatenꝰ eū hūili petitiōe ad miserādū puocet ad accelerationē oportuni auxilii: ne diu sub hostiū dñatiōe cōstituti pœnitꝰ desp̄atiōe deficiant.

Qd̄ at dicit q̄re i ppetuū ebluisceris nostri more hūano loq̄tur: qd̄ q̄si oblitꝰ oīno sp̄nere uideat: q̄ eis cito nō auxiliat: cū alibi de eo scriptū sit. Nō i finē irasceſ. Et itē. Nō repellit dñs plebē suam. Nō. n. iudaicā plebē dñs ita repulit ut ultra eis misereri nolit: sed cecitas ex parte cōiūgit i israhel: do nec plenitudo gētiū subtraret. Nūc quoq; quotidie sicut dudū fecerat aliquos ad fidē xp̄i: & ecclesiasticā unitatē cōuertit ut electio salua fiat: nā ex ipa plebe q̄ sibi dñs i patribꝰ cognoscifilegisse: extiterūt pphetæ: ide sūt & apostoli multi fideles q̄ dño sincera mēte crediderūt. Sicut doctor gētiū testatur dicēs. Nūqd̄ repulit dñs plebē suā quā p̄ciuit absit: nā & ego israhelita sū ex semine abrahæ: de tribu beniamin & reliqua. Sed unde eis uera salus prouenire possit subiungendo manifestat.

ps. 94.

Conuertere nos domine ad te: & conuertemur: & innoua dies nostros sicut a principio.

Quē. n. dñs cōuerterit ille ueraciter saluꝰ erit: quē at ip̄e despexerit nemo corrigere poterit. Quod at dicit in noua dies nostros sicut a p̄ncipio: hoc postulare uidet: ut sicut a p̄ncipio p̄mos patriarchas eoꝝ abrahā isaac & iacob plena fide & dilectiōe sibi eē fecit deuotos: ita & ipsos eodē munere sibi fideles ac deuotos facere dignet. Qd̄ i aduētū heliæ p malachiā pphetā illis p̄missū eē pleriq; arbitratur: ubi dicit. Ecce ego mittā uobis heliā pphetā: aīquā ueniat dies dñi magnꝰ & horribilis: & cōuertet cor patrū ad filios: & cor filioꝝ ad patres eoꝝ: ne forte ueniā & pcutiā terrā anathemate.

Sed probiciens repulisti nos: iratus es contra nos uehementer.

Nō. n. hac quasi despando de salute populi sui loquitꝰ ē: sed ut dolorē suū nimīū de cōtritione & abiectiōe diutina gētis suæ manifestaret. Vidit. n. pphético spū qd̄ ip̄i iudæi i aduētū xp̄i n̄ eēnt credituri: sed euāgelio cōtradicturi: & ipsū heredē morte tradituri: sicut i plerisq; locis istius libri aī declarauit. Cæterū de cōuersiōe eiꝰ ultima nullo modo dubitauit: sed plenissime credidit: qd̄ i semine abrahe bñdicētur oēs cognatōes terræ: i qua uniuersitate nimīq; & ip̄i iudæi comprahēdūtur.

Explicit expositio sancti Hieronymi in lamentationes hieremiæ.

Prologus in ezechiel.

INCIPIT EXPLANATIO SANCTI HIERONYMI PRAESBYTERI IN EZECHIEL PRONPHETAM: PROLOGVS.

INITIIS in aſaiam decem & octo explanationum uoluminibus: ad ezechiel quod tibi & ſanctæ memoriæ matri tuæ paulæ o uirgo xpi cuſtochium ſape pollicitus ſum tranſire cupiebā: & extremam ut dicitur manū operi imponere prophetali. Et ecce ſubito mors mihi pāmachi: atq; marcellæ: romanæ urbis obſidio: multorūq; fratrum & ſororū dormitio nūtiata ē. Atq; ita conſternat⁹ obſtupui: ut nihil aliud diebus ac noctibus niſi de ſalute oīum cogitarē: meq; in captiuitate ſanctorum putarem eſſe captiuum. Nec poſſem prius ora reſerare: niſi aliqd certius diſcerem. Dum inter ſpē & deſperationem ſollicitus pendeo: aliorūq; malis me crucio. Poſtquā uero clariffimū terrarum omnium lumen extinctum eſt: imo romani imperii truncatum caput: & ut uerius dicam i

una urbe totus orbis interiit: obmutui & humiliatus ſum: & ſilui a bonis. & dolor meus renouat⁹ ē. Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exarſit ignis. Nec putauī illā ſententiam negligendam: muſica in luſtu importuna narratio. Verum quia & tu indefinenter hoc flagitas: & magno uulnere cicatrix paulatim obducitur: ſcorpioſq; inter enceladū & porphyriū trinachriæ humo p̄mimur: & hydra multorum capitū contra nos aliquando ſibilare ceſſauit: datūq; tēpus quo nō hereticorum reſpondere inſidiis: ſed ſcripturarum expoſitioni incumbere debeamus: aggrediar ezechiel prophetam: cuius difficultatē hebreorū probat traditio. Nam niſi quis apud eos ætatē ſacerdotis talis miniſterii: id eſt triceſimum annum impleuerit. Nec principia geneſeos: nec canticū canticorū: nec huius uoluminis exordium: & finē legere permittitur: ut ad perfectam ſcientiam: & miſticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Quod opus ſi per domini miſericordiā ad calcē uſq; perduxero: tranſibo ad hieremiam qui in lamentationibus ſuis ſub typo hieruſalē quatuor plagas mundi quadruplici plangit alphabeto. CAPITVLVM. PRIMVM.

Factum eſt in triceſimo anno: in quarto in quinta menſis.

Triceſimus annus nō ut pleriq; æſtimant ætatis prophetæ dicitur: nec iubelei qui ē annus remiſſionis: ſed ad duo de uigeſimo anno ioſiæ regis iuda: quando inuētus ē liber de utoeronomii in templo dei: uſq; ad qntū captiuitatis annū ioachim cognomēto ieconia: q cū matre ductus ē in babylonē: & cū Daniele tribuſq; pueris: et ezechiel: quæ ē tribus iudæ prima captiuitas: quādo ſtillauit ira dei ſup hieruſalē. Secūdū anagogen præfiguratur dñs atq; ſaluator: q triceſimi anni natu uenit ad baptiſmum. quæ in homine perfecta ætas ē. Vnde & i numero: uolumine iuxta hebreos non ut in ſeptuaginta continetur a uiceſimo quinto ætatis anno: ſed a triceſimo incipiunt ſacerdotes in tabernaculo miniſtrare. In quod ſignū præceſſit & ioſeph: quādo i ægypto eſuriētī populo frumēta largitus eſt: & ioannes baptiſta uenit ad fluena iordanis: prædicauitq; baptiſmum poenitentia. Quodq; ſcriptū eſt in quarto pendente ſententia: ſubauditur menſe. Statim enim ſequitur in quinta menſis. Quod ut maniſeſtius fieret: ſupra addidere. lxx.

Cum eſſes in medio captiuorum iuxta flumini chobar: aperti ſunt celi. & uidi uisiones dei in quinta menſis. ipſe eſt quintus tranſmigrationis regis ioachim.

Captiuum ſediſſe populum ſuper flumina babylonis: Dauid prophetat in ſpiritu. Super flumina babylonis ibi ſedimus & fleuimus. Chobar autē nomē eius Sen fluminis: aut certe iuxta interpreta tionem ſuam qua i graue eueritur: tygrim ſignificat & euſraten: & oīa magna & grauiffima flumina: quæ in terra chaldeorū eſſe peribēt. Apertoſq; cælos non diuiſiōe firmamēti: ſed fide creden tis intellige: eo qd cæleſtia ſint illi reſerata myſteria. Vnde & in baptiſmate ſaluatoris: quando ſpūs ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit ſuper eum: apertos cælos legimus quibus reſeratis pandūtur uiſiones dei. Non una uiſio ſed plures: dicente dño per prophetam. Ego uiſiones multiplicabo & i manibus prophetarum aſſimilatus ſum. Iſte ſunt uiſiones. quas omnis ezechielis prophetia contexit. Significantiuſq; iuxta hebreos & cæteros itēptes trāsmigratio dicitur ioachi & non captiuitas: qd. lxx. tranſtulerūt. Non enim captus urbe ſuperata: ſed uoluntate ſe tradēs: ductus ē in babylo nē. Igitur ioachim. i. ieconia dicatur prima trāsmigratio. ſedechia at ſecūda uel extrema captiuitas

Factū ē uerbū dñi ad ezechiel filiū bazi ſacerdotem: in terra chaldeorū ſecus flumē chobar.

Et danieli et ezechieli q i babylo ne erant iuxta flumina futuroꝝ ſacramenta panduntur ſub aq; imo in aquis puriſſimis: ut baptiſmatis potentia monſtraretur. Alioquin & apoſtolus paulus qn ab anania lotus in dño eſt: regentibus prius oculos eius ſquamis: caruit cæcitate. Et in geneſi: prima q uiuerent: de aquis egreſſa ſunt. Illud quoq; intelligendum quod in triceſimo ætatis ſuæ anno dñs ad baptiſma uenerit: in quarto menſe: qui apud nos uocatur ianuarius: & ē in anni primus exordio præter niſan mēſem nouorū in quo paſca cælebratur. Apud orientales enim populos: poſt collectio nem frugum & torcularia: quādo decimæ deſerebantur in templum. October erat primus menſis: & ianuarius quartus. Quintā aut diē menſis adiungit. ut ſignificet baptiſma in quo aperti ſunt xpo celi: & epiphaniarum dies huc uſq; uenerabilis ē: nō ut qdā putant natalis in carne. Tunc enim abſcondit⁹ ē & nō apparuit: quod huic tēpori cōgruit quādo dictū ē. Hic eſt filius meus dilectus i quo

DD

Chobar Flu.
Aperti celi

October primus mensis

Liber primus. c. i.

mihī cōplacui. Porro buzi in linguam nostram uertitur spratus atq; cōtēptus: ezechiel roboratus a deo. Qd sic dño coaptabitur: ut dicamus creatorē mundi qui pater est saluatoris ab omnibus hereticis sperni atq; cōtēpti: qui uerus non recipiunt testamentum. Nec mirum robustum dei esse deuz: cum ipse sit dei uirtus deiq; sapientia.

¶ Et facta est super eum ibi manus domini.

LXX.

¶ Et facta est super me manus domini.

¶ Ut cernere uisiones dei & intelligere possimus: manu & fortitudine dei sup nos op^o ē. In qua manu & brachio eductus ē populus israhel de ægypto: cui⁹ fortitudinis partē: etiā magi intellexerunt dicē: res: digitus dei ē. Et saluator i euāgelio. Si ego in digito dei eicio demonia. Pro quo i altero euāgelio scriptum est. Si ego in spiritu dei eicio demonia.

¶ Et uidi & ecce ventus turbinis ueniebat ab aquilone: & nubes magna & ignis: inuolūēs: & splēdo: in circuitu eius.

LXX.

¶ Et uidi & ecce spiritus auferens: siue attollens ueniebat ab aquilone: & nubes magna in eo: et ignis micans & splendor in circuitu eius. **¶** In consolationē populi trāsmigrati. & reuelationē sententiæ dei. propheta uidet maximā uisionē. In cui⁹ interpretationē: oēs synagogæ iudæorū mutæ sūt ultra hoiem eē dicētiū: & de hac & de ædificatione tēpli qd in ultio pphetiæ huius scribitur: aliquid uelle conari. Nos at quæ a maiorib⁹ accepim⁹: & iuxta modū ingenio nostri spiritalib⁹ spūalia cōparātes: suspicari magis possumus quā explanare. Beniuolis credimus: fidiq; lecto-ribus ueniā deprecātes: ut temeritati imo fidei nesciētī mēsurā suā faueāt magis quā irascantur. Ac primū sciēdū spūm auferētē siue attollētē: quē nos iuxta aquilā interpretati sumus uentū turbinis: & iuxta symmachū & theodotionē flatū ac spūm tēpestatis: ab aliis in bonā ab aliis i cōtrariā partē accipi. Verbū enim hebraicū hrua. p locorum qualitate uel spūs uel aia: uel uētus accipitur. Spūs ut ibi. Emitte spūm tuū & creabuntur. Anima: egredietur spūs eius & reuertetur in terrā suā. Ventus in spiritu uiolēto cōteres naues tharsis. Et alibi. Ignis sulphur & spūs pcellat: pars calicis eorū. Qui uētū & flatū tēpestatis legunt: hoc sentiūt. Irā & furorē dei uenire a babylo: hoc est nabuchodonosor & hierusalē post sex annos huius uisionis esse capiēdā. Cernitur enim uisio quito anno trāsmigrationis regis ioachim: qui & sedechiæ: regnanti in hierusalem quintus erat. Quē legimus post sex similiter annos idē anno undecimo imperii sui: urbe capta ductum in babylo. His ergo qui habitabant prope flumē chobar & sponte se regi tradiderāt: reuelatur quod benefecerint obedire sententiæ dei. In breui enim & iudæā. pūntiā: & urbē hierusalē eē capiēdā. Qd q; nubes magna descriptur: intelligimus eam imbres sup iudæā pluuiasq; portare. Et inuolutus ignis monstrat uentura supplicia: & captiuitatis mala. Splēdorq; i circuitu eius: significat dei aperta iudicia. Qui autem i cōtrariā partē sentiūt hoc ē bonā. spūm auferētē siue extollētē spūm scrūm intelligūt: q; auferat ab hominib⁹ uicia atq; peccata: siue iacētēs attollat ad sublimia: faciatq; recedere ab aqilone uēto frigidissimō: a quo exardescūt mala sup oēs terrā. Et i hieremia olla illa terribilis a facie aqilōis accēdit. nubē quoq; magnā: ad psonā xpī refert. q; uenit i ægyptū hui⁹ sæculi sup nubē leuē: magnāq; ppræ dici ad cōparationē miorū pphetarū uidet: & aplog⁹ oiumq; scōrū: de qb⁹ scriptū ē. Et ueritas tua usq; ad nubes. Et mādabo nubibus ne pluāt super israhel imbrē. Et alibi. Nubes puluis pedū eius. Et iterum. Nubes & calligo in circuitu illius. Ignē quoq; micātē & splēdorē in circuitu eius: iuxta illd accipi qd scriptū ē. Deus ignis cōsumēs ē. Ad quē mittendū super terrā saluator uenisse se dicit: & nobis oib⁹ credētib⁹ ardere desiderat. q; cū terrorē pōrōrib⁹ iferat atq; supplicia. in splēdore ruulet & lumine ac fulgore sit plenus. Idcirco nos ex quoquē: ut puris atq; purgatis tribuat latiora.

¶ Et de medio eius quasi species electri: id est de medio ignis.

LXX.

¶ Et in medio eius quasi visio electri i medio ignis.

¶ Quodq; sequitur. Et splēdor in eo. obello prænōtādū ē. Nisi addidisset scriptura dicens: id est de medio ignis: pp abiguitatem uerbi ex rare poteramus. ut putaremus speciem uel uisionem electri esse in medio uenti uel spirit⁹. Ergo hoc sentiendum q; in medio ignis: & tormentorum dei: electri similitudo sit: q; est auro argentoq; ppræ ciosius. Et post iudicium atq; tormenta quæ patientibus tristia uidētur & dura ppræciosius electri fulgor appareat: dū prouidentia dei omnia gubernantur: & quæ putatur pœna medicina est. Et in medio eius similitudo quatuor animalium: & hic aspectus eorum. Similitudo hominis in eis. In medio eius subauditur quidem electri. Sed melius ut ignis intelligamus: qui credentibus lumen: incredulis supplicium est. In huius ergo ignis medio erat similitudo quatuor animalium. Similitudo non natura: quatuorq; animalium: quæ postea dicuntur quadriformia: una similitudo est hominis: ut oīa in mundo rationalia demonstrantur. Faciamus enim inquit hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Imago autem & similitudo dei non est corporis forma: sed mentis descripta ad similitudinem uere imaginis christi. qui est imago dei inuisibilis. Hæ rationales creaturæ: in quatuor uersantur locis: siue propter cardines mundi quibus orbis includitur: siue propter quatuor loca: cælestium: terræstrium: & infernorum: & supercælestium. De quibus & paulus apostolus loquitur. ut in nomine Iesu omne genu flectatur: cælestium: terræstrium: & infernorum. De tribus pauli testimonium est. Videamus & quantum. Laudate dñm cæli cælorum: & aqua quæ super cælos est: laudet nomen

Super Ezechiel.

Hic textus omissus.

det nomen domini. Rursumq; ab apostolo dicuntur caelestia: & alia super caelestia. Et in medio eius similitudo quatuor animalium, & hic aspectus corporis. Similitudo hominis in eis.

Quatuor facies uni: & quatuor penne uni: & pedes eorum pedes recti. Et planta pedis eorum quasi planta pedis vituli. Et scintille quasi aspectus eris candentis. Et manus hominis sub penis: eorum in quatuor partibus.

LXX.

Et quatuor facies uni: & quatuor ale uni: & crura eorum recta: & penati pedes eorum. Et scintille quasi fulgur as aeram etum: & leues pene eorum. & manus hominis sub penis eorum. i. quatuor partibus eorum.

De quatuor animalibus quorum aspectus erat similitudo hominis: ita duntaxat ut singula haberent quaternas facies & quaternas alas: pedesq; rectos: & plantam pedis quasi uestigium pedis vituli: siue ut interpretatus est aquila rotundam: q. lxx. poenitus ommiserunt de scintillis quoq; aeris splendore rutilantibus: & de leuib; pennis eorum q; in hebraico non habetur: de manu quoq; hois sub alis eorum in quatuor partes: & reliquis quae propheticus sermo describit: conabimur quid nobis uideat dicere: cum opiniones singulorum breuiter strinxerimus. Quidam quatuor euangelia quos nos quoq; in prohemio comentariorum mathei sequuti sumus: horum animalium putant nominibus designari. Mathei qd quasi hominem describeret. Liber generationis Iesu xpi filii dauid filii abraham. Leonis ad marcum referunt. Initium euangelii Iesu xpi filii dei. sicut scriptum est in isaia propheta. Vox claritatis incipit sacerdotio: Aquila ad ioannis exordium: qui ad excessum euolans coepit. In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Super quo quid nobis uideretur. i. supradicto opere diximus: pleniusq; in apocalypsi iohannis horum animantium species ac nomina referuntur ad quatuor euangelia. Quibus quomodo possit oium animalium descriptio coaptari: teptabim? suo loco dicere. Alii uero qui philosophorum stultia sequuntur sapientiam: duo hemispheria in duobus templi cherubin: nos & antipodas quasi supinos & cadentes homines suspicantur. Pleriq; iuxta platonem rationale animae & irascentium & concupiscentium: quod ille uocat: ad hominem & leonem ac uitulum referunt ratione & cogitatione: & mente: & consilium in hominem eandemq; uirtutem atq; sapientiam in cerebri

III Aialia

tria

Philosophi Sata spio

arce ponentes: feritatem uero & iracundiam atq; uolentiam in leone: quae consistat in felle. Porro libidine: luxuria & omnium uoluptatum cupidine in iecore. Et est in uitulo q; terrae opibus haereat. Quartaq; ponunt quae sup hac & extra hac tria est: quae graeci uocant. *Συνενοια* quae scintilla conscientiae in cain quoq; peccatore postquam eiectus est de paradiso non exstinguitur: & qua uicti uoluptatibus uel furore ipsaq; interdum rationis decepti similitudine: nos peccare sentimus. Quae propriae aqlae deputant: non se miscere tribus: sed tria errantia confringentem. Quae i scripturis interdum uocari legimus spum qui interpellat p nobis: gemitibus inenarrabilibus. Nemo enim scit ea quae hominis sunt: nisi spiritus qui in eo est. Quae & paulus ad thessalonicenses scribens: cum anima & corpore seruari integrum depracatur. Et tñ hanc quoq; ipsam conscientiam iuxta illud quod in prouerbiis scriptum est. impius cum uenerit in profundum peccatorum contemnit: cernimus praecipitari apud quosdam & suum locum amittere. Qui ne pudorem quidem & uerecundiam hnt in delictis & moerentur audire: Facies moeretricis facta est tibi: noluit erubescere. Hanc igitur quadrigam in aurigae modo deus regit: & in compositis currente gradibus refrenat: docileq; facit: & suo parere cogit imperio. Quae disputatione partium animae: idest hois qui minor mundus ab hisde philosophis appellatur et nos attingem. Sunt q simpliciter in quatuor animalibus iuxta hypocratis sententiam: quatuor arbitratu elementa monstrari de quibus constat oia: igne: aere: aqua: terra: Quae quo sibi misceantur & cum singula sint. sibi iuncta uideantur inuicemq; se tangant & in una persona animantium quatuor spes habeant ac figuras: non est propositi operis. Quatuor quoq; rotas de terrenis ad sublimia resurgentes: singulis & quadriformibus iunctas aialibus: uel eorunde elemento rum comixtionem aestimant: uel quatuor temporum circulum: q; ternis conspicitur mensibus: annuq; uertentes. q; ab eo qd semp uertatur & i se redeat: nomen accepit. De quibus pulchrae uno uersiculo dictum est. Verestas: autunus: hyems: & mensis & annus. Quodq; dñs erat rota in rota: annu in anno significari putat. De quo alius poeta. Atq; in se sua per uestigia uoluitur annus. Firmamenti etia similitudinem

Consuetudina

Spiritus

Consuetudinem pñdi pñores pñm

Tertia opimo

III Rota

Annus

Firmamenti Similitudo

Thronus

Pedes animi

Similitudo rutilans

Manus

Gaudium
Dolor
Spes
Timor
pñm
futura

III Virtutes Cardinales

Liber primus. c. i.

Electri similitudo

leonis. uittulq. & aquilæ coaprehentur: omnino tacuerunt. Sup quibus idem philosophus & orator i
tribus ad filiū officioꝝ libris disputat. Legi & cuiusdā ^{quē syrii} idest acutum &
igeniosū uocat: breuē disputatiuā putatis castroꝝ ordinē duodecim tribuū describi i solitudine
ad oriētē: & occidētē: septētrionē: & mœridiē: quæ sibi inuicē & charitate & cōsāguinitate socien-
tur: & hoc eē rotā in rota: quæ ducātur a spū: & nube protegantur in heremo & colūna ignis illumi-
nentur in nocte: nec reuertātur i ægyptū: sed semp ad terrā repromissionis ire festinēt. Electri autē i
medio similitudinē: interpretatur scā sctōꝝ: faciēq. hoīs referre ad totū israhel leonis ad regale scep-
trū iudæ: uittuli ad sacerdotalē & leuiticā tribū: extra quæ sit facies aquilæ: uindicta & ultio dei de cæ-
lo cūcta pspitiēs: & quæ parata sit laniare peccantem. De qua & in oseā dicitur. Sicut aquila sup do-
mum dei: idest templū. Et in hoc eodē. Aquila magna magnæ alæ: & unguis: quæ habeat ductū
intrādi i libanū: nabuchodonosor intelligi: quē & nunc significet eē uenturū: ac super huiuscemōi
quadrigā instar aurigæ sedere deum: & faciēda uel non faciēda p̄cipere. Hoc aut inquit populo di-
citur: qui i babylone uersatur: qd si deo colla subiecerit: ipsiusq. paruerit retinaculis: rursū eius mœ-
reatur auxilium: & terram quam amiserat recipiat.

Et facies & pennas per quatuor partes habebant. sancteq. erant penne eius alteritis ad alte-
rum. Non reuertebantur cum incederent: sed vnūquodq. ante faciē suam gradiebatur.

Iuxta sibi sūt euāgelia hærentq. mutuo: & i toto orbe uolitātia huc illucq. discurrūt: nec hñt finē
uolat: nec aliqñ supantur & recedūt: sed semp ad ulteriora pcedūt. Vñ & paul⁹ dicit. p̄teritoꝝ obli-
uiscēs: & i futurū me extēdēs. Hoc idē & de uirtutib⁹ animi possum⁹ dicere: & de uolatu tēpōꝝ cōmi-
xtioeq. elemētōꝝ: qd p̄terita relinquēs semp ad priora festinēt. Qd āt tempora labātur & fugiāt
breui uersiculo demonstratur. sed fugit interea fugit irreparabile tempus. Et in carmine lyrico. Heu
fugaces postume: postume labuntur anni.

Similitudo autem vultus eorum: facies hominis & facies leonis & dextris ipsorum quatuor:
facies autem bouis a sinistris ipsorum quatuor & facies aquile desuper ipsorum quatuor.

quā hñt bouis facies appellat. Supm.

Facies principia dicit euāgelioꝝ. E quib⁹ homo & leo: hoc ē natiuitas xpī & propheta: uox tonā-
tis in heremo: dextras partes tenent. Vituli autē idest iūctimarum & sacerdotii iudæoꝝ: in sinistris ē.
qd abolitū trāsuiit ad sacerdotium spūale de quo dictū ē. Tu es sacerdos i æternū secūdū ordinem
melchisedech. ita dūtaxat: ut omnia sibi hæreant unoquoꝝ corpore censeātur. Aqla aut quæ & sup
natiuitatem & sup pphetiā ē: quæ dñi expletur aduētū: & sup sacerdotiū qd p̄terit: & extra hæc oīa
ē de natiuitate referens spūali: quomodo pater in filio: & filius in patre sit. De qua rectissime dicitur
Generationem ei⁹ qs enarrabit. Ista sūt iuxta apochalypsin ut ātē iā diximus quatuor animalia: ple-
na oculis ante & retro. Quoꝝ unū animal simile leoni: & secūdū simile uittulo: & tertiu habere faciē
quasi hoīs: & quartū simile aquile uolatīs. Ibiq. dicūtur in modum seraphin fenas habere alas: dua-
bus faciem: & duabus pedes operiētia: duabus autem uolātia: & nec in die nec in nocte cessātia atqz
dicentia. Sctūs sctūs sctūs dñs deus omnipotens: qui erat & qui est: & qui uenturus est.

Et facies eoz & pene eoz extēte desup. oue pene singuloꝝ iūgebāt: & due tegebāt corpora eoz.

Et supra diximus iuncta sibi esse euāgelia & tempora: & oēs rationales creaturas. quatuorq. uir-
tutes: ita ut qui una caruerit. oībus careat. Quodq. duæ extēte sunt: & in altū se eleuāt: prædicatio
nem cælestem significat: & omnia ad dei tendere maiestatem. Duæ autem quibus teguntur corpo-
ra. humana excluditur scientia nec perfectus præbetur intuitus. dicēte apostolo. Ex parte cognosci
mus. & ex parte pphetamus. Cū aut uenerit qd pfectū ē. destruetur ea quæ ex parte sunt.

Et vnūquodq. coram faciē sua gradiebatur. Ubi erat impetus spiritus illuc gradiebantur:
nec reuertebantur cum ambulant.

Qui aratri sūuā tenet. non debet respicere post
tergū. nec imitari uxorem loth. ne incidat in plagā deuteronomi: & pereat opistorono insanabili.
quo cecidit & heli. quia uitio filiorum offenderat deū. quātomagis quatuor animalia. q̄ plena erāt
lumine atqz pennata. quæ sequūtur sctm spūm pcedētē. quæ ita per orbē uolitāt & se ad excelsa su-
stollunt ut corpora sua ptegant pēnis historiæ. nec nobis aspectū tribuant pleniorē. Qd āt secū-
do dī nō reuertebātur cū incederēt: utriusq. istrumēti indicat sacramētū. qd in quatuor istis animā-
tibus & lex & euāgelii ad futura festinet. & nūquā retro motum accipiat.

Et similitudo animalium. aspectus eoz quasi carbonum ignis ardentium: & quasi aspect⁹ lam-
padarum. Nec erat uisio discurrens in medio animalium. Splēdor ignis: & de igne fulgur egre-
diens. Et aialia ibāt & reuertebātur in similitudinē fulguris coruscantis. LXX.

Et i medio animalis uisio sicut carbonū ignis ardētis: sicut factes lāpadaz discurretiām in
medio animalium: & splēdor ignis: & de igne egrediebatur quasi fulgur.

Quodq. sequitur. & aialia currebāt & reuertebātur q̄si spēs bezec. de editioe theodotōis i. lxx. addi-
tū ē. Qui ne cōtra priores duas snias ppheta dicere uideret. hoc qd putabāt eē cōtrariū. Idest & aia-
lia currebāt & reuertebātur. silēdū putauerūt. ne legēti scādālū faceret. Meli⁹ ē āt i diuinis libris trās-
ferre qd dictū ē. licet nō itelligas q̄re dictū sit. quā auferre qd nescias. Alioquin & multa alia quæ ief-
fabilia sunt. & humanus animus capere non potest. hac licētia delebūtur. nos āt hoc dicim⁹ qd quō
puerb iis i eodē loco scriptū ē. ne respōdeas stulto secūdū stultitiām suā. ne similis ei fias. Et rursum
ponitur

Super Ezechielem.

ponitur q̄ nobis uidetur eē cōtrariū. respōde stulto secū dū stultitiā suā. ne sibi sapiēs eē uideatur. Et utrūq; p̄ tēporū & p̄sonarū diuersitate cōcordat. dum & stultus contēnitur quia non recipit sapiētiā: & stulta supbia alia decutitur stultitia: iuxta q̄ & apostolus dicit. Factus sū in sapiēs uos n̄ e coegistis. Ita & i hoc loco debere nos quærere quare supra secūdo dictū sit nō reuertebātur aīalia cū icederēt: & nūc semel aīalia ibāt currebāt & reuertebātur. Effetq; q̄stio nisi seq̄retur i similitudinem fulguris corruscātis: q̄ hebraico sermone dī bezec: & i terpratus ē symmachus q̄si spēs radii fulguris. Quomodo igitur crebris micat ignib⁹ æther: & i īctu oculi atq; momēto discurrūt fulgura & reuertuntur: nō amittētia matricē: & ut ita dicā fontē ignis atq; materiā: ita & hęc aīalia cū inoffenso p̄gāt pede: ad priora festināt. Sin autē conatui suo aliqd oblitū uiderit: nō tam reuertūtur quā cōtra hūt se: extēdēda rurſū & p̄bitura lumē qd parūper absconderāt: ut dēt seruis cibaria i tpe suo: nec tri buāt sctm canib⁹: nec mittāt margaritas ante porcos: Vñ & paulus dicit. Lac uobis potū dedi n̄ escā. Necdū enī capere poteratis. Electioq; iudæ & saulis unctio: n̄ arguūt deū ignorātia futurorū: sed p̄ fctū mōstrāt eē iudicē. Vñ & apostolis p̄cipitur: ut si idignā domū salutatiōe p̄spexerit: excutiat pri us pedes: & pax quā domū dederāt reuertatur ad eos. Carbones at ignis ardētis & lāpades i medio animalū discurretes: de illo loco i terprādā sūt eīaīa. Et comedit ignis sicut fœni materiā: & scissi cabo eos i igne ardēte. De qbus & alibi scriptū ē. Cadēt sup eos carbones ignis. Et contra labia do losāi alio psalmo dicitur. Quid detur tibi: aut qd apponatur tibi ad linguā dolosā? Sagittæ potētis acutæ cū carbonibus desolatoris. Et i alio loco habes. Carbones ignis: sedebis sup eos: hi erūt tibi in adiutorium. Quācūq; creaturā aspexerim⁹: fulgurat dei notitiā: dū ex creaturis creator agnosci tur. De medioq; animantium: splendor ignis & fulgur egreditur. Si enim euangelia sibi colliseris: i medio litteræ uilisq; historiæ spiritus sancti sacramēta reperiēs.

Cūq; respicerem animalia apparuit rota vna sup terrā: iuxta animalia: habentia quatuor fa cies. Et aspectus rotarum & opus earum: quasi uisio maris: & vna similitudo ipsarum quatuor. Et aspectus earum & opera: quasi sit rota in medio rote. Per quatuor partes earū cunctes ibant & non reuertebantur cum ambularent. Statura quoq; erat rotis & altitudo: & orribilis aspectus & totum corpus plenum oculis in circuitu ipsarum quatuor.

LXX.

Et uidi: & ecce rota vna super terram: sequens animalia quatuor. Et aspectus rotarum & factu ra earum: quasi species thar sis. Et similitudo in quatuor: & opus earum erat sicut solet eē rota i rota. In quatuor partes earum ābulabant: & non reuertebantur cū ābularēt. Et dorſa earū & alti tudo erat eis. Et uidi eas & dorſa earū plena oculis: in circuitu ipsarum quatuor.

Huc usq; quatuor animatiū q̄ quaternas habebāt facies: pictura describit: sequentiū spm̄ & nubē q̄ erat i medio spūs: nūc p̄ singula aīalia singulæ ponūtur rotæ: q̄ nō erāt iūctæ aīantib⁹: sed seq̄bātur ea. Siue una rota apparuit sup terrā: q̄ diuisa p̄ quatuor: tot hēbat facies: quot aīalia sequēbatur. Tan taq; similitudo erat rotarū quatuor sequentiū aīalia q̄ tuor ut una rota uerissime crederet. Opusq; earum erat atq; factura quasi uisio thar sis: quā nos i mare uertim⁹. Aqla hiacinthū posuit: qui lapis cæli hēt similitudinē. Aspectusq; earū erat quasi rota in rota: ut nō unā rotā crederes: sed alterā alteri co pulatā. Per quatuor partes ibant: & nō trahebātur: nec reuertebātur retrorsū. Qui. n. fieri poterat ut reuerteretur cū sequeretur aīalia: q̄ semp ad priora se tēderēt. Statura quoq; rotarū & altitudo tan ta erat: ut miraculū uidētibus faceret. Totūq; corp⁹ & dorſa erāt plena lucis i circuitu: ut nullū mem broꝝ aspiceret q̄ oculos luminis nō hēret. Qualēq; describūt fabulæ poetarū argū fuisse cētocolū siue multorū oculorū: Quē iuno i pauū uertit ob negligētē custodiā: ut q̄ miraculū ē cōditoris dei hoc cōdēnatio eēt inulti adulterii. Oīa cælestia & terræstria: & quicquid sub humana cadit itelligē tia: solis rotis uoluitur. Solis anū circulū: per singulos mēses luna decurrit. Lucifer qui ipse uesper ē dum ad oriētē & ad occidētē rutilus micat: & noctis tenebras paruo tēperat lumine: duobus anis eundē cōficit cursum: aīaq; astra quatuor q̄ uocātur errātia: & qcqd fulget in cælo. segetū quoq; & arborū herbarūq; uarietates: p̄ quatuor tēpora suis currūt rotis: nihilq; aspiciim⁹ quod ate nō fuerit. Girās girādo uadit spūs: & i circulos suos reuertitur. Oēs torrētes uadūt in mare: & mare non adim pletur. Quare? Quia ad fōtes suos de matrice abyſso reuertūtur. Euāgelioꝝ at idest quatuor aīaliū quæ spirāt. uiuūt. itelligunt. Si q̄s rotā cursūq; cōsideret: in breui tēpore uidebit mūdū eē cōpletum sermōe apostolico. rota quoq; i rota uel duorū iūctura testamtoꝝ ē. qd̄ idicat scala iacob & forceps Eīaīa: & gladius bis acutus. uel euāgelia sibi coherētia: quorū cursus & statura tēdit ad cælū. paulu lūq; qd̄ attingat in terrā: & semp properās. ad excelsa festinant. De quib⁹ & alibi dicitur. Lapidēs scī uoluūt sup terrā. ex qb⁹ & edificatur cælestis hierusalē. Hoc ipsū puto significare & illud qd̄ in psal mo canitur. uox tonitruī tui i rota. Et alibi. Quæ iſlāmat rotā natiuitatis. Quæ testimonia: quē sensū i suis locis hēant: nō hui⁹ ē t̄pis. Totū at corp⁹ & dorſa plena oculis approbabit q̄ uiderit nihil esse in euangelis q̄ non luceat. & splendore suo mundum illuminet: ut etiam quæ parua putantur & uilia: spiritus sancti fulgeant maiestate.

Cūq; ambularent aīalia: ābulabāt pariter & rote iuxta ea. Et cū eleuārēt aīalia de terra: ele uabātur simul & rote. Quocūq; ibat spūs. illuc eūte spūs: & rote pariter leuabātur sequētes eoꝝ. Spūs enī uite erat in rotis. Cum euntibus ibant: & cum stantibus stabant: & cum eleuatis a ter

ra pariter leuabantur: & rote sequentes eum. quia spiritus vite erat in rotis:

¶ Quatuor animalia spūm sequebantur: et nubem quæ erat in spū. Rursūq; rotæ cū aīalia seq̄rētur eleuātes se de terra: nequaquā aīalia sed spūm sequebātur: ut ostēderēt ppriā uoluntatē: qā spūs uitæ erat ī rotis. Tria autē & ī aīalibus & ī rotis pariter idicātur: cū starēt: cū ābularēt: cum eleuarentur: quæ & aīalia & rotæ ī cōmune faciebāt. Neq; enī stātib⁹ aīalibus rotæ poterāt ābulare: nec ābulātibus su per terrā aīalibus: eleuare se rotæ: sed quorū una erat p̄dicatio una erat & reges: & cursus: & eleuatio. Secūdoq; dicitur qā spūs uitæ erat ī rotis: ut nequaquā uas aliquod arbitremur rotæ: quasi in carpē tis plaustrorū: redarūq; & curruū aspiciamus: sed aīantia imo sup animātia. Animalis enī homo. nō percipit ea q̄ spūs sunt. Iste ergo rotæ in quibus erat spūs uitæ: oīa ordine faciūt atq; mensura hñtq; cū aīalibus cōcordiā sequētes ea: & p ea spūm stñm imo mediis p̄termisissī stī spūs societate gaude tes. Quæ oīa iuxta priorē itelligētiā uariæ itēptationi prudēs lector poterit coaptare.

¶ Et similitudo super caput animalium firmamenti q̄si aspect⁹ cristalli horribilis: & extēti super capita eorū desuper. Sub firmamento autē penne eorū. recte alteriūs ad alterū. Unum quodq; duabus alis uelabat corpus suū. & alterū similiter uelabat. Et audiebā sonū alarum quasi so num aquarū multarum. quasi sonum sublimis dei. Cū ambularent q̄si sonus erat multitudinis ut sonus castrorū. Cūq; starēt. dimittebātur penne eorū. Nā cū fieret vox supra firmamētū q̄ erat sup caput eorū. stabāt & submittebāt alas suas. Et sup firmamētū q̄ erat iminēs capiti eorū q̄si aspect⁹ lapidis saphyri similitudo throni. & sup similitudinē throni. similitudo q̄si aspect⁹ hoīs desup

¶ Vbi nos posuimus pēnæ eorū rectæ: & quasi sonū uel uocē sublimis dei. lxx. trāstulerūt alæ eorū: extētæ & uolātes: & quasi uocē fortis: qd̄ in hebraico dicitur saddai. Multaq; & ī hoc & in aliis capi tulis ab eis p̄termisissā sūt: quæ ob lōgitudinē ponere super sedē. Quod at nos manifestius itēptati sum⁹ alteriūs ad alterū & unūq; duab⁹ alis uelabat corpus suū: & alterū similiter uelabatur: p quo ī hebreo scriptū ē: mulieris ad sororē suā: uir duab⁹ alis uelabat corp⁹ suū: & uir uelabat similiter. Iō post mulierē uirū posuit ī psona eadē: ne sexū in cælestibus putaremus: cū ī uno atq; eodē iuxta pro prietatem hebraicā: idē & uir & mulier appellatur. Videtur autē sup quatuor aīalia & rotas totidem similitudo firmamēti: qd̄ nos appellamus cælū: habens spēm cristalli qd̄ ē purissimū & ex aquis mū dis atq; lucētibus nimio frigore cōcrescere dī: in tātū ut etiā gelu cōstricta aqua: græco sermone cri stallus noīetur. Decebat at in superioribus eē eximiā puritatem: q̄ cūctaptegat. i. rōnales sapiētēsq; uirtutes & quatuor tēporū cursū: & mūdi plagas: & rerū oīum ordinē: & euāgelicā p̄dicationem: quæ ex parte intelligitur: & ex parte uelatur: uoxq; auditur alarū uolātūū quasi uox aquarū multarū: quæ iuxta apochalypsin iōānis populos significāt: paulatīq; p̄ficiēs dī quasi uox castrorū: & q̄si uox sublimis dei qd̄ hebraice appellatur saddai. & iuxta. lxx. uox uerbi ut uniuersa quæ p̄dicantur ī mū do: uocem filii dei eē credam⁹. Stātib⁹ at aīalibus dimittebātur alæ eorū. Vocē enī dei oīpotētis reso nātē ī cælestibus ferre nō poterāt: sed stabāt & mirabātur. & silētiū suo dei potētīā demōstrabāt. q̄ sedebat sup firmamētū. Quod firmamētū his quæ deorsū erāt habebat similitudinē cristalli: his autē q̄ supra: instar lapidis saphyri uidebatur. Quæ similitudo saphyri thronus erat ei⁹ q̄ sedebat ī simili tudinē hoīs. Ex quo itelligim⁹ & firmamētū & cristallū & saphyrū & hominē: in similitudine nō in ueritate monstrari. Hoīem autē deū patrē debere itelligi: multa docēt testimonia. E quibus illud ē ī euāgelio. Hō qd̄ā plātauit uineā & locauit eā agricolis. Et post paululū. Misit seruos suos: & sup oēs filiū suū. Rursūq; Hō fecit nuptias filio suo. Nō quod fili⁹ excludatur a regno: de quo scribit aīaias: uidi dñm sedē sup thronū excelsū et eleuatū. Et iōānes. Hæc autē inq̄t dixit aīaias: quādo uidi gloriā filii dei: sed qd̄ in patre regnet et filius. Oīa enī filii patris sunt: qui ē imago dei patris inuisibi lis. Nam et ī danielē deus pater sedēs inducitur: et offertur ei filius hoīs ut accipiat regnū. Et ī apo chalypsi iōānis: eadē de filio scribūtur. Et ad pugnā primi martyris stephani: stās ad dexterā patris. De quo canitur in psalmo. Dixit dñs dño meo: sede ad dexterā meam: donec ponam inimicos tu os scabellū pedum tuorū. Sicut autem cristallo purissima quæq; atq; lucētia in cælestibus demon strātur. q̄ nostrū occulatū corpus illuminant: sic ī saphyro: idēst ī throno dei et sup firmamētū q̄ cælū accipimus. abscondita atq; secreta et icōp̄ræhēnsibilia dei sacramēta monstrantur. qui posuit tæne bras latibulū suū: et ī nube uidetur et caligine. Vñ et ī exodo scribitur. Et sub pedib⁹ dei erat q̄si op⁹ lateris saphyri. et sicut spēs firmamēti cæli mūdissimī. Vnde et spōsa pulchritudinē spōsi describit ī cantico. Venter ei⁹ quasi tabula æburnea: sup lapidē saphyrū. Et in iōannis apochalypsi primum fū damētū iaspidis. secundum saphyri scribitur. Et in rationali pōtifcis: in uersu et ordine lapidum sin gulorum: secundus ordo carbunculum habet et saphyrum et iaspidem. De quibus ex parte lapidi bus in esaīæ explanationibus diximus.

¶ Et uidi quasi speciem electri uel aspectū ignis intrinsecus eius per circuitū a lūbis ei⁹ & de super. Et a lūbis eius vsq; deorsum uidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu. uel as pectum arcus cum fuerit in nube in die planie. Hic erat aspectus splendoris per gīrum.

¶ Hæc uisio similitudinis gloriæ dñi. Similitudo hoīs q̄ sedebat sup similitudinē throni: q̄ thronus hēbat similitudinē lapidis saphyri. a lūbis et desup electro cōparatur. Qd̄ electrū. et it̄r̄fecit et extrin secus hēbat quasi ignis aspectū. A lūbis uero et deorsum ignis erat resplēdēs in circuitu: ut ostende ret ea

Super Ezechielem.

ret ea q̄ supra lūbos sūt ubi sensus uersatur et ratio. non indigere igne nec flammis: sed p̄ciosissimo metallo & purissimo. Ea uero q̄ a lūbis deorsū ubi coitus: ubi generatio: ubi icētiua uitioꝝ: purgatione idigere flāmay: ut cū purgata fuerint habeāt sicut arcus similitudinē: quæ uulgo iris dī: cū fuerit i nube i die pluuiæ: iris enī quæ i sancta scriptura uocatur arcus & in apocalypsi ioānis eodē nomine iris dī: nisi i pluuiā & in aquosā nubē nō pōt apparere: diuersoꝝ colorū & pulcherrimorū & sēsim in alios trāseūtū. Vñ & poeta. Millē rapit uarios aduersa luce colores. Sed & morē uulgi seq̄ns idē poeta. Cū bibit iquit arcus. Ex quō significat nūquā arcū apparere: nisi i nube & i aquis. Hic arc⁹ signū ē clemētiæ & testamēti dei qđ fecit cū hoībus: ut quādo apparuerit i nube sciamus nos secūdū antiquitatis exēplū nequaquā perituros eē diluuiō. Ex quo ostēditur post pōenas atq; supplicia & purgationē peccatorū futurā misericordiā. dūtaxat in his qui deū meruerint uidere regnatē. Vñ dī. Hic erat aspectus splēdoris p̄ girū: uel dei uel throni: uel oīū quæ p̄fecta sūt. Et hæc uisio gloriæ similitudinis dei: nō quo gloriā dñi uidit: sed similitudinē gloriæ ei⁹. Visio autē oīs hæc ē. Spūs eleuās & nubes magna: & quatuor animalia: & rotæ totidē sequētes aīalia & spūm: quæ sub firmamento dei esse mōeruerūt. Quæ postquā eleuata sūt & audierūt uocē quasi aquarū multarū & quasi uerbi sublimis dei: uocēq; castroꝝ & exercitus: dimiserūt alas: & stuporē silētiō demonstrarūt apparuitq; sedens sup similitudinē saphyri quasi similitudo hoīs: q̄ a lūbis supra habebat spēm electri: & a lūbis deorsum speciē ignis in circuitu. Post quē terrorē datur signum misericordiæ: uelut aspect⁹ arc⁹ cū fuerit in nube in die pluuiæ. De hac uisione plixius dixim⁹: quia & obscura ē: & a multis uariæ exponitur. In reliquis quātū fieri potest absq; dāno sensum propter magnitudinem uoluminis breuitati studebimus.

CAPITVLVM. II.

E vidi & cecidi in faciem meam. & audiui vocem loquentis & dixit ad me. **C** Nō ē elatus uisionū magnitudine: sed cōscia fragilitatis humanæ p̄cidit i faciē suam. Vñ & apostolus paulus post ascēsiōnē celi & paradisi & auditionē uerboꝝ ineffabiliū: dātū sibi dicit angelū sathanā q̄ se colaphizaret: ne extolleretur. Et abrahā cecidit in faciem: postquā audiuit sermones dei. Et tñ q̄ nō peccato: s; humilitate corruerat a dño subleuatur: & uerba eius iubetur audire. Sciēdū quoq; qđ aliud sit in faciē cadere aliud retrorsum. Abrahā postquā audiuit de natiuitate Isaac cecidit in faciē & risit. Heli atq; p̄ccauerat retrorsum cecidit: & de dan in genesi scriptū ē. Fiat dan coluber i uia: mordēs plārā æqui: & cadet æques retrorsū: salutē expectans dei. Quia. n. ad morsū colubri ceciderat ex equo p̄pterea saluatoris expectat aduētū. Et i euāgelio se cūdū ioānē: q̄ ad cōprahēdēdū uenerāt dñm: postquā ille rñdit ego sū: ceciderūt retrorsū i terram. Sermonē ei⁹ q̄ moysi dixerat uade dic filiis isrl: q̄ ē misit me ad uos: minie sustinētes: & dixit ad me. **C** Fili hoīs. sta super pedes tuos & loquar tibi iacens. **C** Sermonē dei audire n̄ poterat: s; audit cū moyses: uero hic sta mecū. Qđ & daniel accidisse sibi cōmemorat.

C Et ingressus est in me spiritus postquā locutus est mihi. & statuit me supra pedes meos. Et audiui loquentem ad me. & dicentem. **LXX.**

C Et venit ad me spiritus & assumpsit me & eleuauit & statuit me super pedes meos. & audiui eū loquentē ad me & dixit mihi.

C Præceperat p̄phetæ sermo diuin⁹ & iusserat: sta supra pedes tuos: sed sine auxilio dei & aduētū spūs scti stare nō poterat. p̄pterea igreditur i eū siue assumit & suscitatur: ut firm⁹ sit gradu: & possit dicere statuit supra petrā pedes meos. Nullūq; peccatorē stāteꝝ legim⁹. s; ad sctōs dī. State ergo succidi lūbos uestros p̄ctōr at illd deuteronomii mōeretur audire. Nō erit stabile uestigiū pedis tui. Crebro ad ezechiel dī fili hoīs & daniel raro. Quorū uterq; in p̄sona ei⁹ q̄ dixerat: fili at hoīs n̄ hēt ubi caput reclinet. Captiuūz populūz cōsolatur: & retrahit ad p̄nīaz

C Aditto ego te ad filios israhel. ad gentes apostatrices que recesserunt a me. Ipsi & patres eorum preuariatī sunt pactum meum: vsq; ad diē hanc.

C Nequaquā populū dei israhel sed gētes apostatrices uocat eos q̄ a dño recesserūt: n̄ solū p̄res s; & filii. Ne p̄ctō patꝝ filii uiderētur obnoxii. sed ut par & patꝝ & filioꝝ eēt i pietas. Porro q̄. lxx. trāstulerūt irritātes me siue i amaritudinē cōuertētes: illd significat qđ de⁹ benign⁹ & dulcis natura: n̄ris uitiiis mutetur i amaritudinē. sicut. n. sctis dī gustate & uidete qm̄ suauis ē dñs: sic p̄ctōres eū amāꝝ sctiūt. Vñ & apostolus bonitatē & ueritatem dei super sanctos & peccatores refert. Et de p̄ctōrib⁹ q̄ iacebāt scriptū ē. Dñs erigit allisos dñs dirigit iustos: dñs soluit cōpeditos. Sanctis uero stantibus: p̄mia pollicetur.

C Et filii dñra faciē & indomabili corde sunt. ad quos ego mitto te. **C** Hoc i. lxx. nō hētur. Magnaq; clemētiā ē ad tales deū mittere nec desperare eorū salutē. & cōfidētiā p̄phetalis q̄ ad tales quoq; ire nō timeat. Indomabili at corde & dura faciē: iuxta illud debem⁹ accipere qđ p̄ctōri dī. Nervus ferreus collū tuū: et frōs tua ænea. Qui et i cōsequētib⁹ arguitur cordis lapidei: q̄ de⁹ euulsurū eē se dicit: et pro illo carneum redditurū. ut mollicia sua: dei p̄cepta suscipiat.

C Et dices ad eos Hec dicit dñs de⁹. Si forte uel ipsi audiāt & si forte q̄scāt **C** Simile qđ et i hieremia scriptū ē. Si forte audiāt et agāt p̄nīam. Et i euāgelio. Forsitā filiū meū uerebūtur. Loq̄t at hæc de⁹ ambigētis affectu: ut liberū hoīs mōstret arbitriū. ne p̄sciētia futuroꝝ: mali uel boni i mutabile faciat q̄ de⁹ futurū nouerit. Nō. n. q̄ ille uētura agnoscit necesse ē nos facere q̄ ille p̄sciuit: sed q̄ nos propria uoluntate sumus facturi: ille nouit futurū q̄si de⁹. **C** Tu ergo fili

Liber Primus. c. iiii.

hoīs nō timeas eos neq; sermonēs eorū metuas. qm̄ icreduli ⁊ subnefores sūt tecū. **LXX.**
Et tu fili hoīs nō timeas eos nec a facie eorū formides. qm̄ isaniēt ⁊ aggregabūt ⁊ te ī circuitū.
Licet dura ceruice sint: ⁊ corde idomabili. tamē mea sūt fortiora p̄cepta. nec te putes eē deceptū
 si mittaris ad eos q te loquētē nō audiāt. Ecce p̄dico tibi qd̄ isaniāt ⁊ cōgregent̄ aduersū te ⁊ cir-
 cūdēt te. nullū tibi effugiū relinquentes. Hoc aut̄ facient quia icreduli sūt. ⁊ dei imperia contēnētes.
Et cū scorpionib⁹ habitas. **Qui possint ferire.** qui arcuato pcutere uulnere ⁊ aculeo fi-
 stulato. ut eadē plaga. ⁊ cutē aperiat ⁊ uenena diffūdat. Vnusq; p morib⁹ suis fortif uocabulum
 Scribis ⁊ phariseis dī. Generatio uiperag. Et de herode q uersipellis erat. ite ⁊ dicite uulpi huic. Et
 pseudo ppheta in hoc eodē ppheta uulpib⁹ cōparatur: Et nūc corde indomabili. scorpiones esse
 dicūtur. Vñ ⁊ in euangelio legim⁹. Omnes q ante me uenerūt fuerūt fures ⁊ latrones. ⁊ nō audie-
 rūt eos oues. Et quō oues p̄ditā domus israhel audierūt aduersarios? Ex quo oñdītur eos q audie-
 rūt fures ⁊ latrones ouīū uocabulū p̄didisse ⁊ alia affūpisse noīa: ut nō qsi oues perierit: s; qsi uipa
 uulpes ⁊ scorpiones. **Et loqueris uerba mea ad eos: si forte audiāt ⁊ timeāt uel qescant.**
Nō ē ergo cessādū licet mali sint qb⁹ loqmur: qn̄ secūdū apostolū oportune ip̄ortune uerbū dei
 p̄dicim⁹: qā pōt fieri ut ⁊ durus corrigatur ad molliciē: ⁊ q obediēs ē mutata uolūtate nō audiat.
Noli esse exasperans: sicut domus exasperatrix est.
Semel diximus exasperationem siue irritationem. lxx. amaritudinem ponere. Quod ergo dicit:
 hoc ē. Nō debes eos imitari ad quos corrigēdos mitteris: ne p̄tū simile: simile m̄creatur ⁊ p̄cā
Aperi os tuū: ⁊ comede q ego do tibi. **Dignū te iqt p̄be sermonib⁹ meis:** ⁊ cibū suscipe
 spūalē: ut quō ī euāgelio dī q hēt aures audiēdi audiat: ⁊ hic dīcatur: q hēt aptū os ad comedēdū.
 comedat. Vñ ⁊ psalmistā dñs loq̄tur. Aperi os tuū: ⁊ ipebo illd. Et ille rñdit. Os meū aperui ⁊ at-
 traxi spūz. Et apostol⁹ paul⁹ q hēbat ī se thesauros sapiā ⁊ sciā: ⁊ ī quo xps dñs loq̄bat: scribit cori-
 thiiis. os meū aptū ē ad uos o corithii. ⁊ de saluatore mathe⁹ refert. Apiēs os suū: docebat discip̄los
Et uidi: ⁊ ecce manus missa ad me.
Pro manu missa: extētā. lxx. trāstulerūt. Quā mittitur ⁊ extēditur ad eos q dñi bñficia cōsequun-
 tur: cōtrahitur at̄ ab his qbus loq̄tur p ppheta. Nūqd̄ abbreniata ⁊ cōtracta ē man⁹ dñi: ⁊ ī psalmo
 Vt qd̄ auertis manū tuā ⁊ dexterā tuā: de medio sinu tuo ī sinē? Deniq; extēdit ī passiōe pēnas suas.
 suscepitq; discipulos: ⁊ portauit illos ī humeris suis: ⁊ loquit⁹ ē. Tota die expādi man⁹ meas ad po-
 pulū n̄ credētē: ut cōgregaret filios israhel sicut gallina cōgregat pullos sub alas suas: ⁊ extēsiōe ma-
 nuū ei⁹: israhel superaret amalech. **In qua erat inuolutus liber: ⁊ expādit illum coram me:**
⁊ erat scriptus intus ⁊ foris scripteq; erat in eo lamētationes: ⁊ carmen ⁊ vbe.
Pro inuoluto libro. lxx. capitulū libri trāstulerūt. In manu dñi sedētis sup thronū: q missa ē ⁊ extē-
 ta. De quo ⁊ ī psalmis dicitur. In capitulo libri scriptū ē de me: Capitulū itelligam⁹ exordiū. Iste li-
 ber inuolut⁹ atq; signatus scriptusq; itus ⁊ foris uel añ ⁊ post tāta difficultatis fuit: ut nullus potue-
 rit neq; in cālo neq; ī terra neq; subrus terrā aperire illū: ⁊ legere: nisi solus leo de tribu iudā: radix
 Dauid ⁊ iesse. Quē ioānes ī apochalypsi deuorasse se dixit. Nō totū sed ī capitulo. i. ī p̄cipio. Neq;
 enī fieri pōt ut hūana natura totos libri hui⁹ thesauros deuoret. Et expādit illū corā ppheta. ⁊ legē-
 dū cognoscēdūq; p̄buit: q ī esaiā populo nō credēti dī eē signatus. Vsq; hodie enī uelamē iudāis in-
 ueteri positū ē testō. Scriptusq; erat atē ⁊ retro: de futuris ⁊ de p̄teritis: uel certe foris ī historia litte-
 rarum itelligētia spūali. De qua ⁊ psalmista. Ois iquit gloriā filiā regis ab itus. Scriptaq; erat in
 eo tā itus quā foris: lamētatiōes: ⁊ carmē: ⁊ uha. Lamētatiōes de his q ad p̄nitentiā prouocantur:
 sicut samuel ⁊ apostolus paulus plāgebāt atq; lugebāt saul ⁊ corinthios: quos saluare cupiebāt. car-
 mē sup his q dei digni sūt testimonio: ⁊ qbus psalmista p̄cipit: cātate dño cātīcū nouū. Porro uha
 sup illis q p̄nitentis desperantur: ⁊ cū uenerint ī pfundū peccatorū cōtēnūt. **CAP. III.**
Comede uolumē istud ⁊ vadens loquere filiis israhel.
Nisi ante comederim⁹ apertū uolumē: docere nō possum⁹ filios israhel. Deniq; ⁊ da-
 uid postquā ip̄e misericordiam consequutus est: docebo inquit iniquos uias tuas: ⁊ im-
 pii ad te conuertentur. **Et aperui os meū ⁊ cibauit me uolumine illo.**
Ego inquit aperui os meum: quia dictum est: aperi os tuum ⁊ comede. Et aperto ore dñs largit⁹
 ē cibos: ut initia uolūtatis ī nobis sint p̄fectionē b̄itudinis a dño cōsequamur. Nō ē. n. uolētis neq;
 currētis: sed miserētis dei. Attamē ⁊ uelle ⁊ currere: nostri arbitrii ē. Pro aperui septuagita trāstule
 runt aperuit: ut subandiatur deus: quia ip̄se aperuit os prophetā: ⁊ cibauit eum.
Venter tuus comedet: ⁊ viscera tua complebuntur. **LXX.**
Os tuum comedet: ⁊ uenter tuus implebitur. **Principia lectionis ⁊ simpli-**
 cis historia: esus uoluminis est. Quando uero assidua meditatione in memoriā thesauro librum
 domini condiderimus: impletur spiritualiter uenter noster ⁊ saturantur uiscera: ⁊ habeamus cum
 apostolo paulo uiscera misericordiā: ⁊ impleatur ille uenter de quo hieremias loquitur. Venter me-
 us uenter meus ego doleo: ⁊ sensus cordis mei conturbant me.
Et comedi illud: ⁊ factum est in ore meo sicut mel dulce.
Loquitur ⁊ dauid. Quam dulcia gutturi meo eloquia tua sup mel ori meo. Et alibi. Iudicia dñi
 uera:

Super Ezechielem.

nera desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum. & dulciora super mel & sauum. Et sanfon fauū mellis in ore leonis inuenit: & dñs post resurrectionem partem aspi piscis comedit. & fauum. Et in prouerbiis de ape dñ: quāquam hoc hebrei non habeant exemplaria. Vade ad apem. & discite quō operatrix sit: & opus suū castum faciat. cuius laboribus reges & imperiti pro sanitate abutuntur: qđ operati sunt moyses & prophetae & euangelistae & apostoli. ut quicūq; rex fieret cui⁹ cor in manu dei est. dulcibus fruatur cibus. Qui uero simplex & absq; serpentis astucia hēt innocentiam colubae: simplici fide credat atq; saluetur: qđ ubiq; insidia sunt & saepe diabolus transfiguratur se in angelum lucis: melq; distilat de labiis mulieris meretricis dulcia repromittens ut uenena interferat.

Et dixit ad me: Fili hominis vade & ingredere ad domū israhel. & loqueris uerba mea ad eos

Cui dicitur uade & ingredere ad domū israhel. ostenditur non fuisse in populo peccatore: licet in isdem uideretur super flumen chobar finibus cōmorari. Scriptum est enim. Et ego eram in medio transmigrationis. iuxta flumen chobar. Separata enim erat prophetae conuersatio. & iniquorū ofendeatur aspectu. Hoc idem faciebat & moyses procul a castris multitudinis figens tabernaculū. Qđ cū fuisset ingressus. descendebat colūna nubis. & stabat ante hostium tabernaculi.

Non. n. ad pplm pfundi sermōis & difficilis lingue tu mitteris ad domū israhel neq; ad pplōs multos & ignoti sermōis quorū n̄ possis audire sermonē. Et si ad illos mittere te. ipsi audirēt te.

Quoniam illi ad te nolunt uenire. tu perge ad eos. Non. n. habent sani opus medico. sed male habentes. Neq; potes dicere non possum loq; ad eos quia linguae alterius sunt. & inuicem nobis barbari sumus: nec mutuū possumus audire sermonē. Quid loquar de uno populo? Si ad diuersas te mitteres nationes. tñ auctoritas & potentia mea. oēm difficultatez uinceret. Atq; utinam tēpus instaret quo ad oēs missurus sum nationes. quo & linguae daturus sum grās. ut prādicent apostoli mei. & totū mundū a diuersitate linguae. una fide meo subdant iugo. facilius illi audirent qđ pfundi sunt altiq; sermonis. & nihil hnt de leuitate iudaica. sed graui & solido ingrediūtur pede. & cū ignota sint linguae. nota fidei sunt. Vñ seqtur. Et si ad illos miterē te. ipsi audirent te. Deniq; postea misit. & oēs pauciter crediderunt. Vnde paulus & barnabas loquuntur ad iudaeos. Vobis quidem oportuerat prādicari uerbum dei. sed quia nolulistis suscipere sermonem. ecce conuertimur ad gentes. Et de centurione dicitur. Neq; in israhel tantam fidem inueni.

Domus aut israhel nolūt audire te: qđ nolūt audire me. **D**is qđpe dom⁹ israhel. attrita fronte est & duro corde.

Ne contristeris ait si te audire noluerit. Idcirco te nō audient. qđ me audire contēnunt. iuxta qđ & saluator aiebat. Qui uos nō recipit. me nō recipit. In qua parte liberūz monstratur arbitriū. & duae redduntur causae quare nō audiēt. Quia puerī iqt sunt uolūtatis. & attrita frōte: siue ut. lxx. uerterūt cōtētiōsi sūt. & subauditur: qđ saepe ad salutē puocati noluerūt audire

Ecce dedi faciē tuā ualentiorē facieb⁹ eorū. & frontē tuā duriorē frontibus eorū. Et adamantē & ut silicē dedi faciē tuā.

Domus israhel qđ attrita frontis & procacis audaciae & duro sit corde & scorpionibus cōparetur. Ideo dedi tibi uultū derisorū & frontē quae nullo pudore superetur. Ex quo discimus interdū grā esse dei impudentiae resistere. & cū locus poposcerit. frontē fronte contere. Hoc aut tribuitur. ne nra uerecūdia & humanus pudor ptimeat insidias emulorum.

Fili hominis omnes sermones meos quos loquar ad te assume in cor tuum. & auribus audi.

Iste est cibus uoluminis. & haec sunt uerba quibus pro diuersitate audientium. uel lamenta uel carmen. uel uhe. hominibus loquimur. Et tamen notandum qđ ante sermones dei in nostro corde condendi sunt. audiendiq; & intelligendi diligentius: & sic ad populum proferendi.

Vade ingredere ad domum transmigrationis: siue captiuitatem ad filios populi tui.

Et dñs noster uenit ad populū iudaeorū mittente patre: ut prādicaret captiuis remissionē: & impleretur in eo qđ scriptū est: ascendens in altū captiua duxit captiuitatē dedit dona hominibus.

Et assumpsit me spūs. & audiui post me uocē cōmotionis magne: bñdicta dñi glā de loco suo.

Deus de quo scriptum est. assumens mansuetos dñs. ipse assumit & prophetam qui non erat i carne sed in spū. & ambulans in spū carnis opera non implebat. Spiritus enim dei erat in eo. Quamobrem & terrena contēnens rapitur a spū & audit post se uocem cōmotionis magnae. prāteritorū obliuiscens & in futurū se extendens: ut inimicorum insidias post tergum relinqueret. Tale quid & in exodo legimus. quando pharao & omnis exercitus eius persequebatur israhel: & angelus in colūna nubis deseruit priora castra. uenitq; post tergū & tota nocte stetit inter israhel & aegyptios. ut pteritis aduersariis audiret israhel. Bñdicta gloria dñi de loco suo. Locus aut dñi est oīs in qb⁹ ho spiciū iuēit. Aut certe filius locus est patris sicut & pī loc⁹ ē filii dicēte dño saluatore. ego i patre. & pī i me. Hoc idē significat & micheas. Ecce dñs egrediet de loco suo. & descēdet sup excelsa terrae. & cōmouebuntur montes super eum. & ualles tabescent sicut cera a facie ignis. & sicut aqua quae defertur in praecipit. descendente enim domino saluatore & proficiente de patre. excelsa terrae mōtesq; commoti sunt & inferiora uallium liquefacta. Potest locus esse gloriae domini & lux inaccessibilis de qua & apostolus loquitur. Qui solus habet immortalitatem. & lucem habitat inaccessibilem: qđ prāterita iudicia domini animo reuoluimus audimus uocem post tergum cōmotionis magnae: qđ futura corde meditamur. auditur uox de prioribus & ex his quae ante sunt.

Liber primus. c. lli.

Et vocem alarum aialium percutientium alteram ad alteram. & vocem rotarum sequentium aialia. & vocem commotionis magne. iuxta hebraicum audiui post

Pro eo quod subditur. iuxta hebraicum audiui post
me vocem commotionis magne. & audiui vocem alarum aialium & vocem rotarum. addidere. lxx. & audiui vo-
cem alarum aialium percutientium alteram ad alteram. Et reliqua iuxta illud quod in exodo legitur. Et uidebat omnis
populus vocem dei: ut vocem quod ueniebat post tergum audierit propheta. quod autem ante se erat uiderit. Sed me-
lius & uerius est auditam uocem intellexisse quam uisam tam alarum percutientium se mutuo quam rotarum: de quibus su-
pra diximus. Et commotionis magne: quare dei ira super israel populum uenturam esse monstrabat.

Spiritus quoque leuauit me & assumpsit me: & abii amarus in indignatione spiritus mei. LXX.

Et spiritus eleuauit me & suscepit me. & abii sublimis in impetu spiritus mei.

Postquam eleuatus a spiritu est & assumptus ab eo. tunc in indignatione & amaritudine spiritus sui abiit: quo
ferebatur: intelligens indignationem dei: & quod significaret uisio mente pertractans. Siue sublimis ipso
spiritu sui impetu ferebatur. cupiens ire quo dominus imperabat. Spiritum autem eius non spiritum secundum: sed spiritum
hominis intelligamus: De quo in multis locis dicitur. Et in Esaia. De nocte consurgit spiritus meus ad te deus. trans-
ferturque propheta non ut quidam estimant in spiritu. sed in ipso corpore: quod & de abacuc. iuxta theodotionem legimus?

Manus enim domini erat mecum confortans me. Et ueni ad transmigrationem ad aceruum
nouarum frugum ad eos qui habitabant iuxta flumen chobar. & sedi ubi illi sedebant. & mansi
ibi septem diebus merens in medio eorum. LXX.

Et manus domini facta est super me fortis: & intraui ad captiuitatem sublimis. & circuiui habitan-
tes super flumen chobar: qui erant ibi: & sedi ibi. vii. diebus conuersans in medio eorum.

Pro eo quod nos uertimus aceruum nouarum frugum. aquila. simachus. & theodotio ipsa uerba posuere
hebraica thel abib quod lxx. transtulerunt sublimis & circuiui: melius esse credentes aliquid dicere quam
ponere quod lectori faceret questionem. Nos autem ab hebraeis didicimus thel abib significare quoniam noua fru-
menta uel ordeas congregantur: & post famem & penuriam antequam terantur in area spiritus cyborum: aliquam
repromittunt. Ita & israel paruus & tenuis qui habitabat in ripis chobar fluminis quasi reuiuiscens
ortus qui de terra sementem iudaici populi promittebat. Manus autem domini sit super prophetam con-
fortans eum. ut possit nomen speculatoris accipere & docere. Quod dicit septemque prius diebus uer-
satur inter eos uidens cuncta quae gererent. ut postea sciret quae postea corripere. Mceret autem siue
conuersatur in medio eorum. uidens scelera & iustam deo pro peccatorum iniquitate sententiam.
Pro eo quod nos diximus mcerens. & in hebreo scriptum est masim thedotio transtulit admirans
ut stuporem prophetae iniquitates eorum cernentis exprimeret. Aquilae uero secunda editio quae
hebrei cataarbian nominant transtulit idest quiescens & seorsum positus: ut fuisse
se quidem se in medio captiuorum. sed ab eis separatam mente monstraret.

Cum autem pertransissent septem dies. factum est uerbum domini ad me dicens: Fili hominis. specu-
latorem dedite domui israel: & audies de ore meo uerbum: & annuntiabis eis ex me.

Qui speculator futurus est & dei uerba populo narraturus. multo tempore debet quiescere: & dolere ad
ea quod uideat: nihilque habere eorum in conscientia quae in aliis correpturus est.

Si dicente me ad ipsum morte morieris non annunciaueris ei neque loquar fueris ut reuertat a
uia sua impii & uiuat. ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua
requiram. Si autem annunciaueris impio & ille non fuerit conuersus ab iniquitate & a uia sua im-
pia ipse quidem in iniquitate sua morietur. tu autem animam tuam liberabis.

Duo sunt impii siue iniqui. ut lxx. transtulerunt. Vnus qui nihil audit a speculatore & in sua im-
pietate moritur cuius sanguis de speculatoris quaeritur manibus. Alter cui speculatur annunciat &
ille audire contemnens suo uicio moritur: ita dumtaxat ut speculator a culpa alienus sit. Ex quo in-
telligimus ideo dominum impio comminari & dicere morte morieris. ut auertatur a uia sua im-
pia & uiuat. Cominatio enim non in homines. sed in peccata est. Nec in eos qui conuertuntur a ui-
tiis. sed qui in peccato permanent. Magnaque discrimen est dei tacere sermones. ob triplicem causam.
Vel propter timorem: uel propter pigritiam. uel propter adulationem. Vnde & Esaia. Vhe inquit mihi misero.
quia tacui. Quodque sequitur. tu autem animam tuam liberaisti illud apostolicum sonat. Si cuius opus arserit
dandum patietur. ipse autem saluus erit. sic tamen quasi per ignem: Ut probet utrum speculator externus
a causa sit mortis eius qui perit an teus. Opus enim magistri salus discipuli est.

Sed & si conuersus iustus a iustitia sua fecerit iniquitatem: ponam offendiculum coram eo. Ipse
morietur quia non annunciaueris ei. in peccato suo morietur: & non erunt in memoria iustitiae eius quas
fecit. sanguinem uero eius de manu tua requiram. Sin autem tu annunciaueris iusto ut non peccet
iustus & ille non peccauerit. uiuens uiuet quia annunciaueris ei. & tu animam tuam liberaueris.

Sicut impios uel iniquos duos legimus. unum qui non audiuit & periit alter qui audiuit & perseuera-
uit in nequicia. sic duo iusti sunt. unus qui non audiuit & periit alter qui audiuit. & conuersus ad poeni-
tentiam saluauit animam suam. Notandumque quod possit iustus cadere. & si habuerit magistrum ad meliora
conuerti. & bona igitur opera indigent assiduo praepatore: ne lassus ab optimo cursu retrahat pe-
dem. Et impius quidem uel iniquus si conuersus non fuerit. in impietate & iniquitate sua morietur
iustus autem si fecerit impietatem atque peccatum non statim moritur sed ponitur offendiculum coram eo
siue tormentum

Super Ezechiel.

sue tormentum: & ut theodotio dixit infirmitas: ut torquatur & planam viam non inueniat & intelligat se languidum. De quibus & apostolus dicit. Ideo infirmantur multi apud uos, & dormiunt multi. Prodest enim iusto intelligere delictum suum conscientiaque tormentum. & dicere cum psalmista. Conuersus sum in erumna mea, dum mihi infigitur spina. Et quomodo impio non sunt obuia iniquitates si auertatur a uia sua impia & uiuat. sic iusto non prosunt antiqua iustitia. si nouis facinoribus opprimatur. Quod autem intulit ipse morietur quia non annunciauit ei. subauditur potuisse eum uiuere si speculator magisterque docuisset.

Et facta est ibi sup me man⁹ dñi. & dixit ad me: Surgēs egredere in cāpū & ibi loquar tecum.

Quod ex hebreo transtulimus ibi. & in. lxx. non habetur. significanter positum est. nec dubiū quē locum significat. Supra enim legimus. & ueni ad transmigrationem ad aceruum nouatum frugū ad eos qui habitabant iuxta fluuium chobar. Recteque ei qui dixerat sedi. iubetur ut surgat. Et quia ingressus fuerat ad transmigrationem. audit egredere non in confragosas ualles non in præruptas rupes. sed in campi latitudinem. quæ possit capere gloriam domini. Vnde & corynthis dicitur. Dilatamini. Quando ingreditur ad captiuos de quibus dictum est q̄ insaniant & persequantur eum. forti manu indiget ut possit resistere. & furorem persequentium sustinere. Quando autem ingreditur in campum. Fit quidem super eum manus domini. quia absq̄ illius adiutorio exire nō poterat. sed nō additur fortis. Ad uidendam enim gloriam dei non ad pugnandum egreditur. Et hoc animaduertendum q̄ in medio captiuorum sedentium. ipse sedens propheta gloriam domini non uiderit.

Et surrexi & egressus sum in campum & ecce ibi gloria domini stabat quasi gloria quam vidi iuxta fluuiū chobar.

Subente domino ingreditur & iubente egreditur sedetque cum sedentibus quia stantem illum numerus captiuorum audire non poterat. Egressusque in campi latitudinē uidit stantem gloriam domini quam prius uiderat ambulantem & eleuantem se & inter dum stantem. Quia iuxta fluuium sæculi huius chobar qui interpretari potest grauissimus gloria cernebatur: qđ significat omnem mundi huius gloriam præterfluere: & gradum stabilem non habere. Gloria autem domini stans & perseverans cum stante propheta uidetur in campo. quæ in medio captiuorum nec stare poterat nec uideri.

Et cecidi in faciem meam: & ingressus est in me spūs & statuit me super pedes meos. & locut⁹ est & dixit. ad me. Ingredere & includere in medio domus tue.

Stantem gloriam dñi ferre non sustinens cecidit in faciem suā. ut ab ingrediente in eum spū leuaretur. Qui spūs statuit eū super pedes suos. & loquutus est dicens. Intra & includere in medio domus tue. Et est sensus. Quia corroboratus es aspectu dñicæ maiestatis nullū timeas. nec aliquē pertimescas. sed reuertere in domū tuam. uel ad necessitates corporis ut quidā putant. uel in signum futuræ obsidionis. Et quomodo Esaias discalciatus & nudus trium annorū captiuitatē & nuditatem populi nunciauit. ita & tu clausus domo opere ipso propheta uicinam obsidionem urbis Hierusalem.

Et tu fili hoīs. ecce data sunt super te vincula & ligabunt te eis. & non egredieris de medio eorum: & linguam tuam adherere faciam palato uel gutturi tuo. & eris mutus nec ut vir obiurgās. quia domus exasperans est.

Quod in domo clauditur. q̄ uinculis alligatur. q̄ non egreditur ad eos inter quos habitat sed inter multitudinem captiuorum solitudinem carceris patitur ut supradixi obsidionis indicium est. Quod clausa hierusalem atq̄ circumdata ab exercitu chaldæorum nullum habitantium foras exire permittet. Hæc est olla de qua Hieremias loquitur: & ipse hic propheta in consequentibus in qua carnes populi consumuntur. Quod autem lingua prophetæ palato uel gutturi cohæret: & mutus effectus auctoritatem non habet increpantis. causa perspicua est. quia inquit domus exasperans est. Et est sensus. Tātæ sunt amaritudines & tantæ aduersus deum contentiones. ut obiurgantem non mereantur audire. Ex quo perspicuum est ubi multitudo fuerit peccatorum. indignos esse peccantes qui a domino corrigantur.

Cum autem locutus fuero tibi aperiam os tuum & dices ad eos. Hec dicit dominus deus: q̄ audit audiat & qui quiescit quiescat. quia domus exasperans est.

Illud q̄ in ecclesiaste legimus tps tacendi & tempus loquendi. etiā in sermone prophetico cōprobatur. q̄ eiusdē sit sapientiæ & tacere & loqui pro tpe: & dare cōseruis in tpe suo cibaria. Vnde & Esaias ad populum non credentē. Tacui. nunqd semper tacebo: dicit dñs. Qui igitur ob multitudinem peccatorum diu clausum os tenuit. quia uidit aliquos posse conuerti de quibus dictum est: qui audit audiat. & qui a malis quiescit quiescat & desinat: idcirco aperto ore & non propria uoluntate: sed domini iussione loquitur ad populum. Id autē q̄ nos posuimus qui audit audiat. & qui quiescit quiescat pro quo. lxx. interpretati sunt qui audit audiat: & qui incredulus est incredulus sit: scđa aquilæ editio ita transtulit. Qui audit audietur: & qui relinquit relinquetur. Et est sensus. Qui habet dabitur ei. qui autem non habet etiam id qđ uidetur habere auferetur ab eo.

CAPITVLVM: IIII.

Et tu fili hominis sume tibi laterem & pones eum coram te. & describes in eo ciuitatem Hierusalem & ordinabis aduersus eam obsidionem & edificabis munitiōes & compotabis aggerem. & dabis contra eam castra: & pones arietes in giro.

Liber Primus. c. iiii.

Sicut prius diximus intra & includere in medio domus tuæ. & ecce data sunt super te vincula & ligabunt te & non egredieris typum esse prophetam futuræ obsidionis urbis Hierusalem. ita nunc geometrica iubetur in latere arte describere. ipsumque poni in conspectu prophetæ. ut postquam descripserit in puluere Hierusalem: omnem aduersum eam pingat obsidionem. adumbrans munitiones & comportatos aggeres. & coronam uallantis exercitus. & Arietes in circuitu. per quæ omnia urbes capi solent. Munitiones dicuntur quibus urbs clauditur: ne quis obsessorum possit effugere. comportati aggeres quibus uallum fossæque compleretur. Castra militum custodiæ per circuitum. Arietes quibus muros fundamenta quatiantur & lapidum iunctura dissoluitur. Hoc autem dicitur. ut significetur urbis Hierusalem sub sedechia rege uicina captiuitas. cuius anno. xi. & rex & ciuitas capta est. Pro latere qui græce dicitur genere foeminino symachus manifestius interpretatus est quæ nos laterculum & abacum appellare possumus. In cuius puluere solent geometræ .i. lineas radiosque describere. Ex quo quidam uolunt non absurdum esse etiam huius doctrinæ habere scientiam: illa exempla replicantes quod Iesus filius nauæ exploratores miserit qui terram describerent. quæ proprie uocatur geometrica: Et angelus in zacharia habuerit funiculum geometricum ad Hierusalem metiendam. Et quod nunc iubetur propheta Hierusalem in puluere describere: quæ apud eos proprie appellatur Possumus laterem & in fugillationem israhelis accipere. quod in luto & latere feruerit pharaoni. Siue ut urbs quam putabant esse firmam & inexpugnabilem fragilissimo lateri compareretur. qui ad tactum aquæ ilico soluitur. ut de qua prius dictum est. nunquid petra durissima uel deserti mons est filia syon. uertatur in laterem qui inundatione babylonia corrumpatur. iuxta illud quod scriptum est. Propterea adducet dominus super uos aquas multas & fortes. regem assyriorum.

Et tu sume tibi sartagine ferream. & pones eam murum ferreum inter te & inter ciuitatem & obfirmabis faciem tuam ad eam. & erit in obsidione: & circundabis eam. Signum domui israhel est.

Quod supradiximus & ipsum prophetam & descriptionem lateris munitionibus aggere arietibusque circundanti in signum præcedere obsidendæ Hierusalem. hoc nunc manifestius dixit post multa quæ media sunt. Signum est domui israhel. Sartago ferrea quæ instar muri inter prophetam & urbem ponitur. grandem iram demonstrat dei: quæ nullis præcibus fatigetur. nec flectatur ad misericordiam. Sicut. n. omnia metalla ferrum domat nihilque eo durius est. sic incredibilia scelera Hierusalem deum natura mollem. suo uicio fecerunt esse durissimum. Sartago quoque dicitur medius inter populum & deum murus oppositus. ut ostendat omnem multitudinem in breui esse frangendam: redigendamque ad nihili. Offinitio autem uultus contra urbem seueritatis indicium est iuxta illud quod alibi scriptum legimus. Facies domini super facientes mala. ut disperdat de terra memoriam eorum.

Et tu dormies super latus tuum sinistrum. & pones iniquitates domus israhel super eum. numero dierum in quibus dormies super illud. & assumes iniquitates eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum numero dierum trecentos & nonaginta dies. & portabis iniquitates domus israhel. Et cum compleueris hec. dormies super latus tuum dextrum secundo. & assumes iniquitatem domus iuda. xl. diebus. Diem pro anno. diem inquam pro anno dedi tibi.

Quærimus qui sint anni. cccxc. qui pro diebus totidem supputentur. quibus in sinistro latere propheta dormierit uinctus atque constrictus. ita ut in latus se alterum non moueret. captiuitatem & miserias .xx. tribuum idest israhelis ostendens. Et qui alii. xl. anni quibus pro iuda & iniquitatibus eius in dextro iacuerit latere. siue ut narrat sancta scriptura dormierit. De israhel hoc dicendum est quod sub rege faceæ filio romeliæ. qui undeuicesimus regnauit in israhel annis. xx. uenit theglat falasar rex assur & coepit & habet domum maacham & ianoë & cædes. assor & galaad uniuersam terram neptalitz & transtulit eos in assyrios. Post quæ regnauit in israhel Oseæ filius hela annis nouem. Captusque est cum omni samaria a salmanasar rege assyriorum & translatus in elam & abor fluuius goram in ciuitatibus mædorum. Sexto autem Ezechia regis anno ut sancta regum narrat historia. captus est Oseæ. A quo si per ordinem supputemus quot annis israhel fuerit in angustia & iugo præssus captiuitatis. sic inuenire poterimus. A sexto anno usque ad. xx. annum tot. n. ezechias regnauit annis supputantur anni. xxiiii. Cui successit manases. regnauitque annis. lv. Post hunc amon regnauit annis duobus. Post quæ Iosias annis. xxx. & duobus. Cui successit ioachim qui & heliachim cognominatus est: & regnauit annis. xi. Postquem ioachim cognomento lechonias. qui statim ductus est in captiuitatem. regnauitque pro eo sedechias annis. xi. sub quo capta est hierusalem templumque destructum. Fiunt itaque a prima captiuitate israhel quæ facta est sub rege faceæ usque ad. xi. annum sedechia quo templum desolatum est. anni. clxiiii. A secunda quando captus est Oseæ & omnis subuersa samaria anni. cxxxv. Fueruntque desolationis templi anni septuaginta. Qui additi primæ captiuitati. faciunt annos. cc. xxx. & quattuor. In secundo enim darii regis persarum anno templum extructum est a zorobabel filio salathiel. & iesu filio iosedech. prophetantibus aggeo & zacharia: qui regnauit annis triginta sex unoque sublato adducuntur anni eius. xxxv. Postquem regnauit xerxes filius darii. annis. xx. Postquem arcabanus mensibus. vii. Et xerxes qui cognominabatur maraset annis quadraginta. Postquæ xerxes mensibus duobus. & sogdain mensibus. vii. Cui successit darius cognomento notus qui regnauit annis. x. & viii. Postquæ artaxerxes cognomento memordarii & pansatidis filius regnauit annis. xl.

Super Ezechielem.

annis. xl. qui ab hebreis assuer⁹ appellatur: sub quo mardochei & hester narratur historia qñ omnis populus iudæorum de mortis periculo liberatus, recepit pristina libertatē. Fuitq; a scdo anno darii usq; ad extremū assueri. anni. clv. mēses. iiii. Qui additi supioribus annis. ccxxxiii. faciūt annos. ccc lxxxviii. & menses. iiii. Dextri aut lateris dormitio. i. annorum. xl. facile supputatur. Post heliachin. n. qui cognominatus est ioachim. regnavit filius eius ioachim cognomēto lechonias. mēsisbus tri- bus. Quo regnante ascenderūt serui Nabuchodonosor regis babylonis. ad ciuitatē. Cum serui eius oppugnant eā. Et egressus est ioachim rex iuda ad regē babylonis ipse & mater eius & serui ei⁹ & principes eius. & eunuchi eius. & suscepit eū rex babylonis anno. viii. regni sui. & protulit inde oēs thesauros domus dñi & thesauros domus regie. & post paululū & transtulit oēm Hierusalē & uni- uersos principes. & oēs fortes exercitus decem milia in captiuitatē. & oēm artificē & sutorē. nihilq; relictū est. exceptis paupibus populi terræ. Quo capto cū infinita populi multitudine & cunctis opi- bus Hierusalem regnavit sedechias annis. xi. sub quo capta urbs tēplūq; destructū est. Cui⁹ solitudo usq; ad scdm darii annū permansit annis. lxx. Tricesimo aut desolatiōis tēpli anno cirus regnavit in pñs. subuerso Astiage rege mædoꝝ. Qui iuxta prophetiā Esaia: quinquaginta ferme hoīum milia de tribu iuda remisit in Hierusalē. & uasa tēpli q̄ Nabuchodonosor asportauerat & cætera q̄ esdræ narrat historia. Sicut igi in israhel hoc est decē tribubus a faceæ rege israhel sub quo salmanasar isra- helitici populi multa uastauit usq; ad. xl. annū assueri supputamus annos. cccxc. qñ uniuersi iudaici populi persecutio mitigata est: sic a primo anno lechonix qñ magna pars hierusalē translata ē in babylonē usq; ad primū cyri regis persarū annum supputantur anni. xl. sub quo iudæoꝝ laxata ca- ptiuitas est. & libertas populo reddita. Quidam. cccxc. annos israhelis. & xl. iudæa iungentes. faciūt annos. cccxxx. & uolunt eos impleri a baptismo saluatoris usq; ad consumationem mundi. Alii uero & maxime iudæi. a secundo anno Vespasiani qñ Hierusalem a romanis capta templūq; subuer- sum est. supputari uolunt in tribulatione & angustia & captiuitatis iugo populi constituti annos q̄- dringentos. xxx. & sic redire populum ad pristinum statum. ut quō filii israhel q̄dringentis. xxx. ānis fuerunt in ægypto sic: & in eodē numero finiatur extrema captiuitas: Scriptumq; esse in exodo. Ha- bitatio autem israhel qua habitauerunt in terra ægypti anni quadringenti. xxx. Et iterum. Factum ē post annos. cccxxx. egressus est omnis exercitus dñi nocte. Satisq; miror cur uulgata exemplaria cē- tum nonaginta annos habeant. & in quibusdam scriptum sit. cl. cū perspicue & hebraicū & aquila symachusq; & theodotio. cccxc. annos teneant. & apud ipsos. lxx. qui tamē non sunt scriptorum ui- tio deprauati idem numerus reperiatur. Difficilimam quæstionem & ne dicam superbe a nullo ex- planatam non tam nostri scientia quam dñi gratia exposuisse nos credimus. impleto illo q̄ ipse pol- licitus est. Quærite & inuenietis perite & accipietis pulsate & aperietur uobis. Qui autem uoluerit supputare a prima captiuitate quæ facta est sub manu filio gaddi rege israhel. qui regnavit in samar- ria annis. x. quando uenit phul rex assyriorum in terra israhel: & mille talenta accepit argenti & post eum alios duos annos faceæ quos regnavit i israhel inueniet. xxviii. anno regis assueri compleri. ccc xc. annos quādo hester fertur historia. Quod & credibilis est: Neq; enim finito imperio assueri. sed adhuc regnante eo. israhel iugum grauissime seruitutis abiecit.

¶ Et ad obsidionem hierusalem conuerter faciem tuam & brachium tuum erit extentum & pro- phetabis aduersum eam. LXX.

¶ Et ad conclusionē hierusalē parabis faciē tuā. & brachiū tuū roborabis. & pphetabis sup eā.

¶ Præparatione uultus opus est ac robore & confirmatione extenti brachii atq; nudati. ut non so- lum uoce sed & gestu & habitu prophetantis. urbs obsidio demonstretur.

¶ Ecce circundedi te uinculis & non te conuerter de latere tuo in latus alterz donec cōpleas dies obsidionis vel conclusionis tue.

¶ Sinistræ ptis. quia sine templo in noticia dei fuerat in samaria delegantur israheli. dextræ uiduæ: in qua dei cultus & religio. Et notandum q̄ in altero sit poena peccatium. in altero uirtutis exercitatio. Nec conuertit se de altero in alterum latus. ut nul- la cruciatuum requies indicetur. donec impleatur supradictorum dierum perfecta conclusio. Quod dies prophetæ: hoc annus est patientibus. Et quos annos putabat laban. iacob erant quasi pauci di- es. Non solum autem in suppliciis uarietas est pro diuersitate meritorum. sed in bonorum quoq; re- tributione agni in dextera. & edi stant in sinistra. Vnde & in alio loco scriptum est. Cor sapientis in dextera eius. cor aut stulti in sinistra. Alia sunt dñi uincula qbus ligamur in salutē. alia diaboli qbus decē & octo annis ligauerat mulierē in euāgelio. Vñ & funibus peccatoꝝ suoꝝ unusq; cōstringi- tur. Quæ soluit dñs per typū lazari suscitati. qui fasceolis & institis uinctus iacuerat in sepulchro.

¶ Et tu sume tibi frumentū & ordeū & fabam & lentē & milium & uiciā. & mites ea in vas vnum. & facies tibi panes numero dierū quibus dormies super latus tuū. Trecentis & nonaginta die- bus comedes illud: Cibis aut tuus quo uesceris. erit in pondere. xx. stateres in die a tpe vsq; ad tps comedes illud. & aquā in mēsurā bibes sextā partē hin. A tēpore vsq; ad tēpus bibes illud. & quasi subcinericiū comedes illud: & stercore humano opertes illud in oculis eorum.

¶ Quam nos uiciā interpretati sumus. pro quo in hebreo dī chasamin. lxx. theodotioq; posuerūt quā alii auenam alii sigalā putant. Aquilæ autem prima editio & symachus siue

Siclus .i. Semuncia
cin lod.

Interpretati sunt. Quas nos uel far. uel gentili italiae panoniaeque sermone spicam spelatque dicimus. In uas quoque. lxx. addidere fictili. Iubetur autem propheta famem futuram & inopiam populi israel ope demonstrare. Sicut. n. in regem omnium penuria non quaeritur ciborum diuersitates & deliciae: sed quo uenter impleatur. sic nunc propheta frumentum & ordeum. fabam lentem & milium auenaeque mittit in unum uas facitque. cccxc. panes quos per singulos dies comedat. Qui panes habent uicenos siclos. i. stateres. Siclus autem. i. stater habet dragmas quattuor. Dragma autem octo latinam unciam faciunt. ita ut unus panis decem uncias habere dicatur. Quo trahitur magis anima quam sustentatur. sterilitate cibi aqua auget sterilitas. Sexta .n. parte mensurae hebraicae quae appellatur hin iubetur per singulos dies bibere: Porro hi duos chous atticos Him facit. Quos nos appellare possumus duos sextarios italicos. ita ut hi mensura sit iudaici sextarii nonaginta castrensis. cuius sexta pars facit tertiam partem sextarii italici. Quibus & potus iuxta inclitum oratorem non uires tribuit. sed morte prohibet. Quod autem dicit a tempore usque ad tempus comedes uel bibes illud a uespere usque ad uesperam significat. licet quidam male ab anno usque ad annum intelligi putent. Ipsique panes instar ordeacii panis subcinericii fiant. Diciturque ei ut humanum stercore operiat eos non ignorantibus his qui comessuri sunt: solet quippe in scythia miseriae temperare. sed uidentibus & in oculis eorum. ut ante aspectus horrorem quam gustus nausiam sustineat. Notandum quoque quod iuxta numerum dierum sinistri lateris. cccxc. subcinericii panes iubeantur fieri & per singulos dies comedi. & de. xl. diebus dextri lateris panibus oino taceatur. ut occulte sancta scriptura insinuet non eandem poenam populi peccatoris si tantam notitiam habeat dei: & eius qui a religione ueri dei discesserit. Possumus autem & hoc dicere iuxta intelligentiam spiritualem quod iudaicus populus post offensam dei usque hodie subcineritios panes comedat: mixtos frumento ordeo. faba. lentemilio & auena. Quorum alter hominum. alter iumentorum cibus est. In eo quod uidetur in unum deum credere habent aliquid & frumenti. Quod autem filium negant. ordeo iumentorum pascuntur & fabis. quibus comeditum uenter inflatur. & mens opprimi dicitur. in tantum ut pitagoreis quoque cibus detestabilis sit. Propter lentem Esau primogenita perdidit. Milium rusticorum & agrestium & altilium cibus est auena siue uicia & holera bruta pascuntur animalia. Quod autem scribitur iuxta. lxx. helias fugiens Hiezabel inuenisse panem subcinericium persecutionis & poenae signum est. Unde & a coruis pascitur: ut quia cibum non inuenerat in israel. nationum quae immundae erant pasceretur alimentis. Lex quoque ipsa quam legunt & non intelligunt subcinericius panis est. & apertus humano stercore. Quamobrem & Paulus apostolus lucra legis & pristinorum caeremoniarum obseruantiam: dicit se habuisse sicut stercore ut christum lucrificeret.

Et dixit dominus. Sic comedent filii israel panem suum pollutum inter gentes ad quas eiciam eos: Et dixi ah ah ah dominus deus ecce anima mea non est polluta & morticinum & laceratum a bestiis non comedi ab infantia mea usque nunc: & non est ingressa in os meum: omnis caro immunda. Et dixit ad me. Ecce dedi tibi fimum bouum posterioribus humanis. & facies panem tuum in eo.

Prophetas iuxta zachariam uiros esse portentos. quod suis opibus futura portendant. & de quibus loquitur deus. In manibus prophetarum assimilatus sum. in multis locis creberrime legimus. Sicut igitur Ezechiel panem comedit in stercore. sic & filii israel uel omnis populus iudaorum. siue ut alii putant. x. tribus comedent panem pollutum in nationibus licet ad eos non sit comminatio qui iam eiectioni sunt: sed ad eos qui eiciendi de terra repromissionis. Quod cum propheta didicisset. iuxta aquilam tertio detestatus est ah ah ah. Iuxta symachum uero & lxx. respondit quod latinae diuinae nequaquam Pro quo theodotio transtulit. o domine deus. Nec putemus eum contradicere domini imperio: sed causas redde immo deprecari. cur hoc non facit. Denique impetrat quod rogauit: & sententiae austeritas mitiori imperio temperata est. Quaeritur cur Ezechiel facilius renuerit: & Osee scorto statim fuerit copulatus nec contradixerit. immo responderit castum habere se corpus. neque commixtione meretricis debere maculari. dicente apostolo. Qui adharet meretrici unum cum ea corpus efficitur: Ex quo ostenditur figuram fuisse synagogae uel ecclesiae. non uere iuxta litteram perpetratum. Quod ipsum exponentes plenius differuimus. Morticinum dicitur quod absque effusione sanguinis amittit uitam & in quo moritur anima laceratum a bestiis: quod graecum appellatur Quod autem per humano stercore bouum conceditur fimum. leuiores significantur mala. dum iubentur quidem costum in bubulo stercore comedere panem: sed ab humano stercore longe esse immundicia. Et usque hodie in populo iudaorum seruatur ista sententia: ut non comedant panem suum in humano stercore. Neque. n. idolis seruiunt: nec uaria demonum portenta uenerantur. sed in fimo bubulo: dum omnia propter carnem & uentrem: & terrae huius bona operantur. secundum quod dicit. Qui fecerit ea. uiuet in eis. Nos autem terrena contemnimus. & non solum humani stercore calcamus cibos: ac terrenas delicias: putamus esse pro nihilo. Sed comedimus panem qui de caelo descendit: & fruimur illo cibo de quo psalmista decantat: Panem angelorum comedit homo immo nequaquam aegyptiis carnibus sed mannae tenuitate uiuentes.

Et dixit ad me. Fili hominis: ecce ego conteram baculum panis in hierusalem. & comedet panem in pondere & in sollicitudine: & aquam in mensura & in angustia bibent. ut deficientibus pane & aqua corruat unusquisque ad fratrem suum. & contabescant in iniquitatibus suis.

Verbum hebraicum prima aquila editio baculum secunda & symachus theodotioque id est firmamentum interpretati sunt. Quod autem ope futurum esse monstrauerat. & sermone de monstrat

Super Ezechielem.

monstrat. omnisq; sinistri & dextri lateris dormitio & subcinericii panis sexq; specieꝝ uarietate cōmixti mundi mala significans illo tendit ut inediā ciborū in Hierusalem & aquæ penuriā incredibilem protestetur. ita ut unusquisq; corruat ad frēm suum ab alio auxiliū sperans q̄ in se esse non puidet. Naturæ. n. hoīum est. ut p̄mentibus malis & angustiaꝝ pondere. in pximo magis quā in se habeant fiduciā. contabescuntq; in iniquitatibus suis. dū pro iniquitatibus cuncta patiuntur. Vereorq; ne ista panis contritio. ēt in nr̄a inueniatur Hierusalē. in qua uisio pacis cernitur. quem conterit dñs qñ irascitur. & indignos suo iudicat pane. Atq; utinā saltem in pondere eū & sollicitudine mereamur accipere. & atente lingua iā nimia siccitate extremus lazari digitus irroret. Deficiente autē pane & aq̄ ecclesiæ corruet uir contra fratrem suū. & ubiq; discordia est. scindentibus nobis xp̄i tunicā quam nec milites in passione saluatoris scidere ausi sunt. & cōtabescuntibus in iniquitatibus nr̄is dū dei iustitiā non habemus. Scriptū est in Hieremia. q̄ paruuli. i. uulgi petierint ecclesiæ panē. & non fuerit qui eis frāgeret. Paulus uero q̄ uir ecclesiæ erat & sciebat xp̄m panes fregisse legales. ac dedisse discipulis erogādos. loquitur cōfidenter. Panē quē frāgimus nō ne cōicatio est corporis xp̄i. Baculūq; uel fortitudinē panis comedere nō possunt q̄ lacte infantia indigēt. nec ualeāt accipere solidū cibū. Nihilq; ita uescantis animum roborat quō panis uitæ. de quo scriptum est. Et panis confirmat cor hominis.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

Secundi explanationum in Ezechiel uoluminis ouirgo christi Eustochium istud exordium est.

CAPITVLVM. V.

Tu fili hoīs sume tibi gladiū acutum quasi nouaculā tonsoꝝ sine radentes pilos. & trabe p̄ caput tuū & barbā tuam. & assumes tibi staterā ponderis & diuides eos. Tertiā partem igni cōbures in medio ciuitatis iuxta cōpletionē dierum conclusionis. & tertiā partem concides gladio in circuitu eius. Tertiā uero aliam disperges in uentū. & gladiū nudabo post eos. Et sumes inde paruū numex. & ligabis eos in sumitate pallij. & ex eis rursus tolles & picies in mediū ignis & cōbures eos. Ex eo egrediet ignis in oēm domum israhel.

Pro tribus ptibꝝ capilloꝝ & pilorū. q̄rū una cūburitur in medio ciuitatis. alia conciditur gladio in circuitu eius. tertia uento huc illucq; rapienda dispergitur. de qua parum assumitur & ligatur in ora pallij. & rursus modicū qd̄ partis tertiæ emittitur in ignē. de quo egreditur flāma in oēm domū israhel. lxx. q̄tuor ptes interpretati sūt. cūq; dixissent quartā ptē igni cōbures i medio ciuitatis. & q̄tā cades gladio i circuitu ei. & q̄tā dispges in uentū. q̄a remanebat eis q̄tra ps alia. addiderunt de suo. Et quartā partē assumes. & cōbures eā in medio ciuitatis. quasi nō sit ipa q̄ prima & aliud qd̄ in prima dixerat. aliud in ista quæ addita est. Deniq; & in consequentibus capilloꝝ in tres partes diuisorū ipse dñs edisserit prophetiā dicens. Tertia tui pars peste morietur. & fame consumetur in medio tui. famē & pestilentia ignem esse significans. & tertia tui pars gladio cadet in circuitu tuo foris cades ac bella describens. Tertiam uero inq̄t partē tuam in oēm uentum dispergam. eos esse demonstrans qui ducendi sunt in captiuitatem. Post quos dicit se nudare uel effundere gladium suū. ut nec captiuitas nouissimū sit malorum. sumereq; de ipsis dispersis atq; captiuis & ligare in sumitate pallij sui eos qui de captiuitate redituri sunt in hierusalē. & ex ipsis quoq; tollere aliquā partem. & igni flāmaq; consumere. significans macedonas sub qbus habitatores iudeæ & p̄cipue Hierusalē dura p̄pessi sunt. Qd̄ autē dicit ex eo. i. populo iudeorū siue iuxta. lxx. ex ea. ut subaudiatur urbe hierusalē egredietur ignis in oēm domū israhel. machabeorū narrat historia q̄ qdam pars iudeorū se tradiderit antiocho epiphani. & eū ad p̄secutionē populi concitauerit. & multa alia quæ in eadē scribuntur historia. & in Iosephi uoluminibus p̄cipueq; dissensione hircani & alexandri per quorū occasionem consul Pompeius cepit Hierusalem & romanæ ditiōi subdidit posteaq; sub tito & Vespasiano urbs capta. templūq; subuersum. Et post quadraginta annos sub helio adriano usq; ad solum incensa ciuitas atq; deleta est. ita ut pistrinum quoq; nomen amiserit. Quomodo autem in Cæsarie & barba pulchritudinis ac uirilutis indicium est. quæ si radantur scēda nuditas apparet. & uniuersi corporis pars extrema atq; ut dicam emortua in capillis atq; pilis est. ita Hierusalem & populus eius emortuus & a uiuo dei corpore separatus. fami ac pestilentia & cadi & gladio captiuitati ac dispersioni traditur. De qua dispersione sub figura capillorum aliqua pars ligata in sumitate pallij. ut modicum quid rursus tradatur incendio de quo infinita flamma ac p̄ene uniuersa deuastans. egreditur in omnem domum israhel.

Hec dicit dominus deus. Ista est Hierusalē in medio gentiū posui eā. & in circuitu eius terras contempsit iudicia mea ut plus esset impleta quam gentes. & p̄cepta mea ultra quam terre quæ in circuitu eius sunt. Iudicia enim mea proiecerunt. & in p̄ceptis meis non ambulant.

Hierusalem in medio mundi sitam hic idez propheta testatur. umbilicū terræ eā esse demonstrās. Et psalmista natiuitatē exprimens dñi. ueritas inquit de terra orta est. Ac deinceps passionem operatus est inquit salutem in medio terræ. A partibus enim orientis cingitur plaga quæ appellatur asia. A partibus occidentis eius quæ uocatur europa. A meridie & austro libia & aphrica. A septentrione

Liber Secundus. c. v.

scitis armenia atq; persida. & cunctis ponti nationibus. In medio igitur gentium posita est. ut quia erat notus in iudaea deus & in israhel magnū nomen eius. oēs in circuitu nationes illius sequeretur exēpla quæ gentiū circa se positarum impietate secuta. uicit etiā ipsas in scelere suo. Quod pulchræ interpretatus est symachus. Hæc ingens Hierusalem quā in medio nationū posui. & circa eā regiones commutauit iudicia mea impietatibus quas didicit agentibus. & iustificationes meas regionibus quæ sunt in circuitu eius. quia legitima mea & in iudiciis meis non ambulauerunt. Illud autem quod dixere lxx. iustificationes meas iniquæ ex gentibus & legitima mea de regionibus quæ sunt in circuitu eius non habere consequentiam. etiā me tacente perspicuum est.

¶ Idcirco hec dicit dñs deus. Quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt: in preceptis meis non ambulastis: & iudicia mea non fecistis. & iuxta iudicia gentium que in circuitu uestro sunt estis operati. ideo hec dicit dominus deus. Ecce ego ad te & ipse ego faciam in medio tui in oculis gentium iudicia: & faciam in te quæ non feci: & quibus similia ultra nō faciam propter omnes abhominaciones tuas.

¶ Pro eo quod nos interpretati sumus quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt. symachus transtulit quia multitudo uestra fuit ex gentibus quæ in circuitu uestro sunt. Aqlæ secunda editio. eo quod numerati estis in gentibus quæ in circuitu uestro sunt. Porro. lxx. quæ occasio uestra de gentibus quæ in circuitu uestro sunt. Et est sensus. uel supasse Hierusalem sceleribus suis cunctas in circuitu nationes uel multitudine eius nō populū israhel. sed turbā ceterarū gentiū esse dicendā. Aut certe in numero ceterarum gentium quæ in circuitu eius sunt eos esse conuersos. siue oēm occasionem habuisse de gentibus quas magis in bonā partē docere debuerunt. Quid inquit causer quod in preceptis meis nō ambulaueritis. & iudicia mea nō feceritis. cū etiam oēs in circuitu nationes uiceritis scelere uestro. & non feceritis quæ illi naturali lege scripta in cordibus suis sæpe fecerūt Idcirco nō per angelos neque per aliquos ministros. sed ipse ego faciā in te iudicia uidentibus cunctis. quæ ante te non feci. & ultra non faciā. Dicens iudicia. ostendit sententiæ ueritatē. ne ira mensurā peccatorum uideatur excedere. Nec fecit in ulla natione talia. qualia fecit in Hierusalem. quia seruus qui non uult uoluntatē dñi sui & non facit eā. uapulabit multa. potentesque potenter tormenta patientur. Et si milia inquit ultra non faciā. Pulchræ dixit similia non faciā. Multo. n. post interfectionē xpi duriora facturū est. Aliud est. n. coluisse interdū idola. pp quæ ante puniti sunt. & aliud dei filium trucidasse.

¶ Ideo patres comedent filios in medio tui. & filii comedent patres suos. & faciam in te iudicia: & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omnem uentum.

¶ Ad id quod supradixerat quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt. siue pro eo quod occasio uestra est ex gentibus quæ in circuitu uestro sunt. in preceptis meis non ambulastis & iudicia mea nō fecistis tertio retulit ideo: primū ita. Ideo hæc dicit dñs deus. Ecce ego ad te: & ipse ego faciā in medio tui iudicia. Secundo. Ideo patres comedent filios in medio tui. Tertio: Ideo uiuo ego dicit dñs deus nisi pro eo quod sanctum meum uiolasti in omnibus offensionibus tuis. & reliqua. Attamen notandum. quod ubi decora sunt & honesta ac p merito eorum qui ea sustinent. seipsū deus facere profitetur. Vbi autē tristitia & non digna deo. dicit quidem fieri sed nō a se: ut in presenti. Ideo patres comedent filios in medio tui. & filii comedent patres suos. Non dixit ego faciā ut patres comedāt filios suos in medio tui. & filii comedant patres suos. Quod autē decorū erat nec dei maiestati uidebatur indignū. ipsum se dicit facere. Segitur. n. Et faciā in te iudicia. & uentilabo uniuersas reliquias tuas in oēm uentum. Tale quid & in maledictis deuteronomii inuenire poterimus: & precipue in illo loco. glorificantes me glorificabo. Qui autē me despiciunt. ad nihilū deducuntur. Eos. n. qui se glorificant ipse glorificat. Qui autē eū despiciunt nō a deo despiciuntur. uel deducuntur ad nihilū. Hoc. n. seqbatur ut diceret. sed absolute deducetur ad nihilū. nō a deo. sed p meritis suis atque peccatis. Legimus in regū uolumine famis necessitate cogente. a matre filiū deuorātū. Iosephus quoque in obsidione Hierusalem multa huiusmodi facta commemorat. Quā autē patres filios comederunt uel filii patres. nulla narrat historia. nisi forte in multis necessitatis malis etiā hæc facta esse credendū sit. Potest hoc ipsum referri & ad nrām Hierusalem. quā magistri contra discipulos idest patres contra filios & discipuli contra magistros. i. filii aduersū patres seditione mutua concitātur: & impletur illud quod per apostolū dñ. Si autem inuicē mordetis & accusatis. uidete ne abinuicē cōsumamini. Vñ & propheta mystico sermone cantabat. Cū appropinquarent aduersū me qui affligunt me. ut comederent carnes meas. Et iob simile quid loquitur. Si autē dixerunt ancillæ meæ quis det nobis de carnibus eius ut comedamus? Et super magistris qui lucra sectantur de discipulis. salutis eorum nullam curam gerunt dicitur. Qui deuorant populum meum sicut cybum panis. De quibus & apostolus. Et comedunt inquit domos uiduarum. Possumus patres qui comederint filios. & filios qui comederint patres: non solum in babilonia sed & in romana obsidione intelligere. Illud quod dicitur & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omnem uentum. magis ad romanam pertinet captiuitatem quando in toto orbe dispersi sunt Et hæc est in omnem uentum capillorum barbaque dispersio.

¶ Idcirco uiuo ego dicit dominus deus. nisi pro eo quod sanctum meum uiolasti in omnibus offensionibus tuis. & in cunctis abhominacionibus tuis. ego quoque cōfringā (siue iuxta lxx) abiciā te: & non parceret oculus meus & non miserebor.

¶ Propria hoc

Super Ezechielem.

¶ Proprie hoc ad Hierusalem dicitur quia sancta mea uiolasti me deferens. & in templo meo idola posuisti. ego quoque confringam omnia idola tua. & conteram atque concidam siue abiciam te. quia prius abiecasti me: & non patet oculus meus cum te uidero fami gladio seruituti colla submittere: nec miserebor. quia misericordiam meam non mereris. Scriptum est enim. Beati misericordes. quoniam ipsi misericordiam consequentur. Hoc idem & in ecclesia intelligendum est. quod magistris & sacerdotibus qui egerint negligenter: possit deus quotidie dicere: quia sancta mea uiolastis in cunctis offensionibus uestris: & in uniuersis abominationibus quas egestis ego quoque uos conteram atque confringam redamque per me quod in meum populum perpetrastis. De quo contra pastores hic idem propheta plenius loquitur. quod lanis ouium opiantur. & lacte uescantur & caseo. & fractum pecus ac morbidum non regant.

¶ Tertia tui pars peste morietur: & fame consumetur in medio tui. & tertia tui pars gladio cadet in circuitu tuo. Tertia uero partem tuam in omnem ventum dispergam. & gladium euaginabo post eos. & implebo furorem meum. & requiescere faciam indignationem meam in eis. & consolabor & sciet quia ego dominus locutus sum in zelo meo. cum implevero indignationem meam in eis.

¶ LXX. Quia supra quattuor partes posuerant quod in descriptione incendii. & gladii & dispersionis: tres tamen esse sermo propheticus approbavit. ut superfluo una pars incendii in duas partes diuideretur. in hoc quoque loco eandem primam partem diuiserunt in duas ut diceretur quarta pars tui morte atteretur. & quarta pars tui fame consumetur in medio tui. & quarta pars tui cadet in circuitu tuo. & quartam partem tui in omnem uentum dispergam. Licet hoc quod posuimus & quarta pars tui in gladio cadet de theodotionis editione sub asteriscis additum sit. Perspicuum est autem ut hebraea ueritas continet. tres esse partes. de quibus prima dicatur. & tertia tui pars peste morietur. & fame consumetur in medio tui. Multoque melius fuerat transferre quod scriptum est. quam rei male traslatam. patrocinium querere. Nec hoc dicimus ab illis factum quibus uetustas auctoritatem dedit. sed per multa secula scriptorum atque lectorum uicio deprauatum. quod & aristoteles & Iosephus & omnis scola iudeorum quinque tantum libros moysi a. lxx. translato afferant. De quo capitulo quia supra diximus nunc omittendum uidetur. hoc tamen addam quod necessarium est. In eo quod ait. & implebo furorem meum. & requiescere faciam indignationem meam in eis. & consolabor. & sciet quia ego dominus locutus sum in zelo meo: cum implevero indignationem meam in eis. Quod sentiendus sit furor & indignatio & zelus dei saepe exposuimus. quod humanis deus loquatur affectibus: non quo ipse irascatur: sed quo nos per poenas atque cruciatus deum sentiamus iram tuam zelus autem sub metaphora uiri & uxoris accipiendus. qui quamdiu uxorem diligit zelotipus est. si ne gllexerit. dicit illud quod in consequentibus dicturi sumus. zelus meus recedet a te: & ultra non irascar tibi. Quodque iungitur & sciet quia ego dominus locutus sum in zelo meo. non illi qui consumpti sunt fame & pestilentia. nec qui gladio ceciderunt in circuitu ciuitatis. sed illi qui dispergentur in omnem uentum aliorum mortibus suisque miseriis sentient iratum deum. quem clementem sentire noluerant.

¶ Et dabo te in desertum.

¶ Quodque sequitur & in opprobrium gentibus quas in circuitu tuo sunt in. lxx. non habetur. pro quo addiderunt de suo & filias tuas in circuitu tuo. Rursumque iuxta utramque editionem in conspectu omnis praetereuntis. Potest autem Hierusalem omnia in ea uicia desolari & ad desertum redigi. & sua ea peccata cognoscere: ut quae ceteris gentibus in exemplum uirtutum esse debuerat. sit exemplum miseriae. Filias autem eius urbes uel uiculus intelligere possumus. siue ecclesias in toto orbe dispersas ut quicumque huius peregrinus est saeculi: & dicit cum psalmista. aduenasum & peregrinus sicut omnes patres mei. & de quo dicitur. non dixerunt qui praeterebant benedictio domini super uos: uideat opprobrium eius & doleat.

¶ Et eris opprobrium & blasphemia. exemplum & stupor in gentibus quae in circuitu tuo sunt.

¶ Pro quo in. lxx. legitur. Et erit

i. gemibilis. Et de theodotione additum est

culus uerbi notitiam non habemus. Pro quo tres alii interpretes blasphemiam transtulerunt: quae in hebraico dicitur

Sequiturque.

¶ Cum fecero in te iudicia in furore & indignatione & increpationibus ire quae ego dominus locutus sum.

¶ Gemitu autem dignam Hierusalem cum offenderit deum. & fecerit in ea iudicia in furore & indignatione. testatur: & paulus quidem dicit. Eramus natura filii irae: sicut & ceteri. Et iterum. Qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus aggrauati. loquimurque cum Hierusalem: iram domini sustinebo quoniam peccauit ei

uel

quidam infelicem & miseram. alii perspicuam & expositam ad miseriae intelligi uolunt.

¶ Quando misero sagittas famis pessimas quae erunt mortiferae: & quas mittam ut disperdam uos. & famem congregabo super uos: & conteram firamentum vel baculum panis.

¶ Famem & pestilentiam & bestias pessimas. & quicquid aliud malorum sustinemus in saeculo: propter nostra uenire peccata manifestum est. Vnde & famis illa quae facta memoratur in ruth & in regum uolumine sub helia quando tribus annis & sex mensibus caelum clausum est: & sub heliseo cuius incredibilem inopiam repentina habundantia compensauit. dei iudicio missa est. Quod non solum tunc in Hierusalem factum esse: sed & in nostra sit Hierusalem. in qua propter magnitudinem peccatorum primum famis mittitur audiendi sermonem dei. deinde famem mors sequitur. ut qui non audiuit gustate & uidete quoniam suauis est dominus: postea sentiamus mors peccatorum pessima. De firamento & baculo panis supra diximus.

Liber Secundus. c. vi.

Et immittā in vos famem & bestias pessimas vsq; ad internitionem. & pestilentia & sanguis trā-
sibunt per te. & gladium inducam super te. ego dominus loquutus sum.

Bestias pessimas induci super terram solitudinis. quæ fame & gladio & peste vastata est præsentia
quoq; ondunt tempora qñ familiaria animalia canes in dñorum carnes rabie concitantur: & uris
ac lupis cunctisq; aliis generibus bestiarum terra cōpletur. pestilentiaq; & sanguinem transire per eam
morbū gladiūq; significat. Sed & in nrām hierusalem mittuntur bestia pessima qñ tradimur in pas-
siones ignominia: & in reprobum sensum. & conscientiam peccatorum. quæ excruciant atq; dilacerant
aīum nrūm. dissensiones. hereses. scismata. emulationes inuidia tristitia. detractiōes. desideria mul-
ta auaricia q̄ est radix oīum malorum bestia pessima sunt. Quæ cū fuerint in nobis mceremur audi-
re. corripiet te purgatio tua. Præcamurq; & dicimus. Ne tradas bestiis animam confitentem tibi.

CAPITVLVM.

VI.

Et factus est sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs pone faciem tuam ad montes israhel: &
prophetabis ad eos & dices. Montes israhel. audite verbū dñi. Hec dicit dñs deus
montibus & collibus rupibus & vallibus.

Quod sæpe in hoc ppheta
dñ adonai dñs propter græcos & latinos q̄ hebreæ linguæ non hñt scientiā. breuiter expo-
nendū uidetur. adonai unū nomen est de decē uocabulis dei. & significat dñm: quo sæpe & in hoī-
bus utimur. Deniq; & sarra uocans Abraham dñm suum. hoc uocabat noīe. Et ubi dñ dñe mi rex. ado-
nai scriptū est. Qñ igitur duo. dñi & dñi iuncta sunt noīa prius nomen cōe est scdm propriā dei.
qd̄ appellatur tetragramaton. i. ineffabile. & qd̄ scriptum fuit in lamina aurea q̄ erat in fronte ponti-
ficis. Montes aut israhel qui simulacris demonū fuerant occupati. nō auribus sed impio ac potētia
conditoris: suū audiunt & intelligunt creatorē: quō mare uidit & fugit Iordanis conuersus ē retror-
sum. nō utiq; carnis oculis qbus carebat. Et ad mare dñ. Tace obmutesce. Et uentorū flatibus impe-
ratur. iubeturq; uermi. q̄ Ionæ percussit umbraculū. Et de eadē terra scriptū est. Qui respicit terram &
facit eā tremere. Ad quos ppheta loquitur indicans idola destruenda & aras. uniuersaq; cerimonias
quibus prius idolis seruierant contereudas. Possumus montes israhel & principes accipere. eos qui
potentia sapientiaq; & scientia ac diuitiis p̄cellerant. Et hoc animaduertendū q̄ obfirmatur quidē
facies & ponitur contra montes. sed nequaquā solis montibus sed & collibus loquitur & rupibus & ual-
libus in qbus inferior & dignitas. & gradus prudētia sciētiaq; cognoscitur. Vidē mihī tropologi-
ce montes esse q̄ ad perfectā scientiā peruenerunt. colles q̄ paulo inferiores sunt. rupes qui nullā ha-
bentes scientiā & tm̄ in conuersatione fidentes. aliqua sibi de scripturæ interpretatione p̄sumunt
habentes iuxta apostolū zelum dei. sed non scdm scientiam. Valles aut appellari nouissimos in ec-
clesia. qui & uita & scientia inferiores. tm̄ de cōuentu familiæ dñicæ nō recedunt. Qui oēs uerbum
dei iubentur audire. ut unusq; pro suo modulo & sensu intelligat quid dñs præcipiat.

Ecce ego inducā super vos gladiū & disperdam excelsa uestra & demoliar aras uestras & con-
fringent simulacra uestra: & deiā interfectos uestros an̄ idola uestra: & dabo cadauera filiorū isra-
el ante faciē simulacrorū uestrorū & dispergā ossa v̄ra circa aras v̄ras in oībus habitationib⁹ v̄ris.

Montibus dñ israhel q̄ disperdat deus excelsa eorū in qbus adorabant hoīes fictos deos. & aras si-
mulacraq; cōfringat. & cultores eorū in cōspectu phanorū interfici faciat ut iaceāt cadauera mortuo-
rū ubi prius iacebant hostiæ. & dispergāt ossa non montiū sed eorū qui iacebant in montibus in
circuitu ararū. & in cunctis urbibus uiculisq; israhel. Hoc iuxta l̄ram. Alioqñ & super eos qui erigun-
tur in supbiā & de quibus apostolus loquitur scientia inflat caritas aut edificat inducitur gladius.
ut oīa eorū simulacra quæ de suo finxerunt aīo conterantur: & interfecti iaceant & mortuos se eē
sentiat. nihil sibi simulacra sua atq; figmenta p̄desse cernētes. Quodq; dispergere se dicit ossa mon-
tium circa aras fortissimos quosq; eorū a se mutuo indicat separandos. Prodest enim peruersæ sci-
entiæ malos a malis diuidi. Et ut illi qui consensu pessimo edificabāt turrem pro utilitate propria
dissipati sunt diuisaq; linguæ eorū ne consensus pessimus peiores eos faceret. ita ossa montiū di-
spergentur. ut uanos conatus suos intelligant. Hoc q̄ nos posuimus & dabo cadauera filiorū is-
rahel ante faciē simulacrorū uestrorū: in lxx. non habetur.

Urbes deserte erunt: & excelsa demolient: & dissipabuntur & interibunt are uestre & confringē-
tur & cessabunt idola uestra. & conterent delubra uestra & delebunt opera uestra. & cadent interse-
cti in medio uestri. & scietis q̄ ego dñs.

Causa perspicua cur urbes montiū dese-
rendæ sunt. s. ut demoliantur excelsa araq; & idola destruantur. & delubra pereant. & omnis simula-
crorum cultura desistat: cadantq; interfecti in medio mōtium. & sciant qm̄ ipse sit deus. Per quæ oc-
casio nobis datur spiritalē magis intelligentiā sequi. ut urbes hereticorum quæ interpretantur
ecclesiæ & excelsa superbiæ eorū. & aræ peruersorum dogmatum confringantur. & idola pereāt
quæ de suo sibi corde simularant. & conterantur delubra non templa quæ contra templum domi-
ni surrexerant græcoq; sermone appellantur
i. phana atq; delubra. & omnia opera
montium conterantur. Quæ non opera dei sunt. sed magistrorum falsæ scientiæ. Cumq; cecider-
int interfecti in medio montium uel quos ipsi montes interfecerant uel ecclesiastici uiri qui eos ma-
le uiuentes in salutem suam occiderant. Tunc finis erit montium superbiorum. ut cognoscant q̄ ipse
sit dñs

Super Ezechielem.

se sit dominus. Potest autem fieri, ut de uno populo montium israhel, aliis interfectis, cognoscatur alii Pestilentiae autem flagellato, stultus astutior erit.

Et relinqua in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus cum dispersero vos in terras. et recordabuntur mei liberati vestri in gentibus ad quas captiui ducti sunt.

Illud quod dominus loquitur ad heliam reliqui mihi septem milia viros qui non curuauerunt genu baal. & paulus apostolus scribit. & nunc in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt. potest huic capitulo conuenire: Et apostoli. n. qui erant de semine israhel & gladium fugerant idcirco sunt reueruati ut dispergerentur in gentes & in terris euangelium praedicarent ac recordarentur in gentibus dei in quibus captiuitatis tempore uersabantur. Potest autem & hoc dici quod ideo aliqui de captiuitate iudaica reueruati sunt. ut in gentibus recordarentur nominis eius. illiusque potentiam praedicarent. De hereticorum quoque populo qui euadere potuerint gladium perditionis eorum & pessimam factionem. quae contra deum fuerat concitata huc illucque dispersi recordabuntur nominis dei. agentes poenitentiam. & captos se a uiris ecclesiasticis exultabunt.

Quia contriui cor eorum fornicans et recedens a me. et oculos eorum fornicantes post idola sua. Et displicebant sibi in malis que fecerant in uniuersis abominationibus suis. et scient quod ego dominus non frustra locutus sum ut facerem eis malum hoc.

Multa de hoc capitulo a. lxx. praetermissa sunt illudque mutatum. Iuravi cordi eorum fornicari. Pro quo nos posuimus contriui cor eorum fornicans. Iurauit autem atque decreuit se facturum esse quod opere monstrauit siue contriuit fornicans & recedens a deo eorum. Quibus per Oseam loquitur. Spiritus fornicationis seducti sunt & oculos fornicantes post idola per quorum fenestras mors intrasse perhibetur. Quam ob causam & in Danihele duo praesbyteri preceperunt reuelari susanna. ut nudati corporis decore fruerentur. Nec frustra locutus est dominus ut faceret malum uel mala. quando ad cominationem eius agunt poenitentia qui suae subiacebant. Sin autem cor durum sit & indomabile ne per poenas quidem sentiat beneficia corrigentis dei ad eos. Sine causa percussi filios uestros disciplinam non recepistis. Prodest autem & hereticis ut conteratur pessimum cor eorum thesaurus dogmatum peruersorum. quia recessit a domino: & fornicantes oculi post adinventiones suas. Qui cum domini fuerint recordati displicebunt sibi in uniuersis abominationibus suis. & intelligentes uere fidei ueritatem scient quia ipse sit dominus. Qui idcirco saepe infert tribulationem patientibus perniciofa & pessima. ut ad poenitudinem conuertantur.

Hec dicit dominus deus. percute manum tuam et allide pedem tuum. et dic benedictiones domus israhel. **M**agnitudinem peccatorum iubetur propheta manibus pedibusque ac sermone monstrare ut gestu corporis inclinatione uocis abitu stupentis mirantisque & plorantis ostendat. Quo. n. si quando nouum aliquid mirandumque conspicimus tam corpore quam animo perorrescimus: ita ut conplodamus manus. & pedes allidamus ad terram. & uocem inclinemus ad fletum. sic nunc propheta cernens oculis animi uentura supplicia. ad uniuersas abominationes malorum domus israhel loquitur quae sequuntur. Percutimus spiritaliter manum quando a malis nos operibus separamus. Allidimus pedem. quando non gradimur itinere peccatorum. Plangimus atque ploramus. quando nobis displicent quae geruntur. Quod ostenditur uerbo heu. pro quo aquila interpretatus est abas symachus quod significat lamentare uel plangere. lxx. & theodotio quod magis insultantis est quam plangentis.

Qui gladio fame et peste ruituri sunt.

Haec est autem causa plangendi.

qui habitatores montium & ararum idolorumque cultores gladio & peste ruituri sunt: quia uariis ducuntur erroribus: & quotidie mutant fidem. circumferunturque omni uento doctrinae. Isti ceduntur gladio & diuiduntur in partes unitatem ecclesiasticae fidei relinquentes. Qui uero spirituales non habet cibos fame moritur. nesciens eum qui dixit ego sum uita. Porro qui uel singulis uel pluribus deditus uiciis ab eis non potest separari. quasi quodam ueterino pestilentiae corruit.

Qui longe est peste morietur. qui autem prope est gladio corruet: et qui relictus fuerit atque circumdatus fame morietur. et implebo indignationem meam in eis.

Qui obsidione urbis effugerit & ad deserta migrauerit. peste morietur qui prope fuerit cadet hostium gladio. Quae autem circundederit hostilis exercitus fame interibit & poenuria. in hisque omnibus implebitur indignatio dei. ut cognoscant qui remanserint: quia ipse sit dominus. Qui ab ecclesia quoque recesserit. statim peste morietur. Qui sciens sibi uel & diligens nisi cauerit gladio ferietur inimici. Qui simplici contentus fide instar brutorum animantium uersatur quidem in ecclesia sed tamen in nullo bono opere proficit nec imitator est formicae quae in messe praeparat sibi cibos atque comparat iste fame morietur. & in omnibus his implebitur ira domini.

Et scietis quod ego dominus cum fuerint interfecti uiri in medio idolorum uestrorum per circuitum ararum uestrarum in omni colle excelso et in cunctis summitatibus montium: et subter uniuersam quercum frondosam locum ubi accenderunt thura redolentia uniuersis idolis suis. **P**erspiciu est iuxta litteram & interpretationem non indiget. quod in montibus israhel & in excelsis collibus inter ipsa idolorum altaria lucosque qui appellantur ligna nemorosa israheliticus sit cesus exercitus: ut ubi peccauerant ibi punirentur. Iuxta anagogen sequamur ordinem propositum. Quando magistri hereticorum ab ecclesiasticis uiris qui instructi sunt scientia scripturae constrikti fuerint atque superati uidemus interfectos peruersorum dogmatum iacere inter si-

Liber Secundus. c. vii.

mulacra quæ sinxerant. & eos qui se eleuabant contra scientiam dei stratos in montibus collibusq; subtus oẽ lignũ nemorosum. q̃ habebant uerba p̃patica. umbrãq; foliorum. & pomã bonorũ op̃e rum nō habebant: q̃ erant sub oĩ quercu frondosa quæ nō affert fructus hoĩum sed porcorũ. ubi ac cenderunt thura redolentia. non deo sed idolis suis. Nec dicere poterant q̃ de noe scriptũ est. Odo ratus est dominus odorem bonæ fragrantia. & id q̃ paulus loquitur. christi bon⁹ odor sumus deo in omni loco. Quomodo autem sanctus odore suo delectat deũ. sic peccator ex cuius persona psal mus ille cantatur. cõputruerũt & corruptæ sunt cicatrices meæ. a facie insipientia meæ: accedit ido lis suis thura foetentia. Id qđ nos interpretati sumus in cunctis sũmitatibus montiũ. & post paulu lum: & subter uniuersam quercum frondosam. lxx. relinquerunt.

Et extendam manũ meam super eos. & faciã terram desolatã & desertã. a deserto. de blata in oĩbus habitationibus eorũ & scient quia ego dñs. **O** mōtes israhel cũ interfecti uĩi ceci derint i medio arag: idolorũq; uĩorũ in oĩ colle excelso. in cũctis mōtiũ sũmitatibus. cũ cõpleuerog lucos uestros cadaueribus mortuorũ in qbus quodã accēderũt thura idolis suis thura redolētia tũc extendã manum meã ad ultionē quæ fuerat huc usq; contracta. & redigã uniuersam terrã israhel in solitudinē a deserto deblatha q̃ est in terra emath. q̃ hodie uocatur epiphania syriæ. In cunctis habi tationibus eorũ. ut oĩbus pateat nihil esse inter solitudinē & mare magnũ q̃ non hostilis mucro cõ sumpserit. Multi putant eundē esse locũ de quo in hieremia scriptũ est: Et apprehenderũt sedechiã in deserto qđ ē iuxta iericho: & oĩs comitatus ei⁹ diffugit ab eo. Cũq; cõphēdissent regē aduxerũt eũ ad regē babylonis in reblatha q̃ ē in terra emath. Et ob uicinia imo similitudinē deleth et res hebrai carũ litterarum q̃ paruo apice distinguuntur. uel deblata uel reblata appellari. Iuxta mysticos aut in tellectus extendit dñs manũ suam super oēs qui heretico fuerat errore decœpti. ut terra eorũ q̃ inter p̃tatur ecclesia fiat desolata. a deserto deblatha qđ in lingua nra itala hoc est massam ficorũ so nat caricarumq; inter se cõpactarum. ut postq̃ in simulata dulcedine q̃ non erat terræ cultæ sed soli tudinis. amaritudinē repperint. tunc cognoscant q̃ ipse sit dñs. Mel. n. distillat de labiis mulieris moeretricis. quæ ad tps impinguat uescentiũ fauces. & postea amariius felle reperitur. Hoc significat & duo calathi ficorũ qui positi sunt in hieremia contra faciẽ templi. unus ficorũ optimarum. & unus pessimarum. Quorũ alter ad ecclesiam xp̃i refertur. alter ad congregationem malignantium.

CAPITVLVM.

VII.

Et fact⁹ ē sermo dñi ad me dicēs. Et tu fili hoĩs. hec dicit dñs de⁹ terre israhel. Finis uenit. finis super quatuor alas terre.

Quas nos plagas mundi interpretati sumus orientē uidelicet & occidentē meridiem & septentrionē. De qbus alis & Esaias loq tur. Dñe ab alis siue a finibus terræ portenta audiuimus. Quæ in toto orbe per apostolos gerebantur: & de sanctis scriptũ est. Si dormieritis inter medios cleros pennæ colũbæ deargentatæ & posteriora eius in uirgine auri. Vñ & dñs cõ appropinquasset & uidisset Hierusalem fleuit & dixit. Quotiens uolui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas. & noluiti. Iste est q̃ in deuteronomii cantico expãdens alas suas suscepit eos. & assumpsit in humeris suis. Qui dam sp̃ales alas terræ quibus ad cœlestia subuolamus quattuor ponit genera credentium. domum Aaron & domũ leui & domũ israhel: & timentes dñm. De qbus & psalmista canit. Domus israhel benedicite dñm. domus Aaron benedicite dño. domus leui benedicite dño. qui timetis dñm bene dicite dño. In Aaron sacerdotiũ. in leui edituos & ministros: in israhel cunclũ populũ in timentib⁹ dñm profelitos intelligens. Nos aut simpliciter explanandũ putamus q̃ post cõminationē montiũ israhel. ad oẽm terrã israhel siue decē siue duodecim tribuũ sermo ppheticus dirigatur. & nequaq; p pheta uentura p̃nunciet. sed iã ingruentē uideat captiuitatē. Quinto. n. anno sedechiæ cœpit Eze chiel in babylone prophetare captiuus. & anno nono uenit Nabuchodonosor & obsedit eam cœ pitq; eã anno. xi. sedechiæ. Ex qbus p̃spiciũ est uenisse finem & appropinquasse non super montes & colles rupesq; & ualles: sed super quattuor plagas terræ ex oĩ parte israhel. nō omnis terræ: Quod si dixisset de toto mundo credi poterat. sed terrã simpliciter q̃ significat israhelis. Sic enim cœperat: Hæc dicit dñs deus terræ israhel. Finis uenit. finis super quattuor plagas terræ.

Nunc finis super te: & mittã furore meum in te: & iudicabo te iuxta uias tuas & ponã contra te omnes abominationes tuas. & non parceret oculus meus super te: & nō miserebor: sed uias tuas ponam super te: Abominationes tue in medio tui erunt. & scietis quia ego dominus.

In hoc capitulo iuxta. lxx. interpres ordo mutat⁹ ē atq; confusus. ita ut prima nouissima sint. & nouissima prima: ipsaq; media. nunc ad extrema nunc ad principia trãsserantur. Ex quo nos & ipsum hebraicũ & ceteros sequuti interpres. ordinē posuimus ueritatis. Ad terrã igr israhel sermo dirigitur: q̃ uenerit sup eam finis & consumatio & emittat dñs furore suum in eã. non in iustũ & tantum de indignatione uenientē. sed plenæ eqtatis atq; rationis & iudicet eam scđm uias suas: & ondat illi oēs abominationes suas: ut recordetur opum suorum & intelligat qđ mali gesserit. Quod autem dicit non parceret oculus meus sup te & nō miserebor. quasi clementissimus medicus incidere capiēs putridas carnes & cariosa uulnera adurere cauterio. non parcit ut parcat. non misereatur ut magis mi sereatur. ne quid putridum uiuasq; carnes sui uicinia corrupturum remaneat in corpore. Percutit autem dñs

Super Ezechielem.

autem dñs quem diligit. & castigat oēm filium quem recipit. Cuius intelligentiæ est. ego percutia & ego sanabo. Omnis. n. medicina ad tempus habet amaritudinē: sed postea fructus doloris sanita te monstratur. Tale qd & per amos loquitur deus: Qm̄ uos cognoui de uniuersis tribubus terræ idcirco ulciscar super uos oīa peccata uestra. Nouit enim dñs eos qui eius sunt. Et uias inqt illius totiusq; uitæ egressu abhominacionesq; & maculas ponā in medio eius. ut añ oculos peccatricis q̄ p̄ sanita te punitur. pristina pcā ponatur. Cūq; hoc fecerit dñs. scient q̄ cruciati sunt. q̄ ipse sit dñs. Hoc ipsuz sonat & illud testimonium. Vlsciscar iacob scdm̄ uias suas. & iuxta adinuationes eius reddam illi.

¶ Hec dicit dominus deus. Afflictio vna afflictio. Ecce venit finis. venit finis. Euigilauit aduersum te. ecce uenit uenit contractio super te qui habitas in terra.

¶ Hæc in. lxx. non habentur. sed in editione eorum de translatione theodotionis sub asteriscis addita sunt. Nos autem sequamur hebraicum. Pro afflictione quam iuxta symachum qui interpretatus est cacosis perspicuitatis causa posuimus. & in hebraico & in græco uel scribitur idest malicia. Dicitur autem q̄ extremum peccatorum terræ israhel tempus aduenerit. ut iam nō efugiat sententiā dei. quam longo tpe merebatur. Et quia nec du3 compleuerat peccata sua propterea differebatur supplicium scdm̄ illud q̄ scriptum est. Nec dum enim cōpleta sunt peccata amorreoꝝ. Vnde & dñs ad iudæos. Et uos ait implete mensuram patrū uestrorum. Venit tibi ergo miseria. uenit afflictio uenitq; captiuitas. Et ne putes me rursum futura minitari. ostendo digito atq; demonstro. Ecce uenit finis uenit. uenit finis. Qui huc usq; dormire tibi uidebatur & quiescere euigilauit contra te repente atq; surrexit. Venit contractio. quæ in hebraico dī effira. & quam aquila interpretatus est tiroscotiesin. idest contemplationem & prospectiōem. quā semper pauida tibi uenire mœtuebas. & quam interpretatus est theodotio idest ordinem contextumq; malorum omnium. Porro q̄ dicitur super te qui habitas in terra iuxta illud apocalipseos Ioānis debemus accipere. Vhe sup̄ oēs qui habitāt in terra. Scūs. n. nō ē habitator terræ: sed aduena atq; pegrin⁹ dicitq; aduena sū & peregrinus. sicut oēs patres mei. Quāobrē. & Abraham hebreus idest & peregrinus transitorq; memoratur. de præsentī sæculo ad futurum transire festinans. Possumus hunc locuz & spiritaliter interpretari contra populum iudæorum. super quem uenit finis & consumatio. a sanguine abel iusti usq; ad sanguinem zachariæ filii barachia: quem interfecerunt inter templum & altare. Quamdiu enim non miserūt manus in filium dei dormitauit eis domini sententia. & dilata ē. Quando uero interfecerunt hæredem ut periret hæreditas. tunc euigilauit aduersum eos atq; surrexit omnis ordo miseriarum atq; perplexio. quia non quæsierunt cælestia. sed terræ hære cupierūt.

¶ Venit tempus prope est dies occisionis. & non glorie montium.

¶ Verbum hebraicum adarim q̄ nos in duo uerba diuisum primū ad scdm̄ arim iuxta theodotionem. gloriam montium interpretati sumus. Symachus uertit in reuastinationem: dixitq; Et tempus prope est dies festinationis & non reuastinationis. Porro. lxx. ita transtulerunt: Venit tempus appropinquauit dies: non cum perturbatione neq; cum doloribus Theodotio: Venit tempus ppe est dies famis non gloriæ montium. Occisionis autem tempus & famis nunc quoq; in iudaico populo comprobatur. Non habent prophetas nec uerbum dei. quo anima credentium pascitur. Montes autem magistros intellige. & qui habeant: noticiam scripturarum. De quibus & in alio loco dicitur. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis: Porro. lxx. qui dixerunt non cum perturbatione & non cum doloribus: illud significat quod tantum habeant ignorantia dei & animæ cecitate: ut nec turbentur in sceleribus suis nec pœnitentiæ dolore crucientur.

¶ Nunc de propinquo effundam iram meam super te: & iudicabo furore meum in te. & iudicabo te iuxta uias tuas. Et imponam siue dabo tibi omnes abhominaciones tuas.

¶ Si a quinto anno transmigrationis regis Iechonia usq; ad nonum annum regni sedechia: qñ uenit Nabuchodonosor & obsedit Hierusalem supputare uoluerimus. tres anni erunt medii. Vnde recte dicitur. Nunc de propinquo effundam iram meā super te: Nequaquā tibi uentura prædicā: nec cōminabor quæ longe post futura sunt: nunc in te cōplebo furorem meū. Qui furor & ira. nequaquā absq; iudicio est: sed ut reddat uias tuas in caput tuum. & oēs abhominaciones tuas sentire te faciat. Possumus autem & de extrema captiuitate dicere. q̄ post interfectionem xp̄i quando uenit eis finis & euigilauit aduersum eos peccatum. impletū est illud q̄ scriptum est. Nunc peruenit in eos ira dei in finē. Quando a Tito & Vespasiano Hierusalē circumdata est: & aduenit desolatio eius & impletū est ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. tūc iudicati sunt iuxta uias suas & blasphemias quibus dñm negauerunt: & senserunt furore dei. & omnis indignatio eius super illos effusa est: receperuntq; scelera sua: ut permaneat desolatio templi usq; ad consumationem.

¶ Et non parcat oculus meus neq; miserebor: sed uias tuas imponam siue dabo. & abhominaciones tue in medio tui erunt: & scietis. qñia ego sum dominus percutiens.

¶ Causas seueritatis & austeritatis siue ut heretici putant crudelitatis dei q̄ non parcat oculus eius nec misereatur. subiicit dicens. Vias tuas dabo tibi. & abhominaciones tuæ in medio tui erūt: ut sentias quæ fecisti. & uidens abhominaciones tuas uel in conspectu tuo uel in medio omnium positas emendes errorem pœnitundine. & recedens a pristinis operibus cum oderis quæ fecisti. tunc sentias

Liber Secundus. c. vii.

q̄ ipse sit dñs: Qui ideo percutit ut emendet: & castigat omnem filium quem recipit.

Ecce dies ecce venit egressa est contractio. floruit virga germinauit supbia iniquitas surrexit in virga impietatis. non ex eis & non ex populo neq; ex sonitu eorū: & nō erit requies eis. LXX.

Ecce dies parit ecce finis venit. egressa ē complexio. & floruit virga. germinauit superbia. suscitata est iniuria. & conteret fortitudinem iniqui: & non cum perturbatione neq; cum festinatione. & non ex ipsis sunt neq; pulchritudo in eis.

Contracta est inquit dies & abbreviata instatq; uicina captiuitas. Floruit uirga quæ multo uobis tempore minabatur. & de flore fructum plagæ parturit. Supbia uestra germinauit q̄ merebamini ut super uirgā impietatis uestre quia subiectos uobis impie cedebatis confurgat iniquitas. quæ non ē ex miserabili populo neq; ex his q̄ instat brutorum aīantium ducūtur a magistris. neq; ex clamore eorum & sonitu quo frustra uociferantur a sacerdotibus phariseisq; seducti: ut consona uoce clamarent & dicerent crucifige crucifige talē. Vnde non erit eis requies. sed æterna captiuitas. Porro. lxx. iuxta illū sensum in quo scribitur: neq; n. scis qd uentura pariat dies dixerunt. Ecce dies parit. q̄ multo ante conceperat. uenitq; finis & egressa est cōplexio. quæ mala uestra oīa complectatur & teneat. Siue ut symachus interpretatus est inspectio. ut oīa uideat deus quæ fecistis: & consideret opera uestra & reddat unicuiq; q̄ meretur. In eo aut̄ q̄ & ipsi similiter transfulerunt floruit uirga illo testimonio uti possumus: ne auferas uirgā a filio tuo. Et apostoli. Quid uultis? In uirga ueniā ad uos: an in caritate & spiritu mansuetudinis? Sed & deus ore psalmistæ resonat. uisitabo in uirga iniquitates eorū & in flagellis peccata eorū. misericordiam aut̄ meam non auferā ab eis. Ideo ergo dñs uisitat & percutit ut oriatur & pateat omnis superbia q̄ diu latebat inclusa. & suscitetur iniuria contra ortā & germinantem superbiā conteraturq; fortitudo iniqui non cū perturbatione neq; cū festinatione. Finis. n. florentis uirgæ sanitas est atq; correctio. q̄ non eorū merito uenit q̄ corripit̄ur. nec pulchritudine quā in se non hnt. sed misericordia dei. Locus difficilis. & inter hebraicū & lxx. multū discrepans quibus pleraq; de theodorionis editione addita sunt. ut aliquā habere consequentiam uiderentur.

Venit tempus appropinquauit dies.

Non solū ad Hierusalem dī quod uenerit ei tempus captiuitatis. & appropinquauerit dies quo babylonio sit uallanda exercitu sed & ei qui extructis & dilatatis horreis exultabat. dñs loquitur. Stulte. hac nocte auferetur anima tua a te quæ aut̄ præparasti cuius erunt? Vñ & apostolus. tempus ait abbreviatum est. Et in alio loco. Præterit. n. figura mundi huius. Notandumq; q̄ non in futurū distulerit. sed de præsentī dixit præterit. & quotidie labitur figura mundi. Nunquam enim in eodem statu permanet. sed semper crescentium & decrecentium figura præteruolat & mutatur. Vnde & dominus. Cælum inquit & terra præteribit. Sin autem hæc quibus omnia quæ in mundo sunt continentur prætereunt atq; pertranscunt. quid potest in humanis rebus esse perpetuum?

Qui emit non letetur. & qui uendit non lugeat.

Naturale est in possessionum emptione lætari. in uenditione lugere. Cum aut̄ instet seruitus atq; captiuitas. & gaudium & tristitia in utroq; sunt uana. Vnde & apostolus. Tempus abbreviatum est. De cætero qui habent uxores sic sint quasi non habeant: & qui flent quasi non fleant. & qui gaudent quasi nō gaudeant. & q̄ emūt quasi non possideant. & qui utuntur mundo isto. quasi non utantur. Nam & diluuiū ementes op præstit atq; uendentes. ut dominus loquitur in euangelio.

Quia ira super omnem populum eius.

Hoc in. lxx. non habetur. Pro populo potest multitudo & turba iuxta hebraicū accipi. Hoc enim significat amona. Causa perspicua est. quod idcirco qui emit gaudere non debeat. & qui uendit flere desistat. quia ira dei in breui uentura sit super omnem multitudinem terræ iudeæ siue Hierusalem. Ex superioribus enim intelligatur. in quibus scriptum est: Hæc dicit dominus deus terræ israhel & cætera.

Quia qui uendit ad id quod uendidit non reuertetur.

Iuxta hebraicū morem loquitur. Omnis enim emptio ad uenditorem reuertebatur quinquagesimo anno remissionis. qui apud illos uocatur iubileus. Ante igitur quam annus remissionis adueniat. quando possessiones ad priores dños reuertuntur ingruet captiuitas. quæ omnem urbis auferet consuetudinem. Porro qd. lxx. transfulerunt quia qui emet ad uenditorem non reuertetur. cum iuxta historiam pœnitens non cohereat. iuxta anagogen hunc sensum habere potest. ut dicamus eum qui heretico fuerat errore deceptus. cum intellexerit magistri fraudulentiam. nequaquam reuerti ad uenditorem idest ad magistrum: sed eum despiciere atq; contemnere.

Et adhuc in uiuentibus uita eorum. Quia uisio ad omnes multitudines eius non regrediet̄:

Quomodo possessio non reuertetur ad priorem dominum euerfione urbis instante. sic uisio & cōminatio prophetalis. quæ ad omnem multitudinem urbis dirigitur. nequaquam regredietur & irrita fiet. sed rebus explebitur. uiuentibus adhuc his ad quos prophetalis sermo dirigitur. Hoc autem ait. ut ostendat imminentem captiuitatem. ne secundum consuetudinem dicerent. Visio hæc in lōgos dies erit. & post tempora multa complebitur. Possumus & hoc dicere. q̄ postquam recesserit a iudæis uisio prophetalis. lex enim & prophetæ usq; ad iohannem baptistam: post interfectionem saluatoris nequaquam regredietur ad eos. nec ultra mereantur habere prophetas. Significanterq; ad omnem

Super Ezechielem.

omnem inquit multitudinem ulsio non regredietur. Ergo regredietur ad eos qui ex iudæis domino crediderunt: apostolos uidelicet & reliquias populi iudaici quæ ex israhel saluæ factæ sunt. Sed nec isti duo uersus habentur in septuaginta editione.

¶ Et uir in iniquitate uite sue non confortabitur.

LXX.

¶ Et homo in oculis uite sue non obtinebit.

¶ Et est sensus iuxta hebraicum:

Non proderit homini iniquitas sua. nec ei præbebit aliquam fortitudinem. Iuxta lxx: & homo qui desiderauit quod in mundo putauit esse præciosum non obtinebit. sed libertate pereunte, amittetur omne q̄ pulchrum est. Ambiguitas autem hebraicarum litterarum ioth & uau quæ tantum magnitudine discernuntur. fecit alios iniquitatem, alios oculos interpretari.

¶ Canite tuba. præparentur omnes.

LXX

¶ Clangite tuba. & iudicate omnia.

¶ De tubarum clangore & sonitu in

multis locis legimus. ut ibi. Sicut tuba exalta uocem tuam. Et alibi. Clangite in neomenia tuba. in insigni die sollempnitatis nostræ. Et in euangelio. Nolite tuba clangere ante uos. Et tubas duftiles atq; argenteas numerorum narrat historia. quæ sermoni prophetico comparantur: & doctrinæ apostolicæ. Præcipiturq; nunc ut omnes ad signum clangoris & bucinæ præparentur ad bella. Porro qd̄ dixere. lxx. & iudicate oia: nulli dubium est quin apostolorum conueniat potestati. Qui postq̄ cecinerit angelorum tuba iudicaturi sunt in. xii. thronis. xii. tribus israhel. Quoq; paulus seq̄batur. Angelos iudicabimus. Et alibi in uobis iudicabitur mundus. Iuxta præsentem aut̄ sensum iubentur per ironiam huius officio mancipati sunt tuba clangere: ut omnes contra babylonium pareretur exercitum.

¶ Et non est qui vadat ad prælium. Ira enim mea super omnem multitudinem eius.

¶ Et hæc in. lxx. non habentur. Præceperat deus ut tuba canerent ad exercitum præparandum. qui babyloniorum possit resistere fortitudini: sed nihil profuit imperasse. cum non sit in populo qui audeat ad bella procedere. Idcirco autem enervatus est populus. & caret uiribus præliandi. Quia omnis ira dei super omnem multitudinem eius. subauditur urbis Hierusalem siue terræ iudeæ: sed & in nostra terra & Hierusalem quando nos uel persecutio publica uel uariorū incentiua uitioꝝ superare nituntur. Frustra magistri canunt tuba & præpare nos ad bella festinant. cū nulla sit in populo fortitudo quæ idcirco subtrahitur: quia iram dei præsentia metuere peccata.

¶ Gladius foris pestis & fames intrinsecus. Qui in agro est gladio morietur. & qui in ciuitate pestilentia & fame deuorabuntur. & salui erunt qui fugerint ex eis. eruntq; in montibus quasi columbe conualium. omnes trepidi. unusquisq; in iniquitate sua.

¶ LXX. columbas conualium siue ut theodotio transtulit meditantes. omnino tacuerunt. Hocq; quod nos interpretati sumus omnes trepidi. unusquisq; in iniquitate sua: theodotio transtulit omnes meditantes. unaquaq; in iniquitate sua. ut sub metaphora columbarū meditatum significet unumquemq; de populo suum flere peccatum: & intelligere atq; sentire cur ista patitur. Tres autem partes aliorum qui in urbe pestilentia & fame moriantur. & aliorum quos gladius foris interficiet. & eorum qui captiuitatem fuga euaserint supra legimus. quorum qui saluus fuerit transibit ad montes. & instar meditantium columbarum sua trepidus peccata deflebit. Tropologice uero sic accipiendum. quod qui in agro & campo est. extra fines dominicæ ciuitatis quæ interpretatur ecclesia aduersarii mucrone feriatur. qui autem in ciuitate egerit negligenter: nec præparauerit sibi cibos. de quibus in prouerbiis scriptum est. Qui operatur terram suam replebitur panibus. Iste fame morietur & pestilentia. Pauci autem qui uel hereticorum gaudiū uel desidiam siue famem mortemq; uitauerint si saluabuntur nisi in montibus & nisi assūperint alas colūbæ. & auolauerint & reuerit. Quæ columbæ quamdiu in uallibus sunt trepidant. & ad singula reformidant quarum præcipimur imitari innocentiam: & de quibus in psalmo scriptum est: Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ: & posteriora eius in pallore auri. In cuius specie descendit spiritus sanctus & mansit super dominum saluatorem. Pulchreq; iuxta theodotionem uocabimus columbam meditantem. eum qui in lege dñi die ac nocte meditatur. & de quo scriptum est. Os iusti meditabitur sapientiam.

¶ Omnes manus dissoluentur. & omnia genua fluent aquis. & accingent se cilicijs & operiet eos formido.

¶ Pro genibus aquis fluentibus se-

ptuaginta transtulerunt phœmora polluentur humore. Cum omnes trepidauerint: & ad montana confugerint. manus omnium dissoluentur. & nullus contra hostes poterit resistere. pauorisq; magnitudine urina polluet genua. nemo ualebit profluētes aquas uestica cohibere. Accingent se cilicijs: & tremor oia possidebit. Hoc in illo populo factum sit. non solum sub babylonis. sed & sub romani quando peruenit in eos usq; ad finem ira dei. Cæterum & in nostra iudæa in qua est domini confessio quando multiplicatæ fuerint iniquitates & refrigerit multorum caritas: omnes manus bonorum operum dissoluentur. & cuncta genua siue phœmora fluent aquis: eorum qui illicitos quæ-

runt concubitus. & quos in lege idest fluxum seminis sustinentes & immundos scriptura cognominat. Unde qui tales sunt debent se accingere cilicijs pœnitentiæ: & uenturum iudicium formidare. Quod qui fecerit. merebitur Esaiam audire dicentem. Confortamini manus dissolutæ: & genua debilia roboramini.

Liber Secundus. c. vii.

In omni facie confusio. 2 in vniverſis capitibus caluicium.

C In omni facie confusio. 2 in vniuersis capitibus caluicium.
Rubor uultus pudoris indicium est. & conscientia peccatorum lucet in facie. spemq; salutis est. quā
do delictum sequitur uerecundia. Vnde ad eam quæ corde duro in suis peccatis gloriabatur: di-
ctum est. Facies meretricis facta est tibi. nescis erubescere. Caluicium quoq; capitis luctus est signu;
quando perdit decorem casaries. & pulchritudinem comarum amittimus. Deniq; & ad Hierusalem
dicitur. Pro ornamento capitis tui habebis caluicium. propter opera tua. Et alius propheta. Omnia
inquit capita in omni loco attondentur. & omnis barba radetur. Micheas quoq; ad eandem Hieru-
salem. Decaluare ait & tondere super filios deliciarum tuarum dilata caluicium tuum sicut aquila.
Et super mortuis iubetur fieri caluicium. Soli autem sancti hoc est nazarei & qui ad pontificatum
domini meruerunt peruenire. non radunt capita sua. Neq; enim habent mortis opera nec immu-
di sunt. quia nazarei idest sancti domini sunt. Quod si iuxta eos quispiam mortuus fuerit. omnes
dies pristini non reputabuntur sanctificationis eorum. Samuhel dei sanctus erat & propterea æter-
na capitis ornamenta possedit. audiuitq; illud de cantico canticorum. Cincinni tui nigri sicut cor-
uus. Porro sanfon quia perdidit comam. perdidit fortitudinem. Paulatimq; renascentibus capil-
lis uires rediere pristina: ut multo plures moriens quam uiuus occideret. Heliseus licet corporis
paruuli erant & necdum ad ætatem peruenerant illudentes caluicio eius atq; dicentes ascende cal-
uæ ascende caluæ. ferarum laniati sunt moribus quarum saltus ac filuæ sunt habitaculum.

Argentum eorum foris proicietur: aurum eorum in sterquilinum erit. LXX.

¶ Argentum eorum in plateis proicietur: aurum eorum non erit contemptui.

¶ Fuga & captiuitate cogente: diuitias & auri argentiq; pondera proicient in plateis. suas tantū animas seruare cupientes. ne sint ponderi quæ prius fuere luxuriæ. Alioquin & iuxta anagogen captiuorum atq; fugientium de Hierusalem omne argentum proicietur in plateis in lata & spacioſa uia quæ ducit ad mortem qui angustam salutis ſemitam reliquærunt. Sed omne aurum erit contemptū uel in ſterquilinum atq; immundiciam reputabitur. Non enim poteſt habere mundiciam. q̃ extra domini eccleſiam eſt.

Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris domini.

Et hoc in septuaginta non habetur. Nulli autem dubium quin obsidionis & famis tempore aurum argentumq; elurientes non liberet. & in liſi præcioſiſſimo metallo dentes inſtar duriffimi lapidis retundantur. Deniq; ſequitur.

Animam suam non saturabunt. ⁊ ventres eorum non implebuntur.

¶ Præsentibus malis didicimus multos diuites inter fericum gemmas & auri argentiq; pondera egestate confectos:habuisse exitum mendicantium:Argentum autem & aurum eorum qui extra ecclesiam sunt.non liberare animas possidentium in die furoris domini: sed æternam eos habere famem & inani ventre cruciari:ostendit illud testimonium in quo dicitur,Redemptio animæ uiri propriæ diuitiæ,Propriæ diuitiæ sunt,quas nos christi ueritas docuit:qui præcepit ut faciamus nobis amicos de iniquo mamona,qui nos recipiant in æterna tabernacula.

Quia scandalum iniquitatis eorum factum est.

Ideo inquit possidentium aurum & argentum nec anima saturabitur nec implebitur quia hoc ipsum aurum & argentum scandalum & scelerum eorum factum est. Significat autem quod idola quæ auro argētoq; fabricata sunt condēnant artifices. Pro quo. lxx. trāstulerunt. q. cruciatus iniquitatū eorū fuit. ut in suo iniq; errore crucientur. & se intelligāt malæ dei munera in blasphemiā cōuertisse

Et ornamentum moniliū suorum in superbiam posuerunt: 2 imagines abominationum suarum 2 simulacrorum fecerunt ex eo. LXX.

Electa mundi in superbiam posuerunt. Ex eis que ego inquit dederam in ornementum possidentium atq3 diuitias. illi verterunt in superbiam.

¶ Ut de quibus poterant per elemosinas & bona opera suam animam liberare: ex illis haberent materiam arrogantiae. Denique ex auro & argento fecerunt idola & mea munera in demonum simularia uerterunt. Porro quod dixere septuaginta electa mundi in superbiam posuerunt. ad aurum argentumque referendum est. quibus in mundo nihil putatur esse pretiosius. Illudque quod sequitur offendicula eorum: sciamus de theodorione additum. facilis autem sensus est iuxta tropologiam: quod aurum & argentum sensus & eloquia scripturarum quae electa sunt mundi. & quae nobis in ornamentum data sunt. heretici posuerunt in fomentum & materiam superbiae. & imagines diuersorum dogmatum & abominationum atque offendiculorum suorum fecerunt ex eis. ut per quae poterant colere & adorare deum. ex his deum offenderent.

Propter hoc dedi eis illud in immundiciam. ⁊ dabo illud in manus alienorum ad diripiendum: ⁊ impijs terre in predam: ⁊ contaminabunt illud. LXX:

Propter hoc dedi ea illis in immundiciam: et tradam ea in manus alienorum ut diripiant ea et pestilentibus terre in predam. et polluent ea.

¶ Quia ex auro & argento & ornamētis monilium quæ dederam eis: imagines sibi abhominatio-
num suarū

Super Ezechielem.

num suarum simulacrorumque fecerunt propterea dedi eis illa in imundiciam & in stercore. Pro quibus symachus interpretatus est nausiam: uolens ydolorum sordes exprimere. Et tradam inquit ea in manus hostium ut diripiant omnia: & non tam contaminem quam contaminata esse demonstrē quæ prius uidebantur esse sanctissima. Nos quoque tradimur in manus inimicorum & alienorum a deo quando facimus ornamenta nostra simulacra demonum & omnis gloria nostra possidetur ab impiis siue pestilentibus terræ: ut nos suæ subiciant potestati.

Et auertam faciem meam ab eis: & uiolabunt archanum meum: & introibunt in illud emissarii.

Siue ut. lxx. transfulerunt timore uel ut symachus & theodotio irrumpentes & pestilentes:

Et cōtaminabunt illud.

Cum inquit propter superiores causas abhominacionum populi auertero faciem meam ab eis: & nequaquā eos dignos meis oculis iudicauero: tunc uiolabunt archanum meum: quod significat sancta sanctorum: pro quo. lxx. uisitacionem transfulerunt: ut in sanctis dei fuisse præsentiam demonstrarent: & irrumperent in ea impii & pestilentes terræ quæ exceptis sacerdotibus soloque pontifice nullus alius audebat intrare. Quod scimus a babiloniis & a rege antiocho cōsuleque pompeio: & ad extremum factum esse sub uestasiano & Tito: quādo templum captum atque subuersum est: & omnia per petrata quæ sequens propheta sermo complectitur. Ad nostra quoque mala opera auertit deus faciem suam: & quia auersa est facies ideo dei uiolatur archanum: ut pro sacerdotibus & sanctis dei pestilentes ingrediantur: & uniuersa contaminent: ut qui locus esse debuit sanctitatis fiat locus immundiciæ: iuxta illud euangelicum: Domus patris mei: domus orationis uocabitur: uos autem fecistis eam speluncham latronum.

Fac conclusionem: quoniam terra plena est iudicio sanguinum & ciuitas plena iniquitate. LXX

Et adducam perturbationem: quia terra plena iudicio sanguinum & ciuitas plena iniquitatis.

Verbum hebraicum. aquila conclusionem symachus & theodotio id est confixionem interpretati sunt. Pro quo. lxx. posuere quem nos in perturbationem uerti mus. Igitur o propheta iram meam super terram iudæam & super urbem hierusalem breui sermone concludit: ut quomodo terra plena est iudicio sanguinum: omnes enim in sanguine iudicantur: sū dentes innoxium sanguinem. Quod in nabuthe persona fecisse iudæos: scriptura cōmemorat. Sic ipsum quoque fundatur cruor & plena iniquitatis ciuitas demonstratur. Nam & sub manasse repleta est urbs hierusalem a porta usque ad portam sanguine prophetarum. Venietque eis conclusio & perturbatio atque confixio: ut nullus de iminentibus miseriis possit euadere.

Et adducam pessimis de gentibus & possidebunt domus eorum.

Et hæc in. lxx. non habentur. Pro sacerdotibus & prophetis pessimis cunctarum gentium adducam babilonios: ut domos uestras possideant uosque subiciant seruituti. Sed & nostras domos id est animas templum enim sumus dei & spiritus sanctus habitat in nobis possidebunt pessimi demones. si fuerit terra uestra plena sanguinibus & habitatio plena iniquitatis.

Et quiescere faciam superbiam potentium: & possidebunt sanctuaria eorum. LXX

Et auertam fremitum fortitudinis eorum: & polluentur sancta eorum.

Omnis superbia offendit deum. Propterea pessimi gentium possidebunt domus potentium & superbiorum: & obtinebunt sanctuaria eorum: quia locum sanctimonie spurcus ingreditur: & sua eum cōtaminat immundicia. Significanter autem quia polluta fuerant sanctuaria dei: & uiolatum archanum eius non dixit possidebunt sanctuaria mea sed sanctuaria eorum: quia post contaminationem mea esse cessarunt. Angustia adest. lxx. Propiciatio ueniet. Iuxta superiorem ordinem recte aquila & theodotio interpretati sunt: adest angustia. symachusque mcerorem. lxx. autem in medio uniuersorum tristitium uerbum posuere laticia ut lugentis animus sustentetur: & speret iter aduersa meliora: dominumque propiciū de quo scriptum est. Dominus erigit allisos. Nos autem iuxta symachum priores sententiam cum posteriore coniunximus ut diceremus.

Angustia superneniente requirunt pacem & non erit.

Quod iuxta. lxx. omnino stare non potest. Si enim propiciatio ueniet quomodo quærent pacem & non inuenient. Quæret autem ille pacem & non inueniet: qui audiuit ab apostolis pax huic domui & non seruauit eam. nec fecit in sua mente quiescere: sed malis fugatam opibus non potest inuenire. Ipsa est autem pax que exsuperat omnem sensum: & quā ad patrem uictor ascendens saluator apostolis dereliquit.

Conturbatio super conturbationem ueniet: & auditus super auditum. LXX

Abe super ube erit. & nuntius super nuntium.

Quomodo sanctis dicitur. gaudete iterum dico gaudete: & de ipsis scriptum est: ibunt de uirtute in uirtutem: ut præsentia bona futuris bonis cumulēt: sic & his super quos uis nec non & angustia & qui quæserunt pacem & non inuenierunt eam ueniet conturbatio super conturbationem: siue uis super uis: iuxta quod & in apocalypsi scriptum est. Uis unum abiit: & uis altera ueniet cito. Et auditus ueniet super auditum: nuntiusque super nuntium: iuxta illud beati iob. Cum adhuc unus loquar: uenit alius nuntius mala augēs malis: & appropinquātis babilonii fremitum turbamque describens.

Et querent uisionem de propheta & lex peribit a sacerdote & consilium a senioribus.

Propriæ singulâ quærentur a singulis: naticinium futurorum quæritur a propheta: legis interpretatio sacerdotis officium est: Prudens consilium ætas matura perquirat: iuxta illud quod scriptum est. In consilio sanctorum & congregatione: magna opera domini. Hæc autem non solum eo tempore quando babylonius contra hierusalem ueniebat exercitus a prophetis sacerdotibus & senioribus quærebantur: sed cotidie in ecclesiis requiruntur. Quæ si uisionem legem consiliumque perderunt frustra prophetas & sacerdotes & seniores habere se iactant.

Rex lugebit. & princeps induetur merore.

Siue iuxta. lxx. (interitu) Qui nescio quid uolentes: hoc quod hebraico sermone expressimus rex lugebit omnino tacuerunt. Luxisse autem sedechiam & omnes principes populi iudeorum fuisse merore coopertos sancta scriptura commemorat. Possumus autem quâquam hoc prima fronte uideatur esse blasphemum regem lugentem nostra uicia atque peccata christi dicere qui loquitur in psalmis. Quæ utilitas in sanguine meo: dum descendo in corruptionem? Et appropinquans hierusalem fleuit eam & dixit. Hierusalem hierusalem quæ occidis prophetas: & lapidas missos ad te. Quoties uolui congregare filios tuos sicut gallina congregat sub alas pullos suos: & noluisti. Principes quoque: uel in bonam partem apostoli erunt: qui lugent peccatores: uel in contrariam illi quibus dicis. Audite uerbum domini principes sodomorum. Induiturque iuxta. lxx. interitu: qui non habet armaturam dei: nec indutus est christo. Quotquot enim in christo baptizati sunt christum induerunt.

Et manus populi terre conturbabuntur.

Siue iuxta. lxx. (dissoluentur.) Quando uisio non fuerit in propheta & legis scientia in sacerdote & consilium in senibus. rexque luxerit: & princeps fuerit in merore siue in interitu. consequenter & populi manus conturbabuntur suum perdetes ordinem siue dissoluentur antiquam fortitudinem non habentes. Pulchreque non populus dei dicitur cuius turbabuntur manus: & cui non est munici patius in celo: sed populus terræ de quo scriptum est. Recedentes super terram scribentur.

Secundum uiam eorum faciam eis. & secundum iudicia eorum iudicabo eos.

Siue ut. lxx. trāstulerunt (ulciscar eos.) Peccatoribus reddit deus iuxta uias suas: ut teneat iudicii ueritatem. Ceterum in sanctis excedit modum clementiæ. Neque enim condigne sunt passionibus temporis huius ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Stipendia enim peccati mors. quâ recipit iuxta uias & opera sua. Ceterum iustorum uirtus fruitur domini largitate: de qua Paulus loquitur. Donum dei uita æterna. Quodque addidit & secundum iudicia eorum iudicabo eos: illud euangelii sonat. In quo iudicio iudicaueritis iudicabitur de uobis. Et apostolicum. In quo enim iudicio iudicas alterum te ipsum condemnas. Eadem enim operaris quæ iudicas.

Et scient quia ego dominus.

Iste uersiculus frequenter in hoc propheta ponitur quod supplicia atque cruciatus sequatur scientia dei & quem non intelligebant per beneficia. per tormenta cognoscant.

EXPLICIT LIBER SECUNDVS INCIPIT LIBER TERTIVS.

Nihil longum est quod finem habet: & omnis retro temporum series transacta: non prodest: nisi forte bonorum operum sibi uaticum præparet. quæ semper ad futura immo ad æterna respiciunt. & nullis terminis coartantur. Vera sententia est: omnia que sunt orta occidunt: & aucta senescunt. Et alibi. Nihil est enim opere & manu factum: quod non conficiat & consumat uetustas. Quis crederet ut totius orbis exstructa uictoriis roma corrueret: ut ipsa suis populis & mater fieret & sepulchrum: ut tota oriens: ægypti: a phricæ litora olim dominatricis urbis seruorum & ancillarum numero complerentur: ut cotidie sancta betlehem nobiles quodam utriusque sexus atque omnibus diuiciis affluentes: susciperet mendicantes. Quibus quoniam opem ferre non possumus condolemus: & lachrymas lachrymis iungimus: occupatque sancti operis sarcina: dum sine gemitu confluentes uendere non patimur: explanatiões in ezechiel & pene omne studium omisimus scripturarum. Cupimus uerba in opere uertere: & non dicere sancta sed facere. Vnde rursus a te commoiti o uirgo christi eustochium: intermissum laborem repetimus: & tertium uolumen aggressi. tuo desiderio satisfacere desideramus: illud & te & ceteros qui lecturi sunt deprecantes: ut non uires nostras sed uotum consideretis: quorum alterum fragilitatis humanæ: alterum sanctæ est in domino uoluntatis.

CAPITVLVM.

VIII.

I factum est in anno sexto in sexto mense. in quinta mensis. ego sedebam in domo mea & senes iuda sedebant coram me.

Quinto anno transmigrationis iechoniæ. quarto mense quinta mensis superiore uisionem factam ad prophetam legimus. hæc autem quam nunc exponere uolumus. sexto anno eiusdem regis sexto mense. quinta mensis facta memoratur. Ex quo perspicuum est post annum & duos menses hæc facta quæ scripta sunt. & uel intermissam per annum & duos menses

Super Ezechielem.

duos menses prophetia. uel per totos. xlii. menses gesta quæ superior sermo contextuit. Sexto autem anno & sexto mense & quinta die mensis. qui numeri ad fabricas mundi referuntur. & carnos sensus qui terrena conspiciunt & nec duz cælestia contemplantur factam prophetiam non mirabuntur. qui ad presbyteros sermonem dirigi intellexerit Qui septuaginta tenebant turibula: & xxv in templo adorabant solem. Sedebatq; propheta in domo sua fugiens frequentiaz multitudinis. & senes iuda sedebant coram eo. uel prophetae uerba audire cupientes: uel insidiantes sermonibus eius. Significanterq; dicuntur senes iuda. ut nichil ad israhel hoc est ad decem tribus quæ prius captæ fuerant. sed ad eos qui de tribu iuda cum iechonia ducti erant in captiuitatem dici intelligamus.

¶ Et cecidit super me ibi manus dñi dei. Et vidi & ecce similitudo quasi aspectus ignis. ab aspectu lumborum eius & deorsum ignis. Et a lumbis & sursum. quasi aspectus splendoris ut visio electri. LXX.

¶ Et facta est super me ibi manus dñi adonay. Et vidi & ecce similitudo quasi species viri. Alibi eius & deorsum ignis. Et a lumbis eius & sursum quasi visio aure. quasi visio electri.

¶ Virum hebreus sermo non continet. Visionem autem auræ que in septuaginta non habetur de theodotione addidimus. & pro eo qd nos diximus cecidit sup me manus domini simachus transtulit michi manus domini. qd in hebraico dicitur theffol. manus autem enerfian idest opera significet ut uisionis possit sacramenta cognoscere. Et hoc consideranduz. qd non ipsas uideat ueritates sed similitudinem ignis qui a lumbis usq; deorsum ignis apparuit. & a lumbis sursum quasi aspectus splendoris & uisio electri. Pro splendore qui in hebraico dicitur zor. auram theodotio transtulit: ut in supernis dei refrigeria demonstret. Deniq; & in regum uolumine beatus helias aduentum domini non in tempestate contempletur & turbine: non in ignis ardoribus: sed in aspectu auræ tenuis atq; leuissimæ: ut dei omnipotentis mansuetudinem comprobaret. Opera autem coitus quæ significantur in lumbis. usq; deorsum igne purgantur. Et opera uirtutum quæ a lumbis ad superiora consurgunt. splendorem habent atq; fulgorem. Et tamen nec ignis usq; ad pedes dicitur: nec splendor electri usq; ad caput: sed deorsum & sursum: ut tam in peccatoribus quæ in sanctis. pro diuersitate meritorum alius usq; ad illud & illud membrum: alius usq; ad illa pueniat. Et quomodo qui sancti studii perfectionem tenet ad uerticem usq; perueniunt: sic qui in peccatorum profundo sunt: platas igneorum pedum tenere credendi sunt.

¶ Et emissa similitudo manus apprehendit me in cinctu capitis mei. LXX.

¶ Et extendit similitudinem manus & assumpsit me in simbra verticis mei.

¶ Et hic similitudo manus: non ipsa manus extenditur. Neque enim in deo aliquid corporale est. uidetur q; manus: ut membrum humani corporis atq; consueti: nequaquam terreat eum qui assumitur atq; comprehenditur. Si enim in colubri uel in qualibet alia bestiarum similitudine tetigisset prophetam: ipsa dissimilitudo membrorum terruisset assumptum. Parsq; comprehenditur capillum: quia totius apprehensionem capitis: humanam naturam non sustinet. Pro cinctu. lxx. transtulerunt idest simbria: quorum alterum in capillis: alterum in uestibus accipi solet.

¶ Et leuauit me spiritus inter terram & celum.

¶ Primum similitudine manus apprehenditur: postea eleuatur a spiritu. Qui spiritus: non eum statim ad cælum leuat: sed inter terram & cælum: ut terrena interim derelinquens festinet ad cælum. Possumus autem & hoc dicere: q; propter bona opera propheta similitudine manus dei apprehensus sit & propter scientiam rerum spiritualium eleuetur a spiritu.

¶ Et adduxit me in hierusalem in uisione dei. iuxta ostium interius qd respiciebat aquilonem. ubi erat statutum ydolum zeli ad prouocandam emulationem. Et ecce ibi gloria dei israhel secundum uisionem quæ uideram in campo. LXX.

¶ Et adduxit me in hierusalem in uisionem dei ad uestibulum porte que respicit aquilonem ubi erat statua possidentis.

¶ Hoc autem quod in quibusdam codicibus reperitur & in statua imaginem zeli de theodotione additum est. Reliqua similiter. Quando dicit adduxit me in hierusalem in uisione dei: ostendit se non in corpore sed in spiritu esse translatum. Iuxta quæ uisionem possumus & cælos & profunda maris & inferna conspiciere. dum rationes singulorum cogitatione complectimur. Primum autem uenit ad uestibulum q; respicit ad aquilonem: ut ibi uideat statuam ydoli zeli ad prouocandam emulationem. ut de illo loco possit ad interiora penetrare: & cernere reliqua quæ postea describuntur. Statuam autem ydoli baal in templo dei positam: narrat historia. Pulchreque appellantur ydolum zeli: quæ ad emulationem & zelum dominuz prouocant: iuxta illud quod in deuteronomio dicitur. Ipsi me prouocauerunt ad zelum in eo qui non erat deus: & ego prouocabo eos ad zelum in gentem quæ non est. Porro quia zelus & possessio q; hebraice dicitur eodē appellatur nomine p statuam zeli. lxx. statuam possidentis interpretati sunt. Deniq; qñ natus est cain: possedi inquit parens hominem p deum: possessionem hominis ad cain nomē alludēs. Ibiq; erat gloria dei israhel. non q; delectaret tali uicinia sed ut sui pntia ydolum zeli templūq; deleteret. Vñ & subuersio urbis tēpliq; post breue tēpus sequitur. Et in Esaia scriptum est q; lectus angustus nequaquā duos capiat: & palliū breue utrunq; opire non possit significā

te scriptura ut est illud apostoli. Qui consensus christi & belial? Templo dei & idolo?

Et dixit ad me. Fili hominis. leua oculos tuos ad vias aquilonis. Et leuaui oculos meos ad vias aquilonis & ecce ab aquilone porte altaris idolum zeli in ipso introitu.

Pro eo quod nos posuimus ab aquilone portae altaris idolum zeli in ipso introitu. septuaginta transulerunt ab aquilone ad portam orientalem: quod in hebraico non habetur: cetera quae ibi scripta sunt relinquentes. Dixit inquit ad me uel gloria dei quam in campo uideram: uel spiritus qui me inter caelum leuaui ac terram: loquutusque est mihi postquam me transtulit in hierusalem: & fecit uel urbem uel templum uidere: & imperauit ut leuarem oculos ad uiam aquilonis. Ibi enim statua baal posita erat quam uocat idolum zeli: in ipso portae introitu. Qui autem idolum zeli siue possidetis ad gloriam dei uel ad spiritum referunt impie faciunt: personam idoli dei maiestate mutant.

Et dixit ad me. Fili hominis putas ne. uides tu quod isti faciunt? Abominationes magnas domus israel facit hic: ut percul recedat a sanctuario meo. Et adhuc propius uidebis abominationes maiores.

Ne me inquit putes iniuste templum deserere & subuertendam relinquere ciuitatem: aspice quae in templo faciant. Cumque illa conspexeris non putes finem esse scelerum: adhuc maiora conspicias. Quod quidem potest & de nostra hierusalem nostroque templo intelligi: quando in exemplum omnium & sineas idolorum scelera operamur in tabernaculo dei: & fornicamur cum his quae se militiae & ministerio dei uouerint: & sacrificiorum eius primitiua decerpimus: dantes in usum clientium atque famulorum. & omnia lucris causa facimus. Si autem haec tam magna sunt quae uidemus. quanto maiora existimanda sunt quae humanam effugiunt conscientiam?

Et introduxit me ad hostium atrium & uidi & ecce. foramen unum in pariete: & dixit ad me. Fili hominis fode parietem. Et cum perfodissem parietem. apparuit hostium unum. Et dixit ad me. Ingredere & uide abominationes pessimas quas isti faciunt hic.

Hoc quod transtuli & uidi & ecce foramen unum in pariete. in lxx non habetur. Et quia omnia quasi in imagine picturae monstrantur. unum in pariete foramen uidisse se dicit. iuberique sibi ut illud perfodiat & amplius faciat. Quo uidelicet aperto foramine. latius possit intrare & uidere quod foris posuit uidere non poterat. Per quod ostenditur tam in ecclesiis quam in singulis nobis per parua uitia maiora monstrari. & quasi per quaedam foramina. ad abominationes maximas perueniri. Ex fructibus enim arbor cognoscitur. & ex habundantia cordis os loquitur. Pro signo sunt interioris hominis uerba rumperentia. Quomodo libidinosum qui sua calide celat uicia interdum turpis sermo demonstrat. Et auariciam latentem intrinsecus. paruula rei cupiditas significat. Minoribus enim maiora monstrantur: uultusque & oculis dissimulari non potest conscientia: dum luxuriosa & lasciuia mens lucet in facie: & secreta cordis motu corporis & gestibus indicantur.

Et ingressus uidi. & ecce omnis similitudo reptilium & animalium abominatio. & uniuersa idola domus israel depicta erant in pariete in circuitu per totum.

Non solum idolum zeli stabat in introitu portae aquilonis: sed & omnes templi portae diuersis idolorum imaginibus pingebantur: ut nulla esset bestia quam non parietis pictura monstraret. hoc in delubris idolorum phantasiasque gentiliu hucusque perspicimus: quod omnia genera bestiarum adoret stulta religio. Vnde & uirgilius. Omnigenumque ait deum monstra & latrator a nubis quasi non & illa sint monstra quae laudat contra neptunum & uenerem contraque mineruam. Possumus & in nostri templi parietibus: idola monstrare depicta: quando omnibus uitis subiacemus: & pingimus in corde nostro peccatorum conscientiam imaginemque diuersas. De quibus & in psalmo dicitur. Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum dissipabis. Et in alio loco. Verumtamen in imagine perambulat homo. Quod scilicet nullus hominum sit qui aliquam imaginem non habeat: siue sanctitatis siue peccati. Quod obrem: furiosis dicitur & iracundis. Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis sardae & obturantis aures suas: quae non exaudiet uocem incantantium. Et de hominibus nequam. Generatio uiperarum: quis ostendit uobis fugere a uentura ira? Et de uersipellis ac fraudulentis. Ite dicite uulpi huic: ac de amatoribus foeminarum. Equi insipientes in foeminas facti sunt mihi. Unusquisque ad uxorem proximi sui inniebat. De brutis quoque ac uerborum. Nolite fieri sicut equus & mulus: quibus non est intelligentia. Et iterum. In chamo & freno maxillas eorum constringe: qui non appropinquant ad te. Et multa huiusmodi. Hoc autem quod posuimus ecce omnis similitudo reptilium & animantium in septuaginta non habetur.

Et septuaginta viri de senioribus domus israel. & iechonias filius saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas. Et unusquisque habebat turibulum in manu sua. & vapor nebulae de thure consargebat.

Quando dicit septuaginta uiros fuisse de senioribus domus israel qui tenebant thuribula manibus: ostendit multos & alios fuisse praesbyteros qui hoc non faciebant: sed forsitan peccatis aliis tenebantur: unumque nomine iechoniam filium saphan stetit in medio eorum. quasi principem sceleris eorum: atque sacrilegii: quod omnia religione dei colebant idola & in templo non adorabant deum cuius erat templum: sed picturas parietum. Pulchraque deus stabat iechonias filius saphan: hoc est iudicii & condemnationis suae in medio stantium praesbyterorum: quia & princeps & huiusmodi princeps erat: firmo in sceleribus stabat gradus: nec fluctuabat in malis: sed robustissime

Super Ezechielem.

buffissime persistebant. uaporq; nebulae & confusiois ac turbinis q; surgebat ex thure: offerentiū sacri-
legia demonstrabat. Hoc factū sit eo tēpore iuxta līam. Caterq; & nobis orādū ē: ne seniores dom⁹
israhel septēnariū numerū qui ē sanctus septē decades multiplicātes stent in erroribus suis. & ado-
rēt picturas idolorum uaporq; sacrilegii ascēdat siue cōsurgat resistēs deo: quādo uiderim⁹ plebem
peffimā cōgregatā: de qua scriptū est. O diui ecclesiam malignantium: & peiores plebe ppositos ne
gorēq; principē q; pfectus ē plebi atq; præsbyteris. Dicamus iechoniā stantem ante picturas. & sin-
gulos habere thuribula i manibus suis: non dei maiestātē sed pprias sententias adorantes: & nequa
quā odorem bonae fragrantiae ad deum: sed foetorem ad idola peruenire.

¶ Et dixit ad me. Certe uides fili hominis. que seniores dom⁹ israhel faciūt in tenebris vnus
quisq; in abscondito cubiculi sui. Dicunt enim. Non uidet dñs nos. dereliquit dominus terraz.

¶ Ex eo inquit. quod in tēplo faciūt pariter cōgregati. ostenditur qd unusquisq; in cubiculo suo
faciat. Sed secundū anagogen melius intelligi potest qd nō nulli principes ecclesiae faciant in tae-
nebris que dictu quoq; turpia sūt. Iste est abscondit⁹ cordis hō. de quo dicitur. Ingredere in cubiculū
tuū. Et rurū. Qui uidet in abscondito reddet tibi. Recolat unusquisq; cōsciētā suam & opera tae-
nebrae recordetur in tanebris. sciatq; scriptū. Omnis qui mala operatur odit lucē. ne arguatur a lu-
ce. & in se illud intelliget esse cōpletū. Qui inebriatur. nocte inebriatur. Quod iuxta litterā stare nō
potest. Quanti enī in prādiis cōuiuiliq; dierū inebriantur. Sed quia ebrietas cordis offēdēs deū tae-
nebrarum ē & non lucis. ppter ea q; cūq; inebriatur nocte inebriatur. Cum autē seniores dom⁹ isra-
hel fecerint mala i tanebris & in abscondito cubiculo: suoz & putauerint se dño posse celare: tūc
cōsequēter dicēt. Non uidet nos dñs. Dereliquit dñs terrā. Multiq; sunt pōres & ambulātes iuxta
cogitationes suas: q; deū nō aestimāt curare mortalia: nec ad illū nostra uicia pertinere. Certe qñ pec-
cam⁹ si cogitaremus deū uidere & eē prāsente: nūquā qd ei displicet facerem⁹. Porro qd sequitur de-
reliquit dñs terrā: quorūdā etiā philosophorū snia ē: qui ex syderū cursu atq; cōstātia: suspicantur eē
i caelestib⁹ puidetiā: & terrena cōtēni: dū nihil recti nec iuxta ordinē in terris geritur.

¶ Et dixit ad me: Adhuc conuersus uidebis abhominaciones maiores. quas isti faciunt. Et in-
troduxit me per ostiū porte domus dñi quod respiciebat ad aquilonem. & ecce mulieres sede-
bant plangentes adonidem.

¶ Quē nos adonidē iterptati sum⁹: & hebreus & syrus sermo
thamuz uocat. Vñ qā iuxta gentile fabulā in mēse iulio amasius ueneris & pulcherrimus iuuenis oc-
cisus: & deinceps reuixisse narratur. Eundem iulium mēse eodē appellāt nomine. & anniuersariam
ei caelebrant solēnitatem: i qua plāgitur a mulieribus quasi mortuus: & postea reuiuiscēs canit atq;
laudatur. Cōsequēter postquā principes & seniores domus israhel qd fecerūt i tēplo ac tanebris cu-
biculo: q; mōstratū ē etiā mulierū uicia describuntur: quā plāgūt amatorū societate priuata: & exul-
tant si eos potuerint obtinere. Et qā eadē gentilitas huiuscemodi fabulas poetarum quā habēt tur-
pitudinem iterptatur subtiliter interfectionē & resurrectionē adonidis: planctu & gaudio profe-
quēs. Quorum alterum in seminibus quā moriuntur in terra: alterū in segetibus quibus mortua se-
mina renascuntur: offendi putat. Nos quoq; eos qui ad saeculi mala & bona uel cōtristātur uel exul-
tant mulieres appellem⁹: moli & effeminato animo: dicamusq; plangere eos thamuz: ea uidelicet
quā in rebus mundi putantur esse pulcherrima.

¶ Et dixit ad me: Certe uidisti fili hoīs. Adhuc conuersus uidebis abhominatiōes maiores his
Et introduxit me in atriū dom⁹ dñi iterius. Et ecce in ostio tēpli dñi iter vestibulum & altare qñi.

¶ Quod nos uestibulum iuxta symmachuz iterptati sumus qui posuit. Pro eo quod
lxx. & theodorio ipsum uerbum hebraicum transfulerunt aelam aquila prima editio tirosala: secū-
da aelam templi iterptata est. Quam nos porticum templi exprimere possum⁹ siue intectū atriū
qd inter templum & altare erat. Et quia supra legim⁹ post idolum zeli quod ad portam aqlonis ap-
paruit adhuc cōuersus uidebis abhominaciones maiores: ostēsisq; p parietē picturis omniū bestia-
rum quas adorabant septuaginta præsbyteri & iechonias filius saphan: tenētes thuribula i manib⁹
secundo dicitur adhuc cōuersus uidebis abhominaciones maiores quas isti faciūt hic eo qd federēt
mulieres plāgentes adonidē. Post tertiū quoq; peccatū dicitur: adhuc cōuersus uidebis abhomi-
naciones maiores his. Quā est maior abhominatio superiorum trium scelerū: uidelicet quarta quā
sequitur. Ecce in ostio templi dñi inter uestibulū & altare qñi uiginti qñq; uiri: dorsa habentes contra
templum domini: & facies ad orientem: & adorabant ad ortū solis. Eo qd cōtēpto dño .i. creatore
adorarent solē. .i. dñi creaturā p̄cipiēte dño p moysen: quod nequaquā in morem gentilium con-
tra orientem deum adorare deberent: sed in quacūq; fuissent orbis parte: siue ad orientē: siue ad oc-
cidentem: siue ad meridiem: siue ad septētrionem: adorarent contra templum: ubi in sancta sancto-
rū habitare dñs credebatur. Quod qdē & danielē i babylonē fecisse legimus: q; apertis fenestris ce-
naculi sui adorabat dñm cōtra tēplū qd erat in hierusalem. Hoc iuxta litteram fuisse sacrilegii. ne-
mo quis dubitat: secundum anagogen: omnes hereticos peiores esse prioribus. Id est idolo zeli pi-
ctisq; in pariete figuris animātium: & planctu adonidis: per quā idolatria uoluptasq; mōstratur ille
scire poterit: q; intellexerit pphetā dicētē. Tu at odisti disciplinā & projecisti sermones meos post

Liber Tertius. c. ix.

te. Et in alio loco. Verterunt contra me scapula recedente. An ignoramus marcionem & ceteros hereticos qui uetus laniant testamentum contra creatorem id est iusto deo alium quendam bonum deum colere & adorare: quem de suo corde finxerunt. Omnesque nostri temporis heretici qui dei filium predicant creaturam: & tamen adorant eum relicto diuinitatis templo & post tergum habitos: ipsi confessione sua creaturam adorare se dicunt. Nos autem sic adoramus solum iustitiam: ut deum adoremus in templo ueteris testamenti: ubi lex & prophetæ: ubi cherubim & propitiatorium est. Quos nos. xxv. uiros transfulimus. lxx. posuerunt uiginti: & in quibusdam exemplaribus quinq; de theodotione additi sunt.

Et dixit ad me. Certe uidisti fili hominis. Nunquid leue est hoc domui iuda. ut facerent abominationes istas quas fecerunt hic. quia replentes terram iniquitate. conuersi sunt ad irritandum me. Et ecce applicant ramum ad nares suas.

Pro eo quod nos diximus & ecce applicat ramum ad nares suas. lxx. transfulerunt: & ecce ipsi sicuti subsanantes. Quibus de theodotione additum est. Extendit ramum: ut sit totum pariter. Et ecce ipsi extendunt ramum quasi subsanantes: Pro quo interpretatus est symmachus: quasi emittentes sonitum in similitudinem cantici per nares suas. Significat autem. xxv. uiros qui in quadrum solida statione fundati sunt: & a quinq; sensibus per quinq; quinq; quadraguli figuram efficiunt: non solum templum habere post tergum: sed istarum idolorum applicare ramum ad nares suas: haud dubium quoniam palmarum: quas graeco sermone ebaia uocat: ut eos idola adorare significet. Denique & iob inter ceteras uirtutes etiam hoc habuisse se dicit: quod nunquam aspiciens caelum & solum & lunam & astra fulgentia osculatus sit manum suam: id est adorauerit creaturam. Symmachi autem interpretatio secundum rauricum sonitum de naribus praecedente in dei contemptum significat. Omnesque heretici qui repleuerunt terram iniquitate & conuersi sunt ad falsi nominis scientiam ut dominum ad iracundiam prouocarent: aestimandi sunt quoniam laudare uoluerint deum: magis turpi sonitu blasphemare: uel testamenti ueteris deum parui ducere: irritare contemnere.

Ergo & ego faciam in furore. non parcat oculus meus nec miserebor. **Q**uodque sequitur.

Et cum clamauerint ad aures meas uoce magna. non exaudiam eos.

In. lxx. non habetur. Pro his ait oibus quae fecerunt: & ego faciam in furore: & non parcat oculus meus nec miserebor. Quod audientes ueteres heretici: creatorem calumniantur quasi crudelē: & sanguinarium: nec cogitant apostolum paulum qui certe boni dei ut ipsi uolunt apostolus est: scribere ad corinthios: si uenero rursum non parcam: ut uirga corripiat delinquentes: & errantes retrahat ad salutem. Qui enim non intelligunt quod sibi prodest: orantes frequenter contraria. expedit eis ut non exaudiantur a domino. Vnde & in oratione dominica dicimus. fiat uoluntas tua. Non uoluntas nostra quae errare consueuit: sed uoluntas tua quae futura cognoscit. Magnaeque interduum felicitatis est ad praesens misericordiam non mereri. Et istis igitur qui sunt de domo iuda & a confessione ecclesiae recesserunt: non parcat deus. Cumque clamauerint uoce magna de qua dominus dixit: clamor eorum peruenit ad me: tamen dominus non exaudiet eos: ut malis conacti intelligant quod fecerunt.

CAPITVLVM.

IX.

Et clamauit in auribus meis uoce magna dicens. Appropinquauerunt uisitationes urbis.

Pro uisitationibus ultionem. lxx. transfulerunt. Mihi enim uindicta & ego retribuam dicit dominus. Omnesque ultio uisitatio est quasi egroratis: quasi habetis uulnera: quasi medicas expectatis manus: iuxta illud quod alibi scriptum est. Visitationes in uirga iniquitates eorum: & in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eis. Recte ut supra diximus: uisitatio uel ultio appropinquare dicitur. Captiuitate uicina.

Et unusquisque uas interfectionis habet in manu sua.

Non dixit habebat: ut septuaginta transfulerunt. Neque enim narrat praeterita: sed praesentia futuraque demonstrat. Qui igitur malos percutit in eo quod mali sunt: & habet uasa interfectionis ut occidat pessimos minister est domini.

Et ecce sex uiri ueniebant de via porte superioris quae respicit ad aquilonem & unus cuiusque uas interitus in manu eius. Vir quoque unus in medio eorum uestitus lineis. & atramentarium scriptoris ad renes eius. Ingressique sunt & steterunt iuxta altare enei & gloria dei israel assumpta est de cherub quae erat super eum ad limen domus. Et uocauit uirum qui indutus erat lineis. & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis.

Pro lineis quod nos iuxta symmachum interpretati sumus. lxx. podere theodotio ipsum uerbum hebraicum baddim aquila praecipua interpretati sunt. Rursum ubi nos diximus & atramentarium scriptoris ad renes eius. lxx. posuerunt & zona saphyrina super renes eius: aquila melanodoxion: id est atramentarium scribae ad lumbos eius symmachus tabulas scriptoris habebat in renibus suis. Et ubi nos transfulimus limen domus. lxx. & theodotio tolerion. id est sub diuino posuere uestibulum. Pro uase quoque quod singuli uiri habebant in manibus: soli. lxx. securim interpretati sunt. Ad hominum igitur peccata delenda qui in sexta die fabricationis mundi facti sunt: ueniunt sex uiri & descendunt de porta superiori: siue ut septuaginta transfulerunt excelsa ad aquilonem: & habebat unusquisque securim in manibus: de qua iohannes loquitur. Iam enim securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor quae fructum non facit: excidetur & in ignem mittetur. Eratque in medio sex uirorum unus id est septimus: in habitu pontificis uestitus lineis indumentis & habebat atramentarium scriptoris ad renes suos: quo omnium peccata describeret.

Super Ezechielem.

describeret: & sanctorum a peccatoribus numerum segregaret: siue zonam saphyrinam coloris lapidis saphyri q̄ i ornamētis ē p̄cipis sacerdotū. Egressiq̄ sūt sex uiri & steterūt iuxta altare aeneum. Duo enī erāt altaria: unū timiamatis aureū intrinsecus: & alterū ante templū aeneū holocaustorum: iuxta altare autē stare dicuntur parati ad iubētis imperiū: ut cuiuscūq̄ uiderint ibi nō eē peccata dimissa: sentētiā dñi & interfectioni eū subiacere cognoscāt. Gloria quoq̄ dei israhel ascēdit siue assūpta est de uno cherub. & iuit ad limē siue ad subsidiū atrii dom⁹ atq̄ uestibuli: qđ nequaquā tecto p̄mitur: sed aeris fruitur libertate: Quā ipsa gloria dñi uirū q̄ erat i habitu pōtificis habebatq̄ atramētarium in lūbis suis: uocauit & dixit quā scriptura testatur. Quidā sex uiros sex itēptātur angelos: q̄ dei pareāt uolūtati. Ipsūq̄ unū q̄ habebat idumēta pōtificis: saluatore itelligūt. iuxta id qđ sacerdos est magni cōsiliū angelus: illudq̄ qđ dicitur: tu es sacerdos in æternum secūdū ordinem melchisedech. Podere at̄ qđ. lxx. trāstulerunt i actu uestis ē pontificis: quā latine dicitur talaris: & ex eo qđ ad pedes usq̄ descēdat: hoc sortita uocabulū est. De ueste pōtificis ante annos plurimos scio edisse me librū: ad cuius explanationē mitto lectorē. Neq̄ enī possum oīa i oib⁹ locis dicere. Qđq̄ aquilæ prima editio & theodotio dixerant casij: pro quo in hebreo legitur cefapth. Cūz ab hebreo quid significaret: respōdit mihi greco sermone appellari ab eo qđ i illo calami recondantur. Nos atramētariū ex eo qđ atramētū habeat dicimus. Multi significantius thecas uocant ab eo qđ thecæ sint scribētū calamorum. De quatuor cherubin unus cherubin mittitur a gloria dñicæ maiestatis: loquuturus ad eum qui pontificis indumentis idutus erat: & quāquā pleriq̄

neutrali genere numeroq̄ plurali dici putēt: nos scire debem⁹ singulari numero eē cherub generis masculini: & plurali eiusdem generis cherubiz. non quo sexus in ministris dei sit: sed quo unūqđq̄ iuxta linguæ suæ pp̄rietatē: diuersis appelletur generibus. Angeli uocantur numero plurali: malachin & cherubim & seraphim eiusdē generis & numeri. Porro sabaoth qđ itēptatur militia: siue exercituū atq̄ uirtutū: dicuntur genere foeminino numero plurali: & desinunt in extremā syllabaz oth. Qui autē uolunt sub figura pontificis itelligi saluatorem: de apocalypsi iohannis utuntur exemplo. in qua scriptū ē Et cōueri me: & uidi uocē quā loquebatur mecū. Et cōuersus aspexi septē candelabra aurea: & in medio candelabrorum similem filio hominis.

¶ Et dixit dñs ad eum. Transi per mediam ciuitatē in medio hierusalem. & signa tau super frōtes virorū gementium & dolentium super cunctis abominationibus que fiunt in medio eius. Et illis dixit audiente me. Transite per ciuitatem sequentes eum. percutite non parcat oculus uester neq̄ misereamini senē adolescentulum. & uirginem. paruulum & mulieres interficite. vsq̄ ad internitionem. Omnem super quē uideritis tau. ne occidatis. Et a sanctuario meo incipite.

¶ Præcipitur ei qui idutus erat ueste talari siue linea & sacerdotalē p̄ferebat: ut ponat signū super frōtes gemētū & dolētū: super cunctis abominationibus quæ sūt i medio hierusalem. Pro signo qđ lxx. aquila & symmachus transtulerunt: thedotio ipsum uerbū hebraicum posuit tau: quā extrema ē apud hebreos uiginti & quatuor litterarum: ut p̄fectā i uiris gemētibus & dolētibus sciētia demōstraret: Siue ut hebrei autumāt qā lex apud eos appellatur thora quā hac in principio nominis sui littera scribitur: Illi hoc acceperē signaculū q̄ legis p̄cepta cōpleuerāt. Et ut ad nostra ueniamus: antiquis hebreorum litteris quibus usq̄ hodie utuntur samaritani extrema tau littera crucis hēt similitudinē: quā in xpianorum frōtibus pingitur: & frequēti manus inscriptione signatur sunt qui putēt ex eo qđ secūdū hebraicum alphabetū iuxta extrema sit littera: demōstrari i multitudine peccantiū reliquias supesse sanctorum. Gemētes igitur dolētesq̄ saluātur: q̄ nō solū malis non cōsenserūt opibus: sed aliena plāxere peccata: secūdū qđ samuel planxit sup saul: & apostolus paulus super his qui post peccatū nō egerūt poenitētiā. Vnde & ipse dicebat. Qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus. Et ali. Tristitia mihi est magna & inaccessibilis dolor cordis mei. Præcipiturq̄ sex uiris ut p̄ter eos qui possunt dicere signatum est super nos lumen uultus tui dñe: cunctos interficiant. Non senī parcat non inueni: nō uirgini: non paruulo: nō mulieri. Secundū mysticos intellectus senes sunt in ecclesia: de quibus dicitur. Cuius hominis prudentia eius. Iuuenes: qui sunt ad fidei bella p̄p̄tissimi. Virgines qui pudicitia tota mente seruauerūt. Paruuli q̄ lacte potantur infantia: & nec dū percipiūt solidum cibū. Mulieres quæ fragilitatem sexus animæ ibecillitate testantur. Quibus uniuersis non parcutur: si absq̄ xp̄i signaculo aliquid esse se credūt. Quodq̄ seq̄tur & a sctuario meo incipite: siue ut. lxx. trāstulerūt & a sctis meis incipite: uel sacerdotes significat q̄ uersabatur i templo: & adorabāt idola uel eos q̄ p̄ sacerdotii merito sancti uocabatur i populo: & q̄ erāt i populis cā peccati primi meruere supplicia. Tēpus enī est: ut iudiciū incipiat a domo dei.

¶ Ceperunt ergo a n̄ris senioribus qui erant ante faciem domus. & dixit ad eos. Contaminatē domum. & implete atria interfectis.

¶ Pro atrijs quæ hebraicæ dicuntur aseroth. lxx. posuere uias. Occidūtr autē uiri seniores: de qb⁹ supra legim⁹ q̄ hēret turibula & adholerēt idolis icēsūm. Nec ē ulla tēpli religio: qā offenso religiōis deo contaminata sunt oīa: ut unde peccatum: inde iudicium sit. Atriaq̄ cadaueribus cōplētur i templo & non uia: quæ utiq̄ foris erant. Nisi forsitan uias itelligere possim⁹ plateas ciuitatis: nec andē te poterant angeli contaminare templū sanguine mortuorum. in quo prius habitabat gloria dei.

nisi hoc recedentis gloriæ dominus præcepisset. Omnis qui peccato mortuus est cōtaminat. atria templi: & uias urbis dñi in quibus uiuit qui cum xpo resurgens a mortuis esse desistit.

¶ Et egressi sunt & percutiebant eos qui erant in ciuitate.

¶ Siue ut alii transfulerunt percutiebant ciuitatem. pro his qui erant in urbe ipam urbē appellātes
¶ Et cede completa: remansi ego ruiq; super faciem meam & clamans aio. **¶** Ben domine deus: ergo ne disperdes omnes reliquias israhel: effūdēs furore tuū super hierusalem?

¶ Cunctis qui signaculum non habebant cæde prostratis: corruit propheta super faciem suam pro interfectorum multitudine: nullum præter se arbitrans remansisse. Quod quia uidebatur esse contrarium ei sententiæ qua iusserat dominus signatarum frontium uiros non esse cædendos: propterea in uulgata æditione subtractum est. Nos aut sequētes hebraicā ueritatem posuimus remansi ego. Notādūq; qd nō dixerit solus. Quod si dixisset: uidebatur esse cōtrariū: sed remāsi ego: ut subaudia tur cum cæteris q frōtes habuere signatas. Vt aut sciamus signanter hoc dictum remansi ego: in regum uolumine qñ helias loquitur ad deum: altaria tua demoliti sunt: & ego relictus sum solus: & quærunt animā meam auferre. Solum posuit: quia remansisse alios nesciebat. Quidam putant & ex persona domini in cuius typum præcessit ezechiel posse hoc intelligi de populo iudæorum: qñ oēs declinauerunt: simul inutiles facti sunt. Et propheta testatur. Saluū me fac dñe quoniā defecit sanctus. Solus enim inuentus est dominus: qui peccatum non fecit: neq; inuētus ē dolus in ore ei. Quod autem intulit effundens furorem tuum super hierusalem: uerbo effusionis pœnarum ostendit magnitudinem: ut alibi legimus. Effusa est despectio super principes. Et iterum. Pœne effusi sūt gressus mei. Et in bonā partem: charitas dei effusa ē in cordibus nris: & effusa ē gratia i labiis tuis. Et in cōtrarium. Effunde furorem tuū super gentes q te nō intellexerūt: & sup regna q nomē tuum nō iuocauerūt. Et effūde frameā & cōclude ex aduerso eorum qui persequantur me.

¶ Et dixit ad me. Iniquitas domus israhel & iuda. magna est nimis valde. & repleta est terra sanguinibus: & ciuitas repleta ē auersione. Dixerunt autem. Dereliquit dominus terram: & dominus nō uidet. Igit & meus non parcat oculus: neq; miserebor. Etas eorū sup caput eorū reddā.

¶ Videns dominus prophetam suum flere pro populo: & admirari idignatiōis magnitudinē reddidit causas nō ut ille putabat iniusti uel excedentis modum supplicii: sed meritā iustaq; sententiæ. iniquitas inquit decem tribuum israhel: & duarum tribuum iuda magna est. Et non solū magna: sed magna nimis. Nec hoc dixisse sufficit: sed repetit ualde: ut pro magnitudine iniquitatis magnitudo supplicii sit. Ex quo discimus non ut pleriq; æstimant & maxime stoici: paria esse peccata: s; uel magna uel parua: & pro qualitate mensuraq; peccantium: diuersitatem esse iudicii punientis. Repleta est inquit terra sanguinibus: siue ut. lxx transfulerunt populis: & ciuitas est repleta auersione: aut ut uulgata habet editio iniquitate & imūdia: non modicus sanguis effusus est. sed de porta usq; ad portā: & oīs pro eo ciuitas declinauit a cultu dñi: & plena ē imūdia: idolatriæ uidelicet sordib. Cā at tantoꝝ scelerū illa est: qd putauerunt prouidentiam non esse sup terram: nec deum curare mortalia: iuxta illud qd alibi legimus. Scilicet his super his labor est. ea cura quæ eos sollicitat. Quia igitur illi uel putauerunt nō esse prouidentiam: uel quæ ante fuerat in populis hoc tēpore suum populum reliquit: propterea & dei non parcat oculus: nec miserebitur: ut contra uicia seuiens: placabilis sit uirtutibus: uiasq; eorum atq; peccata reddat super capita eorum: uel super pñces populi: iuxta numerorum librum in quo capita populorum principes esse dicuntur.

¶ Et ecce uir qui indutus erat lineis qui habebat atramentariū in lumbis suis respondit dicens. Feci sicut præcepisti mihi.

LXX.

¶ Et ecce uir qui indutus erat podere idest ueste talari: & accinctus zona lumbos suos: & respondit uerbum dicens. Feci sicut mandasti mihi.

¶ Ipse est uir cui iussu est transire per mediam hierusalem & ponere signum in frontibus uiroꝝ gementium & dolentium super cunctis iniquitatibus eorum. Dicit ergo se domini præcepta complēse: & signaculo tau litteræ frontes signasse lugētū. Sex autē uiri quibus præceperat dñs dicens. transite per ciuitatem sequētes eum. percutite nulliusq; misereamini usq; ad iternitiōē nihil tale renuntiant. Neq; enim lætitiæ sed mœroris iplēuere sententiam: quæ nō sermone: sed opere probatur. Et in hoc loco pro podere idest ueste talari quam interpretati sunt. lxx. theodotio ipsum uerbū hebraicum posuit babbim: symmachus lineā. aquila præcipuā siue solā. Pro zona quoq; symmach⁹ tabulas: aquila atramentariū theodotio casti posuerunt.

CAPITVLVM.

DECIMVM.

Euidi & ecce in firmamento qd erat super caput cherubim quasi lapis saphyrus quasi speties similitudinis solis apparuit super eam: & dixit ad uirum qui indutus erat lineis: & ait. Ingredere in medio rotarum que sunt subtus cherub. & ipse man⁹uas prunis ignis que sūt inter cherubim: & effunde super ciuitatem.

¶ De firmamento qd erat super cherubim & de lapide saphyro qui habebat similitudinem throni: & de rotis quæ animalia sequebantur supra dixisse sufficiat: & illorum lector explanatione cōtentus sit. Hoc aut quod iubetur ille qui indutus erat lineis (pro quo. lxx. in hoc loco stola interpretati sunt: ut

Super Ezechielem.

sanctus tollat prunas ignis de medio cherubim & effundat siue spargat sup ciuitatē: illud mihi uidetur ostēdere q post interfectionem cedēq multorū: & in uiis eadavera mortuorū prunas ignis assumit: ut puniat siue mundet hierusalem: iuxta illud qd in Esaia scriptū est. Sāctificauit enim igni ardēte: & deuorabit sicut fœnū materiam. Isti sunt carbonēs quos in remedium linguæ atq mēda tui desolantes uicia atq peccata: propheta itērogatus exoptat. Quid detur tibi & apponetur tibi: ad linguā dolosam. Sagittæ potentis accutæ. cū carbonibus desolatoriis. Multaq istiusmodi i scripturis sanctis inuenire poterimus. De quibus crebro diximus. Hoc tantū notādū est: quod in Esaia qui tantum in sermone peccauerat: & imunda labia habere se dixerat: ad purgandū unus forcipe carbo comprahēditur: hic uero, quia erat ciuitas plena iniquitate: & post supplicia cadauerib mortuorum: plures assumentur carbonēs ignis & nō una manu sed ambabus: ut oīs purgetur hierusalem: quāquam & hoc intelligendum sit: q nō ad purgationem sed ad pœnas atq cruciatus: prunæ ignis assumendæ sint quæ effundantur super hierusalem.

Pruna ignis

Unus Carbo in Esaia

Plures carbonēs hoc loco

Ingressus est in cōspectu meo: cherubim autem stabat à dextris domus cū igrederetur vir & nubes impleuit atriu interius: & eleuata est gloria domini desuper cherub ad limen domus & repleta est domus nube. & atriu repletum est splēdore gloriæ domini. Et sonitus alarū cherubi audiebatur usq ad atrium exterius: quasi uox dei omnipotētis loquētis. Quisq precepiss viro qui indutus erat lineis dicēs sume ignem de medio rotarum que sunt inter cherubin: ingressus ille stetit iuxta rotam. Et extēdit cherub manū de medio cherubin ad ignē qui erat inter cherubin: & sūpsit & dedit in manu eius qui indutus erat lineis. Qui accipiens egressus est. Et apparuit in cherubin similitudo manūs hominis: subtus pennas eorum.

Vidente propheta ingreditur uir qui idutus erat talari ueste uel linea: & ut. lxx. nūc in interptatō ne cōmutant stola sancta cum apud hebreos unus sermo habeatur babdim: & ceteri interpretes in cōcepta trāslatiōe persistāt. Ingreditur autem ut secūdo dicitur in medio rotarū: quæ sunt iter cherubin: ut impleat manus suas igneis carbonibus. Qui cū esset ingressus. stetit tantū iuxta rotam: & uel ob tristitiam puniēdæ hierusalē: uel ob gloriæ magnitudinē stupens: manū ad ignem ipse nō misit: sed unus de cherubin idest cherub misit manū & tulit ignē qui erat in medio cherubin: & dedit in manu eius qui indutus erat uestibus lineis. Qui accipiens egressus est. Et tamē scriptura nō dicit egressus quid fecerit: ut tristis rei narratione: intelligētiæ potius nostræ relinquāret: quā oculis subiceret. Introeunte aut uiro qui indutus erat uestibus lineis cherubin stabant a dextris domus: ut sanctæ supernæq uirtutes: dexterā domus dei partem tenere uideātur. Et illæ quæ mittūt ad supplicia de quibus scriptum est: imissionē: per angelos pessimos: sinistras partes possidere credantur. Cūq eleuata eēt gloria domini de cherub qui carbonēs ignis uiro traditurus erat: & trāssisset ad limen domus: statim nube tænebris & caligie atriu impletur interius. Neq enim præsente dñi maiestate exercētur supplicia: & gloria domini uidetur in atria de qua scriptū est. Sonitus alarū cherubin audiebatur usq ad atriu exterius. Pro sonitu in hebreo uox ponitur: quæ uox habebat similitudinē uocis dei oīpotētis loquētis. Pro quo, lxx. trāstulerūt sicut uox dei saddai. Quod aquila symachus & theodotio quod fortem potētemq significat trāstulerūt. Nota lector in qbus superior & hæc uisio concordent siue discordent: ut ex collatiōe utriusq absq nostro ammonitu diuina intelligas sacramēta: & illud q añ cōmonui: qm & in firmamēto & in throno & in manu hominis nō ueritas sed similitudo dicatur. Neq enim facie ad faciem reuelato uultu: gloriā dñi cōtemplamur: sed similitudinē oīa uidemus & imagine: quādiu fragili & corruptibili circūdāmur corpe

Cherub angeli

Et uidi & ecce quatuor rote iuxta cherubi. Rota vna iuxta cherub vnum & rota alia iuxta cherub vnum. Species autem erat rotarum quasi uisio lapidis chrysoliti. Et aspectus earum similitudo vna quatuor. quasi sit rota in medio rote. Cumq ambularēt. in quattuor partes gradiebantur. & non reuertebantur ambulantes. sed ad locū ubi ire declinabat que prima erat sequebantur & ceteræ: nec cōuētebantur. Et omne corpus earū & colla & manus & penne & circuli plena erant oculis in circuitū quattuor rotarū. Et rotas istas vocauit volubiles audiēte me. Quattuor autem facies habebat vnum. Facies vna facies cherub: & facies secunda facies hominis & in tertio facies leonis & in quarto facies aquile. Et leuata sunt cherubin.

Obserua q prius species fuerit rotarū iuxta. lxx. quasi uisio tharlis: nūc aut iuxta eosdem quasi uisio carbūculi: ut pœnæ per ignem q a cherub traditur similitudo monstratur: licet in hebraico & supra & hic tharlis scriptū sit. Quod aqla grīsolitū: symachus iacinctū trāstulerunt. Rursumq ubi nos uertimus & oē corpus earū qd subauditur rotharū: in hebreo scriptum est: & oēs carnes earū & colla & manus & pœnæ & circuli. Nota carnes appellari in supernis uirtutibus: ut qn legimus caro & sanguis regnū dei nō possidebūt: neq corruptio incorruptionē: sciamus nō substantiam carnis sed opera condēnari. Basar enī q in hoc loco scribitur: nō corpus sed carnē significat. Circulos aut. rotarū cantos ferreos appellauit: quibus lignorū rotūditas artatur & stringitur. Rotæ aut iste nō solum carnes hnt uel corpus: aut mēbra: sed & colla & manus & pœnas: ut efficiētias regē in singulis: nō mēbroq imagines sentiamus. Rotæ quoq ipsæ appellatæ sūt ligua hebraica gelgel: qd symachus uolubiles: aqla rotā interpretatus est. Porro q sequitur audiēte me: usq ad eū locū ubi scriptus

Caro

Rota hnt oīa mēbra

Rota

Cherub

est: eleuata sunt cherubin. in. lxx. non habetur: sed de hebraico additum est. In quo obseruandum: quod nequaquam: ut supra dicitur: facies hominis & facies leonis quattuor: & facies uituli a sinistris quattuor: & facies aquila quattuor a dextris: ut uidelicet alia a sinistris alia a dextris esse credatur. Sed omnium æqualis ordo describitur: dicente scriptura. Quattuor autem facies habebat unum. Facies una facies cherub: & facies secunda facies hominis: & in tertio facies leonis: & in quarto facies aquila: ut prima & secunda & tertia & quarta facies: non loco: diuersitate dextri & sinistri: sed uno per gradus ordine describatur. Vnde autem facies: id est primam appellauit cherub: pro qua supra dixerat facies uituli. Ex quo intelligitur faciem cherub esse faciem uituli. Quorum omnium sensus præteritæ uisionis explanatio continet.

C ipsum est animal quod uideras iuxta flumen chobar. Cumque ambularent cherubin: ibant pariter & rote iuxta ea. Et cum eleuarent cherubin alas suas ut exaltarentur de terra. non resistebant rote. sed & ipse iuxta erant. Stantibus illis stabant. & cum eleuatis eleuebant. Spiritus enim uite erat in eis.

Oia uiuunt deo: & suum sentiunt creatorem. Non est enim deus mortuorum: sed uiuentium. Vnde & omnia corpora rotæ plena sunt oculis. Et in psalmo dei. Cæli enarrant gloriam dei: & opera manuum eius annuntiat firmitatem. Dies diei eructat uerbum & nox nocti indicat scientiam. Sol quoque & luna: mare & flumina: montes & colles laudant deum: & in suum circulum per annos singulos elementa uoluuntur: cælorumque rationem in terris deprehendimus: ut antiquæ legis ordinem cõseruantes uoluatur & currant & nihil nouum cernimus super terram. Quod autem dicitur & ipsum est animal quod uideram iuxta flumen chobar: scriptura demonstrat eadem nos debere intelligere in expositione animalis quæ supra intelleximus.

Et egressa est gloria domini a limine templi & stetit super cherubi. Et eleuantia cherubin alas suas exaltata sunt a terra. coram me. Et illis egredientibus rote quoque subsequente sunt. Et stetit in introitu porte domus domini orientalis. & gloria dei israel erat super ea. Ipsum est animal quod uidi iuxta flumen chobar. & intellexi quia cherubi essent. Quattuor. per quattuor uultus unius. & quattuor ale unius. Et similitudo manus hominis sub alis eorum. Et similitudo uultus eorum. ipsi uultus quos uideram iuxta flumen chobar. Et ituitur eorum & ipse singulorum ante faciem suam ingredi.

Gloria domini siue maiestas quæ stetit in templi limine: stetit super cherubin. Quæ eleuata alas suas propheta cernente exaltata sunt. rotis pariter sequentibus: & stetit in introitu portæ domus domini orientalis: paulatimque protectio dei reliquit israel. Primus fuit in templo. dein stetit in atrio templi. siue limine. Quæ recedente de templo: nubes & caligo impleuit templi penetralia. Rursusque ipsa gloria sedit super cherubin & illis statim auolantibus. & ad exteriora abeuntibus: secutæ sunt rotæ: & gloria stetit in porta domus domini orientalis: non in ianua templi: sed post atrium & limen in introitu portæ domus domini orientalis. Quod cum propheta uidisset: ipsum est inquit animal quod uidi subter deum israel iuxta flumen chobar: & intellexi quia cherubin essent. Quid. non? Non uiderat quod intelligeret? Et cherubin quæ prius non intellexerat. Cherubin in lingua nostra scientiæ multitudo est. & notitia sacramentorum dei: & thronus eius ac reges. Vnde & in psalmo dei. Qui sedes super cherubin manifestare. Semp. n. gloria domini est in scientiæ multitudinem: & tunc manifestatur quoniam cuncta rei purdètia demonstratur. Nec fortuito quod fieri nec dicere quæpiam. Dereliquit dominus terram: & dominus non uidet. unde & intuitus cherubin & appetitus eorum est obliuisci præteritorum: & in futura se extendere.

CAPITVLVM. XI.

Eleuauit me spiritus. & introduxit me ad portam domus domini orientalem quæ respicit solis orientem. **Q**uia egressa est gloria domini a limine templi: & stetit super cherubin: posteaque uolantibus cherubin stetit ipsa gloria in introitu portæ domus domini orientalis & propheta per se ad eam ire non poterat: eleuatus a spiritu est & ductus ad eandem portam domus domini orientalem quæ respicit solis iustitiam de quo scriptum est. Ecce uir oriens nomen eius: ut nequaquam remaneret in templo quod erat ignorantie nube confusum: sed stans in porta domus domini orientalis: quæ sequuntur sacramenta cognosceret.

Et ecce in introitu porte viginti & quique uiri. Et uidi in medio eorum iteboniam filium azur. & pheltiam filium banaie principes populi. Dixitque ad me. Fili hominis hijs uiri qui cogitant iniquitatem & tractant consilium pessimum in urbe ista dicentes. Nonne dudum edificate sunt domus: Hec est lebes nos autem carnes. Idcirco uaticinare de eis uaticinare fili hominis. Et irruit in me spiritus domini. & dixit ad me Loquere. Hec dicit dominus. Sic locuti estis domus israel. & cogitationes cordis vestri ego noui. Plurimos occidistis in urbe hac. & implestis uias eius interfecistis. Propterea hec dicit dominus deus Interfecti vestri quos posuistis in medio eius. hijs sunt carnes. & hec est lebes. Et educa vos de medio eius. Gladium intulistis. & gladium inducam super vos ait dominus deus & elicias vos de medio eius. Daboque vos in manu hostium. & faciam in uobis iudicia. Gladio cadetis. in finibus israel iudicabo vos. & scietis quia ego dominus. Hec non erit uobis in lebetem. & vos non eritis in medio eius in carnes. In finibus israel iudicabo vos. & scietis quia ego dominus.

Quod sequitur in. lxx. non habetur. sed de hebreo additum est.

Quia in preceptis meis non ambulastis. & iudicia mea non fecistis. sed iuxta iudicia gentium quæ in circuitu vestro sunt estis operati.

Assumitur propheta iuxta illud quod scriptum est: assumens mansuetos dominus: siue eleuatur a terra: & introducit ad portam domus domini orientalem: ut possit uiginti quique uiros qui erant in introitu por-

Cherubin

Super Ezechielem.

ra & iechonia filii azur: atq; phelcia filii banaia principum populi sacramenta cognoscere. Hii igitur qui erant in introitu portae domus domini oriētales desperantes salutem: scelerum conscientia parati ad interitum: nec uolentes per poenitudinem peccata corrigere: dicunt licet nuper post primā captiuitatem aedificatae sint domus quae ante corruerāt: tamē scimus hanc ciuitatem esse instar lebetis nosq; pro carnibus: ut in ea consumamur & cōcrememur: iuxta illud quod in Esaia scriptum ē. Tempestas si transierit: nō assumer nos. Illis ista dicentibus: irruit in prophetam spiritus dñi: & secūdo praecipit ut uaticinetur: & dicat. Quo ista dixistis? & cordiū uestroꝝ me secreta nō fallunt. Ego uobis interpretabor quomodo ciuitas in lebetem: & uos in carnes reputemini: nō iuxta illum sensum quē locuti estis: sed iuxta alterum quē nō timetis. Est quidem ciuitas in lebetis similitudinem: sed non uestris implebitur carnibus: uerum eorū quos interfecistis. Vos autem qui arbitramini uos in hac urbe morituros: educam de medio ciuitatis & tradam hostium manibus: faciamq; in uobis iudicia: ut cum cecideritis gladio: nequaquā in urbe nec extra terminos israhel: sed in finibꝫ uestrae puincia tunc cognoscatis quod ego sim dominus. Secūdoq; dicitur in finibꝫ israhel iudicabo uos: & scietis quia ego sum dñs. Hae aut uniuersa patiemini: qā in praēptis meis nō ambulastis: & iudicia mea nō fecistis: sed ceterarū in circuitu gētium scelera estis operati. Cūq; secūdam litterarū manifestum sit qđ dñs. omisiss parūper iechonia & azur pheltia & banaia nominibus quae in tēpus aliud referuamus: hoc dicendū est. qđ usq; hodie in ecclesia quae est domus dñi: & ante portā & in introitu siue in uia portae quae significat saluatore: per quē ingredimur ad patrē sunt. xxv. uiri. Ad sensum cuncta referētes & quātum nō subterfugit memoriā meā: nūquā in bonā partē hūc numerus potui reperire: licet in leuitico ad sacerdotale ministeriū a uiginti quinq; annis eligatur. In hebreo enī nō habet hūc numerus: qui in. lxx. dñ. sed tricenarius: qđ in exordiū huius pphetae: & dñi cōtinet aetate: qñ uenit ad fluēta iordanis & a Ioāne baptizatus est. Sin aut in euāgelio qñq; uirgēs prudētes: & qñq; stultae reperiuntur: sciamus hunc numerū in medio positum. & p qualitate utētiū uel ad bonā uel ad malā partem posse cōferri. Hii igitur uiri qui cūcta ad sensus referūt & habēt duos principes de qbus supra diximus: duali numero cōtinētur: qđ scindūt unitatem & in secūda diei numero nō uidētur a dño. iuxta hebraicā ueritatem. Vñ & in archa Noe bina & bina introducūtur imūda. Dñs aut scissione in unum coartās: fecit utrūq; unū: & soluit mediū parietem inimicitias in sua carne cōdempnās. Vñ & angustius quid loquitur atq; sublimius. ego & pater unū sumus: ut a iudaica dualitate in unionē nos reuocet fidei christianae. Deniq; pōtificatu perduto iudaeorū dñs patitur nequaquā sub uno principe sed sub duobus anna & caypha: ut religionis eorū scissum monstraret errorem. Sunt multi in huius portae introitu ante domum domini oriētales qui uiciis suis nationibus comparatur: & peccatoꝝ conscientia desperant salutem & dicunt. Ciuitas in qua uersamur lebes est: & nos oēs carnes: & babylonio consumemur ardore: eius cuius iacula ignita sunt: nolentes agere poenitentiam & desperantes salutem. Propterea audiunt qđ nō ipsi sint carnes praetentae & pditionis ciuitatis: sed hii quos scādalizauerint & quos interfecerint. Iccircoq; sup eos gladius inducitur: ut postquā in finibus israhel nequaquā inter gētes: sed inter xpianos fuerint iudicati: tunc cognoscant qđ ipse sit dñs: secūdam illud qđ in psalmis legitur. Cum interficeret eos requirebant illum: ut quā per beneficia non senserant per tormenta cognoscant.

¶ Et factum est cum prophetarem. pheltias filius banaie mortuus est. Et cecidi in faciem meam clamās uoce magna & dixi. Heu heu heu dñe deus. consumationē tu facis reliq; israhel.

¶ Vaticinante ppheta unus e duobus principibus pheltias filius banaia moritur qui interpretatur ruina declinans: & est filius structoris siue cemetarii enī aliud in linguā nostrā uerti nō potest. Alter principum seruatur incolumis iechonias filius azur: leconias aures eius sonat: qđ subauditur aīa: azur uero fulcrū sine adiutoriū. Qui igitur cadēdo a dño declinat & erat aedificationis pessimā: recta cadit pphetate eo quē confortauit deus. Qui aut praēptis obediebat dei: & illius sustēbatur ac fulciebatur auxilio: recta in imperio populi permanet. Legimꝫ in exodo mortuo pharaōe rege egipti. ingemuisse filios israhel ab operibꝫ luti paleae ac lateae & clamasse ad dominum. quem illo uiuente inclamare non poterant. E sayas quoq; mortuo ozia rege leproso uidit dominū sedentem super tronū excelsū & eleuatum. & seraphin stantia circa eū. intelligensq; immūda habere se labia. & habitare in populo imunda labia habente. meretur. ut de altari carbo mittat & labia eius purget immūda. Hic autē prophetante fortitudine dei princeps qā domini declinauerat seruitute. cadit ut leuetur a Christo. Si enī resurrectio dominus. ruina diabolus ē. In quo queris quomodo de saluatore dicat. ecce hic positus est in ruinā. & resurrectionē multoꝝ in israhel. In ruina nam eorū qđ stabāt pessime: & resurrectionē eorū qđ ceciderāt. Quod cū ppheta uidisset: cecidit in faciem suā nō peccātis merito: sed plāgentis affectu: & uoce magna quae de magno fidei ardore ueniebat: tertio clamauit & dixit. Heu heu heu domine deus consumationem tu facis reliquiā israhel. Et est sensus. Etiā ipsae reliquiae qđ esse uidebātur in populo te indignate delentur.

¶ Et factum est uerbum domini ad me dicens. Fili hominis. fratres tui uiri propinqui tui & omnis domus israhel uniuersi quibus dixerunt habitatores hierusalem longe recedite a domino. nobis data ē terra in possessionē. ppter ea hec dicit dñs deus. Quia lōge feci eos in gēti-

bus & quia dissipavi eos in terram. ero eis in sanctificationem modicam in terris ad quas venerit. **LXX.**
¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. fratres tui & viri captivitatis tue & omnis domus israel consummata est. quibus dixerunt habitatores hierusalem longe recessistis a domino. nobis data est terra in hereditatem. Propterea dicit. Hec dicit adonai dominus. quia repellam eos in gentes. & disseminabo eos in omnem terram. & ero eis in sanctificationem puulaz in regionibus ad quas ingressi fuerint illuc.

¶ Primum de interpretationis varietate dicendum est. Pro eo quod in hebreo habet uiri ppingui tui: hoc. n. significat goolathac. lxx. transtulerunt uiri captivitatis tue. Deinde ubi sequitur uniuersi quibus dixerunt hitatores hierusalem: p. uniuersis illi posuerunt consummata est. pp. israhel & uerbi ambiguitate. Choolo enim quod aquila & symachus & theodotio uniuersos interpretati sunt illi uerterunt consummata est: quod iuxta sensum omnino non resonat. Factus est igitur sermo domini ad Ezechielem quod dixerat heu heu domine deus: consummatum est tu facis reliquias israel in phalacia uidelicet morte: & eorum quod cum eo interfecisti sunt: nequaquam illas sint reliquias quas in hierusalem putabat propheta: sed hii quod in babylone uidebantur esse captiui. Et est sensus. O fili hominis. fratres tui de eadem tecum stirpe generati. fratres inquam tui quibus dixerunt hitatores hierusalem: uos recessistis a domino quia captiui estis & cum iechonia uos tradidistis: nobis autem terra israel data est in aeternam possessionem. Dic ergo eis quod longe quidem eos fecerit a terra israel: & dispersi in nationes: & in alienis terris esse preceperim: sed quia mea obediuerunt iussui: sim eis futurus et in peregrinis & hostilibus locis in parua sanctificatione: dum plerique inueniantur ex eis qui idolatriam nequaquam colla submittant: sed memores sint mandatorum dei: sicut fuerunt daniel & tres pueri: & ceteros fuisse credendum est: in similitudinem tantorum principum quos scriptura nunc monstrat. Ex quibus uniuersis discimus non esse insultandum his qui dei iudicio poenis traditi sunt: nec exprobrandum homini conuerso a peccatis suis: nec poenitentibus & egressis de ecclesia aliquando dicendum. Longe recessistis a domino. nobis data est terra in possessionem. Quia haec dicit dominus. Licet eos parumper a mea ecclesia separauerim & inter gentes disperferim: tamen ero eis in sanctificationem modicam: dum meminerint peccatorum suorum. Ut qui propter uicia recesserunt de loco suo per poenitentiam ad sedes pristinas redire festinent.

¶ Propterea loquere. Hec dicit dominus deus. Congregabo vos de populis & adunabo de terris in quibus dispersi estis: daboque uobis humum israel. & ingredientur illuc & auferent omnes offensiones. cum etiamque abominationes de illa. & dabo eis cor unum siue alterum. & spiritum nouum tribuam in uisceribus eorum. Et auferam cor lapideum de carne eorum. & dabo eis cor carneum. ut in preceptis meis ambulent & iudicia mea custodiant. faciantque ea: & sint mihi in populum. & ego sis eis in deum. Quorum autem cor post offendiculum & abominationes suas ambulat. horum uias in capite suo ponam dicit dominus deus.

¶ Loquitur sermo diuinus ad eos qui captiui erant in terra babilonis ad fratres Ezechielem prophetam: & ad propinquos quibus dixerunt hitatores hierusalem: longe recessistis a domino. nobis data est terra in possessionem. Loquitur autem haec qui sequuntur. Congregabo uos de populis: & reddam uobis terram israel. Cumque ingressi fueritis auferetis cuncta ydola per quae offenderatis deum: & dabo uobis cor unum timoris & seruitutis dei ut nequaquam diuersis ydolis seruiatis: siue alteri quam prius habuistis. Et spiritum nouum tribuam in uisceribus eorum: iuxta illud quod scriptum est. Cor mundum crea in me deus: & spiritum rectum in uisceribus meis. Et auferam a uobis cor lapideum: id est cor durum: secundum illud quod loquitur stephanus primus martyr in christo: Dura ceruice & incircumcisi corde. Et induram cor pharaonis: ne dimittat populum israel. Et dabo inquit uobis cor carneum molle & tenebre: & quod possit dei mandata suscipere. ut scribantur in tabulis cordis carnalium. Idcirco autem datur cor molle: & auferat cor durum: ut in preceptis meis ambulent iudiciaque custodiant: & sint in populo dei: dominusque qui prius fuerat aduersarius: sit eis in deum. Qui autem nequaquam poenitentia priora peccata correxerint: sed ambulauerint post abominationes suas: retribuam ait eis: quod merentur: ut uia eorum ponatur in caput eorum. Haec sub zorobabel filio salathiel: & sub hiesu filio ioseph sacerdotis magno: & sub esdra ac neemia accidisse tribui iudae: & his qui cum eis reuersi sunt: plerique estimant. Habitatores quoque hierusalem qui sub sedechia rege iudae capti sunt: uel qui fugerunt cum hieremia in aegyptum: in omnes terras esse dispersos & nequaquam reuersos in urbem hierusalem. Plena autem conuersio eorum: qui captiui erant & reliquias israel: intelligitur in christo: quoniam reliquias saluae factae sunt: & una die crediderunt tria milia: & iterum quinquaginta milia: & alii de quibus loquitur iacob ad apostolum paulum: uides frater tanta milia credentium iudaeorum: omnes emulatores legis sunt. Sed & cotidie superbi habitatores urbis hierusalem: quorum cor post offendiculum & abominationes suas ambulat: dei merentur offensam. Et hii qui foris erant ablato corde lapideo: & accepto corde mollissimo: per poenitentiam reuertuntur ad ecclesiam: & ambulant in preceptis domini: iudiciaque eius custodiunt: sicutque domini populus: & dominus quem prius offenderant sit eis deus.

¶ Et eleuauerunt cherubin alas suas & rote cum eis. & gloria dei hierusalem erat super ea. Et ascendit gloria domini de medio ciuitatis. stetitque super montem qui est. ad orientem urbis.

¶ Paulatim gloria domini recedit de hierusalem. Primo templum deserens: stat in atrio uel in limine domus & postea in introitu portae orientalis: nouissime sublati penis rotisque sequentibus: stat super montem qui est ad orientem urbis: haud dubium quoniam montem significet oliueti: unde saluator ascendit ad patrem. Stabatque gloria domini qui de hierusalem urbe discesserat super montem oliueti: in signum resurrectionis & luminis: ut inde peritura arsurum: cerneret hierusalem. Quodque dicit ascendit gloria de medio ciuitatis

Super Ezechielem.

dio ciuitatis: aliis uerbis loquitur dñs ad discipulos. Surgite abeamus hinc. Et ad iudæos. Relinquaſ uobis domus uestra deferta. Iosephus quoq; refert auditā uocem in templo angelorum & fortitudinum cæleſtiū quæ prius in urbis præſidio erat: abeamus ex his ſedibus. Mirūq; in modū uſq; in pñtem diem gloria dñi quæ deſeruit templū: ſtat ſup montem oliueti: & in crucis ſigno rutilans. ſpectat templum quondam iudaicum: in ſauillas & cineres diſſolutum.

Et ſpiritus lenauit me adduxitq; in chaldeaz. ad tranſmigrationem in viſione in ſpiritu dei. Et ſublata ē a me viſio quā uiderā. Et locut⁹ ſū ad tranſmigrationē oīa vba dñi q̄ oñderat mihi.

Pro eo q; nos ex hebraica ueritate tranſtulimus: & ſublata eſt a me uiſio quā uideram. lxx. tranſtulērunt & aſcēdi a uiſiōe quā uiderā. Quod utrūq; ſignificat nō in corpe ppheta in hieruſalem de babilone tranſlatū: ſed in ſpiritu: ſublataq; uiſione quæ eū in ſpiritu duxerat hieruſalē: & uniuerſa mōſtrauerat quæ ſuperior ſermo narrauit: reuerſus eſt in ſemetipſum & locutus eſt ad tranſmigrationē oīa quæ ei fuerant demōſtrata: ad eos uidelicet: de quibus ſcriptū eſt. Ego ſedebā in domo mea. & ſenes iuda ſedebāt iuxta me: & cecidit ſup me ibi manus dñi dei: & uidi. Mirūq; in modū ſedētib⁹ hiſ qui ad ſe uenerāt uiſitandū: uiſiones miſticas ppheta cernebat & abſens erat ab hiſ q; corā ſe ſederāt: abſens ſpiritu: præſens corpore. Oīaq; ſiunt ut cōſolationē recipiāt q; captiui erāt: qd̄ reducēdi ſint in terram iſrahel: & ambulaturi in pceptis dñi: futuriq; ei in populū: & illæ futur⁹ ſit eis i deū. Qui aut̄ non fuerint cōuerſi ad poenitentiam: ſed ambulauerint poſt abhominatōes ſuas: recipiēt q; fecerunt. Verba autem in ſcripturis ſanctis: pro rebus dici ſæpe admonuimus.

CAPITVLVM. XII.

Factus eſt ſermo domini ad me dicens. Fili hominis. in medio domus exaſperātis tu habitas. qui oculos habent ad uidendū & non vident. & aures ad audiendū & non audiunt. quia domus exaſperans eſt.

Pro eo q; nos uertimus in medio domus exaſperātis tu hitas. lxx. poſuerūt in medio iniquitatū eorū tu habitas. Sed ex eo q; ſeq̄ ga domus exaſperās eſt: intelligimus priorē quoq; ſnīaz huic uerſiculo cōuenire. p exaſpatōe quoq; dici amaritudinē crebro docuim⁹: ut ſit ſenſus. In medio domus ad amaritudinē cōuertentis: tu habitas: quæ deum natura dulcē atq; clemētē: uicioꝝ ſuorū amaritudine: amare facit atq; crudelem. Alioqn de deo legimus: guſtate & uidete qm̄ ſuauiſ ſiue dulciſ eſt dñs. Hītat aut̄ ppheta in medio populi deū ad amaritudinem puocātis: q; hēt oculos & nō uidet: aures & nō audit: nō uicio ſenſuū ſed p̄tinatia prauitatis. Vnde & dñs ad iudæos. Si ceci inqt eſſetis: peccatū nō haberetis: uolūtariāz cecitatem in illis arguēs atq; cōdēnās. Quia ergo oculos hnt ad uidendū & nō uidēt: aures ad audiendū & nō audiūt: & tua uerba cōtemnunt: doce eos p imaginem atq; picturā: & ſcematibus oñ de corporeis: ut uēturam captiuitatem nō ſolum auditu: ſed oculis recognoſcant.

Tu ergo fili hoīs fac tibi vaſa tranſmigrationis. & migrabis p̄r diē corāz eis. Ad migrabis autem de loco tuo ad locū alterū in cōſpectu eorū. ſi forte aſpiciāt ga dom⁹ exaſperans eſt. LXX

Et tu fili hominis. fac tibi vaſa captiuitatis & captiuare per diēz corā eis. & captiuare de loco tuo in locum alterum in cōſpectu eorū. ut videant. quia domus exaſperans eſt.

Nulli dubiū qn uniuerſa loci huius cōtinētia futurā captiuitatē indicet regis ſedechiā tribus iudæ: q; captus eſt cū hieruſalem. Sed qm̄ qdam uolunt captiuitatē ſedechiā q; interptatur iuſtus dñs in tipū præcedere ſaluatoris: q; de cæleſtibus ad terrena deſcēdens humanū corpus aſſumpſerit: & eſſe uafa captiuitatis: ideo p̄monēdum puto prudētē cautūq; lectorē: & hæc qdēz nos ponere ne qd̄ p̄terire uideamur: ſed nō p̄bare. Neq; enim rex ipſius in figurā pōt p̄cedere: q; totius ipietatis exēplum eſt. Captū aut̄ eſſe ſedechiā a babiloniis atq; caldæis: & Hieremias ppheta & regum narrat hīſtoria: & ductum de loco in locum: hoc eſt de hieruſalem in babilonem: & cætera q; Ezechiel in cōſequētibus loquitur. Qui aut̄ referunt ad dñm ieſum xp̄m captiuitatem ei⁹ & tranſmigrationem de loco ad locum: deſcenſionem ex cæleſtibus ad terrena ſignificari putant.

Et efferes foras vaſa tua quaſi vaſa tranſmigrātis. per diē in cōſpectu eorū. Tu antez egredieris veſpere corāz eis ſicut egrediſ migrans ante oculos eorū. Perſode tibi parietē. & egredieris per eum in cōſpectu eorū. In humeris portabis. in caligine effugies. faciē tuam uelabis & non uidebis terrā. quia portentum dedi te domui iſrahel. LXX

Et p̄feres vaſa tua. vaſa captiuitatis per diē in oculis eorū. Et tu egredieris veſpere in cōſpectu eorū. ſicut egredietur captiuus. Perſodies tibi parietē & Tranſibis per eum in cōſpectu eorū. In humeris portabis. & abſconditus egredieris. faciē tuam operies & non uidebis terram. quia portentum dedi te domui iſrahel.

Facere iubet ppheta in figura q; ſedechiā factur⁹ eſt in ueritate. Collige. n. ſarcinas tuas. hæc. n. uafa ſūt tranſmigrātis uidētibus ei⁹. Et poſtq; uiderit q; factur⁹ eſ: egredieris ueſpe in ſimilitudinem tranſmigrātis. Legimus ſedechiā nocte muro ſuffoſſo fugiſſe ad deſerta iordanis: ibiq; a babiloniis eē cōphēſum: & hoc ſignificare p̄ſoſſum parietē. Quod aut̄ dicit in humeris portabis: ſubaudiſ ſarcinas tuas: & qcqd̄ ad uiæ ſolatiū fugiētes portare cōſueuerūt. In caligine effugies: ne uidearis a quo quā. Faciē tuā uelabis: uel cecitate q; ei accidit erutis oculis a nabuchodonofor ut ne cognoscā q; ipſæ ſit rex & maior fiat cura ſeruatiūz. Qd̄q; ſeq̄ & nō uidebis terrā: illud ſignificet qd̄ cecus duct⁹

Tertius
Liber quartus. c. xii.

sit in babylonem eamq; nō uiderit. Quia portētum dedite inqt domui israhel. In signū enim & in figuram pphetay tam dicta quā facta sunt. Vñ & in zacharia uiri portētoſi uocātur q̄ futura portē dāt. Et in oseā loqtur dñs. In manibus pphetay assimilatus sum. Qui aut uolūt in ezechielis psona xpm intelligi: uasa captiuitatis humanū corpus accipiūt & pſum parietem quo infernoꝝ clauſtra pſregit: & reſurgēs a ſolis credētib; uiſus eſt: portatuſq; in humeris qñ cū angelicis poteſtatib; ad cēlos uictor aſcēdit. Et q̄ abſcōditus egredit̄ & uelat faciem ſuā ne in carne mortali uideat̄ diuina maietas: & nō uidet terrā ne oculis illius illuſtreſ; quā eius nō meretur aſpectum. Oculi. n. dñi ſup iuſtos: & auertit faciem ſuā ab impiis. Hęc aut inquit oīa feciſſe narraſ. ut per ſimilitudinē hoīs dura ad fidē iſrahelitici populi corda cōuerteret: & in portētū dāt domui iſrahel. iuxta illd̄ q̄ ſcriptū ē. Ecce hic poſit̄ ē in ruinā & reſurrectionē multoꝝ & in ſignū cui contradicetur.

¶ Feci ergo ſicut pceperat michi. uasa mea ptuli quaſi uasa migrantis per diē. & veſpere pfodi mihi parietē manu. In caligine egreſſus ſū. & humeris portauī in cōſpectu eoꝝ. LXX

¶ Et feci ſic. iuxta oīa q̄ mādauerat mihi. uasaq; ptuli ſicut uasa captiuitatis p diē. & ad veſperū pfodi mihi parietē manu. & abſcōditus egreſſus ſum. p humeros aſſūpt̄ ſū in cōſpectu eoꝝ.

¶ Quā ſupra iuſſus eſt facere: ope ſe cōpleſſe teſtatur: nec interptatione indiget iuxta utrāq; ſententiam: qd̄ ſupra expoſitū eſt. Illud aut notādum quod uno atq; eodem tpe Hieremias pphetabat in hieruſalē & Ezechiel in babylone: & illius pphetia mittebat̄ ad captiuos: & huius ad eos q̄ habitabant in hieruſalem: ut unius in diuerſis regiōib; dei puidētia pbaret̄: & intelligeret̄ audiētes: q̄cūq; accidebāt populo: nequaq; ydoloꝝ pātēſed domini iuſſione conſiſtere.

¶ Et factus eſt ſermo dñi ad me dicens. Fili hominis. nunquid non dixerūt ad te dom' iſrahel domus exaſperans quid tu facis? **Dic** ad eos. **Hec** dicit domin' deus. Si te inquit interrogauerint dom' exaſperans. quare iſta facis. (Vel ſecūdum. lxx) Etiam ſi nō interrogauerint. tu ingredere ut ſciant cur iſta feceris. **Dic** ad eos. **Hec** dicit dñs deus. Super principes on' iſtud q̄ eſt in hieruſalem. & ſuper omnem domū iſrahel. que eſt in medio eorum. **Dic**. Ego portentum veſtrum. Quomodo feci. ſic fiet illis. In tranſmigrationem & captiuitatē ibunt. Princeps autē qui eſt in medio eoꝝ in humeris portabitur. in caligine egredietur. parietē perfodiet ut educat eum. facies eius operietur ut non videat oculis terrā. Et extendam rete meū ſuper eū & capietur in ſagena mea. & adducam eū in babylonē in terram chaldeoꝝ. & ipſam non videbit. Ibi morietur. & omnes qui circa eum ſunt. Preſidium eius & agmina illius diſperdam in omnē vētūz & gladiū euaginabo poſt eos. & ſcient quia ego dñs. quando diſperſero illos in gentib; & diſſeminauero eos in terras. Et relinquā ex eis viros paucos a gladio & fame & peſtilentia. ut narrent omnia ſcelera eoꝝ in gentibus ad quas ingredientur. & ſciant quia ego dominus.

¶ Primū exponamus hīſtoriam. Dic inqt ad eos o fili hoīs q̄ uel interrogat uel nō interrogant qd̄ tu facis hęc: qd̄ ſup ducem onus iſtud & uiſio ſit in hieruſalem: ducem ſignificet ſedeſchiam: & dic. Ego portentū ueſtrum: ſiue ut. lxx. tranſtulerūt ego qui portēta facio: ut ex pñtib; futura cognoscatur: quō feci ſic fiet illis. duci & cūctis qui in comitatu ducis ſunt. In tranſmigrationem babyloniam captiui ducētur: & dux q̄ eſt in medio eoꝝ in humeris portabitur: uel iumētoꝝ uel eoꝝ q̄ cum eo fugerant. In caligine & in noctis tanebris egredietur: murūq; ſuffodiēt ſocī eius ut educat eum: facies illius uelabitur uel timore fugiētis: uel cecitatis iniuria: ut cecus terram nō uideat babylonis. Et ego extēdam rete meū ſup illum & capiet̄ in ſagena mea. Cōcedente qppe dño a babylonis captus eſt: & hęc q̄ ab hoſtibus paſſus eſt fieri: ſe feciſſe teſtatur. Duſtuſq; in babylonē: terrā caldæoꝝ nō uidebit ibiq; captiuus moriet̄. Oēs aut ſocios eius & adiutores & comites fugā: cū ille fuerit cōprehēſus huc illucq; diſpgam: nec ſecuros habire pmittā: ſed in manibus hoſtiū euaginabo gladiū meum: ut qñ diſperſi fuerint in gētibus intelligāt qd̄ ego ſim dñs: & mea cūcta uolūtate ſint facta. Et relinquā inqt ex ſociis eius qui cū eo fugerint: q̄ euadere potuerint paucos q̄ gladium & famem & peſtilētiā euaserūt: ut cū uel fuga uel captiuitate ad diuerſas peruenerint regiones: narrent oīa ſcelera ſua uel ſermone uel exemplo: ppter q̄ tāta meruerint mala & intelligāt qd̄ ipſe ſim domin'. Qui aut tropologia & cāptā explanationē ſup ſaluatore conatur exponere: ducem q̄ eſt in medio hieruſalem ipſum interptatur qui in portentū ſignumq; pceſſerit: q̄ & ipſa & ſocī eius captiui iſti mundi ſint: & ab inferis uictor aſcendēs in humeris portatus ſit angeloꝝ: in caligine egreſſus: ignotus incredulis deſtructo medio pariete fecerit utrūq; unum: facies illius operta: ut terrā nō reſpiciat iudæoꝝ. Nec mirum ſi dñs cālauerit faciez ſuam: cum uſq; hodie ante uultum moyſi uelamen poſitum ſit populo non credenti. Extenditq; dñs rete ſuum ſuper illum: iuxta qd̄ de eo ſpōſa loquitur in cantico canticoꝝ. Ecce iſte poſt parietem nr̄um: proſpiciens per fenestras apparens per retia. De quo & hieremias: ſpiritus uultus noſtri xps dominus: qui captus eſt in peccatis noſtris: & cum non feciſſet peccatum pro nobis peccatum factus eſt: & adducetur ait in babylone: conſuſione iſtius mūdi in terram caldæoꝝ qui interptantur quaſi demonia: ut eos qui demonibus fuerant mancipati: retraheret ad ſalutem: & captiuam duceret priſtinam captiuitatem: ipſamq; inquit terram caldæoꝝ non uidebit: & ibi morietur ut homines ſua morte uiuificet. Cunctos autem adiutores ei' & ſocios apoſtolos & apoſtolicos uiros diſperſit in uniuerſum orbem. Et euaginauit gladium ſuū poſt eos.

Super Ezechielem.

post eos: ut uariis coronarentur martiriis: & tunc intelligerent uel ipsi uel hii qui per eos crediderat qd ipsa sit dominus: & ideo disperferit eos in gentibus & disseminauerit in terras: ut multum fructum facerent. Et reliquit ex eis paucos uiros sicut Ioanem apostolum & ceteros a gladio & fame & pestilentia liberatos & persecutiois impetum declinantes scelera iudeorum & iniquitates cunctarum gentium ad quas ingressi sunt: ut acta poenitentia scirent quod ipsa est dominus. Hanc diximus lectoris arbitrio iudicium relinquentes. Ceterum nulla dubitatio est: periculosum esse regis impii captiuitatem & necem sacramento domini comparare.

¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis panem tuum in conturbatione comede & aquam tuam in festinatione & merore bibe: & dic ad populum terre. hec dicit dominus deus ad eos qui habitant hierusalem in terris israhel. Panem suum in sollicitudine comedent: & aquam suam in desolatione bibent. ut desoletur terra a multitudine sua propter iniquitatem omnium qui habitant in ea: & ciuitates que nunc habitant desolate erunt: terraque deserta: & scietis quia ego dominus. LXX.

¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis panem tuum cum dolore comedes & aquam tuam cum tormento & angustia bibes: & dices ad populum terre. hec dicit adonai dominus habitatoribus hierusalem super terram israhel. Panes suos cum egestate comedent: & aquam suam cum dissipatione bibent. ut dissipetur terra & plenitudo eius. In impietate enim omnes qui habitant in ea & ciuitates eorum que habitantur in desolatione erunt: & terra dissipabitur & cognosceris quia sum dominus.

¶ Post principis & sociorum eius prophetiam quae sub corporali imagine monstrabatur uenit ad populum: & quicquid propheta dicitur per prophetam refertur ad habitatores hierusalem: quod in obsidionis malo panem suum comedant in angustia & egestate: & aquam suam nequaquam in habundantia: sed cum tormento bibant & tribulatione. Hanc autem inquit o propheta tibi dicuntur: ut tu loquaris ad populum terrae tuae & dicas. Hanc dicit dominus habitatoribus hierusalem quae est in terra israhel. Obsessi a nabuchodonosor atque a caldaeis: famis & sitis sustinebitis malum: ut omnis terra cum sua plenitudine deleatur: habitatores significans per eam quae inhabitatur. Et ne putent sibi hoc uenire sine causa: dic inquit eis: quod propter scelera eorum & impietates: omnes urbes iudeae ad solitudinem redigendae sint: & uniuersa terrae cultura dispereat: ut cognoscant deum seuientem: quam miserantem cognoscere noluerunt. Possumus iuxta anagogen habitatores hierusalem credentes christo dicere qui habitant hierusalem in ecclesia. Et si per peccata illius offensam meruerint: comedant panem cum egestate & bibant aquam cum merore & angustia. Non cibum panis nec potum aquae: sed famem sermonis & doctrinae dei sustinentes. Quando enim uel uicio principum qui capiendi sunt & tradendi babiloniis: uel nostra duricia perdiderimus sermo nem dei aquasque non meruerimus habere utiles: tunc in dolore & poenuria nostrum sumemus cibum: & terra perdet multitudinem credentium: & ciuitates quae in toto orbe intelliguntur ecclesiae desolabuntur & terra deserta erit: ut omnes sciant quia offensa sit domini. Quod quidem & in persecutionis tempore intelligere possumus.

¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. quod est prouerbum istud uobis in terra israhel dicentium. in longum referuntur dies & peribit omnis visio: Ideo dic ad eos. hec dicit dominus deus. Quiescere faciam prouerbum istud. neque uulgo dicitur ultra in israhel. Et loquere ad eos quod appropinquant dies & sermo omnis uisionis. Non enim erit ultra omnis visio cassa. neque diuinatio ambigua in medio filiorum israhel. quia ego dominus loquar quodcumque locutus fuero uerbum & fiet. Non prolongabitur amplius. sed in diebus uestris domus exasperans loquar uerbum & faciam illud dicit dominus. Et factus est sermo domini ad me dicens. fili hominis. ecce domus israhel dicentium visio quam hic uidet in dies multos & in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos. hec dicit dominus deus. Non prolongabit ultra omnis sermo meus. uerbum quod locutus fuero complebitur. dicit dominus deus.

¶ Quod nos diximus prouerbum iuxta symachum: omnes alii interpretes parabolam transulerunt: quae hebraice appellatur masab. Rursum ubi a nobis editum est: neque enim erit diuinatio ambigua: uertere. lxx. nec diuinatio iuxta gratiam: pro quo omnes lubricum interpretati sunt: quod nos ambiguum diximus: ut decipientia audientes suos prophetarum uerba noscamus. Est autem sensus omnis capituli hic. Supra prophetauerat contra principem qui erat in hierusalem: deinde populo famem & ardorem sitis nunciauerat esse uenturum. Quod multitudo non credens: uetus assumebat tritumque prouerbum. In longum tempus differtur comminatio prophetarum: & omnis visio peribit dum frustra cernitur: uel iuxta symachum id est in uentum & auram tenuē dissoluetur. Dic ergo inquit eis quod nequaquam in ea comminatio differatur: nec diuinatio falsa atque ambigua proferatur in populos quae finem habeat incertum: aut alio dicatur tempore: alio impleatur sed nunc iubente te qui loqueris: & his qui audiunt uerbum quod locutus sum compleatur. Significat autem uicinam captiuitatem urbis hierusalem & sedechiam cum populo iuda iam iamque capiendum. Non solum autem illo tempore: sed usque hodie uulgus incredulum & dura corda mortallium prophetiam dei non recipit: sed omnia quae prophetae comminantur quae praedicat euangelium

Libert quartus. c. xlii.

lium: in aliud tempus estimant differendum. Sciamusq; hic parabolam quæ a. lxx. ponitur accipi puerbium iuxta illud qd in psalmo legimus. Et factus sum eis in parabolâ: & in hoc eodẽ ppheta. Quid est uobis parabola ista in populo israhel dicetium: patres comederunt uuam acerbâ: & dẽtes filiorũ obstupuerunt. Manifesta pstringimus: ut in obscurioribus immoremur.

EXPLICIT LIBER TERTIVS INCIPIT LIBER QVARTVS.

ELLEM si fieri posset Eustochium explanatiõis in Ezechiel p singulos libros p priis texere pphetiis: & qd uaticinatiõẽ cõiunctum est: nequaquã expositione diuidere. ut faciliõr esset cursus dictãtis pariter & legentis: lõ gumq; & imensum interptatiõis iter certis spaciis separare: & quasi titulis & indicibus: & ut p priis loquar argumentis: oñderem qd libri singuli continerẽt. Sed qd facia? cũ aliã pphetiã breues sint aliã lõgã: ut sæpe necessitate cogamur & plures in unum libũ coartare: & unã in multos di uidere: Vñ & nũc cõtra pphetas & pphetias ad seniores quoq; populi israhel & ad terrã sup quã inducũtur quattuor plagæ pessimæ: & de ligno uitis qd cum fuerit abscisum inutile est inter oĩa ligna siluag: catalogum ẽt uiciõg hierusalem uolumus quarto libro cõprehendere. Quem quia unius uoluminis nõ patitur angustia: alteram partem eius qnto uolumi-

ne referuamus: prudẽtissimi lectoris sollicitudinem pramonentes: ut sciat quid nobis in hoc expla nandum: & quid sibi legendum sit. CAPITVLVM. XIII.

E factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis uaticinare ad pphetas israhel qui prophetant: & dices prophetantibus de corde suo. Audite uerbum domini. Nec dicit dominus deus.

Hoc qd nos posuimus qui pphetant: & dices pphetantibus de corde suo omiffere. lxx & pro eo q non habetur in hebreo addiderunt: & prophetabis & dices ad eos. Est autem sermo cõ tra pseudo pphetas: qui decipiebãt populum: & contra dei mandata aliud pphetabant. Nec quenpiam moueat: q pphetæ appellãtur. Hanc. n. habet sancta scriptura cõsuetudinem: ut unũquẽq; uaticinatiõis suæ & sermonis pphetã nũcupet: sicut pphetæ appellãtur baal: & pphetæ ydolog: & pphetæ cõfusiõis. Vñ & apostolus Paulus poetã græcum pphetam uocãs: dixit. Quis p prius eorũ ppheta: ait. Cretenses mēdaces: malæ bestia: uentres pigri. Et in Oseã legimus. Sicut ppheta insa niens hõ portans spm. Quicqd aut eo tempore israhelico populo dicebat nunc refertur ad eccle siam: ut pphetæ sancti sint apostoli & apostolici uiri. Prophetæ aut mēdaces atq; furiosi oēs hereti ci: quoq; principes ex suo corde confingãt: qui aut ab eis seducti sunt: alioq; mendacii acquiescãt.

Abe prophetis insipientibus: qui sequuntur spiritum suum. & nihil vident. LXX

Abe his qui prophetant de corde suo. & omnino non vident. relinquẽtes. illud quod a nobis positum est. qui secuntur spiritum suum.

Cum pphetag nomẽ secũdum regulam scripturag bonis malisq; cõe sit: in eo differunt q boni pphetæ esse dicũtur sapientes: mali aut stulti & insipientes. Quoq; alterũ refert ad ecclesiasticos ui ros: alterũ ad hereticos: q dei spm relinquẽtes: sequũtur spiritum suum: q nequaquã diuino instin ctu: sed proprio corde uaticinãtur: unde & nihil uidẽt. Qui aut sapiẽs est: non cordis sui cogitatio nes: sed dei spiritũ sequitur: iuxta illud qd & in superioribus aĩalia & rotã spiritũ dei sequabãtur. Et p pheta dicit. Post dñm deum tuum ambulabis. Et in alio loco. Deduc me in semitã rectã. Et iterum. Spiritus tuus bonus deducet me in terrã. Et populo dei colũna ignis & nubis erat dux in solitudi ne. Et hieremias loqitur. Nõ laboraui sequens te. Quis aut hereticõg qui sequitur spiritum suum nõ impingat in tenebras? & cecus cecos ducat in foneã: uidelicet sibi i mysteriis immo orgiis suis plu ra ecclesiasticis doctoribus uidere uideãtur. Tamẽ nihil oĩo uidẽt qã solem iustitiæ perdiderũt: fru straq; imitãtur eos q prius uocabãtur uidentes: & qbus dicitur. Qui uides uade: recede in terrã iu da: & in bethel nõ pphetabis. Quãobrem uisio Esaia & abdã ponũtur in titulis. Et dñs apostolis pcepit. Leuate oculos uestros & uidete. Et propheta suppliciter depræcatur. Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.

Quasi vulpes in deserto prophete tui israhel. Non ascendistis ex aduerso neq; opposuistis murum pro domo israhel. ut staretis in prelío in die domini. Vident vana & diuinant menda cium. dicentes ait dominus. cum dominus non miserit eos. & perseuerauerunt confirmare ser monem. Anquid non uisionem cassam uidistis. & diuinationem mendacem locuti estis? & di citis ait dominus. cum ego non sim locutus LXX.

Sicut vulpes in desertis prophete tui israhel. Non steterunt in firmamento & congregaue runt greges super domum israhel non surrexerunt. Qui dicunt in die domini uidentes menda cia diuinãtes vana. q dicũt dicit dñs. & dñs nõ misit eos. & ceperũt suscitare sermonẽ. Nõne vi sionẽ falsã uidistis. & diuinatiões vanas locuti estis? Et dicebatis dicit dñs. & ego nõ sũ locut?

Dicamus primum iuxta hebraicũ. Prophetæ israhel uulpiũ similes sunt. quotidie domesticag au um furta faciẽtes q habitant iuxta aquilã & lxx. in desertis: iuxta symachũ & theodotionẽ in parieti nis atq;

Super Ezechielem.

nis atq; ruinosis: qui nō possunt ascēdere ex aduerso: neq; mug: p domo israhel opponere. Legim^{us} aaron aduersū ignē israhelis populū deuorantē occurrisse & stetit in medio. & opposuisse murum pro salute populi. Hieremiā quoq; dī ne occurrat dño. neq; stet cōtra irā eius orationis pseuerantia. Sicut. n. murus hosti opponitur: & aduersario occurri solet ex aduerso contraq; uenienti: ita dei sententia sanctoꝝ p̄cibus frangitur. Vñ & moysi dicitur. Dimitte me: & delebo populum istū. Cui. n. dicitur dimitte me. ostenditur quod tenendi habeat facultatem. Isti stare non possunt in p̄lio in die domini: ut pro populo p̄cibus dimicent: & resistent obsecrationibus sententię domini. Quia igitur uana conspiciunt & diuinant mendaciū: & a dño missos esse se dicunt cum non sint missi ab eo. & perseuerant in erroribus: & suum cupiunt firmare sermonem: arguuntur quod omnia sint falsa quę p̄dicant. suum mendaciū domini sermonem esse dicentes. Porro iuxta. lxx. hic sensus est. Omnes heretici propter fraudulentiam ac nequitiam uulpium similes sunt: De quibus saluator loquitur. Vulpes foueas habent & uolucres celi nidos. Et de herode scriptū est. dicite uulpi huic. Et de eis dem uulpibus quę paruulos simplicesq; decipiunt. & populantur uineā xp̄i: salomon loquitur. Capite nobis uulpes paruulas. dissipantes uineam. Et in psalmo super his qui eorum fraudulentia supplantantur canitur. Introibunt in inferiora terrę tradentur in manus gladii partes uulpium erunt. Hii prophetę qui uulpī similes sunt non steterunt in firmamento. nec cū petro audire meruerunt tu es petrus: & super hanc petrā edificabo ecclesiam meā. Nec moysi similes sunt cui dictū est: tu uero hic sta mecū. Nec steterunt in firmamento. de quo in octauodecimo psalmo legimus. Celi enarrant gloriam dei: & opera manuum eius annunciat firmamentū. Isti congregauerunt irrationabiles quosq; & pp̄ nimiam innocentiam pecudum similes contra domū dei. Vñ nunc dī: Et congregauerunt greges sup domū israhel. nec surrexerūt ipsi. nec alios suscitare potuerūt: sed q̄cunq; egerūt & agunt plena mēdaciis sūt. Qd̄q; sequitur & cōpunt suscitare sermonem: illud significat q̄ uelint: qdā cōsurgere & se ad excelsa suis ille: sed q̄ cupiāt implere nō possūt. Dīq; eis. Nōne uisionē falsā uidistis. & diuinationes uanas loquuti estis? Qd̄q; sequitur & dicebatis dicit dñs. & ego n̄ sū locut^{us}. i. lxx. n̄ hētur.

Propterea hec dicit dominus deus. Quia locuti estis uana & uidistis mendacium. ideo ecce ego ad uos ait dominus deus. Et erit manus mea super prophetas qui vident uana. & diuinant mendacium. In concilio populi mei non erunt. & in scriptura domus israhel non scribebuntur: nec in terram israhel ingredientur. & scietis quia ego dominus deus. LXX.

Ideo dic. Hec dicit adonai dominus. Quoniam uerba uestra mendacia & diuinationes uestrę uane. idcirco ecce ego super uos dicit dñs de^{us}: & extendam manū meam super prophetas qui vident mendaciū & qui loquuntur uana. In disciplina populi mei non erunt. nec in scriptura domus israhel scribebuntur. & in terram israhel non intrabunt. & scient quia ego adonai dominus.

Sub prophetarum persona sermo contra hereticos est. qui loquuntur uana & uident mendaciū: & perseuerant suam firmare doctrinam. quod ipse dominus contra eos ueniat atq; consurgat: & extendat manum suam super illos ad percutiendum & non contrahat ad parcendum: & comminatur q̄ non sint in consilio populi domini futuri. nec i ecclesia eius sed i sinagoga diaboli: nec scribebuntur in domo israhel. De quibus in alio loco dicitur. Super terram scribebuntur non in terra israhel: quę terra uiuentium est: & de qua nunc dicitur: nec in terram israhel ingredientur. sed in terra mortuorum & umbra mortis. ut postquam ista perpessi fuerint: separati a cōtū populi dei intelligant quod ipse sit dominus: Pro eo quod nos uertimus in concilio populi mei non erunt. lxx. transtulerunt in disciplina siue in correptione populi mei non erunt. Alia enim aduersariorum alia filiorum correptio est. Vnde & Hieremias. Corripe inquit nos domine uerum tamen in iudicio & non in furore. ut nequaquam paucos nos facias. Effunde furorem tuum super gentes quę te ignorauerunt: & super regna quę nomen tuum non inuocauerunt.

Eo quod deceperit populū dicētes. pax. & nō ē pax. Et ipse edificabat parietē. illi autē linebāt eū luto absq; paleis. Bic ad eos q̄ liniūt absq; tēperatura. quod casurū sit. Erit enim himb erinundans. & dabo lapides pergrandes desuper irruentes. & uentū procelle dissipantem. Siquidē ecce cecidit paries. Namq; nō dicitur uobis ubi est littura quā liniistis? Propterea hec dicit dominus deus. Et faciam erūpere spūm tempestatū in indignatione mea & himber inundās in furore meo erit. & lapides grādes ire in consumationē. Et destrūā parietē quēz liniistis absq; tēperamento. & equabo eū terre: & reuelabitur fundamentū eius. & cadet & cōsumetur in medio ei^{us} & scietis q̄a ego sūz dñs. Et cōplebo indignationem meā in pariete: & in his q̄ liniunt eū absq; tēperamento. Dicāq; uobis. Non est paries. & non sunt q̄ liniunt eū prophete israhel q̄ prophetāt ad hierusalē: & vident ei uisionē pacis: & non est pax dicit dominus deus. LXX.

Quia deceperunt populū meū dicētes: pax & nō erat pax. & iste edificat parietē & isti liniunt eū stulticia cadet. Erit pluuia inundans. & dabo lapides magnos in iuncturas eorum & cadent: Et spūs auferens. & dirūpetur. Et ecce cecidit paries. & nō dicent ad uos ubi ē littura ufa quā liniistis? Propterea hec dicit adonai dñs. Et rūpam spūm auferentē in furore meo. & pluuia inundans in ira mea erit: & lapides magnos in furore inducam in consumationē. & suffodiā parietem quē liniistis. Cadet & ponas eū sup terrā. & reuelabuntur fundamēta eius: & cadet & cōsumemini.

ni cum increpationibus: & cognoscetis quod ego dominus. Et complebo furorem meum super parietem: & super eos qui liniunt eum. cadet. Dixitque ad vos. Non est paries. nec qui liniunt eum. propheta israel. qui prophetat super hierusalem. & qui videt illi pacem. non est pax eis dicit dominus deus. ¶ Prophetæ israel qui non erunt in concilio populi dei. nec scribentur in scriptura domus israel: nec terram repromissionis intrabunt. ideo ista patietur quia decoeperunt populum meum. pro rigore penitentiae & conuersionis iniuria pacem eis & prospera nunciantes. secundum illud quod alibi dicit. Pax pax. & ubi est pax? Deus itaque metaphorice edificabat eis per legis mandata sanctorumque prophetarum eloquia & conuersiones maceriem. Hoc. n. uerbum hebraicum significat his. ut omnem ab illis incursionem bestiæ & hostilem impetum submoueret. dum conuersi ad deum hoc quasi muro & pariete firmissimo cingerentur. Pseudo uero prophetæ. non semel sed frequenter pollicebantur eis pacem. Hoc. n. repetitus pacis sermo significat. Ipsumque parietem qui in sequentibus eis appellatur lineabant pseudo prophetæ absque temperamento ut interpretatus est Tymachus. hoc est puro luto. & quod paleas non haberet nec prebere posset aliquam fortitudinem. Vt uero. lxx. & theodorio liniunt stultitia. aquila autem uerbum hebraicum thafel interpretatus est anulo: quod significat absque sale: de translatione transiens ad aliam translationem. ut quod cibis absque sale nullum habet saporem. ita & luto absque paleis quibus firmatur & stringitur: nihil roboris possit prebere parieti. Dicuntque ad eos qui illis uana promittunt. & cassum pollicetur auxilium. quod casurus sit iste paries & hæc maceria. & immittam imbrem uehementissimum hostes uidelicet seuissimos babilonios chaldaeosque significat. Et dabo lapides grandinis super irruentes. omnia per metaphoram quo instabilem maceriam subito turbo subuertat & subruat. & postea dicatur eis id est pseudo prophetis. ubi est littura quam leuistis. & ubi est quod polliciti estis auxilium? Quicquid autem de pseudo prophetis diximus. & ad hereticos referri potest quod omnia eorum dei ira figmentata soluantur. & edificatio pessimorum dogmatum qui spiritus sancti non habet condimentum corruat. & usque ad fundamenta & puluerem dilabatur: & adequetur ipsa maceria terræ & cadat. & consumatur prophetæ qui promittebant. & populus cui promittebatur in medio eius. ut postquam compleuerit indignationem suam & dixerit eis non est iste paries. hoc est non est uestra defensio. & non sunt qui liniunt eum: sed omnia uana sunt & in nihilum proficientia. tunc opere cognoscetis quod ego sim dominus. Vt autem sciamus qui sint isti qui liniunt parietem: sequitur. Prophetæ israel hoc est pseudo prophetæ qui prophetant ad hierusalem. & uident ei uisionem pacis: isti sunt causa peccati & ruinae. & stultæ securitatis. Non enim erit pax dicit dominus. quia dominus non misit eos. nec est loquutus ad eos. Hoc quod. lxx. transtulerunt & super iuncturas eorum. in hebraico non habetur. Significat autem iuncturas lapidum in pariete. uel adminicula lignorum quibus parietes roborantur. Necnon illud quod supra legimus ipse edificat parietem plerique ad populum referunt israel. qui uanum sibi uel ægyptiorum uel pacis promittebat auxilium.

¶ Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui que prophetant de corde suo. & uaticinare super eas & dic. Hec dicit dominus deus. Ubi his qui consuunt paruulos sub omni cubitu manus. ut faciant cernicalia sub capite uniuerse etatis ad capiendas animas. Et cum caperent animas populi mei. uiuificabant animas eorum. & uolabant me ad populum meum propter pugillum ordei. & fragmentum panis: ut interficerent animas que non moriantur: & uiuificarent animas que non uiuunt. mentientes populo meo credenti mendacijs. Propterea hec dicit dominus deus. Ecce ego ad paruulos vestros quibus uos capitis animas uolantes. & dirumpam eos de brachijs uestris & dimittam animas quas uos capitis animas ad uolandum. Et dirumpam cernicalia uestra: & liberabo populum meum de manu uestra: neque erunt ultra in manibus uestris ad predam: & scietis. quia ego dominus. Pro eo quod merere fecistis cor iusti mendaciter quem ego non contristauimus. & confortastis manus impij ut non reuerteretur a uia sua mala & uiueret. propterea uana non uidebitis: & diuinationes non diuinabitis amplius. & eruam populum meum de manu uestra: & scietis quod sim ego dominus. LXX.

¶ Et tu fili hominis obfirmā faciem tuam super filias populi tui que prophetant de corde suo. & propheta super eas & dices. hec dicit dominus deus. Ubi his qui consuunt cernicalia sub omni cubitu manus. & faciunt uelamina super omne caput uniuerse etatis: ut peruertant animas. Anime subuerse sunt populi mei. animas saluabant: & contaminabant me ad populum meum propter pugillum ordei & fragmentum panis. ut occiderent animas quas non oportuit mori. & saluarent animas quas non oportuit uiuere: dum loquuntur populo audienti uanos sermones. Propterea hec dicit dominus deus. Ecce ego super cernicalia uestra super que uos colligitis animas. & dirumpā ea de brachijs uestris. Et dimittam animas quas uos peruertitis animas eorum in dispersionem & dirumpā uelamina uestra: & liberabo populum meum de manibus uestris: & non erunt ultra in manibus uestris in congregationem. & cognoscetis quia ego dominus. Pro eo quod peruertebatis animam iusti inique: & ego non peruertebam eum. & confortabatis manus iniqui. ut penitus non conuerteretur a uia sua pessima & uiueret. propterea mendacia ultra non uidebitis: & diuinationes nequaquam diuinabitis. Adhuc & liberabo populum meum de manu uestra. & scietis quia ego dominus.

¶ Supra ad prophetas diuinus sermo directus est: qui luto lineabant parietem quod paleas non haberet. nec

Super Ezechielem.

ret. nec ullū possit parietī siue macerīe robur tribuere: nunc aduersus populi prophetissas iubetur faciem suā ponere siue dirigere. & ut. lxx. transfulerunt obfirmare. Quō autem aduersum prophetas: alii pseudo prophetæ inspirabantur diabolico spū: ut dei mandata subuerterēt. ita aduersū prophetissas qualis fuerat debora & olda: & in actibus apostolorū philippi euangelistæ quattuor filia pphetantes. Inspirabantur demoniaco spū alia eiusdē sexus quæ fuit prisca & maximilla. quæ uaticinatione mēdaciū fidē subuerterunt ueritatis. Has autē dicunt hebrei maleficis artibus eruditas. p nigromantias & phitonicū spūm: qualis fuit illa quæ uisa est suscitasse aiām samuhelis. Et in actibus apostolorum cuius diuinitio multos dominis reditus acquirebat. de qua ad apostoli Pauli imperium immundus eiectus est spūs. Nos autē ita dicimus alios hereticos falsitate dogmatum suorū prædicare uirtutē. Quorum pithagoras & zeno a quo stoici indoꝝ brachmanes & ethiopum gimnosophistæ qui ob uictus continentia: miraculū suis gentibus tribuunt. Recteq; dicuntur parietē linire: & aliam quam fortitudinē polliceri. sed quia xpī non hnt condimentū uanus est eorū labor. & peritura edificatio. Nisi. n. dñs edificauerit domū. in uanum laborauerunt qui edificant eā. Alii autē uoluptatum libidinifq; doctores. dicuntur consuere puluillos. & ponere sub oī cubitū manus: epicurei & pithronei. & apud nos iouinianus & eunomius. qui dicunt. Manducemus & bibamus: cras. n. moriemur. Iubetur ergo ppheta ponere siue obfirmare faciē suam contra filias populi sui. Primūq; dicendum qd sibi uelit posita facies siue directa & obfirmata. Nēpe illud quod de dño scriptū est. Facies dñi super facientes mala. ut disperdat de terra memoriā eorum. Sicut. n. liquefcit cera a facie ignis. sic pereunt peccatores a facie dei. Scdm quem sensum i hoc eodē propheta dicitur. Fili hoīs obfirma faciē tuā super theman & daron. & nageb. Et iterum. Factus est sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs obfirma faciē tuā super Hierusalem. Et post paululum. Factus est sermo dñi ad me dicens. Obfirma faciē tuā super filios amon. Et rursum. Obfirma uultū tuum super pharaonem regē ægypti. Et iterum. Fili hoīs obfirma faciē tuā super gog: & magog. Et in alio loco. Firmabo faciē meam super hoies illum & ponam illū in desertū & in dissipationem. & auferam eū de medio populi. & scietis qd ego dñs. Vhe igitur his heresibus hisq; doctrinis: quæ requiē pollicentes: oēm ætatem sexūq; decipiunt. ut capiant animas miserorum & contaminēt me ad populum meum. dum credor diligere uoluptatem & hoc non propter chorū & emichorū ordeī. ut in Oseæ legimus. sed propter pugillum ordeī quo bruta uestuntur animantia: & fragmento panis. Non panem integrum & solida testimonia scripturarum: sed quæ heretica prauitate fracta & decurtata: atq; imminuta sunt. ut sanctos quosq; decipiant & ad mortē trahant. & peccatores uanis promissionibus uiuificare contendāt. Propterea clemens & misericors deus nō ipsas pphetissas interficit. sed dirūpit puluillos earū. qui instar retiarū reuolantes aīas capiunt. ut postq̄ rupti fuerint. liberam uolandi habeant facultatē. Et scindit uelamina siue ceruicalia. in qbus principale aīæ recumbebat. & quibus decceptorū capita operiebantur. Cū apostolus doceat uirorum capita nō uelanda. sed reuelata facie dñi gloriā contēplandā: uos enim inquit falsis terroribus seruientiū deo animos frangebatis. & promissionibus fraudulētis impios tenebatis inclusos: ne agentes pñiam. uitam reciperent quā perdiderāt. Propterea uanas nequam uidebitis uisiones. nec uocabo uestra mendacia prophetias: sed diuinationes de qbus scriptū est: non est auguriū in iacob. neq; diuinitio in israhel. ut etiam populum meū de manibus uestris. & opere cognoscatis me esse dñm: qui perditos liberaui.

CAPITVLVM.

XIIII

Et uenerunt ad me uiri seniores israhel & sederunt coram me. Et factus ē sermo dñi ad me dicens. Fili hominis. uiri isti posuerunt immundicias suas in cordib⁹ suis. & scādalum iniquitatis sue statuerūt contra faciē suā. Nunquid interrogat⁹ respondebo eis? Propter hoc loquere & dices ad eos. Hec dicit dominus deus. Homo homo de israhel qui posuerit immundicias suas in corde suo. & scādalum iniquitatis sue statuerit contra faciē suā. & uenerit ad prophetam interrogans eum per me. ego domin⁹ respōdebo ei in multitudine immundiciarū suarū. ut capiatur domus israhel in corde suo quo recesserunt a me in cunctis idolis suis. Propterea dic ad domum israhel. Hec dicit dñs deus. Conuertimini & recedite ab idolis uestris. & ab vniuersis contaminationibus uestris auertite facies uestras: Quia homo homo de domo israhel & de profelitis quicunq; aduenā fuerit in israhel: si alienatus fuerit in israhel a me & posuerit idola sua in corde suo. & scādalum iniquitatis sue statuerit contra faciē suā. & uenerit ad prophetam ut interroget per eum me ego dominus rñs debeo ei per me. Et ponam faciē meā sup hominem illū. & faciā eum in exemplū & in puerbiū: & dispdam eū de medio populi mei & scietis qz ego dñs. Et propheta cū errauerit & loquutus fuerit uerbū ego dñs decepi prophetā illum. Et extendam manū meā super eum. & delebo eum de medio populi mei israhel. & portabit iniquitatē suā. Iuxta iniquitatem interrogantis. sic iniquitas pphete erit. ut non erret domus israhel a me. neq; poluat in vniuersis preuaricationib⁹ suis. sed sit mihi in populū. & ego sim eis in deū. ait domin⁹ exercitū. LXX.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hoīs. uiri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis. & tormentum iniquitatum suarū posuerunt ante faciē suā. sic respondens respondebo eis? Propterea loquere eis. & dic ad eos. Hec dicit adonai domin⁹. Homo homo

de domo israhel qui posuerit cogitationes suas in corde suo. & tormentū iniquitatis sue posuerit ante faciem suā. & venerit ad prophetam ut interroget eum ad me ego dominus respōdebo in his quibus tenet mens ei. ut auerteret domū israhel sū corda eorum que abalienata sunt a me in cogitationibus eorum. Propterea dic ad domū israhel. Nec dicit dñs de conuertimini & redite ab inuentionib⁹ vestris. & ab oib⁹ impietatib⁹ vris & cōuertite facies vestras. quia homo hō de domo israhel & de aduenis qui peregrinantur in terra israhel: qui abalienatus fuerit a me & posuerit cogitationes suas in corde suo. & tormentū iniquitatis sue posuerit ante faciem suā. & venerit ad prophetam ut interroget eū in me: ego dominus respondebo ei in eo quod tenetur. & obfirmabo faciē meam super hominē illum: & ponam eum in desertum. & in exterminium. & auferam eum de medio populi mei. & cognoscetis quia ego dominus. Et propheta si errauerit & locutus fuerit verbum. ego dominus errare feci prophetam illum. Et extendam manū meam super eum. & exterminabo illum de medio populi mei israhel. Et accipiet iniquitatem suam scdm iniquitatē interrogantis. & iniquitas similis pphete erit. ut nequaquā erret dom⁹ israhel a me. & nō polluat adhuc in cūctis delictis suis. Et erant mihi in populū. & ego eis in deū dicit adonai dñs.

Postq loquutus est ad pphetas qui prophetabant in corde suo. & lineabant parietē absq; temperamento: & ad prophetissas quæ consuebant ceruicalia & ponebant sub oī cubitu manus. faciebantq; uelamina & operiebant capita uniuersæ ætatis: per quæ peruersorum dogmatū doctrina monstratur. uenerunt ad prophetā non oēs senes: ne cuncti uiderentur errare. sed quidā seniorum israhel: & sederunt corā prophetā. quā ob causam uenissent interim silentio differentes: statimq; dei sermo factus est ad prophetā. indicans cur adessent. Neq; n. naturæ hominis est quāuis sancti cordis archana cognoscere: Vñ de solo dī saluatore. Videns autem Iesus cogitationes eorū. dixit. Ut quid cogitatis mala in cordibus uestris? Et est sensus. Fili hoīs isti uiri qui corā te sedent. posuerunt immundicias suas in cordibus suis siue cogitationes. & iuxta symachū & theodotionē idola & scandalum idē ruīnam atq; tormentū iniquitatis suæ: posuerunt contra faciem suā. & sic ad sciscitandum dñi uenere sermonē Nunqd huiusmodi hoīb⁹ debeo rñdere? qui cum cogitationibus pristinis ad me ueniunt? Nec hoc quidē tempore impietatis suæ scelera relinquentes. sed credentes idolis & diuinationibus fraudulentis. & habentes ruīnā iniquitatis contra faciem suā: atq; tormentū dum meliora de sperant: & parati sunt ad supplicium. & sic mea per te cupiunt uerba cognoscere. Quia igitur peruerso ad te corde uenerunt: rñde eis non ex persona tua ne leuis sit auctoritas respondentis. sed ex meo imperio: & dices ad eos. Hæc dicit dñs deus: Est aut totius loci ut latā explanatiōem breui sermone cōprehendam. ista snia. Homo hō non aliarum gentium quæ error potest habere ueniā. sed domus israhel. qui cū pristinis uiciis de quibus supra diximus ad prophetā uenerit sciscitandū. ego respondebo ei iuxta cor & immundicias suas: ut iuxta qd uult & credit ita & audiat. Nō. n. meretur correctio nem: qui non discendi sed temptandi aio interrogat. Recesserunt. n. a me. & idola sunt sequuti. Breuisq; ista est cōminatio. ut recedant ab idolis cogitationibusq; peruersis. & conuertātur ad me priora scelera relinquentes. Non. n. meretur audire ueritatem: qui fraudulenter interrogat. sed suo corde capiendus est: scdm quod scribæ & pharisei interrogantes dñm immo temptantes: audierunt ab eo Nec ego dico uobis in qua uirtute hæc faciā. Qui autem talis est & sic interrogat. ponit deus facies suā super illum. siue confirmat: ut austeritate uultus frontis duricia molliatur. & sit in exemplum & in prouerbiū. siue in solitudinem & in interitum: ut illo perduto de populo dei: cognoscant ceteri quod ipse sit dñs qui cordis archana cognoscit. & peruersitatē mentis intelligit. nec cōsiderat uerba loquentium sed corda. Quodq; sequitur & uidetur facere quæstionem. propheta cum errauerit & loquutus fuerit uerbum: ego dñs deccepi prophetā illū: non putemus de uero propheta dici. sed de pseudo ppheta. qui sinonimos propheta appellatur. Et de illo scripturæ loco solui potest quādo achab rex israhel uadens ad præliū non uult audire micheam prophetā: sed pseudo prophetarū consiliis acquiescit. Dicitq; micheas qd uiderat dñm sedentem in folio. & erroris spūm ultro se obtulisse ad decipiendū regem. Diabolus quoq; in uolumine Iob circuiens terrā. stare dicitur in cōspectu dei. & in substantiā primo Iob: dein in corpus eius accipere a dño potestatem. Sed & in balaam ariolum a dño mittitur. ut decipiat balac filium beor. Hoc aut totum dicitur: ne pseudo prophetæ fortitudini reputetur qd decipit popul⁹: & magis uult audire mendatiū: quā ueritati aurē accōmodare: sed qd dei ira sit: ut peruersus popul⁹ & incredulus magis pseudo pphetas audiat quā pphetas. Deniq; extēdit manū suā super eū. subauditur pphetam: & deletur de medio populi ei⁹ ut portet iniquitatē suā. qd similis erroris: & pœna cōsimilis sit: ut tā ille q interrogat quā ille q interrogatur portet iniquitatē suā: & nequaquā dom⁹ israhel eorū q dei uerba audire uoluerint. pueris uaticinatiōib⁹ illudatur: s; sit popul⁹ dei: & ipe dñs deū hēre mereatur. In eo qd dixit ego dñs deccepi illū: salomōis uerba cōsentit. q dedeo disputās ait. Et illis orib⁹ illudet. illudq; testimoniū: si ambulauerint ad me pueri. & ego ambulabo cōtra eos i furore pueri: Qd q; scdo dñs hō homo filiorū israhel & aduenarū q iuncti sūt eis: duplicē in nobis iuxta apostolū ostendit hoīem. exteriorē & interiorē: Multi. n. habentes hoīs faciē corporālē: diuersæq; bestiæ assumunt imagines. Quas dissipari ppheta cupiēs depcatur Dñe in ciuitate tua imaginem eorū dissipabis. Illos de quibus scriptum est. Hō cū in honore eēt non intellexit.

Super Ezechielem.

intellexit. comparatus est iumentis insipientibus: & similis factus est illis. Non sunt hoies hoies: sed homines sunt iumenta. Rursu qui in euangelio audiunt. serpentes genimina uiperarum. quis ondit uobis fugere a uentura ira: Non sunt hoies hoies. sed hoies atque serpentes. & de quibus scriptum est. Vulpes foueas habent & uolucres caeli nidos. Ac de herode. Dicite uulpi huic: Non sunt hoies hoies: sed hoies uulpes. Qui uero utrumque hois uocabulum possident. si errauerint ideo per supplicia corriguntur: ut intelligant quod ipse sit dominus. Nec non quod iuxta. lxx. posuimus. homo qui ab alienatus fuerit. a me & posuerit cogitationes suas in corde suo: & tormentum siue supplicium iniquitatis suae ante faciem suam. illi testimonio conuenit: quod in Esaia scriptum est. Ambulate in lumine ignis uestri. & in flamma quam succendistis. Vnusquisque. n. ipse sibi flamarum succendit ardorem paratque supplicia. dum non uult poenitudine errata corrigere: sed permanet in erroribus qui flammarum merentur incendium.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. terra cum peccauerit mihi ut prauaricetur prauaricans. extendam manum super eam: & conteram virgam panis eius. & immitam in eam famem: & interficiam de ea hominem & iumenta. Et si fuerint tres uiri isti in medio eius. Noe. & Daniel & Job. ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. ait dominus exercituum. Quod si & bestias pessimas iduxero super terram ut vastem eam. & fuerit inuia eo quod non sit pertransiens propter bestias. tres uiri isti qui fuerint in ea. uiuo ego dicit dominus. quia nec filios nec filias liberabunt. sed ipsi soli liberabuntur: terra autem desolabitur. Vel si gladium iduxero super terram illam. & dixerero gladio. transi per eam: & interfecero de ea hominem & iumentum. & tres uiri isti faciant in medio eius uiuo ego dicit dominus deus. non liberabunt filios neque filias: sed ipsi soli liberabuntur. Si autem & pestilentiam immiserero super terram illam. & effudero indignationem meam super eam in sanguine: ut auferam ex ea hominem & iumentum. & Noe & Daniel & Job fuerint in medio eius: uiuo ego dicit dominus deus. quia filii & filiae non liberabunt sed ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Quia hec dicit dominus deus. Quod si & quattuor iudicia mea pessima gladium & famem. & bestias malas & pestilentiam misero in hierusalem: ut interficiam de ea hominem. & pecus. tamen reliquetur in ea saluatio: educentur filios & filias. Ecce ipsi egredientur ad uos & uidebitis uias eorum & adinuationes eorum & consolabimini super malo quod iduxi in hierusalem: in omnibus que importavi super eam. & consolabuntur uos cum uideritis uiam eorum & adinuationes eorum: & cognoscetis quod non frustra fecerim omnia que feci in ea ait dominus deus.

Quattuor plagae inducuntur super terram prauaricatricem: siue ut. lxx. transtulerunt peccatricem. famem. bestias. gladium pestilentiae. quae si singulae per partes inductae fuerint singulis regionibus: & tres uiri isti Noe & Daniel & Job. quoque iustitia scripturarum uocibus predicatur. pro terra peccatrice fuerint depracati. non solum illam saluare non poterunt. sed ne filios quidem & filias suas si terra peccatricis opera perpetrarint: sed seipsos tantummodo poterunt liberare. Quae ritur cum & Abraham & Isaac & Iacob: moyses quoque & ceteri patriarchae & prophetae iusti fuerint. cur horum tantummodo fiat mentio. Quod facile soluitur. Noe. n. imminens orbi terrae diluuium quia omnis terra polluerat uias domini prohibere non potuit. sed filios qui forsitan eiusdem uirtutis erant. & ob seminariū humani generis habuit reseruatos. Daniel quoque imminente captiuitate populi iudeorum. nullis fletibus mitigauit. Sed & Job non ob peccata sed ob probationem. nec domum nec filios liberauit: quia huius tantum: ut alii dicunt tres uiri & prospera & aduersa. & rursum prospera conspexerunt. Idcirco pariter nominatos. & hoc latenter significari: ut quo illi & bona & mala & rursum laeta uiderunt. sic & populus israel qui prius bonis fructibus repletus fuerat. & postea captiuitatis sustinuit iugum: si egerit poenitentiam redire ad pristinam felicitatem. Quod si Noe & Daniel & Job pariter congregati: & in uno loco positi peccatricem terram hoc est eos qui in terra peccatrice habitant non possunt irae dei subtrahere. quid dicendum est de his qui putant merito parentum atque uirtutibus posse filios peccatores de gehennae ignibus liberare? Unde nec prauaricatorem filium martyr poterit liberare. nec sanctae conuersationis mater impudicae filiae dabit praemia pudicitiae. Et e contrario parentum uicia filiis non nocent. sed anima quae peccauerit ipsa morietur. Loth in sodomis habitans sed spiritu & carne peregrinus. uxorem quia post tergum respexerat non liberauit: sed tantum filias quae forsitan non peccauerant. Et iohannes uir sanctus non solum peccatorem populum suis uirtutibus non saluauit. sed & ipse in peccatis eius mortuus est. Quod si aliquando propter Abraham & Dauid in posteros eorum misericordiam suam dominus pollicetur: notandum quod non his parcat qui in sceleribus perseuerant: sed qui agunt poenitentiam. ut menta patrum filiorum adiuuet conuersatio. Cum inquit haec se ita habeant. & terram peccatricem a singulis plagis tantorum uirosum non saluet depracatio: sic dicit dominus quia Hierusalem nefanda peccauit. quattuor simul plagas inducam super eam. Gladium quo ab hostibus trucidatur. & famem quam in obsidione sustinet. & bestias: quibus fugientes in desertis & saltibus deuorantur. & pestilentiam: quae semper famem ac penuriam sequitur. Pro quo uulgata editio mortem transtulit. Haec autem inquit inducam super eam. ut nec hoies in ea remaneant. nec iumenta. Et tamen pro mea clementia quattuor simul imminentiis plagis & cuncta uastatibus: relinqua in ea aliquos. qui educant filios suos & filias. & captiui huc ueniant. hoc est in babylonem & in chaldaeam: ut cum uideritis eos & opera ipsorum perspexeritis. tunc intelligatis iuste eos captos. &

meam iustam fuisse finem. & habeat consolationem uestra captiuitas: dum intelligitis idcirco me eos de gladio. fame. bestiis. & pestilentia liberaſſe: ut eorum peruerſitate diſcatis. merito eorum ſubuerſam hieruſalem tēplumq; ſuccenſum. & populū eſſe captiuū ꝑꝑ eos quos gladius fames beſtiæ peſtilentiaq; conſuſerunt. Hæc dicta ſint de illa Hieruſalem cui prophetante Ezechiele apud chaldeos. appropinquabat captiuitas. Cæterę & ſuper noſtram terrā cui dicitur terra es & in terrā ibis: & ſuper noſtram Hieruſalem ſinguloſq; credentium. ſi dei mandata contempſerint & præuicariſſimos meruerint appellari. inducetur fames. non fames panis neq; ſitis aquæ: ſed fames audiendi uerbum dei. Inducetur & gladius. de quo legimus. Tradentur in manus gladii. partes uulpiū erunt. Et ad mariam. Tuam quoq; aiam pertransibit gladius. Inducetur & beſtiæ: quibus ne tradatur iuſtus poſtulat. Ne tradas beſtiis aiam conſententem tibi. Inducetur & peſtilentia: pro qua lxx. mortem interpretati ſūt. De qua ſcriptū eſt. Mors peccatorę peſſima. Et anima quæ peccauerit ipſa morietur. Et ſic ſic ſeparat amara mors. De quibus cunctis nec ſpiritualiū parentum quos magiſtros intelligimus doctrina. nec principes nos poterunt liberare. niſi filioꝝ fuerit aſſenſus. & illoꝝ obſecrationes ſuis conatibus iuuerint. Iuſtitia. n. iuſti erit ſuper eū. & iniquitas iniqui in ipſo cōmorabitur. Vnuſquiſq; peccato proprio morietur. & iuſtitia ſua ſaluabitur. Fruſtraq; dicunt iudei Abrahā pater nŕ cum opera Abraham non habeant. Qd ſi in aliquo fiducia eſt. in ſolo dño confidamus. Maledictus. n. omnis homo qui ſpē habet in hoīe. quāuis ſancti ſint: quāuis propheta. Legimus nolite confidere in hominibus. Et iterum. Bonū eſt confidere in dño: quam confidere in principibus. Non in principibus tantū ſæculi. ſed & in principibus eccleſiæ. qui ſuas tantū animas ſi iuſti fuerint liberabunt. Filios autē ac filias quos in eccleſia genuerint negligentes. ſaluare non poterunt. Et tamen apoſtol⁹ loquitur. Si cuius opus arſerit. ipſe ſaluus erit. ſic tamen quaſi per ignem. Manus autem ſuper terram præuicatricem oſtenditur. ut uirga ſiue fortitudo panis conteratur: qua extenta minatur plagas nolente qui eā extendit. & ſubleuat peccantes percutere: ſed extensione terrere: & territos conſeruare.

CAPITVLVM.

XV.

Factus eſt ſermo dñi ad me dicens. Fili hominis quid fiet ligno uitis ex omnibus lignis nemorū que ſunt inter ligna ſiluarum? Nunquid tolletur de illa lignum ut fiat opus. aut frabricabitur de ea parillus. ut pendeat ex eo quodcuq; vas? Ecce igni datum eſt in eſcaꝝ. utramq; partem eius conſumit ignis. & medietas ei⁹ redacta eſt in ſauillam. Nunquid utile erit ad opus? Etiam cū eſſet integrum non erat aptum ad opus quanto magis cum ignis illud deuorauerit. & combuſſerit nihil ex eo fiet operis? Propterea hec dicit dominus deus. Quomodo lignum uitis inter ligna ſiluarum quod dedi igni ad deuorandū ſic tradam habitatores hieruſalem. & ponam faciem meam in eos. De igne egredientur. & ignis conſumet eos. & ſciētis quia ego dñs cum poſuero faciem meam in eos. & dederō terram inuā & deſolatam eo quod præuicariſſimos extiterunt. dicit dominus deus.

Pro eo qd nos interpretati ſumus utraq; partē eius conſumit ignis: & medietas eius redacta ē in ſauillā. lxx. tranſtulerūt. annuā purgationē eius conſumet ignis & dimittit in finē. Rurſū ubi diximus cū poſuero faciē meā in eos. illi uerterunt cū obſeruaui. Præuicariſſimam quoq; delictū interpretati ſūt. Variis autē ſimilitudinibus quas græci parabolas uocant: ꝑꝑnunciatur ſubuerſio urbis hieruſalem. Et quō ſupra in ſartagine in qua carnes populi frangebantur & in latere in quo munimenta & aggeres arietū ac uinearū machinæ pingebantur. eiꝰdē urbis obſeſſio fameſq; diſcripta ē: & poſtea in hoc eodē lecturi ſumus: In hieremia quoq; ſcriptū eſt. ollā quæ a facie aqilonis acceditur. ſignificare urbē hieruſalem. Saltuſq; nageb & theman & daron ſuccuſus. hoc ipſm ꝑꝑnunciat. ſic in ꝑſenti loco eandē hieruſalē uineæ & uitæ frugifere comparat. De qua in alio loco ſcriptū eſt. Ego te plantaui uineā frugiferam oēm ueram. Quō conuerſa es in amaritudine uitis alienæ? Et in Eſaiā. Plātauit inqt uineam ſorech. qd electam & pulchrā ſonat. Et in ꝑſalmis legimus. Vineā ex ægypto tranſtulſti. eieciſti gentes & plantaſti eam. Dux itineris fuiſti in conſpectu eius. Et maniſteſtius diſcimus ſcriptura dicente. Vineā autē dñi ſabaoth. domus eſt iſrahel. Hæc uinea quādiu aſſert fructū. in oībus liꝑaginis ſuis. tradatur incēdio. Cætera ligna ſiluarū ut de pomiferis arboribus taceā: quorū & ſcriptura modo nullā facit mentionē. cū poma non habeant ſuccuſa plurimā habent utilitatē. & in oēꝝ agriculturam & in uſū armorū ꝑꝑficiunt. dū attenuantur in ſcuta: raduntur in aſtilia. cludunt foribus continent armariis ſeu loculis omnemq; domus tribuunt ſuppelleſtilem. Vitis autem ſi ſemel uuas aſſerre ceſſauerit. in tantum inutilis eſt. ut ne paxillus ex ea poſſit fieri. de quo aliquid pendeat. Cumq; malleolos excideris. utramq; partem eorum primum ignis arripit. dein flamma conſumit. tantumq; nihil ꝑꝑdeſt cum redacta fuerit in ſauillam. ut etiam cum integra ſit abſq; frugibus nullā præbeat utilitatē. Ambiguitas autem uerbi hebraici. ſene quod tribus litteris ſcribitur. ſin. & nun. & ioth. Si legatur ſene duo ſignificat. ſi ſane. annos. Vnde factum eſt: ut ꝑꝑ duabus ſummitatibus quod nos interpretati ſumus utramq; partem eius. lxx. interpretaretur annuā purgationē ei⁹ cū aquila dixerit duo nouiſſima ei⁹. ſymachus & theodorio duæ ſummitates eius. Et eſt ordo. Sicut uitis inſtructuſa incēdio traditur in nullā utilitatē. ſic & hieruſalē immo habitatores eius tradentur ardoribus

Super Ezechielem.

ardoribus: ut egrediantur de igne & ignis consumat eos. Id est si etiam de urbe euaserint: foris hosti-
li gladio consumetur. Et qui remanserint, ipso miseria: præssi pondere, me esse dñm recognoscet
cū posuero siue obfirmauero faciē meā sup eos, & dederō illos in aternā solitudinē. Nō. n. peccato-
res sicut cætera gētes sed puaricatores extiterūt. Aliud est, n. negligere qđ ignores. aliud contemne-
re qđ colueris. Possumus uineā & Hierusalem iuxta intelligentiā spiritualem, intelligere credentium
multitudinē. Quæ si negligens fuerit, & culturā pristinā religionis amiserit nec aut ulterius fruges
uirtutum nec uinū fecerit quod lætificat cor hominis, æternis tradetur ardoribus & in nihilum repu-
tabitur. Seruus. n. qui scit uoluntatem dñi sui & non facit eam: uapulabit multis. Tale quid, & dñs lo-
quitur in euangelio scđm Ioannem. Ego sum uitis uera, & pater meus agricola. Omnis palmes qui
manet in me & non facit fructum tollet illū pater: Et omnis qui affert fructum, purgabit eum ut fru-
ctum plus afferat. Sin autem saluator uitis est: & nos palmites & deus pater agricola. quādiu dei præ-
cepta seruamus semper excolimur, & cultura nostra purgatio est. Non est. n. uolentis neq; curretis,
sed miserētis dei. Quod si afferentes fructū purgamur a patre: ut fructus ampliores afferamus: osten-
ditur oēm nīm conatum adiutorio dei peruenire ad finē: & fructum facere plenitudinis. Qui autem
palmes fruges non fecerit, tolletur a patre. Et cū sublatus fuerit, quid de eo pater faciat scriptura nō
dicit, nisi forte separatio a xpi corpore: pœna perpetua est & interitus. Quod in uinea & uite intel-
leximus, sub alia figura saluator docet: & in euangelio. Bonū est sal. Si autem sal infatuatum fuerit,
in nihil est utile, nisi ut foras proiciatur & ab hominibus conculcetur. Et oculus qui totū corpus illu-
minat, si fuerit excecatus audit a dño. Si lumen qđ in te est tænebræ sunt, ipsæ tænebræ quantæ? Cō-
paratione qppe præuicatoris & eius qđ confessum prius negauerit deum, leuior pœna est eorū qui
nunq̄ dei habuere noticiam. Ligna aut saluū siue siluarum, scđm uarietatem credentium hñt in ma-
gna domo aliquā utilitatē: in qua non solū uasa aurea & argētea sunt: sed lignea & fictilia alia in ho-
nore alia autem in contumeliā.

CAPITVLVM.

XVI.

Et factus est sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs. notas fac hierusalem abominationes
suas: & dices. Hec dicit dñs deus hierusalem.
Et factus ē sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs. testificare hierusalem iniquitates su-
as: & dices ad eā. Hec dicit adonai dñs.

LXX

In quibus breuis erat singulæ prophetiarum circumscrip̄tio. tota capitula posuimus. qđ nobis ui-
deretur illico subiungentes. Hic aut quia longus ad Hierusalem sermo dirigitur: testificantis & do-
centis eā peccata quæ fecerit, & pœne usq; ad ducentorū uersuum numere extenditur uaticinium:
usq; ad eū uidelicet locum in quo scriptū est: cum placatus fuero tibi in oībus quæ fecisti dicit dñs
deus. necesse habemus oēm prophetiā per ptes ponere & his qđ proposuerimus explanationes debi-
tas coaptare: sub psona mulieris mœreticis quæ primū uiri fuerit cōsortio copulata. Hierusalem &
ortus & educatio & pubertas & nuptiæ: & adulteriū & repudium. Et rursus reuocatio contextitur:
ut ex clementia uiri atq; iudicium & adultera: atq; mœreticis scelera cognoscantur, dum post uni-
uersa supplicia suscitatur ei peccatum sempiternum. ut recordetur iniquitatis suæ & cōfundatur: & nō
sit ei ultra aperire os p̄confusione sua. cū placatus fuerit illi in oībus quæ fecerat. Multū nāq; pdest
peccatoribus scire quid fecerint. Vnde & pœnitens loquitur. Qm̄ iniquitatē meam ego cognosco
& p̄t̄m meum corā me est semper. Quattuor aut modis intelligi pōt Hierusalem. Vel hæc qđ baby-
lonio & romano igne succensa est: uel cælestis primitiuorū. uel ecclesia qđ interpretatur uisio pacis.
uel aīa singulorū quæ fide cernunt deum: Illudq; qđ pleriq; ad cælestem Hierusalem interpretandum
putant ecclesia nō recipit: ne oīa quæ in præsentī prophetia contextuntur: ad cælestiū fortitudinum
ruinas atq; cruciatus: & restitutionem in pristinum statum suscipere compellamur.

Radix tua & generatio tua de terra chanaan. Pater tuus amorreus & mater tua cethea.

Magna fides & grandis audacia prophetarum unum hominem totam urbem ignobilitatis argue-
re. Mirabilis Daniel qui ad præbyterum delinquentem: & adulterio iungentem homicidiū: puer
ausus est dicere. Semen chanaan & non iuda. species deccepit te. Magnus & Iaias. qui clamat ad pri-
cipes & ad populum iudæorum. Audite uerbum domini principes sodomorum auribus percipite
uerba dñi populus gomorræ: Sed non minor Ezechiel. qui ad totam urbem loquitur confidenter.
Radix tua & generatio tua de terra chanaan. Pater tuus amorreus, & mater tua cethea. Quamquam
& stephanus primus martyr euangelii. ad insanientem populum sit loquutus. Dura cernice & incir-
cuncisi corde. uos semper sancto spiritui restitistis. Et licet possimus radicem Hierusalem & genera-
tionem eius terrā chanaan scđm illud accipere qđ in ægypto uocatus sit populus. & ibi multo tēpo-
re habitauerit. cham qppe pater chanaan princeps fuit gentis ægyptiæ: in iuxta sceleg similitudine
radicem Hierusalē terram ægypti dicimus. Vñ & p̄ illius appellatur amorreus. qđ interpretatur

i. multo sermone cælebratus. Et mater cethea. i.

qđ uel ipsa insanit. uel alios mittit in

amentiam. Oīs enim qui facit peccatū. de diabolo natus est. Vñ & in toto orbe huius antiq̄ patris
famosū uocabulū est: Et multos uertens in amentia. Præcipiturq; Hierusalem uel iuxta sp̄m ut re-
linquat antiquum patrē & dicitur ad eam. Audi filia & uide inclina aurem tuam. & obliuiscere po-
pulum tuū: & domū patris tui: & concupiscet rex decorez tuū. Et pmittitur ei si post peccatū ad uege-

noluerit patrem reuerſi. teſtituam te ſicut fuiſti quando nata es. Cuius tanta nobilitas. ut urbs Hieruſalem quæ de Abraham Isaac & Iacob deſcendens deum habuit patres. & tamẽ quia peccauit & uerum reliquit parentẽ. mœretur audire. Radix tua & generatio tua. de terra chanaan. Pater tuus amor reus. & mater tua cethea. Si illa hoc audiuit. quid de nobis fiet. qui uocati ex gentium ſordibus omnem maculam in lauacro ſaluatoris amiſimus. Si polluerimus indumentum chriſti. & non habuerimus in conuiuium uestem nuptialem. Vtiq; illud ut uinctis manibus pedibusq; æternis tradamur ardoribus. in quibus eſt ſletus oculorum & ſtridor dentium.

Et quã nata es. in die ortus tui nõ eſt præciſus umbilicus tuus. & in aqua nõ es lota in ſalutẽ nec ſale ſalita. nec inuoluta pannis. Non pepercit ſuper te oculus ut faceret tibi vnũ de his miſeris tui. ſed protecta es ſuper faciem terre. in abſeſione anime tue in die qua nata es. LXX

Et generatio tua in die quã nata es non ligauerunt mamillas tuas. & in aqua non es lota in ſalutem. ne ſale ſalita. & pannis non es inuoluta. nec pepercit ſuper te oculus tuus. ut facerem tibi vnũ ex omnibus iſtis. Et pateretur quippias ſuper te. & protecta es ſuper faciem capi prauitatem anime tue. in die qua nata es.

Iuxta ordinem lectionis de ſingulis diſſeramus. Quã nata eſt Hieruſalem de patre amorreo & matre cethea & effuſa ex utero. nõ eſt præciſus umbilicus eius. quo foetus aluntur in uentre. inſtar arborum & uirgultorum quæ per radices humore terræ nutriuntur occultæ. Et quõ uirorum ſeminarium ſignificatur in lûbis. ita genitalia ſcœminæ honeſto ſermone iuxta conſuetudinem ſcripturarũ umbilicus uocatur. teſtimonio iob qui ſub figura draconis loquitur de diabolo. Virtus eius in lumbis ei & fortitudo illius in umbilico uentris. Iſte. n. draco coluber antiquus qui uocatur diabolus & ſathanas. & decipit orbẽ terrarum aduerſus uiros uirtutẽ habet in lumbis. aduerſus ſcœminas in umbilico. Hoc autẽ ſignificat de Hieruſalem quã non ſtatim legem acceperit. nec ei pudẽdæ natiuitatis exordia ſint abſciſa. ſed gentilem primũ uixerit uitam. Pro quo. lxx. interpretati ſunt in die qua nata es non alligauerunt mamillas tuas. hanc habẽtes ſcripturæ ſanctæ conſuetudinẽ. ut pro corde pectusculũ ſiue pectus & mamillas nominent. ut unicuiq; loco congruũ uiderint. Sacerdotes in quibus debet eſſe doctrina & legem requirunt ex ore eorum. accipiunt pectusculũ. Ioannes ſuper pectus recumbit dñi. ut de fonte uberrimo auriret fluenta ſapientiæ: uirginis in cantico canticorum duæ mamillæ ſunt quaſi duo hĩnuli gemini capræ: qui paſcũtur in liliis donec reſpiret dies & moueantur umbræ. Mater diligens ſtatim ut nata fuerit infantula ligat mamillas eius ut a tenero timore deſiſtant. & pulchritudinem cuſtodiant uirginalem. Cum autẽ ad ætatem uenerit pubertatis. dicitur de ea. Nunquid obliuiſcitur ſponſa ornatus ſui. aut uirgo ſcœlæ pectoralis ſuæ. Sequitur. Et in aqua nõ es lota in ſalutẽ. Cruenta infantũ corpora ſtatim ut emittuntur ex utero. lauari ſolent. Ita & generatio ſpiritalis. lauacro indiget ſalutari. Nullus. n. mundus a ſorde. nec ſi unius quideſ diei fuerit uita eius. Et in pſalmis legimus. In iniquitatibus conceptus ſum. & in delictis concepit me mater mea. Secunda natiuitas ſoluit primam natiuitatem. Scriptum eſt. n. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. nõ poteſt intrare regnũ dei. Multaq; ſunt lauacra quæ ethnici in miniſteriis ſuis & heretici pollicentur. Qui oēs lauant. ſed non lauant in ſalutẽ. Propterea additum eſt. & in aqua non es lota in ſalutem.

Quidẽ non ſolum de hereticis. ſed de eccleſiaſticis intelligi poteſt: qui non plena fide accipiunt baptiſmum ſalutare. De quibus dicendum eſt quidẽ acceperint aquam. ſed non acceperint ſpũm. ſicut & Symon ille magus qui pecunia uolebat redimere grã dei baptizatus quideſ in aqua: ſed nequaquã baptizatus eſt in ſalutem. Tertio dicitur nec ſale ſalita. Tenera infantũ corpora dum adhuc uteri calorem tenent. & primo uagitu laborioſæ uitæ teſtatur exordia. ſolent ab obſtetricibus ſale contingi: ut ſicciora ſint & reſtringantur. Porro Hieruſalem quæ de malis parentibus nata eſt. nihil ſaporis nihil diligentia conſequuta eſt. Qui autem renaſcuntur in xpõ. dicitur ad eos. Vos eſtis ſal terræ. Et præcipitur eis ab Apoſtolo. ſermo uester ſemper in grã ſale ſit conditus. Vnde & uulgo ſapientes ſali & ſtulti uocantur inſulſi. Et in leuitico lege ſancitur. Omne ſacrificiũ uestrum ſale ſaliatur. Non ceſſabit ſal teſtamenti dñi de ſacrificiis uestris. ſal offeretis. Qui hoc ſale conditus fuerit & oẽm putorem humorẽq; noxium huius admixtione ſiccauerit. ultra non dicet. Computruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ: a facie inſipientiæ meæ. Scio me legiſſe in quodam uolumine de dño ſaluatore. quod ipſe ſit ſal cæleſtis: & non ſolũ terrena & inſcœrna: ſed cæleſtia quoq; ſuo ſapore condiuerit. & impleatur illud quã ſcriptum eſt: gloria in excelsis deo. & ſuper terram pax hoĩbus bonæ uoluntatis. Quartum eſt. nec inuoluta pannis. Et ſaluator pannis eſt inuolutus infantia. & omnis qui naſcitur. per inuolucra pannorum protectione indiget dei. Naturale eſt ubi tamen parentum non deeſt diligentia. ortis infantibus præcidi umbilicum dein ad eluendum ſanguinem lauari eos aqua. Tertio humorem corporum paruulorum. ſalis adiectione ſiccari. Quarto ut tenera infantium corpora pannis inuoluantur. duplicem ob cauſam. ut & ſale ſiccetur corpus quod pannis ne defluat ſeruetur & ſtringitur. & membra tenerima ne facile deprauentur. Vnde & corpora barbarorum. romanis corporibus rectiora ſunt. Vſq; ad ſecundum enim & tertium annum ſemper pannis inuoluuntur. Sed non talis Hieruſalem cuius nec umbilicus abſciſus nec ligata ſunt ubera. Nec aqua lota eſt in ſalutem: nec ſale ſalita neq; inuoluta atq; conſtriſta pãnis infantia. Cur autem nihil horũ meruit ſequens

Super Ezechielem.

sequens scriptura testatur. Nō pepercit sup te oculus ut faceret tibi unū de his misertus tui: Pro q̄bus lxx. posuerunt. Nō pepercit sup te oculus tuus. ut facerē tibi unū ex oībus istis. Et necesse ē ut duplex editio duplicē habeat intelligētia. Prior hoc significet. Nō pepercit sup te oculus. ut faceret tibi unū de his misertus tui. Et ē sensus. Nullus tui misertus est. offenso deo. nullius sup te mora sunt uiscera. ut de quattuor supioribus saltim unū tibi faceret. Cur oīa simul nō mereberis accipe. in altera dī. nō pepercit sup te oculus tuus. ut faceret tibi unū de his misertus tui. & hunc hēt sensum. Ita egisti & sic in peccatis nata es. & i delictis cōcepit te mater tua. ut ne ipsa quidē tui misereris. Cumq; sic gesseris ut aduersū te p mala opa crudelis existeres. ego qd tibi potui facere. q̄ ne unū quidē superioꝝ accipere merueris: Quia igr̄ nihil horū q̄ fieri infantibus solent in te factū est: & hoc non sine cā nec absq; iudicio sed tuo uicio atq; peccato. q̄ ne ipsa quidē tui miserta es: ideo piecta es in facie terræ sine cāpi. & proiecta propter prauitatem animæ tuæ: in die qua nata es. Oremus ne prauitate animæ proiciamur in facie campi. in quo lata & spaciōsa uia est quæ ducit ad mortem: in quo chaldæorum debachatur equitatus. Simulq; considerandum: q̄ nullus in die quo nascitur prauum aliquid cōmittere: potest nisi lauacri tempore: quando sapiens generatio fide credentis assumitur.

Transiens aut per te vidi te cōculcatā in sanguine tuo. Et dixi tibi cū esses in sanguine tuo videri dixi in quā tibi in sāguie tuo uiue. Multiplicatā q̄si germē agri dedi te. & ingressa es: & puenisti ad mūdū muliebrē. Ubera tua intumuerūt: & pilus tuus germinauit: & eras nūda & confusiois plēa. LXX.

Et transiui per te & vidi te mixtā in sanguine tuo. & dixi tibi de sanguine tuo vita multiplicare. Sicut ortum agri dedi te. & multiplicata es & magnificata es & ingressa in ciuitates ciuitatum. Ubera tua recta sunt. & pilus tuus ortus est. Tu autem eras nuda. plena ignominie.

Postq̄ proiecta es in facie campi siue super facie terræ pp prauitatem aīæ tuæ: meū ultra nō merebaris auxiliū attamē transiens p̄te uidi te cōculcatā siue cōmixtam in sanguine tuo. i. reā mortaliū criminū: & prouocaui te tribuens p̄niam. dixiq; tibi. Licet sis in sanguine tñ uiuæ conuersa: tantaq; fuit in te. oīum regū habundantia. ut agri uberrimi haberes similitudinē: & benedictionē Iacob qua bñdixit ei pater suus dicens: Ecce odor filii mei. sicut odor agri pleni cui bñdixit dñs: Et intrares per netralia dñi diceresq; cū sponsa. Introduxit me rex in cubiculū suū: & ad mūdū muliebrē peruenires. pro quo lxx. transtulerunt & ingressa es ciuitates ciuitatum. ut quō cānticū canticorū & sēculorū dī sēculorum: ita ciuitates appellentur ciuitatū. De q̄bus in euangelio dī. Habeto potestatem sup decem. siue super qnq; ciuitates. ut non solū ciuitas sed metropolis ciuitas appelleris. scdm̄ illud q̄ in Esaia legitur. mater urbiū fidelis syon. Porro qd̄ interpretatus est symachus & puenisti ad ornatum mulierū. siue theodotio & ingressa es ad ornatum ornamentorū: pro quo nos secuti sensū hebraicū diximus: & peruenisti ad mūdū muliebrē. Tempus pubertatis ostendit. qñ puellæ nobiles appellātur: & possunt maritoꝝ amplexibus copulari. Deniq; sequitur. Ubera tua intumuerunt: & pilus tuus germinauit. Honeste adolescentulæ maturitas indicatur. qñ intumescunt ubera siue eriguntur. & germinat pilus. Cūq; parata esset ad nuptias. & haberet pulchritudinē corporis uestimētorū tegmina non habebat. nec dei protegebatur auxilio. Si quis xp̄i non hēt indumentum. nudus est. Si quis non est indutus uisceribus misericordiæ. bonitatis. humilitatis. pudicitie. mansuetudinis. patientiæ iacet super facie terræ: & pulchritudo eius confusione & nuditate turpatur.

Et transiui per te & vidi te: & ecce tempus tuum. tempus amantium. Et expandi amictum meum super te & operui ignominiam tuam. LXX.

Et transiui per te & vidi te. & ecce tempus tuum. tempus deuertentium. & expandi alas meas super te. & operui ignominiam tuam.

Quanta clementia. Nō suffecerat semel uidisse eā cōculcatam in sanguine: & ad p̄niam prouocasse. sed peccantē rursū inuoluit: & quæ erat nuda & confusione plena. rursū uenit & uisit. Et ecce tps̄ eius tps̄ amantium. siue iuxta lxx. deuertentiū. & iuxta interpretationē aquilæ scdm̄ sponsaliū uidelicet & tps̄ nuptiarum. Iuxta primā uero eiūsdē editionem & theodotionis qui interpretatur uberum. pro quo symachus uertit. qd̄ dilectionem sonat. Illud igitur tps̄ erat. qñ possunt mulieres uiris sociari. & sustinere thorū maritalem. Attñ misericors deus expandit alas suas & suscepit eos. & in humeris suis portauit eos. iuxta illud qd̄ in euangelio scriptū est. Quotiēs uolui congregare filios tuos quēadmodum gallinā congregat pullos suos sub alas suas. & noluiisti. Siue amictū expādit pro alis. Hoc. n. interpretatur quo apta ē & ruth. ad pedes dormiēs Et i ora. i. uestimēti nri iubemur fimbrias alligare. Hæc aut fecit ut opiret ignominia Hierusalē. genitale scēminæ sub hoc noīe corpus oñdens. Et. n. iuxta apostolū ihonestā corpis nri maiore honore circūdamus. Vñ & psalmista canit. Beati quorū remisse sūt iniquitates. & quorū testa sunt p̄cta. Quæ chā q̄a nō prexit in patre æterna maledictioe signatur. Qd̄ de hierusalē dixim⁹ referam⁹ ad aīam nr̄am. q̄ quādiu in infantia cōstituta ē p̄ctō caret cum aut ætatis eius tps̄ aduenerit multi sunt amatores demonū & hereticoꝝ puerorū dogmatū: q̄ ad eā cupiūt declinare. Qui p̄tectione dei repellūtur: ut nō satellites diaboli. sed mynistros saluatoris recipiant. Pro deuertentiū dilectione & ubere. in hebraico hēt dodim. Qd̄ scdm̄ linguæ eorū pprietatē. oīa q̄ supra uersa sunt significat. Pōt tempus dilectionis & ubere siue amatorū dei intelligi Abrahā & Isaac

Liber quartus. c. lvi.

& iacob. quando eis pollicitus est dominus post ægyptiam seruitutem suum populum liberandus.
¶ Et iuravi tibi. & ingressus sum pactum tecum ait dominus deus. LXX.

¶ Et iuravi tibi. & ingressus sum in testamentum tecum. dicit adonai dominus.

¶ Quia expandi amictū meū siue alas meas sup te: & operui confusionē quam ppter ea iuravi tibi & ingressus sum pactū siue testamentū tecū. ut mihi potius quā cæteris q ad te uolebant diuertere iūgeris. iuxta illud. iuravit dñs & non pœnitebit eū: tu es sacerdos in æternū scdm ordinē melchisedech. Ois. n. controuersia finis. est iuramētū. Et uiuo ego dicit dñs. nisi malo pñiam peccatoris. quā mortē. Tpe igitur nuptiarū israhel iuramentū accipit dei. pro pī dotali munere. Et quia Dauid de se dixerat. memento dñe Dauid & omnis mansuetudinis ei⁹. qui iurauit dño uotum uouit deo iacob & ipse dñs iurat ei scriptura dicente. iurauit dñs Dauid ueritatē: & non frustrabitur eum.

¶ Et facta es mihi. & laui te aqua. & mundaui te sanguine tuo ex te. & unxi te oleo.

¶ Quia expandi alas meas & opui ignominia tuā. & iuravi tibi & ingressus sū pactū tecū: propterea mea es facta possessio: ut q̄ aliena eras qñ uidebatis immunda: mea esse cœperis qñ pactū meum tecū iuramento firmavi. Siue iuxta consuetudinē prophetarū facta es mihi ait: p eo qd̄ est. meo coniugio capulata. & laui te igt aqua baptismi salutaris. Nisi. n. q̄s natus fuerit ex aqua & spū. nō pōt intrare in regnū dei. Et alibi legimus. Ipse uos baptizabit i spū sancto & igni. De quo baptisinate: & Esai as loq̄tur dicens. Lauabit dñs sordes filiorū & filiarū syon. & sanguinem mundabit de medio eorū spū iudicii & spū combustionis. Cū aut̄ lauerit & mundauerit sanguinem quo & limorisan quæ duodecim annis cruore manabat simbriæ sanauit attactu. nō sufficit ei lauare aqua & mundare sanguine. nisi oleo quoq̄ unxerit. iuxta qd̄ samaritanus q̄ interpretatur custos seminecis uulnera primū olei infusione liniuit: deinde uini austeritate cōpescuit. Dñs aut̄ noster alio unctus est oleo. q̄ non dolorē uulnē mitigaret: sed lætitiā tribueret. dicente ad eū spū sancto. Propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Hñt & contrariæ fortitudines simulati olei lenitatē. dalcia p hereticos pollicentes: q̄ uertuntur in amaritudinē: & q̄ detestatur propheta cōmemorans. Oleum aut̄ peccatoris. nō impinguet caput meū. Sin aut̄ ab unctione unctus. i. xps appellatur: uide quantū profecerit Hierusalē: ut & ipsa uncta oleo spiritali xpi nomen acceperit. iuxta qd̄ & in psalms de Abrahā legimus. Nolite tangere xpos meos. & in pphetis meis nolite malignari.

¶ Et uestiui te discoloribus. LXX.

¶ Et indui te varijs.

¶ Varijs legis cerimonijs quarum occupata studio idola derelinqueres. Ista sunt uaria uestimenta quibus indutus Ioseph non potuerunt eum fratres uendere: nisi prius tunica uarietates nudassent. Et de spōsa dī in quadragesimo quarto psalmo. Astitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato circumdata uarietate. Hoc ē uestimentū: de quo & apostolus loq̄tur. Induite nouum hoīem: q̄ renouatur in cognitionē iuxta imaginē creatoris. Volumus scire q̄ sint uaria uestimēta. Idē nos apostol⁹ doceat. credētib⁹ scribēs. Induimini ergo uiscerib⁹ misericordiæ. bonitatis. hūilitatis māsuetudis. patientiæ. Quid hac uarietate pulchrius? De qua & iob loq̄batur. Quis dedit mulieribus texturā sapientiā. aut uarietatis disciplinā? Et pontifex semel in anno p populo adolebat incēsum: & ingrediens in sancta sanctorū: uariis uestibus utebatur. Certe si diuiciæ uarietatē uestiū & nō sanctitas faceret diuersitasq̄ uirtutū pharao & nabuchodonosor hac uestimenta habuisse scriberentur & non ioseph. qui sub peregrino & pastoralis patre uestes discolorēs & regias habere non poterat.

¶ Et calciati te ianthino. LXX.

¶ Et calciati te iacinto.

¶ Aquila & symachus ianthina. lxx. & theodotio iacintina transtulerunt. Pro quo in hebreo scriptū est: Thaf. Et pulchre quia ad Hierusalē sermo dirigitur: & sub psona sceminæ oīs eius ornatus exprimitur siue ianthina calciamēta narrantur. q̄ uiroq̄ personæ nō conueniunt. Deniq̄ facturis pascha p̄cipitur absq̄ ulla coloris uarietate ut accētis lūbis & pedibus calciatis sint. Ista sūt calciamenta de q̄bus & apostolus scribit. Calciati pedes in p̄paratione euāgelii pacis. Philo uir disertissimus iudæorū iachinteon in uestibus pontificis aeri cōparat. per quē supna atq̄ cælestia significari arbitratur. Nec prius Hierusalē calciatur nisi lauetur aqua. Vñ & apostolorū q̄bus prius p̄ceperat dñs ut excuterent pedū suorū puluerē lauantur a saluatore pedes. Et sponsa dicit in cantico canticorū. Laui pedes meos. quō inquinabo illos? & moysen & Iesum diuinus sermo testatur. ut soluant corrigiam calciamenti sui. quia locus in quo stent. sanctus sit. Cum autem loti fuerint pedes & omni sorde purgati. calciantur siue ianthinis. qd̄ utrumq̄ aerii & coloris est. ut rapiantur in occursum domini in aere: & ad cælestia regna festinent.

¶ Et cingi te bysso.

¶ Hierusalē non solū uestitur discoloribus & calciatur

sed & bysso accingitur. de qua tenuissima in ueste fila textūtur: Et uxor in puerbijs q̄ uiro suo duas texuit clamides. & p̄sentis sæculi & futuri sibi de bysso & purpura fecisse dī uestimēta. Hac bysso cingūtur renes. quotiēs pingua libidinis incētiua tenuāda sunt. nihilq̄ in eis crassi humoris relinq̄tur. & implemus p̄ceptū apostoli dicētis. State ergo succētī lūbos uestros in ueritate. quasi alijs uerbis diceret bysso. Et dñs ad apostolos loq̄tur. Sint lūbi uestri accētī. & lucernæ ardētes. in manib⁹ ur̄is. Nisi. n. astrinxerimus fluentia lumborū reumata. lucernas in manibus habere non possumus. Vnde & ad iob loquitur deus. Accinge sicut uir lumbos tuos. Et comessuri agnum calciati pedes te nentes

Super Ezechielem.

nentes baculum. stantes in euangelii ueritate & ad christi sanguinem preparati lumbos accinctos habere dicuntur. Qua zona mortificante lumbos. helias quoq; & ioannes baptista accinguntur. De quibus & poenitens flebiliter ingemiscit dicens. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.

¶ Et induit te subtilibus. LXX.

¶ Et circumdedit te trichapto.

¶ Pro quo aq̃la florido siue palpabilis. symachus indumēto. theodotio ip̃m uerbū hebraicū posuit mense. Cūq; diligēter ingrerē qd sibi uellet uocabulū tricap̃ti qd. lxx. transtulerunt. & a nullo gr̃a- corū nec usū ethimologicū posse inuenire sermonis. tandē didici a. lxx. esse cōpositum. Rebus. n. no- uis noua fingēda sunt noīa. qd tantā subtilitatis fuerit uestimentū ut pilorū & capillorū tenuitatem hēre credatur. Vñ & ego uolens tēnitatē exprimere uestimēti. p̃ tricapto sub tilib⁹ trāstuli. qd tenui flamine atq; subtegmīne textū erat. Et cōgruē illis de qbus increpans dixerat incrassatū ē cor po- puli huius. & māducauit & bibit iacob. & saturatus ē & incrassatus & calcitrauit dilectus. & dereliquit deū factorē suū. tunc tenuitas uestiūz condonatur. Nā & in libro sapiē q̃ a quibsdā salomonis in- scribitur. spūs sapientiē a. lxx. unigenitus & multiplex tenuis & mutabilis appellatur. Et manna de quo scriptū est panē angelorū manducauit hō. tenuissimū in similitudinē pruinā. & sementis cori- andri fuisse narratur. Possumus iuxta interpretatiōē scd̃e editiōis aquilā qui floridū interpretatus est uestimentū ubertatē terrā iudeā per metaphorā intelligere. uel diuini cultus pulchritudinem.

¶ Et ornaui te ornamēto.

¶ Generaliter ornamēta nunc ponit. de qbus in conse- quentibus per ptes enumerat. armillas & torquem. in aures & coronā. & reliqua ornamēta q̃ tribu- it Hierusalē. Et in Esaia dī. quod uicio suo uniuersa pdiderit. Scriptum est. n. Pro eo qd eleuata sunt hoc ē sup̃bierunt filiā Hierusalē & ambulauerūt excelsa ceruice & reliq̃. p̃ zona accinctā sūt sunib⁹ & p̃ ornatu capitis caluicio deturpata. & p̃ pulchris & mollib⁹ indumētis cilicii aspitate circūdata.

¶ Et dedi armillas in manibus tuis.

LXX.

¶ Et circumdedit armillis manus tuas.

¶ Quādo nobis bona opa dederit deus.

circundat armillas manibus nr̃is. Vñ & in manibus pphetarū assimilatur esse se dicit. & crebro in manu aggei siue Hiāremiā & reliquorū factū sermonem legimus. In iob quoq; draconis labiū pfo- ratur armilla oēs q̃ ei⁹ uenenati sibili q̃ in pueris itelligūt dogmatib⁹. bonorū operū circulo pforat

¶ Et torquem circa colū tuū.

¶ Pro torque quam nos iuxta aquilā secū-

dam editionem & symachum interpretati sumus. lxx. & theodotio transtulerunt. quod non solum hic. sed & in Esaia scriptum est. Auferet dñs gloriā uestimenti earum & murenulas. & corymbos. & circulos. & Puto autem ab eis dictum ex uariis gemmis im-

piētus. mulierum monile descendens. qui & ipse ornatus pulcherrimus mulierum est.

¶ Et dedi in aurem super os. sine narēs tuas.

¶ Verbum hebraicū nezem excepto symacho qui interpretatus est. oēs in aurem tran- stulerūt. non quo in aures ponātur in naribus. q̃ ex eo qd de auribus pendeant in aures uocātur. sed quo circulus in similitudinē factus inauriū eodē uocabulo nūcupetur. & usq; hodie inter cetera or- namēta mulierū solent aurei circuli in os ex fronte pendere. & iminere naribus. Quos tunc accipi- mus iuxta mysticos intellectus quando cum apostolo possumus dicere. christi bonus odor sumus in his qui salui sunt. & in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem. aliis autē odor ui- tae in uitam. Quando uiuimus & de nobis dici pōt. non mortui laudabunt te dñe sed nos uiuentes tunc odoratur deus odorē sacrificii nr̃i bonae fragrantiae. & aureum circulum. sensuum ac dogma- tum diuinorum habemus in naribus. Quando uero mortui sumus & uersamur in coeno atq; in so- dibus turpitudinum. habemus illam in aurem in naribus de qua scripsit salomon. Sicut inauris au- rea in naribus porcae. sic mulieri male morata pulchritudo.

¶ Et circulos in aures tuis.

LXX.

¶ Et rotulas super aures tuas.

¶ Qui claudit aures suas ne audiat iud-

cium sanguinis. & sepit eas spinis ne particeps fiat inuidis & detractoribus de qbus scriptū est. cū de- tractoribus ne cōmisceris. quoniā repente ueniet interitus eorum. & ruinā utriusq; quis nouit? Tā uidelicet ei⁹ qui detrahit. quam illius qui libenter auscultat. Iste circulos habet & rotulas in narib⁹ non rotas quā sequuntur cherubin. Illud enim angelicarum fortitudinum est. sed rotulas diminu- tiuā. quā humanā conueniunt fragilitati. Quamobrem. & ad deū dicitur. Vox tonitruī tui in rota In his enim qui terrena pertranseunt. & uix modicis uestigiis contingunt terram. de quibus scri- ptum est. lapides sancti uoluntur super terram. uox tonitruī domini. & excelsorum dogmatum personat. Qui autem erroribus ducuntur humanis. & non habent solida uestigia sed circumferun- tur omni uento doctrina. & eieci de paradiso firmitatis habitāt in regiōe naiad. q̃ interpretatur flu- tuatio. merentur linguā mendacis ferre sniam. quā inflāmat rotam natiuitatis nostrae.

¶ Et coronam decoris in capite tuo.

LXX.

¶ Et coronam gloriatiōis super caput tuū.

¶ Decorem iuxta symachū ob sensus elegantiam interpretati sumus. Alioquin & in hebreo & in reliquis translatoribus gloriatio dicitur. Ornamenta cetera membro- rum sunt singulorum. Capitis ornatus. totius corporis dignitas est. Coronam autē uocat diadema

foeminarum. quo capillorum fringitur & ornatur ambitio. Volumus scire quæ sit corona decoris in capite Hierusalem. Reuoluamus exodum in qua scriptum est. Et fecit laminam auream & scripsit in litteras deformatas. sigillo sanctificationis domini. & posuit super caput Aaron. Signum dominicæ sanctitatis nomen est omnipotentis dei. quod quattuor litteris hebraicis scribitur: & apud eos uocatur ineffabile. dum nomen eius non potest dici. Cuius maiestatem etiam gentilitas non ignorat. & atheniensium testatur ara. ignoto deo. Vnde & apostolus. Quem uos inquit ignotum colitis hunc nos annunciamus uobis. Istam puto coronam esse. de qua & psalmista dicit. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Et apostolus loquebatur. Cursum consumaui. fidem seruaui. de cætero reposita est mihi corona iustitiæ: quam mihi reddet iustus iudex. Et in alio loco ad credentes Gaudium meum & corona mea. Gloria enim patrum. filii. Et in salomone scribitur. Corona gloriæ senectus. eorum uidelicet qui destruxerunt ea quæ paruulorum sunt. & post ætatem perfecti uiri uenerunt ad senectutem & ad patrum nomina. Quibus scribit Ioannes post pueros & iuuenes. qui posunt dicere. Quando eram paruulus. loquebar ut paruulus sapiebam ut paruulus cogitabam ut paruulus. quando factus sum uir. destruxi ea quæ paruuli sunt.

¶ Et ornata es in atro & argento.

¶ Crebro diximus aurum ad mentes argentum ad eloquium pertinere: Tribuatq; nobis dominus ut diuinum sensum accipe mereamur atq; sapientiam. & id quod mente concipimus eloqui uenustate proferre. & nequaquam ex his facere idolum sicut faciunt heretici de quibus scriptum est. Dedi eis argentum & aurum. ipsi uero ex argento & auro fecerunt bahal. Et hoc magis iuxta intelligentiam spiritualem: ornatum aptum est foeminarum: Alioquin argenti uilius materia rusticarum & pauperum ancillarumq; ornatus est: qui non conuenit Hierusalem. quæ in reginam dicitur profecisse.

¶ Et uestita es bysso & polimito. & multis coloribus.

LXX.

¶ Et amictus tui bissini & tricapta & versicoloria.

¶ Verbum hebraicum mensi. & hic theodotio ipsum ut supra posuit. Aquila symachus polimitum ut nos diximus. lxx. tricapta transtulerunt. seruantes interpretationem præteritam. ut ad similitudinem capillorum tenuia uestimenta monstrarent. Omnis autem ornatus describitur foeminarum. ut lauetur. ut mundetur: ut ungatur oleo. & discoloribus uestiatur. calcietur iacinto accingatur bysso. induatur trichaptis siue subtilibus accipiat armillas & torquem auream. circulos in ora pendentes. & rotulas in auribus. diadema in capite. auro argentoq; decoretur. quâquam argenti uilius sit materia. & post omnia iferatur. Vestita es bysso & polimito. & uersicoloribus: siue ut. lxx transtulerunt amictu & palliis. Hoc enim significant. ut non solum cultu corporis esset ornata. & omnia haberet monilia foeminarum: sed strati quoq; eius & lectuli sollicita esset diligentia maritalis. ut postquam ista compleisset ueniret ad ciborum delicias. Et ne in his quidem aliquid ei deesse pateretur. Quæ omnia iuxta superiorem explanationem aptauimus intelligentiæ spirituali. ut bissinis operiatur atq; subtilibus ne delicata coniugis membra graui palliorum onere prægrauentur. sed & usum pariter exhibeant & decorem.

¶ Similam & mel & oleum comedisti. & decora facta es uehementer nimis.

¶ Post uestitum ciborum curam gerit. ut comedat Hierusalem similam & mel & oleum. uel per partes ut pleriq; estimant. uel cōmixtionem trium dulciore pane. Qui panis de cælo descendit. ac sub tribus nominibus ut nonnulli putant sacramentum indicat trinitatis. non quo alia atq; alia substantia sit. sed quo diuersis similæ & mellis & olei nominibus patris & filii & spiritus sancti una dulcedo monstretur. Et hoc animaduertendum: quod in multis sacrificiis offeratur simila medulla frumentis atq; purissima de qua scriptum est. Et de adipe frumenti saturauit eos. Non de ordeo nec de farina. quæ tunc solum offertur quando maritus zelotipiæ spiritu cōmouetur. In iudicum uolumine deboram legimus quæ interpretatur apis. cuius prophetia mella ducissima sunt. & refertur ad spiritum sanctum. qui apud hebreos appellatur genere foeminino. In euangelio quoq; quod hebreorum lectitant nazarei. saluator inducitur loquens. Modo me arripuit mater mea. spiritus sanctus. Porro simila quæ de frumento conficitur refertur ad dominum qui de semetipso ait. Si granum tritici ceciderit & in terra mortuum fuerit. multum fructum affert. Oleum uero quod lassorum membra sustentat & reficit. & est luminis nutrimentum. & quo in tabernaculo dei iuge lucernæ lumen accenditur. patri dicitur conuenire. Quæ omnia. unam credentibus tribuunt gratiam. dicente apostolo. diuisiones sunt gratiarum. unus aut spiritus. & diuisiones ministeriorum: unus autem dñs. Et diuisiones operationum. unus aut & idem deus. Qui talem comederit cibum. & hoc melle dulcissimo & suauissimo pane oleiq; splendore fulgente pascitur fuerit ac nutritus. uertetur in decorem: & fiet pulcherrimus: non semel. sed repetito nimis nimis. Duplicatum enim aduerbium. pondus facit orationis. quo ad pulchritudinis magnitudinem addi ultra nihil possit.

¶ Et profecisti in regnum.

¶ Hoc in. lxx. non habetur. Qui forsitan alexandriæ in græcum sermonem scripturas ex hebraica ueritate uertentes. timuerunt hoc edere. ne regem ægypti uiderentur offendere. dum a deo Hierusalem debitum regnum esse cōmemorarent quod eruditi solos quinque libros moysi ab eis interpretatos probent. Post ornatu ergo multiplicem. post coronam

Super Ezechielem.

coronam. post auri & argenti habundantiā: post indumenta palliaq; pulcherrima. post decorem in credibile proficit in reginam: quia ciuitas est magni regis. de quo scriptū est. Deus iudiciū tuum regi da. & iustitiā tuam filio regis. Et in apocalipsi Ioannis Hierusalem quasi sponsa ornata atq; cōposita describitur uiro suo. In psalmis quoq; de eadē dī. Astitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato. circundata uarietate. Omne aut quod dicimus de Hierusalē: ne in singulis hereamus & libroꝝ magnitudo thediū legētib; faciat. referamus ad ecclesiā. Si. n. Hierusalē iuxta apostolū mater nra ē mater aut nra ecclesia est: consequēter Hierusalē ecclesia est. mater primitiuorum q; descripti sunt in calis.

¶ Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam: quia pfecta eras in decore meo quē posui super te dicit dominus. LXX.

¶ Et exiit nomen tuum in gētes in specie tua. qz completum erat in pulchritudine quam posui super te dicit dñs deus.

¶ Hunc locū manifestius interpretatus est symachus (Et egressum est nomen tuū in gentes q; perfectum erat pp dignitatem meam quā posueram super te dicit dñs deus) Et est sensus. Meis beneficiis meaq; incredibili largitate ad reginā uocabulū peruenisti. ita ut de te oīum gentiū sermo loquāretur. & esses nō tuis meritis atq; uirtutib;: sed mea liberalitate perfecta. Nisi. n. dñs edificauerit domū in uanum laborauerunt qui edificant eam. Nisi dñs custodierit ciuitatem. frustra uigilabit qui custodit eam. Qui plantat enim & qui rigat nihil est: nisi dñs dederit incrementū. quia non est uolentis neq; currentis: sed miserentis dei. ut postquā omnia fecerimus dicamus. Serui inutiles sumus. quā debuimus facere fecimus. Non quo ex beneficiā dei liberum homini tollatur arbitrium. sed quo ipsa libertas dominum habere debeat adiutorem.

¶ Et habens fiduciam in pulchritudine tua. fornicata es in nomine tuo. & exposuisti fornicationem tuam omni transeunti ut eius fieres.

¶ Grande discrimen. non in dei clemētia sed in suo decore confidere: Quāto q; sublimior fuerit. debet timere ne corruat: & fornicetur in noīe suo. Aduersariā siquidē potestates sollicitos contēnunt cibos. & peregrina alimenta desiderant. Vñ de diabolo dī. Escā eius electā. Non uult quēlibet decipere: Saul regē qui electus a dño est & iudam apostolū. supplantare festinat. Non ergo confidamus in propria pulchritudine: nec dei liberalitatem nrā putemus esse uirtutē: sed potius audiamus. ne glories in crastinū. Nescis. n. quid futura pariet dies. Et in alio loco. Fratres si puentus fuerit homo in aliquo peccato: uos qui spūales estis proficite huiusmodi in spū mansuetudinis. considerans te ipsū ne forte tu tēpteris. Neq; exponamus siue effundamus fornicationem nostram oī transeunti. ut non dei in quē credimus: sed eius fiamus a quo polluimur. Qui cuncta recipit uicia & diuersoꝝ peccatorum spiritum transeuntes suo suscipit gremio. & diuariat pedes suos omni transeunti: iste effundit fornicationem suam. & eius incipit sustinere dominatum cuius hospes extiterit.

¶ Et sumens de uestimentis tuis fecisti tibi excelsa hinc inde consuta. & fornicata es super eis sicut non est factu m. neq; futurum est. LXX.

¶ Et tulisti de uestibus tuis. & fecisti tibi ydola consuta. & fornicata es super eis. & non ingredieris neq; fiet.

¶ Symachus hūc locū ita interpretatus est (Cumq; tulisses de uestibus tuis fecisti tibi excelsa multicoloria & fornicata es in eis. non facta neq; futura) Pro consutis & uersicoloribus & excelsis siue idolis aquila & theodotio transtulerunt: quod significat diuersos pannos hic inde consutos & instar platri factū idolum quasi polirafu uestimentū. Vestiui inq; te uersicoloribus: & induta es bisso & polimito & multaq; uarietate formatū. Tu aut uestimenta tua qbus me largiente donata es tulisti. & fecisti tibi idola uel excelsa. quā hebraice dicuntur bamoth. q; nunq; ante factum est neq; fiet. ut quā acceperas ad ornatum transtuleris ad iniuriā donatoris. Quod super Hierusalē iuxta litterā intelligi potest: ut oīa pcepta legis & diuitias ac rerum oīum habundantiā idolis deputauerit: qd gens alia non fecerit. nec factura sit. Oēs enim nationes quā a principio idolis seruierūt. non tā tī criminis reā sunt. Nostra aut Hierusalem q; interpretatur uisio pacis ab hereticis scinditur. quādo unum & altē testimoniū scripturarum de propriis carpentes locis: conantur assuere his qbus non queunt coaptare. Ad quos & supra dictū in hoc eodē propheta legimus. Vhe his q; consuunt ceruicalia sub oī cubitu manus. & faciunt operimenta super caput uniuersę ætatis. Quod dñs fieri prohibens. loquitur in euangelio. Nemo assumit cōmissuram panni rudis in ueteri uestimento. Alioqn tollit de plenitudine eius & peior scissura fiet. Nec mittunt uinū nouum in utres ueteres. Tales sunt nazarei. qui ueteris legis obseruantia: euangelicę gratiæ aptare conantur. Et oēs heretici qui testimonium in suo loco alteri sensui congruens. alteri nituntur assuere: cū dominica tunica desuper texta per totū scindi oīno non possit: sed texta spū sancto nullam recipiat scissionē. Quod aut dicitur iuxta. lxx. & non intrabis neq; eris: hoc significat. Cum tibi idola feceris peruersorum dogmatum quā arbitraris excelsa. & fornicata sis super eis credens in his quā ipsa finxisti. templum dei intrare non poteris: & simulacra tua substantiam non habebunt neq; erunt in perpetuum. dicente apostolo. Sci mus enim. quia nihil est idolum in mundo.

¶ Et tulisti uasa decoris tui de auro meo atq; argento meo quod dedi tibi. & fecisti tibi imagines masculinas. & fornicata es in eis.

¶ Iuxta lēam dñs lege pcepit ut fierent tui tribula. phiala. candelabru. arca testamenti: cuncta uel aurea uel deaurata: & alia ex argēto. Quā oīa

conflavit Hierusalem & uertit in idola belis siue baalis. chainos & astaroth. & melchom. Iuxta intelligentiā spiritale de auro & argento sanctarū scripturarū idola facimus. quando gratiā sensus & eloquentiā. heretica prauitate corrūpimus. & ponimus in cælo os nostrum. & lingua nra pertransit in terrā. Masculinæ aut dicuntur imagines in quibus omnis heresis fornicatur. ex eo quod unusquisque se putat robustissima colere: & habere quæ finxit: nec ulla posse oppugnatione subuerti. Hæc sunt imagines quas de nro corde confinximus. & quæ in cælesti Hierusalem destruendæ sunt. De quibus propheta pronuntiat. Domine in ciuitate tua imaginē ipsorum dissipabis. Quicūque enim homo est & dei nomen amisit de deo. Verumtamen in imagine pertransit homo uerumtamen frustra turbatur. Nos autem unus habemus uigilantem: & unam ueneramur imaginem: quæ est imago inuisibilis & omnipotentis dei.

Et supresisti uerba tua multicoloria. & operuisti illas

Subauditur imagines masculinas: ut omnem cultum quem acceperat ad utendum. uerteret in blasphemiam. Hoc autem facimus: quotiens prudentia. temperantia fortitudine: iustitia cunctisque uirtutibus hereticam circundamus prauitatem: & sub occasione earum simplices quoque decipimus. ut uidentes mella uirtutum: uiciorum uenena non caueant.

Et oleum meum & thymiam meum posuisti coram eis. & panem meum.

Sive ut. lxx. transfulerunt

Panes meos quos dedi tibi. simillam & oleum & mel quibus enutruisti te posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis.

Oleum de quo supradiximus & thymia-

ma siue incensum: de quo psalmista proclamat. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. & panes propositionis quos deo iubemur offerre: simillam quoque sensum purissimum scripturarum. & mel quod gustauit ionathan & aperti sunt oculi eius. & confortatus est: posuit misera Hierusalem in conspectu idolorum: siue coram imaginibus masculinis. ut essent his in odorem suauitatis. quæ natura sua dulcia sunt atque suauissima. sed dum offeruntur idolis falsisque doctrinis. uertuntur in amaritudinem.

ExPLICIT LIBER QVARTVS. INCIPIT LIBER QVINTVS.

E librorum numerus confundatur. & per longa temporum spacia diuersorum inter se uoluminum ordo uicietur. præfatunculas singulis libris præposui ut ex fronte tituli statim lector agnoscat quotus sibi liber legendus. & quæ nobis prophetia explananda sit. In præterito igitur uolumine id est quarta parte prophetiæ: contra Hierusalem cuius istud exordium est. Radix tua & generatio tua de terra chanaan. usque ad eum locum ubi scriptum est: Similam & oleum & mel quibus enutruisti te. posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis: ut potui breui sermone descriui. Nunc eiusdem prophetiæ pars reliqua cum cæteris quæ sequuntur quinto uolumini. & tuo eustochium nomini dedicantur. In quo nihil ex arte rethorica. nihil ex compositione reperies. & uenustate uerborum. sed curam simplicis & solertis diligentiae. ut ista & sola laus mea sit. si prophetæ per me dicta intelligas.

Et factum est ait dominus deus. & tulisti filios tuos & filias tuas quas genuisti mihi & immolasti eos ad deuorandum. Nunquid parua est fornicatio tua. immolans filios meos. & dedisti illis consecrans eis: & post omnes abominationes tuas & fornicationes non es recordata dierum adolescentie tue quando eras nuda & confusionis plena. & conculcata in sanguine tuo. **LXX.**

Et factum est dicit adonai dñs. Et tulisti filios tuos. & filias tuas quas genuisti & immolasti eos in conspersione. quasi paruam fornicatam sis. & interfecisti filios tuos. & dedisti eos cum offerres illis. hoc super omnem fornicationem tuam & abominationes tuas. & non es recordata diei infamie tue quando eras nuda & ignominiosa. mixta in sanguine tuo uixisti.

Quod filios & filias suas Hierusalem de quibus scriptum est: filios genui & exaltaui. ipsi autem sprauerunt me: idolis immolauerunt. sancta scriptura commemorat. immolauerunt filios suos & filias suas demonibus. Et iterum. Effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas immolauerunt sculptilibus chanaan. Suos autem uocat iuxta hebraicum. Ipse. n. de eis dixerat. Filius primogenitus meus israel: siue iuxta. lxx. tuos. quos de fornicatione genuisti. In eo autem loco in quo nos posuimus & dedisti illos consecrans eos pro quo. lxx. transfulerunt & dedisti eos ad placandum siue expiandum. aquila symachus & theodotio posuerunt transfulisti & transduxisti eos. quia ethnici per ignem filios suos uel transferunt paruulos. uel adultos transire compellunt. Cum hæc ait feceris. non es recordata infantie tuæ. quando tuli te conuersam sanguine & laui. & post multa quæ propheticus sermo narrat copulaui mihi. Nostra quoque hierusalem si heretica fraudulentia supplantata sit tollit filios suos qui robustiores sunt in fide. & filias quæ non habent tantam fidei fortitudinem. Aut certe filios qui mystica quæque cognoscunt. filias quæ simplicem sequuntur historiam. & tradit demonibus deuorandos. & cum interficiat eos uiuificare se credit. & placare simulacra. quorum occisione saturantur. Quodque dicitur iuxta. lxx. hoc est super omnem fornicationem tuam. & abominationes tuas. illud significat quod cunctis peccatis & fornicationibus peior sit doctrina hereticorum quæ dei filios facit

Super Ezechielem.

facit filios demonum. immo interficit eos quos uel multo labore genuerat deo. uel suos fecerat fili-
os quos in fornicatione generauit.

Et accidit p oēm maliciā tuam vbe vbe tibi dicit dominus deus. Et edificasti tibi lupanar. &
fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Ad omne caput vie edificasti signū prostitutionis tue
& abominabilē fecisti decorē tuū. & diuisti pedes tuos omni transeunti. & multiplicasti for-
nicationes tuas. & fornicata es cum filiis egipti vicinis tuis magnarum carniū. & multiplicasti
fornicationem tuam ad irritandum me.

LXX.

Et factū ē per omnes malicias tuas vbe vbe tibi dicit adonai dñs. Et edificasti tibi habita-
culū fornicatiōis. & fecisti tibi prostitutionē in omni platea & in principio omnis vie edificasti for-
nicationes tuas. & corrupisti decorē tuū. & diuicasti crura tua omni transeunti. & multiplicasti
fornicationē tuam. & fornicata es cum filiis egipti vicinis tuis qui sunt magnarū carniū. & mul-
tipliciter fornicata es ut me ad iracundiā prouocares.

Hoc quod secundo dī uhe uhe tibi. uulgata editio non hēt. sed de theodotionis editione additū
est. Rursumq; ubi nos diximus & edificasti tibi lupanar. pro quo. lxx. transtulerūt & edificasti tibi ha-
bitaculum fornicationis. symachus & theodotio interpretati sunt. Aquila uolens exprime-
re ethimologiā sermonis hebraici. gob. posuit quod nos dicere possumus foueam. ut si-

gnificet ganeam hāc defossum specū atq; tenebrosū. in quo prostituta libido uersatur. Quodq; se-
quitur & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. pro quo. lxx. transtulerunt In hebrai-

co habet rama. & tam aquila quā symachus & theodotio excelsū siue sublime interpretati sunt. De
niq; & in consequentibus ubi scriptum est ad oē caput uia edificasti signū prostitutionis tuæ. pro si-

gno & fornicatione. rursum in hebreo hēt rama. quod nos uel prostibulū uel signum interpretati su-

mus. cū apud hebreos unū uocabulum sit. Hoc aut ponitur siue excelsius sit ut uolentibus fornicari
procul appareat fornicationis locus. & nō necesse sit quæri. Quod semel & iter atq; iter diximus i

perpetuum sic dixisse sufficiat. sub persona mulietis post multa mariti beneficia fornicantis descri-
bit fornicationem Hierusalē. quō a deo recesserit & iuncta sit idolis nec occulta fuerit fornicatione

contenta. sed edificauerit sibi lupanar. & in oī uia signum transeuntibus posuerit ut uenirēt ad scor-
tum. & satiantur libidinē non tam suā quā eius quæ diuicauit crura sua oī transeunti. & pulchritu-

dinis magnitudinē fornicationis magnitudine deturparet. & inter cætera ēt ægyptiis vicinis suis a
more magnæ carniū prostrata sit. Et ut oē genus turpitudinis demonstraret. multiplex spurci-
ciæ genere deformata sit. Nulli aut dubium qd ægypto uicina sit palæstina. dicente dño ad Abrahā. Da

bo tibi oēm terram a fluuiō ægypti. usq; ad fluuiū magnū eufratem. ut ex una parte ægyptios. & ex
altera habeat assyrios. cū quibus & in posterioribus dī fornicata. Fornicatio aut Hierusalem cū ægy-

ptiis: idolatriæ eorū imitatio est. Et ad nrām aut Hierusalem siue ecclesiam siue credentiū animas si
fuerint negligentes & oībus uiciis patuerint. duplex maledictionis sermo dirigitur ut audiant. uhe

uhe tibi ait dñs deus. iuxta illud qd in apocalypsi Ioannis scriptū est. Vhe sup habitatores terræ. Si
n. sanctus dicit aduena sū & peregrinus sicut oēs patres mei. quare nō peccator habitator terræ eē di-

catur? Aedificat aut sibi lupanar. qui tota frontis libertate delinquit. iuxta illud quod scriptum est.
Peccator cū uenerit in profundū iniquitatis contēnit. & extruit altissimū locum in cunctis plateis. Ia-

ta. n. & spaciōsa uia est q ducit ad mortē. & in omni capite uia edificat. ut nulla peccatorū genera de-
relinquat. sed imitans scortū prouerbiorū. manifeste in plateis & in angulis platearum prætereūtes

stultos iuuenes ad suos inuitet amplexus & polluat decorē animæ. quem p beneficio a deo condito
re sortita est. Et oīa itinera eius plena sunt turpitudinis cunctisq; cogitationibus q uiciorum incenti-

ua suppeditant. aperit cor suū & crura diuicant. & fornicatur cū ægyptiis vicinis suis quorū exem-
pla sectatur. ethnicis uidelicet q in suis turpitudinibus gloriātur. & tā nepharia est ut ipsos quoq; su-

peret in turpitudine. Et hæc oīa facit. ut deū ad iracundiā prouocet. Magnæ aut carniū ægypti
esse dicuntur. siue ob turpitudinis magnitudinē. siue ob peccatorū deformitatē. Vnde sanctus carni-

um dī paruulæ. q in eo decrescunt quotidie. & per uirtutes attenuantur. ita ut nequaquā caro appelle-
tur sed spūs. & loquatur in psalmo. Sitiuit aīa mea ad te deus. quā multipliciter tibi caro mea. Siue

ut quædā hnt exemplaria. quō consumpta est caro mea in terra deserta & in pia & in aquosa: sic in
sancto apparui tibi. Quāobrē & corinthius fornicator traditur in interitū carnis. ut spūs saluus fiat.

De hac carne scriptum est. Oīs caro scenum. & oīs gloria eius quasi flos sceni. Aruit scenum & flos
decidit. uerbum autem dñi manet in æternū. De qua & apostolus loquebatur. Caro & sanguis re-

gnum dei non possidebunt. Et in genesi loquitur deus. Non permanebit spūs meus in homībus istis.
quia caro sunt. Et ad credentes dī. Qui in carne sunt. deo placere non possunt. Vos aut non estis in

carne. sed in spū. Alia aut caro sanctorum est. de qua scriptum est. Omnis caro uidebit salutare dei.
Ecce ego extendi manum meam super te. & auferā iustificationem tuam. Et dabo te animis

LXX.

odientium te filiarum palæstinarum. que erubescunt in uia tua scelerata.

Si autem extendero manum meam super te. auferam legitimā tuā. & dabo te in animas odi-
entium te: filiarum alienarum: que te declinare fecerunt de uia tua.

Quod sequitur hoc est impie egisti. iuxta. lxx. sequenti capitulo coaptatur. iuxta cæteros

GG iiii

finis superioris est. Extendit autem dominus super Hierusalem manum suam. ut corrigat delinquentem & auferat legitima eius. Quæ quædiu dei præcepta seruabat. legitima dñi dicebantur. Quando uero adorauit idola & religionē in impietatem mutauit. nequaquæ legitima illius appellantur. quod nō solū in lege & cerimoniis. sed in sabbatis quoq; & diebus festis & neomeniis accipiendū. Dans enim. legem ait. Sabbata mea & dies festos meos. Qñ autem recesserunt a deo. dñi eis. Neomenias uestras & sabbata & diem magnū non recipiā. Ieiuniū & ocium & sollēnitates uestras: odit aīa mea. Quod & de populo scriptū est. Qui. n. prius dei populus uocabatur. postq̄ recessit a dño: dicitur de eo ad moysen. Peccauit populus tuus quē eduxisti de terra ægypti. Quæ hic extensio manus. alibi eleuatio siue uisitatio dñi. Qñ enim peccantem non corripit deus. contrahit manū suam. Sin autem peccauerit & in dei lege cœperit egrotare. mittitur ad eum uisitatio: iuxta illud quod in psalmo canitur. Si dereliquerint filii eius legem meam & in iudiciis meis non ambulauerint. uisitabo in uirga iniquitates eorum. Et in hoc propheta scriptum est. Terra si peccauerit mihi ut delinquat delictū extendam manum meā super eam. & conteram firmamentū panis eius: & reliqua. In quo quærim⁹ quid sit inter extensionem manus & emissionem eius. Loquitur diabolus ad dominum. Mitte manum tuam & tange omnia quæ habet. nisi in facie benedixerit tibi. Videturq; mihi mitti manus ad probationem eorū quibus mittitur. Extendi autem ad pœnas eorū qui merentur supplicia. Nec solum extensio & emissio. sed expansio manus dei dñi. Esaia ex persona dñi proclamante. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Sactus quoq; leuare narratur manus. scriptura dicente. Eleuatio manuum mearū sacrificiū uespertinum. Sublatis autē legitimis dei a populo iudæorū: interrogemus eos quā habeant legis obseruantia. Victimæ sublato templo atq; subuerso offerre non possunt: nec adulterarum lapidatio cæterorumq; criminum lege concessa exerceri pōt: & uacatio terræ anno remissionis & cætera huiusmodi. Datur autē in animas odientium se filias palæstinarum. quando traditur palæstinis quos indifferenter. lxx. alienigenas uocant. Intelligere possumus urbes uel oppida palæstinæ. Nostra quoq; Hierusalem si præterierimus cerimonias dei & extenta fuerit manus eius super nos. & ablata cuncta legis obseruantia: tradetur filiabus palæstinæ & non filiis. Neq; n. primum fortioribus suppliciis tradimur. sed iuxta peccatorū qualitatem inferioribus: ut correcti in minori. maiora cruciatuū tormenta uitemus. Philistiim hoc est palæstini prima litterarum parte mutata: interpretantur cadentes poculo: siue fractura. Per quæ significat tradendos nos aduersariis potestatibus: quæ biberunt de calice babylonis & corruerunt. & quarum opera peruersa sunt. Tantaq; erit miseræ Hierusalem correctio atq; ignominia: ut erubescant etiam ipsæ aduersariæ potestates super nostrorū magnitudine peccatorū. Quod nos interpretati sumus iuxta symmachum scelerata: theodoro ipsum uerbū hebraicū posuit Sublatus autē cerimonis dei a populo iudæorū: ad nos cū sacerdotio transiit & legis latio dicente scriptura. Cōstitue domine legis latorem super eos. Et in alio loco. Legem pone mihi domine in uia tua.

Et fornicata es in filiis assyriorū. eo qđ nec dñi fueris expleta. Et post quā fornicata es nec es satiata & multiplicasti fornicationē tuā in terra chanaan cū chaldeis & nec sic satiata es. LXX.

Impie egisti & fornicata es in filios assur. & nec sic satiata es. & fornicata es & non es repleta. & multiplicasti testamenta tua ad terram chanaan chaldeorum. neq; in istis expleta es.

Supra scriptum est Hierusalem fornicatam cum filiis ægypti uicinis suis. qui sunt magnarum carniū: hic altera assyriorum uicinitas indicatur. Et propterea utriq; traduntur gentibus. quia utrarumq; simulacra uenerati sunt. ingredientesq; chaldæam quæ est terra chanaan imitati sunt eorum errores quorum imperio subiacebant. Secundum tropologiam de aliis peccatis ad alia sæpe transimur. Cūq; non egerimus priorum sceleg; pñiam augemus delicta delictis & nullo errore satiamur. sed quasi fune longo & corrigia iuge uitulæ trahimus peccata. & testamentum nr̄um siue fornicationem multiplicamus in terra chanaan: quæ interpretatur quasi fluctuatio. & cū chaldæis: q & ipsi nobiscum sonant quasi demonia. Semperq; uestigia habemus in salo. & nunq̄ possumus dicere: statuit supra petrā pedes meos. hereticorumq; prauitatibus subicimur qui hñt similitudinem demonum. siue ipsis demonibus de quibus paulus scribit. Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem: sed aduersum rectores tænebrarum istarum. aduersum spiritalia nequitie in cælestibus.

In quo mundabo cor tuum ait dñs deus. Cum facias hec omnia: opera mulieris meretricis & procacis. quia fabricata es lupanar tuum in capite omnis uie: & excelsum tuum fecisti in omni platea. nec facta es quasi meretrix fastigio augens precium. LXX.

Quid faciam cor di tuo dicit adonai dñs. Cū feceris hec oīa opera mulieris fornicarie & impudentis: & fornicata es tripliciter in filiabus tuis qñ edificasti lupanar tuū in principio omnis uie. & basim tuum fecisti in omni platea: & non fuisti quasi meretrix congregans mercedes.

Quodq; dixere septuaginta & fornicata es tripliciter in filiabus tuis in hebraico nō hētur. nec aliorum interpretum quis posuit autem hæc oīa ad Hierusalem loquitur deus. qđ inuenire non ualeat quo egrotantem & seminecē possit curare medicamine: iuxta illud qđ scribit Esaia. Quid est quod debui ultra facere uineæ meæ: & non fecerim ei? Et Osee. Quid tibi faciam ephraim. quid faciam tibi iuda? Misericordia uestra quasi nubes matutina & quasi ros mane pertransiens.

Super Ezechielem.

Idolatria enī tua non ī occulto: sed tota libertate cōmissa ē: ut in oībus uia: p̄ncipiis & compitis ponerēs aras: & basim siue excelsum tuū: de quo supra diximus faceres ī oī platea. Nec imitata es calidas mœretrices: q̄ solēt difficultate augere libidinis p̄tū: & ex hoc magis amatores ad īfaniā p̄uocare. Siue iuxta. lxx. nō fuisti quasi mœretrix cōgregās mercedes: sed dedisti quæ accipere debueras: ut nec ī eo qđ fornicata es & sequuta demones: eoꝝ protegereris auxilio: sed uariis oppressa captiuitatibus: sentires calamitates tuas. Quod quidē & ad oēm aīam xp̄ianam referri pōt: qđ deserto cultu dei: uitiis se luxuriæq; p̄miscet: & sēcularē sequuta uitā: ne in eā qđ egerit fœliciter: sed & diuitias religionis p̄didit: & mundi diuitias nō accepit: nec in cōstuprādo eā fuit aliqua difficultas: sed ipsa se ingessit amatoribus suis. Est autē & alia fornicatio sp̄ualis: quādo deserētes ecclesiam hæreticis iūgimur: & ædificamus lupanar nostrū in capite oīs uia: qbus p̄cipit sermo diuinus. State in uis & q̄ rite semitas dñi sempiternas: & uidere q̄ sit uia bona & ambulate in ea: moȳsi uidelicet Iesu iudicū & regū libris esaiasq; & hieremia & aliis p̄phetis. In oībus uiarum p̄ncipiis fabricat lupanar suū: qđ ad pueritatē doctrinæ testimoniis male abutitur scripturæ: & dicit. Hæc ait esaias: hæc dicit oseæ: hæc loquutus ē moȳses: hæc daniel. Et pulchræ nō ī mediis uis: nec ī uia: terminis ponit lupanar suū: sed ī principio. Si enī ad sciētiam & profunda diuinorū uenerit librorum: errare nō poterit. Excelsū quoq; suū siue basim facit in oī platea: ethnicoꝝ se & impiorū lasciuia uitiisq; p̄mittēs: etiā iter ip̄os hereticos cū ab eis fuerit deturpata nō hñs gratiā: sed patens cōtēptui: qā facile p̄teritā fidei perdit castitatē. Hoc autē qđ ut supra diximus ī hebraico non habetur fornicata es tripliciter ī filiab⁹ tuis siue ad hierusalē iuxta litterā dicitur: qđ oī genere in suis oppidis & uiculis fornicata sit: & null⁹ remāserit angulus uel platea: ubi non idolatriæ signa cōdiderit: siue ecclesiæ credētibusq; deceptis: qđ nō audierūt illud apostoli. Ipse autē deus pacis sanctificet uos p̄ oīa: & integer spūs uester & aīa & corpus sine q̄rela ī die aduētus dñi n̄ri Iesu xp̄i seruetur: sed oī genere fornicati sūt: & corpore & aīa & spūs. Legimus ī prouerbiis. Tu autē scribe ea tripliciter: ut respōdeas sermones ueritatis qui p̄ponūtur tibi. Et iubetur nobis ut eloq̄a ueritatis. idest scripturas sanctas itelligamus tripliciter. Primum iuxta litterā: secūdū mediā p̄ tropologiam: tertio sublimius: ut mystica quæq; noscamus. Secūdū litterā illud ē. Neq; fornicemur sicut qđā eoꝝ fornicati sunt: & ceciderūt una die uiginti tria milia. Et nolite murmurare sicut quidā de eis murmurati sūt. & perierūt ab exterminatore. Media at & iuxta tropologīā qñ recedim⁹ a littera: & paululū ad altiora cōscēdimus: dicēte apostolo. Scriptus est nō obturabis os boui tritūrati. Statimq; sequitur. Nūqd de bob⁹ cura ē deo? An p̄pter nos dicit. Propter nos utiq; loquit⁹ ē. Extrema autē idest tertia et sublimis sacratq; itelligētia iuxta illud eiusdem apostoli. Propterea relinquet homo patrem et matrem: et adhærebit uxori suæ. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in christo et in ecclesiis: Filia autē sūt ecclesiæ fornicatīs: credētū pri⁹ et postea deceptorum in heresi animæ quatum culpa refertur ad matrem.

C Sed qñ mulier adultera. q̄ sup virū suū iducit alienos. Omnib⁹ meretricib⁹ dant mercedes. tu autē dedisti mercedē cūctis amatorib⁹ tuis. & donabas eis ut itarēt ad te undiq; ad fornicandū tecū. Factūq; ē in te cōtra cōsuetudinē mulierū in fornicatiōib⁹ tuis. & post te nō erit fornicatio. In eo enī quod dedisti mercedes & mercedes nō accepisti. factū ē in te cōtrariū. LXX.

C Mulier adultera similis tui. a uiro suo accipēs mercedes. oīb⁹ q fornicabāt cū ea dabat mercedes. Et tu dedisti mercedes cūctis amatorib⁹ tuis. & honorabas illos ut uenirēt ad te p̄ circuitū in fornicatiōe tua. Et factū ē in te p̄uersū cōtra mulieres. in fornicatiōe tua. & post te nō sunt fornicatæ. In eo quod dares mercedes & non sunt date tibi. & factum est in te peruersio.

C Hoc qđ in. lxx. scriptū est similis tui: ī hebraico nō hētur. et lectionis cōturbat ordinē: et facit non minimā quæstionē. q̄ mulier cuius similis sit: cū hierusalē ipsa: mulier adultera eē dicatur. Tulit igitur hierusalē rerū oīum habūdatiā qua fuerat uiri liberalitate donata: et dedit ea alienis demonib⁹ uidelicet et idolis iuxta illud qđ scriptū ē in oseæ. Et hæc nō cognouit qā ego dedi ei triticū et uinū et oleū. et argentū multiplicari ei: ipsa uero argētea et aurea fecit baalim. Vñ iratus statim īfert. Propterea cōuertā et auferā triticū meū statim ī tēpore suo: et uinū meū ī tēpore ei⁹: et tollā uestimēta mea et linteamina mea: ut nō operiam ultra ignominiam eius. et reuelabo immundiciam ei⁹ in conspectu amatorum illius: et nemo eruet eam de manu mea. Cumq; omnes mulieres fornicantes soleant accipere mercedes ab amatoribus suis: hierusalem fecit cōtrarium: ut magis daret quā acciperet. Et ut largitatem mercedis ostenderet: quærebat inquit eos ut uenirent ad se p̄ circuitum: ne quis esset uicinus qui eius ignominia non misceretur. Et quidem hierusalem in hoc quoq; uicit alias mœretrices: ut non solum suaderet quæ pruritu turpitudinis labore quæsiuerat: & munera maritalia amatoribus & stupratoribus suis tribueret. Tantaq; fuit expositio adulteræ ad omnem turpitudinis magnitudinem: ut non solum p̄sēntibus: sed etiam futuris mœretricihus p̄feratur. Vnde & nos iuxta symmachum interpretati sumus & post te non erit fornicatio. Collocatione enim tui: omnis deinceps fornicatio leuior æstimabitur. Quicquid de hierusalem diximus refertur ad ecclesiam animasq; credentium: quæ munera maritalia aurum uidelicet incensum & argentum in eloq̄o: & uestimenta qb⁹ fœditas n̄ra ac turpitudine uelā dāt amatorib⁹ suis: uel cōtrariis fortitudinibus uel magistris dogmatum peruersorum: quando asserūt nihil nocere luxuriæ: et pas-

Liber quintus. c. lvi.

suā libidinē iuxta corporis genitalia coitū naturali lege deponere. cibus omnibus indifferentet utē dum: q ad hoc facti sunt ut sumatur. Prudētiā i eo tātū necessariā: ut sibi p̄sit: nec iustitiā habere lo- cū: quā sic ualeat mendicātiū. Sic et cetera huiusmodi: quā accipiēs misera hierusalē: i qua uisio pacis eē deberet: acumē igenii et eloquii uenustatē. uertit i turpitudinē. Et pro amatoribus suis aduersū maritū ornata processit. his ornamētis in quibus i boni abusione a uiro fuerat ornata. Qd̄q sequitur et donabas eis ut intrarent ad te undiq; ad fornicandum tecum: omne gen⁹ significat pec- catorum: ut non uno sit contenta delicto: sed peccandi sustineat famem: et cōtra iura naturā omni- bus turpata membris usq; ad uerticem polluantur.

¶ Propterea meretrix audi uerbū dñi. **Hec dicit dñs de⁹.** Quia effusū ē es tuū et reuelata ē igno- minia tua in fornicatiōe tua. sup amatores tuos et sup dola abominationū tuarū i sūguine filiorū tuorū: quos dedisti eis. **Eccē ego cōgregabo oēs amatores tuos qb⁹ cōmixta es.** et oēs quos di- lexisti cū vniūsis quos oderas. et cōgregabo eos sup te vndiq; et nudabo ignominia tuā coram eis. et videbūt omne turpitudinē tuā. Et iudicabo te iudicijs adulterarū. et effundētū sanguinē et dabo te in sūguine furoris. et zeli. et dabo te in man⁹ eorū. et destruet lupanar tuū. et demolient pro- stibulū tuū. et denudabūt te vestimētis tuis. et auferēt vasa decoris tui. et derelinquet te nudā. ple- nāq; ignominia. Et adducēt sup te multitudinē. et lapidabūt te lapidibus. et trūcabūt te gladijs suis. et cōburēt domos tuas igni. et faciet i te iudicia in oculis mulierū plurimarū. Et defines for- nicari. et mercedes ultra nō dabis. et regescet indignatio mea in te. et auferet zel⁹ me⁹ a te. et qescas nec irascar āplius. eo qd̄ nō fueris recordata dierū adolescentie tue. et puocasti me in oībus his. Quapropter. et ego vias tuas in capite tuo dedi ait dñs de⁹. et nō feci iuxta scelera tua in omni- bus abominationibus tuis.

LXX.

¶ Propterea meretrix audi uerbū domini. **Hec dicit adonai dñs.** Quia effudisti es tuū. et re- uelabit ignominia tua in fornicatione tua ad amatores tuos. et in omnes cogitatiōes iniquitatis tuarum. et in sūguine filiorū tuorū quos dedisti eis. ideo ecce ego sup te cōgregabo omnes ama- tores tuos quib⁹ cōmixta es. et oēs quos dilexisti cū vniūsis quos oderas. et cōgregabo eos su- per te p circuitū. et reuelabo malicias tuas ad eos. et videbūt cūctā ignominia tuā. et vliscar vl- tiōe adulterarū et effudentiū sūguinē. et ponā te in sūguine furoris. et zeli. et tradas te in manus eorū et suffodient lupanar tuū. et destruet basim tuam. et nudabunt te vestimētis tuis. et tollēt va- sa gloriatiōis tue. et derelinquet te nudā et plenā ignominie. et adducēt super te multitudinē. et la- pidabūt te lapidib⁹. et trūcabūt gladijs suis. Et succēdēt domos tuas igni. et faciet in te vltiōes corā mulierib⁹ plurimis. et auertā te a fornicatiōe. et mercedes ultra non dabis. et immittam fu- rorē meū sup te. et auferetur zelus meus a te. et requiescā. et non ero ultra sollicitus. quia non es recordata diei infātie tue. et contristabas me in his omnibus. et ecce ego vias tuas in caput tuū dabo. dicit adonai dominus. et sic fecisti iniquitatem super cunctis iniquitatibus tuis.

¶ Primum historiæ fundamenta iaciamus. Quia hæc & illa fecisti quæ superior sermo compræhē- dit: idcirco audi meretrix quæ feceris: & quæ passura sis. Effudisti æs tuū qd̄ a me acceperas: & dedi- sti mercedem amatoribus tuis quæ accipere debueras: & interfecisti filios tuos dū eos offerres ido- lis: ut nō solum adultera: sed & parricida extiteris. Idcirco cōgregabo super te omnes amatores tu- os: cum quibus fornicata es: tam eos quos dilexisti quam illos quos oderas: & adulterarum te lege nudabo: ut omnes uideant turpitudinem tuam: & genitalia propter quæ prius amoris amœntia fe- rebantur. Hæc autem omnia per methaphoram mulieris adulteræ & homicidæ: quæ non solū for- nicata sit: sed & filios interfecerit: dicuntur ad hierusalem: & quod congregandæ sint uniuersæ gen- tes aduersum eam quarum adorauerit idola: & omnia dei munera in cultum eorum conuerterit: & destruat templum baal: & aræ omnis ciuitatis incendio subuertantur: nihilq; in ea remaneat. Et si- cut solent contra adulteram omnes lapides iacere & trucidare mœrettricem: ut singulorum uulne- ribus occidatur: ita ut omnes mulieres pœnam uideant fornicariæ: sic in conspectu aliarum in cir- cuitu ciuitatum & omnium nationum deferendam hierusalem. Et hoc fieri ut desinat fornicari: & non det ultra mercedes amatoribus suis: & requiescat indignatio dei nec irascatur ei quam amare desierit. Ex quo perspicimus grandem offensam esse nequaquam curā haberi a deo: sed p̄mitti ho- minem sceleribus suis atq; peccatis. Auferetur inquit zelus meus a te: & requiescam nec irascar ā- plius: quasi alienæ & quæ a me recesserit: & quam æternæ tradiderim nuditati. Si autem hoc pas- sa est Hierusalem quia cum idolis fornicata est. Quid eam passuram putamus: quando dei fi- lium trucidarit? Et hæc ait uniuersa fecisti: oblita beneficiorum pristinorum: & me ad iracundiā prouocasti: siue contristasti me: quem bonis operibus debueras ad gaudia prouocare. Propterea & ego reddidi tibi opera tua in caput tuum. Et cum te subuertero o adultera: tamen minus in te iræ meæ exercebo: quā meruisti quo & in hoc diuina clementia demonstratur: ut maiora sint pec- cata quam pœnæ. Iuxta tropologiam omnis anima accipit a deo pecuniam spiritalem. secun- dum illud euangelii quod dicitur in parabolis quinq; & duum & unius talentorum: & seruo de- cē mnas singulas accipiētū. q cū egerit negligēter: dñs fuit qnq; gita denario: & qnq; gito: & p hoc p̄ntib⁹ amatorib⁹ quos demones cōtrariasq; uirtutes itelligim⁹ reuelat ignominia hierusalē uel in die

Super Ezechielem.

uel in die iudicii: uel in tēpore pœnitētiæ quādo corripitur. Et prius qđem solus oīporēs de' cer-
nit occulta: dicēte sermone euāgelico. Et pater q uidet i abscondito. & i alio loco. Scrutans corda &
renes deus. Et i regū uolumine. Tu solus nosti corda cūctorū hoīum. Qñ uero fuerit expletū nō est
absconditū qđ nō manifestetur: & optū qđ nō reueletur. Et i alio loco. Nolite añ tps iudicare: donec
ueniat dñs: q illuminabit abscondita tænebrarū: & māifestabit cōsilia cordiū: & tūc laus unicuiq̃ erit
a deo. Et cū correptionis tps aduenient: tūc implebitur illud osēæ: Tūc circūdederūt eos cogitationes
suæ. Et i alio loco. Inter se cogitationibus accusātibus siue defēdētibus i die qñ iudicabit de' abscon-
dita hominū. Et rurſū. Ecce homo: & opa ei' āte faciē illius. Et uidebūt oēs turpitudinē ei' qui pri'
cū ea fuerāt fornicati & dabit eā de' in sanguine furoris & zeli. Plenus ē enī furor contra uxore ad
ultera: & nullo p̃cio pōt redimi. Sanguis āt filioꝝ sic itelligi pōt. ut filios appellemus hierusalē

ideſt cogitationes bonas: q̃ a deo hoīb' inſitæ ſūt: quas iſterfecit adultera: qñ ad mala opa
declinauerat. Prodeſt quoq̃ hierusalē ut ſuffodiatur lupanar ei': & oīs fornicationis ei' ſeminariū
deſtruatur. Cū enī hoc factū fuerit: mercedes ultra nō dabit: & reſciet dei i dignatio & nequaquā
eā zelabitur: de illius caſtitate ſecurus: uidelicet iuxta eos q i bonā partē accipiūt q dicūtur. Alii ue-
ro ut ſupra dixim' ad cōtrariā partē referūt: ut magnæ iræ dei ſit nō irāſci. cū ſemel contēpſerit for-
nicatē: & de ſalute illius deſperauerit. Sin autē heretici q uetus non recipiūt inſtrumētum: iuxta. lxx.
editionē i hoc loco rephēderint illud qđ dictū ē: & cōtritaſtabas me i oībus iſtis: eo qđ dñs nō ſolū
irā recipiat ſed mœrori ſubiaceat atq̃ triſtitia: interrogem' eos quō illd ſuſcipiāt qđ certe boni dei
mādatū ē: nolite cōtritaſtare ſpūm ſcī dei i quo ſignati eſtis i die redēptiōis. Quicqđ. n. dixerint i de-
ſenſionē illius teſtimoniū: hoc nos in ſatiſfactionē præſentis ſermonis aptabimus.

Ecce omnis qui dicit vulgo prouerbum in te aſſumet illud dicens. ſicut mater ita & filia eius
ſilia matris tue es que protecit virum ſuum & filios ſuos & ſoror ſororum tuarum tu. que prote-
cerunt viros ſuos & filios ſuos. LXX.

Hec ſunt omnia que dixerunt contra te in parabola dicentes. Sicut mater & filia. ſilia ma-
tris tue tu es que reliquit virum ſuum & filios ſuos. & ſoror es ſororum tuarum que reliquerunt
viros ſuos. & filios ſuos. **P**ost uitiorum & correptionis hieruſalem

p quā retrahitur ad ſalutē: aptatur ei ritu uulgi ſermonis puerbiū: ſiue ut. lxx. trāſtulere parabolas: q̃lis
mater talis & filia. Mater autē hieruſalē ſicut & ſupra & i cōſequētib' ſcriptū ē: cæthea appellatur i
terptaturq̃ iſaniēs: ſiue i amcentiā uertēs: p quæ ſæculi huius icētiua mōſtratur: quæ captiua animā
ducūt ad iteritū & a uiro ſuo ſeparāt: haud dubiū qñ uerbū dei doctrinaq̃ dicatur. Et ſoror ſororum
ſuæ: ut poſt paululū lecturi ſum' ſodoma uocatur & ſamaria: quæ altera gētilē uitā luxuriāq̃ ſi-
gnificat: altera hereticorū decipulas. Porro qđ i. lxx. legitur ſoror es ſororū tuarū: q̃ repulerūt uiros
ſuos & filios ſuos: nō habet ſenſum. Quas. n. alias ſorores habebūt ſodoma & ſamaria: quæ ſorores
ſint hieruſalē: Et hoc q̃rēdū: quos uiros ſodoma ſamariaq̃ dimiſerūt: & quos piecerūt filios: niſi for-
te poſſimus hoc dicere: qđ ſemp erratiū fluctuēt pedes nec ſint ſolida uestigia q̃ cōtra ueritatē ſūt:
ſed huc illucq̃ diſcurrāt: & circūferātur oī uento doctrinæ: dū de falſitate trāſeūt ad aliā falſitatem.
Et cū in primis fruſtra ſe ſudaſſe cognouerint: ad ſecunda tertiāq̃ transcendant.

Mater ueſtra cethea & pater ueſter amorreus. & ſoror tua maior ſamaria. ipſa & filie eius q̃
habitāt ad ſiniſtram tuā. & ſoror autez tua minor te. que habitāt a dextris tuis. ſodoma & filie
eius. Sed nec in vijs earum ambulāſti. neq̃ ſecundum ſcelera earum feciſti. paulo minus pene
ſcleratioꝝa feciſti illis in omnibus vijs tuis. LXX.

Mater ueſtra cethea. & pater ueſter amorreus. ſoror tua ſenior ſamaria hec & filie eius. que
habitāt a ſiniſtris tuis. & ſoror tua iunior te que habitāt a dextris tuis ſodoma & filie eius. & nec
ſic quidem in vijs eius ambulāſti. neq̃ ſecundum iniquitates illius egīſti paulo minus. & tranſ-
greſſa es eas in omnibus vijs tuis. **S**upra dixerat pater tuus amorre' & mater tua cethea
hic ordine & numero cōmutato: mater ueſtra cethea: & pater ueſter amorreus. Cum enim ſclerap
fecerint: ſcinduntur in partes: & unione deſerta: in turbā proficiunt: ac multitudinem quæ cum ieſu
non ualeat ad montana transcendere. Sorores autē hieruſalē ſamariā & ſodomam. quatum altera a
ſiniſtris altera a dextris eſt. etiā ſecundū intelligentiam corporalē. ſi de templo hieruſalem orientē
aſpicias. approbabis. Maiorq̃ dī ſamaria q̃ p̃or peccauit. & ab aſſyriis ducta ē i captiuitatē: & minor
ac iunior ſodoma: q̃ reſertur ad gētiū turbā. Alioqñ eo tpe ſodoma nō erat: q̃ prius quā i ſcripturis
legamus hieruſalē: cū gomorra adama: & ſeboim diuino fuerat igne deleta. Media āt iter duas ſo-
rores hieruſalē: q̃ alio noīe appellatur iuda: a chaldæis ducta ē in babylonē: multoq̃ hieruſalē ſcle-
ratioꝝa peccauit quā ſamaria & ſodoma: i tēplo adorās idolū zeli. & poſtea dei filiū iſterficiēs. Porro
ſecundū tropologiā: ſamaria & ſodoma ideſt heretici & ethnici: ſæpe leuioꝝa cōmittūt quā hii q pu-
tātur hieruſalē: hoc ē eccleſiaſtici. Vñ ad corinthios dī. q̃ credebat qđē i xp̃s ſz malis opib' p̃meban'
Oīno auditur iter uos fornicatio: & talis fornicatio qualis nec iter gētes qđē: ita ut uxore patris q̃s
habeat: et cætera. Solēt heretici q̃ tñ uetus ſuſcipiunt inſtrumētū tres naturas ex hoc loco intellige-
re ſpiritualē: aīalē atq̃ terrenā. Et ſpiritualē reſerūt ad hieruſalē: aīalē ad ſamariā: terrenā ad ſodomam.
quos breuiter interrogemus quō tres naturæ ſpūalis animalis et terrena: quæ utiq̃ inter ſe diuerſæ

sūt unā mīem & unū patrē hēre dicātur: qđ signēto eorū nō cōgruit. Et quō aīalis & terrena nātū
ra iuxta hūc eūdē pphētā restituātur ī ātīquū itatū idēst spūalē: qđ & ip̄s eorū rōnib⁹ cōtrarium ēst
Quod āt samaria itelligatur in heresib⁹ & ī oīe pphētā & ī multis aliis locis p̄cipueq; illo testio
nio cōprobat. Vhā q; despiciūt syon & q; cōfidūt ī mōte samariā: uīdēmauerūt p̄cipia gentium
oēs. n. heretici despiciūt syon: quā itēptatur specula & refertur ad ecclesiā: & cōfidūt sibi ī mōte sa
maria ī supbia uidelicet dogmatū puerforū: q; putāt eē sublimia: & per has p̄dicationes fraudu
lentas uīdēmant atq; populantur p̄cipia gentium: ut miraculo doctrinarum potentes quosq;
gentilium ad errorem hereticum pertrahant.

Tercio ego dicit dñs. qā nō fecit sodoma soror tua ipsa & filie ei⁹. sicut fecisti tu & filie tue. Ecce
hec fuit iniquitas sodomie sororis tue. Supbia saturitas panis. & habūdātia: & oīū ipsius & filiarū
eius. Et manū egeno & pauperi nō porrigebāt. & eleuate sūt & fecerūt abominatiōes corā me. &
abstuli eas sicut uidisti. Et samaria dimidiū peccatorū tuorū nō peccauit. sed uicisti eā scelerib⁹
tuis. & iustificasti sorores tuas omnib⁹ abominationib⁹ tuis quas operata es. LXX.

Tercio ego dicit adonai dñs. si fecit sodoma soror tua hec & filie eius sicut fecisti tu & filie tue.
Verūtāmē fuit iniquitas sodomie sororis tue superbia in saturitate panū. & in habūdātia. Delitiis
affluebat ipsa & filie ei⁹. hoc habebat ipsa & filie ei⁹. & manū pauperis & egeni nō assumebāt. & glo
riabant magnifice. & fecerūt iniquitates in cōspectu meo. & abstuli eas sicut uidisti. Et samaria di
midiū peccatorū tuorū nō peccauit. & multiplicasti iniquitates tuas super eas. & iustificasti so
rores tuas in omnib⁹ iniquitatib⁹ tuis. quas operata es.

Quādo posuere. lxx. hoc habebat ipsa & filie ei⁹: ī hebraico nō habetur. In ueteri testō dei iuramētū
ē uiuo ego dicit dñs: ī nouo amē amē dico uobis. Sinaūt hoc cōe cū cāteris ē: deus abrahā: de⁹ isa
ac: & deus iacob: nō ē de⁹ mortuorū sed uiuētū. Et ī alio loco. Placebo dño ī regione uiuētū. Quā
rimus q; rōne cōe uocabulū p̄prie sibi uēdicet deus. Sed quō dicitur arbor bona & bonus homo: &
bonus pastor: & bonus seruus: nemo āt absolute bonus nisi solus deus: sic cū angeli cāterāq; uirtu
tes: patriarchae quoq; & pphētā atq; apostoli sint uiuētes: cōparatione dei omnipotētis mortui ap
pellantur. Quis ē. n. hō q; uiuit & nō uideat mortē? Vñ & apostolus paulus de deo. Qui solus iqt h̄
ī mortalitatē: & lucē habitat inaccessibilē. Et de sōte uiuētū. Vita inquit nostra abscondita ēst cum
xp̄o in deo. Iste igitur qui iurat & loquitur uiuo ego dicit dñs: describēs sodomā & filiarū ei⁹: sceler
atā primā superbiā posuit. p̄prie diaboli primūq; peccatū. Vnde idē apostolus. Ne īflatus ait supbia
ī iudiciū icidat diaboli: p̄prie quā de cālo corruit. Dixerat. n. fortitudine faciā: & sapiētia intelligētia
auferā terminos gētū: & robur eorū deaſtābo: & cōmouebo ciuitates habitatas: & orbē terrarū to
tū apprhēdā manu sicuti nidū: & sicut cōfracta oua auferā. Et supbis de⁹ resistit: humilib⁹ āt dat gra
tiā. Legim⁹ & alio loco. Quid supbit terra & cinis? Et euāgelii refert pharisei supbiā publicani hu
militate superatā. Cui⁹ seminariū ē saturitas panū & rerū oīum habūdātia & oīū. Sive ut. lxx. tran
stulerūt: deliciarū luxuriāq; opulētia. Dives ille ī euāgelio purpurat⁹: nichil aliud refertur habuisse
criminis. nisi qđ opib⁹ & diuitiis affluēs. in tantā eruperat superbiā. ut manū egeno & pauperi Laza
ro nō porrigeret. & sic oblit⁹ sit cōdictiōis suae. ut ne hoc quidē misero daret. qđ phiciēdū erat. Ob
quā causā & in alio loco scribitur. Omnis q; se exaltat humiliabitur: & q; se humiliat exaltabitur. Su
perbia saturitas. rerū oīum habūdātia oīū & delitiā. peccatū sodomiticū ē: & p̄pter hoc seqtur dei
obliuio: q; p̄fētia bona putat eē p̄petua: & nūquā sibi necessariis īdigēdū. Quapropter & lege p̄ci
pitur. Attēde ne comedēs & bibēs & saturatus: edificatis domibus optimis: hñsq; oues & boues ar
gētū & aurū obliuiscaris dñi dei tui. Et ī alio loco de israhel scriptū ē. Māducauit & bibit & saturat⁹
ē & īpinguatus: & calcitrauit dilectus. Qđ sciēs & sapiētissimus salomon: ī puerbiis dep̄catur. Tri
bue mihi necessaria & q; sufficiāt: ne saturatus mēdax fiam & dicā. Quis me uidebit? aut paup⁹: & pe
terē nomē dei. Quodq; seqtur & iustificasti sorores tuas ī cūctis abhoiatiōib⁹ tuis. quas opata es: n̄
simpliciter iustas sodomā & samariā eē decernit: sed cōparatione deteriorū: quō & publicanus de
quo supra diximus nō absolute iustus dicitur: sed collatiōe peioris. Et tñ cū tales sint sodoma & sa
maria: ne dimidiū qđ peccauerūt cōparatione hierusalē. Seruus. n. q; scit uolūtātē dñi sui & nō fa
cit eā plagis uapulabit multis. Et potētes potēter tormēta patiētur. Porro qđ p delitiis oīū in he
braico cōtinetur: sciēdū ad illū locū p̄tinere: ī desiderii ē oīs aīa ociosus: qđ uidelicet semper aliquid
agēdū sit: ne ager pectoris nostri cessante manu: malarū cogitationū sentibus occupetur.

Ergo & in porta cōfusionē tuā. q; uicisti sorores tuas peccatis tuis. scelerat⁹ agēs illis. Iustifica
te enī sūt a te. LXX.

Et tu sustine tormētū in eo qđ corrueris so
rores tuas. in peccatis tuis quibus inique egisti super eas. & iustificasti illas super te.

Secūda post naufragiū tabula est. cū peccaueris erubescere: & nō illi subiacei increpatiōi q; cōtra
hierusalē dī. Facies moeretricis sctā est tibi: noluisse erubescere. Portat āt tormētū suū q; p̄pria torq̄
cōsciētia: & ī isto seculo sustinet p̄pria uolūtate eructatū ne aeterna tormēta sustineat. Corrupimusq;
fratres n̄ros uel sorores peccatis n̄ris: qñ p n̄ra peccata ad maiora scelera puocātur. Quod dico ita
fiet manifest⁹. Finge aliquē in sacerdotali culmiē cōstitutū nō bñ uiuere: & deturpare opib⁹ digni
tatē. Nōne imitatiōe uitiorū ei⁹ laicus frater corrupit. Nā & q; unū de minimis scādalizauerit: mola
collo alligata

Super Ezechielem.

collo alligata precipit in profundū. Sorores quoq; hierusalē sodomā & samaria iustificatur: nō quo per se iustæ sint: sed ut diximus comparatione peioris.

Ergo & tu confundere & porta ignominiam tuam que iustificasti sorores tuas. LXX.

Et tu confundere & suscipe ignominiam tuam. eo quod iustificaueris sorores tuas.

Confusionē seq̃ ignominia: ignominia correptio: correptionē cōsolatio: cōsolationē salus: iuxta illd̃ apli. Tribulatio op̃at̃ patiētiā: patiētiā p̃bationē: p̃batio sp̃s: sp̃s aut̃ n̄ cōfūd̃it. Haud dubiū qn̄ i futuꝛ: q̃a i p̃ntiā sua p̃ cōfusionē pctā deleuit. Tale qd̄ i euāgelio sonat. ē cōfusio q̄ ducit ad mortē. & ē cōfusio q̄ ducit ad uitā. Sp̃s quoq; sct̃s p̃ctōres ortat̃ i psalmis. Cōfūdant̃ & reuerant̃ oēs inī mīci mei: cōuertant̃ retrorsum & cōfundant̃ ualde uelociter. Scriptū est & in alio loco. Dic tu primū peccata tua ut iustificeris. Et rursum. Iustus accusator sui est in principio sermonis. Non igit̃ mirum si prouocetur hierusalem ad confusioneū & ignominiam: quæ in tantum peccauit ut iustificaret sorores suas: cui deinceps dicitur. Et tu & filia tuæ reuertimini in antiquū statum.

Et cōuertā restitues eas cōuersione sodomoz cū filiabus suis. & cōuersione samarie & filiarū eius & conuertā reuersionē tuā in medio earū. vt portes ignominia tuā & confunderis in omnibus que fecisti consolans eas. LXX.

Et cōuertā cōuersiōes earū cōuersiōe sodomoz & filiarū ei⁹. & cōuertā cōuersiōē tuā i medio earū. vt portes tormētū tuū & habeas ignominia ex oib⁹ q̄ fecisti vt me ad iracūdiā puocares.

Gradis p̃fect⁹ hierusalē: ut post cōfusionē & ignominia quā illatā sibi dei iuditio libēter exceptit: atq; portauit dicēs: irā dñi sustinebo qm̄ peccaui ei. p̃mittat̃ ei restitutio in antiquū statū. Sed tamē qm̄ cōpatiōe sceles: ei⁹ iustificata est sodomā & samaria: quæ altera a dextris altera a sinistris ē. primū restituit̃ cōuersio siue captiuitas sodomæ ut iterptat⁹ est aqla: secūdo captiuitas samariæ: ut idez aqla & symachus trāstulerūt: & nouissima restituit̃ hierusalē: q̄ maiore fuerat iniquitate depp̃sa: & peccatrices sorores cōparatiōe sui iustas eē mōstrauerat. Cui. n. dubiū qn̄ iter tres p̃ctōres imo ipios: gētilē hereticū ecclesiasticū multo maiorib⁹ p̃oenis dign⁹ sit q̄ maioris fuerit dignitatis. Potētes. n. ut diximus: potēter tormēta patient̃. Qui aut̃ mīmus fuerit: dign⁹ est mīa. Et seru⁹ q̄ scit uolūtatem dñi sui: & nō facit eā uapulabit multis. Vñ & Petrus. Tps̄ inq̄t̃: ut icipiat iudiciū a domo dñi. Et i hoc eodē p̃pheta p̃cipit̃ secures hñtib⁹: a sct̃is meis icipite ut extrema hierusalē sororib⁹ añ cōuersis & restitutis in pristinū statū portet ignominia suā: & cōfundat̃ & erubescat sup̃ his q̄ peccauerat: & in oib⁹ cōsole sorores suas: dū grauiora sustinet. Vel certe iō cōfundat̃ & erubescat: q̄a deū ad iracūdiā puocarit. Ex quo p̃spiciū est nō esse naturalē irā dei: sed n̄ris uiciis clemētissimū & māuetissimū deū ad iracūdiā puocari: dicēte apostolo. An diuitias bonitatis ei⁹ & sustētatiōis & patiētiæ cōtēnis ignorās q̄a bonitas dei ad p̃niam te puocat. Scdm̄ duriciā at̃ tuā & ip̃cōnitēs cor: thesaurizas tibi irā: quā deus nāl̄iter nō h̄z. Vñ & in alio loco scriptū est. Emisisti irā tuā q̄ deuorauit eos sicut fū pulā. Qd̄. n. cōiunctū est & in uno corpe copulatū mitti nō pōt̃: sed illud qd̄ extra corp⁹ est. Verbi gr̄a: lācea: telū: sagitta: gladi⁹. Legim⁹ & in euāgelio. Tolerabili⁹ fore terræ sodomoz in die iudicii: quam ei quæ apostolos non receperit.

Et soror tua sodomā & filie eius reuertentur ad antiquitatem suam Et samaria & filie eius reuertentur ad antiquitatem suam. Et tu & filie tue reuertimini ad antiquitatem uestram. LXX.

Et soror tua sodomā & filie ei⁹ restituentur sicut fuerūt a principio: & samaria & filie eius restituentur sicut erant a principio. Et tu & filie tue restituemini sicut fuistis ab initio.

Iudæi iter ceteras fabulas & intermiabiles genealogias & deliramenta q̄ fingūt: et hoc sōniāt i aduētū xp̄i quē nos at̄ixpm̄ scim⁹: & i mille ānoꝝ regno sodomā restituēdā i at̄iquū statum: ita ut sit q̄si paradisus dei & q̄si terra ægypti: & samariā pristina recipe foelicitatē: ut de assyriis reuertātur i terrā iudæā. Legim⁹. n. decē trib⁹ captas a phul & salmanasar & teglat fallar regib⁹ assyrioz: & usq; hodie ibi eē captiuias. Hierusalē quoq; tūc eē fabricadā & oēs filias ei⁹: urbes uidelicet & uiculos & castella q̄ sub ip̄s⁹ futura sint pt̄ate florituras. ut pri⁹ floruerūt: & ipsā hierusalē auro & argēto & p̃ciosis lapidib⁹ extruēdā: de q̄ & esaias uaticinatur. Cōstitua iudices tuos sicut pri⁹: & cōsiliarios tuos sicut a principio: & post hāc uocaberis ciuitas iustitiæ m̄i ciuitatū fidelis syon: & n̄ra loq̄f̄ apochalypsis: & dauid canat: bñ fac dñe i bona uolūtate tua syon: & ædificetur muri hierusalē. Et i alio loco. Edificabuntur ciuitates iudææ. & hñtabūt & cōmorabūtur ibi. & semē eoz i æternū dirigitur. Nos at̄ hōꝝ p̃fectā sciētiā dei iudicio relinquētes: imo liq̄do cōfiteātes post secūdū aduētū dñi saluatoris nihil humile: nihil futurū eē terrenū: sed regna cælestia q̄ primū i euāgelii p̃mittūtur: hoc dicim⁹ qd̄ i ecclesiæ statu cuncta cōpleta sint: & quotidie compleantur. Sodomā reuertitur in antiquum statum quando naturæ suæ reddita gentilis prius & impia anima intelligit creatorem. Samaria recipit antiquam beatitudinem: hereticorum errore contempto: & iuncta doctrinæ & fidei christianæ. Cūq; illæ reuersæ fuerint & hierusalem uisio pacis: & quæ interpretatur ecclesia reuertetur in pristinum statum. De qua scriptum est. Factus est in pace locus eius. Et hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas cuius participatio eius in idipsum. Et in apostolo. Quæ autem sursum est hierusalem libera est: quæ est mater nostra. Et in eodem. Accessistis ad syon montem & ciuitatem dei uiuentis hierusalem cælestem: & milia angelorum frequētium. Et reuertetur cum filiabus suis: quæ in toto orbe disp̄sæ

Libertus quintus. c. xlvii.

sunt. De quo plenius in Esaia explanatiōibus differuimus.

Non fuit autē sodoma soror tua audita in ore tuo in die superbie tue ante quam reuelare malicia tua. sicut hoc tēpore in opprobrium filiarū syrie. & cunctarum in circuitu tuo filiarū palestinarū que ambiūt te per girū. Scelus tuū & ignominia tuā tu portasti ait dñs deus. LXX.

Nisi fuisset sodoma soror tua ad audiendum in ore tuo in diebus superbie tue antequam reuelarentur malicie tue. sicut nūc est filiarū syrie. & nisi hoc fuisset. qd factū esset tibi & omnium in circuitu tuo filiarum alienigenarū. que circundant te per girum? Impietates tuas tu porta.

Symmachus hunc locū ita interpretatus est (Quia nō fuit sodoma soror tua in auditu p os tuū in die supbie tuæ: antequā reuelaref ignominia tua: sicut in tpe opprobrii filiarū syrie: & oīum quæ in circuitu tuo sunt filiarū philistinorū q te ambiunt p girum. Scelus tuū & nefas tuū tu portabis) Theodorio hoc mō (Et nō erat sodoma soror tua in auditu oris tui: in die supbie tuæ antequā reuelaref malitia tua: sicut tps opprobrii filiarū syrie: & oīum p circuitū eius filiarū alienigenarū q abominantur te p gyrum. Fornicationē tuā & cōtaminationes tuas tu portasti dicit adonai dñs) Editioni aqlæ cōgruit nostra trāslatio: quas oēs posui: ut ex collatiōe cunctarū alicuius sensus possimus repere uestigiū: & interim absq aliorū pūdicio sic nobis uidef lectionis ordo reddēdus. In dieb⁹ superbie tuæ qñ peccabas: nō es recordata euerfionis sodomæ sororis tuæ: ante quā pateret malitia tua quæ hoc tpe reuelata est: in tantū: ut cūctis urbibus syriæ & palestinae quæ in circuitu tuo sūt fieres opprobrium. Quia igitur uicisti in scelere sororem tuā: nec eius exēplo territa es ne similia sustineres: & phiberes pedē tuum: nūc autē reuelata est ignominia tua: dei ausculta sniam uel porta. Iuxta lxx. uel portasti. Iuxta aqlam & theodotionē: uel portatura es. Iuxta symmachū scelus & ignominia tuam: ut postq poenas p sacrilegio sustinueris: ueniā nō ex pacto tuo sed ex mea clemētia cōsequaris. Syria hebreo sermone dī ara: quæ interpretatur sublimitas. Et iuxta explanationē illius loci esaia pphetæ in quo aram & ephraim cōsentiūt cōtra iudam & hierusalem: ethnicoꝝ arguta sapiētia: & quæ sibi sublimitatē sciētiæ repromittit iūcta malitiā hereticoꝝ impugnat iudā in quo uera cōfessio est: & non potest præualere. Hic quoq eadem arrogantia syriæ idest philosophorum cum filiabus alienigenarum in quibus multiplex diuerforum in gentibus dogmatum error ostenditur illudent hierusalem & opprobrio habet eam cuius uicis superata est.

Quia hec dicit dominus deus. Et faciam tibi sicut despexisti iuramentū vt in irritū faceres pactum. & recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentie tue. & suscitabo tibi pactū sempiternum & recordaberis viaꝝ tuarū. & confunderis cum receperis sorores tuas tecū maiores cum minoribus tuis. & dabo tibi eas in filias. sed non ex pacto tuo. Et suscitabo tibi pactū meū tecū. & scies quia ego dominus. vt recorderis & confundaris & non sit tibi vltra aperire os p confusionē tuā. cum placatus fuero tibi in omnibus que fecisti ait dominus deus. LXX.

Hec dicit adonai domin⁹. Et faciam in te sicut fecisti. sicut despexisti hec vt präterires testamentū meum. Et recordabor ego testamenti mei quod feci tecum in diebus adolescentie tue. & suscitabo tibi testamentū sempiternum. & recordaberis viē tue. & despiciēris cū receperis sorores tuas te maiores tu cū iunioribus tuis. & dabo eas in probationem & nō ex testamento tuo. & suscitabo ego testamētū meū tecū. & cognosces qā ego dñs. vt recorderis & cōfundaris. & nō sit tibi vltra appetire os a facie ignominie tue. cū ppici⁹ fuero tibi iuxta oīa q fecisti dicit dñs de⁹.

Ideo tibi dixi scelus tuū & ignominia tuā tu porta siue portasti: aut portatura es: ut recipias quod mereris: qā despexisti iuramentū meū: & irritum fecisti pactum meū. Cū aut fuerit expletū ego occidam & ego uiuificabo: ego pcutiā & ego sanabo: tunc recordabor pacti mei qd olim tecū habui: & suscitabo tibi pactum nequaquā legis qd pterit: sed pactū euāgelii sempiternū: ut cū recordata fueris uiāꝝ tuāꝝ & recepis sorores tuas maiores uel minores samariā & sodomā earūq socias: tribuā tibi eas in filias: siue in pbationē. Oportet. n. & hereses esse: ut pbati qq manifesti fiāt: nō ex tuo merito sed ex mea misericordia: & tunc scias qd ego sim dñs: & recorderis beneficioꝝ meoꝝ: & confundaris & dicas iuxta apostolū: q nō sum dignus uocari apostolus: quia psecutus sum ecclesiā dei: & nō sit tibi vltra apire os præ cōfusione tua. Sanctoꝝ enī est aperire os iuxta apostolum q ait. Os meum ad uos patet: o corinthii & dñi saluatoris q aperiens os suū: docebat eos dicēs: & i psalmo. Aperiam inqt in parabolis os meum. Peccatori aut dī. Peccasti: qesce. Et ut qd tu assumis testamentum meū p os tuū. Et nō pulchra laudatio i ore peccatoris. Sātusq mōres audire. Api os tuū & implebo illud. Ex quo intelligimus ēt cū p misericordiā dei recepimus pristina gloriā: immo accepimus pactū euāgelii sempiternū: postq placat⁹ fuerit nobis dñs in oīb⁹ q fecim⁹ memoriā pteriti nos hñe peccati: & semp os claudere: qā nō ex operibus nris: sed ex dei gratia saluati sumus. CA. XVII.

Factū ē uerbuꝝ dñi ad me dicens. Fili hoīs ppone enigma narra parabolā ad domum israhel: & dices. Hec dicit dñs deus. Aquila grandis magnarum alarū lōgo mēbroꝝ ductu: plena plumis & uarietate uenit ad libanū & tulit medulā cedri sūmitatem frōdiū ei⁹ euellit: & trāsportauit eā in terrā chanaāz. In vbe negotiatoꝝ posuit illam. & tulit de semine terre: & posuit illud in terra p semine: vt firmaret radices sup aquas multas in superficie posuit illud. Cūq germinasset: creuit i vineā latiorē hūili statura: respiciētib⁹ ramis ei⁹ ad eam: &

Super Ezechielem.

ad eā: & radices ei⁹ sub illa erāt. scā ē ergo uinea & fructificauit i palmites: & emisit ppagies. LXX
Et factus ē sermo dñi ad me dicēs. Fili hoīs narra narrationē: & dic parabolā ad domū israel
 & dices. Hec dicit adonai dominus. Aquila magna magnarum alarum: longo ductu plena un-
 guinū: que hēt ductū intrādī in libanum. Et tulit electas cedri sūmitates teneritudinis auellit: &
 attulit eas in terra chanaan. In ciuitate murata posuit illud: & tulit de semine terre: & dedit illud
 in campo plantationē. Super aquas multas vt respiceretur posuit illud: ortūq; ē & factū i uineā
 infirmā & paruulā magnitudine: vt tantū apparerent rami eius sub ea: & radices illius subter illā
 erant. Et facta est in vineam: & fecit propagines & extēdit ramos suos.

Quādo pphetā dicis. ppone enigma narra parabolā: siue ut. lxx. trāstulerūt narra narrationem &
 dic parabolā: oñdit obscure esse quod dicitur. Nulli enim dubiū & enigma & parabolā aliud pfer-
 re in uerbis: aliud tenere in sensibus: & saluator enī ad populū loquēbatur in parabolis: quas secre-
 to apostolis differebat. Ergo enigma & parabolā ita debemus intelligere: quasi enigma & parabo-
 lā. Duæ aut in pñti ezechielis pphetia aqla pponuntur. De prima nūc dicendū est: de altera in cō-
 sequētibus differemus. Et interim simplicem carpamus historiā. Aqla grādis magnarum alarū lon-
 go mēbroꝝ ductu plēa plumis & uarietate: siue ut uertere. lxx. plena unguinū: nabuchodonosor rex
 caldæorū est: de quo & Osee loquitur. Quasi aquila sup domū dei. Iste multis imperans nationibus
 & innumerabili uallatus exercitu: uenit sēp domū dei haud dubiū quin templum significet: siue ut
 nūc scriptura dicit ad libanū. de quo loquitur zacharias. Aperi libane portas tuas. & comedat ignis
 cedros tuas. Vlula abies qā cecidit cedrus. quoniā magnifici uastati sunt. & crebro templum quod
 erat iclitum atq; sublime. in scripturis sanctis libanus appellatur: Tulitq; medulam cedri. & summi-
 tatem frondiū eius euellit. & transportauit eā in terra chanaan. in urbe negotiatorum posuit illam.
 Pro negotiatoribus siue negotiationibus mutatā. lxx. transtulerūt. Indicat autem iechoniam regē
 iuda. quem cōcepit nabuchodonosor cū matre sua & principib⁹ populi cunctisq; opibus hierusalē &
 ualis templi. & transtulit in babilonē que est in terra chanaā. ibi que consenuit. De cuius postea ge-
 nere sicut mathei euāgelistā scriptura testat. dominus & saluator natus ē. per salathiel & zorobabel.
 Pro quo tulit de semine eiusdē terrā idest de stirpe regia mathaniā patruū iechōiā. cuius uertit no-
 men & uocauit eū sedechiā. & posuit regē in hierusalem. multisq; prefecit populis. Et tamen in su-
 perficie posuit illum. nec potestātē eius alta imperii radice firmauit. sed posuit eū ut respiceretur &
 sub potestate esset babilonia. siue humili statura respicientibus ramis eius ad eā. ut preeffet quidē po-
 pulis iudæorū. sed respiceret ad babilonii iubentis imperium Hoc est enim quod scriptura dicit. Hu-
 mili statura. respicientibus ramis eius ad eā. subauditur aqlam. Quod aptius uertere. lxx. ortūq; est
 qd plātatum fuerat: & factū est in uineā infirmā & paruulā: ut tantū apparerēt rami eius: ut uiderēt
 qdem habere regnū: sed ipsum regnū eius humile atq; infirmū: babilonii principis regeretur arbi-
 trio. Hoc interim de pāsenti capitulo: cui subnectamus & reliqua.

Et facta ē aquila altera grādis: magnis alis: multisq; plumis. Et ecce uinea ista quasi mittēs
 radices suas ad eā: palmites suos extēdit ad illā: ut irrigaret eā de areolis germinis sui. In ter-
 rā bonā sup aquas multas plātauit eā: vt faciat frōdes & portet fructū: & sit in uineā grādē. Dic
 Hec dicit dñs deus. Ergone prosperabitur? Nōne radices eius euellet: & fructū eius distriget
 Et siccabūtur oēs palmites germinis ei⁹ & arecet: & nō in brachio grādi neq; in populis multis
 vt euelleret eam radicitus: ecce plantata est. Ergone prosperabitur? Nōne cū tetigerit eā uētus
 vrens siccabitur: & in aeris germinis sui arecet? LXX.

Et facta ē aqla altera grādis magnarū alarū plurimis unguib⁹: & ecce uinea hęc implicata erat
 ad eā: & radices ei⁹ ad illā: & ramos suos extēdit ad illā vt irrigaret eā cū gleba plātationis siue in
 cāpo bono sup aquā multā ipsa ipingnata ē: vt faceret germina & afferret fructū. & esset i uineā
 grādē. Propterea dic. Hec dicit adonai dñs. Si dirigeretur. nōne radices teneritudinis eius.
 & fructus illius cōpntrescit: & arecent omnia que ex ea orta sunt? Et nō i brachio magno neq; in
 pplo multo: vt euellat eā a radicib⁹ suis: & ecce ipingnat. Nūqd diriget? Nōne statim ut tetige-
 rit eā uētus vrens arecet: ac siccabit ariditate? Cū gleba germinis sui arecet.

Aquila secūda idest altera & ipsa magna plena plumis: multorū unguinū ppter rapacitatē & uasta-
 tionē gētium plurimarū: rex ægypti ē pharao. Et ecce uinea ista subaudi⁹ rex sedechias qā nabucho-
 donosor in hierusalem fuerat cōstitutus: cōcepit inq; mittere ppagines suas ad eā: idest ad regē ægy-
 pti legatos dirigere: & ab eo cōtra regē cui subdit⁹ erat auxiliū postulare. Hoc ē. n. qd scriptura nūc
 dicit: ut irrigaret eā de areolis germinis sui: q i terra bona a nabuchodonosor plātata erat: ut faceret
 frōdes & afferret fructū & cresceret i uineā latiorē. ppterea iubetur pphetā ut loquatur ad uineā q
 a nabuchodonosor plātata fuerat: & ramos suos ad aqlā ægyptiā miserat. nūqd pspabif qā hoc facerē
 conata ē: & n statiz oēs ppagines ei⁹ & palmites siccabūf? Et n iquit i brachio grādi neq; in populo
 multo. fugiens enim sedechias: & regis ægyptii auxilio destitutus a ducibus nabuchodonosor in
 desertis hiericoniis comprehēsus est: & cūcti eius socii huc illucq; dispfi: sicut in uolumine regum
 & paralipomenon & hieremiæ scriptum est.

Et factum est uerbum dñi ad me dicēs. Dic ad domū exasperatē. Nescitis quid ista signi-

Liber quintus. c. xvi.

ficentur. **Vic.** Ecce venit rex babylonis hierusalem: & assumet regem & principes ei: & adducet eos ad semetipsum in babylonem: & tollet de semine regni ferietq; cū eo fedus: & accipiet ab eo iusiurādum. Sed & fortes terre tollet. ut sit regnū humile & nō eleuetur. sed custodiat pactū ei: & seruet illud. Qui recedēs ab eo: misit nūcios ad egyptū ut daret sibi equos & populū multū. Nūquid p̄sperabitur vel cōsequetur salutem qui fecit hec. Et qui soluit pactū: nūqd effugiet. Alio ego dicit dñs deus: qm̄ in loco regis q cōstituit eum regē cuius fecit irritū iuramentum & soluit pactū quod habebat cū eo. in medio babylonis morietur. Et nō in exercitu grādi neq; in populo multo faciet contra eum pharao p̄lium in iactu aggeris: & in extructione vallorum: ut interficiat animas multas. Spreuerat enim iuramētū: ut solueret fedus. Et ecce dedit manū suā. & cū omnia hec fecerit non effugiet.

Hoc est enigma hęc est parabola: quod sub duabus aquilis & uinea duos reges: babylonis & ægypti scriptura monstraret: & regem sedechiam qui contra iusiurādū: deserta amicitia nabuchodonosor se ad regem ægyptium transtulit: feriet inquit cum eo fœdus: & accipiet ab eo iusiurādū: ut custodiat pactū eius & seruet illud. Qui dissoluit ait pactum: nūquid effugiet. Ex quo discimus etiam inter hostes seruādā fidem: & nō considerādū cui: sed per quē iuraueris. Multo enim fidelior inuētus est ille qui p̄pter nomen dei tibi credidit & decēptus est: te qui per occasionē diuinę maiestatis hosti tuo immo iam amico es molitus insidias. Quoniā iquit in loco regis qui cōstituit eum regem cuius fecit irritū iuramētum & soluit pactum quod habebat cum eo: in medio babylonis morietur. Legimus enim sedechiā captum ductum esse in rebblatha: ibiq; interfecit filii excēcatū: & instar ferę clausum cauea: translātū in babylone. Vnde & scriptura cum uideatur sibi esse contraria: tamē in utroq; uerissima est. Dīctum enim erat ad sedechiā: & intrabis babylonē & nō uidebis eam. Intrauit quia ductus est in babylonem: & nō uidit qā fuerat excēcatus. Hoc aut quod sequitur & nō in exercitu grādi: neq; in populo multo faciet cōtra eum pharao p̄lium: in iactu aggeris & in extructione ualloꝝ ut interficiat aīas multas. Dupliciter intelligitur: siue rex ægyptius contra nabuchodonosor regem babylonis ueniēs nō poterat p̄liari: neq; cum paruo exercitu tantę resistere multitudini: siue sedechias expugnabitur a pharaone a quo sperauit auxilium: nō quo pharao euz expugnauerit: uel hoc alicubi scriptura testetur: sed quo oppugnatio nabuchodonosor p̄ occasionem sit facta regis ægyptii: nec iste uisus sit expugnare hierusalē q obsidebat: sed ille in quo sedechias frustra sperauerat. Ecce inquit dedit manū suā regi ægypti & tradidit se: & periurū cōtra deum cōmisit sacrilegium. Nūqd ait proderit ei. Et cum oīa hęc fecerit: nō effugiet.

Propterea hec dicit dñs deus. Alio ego qm̄ iuramētū quod spreuit & fedus qd̄ p̄uaricatus est ponā in caput eius: & extendā super eū rete meum: & cōprehēdetur sagena mea: & adducā euz in babylonem: & iudicabo illū ibi in p̄uaricatione qua despexit me & oēs profugi ei: cū uniuerso agmine in gladio cadēt: residuūq; in oēm uentū disp̄gent: & scietis quia ego dñs locutus sum.

Sententia secularis est. Dolus an uirtus: q; in hoste requirat. Quam solēt nobis opponere: qui dicunt hostes fraude decipiēdos. Cui ut acq̄scamus: multo peius fecit sedechias. Nō enim hostē decēpit sed amicū: cui fœdere dñi fuerat copulatus. Ergo quādiu nō iures & pactum nō in eas sub nōmine domini: prudētia est & fortitudinis uel decipere uel supare aduersarium utcūq; potueris. Cū aut te constrinxeris iuramēto: nequaquā aduersarius: sed amicus est qui tibi credidit: & sub occasione iusiurādi id est dei nuncupatione decēptus est. Propterea scriptura nūc dicit: iuramētum quod sprauit & fœdus quod p̄uaricatus est: ponā in caput eius. Sane ne putaremus iuramētum & fœdus & pactum regis esse babylonii uel sedechiæ q fecerat: sequitur. In p̄uaricatione qua despexit me. Ergo q cōtēnit iuramētum: illum despicit per quem iurauit: illiq; facit iniuriā: cuius nomini credidit aduersarius. Propter quā cām inquit: expandam sup eum rete meum: & cōprehēdetur sagena mea: & adducam eum in babylonem: & iudicabo eum illic. Quicquid igitur cōtra sedechiā fecit nabuchodonosor: nō suis fecit uiribus: sed ira dei: in cuius nomina fuerat peieratus. secundum anagogen licet uiolenta uideatur interpretatio: hoc sciēdum quod quomodo cetera animantia & ad bonam & ad malam partem referri solēt: ita & de aquila & de leone. In bonam partē dicitur: catulus leonis iuda. In cōtrariam: aduersarius uester diabolus: quasi leo rugiens circuit. Et illud in psalmo. Insidiatur in absconditis: sicut leo in cubili suo: insidiatur: ut rapiat pauperē. In bonā partem de aqla dicitur: qd̄ iustus diues effectus faciat sibi alas sicut aquilę: ut possit reuerti in domū p̄cessoris sui. Et in Esaia scriptū est quod iusti pēnas afferāt: & sicut aqlę currāt & nō lassentur: ambulent & nō esuriant. Recte aut ille q dixerat fortitudinem faciā & sapiētia & intelligētia auferā terminos gentiū: & uires eoz deprædabor: & cōmouebo ciuitates q habitātur: & orbem terrarū uniuersum app̄hēdam manu quasi nidum & sicut cōfracta oua: nūc super bona aquilę describitur: quod ne quaquā uelit de libano q interpretatur candor: & refertur ad thimiama: paruula atq; humilia uirgulta p̄stringere: sed sūmitates cædroꝝ & de principibꝫ ac de stirpe regia: iuxta illud abachuc. Esca ei⁹ electa. Ponitq; testamētum cū his quos coeperit: ut regi babylonio colla submittāt: & impleāt illd̄ qd̄ apostolus loquitur. Quos tradidi sathanæ: ut discāt nō blasphemare. Et i alio loco. Quos tradidi inquit sathanæ in interitū carnis: ut spiritus saluus fiat. Non debemus ergo si forsitan ob aliquod peccatū

Prologus Super Ezechielem.

peccatum de congregatione fratrum & de domo dei eicimur reluctari, sed equo animo illatam in nos ferre sententiā, & dicere cū propheta. Iram domini sustinebo quoniā peccaui ei donec iustificet causā meam, & cetera. Et frequēter euenit, ut alteri subditi ad alterum transeamus, qui nobis suum repromittat auxiliū, nec faciat in pristina sententia permanere, qđ omni ratione uitandum est, ne siccentur palmites nostri & germina arescant, & contra pactū dei facere credamur.

Hec dicit dñs. Et sumā ego de medulla cedri sublimis, & ponā de vertice ramorū eius tenerum, distinguā, & plantabo super montem excelsum & eminentē, in monte sublimi israhel plantabo illud. Et rumpet in germen & fructū faciet & erit in cedrū magnā & habitabūt sub eo oēs volucres vniuersū volatile sub vmbra frondiū eius nidificabit. & sciēt omnia ligna regionis quia ego dñs humiliavi lignū sublime, & eleuati lignū humile & siccaui lignū viride, & frōdere feci lignū aridū, ego dominus locutus sum. LXX.

Quia hec dicit adonai dñs, & auferā ego de electis cedri de vertice, & dabo de capite ramorū ei de corde eorū auferam & plantabo sup montes excelsos & suspendā illud in monte sublimi israhel, & plantabo & afferet germē & faciet fructū & erit in cedrū magnā & requiescet sub ea omnis auis & omne volatile sub vmbra eius regescet & rami eius restituent, & sciēt omnia ligna cāpti qđ ego dñs qui humiliō lignum excelsum & exalto lignum humile & arefacio lignum viride, & germinare facio lignum aridum. Ego dominus locutus sum & facio.

Hoc qđ i. lxx. legitur & dabo de capite ramorum eius, de theodotionis editione additum est. Rursūq; qđ sequitur, & rami eius restituentur, obello prenotandum est, quia in hebraico non habetur. Verum nabuchodonosor propterea sumit de medulla cedri sublimis, de vertice ramorū ei ut sit regnum humile, & non eleuetur. Dñs autē deus pater omnipotēs q loquutus ē ad ezechiē tollit de stirpe regia & de genere dauid & plantat sup montē excelsū & eminentē q loquitur in psalmo Ego autē constitutus sum rex ab eo super syon montē sanctū eius. Defecerat enim princeps de iuda & dux de israhel: donec ueniret cui repositū ē: & ipse erat expectatio gentiū. Iste erupit in germen & fecit fructum & cedros oēs sua sublimitate superauit: ita ut habitēt sub eo oēs uolucres celi: & cuncta uolatilia illius ptegantur umbraculo. De quo dicit abachuc. Cornua in manibus ei: ubi abscondita ē fortitudo eius: & qui cōgregare desiderat quasi gallina pullos suos sub alas suas: & oīa regionis ligna cognoscant qđ ipse sit dñs: tropologicā de credentibus loquēs. Iste est qui israhel quodā sublime lignū humiliavit: & exaltaui humile: gētiū populū: qui exsiccauit lignū unde iudaeorum florens & germinās in lege & prophetis: & frōdere fecit lignum aridum nationū: ut qđ semp loquutus ē: ope cōpleret. Hoc idē significāt simeonis in euāgelio uerba dicētis. Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionē multorū. Et granū synapis quod cū minimū sit omnibus seminib: postq creuerit auiū habitaculū ē. Quidā aliter interpretantur lignum sublime humiliatū & humile exaltatum: referentes ad passionē domini saluatoris. Qui cum in forma dei esset: non ē rapinam arbitratus æqualē se eē deo: sed exinaniuit se formā serui accipiēs: & post resurrectionē ipsū lignū postea sublimatū est: quod prius uirēs morte siccatum est: & postea reuiuiscēs pristinum recepit uirorem. Alii iudaicā utrūq; referunt ad israhel: quod primo aduentu humiliatus sit & arefactus: & secūdo restituatur in pristinum statum: impleto illo quod dicit apostolus paulus. Cum intrauerit plenitudo gentium: tunc omnis israhel saluus fiet.

EXPLICIT LIBER QUINTVS.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

VTABAM quod medio serpente confosso: non reuiuiscerēt hydra nouella plantaria: & iuxta fabulas poetarū scylla mortua nequaquā in me scylæ senirent canes: qui latrare non cessant: & hereticis dei percussis manu: ne reptarentur si fieri potest etiam electi dei. Heresis ipsa non moritur: hæreditariis contra nos odiorum suorum catulis derelictis: q nostra simulantes: genitricis antiq & pellacis ulixi uenena n̄ deferunt: labiaq; tantum melle circūliniunt: & iuxta eloquia scripturarum molliunt uerba sua super oleum: ipsi autē sunt iacula: & iacula ignita q scuto fidei repellenda simul & extinguenda sunt: Hæc dixi filia custochium: ut laborantem me in opere prophetali & hereticis resistentem orationibus iuues: & sextum uolumen explanationum i Ezechiēl: meo ore suo sensu dominus explicet: eiusdemq; spiritū gratia in quo prophetis reuelata sunt quæ scripta legimus: nobis quoq; differētib: reuelentur ut possim dicere. os meū aperui & attraxi spūz.

CAPITVLVM. XVIII.

Factū ē s̄mo dñi ad me dicēs. Quid ē quod iter vos parabolā ōtitis i puerbiū istud i terra israhel dicētes patres cōederūt vnā acerbā, & dētes filiorū obstupuerūt? LXX. Et factus est sermo domini ad me dicens. Filii hominis. Quid parabola hec inter filios israhel dicētū. patres comederūt vnā acerbā & dentes filiorū obstupuerūt? Hoc qđ lxx. dixerūt filii hoīs: i hebraico nō hētur. Monet at diuina scriptura: illud qđ i exodo di-

HH

Et ego sum dominus deus tuus deus emulator: quod reddo peccata patrum super filios: usque ad tertiam & quartam generationem his qui oderunt me: & facio misericordiam in milia: his qui diligunt me: & custodiunt precepta mea. Et iteque. Descendit dominus in nube & astitit iuxta moysen: & invocavit moyses nomen domini: & transiit ante faciem eius. & invocavit dicens. Domine deus miserator & misericors patiens & multae misericordiae & uerax: & iustitiam seruans & misericordia in milia: auferens iniquitates & iniustitias & peccata: & non emundabis reum: reddens iniquitates patrum super filios: & super filios filiorum: in tertiam & quartam generationem: sic accipi debere: quasi prouerbiu & parabolam: ut aliud in uerbis sonet: aliud in sensu teneat. Quod in parabola quoque duarum aquilarum supra diximus. Vnde & dominus in septuagesimo septimo psalmo. Aperiam inquit in parabolis os meum. loquar propositiones ab initio. Et in euangelio parabolam sementis & lolii & synapis: quod cum sit minimu omnium seminum: in magna consurgit arborem: ita proponit: ut aliud pratendat in uerbis: aliud in sensibus teneat. Et nos usque in praesentem diem: putabamus duo testimonia exodi quae supra posuimus non esse parabolam: sed simplicem explicare sententiam. Et quauis non auderemus quippiam dicere nec uas fictile loqui contra figulum: quare ita uel ita me fecisti: tamen scandalu patiebamur occultum: quod iniustitia uideretur dei aliu peccare: & alium luere peccata. Si enim reddit peccata patrum super filios in tertiam & in quartam generationem: iniustu uidetur ut alius peccet: & alius puniatur. Sed ex eo quod sequitur his qui me oderunt: cominationis siue precepti scandalu soluitur. Non enim ideo puniuntur in tertia & in quarta generatione quia deliquerunt patres eorum: cum patres potius qui fuerunt peccatores puniri deberent: sed quia patrum extiterunt emulatores & oderunt deum: hereditario malo & impietate in ramos quoque de radice crescere. Solent in hoc loco heretici qui uetus non recipiunt istum etum: contra creatorem dicere. Quam bonus & iustus deus legis & prophetarum: qui quiescit & silens ad peccata patrum: reddit his qui non peccauerunt: imo quanta in eo crudelitas: ut iram suam usque in tertiam & quartam extendat generationem. Quibus nos respondemus & in hoc dei creatoris clementiam demonstrari. Non enim truculentia est & seueritatis ira tenere usque ad tertiam & quartam generationem: sed signum misericordiae poenam differre peccati. Quando enim dicit dominus deus miserator & misericors patiens & multae miserationis: & infert reddens iniquitatem patrum super filios: & filios filiorum: hoc indicat quod tanta misericordiae sit ut non statim puniat: sed sententiam differat puniendi. Sinaut uindicta peccatorum differtur in tertiam & in quartam generationem: cum iustis sanctisque: quod amplius facit. Sequitur. Et seruans iustitiam & misericordiam in multa milia. his qui custodiunt mandata eius: & faciunt precepta illius. Scriptum est in prouerbiis. Sicut uua acerba dentibus noxia est: & fumus oculis: sic iniquitas his qui utuntur ea. Ex quo perspicuum est non aliorum dolore debet obstupescere: sed eorum qui uua acerbam comederunt: & debet filiorum obstupuerunt: ridiculu est: & nulla huius consequentia: sic iniquum est atque pueris peccare patres: & filios nepotesque cruciari. Sunt qui hoc quod in exodo scriptum est: reddens iniquitates patrum super filios in tertiam & quartam generationem: ita edisserant: ut ad animam humanam sententiam referant: patrem in nobis leue punctu sensuum & incetiu uitiorum esse dicentes: filiu uero si cogitatio peccatorum conciperit: nepotes si quod cogitaueris opere perpetraueris: nepotes autem hoc est quarta generationem: si non solum feceris quod malum est & scelestum: sed in tuis sceleribus glorieris: secundum illud quod scriptum est. Impius cum in profundum malorum uenerit: contemnit. Deus igitur primos & secundos stimulos cogitationum quos graeci proleptas uocant: sine quibus nullus hominum esse potest: nequaquam punit: sed si cogitata quis facere decreuerit: aut ipsa quod fecerit noluerit corrigere poenitentia. Vnde scriptum est. Nullus hominum sine peccato: nec si unius quod diei fuerit uita eius. Numerabiles autem anni uitae illius. Et in alio loco. Quis gloriabitur castu se habere cor? Et rursum. Astra quoque non sunt munda in conspectu eius: & aduersus angelos suos pueris quod excogitauit: Sinaut sublimis illa natura peccato non caret: quod dicendum est de hominibus qui fragili carne circumdati: debent loqui cum apostolo: miser ego homo: qui me liberabit de corpore mortis huius. Et illud ut cum omnia fecerim debeam dicere: serui utiles sumus: quod debuimus facere fecimus. Et nisi dominus aedificauerit domum: uanum laborauerunt qui aedificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem: frustra uigilabit qui custodit eam. Ad probationem autem huius rei quod nequaquam primus pulsus cogitationis imo paruus mentis in stultus puniatur a deo: sed si quod mente concoperis ope consumes: illud de genesi proferendum est. Cham peccauit irridens nuditate patris: & sententiam non ipse qui risit: sed filius eius suscepit chanaan. Maledictus ait chanaan seruus erit fratrum suorum. Quae enim iustitia est: ut prius peccauerit: & in filiu sententia proferatur? Necnon quod in contrariis potest ponit apostolus: salua esse mulierem si filii eius primaserit in fide & in scititate: & pudicitia. Videtur sententia iustitiae non habere: ut si filii boni fuerint & nepotes saluentur parentes. Quam enim parentes sancti sunt. & malos habent filios: & contrarium quam peccatores: & sanctos filios generant. Ergo secundum hunc sensum cuncta accipienda quae supra diximus: peccata parentum atque generantium in ramis non in radice puniri. Hoc iterum de prouerbio siue parabola dixisse sufficiat. Quod lex & prophetarum hoc est exodus & ezechiel: imo ipse deus qui hic & ibi loquutus est: nequaquam in sententiis discrepare uideatur. aut hic corrigere quod ibi male dixerit. Si quis autem uel meliorem uel alterum sensum potuerit repperire: qui contrariorum iter se testimoniorum scandalum tollat: illius magis acquiescendum sententiae est.

¶ Tunc ego dicit dominus si erit uobis ultra parabola hec in pruerbinis in israhel. Ecce omnes anime mee sunt. Et anima patris: ita & anima filij mea est. Anima quae peccauerit ipsa morietur. LXX.

¶ Tunc ego dicit adonai dominus. si fuerit ultra. ut dicatur hec parabola in israhel. quia omnes anime mee sunt.

Super Ezechielem.

meae sunt. Quomodo anima patris. ita anima filij mea est. Aia q̄ue peccauerit. ipsa morietur. Quid significet uiuo ego dicit dñs: & parabola uel puerbiū: supra plenius diximus: quæ nequā dicitur i israhel: sed in his q dei notitiā nō hñt. nec pñt p̄spicere ueritatē. Omnes inqt animæ meæ. sūt: iuxta creaturā nō iuxta mœritū. ut moyses appellabatur homō dei. De quo scriptū ē. Oīo moy si hoīs dei. Et helias q ad qnquagita militū principē loquabatur. Et si homo dei ego sum. descēdat ignis de cælo super te & sup qnquagita uiros. Homo uerō peccati & filius iniquitatis. nō uocabitur hō dei. sicut seruus & famulus dei hii appellantur de quib⁹ dici nō pōt. oīs q facit peccatū seru⁹ ē p̄ti Et iterū. A quo enī q̄s uincitur ei⁹ & seruus ē. Sicut peccata filiorū nō nocēt patrib⁹. sic peccata patrū in filios nō redūdant. sed anima quæ peccauerit ipsa morietur. non abolitione substantiæ. sed ex ei⁹ cōsortio q dicit. ego sū uita. Et alibi loquitur. Omnis qui uiuit & credit i me. non morietur in aternū Et amen amen dico uobis. q sermonē meū custodierit. mortem non uidebit in sempiternum. Vita enim nostra abscondita est cuz christo. q̄a uicturi sumus qñ christus apparuerit uita nostra. in gloria & implebitur illud qd scriptū ē. Amē amē dico uobis: q sermonē meū audit & credit ei q misit me: h̄z uitā aternā: & i iudiciū nō uenit: sed trāsibit de morte i uitā. Illud at qd a balaā dicitur morietur aia mea morte iustorū: hūc hēt sensū ut cupiat mori sæculo atq; p̄tō: ac uiuere cum iustorū animabus quorū uita xps ē: & possūt canere: placebo dño i regione uiuētū. Nō ē enī deus mortuorum sed uiuorū. Et si balaā ut uerisimile ē i liguā nrām trāslatū uanū populū sonat: p̄spicuū ē: qd uan⁹ pri⁹ gen tū popul⁹: desideret hēre cōfortiū cū aīab⁹ iustorū. abraā isaac & iacob q̄ idest recti & iusti nū cupantur. Vnde & geneleos liber: ex eorum uocabulo nomen accepit.

Et uir si fuerit iust⁹ & fecerit iudiciū & iustitiam: in mōtib⁹ nō comederit. & oculos suos nō leuaerit ad idola dom⁹ israhel & uxore p̄ximi sui non violauerit. & ad mulierē menstruātā nō accēserit & hominē nō cōtristauerit: pignus debitori reddiderit. per vī nihil rapuerit: panē suū esuri enti dederit: & nudū operuerit uestimēto. & ad usurā nō cōmodauerit. & apl⁹ nō acceperit. ab iniquitate auerterit manū suā. iudiciū vēr fecerit inter uirū & uirū: in praeceptis meis ambulauerit: & iudicia mea custodierit: ut faciat ueritatē: hic iustus est: uita uiuet dicit dominus. LXX.

Homo autē qui fuerit iustus. qui facit iudiciū & iustitiam super montes nō comederit. & oculos suos non leuaerit ad cogitationes dom⁹ israhel. & uxore p̄ximi sui nō cōtaminauerit. & ad mulierē fluentē sanguine nō accesserit. & hominē non opprēsserit. pignus debitori reddiderit. & rapinā non rapuerit. panē suū esurienti dederit. & nudū operuerit uestimēto. & pecuniā suā ad usurā non dederit. & apl⁹ non acceperit. ab iniquitate auerterit manū suā. iustam iudiciū fecerit inter uirum & p̄ximum eius. in praeceptis meis ābulauerit. iustificatiōes meas custodierit ut faciat eas. hic iustus est. uita uiuet dicit adonai dominus.

Vultis ait scire hoc quod dictum est peccata patrum reddā in tertiam & in quartā generationem non id sonare quod pleriq; aestimant nec esse simile huic sententiæ. Patres comederunt uinā acerbā & dentes filiorum obstupuerunt. Audite quæ illaturus sum. Si fuerit pater iustus quia hæc fecerit & illa non fecerit: & habuerit filium pessimū qui desertis uirtutibus patris se flagitiis m̄ciparit: nō ne & iste uita uiuet quia iustus est: & ille morte morietur: quia omnia perpetrarit: quæ pater uitando iustus effectus ē. Videam⁹ catalogū uirtutū patris: quæ mihi uidentur in decē & septē partes diuidi. Quarū primū est fecisse iudiciū. Secūdū huic simile: iudicio copulasse iustitiam. Tertium non comedisse i mōtib⁹. Quartū oculos nō leuasē ad idola: siue ut. lxx. transtulerūt cogitationes dom⁹ israhel. Quintum uxore p̄ximi nō uiolasse. Sextū menstruātæ uxoris uitasse cōplexus. Septimū hominē non contristasse: siue ut. lxx. ediderunt opprēssisse p̄ potentiam. Octauū pign⁹ debitori reddidisse. Nonum per uim nihil repuisse: uel iuxta. lxx. rapinā nō rapuisse. Decimum panem suū esurienti dedisse. Vndecimū nudū operuisse uestimēto. Duodecimū ad usurā pecuniā nō dedisse. Tertiūdecimum nihil ex eis quæ dederis amplius accepisse. Quartūdecimum ab iniquitate auertisse manū suā. Quintūdecimū: quod simile uidetur primo sed in parte diuersū est: iudiciū uerū fecisse inter uirū & uirū: siue p̄ximū suū. Sextūdecimū in praeceptis dñi ambulasse. Septimūdecimum iudicia & iustificationes illius custodisse. Quorū singula qd uelint: dicemus in consequētib⁹. Si fuerit ait uir iustus & fecerit iudiciū. Scriptum ē i prouerbiis cogitationes iustorum iudicia. Qui hanc uirtutē possederit: ut nihil sine ratione faciat & iudicio: potest illud propheticum dicere: iudicia domini uera iustificata in semetipsa. Et cum rectæ omnia iudicabit: ut non accipiat personā pauperis in iudicio: implebit praeceptum domini. Sicut maiorem: sic & minorem iudicabis: audasset dicens: desiderauit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore. Et iterum. Viam ueritatis elegi iudicia tua non sum oblitus. Et in eodem psalmo. Cognoui quia iusta iudicia tua: & i tā tam proficiet beatitudinem: ut intelligat iudicia domini quæ sunt abyssus multa: & dicat cum apostolo. O profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei: quā inscrutabilia iudicia eius: & inuestigabiles uia illius. Et in oratione cōmemoret. Quoniā iudicia tua iocunda. Post iudicium sequitur iustitia: quā qui habuerit: christum liquido possidebit: qui iuxta apostolum factus est iustitia & sanctificatio & redemptio: ut faciat iustitiam ueram nec personas respiciat in iudicio: sed de sua sciat in aliorum iudicio iustitia iudicandum. Tertium est in montibus non comederit: quod iudæi aestimāt

Libertus. c. xviii.

ad idolatriæ pertinere peccatum. Crebro enim legimus in regum & paralipomenon libris. Verū tamen ab excelsis non recessit. Adhuc populus imolabat in excelsis: & adolebat incensum in sublimibus: hoc scriptura significante quod in montibus lucisq; locis idolis hostias imolauerint: & thura succenderint. Nos autem dicimus comedere euz in montibus: qui dicit cū phariseo. Gratias ago tibi deus: quod non sum huic similis publicano. Ieiuno bis in sabbato: decimas de omni substantiæ meæ: & cætera. Et e contrario publicanus audiens qui dixerat: discite a me quia mitis sum & humilis corde: percutiebat pectus manu: hoc est pessimarum cogitationum thesaurum: & oculos ad cælum non audebat extollere: sed & illud quod alibi dicitur: maiora te non requiras: & fortiora te non scruteris. Omnes hereticos arguit in montibus comedere superbiæ: & ecclesiasticam despiciere simplicitatem: & nescire de se scriptum: deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiā. Quarto loco ponitur: & oculos suos non leuauerit ad idola domus israhel: pro quibus cogitationes: lxx transfulerunt. Idola autem id est simulachra quæ de suo corde finxerunt omnes heretici faciūt: atq; leuant cordis oculos: qui falsitatem eorum atq; mendacium putauerint ueritatem. Domus autem israhel simulachra dicuntur quæ reperiuntur in ecclesia: & per occasionem falsi nominis sciētiæ simplices quosq; seducunt: ut philosophorum dogmata introducant in domum israhel: eorum scilicet qui deum mente conspiciunt. Quinto loco ponitur & uxorem proximi sui non uiolauerit: siue contaminauerit: quod aperte adulterium quidem prohibet: sed ex eo quod additur proximi sui: nisi omnis homo proximus intelligatur: uidetur esse præceptum ut ab amicorum nos abstineamus uxoribus: inimicorum uero & ignotorum coniuges libere polluamus. Proximus ergo omnis homo hominis accipiendus: iuxta parabolam euangelii quæ a saluatore proponitur: cuiusdam hominis qui hierico descendens a latronibus uulneratus est: quando interrogat phariseus qui fuerit proximus eius docens illum esse proximum qui bene fecerit. Potest iuxta mysticos intellectus uxor intelligi sancti uiri sapientia: dicente salomone. Ama illam: & amplexabitur te. Dilige illam: & custodiet te. Quā contaminare desiderat: qui aliorum bene dicta reprehendit: & facibus accensus inuidiæ sancta uiolat: casta corrumpit: pura contaminat. Sextum est & ad mulierem siue uxorem menstruatam: nō accesserit. Per singulos mēses graui atq; torpentia mulierū corpora imundi sanguinis effusione releuantur. Quo tēpore si uir coierit cū muliere: dicuntur cōcepti fœtus uitiiu seminis trahere: ita ut leprosi & elephātiaci ex hac cōceptiōe nascantur: & fœda in utroq; sexu corpora paruitate uel enormitate membrorum sanies corrupta degeneret. Præcipitur ergo uiris: ut nō solū i alienis mulierib⁹: sed i suis quoq; qbus uidetur lege cōiūgi scriptura dicēte: crescite & multiplicamini & replete terrā: certa cōcubitus norint tēpora: qñ coeundū: quādo ab uxorib⁹ abstinēdū sit. Quod qdēz & apostolus & ecclesiastes sonant. Tēpus amplexadi: & tēpus longe fieri a cōplexibus. Caueat ergo & uxor: ne forte uicta desiderio coeundi zelet uirum: & maritus ne uim faciat uxori: putans oī tēpora subiectam sibi esse debere coniugii uoluptate. Vnde & paulus. Vt nouerit inquit unusq; possidere uas suum in sanctitate & pudicitia. Pulchre in Sixti pitagorici sententiolis dicitur. Adulter est uxoris p̄pria: amator ardentior. Quem librum qdā in latinā linguā trāsferēs martyris sixti noīe uoluit illustrare: nō cōsiderās i toto uolumine qd in duas partes frustra diuisit: xpī nomen: & apostolorū omnino reticere. Nec mirū si gentile philosophum in martyre & romanæ urbis episcopoz trāsferat: cum eusebii quoq; cesariensis primum pro origene librū: p̄phili martyris uocabulo cōmutarit ut facilius tali laudatore: libros impiissimos periarxon romanis cōciliaret aurib⁹. Sequitur in loco septimo. Et hominē nō cōtristauerit: siue ut. lxx. trāsulerūt nō opprāsserit p potentia. Quo uitio atq; peccato nescio quis alienus sit. Et ægyptii enī opprimebant hebreos p potentia. Vñ & abachuc queritur: quare impius opprimat iustum. Atq; utinam de solis his diceret q foris sunt: & nō de his qui intus. Solent enim & principes ecclesiæ opprimere plebē p superbiā. De quibus scriptū ē. Principē te cōstituerūt ne eleueris: sed esto inter eos quasi unus ex ipsis. Et saluator præcipit Qui uult inter uos eē primus: sit omnium minimus. Quod autem iuxta hebraicum dicitur: & hominem non contristauerit: apostolico congruit testimonio: nolite contristare spiritum sanctum qui habitat in uobis. In euangelio qd iuxta hebreos nazarei legere consueuerunt: inter maxima ponitur crimina qui fratris sui spiritum contristauerit. Sinaut tristitia alterius interficit contristantem: qd de iniquitate & tyrānica mente dicendum est: cui illud cōuenit: quid gloriatur terra & cinis: ut oblitus conditiōnis suæ: quō plenus pituitis felle stercoreib⁹: & post paululū uermib⁹ exaradus ponat i cælū os suū: & lingua ei⁹ p̄trāseat usq; i terrā: & dicat cū uero nabuchodonosor. Ascēdam i cælum super sydera cæli ponā thronū meū: & ero similis altissimo. Octauū ē pignus debitori reddiderit. Nō oī debitoris: alioquin multis occasio recipiendorū pignoz fiet diuitiarū materia. Sed ei debitori de quo in lege scribitur quod pauper sit: & propriū opposuerit uestimētū: & ante solis occasum operimētum recipere debeat: ne cruciatus frigore clamer ad dñm: q ultor ē eius iniuriæ. Sinautē iuxta ea quæ sequuntur panē esurienti dare debemus. & nudū operire uestimēto. quāto magis suū reddere. si tñ debitoris indubitata paupertas ē. Possumus quoq; pignus reddere debitori. quādo ei cui dilectione cōiungimur: & qui nobis debet mutuā charitatem. reddimus pignus suū. nihil debiti ei⁹ apud nos ultra retinentes. Nonum possidet locum. per uim nihil rapuerit: siue iuxta. lxx. rapinā non rapuerit. De raptoribus

Super Ezechielem.

ptoribus & apostolus loquitur qđ iter ceteros peccatores ne uescēdū qđ cū huiusmodi sit: oīsq; rapina mixta uolentia est. Nisi enī uis fuerit illata: rapina nō pficit. Est at & facta uolētia rapinaq; optabilis. de qua scribit & euāgelīū. A diebus ioānis baptistae regnū cāloꝝ uim patitur. & uolenti diripiūt illud. De qua & iudas frater iacobi loquitur. Et alios qđem de igne rapite. aliorū uero q; iudicātur miseremini. Et ecōtrario aduersariae potestates. ī pncipiē eorū quos rapiūt prādā rapere festināt. Qđ significat & iacob dicēs. Bestia mala comedit enī. bestia mala rapuit ioseph. Vnde & oues dñi quae secuntur eū. nō rapiuntur de manib⁹ eius. Et ipse dicit. Pater qđ dedit mihi. oīb⁹ mai⁹ est. & nemo potest rapere de manu patris. Ex quo pspicitur una patris filiūq; potestas. uirt⁹ atq; substantia. si enī de filii manu quae dedit pater nemo potest rapere. & haec eadē in patris manu sūt quae nō rapiuntur ab eo. liqđo cōprobatu oīa patris & filii eē cōmunia. & filii manu tenere patrē. sicut patris manu tenētur quae filii sūt. Decimū ē panem suum esuriētī dederit. Per qđ docemur elemosinā nō saturis faciēdam sed esurientib⁹ nec dādum panem his qui ructant plenitudine sed his qui inanita te cruciātur. In pane aut omnis cōtinetur cib⁹. Et significāter dicitur ne de rapinis & usuris & alieno malo quāsitū panē uerā in misericordiā. Redēptio enī aīae uiri: ppriā diuitiā. Quod multos facere cōspicimus clientes & pauperes & agricolas: ut taceā de militantiū & iudicū uolentia q; opprimunt per potētiā: uel furta cōmittūt: ut de multis parua pauperibus tribuāt: & in suis scelerib⁹ gloriantur. Publiceq; diaconus ī ecclesiis recitet offerētū noīa: tantū offert ille: ille tantū pollicitus ē: placentq; sibi ad plausū populi torquente eos cōscia. Damusq; materiā miseris ut gaudeant ad ea q; tribuūt: & nō lugeāt ad ea quae rapuerint. Melius autem est ut intelligamus panem iusti eum esse q; dicit: ego sum panis qui de cālo descendi: & quē in orōne nobis tribui deprācamur: panē nostrū substantiū siue superuenturum da nobis: ut quē postea semper accēpturi sumus: in prāsenti saeculo quotidie mōreāmur accipere. Hunc panē iustus esuriētibus tribuit: de quibus scriptū ē. Beati q; esuriunt & sitiunt iustitiā. Qui q; iustus ē: cōmunē oīum panē suū facit propriū: q; defecerat in iudāa ppheta dicēte. Auferā ab eis fortitudinē siue baculū panis. Hoc qđ loquimur si tamē xpi sum⁹ imo qđ ppheta cōmemorat panis credentiū ē & esuriētiū. qui oīno nō dandus est his qui mādūcauerūt & biberūt & saturati sunt & incrassati calcitrauerūt. De quibus dī. Ve q; saturati estis nūc. q; esuriētis ne euomant illū dicentē salomone. Euomet enī & cōtaminabit sermōes tuos bonos: Qđ aliis uerbis saluator loquitur. Ne detis sanctū canibus: neq; mittatis margaritas uestras ante porcos. Vndecimū possidet locū. & nudū operuerit uestimēto. Qui sermo iuxta supioris uersiculi explanationē: dupliciter differēdus ē. ut & nudis tribuamus opimētū saluatore dicēte nudus erā & operui stis me. & nudis fide atq; uirtutibus tribuamus uestimētū xpi. de quo scriptū est. Quot quot enī in xpo baptizati estis xp̄i; iduistis. Hoc uestimēto nudus erat: q; uestē nō habens nuptialē. p̄dictus ē de conuiuiō. De hac nuditate: & ad hierusalē dñs loquitur. Tu aut eras nuda. & confusione plena. Duodecimū numerū tenet. & ad usurā nō cōmodauerit siue ut. lxx. transfulerūt. pecuniam suā ad usurā non dedit. In hebraico cunctarū specierū usura. phibetur in. lxx. tantum pecuniae. Iuxta quod & ī quattodecimo psalmo scriptū ē. q; pecuniā suā non dedit ad usurā. Et quomō dicitur fratri tuo nō scenerabis. alieno aut scenerabis. Sed uide. p̄fectū. In principio legis a fratrib⁹ tantū scenus tollitur. ī ppheta ab oībus usura. phibetur dicēte ezechiele pecuniā suā non dedit ad usurā. Porro ī euangelio uirtutis augmentū ē p̄cipiēte dño sceneramini his a quibus nō speratis recipere. Sequitur ī tertio decimo loco: & amplius nō acceperit. Putāt qđ usurā tantum eē ī pecunia. Quod puidēs scriptura diuina oī rei aufert sup habundātiā: ut plus nō recipias quā dedisti. Solēt ī agris frumenti & milii uini & olei ceterarūq; specieꝝ usurae exigī: siue ut appellat sermo diuinus habundātia. Verbi gratia ut hiemis tēporā demus decē modios: & ī messe recipiamus q;ndecim. hoc ē amplius partes mediā. Qui iustissimū se putauerit: quartā plus accipiet portionē. & solēt argumētari ac dicere. Dedit unū modiu: qui satisfecit decem modis. Nonne iustum est ut medium modiu de meo plus accipia. cum ille mea liberalitate: nouē & semis de meo habeat? Nolite errare inquit apostolus: de⁹ nō irridetur. Respōdeat. n. uobis breuiter scenerator misericors: utrum habēti dedit an nō habēti. Si habenti utiq; dare nō debuerat: sed dedit quasi non habenti. Ergo quare plus exigit quasi ab habēte. Alii pro pecunia scenerata solēt munuscula accipere diuersi generis: & non intelligunt usurā appellari & superhabundātiā quicquid illud est: si ab eo qđ dederint plus acceperint. Quartusdecimus gradus ab iniquitate ait auerterit manū suā: ut omni ope fugiat iniquitatem. Non enī solū manus: sed & aliis membris cōmittitur iniquitas: dicēte salomone. Iniqua labia a te p̄cul amoue. Et ī psalmis. Iniquitatē ī excelsū loquuti sūt. Pes quoq; currit ad iniquitatē: & oculus si alienā mulierē concupiscat: nec sit eius imitator de quo dicitur: iniquitatē nō fecit: & dolus nō ē inuentus in ore ei⁹. Vnde & de iniquo māmona iubemur facere nobis amicos: qui nos in aeterna recipiāt tabernacula. Quintusdecimus: iuditiū uerū fecerit inter uirū & uirū: siue proximū suū. Quod uidetur idem sonare qđ primum ubi scriptum est. Si fuerit iustus & fecerit iuditiū. Sed addita ueritate iudicii qđ facit: iter uirum & uirum siue proximum suū epitasin cernitur habere uirtutum. Vnde & ī prouerbioꝝ exordio: post multa p̄cepta correptio infertur iudicii. Scire inquit sapientiam & disciplinam: & intelligere prudentiam: suscipere uersutias sermonum: & nosse iustitiā uerā: & post oīa corrigere iudi

tium. Quia obre & apostolus reprehendit eos q in ecclesia constituti sunt: qd habeant iter se iudicia: minimusq eligitur atq contemptus. q iuxta euangelium primus e ut iudicet inter uirum & uirum. & q destruxit ea quae paruuli sunt & puenit ad pfectum uirum & tamen maiore sententia idiget ut possit ad ueritatem iudicii puenire. Sequitur in sextodecimo loco. in pceptis meis ambulauerit. & i septimo decio. iudicia & iustificationes meas custodierit ut faciat ea. factaq custodiat. Quorum utrumq multiplicem habet intelligentiam si uelimus oia legis mandata replicare in quib' pcepta dni & in qbus iustificationes esse dicuntur. Plenus e pceptorum & iustificationum centesimus octauusdecimus psalmus. & ex parte octauusdecimus. in quo scriptum e. Iustitiae dni rectae latificantes corda. & pceptum dni lucidum illuminas oculos. In quo quaeritur. quomodo i hoc eodem ppheta dixerit deus. dedi eis iustificationes non bonas. in quib' non uiuant i eis. Facilisq responsio e & plenior in consequentibus non uiuere iudeos sequentes occidentem litteram. & uiuere xpianos intelligentes spiritum uiuificantem. Longum e si uelim' p baret testimoniis. ubi pcepta dni & ubi iustificationes ee dicuntur. & qbus singula uel diuersitatibus uel obscuritatibus inuoluantur. Vnde & in p'senti loco insertur. Hic iustus e. uita uiuet ait dñs deus. Quia haec fecerit & illa non fecerit. nequaquam punietur delictis patris. sed suis uiuet uirtutibus.

¶ Quod si genuerit filium latronem effundere sanguinem & fecerit unum de istis (siue ut lxx. trāstulerūt) & fecerit peccata. in uia patris sui iusti non ambulauerit & hec quidem omnia non faciet. sed in motibus comedet. & uxorem proximi sui polluet. egenum & pauperem contristat siue opprimit. rapientem rapinas. pignus non reddet. & ad idola leuans oculos suos. abhominatōes faciet: ad usuram dat & apostolus accipiet. nūquid uiuet? Quia uniusa detestanda hec fecerit morte morietur: sanguis eius in ipso erit.

¶ Pro latrone in hebraico scriptum habet faris qd aquila & secunda editio peccatoris. simmachus transgressor. lxx. & theodotio pestilentem interpretati sunt. Quomodo aut pestilentia morbos creat. & passim regiones in quib' incubuerit uastate consueuit: sic pestilens homo uniuersa populatur. Dicamus prius iuxta hystoriam. ut sciatis iniquitates patrum non reducere ad filios. Si iustus fecerit quae superior sermo per ordinem texuit. uita uiuet. Quod si genuerit filium recedente a dni seruitute. & patris uirtutes uitii commutante. ut faciat quae illae non fecit: & non faciat q illae operatus e. nūquid uiuere poterit. Certe non uiuet. sed erit reus sanguinis sui. Porro iuxta intelligentiam spalem. iustus uir ecclesiasticus si fide euangelicam praedicauerit. & filius eius atq discipulus heretico fuerit errore decēptus. uocabitur pestilens. De quo & in primo psalmo scribitur. Et in cathedra pestilentiae non sedit. Et in puerbis. confidens & procax & superbus pestilens appellatur. Ista confidens effundit sanguinem decēptor. & oia in se peccata congeminat: comedens in motibus superbiae: & ecclesiam proximi sui polluens. egenos & pauperes in scia scripturarum contristans: opprimes atq supplantas. rapinam rapiens. eos quos de ecclesia seduxerit: pignus non reddes qd a magistro acceperat ut impleat qd scriptum e. gratis accepistis gratis date. Et ad idola atq simulachra q de suo corde finxit leuans oculos suos. cunctaq facies abhominatōes. & dās ad usuram pecuniam. ut errorē magistri discipulo augeat diligentia. & repetens ab his quibus tribuit amplius quam dederat. certe uiuere non poterit. sed in suo sanguine morietur.

¶ Quod si genuerit filium qui uidet omnia peccata patris sui que fecit timuerit & non fecerit similiter. super montes non comederit. & oculos suos non leuauerit ad idola domus israel. & uxorem proximi sui non uolauerit. & uirum non contristauerit. pignus non retinuerit & rapinam non rapuerit panem suum esurienti dederit. & nudum operuerit uestimento. a pauperis iniuria auerterit manum suam. usuram & superhabundantiam non acceperit. iudicia mea fecerit. in pceptis meis ambulauerit. hic non morietur in iniquitate patris sui sed uiuet. Pater eius quia calumniatus est & vim fecit fratri. & malum operatus est in medio populi sui. hic mortuus est in iniquitate sua.

¶ Nec inquit miremini si iusti uiri filius declinans ad uitia atq peccata morte moriatur. cum e contrario filius peccatoris & impius si uiderit peruersitatem uirum patris sui & conuerterit se ut mala non faciat & faciat bona: reus paternorum scelerum non teneatur. Quod & in nobis accipi potest: quibus in psalmis dicitur. Audi filia & uide & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum. Et qui de gentium sumus stirpe generati: ut relinquamus parentum crimina: & faciamus iudicium atq iustitiam: & uiuam' in ea. Repetit q supra latius psequuti sum'. Et ideo breuiter cuncta pcurram: ad illa q obscuriora & noua sunt transire cupientes.

¶ Et dicitis. Quare non portauit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iudicium & iustitiam operatus est. Omnia pcepta mea custodiuit. & fecit illa. uita uiuet. Anima qd peccauerit ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris. & pater non portabit iniquitatem filii. Iustitia iusti super eum erit. & impietas impii erit super illum.

¶ Soluit quaestionem quam e contrario poterat auditor opponere. Soletis ait dicere: quare filius iustus non portabit iniquitatem patris? Atq ipse respondet. Videlicet quia filius bene operatus est: & patris delicta non fecit. Iustumq est: ut quomodo peccator in suo scelere moritur: sic iustus i suis uiuat uirtutibus: & moriatur anima quae peccauerit: & uiuat quae dei pcepta custodierit.

¶ Si aut impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis que operatus est. & custodierit uniuersa pcepta mea. & fecerit iudicium & iustitiam. uiuet & non morietur. Omniam iniquitatum eius quas operatus est non recordabor.

¶ In tantum

Super Ezechielem.

In tantum ait peccata patrum ad filios non redundat: nec iustum filium sceleratus prae grauat pat-
ter: neq; alii pro aliorum sceleribus puniuntur: ut ipse unus atq; idem qui prius impius fuit atq; pec-
cator: si postea egerit poenitentiam: & ad meliora conuersus pristina peccata deleuerit: non iudice-
tur uetustate peccati: sed in meum suscipiatur gregem: in nouatione uirtutis. Simulq; consideran-
dum: qualem impium & peccatorem suscipiat poenitentem. Si ab omnibus iquit peccatis suis quae
operatus est auerterit se: & custodierit uniuersa praecepta domini: quo scilicet omnia crimina de-
relinquat: & cunctas uirtutes sequatur. Si omnia bona fecerit & cuncta deseruerit mala: & ego om-
nium iniquitatum eius quas operatus est obliuiscar.

In iustitia sua quam operatus est uiuet.

No ta mea qua sua uiuet iustitia: licet iustitia mea sit: bonis bona: & malis mala reddere.

Niquid voluntatis mee est mors impii dicit dñs deus & n̄ ut conuertatur a uitiis suis & uiuat?

Ergo domini uoluntas est omnes saluos fieri: & ad notitiam ueritatis uenire. Vbiq; autem dei
uidetur seuera & truculenta sententia: non homines sed peccata condemnat.

Si autem auerterit se iustus a iustitia. & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes
quas operari solet ipse. numquid uiuet? Omnes iustitiae eius quas fecerat. non erunt in memo-
ria. In preuacatione qua preuacatus est & in peccato suo quo peccauit. in ipsis morietur.

Sicut iustum antea peccatorem non prae grauant antiqua delicta: sic peccatorem qui prius iustus
fuerit: non iuuant ueteres iustitiae. Vnusquisq; enim in quo inuenietur: in eo iudicabitur.

Et dixistis. Non e equa via domini. Audite domus israhel. Numquid via mea no est equa.
& non magis viae vestre praeue sunt?

Redit causas quare domini iusta sententia sit. Putatis me ait iniquum ut peccata patrum reddas
filiis & aliis comedentibus tuam acerbam aliorum dentes obstupefiant: ecce unusquisq; i suo pec-
cato moritur: & in sua iustitia uiuificatur: in utroq; non praeterita sed praesentia. Quin potius ue-
stra iniqua sententia est: qui putatis parabolam: sed sic eam accipitis quasi historiae ueritatem: ut alio-
rum scelera in aliis puniantur.

Eum enim auerterit se iustus a iustitia sua & fecerit iniquitate. morietur in eis. In iniquitate
quam operatus est morietur.

Potest & hoc intelligi. Iustus prius populus israhel auertit se a iustitia sua: quia iustitiae reliquit au-
ctorem: & fecit iniquitatem dei filium denegando. In peccato atq; scelere qd operatus est morietur
non in pluribus: sed in uno heredem interficiens: ut perderet hereditatem.

Et cum auerterit se impius ab impietate sua quas operatus est & fecerit iudicium atq; iustitia
ipse animam suam uiuificabit. Considerans enim et auertens se ab omnibus iniquitatibus suis
quas operatus est uita uiuet & non morietur.

Et e contrario ait gentium populus non habens notitiam dei: & impius si se auerterit ab impieta-
te sua qua prius operatus est in idolatria: & fecerit ea quae israheli lege praecepta sunt ipse prius mor-
tuus uiuificabit animam suam. Videntq; se interiisse in iniquitatibus quas operatus est: credet i eis
qui dicit. Ego sum uia & uita: & ueritas: uita uiuet & non morietur.

Et dicant filii israhel. Non est equa via domini. Numquid viae mee non sunt eque domus isra-
hel & non magis viae vestre praeue?

Vsq; hodie israhel blasphematur deum cur populum suum reliquerit: & gentium assumpserit mul-
titudinem. Quos arguit dominus quod uiae eorum praeue sint: domini iusta sententia: ut perditis
colonis prioribus: alios in uineam suam mittat agricolas. Quod intelligentes in euangelii para-
bola dixerunt iudaei. Non erit istud.

Idcirco unumquodq; iuxta vias suas iudicabo domus israhel ait dominus deus.

Sive de gentium multitudine: siue de israhel populo sint qui iudicantur. Non est enim personarum
acceptio apud deum: sed unusquisq; sua coronabitur fide: & impietate atq; infidelitate damnabitur.

Conuertimini & agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris. & non erit uobis in rui-
nam iniquitas. Proicite a uobis omnes preuacationes uestras. in quibus preuacati estis.

Propriae ad israhel iste sermo dirigitur: ut agant poenitentiam & relinquant iniquitates siue prae-
uacationes suas: quibus in deum praeuacati sunt. Potest autem & ad utrumq; populum intelligi: ut
& israhel & gentium turba sua uitia derelinquens: conuertatur ad eum qd possit sanare contritiones suas.

Et facite uobis cor nouum & spiritum nouum.

Ut uetustatem litterae deferentes: uiuatis in nouitate spiritus. Cor nouum israhelis est credere in
eum quem prius negauerat. Cor nouum gentium est idola derelinquere: & mortuorum cultura co-
tempta credere in eum qui est deus uiuentium.

Et quare moriemini domus israhel?

Melius est ut supra diximus
exhortationem hanc in qua scriptum est: conuertimini & agite poenitentiam super persona acci-
pere iudeorum quos non uult mori: & quibus nunc loquitur quare moriemini domus israhel: q
habetis patres abraham isaac & iacob: de quibus scriptum est: deus uiuorum & non mortuorum.
Cur uestro uitio moriemini: qui patrum merito: & mea debetis uiuere misericordia.

Liber sextus. c. xix.

Quia nolo mortem morientis dicit dominus: reuertimini & uiuite.

Nolo inquit uos mori: quos in salutem genui. Filios enim genui & exaltaui ipsi autem sperauerunt me. Reuertimini ergo & uiuite. Non dicitur reuertimini: nisi his qui prius cum deo fuerant: & postea eius deseruere comitatum. Et uiuite per poenitentiam: qui estis mortui per peccatum. Igitur israel quia non reuertitur ad pristinum statum: mortuus esse credendus est.

CAPITVLVM.

XIX.

Et tu assume planctum super principes israel. & dices. Quare mater tua leena inter leones cubauit. in medio leuiculorum enutritur catulos suos? Et eduxit unum de leuiculis suis. leo factus est & didicit capere predam. hominesque comedere. Et audierunt de eo gentes. & non absque vulneribus suis ceperunt eum. & adduxerunt eum in catenis in terra egypti. Quae cum uidisset quoniam infirmata est & perijt expectatio eius. tulit unum de leuiculis suis. & leonem constituit eum. Qui incedebat inter leones. & factus est leo. Didicit capere predam. & homines deuorare. Didicit uiduas facere. & ciuitates eorum in desertum adducere. & desolata est terra & plenitudo eius. a uoce rugitus illius. Conuenerunt aduersum eum gentes undique de prouincijs: & expanderunt super eum rete suum. In vulneribus earum captus est. & miserunt eum in caueam in catenis. & adduxerunt eum ad regem babilonis. miseruntque eum in carcerem. ne audiretur uox eius ultra super montes israel. LXX.

Et tu accipe lamentum super principem israel & dices. Quid mater tua super catulos in medio leonum facta est in medio leonum multiplicauit catulos suos. & exilium unum de catulis. leo factus est & didicit rapere rapinas. homines comedit. & audierunt contra eum gentes. In correptione earum captus est. & adduxerunt in chamo in terram egypti. Et uidit quoniam ablatus esset ab ea & perisset substantia eius. & tulit alium de catulis suis. leonem constituit eum. & conuersabatur in medio leonum. Leo factus est & didicit rapere rapinas. homines comedit & pascebatur in audacia sua. & ciuitates eorum ad desertum adduxit. & vastauit terram & plenitudinem eius a uoce rugitus sui. Et dedit super eum gentes per circuitum de regionibus & expanderunt super eum retia sua. In correptione earum captus est. & posuerunt eum in chamo. & in cauea uenit ad regem babilonis. & introduxerunt eum in carcerem. ut non audiretur uox eius ultra super montes israel.

N scio me in hoc loco multiplicem legisse explanationem: & tantis obscuritatibus impeditam: ut non tam aperuerit quam inuoluerit lectionem: dum uniuersa quae scripta sunt refert ad contrarias fortitudines: & in caelesti hierusalem leones & bella describit: quomodo alter eorum captus sit: & rursum in loco eius alius constitutus: multaque ponit testimonia: diabolus & comites eius leones appellari solere: ut est illud de apostolo petro aduersarius uester diabolus quasi leo rugiens circuit: & querit quomodo possit intrare: & de psalmis: ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Certe ubi ad historiam uenit: dicit ioannam filium careae ductum in aegyptum. Qui quomodo fugiens cum paucis leo appellandus sit: scire non possum. Et alterum leonem sedechiam: qui & ipse ductus in babilonem sit. Nos autem istiusmodi explanationes lectoris arbitrio relinquentes: dicimus captiuitate uicina prophetam non tam futura uaticinari: quam narrare praeterita. Post sextum enim sedechiae annum: siquidem statim in consequentibus legimus: & factum est in anno septimo: in quinto mense decima mensis: assumitur planctus super principes: uel principem israel & dicitur. Quare mater tua leena inter leones cubauit? Planctus igitur super principes est: omnes uidelicet qui de iosiae stirpe generati sunt. Mater principum hierusalem leena appellatur: quae leuenculos genuit & nutriuit: unumque de leuenculis suis eduxit & fecit leonem: ioachaz significans filium iosiae: quem nechao pharao duxit in aegyptum & pro eo constituit ioachim. Quo mortuo iechonias filius eius rex constitutus: cum matre & optimatibus ciuitatis a nabuchodonosor ductus est babilonem: de quo nascitur salathiel pater zorobabel. Qui ex eo quod in babilone natus est nomen accepit. Pespiciuntque est sub metaphora leaene leuenculorum & leonis rursum alterius nomine leonis illa describi quae eo tempore iam facta erat. quo hec propheta dicebat. Postquam enim hierusalem eduxit de stirpe regia ioachaz filium iosiae & constituit in regem. tam crudelis in breui exitit tempore: ut tropologicae coepisse praedas. & homines deuorasse memoretur. Ad quem cum uenisset egypti. coepit eum non absque uulneribus: siue in fouea: ut proprie in hebraico continetur. ut conseruet tropologica captionem leonum qua semper in foueis capi solent. & adduxit eum in chamo siue in catenis in terram aegypti. ibique mortuus est. Quod cum uidisset mater eius hierusalem quae eum genuerat. quoniam nutrierat. quoniam constituerat in regnum quod perisset expectatio eius. tulit de alijs regibus iechoniam filium ioachaz: & constituit in regem. Qui & ipsae praecessoris imitatus crudelitatem. sub leonis feritate describitur quod homines deuoraret. multas uiduas fecerit. ad desertum adduxerit ciuitates: & ad uocem rugitus eius territa sit uniuersa prouincia ita: ut conuenirent ad eum gentes. & expanderent rete suum & in fouea caperent. & mitterent eum in caueam & in catenis. non quod hoc iechoniae factum sit ipse enim se tradidit regi babilonio & in chaldaea asportatus est. sed: ut leonis seruetur translatio. quoniam capitur in foueis catenisque constringitur. & in caueis reueratur. Alioquin iuxta historiam hoc de sedechia legimus. quoniam post iechoniam rex hierusalem constitutus est. Et hec fecit occasio: ut quia catenae leguntur & cauea & carcer nominatur: sedechia potius quam iechonia plerique intelligant. Seruatus igitur in carcere est nec interfectus & tantummodo sublatus est regno. Caeterum sedechiam cecum ductum in babilonem ibique statim occisum narrat historia.

C Mater

Super Ezechielem.

Mater tua quasi uinea in sanguine tuo super aquam plantata: Fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis. & facte sunt ei uirge solide in sceptris dominantium: & exaltata est statura eius in frondes. & uidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum in ira: in terrâq; proiecta. & uentus urens siccauit fructum. emaruerunt & arefacte sunt uirge roboris eius. ignis comedit eam: & nunc transplantata est in desertum in terra inuia & sitiensi. Et egressus est ignis de uirga ramorum eius qui fructus eius comedit. & non fuit in ea uirga fortis sceptrum dominantium plactus est & erit in plactum.

LXX.

Mater tua quasi uinea. sicut flos in malis granatis in aqua plantata Fructus eius & germen illius factum est ex aqua multa. Et facta est ei uirga fortitudinis in tribu dñi. & exaltata est magnitudine sua in medio propaginum: & uidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum. Et contracta in furore in terram proiecta est: & uentus urens arefecit electa eius. Aindicati sunt. & arefacta est uirga fortitudinis eius. Ignis consumpsit eam. & nunc plantauerunt eam in deserto in terra sine aqua. Et exiit ignis de uirga electorum eius & comedit eam. & non erat in ea uirga fortitudinis tribus. In parabola lamentationis est. & erit in plactu.

Diuersis sermonibus una res dicitur: & quomodo in superioribus legimus Hierusalem pulchre mulieri comparatam. & rursum leanae quae in cubili suo leones nutriet. sic nunc uiti uel uineae pulcherrime comparatur: quae super aquas plantata sit multas. & idcirco humore nutriti palmites in tantum creuerint: ut unus palmes quem scriptura uirgam solidissimam siue fortissimam nuncupat: profecerit in sceptris dominantium. Pro quo uertere. lxx. in tribum ducum. ut scilicet reges ex ea fierent. Tanta autem erat ipsa uinea pulchritudinis. ut splendor uitoris eius floribus mali punici coequaretur. quod in hebraico dicitur quasi uinea in sanguine tuo. rubore florum sanguini comparata. Exaltata ergo uinea & erecta. quia superbis deus resistit humilibus autem dat gratiam. euulsa est in furore domini in terramq; proiecta. ut ruinas Hierusalem elegans uitis translatio custodiret. Quamuis enim pulchra sit uinea & longis propaginibus extendatur. si hostilia calamosq; subtraxeris. terrâ iuncta arefcit calore. maxime si uentus urens quem graeci uocant siccauerit fructus eius ut emarcescat. & quasi ignis cremetur ardoribus. Quod autem in septuaginta additum est: uindicati sunt. pro eo quod in hebraico scriptum est emaruerunt. quam consequentiam habere possit scire non ualeo. Illa igitur uinea tantae ubertatis & fructuum tantaeq; pulchritudinis. quomodo nunc transplata est in desertum in terra inuia & sitiensi? Significat autem terram babilonis ad quam translati sunt. uel aegyptum quo confugerunt. aut ipsam terram iudaeam in qua pauci pauperes remanserunt: quibus praefectus erat godolias. ut congregaret & regeret reliquias populi. Contra quem surrexit de stirpe regia & de uirga ramorum uineae ismahel qui interfecit eum in maresa. & comedit omnem fructum uineae: & exinde non fuit in ipsa uinea uirga fortis. & sceptrum dominantium. Nullus enim remansit de regibus qui populum gubernaret. sed cum ioanna filio careae ad aegyptum confugerunt. Idcirco plactus est & parabola lamentationis. ut plangatur regum genus quod in iudaea ultra cessauit. donec ueniret cui repositum est. & ipse erat expectatio gentium. Ex quo perspicuum est & superiorem lectionem in qua dicitur. quare mater tua leana inter leones cubauit. & hanc in qua scriptum est. mater tua quasi uinea in sanguine tuo super aquam plantata. ad Hierusalem pertinere quae perdidit leones & palmites suos: & non remansit in ea uirga quae confurgeret in tribum: siue in sceptris dominantium. A plactu enim incipit. & finitur in plactu. Assume plactum super principes israhel. Hoc in principio. Et nunc in fine plactus est & lamentatio. plactusq; parabolae stirps regia prosequenda. Porro secundum anagogen quod alii ad caelestem referunt Hierusalem. ut dicat ex ea in ista ualle lachrimarum plurimos corruisse. & reges esse defuisse. & uineam quondam pulcherrimam uento urente siccatam. ita ut nullus in ea uirentium palmitum remanserit. quam postea sub urbis figura plangat Hieremias. nos intelligimus super ecclesiam. eo quod in nouissimo tempore multiplicata iniquitate refrigerat caritas multorum. ita ut probentur si fieri potest etiam electi dei: & principes eius capiantur retibus diaboli. qui non sit unius regis captione contentus: sed quotidie reges & principes capere festinet. secundum illud quod scriptum est: escae eius electae. Palmites quoq; ecclesiae qui dudum floribus & rubore sanguinis equabantur. postea uento urente siccentur. Quam expositionem & euangelii quoq; parabola sonat. in qua sole orto ea quae germinauerant estuauerunt. & repente siccata sunt: ita ut uix remaneat unus e palmitibus. qui confurgat in uirgam. & dignus populi princeps fiat. Quod aliis uerbis loquitur Osee. Inducam famem & sitim super terram. non famem panis & sitim aquae. sed famem audiendi sermones dei. Unde debemus plangere & lamentari super principes israhel: quorum uicio & superbia iudaea deserta. & capta est Hierusalem.

CAPITVLVM.

XX.

Factus est in anno septimo in quintadecima mensis. venerunt uiri de senioribus israhel ut interrogarent dominum. & sedebant coram me.

Post undecim menses & quinque dies superioris uisionis. rursum sermo fit ad prophetam postquam uenerunt de senioribus domus israhel ut interrogarent dñm. & sederunt coram eo

Liber sextus. c. xx.

Hanc autem fuisse consuetudinem populi israel ut quicquid scire cupiebant a dño quærerent prophetas: multa exempla testantur. Saul quærens asinas pergit ad samuelem, accepitq; consiliũ a puero ut offerat prophetæ quartam partem sili. Egrorante filio hieroboã mittitur in silo ad achiam pphetam uxor eius, deferens munuscula, panes & colliridas uuas & lagunculã mellis, ut de filii infirmitate cognosceret. Dauid quoq; propheta alium interrogat prophetam nathan, utq; templũ dño edificare debeat, & achab sciscitatur utrum ascendat an non in ramoth galaad. In esaia quoq; & in regũ uolumine, quæ sennacherib uentura sint nunciantur. Nec miq; si in ueteri testamento singulis q futura sunt ppheta annuncient cũ agabum legerimus q paulo uentura sunt prophetare: Scriptũ est. n. in deuteronomio. Gentes quas perditurus est dñs in conspectu tuo iste auguria & diuinationes audiunt tibi aut nō sic dedit dñs deus tuus. Gentiũ enim est adire chaldaos: ariolos: aruspices: diuinos, sortilogos, oracula demonum, quibus errori eorum illuditur. Vnde & nunc seniores israel pphetam adeunt, ut interrogent per eum, & tamen de interrogatione silent: ipsoq; qui interrogandus erat sciente quid interrogarent, ut & in eo miraculum sit scire cur uenerint, & ad ea respondere quæ tacitus sermo in animo continebat.

¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Filii hominis, loqueris senioribus israel. & dices ad eos. Hec dicit dominus deus. Nunquid ad interrogandum me vos uenistis? Alio ego quia non respondebo vobis, ait dominus deus.

¶ Sanctis & congruæ interrogantibus datur pmissio, adhuc loquente te dicã ecce adfũ. Peccatoribus aut quales fuerunt seniores israel & quoq; scelera in cōsequentibus ppheta describit, nō datur rñsio sed increpatio pro peccatis, & addit iusiurandũ uiuo ego: ut firmior sit snia denegantis. Quod aut dixere. lxx. si respondero uobis, symachus manifestius transtulit non respondebo uobis.

¶ Si iudicas eos, si iudicas fili hominis.

LXX.

¶ Si ultus eos fuero ultione, fili hominis.

¶ Illi quidẽ ad interrogandũ uenerũt

cupientes de his qbus ambigunt & futura cognoscere, tu aut fili hois iudica eos ut nō propheta sit rñsio: sed snia iudicantis pro iniquitatibus q fecerunt, & patrum secuti sunt scelera. Vel certe si ultus eos fuero ultione: ut sit sensus. Tanta iniquitate coopiti sunt, ut ne emundatione qdez & correptione sint digni, scdm qd in propheta dñ. Non uisitabo ultra filias uas & nurus uas cũ fornicatæ fuerint, Vñ & peccatores q in profundũ uenere peccati dimittuntur, ut faciant desideria cordis sui.

¶ Abominationes patrũ suorum ostende eis, & dices ad illos.

LXX.

¶ Iniquitates patrum eorum contestare eis, & dices ad eos.

¶ Si peccata patrũ non redundant ad filios, quō abominationes & iniquitates patrum, nũc senioribus proponũtur. Hac uidelicet causa ut oñdantur similia patentibus agere, & hereditario malo longissimũ funẽ trahere peccatorum: ut quoq; imitantur uicia eorũ supplicia pertimescant.

¶ Hec dicit dñs deus. In die qua elegi & leuauĩ manũ meam pro stirpe dom? Jacob & apparui eis in terra egypti, & leuauĩ manũ meam pro eis dicẽs, ego dñs deus uester, in die illa leuauĩ manũ meam pro eis ut educerem eos de terra egypti in terrã quaz prouideram eis, fluentem lacte & melle, quẽ est egregia inter omnes terras.

LXX.

¶ Hec dicit dñs deus. Ex qua die elegi domũ israel & not? factus sum senioribus domus iacob & cognitus eis in terra egypti, & suscepi eos dicẽs, ego dñs deus uester, in die illa apprehendi eos manu mea dicẽs, ut educerẽ eos de terra egypti in terram quam paraui eis terram fluentem lacte & melle, fauus est ultra omnem terram.

¶ Pro eo qd dixere. lxx. fauus est ultra omnes terras: pro quo interpretati sumus egregia est iter oēs terras. Aqla prima editio posuit firmamẽtũ: scdã inclitũ symachus regionẽ theodotio fortitudinẽ, quod uidelicet oĩum terraz ista sit fundamentũ, qd in ea dei religio sit & tẽplũ & cerimoniz & notitia dei, & in tñ populus israel in ægypto constitutus ignorabat deũ, ut missus ad eos moyses: si interrogauerint ait me quis misit te, qd dicam eis? Dic inqt ad eos. Qui est misit me. In ægypto igitur notus factus est populo & semini domus iacob qñ leuauit manum suã pro eis contra ægyptios & dixit. Ego sum dñs deus uester, & elegit eos ut educeret de terra ægypti ad terram fluentẽ lacte & melle. Necdum. n. capere poterant solidũ cibum, sed quasi paruuli atq; lactentes: melle & lacte indigebant infantia: iuxta lřam uero inclitam esse terram iudeaz & cunctis terris fertiliorẽ, dubitare nō poterit, qui a rinoco tũz usq; ad taurum montem & eufraten fluiũ cunctam considerauerit terram & urbium potentiam amenitatemq; regionum, palæstinam uidelicet & scenicez arabiam syriam cales, ciliciam, & ceteras regiones quas israeli si dei praecepta seruasset dominus repromissit, quas quia non accepit, uicium fuit incredulitatis eius. Nam & in ipsa palæstina iudeazq; prouicia gentes plurimaz remanserunt, quaz non sunt eiectæ. Neq; enim sponsor in crimine est, si ille cui repromittitur indignum se fecerit sponsione, præsertim cum proponatur actio promittentis. Si uolueritis & audieritis me, quaz bona sunt terraz comedetis, sin autem nolueritis, gladius deuorabit uos. Eliguntur ergo præscentia, nec statim qui eligitur temptari non potest: nec perire: quia & saul electus in regem & iudas in apostolatũ, suo postea uicio corruerunt. Eleuatio manus siue extẽsio, habitum percutientis ostẽdit, ut percuteret pro eis ægyptios, & populum israel de ægypto liberaret:

¶ Et dixit

Super Ezechielem.

Et dixit ad eos unusquisque offensiones oculorum suorum abiciat. & in idolis egypti nolite pollui ego dominus deus uester. LXX.

Et dixit ad eos. Unusquisque abominationes oculorum suorum prohibeat. & adinventionibus egypti non polluatur ego dominus deus uester.

Pro offensionibus quae hebraice dicuntur secus symachus interpretatus est nauis. aquilae secunda editio abscisiones. ut significarent abitiendas ab oculis lippitudines. & quasi nauis quae non solum aspectui impedit. sed & contra cernitibus uomitum creat. Gelule quoque uerbum hebraicum est quod. lxx. ad inuentiones. aquilae prima editio inquinamenta. secunda symachus & theodotio idola interpretati sunt. quos & nos in praesentiarum sequuti sumus. Praecepit autem exeuntibus primum de aegypto ut obliuiscantur idolorum quibus multo tempore seruiuerunt immo abiciant ea ab oculis suis. ut ne aspectu quidem digna habeant. & quibus multo tempore polluti sunt. ultra non aquietant. Ego inquit dominus deus uester. non portenta aegyptia: non uariarum figmenta monstrorum. Sed & nobis quando eximus de aegypto. iubetur ut offensiones oculorum nostrorum abiciamus. ne. scilicet. his delectemur quibus antea delectabamur in saeculo: ne simulacris aegypti polluiamur adinventionibus uidelicet philosophorum atque hereticorum quae recte idola noiantur. Spectaculis quoque immo offensionibus aegypti remoueamus arenae circi theatrorum: & omnibus quae animae contaminant puritate. & per sensus ingrediuntur ad mentem. impleturque quod scriptum est. mors intrauit per fenestras uestras.

Et irritauerunt me.

LXX.

Et recesserunt a me.

Sive ut symachus interpretatus est. non acceperunt mihi. Statimque uocati recedunt a deo: ut nulum sit spatium inter uocationem & recessionem. Et hoc notandum. quod nemo recedit a deo. nisi qui a seculo eo fuerit. Vnde & draco. in iob uolumine apostata prauaricator & recedens appellatur.

Nolueruntque audire me. Unusquisque abominationes oculorum suorum non proiecit nec idola egypti reliquerunt.

LXX.

Et noluerunt audire me. Abominationes oculorum non proiecerant. & adinventiones egypti non reliquerunt.

Propterea inquit irritauerunt me & recesserunt a me. quia noluerunt audire. dum liberum homini seruatur arbitrium. & fecerunt omnia quae ne facerent lege praecipi statim desperantes salutem. & mutantes contra moysen deiq. repromissionibus diffidentes: Vnde sequitur.

Et dixi ut effunderem indignationem meam super eos. & implem iram meam in eis. in medio terre egypti.

Statim ut praecipi eis relinquere siue abicere offensiones oculorum suorum. & in idolis aegypti nequaquam pollui. irritauerunt me. & noluerunt audire quae dixi: sed econtrario fecerunt quae non facienda praecipi. Ideo decreueram ut effunderem in eos furorem & indignationem meam. & implem iram meam quam mente conciperam in medio aegypti. quia nec dum egressi fuerant de aegypto. Sequitur. n. Eieci ergo eos de terra aegypti. & eduxi in solitudinem. Ex quo ostenditur nec dum eos fuisse egressos de aegypto quando effundere uoluit indignationem suam: & implere iram suam super eos: & percutere eos in medio terrae aegypti.

Et feci propter nomen meum. ut non violaretur coram gentibus in quorum medio erant. & inter quas apparui eis ut educerem eos de terra egypti.

Quod facere cogitabam propter iustitiam. non feci propter clementiae magnitudinem ne pollueretur nomen meum: & uiderer non potuisse complere quod israhel repromiseram. Peperi igitur nomini meo ne haberent occasionem blasphemiae di nationes inter quas notus factus sum eis in terra aegypti. Hucusque quid eis promiserit in terra aegypti constitutis. & quomodo statim offenderint. & quid contra eos dominus cogitauerit: & tamen non fecerit. propheta describit. Quae sequuntur. egressis de aegypto loquutus est.

Eieci ergo eos de terra egypti & eduxi in desertum: & dedi eis precepta mea. & iudicia mea ostendi illis. quae faciat homo & uiuat in eis. Insuper & sabbata mea dedi eis ut esset signum inter me & eos. & scirent quod ego dominus sanctificans eos. & irritauerunt me domus israhel in deserto. In preceptis meis non ambulauerunt. & iudicia mea proiecerunt: quae faciens homo uiuet in eis. & sabbata mea violauerunt uehementer. Dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos in deserto. & consumerem eos: & feci propter nomen meum ne violaretur coram gentibus: de quibus eieci eos in conspectu earum.

Hac ad eos dicuntur qui ducti sunt de aegypto in desertum. ut aegyptiorum uiciis liberati. facilius in solitudine dei precepta complerent. & iudicia eius facerent & sabbata custodirent: quae in signum data sunt inter eum qui dedit & eos quibus data sunt: scriptura dicente. Et loquutus est dominus ad moysen dicens. Et tu praecipe filiis israhel dicens. Videte. & sabbata mea custodite. quod est signum inter me & uos in generationibus uestris. ut sciatis quod ego sum dominus qui sanctifico uos: & custodite sabbatum quoniam sanctum est uobis. Qui uiolauerit illud morte morietur. Omnis qui fecerit in eo opus: interficietur anima illa de medio populi sui. Ergo sabbatum & circumcisio in signum data sunt ueri sabbati. & uere circumcisionis: ut sciamus in perfecto & aeterno sabbato & requiescendum a saeculi operibus: & non praepucium sed cor circumcidamus. Vnde in sex diebus operantes: die septimo requiescimus. ut nihil aliud die ac nocte faciamus nisi omne quod uiuimus debere domino nouerimus: & redeunte ebdomada totos nos ei non consecramus. ut per sanctificationem diei recordemur domino quod sanctificat nos. Hac praecpta & iustificatioes & obseruantia sabbati dedit dominus in deserto. ut facientes illa uiuerent in eis: non de illis ad maiora transirent: sicut in euangelio promissum est. quod illi uiolauerunt non semel per sed

uehementer: ut uiolationis monstraretur. Dixit ergo & in sua mēte decreuit ut effunderet furorem suū super eos in deserto. & consumeret eos: quando loquutus est ad moysen. Dimitte me. & iratus furore contra eos: delebo illos. Sed noluit facere parcens ægyptiis & ceteris gentibus ne scandalizarentur. & ipsis coram misertus est: expectans pœnitentiā conuersorum. Notandūq; quod quando constitutis in ægypto loquabatur post offensam. feci ait propter nomen meū: ut non uio laretur coram gentibus de quibus eieci eos. in conspectu earum. Tunc. n. adhuc in medio eram: quia nec dum exierant. Nunc autem postq̄ egressi sunt dī: de quibus eiecit eos in conspectu earum.

Ego igitur leuaui manū meam super eos in deserto ne inducerem eos in terram quam dedi eis fluentē lacte & melle. precipnam terrarum omnīū. quia iudicia mea proiecerant. & in preceptis meis non ambulauerāt. & sabbata mea violauerant. Post idola enim cor eorum gradiebat̃. & pepercit oculus meus super eos ut non interficerē eos. nec consūpsi eos in deserto. LXX.

Et ego leuaui manum meam super eos in deserto. ut omnino non inducerem eos in terram quam dedi eis: terram fluentem lacte & melle. fauus est ultra omnem terram: eo quod iustificationes meas reppulerunt: & in preceptis meis non ambulauerunt: & sabbata mea violauerunt. & post cogitationes cordiū suorum ambulant: Et pepercit oculus meus super eos ne dele rem eos: & non interfeci eos in consumptionem in deserto.

Decreueram quidē ut totū furorem meū effunderē super eos. & delerē illos atq; consumerē. sed feci pp nomen meū ne uiolaretur in gentibus: amalethitis uidelicet & reliquis q̄ contra eos in solitudine dimicarūt. ut nequaq̄ inducerē eos in terrā quā eis pollicitus sū fluentem lacte & melle: quæ p̄cipua terræ oīum ē siue fau⁹. Cā at̃ pœnæ ē istiusq; sniæ: quia iudicia mea p̄iecerāt & i p̄ceptis meis n̄ ābulauerāt & sabbata mea uiolauerāt. Ipsiusq; causæ ē hæc cā ut ista n̄ facerent. quia cor eorū ægypti idola sequebatur. Pepercit at̃ ait oculus meus: ne interficerē eos atq; delerē. nec oīno consumerē. In quo q̄ritur q̄o eis pepercit. quorū cadauera in solitudine corruerunt: & excepto iesu naue & calep filio ieffonæ terram repromissionis nullus ingressus est. Ex quo intelligimus uiuere eos. nec æternis suppliciis reseruatos. nec deletos esse de libro uiuentiū. nec consūptos ante faciē dñi. Si. n. ex eo quia non sunt introducti in terrā repromissionis perisse credendi sunt. ergo & moyses periit: quidit tātū terrā repromissionis & nō est ingressus in eā. De quo libro iesu dñs loquitur. Moyses famul⁹ me⁹ mortuus est. Et in malachia. Mementote legis moysi serui mei. Et in Hieremia quasi de amico & familiarissimo suo loquitur deus. Si steterint moyses & samuel in conspectu meo. Alioqn & moysi p̄ces exauditas esse credendū est: qñ pro populo interpellans ait. Si dimittis eis peccatū dimitte. sin autē non uis: & me dele de libro tuo. Ut aut̃ sciamus sniā dei in filios & famulos non ad perditionē sed emendationē fieri audiam⁹ testimōia scripturæ. Fili ne contristeris ad disciplinā dñi. neq; deficias: qñ ab eo argueris. Quē. n. diligit dñs corripit. flagellat aut̃ oēm filiū quem recipit. Et in alio loco. Cū interficeret eos. tunc quærebant eū. Et in deuteronomii cantico. Ego interficiam & ego uiuifico bo. Possumus & hoc iuxta litteram dicere quod non deleuerit eos neq; consumpserit eoz stirpe sua atq; progenie: sed interfectis patribus pepercerit filiis: quos in terram repromissionis induxit.

Dixi autem ad filios eorum in solitudine. In preceptis sine legitimis patrum uestrorum nolite incedere: nec iudicia eorum custodiatis: nec idolis siue cogitationibus eorum polluamini. ego dominus deus uester. In preceptis meis ambulate & iudicia mea custodite & facite ea. & sabbata mea sanctificate ut sit signū inter me & uos: & sciatur quia ego dominus deus uester.

Post interfectionem patrum qui in heremo corruerunt. p̄cepta dat filiis: in quorum salutem misertus est patrum. Et pepercit inquit oculus domini super eos. ne omnino interficeret eos atq; dele ret. sed patres in filiis reseruaret. eademq; testatur quæ & patribus est loquutus. Et postquam in p̄ceptis illius ambulauerint. & iudicia illius custodierint & sanctificationem sabbati quod signum datum est reseruauerint. tunc sciant quia ipse sit dñs deus eorum. P̄cepta autem & legitima patrum & iudicia eorum errorem molitum significat. ne peccata eorum imitentur: quorū tormenta p̄spiciunt.

Et exacerbauerunt me filij: in preceptis meis non ambulauerunt: & iudicia mea non custodie runt ut facerent ea. que cum fecerit homo uiuet in eis. & sabbata mea violauerunt. Et cōminatus sum ut effunderem furore meū super eos. & implerē irā meam in eis in deserto. Auerti aut̃ manū meā: & feci pp nomen meū ut nō uiolaretur corā gētibus de quibus eieci eos in oculis eaz.

Sed & filij inquit parentum scelera sunt sequuti. feceruntq; omnia quæ illi fecerant: Vñ & similez meruere sententiam: sed eadem qua & patres eorum misericordiæ meæ magnitudine reseruati sūt & ob easdem causas quibus & patrum misertus sum. ut unus atq; idē creator amborum. simili itam meam patientia mitigarem. Manifesta percurrimus. & ad obscuriora transimus:

Aterum leuaui manum meam in eos in solitudinem ut dispergerem illos in solitudinem & uētilarem in terras: eo quod iudicia mea nō fecissent: & p̄cepta mea reprobasent: & sabbata mea uiolassent & post idola siue cogitationes patrum fuissent oculi eorum. Ergo & ego dedi eis p̄cepta mea non bona: & iudicia mea in quibus non uiuent. & pollui eos in muneribus cum offerrent siue transducerent omne quod aperit vulnam propter delicta sua.

Pro quo septuaginta transfulerunt.

Ut delere in

Super Ezechielem.

Et delerem eos & quod illi pretermiserant. & scient quia ego dominus.

Ubi in ueteri testamento contra filios eorum qui in solitudine corruerunt dominus leuauerit manum suam uolens eos dispergere in nationes scriptura non dicit. sed ex eo quod hic refert. factum esse credendum est. Siue hoc significat quod postquam terram repromissionis intrauerint uariis temporibus ob multa peccata diuersis traditi sunt gentibus regibusque. Et eo tempore quae natura sua bona erant praecepta domini & iudicia in quibus possent credentes uiuere: facta sint eis non bona dum nequaquam ualent in captiuitatem legis praecepta seruare & facere: quae diuinus sermo mandauit. Neque dixit dedi eis praecepta mala. sed non bona. Non enim statim sequitur ut quod bonum non est sit malum. sicut & apostolus docet. bonum esse homini uxorem uel mulierem non tangere. sed propter incontinentiam unumquemque possidere uas suum in sanctificatione & castitate. Quod si fecerit nec bonum nec malum est. Dedit ergo eis deus dispersis in gentibus praecepta non bona. hoc est dimisit eos cogitationibus & desideriis suis. ut facerent quae non conueniunt: & polluit eos in muneribus suis. sicut sacerdos leprosus de populo separans. & eos pollutos esse demonstrans dum idolis offerunt quae deo offerre deberent. & transducunt omne quod aperit uuluum per ignem bahali. id est primogenita ut postquam deserti fuerint a deo & ydolorum cultui traditi. tunc intelligant quod ipse dominus sit quem suo uitio ad iracundiam concitauerunt. hunc locum manifestius interpretatus est simmachus. pro praeterito ponens futurum. Igitur & ego dabo eis praecepta non bona. & iudicia propter quae non uiuent & polluiam eos propter munera sua quia consecrant & transducunt omne quod aperit uuluum. ut deleam eos. & scient quia ego dominus. Et est sensus. Quia uidi filios patrum sceleribus adequari. & eadem facere propter quae illi offenderant deum. uolui illos diuidere in nationes. & in toto orbe dispergere. & dare illis praecepta non bona & iudicia in quibus non uiuent. ut polluerem illos in muneribus suis. quia omnia primogenita ydolis consecrabant: & delerem eos in perpetuum & scirent quod ego dominus: per que ostendit eis non se dedisse praecepta non bona quae in heremo morabantur. sed his quos dispergere uoluit in nationes & facere in toto orbe peregrinos dare coegisse quae non dedit. ut ibi dei praecepta bona uitio suo non bona facerent. dum ydolis exhibent quae deus sibi praeceperat exhibenda. Potest & hoc dici quod ante offensam decalogum tantum acceperint. post ydolatriam uero & blasphemiam multiplices legis ceremonias. ut deo potius offerrent uictimas quas demonibus offerebant & comparatione sacrilegii leuius fieret quod non erat per se bonum & nequaquam malum quia deo offerebatur. & tamen non bonum quia homini auctorem offenderant.

Quam ob rem loquere ad domum israhel fili hominis. & dices ad eos. **H**ec dicit dominus deus. Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres uestri. Cum spreuissent me contemneres. & in duxissent eos in terram super quam leuavi manum meam ut darem eis. uiderunt omnem collem excelsum. & omne lignum nemorosum. & immolauerunt ibi uictimas suas. & dederunt ibi irrationem oblationis suae. & posuerunt ibi odorem suauitatis suae. & libauerunt libationes suas. Et dixi ad eos. Quod est excelsus ad quem uos igredimini? Et uocatum est nomen eius excelsus usque in hunc diem. LXX

Ideirco loquere ad domum israhel fili hominis. & dices ad eos. **H**ec dicit adonai dominus. Usque ad hoc me ad iracundiam prouocauerunt patres uestri in delictis suis quibus corruerunt in me. & introduxi eos in terram super quam leuavi manum meam ut traderem eam illis. Uideruntque omnem collem excelsum & omne lignum nemorosum & immolauerunt ibi dijs suis. & posuerunt ibi furorem munerum suorum. & posuerunt ibi odorem flagrantie eorum. & libauerunt ibi libamina sua. Et dixi ad eos. Quid abana quia uos intratis illuc? Et uocauerunt nomen eius abana usque in hodiernum diem.

Volui inquit eos in solitudine delinquentes in cunctas dissepere nationes. & dare illis praecepta non bona. ut quod mihi offerre debuerant ydolis immolarent. & omne primitium suum consecrarent eis per ignem. ut interficerem eos atque delerem. Quando autem dicit uolui. ostendit se non fecisse quod uoluit. Illudque quod sequitur & scient quia ego sum dominus. in. lxx. non habetur. Non enim eis uidebatur consequens post interfectionem nosse quod ipse sit dominus. Sed tu fili hominis rursum loquere ad eos hoc est ad seniores domus israhel qui te interrogare uenerunt. Patres uestri de quorum uos stirpe descenditis. etiam in hoc blasphemauerunt me & duxere pro nihili. Postquam introduxi eos in terram quam mea fortitudine possederunt. quam ego ad possidendum dederam illis: uerterunt ad exasperandum me. Cum enim uidissent omnem collem excelsum. lignumque nemorosum. sacrificabant in montibus & in lucis & saltibus & idolis uictimas immolabant: & libamina fudebant. Quod cum uidissem: dixi ad eos. Quid est abana. hoc enim interpretatur excelsus: aut cur igredimini istiusmodi locum. quem uobis in cunctis collibus elegistis ita ut usque hodie istiusmodi loca appellentur bamoth. & antiquus error nomen pristinum teneat. Pro bania quod nos in excelsum uertimus in. lxx. editione error obtinuit. ut scribatur abana. quod hebraico sermone nil resonat. Potest bania si utramque syllabam in duo diuidas uerba significare in quo. sed praesenti loco sensus iste non congruit. Vbicumque autem in regum & paralipomenon libris scribitur adhuc populus adolebat incensum & immolabat in excelsis. bania singulariter & bamoth pluraliter excelsa significat.

Propterea dic ad domum israhel. **H**ec dicit dominus deus. In uia patrum uestrorum uos

polluimini. & post offendicula eorum vos fornicamini. & oblatione donorum vestrorum. cum trahitis filios vestros per ignem. Vos polluimini in omnibus idolis vestris usque hodie. & ego respondebo vobis domus israel. Vno ego dicit dominus deus. quia non respondebo vobis.

Patrum vestrorum imitamini uicia. & per easdem inceditis uias. ut delicta similia similem mereantur & poenam. & in tantum scelus profecistis. ut filios vestros per ignem demonibus consecretis. Nec semel hoc fecisse sufficiat. sed usque in presentiarum agatis eadem. Non quo haec seniores in captiuitate faciant. sed quo illi qui hierosolimis morabantur. & quibus captiuitas iminebat. haec omnia facere non cessarent. Et cum tantis flagitiis obligati sitis. responsionem inquit meam queritis? Vno ego dicit dominus & iuro per memetipsum. quia non respondebo uobis. Quodque sequitur.

Neque cogitatio mentis vestre fiet dicentium. erimus sicut gentes. & sicut cognationes terre. ut colamus ligna & lapides. vno ego dicit dominus deus. quoniam in manu forti & brachio extento & in furore effuso regnabo super uos.

Hunc habet sensum. Ne putetis cogitationes uestras quibus contra me blasphematis posse compleri dicitis enim nolumus esse sub domino nec populus illius appellari: sed sicut cunctae in toto orbe sunt nationes: & unaqueque suo uiuit arbitrio ut colat ligna & lapides & idolis seruiat etiam nos una gens erimus e pluribus. Ad quae respondit deus iuratque per semetipsum & dicit. Non uos relinquare neque contemnam ut fugaces seruos domini negligentes solent continere: sed ad meum retraham imperium: & brachio extento ac percutiente ac furore effuso in pristinam uos redigam seruitutem. & regnabo super uos: ut uelitis nolitis me habeatis regem. & sentiat regem iratum cuius clementiam neglexistis.

Et educam uos de populis. & congregabo uos de terris. in quibus. dispersi estis. In manu valida. & brachio extento. & in furore effuso regnabo super uos.

Nec uos ait patiar esse in gentibus nec aeterna captiuitate retineri. sed educam de populis & congregabo de terris in quas uos ad seruendum hostilis necessitas huc illucque disperfit. Haec autem faciam ut non perdam uos & deleam: sed ut rex uester sim. Ex quo intelligimus etiam eam quam appellant heretici creatoris crudelitatem. sonare clementiam dum ad hoc irascitur & desinit & totum effundit furorem. ut retrahat eos ad regnum suum qui demonum tyrannidem ad seruendum elegerint.

Et adducam uos in desertum populorum. & iudicabo uobiscum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio contendi aduersus patres in deserto terre egypti. sic iudicabo uos dicit dominus. & subiciam uos scepro meo. & inducam uos in uinculis federis. & eligam de uobis transgressores & impios. De terra incolatus eorum educam illos & in terram israel si ingredierint. & scietis quia ego dominus.

Faciam ait uobis qui estis in babylone & nunc seruitis idolis. quod feci patribus in aegypto. ut educam uos in desertum populorum. & ibi iudicet uobiscum facie ad faciem. sicut aduersus illos iudicio contendi quando egressi sunt de aegypto. Et postquam uos iudicauero subiciam uos scepro meo & imperio. & inibo pactum uobiscum. & inducam uos in terram uestram in uinculis caritatis. ut ligati amore meo nequaquam a me possitis recedere. Transgressores autem & impios qui cordis duricia in malis operibus perseverant. eligam non ad possidendum sed ad abiendum. Et educam quidem eos de terra incolatus eorum. ut educti non ingrediantur terram israel. sed in diuersis pereant regionibus. & distinctione bonorum & malorum cognoscatis quod ego sim dominus. qui facio cuncta iudicia. Ad reliqua festinat oratio. breuiterque percurrimus singula: ut sensum tantum legentibus praebeamus.

Et nos domus israel. hec dicit dominus deus. Singuli post idola uestra ambulate. & seruite eis. Quod si & in hoc non audieritis me. & nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus uestris & in idolis uestris.

LXX.

Et uos domus israel hec dicit adonai dominus. Unusquisque ad inuentiones suas offerat post hec si uos audieritis me. & nomen meum sanctum non pollueritis ultra in muneribus uestris. & in studiis uestris.

Hunc locum manifestius interpretatus est symachus. Unusquisque idolis suis euntes seruite quia noluit audire me: nomen autem meum sanctum nolite ultra polluere per munera uestra atque simulacra.

In monte uero sancto meo. in monte excelso israel ait dominus deus. ibi seruiet mihi omnis domus israel.

Symachi translatio hunc habet sensum. Quia mihi seruire non uultis. ite seruite idolis. & simulacrorum uestrorum calcate uestigia. Me enim audire non uultis. & nequaquam mihi hostias immoletis. nec adoleatis incensum. nec meus populus appellemini. Mihi enim nequaquam in lacis & phanis & idolorum locis seruiunt cultores mei quod uos facitis. sed in monte sancto meo. in monte excelso israel. Porro septuaginta proprium explicant sensum. Derelinquite cogitationes uestras pristinas. & mala peccata adinventionum auferte. & si post haec audieritis me. & nomen meum non pollueritis in muneribus uestris atque simulacris: tunc in monte meo sancto offeretis mihi uictimas & seruietis omnis domus israel. Aquila uero & symacho ex parte consentiens in parte discordat ite inquit post idola uestra & seruite eis. quia indigni estis meo imperio. nec me uestra cultura delectat. Quod si & in hoc nequaquam audieritis me. sed nomen sanctum meum pollueritis dum mihi offerre simulacris quae offeritis idolis nomen meum tantum blasphemiam facitis: ut qui idolorum cultores estis meos uos esse dicatis. Hoc scitote quod in monte sancto meo in monte excelso israel ibi seruitura sit mihi omnis domus israel non uos qui seruitis

Super Ezechielem.

qui seruitis idolis. sed omnis domus israhel quæ postea creditura est: In monte sancto meo in monte excelsio israhel ait dominus deus: ibi seruiet mihi omnis domus israhel.

T Omnes itaque in terra in qua placebunt mihi. et ibi regraz primicias vestras et incensum decimarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris. In odore suauitatis suscipiam vos cum eduxero vos de populis et congregaui de terris in quas dispersi estis. et sanctificabor in vobis in oculis nationum. et scietis quia ego dominus.

De hoc monte in quo seruitura est deo omnis domus israhel Esaias et micheas pari uoce cecinerunt. In nouissimis diebus erit manifestus mons domus domini in uertice montium et eleuabitur super colles. et fluent ad eum omnes gentes. et ibunt populi multi et dicent. Venite ascendamus in montem domini et in domum dei iacob: et docebit nos vias suas. et ambulabimus in semitis eius. De syon. n. exibit lex et uerbum domini de Hierusalem. Et rursum Esaias. In monte inquit excelsum ascende quod annuncias syon. eleua et exalta uocem tuam qui euangelizas Hierusalem. Quem montem syon aut ecclesiam intelligimus quæ interpretatur specula. et in altitudine sanctorum dogmatum constituta est: aut ipsum dominum saluatorem. in quo et primitiæ et decimæ et omnis cultura in odore uertitur suauitatis. ut omnes in circuitu nationes uidentes populum domini esse saluatum: glorificent deum: et cognoscant qui saluati fuerint quod ipse sit dominus.

Cum eduxero vos ad terram israhel. in terram pro qua leuaui manum meam ut daret eam patribus vestris.

Tunc scietis quod ego sum dominus. Quando induxero ait uos in terram israhel pro qua leuaui manum meam ut inducerem in eam patres uestros. quam illi suo uicio perdididerunt: et uos non tantum uestro merito quam clementia recepistis.

Et recordamini vias uestras et omnium scelerum uestrorum: quibus polluti estis in eis. et displicebitis uobis in conspectu uestro in omnibus maliciis uestris quas fecistis et scietis quia ego dominus cum benefecero uobis propter nomen meum: et non secundum vias uestras malas. et secundum scelera uestra pessima domus israhel: ait dominus deus.

Non possumus recordari scelerum nostrorum atque uiciorum. nisi inducti fuerimus in terram israhel: ibique positi dicamus cum apostolo. Qui non sum dignus uocari apostolus. quia persecutus sum ecclesiam dei. Et displicebitis ait uobis in conspectu uestro in omnibus maliciis uestris quas fecistis: siue ut interpretatus est symachus. et paruuli uobis uidebimini propter omnes malicias uestras quas estis operati. ut postquam excelsi fuerint. humiles se esse credant: quia dominus humilibus dat gratiam. Et in alio loco scriptum est. Ante contritionem exaltatur cor iusti: et ante altitudinem humiliatur. Superbia. n. contritio. et humilitatem sequitur altitudo. Et scietis quia ego dominus. cum benefecero uobis. Et dominum saluatorem tunc magis cognouimus. quam benefecit nobis. et passus est pro peccatis nostris et portauit iniquitates nostras. et pro nobis diluit: non pro aliquo merito eorum qui saluantur. sed propter nomen suum. Alioquin uiam nostram et scelera pessima. non misericordiam meruere sed poenam. Quicquid autem de populo diximus israhel. qui liberatus de ægypto. in solitudine multa commisit et offendit deum. et postea in terram repromissionis inductus ueneratus est idola lignaque et lapides coluit. et postea dei clementia conseruatus est: referamus ad eos qui de ægypto sæculi huius in manu excelsa domini liberati sunt et introducti in uicio: solitudinem rursum ægyptum suspirarunt. et fecerunt ea que puniri debuerant. sed nihilominus per poenitentiam non suo merito. sed domini clementia conseruati sunt.

EXPLICIT LIBER SEXTVS.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS:

LIM pueri legimus. nihil tam facile est quin difficile fiat. quod inuit facias. Fateor me explanationes in Ezechiel multo ante tempore promississe: et occupatione de toto huc orbe uenientium implere non posse. dum nulla hora nullumque momentum est in quo non fratrum occurramus turbis. et monasterii solitudinem hospitum frequentia commutamus. in tantum ut aut claudendum nobis sit ostium. aut scripturæ per quas aperire debemus fores: studia relinquenda. Itaque lucratius immo furtius nocturnis horis. quam Hieme propinquantibus longiores esse coeperunt. hæc ad lucernulam qualiacumque sunt dictare conamur. et estuantis anni tædium interpretatione digerere: Nec iactamus ut quidam forsitan suspicantur fratrum susceptionem. causas simpliciter confitemur: præsertim cum occidentali-um fuga et sanctorum locorum constipatio. nuditate atque uulneribus indigentium præferat barbarorum (quos absque lacrymis et gemitu uide-

re non possumus) illam quondam potentiam et ignorantiam diuitiarum ad tantam inopiam peruenisse. ut tecto et cibo et uestimento indigeat. et tamen nequaquam duri quorundam atque crudeles aut molliuntur. dum pannos eorum et sarcinulas discutiunt. aut in captiuitate quærentes. Accidit ad hanc difficultatem. quod caligantibus oculis senectute: et aliquid sustinentibus beati Isaac: ad nocturnum lumen nequaquam ualeamus hebreorum uolumina relegere: qui et ad solis dieique fulgorem: Israelitarum prauitate cecantur. Sed et grecorum commentarios fratrum tantum uoce cognoscimus. Nullique dubium quod alienis dentibus commoliti cibi uescientibus nausiam faciant. Unde obsecro te filia eustochium. ut ista quæ notiorum stilo cudimus. et ad quæ emendanda spatium uix habemus id est septimum in Ezechiele librum post interualla et ut ante iam dixi. si librorum breuitas uel longitudo inter se fuerint inequales. ut

Liber septimus. c. xxi.

lio uisionum immo breuitati imputes ac longitudini dum & iuncta uolumus separare. & dissonantia in unam coartare seriem.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis pone faciem tuam contra viam austri & stilla ad affricum & propheta ad saltum agri meridiani dices saltui: meridiano. Audi verbum domini. hec dicit dominus deus. Ecce succendam in te ignem & comburam in te omne lignum viride. & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma succensionis. Et comburetur in ea omnis facies. ab austro vsq; ad aquilonem & videbit vnuerſa caro quia ego dominus succendi eam. nec extinguetur. Et dixi. ha ha ha dominus deus ipsi dicunt. de me. Nunquid non parabolas loquitur iste.

LXX.

Et factus est sermo dñi ad me. dicens. Fili hois offirma faciem tuam super theman. & respice ad darom vaticinare super saltu ducē nageb. & dices saltui nageb. Audi sermonem dñi. Hec dicit dñs. Ecce ego succendam in te ignē. & deuorabit in te oē lignū viride. & lignum aridū. Non extinguetur flamma succensa. & ardebit in ea omnis facies a meridie vsq; ad aquilonem & cognoscet omnis caro quia ego dominus succendi illam. non extinguetur. Et dixi. Nequaquam domine. Domine. ipsi dicunt ad me. Nonne parabola est que dicitur.

Quid significet pone uel offirma faciem tuam: supra plenius diximus. Offirmatione. n. uultus op⁹ est & frontis duricia. ut q̄ imperantur propheta loquatur intrepidus: maxime cū ad totam populi multitudinē tristitia annuncianda sit. Theman aut & darom & nageb. & rursus nageb. p quo. lxx.

interpretati sunt. quid sonet in hebreo expressit nra translatio. Quodq; dixere ducē nageb. melius habet in hebreo agri. uel regionis meridiane. Non. n. sate ut putauerunt. lxx. quod uerbū ducem & principē sonat. sed sate. scriptū est. qd proprie agrum regionēq; signat. & propter delect & res litterarum similitudinem error inoleuit. Loquitur aut sermo diuinus per metaphorā saltus contra Hierusalē quæ bestiarum & ferociū hominum habitatio est: qd succendat eū oīaq; ligna illius concrementur: nequaq; arbores uocans quæ fructibus indigebant. sed ligna quasi incendio præparata. Primūq; comburit in eo lignū uiride. scdm quod in hoc eodē propheta legimus. & a sanctis meis incipite. & postea aridū: quod nihil in se poterat habere uitale. sanctos uidelicet simul & peccatores: ut alii captiuitatis mala morte effugiāt. alii suppliciis tradantur æternis. Quodq; insert ab austro usq; ad aquilonē. hoc indicat. ab Hierusalē usq; ad babylonē: ut oē iter pergentiū in captiuitate gladio. fame. pestilentia ruentium cōpleatur. His. n. qui in babylone sunt: Hierusalem ad austrum sita est. quō econtrario olla in Hieremia quæ significat Hierusalem: a facie aquilonis idest babylonis. succenditur. Et pulchre in principio stilla inquit ad affricum. ut non tota dei ira uideatur effusa: sed stilla quæ est & pars. Sin aut stilla tantæ seuitiæ est: quid in totis imbribus estimandū est? Vt omnis caro quæ uisura est salutare dei. per syluā quæ nullius extingatur auxilio: cognoscat qd ipse sit dñs. Quod intelligens propheta respondit. ha ha ha dñe deus. uel ut. lxx. transtulerunt nequaq; domine Et insert. Et ipsi dicunt ad me. Nunqd per parabolā loquitur iste? uel parabola est ista quæ dicitur. Et est sensus. Planius loquere. non intelligimus per parabolā quid loquaris aperto sermone: dei nobis pande sententiā. Potest autem tropologice theman & nageb & darom ægyptus intelligi. Legimus. n. i Daniele crebro austro p ægypto accipi. Aegypt⁹ at refert ad mūdi angustias. Prophetat igit Ezechiel q̄ mūdo uetura sint mala: quæ saltū uocat pōiferas arbores n̄ hñtē s; hitaculū bestiæ. De quo & i uicesimo octauo psalmo dñ. Vox dñi p̄ficiētis ceruos. & reuelabit cōdensa syluæ. Istæ sūt syluæ & saltus. qui plus deuorauerunt per præliū de exercitu abessalon. quā interfecit gladius. Succenditurq; in saltibus primū lignum uiride & sic aridū. hii qui uiuunt in malo. & qui iustitiæ mortui sunt. Quodq; dñ & cōburentur in ea oēs facies. ab austro usq; ad aquilonem. hoc dicit. Ab his q̄ feruentes spū uidebantur. usq; ad eos qui crescente & refrigerata caritate multoq; calorem pristinū perdidērunt: ita ut oīs caro perspiciat flāmā dñi nō extingui. Præcaturq; propheta ne fiat qd dñs cōminatus est. Hoc est ne succedatur saltus. ut adhuc accipiat locū pniæ. aut sibi nō iponatur necessitas tristitiæ nunciandi: p̄sertim cū populus ea nō intelligat. & obscuritate dictorū magis ad isaniā puocet

CAPITVLVM.

XXI.

Factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis pone faciem tuam ad Hierusalem. & stilla ad sanctuariā. & propheta contra bimum israhel. & dices terre israhel. Hec dicit dominus deus. Ecce ego ad te. & eiciam gladium meum de vagina sua. & occidā in te iustum & impium. Pro eo autem quod occidi in te iustum & impium. egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem. ab austro ad aquilonem: & sciet omnis caro qd ego dominus eduxi gladium meū de vagina sua irruocabilem.

LXX.

Et factus est sermo dñi ad me dicens. Idcirco vaticinare fili hominis. & offirma faciem tuā cōtra Hierusalē & aspice ad sancta eorū: & propheta super terrā israhel. & dices ad terrā israhel. hec dicit dñs. Ecce ego ad te. & educā gladium meū de vagina sua. & interficiā ex te iniquū & iniustū. Sic egredietur gladius meus de vagina sua sup oēm carnem a meridie vsq; ad aquilonē: & cognoscet omnis caro qd ego dñs eduxi gladium meum de vagina sua. Non reuertetur ultra.

Quia supra dixerat ipsi dicunt de me. nunqd nō per parabolas loquitur iste. & apertā populus flagitabat sniam

Super Ezechielem.

gitabat finem idcirco dñs id p' quod metaphorā siue parabolam & ut alii uertere prouerbiū est loquutus nunc manifestius loquitur: saltus nageb & darom, & theman esse Hierusalē. & templū illi? & sancta sanctorū. & oēm terram iudæ flāmamq; quæ combustura sit saltū intelligi gladiū deuorātem qui eductus est de uagina sua. ut interficiat iustum & impiū. Hoc est. n. lignum uiride & lignum aridum. Vñ & dñs. Si in ligno ait uiridi tanta faciunt. in sicco quid facient? Pro quo nescio qd uolēs. lxx. iniquū & iniustū interpretati sunt: quasi non idē utrumq; significet. Quodq; ibi dixerat & uidebit uniuersa caro qā ego dñs succendi eā hoc est siluā siue flāmam nec extinguetur: hic aliis uerbis loquitur: ut sciat oīs caro quia ego dñs eduxi gladiū meum de uagina sua irreuocabilē. Vere. n. contra Hierusalem non est flāma nec extinctū incendiū. nec reuocatus gladius: quia modicum: tempus in medio: & Hierusalem cum templo suo babylonio igne succensa est.

Et tu fili hominis ingemisce in cōtritione lumborū. & in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumq; dixerit ad te quare tu gemis. dices ad eos. Pro auditu quia uenit. & tabescet omne cor. & dissoluentur uniuersæ manus: & infirmabit omnis spiritus. & per cuncta genua fluēt aque. Ecce uenit & fiet. ait dominus. LXX.

Et tu fili hominis ingemisce in contritione lumborū tuorū. & in doloribus geme in cōspectu eorū. Eritq; si dixerit ad te quare tu gemis. & dices. Propter nunciū qā uenit. & cōprehēdet omne cor. & dissoluent uniuersæ manus. & examnabit omnis caro & oīs spiritus. & oīa femora polluentur humore. Ecce uenit & erit. dicit dñs deus.

Primū dixerat. uaticinare uel stilla ad austrum. aphricū & meridiē. & ad saltū meridianum. Quod quia uidebatur obscurū. & dicta prophetae populus nesciebat: scdō ponitur manifestius. saltum meridianū esse Hierusalem. & oēs infructuosas arbores ad quā radices securis posita sit: intelligi habitatores eius. gladiūq; interpretari pro incendio. Tertio iubetur propheta: ut tacentib' illis & nō interrogantibus cur ista uaticinatus sit: faciat per q̄ interrogetur. & rñdeat quā dñs loquutus est. Ingemisce inquit eiulare non leui uoce nec dolore moderato: sed in contritione lumborū: ut gemitus tuus ex imis uisceribus & amaritudine ai proferatur. Et hoc facies corā eis. ut cum interrogauerint cur tanto gemitu conteraris. ut quid tibi mali acciderit ut sic ingemiscas. tu eis meo sermone rñdeas. Idcirco plango. & dolorē cordis mei dissimulare non ualeo. qā auditus qui semp meis auribus insonuerat opere cōpletur. & uenit imminens. uidelicet babylonis furens exercitus. Qui cū uenerit & uallauerit Hierusalē. tunc tabescet oē cor. & dissoluentur uniuersæ manus: ut occupante pauore mentes hoīum. nullus audeat repugnare. Infirmitabitur. n. oīum bellatorū spūs. & tanta cunctos occupabit formido. ut timore cogēte artus & uiscera dissoluātur: & uessica humorē tenere non ualeat ita ut urina genua polluat. Naturale ē. n. ut timore cogēte uessica laxetur & aduersus hoīs uolūtate. humore disfluat. Quod quidē & in morborū magnitudine accidere solet. ut postq̄ uires defecerint egrotantiū. non solum genua: sed & lectuli polluantur. Ecce inquit uenit q̄ sæpe prædixi. & opere completur: ac fiet. quod non ego sed dñs loquutus est. Scio quendam in contritione lumborum & fluētibus aqs multa testimonia replicasse. ut pphetæ castitas impletur & amaritudo ai. & dolor mētis internus. qd aquæ seminum genua polluant. Sed hæc expositio: ad præsentem non ptinet locū.

Et factus est sermo dñi ad me dicens. Fili his. propheta & dices. Hec dicit dñs deus. Loqre: Gladi' gladi' eracut' & limat' ē ut cedat uictias eracut'. & ut splēdeat limat' ē. q̄ moues sceptr' filii mei succidisti oē lignū. & dedi eum ad lenigandū ut teneatur manu. Iste eracutus est gladius. & iste limatus est ut sit in manu interficientis. Clama & vlula fili hominis. qz hic factus est in populo meo. hic in cunctis ducibus israhel. Qui fugerant traditi sunt cum populo meo. idcirco plaude super femur. qz probatus est. Et hoc cum sceptrū subuerterit & non erit dicit dñs deus. Tu ergo fili hominis percute manū ad manū. & duplicetur gladius ac triplicetur gladius interfectoz. Hic est gladius occisionis magne. qui obstupescere eos facit & corde tabescere. & multiplicat ruinas. In omnibus portis eorū dedi conturbationē gladii acuti & limati ad fulgendum. ad cedem. eracuerē. Uade ad dexterā siue ad sinistram. quocūq; faciei tue est appetitus: Quin ego plaudam manū ad manum. implebo indignationem meam: ego dñs loquutus sum.

Multū est si utramq; Ponā editionem. & libroꝝ extenditur longitudo. maxime ubi aut nulla aut parua distantia est. Ponā igitur nonnulla q̄ discrepant. Pro eo qd nos diximus q̄ moues sceptrum filii mei succidisti oē lignum. illi transtulerunt: contēne repelle oē lignum. Rursū ubi nos diximus qui fugerant gladio traditi sunt. & illi & alii transtulerunt hospites mei siue habitatores. Et ubi nos diximus plaude super scemur. illi posuerunt percute manu. Et ubi transtulimus & hoc cū sceptrū subuerterit. illoꝝ habet editio tribus repulsa est. Loqur aut ad gladium nabuchodonosor ut ueniat cōtra Hierusalem. exacuatur atq; limetur. Multos. n. esse cedendos: & ad ipsum apostrophā facit: Tu es qui moues atq; subuertis sceptrū filii mei imperiū uidelicet populi israhel: & oē lignum succidis populi multitudine: Dedi inquit istum gladium ut teneatur manu nabuchodonosor. & sit in manu uiri robustissimi. Vñ ammonetur propheta. clama instanti uocis lamentatione testare. Hic gladius nulli pepercit: nec aliquē imminentiū malorum reliquit expertū. Factus est in populo factus in duobus israhel: factus in hospitibus meis ac sacerdotibus qui habitant in tēplo meo. Idcirco percute scemur. siue manū: & habitum plangentis assume. Hic. n. gladius probatus est mihi. & hoc cū septrū

Liber sextus. c. xx.

meum regnūq; subuerterit: qđ ultra nō erit. & in sedechia rege finietur. Iterum tibi propheta inbeo ut qui scemur percussas pro stupore & miraculo. percutias & manus. ut non solum semel. sed scđo ac tertio gladius ueniat ad interficiendum. Primo enim uenit nabuchodonosor quādo tulit iechoniam. & secundo quando regnabat ioachim. tertio quando sedechias. Et hic est gladius triplicatus quando facta est magna occisio. & in tantum multiplicauit ruinas ut obstupescerent animo & corde tabescerent. & in oībus portis eorum daret conturbationem: Præcipitur ergo illi hoc est gladio acuto ad fulgendum amictōq; expedito & parato ad cedem: ut uadat siue ad dexteram uoluerit siue ad sinistram. Quocūq; ait faciei tuæ placuerit audacter ingredi. habens ducem me & adiutorem. Ego plaudam manu ad manum: ut seuiem te contra aduersarios meos: quasi fautor tuus & exortator instigem. Ne dubites. ne formides. nec pati timeas quod passus est senacherib ego dominus sū loquutus. meæ minister es uoluntatis. meam comple sententiam. Possumus iuxta anagogen gladium acutum paratumq; & cedem accipere diabolū. de quo ait apostolus. Tradere huiusmodi sathanæ in interitum carnis. ut spiritus saluus fiat. Et in alio loco. Imineus & alexander. quos tradidi sathanæ ut discant non blasphemare. Et in psalmis scriptum est. Misit furorem & iram & angustias immisiones per angelos pessimos. Hunc quidam putant gladium & in manu fuisse angeli. quādo sub Dauid percutiebatur Hierusalem. Alii autem & de illo dici gladio suspicantur. de quo in euangelio est. Non ueni pacem mittere super terram: sed gladium. & diuidere inter se omnem consanguinitatis affectum: ut mali corruant & sancti resurgant. Sed hoc impium est credere de gladio saluatoris. & non potius de diabolo. qui domini in ecclesia sceptrā subuertit. qui interfecit cunctos in populo & duces & hospites dei. & tunc a dño comprobatur: quando iudam proditorem & similes eius subuerteret. Qui postquam comedit bucellam. intrauit in illum sathanas. Duplicaturq; & triplicatur gladius interfectorum. ut soluatur peccatum Hierusalem. quia suscepit de manu dñi duplicia peccata sua: Gaudet autem dñs & exultat & hortator est gladii seuiem. ut uadat siue ad dexteram siue ad sinistram: & quocūq; eum faciei suæ tulerit appetitus: ut interfectis malis remaneant boni. & impleatur illud quod scriptum est. Quid paleis ad frumentum dicit dominus?

¶ Et factus ē sermo domini ad me dicens. Et tu fili hominis pone tibi duas vias. & ueniat gladius regis babilonis. Be terra vna egredientur ambo. & manu capiet cōiecturaz. in capite uiciuitatis coniciet. Etiam pones ut ueniat gladius ad rabath filiorū ammon. & ad iudam & ad hierusalem munitissimam. Stetit enim rex babilonis in biuio in capite duarum viarum diuinationem querens. & commiscens sagittas. Interrogauit idola. extra consuluit. Ad dexteraz ei facta est diuinitio super hierusalem. ut ponat arietes. ut aperiat os in cede. ut eleuet vocem in ululatu. ut ponat arietes contra portas. ut comportet aggerem. ut edificet munitiones. Eritq; quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum. & sabbatorū otium imitans. Ipse autē recordabitur iniquitatis ad capiendum. Idcirco hec dicit dominus deus. Pro eo quod in me moria reuocastis & reuelastis preuocationes. & apparuerunt peccata uestra in omnibus cogitationibus uestris. pro eo inquam quod in memoriam reuocastis. manu capiemini.

¶ Scio me in hoc loco iuxta septuaginta interpretes. multiplicem legisse expositionem: rabbat filiorum ammon referentes ad gentium populum. iudam uero & Hierusalem ad eos qui sub christi nomine congregantur. & factis detur nominis dignitas regemq; confusiois diabolū stare in omniū uiarum capite. & insidiari in occulto. impletiq; illum uersiculum iuxta semitam scandalum posuerunt mihi. & stare eum in biuio. uel eos qui sui sunt tenere cupientem: uel nouum sibi acquirere seruitium. ad dexteram pergere. ad eos scilicet qui in dextera parte sunt positi: ut expugnet eos. & exaltet in cede. ut arietibus. & congectione operum terrenorum capiat miseram hierusalem. Et primo quidem uideatur ei nil agere. & frustra conari: illo uero recordante iniquitates eorū qui in ecclesia cōmorantur. immo malis operibus. aduersarias potestates i memoria scelerum pristinorum: patefuit oīa peccata populi. & cogitationes eorū idcirco capiuntur. qā nouis uetera delicta cumularūt. Hæc alius dixerit: nobis cōcepta historię ueritas persequenda est. Cūz inquit dixisset mihi sermo diuinus ppheta fili hoīs & loquere ad gladiū & dic. gladius gladius. & cetera quæ prophetia gladii cōtinētur. secundo factus est ad me sermo domini dicens. Vis fili hominis scire quis istæ sit gladius. & apertius personam discere gladii seuiem. Ausculta quæ dico. Pone duas vias ut p illas gladius ueniat regis babilonis. qui egredietur quidem uno itinere chaldæorum. sed cum uenerit per desertū & solitudinem a biuio terræ arabie quæ appellatur filiorum āmon: quarum una uia hierusalē ducit ad dexteram partem: sinistra uero ad rabbath filiorū āmon. que est ciuitas metropolis: & hodie philadelphia nominatur. Memor inquit internitionis quæ accidit regi assyrio. quando centum octaginta quinq; milia una nocte sunt cesa. Formidabat ad partem dexteram declinare. & ire contra munitissimam hierusalem sed stabat in ipso compito. & ritu gentis suæ oraculum consulebat: ut mitteret sagittas suas in pharetra. & cōmiseret eas inscriptas. siue signatas nominibus singulorum. ut uideat cuius sagitta exeat: & quam prius ciuitatem debeat oppugnare. Hanc autem greci siue ne nominant. Interrogauit igitur idola. extra consuluit. Ad dexteram facta est diuinitio eius ut pergeret contra hierusalem. & oppugnaret eam. aggeres comportaret arietes componeret edificaret

Super Ezechielem.

edificaret munitiones. urbēq; concluderet in cœde aperiret os suum & fremitum exultantis & ululantis exercitus concitaret. Hoc inquit faciens. videbitur habitatoribus Hierusalem oraculum frustra consulere. & quasi sabbatorum ocium terrere. ludere uidelicet: & nihil operis; perpetrare. Rex aut̃ babylonis non in sua fortitudine. sed in iniquitate populi confisurus est: quia eos scit offendisse deum. & peccata patrum nouis cumulasse delictis. & prauaricationes eorū oībus patuisse: & idcirco nō dubitabit de uictoria: quia confidet de iniquitate Hierusalem. Hæc iuxta hebraicum a quo septuaginta non tam sensu quam uerbis. in plerisq; discordant.

Tu aut̃ prophane impie dux israhel cuius uenit dies in tempore iniquitatis prefinita. Hec dicit dñs deus. Aufer cidarim. tolle humile coronam. Nonne hec est que humilem subleuauit. & sublimen humiliauit? Iniquitatem iniquitatem iniquitatem ponam eam. & hoc non fiet donec ueniat cuius est iudiciū & tradam ei. LXX.

Et tu prophane inique dux israhel cuius uenit dies in tpe iniquitatis finis. hec dicit dñs deus. Abstulisti cidarim. & posuisti coronā. Hec nō erit similis. Humiliaſti excelsū: & subleuaſti humilem. Iniquitatē iniquitatem ponā eā. nec hec talis erit donec ueniat cui debetur. & dabo ei.

Symachus hunc locū ita interpretatus est (Tu aut̃ prophane inique dux israhel. cuius uenit dies in tpe iniquitatis cōstitutus. hæc dicit dñs deus. Abstulit cidarim. & tulit coronā. Neq; hoc neq; illud humile subleuauit. & sublimen humiliauit. Iniquitatē iniquitatem iniquitatem faciam illud. Et hoc non fuit iste cuius iudiciū est. quem daturus sum) Post urbis subuersionē & captiuitatem populi ad ducē israhel sermo dirigitur quē nemini dubium est significari sedechiā: in quo rege israhel de stirpe David impium finitum est. Venit inquit tibi dies. quæ longo tpe præfinita est in te. & pp te sacerdotiū & regnū interiit populi iudæorū. Cidarim. n. insigne pōtificis est corona hoc ē diadema regis iudiciū. Nōne hæc ē cidaris & hæc corōa q̃ nihil fecit iudicio. s; ad imitationē regis babylōni quos uolebat exaltabat & quos uolebat humiliabat? ppter ea n̄ semel nec iuxta. lxx. bis. sed tertio iniquitatem ponā tibi in perpetuum: q̃ non statim tibi reputata est. sed donec ueniat xps cuius est iudiciū. & tradat ei pater regnū & sacerdotiū. uel ecclesiā de gentibus congregatam. Non. n. iudicat pater quēquam: sed oē iudiciū dedit filio. Et in alio loco. Deus ait iudiciū tuum regi da & iustitiā tuam filio regis. Iste est cui repositum est imperiū: & sacerdotiū sempiternum. De quo loq̃batur & iacob Nō deficiet princeps ex iuda. neq; dux de scemoribus eius donec ueniat cui repositū est: & ipse erit expectatio gentiū. In eo loco ubi nos interpretati sumus nonne hæc est. pulchre tranſtulit symachus. neq; hoc neq; illud: Quia. n. dixerat aufer cidarim tolle coronā subiunxit. neq; hoc neq; illud. i. regnū cessabit & sacerdotiū. Vnde qui postea usq; ad aduentum xpi reges fuerunt pariter & sacerdotes quorū unus ircanus pontifex diadema capiti suo imposuit frustra sibi & hoc & illud uoluit uēdicare: cū regnum ei non deberetur post sedechiā: sed illi cui repositum erat & qui fuit expectatio gentium de quibus loquitur & malachias. Vos sacerdotes. qui contaminatis nomen meū. Et post paululum: Non ē uoluntas mea in uobis. & uictimas nō suscipiā de manibus ur̃is. Ab ortu. n. solis usq; ad occasum magnū est nomen meum in gētib; & in oī loco sacrificatur & offertur noi meo oblatio munda. Quæ est munda oblatio? Sine sanguine hyrcorū arietū. atq; taurorū. Quæ in xpi cōpletur aduentu. quando uenit desideratus gentibus. & ortus est sol iustitiæ in cuius pennis ē sanitas

Et tu fili hominis probeta & dñe. hec dicit dominus deus. ad filios amon. & ad opprobrium eorum. Et dices. Mucro mucro euagina te ad occidendū. Lima te ut interficias & fulgeas. Cū tibi uiderentur uana & diuinarentur mendatia. ut dareris super colla uulneratorū impiorum. quorū uenit dies in tēpore iniquitatis prefinita. reuertere ad uaginam tuam in locū in quo creatus es. In terra natiuitatis tue iudicabo te. & effundā super te indignationē meā. In igne furoris mei sufflabo in te. daboq; in manibus hominū stultorū. & fabricantiū corruptionē. Ignis eris cibus sanguis tuus erit in medio terre. Oblivioni traderis quia ego dominus locutus sū.

Gladium regis babylonis stetit in capite duarum uiarū in compitu dexteræ & sinistræ: quarum altera ducebat Hierusalem altera ad rabbath filiorum amon. & exisse fortē ut pergeret prius contra Hierusalem. supra legimus. Qua expugnata & capta. regnū quoq; & sacerdotiū eius in æternum perisse prænunciat. Residuum erat filiis amon: & ipse diuisionis ordo poscebat. qui de sinistra uia factus erat. Vñ imperatur prophetæ ut loquatur ad filios ammon & ad opprobriū eorum: qđ & ipsi capiendi sint: & ad eundem gladiū sermonem dirigit. O mucro mucro qui paratus es ad cœdē. qui limatus ut fulgeas & interficias: licet tibi idola responderint & uanū sit omne quod a demonibus respondetur. ut uidelicet uulneratorum ceruicibus immineres: & per te compleretur quod multo do minus tpe fuerat cōminatus: tamen expleto opere tuo quod egisti contra filios ammon: reuertere ad uaginam tuam. i. in babylonem ad locū in quo factus es & creatus: ut in terra natiuitatis tuæ iudicem te: & effundam super te indignationē meā. & mœdorū atq; persarū uirtute capiaris. Quod plenius in Eſaiæ uolumine dñi in uisione contra babylonem. Ecce ego suscitabo sup eos mœdos: Et post paululum. Et erit babylon illa gloriosa in regnis. inclita in superbia chaldæorum: sicut subuertit deus so domam & gomorram. non habitabitur usq; in finem. Et quia semel sub persona gladii de rege immo regno babylonis loquæbatur: seruat

In igne inqt furoris mei suffla

bo in te: ut faciam te igne consumi. & tradam manibus hoīum stultorum & imperitorum: qui artē non habent cudendi gladios & acuendi. ut nequaquam ultra acuaris. limeris & fulgeas ad occiden-
dū: sed sis ignis cibus sanguisq; tuus quē sudisti cunctis expectantibus: in te potius redundet. & tra-
daris æternæ obliuioni & pereas in perpetuum: quia ego dñs loquutus sum. cuius dixisse fecisse ē.

CAPITVLVM.

XXII:

Factus est verbū domini ad me dicens. Et tu fili hominis. nōne iudicas ciuitatem sanguinū. & ostendes ei omnes abhominaciones suas: & dices. Hec dicit domin⁹ deus Ciuitas effundens sanguinē in medio sui vt veniat tēpus eius. & que fecit idola contra semetipsā vt pollueretur sāguine suo q̄a te effusus est. deliquisti & in idolis tuis que fe-
cisti polluta es. Et oppropinquare fecisti dies tuos. & adduxisti tēpus annorum tuorum. Pro-
pterea dedi te opprobriū gentibus. & irrisiōē vniuersis terris que iuxta sūt & que procul a te.
triumphabunt de te siue illudent tibi. sordida. nobilis. grādis iteritū. Ecce p̄cipes israhel sin-
guli in brachio suo fuerūt in te. ad effundendum sanguinē. Patrem & matrē contumelijs affe-
cerunt in te. siue patri & matri maledixerūt. Aduenam calumniati sunt in medio tui. Pupillū
& viduā contristauerunt. siue oppresserunt apud te. Sāctuarīa mea spreuisti. sabbata mea pol-
luisti. Viri detractores. siue latrones fuerunt in te. ad effundendū sanguinē & super montes
comederunt in te. Scelus (siue vt significantius in hebreo habet zemma hoc est incestū) ope-
rati sunt in medio tui. Verecundiora patris discooperuerunt i te. & immundiciā mēstruate hu-
miliauerunt in te. & vnusquisq; in vxorē proximī sui operatus est abhominatiōē. & socer nuruz
suam polluit nepharie. Frater sororē suā filiam patris sui oppressit. siue humiliavit in te. Adune-
ra acceperunt apud te. ad effundendū sanguinē. Asurā & superhabundantiā accepisti. & aua-
rē proximōs tuos calumniata es. Siue & complebo consummationē malitię tne in oppressiōe
tua. mei q; oblita es ait dñs deus. Ecce complosi manus meas super auaritiā tnam quam feci-
sti. & super sanguinē qui effusus est in medio tui. Nunquid sustinebit cor tuū. aut preualebunt
manus tne in diebus quos ego faciā tibi? Ego domin⁹ locutus sum & faciā. & disperdā te in
nationes. & vētilabo te in terris & deficere faciā imundiciā tuam a te. & possidebo te in cōspectu
gentiū. (siue iuxta aquile p̄mā editionē. & theodotionē) & contaminabo te. (uel iuxta syma-
chum.) & vulnerabo te in conspectu gentiū. & scies quia ego domin⁹.

Et tu ait fili hoīs utar. n. consuetudo ad te uocabulo iudica ciuitatē sanguinū. & oñde illi oēs abho-
minaciones suas: ut sciat se iminentē captiuitatē merito sustinere: & in multis sanguinibus adduxis-
se tps ruinae suae. Primū oīum scelex pro deo idola uenerata es. & adorasti opa manū tuarū. & ap-
propinquare fecisti tps annoꝝ tuorū qđ multo tpe dicebatur. & differebatur ut ageres p̄niam. Tu at
scdm impoenitens cor tuū. thesaurizas tibi irā in die irae. Idcirco dedi te opprobriū gentibus & illu-
sionem vniuersis terris quae in circuitu tuo sunt. tā iuxta quā procul. quae triumphabūt de te. siue il-
ludent tibi. Sordida nobilis grandis interitū. Sordida quia munda esse desisti. nobilis in malo: quae
quondam in bono cunctas urbes nobilitate superabas. Grandis interitū. ut quanto sublimior eras:
tanto fortius rueres. & interim ut cetera praetermittam: pauca numerabo quae in te fuerunt. Princi-
pes tui non iustitia: sed roboris & brachii fortitudine iudicantes. fuderunt in te innoxium sangui-
nem. Alii patrem & matrem contumelijs affecerunt: siue maledixerunt parentibus: scriptura di-
cente qui maledixerit patri & matri morte moriatur: Aduenaz & peregrinum oppræserunt in me-
dio tui. quasi non illis sufficeret pro oī angustia peregrinatio & exilium patriæ. Pupillū & viduam
contristauerunt siue oppræserunt apud te: ut quorū oē p̄sidiū est in legū iustitia non solū con-
tristarentur. sed opprimerentur a te. Sāctuarīa mea siue sancta contēpistis: & sabbata mea polluis-
tis ut non discerneretis inter sanctū & pollutū: inter decretū religioni diē oriumq; sabbati ad culturā
dei. & ceteros dies qbus operari & seruire carnis necessitatibus lege permīssū est. Viri detractores si-
ue iuxta symachū & theodotionē dolosi. qđ in hebreo dī rachil. & homicidæ erant in te ut blasphe-
marent deū. siue cuncta dolo agerent aut uolētia. & comederunt in mōtibus alta sapientes. & eleua-
ti contra deū superbia. Scelus siue incoestū operati sunt in medio tui. ut qđ in angulis quoq; & secre-
to raro fit. qđ a malis conscientia hoīum deuitantur hoc tu in propatulo feceris. Quod sit aut incoe-
stus. sequēs sermo significat. Verecundiora patris nudauerunt in te. nouerca contra fas & licitū co-
pulati. & immundiciā mēstruata humiliauerunt in te. non parcentes naturæ. nec inducias dantes
turpitudini. & ad uxorē proximī sui adinnientes. Quodq; hoc sceleratius est. socer exarsit in nurū.
& frater sororis inra nesciuit. ut non uterina. sed de eodē patre violaret sororem. Accceperunt mu-
nera: ut innocentē sanguinem funderent. Necessitatem pauperū uerterunt in lucrū: ut usurā accipe-
rent & sup habundantiā: & pp auariciam amicos calumniati sunt. Hoc aut inquit fecisti o Hierusalē
quia mei oblita es. Memoria. n. dei. excludit cuncta flagitia. Vnde habitum dñi irascentis assumpsi.
& complosi manus meas contra auaritiā tuam & contra sanguinē qui effusus est in medio tui. ut in-
telligas & mente cognoscas utrū uel aīo uel manibus possis meam iracundiā sustinere. Ego. n. dñs
loquutus sum. & ego faciā. ut postq̄ capta fuerit Hierusalem disperdam te in natiōes & uentilem in
aerē. quasi inutiles paleas huc illucq; rapiendas. tantæq; clementia sum ut seuitia mea uertatur in mi-
sericordiam.

Super Ezechielem.

misericordiam. Oia. n. faciam ut deficiat immundicia tua a te: & recipias pristinam puritatē. Quā cum
 receperis possidebo te in conspectu oīum gentium. ut cū a me possessa fueris tunc intelligas qđ ipse
 sim dñs. Sin autē interpretationē symachi & theodorionis sequimur. quorū alter ait. & uulnerabo te
 siue confodiā. alter contaminabo te in conspectu gentiū. ad malam partem cuncta referenda sunt:
 qđ illud huic sensui contrariū sit qđ supra dī. deficere faciā imundiciā tuā a te. Defectio. n. imundi-
 cia: restitutio puritatis est. Vtrāq; editionem pariter diserui. ut librorum magnitudinem declinatē.
Et factū est verbum dñi ad me dicēs. Fili hoīs versa est mihi domus israhel in scoriā. Dñs
 isti es & stagnū & ferrū & plumbū in medio fornacis scoria argenti facti sunt. Propterea hec di-
 cit dñs deus. Eo qđ versi estis oēs in scoriā. idcirco ecce ego congregabo vos in medio Ieru-
 salem congregatione argenti & eris & ferrū & stagnū & plumbū in medio fornacis. ut succendā in
 eā ignem ad conflandū. Sic congregabo in furore meo & in ira mea. & requiescā: & conflabo vos
 & succendā vos in igne furoris mei. & conflabimini in medio eius ut conflāt argentum in medio
 fornacis. sic eritis in medio eius: & scietis qđ ego dñs effuderim indignationē meam super vos.
Verbum hebraicum significat symachus scoriā. aquilā prima editio & quod
 utrumq; acinū uinacii significat interpretatum. Scda autē eius translatio & lxx. uertere cōmixtionē
 Porro scoria sordes & purgamenta metalloꝝ sonat. ut consequenter captiuitate uicina immo iam
 imminente urbis excidio ignis adhibeatur. ut sub translatione cōflationis purgē argentū remaneat qđ
 ere stagno ferro plumboq; mixtū fuerat atq; uiolatū. quorū tria es stagnū & plumbū fusilis materiæ
 sunt: & igni soluūtur. Ferrū uero inter incudē & malleum mollescit atq; tenuatur. & diuersas accipit
 formas pro ut uolūtas artificis fuerit. Sicut igī argentū qđ supradicta metalla uiolarunt in fornace
 mittitur. ut ablatis sordibus & adulterinis materiis purgē remaneat. ita inqt congregabo uos in me-
 dio iherusalē: & babilonia obfudione circūdabo: ut succendā in uobis ignē ad conflandū. Quodq;
 ibi facit flāmarum ardor imensus. hic fames & pestilētia faciet. ut postq; congregauero uos atq; suc-
 cendero in igne furoris: tunc req̄escam. & cōtentus dolore poenarū uestrarū ultionē cōpescā. Et hoc
 totū faciam: ut postq; effudero indignationem meā super uos: finis ur̄i cruciatus mei noticia sit: &
 sciat qđ ego sim dñs iudex oīum. & retributor. Qđ autē dicatur eē conflator: & in multis qđ aliis
 locis: sed maxime in malachia & Esaia legimus. quorū alter. ecce inqt dñs egreditur quasi ignis con-
 flatorii. & sicut herba lauantiū: & sedebit conflans quasi aurū & argentū. & conflabit filios leui. Alter
 & lauabit dñs sordes filioꝝ & filiarū syon. & sanguinē mundabit de medio eorū. spū iudicii & spiri-
 tu cōbustionis. Et puto illud sonare qđ in psalmis dī proba me dñe & tempta me. Post quod infer-
 tur. ure renes meos & cor meū. & uniuersa lumborū noxii in me humoris pituita siccantur. Qđ de
 iherusalē itellexim? intelligamus de aīarū statu. qđ pura a deo cōditæ sunt aurūq; in sensu atq; sapia
 & argentū in sermone atq; eloquio susceperūt. ut qđ mente conceperint. uerbis explicent. De argē-
 to legimus: Eloquia dñi eloquia casta. argentū igne examinātū: probatū terræ purgatū septuplum.
 De auro similiter & argento. sexagesimus septimus continet psalmus: in quo scriptū est. Si dormieri-
 tis inter medios cleros pennæ colūbæ deargentatæ: & posteriora siue interiora dorsi eius. in uirore
 aut pallore auri. Oīs. n. gloria filiæ regis intrinsecus. qđ loquitur in cantico canticorū. Introduxit me
 rex in cubiculū suū. Qui inter duo dormierit & reuerit testamenta. statim assumit pennas colūbæ
 deargentatas: aurūq; in cordis thesauro fulgore radiabit. Ad hunc sensum reor & illa esse referenda
 qđ peccatoribus & qui merentur offensā dei calū æneū terra sit ferrea. & maxime terra ægypti. de q;
 educit dñs israhel quasi de fornace ferrea: In zacharia quoq; iniquitas sedet super talentū plūbi. Et in
 exodi cantico dī. Dimerfi sunt quasi plūbum in aqua uiolētissima. Graui. n. pondere p̄mebantur: &
 loq̄ poterant. quasi bonus graue grauata sunt sup me. Quō aut auri speciē adulterina æris similitu-
 do mentitur. sic argenti candorē stagnū simulat. Quod simplex & rusticus nō facile dinoscit. Et sæ-
 pe accidit. ut aurū & argentum heretica prauitate cōmixtum. igne spūs sancti & domini indicio se-
 paretur. & purum aurū remaneat & argentum. De quo propheta dicit. Dedi eis argentum & aurum
 ipsi aut fecerunt ex eis bahal. Cui simile est. Eduxi eos in argento & auro. & non erat in tribus eo-
 rum infirmus: Finisq; poenarum oīum sit nosse quod ipse sit dñs. Lapidē stagnē siue massā stagnē
 am. & in zacharia legimus. quæ quid significet suo loco interpretati sumus.
Et factū est verbum dñi ad me dicens. Fili hoīs dicei. Tu es terra immunda & non cōpluta
 in die furoris. Coniuratio prophetarū in medio eius. Sicut leo rugiens capiensq; predam aīas
 denouauerūt opes & preciū acceperūt. Aīduas eius multiplicauerūt in medio illius. sacerdotes
 eius contēpserunt legē meā & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctū & prophanū non habue-
 re distantia: & inter pollutū & mundū nō intellexerunt. & a sabbatis meis auerterūt oculos suos: &
 coignabar in medio eorū. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes predā: ad effun-
 dendū sanguinē & perdendas aīas: & vacare ad sectanda lucra. Prophete autē eius liniebāt eos
 absq; tēperamento. videntes vana & diuinantes eis mendatiū dicentes. Hec dicit dñs deus: cū
 dñs nō sit loquutus. Populū terre calūniabant calūnia & rapiebāt violenter: egenū & pauperē
 affligebāt: & aduenā opprimebant calūnia. absq; iudicio. Et quesui de eis virū qđ interponeret
 maceriā & staret oppositus cōtra me p̄ terra ne dissiparē eā: & non inueni. Et effudi super eos in

dignationē meā. in ignē ire mee consumpsi eos. Aīas eorū in caput eorū reddidi. ait dñs deus.
Poterat diligens auditor inq̄rere: q̄ eēt scoria q̄ argēti uiolauerit puritatē. & aere plūbo stagno ferroq̄ miscuerit. Qd̄ ibi igit̄ sub p̄sona urbis & fornacis exprēssū ē: & his sub sp̄e terrae q̄ non sit rigata nec pluuiā susceperit p̄dicatur. pluuias illas debem⁹ intelligere de q̄bus scriptū ē mādabo nubib⁹ ne pluant sup eā imbrē: quē expectam⁹ qñ datur nobis pluuiā tēporanea & serotina. de qua scriptū ē pluuiā uoluntariā segregabis de⁹ hereditati tuā. Dies at̄ furoris ē. quē sibi unusq̄sq̄ cōciliat multitudine peccatorū. Scire cupim⁹ q̄ sit urbis scoria: q̄ terrae durissimae & plenae uepriū sentiūq̄ squallor cōiuratio inq̄t p̄phetarū. siue iuxta. lxx. ducū in mediū ei⁹ habentiū similitudinē leonis. De quo scribit & petrus. Aduersarius nr̄ diabolus. q̄si leo rugiens circuit. Qui leo oēsq̄ eius socii non q̄runt corpa deuorare sed aīas. accipiuntq̄ mercedes: & pecunia cuncta diiudicant. Qd̄ in illo q̄dē tpe accidisse populo iudaeorū. nulli dubiū ē. Propter sacerdotes. n. & principes & p̄phetas adduxit dñs sup eos malū. Sed in nr̄a Hierusalē hoc saepe cōspicimus. q̄ iuxta. lxx. deuorant aīas in potētia: & praeciū accipiūt ut multas uiduas faciant q̄ sponsū dñm pdiderunt. Horū aut̄ p̄phetarū factio est & cōiuratio: ut inuicē sui fautores sint. & oīa turpis lucri gr̄a faciant. Sacerdotes q̄ p̄sules tēpli eē deberēt hñt distantiā: auertunt oculos a sabbatis. & dei requiē q̄ in noticia scripturarū est nō recogitant. nec dicūt cū p̄pheta. Reuela oculos meos. & cōsiderabo mirabilia de lege tua. Neq̄ illud apostoli. nos aut̄ oēs reuelata faciā gloriā dñi contēplamur. Inter tales p̄phetas & sacerdotes medius dñs inq̄nat: de quo scriptū ē: medius inter uos stat. quē uos ignoratis. Prophetarū igit̄ siue duces leonibus cōparantur. Principes aut̄ quos inferioris gradus hoīes intelligimus luporū imitantur rapinā. ut effundant sanguinē nō corporū sed aīarum: & auare sectātur lucra. nequaq̄ illo contenti. q̄ seruiunt altari uiuāt de altario: sed postq̄ ad mynisteriū dei acceperint diuicias cōgregant. Prophetarū quoq̄ illius q̄ uentura p̄nunciant liniebant eos absq̄ tēperamento. de q̄bus & supra dixim⁹ uaticinantiū p̄phetarū: q̄ absq̄ cōmixtione palearū linierunt parietē q̄ imbribus dissipatur. Istiusmodi uidēt uana. & nō tā p̄phetat quā diuināt mendatiū: dicētes terrae miserabili. hāc dicit dñs. dñs ista p̄mittit: cuz dñs non sit loquutus ad eos. Populus aut̄ terrae nequaq̄ dei sed terrenorū operū principū ac sacerdotū emulator existens. per calūniā & potētiā cuncta faciebat. nō diuites sed paupes opprimēs. De q̄bus scriptū est. Paup̄ aut̄ non sustinet cōminationē: & redēptio aīae uiri. p̄pria diuitia. Aduenam quoq̄: & peregrinū q̄ necdū ciuis ecclesiae fuerat effectus. sed tantū auditor: & hñs incicia fidei. opprimebant calūnia: ut postq̄ circuirent mare & aridā ut facerent unū p̄selitū: & facerent eū filiū gehennae. Inter tanta aut̄ uicia & scelegē multitudinē. q̄si de eis uir q̄ irā meā posset resistere: & instar moysi & Aaron & samuhelis igni meo & incēdio se opponeret: & nō potui repire. Vñ loquebar ad moysen. Dimitte me: & delebo populū istū. Et q̄a resistentē mihi retinentēq̄ me nō potui repperire p̄pterea nō tā sup eos effudi indignationē meā & consumpsi illos nō absq̄ mensura atq̄ iudicio. sed ut redderē uias eorū in capite illoꝝ: uel propria peccata q̄ fecerant auctoribus tribuēs. uel certe in capita populi ducis. principis. ac prophetarū. quorū nullus fuit q̄ irascenti dño auderet resistere. & quorū cā terra squalida atq̄ deserta imbrē dñi suscipere nō meruit.

¶ CAPI. XXIII.

Fact⁹ ē sermo dñi ad me dicēs. Fili hoīs. due mulieres filiae matris vni⁹ fuerūt. & fornicate sūt in egypto. in adolefcētia sua fornicate sunt. Ibi subacta sunt vbera earū. & fracte sunt mame pubertatis earū. (siue ut in. lxx. continet̄) ibi ceciderūt vbera earū: & ibi de uirginatae sunt. Noīa earū. Olla maior siue sensor: & ooliba foror ei⁹. Et habui eas siue facte sunt mihi. & peperunt filios & filias. Et noīa earū samaria olla. & hierusalē ooliba. Fornicata ē igit̄ olla sup me. & insanit siue abiit ad amatores suos in assyrios: q̄ appropinquabāt ei veftitos biacinctis principes & magistrat⁹. inuenes cupidinis siue electos: vniuersos eq̄tes ascēsores equorū: & dedit fornicatiōes suas sup eos electos filios assyriorū vniuersos & in oib⁹ insanit. In imundicijs siue adinūctionib⁹ eorū polluta ē. insup & fornicatiōes suas quas habuerat in egypto nō reliq̄t. Nā & illi dormierūt cū ea in adolefcētia ei⁹. & illi cōfregerunt vbera pubertatis ei⁹: siue ipsi denirginauerant eā. & effuderūt fornicationē suā sup eam. Propterea tradidi eam in manus amatoꝝ suorū in manus filioꝝ assyriorū super quorū insanit libidine. Ipsi discooperuerunt ignominia eius. Filios & filias illius tulerūt. & ipsam occiderūt gladio. Et facte sunt famose mulieres. siue facta est in sermone mulierum: & iudicia siue ultiones fecerunt in ea.

Duodecim tribus israhel q̄ fuerūt iunctae in egypto. postea eē diuisas in duas & decē tribus appellatasq̄ iudā & israhel. regū & paralipomenō scriptura testatur. Iudā regnauit de stirpe dauid robo am filius salomonis: in Hierusalē ubi erat tēplū & sacerdotes. & magna ps tribus leui. Decē aut̄ tribus in samaria hieroboā filius nabat. de tribu ephraim & ioseph. Quae samaria nunc appellatur olla. qd̄ in lingua nr̄a sonat tabernaculū. Hierusalē uero ooliba. hoc ē tabernaculū meū in ea. Siq̄dē & in decē tribus erat tabernaculū nō dei sed idolorū. Aureos. n. hieroboā ut populū auerteret a cultu dei. uirtulos collocarat in dan & bethel. Dicamus ergo de singulis. Duae istae mulieres samaria & hierusalē filiae fuerūt matris unius de israhel stirpe generatae: & fornicatae sunt in egypto: in adolefcētia sua. Neq̄. n. acceperunt legē eductae de egypto in mōte syna phibentē eos uenerari idola.

nili in

Super Ezechielem.

nisi in ægypto fuissent ægypti portenta uenerata. Pot aut mater ambag esse cethæa de qua supra legimus. pater uester amorreus: & mater uia cethæa. Sed & qñ dñ unusq; abhominaciones ægypti auferat ab oculis suis. hoc significat qd in ægypto israhel idolis seruerit. & ibi ceciderint siue fracta sint ubera uirginitatis ei. maiorq; samaria dñ & senior: uel pp multitudinē decē tribuū: uel qa post mortē moyſi de ephraim tribu Iesus fili⁹ nauæ populo pfuit. uñ & Hieroboā q scidit eas a domo David fuisse legimus. Et habuit eas deus: siue factæ sunt ei. qñ ingemuerunt ab opibus ægypti. luto prius & lateri seruietes. Quæ postea illi filios & filias uel in solitudine uel in repromissionis terra genuerunt. Primūq; fornicata ē oolla. i. samaria super deū qñ insaniuit in assyrios q uestiti erāt iacintinis: & nō quolibet de populo: sed duces & magistratus. nec ætate cōfectos: sed iuuenes oēs equites electos quoq; sequuta ē idola. & a qbus contra iussione dei postulauit auxiliū. Qui uenerūt & polluerunt eā. ut qcqd in adolescentia fecerat in ægypto: nō relinqret. Nā & ægypti concubuerant cū ea in adolescentia ei. quoq; simulacra uenerata ē: ibiq; deuirginata. & confracta sunt ubera illius. & tāta fuit fornicationis abundātia. ut nō fornicati cū ea sed fornicationē suā effudisse dicātur. Propterea tradita ē ipsis amatoribus suis. ful. & theglat salasar: & salmanasar: in quoq; insaniuit libidine. & ipsi discooperuerūt ignominia eius. quasi mulieris meretricis. Reuelatio aut urbis captiuitas est. q filios & filias eius duxere captiuas: & ipsā gladio trucidarunt. ita ut in oīum mulierū exemplū iugulata sit. & in malā partē cunctarū sermone celebretur. Qui iudicia & ultiones fecerūt in ea. ut nihil in illa salutis reliq̄rint: sed usq; hodie decē tribus captiuæ teneātur in mōtibus & iurbibus mœdore ad quas trāsatae sunt. Iuxta anagogen in Oseā ppheta qd significet ioseph ephraim samaria. Ezechiel: & israhel: & quō contrariæ sint domui David & Hierusalē q significat ecclesiā. plenius discerimus. De quibus & lxxvii. psalmus sonat. Filii ephraim intēdentes & mittentes arcū: conuersi sunt retrorsū in die belli. Et iter. Reppulit tabernaculū ioseph. & elegit tribū iuda. Elegit. n. deus domum confessionis ecclesiā. & repulit tabernaculū ioseph. qd interpretatur augmentū. Qui pratermissa lege dei aureos culturae suæ uitulos addiderūt. & appellatur oolla. i. tabernaculū non dei. sed erroris & demonū: & soror maior ac senior pp multitudinē & captiuitatē ab assyriis fornicata est cōtra deū. quia dereliquit fidei ueritatē: & insaniuit in hereticorū principes amatores suos. q uestiti erāt iacintinis: excelsa illi & cælestia pmittentes. & ascensores de qbus dictū est. Hii in curribus. & hii in equis: electos filios assyriorū. & duces ac magistratus q scientiam sibi & eloquentiā repromittunt. Hoc aut ppter ea fecit. qd easdē fornicationes quas habuerat in ægypto. i. ante q recederet & adhuc i sæculo uersabatur: et in heresi exercuit. & deuirginata est a uiris assyriis q in malicia perseverant. siue ultoribus. Aduersarius. n. nñ diabolus ipse ē inimicus & ultor. Illi confrēgerūt ubera samariæ. & uirginitatē eius quā habuerat in ecclesia pdiderunt. Propterea tradita est amatoribus suis iuxta apostolū q scribit. tradidi eos sathanæ ut discāt nō blasphemare. & tradidi eos in interitu carnis ut spūs saluus fiat. Illi discooperuerūt ignominia miseræ samariæ: & oēm illius oñderūt turpitudinē: filiosq; & filias q de illa generati sunt: sciētia pditos: & simplices atq; mptos duxere captiuos: & ipsam interfecerunt gladio spiritali. totiusq; mundi in malā partē sermone celebrantur: & sunt famosæ inter cuncta sæculi dogmata. aut in exemplū oīum foeminarū turpitudine illius ponitur.

¶ Quod cū uidisset soror eius ooliba: plusquā illa insaniuit libidine. & fornicationem suā super fornicationē sororis sue ad filios assyriorū prebuit: impudenter ducibus ac magistratibus ad se uenientibus indutis ueste uaria siue preciosa: equitibus qui vectebantur equis. & adolescentib⁹ forma cunctis egregia. & uidi qd polluta esset uia una ambag. Et auxit fornicationes suas. cūq; uidisset uiros depictos in pariete imagines chaldeorū expressas colorib⁹: & accinctos balteis renes. & tiaras tinctas in capitibus eorum forma ducum oīum siue tristiarū oīum. similitudines filiorū babylonis. terreq; chadeorū in qua orti sunt: & insaniuit super eos concupiscentia oculo rum suorū. & misit nuncios ad eos in chaldeā. Cumq; uenissent ad eā filij babylonis ad cubile amarū siue diuertentiū. polluerunt eā stupris suis. & polluta est in eis & saturata est: siue recessit anima eius ab illis. denudauitq; fornicationes suas. & discooperuit ignominiam suam. & recessit anima mea ab ea sicut recessit a sorore eius. Multiplicauit enim fornicationes suas recordans diertim adolescentie sue quibus fornicata est in terra ægypti. & insaniuit libidine super concubitu eorum quorū carnes sunt ut carnes asinorum. & sicut fluxus equorum fluxus eorum. & sicut uerenda equorum uerēda eorum. Et uisitasti scelus adolescentie tue. qñ subacta sunt in ægypto ubera tua: & confracte sunt mame pubertatis tue.

¶ Iuxta lram facilis interpretatio est. qd uidens ooliba. Hierusalē in qua erat dei tabernaculū plagas sororis nō ē exēplo cōmonita. ut retraheret ab errore pedē suū: sed auxit germanæ fornicationē. Illa. n. semel & foris idola fabricata ē in dan & bethelista aut crebro in excelsis & in tēplo dei adorauit statuā bahalis. & cū assyriis fornicata est. Idolū. n. bahal siue bel. & ut apertius dicā belis assyriorū religio est. cōsecrata a nino belis filio in honorē patris: & fornicationē suā assyriis pbuit impudētet ducibus & magistratibus q induti erant ueste uaria & multicoloria. eqtibus & adolescentibus forma cunctis egregia. ita ut ambarum sororum una fieret fornicatio. In eo autem auxit Hierusalem fornicationes suas quod uidens in parietibus imagines chaldeorum insaniuit libidine. & forma eorum

Liber septimus. c. lxxiii.

uestitūq; decocta misit ad eos nuncios auxilium postulans. Qui uenerunt. & polluerunt eam. Et quia uoluptas non est perpetua sed cito affert facietatem: polluta & saturata in eos. recessit ab eorum foedere: Vñ & ego cernens turpitudines & fornicationes omnibus publicatas recessi ab ea: ut quæ sororis scelera uicerat: pœnæ quoq; sororem; magnitudine superaret. Quæ tantæ procacitatis fuit. ut cunctos errores adolescentiæ suæ in grauiori iam ætate cōmitteret. & ægyptia uicia. in chaldæorum quoq; libidine sectaretur. Infaniuit enim quondā in concubitu ægyptiorum. quorū carnes sūt ad similitudinem asinorum. & tam largus seminum fluxus siue uerenda tam grandia. ut equorū superent deformitatem. Nec cessauit scelus adolescentiæ eius. immo reuersa est postq̃ facta est mihi ut & in heremo & in terra repromissionis suspiraret antiquam libidinē in qua deuirginata est: & fracta sunt ubera eius. & honor periit uirginalis. Porro scdm tropologiam difficilis intelligentia. quō ecclesia hereticā uincat libidinem. nisi forte possimus hoc dicere. quod seruus qui scit uoluntatē domini sui & non facit eaz. uapulabit multis. & quod heretici foris nefanda cōmittant: & extra arcam noe naufragio pereant. ecclesiastici autem si ueram fidem sequentes assyria atq; chaldæa imitentur uicia. & discolores sequantur imagines peccatorum: maioribus digni sint cruciatibus. An non mittimus nuncios ad chaldæos qui interpretantur quasi demones. quando pandimus eis atq; præbemus eis frangenda in pectore ubera. ubi mentis hospicium est. & saturati uoluptatibus ab aliis transimus ad alias. & non tam fornicationem quam meretricum numerum desideramus. & ad tantam uenimus rabiem: ut post multa tempora dominicæ seruitutis reuertamur ad ægyptum. & ea faciamus quæ in sæculo fecimus: antequam nomen fidei acciperemus.

Propterea ooliba. hec dicit dominus deus. Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos cōtra te de quibus faciata est anima tua. & congregabo eos aduersum te in circuitu. filios babilonis & vniuersos chaldeos nobiles tyrannosq; & principes. omnes filios assyriorū iuuenes forma egregia. duces & magistratus: vniuersos principes principum & nominatos ascensores equorum. & venient sup te instructi cū ru & rota multitudo populorū: lorica & clipeo & galea armabuntur contra te vndiq; . Et dabo eis iudicium & iudicabunt te iudicijs suis. & ponam zelum meum in te: quem exercent tecum in furore. Nasum tuum & aures tuas præcident.: & quæ manserint gladio concident. Ipsi filios tuos & filias tuas capient. & nouissimum tuum deuorabitur igni. & denudabunt te vestimentis tuis. & tollent vasa gloriæ tue: & requiescere facient scelus tuum de te: & fornicationem tuam de terra ægypti: nec leuabis oculos tuos ad eos & ægypti non recordaberis amplius.

LXX.

Propterea ooliba hec dicit dñs deus. Ecce ego suscitabo amatores tuos contra te a quibus recessit anima tua. & adducam eos aduersus te per circuitū filios babilonis. & omnes chaldeos facd. & sue. & cne. & omnes filios assyriorum cū eis iuuenes electos. duces & magistratus omnes tristatas & nominatos equitantes in equis. Cuncti venient super te ab aquilone currus & rote. cum multitudine populorum clipei & pelte: & mittent custodiam super te in circuitu. Et dabo ante faciem eorum iudicium. & iudicabunt te iudicijs suis. & dabo zelum meum in te: & facient tecum in ira furoris. Nasum tuum & aures tuas auferent: & reliquos tuos gladio decient. Ipsi filios tuos & filias tuas tollent: & residuos tuos deuorabit ignis: & denudabunt te vestimento tuo: & assument vasa gloriatiōis tue: & auertent impietates tuas a te: & fornicationes tuas de terra ægypti: & non eleuabis oculos tuos ad eos. & ægypti non recordaberis amplius.

Quia ægyptiarum carniū recordata es. & imitata turpitudinem gentis immundæ quæ oīum bestiarum simulacra ueneratur. propterea adducam contra te amatores tuos. quorū faciata cōplexu recessisti ab eorum foedere. ut quantus prius amor fuerat: in tanto odio uertereris. Filios inquam babilonis omnesq; chaldæos nobiles. tyrānos & principes pro quibus in hebraico habet facd. & suæ. & cux. quas multi gentes orientales intelligunt. cum huiuscemodi nomina nec in regum uolumine nec in paralipomenon. neq; in Hieremia quidem qui describunt captiuitatem Hierusalem: aut in aliquo libro scripturæ sanctæ inueniamus. septuaginta ipsa hebraica posuerunt nomina: cum symmachus quoq; & theodotio in eadem uerba consentiant. Omnes inquit assyrios equites & iuuenes forma egregia duces & magistratus: siue tristatas quos nos principes principum interpretati sumus. De quibus & in exodo legimus. electos ascensores tristatas. pro quibus latina simplicitas ternos stratores transtulit. Tristatæ autem nomen est apud hebreos secundi gradus post regiam dignitatem. De quibus scriptum est: uerumtamen ad tres primos non peruenit. Qui principes equitum peditumq; erant & tributorum. quos nos magistros utriusq; militiæ: & præfectos annonarii tituli nominamus. Omnes inquit in curribus & in equis. lorica armati. Galea & Clipeo obsederunt te per circuitum: & dabo eis iudicium. ut quos reliquæ ras & quorum irritum feceras pactum ab his iudicis: & iudicabunt te iudicijs suis quasi adulteram. Et ponam inquit zelum meum in te: quem exercebunt tecum in furore. zelus enim meus etiam inter hostes fidei non seruata. Nasum inquit tuum & aures tuas præcident. quasi adulteræ & depræhensæ in stupro: ut deformata placere desistas. Quomodo enim. in facie omnis pulchritudo hominis in narium decore cōsistit & in auribus: e quibus in foeminis uniones & margaritæ

Super Ezechielem.

garitæ dependentia dignitas regis & iudicum quæ in ore auribusq; signatur: eorum gladio præci-
detur. Ipsi filios tuos & filias tuas capient. Tuos inquit & tuas non meos & meas: quia de adulterio
nati sunt: & cætera uorabunt incendio. & denudabunt inquit te uestimentis tuis quibus te ornaue-
ram: & uasis gloriæ tuæ quæ tibi ad cærimonias tēpli aurea argenteaq; cōcesserā: de quibus scriptus
est: ego dedi eis aurū & argētū: & ipsi fecerunt ea baal. Hæc aut omnia faciā: ut perdita pulchritudi-
ne & uultu ueneficio deturpato: quiescat aliquādo scelus tuū & fornicatio quā didicisti & exercui-
sti in ægypto. ut postquā nasū auresq; pdideris: nequaquā audeas oculos tuos leuare ad chaldaeos:
& amatoribus pristinis ostendere scēditatem tuā: nec recorderis amplius ægyptiorū libidinis: quo-
rum magnitudine carniū delectabaris. Quæ uniuersa dicuntur sub translatione adulteræ: & pro-
pter adulterium deturpata: ut nequaquā ultra gloriatur in corde suo: sed erubescat in scēditate quā
magnitudine meruit uoluptatum. Quicquid de hierusalem tipice dicitur: & ad animā referri po-
test. quæ uirtutibus dei iuncta cōplexui: postea adulterauit in uitia & recessit ab eo: & patefactis uni-
uersis sceleribus eius denudata est atq; turpata & ostensa omnibus: ut a scelere suo aliquando desi-
stat: nec gloriatur in nominis dignitate: sed pro mala conscientia & recordatiōe ægypti oculos ul-
tra ad cælum non audeat tollere. Vnde & nasus ei p̄ciditur: & aures amputantur: quia odorem bo-
næ fragrantia uerterat in scētozem: & audierat iudicium sanguinis: quod non solū de odore & au-
ditu: sed de uisu quoq; intelligimus: quo quia male fuerant abusi samson & sedechias: priuātur. Sur-
dum quoq; deus & mutum facit: ne lingua eorum pertranseat usq; ad terram: & tactus omnis aufer-
tur in his qui uitam poenitus perdiderunt. Et hæc fient ut igni cuncta purgētur: & pereat ægypti for-
nicatio: nec ultra oculos suos ad mala possit attollere.

¶ Quia hec dicit dñs deus. Ecce ego tradā te in manus eorū quos odisti in manus de quib; sa-
ciata ē anima tua. & agent tecū in odio & tollēt omnes labores tuos. & dimittēt te nudā & ignomi-
nia plenā. Scelus tuū & fornicatiōes tue fecerunt hec tibi. quia fornicata es post gentes inter q̄s
polluta es in idolis earū. In uia sororis tue ābulasti. & dabo calices eius in manu tua. Hec dicit
dominus deus. Calicē sororis tue bibes profundū. & latū. Eris in derisū & in subsannatiōē que
est capacissima ebrietate & dolore repleberis. & calicē meroris & tristitiæ. calices sororis tue sama-
riæ. & bibes illum & potabis usq; ad feces. & fragmēta eius deuorabis. & uera tua lacerabis. (si-
ne ut septuaginta trāstulerunt.) festiuitates & neomenias eius auferam. quia ego locutus sum
ait dominus. Propterea hec dicit dominus deus. Quia oblita es mei & prolecasti post corpus
tuum. tu quoq; porta scelus tuum & fornicationes tuas.

¶ Prodest & hierusalem inimicitias habere contra assyrios atq; chaldaeos: & nequaquā ægypti re-
cordari: sed tradi eis in manus ad puniendum qui illam oderant: quibus ante non traditur nisi satia-
ta fuerit de eis anima eius: ut postquā poenituerit ueterum peccatorum tūc purgetur suppliciis: &
perdat omnes labores quos arte mœretricia conquisiuit: uideatq; nuditatem suam & ignominiam
& sciat qđ hæc uniuersa non ei dominus fecerit: sed fornicationes suæ quibus fornicata est post gē-
tes quas supra memorauit: ut earum coleret simulachra. In uis ait sororis tuæ samariæ ambulasti p̄-
pterea debes calicem illius bibere: cuius peccata sectata es. Calix autem quod saepe accipitur p̄ pœ-
nis atq; suppliciis: multa exempla sunt. E quibus illud est. Calix in manu domini uini meri plenus
mixto: & inclinauit ex hoc in hoc: uerū tamen sex eius non est exinanita: bibent omnes peccatores
terre. Et in esaiā calix ruinæ & poculum furoris dicitur. Et ad hieremiam loquitur deus. Accipe cali-
cem uini meri de manu mea: & potionabis omnes gentes ad quas ego mittam te. & bibent & uo-
ment & insanient. Sicut enim quædam dantur cathartica ut noxiū humor qui inest corporib; ege-
ratur: sic & dñs dat calicem tormentorum mœracissimum: ut quicquid fellis amaritudinis est aufer-
at a peccatorib;: & pristinae eos restituat sanitati. Et ipse calix erit profundus & lat⁹. Profundus pœ-
narum magnitudine. latus tempore captiuitatis. Quando autem ait inebriata fueris & dolore com-
præhensa & biberis calicem usq; ad feces: & in tantum auferis ut fragmenta quoq; ipsius calicis de-
uores: tūc thedebit te fornicatiōis pristinae: & lacerabis ubera quæ fracta fuerant in ægypto: & quæ
ab amatoribus tuis subacta atq; collisa sunt: siue omnes festiuitates & neomenias tuas auferas: ut p̄
solēnitatem atq; lætitiā æternū plāctū habeas & mœrorē. Quia igitur ista fecisti & oblita es mei & p̄-
iecasti me post corp⁹ tuū siue retrorsū p̄ corporis uitia: uel post gēitalia q̄b; turpitudinis scēditas idica-
tur: p̄pterea porta scel⁹ & impietate tuā: uidelicet supplicia q̄ p̄ impietate & scelera mœruisti. Pōt hoc
qđ dicitur & potabis usq; ad feces & fragmēta ei⁹ deuorabis: significāter itelligi sup hierusalē q̄ ca-
licē samariæ sororis suæ bibit nouissima: & quasi feces tormentorū ei⁹ usq; ad fundū potauit.

¶ Et ait domin⁹ ad me dicēs. Fili hoīs nūquid indicas oollaz & oolibam. & annuncias eis sce-
ra uel iniquitates earū: quia adultere sunt & sanguis in manibus earum. & cū idolis siue aduocā-
tionibus suis fornicatae sunt: insuper & filios suos quos genuerāt mihi abstulerūt eis ad deuorā-
dū: siue trāsduxerūt per ignē. Sed & hoc fecerūt mihi. polluerunt scēditiū meū in die illa: & sab-
bata mea prophanauerunt. Cūq; imolarent filios suos idolis & ingrederētur sāctuariū meum
in die illa ut polluerent illud. etiā hec fecerūt in medio domus mee. Miserūt ad uiros ueniē-
tes de lōge: ad quos nuntiū miserant. Itaq; ecce uenerūt q̄b; te lauisti: siue cū uenisset statim laba-

beris: & circūleuasti oculos tuos: & ornata es mūdo muliebri. Sedisti i lectulo pulchro: & mensa ornata est ante te. Thimiam meū & vnguentū & oleū posuisti super eā: & vox multitudinis exultātis erat i ea. siue & voce cōposita persultabat. Et in uiris quidez multitudines hoīz adducebātur & ueniebāt de deserto: siue ebrīi de deserto. Posuerūt armillas in manibus suis. & coronas speciosissimas in manibus suis. Et dixi ei que attrita ē i adulterio. Nūc fornicabit i fornicatōe sua ēt hec. Et ingressi sūt ad eā. Quasi ad mulierē meretricē sic igrediebāt ad oollā & oolī bā mulieres nepharias: siue ut facerēt iniquitatē. Viri ergo iusti sunt: hīi iudicabūt eas iudicio adulteraz & iudicio effūdētū sāguinē: qz adultere sūt: & sāguis i manib⁹ eaz. Hec. n. dicit dñs de⁹. Adhuc ad eas multitudinē: & trade eas i tumultū & i rapinā: & lapidēt lapidib⁹ pploz & confodiātur gladijs eoz. filios & filias eaz iterficiēt: & domos eaz igni succēdēt: & auferā scel⁹ siue i pietatē de terra: & discent oēs mulieres ne faciāt secūdū scelus vel impietate earū. Et dabūt scel⁹ siue impietatez uestrā super vos: & peccata idolorū uestroz portabitis: & scietis qz ego domin⁹.

¶ Ut saepe cōmonui: parua in quibus septuaginta additio discrepat ab hebraico ex latere copulaui: lectoris fastidio prouidens. Consequens autem erat: ut qui samariā & hierusalem adulteria separatim descriperat: pariter earum supplicia nunciaret. Omnia autē dicuntur quasi ad adulteras: & facta

breviter earum scelera proponuntur: ut recte iuxta legem in adulteras lapidatio populi consequatur. Quia igitur adulteræ sunt: iustam prome sententiam. Sunt enim mechatae i idolis: & sanguis in manibus earum: eorum uidelicet quos idolis immolauerunt: ut filios quos mihi genuerant demonibus consecrarent. Nec hoc fecerunt foris & in montibus ac lucis ut saepe facere consueuerant: sed ad extremum polluerunt templum meum: ut statuam baal in eo ponerent: & sabata mea prophanauerūt. ut nec loci nec tēporis custodiretur apud eas religio. Sed nec præsētibus tantum adulteriis contentæ erant. neq; sufficit eis quod filios meos postquā immolauerunt idolis suos fecere uel demonum: sed peregrinis quoq; uoluptatibus lasciuientes: assyriorū atq; chaldæorum simulachra ueneratae sunt. Qui cum uenissent ooliba hierusalem: omnem adulteræ habitum implesti super eis ut lauares corpus: oculos sibi linires: ut assumes cultum muliebrem. sederes i lectulo libidini præparato: epulas proponeres: quibus fractas ad libidinem uires reparares amatorum. Thimiam meum & unguentum qd mihi specialiter iusseram fieri: & exterminari animas illam de populo quæ in priuatos usus hoc facere uoluisset: tu offerres idolis: congregares frequentiam populorum: siue omni genere musicorum caneres: ut non solum uisus: sed & auditu & odoratu & cunctis sensibus placeres amatoribus tuis qui uenerunt ad te ebrīi: non urbana alicuius elegantiæ: sed de deserto ac solitudine rusticum ac latronum habitum præferentes: & in tantam exarsitis o sorores pessimæ insaniam uoluptatum: ut armillas uestras & discriminalia imponeretis manibus & capitibus amatorum uestrorum: siue uobis ipsis: ut planæ una stupraretur. Quāobrem dixi: uel hierusalem uel samariā: uel utrisq; sic attriuisit frontem: ut nequaquā secreto pollueretur: uel mariti uel hominum uideretur aspectum: sed instar meretricum publicæ prostituamini: qui ingressi sunt ad uos quasi ad meretrices certatim uos polluere cupientes. Tradam igitur uos ad puniendum: his quibus ultro tradita estis ad deturpandum. Iusti enim uiri sunt: in eo quod adulteram & parricidā me iubente discruciant. Hæc enim dicit dominus deus. Monitu uocis tuæ congrega ad eas o propheta multitudinem populorum. & primum diripiatur earum uniuersa substantia. deinde lapidentur & confodiantur gladiis. & filii earū & filia trucidentur & domus ardeant. Et hæc omnia fient ut auferatur de terra impietas. & discant omnes mulieres uniuersæq; provinciae procul posita pœnis earum similia deuitate: ut postquam receperitis quæ meremini: & portaueritis scelera idolorū uestrorum: tunc cognoscatis qd ego sim dominus. Hæc autē omnia tropologice & sub typo adulterarum dicta sunt contra samariam & hierusalem: quod assyriis tradita atq; chaldæis ducta sint i captiuitatem: urbes earum incendio concremarint. interfecti sint populi qui pro deo demonum simulachra uenerati sunt. Possunt hæc & post aduentum christi intelligi: qd uiri iusti de populis nationum: ipsi samaritas & iudæos comparatione sui iudicent. & tradant eos ad deuorandum: quib⁹ dominus dixerat: relinquetur uobis domus uestra deserta: & quando uideritis circūdari ab exercitu hierusalem: scitote quia appropinquat desolatio eius. Vsq; hodie enim adulteræ sunt: & toti⁹ orbis lapidibus opprimuntur. Quoniam miserunt nuncios ad eos qui erant procul: & dicere nō poterant: ego deus appropinquans & non deus de longe dicit dominus: & præparauerunt se amatoribus suis demonibus: & omnem cultum atq; ornatum quē a deo acceperant naturali bono uerterunt in cultum demonum: & opera sua decoremq; quem in armillis & diademate intelligimus adulteris amatoribus præbuerunt: quorum pœna timor est: imo his qui ex gentibus crediderūt ne similia patiantur: si ea fecerint quæ samaria & hierusalē. A quibus tūc auferētur impietates cū receperint scelera sua: & uelamen qd positum ē ante uultum moysi abstulerint ab oculis suis: ut cognoscāt qd ipse sit dominus Iesus christus: quem dei filium negauerunt.

¶ CAPITVLVM. XXIII.
Factū est uerbū domini ad me in anno nono. in mense decimo decima mēsis dñs. Fili hominis. scribe tibi nomē diei huius in qua cōfirmatus ē rex babilonis aduersus hierusalem

Super Ezechielem.

hierusalem hodie. & dices per proverbium ad domum irritatricem parabolam. & loqueris ad eos. **H**ec dicit dominus deus. Pone ollam. pone inquam & mitte in ea aquam. coagere frustra in eam omnem partem bonam. femur & armum. electa & ossibus plena. pinguisimum pecus assume. Compone quoque fornice ossium sub ea. Effertur coccio eius. & discocta sunt ossa illi in medio ei. Propterea hec dicit dominus deus. Ahe civitati sanguinum oolle. cur rubigo in ea est. & rubigo ei non exiit de ea. Per partes & per partes suas. eice eam. Non cecidit super eam fors. sanguis enim eius in medio eius est. super lipidissimam petram effudit illum. Non effudit illum super terram ut possit operiri pulvere. ut superducere indignationem meam. & vindicta vlciscerer. Bedi sanguinem eius super petram lipidissimam. ne operiret. Propterea hec dicit dominus deus. Ahe civitati sanguinum cum ego grande faciam piras. Cogere ossa que igni succedam. Consumere carnes. & coque vniuersam compositionem. & ossa tabescunt. Pone quoque eam super prunas vacuam. ut incalcescat & liquefiat es eius. & coctus in medio inquam eius & consumatur rubigo eius. Multo labore sudatum est. & non exiit de ea nimia rubigo eius. neque per ignem immundicia tua execrabilis. Quia emundare te volui & non es emundata sordibus tuis. sed nec mundaberis prius donec quiescere faciam indignationem meam in te ego dominus locutus sum. veni & faciam. non transibo nec parcam. nec placabor. Iuxta vias tuas & iuxta adinventiones tuas iudicavi te dicit dominus. LXX.

Et factus est sermo domini ad me in anno nono. in mense decimo. decima mensis dicens. fili hominis scribe tibi ab hac die que obfirmatus est rex babilonis super hierusalem ab hodierna die. & dic ad domum exasperatam parabolam. & dices ad eos. **H**ec dicit dominus deus. Pone lebetem & infunde super eum aquam. & mitte in eum divisiones. omnem incisuram bonam cruris & humeri carnibus separatis ab ossibus de electis pecoribus assumpta. & incide ossa sub eis. ferbuit. & sunt cocta ossa ei in medio illi. Propterea hec dicit adonai dominus. O civitas sanguinum lebes in quo est rubigo in eo. & rubigo non est egressa ex eo. per partes suas protulit. Non cecidit super eam fors. quia sanguis eius in medio illius est. Super lipidissimam petram posui illum. Non fudit illum super terram ut operiret terra. ut ascenderet furor in ultiones vindicte. Bedi sanguinem eius super lipidissimam petram. ut non operiret. Propterea hec dicit adonai dominus. Ahe civitas sanguinum. & ego magnificabo torres. & multiplicabo ligna & succendam ignem ut tabescant carnes & imminuat ius. & ossa concrementur. & stet super carbones suos. Incensa est ut exurat & frigat eam ei. & concremet in medio illius & deficiat rubigo ei. Humiliabit rubigo. & non exiet de ea multa rubigo ei. confundetur rubigo illi. Immundicia tua zemma pro eo quod contaminata es tu & non es emundata ab immundicia tua. Et quid erit si non fueris emundata ultra donec impleas furores meos in te? Ego dominus locutus sum & veniet. & faciam. non differam nec miserebor. nec deprecabilis ero. Secundum vias tuas & secundum adinventiones tuas iudicabo te. dicit adonai dominus.

Quorum plerumque de theodotione addita sunt: & verbum hebraicum zemma pro quo nos execrabilem immundiciam interpretati sumus. Illudque ab eis additum est quod in hebraico non habetur: & obello prenotandum est. Propterea ego iudico te iuxta sanguinem tuum: & iuxta cogitationes tuas. Iudicabo te immunda atque famosa: & nimia ad irritandum. Dicamus ergo de singulis. Non anno captivitatis regis ioachim: quinto enim exorsus est prophetare: & decimo mense eiusdem noni anni: decima die mensis decimi: factum est verbum domini ad ezechielem prophetam: in babilonis regione constitutum: & dixit ei. Fili hominis scribe tibi hanc eandem diem: & scito quod rex babilonis hodie in regione iudea obsidere coepit hierusalem: & vallare eam exercitu: & obsidio nem ipsam per parabolam describe atque proverbium. quae in presenti loco metaphoram translatio nemque significat. Pone inquit ollam aeneam: id est lebetem: & mitte in ea aquam: & pinguisimorum animantium omne corpus in frustra concide: tam femur quam crus & armum: carnesque diligenter ab ossibus separa: & carnibus missis in lebetem: ossa pone vel compone sub lebetem: & fac strues & cumulos ossium: ut effervescat non semel: sed frequenter coctio lebetis: & discoquantur carnes intrinsecus: & ossa subter inter incendio concrementur. Vis autem scire propheta quis sit iste lebes: vel quae carnes aut ossa? Loquere. Hec dicit dominus. Vha civitati sanguinum: id est hierusalem lebeti: cuius rubigo: id est malicia nimia est. & licet ignis suppositus sit: tamen rubigo eius non exiit de ea. Perseveraverunt. non est capti atque cruciati in pristino scelere. Per partes & singillatim consumite eam nemo remaneat in salutem: non cecidit super eam fors: ut alti piraret & alii servarentur. sed cunctis cunctis venit interitus. Sanguis enim eius id est homicidia & filiorum neces in medio illius sunt. Quem sanguinem effudit super lipidissimam petram ut pateret omnibus: nec terra operiretur aut pulvere: ne transiret videlicet indignatio mea: sed super apertissimum sanguinem ultio properaret. Naturae est enim ut si sanguis fundatur in terram cohibeat humus humorem sanguinis: vel paulatim terra operiatur & pulvere. Cum autem super lipidissimam petram & nullam habentem foveam sanguis fuerit effusus labitur: & latam obtinet sedem. Hoc autem iudicat quod non occulta sed publica fecerit homicidia: secundum illud quod dicitur ad cain: sanguis fratris tui clamat ad me. propterea dic civitati non unius sanguinis: sed sanguinum multorum. Ecce ego grandem in te pyram faciam: siue educam torrem quem vulgus titiorem vocat: & non solum carnes in te molles & teneras: sed durissima quoque ossa succendam: ut nihil in te remaneat quod non cremetur incendio. Cumque & carnes & ossa consumpta fuerint & cremata: ipsum lebetem vacuum pone super prunas: ut res quoque illius incalcescat & consumatur.

Liber septimus. c. xliii.

& ære consumpto rubigo quoque illius pereat: id est ciuitate incendio concremata: malicia cum urbe dispareat. Sed quid prodest fecisse quod iustum est? Ne per ignem quidem rubigo atque malicia lebetis & urbis potuit auferri: sed permanet in ea immundicia scelestæ & execrabilis. Hoc enim gemma significat. Et apostropham ad ipsum lebetem id est ad urbem facit. Mundare te uolui & non es mundata sordibus tuis: nec ultra poteris emundari: donec in te compleam indignationem meam. Ego dominus loquutus sum: & sententia mea non potest præterire. Venit iam urbis obsidio faciam quod minatus sum: nec transibo sicut sæpe feci scelera tua: & ultra non parcam nec placabor tibi etiam si multiplicaueris præces: sed uias tuas & adinventiones tuas reddam tibi: immo iudicabo te iuxta opera & cogitationes tuas: ut in hoc quoque ostendam clementiam meam istar mercedi qui putridis non parcat carnibus ut sana membra saluentur. Non parcat ut parcat: crudelis est ut misereatur: nec considerat patientis dolorem: sed uulneris sanitatem: iuxta illud euangelicum magis uolens unum perire membrum quam totum corpus interfici. Notandum quoque quomodo a principio prophetiæ usque ad præsentem diem quando obsidere cepit hierusalem: per ordinem captiuitas ueniat. Primum gladius prouocatur: dein duæ uiae ponuntur ammon & hierusalem: quarum ad dexteram partem fors cadit nabuchodonosor: conflatur in ciuitate æs: stagnum plumbum & ferrum: terra quoque non compluitur: sed sentibus occupatur: postea sub nomine duarum sororum oolla & ooliba: samaria & hierusalem peccata narrantur. quomodo illa sit capta: & ista capienda. Ad extremum nono anno decimo mense decima die mensis: in captiuitate posito: huic & his qui cum eo erant & tradiderant se cum rege iechonia: ostenditur qua die urbs ceperit obsideri: & similitudo lebetis ponitur: ut quomodo carnes & ossa congesta in lebetem incendio concremantur: sic cuncta ciuitas cum suis interitura sit ciuibus: & nullus remaneat eorum qui obsessi sunt: quin fame gladio pestilentia consumantur. & pars reliqua captiua ducatur in babylonem. Potest hæc eadem prophetia & ad tempus pertinere dominicæ passionis: propter quam exercitu circumdata est hierusalem & interfecti filii eius: & obsidente Tito filio uespasiani ad salutem nullus euasit: & plumbumque subuersum est: & post quinquaginta annos sub adriano ciuitas æterno igne consumpta est. Præsentem autem captiuitatem quando ezechiel in babylone ista cernebat: & hieremias in principio ponit uoluminis sui. Quid tu uides hieremia? Qui respondens ait. Ollam succensam: & faciem eius a facie aquilonis. Sunt qui iuxta tropologiam totum locum istum ad consumationem mundi transferant nonnumquam numerum qui in scripturis sanctis poenarum & dolorum est: & semper sequitur iustitiam. decimi mensis & diei decimæ clementia temperant. Idcirco enim adhibentur egrotantibus poenæ: ut dolorem sanitas consequatur. Mundus ergo qui in maligno positus est: die iudicii diuino igne succenditur: & ciuitas sanguinum ponitur super carbones ignis: ut impleatur illud quod scriptum est in esaia. Habes carbones ignis: sedebis super eos: hii erunt tibi in adiutorium. Illudque difficile: quomodo cum carbones & ossa consumantur: quibus pleni sunt etiam pharisei: qui similes sunt se pulchris dealbatis: quæ intus plena sunt spurcitia & ossibus mortuorum: nunc dicatur quod rubigo sordisque mundi consumptæ non sint: sed etiam post iudicii seueritatem malicia remaneat. Quod facile soluitur si intelligamus illud apostoli. Conclussit deus omnia sub peccato: ut omnibus miseretur. Vanitati enim creatura subiecta est. Et ponitur sanguis qui effusus est in propatulo creaturæ uniuersæ ut omnium scelera pateant. Petram autem limpidissimam possumus accipere & dominum saluatorem: quæ sequebatur in solitudine populum israhel. de qua scriptum est. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat christus: quod in illo reuelentur omnia: & impleatur quod scriptum est: nihil occultum quod non reueletur. Dicitque se dominus non misereri: nec mundi præterire peccata: neque parcere ipsiis nec placari: ut uia pereat impiorum: secundum illud quod in primi psalmi fine ponitur: & iter impiorum peribit.

Et factum est uerbum domini ad me dicens. Fili hominis. ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga. & non plagues neque plorabis. neque fluēt lachryme tue. Ingemisce tacens mortuorum luctum non facies. Corona tua circumligata sit tibi. & calciamenta tua erūt in pedibus tuis. nec amictu ora uelabis. nec cibos lugentium comedes. Locutus sum ergo ad populum mane. & mortua est uxor mea uespere. Fecique mane sicut præceperat mihi. & dixit ad me populus. Quare non indicas nobis quid ista significet que tu facis? Et dixi ad eos. Sermo domini factus est ad me dicens. Loquere domui israhel. Hec dicit dominus deus. Ecce ego polluam sanctuariū meum. superbiā imperij & desiderabile oculorum uestrorum. & super quo pauet anima uestra. & filij uiri & filie quas reliquistis gladio cadēt. & facietis sicut feci. Ora amictu non uelabitis. & cibos lugentium non comedetis. Coronas habebitis in capitibus uestris. & calciamenta in pedibus. Non plāgetis neque flebitis. sed tabescetis in iniquitatibus uestris. & unusquisque gemet ad fratrem suum. eritque ezechiel uobis in portentum. Iuxta omnia que fecit facietis. & scietis quia ego dominus deus. Et tu fili hominis. ecce in die quo tollam ab eis fortitudinem & gaudium dignitatis & desiderium oculorum eorum super quo requiescant anime eorum filios & filias eorum in die illa cum uenerit fugiens ad te ut annuntiet tibi in die inquam illa aperietur os tuum cum eo qui fugiet loqueris & non silebis ultra: erisque eis in portentum. & scietis quia ego dominus. LXX.

Et factus

Super Ezechielem.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. ecce ego auferam a te desiderabilia. oculo rui tuorum. In acie siue in preparatione non planges. neque flebis. nec veniet lachryme tibi. Gemitus sanguinis. renu luctus est. Erant crines tui colligati super te. et calciamenta tua in pedibus tuis. nec consolaberis in labiis eorum. et panem hominum non comedes. Loquitur sibi ad populum mane sicut preceperat mihi. et mortua est uxor mea uespere. Fecitque mane sicut preceptum est mihi. et dixit ad me populus. Non annuncias nobis quod sunt hec que tu facis? Et dixi ad eos. Sermo domini factus est ad me dicens. Dic ad domum israel. Hec dicit adonai dominus. Ecce ego coraminabo sancta mea. superbia fortitudinis vestre. desiderabile oculorum vestrorum. et quibus pascunt anime vestre. Filii vestri et filie vestre quos reliquistis in gladio cadent. et facietis sicut feci. Ora eorum non consolabimini. et panem virorum non comedetis. et come vestre super capita vestra. et calciamenta vestra in pedibus vestris. Non complagetis nec flebitis. et consumemini in iniquitatibus vestris. et consolabitur unusquisque fratrem suum. et erit ezechiel vobis in portentum. Secundum omnia que fecit facietis. Cumque venerint hec cognoscetis quoniam ego adonai dominus. Et tu fili hominis. nonne in die quando abstulero fortitudinem ab eis leuationem glorificationis eorum desiderabilia oculorum eorum et eleuationem anime eorum filios et filias eorum in die illa veniet qui saluus factus fuerit ad te. ut annunciet in auribus tuis. In die illa aperietur os tuum ad eum qui fugerit et loqueris et nequaquam ultra reticebis. et eris eis in portentum. et cognoscent quoniam ego sum dominus.

Supra ollae leberisq; succensio: obsidionem urbis ostendit: nunc captam eam atq; deletam: & omnem populum uel interfectum gladio: uel ductum in captiuitatem: prophetalis sermo testatur. Et primum iuxta consuetudinem nostram historie fundamenta iacimus. Fili inquit hominis: ecce auferam de conspectu oculorum tuorum quicquid tibi desiderabile est: & auferam in plaga: siue ut. lxx. uerterunt in preparatione: ut uidelicet prepares te ad ea non facienda quae solent in luctu fieri. Non planges neque plorabis: nec fluentes lachrymae dolorem cordis ostendent: sed si forte nimio fueris moerore superatus tacitum habeto gemitum: ne qui prorumpat in uerba. Mortuorum luctum non facies: uel ut uertere. lxx. gemitus sanguinis renum luctus est. Per quod ostendit uxorem eius esse morituram. Statim enim sequitur: & mortua est uxor mea uespere: quod proprie ad coniunctionem renum pertinet. Nihil enim uiro uxore bona amabilius: quae a deo homini prouidetur: & cui domini lege coniungitur. & unum cum ea corpus efficitur. Quodque sequitur corona tua circumligata sit tibi: & calciamenta tua erunt in pedibus tuis: hoc significat. Habebis comam quae tondetur in luctum: & calciamenta in pedibus: quae luges solent abicere. Vnde & dauid abessalon filium fugiens: & poenitens supernae curiae. nudis pedibus incedit. Aiunt hebrei hucusque babylonios magistros legis praecepta seruantes: decalogum scriptum in membranis circumdari capiti suo. & haec esse quae iubetur ante oculos & in fronte perdere. ut semper uideant quae praecepta sunt. Et quia ezechiel sacerdos erat. nequaquam debere deponi coronam glorificationis. sed ligatam habere in capite. Hoc illi dixerit. Nos autem iuxta septuaginta coronam capillorum intelligamus caesariem. licet & ipso: interpretatio nequaquam uel hebraici sermonis expresserit. Nec amictu inquit ora uelabis ne cibos lugentium capies. quae solent in luctu fieri ut operiant uultum. & quae graeci perilinna uocant a consolatoribus accipiant. Loquitur sibi inquit ad populum mane quae mihi dominus imperarat. & uespere mortua est uxor mea oculorum desiderabile lumborumque & sanguinis luctus. Statimque die altera mane feci omnia quae mihi fuerant imperata. Interrogauitque me populus cur contra more omnium fecerim. Causasque querentibus tantae patientiae. respondi. Sermo domini qui ad me factus est ut ad populum israel loquerer ista. praecepit. Ecce ego id est iam nunc polluo sanctuarium meum ut incendatur templum & cuncta alienigenis pateant ac prophanis & in quo habebatis superbiam id est confidentiam & spem ac desiderium salutis uestrae. & ad cuius obsidionem uestrae animae formidabant filios quoque & filias quos uobis fames ac pestilentia reliquos fecerant. consumam gladio. Quicquid ego feci & uos facietis. Quando consuetudo seruatur in luctu medius dolor est. quando autem tanta malorum incumbit necessitas ut omni ploratu maior sit unusquisque de sua nece sollicitus. ad aliorum quamuis sint proximi miseras non ingemiscit. Nihil inquit facietis quod solet in luctu fieri. sed urbe temploque succensis stupebitis ad malorum magnitudinem. Non attondebitis nec nudis incedetis plantis. Non plangetis nec amictu ora uelabitis. nec cibos accipietis a consolantibus sed tabescetis & consumemini in iniquitatibus uestris. & uix liberum habebitis gemitum. ne offendatis uictorum superbiam si publice flere uideamini ita ut Ezechiel propheta sit uobis in portentum. & omnia quae ille non fecit in morte uxoris suae. in euerfione urbis & templi non facietis. Et adhuc apertius. O inquit fili hominis. in tempore quando abstulero ab eis fortitudinem eorum. templi ut diximus confidentiam. & gaudium dignitatis. & in quo spem solam habebat ac desiderium in quo quiescebant animae eorum insuper filios eorum & filias subauditur ex superioribus abstulero eo inquit tempore cum uenerit ad te de hierusalem fugiens uel qui euaserit dicens urbem esse subuersam. tunc quod prius tacueras & gemitum liberum non habebas. & tanta eras penitentia ut in uxoris nece & liberos dolore lacrimam non emitteres. aperies os tuum & loqueris non ad eum qui uenerit sed cum eo: Atque quicumque tu uentura praedixeras ille nunciet iam perfecta. & ultra non tacebis sed argues eos & dices cuncta illis merito prouenisse. ita ut sis illis in portentum iuxta illud quod in zacharia scriptum est

pphetas uiros esse portēdētes. Et dñs alibi loquitur. In manib⁹ pphetarū assimilat⁹ sū. Hæc iuxta histo-
riā dicta sūt. Veniamus ad anagogen: si tamē uiolēta nō fuerit uisa cauti lectoris pudentiæ. Filium
hominis dici dominū saluatore: nulli dubiū quin extrema hora hoc est ad uesperam mundi huius
uxorē pristinā pdidit nec fleuit eam nec amicu ora uelauit. nec recepit illā hominū consolationē
& hec uentura pdixit matre quæ cōpleta sunt uesperī. & rursum mane in secūdo aduentu facta pba-
bit que uentura pdixerat. sanctuariū iudæorū & quod desiderabile habuerant in oculis. & sup quo
tremebant animæ eorū eē polluta. filios quoq; eorū & filias romano gladio concidisse: Quod autē
dicitur coronā habebitis in capitibus uestris. & calciamēta erunt in pedib⁹. ad illā partē referamus
quod nequaq; lugere debeant nec signa luctus assumere postq̄ pro umbra receperint ueritatē. & na-
zarei qdā facti fuerint. & unusquisq; sup fratre suo consolabitur. ita ut ezechiel quē confortauit de⁹
pater sit eis in portentiū uentura pñuncians. Et postq̄ subuersa fuerit hierusalē tēplūq; succensum. &
hoc totus mundus audierit. & dispersio israel que orbis terminos colit. tunc uerba domini opere cō-
pleta. uel destructa secundum occidentem litteram. aperta sit euāgelii gloria. & cognoscat israel qd
ipse sit dominus & deus qui hec mane uentura predixerit. & uesperī atq; in consumationem mun-
di esse completa suo probatit aduentu.

EXPLICIT LIBER SEPTIMVS.

INCIPIT LIBER OCTAVVS IN EZ ECHIEL PROPHETA.

VID aliis profer in prophetas nostra dictatio dei iudicii est eorūq; con-
scientiæ. qui omisiss declamationibus ac plausu & compositione uerbo-
rum cupiunt scire quid eorum sermo uel narret & preteritum uel præ-
sens arguat uel prædicat esse uenturum: nobis interim primum prode-
re. Dum enim hoc facimus & nihil aliud cogitamus: immo dum furta ex-
planationis aggredimur. & dierum miseras noctium studio compen-
samus: pascitur animus & obliuiscitur seculi calamitatum: quod in extre-
mo sine iam positum congemiscit & parturit donec qui tenet de medio
fiat. & pedes statuae quondam ferrei fragilitate digitorum fictilium con-
terantur. Cadit mundus. & ceruix erecta nō flectitur. Pereunt diuitiæ &
nequaq; cessat auaritia. Congregare festinant que rursum ab aliis occu-
pentur: Aruerunt lachrymæ pietas omnis ablata est. Multi qui petāt pau-
ci qui tribuant. Nec erubescimus paupertatem uili palliolo præferētes cæci opibus incubare: fa-
mēq; & interitū plurimorū nostris custodire thesauris. secūdū illū diuitem purpurarū. ut q̄ aliud ni-
hil fecerit. neq; enī rapinas eius & iniquitates scriptura testatur. crudelitas eius atq; supbia non habeat
modum. lazaro ante fores iacenti atq; semineci. ne ea quidem iussit dari que canibus proiciuntur.
Quanti nunc lazari iacent. & quantorum purpuræ diuersis uestium coloribus ptegentur. ne in us⁹
quidē pprios uertentes que peritura conseruant. Hæc uirgo xpi eustochiū ex cordis habūdantia os
locutū sit. & paulo liberius quā humilitati nostræ conuenit dixerimus. cæterū octauus in ezechielē
liber q̄ filiorū ammon & gētiū cæterarū increpationē cōtinet & uaticiniū futurorū. hoc hēbit exordiū.

CAPITVLVM. XXV.

Q factus ē sermo dñi ad me dicens. Fili hominis pone siue obfirma faciē tuā contra
filios ammon & prophetabis de eis. & dices filiis ammon. Audite uerbu dñi dei. Hec
dicit dñs deus. Pro eo qd dixistis euge euge super sanctuariū meū. siue quia gauisi
estis super sanctuariū meū q̄ pollutū. & super terrā israhel quia desolata ē. & super do-
mū iuda quia ducti sūt in captiuitatē. idcirco ego tradā te filiis oriētalibus siue cedē in heredita-
tē. & collocabūt caulas suas in te. & ponēt i te tētoria sua. Ipsi comedēt fruges tuas. & ipsi bibēt lac
siue vbertatez tuā. daboq; rabbath in habitaculū camelorū siue ciuitatē ammon in pascua ca-
melorū. & filios ammon in cubile peccorū. & scietis q̄a ego dñs: Quia hec dicit dñs de⁹. Pro eo
qd plaussisti manu & percussisti siue isonuisti pede. & gauisa es ex toto affectu siue insultasti ex ani-
mo tuo super terrā israhel idcirco ego extendā manum meam super te & tradam te in direptio-
nem gentium. & interficiam te de populis. & perdam de terris & conteram & scies quia ego dñs.
Capra uel obsessa hierusalem. postquam uenit in babylonem qui potuerat euadere: & nunciauit
urbem iam iamq; capiendam: uel cum templo esse subuersam: iuxta consuetudinem omnium pro-
phetarum aduersum cæteras in circuitu nationes quæ insultauerunt ruina hierusalem: templiq; in
cendio sermo conuertitur prophetalis: primumq; contra filios ammon qui habebant metropolim
nomine rabbath: quæ hodie a rege ægypti ptolomeo cognomento philadelpho: qui arabiam te-
nuit cū iudæa philadelphia nominatur: nuncupata est. Fili inquit hominis: pone siue obfirma faciē
tuam contra filios ammon qui de loth stirpe generati sunt. & dices ad eos. Hæc dicit dominus de⁹.
Non sunt enim prophetæ uerba sed domini. De offirmatione uultus: in hoc eodem propheta ple-
nius disputauimus. Pro eo qd dixistis euge euge siue insultastis & gauisi estis quia templum & san-
ctuariū meum hostium ingressione pollutū ē: & super terram israhel qm̄ desolata: & specialiter
super domum iuda. idest duarum tribunz q̄ nūc ductæ sunt in captiuitatē: propterea & ego tradā te
i filiis

Super Ezechielem.

in filiis cedem: quos orientales interpretati sumus: Nulli quod dubium est madianitas & tota heremi uastitate adiacere terrae arabiae quae habent camelorum greges: ouiumque & caprarum multitudines: & his opibus uictitatur. Quod & terrae israhel in iudicum libro accidisse narrat historia: quando uenerunt madianei & de pastis sunt usque gazam omnes regiones eorum. Methaphoricos ergo per madianeos ismahelitas & aggarenos quae nunc sarraceni appellantur: assumptis sibi falso nomen sarax. quod scilicet de ingenua & domina uideantur esse generati scriptura significat. Diciturque de rege nabuchodonosor & omni eius exercitu: quod ueniat & capiat urbem rabbath: quae uel propriae hoc appellatur nomine: uel ob magnitudinem. Rabbath enim maxima dicitur. Et ne dubitemus nabuchodonosor subuertisse arabiam postquam capta est hierusalem: supra scriptura testatur. Et tu fili hominis: pone tibi duas uias ammon & hierusalem: & ueniat gladius regis babylonis. Et iterum. In capitae uiae ciuitatis coniciet uiam ponere: ut ueniat gladius ad rabbath filiorum ammon. & ad iudam in hierusalem munitissimam. Et rursum. Haec dicit dominus deus ad filios ammon: & ad opprobrium eorum. Veniet ergo filii cedem: & collocabunt caulas suas quasi pastores figentque tentoria. Ipsi uastabunt fruges tuas: & bibent lac & ubertatem terrae immixtis gregibus camelorum & omnium populorum: ita ut sint filii ammon in cubile pecorum: & malorum necessitate intelligant quod ipse sit dominus quae futura praedixit: & ut fieret imperauit. Nec hoc suffecit filiis ammon ut insultarent & dicerent: euge euge super templo & sanctuario domini quod pollutum erat diuersarum introitu nationum: sed tanta fuit insultandi lasciuia: ut cunctus simul populus manibus & pedibus concreparet: & ex toto cordis clamaret affectu: eo quod terra israhel esset desolata. Propterea non per angelos neque per alia ministeria: sed ipse dominus extendens manum suam ad percutiendum: tradet eam in direptionem: nequaquam camelis & ouium gregibus: sed manifestius gentibus: ut de populorum numero poenitus eradicetur & pereat: & redigatur ad nihilum. Et postquam contrita fuerit: tunc intelligat quod ipse sit dominus quae cuncta diiudicet: & in omnes terras habeat potestatem. Possumus iuxta tropologiam filios ammon intelligere qui de loth in spelunca generati sunt semine: & generati in ebrietate & incestu: omnes hereticos. De quibus dicit & apostolus iohannes. Ex nobis exierunt: sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis permansissent utique nobiscum. Isti de inclinatione orti sunt. Hoc enim loth in lingua nostram uertitur. Quia omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt: non est quae faciat bonum non est usque ad unum. Aduersum hos ponitur siue offirmatur facies prophetalis: ut eos sua austeritate conterat: & dicat eis. Quid insultatis ecclesiae meae tempore persecutionis: eo quod diuersorum uitiorum pollutum est sanctuarium meum: siue eorum uitio qui mihi seruiebant: siue hostium crudelitate qui in eos persequerentur terram israhel? Et est sensus. Videntes domum domini esse desolatam uirtutum choro: & quoniam filii domus iuda. id est domus deum confitentis in qua est uera fides & recta confessio ducti sunt in captiuitatem: & seruire domino deserunt: idcirco o omnis insultans: traderis filiis orientalibus quae de uero lumine sunt profecti: & traderis in hereditatem: ut tu quoque discas dominum confiteri. Et per translationem dicitur: quod filii orientis ponant super eos caulas suas & figant tentoria: & bibant lac & comedant fruges: & ciuitas quondam superbiae fiat inhabitaculum camelorum: qui possint deposito onere peccatorum intrare per foramen acus: & in cubile pecorum quae reguntur a pastore bono: ut cum hoc fecerint mixti & traditi orientis pastoribus: intelligant quod ipse sit dominus. Rursumque exprobrat eis. Quare insultauerint nimio cordis affectu ruinis populi dei: & terram israhel putauerint omnino desertam: pro quo moereantur manum ulciscens dei: ut qui excefferat modum exultationis & gaudii super ruinam domus iuda: nequaquam tradatur filiis orientis: sed sint in direptionem cunctarum gentium. & interficiantur de populis & pereant & conterantur: & nequaquam de stirpe abraham: sed de cunctis nationibus esse credendi sint & tunc malorum cognoscant magnitudine & contritione sua & interfectione populi. quod ipse sit dominus. Quod generaliter de ecclesia intelligimus. Super unum quemque sanctorum intelligi potest. ad quorum ruinam gaudet saeculi homines: & aduersariae potestates si multi temporis perdiderunt pudicitiam. dum mali consolatione suorum scelerum putant si plures habeant consortes criminum atque supplicii & hoc nemo faciat nisi fuerit filius ammon: hoc est filius populi qui in declinatione generatus est.

Hec dicit dominus deus. Pro eo quod dixerunt moab & seir ecce sicut omnes gentes domus iuda. idcirco ecce ego aperiam humerum moab. De ciuitatibus inquam eius & de finibus eius indita terre besimoth & beelmeon. & carithai filijs orientis cum filiis ammon. & dabo eam in hereditatem ut non sit ultra memoria filiorum ammon in gentibus. & in moab faciam iudicia. & sciet quia ego dominus. LXX.

Hec dicit adonai dominus. Pro eo quod dixit moab & seir ecce sicut omnes gentes domus iuda: idcirco ecce ego dissoluam humerum moab. de ciuitatibus promixtorum eius. electam terram domum bethiesimur super fontem urbium maritimae. Filios orientis super filios ammon dedi in hereditatem. ut non sit memoria filiorum ammon in gentibus. & in moab faciam ultiones. & cognoscet quoniam ego dominus.

Hoc quod nos interpretati sumus: & seir in septuaginta non habetur: sed de theodotionis editione additum est. Ridicula uero in hoc loco hebrei narrat fabulam. Postquam urbs apta templumque referatum est filiique ammon & moab & seir ingressi sunt templum: uideruntque cherubin protegentia propitiatorum dixerunt. Sicut cunctae gentes colunt simulachra: ita & iudas habet suae religionis idola. Et idcirco inquit iratus est dominus: & tradidit eos captiuitati. Nos autem hoc dicimus quod & isti insultauerunt domui iuda: quando a chaldaeis capta est: putantes sicut in ceteris gentibus non ibi esse

auxiliū dei: & ideo regnum iudæ & hierusalē dei præsidio destitutū: patuisse babylonie potestati. Idcirco nō multo post tēpore: sed ī præsentiarum dñs cōminatur se humerū robur uidelicet & fortitudinē moab de ciuitatib⁹ eius dissoluturū: siue aperturū: ut ad ipsos quoq; babylonius uictor introeat: & ciuitates in moab eē desistant: & in sinibus eius ac terminis urbes inclytæ destruantur: quarum ponit nomina. Beethsimot & beelmeon & cariathaim: pro quib⁹ nescio qd uolētes septuaginta interpretati sunt domū bethiesimon: cum hoc uocabulum uillam desertam significet beelmeon quoq; usq; hodie in moab uic⁹ sit maximus: quē illi uerterūt sup fontē: & cariathaim ciuitatē maritimā traditurq; & ipsa cum filiis āmon filiis orientis: babylonis uidelicet: iuxta illum sensum quē contra filios āmon interpretati sumus. Et dabo inquit moab in hereditatem: ut quomodo filiorū āmon nō est memoria ultra in gentibus: sic & in moab ultiones faciam atq; iuditia: ut cognoscant qd ego sim dñs. Qui iudā tradidi pro peccato: & in filios āmon & in moab ultor existam. Usq; hodie aut moab qui interpretatur ex parte: & seir qui in pilosum uertitur & irsutum: despicit & cōtemnit domum iudæ in qua uera confessio est: & putat tam facile eam posse subuertere: quā ceterarū subuertitur urbiū munimenta. Vñ dominus cōminatur aperturum se siue dissoluturum omnem fortitudinem moabitarum: ut ciuitates habere desistant: & nequaquā in dialectica arte confidere: s; cuncti illius termini quos pro illusione fluctuū uocant promuntoria destruantur: & inclytæ atq; electæ terræ besimot: quæ interpretatur domus solitudinis atq; desertæ: & beelmeon quæ & ipsa uertitur habens fontem: siue per fontem & cariathaim quā septuaginta ciuitatē maritimā transtulerūt pereāt. Quāuis enim habeant robora pugnatorum: & inclyta p̄gant ad præliū arte pugnandi: & ex omni parte circūsepti munitiq; gradiātur. tamē inclyta eorum terra non est domus habitationis: sed domus solitudinis. Qdq; se putāt habere fontem sciētiæ & urbem maritimam quæ cunctas sustinere possit sæculi tēpestates patientiā sibi & fortitudinem promittentes. tamē illuc cōuertentur ut & ipi tradātur filiis orientis ueri in christo luminis. sicut traditi sūt filii ammon qui sibi in heretica multitudine cōsistebant. Et consideremus p̄fectum: atq; in ipsa cōminatione clementiam dei. ut tradantur cum filiis ammon filiis orientis in hæreditatē. & nequaquam hæresis ulla nominetur ī gētib⁹ sed factis in moab iuditiis suis & ultionibus p̄ arrogantia rerū sine cognoscant dominum esse qui cuncta dispensat. Ad approbandū aut qd moab in præsentī loco super philosophorum intelligatur superbia de quibus dicitur. perdā sapientiā sapientium. & intelligentiā intelligentium reprobabo pauca de prophetis exēpla replicāda sunt. Amos loquitur. Hæc dicit dominus. Super tribus impietatibus moab & sup quattuor non auersabor eū. pro eo qd combussit ossa regis idumæ in cineres. Vere enī quicquid in sæculo dogmatū peruersorum est quicquid ad terrenā pertinet & putatur esse robustū. hoc dialectica arte subuertitur. & instar incendii in cinerē fauillasq; dissoluitur. ut probetur nihili qd putabatur esse fortissimū. Sed & isaïas superbiā arguit moab dicēs. Audiuius contumeliā moab. cōtumeliosus est nimis. Superbiā eius abstuli. Hieremias quoq; cōtra omnes uaticinans nationes. proprie loquitur ad moab. Quoniā confidebas in munitionibus tuis. Et post paululū. Habebas fiduciam in gloria tua. Et iterum. Quomodo dicitis fortes sumus? Ac deinde. Iuxta est dies moab ut ueniat. & malitia eius uelox nimis. Et manifestius. Dicite quomodo contritus est baculus gloriosus. uirga magnificentiæ? Et iterum. Contritum est cornu moab. Hæc autē dicuntur. ut sub nomine moab stulta sæculi in cælum se efferens superbia. conteratur.

Hec dicit dñs deus. Pro eo quod fecit idumæa ultionē. ut se vindicaret de filiis iudæ. peccauitq; delinquens & vindictā expetit de eis. idcirco hec dicit dñs deus. Extendam manum meam super idumeos. & auferā de ea hominē & iumentū. & faciam eam desertam ab austro. & qui sūt in dedan gladio cadent. Et dabo ultionē meam super idumeam per manum populi mei israhel & faciam in edom iuxta irā meam & furorem meum & scient indignationem meam dicit dominus deus. LXX.

Hec dicit adonai dñs. Pro eo quod fecit idumæa ut uiscerētur ultionem de domo iudæ. & memoriā retinuerunt malī. & vlti sunt ultione propterea hec dicit adonai dñs. Extendam manum meā super idumeam. & interficiam de ea hominē & pecus. & ponā eam desertam. & de theman fugiētes gladio cadēt. Et dabo ultionem meam super idumeā in manu populi mei israhel. & facient in idumæa iuxta iram meā & furorem meum. & cognoscent ultionem meam. dicit adonai dominus.

Supra duo p̄posuerat p̄ eo qd dixerūt moab & seir & postea de seir tacēs. cōtra moab tantū loquutus ē: nunc reddit cōceptū problema quid seir hoc est idumæa fecerit. Qd autē esau & seir. & edom & idumæa & duma una gēs appellētur n̄ ambiget qui scientiā habuerit scripturarū. Et ut de ceteris prophetis taceā. isaïa. hieremia. amos. qui contra idumeā & edō uaticinati sūt. Abdias propheta totā prophetiā contra hanc dirigit nationē. quē ut potuimus oliz differuimus. Arguitur igitur seir qui quia ispidus erat pilosi nomē accepit. & edom sāguinarius qui ob lenticulæ ruffæ coctionē p̄ri mogenita perdidit & ab edulio sortitus uocabulū est. Esau quoq; facta interpretatur. Et hoc sciendū qd in hebreo nūquā scribatur idumæa sed semp edō quem idumæā expræssit græca translatio. Nequaquā ergo idumæa ut moab loquit⁹ ē sed fecit ultionē de filiis iudæ peccauitq; siue memoriā p̄ri finis doloris tenuit ut ultionē de eis caperet. a quibus in utero supplātat⁹ est. Idcirco nō per angelos neq; per

Super Ezechielem.

neq; per aliū quēlibet: sed ipse dñs manū extendens super idumeā abstulit de ea hominē & iumentū & ciuitates illius redegit in desertū. idest themā. quam nos in austrū uertimus: De qua & de alia urbe dedan: interfecti gladio cadent. Cūq; illi se de iuda ulti fuerint: ego dabo ultionem super idumeos per manum siue in manu populi mei israhel: ut ab his opprimantur in quos exercuerunt uindictam. Qui faciēt in edon siue idumeā iuxta irā & furorē meū: ut meā expleāt indignationē: & per manus populi mei israhel in inimicā gentem mea ira defueiat: & itelligāt cōtra iniquā ultionē idumeā: meam iustam fuisse uindictā: dicit adonai dñs. Secundū tropologiam: hic mihi sensus uidetur. Idumea terrena appellatur & carne: quæ cōsurgit contra spūm: ut nō faciamus ea quæ spūs sūt: & animā in meditullio positā ad se trahere festinat: uultq; ultiones reddere quibus prius subdita fuerat filiis iudā: & recordatur doloris antiqui qđ non ppriæ fuerit potestatis: & ideo uindictā expetiuit de eis: qui recedētes carne spūm sequebantur. Propterea ipse dñs filiorū iudā ultor existens extēdit manū super idumeam: & aufert de ea hominē & iumentū: quicquid uel ratōis uidetur habere uel simplices fidei: ut eam redigat in solitudinē. Et de theman quæ interpretatur deficiens: & dedan q̄ & ipsa cognationē sonat. omnes gladio interficit. quē posuit in manu populi sui israhel ut uertatur edom & irā dñi sētiat ac furorē. & itelligat uindictā eius ad hoc profecisse ut seruiat domui iudā. Hoc ē illud de quo & apostolus disputat scribēs. Iacob dilexi. esau autē odio habui. Diligit autem iacob quia carneū atq; terrenū supplantat & superat. & benedictiōes illius meretur accipere. Primū enī iuxta carnem. & postea secundū spiritū uiuimus. Ante uitiā deīde uirtutes qbus uitiā subruuntur: quia appositum cor hominis ad maliciā a pueritia: errorēq; adolescentiā: ætas matura cōdemnat. Vnde & dauid. Delicta inquit iuuetutis meæ: & ignorātiās meas ne memineris. Et tñ sciēdum qđ iacob primam accipit benedictionem esau secundam. Et quod ad extremū dicitur de eo seruus eris fratris tui: hoc significat quod postquā caro spiritui subiecta fuerit: illiq; coniuncta caro esse desistat: & idumea transeat in iudæam.

Hec dicit dñs de⁹. Pro eo qđ fecerūt paleſtini uindictā & vlti sūt se toto aīo iterficiētes & implētes inimicitias ueteres: ppter ea hec dicit dñs de⁹. Ecce ego extēdā manū meā sup paleſtinos & iterficiā iterfectores: & pdā reliquias maritime regionis: faciāq; i eis ultiones magnas: arguēs i furore: & sciēt qđ ego dñs: cū dederō uindictam meā super eos. LXX.

Propterea hec dicit adonai dñs. Pro eo qđ fecerūt alienigene ultionē: & suscitauerūt uindictā insultantes ex animo: ut delerent usq; in eternum. Propterea hec dicit adonai dñs. Ecce ego extēdam manum meam super alienigenas. & disperdam siue interficiam cretenses: & pdā reliquias littoris: & faciam in eis ultiones magnas in uindicta furoris: & cognoscent qđ ego adonai dominus: cum dederō ultionem meam super eos.

Post filios ammon: moab & seir: qui & ipsi sunt idumei: & per loth & esau populo israhel & domui iudæ cognatione sotiantur. uenit ad philistiim quos septuaginta allophilos: idest alienigenas transtulerunt: non generali nomine omnium gentium quæ non sunt de genere iudæorum: sed specia li gentis suæ: quæ nūc dicitur palæstina: mutata phe littera iuxta græcorū cōsuetudinē in pi sicut & apud nos pro hebraico fāscha græcū: & latinū pascha celebratur. Philistiim interpretantur cadētes poculo. qui & ipsi de aureo babylonis calice inebriati sunt & seuiunt: & toto animo insultāt. inimicitiaq; cōtra israhel ueterū recordātes: quibus a dei populo diuisi sunt. Cūq; dñs dicat mihi uindictā & ego retribuam. ipsi se ulciscūtur interficientes & implētes antiqua odia. Propter q̄ extēdā sup se manū dñi sentiēt. quæ interficiet iterfectores. Pro quo septuaginta nescio qđ uolentes cretēses interpretati sunt: cum & aquila & symmachus & theodorio uel ipsum uerbū hebraicū chorethim. uel iterfectores & interfectionē uerterint. non solū in præsenti loco sed etiam in sophonia. ubi cōtra palæstinos ista dicuntur. Gaza direpta erit. & ascalon in perditionē. & azotus & accaron eradicabuntur. Vhe habitatoribus funiculi maris accolæ tretarū. uerbum dñi super uos chanaan terra alienigenarum. & disperdā uos ex habitatione. & erit creta in pabulū pastorum & cubile ouium. & hic enim cum septuaginta cretā uerterint. ceteri translatōres idest interfectionē uel perditionē interpretati sunt. De quo in supradicto ppheta deo præsente qđ nobis uisum ē diximus. & duarum legionū dauid quarum una appellabatur selethi: & altera cerethi ultima: ab eo quod interficerent atq; iugularent cerethi hoc est iterfectōrū nomē accepit. Perditq; dñs oēs reliquias maritime regionis quæ falsis tunditur fluctibus: & uindictas non paruas sed magnas faciet in furore: ut furor eius finem habeat misericordiæ: & postquā ultiones fecerit arguens cum furore: tunc cognoscant palæstini quod ipse sit dominus. CAPITVLVM. XXVI.

Factū ē i vndecio āno: priā siue vna mēsis fact⁹ ē s̄mo dñi ad me dicēs. Fili hoīs. pro eo quod dixit tyr⁹ siue sor de hierusalē euge cōfracte sūt porte populorū: siue gens cōuerſa ē ad me: i plebor deserta ē: siue q̄ fuit plena deserta ē. Propterea hec dicit dñs de⁹. Ecce ego sup te tyre: & ascēdere faciā sup te gētes multas sicut ascendit mare fluctuās: & dissipabūt muros tyri. & destruent turreſ eius. Et tradā siue vētilabo puluerē eius de ea. & dabo eā in limpidissimā siue nitidissimā petram: Siccatio sagerarum erit in medio matris. quia ego locutus sum ait dominus de⁹. & erit in direptionem gentibus. Filie quoq; eius

EEE

Liber octauus .c.xxvi.

que sunt in agro siue in campo. gladio interficientur: & scient quia ego dominus.
Cōsequēter propheta ordo cōtextitur. Loquutus erat cōtra filios ammon & moab & seir: q̄ & ipsi sunt idumei: & philistiim q̄ sunt in littore: & in funiculo maris eundē limitē tenent. Post palāstinos enī succedit scēnicis regio: cuius metropolis ē ciuitas tyrus: quā appellatur hebreo syroq; sermone sor. & quia capta hierusalem etiam ipsa gauisa ē & insultauit ac dixit: confracta sunt portae populorum: ego portū tutissimū habeo: illaq; subuersa: ad me omnis multitudo conuersa est quā illius regibatur arbitrio: & quia illa deserta ē idcirco ego implebor. siue quā plena fuit ante: redigetur ī solitudinē. Quia igitur ista dixisti: & ruinis hierusalem quā iuditio meo propter peccata sua subuersa est insultasti: propterea non per nuncios nec per quoslibet alios: sed ego ipse ero aduersum te tyre: & istar fluctuū maris ascendere faciā cōtra te babylonios cum plurimis nationib⁹: quarum oppugnatione muri tui & turres destruentur: in tātū ut usq; ad solū cōcidant: & puluis illius radatur: siue in partes uarias uentiletur: & sic humiliabitur ut petra nitidissimā comparetur. Tantaq; erit in urbe quondā frequētissima solitudo: ut sagenae piscatorum expādātur & siccantur in medio eius. Ego enim dñs loquutus sum: cuius uerba irrita eē nō possunt: & tradam eam in direptionē gētib⁹. filiae quoq; ei⁹ quā sunt in agro siue in campo hoc est in scēnicis littorē: urbes & oppida uici atq; castella interficiētur gladio metaphoricis quia filias appellauit interfecionē ponit gladii: ut rerum siue cognoscant me eē dñm: qui fieri ista praecepi. Potest iuxta tropologiā q̄a sor nomen hebraicū uertitur in angustia: oīs anima quā perturbationibus occu- ita ē sor appellari: quā quando uiderit pro suis uitis atq; peccatis dei iuditio subuerti hierusalē in qua fuit tēplū & pacis uisio. exultat & ad se putat urbis quondam inclitae īperium transferendū. Quod & in contrariis dogmatibus accipitur & in hominibus saeculi. quando uiderit hominē sanctum per negligētiā esse prolapsū: gaudent & exultāt. quasi aliorum ruina sua sit surrectio. Propterea dñs cōminatur. qđ ipse cōtra huiusmodi homines dimicet: & ascēdere faciat contra eos instar marinorū fluctuū plurimas nationes: quā destruant in eis quicquid munitissimū & firmū uidetur. & ita omnia eorū argumenta subuertāt. ut in puluere redigantur. Sagenas quoq; & retia quibus prius deceptam multitudinē piscabatur cessare faciat & in desertae urbis solo expādi atq; siccari. ut pro illis alii subeant piscatores quos dñs ad piscandū misit. Sed & filias eius quā prius q̄si in thalamo seruabātur & pro mysticis secretionibusq; doctrinis nulli facile credebātur. processuras protrahendasq; in publicū. ecclesiastico mucrone trahendas. ut tunc intelligant qđ ipse sit dominus. qui hierusalem pro peccatis parumper reliquit. & tyri pro insultatione eius & gaudio munimenta destruxit.

Quia hec dicit dñs. Ecce ego adducam ad tyrum siue ad te Sor. nabuchodonosor regē babylonis ab aquilone. regē regnū cum equis & curribus & equitibus & cetū populorū magno. q̄ filias tuas quē sūt in agro gladio interficiet & circumdabit te munitionibus & cōportabit aggerem in giro. & leuabit cōtra te clipeum. & vineas & arietes siue lanceas tēperabit. & muros tuos & turres tuas destruet in armatura sua inūdatione equorum eius. & operiet te puluis eorū. A sonitu equitū & rotarū & currum monebuntur muri tui. dum ingressus fuerit portas tuas q̄si per introitū urbis dissipate siue quasi ingreditur urbem de campo. ungulis equorū suorum conculcabit omnes plateas tuas. Populū tuum gladio cedit. & statne tue nobiles in terrā corruent. siue substantiā fortitudinis tue in terram deducet. siue vastabit opes tuas. diripiet negotiationes tuas siue spoliabit substantiā tuam. & destruet muros tuos. & domos tuas preclaras. siue desiderabiles subuertet. siue uertēt. & lapides tuos & ligna tua siue puluere tuum in medio aquarū ponet: siue medio maris iniiciet. Et quiescere faciā multitudinē cantorū tuorum siue destruet multitudinē musicorum tuorū. & sonitus cythararū tharū siue vox organorum tuorū non audietur amplius. Et dabo te in lipidissimam siue nitidissimā petrā. Siccatio sagenarū eris. nec edificaberis ultra. quia ego loquutus sum dicit dominus deus.

Utrāq; editionē ex more cōiunxi: & in quibus discrepant ex latere copulaui. breuitati uoluminū prouidēs. Ergo qđ dixerat ascendere faciā ad te gentes multas sicut ascendit mare fluctuans: & erit tyrus in direptionē gentibus: nūc ponit manifestius qđ nabuchodonosor regē babylonis adducat dñs ab aquilone regem regum cū aquis & curribus. & cū infinita exercitus multitudine: qui prius subditas tyro in littore ciuitates & castella subuertat: & postea obsidere faciat tyrū: ualletq; eā exercitu: & agere & munitionibus: uineisq; et arietibus impugnet muros et destruat: et tāta sit multitudo æquitum eius: ut puluere æquitatus et sonitu ululātis exercitus rotarūq; strepitu et æquorū innitu urbis fūdamēta moueantur: et sic ingrediantur ciuitatem dissipatis muris. Quasi de cāpo securius ingreditēs: tantaq; securitas sit uincētis exercitus: ut plateas tyri cōculcent æquorum ungulæ: et oīs populus in medio corruat ciuitatis: et statuæ quodā nobiles: siue uniuersa substantia ī terram corruat: nihilq; pristinarū diuitiarum in expugnata urbe seruetur: sed cum muris dom⁹ quoq; nobiles destruantur: et tāta sit deuastatorū seuitia: ut ligna et lapides q̄ residui incendio fuerint ī medio mare piiciantur: et uel nabuchodonosor uel ipse dñs quiescere faciet uniuersam urbis lætitiā: qua prius in canticis et psalteriis personabat: et ad solū usq; subuersa: sit siccatio sagenarū. Quodq; sequitur nec edificaberis ultra: uidetur facere quæstionē: quō nō sit ædificata. quā hodie cernim⁹ phoenicis

Super Ezechielem.

nici nobilissimā & pulcherrimā ciuitatē. Ex quo qdā uolūt in ultimō tēpore hāc tyrū eē passurā: quā postea nō sit aedificanda. Sed quomodo nabuchodonosor psonam seruire poterunt: praesertim cū legamus in cōsequētibus nabuchodonosor oppugnasse tyrū: & laboris sui non accepisse mercedem: & propterea tradi ei aegyptū quia dei sententiā in tyri oppugnatione seruierit. Grācas & phoenicū maximeq; nicholai damasceni: & alias barbarorum: aiūt se q huic historiae cōtradicunt legisse historias: & nihil super oppugnationē a chaldæis iuenisse tyriā ciuitatis: cum probare possimus multa dici in scripturis facta: q̄ i grācis uoluminibus nō iueniātur: nec debere nos eorū auctoritati acquiescere: quorum perfidiā & mendacia detestamur. Potest ergo qd dicitur nec aedificaberis ultra sic accipi: quod nequaquā ultra sit regina populorū: nec propriū habeat īperiū: quomodo habuit sub hirā & ceteris regibus: sed uel chaldæis uel macedonibus uel ptolomeis: & ad postremum romanis regibus seruitura sit. Nulli autē ambigū iuxta anagogen nabuchodonosor regem babilonis ab aqlone diabolū intelligi, qui cū sit uentus durissimus & sinister. noie. dexter uocatur. presumēs sibi nominis, dignitatē. & est rex regum omniūq; regnorum quā ostendit domino dixitq; ad eū. Hec omnia mihi tradita sūt. quā dabo tibi si procidēs adoraueris me. Iste habet equos & currus, de quibus scriptū est. Fallax equus in salutē. & dormierunt omnes q̄ ascenderunt equos. Et in alio loco. Equū & ascensorē proiecit in mare. Iste filias tyri animas in angustia & in quodam peccatorū carcere positas interficit in agro campoq; latissimo & circūdat tyrum munitionibus suis ut clausā teneat. & nullus ex ea babylonii regis euadere possit īperium. Destruet muros turresq; subuertet: & quicquid habet in dogmatib⁹ inundatione equorū ei⁹ & sonitu eqtū rotarūq; & currum strepitu pertremescet. Et ingreditur portas eius nullo phibente: & plateas ciuitatis: qā lata & spatiosa uia est quā ducit ad mortē. Equorū ei⁹ calcabūt ungulā uniūersāq; substātiā siue statuas nobiles: quarū sibi imagines finxerant falsitatis: de quibus scriptū ē. Dñe i ciuitate tua imagines eorum dissipabis: ad terrā deiicies: & destructis muris domus quoq; nobiles subuertentur, quas sibi paraue rat. & in quibus exultabat. atq; in tantā desolationē ueniet. ut lapides & ligna qbus edificauerat muros & cimenta cōstruxerat proiciāt in profundū. canticaq; eius & musica qbus in sapientia huius saeculi cōfidebat. & omnis cithararū sonus nō audietur aplius. & piscatio eius cessabit. & erit humilis, ita ut sit siccatio sagenarū. et ultra non aedificetur. quia ad dñi sentētiā tradita nabuchodonosor omnino subersa ē. iuxta qd et apostol⁹ dicit. quos tradidi sathanā. ut discāt non blasphemare. Loca difficilia sūt. et prudēs lector ac diligēs debet ignoscere labori meo. Aut si meli⁹ qd potuerit inuenire. et ego in ei⁹ trāsibo sētētiā. dūmodo nouerit ueniā q̄ mihi tribuet se ab aliis accepturū.

Hec dicit dñs de⁹ tyro. Nunquid nō a sonitu ruine tue & gemitu interfectorū tuorū cū occisi fuerit in medio tui cōmouebuntur insule. & descendent de sedibus suis oēs p̄cipes maris. & auferēt exuias suas & uestimēta sua varia abiiciēt. & induentur stupore. In terra sedebūt. & attenti super repentino casu tuo admirabūtur. & assumētes sup te lamentū. dicent tibi. Quomodo peristi que habitas in mari urbs inclita. que fuisti fortis in mari cū habitatoribus tuis quos formidabāt uniuersi. Nūc stupebūt naues in die pauoris tui. & turbabuntur insule in mari eo quod nullus egredietur ex te.

LXX.

Quia hec dicit dominus deus sor. Nonne a uoce ruine tue cum ingemuerint vulnerati tui. cum enaginat⁹ fuerit gladius in medio tui. cōmouebuntur insule. & descendent de sedibus suis oēs p̄cipes maris. & auferent coronas suas. & uestimētis suis uariis nudabūtur. Furore insipient. in terra sedebūt. & formidabūt p̄ditionē tuā. & gemēt sup te. & assumēt sup te lamentū & dicēt tibi. Quomodo peristi & dissipata es in mari urbs laudata. q̄ fuisti fortis i mari ipsa & habitatores eius. q̄ dedit timorē suū omni bus habitatorib⁹ suis. Et formidabūt isule in die ruine tue. & turbabunt isule i mari i epitu tuo.

Primū ipsa historiae uerba pādamus breuissime metaphorica sensū dictorum aperientes. Hāc dicit adonai dominus tyro. quā hebraice appellatur Sor. Nunquid in die ruinae tuā quando nabuchodonosor oppugnāte cortueris. et in gemitu uulneratorū siue interfectorū qui occisi fuerint in medio tui nō cōmouebuntur insulae. Et descendent omnes reges de sedibus siue solis suis. et p̄cipes maris qui diuersis īperant insulis. et auferēt diademata de capitib⁹ suis. omne regnādi gloriaz deponentes: & uestes p̄ciosissimas & incredibili uarietate fulgētes abiiciēt a se: & stuporis magnitudine uertētur in amētiā: atq; humilitate deiecti sedebūt i terra: & cū te uiderint corruisse sibi similia formidabūt: nihilq; putabunt i terrā bonis eē perpetuū: sed ecōtrario assument sup te lamentū & flebile canticū. cōmemorabunt dicētes. Quomodo peristi quā habitabas in mari. urbs inclita siue laudata. Tyrum enim fuisse insulā & nullū habuisse de terra introitū in grecis latinisq; & barbaris historiis legim⁹. sed postea a nabuchodonosor rege chaldæorū uel ut nonnulli affirmant ab alexandro rege macedonū iactos esse aggeres. & oppugnatione uineisq; & arietibus locū preparatū. ac de insula factā esse peninsulam. Tu igitur o Sor. o tyre. quā quondā fuisti in cunctis fortissima in sulis. siue in urbibus omniū uoce laudata cū habitatoribus tuis quos uniuersi timebāt. quomodo subito corruisti. Nūc stupebūt siue pauebunt super te insulae & ut melius habetur in hebraico naues in die pauoris & ruinae tuā. & turbabūtur insulae in mari Vnde cōsequētius est supra naues legere. ne secūdo ponātur insulae. Eo qd nullus egredietur ex te. siue ut septuaginta transtulerunt in

die egressionis tuæ. quando fueris ducta captiua. Hæc interī quasi quædā hystoria iacta sint fūdamēta. nunc spiritale nitamur culmen iponere. Finge aliquē diu seruata pudicia multis floruisse uirtutibus & postea in aliquo graui mortaliq; peccato esse collapsū. Nonne ad sonitū ruinæ eius interfectarūq; uirtutum omnes insulæ mouebuntur? Hii uidelicet qui falsis amarisc; huius sæculi tunduntur fluctibus. & descēdent de throno superbiæ suæ Omnes qui in sæculi huius falsugines principes uidebātur. & humilitate deiecti auferēt diademata de capitibus suis quæ uidebātur bonis operibus possidere. & uestimenta uaria diuersitate uirtutū abicient. & induētur stupore. siue timoris magnitudine quodāmodo uidebuntur insani. sedebuntq; humi. & stupētes super repentino casu eius admirabuntur. intantū ut omnes assumāt planctū & lamentationem super eum qui corruit. & dicant. Quomodo peristi q; prius saluus eras. quomodo corruisti qui tāto tēpore steteras. qui in mari huius sæculi iter omnes inclitus putabaris. qui eras cunctorū opinione robustus. & habitatores tui hoc ē cogitationes fortissime aduersū omnia ignita diaboli iacula resistentes. quæ prius erant formidini omnibus aduersariis. uersæ sūt in stuporē. Sed & naues omnes uidelicet sancti qui huius sæculi fluctus transeunt obstupescunt. cū te uiderint concidisse. Indie pauoris & ruinæ tuæ turbabuntur insulæ. ne & ipsæ similia sustineant. Aliorū enī ruinæ exempla iustorū sūt. dū omnes infirmo & imbecillo statu. fluctuantiq; uestigio in isto sæculo cōmoramur. & nunquā est nostra certa securaq; uictoria. quando egredientur ex te q; prius steterant. uel in exitu tuo in fine & cōsumatione tua. Nō enim ex præteritis. sed ex præsentibus iudicamus. Cauendumq; & semper timendum; ne ueterē gloriam & solidam firmitatem unius hore procella subuertat.

Quia hec dicit dñs deus. Cū dederō te urbē desolatā sicut ciuitates que nō habitantur. & ad duxero super te habissū. & operient te aque multe. & detrahero te cū his qui descēdūt in lacū. siue ad eos qui descēdunt in foueā ad populū sempiternū & collocauero te in terra nouissima siue in profunda terrarū sicut solitudines veteres. cum his qui deducunt in lacū siue descēdūt in foueā ut si habiteris. & dederō gloriā in terra uiuentiū. siue ut si resurgas in terra uiuentiū. in nihilū redigā te. siue pditionē dabo te & nō eris. & requisita si inuenieris ultra in sēpitemū dicit dñs deus.

Cū superiorib; iunge quæ dicta sunt. Quādo te dederō tyre urbē in ppetuū desolatā sicut ciuitates sunt aliæ quæ omnino nō habitantur. & adduxero sup te abyssū. & operuerint te aquæ multæ: uel hostiū infinitæ multitudines. Vel certe q; ad insulā loqitur & ad urbem in insula constitutā topologicē aduersariorū frequētiā abyssi fluctibus cōparat. Et detrahero te cum his q; descēdūt in lacū siue in foueam ad eos q; in inferno sūt: de quib; & in psalmis legim;. Introibūt in inferiora terræ: tradentur i manus gladii: partes uulpiū erūt. Ad populū sempiternū: ubi ē fletus oculorū et stridor dentium: et posuero te in terra nouissima: in qua antiquus draco constitutus ē. Et sicut ueteres solitudines atq; deserta: ubi nulla bonorum recordatio: sed pœnæ erunt sempiternæ. Neq; te facias suscitari in terra uiuentiū: de qua scriptū ē. Beati mites: qm̄ ipsi possidebūt terrā. Et in alio loco. Placebo dño i regione uiuorum. Tunc redigeris in nihilū: siue peribis in æternū: & ultra non eris. secū dū illud qd i alio psalmo scriptū ē. Dimitte mihi ut refrigerer: prius quā abeā & amplius non ero. Non qd esse desistat q; in pœnis ē sempiternis: sed quod q; deo non uiuit. in scripturis sanctis dicatur nō subsistere. Vnde & hester contra idola loquēs: ne tradas iquit sceptrū tuū his q; nō sunt. Vtiq; erant qbus obsecrat ne tradatur. Sed deo n̄ erat. q; uirtutib; & uiuēti deo eē cessarāt. Et hoc notādū qd queritur tyrus ab eo q; uenit quærere & saluum facere quod perierat: & nonaginta nouem uiribus in montibus derelictis quærit unam erroneam ouem. Mulier quoq; quæ unam dragmam perdiderat quærit & inuenit: & uicinas conuocat ad laticia; solietatem. Sin autem requisita non inuenitur tyrus: non est quærentis uitium: sed eius qui boni pastoris fugerit manum. Et ultra inquit nō eris in sempiternum. Vt in hebraico Iolam: & in græco lion scribitur: unum sæculum significat: iuxta illud esaiæ: qui post septuaginta annos dicit tyrum restituendam in integrum statum. Aiunt autem unum sæculum idest humanæ tempus ætatis septuaginta annorum numero supputari: psalmista dicente. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Sin autem in potentatibus octoginta anni: quicquid supra labor & dolor est. Hoc metaphorice breuiter de tyro diximus. Quod & ad eos referri potest qui in angustia huius sæculi constituti deducuntur ad inferos: & operiuntur abyssis fluctibusq; pœnarum: & trahuntur ad inferiora terræ: & his copulantur qui in ueteri solitudine sūt: & deducuntur in laqueum siue in foueam sempiternam: ut ultra non habitentur a spiritu sancto. De quibus scriptum est. Impius cum ceciderit in profundum malorum contemnit. Nec de cætero erunt in terra uiuentium sed peribunt: & redigentur ad nihilū: & deo esse cessabunt. Quibus testimoniiis abutuntur: qui dicunt impiorum atq; peccatorum pœnas non esse perpetuas. Qui quæsi a deo nō sūt iuēti: & i æternum eē cessarunt: q; suo uitio pdiderunt eū q; dicit ego sum uita.

CAPITVLVM. XXVII.

factum est uerbum domini ad me dicens. Tu ergo fili hominis. assume super tyrum lamentum. & dices tyro que habitat in introitu maris negotiationis populorū ad insulas multas siue ab insulis multis. hec dicit dominus deus.

Si uoluerō totam prophetiam contra tyrum siue super lamentationem tyri uno sermone comprehendere

Super Ezechielem.

prehendere: & longum faciam: & sensum lectoris obscurem: dum omnia simul non potest mente retinere præcipue in quibus ab hebraico in hoc loco septuaginta editio discrepat: hoc est quæ addiderint quæue subtraxerint. Itaque nostra erimus interpretatione contenti: & sicubi dissonant ex latere copulabimus: perfectam omnium deo scientiam relinquētes: & quod nobis uideatur in singulis: breuiter ad monebimus. Qui plagis adhuc curæ est ei a quo plagis. Vñ & samuel flebat atque plangebatur super saul: & apostolus paulus lamentatur & luget super his qui fornicati sunt: & non egerunt poenitentiam. Et hieremias lamentationes super euerfione hierusalem quatuor scribit alphabetis. Habitat ergo iuxta littoram tyrus siue foris introitu maris: uel prius insula fuit: uel quod portu tutissimo de alto uenientes recipit naues: & est negotiatio populorum ad insulas multas: siue de insulis multis. Quod quidem usque hodie pseuerat: ut omnium prope modum gentium in illa exerceantur commercia. Coepta autem interpretationem sequentes: quicquid de tyro dixi referamus ad sinopen: id est angustias istius mundi qui in maligno positus est: & uariis perturbationibus quasi fluctibus coartatur atque percutitur. De huiusmodi negotiatoribus & in psalmistæ sermone narratur. Qui descendunt mare in nauibus: faciētes operationes in aquis multis: ipsi uiderunt opera domini: & mirabilia eius in profundo.

Tyre dixisti perfecti decoris ego sum. siue dixisti circumdediti mihi ego decorem & in corde maris sita.

Primum crimen est tyrisi: quid uidetur habere boni non dei putare sed suum: & omnem pulchritudinem quæ illi de diuersis uenit regionibus: propriæ æstimare diligentiae: atque uirtutis. Dixit enim. Perfecti decoris ego sum: siue ego mihi circumdediti decorem: cum sit in corde hoc est in medio maris sita: & quasi insula moueatur & fluctuet: & undarum illusionibus confringatur. Quod autem cor maris medium significet. & ille propheticus sermo demonstrat. Propterea non timebimus cum conturbata fuerit terra. & translati montes in corde maris. Sonuerunt & turbatae sunt aquae eorum. Sed & dominus in corde terræ hoc est in medio. & ad inferos dicitur descendisse. Vera autem & perfecta pulchritudo in nullo hominum nisi in christi corpore quod interpretatur ecclesia: & multorum sanctorum uirtutibus congregatur. Vnde & ipse loquitur ad spem. Tota pulchra es proxima mea: & macula non est in te.

Finitimi tui qui te edificauerunt impleuerunt decorem tuum. Abientibus de sanis extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris Cedrum de libano tulerunt ut facerent tibi malum.

Pro quo nescio quid uolentes: ita septuaginta transtulerunt. (Beelim filii tui circumdederunt tibi decorem: cedrus de sanis ædificata est tibi. Tenuis tabulas cipressinas de libano tulerunt: ut facerent tibi malos abiegnos.) Sermo enim beelim in hoc loco apud hebreos poenitus non habetur: sed pro beelim scriptus est gebylaich. quod significat terminos tuos. In eo quoque quod dixerunt filii tui: uerbi ambiguitate decepti sunt: & scripturæ similitudine: dum pronuntiatione diuersa eadem litterarum commetationum & filiorum bonaihc. & benahic leguntur. O igitur tyre quæ dixisti per superbiam perfecti decoris ego sum: siue ego mihi decorem circumdediti: cum sis sita in medio mari: audi quanta tibi dei largitate collata sint. Finitimi & contermini tui qui non de longinquis: sed de uicinis sunt regionibus: ipsi impleuerunt decorem tuum: & tu putas tuum esse: quod alienum est. Et loquitur quasi ad nauem

urbis significans pulchritudinem & rerum omnium habundantiam: ut postquam uniuersam illius suppellectilem descripserit: malum antemnas: remos: uela: prorā: carinas: funes: opertoria: pelles: & cætera: quibus nauium optime instructarum usus indiget. Tunc tempestatem illi & uentum austrum quo fluctus maximi commoueantur uenire denuntiet: & eam subiicere naufragio: per quæ significat urbis tyriæ euerfionem a rege nabuchodonosor. siue ut multi putant ab alexandro rege macedonum: qui sex mensibus ipsam urbem obsedit & cepisse narratur postquam darium uicit in licia. Iuxta mysticos uero intellectus abietibus siue cedris de sanis nauis tyriæ tabulata ceduntur: quibus textitur atque compingitur: & cedro siue ciparisso de libano malus eius egeritur: abietibus propter leuitatem iuncturasque tabularum mollius inuicem se tenentium atque mordenrium: siue cedris: quod lignum imputribile est. De sanis autem dicuntur: quod interpretatur uia lucernarum: aut ut nos uerius arbitramur ardens uigiliarum: eo quod omnis nauis prosperitas & illustratio uenerit ex uero lumine. Sanis autem mons iuxta litteram ipse est qui & hermon: quem alii uocant sanior. Lege historiam: Libanus interpretatur candor siue dealbatio: quod & ipsum ad gratiam pertinet aliunde uenientem.

Quercus de basan dolauerunt in remos tuos transfra tua fecerunt tibi ex eboze indico. & pretoriola de insulis italicæ.

LXX.

De basan fecerunt remos tuos & templa tua & fecerunt tibi ex eboze domos siluestres de insulis cethim.

Quanta pulchritudo nauis & suppellectilis eius: ut remos haberet cedrinos non undelibet sed de basan. & transfra eburnea. & pretoriola siue cellaria in quibus merces præciosissimæ reponuntur de insulis cethim quod nos in italiam uertimus. ex ea regione quæ greciæ propinquior est. omnes occidentalium insularum partes intelligentes. Dicamus ergo iuxta anagogen remos fieri nauis tyriæ de basan. de qua & in psalmis scribitur. Dixit dominus de basan conuertam. de profundo maris. Basan in lingua nostra interpretatur ignominia. Eos igitur qui fuerunt in profundo maris & ignominia peccatorum conuertit deus. & uertit in remos. ut cum apo-

stolis nauigantes possint ad terram & ad littorā peruenire. & sunt transra de ebore cum mortifica-
uerint corpora sua. uel usum dentium ad laudes dei contulerint. & pratoriola siue cellaria de insu-
lis cethim. quæ iuxta hebraici sermonis ethimologiam uertitur in percussa. ut plagis diaboli non
tam interfecta sit quaz probata. Possumus ex ebore & siluestres domos dicere de insulis cethiz quas
heretici non in domo dei sed in nauī tyra fabricare conantur. Et ipsi habent ebur suum sermonis &
linguæ ædificantes templa dei templo contraria. & domos siluestres habitacula bestiarum cum scri-
ptura dicat in domo dei nemora & siluas ac lucos non esse plantandos.

T Byssus varia de egypto tertia est tibi in ueluz. ut poneretur in malo. Jacinctus & purpura de
insulis elisa. facta sunt operimentum tuum. LXX.

T Byssus cum varietate de egypto facta est tibi in stratum ut circumdaret tibi gloriam & ope-
raret te iacincto & purpura de insulis elisee. & facta sunt opertoria tua.

Quia dixerat tyrus perfecti decoris ego sum uel circumdedi mihi decorem. ipsa pulchritudine ar-
guitur quid a singulis acceperit regionibus: secundum illud scripturæ. Quid habes quod nō acce-
peris? Si autem accepisti: quid gloriaris quasi non acceperis? Describitur ergo quid unaquæq; mit-
tat prouincia: secundum illud uirgilianum. India mittit ebur: molles sua thura sabei: at chalibes du-
ri ferrum uirosq; pontus castorea. & cetera. Byssus in ægypto quam maxime nascitur: ex qua con-
textum est tyriæ nauis uelum. quod suspenditur malo. & operimentum illius quod in solis calore
atq; tranquillo nautis atq; uectoribus prebet umbraculum: de iacincto & purpura fit. quæ sunt de
insulis elisa. ionti maris sic appellans insulas. Porro iuxta septuaginta de bysso in stratum & in re-
quiem tyriæ nauis uelamenta texuntur: ut his opera gloriosior sit: & circumdata. amictum habeat
pulchriorem. Byssum autem referri ad terrā quia ex terra oritur. & iacinctum ad aerem: purpuram
ad mare ex quo conficitur addito coccino bis tincto: quibus pontificis uestimenta texuntur: saepe
admonuimus quod quatuor elementa significant: terram: ignem: aerem: & aquas: ex quibus con-
stant omnia quæ sibi assumit tyrus: ut dei creaturis non utatur cum gratia: sed dicat: Perfecti deco-
ris ego sum. uel decorem mihi ipsa circumdedi.

Habitatores sydonis & aradij fuerunt remiges tui. Sapientes tui tyre. facti sunt tibi guber-
natores. Senes biblij prebuerunt nautas ad ministerium varie suppellectilis tue. Omnes na-
ues maris & nautæ earum. fuerunt in populo negotiationis tue. LXX.

Princes tui qui habitabāt in sydone. & aradij fuerūt remiges tui. Sapientes seir qui erant
in te. isti gubernatores tui. Senes libij & sapientes eius erant in te. Isti confortabant consilium
tuum. & omnes naues maris & remiges earum facti sunt tibi in occidentē occidentis.

Dixerat supra: finitimi tui qui te ædificauerunt impleuerunt decorem tuum. Antequā ueniat ad
eos qui longe habitant: proximarum prouintiarum describit auxilia. Habitatores inquit tui siue pri-
ncipes sydonis: & aradii quæ uicina est insula remiges tui. Sapientes tui o tyre facti sunt gubernato-
res tui. Ad sapientes enim proprie pertinet gubernatio scriptura dicente. Quibus non est guberna-
tio: cadent quasi folia. Senes siue seniores biblij & prudentes eius præbuerunt nautas ad ministe-
rium tuum: siue confortauerunt consilium tyri: & uariam suppellectilem præbuerunt: omnesq; na-
ues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tyriæ. siue in occidente occidentis. Hoc
interim secundum litteram. Cæterum iuxta mysticos intellectus: quia sydonii interpretantur uena-
tores. & aradii deponentes. dicamus tyrum gloriosam & superbissimā ciuitatem quæ uento flan-
te postea conterenda est: habere ciues siue principes uenatores. de quibus scriptum est. Anima no-
stra quasi passer erepra est de laqueo uenantium. Vbi enim nos legimus uenantium. in hebreo scri-
ptum est sydoniorum. Isti uenantur incautas animas in sublimibus cōstitutas. ut ad terrena dedu-
cant. & efficiuntur remiges ut ducant eos ad naufragium. Sapientes autem tyri qui in malam par-
tem accipiuntur. per quam sapientiores sūt filii tænebrarum a filiis lucis. ipsi gubernant tyrum nau-
fragio præparatam. Seniores biblij & prudentes eius præbuerunt nautas tyro ad ministerium. siue
confortauerunt consilium eius. Sacra narrat historia seniores plurimos fuisse a domino reproba-
tos. & iuniores electos in typum synagogæ & ecclesiæ. Senior cain abiicitur: & abel iunior eligitur
Ismahel filius abraham alienus a patre est: & Isaac iunior hereditatem accipit. Filiorum quoq; isaac
senior esau uenator est: & uagatur in saltibus iunior iacob simpliciter habitat domi. Vnde scriptum
est & in malachia. Iacob dilexi: esau autem odio habui. Et recte iuxta apostolum nihil in matris ute-
ro constituti boni uel mali fecerant: nec habebant meritorium nec offensam: ut alter eligeretur & al-
ter abiiceretur: nisi in typo ut diximus synagogæ & ecclesiæ: senior repellitur: & assumitur iunior.
Omnes inquit naues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tyriæ: siue in occiden-
te occidentis. Quomodo dicitur canticum canticorum & sæculū sæculorū & opera operum: ut cā-
ticum maius aliis sit canticis: & sæculum prolixius aliis sæculis: opusq; cæteris operibus utili? sic ap-
pellatur occidens occidentis: ut magnitudinem occidentalium partum significet. Et pulchre na-
ues maris & nautæ eaz & remiges q i tyriæ nauis auxilio sūt: nō p̄gūt ad oriētē nec ad ortū luminis
ubi sol iustitiæ nascitur: sed ad occidētē ubi lumē occūbit: & unde tænebræ exordium est.

Perse & libies erant in exercitu tuo. Viri bellatores tui clipeum & galeam suspenderunt in te
pro ornata

Super Ezechielem.

pro ornatu tuo. siue peltas & galeas suspenderunt in te ipsi viderunt gloriam tuam.

Persas fuisse fortissimos quorum rex cyrus ut esaiæ uaticinio prædicatur: subuerso astiage rege mædorum babylonem coeperit: & sacra & secularis narrat historia. Lidos quoque illo tempore inter gentes robustissimas reputatos: quorum rex croesus ab eodem cyro captus sit exenophen scribit plenissime. Et libias cum trogodotis & ethiopibus uenisse contra hierusalem: in paralipomenon uolumine legimus. Qui quia illis temporibus florentissimi erant & famosi ad prælia pugnatore: tyriæ urbis defensores esse memorantur: & ad terrendos hostes scuta & galeas inter murorum propugnacula suspendisse. Spirituales autem intelligentia illud sonat: quod persæ qui interpretantur temptantes siue temptati: & lidii quos generatos intelligimus: & libies qui hebraico sermone appellantur. fut: & uertuntur in os: ab ore non ab osse frustra tyrum nitantur defendere: cum temptatione superentur: & generationi ac libidini seruiant: cassaque tantum uerba multiplicent: non habentes galeam salutis nec scutum fidei: sed gloriam tantum strepitumque sermonum prætendant ad ornatum illius.

Filii aradii cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu. Sed & pigmei qui erant in urbibus tuis: pharetras suas suspenderunt in muris tuis per girum. Ipsi complerunt pulchritudinem tuam. LXX. **F**ilii aradiorum & fortitudo tua super muros tuos in circuitu custodes in turribus tuis erant. Pharetras suas suspenderunt super propugnacula tua per girum. Ipsi perfecerunt decorem tuum.

Verbum gamadim a glæ prima editio pigmeos symmachus moedos septuaginta custodes: theodotio gomadim: ipsum hebraicum interpretati sunt. Aradum insulam quæ tota sit ciuitas & contra se positum oppidum antaratadum habeat: uicinaque sit tyro: & prætetendat in phœnicis littore continentis terræ. Vsq; hodie cernimus: huius in exercitu urbis tyriæ custodes turrium eius: & suspendunt pharetras suas per gyrum complentque pulchritudinem eius: ut sagittarii eum doceantur: siue pigmei sunt: hoc est bellatores & ad bella promptissimi.

qua græco sermone in certamen uertitur. Sin autem aradii deponentes sonant: omnis qui prætetendit falsam nominis scientiam & habet in pharetra pectoris sui ignita diaboli iacula: quibus decoptorum corda uulnerat atque succendit: aradius appellandus est. Cupit enim deponere eos qui nituntur ad alta conscendere. & compler pulchritudinem tyri. de qua & in puerbiis scriptum est. Non te decipiat pulchritudinis desiderium ne capiaris oculis tuis. Et iterum. Sicut inauris in naribus porcæ sic mulieri male moratæ pulchritudo.

Cartaginenses negociatores tui a multitudine cunctarum diuiciarum. argento ferro stagno plumboque repleuerunt nudinas tuas.

Non solum in presenti loco. sed & in esaiæ ubi scriptum est ululate naues cartaginis. ceteri interpretes uerbum hebraicum transtulerunt tharsis: quos colonos esse tiriæ nulli dubium est. Ipsi de occidentis partibus argento ferro stagno & plumbo. tyri nudinas repleuerunt. Tharsis in lingua nostra sonat exploratio gaudii. Exploratores autem hic non in bonam partem debemus intelligere. quales moyses miserat ad explorandam terram repromissionis. sed in contrariam. quales & apostolus uitare se dicit. propter subintroductos falsos fratres. qui intrauerunt explorare libertatem nostram quam habemus in christo. & de quibus ioseph loquitur. Exploratores estis. considerare uestrigia regionis uenistis. Fratresque eius intelligentes crimen esse non modicum aliena per insidias explorare responderunt. Non sumus exploratores serui tui. Isti ergo nudinas tyri non auro non lapide præcioso: sed argento: ferro: stagno plumboque multipliciter habentes eloquii uenustatem: & arma ad expugnandum. Et in stagno eloquii similitudinem quod mentitur argentum: & plumbum impietatem grauissimam iuxta zachariam in quo mulier sedet super talentum plumbi. Et ægyptii dimersi sunt in profundum sicut plumbum. Longa singulorum disputatio metallorum: sed breuitati studendum est.

Grecia tubal & mosoch ipsi istitores tui. Accipia & uasa ænea adduxerunt populo tuo de domo thogorma equos & equites & mulos adduxerunt ad forum tuum. LXX

Grecia uniuersa & adiacentia ei ipsi negociatores tui: animalibus hominum. & uasa ænea dederunt mercatum tuum: de domo thogorma equos & equites & mulos dederunt nudinas tuas.

Mosoch inquit qui hebraice appellatur lauan: & tubal idest hiberi orientales: uel de occidentis partibus hispani: qui ab hiberio flumine hoc uocabulo nuncupantur: & mosoch quos cappadoces intelligimus: quorum metropolis quæ postea ab augusto cæsare cæsarea appellata est. usque hodie lingua ipsorum mazaca dicitur. Isti præciosum tyri fecere commercium: ut mancipia: & ænea uasa ex corintho adducerent tyrum: & de domo thogorma idest de frigia equos & equites & mulos quorum quondam illa prouincia maximam habuit copiam. Aiunt hebrei gratiam idest iauan: interpretari est & non est quod proprie refertur ad sapientiam sæcularem: in qua si recte aliquid reperiunt est appellatur: si in contrariam partem non est. Multa enim de naturæ bono & ipsi differunt de offitiis: de continentia: de opibus continendis: quod proprie sibi stoici uendicant: & uidentur animas hominum quos decoeperunt lucrificare: habentque uasa ænea quibus mentiuntur auri similitudinem: quæ ingerunt populis tyri: ut eos falsæ doctrinæ opinione supplantent. De domo quoque thogorma quod interpretatur peregrinas: & aduenas: ad forum & nudinas eius æqui adducuntur & equites & muli: de quibus scriptum est. Fallax æquus ad salutem. Et in alio loco. Dormitauerunt omnes qui ascenderunt æquos. Et in psalmis. Nolite fieri sicut æquus & mulus: in quibus non est

Liber octauus .c.xxvii.

intellectus. Quāobrem: & doechi accusator & interfectoꝝ sacerdotum præfectus mulorū fuit: & hos esse de domo aduenæ atq; peregrini qui non comedūt carnes agni. De quibus scriptum est. Aduena & mercennarius nō comedēt ex eo: ut omnes nundinæ tyri his mercimoniis compleantur.

Filii dadan negotiatores tui.

Pro quo nescio quid uolentes septuaginta: filios rodiorum interpretati sunt: nisi forte primæ litteræ falsati similitudine: ut pro dadan legerent radan: quæ & ipsa cycladarum maxima est. & in zonio mari quondam urbs potentissima: naualiquē certamine gloriosa: & propter tutissimum portum mercatorum omnium receptaculū. Et quia rodii in linguam nostram uertuntur uidentes iudicium: de his nunc tropologice dicitur. qui cernunt iudicii ueritatem & ipsi non faciunt: dicente apostolo. Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium: te ipsum condēnas. Eadem enim facis quæ iudicas. Sed melius est dadan alterius loci nomen accipere: & ut in hebraico & apud cæteros interpretes habetur.

In sula multe negotiatio manus tue. dentes eburneos & hebeninos commutauerunt in precio tuo. Syrus negotiator tuus. propter multitudinem operum tuorum guttam purpuram & scutulata & byssū. & sericum. & chochod. proposuerunt in mercatu tuo. LXX.

Ex insulis multiplicauerūt. negotiationem tuam. dentes elephantinos. & his qui introducebantur reddebas mercedes tuas. Homines negotiationem tuam a multitudine mercatus tui. in aphec stactem & polimita de tharsis & ramoth. & chodchod: dederunt in nundinas tuas.

Multum ab hebraico in presenti loco septuaginta editio discrepat. Ideo iuxta utramq; pauca dicenda sunt. ne in tyri mercimoniis occupati. ad reliquas prophetias tardius transeamus. Filii dadan negotiatores tyri. de multis insulis multiplicauerunt negotiationem eius. ita ut dentes elephantorum darent his qui ueniebant ad commercium eius. & haberent homines in nundinis propter negotiationis multitudinem. Haberent autem in aphec. quod de theodotionis editione i septuaginta additum est. pro quo symachus uertit polimita. Stactem quoq; pro quo omnes alii purpuram interpretati sunt. quæ hebraice dicitur aptacan. & uarietates ex tharsis. pro quo in hebreo bur dicitur quæ ab omnibus in byssum translata est. Tharsis autem. in presenti loco penitus non habetur. Et ramoth inquit & chodchod dederunt in nundinis tuis. Quod ita habetur in hebreo. nisi ramoth pro quo aquila serica uel subtilia interpretatus est. Chodchod uero omnes interpretes. ita ut in hebreo positum est transfulerunt. Igitur iuxta septuaginta filii rodiorū negotiatores tyri. de insulis plurimis multiplicauerunt negotiationem eius. Iuxta hebraicum post filios dadan negotiatores eius. insulæ quoq; diuersarum gentium auxerunt in mercimonium eius. afferentes eburneos ex india. & ligna hebenina. quæ nigri coloris præciosissima sunt. & commutauerunt cum aliis tyri mercibus. Syrus quoq; fuit negotiator tyri: pro quo in hebreo positum est aram. In cuius loco septuaginta homines interpretati sunt: pro aram legentes adaz: & res: & delet litteræ sicut supra decepti similitudine. Vsq; hodie autem permanet in syris ingens negotiationis ardor. Qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt: & tantam mercandi habent uesaniā: ut occupato nunc orbe romano: inter gladios & miserorum neces quærant diuitias & paupertatem periculis fugiant. Istiusmodi homines negotiatores tyri sunt: qui polimita: purpuram & scutulata mercantur. byssū quoq; & sericum & chodchod proponunt in mercatu eius. Pro purpura quam omnes interpretati sunt stactem: id est guttam: septuaginta transfulerunt chodchod. Chodchod autem quid significet: usq; in præsentiarum inuenire non potui. Aiunt hebrei omnes præciosissimas merces hoc noīe significari uel speciem quandam esse præciosarum mercurium quam romanus sermo resonet: uel communi uocabulo scutulata uendentium. De multis autem insulis ut transeam? ad anagogen: quæ falsis & maris huius sæculi tunduntur fluctibus: defecerunt negotiatores dadan: dentes eburneos candorem eloquentiæ pollicentes. De quibus scriptum est. A domibus eburneis ex quibus delectauerunt te filia regum in honore tuo. Sed non sunt candidi: nec imitantur sponsam de qua dicitur. Quæ est ista quæ ascendit dealbata: innitens super fratrualem suam? uerum hebenini nigri coloris: qui non possunt suam mutare nigredinem: hieremia dicente. Si mutabit ethiops pellem suam: & pardus uarietatem suam. Syrus quoq; i. arā q̄ interpretatur excelsus & tumet supbia negotiator tyri ē: & multitudi- dine ope: tyriog: desert falsi noīs sciētiā: multas uarietates: & stactē odoris optimi repromittēs. & purpurā regiæ dignitatis: & scutulata ex arte dialectica: & byssū p̄ q̄. lxx: tharsis interpretati sūt: terræ operibus deditos: & sericū: p̄ quo i hebreo scriptū ē ramoth: quod interpretatur uisio mortis. Oīa enī opera terrena ad interitū p̄perāt: & chodchod qcqd illud ē qd̄ intelligitur proponēs in nundinis tyri. Dadan autem ex his mercibus quæ a negotiatoribus eius insulisq; dicitur afferri: uel licia regio intelligenda est: uel idumeorum ac uastæ solitudinis: ut nonnulli æstimant sonantq; cognatione: ut similitudinem diuinorum dogmatum in hereticis cognoscamus.

Juda & terra israhel ipsi institores tui. in frumento primo. balsamum & mel. & oleum & resinam proposuerunt in nundinis tuis. LXX.

Judas & filij israhel isti negotiatores tui. in frumenti commercio. & vnguentis. primum mel & oleum & resinam dederunt in nundinis tuis.

Verbum

Super Ezechielem.

Verbum hebraicum phanag. aquila symachus & theodotio ita ut apud hebreos positum est transfu-
lerunt. pro quo. lxx. unguenta: nos balsamum uertimus. Dicitur autem quibus terra iudaea quae nunc appel-
latur. palæstina habundet copiis. frumento. balsamo. melle & oleo. & resina. quae iuda & israhel ad
tyri nundinas deferunt. Cumque manifesta sit ista. iuxta spirituale sensum dicimus non debere terram con-
fessionis & sensum cernentis deum. qui refertur ad ecclesiam deferre tyro. primo triticum quod cadens in
terram multiplicatur. & accipitur pro uerbo dei. Non enim in pane solo uiuit homo. sed in omni sermone dei.
Dein balsamum quod nascitur in uineis engaddi. siue unguentum de quo scriptum est. Sicut unguentum
in capite. quod descendit in barbam barbam aaron. Et mel super quo loquitur salomon. Mel inuenisti. co-
mede quantum satis est. Si enim plus comederis euomes illud. dum saturitate nimia mel uertitur in ab-
sinthium. Oleum quoque de quo in tabernaculo dei lucerna accenditur. ne aptetur nobis illud pro-
pheticum. oleum in aegypto uenundabas. Quod si in aegyptum & in tyro fuerit. uertetur in contrarium
& dicetur de eo. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Sed & resina levis est apta corpori
bus. & pro medicina accipitur. Vnde & in Hieremia scriptum est. Nunquid resina non est in galaad. aut
medicus non est ibi? Quare non ascendit curatio filiae populi mei? Hanc resinam habebat & iacob.
quam mittebat filio suo ioseph cum melle: & therebinto nucibus timiamate & stacte. Ismahelitarum quoque
qui emerunt ioseph: de terra israhel haec in aegypto portabant. thimiama & resinam de galaad. & sta-
cten. Et ut manifestius scire possimus quod sit frumentum balsamum mel & oleum resinamque ad mercatum
ferre tyri. audiamus domini uerba dicentis. Nolite dare sanctum canibus: neque margaritas uestrias
mittatis ante porcos. Mulieri quoque chananeae quae per filiam praecabatur dicens filia mea male uexatur
a demonio. dicit dominus. Non oportet tollere panem filiorum & dare eum canibus. Sed quia exierat de fini-
bus tyri & sydonis. & propinquabat terram israhel: idcirco quod rogauerat consequuta est.

Damascenus negotiator tuus. in multitudine operum tuorum: in copia diuersarum opum: in
uino pingui: in lanis coloris optimi. LXX.

Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum. ex multitudine omnis fortitu-
dinis tuae. uinum de thebon. & lanas de mileto.

Pro uino pingui quod interpretatus est symachus. & apud aquilam & theodotionem. & in ipso hebrai-
co habet uinum de helbon. Rursusque ubi nos posuimus lanis coloris optimi siue splendentibus: aquila &
theodotio transfulerunt in lanis soor. Significat autem quod inter ceteras negotiationes tyri ad nundi-
nas eius de damasco deferrebat uinum pinguiissimum: & lana precipua. quod usque hodie cernimus. Sin-
autem damascus interpretatur sanguinem bibens. & hebreorum uera traditio est: campum in quo interfectus
est abel a patricida cain fuisse in damasco. unde & locus hoc insignitus uocabulo sit. iuste & paulus
post intersectionem stephani primi in christo martyris perrexit damascum. ut credentes in christo uinctos du-
ceret Hierusalem: deique misericordia qui facit uidentem & caecum. oculos carnis amisit ut mentis acci-
peret: ceciderunt squamae draconis ex oculis eius quibus lumen perdiderat ueritatis. ut iret ad uicum
qui appellatur rectus: & inueniret ananiam. qui in lingua nostra interpretatur obediens. De hac igitur
terra cui dictum est maledicta terra quae aperuit os suum & ausit sanguinem fratris tui tyri nundinae congre-
gantur: & uinum pingue siue lanae splendent. Vinum de thelbon interpretatur lacteus. lxx. pro lanis co-
loris optimi lanae de mileto siue soor fenserunt. Miletum in hebraico non habetur. Sed quia inde la-
nae praecipue deferuntur. pro soor miletum interpretati sunt. Ex quo perspicendum quod tyrus la-
cte uescatur infantiae. & uestimenta non habeat propria. sed aliunde & ex uariis coniecta prouinciis
Illud autem quod damascus interpretatur sanguis cilicii & sanguis osculi. praesenti non conuenit lo-
co. Frequenter enim hebraea nomina pro diuersitate accentuum & mutatione litterarum uocaliumque uel
maxime: quae apud illos habent proprietates suas. uariae interpretantur.

Dan & grecia & mezol in nundinis tuis posuerunt ferrum fabrefactum. stacte & calamus in negotia-
tione tua. LXX.

Dan & iathan & mozel in nundinis tuis. Quae in editione eorum
de theodotionis editione addita sunt. Ferrum factum ope & rota in commixtione tua est.

Ex nomine patriarchae dan. & tribus & locus in quo habitauit nomen accepit. ubi hodie paneas quae
quodam caesarea philippi uocabatur. Vnde & iordanis fluius sortitus est uocabulum ior. uidelicet iun-
dan qui fuit de libano. Iathan autem gratiam sonat. quae interpretatur ut diximus est & non est. Pro moe-
zel quoque symachus transtulit deferens. ut sit sensus. Dan & gratia detulerunt in nundinis tuis ferrum
fabrefactum: & cetera. Aquila uero pro mozel posuit amezal. De quibus credendum est regionibus ferrum
& stacten & calamum ad tyri nundinas deportata. Dicamusque quod gratia. id est iathan ferrum habeat
fabrefactum. & ad bella promptissimum. dialecticaque arte constructum: iactans cuncta iudicio & ratione pro-
ferre uocalem sonum qui interpretatur in calamo. & stacten odoris optimi re-promittat: siue ferrum fabrefa-
ctum & rotam quae uerborum compositione uoluitur. & cursum habeat orationis.

Dadan institores tui in tapetibus ad sedendum. LXX.

Dedan negotiatores tui cum iumentis electis ad currus.

Multum hebraicum & lxx. in praesenti loco discrepant: propter nomen regionis quod uicinum est dedan & dadā
Infinita quippe distantia in tapetibus ad sedendum: & iumentis electis ad currus: nec dubium quoniam quadrigae
currus & eque in mala parte accipiantur si terreni sint. Alioquin de caelestibus & helias currum rapit appel-

laturq; ab heliseo p̄r p̄r. auriga & currus israhel. Et glezi ap̄iuntur oculi ut currus in mōtes & equos uideat sine ascensoribus: sessione dñi p̄paratos. In tapetibus aut sermonū pulchritudo mōstratur. in qbus uehuntur & regescunt infitiores dedan sessione cōposita uenientes ad nundinas tyri.

¶ Arabia & vniuersi principes cedari: ipsi negotiatores manus tue: cū agnis & arietibus & hedis venerunt ad te.

¶ Pro agnis & arietibus & hedis. lxx. camelos & arietes & agnos interpretati sunt. Arabia aut & principes cedari: q̄ hodie sarracenorū regio ē sicut in Hieremiæ sermone qui aduersum cedari scribit plenissimā demonstratū est. habundant his annuntiantibus: agnis uidelicet & arietibus & hedis. & tyri nundinas hac illatione multiplicat: Sed & camelorū fertillissima regio est ob pascuagē heremi latitudinē aerisq; tēperiem: quibus hoc aīal delectatur. Arabia aut interpretatur uespera: cedari tenebræ. De qua & in psalmis dī. Habitauī cū habitantibus cedari. Quæ regiones deferūt tyro camelos grauissimis peccatorū honeribus prægrauatos. siue agnos & arietes & hedos: quos inuolant in altariis suis: quæ de iniquo ac rebellī corde simularunt. Sed in hoc eodem ppheta in uisione pardorū arietes aquas purissimas conturbantes & impingentes lateribus oues: & cornibus dimicantes legimus: hedos quoq; qui ad sinistram stare confuerunt. & agnos qui mentiuntur agnū de quo scriptū est: ecce agnus dei ecce qui tollit peccata mundi. In bonā autē partem camelos scribit Elaias de madian qd̄ interpretatur dñi iudicium uenire Hierusalē: & iephā: & arietes de nabaiorh & saba deferentes auge & thus quorū duo ultia ēt a magis offeruntur dño. Istiq; cameli deposito onere peccatorū possunt intrare artā & angustā uiam q̄ ducit ad uitam.

¶ Venditores saba & remina ipsi negotiatores tui cum vniuersis primis aromatibus & lapide preciosissimo: & auro quod proposuerunt in mercatu tuo.

¶ In psalmis ubi scriptū est: reges arabū & saba munera offerent tibi: in hebreo hēt reges saba & sabama munera offerent tibi. quorū unum saba per sen lām scribitur. alterū per samech: quæ nīā lām similis est. Quia igitur saba interpretatur conuersio. hoc dicendū est qd̄ in presenti loco non conuersionē significet sed auersionem. de qua tyro munera deferuntur cum uniuersis aromatibus & odoribus optimis & lapide præcioso & auro: quæ omnia i tyri nundinis proponuntur. Et ipsi enim mentiuntur odorem optimum lapidemq; præciosum. quo extruere peruersitatis suæ nituntur ecclesias & autum quo pollicentur in sensu oīa quæ peruersa sunt. Nihil. n. gratuito accipiunt nec gratis tribuunt sed uniuersa mercantur. Cum reges arabū & saba gratis christo munera offerant. Hii sunt qui oīa turpis. lucri causa faciunt: & ab eo hæc munera susceperunt: qui dicit in euangelio. Hæc oīa tradita sunt mihi: quæ dabo tibi si procidens adoraueris me. Remma siue iuxta septuaginta: regna i nullo alio scripturarum loco inuenire potui. nec quæ regio sit quid ue significet nisi quod manifestum est ex eo quod iungitur saba uicinam huic prouinciæ esse regionem.

¶ Aran & chenne & eden negotiatores tui. saba. assur. chelmad. venditores tui. multifariā in uolucris iacincti & polimitorū gazarumq; preciosarū. quæ obuolute & affricte erant funibus. LXX.

¶ Charan & channa & eden isti negotiatores tui. saba. assur. & chalmat infitiores tui deferētes negotiationē in mochalim & galima. iacinctū & palimita thesauros electos funibus colligatos.

¶ Et iste gentes diuersorū locorum noīa continentes. Qd̄ autem de theodotione in. lxx. additum est: in machalim & in galima. symachus interpretatus ē præciosi sunt uoluchlis. Polimita quoq; quæ theodotio uaria interpretatus est: de aquila & symacho addidimus. Tam præciosæ at̄ uestes negotiatione inuoluchlis ferebantur ut funibus hiacintinis stringerentur. Aran siue ut. lxx. dixerunt taran. in nīā lingua sonat foramina. chennæ p̄parationem eden delicias: pro quib; apud. lxx. edne quod in hebraico non habetur qd̄ sonet ignoramus. & fisti noīs ethimologiam quærere non debemus. In negotiatione ergo tyri per carnos sensus q̄ indicantur in foraminibus tota sæculi hoīum p̄paratio est: qui solas delicias putant si augeant tyriæ urbis cōmercia. De saba supra diximus. Assur interpretatur dirigens chelmad siue ut in quibusdā exemplaribus continetur cherma. transfertur in uineas. haud dubiū quin sodomorū qui ueniunt in mercatu tyri. ut praua dirigant immo arguant poenis: & corrigant quæ fuerant deprauata. iuxta illud qd̄ in psalmis dī. ut destruas inimicū & ultorem. Habentq; multiphariā suppellectilē. & incredibili uarietate distinctā. quæ in uolucris iacincti affricte siue thesauri eorū funibus constringuntur quos thesaurizauerūt sibi in terra. iuxta illud quod scriptū est. Funibus peccatorū suorum unusquisq; constringitur. Nec habuerūt negotiationē liberā: sed cuncta peccatorū uinculis innexerunt inuolucla hiacintina. Propter coloris similitudinem referā ad aereas potestates. quæ thesauros suos sæculi nundinis largiuntur.

¶ Cedros quoq; habebāt in negotiationib; tuis naues maris (siue ut in ebraico cōtinetur) thar sis. Principes tui in negotiatione tua.

¶ Pro cedris septuaginta cyparissos transtulerunt. Et quia supra de utroq; diximus. superfluum est lectoris augere fastidium.

¶ Et repleta es inquit & glorificata. siue aggrauata nimis in corde maris.

¶ Nihil inquit tibi defuit qd̄ ad diuitias pertinet insulæ. Quæ tñ glorificatio. fuit aggrauatio possidentis. q̄q; & paupertas sæpe tēptatio sit. Vñ & salomon necessaria tātū postulat. & diuitias aut paupertatem pariter detestatur. ne in altero superbia: in altero subrepat impatentia atq; mendatium.

¶ In aquis multis addiderunt te remiges tui.

¶ Supra

Super Ezechielem.

Supra remiges tyria ciuitatis sydonios legimus & aradios, quosq; alteri uenatores: alteri interpretantur deponentes. Venantur. n. eorum aias quos inter sæculi huius fluctus, suo ducunt arbitrio, & non ad excelsa subleuant, sed in profunda demergunt nec imitantur eos qui usq; ad matutinam uigiliam nauigantes: stegerunt in sanos maris fluctus, & dñm saluatorem suscipere meruerunt: statimq; tali uestore & comite peruenerunt ad portum quietis, De quo in euangelio plenius scribitur.

Ventus auferat te in corde maris.

Oes diuitia tyri austro flante dispereunt, qui significatur hebraice cadim, græcè interpretatur. Quē nos in uentū urentem transerre possumus. De quo dicebat & sanctus, Per diē sol nō uret te: neq; luna per noctē. Hoc uento Jacob exultus erat, & tñ nō contritus: dñ loquitur, sui per diē exultus est, & gelu noctis. Illi quoq; qui ab hora prima conducti sunt: totius diei calorē & estū tulerunt, & tñ accipiunt denariū, qā exusti sunt & non contriti. Vñ & sponsa dicit in cantico, Nigra sum sed formosa qā despexit me sol, siue ut melius in hebraico continetur: decolorauit me sol.

Diuitie tue & thesauri tui & multiplex instrumentum.

Multi ita legunt, In corde maris diuitia tua & thesauri tui, & multiplex instrumentum tuum, ut omnes tyri diuitia & thesauri: uniuersaq; substantia in corde maris sit posita, & sæculi fluctibus obruatur: nihilq; habeant stabile habitatores eius atq; perpetuū: impleto illo euangelico, Stulte hac nocte auferent aiam tuā a te quā aut pręparasti cuius erunt? Et illo apostolico: Qui uolūt diuites fieri, incidunt in tēptationē & mulpas multas, & trahūtur in pfundū. Manifesta est historia, & ppter ea singulis pœne uersiculis breues sententias coaptamus. Iam. n. ad finem libri festinat oratio.

Naute siue remiges tui & gubernatores tui qui tenebant suppellectilem tuam & populo tuo p̄erant, uirtq; bellatores tui qui erant in te cum uniuersa multitudine tua que est in medio tui cadent in corde maris in die ruine tue.

Remiges siue nautas urbis tyria, sydonios legimus & aradios de quibus iā dictū est, & iuxta editionem, lxx, consiliarios biblia quæ hebraice appellatur gebal: uiros quoq; bellatores eius persas, lydos, & libias, qui omnes cadent, & esse nihili monstrabuntur: cum ceciderit tyrus & uniuersa gloria eius finem habuerit. Ruinarum multitudinem autem quam commixtionem septuaginta translulerunt, exceptis principibus uulgus significat, qui absq; nomine dignitatum: simili iudicio conterentur. Mixtaq; prophetia est inter urbem & nauem, ut ex altero alterū intelligas, & tamen utraq; ad consumationem sæculi pertineat. Atq; in naufragium.

A sonitu clamoris gubernatores tuorum conturbabunt classes, & descendunt de nauibus suis oēs qui tenebant remum, siue naute & uniuersi gubernatores maris uectoresq; & prorete in terra stabunt & eiulabunt super te uoce magna, & clamabunt amare: & superiacient puluerē capitibus suis, & cinere conspergentur, siue cinerem sternerent sibi (Quod aut sequitur) & radent super te caluicium & accingentur ciliciis, & plorabunt te in amaritudine anime ploratu amarissimo, & assumunt super te carmen lugubre & plangent, te.

In lxx, non hētur, sed de theodotionis editione additum est, Qñ tyrus ceciderit gubernatores illius turbabuntur, descendantq; de classib; & remiges uestoresq; ac proreta siue nautæ, & uniuersi gubernatores maris iactati fluctibus stabili aliqñ consistent gradu, & eiulabunt sup ea uoce magna quā prius suis locupletabāt mercibus: & mentis amaritudinē clamore signabunt: puluerē quoq; siue terrā iacent sup capita sua, pro terrenis opibus agentes pñiam. Et cinere conspergentur uel uitulæ iuxta legē ut purificētur: uel certe substernent cinerē sibi: iuxta illud qđ dī ad Hierusalē, Spargē terrā super caput tuū, & cinerē substernē tibi, & fac planctū. Et in euāgelio scriptū est, Si in tyro & sydone facta eēnt signa hæc: olim in sacco & cinere egissent pñiam. Et psalmista dicit, Cinerem quasi panē manducaui. Radentq; sup tyro caput, & facient caluicium qđ in luctu fieri solet, eo tpe quo magnitudo doloris oēm excluderet lætitiā. Apostolorū uero capilli numerati erant, qui crinē suū instar nazarenorū dño consecrarent. Et sancti qđiu crines habuit possedit fortitudinē, ablata uero cæsaria: captus est ab allophilis. Qñ autem dī & accingentur ciliciis: uetus lumboꝝ libido dānatur, ut q uixerant in deliciis: postea pœnitentes uiuant in austeritate atq; duritia. Niniuitæ habuere saccos, Et rursus ad Hierusalē dī, Plange ad me quasi sponsa accincta cilicio super uigē suā uirginalem, Et plorabunt te inq; in amaritudine aīæ ploratu amarissimo. Melius est, n. ingredi in domū luctus, quā in domū conuiuii, ut plāgāt tyrū & carmen lugubrē congeminent. Quod sequens scriptura subiungit, Vt aut sciamus pfectū esse eoꝝ qui plāgunt ruentē, & q prius in maris corde & in medio illius uersabātur: ppheta nō doceat exemplū, q & ipse plangere iubetur tyꝝ, ut expleto tpe pñiæ restituatur in antiquū statum & asumpta cythara dño personet. Legi in Esaia quoddā ridiculū, sed tñ qđ legimus est dicendū. Gubernatores episcopos hereticorū consiliatores prębyteros, pretas archidiaconos, remiges atq; nautas diaconos interpretari, uestores uero ad cinctū populū & residuos edisserūt clericos nauclerū diaabolū implese tragœdiā, Qui oēs eiulabunt pariter & flebunt amarissime: & agent pñiam postquā naufragiū senserint nauis suæ & in terra steterint, oēm q decorē falsi nois scientiæ amiserint: & pro gaudio atq; lætitia in cordis amaritudine pœnitentiam mœrore signauerint.

Que est ut tyrus que ommutauit, siue conticuit in medio maris? Quod in septuaginta nō ha-

betur. Que in exitu negotiationum tuarum. siue quam inuenisti mercedem de mari. implesti populos multos in multitudine diuitiarum tuarum. & populorum ditasti reges multos. Nunc contrita es a mari siue in mari. In profundis aquarum opes tue siue negotiatio tua & omnis multitudo tua que erat in medio tui. ceciderunt. Vniuersi habitatores insularum obstupuerunt siue contriti sunt super te. & reges earum omnes tempestate percussi. siue versi in amentias mutauerunt vultus vel fleuerunt. Negociatores gentium siue populorum sibilauerunt super te. Ad nihil deducta es. siue facta perditio es. & non eris ultra usque in seculum. siue in perpetuum.

Gubernatores. remiges. proreta atque uestores in planctu tyri ista memorabunt. Quae alia ciuitatum ita conticuit. ut loquendi fiduciam non haberet. Et audiret illud euangelicum. tace & obmutesce. & de psalmis peccatori autem dixit deus: quare tu enarras iustitias meas. & assumis testamentum meum per os tuum? Quantis mercibus o tyre ditata es. Et quod tanto labore quasisti. ut diebus ac noctibus peritura naufragio congregares? Implesti idem populos multos. & opibus tuis locupletasti reges. de quibus scriptum est. Astiterunt reges terrae & principes conuenerunt in unum. aduersus dominum & aduersus christum eius. Sed nunc contrita es in mari & in aquarum profundis. iuxta illud quod de pharaone scriptum est. Cur tus pharaonis & fortitudinem eius proiecit in mari. Qui dimersi sunt in profundum quasi lapis. & dicere poterant. ueni in profundum maris. & tempestas demersit me. Omnes insulae uel habitatores insularum quae saeculi huius fluctibus uerberantur stupebunt super te. & reges earum tempestate percussi sentient interitum suum. imitantesque uocem colubri sibilabunt & dicent. Ad nihilum deducta es. siue facta perditio es. ut non naturam perditionis habueris: sed uoluntatem: & non eris. Quod si hucusque dixisset. magna quaestio nascebatur. quomodo non esset quam nunc uidemus extructam. Sed ex eo quod sequitur usque in saeculum. unius saeculi tempus ostendit. quod iuxta aetatem hominis annorum. lxx circulo supputatur. Siue non eris deo. dicente apostolo. Qui uocauit ea quae non erant. Et Esaias propheta. Ecce confundentur & erubescunt omnes aduersarii tui. Erunt. n. quasi non sint. Et hester iuxta. lxx. interpretes. Ne tradas sceptrum tuum his qui non sunt. Et in psalmo. Dimitte mihi ut refrigerer prius quam abeam. & amplius non ero. Quae testimonia quo sensu accipienda sint: supra diximus. Omnia autem haec ad hereticorum possumus referre personam. qui contritione tyri atque naufragio sentient errorem suum. & in medio maris positi liberare suas animas concupiscent plangentque male diuitias congregatas quibus multos ditauerant reges. patriarchas uidelicet suos & uulgi ignobile: quorum opes in medio corruent mari. Habitatores quoque omnium insularum si tantum uoluerimus ad bonam partem referre quae dicta sunt. obstupescunt super contritione tyri. & reges insularum omnium uel ipsi quasi tempestate percussi mutabunt uultus. uel certe cordis morore fletu & lachrymis indicabunt. stuporisque magnitudinem: admiratione & sibilo testabuntur. Quomodo nihil facta sit & perierit quae salutem multis gentibus promittebat. & ultra non erit. nequaquam certo tempore interpretemur in saeculo sed in perpetuum. quia idem utrumque significat.

EXPLICIT LIBER OCTAVVS.

INCIPIT LIBER NONVS.

ONSEQ VENS erat filia Eustochium ut prophetiam tyri & principis tyri uno uolumine comprehenderem: & tam locis quam uaticinatione coniunctos: nequaquam librorum ordine separarem. Sed quia plures sunt quae dicuntur & modum prolixitatis excedunt. ideo in nonum librum dilata est explanatio quam orationibus tuis omniumque sanctorum ad calcem credimus peruenturam. ut contra pharaonem quoque & uniuersam aegyptum: quae in Ezechiel scripta sunt disseramus. Quae & ipsa nobis longitudine sui in librum decimum diuidenda sunt: quoad uoluminum inter se mensura seruetur. & diuisus. distantis scribentisque & legentibus labor respiret in partibus.

CAPITVLVM.

XXVIII.

Factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. dic principi tyri. Hec dicit dominus deus. Eo quod eleuatum est cor tuum & dixisti deus ego sum & in cathedra dei sedi in corde maris cum sis homo & non deus: & dedisti cor tuum quasi cor dei. ecce sapientior es tu daniel? Sed secretum non est absconditum a te. In sapientia & prudentia tua fecisti tibi fortitudinem. & acquisisti aurum & argentum in thesauris tuis. in multitudine sapientie tue: in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem. & eleuatum est cor tuum in robore tuo. Propterea hec dicit dominus deus. Eo quod eleuatum est cor tuum quasi cor dei. idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gentium. & nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientie tue: & poluent decorem tuum. Interficiet te & tradent te & morieris. in introitu occisorum in corde maris. Nunquid dicens loqueris deus ego sum coram interficietibus te. cum sis homo & non deus: in manu occidentium te? Adorte incircumcisorum morieris in manu alienorum. quia ego loquutus sum ait dominus deus.

LXX.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Et tu fili hominis. dic principi tyri. Hec dicit dominus deus. pro eo quod exaltatum

Super Ezechielem.

exaltatum est cor tuum & dixisti de? ego sum habitatio dei habitant in corde maris. tu autem es homo & non deus. & dedisti cor tuum quasi cor dei. nunquid sapientior es Daniele? Sapientes non erudierunt te disciplina sua. Nunquid in eruditione tua aut prudentia tua fecisti tibi fortitudinem. & fecisti aurum & argentum in thesauris tuis? Aut in multa eruditione tua. & negotiatione tua multiplicasti fortitudinem tuam? Eleuatum est cor tuum in fortitudine tua. Propterea hec dicit dominus deus. Quia dedisti cor tuum quasi cor dei propter hoc ecce ego adducam super te alienos pestilentes de gentibus & enaginantur gladios suos in te super pulchritudinem tuam in perditione. & deducunt te & disponunt te: & morieris morte vulneratorum in corde maris. Nunquid loquens dices. deus ego sum. in conspectu interficientium te? Tu autem es homo & non deus. in multitudine vulnerantium te. Ad mortibus in circumcisorum morieris: in manibus alienorum. quia ego loquutus sum dicit adonai dominus.

Ubicumque a. lxx. scdo ponitur dominus dominus. primum nomen tetragramaton est. quod proprie ad dominum pertinet & ineffabile dicitur: secundum commune quod saepe in hominibus inuenitur. Quo autem tyriae urbis sub figura nauis primum diuitiarum deinde ruina planctusque descriptus est: sic ad principem tyri primum sermo sit prophetalis quod erectus sit per superbiam. nec bene abusus opibus quas habebat. Dein luctus & lamentatio. de quantis bonis ad mala quanta peruenit. Primum igitur prima dicenda sunt. Scriptum est in Esaia ad regem babilonis nabuchodonosor. quod se dei potentia coequaret & in tanta elatus sit arrogantia: ut auderet dicere super sidera caeli ascendam & ero similis altissimo. precipitatusque de solio meruit audire. quomodo cecidit lucifer qui mane oriebatur? Et de pharaone in hoc eodem propheta. Mea sunt flumina & ego feci ea. Et de principe tyri quod elato corde dixerit arroganter. Deus ego sum & in cathedra dei sedi. siue in habitaculo dei habitauit: cum sit homo & non deus. Quae quidem uideatur uires humanae fragilitatis excedere. & non tantum hominum uerba esse quam insipientium demonum. tamen ipse debemus accipere: quod in tantum intumuerint & nescierint mensuram suam: ut elati felicitate saeculi & regni potentia. dum praesentia bona putant esse perpetua homines se esse nescierint. & aeternum sibi impium uindicant. Licet in principe tyri regum & singularum urbium uel prouinciarum potestates aduersariae demonstrantur: de quibus scribit & apostolus paulus. Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem. sed contra principes & potestates. rectoresque tenebrarum istarum & spiritalia nequam in caelestibus. Et in alio loco. Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam uero non mundi huius neque principum saeculi istius qui destruantur. Et iteque de sapientia disputans ait. Quam nullus de principibus huius mundi cognouit. Si enim cognouissent. nunquid dominum gloriae crucifixissent. In danielis quoque prophetia perspicue legitur. princeps israhelitici populi michael. & princeps gratiae princepsque psalmi. Et moyses aptius scribit in deuteronomii cantico. Quoniam diuidebat altissimus gentes & disseminabat filios adam. constituit terminos nationum iuxta numerum angelorum dei: siue ut melius habetur in hebraico iuxta numerum filiorum israhel. Et facta est psalmi domini populi eius iacob. funiculus hereditatis eius israhel. Nec mirabimur in parte contraria pessimos reges in typo peruaricatorum praecedere principum. cum optimos reges dauid & salomonem & iosiam. & patriarchas ac prophetas in figura domini saluatoris praecessisse doceamur. Igitur iuxta utramque intelligentiam regum pariter superbiorum & apostatarum principum: quae scripta sunt differamus. Ait ergo. Licet in medio maris & insulae tenearis angustiis. plus dicam. cum sis homo & humanae carnis fragilitate circumdatus. tumore cordis elatus in solio dei in caelis te habitare arbitrareris. Simulque quia iactas sapientiam in tantum ut regni tui homines salomonem enigmatibus perocarent. nunquid sapientior es Daniele. qui dei gratia uicit omnes magos & ariolos. & nunc in babilone sapientissimus est. Siue ita intelligendum. Etiam sapientior sis Daniele qui omnium confessione sapientissimus est. & diuitiarum ac potentiae magnitudine dei te cupias potentiae coequare. tamen capiaris ab aduersariis. & urbe perditam multis confodieris uulneribus & ultra non dices deus ego sum. sed doctus interitu. hominem te esse cognosces non deum. Sin autem uoluerim? principem tyri eandem dicere potestatem cui a deo tradita est ipsa ciuitas siue prouincia: illud assumamus testimonium. Ego dixi dii estis. & filii excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini. & sicut unus de principibus cadetis. Tradite. n. illis sunt ad regendum prouinciae quasi ducibus ab imperatore. Qui obliuiscuntur honorem suum ex alterius iniuria perire. qualis nuper heraclianus in africa fuit. Erecti enim sunt mente tyrannica contra regem & dominum suum. ut in toto orbe dispersi: sub nominibus idolatriae deorum sibi nomina assumerent. & inflati superbia in iudicium diaboli inciderent & laqueum. De quo & saluator loquutus in euangelio est. Vidi sathanam quasi fulgur cadentem de caelo.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. leua planctum super regem tyri & dices ei. Hec dicit dominus deus. Tu signaculum similitudinis plenus sapientia & perfectus de core. in delicijs paradisi dei fuisti. Omnis lapis preciosus operimentum tuum. sardius. topazius. & iaspis. chrysolitus. onix. & berillus. saphirus. & carbunculus & smaragdus: horum opus decoris tui. & foramina tua in die qua conditus es preparata sunt. Tu cherub extentus & protegens. & posui te in monte sancto dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti. perfectus in uis tuis a die conditionis tue. donec inuenta est iniquitas in te. In multitudine negotiationis tue repleta sunt interiora tua iniquitate: & peccasti. & eieci te de monte dei. & perdidisti te o cherub protegens de medio lapidum ignitorum. & leuatum est cor tuum in decore tuo. Perdidisti sapientiam in pulchritudine tua. in terram proieci te. ante faciem regum dedi te ut cerneret te. In multitudine iniquitatum tuarum & in iniquitate negotiationis tue. polluisti sanctificationem tuam. Produca ergo ignem de

medio tui. qui comedat te: & dabo te in cinerē super terrā in conspectu omnium videntium te. Oēs qui viderint te in gentibus obstupescant super te. Abili factus es. & non eris in perpetuum. LXX.

Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. assume planctum super principē tyri. & dicit ei. Hec dicit dominus deus. Tu es signaculū similitudinis plenus sapientia & corona decoris. in deliciis paradisi dei fuisti. Omni lapide bono circumdatus es. sardo. & topazio. & smaragdo. & carbunculo & saphiro. & iaspide. & argento & auro. & ligirio. & achate & amethysto & crisolito & berillo. & onichino. & auro replesti thesauros tuos. & ozrea tua in terra die qua conditus es parauerunt cum cherub uncto a deo & habitante in tabernaculo. & dedi te in monte sancto dei. factus es in medio lapidū ignitorū. Fuisti immaculatus in diebus tuis a die qua creatus es: donec inuente sunt iniquitates in terra multitudinis negotiationis tue. Replesti cellaria tua iniquitate & peccasti. & vulneratus es a morte dei. Et adduxi te cherub obumbrans de medio lapidū ignitorū. Elatum est cor tuum in decore tuo. corrupta est disciplina tua cum decore tuo. Propter multitudinem peccatorum tuorum in terrā proieci te: in conspectu regū dedi te: ut debonestareris. Propter multitudines peccatorum tuorum & iniquitatis negotiationis tue: contaminavi sancta tua. Et educa ignem in medio tui: hic deuorabit te. Et dabo te in cinerē super terrā in conspectu omnium videntium te: & oēs qui nouerunt te in gentibus contristabuntur super te. Perditio factus es. & non eris ultra in seculū.

Quia diximus quid sit princeps tyri. & quō corruerit per superbiam. lamentationē eius super pristina gloria cognoscamus. Primum cōmonetur quid fuerit. ut doleat se perdidisse quod habuit. Tu inquit signaculū similitudinis. iuxta illud quod proprie de saluatore dicit Ioānes euangelista. Hunc. n. deus signauit pater. Et de hominibus. Signauit quoniam deus uerax est. Et in psalmis. Signatus est super nos lumen uultus tui domine. Et in alio loco. carissimi. nunc filii dei sumus. & necdū apparuit quod futuri sumus. Sci mus quoniam cum apparuerit similes ei erimus. Vñ & ad deum deum. Quis similis erit tibi? Aliud est. n. similitudo aliud equalitas. Vnde seuissima heresis. quā in christo tantum patris similitudinem confite tur. aufert naturā. Nos autē in filio non solū similitudinē dicimus. sed equalitatem. Propterea. n. eum persequantur iudaei. quia non solū soluebat sabbatū: sed equalem se faciebat deo. Vbi autē equalitas est ibi eadē natura unaque substantia. Hoc est illud quod de similitudine loquitur & apostolus. Filii mei quos iteque parturio. donec christus formetur in uobis. ut recipiatis uidelicet similitudinē eius: quam uestro uicio perdidistis. Et quia in latinis codicibus pro signaculo resignaculum legitur. dū uerbū e uerbo exprimens qui interpretatus est iuxta. lxx. translationem resignaculum posuit: Vñ quidam sic intelligunt: quod signaculum dei & figuram quā uelut in cera molliissima expressa sit: rex tyri resignauerit atque perdidit. ut pro signaculo fecerit resignaculū: nequaquam habens imaginē & similitudinē dei. iuxta quā & primus homo conditus est dicente. deo Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostram. Et notandū quod imago tunc facta sit tantū: similitudo in christi baptismo cōpleatur. Et consequenter ei cui dictū est tu signaculū similitudinis. iungitur plenus sapientia perfectus decore: siue corona decoris. Vbi. n. similitudo dei est. ibi & plenitudo sapientiae & perfectus decor. Siue quasi diuersis floribus ornata atque cōposita corona uirtutum: quā proprio studio auget diligēs dū naturae bonū nutrit industria & negligens minuit. iuxta illud quod in puerbiis sub figura mulieris pulchrae & male moratae dicitur. Sicut in auris in naribus porcae: sic mulieri malae moratae pulchritudo. Sequitur. In deliciis paradisi dei fuisti. pro quo in hebraico hētur: in eden. quod & geneleos narrat historia. Eden autē uertitur in delicias. Et pulchre ad distinctionē paradisi dei notat: ut ostendat eē & contrariū paradisi non dei: apud eos quae ueritatē mutant mendatio: & paradisi hēre se iactant. Quo sermone demonstrat nequaquam hominem esse de quo scribitur: sed contrariā fortitudinē quā quondam in dei paradiso cōmorata sit: licet iudaei hoc per quod appellatur de hiram rege tyri essent prophetari. Cui autē deus in deliciis paradisi dei fuisti siue factus es: quod habuerit ostendit. quid uer perdidit. Porro quod habitationi paradisi copuletur omnis lapis preciosus operimentū tuum siue colligatio tua & circumdatio. sardius. topazius. & iaspis. crisolitus & onix & berillus: saphirus & carbunculus & smaragdus. siue ut in. lxx. diuerso ordine nominibusque aliis. duodecim lapides continentur. Hoc obseruandū est non omni lapide precioso regem tyri fuisse circumdatū siue opertum: & ut symachus transtulit uinctū atque constrictū: sed omnem lapidem quē habuit princeps tyri fuisse preciosū. Alioquin multi sunt preciosi lapides: quos in presenti loco scriptura non memorat: calcedonius sardionix. crisoprassus. iacinthus. cristallū quoque & preciosissimum margaritū. Sed & aquila & symachus ac theodotio in presenti loco multū inter se. & lxx. interpretes. non solum ordine: sed & numero discrepant atque nominibus. In apocalypsi quoque Ioannis ubi de uicinis lapidibus Hierusalē extructa memoratur. paululū in extremis partibus ordine cōmutato. idē in fundamentis eius ponuntur lapides: ita ut portae illius cristalli lumine scribantur edificatae. Sed & in pectore pontificis per quattuor ordines in rationali idē lapides describuntur. Et in humeris eius duo lapides onichini. in quibus duodecim patriarchae scripta sunt nomina. quos uerus pontifex de quo scriptū est: tu es sacerdos in aeternū secundum ordinē melchisedech portat in pectore. portat in humeris: ut in duodecim lapidibus apostolorum nomina & in duobus utriusque testamenti sacramenta demonstraret. Quoque unus Ioānes euangelista recubuit in pectore eius. ut auriret fluentia sapientiae: & posset dicere: In principio erat uerbum. & uerbum erat apud

Super Ezechielem.

erat apud deum. & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Isti sunt uiui lapides de quibus edificatur ecclesia. & de qb' scribit apostolus petr'. Si credidistis quia suauis est dñs. ad quē accedentes lapidē uiuentē ab hoibus quidem reprobatur: a deo autē electum honorabilē. & ipi sicut lapides uiuentes edificamini domus spiritalis. in sacerdotiū sanctum offerre uictimas placentes deo p̄ Iesum xpm. Qm̄ dicit scriptura. Ecce ponā in syon lapidē angularem. electū: prāciosū. & qui crediderit in eo non confundentur. Sup̄ quo & uas electionis pari uoce consentit dicens. Superedificati in fundamento apostolorū & prophetarū. ipso angulari lapide xpo Iesu dño nostro. in quo omnis edificatio constructa crescit in tēplum sanctum dei. Hii sunt lapides de quibus & in alio loco legimus. lapides sancti uoluntur super terrā. instar rotarū paululum tangentes humum. & uolubilitate sua ad cālestia festinantes. De quibus & scriptura cōmemorat. Ecce ego prāparo carbunculū lapidē tuū: & fundamenta tua saphirū. & ponā propugnacula tua iaspidē: & portas tuas lapidē cristallo: & murum tuū lapidibus electis. & oēs filios tuos doctos a deo: & in multa pace filios tuos. & in iustitia edificaberis. Super quo qd nobis uidetur. in eiusdem pphetā explanationibus diximus. De huiusmodi lapidibus & uicesimus psalmus canit. Dñe in uirtute tua lætabitur rex. & super salute tuā exultabit uehementer. Desiderium aīe eius tribuisti ei. & uoluntate labiorū eius non fraudasti eū. Qm̄ prāuenisti eum in benedictione dulcedinis. posuisti in capite eius coronā de lapide prācioso. Iste sunt margaritā prophetarū & apostolorum. q̄ comparatione xpi omnes uenundantur in euangelio. ut ematur prāciosissimū margaritum. & lapis de quo zacharias scribit. qd̄ septem habeat oculos. i. septem grās spūs sancti. Lege Esaia. Et ponitur per apostolū paulū fundamentū ecclesiae. super quo edificentur aurū. argentum. lapides prāciosi. Quorū colores atq; naturas & efficiētias singulorū: non est huius temporis differere. sed propriū uolumen desiderant. ita ut in Ezechiel & in exodo & in apocalypsi & in Esaia sibi oēs lapides & lapidum ordines cōparati: magnam & legenti & differenti faciant quāstionem. Super quibus & uir scūs epiphanius episcopus propriū uolumen mihi prāsens tradidit. Et tricesimus septimus liber Plinii secundi. naturalis historiae post multiplicem oīum rerum scientiam: de gēmis & lapidibus disputat. Ad quorū notitiā diligēs a nobis mittendus est lector. Porro symachi interpretatio istū principem tyri quasi prāciosissimū monile lapidibus scribit esse distinctum. Deniq; aurū tympanū uocat. in quo infixi sunt lapides. Vnde & iuxta hebraicum sequitur. Aurum opus decoris tui. & foramina tua in die qua conditus es prāparata sunt. Pro quo posuere. lxx. auro replesti thesauros tuos & apothecas tuas. ad sensum mentēq; referentes. qd̄ cogitatio eius diuinis paruerit sacramentis. & congregauerit sibi diuitias spirituales: de quibus dñs prācepit. Thesaurizate uobis thesauros in cālo. ubi neq; tinea neq; uermis demolitur. nec fures suffodiunt nec furantur. Vbi est. n. thesaurus tuus ibi est & cor tuū. Iste est thesaurus absconditus de quo & in euangelio loquitur. Simile est regnū cālorum thesauro abscondito in agro. quē qui inuenerit abscondit: & prāgaudio suo uadit & uendit oīa quā habet & emit agrū illū. Apothecae aut sunt siue orrea de qb' in alio loco scriptū ē. Bñdicta apotheca tua & reliq; tua. Post hāc dñs iuxta hebraicū. Tu cherub extē? & p̄tegēs sbauidi archā dei & p̄piciatoriū. uel iuxta. lxx. qd̄ ipse cū cherub unctus sit & creatus. Ex quo ostenditur ad hoīem urbis tyriā principem hoc pertinere non posse: sed ad sanctam quondā & p̄cipuā fortitudinē. quā urbis tyriā p̄iceps posita sit. Et posui te inq̄ in monte sancto dei. haud dubiū quin paradysum significet. ad quē post cālum tertium paulus apostolus raptū esse se dicit. Cherub aut genere masculino. numero singulari & plurali dicuntur cherubi qui interpretantur scientiā multitudo super qbus requiescit & sedet deus. & hoc curru utitur: dicē te propheta ad eū. Qui sedes sup̄ cherubim manifestare. Et in alio loco. Ascendit super cherubim. & uolauit super pennas uentorū. Iste autem cherub siue creatus cū cherub: extentus & p̄tegēs sacramenta. positus est in monte sancto dei. de quo crebro diximus. Et paulus apostolus loquitur: si quis tñ ad hebreos epistolā suscipit. Accessistis ad syon montē & ciuitatem dei uiuentis Hierusalem cālestem: & milia angelorū. Vel certe mons scūs dei paradysus ut diximus intelligendus est. Ambulauit quoq; in medio ignitorū lapidū. de qbus scriptū est. Qui facit angelos suos spūs. & mynistros suos ignē urentē. Et non solū deus q̄ uocatur ignis consumens. scēnū ligna stipulāq; consumat: sed & angeli qui uocātur igniti lapides. spūs feruentes. Vnde & dñs. Ignem inq̄ uēni mittere super terras. quē uolo ut ardeat. Quodq; sequitur perfectus in uis tuis a die conditionis tuā. pro quo posuere. lxx. fuisti imaculatus in diebus tuis a die qua conditus es: donec inuenta est iniquitas in te: Oñdit oēm creaturā bonā a deo cōditā & p̄fectā habuisse uirtutē: & p̄ hoc p̄cipē quoq; tyri fuisse imaculatū: ut deinceps macula n̄ naturā sit s; uolūtatis. Donec inuēta ē iniquitas i te. Inuēta a deo. q̄ in thesauros pectoris sui p̄ supbiā & abusione potestatis quā accepas tenebat īclusa. In multitudie quoq; negotiorū ei' repleta sūt īteriora illi' siue cellaria iniquitate. Dū. n. multa cōgredit & n̄ ē cōtētus scia quā acciperet cōtra creatorē suū. Māducauit. n. Jacob & saturat' ē. & recalcitrauit dilect'. increpatus & ipinguitus & dilatat'. & dereliquit deū q̄ fecerat eū. Et de corde p̄cedūt cogitationes pessimae. pp̄ quas dixit deus Peccasti. & eieci te de mōte dei: siue uulnerat' es a monte dei. Qd̄ legentes. timere cōpelli mur. si n. cherub extē? & p̄tegēs posuit' in mōte scō dei. & in medio ignitorū lapidū p̄fectus & imaculat'

propter multitudinē negotiatiōis repleuit interiora sua iniquitate: & peccauit & electus est de mōte dei, hoc est de habitatione paradisi: siue uulneratus a monte dei: qui perspicue xps intelligitur, aut certe in monte dei constitutus & habitans, in semetipso uulneratus est & conscientia cōpunctus malo dū se intelligit habitatione montis indignū. quid de nobis estimandū est? Propter quod dicitur ei. Et pdidi te o cherub protegens de medio lapidum ignitorū. ut nequaquā inter ignitos lapides consisteres sed perires. O ipse cherub siue cherubin quidē protegebat eduxi te de medio lapidū ignitorum: iuxta illud qd & de adam scriptum est: eiecit adā & constituit eū contra paradysum delictarum. Causasq; reddit cur eductus sit siue proiectus de medio lapidū ignitorum. Eleuatum est. n. cor tuum in decore tuo. dū tuum putas esse qd dei est. Vñ & apostolus stimulum carnis & angelus sathanæ accepisse se dicit qui eū colaphizaretine reuelationis magnitudine superbiret. & in iudiciū incideret diaboli. Et idcirco corrupta est inquit doctrina tua cū decore tuo. siue perdidisti sapientiam tuā in decore tuo. ut dū plus nīs esse quā conditus es: & magis sapere quā a deo acceperas. etiā id perderes qd habebas. & p pulchritudine atq; doctrina deformitas te & stultitia possideret. Vñ i terram proiectus es: qui ante habitabas in monte dei. De quo & Esaias scribit. Quomodo cecidit luscifer qui mane oriebatur? Et saluator in euangelio. Videbam inquit sathanaz quasi fulgur de cælo cadentem. Quod & Hieremias loquitur ad Hierusalem. Quomodo obscurauit dñs in ira sua filiā syon. proiecit de cælo in terrā gloriā israhel? Proiectus es autem in conspectu oīm regum ut tuo terrerentur exemplo. uel bonorum regum quorū cor in manu dei est. uel malorum quorū regna ondit diabolus saluatori. qui occurrerunt regi babylonio dicentes. & tu captus es sicut nos: atq; inter nos reputatus es? Quāobrem & polluit sanctificationem suam quā habuerat quando habitabat in monte. & conuersabatur in medio ignitorum lapidū. Sequitur. producam ignē de medio tui. qui deuoret te. Istum ignem in tyrii regis corde succenderat ille cuius ignita sunt iacula: & de quo scriptum est. Oēs adulterantes: quasi clibanus corda eorum. De quo igne loquitur & Esaias. Ambulate i lumine ignis uestri. & in flāma quam succendistis. ut foras egrediens deuoret possidentē. iuxta illd quod in eodem Esaia scriptū est. Deuorauit sicut fœnum maceriam. In die illa extinguentur mōtes & colles & saltus: & deuorabit ab anima usq; ad carnes. Hunc ignem qui alienus appellatur: nadab & abiu ad altare dñi obtulerunt. & idcirco diuino igne consumpti sunt. Vnde & moyses ait. Hoc est uerbum quod dixit dñs. in his qui appropinquant mihi sanctificabor: Sanctificatio autēz dei est pœna peccantiū. Post hæc dñs. Et dabo te in cinerem. ut oīa quæ superedificasti mala conscientia tuæ ignis absumat. Qui cum debueras requiescere in sabbato & nequaquā opus facere seruire: ligna in sabbato collegisti. ut haberet quod in pectore tuo deuoraret incendiū. Perdet quoq; omnia mala opera conuertens in cinerem. ut ignis noxius pœnitens extinguatur: ut omnes conspiciant & obstupescant perisse regem tyriū & nihil factum esse. non in multis sæculis sed in uno uel certe in perpetuū ut impleatur illud quod scriptum est. Non parcam tibi: & non miserebor. Solent hebrei inter ceteras fabulas suas &

atq; interminabiles quæstiones hæc contra hyram regem tyri dicta intelligere cum a salomone usq; ad Ezechielem anni sint plurimi: quos eo tempore hoīes non uixisse perspicuū est. & sic pronunciare quasi per hitoniam propheta ad eum loquatur. Nunquid tu es signaculum similitudinis dei plenus sapientia & perfectus decore? Tu cunctis ornatus lapidibus: tu cherub uel creatus cum cherub. cum econtrario peccaueris. & in cinerem dissoluendus sis. Addūtq; fabulæ suæ miraculum: ut contra scripturam immo sine scripturæ auctoritate: dicat hiram mille uixisse annis. Verum hæc quā uiolenta sit interpretatio. absq; nro iudicio prudens lector intelligit.

¶ Et factus est sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs pone siue offirma faciem tuā contra sydonez & prophetabis de ea & dices. Hec dicit dñs deus. Ecce ego ad te sydō & glorificabor in te siue in medio tui. & scient qz ego dñs cum fecero in ea siue in te iudicia. & sanctificatus fuero in te siue in ea. & immittā in eam siue in te pestilentiam. & sanguinem in plateis eius siue tuis: & corrumpent interfecti siue vulnerati in medio eius in gladio. siue in gladijs per circuitum. & scient quia ego dominus. Et non erit ultra domui israhel offendiculum amaritudinis. & spina dolorem inferens vndiq; per circuitum earum qui aduersant eis. siue qui fecerint contumeliā: & scient qz ego dominus deus. Hec dicit dñs deus: Nū congregaui domum israhel de populis siue de gentibus in quibus dispersi sunt: sanctificabor in eis coram gentibus: & habitabunt in terra sua quam dedi seruo meo Jacob: & habitabunt in ea securi siue in spē. & edificabunt domos & plantabunt vineas. & habitabunt confidenter siue in spē: cum fecero iudicia in omnibus qui aduersantur per circuitum. siue fecerunt eis contumeliā. & scient quia ego dominus deus eorum.

¶ Quodq; sequitur iuxta. lxx. & deus patrum eorum: in hebraico non habetur. Consequenter autēz post tyrū sermo fit ad sydonem. Vnius enim utraq; urbs prouinciæ est. & in euangelio tyrus & sydō pariter nominantur. si in tyro & sidone factæ essent uirtutes quæ factæ sunt in te. Vnde & chananea cuius filia a demonio nexabatur. quia egressa est de finibus tyri & sydonis. quod postulauerat impletrahit. Prædicat autem sermo diuinus quod a babylonis & ipsa capienda sit: & malorum cognoscat pondere qd ipse sit dñs cum iudicauerit eam. & sanctificatus fuerit in illa & fame eam ac pestilentia gladioq; consumpserit: ita ut cotruat in plateis illius: & nequaquā ultra sit in offendiculum populo dei. nec

Super Ezechielem.

dei, nec eos frequenter impugnet. Cum autem hoc factum fuerit, reuertetur populus israhel quos in diuersas dispererat nationes in terram suam & sanctificabitur in eis: nequaquam ut in sydone in malam partem sed in bonam cum eis misertus fuerit, & habitauerint in terra quā dedi patri eorum iacob: & habitauerint securi & in dño confidentes, & edificauerint domos & plantauerint uineas, cū sua promissa cōpleuerint: & tunc cognoscant quod ipse sit dñs, cuius promissa firmissima sunt. Quod multi ad tps referunt zorobabel ezre, & neamīa: qñ reuersus ē populus & habitauit in terra iudæa. Alii uero in ultimo tpe & in mille annis sperant esse cōplendū. Porro scdm̄ intelligentiam spiritalē hic nobis sensus uidetur. Sydonii interpretantur uenatores. De qbus & in psalmis scriptum est. Aīa nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantiū. Et in prouerbis. Oculi meretricis laque⁹ est peccatoris. Sunt aut̄ & in bonā partē his contrarii uenatores. De qbus scribit & Hieremias. Ecce ego mittā piscatores & uenatores q uenentur uos de oī colle & monte. Quos & dñs mittit ad piscā dum, & facit eos de piscatoribus pisciū, piscatores hoīum. Vnde & uiculus petri & andrea hoc appellatur uocabulo. Betsaida. n. in lingua nra interpretatur domus uenatorū. Aduersum hos igitur pessimos uenatores, dei sermo dirigitur, & impatur prophetā ut ponat siue obfirmet faciē suā contra sydonem, & nequaq̄ fluctuet oī uento doctrinā: sed in ueritate consistens interficiat uenatores. Quā sunt ergo q̄ sydoni dñs cōminatur? Ecce ego ad te ipse ueniā & glorificabor in te cū te interfecero, & scient oēs qui uixerint qd̄ ego sum dñs cum tibi reddidero quā mereris, mittāq̄ p̄stilentiam & sanguinē in plateas tuas. Recteq̄ plateæ dicuntur sydonis. Lata, n. & spaciofa uia est q̄ ducit ad mortē. Et corruent interfecti q̄ male steterant gladio per circuitū, illo gladio quē uenit dñs mittere super terrā: ut male iuncta dissociet, & sciāt q̄ remanserint q̄ ipse sit dñs. Cūq̄ illic cessauerit, nequaq̄ ultra erit offendiculū amaritudinis & spina doloris cōpungens & uulnerans populum dei. Oīa autem hæc dicuntur contra aduersarias potestates, qd̄ in extremo tpe deleantur, & sit æterna securitas: qñ congregauerit dñs domū israhel eos qui sensu cernunt deū: & sanctificatus fuerit in eis, & cōplebitur illud qd̄ scriptum est: sancti estote qm̄ ego scūs sum: & habitauerit in terra sua de q̄ & alibi legimus: credo uidere bona dñi in terra uiuentiū, quā dederat iacob qui priorē supplantauerat fratrē, & primitiua eius meruerat accipere: & habitabunt in ea securi siue in spem: & edificabunt domos plantabuntq̄ uineas, & habitabunt scdo in speiuxta illud qd̄ legitur in Esaia. Qui ablactati estis a lacte, q̄ abstracti ab ubere tribulationē sup tribulationē expectate, & spē super spē. Aedificabunt aut̄ domos quas & in euangelio edificat, qui non sup harenā sed super petrā fundamenta constituit. De qbus scriptū est. Nisi dñs edificauerit domū, in uanū laborauerunt q̄ edificāt eā. Et in exodo iuxta. lxx. Quia timebant obstetrices dñm, fecerunt sibi domū, & multa hmoi. Cum aut̄ fecerit dñs iudicium contra eos q̄ aduersantur siue contumeliis afficiunt israhel in circuitu tunc oīs creatura cognoscat qd̄ ipse sit dñs, cuius uera iudicia sūt: & iustificata in semetipsis.

¶ CAPI. XXIX.

In anno decimo, siue iuxta septuaginta duodecimo, in decimo mēse, siue iuxta hebraicū cum duodecimo, in prima siue vna mensis die, factum est uerbum domini ad me. dicens. Fili hominis, pone siue obfirma faciem tuā contra pharaonem regem egypti, & prophetabis de eo & de egypto uniuersa, loquerisq̄ & dices. Hec dicit dominus deus. Post sydonē quā & ipsa in scenicis littorē constituta est, sermo fit ad prophetā decimo anno captiuitatis regis ioachim & duodecimo mense & una die mēsis, ut ponat faciē suā siue obfirmet contra pharaonē regem egypti & loquatur de eo & de uniuersa egypto, siue ad oēm egyptū: ex alia in parte iudæa in eodē littorē constituta egypti prouincia est: & q̄ illi uentura sint pphetet. Sin aut̄ oportet de numeris aliqd̄ dicere, quē locū habeat inter decē dies una, un̄ & in principio geneseos nō est dictum factū est uespere & mane dies prima sed una, ut eandē diem reuolui semp̄ doceat. Eūdem ordinem inter decē decadas hoc est centenariū numex: decimus numerus possidebit, qd̄ ad uītimā agnus assumitur ut immolletur die quartadecima: atq̄ hoc mō usq̄ ad mille & decē milia, centū milia, & ultra per decadas suas numerorū ordo procedit. Post decimū aut̄ annū mensis duodecimus ponitur, ut pfectus duodecim apostolorū ac pphetarū qui in uno uolumine cōtinetur numerus demonstraretur. Porro iuxta. lxx. decimus mēsis q̄ hebraice appellatur thebeth, & apud egypti os tibi: apud romanos ianuarius dī: eo qd̄ apud illos anni sit ianua: oī calore sublato hiberni frigoris cōtinet principatū. Hoc de numeris dixisse sufficiat. Ceterū illud uel maxime reqrendū est, utrū ipse sit pharao q̄ in exodo & Esaia & Hieremia & Ezechiel multisq̄ aliis in locis & in cārico noiatur equatui meo: in curribus pharaonis assimilaui te p̄xima mea, an alius atq̄ alius. Vīq̄ mihi non esse unus: sed apud egyptios hoc uocabulo demonstrari regiā dignitatē: sicut apud romāos cæsares & augusti reges eorū appellātur a primo Caio cæsare & scdo adoptiuo ei⁹ octauiano, q̄ postea august⁹ ē noiatus. Et apud syros anthiochi: apud psas arfacide, apud philistiim abimelech, & post alexand̄ in egypto ptolomei usq̄ ad cleopatrá, qua uicta apud adriū egyptus romana ē facta puincia. Ergo in plēntiāq̄ aduersū unū quēlibet regū egypti sermo fit dñi, q̄ interpretatur interfectos uidelicet & laceratos, & gladio cūcta cōcidens & diuidēs, qd̄ iuxta mysticos intellect⁹ referendū ē a d̄ eā ptatē: cui subiecta ē egyptus. Nunq̄. n. hō auderet dicere mea sūt flumina, & ego feci illa: nec draco appellaretur magnus sedēs in medio fluminū suorū. Aegyptus aut̄ hebraice appellatur mēstraim in

FFF

Liber ponus. c. xxviii.

linguā nrām uertitur

coangustās uidelicet & tribulās eos q sibi subditi sunt: & nō dimit-
tēs oculos ad cælū leuare: sed iuxta euāgelicū exēplū mulieris illi? quā decē & octo annis diabolus
incuruauerat: semp ad terrēa demergēs. Videāus igit q sit cōmīatio cōtra pharaonē & oēm ægyptū

Ecce ego ad te pharao rex ægypti draco magne qui cubas siue sedes in medio fluminū tuorū
& dicis meus est fluius. & ego feci memetipsū: siue eos. & ponā frenū siue laqueū in maxillis tu-
is. & adglutinabo pisces fluminū tuorū squamis siue pennis tuis: & extraham te de medio flumi-
nū tuorū: & uniuersū pisces tui. squamis tuis adherēbunt. Et proiciā siue deponam te velociter
siue in desertū. & oēs pisces fluminis tui: sup facie terre siue cāpi tui cades. Nec colligetur cada-
uer tuū neq congregaberis. bestiis terre & uolatilibus celi dedi te ad deuorādū & scient oēs ha-
bitatores ægypti q ego sum dñs. pro eo qd factus es siue fuisti bacul? siue uirga arundinea do-
mū israhel qñ apprehenderunt siue apphēdit te manu sua & contractus es: & lacerasti oēm hu-
merum eorū: & innitētibz eis sup te cōminutus es: & dissoluisti siue confregisti oēs renes eorū.

Studio breuitatis editionē utrāq miscemus. ubi nō multū inter se discrepāt. Alioqñ ubi magna
diuersitas ē. utrāq pponim?. Dicit at cōtra pharaonē principē ægypti. & sub figura ei? ad magnā
loqitur ptatē cui ægyptus tradita ē ad regendū. & nihilominus supbit cōtra creatorē suū: sibi domi-
nationē terræ uēdicās. & se colendū ægyptiis gētibz tradēs. Loqiturq iuxta sytū puiciā quasi ad
regē. qd nili inundatiōe cōfidat. & pluuias de cælo nō magnope desideret: auctorēq sui seipsū pu-
tet. uel fluuios hoc ē

& riuos nili a se factos iactitet. Nō inqt angelū mittā sed o draco ma-
gnæ q cubas & resides in medio fluminū tuorū ipse ad te ueniā puniendū. Ausus es. n. dicere meus ē
nilus fluuius. & ego mei conditor sū. uel ipse feci flumen quo oīs ægyptus irrigatur. Cūq uenero.
ponā frenū in maxillis tuis: siue cōstringā laqueo os tuū quo magnifice loqbaris. & oēs socios ac du-
ces tuos quos pisces uocat adherere faciā pēnis uel squamis tuis. ut extractus e flumine: picariis siue
deponaris. Nimiū. n. te extuleras in deserto. Et cades sup facie cāpi uel terræ tuæ: eo qd ægypt? cāpe-
stris puiciā sit. Nec colliget cadauer tuū nec cōgregaberis. i. neq sepelietis. s. bestiis & uolatilib? cæ-
li dabo te deuorādū: ut cū hæc uiderit i te meo iudicio ppetrata habitatores ægypti. cognoscāt qd
ipse sū dñs. hæc at tibi eueniēt: qm populū meū israhel tuo auxilio decēpisti. ut neq i deo creatorē
suo: sed in te cōsiderent. Fuisti eis baculus harūdineus iuxta Esaiā. uel uirga uacua & calamus fragi-
lissimus cui innitētes cassū dephendere pēdiū. ita ut incubentibus illis frāgereris: & lacerares hume-
rū. & manū qua tēnebaris. Et dū in te securi sunt cōminuerētur oēs lūbi eorū cadentiū in terrā. & p
auxilio accipientiū uulnera. Hæc at per metaphorā dicuntur quasi ad regē ægypti. eo qd & ipsa p-
uincia nequaq aduersaria fuerat israheli. sed dū magna pmittita dei eos auxilio separet. Draconē
aut iuxta anagogen contrariā potestātē sæpe legimus. Vñ & pharao dī

q d separet atq
sejungat. & ægyptus. i. in tribulātes & affligentes uertitur. eos uidelicet quos sibi potuerit
subiugare. Iste draco est puaricator. de quo iob plenissime loqitur. Et in psalmis scriptū est. Tu cōfre-
gisti capita draconis. dedisti eū in escā populis ethiopibus. Et draco magnus ad cōparationē mino-
rū draconū dī. De qbus canitur in psalmo. Tu cōfregisti capita draconū in aqs. Et in alio loco. Hoc
mate magnū & spaciosū. illic reptilia quorū nō ē numerus: aīalia pusilla cū magnis. illic naues ptrā
sibunt. Draco iste quē formasti ad illudendū ei. De quo & in alio loco dī. Ipse est rex oīum q in aqs
sunt. & principiū figurationis dñi. q factus est ut illuderetur ab angelis eius. Sedet aut siue cubat i me-
dio fluminū suorū. Nō unius fluminis sed multorū. q in diuersis heresibus accipimus. p quas fluxit
in ægyptū sæculi isti? & irrigauit aīas seductorū. nō pluuiis de cælo ueniētibus sed de terra aqs tur-
bidis: quas bibere nos phibet Hieremias dicēs. Quid tibi & uia ægypti: ut bibas aquam gion? Pro
quo in hebraico fior scriptū est. Qd uerbū. in aquas turbidas trāsfertur atq cœnōsas. Vt aut intelli-
gam? q sint ægypti draconis flumina: ex cōtrariis scire poterimus. Dñs loqitur de fluminibus suis.
Qui credit in me. flumina de uētre eius fluēt aquæ uiuæ. Et ad samaritanā. Qui biberit de aqua quā
ego dederō ei nō sitiet in æternū: sed fiet in eo fons aquæ salietis. in uitā æternā. Ista sūt flumina de
cælo ueniētia de qbus dauid canit. Fluminis ip̄ctus lætificat ciuitatē dei. haud dubiū qñ ecclesiā si
gnificet. Cōsideremus ergo q draconis pœna: qd ne suppliciū sit. Seqtur. Et ponā frenū uel laqueū
in maxillis tuis. Cui simile ē illud iob. Adduces at draconē in amorē & pones capistrū circa nates ei?
Cōfidit q introeat iordanis in os ei? in oculos suos suscipiet illud. Perforabit aut nates ei? armilla
& labia illius. Ponit aut dñs in maxillis draconis istius frenū. & pforat labia ei? atq cōstringit armil-
læ circulo. qñ per ecclesiasticos uiros q scripturis sctis eruditi sunt iponit ei silentiū. & uniuersa per
ueritatis dogmata dissoluūtur. Adglutinātq pisces fluminū eius pēnis ipsius uel squamis. quibus
heretici p superbiā ad alta festināt. ut & ipsi uicti cū dracone. unū cū eo corpus efficiantur: & copulē-
tur ei uel in erroris consortio: uel in pœnæ similitudinē: quō qui adheret dño unus spūs est. Neq ue-
ro unū hēt flumen draco ægyptius. sed multa flumina qbus irrigat ægyptū humilē atq delectā &
nihil in se hntem montiū: nec aquas syloe q uadunt cū silentio. sed turbidas & cœnōsas. Vñ & ex-
trahit eum dñs de medio fluminū suorū: ut nequaq eis incubet nec sedeat in eis. & oēs pisces squa-
mis illius adhereant. pro qualitate uitiorum per totū corpus draconis uel capiti uel uentri uel cau-
dæ. & extremis partibus adherentes: ut extracto dracone pisces quoq qui adherent ei pariter extra-
hantu r.

Super Ezechielem.

hantur. Et proiciam te inquit in deserto. ut nequaquam repperias quos decipias. Vel certe deponam te de culmine superbie tue. & deponam uelociter iuxta illud apostoli. Deus autem pacis conterat sathā sub pedibus uestris uelociter. ut dracone contrito atque deposito. pisces quoque fluminis illius deponatur. ut cadat auctor criminum qui prius stare se arbitrabatur. & in toto orbe discurrere. Cadat autem super faciem terrae suae. ad quam de caelo praecipitatus est: ut nequaquam ultra in hereticorum ecclesiis colligatur neque congregetur. Siue sepeliatur in his qui crediderint ei. cum ab eo fuerint liberati. Tradetur ad deuorandum bestiis terrae & uolatilibus caeli. bestiis de quibus scriptum est. ne tradas bestiis animam confitentem tibi. & uolatilibus caeli. quae iuxta uiam sementem comedunt: & a saluatore interpretantur esse diabolus. Non solum. n. princeps malitiae: sed & discipuli eius diaboli noiantur: iuxta illud quod de iuda dicitur. Nonne ego uos duodecim elegi. & unus de uobis diabolus est? Caeli autem uocamus uolatilia. quia sibi sublimia repromittunt. ut postquam draco cum piscibus suis depositus fuerit atque proiectus. & traditus ad deuorandum bestiis quod nihil in se habet mansuetudinis. & his qui circumferuntur omnino uento doctrinae: tunc intelligant habitatores istius saeculi quod ipse sit dominus. Omnis autem causa poenarum est. quod frustra domui israel promissit auxilium: & fuit ei uirga uel baculus harundineus uacuus & inanis: nihilque in se habens plenitudinis. quia non poterat dicere nos autem omnes de plenitudine eius accepimus. cum scriptura praeciperet: non apparebis in conspectu domini dei tui uacuus. & inanis. Quod autem non debeamus ab aegypto auxilium postulare. & alibi scriptura testatur. Vhe eis qui descendunt in aegyptum ad auxilium. De istiusmodi baculo harundineo & rapsaces frustra exprobrat ezechiae regi iudae dicens. Ecce ergo confidens in uirga harundinea atque contrita ista super aegypto. cui qui innixus fuerit ingreditur in manum eius. Sic est pharao rex aegypti omnibus qui confidunt in eo. Et ille quidem de iusto rege mentiebatur ista commemorans. qui interpretatur multus poculo. Inebriatus. n. erat de aureo calice babylonis: & idcirco quod sua erant ingerebat populo dominum confitenti. Hic uero exprobratur pharaoni quod fuerit domui israel uirga siue baculus harundineus. uanum eis & fragile & cito comminuendum auxilium repromittens. Ut autem scire ualeamus qui sit baculus harundineus. super quo domus israel confidere non debeat: ex contrario baculo & uirga domini intelligere poterimus: de qua ad dominum dei. Virga tua & baculus tuus. ipsa me consolata sunt. Hanc uirgam habuit & Aaron quae dracones aegyptios deuorauit. & quando percussit aggeres nili & syniphes in tota aegypto generatae sunt. Moyses quoque iuxta. lxx. extendit hanc uirgam & leuauit in caelum. & dominus induxit uentum austrum super terram toto illo die & tota nocte: & mane leuauit uentus & adduxit locustas super omnem terram aegypti. De hac puto uirga scribi & in numero libro quod floruerit. & nuces siue amigdalas germinare. Hanc habebat & apostolus cum dicebat. Quid uultis? In uirga ueniam ad uos? Et qui pascha celebrabant. baculos tenebant manibus: sine quibus imbecillitate humani corporis sustentantibus carnes agni comedere non poterant. Hanc est uirga de radice iesse: super quam septem spiritus requieuerunt. Sed non talis pharao nec baculus aegypti & uirga harundinea quod decipit apprehendentes se: & lacerat humeros eorum. i. fortitudinem. Et quicumque super eam fuerit innixus dissoluuntur lumbi eius & stare non possunt: nec accinctis renibus pascha celebrare. Quod his congruit. quorum scrutatur corda & renes deus.

Propterea hec dicit dominus deus. Ecce ego adducam super te gladium & interficiam de te hominem & iumentum. & erit terra aegypti in desertum. siue praeditio & solitudo. & scient quia ego sum dominus. Eo quod dixerit siue dixeris fluminis meus est & ego feci eum. siue flumini mei sunt & ego feci illos. idcirco ecce ego ad te & ad flumina tua daboque terram aegypti in solitudines. gladio dissipata siue disperditam. a turre sienes siue a magdalo & sene. usque ad terminos ethiopie. Non transibit per eam pes hominis. neque pes iumenti gradietur in ea. & non habitabitur quadraginta annis. Daboque terram aegypti desertam in medio terrarum desertarum. & ciuitates eius in medio urbium subuersarum. Erunt desolate quadraginta annis. & dispergam siue disseminabo aegyptios in nationes. & ventilabo eos in terras. Quia hec dicit dominus deus. Post finem quadraginta annorum congregabo egyptum siue egyptios de populis vel gentibus in quibus dispersi fuerant. & reducam captiuitatem egypti & collocabo eos in terra pharaes in terra natiuitatis suae siue in terram de qua assumpti sunt. & erunt ibi in regnum siue principatum humile. inter regna cetera erit humillima. Et non eleuabit ultra super nationes. & iminuam eos ne iperent gentibus. siue ne plures sint iter gentes. Neque erunt ultra domui israel i confidendum siue i spe docetes iniquitatem ut fugiant & sequantur eos. siue reducant eos i memoriam iniquitatis. ut sequantur illos. & sciant quod ego sum dominus deus.

Lunge prioribus qui sequuntur: Qui fuisti baculus arundineus domui israel & non solum confractus es in manus eius: sed iuxta Esaiam praefraisti manum eius & nunc lacerasti humerum & ipse comminutus es: & innitentiū super te dissoluisti lumbos. idcirco ego inducam super te hostium gladium. & cum hominibus iumenta uastabo. & redigetur terra aegypti in solitudines: & scdo scient aegyptii quod ego sum dominus. Nec hoc ero sine contentus: sed quia in tantam prorupit blasphemiam ut suos esse diceret fluuios & omnem habundantiam aegypti: ideo & ipsum auferam qui se dixerat creatorem & flumina quae a se creata iactauerat. & redigam terram aegypti in longissimam solitudinem & gladio dissipatam: a turre sienae usque ad terminos ethiopiae. Pro turre quae hebraice magdal dicitur. lxx. loci nomen posuerunt. ut magdalu scriberent. Turris autem siene usque hodie permanet. castrum ditioni romanae subditum. ubi sunt nili cataractae: & usque

Liber nonus. c. lxxviii.

ad quem locum de nostro mari nilus nauigabilis est. Totā igitur ægyptum dicit esse depopulandā usq; ad terminos ethiopiæ qbus extrema ægypti regio iungitur. ita ut pes hoīs in ægypto non per transeat. nec iumēta reperiantur in ea: & nō habitetur per. xl. annos. Parcitur. n. ægyptiis. & quia hoī spites quondā fuere israhel: breuior tps condēnatio est. Tyrus sabbatizauit sabbata sua per annos lxx. & sic in antiquū statū restituta est. Captiuitas quoq; iudeæ tēpliꝝ subuersio. usq; ad cyrū regem persarum. lxx. complenit annos. Potentes. n. potenter tormenta patiuntur. Quod aut dicit dabo terram ægypti desertā in medio terrarū: desertarū. palæstinos significat. idumeos & moabitas oēsꝫ aliarū regiones aduersum quas supra pphetæ uaticiniū est. Tūc disperget siue disseminabit ægyptios in nationes. & uentilabit eos in terras. Et qā clemens & miserator est dñs. patiens & multarū miseratio nū. post quadraginta annos ægypti restitutio est. & reducetur in antiquū solū uniuersa captiuitas: & collocabitur in urbe metropoli q̄ appellatur phatures. ubi orta est & uñ profecta est. ita dumtaxat ut utilitate sua amittat antiquam superbiam & sit in regnū humile: immo humillima oīum nationū ut non eleuetur ultra contra gentes. nec in eas habeat imperiū. sed redacta in paucitatem nequaquā decipiat domum israhel sui confidētia: nec doceat eos iniquitatem: siue redigat eos in memoriam iniquitatis. quo deserto dei auxilio: ægypti quærant adminiculum: Et hæc omnia fient. ut tertio cognoscant ægyptii: quod ipse sit dominus. Hæc breui sermone perstrinximus historiæ fundamenta iacentes. Nunc allegoriæ nubilum differendum est. & eadem breuitate uitare conabimur & huius explanationis longitudinē. ad draconē sermo ē. q̄ dixerat mea sunt flumina & ego feci ea. qđ ī ducat sup eum ipse dñs gladium de quo in Esaia scriptū est. Inebriatus ē gladius meus in cælo. nūc descendet in terrā ut perdat ex ea hoīem & iumentū. qđ uel rationis uidetur habere uel simplicitatis: & perdat non absolute sed draconī: ut draconī pereant & uiuant deo. & fiat ægypti terra perditio scđm superiorē sensū. qđ draconī pereat. & post perditionē redigatur in solitudinē. pessimūꝫ hoī spirem hēre desistens. Et tunc cognoscent hoīes & iumenta & terra disperdita qđ ipse sit dñs. illo se su quo in septuagesimo septimo psalmo scriptū est. Cū interficeret illos. tunc quærebant eum. Oīs enim qui quærit inueniet. Dei quidē misericordiæ est ut mundi huius pereat habundantia. & ægypti fluēta siccetur: immo terra eorū sit in solitudines. & snia dñi dissipetur a turæ sienæ q̄ interpretatur gitus. ut nihil in se recti habeat: usq; ad terrā ethiopum qui humiles appellātur. ut uidelicet oīs superbia q̄ se contra dei scientiā erexerat destruat: & humilietur in salutē suam. Nec pes hoīs hoc est rationale quippiā transeat per ægyptum. neq; pes iumenti gradiatur in ea. ut simplices quosq; nō teneat quos dimissis hoībꝫ pharao in ægypto tenere cupiebat moyse contradicente: & uolente iumenta quoq; de ægypti captiuitate liberari. Et non inqt habitabitur quadraginta annis. Qui nūmerus. semp afflictionis & pœnæ est. Vñ & moyses & helias & ipse saluator. xl. diebus ieiunauerunt & noctibus: & per. xl. annos populus erat in solitudine. ut postea circumcissus in galgalis. opprobrio & ignominia ægypti liberetur. In cuius numeri sacramento. & hic. i. propheta pro tribu iuda quadraginta diebus dormit in deserto latere. & quadragesimo annis populus seruiturus in ægypto nuntiatur. qui faciunt quadraginta decadas. siue quattuor Pluuiæ quoq; diluuii. xl. diebus in ferunt orbi naufragiū. Iustum. n. erat ut qui per quattuor elementa mundi quibus oīa constare dicuntur. dum ea diligit & fouet deū offenderat. in ipso numero puniretur. & israhel q̄ peccauerat in sabbatum septē decadarum hoc est. lxx. annorum suppliciū sustineret. Daturq; terra ægypti deserta. & ciuitates eius in medio terrarū & urbium subuersarū: quæ non sunt extructæ de lapidibus sed latere & paleis. ut dispergatur ægyptus q̄ malæ sibi fuerat copulata: & uentiletur in terras quo. s. frumentū a paleis separetur. & quadraginta annos sine cōpleta sit restitutio ægypti: & reducatur captiuitas eiꝫ & collocetur in terra phatures q̄ interpretatur panis conculcatus. ubi panis ille qui dixerat ego suꝫ panis qui cælo descendi prauitate heretica conculcatus est: ut cū uenerint ad ecclesiā habitent in pane conculcato & nequaquā eleuentur in superbiā sed sint in regnū humile. Et ut ēt cum restituti fuerint in pristinū statum. se per humilitatē deiciant qđ in ægypto uixerint. & latericias extruxerint ciuitates. & inter multa regna ecclesiæ sint humiles. & sciant in quē peccauerint. & ultra non eleuentur ægyptus super ecclesias in toto orbe diuisas. sed redigatur in paucitatē & pauci in ea remaneant inter gentes. iuxta illud qđ scriptū est. Da illis dñe. Quid dabis illis? Da illis uulua sterile & ubera arenaria. ut nequaquā gaudeant & extollant se in multitudine decceptorum. sed redigantur in paucos. Multi. n. uocati. pauci electi. Et ultra non decipiant domum israhel idest ecclesiā. nec uanam eis spem confidentiāq; repromittant. docentes iniquitatem ut fugiant ecclesiasticā disciplinā. & sequātur ægyptias uoluptates. Hæc at fient. ut tertio cognoscant ægyptii qđ ipse sit dñs. Quod mihi propterea uidetur dici. ut cognitio prima ægyptiorū in carne sit. scđa in anima. tertia in spiritu. Primo super terram. secundo mundi huius conuersione finita. tertio post resurrectionem.

Et factū ē in uicesimo & septimo anno. in primo vna die mēsis. factū ē uerbū dñi ad me dicens. Fili hominis. nabuchodonosor rex babilōis seruire fecit exercitū suū seruitute magna aduersū tyrum. Omne caput decaluatum & oīs humerus depilatus est. & merces nō ē reddita ei neq; exercitui eius sup tyro. pro seruitute qua seruauit mihi aduersum eā. Propterea hec dicit dñs deus. Ecce ego dabo nabuchodonosor regē babilonis in terra ægypti. & auferet multitudinē eius. &

Super Ezechielem.

etiam. & depredabitur manubias eius & diripiet spolia eius & erit in mercede exercitus illius & operi pro quo seruauit mihi aduersum eam. Ideo dedi ei terram egypti. pro eo quod laborauerunt mihi ait dominus deus. In die illo pullulabit cornu domus israel. & tibi dabo apertum os in medio eorum. & sciet quia ego dominus.

Quæritur quomodo post decimum annum superioris sermonis statim uicesimus & septimus ponatur annus. & in consequentibus decimus duodecimusque: & i extrema descriptione templi. xxv. Sz facilis solutio est. Quia. n. de egypto & superior & hæc quæ nunc dei prophetia contextitur. licet diuersis sit facta temporibus tamen quia de una provincia prophetatur. iunctæ sibi sunt. Quod i Hieremia crebro legimus. ut præpostero ordine tempora describat. Prius. n. sedechia in quibusdā gesta referuntur. & postea ioachim qui ante eum fuit. In psalmis aut quia carmen est lyricum. historie ordo non quæritur. Dicamus ergo prius iuxta lram. Nabuchodonosor cum oppugnaret tyrum: & arietes machinas uineasque eo quod cincta mari & muris non posset adiungere: infinitam exercitus multitudinem iussit saxa & aggeres comportari. & expleto medio mari immo freto angustissimo uicinus litus insulæ fecit contiguū. Quod cum uiderent tyri iamque perfectū: & percussione arietum murorum fundamenta quaterentur. quicquid præciosum in auro argento uestibusque & uaria suppellectili nobilitas habuit. impositum nauibus ad insulas asportauit. ita ut capta urbe nihil dignum labore suo inueniret Nabuchodonosor. Et quia dei in hac parte obcederat uoluntati. post aliquot captiuitatis annos tyriæ datur ei egyptus. multoque senior tyrus egypto. Illa enim oppugnabat Hierusalem hæc uanum pollicebatur auxilium. Aliud est. n. spe imbecillitatem decipere. aliud aduersum populum dei dimicare. Hoc est ergo quod dicit. Nabuchodonosor rex babylonis in oppugnatione tyri suum mihi seruire fecit exercitum. ut impleret uoluntatem meam. Omne caput decaluatum & omnis humerus depilatus est gstantium cophinos terræ & lapides quibus raduntur humeri & decaluatur caput. & tamen nec ipse nec exercitus eius aliquid dignum inuenit in tyro. Et cum i hoc mihi seruierit & meam contra tyrum impleuerit uoluntatem. idcirco dabo ei terram egypti. Quod quidam dicunt sub Nabuchodonosor esse completum: alii sub cambisæ filio cyri. qui egyptum usque ad ethiopiam uastauit. ita ut Apim interficeret. & omnia eorum simulacra deleteret. Quæ ob causam. putant eum uersum in amertiam. casu equi & proprio pugione confossum. Plenissime hanc historiam narrat herodotus: ubi & omnis egyptus per pagos & castella & uicos describitur. & nili origo gentisque illius populi. & mensura terræ per circuitum usque ad desertum ethiopie & littora magni maris. libieque & arabie confinia demonstrantur. Causa autem iræ domini contra egyptum illa est. quod populum dei suo deciperet auxilio ne speraret in deo. & illum ad tracundiam prouocaret. In illo inquit die quo egyptus capta fuerit pullulabit cornu domus israel. haud dubium quin regium genus significet. Quod quidam ad zorobabel filium salathiel qui per lechoniā de dauid stirpe generatus est. alii ad ultimum tempus referunt. quando putant & heliam esse uenturum. Nos autem cornu domini super christum intelligentes. præsentem carpinus historiā. Cumque ait o propheta hoc prius fuerit expletum tunc aperietur os tuum & uaticinium tuum nequaquam dubia promissione pendebit. sed cernetur opere perpetratum: ut sciant omnes qui audierint me esse dominum: cuius dixisse fecisse est. Hæc scdm litteram. immo iuxta ueritatem dicta sint prophetia. Cæterum ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis intelligimus etiam ethnicos siquid boni fecerint non absque mercede dei iudicio præteriri. Vnde & p Hieremiam nabuchodonosor columba dei appellatur. eo quod aduersum populum peccatorem dei seruierit uoluntati. Et adducā inquit seruum meum nabuchodonosor. Ex quo perspicuum est condemari nos comparatione gentilium. si illi lege faciant naturali quæ nos etiam scripta negligimus. De quo plenissime ad romanos paulus apostolus disputat. Ac ne aliquid præterire uideamur: scdm intelligentiam spiritalem: quimus ubi hunc numerum hoc est uicesimum septimum legerimus. In geneleos libro scriptura testatur sexcentesimo anno uitæ noe: scdo mense uicesima septima die mensis scdi super faciem terræ aquas inductas esse diluuii. & postea septimo mense eiusdem anni qui uicinus est sabbato: & uicesima septima die eiusdem mensis sabbati. aquas cessasse diluuii: & sedisse arcam noe super montes ararat. qui interpretantur armenie. Ex quo intelligimus medium esse numerum & ad utrumque posse conferri quando in hoc & ira dei incipit a diluuiio. & clementia eius septimo mense in eodem die numero demonstratur. Et quia apud hebreos mensis quæ apud nos chalendis & nonis idibusque deuoluitur scdm lunæ cursum supputatur: unde & græco uocabulo luna a se nomen accepit. hoc dictum est. in uicesimo septimo lunæ die parum quod luminis remansisset. ne periret ira eius absque misericordia sit. Quæ autem totus lunæ orbis impletur tunc & pascha celebratur & omnes maxie solennitates. Quæ strictim posuimus. ut sciamus in hoc numero & bona & mala pariter contineri. Bona nabuchodonosor cuius labori merces redditur. mala egyptiis quorum uastitas nunciatur

CAPITVLVM.

XX X.

Factum est uerbum domini ad me dicens. Fili hominis. ppheta & dic. Hec dicit dominus deus. Alulate. vbe vbe diei quia iuxta est dies. & appropinquat dies domini. dies nubis. tempus gentium erit. Et ueniet gladius in egyptum. & erit pauper in ethiopia cum ceciderit vulnerati in egypto. & ablata fuerit multitudo illius & destructa fundamenta eius. Ethiopea & libia & lydia & omne reliquum vulgus. & chub. & filii terre federis cum eis gladio cadent. Hec dicit dominus deus

FFF iii

Et cornu fulcietes egypti. & destruetur supbia imperij eius a turre sienes. gladio cadet in ea ait dominus exercituum. Et dissipabuntur in medio terrarum desolatarum. & vrbes eius in medio ciuitatum desertarum erunt. & sciet quoniam ego dominus cum dederim ignem in egypto: & attriti fuerint omnes auxiliares eius. In die illa egredietur nuntius a facie mea in trieribus ad coterendam ethiopie confidentiam. & erit pavor in eis. in die egypti. quia absque dubio ueniet. Hec dicit dominus deus. Et cessare faciam multitudinem egypti in manu nabuchodonosor regis babilonis. ipse & populus eius cum eo fortissimi gentium adducuntur ad disperdendam terram. Et euaginabunt gladios suos super egyptum. & implebunt terram interfectis. Et faciam alueos fluminum aridos. & tradam terram in manu pessimorum. & dissipabo terram & plenitudinem eius in manu alienorum. ego dominus locutus sum. Hec dicit dominus deus. Et disperdam simulacra & cessare faciam idola de memphis. & dux in terra egypti non erit amplius. Et dabo terrorem in terra egypti. & disperdam terram phatures. & dabo ignem in thafnis. Et faciam iudicia in alexandria. & effundam indignationem meam super pelusium robur egypti. & interficiam multitudinem alexandrie. & dabo ignem in egypto. Quasi parturiens dolebit pelusium. & alexandria erit dissipata. & in memphis angustie quotidiane. Iuuenes eliopoios & bobasti gladio cadent & ipse captiue ducentur. Et in thafnis ingrescet dies cum contriuero ibi sceptrum egypti. & defecerit in ea superbia potentie eius ipsa nubes operiet. filie autem eius in captiuitate ducentur. Et faciam iudicia in egypto. & scient quia ego dominus. LXX. ¶ Et factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis. uaticinare & dic. Hec dicit adonai dominus. O diei. quoniam iuxta est dies & iuxta via domini. dies nubis. finis gentium erit. Et ueniet gladius super egyptios: & erit conturbatio in ethiopia. Et cadent vulnerati in egypto. & auferent multitudinem eius. & concident fundamenta illius. Per se. & cretenses. & lydi. & libyes. & omnes commixti. & de filiis testamenti mei gladio cadent. Hec dicit adonai dominus. Et concident sustentacula egypti. & descendet contumelia fortitudinis eius. A magdalo usque ad soenen gladio cadent in ea. dicit adonai dominus. Et desolabitur in medio regionum desolatarum. & ciuitates eius in medio urbium desertarum erunt. & scient quoniam ego sum dominus: quando dederim ignem super egyptum. & contriti fuerint omnes qui auxilium ei. In die illa egredientur nuntii a facie mea sim festinantur disperdere ethiopie spem: & erit conturbatio in eis in die egypti. quia ecce ueniet. Hec dicit dominus deus. Et disperdam multitudinem egyptiorum per manum nabuchodonosor regis babilonis ipsius & populi eius cum eo: pestilentes qui de gentibus missi sunt ad perdendam terram. Et euaginabunt omnes gladios suos super egyptum & replebitur terra uulneratorum. Et dabo fluuios eorum desertos. & tradam terram in manu pessimorum: & disperdam terram & plenitudinem eius in manibus alienigenarum. ego dominus locutus sum. Quia hec dicit dominus deus. Et deficere faciam optimates de memphis: & principes de terra egypti. & non erunt ultra. Et dabo terrorem in terra egypti. & disperdam terram phatures. & dabo ignem super tanin. & faciam ultionem in diospoli. & effundam furores meum super sain. robur egypti. & disperdam multitudinem memphicos. Et dabo ignem super egyptum. & conturbatione conturbabitur sais. & in diospoli erit scissura. & diffundent aque. Iuuenes eliopoios & bobasti gladio cadent. & mulieres captiue ducentur. & in thafnis tenebretet dies quando contriuero ibi sceptrum egypti. & peribit ibi contumelia fortitudinis eius. & ipsam nubes operiet. & filie eius captiue ducentur: & faciam iudicia in egypto. & scient quoniam ego sum dominus.

¶ Post uicesimum & septimum annum captiuitatis regis ioachim. reuertitur ad presens tempus quoniam contra egyptum coeperat prophetare. id est ad annum decimum & decimum mensem. xi. mensis die. & dicit sibi preceptum a domino ut loquatur ad omnes nationes. & cum omnibus specialiter ad egyptum. Quae sunt ergo quae loquitur? Vult late uel uel diei. quia iuxta est dies & appropinquat dies domini. non claro sole rutilans sed opta nubibus & babilonia afferens tempestatem. Cumque coepit gladius uastare egyptum pavor erit in ethiopia quae uicina est egypto. ne ad se usque babilonis mucro perueniat. Cadent enim in egypto uulnerati & auferentur multitudo illius: & usque ad fundamenta omnia destruentur. ita ut si quis in egypto reperiretur de ethiopia & libia & lidia. & in comune de uariis populis & chub. quod symachus uertit in arabiam. & de filiis terrae foederis hoc est de populo iudaorum. cum illis gladio cadat. Pro quibus gentibus? lxx. posuerunt. psal. & cretenses & lidi & libies. & omnes commixti: & filii testamenti mei gladio cum ipsa cadent. Et ut sciremus has omnes gentes fuisse in auxilio egypti. sequens sermo demonstrat. Et corruent fulcietes egyptum: siue sustentacula egypti. id est loci: & omnis superbia imperii. siue contumelia fortitudinis illius destruetur ac deponetur. a turre sienes quam in extremis finibus egypti sitam diximus. siue a magdalo usque ad soenen: sicut. lxx. transtulerunt. Omnes ciuitates egypti desertae erunt. ut cognoscant dominum quoniam ignis chaldaeorum uniuersa uastauerit. & attriti fuerint uniuersi auxiliares eius. & peruenerint nuntii iuxta aquilam & theodotionem suam. quos symachus transtulit festinantes. nos in trieres uertimus. Ita enim ab hebreis accepimus ut omnis ethiopiae fiducia conteratur: & quoniam fuerit uicina prouincia desolata: pavor teneat proximam. Ut autem sciremus quod esset iste gladius qui uastaret egyptum. & terreret ethiopiam. sequitur manifestius. Et cessare faciam multitudinem egypti in manu nabuchodonosor regis babilonis. qui non solum ueniet. sed ueniet multis comitatus nationibus: ita ut omnis egyptus intersectorum sanguine compleatur: tamque erit ira domini ut siccentur aluei fluminum. hoc est nili usque ad solum. & in manu pessimorum siue hominum pessimorum plenitudo egypti desoletur. Mea enim uerba irrita esse non possunt. Illucque proficiet

Super Ezechielem.

proficiet indignatio ut simulacra ægypti disperdatur. & cesset ydola de mēphis. quæ usq; hodie metropolis ē. superstitionis ægyptiæ. siue optimates & principes de mēphis & de terra ægypti. Tantis autē terror cunctā ægyptū possidebit: ut terra phatures oīs pereat. & ignis uastet taphnis. siue ut septuagita trāstulerūt tanin. Faciāq; ait iuditia in alexādria. quæ hodie sic uocatur. Cæteræ pristinū nomē habet. Nō. Qd aqla symmachus & theodotio sicut in hebreo positū est trāstulerūt. Pro quo nescio quid uolētes septuagita dixere diospoli. quæ ægypti parua ciuitas ē. Nos autē p Non alexandriam posuimus. p anticipationē quæ grece appellatur. iuxta illud uirgilianū. lauināq; uenit littora: nō quo eo tēpore quādo uenit æneas in latiū lauina diceretur. sed quæ postea lauina nūcupata fuit. ut manifestus locus fieret lectoris intelligentiæ. Et effundam inquit indignationem meā super. Saim. quam nos in pelusium uertimus. & robur appellatur ægypti. eo quod portum habeat tutissimū & negotiationes maris ibi uel maxime exerceatur. Vnde & poeta pulusiācā appellat lentem. nō quo ibi genus hoc leguminis gignatur uel maxime. sed qd ē thebaida & omni ægypto priuū nili illuc plurimū deferatur. Et interficiā ait multitudinē alexādria. quæ rursū in hebreo posita ē Non. p qua nequaquā diospoli ut supra sed mēphī septuagita trāstulerūt. Et ut ostēdat populo: iā illo tempore fuisse urbē. perdā ait multitudinē Nō. & dabo ignē hoc ē regē babilōis i ægypto: qui istar ignis cuncta depopuletur. Quasi parturiēs dolebit Sain idest pelusiū: siue conturbatio ne turbabitur: & i alexādria idest in Non. erit scissura: & diffundetur aqua: pro qua rursū septuagita diospolim trāstulerūt. Moris at ægyptiorū ē pp inūdationē nili excelsos aggeres cōstruere ad ripas nili. Qui si custodū negligētia uel nimia aquarū magnitudine rupti fuerit: subiacētes cāpos nequaquā rigāt aqua sed opprimūt atq; populātur: per qd significatur sic chaldaorū exercitu occupandam ægyptum: quomodo inundantibus nili aquis & super modum crescentibus operiri solet atq; corrumpi. Pro inundatione aquarū & irruptione atq; scissura aggerum: in hebreo positū est. & erūt in memphis angustia quotidianā: ut unde nilus diuiditur & ubi apis tēplū ē: & cōsulta respondēt oracula: ibi quotidianā angustia fiunt. Iuuenes quoq; eliopoleos quæ hebraicæ appellatur on. & bobasti alterius ciuitatis gladio corruēt: ita ut ipsæ urbes hoc ē habitatores: siue mulieres earum ducātur i captiuitatē: q sexus iniuriæ subiacet. In taphnis uero q ē regia ciuitas: cōteretur septuagita ægypti: idest omne regiū genus. Cūq; potētia eius interfectis principib; defecerit: tūc nigrescet dies: & caliginis tenēbrarū omnia complebuntur: ita ut ipsa urbs operiatur nube mœroris ac luctus: & filia eius idest opida reliqua ducantur in captiuitatem: ut postquā fecero iuditia in ægypto & me cunctis iudicem demonstrauero: tunc sciant ægyptii quod ego sum dominus. Hæc quasi paruulis elementa descripsimus: ut per litteras: syllabas: nomina: uerborūq; contextum: possint ad lectionem prosæ uel carminis peruenire. Nunc aggrediamur tropologiam: & latissimum dispensationis pelagus: breui quasi picturæ tabula demonstramus. Sermo domini qui erat semper in patre factus est ad prophetam: & uocauit eum nequaquam nomine suo. sed filium hominis. Quod in scripturis sanctis in bonam partem semper accipitur: dūtaxat numero singulari: ut in hoc eodē propheta & in danielē: & in euangelio. Alioquin plurali numero in contrarium legitur: ut est illud Filii hominum idest eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Et rursū. Filii hominum usquæquo graui corde? Leo enim rugiet: & quis non timebit? Dominus loquutus est: & quis non prophetabit? Vlulate inquit: uha uha diei quia iuxta est dies: & appropinquat dicit dñs. dies nubis: tempus siue finis gentium erit. Duplex consumatio est: aut generaliter omnium quādo finis mundi aduenerit: aut specialiter singulorum quādo tempus mortis institerit. Iuxta autē dicitur: quia æternitati comparatum omne tempus: breue est. Vnde & iacob centū & triginta ānos qb; uixerat: pauci inquit & pessimi sūt dies mei. Et psalmista de uniuersi generis hūani fragilitate disputans ait. Dies nostri quasi umbra pertransiunt. Quod reputantes: nec potentia erigemur: nec diuitiis incubabimus: nec foelicitate lætabimur. cito omnia auferenda noscētes. Pulchre q; dies dicitur domini quādo omnis sæculi cōuersatio destruetur: & errore sublato: una ueritas apparebit: diesq; nubis & nebulæ. Nullus enī intrepidus incertusq; de sententia absq; pauore iudicem præstolatur. Et tempus siue finis gentium erit. non unius gentis ægyptiæ sed uniuersarū. ut mani festum fiat de cunctis gentibus prophetari. Sequitur. Veniet in ægyptū gladius. gladius uersatilis & flammeus sermo diuinus. qui bonos a malis diuidat. & pessimos suo igne consumat. In ægyptum autē huius sæculi ita ut pavor sit in ethiopia qui trans ægyptum in nocte erroris & tenēbris commoratur. & quorum nigredo in candorem aut difficulter aut nequaquam conuertitur. Cadentq; uulnerati in ægypto. qui male steterāt in nequitia. Et auferetur multitudo ægypti. Lata enim & spaciola est uia quæ ducit ad mortē. Et fundamenta illius destruentur. ut nihil in ægypto pristinae resideat firmitatis. sed desertis fundamentis pessimis. ponatur fundamentū christi super quo ædificetur ecclesia. Omnis quippe plantatio quam non plantauit cælestis pater eradicabitur. Vnde & hieremias destruere iubetur quæ constructa erant ut ædificet meliora. Peribunt quoq; in ægypto ethiopes. lybies & lydi. siue iuxta septuagita psæ. cretēses & lydi. & lybies. & cub. i. arabes. & oē reliquū uulgu quos hibridas atq; mixtitiōs. lxx. trāstulerūt. Quos oēs p diuersitate uicioꝝ & interpretatōe nominū q in uisiōe tyri posuimus diuersas possum; intelligere nationes. Vñ & apostolus. Vos iqt gētes in

Liber nonus. c. lxx.

carne q̄ dicimini prap̄utiū. Nunquā enī dixisset in carne gētes. nisi esset aliā spiritus ut in alio loco
 Videte israhel secūdu carnē. Vnde magnopere puidēdū ē. ne corde reuertamur in ægyptū de q̄ se
 mel exiuius. & iter cæteras gentes iueniamur. & pereamus gladio. de quo in cōsequētibus dici
 tur. Iuuenes eliopoleos & bobasti gladio cadēt. maxime cū iungatur. & filii terræ fœderis siue testa
 menti mei simul mucrone feriētur. De q̄bus scriptū est. Vhæ qui descēdūt in ægyptū ad auxilium.
 in æquis & curribus cōfidētes. Si autē cæterarū gentiū homines trucidātur i ægypto. quātomagis
 filii terræ fœderis & testamēti dei. q̄ cōtēnētes angeloꝝ panē ægypti p̄ponū & cepaꝝ & alliorū
 & cucumeꝝ recordati sūt. Tūc corruēt sustētacula & fulcra ægypti quæ eā in neqtia sustētabāt. dis
 lecticoꝝ argutiæ & philosophoꝝ strophæ. cōtumeliosū quoq̄ ac supbū ip̄erium destruetur: Qui
 omnia locūtur p̄ arrogātiā. & æcclesiasticā simplicitatē ducūt pro nihili. A turre enī scēnis cadēt
 in ea. quæ in extremis terminis ægypti æthiopiæ bleminiarūq̄ cōfinis ē. ubi nilus inauigabilis ē &
 cataractæ fragor. & omnia iuia plenaq̄ serpētū. & uenenatoꝝ aiantiū. Sinaūt ut supradixim⁹ mag
 dalus magnificētiā & siene girū sonat: p̄spiciū ē qd̄ ægyptiæ opes & cōtumeliosa fortitudo ac ma
 gnificētia. i. iactātia & exaltatiōes ui pereāt: usq̄ ad gyꝝ ægypti: ubi nihil stabile ē: sed incerto uolui
 tur lapsu & peruenit ad ruinā. Tunc dissipabūt ægyptiæ ciuitates & terra deserta erit: & nulla cōgre
 gatio remanebit habēs aliquid firmitatis: ut rerum sine cognoscāt qd̄ ipse sit dñs: qñ miserit ignem
 i ægypto quē dñs ardere desiderat: ut scēnū: ligna: stipulā: quæ supra fundamētū xp̄i ædificata sunt
 cōcremētur: & oēs auxiliares puerosq̄ dogmatū cōterātur. Ex quo itelligēdū falsi nominis scīaz
 & eos de q̄b⁹ scriptū ē: dissipat dñs gētes q̄ bella uolūt: sotiōs & auxiliares ægypti nuncupari. In
 die inquit illa egrediētur nuncii a facie dei: de quib⁹ scriptū ē i euangelia. Angeli eorū semper uidēt
 faciem patris mei qui in cælis ē. Et in sementis parabola. mēssores. angeli idē nuncii sunt. qui mit
 tuntur ut uniuersa scandala congregent. & mittant ea i caminū ignis. ubi ē fletus oculorum & strī
 dor dentium festinabuntq̄ implere p̄ceptum. ut deterreant siue conterant æthiopiæ confidentiam.
 q̄ ad summum malitiæ uerticeꝝ puenerunt. ut i euerfione ægypti æthiopia conteratur & pauēat. eo
 quod dies domini sit ultionis atq̄ uindictæ. qua fugētur tænebræ peccatorum: & lux uirtutum re
 maneat. Et cessare inquit faciam multitudinem ægypti in manu nabuchodonosor regis babilonis.
 cui traditi sunt ad puniendum. Ipse est enim inimicus & uindex. qui etiam mercedem accepit eo
 qd̄ seruierit in expugnatione tyri ægypti multitudinē. ut multi in ægypto esse desistant. q̄ semper i
 ea sunt. Sin autem aliq̄s opposuerit. quomodo illud dicatur in deuteronomio in septuaginta aīa
 bus descenderunt patres uestri i ægyptum: nūc autē facti estis ut stellæ cæli i multitudine. facile sol
 uitur. Neq̄ enī exemplum terrenæ multitudinis posuit sed cælestis. que uirtutibus fulgeat. & plena
 sit luminum. sup̄ quā multitudinē ægypti adducuntur fortissimi gentium ut disperdant terrā. pro
 quibus septuaginta pestilentes interpretati sunt. Quod nescio quomodo cōueniet his qui addu
 cuntur a dño: nisi forte iuxta illud exemplum immisionē p̄ āgelos pessimos. Qui enaginabant gla
 dios suos sup̄ ægyptum. & implebunt terrā interfecis siue uulneratis: ut occisos uulneratoꝝ se sen
 tiant. & in tantum ægyptum eē destructā & ad nihili puenisse: ut oīa flumina eloquētiā q̄bus erro
 res ægypti iuncus & calam⁹ rigabantur arefiant. & tradantur in manu pessimorum q̄ eos torqueant
 & plenitudo terræ ægypti quæ male creuerat deleatur in manu alienorū a deo. Neq̄ enī boni. sed
 mali angeli tormentis p̄positi sunt. Hæc necesse est ut fiant. quia locutus ē dominus. Quod frequen
 ter assumitur: ut sciant qui audiunt nō p̄phetæ uerba eē sed dñi. cui⁹ p̄cepta irrita esse nō possunt.
 Sequitur. Et disperdā simulacra. quæ abhominatiōes septuaginta transtulerunt. Et cessare faciam
 idola uel optimates de mēphis: & dux siue p̄cipes i terra ægypti n̄ erūt āpius. Clemētissimi enim
 dñi ē male fīcta subuerrere: ut nulla similitudo q̄ mētitur imaginē ueritatis remaneat i ægypto: opti
 mates quoq̄ pereāt de mēphis: q̄ it̄p̄tatur ex ore: de quo oīa idola cōfinxerūt: ut trūcatīs capitib⁹
 & magistris idoloꝝ nō sit p̄cipes i ægypto: & terrore ac p̄ditiōe oīs ægypt⁹ cōpleatur. De cui⁹ urbi
 bus dī: Et disperdā terrā phatures & dabo ignē i raphnis siue i tanin: & faciā iuditia i non: quā septua
 gita diospolim transtulerūt. Et effūdā idignationē meā sup̄ sain robur ægypti. Phatures it̄p̄t̄at pa
 nis cōculcatio: raphnis mādātū hūile: diospolis p̄ q̄ i hebreo posita ē. Nō reges: sain tēptatio. q̄b⁹ no
 minib⁹ diuersa hereticoꝝ & oīūz mēdatioꝝ cōciliabula demonstrātur: q̄ cōculcāt panē ecclesiasticū
 atq̄ cōtēnūt: & sequūt mādātū hūile & ad cælestia n̄ pducēs: & delitiis uacāt & sūt i rege: q̄lē i euan
 gelio legim⁹ diuitē purpuratū. & tēptatōib⁹ iseruiūt: quorū un⁹ expetiuit a dño ut tēptādī Iob hēret
 p̄ratē. hæc oīa dñs disp̄dit atq̄ succēdit: & effūdīt sup̄ ea idignationē suā & robur ægypti dissipat
 ut redacti ad nihilū neq̄ quā populū dei sollicitēt: & i suo sp̄are faciāt auxilio: ut deserta ueritate q̄
 rāt mēdatiū: & q̄si a baculo arūdineo sic p̄sidio nulnerētur. Post hæc dī. Et it̄ficiā siue disperdā mul
 titudinē mēpheos: p̄ qua i hebreo hēt nō. quā supra idē septuagita diospolim transtulerūt: quæ inter
 pratur reges. Multi. n. sunt q̄ q̄rūt requiē & iacere uolūt sup̄ lectos eburneos: & comedere agnos
 lactētes. Siue iuxta. lxx. q̄ interpretati sūt mēpheō: multi sūt q̄ loquūtur aliis: dimitte ut auferā festu
 cā de oculo tuo: cūz ipsi trabes habeant in suo. Daturq̄ ignis in ægypto: q̄ uerbositates atq̄ delicias
 suo ardore cōsumat. Dolebit uniuersa tēptatio: & in diospoli q̄ rursus in hebreo non ponitur. erit
 scissura: ut effūdantur aquæ: oīsq̄ pessima congregatio dissipetur: & huc illucq̄ dispreat: uel iuxta
 hebraicum

Super Ezechielem.

hebraicū in mēphis erūt āgustia cotidiana: ut p omni uerbo occioso reddat rationē. ut itelligāt nihil dictorū suorū dñi iuditiū praterire. Iuuenes quoq; eliopoleos & bobasti gladio cadēt: Helio- poleos hebraice on dicitur qđ itēptatur dolor. Bubast' aut iuxta ligūā aegyptiacā. oris experimē- tū. Oēs isti q dolorē sēculi ferre n poterāt sed delicias heliopoleos sectabātur & cōfidebāt sibi i uo- lubilitate sermonū. & aduersū cātera dogmata disputātes habuerunt experimēta uictoriā. gladio sermonis dei cōcident. Et q nequaquam iuuenes sed ibecillitate mētis mulieres appellantur. capti ui ducētur. Siue ipsae urbes dolore & oris iactātia. ducētur in captiuitatez. Et i taphnis inquit nigre- scet dies. Taphnā itēprātatur cedētes ori. subauditur diaboli. cui qui cesserint. amittent lumen ue- ritatis. & diē in noctem mutabunt. & scepra aegypti atq; omne imperium sentient i taphnis esse cō- tritum. ita ut deficiat in ea cōtumeliosa fortitudo siue superbia potentia eius. & solis iustitia radi i nube cecentur. & nequaquam mulieres sed filia ducantur in captiuitatem: faciatq; dominus non unum iudiciū sed multa iudicia in aegypto. Sicut enim bonorum apud patrem diuersae sunt mā- siones ita & aegypti supplitiorum diuersa iudicia: ut cum haec omnia facta fuerint cognoscant aeg- yptii quod ipse sit dominus. cuius iudicia uera iustificata in semetipsa.

Et factum est in undecimo anno. in primo in septima mensis. factū est uerbum dñi ad me di- cēs. Fili hominis. brachiū pharaonis regis aegypti cōfregi. & ecce n ē obuolutū ut restitueret ei sanitas & ligaret pānis & sarciret liteolis. siue ut acciperet malagma. & accepto robore posset te- nere gladiū. Propterea hec dicit dñs de'. Ecce ego ad pharaonē regē aegypti. & cōminuā bra- chiū eius forte sed cōfractū. siue brachia fortia & disposita. & deutiā gladiū de manu eius. & di- spergā siue disseminabo aegyptū in gēibus & ventilabo eos in terras. Et cōfortabo brachia re- gis babilonis. daboq; gladiū meū in manu eius. & cōfrigā brachia pharaonis. & gemēt gemiti- bus itēfecti corā facie eius. siue ut in septuaginta cōrinef. & iducet gladiū sup aegyptū. & populiabi- tur p̄das eius. & spoliabit spolia illius. Sequitur. Et cōfortabo brachia regis babilonis. & brachia pharaonis cadēt. & sciēt qā ego dñs. cū dederō gladiū meū in manu regis babilonis. & extēderit eū sup terrā aegypti. Et dispergā aegyptū in natiōes & ventilabo eos in terras. & sciēt qā ego dñs.

Reuertitur ad ordinē prophetia. Post uicesimū enī & septimū annū. nūc ponit undecimū. Quā- quāstio: etiā in superioribus cōtinetur: Cū enī sermo dñi cōtra tyrū factus sit in āno undecimo. q prius positus ē. in cōsequētib' loquitur ad pharaonē āno decimo. rurūq; ponit uicesimū septimū ut diximus. & nūc undecimū. Ut cātera p̄termittā q i psalmoz ordine cōtinētur. quomodo terti' psal- mus praeponatur his psalmis i qb' mutauit faciez suā dauid corā abimelech. & de doech idumāo & quādo iuētus ē in spelūca: & qnquagesimo poenitētia. i cuius titulo demōstratur qđ introierit ad bersabē uxore uria. cū priores sint isti psalmi. Tertiū in quo fugere notatur a facie filii sui abesla- lō. Sed i psalmis facilis respōsio ē carmē eē lyricū. & in huiusmodi opere nō quāri ordinem hi- storiae. sed factoz carmina singulorū. In historia uero illud dicendum est. ea quā de una re diuersis sunt dicta temporibus. nō debere ratione diuidi. sed unius loci narratione concludi. Verbi gratia ut quā de aegypto dicta sūt alio atq; alio tēpore. uno lectionis ordine cognoscātur. Cū hac dixerim- us: manet nihilominus quāstio: cur in hoc eodē loco primū factus sit sermo domini ad pharao- nem anno undecimo. & postea uicesimo septimo. & deiceps anno decimo. cū utiq; iuxta ordinem primo decimus. secundo undecimus. tertio uicesimus septimus annus singulis prophetiis debuerit prae- notari. Ad quod. illud possumus respōdere. O profundum diuitiarū sapientia & scientia dei. quam inscrutabilia iudicia eius. & inuestigabiles uia eius. Et in alio loco. Abyssus & sapientiam qs inuestigabit? Possumus autem hoc dicere: quod & in prophetis nequaquam historiae ordo seruetur dumtaxat. nō in omnibus sed in qbusdā locis. Neq; enī narrant prae-terita sed futura pronūciāt. p ut uolūtas spirit' sācti fuerit. In historia uero ut sūt moysi quinq; libri. & iesu & iudicūz uolumina. ruth quoq; & ester. samuhel & malachi. paralipomenō liber & ezra iūcto sibi pariter neamia ppo- stera narrationē nequaquam reperire. Hāc de annorū ordine dixisse sufficiat. Nūc uideamus quā cō- tra pharaonē. siue de pharaone pphetia sit. Brachiū eius cōfregisse se dicit & nō esse obuolutū neq; ligatū nec fortū linteolis. nec accepisse malagma. iuxta illud qđ scriptū est. Nō ē malagma iponere nec oleū nec alligaturas Quod si factū fuisset. utiq; recepta fortitudie posset tenere gladiū. & ad bel- la procedere. Idcirco clemens & misericors deus rurū cōminuit brachiū eius siue brachia. ut poeni- tus cadat gladi' de manu ei' & in gētes aegyptus dispergatur. & uētiletur in terras. In brachio autē robur accipe & fortitudinē. dicēte scriptura. Cōtere brachiū peccatoris & maligni. Qđ conteritur in aduersariis nostris. quādo nos psecūtur. quidē. sed opprimere nequeūt. Et p salute seruorum dei aduersus pharaonē rex babilonis saepe cōsurgit. ut potentem opprimat potērior & mali tradantur peioribus. cōfortante deo brachia pessimorū. ut sciat q liberatus est qđ ipse sit dñs. Profectū autē esse uirtutū scire qđ ipse sit dñs ecōtrario possumus dicere filii heli filii pestilētia nesciētes deū. & in bo- nā partē de regibus q rectū fecerūt in cōspectu dei. scriptū ē qđ nouerūt dominū. iuxta illud qđ in septuaginta dicitur. Et cōterā brachia eius fortia & disposita: qđ greca dicitur tetagmēta scriptorū uitio deprauatum est. Illi enī itēprātati sūt non tetagmēta sed tetamēna. hoc est non disposita sed exenta. pro quo iuxta consuetudinem suam alii itēprātes excelsa posuerunt.

Libri decimus .c.xxii.

EXPLICIT LIBER NONVS.
INCIPIT LIBER DECIMVS.

ELLEM ut ante iam dixi prophetias contra unam prouintiam aut unum regem hisdem explanare libris: & nequaquam solum lectoris diuidere. Sed quid faciam longitudini: quæ nisi diuidatur in partes modum uoluminis egreditur: & infinita congeries tam dictanti quàm legenti molesta est. Itaque post sermonem contra ægyptum & planctum eius: regemque ægypti de cuius brachio nequaquam obuoluto neque restituto pristinae sanitati in ultima parte noni libri diximus: transimus ad principium decimi libri contra eundem pharaonem regem ægypti qui comparatur regi assyrio: & post longissimam prophetiam lamentatio super eodem assumitur: & deinceps contra omnem ægyptum. In quibus differendis o uirgo christi eustochium eleua cum Moysse manus: ut nostra uictoria tuarum orationum fructus sit. Non est enim uolentis neque currentis: sed miserentis

dei qui loquitur ad prophetam: aperi os tuum & ego adimplebo illud propheta ad dominum respondente: aperui os meum & attraxi spiritum: qui ubi uult spirat. Vbi autem spiritus domini: ibi libertas qua libertate donauit nos dominus. Quam frustra se iudæi habere iactabant dicentes: semine abrahæ sumus: & nemini seruiimus unquam multis uitiis peccatisque subiecti ignorantes illam sententiam: a quo quis uincitur eius & seruus est.

CAPITVLVM.

XXXI.

E factus est undecimo anno tertio mense una mensis factum est uerbum dñi ad me dicens. Fili hominis. dic pharaoni regi ægypti & populo eius. Cui similis factus es in magnitudine tua: Ecce assur quasi cedrus siue cyparissus in libano. pulcher ramis & frondibus nemo: rosas excelsusque altitudine. & iter condensas frondes siue in medio nubium eleuatum est cacumen eius. Aque nutrierunt illum. abyssus eleuauit eum. Flumina eius manabant in circuitu radicis eius. & rivos suos emisit ad uniuersa ligna regionis. Propterea eleuata est altitudo illi super omnia ligna regionis siue capis. & multiplicata sunt arbuta siue rami eius pre aquis multis. Cumque extendisset umbram suam in ramis eius fecerunt nidos omnia uolantia celi & sub frondibus eius genuerunt omnes bestie salutarum. & sub umbra illius habitabat ceterum genus uniuersarum. Eratque pulcherrimum in magnitudine sua. & in dilatatione siue multitudine arbutorum uel ramorum suorum. Erant enim radices illius iuxta aquas. Cedri siue cyparissi non fuerunt altiores illo in paradiso dei. & habietes siue pini non adæquerunt similitudinem eius. & platani uel habietes si fuerunt eque uel similes frondibus siue ramis illius. Omne lignum paradisi dei siue in paradiso dei non est assimilatum ei & pulchritudini eius. quoniam speciosam feci eam. & multis condensisque frondibus. & emulata sunt ea omnia ligna uoluptatis siue diuitiarum que erant in paradiso. Propterea hec dicit dominus deus. Pro eo quod sublimata est in altitudine & dedit similitudinem suam uiuentem atque condensam. siue in medio nubium eleuatus est cor eius in altitudine sua. tradidi eam siue eum in manu fortissimi siue principis gentium facies faciet ei. siue & faciet perditionem eius. Iuxta impietatem eius eieci eam. & succedet illam alieni & crudelissimi nationum. siue pestilentes gentium & proiciet eam super montes. & in cunctis conuallibus corruent rami eius. & confringent arbuta eius in uniuersis rupibus siue capis terre. & recedent de umbraculo eius omnes populi terre. & reliquet eam. In ruina eius habitauerunt siue reuerunt omnia uolantia celi. & in ramis eius fuerunt uniuerse bestie regionis. Quam obrem non eleuabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum. neque ponent sublimitatem suam inter nemorosam atque frondosam. siue in nubibus nec stabunt in sublimitate sua omnia que irrigantur aquis. quia omnes traditi sunt in mortem ad terram ultimam in medio filiorum hominum ad eos qui descendunt in lacum. Hec dicit dominus deus. In die quando descendit ad inferos iduxi luctum siue luxit. operuit eum abysso & prohibui flumina eius & coherui aquas multas. Contritus est siue contenebratus super eum libanus. & omnia ligna agri concussa sunt siue defecerunt. A sonitu ruine eius commouerunt se siue commote sunt gentes cum deducerent eum siue eam ad infernum. cum his qui descendeabant siue descendunt in lacum. & consolata sunt in terra ista omnia ligna uoluptatis siue deliciarum egregia atque preclara in libano. uniuersa que irrigabantur aquis. Nam & ipsi cum ea siue cum eo descendunt siue descenderunt ad infernum & in interfectos siue vulneratos gladio. siue semine uniuersumque habitantium sub umbraculo eius in medio nationum siue uite sue perierunt. Cui assimilatus es o inclite atque sublimis inter ligna uoluptatis: Ecce deductus es cum lignis uoluptatis ad terram ultimam. In medio incircumcisorum dormies. cum his qui interfecti sunt gladio. Sic pharao & omnis multitudo eius dicit dominus deus.

Utramque editionem ex more commiscui: ubi tamen plurimum discrepabant ne duplex propositio augeret librorum magnitudinem. Ac primum sciendum quod quæcumque dicuntur de rege assyriorum futuro tempore: in septuaginta transacta memorantur: & sic uel ad arborem uel ad principem loquitur assyriorum: ut tam masculino quam feminino genere de una persona intelligatur: dum & arbor refertur ad assyrium: & assyrius in arbore nominatur. Nec de rege babylonio in presenti sermone ulla fit mentio: ne uideatur contra captiuum populum positum in chaldæa. dominorum atque regnantium iracundiam prouocare: sed dicitur de rege assyriorum: qui eo iam tempore

Super Ezechielem.

tempore captus fuerat a chaldeis: & omne robur assyriorum babylonio subiacebat imperio. Vnde & decem tribus hoc est israhel assyrii capiunt: duas autem hoc est iudam & beniamin cheldai superant: & urbem subuertunt hierusalem. Dicturus igitur contra pharaonem regem ægypti & populum eius sermo diuinus: tali aduersum illū est usus exordio. Cui similis factus æs in magnitudine tua: Ecce assur quasi cedrus in libano. & reliqua. Et est sensus. Non mireris si a babylonis sis uincendus atq; periturus: & tuum pditurus imperium: oēs q; opes ægyptiæ destruendæ sint: cū assur multo te fortior: eodem chaldæo superante deletus sit. Describitq; potētiam regis assyrii sub figura arboris cedri iuxta hebraicum: iuxta septuaginta cyparissi in monte libano cōstitutæ quæ sit pulchra ramis cōdēsa & frōdibus: & ad nubes usq; subrepta: quæ idcirco tantum creuit quod non aquis sed abyssis hoc ē aquis habundantissimis irrigetur. Abyssus enim multitudo sonitus aquarū: ita ut oēs aues nidos fecerint in ramis eius: & sub frondibus illius genuerint oēs bestię saltuū. Et ne dubitare mus quæ essent cæli uolatilia. quæ siluæ bestię aperti⁹ posuit. Et sub umbraculo illi⁹ habitabat cætus gentiū plurimarū. Cedri inquit & cyparissi. abietes siue pinus & platani. siue cyparissi non fuerunt equæ ramis illius. Et ne sigillatī de cunctis arboribus diceret. & oīa inquit ligna paradisi dei non sunt assimilata illi & pulchritudini eius. Per quæ nōnulli intelligunt non de rege dici assirio. sed de cōtraria fortitudine quæ in sermone tyri inter cherubin dicitur esse generata. & præciosis distincta lapidibus. & postea ad terrena suo uitio cōcidisse. Qui & ab esaia cadens lucifer appellatur. & in euangelio signatur a domino. Videbā sathan quasi fulgur de cælo cadentē. Sed nos hæc oīa ut interim sequamur historiam iperbolicos dicta itelligamus: qđ tātæ assyrius fuerit potētia & sic cunctas oppræsserit nationes: ut se angelorū fortitudini cōpararit. Oīa aut metaphoricæ sub altissima cædro siue cyparisso dicuntur ad assyriū: interfectioq; illi⁹ appellatur succisio. Quodq; sequitur tradidi eam ī manu fortissimi gentiū: regē babylonū uocat: ut quod uicit assyriū non propriæ fortitudinis sed diuinæ intelligat potestatis. Iuxta impietate inquit ei⁹ eieci eaz: ut occulte babylonū moneat non debere eē crudelē: nec opprimere populū dei: q; sibi tradit⁹ sit: ne similia patiatur ab assyrio: qui crudelis & impius fuit. Et succident illam alieni & crudelissimi nationū: siue iuxta septuaginta pestilentes: qđ nūquā diceret positus in chaldæa: ne illos aduersum gentē suam cōmoueret. Proiicitur quoq; super montes & in cunctis conuallibus corruunt rami ei⁹ & confringuntur in rupibus & a cūctis derelinqtur populis hoc ē uolatilibus cæli & bestiis campi: & in tantam ueniet perditionem ut omnes arbores quæ putabantur excelsæ: cōparatione assyriæ arboris siue exēplo eleuari & in sublime erigi ultra desistant: nec stēt in altitudine sua: sed illa succisa oēs moctu pariter succidantur. Quodq; p translationem dictum erat sit manifestius: oēs ait traditi sunt subauditur reges ī mortem ad terram ultimam hoc est ad infernū in medio filiorum hominū: nequaquā inter arbores: ad eos q; descēdūt ī lacū: haud dubiū quin infernū significet. Post succisionē arboris assyriæ: siue ī die qđ descēdit ad iferos assyrius & iduxit dñs luctū. Et rurū p trāslationē de eo loqđ qđ opt⁹ sit abyssus. iuxta illud qđ scriptū ē Veni in profundū maris. & tēpestas demersit me. Et omnia flumina omnes uidelicet nationes eū ultra rigare cessauerūt. & cōtristatus sit siue cōtænebratus sup eaz idest arborē. uel eū idest assyriū libanus. Ac ne putaremus de arbore eē sermonē seqtur. A sonitu ruinæ eius cōmoui gētes. Quæ enī tanta ruina esse uni⁹ arboris potest. ut ad sonitū eius uniuersæ cōmoueātur gētes: Cū deducerēt inqt eā ad infernū. Iuxta litterā arbor ad iferos deduci nō potest Cum aliis q; in lacū idest ad inferos descēdebāt. Et cōsolata sunt in terra infima. in corde uidelicet terræ omnia ligna uoluptatis siue deliciarū: qđ hebraicæ appellatur eden. ut nemorosos saltus siluæq; si gnificēt egregia atq; præclara quæ fuderūt ī libano. & irrigabātur aq; . Nā & ipse arbores cū eo hoc est cū assyrio descēdent ad ifernū. ad itēfectos siue uulneratos gladio. Ligna gladiis nō uulnerantur sed cedūt. nec descēdūt ad infernū: Et brachiū inqt siue semē. quoniam apud hebreos sermo zara utrūq; significat. req̄scit in umbraculo ei⁹ in medio nationū. nequaquā siluæ sed gētiū. Ad extremū sit apostropha ad ipsū assyriū. siue ad pharaonē. Cui assimilatus es o inclite atq; sublimis iter ligna uoluptatis. Nullus tibi inquit par fuit: sed omnes reges potētia superasti. & tamē cū cæteris regibus qui erāt in comitatu tuo ad terras ultimas idest ad iferos deductus es. dicēte scriptura. Ingredietur ad extrema terræ. tradētur in manus gladii. partes uulpiū erūt. In medio ait icircūcisōe dormies. cū his q; interfecti sūt gladio. Ostēdit quæ essent ligna quæ cedrus siue cyparissus gladiis uulnerata. Et iaces cū incircuncisis. Vt extrema aterioribus iungeret. qā supra dixerat cui similis factus es ī magnitudine tua. ecce assur qđ cedrus in libano pulcher ramis & frondibus & reliqua nunc infert. Sic est pharao & omnis multitudo eius. dicit dñs. Quomodo inqt assyrius cedrus & cyparissus babylonio succidēte deiecta ē. sic pharao & popul⁹ eius hoc ē ipsa arbor & rami illius. a babylonio succidētur. hæc itē iuxta historiā dicta sint. q; pleriq; in cōsumatione mūdi futura itelligūt. & regem pharaonē hoc est eā potēstatē cui egyptus subiecta sit cōparari regi assyriorū potētissimo. idest antichristo. qđ si ille corruerit. utiq; & alii rectores tenæbræ istarū & p̄cipes mūdi facili⁹ corruāt. Dicam⁹ ergo de singulis. breuiter oīa p̄strigētes. ut nō tā differam⁹ & explanem⁹ obscura q; explanare cupiētib⁹ materiā dedisse uideamur. p̄mūq; discutiēdū. cur undecio āno tertio mense una die mēsis factū ē uerbū dñi ad ezechielē dicēs. fili hoīs dic pharaoni regi ægypti & multitudini ei⁹. locuturo

Liber decimus. c. lxxi.

ad pharaonem: undecimo anno sermo fit domini. Nec dum enim uenerat ad duodecimum: quoniam numerus plenus consumataque uirtutis est. Vnde & duodecim sunt filii iacob: a quibus postea duodecim nomina prophetarum uno uolumine continentur. Et apostoli duodecim sunt: quorum quia unus iudas proditor fuit: in locum eius mathias eligitur: & archisynagogi filia annorum duodecim a domino suscitatur. Emoriosa quoque anno duodecimo recipit sanitatem. Sed quia corripitur pharao: & postea plangitur: propterea tertius mensis & unus dies undecim annorum numero copulatur. Vnde & in consequentibus duodecimo anno mense duodecimo una mensis: fit uerbum domini ad ezechiem dicens, Fili hominis assume planctum super pharaonem regem aegypti: & dices ad eum Qui enim plangitur: ideo plangitur ut intelligat quanta bona perdiderit. Et tamen quia pharao erat: & brachium eius nec dum fuerat colligatum nec pristinam receperat fortitudinem: propterea in anno & in mense duodecimo: uigintinouem dies adhuc remanent: ut duodecim annorum numerus compleatur. Vno igitur mensis die sermo fit domini ad prophetam. & praecipitur ei ut loquatur regi aegypti & multitudini eius. In quo mirandum, quod quattuor interpretes non populum dixerit, sed multitudinem. Multi enim uocati. & pauci electi. Et in lege scriptum est. Non eris cum multitudine in malo. Diciturque ad regem aegypti: Cui similis factus es in magnitudine siue altitudine tua? Quod & ipse se exaltauerit. & subiaceat illi sententiae. omnis qui se exaltat humiliabitur, sed tamen non sit eius altitudini similis qui quasi cedrus siue ciparissus in libano fuerit. pulcher ramis & frondibus nemosus: excelsusque altitudine & ad nubes usque erexit caput, ad quas secundum David ueritas dei peruenit. & quibus mandatur ne pluant super israhel hymnre. Pulchritudo quoque illius praedicatur quae in turpitudinem praua uoluntate mutata est: ita ut dicatur de eo. confringer dominus cedros libani. & excelsus ipse in altissimo montium libano constitutus. quanto sublimior fuerat. tanto fortius caderet. Cuius scriptura sancta uolens altitudinem demonstrare. appellat cedrum magnam quam nutrierunt aquae: non aquae syloae quae uadunt cum silentio. sed aquae rasin & aquae aegypti. de quibus scriptum est. Quid tibi ut bibas aquas gion siue sior? quod aquas turbidas sonat. Abyssus quoque exaltauit eum super quam in principio mundi tenebrae ferebantur. & ad quam in euangelio demones ne mittantur rogant. Flumina eiusdem habyssus in circuitu radicum erant. de quibus dicitur. Quid tibi & uiae assyriorum. ut bibas aquas fluminum? Et in alio loco. Ecce dominus inducet super uos aquam fluminis fortem & multam: regem assyriorum & omnem gloriam eius. Riuos quoque suos emisit abyssus ad uniuersa ligna regionis: ut non solum principem mundi huius: sed & sotios illius irrigaret. Propterea eleuatus est: & super omnia ligna altissima succreuit: & multiplicata sunt arbuta eius: & totius orbis possedit imperium dicens. Haec omnia mihi tradita sunt. Et eleuati sunt rami eius: qui aquae abyssi fuerant irrigati. Qui extendit siue dilatauit umbraculum suum: ut omnes subiiceret suae ditioni. In ramis eius fecerunt nidos omnia uolatilia caeli. Omnis enim qui facit peccatum: de diabolo natus est: & de ramorum eius numero computatur. Illa autem uolatilia fecerunt nidos in ramis eius: quae iuxta uiam euangelicam comedere sementem: siue quia omnes peccauerunt & indigent misericordia dei: de quibus dictum est: omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt. Idcirco in ramis eius fecerunt nidos. Sequitur. Et sub frondibus eius genuerunt omnes bestiae saltuum: quae christi mansuetudinem perdiderunt: & sub umbraculo illius habitabant coetus gentium plurimarum: ut nullus esset qui non eius tegetetur umbraculo: praeter eum qui dixit: ecce uenit princeps mundi istius: & inuenit in me nihil. Per unum enim hominem peccatum intrauit in mundum & per peccatum mors: & sic in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauius. In adam omnes morimur cum etiam peccauius: & indigemus gloria dei. & tamen in ipsa habitatione diuersa conditio est. Alii habitant in ramis eius quasi uolatilia: scientiam sibi in philosophia & in hereticorum dogmatibus pollicentes: Alii quasi bestiae ferae imites atque crudeles: alii quasi multitudo gentium plurimarum: ut commixtos diuersis uitiis significet atque peccatis. Erat autem assur pulcherrimus in magnitudine sua: & in dilatione arbutorum suorum: quia aquis multis radix eius fuerat irrigata: in tantum ut in paradiso dei nulla cedrorum & cyparissorum esset altior: nec abietes pinique adequarent sublimitatem eius: siue platani non essent aquae frondibus illius. Idcirco autem nulla arborum in paradiso platatarum ei fuerat adequata: quia omne lignum paradisi dei non est assimilatum illi & pulchritudini eius. Nequaquam enim erectae sunt per superbiam: sed scierunt humilitatem suam: neque similitudinem dei sacri lego sibi animo uendicare conatae sunt. Quodque sequitur & emulata sunt eam omnia ligna deliriorum quae erant in paradiso: sic edisserimus. Emulata sunt ligna paradisi multitudine ramorum eius. Multi enim uocati: & pauci electi: & lata & spatiosa uia quae ducit ad mortem: & cupiunt tantos habere in salutem: quantos assur habuit in perditionem. Vnde quia assur sublimatus est in altitudine: & dedit sublimitatem suam uiuentem atque condensam: siue usque ad nubes cacumen erexit: & eleuatum est cor eius ut diceret: ero similis altissimo: propterea traditus est in manu fortissimi gentium: quam intelligamus aliam detestabilem potestatem: cui traditur ad puniendum. Ipse est enim inimicus & ultor: ut assur intelligatur antixps: & fortissimus gentium cui traditus est sathanas iuxta illud apostoli. Quos tradidi sathanae: ut discant non blasphemare. Qui faciens faciet ei quaecumque ei a domino fuerint imperata. Ista autem cyparissus eiecta est de paradiso dei propter impietatem suam: & succident

Super Ezechielem.

& succident illam alieni & crudeles siue pestilentes in gentibus ut impleatur illud qđ scriptum est. Pestilente flagellato. stultus astutior fiet. Et iteq; iam securis ad radices arboris posita ē: Quin p-
cident eā super montes. ut corruat ī supbia sua. In cūctis aut cōuallib' corruēt rami ei'. ut ad tartarū
deducātur oēs qui in eius fuere comitatu: & recedant de umbraculo illius & relinquāt eā: ut uolati-
lia celi & bestiae terrae quae prius sub illa fuerāt & illius umbraculo tegebantur: postea poenae eius
participes sint. Cūq; uiderint cetera ligna siluarum siue paradisi: assur cyparissū sentētia dei corruis-
se: non eleuabūtur ī superbiā: nec se esse aliquid aestimabūt nec irrigationē aquarū suarum proprias
arbitrabuntur diuitias eo quod omnes rami & uolatilia celi & bestiae terrae quae erant sub imperio
assur deducantur in mortem ad terram ultimam. De quibus scriptū ē. In cōspectu eius cadent oēs q
descēdūt in terra. Et ī alio loco. Ingrediētur ad extrema terrae: & erūt nequaquā cū angelis: sed cum
filiis hominum qui descēdūt in laqueū: siue in foueā sempiternā. Cū aut ille descēderit ad extrema
terrae: & pars vulpiū fuerit a quibus lacerādus est: tunc iustus erit uel omnium sotiōrū eius uel san-
ctarū fortitudinum: quae illū dolebūt ad inferos descēdisse. Vnde dicit dñs. Operui eum abyssō:
cuius aquis fuerat ante nutritus: & prohibui flumina eius idest abyssi: & cohercui aquas multas ne
eum irrigarent: sed magis opprimerēt. Contristatus ē sup eū libanus in quo fuerat exaltatus: & oīa
agri ligna concussa sūt: succisionem similem formidātia. A sonitu ruinae ei' cōmoui gētes: ut null'
perditionem illius ignoraret: & deductionem ad inferos cum ceteris sotiis eius. Acceperuntq; con-
solationem omnia ligna uoluptatis idest paradisi. dum uident & mala malis & bona bonis restitui
Hac aut ligna libani sunt: aquis irrigata fluminū dñi: quibus & illa arbor fuerat irrigata quae cor-
ruit. Siue omnia ligna quae quodā fuerūt bona & irrigabantur aquis & in libani altitudine mora-
bantur accipient consolationem: quādo principē suū similia uiderint sustinere tormenta. Et ipa. n.
descēdet ad infernū ad iterfectos gladio dñi: & fortitudo lignorū habitabit sub umbraculo ei' idest
in poenā: in medio omniū nationū quae claustris inferi tenebuntur. Post hac ad ipsum pharaonem
sermo cōuertitur. cui dictū fuerat in principio: cui similis factus es in altitudine tua: & dicitur ad eū.
Cui assimilatus es o īclitā atq; sublimis. inter ligna uoluptatis: Nepe assyrio q corruit. Et tu eras in
clitus atq; sublimis. iter ligna eden. hoc ē deliciarū & paradisi. & ecce deductus es sicut assyrius cum
omnibus lignis quae quondā fuerant in deliciis ad terrā ultimam & ad inferos. & dormies nō in re-
quie sed in poenis in medio incircuncisorū hoc est immundorū. & cū his qui in gladio dñi concī-
derunt. Et ut sciamus q sit illae cui dixerit o īclite atq; sublimis inter ligna uoluptatis. ponit mani-
festius. Ipse ē pharao & omnis multitudo eius. siue iuxta septuaginta. sic est pharao & omnis multi-
tudo eius. ut quomodo supra assyrius succisus est & corruit. sic aegyptus subruatur.

CAPITVLVM.

XXXII.

Factū est. xij. anno ī mēse duodecimo. siue decio. ī una die mēsis. Factū ē uerbū dñi
ad me dicens. Fili hoīs. assume lamētū super pharaonē regē egypti. & dices ad eū. Leo
nī gentiū assimilatus es & draconī q est in mari. & ventilabas cornu in fluminibus tuis
& cōturbabas aquas pedibus tuis. & cōculcabas flumina eorū siue tua. Propterea hec dicit dñs
de'. Expādā sup te rete meū ī multitudine populorū multorū. & extrahā te ī sagena mea: siue ex-
trahā te ī amo: & pbiā siue extrahā te ī terrā: sup faciē agri abiiciā te. siue cāpi. replebūt tui. &
bitare siue sedere faciā sup te omnia uolatilia celi. & saturabo de te bestias vnīerse terre. & da-
bo carnes tuas sup mōtes: & iplebo colles siue ualles sanie tua uel sanguine tuo: & irrigabo siue
irrigabūt terra pedore sāguinis tui: siue stercoreib' tuis sup mōtes: & ualles iplebūt ex te: & optaz
eū extinct' fueris celū. & nigrescere faciā stellas ei'. Solē nube tegā. & luna nō dabit lumē suū
Dia luminaria celi merere faciā: siue cōtenebrescēt sup te: & dabo tenebras sup terrā tuā dicit
dñs de'. Et irritabo cor populorū multorū cū iduxero cōtritionē siue captiuitatē tuā ī gētib' sup
terras: siue ī terra quā nescis: & stupefcere faciā siue cōtristabūt sup te ppli uel gētes multe: &
reges eorū horrore nimio formidabūt sup te. Cū uolare ceperit gladi' me' sup facies eorū obstu-
pescēt repēte singuli p aīa suā ī die ruine tue. siue expectātes ruīnā suā a die ruine tue. Et hec
dicit dñs de'. Gladius regis babylonis ueniet tibi. In gladiis fortū siue gigantiū deliciā multi-
tudiez siue fortitudinē tuā. in expugnabiles gētes oēs hec: siue pestilētes de gētib' cūctis. & uasta-
bunt siue pdēt supbiā uel iuriā egypti. & dissipabūt multitudo ei' siue oīs fortitudo illius. Et p-
dā oīa iumēta ei' q erāt super aqs plurimas siue aqs multas: & nō cōturbabit eas pes hoīs ultra
neq; ungula iumētorū turbabit siue calcabit eas. Tūc purissimas reddā aquas eorū: siue ut ali-
quādo gescāt aque eorū: & flumina eorū quasi oleū adducāt: siue ut oleū fluent. ait dñs de'. cū de-
dero terrā egypti desolatā siue perditā. Deseret aut terra a plenitudine sua qñ percussēro siue
disseminauēro oēs hitatores ei': & sciēt qz ego sū dñs. Plāct' ē: siue plāgēt eū super egyptū & su-
per multitudine ei': siue omni fortitudine illius: & plangent etiam ait dominus deus.

Editionem utrāq; miscuimus. in his dūtaxat in quib' discrepant. Alioqn ubi unus sensus est. he-
braicū seqmur. In multis aut exēplaribus iuxta septuaginta: duodecimus annus & mensis decimus
ponitur. Iuxta ceteros aut iterptes decimus ānus & duodecimus mēsis: ut uel iā capta sit hierusalem
& gaudium pharaonis malis sibi iminentibus auferatur: uel certe capienda: & suis magis miseriis

doleat quā allorum captiuitate lætetur. Et interim breuiter quādam hystoriæ fundamenta iacientes: qđ hebrei super hoc loco intelligant percurramus. Leoni cōparatur pharao non unius gentis sed multarum gentium: siue draconi in mari: ut terrā aquasq; possideat. Qui irrigatione fluminū erigebatur in superbiam quæ cornu uocatur. & multitudine exercitus sui oēs aquas transiēs poterat cōturbare: idcirco expandere se dicit rete suū super multitudinē ei⁹ & extrahere eum sagena sua uel amo: & proicere siue extendere eum super terram: qui quasi coluber multis spiris fuerat inuolutus. ut a cunctis cæli uolatilib⁹ deuoretur. Cūq; nō solum aues sed oēs bestię terræ eū lacerauerint: reliquæ carnes eius montes & ualles cāposq; cōplebūt: ita ut cunctæ uermibus scateant. Hæc autē loquitur per metaphorā: ut postq̄ uolatilia cæli & bestię carnibus ei⁹ fuerint saturatæ: idest exercitus & uniuersa multitudo: reliqua pars in uermes & saniem conuertatur. Tunc inquit cæli tænebris obuoluētur. sol & luna & cætera luminaria nō dabūt lumen suū: sed super te cuncta nigrescent: nihilq; tibi lætum erit: & ad tuū interitū oēs populi & cuncti reges eorū horrore nimio formidabunt cōspiciētes gladium meum huc illucq; uolitare & nulli parcere: & in tua ruina similem ptimescēt. Vt autē scias quis iste sit gladius: audi manifestius. Gladius regis: babylonis ueniet tibi: in gladiis fortium siue gigantium deiciam oēm multitudinem tuam. Qui gigantes inexpugnabiles gentes sūt quæ babylōis regis tenebātur exercitu. Isti uastabūt siue disperdēt superbiā ægypti & omnē multitudinē eius nihilq; in ægypto remanebit: sed cū hominib⁹ & iumenta brutaq; animalia pariter auferentur. Et tanta erit solitudo in ægypto: ut nec pede hominis nec ungula iumenti aquæ illius cōturbentur. sed q̄ta sint omnia: & aquæ fluminū ei⁹ quasi oleū fluant purissimæ ac nitentes: nullo per eas trāseunte nec earum fluentia turbāte. Hoc autē fiet ppter ægypti solitudines quæ rediguntur i desertum ab omni multitudine sua: quādo habitatores eius dñs percusserit: ut intelligant q̄ remanserint qđ ipse sit dñs. Idcirco planctus est pharaonis: & plangent filiæ gentium in circuitu. Non soluz autem super illo, sed & sup multitudinē eius. quæ domino uastante deleta est. Hæc super simplici littera dixisse sufficiat. ueniamus ad intelligentiā spiritalem. Nec puto magnopere laborandum. nosse qui sit pharao rex ægypti. cū supra plenius dixerimus. eam uidelicet potestatem cui ægyptus credita est uel una prouincia uel ægyptus totius mundi. quæ nō est leo condita. sed proprio uitio assimilata leoni gentiū. Homo enim cum in honore esset non intellexit. comparatus est iumentis insipientibus. & similis factus est illis. De hoc leone & petr⁹ loquitur. Aduersarius uester diabolus q̄si leo rugiens circuit quæ rēs quē deuoret. Et i nono psalmo scriptū est. Insidiatur in abscondito quasi leo i spelunca sua: insidiatur ut rapiat pauperē. Et hieremias sancto spiritu ait. Leo de silua percussit eos. Draconē autē dici diabolu: pro quo aquila interpretatus ē leuiathan: nomē draconis exponēs. Iuxta superiorē explanationē: multis testimoniis docui. q̄ dixerat mea sunt flumina & ego feci ea. Iste igitur draco fluminibus suis quasi cornibus uentilabat plurimas nationes: quæ super martiōe ualentino arrio & eunomio cæterisq; hereseon principibus intelligere possumus q̄ imitantur ecclesiasticos uiros: dicentes ad dñm saluatorem. In te inimicos nostros uentilabimus cornu: & nō uentilant ad salutem ut de terra ad cælum leuent: sed ut in profundum abiiciant. Deniq; sequitur. Et cōturbabas aquas pedibus tuis: iuxta illud apostoli. Qui autē conturbat uos portabit iudicium. Non uult enī aquas syloæ bibere quæ uadunt euz silentio. sed aquas ægypti turbidas atq; cænosas. quæ ante quā pedibus cōculcarentur draconis puræ erāt & suo fluentes ordine. Postquam autem pedibus illius conturbatæ sunt. cursus sui ordinē perdidērunt. Neq; enim utuntur heretici testimoniis scripturarū sibi coherentibus sed conturbant omnia. Et quia ipse est inimicus & ultor. non solum aquas alienas draco ægyptius cōturbat pedibus suis. sed conculcat flumina sua ne parcat eis quos semel in suam redegerit potestatem. Qđ denotare cupiens iustus. præcatur. Nō ueniat mihi pes superbiæ. Et in alio loco conculcatus petiit ne iterū conculcetur. miserere inquit mei domine quoniā cōculcauit me hō. Inimic⁹ at hō diabol⁹ ē: de quo & alter psalm⁹ loquitur: ut nō magnificet ultra hō super terrā. Propterea hæc dicit dñs de⁹. Expādā sup te rete meū: i multitudinem populorū multorū. Rete dñi ueteris & noui testamēti rōne cōtextū mittit sup draconē q̄ hitat i populorū multitudine: & semp turbis & populorū multitudine delectatur: ut extrahat eū i sagena sua siue i amo suo. Ista ē sagena q̄ i mare hui⁹ sæculi mittitur & extrahit pisces multos: alios eligēdos & alios abiiciēdos. Siue iste ē amus: de quo i iob scriptū ē. Adduces autē draconē i amo: & circūdabis capistq; circa nates ei⁹ p quo interpret⁹ ē aqla: extrahes leuiathā i amo: & funib⁹ colligabis liguā ei⁹. Extrahit at draco siue leuiathā de mari amo uel sagena dñi: ut phitias siue extēdas sup terrā: ut oēs spiræ ei⁹ q̄b⁹ suas insidias occultabat apiātur & pferāt i publicū & i terra abiiciāt: & iaceat q̄ i cælo posuerat os suū: & se altissimo similē eē iactabat. Vñ seq̄. Et hitare siue sedere faciā sup te oīa uolatilia cæli: & saturabo de te bestias uniuersæ terræ: secūdū illud qđ scriptū ē: dedisti eū escā populis ethiopū. q̄ uel uolatilia uocantur uel bestię terræ: uolatilia q̄ semētē ut dixim⁹ iuxta uia rapiūt: bestię terræ uiciis efferatæ qđ ad hereticos atq; gētiles referri pōt. Qđ at seq̄tur & dabo carnes tuas sup mōtes & implebo colles tuos sanie tua: siue implebo ualles sāguie tuo: hūc hēt sēsū: ut uolatilia cæli & bestias terræ decoptor: populos intelligam⁹ crudelitātēq; gētiliū: mōtes at ad p̄cipes referam⁹ hereseō: q̄lis fuit ualētī⁹ & martion: collesq; successores eorū q̄ saturātur sanie draconis: siue ualles: q̄ implet⁹ draconis sāguine iseriores quosq;

Super Ezechielem.

res quoque credentiū. Aut certe mōtes aduersarias potestates q̄ i herēdo corrūūt. & ualles quæ infema p̄ueniant: & æternis suppliciis mancipatæ sunt. Porro quod dicitur & irrigabo terram p̄odore sanguinis tui sup mōtes. siue irrigabitur terra de stercore tuis. montes & ualles implebuntur ex te. illud significat qd̄ omnis supbia & arrogas hereticorū tumor. nō tā uitali & puro quā putrido atq; foetēti sāguine cōpleatur. iuxta illud qd̄ scriptū ē. Pone eos sicut stercus terræ. De quo factus a dño liberatur. Qui suscitatur de terra inopē. & de stercore erigit pauperē. ut collocet eū cū principib⁹. cūz principibus populi sui. Valles aut̄ in ima depræssas ut supra dixim⁹. aut infema significant aut humilē hereticorū sensū. propter uoluptatē & terrenas opes cūcta faciētiū. Qd̄ aut̄ iūgitur & operiam cūz extinctus fueris cælū & nigrescere faciā stellas eius. solē nube tegā & luna nō dabit lumē suū. omnia lumīaria cæli merere uel tenebrescere faciā sup te. & dabo tenebras sup terrā tuā ait dñs de⁹. si sequamur litterā. penit⁹ intelligi nō potest. Quādo enī interfecto pharaōe siue dracone sol & luna & stellæ nō dederūt lumen suū. & cælū opertū est tenebris iuxta illd̄ poeticū. ipia quæ æternā timeuerūt sæcula noctē. Ergo hoc dicēdū ē. qd̄ extincto pharaone q̄ trāsfigurabat se i āgelū lucis. de quo i alio loco scriptū ē. Lux ipiorū extinguetur. cælū siue cæli operietur tenebris. De qb⁹ & paul⁹ loquitur. Et spiritalia nequitiæ i cælestib⁹. Et nigrescere fecit dñs stellas ei⁹ uel draconis uel cæli. Sup quo & iudas apostolus scribit. Sydera errantia qbus caligo tenebrarū in æternū reseruāt. Sol quoq; nube tegitur: sol iniquitatis q̄ cōtrariū ē soli iustitiæ: nube at̄ uel ipso dño saluatore q̄ descendit i ægyptum sup nubem leuem nullo peccatorū pondere prægrauatā. uel prophetis & apostolis: de quibus legimus: mādabo nubibus ne pluāt sup eā imbrē: & in psalmis. Veritas tua usq; ad nubes. Cū aut̄ sol iniquitatis fuerit obscuratus: luna quā hereticorū sentimus ecclesiam: & quæ a sole iniquitatis lumē putabatur accipere nō dabit lumē suū: nec decipiet credētes falsi noīs scia. Oia quoq; luminaria & qcqd̄ uidetur in hereticis esse doctrinæ siccabitur: siue mœrebunt principe perditio: ita ut ipse dñs terram hereticorū operiat tenebris: ignorātia scilicet ueritatis: ut ceci cecos ducant in foveā: & habitatores terræ mittantur in tenebras exteriores: ubi est fletus & stridor dētiū. Post hæc dicitur. Et irritabo cor populorū multorū: cū induxero cōtritionē siue captiuitatē tuam in gentib⁹ super terrā quaz nescis: ut qui prius pharaoni seruierāt irascatur cōtra eū: uidētes captiuitatem eius ad aliā terrā quā draco nesciebat eē perductā. Nec debemus ambigere bonas eē terras quas pharao nesciat. .i. quādo captiuitas pharaonis alia captiuitate mutatur: de qua dicitur ad saluatorē. Ascēdes in altū captiuam duxit captiuitatē: accepit siue iuxta apostolū dedit dona hominib⁹. Et stupefcere iqt̄ faciā sup te populos multos: & q̄ pri⁹ pharaonis admirabatur potētia: postea eū admirētur de suo culmine cecidisse. Reges quoq; populorū horrore nimio formidabūt sup eū: quoq; regna dño diabol⁹ oñdit: & de quibus i psalmo dī. Astiterūt reges terræ & principes cōuenerūt i unū. Hoc at̄ fiet cū uolare cœpit gladius dñi sup facies eorū subauditur regū siue populorū. Gladius aut̄ dñi itelligēdus ē uiuens sermo dei & efficax & acutus sup omnē gladiū ex utraq; parte acutū. qui uolat atq; discurrit & p̄strigit cernentiū oculos uultusq; deterret. & obstupefcētes sup ruinas pharaonis se in illo uideāt esse deiectos. Et dñi quidē gladius de quo scriptū est. ecce hic positus ē in ruinā & resurrectionē multorū iacētes eleuat. & male erectos humilitate cōmutat. Gladius aut̄ regis babylonis ueniet sup draconē ægypti ut in gladiis foriū siue gigantiū deiciat dñs multitudinē ei⁹ qd̄ regē ægypti sectabatur. Inexpugnabiles inq; siue pestilentes de gētib⁹ oēs isti. ut mali ad puniēdū tradātur peioribus de quibus scriptū ē. immissiones p̄ angelos pessimos. Et apostolus. Quos tradidi iquit sathanæ. ut discāt nō blasphemare: uel i iteritū carnis ut spūs saluus fiat. Cū at̄ p̄ huiusmodi ministros deiecta fuerit supbia ægypti & multitudo illi⁹ dissipata: p̄dētur oia iumēta illi⁹ q̄ erāt sup aq̄s plurimas: & nō cōturbabit eas pes hoīs ultra. Si. n. beat⁹ q̄ seminat sup aq̄s ubi bos & asin⁹ calcāt: cōtrario isclix: q̄ simplices qdē suo ultra poterit errore retinere: ita ut pes hoīs nō calcet i eis: quo ne signū qdē sapiæ atq; rōnis aq̄ ægyptiæ i se habere uideantur. Vngula quoq; iumētorū n̄ turbabit eas: ut de limpidissimis atq; nitētib⁹ faciat turbidas atq; coenosas. Tūc reddētur nō ab alio sed ab ipso dño aq̄ purissimæ q̄ draconis fuerūt dñatione turbata: ita ut flumina eorū labātur q̄si oleū: & sint ueri luminis nutrimentum. Hæc aut̄ fiēt cū dederit dñs terrā ægypti desolatā & p̄diderit multitudinē ei⁹: & p̄cussi fuerint oēs hīatores illi⁹: ut isto p̄fectu scire possint qd̄ ipse sit dñs. Qd̄ at̄ iungitur plāct⁹ ē: & plāgēt filia gētiū sup ægyptū: & sup multitudinē ei⁹ plāgēt eū ait dñs de⁹: p̄spiciū ē aīas oīuz gētiū q̄ pri⁹ oppræssæ fuerāt: siue eaz gētiū q̄ nequaq; i ægypto morabātur sed i regione uiuētiū interfectū draconē plāgere & oēs multitudinē ei⁹ n̄ spe salutis: s̄ quo de tāta potētia suo uitio & supbia deiect⁹ sit i æterna supplicia.

Et factū ē i. xij. anno in q̄nta decima mensis: factū est uerbum dñi ad me dicēs. Fīli hoīs cane lugubre super multitudinē ægypti. & detrahe eas ipsā & filias gētiūz robustarū ad terraz ultīmā cū his qui descendunt in lacum. Quo pulchrior es descende & dormi cū incircuncisis. in medio interfectozū gladio cadent. Gladius datus ē attraxerūt euz & omnes populos eius loquentur ei potentissimi robustozū de medio inferni. qui cū auxiliatorib⁹ eius descenderūt & dormierunt cū incircuncisis interfectisq; gladio. Ibi assur & omnis multitudo ei⁹ in circuitu illius sepulchra illius. oēs interfecti & qui ceciderūt gladio. quoz data sūt sepulchra i nouissimis lacis & facta est multitudo eius per girū sepulchri eius. vniuersi. interfecti cadētesq; gladio. qui dederāt quōdaz

Liber decimus. c. lxxii.

formidinē in terra vlnētū. Ibi elā z oīs multitudo eius per gyrū sepulchri illius. oēs hī iterse
cti rñtesqz gladio. q. descēderūt incircūcisi ad terrā vltimā q. posuerūt terrores suos in terra vi
uentū. z portauerunt ignominā suā cū his qui descēdunt in lacū. in medio interfectoꝝ. Po
suerunt cūbile eius in vniuersis populis eius i circuitu eius sepulchrū illius. Oēs hī incircun
cisi iterfectiqz gladio. Dederāt enī terrores in terra viuentū. z portauerūt ignominā suā cum
his qui descēdūt in lacū. in medio interfectoꝝ positi sūt. Ibi mosoch z tubal z omnis multitu
do eius. in circuitu illius sepulchra eius. Omnes hī icircūcisi iterfectiqz cadentesqz gladio.
qui dederūt formidinē suā in terra viuentū. z nō dormient cū fortibus cadentibusqz z incir
cūcisis. qui descēderūt ad ifernū cū armis suis z posuerūt gladios suos sub capitib⁹ suis. fue
rūt iniquitates eozū in ossibus eozū. quia terror fortū facti sūt in terra viuentū. Et tu ergo in
medio icircūcisorum cōtereris. z dormies cū interfectis gladio. Ibi idumea z reges eius. oēs
duces eius q. dati sūt cū exercitu suo cūz iterfectis gladio. z q. cū icircūcisis dormierūt. z cū his
qui descēderūt in lacū. Ibi pꝛicipes aquilonis omnes. z vniuersi sydonij sine venatores qui
deducti sūt cū iterfectis. pautes z in sua fortitudine cōfusi. dormierūt icircūcisi cū iterfectis
gladio. z portauerūt cōfusione suā cū his qui descēdūt in lacū. Vidit eos pharao. z cōsolatus
est super vniuersa multitudinē suā que interfecta est gladio. pharao z oīs exercitus eius ait do
minus deus. Quia dedi terrores eius in terra viuentū. z dormiunt in medio incircūcisorum
cum interfectis gladio. pharao z omnis multitudo eius ait dominus deus.

¶ Multum in hoc loco septuaginta interpretū editio: & ordine & translatione discordat: & quedā
in ea de theodotione addita sūt. Vnde necesse habuimus & ipsam ponere. nequaquam parentes
longitudini. & studiosi lectoris diligentia seruientes.

LXX.

¶ Et factum ē in duodecimo anno in quīdecima mēsis. factus ē sermo dñi ad me dicēs. Sūt
hominis. plāge sup multitudinē egypti. z deducēt filias ei⁹ gētes mortuas in profundū terre. ad
eos q. descēdunt in foueā. Porro sub asteriscis additum ē de aqua pulcherrima descēde. z dor
mi cū incircūcisis. Rursus ordo sequit. In medio vlneratorū gladio cadēt cūz eo. z dormiet
omnis fortitudo eius. z dicēt tibi gigātes. In profundū foueē descēde quo melior es. descēde z
dormi cū incircūcisis. in medio vlneratorū gladio. Ibi assur z oīs cōgregatio ei⁹ in hebraico
nō habetur. sed a septuaginta additū ē. Rursū dicitur i circuitu sepulchri illi⁹ oēs vlnerati q. ce
ciderāt gladio. Et iterū de editōe theodotiōis sub asteriscis additū ē. Qui dederūt sepulchra
ei⁹ in laterib⁹ lacū. z facta ē cōgregatio in circuitu sepulchri ei⁹. Oēs isti vlnerati cadētesqz gla
dio. Post que posuere septuaginta. Qui dederūt timorē suū in terra vite. Ibi elā z oīs fortitudo
ei⁹. in circuitu sepulchri ei⁹ oēs vlnerati z cadētes gladio. z q. descēdūt icircūcisi in terre pꝛi
dū. q. dederūt timorē suū in terra vite z acceperūt tormētū suū cum his q. descēdūt in foueā. in
medio vlneratorū. Ibi dati sūt mosoch z tubal z oīs fortitudo eozū. in circuitu sepulchri eius
oēs vlnerati ei⁹ vniuersi icircūcisi z vlnerati gladio. q. dederūt timorē suū sup terrā vite. z nō
dormierūt cū gigātib⁹ q. ceciderūt ab eterno. q. descēderūt in ifernū cū armis qb⁹ vtebantur ad
bella. z posuerūt gladios suos sub capitib⁹ suis. z facte sūt iniquitates eoz in ossib⁹ eoz. qz terrue
rāt gigātes in vita sua. Et tu in medio icircūcisorū cōtereris. z dormies cū vlneratis gladio.
Ibi edō z reges ei⁹. z oēs pꝛicipes assur q. dederūt fortitudinē ei⁹ in vlnere gladij. Isti cū vul
neratis dormierūt. cū his q. descēdunt in foueā. Ibi pꝛicipes aglonis oēs. vniuersi magistratus
assur. q. descēderūt vlnerati cū timore suo. z in fortitudine sua cōfusi dormierūt icircūcisi cūz
vlneratis gladio. z abstulerūt tormētū suū cūz descēdētib⁹ in foueā. Videbit eos pharao z cō
solationē accipiet sup omni fortitudine eoz vlnerati gladio. pharao z oīs fortitudo ei⁹ dicit do
minus deus. Quia dedi formidinē ei⁹ super terram vite. z dormiet in medio icircūcisorum
cum vlneratis gladio. pharao z oīs multitudo eius dicit dominus deus.

¶ Non ignoro fastidiosā fore delicato lectori tāta iter duas æditiōes discrepantiā. Sed quid faciam
calūniatoribus meis? Qui si aliqd de septuaginta interpretū translatione subtraxero. me sacrilegū &
absqz timore domini uociferātur maximā cū in fidei ueritate discordēt & manscheoz sequātur er
rores. in eo iperitoꝝ animas cōmouēt si de ueteri qppia mōstrare potuerint mutatū. cōsuetudinē li
bētius errare cupiētes. quā aliquid ab emulo ueꝝ discere. Et iterū iuxta historiā manifestus est sēsus.
In eodē enī anno duodecimo & in eodem ut putamus mense. sed non in una ut supra mēsis. Ve
rum in quīdecima die nequaquā super pharaone. sed super fortitudinē siue multitudinē egypti
plāctus assumitur: quā detrahitur de superbia sua cum vniuersis filiabus suis siue gentium robusta
rum ad terram ultimā. idest in profundum inferni: diciturqz ad regem egypti. Quo melior es: ut
mortem merearis euadere? Cum enim assur & elā idest persā: & mosoch qui interpretantur capa
does: & tubal quos alij hiberos alij italos intelligi uolunt: idumei quoqz & pꝛincipes aquilonis ac
sydonij cum vniuersis exercitibus suis quorum auxilio horrorem cūctis gentib⁹ pꝛæbuerūt mor
tui sint & interfecti gladio: & posuerint gladios suos sub capitibus suis: quod dictum
accipiendum est: tu solus poteris non eadem sustinere? Quin potius cum uideris tantam tecū apud
inferos multitudinē dormientium: & sepulchrum tuum fortissimorum quondam principū cir
cundari

Super Ezechielem.

cundari memoriis: habebis consolationem: seniores tormenta æstimans consortio plurimorum, hæc interim iuxta simplicem sensum strictim dixisse sufficiat. Nunc eadē breuitate quantum explanationis patitur difficultas: spiritalis intelligentiæ summa quæq; carpamus. Supra una mensis die factus est sermo domini ad prophetam: hic quintadecima. In prima autem die hoc est i kalendis: mēsis exordium ē in qntadecima quando totus lunæ orbis impletur: & si quidem primus mēsis fuerit: azimorum ē prima dies: si autem septimus: scenophegiarum quando figuntur tabernacula. Quæ sollemnitates apud hebreos uel maximæ sunt. Fit autē planctus super fortitudinem ægypti ut fortis i malo esse desistat: & recipiat infirmitatem: & quando infirmior fuerit tunc fortior sit. p fortitudine ægypti: in hebraico habet multitudinem. Lata enim & spatiosa uia est quæ ducit ad mortem. & multi ingrediuntur per eam: sicut e contrario dicitur ad israhel: uos autem estis pauci inter omnes gentes. semper enim uirtus rara est: & arcta & angusta uia quæ ducit ad uitam: & pauci sunt qui ingrediuntur per eam. Quod autem ægyptus plangitur & mortuæ filiæ eius iuxta septuaginta: siue gentium robustarum deducuntur ad terram ultimam in lacum siue in foueam profundissimam: significatur animæ in ægypto huius sæculi cōmorantes: quæ perdiderunt eum qui dicit ego suz uita: & peccatis mortuæ: pondere eorum ad inferos detrahuntur: dicente peccatore. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: sicut onus græue grauata sunt super me. Istæ sunt de quibus scriptum est in alio loco. Ingredientur in inferiora terræ: tradentur in manus gladii partes uulpiū erūt. Qui enim fodit foueam: incidet in eam. Vnde & legimus. Lacum aperuit & effodit eum: & incidet in foueam quam fecit. Quodq; sequitur quo pulchriores descende & dormi cum incircuncisis: proprie ad pharaonem regem ægypti sermo dirigitur: siue ut in septuaginta de theodotione additum est ad ipsam ægyptum. De aqua pulcherrima descende & dormi cum incircuncisis. Quod specialiter ad euz pertinet: qui in baptismo xpi renatus audit cum ecclesia. Quæ est ista quæ ascendit dealbata innitens super fratruelem suum? Postea uel fornicatione uel aliis uitiis sordidatus: eicitur de ecclesia & dicitur ad eum. De aqua pulcherrima descende & dormi cum incircuncisis: idest cū imundis iuxta illum sensum quē ponit apostolus. Nos sumus circuncisio: qui spiritu deo seruientes & gloriantes in domino: & non in carne confidentes. Hii omnes in medio uulneratorum siue iter sectorum. cadent cū pharaone. illo gladio quem uenit mittere dominus super terrā. Sicut enī christi gladius bonos a malis separat dicēs. nō ueni pacem mittere super terram sed gladium. sic hereticorū gladius omnes truncat populos. & uulneratos ad infernum deducit. Isti sūt gigantes potentissimi & rebelles & ponentes in excelsū os suū. & quanto per superbiam se ad excelsa sustolunt tāto ad profundū foueæ & in inferni nouissima detrahūtur. qui omnes interfecti sunt gladio. Et ut sciret uel pharao uel omnis ægypti fortitudo quæ ad inferna detracta est. quos haberet i pœna socios sequens sermo demonstrat. Ibi assur & omnis multitudo eius: uel synagoga eius. Princeps enim hereticorum diabolus: cuius uere congregatio synagoga est: de qua in apocalypsi dicitur: qui sunt synagoga sathanæ. Sequentes autem uersiculos qui obello prænotantur ptereundos puto. Dicendūq; qd habetur in hebraico in circuiū illi? sepulchra eorū: uidelicet decceptorum ab eo. Qui oēs uulnerati uel interfecti sūt gladio: & ideo corruerūt: quorū sepulchra data sūt i nouissimis lacis. Quod aut lac⁹ nocetur isernus: pspicue Psalm⁹ ille demonstrat: quo poenitēs loqitur: assimilat⁹ sū cū his q de scēdūt i lacū. Quē nequaquā debemus iuxta latini sermonis pprietatē eū itelligere q græce dicitur: aut est lacus tyberiadis: & lacus larius: & benacus: multiq; alii: sed quas nos solem⁹ appellare ciernas. Quos lacus quia aquas refrigerat & oēm ab eis calorem spūs auferūt: pccōres cūctiq; heretici fodiūt: & quātū i mea memoria ē nullū scōrū lacū idest cisternā fodisse scriptura testatur: sed oēs peccatores: quorū fuit ozias rex leprosus: & qui p suā supbiā corruit. De quo scribitur quod hō fuerit terræ operibus incubans: & multas supbiæ turres ædificauit in angulis: & lacus foderit. Et ecōtrario ad iustū dicitur. Bibe aquā de tuis uasis: & de puteorū tuorū fontibus. Et rursum. Fons aquæ tuæ sit pprius. Vnde loquitur & dñs. Me dereliquerūt scōtē aquæ uiuæ: & foderūt sibi lacus: idest cisternas quæ aquas cōtinere nō possunt. Sequitur. Et facta ē multitudo ei⁹ p gyꝝ sepulchri ei⁹. Hii oēs cingunt assyriū: & ē eorū plurima multitudo q uniuersi uulnerati sūt: & interfecti & cadētes gladio. Nemo enī eorū stare pōt cū moyse: nec audire: q statim i domo dñi: sed oēs uulnerati interfectiq; sūt & cadētes. Qui quōdā dederāt formidinē i terra uiuētū: formidinē aut his q erāt ecclesiis ppositi: ne in terra uiuētū facerēt populos mortuorū & simplices quosq; deciperēt. Vnde & paul⁹ aiebat. Timeo aut ne forte sicut serpens decoepit euā malitia sua: ita corrūpantur sensus uestri a simplicitate quæ ē in xpo. Sed hic timor spe dñi mitigatur: dicēte ecclesiastico uiro. Dñs illuminatio mea & sal⁹ mea quē timebo. Dñs ptektor uitæ meæ a quo trepidabo? Post hæc dicitur. Ibi ælā & oīs multitudo ei⁹ p gyꝝ sepulchri ei⁹: haud dubiū qn assyrii. Elam i lingua nra uertitur ascēsus eorū. Oēs enī q xpi hūilitate cōtēpta: diaboli ascēdere supbiā & se i falsi nois scia eē aliqd æstimarūt: elamitæ sūt nūcupandi: q assyrii regis sepulchrū ambiunt: & interfecti sūt uulneratiq; gladio. Et licet i excello posuerit os suū: tñ descēderūt imūdi & icircūcisi ad terrā ultimā ut quāto sublimi⁹ fuerāt eleuati: tāto forti⁹ caderēt. Isti posuerunt terrore suū nō semel: s; secūdo i terra uiuētū. Quis enī ecclesiasticorū ab huiuscemōi elamitæ: terrore securus ē: & nō aliquē sui pdidit grægis? Pulchre q ecclesia xpi appellatur terra ui-

uentiū: ut ecōtrario hereticorū cōciliabula mortuorū terra esse credātur. Et portauerūt inqt ignominia siue tormētū suū cū his quos secū traxerūt in lacū: & i pfūdū iferni: quorū cubile i medio iterfectorū ē: eorū uidelicet quos suo mucrone iugularūt: & circūdātur huiuscemodi populis. Hii populi assyrii regis populi sūt: & licet circūcisos eē se iactēt: tñ icircūcisi iterfectiq; sūt gladio: & tertio dederunt terrorē atq; formidinē i terra uiuētū: unde portauerūt tormētū suū atq; suppliciiū i medio eorū quos suis fraudibus decceperūt. Ibi quoq; est iuxta assyriū mosoch & tubal & oīs multitudo ei⁹ i circuitu sepulchri ei⁹: oēs icircūcisi iterfectiq; & cadentes gladio: qui dederāt formidinē suā i terra uiuētū. Pro mosoch & tubal symmach⁹ & theodotio iterptati sūt cubile eorū: ut oñderēt cubilia hereticorū. Imo foueas sempiternas assyrii regis eē supplicia. Mosoch iterptatur ifania tubal conuersio: nō i bonū a malo: sed de bono i malū: siue uniuersa: ut ostēdat oēs hereticos ifanire: & pari studio ad peiora cōuerti. Nec mig; si ifaniētes & coaceruati i malū hñt multitudinē cū aegyptii regis sotii sint q; gaudet multitudine. Oēs hii iterfecti gladio: qui dederāt formidinē suā n̄ semel nec secūdo: sed tertio i terra uiuētū: de quibus supra pleni⁹ dixim⁹. Sequitur. Et n̄ dormiēt cū fortib⁹ siue gigātib⁹ cadētib⁹q; & n̄ circūcisis: q; descēderūt ad ifernū cū armis suis: & posuerūt gladios suos sibi capitib⁹ suis: & fuerūt iniquitates eorū i ossib⁹ eorū: q; terror fortii facti sūt i terra uiuētū. Hii iqt q; hereticorū p̄cipes extiterūt: ad tātū maliciā puenere culmē atq; cruciatū: ut nec cū fortib⁹ atq; gigātib⁹ q; a principio corruerūt similia mereātur ferre supplicia. Qui nequaq; erroris sui acta p̄cinitia: descēderūt ad iferos cū armis suis: rebelles cōtra deū & ecclesiā ei⁹: secū arma deferentes de qb⁹ scriptū ē. Filii hominū dētes eorū arma & sagittā. Et posuerūt aut gladios suos sub capitib⁹ suis: requefcētes i aio pduelli: & p̄ sūma uictoria sniā: & iacula cōplexātes: i tātū iniquitates eorū fuerint i ossibus eorū: hoc ē fortissima figmēta: & erroris sui dogmata possidētes: q; terror fortii facti sūt i uita sua: siue i terra uiuētū. Qd quarto dī ut fortissimos quosq; & habentes sciam scripturarū & q; essent de regione uiuētū: sua peruersitate terrerent: dū descendunt ad ifernū cum armis suis: & ponunt gladios sub capitibus suis & iniquitates eorū usq; ad ossa pueniūt. Post hāc scriptū ē. Et tu ergo in medio icircūcisorū cōtereris. qd uel ad pharaonē uel ad fortitudinē siue multitudinē aegypti dicitur. qd & ipsa cōteratur. iuxta illud qd scriptū est. De⁹ aut cōterat sathanā sub pedib⁹ uestris uelociter. Et dormies inqt cū iterfectis gladio sōno ppetuo Ibi cū assyrio. & cū aegyptia erit multitudo idumea & reges eius. oēs q; i terrenis operibus seruierūt. siue sāguine delectati sūt. Et enī idumea & terrenā & sāguinatiā sonat. Oēs reges & uniuersi p̄cipes de qbus crebro & apostolus loq; tur terrēis operib⁹ icubātes. & effūdētes quotidie sāguinē eorū quos sua fraude decceperit. cū icircūcisis & imūdis dormiēt. & cū his q; descēderūt in lacū. de qbus supra diximus. In ipso comitatu erūt & p̄cipes aqlonis: a quo exardescūt mala sup terrā. & a quo uel in hieremia uel in hoc eodē pphe ta olla illa plena carniū ossuūq; succēditur. Et nō solū p̄cipes aqlonis. uerum omnes magistratus assur: p quo in hebraico uerius positū ē uniuersi sydonii. quos nos i uenatores uertimus. iuxta illud qd scriptū ē: aīa n̄ra sicut passer erepta ē de laqueo uenātū: pro quo i hebraico positū ē sydoniorū. Qui sydonii siue uenatores deducētur ad iferos pauētes: i sua quodā cōfisi fortitudine: & dormiēt imūdi: & portabūt cōfusiōnē siue tormētū suū: hñtes malā cōsciā p̄cinitudinē sempiternā: ita ut ignis eorū nō extiguatur. & uermis eorū nō moriatur. Quos oēs cū uiderit pharao cōsolabitur uel habēs adhuc malitiā pristinā. & multos p̄cnae suae socios habere se cernēs. uel certe cōsolat⁹ ē uidēs & illos cōfūdi in suppliciis & terrorib⁹ suis. sup uniuersa multitudinē suā q; iterfecta est gladio pharaonis scilicet uel omniū sociorū ei⁹. precipueq; assyrii regis & mosoch & tubal & idumeorū. & p̄cipū aqlonis & sydoniorū. Hii enī dederāt terrorē suū i terra uiuētū. Qd qnto dicitur. ut oēs istiūmodi natōes cauere & fugere debeam⁹. q; cūctis nos sēlib⁹ decceperūt & scire eē horribiles nec facile posse uitari: nisi oī custodia seruauerim⁹ cor n̄m. Dormiuit iqt & ipse pharao cū sotiiis suis in iterfectis gladio: qui sotii multitudo eius sūt: p latam & spatiosā uia pergētes ad supplicia sēpiterna.

CAPITVLVM.

XXXIII.

Factū ē v̄bū dñi ad me dicēs. Filii hoīs loq;re ad filios ppli tui & dices ad eos. Terra cū iduxero sup eā gladiū. & tulerit ppls t̄re vix vnū de nouissimis suis: siue hoīez vnū de suis. & pstituerit eū speculatozē: & ille uiderit gladiū ueniētē sup terrā: & cecinerit bucinā & annuntiauerit p̄plo: audiēs at q; quis ille ē sonitus bucine n̄ se obseruauerit: ueneritq; gladi⁹ & tulerit siue p̄phēderit enz: sāguis ip̄i sup caput ei⁹ erit. Sonitus v̄l vocē bucine audiuit & n̄ se obseruauit: sāguis ei⁹ i t̄po erit: si at se custodierit: aīa suā saluabit. Quod si speculatoz uiderit gladiū ueniētē & n̄ isonnerit bucina: & ppls n̄ se custodierit: ueneritq; gladi⁹ & tulerit de his aīaz ille q; tūidē i iniquitate sua cap̄t⁹ ē: sāguinē at ei⁹ de manu speculatozis requirā. Et tu filii hoīs speculatoz dedit te domui isrl. Audiens ergo ex ore meo smonez: annuntiabis eis ex me. si me dicentē ad impiū: impie morte morieris non fueris loquutus vt se custodiat impius a via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sin autem annuntiante te ad impiū vt a uis suis conuertatur non fuerit conuersus a via sua: ipse in iniquitate sua morietur: porro tu animam tuam liberaasti.

Rursū ad prophetam sermo fit dñi q; aliquāto siluerat t̄pe: eo qd nō posset ppheeta nec hūana fragilitas

Super Ezechielem.

gilitas iuge ad se atq; cōtinuū sustinere uaticiniū: & loq̃tur eadē quā i superioribus cōtinentur. Fili hominis speculatorem dedi te domui israhel. & audies ex ore meo uerbum. & cōminaberis eis ex me. in eo qđ dicam iniquo morte morieris. & nō annunciaſti eis: nec loquutus es ut annūciāres iniquo & conuerteretur a uitiis suis & uiueret. iniquus ille in iniquitate sua morietur: & sanguinem eius de manu tua requirā. Et tu si annunciaueris iniquo & non conuersus fuerit ab iniquitate sua & a uia sua iniquus ille in iniquitate sua morietur. & tu aīam tuam liberabis. Quā si diligenter inspicias: intelligis similia quidē esse: sed non eadē: dū in plerisq; discordant. Et hoc in oībus scripturis sanctis obseruare debemus. ubi ut aliqua similitudo esse sña: non in oībus eadem dici. sed uel subtrahi pleraq; uel addi. & singulorū inter se uerborū discrepantiā hēre rōnem. Et interim prius quā ad altiora ueniamus breuis est explicanda sña. Si speculator fuerit constitutus in populis ut annunciet gladium dñi iramq; uenientē. & annunciante eo populus audire noluerit: speculator liber erit. & ille q opprēssus est gladio ipse sanguinis sui sustinebit reatū. Quod si audierit saluabit aīam suam. Si autē speculator non sonuerit bucina. & populus ignorans uenturū gladiū nequāq; se obseruauerit. populus quidē in sua morietur iniquitate attamen sanguinē morientis: de speculatoris requiram manu. Et ut sciret ppheta Ezechiel generalē disputationem ad se potissimū pertinere: & tu inq; fili hoīs. non a terra & a populo terrā ut supra dixi. sed a me constitutus es speculator domui israhel. Si ergo me dicente ad impiū impie morte morieris. non fueris loquutus ad eū ut se custodiat & de interitu libere tur: ille qđ sua i iniquitate morietur quā pri⁹ cōmiserat: Et quia si annūciāsses potuit liberari: sanguinē eius de manu tua requiram. Quod si tu annunciaueris impio. atq; pceperis ut conuertatur a uitiis suis pessimis. & hoc facere noluerit: ille quidē in sua iniquitate morietur. tu autē liberaſti de interitu negligentia aīam tuam. Ex qbus uerbis discimus posse hoīem quamuis iniquū & impiū. si magistri uerba audierit: & egerit pñiam a sua impietate saluari. nec minus magistrū subire discrimē si docere noluerit. uel timore discriminis uel desperatione peccantis. dū reus est sanguinis eius q liberari potuit & de morte erui: nisi magistri silentio cōcidisset. & in utroq; liberū saluari arbitriū. dū & in magistri uoluntate est uel tacere uel loq. & in auditoris arbitrio uel audire & facere atq; saluari. uel cōtēnere & proprio perire contēptu. Nec statim seq̃tur ut quia propheta p̃dicat ueniat qđ p̃dixit: non enim p̃dicat ut ueniat. sed ne ueniat. nec qā deus loq̃tur necesse est fieri qđ minatur. sed ideo cōminatur ut conuertatur ad pñiam cui minatur: & non fiat qđ futurum est. si uerba dñi contēnantur. Possum⁹ autē tripliciter locum istū differere. ut terra q sibi speculatorem constituit. uel iuxta lram terra iudaea sit: uel iuxta spiritalē intelligentiam ecclesia. q̃ sēpe de nouissimis populi sui speculatōrē eligit. illud uidelicet quē & apostolus scribens ad corinthios assumit iudicem. uel certe aīa credentis q̃ mentē atq; rōnem p̃ponit populo ac turbā cogitationum suarū. ut non oīa cogitationum incentiua suscipiat. sed iudicet atq; discernat q̃ sectanda sibi quā uia fugienda sint. Speculator terrā iudaea uel rex pōt intelligi uel ppheta. Speculator autē ecclesiae. uel episcopus uel p̃sbyter. q a populo electus est: ut scripturā lectione cognoscens & p̃uidens q̃ futura sint. annunciet populo & corrigat delinquentē. Vnde magnopere formidandū est. ne ad hoc officiū accedamus indigni. & assūpti a populo negligentia nos demus atq; desidā. & q̃ his peius est. deliciis uentriq; & ocio seruientes honorē nos accepisse putemus non minystrari. Siquidē filius hoīs non uenit minystrari sed minystrare & pedes discipulorū lauit. ut oñderet oēs sordes & uicia a magistris i discipulis debere dilui atq; purgari. Nec statim r̃ndeam⁹. Quid p̃dest dicere. si nolit auditor facere qđ docueris? Vnusq; n. ex suo aīo atq; officio iudicatur. Tu si loquutus non fueris. ille si audire contēpserit. De magistris negligentibus salomon loq̃tur. Sapia abscondita & thesaurus occultus. q̃ utilitas in utrisq; Tale qđ significatur & in euangelio qđ qui scandalizauerit unū de minimis ecclesiae expedit ei ut alligetur ad collū eius mola asinaria & abiciatur in profundū. quā in specula constitutus plurimis noceat.

Tu ergo fili hominis. dic ad domū Israhel. Sic loquuti estis dicētes. Iniquitates nostrae & peccata nostra saper nos sunt. & in ipsis nos tabescimus. Quomodo ergo uiuere poterimus? Dic ad eos. uiuo ego dicit dominus deus. nolo mortem impiū: sed ut reuertatur impius a via sua & uiuat. Conuertimini a uitiis uestris pessimis. Et quare moriemini domus israhel? Tu itaq; fili hominis. dic ad filios populi tui. Iustitia iusti non liberabit eum in quacūq; die peccauerit: et impietas impiū non nocebit ei: in quacūq; die conuersas fuerit ab impietate sua. Et iustus non poterit uiuere i iustitia sua in quacūq; die peccauerit. Etiam si dixerō iusto quod vita uiuat. & confusus in iustitia sua fecerit iniquitatem: oēs iustitiae eius obliuioni tradentur: & in iniquitate sua quā operatus est: in ipsa morietur. Sin autem dixerō impio morte morieris. & egerit penitentiam de peccato suo feceritq; iudicium & iustitiam: pignus restituerit: rapinamq; reddiderit. in mandatis uite ambulauerit: nec fecerit quicquam iniustum. vita uiuet & non morietur. Omnia peccata quae peccauit non imputabuntur ei. Iudicium & iustitiam fecit. vita uiuet. Et dixerunt filii populi tui. Non est equi ponderis via domini. & ipsorum via iniusta est. Cum enim recesserit iustus a iustitia sua feceritq; iniquitates morietur in eis. Et cum recesserit impius ab impietate sua feceritq; iudicium & iustitiam: uiuet in eis. Et dicitis. Non est recta via domini. Unumquemq; iuxta vias suas iudicabo de uobis domus israhel.

Si negligenter legamus. ut nobis eadē prophetia esse q̄ supra in qua dī. Nunquid uolens cupio mortē iniqui dicit dñs. nisi conuerti eū a uia mala & uiuere? Et in fine eiusdē prophetiæ. Cōuertimini & redite ab uniuersis impietatibus ur̄is. & non erunt uobis in tormentū iniquitatis. Ibi. n. ad eos sermo fit: qui uolunt agere p̄niam & iustitia peccata delere: ut cū fiducia conuertantur & pleno animo agant p̄niam. Hic autē ad eos loquitur. qui magnitudine peccatorū immo impietatū suarum desperāt salutē. & dicunt. Iniquitates nr̄æ & peccata nr̄a super nos sunt. & in ipsis tabescimus. Quō ergo uiuere poterimus? Et est sensus. Cū semel nobis mors proposita sit. & uulneribus nr̄is nulla medicina possit restituere sanitatē. qd̄ necesse est laborare & frustra consumi. & pr̄sentem uitā non cū desperatione transigere ut saltem hac fruamur: q̄a futurā perdidimus? Quibus r̄ndet deus non uelle se mortem impij. sed ut reuertatur & uiuat. Et apostropham facit ad impios desperantes. cōuertimini a uiis ur̄is pessimis. Atq; ut sciamus q̄ sint impij ad quos loquitur: sequens sermo demonstrat. Quare morie mini domus israhel? Vita autē & mors in hoc loco non h̄c significatur. qua oēs cōmuni cū bestiis lege naturæ uel uiuimus uel morte dissoluimur: sed illa de qua scriptū est. placebo dño in regione uiuentium. Et aīa quæ peccauerit ipsa morietur. Et a speciali cōmonitione qua israhel domui loq̄batur. ad generalē transit disputationē: quod & iustum p̄teritæ non saluent iustitiæ si nouis sceleribus fuerit occupatus. & peccatorē uel impiū antiqua peccata non pdant: si operibus iustitiæ ueteres emendarit errores. deūq; non p̄terita in utroq; iudicare. sed pr̄sentia. Si dixerō inq̄ iusto uita uiues & ei p̄mia iustitiæ pollicitus fuero: confisusq; ille peccauerit. oēs iustitiæ eius pristinae obliuioni tradentur. & p̄senti iniquitate morietur. Nec mea est mutata snia. cum non possim eidem hoī peccato ri reddere q̄ iusto promiserā. Ecōtrario si peccatori & impio fuero cōminatus & dixerō. adhuc tres dies & ninie subuertetur: & ille egerit p̄niam. bonisq; operibus ueterē emendarit errorē: ita ut iudiciū faciat & iustitiā: pignus restituat: rapinamq; reddat. in mādatis uitæ ambulet: nec faciat quicq; iniustū. nōne debet uita q̄ xps est uiuere & neq; mori. cū cōminatio peccatoris iustū punire non debeat? Tale quid loquitur sermo diuinus ad Hieremiā qñ descendit in domū figuli: & audit uel p̄missa uel cōminationē dei id agere: ut hoīes prouocent ad salutē: uel deterreant a peccato. Vñ qui dicūt non est equa uia dñi arguuntur qd̄ ipsorum sit iniqua snia: habentiū oculum pessimum. & nequaquā noua sed uetera iudicantiū. Quibus oībus demonstratur nec peccatorē salutem desperare debere si agat p̄niam. nec iustū in sua cōsidere iustitiā: si pdiderit negligēter qd̄ magno labore q̄sierat. Manifesta trāscurrimus: ut in obscurioribus imoremur. In qbus autē p̄sens pphetia discrepat a p̄terita & in qbus loquitur similia collatio utriusq; poterit iudicare. Porro qd̄ sit iudiciū facere & iustitiā. pignus restituere. rapinā reddere: in mādatis uitæ ambulare. & cetera. in hoc eodem ppheta supra diximus.

Et factum est in duodecimo anno. in decimo mense quinta mensis transmigrationis siue captiuitatis nostre: uenit ad me qui fugerat siue qui saluatus fuerat de Hierusalem. dicens. Uastata siue capta est ciuitas. Manus autē dñi facta fuerat ad me uespere ante q̄ ueniret qui fugerat. apuq; os meū donēc ueniret ad me mane: & ap̄to ore meo nō silui amplius.

In decimo anno regni sedechiæ quinto mense. capta est ciuitas Hierusalem. Hæc autē prophetia duodecimo anno decimo mense quinta mensis captiuitatis siue transmigrationis qñ capta est cum Hiechonia. Ex quo oñditur post unum annū & quatuor menses & uiginti quinque dies capta Hierusalem uenisse babylonem unum ciuium Hierusalem: qui nunciaret captam urbē atq; uastatam. Ante unum autē diem quā ueniret qui ista narraret. uesp̄ri facta est manus dñi ad Ezechieleꝝ prophetā quæ aperuit os eius qd̄ diu clausum fuerat. & quicquid erat ille dicturus: hic factum ante replicauit. nec siluit amplius uidens prophetiā suam opere completā. & nequaquā dubitare populū qui erat in babylōne: uel eos qui capti erant de uaticinio prophetalī. Tunc enim aperitur os prophetæ qñ qd̄ prius nunciauerat opere monstrarint effectum. & tota libertate proclamat. quod nequaquā futura. sed uel pr̄sentia uel transacta demonstrat. Hoc scdm litteram. Ceterū iuxta anagogen si Ezechiel inter prætatur fortitudo dei: xps autē est dei uirtus & dei sapientia. hoc intelligendū qd̄ capta Hierusalem & subuersa: quicunq; perfidiā iudæorū potuit euadere quales fuerunt apostoli & reliq̄æ quæ saluæ factæ sunt: ipse xps nunciat oēs ceremonias iudæorū esse subuersas. quas qdā usq; hodie obseruādas putant. non audientes illud apostoli: a gratia excidistis qui in lege iustificamini. Mirorq; hominū pertinaciam. id uelle sermone defendere: quod opere implere non audeant. nisi forte sub pelle ouium idest xpianorum. lupi celantur iudaici. Quod defensor synagogæ in christi ecclesiis personat? Capta ergo Hierusalem atq; subuersa aperitur os domini per apostolos & apostolicos uiros qui possūt dicere os meū apertū est ad uos o corynthii & apertum est mihi hostiū magnū & efficax. & illud os meū aperui & attraxi sp̄m. q̄ nunquam tacere poterit: nec audire cū israhel audi & tace. sed in toto orbe resonabit. & christi euangelium pandet gentibus. Vnde iuxta hunc sensum & duodecimus annus ad duodecim refertur tribus: & decimus mensis ad tēpus propiciationis iudaicæ. quæ græcæ dicitur & quinta dies mensis ad sensus carnos. Quæ omnia capta Hierusalem & euangelio succedente deleta esse & transisse monstrauimus. & uespere hoc est in consumatione mundi factam manum domini aduersum Ezechiele. qui futuras ruinas urbis cecinerat per prophetas & mane impletas esse monstrauit.

Et factus

Super Ezechielem.

Et factū est verbū dñi ad me dicens. Fili hoīs. q̄ habitant in ruinosis sup̄ humū israhel loquētes aiunt. Unus erat Abrahā & possedit terrā. nos autē multi sumus. nobis data est terra in possessionē. Idcirco dices ad eos. Hec dicit dñs deus. Qui in sanguine comeditis & oculos v̄ros leuatis ad imundicias v̄sas & sanguinē funditis. nunq̄d terrā hereditate possidebitis? Stetitistis i gladijs v̄ris. fecistis abhoiātionēs. & vnusquisq̄ vxorē proximī sui polluitis. & terrā hereditate possidebitis? Hec dices ad eos. Sic dicit dñs de⁹. Vno ego. qui i ruinosis habitāt gladio cadēt & qui in agro ē bestijs tradet ad deuorandū. Qui autē in p̄sidijs & in speluncis sunt peste moriet̄. & dabo terrā in solitudinē & in desertū. & deficiet sup̄ba fortitudo eius. & desolabunt̄ mōtes israhel eo qđ nullus sit qui p̄ eos transeat. & scient qđ ego suz dñs. cū dederō terrā eoz desolatā & desertā pp̄ vnīuersas abhoiātionēs suas quas opati sunt. Et tu fili hoīs. filij populi tui loquunt̄ de te iuxta muros & in hostijs domoz. & dicunt vnus ad alter. vir ad primū suū loquentes. Veni te & audiamus qui sit sermo egrediens a dño. Et veniunt ad te quasi si egrediatur populus. vel quō populus congregari solet. & sedent corā te populus meus. & audiunt sermones tuos & nō faciunt eos. qđ in canticū oris sui vertunt illos. & anariciā suā sequit̄ cor eoz. siue vt in. lxx. contineat qm̄ mendatūz in ore eoz ipsi faciunt. & post abhominātionēs suas cor eoz gradit̄. Sequit̄. Et es eis quasi carmen musicū: qđ snauī dulciq̄ sono canitur: & audiunt verba tua & non faciunt ea. & cum venerit qđ predictum est ecce. n. venit tunc scient qđ propheta sit in medio eozum.

Primū sciendū. quod octo plus minus uersus ab eo loco quē posuimus: qui in sanguine comeditis. & oculos ūros leuatis ad imundicias ūsas usq̄ ad eū locum ubi scriptū est: hęc dices ad eos. sic dicit dñs deus in. lxx. non hñtur. qui cum multis alijs & hęc p̄termiserunt. siue interpretata ab eis scriptorū paulatim sublata sunt uicio. & latini n̄i immo inuidi xp̄iani: & ut aptius dicā grunnienā factionis heredes. aduersū nos latrant. cur iuxta hebraicū differamus. quasi nolētibus ingerēdi sint cibī: & non his epulæ p̄parentur q̄ eas cum gr̄arū actione suscipiunt. Certe si nobis non hñt fides: legant alias editiones: aql̄: symachi. & theodotionis: interrogent hebreos non unius loci: ne eos a me redēptos iactitent. sed diuersarū prouinciā. & cū errori meo uel impitiæ cunctos uiderint consonare: tunc se intelligāt nimīū esse prudentes. & magis cupere dormire quā discere. habitentq̄ in lxx. cellulis alexandrinis sariæ: uela p̄dant de nauibus: & funiū detrimāta suspirent. Hęc cōtra inuidos. nūc qđ proposuimus differamus. Capta ut diximus Hierusalē temploq̄ subuerso pauperes terræ de qbus scribit Hieremias soli relictī fuerant in Hierusalē: qui uineas & agros colerēt. & in ruinis incensæ urbis habitarent. Cūq̄ deberent agere p̄niam super his pp̄ quæ captiuitas uenerat. seip̄os cassa spe decipientes. loq̄bantur. Vnus fuit p̄r noster Abrahā. & tñ hanc terram hereditate possedit: non qđ ipse possederit: sed qđ semen eius terram repromissionis acceperit. Si igit̄ ille unus in tantos multiplicatus est populos. nos multo plures q̄ relictī sumus in terra iudææ: & habitamus in urbibus desertis ac ruinosis. utiq̄ multo amplius multiplicabimur: ut possideamus plures qđ unus ille possedit. Quibus rñd̄it dñs Abraham unū fide possedisse terrā repromissionis. Credidit. n. Abraham deo & reputatū est ei ad iustitiā. istos autē incredulitate & scelerib⁹ occupatos. etiā si plures sint possidere non posses: Simulq̄ enumerat qđ facientes offendant deū. sex uidelicet genera peccatorū. Qui in sanguine comeditis. & oculos ūros leuatis ad imundicias: hoc est ad idola ūra: & sanguinē funditis hoc est homicidiū p̄petratis. Nunq̄d ista faciētes poteritis terram hereditate retinere? Nec hoc estis scelerū sine contenti. sed statis in gladijs ūris quotidie parati ad occidendū. & imitantes esau q̄ stetit & uixit in gladio suo: facitis abhoiātionēs incredibiles. uidelicet libidinum turpitudines. & vnus q̄q̄ uxorem proximī sui polluit. ut in eo sit sceleratior qđ amici & proximī polluerit uxorē. Et cum hęc inq̄t faciatis. arbitramini uos terrā hereditate tenturos. Rñd̄e igitur eis o propheta. & hanc sup̄ eos ex meo sermone promē sniam. Iuro per memetipsum. qđ qui habitant in ruinosis & parietinis gladio cadent. & qui in agris sunt siue in cāpo a bestiis deuorentur. & q̄ in muratis siue in p̄sidijs ac speluncis. dei irā uitare non possint: sed fame moriantur & p̄stiliētia. Et dabo inq̄t terram iudæā in solitudinem. & deficiet superba fortitudo eius q̄ quondā fuerat fortitudo. Sup̄bis autē resistit deus & humilibus dat gr̄am. montes quoq̄ & oīa deserentur. & in tantā uenient solitudinem: ut nullus per eos transeat. Et tunc nequaq̄ confident in multitudine sua pauci q̄ remanserant. sed cognoscent solitudinis magnitudine qđ ego sim dñs qui dedi terrā in desertum pp̄ oēs abhominātionēs quas operati sunt. Hęc dicta sunt aduersus eos qui capta Hierusalē omniq̄ iudæorū regione uastata pauci habitabant in ruinosis & in desertis urbibus uilulifq̄. Nunc ueniamus ad tropologiā. & iuxta cōsuetudinem nr̄am latam disputationem stringamus potius quā differamus. Oīs hereticus in parietinis habitat & desertis. & possidere se putat terrā israhel dicitq̄. Si abrahā fide sua vnus hō in tantā uenit beatitudinē. ut semē eius multiplicaretur sicut arena maris & sicut astra celi. quantomagis nos plures terrā israhel hoc est cementiū deū: & iudæā confessionis dñicæ possidebimus? Quib⁹ rñd̄it dñs. Ille possedit terrā fidei merito: uestra autē infidelitas immo blasphemia terrā israhel. i. ecclesiā possidere non poterit. Primum. n. comeditis in sanguine effundentes eoz sanguinē quos scandalizatis. Dein oculos ūros leuatis ad imundicias uel abhoiātionēs ūsas. quas de uestro aio cōfinxistis. cū debueritis imitari ecclesiasticū uirū & dicere. ad te leuauī oculos meos q̄ habitas in cālo. Ter

cio sanguine funditis: n̄ uiuificates eos quos seduxistis sed interficiētes. Nec uobis sufficit tria ista fecit se. sed statis in gladiis ur̄is. hoc ē pseueratis in prauitate sn̄ia: & parati estis ad cedes. & fecistis abominatiōes. ea agētes in cubilib⁹ q̄ turpe ē loq̄ & uxore p̄ximi uestri polluistis. ecclesiasticā uidelicet cōuersationē quotidie de cōplexu xp̄i deceptos rape festinātes. & cū hac feceritis putatis uos terrā israhel hereditate tenturos. Quibus loquitur deus: quod quicūq; in ruinosis hereticorum habitauerit conciliabulis: gladio cadat ecclesiastico. de quo scriptus est. Gladii. ancipites in manibus eorum Et in euangelio. Non ueni pacem mittere sed gladium. Et seruus qui se luxuriæ tradit & ocio: dui-
detur idest mucrone ferietur. & pars eius ponetur cum infidelibus. Et q̄ i agro siue in campo est: bestiiis tradetur ad deuorandum. quas propheta uitare desiderans depræcatur. Ne tradas bestiis aiām contentem tibi. Qui autem in p̄sidiis & in muratis est. de quibus scriptum est. ciuitates firmas ascēdit iustus & destruxit munitiones earum in quibus confidebant impii: & uersatur in speluncis: de quibus dicitur: scriptum est domus patris mei domus orationis uocabitur. uos autem fecistis eam speluncam latronum: iste fame sermonis dei & pane morietur. & dabitur omnis terra hereticorum in solitudinem. ita ut frangatur eorum superbia. & redigantur montes in solitudinem: qui sibi altitudinem scientiæ promittebant. Qui montes uocantur israhel. quia sub christi nomine deceptos quosq; supplantant. nullusq; per eos transibit. nec dicere poterit quod moyses. transiēs uidebo uisionem hanc magnam. Habitatores enim sunt peruersorum montium non peregrini & accola: ut cum hac passi fuerint: tunc cognoscant q̄ ipse sit qui dedit terram eorum in solitudinem propter abominationes quas operati sunt. Sequitur. Eadem quidem die & eodem tempore. hoc est duodecimo anno decimo mense in quinta mensis quando uenit qui fugerat de Hierusalem: & quando loquutus est propheta ad eos qui erant in terra iudeæ: & æternæ possessionis sibi sp̄e pollicebantur: iubet propheta ut dicat populo q̄ in babylone uersatur & habitat cū eo. & arguat eos super insidiis blandientibus. Qui propheta uerba audire desiderant non ad aiā salutem sed ad aurium uoluptatem: isti iuxta muros sedebant & in hostiis sodomorum. nequaq; in sensu propheta intrare cupiētes sed mutuo se hortātur & dicunt. Venite & audiamus q̄ sit sermo egrediens a dño. & sic ueniunt quasi populus qui ingrediatur ecclesiā dei. & sedent corā te populus meus q̄ meus esse se dicit: & nolūt facere q̄ audierint. Istiusmodi mihi uidentur eorū similes qui theatralibus ludunt carminibus: & uel tragædos audiunt uel comædos. & ibi cū uoluptate palpantur: ita ut cū egressi fuerint a te replicēt ea & decantēt. & dulci sono se decipiant. Et audient inq̄ uerba tua & non facient ea. Tales sunt usq; hodie multi in ecclesiis qui alunt. Venite audiamus illū & illum. mira eloquentia p̄dicationis suæ: uerba uoluentē. plaususq; cōmouent & uociferantur & iactant manus: & q̄ operibus neglexerant postq̄ aduenisse uiderint. necesse est. n̄ uenire quod propheta dei sermone pronunciat. Tunc incipient approbare & nosse: quod cuncta quæ audierant non fuerint hominis uerba sed dñi qui per prophetam & uirum ecclesiasticum loquutus est.

EXPLICIT LIBER DECIMVS.

INCIPIT LIBER VNDECIMVS.

VNDECIMVS in Ezechielem explanationū liber in extrema sui parte contra gog & magog uaticiniū continebit. & usq; ad exordiū ciuitatis in monte positæ & tēpli in ea siti ueniet. Quem si adiunxerit dño & sua mysteria differente potuero ad calcē usq; perducere: diu mihi erit multumq; dubitandū. utrum ad spiritale templū debeam mittere manus an aperte ignorantia confiteri: p̄sertim cū & apud iudæos & apud nos sup̄ interpretatione eius grande silentiū sit. aliis in futuro tpe extruendum eē censentibus: aliis bono quidem aio sed imperito scientibus sp̄ualia esse quæ dicuntur: & tñ ipsa spiritualia quomodo differi debeant nescientibus. Et interim ut præsens operis cura nos teneat. & scias o uirgo xp̄i eustochium orandū tibi esse pro nobis in p̄pheta difficillima. illud breuiter admonebo quod uir nostræ ætatis haud ignobilis. ad imperatorem scribens super hac natione dixerit. Gogistæ gothus est. Cui qua ratione possunt omnia quæ in ea scripta sunt coaptari. non est meū sed eorū qui hoc putant differere.

CAPIT. XXXIII.

FACTVS ē uerbum dñi ad me dicēs. Fili hominis. propheta de pastoribus. siue ad pastores israhel. & dices pastorib⁹. Hec dicit dñs de⁹. Ebe pastorib⁹ israhel q̄ pascebant semetipsos. siue o pastores israhel. nūquid pascūt pastores semetipsos? Nōne greges pascunt a pastorib⁹? Siue nonne oues pascūt pastores? Tac comedebatis & lanis operiebamini. & quod crassū erat occidebatis: gregē autem meū non pascebatis. Quod infirmū siue it nō solidastis. siue confortastis. quod fractū non alligastis. & quod abiectū erat siue errabat nō reduxistis. quod perierat nō quesistis. sed cum austeritate iperabatis eis & cum potentia. Siue quod forte erat afflixistis labore. & disperse sunt oues mee eo quod non esset pastor siue pastores. Et facte sūt in deuoratiōe omnium bestiarū agri. & disperse sūt. Errauerunt greges mei siue oues in cunctis mōtibus & in uniuerso colle excelso & super omnē faciē terre dispersi sūt greges mei sicut oues. & nō erat qui requireret. non erat inquam qui requireret. siue qui reduceret.

Propterea

Super Ezechielem.

Propterea o pastores. audite verbis domini. **U**nus ego dicit dominus deus. quia pro eo quod facti sunt greges mei siue oues in rapinam. & oues mee in deuorationem omnium bestiarum agri eo quod non esset pastor siue pastores. neque enim quesierunt pastores gregem meum sed pascebant pastores semetipsos. & greges meos non pascebant. Propterea pastores audite verbum domini. **H**ec dicit dominus deus. Ecce ego ipse super pastores: requiram gregem meum de manu eorum. & cessare eos faciam ut ultra non pascant gregem meum. nec pascant amplius pastores semetipsos. siue oues. & liberabo gregem meum siue oues de ore eorum. & non erunt ultra eis in escam. Quia hec dicit dominus deus. Ecce ego ipse requiram oues meas. & visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum. siue quando fuerit caligo & nubes in medio ouium suarum separatarum. Sic visitabo oues meas. & liberabo eas de omnibus locis in quibus disperse fuerant in die nubis & caliginis. & educam eas siue eos de populis siue de gentibus & congregabo eas siue eos de terris siue regionibus. & inducam eas siue eos in terram suam. & pascam eas siue eos in montibus israel. in riuibus & in cunctis sedibus terre. In pascuis vberimis pascam eas siue eos. in montibus excelsis israel erunt pascua earum siue ouilia eorum. Ibi requiescent in herbis virentibus. & in pascuis pinguibus pascentur super montes israel. Ego pascam oues meas. & ego eas accubare faciam. siue requiescere dicit dominus deus. Quod perierat requiram. & quod abiectum erat siue errauerat reducam: & quod contractum fuerat alligabo. & quod infirmum erat consolidabo siue confortabo. & quod pingue & forte custodiam. & pascam illas in iudicio siue cum iudicio. Vos autem greges mei siue oues mee: hec dicit dominus deus. Ecce ego iudico inter pecus & pecus. arietum & hircorum. Nonne satis erat pascuam bonam depasci? Insuper & reliquias pascuarum vestrarum conculcabatis pedibus vestris. Et cum purissimam aquam biberetis. reliquam pedibus vestris turbabatis. & oues mee his que conculcata pedibus vestris fuerant pascebantur: & que pedes vestri turbauerant hec bibebant. Propterea hec dicit dominus deus ad eos. Ecce ipse ego iudico inter pecus pingue & macilentum. siue inter pecus forte & infirmum. pro eo quod lateribus & humeris vestris impingebatis. & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora donec dispergerentur foras. Saluabo gregem meum & non erit ultra in rapinam. & iudicabo inter pecus & pecus: siue inter arietem & arietem. & suscitabo: suscitabo super eas siue eos pastorem unum qui pascat eas siue eos: seruum meum **Danid**. Ipse pascat eas siue eos: & ipse erit eis in pastorem. Ego autem dominus ero eis in deum. & seruus meus **Danid** princeps eorum in medio eorum. Ego dominus loquutus sum. Et faciam cum eis pactum siue testamentum pacis. & cessare faciam bestias pessimas de terra. & qui habitant in deserto securi dormient in saltibus. & ponam eos in circuitu collis mei benedictionem. Et deducam siue dabo imbrem in tempore suo pluvie benedictionis erunt. Et dabit lignum agri siue dabunt ligna camporum fructum suum: & terra dabit germen suum. siue fortitudinem: & erant siue habitabunt in terra sua absque timore. siue in spe pacis: & scient quia ego dominus. cum contriuero catenas siue torquem iugi eorum. Et erunt. eos de manu imperantium sibi. siue seruire eos facientium. & non erunt ultra in rapinam gentibus neque bestie terre deuorabunt eos: sed habitabunt confidenter siue in spe absque ullo terrore. Et suscitabo eis germen nominatum siue plantationem pacis. & non erunt ultra imminuti. siue pereuntes fame in terra. neque portabunt amplius opprobria gentium: & scient quia ego sum dominus deus eorum cum eis: & ipsi populus meus domus israel dicit dominus deus. Vos autem greges mei greges pascue mee siue oues. homines estis & ego dominus deus vester dicit dominus deus.

Sape commouit editionem me utraque miscere. ut librorum uite magnitudinem. in his dumtaxat quod non multum a se in translatione discordant. Post captam Hierusalem. postquam annunciauit in babilone quod fugerat loquutus est de his qui habitabant in ruinosis Hierusalem. & deinde ad eos qui in captiuitate positi nihilominus perseuerabant in malicia prophetarum uerba audire uolentes. nunc ad pastores. id est ad principes sermonem dirigit: quorum uicio oues. id est populi dissipati sunt. Et hoc notandum quod a duodecimo anno decimo mense quinta mensis transmigrationis siue captiuitatis hiechoniae & qui cum eo capti fuerant usque ad uicesimum & quintum annum quando super montem urbis edificata templum extruitur: & incredibilia ecclesiae sacramenta paduntur nullus in medio annus. nullumque tempus est positum. sed simpliciter dicitur factus est sermo domini ad me dicens. loquere ad illos & ad illos: ut intelligere debeamus omnia quae leguntur tredecim annis diuersis dicta temporibus: & tamen certa inter se spacia temporum non habere. Ad pastores autem israel sermo dirigitur quos uel reges uel principes. scribas & phariseos ac magistros iudaici populi debemus accipere. uel certe in euangelico populo episcopos presbyteros & diaconos. aut iuxta mysticos intellectus angelos singularem ecclesiae. ad quos scripsit Ioannes in apocalypsi sua: & quorum angeli quotidie uident faciem dei. Primumque dicitur uerba pastoribus israel: qui cum gregem domini pascere debeant & saluti illius provideant: pro sua festinant luxuria. Unde magnopere cauendum est. & obseruanda illa praeccepta. Ne quateras iudex fieri. ne forte non possis auferre iniquitates. Et iterum. Quanto maior es: tantomagis te humilia. & in conspectu domini inuenies gratiam. Et rursum. Ducem te constituerunt ne eleueris: sed esto inter eos quasi unus ex illis. Unde & apostolus quasi paruulum atque lactentem inter disci-

Liber undecimus. c. lxxiii.

pulos esse se dicit. Quodq; sequitur lac comedebatis & lanis operiebamini: per metaphoram pastorum ad principes loquitur: de quibus & in alio loco scriptum est. Qui deuorant plebem meam sicut escam panis. In lacte omnes escas intellige. in lanis multiplicem uestium uarietatem. Quod autem dicitur & quod crassum erat occidebatis de diuitibus populi loquitur. quos mali principes in ecclesiis iugulare narratur. dum eis predicant: & uicia eorum increpare non audent. De quibus & propheta dicit. Populus meus. qui beatos uos dicunt seducunt uos. & semitam pedum uestroꝝ supplantant. De quibus & Iacobus loquitur. quod cum ingressi fuerint ad eos preciosis circumdati uestibus & anulo aureo. honorantur ab eis. & sanctis pauperibus dicit tu uero sede in scabello siue in terra. aut sta. Isti quod infirmum est non confortant siue consolidant. Vnde & paulus loquitur. Suscipite infirmos. & infirmum in fide assumite. & multi inter uos infirmi & egrotantes. ad quos mittitur sermo diuinus. de quo scriptum est in psalmis Misit uerbum suum & sanauit eos. & eripuit eos de corruptionibus eorum. Et quod fractum est ait non alligant: nequaquam mortalia in populis considerantes uulnera. qualis est adulter. homicida sacrilegus. Et quod abiectum est siue quod errare uiderit non reducant permittentes eos ab hereticis decipi. Et quod perierit non requirunt. non tam perditos saluare cupientes: quam eos qui sunt in ecclesiis deuorare. Sed cum austeritate imperantes eis & cum potentia quod proprie ad supplicium episcoporum pertinet. eorum uidelicet qui operibus dedecorant nominis dignitatem. & pro humilitate assumunt superbiam: & honorem se putant consequutos non onus. & quoscumque in ecclesia uiderint prepotentes & dei habere sermonem opprimere nituntur. Vnde iuxta. lxx. scriptum est. Et quod forte erat affligebatis errore Et dispersus est populus dei uel uiciis uel errore hereticorum. eo quod non esset pastor bonus qui poneret animam suam pro ouibus: sed omnes mercennarii qui lucra tantum de gregibus considerant. & cum lupum uiderint fugiunt. Quorum negligentia grex domini deuoratur a bestiis agri. de quibus scriptum est. Posuisti tenebras & facta est nox. in ipsa pertransibunt omnes bestiae agri. catuli leonum rugientes ut rapiant: & querant a deo escam sibi. Et disperguntur & errant in cunctis motibus: qui eleuantur contra scientiam dei. & in uniuerso colle excelso. qui per hereticam superbiam ecclesiasticam despiciunt simplicitatem. Et super omnem faciem terrae disperguntur. terrena non caelestia regredientes: & non erat qui requireret. nec qui reduceret. quia deliciis occupati gregis domini dana non curant. Vnde ad malos pastores sermo fit domini. quia ista & ista fecistis quae supra exposui. & quae secundo enumerat. Ecce ego ipse ad pastores ueniam. & requiram gregem meum de manu eorum: quibus expedit ut mola asinaria alligetur ad collum. quam ut minimum scandalizent de populo meo. Et haec erit eorum poena uel maxima. ut ultra non pascant gregem meum. nec sub occasione ouium seipsos pascant. & opes congregent. & liberabo populum meum de ore eorum. Requiram inquit de manu & liberabo de ore: quod auidis faucibus deuoratur. Cum autem requisierit oues uisitat eas quasi egrotantes atque macilentas & pastorem negligentia dissipatas. & liberabit de omnibus locis in die nubis & caliginis. de qua loquitur & iohel. Adest dies domini & prope est dies tenebrarum & caliginis dies nubis & nebulae. Tunc educetur de terris ut educatur in terram suam quae est terra uiuentium. & ipse eas pascat in montibus israel de quibus loquitur Dauid. Leuaui oculos meos in montes. unde ueniet auxilium mihi. Et non solum in montibus: sed in riuis & in cunctis sedibus terrae in pascuis uberrimis & in monte excelso: de quo Esaias & Micheas plenius uaticinantur. siue in montibus excelsis israel. Ibi reuescent in herbis uiuentibus & dicent dominus pascit me & nihil mihi deerit. in loco pascuae ibi me collocauit super aquas refectiois educauit me. Et pascentur in pascuis pinguis simis. super montes israel. Et infinita promissio spesque beatitudinis. quando ipse dominus pollicetur dicens. ego pascam oues meas. & nequaquam eas committam malis pastoribus: & ego eas accubare faciam dicit dominus deus: ut reuescant in sinu Abraham Isaac & Iacob. Tunc quod perierat in gentium populis regeretur. & quod errauerat in hereticorum persuasionibus reduceretur. & quod confractum fuerat alligabitur & quod contritum atque infirmum consolidabitur: ut impleatur quod scriptum est. Qui sanat infirmitates eorum. & alligat contritiones eorum. Cor. n. contritum & humiliatum deus non spernit: Vnde & sanctus loquitur. Sana me domine. quoniam conturbata sunt ossa mea. Et in tricesimo septimo psalmo poenitens. Non est inquit pax ossibus meis a facie peccatorum meorum: Et quod pingue ait & forte custodia ne uoretur a bestiis. Et pascet oues suas in iudicio. sciens cui ouis quae pascua debentur. Diuersae. n. sunt mansiones apud patrem. & non iudicat pater quaequam. sed omne iudicium dedit filio. Haec aduersum pastores loquutus est: nunc loquitur ad oues. id est ad populum: & ad utriusque pecoris gregem. id est ouium & caprarum & non solum ad oues & capras: sed & ad arietes & hircos qui sunt in gregibus principes. Quibus ait. Nonne uobis satis erat quod bonis scripturarum pascuis uestebamini. sed insuper reliquis pascuarum uestRARUM conculcabatis? Et cum aquam eloquiorum dei purissimam biberetis: reliquas aquas pedibus turbabatis: ut populus meus conculcatus a uobis pascuas & turbidas aquas manducaret & biberet: & uero uicio quod per se bonum erat corruptum uiolatumque susciperent: Quod & omnes quidem heretici faciunt ut carpant eloquia scripturarum. & quantum in se est maculent. Sed & ecclesiastici uiri qui dogmatum non custodiunt ueritatem: sed de suo corde confingunt magistrumque habent praesumptione sua: simili errore retinentur: Qui cum populo psuaserint uera esse quae fingunt & in theatralem modum plausus concitauerint & clamores: immemores sunt impetiae suae: & adducto supercilio libratique sermonibus atque trucinatis: magistrorum sibi assumunt auctoritatem: Videamus igitur quod sit iudicium inter pecus &

Super Ezechielem.

pecus & pecus: & quo iudicio iudicet eos bonus pastor & uertusq; accepit oē iudiciū a patre. Ecce inquit ipse ego iudico inter pecus pingue & macilentū. siue inter forte & infirmū. Fortes. n. laterib⁹ & humeris suis impingunt atq; collidūt infirma pecora & cornibus uentilāt. nescientes in lege taurū cornupetā debere puniri. Impingebant autē lateribus & cornibus uentilabant. donec dispergerēt & eicerent oues foras. Superbia. n. maior & præpositio: iniquitate frequenter pelluntur de ecclesia. ut dispergātur a dño quos ipse saluauit. sed non dimittet eos ultra dñs in rapinā: & iudicabit inter pecus & pecus. non inter noīa dignitatū quibus tument ppositi: sed inter hoīem & hoīez. iuxta id qđ uterq; seruus est dñi. Tunc suscitabit pastoreū unū. qui dicit in euangelio ego sū pastor bonus. seruū suū Dauid scđm id qđ formaz serui dignatus est assumere: qui Dauid interpretatur manu fortis. Ipse pascet eos & dñs erit eis in deū. uel filius & p̄r uel certe pastor iuxta assumptā carnē: dñs autē & de⁹ iuxta uerbum qđ erat in principio apud deum. Qui dauid pficientibus pecudibus irrationale aīal nequaq; pastor uocabitur. sed princeps in medio eorū. de quo scriptum est: medius autē uestrum stat quē uos ignoratis. Tunc ponet cum eis pastū pacis. nequaq; bellorum atq; discordiā. qā factus ē in pace locus ei⁹: sed pacis xp̄i quā exsuperat oēm sensū: qui dicit. pacē meā do uobis pacē meam reliquo uobis. Et cessare faciet bestias pessimas de terra: uicia uel perturbationes quibus aīa uexantur humanæ: uel aduersarias potestates a qbus impugnātur: & qui habitant in deserto securi dormient in saltibus: Dñs. n. reuelabit condensa siluag: & tēplo eius oēs docent gloriā. Eiectis autē bestiis & redata terra in solitudinē ab istiusmodi aīantibus. securi dormiēt & dicent. Dñs illuminatio mea & salus mea. quē timebo. Et ponet eos qui securi dormiunt in circuitu montis uel collis sui & erūt bñ dictio. Tunc dabit imbrē in tpe suo. & pluuiā bñedictionis erunt quas in deuteronomi bñedictionibus pollicetur. Et dabit inqt lignū uitæ de quo in genesi scriptū est: lignūq; sapientiæ de quo dī. lignum uitæ est oībus qui assumunt eā. Dabit autē fructum suum. qñ & terra dederit fructū suū. Siue ligna regionū sanctoꝝ plurima multitudo. Et terra dabit germen suū. Veritas. n. de terra orta ē. Et erunt in terra sua absq; timore. siue in spe pacis. in terra uiuentiū terra mansuetorū de qua scriptū est Beati mites. qm̄ ipsi possidebunt terrā: ut rex oīum scēlitate cognoscant qđ ipse sit dñs. qñ contriuerit catenas: uel circulū ferreū iugi eorū: quo qñ grauissimo pmebantur impio. & eruerit eos de manu imperantiū siue seruitute affligentiū eos. Seruus est. n. unusquisq; eius a quo uincitur. Et nequaq; erunt ultra in rapinā demoniacis gentibus: nec bestia terre deuorabunt eos. de qbus diximus sed habitabunt confidenter absq; ullo terrore: iuxta superiorē expositionē. Et suscitabo inqt eis germen noiātum siue plantationē pacis. q loquitur in euangelio. ego sū uitis uera. Et nō erunt ultra imminuti fame in terra. Ergo fames in terrenis est. fames autē audiendi sermonē dei. q sub pastore bono & germine noiato atq; oīum sermone celebrato. & plātatione pacis nequaq; erit i terra neq; amplius opprobriis gentiū subiacebit: ut dicant. ubi est dñs deus eorū? Et scient post hāc oīa quod non solū ipse sit dñs. qđ & supra quoq; dixerat. sed cū additamēto qđ dñs oīum proprie deus eorū sit cū eis: qui dicit in euāgelio ad apostolos. ecce ego uobiscū sū cunctis diebus: usq; ad cōsumationē sæculi. Cū autē fuerit ipse dñs deus eorū. tunc & ipsi erunt populus eius. nō qlibet sed qui meruerint appellari domus israhel. Ac ne putaremus uniuersa q dicta sunt ad pastores. & oues hircosq; & arietes ptinere: soluit enigma imo metaphorā: & ponit manifesti⁹. Vos autē oues meæ oues pascuæ meæ hoīes estis Oīs igitur sermo de hoībus est. ad quos dicit ego sum dñs deus ur̄ dicit dñs deus.

¶ CAPITVLVM. XXXV.

Factus est sermo dñi ad me dicens. Fili hoīs. pone siue uerte faciem tuam aduersū montē seir. & pphetabis de eo siue ad eū. & dices illi. Hec dicit dñs de⁹. Ecce ego ad te mons seir. & extendā manū meā super te: & dabo te desolatū. atq; desertū. Arbes tuas demoliar. siue in urbibus tuis faciā solitudinē. & tu desert⁹ eris: ut scias qz ego sū dñs eo qđ fueris inimicus sempitern⁹: & cōcluseris filios israhel in manus gladij: siue & affederis domui israhel fraudulēter in manu gladij in tpe afflictionis eorū. in tpe iniquitatis extreme. Propterea uiuo ego dicit dñs deus. qm̄ sanguinē tradā te: siue qm̄ in sanguine peccasti sanguis te psequet: & cū sanguinē oderis sanguis persequet te. Et dabo montē seir desolatū & desertū. & auferā de eo euntē & redeuntē: siue hoīes & iūmētā. & implebo montes ei⁹ occisoꝝ suoz siue vulneratoꝝ in collibus tuis. & in vallibus tuis atq; torcētibus: interfecti gladio cadēt. In solitudines sempiternas tradā te. & ciuitates tue nō habitabunt. & scietis siue scies qm̄ ego sum dñs. eo qđ dixeris due gētes & due terre siue regiones mee erunt. & hereditate possidebo eas: cū dñs eēt ibi. Propterea uiuo ego dicit dñs de⁹. qz faciā iuxta irā siue inimicitia tuā. & scđm zelum tuū quē fecisti odio hñs eos: & not⁹ efficiar tibi cū indicauero te. & scies qz ego sū dñs. Audini uniuersa opprobria tua. siue vocem blaffemiarum tuarum que loquutus es siue quia loquutus es de mōtibus israhel: deserti nobis dati sunt ad deuorandum. & surrexistis super me ore uestro. siue magnifice loquutus es uisper me ore tuoz: rogastis aduersum me. siue vociferati estis contra me. Verba uestra ego audini. Hec dicit dominus deus. Letante uniuersa terra in solitudine: te redigam: sicuti gauisus es super hereditate israhel eo quod fuerit dissipata sic faciā tibi: Dissipatus siue desertus eris mons seir. & omnis idumea: & scies quia ego dominus.

HHH

Illud aut quod in lxx. additū est & consumentur. in hebraico non hētur. Si semp in pphetis esset sermo dei. & iuge in pectore eorū haberet hospiciū. nunq̄ crebro Exechiel poneret. & factus est sermo dñi ad me dicens. Sed q̄a ob humanā fragilitatē & uitæ huius necessitates iterdū recedebat ab eis. propterea Ioānes baptista loquitur. Qui misit me baptizare. ipse dixit mihi. Sup quē uideris spūz sanctum in specie colūbæ descendente & manente in eo ipse est. Nunq̄. n. propriū esset in xpo qd additur & manente in eo: nisi ab aliis non nunq̄ recederet. Alioquin & ad moysen loquitur deus Auferam de spū qui est in te: quē utiq̄ uon haberet nisi ad eū a dño descendisset. Oīs aut istius capituli pphetia est contra montē seir. filiorū uidelicet esau & edom qui græca & nra lingua appellantur idumei. eo qd tpe necessitatis & angustia qñ iudas capiebatur a babiloniis insultauerint eis. & eiecto populo iudæorū sibi putauerint terrā traditā ad possidendū. & non solū non susceperint fratres suos filios uidelicet iacob fratris sui: sed psequuti sint & concluderint in manus gladii. Vnde manifestius interpretatus ē symachus sanguinē tuum odisti. & sanguis psequatur te. Prophetatur aut qd & ipse capiendus sit: & redigēdus in solitudines sempiternas. & rerū fine cognoscat esse iudicē deum. eo qd dixerit duæ gentes & duæ regiones meæ sunt: uel idumeorū & iudæorū: uel certe iudæ & israhel duarū uidelicet & decē tribuū. Et loquutus es de mōtibus israhel dicens. deserti nobis dati sūt ad deuorandū. non considerans qd hæc cōtra deū blasphemia redundaret Vñ sequitur. Letate uni uersa terra in solitudinē te redigam. Et est sensus. Cū oīs terra iudæa receperit pristinū statū: tu pmanebis in solitudine sempiterna qd q̄ isertur sicuti gauisus es sup hereditate domus israhel eo qd fuerit dissipata. sic faciā tibi: in lxx. non habetur: sed sub asteriscis de theodotionis editione additū est: Oīs aut ira dei illuc proficit cōtra montē seir: ut cū fuerit dissipat⁹ & ipse & uni uersa idumea cognoscant q̄a ipse sit dñs. Hæc iuxta historiā. & sensum magis quam uerba cursim dixerī. Trāsibo ad anagogen. & studio breuitatis pauca perstringā. Pone inqt siue cōuerte faciē tuam aduersum mōtem seir. & significanter ait conuerte. ab alia prophetia ad aliā prophetiā. Faciem aut non corporis sed aī de qua dicit & apostolus. Nos aut oēs reuelata facie gloriā dñi contēplantes. Mons aut seir qui interpretatur hispidus & pilosus cōtraria fortitudo accipiēda est: q̄ præsidebat gēti filiorū esau. & se contra populum iudæ. i. confessionis & ueræ fidei erexerat. Qd si prudens lector opposuerit quō in isto loco seir hoc ē hispidus & pilosus itelligatur in malā partē: cū helias quoq̄ uir pilosus dict⁹ sit: breuiter rñdebo de esau scriptū esse: qd ruffus fuerit & quasi pellis hispidib⁹: de helia uero qd uir tātū pilosus. In esau qui sāguinarius & cruētus pelli hispidæ cōparatur: mortaliū operū & ipsius mortis indicatiū est: in helia uirilitatis argumentū. Quamobrē & habitatio eius in solitudine & conuersationis austeritas non solū uirū: sed & uirū fortissimum demonstrabat. Porro. iacob q̄ sup plantauerat esau & primogenita eius acceperat. q̄a simpliciter habitabat domi & non erat uenator sicut gigas nemroth. idcirco lenis appellatur & nitidus. Videamus ergo qd dici p̄cipiat deus ad montem siue contra montē seir. Ecce ego ad te mons seir. non mittā angelos nec aliis utar ministris. sed ipse ad te ueniā: & extendam manū meā super te: & habitū percutientis assumā & dabo te desolatū atq̄ desertū. ut qui male habitabaris: & plurimos habebas impietatis tuæ socios: in tantū ut & urbes extrueres imperiūq̄ tibi propnū uendicares. nunc desolatus cū urbibus tuis quas & Hieremias destruxerit iubetur atq̄ suffodere ut bonas pro eis extruat ciuitates i eo p̄ficiat ut scias qd ego sim dñs quem añ solitudinē tu nosse non poteras. Oīs aut causa peccati est qd fueris inimicus sempiternus Vñ & psalmus. Irascimini & nolite peccare. ut cito conciliemur inimicis: & odia caritate mutemus Sed non talis mons seir: qui sup inimicitias sempiternas cōcluserat siue obsedit filios israhel dolo in manu gladii. Ex quo intelligimus qd quicunq̄ gladiū arripuit contra filios dei & dolose aliqd egerit & obsederit eos. traditur in manus gladii sicut mons seir in tpe iniquitatis extremæ. qñ dies pessimi sūt & mundus in maligno positus est: & multiplicata iniquitate refrigescit caritas multorū: Est aut & aliud peccatū montis seir. ut qñ oderat sanguinem iustorū quem singulis persecutionibus cupiebat effundere ab ipso sanguine sustineat persequutionem. Vñ & sub altari sanctorum aīa claudunt. & ultionem a dño sui sanguinis depræcantur. Et auferuntur de monte seir euntes & redeūte. i. omnis habitator. siue hoīes & iumenta q̄ saluantur in ecclesia. de quibus scriptū est. Hoīes & iumenta saluos facies dñe. Quod in monte seir utrumq̄ deletur. ut & hii qui uidentur aliquid hēre rationis. & illi q̄ simplici fide contenti sunt deo iubente dispereant. Et implētur montes eius uulnera torum & occisorū. Et non solū montes qui ad impietatis uerticē peruenerūt: sed colles quoq̄ hoc est inferiores discipuli montis seir. & uales q̄ in ima depræssæ sunt. siue torrētes qui turbidas habēt aquas & hinc inde collectas uenientesq̄ de superbia. uel iuxta lxx. campos qui medii inter colles & ualles sunt. Hii oēs interfecti cadent gladio dñi extentæ manus atq̄ percutientis. ut redigātur in solitudines sempiternas: & si quæ erant ciuitates. hoc est conciliabula malæ habitationis. & ipæ dispareant & desinant in malā partem hēre consensum. & diuidantur linguæ eorū ne turrē blasphemiarum contra deū possint extruere. & redactæ in solitudinē atq̄ desertum. cognoscāt qd ipsæ sit dñs. Nec sufficit monti seir tanta dixisse q̄ præteritus sermo narrauit sed hoc quoq̄ per supbiam loquutus ē Duæ gētes & duæ terræ siue regiōes meæ sunt. idumea uidelicet & iudæa. & hereticos & ecclesiastici possidebo pariter. Et hoc inqt dixisti cū dñs eēt ibi q̄ suo populo p̄sidebat. Propterea iurat dñs & dicit

Super Ezechielem.

& dicit. Vno ego dicit dñs deus. qđ iuxta iram tuā qua seuebas in populū dei. & zelum tuū quo psequabar xpi familiā hodie hñs eos quos possidere cupiebas. cū te percussiero & iudicauero tunc tibi notus efficiar: & scies qđ opprobria tua & blasphemias non alio referente cognouerim. sed ipse audierim q̄ loquutus es contra montes israhel dicēs: deserti nobis dati sunt ad deuorandū. Montes israhel. moysen pphetas apostolos debemus accipere. quos heretici & hereticoꝝ princeps diabol⁹ sibi putant traditos ad deuorandū. qñ aut rarus aut nullus in ecclesia repperitur qui possit pugnare pro mōtibus dñi: & eorū lacerationem sua uoce defendere. Et insurrexistis inqt super me ore uestro siue magnifice loquuti estis non ut putatis contra mōtes. sed per illos aduersum me. & rogastis siue clamastis aduersum me. Oēs. n. p̄ces uestre o mons seir & socii montis seir de quibus supra dñm est. implebo montes eius & colles & ualles & cāpos siue torrentes. fuderunt aduersum me nequaq̄ p̄ces & orationes ut putatis ad deū: sed clamores. uociferationes atq; blasphemias. Vñ & dñs cōminatur & dicit. Sicuti gauisus es sup hereditate domus israhel qñ tuis persecutionibus dissipata ē atq; lacerata & in toto orbe dispersa. sic faciā tibi. Lātante. n. uniuersa terra uiuentiū terraq; sanctorū & oībus cōuersis ad seruitutē dei: tu dissipatus eris mōs hispidā. mons pilosā: & oīs idumea: opera uidelicet terrena cruori & sanguini dedita. ut tunc cognoscas qđ ipse sim dñs: qui alibi sum loquutus ego sum dominus deus uester.

CAPITVLVM. XXXVI.

E aut fili hoīs propheta sup montes israhel. & dices. Montes israhel audite verbū dñi. Hec dicit dñs deus. Eo quod dixerit inimicus de uobis. euge altitudines siue solitudines sempiternae in possessionē date sūt nobis: p̄pterea vaticinare & dic. Hec dicit dñs de⁹. Pro eo quod desolati estis & cūculati p̄ circuitū. siue p̄ eo quod dispersi estis ab his q̄ i circuitu v̄ro sūt. & facti in hereditatē siue in possessionē reliqs gentibus: & ascēdistis sup labiū lingue. & opprobriū populis siue gentib⁹ facti estis. p̄pterea mōtes israhel audite verbū dñi dei. Hec dicit dñs de⁹ mōtib⁹ & collib⁹ torrentib⁹ uallibusq; & desertis pietinis siue dissipatis: & urbib⁹ derelictis q̄ depopulate sūt & subsannate siue cūculcate. & reliqs gētib⁹ per circuitū. Propterea hec dicit dñs deus. Qm̄ in igne zeli mei loquut⁹ sū de reliqs gentibus: & de idumea uniuersa. q̄ dederunt terrā meā sibi in hereditatē cū gaudio & toto corde & ex aio. & eiecerūt eā ut vastarent. siue cū odio despicientes aīas ut subuerterēt eas in vastationē: idcirco ait vaticinare super terrā israhel: & dices mōtibus & collibus. iugis & vallib⁹. hec dicit dñs de⁹. Ecce ego in zelo meo & in furore meo loquut⁹ sū: eo quod cōfusione siue opprobria gētū sustinueritis. Idcirco hec dicit dñs deus. siue adonai dñs. Ego leuauī siue leuabo manū meā: ut gentes q̄ in circuitu v̄ro sūt ipse confusione siue ignominia suā portent. Vos aut mōtes israhel ramos v̄ros siue uuas vestras germinetis. & fructū vestrū afferatis populo meo israhel. Prope est. n. ut veniat. qm̄ ecce ego ad vos: & cōuertar ad vos siue respiciā vos. & arabimini & accipietis sementē. & multiplicabo in vobis hoīes oēm̄q; domū israhel. & habitabunt ciuitates & ruuosa instaurabunt. siue deserta edificabūt. & replebo vos hoībus & iumentis. & multiplicabūt & crescēt. & habitare vos faciā sicut a principio. bonisq; donabo maiorib⁹ quā habuistis ab initio: & scietis qz ego sūz. domin⁹. Et adducā siue generabo sup vos hoīes populū meū israhel. & hereditate possidebūt te siue vos: & eris siue eritis eis in possessionē. & non addes vltra ut absq; eis sis: siue & non addetis vltra ut absq; liberis vos faciāt. hec dicit dominus de⁹. Pro eo quod dixerūt de vobis siue tibi: dedoratrix hoīum es & suffocans gentē tuā. p̄pterea hoīes nō cōmedes ampli⁹. & gentē tuā non necabis vltra it domin⁹ deus: nec auditā faciam in te siue in vobis ampli⁹ cōfusione vel ignominia gētū. & opprobria populorū nequaquā portabis siue portabitis: & gentē tuam non amittes ampli⁹. siue gens tua absq; liberis vltra non erit dicit dominus deus.

Supra ponitur propheta facies siue conuertitur aduersum montē seir. hic filius hoīs loquitur ad montes siue sup montes israhel: q̄ iubentur dei audire sermonē. Et ut parumper differam tropologā. totius ad montes israhel prophetia. breuiter hic sensus est. Quia insultauit uobis inimicus hoc est mons seir: & putauit qđ in perpetuū ipse uos possideret: & altitudines quondam dñi nunc desertas cessisse sibi in hereditatē. & non solū dixit. sed & aliquanto tpe uos possedit: in tantū ut superba loqueretur contra uos q̄ opprobriū essetis cunctis gentibus. Propterea hāc dicit dñs deus non solū monti seir. sed & montibus eius & collibus torrentibus uallibusq; & desertis atq; vastatis. & urbibus derelictis. qm̄ in igne zeli sui & aduersum oēs quidem gentes. sed p̄cipue contra idumeā loquutus sit. Quā cū ceteris inqt gentibus tenuit terrā meā in possessionē: & possedit gladio. & toto corde possedit ut eiceret habitatores de ea terrāq; vastaret. Propterea loquere ait ppheta super terram israhel: & dices montibus & collibus & iugis: pro qbus. lxx. interpretati sunt. q̄ nos nemorosa intelligimus loca: & uallibus. Hāc dicit dñs deus: In zelo & in furore meo opprobriū ur̄i ultor existam & leuabo manū meā ut gentes q̄ in circuitu uestro sunt ignominia & confusione suā portent. uos aut o montes israhel scdm̄ pristinū statū germinetis uirgulta ramosq; mittatis. siue iuxta. lxx. afferatis uuas qb⁹ populus me⁹ saturetur israhel: Qđ non putetis post longū tps futurū. Prope ē: instat. & ueniet tps. Ac ne uobis uideatur hoc esse difficile. ipse ego ueniā ad uos. & q̄ a uobis recesserā cōuertar ad uos: ut pristina culturā recipiat. & semente oīa cōpleantur. ita ut multi in

Liber undecimus. c. lxxvi.

uobis sint homines: & habitentur ciuitates q̄ prius destructæ fuerant. Et nō solū hoīes multiplicabo sed & iumēta æque multiplicabūtur & crescēt. & habitari uos faciā sicut a principio: q̄n moysē duce trās iordanē duæ & semis tribus acceperunt possessionē. & sub Iesu filio nauæ aliæ nouē & semis trib⁹ terrā iudæā possederūt. bonisq; uos donabo multo maiorib⁹: quā fuistis ab initio priusq; captiuitates uarias sentiretis: Et cū hoc uobis fecero. tūc cognoscetis qd̄ ego sū dñs. Et impleberis inq̄t o ter-
ra israhel populo meo q̄ te hereditate rēturus est: & eris eis possessio. & nō addes ultra ut absq; filiis sis. Cum autē multiplicatus fuerit uī habitator o montes israhel. tūc nequaq; dicent inimici uī cōtra uos qd̄ hoīes deuoretis & absq; liberis sit uīa possessio. sed e contrario multiplicetis hoīes: & largissi-
mā prolē uīa posteritas germinet. Nec audies inq̄t amplius nec sustinebis confusionem gentiū. sed nec amittes gentē tuā ut aliqñ sustineas captiuitatē. q̄a dñs loquutus est. Hæc
more iudaico dixerimus. q̄ illi expectant in mille annoꝝ regno. q̄n ciuitatem Hierusalem asserunt extruendā. & templū qd̄ in fine huius uoluminis describitur: & rex oīum fœlicitatem. quorū nōnul-
li arbitrantur sub zorobabel hæc fuisse cōpleta. Sed quō stare poterit hoc qd̄ dñs. & habitare uos faci-
am sicut a principio. bonisq; donabo maioribus quā habuistis ab initio? Sub zorobabel. n. ezra &
neemia pauci de populo sunt reducti. & ipsi obœdiētes mœdis ac plis. & deinceps macedonibus &
ægyptiis atq; romanis: usq; ad tytū & uestasianū diuersarum gentium regibus seruiērūt: & usq; ho-
die seruiunt. ut stare oīno non possit hoc qd̄ in extrema dī prophetia: & opprobriū populorū nequa-
q; portabis: & gentem tuā non amittes amplius. Et q̄a longū est nūc aduersū dogma iudaicū. & bea-
titudinem uentri & gutturi iudaico seruientē. quia oīa terrena desiderant: & dicūt manducemus &
bibamus. de qbus & apostolus loq̄tur: esca uentri & uenter escis. deus autē & hunc & illas destruet in
breui explanatione dicere: nunc ad spiritalē intelligentiā transeamus. iuxta quā & Esaiæ extremas
partes interpretati sumus. Neq; n. iuxta iudaicas fabulas quas illi appellant gēmatam
& aureā de cælo expectamus Hierusalē: nec rursus passuri circūcisionis iniuriā. nec oblaturi tauro-
rum & arietū uictimas. nec sabati ocio dormiemus. Quod & multi n̄orum & præcipuè tertullianī
liber q̄ inscribitur de spe fidei. & lactantii institutionū uolumen septimū pollicetur. & uictorini pi-
tabonensis episcopi crebræ expositiones. & nup̄ seuerus n̄i dialogo cui gallo nomen imposuit. Et
ut græcos nominē & primum extremūq; coniungā: hireneus & apollinaris. Nos ergo montes isra-
hel pphetas & apostolos eē dicimus q̄ audiunt uerbū dei. & qbus diabolus insultauit inimicus di-
cens. euge. excelsi quondā montes de qbus scriptū est. montes in circuitu eius & dñs in circuitu po-
puli sui mihi dati sunt in possessionē. q̄n persecutionis angustiis desolati sunt & conculcati per cir-
cuitū. & facti in hereditatē reliquis gentibus: & ab oībus blasphemati. Propterea loq̄tur dñs concul-
catis mōtib⁹: & desolatis. & n̄ solū mōtibus: sed & inferiorib⁹ ac p̄ singulos grad⁹ in terra iudæa hæc
est in mōte ecclesiæ constitutis. de qua scriptū est. non pōt ciuitas abscondi sup̄ montē posita. & col-
libus atq; torrētibus: quorū hiemæ persecutionū & tēpestate præssuræ augetur fides. Vallib⁹ quoq;
his q̄ in humilitate depræssi sunt. & desertis ecclesiæ & parietinis: atq; in toto orbe ecclesiæ cōcilia-
bulis derelictis. qualis diocliciana & maximiana in toto orbe psequutio fuit. per quā proscriptæ sūt
ecclesiæ atq; uastatæ. q̄n subsannauerūt ecclesiam oēs gentiliū & hereticorū gentes p̄ circuitū. quod
igne zeli & furoris sui loquutus sit. & proprie aduersū idumēā quæ terrenis opibus uolebat oēs de-
posita imagine cælestis portare imaginē terreni. Illi dederunt terrā dei sibi in hereditatē: & ex toto
corde atq; ex aīo ecclesiam dñi persequuti sunt. & eiecerūt eā de sedibus suis. & uastauerunt. Sed qd̄
profuit nationibus qd̄ inuit hereticorū gentes insultasse terræ dñi. cum dñs loquatur ad eā & mōti-
bus illius collibusq; ac iugis siue nemorosis locis. q̄ amœnitatē uirebāt paradisi. & collibus de qui-
bus supra diximus in zelo & in furore suo loquutus sit. & pro opprobria gentiū leuet manū suā con-
tra aduersarios qui ecclesiā persequuti sunt ut portent confusionē & ignominiā suā. Tunc psequu-
toribus interfectis & pace ecclesiæ reddita mōtes israhel apostoli uidelicet. & apostolici uiri gemi-
nabūt arbores suas: extendēt ramos: uinasq; afferēt calcandas in p̄lo dñi. de qbus musta fundūt q̄
inebriāt credentiū populos. & exprimitur uinū qd̄ lætificat cor hoīs: ut oīs fruct⁹ mōtiū de qbus cō-
ficitur panis de cælo descēdens comedatur a populo dei israhel. Et ne forsitā desperem⁹ in p̄secutiōi-
bus: additur. Prope est tps ut ueniat. Veniēs. n. ueniet. & nō tardabit. Vñ suū ad mōtes & ad eos q̄ in
tribulationib⁹ p̄durarūt pollicetur aduentū. atq; p̄mittit qd̄ post p̄secutiōis ardorē exerceatur ter-
ra pri⁹ decēpta xpi uomere. & oēm uirtutū semētē recipiat. de qua nascatur & multiplicetur hoīes
& oīs dom⁹ israhel. Cūq; ciuitates hoc ē ecclesiæ credentiū fuerint inhabitatæ redeuntib⁹ turbis. tūc
nequaq; solū hoīes q̄ pollebūt scia scripturæ: sed & iumēta simplices q̄ credentiū multiplicabūtur
atq; succrescēt. & habitabūt ecclesiæ sicut a principio: hoc ē pri⁹ quā eēt p̄secutio. bōisq; flore-
būt maiorib⁹ quā habuerūt ab initio: martyꝝ uictoriis coronatæ. Et tūc sciēt qd̄ ipse sit dñs q̄ restituit plebē
suā pristino statui. q̄ possideat ecclesias. & ipsa sit ecclesiæ hereditas. & nequaq; ultra absq; liberis sit
quos i p̄secutione p̄diderat. Vñ iubet p̄phetæ ut loq̄tur ad terrā māsuetorū terrāq; uiuentiū. siue ad
mōtes israhel. & dicat. Persequutoꝝ ultra n̄ patieris opprobriū. nec insultabūt iugulatū populū tuū si-
cut oues occisiōis. Pace. n. reddita opprobria uniuersa cessabūt. nec sustinebis confusionē & ignominiā
iter diuersas i circuitu nationes: s; gētē tuā hēbis & populū: q̄a ueritas p̄missiōis dño loq̄nte firmata ē

Et factus

Super Ezechielem.

Et factū est verbū dñi ad me dicēs. Fili hoīs. dñm⁹ israhel habitauerūt sine habitauit in terra sua & polluerūt eā in vijs suis & in studijs. siue idolis suis. Iuxta immundiciā mēstruate facta est via eorū corā me. & effudi indignationē meā siue furore meū super eos. p sanguine quē fuderunt sup terrā. In idolis suis polluerūt eā: & dispersi eos in gētes & ventilati sunt. siue ventilati eos in terra siue regiōes. Iuxta vias eorū & adinuētiōes. siue peccata eorū indicauī eos. & ingressi sūt ad gentes ad q̄s introierūt. & polluerūt nomen scūm meū cuz diceret de eis ppl̄s dñi iste ē: & de terra ei⁹ egressi sunt. Et pepci noi meo scō. siue peperci eis pp nomen meū sanctū: qđ polluerat dom⁹ israhel in gentib⁹ ad quas ingressi sūt. Idcirco dices domui israhel. **N**ec dicit dñs de⁹. **N**ō pp vos ego faciā domus israhel. s; pp nomen meū scūm quod pollulistis in gētib⁹ ad q̄s intrastis. Et sanctificabo nomen meū magnū quod pollutū ē inter gētes. quod pollulistis in medio earū: vt sciant qđ ego suz dñs dicit dñs exercitū. cū sanctificat⁹ fuero in vobis corā eis. Tollā qp pe vos de gentib⁹. & aggregabo de vniuersis terris. & adducā vos in terrā vram. Et effundā siue aspergā super vos aquā mundā: & mūdabimini ab oib⁹ iniquamentis vris: & ab vniuersis idolis vris mūdabo vos. Et dabo vobis cor nouū. & spūm nouū ponā in medio vestri siue dabo vobis vobis. Et auferā cor lapideū de carne vestra. & dabo vobis cor carneū: & spūm meū ponā in medio vestri. siue dabo vobis. Et faciā vt in pceptis meis siue iustificatiōib⁹ meis ambuletis. & iudicia mea custodiat⁹ & opemini. siue faciatis ea. Et habitabit⁹ in terra quā dedi patrib⁹ vris & eritis mihi i ppl̄m: & ego ero vobis i deū. & saluos faciā ex vniuersis ignamētis: siue i iudicijs vris. Et uocabo fructū & multiplicabo illū & nō i ponā. siue dabo vobis famē. & multiplicabo fructū ligni & genimina agri. vt nō portetis vltra opprobriū famis i gētib⁹. Et recordabimini viarū uestrarū pessimarū studiozūq; nō bonorū: & displicebūt vobis iniquitates vestre: & scelera vestra. **N**on ppter vos faciā ait dñs de⁹. notūz sit vobis: cōfundimini & erubescite super vias vestras dom⁹ israhel. **N**ec dicit dñs de⁹. In die qñā mūdauero vos ex oib⁹ iniquitatib⁹ vestris & habitari fecero nrbes & istaurauero ruinas: & terra deserta fuerit exulta qđ quōdā erat desolata in oculis oīs uiatoris. dicēt. Terra illa inculta siue deserta. facta ē ut ortus noliptatis. & ciuitates deserte & destitute atq; suffosse: munite sederūt. Et sciet gētes qđ derelictē fuerit in circuitu vestro. qđ ego edificaui dissipata & plātui. ego dñs locut⁹ suz & feceriz. **N**ec dicit dñs de⁹. **A**dhuc in hoc inueniet me domus israhel. siue qñerar domui israhel ut faciā eis. **M**ultiplicabo eos sicut gregez boiūz siue ut oues: boies ut gregē scūm. siue ut oues sanctas: ut gregē siue oues **H**ierusalē in sollēnitatibus ei⁹. sic erunt ciuitates ei⁹ deserte plene gregib⁹ siue ouibus hominum: & scient qđ ego dñs. **P**erspiciua sunt qđ dñr. & oīs sensus montiūz israhel qui prius deserti fuerant & postea restituti. nūc manifestius ponitur. redditq; causas deus quare populū israhel captiuitati tradiderit: & pp suam clementiam pollicetur reducere se eos in terrā iudaeā: et multo ampliora tributurum quā abstulerat. **Q**đ quidā iudaeorū referunt ad zorobabel tempora. qñ a rege persarū captiuitatē eorū de tribu iuda & beniamin plurimi reducti sunt in iudaeā. Alii uero ad mille annorū regnum referunt. qñ sub xpō quē putant eē uenturū. ut ciuitas extruatur Hierusalē & edificetur tēplū. de quo in ultima parte hui⁹ pphetā dicturi sumus. Et interim ut iudaicas fabulas relinquam⁹ & interminabiles genealogias iuxta consuetudinē nrāz breuiter huius capituli pcurram⁹. & qđ nobis uideatur iuxta ecclesiasticā itelligētiā disseram⁹. Dom⁹ israhel hoc ē popul⁹ iudaeorū: habitauit quōdā i terra sua hoc ē i terra iudaeā qñ educta ē de aegypto. sed polluerūt eā in uiis & in studiis siue idolis suis: & i tñ ex tere polluti. ut immunditiā mulieris menstruatae cōparati sint. Propter qđ deus effudit indignationē suā sup eos. pro sanguine prophetarū atq; iustorū quē fuderant sup terrā. dicēte in euāgelio saluatore. Hierusalē hierusalē qđ occidis pphetas. & lapidas eos qđ ad te missi sunt. Et itē. Amē amē dico uobis. requiratur sanguis qui effusus ē a generatione hac a sanguine abel iusti usq; ad sanguinez zachariā filii barachiae: quē effuderunt inter altare & tēplū. Non solū aut effuderunt sanguinem. sed & poluerunt terrā sceleribus suis. Quamobrē dispersit eos. uel sub babylonia captiuitate uel sub romana. **Q**ñ uere effuderunt sanguinē xpī. & uentilati sunt in terras quō palea uentilantur & iuxta vias suas & inuētiōes pessimas iudicati. ita ut in gētib⁹ quoq; ad quas captiui ducti fuerant polluerent nomen scūm dei: eo qđ per irrisiōnē dicerent uniuersae nationes ecce populus dei iste est: qđ se iactabat proprie nosse cultū dei. Quod cū uidisset ait. non pp eos sed pp nomen meū sanctū. creator. n. oīum sum pepci eis & sanctificaui illos: & gloriā pristinae restitui. ita ut sup credentes & ab errore conuersos effunderē aquā mundam baptismi salutaris. & mūdare eos ab abominatiōibus suis: & ab uniuersis erroribus qbus fuerant occupati. & dare eis cor nouū ut crederent in filiū dei. & spūm nouum. de quibus Dauid loquitur. Cor mundū crea in me deus. & spūm rectum innoua in uisceribus meis: Et considerandū qđ cor nouū & spūs nouus detur post effusiōē & aspersiōē aquae **Q**ñ aut cor nouū datū fuerit & spūs nouus. tunc auferetur de corde iudaico oīs duricia. quā lapidi cōparatur: ut p lapideo corde sit cor carneū molle & tenerū qđ spūm dei in se possit recipe. & inscribi lris salutaribus. Tunc ambulabūt in pceptis dñi & custodient iudicia eius: & habitabunt in terra confessionis quā dederat patrib⁹ eorū Abraham Isaac & Iacob. & cunctis sanctis ac pphetis. & erunt in populo dei. & dñs erit eis in deū: qđ præsenti tpe cōprobat⁹. Cūq; saluati fuerint: uocabit dñs fru

Liber undecimus .c.cxxvi.

mentum & multiplicabit illud. Nisi. n. granum tritici cadens in terra mortuū fuerit ipsum solū manet. Et nequaquam patientur famem. non famem panis & sitim aquarū: sed famem audiendi sermōnem dei quam passus est ille qui a patre profectus omnem quam acceperat substantiam dissipauit. quando famis necessitate cogente porcorum pastus est siliquis. Tunc multiplicabitur fructus ligni hoc est sapientiæ. de quo scriptū est. lignū uitæ est oībus qui requirunt eā. & genimina agri in similitudinē iacob. cuius odor erat quasi odor agri pleni cui benedixit dñs. Nec ultra portabunt opprobriū famis in gentibus. qđ hodieq; iudæorū patitur incredulitas. sed postq̃ beatitudinē fuerint consequuti imitabuntur apostolū qui dicit. nō sum dignus uocari apostolus q̃a persequutus sum ecclesiam dei. Et recordabūtur uiaq; suarum pessimarū & studioq; non bonorum quibus offenderāt deū & displicebunt eis iniquitates suæ: & scelera sua qbus prius errauerant. Hæc aut oīa tributurus est dñs non pp̃ eos qui pp̃rio errore perierunt: sed pp̃ nomen sc̃m suū. Vñ prouocat domum israhel ut cōfundantur & erubescant sup̃ prioribus uiciis. & suū intelligant creatorē. Postq̃ aut mundauerit credentiū ex iudæis populū ab iniquitatibus suis. & habitari fecerit urbes ecclesiæ. & instaurauerit ruinosa q̃ in synagogis conciderant: & terra confessionis fuerit exulta cerimoniis dei. q̃ quondā uisa est desolata oībus sanctis. q̃ terrenæ conuersationis opa prætereunt. Tunc oēs dicent. Quō terra iudæa q̃ quondā fuerat inculta. nūc hēt similitudinē paradisi dei? & ciuitates iudææ q̃ desertæ fuerant & destitutæ. & sua incredulitate suffossæ: nunc erectæ & munitæ sunt in confessione & noīe dñi saluatoris. Ita ut oīs creatura cognoscat. & multitudines angelorum quæ terram ambiunt israhel: qđ dñs dissipatas edificauerit ciuitates & incultas plantauerit regiones: & qđ pollicitus fuerat per prophetas opere cōpleuerit. Nec hoc erit liberalitatis suæ in populū quem saluauerit contentus munere: sed multo maiora præstabit. Inuenietur. n. a domo israhel. qui multo tpe quæsitus fuerat & nō inuentus. Et postq̃ inuenerit eū multiplicabit eos sicut oues. non brutorū aiantium. sed oues hoīum qui rōnis confessionisq; sunt pleni. sicut oues sanctas & gregē Hierusalēin qua proprie dei cultus & uisio pacis est in solēnitatibus eius: qñ comedimus azima sinceritatis & ueritatis: & agni carnibus uescimur & cruore potamur. & in septē ebdomadibus & in tabernaculis huius sæculi dñica festa celebramus. ut ciuitates quondā desertæ: plenæ fiant gregibus hoīum: & hac rōne cognoscant quod ipse sit dñs qui cuncta præstiterit. Hæc iuxta historiæ ueritatē immo iuxta prophetiæ fidem. quō populus israhel restituitur in integrū statū. & reliquæ populi iudæorū apostolo paulo docente saluæ sint in apostolis. & in oībus qui ex iudæis in principio crediderunt. & usq; hodie redeunt ad ecclesiam. breuiter dixisse sufficiat. Nunc tropologiæ eadē breuitate aperiendus est sensus. Quicūq; de domo est israhel & cernit pacē xp̃i. quæ exsuperat oēm sensū. habitat in terra sua ecclesia. uel in carnis hospicio qđ ei a deo traditū est. Sin aut polluerit utramq; terrā in uiciis suis pessimis. & immunditiæ mulieris mēstruata fuerit cōparatus: effundit deus indignationē suā super eū. pro sanguine uel suo uel eorū quos scandalizauerit & effuderit super terrā: & peruersis cogitationibus qbus polluit eam. Tunc dispergetur in gentes ut incredulis quoqueatur. & nentilabitur in terra instar palearū ut a frumento ecclesiæ separetur: & iudicetur scđm uias suas. Qđ si nec sic senserit pc̃m suū sed polluerit nomen sc̃m eius: dicent oēs inter quos habitauerit. Ecce populus dei. ecce q̃ egressus est de terra ei? immo proiectus. Sin aut egerint pñiam & sanctificatus fuero in medio eorū: tunc oīs gentilium turba cognoscat qđ ego eos tollā de terris in quas dispersi erant. & reducā in terrā ecclesiæ: & effundā super illos. nequaquā aquam baptismi salutaris: sed aquas doctrinæ & sermonis dei: & mundabo illos ab oībus iniquamentis suis. & ab uniuersis idolis atq; erroribus q̃ in suo corde simulauerant. Et dabo inq; eis cor nouū qđ per peccatum perdiderant. & sp̃m rectum innouabo in cordibus eorū. Et auferā cor lapideū cor uidelicet incredulū. & dabo cor carneū molle & tenerū qđ dei p̃cepta suscipiat. ita ut ambulent in p̃ceptis meis: & faciant iudicia q̃ prius neglexerant. & habitent in terra quā dederat patribus eorū magistris uidelicet atq; doctoribus & rursum sit populus dei: & dñs eis uertatur in deū. quem prius offenderant. Tunc saluabuntur ab uniuersis iniquamentis suis. & multiplicabitur eis frumentū de quo efficitur cælestis panis. & non patiētur ultra famē sermonis dei. & multiplicabitur in eis lignum sapiæ: & genimina in eorum pectore cōplebuntur. Nec erunt ultra opprobrium in gentibus: sed postquam misertus fuerit eorum deus recordabuntur uiatum suarū pessimarū. & scient ubi fuerint. & displicebunt sibi in iniquitatibus suis: quod dicit dñs non pp̃ illos sed propter suam se facere clementiā. Vnde & cohortatur errantes ut confundantur & erubescāt in uiciis suis & restituantur in urbes ecclesiæ quæ rursum habitentur ab eis. & omnia quæ in eis corruerant edificentur. & ad pristinas redeāt cerimonias: & terra quondam deserta quæ accolis & peregrinis & mundi huius conuersationē transeuntibus uisa fuerat desolata reuertatur in pristinum statū oēsq; mirentur & dicant. Terra illa inculta: terra deserta in qua oēs quondā periire uirtutes. nunc facta ē quasi ortus uoluptatis & paradysus dei. Et ciuitates desertæ quæ deum hospitem non habebant. & destitutæ erant a spiritu sancto & suffossæ incredulitate munitæ erunt fide christi. ut sciant omnes in circuitu quod dominus edificauerit animas dissipatas. & plantauerit in eis atq; conseruit cunctarum uirtutum arbores: & ipse rebus præstiterit quæ sermone promissit. Rursumq; cohortatur sermo propheticus poenitentes. ut et cū regressi fuerint in ecclesias semp̃ requirant dñm. ut inueniant eum &

Super Ezechielem.

eum & multiplicentur redeuntium turbis greges domini: non iumentorum & brutorum animantium: sed greges hominum qui fidei rationisq; sint pleni: greges sancti: greges urbis hierusalem: in cunctis solennitatibus quas dei clementia receperunt: ut postquā ciuitates domini huiusmodi gregum multitudo compleuerint: tunc sciant omnes quod ipse sit dominus.

CAPITVLVM. XXXVII.

Acta est super me manus domini: & eduxit me in spiritum: & dimisit me in medio campi qui erat plenus ossibus: & circumduxit me per ea in girum. Erant autem multa valde super faciem capiti: siccaq; vehementer. Et dixit ad me. Fili hominis putasne viuēt ossa ista? Et dixi. Dñe de' tu nosti. Et dixit ad me. Vaticinare de ossibus istis: & dices eis. Ossa arida audite uerbum dñi. Hec dicit dñs de' ossibus hīs: ecce ego intromittā in uos spiritum & uiuetis & dabo super uos ueruos & scietis qd ego dñs. & pphetaui sicut pceperat mihi. Factusq; ē sonitus pphetante me. & ecce cōmotio. Et accesserūt ossa ad ossa. vnūquodq; ad iuncturā suā. & uidi & ecce super ea nerui & carnes ascenderunt. & extenta est in eis cutis desuper. & spiritum nō habebāt. & dixit ad me. Vaticinare ad spiritum vaticinare fili hominis. & dices ad spiritum. hec dicit dñs de'. A quatuor uentis ueni spiritus & insuffla super interfectos istos. & reuiuiscāt. & pphetani sicut pceperat mihi & ingressus ē in eis spiritus & uixerūt: steterūtq; super pedes suos exercit' gradibus nimis valde. & dixit ad me. Fili hominis ossa hec vniuersa dom' isrl' ē. Ipsi dicūt. Aruerūt ossa nra: & perit spes nra. & abscessi sum'. propterea vaticinare & dices ad eos. hec dicit dñs de'. ecce ego aperit' tumulos vros & educā uos de sepulchris vris ppls meus. & inducā uos in terrā israhel: & scietis qd ego dñs cū aperuerō sepulchra vĩa & eduxero uos de tumulis vris ppls me'. & dederō spiritum meū in uobis & uixeritis. & regescere uos faciā super humum vĩa: & scietis qd ego dñs loquut' sū & feci: ait dñs de'.

Et facta ē super me manus dñi. & eduxit me in spiritu dñi & posuit me in medio capiti. & hic erat plenus ossibus hominum. & circumduxit me super ea per girum in circuitu. & ecce multa nimis super faciem capiti: & arida uehementer. & dixit ad me. fili hominis. si uiuēt ossa hec? & dixi. Dñe dñe tu nosti hec. & dixit ad me. fili hominis ppheta super ossa ista. & dices eis. Ossa arida audite uerbum dñi. Hec dicit dñs de' ossibus istis. ecce ego adducā super uos spiritum uitę. & dabo super uos ueruos & inducā super uos carnes. & extendā super uos pellē: & dabo uobis spiritum meū & uiuetis. & cognoscetis qm̄ ego sū dñs. & pphetaui sicut pcepit mihi. & facta ē uox cū ego pphetarē. & ecce cōmotio & accedebāt ossa ad os ad iuncturā suā. & uidi & ecce super ea nerui & carnes oriebāt: & ascēdebāt super ea pelles desuper: & spiritus nō erat in eis. & dixit ad me. ppheta super spiritu ppheta fili hominis & dic spiritu. Hec dicit dñs de'. A quatuor spiritibus ueni spiritus & insuffla super mortuos istos: & uiuāt. & pphetani sicut pceperat mihi: & ingressus ē in eos spiritus & uixerūt: & steterūt i pedibus suis. congregatio multa uehementer nimis. & loquut' ē dñs ad me dicens. fili hominis ossa hec oīs dom' isrl' ē. Ipsi dicūt. Arida facta sunt ossa nra. perit spes nra: desperauim'. propterea vaticinare & dic ad eos. Hec dicit dñs de'. ecce ego aperit' memorias vĩa. & reducā uos de sepulchris vris ppls me'. & introducā uos i terrā isrl': & cognoscetis qm̄ ego sū domin' cū aperuerō sepulchra vĩa. ut educā uos de sepulchris vris ppls me'. Et dabo spiritum meum i uobis & uiuetis. & ponā uos super terrā uestrā: & cognoscetis quia ego sum domin'. loquut' sum & faciā dicit dominus deus.

Famosa ē uisio. & omniū ecclesię xpi lectōe celebrata ob quā uel maxime causā utrāq; editōne ex integro posui. ne qua nobis ab hebreis calūnia fieret. si salti in uerbis aliqd discreparēt. Solent enim ridere de nobis & attolere supciliū. & istatis buccis rustare scientiā scripturę. si nō dicam sensuum discrepantiā. Quę si fuerit iure reprehendit si uerborū dissonantiā in nostris codicibus poruerint demonstrare. Qui ergo putāt de resurrectione quę ab omnibus & iudeis & christianis credit' dei esse sermonē. Hęc solēt dicere. Facta ē super prophetā manus domini hoc ē dñs atq; saluator p quē pater cūcta operat' ē. Oīa. n. ab eo facta sūt. & sine ipso factū ē nihil. Et eduxit me iqt i spiritu domini. subaudiť manus dñi. Eduxit autē eū in spiritu. nō in corpore sed extra corpus. & posuit illū siue dimisit in medio capiti q plenus erat humanis ossibus. nec eū ē passa regescere. sed fecit ossa omnia circuire q nō erāt operta humo sed super caput iacētia. nec solū multa sed multa nimis. & ppter tēporis uastitatē arida siccaq; uehementer. & nihil in se humoris habētia. Cūq; interrogasset eū sermo diuin' utrū extimeret hęc ossa posse uiuere. respōdit. Dñe de' tu nosti: q plenā habes sciētiā futurorum. Dixitq; ad eū dñs. Vaticinare de ossibus siue super ossa hęc. & dices ad ea: Ossa arida audite uerbum dñi. In quo mirādū quomodo ad ossa arida sit locut'. q ante ueruos carnes & cutē & spiritum uiuificatē. dei possēt audire sermonē. Primūq; ossa cū aliis ossibus neruorū uiculis colligant. deinde iplens carnibus & desuper ob pulchritudinē extēdit cutis q nudag: carnium operiat scēditatē. & tūc accipiūt spiritum q uiuere ea faciat. & postq; uixerit tūc cognoscāt qd ipse sit dñs Dicēte itaq; propheta qd ei fuerat iperatum statim ē facta cōmotio. ossaq; i sua sūt applicata cōpage. adstricta neruis plena carnibus pelle cōoperta iacebātq; humana corpora spiritum nō habētia. Idcirco ppheta uaticinat' ad spiritum & ait. Hęc dicit dominus deus. A quatuor uentis ueni spiritus. a quatuor uidelicet mundi plagis. ut quomodo in pma cōditione hominis insufflauit deus in faciem eius & factus est in animam uiuentem. sic & secunda con-

ditio idest resurrectio mortuorum. insuflante spiritu uiuificetur. Qui ingressus est humana corpora. statimque uixerunt steteruntque super pedes suos. Vnde & resurrectio dicitur mortuorum congregatio siue ecclesia multa. & ut in hebreo habet gradis exercit. eoque complecti tempore. emitte spiritum tuum & creabuntur. & renouabis faciem terrae. Quod autem sequitur & dixit ad me. fili hominis. ossa haec uniuersa domus israel uidetis facere questionem. eo quod non de generali resurrectione sed propria de resurrectione dicat domus israel. quod dicebant. aruerunt ossa nostra & perierit spes nostra. & abscessi sumus a terra nostra. siue omnino desperauimus. Quibus ista dicentibus tertio ezechiel propheta compellitur. & dicere ossibus aridis. Haec dicit dominus deus. Ecce ego aperiam tumulos uos. In quo queritis. Si aperit tumulos. quomodo supra dixerit erant autem multa ualde super faciem capiti. sicque uehementi. Et educam inquit uos de sepulchris uos populus meus. secundum illud quod scriptum est in euangelio. Venit hora quando quod in sepulchris sunt audiet uocem filii dei. & exibunt quod bona egerunt in resurrectione uitae. Et iterum: qui audierint uiuent. Et si sicut nonnulli arbitrantur de generali resurrectione dicit sermo diuinus: quod necesse fuit specialiter dici: & inducam uos in terram israel: cum in omni orbe terrarum resurgere debeant mortui ex his locis in quibus sepulti sunt. Cumque ait eduxero uos de tumulis uestris: & dero spiritum meum in uobis & uixeritis: tunc requiescere uos faciam super humum uestram: ut postquam reueritis in terram israel: tunc cognoscatis quod ipse sum dominus: quod promissa mea ope compleuerim. Qui ergo de generali resurrectione haec dicta intelligunt: illud quod uidetur facere questionem ossa haec uniuersa domus est israel ad sanctorum resurrectionem referunt: de qua & apostolus iohannes in apocalypsi loquitur. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: super eum secunda mors non habet potestatem: quod uidelicet alia sanctorum alia peccatorum sit resurrectio. Vnde & in psalmo primo dicitur. Non resurgunt impii in iudicio: neque peccatores in consilio iustorum. Terram autem israel quam resurgentibus dominus pollicetur: illa esse confirmat de qua scriptum est. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram: & placebo domino in regione uiuentium. Haec loquuntur: qui de generali ut diximus resurrectione ezechiel scripsisse autumat. Qui autem taliter interpretatur ista. non debet nobis facere iudicia: quod istum locum aliter exponentes resurrectionem negare uideamur. Scimus enim multo robustiora testimonia & in quibus nulla sit dubitatio in scripturis sanctis repperiri: ut est illud iob. Suscitabis pellem meam quae ista sustinet. Et daniel. Multi qui dormiunt in terrae puluere resurgent: isti in uitam aeternam: & isti in opprobrium & in confusionem aeternam. Et in euangelio. Nolite timere eos qui corpus interficiunt: & animam non possunt occidere. Timete autem eum magis qui potest et animam & corpus perdere in gehennam. Et apostolus paulus. Qui uiuificabit mortalia uestra corpora propter inhabitantem spiritum eius in uobis: & multa alia. Ex quo perspicuum est non nos resurrectionem negare: sed haec non scripta de resurrectione contendere: sed per resurrectionis parabola de restitutione israel prophetari: qui eo tempore captiuus erat in babilonia. Nec statim hereticis occasionem dabimus: si haec de resurrectione communi intelligi denegemus. Nunquam poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem israelitici populi significandam: nisi staret ipsa resurrectio: & futura crederetur: quia nemo de rebus non extantibus incerta confirmat. Totaque nostra illo tendit assertio: quod quomodo uidetur incredulum quod ossibus aridis & multa uetustate confectis futura resurrectio promittatur: & tamen futurum est quod promittitur: sic & resurrectio populi israel qui ductus est in captiuitatem: & in toto orbe dispersus: uidetur quidem incredibilis his qui dei non norunt potentiam: sed tamen futura est: quia ego inquit dominus loquutus sum: & faciam sicut pollicitus sum. Denique & in anteriori prophetia in qua montibus israel antiquus repromittitur status & dicit ad eos dominus: & conuertar ad uos & arabimini: & accipietis sementem & multiplicabo in uobis homines: omnemque domum israel: & rursum quod domus israel habitatura sit in terra sua quae quondam inculta postea futura sit quasi ortus uoluptatis: & ciuitates desertae & destituta muniantur: & multiplicetur in eis domus israel sicut grex ouium: & caetera quae sequuntur ad eundem sensum pertinere qui nunc sub tropologia & parabola dicitur aridorum ossium: & poenitus nullum humorem uitae habentium: impleto illo quod in euangelio scriptum est. Quae apud homines impossibilia uidentur: apud deum possibilia sunt. Eiecti sunt autem de sepulchris suis: de sepulchris captiuitatis: & uinculis quibus seruitute babilonia tenebantur adstricti. Sed haec omnia iudaei uel sub zorobabel ut prius dixi expleta confirmant quando magna est facta commotio: & regnum chaldaeorum in moedon persarumque translatus: uel praesentia christi sui quem putant esse uenturum. Nos autem spiritualiter post crucem domini saluatoris completa memoramus: & quotidie fieri in his uel maxime qui instar lazari peccatorum suorum fasciis colligati: ad uocem domini suscitantur: & uere sunt domus israel atens quondam & nullam spem habens salutis. Sed intrante in se spiritu gratiae & porrigente domino manum de pseudo iseri liberentur & qui prius dixerant domino deus tu nostri haec postea audiant liberati: modicae fidei quare dubitastis?

Et factus est sermo domini ad me dicens. Et tu fili hominis. sume tibi lignum unum & scribe super illud iude & filiorum israel sotijs eius: & tolle lignum alterum & scribe super illud ioseph lignum ephraim & domui israel sotijs eius: & adiunge illa unum ad alterum tibi in lignum unum. & erunt in unione in manu tua. Cum autem dixerunt ad te filii populi tui loquentes. nonne indicas nobis quod in his tibi uelis loqui ad eos. hec dicit dominus deus. Ecce assumam lignum ioseph quod est in manu ephraim. & tribum israhel quae iunctae sunt ei. & dabo eas pariter cum ligno iude & faciam eas lignum unum: & erunt unum in manu eius. Erunt autem ligna super quae scripseris in manu tua in oculis eorum. & dices ad eos. hec dicit dominus

Super Ezechielem.

dominus deus. Ecce ego assumam filios israel de medio nationum ad quas abierunt et congregabo eos unum deus: et adducam eos ad humum suum. et faciam eos gentem unam in terra in montibus israel: et rex unus erit omnibus imperatoribus. Et non erunt ultra due gentes. nec diuidetur amplius in duo regna: neque polluentur ultra in idolis suis et in abominationibus et in cunctis iniquitatibus suis: et saluos eos faciam de universis sedibus suis in quibus peccauerunt: et mundabo eos et erunt mihi populus et ego ero deus: et seruus meus dauid rex super eos. et pastor unus erit omnium eorum. In iudiciis meis ambulabunt et mandata mea custodient et facient ea: et habitabunt super terram quam dedi suo meo iacob in qua habitauerunt patres vestri: et habitabunt super eam ipsi et filii eorum usque in sempiternum: et dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum. et prout illis feci pacis: pactum sempiternum erit eis. et fundabo eos et multiplicabo: et dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum: et erit tabernaculum meum in eis: et scient gentes quod ego dominus sanctificator israel: cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Et factum est sermo domini ad me dicens. Et tu fili hominis: assume tibi virgam unam et scribe super eam iudam et filios israel qui apppositi sunt ei: et virgam secundam assumes tibi et scribes eam ioseph virgam ephraim. et omnes filios israel qui apppositi sunt ei: et coniunges eas iuncturam tibi in virga unam: ut copules eas: et erunt in manu una. Et erit quando dixerint tibi filii israel loquentes non dicas nobis quod sint ista tibi: dices ad eos. Hec dicit dominus deus. Ecce ego assumam in tribum ioseph per manum ephraim tribum israel que iuncte sunt ei. et dabo eos omnes super tribum iudam. et erunt in virga unam. et erunt una in manu iudam. Et erunt virge quae inscriptae sunt sic in manu tua coram eis: et dices eis. Hec dicit dominus deus. Ecce ego assumam omnes domum israel de medio gentium ad quas ingressi sunt. et congregabo eos ex omnibus qui in circuitu eius sunt et inducam eos in terram israel. et dabo eos in gentem unam in terra mea in montibus israel. et princeps unus erit omnium istorum in regem. et non erunt ultra in duas gentes. nec diuidetur ultra in duo regna. ut non polluantur ultra in idolis suis et in offendiculis suis. et in omnibus impietatibus suis. et erunt eos ex omnibus iniquitatibus eorum in quibus peccauerunt et mundabo eos: et erunt mihi in populum. et ego ero eis in deus: et seruus meus dauid princeps in medio eorum. Et pastor unus erit omnium istorum. quod in preceptis meis ambulabunt et iudicia mea custodient et facient ea. Et habitabunt in terra sua quam dedi suo meo iacob. ubi habitauerunt patres eorum et habitabunt in ea ipsi et filii eorum. et filii filiorum eorum usque in sempiternum: et dauid seruus meus princeps eorum erit in perpetuum. Et disponam eis testamentum pacis: testamentum sempiternum erit cum eis. Et dabo eos et multiplicabo eos. et ponam sanctam meam in medio eorum in perpetuum. et erit tabernaculum meum in eis: et ero eis deus: et ipsi erunt mihi populus. et scient gentes quod ego sum dominus qui sanctifico eos. cum fuerint sancta mea in medio eorum in perpetuum.

Regum narrat historia sub roboam filio salomonis duodecim tribus fuisse diuisas: et duas hoc est iudam et beniamin cum leuitis ac sacerdotibus secutas esse roboam: qui regnavit in hierusalem et regnum eius appellatum est iuda: alias vero decem tribus quae dixerunt non est nobis pars in dauid neque haereditas in filio iesse: hieroboam filio nabat de tribu ephraim qui fuit filius ioseph summisit ceruices et seruasse ei appellatasque ex magna parte populi antiquo nomine israel: et multo tempore regnum iuda et israel aduersum se habuisse certamina: propriisque paruisse regibus: primasque decem tribus captas ab assyriis: et post aliquantum temporis eas qui appellabatur iuda a chaldeis in babylonem ductas esse captiuas: et tribum iuda post annos septuaginta antiquae terrae redditam: decem autem tribus quae vocabantur israel: usque hodie in montibus iherosolymisque morantur seruire captiuas. Praefatus igitur prophetia haec ex ore domini pollicetur quod utrumque sibi iungatur imperium: hoc est regnum iudae et regnum israel: tollaturque virga ephraim qui de ioseph stirpe generatus est cum reliquis tribubus quae ei sociatae sunt: et iungatur virga iuda ut nequaquam uocetur iuda et israel: sed uno nomine appellentur iuda: et sub figura prophetiae qui praecedit in typo domini saluatoris: nequaquam duabus manibus: sed una christi teneatur manu. Dicit enim se assumere filios israel de medio nationum ad quas captiui ducti sunt: et reducturum eos in terram et in montes israel: de quibus supra legimus: et appellandam unam gentem: uniusque regis regendam imperio ut ultra non polluantur in idolis et abominationibus suis: sed cum fuerint de captiuitatis sedibus liberati in quibus peccauerunt: omnibus uitiis esse mundandos: et futuros populum dei: ita ut dominus sit deus eorum. Et seruus inquit meus dauid rex super eos. De quo et angelus loquitur in euangelio quod regnaturus sit super domum iacob: et regni eius non sit finis: tantumque erit clementiae: ut non solum rex sed et pastor appelletur: eo quod superbus nomen imperii pastoris uocabulo mitiget. Qui postquam fuerit in gentem unam et in terra israel ac montibus habitauerint: ambulaturi sint in omnibus iudiciis domini: et precepta illius custodituri: habitaturi autem non in alia terra sed in ea quam dedit seruo suo iacob: in qua habitauerunt patres eorum Abraham Isaac et Iacob: et reliqui sancti. Et non solum ipsi habitaturi sint: sed et filii eorum ac nepotes: iuxta illud uirgilianum. Et nati natum et qui nascentur ab illis: habitentque non ad breue tempus: sed in perpetuum. Vultis autem ait scire qui sit iste rex et pastor? Ipse est de quo supra diximus: meus dauid. Qui cum in forma dei esset non est rapinam arbitratus esse se equalis deo: sed se exinanivit formam serui accipiens: et factus est obediens patri usque ad mortem: mortem autem crucis. Cumque sub tali rege fuerint: percutiam illis foedus pacis: nequaquam ut in ueteri testamento certaminum atque bellorum sed pacem pacis quam exuperat omnem sensum: de qua saluator loquitur ad apostolos: pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis. Et propheta dicit. Factus est in pace locus eius: quos cum in ecclesia fundauerit et stabilierit: ita ut possint dicere: statuit supra petram pedes meos: tunc multiplicabuntur uel credentium numero: uel multiplicatione uirtutum. Et dabo inquit sanctificationem meam. siue sanctuarium in medio eorum in perpetuum. Quod iudaei de templo interpretantur quod sub zorobabel constructum est. Sed

Liber undecimus .c.cxxviii.

quomodo stare poterit hoc quod dī ī ppetuū: cū tēplū illd quod a zorobabel extructū ē & postea a multis istauratū: romano igne succēssū sit? Quæ oīa referēda sunt ad ecclesiā & ad tēpora saluatoris quando tabernaculum eius positum est in ecclesia: ubi factus est deus nr̄ & nos populus eius. Profectusq; oīum ē ut sciāt qđ ipse sit dñs: & ipse sc̄ificet israhel non iuxta carnē sed iuxta sp̄m: qñ sc̄ificatio ei' ī medio credētiū facta ē ī ppetuū. Quod at dñs abiecerit tribū ephraim & elegerit tribū iuda: & in psalmis legimus: ī qbus scriptū ē. Et repulit tabernaculū ioseph: & tribū ephrē nō elegit. s; elegit tribum iuda: de qua scriptū ē. Nō deficiet princeps ex iuda neq; dux de sc̄emoribus ei' donec ueniat cui repositum ē. & ipse erit expectatio gentium. Vere enī in aduentu dñi saluatoris duæ uirgæ: & ut in hebraico positū ē duo ligna in unum iuncta sunt sceptrū: & in baptisinate xp̄i dudū separata sociātur: ut fiāt in unum nouum hominē: & in unā gētē: neq; polluat̄ur ultra in idolis & abhominatiōibus: sed mūdi lauacro: sint populus dei. & imperet eis xp̄s: & habitent super terrā uiuētū quam dederat seruo suo iacob: qui populū israhel in matris utero supplantauit. Sinaūt uoluerimus iuxta prophetiam oseæ quæ p̄one oīs ad decem tribus dirigīt: id est ad ioseph & ephraim & samariā & israhel itelligere falsi noīs sciētīā & diuersas turbas hereticorū: hoc dicem⁹ qđ ī ultimo tēpore quādo subintrauit plenitudo gētū & oīs israhel saluus fuerit: tūc etiā aduersarii populi q̄ contra domum iuda: & confessionem ecclesiæ pugnauerunt tradāt se ecclesiasticæ fidei: & uniuersis erroribus derelictis: & principibus mundi istius qui destruuntur: & patriarchis suis qui eos ī blasphemiarum baratrum deduxerunt: consurgant & relinquant idola sua & abhominatiōes suas quas de suo corde confinxerant: & de cunctis sedibus suis in quibus peccauerunt transeant ad ecclesiasticam fidem: & mudentur & sint populus christi: & ipse sit deus eorum: quæ plenius in oseæ propheta distasse me noui. Quod si iudæi & christiani iudaizantes hæc ad mille annorum uoluerint referre regnum necessitate coguntur ut suscipiant omnes qui salui fuerint habitaturos in terra israhel ædificandam hierusalem extruendum templum: cunctas legis cerimonias exercendas. obseruandū sabbatum. accipiendam circuncisionis iniuriā. manducandum & bibendum. & diuiciarum habundantiam pro summa beatitudine & cunctis opibus estimandam. cum apostolus dicat esca uentri & uenter escis. deus autem & hunc & illas destruet. Quomodo autem in typo resurrectionis superior sermo propheticus resurrectionē iudaici populi demonstrauit nō carnalē sed spiritalē: sic & ista prophetia nequaquā ad carnem: sed animæ p̄tinet sc̄licitatem: & ad xp̄i fidem qua mundamur in baptisinate: cuius regnum in perpetuum est: ut non expectemus uentura quæ transacta sunt: & quotidie transigi nouimus.

CAPITVLVM.

XXXVIII.

I fact⁹ ē sermo dñi ad me dicēs. Fili hoīs pone faciē tuā cōtra gog & terrā magog p̄ncipē capitis siue ros: mosoch & tubal. & vaticinare de eo & dices ad eum. Hec dicit dñs deus. Ecce ego ad te gog p̄ncipē capitis siue ros mosoch & tubal: & circuagā te & ponas frenū ī maxillis tuis: & educā siue cōgregabo te & oēm exercitū tuū. equos & equites vestitos loricijs uniuersos: multitudinē magnā hastā & clypeū arripientiū. & gladiū siue peltas & galeas & gladios: perse. ethiopes. & libies: cū eis oēs scutati & galeati gomer & uniuersa agmina ei': dom⁹ rhogorma latera aquilonis. siue ab extremis aglonis & totū robur ei': populiq; siue gētes multe tecū. Prepara & instrue te & omnē multitudinē tuā que coacernata ē ad te: & esto eis ī p̄ceptū. siue & eris mibi ī custodiā. Post dies multos visitaberis: ī nouissimis ānoz uenies ad terrā que reuersa siue puerfa ē a gladio. & cōgregata ē de populis multis ad mōtē siue terrā isrl̄. q̄ fuerūt deserti iugiter. Sic de populis educt⁹ est. & habitabunt confidēter uniuersi. Ascēdens aut̄ quasi tēpestas uenies & quasi nubes ut operias terrā tuā & oīa agmina tua & populi siue gentes multi tecū. Hec dicit dñs deus. In die illa ascēdent sermones secūdū cor tuū: & cogitabis cogitationē pessimā & dices. Ascendā ad terrā siue sup̄ terrā absq; muro siue abiectā ventā ad gescētes habitātesq; secure: siue ī pace. Quēs bitant siue muro. uectes & porte nō sūt eis: ut diripias spolia & inuadas p̄dā: ut inferas manū tuā sup̄ eos q̄ deserti fuerant & postea restituti & sup̄ populum q̄ cōgregatus ex gētibus: q̄ possidere cepit & ē habitator umbilici terre. Saba & dadan & negotiatores tharsis. siue cartaginēses. & omnes leones siue uille eius dicent tibi. Nunqd̄ ad sumenda spolia tu uenis? Ecce ad diripiendā p̄dā congregasti multitudinē tuā: ut tollas argentū & aurū: & auferas suppellectilē atq; substātiā: & diripias manubias infinitas. Propterea vaticinare fili hoīs: & dices ad gog. Hec dicit dñs de⁹. Nunqd̄ nō ī die illo cū habitauerit populus meus israhel confidenter siue ī pace scies: siue cōsarges & uenies de loco tuo a lateribus siue a nouissimis aglonis tu & populi multi tecū: ascēsores equorū uniuersi cetus magnus & exercitus uehemēs: & ascendes sup̄ populū meū israhel quasi nubes ut opias terrā? In nouissimis diebus eris siue erit: & adducā te super terrā meā: ut sciāt omnes gentes me: cū sanctificatus fuero ī te ī oculis eorum o' gog. Hec dicit dñs de⁹. Tu ergo ille es de quo loquutus sum ī diebus antiquis ī manū seruatorum meorum prophetarum israhel. qui prophetauerunt ī diebus illis atq; tēporibus siue annis. ut adducere te super eos? Et erit ī die illa ī die aduentus gog super terram israhel aut̄ dominus deus: ascendet indignatio mea ī furore meo & ī zelo meo. In igne ire mee loquutus sum. quia ī die illa erit cōmotio magna super terram israhel. & cōmouebuntur a

Super Ezechielem.

buntur à facie mea pisces maris & volucres celi & bestie agri sine cāpi. & omne reptile quod mouetur super humū: cunctiq; homines qui sunt super faciem terre: & subuerentur siue scindentur montes: & cadent macerie siue valles: & omnis murus in terram conuertet. Et conuocabo aduersū eum in cunctis montibus meis gladiū. siue omnē fortitudinem gladii. dicit dominus de⁹. Gladius vnus cuiusq; siue hominis. in fratrē suū dirigitur: & iudicabo eum peste siue morte: & sanguine & bimbze uehementi: & lapidibus imensis siue grandinis. Ignem & sulphur pluā sup euz & sup exercitum ei⁹: siue sup oēs q cū eo sūt: & sup populos multos q sunt cum eo. Et magnificabor & sanctificabor & notus ero in cōspectu gentium multarum: & scient quia ego sum dominus.

Primū historiae fundamenta iacienda sunt: sciendumq; qd ad ezechielem pphetā iste extrem⁹ sermo sit domini. Neq; enī post hūc simile qd possumus iuenire: pter illud qd ī uicesimo qnto āno scriptum est transmigrationis iechoniae. Facta ē sup me manus dñi & adduxit me illuc: hoc ē ī terrā israhel: quādo aedificatio tēpli describitur: & cerimoniarū eius ordo narratur. Dein obseruandū: quod ponitur siue offimatur facies prophetae contra gog terrā: siue terrā magog. Offirmatiōe & multa consideratione uultus opus est: ut quā dicuntur nosse possimus: secundum illud apostolicū Nos autem omnes reuelata facie gloriam domini contemplantes. in eandem imaginem reformamur a gloria in gloriam quasi a domini spū. Igitur iudaei & nostri iudaizantes putant gog gentes esse scythicas imanes & innumerabiles. quā trās caucasū mōtem & meotidam paludem & ppe caspiū mare ad indiam usq; tēduntur: & has post mille annorum regnū eē a diabolo cōmouēdas q ueniant in terram israhel ut pugnent contra sctos multis secum gētib⁹ cōgregatis: primū mosoch quos iosephus interpretatur cappadocas: dein tubal quos idē hiberos uel hispanos: hebrei italos suspicantur. habentes secum in exercitu psas: ethiopas & libias gomer quoq; & thogorma quos galathas & phrigas interpretatur: sabaeos quoq; & dedan & carthaginēses siue tharsis: & hoc ē quod ioānes quoq; ī sua ponit apochalypsi. Et cū finiti fuerit mille āni soluetur sathanas de custodia sua: & egredietur ut seducat gētes ī quatuor āgulis terrā gog & magog: ut cōgreget eos ad bellū quorum numerus ē sicut arena maris. Ascēderūt sup latitudinē terrā & circūderūt castra sanctorū & ciuitatē dilectā. Et descēdit ignis a deo de cālo & deuorauit eos: & diabol⁹ q seducebat eos missus ē ī stagnū ignis & sulphuris: ubi erat bestia & pseudo ppheta: & cruciabitur dieb⁹ & noctib⁹ ī saecula saeculorū: nō itelligētes totū uolumē ioānis qd reuelatiōis titulo pnotatur eē mysticū: & reuelatiōe nos idigere: ut possim⁹ cū ppheta dicere: reuela oculos meos & cōsiderabo mirabilia de lege tua. Alii uero terrenū sēsū relinquentes ut iudaicas atq; aniles fabulas quā noxia sūt: & adquiescentes sibi detrahūt ī profūdū: nimīū ad alta cōscēdūt: & multo peiores fingūt uenias: ut ī cālesti hierusalem diaboli & oīs exercitus ei⁹ bella describāt: & sub etopoloseis gētīū singulas: interpretetur spiritalia neqtia ī cālestib⁹. Quā nos oīa lectoris arbitrio cōcedētes: nō tā aliena dānare quā ecclesiasticā explanationē affirmare conabimur. Gog grāco sermone latino testū dicitur. Porro magog īterptatur de testō. Oīs igitur supbia & falsi noīs sciētia quā erigit se cōtra notitiā ueritatis. his noībus demonstratur. Ista sūt testā de qbus & esaias loquitur ī uisione cōtra uallē syon. Quid tibi factū ē nūc qm ascēdistis oēs ī testā uana: Testūq; interpretabimur hereticorū pīcipes: & de testō eos q illo rū susceperē doctrinas. Et pulchre post multas & mysticas in hoc uolumine pphetias: extremū uaticinium est cōtra gog & magog. Si. n. tps iuditiū ē iuxta petrū ut icipiat a domo dei: & iuxta hunc eūdē ezechiē q ait. & a sctis meis icipite: & nouissime inimica destruetur mors. ī esaiā quoq; primus sermo sit cōtra iudaeā ī qua cōfessio dñi ē. & extremus cōtra qdrupedes q ī deserto sūt: recte & hic nouissim⁹ sermo sit cōtra gog & magog. q oppugnat ciuitatē dei q fluminis ipocet⁹ lātificat: & q ī esaiā dicit. ego ciuitas firma q oppugnatur: & de q ī euāgelio scriptū ē. Nō pōt ciuitas abscondi sup mōtē posita. Et plen⁹ ī psalmo. Hierusalem quā aedificatur ut ciuitas: cuius participatio eius ī idipsum: mōtes ī circuitu ei⁹: & dñs ī circuitu populi sui. Porro qd ī exercitu gog siue magog q iuxta septuagita symmachū & theodotionē pīceps ē ros. mosoch & tubal. Primā gētē ros. aquila īterptatur caput. quē & nos sequuti sum⁹: ut sit sēsus. pīcīpē capitis mosoch & tubal. Et re uera: nec īn genesi nec ī alio scripturā loco: nec ī iosepho qdē q oīa hebraicarū gētīū ī primo antiquitatū libro exponit noīa: Hāc gētē potuim⁹ iuenire. Ex quo manifestū ē hos nō gētē significare. sed caput Illud quoq; breuiter annotādū: qd ī ezechiē gog pīceps terrā magog eē dicatur: apochalypsis uero & gog & magog nationes eē cōmemoret. q egrediūtur de quatuor angulis terrā. Et quomodo ab iacob q postea appellatus ē israhel oīs populus hebreorū sortitus ē nomē: & ab arā syria a mesraim aegyptus: quorū ī genesi scripta sunt noīa: sic & a pīcīpe gog oēs q ei subditi sunt magog appellantur. Mosoch at īterptatur amētia. & tubal tota uel oīa. Pīceps igitur & caput supbiētis amētiae & oīum malorū iuxta illud quod scriptū ē. mūdus ī maligno positus ē. gog & magog appellatur. Quā gētes inimicā aduersariāq; sctorū egrediūtur ab angulis terrā. rectā lineā reliquētes & dispositionē castroꝝ dei q narratur ī numeris. & illud testimoniū nesciētes: multi de oriente & occidentē & septemtrione & meridie uenient. & discumbent cū habrahā & ysaac & iacob ī regno dei Et ī alio loco. Dicaz aquiloni affer. & affrico noli prohibere: Aduc filios meos de terra longinqua. & filias meas ab extremo terrā. omnes qui uocati sunt nomine meo. Sed nō tales āguli terrā

de quibus egrediuntur gog & magog iuxta quos angulos stat moeritrix in prouerbiis quæ præte-
 untes stultos iuuenes per plateas. per latam uidelicet & spatiosam uiam quæ ducit ad mortem de-
 cipere festinat. Scribæ quoq; & pharisæi orant in angulis platearum ut ab hominibus uideantur qui
 receperunt mercedem suam. Quæ est igitur contra gog comminatio? Circuagant te siue conuer-
 tam & ponam frenum in maxillis tuis. Primum a sententia tua fluctuare te faciam atq; conuertere. &
 ponam frenum in maxillis tuis de quo scriptum est. In chamo & freno maxillas eorum constringe
 qui non approximant ad te: ut indomitus æquus atq; lasciuens & corruens per præcipitia freno
 domini subiugetur. ad quem propheta dicit. Ascende super æquos tuos. & æquitatio tua sal⁹. Et
 ad Iob per nubem & turbinem dicitur. Tu circūdedisti æquo fortitudinem? Tales erant æqui & æq-
 ues. quorum multitudinem Ioannes uidit in cælo. Dicit ergo ad gog. Educam siue congregabo te
 & omnem exercitum uel fortitudinem tuam. Qui educitur & de dispersione congregatur retrahi-
 tur ad salutem. iuxta illud quod in lege promittitur. Si fuerit dispersio tua a summitate cæli usq; ad su-
 mitatem eius. idē cōgregabo te. Equos quoq; ei⁹ & æqtes uestitos lorice. q. imitatur armaturā apo-
 stoli & loricas iustitiæ habere se iactāt. multitudo nimia est: oēs q; arripiunt contra ecclesiam clipeū
 & gladium: & sunt gentes seuissimæ & inimicæ israhel. persæ ethiopes & lybies. quorum aduersus
 populum dei in scripturis sanctis bella narrantur. Gomer quoq; & domus thogorma qui ueniunt
 de lateribus aqlonis: qui est uentus frigidissimus & noīe dexter uocatur. totumq; robur magog &
 omnes qui subiecti sunt ei populi uenient cum illo ad prælium. Cui dicitur.
 præpara te & instrue. & omnem multitudinem tuā quæ tuis paret iperis coacerua ad te. & scito qd
 post dies multos uisitaberis. iuxta illud quod scriptum est. Visito in uirga iniquitates eorū & in
 uerberibus peccata eorum. In nouissimo inquit annorum uenies. Vnde & ioānes loquitur. Filioli
 nouissima hora est. Et populus gentium undecima ad operandam conducitur uineam: ad quorum
 terram idēst terram mitium: terramq; sanctorum quæ affert centenos & sexagenos & tricenos fru-
 ctus uenit gog expugnandā. quæ reuerfa est siue auersa a gladio. Scit enim scriptum. Dissipa domi-
 ne gentes quæ bella uolunt. Et in pace consistit & congregata est de populis & gentibus multis: ut
 nationum errore contempto ueniret ad montes israhel. patriarchas uidelicet & prophetas q. fuerūt
 quondam deserti iugiter siue lege & præceptis dei: cui postea dicitur. plures filii desertæ magis quā
 eius quæ habet uirum. Ista sunt deserta & inaquosa. in quibus diabolus locum inuenire non pote-
 rat. quia uocati fuerant ad salutem. & postea assumptis aliis septem demonibus nequioribus se re-
 uersus est in domum suam ad gentem uidelicet israhel. Hæc inquit de populis educta est subaudi-
 tur terra. siue hic de gentibus eductus est: ut intelligatur credentium populus. qui habitauit in pace
 & confidit in domino. Ascendens autem gog cum omni exercitu suo quasi tempestas ueniet & q. nubes:
 ut operiat terram credentium. Quis enim hereticorum quorum princeps diabolus est non
 quasi tempestas uenit contra ecclesiam. nube uerborum suorum simplices quosq; credentium op-
 primere & operire festinans? Vnde dicitur ad eum. Quantum in te est: cuncta operias tu & omnia
 agmina tua: & populi multi tecum. Pulchre q; ascendens gog non habet. pluuiam uoluntariam: nō
 himbrem temporium & serotinum qui arentia arua latificet: sed tempestatem & caliginem: ut cū
 tænebris & errore confundat. Propterea hæc ei loquitur dominus deus. In illo tempore hoc est
 in diebus nouissimis: ascendent sermones super cor tuum. & cogitabis cogitationem pessimā: scri-
 ptura dicente. Si spiritus potestatem habentis ascendere uoluerit super te: locum tuū ne derelinque-
 ris. Econtrario autem in sancti cor ascendit deus: de quo scriptum est: ascensiones in corde suo dis-
 posuit. Dicitq; gog. Ascendam ad terram absq; muro: siue proiectam: hoc est quæ dei auxilio desti-
 tuta est: nec dialecticorum argumentatione munita: ueniam ad quiescentes habitantesq; secure: siue
 in pace. Rex enim noster pacificus est: & i pace locus eius. Omnes inquit habitāt sine muro: ue-
 stes & portæ non sunt eis. Hoc diabolus princeps hereticorum loquitur: quod nulla habeat muni-
 menta ecclesiæ: nec sapientiam sæcularem quæ apud deum stultitia est: ut diripiat spolia & inuadat
 prædam ecclesiæ & inferat manum suam super eos qui deserti fuerant quando dei notitiam nō ha-
 bebant: & postea restituti per christum ueniant ad patrem cui loquitur in euangelio. Pater reuelauit
 nomen tuum hominibus. Et ut sciamus populum qui desertus fuerat & postea restitutus significari
 populum christianum. sequitur. Et super populū qui ē congregatus ex gentibus. Qui populus pos-
 sidere coepit hæreditatem christi: & eē habitator umbilici terræ de quo scriptū est: operatus est salu-
 tem in medio terræ. Veritas enim de terra orta est quæ dicit in euangelio: ego sum uia & ueritas.
 Hæc illo cogitāte atq; dicēte & possessionem ecclesiæ rapere festinante: gentes quæ ab errore pristi-
 no conuersæ fuerant ad salutem: saba & dedan & negotiatores tharhis: cartaginis siue maris qui in-
 ter sæculi huius fluctus bonis operibus quærunter mercimonia: & omnes uillæ earū: siue leonis: aut
 catuli leonū ut in hebraico cōtinetur loquētur ea quæ sequūtur. ut at pro catulis leonū qui hebraice
 dicuntur chaphir septuaginta & theodoro ponent uillas: error perspicuus est. Si enim per chi-
 litteram scribas appellatur catulus leonis. Sin autem cem quæ hebraice dicitur coph: ager appella-
 tur & uilla. Vnde & capharnaum ager pulcherrimus dicitur. Dicēt autem saba & dedan & nego-
 tiatores tharhis & omnes sancti qui leonum catuli nuncupantur: uel certe uillæ habitatiōesq; credē-
 tium: o gog

Super Ezechielem.

tiū: o gog nūquid idcirco uenis ut spolia rapias ecclesiā: & ideo multitudinem congregasti ut christi possessio tua fiat hereditas? Aut putas te argentum & aurum quod in eloquio sensuq; intelligitur ecclesiā possessorum. ut auferas suppellectiles omnemq; substantiam. & diripias manubias infinitas. christi uictoriis cōgregatas? Propterea o propheta ezechiel quia in typo christi appellaris filius hominis: loquāre ad gog & dic ei. Hāc dicit dominus deus. Quando totius mundi errore sublato: populus meus israhel qui mente cernit deum habitauerit in ecclesia confidenter siue in pace. tunc scies siue consurges. & uenies de loco tuo. Qui sit autem locus hereticā prauitatis. sequens sermo demonstrat. A lateribus aquilonis. qui omnem calorem credentium refrigerare conatur. Venientq; cum eo populi multi omnes ascensores æquorum: de quibus scriptum est. æquum & ascensorem proiecit i mare. cœtus magnus & exercitus uehemens. cum quibus ascendes ait super populum meum israhel quasi nubes & caligo. ut operias terram meam de qua supra dictum est. in nouissimis diebus eris quando euangelica prædicatio. & adducam te super terram meam. Oportet enī & hereses esse. ut probati quiq; manifesti fiant. & dei uoluntate diabolus & omnia peruersitatis dogmata derelicta sint: ut sciant omnes gentes & intelligant me: cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum o gog: hoc est cum pœnis tuis me intellexerint iudicem. Et facit apostropham ad ipsum gog. Nonne tu ille es de quo loquutus sum in diebus antiquis in manibus seruatorum meorum prophetarum israhel: moysi uidelicet qui ait in numerorum libro dūtaxat iuxta septuaginta. Egredietur homo de semine eius: & dominabitur gentium plurimarum: & eleuabitur gog regnum eius: & crescet regnum illius. Cæterum iuxta hebraicum ita scriptum repperi. Tolletur propter agag rex eius: & auferetur regnum illius: eo quod regnum israhel in saule propter agag regem amalech destructum sit: Et in alio loco. Mundabit terram populi sui. Iohel quoq; in ualle iosaphat hoc est iudicii dei: describit populos congregandos. Et esaias omnesq; prophetas: in quorum manibus & bonis operib; sermo sit domini. Cum igitur ueneris super terram israhel ascendet indignatio mea in furore meo contra te. & in zelo meo pro populo meo. In igne iræ meæ loquutus sum: q oīa uitiorum tuorum ligna consumat. Illo inquit tempore erit magna cōmotio super terram israhel. Immittente enim diabolo: crebra contra ecclesiam persequutio fiet. Quæ quādo sopita fuerit & dei uicta præsidio: tunc cōmouebuntur a facie eius pisces maris: & uolucres cæli & bestię agri: & omne reptile quod mouetur super terram: cunctiq; homines qui sunt super faciem terræ. Quod manifeste de habitatoribus ecclesiæ demonstratur: quorum alii ut pisces maris alii ut uolucres cæli: alii ut bestię agri: & omnia reptilia quæ mouentur super terram: alii ut retinentes hominis dignitatem: habitant super faciem terræ. Quod autem morum diuersitas uariis signetur nominibus: & apostolus scribit ad corinthios: quia alia corpora post resurrectionē dicit esse cælestia alia terrena: & aliud corpus piscis aliud uolucris: aliud bestiarum: aliud reptilium. & aliud hominum: qui nomen pristinu; seruauerunt. In actibus quoq; apostolorum linteam illud quod quatuor principiis tertio petro apostolo demonstratur: uarietatem credentium significat: quæ in archa quoq; diluuii continetur. Tunc autem a facie domini & a conspectu maiestatis eius subuertentur montes qui se eleuabant cōtra scientiam dei: & cadent sapes siue ualles: quæ uel humilitate sensus ad ima demersæ sunt: uel certe munitiones quæ aliquid pollicentur: ut imitentur ecclesiam dei: de cuius sapib; dicitur. Qui destruit sapem: mordebit eum coluber. Et omnes muri in terram corruent. Cui enim ecclesiastici sermonis apparuerit fortitudo: omnia hereticorum corruent munimenta. Et uocabo inquit eum aduersum illum. hoc est hereticorum principem gog. In cunctis montibus eius gladium: ut principes exercitus eius gladio domini conficiantur. Tunc hæresis dimicabit aduersum heresem: quorum inter se compugnatio: nostra uictoria est. Et iudicabit inquit eum morte uel peste & sanguine & himbre uehementi. & lapidibus immensis siue grandinis. Iudicatur autem gog morte sua: & sanguine quem effudit & himbre uehementi sermonibus eruditi & perfecti uiri: & lapidibus immensis q; euz obruant testimoniis scripturarum: siue grandinis qui calorem illius faciant refrigerare. Omnes. n. adulterantes. quasi clibanus corda eorum. Ignem inquit & sulphur pluam super eum: per quæ demonstratur pœna iudicii sempiterni. Et non solum super eum qui auctor peruersitatis fuit: sed & super omnem exercitum & multitudinem eius: & super populos multos qui sunt cum eo. Plures enī habent heretici sotios: immo diabolus princeps eorum infinita multitudine circumdatur. Omniq; errore sublato & punitis atq; destructis hereticorum principibus: magnificatur dominus & sanctificatur in credentibus & notus fit in oculis gentium multarum: quæ illius fidei crediderunt: & tam ex beatitudine sui quam ex aduersariorum pœnis scient atq; cognoscent quod ipse sit dominus. Hāc ut potuimus interpretati sumus: obcedentes illi præcepto: neq; ad dexteram neq; ad sinistram declinabis: sed uia regia ingredieris. Si quis autem nostra repræhendit: aut meliora proferat quæ sequamur: aut si nihil uoluerit dicere perfectam deo scientiam derelinquat: dūtaxatamen sciat nequaquā in nobis uires: sed animum iudicandum.

Et autem filij hominis vaticinare aduersum gog: & dices. Hec dicit dominus deus. Ecce ego super te gog principem capitis siue ros mosoch & tubal: & circuagā siue cōgregabo te: & reducam siue deducā te: & ascēdere faciā de lateribus siue de nouissimis aquilo

CAPITVLVM. XXXIX.

DDDD

nis: & adducam te super montes israhel. & potentia siue potestas arcum tuum in manu siue de manu sinistra tua: & sagittas de manu dextera tua & deiciam te super montes israhel. & cades tu & omnia agmina tua & populi siue gentes que tecum sunt. Feris autem omnibus volatilibus & bestiis terre: dedi te denotandum. Super faciem agri siue campi cades: quia ego loquutus sum dicit dominus deus. Et emittam ignem in magog & in his qui habitant in insulis confidenter: siue & habitabuntur insule in pace. & sciet quia ego dominus. & nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei israel: & non polluetur siue non polluet nomen sanctum meum amplius: & sciet gentes quoniam ego sum dominus factus israhel. Ecce venit & factum est: siue scies quando erit dicit dominus. Hec est dies de qua loquutus sum: & egredientur habitatores urbium israhel & succedent & comburent arma clypeum & hastas siue peltas. & cotos. arcum & sagittas. baculos manuum: & cotos siue lanceas. & succendent ea igni septem annis. Et non portabunt siue non assument ligna de regionibus siue de campis: neque succendent de saltibus. quoniam arma succendent igni & depredabuntur eos quibus prede fuerant. & diripiunt uastatores suos ait dominus deus. Et erit in die illa dabo magog locum notatum. sepultum in israhel valle viatorum ad orientem maris: quod obfuscere facit pretereuntes siue

eorum qui uenerint ad mare. & edificabunt per circuitum os vallis: & sepelient ibi magog & omnem multitudinem eius: & uocabitur vallis siue gem multitudinis magog. & sepelient eos domus israhel ut mundetur terra. siue ut mundetur terra septem mensibus. Sepeliet autem eos omnis populus terre. & erit eis notata dies. in qua glorificatus sum ait dominus deus. Et viros iugiter constituent lustrantes siue circueuntes terram: qui sepeliunt & regravant eos qui remanserint super faciem terre: ut emundetur eam. Post menses autem septem querere incipient: & circueuntes peragrantes terram. Cumque uiderint os hominis statuunt iuxta illud titulum: ut sepeliunt illud polinctores in valle siue gem multitudinis magog. Nomen autem civitatis amona siue poliandrium & mundabunt terram siue mundabitur terra.

Et haec iudaica traditionis heredes & discipuli interminabilium fabularum: post mille annorum regnum futura contendunt. interficiendumque magog principem ros siue mosoch & tubal in finibus israhel: & ab omnibus volatilibus & bestiis deuotandum: & habitatores urbium israhel septem annis lignorum usum nequaquam habituros de successione silvarum sed de armis magog: scutis uidelicet & hastis sagittisque & baculis siue contis: ipsum autem magog sepeliendum in uallibus quae hebraice dicitur gem: & nomen sepulchri illius appellandum poliandrium. Vbi scilicet multitudo hominum sit sepulta. Septem autem mensibus eum sepeliendum a domo israhel ut terra mundetur: & inclinata futuram diem quando interfectus sit magog: constituendosque qui ossa diligenter inquirant & sepeliunt quo scilicet nihil in terra remaneat insepultum. Post autem menses siue mensibus septem peragrandam terram: & sicubi os hominis iacere perspexerint titulo prope posito demonstrandum: ut postea sepeliant illud qui huic operi praepositi sunt: nomen autem civitatis appellari amona quae graece dicitur poliandrium: hoc est multitudo hominum sepulchrorum: & sic terram esse mundam. Hoc illi dixerint. Nos autem coeptae explanationis sensum tenentes: singula quae proposuimus differamus. Habet magog & ipse trinitatem suam. ros: & mosoch: & tubal: caput uidelicet & infaniam: & uniuersa ut nullum sit uitium quod non in magog possessione consistat. Iste educetur siue circuegetur: & palpabitur siue lactabitur: ut sperans uictoriam occidendus ducatur ad praelium: & ascendet de lateribus siue de nouissimis aquilonis: ex quo exardescunt mala super omnem terram. Et ab eo ipso adducetur super montes israhel: quos apostolos & apostolicos uiros atque ecclesiasticos intelligere debemus: ut postquam adductus fuerit ad montes israhel: tunc percutiatur arcus qui est in manu sinistra eius: & sagitta quae manu tenetur dextera. Et ipse enim imitatur ad interficiendos eos quos decoeperit habere arma a sinistris & dextris: per bonam & malam famam. Ista sagitta sunt & haec iacula de quibus & psalmista loquitur. Ecce enim peccatores intenderunt arcum: parauerunt sagittas suas in pharetra: ut sagittent in obscuro rectos corde. Quae ignita diaboli iacula: scuto fidei restringenda sunt. Deicietur autem siue cadet magog qui ascenderat super montes israhel in ipsis montibus cum omni exercitu suo cunctisque agminibus & erit in escam feris & auibus omnibusque volatilibus & bestiis terrae. aduersariis uidelicet potestatibus: quae iuxta uiam comedere sementem. & sanguinariis bestiis. Quomodo enim scriptum est de dracone. dedisti eum escam populis ethiopibus. sic decoepti quique ab hereticis. demonum cibus sunt. Cadet autem magog uel in campi latitudine. uel in agri qui cultus est a dei agricolis. Neque enim fieri potest ut domini uerba sint irrita. Tunc mittetur ignis in magog in eos uidelicet qui magog suscepere doctrinam & in his qui ad similitudinem insularum saeculi fluctibus uerberantur: & putant se debere esse securos: ille ignis de quo dominus loquitur ignem ueni mittere super terram. quem uolo ut ardeat. ut sciant omnes & intelligant quod ego sum dominus. & nomen sanctum meum notum fiat in medio populi mei. qui nequaquam magog auctoritate seductus est. neque ultra per occasionem falsi nominis scientiae polluetur nomen meum in hereticis. & sciant gentes quae in circuitu sunt quod ego sum dominus. Quod autem sequitur ecce uenit & factum est. de iudicio christi dicitur. qui ueniens ueniet & non tardabit. Et ipsa est dies poenarum atque uindictae: de qua per omnes prophetas loquutus est dominus. Et egredientur habitatores urbium israhel crederentium populi. urbes autem israhel intelligimus ecclesias rectae fidei. & succendent & comburent arma. de quibus & in alio loco scriptum est. Arcum conteret & confringet arma. & scuta comburent igni.

Super Ezechielem.

igni. Clypeos & hastas arcum & sagittas. baculos manus in quibus puerus pasca celebrabant lances siue cotos: quibus lata & insanabilia inferebant uulnera doctrinarum. clipeosq; arcus & sagittas: de quibus supradictum est. Quodq; sequitur & succedent ea igni septē annis de exodo & leuitico ponendum est in quibus lege precipitur ut septimo anno remissionis quādo seruis hebreis libertas redditur: & debita cuncta soluitur: & ad dñs reddit atiqua possessio: & quies terræ tribuitur. & omnes fruges pauperibus cōdonatur: quo scilicet in septē annis numero sacro atq; perfecto hereticorū armatura dispereat. & ecclesiastici uiri nequaquā ligna succidat de capis & regionib⁹ siluisq; & saltibus gētū: quos magis saluare cupiunt quā perdere. se de hereticorum quos uicerit clypeis: hastis: sagittis: baculis: contisq; & lanceis. Habent enī & ipsi ad impugnandā ecclesiā xpī tela diuersa. q̄ ab eruditis hominibus igne sancti spūs succendēda sunt: sermone uidelicet ecclesiastico: quem qui habuerit poterit dicere. Nonne cor nostrū erat ardēs in uia. cum aperiret nobis israhel scripturas? Nec possumus plenā habere pacem & habitationis confidentiā. nisi cunctam aduersariorū supellectilem deprædemur. ut pereant omnia & in cinerē concrementur. & deprædemur eos qui nos fuerāt ante prædati. & uastem⁹ illos qui uastauerunt prius ecclesiā. In die illa in claro prædicationis lumine. dabo inquit gog locum nominatū sepulchrum in israhel. iuxta hebraicū uallem uiatorū ad orientē maris. que obstupefcere facit prætereūtes. Cuius sermonis hic sensus. Sepulchrū gog non erit in montibus. sed in depressis uallibus. & in cōfragosis locis quæ hebraice appellatur. Gē. Quæ heretici cū in occidente sunt orientis loca esse cōfingūt. ut decipiant uiatores eos uidelicet q̄ seculū istum pertranseunt & nō sunt habitatores sed peregrini. dicētes illud propheticum. aduena sum ego & peregrinus. sicut omnes patres mei. Quis enī prætereuntiū de quibus scriptū est. & nō dixerunt qui præteribant benedictio domini sup uos. nō admiratur & obstupefcit cū uallem uiderit? q̄ uiatoribus uallis: Habitatoribus mōs uidetur. Hoc iuxta hebraicū. Ceterū septuaginta transtulerūt. poliandriū eorū qui uenerint ad mare. & ædificabunt in circuitu in introitu uallis. Labor enī est eorum qui egrediūtur de urbibus israhel. ut omnē introitum & exercitū hereticæ prauitatis qui uenerāt a mari & amaritudine illius delectabantur. undariūq; molibus & crudelitate naufragii claudant & circūædificēt: & in uoraginibus terræ sepeliant. ne ultra exire ualeāt & aliquos sua fraude decipere. Ibi ergo sepelient gog & omnē multitudinē eius. qua semper heretici delectātur. Et uocabitur nomē uallis illius in qua gog sepultus est multitudinis gem siue. hoc est sepulchrū plurimæ multitudinis. Et quomodo supra diximus per septē annos aduersariorum arma succēdis: sic p septē mēses sordib⁹ hereticorum terra mūdabitur. A primo enī mēse qñ pasca dñi celebramus: & exterminatorē ægypti agni i postibus nris cruore uitamus: usq; ad exitum anni hoc ē usq; ad septimū mēse: quādo tabernacula figimus: & inter cæteras frōdes palmarū quoq; ramis protegimur: ut pfecta cōtra hostes uictoria demōstretur: festiuitates omnes cōplemus in populis: nec solum magistri: sed et oīs populus hoc certatim faciet ut sepeliat gog: et terra operiat: et nequaquā rē liberū capere pmittat. Post necē aut et iterfectionē siue sepulchrū gog eligētur uiri ecclesiastici qui hoc habeant studiū. ne qd i terra israhel maneat sordiū pristinarū: ne quid morticinū. qui lustrent terrā & requirant mortuos & sepeliant. ut uidelicet mundetur terra ecclesiæ. Sin aut post septem menses quando debent esse cūcta purgata hii qui terrā peragrant atq; circueunt. in aliquo os hominis hoc ē duriciā hereticæ prauitatis siue morticinū quid doctrinæ pristinæ uiderint remāsisse. ponēt iuxta illud siue ædificabunt titulum. ut postquā notati fuerint qui huiuscemodi sūt. tunc uel emendentur uel sepeliantur cū gog. & in tumba sepulturæ illius retradātur. Nomē aut ciuitatis ubi seruorū domini uictoria est & iacent aduersarii & omnis inimicorū eius multitudo prostrata ē appellabitur amona siue. poliandriū. ut finis omniū restitutio puritatis sit. Deniq; sequitur. Et mūdabūt terrā. haud dubiū quin hii de qbus supra scriptū ē. q̄rere incipiēt. & circuibūt peragrātes terrā.

Tu ergo fili hoīs: hec dicit domin⁹ de⁹. Dic oī uolueri & vniuersis auib⁹ cunctisq; bestijs agri siue campi. Cōuenite & properate. cōcurrite undiq; siue p circuitū ad uictimā meā: quā ego imolauī uobis: uictimā grādē sup mōtes israhel ait. comedatis carnes & bibatis sāguinē. Carnes fortiū siue gigātū comedetis: & sāguinē picipū terre bibetis: arietū: agnorū: & bircorū thaurorūq; altitū & pignū oīū: & cōdetis adipē i saturitate: & bibetis sāguinē i ebrietate: de uictia quā ego imolauī uobis: & saturabimini sup mēsa meā: de equo & egte forti siue gigate: & de uniuersis uiris bellatorib⁹. ait dñs de⁹. et ponā siue dabo gloriā meā i gētib⁹ siue i uobis: & uidebūt oēs gētes iudiciū meū quod feceriz: & manū meā quā posueriz siue iduxeriz sup eos: & sciēt domus israhel qz ego sū dñs de⁹ eorū a die illa & deiceps. et sciēt oēs gētes qm pp iniquitates suas capta sit dom⁹ isrl eo quod reliq̄rint me: & abscondēz siue auerteriz faciē meā ab eis: & tradiderim eos i manu hostiū siue inimicorū eorū: & ceciderit i gladio vniuersi. Iuxta imūditias eorū & scelera siue iniquitates eorū feci eis & abscondi siue auerti faciē meā ab illis. ppter ea hec dicit dñs de⁹. Nunc reducā captiuitatē iacob & miserebor oī domui isrl: & assumā zelū p noīe meo scdō. & porta būt cōfusiōnē siue ignominia suā: & oēs p̄uicationē q̄ p̄uicati sūt i me: cū bitauerint in terra sua cōfidenter siue in pace neminem formidantes: & reduxero eos de populis siue gentibus: & congregaūero de terris inimicorum suorum: siue de regionibus gētū & sc̄tificat⁹ fuero in eis in

oculis siue in conspectu gentium plurimarum & scient quia ego sum dominus deus eorum cum transfulerim eos in nationes siue cum apparuerit eis in gentibus & congregauerit eos super terram suam. & non dereliquerim quicquam ex eis ibi. & non abscondam siue auertam ultra faciem meam ab eis. eo quod effuderim spiritum siue furorem meum super omnem domum israhel ait dominus deus.

Hoc quod transfulimus iuxta hebreos congregabo eos super terram suam & non derelinquam quemquam ex eis ibi. in septuaginta non habetur. Rursusque quod iuxta hebreos pro benedictione in ultimo ponitur. eo quod effuderim spiritum meum: septuaginta transfulerunt furorem. quod ad iram pertinet. praefertim cum in hebreo rui positum sit. quod propria sonat spiritum meum. & nequaquam furorem meum. Omnia autem usque ad eum locum in quo succedit templi aedificatio hii quos supra diximus iudaeos & nostros iudaizantes ad ultimum tempus referunt. quod carnibus gog cunctique eius exercitus quasi pinguiissimis hostiis uolucres bestiaeque saturanda sint. & restituatur israhel in pristinum statum. & nequaquam ultra a gentibus expugnetur. sed effundat spiritum suum super eos deus ut habitent in terra sua. non omnes gentes sed proprie domus israhel. Nos autem coepta tropologia sequentes. hoc dicemus quod omnes uolucres & uniuersas bestias conuocet dominus. ut tradat eis hereticorum principes quasi pinguiissimas hostias deuorandos. Volucres autem & bestiae uel propter celeritatem in omnia discurrendi uel propter feritatem & crudelitatem appellantur. quibus traduntur aduersarii in iterum carnis. ut spiritus saluus fiat & discat non blasphemare. Comedet autem gradem & pinguiissimam uictimam non alibi sed super montes israhel: quos prophetas & apostolos & sanctos uiros intelligere debemus. In illis enim contrarium dogmatum magistri corrumpunt. & ab ipsis pereunt uulnerati super quos edificatur ecclesia. & ut uerum dicam super montem motem de quo isaias loquitur & micheas. uenite ascendam in montem domini & in domum dei iacob. & annuntiabit nobis uiam suam. Ista autem aues & istae bestiae caeles atque crudeles comedent carnes & bibent sanguinem quare regnum dei possidere non possunt. carnes fortium siue giantium. quae contra dei scientiam rebellabant & sanguinem principum non caeli sed terrae bibent: qui cuncta terrena sapuerunt: sanguinem arietum & agnorum. & hyrcorum. siue iuxta septuaginta arietum uulorum & hyrcorum. ut tria significet animantia: quae in dei uictimis immolantur. Imitantur enim & heretici ecclesiasticam mansuetudinem. sed oblatio eorum non in dei cultum sed in demonum cibum proficit. quare est pinguiissima hostia eorum. & quasi adipe saturantur & bibunt sanguinem deceptorum usque in ebrietatem. Hac autem uictima deus immolat per ecclesiasticos uiros ut multitudine deceptorum saturetur conuiuia pessimi & bibent usque ad uomitum & ebrietatem. Quando uideris sanctos uiros & scripturis sanctis eruditos tricare aequos hereticorum & ascensores de quibus scriptum est: aequum & ascensorem proiecit in mare: & omnes rebelles & gigantes suo mucrone coccidere. & cunctorum bellatorum falsi nominis scientiae sanguinem fundere: tunc scito mensam domini praeparatam ut ponat gloriam suam in cunctis gentibus quare illius credunt nomini. ut intelligant ecclesiae sanctorum illius iudicium quod fecerit super aduersarios. & manum fortem qua eos percussit. & sciat domus israhel atque cognoscat quod ipse sit dominus deus eorum qui locutus est ego sum dominus deus uester. a die uictoriae domini & usque in perpetuum: & recogitet idcirco captam esse quodam ab hereticis domum israhel. & in toto puerorum dogmatum orbe dispersam: quod reliquauit eum. quia praeuenter abscondit siue auertit faciem suam ab eis. & tradidit eos in manu hereticorum: & ceciderunt illos mucrone coccisso. propter imudicias & iniquitates suas. quare causa extitit ut abscederet & auerteret faciem suam ab eis. Expositis autem rationibus secundum illud quod scriptum est: oportet & hereses esse ut probati quique manifesti fiant. captiuitatis israhel uidelicet ecclesiae in qua habitant cernentes deum nunc pollicetur quod reducat in ecclesiam captiuitatem iacob: quod iudaicum populum supplantat & postea hereticorum fraudibus supplantatus est. & misereatur omni domui israhel non iuxta carnem sed iuxta spiritum. Et assumam inquit zelum meum pro nomine sancto meo quod blasphemabatur in gentibus. propter hereticos. ut postquam eos liberauerint erubescant & confundantur quare fide ecclesiastica derelicta praeruaricati sint in me. Confundantur autem & erubescant ualde uelociter cum habitauerint in terra sua. terra militum terraeque factorum. & habitauerint confiderent. siue in pace nequaquam hereticorum insidias formidantes. Tunc reducuntur de populis & congregabuntur de terris inimicorum suorum in terram suam. & sacrificabitur dominus in eis in conspectu gentium plurimarum: quare & ipsae crediturae sunt domino. finisque sit beatitudinis scire atque cognoscere quod ipse sit dominus deus eorum: eo quod apparuerit eis in gentibus. siue transfulerit eos de nationibus & congregauerit super terram suam. terram iudaeam. terram confessionis. terram militum terramque uiuentium. & ne unum quidem reliquerit heretica prauitati. & ultra non abscondat faciem suam ab eis. nec aduersetur illos eo quod effuderit spiritum gratiae suae. de quo & ioel propheta loquitur. In nouissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem: effuderit autem super omnem domum israhel. Si autem pro spiritu iuxta septuaginta furorem legerimus qui in hebraico non habetur. sic sentiendum est: quod ultra non abscondat faciem suam ab eis. in quos furorem suum ante effuderat. Huc usque in ezechiel propheta deo ut operamus & credimus auxiliante & aperiente os nostrum locuti sumus: non aliorum si qui scripserunt uel deinceps scripturi sunt sententiam destruentes sed afferentes qualiacumque sunt nostra. In aedificatione autem templi & ordine sacerdotum terraeque sanctae diuisione & flumine egrediente de templo. & arboribus ex utraque ripa semper uiuentibus. & per singulos menses afferentibus fructum. & reliquis quae usque ad finem prophetico uolumine continentur aperte imperitiam confitemur. melius arbitantes interim nihil quam parum dicere.

Super Ezechielem.

EXPLICIT LIBER VNDECIMVS.

INCIPIT LIBER DVODECIMVS.

REPIDATIONEM meam in explanatione templi ezechielis immo ta-
cendi perseverantiam: tuæ filia eustochium præces & domini promissa
superarunt dicentis: petite & accipietis: querite & inuenietis: pulsate &
aperietur vobis: Et qua nos excusatione uli sumus ut in calce anterioris
uoluminis diceremus: melius est nihil quã parum dicere: tu eaz uertisti i
contrarium: ut referre putes saltem parum quam nihil dicere: quia in alte-
ro uoluntas prompta: in altero totius operis desperatio est: naturãq; hu-
iusmodi hominum esse cõmemoras: ut non tantam gratiam habeant
pro his quæ tribuerint quantum dolorem super his quæ negauerint. Mi-
nore enim studio uirtutes laudamus quã uitia reprehendim⁹: & quãuis
pulehra sint corpora: unius prauitate ac deformitate membri insigniora
sunt. Obsequar igitur uoluntati tuæ: & flanti spiritui sancto uela suspen-
dam: ignorans ad quæ sim littora peruenturus. & cum hoc eodem ppheta

clamitans. a quatuor uentis ueni spirit⁹. fastidiosq; lectori immo animo perduelli nostra lecturo
illud in explanatione templi tota libertate denuntio: ut si ueritatem desiderat querat eam ab aliis.
Nos autem ea que in opere difficillimo possumus suspicari simpliciter confitemur atq; dictamus.
gratias acturi domino si non i omnibus (quod impossibile ē.) sed in plerisq; nobis aperit fores sci-
entia. Priã enī ut ait sublimis orator queque festiati. honestū ē etiã in scdis tertiis ue cõsistere.

CAPITVLVM. XL.

Tamen vigesimo & qnto año trãsmigrationis nostre siue captiuitatis: i exordio añi siue i pri-
mo mēse decima mēsis. quattodecimo anno postquã p̄cussa siue capta est ciuitas: i ip̄a
hac die siue i die illa. facta ē sup me manus dñi. & adduxit me illuc in uisionib⁹ siue in vi-
sione dei. adduxitq; me i terrã israhel: & dimisit siue posuit me super montem excelsū
nimis. super quez erat quãsi edificatū ciuitatis uergentis ad austrū siue eregione. Et introduxit
me illuc: & ecce uir cuius erat sp̄s q̄si sp̄s eris: siue aeris splendentis & funiculus lineus siue ce-
mentariorum in manu eius. & calamus mensuræ in manu eius. Stabat aut in porta. & loquutus
est ad me idem uir. Fili hoīs uide oculis tuis. & auribus tuis audi. & pone cor tuū in oīa que ego
oñdā tibi. siue pone in cor tuū omnia q̄ ostēdero tibi: q; ut oñdātur tibi adductus siue ingressus
es huc. & annuntia siue mōstrabis omnia que tu uides domui israhel.

Si quinto anno captiuitatis siue trãsmigrationis regis ioachī in quarto mense in quita mēsis ap-
ti sūt celi ezechielis propheta iuxta flumini chobar & uidit uisiones dei. nunc autem dicitur qđ
in uicesimo & quinto anno trãsmigrationis eiusdem ioachī in exordio añi decima mēsis facta sit
sup eū manus dñi. adductusq; in terrã israhel & positus super montē excelsū nimis ut uideret edifi-
ciū ciuitatis uergentis ad austrū. nulli dubiū ē qđ decē & nouem añis nouēq; mētib⁹. & qñq; dieb⁹
anni uicesimi cōpletis omnis illius pphetia contexta sit. Quod si iuxta theodotionē q in eo loco
ubi nos posuimus i exordio anni interpretatus ē i nono anno decima mēsis: nonus aut annus apud
hebreos uocatur mēsis septimus. qui apud eos habet uocabulū teri. ut kalen. mensis septimi sit tu-
barū clangor. & decima dies eiusdem mēsis dies ieiunii & placationis. qntadecima uero quando
totus lunæ orbis expletur. dies scenophegiarum datur intelligi quod decima die placationis do-
minicæ. monstratum fuerit ezechieli edificium ciuitatis. Et quomodo restitutionem populi im-
mo uiuificationem in ossibus campi sub resurrectionis imagine demonstrauit. sic nunc instauratio
nē urbis quæ babilonio fuerat ate annos quattuordecim igne deleta sub descriptione eius dñs pol-
licetur: ut sicut captiuitatis & euerfionis ollæ succensæ a facie aquilonis monstrauerat typus. & pro-
phetiæ ueritas opere comprobata est: ita ex p̄teritorum fide futuræ ædificationis ueritas uaticinio
p̄baretur. Nec hoc de illo tpe dī qđ qđā ip̄eriti iudæorū uolūt. qñ sub zorobabel & sub Iesu filio io-
sedech sacerdote magno templū extructū ē: pphetatib⁹ aggeo & zacharia. Hoc enī tēplū qđ nūc de-
scribit⁹ & ordo sacerdotū terræq; diuifio & fertilitas: multo angustior ē quã fuit qđ salomon eztruxe-
rat. Illud at qđ ædificatū ē sub zorobabel: i tātū paruū erat & priori cōparatione nihili: ut q pri⁹ tem-
plū uiderāt & postea hoc aspiciēbāt heularēt: dolorēq; suū lachrymis testarētur: & multo maior
eēt clamor ululatiū: quã clāgor tubarū. Lege ezræ librū. Porro qđ addit⁹ qrtodecimo año postquã
p̄cussa siue capta ē ciuitas: iuxta mysticos itellest⁹ qtuordecim significat generatiōes: qb⁹ cōpletis a
dauid usq; ad natiuitatē xp̄i. urbis restitutio p̄mittitur. ab eo de quo scriptū ē: ipse reedificabit ciuita-
tē meā. & captiuitatē populi mei reducet. et iteg. Venit ut p̄dicaret captiuis remissionē & cecis uisū
dicens his qui erāt in uinculis exite. & qui erāt in tenebris reuelamini. Fit aut super euz manus dñi
ut iuxta carnē i babilone posir⁹: i spū ad terrā ueniret israhel: & nequaquã i uisione sed in uisionibus
dei poneretur sup mōtē excelsū nimis: de quo esaias & micheas uaticinātur. Venite ascēdam⁹ i mō-
tē dñi: & ad domū dei iacob. Qui mons excelsus ē nimis ad cōparationē mōtiū ceterorū: de qbus
ppheta testatur dicēs. Leuaui oculos meos i mōtes: unde ueniet auxiliū mihi. Et i alio loco. Mōtes
i circuitu ei⁹. & dñs i circuitu populi sui. De quo & esaias dī. In mōtē excelsū ascēde tu q euāgelizas

DDDD iii

Liber duodecimus. c. xl.

syon. Sup hūc mōtē ostēdit aedificiū ciuitatis. iuxta. lxxi. & aqlā eregione. & ex aduerso aqlonis: unde ad terrā israel ppheta ueniebat: iuxta theodotionē uero & symmachum uergētis ad austrū: ubi plenū lumē ē & sol iustitiæ. i sūmo cæli uertice positus. Vñ & in cārico dī cārico. Exurge aqlō & ueni auster. pfla ortū meū & fluēt aromata illius. Fugatur enī de orto dñi aqlō uētus durissim⁹: ne refrigeretur dilectionis calor: floresq; marcescāt. Quādo at dī qñ aedificiū ciuitatis: non uere ciuitas sed ciuitatis similitudo mōstratur: de qua scriptū ē. Gloriosa dicta sūt de te ciuitas dei: q ē hierusalē aedificata ut ciuitas cuius participatio ei⁹ in idipsum: & i qua magn⁹ dñs & laudabilis nimis: i ciuitate dei nostri i mōte scō ei⁹. Et i turrib⁹ ciuitatis isti⁹ de⁹ cognoscitur: qñ suscipiet eā. De q & alibi. Fluminis ip̄ctus lātificat ciuitatē dei: & nō pōt abscondi ciuitas sup mōtē posita: q loquitur i esaia. Ego ciuitas firma: ciuitas q oppugnatur. Nō dixit quæ expugnatur: s; oppugnatur. q aedificata ē sup petrā & nulla tēpestas cōcutitur. Sequitur. Et it̄duxit me illuc: subauditur man⁹ dei. Illuc aut hoc ē quasi ad aedificiū ciuitatis: ut mihi cūcta q erāt intrinsecus demōstraret. Et ecce iquit uir cuius erat spēs siue uisio quasi spēs æris fulgētis. ille uidelicet de quo scriptū ē: ecce uir oriēs nomē eius. Habebat autēz speciē nequaquā electi ut i principio huius uoluminis. dī: neq; accinctus erat zona aurea ut i ioannis apocalypsi continetur: sed hēbat speciē iuxta hebraicū qñ æris. Hæc enī materia cunctis metallis uocalior est: & tinnitu longe resonat. Vnde & danieli i imagine quæ erat ex auro argēto ære ferroq; cōpacta. regnū alexādri atq; grecorū i æris similitudine demōstratur: ut græcæ linguæ eloquētia signaretur. Per quā manifestū ē adhuc eos i digere doctrina: q tēpli spiritaliter aedificādi nec duz plene nouere misteria. Funiculus quoq; erat lineus siue cemētariorum i manu ei⁹: de quo & in zacharia scriptū ē. qd funiculū hūerit geometricū: ut latitudinē & lōgitudinē urbis metiretur. Cemētariorū aut uel angelorū q dei ip̄erio ministrabāt: uel moyfi & oīz pphetarū: atq; apostolorū q aedificānt ciuitatem dei: & adiutores uel ministri sunt dominicæ uoluntatis. Vnde & paulus apostolus loquebatur. Dei agricultura: dei aedificatio sumus. Quodq; sequitur & calamus mensuræ in manu eius: designat gratiam prophetalem: de qua scriptum est in quadagesimo quarto psalmo. Lingua mea calamus scribæ. uelociter scribentis. Et de ioanne propheta atq; baptista. Quid existis in desertum uidere? Calamum uento agitari? Quem calamum imitari cupiunt: qui scribentes scribunt iniquitatem: & quibus impræcatur propheta. increpa feras calami. Stabat aut in porta: quia per ipsum ad patrem ingredimur: & sine ipso ciuitatem dei intrare non possum⁹: ut dignos suscipiat: i dignos abiciat. In porta quoq; iudicium est. Vnde & propheta dicit. Oderunt arguentes in porta. Et i alio loco. Non confundetur dum loquetur inimicis suis in porta. Hic uir loquutus est ad prophetam in cuius manu erat funiculus: & cuius erat species quasi æris: & qui calamus tenebat manu. Loquit⁹ est ad ezechielem uetus architectus: quem imitabatur & paulus apostolus dicens. Quasi sapiens architectus fundamentum posui. Sapientem autem uocat architectum. ad distinctionem illius qui stultus est. & in zacharia pastor insipiens appellatur: loquutus autem quæ sequuntur. Fili hominis uide oculis tuis & auribus tuis audi: non oculis carnis sed spiritus: nec auribus corporis sed animæ. Leuate inquit oculos uestros: & uidete quia messes iam albæ sunt ad metendum: & qui habet aures audiendi audiat. Videtur autem aedificatio ciuitatis: auditur ordo cerimoniarum: & sacerdotum: iterq; descriptio. Nec sufficit præcepisse ut cerneret oculis & audiret auribus: sed adiecit. Et pone cor tuum in omnia: siue & pone in corde tuo omnia quæ ego ostendam tibi. Nihil enim prodest uidisse & audisse: nisi ea quæ uideris & audieris: in memoriæ reposueris thesauro. Quando autem dicit omnia quæ ego ostendam tibi: intentum facit auditorem: facit & cordis adductus es huc. Quo moriter teneat quæ sibi ostendenda sunt. Quia ut omnia ostendantur oculis præparatum: ut memoriter teneat quæ sibi ostendenda sunt. Quia ut omnia ostendantur oculis præparatum: ut memoriter teneat quæ sibi ostendenda sunt. Quia ut omnia ostendantur oculis præparatum: ut memoriter teneat quæ sibi ostendenda sunt.

Et ecce mōtus forinsecus: & in circuitu dom⁹ vndiq; . Et in manu viri calam⁹ mēsure sex cubitoz & palmo. Et mēsus est latitudinēz edificij calamo vno. altitudinē quoq; calamo vno. Et uenit ad portā q respiciebat viā orientālē & ascendit p gradus ei⁹. & mēsus est limes porte calamo vno latitudinēz. idest limes vnū. calamo vno in latitudine. & thalamū vno calamo in lōgū. & vno calamo in latū. Et iter thalamos quiq; cubitos & limen porte iuxta vestibulū porte intrinsecus calamo vno. Et mēsus est vestibulū porte octo cubitoz. & frōtēz eius duob⁹ cubitis. Vestibulū aut porte erat intrinsec⁹. Porro thalami porte ad viā orientālēz tres hinc & tres inde. mensura vna trīū. & mensura vna frontū ex vtraq; parte. Et mēsus est latitudinēz liminis porte decem cubitoz. & lōgitudinēz porte tredeciz cubitoz. & marginez ante thalamos cubiti vnus. & cubit⁹ vnus finis vtrūq; . Thalami autem sex cubitorū erant hinc & inde. Et mēsus est portā a tecto thalami vsq; ad tectū eius latitudine viginti & quinq; cubitorū. ostium contra ostiū. LXX.

Et ecce

Calamus

Super Ezechielem.

T Et ecce mur⁹ extra domū p girū. z in manu viri calam⁹ mēsure cubitoꝝ sex. z palestes z murū mensus ē latitudinē equalē calamo. z altitudinē eiusdē mēsure. Et ingressus ē portā q̄ respiciebat oriētē septē gradib⁹ z mēsus ē thee sex hinc z sex ide elā porte eq̄lē calamo lōgitudine. z elāz in medio thee lata cubitoꝝ qnqz. z thee secū dū equalē calamo in latitudine. z eq̄lē calamo in lōgitudine. Et elā cubitoꝝ qnqz z thee terciū eq̄lē calamo in latitudine triūz. z eq̄lē calamo in lōgitudine triū z elā porte q̄ iuxta elā porte octo cubitoꝝ. z elā duoz cubitoꝝ. z elā porte intrifec⁹ z thee porte eregione tres hic z tres ide. z mēsurā vna triū mēsurā una elā hinc z ide. Adensus est latitudinē introit⁹ porte decē cubitoꝝ. z latitudinē porte cubitoꝝ tredeciz. z cubitus vnus redigebatur in conspectu theri cubiti vnus. z cubiti vnus terminus hinc inde. z thee cubitoꝝ sex hinc. z cubitoꝝ sex inde. Et mensus est portā a muro thee vsqz ad parietem thee latitudine viginti quinqz cubitoꝝ. Nec porta contra portā.

¶ Dū eē romæ puer & liberalib⁹ studiis erudire: folebā cū cæteris ei⁹sdē ætatis & ppositi dieb⁹ dñicis sepulchra apostolor⁹ & martirū circuire: crebroq; criptas ingredi q̄ ī terrarū profunda defos-
sæ: ex utraq; parte ingredientiu pcr parietes hñt corpora sepulcor⁹. Et q̄a obscura sunt oīa ut prope
modum horrorē tēperet tænebrarū: ut non tā fœnestram quam foramen dimissis luminibus putes.
rursūq; pedetentim inceditur: & ceca nocte circūdātī illud uirgilianū pponitur. horror ubiq; aīo
simul ip̄sa silentia terrent. Hoc mihi dīctū sit: ut prudens lector intelligat quam habeam snīam super
explanatione tēpli dei in Ezechiel: de quo scriptū est: nubes & caligo sub pedibus eius. Et rursū:
Tænebræ latibulū eius. Vñ & moyses nubē ingressus est & caliginē. ut posset dñi mysteria contem-
plari q̄ populus longe positus & deorsum manens uidere non poterat. Deniq; post. xl. dies uultum
moysi uulgis ignobile caligantibus oculis non uidebat. q̄a glorificata erat sīe ut in hebraico con-
tinetur cornuta facies moysi. Ita & mihi legenti descriptionē templi mystici qđ iudæi scđm litteram
in aduentu xpī sui quem nos esse antichristū cōprobamus putant edificandū: & nos ad xpī referim⁹
ecclesiā: & quotidie in sanctis eius edificari cernimus. accidit. Vbicūq; oculus cordis aperitur & me
aliquid uidere estimauero & tenere sponsū. & gaudens dixero inueni quē quæsiuit aīa mea. tenebo
eum & non dimittā eū rursū me deserit sermo diuinus fugitq; sponsus e manibus. & clauduntur
oculi cecitate. ita ut cogar dicere. o profundū diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei. quam inscrutabilia
sunt iudicia eius. & inuestigabiles uīæ illius. & qđ alibi scriptū est: iudicia dñi abyssus multa & de p-
fundis clamari ad te dñe: dñe exaudi uocem meā. & illud helisei qui raptū a se magistrū cordis ocu-
lis sequēbatur dicens. pater p̄r: currus israhel & auriga eius. Simpliciter igitur est fatendum me tem-
plū beati Ezechielis qđ sæcula cuncta tacuerunt non temeritate uelle differere. sed fide & timore dei
coniecturam aī mei cupere legentibus demonstrare: ut si ego in tabernaculū dei pelles caprarū pi-
losq; obtulero. unde peccatorū spinæ & aculei protegantur: & arceantur pluuiæ & tempestates. alius
qui diues est pro qualitate meritorū uel ferrū uel æs uel argentū aurūq; & præciosissimos lapides of-
ferat. & non nīa q̄a sunt minora contēnat: sed propriis gaudeat opibus. Nisi. n. ima fuerint: sūma eē
non poterunt. Et ut maiora laudentur minorum cōparatione succrescant. Videamus igitur quid in-
gressus Ezechiel edificiū ciuitatis uergētis ad austrum primū uiderit. deinde audierit. Et ecce inquit
murus forinsecus in circuitu domus undiq;. Pro muro quē aquila & theodorio interpretati sunt. sym-
machus & septuaginta posuere

Murus ergo siue peribolus. ex oī parte domū hoc est

replū dñi circumdabat. Habebatq; uir cuius erat species quasi species æris non solū funiculū geome-
tricū & cementariorū: sed & calamū tenebat in manu cuius supra mensura tacita est: & nunc poni-
tur cubitorū sex & palmū. qui rectius græce dicitur palæstē: & est sexta pars cubiti. Alioq; palmus
παλμῖν sonat quā nonnulli pro distinctione palmā. porro palæstē palmū appellare consuerūt.
Hoc igit calamo mensus est latitudinē & altitudinē muri & utrumq; hoc ē latitudo & altitudo uno
fuere calamo. hoc est senis cubitis & palmo uno. Cūq; essent portæ plurimæ noluit p alias intrare
portas: sed per eā q respiciebat ad orientālē plagā. Et qā non erat equalis locus. & murus. n. p circui-
tū & ipsa edes dei in excelsioribus locis edificata erat. propterea per gradus ingreditur immo cōscē-
dit. quos soli. lxx. sepem noiant: cū & in hebreo & in cæteris trāsulatoribus gradus tantū absq; nume-
ro legerimus. Ingressusq; portā statim mēsus est limē portæ qd. lxx. theæ noiant. pro quo in hebreo
scriptū est seph. Et diligentē & studiosum lectorē ammonendū puto. si tñ scientia scripturæ & nō
uanis oratorū declamatiōib⁹ ducitur: ut sciat oīa ppe uerba hebraica & noīa quæ in græca & latina
translatione sunt posita nimia uetustate corrupta: scriptorūq; uitio deprauata: & dū de inemēdatis
scribūtur inemendatiora: de uerbis hebraicis facta eē sarmatica. imo nullius gentis dū & hebreæ eē
desierint & aliena eē non cœpint. Limen igitur portæ siue theæ imo seph qd symachus aqla
& theodotio interpretati sunt: hēbat calamū unū hoc ē sex cubitos & palmū in latitudine.
pro quo nescio qd uolentes. lxx. addidere de suo sex hinc & sex inde. Post limē aut portæ iuxta he-
braicū mēsus ē thalamū siue cubiculū ut symachus trās tulit si. postes ex utraq; parte cala-
mo uno tā in longū quā in latū. qd & ipsum. lxx. elam trās tulerunt. quod in consequentibus syma-
chus antelimitare interpretatus est. Inter thalamos autem duos siue cubicula & erat

Calamus

Psalmus. i. παλαισθ
 Psalmus minor est q̄m̄ psalmus dī
 Σινωθ Γραπὲ παλαισθ, Psalm
 minor est dīno k̄nām dī m̄nōy
 Γραπὲ αὐτὸν β̄μ̄. dābās x̄
 dōs, Cū aut̄ s̄m̄ mōbīl m̄p̄lōy
 m̄nōmōs p̄dēs, Calamit̄ illi
 Romanā dōt̄ p̄dā m̄p̄lōy
 m̄nōm̄ psalmō m̄nōm̄ s̄i b̄r
 παλαισθ m̄nōm̄ s̄i. s̄d m̄p̄
 psalmō m̄nōm̄, s̄i b̄r
 psalmō αὐτ̄m̄. Γραπὲ Ἀρ
 ῥαλā ad finē lib̄i dī m̄n̄x̄. q̄m̄
 ἡσθ̄m̄ m̄nōm̄, s̄p̄dās b̄r Dīnā
 Hīstōr̄m̄, 150 fōlīs aph̄

Liber duodecimus. c. xl.

quinque cubitis & aliud prolimen portæ iuxta uestibulū intrinsecus: calamo. Tertiū quoque uestibulū portæ octo habebat cubitos, & in fronte eiusdē siue in marginibus duos cubitos. Qd uestibulū ne quis putet idē esse qd supra addidit Vestibulū aut erat portæ interioris pro qbus. lxx. primū & scdū & tertiū uestibulū transtulerunt. Thalami aut. i. cubicula quæ post portam orientālē erant edificata in uestibulis respiciebant ad uia orientālē. Et ut sciamus quot fuerint thalami iungitur tres hinc & tres inde: ad septentrionē uidelicet & ad meridiē. respicientes ad orientālē uiam unaq; mensura frōrium erat ex utraq; parte. Mensus est quoque mensurā in latū liminis portæ & repperit decē cubita & in longū tredecim cubita, & in unū cubitum artabantur extrema thalamoꝝ uel ut symachus transtulit & utraq; frons singulos habebat cubitos. Thalami aut siue & ut lxx. de suo posuere thez. lata ex utraq; parte sena habebant cubita. Mensusq; est portam a tecto thalami siue usq; ad tectū siue ad parietē eius & inuenit inter tectū & tectū latitudinis uiginti & quinque cubita. Tantum. n. erat spaciū inter hostiū & hostiū. siue inter portā & portā. Hæc breuiter diuinantis magis quā explanantis animo dixerimus. uolentes iuxta litteram obscurā. & pœne nō apparentem adumbrare picturam. Cæterum pauca q̄ possumus suspicari strictim dubitantesq; ponemus. Apostolus paulus uolens Ephesios sacratiora cognoscere impræcatur eis ut repleantur sapientia & caritate dñi. ut radicati atq; fundati: scire ualeant & cōprehendere quæ sit latitudo & longitudo: & altitudo & profundū diuitiæ eius. & ad eosdē loquitur. Ergo nequaquā estis peregrini. sed ciues sanctoꝝ & domestici dei: edificati sup fundamentū apostoloꝝ & prophetaꝝ. ipso angulari lapide Iesu xp̄i: in quo ois edificatio cōpacta crescit in templū sanctum in dño. in quo & uos supedificati estis in habitaculū dei in spū sancto. Petrus quoque apostolus hisdē pœne uerbis q̄ eodē spū in epistola loquitur. Si quidē credidistis qm̄ bonus dñs. ad quē accedentes lapidē uiuentē. ab hoībus quidē reprobatū a deo aut electū & honoratū. & ipsi ut lapides uiuentes edificamini domus spiritalis in sacerdotiū sanctū offerre spiritalis uictimas acceptabiles deo per Iesum xp̄m. Ex quo perspicuum est dñm saluatōrē qui uerus architectus est: pbare lapides q̄ possint poni in tēpli fundamentis. q̄ in medio qui in superioribus locis & inferioris mensuræ. uel non tam solidæ firmitatis in muro & extra templum in circuitu collocari. Non est. n. parui roboris nec minime firmitatis: impositos desup lapides sustinere. Vñ scribit apostolus ad credentes. Inuicē honera uſa portate. Et in alio loco scriptū est nō debere nos pondus assumere qd ferre nō possumus. Calamus aut mensuræ q̄ habebat sex cubita & palmū unū. illud significat notā esse deo conuersationē nostram. q̄ in sex diebus in qbus mundus factus est cōtinetur. & notā esse rationē operum singuloꝝ. ut aliud ad opa pertineat: aliud ad mentē. Vñ & latitudo equa est altitudinis. quoque latitudo ad opa ut diximus. altitudo refertur ad aīum qui ad alta festinat. Illud aut semel monuisse sufficiat. nosse me cubitū & cubita neutrali appellari genere. sed p simplicitate & facilitate intelligentiæ uulgiq; consuetudine. ponere & genere masculino. Non. n. curā nobis est uitare sermonū uicia: sed scripturæ sanctæ obscuritatē qbuscūq; uerbis dissidere. Ingreditur igit uir cui oriens nomen ē per portā orientālē: ut illuminet eos quos in prima uestibuli fronte repperiret siue in ipso introitu portæ: nō per unū sed per plures gradus. quoque siletur numerus ut ascensionis appareat difficultas. & quocūq; gradus tibi pposueris. scias minus eē ab eo qd dubiū derelinqtur. Istam arbitror portā de qua & in psalmis canitur. Hæc porta dñi iusti intrabūt per eā. Mensusq; est limen portæ. ut scire ualeamus oīa patere notitiæ dei. Qd limē in latitudine unius dī calami. & de altitudine siletur ac lōgitudine. Via. n. ē & introitus. & p eā ad interiora p̄gendum ē: licet in hoc loco. lxx. sup fluxū lōgitudinē. uel ut in plerisq; codicibus cōtinetur altitudinē dixerint. Cubicula aut. i. thalami tam in longū quā in latū singulos habeāt calamos. sed inter thalamū & thalamū quinque tantū sunt cubita. ut interiora cubiculoꝝ plenā habeāt mēsurā calami. i. sex cubitoꝝ & palmi unī dū opa pariter ratioq; cōsentiant. Ea uero q̄ extrinsecus sūt hoc ē inter thalamū & thalamū quinque cubita. necdū. n. xp̄i secreta penetrarūt. nec pnt dicere introduxit me rex ī cubiculū suū. Et alibi. Ois gloria filiæ regis intrinsecus. Sed discipulis cū xp̄o domi cōmoratibus misteria ei⁹ audire nō possunt. & foras ad se cupiūt dei exire sermonē. & ppter ea quinque cubitoꝝ mēsurā in eis ponitur: ut ad sēsus quinque oīa referre doceātur. Limē quoque alteri⁹ portæ siue ut in. lxx. cōtinetur scdū uestibuli & tertiū: eiusdē unī calami mēsurā ē: Post qd uestibulū eius hoc ē limē portæ in introitu octo ponūtur cubita: ut interiora uestibuli nequaquā septenariū numerū & sex cubita & palmū unū: sed octonariū teneant q̄ ad resurrectionis & diei dominici p̄tinēt sacramentū. Et in frōte inqt eiusdē uestibuli duo erant cubita. q̄ uel ad utrūq; p̄tinent instrumentū. uel ad līam & spūm: uel ad misteriū forcipis qua in Esaia de altari carbo cōprehenditur. & desertur ad pphetæ labia purgāda. Et ut sciamus qd sit hoc uestibulū qd octo & duob⁹ cubitis terminatur. ponit manifesti⁹. Vestibulū aut portæ erat intrinsecus: p qd puenimus ad tēplū dei. Thalami quoque & cubicula q̄ erant ad uia portæ oriētalis. pro qbus. lxx. elau scribūt tres erāt hinc & tres inde mēsuræ unius. i. calamo uno: q̄ sex cubita & unū palmū habebat. de qbus supra dictū est. Et elam uno calamo in longū & uno calamo in altū. & inter thalamos quinque cubitos. Ne igit putarem⁹ duos tantū eē thalamos ternos ex utraq; pte posuit. ut senariū numeꝝ demonstraret: q̄ & in hidriis euangelii indicatur. ī qbus aquæ in uina mutatae sunt. & quotidie iudaici latices uertūtur in uinū qd laticat cor hoīs

Super Ezechielem.

cor hominis: & christi ctuore sit dulcius. Mensus est quoq; latitudinem liminis portæ decem cubitorum qui perfectus est numerus: & uel decalogo cōtinetur. uel euangelio: quattuor sacramento. Qui ab uno incipiens ita ad quatuor peruenit. ut denarium impleat numeꝝ. Cuius longitudo habebat tredecim cubitos. pro qua in .lxx. rursum ponitur latitudo. quod mihi uidetur scriptorum negligentia deprauatū. Neq; nūn uno loco latitudinē. & rursum latitudinē decem uel tredecim cubitorū scriptura dixisset. Potest autē porta liminis in quo sacraus est numerus. ueteris & noui instrumenti uel ipse dñs intelligi qui dicit ego sum ostium: uel certe oēs sancti per quos ingredimur ad notitiam dei. quoq; apostolus paulus loquabatur. Os meum patet ad uos o corynthii: & dilatamini & uos. Tredecim autē cubiti post octonariū numerum libroꝝ moysi continent sacramentum. qui & in qnq; monstratur panibus & in samaritana euangelii q̄ arguitur qđ quinq; habuerit uiros: & sextum quem se putabat hēre non habebat. Et tñ octonarius & quinaris numerus uno cubito idest quarto decimo consumatur. quia in xpō recapitulantur oīa. Vnde dicitur. Et cubitus unus finis utrūq; Et uetus & nouū testamentum: una xpī mensura complectitur. Et altitudinē triginta cubitorū. Et arcam noe unus cubitus includit. Thalami autē inquit siue ut .lxx. posuere thau uel thea. uergētes atq; mutant per singula loca ut uoluerint hebraica nomina. Sex cubitorū erant ex utraq; parte qđ dicitur hinc & inde. & nequaꝫ habebant palmum nec rōnem desuper additam. quæ p̄sentem conuersationē ad futurā beatitudinem prouocaret. sed tantū sex cubita. Vñ sequitur. Et mensus est portā a testō thalami usq; ad testū siue parietem eius. & inuenit latitudinis uiginti & qnq; cubita: q & ipse numerus licet quadrus sit. tñ refertur ad sensus. Si. n. qnos cubitos contra se qnquies ordinaueris. uicissimū & quintum numeꝝ efficies. qui est inter testū thalamos & testū: & tñ utrumq; eregione sui positū: a sūmis partibus hēt hostiū cōtra hostiū. Hæc n̄ friuola uideā eē lectori. licet & mihi ipsi qđ dico displiceant. sentiēs me clausam pulsare ianuam. sed legenda cum uenia sunt. Alioqn potui simplicē ignorantiam confiteri. & omne studiosoꝝ amputare desiderium. Sicut. n. a perfecta scientia procul sumus. leuioris culpæ arbitramur saltim parū quam oīno nihil dicere.

Et fecit frōtes: p septuagita cubitos. & ad frōtē attriū porte vndiq; p circuitū. Et ante faciē porte q̄ pertigebat vsq; ad faciē vestibuli porte interioris qnquagita cubitos. & fenestras obliquas in thalamis. & in frontibus eoz que erant intra portā vndiq; per circuitū. Similiter autē erant & in vestibulis fenestre p̄ gyrū intrinsecus. & ante frontes pictura palmarum. LXX.

Et sub diuo elā porte .lxx. cubitis. & theim attriū porte per circuitū. Et sub diuo attriū extrinsecus elam porte interioris quinquagita cubitis. & fenestre abscondite sup theim & sup elā itra portā attriū per circuitū. Et similiter elamoth. & fenestra in circuitū intrinsecus. & sup elā palme hinc. & inde.

Symachus hunc locū ita interpretatus est. Et fecit ^{quas nos circumstantias possumus} dicere. pro quibus in hebraico habet ulim. quæ aquila interpretatus est ^{& nos in frontes uertimus.} Rursum ubi .lxx. posuere theim attriū. in hebraico habet uel numero singulari. qđ symachus p̄pe atrium. aquila ^{.i. frontem atrii transtulerunt.} Sub diuo quoq; elam portæ: aquila ante faciem hostium portæ. symachus contra faciem vestibuli portæ interpretati sunt. Fenestras absconditas quæ hebraice appellantur athemoth symachus ^{transtulit.} Et ubi dixere. lxx. super theim & super elam. idē symachus postea posuit & circumstantias. aquila thalamos & frontes eoz pro quibus in hebraico scriptū est theim & elam. Porro elamoth quod. lxx. & theodotio similiter transtulerunt. symachus circumstantias. aquila frontes interpretati sunt. Elam autē pro quo in hebreo scriptū est uel. uel ostium uel porticus appellatur. Pro palmis quoq; in hebraico scriptum est thamarim numero plurali. quia singularis numerus palmā thamar uocat. Hæc fastidioso lectori scio molesta fore. sed uolui breuiter ostendere quantum t̄pis longitudine immo scriptoꝝ uicio: & ut apertius loquar impitia ab hebraica ueritate discrepet antiqua translatio. p̄cipueq; in hebraicis noībus: quæ nos de aliis editionibus in latinū sermonem expressimus. non tam explanationem dictoꝝ quā suspicionē nostram simpliciter indicantes. Puto autē inter murum templi extrinsecus per circuitum. & ipsam ædem in attrio hoc est in medio quædam fuisse p̄p ornatum posita quæ symachus interpretatur circumstantias. i. stantia quædam & de terræ solo erecta in sublime: & hæc sexaginta cubitorum optinere spacium. Rursumq; egredientibus de porta interiori ad faciem vestibuli quod respiciebat portam exteriorem. quinquaginta cubitos obtinuisse locum: in quibus fenestræ erant obliquæ. quas septuaginta absconditas: symachus tofficas uocat. Thea fenestræ erant in thalamis hoc est in cubiculis singulis & porticibus quæ ante cubacula tendebantur. optinentes cubitos quinquaginta. Quæ fenestræ obliquæ siue toffica idcirco a sagittis uocabulum perceperunt. quod in star sagittarum angustum in ædes lumen immittant. & intrinsecus dilatentur omniaq; per circuitū plena erant huiusmodi fenestris. Et ante frontes inquit porticum pictura: siue cælatura palmarum. Per quæ ostenditur in introitu portæ statim ingredientibus murū. sexaginta occurrere cubita cum uariis ornamentis. quæ referuntur ad conditionem mundi: ut ex creaturis creator intelligatur. & oīa ordine & ratione currentia ostendant mundi uarietatem. qui apud græcos cosmos ab ornatu nomen accepit. & in sex diebus factus est ut p̄ singulos dies decades singula supputentur. quæ perfectū numerū supra diximus. Post hæc ingredientibus nobis attriū interius occurrunt añ ipsū uesti-

Liber duodecimus. c.xl.

bulum portæ interioris thalami obliquis scæneſtris quinquaginta cubitoꝝ tenentes ſpaciũ . qui & ipſe ſacratus eſt numerus. Et poſt ſeptẽ ebdomadas plenæ feſtinitatis & gaudii ogdoadis prima incipit dies q̄ eſt reſurrectionis: & introducit nos ad uicinia templi. Cum .n. oĩa fecerimus agentes prioris erroris pñiam tunc uicini & proximi efficitur deo. ut in exteriori noticiã creatoris creaturarũ ordo nos doceat atq; conſtantiam. & in interiori uerus iubileus in quo oĩa nobis debita dimittuntur inſtruat

& introducat ad ſancta ſanctoꝝ. Notandum quoq; qđ interius atriũ pluꝛes ſcæneſtras habeat non directas & equales. ſed obliquas & anguſtas exterius. & ſe intrinſecus dilatantes: ut per patua quædã foramina poſſimus ad interiora penetrare. & ad clariffimi luminis qđ uerſatur in tẽplo plenitudinẽ puenire. Deniq; poſt ſexaginta & quinquaginta cubitos & thalamos & porticus & frontes porticuũ: & ſcæneſtras plurimas per circuitũ palmarũ nobis celatura uel pictura monſtratur. ut de mundo uictoriã poſſidentes. digni efficiamur palmas uidere uirtutum.

¶ Et eduxit me ad atriũ exterius. & ecce gazophilatia & pauimentũ ſtratũ lapide in atrio per circuitũ triginta gazophilatia in circuitũ pauimentũ. & pauimentũ in frõte portarũ ſecunduꝝ longitudinem portarũ erat inferius. Et meſus eſt latitudinem a facie porte inferioris uſq; ad frontem atriũ interioris extrinſecus centum cubitos. ad orientem & ad aquilonem. LXX.

¶ Et introduxit me in atrium interius. & ecce thalami. & inter columnas atriũ per circuitum. xxx. thalami per columnas & porticus poſt ianuas in longitudinem ianuarum ante columnas inferius. Et meſus eſt latitudinem atriũ ab eo loco q̄ erat ſub diuo porte exterioris uſq; ad iterius ſub diuo porte interioris que reſpiciebat exteriora cubitos centum & vergebat ad orientem.

¶ Pro thalamis triginta quos uertere. lxx. ſiue gazophilatiis atq; cellariis: ut interpretatus eſt aquila. ſymachus poſuit exedras. Et pro centũ cubitis exterioris ſpaciũ qui tendebant uſq; ad portã orientalem: in hebraico idẽ cubitoꝝ numerus & ad aquilonẽ tendere dicitur. in ſeptuaginta uero nomen aquilonis ablatũ eſt. Vir ergo ille q̄ habebat funiculũ cementarioꝝ in manu & calamũ meſuræ: & ſtabat aſpectus poſt atriũ ſexaginta cubitoꝝ: & aliud ueſtibulũ portæ interioris qđ tenebat quinq; cubitos. eduxit prophetã ad atrium exterius. ſiue ut in. lxx. continetur introduxit ad atrium interius. Satiſq; miror iuxta litterã & ſeptuaginta: quõ poſt exteriora atriũ ad ſeptuaginta & quinq; cubitos tendentia: interius ſit atriũ quod in latitudine centũ cubitorum tendatur ſpaciũ. niſi forte iuxta miſticos intellectus & proſectus ingredientiuũ: q̄ interiora in doctrinis fuerint latiora ſint. Introductus at in atrium interius ſiue ductus ad exterius atrium ut in hebraico continetur. ſtatim intuitus eſt triginta thalamos uel gazophilatia. ſiue ut ſymachus interpretatus eſt exedras q̄ habitationi leuitarũ atq; ſacerdotũ fuerant præparatæ. & pauimentũ uiuis ſtratũ lapidibus: ſiue inter colũnas. ut oſtendatur interius atriũ uel exterius habere ante fores ordinẽ colũnarum & pauimentum in fronte portarum ſiue porticus poſt tergũ portarũ. In quibus porticibus puto colũnas ordine fuiſſe diſpoſitas: ut añ gazophilatia eẽnt porticus. & in frõtibus porticuũ colũnæ porticus ſuſtinẽtes. Pauimentũ aut qđ ſtratũ erat lapidibus & ante porticus atriũ tendebatur. inferius erat i aſceſſione porticuũ: & eandẽ hẽbat longitudinẽ quã thalamoꝝ edificatio poſſidebat. Meſuſq; eſt idẽ uir in cuius manu erat funiculus & calamus a facie portæ inferioris ſiue ut. lxx. uolunt exterioris uſq; ad frontem atriũ uel portæ interioris centũ cubitos ad oriẽtem. & ut in hebraico dicitur & ad aquilonẽ. Ex quibus intelligimus illud euangelicũ qđ a ſaluatore narratur. miſſæ in agrũ ſementis in terrã bonã. q̄ multiplicet fruges pro uarietate uirtutũ in tricenarium & in ſexagenarium: & centenarium numerum: huius loci uaticinio conuenire. Et hic. n. trigēſimus & ſexageſimus & centeſimus numerus ponitur. ut his quaſi gradibus ad perfectã ſcientiã puenire ualeam⁹. ita dũtaxat. ut ad interiora eccleſiæ quinquagenarius nos pducatur numerus: qui finito ſeptẽ ebdomadarum ſabbato. in diem reſurrectionis erupit. Gazophilatia autem appellantur quæ plena ſunt ſpiritualibus diuitiis. de quibus ſcriptũ eſt. redemptio animæ uiri. ppriæ diuitiæ. Super quibus & paulus apoſtolus gratulatur diſcipulis ſuis. quod pleni ſint omni uerbo & oĩ ſcientia. Gaza aut: lingua perſarum diuitiæ nuncupantur. Vel certe thalami qui græce dicuntur oſtendunt ſponſi aduentui cubacula præparata quæ ſuere. xxx. numero: ut perfectam ætatem habitantium demonſtrarent. Et pauimentum ſtratũ erat lapide. ne luto & terra & puluere peccatoꝝ habitantium poluerentur ueſtigia. ſed ut ſuper uiuos incederent lapides. quibus edificatur templum dei. Siue intra colũnas erant ante thalamoꝝ fores. quæ impoſitum deſuper edificium ſuſtinent. Iſtæ ſunt colũnæ de quibus & Paulus apoſtolus ſcribit. Dextras dederunt mihi & barnabæ. petrus & ioannes qui uidebantur colũnæ eſſe. Et in alio loco. Colũna & firmamentum ueritatis. Et in ioannis apocalypſi legimus. Qui uicerit faciã eum colũnam in tẽplo dei mei. & foras n̄ egredietur amplius. Pauimentũ ergo quod erat in fronte portarũ de quo iam diximus ſiue porticus poſt tergũ portarũ. quæ habitatores thalamoꝝ ab imbris defendebat: erat inferius. Semper. n. q̄ inferiora ſunt in altioribus collocantur ut ad miſtica atq; ſecreta & plena diuitiis ſpiritualibus aſcenſa & gradibus peruenire poſſimus. Plenuſq; numerus atq; perfectus in decẽ decadaꝝ numero eſt. q̄ & ſementẽ iſaac centena fruge multiplicat. Sed q̄ in terra erat & adhuc dicere poterat aduena ſum ego & peregrinus ſicut omnes patres mei. ordeũ ſeuiffe & centeſimam frugem meſſiſſe narratur. Nec dum. n. granum tritici mortuum fuerat in terra qđ multas fruges faceret. & ſamẽ iudaici populi audiendũ

Super Ezechielem.

si audiendi sermonis dei saturaret eo pane. q. de caelo descendit. Quō autē centum cubiti non solū ad portā orientalem fuerint sed & ad portā aquilonis sequens testimoniū demonstrabit.

Portā quoq; que respiciebat viā aquilonis atrij exterioris mensus est tā in longitudine quā in latitudine & thalamos eius tres hinc & tres inde & frontē eius & vestibulū eius scdm mensurā porte prioris quinquaginta cubitoꝝ lōgitudinem eius. & latitudinez viginti qnq; cubitoꝝ. Fenestre autē eius & vestibulū & sculpture scdm mensuras porte quē respiciebat ad orientem. Septem graduū erat ascensus eius & vestibulū ante eam. Et porta atrij interioris contra portā aquilonis & orientalem. Et mensus est a porta vsq; ad portam centum cubitos. LXX.

Et introduxit me ad aquilonē. & ecce porta respiciens atriū exterius. Et mensus est tā in longitudine & in latitudine. & thee eius tres hinc & tres inde. & elau & elammoth. qd in hebraico non habetur: & palmas eius & factū est scdm mensurā porte que respicit orientem quinquaginta cubitoꝝ longitudo. & latitudo eius viginti quinq; cubitoꝝ. Et fenestre eius & elammoth & palme eius sicut in porta que respiciebat orientē. & in gradibus septē ascendebatur ad eam. & elammoth intrinsecus respiciens ad portā aquilonis. & quod in hebraico non habetur sicut porta que respicit ad orientem. Et mensus est atrium a porta vsq; ad portam centum cubitoꝝ.

Quid significant uerba hebraica thea & elau & elammoth: supra plenius diximus. sed & in praesentia collatione sui docebit nra translatio. Mensus est autē uir cuius funiculus in manu erat portam quoq; aquilonis atrij exterioris. siue introduxit prophetā per portam aquilonis ad atriū exterius. In quo considerandū. qd primum introducat per portā aquilonis. scdo per portam austrī. tertio per portam orientālē. Ab aquilone. n. exardescunt mala sup habitatores terrae. Pulcreq; qui habitator terrae ē & non aduena atq; peregrinus patet iaculis ei⁹ q uenit ab aquilōe cuius ignita sunt iacula. q iuxta apostolum scuto fidei restringuntur. Et ad aquilonem exterius atrium noiatur. ad meridiez uero hoc est ad austrū: non exterius sed interius. Dicit. n. scriptura. Et introduxit me ad atrium interi⁹ ad portā australem. qd & in orientali atrio scriptū similiter inuenitur. Primus. n. ad uirtutem ingressus est aquilonē calcare pedibus: & p quinquagenariū & uicesimum & quintū numerum ad sūmitatem centenarii peruenire: deinde introduci ad austrālē plagā. & aquilonis frigus expellere: & tūc ad perfectā uenire uirtutem. i. ad portam orientālē in qua oritur sol iustitiae: & per quam solus ingreditur pontifex. Et hoc obseruandū. qd cum quattuor plagae sint. de occidentali porta taceatur: de qua in principio sexagesimi septimi psalmi scriptū est. Iter facite ei qui ascendit super calū celi ad orientem. Qd autem dicuntur thalami tres hinc & tres inde. hoc docet qd tam littera quam spūs & utraq; intelligentia historiae & tropologiae ad trinitatis sacramēta ptineat. Illudq; qd additur & frōtē eius & uestibulū scdm mēsurā portae prioris: orientalem portam significat. quae prior non ordine sed merito nuncupatur. Et habebat inquit quinquaginta cubitos in longitudine & uiginti quinq; in latitudine ut in quinquaginta post septem ebdomadas aeterna requies demonstraretur. tendens per diem resurrectionis ad regna caeloꝝ. in quibus uera requies est. In uiginti quinq; autem de quo numero ante iam diximus qnq; sensuum per quinq; ordines quadranguli mensura seruetur. quoq; alterum longitudini alterū latitudini coaptatur. ut in longitudine reges & delectatio sacratoris scientiae. in latitudine praesentiu quae ad sensus ptinet ratio demonstraretur. Quodq; infertur & fenestrae eius & uestibula & sculpturae. siue ut septuaginta addidere palmae erant iuxta mensurā portae quae respiciebat ad orientem. hoc subtiliter indicatur. qd quicumq; in introitu uirtutū positus tres & tres thalamos fuerit ingressus frontēq; & uestibulū mensurae portae prioris agnouerit. ad ea perueniat illaq; conspiciat quae & in porta orientali plenissime suscepturus est. Porro quod sequitur & septem graduū erat ascensus eius & uestibulum ante eam siue interius. hunc habet sensum. quod per septem gradus ebdomadis & ollae quae a facie aquilonis accenditur. & cerimonias iudaeorum quibus dedit deus praecoepta non bona: & iustificationes in quibus non uiuant in eis scandamus ad altiora & ad uestibulum eius idest portā. pro quo septuaginta elammoth transfulerunt. Quod uestibulum ante portā est siue interius: Nec solus una porta est aquilonis quae supra porta appellatur exterior. sed & altera interior quae habet similitudinem portae orientalis. ut manifestius dixere septuaginta. Et porta atrij interior respiciens portam aquilonis: sicut erat porta quae respiciebat ad orientem. Mensusq; est a porta exteriori aquilonis usq; ad portam eiusdem aquilonis interiorem cētum cubitos. ut his quasi gradibus atq; mensuris. recedentes a porta exteriori ad interiorem peruenire ualeamus: de cuius numeri sacramento supra dictum est.

Et duxit me ad viā austrālē. & ecce porta que respiciebat ad austrū. Et mēsus ē frontē eius & vestibulū eius. iuxta mēsuras supiores. & fenestras ei⁹ & uestibula in circuitu. sicut fenestras ceteras. i. q erat quinquaginta cubitoꝝ lōgitudo. & latitudo. xxv. q. & i gradib⁹ septē ascēdebat ad eā & uestibulū an fores ei⁹ & celate palme erāt vna hīc & altera idē i frōte ei⁹. Et porta atrij interioris i viā austrālē. Et mēsus ē a porta vsq; ad portā i viā austrālē cētū cubitos. Et introduxit me i atrium

Liber duodecimus. c. xl.

interitus ad portā austrālē: & mensus est portā iuxta mensuras superiores thalamū eius & frontem eius & vestibulum eius hisdem mensuris. & fenestras vestibulorum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis. & latitudinis viginti quinque cubitos. & vestibulū per girum longitudine quinque cubitorum. & latitudine quinque cubitorum: & vestibulum eius ad atrium exterius & palmas eius in fronte. & septem gradus eius erant quibus ascendebatur ad eam.

¶ Septuaginta in eadem uerba consentiunt. præter theā & elau & elammoth & elam. pro quo in hebreo positum est ulam. Theā autem interpretatur limen siue frons. elau circa eum. siue sustentacula. elammoth propila. siue uestibula: ulam idest ante fores. Illud autem quod iuxta hebraicum posuimus & uestibulum siue in circuitu per girum longitudinis uiginti quinque cubitorum: & latitudinis per quinque cubitos in septuaginta non habetur. Sed & hoc notandum quod in australi porta iuxta septuaginta non dicatur uia. sed simpliciter & duxit me ad austrum. & ecce porta quæ respiciebat ad austrum. Per singulos igitur introitus Ezechiel quæ confortauit. deus hoc enim nomen eius sonat ducitur: & de porta aquilonis transit ad portam australem. cuius frontes & limina siue uestibulum fenestraq; per circuitum similes habebant mēsuras. quinquaginta cubitorum longitudinem: & uiginti quinque cubitorum latitudinem. & per gradus septem ascendebatur ad eam idest ad portam australem. Et uestibulum eius hoc est elammoth ante fores eius. duæ quoque palmæ celatæ. de quibus in septentrionalis plagæ porta diximus. Et hoc tantum ammonuisse sufficiat. quod quæcūq; ibi ponuntur iuxta intelligentiam uiliorem hoc est iuxta hanc in meridiana porta intelligimus iuxta spiritalem sensum. Hisdē. n. lineis & historia currit & tropologia. sed illa hūilior ē ista sublimior. Illa heret terræ. ista ad cælestia subuolat. Et in circuitu per fenestras cuncta plena erant luminis. Singula enim habent terminos suos. & propriū per illa ad animam credentis lumen ingreditur. præsertim si longitudo uitæ eius quinquagenarii anni hoc est iubilæi misterio fuerit protelata. & ad diuinioris sensus latitudinem potuerit peruenire in qua latitudine & plateis. ait sapientia confidenter. & cum sublimi uoce clamat. septemq; gradibus ingreditur ut perueniat ad uestibulum. & per palmas propositi sui ad quam conatur uictoriam teneat sempiternam. Et ne putaremus unum esse ad australem partem atrium: de secundo dicit atrio. & porta atrii interioris in uia australi. Et mensus est a porta usque ad portam in uia australi centū cubitos. ut post ebdomadis & instrumenti ueteris sacramenta. ad terram bonam & euangelii gratiā perueniret. Nec solum in porta australi secundum atrium est. sed tertium de quo nunc dicitur. Et introduxit me in atrium interius ad portam australem. & mensus est portam iuxta mensuras superiores. & cætera. Singula. n. atria hnt mēsuras & ordines suos: & i hisdē mēsuris diuersa gratia est. dū easdē res aliter i principio: aliter i pfectu: aliter in fine cognoscimus. Hoc uero quod i. lxx. non hētur & uestibulū siue per girum longitudine uiginti quinque cubitorum & latitudine quinque cubitorum. uidetur facere quæstionem. Propter quod in ueteri interpretatione non positum est quomodo post profectum terci gradus uiginti quinque cubiti & quinque ponantur. Sed tollit ambiguitatem illud quod sequitur. Et uestibulum eius ad atrium exterius: & palmas eius in fronte. ut scilicet hoc atrium quod habebat in longitudine uiginti quinque cubitos & in latitudine quinque: non interioris sed exterioris atrii sit. ut prioris atrii latitudinem hoc est uiginti quinque cubitos exterioris atrii possideat longitudo. & in latitudine quinque cubitos teneat. Quas mensuras & latitudinem quinque cubitorum idest uiginti & quinque ad eosdem sensus referimus. uisum uidelicet & auditum. gustum & odoratum & tactum. Quod si ad altiora conscendimus. quinquies duplicamus. & de carnalibus sensibus facimus spiritales. ut est illud. Lauate oculos uestros & uidete quoniā iam messes albæ sūt ad metendum. & qui habet aures audiendi audiat. & gustate & uidete quoniā suauis est dominus. & xpi bonus odor sumus deo in his qui credunt. Et in Ioannis epistola dicitur. Quod audiuiimus & uidimus & manus nræ palpauerunt de uerbo uitæ. Et ad extremū nequaquam ut in septentrionali plaga septem tantū gradus sufficiunt. sed post septem octonarius ponitur numerus: ut de synagoga ad ecclesiam. de ueteri instrumento ad nouum. de terrenis ad cælestia transeamus.

¶ Et introduxit me in atrium interius per uiam orientalem. & mensus est portam secundū mēsuras superiores. thalamum eius & frontem eius & vestibula eius sicut supra & fenestras eius & vestibula eius in circuitu. longitudinem quinquaginta cubitorum. & latitudinem uiginti quinque cubitorum & vestibulum eius idest atrii exterioris. pro quo septuaginta & simmachus interiorē posuerunt. Et palme celate in fronte eius hinc & inde & in octo gradibus ascensus eius.

¶ De septentrionali plaga in cuius atrium septē tantum ascendebatur gradibus transit ad australem portam & atrium eiusdē plagæ: ad quod non solum septem ut supra sed octo gradibus ascenditur uidelicet ut per uetera transeamus ad noua: & ut loquar manifestius per patriarchas & prophetas ueniamus ad apostolos. ut in altero ebdomadas. in altero ogdoas sit. Nunc autē uenit ad ultimū immo ad summū & introducit prophetam per uiam portæ interioris. siue per atrium. ad quod ducitur per uiam orientalem. Via iuxta septuaginta i hoc ratum habetur loco: in septentrionali & australi plaga oīno racita est. ut possimus intelligere in orientali tantum porta illam intelligendam uiam quæ dicit ego sum uia & uita & ueritas. Per ipsum. n. uenimus ad patrem. & de ipso scriptū est: Beati immaculati

Super Ezechielem.

maculati in uia q̄ nihil de christo sinistrum sapiunt. sed fides eorum pura est. & nequaquam hereticorum sorde polluta. Idemq; numerus thalamorum frontium & uestibulorum & fenestrarum & luminis earum eadem mensura longitudinis & latitudinis quinquaginta uidelicet & .xxv. cubitorum sacramenta conseruans. & uestibulum eius portæ siue atrii interioris. quod iuxta hebraicū exterius ponitur. ut orientali lumine omnia teneantur inclusa. scdm̄ illud quod scriptum est. Nec est q̄ se abscondat a calore eius. Sin autem & exterius & interius accipimus atrium. sic intelligendum est. quod deus & circumfusus sit & infusus. dicens per prophetam. Qui tenet cælum palmo & terrā pugillo. ut omnia ab illo uideantur includi. Et rursum. Cælum mihi thronus est. terra autem scabellus pedum meorum. ut intra omnia esse credendus sit. iuxta illud uirgilianum. Principio cælum ac terras camposq; liquentes lucentēq; globum lunæ titaniaq; astra. Spūs intus alit. totamq; infusa per artus mens agitat molem. & magno se corpore miscet. Cumq; per arma iustitiæ a dextris & sinistris per gloriam & ignominia. per bonam & malam famam. per laudes & uituperationes uictoriam de isto sæculo coepimus tunc palmæ nobis dātur ex utroq; latere. quos nec gaudia mutauere nec moeror nec p̄sperā nec aduersa superarūt. & nequaq; per septē gradus sicut in aqlonis plagā. nec p̄ septē & octo sicut in meridie continetur. sed per octo tantū gradus ad sūma cōscendimus eo quod sufficiat nobis octonarii numeri idest euangelicum sacramentum. & possimus iuxta apostolum dicere. & si noueramus scdm̄ carnem christum. sed iam nunc non nouimus eum. subauditur iuxta carnem.

Et introduxit me ad portam que respiciebat ad aquilonem. & mensus est secundum mensuras superiores thalamum eius frontem eius uestibulum eius & fenestras eius per circuitum. longitudine quinquaginta cubitorum. & latitudine .xxv. cubitorum. uestibulum eius respiciebat in atrium exterius. & celatura palmarū in fronte illius hinc & inde & in octo gradibus ascensus ei⁹. & per singula gazophilacia ostium in foribus portarum. Ibi lauabunt holocaustum. Et in uestibulo porte due mense hinc & due mense inde. ut imoletur super eas holocaustum & pro peccato & pro delicto. Et ad latus exterius quod ascendit ad ostium porte quæ pergit ad aquilonem due mense. & ad latus alterum ante uestibulum porte due mense. Quattuor mense hinc & quattuor mense inde. Per latera porte octo mense erant. super quas immolabant. Quattuor. autem mense ad holocaustum de lapidibus quadris extructe. longitudine cubiti unius & dimidij & altitudine cubiti unius & dimidij. & latitudine cubiti unius. super quas ponant uasa in quibus immolatur holocaustum & uictime. Et labia earum palmi unius. reflexa intrinsecus per circuitus. Super mensas autem carnes oblationis.

Multum in hoc testimonio hebraica ueritas a septuaginta interpretum editione discordat. Hoc. n. quod diximus ibi lauabunt holocaustum. & in uestibulo portæ duæ mensæ hinc. & rursum ut imoletur super eas holocaustum pro peccato. in. lxx. non habetur. sed in plerisq; codicibus de theodotione additum est. Rursum ubi nos diximus & labia earum palmi unius. reflexa intrinsecus per circuitum septuaginta transtulerunt. & gisum palmi habentes dolatum intrinsecus per circuitum. Quod uerbum utrū hebreum an græcum sit scire non possumus. nisi hoc tantum quod pro giso symachus & theodotio labia: aquilæ prima editio numero plurali. secunda labia transtulerunt. pro quo in hebreo habetur. Et ubi nos diximus super mensas autem carnes oblationis. septuaginta posuere de suo. & in mensis desuper tecta. ut operiantur a pluuia & siccitate. Illud autem quod hebreis nominibus ediderunt thex. & elau. & elammoth. & elam. quid significet & supra ammonuimus. & eregione ostendere potest nostra translatio. Nec necesse est super hoc sæpe ammonere lectorem. & prudentia eius studioq; diffidere. Introducitur ergo rursus ad portā quæ respiciebat ad aquilonem. sed nequaquam: ut supra ad atrium exterius. sed interius. In eo. n. quod in consequentibus dicitur uestibulus eius respiciebat in atrium exterius. ostenditur hoc atrium fuisse intrinsecus. per quæ profectus ingredientis ostenditur. dum in singulis locis noīa mensuræq; sunt propriæ. Et fenestræ per circuitum luminis plenæ scientia uniuersa monstrantes. & per quinquaginta & uiginti quinque cubita remissionis diuinorumq; sensuum sacramenta sunt posita. ut in uestibulo atrii interioris positi exteriora uideamus. præteritorū & præsentium notitiā contemplantes: per quā ueniamus ad duplices palmas atq; uictorias. & octo graduū misteria cognoscamus. introgressi gazophilatia i quibus tēpli diuitiæ cōtinētur. & lauātur orōnes n̄ræ ab oī sorde p̄tī: mēsaq; ex utraq; pte binæ sūt positæ primū imoletur holocaustū: qđ totū sacer ignis assumat. dein pro p̄tō. & ad extremū pro ignorantia: qđ uel scientes cōmissimus uel ignorātes. Ad latus quoq; exterius iuxta. lxx. erat riuus sabrefactus. qui holocaustorū cineres & carniū uirulentias efferebat exterius. Siue erant duæ mensæ: & ad latus alterum uestibuli eiusdeꝝ portæ duæ mensæ. i. ex utraq; parte quaternæ: quattuor hinc & quattuor inde: & post tergum siue ad latus earū aliæ octo mensæ. ut simul faciant mēsas sedecim. quo numero prophetarū misteria demonstrantur. ut qcquid per euangelicam offerimus dignationē: prædictum eorū uaticinationibus approbemus. Qđq; inferuntur quattuor mensæ de lapidibus quadris extructæ. & hæc ipsæ ad sacrificiū & holocaustum: isti sunt uiui lapides q̄ uoluntur super terrā. & hñt secum angularem lapidē: quo ueteris & noui instrumenti parietes continentur. Quattuor autē numerus euangelica sacramenta demonstrat. longitudine & latitudine hñs unum

EEEE

Lib. duodecimus. c. xl.

cubitus & dimidium. i. per quadrum: quæ simul iuncta tres cubitos faciunt. qui tres cubiti habent in altitudine cubitus unum. ut mysteria trinitatis unius cubiti hoc est diuinæ maiestatis mensura cōseruet. dicente dño ad discipulos. Ite baptizate oēs gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti. Nomen autē dei quasi unius altitudinis cubitus est. qui tres cōplectitur pprietates: & holocausta oblationū nostrarū semper assumit. Super ipsas autē quattuor mensas holocaustorū de uiuis lapidibus extructas quæ longitudo & latitudo & altitudo descripta est. ponuntur uasa in quibus immolatur holocaustū martirū: de quibus dñi præciosa in conspectu dñi mors sanctorū eius. & eorum uictimæ q̄ continentia & corporis sanctitate animas suas immolant dño. Mensuræq̄ istarum & nomina puto in Matheo & Luca Marco & Ioanne apostolis contineri. Quæ corona desup flexa intrinsecus per circuitū margines ambiebat. ut holocausta contineret intrinsecus. & non passim fluere permitteret. teneretq̄ carnes oblationis. Siue ut. lxx. transfulerunt & ipsæ mensæ testæ erant desup pp imbrum uolentiā & estui solis nimiam siccitatem ut carnes desuper positæ possint dicere cū ppheta. p diē sol non uret nos. neq̄ luna per noctē. Quorum alterū nimis pluuiis & tēpestatibus tribulatio nū dissoluit oblationes. alterū uehementi estu persecutionū arefacit qcquid oblatū est. Ignosce lector difficultate locorū: aut si melius qd inuenire potes doce. Libenter discimus quod nescimus.

Et extra portam interiorē gazophilatiam cantorum in atrio interiori quod erat in latere porte respicientis aquilonem. & facies eorum contra viam australem. vna ex latere porte orientalis q̄ respiciebat ad viā aquilonis. Et dixit ad me. Hoc ē gazophilatium quod respicit viā meridianā. sacerdotum qui excubant in custodijs tēpli. Porro gazophilatium quod respicit ad viam aquilonis sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris. Isti sunt filij sadoch qui accedunt de filiis leui ad dominū ut ministrent ei. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum & latitudine centum cubitorū per quadrū. & altare ante faciem templi. Et introduxit me i vestibulū tēpli: & mensus ē vestibulū quinq̄ cubitis hinc. & quinq̄ cubitis inde: & latitudinem porte triū cubitorū hinc. & triū cubitorū inde. Longitudinē at vestibuli viginti vnū cubitorū. & latitudinē undecim cubitorū & octo gradib⁹ ascēdebat ad eū: & colūne earū i frōtib⁹: vna hinc & altera ide.

Pro gazophilatiis. lxx. exedras transfulerunt. Illudq̄ q̄ nos diximus exedra siue gazophilatia cantorum. ab eis p̄missum est. Rursumq̄ post mensurā vestibuli quinq̄ cubitorū hinc & quinq̄ cubitorū inde addidit de suo. & latitudo portæ cubitorū quatuordecim: cū in hebreo tantū positum sit. & latitudo portæ trium cubitorū hinc: & trium cubitorū inde. Hæc lectorē ammonui ne translationū diuersitate turbetur. sed ut in præsentī loco & maxime in mensuris tēpli hebraica ueritate contentus sit. Igitur post murū quem lxx. transfulerunt qui totum tēplum per quadrū ambiebat in circuitu. introductū prophetam legimus in atriu interiori. & deinde ad aquilonē & ad austrū & ad portā orientālē. & rursum ad aquilonē. De quibus ut potuimus diximus. & in quorū diuersitatibus uel noīum uel mensuræ qd nobis uideretur præteritus sermo monstrauit. quorū sensum testimoniu saluatoris breuiter ostēdit dicentis: in domo patris mei multæ sunt mansiones. Quibus expletis. ingreditur templū hoc est sancta sanctorū. de quibus nunc dñi. Et intra portā interiorē gazophilatiam siue exedra cantorū. Ad quos illud impium est. Cantate dño canticum nouū. qui cū angelis clāmitāt. gloria in excelsis deo. & super terrā pax in hoībus bonæ uoluntatis. Quod atriu interiori erat situm in latere portæ quæ respiciebat ad aquilonē & ad austrū & ad orientem. ut semper meminerint cantores dñi & qui angelorū officio detinentur per quos gradus ad sūma peruenerint: & misteria singulorū locorum diligenter agnoscant. Deniq̄ uir ille cuius calamus & funiculus erat in manu introducto propheta in atriu interiori qd respiciebat uiam meridianā. hæc loquutus est. Hoc est gazophilatiū siue exedra. & ut theodotio posuit thalamus. q̄ habitationi sacerdotū separatus est: obseruantū in excubiis tēpli. Porro gazophilatiū quod respicit ad uia aquilonis sacerdotū erit. qui excubant ad ministeriū altaris: In quo notandum qd sacerdotes quibus custodia tēpli delegata sunt habitant in gazophilatio qd respicit ad uia meridianā: in qua lux plenissima est. Hii autē qui excubant ad ministeriū altaris in quo offerunt uictimæ pro peccato. in gazophilatio sunt qd respicit uia aquilonis: eos qui ab aquilone ueniunt & offerunt uictimas pro peccatis suscipere & saluare cupientes. Qui utriq̄ pro officiis suis dño seruientes. appellantur filij sadoch qui iŕp̄tatur iustus siue iustificans. oīpotēs uidelicet deus. de quo scriptū est. Iustus dñs & iustitias dilexit: equitatem uidit uultus eius. Iusti autē filij sadoch de filiis leui qui iŕp̄tatur assumptus. & ipsi assumuntur a dño ut accedant ad eū. & nequaq̄ de solo dicatur moyses: moyses accedebat ad dñm alii uero non accedebant: sed & oēs qui seruiunt ei & ministrant: dño appropinquare dicuntur. Iste autē uir qui introduxit Ezechielē in atriu exteriori. & ut ita loquar ad sancta sanctorū: mensus est ipsum atriu in quo erāt duæ exedra siue gazophilatia custodū tēpli. siue altaris habitaculis delegata: & reppit lōgitudinis & latitudinis per quadrū centenos cubitos: ut sacerdotes dei ministerio seruientes qui per artā & angustias uia intrauerant. habeant deambulacra latissima. & in perfecto consumatoq̄ uirtutum numero cōmorentur. Et in ipso atrio erat altare añ faciem tēpli. ut nunq̄ sanctorum ad deū cesset oratio. Supra dictus quoq̄ uir introduxit Ezechielē in vestibulum siue tēpli qd mensus est quinq̄ cubitis hinc: & quinq̄ cubitis inde: qm̄ qui introductus est diuinis sensibus fuerat eruditus. & nec dexterā non uerat nec

Super Ezechielem.

uerat nec sinistram: sed uia regia ingrediebatur. Latitudo aut ipsius portæ per quā introitus erat ad uestibulum tēpli: habebat ternos cubitos hinc & inde. In quo scripturæ sanctæ obseruanda elegātia qđ non dixerit ad dexterā & sinistram: ne uideretur in sanctis sanctoꝝ sinistrum aliquid noīare. sed hinc & inde. i. ex utraq; parte. Statimq; prudens lector intelligit trinum numeꝝ ad trinitatis misterium pertinere. quæ porta est ingredientiū ad deum: dum & pater in filio est. & filius in patre: & in utroq; spūs sanctus. Qui ternus numerus: una porta est eoz qui post baptismum trinitatis perueniunt ad salutē. Quod aut sequitur longitudo uestibuli. xx. cubitoꝝ. & latitudo undecim cubitorum uidetur facere quæstionem quō dualis numerus qui refertur ad duas decadas. & undecimus q unū uidetur habere minus. ut sacrum numeꝝ expleat duodecimū in uestibulo tēpli esse dicatur. Quod pleriq; sic soluūt. Quāuis sancti sint sacerdotes & in tēpli ministeriis collocati. & quotidie uictimas offerant. xpo tamen quia in hoc mortali fragiliq; corpusculo & egrotationibus uiciisq; subiecto cōmorantur. uicenariū hnt numerum & undecim. Vñ dicebat & apostolus. Miser ego hō: quis me liberabit de corpore mortis huius? Non qđ iuxta seuisimā heresim abolenda corpora esse credamus sed qđ uoti nři sit super uestiri non spoliari. & mortale hoc accipere immortalitē. & corruptiuū induere incorruptionē. Illud aut qđ sequitur & octo gradibus ascendebatur ad eā idest ad portam interiorē. scientibus hebream linguā facit magnā difficultatē. Deniq; symachus quē in hoc loco secuti sumus octo gradus posuit. lxx. decem theodotio & aquilæ scđa editio. xi. Prima aut nullum numerū posuit. sed absolute ait. & gradibus in qbus ascendebatur ad eā. ut uel iuxta consuetudinē priorū portarum octo intelligamus gradus sicut intellexit & symachus. uel certe quos habebat porta interior quoz numerum scriptura non dixit. pro quo in hebreo positū est urob. i. & latitudo: asfre erre. Quod si ita legatur undecim significat. sin aut pro hesse hoc est decē legamus heser. non significat decē sed pronomen. qbus hæc hebrei sermonis ex ptibus deliramenta uideantur: sed nunc nō controuersias scribimus aut orationes in qbus ludi solet cōpositione uerboꝝ. sed explanationes & cōmentarios hebreoz uoluminum. Verū redeamus ad cœptū. Octo siue decem gradibus qui perfectus est numerus: aut undecim de quo iā diximus ascenditur ad portā sanctorum: in cuius frontib; colūnæ erant. una hinc & altera inde. Non dixit duæ ne in dualē incurreret numeꝝ. sed una & una qui pfectus est numerus: & unione sui imitatur deū. Istæ aut erant colūnæ duæ de qbus & in apocalypsi dī. Qui uicerit faciā eum colūnā in tēplo dei mei. & foras nō egredietur. Et petrus ac iohannes colūnæ appellātur ecclesiæ. p quos igredimur ad scđa scđoꝝ. & quoz doctrina ad xpm nři introitus ē.

CAPITVLVM.

XLI.

Entroduxit me in templum: & mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc: & sex cubitos latitudinis inde. Latitudo tabernaculi & latitudo porte decem cubitoꝝ erat. & latera siue humeri porte. quinq; cubitis hinc. & quinq; cubitis inde. Et mensus est lōgitudinem eius quadraginta cubitoꝝ: & latitudinem viginti cubitoꝝ.

Post multa mysteria uariisq; introitus & locoz singuloꝝ proprietates. tandem aliquñ uir cuius fuculus cementarioꝝ & mensuræ calamus in manu erat. Ezechielem pphetam introducit in tēplū & mensus est frontē templi. pro quo elam. lxx. & elim theodotio: & in circuitu symachus transtulerunt. Et ex utraq; parte latitudo tabernaculi senū cubitoꝝ erat: sacramentū creaturarum oīum continens. In sex. n. diebus mundus est consumatus. Per quoz notitiā causasq; conditionis atq; rationē intramus ad tēplum dei. & ex creaturæ ordine atq; constātia cognoscimus creatorē. Latitudo autē portæ tēpli erat decem cubitoꝝ qui sacratus & pfectus est numerus. & in quo mensæ. vii. die. x. mensis ieiuniū & ppiciatio est. Decima aut die mensis primi q appellatur nisan. ad imolationē & pparationē paschæ agnus assumitur. Septimo igī mensæ decimæ offerunt in dei horrea. siue ut scriptura appellare consuevit torcularia. Vñ dicit & apostolus. Dilatamini & uos ut postq p decē portæ cubitos templū quis fuerit ingressus. ex utraq; parte portæ ipsius latera siue ut proprie in hebraico dī humeri mensurētur: q semper referunt ad opa. Vñ & isachar desiderauit bonū. regescens inter medios electos. uidensq; requiē quia bona est: & terrā q pinguis. supposuit humerū ad laborandū & factus est uir agricola. Et in ueste pontificis humerale cū rationali strigitur. ut rationi opa copulentur: ut possit dicere uir ecclesiasticus. a mandatis tuis intellexi. Qui humeri portæ ex utraq; parte quinas habebant porticus. ut p terrenos sensus atq; diuinos semper quoz differentiam sæpe scripsimus ingrediamur ad ita tēpli. cuius mensus est uir ille q ductor pphetæ erat longitudinem quadraginta cubitoꝝ. & latitudinē uiginti cubitoꝝ: siue ut melius est portæ longitudinē ac latitudinem: quia sup tantū de latitudine. & humeris eius dixerat. Quod aut uicies quadraginta ostingensimū numerū faciat qui uicinus est octonario. nulli dubium est. Vñ & in ecclesiastæ picipitur. Da partem septē. da & octo. De cuius numeri sacramento crebro disputasse me noui. siue qā iper tribulationes & angustias huius sæculi intramus ad sanctuarium dñi. idcirco longitudo portæ habebat cubitos. xl. qui numerus semp in labore positus est. Vñ & moyses & helias. xl. diebus non comedunt panē & aquā nō bibunt. & annis. xl. populus israhel uexatur & probatur in solitudine. & post multos labores terram repromissionis ingreditur. & dñs atq; saluator scđm assumpti corporis fragilitatē. xl. diebus temptatur in solitudine. ut post uictoriā accedant angeli & ministrent ei. Cū aut post tribulationes & angustias

EEEE ii

stias poterimus dicere illud apostolicū in oībus tribulati sed nō coangustati: atq; illud propheticū in tribulatione dilatasti mihi: tunc nobis latissimus aperitur introitus qui. xx. cubitorū habet latitudinē. & superatis mundi certaminibus atq; terrenis. q & ipse dualis est numerus: ingrediamur tēpli penetralia. & audiamus imperantem discipulis dñm. confidite ego uici mundum.

Et ingressus intrinsecus siue in atriū interius. mensus est in fronte siue elam porte duos cubitos. & portā sex cubitorum & latitudinē porte septē cubitorum. siue & hūmeris porte septem cubitis inde. Et mensus est longitudinem eius siue hostiorum viginti cubitorum & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me. Hoc est sanctum sanctorum.

Quantumuis proficiamus semper nobis maior profectus aperitur. Vnde post introitum templi rursum ingredimur intrinsecus siue ut. lxx. transtulerunt interius atriū: in cuius fronte siue elau pro quo symmachus circa portam theodotio elam hebraicum uel aquila hostium. nos frontem interpretati sumus duo erunt cubiti ut iuxta superiorem sensum per dualem numerum ingrediamur ad eum locum ubi sunt sancta sanctorum. Vnde & ipsa porta sex cubitorum erat per quā ingressi æternam requiem possidemus. quā in septenario numero demonstratur. Pro quo septuaginta transtulerunt. & latitudinem portæ septem cubitorum hinc. & septem cubitorum inde in hebreo & cæteris editionibus semel tantum septem cubiti in latitudine. Quod autem sequitur & mensus est longitudinem eius siue ut septuaginta transtulerunt hostiorum uiginti cubitorum. pro quo in plerisque codicibus. iuxta septuaginta quadraginta continentur. latitudinem quoq; uiginti cubitorum ante faciem templi illud significat quod ante templi faciem & introitum eius præteriti laboris atq; certaminis nobis mensura semper occurrat. Quam enim rationem in singulis numeris duplex numerus possidet. eandem duæ habent decades. Et hoc considerandum. quod ingressus intrinsecus per portam duorum in fronte cubitorum & sex habentem cubitos. septemq; in latitudine ex utraq; parte. & uiginti cubitos in longitudine. totidemq; in ipsis templi foribus. doceatur propheta qui sit ille locus. uel quo appelletur uocabulo. Dixit enim inquit mihi. Hoc est sanctum sanctorum. Sin autem ante templū siue ut scriptura cognominat ante faciē templi sanctum sanctorum est: quantam beatitudinē in tēpli aditis & in interioribus eius estimare debemus. de qua ppheta loquitur. hoc labor est in conspectu meo donec ingrediar in sanctuariū dei. & intelligā in nouissimis eorū. Sed & hoc notandū. qd in descriptione tabernaculi dñr sancta sanctorum plurali numero. hic autē sanctum sanctorum numero singulari. ut post sancta ueniamus ad sanctū. quō post multa cantica puenimus ad canticū canticorū. qd oīum carminū carmen est. & qd canentes sponsi copulamur amplexibus.

Et mensus est parietem domus sex cubitorum & latitudinem lateris quattuor cubitorum undiq; per circuitum domus. Latera autē latus ad latus bis tringinta trium: & erant eminentia que ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitū. ut continerent & non attingerent parietē templi. Et platea erat in rotundum ascendens sursum per coeleam. & in cenaculum templi deferbat per girum. Idcirco latius erat templum in superioribus: & sic de inferioribus ascendeatur ad superiora & mediū.

Quod autem in. lxx. ponitur. & de mediis ad tritēga idest ad atria coenaculi. & trahel. in hebraico non habetur. Pro trahel quoq; qd nescio quid significet. neq; n. in hebreo legitur. apud illos urithi quod & nos & cæteri transtulerunt & uidi. ut sequatur ordo testimonii.

Et uidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mensurā calami sex cubitorum spacio. & latitudinē per parietem lateris forinsecus quinq; cubitorum. & interior domus in lateribus domus. & inter gazophylata latitudinē viginti cubitorum in circuitu domus undiq;. Et hostium lateris ad orationem. qd in septuaginta non habetur hostiū unum ad viā aquilonis: & hostium unū ad viā australem: & latitudinē loci ad orationem qd & ipsum septuaginta non transtulerunt quinq; cubitorum in circuitu. Et edificium qd erat separatum versumq; ad viā respiciētem ad mare: latitudinis per circuitum septuaginta cubitorum. Paries autem edificij quinq; cubitorum latitudinis per circuitum. & longitudo eius nonaginta cubitis.

Postquam peruenit ad sanctum sanctorum de quo supra diximus uir ille uenerabilis mensus est sancti sanctorum parietem: qui pp fabricam mundi & oēm uisibilem creaturā quæ in sex diebus condita est sex habebat cubita. & latitudinem eius unius lateris quattuor cubitorum. non ex uno latere super circuitum. Quattuor autem cubita tenebat per circuitum domus latitudo. ut quattuor elementa monstraret ex quibus uniuersa compacta sunt. & maxime humana corpora contra quæ sancti dimicantes & subicientes se animæ potestati. interiora merentur intrare: & dñi archana cognoscere. Ipsa autem latera quæ in circuitu domus erant. & quattuor cubitorum spacio a templi parietibus separantur iuncta sibi erant. ita ut unum latus aliud latus contingeret. & haberet in longitudine non tringinta & tres cubitos: sed bis tringinta tres hoc est sexaginta sex. Vetus in leuitico loquitur testamentum. in ortu maris post unam ebdomadam & illam quæ genuit & illū qui genitus est tringinta tres explere dies. ut ueniant ad purificationem. Porro si genuerit scēminam duplicem obseruari numerum. idest sexaginta sex. Et quia ut ueniamus ad sancta sanctorum non solum prima indigemus natiuitate sed & secunda. ut nati in carne renascamur in spiritu. Idcirco non sexaginta sex sed bis tringinta & trium

Super Ezechielem.

ta & trium ponitur numerus. ut utraq; natiuitas deo auctori debeatur illiusq; clementiæ: & duplici muro circueant latera domus. quæ templi fulciunt edificium. Quodq; sequitur iuxta hebraicum & erant quædam eminentia quæ egredierentur per parietem domus per latera in circuitu. ut continerent & non attingerent parietem templi: illud significat. quod sancti uiri in multitudine credentiu; erumpant per parietem tēpli. per omnia uidelicet latera in circuitu. & contineant ecclesiæ fundamēta. & tñ non tangerent parietē templi. tantū uidisse contēti. & de longe inenarrabilia adorasse mysteria. Nūc. n. uidemus per speculum in enigmata. & plenissimam tangere atq; compræhendere non possumus ueritatem. Qd autem platea erat in rotundum ascendens sursum per cocleam & in cœnaculum templi deferbat per girū & idcirco latius erat templū in superioribus. & sic de inferiorib⁹ ascendebatur ad superiora & medium. puto perspicuū esse lectori. semper angustiora esse quæ deorsum sunt. in ieiuniis. chameuniis. uictus continentia paulatimq; dū ad summa conscendimus latior nobis aperiri uia. & impleri qd scriptū est: in tribulatione dilatasti mihi. Per rotundum autem & per cocleam ascendimus tēpli cœnaculum. quæ figurate oīa a philosophis quoq; huius sæculi pulchrior approbatur: dum & cælum & sol & luna & astra cætera & pugetur terræ: in corporibus quoq; humanis oculi quasi altera sydera & figura capitis quod omnium sensuum receptaculum est. teretesq; digiti. & fœmina & brachia hanc præferunt rotunditatem. Porro cœnaculum tēpli ad quod de angustioribus ad altiora conscendimus: illud puto esse quod in regum uolumine helias habuit & heliseus. & in apostolorum actibus tabita idest & damula nostra possedit quæ bonis operibus ad summa conscenderat. Apostolus autem petrus super quem dominus ecclesiæ fundamenta solidauit transcendit cœnaculum & uenit ad tectum quod significantius græce dicitur idest tecti solarium. & incognita prius sæculo ecclesiæ sacramenta cognouit. Saluator quoq; generis humani pascha facit i cœnaculo & magno latoq; cœnaculo: atq; omni sorde purgato stratoq; & ad spiritale conuiuium præparato ubi mysterium corporis & sanguinis sui tradidit discipulis: & æternam nobis agni immaculati reliquit festiuitatem. Quodq; addidit & de mediis ad tristega idest tertia cœnacula. & trael uidetur mihi obelo prænotandum: Quid enim necesse ē dubia & non scripta differere. cum in ea quæ hebreorum tenentur libris debeamus incumbere. Sequitur (Et uidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mensuram calami sex cubitorū spatio. & latitudinem per parietem lateris forinsecus quinq; cubitorum. & inter gazophilatia quæ symachus uocat latitudinem cubitorum. xx. per circuitum domus) Quibus numeris ostenditur quod de mundo hoc & de terrenis sensibus & de duali duarum decadarum numero qui referatur ad uiginti non solum in sancta sanctorum: sed & in cœnacula eorum meteamur ascendere & sē per habere in memoria quod per sex dies conditionis nostræ & per quinq; sensus & per. xx. cubita latitudinis ascenderimus ad cœnaculum templi. & terrenam humilitatē sensumq; litteræ relinquētes: transferimus ad sūmitatem ecclesiæ spūsque sancti consortio gaudeamus. Et ostium inquit lateris ad orationem contra uiam aquilonis. a quo exardescunt mala super omnē terram. & quem dñs ab acturum se a nobis pollicetur dicens. & eum qui ab aquilone est abigam a uobis. Pulchreq; in ostio contra aquilonem locus orationis est. ut scdm apostolum oremus sine cessatione & dicamus cum Hieremia non sileat pupilla oculi mei. uel præsentia mala uitare cupientes. uel agentes gratias pro p̄teritis. Quamdiu. n. in tabernaculo corporis huius sumus. ingemiscim⁹ dicimusq;. Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et ad uiam australem erat ostiū. & ipsum iuxta hebraicum habens locum orationis. & quinq; tendens cubitis per circuitum. Post frigus. n. aquilonis ad australem transimus calorem: & tamen rursum orationis quærimus locum. in aqilonis ostio ut euidamus pericula. in australi ut agamus gratias pro præteritis. & sit nobis uictoriæ: secunda possessio. Quinq; autem cubiti & in hoc loco diuinos indicant sensus per quos de terrenis ad altiora conscendimus. Et edificium inquit quod erat separatū uersumq; ad uiam respicientem ad mare. latitudinis septuaginta cubitorum. ut post labores & pericula & sæculi istius fluctus atq; naufragia. & annos. lxx. de quibus Hieremias scribit & Daniel & zacharias. uerum & legitimum septem decadarum sabbatū consequamur. ut sit nobis æterna requies: & per qnq; cubitorū latitudinem ueniamus ad longitudinē. xc. cubitorum. in qua ætate de repromissione filiū sara generauit q. xc. annorum. i. nouem decada; peperit Isaac iuncta Abraham centenariū. i. decem decadarum habenti mysteriū. Qui numerus quid significet sequens scriptura monstrabit.

Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum. & quod separatū erat edificium & parietes eius longitudinis centum cubitorum. Latitudo autem ante facies domus & eius quod erat separatū contra orientem. centum cubitorum. Et mensus est longitudinem edificij cōtra faciem eius quod erat separatū ad dorsum: idest eminentia ex utraq; parte centum cubitorum. & templum interiūs: & vestibula atrij. limina & fenestras obliquas in circuitu per tres partes contra vniuscuiusq; limen stratumq; ligno per girum in circuitu. Terra autem erat vsq; ad fenestras. & fenestre clausæ super hostia & vsq; ad domum interiōrē. & forinsecus per omnem parietem in circuitu. intrinsecus & forinsecus ad mensuram. & fabrefacta cherubin. & palme. & palma inter cherub & cherub. duasq; facies habebat cherub. faciem bo

minis iuxta palmā ex hac pte: & faciē leōis iuxta palmā ex alia pte. exp̄ssam per oēm domū in circuitu. de terra vsq; ad sup̄iora porte. Cherubin & palme celate erāt in pariete tēpli līmen quadrāgulū. & facies sanctuarij aspectus cōtra aspectū altaris lignei. triū cubitorū altitudo. & lōgītudo eius duorum cubitorum. & anguli eius & longitudo eius & parietes eius lignei. LXX.

Et mensus est contra domum longitudinem cubitorum centum. & reliqua. & separantia. & parietes eius in longitudine cubitorum centum: & latitudinem contra faciē templi. & reliqua contra cubitorum centum. Et mensus est longitudinem separantis contra faciē reliquorum que erant post tergum domus illius. & reliqua hinc & inde cubitorum centum longitudinem. & templū & anguli: & elam exterius strata ligno. & fenestre in modum retis facte tres ad lucendum vt prospiceretur per eas. Et domus & ea que proxima erant strata ligno per circuitum. & de pauimento vsq; ad fenestras. Et fenestre aperiiebantur tripliciter vt prospiceretur per eas. & vsq; ad domum interiorē & exteriorē. & per omnem parietem in circuitu intrinsecus & extrinsecus mensura & celata cherubin: & palme inter cherub & cherub. Bne facies cherub. Facies hominis ad palmam hinc & facies leonis ad palmam inde: celatus omnis paries per circuitum a pauimento vsq; ad laquearia cherubin & palme celate. Et sanctuarium & templum aperiiebatur per quatuor angulos contra faciē sanctorum visio quasi species altaris ignei. Trium cubitorum altitudo eius. & longitudo cubitorum duorum. & latitudo cubitorum duorum. & cornua habebat. Bases quoq; & parietes eius lignei.

Verbum contra quod septuaginta transtulerunt in principio testimonii ubi scriptum est & mensus est contra domum. in hebraico non habetur. & idcirco obelo prænотandum est: ut sit rectius & uerius? & mensus est domum longitudine cubitorum centum & reliqua. Describuntur ante sancta sanctorum & templum interius quod post nonaginta cubitos ex tribus partibus centenos cubitos habere dicatur. perfectum uidelicet numerum decadarum decem: ut & mente & sermone & operibus domino seruiamus. recordantes illud apostolici exempli in quo ait. ut scire possimus quā sit latitudo & lōgītudo & profundus & altitudo. Qd in hebraico dī edifiū separātū & parietes eius. septuaginta reliqua interpretantur & separantia. quā non hereant parietibus templi: sed propinquos & suos habeant parietes. Ipsum quoq; templum & anguli eius. & elam idest

sive uestibulum exterius erant strata ligno. sapientia uidelicet: quod lignum uitæ situm in paradiso scriptura commemorat. Fœnestre quoq; erant factæ in modum retis instar cancellorum ut non speculari lapide nec uitro: sed lignis interassilibus & uermiculatis clauderentur. pro quibus in hebraicis obliquas fœnestras habet quæ in tribus tantum erant partibus templi. ad dexteram uidelicet & sinistram & post tergum: idest ad meridiem & ad aquilonem & ad occidentem. Orientalis autem pars non habebat fœnestras. quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus. & cuncta interiora templi ianuarum lumine complebantur. ita ut per singulas fœnestras & cancellorum foramina intro quis possit aspicere. Et non solum exteriora erant strata ligno: sed tanta erat lignorum copia per circuitum. ut & pauimentum & de pauimento usq; ad fœnestras lignis omnia iungerentur. Quæ fœnestre iuxta septuaginta aperiiebantur tripliciter: ut apertis eis triplex in templo dei intelligentia monstraretur. iuxta illud quod alibi dicitur. tu autem describe ea tripliciter. Prospicitur autem per eas non solum interius sed & exterius. ut quæ interiora sunt inuisibilia. quæ exteriora uisibilia cognoscamus. ut aliud mentem: aliud carnem: aliud spiritalem intelligentiam: aliud simplicem monstraret historiam. & per omnes parietes in circuitu tam intrinsecus quam extrinsecus erant mensuræ suæ. Nihil enim absq; ratione & mensura in templo dei & maxime in sancta sanctorum a deo factum est. Celata quoq; erant cherubin haud dubius quin in lignis. de pauimento usq; ad fœnestras pertingentibus. & tam fabrefactæ erant celaturæ: ut non sculptæ sed appositæ uiderentur. Cherubin interpretatur scientiæ multitudo. Igitur intrinsecus in interioribus templi post scientiæ multitudinem celantur & palmæ: in quibus signum uictoriæ est. dicente apostolo. Persequor autem ad statutum brauium supernæ uocationis dei: in christo Iesu. Quæ palmæ erant inter cherub & cherub: ut unum cherub duarum palmarum lateribus uallaretur. quod cherub nequaquam. ut in principio huius prophetæ legimus quatuor habebat facies. hominis scilicet & leonis & uituli & aquilæ. sed tantum duas hoc est hominis & leonis quorum primum ad rationem pertinet. sequens ad furorem: qui significantius græce appellatur. Furorem autem dicimus non eum qui perturbationi & uitio proximus est. sed qui mentis consolidat molliorem. & fortiorē facit aīum dimicantis. In principio. n. subiacemus concupiscentiæ. q̄ refertur ad uitulū pp̄ terrena opera: & alia sunt carnalia alia spiritualia quorū extremum aquilæ deputatur. Cum aut̄ intrauerimus sancta sanctorum & interiora tēpli possederimus. nequaq; alia re indigemus nisi ratione atq; fortitudine: quorū alterum ad sensū atq; prudentiā. alterum refertur ad aī perseverantiā. Omnis igitur paries per circuitū templi a pauimento usq; ad laquearia. cherubin habebat & palmas mira arte celatas. postq; aperiiebatur sanctuariū & templū per quatuor angulos cōtra faciē sanctorum. Prius. n. hēmus scientiæ multitudinē per quā uictoriā de hoste cōsequimur. & postea nobis sc̄uarium ap̄itur & templū. qd hēt quatuor angulos & stationē firmissimā: & q̄ in nullam partem declinior sit

Hanc enim

Super Ezechielem.

Hanc enim habet naturam mensura quadranguli: ut stabili consistat basi: & in mystico numero qui prudenti lectori perspicuus est elementa quatuor ex quibus constant omnia: solida perpetuaque possideat. Et cuncta contra faciem sanctuarii aspiciabant: ante quod sanctuarium siue in quo sanctuario erat species altaris lignei triū cubitorum altitudine: & longitudine cubitorum duorum: & latitudine cubitorum duorum. qui iuncti septem faciunt cubitos. Quod altare habebat cornua: & rāz basis quam parietes eius hoc est latera erant lignea: in quo scripturæ sanctæ mysteria humanus sermo nō potest explicare: quomodo altare in quo ignis succendendus erat: mēsa uidelicet thimiamatis nihil ab igne patiatur: sed ut ita dicam igne purius fiat. Sicut enim sanctorum opera de quib⁹ scribit apostolus uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit: non pereunt sed per ignem puriora monstrantur ita & altaris ligna quæ de lignis paradisi sunt: non cremantur igne uicino: sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de sanctuario & interioribus templi & altari thimiamatis credere: cum etiam

ligni genus est uellini habens similitudinem: quanto plus arserit tanto mundius inueniatur. Ignosce lector difficultati: & ueniam tribue pauperis intelligentiæ. Per fenestras enim obliquoas & in modum retis factas & quæ semper clausæ sunt: uix usque ad interiorē domum cordis nō firi oculum possumus intromittere. ut omnia quæ cernimus in umbra uideamus & in imaginē: & cum apostolo clamemus. O profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius: & inuestigabiles uia illius. Et quis cognouit sensum dei: nisi ille qui est magni cōsili angelus: & sua potest dignus aperire mysteria? autem romæ appellant solaria de cænaculorū parietibus eminētia: siue meniana ab eo quæ prius iuēit q̄ nōnulli græcorū uocant. Et loquutus est ad me. **Hec est mensa coram domino.** Et duo ostia erant in templo & in sanctuario: & in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola. quæ in se inuicem plicabantur. Bina enī ostia erant ex utraque parte ostiorum: & celata erant in ipsis ostiis templi cherubim & sculptura palmarum. sicut in parietibus quoque expresse erant. Quamobrem: & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus. super quæ fenestre oblique & similitudo palmarum hinc atque inde in humerolis vestibuli. secundum latera domus latitudinēque parietum.

Multum in hoc loco septuaginta editio ab hebraica ueritate discordat. Vnde hoc solum ammono. quod pro grossioribus lignis. hoc est necessaria siue cura digna transfulerunt. & pro obliquis fenestris absconditas. & quod i fine testimonii positum est: & mensus est hinc & inde laquearia superliminaris siue vestibuli. per latera domus compacta siue coniuncta. quæ illi dixerunt. pro quibus possumus æqui ponderis uertere. Vir ergo ille qui prophetam in abdita templi introduxerat. & inter cætera ostenderat ei altare ligneum: quod & angulos & cornua iuxta septuaginta & parietes habebat ligneos. dixit ei. Hoc altare quod respicis. ipsa est mensa coram domino. quæ in similitudine rubi ardet & non conburitur. de qua sanctus loquitur ad deum. Parasti in conspectu meo mensam. aduersus eos qui tribulant me. Duo quoque ostia erant in templo & in ipso sanctuario. per quæ utriusque instrumenti sacramenta monstrantur: & in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola quæ in se inuicem plicabantur. ut & in historia spiritalem habeas intelligentiam: & in tropologia historiæ ueritatem: quorum utrumque altero indiget: & si unus defuerit perfectæ caret scientia. Quod autem sequitur bina erant ostia ex utraque parte ostiorum: iuxta litteram perspicuum est. Solent enim in maioribus tricliniis bina sibi herere atque coniungi. ut maior introitus nequaquam duobus ingentibus: sed quatuor minoribus claudatur: uel aperiatur foribus. In quibus ostiis templi siue sancti sanctorum celata erant cherubin de quibus supra diximus & sculpturæ palmarum: ut post scientiæ multitudinem uictoria intrantibus præberetur. Quæ sculptura palmarum: in omnibus quoque parietibus templi erat. Redditque causas quare celata fuerit cherubin in ipsis ostiis: & palmarum expressæ similitudines. Vnde & grossiora erant ligna in vestibulo portæ forinsecus: ut & firmitatem haberent & celaturam possent recipere. Pulchreque iuxta intelligentiam spiritalem firmiora & celata sunt ostia: ut & firmitatem habeant & pulchritudinem: ne quis in sancta sanctorum similis oziæ possit irrumpere: & sibi sacerdotium uendicare. Super quæ ostia erant fenestræ oblique siue absconditæ: ut ipsum quoque lumen quod præbebatur intrinsecus non haberet perfectam scientiam nec clarum lumen & cunctis patens: sed plerisque ex parte esset absconditum. Nunc enim uidemus in enigmate: & necdum nouimus sicut oportet nos scire. Cum autem uenerit quod perfectum est: tunc quod ex parte fuerat destruetur. Et erat similitudo palmarum hinc atque inde. Eleganter in interioribus templi & in sanctis sanctorum non posuit dexteram & sinistram: ne quid sinistrum in his quæ magna sunt & archana dicere uideretur. Sed hic atque inde: iuxta illud quod in euangelio scriptum est. Qui te percusserit in dexteram maxillā: præbe ei & alteram. Nūquid dicere nō potuit & sinistrā? Sed quādo percutitur dextra præbetur altera dextra: quia in sancto uiro utrumque dextrum utrumque perfectum ē. Et i humerulis vestibuli secundum latera domus latitudinēque parietum: per quod. lxx. transfulerunt in laquearibus ælam: hoc est & latera domus equalis ponderis siue mensuræ: per quæ latet ostenditur & postea superliminaris siue vestibuli: hoc enim humeruli uidentur significare & latera domus & latitudinem parietum cuncta rationis plena esse atque mēsuræ & nihil in templo domini repperiri: quod absque mensura & sapientia constitutum sit.

Libertertiusdecimus.c.xlii.

EXPLICIT LIBER DVODECIMVS.

INCIPIT LIBER TERTIVSDECIMVS.

TERTIVSDECIMVS explanationum in ezechielem liber: secundus est expositionis templi:quem & quartumdecimum opitulante saluatore nostro ad finem usq; ductare cupio:illud eiusdem numeri cum dauid i quartodecimo psalmo canens:domine quis habitabit in tabernaculo tuo.aut quis requiescet in monte sancto tuo? Quod & pro difficili & impossibili debemus accipere.Vnde & in alio loco quasi uir desideriorum enixus deprecatur ac dicit.Vnum petiui a domino hoc requiram:ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitae meae:ut uideam iocunditatem domini:& uisitem templum sanctum elus.Et rursum:Quam dilecta inquit tabernacula tua domine uirtutum:concupiscit & deficit anima mea in atriis domini.Emulorum maledicta praenatio:qui non quid ipsi possint, sed quid ego non possim considerant:& cum nostra diiudicent:sua iudicanda non praebent:nunquam in agone pugnantes: sed de pugnantibus ocioso immo superbo animo iudicantes.Facile est dare dictata de populo:& singulos istius calumniari ac de alieno ridere sanguine:& ubi uulnus infigi debuerit impceritis lanista more differere.Ego in explanatione templi ezechielis & caeterorum quae ad finem ipsius uoluminis pertinent:sateor me pro rei magnitudine nihil dignum scribere:& in paucis si qua tamen accipere meruero gratias agere saluatori.Scriptum est enim.Nisi credideritis non intelligetis.Et in alio loco.Si habueritis fidem ut granum sinapis.& dixeritis monti huius transmigra & transplantare in mari fiet.Et quomodo apostolus granum sinapis non modicam fidei portionem sed totam fidem esse commemorat dicens:& si totam fidem habuero ita ut montes transferam.Igitur granum hoc sinapis etiam si modicum fuerit in magnam succrescit arborem:& uolatilia caeli habitant in ramis eius. quamobrem tibi filia eustochiusque nostra qualiacumq; fuerint libenter accipis contestatam uolo:& illud rethoris uictorini breuiter ammonero:ut obscuritatem uoluminum ex tribus rebus fieri scias.uel rei magnitudine uel doctoris imperitia,uel audientis duritia.quorum primum & secundum liquido in hoc opere confitebor.tertium acumen ingenii tui & desiderium scripturarum facile rennuit. que priuilegio uirginali & uictus continentia.non dicam frequentem.sed iugem hospitem possides deum. Igitur tertiusdecimus in ezechielem arripiamus librum.cuius hoc principium est.

CAPITVLVM.

XLII.

Eduxit me in atrium exterius ad uiam ducentem ad aquilonem:& induxit me in gazophilatium quod erat contra separatam edificium & contra eadem uergentem ad aquilonem.in facie longitudinis centum cubitos ostij aquilonis:& latitudinis quinquaginta cubitos.contra viginti cubitos atrij interioris:& contra pauimentum lapideum atrij exterioris.ubi erat porticus iuncta porticui triplici:& ante gazophilatia deambulatio decem cubitorum latitudinis.ad interiora respiciens uis cubiti unius:& ostia earum ad aquilonem.ubi erant gazophilatia in superioribus humiliora.quia supportabant porticus que ex illis eminebant de inferioribus & medijs edisitiis. Tristega enim erant:& non habebant columnas sicut erant columnae atriorum. Propterea eminebant de inferioribus & de medijs atrijs a terra. cubitis quinquaginta. Et peribolus exterior secundum gazophilatia que erant in uia atrij exterioris. ante gazophilatia.longitudo eius quinquaginta cubitorum. quia longitudo erat gazophilatorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum:& longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Et erat subter gazophilatia hec introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori: in latitudine periboli atrij quod erat contra uiam orientalem in faciem edisitiis separati. Et erant ante edificium gazophilatia:& uia ante faciem eorum iuxta similitudinem gazophilatorum que erant in uia aquilonis.Secundum longitudinem eorum sic & latitudo eorum. Et omnis introitus eorum & similitudines & ostia eorum secundum hostia gazophilatorum que erant in uia respiciente ad austrum.ostium in capite uiae que erat ante vestibulum separatam per uiam orientalem ingredientibus.

LXX.

Et eduxit me in atrium exterius ad orientem contra portas aquilonis:& introduxit me:& ecce exedra quinque iuxta partem edisitiis:& prope edisitium separatam ad aquilonem.econtra cubitis centum longitudinis ad aquilonem:& latitudinis quinquaginta cubitis.descripte sicut porte atrij interioris:& sicut columnae atrij exterioris per ordinem contra faciem porticus terne:& contra exedras deambulatio cubitorum decem latitudinis per cubitos centum longitudinis in interiorum uiam cubiti unius:& ostia eorum ad aquilonem. Et deambulationes cenaculorum similiter. quoniam eminebant columnae extra columnas inferioribus:& spatium simile erat.& porticus triplices erant & columnas non habebant sicut columnae in exterioribus. propterea eminebant ab his que erant inferius:& in medio.de terra quinquaginta cubitorum:& limen exterius sicut exedra atrij exterioris quae respiciebat contra exedras aquilonis longitudine cubitorum quinquaginta. Longitudo enim

Super Ezechielem.

mdo eni exedraꝝ respiciētū i atriu exteri^o. erat cubitoꝝ qnq̄gita. Et hec sūt cōtra faciē suā oēs
 cubitoꝝ cētū. Et hostia exedraꝝ istarū ad itroitu oriētalē. ut igrediaꝝ p eadē in atrio exteriori.
 Secūdu lūmē qd erat in p̄cipio deābulatiōis ad austrū cōtra meridiē & faciē reliqui edificii: &
 separati: & exedre: & deābulatio cōtra faciē suā iuxta mēsuras exedrarū: & viā ad aquilonē: & lōgi
 tudinez earū & latitudinez earū: & oīs exit^o earū & itroit^o: & luminaria: & hostia exedrarū cōtra
 meridiē & itroit^o ab initio deābulacri ad lūminare spacio calami: & ut ad orientem itres per ea.
 Hoc qd. lxx. trāstulerūt ad orientē. in hebraico nō habetur. & superfluū eē manifestū ē. Quo
 mo eni educitur ad portā exteriorē ad orientē. cū sequatur cōtra portā aqlonis illud qd & supra &
 in hoc loco posuimus. Et eduxit me in gazophilatiū qd erat cōtra separatū ædificiū. & cōtra edem
 uergētē ad aquilonē. Pro quo habetur in septuaginta. Et eduxit me. & ecce exedra quinquagita re
 liquo ædificio. & iuxta separatū ad aquilonē. Pro separato qd aqla & symmachus trāstulerūt secū
 da aqlæ editio. & theodotio ipsū uerbū posuere gazera. in omnibus locis similiter exprimētes mul
 taq̄ alia q̄ in p̄senti loco posita sūt iter hebraicū & lxx. nō solū ordine. sed & numero & uerboꝝ
 interpretatiōe discordāt. ut si uoluerimus herere in singulis & diuersitates eoꝝ q̄rere & explanare ra
 tionē. multū aberremus a p̄posito. Voluerāq̄ desperatiōe & magnitudine rei p̄sēs testimoniū
 silētiō p̄terire. sed melius arbitrat^o sū qd cūq̄ dicere. quā omnino nihil dicere: socraticū illud afflu
 mēs. scio qd nesciā. Pars eni sciētia ē scire qd nescias. Postquā igitur ea q̄ erāt itus p̄pheta diligēt^o
 cōtēplatus ē. eduxit eū uir cuius funicul^o & calam^o erat in manu ad atriu exteri^o p uia ducētē ad aq
 lonē. qd & supra iā uiderat ante quā iteriora p̄enetraret. S; aliter uidem^o p̄fectā habētes sciētia. ali
 ter in p̄cipio disciplinæ. Et necesse ē ut q̄ iteriora cōspexerit. secūdu eadē formā atq̄ mēsuras & re
 cōdita sacramēta etiā q̄ exteriora sūt uideat. Educt^o aut ē in gazophilatiū. siue ut symmachus & lxx
 trāstulerūt exedra. uel ut theodotio. qd in thalamū uertitur qd erat cōtra separatū
 ædificiū. Qd autē. lxx. addidere pro gazophilatio exedras qnq̄ in hebraico nō habetur. Quod ga
 zophilatiū erat cōtra separatū ædificiū: de quo supra diximus gazera. Separatū aut erat: eos susci
 piens q̄ ab aquilone ueniebāt: & erat cōtra adē uergētē ad aquilonē: idest respiciētē qdē aquilōis
 partes: sed nō i aqlone positā: ut faciliōr eēt trāsit^o his q̄ aquilonis frigora relinquebāt: a quo exarde
 scūt mala sup terrā. Legim^o i nūeroꝝ libro tribus dan & neptalim & aser filiorū balæ & zelphæ an
 cilæ rachelis & liæ ad aqlōis plagas castra tenuisse. Nūc quoq̄ i facie lōgitudinis hostii aqlōis cē
 tū fuisse cubitos & latitudinis qnquagita: ut ex decē decadis q̄drāgulus numerus atq̄ p̄fectus. & ex
 septē ebdomadibus q̄ remissiōis ē numerus. & i p̄cipiū uniōis idest ogdoadis erūpit. sacerdotalia
 in tēplo dei spacia mōstratētur. Illud qd iuxta hebraicū iūgitur cōtra uigiti cubitos atrii iterioris. p
 quo. lxx. trāstulerūt. descripta erāt sicut portæ atrii iterioris. hūc habet sēsū. qd exterioris atrii cētena
 rius & qnq̄genarius numerus: eadē uī habeat quā uicenarius atrii iterioris. Si eni q̄ttuor qnq̄es sup
 putes in numero uicenario. utrūq̄ repperies testamētū. ut & lex teneatur in euāgelio. & euāgelium
 de legis radice nascatur. Pro quo numero. lxx. similitudinē atrii iterioris interpretati sūt: forsitan formā
 dātes uicenariū numeꝝ: i quo offerūtur elau munera i atrio iteriori ponere. Sequitur: Et cōtra pau
 mētū stratū lapide atrii exterioris: ubi erat porticus iūcta porticui triplici: p quo. lxx. trāstulerūt: & si
 cut colūnæ atrii exterioris p ordinē positæ: cōtra faciē porticuū tripliciū. Significat aut qd pauimē
 tū atrii exterioris uiuo fuerit stratū lapide: ut nec æstatis puluere nec luto hiemis sacerdotū uestigia
 polluantur. Vñ & dñs ascēsurus ad patrē apostoloꝝ lauat pedes: ut mūdis purgatisq̄ uestigiis scan
 dāt regna cæloꝝ. & iperat apostolis ut i quācūq̄ igressi fuerit ciuitatē & nō suscepit eos: excutiāt
 pedū suorū puluerē: quo scilicet nihil muneꝝ terrenorū ab eis apud se remanere patiantur. Non so
 lum autē pauimentū stratū erat lapide: sed & porticus erat iūcta porticui triplici: una portic^o ab im
 bre & æstu p̄tegēs sacerdotes & iūcta porticui triplici: demonstratq̄ misteriū trinitatis: quod cū pa
 tris & filii & spūs scti diuidatur noībus: tñ una sibi diuinitate cōiūgitur. Erat quoq̄ añ gazophilatia
 siue exedras uel thalamos deābulatio decē cubitoꝝ latitudinis: ad interiora respiciēs uia cubiti uni
 us. Quodq̄ a. lxx. additū ē p cubitos longitudinis centū: supfluū ē q̄ i hebraico non habetur: qd
 ponētes tulerūt id quod habetur in hebreo: ad interiora respiciens uia cubiti unius: quod nos de
 hebraica ueritate trāstulimus. Significat autem quod ante fores gazophilatorum omnium siue
 exedrarum & thalamorum fuerit deambulatio latitudinem habens cubitorum decem: qui & ipse
 perfectus est numerus: uel propter decalogum uel propter euangelii sacramentum. Si enim ab
 uno per duos & tres ad quartum numerum uenias: decennarius euangeliorum numerus efficitur:
 in cuius latitudine deambulant sacerdotes: ante singula gazophilatia gradientes: ita dumtaxat ut
 semper ad interiora respiciant uia eius quæ ducit ad cubitum unum: ad cubitum uidelicet unius
 diuinitatis: dicente filio ad patrem: reuelauī nomen tuum hominibus. Ipsa est enim uia iteriora res
 piciens: quæ dicit in euangelio: ego sum uia & uita & ueritas: quia nemo uenit ad notitiam patris
 nisi per filium. Sequitur. Et hostia earum ad aquilonem: ubi erant gazophilatia in superioribus hu
 miliora: quia supportabant porticus quæ ex illis eminebant: de inferioribus & mediis ædificiū.
 Tristega enim erant & non habebant columnas: sicut erant columnæ atriorum. Propterea emi
 nebant de inferioribus & de mediis a terra cubitis quinquaginta. Quod iungitur hostia earum

Liber tertiusdecimus. c. xlii.

subauditur exedrae siue gazophilatoe de quibus sermo supra fuit: quia gazophilatia erat in superioribus idest in cenaculis humiliora: quia cenacula ascendit helias & heliseus. & dominus cum discipulis pascha facturus. & tabita quae & fide apostoli & uirtutis suae merito suscitata est. Ista sunt cenacula: de quibus in psalmo scriptum est: quia rigat montes de cenaculis suis. Nisi enim quia mons fuerit effectus & ad altiora surrexerit. pluuiis domini non irrigabitur: quia diuersitate meritorum de primo secundo & tertio irrigatur cenaculo. Ipsa quoque gazophilatia hoc est thesauri gazorum domini: in superioribus humiliora sunt. Quanto enim quia excelsior fuerit tanto cum apostolo humilitate deicitur dicens: quia non sum dignus uocari apostolus: quia persequutus sum ecclesiam dei. Erant autem ipsa gazophilatia in cenaculis humiliora: quia supportabant porticus quae ex illis eminebant. de inferioribus & de mediis edificii. Redditur causas cur gazophilatia in cenaculis posita humiliora fuerint. quia supportabant inquit porticus quae libertate aeris fruebantur. & eminebant de inferioribus & de mediis edificii. ut secundum cenaculum pauperum inferioris domus esset eminentius. & tertium cenaculum secundum esset excelsius. & quanto quia ad superiora conscenderet tanto altiori uteretur cenaculo quod humilitate crescebat dicente domino. Qui uult inter uos maior esse fiat omnium minimus. Neque enim columnis aliis portabantur. sicut in atriorum columnis legimus. sed eminebant de inferioribus & de mediis a terra cubitis quinquaginta. numero remissionis omnium debitorum. Haec sunt autem triginta de quibus precipitur. describe ea tripliciter consilio & scientia. ut respondeas sermonibus ueritatis his quae proponuntur tibi. Inferiora igitur & exteriora columnis indigent. quae autem altiora sunt & interiora columnarum idest alieni auxilii usu non egent. Post haec dicitur. Et peribolus exterior secundum gazophilatia quae erant in uia atrii exterioris ante gazophilatia. longitudo eius quinquaginta cubitorum. quia longitudo erat gazophilatorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum & longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Peribolus murum significat quia erat exterior. & cingebat gazophilatia in uia atrii exterioris. habens in longitudine quinquaginta cubitos de cuius numeri sacramento crebro diximus. porro longitudo ante faciem templi nequaquam quinquaginta cubitorum erat ut ante gazophilatia. sed centum cubitorum. ut post remissionem omnium peccatorum. perfecta prima in centenario numero positoletur. Pro peribolo siue muro quod hebraice dicitur gader. lxx. lumina interpretati sunt quod uenit extrinsecus. & illuminat cordis nostri oculos. non sufficiente natura nostri luminis quod uersatur in sensu perfectum scientiae habere fulgorem: nisi extrinsecus per dei gratiam introeat quod primum oculos nostri cordis illuminat. & omne atrium exterius quod quinquaginta cubitorum latitudine tenditur facit clarescere. Postea uero cum uenerimus ante faciem templi. perfecta in centenario numero recipiemus primam. Erant autem subter gazophilatia introitus ab oriente ingredientiu in ea de atrio exteriori. Oportet enim dei nos possidere diuitias. & de atrio exteriori subter gazophilatia orientis introitum reperire & per latitudinem periboli quia respicit uiam orientis uenire ad aedificium quod sanctus est separatum: a quo sunt gazophilatia: & in ipsa uia similitudo gazophilatorum quae erant in uia aquilonis. Licet enim ad orientis perueniamus introitum: tamen similitudo maior est in minoribus: & non possumus ad orientis peruenire lumina nisi per uiam aquilonis: idest per minora & humiliora ad maiora & altiora tendamus. In ipso autem introitu longitudo erat similis latitudinis: idest eadem mensura per quam: omnes in gressus & similitudines & ostia eadem habebant mensuram & similitudinem: quia gazophilatia quae erant in uia respiciunt ad austrum. Per orientem quippe aquilonis singula refrigerantes: peruenimus ad austrum in quo sponsus recubat in meridie: & in pleno uersatur lumine. In capite autem eiusdem uiae hoc est orientalis quia patet ingrediendi ostium est: quod nisi apertum fuerit ab eo quia dicit ego sum hostium: & qui habet clauem dauid ad ueritatem scilicet uirtutibus separatum & quod ab aquilone uenientes suscipit: non possumus peruenire. Superfluum est iuxta. lxx. singula loci huius uerba differere: cum & haec quae dicta sunt obscuritate non careant & illa quae reticemus similia prope sint his quae diximus.

Et dixit ad me. Gazophilatia aquilonis. & gazophilatia austris quae sunt ante aedificium separatim haec sunt gazophilatia sancta in quibus uescuntur sacerdotes qui appropinquat ad dominum in sancta sanctorum. Ibi ponit sancta sanctorum. & oblationem pro peccato & pro delicto. Locus enim sanctus est. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes. non egredientur de sanctis in atrium exterius. & ibi reponit uestimēta sua in quibus ministrant quia sancta sunt. uestiunturque uestimentis alijs & sic procedunt ad populum.

Vir ille qui ductor prophetae fuit: postquam eum duxit in atrium exterius & monstrauit omnia quae praeteritus sermo narrauit: gazophilatia quoque siue exedras in quibus diutissime commoratus est. dixit ad eum. Haec sunt gazophilatia uel exedrae thalami: ad aquilonem & ad austrum quae sunt ante aedificium separatim. & appellantur sancta gazophilatia: in quibus uescuntur sacerdotes qui appropinquat ad dominum in sancta sanctorum. Ex quibus discimus multas ciborum esse diuersitates: quibus uesci sacerdotibus licet uel non licet: & de his ipsis quos licet in cibos sumere non in omnibus sumuntur locis: nec ab omnibus nec omni tempore. Gazophilatia aquilonis & austris puto esse quae uel historiae contineant simplicitatem: uel spiritualis intelligentiae sacramenta: ut per aquilonem ueniamus ad meridiem. Neque enim sic legenda est littera & historiae fundamenta iacienda. ut non ueniamus ad culmina. nec ita pulcherrimo aedificio tecta ponenda ut nequaquam fundamenta sint solida. Sacerdotes autem qui uescuntur in cellariis in quibus multae diuitiae continentur ipsi sunt qui appropinquat ad dominum. De quibus scriptura testatur. quod moyses appropinquauerit ad dominum. & ceteri accedere non potuerint. In aedificatione templi mystici & in ecclesiae sacramento multi sunt sacerdotes & apostolici

Super Ezechielem.

& apostolici uiri qui accedunt ad dominum. & non in quolibet loco sed in sancta sanctorum. Quodque iuxta lxx. dicitur filii sadoch qui interpretatur iustus in hebraico non habetur. Ibi inquit sacerdotes ponent sancta sanctorum. & oblationem hoc est uictimam holocausti & pro peccato & pro ignorantia. ut non solum iuge offerant sacrificium. sed pro diuersitate temporum & qualitate peccati. atque ignorantia sciunt placare dominum. quia ipse locus sanctus est & sacerdotalis in eo dignitas commoratur quae possit rogare pro ceteris. Quando autem procedendum est ad eos qui non possunt templi adita penetrare nec diuinæ scientiæ archana cognoscere. egrediatur inquit foras ad eos sacerdotes in atrium exterius. nequaquam cum his uestimentis quibus intrinsecus induti erant uiscera uidelicet misericordiae & dominum saluatorem. de quibus scriptum est induimini dominum Iesum christum: nec his utatur sermonibus de quibus loquitur deus. misterium meum mihi & meis: ne incurrant in illud quod saluator prohibet dicens: nolite dare sanctum canibus: nec proiciatis margaritas ante porcos. Sed ponent uestimenta sua intrinsecus: quibus induuntur quando ministrant in templi aditis: sancta enim sunt: & ad eos qui perfectam non habent sanctitatem non debent proferri: accipientque alia uestimenta & sic procedent ad populum. Sic inquit loquentur ad populum: quomodo potest audire populus. Vnde & apostolus corinthiis loquebatur. Fornicatio & talis fornicatio quae nec inter gentes quidem. Et rursum. Lac uobis potum dedi non escam: id est solidum cibum: nec dum enim capere poteratis. Ad quos rursum dicit. Filioli mei quos iterum parturio: donec christus formetur in uobis. Paruulis enim atque lactentibus non solum non prodest solidus cibus sed interficit eos: qui perfectæ ætatis hominibus congruit. Illud autem quod a lxx. additum est: propterea non egrediatur in atrium exterius sacerdos: ut semper sancti sint qui offerunt: obello prenotemus: quia in hebraico non habetur.

Cumque complisset mensuras domus interioris. eduxit me per uiam porte quae respiciebat ad uiam orientalem. & mensus est eam undique per circuitum. siue similitudinem domus per circuitum in ordine. Mensus est autem contra uentum orientalem. siue & stetit post tergum porte respicientis ad orientem. calamo mensure per circuitum quingentos calamos in calamo mensure per girum. Et mensus est contra uentum aquilonis quingentos calamos in calamo mensure per girum. Et ad uentum australem mensus est quingentos calamos. in calamo mensure per circuitum. Et ad uentum occidentale mensus est quingentos calamos in calamo mensure. Per quattuor uentos mensus est murum eius undique per circuitum longitudine quingentorum cubitorum & latitudine quingentorum cubitorum diuidentem inter sanctuarium & uulgi locum.

Sciendum quod post uentum orientalem & aquilonis in uento australi & occidentali: apud septuaginta ordo, praeposterus sit. Illi enim primum posuerunt occidentalem: id est mare: & postea australem: cum apud hebreos primum ponatur uentus australis: & postea occidentalis. Quodque scriptura nunc dicit. cumque complisset mensuras domus interioris: eduxit me per uiam portae quae respicit ad uiam orientalem: ostendit cuncta quae supra dicta sunt & forinsecus & intrinsecus & in interioribus templi: hoc est sancti sanctorum propriae ad templi aedificium pertinere. & templi interioris. Vnde nunc sequitur. Eduxit me per uiam portae quae respiciebat ad uiam orientalem & mensus est eam undique per circuitum. siue similitudinem domus. Per quod demonstratur non ipsam domum: sed similitudinem domus esse quae cernitur: quia nunc per speculum uidemus in enigmate. Cum autem uenerit quod perfectum est: tunc quod ex parte est destruetur. Vnde & moyses in tabernaculo & salomon in aedificio: non ueritatem tentorii & templi: sed similitudinem figuramque fecerunt: ut per haec quae minora sunt & terrena: ea quae in caelestibus & in spiritali aedificio sunt intelligere possimus. Vir autem qui prophetam eduxerat nequaquam in atrium exterius sed per uiam portae quae respiciebat ad uiam orientalem. primum mensus est contra uentum orientalem: id est ad orientalem plagam quingentos calamos per gyrum: secundo ad aquilonem: tertio ad austrum: quarto ad mare: id est ad occidentem: per quattuor uidelicet uentos murum in circuitu: tam in longitudine quam in latitudine hoc est per quadrum: qui murus simul habebat duomilia calamos. Sin autem calamus sex cubitorum erat. & uno qui sexta pars cubiti est. perspicuum est murum exteriorem habuisse per circuitum calamos duomilia: qui faciunt cubitos duodecim milia trecentos triginta tres: & trientem de duobus milibus. Prudens lector & diligens legat librum Iesu naue: & inueniet quomodo in suburbanis haec mensura seruetur. Vnde & legio demonum hunc numerum elegit in suffocatione porcorum: ut qui seruiantibus deo uel seruantibus praecepta domini separatus est: in contrariam partem referretur ad perditionem eorum: qui uitam coeno dignam & foribus cōsecantur. Ois autem murus qui est exterior & habet spatiosissimam longitudinem & latitudinem per quadrum: apostolorum continet numerum id est duodecim milium: ut singulis apostolis mille: nus numerus deputetur. & tamen ad mensuram plenitudinis christi & perfecti uiri non ueniat: nisi iungatur ei & qui trecenti triginta & tres cubiti sunt & cubiti tertia pars: per quam sanctae & uenerabilis trinitatis mysterium demonstratur: quae cingit & uallat omnia: & hitatores templi sui praestat tutissimos. Vnde trecentorum cubitorum archa noae habet longitudinem. & triginta cubitorum altitudinem: quae consumatur in uno cubito. Quod autem ibi adduntur quinquaginta cubiti in latitudine: remissionis ut saepe diximus significat sacramentum. Vnde & dominus. xxx. annorum uenit ad baptismum. & hic ipse propheta in principio

Liber tertiusdecimus. c. xliii.

uoluminis sui annū ponit tricesimū. qui trecentessimus & tricesim⁹ numerus trib⁹ additis & tertia parte cōpletur. Illud autem qđ per simplicitatem interpretationis dū parum attendimus & celeritate dictandi. & septuaginta habent & nostra trāslatio murū eius undiq; p circuitū. longitudine quingentorum cubitorū. & latitudine quingentorū cubitorum: hebreus sermo nō continet. sed simpliciter longitudinē quingentorum & latitudinē quingentorū ut subaudiatur calamoꝝ. sicuti quarto supra dictū est ad orientalem uentū & ad aquilonē & ad austrū. & ad mare quingentenis calamis murū partium singularū ab eo q tenebat calamū fuisse dimensū. Quingentesimus aut numerus q uicinus est quinquagenario. qđ ad remissionē pertineat omniū peccatoꝝ non solū uetus scriptura sed & saluatoris in euangelio uerba demonstrāt dicētis. Duo debitores erāt feneratori cuidā. unus debebat denarios quingētos & alius quinquagita. Et murus diuidit inter sāctuariū & uulgi locū. Ex quo intelligimus omnē supra tēpli descriptionē sacerdotū q sūt filii sadoc fuisse ministeriis delegatā. hūc aut murū q tāto spacio dilatetur & uniuersa circueat separare sāctuariū & uulgi locū.

CAPITVLVM. LXIII.

Eduxit me ad portā que respiciebat ad viā orientālē. & ecce gloria dei israhel ingrediebatur per uīā orientālē. & vox erat ei quasi vox aquarū multarū. & terra splēdebat a maiestate eius. Et uidi uisionē secundāz speciē quāz uiderā quando uenit ut disperderet ciuitatē. & species secundū aspectū quē uiderāz iuxta flumiū chobar. Et cecidit super faciē meam. & maiestas dñi ingressa est templū per viā porte que respiciebat ad orientē. Et leuauit me spīrit⁹ & introduxit in atriū interius. & ecce repleta erat gloria dñi domus. Et audini loquentē ad me de domo. & uir q stabat iuxta me dixit. ad me. Fili hominis: locus solij mei & loc⁹ uestigioꝝ pedū meoꝝ ubi habito in medio filioꝝ israhel in eternū. & nō polluent ultra domus israhel nomen sāctū meū ipsi & reges eoꝝ in fornicatiōib⁹ suis & in ruinis regū suozū & in excelsis. qui fabricati sūt limen suū iuxta limen meū. & postes suos iuxta postes meos. & murus erat iter me & eos. & polluerūt nomē sāctū meū in abhominatiōib⁹ quas fecerūt. ppter qđ cōsūpsi eos in ira mea: Nunc ergo repellant p̄dcul fornicationem suam & ruinas regum suozū a me. & habitabo in medio eozū semper.

LXX.

Et adduxit me ad portā que respiciebat cōtra orientē. & eduxit me. & ecce gloria dei israhel ueniebat per viā oriētis & vox castroz quasi vox geminatiū multoz. & terra resplendebat. quasi fulgora gloria per circuitum. Et uisio quā uidi secundū uisionē quam uiderā quādo ingrediebar ut uingerē ciuitatē. Et uisio currus quam uidi secundū uisionē quam uiderā super flumiū chobar. cecidiq; in faciē meā. & gloria dñi igressa ē domū per viā porte que respiciebat orientē. Et assūpsit me spīritus & introduxit me in atriū interius. & ecce plena gloria dñi domus. Et steti. & ecce vox de domo loquētis ad me. & uir stabat iuxta me & dixit ad me. Audisti fili hominis locū solij mei & locū uestigij pedū meoꝝ in qbus habitabit nomē meū in medio dom⁹ israhel in sēpitemū. & nō cōtaminabūt ultra dom⁹ israhel nomen sāctū meū ipsi & duces eozū in fornicatione sua & in homicidijs ducti in medio sui cū ponerēt limē meū in liminib⁹ suis. & postes meos iuxta postes suos. & uiderūt parietē meū iuxta cōiūz iter me & se. & cōtaminauerūt nomē sāctū meū in iniquitatib⁹ suis quas faciebāt & cōtriuū eos in furore meo & in occisione. Et nūc abiciant fornicationem suam & homicidia ducum suozū a me. & habitabo in medio eozū in sempitemum.

Primū de translationis uarietate dicēdū est. Hoc qđ ponūt. lxx. & eduxit me. in hebraico non habetur. Si enī adductus fuerat ad portā q respiciebat oriētē. quid necesse fuit ut educeretur. cūz ideo inductus sit ut uideret quid in porta fieret oriētali. Deinde ubi dicitur uox erat ei haud dubiū quin dei. quasi uox aquarū multarū. qđ & Ioannes in sua cōfirmat apocalipsi. septuagita posuerunt & uox castroz quasi uox geminatiū multorū. Tercio in hebraico habetur uidi uisionem secundum spēz quā uiderā quando uenit ut disperderet ciuitatē. Venit autē ille q in principio huius prophetæ uisus erat lineis & atramētariū habebat ad lūbos cū aliis sex ut disperderet ciuitatē. nō ut uingeret qđ. lxx. trāstulerunt: q quarto dixere & uisio currus quā uiderā: qđ in hebraico nō habetur. Dicam⁹ stricim de singulis quātum explanationis patitur difficultas: ne dū studem⁹ breuitati uelamētū non solū moyfi sed & prophetæ ezechielis remaneat in nobis: q cupim⁹ reuelata facie ueritatem dñi cōtēplari. Gloria ergo dei israhel igreditur p uiam oriētālē: per quā & egressa fuerat qñ ciuitas dñi fuore pcussa ē. Ingreditur at imo regreditur ad eam. quia tēplū dñi ædificatū in monte mōstrauerat. Et tñ multo plus ē qđ in cōsequētibus dicitur. leuauit me spūs & introduxit me in atrium exterius: & ecce repleta erat gloria dñi domus. Hic enī gloria tantū dei israhel igreditur. ibi aut dicitur qđ plenitudo gloriæ dñi fuerit in templo. de qua & esaias scribit: uidi dominum sedētē super thronū excelsū & eleuatum: & plena erat domus gloria eius quando reuelata facie gloriā dñi cōtēplantes: reformamur ad imaginē creatoris. Vox quoq; erat dei quasi uox aquarū multarū: omnium scilicet in toto orbe populorum: ut ioānes euāgelista interpretatur: siue quasi uox castroz: & sicut uox geminatiū multorū: ut exercit⁹ dei sacramēta cognosceret. Quod itelligēs iacob: uocauit nomē uniu loci castra. De quibus & alibi scriptū ē. Currus dei decē milium multiplex: milia latantiū. Vna aut uox dicitur castrotum & multitudinis: propter unum in dei laude consensum. Geminaturq; uox canentium

Super Ezechielem.

canentium patri & filio & spiritui sancto: sanctus: sanctus: sanctus: dñs deus sabaoth. plena ē terra gloria eius. Sequitur. Et terra resplēdebat a maiestate eius. Quod proprie in aduentu christi factum est quando in omnem terrā exiit sonus apostolorum & in fines orbis terræ uerba eorum. quotidieque impletur in credentibus: & ad perfectū complebitur quando corruptiū hoc induerit incorruptione: & mortale istud fuerit immortalitate uestitum. Qd autem infertur & uidi uisionē secundum speciem quam uiderā. quando uenit ut disperderet ciuitatem pro quo. lxx. transfulerunt quādo ingressus fuit ut ungeret ciuitatē. cum iuxta hebraicum perspicuū sit. iuxta septuaginta plurimā obscuritatē habet. quomodo ezechiel ingressus sit ut ungeret ciuitatē. ad cuius profetiaz cōminationēq; ceciderit. nisi forte illud dicamus. qd correptio prophetæ sit unctio ciuitatis: & unctio olei exultatiōis sacerdotalis: & regii. qd qui libenter receperint & audire uoluerint efficiuntur uncti dñi de quibus scriptum est. Nolite tāgere christos meos: & in pphetis meis nolite malignari. Ille aut potest iuxta anagogē ungere ciuitatē de qua scriptum est. gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: q uidi uisionē currus & misteriorum dei. quā intuitus est ezechiel super fluuiū chobar. q onus pondusq; significat. Quid enī grauius fluminibus babiloniis. sup q̄ David sedit & fleuit: cū recordaretur. syon. De quibus scriptū ē. Preterit enī figura huius mundi. Nichilq; puto in sæculi huius cōfusiōe esse perpetuū. sed omnia p̄terire & fluere. Quæ qui cōsiderauerit cadet sup faciem suam. intelligens quā procul sit a maiestate dei: & flectet genua ad patrē in nomine Iesu christi. Cūq; ait ego corruisse. maiestas dñi ingressa ē templū per uiam portæ quæ respiciebat ad orientē. Statimq; me eleuauit spiritus: ipse enim iacens pergere non ualebā: & introduxit me in atriū iterius: foris enī ceciderā: & ecce qui prius cōspexerā: gloriā dei israhel ueniētem per uia oriētalem: uidi repletam gloria dñi domū eius: & uoces ad me de domo interiori loquētē audiui. Quæ quid sit loquuta scriptura non narrat. nisi forte illud apostoli: & audiui uerba ineffabilia quæ nō licet homini loqui. Vir aut inquit qui stabat iuxta prophetam dixit ad eum. quē perspicue dñm itelligimus. Cui enī alii poterit conuenire qd sequitur: filii hominis: locus solii mei & locus uestigiorū pedū meorum ubi habito in medio filiorū israhel ī aeternū: nisi illi qui habitat in ecclesia ī medio filiorū israhel cernētū deū: & habitat ī perpetuū nō secundum templum salomonis ad tempus: & locus ei⁹ ē ille de quo scriptum est. & factus est in pace locus eius quæ exuperat omnem sensum: & locus uestigiorum pedū illius apostolis dicentibus: adoremus ī loco ubi steterunt pedes eius. Et pulchre dixit steterunt. In ecclesia enim stant pedes domini in synagoga ambulāt & prætereunt. Vt aut sciamus hoc dici de ecclesia iungitur. Et nō polluent ultra domus israhel nomē sanctum meum: quod proprie ad eos p̄tinet qui sanctæ cōuersationis ī ecclesia cōmorātur. Qui sint aut qui polluerit prius nomē sanctum dei: ponit manifestius ipsi & reges eorum: tā populus quā sacerdotes in fornicationibus suis quibus a deo fornicati sunt: & ī ruinis regum suorum: qui frustra sibi per superbiam regum nomē assūmūt. Deniq; sequitur. Et in excelsis. Arrogās enim mens offendit deum: humilis ad misericordiā prouocat: qui post superbiam imo p̄ superbiam fabricati sunt limē suū iuxta limē dei: & postes suos iuxta postes illius. Audiant hæc iuxta litteram mulierculæ honeratae peccatis quæ circūferūtur oī uento doctrinæ: semper discentes & nūq̄ ad scientiā ueritatis peruenientes: mentem iunctā deo non uicinitate ecclesiarum & habitatione proxima: dei in se prouocare clementiā: quin potius indignationem domini cōmouere: qm̄ in consecratis deo locis indignus habitator est. Fabricati sūt inquit limen suū iuxta limen meum. ut nihil interesset inter sacrum & prophanum: & postes suos iuxta postes meos: ut unus laicorum & sacerdotum esset introitus. Vnde & apostolus dicit. Probet autem se homo: & sic accedat ad corpus & sanguinem domini. Et ut grauius faceret quod dicebat sequentem iungit uersiculum. Et murus erat inter me & eos: ut sacerdotalia sacrificia & loca sacramentorum corporis & sanguinis christi: breuissimus murus diuideret. Et polluerunt inquit nomen sanctum meum: in abominationibus quas fecerunt. Quid prodest habitationis uicinia & medius inter cellulam nostram & altare domini paries: cum in his quæ secrete facimus & turpe est etiam dicere contaminetur & polluat nomen domini. Ego hoc arbitror. quod non polluat nomen domini nisi ille qui uisus est nomini eius credere: & ex illi⁹ censi uocabulo. Et quomodo tollit membra christi & facit membra meretricis qui prius christo credidit: sic ille polluit nomen dei: qui prius nominis eius fidem suscepit. Alioquin ethnicus & iudæus cum sint polluti & cōtaminati. immo contaminatio ipsa atq; pollutio. nomen dei pollueret & contaminare non possunt quod illi polluant. ad quos dicitur. nomen meū per uos blasphematur in gentibus. Propter has igitur causas consumpsi eos in ira mea. quia hæc fecere q̄ diximus. Et tamen clemens dominus rursum prophetæ præcipit ut iubeat eis procul a se remouere fornicationes pristinas: & ruinas regum suorum hac principum derelinquere: & repellere nō tam a se quam a deo: & boni operis statim præmia pollicetur dicens: & habitabo in medio eorum. de quo & in euangelio dicitur. medius inter uos stat quem uos nescitis: & habitabit non paruo tempore ut in synagoga. sed in perpetuum. quod in christi ecclesia comprobatur.

Tu autem fili hominis ostende domui israhel templum: & confundantur ab iniquitatibus suis: & metantur fabricam & erubescant ex omnibus que fecerunt. Figuram domus & fabricæ eius: & introitus & omnem descriptionem eius & uniuersa præcepta eius. cunctumq; ordinem &

omnes leges eius offende eis & scribes in oculis eorum. ut custodiant omnes distributiones eius & precepta illius: & faciant ea. Ista est lex domus in summitate montis. Omnes fines eius in circuitu sanctum sanctorum erit. Hec est ergo lex domus. LXX.

Et tu fili hominis ostende domui israhel domum & cessabunt a peccatis suis: & visionem eius & dispositionem illius: & ipsi sustinebunt tormentum suum pro omnibus que fecerunt. Et describes domum & preparationem eius: & exitus atque introitus eius: & substantiam eius & omnia precepta illius: & omnia legitima eius & omnes leges eius ostendes illis & describes coram eis: & custodient omnes iustificationes & omnia precepta mea & facient ea: & descriptionem domus in uerticem montis. omnes termini eius in circuitu sancta sanctorum sunt. Ista est lex domus.

Non parui operis est quod oculis carnis uel mente conspexeris audientibus demonstrare. ut & ipsi tecum uidisse uideantur. Quamobrem scribit & iosephus eos qui ad describendam terram missi sunt ab Iesu filio naue fuisse. & artem quae nunc philosophorum propria est habuisse geometriae. Domui igitur israhel eorum qui animo conspiciunt deum ostenditur domus hoc est templum quod ezechiel situm in monte conspexit: & non solum in monte. sed sicut nunc dicitur in summitate montis. Quam nequaquam illam putemus quae a salomone constructa narratur in regum & in paralipomenon libris. Illa enim alterius ordinis atque mensurae est: & in singulis magnam habens diuersitatem. tantumque inferior templo quod nunc ostenditur ezechieli. ut non solum cultores eius & editui. sed & ipse fabricator eius salomon peccauerit & offenderit deus: licet postea egerit poenitentia: scribens proueria in quibus ait. nouissima ego egi poenitentiam: & respexi ut eligerem disciplinam. Ista autem quae ezechieli & per ezechielem domui israhel ostenditur. talis est ut qui eam mente conspexerit cesset ab iniquitatibus suis. non quibusdam sed omnibus siue ut in hebraico continetur. confundatur & sustineat tormentum suum pro omnibus quae fecerit. Sustinet autem tormentum iniquitatum suarum qui cessat praeterita facere peccata: multumque prodest ei qui ante peccauerit uidere domum dei: & omnis fabricae eius nosse rationem: ut & peccare desistat: & habens illius desiderium dicat ad dominum. Domine dilexi decorem domus tuae: & locum habitationis gloriae tuae. Et iterum. Vnum petiui a domino hoc requiram: ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitae meae: cum coepero uiuere & esse cum christo qui est uita credentium. Sequitur. Exitus eius & introitus subauditur domus: exitus eorum qui egrediuntur ad eos qui foris sunt: & introitus eorum qui per magistrorum disciplinam ad interiora poenetrant. Et omnes inquit descriptionem eius siue substantiam eius: ut septuaginta transfulerunt: quae non tam ad naturam domus quam ad suppellectilem pertinet atque diuitias. Et uniuersa praecpta cunctumque ordinem: & omnes leges templi ostendes eis qui portauerunt tormentum iniquitatum suarum: & celsauerunt siue confusi sunt super his quae ante gesserant. Idcirco autem ostende eis: ut custodiant omnia quae praecpta sunt. Nihil enim prodest scire descriptionem domus & omnes distributiones eius de quibus scriptum est: multae mansiones apud patrem meum. Et iterum. Statuit terminos gentium secundum numerum filiorum israhel: siue angelorum dei: nisi feceris quae praecpta sunt. Domus autem & lex omnium praecptorum dei: & urbs quae in summitate montis est constituta: illa credenda est de qua scriptum est: non potest ciuitas abscondi super montem posita. & fluminis impetus laetificat ciuitatem dei: quae perspicue refertur ad ecclesiam: & sita est in eo monte qui in uertice omnium montium est: & a quo uulneratus est princeps tyri. omnesque fines & termini domus huius sancta sanctorum sunt. In illa domo hoc est in tabernaculo quod fabricatus est moyses: & in templo quod a salomone constructum est: interiora tantum ubi erant cherubin & propitiatorium & archa testamenti & mensa thimiamatis: appellabantur sancta sanctorum. In hac autem domo quae monstratur ezechieli & quae in summitate montis est constituta: omnes termini eius reputantur in sancta sanctorum. Quod quod inferat haec est lex domus. uel ad praecpta pertinet de quibus iam dictum est: uel ad ea quae dicenda sunt postea.

Iste mensare altaris in cubito uerissimo qui habebat cubitum & palmam. siue in sinu eius erat cubitus: cubitos in latitudine: & definitio usque ad labium eius in circuitu palmi unius. Hec quoque erat fossa altaris: & de sinu terre usque ad crepidinem nouissimam duo cubiti & latitudo cubiti unius. Et a crepidine minori usque ad crepidinem maiorem quattuor cubiti: & latitudo unius cubiti. Ipse autem arihel quattuor cubitorum: & ab arihel usque sursum cornua quattuor. Et arihel duodecim cubitorum in longitudine. per duodecim cubitos latitudinis. quadrangulam equis lateribus: & crepido quattuordecim cubitorum longitudinis. per quattuordecim latitudinis in quattuor angulis eius: & corona in circuitu illius dimidii cubiti: & sinus eius unius cubiti per circuitum. Gradus autem eius. uersi ad orientem. LXX.

Et hec mensura altaris. in cubito perfecto cubitus & sinus illius altitudo per circuitum & cubitus latitudinis: & girus per labium eius in circuitu palmi unius. Et hec est altaris altitudo. A profundo exordij in sinu eius usque ad propitiatorium quod erat subter cubitorum duorum & latitudo cubito. Et a propitiatorio minori usque ad propitiatorium maius cubiti quattuor: & latitudo cubiti: & arihel cubitorum quattuor & ab arihel usque ad superiora cornuum. cubitus. Ipsum autem arihel duodecim cubitos habebat in longitudine: & duodecim cubitos in

Super Ezechielem.

bitos in latitudine. quattuor angulorum per singulas partes eius. & propitiatorium quattuordecim cubitorum in latitudine per quattuor partes eius: & gisus eius per circuitum girans illud dimidio cubito: & circuitus eius cubito per girum: & gradus eius respicientes ad orientem

Scriptum est. Abyssum & sapientiam quis inuestigabit? Et o profundum sapientiae & scientiae dei cuius alta profunditas: & quis inueniet eam? Multum est si uoluerimus templum salomonis huic templo & omnes partes eius & tabernacula comparare. Quod quia difficillimum est: interim i praesentiarum altare quod ezechieli ostensum est: altari quod in exodo legimus ex parte modica conferamus. Ibi altare quinque cubitorum in latitudine idest quadrangulum: & trium cubitorum in altitudine describitur: hic uero recedens a sensibus quinque tendit ad unionem: in qua cubitus perfectus siue uerissimus ponitur: cui iungitur palmus idest *πάλμῳ*, sextam ut supra diximus habens partem cubiti. In sinu autem eius hoc est altaris erat cubitus: qui scilicet ea quae igne consumebantur suscipiebat: & in latitudine eius alius cubitus: ut & interiora hoc est secreta, & spatia altaris quae in latitudine demonstrantur uno cubito finirentur. Quod autem sequitur & definitio usque ad labium eius pro quo aquila symmachus & theodotio posuerunt terminum: septuaginta rursus gisum interpretati sunt. Cuius uerbi ut ante iam dixi non possum scire rationem: nec cuius linguae sit dicere confidenter: nisi hoc ammonere lectorem: quod ubi nunc definitionem interpretatus sum, supra coronam transfulerim. Illudque breuiter demonstratur: quod in circuitu ipsius altaris idest in imagine & circulo, reputandum fuerit labium & quasi corona in modum lilii: habens in aspectu plurimam uenustatem. Quae definitio siue gisus: per circuitum palmi unius siue latitudine tendebatur. Fovea autem altaris siue profundum & altitudo pro qua in hebraico ponitur gaber. de sinu terrae usque ad crepidinem nouissimam uel usque ad propitiatorium maximum: duobus cubitis erat. & latitudo eius cubiti unius. Inferiora enim & profunda & terrae coherentia duali numero qui & in imundis animalibus positus est continentur: superiora autem & ad crepidinem siue propitiatorium peruenientia quod theodotio ipso hebraico nomine appellauit azara. unius cubiti habent latitudinem: ut dualis numerus transeat ad solitarium: & bonum nuptiarum quod inferius est: ad unionis perueniat beatitudinem. Quodque sequitur & a crepidine minori usque ad crepidinem maiorem quattuor cubitorum & latitudo unius cubiti: pro quo in septuaginta positum est & a propitiatorio minori usque ad propitiatorium maius. & theodotio in utroque azara transfudit: illud est intelligendum quod propitiatorium minus lapis sit excisus de monte sine manibus: & propitiatorium maius ipse lapis qui creuit in montem magnum & impleuit uniuersum orbem. Siue iuxta alterum sensum propitiatorium minus est quando exinaniuit se formam serui accipiens: & propitiatorium maius quando recepit gloriam quam habuit apud patrem ante quam mundus fieret. Prius omnia christi humilia cognoscimus: & sic ad diuinitatis eius altitudinem peruenimus: & tamen utriusque naturae propitiatorium hoc est minoris atque maioris. ad unius altaris pertinet sacramentum. Inter duo autem propitiatoria minus atque maius: quattuor erant cubiti: quattuor mundi elementa signantia. quae & ipsa perueniunt ad unius cubiti altitudinem. Et hoc animaduertendum. quod in mensura altaris primus cubitus in latitudine nulli copulatur. sed sua unione perfectus est: secundus autem latitudinis cubitus post duos cubitos crescit ad summum: & tertius cubitus post propitiatorium minus & maius per quattuor elementa ad unius cubiti misterium tendit. ut unus & alter & tertius cubitus in altare domini nequaquam primus secundus & tertius. sed unus & unus & unus esse dicatur. (Ipe autem ariel quattuor cubitorum erat. & ab ariel usque sursum cornua quattuor. siue ut in septuaginta dicitur ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus unus.) Ariel ut plerique estimant interpretatur lux mea deus. De quo & in ysai prophetia ubi scriptum est. uha tibi ciuitas ariel quam expugnauit dauid siue circuitu dedit plenius diximus. Ut autem ego arbitror leo uel fortis dei. quod nomen refertur proprie ad altare in quo uel illuminatio dei est. uel leo & fortitudo eius. dicente iacob ad iudam. Catulus leonis iuda. ad praedam fili mi ascendisti. requiescens accubuisti ut leo & quasi leena quis suscitabit eum? Cubitorum autem quattuor est & cornua habet quattuor. siue ab ariel usque ad superiora cornuum uno cubito finitur. ut euangeliorum mensura & in totum orbem fortitudo discurrens: sub illuminatione dei & leonis fortitudine demonstratur ad unumque cubitum perueniat diuinae confessionis. Et ut paulatim obscuritas praesentis loci manifestior fiat. sequitur. Et ab ariel duodecim cubitorum in latitudine. per duodecim cubitos latitudinis. quadrangulum equis lateribus. Quod nemo dubitat ad duodecim tribus pertinere. quae in iohannis apocalypsi scriptae sunt & apostolorum numerus de cuius sacramento supra dixisse me memini. Per quattuor autem latera mundi duodecim cubiti. si mul efficiunt quadraginta octo cubitos sacerdotum ciuitatum. ut istis quasi fundamentis in toto orbe diuisis. ecclesiae fortitudo solidetur. Porro crepido pro qua septuaginta propitiatorium theodotio ut supra azara symmachus: hoc est circuitum interpretati sunt. quattuordecim cubitorum erat longitudinis. per quattuordecim latitudinis. in quattuor angulis eius: & corona in circuitu eius dimidii cubiti. pro qua rursus septuaginta gisum interpretati sunt. & sinus siue iuxta symmachum consumatio eius atque perfectio cubiti unius per circuitum. illud latenter ostendit quod dominus noster qui uere propitiatorium dicitur. non solum pro peccatis nostris. sed pro omni mundo

Liber tertiusdecimus. c. xlii.

do per quattuordecim generationes uenerit ab abraham usq; ad dauid: & rurſu per alias quattuordecim usq; ad captiuitatem iechoniæ: & eiufdem numeri ſacramento ad terrena deſcenderit: ut in tertia theſaſce decade & diuini numeri ſacramento ſaluaret quattuor angulos mundi: de quibus ſcriptum eſt. Multi ab oriente & occidente & aquilone & meridie uenient: & accubabunt cum abraham iſaac & iacob in regno cælorum. Quodq; ſequitur & corona ſine giſus per circuitum eius: ſub auditur propitiatorii: habebat dimidium cubitum: & ſinus ipſius propitiatorii conſumatio atq; perfectio. Simmachus interpretatus eſt habebat unum cubitum: illud ſignificat quod & peccatores & iuſti domini propitiatione ſaluentur: Dicente apoſtolo paulo. Reconciliati ſum⁹ deo in ſanguine filii eius. Et de peccatoribus dicitur quod dimidii cubiti meſuram habebat per circuitum: qui tamen ſaluantur miſericordia creatoris: iuxta illud quod in pſalmo ſcriptum eſt: pro nihilo ſaluos facies eos. De iuſtis: in uno ſaluentur numero ſolitario atq; perfecto: & imitantes unam diuinitatem dicente eodem apoſtolo. deus erat in chriſto mundum reconcilians ſibi. Quod autem i fine huius teſtimonii ponitur & gradus eius uerſi ad orientem: gradus huius propitiatorii uel uiginti quattuor libri ueteris inſtrumenti debent accipi: qui habebant citharas in apocalypſi iohannis & coronas in capitibus ſuis: uel ſacramentum patris & filii & ſpiritus ſancti in quo uera nobis datur propitiatio. Et ut dicamus apertius. propterea graduum numerus incertus relinquitur. ut quanto- cūq; ſtudio ad altiora ſcandere potuerimus in inferioribus nos putemus collocatos: & cogitemus illud pſalmiſtæ. ibunt de uirtute in uirtutem.

¶ Et dixit ad me. Fili hominis. hec dicit dominus deus. Hi ſunt ritus altaris in quacūq; die fuerit fabricatum ut offeratur ſuper illud holocauſtum & effundatur ſanguis. Et dabis ſacerdotibus leuitis qui ſunt de ſemine ſadoch qui accedſit ad me ait dominus deus: ut offerant mihi vitulū de armento pro peccato. Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quattuor cornua & ſuper quattuor angulos crepidinis & ſuper coronam in circuitu: & mundabis illud & expiabis. Et tolles vitulum qui oblatuſ fuerit pro peccato & combures illum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Et in die ſecunda offeres hyrcum caprarum immaculatum pro peccato: & expiabunt altare ſicut expiauerunt in vitulo.

LXX.

¶ Et dixit ad me. Fili hominis. hec dicit dominus deus. Hec ſunt precepta altaris in die qua factum fuerit. ut offerantur ſuper eo holocauſtomata & effundatur ſuper illud ſanguis. Et dabis ſacerdotibus leuitis qui ſſit ex ſemine ſadoch & appropinquāt ad me dicit dominus deus ut miniſtrent mihi vitulum de bobus pro peccato: & tollent de ſanguine eius & ponent ſuper quattuor cornua altaris: & ſuper baſis eius in circuitu: & mundabunt & expiabunt illud. Et tollent vitulum pro peccato & comburent in loco ſeparati a domo extra ſancta. Et die ſecunda tollent edos duos de capris immaculatos pro peccato: & expiabunt altare ſicut expiauerant in vitulo.

¶ Poſtquam propheta monſtrauit altare: & cubitum eius cubitoſq; duos: & rurſum cubitum & quattuor cubitos: & tertio cubitum. duodeci quoq; cubitos per alios duodecim: & quattuor altaris cornua: ariel quoq; duodecim cubitorum: per duodecim cubitos: & crepidinem hoc eſt propitiatorium quattuordecim cubitorum per quattuordecim cubitos. coronaz quoq; illius & ſinum dimidio cubito & uno cubito per circuitum. gradusq; ad orientem quorum incertus eſt numerus. Locutus eſt uir cuius calamus & funiculus erat in manu: & docet eum quomodo altaris opere perfecto altare debeat expiari & conſecrari. Primumq; offertur uiſtima & datur ſacerdotibus de genere leui qui ſunt de ſemine ſadoch: quem cur ſeptuaginta ſadduc nominent ſcire non ualeo. Sadoch autē interpretatur iuſtus offerturq; iuxta ſeptuaginta & theodotionem uitulū: iuxta ſymmachum thaurus: qui hebraicæ dicitur far. Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt: & multa ſcripturarum loca & præcipue barnabæ epiſtola: quæ habetur inter ſcripturas apocriphas nominat. Et hyrcus caprarum ſecundo offertur die. Vnde & paſcha facturi aſſumunt de grege agnum & ædum: & qui primū paſcha facere non potuerunt in ſecundo menſe faciunt: quorum alterum ad iuſtos pertinet: alteru ad pœnitentes. Sin autem ſeptuaginta nobis interpretatio placet qui dixerunt die autem ſecundo tollent ædos duos immaculatos pro peccato: audax quidem eſt quod dicturi ſum⁹: ſed tamen aliorum ſimpliciter ponenda ſententia eſt: qui aiunt duos ædos immaculatos poſt paſſionem domini oblatos eſſe ad altare domini iacobum & ſtephanum: quorum alter de apoſtolorum numero: alter de ſeptem electis in miniſterium domini princeps fuit. Iſte eſt iacobus qui tranſformatum ſaluatorem uidit in monte: qui reſurgentem filiam archiſynagogi cum domino petroq; & iohanne intuitus eſt: qui in catalogo apoſtolorum in quo bina iunguntur nomina prior fratre ponitur. Hunc interfecit herodes: & quaſi ædum immaculatum poſt paſſionem ſaluatoris in die immolauit ſecunda. Stephanum quoq; cuius ſapientiæ & doctrinæ nullus poterat reſiſtere: & qui ſtātem filium uidit ad dexteram patris: & dixit domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. lapidib⁹ obruere iudæi. Et quomodo quorſdam credentium primitias achaiæ & aſiæ apoſtolus nominat: ſic & iſti primitiæ fuere martyrum: quos chriſti poſtea conſeſſio coronauit. Et hoc notandum: quod uitulū totus offertur holocauſtum: & craſſitudo corporis eius diuino igne conſumitur. Et ſi enim noueramus chriſtum ſecundum carnem: ſed iam nunc non nouimus eum ſecundum carnem. iacobus autem & ſtephanus qui

Super Ezechielem.

mus qui secunda die oblatus fuit: siue hyrcus qui iuxta hebraicum narratur oblatu: offertur quidem in ultimas: sed holocaustum praesentiae domini reservatur. Quod autem tollitur sanguis de quo loquitur petrus: redempti sumus de uana nostra conuersatione paternae traditionis pretioso sanguine xpi: & paulus apostolus docet prius redempti estis: & in alio loco, pacem facies per sanguinem crucis suae siue in terra siue super caelos: illud significat quod sanguine saluatoris quatuor cornua purificetur altaris, id est quatuor mundi plagae: aspergiturque corona propitiatorum siue bases per circuitum ut uniuersa purgetur: & firma sit propitiatio. Propterea autem in secunda die duo arietes de quibus supra diximus uel hyrcus assumitur: qui animal est semper ad excelsa festinans: & nihil periculi sustinens in praecipitiis. & ibi inuenit uiam ubi ceteris animalibus interitus est. Vnde & graeco sermone caprarum & hyrcorum graeco, sublimi conuersatio dicitur: hoc est si quidem excelsum conuersationem significat. Porro altare christi expiatur sanguine: ut orationes sanctorum mundi permanant ad deum. Hoc quoque notandum: quod iuxta hebraicum ipse ezechiel quasi sacerdos uitulum iubetur assumere & holocaustum facere: & sanguinem eius in circuitu aspergere tam altaris quam angulorum: & coronae siue basis. Septuaginta autem interpretes alios sacerdotes hoc facere demonstrant de quibus dictum est, dabis sacerdotibus leuitis qui sunt ex semine sadoch qui accedunt ad me.

Cumque compleueris expians illud: offeres uitulum de armento immaculatum: & arietem de grege immaculatum: & offeres eos in conspectu domini: & mittent sacerdotes super eos sal: & offerent eos holocaustum domino. Sex diebus facies hyrcum pro peccato quotidie: uitulum de armento & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Sex diebus expiabunt altare & mundabunt illud: & implebunt manuum eius. Expletis diebus: in die octauo & ultra facient sacerdotes super altare holocausta uestra & quod pro pace offerunt: & placatus ero uobis ait dominus deus. LXX.

Et cum compleueris expiationem offerent uitulum de bobus immaculatum: & arietem de ouibus immaculatum: & offeretis coram domino. & aspergent sacerdotes super ea sal: & offerent ea holocausta domino. Sex diebus facies edum pro peccato quotidie: & uitulum ex bobus & arietem de ouibus immaculatum facient sex diebus. Et expiabunt altare & mundabunt illud: & implebunt manus eorum & consumabunt dies. Et erit a die octauo & ultra facient sacerdotes super altare holocausta uestra: & pro salute uestra: & suscipiam uos dicit dominus deus.

Postquam altare & mensura eius in montis uertice demonstrata sunt rursumque expiatio & consecratio illius prophetae ostensa est: per unum uitulum immaculatum & hyrcum siue duos arietes quorum primum ad dominum saluatorem: duos sequentes ad apostolos ministrosque retulimus: ne in consecratione spiritualis altaris & proprie ad ecclesiam pertinentis lex & prophetae uiderentur excludi: propterea consecrato altari uitulus immaculatus assumitur & aries: & offeruntur in conspectu domini: & filii sadoch hoc est iustorum sacerdotes aspergunt super capita eorum sal: ut & lex & prophetae sapore euangelii condiantur. Nec ullum est sacrificium iuxta legis imperium & interpretatorem apostoli qui ait sermo uester sit sale conditus: quod sale careat. Vtrique autem offertur holocaustum domino: ut corpus pinguis litterae quod significatur in lege & prophetiae nubilum, igne domini hoc est spiritu sancto de quo dicit paulus spiritu feruentes in spiritalem & tenuem substantiam conuertantur. Volumus scire apertius qui sit uitulus de armento immaculatus & aries de ouibus purissimo uellere. intelligamus moysen & heliam, quorum prior mansuetissimus fuit inter omnes homines qui uersabantur in terra, alter ardore fidei similis moysi. Vnde & audebat dicere, ego relictus sum solus. Quod autem in hebraico scriptum est offeres uitulum, in septuaginta offerent sacerdotes, nulla sit questio. Et ipse enim ezechiel cui haec dicuntur, de numero sacerdotum est, plenae aetatis atque perfectae: & sacerdotalem gradum prophetiae auxit gratia. Et moyses & helias uidentur in monte cum domino, id est lex & prophetae, qui ei nuntiabant quae hierosolimis passurus esset. Expiato autem altari, septem diebus offertur hyrcus siue aedus pro peccato quotidie & uitulus de armento: & aries de pecoribus immaculatus: ut per haec sacrificia septem dierum ad perfectum expietur altare. In septem diebus sabbatismus ostenditur: qui iuxta apostolum populo dei reservatur, in quibus aeternam ueramque speramus requiem: & nequaquam seruire opus faciamus peccatorum. In hirculo autem & uitulo & ariete tria generalia delicta monstrantur: quibus omne mortalium subiaceat genus. Aut enim cogitationibus aut sermone aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem quae prima est omnium peccatorum: & ex qua alia duo peccata nascuntur. Edus autem siue hyrcus ad eloquium siue sermonem qui semper de excelsioribus disputat. Opera uero propriae uitulo deputatur, quoniam honori & labori & terrenis operibus mancipatus est. Haec igitur immaculata per septem dies ueri sabbati atque perfecti deo offerre debemus & expiare altare: ut oratio nostra munda perueniat ad deum. Quod autem inferitur & mundabunt illud & implebunt manum eius, quod & hebraei & ceteri interpretes transtulerunt, illud significat quod ipsius quoque altaris pro cuius expiatione offertur sacrificium dona complenda sint, sicut offertur pro sacerdotibus & populo atque pontifice, ne quid uacuum stetisse uideatur in conspectu domini. Pro quo posuere, lxx, & mundabunt illud & implebunt manus suas, ut subaudiatur sacerdotes, qui cum pleni fuerint bonis operibus hoc enim plenae significant manus: transacto sabbato ueniant ad diem resurrectionis octauam, & dicant cum

Liber tertiusdecimus. c. xliiii.

apostolo: resurreximus cum christo: & ultra octauam tendant ad cælestia & offerat pro nobis holo-
causta: siue quæ pro pace peccatorum nostrorum & salute sunt nostra: ut per ignem spiritus sancti
omnia quæ cogitamus loquimur & facimus: in spiritualement substantiâ cōuertantur: & huiuscemo-
di dominus delectatus sacrificiis nobis placabilis fiat.

CAPITVLVM. XLIII.

Et conuertit me ad viam porte sanctuarii exterioris que respiciebat ad orientem: &
erat clausa. Et dixit dominus ad me. Porta hec clausa erit & nō aperietur: & vir non
transibit per eam. quoniam dominus deus israel ingressus est sine ingredietur per
eam eritq; clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea. vt comedat panem coram do-
mino. Per viam vestibuli idest elam porte ingredietur. & per viam eius egredietur.

Pro eo qđ in hebraico scriptū ē. erit clausa principi. lxx. trāstulerunt erit clausa: quia dux ipse sede-
bit in ea. Multæ sunt portæ quas in descriptione templi exechielis scriptura cōmemorat. tam intus
quam foris: altaris. quoq; figuram & consecrationē & sacrificia: sermo præterit^r percucurrit. Quo fi-
nito: uenit ad portam sanctuarii exteriorē quæ respiciebat ad orientem & erat clausa. Statimq; uir
ille q̄ erat ductor prophetæ: & ei oīa demonstrabat: loquutus ē ad eū. Porta hæc quā respicis clausa
semp clausa erit: & nō aperietur: nullusq; uiroq; trāsbibit p̄ eam. Et reddit causam cur clausa sit semp:
quoniā dñs de^r israel ingressus ē uel ingredietur p̄ eā: eritq; clausa iuxta hebraicū p̄icipi: quē duces
lxx. trāstulerūt. Qui princeps & dux idest nās: sedebit i ea ut comedat panē corā dño. & p̄ uia uesti-
buli portæ ingredietur: & p̄ ipsā egredietur. Quæ nā ista porta ē q̄ semp clausa ē. & solus dñs de^r is-
rahel ingreditur p̄ eam. Nēpe illa de qua saluator loquitur i euāgelio. Vhæ uobis scribæ & pharisæi
hypochritæ: & uhæ uobis doctoribus legis: uhæ q̄ tollitis clauē sciētiae: ipsi nō ingredimini & intran-
tes phibetis. De hac sub noīe libri scribit & esaias. Erūt uerba libri isti^r sicut uerba libri signati. Quē
cum dederis hominī nescienti litteras & dixeris ei lege: respondebit tibi: nescio litteras. Et dabunt
illū hoī sciētī lras dicētes: lege. & dicet. nō possū legere: q̄a signat^r ē. Iste at liber ē cui^r nemo pōt sol-
uere & apire signacula: neq; i cælo neq; i terra neq; sub terra: nisi ille de quo i apocalypsi iōānis di-
citur. Ecce uicit leo de tribu iuda radix & gen^r dauid: ut aperiat librū & soluat signacula ei^r. Pri^r enī
quā saluator hūanū corpus assumeret: & hūiliaret se formā serui accipiens: clausa erat lex & prophe-
tæ & omnis scientia scripturæ. clausus erat paradysus. Postquam autem ille pependit in cruce & lo-
cutus est ad latronē hodie mecū eris in paradiso. statū uelū tēpli scissū est & aperta sūt omnia. abla-
toq; uelamine dicimus. Nos autē omnes reuelata facie gloriā dñi contēplātes. in eandē imaginez
trāsfōrmamur a gloria in gloriā: Sin autē reuelata sūt omnia. in xpō enī iuxta sermonē pauli oīa re-
uelātur. quomodo porta clausa erit & nō aperietur. & uir nō trāsbibit per eā? Ex qbus discimus quāz
uis ad sūmā sciētīā uenerimus. cōparatione diuinæ sciētiae nūc ex parte nos scire & ex parte cogno-
scere. quando autē uenerit quod perfectū est. tunc quod ex parte est destruetur. Vnde & in alio loco
ipse apostolis imperfectū se esse loq̄tur. rursūq; perfectū. Quod si interpretatione caret uidetur esse
contrariū. Dicit enī. Nō q̄a iam accepi aut q̄a iam p̄fectus sum. Fratres. ego me nō arbitror cōp̄a-
hēdisse Vnū uero posteriora obliuiscēs ad priora me extēdēs statutū p̄sequor ad brauiū supnæ uo-
catiōis dei. Cūq; putarem eū secundū professionē suā nō eē iam perfectū. & magis querere quam
inuenisse: qđ uerū nō solum se sed & alios dicit eē perfectos. quot quot ergo p̄fecti sum^r hoc sapiam^r
Est autē sēsus huius loci. Ad cōparationē hominū cæterorū qui curā n̄ habēt noticiæ scripturæ nec
misteriorū dei perfectū esse me fateor. quātū autē ad scientiā diuinæ maiestatis nūc in enigmate ui-
deo & per nubilū & caliginē: & dico cū p̄pheta. Mirabilis facta ē scientia tua ex me confortata ē &
nō potero ad eā. Hæc igitur porta q̄ omnibus clausa ē (uir enim non transibit per eā) erit clausa p̄-
cipi siue duci. & illius aduētū referabitur qui sedebit in ea ut comedat panem coram domino. de
quo ipse in euangelio p̄fetur dicēs. Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui me misit: & cō-
pleam opus eius. Ipse est princeps & pōtifex secundū ordinē melchisedech & hostia & sacerdos q̄ i
cōspectu patris nobiscū cælestē comedit panē & uinū bibit. de quo loq̄tur in euāgelio. Nō bibā de
genimine uitis. nisi cū bibero illud nouū in regno patris mei. in illo uidelicet regno de quo & ipse
alibi ait. regnū dei itra uos ē. Clausaq; erit porta. Nemo enī potest passiōis dñi corporisq; eius & sã-
guinis. p̄ maiestate rei sacramēta cognoscere. Tantæq; bonitatis est & clemētiæ princeps noster. ut
cū solus sedeat in porta quæ clausa ē & panē corā dño comedat. uelit mēsa suā atq; cōuiuī plures
habere cōsortes: & dicat. Ecce ego sto & pulso. si quis aperuerit mihi i grediar ad eū: & cenabo cū il-
lo & ipse mecū. Solus autē panē comedit corā domino. q̄a substantia eius diuinæq; natura cūctis cre-
aturæ substantiis separata est. Ipse per eandē uestibuli portā ingreditur & egreditur. quia & itus &
foris hoc est ifusus & circūfusus oībus i grediensq; per portā ut secū iroducat eos q̄ absq; doctrina
ei^r & auxilio itrare nō possūt. & egrediēs ut rursū alios iroducat & loq̄tur eis q̄ difficiliora nō capi-
unt. Qđ autē porta orientalis extra terminos mūdi semp clausa sit & humano nequaquā pateat as-
pectui. Ioannis euāgeliū probat dicētis. Deum nemo uidit umquā. Vnigenitus filius q̄ est in sinu pa-
tris. ipse enarrauit. Quasi aliis uerbis dixerit. Eritq; clausa p̄icipi. Princeps solus sedebit in ea ut co-
medat panē. p̄fectæ & consumatæ sciētiae. Nemo enī nouit filiū nisi pater. & nemo nouit patrē nisi
filius: & cui uoluerit filius reuelare. Pulchre quidā portā clausam per quā solus dñs deus israel in-
greditur

Super Ezechielem.

greditur & dux cui porta clausa est mariam uirginem intelligunt: quæ & ante partum & post partum uirgo permansit. Etenim tempore quo angelus loquebatur spiritus sanctus ueniet sup te: & uirtus altissimi obumbrabit te: quod autem nascetur ex te sanctum: uocabitur filius dei: & quando natus est uirgo permansit æterna ad confundēdos eos qui arbitrantur eam post natiuitatem saluatoris habuisse de ioseph filios ex occasione fratrum eius qui uocantur in euangelio: super qua q̄stionculam romæ aduersum heluidiū illius t̄pis hereticum: in adolescētia n̄ grandē libꝛe scripsisse me noni.

Et adduxit me per vias porte aquilonis in conspectu domus: & vidi & ecce impleuerat gloria dñi domū. Et cecidi in facie meā. Et dixit ad me dñs. Fili hoīs. Pone cor tuū & uide oculis tuis: & auribus tuis audi oīa q̄ ego loquor ad te de vniuersis cerimonijs domus domini & de cunctis legibus eius: & pones cor tuum in vijs templi per omnes exitus sanctuarij.

Vir q̄ ductor propheta est & quo cuncta in tēplo monstrante cognoscit: postq̄ clausam ei ostenderat portam nunquam referendam & tamen apertam ei qui clausis ingressus est ostiis: ducit prophetam ad uiam portæ aquilonis: quæ tamen & ipsa esset in conspectu domus haud dubium quin templum significet. Cumq̄ propheta eregione uidisset plenam domum domini gloria domini: eādem uidelicet quam in aquilonis plaga positus contra cernebat: statim cecidit in faciem suam: maiestatem gloriæ domini ferre non sustinens. Vnde quia fuerat humilitate deiectus dicit ad eum: nequaquam uir sed dominus. Fili hominis pone cor tuum: & reliqua. In consumatione tabernaculi & edificijs templi qđ a salomone constructum est apparuit gloria domini: quæ postea euangelicæ gloriæ comparatione destructa est: dicente apostolo. Etenim non est glorificatum: quod glorificatum est in hac parte: propter excellentem gloriā. Si enim quod destruitur per gloriā est: multo magis quod manet in gloria est. Cauendumq̄ ne destructionem prioris gloriæ abolitionem putemus: sed sic sentiendum qđ postquam uenerit qđ perfectus est: id qđ ex parte fuerat destruetur: uelut si solis radijs lampadem compares: aut lampadi lumen lucernæ. Quamobrem & de Ioanne baptista dicitur. Ille erat lucerna lucens in domo. Postquam aut uenit sol iustitiæ lucernæ lumen absconditum est: dicente ipso propheta atq̄ baptista. Illum oportet crescere me autem minui. Cecidit autem in faciem suam propheta: ne dum plus cernere cupit quam potest humana fragilitas intueri: etiam ipsum oculorum lumen amitteret. Vnde familiariter eum uocat dominus 'filium hominis præcipitq̄ ut ponat cor suum & uideat oculis: & auribus audiat. Primum enim ad intelligendum quod dicitur aperiendus est animus: secundo cordis intelligendū oculis: de quibus dicitur ad Abraham. Iena oculos tuos & uide stellas cæli: tertio his auribus audiendum de quibus saluator ait: qui habet aures audiendi audiat: ut possit cunctas templi cerimonias & legitima eius intelligere: & ad extremū ponere cor suū in uis tēpli: quia diuersi ad eū introitus sunt. Siue uias templi cerimoniarum ordinē significat: & exitus sanctuarii. Proemium

igitur est & præparatio prophetae ad intelligenda quæ postea super templi ordine cogniturus est. Et hoc notandum qđ in mundi huius plaga qui in maligno positus est: & in aquilonis frigora constitutus: cælestis nobis cerimoniarum ordo monstratur. **E**t dices ad exasperantem me domū israhel. Hec dicit dominus deus. Sufficiant uobis omnia scelera uestra domus israhel. eo quod inducitis filios alienos siue alienigenas incircuncisos corde: & incircuncisos carne: ut sint in sanctuario meo & polluant domum meam: & offertis panes meos adipē & sanguinē: & dissoluistis siue p̄teristis pactū meū i oībus sceleribꝫ v̄ris: & n̄ seruastis præcepta factuarij mei: & posuistis custodes observationū mearū i sanctuario meo uobis metip̄is.

Quando dicit sufficiant uobis oīa scelera siue iniquitates uestræ: ad priorum peccatorum hortatur pœnitentiam ne augeamus peccata peccatis. & materiam futuro paremus incendio: sed audiamus illud qđ Esaias loquitur. Vhe his qui attrahunt peccata sicut funiculo longo: & sicut iugo corrigæ nituli iniquitates. Primūq̄ peccatum est: qđ inducunt filios alienos siue alienigenas incircuncisos corde: & incircuncisos carne: ut sint in sanctuario dei & polluant domū dei. Modicum enim fermentū totam massam corrūpit: & in quibusdā exēplaribus fertur prouerbiis: ne introducas impiū in tabernaculis iustorū. Vrgent nos in hoc loco iudæi & hebionitæ qui circumcisionē carnis accipiunt: quō possimus præsentē locum exponere incircuncisos corde & incircuncisos carne: quo uidelicet post spiritālē intelligentiā etiam carnis circumcisionē suscipere debeamus. Sed qui legimus paulū dicentem confessor aut oēm hoīem qui circumciditur: qm̄ si circumcidamini x̄ps uobis nihil proderit: & illud Hieremias ecce incircuncisæ aures ur̄æ & noluitis audire: & in exodo: loquutus est moyses in conspectu dñi dicens: ecce filii israhel non audiunt me: & quomodo audiet me pharaō? Ego autem sum tardi sermonis pro quo. lxx. dixerunt quod melius habetur in hebreo: ego aut incircūcisus sum labijs. Interrogemus eos immo cogamus circumcidere aures & labia desecare ut scripturam implere uideantur. Sin autem coeperint circumcisionem aurium interpretari quando nihil turpe & inhonestum audire nos patimur: & circumcisionem labiorum quando nihil indecens loquimur: dicamus eis eandem expositionem etiam in corde & in carne seruare debetis. Cor circumcidimus cultello dei & auferitur de corde nostro præputium: quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde nostro: nec de nobis dicitur: impinguatū est cor populi huius: & auribus suis grauiter audierunt. Ergo & caro similiter circumciditur: ut nequaquam

Libertertiusdecimus.c. llii.

faciamus terrena opera q̄ pro necessitate corporis facere cōpellimur: cibuz capere. & potū. & somnū & uti uestibus. Quæ tunc circuncidimus: si non ad delitias & ad luxuriam & ad inertiam: sed ad necessitatē naturæ & corporis istius sustentaculū cūcta faciam⁹. Qui bibit uinū modicū pp̄ stomachū & frequētes infirmitates: & odit ebrietatē: circūcidit carnē suā. Qui dormit q̄tū natura patitur audi et a salomone. Si sederis absq; timore eris: si dormieris suauiter dormies: & non timebis pauorem supuenientem tibi: neq; impetus impioꝝ supernuenientes. Et q̄ fugit fornicationē & uxori debitū reddit: reuertens ad idipsum ne tēptet eū sathanas: audiet cū populo israhel. In hac die abstuli op- probriū ægypti a uobis. Vestibus quoq; utitur q̄ frigus repellant: non q̄ tenuitate sui corpora nuda demonstrant. Attenuata ieiuniis caro & circūcisa a continentia: fugit opprobriū ægyptioꝝ q̄ sunt magnis carnibus: & illud pōt dicere quæ in plerisq; iuxta editionem. lxx. legitur. Quō contabuit ca- ro mea: in terra deserta inuia & inaquosa sic in sancto apparui tibi. Si qñ ergo alienigenas introdu- cere uoluerimus in tēplo dei circuncidam⁹ aures eoꝝ & labia: & cor: & oēs carnem: oculosq; gustū & odoratū: ut oīa cum dei timore & ratione faciamus. Audiant hoc episcopi atq; p̄sbyteri: & oīs ordo ecclesiasticus: ut non inducant filios alienos incircuncisos corde & incircuncisos carne. ne sint in sanctuario dei: & polluant domū eius. Si. n. hoc fecerint aptabitur illis qđ sequitur. Et offertis pa- nes meos: panes uidelicet propositionis in cunctis ecclesiis & orbe terræ de uno pane pullulātes: & non solū panes sed adipē quoq; de quo scriptū est: ex adipe frumenti saturauit eos. & sanguinē q̄ in xpi passione effusus est. Legendūq; ita: & sic lectionis ordo reddendus. Cū filios alienigenas incir- cuncisos corde & corpore inducat in sanctuariū meū: & polluat domum meā: audetis offerre pa- nes & adipē & sanguinē mystica sacramenta: & non intelligitis qđ solueritis & p̄tergressi sitis pa- ctum meum in oībus sceleribus & impietatibus uis: & non seruaueritis p̄cepta sanctuarii mei: neq; posueritis custodes ceremoniarū mearum in sanctuario meo. Oīs aut aduersus eos est cōminatio: q̄ non audierunt apostolū p̄monentē: manus cito nemini iposueris: neq; cōmunes peccatis alie- nis. Vel certe sic intelligendū. dissoluitis pactum meum in oībus sceleribus uestris: & non seruastis p̄cepta sanctuarii mei: & audetis indignos alienosq; custodes ponere in obseruatione sanctuarii mei uobis metipsis: ut subaudiatur non mihi. Et est sensus. Qui uobis in carnalibus ministrent: & ob uestra refrigeria meum polluant sanctuarium.

Hec dicit dñs deus. Oīs alienigena incircuncisus corde & incircuncisus carne non ingrediet sanctuariū meum: oīs filius alienus q̄ est in medio filioꝝ israhel. Sed & leuite q̄ longe recesserūt a me in errore filioꝝ israhel: & errauerunt a me post idola sua: q̄ erant in sanctuario meo editui & ianitores portarū domus: & ministri domus: ipsi q̄ mactabant holocausta & victimas populi: & ibi stabāt añ eos ut ministrarēt pro illis. Pro eo ergo qđ ministrauerāt pro eis in cōspectu idoloꝝ suoz: & facti sunt domui israhel in offendiculū iniquitatis: idcirco leuaui manū meā super eos dī- cit dñs deus: & portauerunt iniquitatem suā: & non appropinquabunt ad me: ut sacerdotio fungant mibi: neq; accedent ad oē sanctuariū meū iuxta sancta sanctorū: sed portabunt confusionē suam & scelera sua q̄ fecerunt: & dabo eos ianitores domus in oī ministerio eius: & vniuersis que fiunt in ea. Sacerdotes autē & leuite filij sadoch qui custodierunt ceremonias sanctuarij mei cū erra- rent filij israhel a me: ipsi accedent ad me ut ministrent mibi: & stabunt in conspectu meo ut of- ferant mibi adipē & sanguinē ait dñs deus. Ipsi ingredient in sanctuariū meū: & ipsi accedāt ad mensam meā ut ministrent mibi: & custodiant ceremonias meas. LXX.

Propterea hec dicit dñs. Oīs filius alienigena incircuncisus corde & incircuncisus carne: nō ingredietur in sancta mea i oībus filiis alienigenaz qui sunt in medio domus israhel. Sed & le- uite q̄ recesserunt a me cū errarent filij israhel a me post cogitationes suas: & accipient iniquita- tem suam & erunt in sanctis meis ministrantes hostiarū in portis domus. & ministri domus im- molabunt holocausta: & victimas populi: & isti stabunt ante populum ut ministrent eis. Pro eo quod ministrauerunt eis ante faciē idoloꝝ suozum & factum est domui israhel in tormentū ini- quitatis: propterea leuaui manū meam super eos dicit dñs deus: & accipient iniquitatem suam meorum: & suscipient ignominiam suam in errore quo errauerunt. Et ponam eos ut seruent cu- stodias domus in omnia opera eius: & vniuersa que fecerunt in eo sacerdotes leuite filij sa- doch: qui custodierunt custodias sanctorum meorum cum erraret domus israhel a me. Ipsi accedent ad me ut ministrent mibi: & stabunt ante faciē meam ut offerant mibi hostiam adi- sam meam ut ministrent mibi: & obseruent custodias meas.

Iuxta utramq; editionem posui testimonium: ut ex comparatione earum quid septuaginta sen- sint: quid hebraicum teneat scire ualeamus. Septuaginta hoc significant quod alienigenæ incircun- cisi corde & carne qui habitant in medio filiorum israhel ingredi non debeant sanctuarium dei: & errauerunt post idola sua postq̄ receperint iniquitatem suam: stent in sanctuario dñi editui & iani- tores ministriq; domus: & mactent holocausta & victimas populi. Et isti sunt in conspectu eorum ut ministrent

Super Ezechielem.

ut ministrarent eis: eo quod ministrauerunt illis in conspectu idolorum suorum. & facti sunt domui israel in tormentum iniquitatis: & idcirco manum leuasse se dicit super eos dominus deus: ut non accedant ad eum & sacerdotio fungantur illi: neque offerant illi in sancta sanctorum: portentque ignominiam suam in errore quo errauerunt: ut. sponantur in obseruatione custodiare domus in omnia opera eius: & uniuersa que sunt in domo. Quod si ita est quomodo stare poterit ut leuitae qui longe recesserunt a deo in errore filiorum israel & errauerunt ab eo post idola sua: ipsi ministrarent in domo & mactent holocausta & uictimas populi: & ipsi stent in conspectu eorum ut ministrarent eis? Quid. nam amplius facturi sunt sacerdotes filii sadoch qui custodierunt caerimonias sanctuarii dei: de quibus dicit: ipsi accedent ad me ut ministrarent mihi: & stabunt in conspectu meo ut offerant mihi adipem: & reliqua: Hebraicum autem hunc habet sensus. Omnis alienigena incircumcisus corde & carne non ingreditur sanctuarium meum: licet cum populo israel esse uideatur. Leuitae autem hoc est sacerdotalis gradus qui longe recesserunt a me in errore filiorum israel & secuti sunt idola portabunt iniquitatem suam. eo quod fuerint in sanctuario meo ministrantes in officio portarum domus: & ministri eius. Ipsi. non offerebant holocaustum & uictimas populi: & ipsi stabant in conspectu eorum ut ministrarent pro eis. Quia ergo ministrauerunt pro illis in conspectu idolorum suorum: & fuerunt domui israel offensiculum iniquitatis: propterea leuauimus manum meam super eos dicit dominus deus: & portauerunt iniquitatem suam. & non appropinquabunt ad me ut sacerdotio fungatur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum iuxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam & scelera sua: quae fecerunt. Pro sacerdotali. non officio qui holocaustum & uictimas omnes sacrificium offerre consueuerant redigetur in ultimum gradum: & erunt ianitores domus in ignominia sempiterna: ut ab uniuerso populo uideatur intrare & exire: de qua sublimi dignitate ad quam ultimum gradum peruenerint. Sacerdotes autem inquit. id est. leuitae qui sunt filii sadoch hoc est iustorum siue iusti dei. & qui tempore erroris uniuersi israelitis custodierunt caerimonias sanctuarii mei: ipsi accedent ad me ut ministrarent mihi & stent in conspectu meo & offerant mihi adipem hoc est pinguis simam hostiam & sanguinem uiuam. s. & placentem hostiam deo: ipsi ingredientur sanctuarium meum & accedent ad mensam meam ut accendant thimiam mihi: & omnem ritum sacrificii custodiant. Si autem hoc ita est ut qui in tempore erroris & persecutionis idola sunt secuti quae de suo corde confinxerant: & non solum uoces sed & subscriptione manus asseruerunt dei filium creaturam magis quam creatori qui est benedictus in saecula: quomodo sibi sacerdotale & pontificale assumunt fastigium: & audent offerre uictimas deo cultores quondam idolorum? Sed ut ardentissimum poeta testatur quicquid a multis peccatur iustum est. Multitudo peccantium impetrabilior fecit impiis ueniam: ut qui reducti in laicos pristina sacrilegii sui debuerant scelera deplorare. nunc resupini in pontificali solio sedeant: & irruant nobis simulatae fidei nauis in mo operta perfidia aperta compendia.

Audiant igitur saltem sero: & obseruent praecipra omnipotentis dei. Omnis alienigena incircumcisus corde & incircumcisus carne non ingrediatur sanctuarium meum. Licet ille sit filius: licet cognatione sociatus: licet antiqua nobis hereat necessitudo: si incircumcisus corde uel carne est non introducatur in sanctuarium dei: ne ministros christi nostros faciamus ministros & pro carnalibus refrigeriis altaria domini polluamus. Pro eo quod nos posuimus & dabo eos ianitores domus in omni ministerio eius & uniuersis quae sunt in ea: eos uidelicet leuitarum qui longe recesserunt a deo in errore filiorum israel & secuti sunt idola quibus uictimas immolauerunt: symachus ordinem lectionis sensumque considerans: rectius interpretatus est dicens. Posueram enim eos custodes ianuarum domus: uniuersi ministerii eius & cunctorum quae sunt in ea: ut non ad eos pertineat qui futuri sunt in templo: sed ad eos qui fuerunt.

Cumque ingredientur portas atrij interioris uestibus siue stolis lineis induentur: nec ascendet super eos quicquam laneum siue non induentur lanificijs quando ministrant in portis: siue a portis atrij interioris & intrinsecus. Hae lineae erunt in capitibus eorum: siue cingulae lineas habebunt super capita sua: & feminalia linea erunt in lumbis eorum. & non accingentur in sudore: siue uiolenter. Cumque ingredientur atrium exterius ad populum: exuent se uestimentis siue stolis suis in quibus ministrauerant: & reponent ea siue eas in gazophilijs siue exedris sanctuarii vel sanctorum & uestient se uestimentis: siue stolis suis. Caput autem suum non radent neque comam nutriunt: sed tondentes attondebunt capita sua: siue capita sua non radent: & comas non ad presens tondent: Operientes operient capita sua: & uinum non bibet omnis sacerdos quando ingressus fuerit in atrium exterius.

Primum historiae uerba ponenda sunt.

Inter caetera quae sacerdotibus praecipit sermo dominicus hoc quoque obseruandum iubet: ut in ipsis portis interioris atrij: uestibus id est stolis lineis induantur: nec utantur laneis indumentis tam in portis atrij interioris quam intrinsecus: hoc est in adis sanctis sanctorum: uittae quoque siue cingulae lineae sint in capitibus eorum: & feminalia linea in lumbis. Quodque sequitur iuxta septuaginta: & non accingentur uiolenter: Pro quo aquila & symachus transtulerunt in sudore: theodotio ipsum uerbum hebraicum exprimens in ieze: aquilae secunda editio buza: per quod significat non eos uiolenter arte atque constrictis instar uinctorum esse cingendos: ne in ministerijs sacerdotalibus atque leuiticis inhabiles fiant: & tenere & cedere uictimas attrahere quoque nequeant atque discurrere. Et quia semel praeeperat quibus uestibus uti deberent sacerdotes quando intrinsecus in ministerijs essent: rursum iubet ut egredientes in gazophilijs siue in exedris sanctorum exuant se pristinis

Liber tertiusdecimus. c. xliiii.

uestibus & induantur aliis, ne si sanctas uestes habuerint sanctificent populum foris positus qui nec dum fuerit sanctificatus, nec se preparauerit in sanctificationem templi, ut sit domini nazareus. Per quæ discimus non quotidianis & quibuslibet pro usu uitæ communis pollutis uestibus nos ingredi debere in sancta sanctorum: sed munda conscientia & mundis uestibus tenere domini sacramenta. Quod autem sequitur caput autem suum non radent neque comam nutriunt: sed tondentes attondebunt capita sua: perspicue demonstratur nec rasis capitibus sicut sacerdotes cultoresque Isis atque Serapis nos esse debere: nec rursus comam dimittere: quod proprie luxuriosorum est barbarorumque & militantium: sed ut honestus habitus sacerdotum faciem demonstret. Pro quo dixere septuaginta capita sua non radent: & comas suas non ad præsum tondent: sed operientes operient capita sua iuxta quod dicimus nec caluitium nouacula esse faciendum: nec ita ad præsum tondendum caput ut rasorum similes esse uideamur: sed in tantum capillos dimittendos: ut operata sit cutis. Vel certe sacerdotes semper operire capita sua debent: iuxta illud uirgilianum, Purpureo uelare comas ad optus amictu. Sed hæc uiolenta interpretatio est. Vinum autem non solum in ministerio sacerdotes non bibent atque leuitæ: sed ne ingressuri quidem sancta sanctorum: ne opprimatur mens: & sensus crassior fiat. Vnde & apostolus, Bonum est inquit uinum non bibere & carnem non manducare. Et in alio loco, Et uinum in quo est luxuria. Manducauit enim populus & bibit: surrexerunt & ludere. Quodque concedit timotheo ut uini paululum bibat, perspicue demonstrabat cur hoc concesserit: propter stomachum inquit, & frequentes infirmitates. Vestibus lineis utuntur ægyptii sacerdotes non solum intrinsecus: sed & extrinsecus. Porro religio diuina alterum habitum habet in ministerio: alterum in usu uitæque communi. Foeminalia recte assumuntur: ut honestas quoque seruetur: ne scilicet ascendentes altaris gradus & in ministeria discurrentes, reuelent turpitudinem. Rasa capita habet superstitio gentilis. Vinum autem quantum ad me pertinet: non reor aliquem se abstinere gentilium. Quæ uniuersa quid iuxta sensum indicent spiritalem sequentia uerba monstrabunt. Esse indumenta sancta & spiritualia: docet & apostolus dicens, Induimini dominum Iesum Christum. Et in alio loco, Induite uos uiscera misericordiae: bonitatis: humilitatis: mansuetudinis: & patientiæ. Et iterum, Expoliati uetere homine cum operibus eius: & induti nouo qui renouatur in scientiam iuxta imaginem creatoris. Quod & illud significare puto. Oportet enim corruptiuium hoc indui in corruptionem: & mortale hoc indui immortalitatem. Cum autem corruptiuium hoc indutum fuerit incorruptione: & mortale hoc immortalitate: tunc fiet sermo qui scriptus est, & reliqua. De sacerdotalibus uestibus in exodo plenius scriptum est, & nos olim edidimus librum: ad cuius interpretationem diligens mittendus est lector. Neque enim possumus latam materiam breui sermone comprehendere. Hæc uestimenta proprio nobis labore conficimus: quæ texta sunt desuper, qualem & dominus habebat tunicam quæ scindi non potuit. Quibus induimur quando secreta domini & archana cognoscimus, & habemus spiritum qui scrutatur etiam alta & profunda dei: quæ non sunt monstranda uulgo nec proferenda ad populum qui non est sanctificatus: nec domini sanctitudini preparatus ne si maiora se audierint: maiestatem scientiæ ferre non possint: & quasi solido suffocentur cibo, qui adhuc lacte infantiae nutriendi sunt. Esse autem e contrario pessima uestimenta docet scriptura diuina: ut est illud quod in psalmis de iuda proditore cantatur: indutus est maledictione sicut uestimento. Et post paululum, Fiat ei sicut uestimentum quo circumdatur: & sicut zona qua semper accingitur. Vnde & dominus qui pro nobis doluit: & nostra peccata portauit: in zacharia sordida habere dicitur uestimenta. De quibus scriptum est, Et Iesus erat indutus uestibus sordidis: quæ postea deponit scriptura dicente, Auferte ab eo uestimenta sordida: & induite eum podere, & reliqua. Quod autem sequitur uitæ: siue cydæ lineæ erunt in capitibus eorum puto coronam ostendere gratiarum: de qua scriptum est, Coronam enim gratiarum suscipiet tuus uertex. Nec illud nobis de operito & nudo capite faciat quæstionem quod apostolus loquitur, Mulier debet potestate habere super caput propter angelos. Si enim non uelatur mulier attondeatur. Sin autem turpe est mulieri tonderi aut radi: operiatur. Vir enim non debet operire caput: cum sit imago & gloria dei. Mulier autem: gloria uiri est. Si enim uirorum est non operire caput: uidetur esse contrarium quomodo nunc sacerdotes capita uittis uel cidaræ operire iubentur. Sed si legamus diligentius: ex prioribus soluuntur præsentia. Supra enim dicitur, Quando ministrant in portis atrii interioris & intrinsecus. Si enim ingreditur in conspectu domini omnis uiuens: & ab infantia cor hominis appositum est ad malitiam. Denique & foeminalibus intrinsecus utimur: ne ulla in conspectu dei pollutæ conscientiæ & operis nubi uiri accincti: & lucernæ ardentes in manibus uis. Et apostolus credentibus loquitur, State ergo accincti lumbos: & ueritate circumdatus latera: Et hac ipsa zona qui sanctus est & ad uirtutis culmen ascenderit ne quæ uiolenter astringitur: ne inuitus bonum continentiae obseruare uideatur, & in sudore uultus sui comedere panem: sed præceptum domini facere uoluntate. Denique quoniam foras egreditur & miscet se populo: sacerdotalia uestimenta deponit in gazophilatio: in quo dominicæ diuitiæ seruantur. Et aliis utuntur uestibus

Super Ezechielem.

uestibus sacerdotes aliaque doctrina ad uulgus ignobile. ne sanctificetur populus in stolis eorum. Graue est multitudini honus ultra uires suscipere. dicente salomone. Laqueus est uiri cito quid eius sanctificare. Cum enim uotum fecerit subrepat poenitentia. Denique & nazarei sponte se offerunt. & quicumque aliquid uouerit & non impleuerit. uoti reus est. Vnde & de uiduis dicitur. Cum luxuriatae fuerint in christo nubere uolunt habentes damnationes. quia primam fidem irrita fecerunt. Melius est enim non promittere. quam promittere & non facere. Anna obtulit samuelem qui in aeterna sanctitate permansit. & manna obtulit sanfon filium: sed sanctificatione capillo eius valida libido turbauit. Denique dominus recessit ab eo. & cecitate damnatus est: nisi quod postea crescentibus capillis pristinum robur accepit. & in typo christi multo plures alienigenarum mortuus quam uiuus occidit. Vult autem dominus sacerdotes suos capillos sanctificationis habere perpetuos: & operiri capita eorum non aliquo extrinsecus uelamento. sed sua naturalique caesarie: non ad ornatu atque luxuriam. sed ad honestatem. Vnde & capilli capitis apostolorum numerati sunt: dicente saluatore: uestri autem & capilli capitis numerati sunt. Illius capitis de quo uidelicet apostolus ait. Caput autem uiri christus est. quod peccator conculcat & despicit. & ut ita loquar radit nouacula. & auferit ei pulchritudinem. Quod & filii ammon fecerunt his quos David legatos miserat. Sin autem legis praeparatio inhonorat deum. consequenter qui legis praeparata conseruat honorat eum: ut impleatur quod scriptum est. ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Porro quod sequitur ut omnis sacerdos quando ingressurus est atrium interius uinum non bibat. perspicuum est ebrietate & sicera statum mentis euerit: & non plenae nos sapere quando uini facietate animus occupatur. Ebrietas autem non solum in potione uini. sed in omnibus rebus ostenditur. quibus & in contrariis & negotiis & damnis ac lucris amore & odio mens inebriatur & fluctuat: & statum suum tenere non potest. Et quia fragili carne circundamur. & cogimur pro uictu atque uestitu & necessariis quae ad corpus pertinent aliqua facere: quae facere non debemus. saltem hoc a nobis exigitur ut quando in nos reuertimur & scimus cur nati sumus. & interiora atque adita templi ingredimur recedamus a uitiis saeculi. & ne minima quidem peccata faciamus. Per quae ostenditur & peccare nos pro necessitatibus carnis peccata leuia. & rursum esse tempus quando atrium ingredienti interius: ab omni ebrietate mundi atque alieni esse debemus.

Uidua & repudiata siue eiectione non accipient uxores. sed uirginem de semine domus israel. Sed & uiduam quae fuerit uidua a sacerdote accipient. & populum meum docebunt quid sit inter sanctum & pollutum: & inter mundum & immundum ostendent eis. Et cum fuerit controuersia ut in lxx. additum est sanguinis stabunt in iudiciis meis. & iudicabunt leges meas: & praeparata mea in omnibus sollemnitatibus meis custodient.

Omnis hic locus praeparata continet sacerdotum. qui post multa quae supra exposuimus: iubentur uiduam & repudiata siue eiectione non accipere uxores: Vidua & repudiata est synagoga: id est congregatio iudeorum quae dominum non recepit. Vnde eiectione recte dicitur siue uidua synagoga. eiectione uero hereticorum frequentia qui exierunt a nobis quia non erant ex nobis. Sed uirgines inquit de semine domus israel. quae nutrita est in domo dei. in lege & prophetis: de qua & apostolus loquitur uolo omnes uos uirginem sanctam exhibere christo. Ista est uirgo de qua & alibi dicit sermo diuinus. Ama illam & sexuabit te: circunda illam & exaltabit te. honora eam ut te amplexetur. Quae sit autem uirgo quae amanda sit & suum custodiat amatorem: sciet qui illud legerit. Hanc dilexi & quasi sponsam ducere mihi. & amator fui decoris eius. Et iterum. Et omnium dominus dilexit eam. Non solum autem uirginem. sed & uiduam debent sacerdotes ducere. quae tamen alterius sacerdotis uxor fuerit. scientiam uidelicet quam alius dei cultor inuenerit. Neque enim noua tantum contenti debemus esse doctrina: sed & ueterem excolere: & nostro iungere comitatu. si tamen sacro cultu fuerit erudita. Sacerdotis quoque officium est docere populum. quid inter sanctum & pollutum. inter mundum & immundum sit: ut prius referamus ad dogmata. secundum ad opera quae per carnem efficiuntur. Delicta enim quis intelligit? Et cum fuerit controuersia de omni re. siue ut septuaginta transtulerunt sanguinis. hoc est quod ad mortale pertinet crimen: stabunt sacerdotes in iudiciis meis. ut non iudicent secundum honorem nec accipiant personam pauperis siue diuitis in iudicio. sed stent in iudiciis dei & recordetur illius psalmi. deus stetit in synagoga deorum in medio autem deos diiudicat. deos appellans qui habent iudicandi de hominibus potestatem qui in quo iudicio iudicauerint iudicabitur de eis. Leges inquit meas & praeparata mea in omnibus sollemnitatibus meis custodient. ut sciant quomodo nobis christus pascha sit immolatus. quomodo septem ebdomadas implere debeamus gaudii atque laetitiae: & humiliare animas nostras in ieiunio clangoreque tubarum. intelligere & senophegias spirituales: in quibus dicimus aduena sum ego & peregrinus sicut omnes patres mei. Haec sunt uerae sollemnitates dei. quas consequentius quis pentatheum cum differens interpretabitur. Prima uirtus est sacerdotis non tantum docere quae nouerit. sed oes dei festiuitates custodire. ut possit aliis custodienda praeparare quae & ipse obseruauerit. Sacerdotum autem officium esse legis habere notitiam. & in malachia discimus qui ait. labia sacerdotis custodient scientiam. & legem requirunt ex ore eius: quia angelus domini exercituum est.

Liber tertiusdecimus. c. xliii.

Et sabbata mea sanctificabunt. & ad mortuum hominem non ingredientur. ne polluantur. Pro quo septuaginta transtulerunt. & super animam hominis non ingredientur ne polluantur. nisi ad patrem inquit & matrem. filium & filiam: fratrem & sororem que virum non habuit. contaminabuntur. Et postquam fuerit mundatus septem dies numerabuntur ei. & in die introitus sui in sanctuarium & ad atrium interius ut ministret mihi in sanctuario offeret pro peccato suo domino deo. siue offeret placationem. Non erit autem eis hereditas. ego hereditas eorum: & possessionem non dabitis eis in israhel. ego possessio eorum.

Ad huc sacerdotibus præcipitur In quibus obseruandum quod non dixerit absolute & sabbata sanctificabunt. uel iuxta Esaiâ neomenias & sabbata uestra odit anima mea sed cum distinctione sabbata mea. Vnde & in euangelio scriptum est. Sacerdotes in templo sabbatum uiolant & absq; culpa sunt. nō sabbatum dei sed sabbatum litteræ: sabbatum iudeorum. quod recte uiolant qui sunt genus electum regale sacerdotium. Porro sabbatum quod sanctificatum est. illud intelligamus quod & apostolus docet relictum esse populo dei. de quo dicitur si intrabunt in requiem meam. quod hebraice sabbatum nominatur. Sanctificat autem sabbatum dei qui non portat honus peccati in sabbato. nec dicit sicut honus graue grauata sunt super me. Qui talis est non colligit ligna in sabbato. nec superedificat fundamento Iesu christi ligna phenum stipulam: nec accendit ignem qui inutilem consumat materia: & die sabbati in uno permanet loco: nec foras egreditur. sed quasi columna in templo dei positus permanet. super quo Ioannes scribit in apocalypsi. Qui uicerit faciam illum columnam in templo dei mei: & foras non egredietur amplius. Quodq; sequitur & ad mortuum hominem non ingredientur ne polluantur: proprie sacerdotalis officii est morticina non tangere: ut qui pro aliorum uitis deprecatur. ipse ad altare mundus accedat. De quibus mortuis. & saluator loquitur in euangelio. Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos suos. Iste contaminatur in patre mortuo: quando relinquit creatorem suum. & in matre mortua de ecclesia recedens: in filio quoq; & filia. quod alius ad cogitationes. alius ad opera pertinet. quod significantius græce dicitur

Fratrem quoq; & sororem qui eodem renatus est spiritu si putauerit mortuum contaminatur in eo. ita dumtaxat si soror uirgo permanserit: nec ullius uiri fuerit maculata cōplexu. Ex quibus intelligimus priuilegium uirginale: quod cuiuslibet uiri contactus. perfectam auferat puritatem: quæ utrum rectæ perperam ue dicta sint. lectoris arbitrio relinquamus. Natura quoq; super hoc probatur affectus. ut ordine caritatis iuxta quod scriptum est ordinate in me caritatem. post rerum parentem deum. carnis quoq; pater diligatur & mater. filius & filia: frater & soror. ita dumtaxat si de domo non exierit. nec in alterius transierit potestatem. Postquam autē sacerdos fuerit emūdat⁹. purificationis ordine q̄ in mosaica lege cōscripta ē: septē dies numerabūtur ei uel pfect⁹ numer⁹ pœnitūdis uel post consumationē mundi qñ ad uerā trāsimus ogdoadē. ut introeat sancta sanctorum: hoc est enim interius atrium. & possit ministrare in sanctuario. & semper offerre pro peccato conscientie uictimam. nec ullum tempus sit quo non recordetur maculatum se fuisse super patre & matre filio & filia fratre & sorore. Multa quippe facere compellimur in sæculi huius angustiis constituti. uel conditione carnis uel fragilitate nature. Qui autem talis extiterit ut ministret in sanctuario. & atrium ingrediatur interius. & offerat semper deo sacrificium. ita ut uerus sacerdos sit imitator eius de quo scriptum est tu es sacerdos in æternum secundum ordinem melchisedech: iste nullam habebit hereditatem nisi deum qui est hereditas eius. nec accipiet possessionē in israhel hoc est inter uulgus ignobile. sed sacerdotalem: ut dicat de eo dominus ego sum hereditas & ego possessio eorum. Quem cum inuenerint. loquentur ac dicent. Tenebo eum & non dimittam illum. & psallent cum propheta. pars mea dominus. Victimam & pro peccato & pro delicto siue pro ignorantia. ipsi comedent. & omne uotum siue separatio in israhel ipsorum erit. & primitiua omnium primogenitorum & omnia libamenta ex omnibus quæ offeruntur sacerdotum erunt. & primitiua citationes super domos uestras. Pro uictima & sacrificio quod hebraice dicitur manaa. aquila & symachus interpretati sunt donum. Rursum pro uoto quod. lxx. hoc est separationem

transtulerunt: Aquila & symachus & theodotio interpretati sunt. quod hebraice dicitur herem. Et considerandum quod omnia quæ nunc per prophetam dominus loquitur: per moysen ante iam dixerit. Quærendumq; cur eadem quæ dicta sunt repetat. ut uidelicet quæ in mente innotentur. quæ non sit scripta calamo & atramēto sed spiritu & uerbo dei. Vnde & saluator nullum uolumen doctrinæ suæ proprium dereliquit. quod in plerisq; apocriphorum deliramenta consingunt: sed patris & suo spiritu quotidie loquitur in corde credentium. Et hæc erit responsio ad uictimam igitur pro peccato & pro delicto siue ignorantia comedent sacerdotes. de quibus scriptum est peccata populi mei comedent. Nec tantum gaudendum est ad oblationem munerum. quantum commendandum ad honoris condemnationem si eo abutamur indigne. Primitiua iuxta litteram sūt animantium & inanimentium quæ prima nascuntur: & quæ primum terra gignit. Primitiæ quoq; ciborum nrorum

Super Ezechielem.

horum nostrorum sacerdotibus offeruntur: ut nihil gustemus nouarum frugum nisi sacerdos ante gustauerit. Hoc autem facimus: ut reponat sacerdos benedictionem & oblationem nostram: siue ut ad impræcationem suam dñs benedicat domibus nostris. Grandis dignitas sacerdotū: sed grandis ruina eorū si peccant. Latamur ad ascensum nos tanti gaudii excelsa tenuisse: quāti mœoris de sublimioribus corruisse. Neq; enim solum pro nostris delictis reddemus rationem: sed pro oīum quorum abutimur donis: & nequaquam sumus de eorum salute solliciti.

COmne morticinum & captum a bestia de auibus: & de pecoribus: non comedent sacerdotes. Et iuxta istam omni generi electo regali & sacerdotali qđ proprie ad christianos refertur qui uncti sunt oleo spiritali de quo scriptū est: unxit te deus deus tuus oleo exultationis prae participibus tuis hæc præcepta conueniunt: ut morticinum non comedat tam de auibus quam de pecoribus cuius nequaquam sanguis effusus est: quod in actibus apostolorum dicitur suffocato: & quæ necessario obseruanda apostolorum de Hierusalem epistola monet: & captum a bestia: quia & ipsum similiter suffocatum est. Et condemnat sacerdotes qui in turdis: ficutulis: cliribus & cæteris huiuscemodi hæc auaritia gulæ non custodiunt. Possumus autem iuxta anagogen morticinum dicere in quo animæ sanguis emortuus est: & imitatur nabal carmelum qui interpretatur stultus: & audita ira David pauore contremuit: & mortuum est cor eius in eo. Captus autem a bestiis: quarum ne moribus lanietur propheta suspirat dicens. Ne tradas bestiis animam confitentem tibi: Ille dicendus est: qui ad uersarii leonis moribus deuoratur: & pardi qui non mutat uarietatem suā: & ursæ quæ raptis seuit catulis: & luporū rabie & reliquarū bestiarum: quas in uarietate demonū accipimus. Aues aut illas esse dicimus quæ ponunt in cælum os suum: & illa pecora in terra quæ uergentia uentri tantum & his quæ sub uentre sunt seruiunt.

CAPITVLVM. XLV.

Cumq; cepitis terrā diuidere in possessionē: separate primitias dño sanctificatus de terra longitudinis. xxv. milia: & latitudinis decem milia sanctificatum erit in omni termino eius per circuitum: & erit ex hoc sanctificatū. Quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum: & quinquaginta cubitis suburbana eius per gyrum. Et a mensura ista mensurabitis longitudinē. xxv. milium: & latitudinē decem milium: & in ipso erit templum siue sanctificatio: sanctūq; sanctorum. Sanctificatū de terra erit sacerdotibus ministris sanctuarii qui accidunt ad ministeriū dñi: & erit eis locus in domos: & in sanctuariū sanctitatis. xxv. milia longitudinis: & decem milia latitudinis. Leuite aut qui ministrant domui: ipsi possidebunt. xx. gazophilatia. Pro quibus. lxx. transtulerunt. ipsi tenebunt ciuitatē ut habitent. Et possessionē ciuitatis dabitis quinq; milibus latitudinis: & longitudinis viginti quinq; milibus scđm separationem sanctuarii oī domui israhel. Principi quoq; hinc quāq; & inde de separatione vel primitiis sanctuarii in possessionem ciuitatis contra separationes sanctuarii: & contra faciem possessionis vrbis a latere maris vsq; ad mare: & a latere orientis vsq; ad orientem longitudinis autem intra vnamquāq; partem a termino occidentali vsq; ad terminum orientalem terre erit ei possessio in israhel: & non populabuntur siue vastabunt ultra principes populum meum: & terram dabit domui israhel scđm tribus eorum.

Post cerimonias sacerdotum cultūq; eorum & cibum: quæ debeant sumere quæ uitare: nunc terra sanctæ facit descriptionem: & anteq̃ omnem in tribus diuidat de cunctis tribubus iubet eligi locum qui in longitudine habeat. xxv. milia: & in latitudine decem milia. Et quia non est positū cubitorum siue pedum aut ulnarum: subintelligi datur significare calasum qui erat in manu uiri: & habebat mensuræ sex cubitos & sextam partem unius cubiti idest Diligens supputet leitor quomodo calami mille passus faciant: & quam multa milia in longitudine fuerint & latitudine. Postquam descriptionem: rursus præcipit ut de sanctificata terra quæ electa est ex omnibus tribubus israhel idest. xxv. milium calamorum in longitudine: & decem milium in latitudine: eligatur ad edificandum sanctuarium idest templum domini alia intrinsecus terra quingentorum calamorum per circuitum: hoc est duum milium. Et ne forsitan edificio templi edes aliæ iungerentur: præcipit ut. l. cubitis per circuitum terra sit uacua in suburbana: uel ut symachus & theodotio & lxx. transtulerunt in terminum & separationem spacium. Hac descriptione finita: alia ex integro separandæ sanctificationis mensura præcipitur: ut. lxx. milium calamorum in longitudine: & latitudine decem milium post superiorem mensuram terra alia metiatur: in qua nequaquam sit templum. i. sanctum: sed sanctum sanctūq; sanctorum: & habitent in ea sacerdotes q̃ accedunt ad ministerium dñi: habitent aut eo tpe qñ sacerdotali funguntur officio: & sit ipsa ut diximus possessio. xxv. milium calamorum in longitudine: & decem milium in latitudine. Porro leuitæ qui sacerdotibus seruiunt & habent propria ministeria accipient locum ad edificanda uiginti gazophilatia: iuxta aquilam exedras: iuxta symachum thalamos: iuxta theodotionem siue ut septuaginta transtulerunt ciuitatem. Per quod intelligimus separatū quendā locum ad habitationē leuitarum urbis uocabulo nuncupari: qui locus quinq; milia habeat calamorum in latitudine: & xxv. milia in longitudine. Hæc autem omnia idest sanctuarium & alterum sanctuarium sanctūq; sanctorum: & habitacula sacerdotum & domus leuitarum qui ministrant sacerdotibus appellantur loca separata & consecra

GGGG

Liber tertiusdecimus. c. lvi.

ta in ministerium & in sanctificationem domui israel. Post quadruplicem terræ sanctæ descriptionem: ponitur quinta diuisio. Princeps siue dux populi accipiat hinc & inde hoc est ex utraq; parte sanctuarii in possessionem suam: & in urbe uersetur: respiciatq; eius possessio & separatuz templo locum & faciem urbis: sitq; a latere maris hoc est ab occidente usq; ad alterum latus maris latitudinez habens: quam inferius in descriptione tribuum singularum propheta describit. Deniq; sequitur: In longitudinem autem iuxta unamquaq; partem quam singulæ tribus accipiunt a termino occidentali idest maris usq; ad terminum orientalem: qui ubi finiatur in tribuum descriptione nescimus. Et hæc erit possessio ducis siue principis in terra israel. Hæc interim dicta sint: ut simplex historiæ sermo noscatur. Cæterum si uoluerimus comparare spirtualibus spirtualia: & iuxta quondam interpretæ ad altiora conscendere qui asserunt figuram futurorum esse præsentia: & omnia quæ dicuntur pertinere ad cælestem Hierusalem quæ est mater omnium nostrum & ecclesiam primitiuorum non quidem difficile erit dicere quæ dicta sunt ab aliis: sed ueremur ne huiusmodi expositione prudens lector nequaquam recipiat. Vnde ad præsens tempus & ad ecclesiam quæ nunc laborat in mûdo & ad cælestia ire festinat referenda sunt omnia: ut de uniuerso mundo eligantur alii in possessionem dei qui sanctum possideant: alii qui ad maiora profecerint teneant sancta sanctorum. In ministris quoq; ordo diuersus est sacerdotum & leuitarum quorum alii orationibus suis atq; uirtutibus quotidie sacrificia offerunt deo: alii in secundo & minori gradu sunt: ut eis ministrent: uel ita: & per eos ad uirtutum culmina conscendant: & per eos qui uirtutum culmina cõscientia: & ad extremum: siue dux: siue princeps qui tantum possit: ut contra unam tribum possessionem accipiat. Vnusquisq; meritum compenset merita plurimorum. & primû dum uersatur in sæculo de mari usq; ad mare latitudinem possideat: deinde ab occidente: siue a mari usq; ad orientem: & præsentia derelinquens ad futura festinet: & habeat certam possessionem suam: & nequaquã principes aliena desiderent & unaquæq; tribus suam partem teneat: quod proprie ad episcopos & præbyteros referri potest: quibus dicitur: ut non uastent atq; depopulentur ultra populum dei: nec terram israel hereditate possideant: sed unusquisq; habeat possessionem suam quæ gradui illius constituta est. Vingtiquinq; autem milia referunt ad sensus: quæ quater posita sunt. Porro decem milia ad perfectâ scientiam: ut in altero simplex tantum teneatur historia: in altero etiam de & supernis uirtutibus disputetur: quia decennarius perfectus est numerus. Illud quoq; considerandum quod sacerdotes qui in maiori gradu sunt constituti. xxv. milia possideant in longitudine: & decem milia in latitudine: leuitæ autem. i. inferior gradus eundem quidem numerum habeat in lōgitudine hoc ē. xxv. milia: sed latitudo ipsorum quinario numero finiatur. Vnde & xxv. tantum tenent gazophilatias: in quo numero offeruntur munera esau. Princeps uero qui uere princeps in populo est: & meretur ducis nomen accipere hinc inde accipit possessionem sanctuarii: ex omnibus uidelicet qui ei uoluntate subiecti sunt: & urbis habitator est. multorumq; salutem: suam mercedem facit. In priori templo quod dicitur sanctuarium quingenti per singula latera calami describuntur: & rursus quinquaginta cubiti: quibus ois sacerdotum possessio separatur. In secundo autem sanctuario ubi sunt sancta sanctorum: latitudo templi: & spaciū non describitur: sed incertus numerus. Quod quidē & in possessione principis inuenimus: qui absq; ullo numero habet possessionem in populo israel: dū profectus uniuersorum redundat ad principem: & discipulorum salus præmium magistrorum est.

Hec dicit dominus deus. Sufficiat uobis principes israel: iniquitatem & rapinas intermittere: & iudiciū & iustitiam facite. Separate confinia uestra a populo meo: ait dominus deus.

Pro rapinis. lxx. miseriam transtulerunt: pro confinia oppressionem. Est autem sensus. Quia accepistis partem uestram o principes scriptura dicente: principi quoq; hinc inde separationez sanctuarii possessionem ciuitatis subauditur dabitur: & tanta est uestra potentia: ut unius tribus partem accepit uestra possessio: idcirco præcipio atq; cōmoneo. ut sufficiat hucusq; iniquitatem fecisse & rapinas: dum aliena inuaditis atq; diripitis. Et quia scriptum est dimitte malum & fac bonum: contrario iudiciū facite atq; iustitiā: iudicantes pupillo & iustificantes uiduā separatæ ur̃a confinia a populo meo: ne uidelicet terminos transferatis. Et q̃ ipsa uicinia ledit humiliorē qui superciliū maioris & potentioris non pōt sustinere: hoc interim dictū sit ad illius t̃pis populū. Cæterum & nr̃is principibus p̃ceptum poterit coaptari: q̃ in morē pharaonis & ægyptiorū opprimunt filios israel p̃ potentia: nec meminerunt scriptū: ducē te constituerūt ne eleueris: sed esto inter eos quasi unus ex ipsis. Et illud qđ in euāgelio dñs loquitur. Si autē dixerit seruus ille in corde suo moratur dñs me uenire: & coeperit percutere seruos & ancillas: comedere & bibere & inebriari: ueniet dñs serui illi in die qua non putat & hora qua nescit: & diuidet eū & partē eius ponet cū infidelibus. Discipulos quoq; suos in euāgelio scđm Matheum his præceptis erudit. Scitis qm̃ principes gentiū dominantur eorū: & qui maiores sunt potestate exercent in eos. Non sic erit inter uos. Sed qui uoluerit in uobis magnus esse fiat minister: & qui uoluerit esse primus sit oīum seruus: sicut filius hoīs non uenit ministrari: sed ministrare: & dare animam suam redemptionem pro pluribus. Multa sunt si uolueris de sacris scripturis reuolueris: ubi maiorum superbia coercentur. & ad humilitatem omnes domini prouocantur dicentis: discite a me: quia mitis sum & humilis corde.

EXPLICIT

Super Ezechielem.

EXPLICIT LIBER TERTIVSDECIMVS.

INCIPIT LIBER QVARTVSDCIMVS.

QVOD in principio templi Ezechielis debui dicere: nunc prapostero ordine in fine dicturus sum illius versiculi memor: Hic labor ille domus: & inextricabilis error. De quo & in alio loco idem poeta decantat. Ut quodam creta fertur labyrinthus in alta Parietibus textum cecis iter ancipitemque. Mille viis habuisse dolum: qua signa sequendi frangeret inde praesens & irreparabilis error. Ita & istae scripturae ingressus oceanum & mysterio dei: ut sic loquar labyrinthum: de quo scriptum est: posuit tenebras latibulum suum: & nubes in circuitu eius. Perfectam quidem scientiam veritatis mihi vendicare non audeo: sed nosse cupientibus aliqua doctrinae indicia praebuisse non meis viribus: sed christi misericordia: qui errantibus nobis ipse dolos tecti ambagesque resoluit: ceca regens spiritu sancto uestigia: quem sequentes ad portum explanationum prophetarum Ezechielis pervenire poterimus: in quem ex-

iremus. i. quartusdecimus liber est. Quem si orante te uirgo christi eustochium ad finem usque perduxero: & dominus uita huius concesserit spatium: transibo ad Hieremiam qui unus nobis remanet propheta: cuius interpretatio mei quidem laboris & tuae orationum: sed propria christi erit clementia.

Statera iusta & oes iustum & batus iustus erit vobis. Oes & batus equalis: & unus mensure erunt: ut capiant decimam partem batus & decimam partem oes: iuxta mensuram chori erit equa libratio eorum. Siclus autem xx. obolos habet. Porro xx. sicli & xxv. sicli & xv. sicli minam faciunt. LXX.

Statera iusta & choenix iustus erit vobis ad mensuram: & choenix similiter unus erit ad accipiendum. Decima pars gomor oes. Gomor erit equum & ad pondus xx. oboli. viginti sicli: & quinquaginta: & viginti sicli: & quindecim sicli mina erit vobis.

Hic locus iuxta lxx. non choeret: & poenitus intelligi non potest: dum non solum numeros mensurarum: sed etiam nomina commutantur. Pro oes. n. interpretati sunt mensuram generale nomen pro speciali: & pro bato choenica: pro gomor quoque hebraico qui graece dicitur chorus transfulerunt gomor: rursumque pro bato choenica. Dicamus ergo iuxta hebraicum: & liam: & quid nobis videatur in singulis aptius explicemus. Statera quae hebraice dicitur mozene: in his intelligitur quae appenduntur. Esa autem quae in graeco sermone corrupta dicitur oes: ad mensuram pertinet uariae frugum. Verbi gratia: tritici ordeis: leguminum. Porro batus qui hebraice appellatur bant: eadem mensura est quae oes: & in speciebus tantum liquidis uini & olei: & istiusmodi. corus. xxx. habet modios: & in utraque mensura hoc est tam aridarum quam liquentium tenet principium. Decima pars cori in his quae medio mensurantur appellatur esa. i. tres modii: & decima pars cori in speciebus liquidis uocatur batus: siue uadus: ut eiusdem mensurae sit esa & batus. Porro siclus qui graece dicitur stater. xx. habet obolos. Mina uero quae appellatur mnas: habet siclos sexaginta: qui faciunt obolos mille ducentos. Quod autem dicitur xx. sicli & xxv. sicli & xv. sicli minam faciunt: lectorem turbare non debet. Idcirco. n. difficultas in numeris ponitur: ut intentus animum faciat auditoris. Unde & multa dicuntur in parabolis & enigmatibus: ut qui habet aures audiendi audiat. Omnisque prophetia obscuritate continet ueritatem: ut discipuli intrinsecus audiant: uulgus ignobile & foris positum: nesciat quid dicatur. Praecipit ergo scriptura diuina ut iusta sint pondera dicens: non erit in marsupio tuo mensura grandis & minor: statera uera & iusta erit uobis & mensura uera & iusta erit tibi. Et in prouerbiis dicitur. Statera grandis & minor: abhominabile est utrumque in conspectu dei. Quod quidem non solum in comestiis & in usu quotidianae uitae nobis est obseruandum: sed in omnibus custodienda iustitia: dicente scriptura. Sermonibus tuis facies stateram: & appendiculum: ut & in uerbis & in opere & cogitationibus omnia pondere & ratione faciamus. Obolum autem hoc est uicesimam partem sicli siue stateris esse minimam portionem: in alio loco legimus Eius qui fidelis est rotas mundus diuitiarum illius autem qui infidelis est: neque obolus. Quasi aliis uerbis dixerit. Infidelis nihil in mundo possidet: sed etiam minima indiget portione. De quo aliis uerbis in euangelio dicitur: non egredietur inde: nisi reddat nouissimum quadrantem: hoc est etiam extremum nummum & minutum. Legimus decem mnas singulis seruis ad negotiandum traditas. & in alia parabola inter seruos talenta diuisa: & debitorem quingentorum denariorum & quinquaginta: & operarios uinae qui singulos accipiant denarios: & mulierem uiduam quae dragmam perdiderat & uix eam lucernae accensione repperit. Quae omnia quem sensum habeant: non est huius temporis differere.

Et haec sunt primitiae quas tolletis. Septam partem oes de choro frumenti. & septam partem oes de choro ordeis. Ad mensuram quoque olei batus olei decima pars cori est: & decem bati corum faciunt: quia decem bati implent corum. LXX.

Et haec sunt primitiae quas separabitis. Septam partem mensurae de gomor tritici. & sextam partem oes de coro ordeis: & preceptum olei cotylem. i. cyathi olei decem cotyles: quia decem cotiles sunt gomor.

Et hic mutatis nominibus mensurarum in lxx. editio: confusa sunt omnia: ut quid dicatur non possit intelligi. Qui. n. supra pro oes mensuram. & pro bato choenica dixerant: & pro coro gomor: pro siclo appell-

GGGG II

vide mram abundare ad parabolam quam Matthaeus xviii habet ubi dicit de denario quem foris in medietate suam peribit

Liber quartusdecimus. c. lvi.

diculum: & hic pro oesi posuere mensurā: pro coro nunc gomor nunc ipsū corū: & in mensura olei probato totilen. i. ciatum. Dicamus igitur primū iuxta lram hoc est decimā partem oium frugum: leuiticā tribui populus ex lege debebat. Rursū ex ipsis decimis leuitā hoc est inferior mini stroꝝ gradus decimas dabat sacerdotibus: & hæc est q̄ appellatur Erant quoq; & aliæ decimæ: quas unusq; de populo israhel in suis horreis separabat: ut comederet eas cū erit ad templū in urbe Hierusalē & in uestibulo tēpli: & sacerdotes ac leuitas inuitarent ad cōiuiā. Erant aut̄ & aliæ decimæ quas paupibus recondabant: q̄ græco sermone appellatur At uero primitiua q̄ de frugibus offerebant nō erant speciali numero definita: sed offerentiū arbitrio derelicta Traditionēq; accepimus hebreoꝝ non lege p̄ceptā: sed magistrorum arbitrio inolitā: q̄ plurimū quadragesimā partē dabat sacerdotibꝫ: qui minimū sexagesimā. Inter quadragesimā & sexagesimā licebat offerri q̄d cūq; uoluissent. Quod igr̄ in pentatheuco dubiū derelictū est: hic specialiter definitū est p̄ sacerdotum auaritiā ne amplius a populo exigant in primitiis deferentiis. i. ut sexagesimā partem offerant eoꝝ q̄ gignūtur e terra. Si. n. corus qui hebraice appellatur omer. & a. lxx. dī gomor triginta hēt modios tā in aridis speciebus quā in liquētibus: esa quoq; & batus iuxta qd̄ supra diximus decima pars est cori: p̄cipiturq; ut sexta pars tā oesi quā bati detur sacerdotibus in primitiis offerendis q̄ de tribus modiis dimidiū facit modiū: perspicue supputatur sexagesimā partē primitiæ sacerdotes accipere debere. Hæc interim iuxta lram & iuxta hebraicā ueritatē & sensisse & audisse sufficiat. Nunc reuertamur ad intelligentiā spūalem: in qua primū querendum quō dicatur honora dñm de tuis iustis laboribus: & da ei de fructibus iustitiæ tuæ: ut impleantur cellaria tua frumēto: & uino torcularia tua redundent: ut postq̄ obtuleris primitias laborū tuorum atq; uirtutū & dixeris: ecce nunc ego attuli tibi primitias frugū terræ quas dedisti mihi dñe. merearis audire. Bñdictus tu in ciuitate: & benedictus tu in agro. Bñdicti filii uteri tui & genimina terræ tuæ: & fructus iumentorū tuorum: & cætera: & possideas iuxta apostolum oēm benedictionē spūalium in cælestibus in xp̄o. dū quicqd̄ habes non tuæ putas esse uirtutis: sed eius misericordiæ q̄ fruges dedit. Et si quideꝫ tantā habuerimus scientiā scripturæ: ut mistica quæq; pandamus: & doceamus hoīes. i. rationale aīal: damus primitias frumenti nři. Si autem post anagogen puram tantū sequamur historiā quæ simplices nutrire potest iuxta illud qd̄ scriptū est: hoīes & iumenta saluos facies dñe: damus primitias ordeī nostris: qd̄ ordeum seuit Isaac: sed in terra alienigenarū: & ortum est ei centuplum. Qui ordei dat primitias: pōt dicere: dñs pascit me: & nihil mihi deerit: in loco pascue ibi me collocauit: super aquas refectiois educauit me. Qui aut̄ rationalia pascit aīantia uertit sniam & dicit: p̄parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Et postq̄ olei & uini obtulerit primitias iungit & loquitur. Impinguasti in oleo caput meū: & calix tuus inebrians quā p̄clarus est: illo oleo qd̄ absq; fece mundissimū ad lucernā dñi p̄paratur. Qd̄ qui p̄parauerit: exilaratur facies eius in oleo oleo exultationis quo unctus est xp̄s p̄participibus suis: & effectus oliua: cum propheta cantabit. Ego aut̄ sicut oliua fructifera in domo dei: & illo uino quod de uera uite redundat in torcularibꝫ saluatoris: dicente domino: ego sum uitis uos autem propagines: pater meus agricola. De his torcularibus tres psalmos legimus: octauum & octogesimū: & octogesimū tertium: qui oēs ad ecclesiæ sacramenta referuntur. Et in ueteri quidē lege absq; mensura erant & numero primitiæ. Non enim ad mensuram deus spūm dabat. In secunda aut̄ edificatione tēpli: qd̄ Ezechielis prophetia cōtinet certa mensura est idest sexagenarius numerus quo mundus expletur: & dicitur nobis. In qua mensura mensi fueritis: remetietur uobis.

¶ Et arietem unū de grege ducentorum de his que nutriunt israhel in sacrificiis & in holocaustum & in pacifica: ad expiandū pro eis ait dñs deus. Omnis populus terre tenebitur primitiis his principi israhel: & super principe erunt holocausta & sacrificium & libamina: in sollēnitatibus & in chalendis & in sabbatis: & in uniuersis sollēnitatibus domus israhel. Ipse faciet pro peccato sacrificium & holocaustum: & pacifica ad expiandum pro domo israhel.

¶ Supra dixit quota pars eorum quæ appenduntur: mensuræ quoq; tā aridarum specierum quā liquentium debeat offerri principi: nunc eundem primitiarum in animantibus ordinem tenet: ut unum de grege ducentorum arietum iubeat offerri quos nutrit israhel in sacrificium & in holocaustum & in pacifica: ad expiandum pro populo ait dñs deus. Quod nos interpretati sumus de his q̄ nutrit israhel: in hebraico scriptum est: me masca: quod aquila & symachus interpretantur

septuaginta & theodorio

quorum alterum de irriguis: alteꝝ

de canalibus siue piscinis sonat: ut uidelicet primitiæ principis: non alibi nisi in irriguis nutrantur. Et quomodo in superioribus legimus sexagesimā partem debere offerri principi de his quæ appenduntur & quæ mensuræ subiacent: sic nunc ducentesima pars animantium iubetur offerri: & huiuscemodi legis p̄ceptis oēm populum esse subiectum: ut offerat duci siue principi: quo uidelicet illum holocausta & sacrificia & libamina in singulis sollēnitatibus offerantur pro populo: & expietur domus dei. Ex quo animaduertendum quod quō populus debitor est primitiæ offerendæ: principi: sic princeps debitor ē populi offerre pro eo uictimas quæ iuxta tropologiā nō aliū intelligere possumus nisi dñm saluatōrē. Iste de ducētis aīantibus suscipit arietē: siue ut significati⁹ hebraicus

sermo

Super Ezechielem.

sermo demonstrat qđ ad cuncta animantia & non proprie ad arietem referri potest: & suscipit aial uel arietem qui nutritus est in locis irriguis sanctarū uidelicet scripturarū: & pōt dicere: dñs pascit me & nihil mihi deerit in loco pascuæ ibi me collocauit: sup aquas refectionis educauit me. Hæc erant irrigua immo hii canales ad quos & iacob ducebat pecora sua: ut in ipsis biberēt atq; conciperent: & iuxta uirgarū colorem foetus ederent dño. Pro sacrificio hoc est aq̃la & symachus donū interpretantur: qđ in hebraico dī manaa: & proprie nō pertinet ad hostiā: sed ad ea q̃ ex similla & polenta & oleo offerūtur in sacrificio. Holocaustū uero est qđ totum offertur deo: & sacro igne consumitur. Pacifica qñ reconciliamur deo: & pro nobis apostolus loquitur. Præcamur pro xp̃o. reconciliamini deo. Et in alio loco. Deus erat in xp̃o: mundū reconcilians sibi. Istæ autē princeps cui primitiæ de aiantibus offeruntur: ipse est & rex: ut in crucis quoq; titulo demonstratur: hebraicis & grecis lris ac latinis. Nitentibusq; iudæis ut deponeretur titulus triūphalis: gentiū in pilato turba rñdit: qđ scripsi scripsi. Super principe inq̃t erunt. Pulchre sacerdotalis dignitas cōmonetur cui subiecta sit officio: ut sciat se sacrificiū & libamina q̃ offeruntur ex uino p̃ populo: offerre debere in cūctis sollēnitatibus: tā uidelicet in chalendis. i. neomeniis. quam in sabbatis: quando tænebris cuncta operientibus lunaris exordiū luminis est: & in regæ sabbatorū: ut faciat uidelicet pro peccato ad expiandū pro domo israhel q̃ est ecclesia dei uiuentis: colūna & firmamentū ueritatis. Istā est. n. domus dei uiuentis & domus israhel: quæ expiatione suorum indiget peccatorum.

Hec dicit dñs deus. In primo mense vna mensis sumes vitulū de armēto: immaculatū & expiabis sanctuariū: & tollet sacerdos de sanguine qđ erit p̃ peccato & ponet in postibus domus: & in quatuor angulis crepidinis altaris & in postib⁹ a parte atrij interioris: & sic facies in septima mēsis p̃ vno quoq; q̃ ignorauerit: & errore deceptus ē: & expiabitur pro domo. In primo mēse. xiiij. die mensis erit vobis pasche sollēnitas: septem dieb⁹ azima comedetis. Et faciet princeps i die illa p̃ se: & p̃ vniuerso populo terre vitulū pro peccato. Et in septē diez sollēnitate faciet holocaustum dño septē vitulos & septē arietes immaculatos quotidie septē diebus: & pro peccato hircū capraz quotidiē: & sacrificiū oes per vitulū: & oes per arietem faciet: & olei hin per singula oes. Septimo mense quintadecima die mensis: in sollēnitate faciet sicut supra dicta sunt: per septē dies tam pro peccato quam pro holocausto: & in sacrificio & in oleo.

Totū capitulū posui: ne diuisū per singula legentis aium conturbaret. Et primū de interpretationis uarietate dicendū est. Vbi nos interpretati sumus in quatuor angulis crepidinis altaris. lxx. trāstulerūt & sup quatuor angulos tēpli: & sup altate. Et ubi nos dixim⁹ p̃ uno quoq; q̃ ignorauit & errore deceptus ē: illi posuerūt p̃ ignorante & p̃ paruulo. In eo quoq; ubi nos diximus & sacrificiū oes p̃ vitulū & oes per arietē faciet: & olei hin p̃ singula oes. illoz editio tenet: & sacrificiū & coctionē uitulo: & coctionē arietis dabis: & olei hin coctionis. In extremo quoq; uersiculo ubi nos diximus in sacrificio & in oleo: illi dixerunt sicut in manaa: sicut in oleo. In primo inq̃t mense & prima die mēsis: haud dubiū quin nisan significet: sumes vitulū de armento nō qui domi nutritus sit: sed q̃ in armento. hoc ē de grege & numero plurimoz. In septima quoq; eiusdē mēsis die: q̃ duæ sollēnitates hoc ē primi mēsis prima dies: & eiusdē septima: in lege mosaica nō hñtur. Quartūdecimū autē diē mensis quo pascha celebratur: & moyses p̃cepit obseruandū qñ septē diebus azima comedimus. Quartā significare scenophagiā: quam hic sine noīe posuit. Curramus ergo ad singula: & qđ nobis uideatur breuiter disseram⁹. Esse sollēnitates spiritalis: & apostol⁹ docet. Ne ergo qs uos iudicet i cibo & potu aut in pte sollēnitatis aut neomeniæ aut sabbatorū: q̃ sūt umbra futurorū. Et si p̃ Esaiā loquitur de neomeniis ur̃as & sabbata ur̃a & diē magnū non suscipio: ieiuniū & serias & neomenias & sollēnitates ur̃as odit aīa mea: manifestū est qđ qui sollēnitates oderit iudæoz suas diligat: sabbatū uidelicet qđ relictū est populo dei: ut uideam⁹ q̃ a deo donata sunt nobis & loquamur nō in doctis humanarū sapiarū uerbis: sed in doctrina spūs spiritalibus spūalia cōparantes. In p̃senti. n. sæculo qđ in maligno positū ē dies bonos uidere nō possumus: sed in nouo: de qbus dieb⁹ in carmīe moysayco spūs sc̃tus canit. Memēto diez antiq̃tatis: intellige annos generationis generationū. De qbus & sc̃tus loq̃batur in psalmo: nocte in corde meditabar. Et iterū. Et annos æternos in mēte habui: & meditāt⁹ sū. Qui istū nō suscipit intellectū: rñdeat quō illud possit exponere qđ Esaias de futuro & nouo sæculo uaticinatur: erit mēsis ex mēse & sabbatū ex sabbato: & ueniet oīs caro adorare dñm: qñ uerī adoratores nequaquā adorabūt in mōte garizin nec in Hierusalē: sed in spū & ueritate. qñ erit cælū nouū & terra noua: & liberabitur oīs creatura a seruitute corruptiōis: i libertatē filioz dei: & sol septies tñm lunā accipiet: & luna soli cōparabitur: accessim⁹. n. ad mōtē syō q̃ interpretatur specula: & ad ciuitatē dei uiuētis hierusalē cælestē: & ad milia angeloz sollēnitatis. De q̃ sollēnitate loquitur & ali⁹ p̃pheta: qđ facietis in dieb⁹ cōgregatiōis. & in dieb⁹ sollēnitatis dñi. Hoc ē illud qđ & alibi dī. celebra iuda festiuitates tuas: redde uota tua. Si ergo didicim⁹ sollēnitates spūales: cōsequēter docebim⁹ & uictimas spūales. Assumit uitul⁹ de armēto siue taur⁹ ut interpretat⁹ ē symach⁹ liber: & nullo præstus iugo. hoc ē honore peccatorū: & immaculatus q̃ p̃c̃m nō fecit nec dolus inuētus est in ore ei⁹: uitul⁹ nouell⁹ cornua efferēs & ungulas: ut in ipso mūdetur & expietur scūariū. Et tollet inq̃t sacerdos de sanguine ei⁹

Liber quartusdecimus. c. xlii.

qui erit pro peccato omnium: qui aliis uerbis agnus appellatur in exodo: & in euangelio baptista Ioāne dicente: ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Sanguis autē ipse est p̄ciosus: in quo redimimur in passione dñi saluatoris: cuius carnibus alimur & cruore potamur. Quo tanguntur quattuor anguli crepidinis altaris: quod theodotio ipsum uerbū hebraicū posuit ^{siue tēpli ut. lxx. trā-} stulerunt: ut scificetur domus & altare. Vniuersa. n. mundi elementa hoc sanguine sanctificantur: ut cum quis expiatus fuerit atq; mundatus: ingrediatur portā atrii interioris: & possit dñi archana cognoscere: & consequenter uenire ad septimā diē mensis primi & consequi requiē: & dño offerre sacrificium tam pro ignorantia de qua Dauid loquitur delicta iuuentutis meae & ignorantiae meae ne memineris: quam pro paruulo qui cum ad perfecti uiri mensuram peruenerit destruet ea: quae paruuli sunt: & loquitur confidenter. Dū essem paruulus quasi paruulus loquabar: quasi paruulus sapiebam. Siue pro eo qui errore deceptus est: & non tā uoluntate quā boni opinione peccauit. Cōpletis autē duabus sollēnitatibus primi mensis hoc est primae diei & septimae eius: uenit ad quartum decimū diem mensis in quo paschae sollēnitas est: de qua scriptū est. Etenim pascha nostrā immolatus est xps. Tunc comedimus septē diebus azima in requie & securitate rerum oīum qñ fermentū malitiae & nequitiae destruunt: manducamus azima sinceritatis & ueritatis: principe nostro cūcta haec pro nobis offerentes: & primum pro se ipso. Suscepit. n. corpus humanum: & per peccatum destruxit peccatum: qui pro nobis dolet & portat infirmitates n̄as: deinde pro domo sua: quod in lxx. scriptū est: sed in hebraico non habetur. i. pro ecclesia & pro oī populo terrae: uniuerso uidelicet humano genere Saluator est. n. oīum hominum & maxime fidelium: & ipse propiciatio pro peccatis nostris. Et non solū pro nostris: sed pro oī mundo: Oblato autē uitulo pro uniuerso populo terrae. in septē diebus reliquis dominicae passionis: septē uituli & septē arietes immaculati offeruntur quotidie: ut holocausto & igne dominico concrementur. Septem autē uituli & septē arietes sunt qui cōfigurantur dominicae passioni: ut imitentur uerū uitulū: & uerū arietem: & sanguine martirum p̄ septem dies totius mundi peccata purgentur. Hircus quoq; caprae offertur pro peccato quotidie: septē uidelicet diebus. Attendendūq; diligentius: quod in sacrificio oēs per uitulū & oēs per arietē & olei hin efferunt: q̄ lege praecepta sunt. In oblatione autē hirci: nec oēs. nec ut. lxx. transtulerunt coctio ponitur: qui pro oēs hoc est coctionē interpretati sunt. Hin uero quae olei certa mensura est: de qua ante iā diximus assumitur in sacrificio uituli & arietis: ut fomentum luminis sempiterni & requiem laboris & lassitudinis sanitatem post placationē peccatorum accipere possimus. In septimo quoq; mēse. xv. mēsis die hoc ē scenophegiarū. i. oblationis & sacrificiorū ordo seruandus est tā pro peccato quā pro holocausto & in sacrificio & in oleo: ut festiuitatē dñi fugatis tenebris & orto lumine olei consequamur clariore: & habeamus sollēnitates in quibus nobis oīa peccata donantur.

CAPITVLVM.

XLVI.

Ec dicit dominus dens. Porta atrii interioris quae respicit ad orientem erit clausa sex diebus in quibus opus sit die autē sabbati aperietur. Sed & in die chalendarum aperietur & intrabit princeps per uiam vestibuli porte de foris: & stabit in limine porte: & facient sacerdotes holocaustum eius & pacifica eius: & adorabit super limen porte & egredietur. Porta autem non claudetur usq; ad uesperam. Et adorabit populus terre ad hostium porte illius in sabbatis & in chalendis coram domino. Holocaustum autem hoc offeret princeps in die sabbati. Sex agnos immaculatos: & arietem immaculatum: & sacrificiū oēs per arietē: agnis autem sacrificium quod dederit manus eius: & olei hin per singula oēs. In die autē chalendarū vitulum de armento immaculatum & sex agni & aries immaculati: & oēs per vitulum: oēs quoq; per arietem faciet sacrificium: agnis autē sicut inuenerit manus eius: & olei hin per singula oēs.

Ubi nos interpretati sumus oēs: q̄ est decima pars cori. lxx. transtulerunt quod in n̄ra lingua coctionē sonat. Et ubi nos diximus sacrificiū: illi ipsum hebraicū posuere uerbū manaa: qd aqua la donum uel sacrificiū: theodotio sacrificium transtulit: Et interim prius quā quid ista significant differamus: ipsa scripturae uerba pandēda sunt. Porta inquit atrii interioris sex diebus in quibus operaberis & facies oīa opera tua erit clausa: nec quaelibet porta: sed quae respicit ad orientem: uñ oritur sol iustitiae. Porro die sabbati. i. septimo in quo requies est: aperietur per singulas ebdomadas: & rursum cōpletis diebus. xxx. qñ alterius mensis finis: & alterius exordium est idest neomenia die uidelicet chalēdae aperietur: ut quod priuilegiū habet septimus dies in ebdomada habeat priuilegium mensis exordiū. Cur autē aperietur die septimo: & die chalēdae: porta interioris atrii: quae respicit ad orientē: sequens sermo monstrabit. Et intrabit inq; princeps per uiam portae de foris atrii uidelicet exterioris: & stabit in limine portae interioris atrii: quae respicit ad orientē nec ingreditur atrium interius: sed illo stante alii sacerdotes facient pro ipso holocaustū quā oblationē interpretatus est symach⁹ & pacifica: siue quae ad salutē pertinent. ut postq; hostia principis sacro igne fuerit concremata & dux reconciliatus deo tunc adorare possit sup limen portae interioris atrii in quo steterit: & egredietur. Quid igit? Post egressionem principis statim porta claudetur. Ne quāq; sed apta erit usq; ad uesperā: ut post principē oīs populus terrae adoret cōtra hostiū portā illi⁹ adoret autē in sabbatis & in chalēdis qñ apitur porta: Et quia supra dixerat faciāt sacerdotes holocaustum eius

Super Ezechielem.

stum ei' & pacifica ei' nec significauerat holocaustoꝝ nūerū nūc ifert Holocaustū autē hoc offeret princeps dñi i die sabbati. Offeret autē n̄ per se sꝫ p sacerdotes: de quib' scriptū ē. Et faciāt sacerdotes holocaustū ei' & pacifica eius. sex inqꝫ agnos imaculatos & arietē imaculatū. ita ut sacrificiū arietis mēsurā oesi sit. q̄ hebraicā appellatur esa. Sex autē agnis sit sacrificium quod offerre potuerit manus eius qui offert: & per singula oesi erit olei mēsurā quā appellatur hin. kalendarum autem hoc est neomeniarum dies: hoc habebit priuilegium amplius a die sabbati: ut uitulus immoletur de armēto siue thaurus imaculatus. Cetera autem hoc est sex agni imaculati & aries imaculatus & sacrificia: ritum sabbati possidebunt: ita dumtaxat ut sicut in ariete oesi offertur sacrificiū idest similā: & hin olei: ita offeratur & in uitulo. Hęc perspicuitatis causa sint posita: nunc spiritualement sensum domino donāte referemus. Sex diebus quibus operamur in mūdo: porta orientalis atrii interioris clausa nobis est. Postquam autem uenerimus ad diem septimum idest ad diem sabbati i quo æterna requies est: siue ad diem kalendarum quando post cecā noctem & horribiles tænebras lucis exordiū est: aperitur nobis porta orientalis: & si quis nostrum per merita uirtutum ducis nomen & dignitatem fuerit consequutus: per uiam uestibuli portæ de foris hoc est per mundi huius laborem portā ecclesiæ quæ adhuc in terrenis finibus posita est ingreditur: non interius atrium: hoc enim in præsentī loco scribitur: sed ad limen portæ interioris: & stabit in ea. Sin autem princeps in præsentī scriptura non ingreditur atrium interius sed stat in limine eius: nulli dubium est nunc ex parte nos uidere ex parte cognoscere: & nec dum reuelata facie gloriam domini contemplari. Deniqꝫ stante principe in limine portæ atrii interioris: ceteri sacerdotes quibus hoc officium delegatum est: quos possumus intelligere uirtutes angelicas: facient pro ipso holocaustū & pacifica. Indigem' enī misericordia dei: & omnis creatura ad cōparationem creatoris immunda est: & diuino igne purgāda quo & esaia propheta purgata sunt labia. ut postquam per sacrificium pacem receperit. tunc in limine constitutus adoret omnipotentiaꝝ dei: & se atrii interioris ingressu fateatur indignum: & statim ingreditur. Postquam autem qui primus est fuerit egressus. non claudetur usqꝫ ad uesperā huius sæculi ipsa porta interioris atrii sed aperta erit. ut populus quoqꝫ terræ sit ad ostium & adoret ad eū. nequaquam omni tempore. sed quādo requieuerit a peccatis: & fugatis tænebris. fidei & sciētiæ lumen acceperit. Hoc autem ipsum holocaustum quod offert princeps per sacerdotes in die sabbati sex agnorum imaculorum numero terminatur. pro sex uidelicet diebus in quibus operamur in mundo: & in arietem imaculatū qui princeps gregis est. ita ut per singulos arietes offeratur in sacrificio oesi idest decima pars cori. In agnorum autem sex sacrificio certā mēsurā non ponitur sed in quantumcunqꝫ dederit manus eius qui offert: hoc est pro operum qualitate atqꝫ mēsurā. Olei autem hin offeret per singula oesi. Hoc est oleum quod sibi quinqꝫ uirgines prepararunt ut ungar similā siue cōmisceat. & ois oblatio dei plena sit lumine ueritatis. & exilaretur facies offerentis oleum. Die autem chalendarum hoc est die tricesimo quando primogenita & leuitæ numerantur in lege. preter omnem israhel de quibus supradiximus. offertur. uitulus imaculatus de armento. super quo plenius in priori capitulo differuimus. & agni sex & arietes imaculati. & cetera quæ offeruntur in sabbatis. ut æternā requiem consequamur. & mereamur audire. euge serue bone quia in paucis fidelis fuisti super multa te constituā. intra in requiem domini tui. & non solū ad portam interioris atrii peruenire. sed etiam penetralia eius intrare possimus. & illud opere possidere. plātati in domo domini. in atrijs dei nostri floreant.

Cūqꝫ ingreditur princeps per uiaꝝ uestibuli porte ingreditur: & per eandem uiam exeat Et cum intrabit populus terre in conspectu domini in sollempnitatibus qui ingreditur per portam aquilonis ut adoret. egrediatur per uiam porte meridianæ: & qui ingreditur per uiam porte meridianæ egrediatur per uiam porte aquilonis. Non reuertetur per uiam porte per quam ingressus est. sed e regione illius egrediatur. Princeps autem in medio eorum: & cum ingredientibus ingreditur & cū egredientibus egreditur. Et in nūdinis & in sollempnitatibus erit sacrificiū oesi per uitulū & oesi per arietē. Agnis autē erit sacrificiū sicut inuenerit man' ei': & olei hin p singula oesi.

Priniceps ille de quo supra dictum est & intrabit princeps per uiam uestibuli portæ de foris per eādem portam ingreditur & per eandem egrediatur. liberi enim arbitrii est. & potestatem habet ponendi animam suā & rursus resumendi eā. tanqꝫ ad nos ueniēs quā ad cælestia conscendēs eadem maiestatis suæ utitur libertate. Deniqꝫ non querit nundinas nec sollempnitates. nec differentiam ullam obseruat dierū. quia omne tempus ei festiuitas est. Populus autem in nundinis tantum & in sollempnitatibus. ingreditur & egreditur. & non per eandem uiam. sed per alterā atqꝫ alterā. Scriptum est enim. Et cum intrabit populus terræ in conspectu domini in sollempnitatibus: qui ingreditur per portam aquilonis ut adoret. egrediatur per uiam portæ meridianæ: & qui ingreditur per uiam portæ meridianæ egrediatur per uiam portæ aquilonis. Non reuertetur per uiaꝝ per quā ingressus est sed e regione illi' egrediatur. Quod non solum his precipitur qui egrediuntur de sodo mis & dicitur eis ne respicias retrorsum. neqꝫ illis qui manum mittunt ad aratrum ut non respiciāt ea quæ post tergum sunt: sed in domo quoqꝫ constitutus iubetur ne post terga respiciant. & reuertātur ad egea & iſirma elemēta & incipientes spiritu carne cōsumūtur: sed ut de spiritalib' quoqꝫ

Liber quartusdecimus. c. xvi.

ad maiora procedant. & dicant cum apostolo. præteritorum obliuiscens & in priora me extendens ut nequaquam ex parte cognoscant & ex parte prophetent. sed ueniant ad perfectum. iuxta eam tamen perfectionem quam potest capere humana natura. ut intelligamus illud euangelicum. & uos cum omnia feceritis dicite. serui inutiles sumus quod debuimus facere fecimus. Vnde & apostolus in eadem epistola de duabus loquitur perfectionibus. Quasi imperfectus enim scribit. non quia iam accepi & quasi iam perfectus sum. persequor autem si apprehendam in quo & comprehensus sum a christo. Statimque quasi perfectus loquitur. Vnum autem posterius obliuiscens: ad ea quæ in priora sunt me extendens: iuxta propositum persequor ad brauium supernæ uocationis. Quot quot ergo perfecti sumus: hoc sapiamus. Quomodo enim potest stare sententia. ut qui dixerat non quia iam accepi aut quia iam perfectus sum: audeat dicere quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus. Ex quo perspicuum est omnem hominem & uniuersam creaturam quauis ad perfectionem uenerit. tamen indigere misericordia dei & plenam perfectionem ex gratia non ex merito possidere. Precipitur itaque populo terræ. ut si ingreditur per portam aquilonis ut adoret. egrediatur per uiam portæ meridianæ. Quis est iste populus cui hoc precipitur? Nempe gentilium: ut qui derelinquens portam aquilonis a quo exardescunt mala super terram ingressus fuerit templum non egrediatur nisi per uiam portæ meridianæ. ad portam luminis. ad portam caloris. ad portam in qua sponsus cubat in meridie. Denique dicitur in eodem cantico canticorum. Surge aquilo. & ueni auster. Qui uero ingreditur per uiam portæ meridianæ. egrediatur per uiam portæ aquilonis. Quis nam ille est: populus scilicet iudeorum qui derelinquens portam uiae luminis. uadit ad portam aquilonis de quo dicitur. aquilo uetus durissimus. Nam & olla hieremiæ a facie aquilonis accenditur. Dicamus & aliter. Per portam aquilonis ingreditur qui peccata dimittit: & egreditur per portam meridianam qui uirtutes sequitur. Et econtrario si iustus lapsus fuerit in peccatis. ingreditur quidem per portam meridianam. sed egreditur per uiam portæ aquilonis. Princeps autem inquit in medio eorum erit. ingredientium scilicet & egredientium. iuxta illud quod scriptum est. Medius inter uos stat quem uos ignoratis. Et apostolus. An ignoratis quia christus in uobis est? Sin autem ignorantibus dicitur quod medius inter eos stet christus. quantomagis scientibus? Sed cum inter scientes christus steterit. tunc corpus mortuum fiet propter peccatum: & spiritus uiuens propter iustitiam. Ingreditur autem princeps cum ingredientibus: & egreditur cum egredientibus utrorumque uirtutis atque peccati testis assistens. In nundinis ergo & in sollempnitatibus sabbatorum uidelicet & kalendarum & uniuersæ festiuitatis de qua in anterioribus locuti sumus. tam in uitulo quam in ariete singula ovis offerentur in sacrificio. In agnis uero non erit certus numerus. nec uoluntati dimissum arbitrium sed uiribus quis utetur & bono conscientiæ: ut quantum potest non quantum uult offerat: & super omnia olei hin per ovis singula: ut ungatur similla & lucerna accendatur in conspectu domini. ut qui ea utitur possit dicere. ego autem sicut oliua fructifera in domo dei.

Cum autem fecerit princeps spontaneum holocaustum aut pacifica voluntaria domino. aperietur ei porta que respicit ad orientem. & faciet holocaustum suum & pacifica sua sicut fieri solet in die sabbati: & egredietur claudeturque porta. postquam exierit. Et agnum anniculum immaculatum faciet holocaustum cotidie domino mane: & mane faciet illud: & sacrificium siue manaa faciet super eo mane. mane sextam partem ovis siue mensure: & de oleo tertiam partem hin: & miscetur. siue iuxta symmachum aspergatur simille sacrificium. siue manaa domino. legitimum iuge atque perpetuum facietis agnum & sacrificium & oleum mane. mane holocaustum sempiternum.

Ubi nos legimus immaculatum & in hebraico scriptum est thanim: aquila perfectum interpretatur. Et ubi septuaginta manaa. theodotio sacrificium: aquila & symmachus donum transferunt. Pro eo autem quod nos diximus spontaneum septuaginta id est confessionem uerterunt: & pro principe ducem. Hoc enim nati significat. Adhuc autem sermo de principe est: de quo esaias loquitur. Ecce testimonium in gentibus dedi eum: principem & præceptorem in gentibus: & ezechiel. Et ego dominus ero eis in deum: & dauid princeps in medio eorum. Cum igitur iste princeps fecerit spontaneum: & dixerit uoluntaria siue spontanea oris mei beneplacita fac domine: spontaneus autem holocaustum ut totum se offerat deo: & pacifica uoluntaria quod in prioribus non inuenitur. Scriptum est enim: Et facient sacerdotes holocaustum eius & pacifica eius: & de spontaneis ac uoluntariis quibus nunc dicitur omnino reticetur: ut non necessitate faciant sed uoluntate. post holocaustum offerat pacifica: & reconcilietur deo. Vnde & uirginitas maior est nuptiis: quia non exigitur nec redditur. sed offertur pro pacificis quæ hebraice dicuntur selam. in septuaginta salutaria interpretantur: ut ipsa reconciliatio pacificorum salus sit offerentis. Cum ergo hoc fecerit princeps aperietur ei porta. uel iuxta septuaginta aperiet sibi portam quæ respicit ad orientem. illam uidelicet portam de qua scriptum est. Hæc porta domini iusti intrabunt per eam: & unde oritur sol iusti. Et faciet inquit holocaustum suum & pacifica sua: de quibus nunc diximus. Faciet autem quia spontaneum sacrificium est. & non alii pro eo facient sacerdotes. uidelicet sicut fieri solet in die sabbati. Ergo omni tempore holocaustum & pacificum quod offertur uoluntarie. referatam habet portam domini: nec obseruat sabbatum: sed omnes dies ei reputantur in requiem. Denique postquam obtulerit holocaustum

Super Ezechielem.

holocaustum & pacifica: statim egreditur & clauditur post eum ianua: siue claudit ianuam: ut seruetur principi priuilegium suum: nec sacrificia eius populo misceatur. Et quia generaliter dixerat spōtanem holocaustum aut pacifica uoluntaria domino: nec apposerat thaurū siue uitulum, & arietem: uel ouem hyrcumq; pro peccato: docet qđ sit ipsum holocaustum. Agnum iquiens anniculū immaculatum faciet holocaustum: & non certis diebus sed quotidie: nec qualibet hora sed mane: mane faciet illum: per singula uidelicet mane: quando orto sole lucis exordium est. De quo mane dauid loquitur i psalmo. Mane exaudies uocem meam: mane astabo tibi & uidebo. Et i alio loco. Ad uesperum demorabitur fletus: & in matutino lætitia. Et iterū. deus deus meus ad te de luce uigilo. Qui sit autem iste agnus immaculatus. siue perfectus & anniculus. esaias plenius docet dicens. Sicut ouis ad uictimam ductus est: & sicut agnus in conspectu tondentis se sine uoce. & non aperuit os suum. Et hieremias. Ego autem sicut agnus innocens ductus ad uictimam non cognoui. Et ioānes baptista. Ecce agnus. qui tollit peccata mūdi. Iste est agnus qui immolatur in ægypto. de cuius sanguine armantur postes fidelium: & exterminator excluditur. anniculus autem quia prædicaui annum domini acceptabilem: & diem retributionis. Nec mixeretur lector si idem & princeps est & sacerdos: & uitulus & aries & agnus. cum in scripturis sanctis pro uarietate causarum legamus euz dominum & deum & hominem: & prophetam: & uirgam & radicem: & florem: & principem: & iudicem: & regem: iustum: & iustitiam: apostolum: & episcopum brachium seruum unguentum pasto-rem filium: & puerum. unigenitum & primogenitum ostium uiam angelum sagittam & sapientiā: & multa alia quorum omnium si uoluerō testimonia dicere proprio libro indigent. In holocausto itaq; istius agni immaculati & anniculi qui mane semper offertur faciet ipse princeps sacrificiū siue manaa: & simillam siue donum mane mane: sextam partem oesi subauditur simillæ. Sexta autē pars oesi dimidius modius est. Si enīz oesi decima pars cori est idest tres modii nulli dubium quin sexta pars oesi dimidium faciat modium. De oleo quoq; mensura hinc tertia pars offertur. ut misceatur siue aspergatur simillæ: sacrificiū deo legitimum iuge atq; perpetuum quod nulla intermittitur die. sed omni tempore orto sole semper offertur. ut impleatur quod in fine capituli hui⁹ ponitur faciet agnum in sacrificium: & oleum mane mane holocaustum sempiternum.

¶ Nec dicit dominus deus. Si dederit princeps siue dux domus alicui de filiis suis hereditas eius filiorum suorum erit & possidebunt eam hereditarie. Sin autem dederit legatum de hereditate sua uni seruatorum suorum: erit illius vsq; ad annum remissionis. Pro quo theodoto ipz uerbum hebraicum posuit deror: sed reuertetur ad principem: hereditas autem eius filijs eius erit: & nō accipiet princeps de hereditate populi p uolentiā: & de possessione eorū: sed de possessione sua hereditatem dabit filiis suis: ut nō dispergatur populus meus unusquisq; a possessione sua.

¶ Hucusq; sermo de principe. nūc de heredibus eius præcepta tribuuntur. immo de donis hereditate atq; legatis quibus dare debeat: & quorum sit uel ad tempus uel æterna possessio. Si inquit filiis suis dederit uel domum uel hereditatem. ipsi possidebunt eam. quia eis successionis iure debetur: & de alio ad alium non potest transire possessio. Sin autēz dederit uni seruatorum suorum legati nomine tam diu habebit possessionem quamdiu uel septimus annus remissionis qui dicitur deror. uel iubeus hoc est quinquagesimus adueniat quādo omnis emptio atq; donatio reuertitur ad priores dominos ita ut seruus usq; habeat pro tempore: & pro parente possessionis filii principis. Quod autē. Sequitur. Et non accipiet princeps de hereditate populi per uolentiam siue ut septuaginta transfulerunt ut opprimat eos. uel ut aquila & symmachus ut affligat eos atq; contristet. sed de possessione sua hereditatem dabit filiis suis. Sugillat non solum illius temporis sacerdotes & principes: sed nostri quoq; qui ditiores sunt sacerdotes dignitate. & præter ea quæ sibi domini dispositione debentur. tollunt a pauperibus per uolentiā: uel sub honoris nomine diuites spoliāt: ut ipsis quoq; filiis suis quibus paterna debetur hereditas nil debeant derelinquere. nisi quod sibi a parentibus derelictū est. Ergo qui ditior est sacerdos quam uenit ad sacerdotiū. quicquid plus habuerit non filiis debet dare sed pauperibus & sanctis fratribus & domesticis fidei qui uincunt merita liberorum. ut reddat ea quæ domini sunt domino suo. qui loquitur in euangelio. quicquid uni istorum fecistis mihi fecistis: Ipse enim in pauperibus suscipitur hospicio: uisitatur in carcere. nudus tegitur. sitiens bibit. saturatur esuriens. Ut non dispergatur inquit populus meus a possessione sua. Si enim licentiā habuerit princeps uel accipere uel rapere uel sub figura honoris tenere quæ non sunt sua & liberis derelinquere populus qui in nomine dei fuerat cōgregatus dispergetur in partes atq; lacerabitur. siue iuxta legem ne paulatim alterius hereditas transeat ad alius: & pereat funiculus diuisionis per quez sorte ad unum quemq; uenit hereditas. Dispergit ergo populus dei & aufert ab eo possessionem fidei sempiternam. qui aliena bona uel rapina: uel adulatione: uel blāditiis: uel prætextu religionis filiis fratribusq; & consanguineis derelinquit.

¶ Et introduxit me per ingressum qui erat ex latere uel post tergum porte in gazophilatiam: sanctuarii ad sacerdotes: siue in exedras & thalamos qui respiciebant ad aquilonem: & ecce ibi erat locus uergens ad occidentem: siue ad mare. & ut septuaginta transfulerunt separatim: Et dixit ad me. Iste est locus ubi quoquent sacerdotes pro delicto & pro peccato: siue p ignorantia & pro

peccato: ubi quoque sacrificium siue manna & donum: ut non efferant in atrium exterius: & sanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius: & circumdedit me per quatuor angulos atrii: & ecce atrium erat in angulo atrii: atriola singula per angulos atrii. In quatuor angulos atrii atriola disposita quadraginta cubitorum per longum & triginta per latum. Mensura vni quatuor erant: & paries per circuitum ambiens quatuor atriola: & culine fabricate erant subter porticus per girum. Siue prope accubita que aquila interpretatus est. Symmachus

Theodotio ipsum verbum hebraicum posuit turoth. Et dixit inquit ad me. Hec est domus culinarum: in qua coquent ministri domus victimas populi siue victimam.

Hoc enim hebraice significat zeba. Vir qui calamus tenebat manu & funiculum commentarii quo aedificium metiretur. introduxit inquit me per ingressum qui erat ex latere portae: uel post tergum portae. Nec posuit cuius portae. orientalis australis. aut alterius plagae. sed reliquit incertum. ut item ad locum sanctuarii: & in gazophilatia siue in cubacula sacerdotum quae respiciebant ad aquilones & ad mare. ad septentrionem uidelicet & ad occidentem: hanc habente scriptura sacra consuetudinem: ut pro situ terrae iudeae semper mare occidentem uocet. Et considerandum. quod locus sacerdotum ubi pro delicto siue ignorantia & pro peccato coquantur sacrificia ne cruda offerantur. in atrium exterius ad aquilonem & occidentem positus sit. unde uentus frigidissimus oritur: & ubi solis lumen occumbit. Ex quo ostenditur quicquid ad adulterium pertinet. uel pro errore esse uel pro peccato. Si autem & pro ignorantia offertur sacrificium. quantomagis pro delicti conscientia. Vnde & Iob offerebat mane. quotidie hostiam pro filiis suis timens ne per ignorantiam deliquissent. Quod autem sequitur ut non efferant in atrium exterius & sanctificetur populus qui sanctificationi non fuerit praeparatus. illud significat ne facile non sanctificatis sancta tribuamus nec mittamus iuxta euangelium margaritas ante porcos. nec demus sanctum canibus. Denique moyses tribus diebus ab omni immunditia & ab uxoris complexu uult populum sanctificari ut accedat ad montem syna: & sanctificatus sancta suscipiat. Si autem accessuri ad audienda & suscipienda uerba dei sanctificari iubentur ab uxoribus manifestum est in lege illud apostolicum contineri. nolite fraudare inuicem nisi forte ex consensu ad tempus ut uacatis orationi: & ex consensu abstinendum ab uxoribus ut uacemus orationi. Post haec scriptum est. Et eduxit me in atrium exterius: & circumdedit me per quatuor angulos atrii. & ecce atrium erat in angulo atrii: atriola singula per angulos atrii. in quatuor angulos atrii atriola disposita. Ille uir quem saepe commemorat eduxit eum de loco sacerdotum qui uergebat ad aquilonem. siue qui erat separatus. ubi coquunt sacerdotes pro delicto & pro peccato uel ignorantia. eduxit autem in atrium exterius. Ex quo intelligimus illud atrium de quo egressus est fuisse interius: & multa esse atria in scripturis sanctis. de quibus legimus. qui statis in domo domini in atris domus dei nostri. Et in Ioanne. Et alias oues habeo quae non sunt ex hoc atrio: & illas oportet me adducere & uocem meam audient: & fiet unum atrium & unus pastor. Hoc enim graece

significat. quod latina simplicitas in ouile transtulit. Quando autem dicit ex hoc atrio ostendit esse & aliud: quod uel in gentium turba ad distinctionem israel: uel in caelis ad separationem terreni atrii demonstratur: & pro qualitate meritorum unicuique officio atrium delegatum. super quo in anterioribus plenius disputatum est. Hoc autem atrium de quo nunc sermo est per singulos angulos quatuor habebat atriola. quae septuaginta minora uocant: & nos pro facilitate sensus

atriola diximus. Quadraginta cubitorum erant per longum: & triginta per latum. De quibus numeris in hoc eodem propheta disputasse me meminimus: quod aliud ad tribulationes & angustias aliud ad perfectam referatur aetatem. Vnde quadraginta diebus moyses & helias & dominus atque saluator in heremo ieiunarunt: & ad sacerdotale officium non post uicesimum quintum aetatis annum sed post tricesimum accedunt. Quamobrem: & dominus triginta annorum erat cum uenit ad baptismum: & in hoc eodem propheta tricesimus annus ponitur in exordio. Vbi igitur cibi. ibi & angustia atque temptatio per quae parantur cibi. Et ubi in perfecti uiri uenerimus aetatem. ibi calcanda sunt omnia & dicendum. Habentes uictum & uestitum his contenti sumus. & si dederit mihi dominus cibum ad uescendum & uestem ad operiendum. uel certe illud. esca uentri & uenter escis deus autem & hunc & illa destruet. Neque enim in futuro manducabimus & bibemus sed illo uescemur pane qui de caelo descendit. de quo in psalterio canitur. Panem angelorum manducauit homo. & meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me. Quod autem mensura una atriorum erat quatuor: quae atrii maioris angulos possidebant. quatuor mundi significat plagas: quod in sudore uultus nostri comedamus panem. & omnis labor uentri stercoreque proficiat. quae quatuor atriola uel unus paries ambiebat & culinae fabricatae erant subter porticus per girum uel propinqua habebant accubita ut ubi cibi ibi & mensarum praeparatio. Et ne forsitan ignoraret propheta quid essent quae cerneret. dixit ad eum: Hae sunt domus culinarum. in qua coquent ministri domini uictimas populi Populi quidem uictimas quae offeruntur pro delicto siue peccato & ignorantia: Sed & alimenta & refrigeria sacerdotum. ut meminerint nihil se aliud debere appetere cum etiam in templo carnes ad eorum refrigeria praeparatae sint.

Super Ezechielem.

CAPITVLVM.

XLVII.

E conuertit me ad portam domus. & ecce aque egrediebantur. subter limē domus ad oriētē. Facies enim domus respiciebat ad oriētē. Aque autē descēdebant in latus tēpli dextrum ad meridiē altaris. Et eduxit me per viam porte aquilonis. Et conuertit me ad viam foris portam exteriorē. viam que respiciebat ad oriētē: & ecce aque redundantes a latere dextro cūz egrederetur vir ad oriētē qui habebat funiculū in manu sua. Et mēsus ē mille cubitos: & transduxit me per aquam vsqz ad talos. siue transiuit in aquam remissionis. Rursumqz mēsus est mille: & transduxit me per aquam vsqz ad lumbos: siue transiuit aquas vsqz ad lumbos. Et mēsus est mille. torrentes. quem non potui pertransire. quoniam intumuerant aque p̄fonde torrentis que non poterant transuadāri.

Pro quo. lxx. trāstulerunt: & mēsus ē mille & nō poterat p̄transire: qm̄ ferebatur aqua istar p̄cipitis torrētis: q̄ trāfiri nō potest. Aquae istae quae egrediebātur subter limē dom⁹: idest tēpli: nō ferebantur ad aquilonē & ad occidētē: sed ad orientem & i latē tēpli dextro idest ad meridiē: ipsūqz meridiem nō cuiuslibet loci sed altaris: ex quo perspicuū sit sacras esse aquas: & saluatoris nostri significare doctrinam: iuxta illud quod scriptū ē. De syon egredietur lex: & uerbum domini de hierusalem. Et in alio loco. Repleta sunt omnia scientia domini: sicut aqua multa operiēs mare. De his aquis & zacharias propheta uaticinatus ē dicens. In die illo egredietur aqua de hierusalē: & mediū eius i mare primum: medium at illius in mare nouissimū. De his aquis & ad samaritanā dñs loquēbatur. Si scires q̄s est qui dicit tibi da mihi bibere: tu forsitan petisses eum: & dedisset tibi aquam uiuentem: & iterū. Oīs qui bibit de aqua ista sitiet denuo: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei nō sitiet in aeternū. Et in templo clamabat atqz dicebat. Si quis sitit ueniat ad me & bibat. Qui credit i me: sicut dicit scriptura flumina de uentre ei⁹ fluent aquae uiuae. Hoc autē dixit. de spiritu quem accepturi erant credentes i eum. Ista sunt aquae de quibus propheta loquēbatur in psalmo. Super aquas refectionis educauit me. & ezechiel. Assumā uos de gentibus & de terris: & aspergā super uos aquā mundam: & mūdabimini ex omnib⁹ imunditiis uestris. Apparuerūt enim fōtes aquarum. Et in nonagesimo secūdo psalmo canitur. Eleuauerunt flumina dñe: eleuauerunt flumina uoces suas a uocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris. Ista sunt aquae syloe quae uadūt cum silērio: de quibus esaias. Auriētis aquas de fontibus saluatoris. & psalmista. Benedicite dño de fontib⁹ israhel. Et idem esaias de domino saluatore. Iste ait habitabit in excelsa spelunca petrae fortissima. panis ei dabitur: & aqua illius fidelis. Erupit enim in deserto aqua: & uallis in terra sitiētī. diciturqz credentibus. Noli timere qm̄ redemi te: meus es tu: & si trāfieris p̄ aquā tecū ego sum. & rurū. Qui sititis ite ad aquā. Et p̄ hieremiā loquitur deus. Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerūt fontem aquae uiuae. & foderūt sibi lacus qui aquā cōtinere nō possunt. Sicut igitur legimus i bonā partem aquas quae egrediuntur de limine tēpli. & referūtur ad doctrinā ecclesiae: sic sunt aquae amarae & aquae pessimae. ad quas hieremias propheta nos phibet accedere dicēs. Quid uobis & uiaē aegypti. ut bibatis de aquis gion? quae hebraice dicuntur syon: idest turbidae atqz coenosaē. De quibus iratus super hereticis loquitur deus. Ecce ego cibabo eos angustis: & dabo eis potū aquā fellis: in qua draco regnat aegyptius qui dicit mea sūt flumina: & ego feci ea: qui omne excelsū uidet: & ipse est rex eorū qui in aquis sunt. Vnde uir ecclesiasticus dñm depracatur & dicit. Saluum me fac dñe: qm̄ intrauerunt aquae usqz ad animā meam: infixus sum in limo p̄fundi & nō est substātia: & tempestas demersit me. Et iterum. Liberer ab his qui oderūt me. & de profundis aquarū non me p̄cipiet tēpestas aquae: nec obsorbeat me profundum: neqz urgeat super me puteus os suū. Et in alio psalmo. Nisi quia dñs erat in nobis: dicat nunc israhel: nisi q̄a dñs erat in nobis: cū exurgerēt homines i nos forsitan uiuos deglutissent nos: cū irasceretur furor eorū super nos: forsitan aqua absorbuisset nos. Et spōsa in cantico canticorum. Aqua multa nō poterit restringere caritatē: & flumina nō demergent eā. Ista est aqua de qua dicit oseā. Contēpsit me galaad ciuitas quae operatur uanitates conturbans aquā: & fortitudo ei⁹ uiri pirratae. Quae aqua alio nomine uocatur mara. hoc ē amaritudo. in qua lignū crucis mittitur: & amara uertuntur in dulcia. Cōsidera legē moysi. intelligatur iuxta sensum carneū uidēorum. quomodo amara sit effodiens oculum pro oculo. dentem pro dente. iudaz i thamar fornicatiōe. & oseā iūctū fornicariā hieremiā moysi uxore ethiopissā & interfectionē aegyptii: & mille alia quae si intelligamus iuxta occidētē litterā & nō iuxta spiritū uiuificatē. amara sūt: & lectorē suū nō tam aedificāt quā destruūt: istae igitur aquae quae egrediūtur de templo domini. pergūt ad orientē & descendūt in latus tēpli dextrū ad altaris meridiē. ubi sponsus conuiuas suos pascit: & accubat. Quod autē sequitur & eduxit me per uiaē portae aquilonis: & cōuertit ad uiaē foris portā exteriorē uiaē q̄ respiciebat ad oriētē. illud latēter ostēdit qd̄ statī ad portā oriētales peruenire non possumus. nisi per uiam portae aquilonis longo circuitu perueniamus ad eā. Nisi enī uentū frigidissimū uicerimus calore fidei: & calcauerimus regiones eius: ut impleatur illud in nobis apostolicum: deus autem conterat sathanā sub pedibus uestris uelociter. portaz per quam egrediuntur aquae & sunt a latere dextro ingredi non ualebimus. Et nota quod aquae istae quae egrediuntur per portā orientis in tantū leuas partes fugiūt: ut a dextris altaris ad meridiē: pergere descri-

Liber quartusdecimus. c. glvii.

bantur. Vir autem inquit ille qui habebat funiculū in manu: cum me duxisset per portā aquilonis fori secus ad uiam quæ respiciebat orientē: & ipse quoque esset in eodē loco mensus ē eiusdē aquæ mille cubitos: & trāsduxit me per aquā usq; ad talos. quos aquila & symmachus & theodotio

interpretati sunt pro quibus. lxx. transtulerunt sed transibit in aquam: quā remissionis: quod intelligere possumus prima hominū significare peccata: quæ ingrediētib; nobis aquas dñi dimittuntur. & baptismi ostendūt gratiā salutatis: & incipit profectus. tamen ipsa sublimia. Deniq; ad talos usq; pertingūt. qui plātæ calcaneosq; uicini sūt: qui pater morsibus colubri dicēte domino: tu eius obseruabis caput: & ipse obseruabit tuū calcaneū. Et in psalterio de iuda dicitur proditore. Qui edebat panes meos. magnificauit super me supplantationē siue calcaneū. Hoc enī græcū

significat. Post mille aut cubitos q; perueniūt usq; ad talū mensus ē alios mille cubitos in aqua: & trāsduxit me usq; ad genua. Post remissionē siquē peccatorū & ita profectū quando paululū de terrenis ad altiora conamur ascēdere: flectim⁹ dñō genua dicēte apostolo: ut omne genu flectatur cælestiū terrestriū & in scernorum: & omnis lingua confiteatur quoniam dominus iesus christ⁹ in gloria ē dei patris. Tertio mēsus ē mille alios cubitos. & trāsduxit inq; me per aquā usq; ad renes. His enī gradibus ad sublimia puenimus tamen ipsa sublimia usq; ad lūbos & renes pueniūt: ut omnis in nobis libido trūcetur: & possideamus sanctificationē corporis sine qua nemo uidet deū. Vnde & in hoc eodē propheta. a pedibus usq; ad lūbos deus igneus cernitur. Indigēt enī igne & purgatione opera lumbos. dicente iusto quoniā lumbi mei repleti sūt illusionibus: p quos nobis & in die & in noctiū fantasmate illudit inimicus. A lūbis uero usq; ad caput & uerticē prætiōssimo metallo electri fulgore resplēdet: ut nihil in se sordidū nihil habebat uilitatis. Vnde nunc quarto dicitur. Et mēsus est mille subauditur cubitos torrentē quod. lxx. non trāstulerunt quē non potui pertransire multo melius quam. lxx. qui dixerunt & nō poterat pertransire. Propheta enī & omnis humana natura. post lumbos torrentē cogitationū & incentiua in corde uitioꝝ non potest pertransire. Vir autē ille qui indutus erat blandi & ductor propheta liquido pertransiit qñ peccatū non fecit nec dolus inuentus ē in ore eius. Causasq; reddit cur propheta mille quarto cubitos nō potuerit pertransire. quoniā intumuerant aquæ profundæ torrentis qui nō potest transuadari. Et quomodo scriptum est gloriante propheta torrentē pertransiit anima nostra? Sed facile soluitur. si sciamus pro hoc scriptū esse i hebreo torrens pertransiit animā meā. De hoc torrente & esaias loquitur. Ecce ego inclino super eos sicut fluuiū pacis: & sicut torrentē inundantē gloriam. Et in tricesimo quinto psalmo de sanctis dicitur. In protectione alarū tuarū sperabunt. inebriabuntur ab ubertate domus tuæ & torrente delitiarū tuarū potabis eos. quoniā apud te ē fons uitæ. Et in cētesimo uicesimo quinto Conuerte domine captiuitatē nostram sicut torrens in austro. Et super saluatore. De torrente bibet uia. Quis enī hominū gloriari potest castū se habere cor: uel ad cuius mentē per oculos scēstras mors cōcupiscētiæ nō introibit. & ut parū dicaz animi titillatio? Mūdus enī in maligno positus ē: & a puericia appositū est cor hominis ad malū: ut ne unius quidē diei a natiuitatis exordio sine peccato sit humana cōditio. Vnde & dauid confitetur in psalmo. Ecce enī in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis cōcepit me mater mea. Non in iniquitatibus meis uel certæ eius sed in iniquitatibus humanæ conditionis. Vnde & apostolus dicit. Regnauit mors ab adā usq; ad moysen etiā super eos qui non peccauerunt in similitudinē præuagationis adæ. Quod cubitos genere masculino & nō neutrali cubita dicim⁹ iuxta regulā grāmaticorū: & in superiorib; docui nō nos ignorātia hoc facere at cōsuetudine. ppter simplices quosq; & idōctos quosq; i cōgregatōe ecclesiæ maior ē numer⁹.

Et dixit ad me. Certe uidisti fili hoīs. Et duxit me & cōuertit ad ripā torrentis siue fluminis. Quāq; me cōuertissem siue cōuertisset: ecce in ripa torrentis siue fluminis ligna multa nimis siue arbores multe ex utraq; parte: & ait ad me. Aque istæ que egreditur ad tumulos sabuli. orientis & descēdūt ad plana deserti: siue aqua ista que egreditur in galilea que vergit ad orientem & descendit ad arabiam intrabūt mare & eribunt & sanabunt aque & oīs aīa uiuēs uel animalium que serpit siue serpētium quocūq; uenerit torrens siue flūuius uiuent: & erunt pisces multi satis postquā uenerint illuc aque istæ: & sanabunt & uiuent oīa ad que uenerit torrens siue flūuius: & stabunt sup illas piscatores ab engaddi usq; ad engalliz. siccatio sagerarū erit. Plurime species erunt pisci ei⁹. sicut pisces maris magni multitudinis nimie. In his autē que egrediuntur ripas & sūt palustria non sanabunt: sed in salinas dabunt. Et super torrentē siue flūuiū orientis in ripis eius ex utraq; parte omne lignū pomiferū siue frugiferū nō desinet solū ex eo siue nō ueterescet ex eo & nō deficiet fruct⁹ ei⁹. Per singulos mēses afferet pmitina siue inouabit oīa q; aq; ei⁹ de sacuario egredient: & erit fruct⁹ ei⁹ in cibis & folia ei⁹ ad medicinā. siue & ostēsiō ei⁹ ad sanitatem:

Totū capitulum quamquā prolixum sit simul ponere uolui. ne sensū legentis irrūperem: & lectio nis ordo diuisus in partes audientis intelligētiā cōturbaret. Primūq; dicēdū qd pro torrentē i hebraico dicitur. & græco sermone. appellatur. lxx. flumen transtulerūt. Deinde p galilea quæ hebraice dicitur galila aquila. interpretatus sit. quod tumulos significat harenarū. symmachus. quod possumus transferre cōfiniū. Pro arabia quoq; symmachus in habitabilē. aquila humilia uel plana. theodotio arabas transtulerunt. Dicamus ergo quid nobis uideatur in

Super Ezechielem.

deatur in singulis. Vir ille qui erat ductor ezechielis comonet prophetā ut diligentius intueatur & uideat & occulta oculis mentis attēdat: Vocat autē filiū hominis uel in figura domini saluatoris. & enī ezechiēl interpretatur fortitudo uel iperū dei uel certe ad comonitionē fragilitatis humanæ. ne obliuiscatur conditionis suæ dum ei magna mōstrantur. & comonitum ducit atq; conuertit ad ripā torrentis ut quoniam mediā profunditatem transire nō potuerat. saltem ea quæ in ripis sūt recognoscat. Cūq; ait me conuertissem siue ille me conuertisset qui ductor erat & monitor. ecce in ripa torrentis siue fluuii ligna multa uel arbores plurimæ nimis ex utraq; parte. Torrentis iste qui pro aquarum habundantia fertur more torrentis. & suscipit de cælo pluuiam de quo in præterita diximus lectione. ipse a. lxx. appellatur fluuius eo qd̄ perpetuas aquas habeat nec de pluuiis hinc ide col lectas: sed de uiuo & perpetuo fonte manātes. De quo fluio multa in scripturis sanctis legimus. sed in præsentiarum pauca dicenda sunt ac primum illud fluminis impetus lætificat ciuitatē dei. Et in alio loco. Flumē dei repletū ē aquis: præparasti cibū eorū: q̄a sic ē p̄paratio tua. Rursumq; pluraliter Eleuauerūt flumina dñe: eleuauerūt flumina uoces suas: a uocibus aquarum multarū mirabiles elationes maris. Et in esaia. Faciam ī deserto uias: & in inuio flumina. Et ī alio eiusdē loco manifestius. Apparebit in syon fluuius decurrēs gloriosus in terra sitiētī. Sup hunc fluuiū erāt arbores plurimæ ex utraq; parte ripæ: ut iter duo scilicet instrumenta uetus & nouū: clausus curreret fluuius. Ligna autē multa uel arbores plurimas & multas nimis: illas arbitror quas in paradiso scriptura comemo rat pomis uariis habūdare: docetq; prophetam ductor p̄uius & magister & dicit. Aquæ istæ q̄ egrediuntur uel in galileam gentium iuxta. lxx. uel ut uerius ī hebreo cōtinetur ad tumulos sabuli oriē talis: & descendunt ad planā deserti: uel ad arabiam intrabūt mare uel ad exitus maris. & sanabūtur aquæ. Aquas uel baptismi gratiam uel euangelicā significare doctrinā: dudū diximus. Quæ si egrediuntur de limine tēpli dñi & apostolicā teneant disciplinam: tumulos sabuli steriles prius & infertiles faciunt eē frugiferos: & omnia plana atq; deserta ita irrigantur: ut exprimāt in se hierichontinis sacramentum. quem heliseus euangelico & apostolico curauit sale: in tantū ut ubi prius sterilitas fuerat & mors: ibi libertas esset & uita: nec solū deserta sanarūt: sed intrant mare orientale: mare uidelicet mortuum in quo nihil poterat eē uitale. & mare amantissimū quod græce idest stagnum bituminis uocatur. Mirūq; in modū aquis euangelicis aquæ sanātur mortuæ. quæ ab eo quod nihil in se uitale habeant nomē mortis sortitæ sūt. Non enī nouerant eū qui dicit ego sū uita & ueritas. Et reuera iuxta litterā hucusq; nihil qd̄ spiret & possit icedere præ amaritudine nimia in hoc mari repperiri potest. nec coeleolæ quidē paruicū: uermiculi & anguillæ: & cetera animātiū siue serpentium genera. quorū magis corpuscula possumus nosse quā nomina. Deniq; si iordanis auctus ibribus pisces illuc influens rapuerit statī moriuntur: & pinguibus aquis supnatant. Cūq; hæc itaq; nihil utilitatis habeant ut simplex sermo testatur etiā si facta fuerit qd̄ stulta iudæorū supstitio credit iuxta intelligentiā spiritalē domini torrente curatæ habebunt pisces plurimos: & uiuēt omnia ad quæ torrentis iste peruenerit: ita ut piscatores stent super ripas ab engaddi usq; ad engalli. quorum prius fontē siue oculum ædi. sequens fontē oculū uel uitorum sonat. Engallim enī in principio est maris mortui ibi iordanis ingreditur. engaddi uero ubi finitur atq; cōsumatur. Mare autē mortuū illud puto esse de quo zacharias loquitur. In die illa egredietur aqua uiuēs de hierusalē: & mediū eius in mare primum. Daniel quoq; in hæc uerba consentit. Videbam: & ecce quatuor uenti cæli innitebant in mari magno. Et dauid. Mirabiles elationes maris. Et ex persona saluatoris in psalmo. Veni in profundum maris. & tempestas demersit me. Rex quoq; ægypti iuxta eundem ezechielem draco appellatur qui habitat in mari: & uentilat fluminis aquas cornibus suis. Et iterū. Hoc mare magnum & spatiosum. Quod quamdiū non suscepit in se aquas fluminis siue torrentis oē qd̄ in se habet mortificat: sed dominus de quo dictum est percutiet & curabit post duos dies: & in die tertio resurgemus & uiuemus in conspectu eius: ipse loquitur in eodem propheta oseæ. Ego colligam ephraim: suscepi eum in brachio meo: & non cognouerunt quia sanauī eos in correptione hominis qui uulneratus est propter peccata nostra: & infirmatus pro iniquitatibus nostris. Disciplina pacis nostræ super eum: & linore eius sanati sumus. Ipse istud mare quod est salissimum & nimia amaritudine mortuum sua morte sanauit: qui dicit per esaia. Spiritus domini super me: propter q̄ iunxit euangelizare pauperibus misit me: sanare qui contriti sunt corde: Vnde & per hieremiam clamat. Conuertimini filii conuertentes: & sanabo contritiones uestras. Dixit enim populus impatiens: & dolorem uulnerum suorum diutius ferre non sustinens. Transiit estas pertransiit mensis: & nos saluati non sumus. Vnde respondit ei dominus. Nunquid resina non est in galaad: aut medici non sunt ibi? Quare non ascendit sanatio filiarū populi mei? Et ipse hieremias uociferatur & dicit. Sana me domine & sanabor: saluum me fac & saluus ero. Deniq; angeli qui præsides erant populi iudæorum: eo tempore quando clamauit multitudo insipiens & ait. sanguis eius super nos & super filios nostros: & uelum templi scissum est. & omnia hebreorum sacramenta referata: responderunt præcipiente domino atq; dixerunt. Curauimus babilonem & non est sanata. Relinquamus eam: urbem uidelicet confusionis atq; uitiorum. Vnde & iosephus in sua narrat hyſtoria: quod postquam dominus crucifixus est: & uelum templi scissum est siue liminare templi fractum corruit: audita sit

HHHH

Liber quartusdecimus. c. lvi.

uox in aditis templi uirtutum cælestium. transeamus ex his sedibus. Hoc totum non superfluo sed necessario dictum sit: quia mare mortuum influente in se flumina dñi: dicitur eē curatum. Sup hoc mare ab engaddi oculo & fōte ædi qui pro peccato semper offertur usq; ad engallim fōte uituloꝝ qui mactantur dño: & imitantur uitulū cornua efferētē & ungulas: q in typo saluatoris & ad alta re mactatur. Erūt piscatores quibus loquitur dñs Iesus: uenite ad me & faciam uos piscatores hominū: de quibus & hieremias. ecce ego iquit mittam piscatores: & plurimā species imo genera pisciū erunt i mari quōdā mortuo. Quos pisces ad dexterā partē iubēte dño extrahit petrus: & erāt cētū quinquaginta tres: ita ut prā multitudīe eorum rhetia rūperētur. Aiunt autē qui de animātiū scrip sere naturis & proprietate qui tā latino quā græco didicere sermone de quib⁹ appianicus cilex est poeta doctissimus: centum quinquaginta tria esse genera pisciū: quæ oīa capta sunt ab apo stolis: & nihil remansit incaptum: dum & nobiles & ignobiles. diuites & pauperes: & omne genus hominū de mari huius sæculi trahitur ad salutē. Quod autē sequitur in littoribus eius & i palustrib⁹ siue in his quæ extra littora egrediūtur aquæ nō sanabūtur: illud latenter ostēdit: qd in noæ archa nō fuerit pereat regnante diluuiō: & quos ista fluuius nō attingerit non suscipiant sanitatem: sed in salinas inquit dabuntur iuxta illud qd scriptū est. Pestilente flagellato stultus sapiētiōr erit. Erudiūt enim bonos exempla peiorum. Siue in salinas dabuntur iuxta illud quod in euāgelio scriptum est. Bonum ē sal: si autē infatnatū fuerit in nihil ē utile: ut in perpetuū frugibus careant & uirōre. Quod & urbs post ruinā sale cōspersa demonstrat. Sup torrentē uero siue fluuiū orietur in ripis ei⁹ ex utraq; parte omne lignū pomifera. siue ut omnes uoce cōsona trāstulerūt. qd cibū & escam tri buit & quod mādi potest appellaturq; lingua hebraica machal: & nihil iuxta septuagita ueterescet i eo. sed quotidie inouabūtur fruges eius. siue nō defluet foliū ex eo & nō deficiet fructus eius. iuxta illud quod in primo psalmo scriptū est. Secus decursus aquarū quod fructū suū dabit in tēpore suo & foliū eius nō defluet. Per singulos inquit menses afferet primitiua: siue ut in lxx. scriptū ē: fructus eius in renouatione sui primitiua dabit: ut oīs credentium fructus primitiæ sint. & singuli mēses sin gulis apostolis deputentur. Hoc autē eueniet: qm aquæ eius de sanctuario egredientur. Ne putemus riparum esse uel arborum aut mensium tantarū frugum abundantiam. reddit causas ubertatis: & in fert. Quia aque eius de sanctuario egredientur. Non ergo uolentis neq; currentis sed miserētis dei est. Horū omnium lignorū principatū tenet lignū uitæ. quod intelligitur sapientia. de qua scriptū est. Lignū uitæ ē omnibus credentibus in ea: illudq; quod dicitur & erunt fructus eius in cibū & fo liū eius ad medicinā. diuinorū librorū sacramēta demonstrat. quorū alteꝝ ad spiritū ut uerba sim plicia intelligamus in foliis. in fructibus uero sensū latētē. Sicut enī sciētia scripturarū ducit ad re gna cælorum & præbet nobis panē qd dicit ego sum panis qui de cælo descendi: sic folia ei⁹ morales doctrinam continent: & tribuunt sanitatem ut peccantiū curent uulnera. Pro foliis quæ hebraice di cuntur ale propter uerbi & uocis similitudinem. lxx. ascensionem transtulerunt: quod & ipsum sic edisseri potest. cibos fructuum uerborum montis ad cælestia conscendamus.

Hec dicit dominus deus. Hic est termin⁹ in quo possidebitis terram in duodecim tribubus israhel quia ioseph duplicem funiculum habet. Possidebitis autē eam singuli eque ut frater su⁹ super quā leuauī manū meā ut darē patrib⁹ uestris: & cadet terra hec uobis in possessionē.

Pro eo qd nos dixim⁹ quia ioseph duplicē funiculum habet. lxx. transtulerunt augmentū funi culi. Etenim ioseph iterpretatur augmentum: rem intelligentes pro nomine: & lectoris animū con fundentes. Subtracta enim leuitica tribu: tēpli sacrificiis delegata: remanebāt undecim tribus. quarū ioseph diuisa ē in duas ephraim & manasse q dixerunt ad iosuā filiū num. Quare dedisti mihi pos sessionē sortis & funiculi unius cū sim tantæ multitudinis: & benedixit mihi dñs. Quibus respōdit iosue. Si populus multus es ascēde in siluā & succide tibi spatia in terra ferezei & faī qa angusta est ti bi possessio mōtis esrai. Et iterum Dixit iosue ad domū esrai & manasse. Populus multus es & ma gnæ fortitudinis. nō habebis sortem unā: sed transibis ad montem & succides tibi atq; purgabis ad habitandū spacia: & poteris ultra procedere cū subuerteris chananeū quē dicis ferreos habere cur⁹ & esse fortissimū. Hoc propterea dixerī. quia nunc scriptura cōmemorat ioseph hoc est esrai & ma nasse duplicē habere funiculū. singulæ autē tribus iuxta similitudinem suā equalia accipiūt terræ spatia nequaquā arbitrio diuidentis: sed sorte quæ in dñi ptātē cōsistit. Deniq; & ipse iosuā q diui sor terræ fuit non propriam sibi separauit terram ne optimam elegisse uideretur. sed accepit a prin cipibus omnium tribuum thamnathsarā i monte ephraim.

Hic est autem terminus terre ad plagam septentrionalem a mari magnō uie ethalon uenit: tribus sadada: emath: berotba: sabarim: que est inter medium damasci & cōfiniū emath: atrium thicon que est iuxta terminos anran siue aurantidis: & erit termin⁹ a mari usq; ad atrium enom sine seranan terminus damasci: & ab aquilone ad aquilonē termin⁹ emath plaga septentrionalis.

Inter descriptionem terræ sanctæ duodecim tribuum iosuā filii num & quæ nunc per ezechiel fieri i peratur: hoc itereff: quod ibi iter tribus sorte terra diuiditur. Hic dñi iubētis arbitrio delegatur In numerorum igitur libro i quo oīs terra repromissionis per quatuor plagas breui sermone diui ditur: ab aquilone idest plaga septentrionali ista descriptio est. Porro ad septentrionalem partē a ma ri magno

Super Ezechielem.

si magno termini implerent, peruenientes usque ad montes altissimum a quo uenies in emath, usque ad terminos sadada ibuntque confinia usque zefrona & uillam enan: siue aserenan: dicuntque hebrei septentrionalem plagam incipere a mari magno, quod palestinae phoenicis & syriae quae appellatur coele ciliciaeque praetenditur litoribus: & per aegyptum tendit ad libiam. Quod autem dicit peruenient termini usque ad montem altissimum: idem hebrei autumant uel amanum montem significari uel taurum: quod nobis uidetur uerius. A quo inquit uenies in emath quae nunc: epiphania nominatur: ab antiocho crudelissimo tyrannorum nominae commutato. Nam cognomentum habuit. Usque ad terminos inquit sadada: qui locus & in praesenti ezechielis ponitur lectione: ibunt confinia usque zefrona: quae urbem hodie zephirum opidum ciliciae uocant. Hoc autem quod sequitur & uilla enan: pro quo in hebraico scriptum est aserenon siue enan: & praesens continet locus: & interim secundum historiam breuiter strinxisse sufficiat: & tam numerorum quam ezechielis descriptionem sibi ex latere copulasse: ut prudens lector intelligat in quibus uel eadem uel uicina uel diuersa commemorari. Nunc interpretatis nominibus singulorum sequamur anagogen: & quid nobis uideatur in singulis praebere domino differamus. Ethalon interpretatur in cunabula mororis: sedada latius eius: a latera non alitudine intellige. emath furor qui graece dicitur. berotha putei. fabarim circuitus montium damascus sanguis sacci & osculi siue poculi: domum autem siue atrium thicon: symmachus interpretatur atrium medium: quod pergit ad terminos auran. Igitur thico medium sonat: auran: quam. lxx. in graecum uertere sermonem: auranitidis iracundiam. aser autem enon quae est terminus damasci in lingua nostra dicitur atrium fontis. Septentrionalis: igitur plaga incipit a mari magno per uiam ethalon: quod interpretatur in cunabula mororis: & per poenitentiam uenit ad sedada. ubi est ex latere declinatio. Intellegimus enim impendente nobis emath: hoc est indignatione dei: siue emath ueritate coperta: aperiri nobis putei berotha quos foderunt principes: abraham ysaac & iacob: longoque circuitu peruenimus ad montes fabarim: qui positi sunt inter damascum hoc est sanguine cilicii & confinium emath ut supra diximus ueritatis. Sicut enim per mororem declinamus mala impendentia: & ex latere deuitamus: sic post sanguinem & cilicii uitae sanguinariae ante quam ueniamus ad confinia emath circuiamus & peruenimus ad montes de quibus scriptum est: montes in circuitu eius & dominus in circuitu populi sui. Qui locus appellatur atrium thicon hoc est atrium medium ut interpretatus est symmachus: iuxta terminos auram quod iracundiam sonat: & cum propheta dicamus iram domine sustinebo quoniam peccaui ei. Et a mari usque terminus damasci: in quo & apostolus paulus a furore iudaico & effusione ecclesiastici sanguinis lumen caecitate conspexit: assumpto cilicio persecutionis ueteris euangelium praedicauit: ut perueniret ad atrium fontis aeterni: & in aquilone quondam positus apprehenderet terminum ueritatis.

Porro plaga orientalis de medio anran & de medio galaad: & de medio damasci: & de medio terre israel. Jordanis differtinans ad mare orientale metietur plagam orientalem.

Pro quo in numerorum libro ita scriptum reperit. Inde metientur fines contra orientalem plagam de uilla enan hoc est aserenon usque sephama: & de sephama descendent termini sebla contra fontem: & de perueniet contra orientem in mare cenereth & tendent usque ad iordanem: & ad ultimum claudentur mari. Supra dixerat & erit terminus a mari usque ad aserenon: terminus damasci. A fine igitur septentrionalis plagae hoc est atria enan tendunt fines iuxta numerorum librum usque sephama: quae hebrei apamia nominant: & de apamia descendunt termini in rebla quae nunc syria uocatur antiochia. Et ut scias reblam hanc significare urbem quae nunc in syria coele nobilissima est: sequitur: contra fontem quem perspicuus est significari daphnen: de quo fonte supradicta urbs aquis habundantissimis fruitur. Hic autem locus a gneo pompeio qui primus iudeam romano subegit imperio: militari manu constitus est: & ab eo iuxta fabulam poetarum daphnes nomen accepit ob lauros & cyparissos: quae arbores in ipso loco frequentissimae sunt. Inde inquit peruenient termini contra orientalem plagam ad mare cenereth usque ad stagnum tyberiadis. Mare autem dicitur cum habeat dulces aquas. Iuxta idioma scripturarum congregationes aquarum appellatur maria. Tendent inquit termini usque iordanem: & ad ultimum claudentur mare uel mari mortuo uel ut alii putant lingua maris rubri: in cuius litora alia posita est ubi nunc moratur legio & praesidium romanorum. Hoc iuxta numerorum librum dictum sit iuxta ezechielem uero de medio auram quod est oppidum damasci in solitudine & de medio galaad qui mons libani collibus copulatur. cecidit in sortem ruben & gad & dimidia tribus manasse: & est ergo phoenicis & arabiae ad quem montem usque peruenit de carris profectus iacob: & comprehensus est a laban. De quo & hieremias loquitur. Galaad. tu mihi initium libani. quam coepit de amorreorum regione galaad filius machir filii manasse finisque huius plagae iordanis fluuius differtinans: & mare orientale: quod in hoc loco mare mortuum: non linguam maris rubri intelligunt. Dicamus iuxta tropologiam. Post terminos aquilonis longo circuitu per ethalon & sedada & beroat. fabarim quoque: ad thicon & auran & damascum & atrium enon: emath usque peruenit orientalis plaga: de medio iracundiae auran: & de medio damasci sanguine uidelicet poenitentiae: & de medio galaad quod interpretatur reuelatio uel tumulus testimonii ut post iram & poenitentiam spes salutis ostendat: & de medio terrae israel quae uisionem continet pacis: usque ad dulcissima iordanis fluentia pertingat: quae longe separato mari lumen orientis consequitur: ita ut fluuius iordanis qui interpretatur riuus.

Liber quartusdecimus. c. xlviii.

inditil: & orientis termino finiatur. Quod autē in septuaginta ponitur phoenichenos id est palme
tū in hebraico non habetur: pro quo nos metiemini interpretati sumus: errorq; manifestus: quod
pro samoddu litteræ decoepti similitudine: dalet & res legerunt thamarasum.

Plaga autē australis meridiana a thamar vsq; ad aq̃s cōtradictionis: siue ad aq̃s mariboth
(hoc enī contradictio siue hoc est iurgia sonat) cades quoq; & torēs vsq; ad mare ma
gnū. Hec est plaga ad meridiem australis.

Pro qua in numerorum libro ita scriptum est (Incipiet a solitudine sin quæ est iuxta edom: & ha
bebit terminos contra orientem mare: qui circuibunt australem plagam per ascensum scorpionis:
ita ut transeant senna & peruenient in meridiem usq; ad cades barne: unde egredientur confinia ad
uillam nomine addar: & tendent usq; ad desemona: ibitq; per gitum terminus ab esemona usq;
ad torrentem ægypti: & maris magni litorē finietur) Quod breuiter hoc significat ne per occasio
nem exechielis ad expositionē uideamur numerorum transisse latissimam. A solitudine sin quæ ē
iuxta edom: & mari rubro terminū circuire: & per ascensū scorpionis & per sēma & cades barne &
atriū addar: & a semonā peruenire usq; ad torrentē ægypti: qui iuxta urbem rinicoꝝ a mari in fluit:
Hic uero terminus plagæ australis hoc est meridianæ incipit a thamar quæ urbs in solitudine est: quā
& salomon maris operib; extruxit: & hodie palmira nuncupatur: Hebreoq; sermone thamar dicit;
quæ in lingua nostra palmā sonat: usq; ad aquas cōtradictionis cades quā in deserto esse non du
biū est: & torrens ingrediens mare magnum: hoc quod ægypti palestinaq; præterdit litoribus &
hæc est plaga australis ad meridiē. Post plagam ergo aquilonis & orientis quando ortus nobis fue
rit sol iustitiæ accipimus meridianā plagam quando totum nobis desuper lumen infunditur: & cū
abrahā inimus conuiuium: & inebriamur uino quod lætificat cor hominis cū Ioseph & fratribus
eius. Incipit autem ista possessio & hii termini a thamar: a palma uidelicet uictoriaq; uitiorum usq;
ad aquas contradictionis. Semper enim uirtutibus condicetur. Vnde & prædicationi euangelicæ
iudæi contra paulum differentes: in toto orbe asserunt contradici. Et in euangelio legimus symeo
ne dicente. Hic erit in ruinam & resurrectionem multorum: & in signum cui contradicetur. Omnis
autē contradictio est sanctitatis quod interpretatur cades: dicente psalmista. Concutiet dominus
desertum cades: quod uidelicet primum non habebat sanctitatem: sed concussū est atq; commo
tum: ut reciperet hospitem deū qui dicit: super quem requiescit spiritus meus: nisi super humilem
& quietum: & tremētem uerba mea? Post desertum cades usq; ad mare magnū in meridiana pla
ga australis torrens est de quo supra diximus: qui non de terra sed cælo pluuias habet diuersarum
uirtutum uarietate collectas.

Et plaga maris mare magnū a confinio per directū donec uenias emath. Hec ē plaga maris

De qua manifestius & breuius scribit numerorum liber. Plaga autem occidentalis a mari magno
incipiet: & ipso fine concludetur. Hoc est de mari usq; ad mare: ad torrētē uidelicet rinocorrure qui
iffuit i mare: usq; ad eum locū qui est contra emath urbem syriæ: de qua supra diximus. Occidēs at
iuxta legis tropologiā semp i mari ē: semp a salo & fluctib; ubi quotidie naufragia fuscitantur: & mi
serorū neces & diuitiarū & mercū amissio & tñ cū hæc oīa patiētia fragerim; uenim; p directū ad
emath: hoc ē ad dñi ueritatē: q̃ uictis psequutionibus æterna nobis præmia repromittit.

Et diuidetis terrā istā uobis p tribus isrl̃ & metietis eam in hereditatē uobis & aduenis qui
acceserint ad uos que genuerint filios in medio uestrū: & erunt uobis sicut indigene inter filios
israhel. Uobiscum diuident possessionem in medio tribuum israhel. In tribu autem ubicūq;
fuerit aduenas: ibi dabitis possessionem illi ait dominus deus.

Per hoc capitulū discim; & decutitur supciliū iudæorū: nihil iter israhel & gētiū populū eē diuisū.
Si. n. aduenis & alienigenis cū his q̃ sūt de populo israhel hoc ē idigenis terra diuiditur: nulli dubiū
eādē eē hereditatē populis gētiū & populo iudæorū: si tñ cōuersi fuerint ad cultū dei israhel: quod
proprie nomen possidet christianū: habētibus iudæis legis literā & nobis spiritū: literā illis tenēti
bus & mēbranas: & nobis eū q̃ scriptus ē in mēbranis. Et apud moisen sorte terra diuiditur hic autē
ut diximus domini iudicio delegatur: unaq; possessio est aduenæ & israheli: & i singulis tribub; da
tur hereditas iubente domino deo.

CAPITVLVM.

XLVIII.

Hec nota tribuū: a sinib; aglonis iuxta viā ethalō p gētib; emath atriū enō terminus
damasce ad aglonē iuxta emath: & erit ei plaga orientalis mare dan vna. Et a termino
a plaga oriētali vsq; ad plagā maris asser vna. & sup terminū asser a plaga oriētali usq;
ad plagā maris neptalim vna. Et sup terminū neptalim a plaga oriētali usq; ad plagā
maris manasse vna. Et sup terminū manasse a plaga oriētali usq; ad plagā maris ephraim vna.
Et sup terminū ephraim a plaga oriētali usq; ad plagā maris rubē vna. Et sup terminū ruben
a plaga oriētali usq; ad plagā maris iuda vna. Descripta terræ scē possessione tā iuxta p
scē ezechielis pphetiā quā iuxta nūerorū librū: nūc singulæ tribuū a plaga oriētali usq; ad plagā
occidētis. i. maris possessio describitur: & primū fines accipiūt ab aglone iuxta uīā ethalō p gētib;
emath: atriū siue asser enon terminū damasce ad aglonē iuxta emath: de qb; aū iā dixim;. Incipit at
tribus primū dan. secūda asser. tertia neptalim. q̃rta manasse. quinta ephraim. sexta ruben. septima
iudæ. hoc

Super Ezechielem.

Iuda: hoc est a sinistra parte: & cōpletur numerus septenarius. Deinde primitiæ sacerdotū & leuitarum: & sanctuarium dñi in medio: sanctūq; sanctoꝝ. Vrbs quoq; ipsa describitur per singula latera inquadrū quattuor milia & quingentos habens thalamos. Suburbana quoq; sacerdotum & leuitarum per ordinē describuntur: & possessio principis. Rursumq; ex parte dextera succedunt quinque tribus a plaga similiter orientis usq; ad plagā occidentis: quarū prima est beniamin: scda symeon suā specialiter habens possessionē: & nequaquā prius mixtā cū iuda. Tertia isachar: quarta zabulon quinta gad: portæq; ciuitatis ternæ per singulas plagas: & nomen ipsius ciuitatis qđ in fronte pontificis aut lamina continet: de quibus uniuersis in suis differemus locis. Hocq; notandū quod. xl. octo ciuitatum quæ in numerorum uolumine tribui leuiticæ dantur ad habitandum cum suburbanis suis hic silentur noīa: & ciuitates fugitiuorū: quarum tres transiordanē bosor uidelicet & ramoth & golan in duabus & dimidia tribu datæ sunt: & tres intra iordanem cades uidelicet & sichem & cariarharbe. Neq; enim opus erat in descriptione mystica & habitatione sanctorum & conuersatione perfecta fugitiuorum describi auxilia quibus israhel indiguit adhuc in terra positus: & per multos labores atq; discrimina ad hanc ciuitatem uenire festinans: & in singulis sanctis loquens: aduenasum atq; peregrinus sicut omnes patres mei. Et in alio loco. Habitauī cum habitantibus cedar. multum peregrinata est anima mea.

¶ Et super terminum iuda a plagā orientali vsq; ad plagam maris erunt primitiæ quas separabit. xxv. milia latitudinis. & longitudinis sicut singule partes a plagā orientali vsq; ad plagam maris. & erit sanctuarium in medio eius primitiæ quas separabit dominus. longitudo. xxv milibus. & latitudo decem milibus.

¶ Superfluum est differata differere: & in quibus supra laborauimus quasi non sint dicta iteꝝ laborare. Post septem tribuū terminos: ab oriente usq; ad occidentē describunt primitiæ. quæ latitudo teneat. xxv. calamos: longitudo uero sicut tenent singulæ tribus ab oriente usq; ad mare: cuius longitudinis incertus est numerus. Neq; n. in singularum descriptione tribuū: mensura descripta est. Sin aut latitudo habet. xxv. milium calamos: concedatur multo maiore esse numerum longitudinis quæ semp maior est latitudine. In medio aut sanctuariū ponitur iuxta primitias quæ sunt dño separatæ: longitudinis. xxv. milium calamos: & latitudinis decem milium. Quæ legimus nihil aliud possunt dicere nisi illud apostoli. O profundū diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei quā inscrutabilia iudicia eius: & inuestigabiles uia eius. Et in alio loco. Ut possitis cōprehendere cum oībus sanctis quæ sit latitudo & longitudo: & sublimitas & profundū: scire ēt supereminente scientiæ caritatem xpī: ut impleamini in oēm plenitudinē dei. xxv. at nūmꝝ refert ad sēsus de qb? dictū ē: sēsu diuinū possidebitis: & decem milia ad pfectā cōsumatāq; uirtutē: qđ decalogo ueteris istrumēti ad euāgelicū pueniat sacramētū: ut pri? breui sermōe pstrinximus & hic ex pte cōmonebimus. Si. n. ab uno addens numero ad quatuor puenias denariū iplebis nūmꝝ: atq; ita fiet ut uetus testamētū cōstringatur in nouo: & nouū in ueteri dilatetur.

¶ Hæc autem erunt primitiæ sanctuarii sacerdotū. Ad aquilonem longitudinis. xxv. milia. & ad mare latitudinis. x. milia. Sed & ad orientem latitudinis decem milia. & ad meridiem longitudinis. xxv. milia. & erit sanctuarium dñi in medio eius sacerdotibus de filiis sadoch qui custodierunt ceremonias meas: & non errauerunt cum errarent filii israhel sicut errauerunt leuitæ: & erūt primitiæ a primitiis terre scđm sanctorum iuxta terminum leuitarum.

¶ Quattuor primitiæ sanctuarii describuntur plagæ: qđ non ad populū nec ad uulgus ignobile neq; ad leuitas inferioris gradus: sed propriæ ad cultū pertinet sacerdotū: aqlonis uidelicet & occidentis & orientis & austri. Et per partes profectus ordo narratur: ut aqlonis frigora relinquentes ueniamus ad occidentem: quod. s. occidant nobis uicia atq; intendant: & inde transeamus ad orientem: ortoq; nobis sole iustitiæ ueniamus ad meridiem: in quo clarissimum lumen atq; perfectum est: & tam ab aquilone usq; ad mare: quam ab oriente usq; ad meridiem. xxv. milia longitudinis: & latitudinis decem milia sint: ut ubiq; eadem longitudinis & latitudinis mensura seruetur. Sanctuarium autem idest templum domini in medio erit primitiarum sacerdotalium: & equo latere ex omni parte ualabitur. Et qui dixerat hæc aut erunt primitiæ sanctuarii sacerdotum: ne cōmuni uocabulo omnes sacerdotes uindicarent sibi huius loci possessionem & ceremonias obseruandas: ponit specialiter in ferens. Sacerdotibus sanctuariū erit de filiis sadoch qui interpretatur iustus: de quo dicitur iustus dñs & iustitias dilexit: equitatē uidit uultus eius. Pre quo sadoch. lxx. scribunt saduch. Iste sadoch loquitur in euangelio. Non. n. pater iudicat quemq;: sed oē iudicium dedit filio. Et de hoc sub noīe salomonis mystice propheta decantat. Deus iudiciū tuū regi da: & iustitiam tuam filio regis. Illi aut sacerdotes dñi sanctuarium possidebunt & custodient ceremonias eius: qđ non errauerunt cū errarent filii israhel atq; leuitæ de quibus in superioribus disputatū est: qui non offerant uictimas: sed privilegio noīs & erroris sui humilitate contenti semp loquūtur in corde iniquitatē meā ego agnosco & peccatum meū contra me est semp. Audiat hoc sacerdotalis gradus & arrianæ psequutionis ardore sepe ratus a ueræ portæ fidei: ne opibus careat & potentia colla submittens sufficere sibi si non expellatur ex templo: si pristini nominis umbram quandam & imaginem teneat: & non resupinus scrutans delicias: quasi immaculatus & purus de excelsso throno nobis imperitiæ suæ: & barbaræ

Libert quartusdecimus. c. glviii.

garrulitatis ructet nauſiā. Erunt inqt eis primitiæ de primitiis terræ hoc ē ſacerdotibus & q nō erra-
uerūt cū errarent filii iſrahel & læuitæ. Primitiæ aut de primitiis ſicut decimatus decimæ ſanctumq;
ſanctorum iuxta terminum læuitarum: ut habeant quidem læuitæ conſinia ſacerdotum: ſed umbili-
cum ideſt medium eius & ipſam poſſeſſionem tenere non ualeant.

¶ Sed & leuitis ſimilr iuxta fines ſacerdotū. xxv. milia longitudinis: & latitudinis decē milia. oīs
lōgitudo. xxv. miliū: & latitudo decē miliū. Et nō uenundabūt ex eo neq; mutabunt: ſiue mettenſ
nec tranſſerrent primitie terre ſiue auferentur. q; ſanctificate ſunt dño. Quinq; milia autez que
ſuperſunt in latitudine per. xxv. milia prophana erunt vrbis in habitaculū & in ſuburbana. & erit
ciuitas in medio eius.

¶ Quod nos uertimus in prophanū pro quo aquila
ſymachus & theodotio tranſtulerunt. lxx. dixere quod ante
murale poſſumus dicere. Prophanū aut eſt & laicū. i. uulgare: quod oī populo habitare paſſim licet
Illud aut quod, dixerunt, lxx. nec menſurabitur: nec auferetur: pro eo qd nos diximus nō mutabitur
nec tranſſeretur. ſenſum non hēre perſpicuū eſt. Deſcribitur quoq; læuitæ poſſeſſio quæ uicina qui-
dē eſt finibus ſacerdotū: & eadem hēt ſpacia in longitudine & in latitudine: præ multitudi-
ne læuita-
rum q̄ habet paucitas ſacerdotū: ſed tñ propriis utitur terminis & intelligit ſe a ſacerdotali gradu eē
diſiunctā: ad decutiendā ſupbiam miniſtroꝝ: qui ignorātes humilitatem ſtatus ſui: ultra ſacerdotes
hoc eſt pſbyteros intumeſcunt: & dignitatē non merito: ſed diuitiis eſtimant. Certe q̄ primus fue-
rit miniſtroꝝ: q̄a per ſingula cōcionatur in populos & a pontificis lateræ non recedit: iniuriā putat
ſi præbyter ordinetur: & nō meminit menſurā & uiduag; miniſter in obſequiū ſe & miniſteriū non
ſolū ſacerdotum ſed & uiduag; & pauperū delegatum. Et non uenundabunt inqt ex eo neq; muta-
bunt: ut pmaneat leuiticæ diſtributionis æterna poſſeſſio. Nec cui datur præcio meritū dignitatis:
nec ab alio tranſſeramus ad aliū: q̄ ſanctificata ſunt dño: non ſunt eoz qbus data ſunt: ſed eius cuius
noīe poſſidentur. Quinq; milia aut quæ ſuperſunt: in latitudine pro. xxv. milia ſubauditur lōgitudi-
nis prophana erunt urbis: ut cunctis habitare liceat iſrahelitis omniq; de plebe: non quo immunda
ſint aut aliqd in habitatione terræ ſanctæ contaminatū putridū putetur & ſordidū: ſed qd præter
ſacerdotes oībus in eis habitare permiſſum ſit. Per q̄ intelligimus cuncta q̄ referimus ad ſenſus hoc
eſt ad corporis uoluptates: q̄ uiſu & auditu tactu odore & ſapore capimus eſſe prophana: & tēpli ſan-
ctimonia non hēre nec ſacerdotale eſſe priuilegiū: ſed laicæ uilitatis. Ciuitas aut erit in medio: de
qua ſcriptū eſt fluminis impetūs lætificat ciuitatē dei: & non pōt ciuitas abſcondi ſup montem po-
ſita: de qua dicemus in cōſequenti hoc eſt añ murale: & i. ſpaciū qd
lxx. pro ſuburbanis interpretati ſunt: quem ſenſum in hoc loco habeant ignoramus.

¶ Et hec menſure eius. Ad plagā ſeptentrionalez: quingenti & quattuor milia: & ad plagam me-
ridianā quingenti & quattuor milia. & ad plagam orientalem quingenti & quattuor milia. & ad
plagam occidentalem quingenti & iiii. milia.

¶ Quod dicit & hec menſuræ eius: ſubaudiendū eſt ciuitatis. In fine enim præteriti capituli poſitū
eſt. Et erit ciuitas in medio eius. i. terræ. Primūq; a plaga ſeptētrionali incipit. & eregiōne ponit pla-
gam meridianā. Rurſumq; par reddit pari: ut orientali plagæ econtrario ponat occidentalē: ideſt
inare ſingulaq; latera ciuitatis habent. iiii. milia & quingentos calamos. qui faciunt ſupputati unde-
cim milia paſſuum & octoginta quinq; ut ſimul omnis urbs ſicut in fine huius uoluminis ſcribitur:
per circuitum habeat decem & octo milia calamorum: qui faciunt quadraginta. iiii. milia paſſuum:
& trecentos quadraginta. Vnde & quadrageſimus quartus pſalmus qui inſcribitur in finem p his
qui cōmutabunt: & pertinet ad idida ideſt ad amabilē dñi: ſiue ut interpretatus eſt aquila pro liliis:
ſymachusq; pro floribus eccleſiæ quæ urbs dñi eſt: continet ſacramenta: de qua ſcribitur in eodem
pſalmo. Adſtitit regina a dextris tuis. in uestitu deaurato circumdata uarietate. Vt iterū. Omnis glo-
ria eius filia regis intrinſecus: ut non ſit ſimilis ſepulchris forinſecus dealbatis: ſed & intus & foris
omnia lauet parapiſidis. Cumq; receſſerimus ab aquilone uento frigidiffimo: tranſimus ad meridiē
& poſt ortum in nobis lumen ſcientiæ & occaſum fortitudinum formidamus: nequaquam præter-
ita ſed futura conſiderantes: nec habentes certam uirtutis poſſeſſionem: ſed quotidie in oratione di-
centes: ne inducas nos in temptationem quam ferre non poſſumus.

¶ Erunt aut ſuburbana ciuitatis ad aquilonē ducenti quinquaginta. & ad meridiē ducenti quin-
quaginta. & ad orientē ducenti. l.

¶ Pro ſuburbanis quæ hebraice dicun-
tur magias: rurſum ſeptuaginta
idēſt ſpaciū tranſtulerunt. Quod autem
dicitur ducenti quinquaginta per ſingulas plagas ſubauditur calami: qui ſena cubita habent & unū
palmum & per ſingula latera faciunt paſſus ſexcentos decem & ſeptem: paulo minus: & in commu-
ne mille calamos: habentes paſſus duomilia quadringentos ſexaginta octo. Quæ ſpacia: muros per
circuitum ambiunt ciuitatis: ut inter urbem & ea quæ reliqua ſunt diuidant. Ex quo oſtenditur nul-
lum de his ſpaciis ad exercendum opera ciuitatis capiendorūq; fructuum habere licentiam: ſed
uacare ab uſu & opere hominum: & circum muralia urbis ſponte naſcentium uirgultorum atq; her-
barum: & cæterorum quæ terra gignit habeant amœnitatem.

¶ Ad aut reliquū fuerit in lōgitudine ſcōm primitias ſcōarii decē milia in orientē: & decē milia
in occidentē

Super Ezechielem.

in occidentē erūt sicut primitie sanctuarij: & erūt fruges ei⁹ in cibū vel in panēs his qui seruiunt vel operantur: ciuitati. Seruiunt vel opabunt ex oibus tribubus israhel. Omnes primitie. xxv. milium per. xxv. milia in quadrum separabunt in primitias sanctuarij & possessione ciuitatis.

¶ Post urbis sanctæ descriptionē & suburbana eius: reliquā partē primitiarū sanctuarii decē milia calamog in orientē: & alia decē milia ad occidentē tendentiū delegari his q̄ opa ciuitatis exercēt ad uarios usus: & quibuscūq; urbs indiget: ut. s. seratur: & ex frugibus q̄ hoc terræ nascūtur spacio uescātur operarii: q̄ uel moenia urbis extruunt: uel interrupta & ruinosa restituunt: ut habeat ciuitas cultū suū: & facta tecta cū poposcerit necessitas instaurētur. Et hæc non solū in israhel uel in possessione terræ sanctæ spiritualiter ecclesiæ misteria cōtinentur: sed in romano quoq; fieri pbamus impio: ut quæ dā uilla sint ptinentes ad iura urbiū uel regia munificentia: uel hereditatibus & donatione multo rūs. ne. s. paulatim edificia conlabantur & edes publicæ q̄ ornamento sunt ciuitati lōga uersentur in curia. Operarii aut̄ inq̄ siue q̄ seruiunt in opibus ciuitatis erūt ex oibus tribubus israhel: ut nullus se se ab ope ciuitatis immunē putet: sed oēs certatim extruant ecclesiā. Quod in tabernaculo quoq; factū legimus: ut p uarietate uiriū alius aurū & argentū coccū bissum & purpurā uariāq; & diuersa sub tegmina: alii pelles & capræ offerunt pilos: & cū eēnt dona diuersa p qualitate substantiæ unū donantiū esset præmiū: immo maius eoq; qui parua quidē obtulerint: sed maiora p uiribus: ut in exēplū uiduæ pauperis q̄ duo minuta in gazophilatii dona mittebat: & dñi ē iudicio laudata dicentis: uere dico uobis q̄ uidua hæc paup̄ plusq; oēs misit. Nam oēs hii ex habundātia sibi miserūt in munerā dei: hæc aut̄ ex eo qd̄ deest illi: oēm uictum suū quē habuit misit. Sicut ergo diximus de operibus ciuitatis: sic illud breuiter pstringendū est: qd̄ oēs primitiæ sanctuarii & possessio ciuitatis pariter supputata: p quadrū contineat milia ducēta. lxx. sex & partē tertiā. Si. n. xxv. milia calamog qui senos cubitos hñt: & palmū unū faciunt: nra hoc est romana. lxx. septē passus: nulli dubiū est: hæc in quadruplū supputata superiorē efficere numerū. Ex quo perspicimus oīa intelligenda spiritualiter: ecclesiæ possessionē multo latiorē esse quā quodā fuit in iudæa: Qui nec accepere quidē partes terræ sanctæ: sed ex singulis tribubus. xl. octo ciuitatū non ex pleno possessionem: sed habitationem & hospicia susceperunt: ut ipsi quoq; qui uidentur laici nec peruenisse ad sacerdotalem & leuiticū gradum tamen si operentur in dñi ciuitate uescantur de sancta terra: terra mitiū terraq; credētium: quorum unus loq̄batur: credo uidere bona domini in terra uiuentium.

¶ Quod aut̄ reliquum fuerit principis erit ex oī parte: siue hinc: siue inde primiciarū sanctuarij & possessionis ciuitati eregione: siue contra faciem. xxv. milium primitiarum vsq; ad terminum orientalem: & mari eregione siue contra faciem. xxv. milium vsq; ad terminum maris: similiter in partibus principis erit & erunt primitie sanctuarij: & sanctuarium templi in medio eius. De possessione quoq; leuitarū: & de possessione ciuitatis in medio partium principis erit inter terminum iuda & inter terminum beniamin: & ad principem pertinebit.

¶ De hoc principe supra plenius disputatū est: & qd̄ tantū solus acciperet quantū una tribus. Nunc aut̄ aliud discimus qd̄ ex cunctis tribubus: qcqd̄ reliquū fuerit hic solus accipiat: ut nulla tribus sit q̄ principi dona non afferat: nō aliunde: sed ex primitiis quæ tēplo & sanctuario & delegatis urbis partibus seruiunt. Hoc est. n. qd̄ dicit: eregione siue contra faciē. xxv. miliū primitiarū vsq; ad terminum maris: ut sint primitiæ inter septē & quinque tribus: & i ipsi primitiis ciuitas & suburbana eius: in medio ciuitatis sanctuariū tēplis: sed & de possessione leuitarū & de possessione ciuitatis qcqd̄ reliquum est principi deputabitur: eritq; pars extrema septē tribuū uicina primitiis & ciuitati & tēplo in tribu iuda: & pars extrema quinque tribuū eodē iure quo supra in tribu beniamin: ipsa extrema pars ad principem pertinebit. Ex quo scripturæ sanctæ sacramenta magis miranda sunt: & cogitanda: quam eloquio pferenda. In priori. n. diuisione terræ trās iordanē per moysen duabus tribubus ruben & gad & dimidiā tribui manasse terra diuisa ē: intra iordanē aut̄ per iosue filiū num & eleazarū filiū aaron iudas possedit ab austro: Ephraim & manasse tribus dimidia: ab aquilone. Postea uero de filo missis exploratoribus p singulas tribus & descriptione terræ allata ad iosue & eleazar: beniamin iuxta iudam ab austro: & iuxta ephraim & dimidiā tribum manasse accepit possessionem. Secundam tribus symeon hereditatem accepit in tribu iuda. Impleturq; quod scriptum est de leui & symeon diuidam eos in iacob: & disperdam eos in israhel. Tertiā zabulon galileā accepit in qua est mōs thabor: quartā isachar ubi ē iezerahel usq; ad iordanē: quintā aser usq; ad mōtē carmelū q̄ imminet mari magno tyrūq; & sidonē: sextā neptalim in galilea usq; ad iordanē: ubi tyberias q̄ olim appellabatur cenereth: septimā dan usq; ioppen: ubi sūt turres ahialon & selebi & emaus: q̄ nūc appellatur nicopolis: licet postea legerimus qd̄ coeperint sibi transcēsis aliis tribubus urbē lesem in tribu dan q̄ hodie appellat̄ paneas cū hæc se ita habeāt: & iter priorē tribuū descriptionē: & q̄ nūc hētur tāta diuersitas sit: hoc cōsiderem⁹ quō in p̄senti descriptionē & in p̄terita inter tribus iuda & beniamin urbs & tēplū collocatū sit: Et in priori qd̄ descriptione iudas erat ab austro & beniamin ab aqlone: hic uero econtrario sit: ut iudas sit ab aqlone & beniamin ab austro. Post quē scd̄s ē symeon: tertius isachar: quartus zabulon: quintus gad. qnq; uidelicet tribus: sicut in cōsequentibus dī. Scriptū est enim:

¶ Et reliqs tribub⁹: A plaga oriēali vsq; ad plagā occidentālē beniamin vna. Et 2tra terminū

Liber quartusdecimus. c. xlvii.

beniamin a plaga orientali vsq; ad plagā occidentālē symeō vna. Et sup terminū symeōis a plaga orientali vsq; ad plagā occidentis isachar vna: & sup terminū isachar a plaga orientali vsq; ad plagā occidentālē za bulō vna: & sup terminū zabalō a plaga orientali vsq; ad plagā maris gad vna: & sup terminū gad ad plagā austrī i meridiē: & erit finis de thamar vsq; ad aq̄s contraditiōis cades hereditas p̄tra mare magnū. hec ē terra quā metiemini tribub⁹ israhel: & hec p̄titiōes eorū ait dñs dñs

¶ Qd i qnq; & septē tribub⁹ sp̄ i fine ponit una: subintelligit: uel ps: uel possessio: uel hereditas: licet aqla & symachus interpretentur genere neutrali. qd significat terminū. Illudq; breuiter attēdē

dū in extrema qnq; tribuū tribus gad q̄ in priori descriptione fuit trāsiordanē: poni in eā partē quā prius iudas tenuit: ad plagā uidelicet austrī in meridiē: & eē terminū de thamar usq; ad aquas cōtra dictiōis cades: hereditatē cōtra mare magnū. Thamar ipsa de qua iā dixim⁹ quā nūc palmirā uocāt & oli a salomone cōstructa ē: palma. n. hebreo sermone thamar appellatur ab eo q̄ ibi palmeta sint plurima qdā putāt hoc fortitā uocabulū. Qd q; sequitur usq; ad aq̄s cōtraditiōis cades hereditas cōtra mare magnū: p̄ quo. lxx. trāstulerūt de tanan & aq̄ marib moth cades hereditas usq; ad mare magnū: illud ē obseruādū i hebraico eūdē sermonē nehela q̄ ambigu⁹ sit: & hereditatē sonare & torrētē: & hic magis torrētē accipi debere quā hereditatē. Iste ē. n. torrēs q̄ ingredit̄ mare magnū rinocore: ut aī iā dixim⁹. Cades aut̄ q̄ in libro iosue appellatur cades barne: in deserto ē q̄ extēdit̄ usq; ad urbē petrā. Maribmoth uero q̄ interpretatur cōtraditiōes: nō uocabulū loci ē: ut pleriq; estimāt: s; aquag: in qb⁹ popul⁹ dñs cōtradixit & moyses offendit deū: dicēte psalmo. Tēptauerūt eū ad aquā cōtraditiōis: & afflic⁹ ē moyses p̄ eos. Oīsq; terrā sc̄tā hereditas ab australi plaga iuxta terminos ægypti rinocore: & torrētē finit̄. Et q̄ gad interpretatur tēptatio: i possessiōe ei⁹ de palmetis trāsim⁹ ad aq̄s cōtraditiōis usq; cades q̄ interpretat̄ sc̄a: ut itelligam⁹ nos ēt post uictoriā mūdi debere eē sollicitos & sp̄ in mōtu: & recordari illi⁹ uersicali: tēptatio ē uita hoīum sup terrā: & ad sc̄itatē aduersariis impugnātibus puenire: sicq; obtinere uictoriā: ut e nicino torrentē plenū imbriū cōtēplemur

¶ Et egressus ciuitatis a plaga septētrionali qngētōf z. iij. milia mēsurabis. Et porte ciuitatis ex oib⁹ tribubus israhel: porte tres a septētrione. Porta ruben vna: porta iude vna: porta leui vna. Et ad plagā orientālē quingentos: & quatuor milia: & porte tres. Porta ioseph vna porta beniamin vna porta dan vna. Et ad plagā meridiā qngētōf z. iij. milia metieris: & porte tres. Porta symeonis vna porta isachar vna porta zabalō vna: Et ad plagā occidentālē quingentos & quatuor milia: & porte eorum tres. Porta gad vna: porta aser vna: porta neptalim vna: per circuitus decem & octo milia calamorum: & nomen ciuitatis ex illa die dominus ibidem.

¶ De ambitu ciuitatis qd per latera singula in quadrū quattuor milia quingentos calamos habuerit p̄teritus sermo narrauit: qui faciūt decē & octo milia calamos: ut in p̄senti quoq; capitulo positū ē: i. xliiii. milia passuū: & trecentos. xl. passus. Nūc scribitur per singula latera hoc est per. xi. milia passuū & octogita quinq; passus ternas fuisse portas: quas aqla symachus: & theodotio

uocant: nos interpretati sumus egressus & exitus ciuitatis. Illudq; primū breuiter ammonēduz: easdē tribus in circuitu tabernaculi ita castrametatas: ut ad orientē fuerit iudas isachar: & zabalō filii liā: & ad meridiē ruben: symeon: gad: duo filii liā & tertius filius zelphā ancillā liā. Ad occidentē uero ephraim & manasses & beniamin duo uidelicet filii rachelis: q̄a ioseph pro tribu leui quā sacrificiis deputata est: in duas tribus ephraim & manasse diuisa est. Ad aquilonē at̄ dan & aser & neptalim. quorū primus: & tertius filii sunt balā ancillā rachelis: sc̄ds filius zelphā ancillā liā ignobiles: & ad aquilonē positi: qppe qui ex ancillā inter se dissidiū stirpe generati sint. Hoc iuxta numerorū librū & descriptionē tabernaculi q̄ iubente deo moysi ore dictata est. Nra uero urbs q̄ ē ciuitas magni regis cuius artifex & cōditor ē deus: de qua & psalmista canit: nunq; syon dicet hō: & hō natus ē in ea: & ipse fundauit eā altissimus: aliā hēt tribuū in terra sc̄tā descriptionē: & mensurā ciuitatis & possessiōis ordinē & plagas tribuū singulā. Primū. n. plagā aqlonis opponūtur tres portæ: siue exitus ciuitatis: quorū ē primogenitus ruben: & iudas regiæ stirpis auctor: & leui sup cuius noīe in tabernaculo & sacrorū descriptione nil dictū ē: ut primogenita possidētes quasi genus regale: & sacerdotale aqlonis frigora contēnamus. Sc̄do uero ad orientē ioseph beniamin & dan: ambo filii rachelis & un⁹ balā ancillā ei⁹. Ad meridiē uero symeō isachar: & zabalō: q̄ tres liā filii sūt. Porro ad occidentē gad: aser: & neptalim quorū priores duo filii zelphā sūt ancillā liā: tertius fili⁹ ballā ancillā rachelis. Quis sapiēs & intelligit hęc: itelligēs & cognoscet ea? Quia rectā uia dñi: & iusti ambulabūt i eis: p̄uaticatores uero corruēt in illis. Has. xii. portas siue exitus p̄ qualitate mōritorū atq; uirtutū singulis tribubus sub apostolicis: & patriarcharū noībus arbitror delegatas. De qbus & in apocalypsi ioānis aptius scribitur: & multa diuinā scripturā sacramēta testātur. Et necesse ē: ut talis ciuitas decē & octo miliū p̄ circuitū teneat calamos: sub quo numero & i duo de. xx. psalmo lex naturalis ē scripta gr̄a q̄ euāgelii describit̄: qb⁹ ecclesia. i. urbs saluatoris extructa ē. Nomē quoq; ipsi⁹ ciuitatis neq; erit ut prius Hierosolima q̄ interpretatur uisio pacis: sed adonaisaz: qd in latinū sermone uertitur dñs ibidē: q̄ nunq; recedat ab ea ut a priori populo aī discessit: dicēs ad discipulos: surgete abeamus hinc Et ad iudæos. Relinquatur uobis domus nra deserta. Sed æternam habeat possessionē: & sit ei ipse possessio: hisdē discipulis repromittēs: ecce ego uobiscū sū usq; ad cōsumationē sæculi. FINIS.

Præfatio beati Hieronimi in Danielelem.

INCIPIT PRAEPHATIO BEATI HIERONYMI PRESBYTERI IN DANIELEM
PROPHETAM: AD PAMACHIVM ET MARCELLAM.

CONTRA prophetam Danielē duodecimū librum scribit Porphyrius nolens eum ab ipso cuius inscriptus est nomine cōpositū: sed a quodāz qui tēporib⁹ Antiochi q̄ appellat⁹ ē epiphanes fuerit in iudaea: & nō taz Danielē uētura dixisse q̄ illū narrasse p̄terita. Deniq; quicqd usq; ad Antiochū dixerit uerā historiā cōtineri: siqd aut ultra opinat⁹ sit: q̄a futura nesciret: eē mētītū. Cui solertissime r̄nderūt Eusebius cæsariēsis ep̄us tribus uoluminibus: octauodecimo & nonodecimo & uicesimo. Appollinaris quoq; uno grandi libro hoc ē. xxvi. & ante hos ex parte mōtodi⁹. Ve: quia nobis p̄positū est nō aduersarii calūniis respōdere: quā lōgo sermone indigent: sed ea q̄ a p̄pheta dicta sūt nostris differere: id est xp̄ianis: illud in p̄fatiōe cōmoneo: nullū p̄phetarū tā aperte dixisse de xp̄o: Nō enim solū scribit eū esse uēturū: qd est cōe cum ceteris: sed etia; quo

ps. 20.

tempore uenturus sit docet: & reges per ordinem digerit: annos enumerat: ac manifestissima signa prænūciat. Quā quia uidit Porphyrius uniuersa cōpleta: & transacta negare nō poterat: superat⁹ historiae ueritate: in hac prupit calūniā: ut ea quā i cōsumatiōe mūdi de antichristo futura dicunt: propter gestorum in quibusdam similitudinem sub antiocho epiphane completa cōtēdat. Cui⁹ impugnationis testimonium ueritatis est. Tāta enim dictorum fides fuit: ut p̄pheta i credulis hoib⁹ nō uideat⁹ futura dixisse sed narrasse p̄terita. Et tñ sicubi se occasio in explanatiōe eiusdē uoluminis dederit calūniā illius strictim respōdere conabor: & philosophiā artib⁹ imo malitiā seculari: p̄ q̄s subuertere nitit⁹ ueritatē. Et q̄busdā p̄stigiis clarū oculorū lumē auferre explanatiōe simplici contraire: itaq; obsecro uos pamachi & marcella unicū romanæ sanctitatis exēplar: iunctos fide & sāguine: ut conat⁹ meos uestris orationibus adiuuetis: ut dñs atq; saluator p̄ causa sua: suo sēsu: meo ore r̄ndeāt: q̄ loquitur ad p̄phetā: aperi os tuū & implebo illud. Si enim cū ap̄phēsi fuerimus añ iudices & tribunalia: monet ne cogitemus quid respondere debeamus: quāto magis cōtra aduersarios blasphemantes: sua potest bella bellare: & in seruis suis uincere. Vnde & psalmi plurimi illud hebraicū: q̄ in titulis ponitur lamanasse: pro quo. lxx. transfulerunt in finem: magis pro uictoria continent. Aquila enim interpretatus hoc est ei præbet uictoriam. Symmachus quod proprie triumphū palmāq; significat. Sed & hoc nosse debemus inter cetera porphyrium de Danielis libro nobis obicere: idcirco illum apparere confictum: nec haberi apud hebreos: sed grāci sermonis esse cōmentum: quia in susannæ fabula continetur: dicente Daniele ad præsbyteros magis grāco sermoni conuenire q̄ hebreo. Cui & Eusebius & appollinaris pari snia responderunt: susannæ bellisq; ac draconis fabulas nō cōtineri in hebraico: sed partem esse prophetā ab achuc filii Iesu de tribu leui: sicut iuxta. lxx. interpretes in titulo eiusdēz bellis fabulā ponitur. Homo q̄dem erat sacerdos nomine daniel filius abda: cōiua regis babilonis: cūz danielē & tres pueros de tribu iuda fuisse sancta scriptura testetur. Vnde & nos ante annos plurimos cū uerteremus danielē has uisiones obello prænotauius significantes eas i hebraico nō haberi: Et miror quosdā indignari mihi: quasi ego decurtauerim librum: cū & origenes & Eusebi⁹ & appollinaris aliq; ecclesiastici uiri & doctores grāciā: has ut dixi uisiones nō haberi apd hebreos fateantur: nec se debere respondere porphyrio: pro his quā nullā scripturæ sanctæ auctoritatez præbeant. Illud quoq; lectorem admoneo danielē non iuxta. lxx. interpretes: sed iuxta theodotionem ecclesias legere: qui utiq; post aduētū xp̄i i credulus fuit: licet eum quidam dicant ebionitā: qui altero genere iudæus est. Sed & Origenes de theodotiōis opere in editione uulgata asteriscis cōposuit dicēs defuisse q̄ addita sunt: & rursus quosdam uersus obcellis p̄notauit: sup̄flua quāq; designans. Cūq; oēs xp̄i ecclesiæ tam grācorū q̄ latinorū syrorūq; & ægyptiorū hanc sub asteriscis & obcellis editionē legunt: ignoscāt iuidi labori meo: q̄ uolui habere nostros qd grāci in aquilæ & theodotiōis ac Symmachi editionibus lectitant. Et si illi in tantis diuitiis doctrinarum: non cōtēnūt studiū hoīum iudæorum: cur latina paupertas despiciat xp̄ianum. Cuius si opus displiceat certe uoluntas recipienda est. Verum iam tps ē: ut ipsius prophetæ uerba texam⁹ nō iuxta cōsuetudinē nostrāz proponentes omnia: & omnia differentes: ut in. xii. prophetis fecimus: sed breuiter & per interualla ea tantū quā obscura sūt explanātes: ne librorum innumerabilium magnitudo lectori fastidium faciat. Ad intelligendas autem extremas partes Danielis: multiplex grācorum historia necessaria est. Suetonii uidelicet Callinici Diodori Hieronimi polybii possidonii claudii theonis & adionici cōgnomēto alipii quos & porphyrius esse se sequutū dicit. Iosephi quoq; & eorum quos ponit iosephus p̄cipuāq; nostri Liuii & Pōpei trogi atq; Iustini: q̄ oēs extremæ uisiōis narrant historiā & post alexandrū usq; ad cæsare augustū syriæ & ægypti: id est seleuci & antiochi & ptolomeorum bella describūt: Et si qñ cogimur litterarū seculariū recordari: & aliqua ex his dicere q̄ olim obmissim⁹ nō nostræ est uoluntatis: sed ut ita dicā grauissimæ necessitatis: ut pbemus ea q̄ a sanctis p̄phetis añ sēcula multa prædicta sunt: tā grācorum q̄ latinorū & aliarū gentium litteris contineri.

Explanatio.

FINIT PROLOGVS. INCIPIT EXPOSITIO BEATI HIERONYMI
IN DANIELEM PROPHETAM. CAPITVLVM PRIMVM.

Anno tertio ioachim regis iude venit nabuchodonosor rex babylonis in hierusalem et
obsedit eam.

Ioachim filius iosia cuius tertio decimo anno prophetare orsus est hieremias: sub quo
et olda mulier prophetauit: ipse est q alio nomine appellatur eliachiz: & regnavit super tri
bum iuda & hierusalē annis. xi. Cui successit in regnum filius eius ioakin cognomento ieconias: q
tertio mense regni sui: die decimo captus a ducibus nabuchodonosor ductusq; est in babylonem:
& in loco eius constitutus est sedechias filius iosia patruus eius. Cuius anno undecimo hierusalem
capta atq; subuersa. Nemo igitur putet eundem in danielis principio esse ioachim qui in ezechielis
exordio ioakin scribitur. Iste enim extremam sillabam chim habet: ille kin. Et ob hanc causam in
euangelio secundū matheū una uidetur deesse generatio quia secūda in ioachim desinit
filio iosia: & tertia incipit a ioakin filio ioachim. Quod ignorans porphyrius calūniam instruit ec
clesia: suā ostēdens impitiā: dū euāgelistā mathei arguere nititur falsitatē. Quodq; traditus scribis
ioachim: mōstrat nō aduersariorū multitudinis fuisse uictoriā: sed domini uoluntatis.

Et partem uasorum domus domini: et asportauit ea in terram sennaar in domus dei sui et u
sa intulit in domum thesauri dei sui.

Terra sennaar locus est babylonis: in quo fuit campus duram & turris quam usq; ad cælum hi q
ab oriente mouerant pedes suos: ædificare conati sunt. Vnde & a confusione linguarum locus no
men accepit babylon: quæ in linguā nostrā transfertur cōfusio. Simul & animaduertēdū secundū
anagogen quod rex babylonis nō potuerit uniuersa uasa dei trāsferre: & i idolo quod sibi finxerat
collocare. Sed partē uasorū domus dei: quæ intelligēda sūt dogmata ueritatis. Si enī cūctos reuol
uas philosophorū libros: necesse ē ut i eis reperias aliquā partē uasorū dei: ut apud platonē fabrica
torē mūdi deū: apud zenonē stoicoꝝ pncipē ieros & imortales animas: & unū bonū honestatem.
Sed qā iungunt mendaciū ueritati: & naturā bonū multis perdunt malis: ideo partem uasorum do
mus dei: & non omnia uasa integra atq; perfecta cœpisse memorantur.

Et ait rex asphanez preposito eunuchorum suorum ut introduceret de filiis israhel: et de semi
ne regio: et tyrānorum pueros: in quibus nulla esset macula.

Pro asphanez in editiōe uulgata abiezri scriptum reperi: & pro porthomia quod theodotion po
suit. lxx. & Aquila electos transtulerunt: symmachus parthos pro uerbo nomen gentis intelligens:
quod nos iuxta editionē hebreorum quæ legitur in tyrannos uertimus: maxime quia p
cedit de semine regio. Vnde & arbitrantur hebrei Daniele & ananiā & misahelē & azariam fuisse
eunuchos: impleta illa prophetia quæ ad ezechiam p elaiam pphetam dicitur: & de semine tuo tol
lent & faciēt eunuchos in domo regis. Si autē de semine regio fuerunt: nulli dubium quin de ge
nere fuerint dauid. Nisi forte huic sensui illud cōtrarium sit: q sequitur: pueros siue iuuenes in qbus
non est macula: ut doceret eos litteras & linguam caldæorum. Philosophi arbitrantur linguam he
breorum ipsam esse caldaicam: quia abrahā de caldæis fuerit: quod si recipimus: quærendū est quō
nunc hebrei pueri linguam q nouerant doceri iubeantur: nisi forte secundum quorundam opinio
nem duas Abraham linguas: & hebreorum & caldæorum scisse dicamus.

Et imposuit eis prepositus eunuchorum nomina Danieli balthasar et annanie sydrach: misa
heli misach et azarie abdenago.

Nō solū ppositi eunuchorū: siue magister: & ut alii trāsulerūt sanctis imutat noia: sed &
pharao ioseph in ægypto appellauit phasnecephane. Nolētes eos i terra captiuitatis uocabula habe
re iudeæ. Vñ ppheta dicit in psalmo. Quō catābimus cāticū dñi i terra aliena. Porro dñs i bonam
ptē noia mutat antiq; & ex rebus iponit uirtutū uocabula: ut abrahā appellaret abrahā & sarai saram
In euāgelio quoq; quōdā symon petri nomē accepit: & filii zebedei appellati sūt filii tonitru. Q
non ut pleriq; putant boanerges: sed emendatius legitur banatehem.

Proposuit autē Daniel in corde suo ne pollueret de mēsa regis: et de uino potus eius.

Qui de mēsa regis & de uino potus ei? nō uult comedere ne polluatur: utiq; si sciret ipaz sapiētiaz
atq; doctrinā babyloniorū eē peccatū nūquā acq̄scesceret discere q nō licebat. Discūt aut nō ut sequā
tur: s; ut iudicēt atq; cōuincāt. Quō si qspia aduersus mathematicos uellit scribere imperit? mathe
seos risui pateat: & aduersū philosophos disputās si ignoret dogmata phylosophorum: discunt er
go ea mēte doctrinam caldæorū qua & moyses omnem sapiētia ægyptiorū didicerat.

Bedit deus Danieli gratiā et misericordiā in conspectu principis eunuchorum.

Qui propter peccata maiorum ductus est in captiuitatem: propter uirtutum suarum magnitudi
nem statim mercedem recepit: proposuerat enim in corde suo ut non pollueretur de mensa regis:
& epulis regis p̄posuerat uiles cibos. Idcirco gratiam & misericordiam in conspectu p̄ncipis eu
nuchorū accepit: dño largiente. Ex quo itelligimus pro necessitate rerū: si quādo diliguntur sancti
ab infidelibus: dei esse misericordia: non bonitatis hominū peruerforum.

Septa nos obsecro seruos tuos dieb? decē: dētur nobis legumia ad uescēdū: et aq ad bibēdū.

Incredibilis

Super Danielelem. c. ii.

Incredibilis fidei magnitudo: non solum sibi corpulentiam polliceri esu uilioris cibi: sed & tempus statuere. Nō ē ergo temeritatis sed fidei ob quā regias dapes cōtēperant.

Pueris autem his dedit deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia. Danieli autem intelligentiam omnium uisionum & somniorum.

Nota quod deus dederit sanctis pueris scientiam & disciplinam saecularium litterarum in omni libro & sapientia. Pro quo symmachus interpretatus est artem grāmaticā: ut cūcta quæ legebāt intelligerent: & spiritu dei de caldæorum scientia iudicarent. Daniel autē hoc extra quatuor pueros habebat insigne: quod uisiones & somnia quibus per symbola quædam: enigmata futura monstrātur: sagaci mēte cernebat: ut quod alii cernebant in fantasmate: hic oculis cordis aspiceret.

Completis itaq; diebus quos dixerat rex: ut introducerētur: introduxit eos p̄positus eunuchorum in conspectu nabuchodonosor.

Completos dies: triennii tempus intellige quod rex constituerat: ut enutriti tribus annis: postea starent in conspectu eius.

Et omne uerbum sapientiæ & intellectus quod sciscitat^r est rex ab eis inuenit in eis decuplum super ceteros ariolos & magos: qui erant in uniuerso regno eius.

Pro ariolis & magis uulgata editio sophistas & philosophos transtulit non iuxta hanc philosophiam & sophisticam disciplinam quam græcorum eruditio pollicetur: sed doctrinam gentis barbaræ qua usq; hodie caldæi philosophantur. Fuit autem Daniel usq; ad annum primum cyri regis. Dicemus in consequentibus quomodo qui usq; ad annum primum cyri regis hic fuisse describitur. Postea tertio anno eiusdem cyri regis. & primo darii fuisse memoretur.

VISIO PRIMA. CAPITVLVM SECVNDVM.

In anno scđo regni nabuchodonosor uidit nabuchodonosor somnium. & reliqua. **S**i post tres annos pueri ingressi sunt in conspectu eius: ut ipse præceperat. Quomodo nunc secundo anno regni sui somniū uidisse narratur. Quod ita soluunt hebrei: scđdū hic annum dici regni eius: omnium gentium barbararum: non iudeæ tantum & caldæorum: sed assyriorū quoq; & ægyptiorum & moabitæ & reliquarū nationū quas domino cōcedēte superarat. Vnde & iosephus in decimo antiquitatū scribit libro: post annū scđdū ægyptiæ uastitatis. Rex nabuchodonosor uidit mirabile sōniū: & cōterritus ē spūs eius: & sōnium fugit ab eo. Vidit rex impi⁹ somnium futurorum: ut interpretante sancto qđ uiderat de⁹ glorificetur: & captiuorū deoq; i captiuitate seruientium sit grāde solatiū. Hoc idē i pharaōe legim⁹: nō qđ pharao & nabuchodonosor uidere meruerit: s; qđ ioseph & daniel i hoc digni extiterit qđ itēptatiōe eoq; oib⁹ preferrentur.

Precepit ergo rex ut conuocarentur arioli & magi & malefici & caldei.

Quos nos ariolos ceteri interpretati sunt idēst incantatores: ergo uidentur mihi incantatores esse qui uerbis rem peragunt. Magi qui de signis philosophantur. Malefici qui sanguine utuntur: & uictimis & sæpe contingunt corpora mortuorum. Porro in chaldæos significari puto: quos uulgus mathematicos uocat. Consuetudo autem & sermo cōmunis magos pro maleficis accipit: qui aliter habentur apud gentem suā: eo qđ sint philosophi chaldæorum: & ad artis eius scientiam reges quoq; & principes eiusdem gentis omnia faciunt. Vnde & in natiuitate domini saluatoris ipsi primum ortum eius intellexerunt: & uenientes in bethleem adorauerunt puerum: stella desuper ostendente.

Et dixit ad eos rex: uidi somnium: & mente confusus ignoro quid uideris.

Umbrā quædam & ut ita dicam aurā somniū: atq; uestigium remansit in corde regis: ut referentibus aliis possit reminisci eorum quæ uiderat: & nequaquam eum deciperent mentientes.

Responderunt caldei regi syriace.

Hucusq; quæ lecta sunt sermone narrantur hebreo. Ab hoc loco usq; ad uisionē anni tertij regis balthasar quā daniel uidit i susis: hebraicis qđē lris: s; lingua scribū chaldaica: quā hic syriacā uocat.

Asi idicaueritis mihi sōniū & cōiecturā ei⁹: pibitis uos & dom⁹ v're publicabūt^r. & reliqua.

Cōminatus est poenā: ponit & præmia: ut si poterunt somnium dicere consequenter credat ēt his quæ icerta sunt: hoc est quid significet somnium. Quod si non potuerint ea dicere: de qb⁹ rex i plerisq; cōfusus poterat recordari ēt futuræ itēptatiōis pdāt fidem: deniq; sequitur.

Sōnium dicite mihi ut sciam quod interpretationem quoq; eius ueram loquimini. Sermo quē tu rex queris grauis est: nec reperiatur quisq; qui indicet illum in conspectu regis: exceptis dijs quorum non est cūm hominibus conuersatio.

Confidentur magi: confitentur arioli: & omnis scientia saecularis litteraturæ præscientiam futurorum non esse hominum: sed dei. Ex quo probatur pphetas: dei spū loquutos: qui futura cecinerunt.

Quo audito rex in furore & in ira magna præcepit ut perirent omnes sapientes babilonis. Et egressa sententia sapientes interficiebātur: querebaturq; daniel & sotij eius ut perirēt.

Querunt hebrei cur daniel & tres pueri non sunt ingressi ad regem cum aliis sapientibus: & pro lata sententia iubeantur perire cum ceteris. Qđ ita edisserunt: quod eo tempore quo rex præmia & dona & honorem maximū promittebat: ire noluerunt ne impudēter diuitias & dignitatē chal-

Explanatio.

daicā uideretur appetere. Aut certe ipsi chaldæi iudētes gloriæ eorū & sciētiæ: soli ingressi sūt q̄si soli præmia p̄cepturi: & postea i periculo uoluerūt habere consortes quos in spe gloriæ refutauerant.

Et interrogauit eū q̄ a rege p̄tate acceperat: q̄ ob cām tā crudelis iniūa a facie regis eēt emissa. **S**cientes chaldæi quod decuplum super cunctos ariolos & magos qui erant in uniuersa chaldæa daniel & tres pueri sapient & itelligerēt: celauerāt eos interrogatōem regis: ne p̄ferrēt sibi i interpretatōe sōni: & ob hāc cām interrogauit daniel de crudelitate sententiæ: q̄ cām periculi sui nesciebat.

Daniel ingressus rogauit regē ut tēpus daret sibi ad solutionem indicandam regi.

Tempus postulat non quo tractatione & sagacitate mentis occulta perquireret: sed quo occultorum dominum præcaretur. Et ideo Ananiam & Misaele & Azariam iūgit ad p̄ces: ne solus de suo mœrito uideretur præsumere: ut quoq̄ erat cōmune discrimen cōmunis esset & oratio.

Tunc danieli per uisionem nocte reuelatū est mysterium.

Somnium regis: suum dicit somnium immo & somnium & interpretationem eius ex dei reuelatione cognoscit: q̄d demones ignorabant: sapientia sæculi scire nō poterat. Vnde & apostoli mysteriū q̄d cunctis retro generationibus fuerat ignoratum domino reuelante cognoscunt.

Et daniel benedixit deo celi. **A**d distinctionem eorū qui uersantur in terra & demoniacis artibus atq̄ præstigiis terrena deludunt.

Daniel deo celi benedixit. **D**ii enī q̄ nō fecerūt cælū & terram peribunt.

Ipse mutat tempora & etates transferet & regna atq̄ constituit.

Non ergo miremur si quando cernimus & regibus reges: & regnis regna succedere: quæ dei gubernatur & mutantur & finiuntur arbitrio: causasq̄ singulorum nouit ille qui conditor omnium ē. & sepe malos reges patitur suscitari: ut mali malos puniant. Simulq̄ subostendit & generali disputatione præparat auditorem. Somnium quod uidit esse de mutatione & successione regnorum: dat sapientiam sapientibus & scientiam intelligentibus disciplinam. Iuxta illud quod scriptum est. Audit sapiens: & apponit sapientiam. Qui enim habet dabitur illi: & animæ quæ feruet amore sapientiæ libenter spiritus dei infunditur. In peruersam autem animam non introibit sapiētia.

Ipse reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta: & lux cū eo est.

Cui deus reuelat profunda & potest dicere. O profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Iste habitāte in se spiritu scrutatur etiam profunda dei: & in profundo animæ suæ fodit altissimos puteos: & omnem terram egerit: quæ profundas aquas operire consueuit. Seruatq̄ mandatum dicentis. Bibe aquam de tuis uasis & de puteorum tuorum fonte. Quodq̄ sequitur.

Nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est.

Tænebræ significant ignorantiam: & lux scientiam atq̄ doctrinam. Itaq̄ deum ut peruersa nō calant: ita recta ambiunt atq̄ circundant. Siue ita interpretandū est: quod tænebroso mystica quæq̄ & profunda significant. Iuxta illud quod legimus in prouerbis intelligit quoq̄ parabolam & tænebrorum sermonem. Hoc ipsum significat quod in psalmis legimus. Tænebroso aqua in nubibus aeris. Qui enim ad excelsa conscendit: & terrena deferens: instar auium tenuissimum aerem & etherea quæq̄ desiderat: iste nubes efficitur ad quam ueritas dei peruenit: & quæ super sanctos pluuere cōsueuit: repletusq̄ multitudine scientiæ habet multas aq̄s in corde suo: tænebras & inuolutas caligine quā sol moyses ingredit̃. & loq̄ deo facie ad faciē: de quo scriptū ē. Posuit tænebras latibulū suū.

Tibi de patribus meorum cōfiteor: teq̄ laudo.

Ne sui uideatur mœriti quod ipse trauit refert ad patrum iustitiam & ad ueritatē dei q̄ seminis eorum etiā in captiuitate miseretur.

Et nunc ostendisti mihi etiam que rogauius te.

Quod quatuor rogant uni ostenditur: ut & arrogantiam fugiat: ne solus impetrasse uideatur: & agat gratias quod mysteriū somni solus audierit.

Sapientes babylonis ne perdas.

Imitatur clementiam dei: qui pro persequutoribus depræcatur: & non uult eos perire propter quos fuerat ipse periturus.

Inueni hominem de filiis transmigrationis inde quā solutionē regi annuntiet.

Dei gratiam ad suam refert diligentiam: & inuenisse se dicit: cum Daniel ultro se obtulerit: ut introduceretur ad regem. In quo fraus ostenditur nuntiorum qui cum bona nuntiant sua uideri uolunt. Qui autem solutionem somni reptomittit utiq̄ narraturus est somnium. Et nota quod de filiis iuda sit daniel non sacerdos. Sicut in fine belis fabula continet.

Putas ne vere potes mihi indicare somnium quod uidi & interpretationem eius.

Seruat ordinē q̄stiois: ut p̄mū sōniū q̄d se magi ignorare uiderāt: & postea interpretatōē q̄rat sōniū ut cū sōniū audierit: & q̄ uiderat recognouerit: tūc credat & interpretatōi: q̄ uariā recipit cōiecturā.

Mysterium quod rex interrogat sapientes magi & arioli & auruspices nō q̄unt indicare regi.

Pro auruspiciis quod nos uertimus: in hebraico gazarenos habetur. Quod solus symmachus interpretatus est: quod graeci solent

appellare: qui exta inspiciunt ut ex his futura prædicent. Mysterium autem uocans ordinem somni reuelati ostendit quia quicquid occultū est: & ab hoibus ignoratur potest mysterium nuncupari. Tollit ergo regi prauam suspitōē: ne hūanā æstimer iuenire posse solutionē: q̄d dei solius notitiæ reseruatur.

Sed est

Super Danielen. c. ij.

Sed est deus in celo reuelans mysteria. **F**rustra igitur ab hoib⁹ qrit i terra qd de⁹ sol⁹ nouit i celo. Et occulte retrahēs eū a multoꝝ deoꝝ cultu ad uni⁹ dei notitiā dirigit.

Qui indicauit tibi rex nabuchodonosor que uentura sunt nouissimis temporibus.

Absq; adulationis uitio ueritate sotiata blanditur: ut regi: quod illi a deo mysteria sint reuelata: q; nouissimis temporibus sint uentura. Nouissimi enim dies aut ex eo numerandi sunt tempore: quo danieli somnium reuelatum est usq; ad cōsumationem mundi. Aut certe hoc sentiendum est: quod uniuersa interpretatio sōnii tēdat ad finem: in quo imago statuæ q; cernitur contereunda est.

Somnium tuum ⁊ uisiones capitis tui huiusmodi sunt.

Non dixit uisiones oculorum tuorum: ne quid putarem⁹ esse corporeum: sed capitis. Sapientis enim oculi in capite eius. In principali uidelicet cordis. Iuxta illud quod in euangelio legimus. Beati mundo cordo quo ipsi deum uidebunt: ⁊ quid cogitatis in cordibus uestris. Alii uero huius occasione capituli non in corde: sed iuxta platonem in cerebro suspicantur.

Tu rex cogitare cepisti in stratu tuo quid esset futurum post hec.

Pro eo quod est: post hec soli. lxx. dies nouissimos transtulerunt. Quod si ita legitur: sollicitius requiramus ubi dies nouissimi scripti sunt: ⁊ redarguamus eos qui mundum non putant esse periturum. Nūquā enim dies appellarentur nouissimi si mundus esset æternus. Quodq; dicitur tu rex cogitare cepisti: indicat causas somni: quod idcirco ei deus futurorum mysteria reuelauerit: quia ipse rex uoluerit scire uentura. Et ut nabuchodonosor diuine inspirationis miretur gratiam: non soluz quod in somno uiderit: sed ante somnum quod tacitus cogitarit exponit.

Et qui reuelat mysteria ostendit tibi que uentura sunt.

Illud quod in euangelio legimus qui solem suum oriri facit super malos ⁊ bonos: etiam sup nabuchodonosor intelligimus esse completum. Tanta enim est clementia omnipotentis dei ut etia nabuchodonosor dispensationis suæ: quæ mundum regit mysteria reuelaret. Interrogemus eos q; diuersas asserūt eē naturas: cuius naturæ nabuchodonosor intelligat bonæ an malæ. Si bonæ cur i pi⁹ dicit. Si malæ ut certū ē. Cur malo atq; terreno ⁊ iniquo sua de⁹ sacramēta mōstrauit.

Adibi quoq; non in sapientia que est in me plus q; in cunctis uiuentibus sacramentum hoc reuelatum est: sed ut interpretatio regi manifesta fieret.

Putauerat rex noticiā futuroꝝ solertia mētis hūane possē cōprehēdi: ⁊ ideo sapiētes babylonis interfici iusserat. Ergo daniel ⁊ eos excusat q; dicere nō potuerūt: ⁊ ipse inuidiā fugit: ne qs æstimeret eū q; ducturus ē ppria dixisse sapiētia. Cā aut reuelatiōis prophetica regis ē desideriu: q; uoluit uentura cognoscere: ergo honorat regē qñ pp illius sciētiā sibi dicit mysteria reuelata. Et hoc cōsiderādum qd somnia in quibus aliqua uentura signantur: ⁊ quasi per nubilum ueritatis demonstrātur non pateant coniectoris: ⁊ humanæ mentis arbitrio: sed dei solis scientiæ.

Tu rex videbas ⁊ ecce quasi statua vna grandis: statua illa magna ⁊ statua sublimis stabat cōtra te ⁊ intuitus eius erat terribilis. Huius statuæ caput ex auro optimo erat: pectus autem ⁊ brachia de argento: porro uenter ⁊ femora ex erectib⁹ aut ferree. **P**edū quedam pars erat ferrea quedam fictilis. videbas ita donec abscisus est lapis sine manibus: ⁊ percussit statuam in pedibus suis ferreis ⁊ fictilib⁹ ⁊ cōminuit eos: tunc contrita sunt pariter ferrum testa es argētū ⁊ aurū: ⁊ redacta q̄si i fauillā est iue arec: que rapta sūt vento nullusq; loc⁹ innēt⁹ ē eis. Lapis at q; percussit statuā factus ē mons magnus: ⁊ impleuit vniuersam terram.

Pro statua idest quod solus interpretatus est Symmachus ceteri imaginem transtulerunt: uolentes hoc nomine similitudinē ostendere futuroꝝ. Sequamur interpretationē pphetica ⁊ danielis uerba calcantes quæ ab illo breuiter dicta sunt latius exponamus.

Caput inquit aureum tu es rex.

Per quod ostenditur primum regnum babylonium auro præciosissimo comparatum.

Et post te consurget regnum aliud minus te.

Mœdoꝝ scilicet atq; persarum: qd argenti habet similitudinem: minus priore ⁊ maius sequēte.

Et regnum tertium aliud eneum quod imperabit vniuersæ terre.

Alexandrum significat ⁊ regnum macedonū successorūq; alexādri: qd recte æneum dicitur: iter omnia enim metalla es uocalius est: ⁊ tinnit clarius: ⁊ sonitus eius longe lateq; diffunditur: ut nō solum famam ⁊ potentiam regni: sed eloquētiā græci sermonis ostenderet. Regnū autē quartū quod perspicue pertinet ad romanos ferreum est: quod cōminuit ⁊ domat omnia: sed pedes ei⁹ ⁊ digiti ex parte sunt ferrei ⁊ ex parte fictiles. Quod hoc in tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim i p̄cipio nihil romano ip̄erio fortius ⁊ durius fuit: ita in fine rerum nihil imbecillius: quando ⁊ in bellis ciuilib⁹: ⁊ aduersus diuersas nationes: aliarum gentium barbararum indigem⁹ auxilio. In fine autem hōꝝ oīum regnorū argenti eris ⁊ ferri: abscisus est lapis dominus atq; saluator: sine manib⁹. i. absq; coitu: ⁊ hūano semine: de utero uirginali: ⁊ cōtritis oībus regnis sc̄tus ē mons magnus: ⁊ impleuit uniuersam terram. Quod iudæi ⁊ ipius porphyri⁹ male ad populū re ferūt israhel: quē i fine sæculorū uolūt eē fortissimū: ⁊ oīa regna cōterere ⁊ regnare i æternum.

Deus magnus ostendit regi que futura sunt postea.

Rursum reuelationem somnii non sui dicit meriti: sed ut interpretatio regi manifesta fieret & doceret regem quod deus solus esset colendus.

Tunc rex nabuchodonosor cecidit in faciem suam: & danieli adorauit: & hostias & incensum precepit ut sacrificarent ei.

Hunc locum calūniatur porphyrius quod nūquā superbissimus rex captiuum adorauerit: quasi non & licaones ob signorum magnitudinem paulo & barnabā uoluerint hostias imolare. Error ergo gētilium: qui omne quod supra se est deos putant: scripturā non debet imputari: quā simpli- citer refert uniuersa quā gesta sunt. Sed & hoc possumus dicere quod causas adordi & imolanda rum hostiarum: & incensi atq; sacrificii ipse rex exposuerit dicens ad danielē. Vere deus uester de- us deorum est: & dominus regum: & reuelans mysteria: quoniam potuisti aperire sacramentū hoc: ergo non tam danielē quā in danielē adorat deum: qui mysteria reuelauit. Quod & alexandrum magnum: regem macedonum: in pontifice ioiada fecisse legimus. Quod si displicet: hoc dicendū nabuchodonosor signorum magnitudine & stupore confusum: quod faceret ignorasse: ut qui ue- rum deū intelligebat: & dominum regum: seruū ei⁹ adoraret: & illi adoleret incensum.

Tunc rex danielē i sublimē extulit: & munera magna & multa dedit ei: & constituit eū p[ri]ncipē sup[er] oēs puincias babylonis: & p[re]fectus magistratū super cūctos sapientes babylonis.

Et in hoc calūniator ecclesiā: prophetam reprehendere nititur: quare non recusauerit munera: & honorem babylonium libenter suscepit: non considerans ideo regem uidisse somnium: & inter- pretationis mysteria per puerum reuelata: ut daniel cresceret: & in loco captiuitatis p[ri]nceps oīum fieret chaldæorum: & dei omnipotentia nosceretur. Quod quidem & in ioseph apud pharaonem & ægyptū factū legim⁹. Et in mardocheo apud assūer⁹: ut i utraq; gēte haberet captiui & pegrinan- tes iudæi solatia: uidētes hoīes gētis suæ ægyptior⁹ eē p[ri]ncipē uel chaldæorum.

Daniel autem postulauit a rege & constituit super opera prouincie babylonis Sydrach Aš- sach & Abdenago.

Non obliuiscatur eorum cum quibus dominum depræcatus est: & qui secum periclitati fue- rant. Itaq; fecit eos iudices prouinciarum. Ipse autem a regis latere non recessit.

VISIO SECUNDA. CAPITVLVM TERTIVM.

Nabuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta: & latitu- dine cubitorum sex.

Velox obliuio ueritatis ut qui dudum seruū dei quasi deum adorauerat nunc statuam fieri sibi iubeat: ut ipse adoretur i statuā. Quod au- tem aurea sit & infiniti ponderis: illud in causa est: ut stuporem uidentibus creet: & res inanis adoretur ut deus: dum unusquisq; suam consecrat auaritiā. Datur quoq; per occasionē bar- baris nationib⁹ salutis occasio: ut q primū p danielis reuelationē potētiam cognouerāt uni⁹ dei: in- trium quoq; pueror⁹ fortitudine discāt mortem debere cōtēni: & idola non colere.

Et statuit eam in campo duram prouincie babylonis.

Pro duram theodotion deīram: Symmachus doram. lxx. transfulerunt quod nos ui- uarium uel conclusum locum dicere possumus. Misit ad congregandos satrapas magistratus & iu- dices: duces & tyrānos & p[re]fectos: omnesq; principes regionum. Excelsa periculosius stant: & cin⁹ corruunt quā sublimia sunt. Principes congregantur ad adorandā statuā ut p p[ri]ncipes seducant & gētes. Qui enī diuites sunt & potentes dū timēt carere diuitiis & potētia facili⁹ supplantantur. Seductis autem magistratibus subditi populi maiorum exemplo pereunt.

Et prece clamabat valenter uobis dicitur populis tribus & linguis in hora qua audieritis sonitum tube & fistule & cithare sambuce & psalterii & symphonie & vnīuersi generis musicorū cadentes adorete statuā aureā quam cōstituit nabuchodonosor rex. Si quis autē nō ceciderit & adorauerit eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis.

Non quo omnes populi uniuersarum nationum in campo duram potuerint congregari: & ado- rare statuā: sed quo in principibus cūctarum regionum omnes populi adorasse credantur. Oē scripturam sanctam mente percurrēns (nisi tñ me fallit obliuio) nequaquam reperio quod sanctor⁹ quisquā deum cadens adorauerit: sed quicūq; idola & demonia & res illicitas adorauerit: cadēs di- citur adorare: ut in p[re]senti loco non semel sed crebrius: & in euangelio diabolus loquitur ad deū. Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. Sed & hoc dicendum: omnes hereticos qui fulgore eloquentiæ secularis falsum dogma componunt: auream statuam facere: & quantum in se est per- suasione compellere ut cadentes adorent idolum falsitatis. Statim ut audierunt omnes populi so- nitum tube fistulæ citharæ. Eodem sensu accipiendum quo supra: ut omnes populos intelligam⁹ in principibus. Neq; enim adesse uniuersæ simul poterant esse nationes. Statimq; in ipso tempore accedentes uiri chaldæi accusauerunt iudæos quos p[re]positos in babylonie regis operib⁹ inuide- bāt & offēdebāt pegrino cultu: & auersiōe idolor⁹: nacti occasionē crimināf ad regē. Deniq; seqf.

Sunt uiri indei quos constituisti super opera regionis babylonie Sidrach Ašsach & Abde- nago: qui contēpserunt decretum tuum.

Et quodāmodo sic loquuntur. Quos p[re]tulisti nobis & captiuos & seruos: principes esse fecisti:

Hi elati

Super Daniele m. c. iiii.

Hi elati in superbiam: tua praecepta continent: deos tuos non colunt: & statuam auream quam erexisti non adorant: quod in principio huius diximus uisiois: hic manifestum approbatur: alios esse deos nabuchodonosor: & aliam statuam auream quam in cultu sui iussit erigi. Nam in consequentibus ipse rex loquitur.

Deos meos non colitis: & statuam auream quam constitui non adoratis.

Alii autem dicunt hanc scripturam sanctae consuetudinem: ut unum idolum appellet pluraliter: ut est illud in exodo de uitulo. Isti sunt dii tui israel: qui eduxerunt te de terra aegypti. Et in regibus uolumine hieroboam ponens aureum uitulum in bethel: idola fecisse narratur: contrario multa demonia singulari numero appellantur in esaiam. Inclinauit se & adorauit idolum & uotum faciens dicit deus meus es tu.

Prosternite uos & adorare statuam quam feci: quod si non adoraueritis eadem hora mittentur in fornacem ignis ardentis.

Quaquam in furore praecipit adduci pueros: tamen dat spatium poenitentiae: ut si ceciderint & adorauerint: prior culpa ueniam consequatur: si autem adorare contempserint: praesens poena sit fornacis ardentis.

Et quis est deus qui eripiat uos de manu mea.

Ille uidelicet cuius seruum dudum adorasti: quem uere deum deorum & dominum regum esse dixisti.

Nabuchodonosor rex: non oportet nos de hac re respondere tibi.

In hebreo non habet regem ne adulari uiderentur impio: ut regem uocarent: qui ad iniqua compelleret: quod si contentiosus quoque regem legerit: dicamus eos non procaciter regem ad effusionem sui sanguinis prouocare: sed ita regi reddere honorem debitum: ut dei cultus non ledatur. Quod autem ait non oportet nos de hac re respondere tibi. Ille sensus est. Non debes audire uerba: quorum iam rebus ipsis probabis fortitudinem atque constantiam.

Ecce enim deus noster quem colimus potest eripere nos de camino ignis ardentis: & de manibus tuis o rex liberare.

Vnde se putauerat tertere pueros inde cernit in eis materiam fortitudinis. Nec in longum differunt: sed praesens sibi pollicentur auxilium dicentes. Ecce enim deus noster quem colimus: & de eo quod minaris incendio: & de tuis potest manibus liberare. Quod si noluerit pulchre ad id quod dixerat potest eripere nos: non intulit contrarium si non potuerit: sed si noluerit: ut non impossibilitatis dei: sed uoluntatis sit si perierint.

Notum tibi sit rex quia deos tuos non colimus: & statuam auream quam erexisti non adoramus.

Siue statuam ut symmachus: siue imaginem auream: ut ceteri transfulerunt uoluerimus legere: cultores dei eam adorare non debent: ergo iudices & principes saeculi qui imperatorum statuas adorant & imagines. Hoc se facere intelligent: quod tres pueri facere nolentes placuerunt deo. Et nota da proprietates deos colere: imaginem adorari: dicitur quod utrumque seruis dei non conuenit.

Tunc nabuchodonosor repletus est furore: & aspectus faciei illius commutatus est.

In quibusdam psalmis tituli praenotantur: pro his qui commutabuntur. Sermo igitur commutationis ambiguus est: & de bono in malum: & de malo in bonum. Neque enim commutatio uultus nabuchodonosor bonae parti poterit coaptari: licet quidam: & in inscriptione psalmorum & de bono ad malum referant: quod hi qui naturaliter debuerant intelligere deum: contra christum & sanctos eius perturbatione mentis & furore mutati sunt.

Et praecipit ut succenderetur fornax septuplum quam incendi consueuerat.

Quasi non posset simplex & solitus ignis trium puerorum consumere corpora. Sed furor & ira quae insaniae proxima est modum tenere non potest: & uult eos multiplicis poenae comminatione terere: quos paratos uidebat ad mortem.

Et confestim viri illi uincti cum braciis suis & thiaris & calciamentis: & vestibus missi sunt in medium fornacis ignis ardentis.

Pro braciis quas Symmachus interpretatus est. Aquila & theodotion saraballa dixerunt: & non ut corrupte legitur sarabara. lingua autem chaldaeorum saraballa crura hominum uocantur: & tibiae et bracia quibus crura teguntur & tibiae quasi crurales & tibiales appellate sunt. Thiaras autem uerbum graecum est: & usu uersum in latinum de quo & uirgilius. Sceptraque sacerdos thiaras. Est autem genus pileoli quo psalmi chaldaeorumque gens utitur.

Porro viros illos qui miserant Sidrach Misach & Abdenago interfecit flamma ignis.

Eos uiros de quibus supra dixerat: & uiris fortissimis de exercitu suo iussit ut ligatis manibus & pedibus Sydrach Misach & Abdenago: mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Non ergo fortuito quoscunque ministros perdidit nabuchodonosor: sed uiros fortes de exercitu suo: & ad bella promptissimi: ut non solum miracula pertimesceret: sed exercitus sui damna sentiret.

Airi autem hi tres: id est Sidrach misach & Abdenago ceciderunt in medio camino ignis ardentis conligati.

Grande miraculum ligati mittuntur in fornacem: & cadunt in medio ignis praecipites. Ardere uincula quibus ligati sunt: & uictorum corpora timens flamma non tangit. Hucusque hebrei legunt. Moedia quae sequuntur usque ad finem cantici trium puerorum: in hebraico non habentur: de quibus ne omnino praeterisse uideamur: pauca dicenda sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum: & laudabile & gloriosum nomen tuum in saecula: quia iustus es in omnibus quae fecisti nobis & uniuersa opera tua uera & uiae tuae recte: & omnia iudici

cia tua vera **J**udicia enim vera fecisti iuxta omnia que induxisti super nos. **¶** Quando diuersis præmimur angustiis ex toto cordis hoc loquamur affectu: & quicquid nobis acciderit: iuste nos sustinere fateamur: ut compleatur in nobis illud quod scriptum est. Exultauerunt & lætatae sunt filiae iudæ in omnibus iudiciis tuis domine.

¶ Peccauimus enim iniquæ egimus recedentes a te & deliquimus in omnibus.

¶ Et certe tres pueri non peccauerunt: neque ei⁹ ætatis erāt qñ ducti sūt i babylonē: ut ppter sua uicia punirentur. Ergo quō hi ex psona populi loquuntur. Sic illud apostoli legendum est. Non enī qđ uolo hoc ago: sed qđ nolo illud operor: & cætera quæ in eodem loco scripta sunt.

¶ Quoniam dñe imminuti sumus plus q̃ oēs gentes: & sum⁹ humiles in vniuersa terra hodie pp pctā nostrā: & nō ē in tpe hoc princeps & ppheta & dux neq; holocaustū: neq; sacrificiū neq; oblatio neq; incensū neq; loc⁹ primitiarum coram te: vt possim⁹ inuenire misericordiam.

¶ His uersiculis utendum est: si quando ecclesiæ propter peccata populi sanctorum uiroꝝ & magistrorum: qui in lege dei doctissimi sunt pœnuriā sustinent: & quando in persecutionibus non offertur sacrificium & oblatio. Quidam hunc locum & ad cælestem referunt hierusalem: quod animæ ad terrena delapsæ in loco lachrimarū & confessionis positæ: plangent antiqua delicta: & cætera quæ prophetalis sermo complectitur. Sed hoc non recipit ecclesiā dei.

¶ Sed in anima cōtribulata & spiritu humilitatis suscipiamur.

¶ Ex præsentī loco & ex eo quod sequitur. Benedicite spiritus & animæ iustorum domino: & i psal mis. Sacrificium deo spiritus contribulatus cor contritum & humiliatum deus nō despiciet. Sūt q̃ aliū uelit eē spūs in hoīe excepto spū scto: & aliā aiām. Sed laborādū eis erit quomodo absq; carne & gratia sancti spūs duæ substantiæ & duo iteriores homines in uno homine esse dicantur.

¶ Et n̄ cessabāt q̃ miserāt eos mistri regis succedere fornacē: naptā: & stuppa: & pice: & malleolis.

¶ Salustius scribit in historiis quod napta sit genus fomenti apud persas quo uel maxime nutriantur incendia. Alii ossa oliuarum quæ prohibentur cum amurca arefacta: naptam appellari putant: unde & græce dicitur ab eo quod nypidem ignem nutriat.

¶ Angelus autem domini descendit cum azaria & sotijs eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace: & fecit medium fornacis quasi ventum rozis flantem: & non tetigit eos omnino ignis neq; contristauit: nec quicquā molestie intulit.

¶ Oppressa perturbationibus anima & uariis molestiis occupata: cum hominum desperauerit auxilium: & tota ad dominum fuerit mente conuersa descendit ad eam angelus domini: scilicet sermo diuinus: & excutit flammæ exestuantis ardores ut nequaquā ignita iacula inimici cordis nostri archana pœnetrent nec illius fornace claudamur.

¶ Benedicite sancti & humiles corde dominum. **¶** Humilitatem cordis præsens uersiculus docet & illud quod in euangelio dicitur. Discite a me q̃a mitis sū & humilis corde: & inuenietis requiē aiab⁹ uestris: Cordis aut illa ē hūilitas: quæ in alio loco paupertas spūs appellatur: ut non erigamur supbia: nec ficta gloria hūilitatē q̃ramus: sed toto corde inclinemur.

¶ Benedicite omnia opera domini dominum. **¶** Generali laudatione præmissa: qđ omnis creatura debeat laudare dominum: in consequentibus per partes singula cohortatur: angelos & cælos aquas atq; uirtutes: solem & lunam imbrem & rorem: spiritum ignem & estum: frigus & cæuma & cætera: quæ longum est texere: ita ut fontes quoq; & maria & uolucres: bestias quoq; & maria & pecora ad laudem domini prouocet: & filios hominum: & post omne hominum genus israhelē & de ipso israhelē sacerdotes & seruos domini: spiritus animasq; iustorum: sanctos & humiles corde: & ad extremum Ananiam Azariam Misaelem qui ad laudem domini pñti bñficio p uocantur. Oēs at creaturæ non uoce sed opere laudant dominum: quia ex creaturis consequenter creator intelligitur: & in singulis operibus atq; effectibus dei magnificētia demonstratur.

¶ Tunc nabuchodonosor rex obstupuit.

¶ Hucusq; de theodotionis editione pauca perstrinximus confessiones & laudem trium puerorū quæ non habetur in hebreo: exinde sequamur hebraicam ueritatem.

¶ Et surrexit propere & ait optimatibus suis.

¶ Punitis principibus rex corripitur ut uiuens glorificet deum interrogat autē optimates suos quorum acculatiōe & cōsilio tres pueros in ignē fornacis misserat: ut illis respōdētib⁹ se misisse tres pueros in fornacem: ista eis nuntiet & ostendat.

¶ Ecce ego video viros quatuor solutos & ambulantes in medio ignis: & nihil corruptionis in eis est: & species quarti similitudo filii dei.

¶ Rursus dicam. O quā sapiens ignis quam inenarrabilis potentia dei: uinculis stricta sunt corpora: uruntur uincula. corpora non uruntur. Specie autem quarti quem similem dicit filio dei: uel angelum debemus accipere: ut. lxx. transfulerunt: uel certe ut pleriq; arbitrantur dominum saluatorem. Sed nescio quomodo rex impius dei filium uidere mœreatur. Ergo iuxta Symmachum qui interpretatus est. Species autem quarti similitudo filiorum: non dei sed deorum. angeli sentiendi sunt. Qui & dii & deorum uel dei filii sepissima nūcupantur. Hoc iuxta historiam. Cæterū in typo præfiguratur iste angelus siue filius dei. dñm nostrum Iesum xpm

Super Danieleni. c. iij.

Iesum christum qui ad fornacem descendit inferni: in quo clausæ & peccatorum & iustorum aia te-
nebantur: ut absq; exustione & noxa eos q; tenebantur inclusi mortis uinculis liberaret.

Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostium fornacis ignis ardentis & ait.

Pauore perterritus: non per nuntios quærit a pueris: sed ipse eos ex noie uocat: seruos dei excelsi
appellans: & petens ut ad se egrediantur: quos uinctos in fornacem miserat.

Benedictus deus sydrach misach & abdenago: qui misit angelum suum & eruit seruos suos.

Quem supra filium dei hic angelum uocat q; in superioribus similitudo filii dei non ueritas ap-
pellata sit. Rursus ergo nabuchodonosor dei confessione recipit: & damnatis idolis laudat tres pue-
ros: qui noluerunt seruire & adorare oem deum excepto deo suo: & miratur quod sanctos dei ignis
tangere non potuerit. Quod autem ait: A me propositum est hoc decretum: ut omnis populus tribus
& lingua quæcûq; locuta fuerit blasphemiam contra deum sydrach misach & abdenago dispereat: &
domus eius uastetur: neq; enim est alius deus qui possit ita saluare: Quidam pessime ad diabolum
referunt: quod in consumatione & fine mundi: etiam ipse recipiat notitiam dei: & omnes ad poeni-
tentiam cohortetur. Et hunc uolunt esse regem ninie: qui nouissime descendit de throno superbiæ
& humilitatis præmia consecutus est.

Tunc rex promouit sydrach misach & abdenago in prouintia babilonis.

Qui dicunt supra tres pueros non iudices prouintiarum: sed præfectos operum singulorum fuisse
in babilone: hic uolunt etiam eos prouintiarum iudices constitutos.

VISIO TERTIA.

CAPITVLVM QVARTVM.

Nabuchodonosor Rex omnibus gentibus & linguis qui habitant in vniuersa ter-
ra pax vobis multiplicetur.

Epistola nabuchodonosor in pphetæ uolumine ponitur: ut non fictus ab alio po-
stea liber: sicut Sycophanta mentitur: sed ipsius danielis esse credatur.

Ego nabuchodonosor quietus eram in domo mea.

Historia quidem manifesta est: & non magna interpretatione indiget: quod ad
offensam dei nabuchodonosor uersus in amentiam: septem annis inter bruta aialia uixerit: & her-
barum radicibus alitus sit: ac postea misericordia dei restitutus in regnum: laudauerit & glorificane-
rit regem cæli: quia omnia opera eius uera: & iuxta eius iudicia: & gradientes in superbia potest humi-
liare. Sed qui uolunt per nabuchodonosor contrariam intelligere fortitudinem: de qua dominus
loquitur in euangelio: uidebam satanam quasi fulgur cadentem de cælo: Et iohannes in apocalypsi
quod draco cadens in terram: tertiam partem stellarum secum traxit: Et Esaias: Quomodo cecidit
lucifer qui mane oriebatur: Afferunt nequaquam potuisse fieri ut sceno per septem annos uesceretur
homo: qui nutritus est in deliciis: & septem annis absq; ulla laceratione corporis sui inter bestias ui-
xerit: Et quomodo amenti homini per septem annos imperium reueruatū sit: regnumq; potentissimū absq; rege
tanto tpe fuerit: aut si alius illi successerit in regnū: Cuius uerborum estimandus sit: ut cederet impio:
qd tanto tpe possidebat: psertim cum historia chaldaorū nihil tale contineant: nec potuisse fieri: ut
qui de minoribus scripserunt maiora reticerent. Hæc ante oia quærunt & replicant: ut cū historia nō
fiteretur p nabuchodonosor diabolus significetur: qd nos nequaquam recipimus ne oia quæ legim⁹ um-
bræ uideantur & fabulæ: Quis enim amentes homines nō cernat istar brutorū aiantium in agris uiuere:
locisq; siluestribus: Et ut cuncta prætereā: cum multo incredibilia & græcæ & Romanæ historiae
accidisse hominibus prodiderint: Scyllam quoq; & chimeram hideā quoq; atq; centauros: aues & feras
flores & arbores stellas & lapides factos ex hominibus narrent fabulæ: quid mirum est si ad osten-
dendam potentiam dei & humiliandam regum superbiā: hoc dei iudicio sit patratum.

Quietus eram in domo mea: & florens in pallatio meo.

Sive in throno: ut interpretatus est theodotion. Domum autem diaboli qui sensum secuntur cō-
trarium mundum istum intelligunt: de quo & in euangelio ipse loquitur ad saluatore: hæc omnia
mihi tradita sunt: Et apostolus dicit Mundus in maligno positus est.

Somnium vidi quod perterritum me.

Respondeant quale somnium uiderit contraria fortitudo: nisi forte omne quod in hoc mundo
habere uidetur umbra & somnium est.

Et visiones capitis mei conturbauerunt me.

Nota quod & nabuchodonosor uisiones non oculorum & cordis: sed capitis nouerat: quia pro-
pter gloriam seruorum dei: futurorum illi mysteria reuelantur.

Donec collega ingressus est in conspectu meo daniel.

Exceptis septuaginta translatoribus qui hæc omnia nescio qua ratione præterierunt: tres reliqui
collegam interpretati sunt. Vnde iudicio magistrorum ecclesiæ: editio eorum in hoc uolumine
repudiata est: theodotionis uulgo legitur: quæ & hebreo & cæteris translatoribus congruit.
Vnde & origenes in nono stromatum uolumine asserit: se quæ secuntur ab hoc loco in prophe-
ta danieli non iuxta septuaginta interpretes: qui multum ab hebraica ueritate discordant: sed iux-
ta theodotionis editionem differere.

¶ Qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso.

¶ Pro eo quod hic dicitur deorum sanctorum lingua chaldaea qua scriptus est daniel legimus helam in cadisin quod deos sanctos & non dñm sanctum significat: ut theodotion interpretatus est. Nec mirum si erret nabuchodonosor: & qcquid super se cernit non deū sed deos arbitretur: Deniq; & in consequentibus balthasar inqt princeps ariolog: quē ego scio spiritū deorum sanctorū habere in te. Balthasar princeps ariolog: siue incātor: ut alii interpretati sunt: Non mirum si princeps ariolorum oīum constitutus sit: q ad praeceptū regis sapiām didicerat chaldaeorū: & decuplū oīū sapientior fuerat. Quāramus ab his qui in hac uisione nō recipiunt historiā: quis iste sit Nabuchodonosor qui somnium uiderit: & quis daniel qui somniū eius edisserit & uentura praedicat: & quomodo hic ipse daniel qui utiq; iuxta eos: sancta intelligenda est fortitudo: a Nabuchodonosor princeps ariolorum eius constituitur: & collega appellatur.

¶ Videbam & ecce arbor in medio terre: & altitudo eius nimia magna arbor & fortis & proceritas eius contingens celum: aspectus illius erat vsq; ad terminos vniuerse terre.

¶ Non solum de Nabuchodonosor rege chaldaeo: sed de oībus impiis propheta loquitur. uidi impium superexaltatū & eleuatum sicut cedros libani: qui non uirtutū magnitudine sed sua eleuatur superbia: & ideo exciduntur & corruūt. Vnde bonū est illud sectari quod dñs docet in euāgelio: discite a me quia mitis sum & humilis corde. Quod aut ait iuxta theodotionē altitudo eius siue ut postea ipse interpretatus est. i. dominatio. pro quo nos uertimus aspectus eius. Vnde cōtemptores historiā calūniantur qd nequaquā dominatio Nabuchodonosor orbē terrarum possederit: Neq; n. grācis & barbaris cunctisq; septentrionis & occidentis nationibus imperauit: sed tantū orientis prouincias tenuit: idest asiā: non europā & lybiā: Ex quo intelligi uolunt cuncta ad diabolū referenda esse: cum hac omnia nos hyperbolice dicta debeamus accipere: ob superbiam regis impii: qui tantum gloriatur in asiā: Vt calūz se tenere iactet: & orbem terrarum quasi nidum & oua uolucrum.

¶ Et ecce uigil & sanctus de celo descendit. **¶** Pro uigili theodotion ipsum chaldaicū uerbum posuit Hyr: qd per tres litteras ain: ioth: res: scribitur: Significat aut angelos quod semp uigilant: & ad dei impium sint parati. Vnde & nos crebris pernoctationibus imitamur angelorū officia: Et dño dicitur: Nō dormitabit neq; dormiet q custodit israhel. Deniq; & in consequentibus legimus: In snia uigiliū hoc est angelorū decrerus est sermo sanctorū & petitio: Consuetudo aut grāci latinique sermonis hirim uocat q per multicolorē arcum ad terras descendere dicitur.

¶ Tunc daniel cuius nomen balthasar cepit intra semetipsū tacitus cogitare quasi hora una & cogitationes eius conturbabant eū. Respondensq; rex ait balthasar: somniū & interpretatio eius non conturbet te.

¶ Tacitus intellexit daniel somnium esse contra regem & timores cordis: uultus pallore signabat: dolebatq; pro eo qui ei plurimū honoris detulerat: Et ne uideretur insultare atq; latari contra hostium regem. Deniq; detestans id quod intelligebat loquitur ad eum.

¶ Domine mi somnium hoc his qui te oderunt: & interpretatio eius hostibus tuis sit.

¶ Videns ergo Nabuchodonosor eum metuere ne sinistrum quid atq; contrarium contra regē dicere uideretur: cohortatur eum ut simpliciter & uere loquatur: duod intelligit ne quicq; metuat.

¶ Arborē q; uidisti sublimē atq; robustā: tu es rex qui magnificatus es & inualuisti & magnitudo tua creuit & peruenit vsq; ad celū: & potestas tua in terminos vniuerse terre.

¶ Absq; regis iniuria explicat ueritatem: ut non eum superbia sed potentia uideatur arguere.

¶ Et uinciatur ferro & ere in herbis foris: & rore celi conspergatur: & cum feris sit pabulum eius donec septem tempora commutentur super eum.

¶ Et supra similiter scriptum est: Quārum ergo a nobis qui historiā contradicunt: quomodo in uinculo ferreo & ereo fuerit nabuchodonosor: aut quis eum uinxerint: & compedibus alligauerint: cum perspicuum sit omnes furiosos ne se praecipitent & alios ferro inuadāt cathenis ligari: Hāc est interpretatio sententiā altissimi: quā peruenit super dominum meum regem: Austeritatem sententiā uerborum temperat blandimentis: & cum dura praecesserint: mitioribus repromissis releuat animum territi: Deniq; infert.

¶ Regnum tuum tibi manebit postq; cognouerimus potestatem esse celestem.

¶ Vnde hi qui historiā contradicunt: & uolunt diabolo reddi pristinam dignitatem in hoc loco uelificant quod post tormenta post efferationem post herbarum & feni cibos & septem annorum circulos confiteatur dominum & sit qui prius fuerat: Qui respondere debent quomodo congruat ut angeli qui nunq corruerant eum prorsus principem habeant: qui per poenitentiam sit reuersus.

¶ Quamobrem rex consilium meū placeat tibi & peccata tua elemosynis redime: & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Forsitan ignoscet deus delictis tuis.

¶ Si praedixit sententiam dei quā non potest immutari: quomodo hortatur ad elemosynas: & misericordias pauperum: ut dei sententia cōmutetur: quod facile soluitur Ezechiae regis exemplo quē Esaias: dixerat esse moriturum: Et niniuitarum: adhuc quadraginta dies & niniue subuerteretur Et tamen ad

Super Daniele. c. v.

men ad præces: Ezechiae & niniue dei snia cōmutata est: non uanitate iudicii sed eorū conuersiōe q̄ meruere indulgentiam: Alioquin & in Hieremia loquitur deus se mala minari super gentem: & si bona fecerit minas clementia cōmutari: rursus bona agenti se asserit polliceri: & si mala fecerit dicit se suam mutare sniam: non homines sed in opera quæ mutata sunt: Neq. n. deus hoibus sed uiciis irascitur: q̄ cū in hoīe non fuerint nequaq̄ punit qd̄ mutatum est: Dicamus & aliter: Fecit quidē Nabuchodonosor iuxta danielis consiliū misericordias in pauperes: & idcirco usq̄ ad mēsem duo decimum in eum est dilata sententia. Sed quia postea ambulans in aula babylonis gloriatur & dicit: Nonne hæc est babylon magna: q̄ ego edificaui in domum regni: in robore fortitudinis meæ & in gloria nominis mei: bonum misericordiae perdidit malo superbiæ.

¶ Forsan ignoscet deus delictis tuis.

¶ Cum beatus daniel præscius futurorum: de sententia dei dubitet: Rem temerariam faciunt qui audacter peccatoribus indulgentiam pollicentur: Et tamen sciēdum quod si Nabuchodonosor bona opera facienti uenia re promittitur: multo magis aliis promittitur: qui leuiores peccata cōmiserunt. legimus & in Hieremia præceptum populo iudæorum: ut orent pro babylonis: quia in pace eorum sit pax captiuorum.

¶ Cum adhuc sermo esset in ore regis vox de celo ruit: tibi dicitur nabuchodonosor rex regnū tuum transibit a te.

¶ Arrogans gloriatio statim punitur a domino: Et ideo differtur sententia ne uideatur misericordia in pauperes minime profuisse: Sed statim ut locutus est per superbiam perdidit regnum: quod ab elemosynis fuerat reseruatum.

¶ Donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum.

¶ Magna miseriæ consolatio q̄ in tormētis positus scit p̄spera secutura: q̄q̄ nabuchodonosor tāti furoris sit & amentiae ut malorū tpe: bonorū q̄ ei deus p̄miserat non fuerit recordatus.

¶ Ego nabuchodonosor oculos meos ad celū leuaui: & sensus meus redditus est mibi.

¶ Nisi oculos leuasset ad cælum sensum pristinum non recepisset: Quando autem dicit sensum sibi redditum ostendit non formam se amisisse sed mentem.

¶ Et regnum eius in generatione & generatione.

¶ Si hoc quod in scripturis dicitur in generatione & generatione simpliciter accipimus: pro eo qd̄ est in oīa futura tempora nulla quæstio est. Sin aut̄ ut semp diximus generatio & generatio duas generationes significat: legis & euangelii. Quærendū ē quō nabuchodonosor dei sacramenta cognouerit: nisi forte hoc dicamus: qd̄ postq̄ oculos ad celū leuaui: & recepit pristinū statum: & exaltaui & benedixit deū uiuentē in sempiternū: etiam hoc nō ignorauerit (Iuxta enim uoluntatē suam fecit tā in cælo q̄ in terra: & nō est q̄ resistat manui eius: & dicat quare fecisti) Et hoc loquitur quasi hō seculi: Non. n. qd̄ uult hoc facit: sed qd̄ bonū est hoc uult deus. Nabuchodonosor aut̄ sic locutus est ut dum potentiā dei prædicat: iustitiam eius uideatur arguere: quod immerito pœnas sustinuerit.

¶ Et optimates mei & magistratus mei requisierunt a me: & in regnum meum restitutus sum: & magnificentia amplior addita est mibi.

¶ Ergo iuxta eos qui historiæ contradicunt oēs angelicæ fortitudines requisitæ sunt: diabolus: & in tantam crescit potentiam: ut qui quondam aduersus dominum superbiebat: maior futurus sit q̄ fuit ante peccatum (Quia omnia opera eius uera & uia eius iudicia: & gradientes in superbia potest humiliare) Intelligit Nabuchodonosor quare septennii pœnas sustinuerit: & idcirco se humiliatum quia contra deum superbiebat.

¶ VISIO QVARTA.

¶ CAPITVLVM QVINTVM.

Balthasar rex fecit grādē cōuinii optatib⁹ suis mille: & unusq̄q̄ scōs suā bibebat etatē **¶** Sciendū est non hunc esse filium nabuchodonosor: ut uulgo legētes arbitrantur: s; iuxta Berosum qui chaldæam scribit historiā: & Iosephus qui Berosum sequitur: Post nabuchodonosor qui regnauit annis. xliii. successisse in regnum: eius filiū qui uocabatur euilmerodach: de quo scribit & Hieremias quod in primo anno regni sui leuaui caput ioachiz regis iudæ & eduxerit eum de domo carceris: Refert idem Iosephus quod post mortem euilmerodach in regnum patris successerit filius eius Neglisar: post quem rursus filius eius laborfodoch quo mortuo balthasar filius eius regnū tenuerit: quē nunc scriptura cōmemorat: quo interfecto a dario rege mædorum: qui cyri regis persarum auunculus fuit: & cyro persa: quæ duo regna Esaias ascensorem bige cameli & asini uocat destructum esse imperium chaldæorum: Quod quidem & xenophon in cyri maioris scribit infantia: & Pompeius trogus & multi alii qui barbaras scripsere historias. Hunc darium in græcis uoluminibus quidam astiagen: alii astiagis filium putant: & alio apud eos appellari nomine. Unusquisq̄ autem principum iuxta suam bibebat ætatem: Siue ut cæteri interpretes transtulerunt: bibebat ipse rex uinum coram cunctis principibus quos uocauerat. Præcepit ergo iā temulentus ut afferrentur uasa aurea atq̄ argentea: quæ asportauerat nabuchodonosor pater eius de templo quod fuit in hierusalem ut biberet in eis rex & optimates eius: uxoresq̄ eius & concubinae. Tradunt hebrei huiuscemodi fabulam. Vsq̄ ad septuagesimū annum quo Hieremias captiuitatem populi iudæorum dixerat esse soluendam: De quo & zacharias in principio uoluminis sui loquitur: uitam putans dei pollicitationem balthasar: falsumq̄ p̄missum: uersus in gaudium fecit grādē

conuiu[um] insultans quodammodo spei iuda[rum] & uasis templi dei: sed statim ultio consecuta est. Quod autem balthazaris patrem Nabuchodonosor uocat non facit errorem scientibus sanctae scripturae consuetudinem: quia patres: oēs proau[us] & maiores uocantur. Et hoc considerand[um] q[uo]d sobri[us] ista nō faciat sed temulētus: oblitusq[ue] poenae q[uam] Nabuchodonosor proau[us] illius consecuta est.

Bibebant uinū & laudabāt deos suos aureos & argēteos ereos ferreos ligneosq[ue] & lapideos.

Quanta stultitia in aureis uasis bibentes deos ligneos laudabāt: & lapideos. Quādiu uasa fuerūt in idolo babylonis non est iratus dominus: uidebantur enim rem dei secundū prauam quidē opinionem: & tamen diuino cultui consecrasse. Postq[ue] autem humanis uisibus diuina contaminant statim poena post seculēgiū sequitur. Laudant autē deos suos insultantes deo iuda[rum]: q[uo]d illis uictoriā tribuentibus bibebāt in uasis suis. Iuxta tropologiā id est moralē intelligentiā hoc dicendū est: q[uo]d oēs heretici & doctrina contraria ueritati q[uam] assumit uerba prophetae: & testimoniis diuinā scripturae abutitur ad sensum suū: & dat bibere his quos decipit: & cū quibus fornicatus est: Tollat uasa templi dei & inebrietur in eis: & non deū cuius uasa sunt: sed deos laudet aureos & argenteos & aeneos ferreos ligneosq[ue] & lapideos. Aurei mihi uidentur hi qui seculari rōne cōpositi sunt: Argentei qui hnt eloquiū uenustatem: & rethorica arte constructi sunt: qui autē inferunt fabulas poetae: & uetustis utuntur traditionibus: hntes inter se multā uel elegantiae uel stultitiae differentiā isti uocātur aenei & ferrei. Qui autē poenitus inepta proponūt lignei appellantur & lapidei. Quos oēs in duas partes deuteronomium diuidit scribens: Maledictus omnis qui faciet sculptile & conflatile opus manuū artificis: & ponet illud in abscondito: Abscundunt enim omnes heretici & operiunt mendaciorum suorum dogmata: ut sagittent in obscuro rectos corde.

In eadem horam apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis cōtra candelabrum in superfitie parietis aule regie. Et rex aspiciebat articulos manus scribentis.

Pulchrā dixit in eadē hora: sicut & supra legimus de Nabuchodonosor Cū adhuc sermo esset in ore regis uox de colo ruit ne ob aliud sibi illata supplitia: sed ob blasphemiā cognosceret: uidentur autē digiti in pariete scribere cōtra candelabrū ne & manus & id q[uo]d scribebatur lōgius a lumine nō pareret: & scribitur in pariete aulae regiae: ut intelligat rex ad se pertinere quod scribitur.

Tunc regis facies immutata est. **E**t hic notandum propter eos psalmos qui habent titulos pro his qui commutabuntur: quod immutatio non solum sancti: sed peccatoris quoq[ue] sit: Nā & in consequentibus legimus rex balthasar satis turbatus est: & uultus illius imutatus ē.

Exclamauit itaq[ue] rex fortiter ut introducerent magos chaldeos & auruspices.

Oblitus eorum quae nabuchodonosor acciderant: Antiquum & inolitum suae gentis sequitur errorem: ut non dei prophetas: sed magos & chaldaeos & auruspices uocet.

Purpura vestitur & torquem auream habebit in collo.

Rem quidē facio: ridiculā ut in expositione prophetae de uerbor[um] generib[us] quasi grāmaticus disputet: Sed q[uia] a quodā nihil sciēte: & oīa pollicente reprehensus sum cur torquē foemineo genere trāstuleris: breuiter adnotabo q[uo]d Cicero i[n] mario torquē genere foeminino: titus liui[us] masculio dixerit.

Et tertius in regno meo erit. **V**el tertius post me uel unus e tribus principibus quos alibi galeatos. i. cristatos legimus: Regina autē pro re q[uam] acciderat regi & optimatib[us] ei[us] domum conuiuuii ingressa est: & proloquens ait. Hanc Iosephus auiam balthazaris: Origenes matrem scribunt: unde & nouit praeterita quae rex ignorabat. E uigilet ergo Porphyrius: qui eam balthazaris somniauit uxorem: & illudit plus scire q[uam] maritum.

Et vir in regno tuo q[ui] spiritum deorum sanctorum habet in se.

Praeter Symachum qui chaldaicam ueritatem secutus est ceteri spiritum dei interpretati sunt.

Et in diebus patris tui sapientia & scientia inuente sunt in eo.

Patrem uocat Nabuchodonosor ut supra diximus proauum eius: secundum consuetudinem scripturarum: Imitanda autem est sancti uiri & inter barbaros conuersatio: ut regis auia uel mater pro uirtutum magnitudine tantis eum laudibus eleuet.

Ad que respondens daniel ait coram rege. Munera tua sint tibi & dona domus tuae alteri da. Scripturam autem legam tibi rex & interpretationem eius ostendam tibi.

Emulemur danielē regis dignitatem & munera contemnentem: qui absq[ue] praeicio proferēs ueritatem iam illo tempore praecipuum euangelicum sequitur: Gratis accepistis gratis date: Alioquin & tristitia nuntiantem indecens erat libenter dona suscipere.

Quos volebat interficiebat & quos volebat percutiebat quos volebat exaltabat: & quos volebat humiliabat.

Nabuchodonosor proau[us] ponit exemplum: ut & dei iustitiam doceat: & propter superbiam etiam pronepotē similia sustinere confirmet. Si autem Nabuchodonosor quos uolebat interficiebat: & quos uolebat percutiebat: quos uolebat exaltabat: & quos uolebat humiliabat: in huiusmodi honoribus & percussionibus: exaltatione & humilatione: non est dei prouidentia nec praecipuum: sed eorum uoluntas qui percutiunt quos uoluerint & exaltant: Quod cum ita sit: querendum est quo sensu illud legatur. Cor regis in manu dei: quocūq[ue] uoluerit illuc declinabit: nisi forte sanq[ue]m quemq[ue] dicamus regem cuius: non regnat peccatum.

Super Daniele. c. vi.

peccatū in mortali corpore: & cuius ideo seruatur cor q̄a in manu dei ē. Quicqd̄ aut̄ in manu dei patris fuerit nullus pōt rapere ex ea: Et q̄cūq; raptus fuerit ex ea intelligitur in manu dei non fuisse. Tu quoq; filius eius balthasar non hūmiliaſti cor tuum cum ſcires hec omnia. Propterea tuus q̄ eleuatum eſt cor eius: & ſpiritus illius obfirmatus eſt ad ſuperbiam: deſcriptus eſt de ſolio regni ſui: & gloria eius ablata eſt. & reliqua.

Et tu igitur cum hac de parente cognouiſſes & ſcires quod ſuperbis reſiſtit deus: humilibus autē dat gratia: nō debueras aduerſus dominatōrē celi eleuare cor tuū: & inſultare maieltati illius: & ea facere q̄ feciſti. hunc locū quidam ad antiſtitem referunt: qd̄ imitans patris ſui diaboli ſuperbiā: cōtra deum erectus ſit: Sed quærendum eſt ab eis quis ſit daniel: qui ei ſcripturam dei interpretetur: & q̄ mōdi & perſæ occidentes eum: & ſuccedentes in regnum eius. Nulli enim dubium quin poſt anti-chriſtum ſancti regnaturi ſint: Hæc eſt ſcriptura quæ digeſta eſt.

Adane thethel. Phares. et hec interpretatio ſermonis. Adane numerauit deus regnum tuū & compleuit illud: thethel appenſum eſt in ſtatera: & inuentus eſt minus habens. Phares diuiſum eſt regnum tuum: & datum eſt medīs & perſis.

Tria tantum uerba in pariete ſcripta ſignauerat. Mane thethel phares: quorum primum numerū: ſecundum appenſionem: tertium diuiſionem ſonat: Non ſolum ergo lectione opus fuit: ſed interpretatione eorum quæ legerat: ut intelligeret quid hæc uerba prædicerent: quod. ſ. numeraffet de⁹ regnum illius atq; cōpleſſet: & appēdiſſet in ſtatera iudicii ſui: & ante iugularet gladius q̄ natura diſſolueret: & imperium eius in mōdos diuideretur & perſas: Cyrus enim ut ante diximus rex perſarum: iuncto ſibi dario auunculo ſubuertit imperium chaldæorum.

Tunc iubente rege indutus eſt daniel purpura: & circumdata eſt torques aurea collo ei⁹: & prædicatum eſt de eo: quod haberet poteſtatem tertius in regno.

Siue tertiæ partis regni: Accepit autem inſigne regum torquem & purpuram: ut dario qui erat ſucceſſurus in regnum fieret notior: & per notitiam honoratior: Nec mirum ſi balthaſar audiens triſtia ſoluerit præmium quod pollicitus eſt: Aut enim longo poſt tempore credidit uentura quæ dixerat: aut dum dei prophetiam honorat ſperat ſe ueniam conſecuturum: Quam ſi non impetravit maius fuiſſe credendum eſt ſacrilegium in deum q̄ honorem in hominem.

Eadem nocte interfectus eſt balthaſar rex chaldæus: & darius medus ſucceſſit in regnum annos natus. lxiij.

Joſephus ſcribit undecimo iudeæ antiquitatis libro: obſeſſa babylone a mōdis & perſis: dario uidelicet & cyro: in tantam ueniſſe balthaſar regem babylonis obliuionem ſui: ut celeberrimum iniret conuiuium: & in uas ſi biberet: & obſeſſus uacaret epulis. Vnde poteſt ſtare historia quod eadem nocte ſit captus atq; iugulatus. dum omnes aut uiſionis interpretatiōisq; pauore terrentur: aut occupati ſunt feſtiuitate: & in ebrietate cōuiuii: quod autem uincente cyro rege perſarum: & dario rege mōdorum: ſolus darius ſucceſſiſſe in regno ſcribitur: ordo ætatis & propinquitatis & regni eſt: Darius enim. lxx. annorum erat: & maius regnū mōdorum q̄ perſarum legimus: & auunculus qui prior erat iuræ naturæ ſucceſſor regni debuit numerari: Vnde & in uiſione quæ contra babylonem in Eſaia legitur poſt multa quæ longum eſt ponere hæc futura narrantur: Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos mōdos qui argentum non quærat: nec aurum uelint: ſed ſagittis paruulos interficiant, & lactantibus uteris non miſereantur: & Hieremias ſanctificate inquit contra eam gentes: reges mōdiæ: duces eius & uniuerſos magiſtratus eius: cunctaq; terram poteſtatis illius: Et in conſequentibus: Filia babylon quali area tempus tritura eius: adhuc modicum & ueniet tempus meſſionis eius. Quod autem in conuiuiio capta ſit babylon q̄ hortatur ad pugnam: maniſeſtius ſcribit Eſaias. Babylon dilecta mea: facta eſt mihi in miraculum: pone mē ſam: contemplare in ſpelunca cōmedentes & bibentes: ſurgite principes arripite clipeum.

VISIO. QUINTA:

CAPITVLVM SEXTVM.

Dacuit dario & conſtituit ſupra regnum ſatrapas. cxx. ut eſſent in toto regno ſuo: & ſuper eos principes tres ex quibus daniel vnus erat.

Joſephus de quo ſupra dixim⁹ hui⁹ loci ſcribēs historiā ita locutus ē. Darius aut̄ q̄ babyloni⁹ deſtruxit impium. iuuante ſe & pariter dimicante cyro p̄pino ſuo: annū uitæ agebat. lxxii. q̄n cœpit babylonē: eratq; filius aſtiagis q̄ altero apud græcos uocabatur noīe tholetus: tulitq; ſe cū danielē p̄phetā & adduxit in mōdiā & unū fecit e tribus p̄cipibus: q̄ uniuerſo regno eius præerāt. Ex quo intelligimus ſubuerſa babylon edariū reuerſū eſſe ad regnū ſuū in mōdiā ſecūq; adduxiſſe danielē in honore eodē: quo a balthaſar p̄uectū acceperat. Nec ambigū eſt audiſſe eū ſignum atq; portentiū qd̄ balthaſari acciderat: & interpretatiōē q̄ daniel expoſuerat: & quō mōdorum regnū perſarūq; p̄dixerat. Nemo ergo p̄turbetur qd̄ nunc in regno darii: nūc in regno cyri daniel fuiſſe dicatur: Pro dario. lxx. artaxerſen interpretati ſunt. Quod autē ordo præpoſterus eſt ut ante ſub dario nartetur historia q̄ ſub balthaſar: quod poſtea lecturi ſumus: qui a dario interfectus eſt: illud uidetur mihi in cauſa quod ſtatim historiā historiæ copulauit. In fine enim ſuperioris dixerat uiſio nis: & darius mōdus ſucceſſit in regnum annos natus. lxxii. Sub hoc igitur dario qui interfecit balthaſar hæc geſta ſunt quæ dicturi ſumus: Porro rex cogitabat conſtituere eum ſupra omne regnū.

Explanatio.

Vnde principes & satrapæ quærebant ut inuenirent occasionem danieli ex latere regis: Pro principibus quod Symachus transtulit: theodotion Aquila interpretatus est. Cumque quærerem qui essent isti principes in .lxx. editione legi manifestius: qui dixerunt & duos viros quos constituit cum eo: & satrapæ .cxx.: Quia igitur duobus principibus inter quos erat tertius: hunc primum facere rex cogitabat: inuidiæ & insidiarum nata occasio est: Quærebant ut inuenirent occasionem danieli ex latere regis. Et in hoc loco hebrei tale nescio quid suspicantur: Latus regis regina est uel concubina eius: cæteræque uxores quæ ex latere dormiunt. Quærebant enim occasionem in rebus huiusmodi in sermone tactu nutu internuntio ut possent accusare daniëlem: Sed nullam inveniunt causam & suspicionem reperire potuerunt: quia eunuchus erat & euz in re stupri arguere non potuerunt. Hoc illi dixerint: qui propter occasionem unius uerbi longas solent fabulas texere: nos interpretemur simpliciter quod nullam occasionem aduersus eum repperint: in qua regi noxius fuerit: eo quod fidelis esset: & omnis culpa & suspitio non inueniretur in eo: Pro suspitione theodotionis & aquila interpretati sunt: quæ chaldaice dicitur effatha: Cumque ab hebreo quærerem quid significaret: respondit uim uerbi sonare quod nos illecebram siue hoc est quod nos errorem dicere possumus: Porro euripides in medea idest peccata appellat (Dixerunt ergo uiri illi non inueniemus in daniële aliquam occasionem nisi forte in lege dei sui) Fœlix conuersatio in qua inimici nullam reperiunt occasionem nisi forte in legitimis dei sui.

Tunc principes & satrapæ subripuerunt regi & sic locuti sunt.

Pulchræ dixit subripuerunt. Non enim hoc locuti sunt quod agere cogitabant sed pro honore regis inimico moliuntur insidias.

Nunc itaque rex confirmam. & scribe decretum: ut non imutetur quod statutum est a medicis atque persis.

Perspiciuum fit quod supra diximus unum fuisse regnum sub dario & cyro mædorum atque persarum.

Quod cum daniel comperisset constitutam legem: ingressus est domum suam & fenestris apertis in cenaculo suo contra hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua deo.

De omni scriptura sancta cæleri memoria congregandum est: ubi quæ latinæ dicuntur mœnia uel testæ siue solaria: & idest cenacula legimus: Nam & dominus noster pascha celebrat in cenaculo: Et in actibus apostolorum Super .cxx. animas credentium spiritus sanctus descendit in cenaculo. Et nunc daniel regis iussa contemnens & in deo habens fiduciam non orat in humili loco: sed in excelso & fenestras aperit contra hierusalem: ubi erat uisio pacis. Orat autem secundum præceptum dei: dicitque salomonis: qui contra templum orandum esse memorauit. Tria autem tempora quibus deo flectenda sunt genua: tertiam horam sextam & nonam ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertia hora descendit spiritus sanctus super apostolos. Sexta uolens petrus commedere: ad orationem ascendit in cenaculo. Nona petrus & ioannes pergebant ad templum.

Ari igitur illi curiosius inquirentes inuenerunt daniëlem orantem & obsecrantem deum suum.

Ex hoc loco discimus ne temere nos offeramus piculis: sed quantum in nobis est insidias declinemus. Vnde & daniel non in foro: non in plateis faciebat contra regis imperium: sed in abscondito: ut ueri domini dei omnipotentis iussa non negligeret.

Rex nunquid non constituisti: ut omnis homo qui rogaret quemquam de diis & hominibus: usque ad dies .xxx. nisi te Rex mitteretur in lacum leonum.

Tacent de danielis nomine: ut cum rex generaliter se iussisse responderit: uerbo suo teneatur: ne aliter super daniëlem faciat quod locutus est.

Aerius sermo iuxta decretum mædorum atque persarum quod preuaricari non licet.

Crebrius annotamus ubicunque dicitur regnum mædorum atque persarum: ut soluamus difficultatem quaestionem qua nunc sub dario nunc sub tyro daniel fuisse memoratur.

Daniel de filiis captiuitatis indee.

Ut maior sit indignitas contemnentes eum: qui regis iussa contemnit: dicunt esse captiuum.

Quod cum audisset rex satis contristatus est: & pro daniële posuit cor ut liberaret eum.

Intellexit se propria responsione decceptum: & quod causa insidiarum esset inuidia. Itaque ne contra suam legem facere uideretur non auctoritate regia sed ratione atque consilio uult daniëlem de discrimine liberare: & in tantum nititur & laborat: ut rex potentissimus usque ad solis occasum cibum non accipiat: Et illis in malo tanta pertinacia est: ut nec uoluntate regis moueantur nec iniuria.

Ari autem illi intelligentes regem dixerunt ei. Scito rex quia lex mædorum est atque persarum: ut omne decretum quod constituit Rex non liceat immutari.

Sicut rex intelligebat principes accusare propter inuidiam: sic & illi intelligebant regis animum quod uellet daniëlem de præsentis morte eruere. Vnde iuxta legem mædorum atque persarum dicunt regis iussa non posse fieri irrita.

Bixitque rex danieli deus tuus quem colis semper: ipse liberabit te.

Cedit multitudini & consentientibus aduersariis: mortem amici non audet negare: quodque ipse obtinere non potuit dei tradidit potentia. Nec ambigue loquitur ut dicat si potuerit liberare te: Sed audacter & confidenter: deus inquit tuus quem colis semper: ipse te liberabit. Audierat. n. tres pueros qui inferioris

Super Daniele. c. vii.

qui inferioris a daniële gradus erant: flammis uicisse babilonicas: & danieli multa myſteria reuelata: unde & diligebat eum: hominemq; captiuum habebat in honore maximo.

Tallatusq; ē lapis vn⁹ & poſit⁹ ſup os laci: quē obſignauit rex ānulo ſuo: & ānulo optimatū ſuorū

Obsignauit annulo ſuo lapidem quo os laci clauderetur: ne quid contra Danielē noliatur inimici. Credit enim dei potentia: & qui de leonibus ſecurus eſt: de hominibus pertimeſcit. obſignat autem & annulo optimatum ſuorum: ne quid ſuſpitionis contra eos habere uideretur.

Et abiit rex in domum ſuam & dormiuit incenatus: cibiq; non ſunt allati coram eo: inſuper & ſomnus reſeſſit ab eo.

Quanta regis beniuolentia ut cibū nec die nec nocte capet: ſonū oculis nō concederet: ſed cū periclitante pphera ipſe penderet affectu. Si aut rex neſciens deū hoc facit: p altero: quē uult de diſcrimine liberare: quanto magis nos p peccatis inedia & uigiiliis debemus deū ad clementiā fleſtere

Tunc rex primo diluculo feſtinus conſurgens ad lacum leonum perrexit.

Lacū uocat deprāſſam in altū foueā: uel arenē cisternā: in qua leones nutriebātur: Feſtinus at primo diluculo pgit ad lacū credens eū uiuere. Lacus aut latinā aqua: & dulciū cōgregatio nūcupatur. Vt lacus benacus & larius & ceteri: quos grāci. .i. ſtagnum uocant.

Appropinquansq; lacui Danielē voce lachrymabili inclamanit.

Cordis affectū lachrymis idicat & oblit⁹ regiae dignitatis uictor ad captiuū: dñs currit ad ſeruū.

Daniel ſerue dei uiuentis.

Viuentem uocat ad diſtinctionem deorum gentiliū: qui ſimulachra ſunt hominum mortuorū.

Deus tuus cui ſeruis ſemper: putas ne ualuit liberare te a leonibus.

Non quod dubitet de dei potentia: de quo ſupra dixerat: deus tuus quē colis ſemp: ipſe liberabit te: ſed ambiguam ſententiā temperat: ut cum daniel illeſus apparuerit: quanto res incredibilior ē: tanto aduerſum principes iuſtior indignatio ſit.

Rex in eternum uiue. **H**onorat honorantem ſe: & ei uitam imp̄catur aeternā.

Deus meus miſit angelum ſuum & conſulit ora leonum: & non nocuerūt mihi: qz corāz eo Iuſtitia inuenta eſt in me & corāz te rex delictum non feci.

Non leonum ſeritas immutata eſt: ſed riſtus eorum & rabies conſuſa eſt ab angelo: & idcirco clauſa: quia propheta bona opera præceſſerat: ut non tam gratia liberationis ſit q̄ iuſtitiae retributio. Haſ autem uoces omnis ſanctus uir proferat: qui ereptus eſt de ore leonum inuiſibilem & de lacu inferni: quia credidit in deum ſuum.

Tunc darius ſcripſit vniuerſis populis tribubus & linguis habitantibus in vniuerſa terra.

Sicut Nabuchodonosor ſcribētē linguis & gētib⁹ qdā interpretatus ē: in cōtrarias fortitudines. Ita darium interpretatur: quod omnes ad poenitentiam prouocet. Et quærit utrum hoc in iſto mundo futū ſit: an in altero: uel certe poſt alios mundos. Quæ nos pro deliramentis & caſſis ducentes fabulis: hoc ſolum dicimus ideo ſigna fieri per ſeruos dei apud barbaras nationes: ut unius dei cultus & religio prædicetur. Porro daniel perſeuerauit uſq; ad regnū darii & regnum cyri perſæ: Ergo quod ſupra legimus in fine primæ uisionis. Fuit autem daniel uſq; ad annum primum cyri regis nō uitæ illius tempus accipiendum eſt. Si quidem in ultima legimus uisione: Anno tertio cyri regis perſarum: uerbum reuelatum eſt danieli cognomento balthaſar: Sed hoc ſignificatur: quod uſq; ad primum annum cyri regis: qui chaldaeorum deſtruxit imperium: daniel potens fuerit in chaldaea: Poſtea uero a dario in mædos tranſlatus ſit.

VISIO SEXTA.

CAPITVLVM SEPTIMVM.

Anno primo balthaſar regis babilonis daniel ſomnium uidit.

Hæc pericope q̄ nunc conamur exponere & ſequens de qua dicturi ſumus prior ē iuxta hiftoriam q̄ duæ ſuperiores. Iſta enim & ſequens primo & tertio anno balthaſar regis accidiffe memorantur. Illa autem quæ ante ſuperiorem lecta eſt: nouiſſimo anno: immo nouiſſima die regni balthaſar inſcribitur: Et hæc non ſolum in daniële ſed in Hieremia quoq; & Ezechiel legimus: ſicut locis ipſis ſi uita comes fuerit docere poterimus.

Sed in ſuperioribus ordo ſequitur hiftoriæ: qd ſub Nabuchodonosor & balthaſar & dario ſiue cyro mirabilem ſignorum acciderit. In his uero narrantur ſomnia quæ ſingulis ſint uifa temporib⁹ quorum ſolus propheta conſcius eſt: & nullam habent apud barbaras nationes ſigni uel reuelatiōis magnitudinē: ſed tantū ſcribuntur ut apud poſteros: eorum quæ uifa ſunt memoria perſeueret.

Aidebam in uisione mea nocte: & ecce quatuor venti celi pugnabant i mari magno: & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſe inter ſe.

Quatuor uentos celi quatuor arbitror angelicas poteſtates: quibus præcipalia regna cōmiſſa ſunt iuxta illud quod in deuteronomio legimus: Qñ diuidebat altiffimus gētes qñ ſeparabat filios adā conſtituit terminos populorū iuxta numerū angelorū dei. Pars aut domini populus eius iacob ſunulus hereditatis eius. Mare autem mundū iſtum ſeculūq; ſignificat: falſis amarifq; fluctibus redundantē: Sicut dñs in parabola ſagenæ miſſe in mare interpretatur: Vnde & draco rex dicitur oīum q̄ in aquis ſunt: & cuius ſcđm dauid in mari conſtinguntur capita: Et in Amos legimus: Si deſcende-

rit in profundum maris ibi mandabo draconi & mordebit eum. Quatuor autem bestias q̄ ascende-
bant de mari & erant diuersæ inter se angelo differente noscamus: He inqt quatuor bestia magnæ:
quatuor regna consurgent de terra. Quatuor autem uenti cæli: qui pugnabāt in mari magno: ideo
uenti cæli esse dñr: quia unusquisq̄ angelus facit pro eo regno qđ sibi creditum est. Et hoc notandū
quod regnorum feritas atq; crudelitas: bestiarum nomine demonstratur.

¶ Prima quasi leena & alas habebat aquile: Aspiciebam donec euulsa sunt: ale eius: & sublata ē
de terra: & super pedes quasi homo stetit & cor datum est ei.

¶ Regnum Babylonium propter sœuitiā & crudelitātē: siue propter luxuriā & uitam libidini seruiē-
tem. nō leo sed leænā appellatur. Aiunt. n. hi qui de bestia: scripsere naturis leânas esse ferociore:
maxime si catulos nutrant: & semp gestire ad coitū. Quod aut habebat alas aquilæ superbiā signifi-
cat regni potētissimi: Cuius princeps loquitur per Esaiā: Super sydera cæli ponā thronū meum & ero
similis altissimo: uñ dicitur ad eū: Si alte seraris ut aquila inde te detrahā: Alioquin ut leo inter be-
stias: ita aquila inter aues regnū tener. Sed & hoc dicendū Aquilā multo tpe uiuere: & regnū assyrio-
rum multis ætatibus fuisse dominatū: Qđ aut euulsa sunt alæ eius. i. leænæ siue aquilæ cætera re-
gna significat: quibus prius imperabat & uoluitabat in mundo. Et sublata est inquit de terra: subuer-
so uidelicet imperio chaldæorū. Quodq; sequitur.

¶ Et super pedes stetit quasi homo & cor eius datum est ei.

¶ Si de nabuchodonosor intelligimus: perspicuū est qđ postq̄ perdidit regnū & potentia eius abla-
ta est rursum in pristinū statum restitutus sit: & non leânā sed hoīem se esse didicerit: & cor receper-
it qđ amiserat. Sin aut generaliter de regno chaldæorū: hoc sentiendū est: qđ interfecto balthasar
& mœdis persisq; imperio succedentibus: babylonii hoīes humilis fragilisq; naturæ se esse intellexe-
runt. Nota ordinē: qui in imagine caput aureum dicitur: hic leænā appellatur.

¶ Et ecce bestia alia similis vřso in parte stetit & tres ordines erant in ore eius & in dentibus ei:
& sic dicebant ei. Surge commede carnes plurimas.

¶ Bestia secunda urso similis: ipsa est de qua in uisione statuæ legimus: pectus eius & brachia de ar-
gento. Hæc ob duritiā & ferocitatē urso comparatur: Rigidū. n. & partioris uictus: in morē lacedæ-
moniorū regnū persæ fuit: Ita ut in pulmento sale uterentur & cardamo. Legamus Cyri maioris in-
fantia: qđ dicitur in parte una stetit: Sic hebrei interpretantur: nihil eos aduersum Israhel crudele gef-
fisse. Vnde et in zacharia propheta equi albi uocantur: Tres aut ordines siue uersus qui erant in ore
eius & in dentibus: quidā sic interpretatus est: ut regnū persæ in tres principes diceret fuisse diuisum:
sicut in pericope balthasar & darii legimus tres fuisse principes: qui. cxx. satrapis præfuerint: Alii aut
tres reges post cyrum fuisse persæ autumāt: & qui illi sint oīno reticent: Nos uero cū post Cyrum q
regnauit annis. xxx. sciamus apud persas regnasse cambisem filiū eius: & fratres magos: & deinceps
dariū. Cuius secundo anno cœptū est edificari templū in hierusalē quintū xersen filiū darii: sextum
artabanū: septimū artaxersen qui appellatus ē longimanus. Octauū aliū xersen: Nonum sogdianū
decimū darium cognomento nothōn. undecimū artaxersen q̄ appellatus ē Mnimon. i. recordās
duodecimū aliū artaxersen qui & ipse cognominatus est ochus. tertiūdecimū Arsen ochi filium
quartūdecimū dariū arfami filiū: qui ab alexandro macedonū rege superatus ē. Quomodo tres
reges persarū fuisse dicamus: nisi forte legamus aliquos sœuissimos quos ex historiis reperire nō pos-
sumus. Ergo tres ordines i ore regni persæ & i dentibus eius tria regna debemus accipere: Babylo-
niore: mœdore atq; persæ: q̄ in unū redacta sunt regnū Qđq; insertur: & sic dicebant ei. Surge cō-
mede carnes plurimas Illud tempus significat quando sub asuero quem. lxx. artaxersen uocant: ad
suggestionem Aman Agagita una die omnes Iudæi iussi sunt trucidari. Et pulchræ non ait deuora-
bat eos: sed sic dicebat ei: ut conatus tantum fuerit: & nequaq; rei exitus sit consecutus.

¶ Post hoc aspiciebam & ecce alia quasi pardus: & alas habebat auis quatuor super se: & quatuor
capita erant in bestia & potestas data est ei.

¶ Tertium regnū macedonū de quo in statua legimus uenter & scœmora eius ex ere. Pardo bestia
uelocissimæ cōparatur quæ præceps fertur ad sanguinē: & saltu in mortē ruit: & alas
habebat quatuor. Nihil. n. alexandri uictoria uelotius fuit: qui ab Illyrico & adriatico mari usq; ad
indicū oceanum & gangem fluuium. non tam præliis q̄ uictoriis percurrit: & in sex annis partem
europæ & oēm sibi asiam subiugauit: Quatuor autem capita eosdē dicit duces ei? qui postea succes-
sores regni extiterunt Ptholomeum: seleutium: Philippum: antigonū: Quoq; dicitur & potestas da-
ta est ei: ostendit non alexandri fortitudinis sed domini uoluntatis fuisse.

¶ Post hoc aspiciebam in uisione noctis: & ecce bestia quarta terribilis atq; mirabilis: & fortis
nimis: dētes ferreos habebat magnos cōmedēs atq; cōminuēs & reliqua pedib; suis cōculcās.

¶ Quartum q̄ nunc orbē tenet: Imperiū romanorum est: de quo in statua dicitur tibiæ eius ferreæ:
pedū quædam pars ferrea qđam fctilis: Et tñ ipsius ferri ex parte nunc meminit dicens: dentes eius
ferreos & magnos esse cōtestans. Satisq; miror quod cū supra leânā & ursū & pardū in tribus re-
gnis posuerit: Romanū regnum nulli bestia cōparet: nisi forte ut formidolosam faceret bestiam
uocabulū tacuit: ut qcquid ferotius cogitauerimus in bestiis: hoc romanos intelligam? Hoc quod
hic tacitum

Super Danielelem.c.vii.

hic tacitum est hebrei in psalmis dictum putant: deuastauit eam aper de sylua: & singularis ferus depastus est eam: pro quo in hebreo habet omnes bestiae agri lacerauerunt eam. dum in uno imperio Romanorum: omnia simul regna cognoscimus: quae prius fuerant separata: Illud autem quod sequitur Comedens atque comminuens & reliqua pedibus suis conculcans: significat omnes nationes uel interfectas ab eis: uel tributo & seruituti subiugatas.

Et dissimilis autem inquit erat ceteris bestiis: quas uideram prius.

In prioribus enim singulari: in hac omnia sunt.

Et habebat cornua decem.

Porphyrius duas posteriores bestias macedonum & romanorum in uno macedonum regno ponit & diuidit: Pardum uolens intelligi ipsius alexandrum: bestiam autem dissimilem ceteris bestiis quatuor alexandri successores: & deinde usque ad antiochum cognomento epiphanem: decem duces reges enumerat: qui fuerunt seuerissimi: ipsosque reges non unius ponit regni uerbi gratia: Macedoniae Syriae & aegypti sed de diuersis regnis unus efficit regum ordinem: ut uidelicet ea quae scripta sunt: os loquens ingentia non de antichristo sed de antiocho dicta credantur.

Et habebat cornua decem: Considerabam cornua: & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum: & tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius. Et ecce oculi quasi hominis erant in cornu isto: & os loquens ingentia.

Frustra porphyrius cornu paruulum quod post decem cornua ortum est: epiphanem antiochus suspicatur: & de decem cornibus tria euulsa cornua: sextum ptolomeus cognomento philometorem: & septimum ptolomeum euergetem & artaxiam regem armeniae: quorum priores multo ante quam antiochus nasceretur mortui sunt: contra artaxiam uero dimicasse quidem antiochus nouimus: sed illum in regno pristino permansisse: ergo dicamus quod omnes scriptores ecclesiastici tradiderunt in consumatione mundi quando regnum destruendum est romanorum: decem futuros reges: qui orbem romanum inter se diuidant: & undecimum surrecturum regem paruulum: qui tres reges de decem regibus supaturus sit. i. aegyptiorum regem & affricae & ethiopiae: sicut in consequentibus manifestius discimus. Quibus interfectis et septem alii reges uictori colla submittent.

Et ecce ait oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto.

Ne eum putemus iuxta quorundam opinionem: uel diabolum esse uel demonem: sed unum de hominibus in quo totus satanas habitaturus est corporaliter.

Et os loquens ingentia.

Est enim homo peccati filius perditionis: ita ut in templo dei sedere audeat: faciens se quasi deum.

Aspiciebam donec throni positi sunt: & antiquus dierum sedit. & reliqua.

Simile quid & in Ioannis apocalypsi legimus. Post haec statim fui in spiritu & ecce thronus positus erat in caelo & supra thronum sedens: & qui sedebat similitudinem habebat lapidis iaspidis & sardinis: & iris in circuitu throni similis aspectui smaragdino: & circa thronum alii throni. xxiiii. & super. xxiiii. thronos. xxiiii. senes sedentes amictis uestibus candidis: & super capita eorum coronas aureas: & de throno egrediebantur fulgura & uoces & tonitrua Et septem lampades ardentis ignis in conspectu throni qui septem sunt spiritus dei. Et in conspectu throni sicut mare uitreum simile cristallo. Multi igitur throni quos uidit daniel: hi mihi uidentur esse quos Ioannes. xxiiii. thronos nuncupat. Vetusus autem dierum ille est: qui apud Ioannem solus in throno sedit: Filius quoque hominis qui uenit ad uetustum dierum: ipse est qui apud Ioannem leo dicitur de tribu Iuda: radix dauid: & caetera hiis similia. Hos thronos esse reor de quibus paulus apostolus loquitur: siue throni siue dominationes: Et in euangelio legimus: Vos autem sedebitis super. xii. thronos iudicantes. xii. tribus israel. Sedens autem & uetusus dierum dicitur deus: ut aeterni iudicis habitus demonstretur: Vestimentum eius quasi nix candidum: & capilli capitis eius quasi lana munda: Et saluator transformatur in monte: & gloriam diuinam maiestatis assumens in candidis uidetur uestibus. Quodque capilli eius lanae mundissimae comparantur: purum ostenditur sincerumque iudicium: & nullam personam in iudicando recipiens. Senex quoque describitur ut maturitas comprobetur sententiae. Thronus eius flamma ignis: ut peccatores tormentorum magnitudinem pertimescant: & iusti saluentur: sic tamen quasi per ignem. Rotae eius ignis accensus: siue currus eius Et in Ezechiel quadrigae sedens induitur deus: & omnia dei flammea sunt. De quo & alibi dicitur: deus ignis consumens est: ut lignum fornem stipulam arsurum in die iudicii nouerimus. Et in psalmis legimus ignis ante eum praecedet. & inflammabit in circuitu omnes inimicos eius fluuius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius: ut peccatores traheret in gehennam.

Milia milium ministrabant ei: & decies milies centena milia assiduebant ei.

Non quo iste ministrorum dei numerus definitus sit: sed quo maiorem multitudinem humanus sermo explicare nequiverit. Ista sunt milia: & istae miliades: De quibus in psalmis legimus. Currus dei decem milibus multiplex milia latantius dominus in eis. Et in alio loco: Qui facit angelos: & ministros suos ignem urentem. Duplex autem angelorum officium est: aliorum qui iustis praemia tribuant aliorum qui singulis praesint cruciatibus: iudicium sedit & libri aperti sunt Conscientiae &

kkk

Apoc. 4. a

Colo. i. c.
Luc. 22. c.

Den. 4. d.
ps. 96.

ps. 67.
facili.

opera singulorum in utramque partem uel bona uel mala omnibus reuelantur. Bonus liber ille est: quē saepe legimus liber uiuentiu. Malus liber qui i accusatoris tenetur manu: qui ē inimicus & uindicta dicit in terra scribatur: Aspiciēbā pp uocē sermonū grandiu: quos cornu illud loq̄batur. Dei iudiciū uenit pp humiliādā supbiā: Idcirco romanū delebitur Impiū q̄a cornu illud loq̄batur grādia.

Et uidi qm̄ interfecta est bestia & perisset corpus eius & traditū esset ad cōburendū igni: aliarum quoq; bestiarū ablata esset potestas: & tpa uite constituta essent eis vsq; ad tps & tempus.

In uno Romano imperio propter antixpm̄ blasphemātem: omnia simul regna delera sunt: & nequaquē terrenum Impium erit: sed sanctorum conuersatio: & aduentus filii dei triumphantis de quo dicitur. Ecce cū nubibus celi quasi filius hominis ueniebat Qui in somno Nabuchodonosor lapis scribitur abscessus sine manibus: & creuisse in montem magnum & cōminuisse testam ferrum es argentum aurum: nunc sub persona filii hominis introducit: ut assumptio carnis humanæ significetur in filio dei: iuxta illud quod in actibus apostolorum legimus: Viri galilei quid statis aspicientes in cælum: hic Iesus qui assumptus est a uobis in cælum: sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cælum: Et usq; ad antiquum diē peruenit. Totū qd̄ dicitur oblatum eū omnipotenti deo: & accepisse potestatem & honorē & regnū: iuxta illud apostoli accipiendum est. Qui cū in forma dei esset: non rapinā arbitratus est esse se equalem deo: sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiens: in similitudinē hominum factus: & habitu inuentus ut homo: humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem: & mortē crucis: Et oēs populi tribus & linguæ ei seruiant: & potestas ei potestas aeterna: q̄ non auferetur: & regnū eius non corrumpetur. Hoc cui potest hoīum conuenire: respondet porphyrius: aut quis iste tam potens sit: qui cornu paruū quem antiochum interpretatur frigerit atq; contriuerit. Si respōdit antiochi principes a iudā machabeo fuisse superatos: docere debet quō cum nubibus celi ueniat quasi filius hominis: & offeratur uetustus dierum: & detur ei potestas & regnū & omnes populi tribus ac linguæ seruiant illi: & potestas eius aeterna sit q̄ nullo fine claudatur. Hæ bestia magnæ quatuor regna confurgent de terra. Suscipient autem regnum sancti dei altissimi. Quatuor regna de quibus supra diximus fuisse terrena: Omne enim quod de terra est reuertitur in terram: sancti autem nequaquē habebunt terrenum regnum sed caeleste. Cesset ergo mille annorum fabula. Et obtinebunt regnum usq; in seculum & seculum seculorū. Si hoc de machabeis intelligitur: doceat qui ista contendit: quō regnum eorum perpetuum sit: Et sermones contra excelsū loquitur: siue ut interpretatus est symachus: sermones quasi deus loquitur: ut qui dei assumpti: potentiam uerba quoq; diuinā sibi uendicet maiestatis. Et sanctos altissimi conteret: & putabit quod possit mutare tpa & leges. Præliabitur. n. antixps contra sanctos & superabit eos: in tantū erigitur superbia ut leges dei & cerimonias mutare conetur: & eleuetur supra oē quod dicitur deus: & religio cuncta suā subiicietur potestati: & tradentur in manu eius usq; ad tps: & tempora: & dimidium temporis. Tps annum significat: tempora iuxta hebraici sermonis proprietatē: qui & ipsi duales numerū habent: duos annos præfigurant: dimidiū autem temporis sex menses: quibus sancti potestati antichristi permittendi sunt: ut condēnentur iudæi qui non credentes ueritati susceperūt mendacium: De quo tpe & saluator in euangelio loquitur: Nisi abbreviati essent dies illi nequaquē salua esset ulla caro. Non cōuenire hæc tpa antiocho in extrema uisione dicimus: Et iudiciū sedebit ut auferatur potentia: & conteratur & dispereat usq; in finē: Hoc de antixpo idest de cornu paruū: qd̄ grādia loquēbatur: q̄a regnum eius destruendū sit in perpetuū. Regnū autem & potestas & magnitudo regni q̄ est super oē cælum: hoc est de xpi imperio quod sempiternum est. Hucusq; finis uerbi istius atq; sermonis: quæ mihi in præsentī uisione dominus reuelauit.

Ego daniel multū cogitationibus meis cōturbabar: & facies mea mutata est in me: uerbū aut in corde meo conseruauit.

Hactenus liber danielis chaldaico syriacoq; sermōe conscriptus est: Cætera quæ secuntur usq; ad finem uoluminis hebraice legimus.

VISIO SEPTIMA.

CAPITVLVM OCTAVVM.

Anno tertio regni balibasar regis visio apparuit mihi.

Post duos annos superioris reuellationis hec uisio. Illa enim in primo anno Balthasar hæc in tertio cernitur: Vnde insert: post id quod uideram in principio.

Euidi in uisione mea cum essem in susis castro quod est in elam regione.

Sive ut Symachus interpretatus est ciuitate a qua etiam regio nomen accepit: ut a babylone babilonii: & ab elam elamitæ: pro qua septuaginta elimaidez regionē interpretati sūt: Susis autem metropolis est regionis elamitarum: in qua daniel secundum historiam Iosephi turris extruxit excelsam: & quadro edificatam marmore: tantæq; magnitudinis & pulchritudinis ut usq; in præsens uideatur esse noua. In eaq; regum persarum atq; mædorum conduntur reliquæ: & cufos siue edituus ac sacerdos eiusdem loci iudæus est.

Cum essem in susis castro.

Non quod castrum ipsa sit urbs ut diximus metropolis: & potentissima: sed quo tanta firmitate edificata ut castrum esse uideatur.

Euidi autem

Susis

Super Daniele. c. vij.

Vidi autem in visione me esse super portam ulai.

Pro quo Aquila transfudit super ubal ulai theodotion super ubal Symmachus super paludem ulai septuaginta super portam ulai. Sciendum est autem ulai nomē esse loci siue portæ: ut in Troia *scilicet* sita porta: & apud romanos carmentalis dicitur hñtes singulæ ex propriis causis origines noium.

Et leuavi oculos meos & vidi.

Quamuis in somnis uideantur quæ uidentur in umbra uidelicet & imagine: Tamen nec ipsa quidem uidere possumus sine oculis eleuatis.

Et ecce aries vnus stabat ante paludem.

Sive ante portam: quod hebraice dicitur ubal.

Habens cornua excelsa & vnum excelsius altero atq; succrescens.

Arietem darium uocat auunculum Cyri: qui post astiagen patrem regnauit in mœdis: Cornu at unum excelsius altero atq; succrescens ipsum cyrum significat: qui post astiagen auum maternum cum auunculo dario: quē græci cyaxaren uocant mœdis imperauit & persis.

Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra orientē & contra aquilonē & cōtra meridiē.

Non ipsum arietem Cyrum uidelicet uel darium: sed eiusdem regni arietem idest darium alterum qui ultimus potentia persæ rex fuit: & quem superauit alexander philippi filius: rex macedonum. Quod autem darius istæ rex potentissimus & ditissimus fuerit: tam græcæ quam latinæ ac barbaræ narrant historiae.

Et ego inquit intelligebam.

Ex superioribus enim uisionibus in quibus secundum regnum per arietem & hyrcum significatum est: etiam nunc intelligit quod mœdorum atq; persarum cernat imperium.

Ecce autem hyrcus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terre: & non tangebatur terram. Porro hyrcus habebat cornu insigne inter oculos suos: & uenit vsq; ad arietem illum cornutum: quē uideram stantem ante portam & cucurrit ad eum cum impetu fortitudinis sue. Cumq; appropinquasset prope arietem cōtinuit duo cornua eius: & non poterat aries resistere ei. Cumq; eum misisset in terram conculcavit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hyrcus autem caprarum magnus factus est nimis. Cumq; creuisset factum est cornu magnum & orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor ventos celi: de vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum & factum est grande.

Ne quis me putet proprium sensum ponere: Gabrielis exponētis uisionē pphetæ uerba discamus.

Aries inquit quē uidisti habere cornua duo: Rex mœdorum atq; persarum est.

Darius uidelicet filius arfami in quo mœdorum & persarum regnum destructum est. Porro hyrcus caprarum qui ueniebat ab occidente: & propter nimiam uelocitatem terram tangere non uidebatur Alexander est: rex græcorum: qui subuersis thebis in persas arma corripuit: & apud granicum fluium inito certamine darii duces superauit: & ad extremum ipsum percussit arietem: & duo eius cornua confregit: mœdos atq; persas misitq; eum sub pedibus suis: & utrumq; cornu suo subiugauit imperio. Cornu autem græde ipse est rex primus alexander: quo tricesimo secundo ætatis suæ anno mortuo in babylone: surrexerunt pro eo quatuor duces eius: qui sibi imperium diuiserunt Aegyptum enim ptolomeus lagi filius tenuit: Macedonas philippus: qui & arideus frater alexandri: Syriam & babylonē & omnia regna orientis seleucus nicanor: asia regnauit Antigonus.

Sed non inquit in fortitudine eius.

Nullus enim magnitudini Alexandri potuit coequari.

Et post multa tempora surget rex impudens facie & intelligens propositiones.

Confurret antiochus filius seleucii qui & philopater appellatus est. Qui cum obses fuisset romæ: & nesciente senatu per dolum coepisset imperium: contra ptolomeum philometorem dimicauit: hoc est contra meridiem: & contra ægyptios: rursusq; ad orientem contra eos quæ res nouas in perside moliebantur: ad extremum contra iudeos dimicans capta iudæa ingressus est Hierosolimam & in templo simulacrum Iouis olimpii statuit: & usq; ad fortitudinem cæli: idest fili os israhel qui angelorum uallabantur auxilio: erexit magnificentiam suā: ita ut de sanctis plurimos idolatriæ subiiceret: & uelut stellas cæli conculcaret pedibus suis: atq; ita factum est: ut & meridiem & orientem idest ægyptum & persides suo teneret imperio. Quodq; ait usq; ad principem fortitudinis magnificatus est: hoc significat quod erectus sit contra deum: & sanctos illius persecutus sit: & tulerit idest iuge sacrificium: quod mane offerebatur & uespere: & polluerit atq; deiecerit locum sanctificationis eius: Et hoc non sua uirtute sed propter peccata populi: Atq; ita factus est ut ueritas prosterneretur in terram: & cultu idolorum florente dei religio conquiesceret.

Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti.

Pro altero nescio quod Symmachus interpretatus est quem & nos secuti sumus: Aquila & theodotion & lxx. phelmo in ipsum uerbum hebraicum posuerunt. Nomē ergo angeli tacens generaliter unumquemlibet de angelis indicauit.

Et usq; quo visio & iuge sacrificium: & peccatum desolationis quæ facta est & sanctorum & forti-

Explanatio.

tudo concalcabitur.

rerum angelum usq; ad quod tempus: dei iudicio sub antiocho rege syriæ templum futurum sit desolatum: & simulachrum Iouis statuum sit in templo dei.

Et dixit ei usq; ad vesperam & mane dies dñi milia trecenti: & mundabitur sanctuarium.

Legamus machabeorum libros & Iosephi historiam: ibiq; scriptum reperiemus centesimo quadagesimo tertio anno a seleuco qui primus regnavit in syria post alexandrum: ingressum antiochum hierosolimā & uniuersa vastasse: reuersumq; anno tertio in templo posuisse statuam Iouis: & usq; ad iudam machabeum idest usq; ad annum centesimum quadagesimum octauum per annos vastitatis hierusalem sex contaminationis autem templi tres: duo milia trecentos dies & tres menses esse completos: post quos templum purgatum est. Quidam pro duobus milibus trecentis: duo milia ducentos legunt: ne sex. annis tres menses superesse uideantur. Hunc locum pleriq; nostrorum ad antichristum referunt: & quod sub antiocho in typo factum est: sub illo in ueritate dicunt esse cōplendum: Quod autem infert mundabitur sanctuarium Iudæ machabei significat tempora: qui de uico modin filiis ac propinquis secum annitentibus: & multis de populo iudæorum antiochi duces superat: iuxta emaus quæ nunc nicopolis dicitur: quod audiens antiochus qui contra principes principum surrexerat: idest dominum dominatium: & regem regum in elimaide: quæ regio persarum est: templum dianæ spoliare cupiens: quod habebat præciola donaria: & ibi quoq; amisso exercitu sine manibus contritus est: idest tristitiæ morbo periit. Vespere autem & mane successionem diei noctisq; significat.

Factum est autem cum viderem ego daniel visionem: & quererem intelligentiam.

Videbat uisionem per picturam & imaginem & illius intelligentiam nesciebat: Non ergo oīs qui uidet intelligit: quō si scripturam sanctā legamus oculis: & corde non intelligamus.

Ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.

Non enim uiri sunt angeli sed in specie uidentur uirorum: Sicut habraam ad quærcum mabræ tres uiri sunt uiri: qui utiq; uiri non erant: e quibus unus adoratur: ut dominus: unde & saluator loquitur in euangelio: Habraam uidit diem meum: uidit & lætatus est.

Et audiui vocem viri inter ulas: & clamauit & ait: Gabriel fac intelligere istum uisionem.

Virum istum qui præcepit gabrieli ut daniellem faceret intelligere uisionem: Iudæi michaelē autumant: consequenter autem quia uisio de præliis erat: regumq; certaminibus immo regnorum successionibus: Gabriel qui præpositus ē præliis huic officio mancipatur. Gabriel enim in linguaz nostraz uertitur fortitudo: uel robustus dei: Vñ & in eo tpe quo erat dñs nasciturus: & indicturus bellū demonib; & triūphaturus de mūdo: Gabriel uenit ad zachariā: & ad mariā. Et postea i psalmis legimus de dño triūphante: q̄s est ista rex gloriæ: dñs fortis & potēs dñs potēs i plio ipse ē rex gloriæ ubicūq; at medicina & sanatio necessaria ē Raphael mittitur: q̄ interpretatur curatio uel medicina dei: hoc uidelicet nominis interpretatione significante: quod in deo sit medicina uera: Si cui tñ placet tobix librum recipere: Porro ubi populo prospera promittuntur & quod nos propitiationem uel expiationem possumus dicere: necessaria ē: michael dirigitur: qui interpretatur: quis sicut deus: ut scilicet intelligatur quia propitiationem uel expiationem nullus possit offerre nisi deus.

Et ait ad me Intellige fili hominis.

Et ezechiel & daniel & zacharias: quia sæpe inter angelos esse cernuntur: ne eleuentur in superbiā & angelicæ uel naturæ uel dignitatis se esse credant: admonentur fragilitatis suæ: & filii hominum nuncupantur: ut homines se esse nouerint.

Et tetigit me & statuit me in gradu meo.

Propheta qui pauore lapsus est quadrupes & pronus iacebat in terra: ad tactum erigitur ut possit absq; formidine audire & intelligere q̄ dñr.

Tu ergo signa uisionem: quia post dies multos erit.

Exposita gabriel angelus uisione: q̄ supra ut potuimus disseruimus: ponit in fine: Tu ergo signa uisiones: quia post dies multos erit: Ex uerbo ostendens signaculi: obscura esse quæ dicebantur: & non patere multorum auditui: nec posse intelligi nisi rebus & operibus impleantur.

Et ego daniel languui & egrotui per dies plurimos.

Hoc illud quod in genesi de Habraam legimus: quod postq̄ dominum audierit loquentem sibi terram & cinerē se esse dixerit: ergo daniel ad uisionis horrorem languisse & egrotasse se dicit: & cū surrexisset fecisse opera quæ sibi a rege fuerant imperata reddens omnibus omnia: & euangelicum illud sciens: Reddite quæ sunt cæsaris cæsari & quæ sunt dei deo.

Et stupebam ad uisionem & non erat qui interpretaretur.

Si non erat qui interpretaretur: quomodo supra interpretatus est angelus? Sed quod dicit hoc ē: reges audierat & eorum noīa nesciebat: futura cognouerat: & quo tpe futura essent: dubius fluctuabat: Itaq; quod solus facere poterat stupebat ad uisionē: & dei scientiæ cuncta relinquebat.

VISIO OCTAUA.

CAPITVLVM NONVM.

Anno primo darij filij asueri: de semine medorum: qui imperauit super regnū chaldeorū. **H**ic est darius qui cum cyro chaldaeos babyloniosq; superauit: Ne putemus illum darium cuius

Super Danielelem.c.ix.

rium cui⁹ secundo anno templū edificatum est: quod porphyrius suspicatur: ut annos danielis extē dat: uel eum qui ab alexandro macedonum rege superatus est: Addit ergo nomen patris: additq; uictoriam: qui primus de semine macedorum subuertit regnum chaldaeorum: ut auferat propter similitudinem nominis lectionis errorem.

Ego daniel intellexi & in libris numerum annorum: de quo factus est sermo domini ad hieremiam prophetam: ut complerentur desolationis hierusalem. lxx. anni: & posui faciem meam ad dominum deum: rogare & deprecari in ieiunijs & sacco & cinere.

Prædixerat hieremias septuaginta annos desolationis templi: post quos rursus ueniret populus in iudæam & edificaretur templum: & hierusalem: quæ res daniellem non facit negligētem: sed magis prouocat ad rogandum: ut quod deus per suam promissit clementiam per horum impleat præces: ne negligentia & superbia pariat offensam. Deniq; & in genesi legimus. cxx. annos poenitentiae constitutos ante diluuium: qui quia tanto tempore hoc est. c. annis noluerunt agere poenitentiam nequaquam expectantur ut & xx. alii compleatur: Sed infert ante quod postea fuerat cōminatus: Et ad hieremiam dicitur ob duritiam cordis populi iudæorum: Ne ores pro populo hoc: quia non audiam te. Et ad samuel usq; quo tu luges super saul: dum ego abiici eum. In cinere igitur & sacco postulat impleri quod promiserat deus: non quo esset incredulus futurorum: sed ne securitas negligentia: & negligentia pareret offensam.

Domine deus magne terribilis.

Adversus eos qui tua præcepta contemnunt.

Custodiens pactum & misericordiam diligentibus te & custodientibus mandata tua.

Non ergo qd pollicetur de⁹ statim futurum est: sed in eos sua pmissio cōplet q custodiūt mādata illi⁹

Pecauimus inique egimus: impie gessimus.

Peccatis polluti. Quia unus

e populo est numerat ex persona sua: quod & apostolum in epistola ad Rom. facere legimus.

Tibi domine iustitia.

Iuste enim patimur quod meremur.

Tibi domino deo nostro misericordia & propiciatio.

De quo supra dixerat tibi domine iustitia: nunc quia dominus non solum iustus sed misericors est dicit tibi misericordia ut post sententiam iudicantis: eum prouocet ad clementiam.

Et stillauit super nos maledictio & detestatio.

Non totam in nos effudisti irā

q̄ ferte non poteramus: sed stillam furoris tui: ut correpti in plaga reuerteremur ad te.

Maledictio & detestatio que scripta est in libro moysi serui dei.

In deuteronomio maledictiones & benedictiones dei legimus: quæ postea dictæ sunt in monte garithim & hebal super iustos & peccatores

Domine malum hoc uenit super nos & non rogauimus faciem tuam domine deus noster ut reuerteremur ab iniquitatibus nostris & cogitaremus ueritatem tuam.

Grandis duritia ut & in plagis positi deum non rogarent: quod & si rogarent ideo non rogaret q̄a non sunt reuerſi ab iniquitatibus suis: Reuersio aut ab iniquitate est cogitare ueritatem dei.

Et uigilauit deus super malitiam & adduxit eam super nos.

Quā propter peccata corripimur uigilat super nos deus: & uisitat nos. Q̄ uero a deo deserimur: & iudicamur indigniq; sumus correptione: dñs tūc dormire dicitur. Vñ & in psalmis legimus Surrexit quasi dormiens dñs & quasi crapulatus a uino: Malitia. n. nostra inebriat deū quæ q̄n in nobis corripitur euigilare dicit: & de sua ebrietate cōsurgere: ut nos peccato ebrios: euigilare faciat iustitia

Et nunc domine deus qui eduxisti populum tuum de terra egypti.

Memore est antiqui beneficii ut ad similem deum clementiam prouocet.

Ostende faciem tuam super sanctuarium tuum quod desertum est.

Impere opere quod sermone pollicitus es: uicinum tempus desolationis impletur.

Incline de⁹ me⁹ aurē tuā & audi: ap̄ oculos & uide desolationē nr̄az: & ciuitatē: sup quā inuocatū ē nomē tuū.

Hoc loquitur ut quādo exaudimur inclinare deus uideatur aurē suā q̄n respice: re nos de⁹ dignaſapire oculos suos: q̄n uero auertit faciē: & oculis eius & auribus uideamur idigni.

Eumq; adhuc loquerer & orarem ut confiterer peccata mea & peccata populi mei israhel.

Ergo ut supra diximus non populi tantum peccata: sed & sua replicat quod unus e populo est. Si ue humiliter cum peccatum ipse non fecerit: se iungit populo peccatori: ut ex humilitate ueniam consequatur Non quod hic dixerit confiterer peccata mea: In multis enim sanctæ scripturæ locis confessio non poenitentiam sed laudem sonat.

Adhuc me loquente in oratione: ecce vir gabriel quem uideram in uisionis principio.

Pincipium uocat præteritam uisionem q̄ hæc sequitur: Et grandis oratiōis effectus est: Impletur itaq; promissio domini qui ait. adhuc te loquente dicam ecce adsum: uidetur autem gabriel non angelus uel archangelus: sed uir: ut nequaq; sexum sed nomen uirtutis ostenderet.

Et uolans tetigit me in tpe sacrificij uespertini.

Volare dicitur qui ut uir

apparuerat: & in tempore sacrificij uespertini: quia oratio prophetæ a sacrificio matutino usq; ad sacrificium uespertinum perseverat: & propterea dei in se flexit misericordiam.

Et docuit me.

Tam obscura est uisio: ut propheta angeli doctrina indigeat.

Explanatio.

Daniel: nunc egressus sum ut docerem te: & ut intelligeres.

Nunc ad te missus sum: Non a facie dei ut ab eo recederem: sed ut ad te uenirem: Ab exordio præ cum tuarum egressus est sermo: tu rogare coepisti statim impetrasti misericordiam dei: & egressa est sententia: & ego idcirco missus sum ut tibi exponere quæ ignoras quia uir desideriorum es: Siue amabilis & dei amore dignus: ut salomon appellatus est Ydida: Siue uir desideriorum: quod pro desiderio tuo dei secreta audire merearis & esse conscius futurorum.

Tu ergo aduerte sermonem: & intellige uisionem.

Si danieli dicitur diligenter attende ut audias & intelligas quod uides: quid nos facere oportet: quorum oculi ignorantiae tenebris obcecati sunt.

Septuaginta ebdomade abbreviatae sunt super populum tuum: & super urbem sanctam tuam.

Quia propheta dixerat eduxisti populum tuum & nomen tuum inuocatum est super ciuitatem tuam: & super populum tuum: propterea ex persona dei loquitur gabriel: Nequaquam populus dei est: sed populus tuus: nec urbs sancta dei: sed sancta: ut discas tibi. Simile quod & in exodo legimus: quoniam deus loquitur ad moysen: descende peccauit enim populus tuus: hoc est non populus meus quia me deseruit: Quia igitur postulas per hierusalem: & oras pro populo iudaeorum: audi quod in .lxx. annorum ebdomadibus futurum sit populo tuo: & urbi tuae quae secuntur. Scio de hac questione ab eruditissimis uiris uarie disputatum: & unumquemque per captum ingenii sui dixisse quod senserat: Quia igitur periculosum est de magistrorum ecclesiae iudicare sententiis & altere preferre alteri: dicam quod unusquisque senserit lectoris arbitrio derelinquens: cuius expositionem sequi debeat: Africanus in quanto temporum uolumine de .lxx. ebdomadibus hoc locutus ad uerbum est: Capitulum quod in danieli de .lxx. ebdomadibus legimus multa & mirabilia continet: quod nunc longum est dicere: ergo quod ad praesens opus pertinet de temporibus differendum est. Nullique dubium quin de aduentu christi praedicatio sit: quae post .lxx. ebdomadas mundo apparuit: post quae consummata sunt delicta: & finem accepit peccatum: & deleta est iniquitas: & annunciata iustitia sempiterna: quae legis iustitiam uinceret: Et impleta est uisio & propheta: quia lex & propheta usque ad prophetam Ioannem. Et unctus est sanctus sanctorum. Quae omnia prius quam christus humanum corpus assumeret sperabatur magisque tenebatur. Dicit autem ipse angelus .lxx. annorum ebdomadas. id est annos quadringentos nonaginta: ab exitu sermonis: ut rideatur: & ut edificetur hierusalem .xx. artaxerxis regis persarum annum habere principium. Neemias quippe huius pincerna: sicut in esdrae libro legimus: rogauit regem: accepitque responsum ut edificaretur hierusalem. Et ista egressus est sermo qui extruendae urbis & circumdandae muris daret licentiam: quae usque ad illud tempus uicinarum gentium patebat incursum. Siquidem ad Cyri regis imperium: quod uolentibus reuerti hierosolimam dederat potentiam Iesus pontifex & zorobabel: & postea esdras sacerdos. & ceteri qui cum eis proficisci uoluerant templum & urbem & muros eius edificare conati sunt: prohibentibus in circuitu nationibus: ne impleretur opus: quasi hoc rex non iusserit. Mansit itaque imperfectum opus usque ad hieremiam & .xx. annum regis artaxerxis: quo tempore regni persarum centum & quondecim anni fuerant euoluri: captiuitatis autem hierusalem centesimus octogesima quintus annus erat: & tunc primum artaxerxes iussit muros extrui hierusalem cui operi praefuit Neemias & edificata est platea & muri circumdati: & ex illo tempore si numerare uelis .lxx. annorum ebdomadas usque ad christum poteris inuenire: Quod si hanc principium ab illo tempore uoluerimus sumere: & tempora non concurrent & multa reperiemus contraria. Nam si a cyro & prima eius indulgentia qua iudaorum est laxata captiuitas .lxx. numerentur ebdomadae: centum & eo amplius inueniemus annos: quod statutum .lxx. ebdomadibus excedant numerum: & multo plus si ex qua die locutus est danieli angelus: additurque amplior numerus si captiuitatis exordium uolueris ebdomadibus habere principium: Permaneat enim regnum persarum usque ad initium macedonum: annis ducentis triginta: & ipsi macedones regnarunt annis trecentis: atque exinde usque ad annum quintumdecimum tiberii caesaris quando passus est christus: numerantur anni sexaginta: qui simul faciunt annos quingentos nonaginta: ita ut centum supersint anni. A uicesimo autem anno artaxerxis regis usque ad christum complentur ebdomadae septuaginta: iuxta lunarem hebreorum supputationem: qui menses non iuxta solis: sed iuxta lunae cursum numerant. Nam a centesimo & quindecimo anno regni persarum: quando artaxerxes rex eiusdem imperii uicesimum regni sui habebat annum: & erat octogesima & tertiae olympiadis annus quartus usque ad centesimam secundam olympiadem: & secundum eiusdem olympiadis annum tyberii caesaris annum quintumdecimum colliguntur anni .cccc. lxxv. qui faciunt annos hebraeos .cccc. xc. iuxta lunares ut diximus menses. Qui secundum illorum supputationem possunt facere per singulos menses dies uiginti nouem & semis: ita ut solis circulus per annos quadringentos nonaginta plus habeat dies .ccc. lxxv. & quarta diei parte: & per .xii. menses singulorum annorum .xi. dies & quarta diei pars amplius repiatur. Unde graeci & iudaei per octo annos trium mensium embolismos faciunt. Si enim octies undecim & quarta parte uolueris supputare nonaginta dies: hoc est tres menses efficies & in .cccc. lxxv. annis octonarii repientur anni: quinquaginta quatuor & menses tres: qui simul faciunt plus minus annos quindecim: Quos si .cccc. lxxv. annis uolueris addere: septuaginta annorum facies ebdomadas: hoc est simul annos .cccc. xc. haec africanus hisdem uerbis quae expressimus locutus est. Transeamus ad Eusebium paphili qui in octauo libro tale nescio quid suspicatur: Non mihi uidetur frustra .lxx. ebdomadae facta diuisio: ut primum dicerentur septem deinde sexaginta & duae: & ultima

adderetur

Super Daniele. c. ix.

addideretur ebdomada una: quæ & ipsa in duas partes secta est. Scriptum ē enim scies & itelliges ab exitu sermonis ut respondeatur & ædificetur hierusalem usq; ad xpm: ducere ebdomadas septem: & ebdomadas sexaginta duas. Et post alia quæ narravit in medio: ponit in fine. Et confirmabit testamentum plurimum ebdomadas una. Hæc non frustra & absq; inspiratione dei angelum respondisse manifestum est. Quæ observatio cautam atq; sollicitam uidetur expetere rationem: ut lector diligenter attendat & causam uisionis iquirat. Sin autem necesse est nos dicere quod sentimus: iuxta aliam expositionem: quæ in præsentī uersatur lectione: in eo quod angelus ait ab exitu sermonis ut respondeatur & ædificetur hierusalem usq; ad xpos duces: non alios arbitramur: quam principes: q post hanc prophetiam & reuersionem de babylone iudaico populo præfuerunt: hoc est

& pontifices quos christos ab eo quod uncti sunt scriptura cognominat: quorum princeps fuit Iesus filius iosedech sacerdos magnus: & qui fuerunt usq; ad aduentū domini saluatoris. Hocq; significat & uaticinium prophetale dicens: ab exitu sermonis ut respondeatur & ædificetur hierusalem usq; ad christum ducem: ebdomadæ septem: & ebdomadæ sexagintaduæ: idest ut septem ebdomadæ & postea sexagintaduæ: quæ faciunt annos quatuorcentos octogintatres a Cyro numerentur. Ac ne uideamur procacem tantū ferre sententiam: & non probare quæ dicimus: numerem⁹ eos qui post Iesum filium iosedech usq; ad aduentum domini populo præfuerūt christi idest uncti in pontificatum. Primus igitur ut ante iam diximus goſt danielis prophetiam: quæ facta est sub Cyro rege postquam de babylone reuersus est populus: Iesus filius iosedech fuit sacerdos magnus: & zorobabel filius salatiel qui templi fundamenta iecerunt: impæditoq; opere a samaritis & aliis in circuitu nationibus septem ebdomadarum anni completi sunt: idest quadraginta & nouem quib⁹ imperfectū opus fuit: & quos propheta a reliquis sexaginta duabus ebdomadibus separat. Deniq; & iudæi in euangelio ex hac opinione loquuntur ad dominum. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc & tu in tribus diebus suscitabis illud: Tot enim anni sunt a primo anno Cyri regis qui libertatem dedit uolentibus iudæis reuerti in patriam: usq; ad sextum annum darii regis sub quo templi opus omne completum est. Porro Iosephus & alios tres annos addidit in quib⁹ paribolos templi & quædam alia quæ remanserant perfecta sunt: qui additi quadraginta sex annis faciunt annos quadragintanouem idest septem annorum ebdomadas. Reliquas autem sexagintaduas ebdomadas ab eiusdem darii septimo anno enumerant. Quo tēpore Iesus filius iosedech: & zorobabel iam maioris ætatis populo præerant: sub quibus prophetauerunt aggeus & zacharias. Post quos Esdras & Neemias de babylone uenientes muros urbis extruxerunt tenente pontificatū ioachim filio iesu cognomento iosedech: post quem successit in sacerdotium eliasub: ac deinde ioiade & postea ioannes. postquem iaddus: Cuius ætate Alexander rex macedonum condidit Alexandriam ut iosephus in antiquitatum libris loquitur: uenitq; hierosolymam & uictimas in templo imolauit. Mortuo autem Alexandro centesima tredecima olimpiade anno ducentesimo trigésimo sexto regni persarum: quod cœperat primo anno quinquagesimæ quintæ olimpiadis: quo tempore Cyrus rex persarum babylonios chaldæosq; superauit. Et post mortē iaddus sacerdotis: qui sub Alexandro templo præfuit suscepit pontificatū Onias. Quo tēpore seleucus subiugata babylone diadema totius Asiæ capiti suo iposuit: anno duodecimo mortis alexandri. In quod tēpus supputantur oēs anni a Cyri imperio. cc. xlviii. Ex qua ætate scriptura machabeorū regnū græcorum enumerat. Post oīa præfuit iudæis pontifex eleazarus. Quo tēpore septuaginta interpretes scripturas sanctas alexandriæ dicuntur in græcū uertisse sermones. Post quē alter Onias cui successit Symon: quo regente populus iesus syrach scripsit librorū qui græcæ appellatur & a plerisq; salomonis falso dicitur. Cui successit in pontificatū alius onias quo tempore antiochus iudæos diu gentiū imolare cogebat. Quo mortuo iudas Machabeus purgauit tēplū & idolorū simulachra contriuit cui successit frater ionathas: & post eū rexit populus Symon frater utriusq; in cuius morte. cc. lxxvii regni syriæ impletus est annus. Et usq; ad hoc tempus machabeorū primus liber historiam continet. Supputanturq; a primo anno Cyri regis persarū usq; ad finē primi machabeorū uoluminis & mortē Symonis pontificis: anni quatuorcenti quindecim. Post quē ioannes tenuit pontificatū annis. xxix. quo mortuo Aristobolus uno anno præfuit populo: qui primus reuersus de babylone diadema insigne regiæ potestatis: cu3 honore pontificatus assumpsit: Huius successor fuit Alexander rex pariter & pontifex: qui rexit populum annis uiginti septem. Et hastenus a primo anno Cyri regis & captiuorum reditu: qui in iudæam uenire uoluerunt supputantur anni quatuorcentum octogintatres. Quos septem & sexagintaduæ ebdomadæ idest sexagintanouem simul efficiunt. Et hoc omni tempore pontifices rexerunt populum iudæorum: quos ego nūc arbitror uocari xpos duces. Mortuo aut nouissimo eorū alexandro huc atq; illuc in uarias partes absq; ullo duce gens iudæorum seditionibus uaxabatur in tantum ut alexandria: quæ & salina uocabatur eiusdē alexandri uxor obtineret imperium: & pontificatū quidem hyrcano filio reseruaret: aristobolo aut alteri filio regnum traderet: quod obtinuit annis decē. Pugnantibus at cōtra se intestina seditiōe germanis: & gentem iudæorum in diuersa studia trahentibus: superuenit. cn. Gneus Pompeius dux romani exercitus: Captaq; hierosolyma: usq; ad adita templi ingressus est: quæ uocabatur

Explanatio.

sancta sanctorum uinctumque aristobolum romam misit: seruans triumpho suo: & pontificatum hyrcano fratri eius tradidit. Tunc primum gens iudeorum romanis facta est tributaria. Post quem herodes filius antipatris interfecto hyrcano regnum iudeorum senatus consulto accepit: & primus alienigena iudeis praefuit. Qui pontificatum quoque nequaquam iuxta legem moysi mortuis parentibus tradebat liberis sed alienis: & nec ipsis multo tempore nisi ob gratiam & praecium: diuinae legis iussa contemnens. Ponit & aliam idem Eusebius explanationem quam si uoluerimus in latinum sermonem uertere extendemus libri magnitudinem. Haec est ergo interpretationum eius sententia: a sexto anno darii: qui post cyrum & cambisen filium eius regnauit in persis: quando templi opera consummata sunt: usque ad herodem & caesarem augustum numerant hebdomadas septem & sexaginta duas quae faciunt annos quatuorcentum octogintatres: quando christus hoc est hyrcanus nouissimus pontifex de genere Machabeorum: ab herode iugulatus est. Et cessauit iuxta legem dei pontificum successio. Ciuitatem quoque & ipsum sanctuarii sub duce romano romanus uastauit exercitus: siue ipse herodes qui per romanos indebitum in iudeos arripuit imperium. Quodque infert confirmabit enim pactum multis: hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. sic interpretatur: quod herode regnante apud iudeam & augusto apud romanos christus natus sit: qui tribus annis & sex mensibus iuxta euangelistam iohannem praedicauit & confirmauit ueri dei cultum multis: haud dubium quin apostolis & credentibus: quando post passionem domini in dimidia rursum hebdomada defecit hostia & sacrificium: Quicquid enim in templo postea factum est: non fuit sacrificium dei: sed cultus diaboli: cunctis in comune clamantibus sanguis eius super nos & super filios nostros. Et hoc: non habemus regem nisi caesarem. Quem locum in cronica eiusdem Eusebii: quam ante annos plurimos in latinam linguam uertimus: diligens lector plenius desertum poterit inuenire. Quod autem a perfectione templi usque ad decimum augusti imperatoris annum: quando interfecto hyrcano herodes iudeam obtinuit: septem & sexaginta duae hebdomadae: id est quatuorcentum octogintatres supputantur anni. Sic possumus approbare. sexagesimam sextam olympiadis primo anno: hoc est darii sexto: completa est templi aedificatio: & centesima octogesima sexta olympiadis: anno tertio: id est augusti decimo: herodes in iudeos coepit imperium: qui faciunt annos quatuorcentum octogintatres per singulas olympiades quadriennio supputato. Dicit idem Eusebius & aliam opinionem: quae ex parte non reprobatur: quod plerique unam hebdomadam annorum: in septuaginta annos extendant: per singulos hebdomadae annos: decennio supputato. Et uolunt a passione domini usque ad Neronis imperium annos esse triginta quinque: quando contra iudeos romana primum arma commota sunt: & hanc esse dimidiam hebdomadam annorum septuaginta. Postea uero a Vespasiano & Tito & deinceps quando hierosolyma templumque succensum est: usque ad traianum: alios esse annos triginta quinque: & hanc esse hebdomadam de qua angelus loquitur danieli. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una. In totum enim orbem per angelos euangelium praedicatum est: qui usque ad illud tempus perseuerauerunt: tradentibus ecclesiasticis historiis iohannem euangelistam usque ad tempora uixisse traiani: Sed nescio quomodo superiores hebdomadae septem & sexaginta duae per septenos annos: & hanc unam per septuaginta possumus accipere: Haec Eusebius: ipse autem de eisdem hebdomadis opinatus est ita: Septem hebdomadas ante reditum populi supputat: & sexagesimam secundam post reditum: usque ad natiuitatem christi: quarum tempora omnino non congruunt. Siquidem regni persarum ducenti & triginta supputantur anni: & macedonum trecenti: & post illos usque ad natiuitatem domini anni triginta hoc est ab initio Cyri regis persarum usque ad aduentum saluatoris anni. D. sexaginta. Nouissimam quoque hebdomadam ponit in consummatione mundi: quam diuidit in heliae tempora & antichristi: ut tribus & semis annis ultimae hebdomadae dei notitia confirmetur. De qua dictum est: confirmabit pactum multis hebdomada una: & tribus aliis sub antichristo deficiet hostia & sacrificium. Adueniente autem christo & iniquum spiritu oris sui interficiente: usque ad consummationem & finem perseueret desolatio. Appollinaris at laodicensis omni praeteritorum temporum se liberans quaestio: uota extedit in futurum: & periculose de incertis praefert sententiam. Quae si forte hi qui post nos uicturi sunt statuto tempore completa non uiderint aliam solutionem quaerere compellentur: & magistrum erroris arguere. Dicit ergo: ut uerbum ex uerbo interpretaretur ne calumniam uidear facere: non ducenti. In trecentis nonaginta annis peccata & omnia quae ex peccatis oriuntur uitia comprimenda: post quae uentura sint bona: & reconciliandum deo mundum in aduentu christi filii eius: Ab exitu enim uerbi quando christus de maria generatus est uirgine usque ad quadagesimum nonum annum: id est finem septem hebdomadarum israhelis expectatam poenitentiam. Postea uero ab octauo claudii caesaris anno contra iudeos romana arma correctae. Tricesimo enim iuxta euangelistam lucam anno aetatis suae coepit in carne dominus euangelium praedicare: & iuxta iohannem euangelistam per tria paschata duos postea impleuit annos: & exinde sex tyberii supputantur anni & quatuor. C. Caesaris cognomento caligulae: & octo claudii: id est simul anni sexagintanovem qui faciunt hebdomadas annorum septem. Cum autem quatuorcentum triginta quatuor anni post hoc fuerint euoluti: id est sexagesimam secundam: tunc ad heliam qui uenturus est iuxta sermonem domini saluatoris: ut restituat cor patrum ad filios: in ultima hebdomada aedificandam hierusalem &

Super Daniele. c. ix.

salem & templum: per annos tres & semis: uenturumque antichristum & iuxta apostolum sessurum
 in templo dei: & interficiendum spiritu domini saluatoris. Postquam contra sanctos dimicauerit
 atque ita fieri: ut mœdia ebdomada confirmet testamentum dei cum sanctis: & rursus media cessa-
 tionem uictimarum esse pronunciet sub antichristo: qui ponet abominationem desolatōis: id est
 idolum & statuam proprii dei in templo: & erit extrema uastitas & condemnatio populi iudæorū:
 qui spræta ueritate christi recoeperunt antichristi mendacium. Afferit autem idez appollinaris hæc
 se temporum capere coniecturam quia africanus scriptor temporum cuius supra expositionē po-
 sui: ultimam ebdomadam in fine mundi esse testetur: nec posse fieri ut iunctæ diuidantur ætates: sed
 omnia sibi iuxta prophetiam danielis esse tempora copulanda. Clemens uir eruditissimus: præ-
 byter Alexandrinæ ecclesiæ paruipendens annorum numerum: a Cyro rege persarum usque ad ues-
 pasianum & tytum imperatores romanos: septuaginta annorum ebdomadas dicit esse completas
 id est annos quatuor centos nonaginta additis in ipso numero duobus milibus trecentis diebus.
 De quibus supra diximus: persarumque & macedonum & cæsarum tempora in his ebdomadis enu-
 merare conatur: cum iuxta diligentissimam supputationem a primo anno Cyri regis persarum atque
 mœdorum in quo imperauit & Darius: usque ad Vespasianum: & euerfionem templi supputetur an-
 ni. dc. triginta. Origenes cum proposuisset & hoc idem caput hortatus est nos ut quæramus quod
 non intelligimus: & quia non habebat locum allegoriæ in qua est libera disputatio historiæ uerita-
 te conclusus: hoc in decimo stromatum uolumine breuiter annotauit. Studiosius requirenda sunt
 tempora a primo anno darii filii asueri usque ad aduentum christi: quot anni sint: & quæ in illis ge-
 sta dicantur: & uidendum est an ea possimus aduentui domini coaptare. Tertulianus quid dixerit
 ex eo libro quæ contra iudæos scripsit nosse poterimus: cuius uerba breuiter ponenda sunt. Vnde
 igitur ostendimus quia christus uenit intra sexagintaduas ebdomadas: numeremus a primo anno
 darii: quoniam ipso tempore ostenditur Danieli uisio ipsa. Dicit enim ei. Intellige & conice a pro-
 phetatione sermonis respondere me tibi hæc. Vnde a primo anno darii debemus computare quæ-
 do hæc uidit uisionem daniel: uideamus anni quomodo impleantur: usque ad aduentum christi. Da-
 rius annis regnauit decemnouem. Artaxerxes annis quadraginta Ochus qui & Cyrus annis uigin-
 tiquatuor. Argus anno uno. Darius alius: qui & melas nominatus est: annis uigintiuno. Alexander
 macedo annis decem. Deinde post Alexandrum qui & in mœdis & persis regnauerat: quos deni-
 cerat: & in Alexandriam regnum suum firmauerat: quando & nomine suo eam appellauit. Post eū
 regnauit illic in Alexandria soter annis uiginti quinque: cui successit philadelphus regnās annis tri-
 ginta octo: post hunc euergetes regnauit annis uiginti quinque: deinde philopater annis decem & se-
 ptem: & post hunc epiphanes annis uiginti quatuor. Item alius euergetes annis uigintiseptem: so-
 ter annis triginta octo Phtolomeus ānis triginta septem. Cleopatra annis uiginti mensibus quinque.
 Item cleopatra conregnauit augusti annis tredecim. Post cleopatram aliis annis quadragintatres
 imperauit. Nam omnes anni augusti imperii fuerunt numero quinquaginta sex. Videamus autem
 quoniam in quadragesimo primo anno imperii augusti: qui post mortem cleopatræ imperauit: na-
 scitur christus. Et superuixit idem augustus ex quo natus est christus: annos numero quindecim.
 Et erunt reliqua tempora annorum in die natiuitatis christi: in annis quadraginta: id est post mor-
 tem Cleopatræ anni quatuorcenti triginta septem menses quinque. Vnde adimplētur sexagesimæ se-
 cundæ ebdomadæ & dimidia quæ efficiūt annos quatuorcentos triginta septem menses sex in di-
 em natiuitatis christi. Et manifestata est iusticia æterna & unctus est sanctus sanctorum: id est chri-
 stus & signata est uisio & prophetia: & dimissa sunt peccata: quæ per fidem nominis christi omni-
 bus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit signari uisionem & prophetiam:
 quoniam omnes prophetiæ nunciabant de ipso quod esset uenturus & pati haberet. Igitur quoni-
 am impleta est prophetia per aduentum eius propterea signari uisionem & prophetiam dicebat:
 quoniam ipsæ est signaculum omnium prophetarum adimplens omnia quæ retro de eo nuncia-
 bant. Post aduentum enim & passionem eius iam non est uisio neque prophetia quæ christum nun-
 ciet esse uenturum. Et post paululum uideamus inquit: quid aliæ septem & dimidia ebdomadæ
 quæ sunt subdivisæ in abscissione priorum ebdomadarum: in quo actu sint adimpleræ. Post augu-
 stum enim quibus superuixit post natiuitatem christi anni quindecim efficiuntur. Cui successit Ty-
 berius cæsar: & imperium habuit annis uigintidubus mensibus septem diebus uigintinouem. Hu-
 ius decimo quinto anno imperii patitur christus annos habens quasi triginta cum pateretur. Item
 Gaius cæsar qui & caligola: annis tribus mensibus octo diebus tredecim. Nero annis nouem men-
 sibus nouem diebus quatuordecim. Galba mensibus septem diebus uigintiocto: Otho mensibus
 tribus diebus quinque: Vitellius mensibus octo diebus uigintiocto. Vespasianus anno primo impe-
 ri sui debellauit iudæos: & fiunt anni numero quinquaginta duo menses sex. Nam imperauit an-
 nis. xi. Atque ita in diem expugnationis suæ iudæi impleuerunt ebdomodas septuaginta predictas
 a Daniele. Hebrei quod de hoc loco sētiāt breui sermōe perstrixim⁹: fidē dictorū his a qb⁹ dicta sūt de
 relinqns. Dicam⁹ igit ut sēsus manifestior fiat. O daniel scito quod a die hac quæ tibi nūc loquor: erat autē
 ān⁹ p̄m⁹ darii: quod occidit balthasar & regnū caldæorū i psas mœdosque trāstulit: usque ad septuagesimas

Explanatio.

annorum ebdomadam hoc est annos quatuorcentum nonaginta hæc populo tuo per partes accidant. Primum propitiabitur tibi deus: quæ nunc magnopere depræcaris & delebitur peccatus & finem accipiet præuaricatio. Nunc enim urbe deserta & templo usq; ad fundamenta destructo in luctum est populus constitutus: sed non post grande tempus istaurabitur. Et non solû hoc fiet i his septuaginta ebdomadis: ut ædificetur ciuitas & templum instauretur: sed nascetur xps. i. iustitia sempiterna. Et signabitur uisio & prophetia: ut nequaquâ propheta inueniatur in israhel: & ungeret scûs sanctorum. De quo in psalterio legimus. Propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præconfortibus tuis. Qui & alio loco dicit de se. Sancti estote quia & ego sanctus sum. Scito igitur a die hac qua nunc tibi loquor & dei sermonem promitto: quod reuertatur populus & hierusalem restauretur. Usq; ad christum ducem & perpetuam desolationem templi ebdomadæ numerentur. lxii. nec non & aliæ septem ebdomadæ: in quibus iuxta ordinem suum duæ res fient: de quibus & ante iam dixi quod reuertatur populus & ædificetur platea a Neemia & Esdra. In fine ergo ebdomadæ complebitur dei sententia in angustia temporum: quando rursus destruetur templum & capietur ciuitas. Nam post. lxii. ebdomadas occidetur christus: & non erit eius populus qui eum negaturus est: siue ut illi dicunt non erit illius imperium quod putabat se retenturum. Et quod dico de christo occidendo & populo pœnitens deferendo auxilio dei: cum & ciuitatem & sanctuarium dissipaturus sit populus romanus cum duce uenturo uestasiano. Quo mortuo transactis septem ebdomadis id est annis. xlviii. Helius adrianus: a quo postea de ruinis hierusalem urbs helia condita est: rebellantes iudæos timo russo magistro exercitus pugnante superauit. Et tunc deficiet hostia & sacrificium & usq; ad consummationem mundi & finem perseuerabit desolatio. Nec nos inquit moueat qd̄ primum numerentur septem ebdomadæ: & postea. lxii. & rursus una quæ in duas partes diuiditur: est enim hæc proprietas linguæ uel prouerbiū & idioma hebraici & antiquorum sermonis latini ut ante minorem numerum supputent: & postea maiorem. Verbi gratia nos iuxta proprietatem linguæ nostræ nunc dicimus. Abraham uixit annis. clxxv. illi econtrario loquuntur: uixit abrahâ annis. v. & lxx. & cetera. Non igitur ut legitur ita impletur: sed ut totum pariter supputetur ita finem accipit. Nec ignoramus quosdam illorum dicere quod una ebdomada de qua scriptum est: confirmabit pactum multis ebdomadis: una diuidatur in uestasiano & in adriano quod iuxta historiam iosephi uestasiano & titus tribus annis & sex mensibus pacem cum iudæis fecerint. Tres autem anni & sex menses sub adriano reputentur quando hierusalem omnino subuersa est: & iudæorum gēs cateruatim cæsa: ita ut iudæi quoq; finibus pellerentur. Hæc loquuntur hebrei non magnopere curantes a primo anno darii regis persarum usq; ad extremam subuersionem hierusalē quæ sub adriano eis accidit: supputari olimpiades. clxxiiii. id est annos. dc. xcvi. qui faciunt ebdomadas hebraicas. xcvi. & annos tres quādo chocebas dux iudæorū oppressus & hierusalē usq; ad solū diruta ē.

VISIO NONA. CAPITVLVM DECIMVM.

Anno tertio Cyri regis persarum: uerbu reuelatū ē danieli cognomento balthasar.

Et quomodo in fine primæ legimus uisionis fuit autem Daniel usq; ad annum primum Cyri regis: fuisse autē eum apud chaldæos in pristina dignitate purpura byssoq; uestitum: usq; ad annum primum Cyri regis. Intelligimus quando subuertit chaldæos: & postea cœpit esse cum dario filio assueri de semine iudæorum: qui imperauit super regnum chaldæorum. Aut certe iam dario mortuo cuius anno primo. lxx. ebdomadarum sacramenta cognouerat: nunc tertio anno regis Cyri hoc uidisse narratur. Et uerum uerbum & fortitudo magna siue dei qui ista facturus est: siue prophætæ: qui hoc intellecturus est.

In diebus illis ego Daniel lugebam trium ebdomadarum diebus: panem desiderabilem nō edī: & caro & uinum non introierunt os meum: sed neq; unguento unctus sum: donec compleretur trium ebdomadarum dies.

Hoc docemur exemplo: tempore ieiunii cibis delicatioribus abstinere: quod ego nunc puto dici panem desiderabilem: nec carnem comedere: nec uinum bibere: insuper et unguento non ungere: qui mos apud persas & indos hodie quoq; seruatur: ut pro balneis utantur unguentis. Tres autem uigilauit ebdomadas: affligens animam suam: ne transitoria & fortuita uideatur depræcatio. Secundum anagogen uero dicendum est: quod qui in luctu est: & sponsi luget absentiam: non comedit panem desiderabilem: qui de cælo descendit: neq; solidum capit cibum qui intelligitur in carne: nec bibit uinum: quod letificat cor hominis: nec exhilarat faciem in oleo. Iuxta illud quod in psalmis legimus. Ut exhilaret faciem in oleo: hoc autē ieiunium impetrabiles facit lachrymas: quando sponsus fuerit ablatas ab ea. Recte quoq; daniel audet dominum depræcari: quia iam ex parte primo anno regis cyri iudæorum fuerat laxata captiuitas.

Eram iuxta fluuium magnum qui est tygris.

Et ezechiel iuxta fluuium chobar uidit uisionem magnam. Et domino saluatori & Baptista Io

anni super fluentia iordanis aperiuntur cæli.

Et leuanti oculos meos & uidi.

Elevatione opus est oculorum: ut uisionem mysticam cernere ualeamus.

Et ecce

ps. 44.
Leui. 9.

Eze. 3. d.

Super Daniele. c. x.

Et ecce vir vnus vestitus lineis.

Pro lineis quod interpretatus est Aquila. Theodotion baddum posuit septuaginta byssina. Aquila idest precipua. Pro eo autem quod nos iuxta hebraicum uertimus ecce uir Symmachus posuit quasi uir. Non enim uir erat: sed uiri habebat similitudinem.

Et renes eius accincti auro obrizo.

Pro quo in hebreo legitur ophaz.

Et corpus eius quasi chrysolithi.

Pro chrysolito qui vnus est de duodecim lapidibus q ponit i logio pōtificis: i hebreo habet tharsis quod theodotion & Symmachus eodē uerbo interpretati sunt septuaginta uero mare appellauerunt. Iuxta illud quod in psalmo legimus in spiritu uiolēto cōfriges naues tharsis idest maris. Et Ionas fugere cupiebat nō i tharsū urbē cilitiā (ut pleriq; aestimāt litterā ponētes pro littera) uel idiaz regionē (ut putat Ioseph⁹) sed absolute i pelagus.

Audi ego daniel solus uisionem: uiri autem qui erant mecum non uiderunt: sed terror nimis irruit super eos & fugerunt in absconditum.

Et Paulus apostolus simile quid in actibus apostolorum passus est: ut ceteris non cernentibus uisionem solus aspiceret.

Et ecce manus tetigit me.

In hominis figura uidetur angelus: & humanaz ad prophetam iacentem mittit manum: ut sui generis corpus aspiciens nequāquam pauat.

Et dixit ad me: Daniel uir desideriorum.

Congruenter uir desideriorum uocatur: qui instantia praeum & afflictione corporis ieiuniorumq; duntia cupit scire uentura: & dei secreta cognoscere. Pro uiro desideriorum Symmachus interpretatus est uirū desiderabilē. Omnis enim sanctus habens in se animā pulchritudinem amatur a domino.

Et dixit ad me: noli metuere daniel: quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendūz ut te affligeres in conspectu dei tui exaudita sunt uerba tua & ego ingressus sum ad uerba tua.

Vicesima quarta die mensis primi idest Nisan expletis tribus ebdomadis: hoc est uiginti & uno diebus cernit hanc uisionem & audit ab angelo quod ex die primo quo orare coeperit & affligere se in conspectu dei: exaudita sunt uerba eius. Quæritur si statim exauditus est: cur non statim ad eūz missus sit angelus. Data est ei per moram occasio amplius deum deprecādi: ut ex eo quod plus desiderat per laborem plus audire mereatur. Quod autem ait & ego ingressus sum ad uerba tua: hūc habet sensum. Postquā tu coepisti bonis opibus & lachrymis atq; ieiunio dei iuocare misericordiā: & ego accepi occasionē ut ingrederer in conspectu dei: & orarem pro te.

Princeps autem regni persarum restitit mihi uiginti & vno diebus.

Videtur mihi hic esse angelus: cui persis credita est: iuxta illud quod in deuteronomio legimus. Quando diuidebat altissimus gentes & disseminabat filios adam: statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei. Isti sunt principes de quibus & paulus apostolus loquitur. Sapientiam loquimur inter perfectos quā nullus principum sæculi huius cognouit. Si enim cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Restitit autem princeps: idest angelus persarum faciens pro credita sibi prouintia: ne captiuorum omnis populus dimitteretur. Et forsitan cum priā die ex quo posuit cor suum propheta ad intelligendū exauditus sit a deo: idcirco non statim missus est angelus: qui ei dei intelligentiam nuntiaret: quia uiginti & uno diebus restitit ei princeps persarum: enumerans peccata populi iudæorū: quod iuste tenerentur captiui & dimitti non deberent.

Ecce Michael vnus de principibus primis uenit in adiutorium mihi.

Resistente psarū angelo pēibus tuis & meaz legatōi q oratiōes tuas deo offerebā: uenit in adiutorium mihi angelus michael: q pēst populo israhel. Principes autem primos archangelos intelligimus.

Et ego remansi ibi iuxta regem persarum

Regem persarum angelum idest principem uocat: & ostendit quod iuxta Michaelē sit paululum moratus: qui cōtra principem persarum loquēbatur.

Veni autem ut docerem te que uentura sunt populo tuo in nouissimis diebus.

Quod Daniel deprecatus est hoc a deo meretur audire: quid futurum sit populo israheli: non in uicino tempore: sed in nouissimis diebus idest in cōsumatione sæculi. Domine in uisiōe tua cōuersa sunt interiora mea in me. Sic Theodotion interpretat⁹ est. Iuxta illud qd i centesimo secūdo psalmo legimus. Benedic anima mea dominum & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Prius enim quā uisionem dei uidere mereamur: interiora nostra foras aspiciunt. Cum autem uiderimus uisionem dei conuertuntur in nos interiora nostra & toti in illis sumus. De quibus & in alio loco scribitur. Omnis gloria eius filiāz regum ab intus in fimbriis aureis.

Eūq; loqueretur mecum conualui & dixi: loquere domine quia confortasti me.

Nisi eum confortasset tactus quasi filii hominis & pavor recessisset ex corde: sacramenta dei audire non poterat: & idcirco nunc ait. Quia confortasti me loquere domine. Tu enim fecisti ut possim & audire & sentire quæ loqueris. Et ait.

Nunquid scis quare ueneris ad te. Et nūc reuertar ut preliar aduersus principem persarum.

Quod dicit hoc ē. Veni qdē ut docerē te exauditas pces tuas: sed reuersurus sū rursū ut pugnē cōtra principē psarū i conspectu dei: q nō uult populū tuū de captiuitate laxari.

Cum enim egrederer apparuit princeps grecorū ingrediens.

Explanatio.

Ego enim egrediebar a conspectu dei ut tibi nuntiarem: quæ uentura sunt populo tuo in nouissimis diebus: licet adhuc non sim securus stante persarum principe & contradicente tuis præcibus & meæ legationi. Et ecce princeps græcorum idest macedonum ueniebat & ingressus est in conspectu dei: ut accusaret persarum principem atq; mædorum: ut in locum eorum regnum macedonum succederet. Et reuera mira sacramenta dei. Laxato enim de captiuitate populo iudæorum: persarum regnum atq; mædorum: interfecto dario subuertit alexander rex macedonum: & princeps græcorum uicit principem persarum.

Verūtamen annuntiabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis.

Hic ordo lectionis est: adhuc res in dubio est. Te enim præcante dominum: & me offerente orationes tuas stat eregione princeps persarum: & non uult populum tuum de captiuitate laxari. Ego aut quia uenit princeps græcorum & interim pugnat contra principem persarum habens illic Michael in adiutorium donec illi inter se dimicant: referam tibi quæ deus mihi futura prædixerit: & tibi narranda præceperit. Nulliq; oriatur scrupulus quare pro principe macedonum principem græcorum dixerit hoc est Alexander enim rex macedonum primum subuersa gracia & subiecta potestati suæ in persas arma corripuit.

Et nemo est adiutor meus in omnibus his nisi Michael princeps vester.

Ego sum inquit angelus ille qui offero deo orationes tuas: & nullus est alius qui adiutor meus sit rogandi pro uobis deum nisi Michael archangelus: cui creditus est populus iudæorum. Et interim hoc tempore ego & princeps græcorum cōmuni labore aduersum persarum principem dimicamus. Reuoluendæ sunt ueteres historiae: & considerandæ ne forte illud tempus significet quando persæ a græcis uicti sunt. Iuxta editionem uulgatam usq; ad finem libri una putatur uisio: quæ anno tertio Cyri regis persarum apparuit danieli. Porro iuxta hebraicam ueritatem seperata sunt quæ sequuntur: & scripta ordine præpostero. De cuius causis supra diximus. Non enim sub cyri anno tertio: sed sub darii primo: qui subuertit Balthasar narrantur ista quæ scripta sunt.

VISIO DECIMA. CAPITVLVM. XI.

So at ab anno primo Darii medi stabam ut confortaretur & roboraretur.

Ego inquit Daniel ab anno primo regis darii: qui subuertit chaldæos: & me de manu inimicorum quantum in se fuit liberauit: ob custodiam meam etiam lacum leonum suo signans anulo: ne me aduersarii interficerent. Stabam in conspectu dei & rogabam eius clementiam pro eo qui me diligebat: ut confortaretur uel ipse uel regnum eius & roboraretur. Cūq; in oratione persisterem hæc domino respondente cognoui. Cōsuetudinis autem prophetarum est repente personas introducere sine ulla præfatione uerborum: ut est illud in psalmo. xxxi. cum enim rogasset dominum propheta & dixisset. Tu es refugium meum a tribulatione mea quæ circūdedit me exultatio mea erue me a circumdantibus meis: repente persona dei introducit respondens. Intellectum tibi dabo: & instrua te in uia hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. Ergo & nunc narrante propheta ab anno primo darii mædi stabā & deprecabar ut cōfortaret & roboraretur eius imperiū. Deus repente respondit.

Et nunc ueritatem annuntiabo tibi.

Estq; sensus. Qui uis nosse de persarum regibus quid futurum sit: audi ordinem rerum & ausculta quod quæris.

Et ecce tres adhuc reges stabunt in perfide & quartus ditabitur opib' nimis super oēs: & cū inualuerit diuitiis suis concitabit omnes aduersum regnum grecie.

Quatuor reges post Cyrum dicit in perfide surrecturos. Cambisen filium cyri: & smerdē magum qui pantapten filiam cambisis duxit uxorem. Qui cum a septem magis fuisset occisus: & in locum eius darius suscepisset imperium: eadem pantaptes nupsit dario: & ex eo xerfen genuit filium: q potentissimus rex & ditissimus aduersum græciam innumerabilem duxit exercitum: & ea gessit quæ græcorum narrant historiae. Succendit enim athenas sub principe callia bellumq; eo tempore gestum est in Termopilis & apud salaminam nauale certamen: quando sophodes & euripides clari habebantur: & themistodes in persas fugiens hausto tauri sanguine periit. Frustra igitur quidā darium quartum regem qui ab alexandro superatus est scribit. qui non quartus sed quartus decimus post Cyrum persarum rex fuit: quem septimo imperii sui anno & superauit & occidit alexander. Et notandum quod quatuor post Cyrum regibus persarum enumeratis: nouem præterierit & transierit ad Alexandrum. Non enim curæ fuit spiritui prophetali historiae ordinem sequi. Sed præ clara queq; perstringere.

Surget uero rex fortis & dominabitur potestate multa & faciet quod placuerit ei: & cum steterit conteretur regnum eius.

Perspiciue de magno Alexandro rege macedonum loquitur: qui philippi filius fuit. Hic eniz illyriis thracibusq; superatis: uicta gracia thebisq; subuersis: transiit in Asiam: & fugatis darii ducibus urbem sardis coepit: posteaq; capta india & urbe alexandria condita: cum triginta & duos ætatis habet annos: & duodecimum imperii annum in babylone ueneno periit.

Et diuidet i quatuor uictos celis: si i posteros eius: neq; s potentiam illius qua dominatus est.

Post alexandru

Locus Psalmi 31.
explains

Super Daniele. c. xi.

Post alexandrum in quatuor uentos celi orientem uidelicet & occidentem meridiem & septentrionem regnū illius diuisum est. In ægypto enim primo regnauit ptolomeus lagi filius. i. ad meridiem: in macedonia philippus qui & arideus frater alexandri: idest ad occidentem: Syria & babylonis & superiorum locorū seleucus nicanor. i. ad orientem. Asia & ponti cæterarumq; in ipsa plaga prouinciæ: antigonus. i. ad septentrionem. Hæc secundum totius orbis plagas dicimus: Cæterum qui in iudæa est: ad aquilonem syriam: & ad meridiem ægyptum habet: Quod autem ait sed non in posteros eius: hoc significat quod liberos non habuerit: Sed regnum ipsius in alienos lacertum sit: Excepto fratre philippo qui macedonias tenuit: Neq; secundum potentiam illi⁹ quæ dominatus est. Diuisum enim in quatuor partes regnum imbecillius fuit: dum aduersum se dimicant: & intestino furore bachantur.

Lacerabitur enim eius regnum etiam in externos. Exceptis his:

Praeter regna quatuor macedoniæ: asiæ: syriæ: ægypti: & in alios obscuriores & minores reges macedonum regnū laceratum est. Significat autem perdicam & crateron & lysimachum. Nam capadocia & armenia bithinia & heraclia bosphorusq; & aliæ prouintia de potestate macedonum recedentes diuisos sibi reges constituerunt.

Et confortabitur rex austri.

Ptolomeum indicat filium lagi qui primus regnauit in ægypto: & uir prudentissimus fortissimusq; ac ditissimus fuit: & tantæ potentia ut pyrrhum regem epyrorum expulsum restitueret in regnū: Cyprusq; obtinuerit & phœnicem: & uigō demetrio filio antigoni: seleuco regni sui partem: quæ ab antiocho fuerit ablata restituerit: chariam quoq; obtineret: & multas insulas urbescq; & regiones: de quibus non est huius temporis scribere. Idcirco autem cætera regna dimittens: macedoniæ uidelicet & asiæ: tantū de ægypti & syriæ narrat regibus: quia in medio iudæa posita nunc ab illis nunc ab istis regibus tenebatur. Et scripturæ sanctæ propositū ē: n̄ externā absq; iudæis historiā texere: sed eā q̄ israheli populo copulata ē.

Et de principibus eius præualebit super euz & dominabitur ditione: Multa. n. dominatio ei⁹.

Iste est ptolomeus philadelphus secundus rex ægypti filius ptolomei superioris: sub quo. lxx. interpretæ alexandriæ scripturam sanctam in græcum dicuntur uertisse sermonem: qui & eleazaro pontifici multa hierosolimā. & in templi donaria uasa transmisit: cuius bibliothecæ præfuit demetrius phalereus: idem apud græcos orator & philosophus: tantæq; potentia fuisse narratur: ut ptolomeū patrem uinceret. Narrant enim historiae habuisse eū peditū. cc. milia: equitū. xx. milia: currū uero duo milia: elephantos quos primus eduxit ex ethiopia. cccc. Naues lōgas quas nunc liburnas uocant mille quingentas: alias ad cibaria militum deportada mille: auri quoq; & argenti grāde pōdus: ita ut de ægypto p singulos ānos. xliii. milia & d. cccc. talēta argēti acceperit: & frumenti artabas q̄ mēsurā tres modios & tertiā modii partem habet quinquies & decies centena milia.

Et post finem annorum federabuntur.

Sive ut theodotion interpretatus est: & post annos illius cōmiserunt.

Sillaq; regis austri ueniet ad regē aquilonis: facere amicitiam & non obtinebit fortitudinem brachii nec stabit semen eius: & tradetur ipsa & qui adduxerunt eam iuuenes eius: & qui confortabant eam in temporibus.

Primus syriæ regnauit ut diximus seleucus cognomento nicanor. Secundus antiochus qui appellatus est sother. Quartus & ipse antiochus qui uocabatur idest deus. Iste aduersus ptolomeum philadelphum qui secundus imperabat ægyptiis gessit bella quā plurima: & totis babylois atq; orientis uiribus dimicauit. Volens itaq; ptolomeus philadelphus post multos annos molestum finire certamen: filiā suam nomine berenicem antiocho uxorem dedit: qui de priore uxore nomine laodice habebat duos filios. Seleucū qui cognominatus est callinicus: & alterū antiochum. Deduxitq; eam usq; pelusium & infinita auri & argenti milia dotis nomine dedit. Vnde phernophorus idest dotalis appellatus est. Antiochus autem berenicem consortem regni habere se dicens: & leodicen in concubina locum: post multum temporis amore superatus: leodicen cum liberis suis reduxit in reginam. Quæ moctuens ambigui uiri animum ne berenicem reduceret: uig; per ministros ueneno interfecit: berenicem autem cum filio qui ex antiocho natus erat: icadioni & genneo antiochiæ principibus occidendam tradidit: filiumq; suum maiorem seleucum callinicum in patris loco regem constituit. Et hoc est quod nunc dicitur. Post multos annos ptolomeus philadelphus & antiochus faciunt amicitias: & filia austri regis: hoc est ptolomei ueniet ad regē aquilonis: idest ad antiochum: ut inter patrem ac uirum iungat amicitias. Et non poterit inquit obtinere: nec semē illius stare in regno syriæ. Sed & ipsa berenice: & qui eā adduxerūt iterficiuntur. Rex quoq; antioch⁹ qui confortabat: hoc est per quē poterat præualare ueneno uxoris occisus est.

Et stabit de germine radicum eius plantatio: & ueniet cum exercitu & ingreditur prouintiam regis aquilonis: & abutetur eis: & obtinebit. Insup & deos eorū & sculptilia: uasa quoq; preciosa auri & argenti captiua ducet in egyptum. Ipse præualebit aduersus regem aquilonis: & intrabit in regnum rex austri & reuertetur ad terram suam.

Occisa berenice & mortuo ptolomeo philadelpho patre ei⁹ i ægypto: frater illi⁹ & ipse ptolome⁹

Explanatio.

cognomento euergetes tertius successit i regnū. De plantatōe & de germine radicis eius: eo qđ effz germanus: & uenit cum exercitu magno & ingressus est prouintiam regis aquilōis: idest seleuci cognomento callinici: qui cum matre leo dicā regnabat in syria: & abusus est eis: & obtinuit: in tantū ut syriam caperet: & ciliciam: superioresq; partes trans euphratem & prope mœdū uniuersam asyā. Cumq; audisset in ægypto seditionem moueri: diripiens regnum seleuci qđ dragita milia talentorū argenti tulit: & uasa præciosa simulachraq; deorum duo milia quingenta in quibus erant & illa quæ cambises capta ægypto: in persas portauerat. Deniq; gens ægyptiorum idolatriæ dedita: quia post multos annos deos eorum retulerat euergeten eum appellauit: & syriā qđē ipse obtinuit. Ciliciā at amico suo antiocho gubernadā tradidit: & xantippo alteri duci puincias trans euphraten.

¶ Filii aut ei⁹ prouocabūtur & cōgregabūtur multitudinē exercitū plurimorū: & ueniet pperās & i undan s: & reuertetur & citabit: & agrediet cū robore eius: & exaltabitur cor eius.

¶ Post fugam & mortem seleuci callinici duo filii eius seleucus cognomento ceraun⁹: & antioch⁹ qui appellatus est magnus: prouocati spe uictoriæ & ultione parentis: exercitu congregato aduersus ptolomeum philopatorem arma corripunt. Cumq; seleucus maior frater tertio anno imperii esset occisus in frigia per dolum nicanoris & apaturii: exercitus qui erat in Syria antiochum fratrē eius cognomento magnum de babylone uocauit ad regnum. Et propterea nunc infert. Quod duo quidem filii prouocati sunt & congregauerunt multitudinem exercituum plurimorū. Sed q̄ un⁹ antiochus magnus uenerit de babylone in syriam quæ eo tempore tenebatur a ptolomeo philopatore filio euergetes: qui quartus regnauit in ægypto. Cūq; pugnando aduersum duces eius immo proditione theodoti obtinisset Syriam: quæ per successionem iam a regibus ægypti tenebatur: in tantam uenit audaciam cōtempta luxuria philopatoris & magicis artibus quibus inferuire dicebatur: ut ultro ægyptiis bellū conaretur inferre (Et prouocatus rex austri egredietur & pugnabit aduersum regem Aquilonis: & præparabit multitudinem nimiam: & multitudo in manu eius: & capiet multitudinem & exaltabitur cor eius: quia deiciet multa milia sed non præualebit) Ptolomeus enim cognomento philopator amissa Syria proditione theodoti: congregauit plurimam multitudinem: & ingressus est aduersus antiochum magnum: quem nūc regem aquilonis uocat: iuxta sitū ægypti & iudææ prouinciæ: idem enim locus pro qualitate regionis alteri ad austrum. alteri ad aquilonem situs est: uerbi gratia. Si de iudæa dicamus: ægyptiis ad aquilonem. Syriis ad austrum est. In toto ergo certamine iuxta opidum saphiæ: quod in foribus ægypti est: omnem antiochus amisit exercitum: & per desertam fugiens pœne captus est. Cumq; cessisset syria: ad extremum scedere & quibusdam conditionibus pugna finita est. Et hoc est quod scriptura nunc dicit. Deiciet multa milia ptolomeus philopator: sed non præualebit. Aduersarium enim suum capere non potuit. Quodq; sequitur. Et cōuertetur rex aquilonis & præparabit multitudinem multo maiorem quā prius: & in fine tēporum annorumq; ueniet properās cum exercitu magno: & opibus nimis: & in temporibus illis multi cōsurgent aduersū regem austri: & antiochum magnum significat: qui cōtempta ptolomei philopatoris ignauia: eo quod deperiret agathocleā psaltriam: fratremq; eius: & ipsū agathoclen haberet cōcubinū: quē postea ægypti ducem cōstituit: incredibilem de superioribus locis babylonis exercitum congregauit. Et ptolomeo philopatore mortuo aduersum filium eius: qui tunc quatuor annorum erat & uocabatur ptolomeus

rūpto scedere mouit exercitum. Tāte enim dissolutionis & superbiæ agathocles fuit: ut subditæ prius ægypto prouintia rebellarent: ipsaq; ægyptus seditionibus nexaretur. Philippus quoq; rex macedonum: & magnus antiochus pace facta aduersum agathoclen & ptolomeum epiphanem dimicarent. sub hac conditiōe ut proximæ ciuitates regno suo singuli de regno ptolomei iūgerēt. Et hoc ē qđ nūc dicit multos cōsurgere aduersum regē austri ptolomeū scilicet epiphanem: qui erat ætate puerili.

¶ Filii quoq; præuicatorū populi tui extollētur ut impleant uisionem & corrūant.

¶ Pugnantibus contra se magno antiocho & ducibus ptolomei: in medio iudæa posita in contraria scendebatur: aliis antiocho aliis ptolomeo fauentibus. Deniq; Onias sacerdos assumptis iudæorum plurimis fugit in ægyptum: & a ptolomeo honorifice susceptus accepit eam regionem quæ he liopoleos uocabatur: & concedente rege templum extruxit in ægypto simile templi iudæorū: qđ permansit usq; ad imperium uespasiani: annis ducentis quinquaginta. Ipsa autem urbs quæ uocabatur Onie: dimicantibus postea aduersum romanos iudæis: ad solū usq; deleta est: & neq; urbis neq; templi ullum restat uestigium. Sub occasione igitur Oniæ pontificis infinita examina iudæorum ægyptum confugerunt. Eo tempore & cyreneorum multitudine repleta est. Asserebat enim onias se Esaia implere uaticinium scribentis. Erit altare domini in ægypto & titulus domini in terminis eius. Et hoc est quod nunc dicit. Filii præuicatorum populi tui qui dereliquerunt legem domini. Volentes in alio loco præter quam iussu erat deo uictimas imolare. Extollentur in superbiis & uisionem: hoc est domini præceptum se implere iactabant. Sed corrūent: quia templum & urbs postea destruentur. Cūq; antiochus teneret iudæā missus scopas etholi fili⁹: dux ptolomei partiu aduersus antiochum fortiter dimicauit. Cœpitq; iudæam & optimates ptolomei partium secum adducens in ægyptum reuersus est.

¶ Et ueniet

Super Danielelem.c.xi.

Et veniet rex aquilonis: & comportabit aggerem & capiet vrbes munitissimas: & brachia austru non sustinebunt: & consurgent electi eius ad resistendum & non erit fortitudo. Et faciet veniens super eum iuxta placitum suum & non erit qui stet contra faciem eius: & stabit in terra inclyta & consumetur in manu eius.

Antiochus enim volens iudæam recuperare & syriæ urbes plurimas. Scopam ducem ptolomei iuxta fontes iordanis: ubi nunc pãneas condita est: inito certamine fugavit: & cum decem milibus armatorum obsedit clausum sydonæ. Ob quæ liberandum misit ptolomeus duces inclytos eropuz & menocleam & damoxeum. Sed obsidionem soluere non potuit: donec satue superatus scopas manus dedit: & nudus cum sotiis dimissus est. Quodq; ait comportabit aggerē. Illud significat qd præsidium scopæ in arce hierosolymorum amittentibus iudæis: multo tempore oppugnari: & cœpit alias urbes: quæ prius a ptolomei partibus tenebatur. Syriæ ciliciæ & lydiæ. Eo enim tempore captæ sunt afrodiasias & soloe & zephirion & mallos & anemurtum & selenus & coracesium & coricus & andriacæ & limiria & patra & xantus. Ad extremum ephesus. De quibus uniuersis & græca & romana narrat historia. Quodq; intulit. Et stabit in terra inclyta & cōsumetur siue perficietur in manu eius: terra inclyta: siue ut septuaginta interpretati sunt uoluntatis hoc est quæ complaceat deo. Iudæam significat & proprie hierusalem: in qua honorifice susceptos eos qui partium scopæ erant persequutus est. Pro terra inclyta quod interpretatus est aquila: quæ nos in hoc loco sequuti sumus & theodotion ipsū hebraicū uerbū posuit fabit: p quo symmachus aertit terrā fortitudinis.

Et ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius & recta faciet cum eo. Et filiam feminarum dabit ei: vt euertat illam.

Hoc est ptolomeus: siue illud: hoc est regnum eius. Volens antiochus non syriam & ciliciam & lydiam & alias prouincias: quæ ptolomei fuerant partium possidere: sed in ægyptum quoq; regnū suum extendere. filiam suam cleopatram per euclem rhodium septimo anno regni adoloscētis depōdit ptolomeo: & tertio decimo anno tradidit: data ei dotis nomine omni cælis syria & iudæa. Filiam autem fœminarum uocat: ut illud poeticum. Sic ore loquuta est: & uocem his auribus hausit: & non stabit nec illius erit.

Et conuertit faciem suam ad insulas: & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrii sui & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet faciem suam ad imperium terre sue & impinger & corruet & non inuenietur.

Neq; enim obtinere potuit ægyptum: quia ptolomeus epiphanes: & duces eius sentientes dolum cautius se egerunt: & cleopatra magis uiri partes quā parentis fœuit. Vnde uertit se ad asiam: & naua li certamine ad resum plurimas insulas dimicans: cœpit rhodum & samum & colophonias & boetram & alias multas insulas. Sed occurrit ei. L. scipio cum fratre suo publico scipione aphricano: q habuibilem uicerat. Cum enim consul lucius frater aphricani hebetioris esset ingenii: & contra regez potentissimum senatus ei bellum nollet credere spontaneam legationem obtulit aphricanus pro fratris iniuria. Victus ergo antiochus itra thaurum regnare iussus est: & inde fugit ad apamiam ac susam & ultimas regni sui pœnetrauit urbes. Cumq; aduersum elymeos pugnaret cum omni delectus exercitu. Et hoc est quod nunc scriptura dicit. Quod multas insulas cœperit: & uincente romano regnū asie p̄diderit: & opprobrium eius cōuersū sit in caput eius. Et ad extremum de asia fugiēs reuersus sit ad iperium terræ suæ: & ipegerit atq; corruerit: & loc⁹ ei⁹ nō sit inuentus.

Et stabit in loco eius uilissimus & indignus decore regio: & in paucis diebus conteretur: non in furore nec in prelio.

Seleucium dicit cognomēto philopatorē filiū magni antiochi: qui nihil dignum syriæ & patris gessit iperio: & absq; ullis p̄liis inglorius periit. Porro porphyrius nō uult hūc eē seleucium sed ptolomeū epiphanē: qui seleucio sit molitus insidias: & aduersum eum exercitum p̄parauit. Et idcirco ueneno sit interfectus a ducibus suis. Quod cū unus ab illo q̄reret t̄atas res molies ubi haberet pecuniā: r̄ndit sibi amicos eē diuitias. Qd cū diuulgatū eēt i populos timuerūt duces ne auferret eorū substantiā: & idcirco maleficis artibus occiderūt. Sed quō potest i loco magni antiochi stare ptolomeus q hoc oīno nō fecit. Maxime cū. lxx. interpretati sunt: & stabit de radice ei⁹ plantatio idest de germine ei⁹ & semine percutiēs dignitatē imperii: & i paucis dieb⁹ cōteret: absq; ira. & p̄lio. Hebrei uilissimū & idignū decore regio triphonē itelligi uolūt: qui tutor pueri arripuit tyrānidē. Et stabit i loco despectus & nō tribuetur ei honor regius. Et ueniet clā & obtinebit regnū i fraudulencia. Hucusq; ordo historiae se sequitur: Et iter porphyriū ac nos nulla cōtētio ē. Cætera q sequūtur usq; ad finē uoluminis ille it̄p̄taf sub p̄sona antiochi q cognominatus ē epiphanes: frater seleuci: fili⁹ antiochi magni q post seleuciū undecim ānis regnauit i syria: obtinuitq; iudæam sub quo legis dei p̄sequutio & machabeorū bella narrātur. Nostri at hæc oīa de antixp̄o p̄phari arbitrātur: q ultio t̄pe futurus est. Cūq; eis uideat illud opponi: q̄te t̄atos i medio dereliq̄rit sermo p̄phicus a seleuco usq; ad cōsumationē mūdi: r̄ndēt qd & in priori historia ubi de regib⁹ p̄fidis dicebatur: qd q̄tuor t̄atū reges post Cyrū persarū posuerit: & multis i medio transitis repente uenerit ad alexandrū regē macedonū: & hæc eē scripturæ sanctæ cōsuetudinem: nō uniuersa narrare: sed ea quæ maiora uideantur

Explanatio.

exponere. Cumq; multa quæ postea lecturi & exposituri sumus: super antiochi persona conueniât: typum eum nolunt antichristi habere: & quæ in illo ex parte præcesserint in antichristo ex toto esse cõplēda: & hūc eē morē scripturæ sanctæ ut futurorū ueritatez præmittat in typis: iuxta illud quod de domino saluatore in .lxxi. psalmo dicitur qui prænotatur salomonis: & omnia quæ de eo dicuntur salomoni non ualeant conuenire. Neq; enim permansit ille cum sole & ante lunam generationis generationum: neq; dominatus est a mari usq; ad mare: & a flumine usq; ad terminos orbis terrarum: nec omnes gentes seruiuerunt ei: neq; ante solez permansit nomen eius: nec benedictæ sūt in ipso omnes tribus terræ. neq; omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quasi i umbra & imagine ueritatis in salomone præmissa sunt: ut in domino christo perfectius implerentur. Sicut igitur saluator habet & salomonem & ceteros sanctos in typum aduentus sui: sic & antichristus pessimum regem antiochum qui sanctos persecutus est templumq; uiolauit: recte & typū sui habuisse credendus est. Sequamur igitur expositionis ordinem: & iuxta utrāq; explanationem qd aduersariis: quid nostris uideatur breuiter annotemus. Stabit inquit in loco seleuci frater eius antiochus epiphanes: cui primum ab his qui in syria ptholomeo fauebant non dabatur honor regius. Sed postea simulatione clemētiæ obtinuit regnum syriæ: Et brachia pugnantis ptholomei & uniuersa uastantis expugnata sunt a facie antiochi atq; contrita: brachia autem fortitudinem uocat unde & manus appellatur exercitus multitudo. Et non solum ait ptholomeum uicit in fraudulentia sed ducem quoq; fœderis: hoc est iudam machabeum superauit dolis. Siue quod dicit hoc est: Cum ipse obtulisset pacem ptholomeo: & fuisset dux fœderis: postea est ei molitus insidias. Ptholomeus autem hic non epiphanem significat qui quintus regnauit in ægypto. Sed ptholomeum philometorē filium cleopatraz sororis antiochi: cuius hic auunculus fuit. Et cum post mortem cleopatraz eulaius eunuchus nutritius philometoris & leneus ægyptum regerent: & repeterent syriam: quam antiochus fraude occupauerat: ortum est inter auunculum & puerum ptholomeum prælium. Cumq; inter pelusium & montem cassium prælium cõmississent: uicti sunt duces ptholomei. Porro antiochus parcens puero & amicitias simulans ascendit memphim: & ibi ex more ægypti regnum accipiens: pueriq; rebus se prouidere dicens: cum modico populo omnem ægyptum subiugauit sibi: & abundantes atq; uberrimas ingressus est ciuitates. Fecitq; quæ sibi fecerunt patres sui & patres patrum illi. Nullus enī regum syriæ ita uastauit ægyptum: & omnes eorum diuitias dissipauit: & tam calidus fuit ut prudentes cogitationes eorum qui duces pueri erant: sua fraude subuerteret. Hæc porphyrius sequens sitirium sermone lachrymoso prosequutus est: quæ nos breui compendio diximus. Nostri autem & melius interpretantur & rectius: quod in fine mundi hæc sit facturus antichristus: qui consurgere habet de modica gente id est de populo iudæorum: & tam humilis erit atq; de spectus ut ei non detur honor regius: & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum: & brachia pugnantis populi romani expugnentur ab eo & cõterantur. Et hoc faciet quia simulabit se ducem esse fœderis: hoc est legis & testamenti dei. Et ingredietur urbes ditissimas & faciet quæ nō fecerunt patres eius: & patres patrum illius. Nullus enim iudæorum absq; antichristo in tanto unquā orbe regnauit: & contra firmissimas cogitationes sanctorum inibit consilium: facietq; uniuersa usq; ad tempus: donec eum dei uoluntas facere ista permiserit. Et concitabitur fortitudo eius & cor eius aduersus regem austri in exercitu magno. Et rex austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis & fortibus nimis: & non stabunt aduersus eum consilia: & cõmedentes panem cum eo conterent eū: exercitusq; eius opprimetur & cadent interfecti plurimi. Hæc porphyrius interpretatur de antiocho qui aduersus ptholomeum sororis suæ filium profectus est cum exercitu magno. Sed & rex austri id est duces ptholomei prouocabuntur ad bellum multis auxiliis & fortibus nimis & non poterunt resistere antiochi consiliis fraudulentis: qui simulauit pacem cum sororis filio & cõedit cum eo panem: & postea occupauit ægyptum. Nostri autem secundum superiorem sensum interpretantur omnia de antichristo qui uenturus est de populo iudæorum & de babylone uenturus primū superaturus ē regē ægypti: qui est unus de tribus cornibus de quib⁹ antea iam diximus.

¶ Duorum quoq; regum cor erit ut male faciant. Et ad mensam vnam mendaciū loquentur: & non proficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram suā cū opib⁹ multis.

¶ Nulli dubium est quin antiochus pacem cum ptholomeo fecerit: & inierit cum eo cõuiuiū & dolis machinatus sit: & in hoc profecerit quia regnum eius non potuerit obtinere: sed a militibus ptholomei eiectus est. Verum ex eo quia scriptura nunc dicit duos fuisse reges quorum cor fuerit fraudulentum ut sibi mutuo malefacerent: hoc secundum historiam non potest demonstrari. Ptholomeus enī paruus ætate erat & deceptus antiochi fraude: illi malum cogitare qd potuit. Vñ uolūt nostri hæc oīa referri ad antixpm: & ad regem ægypti: quē primū superaturus est.

¶ Et cor eius aduersum testamentum sanctum: & faciet & reuertetur in terram suam: statuto tēpore reuertetur & ueniet ad austrum: & non erit priori simile notissimum. Et uenient super eum triteres & romani & percutietur.

¶ Siue ut alius interpretatus est: & cõminabuntur ei. Et græca & romana narrat historia. Postquam reuersus est antiochus expulsus ab ægyptiis uenisse eum in iudæam: hoc est aduersus testamentum

Super Daniele m.c.xi.

metu sanctu: & spoliasse templu & auri tulisse q̄ plurimum: positoq; i arce p̄sidio macedonum: reuer-
sum in terram suam. Et post biennium rursus contra Ptolomeum exercitum congregasse & ue-
nisse ad austrum. Cūq; duo fratres ptholomei cleopatra filii: quorum auunculus erat: obsiderentur
alexandria: legatos uenisse romanos. Quorum unus marcus popilius lenas. Cum eum stantem
inuēisset in littore & senatus consultum dedisset: quo uidebatur ab amicis populi romani recede-
re & suo imperio esse contentus: & ille ad amicorum responsionem consilium distulisset: orbes di-
citur fecisse in arenis baculo quem tenebat in manu & circūscripsisse regem atq; dixisse. Senatus &
populus romanus pręcipiunt ut in isto loco respondeas quid consilii geras. Quibus dictis ille per-
territus ait. Si hoc placet senatui & populo romano recedendum est. atq; ita statim mouit exercitus.
Percussus autem dicitur esse non quod interiret: sed quod omnem arrogantia perdidit magnitu-
dinem. De antichristo nullus ambigit quin pugnaturus sit aduersus testamentum sanctum & pri-
mum contra regem ægypti dimicans romanorum timore: pro eius auxilio terreatur: hæc autē sub
antiocho epiphane in imagine præcesserunt: ut rex sceleratissimus qui persequutus est populū dei
præfigeret antichristum: qui christi populū persequutus est. Vnde multi nostrorum putant ob
seuicia & turpitudinis magnitudinem Domicianum Neronem antichristum fore.

Et reuertetur & indignabitur contra testamentum sanctuarii.

Hæc plenius in machabeorum gestis legimus. quod postquā eum de ægypto pepulerunt roma-
ni indignans uenerit contra testamentum sanctuarii: & ab his inuitatus sit qui dereliquerant lege
dei: & se ceremoniis miscuerant ethnicorum. Quod plenius complendum est sub antichristo qui i
dignabitur contra testamentum dei: & cogitabit aduersum illos quos uult legem dei derelinquere
Vnde significantius interpretatus est aquila: & cogitabit ut deferatur pactum sanctuarii. Et brachia
ex eo stabunt & polluent sanctuarium fortitudinis: & auferent iuge sacrificium: & dabunt abhomi-
nationem in desolatione. Pro brachiis alius interpretatus est semina: ut significaret stirpem: atq; p-
geniem. Volumus autem eos significari qui ab antiocho missi sunt post biennium quam templū ex-
polleuerat ut tributa exigere a iudæis: ut auferrent cultum dei & in templo hierusalem iouis oli-
pii simulachrum: & antiochi statuas ponerent: quas nunc abominationem desolationis uocat: qñ
ablatus est holocaustum & iuge sacrificium. Quæ uniuersa in typo antichristi nostri præcessisse cō-
tendunt: qui sessurus est in templo dei & se facturus ut deum. Iudæi autem hoc nec de antiocho epi-
phane: nec de antichristo: sed de romanis intelligi uolunt: de quibus supra dictum est. Et ueniet tri-
eres siue itali atq; romani & humiliabitur. Post multa inquit tempora de ipsis Romanis qui ptholo-
meo uenere auxilio: & antiocho cōminati sunt: consurget uespasianus: surgent brachia eius & semi-
na titus filius: cum exercitu & polluent sanctuarium: auferentq; iuge sacrificium: & templum tradet
æternæ solitudini: quos nos trieres & romanos interpretati sumus: hebrei italos uolunt intelligi:
atq; romanos.

Et ipsi in testamētum simulabunt fraudulēter. Populus at̄ sciēs deū suū obtinebit & faciet.

Et hoc in machabeis legim⁹ quod quidam simulauerit se legis dei esse custodes: & postea cuꝯ gē-
tibus pactum fecerint: alii uero permanserint in religione. Quod & in antichristi temporibus fu-
turum arbitror. quando refrigescet caritas multorum. De quibus dominus loquitur in euangelio.
Putas filius hominis ueniens inueniet fidem super terram.

Et docti i p̄plo docebūt plūmos & rñēt i gladio & in flāma & in captiuitate & in rapina diuersim.

Quanta iudæi ab antiocho passi sunt machabeorum libri referunt: & triumphum eorum testimo-
nio sunt: qui pro custodia legis dei flāmas & gladios & seruitutem & rapinas & p̄enas ultimas su-
stinuerunt. Quæ futura nemo dubitet sub antichristo & multis resistētibus potētia eius & in diuer-
sa fugientibus. Quæ hebrei in ultima euerfione templi quæ sub uespasiano & titō accidit interpre-
tantur: fuisse plurimos de populo qui scirent dominum suum: & pro custodia legis ei⁹ interfecti sūt.

Cumq; corruerint subleuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulēter:
& de eruditis reueret ut consentur & eligantur & dealbentur usq; ad tempus præfinitum: quia
ad huc aliud tempus erit.

Paruum auxilium mathathias significari arbitratur porphyrius de monte modin: qui aduersus
duces antiochi rebellauit: & cultum ueri dei seruare conatus est. Paruum autem inquit auxilium
uocat quia occisus est in prælio mathathias: & postea iudas filius eius qui uocabatur machabeus
pugnans cecidit: & ceteri fratres eius aduersariorum fraude decœpti sunt. Lege machabeorum li-
bros: hæc ait Oīa idcirco sunt facta: ut probentur & eligantur sancti & dealbentur usq; ad tempus
præfinitum: quia in aliud tempus erat dilata uictoria. Sub antichristo paruum auxilium nostri in-
telligi uolunt: quia congregati sancti resistunt ei: & utūtur auxilio paruulo: & postea de eruditis cor-
ruent plurimi. Et hoc fiet ut quasi consentur in fornace & dealbentur & eligantur donec ueniat tē-
pus præfinitum quia uera uictoria in aduentu christi erit. Hebreorum quidam hoc de Seuero &
Antonino principibus intelligunt qui iudæos plurimum dilexerunt. Alii uero de Iuliano impe-
ratore: quod quando oppræssi fuerint a gaio Cæsare & i captiuitatib⁹ angustissq; multa p̄pessi ille
consurgat: iudæos amare se simulans: & in templo eorū imolatur⁹ eē p̄mittēs: in quo parua spem

auxilii habebunt: & applicabuntur illis gentiliū plurimi non in ueritate sed in mendacio. Pro idolorum enim cultu eius simulabunt amicitias. Et hoc facient ut qui probati sunt manifesti fiant. Tempus enim uere salutis eorum & auxilium futurum esse christum quem falso sperant esse uenturum: cum sint recepturi antichristum:

¶ Et faciet iuxta uoluntatem suam rex: & eleuabitur & magnificabitur aduersum omnem deum & aduersum deum deorum loquetur magnifica & diriget donec compleatur ira. Perpetrata quippe diffinitio est.

¶ Siue ut alius interpretatus est: in ipso enim erit consumatio. Ab hoc loco iudaei dici de antichristo putant: quod post iuliani partium auxilium surrecturus sit rex qui faciat iuxta uoluntatem suam: & eleuetur contra omne quod dicitur deus: & aduersum deum deorum loquatur magnifica: ita ut sedeat in templo dei: & seipsum faciat deum & dirigatur uoluntas eius donec compleatur ira dei quia in ipso consumatio. Quod quidem & nos de antichristo intelligimus. Porphyrius autem & ceteri qui sequuntur eum de antiocho epiphane dici arbitrantur: quod directus sit contra cultum dei & in tantam superbiam uenerit: ut in templo hierosolymis simulachrum suum poni iussisset. Quodque sequitur: & diriget donec compleatur ira: quia in ipso erit consumatio. Sic intelligunt tamen diu eum posse donec irascatur ei deus: & ipsum interfici iubeat. Siquidem polybius & diodorus quod bibliothecarum scribunt historias narrant eum non solum contra deos fecisse iudeas: Sed auaritia facibus accensum etiam templum dianae in elimayde quod erat ditissimum spoliare conatum: oppressumque a custodibus templi: & uicinis circum gentibus: & quibusdam fantasias atque erroribus uersum in amentiam: ac postremum morbo interiisse: & hoc ei accidisse commemorant quia templum uiolare conatus sit. Nos autem dicimus etiam si acciderit ei ideo accidisse quia in sanctos dei multa exercuerit crudelitatem: & polluerit templum eius. Non enim pro eo quod conatus est facere: & acta poenitentia desinit implere: sed pro eo quod fecit punitus esse credendus est.

¶ Et deum patrum suorum non reputabit & erit in concupiscentiis foeminarum: nec quemquam deorum curabit: quia aduersum uniuersa consurget: deum autem maozim in loco suo uenerabitur: & deum quem ignorauerunt patres eius colet: auro & argento & lapide precioso: rebusque preciosis: & faciet ut muniat maozim: cum deo alieno quem non cognouit. Et multiplicabit gloriam & dabit eis potestatem in multis & terram diuidet gratuito.

¶ Pro eo quod nos interpretati sumus & erit in concupiscentiis foeminarum septuaginta transierunt & concupiscentiis mulierum non subiacebit. Rursum pro deo maozim: quod habebatur in hebraico. Aquila transiit deum fortitudinum: septuaginta deum fortissimum. Quia uero in hebraico pro eo quod nos diximus & erit in concupiscentiis foeminarum ambigue positum est: dicente Aquila qui uerbum expressit e uerbo. Idem super deum patrum suorum non intelligit & super concupiscentiam foeminarum: & super omnem deum non intelligit. Quibus uerbis intelligitur habere eum concupiscentiam foeminarum & non habere. Si legerimus & intellexerimus & super concupiscentiam foeminarum non intelligit: de antichristo facilius interpretatio est: quod ideo simulet castitatem ut plurimos decipiat. Sin autem ita intellexerimus & super concupiscentiam foeminarum: ut subaudiatur erit: antiochi personae magis coaptabitur: qui luxuriosissimus fuisse dicitur: & in tantum dedecus per stupra & corruptelas uenisse in regiam dignitatem: ut mimis quoque & scortis publice iungeretur & libidinem suam populo presente compleret. Deum maozim ridicule porphyrius interpretatus est: ut diceret inuito modum unde fuit mathathias & filii eius antiochi duces iouis posuisse statuam: & compulisse iudeos: ut ei uictimas imolarent: id est deo modum. Quod autem sequitur & deum quem ignorauerunt patres eius colet: hoc magis antichristo quam antiocho conuenit: legimus enim antiochum idolorum gratiae habuisse cultum: & iudeos atque samaritanos ad uenerationem suorum deorum compulisse. Necnon & hoc quod iuxta: & faciet ut muniat maozim cum deo alieno quem non cognouit: & multiplicabit gloriam: & dabit eis potestatem in multis & terram diuidet gratuito. Theodotion ita interpretatus est: & ager hoc ut muniat praesidia cum deo alieno: & cum eis ostenderit multiplicabit honorem & dominari eos multis faciet: & terram diuidet gratis. Pro praesidiis confugia interpretatus est Symmachus. Quod porphyrius ita edisserit: faciet haec omnia ut muniat arcem hierusalem: & in ceteris urbibus ponat praesidia: & iudeos doceat adorare deum alienum. Haud dubium quin Iouem significet. Quem cum illis ostenderit & adorandum esse persuaferit: tunc dabit deceptis honorem & gloriam plurimam: & faciet quod in iudaea fuerint dominari: & pro praerogatione possessiones diuidet & dona distribuet. Antichristus quoque multa deceptis munera largietur: & terram suo exercitui diuidet: quosque terrore non quiescit subiugabit auaricia.

¶ Et in tempore praefinito preliabitur aduersum eum rex austru. Et quasi tempestas ueniet contra illum rex aquilonis in curribus & equitibus & in classe magna: & ingredietur terras conteret & pertransiet: & introibit in terram gloriosam & multi corruent.

¶ Pro quo interpretatus est Symmachus & multa milia corruent: & Theodotion: & multi infirmabuntur. Multas autem corruere iuxta Aquilam uel urbes uel regiones uel prouincias intellige. Et porphyrius

Super Danielelem.c.xi.

porphyrius ad antiochum refert: quod .xi. anno regni sui rursus contra sororis filium ptolomeum philometorem dimicauit: Qui audiens uenire antiochum congregauit multa populorum milia. Sed antiochus quasi tēpestas ualida in curribus & equitibus & classe magna igressus sit terras pluri-
mas & transeundo uniuersa uastauerit: ueneritq; ad terram inclytam: idest iudeam: q̄ Symachus ter-
ram fortitudinis interpretatus est: Pro qua Theodotion ipsum uerbum hebraicum posuit sabam
& arcem minuerit de ruinis murorum ciuitatis: & sic perexit aegyptum. Nostri autem ad antichri-
stum & ista referentes dicunt quod primum pugnaturus sit contra regem austri: idest aegypti: & po-
stea lybias & ethiopas superaturus: quā de decem cornibus tria cōtrita cornua supra legimus: & q̄a
uenturus sit in terra israel & multā ei uel urbes uel prouintia daturā mantis.

De antem sole saluabuntur de manibus eius edom & moab & principum filiorum ammon.

Antiochus autem festinans contra ptolomeum regem austri Idumeos & moabitas & ammoni-
tas qui ex latere iudeae erant non tetigit: ne occupatus alio praelio ptolomeum redderet fortio-
rem: Antichristus quoq; idumeam & moabitis ac filios ammon idest arabiam relinquet intactam: quia
illuc sancti ad deserta confugient.

Et dominabitur thesauroz auri atq; argenti & in omnibus preciosis egypti. **Per** lybias
quoq; & ethiopias transibit.

Hac antiochus ex parte fecisse legimus: Sed quod sequitur per lybias & ethiopias transibit: magis
nostri asserunt antichristo conuenire. Antiochus enim lybiam q̄ pleriq; affricam intelligunt: ethio-
piāq; nō tenuit: nisi forte q̄a in ipso climate sunt puintia aegypti & longe p̄serta uicina: captis a gy-
ptiis ēt ista puintia cōturbata sint. Vnde non dicit qd cōperit eas: sed p̄ lybias ethiopiasq; trāfiet.

Et fama turbabit eum ab oriente & aquilone: Et ueniet in multitudine magna ut conterat & in-
terficiat plurimos: & figet tabernaculum suum in apechno: inter duo maria super montem incly-
tum & sanctum: & ueniet vsq; ad a summitatem eius & nemo auxiliabitur ei.

Et in hoc loco porphyrius tale nescio qd de antiocho somniat: Pugnans inquit contra aegyptios
& lybias ethiopasq; pertransiens: audit sibi ab aquilone & ab oriente praelia concitari: unde regredi-
ens capit aradios resistentes: & omnem in littore scenicis uastauit puintiaz. Confestimq; pergit ad
artaxiam regem armeniae qui de orientis partibus monebatur: & interfectis plurimis de eius exerci-
tu ponit tabernaculum suum in loco epechno: qui inter duo latissima situs est flumina tygrin & eu-
phraten. Cumq; hucusq; processerit in quo monte inclyto federit & sancto: dicere non potest quāq;
inter duo maria eum sedisse probare non potest: & stultum sit duo mesopotamiae flumina duo ma-
ria interpretari: Montem autem inclytum idcirco praeterit: quia secutus theodotionis interpreta-
tionem: qui ait inter media maria super montem Saba sanctum. Cumq; saba nomē montis uel ar-
meniae uel mesopotamiae putet: quare sit sanctus dicere non potest: etiam hac licentia mentiendi.
Possumus nos addere quod ille conticuit: sanctum dici montem quia iuxta errorem armeniorum
sit idolis consecratus: Et ueniet usq; ad summitatem ipsius montis in elimaide prouintia quā est ultri-
ma p̄salarum ad orientem regio: ibiq; uolens templum diane spoliare: quod infinita donaria habe-
bat: fugatus a barbaris est: qui mira ueneratione phanum illud suspiciebant: & mortuus est: mero-
re consumptus in tabes opido persidis. Hac ille in fugillatione nostri artificiosissimo sermōe cōpo-
suit. Quā ēt si potuerit approbare n̄ de antichristo dicta sed de antiocho qd ad nos: q̄ n̄ ex oībus scri-
pturatum locis christi probamus aduentum: & antichristi mendaciam: Pone enim hac dici de an-
tiocho: quid nocet religioni nostrae? Nunquid & in superiori uisione nisi in antiochum prophetia
cōsumata est: aliquid de antichristo dicitur. Dimittat itaq; dubia: & in manifestis hareat: dicatq; q̄s
sit ille lapis qui de monte abscissus sine manibus crenit in montem magnum: & orbem impleuit: &
quadriformem imaginem contriuit: qui sit ille filius hominis: qui cum nubibus uenturus sit: & sta-
turus ante uetustum dietum: & dandum sit ei regnum quod nullo fine claudatur: omnesq; populi
tribus ac linguae: ipsi seruituri sint: hac quā manifesta sint praeterit & de iudeis asserit propheta-
ri: quos usq; hodie seruire cognoscimus. Et dicit eum qui sub nomine danielis scripsit librum ad re-
focilandam spem suorum fuisse mentitum: Non quo omnem historiam futuram nosse potuerit:
sed quo iam facta memoraret: & in ultimae uisionis calumniis immoratus flumina ponens pro ma-
ri. & montem inclytum & sanctum apechno: quē ubi legerit nullam potest proferre historiam. No-
stri autem extremum uisionis huius capitulum super antichristum sic exponunt: quod pugnans cō-
tra aegyptios lybiasq; & ethiopas: & tria cornua de decem cornibus conterens: auditus sit de aequi-
lonis & de orientis partibus: aduersum se bella consurgere: quod ueniens cum magna multitudine
ut conterat & interficiat plurimos figat tabernaculum suum in apechno iuxta nicopoliz: quā prius
emaus uocabatur: ubi incipiunt iudeae montana consurgere: deniq; inde se erigens usq; ad montē
oliueti hierosolymorum regio ascenditur: & hoc esse quod nunc scriptura dicit: & cum fixerit taber-
naculum suum in montanae prouintiae radicibus: inter duo maria: mare uidelicet quod nunc appel-
latur mortuum ab oriente: & mare magnum in cuius littorē caesarea Ioppe ascalon & gaza sitae sūt
Tunc ueniet ad summitatem montis eius: hoc est montanae prouintiae idest uerticem montis oliueti:
qui inclytus uocatur: quia ex eo dominus atq; saluator ascendit ad patrem: & nullus antichristo po-

terit auxiliari contra se domino seuiiente. Et asserit ibi antichristum esse periturum unde dominus ascendit ad caelos: Apechno uerbum compositum est: quod si diuidas intelligi potest id est solii sui: Et est sensus Et figet thronum tabernaculi sui inter duo maria super montes inclutus & sanguis. Hunc locum Symachus ita interpretatus est: quod in latino sonat & extedet papiliones equitatus sui inter maria: super montem fortitudinis sanctum: & ueniet usque ad uerticem montis. Theodotion uero sic uertit: Et figet tabernaculum suum ephadano: inter maria in monte sabao sancto: & ueniet usque ad partem eius. Aquila ita: Et plantabit tabernaculum praetorii sui ephadano inter maria in monte sabao glorioso & sancto & ueniet usque ad finem eius. Soli septuaginta omni se nominis quaestione liberantes interpretati sunt: Et statuet tabernaculum suum tunc inter maria & montem uoluntatis sanctum & ueniet hora consumationis eius. Quos appollinaris secutus de nomine epedno omnino conticuit. hoc ideo prolixius posui: ut & porphyrii ostendam calumniam: qui haec omnia ignorauit aut nescire se finxit: & scripturae sanctae difficultatem: cuius intelligentia absque dei gratia & doctrina maiorum sibi imperitissimi uel maxime uendicant. Notandum autem quod cum per litteram hebreus sermo non habeat: sed pro ipsa utatur phe cuius uim graecum phi sonat. In isto tantum loco apud hebreos scribatur quidem phe sed legatur per. Quod autem antichristus ueniat usque ad summitatem montis sancti & incluti: & ibi pereat Esaias plenius loquitur: praecipitabit dominus in monte sancto faciem dominatoris tenebrarum super omnes gentes: & eum qui dominatur cunctis populis: & unctionem quae uncta est contra uniuersas nationes.

CAPITVLVM DVODECIMVM.

In tempore autem illo consurget Michael princeps magnus: qui stat pro filiis populi tui & ueniet tempus quale non fuit ex quo gentes esse ceperunt usque ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro uite. Et multi de his qui dormiunt in terra puluere euigilabunt alij in uitam eternam: & alij in opprobrium ut videant semper: Qui autem docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti & qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stelle in perpetuas eternitates.

Hactenus porphyrius utcumque se tenuit: & tam nostrorum imperitis quam suorum male eruditissimè posuit. De hoc capitulo quid dicturus est: in quo mortuorum describitur resurrectio: alijs suscitatis in uitam eternam: & alijs in opprobrium sempiternum. Nec potest dicere qui fuerint sub antiocho fulgentes quasi splendor firmamenti: & alij quasi stelle in perpetuas eternitates. Sed quid non faciat pertinacia eius: quasi contritus coluber eleuat caput: & moriturus in eos qui morituri sunt uenena diffundit: Et hoc de antiocho scriptum est: quia uadens in perfidem lysiam qui antiochia & pheniciae praerat reliquit exercitum: ut aduersum iudeos pugnaret: urbem eorum hierusalem submitteret: Quae omnia narrat Iosephus historiae auctor hebraeus: quod talis fuerit tribulatio: qualis nunquam & tempus adueniet quale non fuit ex quo gentes esse ceperunt usque ad illud tempus. Reddita autem uictoria & cesis antiochi ducibus ipsoque antiocho in perfide mortuo: saluatus est populus israel: omnes qui scripti erant in libro dei: hoc est qui legem fortissime defenderunt: & econtrario qui delati sunt de libro: hoc est qui prauaricatores extiterunt legis: antiochi fuerunt partium. Tunc ait huiusmodi quasi in terra puluere dormiebant & operiti erant malorum pondere: & quasi in sepulchris miserrimum reconditi ad insperatam uictoriam de terra puluere surrexerunt: & de humo eleuauerunt caput custodes legis resurgentes in uitam eternam: & prauaricatores in opprobrium sempiternum. Magistri autem & doctores qui legis notitiam habuerunt fulgebunt quasi caelum: & qui inferiores populos exhortati sunt ad custodiendas ceremonias dei: ad instar astrorum splendebunt in perpetuas eternitates. Ponit quoque historiam de machabeis in qua dicitur multos iudeorum sub mathathia & iuda machabeo ad heremum confugisse: & latuisse in speluncis: & in cauernis petrarum: & hac post uictoriam processisse & hanc quasi de resurrectione mortuorum esse praedicta. Tempore autem antichristi talem tribulationem fore qualis nunquam fuit: ex eo ex quo gentes esse ceperunt: ueri? intelligitur. Ponamus enim uicisse lysiam qui uictus est: & poenitus oppressos iudeos esse qui uicerunt: Nunquam fuit talis tribulatio qualis eo tempore quo hierusalem capta est a babiloniis templumque subuersum & omnis populus ductus in captiuitatem. Oppressio igitur antichristo & spiritu saluatoris extincto: saluabitur populus qui scriptus fuerit in libro dei: & per diuersitate meritorum alij resurgent in uitam eternam: & alij in opprobrium sempiternum: Magistri autem habebunt similitudinem caeli: & qui alios erudierunt stellarum fulgori comparabuntur. Non enim sufficit scire sapientiam nisi & alios erudias: tacitusque sermo doctrinae alium non edificans: mercedem operis recipere non potest. Quem locum Theodotion & uulgata editio ita expressit: Et intelligentes fulgebunt quasi splendor firmamenti & de iustis plurimi quasi stelle in aeternum & ultra. Solent nonnulli quaerere utrum doctus sanctus & simplex: eandem mercedem habeant: & unam in caelestibus mansionem. Vnde nunc iuxta Theodotionem dicitur: quod docti similitudinem caeli habeant: & absque doctrina iusti stellarum fulgori comparentur: tantumque sit inter eruditam sanctitatem & sanctam rusticitatem: quantum caelum distat & stellae.

¶ Tu autem

Super Daniele. c. xii.

Tu autem daniel claudere sermones: & signa librum vsq; ad tempus statutum: Pertransibunt plurimi & multiplex erit scientia.

Qui danieli multiplicem reuelauerat ueritatem ipsa occulta esse significans quæ locutus est: præcepit ut inuoluat sermones & signet librum ut legant plurimi: & quærant historiæ ueritatem: & propter obscuritatis magnitudinem diuersa opinentur. Quod enim ait pertransibunt id est percurrerent plurimi: multorum significat lectionem: Solemus enim dicere: percurri librum: pertransiui historiâ. Quod quidem & Esaias de obscuritate sui uoluminis loquitur. Et erunt sermones libri istius: quæ si uerba uoluminis signati quem si dederint homini nescienti litteras dicentes ei lege: respondebit nescio litteras: Sin autem dederint illum homini scienti litteras: & dixerint lege librum respondebit non possum legere: signatus est enim. In apocalypsi Ioannis liber uidetur signatus sigillis septem intus & foris. Cumq; nullus posset signacula illius soluere: ait Ioannes flebam nimis: Et uenit ad me uox dicens. Ne plores Ecce uicit leo de tribu iuda radix dauid aperire librum & soluere signacula eius. Librum autem illum potest soluere qui scripturarum sacramenta cognouit: & intelligit uerba tenebrosa: propter mysteriorum magnitudinem: & interpretatur parabolas: & occidit litteram transfert in spiritum uiuificantem.

Et uidi ego daniel & ecce quasi duo alij stabant: vnus hinc super ripam fluminis: & alius inde ex altera ripa fluminis: & dixi viro qui indutus erat lineis: qui stabat super aquas fluminis: Usq; quo finis istorum mirabilium.

Vidit daniel duos angelos stantes ex utraq; parte super ripam babylonii fluminis: qui cum hic ponatur absq; nomine: secundum præteritam uisionem puto eum esse tygrum qui hebraice dicitur eddecel: & tamen non interrogat eos qui stabant super utramq; ripam: sed eum quem in principio uiderat: qui indutus erat uestibus lineis siue byssinis: quod hebraice dicitur baddim. Et hic ipse angelus stabat super aqua fluminis babylonie: suo eas calcans pede. Ex quo intelligimus superiores duos angelos quos uidit stantes super ripam: & non interrogat nec putat sciscitatione condignos: angelos esse persarum atq; græcorum: Hunc autem esse angelum clementissimum: qui orationes danielis in conspectu dei obtulerit: quando ei uiginti & uno diebus persarum angelus refestabat. Interrogat autem hæc mirabilia quæ in præsentis uisione dicuntur quo complenda sint tempore. Quod porphyrius more suo de antiocho: nos de antichristo interpretatur.

Et audiui virum qui indutus erat lineis qui stabat super aquas fluminis: cum eleuasset dextram & sinistram suam in celum: & iurasset per uiuentem in eternum: quia in tempus & tempora & dimidium temporis.

Tempus & tempora & dimidium temporis: tres & semis annos interpretatur porphyrius: quod & nos iuxta scripturarum sanctarum idioma non negamus: Nam & supra legimus quod septem tempora transierint super Nabuchodonosor: id est septem anni efferationis eius: & in uisione quatuor bestiarum scriptum est. Leonis & ursi: pardi & alterius bestie cuius nomen tacetur: quæ regnū significat romanorum: & postea de antichristo quod reges humiliet: & sermones contra excelsum loquatur: & sanctos altissimi conterat: & putabit ait quod possit mutare tempora & leges: Et tradentur in manu eius usq; ad tempus & tempora & dimidium temporis. Et iudicium sedebit ut aufferatur potentia & conteratur. & dispereat usq; in finem. Et manifeste de aduentu christi atq; sanctorum dicit. Regnum autem & potestas & magnitudo regni: quæ est subter omne cælum detur populo sanctorum altissimi: cuius regnum sempiternum est: & omnes reges seruiant ei & obediant. Si itaq; superiora quæ perspicue de antichristo scripta sunt refert porphyrius ad antiochum ad tres & semis annos: quibus templum dicit fuisse desertum: ergo & hoc quod sequitur: regnū eius sempiternum: & omnes reges seruiant ei & obediant: debet probare super antiochum: uel ut ipse putat super populo iudeorum: Quod nequaquam stare manifestum est. Legimus in machabeorum libris: Iosephus quoq; in eandem consentit opinionem: quod tribus annis templum pollutum fuerit in hierusalem: & in eo Iouis Idolum steterit sub antiocho epiphane: centesimo quadagesimo quinto anno regni macedonum: a casleu mense eiusdem anni nono: usq; ad mensem nonū. cxlviii anni: qui faciunt annos tres: Sub antichristo autem nō tres anni sed tres & semis hoc est mille. ccxc. dies: desolationis templi sancti & euerfionis futuri esse dicuntur.

Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti complebuntur vniuersa hec.

Quando inquit populus dei dispersus fuerit uel antiocho persequente ut uult porphyrius: uel antichristo: ut nostri uerius probant: tunc hæc omnia complebuntur.

Et ego audiui & non intellexi: & dixi domine mi quid erit post hec: & ait: Uade daniel quia clausi signatiq; sunt sermones: vsq; ad tempus consumationis: Et eligentur & dealbabitur & quasi ignis probabunt multi: & impie agent impij: neq; intelligent oēs impij: porro docti intelligent.

Vult propheta intelligere quod uiderat: immo quod audierat: & futurorum cupit cognoscere ueritatem: Audierat enim regum bella diuersa & inter se prælia & multiplicem historiam: sed nomina non audierat singulorum. Si autem propheta audiuit & non intellexit: quid faciunt ii qui signatum librum & usq; ad tempus consumationis multis obscuritatibus inuolutum præsumptione

mentis edisserunt: Cum autem inquit finis aduenerit: impii non intelligent: & qui docti fuerint disciplina dei ipsi intelligere poterunt: In peruersam enim animam non introibit sapientia: nec potest se infundere corpori quod peccatis subditum est.

¶ Et a tempore quo ablatum fuerit iuge sacrificium: & posita fuerit abominatio in desolationem: dies mille.cccxc.

¶ Hos mille.cccxc. dies porphyrius in tempore antiochi & in desolatione templi dicit completos: & Iosephus & machabeorum liber tribus tantum annis commemorant: Ex quo perspicuum est tres istos & semis annos: de antichristi dici temporibus qui tribus & semis annis: hoc est mille ducentum nonaginta diebus sanctos persecuturus est: & postea corruiturus in monte inclyto & sancto: A tempore igitur quod nos interpretati sumus iuge sacrificium: quando antichristus urbem obtinens dei cultum interdixerit: usque ad interfectionem eius: tres & semis anni id est mille.cccxc. dies complebuntur.

¶ Beatus qui expectat & peruenit usque ad dies mille.cccxcv.

¶ Beatus inquit qui interfecto antichristo dies supra numerum præfinitum. xlv. præstolatur: quibus est dominus atque saluator in sua maiestate uenturus. Quare autem post interfectionem antichristi xlv. dierum silentium sit: diuinæ scientiæ est: nisi forte dicamus: dilatio regni sanctorum patientiæ comprobatio est. Porphyrius hunc locum ita edisserit: ut. xlv. dies qui super mille ducentum nonaginta sunt uictoriæ contra duces antiochi tempus significant: quando Iudas machabeus fortius dimicauit & emundauit templum Idolumque contriuit & uictimas optulit in templo dei. Quod recte diceret si machabeorum liber tribus & semis annis templum scriberet fuisse pollutum & non tribus.

¶ Tu autem daniel vade ad præfinitum: & requiesce & stabis in sorte tua in fine dierum.

¶ Pro quo Theodotion ita interpretatus est: Tu autem uade & requiesce: & resurges in ordine tuo in consumatione dierum. Quo uerbo ostenditur omnem prophetiam uicinam esse resurrectionis omnium mortuorum: quando & propheta surrecturus est. Et frustra porphyrius quæ in typo antiochi de antichristo dicta sunt: uult omnia referre ad antiochum: cuius calamitæ ut diximus plenius responderant Eusebius cæsariensis: & appollinaris laodicenus: Et ex parte disertissimus uir martir methodius: quæ qui scire uoluerit in ipsorum libris poterit inuenire. Expositis ut potui in danielis libro iuxta hebraicum continentur: Ponam breuiter quid origenes in decimo stromatū suorum libro de susanna & belis fabulis dixerit. Cuius hæc uerba sunt.

CAPITVLVM. XIII.

¶ Parentes eius iusti edocuerunt filiam suam iuxta legem moysi.

¶ Hoc utendum est testimonio ad exhortationem parentum: ut doceant iuxta leges dei sermonemque diuinum: non solum filios: sed & filias suas.

¶ Et constituti sunt duo senes de populo iudices in anno illo.

¶ Referebat hebreus istos esse achab & sedechiam: de quibus scribit Hieremias: Faciat te dominus sicut achab & sedechiam quos frixit rex babylonis in igne propter iniquitatem: quæ fecerant in israhel & adulterabant uxores ciuium suorum.

¶ De quibus locutus est dominus. Quia egressa est iniquitas de babilone a senioribus iudicibus qui videbantur regere populum.

¶ Pulchre de præfectoris peccatoribus non ait qui regebant populum: sed qui uidebantur regere. Qui enim bene præsunt populo regunt populum: qui autem tantum nomen habent iudicum: & iniuste præsunt populo: regere uidentur populum magis quam regunt.

¶ Et exarserunt in concupiscentiam eius: & euerterunt sensum suum: & declinauerunt oculos suos ut non viderent celum neque meminissent iudiciorum iustorum.

¶ Quod græci uocant nos perturbationem magis quam passionem rectius interpretamur. Hæc igitur perturbatio & cupido libidinis titillauit. Immo percussit corda seniorum. Sed ut in animis eorum iaceret fundamentum & cogitarent desiderata complere: ipsi euerterunt sensum suum: quo subuerso oculi eorum inclinati sunt ut cælestia non uiderent nec recordarentur iudiciorum iustorum: siue dei siue honestatis siue naturæ: quæ omnibus ad bonum insita est.

¶ Et ecce susanna inambulabat iuxta consuetudinem.

¶ Ante iam dictum est quod facto mane inambulabat susanna. Nec incongruum est ad placandos eos qui omnium quæ gerimus de scripturis sanctis quærunt exempla. hunc in deambulando locum assumere: quod recte quis ad uegetandum corpusculum deambulet. Quæ locū inquit de. lxx. editione nunc posui. Quo dicto origenes ostendit cætera se non iuxta. lxx. interpretes disseruisse.

¶ Angemurque susanna & ait. Angustie sunt mihi vndique: Si enim hoc egero mors mihi est: si autem non egero non effugiam manus vestras.

¶ Qui ad summitatem perfectæ uirtutis uenerit nunquam dicit sibi imminere discrimen: si adulterorum manus non effugerit: dicentium assentire nobis & commiscere nobiscum. Alioquin & si nolueris dicemus testimonium contra te: quod fuerit tecum iuuenis: & hac causa dimiseris puellas a te. Humanæ quippe fragilitatis

Super Danielelem.c.xiii.

pe fragilitatis est mortem timere: quæ infertur pro iustitia nisi forte angustias interpretabimur nõ imminentis mortis: sed opprobrii & ignominie qua perfundenda erat: illis accusantibus atq; dicentibus: fuit illa iuuenis & idcirco dimisit puellas. Si enim hoc egero mors mihi est. Si autem non egero nequaquam effugiam manus uestras. Peccatum mortem uocat. Sicut ergo ei qui facit adulterium mors est adulterium: sic oẽ peccatum quod ducit ad mortem: mors appellandum est: & totiens mori credimur quotiens peccamus ad mortem: Vnde e contrario totiens resurgimus & uiuificamur: quotiens uitæ digna opera facimus: Sed melius est mihi absq; opere incidere in manus uestras: q̃ peccare in conspectu domini: In græco non habet melius id est sed quod bonum interpretari possumus. Vnde eleganter nõ dixit: melius est mihi incidere in manus iniquorum præsbyterorum: q̃ peccare in conspectu domini: Ne uideretur cõparatione peccati quod erat bonum hoc appellare melius. Sed bonum est inquit mihi non facere malum: & incidere in manus uestras ne peccem in conspectu domini. Non ergo per cõparationem legendum est: melius est mihi incidere in manus uestras q̃ peccare in conspectu domini. sed absolute: bonum mihi est non facere malum: & incidere manus uestras: ne peccem in conspectu domini.

¶ Et exclamauit voce magna susanna.

¶ Magna uox erat non aeris percussione & clamore faucium: sed pudicitie magnitudine per quam clamabat ad dominum: Vnde & sancta scriptura in exclamatione seniorum non apposit magnam uocem: Sequitur enim Clamauerunt & senes aduersus eam.

¶ Exclamauit autem voce magna susanna & dixit Deus eterne qui absconditorum es cognitor qui nosti omnia ante q̃ fiant tu scis quomodo falsum contra me tulerunt testimonium.

¶ Cordis affectus & mentis pura confessio & bonum conscientie uocem eius fecerat clariores. Vñ magna erat exclamatio eius deo: quæ ab hominibus non audiebatur. Cumq; duceretur ad mortem suscitauit deus sp̃m sanctum pueri iunioris cuius nomen daniel. Quo sermone ostenditur non intrasse sp̃itum sanctum in daniellem. Sed eum qui erat in illo & quiescebat propter ætatis infirmitatem: nec sua opera poterat demonstrare: data occasione pro sancta femina a domino suscitauit.

¶ Exclamauit voce magna: Mundus ego sum a sanguine huius.

¶ Suscitato in se spiritu sancto & quæ puer deberet dicere suggerente uox eius magna erat: Et nota sibi in scripturis sanctis peccatoris uox magna uocatur.

¶ Dic sub qua arbore uideris eos loquentes sibi Qui ait sub schino: dixitq; ei daniel: Recte mentitus es in caput tuum ecce enim angelus domini accepta scindet te medium.

¶ Et post modicum alter senior ait.

¶ Sub pyno dixitq; ad eum daniel: Recte mentitus es & tã in caput tuum. Mandet enim angelus domini gladium habens ut seccet te medium.

¶ Quia hebrei reprobant historiam Susannæ dicentes eam in danielis uolumine non haberi. debemus diligenter inquirere nomina schini & pyni: quæ latini ilicem & lentistum interpretantur: si sint apud hebreos & quam habeant ethimologiam: ut a scino scissio: & a pyno seccio siue serratio dicatur lingua eorum. Quod sit non fuerit inuentum necessitate cogemur & nos eorum acquiescere sententiae: qui græci tantum sermonis hanc uolunt esse quæ græcam habeat tantum ethimologiam: & hebraicam non habeat: quod si quis ostenderit duarum istarum arborum scissionis & seccionis in hebreo stare ethimologiam: tunc poterimus etiam hanc scripturam recipere.

¶ Et fecerunt eis sicut male egerant aduersum proximum: ut facerent secundum leges Mosi si interfecerunt eos

¶ Si interficeret eos omnis synagoga uidetur illa opinio refutari: de qua supra diximus secundum Hieremiam quod ipsi essent præsbyteri achias & sedechias: nisi forte hoc quod scriptum est interfecerunt eos: sic interpretemur. pro eo quod eos regi babylonis occidendos tradiderunt: sicut & nos dicimus quod iudæi interfecerint saluatorem: non quo ipsi percusserint: sed quo tradiderunt occidendum & succlamantes dixerint crucifige crucifige eum.

¶ Belchias autem & vxor eius laudauerunt deum pro filia sua Susanna cum Joachim merito eius: & cognatis omnibus: quia non esset inuenta in ea res turpis.

¶ Digne quasi sancti laudant deum: non quia liberata est de manu præsbyterorum susanna. hoc. n. nõ satis laudabile est: nec magni discriminis si non esset liberata: sed quia non est inuenta res turpis.

¶ Cumq; aperta esset hostia aspiciens rex sub mēsa clamauit voce magna Magnitudo es belch: non est apud te ullus dolus.

¶ Hoc quod scriptura nunc dicit Clamauit uoce magna: quia de Idolatra & ignorante deum dicitur: Videtur obseruationem nostram subuertere: qua dudum asseruimus uocem magnam in sanctis tantum reperiri. Quod soluit facile qui hanc historiam in libro danielis apud hebreos dixerit non haberi: Siquis autem potuerit eam approbare esse de canone. Tunc querendum est quid ei respondere debeamus.

¶ Finit explanatio Beati Hieronymi præsbyteri in Danielelem prophetam.

Prologus Super Matheum.

INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI PRAESBYTERI IN COMMENTVM SVPER MATHEVM AD EVSEBIVM.

Lures fuisse qui euangelia scripserint: Et lucas euangelista testatur dicens: Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum: quae in nobis completae sunt: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi uiderunt sermonem: & ministraverunt ei. Et perseverantia usque in praesens tempus monumenta declarant: quae a diversis auctoribus adita diversarum heresum fuere principia: Ut est illud iuxta aegyptios & thoman: & mathian & bartholomeum: duodecim quoque apostolorum & bassilidis atque apellis ac reliquorum quos enumerare longissimum est: cum tantum in praesentiarum hoc necesse sit dicere: extitisse quosdam qui sine spiritu & gratia dei conati sunt magis ordinare narrationem quam historiae texere ueritatem. Quibus iure potest illud propheticum coaptari. Vhe qui prophetant de corde suo: qui ambulat post spiritum suum: qui dicunt dicit dominus: & dominus non misit eos. De quibus & saluator in euangelio Ioannis loquitur.

Varia Evangelia

Omnes qui ante me uenerunt fures & latrones fuerunt. Qui uenerunt: non qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant & ego non mittebam eos. In uenientibus enim praesumptio temeritatis: in missis obsequium seruitutis est. Ecclesia autem quae supra Petrum domini uoce fundata est: quaz Introduxit rex in cubiculum suum: & ad quam per foramen descensionis occulta misit manum suam: similis damulae hinnuloque ceruorum: quatuor flumina paradisi instar eructans: quatuor & angulos & annulos habet: per quos quasi archa testamenti & custos legis domini lignis immobilibus uehitur. Primus omnium matheus est publicanus cognomento leui: qui euangelium in iudaea hebreo sermone adidit: ob eorum uel maxime causam: qui in iesum crediderant ex iudaeis: & nequaquam legis umbra secedente euangelii ueritatem seruabant. Secundus Marcus interpretas apostoli Petri: & alexandrinae ecclesiae primus episcopus qui dominum quidem saluatorem ipse non uidit: sed ea quae magistrum audierat praedicantem iuxta fidem gestorum narrauit magisque ordinem. Tertius Lucas medicus natione syrus Antiochenus: cuius laus in euangelio: qui & ipse discipulus apostoli Pauli in Achaiae boetiaeque partibus uolumen condidit: quaedam altius repetens: & ut ipse in prohemio confiteretur audita magis quam uisa describens: Ultimus Ioannes apostolus & euangelista quem Iesus amauit plurimum qui supra pectus domini recumbens purissima doctrinarum fluenta potauit: & qui solus de cruce meruit audire. Ecce mater tua. Is cum esset in Asia: & iam tunc hereticorum semina pullularent cherinthi: ebionis & ceterorum qui negant christum in carne uenisse quos & ipse in epistola sua antichristos uocat: & apostolus Paulus frequenter percutit: coactus & ab omnibus poene tunc Asiae episcopis & multarum ecclesiarum legationibus de diuinitate saluatoris altius scribere: & ad ipsum (ut ita dicam) dei uerbum non tam audaci quam foelici temeritate prorumpere: unde & ecclesiastica narrat historia: cum a fratribus cogeretur ut scriberet: ita facturum se respondisse si indicto ieiunio in comune omnes deum depraearentur. Quo expleto reuelatione saturatus illud prohemium caelo ueniens eructauit: In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deum. Haec igitur quatuor euangelia multo ante praedicta Ezechielis quoque uolumen probat: in quo prima uisio ita contextitur: Et in medio similitudo quatuor animalium & uultus eorum: Facies hominis & facies leonis & facies uituli & facies aquilae. Prima hominis facies Matheum significat qui quasi de homine exorsus est scribere. Liber generationis iesu christi filii dauid filii abraam: Secunda Marcum in quo uox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto Parate uiam domini: rectas facite semitas eius. Tertia uituli quae euangelistam Lucam a zacharia sacerdote sumplisse initium praefigurat. Quarta Ioannem euangelistam qui assumptis pennis aquilae & ad altiora festinans de uerbo dei disputat. Cetera quae sequuntur in eundem sensum proficiunt. Crura eorum recta & pennati pedes: & quocumque ibat spiritus: ibant: & non reuertebantur: & dorsa eorum plena oculis: & lintille ac lampades in medio discurrentes & rota in rotam & in singulis quattuor facies: Vnde & apocalypsis Ioannis post expositionem uiginti quatuor seniorum qui tenentes citharas & phialas adorant agnum dei: introducit fulgura atque tonitrua & septem spiritus discurreres & mare uitreum & quatuor animalia plena oculis dicens. Animal primum simile leoni: & secundum simile uitulo: & tertium simile homini: & quartum simile aquilae uolantis. Et post paululum plena erant inquit oculis & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus Sanctus. Sanctus domine deus omnipotens: qui erat & qui est: & qui uenturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur quatuor tantummodo debere euangelia suscipi & omnes apocryphorum nequias mortuis magis hereticis quam ecclesiasticis uiuis canendas. Satisque miror eusebi dilectissime cur Romanam subito nauigaturus hanc tibi a me quasi sistrariam dari uolueris: ut Matheum breuiter exponens uerbis stringerem: sensibus dilatarem. Si meminisses responsionis meae: nunquam in paucis

Liber Primus

diebus rem annorum peteres. Primum enim difficile est omnes legere qui euangelia scripserint. Deinde multo difficilius adhibito iudicio quæ optima sunt excerpere: Legisse me fateor annos plurimos in Matheum origenis. xxv. uolumina: & totidem eius omelias: comaticumq; interpretationis genus: & theophilus antiocena urbis episcopi commentarios: Ipolitus quoq; martyris: & theodori heradeota: Apollinarisq; laodiceni: ac didimi alexandrini: & latinosq; hilarii. uictorini: fortunatiani opuscula: e quibus etiam si parua carperem. dignum aliquid memoria scriberetur. At tu in duabus ebdomadibus imminente iam pascha & spirantibus uentis dictare me cogis: ut quando notarii excipiant: quando scribantur cedulae: quando emendentur: quo spatio digerantur ad pug: maxime cum scias me ita tribus mensibus languisse: ut uix nunc ingredi incipiam. nec possum laboris magnitudinem breuitate temporis compensare. Igitur omnia auctoritate ueterum quos nec legendi ne sequendi facultas data est historicam interpretationem: quam præcipua postulasti: digessi breuiter: & interdu spiritualis intelligentiæ flores miscui: perfectum opus reseruans in posterum: si aut mihi uita longior fuerit: aut tu in redeundo tua promissa compleueris. Tunc nitar implere quod reliquum est: imo iactis fundamentis: & ex parte constructis parietibus pulcherrimum culmen imponam: ut scias quid intersit inter subitam dictandi audaciā: & elucubrātā scribendi licentiā: certe nosti: & mendacii me erubescere te testem uocare: quod præsens opusculū tāta celeritate dictauerim: Vt aliena magis legere q̄ mea condere me putares: nec hoc de arrogantia & fiducia ingenii dictum putes. Sed q̄ ostendere tibi cupiā q̄tum apud me ualeas: qui periclitari magis apud doctos uoluerim q̄ tibi sedule postulanti qcq̄ negare. Vnde obsecro ut si incomptior sermo est: & non solito lapsu fertur oratio festinationi hoc tribuas non imperitiæ: Et des exemplaria cū Romā ueneris: uirgini christi principæ quæ me rogauit: ut in canticū scriberem canticorū: a quo opere exclusus ægrotatione diuturna spem in futurum distuli: hac te lege constringens: ut si tu ei ad te scripta subtraxeris illa quoq; amariolo sibi postea scribenda ea concludat.

FINIT PROLOGVS INCIPIT TRACTATVS. CAPITVLVM PRIMVM.

Iber generationis iesu christi.

quis enarrabit? Non ergo putemus euangelium prophetæ esse contrariū: ut quod ille impossibile dixit affatu hic narrare incipiat. Quia ibi de generatione diuinitatis: hic de incarnatione ē dictū. A carnalibus at cœpit: ut p̄ hominem deū discere incipiam?

Filius dauid filius habraam.

Ordo præposterus: sed necessario cōmutatus. Si. n. primum posuisset Habraam & postea dauid: rursus ei repetendus fuerat habraam ut generationis series texeretur. Ideo aut cæteris p̄termisiss hōrū filiū nūcupauit: q̄ ad hos tm̄ est facta de x̄po repromissio. Ad habraam: in semine inquit tuo benedicentur oēs gentes: q̄d est christus. Ad dauid. de fructu uentris tui ponam super sedem meam.

Judas autem genuit phares & zaram de Thamar.

Notandum in genealogia saluatoris nullā sanctarum assumi mulierū: sed eas quas scriptura reprehendit: ut qui propter peccatores uenerat: de peccatricibus nascens: omnium peccata deleat. Vnde & in consequentibus ruth moabitibus ponitur: & bersabeæ uxor uria.

Maason autem genuit salmon.

Iste est salmon princeps tribus iudæ sicut in numeris legimus.

Ioram autem genuit oziam: ozias autem genuit ioathan.

In quarto regum uolumine legimus de ioram ochoziam fuisse generatum. Quo mortuo iosabet filia regis ioram: soror ochoziæ tulit ioas filium fratris sui & eum internitioni quæ exercebatur ab athalia subtraxit. Cui successit in regnū filius ei? amasias. Post quē regnauit fili? eius azarias q̄ appellatur & ozias: cui successit ioathan filius eius. Cernis ergo q̄ secundum fidem historiæ tres reges in medio fuerunt: quos hic euangelii p̄termisit: Ioram quippe non genuit oziam sed ochoziam: & reliquos quos enumerauimus: uerē quia euangelistæ propositū erat tres tessaradecades in diuerso temporum statu ponere: & ioram generi se miscuerat impiissimæ iezabelis: idcirco usq; ad tertiā generationem eius memoria tollitur ne in sanctæ natiuitatis ordine poneretur.

Et post transmigrationem Babylonis iechonias genuit salatibel.

Si uoluerimus: leconiam in fine primæ tessaradecadis ponere: in sequenti non erunt quatuordecim: sed tredecim. Sciamus igitur iechoniam priorem ipsi esse quem & ioachim. Secundum aut filium: non patrem: Quorum prior per. k. & m. sequens per. x. & n. scribitur: quod scriptorum uitio & longitudine temporum apud græcos latinosq; confusum est.

Jacob autem genuit Ioseph.

Hunc locum obiecit nobis Iulianus augustinus dissonantiæ euangelistarū: cum euangelista matheus ioseph dixerit filium iacob: & Lucas filiū appellauit heli non intelligens consuetudinē scripturarum: q̄ alter secundū naturam: alter secundū legem ei pater sit. Scimus enim hoc per moysen deo iubente præceptū: ut si frater aut propinquus absq; liberis mortuus fuerit: alius eius frater accipiat uxorem ad suscitandum semen fratris uel propinqui sui. Super hoc & africanus temporum scriptor. & Eusebius caesariensis in libris diafonia euangeliorum plenius disputarunt.

Jacob

Super Matheum. c. ii.

T Jacob vtrum Marie.

Cum uirum audieris suspitio te non moneat nuptiarum: sed recorde consuetudinis scripturarum q̄ sponsi uiri: & sponsæ uocentur uxores. Et a transmigatione babylonis usq; ad christum generationes. xiiii. Numera a Iechonia usq; ad Ioseph & inuenies generationes. xiiii. Vnde quartadecima generatio in ipsum christum reputabitur. Christi autem generatio sic erat. Quærat diligens lector & dicat. Cū Ioseph nō sit pater dñi saluatoris qd pertinet ad dñm generationis ordo deductus usq; ad Ioseph. Cui rñdebimus Primū non eē cōsuetudinis scripturarum ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuisse Ioseph & Mariam: unde ex lege eam accipere cogeatur ut propinquam Et quod simul censetur in Bethleem: ut de una uidelicet stirpe generata.

Cum esset desponsata mater iesu maria Ioseph.

Quæritur quare non de simplici uirgine: sed de desponsata concipitur. Primū ut per generationē Ioseph: origo mariæ monstraretur secundo ne lapidaretur a iudæis ut adultera: tertio ut in ægyptū fugiens haberet solatium uiri. Martyr ignatius et quartā addidit causam cur a sponsa conceptus sit. ut partus inueniens eius celeretur diabolo: dū eum putat non de uirgine sed de uxore generatum.

Anteq̄ conuenirent inuenta est in utero habens de spiritu sancto.

Non ab alio inuenta ē nisi a Ioseph qui bñ licentia maritali futuræ uxoris oīa nouerat. Quod aut dicitur: anteq̄ cōuenirent: non sequitur ut postea conuenerint: sed scriptura quid factū non sit ostendit.

Ioseph autem uir ei? cū esset iustus & nollet eā traducere uoluit occulte dimittere eam.

Siquis fornicariæ coniungitur unū corpus efficitur. Et i lege præceptū est non solū reos sed & cōscios criminum obnoxios esse peccati. Quomodo ioseph cū crimen celauerit uxoris iustus scribitur: sed hoc testimonium Mariæ est q̄ ioseph sciens illius castitatem: & admirans quod euenerat: celat silentio cuius mysterium nesciebat.

Ioseph fili Dauid noli timere accipere mariam uxorem tuam.

Clam & supra diximus sponsas uxores appellari qd pleniū liber aduersus eluidiū docet. Et blandientis affectu ei per somnium angelus loquitur: ut iustitiam silentii comprobaret. Simulq; notandum q̄ ioseph filius esse dicatur dauid: ut Maria quoq; de stirpe dauid monstraretur.

Et uocabis nomen eius iesum: Ipse enim saluum faciet populum suum.

Iesus hebreo sermone saluator dicitur. Ethimologiam ergo nominis eius euangelista signauit dicens. Vocabis nomen eius iesum: quia ipse saluum faciet populum suum.

Hoc autem totum factum est: ut adimpleretur quod dictum a domino per prophetas dicēte. Ecce uirgo in utero habet & pariet.

Pro eo quod euangelista Matheus dicit in utero habet. In propheta scriptū est in utero accipiet: Sed propheta quia futura prædicit significat qd futurū sit: & scribit accipiet: euangelista q̄ n̄ de futuro sed de p̄terito narrat historiā mntauit accipiet & posuit hēt. Qui, n̄, hēt nequaq̄ acceptus ē. Tale qd & i psalmis legim⁹. Ascēdēs in excelsū captiuā duxit captiuitatē: accipiet dona i hoībus. hoc testimoniu apostolus ponēs n̄ dixit accipiet: sed dedit: quia ibi de futuro significatū ē: q̄ acceptus ē esset: hic de eo narrat: q̄ iā dederat qd acceperat.

Accipit coniugem suam & non cognouit eam: donec peperit filium suum primogenitum.

Ex hoc loco quidam peruersissime suspicantur: & alios filios habuisse Mariam dicentes: primogenitum non dici nisi qui habeat & fratres. Cum hic mos sit diuinarum scripturarum: ut primogenitum non eum uocent quem fratres sequantur sed eum qui primus natus sit: lege supradictum libellum aduersus Heluidium.

CAPITVLVM .II.

Idimus enim stellā eius in oriente.

Ad confusionē iudæorū: ut natiuitatem christi a gentibus discerent: oritur in oriente stella: quam futuram Balaham: cuius successores erant: uaticinio nouerant: lege numeroꝝ librum: Deferuntur autē magi stellæ inditio in iudæa ut sacerdotes a magis interrogati: ubi christus nasceretur in excusabiles fierent de aduentu eius.

Ac illi dixerunt in bethleem inde.

Librariorum error est. Putamus enim ab euangelista primū æditum sicut in ipso hebraico legimus iudæ non iudeæ. Quæ est enim aliarum gentium bethleē ut ad distinctionem eius hic iudeæ poneretur. Iudæ autē idcirco scribitur quia est & alia bethleem in gallilea lege librum iesu filii naue: Deniq; & in ipso testimonio quod de Micheæ prophetia sumptum est: ita habetur. Et tu bethleem terra iuda.

Et apertis thesauris suis: obtulerūt ei munera aurum thus & mirram.

Pulcherrime munerum sacramenta Iuencus præbyter uno uersiculo compræhendit: Thus auge mirra regi; hominiq; deoq; dona ferunt.

Et responso accepto i somnis: ne redirent ad herodē: per aliā viam reuersi sunt in regionē suā.

Qui munera obtulerant dño: consequenter rñsum accipiunt Rñsum autem græcæ dicitur non per angelū fuisse: sed per ipm dñm: ut meritorum ioseph priuilegium demonstraretur.

Reuertuntur autem per aliam uiam quia infidelitati miscendi non erāt iudæorum.

Ecce angelus domini apparuit ioseph in somnis dicens: Surge & accipe puerum & matrem eius & fuge in egyptum.

Quando tollit puerum

Libri primus.

& matrem eius ut in ægyptum transeat nocte tollit & in tenebris: quando uero reuertitur in iudæā nec nox nec tenebræ ponuntur in euangelio.

¶ At adimpleretur quod dictum est a dño per prophetā dicentē: ex ægypto vocaui filiū meum. Respondeant qui hebreorum uoluminū denegant ueritatem: ubi hoc in .lxx. legatur interpretibus. Quod cū non inuenerint nos eis dicemus in Osee propheta scriptum: sicut & exemplaria probare possunt q̄ nuper edidimus: possumus autem locū istum & aliter consolari pp̄ contētiōs quorum consuetudinem Paulus apostolus habere se denegat & ecclesia dei: Et testimoniū p̄ferimus ex numeris dicēte balaam. Deus ex ægypto uocauit eū: gloria eius sicut unicornis.

¶ Tūc adimpletū est qđ dictū ē per hieremiā p̄phetā dicentē. Vox in rama audita ē: ploratus & ululatus multus: rachel plorans filios suos & noluit consolari q̄ non sunt.

¶ De rachel natus est beniamin in cuius tribu non est bethleem: Quæritur ergo quomodo rachel filios iudæ. i. bethleem quasi suos ploret. Respondebimus breuiter: quia sepulta sit iuxta bethleem in effrata & ex interno corpusculi hospitio matris nomen acceperit. Siue quoniam iuda & beniamin duæ tribus iunctæ erant: & herodes præceperat non solū in bethleem interfici pueros: sed & in omnibus circa finibus eius. Per occasionem bethleem: intelligimus etiam multos de beniamin fuisse cæcos. Plorat autem filios suos & non recipit consolationem secundum duplicem intelligentiam. Siue q̄ eos in æternum mortuos æstimaret: siue q̄ consolari se nollet de his quos sciret esse uicturos. Quod autem dicitur in rama nomē putemus loci non esse: quæ ē iuxta gabaa. Sed ram excelsum. interpretatur: ut sit sensus. Vox in excelsu audita est. i. longe lateq̄ dispersa.

¶ Defuncti sunt. n. qui querebant aīam pueri. Ex hoc loco intelligimus non solum herodem: sed & sacerdotes & scribas eo tempore necem domini fuisse meditato.

¶ Qui surgens accepit puerū & matrē eius.

¶ Quali nutritius non maritus.

¶ Audiens autem q̄ archelaus regnaret in iudæa pro herode patre.

¶ Multi labuntur errore pp̄ ignorantiam historiæ: putantes eundem esse herodem a quo in passione sua dñs irridetur: & qui nunc mortuus ēē refferatur. Ergo herodes ille qui cū pillato postea amicitias facit: huius herodis filius est: frater archelai: quem & ipsum tyberius cæsar lugdunum: q̄ galliarum est ciuitas relegauit: fratremq̄ eius successorem regni fecit. lege iosephi historiā.

¶ Et ueniens habitauit in ciuitate que uocatur nazareth: ut adimpleretur quod dictum est p̄ prophetas: quoniam nazareus uocabitur.

¶ Si fixum de scripturis posuisset exemplū: nunq̄ diceret: quod dictū est per prophetas: sed simplici ter qđ dictum est per prophetā: nūc autem pluraliter prophetas uocans: ostendit se nō uerba de scripturis sumpsisse: sed sensum. Nazareus sanctus interpretatur: Sanctū autem dñm futurum oīs scriptura cōmemorat: Possumus & aliter dicere qđ etiam eisdem uerbis iuxta hebraicam ueritatem in Esaia scriptum est: Exiet uirga de radice iesse: & nazareus de radice eius conscendet.

CAPITVLVM.

III.

¶ Enitentiam agite: appropinquabit enim regnum celorum.

¶ Primus baptista ioannes regnū celorum prædicat: ut præcursor dñi hoc priuilegio honoretur (hic est. n. qui dictus est per esaia prophetā dicentē. Vox clamantis in deserto parate uias dñi: rectas facite semitas eius) Aīas credentium præparabat in q̄bus ambulaturus erat dñs ut puris in uis: purissimus ambularet dicens. habitabo in eis & inambulabo: & ero deus ipsoꝝ & ipsi erunt mihi populus. Porphyrius istū locū marci euāgelistæ principio cōparat: in quo scriptū est. Initiū euāgelii iesu xpi filii dauid sicut scriptum est in esaia propheta. Ecce mito angelū meum ante faciē tuam: qui præparabit uīā tuam. Vox clamantis in deserto parate uiam dñi: rectas facite semitas eius. Cum. n. testimoniū de malachia esaiaq̄ contextum sit: quærit quō uelut ab uno esaia exemplū putemus assumptū: Cui ecclesiastici uiri plenissime responderunt. Nos autem aut noui men esaia: putamus additū scriptoꝝ uitio: quod & in aliis locis probare possumus: aut certe de diuersis testimoniis scripturæ unum corpus effectū. Lege tertiūdecimū psalmum & hoc idem reperiēs (Ipse autē ioannes habebat uestimentū de pillis camellorum: & zonam pelliceam circa lumbos suos) De pillis inquit habebat non de lana. Aliud austeræ uestis inditium est: aliud luxuriæ mollioris: zona autem pellicea qua accintus fuit & helias mortificationis symbolon est: Porro sequitur (Esca eius erat locusta: & mel siluestre) habitatori solitudinis congruum est: ut non delicias cyborum: sed necessitatem humanæ carnis expleret. (Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios abrahe) Lapidēs ethnicos uocat propter cordis duritiā. Lege ezechiel: auferam inquit a uobis cor lapideum: & dabo carneum. In lapide duritia: in carne mollitudo monstratur: siue simpliciter dei indicat potentiam: q̄ qui de nichilo constā fecerit: possit & de saxis durissimis populum procreare. (Ecce securis ad arborum radices posita est) prædicatio sermonis euāgelici: qui ex utraq̄ parte acutus est gladius: securis appellatur: iuxta hieremiā prophetā: qui uerbum domini securi comparat cædenti petram.

¶ Quis non sum dignus calciamenta portare.

¶ In alio euangelio cuius ait non

Super Mattheum. c. ii.

ait non sum dignus soluere corrigiam calciamenti: hic humilitas: ibi mysterium demonstratur. Quod christi sponsus est: & Ioannes non mereatur sponsi corrigiam soluere: ne uocetur domus eius iuxta legem moysi: & exemplum ruth: domus discalciati.

Tunc ille vos baptizabit in spiritu sancto & igne.

Sive quia ignis est spiritus sanctus ut acta apostolorum docent: quo descendente sedit quasi ignis super linguas credentium: & impletus est sermo domini dicentis: ignem ueni mittere super terram: & quæ uolo ut ardeat. Sive quia in presenti spiritu baptizamur: & in futuro igne: Apostolo quoque huic sensui congruente: uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit.

Tunc venit iesus a galilea in iordanem ad iohannem ut baptizaretur ab eo.

Triplicem ob causam saluator a Ioanne accepit baptismum. Primo ut quia homo natus erat: omnes iustitiam & humilitatem legis impleat. Secundo ut baptismate suo iohannis baptismata comprobaret: tertio ut iordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ: spiritus sancti in lauacro credentium monstraret aduentum.

Sine modo.

Pulchræ dixit modo: ut ostenderet christum in aqua: Ioannem a christo in spiritu baptizandum. Sive aliter. Sine modo: ut quæ serui formæ assumpti expleam & humilitatem eius. Alioquin scio in die iudicii: meo te esse baptismate baptizandum. Sine modo: dicit dominus iesus: habeo & aliud baptismata quo baptizandus sum: Tu me baptizas in aqua: ut ego te baptizem pio meo in sanguine.

Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.

Non addidit iustitiam legis siue naturæ: ut nos utrumque intelligamus. Et si deus ab homine accepit baptismata: nullus a consensu dedignetur accipere: Aperti sunt ei cæli: & uidit spiritum descendere: sicut columbam uenientem super se: & cætera. Mysterium trinitatis in baptismate demonstratur. Dominus baptizatur. Spiritus descendit in speciem columbæ: patris uox testimonium filio perhibentis auditur: aperiuntur autem cæli non reformatione elementorum sed spiritualibus oculis: qui bus & ezechiel in principio uoluntatis sui apertos esse commemorat. Sedit quoque columba super caput iesu: ne quis putaret uocem patris ad Ioannem factam: non ad dominum.

CAPITVLVM.

III.

Tunc ductus est in desertum a spiritu.

Non dubium quin a sancto spiritu. Sequitur enim.

Et tentaretur a diabolo.

Ducitur autem non inuitus: aut captus: sed uoluntate pugnandi.

Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus: postea esuriit.

In isto numero: quadragessimæ nobis ostenditur sacramentum: in quo & moyses ieiunauit in monte syna & helias iuxta montem oreb. Permittitur autem esurire corpus ut diabolo temptandi tribuatur occasio.

Hic ut lapides isti panes fiant.

Esurienti congrue dicitur dic ut lapides isti panes fiant: sed duobus contrariis teneris diabolo. Si ad imperium eius possunt lapides panes fieri: ergo frustra temptas eum qui tantæ potentia est. Sin autem non potest facere: frustra filium dei suspicaris. Si filius dei es: dic ut lapides isti panes fiant.

Qui respondens ait. Scriptum est. Non in solo pane uiuit homo: sed in omni uerbo quod procedit de ore dei.

Testimonium de deuteronomio sumptum est: ideo autem sic respondit dominus: quia propositum erat ei: humilitate diabolum uincere non potentia. Simulque animaduertendum: quod nisi ieiunare cepisset dominus temptandi occasio non fuisset diabolo. Secundum illud. Fili accedens ad seruitutem dei: præpara animam tuam ad temptationem: Sed & ipsa responsio saluatoris: hominem fuisse indicat qui temptatus est. Non in pane solo uiuit homo sed in omni uerbo quod procedit de ore dei. Si quis ergo non uescitur uerbo dei: iste non uiuit. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem. Assumptio ista quæ dicitur: non ex imbecillitate domini uenit: sed de inimici superbia qui uoluntatem saluatoris necessitatem putat. Ex hoc autem loco intelligitur quid sit illud quod in alio scribitur loco: abierunt in sanctam ciuitatem: & multis apparuerunt.

Statuit eum super pinnaulum templi.

Ut quem famam temptauerat: temptaret & uana gloria.

Si filius dei es: mitte te deorsum.

In omnibus temptationibus hoc agit diabolus. ut intelligat si filius dei sit: Sed dominus sic responsionem temperat: ut eum relinquat ambiguum.

Mitte te deorsum.

Vox diaboli qua semper omnes cadere deorsum desiderat. Mitte te inquit Persuadere potest: precipitare non potest.

Angelis suis mandauit de te & in manibus tollent te ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Hoc in nonagesimo psalmo legimus: uerum ibi non de christo: sed de uiro sancto prophetia est: Male ergo interpretatur scripturas diabolus. Certe si uere de saluatore scriptum nouerat: debuerat & illud dicere: quod in eodem psalmo contra se sequitur: Super aspidem & basiliscum ambulabis

Libri primus.

& conculcabis leonem & draconem: De angelorum auxilio quasi ad infirmum loquitur: de sua conculcatione quasi intergiuersator tacet.

Tunc illi iesus rursus: scriptum est. Non temptabis dominum deum tuum.

Falsas de scripturis diaboli sagittas ueris scripturarum frangit clipeis: Et notandum qd testimonia necessaria deuteronomii tantum protulerit: ut secundæ legis sacramenta monstraret.

Terum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi & gloriam eorum.

Gloria mundi q cum mundo præteritura est: in monte & in supercilio demonstratur: dominus autem ad humilia descendit & campestria ut diabolum humilitate superaret. Porro diabolus ducere eum festinat ad montes ut per quos ipse corruerat: etiam cæteri corruant. Iuxta illud apostoli ne inflatus incidat in iudicium diaboli.

Hec omnia tibi dabo: si cadens adoraueris me.

Atrogans & superbus etiam hoc de iactantia loquitur: non quo in toto mundo habeat potestatem: aut possit omnia regna dare diabolus: cum sciamus pluresq sanctos uiros a deo reges factos. Si cadens inquit adoraueris me: Ergo qui adoraturus est diabolum ante corruit.

Tunc dixit ei iesus uade sathana: Scriptum est: Dominum deum tuum adorabis: & illi soli seruias.

Non ut pleriq putant: eadē sathanas: & apostolus petrus snia condemnantur. Petro. n. dicitur uade retro me sathana. i. sequare me qui contrarius es uoluntati meæ: hic uero audit uade sathana Et non dicitur retro me: ut subaudiatur uade in ignem æternū qui præparatus est tibi & angelis tuis.

Dominum deum tuum adorabis.

Dicens diabolus saluatori. Si cadēs adoraueris me. Econtrario audit: q ipse magis adorare eum debeat. Dominus & deum suum.

Tunc reliquit eum diabolus: & accesserunt angeli & ministrabant ei.

Precedit temptatio ut sequatur uictoria. Angeli ministrant: ut uictoris dignitas comprobetur.

Terra zabulon & terra neptalin. Et reliqua.

Hi primum audire dominum prædicantem: ut ubi israhelis fuerat ab assyriis prima captiuitas: ibi redemptoris præconium nasceretur. Exinde cœpit iesus prædicare & dicere.

Penitentiam agite appropinquauit regnum celorum.

Ioanne tradito recte ipse incipit prædicare: desinente lege: consequenter oritur euangelium: Si aut eadem prædicat saluator: q Ioannes baptista ante dixerat: ostendit se eiusdem dei filium: cuius ille propheta sit.

Venite post me: faciam uos piscatores hominum.

Isti primi uocati sunt: ut dominum sequerentur: Piscatores & illiterati mittuntur ad prædicandum ne fides credentium non uirtute dei sed eloquentia atq doctrina fieri putaretur.

Et lunaticos et paraliticos & curauit eos.

Non uere lunaticos: sed qui putabantur lunatici ob demonum fallaciā: qui obseruantes lunaria tpa creaturam infamare cupiebant: ut in creatore blasphemiae redundarent.

CAPITVLVM. V.

Idens aut turbas ascendit in montē: & cū sedisset accesserunt ad eum discipuli eius.

Dñs ad montana conscendit ut turbas ad altiora secū trahat: Sed turbæ ascendere nō ualent. Et sequuntur discipuli: quibus & ipsis non stans sed sedens & contractus loquitur: non enim intelligere poterant in sua maiestate fulgentem: secundum litteram nonnulli simpliciorum fratru putant eū beatitudines &c. quæ sequūtur in oliueti mōte docuisse: qd nequaquā ita est. Ex præcedentibus. n. & sequētibz in galilea mōstratur locus quē putamus eē uel thabor uel quēlibet aliū excelsum montē: Deniq postq finiuit sermones suos: statim sequitur.

Beati autem introissent capharnaum.

Hoc est quod alibi legimus: & humiles spiritu saluabit: ne quis aut putaret paupertatē quæ non nunq necessitate putatur a dño prædicari: adiunxit spiritu ut humilitatē intelligeres non penuriā. Beati pauperes spiritu: qui pp spiritum sanctū uoluntate sunt pauperes unde sup huiuscemodi pauperibus & saluator per esaiā loquitur. Dñs unxit me pp quod euangelizare pauperibus misit me.

Beati mites qm ipsi possidebunt terrā.

Non terram iudeæ: nec terram istius mundi non terram maledictam spinas & tribulos afferentem: quam crudelissimus quisq & bellator magis possidet: sed terram quam psalmista desiderat: Credo uidere bona domini in terra uiuentium: huiuscemodi possessor & post uictoriam triumphator etiam in quadragesimo quarto psalmo describitur: Et intende prospere procede & regna propter ueritatem & mansuetudinē & iustitiam. Nemo enim terram istam per mansuetudinem: sed per superbiam possidet.

Beati qui lugent: qm ipsi consolabuntur.

Luctus hic non mortuorū ponitur cōmuni lege naturæ: sed peccatis & uitiiis mortuorū. Sic fleuit & samuel saulem: quia pœnituerat deū q unxisset eum regem super israhel. Sic & apostolus flere ac lugere se: & eos qui post fornicationem: & immunditiam non egerunt pœnitentiam.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.

Non nobis sufficit uelle iustitiā: nisi iustitiā patiamur famē: Vt sub hoc exemplo nunq nos satis iustos: sed semper esurire iustitiæ opa intelligam.

Beati misericordes.

Misericordia non solum in helemosinis intelligitur: sed in omni peccato fratris si alter alterius onera portemus.

Beati

Super Matheum. c. v.

Beati mundo corde: quoniam ipsi deum videbunt.

scientia ulla peccati. Mundus mundo corde conspicitur: templum dei non potest esse pollutum. (Beati pacifici) qui primū in corde suo: deinde & inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enī prodest alios per te pacari cum in tuo animo sint bella uitiorum.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

Signanter addidit pp iustitiam. Multi. n. persecutionem pp sua peccata patiuntur: & non sunt iusti. Simulq; considera q; octaua ueræ circūcisionis beatitudo martyrio terminatur.

Beati estis cum maledixerint vobis homines & persecuti vos fuerint & dixerint oē malum aduersum vos mentientes propter me.

Illud maledictum contemnendum est quod beatitudinem creat: quod falso maledicētis ore profertur. Vnde & specialiter diffiniuit quæ sit beata maledictio: omne dicens maledictum aduersum nos mentientes propter me. Vbi ergo christus in causa est: ibi & optanda maledictio.

Gaudete & exultate.

Nescio quis hoc nostrū possit implere: ut laceretur opprobriis fama nostra: & nos exulemus in dño: hoc qui uanā sectatur gloriā implere non potest. Gaudere igitur & exultare debemus ut merces nobis in cælestibus præparetur. Eleganter in quodam uolumine scriptum legimus: ne quæras gloriā: & non dolebis: cum inglorius fueris.

Vos estis sal terre.

Sal appellatur apostoli q; p illos uniuersū hoīz cōditur gen⁹

Quod si sal euauerit: in quo saliet.

Si doctor errauerit quo alio doctore emēdabitur

Ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras: & concalcetur ab hominibus.

Exemplū de agricultura sumptū est. Sal etenim in cyborū condimentū & ad siccandas carnes necessariū est: ita aliū usum non habet. Certe legimus in scripturis urbes quasdam ira uictorum sale seminas: ut nullū in ipsis germen oriretur. Caueant ergo doctores & episcopi: & uideant: potentes potenter tormenta sustinere: Nihilq; esse medium: sed maiorum ruinas ad tartarum ducere.

Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neq; accendunt lucernam & ponunt eam sub modio. Et reliqua.

Docet fiduciam prædicandi ne apostoli abscondantur ob mortū & sint similes lucernæ sub modio: sed tota libertate se prodant: ut quod audierunt in cubiculis: prædicent in tectis.

Nolite putare qm̄ veni soluere legem aut prophetas: non veni soluere: sed adimplere.

Sive quod de se per alios prophetata compleuerit: sive quod ea quæ ante propter infirmitates audientium rudia & imperfecta fuerant: sua prædicatione compleuerit: iram tollens & uicem talionis excludens: & occultam in mente concupiscentiam.

Donec transeat celum & terra.

Promittuntur nobis cæli noui & terra noua: quæ facturus est dominus deus. Si ergo noua creanda sunt: cōsequenter uetera transitura. Quod autem sequitur.

Iota unū aut unus apex non præteribit ex lege donec omnia fiant.

Ex figura litteræ ostenditur q; et quæ minima putantur in lege sacramentis spiritualibus plena sint & omnia recapitulentur in euangelio: cuius ergo eruditionis est cuiusq; doctrinæ etiam diuersa sacrificia: & quæ superstitiosa uidentur in uictimis quotidie demonstrari: compleri.

Qui soluerit unū de mandatis istis minimis & docuerit sic homines: minim⁹ vocabitur in regno celorum: Qui autem fecerit & docuerit: magnus vocabitur in regno celorum.

Hoc capitulum cum superiori hæret testimonio: In quo dixerat iota unū aut unus apex non præteribit ex lege donec omnia fiant. Sugillat ergo phariseos qui contemptis mandatis dei: statuebant proprias traditiones: quod non eis prosit doctrina in populos: si uel parum quod in lege præceptū est destruant. Possumus autē & aliter intelligere q; magistri eruditio: et si paruo peccato obnoxius sit de ducat etiam de gradu maximo: nec prosit docere iustitiam: quā minima culpa destruit. Et beatitudo perfecta sit: quam sermone docueris: si opere compleueris.

Omnis qui irascitur fratri suo.

In quibusdā codicibus additur (sine causa) Catege in ueris diffinita snia est: & ira poenitus tollitur: dicente scriptura. Qui irascitur fratri suo. Si. n. iube mur uerberati alterā præbere maxillā & inimicos nostros amare & orare pro persequentibus: oīs ire occasio tollitur. Radendū est ergo (sine causa) quia ira uiri iustitiam dei non operatur.

Qui autem dixerit fratri suo racha.

Hoc uerbum proprie hebreum est. Racha enim dicitur. .i. inanis aut uacuus: quem nos possumus uulgata iniuria: absq; cerebro nuncupare. De ocioso sermone redituri sumus rationem quanto magis de cōtumelia. Sed & signanter additur. Qui dixerit fratri suo racha. Frater enim noster nullus est: nisi qui eundem nobiscum habet patrem. Cum ergo similiter credat in deum: & christum dei nouerit sapientiaz: qua ratione stultitiæ elogio denotari potest.

Qui autem dixerit fatue: reus erit gehenne.

Ex superioribus subauditur. Qui dixerit fratri suo fatue: reus erit gehennæ: qui. n. æquæ in deum credenti dicit fatue impius est in religionem.

Si ergo offers mun⁹ tuū ad altare: & ibi recordatus fueris: q; frater tuus h3 aliqd aduersū te

Liber Primus.

Non dixit si tu habes aliquid aduersus fratrem tuum: sed si frater tuus habet aliquid aduersum te: ut durior reconciliationis tibi imponatur necessitas. Quādiu ergo illum placare non possumus nescio an consequenter munera nostra offerenda sint.

Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo: ne forte tradat te aduersarius in iudici: & iudex tradat te ministro: & in carcerem mittaris: Amen dico tibi: non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem.

Pro eo quod nos habemus in latinis codicibus: consentiens in græcis scriptum est: quod interpretatur beniuolus: aut benignus. Ex præcedentibus autem & consequentibus manifestus est sensus: quod nos dominus atque saluator dum in istius seculi uia currimus: ad pacem & ad concordiam cohortetur iuxta apostolum dicentem. Si fieri potest quantum ex uobis est: cum omnibus hominibus pacem habentes. Nam & in præcedenti capitulo dixerat. Si offers munus tuum ad altare: & ibi recordatus fueris: quia frater tuus habet aliquid aduersum te: & hoc finito statim infert. Esto beniuolus aut benignus aduersario tuo: & reliqua: Et in consequentibus iubet.

Biligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumntiantibus vos.

Cum hæc manifesta sit & consequens intelligentia: plerique arbitrantur de carne dictum & anima uel de anima & spiritu. quod poenitus non stat. Quomodo enim aut caro mittenda erit in carcere si anima non consenserit: cum & anima & caro pariter recludenda sint: nec quicquam possit caro facere nisi quod animus imperarit aut spiritus sanctus habitans in nobis uel carnem uel animam repugnantem iudici tradere: cum ipse sit iudex? Alii iuxta epistolam petri dicentis: Aduersarius noster diabolus quasi leo rugiens circuit: aduersarium diabolum interpretantur: & uolunt nos esse beniuolos erga diabolum: qui est inimicus & ultor: ne faciamus eum poenas sustinere pro nobis. Cum enim ipse uitiorum incentiua suppeditaret: nobis etiam uoluntate peccantibus: si consenserimus ei uitia suggerenti pro nobis quoque esse torquendum. Et dicunt beniuolum esse unumquemque sanctorum aduersario suo si eum non faciat pro se sustinere tormenta. Quidam coactius differunt in baptisate singulos pactum inire cum diabolo: & dicere: renuntio tibi diabole: & pompæ tuæ: & uitis tuis: & mundo tuo: qui in maligno positus est. Si ergo seruauerimus pactum beniuoli: & consentientes sumus aduersario nostro: & nequaquam in carcere reducendi. Sin uero quicquam transgressi fuerimus eorum quæ diabolo sponderamus: trademur iudici ac ministro: & mittemur in carcerem: & non exhibimus ex eo: donec reddamus nouissimum quadrantem: Quadrans genus est nummi: qui habet duo minuta. Vnde & in alio euangelio mulier illa pauper & uidua dicitur misisse quadrantem in corbonam: & in alio duo minuta. Non quod dissonent euangelia: sed quod unus quadrans duos minutos nummos habeat. Hoc est ergo quod dicit: non egredieris de carcere: donec etiam minima peccata persoluas.

Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo.

Inter & idest inter passionem & propassionem hoc interest: quod passio reputatur in uitio: propassio uitii culpam habeat: tamen non tenetur in crimine. Ergo qui uiderit mulierem & anima eius fuerit titilata: hic propassione percussus est: si uero consenserit & de cogitatione affectum fecerit sicut scriptum est in dauid. Transierunt in affectum cordis de propassione transiit ad passionem: & huic non uoluntas peccati deest sed occasio. Quicumque igitur uiderit ad concupiscendum: idest si aspexerit ut concupiscat: ut facere disponat: iste recte dicitur eam mechari in corde suo.

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te. Et reliqua.

Quia supra de concupiscentia mulieris dixerat: recte nunc cogitationes & sensum in diuersa uolitantem: oculum nuncupauit. Per dextram autem & cæteras corporis partes: uoluntatis ad effectum initia demonstrantur: ut quod mente concipimus opere compleamus. Cauendum est igitur ne quod in nobis optimum est cito labatur in uitium. Si enim dexter oculus & dextera manus scandalizant: quanto magis ea quæ in nobis sinistra sunt? Si anima labitur quanto plus corpus: quod ad peccata procliuus est. Aliter in dextro oculo & dextra manu: fratrum: uxoris: & liberorum: atque affinium & propinquorum monstratur affectus: quos si ad cõttemplandam ueram lucem nobis impedimento esse cernimus: debemus truncare istiusmodi portiones: ne dum uolumus lucri ceteros faceres: ipsi in æternum pereamus. Vnde dicitur & de sacerdote magno: cuius anima dei cultui dedicata est: supra patre & matre: & filio non polluetur. Idest nullum affectum sciet: nisi eius: cuius cultui dedicatus est.

Dictum est quicumque dimiserit uxorem suam: det illi libellum repudiij. Ego autem dico uobis: quia omnis qui dimiserit uxorem suam. Et reliqua.

In posteriori parte istum locum plenius saluator exponit: quod moyses libellum repudiij dari iussit: propter duritiam cordis maritorum. non dissidiu concedens sed auferens homicidium. Multo. n. melius est: licet lugubrem euenire discordiam: quam partium sanguinem fundi.

Ego autem dico uobis non iurare omnino neque per celum neque per terram. Et reliqua.

Hanc per

Super Matheum. c. vi.

Hanc per elementa iurandi pessimam consuetudinem semper habuere iudaei: sicut prophetales eos frequenter arguit sermo. Qui iurat: aut ueneratur: aut diligit eum per quem iurat: in lege praeceptum est: ut non iuremus: nisi per dominum deum nostrum. Iudaei per angelos & urbem hierusalem: & templum & elementa iurantes: creaturasque carnales uenerabantur honore & obsequio dei. Denique considera quod hic saluator non per deum iurare prohibuerit: sed per caelum & terras & hierosolimam & per caput tuum. Et hoc quasi paruulis fuerat lege concessum: ut quomodo uictimas imolabant deo: ne & idolis imolarent: sic & iurare permitterentur in deum: non quod recte hoc facerent: sed quod melius esset deo id exhibere: quam demonibus. Euangelica autem ueritas non recipit iuramentum: cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.

Audistis quia dictum est oculum pro oculo: dentem pro dente. Ego autem dico uobis non resistere malo.

Qui dicit oculum pro oculo: num & alterum uult auferre: sed utrumque seruare. Dominus noster uicissitudinem tollens truncat initia peccatorum. Et in lege retributio est. In euangelio gratia. Ibi culpa emendatur: hic peccatorum auferuntur exordia.

Si quis te percusserit in dextra maxilla tua: prebe ei & alteram. Et illi qui tecum uult in iudicio contendere: & tunicam tuam tollere: remitte ei & pallium.

Eccelesiasticus describitur imitator eius: qui dicit discite a me quia mitis sum & humilis corde. Et pollicitationem suam percussus alapa comprobatur. Si male loquutus sum argue: si autem bene: quid me cedis? Tale quid & dauid loquebatur in psalmo. Si reddidi retribuuntibus mihi mala. Et hieremias in lamentationibus. Bonum est homini cum sederit ab adulescentia sua: dabit percutienti se maxillam: saturabitur opprobriis. Hoc aduersum eos qui putant alterum deum legis: alterum euangelii: quod ibi & hic mansuetudo doceatur. Secundum mysticos intellectus percussa dextera nostra non iubemur sinistram praebere: sed alteram: hoc est alteram dextram. Iustus enim sinistram non habet. Si nos hereticus in disputatione percusserit: & dextrum dogma uoluerit uulnerare: praepo- natur ei aliud de scripturis testimonium: & tandem uerberanti: succedentes sibi dexteram praebemus? donec inimici ira lassescat.

Qui petit a terda ei: & uolenti mutuari a te ne auertaris.

Si de elemosyna tantum dictum intelligimus: in plerisque pauperibus hoc stare non potest. Sed & diuites si semper dederint: semper dare non poterunt. Post bonum ergo elemosynae: apostolis: id est doctoribus praecepta tribuuntur ut qui gratis acceperunt gratis tribuant. Istiusmodi pecunia nunquam deficit. Sed quanto plus data fuerit: tanto amplius duplicatur. Et cum subiecta sibi arua riget: nunquam fontis unda siccatur.

Ego autem dico uobis: diligite inimicos uestros: benefacite his qui oderunt uos.

Multi praecepta dei imbecillitate sua non sanctorum uiribus aestimantes putant esse impossibilia quae praecepta sunt. Et dicunt suffecerat uirtutibus non odisse inimicos. Caterum diligere per praeceptum quod humana natura patitur. Sciendum est ergo christum non impossibilia praecipere: sed perfecta. Quae fecit dauid in saul & in absalon. Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus est. Et Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis. Haec autem Iesus & docuit & fecit dicens: Pater ignosce illis: quod enim faciunt: nesciunt.

Et sitis filij patris uestri qui in celis est.

Si dei praecepta custodiens: filius quis efficitur dei: ergo non est natura filius: sed arbitrio suo.

CAPITVLVM. SEXTVM.

Quam ergo facis elemosynam noli tuba canere ante te: sicut hypocrite faciunt in synagogis & in vicis: ut honorificentur ab hominibus.

Qui tuba canit elemosynam faciens hypocrita est. Qui ieiunans demolitur faciem suam ut uentris inanitatem monstrat in uultu: & hic hypocrita est.

Qui in synagogis & in angulis platearum orat: ut uideatur ab hominibus: hypocrita est. Ex quibus omnibus colligitur hypocritas esse qui quodlibet faciunt: ut ab hominibus glorificentur. Mihi uidetur & ille qui dicit fratri suo: dimitte ut tollam festucam de oculo tuo: nam propter gloriam: hoc facere uidetur: ut ipse iustus esse uideatur.

Vnde dicitur ei a domino. Hypocrita eice primum trabem de oculo tuo. Non itaque uirtus: sed causa uirtutis apud deum mercedem habet. Et si a recta uia paululum declinaueris: non interest utrum ad dexteram uadas an ad sinistram: cum uerum iter amiseris.

Te autem faciente elemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Non solum elemosynam: sed quodcumque facies boni operis: debet sinistra nescire: si enim illa scierit: statim dextera opera commaculantur.

Amen dico uobis receperunt mercedem suam.

Non dei mercedem: sed suam. Laudati sunt enim ab hominibus: quorum causa exercere uirtutes.

Tu autem cum oraueris intra cubiculum: & clauso hostio ora patrem tuum in abscondito.

Et simpliciter intellectus erudit auditorem ut uanam orandi gloriam fugiat. Sed mihi uidetur hoc magis esse praeceptum: ut inclusa pectoris cogitatione: labiisque compressis oremus dominum:

Liber primus.

- qd & Annā in regū uolumine fecisse legim⁹: labia iqt ei⁹ tātū mouebātur & uox illi⁹ nō audiebatur
- ¶** Præantes autem nolite multum loqui sicut ethnici.
- ¶** Si ethnicus in oratione multum loquitur: ergo qui christianus est debet parum loqui. Deus autem non uerborum sed cordis auditor est.
- ¶** Scit namq; pater uester quid opus sit uobis ante quam petatis.
- ¶** Confurgit in hoc loco quedam heresis: philosophorum quoq; peruersum dogma dicentium. Si nouit deus quid oremus: & ante quam petamus scit quibus indigeamus: frustra sciētī loquimur. Quibus breuiter respōdendū est. Nos nō narratores eē: sed rogatores. Aliud ē enī narrare ignorātia: aliud sciētē petere. In illo iudiciū: hic obsequiū. Ibi fideliter iudicam⁹: hic miserabiliter obsecramus.
- ¶** Pater noster qui es in celis.
- ¶** Patrem dicendo: se filios confitentur.
- ¶** Sanctificetur nomen tuum. **¶** Non in te: sed in nobis. Si enim propter peccatores nomen dei blasphematur in gentibus: e contrario propter iustos sanctificatur.
- ¶** Adueniat regnum tuum. **¶** Vel generaliter pro totius mundi petit regno: ut diabolus in mundo regnare desistat: uel ut in uno quoq; regnet deus: & non regnet peccatum in mortali hominum corpore. Simulq; & hoc attendendum: qd grandis audaciæ sit & puræ conscientia: regnum dei postulare: & iudicium non timere.
- ¶** Fiat uoluntas tua: sicut in celo & in terra. **¶** Ut quomodo angeli tibi icul pate seruiunt in celis: ita in terra seruiant homines. Erubescant ex hac sententia qui quotidie in celo ruinas fieri mentiuntur: nam quid nobis prodest celorum similitudo: si & in celo peccatum est.
- ¶** Panem nostrum substantialem da nobis hodie.
- ¶** Quod nos substantialem expræsimus: in græco habetur quod uerbum septuaginta interpretes. frequentissime transferunt. Considerauimus ergo in hebreo. & ubiq; illi: expræferunt: nos inuenimus. Quod symmachus idest præcipuū uel egregium transtulit: licet in quodam loco peculiare interpretatus sit. Quando ergo petimus ut peculiarem uel præcipuū nobis deus tribuat: panem illum petimus qui dicit. Ego sum panis uiuus qui de celo descendi. In euangelio secūdū hebreos pro substantiali pane repperi quod dicitur crastinum: idest futurum da nobis hodie. Possumus substantialem panem & aliter intelligere: qui super omnes substantias sit & uniuersas superet creaturas. Alii simpliciter putant: secūdū apostoli sermonē dicentis hātes uictū & uestitū: his cōtēri simus. De præsentī tñ cibo sctōq; curam gerere. Vnde & in posterioribus sit pceptum. Nolite cogitare de crastino.
- ¶** Amen. **¶** Signaculum orationis dominicæ est: quod aquila interpretatur fideliter. Nos uere: possumus dicere. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: hoc quod scriptum est. Ego dixi dii estis: & filii excelsi oēs. uos uero ut homines moriemini: & tanquam unus de principibus cadetis: ad eos dicitur qui propter peccata homines ex diis esse meruerunt. Recte ergo & hi qui bus peccata dimittuntur appellati sunt.
- ¶** Extermināt enim facies suas: ut apereant hominibus ieiunātes.
- ¶** Verbum exterminant quod in ecclesiasticis scripturis uitio interpretum tritum est: aliud multo significat quā uulgo itelligitur. Exterminatur qppe exules q mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone molliuntur semper accipere debemus. Demolitur autem hypochrita faciem suam: ut tristitiam simulet: & animo forte lætetur: luctum gester in uultu.
- ¶** Tu autem cum ieiunas unge caput tuum & faciem tuam laua.
- ¶** Iuxta ritū puincia: palestina: loquitur: ubi diebus festis solēt ungere capita. Præcepit igitur: ut qñ ieiunamus lætos & festiuos nos esse mōstremus. Multi legentes illud psalmistæ. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. E contrario esse uolunt bonum oleum: de quo alibi dicitur. Vnixit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Et id præcipi ut exercētes uirtutes spiritali oleo principale cordis nostri ungere debeamus.
- ¶** Ubi est thesaurus tuus: ubi est & cor tuum.
- ¶** Hoc nō solum de pecunia: sed & de cunctis passionibus sentiendū est. Gulosi deus: uenter est: ibi ergo hēt cor ubi ē thesaurus: luxurio sit thesaurus: epulæ sunt. Lasciui ludicra. Amatoris libido: huic seruit unusquisq; quo uincitur.
- ¶** Si oculus tuus simplex est: totum corpus tuum lucidum erit.
- ¶** Lippientes solent lucernas uidere numerosas: simplex oculus & purus simplicia ituetur & pura. hoc totū transfertur ad sensum. Quo enim corpus: si oculus non fuerit: totū in tenebris est: ita anima si principalem fulgorem suum perdiderit: uniuersus sensus in caligine cōmorabitur. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quātæ sunt? Si sensus qui lumē est animæ uitio caligatur: ipsa putas calligo quibus tenebris obuoluetur.
- ¶** Non potestis deo seruire & mamone.
- ¶** Mamona sermone syriaco diuitiæ nuncupantur. Non potestis deo seruire & mamone. Audiat hoc auarus: audiat qui censetur uocabulo christiano non posse se simul diuitiis christoq; seruire. Et tñ nō

Super Matheum. c. vii.

in nō dixit: qui hēt diuitias: sed q̄ seruit diuitiis. Qui enī diuitiā seruus ē: diuitias custodiat ut seruus. Qui autē seruitutis excussit iugum: distribuit eas ut dominus.

Ne solliciti sitis anime vestre quid manducetis: neq; corpori vestro quid induamini.

In nōnullis codicibus additum est: neq; quid bibatis: ergo quod omnibus natura tribuit & iumēris ac bestiis hominib; commune est: huius cura pœnitens liberamur. Sed præcipitur nobis ne solliciti simus quid cōmedamus. Quia in sudore vultus præparamus nobis panem. Labor exercendus est. Sollicitudo tollēda. Hoc quod dicitur. Ne solliciti sitis animæ vestræ quid cōmedatis: neq; corpori vestro quid induamini. De carnali cibo & uestimento accipiamus: cæterum de spiritualibus cybis & uestimentis semper debemus esse solliciti.

Nonne anima plus est quā esca: & corpus plus quā uestimentum?

Quod dicit istiusmodi est. Qui maiora præstitit: utiq; & minora præstabit.

Respiciite volatilia celi quoniam non serunt neq; metunt: neq; congregant in horrea & pater vester celestis pascit ea. Nōne vos pluris estis illis.

Apostolus præcipit ne plus sapiamus quam oportet sapere. Istud testimoniū: & i præsentī capitulo conseruandum est. Sunt enim quidam qui dum uolunt terminos patrum excedere: & ad alta uolitare in ima merguntur: volatilia dicentes celi: angelos esse cæterasq; i dei ministerio fortitudines quæ absq; cura sui: dei alantur prouidentia. Si hoc ita est ut intelligi uolunt. Quomodo sequitur dictum ad homines: nonne uos magis pluris estis illis? Simpliciter ergo accipiendum q̄ si uolatilia absq; cura & erumnis: dei aluntur prouidentia quæ hodie sunt & cras non erunt: quorum anima mortalis est: & cum esse cessauerint semper non erunt: quanto magis homines quibus æternitas promittitur dei regantur arbitrio.

Quā vestrum potest adijcere ad stataram suam cubitum vnum? Et de uestimento quid solliciti estis.

Sicut animam plus esse quā corpus cibis comparatione auium demonstrauit. Sic corpus plus esse quā uestes ex consequentibus rebus ostēdit dicēs.

Considerate lilia agri quomodo crescunt. & reliqua.

Et reuera quod sericum: quæ regum purpura: quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? Viola uero purpuram nullo superata murice oculorum magis quam sermonis indicium est.

Nolite solliciti esse de crastino.

De præsentibus ergo concessit debere esse sollicitos: qui futura prohibet cogitare. Vnde & apostolus. Nocte & die iquit manibus nostris operantes: ne quem uestrum grauaremus. Cras in scripturis futurum tps intelligitur dicente iacob. Et exaudiet me cras iustitia mea. Et i samuelis sātasmate phytonissa loquitur ad saulē. Cras eris mecū.

Sufficit diei malitia sua.

Hic malitiam non contrariam uirtuti posuit: sed laborem & afflictionem & angustias sæculi: quomodo & sarra afflixit agar ancillam suam quod significanter græcæ dicitur. Sufficit ergo nobis præsentis temporis cogitatio: futurorum curam quæ incerta est: relinquamus.

CAPITVLVM.

VII.

Nolite iudicare vt non iudicemini.

Si iudicare prohibet: quia consequentia Paulus in corintho iudicat fornicantem: & petrus Ananiam & Saphiram mendacii coarguit? Sed ex consequentibus quid prohibuit: ostendit dicens. Quomodo enim iudicaueritis: sic iudicabitur de uobis. Ita non prohibuit iudicare: sed docuit.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides. & cætera.

De his loquitur q̄ cū ipsi mortali crimine teneātur obnoxii: minora peccata fratribus nō concedūt.

Culicem liquantes & camellum glutientes.

Recte ergo & isti simulatione iustitiæ: ut supra diximus appellantur hypocritæ: qui per trabē oculi sui festucam in oculo fratris sui aspiciūt.

Nolite dare sanctum canibus.

Sanctum: panis est filiorum. Non debemus ergo tollere panem filiorum & dare eum canibus:

Neq; mittatis margaritas vestras ante porcos.

Porcus non recipit ornatum qui uersatur in uoluptatibus luti. Et iuxta proueria solomonis. Si habuerit circulum aureum scēdior inuenitur. Quidam canes eos intelligi uolunt qui post fidem christi reuertuntur ad uomitum peccatorum suorum. Porcos autem eos qui nec dum euāgelio crediderunt: & in luto infidelitatis: uitiiq; uersantur. Non conuenit igitur istiusmodi hominibus cito euāgelicum credere margaritum. Ne conculcent illud: & conuersi nos incipiant dissipare.

Petite & dabitur uobis: querite & inuenietis: pulsate & aperietur uobis.

Qui carnalia supra uetuerat postulari: quid querere debeamus ostendit: si petenti datur & querens inuenit: & pulsanti aperitur. ergo cui non datur: & qui non inuenit: apparet q̄ non bene petierit: quesierit: pulsauerit. Pulsem? itaq; ianuā christi: de qua dictū ē: hæc porta dñi: iusti i trabūt p̄ eā ut eū i trauerim? apiantur nobis thesauri absconditi & tænebrofi: i xpo iesu in quo est oīs scientia.

Si ergo vos cum sitis mali: noſtis bona data dare filiis ueſtris.

Libri Primus.

Notandum q̄ apostolos malos dixerit: nisi forte sub apostolorum persona omne hominum dā natur genus. Cuius ad comparationem diuinæ clementiæ ab infantia cor ad malum positum est. Lege genesim: nec mirum homines huius sæculi dici malos: cum & Paulus apostolus memoret redimētes tempus quoniam dies mali sunt.

Itrate per angustam portam: quia lata porta & spatiosa uia est que ducit ad perditionem: et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta: & arcta uia que ducit ad uitam: & pauci sunt qui inueniunt eam.

Lata uia est sæculi uoluptates quas appetunt homines. Angusta quæ per labores & ieiunia panditur: quam & apostolus ingressus est. Et ut Thimoteus per eam ingrediatur hortatur. Simulq; considerā quā signanter de utraq; uia loquutus sit. Per latam multi ambulant: angustam pauci inueniunt latam non querimus: nec inuentione opus est: sponte se offert & errantium uia est. Angustam uero nec omnes inueniunt: nec qui inuenerint: statim ingrediuntur per eam. Si quidem multi inuenta ueritatis uia: capti sæculi uoluptatibus de medio itinere reuertuntur.

Atendite a falsis prophetis: qui ueniunt ad uos in uerimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Et de omnibus quidem intelligi potest: qui aliud habitu ac sermone promittunt aliud opere demonstrant. Sed specialiter de hereticis intelligendum est: qui uidentur continentia: castitate: ieiunio quasi quadam pietatis se ueste circumdare. Intrinsecus uero habentes animum uenenatum: simpliciorum fratrum corda decipiunt. Ex fructibus ergo animarū quibus innocentiam ad ruinam trahunt: lupis rapacibus comparantur.

Non pot arbor bona fructus malos facere: neq; arbor mala fructus bonos facere.

Quæramus ab hereticis: qui duas inter se contrarias dicunt esse naturas: si iuxta intelligentiam eorum arbor bona malos fructus facere nūquam potest: quomodo moyses arbor bona peccauerit ad aquam contradictionis: & Dauid uiria interfecto cum bersebeæ concubuerit: Petrus quoq; in passione domini negarit dicens. Nescio hominem. Aut qua consequentia Ietro socer moysi arbor mala quæ utiq; in deum israhel non credebat: dederit consilium moysi bonum: & achior ad olofernem aliquid utile sit loquutus. Et comicus dixerit: quod bene dictum apostolus comprobauit. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Et cum non inuenerint quid respondeant: nos inferemus & in dam arborem quondam bonam fecisse fructus malos postquam tradiderit saluatorem. Et paulum arborem malam eo tempore quo persequabatur ecclesiam christi: fecisse postea fructus bonos: quādo in uas electionis de persecutore translatus est. Tandiu ergo bona arbor fructus non facit malos quamdiu in bonitatis studio perseuerat: & mala arbor tandiu manet in fructib; peccatoris: quādiu ad poenitentiam nō conuertitur. Nemo enim permanēs in eo qd fuit: incipit id eē qd nec dum coeperit.

Non omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum celorum: sed qui facit uoluntatem patris mei qui in celis est.

Sicut supra dixerat eos qui haberent uestem uitæ bonæ non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc econtrario asserit: nec his quidem accomodandam fidem qui cum policeant integritatē fidei turpiter uiuant: & doctrinæ integritatem malis operibus destruant. Vtrumq; enim dei seruis necessarium est ut & opus sermone & sermo operibus comprobetur. Huic sententiæ potest illud uideri contrarium. Nemo potest dicere: dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Sed moris est scripturarum dicta pro factis accipere: ut statim in consequentibus approbatur: refutari eos qui iactant sine operibus habere scientiam domini & audiunt a saluatore: recedite a me operarii iniquitatis nescio uos. Et apostolus in hunc sensum loquitur. Confitentur se nosse deum: factis autem negant. Multi dicent mihi in illa die domine domine nonne in nomine tuo prophetauimus: & in nomine tuo demonia eiecimus: & in nomine tuo uirtutes multas fecimus? Et confitebor illis quia nūquam noui uos: discedit a me qui operamini iniquitatem. Prophetare & uirtutes facere & demonia eiicere: interdum non eius meriti est qui operatur: sed uel inuocatione nominis christi hoc agi: uel ob condemnationem eorum qui inuocant: uel utilitatem eorum qui uident & audiunt conceditur: ut licet homines despiciant signa facientes. Tamen deum honorent ad cuius inuocationem fiunt tanta miracula. Nam & saul & Balaam & Cayphas prophetauerunt nescientes quid dicerent. Et pharao & Nabuchodonosor somniis futura cognoscunt. Et in actibus apostolorum filii sceleris uidebantur eiicere demonia. Et iudas apostolus cum animo proditoris multa signa inter ceteros apostolos fecisse narratur.

Tunc confitebor illis.

Signanter dixit: confitebor: quia multo ante tempore dicere dissimularet. Non noui uos. Non nouit dominus eos qui pereunt. Obserua autem quare addiderit nunquam noui uos. Si iuxta quosdā omnes homines inter rationabiles semper uersati sunt creaturas.

Recedite a me qui operamini iniquitatem.

Non dixit qui operati estis iniquitatem: ne uideretur tollere poenitentiam. Sed qui operamini: hoc est qui usq; in præsentem horam cum iudicii tempus aduenerit licet non habeatis facultatem peccandi: tamen adhuc habetis affectum.

Et descendit

Super Matheum. c. viii.

Et descendit pluita: & venerunt flumina: & flauerunt venti.

Pluita ista quæ domum subuere nititur: diabolus est: flumina omnes antichristi qui cōtra christum sapiunt. Veni spirituales nequitie in cælestibus.

Et non cecidit: fundata enim erat supra petram.

Super hanc petram dominus

fundauit ecclesiam: ab hac petra apostolus Petrus sortitus est nomen. Super huiusmodi petra non inueniuntur serpentis uestigia. De hac & propheta loquitur confidenter. Statuit super petram pedes meos. Et in alio loco, Petra refugium leporibus: siue erinatis. Timidum enim animal in petra cauernis se recipit: & cutis aspera & tota armata iaculis tali se protectioe tutatur. Vñ & moysi dicitur eo rpe quo de ægypto fugerat & lepisculus dñi erat. Sta i foramine petre & posteriora mea uidebis

Qui edificauit domum suam super harenam

Fundamentum quod apostolus architectus posuit unum est dominus noster Iesus christus. Super hoc fundamentum stabile & firmum: & per se robusta mole fundatum: edificatur christi ecclesia. Super harenam uero quæ fluida est: & cōcementari non potest nec in unam copulaz redigi: ois hereticorum sermo ad hoc edificatur: ut corruat.

Erat autem docens eos ut potestatem habens.

Non ut scribæ. Illi enim ea docebant populos quæ scripta sunt in moyse & prophetis. Iesus uero quasi deus & dominus ipsius moysi. Pro libertate uoluntatis suæ: uel ea quæ minus uidebantur: addebat in lege: uel cōmutans prædicabat in populos ut supra quoq; legimus: dictum est antiquis: ego autem dico uobis.

CAPITVLVM. VIII.

Um at descēdisset de mōte sequente sunt eū turbe multe: & ecce leprosus ueniens adorabat eum dicens.

De monte domino descendenti occurrunt turbæ quæ

ad altiora ascendere non ualuerunt. Et primus ei occurrit leprosus. Nec dum enim poterat cum lepra tam multiplicem in monre saluatoris audire sermonem. Et notandū q; hic primus specialiter curatus est: secundus puer centurionis. Tertia socrus petri se hrens in capharnaui: quarto loco qui oblatus sunt ei a demonio uexati: quorum spiritus uerbo eiiciebat: quādo & omnes male habentes curauit. Et ecce leprosus ueniens adorabat eum dicens. Recte post prædicationem atq; doctrinā: signi offertur occasio: ut per uirtutū miracula præteritis apd audiētes sermo firmetur

Dñe si vis potes me mundare.

Qui uoluntatem rogat: de uirtute non dubitat.

Et extendens manum Iesus tetigit eum dicens. (Uolo. mundare).

Et extendente manum domino statim lepra fugit. Simulq; considera quam humilis & sine iactantia responsio. Ille dixerat si uis: dominus respondit uolo. Ille præmiserat potes me mundare. Dominus iungit & dicit mundare. Non ergo ut pleriq; latinorum putant iungendum est & legendū uolo mundare: sed separatim: ut primum dicat uolo: deinde imperet mundare. Et ait illi Iesus.

Aide nemini dixeris.

Et re uera qd erat necesse: ut sermone iactaret qd corpore pferbat.

Sed vade ostende te sacerdoti & offer munus quod pcepit moyses in testimonium illis.

Duas ob causas mittit eum ad sacerdotes. Primum propter humilitatem: ut sacerdotibus deferre uideatur. Erat enim lege præceptum: ut qui mundati fuerāt lepra: offerrent munera sacerdotibus. Deinde mundatum uidentes leprosu: aut crederēt saluatori aut nō crederēt. Si crederēt: saluaretur. Si nō crederēt: iexcusabiles forēt. Et simul ne (qd i eo sapissime criminabatur) legē uideret i fringere

Accessit ad eum centurio rogans & dicens. Domine puer meus iacet in domo paraliticus et male torquetur. Et ait illi Iesus. Ego veniam & curabo eum. & reliqua.

Non debemus iactantiæ arguere dominum: qui statim se iturum & sanaturum esse promittit: uidens centurionis: fidē humilitatē & prudentiā. Fidem in eo q; credidit ex gentibus paraliticū a saluatore posse sanari: humilitatem q; se iudicauit indignum: cuius testum dominus intraret. Prudentiam q; ultra corporis tegmen: diuinitatem latentem uideret: sciens non id sibi profuturum: quod etiam ab incredulis uidebatur: sed id quod latebat intrinsecus. De qua prudentia hoc ait.

Ecce ego cum sim homo dico huic vade et vadit. & cætera.

Volens ostendere dominum quoq; non per aduentum tantum corporis: sed per angelorum ministeria posse implere quod uellet.

Audiens autem Iesus miratus est:

Quod uidit centurionem

suam intelligere maiestatem. Pellendæ enim erant uel infirmitates corporum uel fortitudines cōtritiæ qb; hō ad debilitatē sape cōceditur & uerbo dñi & misteriis angelorum.

Amen dico uobis non inueni tantam fidem in israhel.

De præsentibus loquitur non de omnibus retro patriarchis & prophetis: nisi forte in centurione fides gentium præponitur israheli.

Multi ab oriente & occidente venient: & rectibēt cū Abrahā Isaac & Jacob i regno celoz.

Quia deus abraham cæli conditor pater christi est. Idcirco in regno cælorum est & Abraham cū quo accubitura sunt nationes: quæ crediderint in christum filiu creatoris. Et ille pariter sensus impletur de quo supra diximus in centurione: fidem gentium fieri prærogatiuam: dum ad illius credulitatem de oriente & occidente: credituri populi cōmemorantur.

Libri primus.

Filij autem regni eicientur in tenebras exteriores.

Filios regni iudeos significat: in quos ante regnabat deus. Tenebrae semper interiores sunt: non exteriores. Sed quoniam qui a domino foras expellitur: lumen relinquit. idcirco exteriores tenebrae nominatae sunt.

Ibi erit fletus et stridor dentium.

Si fletus oculorum est: & stridor dentium

esse demonstratur. Vera est ergo corporis & eorundem membrorum quae ceciderant resurrectio.

Cumque venisset Iesus in domum Petri: vidit socrum eius iacentem et febricitantem et tetigit manum eius: et dimisit eam febris: et surrexit et ministrabat eis.

Tangitur manus mulieris: & sanatis operibus eius peccatorum infirmitas fugit. Natura hominum istiusmodi est ut post febrem magis lascescant corpora: & incipiente sanitate agrotationis mala sentiant. Verum sanitas quae confertur a domino totum simul reddit: nec sufficit esse sanata. Sed ut fortitudinis indicentur additum est.

Et surrexit et ministrabat eis.

Illa manus ministrabat quae tacta fuerat & sanata.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos demonia habentes et eiciebat spiritus uerbo et omnes male habentes curabat.

Omnes non mane non meridie: sed ad uesperam curabantur quando sol occubiturus est: quando granum tritici in terra morietur: ut multos fructus afferat.

Et accedens unus scriba ait illi. Magister sequar te quocumque ieris. Et dicit ei Iesus: vulpes foveas habent et volucres caeli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

Scriba iste legis qui tantum litteram nouerat occidentem: si dixisset domine sequar te quocumque ieris: non fuisset repulsus a domino. Sed quia magistrum unum de pluribus extimabat: & litterator erat quod significantius graecae dicitur *καθηγητής* et non spiritualis auditor. Ideo non habet locum in quo possit Iesus reclinare caput suum. Ostenditur autem nobis & ob hoc scribam repudiatum: quod signorum uidens magnitudinem sequi uoluerit saluatorem ut lucra ex operum miraculis quaereret: hoc idem desiderans quod & simon magus a Petro emere uoluerat. Talis ergo fides: iuxta sententiam domini condemnatur & dicitur ei. Quid me propter diuitias & saeculi lucra cupis sequi: cum tantae sim paupertatis: ut ne hospitium quidem habeam: & non meo utar lecto.

Alius autem de discipulis eius ait illi. Domine permittite me primum ire et sepellire patrem meum.

Quid simile est inter scribam & discipulum? Ille magistrum uocat: hic dominum confitetur. Ille propter pietatis occasionem ad sepeliendum patrem ire desiderat. Ille sequuturum se quolibet esse promittit: non magistrum querens: sed ex magistro lucrum.

Ait illi Iesus. Sequere me: et dimittite mortuos sepellire mortuos suos.

Mortuus est quicumque non credit. si autem mortuum sepelit mortuus: non debemus curam habere mortuorum sed uiuentium: ne dum solliciti sumus de mortuis: nos quoque mortui appellemur.

Et ascendente eo in nauicula sequuti sunt eum discipuli eius. & reliqua.

Quintum signum fecit quando ascendens nauem de capharnaum uentis imperauit & mari. Sextum quando ingrediens ciuitatem suam paralyticum secundum curauit in lectulo. Primus enim paralyticus: est puer centurionis.

Ipse vero dormiebat: et accesserunt: et suscitauerunt eum dicentes. Domine salua nos.

Huius signi typum in Iona legimus: quando ceteris periclitantibus: ipse securus est: & dormit & suscitatur & imperio ac sacramento passionis suae liberat suscitantes.

Tunc surgens imperauit uentis et mari.

Et ex hoc loco intelligimus quod

omnes creaturae sentiant creatorem. Quibus enim increpatur & imperatur sentiunt imperantem: Non errore hereticorum: qui omnia putant animantia: sed maiestate conditoris. Quae apud nos insensibilia: illi sensibilia sunt.

Porro homines mirati sunt: dicentes. Qualis est hic: quod uenti et mare obediunt ei?

Non discipuli: sed nauarum: & ceteri qui in nauibus erant mirabantur. Sinauit quod contentio se uoluerit eos qui mirabantur fuisse discipulos: non debemus recte homines appellatos: qui necdum nouerant potentiam saluatoris.

Quid nobis et tibi fili dei: uenisti ante tempus torquere nos?

Non uoluntatis ista confessio est quam praemium sequitur confitendi: sed necessitatis extorsio: quae cogit inuitos: uelut si serui fugitiui: post multum temporis dominum suum uideant: nihil aliud nisi de uerberibus deprecantur. Sic & demones cernentes dominum in terris repente uersari: ad iudicandos se uenisse credebant. Praesentia saluatoris tormenta sunt demonum. Ridiculeque putant demones scire filium dei: & diabolum ignorare. Eo quod minoris militiae sint isti: qui ille cuius latelites sunt. Cum omnis scientia discipulorum ad magistrum referenda sit. Et tamen demones qui diabolus suspicari magis filium dei: qui nosse intelligendi sunt. Nemo enim patrem nouit nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare.

Si eijcis nos mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis ite.

Non quod concesserit saluator demonibus quod petebant dixit: ite: sed ut per interfeciones porcorum: hominibus salutis occasio praeretur. Pastores enim ista cernentes: statim nuntiant ciuitati. Erubescat manicheus si de eadem substantia: & ex eodem auctore hominum bestiarumque sunt animae: quomodo ob unius hominis salutem: duo milia porcorum suffocantur.

Et ecce

Super Matheum. c. ix.

Et ecce omnis ciuitas exiit obuiā Iesu: & viso eo rogabāt ut transiret a finibus illorum.

Qui rogāt ut trāseat fines eorū: nō de superbia hoc faciūt: ut nonnulli arbitrātur: sed de humilitate: quia se præsētia domini indignos iudicabant: sicut & petrus in captura pisciū cadēs ad genua saluatoris ait. Exi a me domine quia uir peccator sum. **CAPITVLVM. IX.**

Venit in ciuitatē suā: & ecce offerebāt ei paraliticū iacētē in lecto. Vidēs at Iesus fidē illorū: dixit paralitico. Confide remittūtur tibi peccata tua. & reliqua.

Ciuitatem eius non aliam intelligimus quā Nazareth. Vnde & nazareus appellatus ē. Obtulerunt autem ei ut supra diximus secūdū paraliticum iacentem in lecto: quia ipse ingredi non ualebat. Videns autem Iesus: non eius fidem qui offerebatur: sed eorum qui offerebant: dixit paralitico. Confide fili remittuntur tibi peccata tua. O mira humilitas: despectum & debilem: totisq; membrorum compagibus dissolutum filium uocat: quem sacerdotes non dignabantur attingere. Aut certe ideo filium: quia dimittuntur ei peccata sua. Iuxta tropologiam interdū anima in corpore suo totis mēbro: obtutibus dissolutis a pfecto doctore offertur curāda dño. q̄ si miseri cordia ei? sanata fuerit: tātū roboris accipit ut portet statim lectulum suum.

Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: hic blasphemāt.

Legimus in propheta dicentem deum. Ego sum qui deleo iniquitates tuas. Consequenter ergo scribæ quia hominem putabant & uerba dei intelligebant: arguunt eum blasphemia. Sed dominus uidens cogitationes eorum: ostendit se deum qui possit cordis occulta cognoscere: & quodāmodo tacens loquitur eadē maiestate & potentia qua cogitationes uestras intueor possum & hoībus peccata dimittere: ex uobis intelligite quid paraliticus consequatur.

Quid ē facilius dicere: dimittūtur tibi peccata tua: aut dicere surge & ambula.

Inter dicere & facere multa distantia est. Vtrum sint paralitico peccata dimissa: solus nouerat qui dimittebat. Surge autem & ambula. Tam ille qui consurgebat: quā hi qui consurgentem uidebant approbare poterant: sit igitur carnale signum ut probetur spirituale: quāquā eiusdem uirtutis sit: & corporis & aīæ uitia dimittere. Et dā nobis itelligētia: pp peccata plerāq; euenire corporis debilitates. Et idcirco forsā dimittūtur pri? peccata: ut causis debilitatis ablatis sanitati restituantur.

Tolle lectum tuum: & uade in domum tuam.

Et anima paralitica si surrexerit: si pristinum robur recuperauerit: portat lectum suum in quo iacebat antea dissoluta: & portat illum in domum uirtutum suarum.

Et cum transiret inde Iesus: uidit hominem sedentem ad theloneum. Matheus nomen erat: ait illi. Sequere me. Et surgens sequutus est eum.

Ceteri euangelistæ propter uerecundiam & honorem Mathei noluerunt eum nomine appellare uulgato: sed dixerunt Leni. Duplici quippe uocabulo fuit. Ipse autem Matheus secundum illud quod dicitur a salomone. Iustus accusator est sui in principio sermonis. Et in alio loco. Dic tu peccata tua ut iustificeris. Matheum se & publicanum nominat: ut ostendat legentibus nullum debere salutem desperare: si ad meliora conuersus sit. Cum ipse de publicano in apostolum sit repente mutatus. Arguit in hoc loco Porphyrius & Iulianus augustus: uel imperitiam historici mentientis: uel stultitiam eorum qui statim sequuti sint saluatorem: quasi irrationabiliter quēlibet uocantes hoīes sint sequuti: cum tātæ uirtutes tantaq; signa præcesserit: quæ apostolos antequā crederēt uidisse nō dubiū est. Certe fulgor ipse & maiestas diuinitatis occultæ: quæ etiam in humana facie relucebat: ex primo ad se uidentes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide & succinis hæc esse uis dicitur: ut annulos & stipulam: & festucas sibi copulent quanto magis dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat quos uolebat.

Et factum est discumbente eo in domo: ecce multi publicani & peccatores uenientes. discumbebant cum Iesu. Et reliqua.

Videbant publicanum a peccatis ad meliora conuersum & locum inuenisse pœnitentiæ: & ob id etiā nō desperāt salutē: neq; uero in pristinis uitis pmanētes: ueniēt ad Iesum ut pharisæi: & scribæ murmurant: sed pœnitentiam agentes ut sequens domini sermo significat dicens.

Misericordiam uolo & non sacrificium: non ueni uocare iustos sed peccatores.

Ibat autem dominus ad conuiuia peccatorum ut occasionem haberet docendi: & spūales inuitationibus suis præberet cibos. Deniq; cum frequenter pergere ad conuiuia describatur: nihil refertur aliud: nisi quid ibi fecerit: quid docuerit: ut & humilitas domini eundo ad peccatores: & potētia doctrinæ eius in conuersione pœnitentium demonstraretur. Quod autem sequitur. Misericordiam uolo & non sacrificium & non ueni uocare iustos sed peccatores: de propheta proferens testimonium. Iugillat scribas & phariseos: qui iustos se æstimantes peccatores & publicanos cōsortia declinabāt.

Tunc accesserunt ad eum discipuli iohannis dicentes. Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunāt?

Superba interrogatio & plena supercilio phariseorum: certe ut aliud non dicamus: reprehendēda ieiunii iactantia. Nec poterant discipuli iohannis non esse sub uitio: qui calūniabantur eum: quæ sciebant magistri uocibus prædicatum: & iungebantur phariseis quos a iohanne nouerant condem

Liber primus.

natos. Generatio uiperarum quisquis ostendit uobis fugere ab ira uentura.

¶ **A**it illi Iesus: Numquid filii sponsi possunt lugere quādiu cum illis est sponsus? uenient autē dies cum auferetur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt.

¶ Sponsus christus: sponsa ecclesia est. De hoc sancto spūali cōubio apostoli sunt procreati: qui lugere non possunt quādiu sponsam in thalamum uident: & sciunt sponsum esse cum sponsa. Quādo uero transierint nuptiæ: & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit: tunc sponsi filii ieiunabunt. Nonnulli putant: idcirco post dies quadraginta passionis ieiunia debere cōmitti licet statim dies penthecostes & spiritus sanctus adueniens indicent nobis festiuitatem. Et ex huius occasione testimonii montanus prisca: & maximilla etiam post penthecosten faciunt quadagesimaz: q̄ ablato sponso filii sponsi debeant ieiunare. Ecclesiæ autem consuetudo ad passionem & resurrectionē per humilitatem carnis uenit: ut spiritali saginæ ieiunio corporis præparemur iuxta tropologiaz autem sciendum q̄ quādiu sponsus nobiscum est: & in lætitia sumus nec ieiunare possumus: nec lugere. Cum autē ille pp peccata a nobis recesserit: tūc indicēdū ieiunium eē: tūc luctus recipiendus.

¶ Nemo mittit cōmissurā panni rudis in uestimento ueteri. Tollit enim plenitudinem eius de uestimento. Et peior scissura fit. Neq̄ mittunt uinum nouum in utres ueteres: alioquin rumpentur utres & uinum effundetur: & utres peribunt. Sed uinum nouum in utres novos mittunt et ambo conseruantur.

¶ Quod dicit: hoc est. Donec renatus quis fuerit: & ueteri homine deposito per passionem meā nouum hominem induerit: non potest seueriora ieiunii & continentię suscipere præcepta. ne per austeritatem nimiam etiam credulitatem quam nunc habere uidetur amittat. Duo autē exempla posuit: & utrium ueterum & nouorum & uestimenti. Veteres debemus intelligere scribas & phariseos. Placula uestimenti noui & uinum nouum præcepta euangelica sentienda: quæ non possunt sustinere iudæi ne maior scissura fiat. Tale quid & Galathæ facere cupiebant: ut cum euangelio legis præcepta miscerent: & in utribus ueteribus mitterent uinum nouum. Vnde apostolus ad eos loquitur. O insensati galathæ quis uos fascinauit: ueritati non obedire. Sermo igitur euangelicus apostolis potius quā scribis & phariseis est infundendus qui maiorum traditionibus deprauati sinceritatē præceptorum christi non poterant custodire. Alia est enim puritas uirginalis animæ: & nulla prioris uitii contagione polluta: & aliæ sordes eius quæ multorum libidini subiacet.

¶ Et ecce princeps vnus accessit & adorabat eum dicens. Filia mea modo defuncta est: sed ueni impone manum super eam & uiuet. Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius.

¶ Octauum signum est in quo princeps suscitari postulat filiam suam: nolens de mysterio uite circūcisionis excludi. Sed subintrat mulier sanguine fluens. Et octauo sanatur loco: ut principis filia de hoc exclusa numero ueniat ad nonum: iuxta illud quod in psalmis dicitur. Ethiopia præueniet manus eius deo. Et cum intrauerit plenitudo gentium: tunc omnis israhel saluus fiet.

¶ Ecce mulier q̄ fluxū sāguinis patiebatur ānis. xij. accessit retro: & tetigit fimbriā uestimenti ei.

¶ In euangelio secundum lucam scribitur q̄ principis filia. xii. annos haberet ætatis. Nota ergo q̄ eo tempore hæc mulier: idest gentium populus coepit egrotare: quo gens iudæorum crediderit. Nisi enim ex comparatione uirtutum uitium non ostenditur. Hæc autem mulier sanguine fluens: non in domo non in urbe accedit ad dominum: quia iuxta legem urbibus excluderetur: sed itinere ambulante domino: ut dum pergit ad aliam: alia curaretur. Vnde dicunt & apostoli. Nobis quidē oportebat prædicare uerbū dei: sed qm̄ uos iudicatis idignos salute: trāsgredimur ad gētes.

¶ Dicebat enim intra se: si tetigero tm̄ uestimentum eius salua ero.

¶ Iuxta legem qui mulierem menstruatam aut fluentem sanguine tetigerit: imundus est. Ista ideo tangit dominum: ut sanguinis uitio etiam ipsa curaretur.

¶ Cōfide filia: fides tua te saluā fecit.

¶ Ideo filia quia fides tua te saluam fecit.

Nec dixit fides tua te saluā factura est: sed saluā fecit. In eo enī q̄ credidisti iam salua facta es.

¶ Et cū uenisset Iesus in domū principis & uidisset tibicines & turbā tumultuantem.

¶ Vsq̄ hodie puella iacet i domo p̄cipis mortua: & qui uidetur magistri tibicines sūt: carnē lugubre canentes. Turba quoq̄ iudæorum nō ē turba credētium: sed turba tumultuantium.

¶ Non est mortua puella: sed dormit.

¶ Quia deo uiuunt omnia.

¶ Et cum electa esset turba: intrauit & tenuit manum eius.

¶ Nō erāt digni ut uiderēt mysteriū resurgētis: qui resuscitantem indignis cōtumeliis deridebant.

¶ Et tenuit manum eius & surrexit puella.

¶ Nisi prius mundata fuerit manus iudæorū: quæ sanguine plenæ sunt: synagoga eorum mortua non cōsurgit.

¶ Et transeunte inde Iesu: sequuti sunt eum duo ceci: clamantes & dicentes. Misere nostri filii dauid: cum autem uenisset domum accesserunt ad eum ceci.

¶ Transeunte per domum principis domino Iesu: & pergente ad domum suam: sicut supra legim⁹ ascendens nauiculam transiit & uenit in ciuitatem suam. Clamabant duo ceci dicentes: misere nostri filii dauid: & tamen non curantur in itinere: non transitorie ut putabant: sed postquā uenit in domū suam accedūt ad eum & introeūt: & primū eorū discutitur fides: ut sic uere fidei lumen accipiant

Super Matheum. c. x.

accipiant. Priori signo quod exposuimus: de principis filia: & de emoroiffa muliere: consequenter hoc iungitur: ut quod ibi mors & debilitas: hic cecitas demonstraret. Vterq; enī populus cecus erat domino per hoc sæculum transeunti & cupienti reuerti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint & dixerint miserere nostri fili dauid: & interrogante Iesu: creditis quia possum hoc facere responde rint ei utiq; domine, lumen pristinum non recipient. In alio euangelista unus cecus scribitur scissis uestibus: & in hierico sedens: qui ab apostolis prohibetur clamare: sed per impudentiam recipit san itatem. Qui locus proprie ad gentium populum pertinet: & in suo exponendus est uolumine.

Et fili Dauid miserere nostri.

Audiant Martion & Manicheus & ceteri here tici qui uetus laniant instrumentum & discant saluatorem appellari filium Dauid. Si enim non est natus de carne quomodo uocatur filius Dauid.

Et cōminatus est illis Iesus dicens. Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamaue runt eum in tota terra illa.

Et dominus propter humilitatem fugiens ia ctantiæ gloriam hoc præceperat: & illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium. Nota ergo aliquid inter se iustum esse contrarium. Ceci isti in decimo curantur loco.

Egreffis at illis: ecce obtulerūt ei boies murti demonium habentē: & eiecto demone loquitur est mutus.

Vndecimus mutus linguam recipit ad loquendum. Quod autem græcæ dicitur. magis tantum est sermone cōmuni: ut surdus q̄ mut⁹ intelligatur. Sed moris est scripturarū. indifferenter: uel mutum uel surdum dicere. Spūa

liter at sicut ceci lumē recipiūt: sic & muti ad loquēdū ligua laxat: ut cōfiteat eū quē atea denegabat

Et mirate sunt turbe dicentes. Nūquā sic apparuit in israhel. Pharisei autem dicebant: in

principe demoniorum eiicit demonia. Turba dei opera confitetur: & dicit nunquā sic apparuit in israhel. In turba confessio nationum ē. Pharisei autem qui uirtutem dei negare nō poterant: opera calūniantur & dicunt. In principe de monioz eiicit demonia. Per suā calūniā usq; hodie iudæoz infidelitatem demonstrantes.

Et circuibat Iesus ciuitates omnes & castella: docens in synagogis eorum: & predicans euan gelium regni: & curans omnem languorem & omnem infirmitatem.

Cernis q̄ equaliter & uillis & urbibus & castellis: idest & magnis & paruis euangelium prædica uerit: ut non consideraret nobilium potentiam: sed salutem credentium: hoc habens operis quod mandauerat pater: & hanc esuriem: ut doctrina sua saluos faceret infideles. Docebat autem in syna gogis & uillis euangelium regni: & post prædicationem atq; doctrinam curabat omnem languo rem & omnem infirmitatem. ut quibus sermo non suaserat: opera persuaderent. De domino pprie dicitur: curans omnem languorem: & oēm infirmitatem: nihil quippe ei impossibile est.

Vidēs at turbas misertus ē eis: q̄ erant vexati: & iacentes sicut oues nō hēntes pastorem.

Vexatio gregis & ouium atq; turbarum pastorū culpa: uitium magistrorum est. Vnde sequitur.

Messis quidem multa operarij autem pauci.

Messis multa populorum significat multitudinem: operarij pauci penuriā magistrorum. Et im perat ut rogent dominum messis ut mittat operarios in messem suam. Isti sunt operarij de quibus loquitur psalmista dicens. Qui seminant in lachrymis: in gaudio metent: euntes ibant & flebāt por tantes semina sua. Venientes autem uenient cum exultatione portantes manipulos suos Et ut aper tius loquar messis multa: omnis turba credentium. Operarij pauci apostoli & imitatores eorum q̄ mittuntur ad messem.

CAPITVLVM. X.

Et conuocatis duodeciz discipulis suis: dedit illis potestatem spirituum imūdoz: ut ciice rēt eos: & curarēt oēm languorem: & omnem infirmitatem.

Benign⁹ & clemēs dominus ac magister nō inuidet seruis atq; discipulis uirtutes suas. Et sicut ipse curauerat omnem languorem & omnem infirmitatem. Apostolis quoq; suis tribuit potestatem ut curarēt omnem languorem & omnem infirmitatem. Sed multa distātia est: inter habere & tribuere: donare & accipere. Iste quodcūq; agit potestate domini agit. Illi si quid fa ciunt imbecilitatem suam: & uirtutem domini consistuntur dicentes. In nomine Iesu surge & ambu la. Notandum autem q̄ in duodecimo loco potestas signorum apostolis concedatur.

Duodecim autem apostolorum nomina sunt hec.

Catalogus apostolorum ponitur: ut extra hos qui pseudo apostoli futuri sunt excludantur.

Primus Simon qui dicitur Petrus & Andreas frater eius.

Ordinem apostolorum & meritum uniuscuiusq; illius fuit distribuere qui cordis archana rimat. Primus scribitur Simon: cognomento Petrus: ad distinctionē alterius simonis: qui appellatur cha naneus de uico chana galileæ: ubi aquā dominus uertit in uinū. Iacobū quoq; appellat zebedei: q̄a & alius sequitur Iacobus alphei. Et apostolorum quoq; paria iugaq; confortat. Iungit Petrū & An dreas fratres non tam carne quā spiritu. Iacobum & Ioannem: qui patrem corporis relinquentes. Vege patrē sequuti sūt. Philippum & Bartholomeum. Thomam quoq; & Matheū publicanum. Cæ teri euangelistæ in cōiunctione nominum: primum ponunt Matheum: & postea Thomam: nec pu blicani nomen ascribunt: ne antiquæ cōuersationis recordantes: sugillare euangelistā uiderentur:

Libri primus.

iste uero ut supra diximus & post Thomam se ponit: & publicanum appellat: ut ubi abundauit iniquitas superabundet & gratia.

Simon chananæus.

Ipse est qui in alio euangelista scribitur zelotes. Chana quippe zelus interpretatur. Tadeum apostolum ecclesiastica tradit historia missum Edessa ad abagarum regem chosidenæ: qui ab euangelista luca iudas iacobi dicitur: & alibi appellatur lebbeus: quod interpretatur corculum: credendumque est eum fuisse trinomium: sicuti Simon Petrus & filii zebedei: boanarges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt.

Iudas autem scarioth.

Vel a uico in quo ortus est uel ex tribu Isachar uocabulum sumpsit: ut quodam uaticinio in condemnationem sui natus sit. Isachar enim interpretatus est merces: ut significetur pretium proditoris.

In uiam gentium ne abieritis: & in ciuitates samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad ones perditas domus israel.

Non est contrarius locus iste ei precepto quod postea dicitur. Euntes docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Quia hoc autem resurrectionis illud post resurrectionem preceptum est. Et oportebat primum aduentum christi nutiare iudeis: ne iustas haberent excusationem dicentes: quod ideo se dominus reiecit eos demonstrat: quia ad gentes & ad samaritanos apostolos miserit. Iuxta tropologiam uero precipitur nobis quod christi censemur nomine: ne in uiam gentium: & hereticorum ambulemus errore: ut quorum religio separata est: separetur & uita.

Euntes autem predicate dicentes: quia appropinquabit regnum celorum. Infirmos curate mortuos suscite: leprosos mundate: demones eiicite: gratis accepistis gratis date.

Ne homines rusticis & absque eloqui uenustate ita doctis & illis nemo crederet pollicetur regna celorum. dat prateritis infirmos curate: leprosos mundate: demones eiicite: ut magnitudinem promissorum prophet magnitudo signorum: & quia semper dona spiritualia: si merces media sit: uiliora sunt: adiungit auaritiæ condensationem.

Gratias accepistis gratis date.

Ego magister & dominus absque pretio hoc uobis tribui & uos sine pretio date: ne euangelii gratia corrumpatur.

Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis uestris: non peram in uia: non duas tunicas: non calciamenta: neque virgam in manu: dignus est enim operarius cibo suo.

Consequenter hæc dat præcepta euangelizatoribus ueritatis quibus ante dixerat: gratis accepistis gratis date. Si enim sic predicat ut precium non accipiat: superflua est auri argenti & numerorum possessio. Nam si habuissent aurum & argentum: uidebatur non causa salutis hominum: sed causa lucri prædicare. Neque æs in saculis. Qui diuitias detruncat prope modum & necessaria uita amputat: ut apostoli doctores ueræ religionis qui instituerant omnia prouidentia gubernari se ipsos ostenderet nihil cogitare de crastino. Non peram in uia. Ex hoc precepto arguit philosophos: qui uulgo appellatur bactroperita: quod contemptores sæculi & omnia pro nihilo ducetes: cellarium secum uehant. Neque duas tunicas. In duabus tunicis uidetur mihi duplex ostendere uestimentum. Non quo in locis scythiæ & glaciali niue rigentibus una quis tunica debeat esse contentus: sed quo in tunica uestimentum intelligamus: ne alio uestiti: aliud nobis futurorum timore seruiemus. (Neque calciamenta.) Et plato precepit duas corporis firmitatem cetera robustiora sunt. (Neque uirgam.) Qui domini habemus auxilium baculi præsidium cur quæramus. Et quia quodammodo nudos & expeditos ad prædicandum apostolos miserit: & ne dura uideatur esse conditio magistrorum: seueritatem præcepti sequentis sententiam temperauit dicens: dignus est operarius cibo suo. Tantum inquit: accipite quantum in uictu & uestitu uobis necessarium est. Unde & apostolus replicat: habentes uictum & uestitum his contenti simus. Et alio loco. Communice autem his qui cathetizantur ei qui se cathetizat in omni bono. Ut quorum discipuli morantur spiritualia: cõsortes eos faciant carnalium suorum: non in auaritiâ: sed in necessitate: hæc historice diximus. Ceterum secundum anagogen: non licet magistris aurum & argentum & pecuniam quæ in zonis est possidere. Aurum sepe legimus pro sensu. Argentum pro sermone: æs pro uoce: hæc nobis non licet ab aliis accipere: sed data a domino possidere. Neque hereticorum & philosophorum peruersarum doctrinarum suscipere disciplinam: non sæculi potestatem: neque præmii: neque duplici esse animo: neque pedes nostros moriferis uinculis alligari: sed sanctam terram ingredientibus esse nudos: neque habere uirgam quæ uertatur in colubrum: neque in alio præsidio carnis inniti: quia istiusmodi uirga & baculus harundineus est: quem si paululum præsteris frangitur: & manum transforat incumbens.

In quancumque ciuitatem aut castellum intraueritis interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec creatis.

Super ordinatione episcopi & diaconi Paulus loquitur. Oportet autem eos & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Apostoli nouam introeuntes urbem: scire non poterant quis qualis esset. Ergo hospes fama eligendus est populi: & in iudicio uicinatorum ne prædicationis dignitas: susipientis infamia deturpetur: cum uniuersis debeat prædicare: hospes unus eligitur non tribuens beneficium ei qui apud se mansurus est: sed accipiens: hoc enim dicitur: quis in ea dignus est: ut magis se nouerit accipere gratiam quam dare.

Intrantes autem in domo salutate eam. Et siquid fuerit domus digna ueniet pax uestra super eam. Sin autem non fuerit digna: pax uestra ad uos reuertetur.

Occulte

Super Matheum. c. x.

COcculte salutationem hebrei ac siri sermonis expressit. Quod enim græcæ dicitur chere: & latine aue. Hoc hebraico syroq; sermone appellatur Salomlach: siue salamalach. i. pax tecum. Quod aut præcipit tale est. Introeuntes domum pacem imprecamini hospitii: & quantum in uobis est: discordia bella sedate: si autem orta fuerit contradictio: uos mercedem habebitis de oblata pace: illi bellum quod habere uoluerint possidebunt.

Et quicumq; non receperint uos neq; audierint sermones vestros: exeuntes foras de domo uel de ciuitate: excutite puluerem de pedibus uestris.

Puluis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui: q; ingressi sint ciuitatem & prædicatio apostolica ad illos usq; puenerit. Siue excutit puluis: ut nihil ab eis recipiat: q; euangelium spreuerint.

Amen dico uobis tollerabilius erit terre sodomorum & gomorreorum in die iudicii.

Quam illi ciuitati. Si tollerabilius erit terræ sodomorum: & gomorreorum quàm illi ciuitati quæ non receperit euangelium. Igitur idcirco tollerabilius: quia sodomis & gomorreis non fuit prædicatum. Huic autem prædicatum sit: & tamen non receperit euangelium. Ergo & inter peccatores diuersa supplicia sunt.

Ecce ego mitto uos sicut oues in medio lupoꝝ.

Lupos scribas & phariseos uocat qui sunt clerici iudeoꝝ.

Esote ergo prudentes sicut serpentes: & simplices sicut columbe.

Ut per prudentiam deuinent insidias: per simplicitatem non faciant malum. Serpentis astutia ponitur in exemplum: quia toto corpore occultat caput: & illud in quo uita est: protegit. Ita & nos toto periculo corporis caput nostrum qui christus est custodiamus. Simplicitas columbarum ex spiritu sancti specie demonstratur: unde dicit & apostolus. Malitia paruuli estote.

Cum autem tradent uos: nolite cogitare: quomodo aut quid loquamini.

Supra dixerat. Tradent enim uos in conciliis & in sinagogis suis flagellabunt uos & ad præsidēs & reges ducemini propter me. Cum ergo propter christum ducamur ad iudices uoluntatem tantum nostram pro christo debemus offerre. cæterum ipse christus qui in nobis habitat. loquetur pro se: & spiritus sancti gratia in respondendo ministrabitur.

Tradet aut frater fratres in mortē: & pater filium & insurgent filij in patres.

Hoc i persecutionib; fieri crebro uidem; nec ullus ē iter eos fidus affect; quoq; diuersa fides est.

Qui autem perseuerauerit usq; in finem: hic saluus erit.

Non enim cœpisse: sed perfecisse uirtutis est.

Cū aut persequentur nos in ciuitate ista: fugite in aliam. Amen dico uobis nō cōsumabitis israhel donec ueniat filius hominis.

Hoc ad illud tempus referendum est cū ad prædicationē apostoli mitteretur. Quib; & pprie dicit.

In usam gentium ne abieritis: & in ciuitate samaritanorum ne intraueritis.

Quod persecutionē timere nō debeāt & debeāt declinare. Quod quidem uidemus in principio fecisse credentes quando orta hierosolymis persecutione dispersi sunt in uniuersa iudæa ut tribulationis occasio: fieret euangelij seminarium. Spiritualiter autem possumus dicere. Cum persequuti uos fuerint in una ciuitate. Hoc est in uno scripturarum libro uel testimonio: nos fugiamus ad alias ciuitates. i. ad alia uolumina. Quāuis cōtentiosus fuerit persecutor: atē p̄sidiū saluatoris adueniet: quā aduersariis uictoria concedatur.

Si patrem familias belzeub vocauerunt quanto magis domesticos eius?

Belzeub: idolum est acaron quod uocatur in regum uolumine idolum musce. Beel: ipse est bel siue baal: zebub autem musca dicitur. Principem ergo demoniorum ex spurcissimi idoli appellabāt uocabulo. Qui musca dicitur propter immunditiam quæ exterminat suauitatem olei.

Nihil enim opertum est q̄ non reueletur: & occultum quod non sciat.

Et quō i p̄nti sæculo multoꝝ uitia nesciunt; s; de futuro tpe scribit qñ iudicabit deus abscondita hoĩũ: & illuabit latebras tenebrar; & manifestabit cōsilia cordiũ. Et ē s̄sus. Nolite timere psequutoꝝ: & blasphematiũ rabiẽ: q̄a ueniet dies iudicii i quo & ufa uirt; & eoꝝ neq̄tia demonstrabit.

Quod dico uobis in tenebris dicite in lumine: & qd i aure auditis: p̄dicare super tecta.

Qd auditis i mysterio apti p̄dicare: qd discitis abscondite: publice loquimini: quod uos erudiui i paruulo iudæa loco: i uniuersis urbibus & in toto mundo audacter dicite.

Nolite timere eos qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere.

Si qui corpus occidunt aīam non p̄nt occidere: ergo aīa inuisibilis & incorporea ē. Secundū cras siorem dico nostri corporis substantiam. Vel eo certe tempore punietur & supplicia sentiet quando pristinum corpus receperit: ut cum quo peccauit: cum ipso puniatur.

Cum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam.

Nomē gehēnæ i ueterib; libris nō inuenitur: sed primū a saluatore ponit. Queram; ergo q̄ sit sermonis hui; occasio. Idolū baal fuisse iuxta hierusalē ad radices mōtis sion. In qb; siloa fluit: non semel legimus. Hæc uallis & parua cāpi planities: irrigua erat & nemorosa: plenaq; delitiis lucusq; in ea idolo cōsecratus erat. In tantā aut demētiā populus israhel uenerat: ut deserta templi uicinia: ibi

Libri primus.

hostias imolaret. Et rigorē religionis delitiā uinceret: filiosq; suos demoniis icenderent: uel initia-
rēt. Et appellabatur locus ille gehēnon. i. uallis filiorū: ennon hoc regū uolūmē & paralipomenon
& hieremias scribunt plenissime. Et cōminatur deus se locū ipsū impleturū cadaueribus mortuo-
rum: ut nequaquā uocetur thofeth & baal: sed uocetur poliādrū. i. tumulus mortuorū. Futura ergo
supplicia & pēnā perpetuā quib; peccatores cruciandi sunt: huius loci uocabulo denotantur. Du-
plicē autē esse gehēnā nimii ignis & frigoris in Iob plenissime legimus.

**Nōne duo passerēs asse uenērūt & unus ex illis nō cadit i terrā sine patre vřo: uestri autē & capil-
li capitis oēs numerati sūt. Nolite ergo timere multis passerib; melioris estis uos.**

**Hæret sibi sermo dominicus: & sequētia pēdēt ex supioribus. prudens lector caue semper supersti-
tiosā intelligētiā ut nō tuo sensui attēperes scripturas: sed iūgas sēsū tuū: & intelligas qđ
sequatur. Supra dixerat. Nolite timere eos q occidūt corpus: aiām autē nō possunt occidere. Nūc lo-
q̃tur cōsequēter. (Nōne duo passerēs asse uenērūt & unus ex illis nō cadit sup terrā sine patre uestro &
cetera.) Et est sensus. Si parua aiālia & uilia absq; deo auctore non decidunt: & in omnibus est pro-
uidentia & quā in his peritura sunt sine dei uolūtate non pereunt: uos qui æterni estis: non debetis
timere qđ absq; dei uiuatis puidētia. Iste sensus supradictus est. Respicite uolatilia cæli quoniā non
serunt neq; metunt neq; congregant in horrea & pater uester cælestis pascit illa. Nonne uos pluris
estis illis: ac deinceps.**

Considerate lilia agri quomodo crescunt. Et reliqua.

**Si autē scēnū agri qđ hodie ē:
& cras in clibanū mittitur: deus sic uestit q̃to magis uos modice fidei. Quidā coacte duos passerēs
aiām & corpus itēptatur. Quinq; quoq; passerēs scđm lucā q duob; assibus uenērūt ad sēsū refe-
rūt: sed quō illa itelligētia toto euāgelici sermonis corpori coaptet: nō parua difficultatis ē. Vestri
autē & capilli capitis oēs nūerati sūt. Nolite ergo timere multis passerib; melioris estis uos. Manife-
stius supior nostrā expositionis sēsus exp̃ssus ē: q timere nō debeāt eos q pnt occidere corpus &
aiām non possunt: qm si sine dei sciētia parua quoq; aiālia nō decidunt: quāto magis homo q aposto-
lica fultus sit dignitate. Qđ autē ait: uestri & capilli capitis omnes numerati sunt: imēsā dei erga ho-
mines oñdit puidētiā: & ineffabilē signat affectū: qđ nihil nostro lateat deum: & ēt parua & otio-
se dicta eius sciētiā nō fugiāt. deridēt itelligētiā ecclesiasticā i hoc loco: qui carnis resurrectionē ne-
gāt q̃si nos & capillos q numerati sunt & a tonsore decisi oēs dicamus resurgere: cū saluator non di-
xerit. Vestri autem & capilli omnes saluandi sunt: sed numerati sunt. Vbi numerus est: scientia nu-
meri demonstratur: non eiusdem numeri conseruatio.**

Nolite arbitrari quia ueni mittere pacem in terram: non ueni pacem mittere sed gladium.

**Supra dixerat quod dico uobis in tenebris dicite in lumine: & qđ i aure auditis p̃dicate sup testa-
nūc isert qđ post p̃dicationē sequat. Ad fidē christi tor' orbis cōtra se diuisus ē: unaqueq; dom' &
infideles & credētes hūit. Et propterea bellū missum est bonū: ut rūperetur pax mala. Tale quid & i
genesi aduersus rebelles hoies: qui moti fuerāt de oriente: & turrem extruere festinabāt: per quam
cæli alta penetrarent fecisse scribitur deus: ut diuideret linguas eorum. Vnde & in psalmo Dauid
præcatur. Dissipa domine gentes quæ bella uolunt.**

**Ueni. n. separare hoies aduersus patrē suū: & filiā aduersus matrē suā: & nuz aduersus socrū
suā: & inimici hoīs domesticī eius.**

**Hic locus prope iisdem uerbis in michea propheta inuenitur. Et notandum ubicūq; de ueteri te-
stamento testimonium ponitur: utrum sensus tantum an & sermo consentiat.**

Qui amat patrē aut matrē plus q̃ me non est me dignus. Et reliqua.

**Qui ante p̃miserat non ueni pacem mittere sed gladium: & diuidere homines aduersum patres;
matrē: nuz: & socrū: ne quis pietatē religioni anteferreret: subiicit dicēs. Qui amat patrē aut matrē
plus quā me. Et i cātico legim' cātico. Ordinate i me caritatē: hic ordo i oī affectu necessarius est.
Ama post deū: patrē: matrē: ama filios. Si autē nēcēssitas uenerit: ut amor parētū ac filiorū dei amor
cōparetur: & nō possit utrūq; seruari: odiū i suos: pietas in deum sit. Non ergo phibuit amare patrē
aut matrē: sed signanter addidit. Qui amat patrē aut matrē plus quam me.**

Et qui non accipit crucem suā: & sequitur me: non est me dignus.

**In alio euāgelio scribitur: qui nō accipit crucē suā quotidie. Ne semel putemus ardore; fidei pos-
se sufficere: semp crux portāda est: ut semper nos christum amare doceamus.**

Qui recipit uos me recipit: & qui me recipit: recipit eum qui me misit.

**Ordo pulcherrimus. Ad p̃dicationē mittit: docet picula non timēda: affectū subiicit religioni:
Aurū supra tulerat: æs de zona excusserat. Dura euāgelistarū cōditio. Vñ ergo sumptus: unde uiuā
necessaria? Austeritatē mādatorū: spe tēperat p̃missorū. Qui recipit ingens uos me recipit: & q me
recipit: recipit eū q me misit: ut i suscipiēdis apostolis: unusq; credētiū xp̃s se suscepisse arbitratē.**

Qui recipit prophetā in nomine prophete mercedem prophete accipiet. Et reliqua.

**Qui prophetā recipit ut pphētā: & itelligit eū de futuris loquētē hic mercedē pphētæ accipiet.
Igitur iudæi carnaliter prophetas intelligentes: mercedem prophetarum non accipient. Aliter. i oī
p̃fessioe zizaniū mixtū est tritico. Præmiserat qui recipit uos me recipit: & qui me recipit: recipit eū
qui me**

Super Matheum. c. xi.

qui me misit. Ad susceptionem magistrorum discipulos prouocauerat. Poterat occulta esse credentium responsio: ergo & pseudo prophetas & iudam proditorem debemus recipere: & illis alimoniam ministrare: hoc dñs ante procurans dicit: non personas suscipiendas esse sed noia. Et mercedē non perdere susipientis: licet indignus fuerit qui susceptus sit.

¶ Et quisq; potum dederit vni ex minimis istis calicem aque frigide tm̄ in nomine discipuli: amen dico vobis non perdet mercedem suam.

¶ Legimus in propheta dauid ad excusandas excusationes in peccatis. Quod multi peccatoꝝ suorum quasi iustas prætedant occasiones: ut quod uoluntate delinquūt: uideantur necessitate peccare. Dñs scrutator cordis & renum cogitationes in singulis contuetur. dixerat qui recipit uos me recipit. Sed hoc præceptum multi pseudo propheta & falsi prædicatores poterant impedire: medicatus est huic quoq; scandalo dicens.

¶ Qui recipit iustum in nomine iusti: mercedem iusti accipiet.

¶ Rursus poterat alius causare & dicere. Paupertate prohibeor: tenuitas me retinet ut hospitalis esse non possim. Et hanc excusationem leuissimo præcepto diluit: ut calicem aquæ frigida: toto animo porrigamus: frigida inquit aquæ non calida: ne & in calida paupertatis & penuriæ lignorum occasio quereretur. Tale qd & apostolus ut ate iā dixim⁹ ad galathas pcepit. Cōicet is q̄ catetizat ei q̄ se catetizat in oib; bonis. Et discipulos ad magistroꝝ refingera cohortat: q̄a poterat q̄libet obtēdere paupertatē & pceptū elludere. Priusq; ille pponat: iminētē soluit questionem dicens.

¶ Nolite errare: detis non irridetur. Que enim seminauerit homo: hec & metet.

¶ Et est sensus frustra causaris inopiam: cum aliud habeat conscientia. Me potest fallere cohortatē: sed scito q̄ quātūcūq; seminaueris: tantum & mensurus sis.

COMMENTARIORVM BEATI HIERONYMI IN MATHEO LIBER.
PRIMVS FINIT. INCIPIT LIBER SECVNDVS. CAPITVLVM. XI.

Iohannes autē cū audisset in vinculis opa xp̄i mittēs duos de discipulis suis ait illi. Tu es q̄ uerturus es an alium expectamus?

¶ Non quasi ignorans interrogat: ipse enim ceteris ignorantibus demonstrauerat dicens. Ecce agnus dei ecce qui tollit peccata mundi: & patris uocem audierat intonantis. Hic est filius meus dilectus i quo mihi complacui. Sed quomodo saluator interrogat ubi sit positus lazarus ut qui locum sepulchri indicabant saltem sic pararentur ad fidem: & uideret mortuū resurgentem. Sic & iohannes interficiendus ab herode discipulos suos mittit ad christū: ut per hāc occasionē uidentes signa atq; uirtutes crederet in eum: & magistro interrogante sibi discerent. Qd autem superbirent discipuli iohannis aduersus dominum: & haberent aliquid mordacitatis: ex liuore & inuidia: superior quoq; interrogatio

demonstrauit: euāgelista referente. Tunc acceperunt ad eum discipuli iohannis dicētes. Quare nos & pharisei ieiunamus frequenter discipuli autem tui non ieiunant. Et alibi. Magister cui tu præbui sti testimonium ad iordanem ecce discipuli eius baptizant: & plures ueniunt ad eum: quasi dixerit nos deserimur: hic raritas est: ad illum turba concurrit.

¶ Tu es q̄ uerturus es: an aliū expectam⁹? **¶** Nō ait tu es q̄ uenisti: sed tu es q̄ uerturus es. Et ē sensus. Māda mihi: q̄a ad infernū descēsurus sum utrū te & iheris debeā nūciare: q̄ nūciaui supis. An nō cōueniat filio dei: ut gustet mortem: & alium ad hec sacramenta missurus est?

¶ Rēdit Iesus & ait illis. Eūtes renūtiare Joāni q̄ audistis & uidistis. Eci vidēt claudi ambulantes: leprosi mundantur: surdi audiūt: mortui resurgūt.

¶ Iohannes interrogauerat per discipulos. Tu es qui uerturus es an aliū expectam⁹? Christus signa demonstrat non ad ea respondēs quæ interrogat⁹ fuerat: sed ad scādālū nūtiōꝝ. Ite inquit & dicite ioanni signa quæ cernitis. Cecos uidētes: claudos ambulātes. Et reliqua. Et quod his minus ē pauperes euangelizātur: uel pauperes spū: uel certe opib; paupes: ut nulla iter nobiles & ignobiles: iter diuites & egenos: i p̄dicatiōe distantia sit: hāc magistri rigore: hāc p̄ceptoris cōprobat ueritatē q̄n oīs q̄ ap̄d eū saluari pōt eqlis ē: qd̄ at ait.

¶ Et beatus qm̄ non fuerit scandalizatus in me.

¶ Inter nuntios percutit sicut in sequentibus demonstrabitur.

¶ Illis autē abeūtibus cepit Iesus dicere ad turbas de Joāne. Quid existis i desertū uidere? barūdinē vēto agitatā? Sed qd̄ existis uidere? hominem mollibus uestitum? Et reliqua.

¶ Si supior sn̄ia cōtra ioānē plata fuerat ut pleriq; arbitrantur: in eo qd̄ ait: beatus est qui non fuerit scandalizatus in me: quō nunc ioānes tātis laudib; p̄dicat⁹? Sed q̄a turba circumstans interrogatio nis mysteriū nesciebat cogitabat ioānē dubitare de xp̄o: quē ipse mōstrauerat digito: ut itelligerēt ioānē nō sibi itrogasse: sed discipulis suis: qd̄ iquid existis i deserto? Nūqd̄ ob hoc ut hoīem uideretis calamo similē q̄ oī uēto circūfertur: & leuitate mētis de eo ambigeret quē antea prædicarat. An forsītā stimulis cōtra me inuidiā cōgitur: & prædicatio eius uanā sectatur gloriā: ut ex ea querat lucra? Cur diuitias cupiat ut affluat dapibus? Locustis uestis & melle siluestri. Aut ut mollibus ue-

Liber Secundus.

fiatur. Pili camellorum tegmen eius sunt: istiusmodi cibus & uestis carceris hospitio recipitur. Et prædicatio ueritatis tale habeat habitaculum. Qui autem adulatores sunt: & sectantur lucra: & quarunt diuitias: & delictis affluunt: & mollibus uestiuntur. Isti in domibus regum sunt. Ex quo ostendit rigida uita & austeram prædicationem uitare debere aulas regum & mollium hominum palatia declinare.

Sed quid existis uidere: prophetam: etiam dico vobis & plus quam prophetas.

In eo iohannes prophetis ceteris maior est: quod quæ illi prædicauerat eum uenturum: hic uenisse digito demonstrauit dicens. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi, et quia ad priuilegium prophetale: et baptista accessit per medium: ut suum dominum baptizaret. Unde inserit moeritorem faciem de malachia testimonium.

In quo etiam angelus prædicatur. Angelum autem hic dici Ioannem non putemus naturæ societate: sed officii dignitate. id est nuntium: quod uenturum dominum nuntiaret.

Amen dico vobis non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne baptista.

Inter natos inquit mulierum: his ergo præfertur hominibus quod de mulieribus nati sunt: & de concubitu uiri: & non ei qui est natus ex uirgine & spiritu sancto: quod quæ illi eo quod dixit. Non surrexit maior inter natos mulierum Ioanne baptista non ceteris prophetis & patriarchis: cuiusque hominibus iohannem prætulit: sed iohanni ceteros exequitur. Non enim statim sequitur: ut si alii maiores eo non sunt: ille maior aliorum sit: uerum ut æqualitatem cum ceteris sanctis habeat.

Qui autem minor est in regno celorum maior est illo.

Multi de saluatore hoc intelligi uolunt: quod qui minor est tempore: maior sit dignitate. Nos autem simpliciter intelligamus: quod omnis factus qui iam cum deo est maior sit illo qui adhuc consistit in plio. Aliud enim coronam uictoriæ possidere. Aliud adhuc in acie pugnare. Quidam nouissimum angelum in cælis domino ministrantem: meliorem uolunt accipere quolibet primo homine qui uersetur in terris.

A diebus Ioannis baptiste usque nunc regnum celorum uisum patitur.

Si primus iohannes ut supra diximus poenitentiam populis nuntiavit dicens. Poenitentiam agite appropinquabit enim regnum celorum consequenter a diebus illius regnum celorum uisum patitur: & uolenti rapiunt illud. Gratus enim est uolentibus in terra nos esse generatos: & celorum sedem quærere possidere per uirtutem quod non tenuimus per naturam. Omnes enim prophetæ & lex usque ad iohannem prophetauerunt. Non quo post iohannem excludat prophetas. Legimus enim in actibus apostolorum: & Agabus prophetasse: & quatuor philippi filias uirgines: sed quo lex & prophetæ quos scriptos legimus quicquid prophetauerunt de domino uaticinati sunt: quoniam ergo dicitur omnes prophetæ & lex usque ad iohannem prophetauerunt. christi tempus ostenditur. Ut quem illi dixerunt eum uenturum Ioannes uenisse ostenderit.

Et si uultis recipere: ipse est helias: qui uenturus est. Qui habet aures audiendi audiat.

Hoc quod dictum est: si uultis scire ipse est helias mysticum esse & egere intelligentia sequens sermo demonstrat. Qui habet aures audiendi audiat. Si enim planus esset sensus & manifesta sententia: quid necesse fuit nos ad illius intelligentiam præparari? Helias ergo iohannes dicitur: non secundum philosophos & quosdam hereticos: qui eum introducunt: sed quo iuxta aliud testimonium euangelii uenerit in spiritu & uirtute heliæ: & eandem sancti spiritus uel gratiam habuerit uel mensuram. Sed & uitæ austeritas rigorque mentis heliæ & iohannis pares sunt. Ille in heremo: iste in heremo. Ille zona pellicea cingebatur: & iste similem habuit cingulum. Ille quoniam regem achab & iezabel impietatis arguit fugere compulsus est. Iste quia herodis & herodiadis illicitas arguit nuptias capite truncatur. Sunt qui propterea iohannem Heliã uocari putent: quod quoniam in secundo saluatoris aduentu iuxta malachiam præcessurus est Helias: & uenturum iudicem nuntiaturus: sic iohannes in primo aduentu fecerit: & uterque sit nuntius uel primi aduentus domini uel secundi.

Cui autem assimilabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro: qui clamantes cunctis libris suis dicunt. Cecinimus uobis & non saltastis. Lametauimus uobis & non plorastis. Venit enim iohannes non manducans: neque bibens: & dicunt demonium habere. Venit filius hominis manducans & bibens & dicunt: ecce homo uorax & uini potator: publicanorum & peccatorum amator: & iustificata est sapientia a filiis suis.

Pueris in foro sedentibus & clamantibus atque dicentibus ad coequales suos. Cecinimus uobis & non saltastis: lamentati sumus & non planxistis: comparatur generatio iudeorum: scriptura dicente. Cui simile estimabo generationem istam? similis est pueris sedentibus in foro. Et reliqua. Non ergo nobis tribuitur libera intelligentia: & allegoria interpretatiōe passiva: sed quicquid dicturi sumus de pueris: ad similitudinem generationis est referendum. Pueri isti qui sedent in foro: hi sunt de quibus esaias loquitur: ecce ego & pueri mei quos dedit mihi deus. Et in xviii. psalmo testimonium dei fidele sapientiam præstas paruulis. Et alibi. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Isti ergo pueri sederunt in foro siue in quod significantius græcæ dicitur. ubi multa uenalia sunt. Et quia populus iudeorum audire nolebat non ei tantum loquuti sunt: sed plenis faucibus inclamarunt. Cecinimus uobis: & non saltastis. Prouocauimus ut ad nostrum canticum bona opera faceretis: & saltaretis ad nostram tibiam: sicut saltauit dauid ante archam domini & nolulistis. Lametati sumus: & uos ad pniaz prouocauimus: & ne hoc quod facere uoluistis: spernentes utramque prædicationem tantæ exhortatiōis ad uirtutes quæ ad pniaz post peccata. Nec mirum si duplicem uiam contempseritis salutis: cum & ieiunium & saturitatem pariter speraueritis: si ieiunium uobis placet cur iohannes displicuit? Si saturitas: cur filius hominis? Quorum alterum demonum habent. Alterum uoratorum & ebrium nuncupati estis. Ergo quia uos nolulistis utramque recipere disciplinam

Super Matheum. c. xi.

- disciplinam iustificata ē sapiētia a filiis suis. i. dei dispensatio atq; doctrina. Et ego qui sum dei uir⁹ & sapiētia dei iustificatus sum ab apostolis: quib⁹ reuelauit pater: quā a sapiētib⁹ absconderat: & prudētibus apud semetipsos. In quib⁹ dā euāgeliis legitur iustificata est sapiētia ab operib⁹ suis. Sapiētia quippe non quārit uocis testimonium sed operum.
- T**ūc cepit exprobrare ciuitatib⁹ i qb⁹ facte sūt plurime uirtutes ei⁹: qz nō egissent penitentiam.
- E**xprobratio ciuitatū chorozaiz et bethsaida & capharnaū capituli hui⁹ titulo pādatur. Qd⁹ ideo exprobrauerit eis quia post factas uirtutes & signa q̄ plurima nō egerunt pœnitentiam.
- A**be tibi chorozaïm: vbe tibi bethsaida: qz si i tyro & sydone facte fuissent uirtutes que facte sunt in uobis: olim in cilicio & cinere penitentiam egissent. Verū tamen dico uobis: tyro & sydoni remissius erit in die iudicii q̄ uobis.
- C**horozaïm & bethsaida: urbes gallileæ a saluatore planguntur: q̄ post tanta signa atq; uirtutes non egerunt pœnitentiam. Et præferuntur eis tyrus & sydon urbes idolatriæ: & uitis deditæ. Præferuntur autem ideo quia tyrus & sydon naturalem tātum legem calcauerunt: istæ uero post transgressionē naturalis legis & scripturæ: etiam signa quæ apud ea facta sunt parui duxerint. Quærim⁹ ubi scriptum sit: q̄ in chorozaïm & bethsaida dominus signa fecerit. Supra legimus: & circuibat ciuitates omnes: & uicos curans omnem infirmitatem. Et reliqua. Inter cæteras ergo ciuitates & uiculos estimandum est in chorozaïm quoq; & bethsaida dominum signa fecisse.
- E**t tu capharnaum nūquid vsq; in celo exaltaberis: vsq; in inferna descendes.
- I**n altero exemplari repperimus. Et tu capharnaum quæ usq; in cælo exaltata es: usq; ad inferna descēdes. Et est duplex intelligentia. Vel ideo ad inferna descendes: quia contra prædicationem meā supbissime reuisti. Vel ideo quia exaltata es usq; in cælum: meo hospitio: & meis signis atq; uirtutibus: tātum habens priuilegium: maioribus plecteris suppliciis: q̄ his quoq; credere noluit.
- Q**uia si in sodomis facte fuissent uirtutes que facte sunt in te: forte mansissent vsq; in hūc diē.
- Q**uærat prudens lector & dicat: si tyrus & sydon & sodoma potuerūt agere pœnitentiam ad prædicationem saluatoris: signorūq; miracula non sunt in culpa q̄ non crediderunt: sed uitium silentiū in eo est: qui acturis pœnitentiam noluit prædicare. Ad quod facilis & aperta responsio est: ignorare nos iudicia dei & singularum dispensationum eius sacramenta nescire: propositum fuerat domino iudex fines non excedere ne iustam phariseis & sacerdotibus occasionem persequutionis daret. Vnde & apostolis ante passionem præcepit. In uiam gentium ne abieritis & in ciuitates samaritanorum ne intraueritis. Chorozaïm igitur & bethsaida dānantur: q̄ præsentī domino credere noluerunt. Tyrus & sydon iustificantur q̄ apostolis illius crediderunt. Non quæras tempora cum credentium intuearis salutem. In capharnaum autem quæ interpretatur uilla pulcherrima: condemnatur incredula hierusalem cui dicitur per Ezechielem iustificata est sodoma ex te.
- I**n illo tempore: respondens Iesus dixit. Confiteor tibi pater dñe celi & terre.
- C**onfessio non semper pœnitentiam: sed & gratiarum actionem significat. Vt in psalmis sepiissime legimus. Audiant qui saluatorem non natum: sed creatum calūniantur: q̄ patrem suum uocet celi & terræ dominū. Si enim & ipse creatura est: & creatura conditorem suum patrē appellare potest: stultū fuit: nō & sui & celi ac terræ dominum uel patrem similiter appellare.
- Q**uia abscondisti hec a sapiētib⁹ & prudentib⁹ & reuelasti ea paruulīs.
- G**fas agit & exultat in patre q̄ apostolis sui aduēt⁹ apuerit sacra: q̄ ignorauerit scribæ & pharisei q̄ sibi sapientes uidentur: & in conspectu suo prudentes. Iustificata sapiētia a filiis.
- I**ta pater: quoniam sic fuit placitum ante te.
- B**landientis affectu loquitur ad patrem: ut cœptum in apostolis beneficium compleatur.
- O**mnia mihi tradita sūt a patre meo.
- E**t tradētem patrem & accipiētem filium mystice intellige. Alioqn si iuxta fragilitatē nostrā sentire uolumus: cū cœperit habere qui accipit. Incipiet nō habere qui dedit. Tradita aut sibi omnia non cælū & elemēta intelligenda sunt: & cætera quæ ipse fecit & cōdidit. Sed hi qui per filius accessum habent ad patrem: & ante rebelles: deum postea sentire cœperunt.
- E**t nemo nouit filiū nisi pater: neq; pater q̄ nouit nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare.
- E**rubescat eunomius tantā sibi notitiā patris & filii q̄ alterutrum inter se habeat: iactitās. Qd⁹ si i de cōtēdit & suam insaniam cōsolatur: q̄ sequitur: & cui uoluerit fili⁹ reuelare. Aliud ē naturæ eq̄ litate nosse quod noueris: aliud reuelante dignatione.
- V**enite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: & ego reficiam uos.
- G**raui onera esse peccati & zacharias propheta testatur dicēs: iniquitatem sedere super talentum plumbi. Et psalmista complorat. Iniquitates meæ aggrauatæ sūt super me: Vel certe eos qui grauisimo legis iugo præmebantur ad euāgelii inuitat gratiam.
- I**ngum enim meum sūaue est & onus meum lene.
- Q**uō leui⁹ lege euāgeliū: cū i lege homicidiū: i euāgelio ira dānetur: quā rōne euāgelii gratia facili⁹: cum in lege adulterium: in euangelio concupiscentia puniatur. In lege multa præcepta sūt quæ apostolus non posse compleri plenissime docet. In lege opa requiruntur quæ qui fecerit uiuet

Liber Secundus:

in eis. In euangelio uoluntas quæritur: quæ etiã si effectum non habuerit: tamen præmiũ nõ amit-
tit. Euangelium præcepit quæ possumus ne scilicet concupiscamus: hoc in arbitrio uestro est. Lex
cum uoluntatem non puniat: punit effectum ne adulterium facias. Finge in persecutione aliqua
uirginem prostitutam. Hæc apud euangelium quia uoluntate non peccat uirgo suscipitur: in lege
quali corrupta repudiatur.

CAPITVLVM.

DVODECIMVM.

In illo tempore: abiit Iesus per sata sabbato discipuli autem eius esurientes cepe-
runt vellere spicas & manducare.

In alio quoq; euangelista legimus q; propter nimiam importunitatem nec uescen-
di qdem habeant locum: & ideo quali homines esuriebant. Quod autem spicas sege-
tum manibus conficant: & in ediam consolantur: uitæ austerioris indicium est: non p-
paratas epulas sed cibos simpliciter quærentium.

Pharisei aut videntes dixerunt ei. Ecce discipuli tui faciunt quod nõ licet eis facere sabbatis.

Nota q; primi apostoli saluatoris litteram sabbati destruunt aduersum hebionitas: qui cum cæ-
teros recipiant apostolos: paulum quasi transgressorem legis repudiant.

At ille dixit eis: non legistis quid fecerit dauid quando esuriit: & qui cum eo erant: quomodo
intrauit in domum dei & panes propositionis comedit: quos non licebat ei edere: neq; eis qui
cum eo erant: nisi solis sacerdotibus.

Ad confutandam calumniam phariseorum: ueteris recordatur historia: quando dauid fugiens
saul: uenit in niobet & ab achimelech sacerdote susceptus: postulauit cibos: qui cum panes lai-
cos non haberet: dedit ei consecratos: quibus non licebat uesci: nisi solis sacerdotibus & leuitis. Et
hoc tantũ interrogauit si essent mundi pueri a mulieribus. & illo respondente ab heri & nudius tertii-
us: non dubitauit panes dare: melius arbitratus: propheta dicente: misericordiam uolo & non sacri-
ficium: de famis periculo homines liberare quam deo offerre sacrificiũ. Hostia enĩ placabilis deo:
hominum salus est. Opponit ergo dominus & dicit. Si & dauid sanctus est: & achimelech pontifex
a uobis non reprehenditur: sed legis uterq; mandatum probabili excusatione transgressi sunt: & fa-
mes in causa est: cur eandem famẽ non probatis in apostolis quã probatis in cæteris? Quãquam
& in hoc magna distantia sit. Isti spicas in sabbato manu conficant: illi panes comederunt leuiti-
cos: & ad sabbati solẽnitatem accedebant. Neomeniarum dies: quibus in conuiuio requisitus fugit
ex aula regia: obserua q; panes propositionis: nec dauid nec pueri eius acceperunt: ante quam se a
mulieribus mundos esse responderent.

Aut nõ legistis i lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatũ violant: & sine crimine sũt:
Calumniamini inquit discipulos meos cur per segetes transeuntes spicas triuerint: & hoc te-
cerint famis necessitate cogente: cum ipsi sabbatum uiolent in templo imolantes uictimas ce-
dentes thauros holocausta super lignorum struem incendio concremant: & iuxta alterius etiã
gelii fidem: circuncidentes paruulos in sabbato: ut dum aliam legem seruare cupitis: sabbatũ
destruatis. Nunquã autem leges dei sibi contrariæ sunt: & prudenter ubi transgressionis disci-
puli sui argui poterant: dauid & achimelech dicit exempla sectatos: ueram & absq; necessitatis
obtentu sabbati præuaricationem in ipsos refert: qui calumniam fecerant.

Dico autem uobis quia templo maior est hic.

Non pronomen: sed aduerbium loci est legendum: quod maior templo sit locus qui dominum
templi teneat. Si autem sciretis quid est: misericordiam uolo & nõ sacrificium nõquã cõdẽnassetis
innocentes. Q; sic uolo misericordiam q; non sacrificium: supradiximus. Quod autem sequitur.

Nunquã cõdẽnassetis innocentes.

De apostolis intelligendum est. Et est sensus. Misericordiaz cõprobastis achimelech eo qd fame
periclitante: refocilauerit dauid: & pueros eius: qre discipulos meos cõdẽnatis: q nihil tale fecerunt.

Et cũ inde trãssisset uenit i synagogã eorũ: & ecce homo manum habens aridam.

Tertiusdecimus iste est qui curatur in synagoga. Et notandum q; non in itinere & foris: sed in cõ-
ciliabulo iudeorum manus arida fuerit.

Et interrogabãt eũ dicẽtes. Si licet sabbato curare ut accusarent eum.

Quia destructionem sabbati: quam pharisei in discipulis arguerant probabili exemplo excusau-
rat ipsũ calũniari uolũt: & interrogant utrum liceat curare in sabbatis: ut si non curauerit: crudeli-
tatis aut imbecilitatis: si curauerit trãsgressionis accusent.

Ipse autem dixit eis. Quis erit ex uobis homo qui habeat ouem vnã: & si ceciderit hec sab-
batis in foueam: nonne tenebit & leuabit eam: quanto magis est melior homo oue? Itaq; licet
sabbatis benefacere.

Si soluit propositã quæstionem ut interrogãtes auaritiã cõdẽnaret. Si uos inquit i sabbato ouẽ
& aliud quodlibet animal in foueam decidens eripere festinatis: non animali sed uestre auaritiã
consulentes: quãto magis ego hominem: qui multo melior est oue: debeo liberare.

Tũc ait homini. Extẽde manũ tuã. Et extẽdit: & restituta ẽ sanitati sicut altera.

In euangelio

Super Matheum. c. xii.

In euangelio quo utuntur nazareni & ebionitæ: quod nuper in græcum de hebreo sermone translatus: & quod uocatur a plerisque Mathei autenticum. homo iste qui aridam habet manum cementarius scribitur: istiusmodi uocibus auxilium præcans. Cementarius eram manibus uictus: quæritans præcor te Iesu ut mihi restituas sanitatem: ne turpiter mendicem cibos. usque ad aduentum saluatoris arida manus in synagoga fuit iudæorum: & dei opera non fiebant in ea. postquam ille uenit in terris reddita est in populis credentibus dextera & operi pristino restituta.

Excentes autem pharisei consilium faciebat aduersus eum quomodo eum perderent.

Qui domino moluntur insidias liuor in causa est. Quid enim fecerat ut phariseos ad interfectionem sui prouocaret? nempe quod homo extenderat manum. Quis enim phariseorum in die sabbati non extendit manum portans cibos: calicem porrigens: & cætera: quæ uictui necessaria sunt? Si ergo manum extendere & alimenta subleuare uel potum: in sabbato non est criminis: cur hoc in alio arguant: quod ipsi facere coarguuntur? Præsertim cum iste cementarius nihil tale portauerit: sed præcepto domini solam extenderit manum.

Iesus autem sciens recessit inde.

Sciens insidias eorum quod uellent perdere saluatorem suum: recessit inde ut phariseis contra se occasionem impietatis auferret.

Ecce puer meus quem elegi dilectus meus. Et reliqua.

Per esaiam prophetam ex persona patris hoc dicitur. Ponam spiritum meum super eum. Spiritus ponitur non super dei uerbum & super unigenitum qui de sinu processit patris: sed super eum de quo dictum est: ecce puer meus. Neque audiet quis in plateis uocem eius. Lata enim & spatiosa uia quæ ducit ad perditionem: & multi ingrediuntur per eam: qui multi uocem non audiunt saluatoris: quia non sunt in arcta uia: sed in spatiosa.

Marandinem quassatam non confringet & linum fumigans non extinguit.

Qui peccatori non porrigit manum: nec portat onus fratris sui: iste calamus quassatum confringit: & qui modicam sinistram fidei contemnit in paruulis: hic linum extinguit fumigans: quorum christus utrumque non fecit: ad hoc enim uenerat ut saluum faceret quod perierat.

Tunc oblatus est ei demonium huius cecus & mutus & curauit eum ita ut loqueretur & videret.

Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt: Cecus uidet: mutus loquitur: possessus a demone liberatur. Quod & tunc quidem carnaliter factum est: sed & quotidie cõpletur in cõuersiõe credentiũ ut expulso demone primum fidei lumen aspiciant: deinde in laude dei tacentia prioris ora laxentur.

Iesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis: Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.

Turbæ stupebant & confitebantur eum: qui tanta signa faciebat esse filium dauid: pharisei uero opera dei principi demoniorum deputabant. Quibus dominus non ad dicta sed ad cogitata respondit: ut uel sic compellerentur credere potentia eius qui cordis uidebat occulta.

Si sathanas sathanam eijcit aduersus se diuisus est. Quomodo ergo stabit regnum eius.

Non potest regnum & ciuitas contra se diuisa perstare. Sed quomodo concordia paruæ res crescunt: ita discordia maximæ dillabuntur. Si ergo sathanas pugnat contra se: & demon inimicus est demonis: deberet iam mundi uenisse consumatio: ut non haberent in eo locum aduersaria potestates: quarum inter se bellum: pax hominum est. Si autem putatis o scribæ & pharisei quod recessio demonum obedientia sit in principem suum: ut homines ignorantes fraudulentâ simulatione deludant: quid potestis dicere de corporum sanitatibus quas dominus perpetravit? Aliud est si membrorum quoque debilitates & spiritualium uirtutũ insignia demonibus assignatis.

Si ego in behelzebub eijcto demonia filij uestri in quo eiciunt: ideo ipsi iudices uestri erunt.

Filios iudæorum uel exorcistas gentis illius ex more significat: uel apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas qui ad inuocationem dei eiciebant demones: choartat interrogatione prudenti ut confiteantur spiritus sancti esse opus. Quod si expulsio demonum inquit in filiis uestris deo non demonibus deputatur: quare in me idem opus non eandem habeat & causam? Ergo ipsi iudices uestri erunt non potestate sed comparatione dum illi expulsionem demonum deo assignant: uos behelzebub principi demoniorum. Sin autem de apostolis dictum est: quod & magis intelligere debemus: ipsi erunt iudices eorum: quia sedebunt in duodecim solis iudicantes duodecim tribus israel.

Si autem ego in spiritu dei eijcto demones: igitur peruenit in uos regnum dei.

In luca istum locum ita scriptum legimus. Si autem ego in digito dei eijcto demones. Iste est digitus quem consentientur & magi: qui contra moysen & aaron signa faciebant dicentes. Digitus dei est iste: quo tabulæ lapideæ scriptæ sunt in monte syna. Si igitur manus & brachium dei filius est: & digitus eius spiritus sanctus: patris & filii & spiritus sancti una substantia est. Non te scandalizet membrorum inequalitas: cum edificet unitas corporis.

Peruenit in uos regnum dei.

Vel seipsum significat: de quo in alio loco scriptum est: regnum dei intra uos est. Et medius stat

Libri Secundus.

inter uos quem uos nescitis: uel certe illud regnum: quod & Ioānes & ipse dominus prædicauerāt. Pœnitentiam agite appropinquauit. n. regnum cœlorum: Est & tertium regnum scripturæ sanctæ: quod aufertur a Iudæis: & traditur genti facienti fructus eius.

¶ Aut quomodo potest quisquam domum fortis & uasa eius diripere: nisi prius alligauerit fortē: & tunc domum illius diripiat.

¶ Non debemus esse securi. Aduersarius noster fortis: uictoris quoq; uocibus comprobatur. Dom⁹ illius mundus qui in maligno positus est: non creatoris dignitate: sed magnitudine delinquentis: uasa eius nos quondam fuimus. Alligatus est fortis & religatus in tartarum: & domini contritus pedes & direptis ædibus tyranni captiua ducta est captiuitas.

¶ Qui non est mecum contra me est: & qui non congregat mecum spargit.

¶ Non putet hoc quisq; de hæreticis dictū & sismaticis: q̄q; & ita ex superfluo possit intelligi: sed ex consequentibus textuq; sermonis: ad diabolū refertur: eo q̄ non possunt opa saluatoris behelzebub operibus cōparari. Ille cupit aīas hominum tenere captiuas dñs liberare. Ille prædicat idola: hic unius dei notitiam. Ille trahit ad uitia: hic ad uirtutes reuocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam quorum opera diuersa sunt.

¶ Quicumq; dixerit uerbum contra filium hominis: remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum non remittetur ei neq; in hoc seculo: neq; i futuro.

¶ Et quomodo quidam nostrorum episcopus atq; præbyter post blasphemiam spiritus sancti in suū recipiuntur gradum? Cum saluator dicat omne peccatum & blasphemiam dimitti hominibus. Qui aut in spiritū sanctum blasphemauerit non dimitti ei neq; in præsentī tpe neq; in futuro: Nisi uero illud de Marco sumamus exemplū: qui causas tantæ iræ manifestius expressit dicens: quia dicebant: spiritum immundū habet. Ergo quicumq; opera saluatoris behelzebub principi demoniorum deputat & dixerit filium dei habere spiritum immundū: huic nullo tpe blasphemia remittetur. Vel ita locus iste intelligendus est. Qui uerbum dixerit contra filiū hoīs scandalizatus carne mea: & me hoīem tantū arbitrans: q̄ filius sim fabri: & fratres habeam Iacobū & Ioseph & Iudā: & homo uorator & uini potator sim: talis opinio absq; blasphemia: q̄q; culpa non careat: erroris tamen habet ueniam propter corporis uilitatem. Qui autem manifeste intelligens opera dei: cum de uirtute negare non possit: eadem stimulatus inuidia calumniatur: & christum deiq; uerbum & opera spiritus sancti dicit esse behelzebub: isti non dimittetur neq; in præsentī seculo neq; in futuro.

¶ Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum. Aut facite arborem malam & fructū eius malum: ex fructibus enim arbor cognoscitur.

¶ Constringit eos syllogismo quem græci uocāt Nos inenitabilem possumus appellare: qui interrogatus hinc inde cōcludit: & utroq; cornu præmit. Si inquit diabolus malus est: bona opa facere non pōt. Si aut bona sunt q̄ facta cernitis: sequitur ut non sit diabolus: qui ea facit. Neq; enim fieri potest ut ex malo bonum: aut ex bono oriatur malum. Quod autem sequitur.

¶ Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui cum sitis mali.

¶ Oñdit illos arbore malā: & tales afferre fructus blasphemie: qui talia habeāt semina diaboli.

¶ Bonus homo de bono thesauro proferit bona: & malus homo de malo thesauro proferit mala.

¶ Vel ipsos iudæos dñm blasphemantes: ostendit de quali thesauro blasphemias proferant: uel cū superiori quæstione hæret snīa q̄ quomodo non possit bonus homo proferre mala nec malus bona. Sic non possit christus mala: & diabolus bona opera facere.

¶ Dico autem uobis quoniam omne uerbum otiosum quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die iudicii.

¶ Hoc quoq; hæret cum superioribus. Et est sensus. Si otiosum uerbum quod nequaq; edificat audientes non est absq; periculo eius qui loquitur: & in die iudicii redditurus est unusquisq; rationē sermonum suorum: quanto magis uos qui opera spiritus sancti calumniamini: & dicitis me in behelzebub principe demoniorum eiicere demonia: redditturi æstis rationē calumnie uestre? Otiosum uerbum est quod sine utilitate & loquentis dicitur & audiētis: si omisissis seriis de rebus friuolis loquamur: & fabulas narremus antiquas: cæterum qui proferit turpitudines. hic non otiosi uerbis: sed criminosis tenebitur reus.

¶ Tunc responderunt ei quidam de scribis & phariseis dicentes. Magister uolumus a te signum videre.

¶ Sic signum postulant quasi quæ uiderant signa non fuerint. Sed in alio euangelista quid petant plenius explicatur. Uolumus a te signum videre de celo.

¶ Vel in morem heliæ ignem de sublimi uenire cupiebant: uel in similitudinem samuelis tempore estiuo mugire tonitrua: corruscare fulgura: imbres ruere: quasi nō possint illa calumniari & dicere: ex occultis & uariis aeris passionibus accidisse. Nam qui calumniaris ea quæ oculis uides: manu tenes: utilitate sentis: quid facturus es de his quæ de celo uenerint: utiq; respondebis & magos in ægypto multa signa fecisse de celo:

¶ Aut illis generatio mala & adultera.

¶ Egregia dixit adultera: quia dimiserat

Super Mattheum. c. xiii.

quia dimiserat uirum & iuxta ezechielem multis se amatoribus copulauerat.

Signum querit: & signum non dabitur illi nisi signum Ione prophete.

Sicut enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus. sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus. De hoc loco plenius in cōmētariis Ionaē prophetae disputauimus: ad illum ergo locum lectoris diligentia remittimus: Hoc breuiter nunc dixisse cōtenti: qđ synecdochicos totum intelligatur ex parte non quod oēs tres dies & tres noctes in inferno dñs steterit: sed qđ in parte parasceues & dñicæ: & tota diæ sabbati tres dies & totidē noctes intelligantur.

Ari niniuite surgent in iudicio cum generatione ista: & condemnabunt eam.

Non sententiæ potestate. sed comparationis exemplo. Et ecce hic plusq̃ Ionas. Hic aduerbium non pronomen intelligas. Ionas secundum. lxx. interpretes triduo prædicauit: ego tanto tpe. Ille asyriis genti incredulæ. ego iudæis populo dei. Ille peregrinis: ego ciuibus. Ille uoce loquutus ē sim plicinihil signorū faciens: ego tanta signa faciens. behelzebub calumniam sustineo: plus ergo est Ionas hic idest impræsentiarum in ter uos.

Regina austri surget in iudicio cum generatione ista & condemnabit eam: quia uenit a finibus terre audire sapientiam salomonis.

Eodem modo condemnabit regina austri populus iudæorum: quo condēnabunt uiri niniuitæ israhelē incredulū. Ista est autem regina sabba: de qua in regum uolumine & in Paralipomenō legimus: quæ per tantas difficultates gente sua & imperio derelictis uenit in iudæā audire sapientiam Salomonis: & ei multa munera detulit. In niniue autem & in regina sabba occulte fides nationum præfertur israheli.

Cum autē immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida querens requiem: & non inuenit. Et reliqua.

Quidam istum locum de hereticis dictum putāt qđ immundus spiritus qui in eis antea habitauerat: quando gentiles erant. ad confessionem uere fidei eiciatur: postea uero cum se ad heresim transtulerint & simulatis uirtutibus ornauerint domus suam: tunc aliis septem nequā spiritibus adiunctis: reuertatur ad eos diabolus & habitet in illis: si autq̃ nouissima eorum peiora prioribus. Multo quippe peiori conditione sunt heretici q̃ gentiles: quia in illis spes fidei est: In istis pugna discordiæ: cum hac intelligentia plausum quendam & colorem doctrinæ præferat: nescio an habeat ueritatem. Ex eo enim qđ finita uel parabola uel exemplo sequitur: sic erit generationi huic pessimæ: compellimur nō ad hæreticos & quoslibet hoīes: sed ad iudæorū populum refferre parabolā: ut contextus loci non passim & uagus in diuersū fluctuet: atq̃ insipientiū more turbetur: sed hæres sibi: uel ad priora uel ad posteriora rñdeat. Immundus spiritus exiit a iudæis qñ acceperunt legē: & ambulauit p loca arida q̃rens sibi requiē. Expulsus uidelicet a iudæis ambulauit p gētiū solitudines: q̃ cū postea dño credidissent ille n̄ inuēto loco i natiōib⁹ dixit

Reuertar ad domū meam pristinam vnde exiui.

Habeo iudæos quos ante dimiseram.

Et ueniens inuenit vacantē. scopis mundatam.

Vacabat enim templum iudæorū: & christum hospitē non habebat dicentē: Surgite eamus hinc & in alio loco. Dimittetur uobis domus uestra deserta. Quia igitur & dei & angelorū præsidia nō habebant ornatī erant sup fluis obseruationibus legis: & obseruationibus legis phariseorū: reuertitur diabolus ad sedem suā pristinā & septenario sibi numero demonū addito: habitat pristinā domū: & sunt illius populi nouissima peiora prioribus: Canes iudæi in synagogis suis blasphemant dñm saluatorem. Multo. n. nunc maiori demonū numero possidentur blasphemantes in synagogis suis christum iesum: quam in ægypto possessi fuerant ante legis notitiā. Quia aliud est: uenturum non credere: aliud eum non suscepisse qui uenerit. Septenarium autem numerum adiunctus diabolo uel propter sabbatum intellige: uel propter numerum spiritus sancti: ut quomodo in esaiā super uirgam de radice iesse & florem qui de radice conscenderet: septem spiritus uirtutum descendisse narrantur: Ita econtrario nitorum numerus in diabolo consecratus est.

Adbuc eo loquente ad turbas ecce mater eius & fratres stabant foris querentes loqui ei. **V**ixit autem ei quidam. ecce mater tua & fratres tui foris stant: querentes te.

Occupatus erat dominus in opere sermonis: in doctrina populorum: in officio prædicandi: mater & fratres ueniunt & foris stant: & ei desiderant loqui. Tunc quidam nuntiat saluatori: qđ mater sua & fratres stent foris: quærentes eum: temptans quidam dixit: ecce mater tua &c. ut si relicto templo accessisset ad eos arguissent dominum quasi carnalitati prætulisset opera dei: Videtur mihi iste qui nuntiat. non fortuito & simpliciter nunciare. sed insidias tendere saluatori: utrum spirituali opere carnem & sanguinem præferat. Vnde & dominus non quod negaret matrem & fratres exire contempsit: sed quo responderet insidianti: extendens manum in discipulos: ait Ecce mater mea & fratres mei. Isti sunt mater mea qui me quotidie in credentium animis generant. Isti sunt fratres mei qui faciunt opera patris mei non ergo iuxta martionem & manicheum matrem negauit: ut natus de sancta smate putaretur: sed apostolos cognationi prætulit: & ut nos in comparatione dilectionis carni spiritum præferamus admonuit.

Liber Secundus.

Ecce mater tua & fratres tui foris stant querentes te:

Quidam fratres dñi de alia uxore Ioseph filios suspicantur: sequētes deliramenta apocriphoꝝ & q̄dam mulierculā confingentes. Nos aut̄ sicut in libro quē contra eluidiū scripsimus cōtinetur: fratres dñi non filios Ioseph: sed cōsobrinos saluatoris mariæ liberos itelligim⁹ materteræ domini: quæ esse dicatur mater dñi Iacobi minoris & Iosephi & iudæ: quos in alio euangelii loco fratres dñi legimus appellatos. Fratres aut̄ consobrinos dici: oīs scriptura demonstrat. Dicamus & aliter. Saluator loquitur ad turbas: intrinsecus erudit nationes. Mater eius & fratres hoc est synagoga & populus iudæoꝝ foris stant: & intrare desiderant: & sermone eius indigni fiunt. Cūq; rogauerint & quæsierint & nuntiū miserint: nūsum accipient liberi eos esse arbitrii: & intrare posse si uelint & ipsi credere: qui tñ intrare non poterunt nisi alios rogauerint.

CAPITVLVM. XIII.

In illo die exiēs iesus de domo sedebat secus mare & aggregate sunt ad eū turbe multe. Populus domum iesu non poterat intrare nec esse ibi ubi apostoli audiebant mystēria: Idcirco miserator & misericors dñs egreditur de domo sua: & sedet iuxta hui⁹ seculi mare: ut turbæ congregentur ad eū: & audiant in littore q̄ intus non merebantur audire: ita ut in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba staret in littore. Iesus in mediis fluctibus est: hinc in de mari tunditur & in sua maiestate securus Appropinquare facit terræ nauiculam suam: At populus nequaquā periculum sustinens: nec temptationibus circumdatus quas ferre non poterat stat in littore fixo gradu ut audiat quæ dicuntur.

Et loquutus est eis multa in parabolis dicens.

Turba non unius sentētiæ est: sed diuersarum in singulis uoluntatū. Vnde loquitur ad eā in multis parabolis: ut iuxta uarias uoluntates: diuersas reciperent disciplinas. Et notandū q̄ non oīa locutus sit eis in parabolis: s; multa. Si. n. dixisset oīa in parabolis: absq; emolumento populi recessissent. Perspicua miscet obscuris: ut per ea quæ intelligunt prouocentur ad eorum notitiam quæ non intelligunt.

Ecce exiit qui seminat seminare. Intus erat: domi uersabatur. loquabatur discipulis sacramenta exiuit ergo de domo sua qui seminat uerbum dei: ut seminaret in turbis: & simul obserua hanc esse primam parabolam: quæ cum interpretatione sua posita sit. Et cauendū est ubicunq; dñs exponit sermones suos: & rogatus a discipulis intrinsecus differit: ne aliud nec plus uelimus intelligere q̄ ab eo expositum est.

Quedam ceciderunt secus uiam & uenerunt uolucres & comederunt ea. Alia ceciderunt in petrosis ubi non habebant terram multam. Et reliqua.

Hanc parabolam ad comprobendam heresim suam ualentinus assumit: tres introducens esse naturas: spirituales: animales atq; terrenas: cum hic quatuor sint. una iuxta uiam alia petrosa: tertia plena spinis: quarta terræ bonæ. Differimus patumper interpretationem eius cum discipulis uolentes secrete audire quod dicitur.

Qui habet aures audiendi audiat.

Prouocamur ad dictorum intelligentiam: quotiens his sermonibus cōmonemur.

Et accedentes discipuli dixerunt ei.

Quærendum est quomodo accedant ad eum discipuli. Cum iesus in naui sedeat: nisi forte intelligendum datur: quod dudum cum ipso nauem conscenderint & ibi stantes: super interpretationem parabolæ sciscitati sunt.

Qui habet dabitur ei: & habundabit. qui autem non habet: & quod habet auferetur ab eo.

Non inequalitate iudicii habentibus additur: & non habentibus id quod habere uidentur auferi: sed q̄ apostolis in christo habentibus fidem etiam si quid minus uirtutum habeant conceditur: iudæis aut̄ qui non crediderunt in filium dei: et si quid per naturam bonum possiderent: tollitur. Neq; n. possunt aliquid sapienter intelligere qui caput non habēt sapientiæ.

Ideo in parabolis loquor eis q̄ uidentes non uident & audientes non audiunt. Hæc de his loquitur qui stant in littore: & diuiduntur ab iesu: & sonitu fluctuū perstrepenste nō audiunt ad liquidum quæ dicuntur: Implereturq; eis prophetia Esaia: Auditū audietis & non intelligetis: & uidentes uidebitis: & non uidebitis: hæc de turbis pphetata sunt: quæ stant in littore: & dei differtionem parabolæ: ne cum turbis frustra aures & oculos habere uideamur.

Incrassatum est enim cor populi huius: & aures grauiter audierunt: & oculos suos clauferunt. Reddit causas quare uidentes non uideant & audientes non audiant: quia incrassatum est inquit cor populi huius: & auribus suis grauiter audierunt: Ac ne forte arbitremur crassitudinem cordis & grauitatem aurium naturæ esse non uoluntatis: subiungit culpam arbitrii & dicit.

Oculos suos clauferunt ne quando oculis videant: & auribus audiant: & corde intelligant & cōuertantur & sanem eos.

In parabolis ergo audiunt & in enigmate: qui clausis oculis nolunt cernere ueritatem.

Beatissimi autem oculi beati qui uident & aures vestre quæ audiunt.

Nisi supra legissemus auditores ad intelligentiam prouocatos. Saluatore dicente qui habet aures audiendi audiat: Putaremus nunc oculos & aures quæ beatitudinem accipiunt carnis intelligi. Sed mihi

Super Mathem. c. xiiij.

Sed mihi uidentur illi beati oculi qui possunt christi agnoscere sacramenta: & quos leuari iesus in sublime præcepit: ut candentes segetes aspiciant: & ille aures beatæ de quibus Esaïas loquitur dominus apposuit mihi auriculam.

Amen quippe dico vobis quia multi prophete & iusti cupierunt videre que videtis & non viderunt: & audire que auditis & non audierunt.

Videtur huic loco illud esse contrarium quod alibi dicitur. Habraam cupiuit diem meum uidere & uidit & lætatus est. Non aut dixit oēs prophete & iusti cupierunt uidere quæ uideris: sed multi inter multos potest fieri: ut alii uiderint & alii nō uiderint: licet & in hoc periculosa sit interpretatio ut inter sanctorum mœrita discretionem quamlibet facere uideamur: ergo Habraam uidit in enigmate: uidit in specia: Vos autem impræsentiarum tenetis: & habetis dominum uestrum: & ad uoluntatem interrogatis.

Omnis qui audit uerbum regni & non intelligit.

Hoc præmittens hortatur nos: ut quæ dicuntur diligentius audiamus.

Venit malus & rapit quod seminatum est in corde eius. **M**alus bonū semen rapit Et simul intellige qd in corde fuerit seminatu: & diuersitas terræ animæ sunt credentium.

Facta autem tribulatione & persecutione propter uerbum continuo scandalizatur.

Atende quid dictum est: continuo scandalizatur. Est ergo aliqua distantia inter eum qui multis tribulationibus poenise compellitur christum negare: & eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur: & corruit.

Qui autem in spinis: hic est qui uerbum audit: & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocat uerbum: & sine fructu efficitur.

Mihi uidetur & illud quod iuxta litteram ad adam dicitur. Inter spinas & tribulos panem tuum manducabis: hoc significare mystice qd quicūq; se seculi uoluptatibus dederit curisq; istius mundi: panē cælestem & cibum ueræ inter spinas comedat. Et eleganter adiunxit. fallacia diuitiarum suffocat uerbum. Blande. n. sunt diuitiæ: aliud agentes & aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio: dum huc illucq; circumferuntur: & instabili gradu uel habentes deserunt: uel non habentes refarciunt. Vnde & dominus diuites asserit difficulter intrare i regnum cælorum: suffocantibus diuitiis uerbū dei: & rigorem uirtutum emolientibus.

Qui uero in terra bona seminatus est: hic ē qui audit uerbum: & intelligit: & fructum affert.

Sicut in terra mala tres fuere diuersitates: secus uiam: & petrosa: & spinosa loca: sic in terra bona trina diuersitas est: centesimi sexagesimi: & tricesimi fructus. Et in illa autem & in ista non mutatur substantia: sed uoluntas: & tam incredulorum q̄ credentium corda sunt quæ semen recipiunt: Venit inquit malus & rapit quod seminatum est in corde eius: & secundo Ac tertio: hic est qui uerbum audit: In expositione quoq; terræ bonæ: iste est qui audit uerbum. Primum ergo debemus audire: deinde intelligere: & post intelligentiam fructus reddere doctrinarum: & facere centesimūq; fructum uel sexagesimum uel tricesimum: de quibus plenius in libro contra iouinianum diximus: & nunc breuiter perstringemus. Centesimum fructum uirginibus: sexagesimum uiduis & continētibus: tricesimum sancto matrimonio deputantes. Honorabiles enim nuptiæ & cubile immaculatum. Quidam nostrorum centesimum fructum ad martyres referunt. q̄ si sunt sancta consortia nuptiarum cur excluduntur a fructu bono.

Aliam parabolam proposuit illis dicens. Simile factum est regnum celorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines: venit inimicus eius & super seminauit zizania in medio tritici. Et reliqua.

Hæc secunda parabola cū interpretatione sua n̄ statim posita: sed interiectis aliis parabolis ē disserta. Hic enim proponitur: & postea dimissis turbis uenitur domum & accedunt ad eum discipuli eius rogantes: Dissere nobis parabolam zizaniorum agri. Et reliqua. Non ergo debemus præpropere i telligendi desiderio ante eius notitiam quærere q̄a domino differatur.

Aliā parabolā proposuit eis dicens.

Sedebat dñs in naui: & turba stabat in litore. Illi procul: discipuli eum uicini audiebant: Proponit eis & aliam parabolam quasi diues paterfamilias inuitatos diuersis reficiens cibis: ut unusquisq; secundum naturam stomachi sui uaria alimenta susciperet. Vnde in priori parabola non dixit alteram: sed aliam. Si enim præmisisset alteraz expectare tertiam non poteramus: præmisisset aliam ut plures sequantur.

Simile est regnum celorum grano synapis: quod accipiens homo seminauit in agro suo: qd minimum quidem est ex oibus seminibus: Cum aut creuerit: maius est omnibus oleribus. & fit arbor: ita ut volucres celi veniant & habitent in ramis eius.

Non sit molestum lectori si totas parabolas proponimus. Quæ enim obscura sunt plenius disserranda sunt: ne breuitate nimia: inuoluantur magis sensus quam exponantur. Regnum cælorum prædicatio euangelii est: & notitia scripturarum quæ ducit ad uitam: & de qua dicitur ad iudæos. Auferetur a uobis regnum dei: & dabitur genti facienti fructus eius: Simile est ergo huiusmodi regnum grano synapis quod accipiens homo seminauit in agro suo. Hō q̄ seminat

Liber Secundus.

in agro suo: a plerisque saluator intelligitur: quod in animis credentium seminet. Et ab aliis ipse homo seminans in agro suo: hoc est in semetipso & in corde suo. Quis est iste qui seminat nisi sensus noster & animus: qui suscipiens granum prædicationis & fouens sementem humore fidei facit in agro sui pectoris pullulare. Prædicationis euangelii minima est omnibus disciplinis: Ad primam quippe doctrinam fidem non habet ueritatis: hominem deum: mortuum: & scandalum crucis prædicans: Confer huiusmodi doctrinam dogmatibus philosophorum: & libris eorum: & splendore eloquentiarum: & copiositate sermonum: & uidebis quanto minor sit cæteris semibus. Sed illa cum creuerit nihil mordax: nihil uiuidum nihil uitale demonstrant: totum flacidum marcidumque ebullit in olera & in herbas: quod cito arescunt & corrunt: hæc autem prædicationis quæ parua uidebatur in principio cum uel in anima credentis: uel in toto mundo sata fuerit: non exurgit in olera: sed crescit in arbore: ita ut uolucres cæli: quas uel animas credentium uel fortitudines dei seruitio mancipatas sentire debemus: ueniant & habitent in ramis eius. Ramos puto euangelicæ arboris quod de grano synapis creuerit: dogmatum esse diuersitates: in quibus supradictarum uolucrum unaqueque requiescit. Assumamus & nos penas columbarum ut uoluitantes ad altiora possimus habitare in ramis huius arboris. & nidulos nobis facere doctrinarum: terrenarumque fugientes ad cælestia festinare: Multi gentiles granum synapis minimam omnibus seminibus illud esse putant quod in euangelio a discipulis dicitur: Domine adauge nobis fidem: & respondetur eis a saluatore Amen dico uobis si habueritis fidem quasi granum synapis: & dixeritis monti huic: migra de loco isto migrabit. Putantque apostolos uel paruam fidem petere: uel dominum de paruâ fide dubitare: cum apostolus Paulus fidem grano synapis comparatam maximam iudicet: Quod. n. dicit. Si habuero tantam fidem: ita ut montes transferam charitatem autem non habeam nihil mihi prodest. Ergo quod dominus dixit fide fieri quæ grano synapis comparatur: hoc apostolus docet tota fide posse fieri.

¶ Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum celorum fermento quod acceptum mulier abscondit in farine satis tribus: donec fermentatum est totum.

¶ Diuersus est hominum stomachus: alii amaris: alii dulcibus: alii austerioribus: alii leuibus delectantur cibis: Proponit itaque dominus ut supradiximus diuersas parabolas: ut iuxta uulnere uarietates & medicina diuersa sit. Mulier ista quod fermentum accipit: & abscondit illud in farine satis tribus: donec fermentetur totum: uel prædicationis mihi uidetur apostolica: uel ecclesia quod de diuersis gentibus congregata est: Hæc tollit fermentum: notitiam. scilicet & intelligentiam scripturarum: & abscondit illud in farine satis tribus: ut spiritus. anima. & corpus in unum redacta non discrepent inter se. sed cum duobus & tribus conuenienter impetrent a patre quodcumque postulauerint. Dissertitur locus iste & aliter. Legimus in Platone: & philosophorum dogma uulgatum est: Tres esse in anima passionem quod nos possumus interpretari rationabile quod dicimus plenum ire uel irascibile. & putat ille philosophus rationabile nostrum in cerebro: iram in felle desiderium in iecore commorari. Et nos ergo si acciperimus fermentum euangelicum sanctarum scripturarum: de quo supradictum est tres humanarum animarum passionem in unum rediguntur: ut in ratione possideamus prudentiam: in ira odium contra uitia: in desiderio cupiditatem uirtutum: & hoc totum fiet per doctrinam euangelicam: quam nobis mater ecclesia præstitit Dicam & tertiam quorundam intelligentiam ut curiosus lector & pluribus quod placuerit eligat: Mulierem istam & ipsam ecclesiam interpretantur: quod fidem hominis farine satis tribus commiscuerit: credulitati patris & filii & spiritus sancti. Cumque in unum fuerit fermentata: non nos ad triplicem deum: sed ad unius diuinitatis perducit notitiam: Farinæ quoque sata tria dum non est in singulis diuersa natura: ad unitatem trahunt substantiam: Pius quidem sensus: sed nunquam parabola & dubia enigmatum intelligentia potest ad auctoritatem dogmatum proficere: Satum autem genus est mensuræ iuxta morem prouintiarum palestinarum: unum & dimidium malum capiens. Dicuntur & alia de hac parabola: sed non est præsentis materiam totum de omnibus dicere.

¶ Hec omnia loquutus est iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis.

¶ Non discipulis sed turbis per parabolas loquitur: & usque hodie turbæ in parabolis audiunt: discipuli domi interrogant saluatorem.

¶ At impleretur quod dictum est per prophetam dicentem. Aperiam in parabolis os meum: eructabo abscondita a constitutione mundi.

¶ Hoc testimonium de septuagesimo septimo psalmo sumptum est. Legi in nonnullis codicibus: & studio sus lector forte reperiet ad ipsum. In eo loco ubi nos posuimus & uulgata habet editio: ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: quod quia minime inueniebatur in esaiâ: arbitror postea a prudentibus uiris esse sublatum. Sed mihi uidetur in principio ita editum. Quod scriptum est per asaph prophetam dicentem. Septuagesimus enim septimus psalmus de quo hoc sumptum est testimonium: Asaph propheta titulo inscribitur. Et primum scriptorem non intellexisse asaph. & putasse scriptoris uerbum. Atque emendasse nomen esaiæ: cuius uocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque quod in psalmis & himnis & canticis dei: non solum dauid: sed & cæteri quorum scripta sunt nomina prophetae sint appellandi: Asaph uidelicet & idithim: & eman ezraites: & atham et filii chore: & reliqui quos scriptura commemorat. Quodque ex persona domini dicitur. Aperiam in parabolis os meum: eructabo abscondita a constitutione mundi.

Considerandum

Super Mattheum. c. xiii.

Considerandū attentius & inueniendū describi egressū israhelis ex ægypto: & oīa signa narrari q̄ in exodi continentur historia. Ex quo intelligimus uniuersa illa quæ scripta sunt parabolice sentientia: nec manifeste sonare litteram: sed abscondita sacramenta: hoc enim se saluator dicturum esse permittit. Aperiens os suum in parabolis & eructans abscondita a constitutione mundi.

Tunc dimissis turbis venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: differe nobis parabolam zizaniorum agri.

TDimittit turbas iesus & domū reuertitur: ut accedant ad eum discipuli & secreto interrogēt quæ populus nec merebatur audire nec poterat: differe nobis parabolam zizaniorum.

Qui respondens ait. Qui seminat bonum semen: est filius hominis.

Perspiciue exposuit q̄ ager mundus sit: sator filius hoīs. bonum semen filii regni. zizania: filii pessimi: zizaniorū sator: diabolus. Messis: consumatio mundi: messores: angeli. Oīa scandala referuntur ad zizania: iusti reputantur in filios regni. Ergo ut supra dixi quæ exposita sunt a dño: his debemus accommodare fidem. Quæ aut tacita & nostræ intelligentiæ derelicta perstringenda sunt breuiter. homines qui dormiunt: Magistros ecclesiæ intellige. Seruos patrifamilias: ne alios accipias q̄ angelos qui quotidie uident faciē patris. Diabolus propterea inimicus hō appellatur quia deus esse desinit. Et in nono psalmo scriptū est de eo. Exurge dñe non confortetur homo. Quāobrem non dormiat qui ecclesiæ p̄positus est: ne p̄ illius negligentia inimicus hō superseminet zizania: hoc est hereticorū dogmata. Quod aut dicitur ne forte colligentes zizania eradicetis simul & frumentū datur locus penitentiæ: & monemur ne cito amputemus fratres: quia fieri pōt: ut ille qui hodie noxio de prauatus est dogmate cras resipiscat: & defendere incipiat ueritatem. Illud quoq̄ quod sequitur.

Sinite utraq̄ crescere usq̄ ad messem.

Videtur illi p̄cepto esse contrariū. Auserte malū de medio uestrum: & nequaq̄ societate habendam cū his qui fratres noīantur: & sunt adulteri & fornicatores. Si. n. prohibetur eradicatio & usq̄ ad messem tenenda est patientia: quomodo eiiciendi sunt quidam de medio uestrum: inter triticū & zizania qd nos apellamus lolium: q̄ diu herba est: & nondū culmus uenit ad spicā: grandis similitudo est: & in discernendo aut nulla: aut perdifficilis est distantia. Præmonet ergo dñs ne ubi quid ambiguū est cito sententiā proferamus: ut cū dies iudicii uenerit: illum nō suspitio criminis: sed manifestum reatum de sanctorum cœtu eiciat. Quod autem dixit zizaniorum fasciculos ignibus tradidit: & triticum congregari in horrea: manifestū est hereticos quosq̄ & hypocritas fidei gehennæ ignibus concremandos: sanctos uero qui appellantur triticum horreis. i. mansionibus cælestibus suscipi.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui.

In presenti seculo fulget lux sanctorum coraz hoīb. Post cōsumationē aut mūdi: ipsi iusti fulgebūt sicut sol in regno patris sui.

Simile est regnum celorum thesauro abscondito in agro: quē cum intenerit homo abscondit & p̄ gaudio illius vadit & vendit vnīuersa que habet & emit agrum illum.

Crebris parabolarum obscuritatibus retardati cōmaticam interpretationem excedimus: ut p̄pe de alio interpretationis genere ad illud transisse uideamur. Thesaurus iste in quo sunt thesauri sapientie & scientiæ absconditi: aut dei uerbū est qui in carne christi absconditur: aut sanctæ scripturæ in quibus reposita est notitia saluatoris: quem cum quis in eis inuenerit: debet oīa istius mundi emolumenta contemnere ut illum possit habere quem repperit. Quod autem sequitur. Quem cū inuenerit homo: abscondit: Idcirco dicitur: Non quo hoc de inuidia faciat: sed quo timore seruantis & nolentis perdere abscondat in corde suo: quem pristinis prætulit facultatibus.

Tertū simile est regnū celorum hōi negotiatori querenti bonas margaritas: Inuenta autem vna pretiosa margarita abiit & vendidit omnia que habuit & emit eam.

Aliis uerbis: id ip̄m quod supradicitur: Bonæ margaritæ quas q̄rit institor: lex & p̄phetæ sūt. Audi Martion: audi Manicheæ: bonæ margaritæ sunt lex & p̄phetæ & notitia ueteris instrumenti unū autem est pretiosum margaritū scientia saluatoris & sacramentum passionis illius: & resurrectionis archanum. Quod cum inuenerit homo negotiator: similis pauli apostoli omnia legis prophetarūq̄ mysteria & obseruationes pristinas in quibus inculpate uixerat quasi purgamenta contemnit: & quisquilias ut christum lucrifaciat: Non quo inuentio nouæ margaritæ condemnatio sit ueterum margaritarum: sed quo comparatione eius omnis alia gemma uiliior sit.

Tertū simile ē regnū celorū sagene misse in mare: & ex oī genere pisciū cōgreganti: q̄ cū impleta ēt educētes & secus littus sedētes elegerunt bonos in uasa sua malos aut foras miserūt: sic erit in consumatione seculi. Et reliqua.

Impleto hieremiæ uaticinio dicentis. Ecce ego mitto ad uos piscatores multos. Postq̄ audierūt Petrus & Andreas Iacobus & Ioānes filii zebedei: se gmini mei: & faciā uos piscatores hoīum: cōtexuerūt sibi ex ueteri & nouo testō sagenā: & miserunt eā in mare huius seculi: q̄ usq̄ hodie in mediis fluctibus tēditur capiēs de falsis & amaris gurgitib⁹ quicq̄ incidit. i. & bonos hoīes & malos: & optimos pisces & pessimos. Cū at uenerit cōsumatio & finis mundi: ut ipse infra manifestius differit: tunc sagena extrahetur ad littus: tunc uerūz secernē dorum piscium signū demonstrabitur: & quasi in quodam quietissimo portu boni mittentur in uasa cælestium mansionū: malos aut torrendos: & exiccandos gehennæ flamma suscipiet.

Libor Secundo.

Intellexistis hec omnia. Dicunt ei etiam.

Ad apostolos proprie sermo est: & illis dicitur. intellexistis haec? Quos non uult audire tantum ut populum: sed intelligere ut magistros futuros.

Ideo omnis scriba doctus in regno celorum: Similis est homini patrifamilias: qui profert de thesauro suo noua & uetera.

Instructi erant apostoli scribae & notarii saluatoris: qui uerba illius & praecpta signabant in tabulis cordis carnalibus: regnorum caelestium sacramentis pollebant & opibus patrifamilias: eicientes de thesauro doctrinae suarum noua & uetera: ut quicquid in euangelio predicabant: legis & prophetarum uocibus comprobarent. Vnde & sponsa dicit in cantico canticorum. Noua cum ueteribus fratruelis meus seruaui tibi.

Et factum est cum consumasset iesus parabolas istas transijt inde: & ueniens in terram suam docebat eos in synagoga eorum.

Post parabolas quas loquutus est ad populum: & quas soli apostoli intelligunt: transit in patriam suam: ut ibi apertius doceat.

Unde huic sapientia hec: & uirtutes.

Mira stultitia nazarenorum: mirantur unde habeat sapientiam sapientia & uirtutes uirtus: sed error in promptu est: quia fabri filium suspicabantur.

Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur maria? & fratres eius Ioseph Symon & iudas: & sorores eius apud nos sunt omnes.

Error iudeorum salus nostra est: & hereticorum condemnatio. In tantum enim cernebant hominem iesum christum ut fabri putarent filium. Nonne hic est fabri filius? Miraris si errent in fratribus: cum errent in patre. locus iste plenius in supradicto contra eluidium libello expositus est.

Iesus autem dixit eis. Non est propheta sine honore nisi in domo & in patria sua.

Propemodum naturale est ciues semper ciuibus inuidere: Non enim considerant praesentia uiri opera: sed fragilis recordatur infantiae: quasi non ipsi per eosdem aetatum gradus ad maturam aetatem uenerint.

Et idcirco non fecit ibi uirtutes multas propter incredulitatem illorum.

Non quo etiam illis incredulis facere non potuerit: sed quo ne multas faciens ciues incredulos condemnaret. Potest autem & aliter intelligi: quia iesus despiciatur in domo & in patria sua hoc est in populo iudeorum: Et ideo ibi pauca signa fecerit: ne poenitus inexcusabiles fierent: Maiora autem signa quotidie in gentibus per apostolos facit. non tam in sanatione corporum quam in animarum salute

CAPITVLVM.

XIII.

In illo tempore audiuit herodes thetarcha famam iesu: & ait pueris suis: hic est Iohannes baptista: ipse surrexit a mortuis: & ideo uirtutes operantur in eo.

Quidam ecclesiasticorum interpretum causas quaerit: quare herodes ista sit suspicatus: ut putet a mortuis Iohannem resurrexisse: & ideo uirtutes operentur in eo. Quasi erroris alieni nobis reddenda sit ratio. Aut

secta ex his uerbis

habeat occasionem: cum utique eo tempore quo Iohannes decolatus est: dominus, xxx. annorum

autem post multos annorum circulos in diuersa corpora dicat aetas insinuari.

Herodes autem tenuit Iohannem & alligauit eum & posuit in carcerem propter herodiam uxorem fratris sui: Dicebat enim illi Iohannes. Non licet tibi habere eam.

Vetus narrat historia philippum herodis maioris filium: sub quo dominus fugit in aegyptum fratrem huius herodis: sub quo passus est christus: duxisse uxorem herodiam filiam regis arethae: posterum uero socerum eius: exortis quibusdam contra generum simulatibus tulisse filiam suam: & in dolorem prioris mariti: herodis inimici eius nuptiis copulasse. Quis sit autem hic philippus: euangelista lucas plenius docet. Anno quintodecimo imperii tiberii Caesaris: procurante pontio pillato iudaeam: thetarcha autem gallilae herodas: Philippo uero fratre eius thetarcha itureae & trachonitidis regionis. Ergo Iohannes baptista qui uenerat in spiritu & uirtute heliae: eadem auctoritate qua ille achab corripuerat & lezabel: arguit herodem & herodiam: quia illicitas nuptias fecerint: & non liceat fratre uiuente: Germanum uxorem illius ducere: maius periclitari apud regem: quam propter adulationem esse immemor praecptorum dei.

Et uolens illum occidere timuit populum: quia sicut prophetam illum habebant.

Seditionem quippe populi uerebatur propter Iohannem a quo sciebat turbas in iordane plurimas baptizatas. Sed amore uincebatur uxoris: ob cuius ardorem etiam dei praecpta neglexerat.

Bie autem natalis herodis saltauit filia herodias in medio et placuit herodi.

Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui nisi herodem & pharaonem: ut quorum erat par impietas esset & una solemnitas.

Cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo.

Ego non excuso herodem quia inuitus & nolens propter iuramentum homicidium fecerit: qui ad hoc forte iurauit: ut futurae occisioni machinas prepararet. Alioquin si ob iusiurandum fecisse se dicit: si patris si matris postulasset interitum facturus fuerat: an non? Quod in se ergo repudiatus fuit: contemnere debuit & in propheta.

Quia mihi inquit in disco caput Iohannis baptiste.

Herodias

Super Matheum. c. xiiii.

Herodias timens ne herodes aliquando rescipisceret: uel Philippo fratri amicus fieret: atq; illicitæ nuptiæ repudio soluerentur: monet filiam ut in ipso statim conuiuio: caput Ioannis postulet digno operi saltationis: dignum sanguinis præmium.

Et contristatus est rex. **C**onsuetudinis scripturæ est: ut opinionem multos: sic narret historicus: quomodo eo tpe ab omnibus credebatur: Sicut Ioseph ab ipsa quoq; maria appellabatur pater Iesu: ita & nunc herodes dicitur contristatus: quia hoc discumbentes putabant. Dissimulat. n. mentis suæ malitiâ: artifex homicida cum tristitiam in facie: & lætitiâ haberet in mente.

Propter iuramentum autem & eos qui pariter discumbebant: iussit dari.

Scelus excusat iuramento: ut sub occasione pietatis impius fieret: Quod autem subiecit propter eos qui pariter discumbebant: uult omnes in scelere suo esse consortes: ut in luxurioso impuroq; conuiuio cruentæ epulæ deferrentur.

Et allatam est caput eius in disco: & datum est puellæ: & tulit matri suæ.

Legimus in romana historia flaminium ducem romanum: q; accubanti iuxta se meretriculæ quæ nunq; se uidisse diceret hominem decolatum: assensus sit ut reus quidam capitalis criminis in conuiuio tricaretur a censoribus pulsum curia: q; epulas sanguini miscuerit: & mortē quis noxii hois in alterius delicias pstitit: ut libido & homicidiū pariter misceretur. Quanto sceleratior herodes & herodia: ac puella q; saltauit in prætiū sanguinis caput postulat pphetæ: ut habeat in potestate linguas: quæ illicitas nuptias arguebat: hoc iuxta litteram factum sit: nos autē usq; hodie cernimus in capite Ioannis pphetæ iudæos christum qui caput est prophetarum perdidisse.

Et accedentes discipuli eius: tulerūt corp⁹ eius: & sepelierūt illud: & ueniētes nūciauerūt Iesu.

Rerfert Iosephus in quodā arabia opido Ioannē capite truncatū: & qd sequitur: Accedentes discipuli eius: tulerunt corpus: & ipsius Ioannis: & saluatoris discipulos possumus intelligere.

Et uenerunt & nunciauerunt Iesu. Quod cum audisset Iesus secessit inde in nauiculam in locum desertum seorsum.

Necem baptistæ nuntiant saluatori: quia audita secedit in locum desertum: Non ut quidam arbitrantur timore mortis: sed parcens inimicis suis: ne homicidio homicidium iungeret. Vel in die paschæ suum interitum differens: in quā propter sacramentum immolandus est agnus: & postes credentium sanguine respergendi. Sine ideo recessit: ut nobis præberet exemplum uitandæ ultro tradentium se temeritatis: quia non omnes eadem constantia perseverant in tormentis: quia se torquendos offerunt. Ob hanc causam & in alio loco præcipit: Cum uos persequuti fuerint in ista ciuitate fugite ad aliam. Eleganter quoq; euangelista non ait fugit in locum desertum: sed secessit: ut persecutores uitauerit magis q; timuerit. Aliter. Postq; a iudæis & rege iudæorum pphetæ truncatum est caput: & linguam ac uocem apud eos perdidit ppheta Iesus: transit ad desertum ecclesiæ locum: quæ uirum ante non habuerat.

Et cum audissent turbe sequute sunt eum pedestres de ciuitatibus.

Potest & aliam ob causam audito Ioannis interitu secessisse in desertum locum: ut credentium probaret fidem. Deniq; turbæ secutæ sunt eum pedestres: non in iumentis: non in diuersis uehiculis: sed proprio labore pedum: ut ardorem mentis ostenderent. Si uolumus singulorum uerborum aperire rationes propositi operis breuitatem excedimus. Et tamen dicendum est transitorie: q; postquam dominus uenerit in desertum: secutæ sunt eum turbæ plurimæ. Nam anteq; ueniret in solitudines gentium ab uno tantum populo colebatur.

Et exiens uidit turbam multam.

In euangelicis sermonibus semper litteræ iunctus est spiritus: & quicquid primo frigere uidetur aspectu: si tetigeris calet: In loco deserto erat dominus: secutæ sunt eum turbæ: relinquentes ciuitates suas: hoc est pristinas conuersationes: & uarietates dogmatum. Egressus autem Iesus significat q; turbæ habuerint quidem eundi uoluntatem: sed uires perueniendi non habuerint: Ideo saluator egreditur de loco suo: & nec pergit obuiam: sicut & in alia parabola filio pœnitenti occurrerat. Vilsq; turba miseretur: & curat langores eorum: ut fide plena statim præmium consequatur.

Uespere autem facto accesserunt ad eum discipuli dicentes. Et reliqua.

Omnia plena mysteriis sunt. Recedit de iudæa: uenit in desertum locū: sequūtur eū turbæ: relictis ciuitatibus suis: Egreditur ad eos Iesus: miseretur turbis: curat langores eorum: & hoc facit nō mane: non crescente die: non meridie: sed uespere quando sol iustitiæ occubuit.

Ipse autem dixit eis. Non habent necesse ire. Date uos illis manducare.

Non hñt necesse diuersos cibos q̄rere: & emere sibi ignotos panes: cū secum hēant cælestē panē.

Date uos illis manducare. **P**rouocat apostolos ad fractionem panis: ut illis se non habere testantibus magnitudo signi notior fiat.

Responderunt eis. Non habemus hic nisi quinq; panes & duos pisces.

In alio euangelista legimus: est hic quidam puer qui habet quinq; panes: qui mihi uidetur significare Moysen: Duos autem pisces uel utrumq; intelligimus testamentum: uel quia par numerus refertur ad legem. Igitur apostoli ante passionem euangelii fulgurantis non habebant nisi quinq; panes: & duos pisciculos: qui in falsis aquis: & in maris fluctibus uersabantur.

Liber Secundus.

- ¶** Qui aut eis. Afferte mihi illos hñc. **¶** Audi Martion: audi Manichea: quinq; panes & duos pisciculos ad se afferri iubet Iesus: ut eos sanctificet: atq; multiplicet.
- ¶** Et cum iussisset turbam discumbere supra fenum.
- ¶** Iuxta litteram manifestus est sensus. spiritualis interpretationis sacramenta pandamus. Discumbere iubentur supra fenum: & secundum alium euangelistam supra terram: per quinquagenos aut centenos: ut postquam calcauerint carnem suam: & omnes flores illius: & seculi uoluptates quasi arens fenum sibi subiecerint: tunc per quinquagenarii numeri pœnitentiam: ad perfectum centesimi numeri culmen ascendant.
- ¶** Acceptis quinq; panibus & duobus piscibus aspiciens in celum: benedixit & fregit & dedit discipulis panes. **¶** Aspicit ad celum: ut illuc oculos dirigendos doceat. Quinq; panes & duos pisciculos sumpsit in manus: & fregit eos: tradiditq; discipulis: Frangente domino seminarium fit ciborum: Si enim fuissent integri: & non in frustra discepti: nec diuisi in multiplicem segetem: turbas: & pueros: & fœminas & tantam multitudinem alere non poterat: frangitur ergo lex cum prophetis: & in frustra conscribitur: & eius in medium mysteria proferuntur: ut quod integrum & permanens in statu pristino non alebat: diuisum in partes alat gentium multitudinem.
- ¶** Et dedit discipulis panes: Discipuli autem turbis.
- ¶** Ut turbæ a domino per apostolos alimenta suscipiant.
- ¶** Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.
- ¶** Vnusquisq; apostolorum de reliquiis saluatoris implet cophinũ suum: ut uel habeant unde postea gentibus cibum præbeant: uel ex reliquiis doceant ueros fuisse panes: qui postea multiplicati sunt & simul quære quomodo in heremo in tam uasta solitudine panes non inueniatur: nisi quinq; tantum & duo pisciculi: & tam facile duodecim cophini repleantur.
- ¶** Manducantium autem fuit numerus quinq; milia virorum: exceptis paruulis & mulierib?.
- ¶** Iuxta numerum quinq; panum: & comedentium uirorum quinq; milium multitudo est. Nec dũ enim secundum alterius loci narrationem ad septenarium numerum uenerat: quem qui comedũt: quattuor milia sunt uicino euangeliorum numero. Comedunt autem quinq; milia uirorum qui in perfectum uirum creuerant: & sequebantur eum de quo dicit zacharias: ecce uir oriens nomen ei?.
- ¶** Mulieres aut & paruuli sexus fragilis & ætas minor numero indigni sunt. Vñ & in numero: libro quotiens sacerdotes atq; leuitæ & exercitus uel turbæ pugnantium describuntur: serui & mulieres & paruuli & uulgus ignobile absq; numero prætermittitur.
- ¶** Et compulit discipulos suos ascendere nauiculam & precedere eum transiret donec dimitteret turbas. **¶** Discipulis præcepit transiret & compellit ut ascendant nauiculam: quo sermone ostenditur inuitos eos a domino recessisse: dum amore præceptoris nec punctum quidem temporis ab eo uolunt separari.
- ¶** Et dimissa turba: ascendit in montem solus orare.
- ¶** Si fuissent cum eo discipuli Petrus & iacobus & iohannes: qui uiderant gloriam transformati: forsitam ascendissent in montem cum eo: sed turba ad sublimia sequi non potest: nisi docuerit eam iuxta mare in litore: Et aluerit in deserto. Quod autem ascendit solus orare: non ad eum referas qui de quinq; panibus: quinq; milia saturauit hominum: exceptis paruulis & mulieribus: sed ad eum qui audita morte iohannis recessit in solitudinem: non quo personam domini separemus: sed quo opera eius inter deum hominemq; diuisa sint.
- ¶** Nauicula autem in medio mari tactabatur fluctibus.
- ¶** Recte quasi inuiti a domino recesserant: ne illo absente naufragia sustinerent. Deniq; domino in montis cacumine commorante: statim uentus contrarius oritur: & turbat mare: & periclitatur apostoli. Et tandiu imminens naufragium perseuerat q̃diu Iesus ueniat.
- ¶** Quarta autem uigilia noctis uenit ad eos ambulans supra mare.
- ¶** Stationes & uigiliæ militares in terna horarum spatia diuiduntur. Quando ergo dicit quarta uigilia noctis uenit ad eos dominus: ostendit tota nocte periclitatos: & extremo noctis atq; in consumatione mundi eis auxilium præbiturum.
- ¶** Et uidentes eũ supra mare ambulantem: turbati sunt dicentes q̃ fantasia est.
- ¶** Si iuxta Martionẽ & Manicheum dominus noster non est natus ex uirgine: sed uisus in fantasia te: quomodo nunc apostoli timent ne fantasia uideant.
- ¶** Et pretimore clamauerunt. **¶** Confusus clamor: & incerta uox magni timoris indicium est. Statimq; Iesus locutus est eis dicens.
- ¶** Habete fiduciam ego sum. **¶** Quod primum uersabatur in causa: hoc curat: & timentibus præcipit dicens. habete fiduciam nolite timere Et quod sequitur Ego sum Nec subiungit quis sit: uel ex uoce sibi nota poterant eum intelligere: qui per obscuræ noctis tenebras loquebatur: uel ut ipsum esse repetant: quem locutum ad Moysen nouerant: Hæc dices filiis israel qui est: misit me ad uos.

¶ Respondens

Super Mattheum. c. xv.

Respondens autem Petrus dixit: Domine si tu es: iube me venire ad te super aquas.

In omnibus locis ardentissimæ fidei inuenitur Petrus interrogatis discipulis: quæ homines dice-
rent Iesum: dei filium confitetur. Volentem ad passionem pergere prohibet: & licet eret in sensu ta-
men non errat in affectu: nolens eum mori: quem filium dei fuerat Paulo ante confessus. In monte
cum saluatore inter primos primus ascendit: & in passione solus sequitur. Peccatum negationis qd
ex repentino timore descenderat: Amoris statim absoluit lachrymis. Post passionem cum essent in
lacu genezareth & piscarent: & dominus staret in littore: Aliis paulatim nauigantibus: ille non par-
titur moras: sed accinctus ependite suo: statim præcipitatur in fluctus. Eodem igitur fidei ardo-
re quo semper: nunc quoq; ceteris tacentibus credit se posse facere per uoluntatem magistri: quod
ille poterat per naturam. Iube me uenire ad te super aquas. Tu præcipe & illico solidabuntur undæ
Leue fiet corpus quod per se graue est.

Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam.

Qui uoluit dñi corpus ideo non esse uerum: quia super molles aquas molle & aereum incesse-
rit Respondeant quomodo ambulauerit Petrus. quem utiq; uerum hominem non negabunt.

Eidens uero uentum validum timuit: & cum cepisset mergi clamauit dicens dñe saluū me fac

Ardebat ai fides: sed humana fragilitas in profundum trahebat. Paululū ergo relinquitur tērationi
ut augeatur fides: Et intelligat se non facilitate postulationis: sed potentia dñi conseruatum.

Et continuo Iesus extendēs manū apprehēdit illū: & ait illi: Modice fidei quare dubitasti.

Si apostolo Petro de cuius fide & ardore mentis supradiximus: qui confidenter rogauerat salua-
torem dicens: Domine si tu es iube me uenire ad te super aquas. Quia paululum timuit: dicitur. Mo-
dicæ fidei quare dubitasti: Quid nobis dicendum est: qui huius modicæ fidei nec minimam qui-
dem habemus portiunculam.

Qui in nauicula erant: uenerunt & adorauerunt eum dicentes uere filius dei es:

Ad unum signū tranquillitate maris reddita: quæ post nimias procellas interdū & casu fieri solet
nauæ atq; uectores uere filium dei confitentur: & Arrius in ecclesia prædicat creaturam.

Et cum transiret assensu uenerunt in terram genezareth.

Si sciremus quid in nostra lingua resonaret genezareth: intelligeremus quomodo Iesus per ty-
pum apostolorum & nauis: ecclesiam de persecutione & naufragio liberatam transducatur ad littus
& in tranquillissimo portu faciat requiescere.

Et cum cognouissent eum viri loci illius: Adferunt in uniuersam regionem illam.

Cognouerunt eū rumore non facie. uel certe pro signorū magnitudine: q̄ patrabat in populis: &
uultu plurimis notus erat: Et uide q̄ta sit fides hoīum terræ genezareth: & non præsentū ūm salute
contenti sunt: sed mittunt ad alias in circuitum ciuitates: quo omnes currant ad medicum.

Et obtulerunt ei omnes male habentes: & rogabant eum ut vel fimbriam uestimenti eius tan-
gerent: & quicunq; tetigerunt salui facti sunt.

Qui male se habent non tangant corpus Iesu: neq; totum uestimentum eius: sed extremam fim-
briam: & quicunq; tetigerint sanabuntur. Fimbriam uestimenti eius uel minimum mandatum in-
telligit: quod qui transgressus fuerit: minimus uocabitur in regno cælorum: uel assumptionem cor-
poris: per quam uenimus ad uerbum dei & illius postea fruimur maiestate.

CAPITVLVM.

XV.

Quare discipuli tui transgrediunt traditionē seniorū.

Mira phariseorū scri-

barumq; stultitia: dei filium arguunt: quare hoīum traditiones & præcepta non seruet.

Non enim lauant manus suas cum panem manducant.

Manus. i. opera non corporis: sed animæ lauandæ sunt: ut fiat in illis uerbum dei.

Ipse autem respondens ait illis. Quare & uos transgredimini mandatum dei propter tradi-
tionem uestram.

Falsam calumniam uera responsione con-
futat: cum inquit uos pp traditionem hominum præcepta domini negligatis: quare discipulos
meos arguendos putatis q̄ seniorum iussa paruipendant: ut dei scita custodiant.

Nā deus dixit honora patrē & matrē. Et qui maledixerit p̄ri uel matri morte moriā: uos autē
dicitis. Quicunq; dixerit patri uel matri: munus q̄cunq; est ex me tibi proderit: & nō honorabit
patrē suū aut matrem.

Honor in scripturis non tm̄ in salutatiōibus & officiis
deferendis: q̄tum in elemosynis ac munerib; oblatiōe sentitur. honora inq̄t apostolus uiduas q̄ ue-
ræ uiduæ sunt. hic honor donū intelligitur. Et in alio loco. Præbyteri duplici honore honorandi:
maxime q̄ laborant in uerbo & doctrina dei. Et per hoc mandatū iubemur boui trituranti os non
claudere. Et dignus sit operarius mercede sua. Præceperat dñs uel imbecillitates: uel ætates: uel pœ-
nurias: parentū considerans: ut filii honorarent: & in uitæ necessariis ministrandis parentes suos.
Hanc prouidentissimā dei legē uolentes scribæ & pharisei subuertere: ut impietate sub noīe pieta-
tis inducerent: docuerūt pessimos filios: ut si quis ea q̄ parentibus offerēda sunt: deo uouere uoluerit:
qui uerus est pater oblatio dñi præponatur parentū muneribus: uel certe ipsi parentes q̄ deo conse-
crata cernebant: ne sacrilegii crimen incurrerent declinātes: egestate conficiebantur. Atq; ita fiebat

Liber Secundus.

ut oblatio liberorum sub occasione templi & dei in sacerdotum lucra cederent. Hæc pessima phariseorum traditio de alia ueniebat occasione: multi habentes obligatos ære alieno & nolentes sibi creditum reddere delegabant sacerdotibus: ut exacta pecunia ministeriis templi: & eorum usibus deferuirent. Potest aut & hunc breuiter habere sensus. Munus quod ex me est: tibi proderit. Cōpellitis inquit filios: ut dicant parentibus suis: quodcūq; donum oblaturus eram deo: in tuos consumo cibos: tibiq; prodest: o pater & mater: ut illi timentes accipere quod deo mancipatum uideant: inopemagis uelint uitam ducere quam comedere de consecratis.

¶ Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore hoc cōmunicat hominem.

¶ Verbum cōmunicat proprie scripturarum est: & publico sermone non teritur. Populus iudeorum partem dei esse se iactans: communes cibos uocat: quibus omnes utuntur homines: uerbi gratia quæ ungulam non scindunt: nec ruminant: nec squamosa in piscibus sunt. Vnde & in actibus apostolorum scriptum est: Quod deus sanctificauit tu ne cōmune dixeris. Cōmune ergo quod cæteris hominibus patet: & quasi non est de parte dei: pro immundo appellatur. Non quod intrat in os: coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore: hoc coinquinat hominem. Opponat prudens lector & dicat. Si quod intrat in os non coinquinat hominem quare idolotitis non uescimur? Et apostolus scribit: non potestis calicem domini bibere: & calicem demoniorum. Sciendum igitur quod ipsi quidem cibi & dei creatura per se omnis munda sit: sed idolorum ac demonum inuocatio ea faciat immunda.

¶ Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei. Scis quia pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt.

¶ Ex uno sermone omnis superstitio obseruationum iudeicarum fuerat elisa: qui in cibis sumendis abhominandisq; religionem suam sitam arbitrantur. Et quia crebro teritur in ecclesiasticis scripturis: scandalum: breuiter dicamus quid significet. Scilicet & scandalum: nos offendiculum: uel ruinam & imfectionem pedis possumus dicere. Quando ergo legimus quicūq; de minimis istis scandalizauerit quempiam: hoc intelligimus qui dicto facto uel occasionem ruinæ cuiquam dedit.

¶ At ille rīdens ait: oīs plantatio quam non plantauit pater meus celestis eradicabitur.

¶ Etiam quæ plana uidentur in scripturis plena sunt quæstionibus.

¶ Omnis inquit plantatio quam non plantauit pater meus celestis eradicabitur.

¶ Ergo eradicabitur & illa plantatio de qua apostolus ait. Ego plantaui: Appollo rigauit. Sed soluitur quæstio ex eo quod scribitur: deus autem incrementum dedit. Dicit & ipse. Dei agricultura. Dei ædificatio æstis. Et in alio loco. Cooperatores dei sumus. Si autem cooperatores: igitur plantante paulo: & rigante appolline: deus cū operatoribus suis plantat & rigat. Abutūtur hoc loco qui diuersas naturas introducunt dicentes. Si plantatio quam non plantauit pater eradicabitur. Ergo quæ plantauit ille: non potest eradicari. Sed audiant illud Hieremiæ: Ego uos plantaui uineam ueram quomodo uersi estis in amaritudine uitis alienæ? Plantauit quidem deus: nemo potest eradicare plantationem eius: Sed quoniam ista plantatio in uoluntate proprii arbitrii est: nullus alius eā eradicare poterit: nisi ipsa præbuerit assensum.

¶ Sinite illos: cæci sunt & duces cecorum.

¶ Hoc est quod apostolus præceperat. hereticum hominem post unam & alterā correptionē deuirta: sciens quod peruersus sit huiusmodi: & a semetipso damnatus: In hunc sensum & saluator præcipit doctores pessimos dimittendos arbitrio suo. Sciens eos difficulter ad ueritatem posse trahi: & cecos esse & cecum populum in errorem trahere.

¶ Respondens autem Petrus dixit ei. Dissere nobis parabolam istam. Et ille dixit. Adhuc vos sine intellectu estis.

¶ Quod aperte dictum fuerat: Et patebat auditui: apostolus Petrus per parabolam dictum putat: & in re manifesta mysticam quærit intelligentiam. Corripiturq; a domino: quare parabolice dictum putet: quod perspicue locutus ē: Ex quo animaduertimus uitiosum esse auditorem: qui aut obscura manifeste: aut manifeste dicta obscure uelit intelligere.

¶ Non intelligitis: quod omne quod intrat in os in ventrem vadit: & in secessum emittitur.

¶ Omnia euangeliorum loca: apud hereticos & peruersos plena sunt scandalis. Ex hac sententiola quidam calumniantur quod dominus physica disputationis ignarus putet oēs cibos in ventrem ire: & in secessum dirigi: cum statim infusæ escae per artus: & uenas ac medullas neruosq; fundantur. Vnde & multos qui uitio stomachi perpetim sustineant uomitum: post cœnas & prandia: statim euomere quod ingesserint: & tamen corpulentos esse: quia ad primum tactum liquidioribus: & potus per membra fundantur. Sed istiusmodi homines dum uolunt alterius imperitiam repræhendere ostendunt suam. Quamuis enim tenuis humor & liquens esca: tamen cum in uenis & artubus cocta fuerint & digesta per occultos meatus corporis: quos græci uocant ad inferiora dilabitur: & in secessum uadit.

¶ De corde. n. exeunt cogitationes male homicidia adulteria fornicationes. Et reliqua.

¶ De corde inquit exeant cogitationes malæ. Ergo animæ principalem non secundum platonem in cerebro sed

Super Matheum. c. xv.

cerebro sed iuxta christum in corde est: & arguendi ex hac sententia: qui cogitationes a diabolo imitti putant: & non ex propria nasci uoluntate. Diabolus adiutor & incentor malarum cogitationum potest esse: auctor esse non potest. Sin autem semper in insidiis positus leuem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammari non debemus opinari eum cordis quoque occulta rimari: sed ex corporis habitu & gestibus aestimare quid uersemus intrinsecus: uerbi gratia: si pulchram mulierem nos crebro uiderit inspicere: intelligit cor amoris iaculo uulneratum.

Et egressus inde Iesus secessit in partes tyri & sydonis. **S**cribis & phariseis calumniatoribus derelictis: transgreditur in partes tyri & sydonis: ut tyrios sydoniosque curaret.

Mulier autem cananea egreditur de finibus pristinis clamans: ut filie impetret sanitatem.

Observa quod in quintodecimo loco filia cananea sanetur.

Miserere mei domine fili dauid: filia mea male a demonio vexatur.

Inde nouit uocare filium dauid: quia egressa iam fuerat de finibus suis: & terrorem tyriorum ac sydoniorum loci ac fidei commutatione dimiserat. Filia mea male a demonio uexatur: Ego filiam ecclesiae puto aias esse credentium: qui male a demonio uexabatur: ignorantes creatorem & adorantes lapidem.

Qui non respondit ei uerbum.

Non de superbia pharisaica: nec de scribarum supercilio sed ne ipse sententiae suae uideretur esse contrarius: per quam iusserat: in uiam gentium ne abieritis: & in ciuitates samaritanorum ne intraueritis. Nolebat enim occasionem calumniatoribus dare: perfectamque salutem gentibus: passionis & resurrectionis tempore reseruabat.

Et accedentes discipuli eius rogabant eum dicentes: dimitte eam quia clamat post nos.

Discipuli illo adhuc tempore mysteria domini nescientes: uel misericordia commoti: rogabant per cananea muliere: quam alter euangelista syrophenissam appellat: uel importunitate eius carere cupientes: quia non clementem: sed ut durum medicum crebrius inlamarer.

Non sum missus nisi ad oues perditas domus israel.

Non quo & ad gentes non missus sit: sed quo primum missus sit ad israel: ut illis non recipientibus euangelium. iusta fieret ad gentes transmigratio. Et significanter dixit ad oues perditas domus israel: ut ex hoc loco etiam unam erroneam ouem de alia parabola intelligamus.

At illa uenit & adorauit eum dicens.

Mira sub persona mulieris cananitidis ecclesiae fides. patientia. & humilitas. Fides qua credidit sanari filiam suam. Patientia qua totiens contempta in precibus perseverat. Humilitas. qua se non canibus: sed catellis comparat. Canes autem ethnici propter idolatriam dicuntur: qui sunt sanguini dediti: & cadaueribus mortuorum. Nota quod ista cananitis perseveranter primum filium dauid: de inde dominum uocet: & ad extremum adoret ut deum.

At illa dixit etiam dominum: nam & catelli edunt de micis que cadunt de mensa dominorum suorum.

Scio me inquit filiorum panem non mereri: nec integros posse capere cibos: nec sedere ad mensam cum patre: sed contenta sum reliquiis catulorum: ut per humilitatem micarum ad panis integritatem ueniam magnitudinem. O mira regis conuersio. Israel quondam filios non canes: pro diuersitate fidei ordo nominum commutatur. De illis postea dicit. Circumdederunt me canes multi. Et uidete canes: uidete malos operarios: uidete concisionem. Nos audimus cum syrophenissa & muliere quod sanguine fluxerat: magna est fides tua: fiat tibi sicut uis. Et filia fides tua te saluam fecit.

Eumque transisset Iesus inde: uenit secus mare galilee: & ascendens in montem sedebat ibi: & accesserunt ad eum turbe multe habentes secum cecos: claudos: mutos: debiles: & alios multos & proiecerunt eos ante pedes eius.

In eo loco ubi latinus interpretatur tulit debiles: in graeco scriptum est: cyllus: quod non generale debilitatis: sed unius infirmitatis est nomen ut quomodo claudus dicitur. qui uno claudicat pede: sic cyllus appelletur qui unam manum debilem habet: Nos proprietatem huius uerbi non habemus. Vnde & in consequentibus euangelista ceterorum debiliu exposuit sanitates horum tacuit: Quod enim sequitur.

Et curauit eos: ita ut turbe mirarentur. Uidentes mutos loquentes: claudos ambulantes. cecos uidentes: & magnificabant deum israel.

De cyllis tacuit: quia quid econtrario diceret non habebat: hoc de uno uerbo. Intueamur autem quod sanata cananea filia reuertatur ad iudaeam: & ad mare galilee: & ascendit ad montem: & quasi auis teneros foetus puocat ad uolandum: ibique sedeat: & turbae corruant ad eum: deducentes siue portantes secum uariis oppressos infirmitatibus: quos postquam curauit: dedit eis cibos: & hoc opere completo ascendit in nauiculam: & uenit in fines magedan.

Et ascendens in montem sedebat ibi: & accesserunt ad eum turbe.

Observa quod muti. claudi. & ceci. ducuntur ad montem ut ibi curentur a domino.

Iesus autem conuocatis discipulis suis ait. Misereor turbe: quia iam triduo perseverat mecum: & non habent quod manducent: & dimittere eos ieiunos nolo ne deficiant in via.

.73. Liber Secundus.

¶ Vult pascere quos curauit: prius aufert debilitates postea sanis offert cibos. Conuocat quoque discipulos suos: & quod facturus est loquitur: ut uel magistris exemplum tribuat: cum minoribus atque discipulis communicanda esse consilia: uel ex confabulatione intelligant signi magnitudinem respondentes se panes in eremo non habere. Misereor inquit turbæ: quia triduum iam perseuerant mecum. Misereor turbæ quia in trium dierum numero patri filio spirituique sancto credebant. Et nō habent quod manducent. Turba semper esurit & cibus indiget: nisi saturetur a domino. Et dimittere eos ieiunos nolo: ne deficiant in uia. Esuriebant post magnas debilitates: & per patientiam futuros expectabant cibos. Non uult eos Iesus: dimittere ieiunos ne deficiant in uia. Periclitatur ergo qui sine cælesti pane ad optatam mansionem peruenire festinat: Vnde & angelus loquitur ad heliam. Surge manduca: quia grandem uiam ambulaturus es.

¶ Et dicant ei discipuli. Vnde ergo nobis in deserto panes tantos: ut saturemus turbam tantā Et ait illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt septem: & paucos pisciculos. Et reliqua.

¶ De hoc signo iam supradiximus: & eadem repetere: ociosi est: tantum in his quæ discrepant immoremur. supra legimus: Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli dicentes. Desertus est locus & reliqua. hic discipulis conuocatis ipse dominus loquitur: misereor turbæ: quia triduo iam perseuerant mecum. Ibi quinque panes erant & duo pisces. hic septem panes & pauci pisciculi. Ibi super fœnū discumbunt: hic super terram. Ibi qui comedunt quinque milia sunt: iuxta panum numerum quos comedunt. Hic quattuor milia. Ibi duodecim cophini replentur de reliquiis fragmentorum: hic septem spartæ. In superiori ergo signo quia propinqui erant & uicini quinque sensuum: non ipse dominus eorum recordatur: sed discipuli: & recordantur uespere uicina nocte & inclinante iam sole. hic autem ipse dominus recordatur: & misereri se dicit: & causam miserationis exponit: quia triduo iam perseuerant secum: & dimittere eos ieiunos non uult: ne deficiant in uia. Isti qui de septem panibus hoc ē in sacramento aluntur numero atque perfecto non sunt quinque milia: sed quattuor milia. qui numerus semper in laude ponitur: & quadrangulus lapis non fluctuat & non est instabilis. & ob hanc causam etiam euangelia in eo numero consecrata sunt.

CAPITVLVM. XVI.

¶ Et ille respondens ait eis. Facto uespere dicitis serenam erit: Rubicundum est enim celum: & mane hodie tempestates: rutilat enim triste celum: Faciem ergo celi indicare nostris: signa autem temporum non potestis.

¶ Hoc caput in plerisque codicibus non habetur sensusque manifestus est. Qui ex elementorum ordine atque constantia possent & sereni & pluuii dies prænosci. Scribae autem & pharisei qui uidebantur legis esse doctores: ex prophetarum uaticinio: non potuerunt intelligere saluatoris aduentum.

¶ Et relictis illis abiit: & cum conuenissent discipuli eius trans fretum: obliti sunt panes accipere.

¶ Relictis scribis & phariseis quibus dixerat: Generatio permala & adultera signum quaerit: & si signum non dabitur ei: nisi signum Ionæ prophetae. Recte abiit trans fretum & gentium sequutus ē populos. Quid autem sibi uelit signum Ionæ iam supra dictum est.

¶ Cauete a fermento phariseorum & saduceorum.

¶ Qui cauet a fermento phariseorum & saduceorum: legis ac litteræ præcepta non seruat: traditiones hominum negligit: ut faciat mandatum dei.

¶ Quid cogitatis inter uos modice fidei: quinque panes non habetis: Modicum intelligitis: neque recordamini quinque panum & quinque milium hominum: & quot cophinos sumpsistis. Et reliqua.

¶ Per occasionem præcepti quod saluator iusserat dicens: cauete a fermento phariseorum & saduceorum: docet eos quid significant quinque panes: & septem: quinque milia hominum: & quattuor milia quæ pasta sunt in eremo. Quod licet signorum magnitudo perspicua sit: tamen & aliud in spiritali intelligentia demonstratur. Si enim fermentum phariseorum & saduceorum non corporalem panem sed traditiones peruersas & heretica significat dogmata: quare cibis quibus nutritus est populus dei non ueram doctrinam integramque significet. Quærat aliquis & dicat: quomodo panes non habebant: qui statim impletis septem sportis ascenderunt in nauiculam: & uenerunt in fines magedon: ibique audiunt nauigantes quod cauere debeant a fermento phariseorum & saduceorum. Sed scriptura testatur quod obliti sunt eos secum tollere. Hoc est fermentum de quo & apostolus loquitur: modicum fermentum totam massam corrumpit: Istiusmodi fermentum quod omni ratione uitandum est: habuit Martion & ualentinus & omnes heretici. Fermentum hanc uim habet: ut si farina mixtum fuerit: quod paruum uidebatur: crescat in maius & ad saporem suum uniuersam conspersionem trahat: ita & doctrina heretica: si uel modicam scintillam in tuum pectus iecerit: in breui ingens flamma succrescit: & totam hominis possessionem ad se trahet. Denique sequitur.

¶ Tunc intellexerunt: quia non dixisset cauendum a fermento panum sed a doctrina phariseorum & saduceorum.

¶ FINIT

Super Matheum. c. xvi.

FINIT COMENTARIORVM BEATI HIERONYMI
LIBER. II. INCIPIT LIBER. III.

Enit Iesus in partes cesaree Philippi.

Philippus iste est frater herodis de quo supradiximus thetrarcha iturea & trachonitidis regionum qui in honorem tyberii cesaris: cesaream Philippi: quæ nunc paneas dicitur: appellauit: & est in prouincia phœnicis: immitatus herodem patrē: qui in honorem Augusti cesaris appellauit cesaream: quæ prius turris stratonis uocabatur: & ex nomine filiae eius libiadem transiordanem extruxit. Ille locus est cesareæ Philippi: iordanis oritur ad radices libani: & habet duos fontes unum nomine ior. & alterum dan. qui semel mixti iordanis nomen efficiunt.

Et interrogabat discipulos suos dicens. Quem dicunt homines esse filium hominis.

Non dixit quē me dicunt esse homines: sed filium hominis: ne iactāter de se quærere uideretur: Et nota quod ubicumque scriptum est in ueteri testamento filius hominis in hebreo filius Adam positum sit. Illud quoque quod in psalmo legimus. Filii hominum usque quo graui corde. In hebreo dicitur filii adam. Pulchre autem interrogat: quem dicunt homines esse filium hominis: quia qui de filio hominis loquuntur homines sunt: qui uero diuinitatem eius intelligunt non homines sed dii appellantur.

At illi dixerunt Alii Joānes baptista. Alii autē heliā. Alii uero Hieremiā aut unū ex prophetis

Miror quosdam interpretes causas errorum inquirere singulorū. & disputationem longissimam texere: quare dñm nostrum Iesum christum: Alii Ioannem putauerunt: alii Heliam: alii Hieremiam: aut unum ex prophetis: qui cum sic potuerint errare in Helia in Hieremia: quomodo herodes errauit in Ioanne dicens: Quis ego decolauit Ioannē: ipse surrexit a mortuis: & uirtutes opantur in eo.

Aos autē quē me esse dicitis? Rñdit Symon petrus: Tu es christus filius dei uiui.

Prudens lector attende: quod ex consequentibus textuque sermonis: apostoli nequaquam homines: sed dii appellantur: Cū enim dixisset: Quem dicunt hoies esse filium hominis? Subiecit. Vos autem quem me esse dicitis? Illis quia hoies sunt humana opinantibus: Vos qui aestis dii quē me esse existimatis? Petrus ex persona oīum apostolorum confitetur. Tu es christus filius dei uiui. Deus uiuum appellat ad comparationem eorum deorum: qui putantur dii sed mortui sunt. Saturnum. Iouem. Cererem: Liberum. Herculem. & cetera Idolorum portenta significans.

Respondens Iesus dixit ei. Beatus es Symon bariona quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed pater meus qui in celis est.

Testimonii de se apostolo reddit uicem. Petrus dixerat: tu es christus filius dei uiui. mercedem recipit uera confessio. Beatus es Symon bariona Quare? quia non reuelauit tibi caro & sanguis: sed reuelauit pater: quod caro & sanguis reuelare non potuit: spiritus sancti gratia reuelatum est. Ergo ex confessione sortitur uocabulum: quod reuelationem ex spiritu sancto habeat: cuius & filius appellā dus sit. Si quidem bariona in nostra lingua sonat filius columbæ. Alii simpliciter accipiunt: quod Symon. i. Petrus: sit filius Ioannis: iuxta alterius loci interrogationem. Symon Ioannis diligis me? Qui respondit domine tu scis. Et uolunt scriptorum uitio deprauatū: & pro Bariona: hoc est fili? Ioannis Bariona scriptum: una detracta sillaba. Ioanna autem interpretatur domini gratia. Vtrūque autem nomen mystice intelligi potest quo & columba spiritum sanctum: & gratia dei donū significet spirituale. Illud quoque quod ait quia caro & sanguis non reuelauit tibi: apostolice narrationi cōparat: in qua ait: continuo non acquieui carni & sanguini. Carnem ibi & sanguinem iudeos significans: ut hic quoque sub alio sensu demonstretur: quod ei non per doctrinam phariseorum: sed per dei gratiam christus dei filius reuelatus sit.

Et ego dico tibi.

Quid est quod ait. Et ego dico

tibi: quia tu de me dixisti: tu es christus filius dei uiui: & ego dico tibi non sermone casso: & nulum habente opus: sed dico tibi: quia meum dixisse fecisse est.

Quia tu es Petrus & super hanc petram edificabo ecclesiam meam.

Sicut ipse lumen apostolis donauit: ut lumen mundi appellentur. Ceteraque ex domino sortiti sunt uocabula: ita & symoni qui credebatur in petram christum: Petri largitus est nomen. Ac secundū Metaphoram petre recte dicitur ei. edificabo ecclesiam meam super te.

Et porte inferi non preualebunt aduersus eam.

Ego portas inferi reor uitia atque peccata: uel certe hereticorum doctrinas per quas illecti homines ducuntur ad tartarum. Nemo itaque putet de morte dici quod apostoli conditioni mortis subiecti non fuerint: quorum martiria uideat corrumpere.

Et tibi dabo clauēs regni celorum: & quodcunque ligaueris super terram: erit ligatum & in celis: & quodcunque solueris super terram: erit solutum & in celis.

Istum locum episcopi & presbyteri non intelligentes: aliquid sibi de phariseorum assumunt successu

Libertertius.

percilio: ut uel damnent innocentes: uel soluere se noxios arbitrentur: cum apud deum non sententia sacerdotum: sed reorum uita quærat: Legimus in leuitico de leprosis: ubi iubentur ut ostendant se sacerdotibus: & si lepram habuerint: tunc a sacerdotibus immundi fiant: non quo sacerdotes loprofos faciant & immundos: sed quo habeant notitiã leprosi & non leprosi: & possint discernere qui mundus quique immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos immundum facit: sic & hic alligat uel soluit episcopus & præsbyter: nõ eos qui in fontes sunt: uel noxii: sed pro officio suo cum peccatorum audierit uarietates scit qui ligandus sit qui ue soluendus.

Tunc precepit discipulis suis: ut nemini dicerent quod ipse esset Iesus christus.

Supra mittens discipulos ad prædicandũ: iusserat eis ut annuntiarent aduentum suum. Hic præcipit: ne se dicant esse Iesum christum. Christus cõmune dignitatis est nomen: Iesus proprium uocabulum saluatoris. Potest autem fieri ut idcirco ante passionem & resurrectionem se noluerit prædicari: ut completo postea sanguinis sacramẽto opportunius apostolis diceret. Euntes docete omnes gentes & cætera. Quod ne quis putet nostrã tantum esse intelligentiã: & non sensus euangelici: qui sequuntur causã prohibitã tunc prædicationis exponunt.

Exinde cepit Iesus ostẽdere discipulis suis: quia oppoteret eũ ire Hierosolimã: & multa pati a senioribus & scribis & principibus sacerdotum: & occidi & tertia die resurgere.

Et est sensus. Tunc me prædicate cum ista passus fuero: quia non prodest christum publice prædicare: & eius uulgare in populis maiestatem: quem post paululum flagellatum uisuri sint: & crucifixum: & multa pati a senioribus & scribis & principibus sacerdotum. Et tunc Iesus multa patitur ab his: qui rursus sibi crucifigunt filium dei: & cum seniores putentur in ecclesia & principes sacerdotum simplicem sequentes litteram: occidunt filium dei qui totus sentitur in spiritu.

Et assumens eum Petrus cepit increpare illum dicens: Absit a te domine: non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro. Uade post me sathana: scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ dei sunt: sed ea quæ hominum.

Sæpe diximus nimii ardoris amorisq; q̃maximi fuisse Petrum in dominum saluatorem: Quia ergo post confessionem suam: qua dixerat: tu es christus filius dei uiui: & præmium saluatoris quod audierat: Beatus es Symon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed pater meus qui in cælis est: repente audit a domino: oportere se ire Hierosolimam: ibiq; multa pati a senioribus & scribis & principibus sacerdotum: & occidi: & tertia die resurgere: Non uult destrui confessionem suam: nec putat fieri posse: ut filius dei occidatur: assumitq; eum in affectum suum: uel separatim ducit: ne præsentibus cæteris condiscipulis magistrum uideatur arguere: & cœpit increpare illum amantis affectu dicens. Absit a te domine: Vel ut melius habetur in græco

Hoc est propitius sis tibi domine: non erit hoc. Non potest fieri: nec recipiunt aures meæ ut dei filius occidendus sit: ad quem dominus cõuersus ait. Vade retro me sathana: scandalum mihi es. Sathanas interpretatur aduersarius: siue contrarius: quia contraria inquit loquæris uoluntati meæ: debes aduersarius appellari. Multi putant quod non Petrus correptus sit: sed aduersarius spiritus: qui hæc dicere apostolũ suggerebat. Sed mihi hic error apostolicus de pietatis affectu ueniens nunquam incentiuum diaboli uidebitur. Vade retro me sathana. Diabolo dicitur uade retro, Petrus audit. Vade retro me. Hoc est sequare sententiam meam: quia non sapis ea quæ dei sunt: sed quæ hominum. Meæ uoluntatis est & patris cuius ueni facere uoluntatem: ut pro hominum salute moriar tu tuam tantum considerans uoluntatem: non uis granum tritici in terra cadere: ut multos fructus afferat: Prudens lector inquirat quomodo post tantam beatitudinem: beatus es Symon Bariona: & tu es Petrus & super hanc petram edificabo ecclesiam meam. & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo clauis regni cælorum. & quod ligaueris uel solueris super terram erit ligatum: uel solutum in cælo. Nunc audiat: uade retro me sathana: scandalum mihi es. Aut quæ sit tam repentina conuersio: ut post tanta præmia: sathanas appelletur. Sed si consideret qui hoc quærit: petro illam benedictionem & beatitudinem ac potestatem: & edificationem super eum ecclesiæ in futuro promissam: non in præsentem datam intelliget. Edificabo inquit super te ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & dabo tibi clauis regni cælorum. Quæ si statim dedisset ei: nunquam in eo prauæ confessionis error inuenisset locum.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me venire abneget semetipsum & tollat crucem suam & sequatur me. Et reliqua.

Qui deponit ueterem hominem cum operibus suis: & denegat semetipsum dicens: uiuo autem non ego: uiuit uero in me christus: tollitq; crucem suam & mundo crucifigitur: cui autem mundus crucifixus est: sequitur dominum crucifixum.

Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua.

Pro israhel datur commutatio ægyptus & ethiopia: & sane pro anima humana illa sola est retributio: quam psalmista canit. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi: calicem salutis accipiam: & nomen domini inuocabo.

Filius

Super Mattheum. c. xvii.

Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum opus eius.

Petrus ad prædicationem dominicæ mortis scandalizatus sententia domini fuerat increpatus: prouocati discipuli: ut abnegarent se & tollerent crucem suam: & morientium animo sequerentur magistrum. Grandis terror audientium: & qui possit principe apostolorum perterritus: etiã aliis motum iniicere: idcirco tristibus læta succedunt: & dicit.

Filius hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis.

Times mortem: audi gloriam triumphantis. Vereris crucem: ausculta angelorum ministeria. Et tunc reddet unicuique secundum opera eius. Non est distinctio: iudæi & ethnici: uiri & mulieris: pauperum & diuitum: ubi non personæ sed opera considerantur.

Amen dico uobis sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem: donec uideant filium hominis uenientem in regno suo.

Terrorem apostolorum spe medicari uoluerat promissorum dicens. Filius hominis uenturus est in gloria patris sui cum angelis suis. Insuper auctoritate iudicis addita: & reddet unicuique secundum opera sua. Poterat apostolorum tacita cogitatio istiusmodi scandalum sustinere. Occisionem & mortem nunc dicit esse uenturam. Quod autem promittis te affuturum in gloria patris cum angelorum ministeriis & iudicis potestate hoc in dies erit: & in tempora longa differtur. Præuidens ergo occultorum cognitor quid possent obicere: præsentem timorem: præsentem compensat præmio. Quod enim dicit. Sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem donec uideant filium hominis uenientem in regno suo: ut qualis est postea uenturus ob credulitatem uestram præsentem tempore demonstratur.

CAPITVLVM. DECIMVMSEPTIMVM.

E post dies sex assumens Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius.

Quare Petrus & Iacobus & Ioannes in quibusdam euangeliorum locis separantur a cæteris. Aut quid priuilegii habeant extra alios apostolos crebro diximus: nunc queritur quomodo post dies sex assumpserit eos: & duxerit in montem excelsum: cum Lucas euangelista octonarium numerum ponat: sed facilis responsio est: quia hic medii ponuntur dies. Ibi primus additur & extremus. Non enim dicitur post dies octo assumit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem sed die octaua.

Et ducit illos in montem excelsum seorsum.

Ducere ad montana discipulos pars regni est. Ducuntur seorsum: quia multi uocati: pauci electi.

Et transfiguratus est ante eos. **Q**ualis futurus est tempore iudicandi: talis apparuit apostolis. Quod autem dicit transfiguratus est ante eos. nemo putet pristinam eum formam & faciem perdidisse: uel amisisse corporis ueritatem: & assumpsisse corpus uel spirituale uel aereum: sed quomodo transformatus sit: euangelista demonstrat dicens.

Et resplenduit facies eius sicut sol: uerimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

Ubi splendor ostenditur & candor describitur uestium: non substantia tollitur: sed gloria commutatur. Resplenduit facies eius sicut sol. Certe transformatus est dominus in eam gloriam qua uenturus est postea in regno suo. Transformatio splendorem addidit: faciem non subtraxit. Nam & uestimenta mutata sunt: quæ in tantum fuere candida: ut alius euangelista dixerit: qualia fullo super terram non potest facere. Quod autem fullo super terram non potest facere corporale est: & tactui subiacet & non spirituale & aereum: quod illudat oculis: & tantum in fantasmate conspiciatur.

Et ecce apparuit illis Moyses & Elias cum eo loquentes.

Scribis & phariseis temptantibus se: & de cælo signa poscentibus dare noluit: sed prauam perstulationem confutauit responsione prudenti. Hic uero ut apostolorum augeat fidem dat signum de cælo. Helia inde descendente quo conscenderat: & Moysen ab inferis resurgente: quod & Achaz per Esaiam præcipitur: ut petat sibi signum de excelsis aut in inferno. Nam quod dictum est apparuit illis Moyses & Helias cum eo loquentes: & in alio refertur euangelio nuntiasse ei quæ hierosolymis passurus esset: lex ostenditur & propheta qui & passionem domini & resurrectionem crebris uocibus nuntiarunt.

Respondens autem Petrus dixit ad Iesum. Domine bonum est nos hic esse.

Qui ad montana conscenderat non uult ad terrena descendere: sed semper in sublimibus perseuerare.

Si uis faciamus hic tria tabernacula: tibi unum Moysi unum: & Helie unum.

Erras Petre sicut & alius euangelista testatur: & nescis quid dicas: noli tria tabernacula querere: cum unum sit tabernaculum euangelii: in quo lex & propheta recapitulanda sunt: si autem queris tria tabernacula: nequaquam seruos cum domino conferas: sed fac tria tabernacula: imo unum patri & filio & spiritui sancto: ut quorum est una diuinitas: unum sit in pectore tuo tabernaculum.

Adhuc eo loquente ecce nubes lucida obumbravit eos: & vox de nube dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacet: ipsum audite.

Quia imprudenter interrogauerat: propterea responsionem domini non meretur: sed pater re-

spondet pro filio: ut uerbum domini compleretur: ego testimonium non dico pro me: sed pater q me misit: ipse pro me dicit testimonium. Nubes autem uidetur lucida & obumbrat eos: ut qui carnale e frondibus aut tentoriis querebant tabernaculum: nubis lucida operiretur umbraculo: uox quoq; de celo patris loquentis auditur: quæ & testimonium perhibeat filio: & petrum errore subla to doceat ueritatem: imo per petrum ceteros apostolos. Hic est ait filius meus dilectus: huic figen dum est tabernaculum: huic obtemperandum. Hic est filius illi serui sunt. Moyses & helias debent & ipsi uobiscum in pœnetralibus cordis sui domino tabernaculum præparare.

¶ Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde.

¶ Triplicem ob causam pauore terrentur: uel quia se errasse cognouerant: uel quia nubes lucida ope ruerat eos: aut quia dei patris uocem loquentis audierant: quia humana fragilitas conspectum ma ioris gloriæ ferre non sustinet. Ac toto animo & corpore cōtremiscēs ad terram cadet. Quanto qs ampliora q̄sierit: t̄to magis ad inferiora collabatur: si ignorauerit mensuram suam.

¶ Et accessit Iesus & tetigit eos.

¶ Quia illi iacebant & surgere non poterant: ipse clementer accedit: & tangit eos: ut tactu timorem fuget: & debilitata membra solidentur.

¶ Dixitq; eis. Surgite & nolite timere.

¶ Quos manu sanauerat: sanat ip̄erio. Nolite timere. Primū expellit: ut postea doctrina tribuatur.

¶ Venientes autem oculos suos neminem uiderunt: nisi solum Iesum.

¶ Rationabiliter postquam surrexerunt: non uident nisi solum Iesum: ne si moyses & helias perse uerassent cum domino: patris uox uideretur incerta: cui potissimum daret testimonium. Vident er go Iesum stantem ablata nube: & moysen & heliam euanuisse: quia postquam legis & prophetarū umbra discesserit: quæ uelamento suo apostolos texerat: utrūq; in euangelio repperitur.

¶ Et descendentibus illis de monte precepit Iesus dicens: nemini dixeritis uisionem: donec fi lius hominis a mortuis resurgat.

¶ Futuri regni præmeditatio: & gloria triumphantis demonstrata fuerat in monte: non ergo uult hoc in populos prædicari: ne & incredibile esset pro rei magnitudine: & post tantam gloriæ apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.

¶ Et interrogauerunt eum discipuli sui dicentes. Quid ergo scribe dicunt: q̄ heliam oporteat primum uenire.

¶ Nisi causas nouerimus: quare interro gauerunt discipuli super heliæ nomine: stulta uidetur & extraordinaria eorum interrogatio. Quid enim pertinet ad ea quæ supra scripta sunt: de heliæ aduentu quærere? Traditio phariseorum est iuxta malachiam prophetam qui est nouissimus in. xii. q̄ helias ueniat ante aduentum saluatoris: & reducat cor patrum ad filios: & filiorum ad patres: & restituat omnia in antiquum statum. Esti mant ergo discipuli transformationem gloriæ hanc esse quam in monte uiderant: & dicunt si iam uenisti in gloriā: quomodo præcursor tuus non apparet: maxime quia heliam uideant recessisse. Quādo aut̄ adiciūt: scribe dicūt: q̄ heliam oporteat primū uenire: primū dicēdo ostendunt q̄ nisi helias uenerit: non sit secundum scripturas saluatoris aduentus.

¶ At ille respondens ait eis: helias quidem uenturus est & restituet omnia. Dico autem uobis quia helias iam uenit. Et reliqua.

¶ Ipse qui uenturus est in secundo saluatoris aduentu iuxta corporis fidem: nunc per Ioannem ue nit in uirtute & spiritu.

¶ Sed non cognouerunt eum: feceruntq; ei quæcūq; uoluerunt.

¶ Hoc est spreuerunt & decolauerunt eum.

¶ Sic & filius hominis passurus est ab eis.

¶ Quæritur autem cum herodes & herodias Ioannem interfecerunt: quomodo ipsi Iesum quoq; crucifixisse dicantur: cum legamus eum a scribis & phariseis interfectum. Et breuiter respondendū quod & in Ioannis nece phariseorum factio consenserit: & in occisionem domini herodes iuxerit uoluntatem suam: qui illūsum atq; despectum remisit ad pillatum ut crucifigeret eū.

¶ Domine miserere filii mei q̄ lunaticus est: & male patitur: nam sepe cadit in ignem: & crebro in aqua: & obtuli eum discipulis tuis: & non potuerunt curare eum.

¶ Quam ob causam demon obseruās lunæ cursum corripit homines: & per creaturas ifamare stu deat creatorem supradiximus. Mihi autem uidetur iuxta tropologiam lunaticus esse: qui per hora rum momenta mutatur ad uitia nec persistit icepto: sed crescit atq; decrescit: & nunc in ignem fer tur quo adulterantium corda succensa sunt: nunc in aquas quæ non ualent extinguere charitates.

¶ Qd̄ autem dicit obtuli eum discipulis tuis & non potuerunt curare eum. Latenter accusat apo stolos: cum impossibilitas curandi interdum non ad imbecilitatem curantium: sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur: dicente domino: fiat tibi secundum fidem tuam.

¶ Rndēs Iesus ait ei. Generatio incredula & puerfa quousq; ero uobiscū: usq;quo patiar uos? Non quo tædio superatus sit: & mansuetus ac mitis: qui non aperuit sicut agnus coram tondente os suum in uerba furoris erumpat: sed quo in similitudinem mœdici si egrotum uideat contra sua præcepta

Super Matheum. c. xvi.

præcepta se gerere dicat: usquequo accedam ad domum tuam: quousque artis perdam industriam: me aliud iubente: & te aliud perpetrante. Intantum autem non est iratus homini sed uitio. Et per unum hominem iudeos arguit infidelitatis: ut statim intulerit: afferre eum huc ad me.

¶ Et increpuit eum Iesus: & exiit ab eo demonium.

¶ Non ille qui patiebatur: sed demon debuit increpari. Siue increpuit puerum: & exiit ab eo demon. quia propter peccata sua a demone fuerat oppræssus.

¶ Et dixerunt quare nos non potuimus eicere illum? Qui dixit illis: Propter incredulitatem vestram.

¶ Hoc est quod in alio loco dicit. Quaecumque in nomine meo petieritis credentes accipietis. Ergo quotiens non accipimus: non præstantis est impossibilitas: sed culpa depræcantium.

¶ Si habueritis fidem ut granum sinapis: & dicetis monti huic transi hinc & transibit.

¶ Putant aliqui fidem grano sinapis comparatam paruam dici: quo regnum celorum grano sinapis conferatur: cum apostolus dicat: & si totam fidem habueris: ita ut montes transferam. Ergo magna est fides quæ grano sinapis coequatur. Montis translatio non eius significatur: quem oculis carnis aspicimus: sed illius qui a domino translatus fuerat ex lunatico. Quod enim ait. Dicetis monti huic: transi hinc & transibit de demone intelligitur. Ex quo stultitiæ coarguendi sunt qui contenti sunt apostolos omnesque credentes paruam quidem habuisse fidem: quia nullus eorum montes transulerit. Neque enim tantum prodest montis de alio in alium locum translatio: & uana signorum querenda ostentatio: quantum in humilitatem omnium: iste mons transferendus est: qui per prophetam dicitur corrumpere omnem terram.

¶ Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium.

¶ Dum docet quomodo nequissimus demon possit expelli: omnes instituit ad uitam.

¶ Contra sanctibus autem eis in galilea dixit illis Iesus. Filius hominis tradendus est in manus hominum: & occident eum: & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

¶ Semper prosperis miscet tristitia: ut cum repente uenerint non terreant apostolos: sed a præmeditatis ferantur animis. Si enim contristat eos qui occidendus est: debet latificare qui die tertio surrecturus. Porro qui contristantur uehementer non de infidelitate uenit. Alioquin scierant & Petrum esse correptum: quare non saperet ea quæ dei sunt: sed quæ hominum. uerum quia pro dilectione magistri nihil de eo sinistram & humile patiuntur audire.

¶ Et cum uenissent capharnaum: accesserunt qui didragma accipiebant ad petrum: & dixerunt magister vester non soluit didragma. Ait eis: etiam. Et reliqua.

¶ Post augustum cæsarem iudæa facta tributaria & omnes censi capite ferebantur. Vnde & ioseph cum maria cognata sua professus est in bethleem. Rursum quoniam nutritus erat in nazareth: quod est oppidum galilææ capharnaum urbi subiacens: reposcitur tributum: & pro signorum magnitudine hi qui exigebant non audent ipsum repetere: sed discipulum conueniunt. Siue malitiose interrogant: utrum reddat tributa an contradicat cæsaris uoluntati. Iuxta quod in alio loco legimus: licet tributa cæsari soluere an non.

¶ Et cum intrasset domum puenit eum Iesus dicens. Qui didragma exigebat: seorsum conenerat petrum. Cum intrasset domum. Antequam petrus suggerat interrogat dominus: ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi: cum uideant eum nosse quæ absente se gesta sunt.

¶ Quid tibi uidetur simon: reges terre a quibus accipiant tributum vel censum a filiis suis an ab alienis? Et ille dixit: ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filii.

¶ Dominus noster & secundum carnem & secundum spiritum filius regis erat: uel ex dauid stirpe generatus uel omnipotentis uerbum patris. Ergo tributa quasi regum filius non debebat: sed qui humilitatem carnis assumpserat: debuit adimplere omnem iustitiam. Nosque infelices qui christi censemur nomine: & nihil dignum tanta facimus maiestate. Ille pro nobis & crucem sustinuit: & tributa reddidit nos pro illius honore tributa non reddimus: & quasi filii regis a uectigalibus immunes sumus.

¶ Eade ad mare & mitte batum & eum piscem qui primus ascenderit: tolle: & aperto ore eius: inuenies staterem: illum sumens da eis pro me & te.

¶ Quid primum mirer in hoc loco nescio utrum præscientiam an magnitudinem saluatoris. Præscientiam quæ nouerat piscem habere in ore staterem: & quod primus ipse capiendus esset. Magnitudinem atque uirtutem: si ad uerbum eius statim stater in ore piscis creatus est: & quod futurum erat ipse loquendo fecerit. Videtur autem mihi secundum mysticos intellectus iste esse piscis qui primus captus est: qui in profundo maris erat: & in salis amarisque gurgitibus morabatur: ut per secundum adam liberaretur primus adam: & id quod in ore eius: hoc est in confessione fuerat inuentum: pro petro & domino redderetur. Et pulchre id ipsum quidem datur pretium: sed diuisum est: quia pro petro quasi peccatore pretium reddebatur. Dominus autem noster peccata non fecerat: nec dolus inuentus est in ore eius. Stater dicitur qui duo habet didragma: ut ostenderetur similitudo carnis: dum eodem & seruus & dominus pretio liberantur. Sed & simpliciter intellectus ædificat auditor: dum tantæ dominus fuerit paupertatis: ut unde tributa pro se & apostolo redderet: non habuerit: quod si quis obicere uoluerit: & quo iudas in oculis portabat pecuniā: respondebimus: re pauperum

Liber tertius.

in usus suos conuertere nefas putauit: nobisq; idem tribuit exemplum.

CAPITVLVM.

DECIMVM OCTAVVM.

In illa hora. Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior est in regno celorum.

Quod sepe monui etiam nunc obseruandum est. Causæ quærendæ sunt singulorum domini dictorum atq; factorū. Post inuentum staterem post tributa reddita: quid sibi uult apostolorum repentina interrogatio? In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior est in regno celorum? Quia uiderant pro petro & domino idem tributum redditum:

ex equalitate pretii arbitrati sunt petrum omnibus apostolis esse prælatum: qui in redditione tributi domino fuerat comparatus: ideo interrogant quis maior sit in regno celorum? Videntq; Iesus cogitationes eorum & causas erroris intelligēs: uult desiderium gloriæ: humilitatis cōtentiōe satiare.

Et aduocans Iesus paruulum statuit eum in medio eorum.

Vel simpliciter quemlibet paruulum: ut ætatem quæreretur: & similitudinem innocentie demonstraret: uel certe paruulum statuit in medio eorum: seipsum qui non ministrari. sed ministrare uenerat: ut eis humilitatis tribueret exemplum. Alii paruulum interpretantur spiritum sanctum: quē posuerit in cordibus discipulorum: ut superbiā in humilitatem mutaret.

Amen dico uobis nisi cōuersi fueritis: & efficiamini sicut paruuli nō intrabitis in regnū celorū.

Non præcipitur apostolis ut ætatem habeant paruulorum: sed innocentiam: Vt quod illi per annos possident: hī possideant per industriam: & malitia non sapientia paruuli sint.

Quicūq; ergo humiliauerit se sicut paruulus iste: hic est maior in regno celorum.

Sicut iste paruulus: cuius uobis exemplum tribuo: non perseuerat in iracundia: non Iesus meminit: non uidens pulchram mulierem delectatur: non aliud cogitat & aliud loquitur: sic & uos nisi talem habueritis innocentiam: & animi puritatem non poteritis regna celorum intrare. Sine aliter. Quicūq; humiliauerit se sicut paruulus iste: hic est maior in regno celorum. Qui imitatus fuerit me: ut tñ se deiciat: q̄tū ego deieci: formā serui accipiēs: hic intrabit in regnum celorum.

Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo me suscipit.

Qui talis fuerit ut christi imitetur humilitatem & innocentiam: in eo christus suscipitur. Et prudenter ne cū delatum fuerit apostolis: se putent honoratos adiecit: non illos sui meritos: sed magistrī honore suscipiendos.

Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis.

Nota q; qui scandalizatur paruulus est: maiores enim scandala non recipiunt.

Expedi ei ut suspēdat molla asinaria in collo eius: & demergatur in profundum maris.

Quāquā hæc generalis possit esse sententia aduersus omnes qui aliquem scandalizant: tamen iuxta consequentiam sermonis etiam contra apostolos dictum intelligi potest: qui interrogando q; maior esset in regno celorum: uidebantur inter se de dignitate contendere: & si in hoc uitio permansissent: poterant eos quos ad fidem uocabant: per suum scandalum perdere: dum apostolos uiderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit. Expedi ei ut suspendatur molla asinaria in collo eius. Secundum ritum prouintie loquitur: q; maiorum criminum ista apud ueteres iudeos poena fuerit: ut in profundum ligato saxo demergerentur. Expedi autem ei: quia multo melius est pro culpa breuem recipere poenam: quam æternis seruari cruciatibus. Non enim uindictabit dominus bis in idipsum.

Abhe mundo a scandalis. Accessit est ut veniant scandala. Verumtamen vbe homini per quem scandalum venit.

Non q; necesse sit uenire scandala. Alioquin sine culpa essent qui scandalum faciunt: sed cum necesse sit in isto mundo fieri scandala: unusquisq; suo uitio scandalis patet: simulq; p generalē sniam percutitur iudas q; proditori animū preparauerat.

Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te: abscinde eū & proice abs te. Et reliqua.

Ne necesse est quidem uenire scandala. Vbe tamen ei est homini: qui quod necesse est ut fiat in mundo: uitio suo facit ut per se fiat. Igitur omnis truncatur affectus: & uniuersa propinquitates amputantur: ne per occasionem pietatis unusquisq; credentium scandalis pateat. Si inquit ita est: quis tibi coniunctus: ut manus: pes: oculus: & est utilis atq; sollicitus: & acutus ad perspicendum. Scandalum autem tibi facit: & propter dissonantiam morum te pertrahit in gehennam. Melius est ut & propinquitates eius: & emolumentis carnalibus careas: quā dum uis lucrifacere cognatos: & necessarios: causas habeas ruinarum. Itaq; non frater: non uxor: non filii: non amici: non omnis affectus qui nos excludere potest a regno celorum: amoris domini præponatur. Nouit unusquisq; credentium: quid sibi noceat: uel in quo sollicitetur animus ac sepe tentetur. Melius est uitam solitariam ducere: quā ob uitæ præsentis necessaria: æternam uitam perdere.

Videte ne contemnatis vnum ex pusillis istis. Dico enim uobis: quia angeli eorum semper uident faciem patris mei qui in celis est.

Supra dixerat per manum & pedem & oculum: omnes propinquitates & necessitudines quæ scandalum facere possunt amputandas: austeritatem itaq; sententia: subiecto præcepto temperat dicens: uidete ne

Super Matheum. c. xviij.

videte ne contemnatis unum ex pusillis istis. Sic inquit præcipio seueritatem ut cōmixtim clementiam doceam: quantum in uobis est: nolite contemnere: super uestram salutem etiam illorum quærite sanitatem. Si autem perseverantes in peccatis uideritis & uitiiis seruientes: melius est solos saluos fieri: quam perire cū pluribus. Quia angeli eorum in cælis uident semper faciem patris. Magna dignitas animarum: ut unaq; habeat ab ortu natiuitatis i custodiam sui angelum delegatus. Vnde legimus in apochalypsi Ioannis. Angelo ephesi: tatiaræ: & angelo philadelphia: & angelo quatuor reliquarum ecclesiarum scribe hæc. Apostolus quoq; præcipit uelari capita in ecclesiis seminarum propter angelos.

¶ Quid uobis uidetur si fuerint alicui centum oues: & errauerit vna ex eis: nonne relinquit nonagintanouem in montibus: & vadit querere eam que errauit?

¶ Consequenter ad clementiam prouocat qui præmiserat dicens. Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis. Et subiungit parabolam nonaginta nouem ouium in montibus relictarum: & unius erratis: quam pastor bonus quia propter nimiam infirmitatem ambulare non poterat humeris suis ad reliquum gregem reportaret. Quidam putant istum esse pastorem qui cum in forma dei esset: non rapinam arbitratus est se esse equalem deo: sed exinaniuit se: formam serui accipiens: factus obediens patri usq; ad mortem: mortem autem crucis: & ob id ad terrena descenderit: ut saluam faceret unam ouiculam: quæ perierat: hoc est humanum genus. Alii uero nonagintanouem ouibus: iustorum putant numerum intelligi: & in una ouicula peccatorum: secundum q; in alio loco dixerat: non ueni iustos uocare: sed peccatores: non enim opus habent sani medico: sed hi qui se male hñt. Ista parabola i euāgelio secūdū lucā cū aliis duab; parabolis decē dragmar; & duob; filiorū scripta est.

¶ Sic non ē uolūtas ante patrē uestrū q; in celis ē: ut pereat vn⁹ de pusillis istis.

¶ Refert ad superius propositum de quo dixerat: uidete ne contēnatis unum ex pusillis istis: & docet idcirco parabolam positam ut pusilli non contēnantur. In eo autem q; dicit non est uolūtas ante patrē uestrum ut pereat de pusillis istis: quotiens aliquis perierit de pusillis istis: ostēditur q; nō uoluntate patris perierit.

¶ Si autē peccauerit in te frater tuus: uade & corripe eū inter te & ipsum solum. Et reliqua.

¶ Si peccauerit in nos frater noster: & in qualibet causa nos leserit: dimittendi habemus potestatem: imo necessitatem: quia præcipitur ut debitoribus nostris debita dimittamus. Si autem in deum q; peccauerit: non est nostri arbitrii. Dicit enim scriptura diuina. Si peccauerit homo in hominem rogabit pro eo sacerdos. Si autem in deum peccauerit: quis rogabit pro eo? Nos econtrario: in dei iniuria benigni sumus: in nostris contumeliis exercemus odia. Corripiendus est autem frater seorsus. Ne si semel pudorem ac uerecundiam amiserit: remaneat in peccato. Et si quidem audierit: lucrificamus animam eius: & per alterius salutem: nobis quoq; acquiritur salus. Si autem audire noluerit: adhibeatur frater. Quod si nec illum audierit: adhibeatur & tertius: uel corrigendi studio uel cōueniendi sub testibus. Porro si nec illos audire uoluerit. Tunc multis dicendum est: ut detestationi eum habeant: & qui non potuit pudore saluari: saluetur opprobriis. Quando autem dicitur. Sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ostenditur maioris esse detestationis. qui sub nomine fidelis agat opa infidelis: q; hi q; apte gētiles sūt. Publicani enī uocātur: secūdū tropologiam: qui sæculi sectantur lucra: exigūt uestigalia per negatiōes & fraudes: ac furta scelerataq; periuria.

¶ Amen dico uobis: quæcūq; alligaueritis super terram: erūt ligata & i celo. Et quæcūq; solueritis super terram erunt soluta & i celo.

¶ Quia dixerat: si autem ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et poterat contemptoris fratris hæc occulta esse responsio: uel tacita cogitatio: si me despicias: & ego te despicio: si me condēnas: & mea snia cōdēnaris. Prātē tribuit apostolis: ut sciāt q; a talib; cōdēnātur: humanam sniam diuina snia roborari. Et quodcūq; ligatū fuerit i terra: ligari pariter & i celo.

¶ Iterum dico uobis: quia si duo ex uobis consenserint super terram: de omni re quācūq; petierint: fiet illis a patre meo qui in celis est: ubi enim sunt dñs uel tres cōgregati in nomine meo ibi sum in medio eorum.

¶ Omnis supra sermo nos ad concordiam prouocat. Igitur & præmium pollicetur: ut sollicitius festinemus ad pacem: cum se dicat inter duos & tres medium fore. Iuxta illud exemplum tyranni qui duos amicos captos: cum unus ad uisendam matrem reuertisset: & amicum pro se uadem dedisset: sic probare uoluit ut uno tento: alterum dimitteret. Cūq; reuertisset ad condictam diem: admirans amborum fidem: rogauit ut se haberent tertiu. Possumus hoc spiritualiter intelligere. Quod ubi spiritus & anima corpusq; consenserint: & non inter se bellum diuersarum habuerint uoluntatum: carne concupiscente aduersus spiritum: & spiritu aduersus carnē: de omni re quam petierint: impetrant a patre. Nulliq; dubium quin bonarum rerum postulatio sit ubi corpus ea uult habere quæ spiritus.

¶ Tunc accedens petrus ad eum dixit. Domine quotiens peccauerit in me frater meus: dimittam ei usq; septies? Et reliqua.

¶ Heret sibi sermo dominicus: & in modum funiculi triplicis rumpi non potest. Supra dixerat: uidete ne contemnatis unum ex pusillis istis: & adiecerat: si peccauerit in te frater tuus: uade & corripe

eum inter te & ipsum solum. Et primum repromiserat dicens. Si duo ex uobis consenserint super terram: de omni re impetrabunt quam petierint. Et ego ero in medio eorum. Prouocatus apostolus Petrus interrogat quotiens fratri in se peccanti dimittere debeat: & cum interrogatione profert sententiam: usque septies. Cui respondit Iesus. Non usque septies: sed usque septuagies septies. id est quadragentis nonaginta uicibus: ut toties peccati fratri dimitteret in die: quoties ille peccare non posset.

Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi: qui uoluit ratione ponere cum seruis suis.

Familiale est syris & maxime palæstinis ad omnem sermonem suum parabolas iungere: ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest: per similitudinem exemplaque teneatur. Præcepit itaque Petro sub comparatione regis & domini: & serui: qui debitor decem millium talento rum a domino rogans ueniam impetrauerat: ut ipse quoque dimittat conseruis suis minora peccan- tibus. Si enim ille rex & dominus seruo debitori decem millium talentorum: tam facile dimisit: quā tomagis serui conseruis suis debent minora dimittere. Quod ut manifestius fiat: dicamus sub exē- plo. Si quis nostrum commiserit adulterium: homicidium: sacrilegium: maiora crimina decem milliū talentorum rogantibus dimittuntur: sic & ipsi dimittant minora peccantibus. Sin autem ob factam contumeliam sumus implacabiles: & propter amarum uerbum perpetes habeamus discordias: nō ne nobis uideatur recte redigendi in carcerem: & sub exemplo operis nostri: hoc agere: ut maiorū nobis delictorum uenia non relaxetur.

Oblatus est ei unus qui debebat decem milia talenta.

Scio quosdam istum qui debebat decem milia talenta diabolum interpretari: cuius uxores & fi- lios uenundandos perseuerante illo in malitia: insipientiam & malas cogitationes intelligi uolūt. Sicut enim iusti uxor dicitur sapientia: sic uxorem iniusti & peccatoris appellari stultitiā. Sed quo- modo ei dimittat dominus decem milia talenta: & ille nobis conseruis suis centum denarios non di- miserit: nec ecclesiastica interpretationis est: nec a prudentibus uiris recipienda.

Sic & pater meus celestis faciet uobis: si non remiseritis. unusquisque fratri suo de cordibus uis.

Formidolosa sententia si iuxta nostram mentem sententia dei flectitur: atque mutatur. Si parua fra- tribus non dimittimus: magna nobis a deo non dimittentur. Et quia potest unusquisque dicere ni- hil habeo contra eum: ipse nouit: habet deum iudicem: non mihi curæ est: quod uelit agere ego igno- ui ei. Confirmat sententiam suam & omnem simulationem fictæ pacis euerit dicens: si non remise- ritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris.

CAPITVLVM.

DECIMVMNONVM.

Eccesserunt ad eum pharisei tentantes etiam & dicentes. Si licet homini dimit- tere uxorem suam quacūque de causa?

De galilea uenerant ad iudæam: idcirco phariseorum scribarumque factio interro- gat eum: utrum liceat homini dimittere uxorem suam qualibet causa: & quasi comu- to teneant eum syllogismo: & quodcūque responderit captioni pateat. Si dixerit: dimit- tendā esse uxorem qualibet ex causa: & ducendas alias: pudicitia prædicator: sibi uide- bitur docere contraria. Si autem responderit: non omnem ob causam debere dimitti: quasi sacrile- gii reus tenebitur: & aduersus doctrinam moysi facere iudicabitur. Igitur dominus sic responsionē temperat: ut decipulam eorum transeat: scripturam sanctam adducens in testimonium & naturalē legem. Primamque dei sententiam secundæ opponens: quæ non uoluntate dei: sed peccantium ne- cessitate concessa est.

Non legistis quia qui fecit ab initio masculum & feminam fecit eos.

Hoc in exordio geneſeos scriptum est. Dicendo autem masculum & ſceminam ostendit ſecun- da uitanda coniugia. Non enim ait masculum & ſceminas: quod ex priorum repudio quærebat: sed masculum & ſceminam ut unius coniugis consortia neſcerentur.

Propter hoc dimittet homo patrem & matrem & adhibebit uxori ſue: non uxoribus: & erunt duo in carne una.

Præmium nuptiarum e duabus unam carnem fieri. Caſtitas iuncta ſpiritui: unus efficitur ſpūs.

Quos ergo deus coniunxit homo non ſeparet.

Deus coniunxit unam faciendo carnem uiri & ſceminæ: hanc homo non poteſt ſeparare: niſi ſor- ſitam ſolus deus. Homo ſeparat: quando pp deſideriū ſecundæ uxoris: primā dimittit. De ſepat q & cōiūxerat: qñ ex cōſeſu pp ſeruitutē dei: eo q tps ī arto ſit: ſic habemus uxores quaſi nō habentes.

Dicunt ei illi. Quid ergo moyses mandauit dari libellū repudiū & dimittere.

Aperiant calumniam quam parauerant. Et certe dominus non propriam ſententiam protule- rat: ſed ueteris hitoria & mandatorum dei fuerat recordatus.

Et ait illis. Quoniam Moyses ad duritiā cordis ueſtri: permittit uobis dimittere uxores ueſtras: ab initio autem non fuit ſic.

Quod dicit iſtiusmodi eſt. Nunquid poteſt deus ſibi eſſe contrarius: ut aliud ante iuſſerit. Et ſen- tentiam ſuam nouo frangat imperio. Non ita ſentiendum eſt. Sed moyses cum uideret propter deſiderium ſecundarum coniugum: quæ uel ditiores: uel iuniores: uel pulchriores eſſent: pri- mas uxores

Super Matheum. c. xviii.

mas uxores interfici: maluit indulgere discordiam: quā odia: & homicidia perseverare. Simulq; considera q; non dixit duritiam cordis uestri permisit vobis deus: sed Moyses: ut iuxta apostolum consilium sit hominis: non imperium dei.

¶ Dico autem vobis: quia quicūq; dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem: & aliam duxerit: mechatur: & qui dimissam duxerit: mechatur.

¶ Sola fornicatio est causa quā uxoris vincat affectum: imo cum illa unam carnem in aliam diuise rit: & se fornicatione separauerit a marito: non debet teneri: ne uirum quoq; sub maledicto faciat Dicente scriptura. Qui adulteram tenet: stultus & ipius est. Vbiq; est igitur fornicatio: & fornicationis suspitio: libere uxor dimittitur. Et quia poterat accidere: ut aliquis calūniam faceret innocenti: & ob secundam copulam nuptiarum ueteri crimen impingeret: sic priorē dimittere iubetur uxorem: ut secundam prima uiuente non habeat. Quod enim dicit tale est. Si non propter libidines: sed propter iniuriam dimittis uxorem: quare expertus infelices priorēs nuptias nouarum te imitris periculo. Nec non qua poterat euenire: ut iuxta eandem legem uxor quoq; marito daret repudiū: eadē cautela precipitur: ne secūdu accipiat uirū. & q; meretrix: & q; semel fuerat adultera: opprobriū non timebat: secundo præcipitur uiro. q; si talē duxerit: sub adulterii sit crimine.

¶ Dicunt ei discipuli. Si ita est causa hominis cum uxore: non expedit nubere.

¶ Graue pondus uxore est: si excepta causa fornicationis eas dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit? Si iracūda? Si malis morib? Si luxuriosa. Si gullosa. Si uaga. Si iurgatrix. Si maledica. Tenenda erit istiusmodi? Volumus: nolumus sustinēda est. Cū enim essemus liberi: uoluntate nos subieciimus seruituti. Videntes ergo apostoli graue uxorum iugum proferunt motum animi sui & dicunt. Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere.

¶ Qui dixit: non omnes capiunt uerbum istud: sed quibus datum est.

¶ Nemo putet sub hoc uerbo uel fatum uel fortunam introduci: q; hi sunt uirgines quibus a deo datum sit: aut quos quidam ad hoc casus adduxerit: sed his datum est: qui petierunt: qui uoluerunt: qui ut acciperent laborauerūt. Omni enim petenti dabitur: & quærens inueniet: & pulsanti aperietur. Sunt enim eunuchi qui de utero matris sic nati sunt: & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere capiat. Triplex genus est eunuchorum: duorum carnalium & tertii spiritualis. Alii sunt qui de matris utero sic nascuntur. Alii quos uel captiuitas facit: uel delicta matronales. Tertii sunt qui seipsos castrauerunt propter regna cælorum: & qui cum possint esse uiri: propter christum eunuchi fiunt. Istis promittitur præmium: superioribus autem quibus castimonie necessitas non uoluntas est: nihil omnino debetur. Possumus & aliter dicere. Eunuchi sunt ex matris utero: qui frigidioris naturæ sunt: nec libidinem appetentes. Et alii qui ab hominibus fiunt: quos aut philosophi faciunt: aut propter idolorum cultum emoluntur in fœminas: uel persuasione heretica simulant castitatem: ut mentiantur religionis ueritatem: sed nullus eorum cōsequitur regna cælorum: nisi qui se castrauerunt propter christum. Vnde infert qui potest capere capiat: et unusquisq; consideret uires suas: utrum possit uirginalia: & pudicitia implere præcepta. Per se enim castitas blanda est: & quēlibet ad se alliciens. Sed consideranda sunt uires: ut qui potest capere capiat. Quasi hortantis uox domini est: & milites suos ad pudicitia præmium concitantis.

Qui potest capere capiat: qui potest pugnare pugnet: superet ac triumphet.

¶ Tunc oblatis sunt ei paruuli: ut manus eis imponeret & oraret: discipuli autem scirepabāt eos.

¶ Non quo nollent eis saluatoris & manu & uoce benedici. sed quo necdum habentes plenissimā fidem: putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

¶ Dimittite paruulos & nolite eos prohibere uenire ad me: talium est enim regnum celorum.

¶ Significanter dixit talium: non istorum ut ostenderet non eratem regnare sed mores: & his qui si milem haberent innocentiam & simplicitatem: præmium repromitti. Apostolo quoq; in eandem sententiam cōgruēte. Fratres nolite pueri effici sēsis: sed malitia puuli estote: sēsu autē pfecti sitis.

¶ Et ecce vn' accedēs: ait illi. Magister bone qd boni faciā ut habeam uitā eternā. Et reliqua.

¶ Iste qui interrogat quomodo uitam consequatur æternam: & adolescens & diues est: & superbus & iuxta alium euangelistā non uoto discantis sed tentantis interrogat.

¶ Quid me interrogas de bono? vnus est bonus deus.

¶ Qui magistrum uocauerat bonum: & non deum. uel dei filium confessus erat: dicit quamuis sanctum hominem comparatione dei non esse bonum de quo dicitur. Confitemini domino quoniā bonus. Ne quis autem putet in eo q; bonus deus dicitur: excludi a bonitate filium dei. Legimus in alio loco: pastor bonus ponit animam pro ouibus suis. Et in propheta: spiritum bonum: terrāq; bonā. Igitur & saluator nō bonitatis testimoniū renuit: sed magistri absq; deo exclusit errorem.

¶ Et ait illi. Si uis ad uitam ingredi: serua mandata. Dicit ille. Quæ? Iesus autem dixit. Non homicidium facies. Non adulterabis. Et diliges proximum tuum sicut teipsum. Et reliqua.

¶ Adolescentem istum tentatorem esse: & ex eo probare possumus: q; dicente sibi domino. Si uis ad uitam ingredi: serua mandata. Rursum fraudulenter interrogat quæ sint illa mandata: quasi non ipse legerit: aut dominus possit deo iubere contraria.

Liber tertius.

¶ Dicit illi adolescens. Omnia hec custodiui. Quod adhuc mihi deest.
¶ Mentitur adolescens. Si enim hoc quod positum est in mandatis: diliges proximum tuum sicut teipsum opere compleisset: quomodo postea audiens: uade & uende quæ habes: & da pauperibus: tristis recessit: quia habebat possessiones multas.
¶ Si vis perfectus esse: uade uende quæ habes & da pauperibus: & habebis thesaurum in celo & ueni sequere me. **¶** In potestate nostra est utrum uelimus esse perfecti. Tamen quicūq; perfectus esse uoluerit debet uendere quæ habet: & non ex parte uendere sicut ananias fecit & saphira: sed totum uendere: & cum uendiderit: dare omne pauperibus: & sibi præparare thesaurum in regno cælorum. Et hoc ad perfectionem non sufficit nisi post contemptas diuitias saluatorem sequatur. i. relictis malis faciat bona. Facilius enim sacculus contemnitur quam uoluptas. Multi diuitias relinquentes dominum sequuntur. Sequitur autem dominum qui imitator ei⁹ est: & per uestigia illius graditur. Qui enim dicit se in christo credere: debet quomodo ille ambulauit & ipse ambulare. (Abiit tristis.) Erat enim habens possessiones multas. Hæc est tristitia quæ ducit ad mortem: causaq; tristitiæ redditur: quod habuerit multas possessiones: idest spinas & tribulos quæ sementem dominicam suffocant.
¶ Iesus autem dixit discipulis suis. Amen dico uobis: quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. **¶** Et quomodo abraham isaac & iacob diuites intrabunt in regnum cælorum: & in euangelio matheus & zacheus diuitiis derelictis domini testimonio prædicatur. Sed considerandum q̄ eo tempore quo intrauerunt: diuites esse desierunt. Tandiu ergo non intrabunt quādiu diuites fuerint: & tamen quia difficulter diuitiæ contemnuntur: nō dixit: impossibile est diuites intrare in regnum cælorum: sed difficile. Vbi difficile ponitur: non impossibilitas prætenditur: sed raritas demonstratur.
¶ Et iterum dico uobis: facilius est camellum per foramen acus transire q̄ diuitem intrare in regnum cælorum. **¶** Hoc dicto ostenditur non difficile esse sed impossibile. Si enim quomodo camellus non potest intrare per foramen acus: sic diues intrare nō potest in regna cælorum. Nullus diuitum saluus erit. Sed si legamus esaiam quomodo camelli maridian & ephas: ueniunt hierusalem cum donis atq; muneribus. Et qui prius curui erant: & uitiorum prauitate distorti: ingrediantur portas hierusalem. Videbimus quomodo & isti camelli: quibus diuites comparantur: cum deposuerint grauem sarcinam peccatorum: & totius corporis prauitatem: intrare possint per angustam & artam uiam quæ ducit ad uitam. Interrogantibus autem discipulis & admirantibus austeritatem dicti quis ergo saluus fiet? Clementia sua seueritatem sententiæ temperauit dicens. Quæ apud homines impossibilia apud deum possibilia sunt.
¶ Tunc respondens petrus dixit ei. Ecce nos relinquimus omnia: & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis. **¶** Grandis fiducia: petrus piscator erat: diues non fuerat: cibis manu & arte quærebat: & tamen loquitur confidenter: reliquimus omnia. Et quia nō sufficit tñ relinquere: iungit quod perfectum est: & sequuti sumus te: Fecimus quod iussisti: quid igitur nobis dabis præmii?
¶ Iesus autem dixit illis. Amen dico uobis q̄ uos qui sequuti estis me: in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue: sedebitis super sedes duodecim indicantes duodecim tribus israhel. **¶** Non dixit qui reliquistis omnia. Hoc enim & socrates fecit philosophus: & multi alii diuitias contempserunt: sed qui sequuti estis me. Quod proprie apostolorum est atq; credentium. In regeneratione cū sederit fili⁹ hoīs i sede maiestatis suæ qñ & mortui de corruptione resurgent: incorrupti sedebitis & uos i soliis iudicatiū: cōdēnātes duodecim trib⁹ israhel: quia uobis credentibus illi credere noluerunt.
¶ Et omnis qui reliquerit domum vel fratres: aut sorores: aut matrem: aut patrem: aut uxores: aut filios: aut agros: propter nomen meum: centuplum recipiet: & uitā eternā possidebit. Multi autem erunt primi nouissimi: & nouissimi primi.
¶ Locus iste cū illa snia cōgruit in qua saluator loquitur. Nō ueni pacē mittere sed gladiū. Veni enim separare hoīem a patre suo: & matrē a filia: & nux a socru: & inimici hominis domestici eius. Qui ergo propter fidē xpī & p̄dicationem euāgelii oēs affectus cōtempserint: atq; diuitias & sæculi uoluptates: isti centuplum accipient & uitam eternam possidebunt: ex occasione huius sniæ quidā introducūt mille annos post resurrectionē dicentes: tunc nobis centuplum oīum rerum quas dimisimus & uitā æternam esse reddēdam. Non intelligentes q̄ si in cæteris digna sit re promissio: in uxoribus appareat turpitudine: ut qui unam pro domino dimiserit: centum recipiat in futuro. Sensus igitur iste ē: q̄ carnalia p̄ saluatore dimiserit. spūalia recipiet: q̄ cōparatiōe & mōrito sui: ita erūt q̄si paruo nūero cētenarius nūerus cōparet. Vnde dicit & apostolus: q̄ unā tātum domū & unitus punitiæ paruos agros dimiserit quasi nihil hñtes & oīa possidentes. **CAPITVLVM. XX.**
¶ Simile est regnum cælorum: homini patri familias: qui exit primo mane conducere operarios in uineam suam. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno misit eos in uineam suam.

¶ Parabola

Super Matheum. c. xx.

Parabola ista similitudo regni celorum: ex his quæ præmissa sunt intelligitur. Scriptum est enim ante eam. Multi erunt primi nouissimi & nouissimi primi. Non tempore differente dominos: sed fidei. Dicitq; patrem familias primo mane exisse: ut conduceret operarios in uineam suam: & pretiū operis constituisse denarium. Deinde egressum circa horam tertiam uidisse alios stantes in platea ociosos: & illis nequaquā denarium: sed quod iustum est fuisse pollicitum. Sexta quoq; hora & nona fecisse similiter. Undecima autem inuenisse alios stantes: qui tota die ociosi fuerant: & misisse eos in uineam. Cum autem sero factum esset præcepisse procuratori suo ut a nouissimis inciperet redde re. Hoc est ab operariis horæ undecimæ usq; ad operarios horæ primæ. Omnesq; pariter contra nouissimos inuidia concitatos iniquitatem arguisse patris familias. Non quo minus acciperent quaz fuerat constitutum: sed q; plus accipere uoluerint his: in quibus se clementia conductoris effuderat. Mihi uidetur primæ horæ esse operarios. Samuelem & hieremiam & Baptistam Ioannem: qui pñt cum psalmista dicere: ex utero matris meæ deus meus es tu. Tertiæ uero horæ operarii sunt: qui a pubertate seruire deo cœperunt. Sextæ horæ qui matura ætate susceperunt iugum christi. Nonæ: q; iam declinant ad senium. Porro undecimæ: qui ultima senectute: & tamen omnes pariter accipiunt præmium: licet diuersus labor sit. Sunt qui hanc parabolam aliter differant. Prima hora: uolunt mil sum esse in uineam adam: & reliquos patriarchas usq; ad Noe. Tertia ipsum Noe usq; ad Abraham & circumcisionem ei datam. Sexta ab Abraham usq; ad Moysen: quando lex data est. Nona ipsū moy sen & prophetas. Undecima apostolos & gentium populum quibus omnes inuidēt. Vnde hoc ipz intelligens post horam iam undecimam: cum esset prope solis occasum: & ad uesperum, Ioannes euangelista loquitur. Filioli mei nouissima hora est. Et simul considera q; iniustitiā patris familias quam in undecimæ horæ operariis: omnes pariter accusant: in seipsis non intelligunt. Si enim ini quus est pater familias: non in uno iniquus est: sed in omnibus: quia non sic laborauit tertiæ horæ operarius: quomodo ille qui prima hora est missus in uineam. Similiter & sextæ operarius: minus laborat a tertiæ horæ operario. Et nonæ a sextæ horæ operario. Omnis itaq; retro uocatio gentib; inuidet: & in euangelii torquetur gratia: unde & saluator concludens parabolam.

Erant inquit primi nouissimi: & nouissimi primi.

Quod iudæi de capite uertantur in caudam: & nos de cauda mutemur in caput.

Amicæ non facio tibi iniuriam.

Legi in cuiusdam libro: amicū istū qui incre paratur a patre familias: prime horæ operarium: pthoplastū itelligi: & illos q; illo tpe crediderunt.

Nōne ex denario cōuenisti mecū.

Denari; figurā regis habet. Recepisti ergo mer cedē quā tibi promiserā: hoc est imaginē & similitudinē meā: qd quæris amplius? Et non tam ipse plus accipere q; alium nihil accipere desiderans quasi alterius consortio minuatur præmii mœritū:

Tolle quod tuum est & uade.

Iudæos i lege non gratia sed ope saluatos. Qui enim fecerit eā uiuet in ea. Vnde dicitur ad eum.

An oculus tuus neq; est: quia ego bonus sum.

Idipsum sonat & ex illa lucet parabola: ubi maior filius minori inuidet & non uult euz recipi pœ nitentem: & patrem accusat iniustitia. Et ut sciamus hunc esse sensum quem diximus titulus para bolæ huius finisq; consentiunt. Sic erunt inquit nouissimi primi: & primi nouissimi. Multi eniz sūt uocati: pauci uero electi.

Et ascendens Iesus hierosolymam. Assumpsit duodecim discipulos: & ait illis Ecce ascen dimus hierosolymam: & filius hominis tradetur: principibus sacerdotum & scribis: & condēna bunt eum morte: & tradent eum gentibus ad illudendum: & flagellandum: & crucifigendum: & tertia die resurget.

Crebro hoc ipsum discipulis dixerat: sed qa multis in mediū disputatis poterat labi de memoria. Audierāt q; eēt iturus hierosolymā: & secū ductor; apostolos: ad tērationē eos parat ne cū uenerit psequutio crucis ignominia scādalizētur.

Tunc accessit ad eum mater filiorum zebedei cum filiis suis: adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei. Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant bi duo filii mei: vnus ad dexteram & alius ad si nistram in regno tuo.

Vnde opinionem regni habet mater filiorum zebedei: ut cum dominus dixerat: filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis: & condēnabunt eum morte: & tradent gentibus ad illudendum & flagellandum & cru cifigendū: ut ignominiaz passionis timentibus discipulis nuntiaret: illa gloriam postulet triūphan tis. Hac ut reor ex causa: quia post omnia dixerat dominus: & tertia die resurget: putauit eum mu lier post resurrectionem illico regnaturum: & hoc quod in secundo aduentu promittitur in primo esse complendum & auiditate fœminea præsentia cupit: imemor futurorum. Quod autem interro gat dominus: & illa petente respondit. Quid uis? non uenit de ignorantia: sed ex eius persona dici tur qui flagellandus & crucifigendus erat. Quomodo & in emorois. Quis me tetigit? Et de laza ro: ubi posuisti eum? In ueteri quoq; testamento Adam ubi es? Et descēdēs uidebo si iuxta clamor em qui uenit ad me perficiunt: si autem non est ut sciam. Postulat autem mater filiorū zebedei errore muliebri & pietatis affectu nesciens quid peteret. Nec mirum si ita arguatur imperitiæ cum Petro dicatur: quando tria uult facere tabernacula nesciens quid diceret.

Liber tertius.

Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid petatis.

Mater postulat: & dñs discipulis loquitur: intelligēs pces ei⁹ ex filioꝝ descendere uoluntate.

Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?

Calicem in scripturis diuinis passionem intelligimus. Pater si possibile est transeat a me calix iste. & in psalmo. Quid retribuā dño p oibus quæ retribuit mihi: calicē sa. ac. & no. domini inuocabo. Statimq; infert quis iste sit calix. Præiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Ait illis: calicem quidem meum biberis: sedere autem ad dexteram meam & sinistram nō est meum dare uobis: sed quibus paratum est a patre meo.

Quæritur quomodo calicem martyrii filii zebedei iacobus uidelicet & iohannes biberint: cū scriptura narret iacobum tantū apostolum ab herode capite truncatum. Iohannes autem propria morte uitam finierit. Sed si legamus ecclesiasticas historias in quibus fertur: q; & ipse propter martyriū sit missus in feruentis olei dolium & inde ad suscipiendam coronam christi athleta processerit: statimq; relegatus in pathmos insula sit: uidebimus martyrium animo non defuisse: & bibisse iohannē calicem confessionis: quem & tres pueri in camino ignis biberunt: licet persequutor non fuderit sanguinem. Qd autem dicit sedere ad dexteram meam & sinistram non est meū dare uobis: sed qb⁹. p. est. a. patre meo. Sic intelligendum est. Regnum cælorum non est dantis sed accipientis. Non ē enī acceptio personarum apud deum: sed quicūq; talem se præbuerit ut regno cælorum dignus fiat: hic accipiet: quod non personæ sed uitæ paratum est. Si itaq; tales estis qui consequamini regnum cælorum: quod pater meus triumphantibus & uictoribus præparauit: uos quoq; accipietis illud. Alii de Moysē & helia dictū uolūt: quos paulo añ i mōte cū eo uiderāt loquētes: s; mihi nequaquā uidet. Iō enī sedētiū i regno cæloꝝ uocabula nō dicūtur ne paucis noiatis: cæteri putarentur exclusi.

Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.

Decem apostoli non indignantur matri filiorum zebedei: nec ad mulieris audaciam refertur postulantis: sed ad filios: q; ignorantes mensuram suam immodica cupiditate exarserunt. Quibus & dominus dixerat: nescitis quid petatis: subintelligitur autem: uel ex responsione domini: uel ex indignatione apostolorum q; filii matrem imiserint ad grandia postulanda.

Iesus at̄ uocauit eos ad se: & ait. Scitis q; principes gētū dominantur eoz. Et reliqua.

Humilis magister & mitis: nec cupiditatis imodica duos arguit postulantes: nec decem reliquos indignationis increpat: & liuoris: sed tale ponit exemplum: quod doceat eum maiorem esse qui minor fuerit: & illum dominum fieri qui omnium seruus sit. Frustra igitur aut illi imoderata quæsierant: aut isti dolent super maiorum desiderium: cū ad summatē uirtutū nō potētia sed humilitate ueniantur. Deniq; sic pponit exēplum: ut si dicta paripenderent: erubescerent ad opera: & dicit.

Sicut filius hominis non venit ministrari: sed ministrare.

Nota q; crebro diximus eum qui ministrat: appellari filium hominis. Et dare animam suam redēptionem pro multis. Quando formam serui accepit: ut pro mundo sanguinem funderet: non dixit aiām suā redēptionē dare p oibus: sed pro multis. Id est pro his qui credere uoluerint.

Et egredientibus illis ab hierico: sequuta est cum turba multa. Et ecce duo ceci sedentes secus uiam audierunt quia Iesus transiret. Et clamauerunt dicentes. Domine miserere nostri fili dauid. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant dicentes. Domine miserere nostri fili dauid.

Multi latrones erant in hierico qui egredientes & descendentes de hierusalem interficere & uulnerare consueuerant. Idcirco dominus uenit hierico cum discipulis suis: ut liberet uulneratos: & multā turbam secum trahat. Deniq; postquam egredi uoluit ab hierico sequuta est eum turba multa. Si mansisset in hierosolymis & nūquā ad humilia descendisset: turba usq; hodie sederet i tænebris & umbra mortis. Sed & duo ceci erant iuxta uiam. Cecos appellat qui nec duz dicere poterant: in lumine tuo uidebimus lumē. Secus uiam quia uidebantur quidem legis habere notitiam: sed uiam quæ christus est ignorabant. Quos pleriq; phariseos intelligunt & saduceos. Alii uero utrūq; populum & ueteris testamenti & noui: q; alter scriptam legem: alter naturalem sequens. Sine christo ceci erant. hi quia per se uidere non poterant: audierant præconia saluatoris: & confessi sunt filium dauid. Sin autem uterq; refertur ad populum iudæorum: hoc q; sequitur increpabat eos turba: super ethnicos intelligendū est: quos apostolus monet ne glorientur & superbiant contra radicem suam. sed cum ipsi errore priorum inserti fuerint ex oleastro in bonam oliuam nequaquam debeant inuidere priorum saluti. Miserere nostri filii dauid. Increpantur a turbis & nihilominus non tacent: sed crebrius ipsum ingeminant: ut desiderium ueræ lucis ostendant.

Stetit Iesus & uocauit eos: & ait.

Ceci erant: quō pergerent ignorabant: & sequi non poterant saluatore. Multæ foueæ in hierico: multæ rupes: & prærupta in profundum uergentia: idcirco dominus stat: ut uenire possint: & uocari iubet ne turbæ prohibeāt: & interrogat quasi ignorans quid uelint: ut ex responsione cecorum manifesta debilitas pateat: & uirtus ex remedio cognoscatur.

Adisertus autem eorum Iesus tetigit oculos eorum: & confestim uiderunt: & sequuti sūt eoz.

Tangit

Super Matheum. c. xxi.

Tangit oculos: & præstat artifex quod natura non dederat. Aut certæ quod debilitas tulerat: donat misericordia. Statimq; uiderunt & sequuti sunt eum. Qui ante in hierico contracti sedebant: & clamare tm̄ nouerant postea sequuntur Iesum: non tam pedibus quam uirtutibus.

CAPITVLVM.

VIGESIMVM PRIMVM

Cum appropinquassent hierosolymis & uenisset bethphage ad montem oliueti: tunc Iesus misit duos discipulos suos dicens eis. Ite in castellum quod contravos est: & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: soluite & adducite mihi. Et si quis vobis aliquid dixerit: dicite quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos.

Egreditur de hierico turbis eductis inde quamplurimis: & cecis reddita sanitate: appropinquat hierosolymis: magnis diratus mercibus: salutem credentium reddit. Ingredi cupit urbem pacis: & locum uisionis dei: & arcem speculatorii. Cūq; appropinquassent hierosolymis & uenissent bethphage ad domum maxillarum: qui sacerdotum uiculus erat: & confessionis portabat typum: & erat situs in monte oliueti: ubi lumen sciētiæ: ubi laborum requies: misit duos discipulos suos.

Ide est scientiā & operam: ut ingrederentur castellum. Dixitq; eis. Ite in castellum quod contra uos est. Contra apostolos enim erat: nec iugum doctrinarum uolebat accipere. Et statim inquit inuenietis asinam alligatam: & pullum cum ea: soluite & adducite mihi. Alligata erat asina multis uinculis peccatorum: pullus quoq; lasciuus: & frenorum impatiens cum matre: secundum euangelium Lucæ multos habebat dominos non uno errori & dogmati subditus: & tamen multi domini qui sibi potestatem illicitam uendicabant uidentes uerum dominum & seruos eius uenisse: qui ad soluēdū missi fuerāt non audent resistere. Quæ sit autem asina & pullus asinæ dicemus in subditis.

Hoc autem factum est ut adimpleretur: quod dictum est per prophetam dicentem. **D**icite filie syon ecce rex tuus uenit tibi mansuetus sedens super asinā & pullū filium subingalis.

Hoc in propheta zacharia scriptum est. De quo plenius si uitæ spatium fuerit: in suo dicetur loco. Nunc stringendum breuiter q̄ secundum litteram in paruo itineris spatio super utrūq; animal sedere non quierit. Aut enim sedit asinæ: & pullus absq; sessore fuit: aut si pullo quod magis competit usus est ad sedendum: asina ducta est libera. Ergo cum historia uel impossibilitatem habeat: uel turpitudinem ad altiora transmittitur: ut asina ista quæ subiugalis fuit: & edomita & iugum legis traxerat: sinagoga intelligatur. Pullus asinæ lasciuus & liber: gentium populus: quibus sederit Iesus missis ad eos duobus discipulis suis: uno in circūcisione: & altero in gentes.

Euntes autem discipuli fecerunt sicut preceperat eis Iesus: & adduxerunt asinam & pullum: & imposuerunt super eos uestimenta sua: & eum desuper sedere fecerunt.

Populus iste & asina quibus apostoli sternunt uestimenta sua: ut Iesus mollius sedeat: ante aduentum saluatoris nudi erant: multisq; sibi in eos dominatum uendicantibus absq; operimento frangebant. Postquā uero susceperunt apostolicas uestes: pulchriores effecti: dominum habuere sessore. Vestis autem apostolica: uel doctrina uirtutum: uel dissertio scripturarum intelligi potest: siue ecclesiasticorum dogmatū uarietates: quibus nisi aīa instructa fuerit & ornata: sessore hēre dñm nō mōreſ.

Plurima autem turba strauerunt uestimenta sua in uia.

Videte differentiam uniuscuiusq; personæ. Apostoli uestimenta sua super asinum ponunt: turba quæ uilior est subternit pedibus asini: nec ubi offendat lapidem. nec calcet spinam ne labatur in foueam.

Alij autem cedebant ramos de arboribus: & sternebant in uia.

De arboribus frugiferis quibus mons oliueti consitus est: cedebant ramos sternebantq; in uia: ut praua: recta facerent: & equarent inequalia: quo rectius atq; securius in corde credentium christ⁹ de monum atq; uitiorum uictor incederet.

Turbe autem quæ precedebant: & quæ sequebantur clamabant dicentes: osanna filio Dauid: benedictus qui uenturus es in nomine domini: osanna in excelsis.

Quia manifesta est historia: spiritalē seqmur ordinē differēdi. Turbæ q̄ egressæ fuerant de hierico: & sequuntur saluatorem & discipulos eius: postquā pullum asinæ solutum uiderunt: qui ante ligatus fuerit: & apostolorum uestibus exornatum: & sedentem super eum dominum Iesum: superposuerunt uestimenta sua: & strauerunt uiam ramis arborum. Cumq; opere cuncta fecissent: uocis quoq; tribuunt testimonium: & præcedentes atq; sequentes non in breui atq; silenti confessione: s; clamore plenissimo resonant: osanna filio Dauid: benedictus qui uenit in nomine domini. Qui at dicit: turbæ quæ precedebant & quæ sequebantur: utrūq; ostendit populum: & qui ante euangelium: & qui post euangelium domino crediderunt: consona Iesum confessionis uoce laudare. Et secundum superioris parabolæ exemplum diuersarum horarum operarios: unum fidei accipere præmium. Porro quod sequitur: osanna filio Dauid: quid significet: & ante annos plurimos i breui epistola ad Damasum tunc romanæ urbis episcopum dixisse me memini: & nunc perstringam breuiter: in centesimo decimo septimo psalmo: qui manifeste de aduentu saluatoris scriptus est: inter

cætera hoc quoque legimus. Lapidem quem repro. hed. hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud & est mirabile in oculis nostris. Hæc dies quam fecit dominus exultemus & lætemur in ea. Statimque iungitur. O domine saluum me fac. O domine bene prosperare: benedictus qui uenturus es in nomine domini: benediximus uobis de domo domini & cætera. Porro pro eo quod habetur in septuaginta interpretibus. O domine saluum me fac. In hebreo legimus anna adonay anna: quod manifestius interpretatus est symmachus dicens. Obsecro domine saluum me fac obsecro. Nemo ergo putet ex duobus uerbis græco uidelicet & hebreo sermonem esse compositum: sed totum hebraicum: & significare quod aduentus christi salus mundi sit. Vnde & sequitur: Benedictus qui uenturus es in nomine domini. Saluatore quoque idipsum in euangelio comprobante. Ego ueni in nomine patris mei: & non me recepistis. Alius ueniet in nomine suo: & recipietis eum: necnon quod iungitur. Osanna id est salus in excelsis. Perspicue ostenditur quod aduentus christi non tantum hominum salus: sed totius mundi sit. Terrena iungens cælestibus: ut omne genu ei flectatur: cælestium terrestrium & inferorum.

Et cum intrasset hierosolimam: commota est uniuersa ciuitas dicens. Quis est hic? **I**ntroeuente Iesu cum turba tota: hierosolymorum ciuitas commouetur: mirans frequentiam: nesciens ueritatem: & dicens. Quis est hic? Quod quidem in alio loco dicentibus angelis legimus. Quis est iste rex gloriæ? Aliis autem uel ambigentibus uel interrogantibus: uilis plebicula confitetur. a minoribus incipiens: ut ad maiora perueniat: & dicit.

Hic est Iesus propheta a nazareth galilee.

Propheta quem similem sui & Moyses dixerat esse uenturum: & qui proprie apud græcos scribitur cum arthronum martyrio: id est cum articuli testimonio a nazareth autem galilea: quia ibi educatus fuerat: ut flos campi nutriretur in flore uirtutum.

Et intrauit Iesus in templum dei: & eiciebat omnes ementes: & uendentes in templo: & mensas numulariorum: & cathedras uendentium columbas euerit. Et dicit eis. Scriptum est domus mea domus orationis vocabitur: uos autem fecistis illam speluncam latronum.

Comitatus Iesus turba credentium: quæ uestimenta sua ut illeto pede pullus incederet strauerat: ingreditur templum: & eicit omnes qui uendebant & emebant in templo: mensasque numulariorum subuertit: & cathedras uendentium columbas dissipauit. Dixitque eis: de scripturis sanctis testimonium proferens: quod domus patris eius: orationis domus esse deberet: non spelunca latronum: uel domus negotiationis: sicut in alio euangelista scriptum est. Et hoc primum sciendum quod iuxta mandata legis: augustissimo in toto orbe templo domini: & de cunctis pœne regionibus iudeorum: illic populo confluente: innumerales imolabantur hostiæ: maxime festis diebus: thaurorum: arietum: hyrcorum: pauperibus ne absque sacrificio essent: pullos columbarum & turtures offerentibus: accidebat plerumque: ut qui de longe uenerant non haberent uictimas. Excogitauerunt igitur sacerdotes quomodo prædam de populo facerent: & omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia uendebant: ut & uenderent non habentibus: & ipsi rursum emptas susciperent: hanc stropham eorum crebra uenientium inopia dissipabat. Qui indigebant sumptibus: & non solum hostias non habebant sed ne unde emerent quidem aues: & uillia munuscula. Posuerunt itaque & numularios: qui mutuas sub cautione darent pecuniam. Sed quia erat lege præceptum: ut nemo usuras acciperet: & prodesse non poterat pecunia foenerata: quæ cõmodi nihil haberet: & interdum sortem perderet. Excogitauerunt & aliam technam: ut pro numulariis collibystas facerent: cuius uerbi proprietatem latina lingua non exprimit: Collibystæ dicuntur apud eos: quæ nos appellamus tragemata: uel uillia munuscula. Verbi gratia: frixi ciceris. uuarumque passerum: & poma diuersi generis. Igitur quia usuras accipere non poterant: collibystæ qui pecuniam foenerati erant: pro usuris accipiebant uarias species: ut quod in nummo non licebat: in his rebus exigerent: quæ nummis coemuntur: quasi non hoc ipsum ezechiel prædicauerit dicens. Usuram & superabundantiam non accipies. Istiusmodi dominus cernens in domo patris negotiationem: seu latrocinium: ardore spiritus concitatus: iuxta quod scriptum est in sexagesimo octauo psalmo. zelus domus tuæ cõedit me. Fecit sibi flagellum de funiculis: & tantam hominum multitudinem eiecit de templo dicens. Scriptum est domus mea domus orationis uocabitur: uos autem fecistis eam speluncam latronum. Latro enim est: & templum dei latronum conuerit specum: qui lucra de religione sectatur: cultusque eius non tam cultus dei: quæ negotiationis occasio est: hoc iuxta historias. cæterum secundum mysticos intellectus: quotidie Iesus ingreditur templum patris: & eicit omnes tam episcopos quàm presbyteros: & tam diaconos quam laicos: & uniuersam turbam de ecclesia sua: & unius criminis habet uendentes pariter & ementes. Scriptum est enim. Gratis accepistis: gratis date: mensas quoque numulariorum subuertit. Obserua propter auaritiam sacerdotum: altaria dei numulariorum mensas appellari. Cathedrasque uendentium columbas euerit. Qui uendunt gratiam spiritus sancti: & omnia faciunt ut subiectum populum deuorent: de quibus dicitur. Qui deuorant populum meum sicut escam panis. Iuxta simplicem intelligentiam columbæ non erant in cathedris: sed in caueis: nisi forte columbarum inuitores se debant in cathedris: quod poenitus absurdum est: quia in cathedris: magistrorum magis dignitas indicatur.

Super Matheum. c. xxi.

indicatur: quæ ad nihilum redigetur: cum mixta fuerit lucris. Quod de ecclesiis diximus: unusquisque de se intelligat. Dicit enim apostolus. Vos estis templum dei: & spiritus sanctus habitat in uobis. Non sit in domo pectoris nostri negotiatio: non ementium uendentiumque commertia: non donorum cupiditas ne ingrediatur Iesus iratus & rigidus: & non aliter mundet templum suum: nisi flagello adhibito: ut de spelunca latronum: & domo negotiationis domum faciat orationis.

¶ Et accesserunt ad Iesum cæci & claudi in templo & sanauit eos.

¶ Nisi mensas numulariorum euerisset: cathedrasque columnas uendentium: cæci & claudi lucem pristinam & concitum gradum non meruissent accipere.

¶ Videntes autem principes sacerdotum & scribe mirabilia que fecit: & pueros clamantes in templo: & dicentes: osanna filio David: indignati sunt & dixerunt ei. Audis quid isti dicunt?

¶ Plerique arbitrantur maximum esse signorum: quod Iazarus suscitatus est: quod cecus ex utero lumen acceperit: quod ad iordanem uox audita sit patris: quod transfiguratus in monte gloriam ostenderit triumphantis. Mihi inter omnia signa quæ fecit: hoc uidetur mirabilius esse: quod unus homo & illo tempore contemptibilis: & in tantum uillis ut postea crucifigeretur: scribis & phariseis contra se seuiuentibus: & uidentibus lucra sua destrui: potuerit ad unius flagelli uerbera tantam ei cere multitudinem: mensasque subuertere: & cathedras confringere: & alia facere quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sydereum radiabat ex oculis eius: & diuinitatis maiestas lucebat in facie. Cumque manum non audeant iniicere sacerdotes: tamen opera calumniantur: & testimonium populi atque puerorum qui clamabant osanna filio David: uertunt in calumniam quod uidelicet hoc non dicatur nisi soli filio dei. Videant ergo episcopi & quantumlibet sancti homines: cum quanto periculo dici ista sibi patiantur. Si domino cui uere hæc dicebantur: quia nec dum erat solida credentium fides pro crimine impingitur.

¶ Iesus autem dixit illis: utique. Nunquam legistis quia ex ore infantium & lactentium perfecti laudem.

¶ Qui moderate sententiam temperat: & responsio in utroque uergens & calumnie non patens. Non dixit quod scribae audire cupiebant: bene faciunt pueri: quia mihi testimonium tribuunt: nec rursus errant: pueri sunt: debetis ætati ignoscere: sed profert exemplum de octauo psalmo: ut tacente domino scripturarum testimonium puerorum dicta firmaret.

¶ Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in bethaniam: ibique mansit.

¶ Reliquit incredulos & urbem egressus contradicentium: iuit in bethaniam: quod interpretatur domus obedientiæ. Iam tunc uocationem gentium præfigurans: ibique mansit quia in israhel permanere non potuit. Hoc quoque intelligendum est: quod tanta fuerit paupertatis: & ita nulli adulatus sit: ut in urbe maxima nullam hospitem: nullam inuenerit mansionem: sed in agro paruulo apud Iazarum fororesque eius habitaret: eorum quippe uicus bethania est.

¶ Adane autem reuertens in ciuitatem esuriit: & uidens ficum arborescens unam secus uiam: uenit ad eam: et nihil inuenit in ea nisi folia tantum: et ait illi: nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea: et uidentes discipuli: mirati sunt dicentes: quomodo continuo aruit?

¶ Discussis noctis tenebris matutina luce radiante: & uicina meridiæ in qua dominus passionem suam illustraturus erat orbem: cum in ciuitatem reuerteretur esuriit: uel ueritatem humanæ carnis ostendens: uel esuriens salutem credentium: & estuans ad incredulitatem israhelis. Cumque uideret arborem unam: quam intelligimus synagogam: & conciliabulum iudeorum iuxta uiam: habebat enim legem: & ideo iuxta uiam erat: quia non credebatur in uiam. Venit ad eam stantem scilicet immobilem: & non habentem euangelii pedes: nihilque inuenit in ea: nisi folia tantum: per missionum strepitum: traditiones pharisaicas: & iactationem legis: & ornamenta uerborum absque ullis fructibus ueritatis: unde & alius euangelista dicit: nondum enim erat tempus siue quod tempus nondum uenerat saluationis israhel: eo quod nondum gentiliū populus subintrasset: siue quod præterisset tempus fidei: quia ad illud primum ueniens: & spræus transisset ad nationes. Et ait illi: nunquam ex te fructus nascatur: uel in sempiternum: uel in sæculum. Vtrūque enim. græcus sermo significat. Et arefacta est ficulnea: quæ esuriente domino cibos quos ille cupierat non habebat: Sic autem aruerunt folia: ut truncus ipse remaneret: & fractis ramis uireret radix: quæ in nouissimo tempore si credere uoluerit: uirgulta fidei pullulet. Impleaturque scriptura dicens: est arbori spes. Iuxta litteram autem dominus passurus in populis: & baiulaturus scandalum crucis: debuit discipulorum animos signi anticipatione firmare. Vnde & discipuli mirantur dicentes. Quomodo continuo aruit? Potuit ergo saluator eadem uirtute etiam inimicos siccare suos: nisi eorum per poenitentiam expectasset salutem.

¶ Respondens autem Iesus ait eis. Amen dico uobis. Si habueritis fidem et non hesitaueritis: non solum de ficulnea facietis: sed et si monti huic dixeritis tolle et iacta te in mare: fiet.

¶ Latrant contra nos gentiliū canes in suis uoluminibus: quos impietatis propriæ memoria reliquerunt: afferentes apostolos non habuisse fidem: quia montes transferre non potuerunt.

Quibus nos respondebimus multa facta esse signa a domino. Iuxta Ioannis euangelistae testimonium: quae si scripta essent mundus capere non posset. Non quo mundus uolumina capere non potuerit: quae potest quamuis multiplicia sint: unum armatolum uel unum capere tridinium. Sed quod magnitudinem signorum pro miraculis: & incredulitate ferre non possit. Igitur & haec credimus fecisse apostolos: sed ideo scripta non esse: ne infidelibus contradicendi maior daretur occasio. Alioquin interrogemus eos utrum credant his signis: quae scripta narrantur an non. Et cum incredulos uiderimus: consequenter probabimus nec maioribus eos credituros fuisse: qui minoribus non crediderint. Hoc aduersum illos. Ceterum nos ut ante iam diximus: motem diabolus intelligamus superbientem: & iactantem se contra creatorem suum: qui a propheta mons corruptus appellatur. Et cum animam hominis possederit: & in ea fuerit radicata: ab apostolis & his qui similes apostolorum sunt: transferri potest in mari: hoc est in loca falsa & fluctuantia: & amara quae nullam habent dulcedinem dei: & apud incredulorum mentem: ut porcorum duo milia suffocari. Id ipsum & in psalmis legitur: non timebimus dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris.

Et cum uenisset in templo accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum & seniores populi dicentes. In qua potestate hec facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?

Diuersis uerbis eandem quam supra caluniam instruunt: quando dixerunt in belzeub principe demoniorum eicit hic demonia. Quando enim dicunt in qua potestate haec facis: de dei dubitant potestate: & subintelligi uolunt diaboli esse quod faciat. Addentes quoque quis tibi dedit hanc potestatem: manifestissime dei filium negant: quem putant non suis uiribus: sed alienis signa facere.

Respondens Iesus dixit illis. Interrogo uos et ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi: & ego uobis dicam in qua potestate hec facio. Baptismus Ioannis unde erat: & ex celo an ex hominibus? Et reliqua.

Hoc est quod uulgo dicitur: malo arboris nodo: malus clauus aut cuneus infingendus est. Poterat dominus aperta responsione testatorum caluniam confutare: sed prudenter interrogat: ut suo uel silentio uel sententia condemnentur. Si enim respondissent baptisma Ioannis esse de caelo: ut ipsi sapientes in malitia pertractant consequens erat responsio: quare ergo non estis baptizati a Ioanne? Si dicere uoluissent: humana decipiendi esse compositum: & nihil habuisse diuinum: seditionem populi formidabant. Omnes enim congregatim multitudines Ioannis receperant baptismum: & sic eum habebant ut prophetam. Respondit itaque ipsissima factio: & humilitatis uerbo quo nescire se diceret usa est: ad insidias coaptandas.

Ait illis & ipse. Nec ego dico uobis in qua potestate hec facio.

Illi in eo quod nescire se responderant: mentiti sunt: consequens ergo erat iuxta responsionem eorum: dominum quoque dicere: nec ego scio: sed mentiri ueritas non potest. Et ait. Nec ego dico uobis. Ex quo ostendit & illos scire: sed respondere nolle: & se nosse: & ideo non dicere: quia illi quod sciunt tacet: & statim infert parabolam: & illos impietatis arguat: & ad gentes regnum dei doceat transferendum.

Quid autem uobis uidetur: homo habebat duos filios: & accedens ad primum dixit. Vade hodie operare in uineam. Ille autem respondens ait: nolo. Postea uero penitentia motus abiit. Accedens autem ad alterum dixit similiter. At ille respondens ait. Eo domine: et noluit ire.

Hi sunt duo filii qui & in lucae parabola describuntur: frugi & luxuriosus: de quibus zacharias propheta loquitur. Assumpsi mihi duas uirgas. Vnam uocaui decorem: & alteram uocaui funiculos: & paui gregem. Primo dicitur gentiliu populo per naturalis legis notitiam. Vade & operare in uineam meam: hoc est quod tibi non uis fieri: alteri ne feceris. Qui superbe respondit. Nolo. Postea uero in aduentum saluatoris acta poenitentia operatus est in uinea domini: & sermonis contumaciam labore correxit. Secundus autem filius populus iudeorum est: qui respondit moysi quaecumque dixerit dominus faciemus: & non fuit in uinea: quia interfecto patris familias filio: se putauit heredes. Alii uero non putant gentiliu & iudeorum esse parabolam: sed simpliciter peccatorum & iustorum. Ipso quoque domino propositionem suam postea differente.

Amen dico uobis quod publicani & meretrices precedent uos in regno dei.

Eo quod illi qui per mala opera deo se seruire negauerant: postea poenitentia baptismum acceperint a Ioanne. Pharisei autem qui iustitiam praeferebant: & legem se dei facere iactabant: Ioannis contempto baptismo: dei praecepta non fecerunt. Unde dicit.

Venit enim ad uos Ioannes in uia iustitiae: & non credidistis ei. Publicani autem & meretrices crediderunt.

Porro quod sequitur: quis ex duobus se cit uoluntatem patris? Et illi dicunt. Nouissimus. Sciendum est in ueris exemplaribus: non haberi nouissimum: sed primum: ut proprio iudicio condemnentur. Si autem nouissimum uoluerimus legere: manifesta est interpretatio: ut dicamus intelligere quidem ueritatem iudeos: sed tergiversari: & nolle dicere quod sentiunt sicut & baptismum Ioannis esse de caelo: dicere noluerunt.

Aliam parabolam audite. Homo erat pater familias: qui plantauit uineam: & sepes circumdedit ei: & fodit in ea torcular. Et edificauit turrim: & locauit eam agricolis: & peregre profectus est.

Hoc est quod dominus sumptum de prouerbio significauit. durum est aduersus stimulum calcitrare.

Super Matheum. c. xxi.

trare. Principes sacerdotum & seniores populi: qui interrogauerant dominum in qua potestate hæc facis: & quis tibi dedit hanc potestatem: & uoluerant in uerbo capere sapientiam: sua arte superantur: & audiunt in parabolis quod aperta facie non mœrebantur audire. Homo iste pater familias: ipse est qui habebat duos filios: & qui in alia parabola conduxit operarios in uineam suam: qui plantauit uineam: de qua & esaias plenissime per canticum loquitur: ad extremum inferens: uinea domini sabaoth domus israel est. Et in psalmo. Vineam de ægypto inquit transfulisti: eiecisti gentes & plantasti eam: & sepē circumdedit ei: uel murum urbis: uel angelorum auxilia: & fodit in ea torcular: aut altare: aut illa torcularia: quorum & tres psalmi titulo prænotantur octauus: & octogesimus: & octogesimustertius: & edificauit turrim: haud dubium quin templum de quo dicitur per michæam: & tu turris nebulosa filia sion. Et locauit eam agricolis: quos alibi uineæ operarios appellauit: qui conducti fuerant hora prima: tertia: sexta: nona: & undecima: & peregre profectus est. nō loci mutatione. Nam deus unde abesse potest quo complētur omnia: & qui dicit per hieremiā. Ego deus appropinquans & non de longinquo: dicit dominus: sed abire uidetur a uinea: ut uinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat.

Cum autem tempus fructuum appropinquasset: misit seruos suos ad agricolas: ut acciperēt fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius: alium ceciderunt. alium occiderunt: alium uero lapidauerunt.

CDederat eis legem: & in hac eos uinea operari iusserat: ut fructum legis in operibus exhiberent. Postea misit ad eos seruos: quos illi apprehensos uel ceciderunt ut hieremiam: uel occiderunt ut esaiam: uel lapidauerunt ut nabuthan: & zachariam quem interfecerunt inter templum & altare. Legamus epistolā pauli ad hebreos & ex ea plenissime discemus qui seruorum domini quanta perpeffi sint.

CNonissime autem misit ad eos filium suum dicens verebuntur filium meum.

CIn eo quod supra legimus: iterum misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt illis similiter: patientiam ostendit patris familias: quod frequentius miserit: ut malos colonos ad poenitentiam prouocaret. Illi autem thesaurizauerunt sibi iram in die iræ. Porro quod iungitur uerebuntur filium meum: non de ignorantia uenit. Quid enim nesciat pater familias: qui hoc loco deus intelligitur. Sed semper ambigere dicitur deus: ut libera uoluntas homini referuetur. Interrogemus atque eunomiū: ecce pater dicitur ignorare: & sententiam temperat. & quantum in uobis est: probatur esse mentit⁹. Quicquid pro patre responderit: hoc intelligant pro filio: quod se dicit ignorare cōsumationis diem.

CApprehensum enim eiecerunt extra uineam & occiderunt.

CEt apostolus loquitur quod extra portam Iesus crucifixus sit. Possumus autē & aliter intelligere: quod eius sit extra uineā: & ibi occisus: ut suscipientibus se gentibus: aliis uinea locaretur.

CEam ergo dominus uinee uenerit: quid faciet colonis illis. Et reliqua.

CInterrogat eos dominus non quo ignoret quid responsuri sint: sed ut propria responsione dāntur. Locata est autem nobis uinea: & locata ea conditione ut reddamus domino fructum temporibus suis: & sciamus uno quoque tempore quid oporteat nos loqui uel facere.

CDicit illis Iesus. Nunquam legistis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt edificantes: hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.

CVariis parabolis diuersisque sermonibus res eedem contexuntur. Quos enim supra operarios. & uinitores: & agricolas appellat: nunc ædificatores: id est cementarios uocat. Vnde dicit apostolus: dei agricultura: dei edificatio estis. Hi ergo cementarii quomodo uinitores accipiunt uineam: sic acceperunt lapidem: quem uel in fundamentis ponant: iuxta architectum paulum: uel in angulo: ut duos parietes: id est populum utrūque consociet: qui reprobatus ab eis: factus est in caput anguli. Et hoc a domino factum est: non humanis uiribus: sed dei potentia. De hoc lapide adiutorii Petrus quoque loquitur confidenter. Iste lapis qui reprobatus est a uobis ædificantibus: qui factus est in caput anguli. Et esaias: ecce ait: immittam in fundamenta sion lapidem electum præciosum angularem: & qui crediderit in eum non confundetur.

CIdeo dico uobis quia auferetur a uobis regnum dei: & dabitur genti facienti fructus eius.

CAliquotiens dixi regnum dei: scripturas sanctas intelligi: quas dominus eis abstulit & nobis tradidit: ut faciamus fructus earum: ista est uinea quæ traditur agricolis: & uinitoribus in qua qui operati non fuerint: nomen tñ habentes scripturarum: fructus uineæ perdituri sunt.

CQui ceciderit super lapidem istum confringetur: super quem uero ceciderit: conteret eum.

CAliud est offendere christum per mala opera: aliud negare. Qui peccator est & tamen in illo credit: cadit quidem super lapidem: & confringitur: sed non omnino conteritur: reseruatur enim per patientiam ad salutem. Super quem uero ille ceciderit: hoc est cui lapis ipse irruerit: & qui christum poenitus negauerit: sic conteret eum: ut nec testa quideam remaneat in qua hauriatur aqua pusillū.

CEt cum audissent principes sacerdotum & pharisei parabolas eius: cognouerunt quod de ipsis diceret: & querentes eum tenere. timuerunt turbas: quia sicut prophetam eum habebāt.

CQuāuis duro corde essent incredulitatem & impietatem in filium dei habentes: tamē apertas propositiones negare non poterant: & intelligebant contra se omnes domini sententias dirigī. Vnde

Liber tertius.

uolebant quidem eum interficere: sed timebant turbas: quia sicut prophetam eum habebant. Semper turba mobilis est: nec in proposita uoluntate persistens: atque in morem fluctuum diuersorumque uentorum huc illucque trahitur: quem nunc quasi prophetam uenerantur: & colunt: postea contra eum clamant crucifige crucifige: talem.

CAPITVLVM VIGESIMVM SECVNDVM.

Respondens Iesus dixit in parabolis eis dicens. Simile factum est regni celorum: homini regi qui fecit nuptias filio suo: & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias & noluerunt uenire.

Pharisei intelligentes de se dici parabolas querebant eum tenere & occidere. Nam eorum sciens dominus uoluntatem nihilominus increpat seuentes: nec timore superatur. quominus arguat peccatores. Rex iste qui facit nuptias filio suo deus omnipotens est. Facit autem domino nostro Iesu christo: & ecclesia: quae tam ex iudeis: quam ex gentibus congregata est.

Et misit seruum suum vocare inuitatos ad nuptias.

Haud dubium quin moysen: per quem legem inuitatis dedit. Si autem seruos legerimus ut plerique habent exemplaria: ad prophetas referendum est: quod inuitati per eos contempserint.

Iterum misit alios seruos dicens. Dicite inuitatis ecce prandium meum parauit: thauri mei & altitia occisa: & omnia parata venite ad nuptias.

Serui qui secundo missi sunt: melius est ut prophetae intelligantur quam apostoli. Ita tamen si supra seruus scriptus fuerit: si autem seruos ibidem legas. Hic secundi serui apostoli intelligendi sunt. Prandium paratum & thauri & altitia occisa: uel per methaphoram opes regiae describuntur: ut ex carnalibus intelligantur spiritualia: uel certe dogmatum magnitudo & doctrina dei lege plenissima sentiri potest.

Et abierunt alius in villam suam: alius ad negotiationem. Alii uero tenuerunt seruos eius: & contumeliis affectos occiderunt.

Inter eos qui non recipiunt euangelii ueritatem: multa diuersitas est. Maioris enim criminis sunt qui occupati aliis rebus uenire noluerunt: his qui contempto inuitantis affectu uerterunt humanitatem in crudelitatem: & tentos seruos regis: uel contumeliis affecerunt uel occiderunt. In hac parabola sponsi siletur occasio: & per seruorum mortes contemptus ostenditur nuptiarum.

Rex autem cum audisset iratus est.

De quo dictum supra fuerat. Simile factum est regnum celorum homini regi. Quando inuitabat ad nuptias: & agebat opera clementiae: hominis nomen appositum est: nunc quando ad ultionem uenit: homo siletur: & rex tantum dicitur.

Et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos: & ciuitatem illorum succendit.

Exercitus seu ultores angelos de quibus in psalmis scribitur: immissiones per angelos pessimos: seu romanos intelligamus sub duce Vespasiano & Tito: qui occisis iudeae populis praearcaticem succenderint ciuitatem.

Tunc ait seruis suis. Nuptiae quidem paratae sunt: sed qui inuitati erant: non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum: & quoscunque inueneritis uocate ad nuptias.

Gentilium populus non erat in uis: sed in exitibus uiarum. Queritur autem quomodo in his qui foris erant inter malos: & boni aliqui sint reperti? hunc locum plenius tractat apostolus ad romanos: quod gentes naturaliter facientes ea quae legis sunt condement iudeos: qui scriptam legem non fecerint. Inter ipsos quoque ethnicos est diuersitas infinita: cum sciamus alios esse procliuos ad uitia & ruentes ad mala: alios honestate morum uirtutibus deditos.

Intrauit autem rex ut uideret discumbentes: & uidit ibi hominem non uestitum ueste nuptiali: & ait illi. Amice quomodo huc intraisti non habens uestem nuptialem? At ille obmutuit.

Hi qui inuitati fuerant ad nuptias de sepibus & angulis & plateis & diuersis locis: cenam regis impleuerant. Sed postea cum uenisset rex ut uideret discumbentes in conuiuio suo. Hoc est in sua quasi fide requiescentes: & in die iudicii uisitare conuiuias & discernere merita singulorum: inuenit unum qui ueste indutus non erat nuptiali. Unus iste: omnes qui sociati sunt militiae intelliguntur. Vestes autem nuptiales praecepta sunt domini: & opera quae complentur ex lege & euangelio: non uicque hominis efficiunt uestimentum. Si quis igitur in tempore iudicii inuestitus fuerit sub nomine christiano non habere uestem nuptialem: hoc est uestem supercaelestis hominis: sed uestem pollutam. id est ueteris hominis exuias: hic statim corripitur: & dicitur ei. Amice quomodo huc intraisti. Amicum uocatus: quod inuitatus ad nuptias est. Arguit impotentiae quod ueste sordida: munditias polluerit nuptiales. At ille obmutuit. In tempore enim illo non erit locus poenitentiae: nec negandi facultas cum omnes angeli & mundus ipse testis sit peccatorum.

Tunc dixit rex ministris. Ligatis pedibus eius & manibus: mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.

Manus ligatas & pedes: fletumque oculorum & stridores gentium: uel ad comprobandum resurrexerunt

Super Matheum. c. xxi.

rectionis intellige ueritatem: uel certe ideo ligantur manus & pedes: ut male operari & currere desistant: ad effundendum sanguinem. In fletu quoque oculorum & stridore dentium: per methaphoraz membrorum corporalium magnitudo ostenditur tormentoꝝ.

Multi autem sunt vocati: pauci uero electi.

Omnes parabolas breui finia comprehendit: & in opere uineæ & in edificatione domus: & in conuiuio nuptiali: non initia sed finis quæritur.

Tunc abeuntes pharisei consilium inierunt ut caperent eum in sermone: & mittunt discipulos suos cum herodianis dicentes. Et reliqua.

Nuper sub cæsare augusto iudæa subiecta romanis: quando in toto orbe est celebrata descriptio: stipendiaria facta fuerat: Et erat in populo magna seditio: dicentibus aliis pro securitate & quiete: qua romani pro omnibus militarent debere tributa persolui. Phariseis uero qui sibi applaudebant iustitiam econtrario dicentibus: non debere populum dei qui decimas solueret. Et primitiua daret: & cætera quæ in lege scripta sunt humanis legibus subiaccere. Cæsar augustus herodem filium antipatris alenigenam: & proselitum regem iudæis constituerat: qui tributis præesset & romano pareret imperio. Mittunt igitur pharisei discipulos suos cum herodianis. i. militibus herodis: seu quos illudentes pharisei: quia romanis tributa soluebant: herodianos uocabant: & non diuino cultui deductos. Quidam latinorum ridicule herodianos putant: & quod herodianos uocabant: qui herodem christum esse credebant: quod nusquam omnino legimus.

Magister scimus quia uerax es & uiam dei in ueritate doces: & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum. **H**ic ergo nobis: quid tibi uidetur: licet censum dare cæsari an non?

Blanda & fraudulenta interrogatio: illuc prouocat respondentem: ut magis deum quam cæsarem timeat: & dicat non debere tributa solui: ut statim audientes herodiani: seditionis contra romanos principem teneant.

Cognita autem Iesus nequitia eorum ait: **Q**uid me tentatis hypocrite.

Prima uirtus est rēdētis interrogantiū mētē cognoscere: & non discipulos: sed tētatores uocare: Hypocrita ergo appellatur: qui aliud est & aliud esse simulat id est aliud opere agit: aliud uoce prætendit.

Ostendite mihi numisma census. **A**t illi obtulerunt ei denarium.

Sapientia semper sapienter agit: ut suis potissimum tentatores sermonibus confutentur. **O**stēdite inquit mihi denariū: hoc est genus nummi quod pro decē nummis imputabitur: & habet imaginē cæsaris.

Et ait illis Iesus. **Q**uius est imago hec & superscriptio.

Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse: & dispensationem discant & præsentit loco: quod utique potuerit scire Iesus: cuius imago esset in nummo: sed interrogat: ut ad sermonem eorum competenter respondeat.

Dicunt cæsaris. **T**unc ait illis. **R**eddite ergo que sunt cæsaris cæsari: & que sunt dei deo.

Cæsarem non putemus augustum: sed tyberium significari priuignum eius: qui in locum successit ipsius sub quo passus est dominus. Omnes autem reges romani: a primo gaio cæsare qui imperium arripuerat Cæsares appellati sunt. Porro quod ait: reddite quæ sunt cæsaris cæsari id est nummum tributum pecuniam. Et quæ sunt dei deo. decimas primitias & oblationes: ac uictimas sentiamus. quō & ipse reddidit tributa pro se & Petro: & deo reddidit quod dei sunt patris faciēs uoluntatē

Et audientes mirati sunt.

Qui credere debuerant ad tantam sapientiam: mirati sunt. Quod calliditas eorum insidiandi non inuenisset locum: & relicto eo abierunt: infidelitatem cum miraculo pariter reportantes. (In illo die accesserunt ad eum saducei. Qui dicunt non esse resurrectionem) Duæ hereses erant in iudæis. una phariseorum: altera saduceorum. Pharisei traditionum & obseruationum: quas illi deuterosis uocant iustitiam proferebant: unde & diuisi uocabantur a populo. Saducei autem quod interpretantur iusti: & ipsi uendicabant sibi quod non erat: Prioribus: & corporis & animæ resurrectionem credentibus consentientibusque: & angelos & spiritum sequentes iuxta acta apostolorum: ipsi omnia denegabāt. Iste sunt duæ domus de quibus Esaias manifestius docet: quod offensuræ sunt in lapidem scandali.

Et interrogauerunt eum dicentes. **M**agister. **M**oyses dixit si quis mortuus fuerit non habēs filium: ut ducat frater eius uxorem illius & suscitetur semen fratri suo. Erant autem apud nos septē fratres: & primus uxore ducta defunctus est. Et reliqua.

Qui resurrectionem corporum non credebant: & animam putabant interire cum corporibus: recte istiusmodi fingunt fabulam: quæ deliramenti arguat eos: qui resurrectionem asserant mortuorum. Potest autem fieri ut uere in gente eorum aliqui hoc acciderit.

In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor.

Omnes enim habuerant eam: turpitudinē fabulæ opponunt: ut resurrectionis denegēt ueritatē.

Respondens autem Iesus ait illis. **E**rratis nescientes scripturas neque uirtutem dei.

Propterea erratis quia scripturas nesciunt: & quia scripturas ignorant consequenter nesciunt uirtutem dei: hoc est christus qui est dei uirtus: & dei sapientia.

In resurrectione enim neque nubent neque nubentur.

Liber Quartus.

¶ Latina consuetudo: græco idiomati non respondet. Nubere enim proprie dicuntur mulieres: & uiri uxores ducere: sed nos simpliciter dictum intelligamus: Quod nubere de uiris & nubi de uxoribus scriptum sit. Sic in resurrectione non nubent neque nubentur. Resurgent ergo corpora quæ posunt nubere & nubi? Nemo quippe dicit de lapide & arbore & his rebus quæ non habent membra genitalia quæ non nubant neque nubantur: sed de his quicunque possunt nubere: tamen alia ratione non nubunt. Quod autem infertur: sed sunt sicut angeli dei in cælo: spiritualis promittitur conuersatio.

¶ De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a deo dicente vobis. Ego sum deus habraam & deus isaac & deus iacob: non est deus mortuorum sed uiuentium.

¶ Ad comprobendam resurrectionis ueritatem: multo aliis manifestioribus exemplis uti potuit: quibus est illud: suscitabuntur mortui & resurgent qui in sepulchris sunt: Et in alio loco. Multi dormientium de puluere consurgent Alii in uitam: & alii in opprobrium & confusione æternæ. Quæritur itaque quid sibi uoluerit dominus hoc proferre testimonium: quod uidetur ambiguum: uel non satis ad resurrectionis pertinere ueritatē. Ego sum deus Habraam: & deus Isaac: & deus iacob & quasi hoc prolato: probauerit quod uolebat: Statim intulerit: non est deus mortuorum: sed uiuentium. Cuius rei turbæ quoque & circumstantes mysterium cognoscentes: admiratæ sunt in doctrina & responsis illius. Supra diximus saduceos: nec angelum nec resurrectionem corporum confitentes: animarum quoque interitum prædicasse: Hii quoque tantum libros moysi recipiebant prophetarum uaticinia respicientes. Stultum erat inde proferre testimonia: cuius auctoritatē non sequebantur: Porro ad æternitatem animarum probandam in moyse ponit exemplum. Ego sum deus Habraam & deus Isaac & deus iacob: statimque infert: non est mortuorum deus sed uiuentium. Et cum probauerit animas permanere post mortem: neque enim poterat fieri: ut eorum esset deus qui nequaquam subsisterent: consequenter introduceretur & corporum resurrectio quæ cum aiabus bona malaue gesserunt. hunc locum plenius in extrema parte primæ epistolæ ad corinthios paulus apostolus exequitur.

¶ Pharisei audito quod silentiū imposuisset saduceis: conuenerunt in unum: & interrogauit cum unus ex eis: Legis doctor tentans eum. Adagister quod est mandatum magnum in lege? At illi Iesus: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. Et reliqua.

¶ Quod de herode & de pontio pillato legimus in domini nece: eos fecisse concordiam: hoc etiam nunc de phariseis cernimus & saduceis: qui inter se contrarii sunt: sed ad tentandum Iesum pari mente consentiunt: Qui ergo iam supra in ostensione denarii fuerant confutati: & aduersæ partis factionem uiderant subrutam: debuerant exemplo moneri ne ultra molirentur insidias: sed malivolentia & liuor nutrit impudentiam. Interrogat unus ex legis doctoribus non scire desiderans: sed tentans: an interrogatus nosset quod interrogabatur: quod sit maius mandatum. Non de mandatis interrogans sed quod sit primum magnumque mandatum: ut cum omnia quæ deus mandauerit magna sint: quicquid ille responderit: occasionem habeat calumniandi: alius asserens magnum esse de pluribus: Quicunque igitur nouit & interrogat non uoto discendi: sed studio cognoscendi an nouerit ille qui responsurus est: in similitudinem phariseorum non quasi discipulus: sed quasi tentator accedit.

COMMENTARIJ IN MATHEVM. LIBER TERTIVS EXPLICIT. INCIPIT LIBER QVARTVS.

¶ Congregatis autem phariseis: interrogauit eos Iesus dicens. Quid uobis uidetur de christo: cuius filius est? Dicitur ei: Dauid: At illis. Quomodo ergo dauid in spiritu uocat eum dominum dicens. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

¶ Qui ad tentandum Iesum fuerant congregati: & ueritatem fraudulenta interrogatione capere nitebantur: occasionem præbuerunt confusionis suæ: Interroganturque de christo: cuius filius sit: Interrogatio Iesu nobis proficit usque hodie contra iudeos. Et hi enim qui confitentur christum esse uenturum hominem simplicem: & sanctum uirum asserunt de generatione dauid: interrogemus ergo eos docti a domino: si simplex homo est: & filius tantum dauid. Quomodo dauid uocat eum domi-

num suum: non erroris incerto: nec propria uoluntate: sed in spiritu sancto. Testimonium autem quod posuit de. iog. psalmo sumptum est. Dominus igitur dauid uocatur: non secundum id quod de eo natus est: sed iuxta id quod natus ex patre: semper fuit: præueniens ipsum carnis suæ patrem. Iudei ad deludendam interrogationis ueritatem: friuola multa cōfingunt: uernaculum abrahe asserentes cuius fuerit filius damascus eliezer. & ex ipsius persona scriptum psalmum: quod post cedem quing. regum dominus deus domino suo dixerit habraam: sede ad dexteram meam: donec ponam oēs inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quos interrogemus. Quomodo deus dixerit abrahe ea quæ sequuntur: tecum principium in die uirtutis tuæ in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te. Et iurauit dominus & non penitebit eum tu es sacerdos in æternum secundum ordinem melchisedech.

Super Matheum. c. xxiii.

melchisedech. Et respondere cogamus quomodo habraam ante luciferū genitus sit: & sacerdos fuerit secundum ordinem melchisedech: pro quo melchisedech optulerit panem & uinum: & a quo decimas prædæ acceperit.

Et nemo poterat ei rīdere uerbum: neq; ausus fuit quisq; ex illa die eū amplius interrogare. Pharisei & saducei quærentes occasionem calumniæ: & uerbum aliquod inuenire quod pateret insidiis: q̃a in sermonibus confutati sunt: ultra non interrogant. Sed aptissime cōpræhensum rōia nā tradunt potestati. Ex quo intelligimus uenena inuidiæ posse qdē supari: s; difficile conq̃scere.

CAPITVLVM.

XXIII.

Inc Iesus locutū est ad turbas & ad discipulos suos dicens. Super cathedra moysi sederunt scribe & pharisei: oīa ergo que dixerint uobis seruate & facite: secundū uero opera eorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.

Quid mansuetius: quid benignius dñō? Tentatur a phariseis: cōfringuntur insidiæ eorum: & secundum psalmistam. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Et nihilominus propter sacerdotium & nominis dignitatem: hortatur populos ut subiiciantur eis non opera: sed doctrinā considerantes. Quod aut ait super cathedram moysi sederunt scribe & pharisei. Per cathedrā doctrinam legis oñdit. Ergo & illud quod dicitur in psalmo: in cathedra pestilentiae non sedit: & cathedras uendentium columbas euerit: doctrinam debemus accipere.

Alligant autem opera grauiā & importabilia & imponunt in humeros hominum: digito autē suo nolunt ea mouere.

Hoc generaliter aduersus omnes magistros. qui grandia iubent & minora non faciunt: Notandum autem q̃ & humeri & digitus & onera: & uincula quibus alligantur onera: spiritualiter intelligenda sunt.

Omnia uero opera sua faciunt ut uideantur ab hominibus.

Quicunq; igitur ita facit quodlibet ut uideatur ab hominibus scriba & phariseus est.

Dilatant enim phylacteria sua & magnificant fimbrias. Amant quoq; primos accubitus in cenis: & primas cathedras in synagogis: & salutationes in foro: & vocari ab hoībus rabbi.

Vhe nobis miseris: ad quos phariseorum uitia transierunt. Dominus cum dedisset mandata legis per moysen: ad extremū intulit. Ligabis ea in manu tua: & erunt in monumentū ante oculos tuos. Et est sensus. Præcepta mea sint in manu tua ut opere compleantur. Sint ante oculos tuos: ut die ac nocte mediteris in eis. Hoc pharisei male interpretantes: scribebant in membranis decalogū moysi id est decem uerba legis: complicantes ea & ligantes in fronte. & quasi coronam capiti facientes: ut semper ante oculos mouerent: Quod usq; hodie indi: & persæ: & babylonii faciunt. Et qui hoc habuerit quasi religiosus in populis iudicatur: iusserat quoq; aliud moyses: ut in quattuor angulis palliorum: iacintinas fimbrias facerent: ad israhelis populum dignoscendum: ut quomodo in corporibus circumcisio signum iudaicæ gentis daret: ita & uestis haberet aliquam differentiam. Supersticiosi magistri captantes auram popularem: atq; ex mulierculis sectantes lucra: faciebant grandes fimbrias: & acutissimas in eis spinas ligabant: ut uidelicet ambulantes & sedentes interdum pungerentur: & quasi hac admonitione retraherēt ad officia domini: & mynisteria seruitutis eius. Quia ergo dixerat dominus: omnia opera sua faciunt: ut uideantur ab hominibus. quod generaliter accusat: nunc per partes diuidit: phylacteria uocabant. Quod quicunq; habuisset ea: quasi ob custodiam & monumentum sui haberet. Non intelligentibus phariseis q̃ hæc in corde portanda sint: non in corpore: alioquin & armaria & arcæ habent libros: & notitiam dei non habent: Hoc apud nos supersticiosa mulierculæ: in puulis euāgelii & in crucis ligno: & in istiusmodi rebus: quæ habent quidem zelum dei: sed non iuxta scientiam: usq; hodie facit: culicem liquantes & camellum glutientes. Istiusmodi erat fimbria parua & breuis: & lege præcepta: quam & mulier illa quæ sanguine fluebat: tetigit in pallio dñi: sed non est compūcta supstitiosis sentibus phariseorum: magisq; sanata ad tactum eius. Cumq; superflue dillatent phylacteria: & magnas faciāt fimbrias: gloriam captantes ab hominibus: arguuntur in reliquis: cur quærant primos accubitus in cenis: & primas cathedras in synagogis: & in publico gullam sectētur & gloriam: & uocentur ab hominibus rabbi: quod latino sermone magister dicitur. Deniq; sequitur.

Eos aut nolite vocari rabbi. vnus est. n. magister uester. Et patrē nolite vocare uobis sup terrā. vnus est. n. pater noster q̃ in celis est. Nec uocemini magistri: q̃ magister uester vnus ē xps.

Nec magister nec pater uocandus est alius: nisi deus pater: & dominus noster Iesus christus Pater quia ex ipso sunt omnia: magister: quia per ipsum omnia: uel quoniam per dispensationem carnis omnes reconciliati sumus deo. Quæritur quare aduersus hoc præceptum doctor gentium apostolus se esse dixerit: aut quomodo uulgato sermone: maxime in palæstina & ægypti monasteriis se inuicem patres uocent. Quod sic soluitur. Aliud esse naturā patrem uel magistrum: aliud indulgentiā. Nos si hominem patrem uocamus: honorem ætati deferimus: non auctore nostræ oñdimus uitæ. Magister quoq; dicitur ex consortio ueri magistri: & ne infinita replicem quō unus per naturam deus & unus filius non præiudicat cæteris ne per adoptionem dei uocentur & filii: ita & unus pater & magister non præiudicat aliis ne abusiue appellentur patres & magistri.

Phylacteria

Lignum Crucis

Liber Quartus.

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite qui clauditis regnum celorum ante homines: vos ipsi non intratis: nec introeuntes permittitis intrare.

T Habent scribe & pharisei legis prophetarumque notitiam: sciunt christum esse filium dei: non ignorant natum esse de uirgine: sed dum pradam de subiecta sibi plebe appetunt: nec ipsi introeunt regna celorum: nec eos qui poterant intrare permittunt: Hoc est quod in Osee propheta arguit. Absconderunt sacerdotes uiam interceperunt semitam. Et rursum. Sacerdotes non dixerunt: ubi est dominus. Vel certe omnis magister qui scandalizat malis operibus discipulos suos: claudit ante eos regnum celorum.

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite: qui circuitis mare & aridam: ut faciatis unum proselitum: & cum factus fuerit: facitis eum filium gehenne duplo quam vos.

Non eo studio seruamus quaesita quo quirimus. Scribe & pharisei totum lustrantes orbem: propter negotiationem uel diuersa lucra: a discipulis captanda: tanquam per imaginem sanctitatis: studium habebant de gentibus facere proselitum id est aduenam: & circumcisum miscere populo dei. Sed qui ante esset ethnicus simpliciter errabat & erat semel filius gehennae: uidens magistrorum uitia: & intelligens destruere eos opere: quos uerbis docebant: reuertitur ad uomitum suum: & gentilis factus: quasi praeuicator poena maiori dignus erit. Filius autem uocatur gehennae quomodo filius perditionis: & filius huius seculi. Vnusquisque enim cuius opera agitur eius filius appellatur.

Tabe vobis duces cecorum qui dicitis: quicumque iurauerit per templum nihil est. Qui autem iurauerit in auro templi: debet. Stulti & cecorum: quicumque iurauit in altari nihil est. Quicumque iurauerit in dono quod est super illud: debet. Cecorum: quid enim maius est: donum an altare? quod sanctificat donum? Qui ergo in altare iurat: iurat in eo & in omnibus que super illud sunt: & qui iurauerit in templo: iurat in illo: & in eo qui habitat in ipso: & qui iurat in celo iurat in throno dei & in eo qui sedet super eum.

Supra ut nobis uisum est: exposuimus quid significaret traditio phariseorum dicentium: donum quodcumque est ex me tibi proderit: nunc duplex: & ad unam auaritia occasionem trahens phariseorum traditio condemnatur: ut arguantur cuncta pro lucro facere: & non pro timore dei. Sicut enim in philateriis & simbris dilatare: opinio sanctitatis captabat gloriam: & per occasionem gloriae quarebat lucra: sic alia traditionis inuenta strophae impietatis arguit praeparatores. Si quis in contentione seu in aliquo iurgio: uel in causa ambiguo iurasset in templo: & postea conuictus esset mendacii: non tenebatur criminis reus. Sin autem iurasset in auro & pecunia quae in templo sacerdotibus offerebatur statim in quo iurauerat cogebatur exsoluere. Rursum si quis iurasset in altari: periurii eum nemo retinebat. Sin autem periurasset in dono: uel in oblationibus hoc est in hostiis in uictimis & in similia: & ceteris quae offeruntur deo super altare: haec studiosissime repetebant: Arguit ergo eos dominus: & stultitiae & fraudulentiae quod multo maius sit templum quam aurum quod sanctificatur a templo: & altare quam hostiae: quae sanctificantur ab altari. Totum autem faciebant: non ob dei timorem sed ob diuitiarum cupiditatem.

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite: qui decimatis mentem & animum: & cuminum & reliquias que grauiora sunt. Legis iudicium: & misericordiam: & fidem. Hec oportuit facere: & illa non ommittere.

Multa in lege praeparata sunt quae typos praeparant futurorum: Alia uero quae aperta sunt: iuxta psalmistam dicentem: Mandatum domini lucidum illuminans oculos: quae statim opera desiderant. Verbi gratia. Non adultera bis: Non furtum facies. Non testimonium falsum dices: & cetera. Pharisei autem interim ut intellectus mysticos dimittamus. Propter alimoniam sacerdotum & leuitarum quorum pars erat dominus: omnium rerum offerre in templo decimas. Hoc unum habebant studii: ut quae iussa fuerant comportarentur. Cetera quae erant maiora: utrum quis faceret an non paruipendebant: Et ex hoc itaque capitulo arguit eos auaritia: quod studiosae etiam uilium olerum decimas exigebant: & iudicium in disceptationem negotiorum: misericordiamque in pauperes: pupillos & uiduas & fidem in deum: quae magna sunt praetermittant.

Duces cecorum excolantes culicem: camellum autem glutientes.

Camellum puto esse secundum sensum praesentis loci: magnitudinem praeparatorum iudicium misericordiam & fidem. Culicem autem decimas mentis: aneti & cuminum & reliquorum uilium olerum: Haec contra praeparatum dei quae digna sunt deuoramus: atque negligimus: & opinionem religionis in paruis quae lucrum habent: diligentiam demonstramus.

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite: qui mandatis quod de foris est calicis & parapsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisee ecce munda prius quod intus est calicis & parapsidis: ut fiat id quod foris est mundum.

Diuersis uerbis eodem sensu quo supra arguit phariseos simulationis atque mendacii: quod aliud ostendant hominibus foris aliud domi agant. Non quod in calice & parapside eorum suspitio moraretur: sed quod foris hominibus ostenderent sanctitatem. In habitu in sermone in philatris in

Super Mattheum. c. xiii.

terris in fimbriis in orationum longitudine: & ceteris huiusmodi: intrinsecus autem essent uitio-
rum sordibus pleni.

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite: quia similes estis sepulchris dealbatis que foris parent
hominibus speciosa: intus vero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcia

Quod in calice & parapside demonstrat quod foris loti essent & intrinsecus sordidi: hoc nunc p
exemplum sepulchrorum replicat quod quomodo sepulchra forinsecus lita sunt calce: & ornata mar-
moribus & auro coloribusque distincta: intus autem plena sunt ossibus mortuorum: sic & peruersi
magistri: qui alia docent & alia faciunt: munditiam habitus uestis: & uerborum humilitatem de-
monstrant intus autem pleni sunt omni spurcia: auaritia: & libidine. Denique manifestius hoc ip-
sum exprimit inferes. Sic & uos foris quod paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisis & iniquitate

Tabe vobis scribe & pharisei hypocrite: qui edificatis sepulchra prophetarum: & ornatis mo-
numenta iustorum & dicitis si fuissetis in diebus patrum nostrorum non fuissetis socii eo-
rum in sanguine prophetarum. Itaque testimonium estis uobismetipsis quia filii estis eorum
qui occiderunt prophetas.

Prudenterissimo syllogismo coarguit eos filios esse homicidarum: dum ipsi opinione bonitatis &
gloriæ in populos: sepulchra edificant prophetarum: quos maiores eorum interfecerunt: & dicunt:
si fuissetis tempore illo non fecissetis ea quæ fecerunt patres nostri: Hoc autem etiam si sermone
non dicant opere loquuntur ex eo quod ambitiose & magnifice edificant memorias occisorum
a patribus suis esse iugulatos non negant.

Et uos implete mensuram patrum uestrorum.

Probato superioribus dictis quod filii essent homicidarum: & eorum qui prophetas occidissent.
Nunc concludit quod uoluerat: & quasi extremam syllogismi partem ponit. Et uos implete men-
suram patrum uestrorum. Quod illis defuit: uos adimplete. Illi interfecerunt seruos: uos dominum
interficite. Illi prophetas: uos eum qui a prophetis prædicatus est.

Serpentes genimina viperarum: quomodo fugietis a iudicio gehenne.

Hoc ipsum & Ioannes baptista dixerat. Sicut ergo de uiperis nascuntur uiperæ: sic de homicidis pa-
tribus uos inquit nati estis homicidæ.

Ideo ecce ego mitto ad uos prophetas: & sapientes & scribas: & ex illis occidetis & crucifige-
tis: & ex illis flagellabitis in synagogis uestris: & persequemini de ciuitate in ciuitatem.

Hoc quod dixeramus implete mensuram patrum uestrorum: ad personam domini pertinere. eo
quod occidendus esset ab eis: potest & ad discipulos eius referri: de quibus nunc dicit. Ecce ego mitto
ad uos prophetas & sapientes & scribas: & ex illis occidetis & crucifigetis: & flagellabitis in synago-
gis uestris: & persequemini de ciuitate in ciuitatem: ut impleatis mensuram patrum uestrorum. Si-
mulque obserua iuxta apostolum scribentem ad corynthios: uaria esse dona discipulorum christi.
Alios prophetas: qui uentura prædicent. Alios sapientes: qui nouerunt quando debeant proferre ser-
monem: Alios scribas in lege doctissimos: ex quibus lapidatus est Stephanus. Paulus occisus: cruci-
fixus Petrus: flagellati in actibus apostolorum discipuli: & persecuti eos sunt: de ciuitate in ciuitate:
expellentes de iudæa: ut ad gentium populum transmigrarent.

Ut ueniat super uos ois sanguis iustus: qui effusus est super terram: a sanguine abel iusti usque ad
sanguinem zacharie filij Barachie: quem occidistis inter templum & altare.

De abel nulla est ambiguitas quin ipse sit quem cain occiderit. Iustus autem non solum ex domi-
ni nunc sententia: sed ex genesis testimonio comprobatur: ubi accepta eius a deo narrantur munera.
Querimus quis iste sit zacharias filius barachie: quia multos legimus zacharias. Et ne libera nobis
tribueretur erroris facultas: additum est quem occidistis inter templum & altare. In diuersis diuer-
sa legi: & debeo singulorum opiniones ponere: Alii zachariam filium barachie dicunt qui in duo-
decim prophetis undecimus est. patrisque in eo nomen consentiat: sed ubi occisus sit inter templum
& altare scriptura non loquitur: maxime cum temporibus eius uix ruina templi fuerint. Alii zacha-
riam Patrem Ioannis intelligi uolunt: ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes: quod propte-
rea occisus sit quia saluatoris prædicaret aduentum: hoc quia de scripturis non habet auctoritatem:
eadem facilitate contemnitur quia probatur. Alii istum uolunt esse zachariam qui occisus est a Ioas rege
iudæe inter templum & altare: sicut regum narrat historia: sed obseruandum quod ille zacharias non sit filius
Barachie: sed filius Ioiadæ sacerdotis: Vnde & scriptura refert: Non fuit recordatus Ioas patris eius
Ioiadæ: quæ fecisset bona. Cum ergo zachariam teneamus & occisionis consentiat locus: querimus
quare Barachie dicatur filius: & non Ioiadæ? Barachia in lingua nostra benedictus domini dicitur
& sacerdotis Ioiadæ iustitia hebreo nomine demonstratur. In euangelio quo utuntur nazareni: p
filio Barachie: filium Ioiadæ reperimus scriptum. Simpliciores fratres inter ruinas templi & altaris:
siue in portarum exitibus: quæ siloam dicunt: rubra saxa monstrantes: zachariæ sanguine putant e-
polluta. Non condemnamus errorem: qui de odio iudæorum & fidei pietate descendit. Dicamus
breuiter quare sanguis abel iusti usque ad zachariam filium Barachie ab illa generatione requiratur:
cum neutrum eorum occiderit. Regula scripturarum est: duas generationes bonorum & malorum

De Zacharia opia

2. paral. 24

זכריה

Liber Quartus.

nosse: hoc est singulorum singulas. De bonis sumamus exempla. Quis ascendit in montem dñi? aut quis requiescet in monte sancto eius? Cumq; plures qui ascensuri sunt in montem dñi descripsisset: qui diuersis fuere ætatibus: Postea infert: Hæc est generatio quærentium dominum: quærentium faciem dei iacob. Et in alio loco de omnibus sanctis. Generatio iustorum benedicetur. De malis uero ut in præsentis loco. Generatio uiperarum. Et requiruntur oia a generatione ista: Et ezechiel cum peccata terræ descripsisset sermo propheticus: adiecit. Si Noe & Iob & Daniel ibi fuerint inuēti non dimittam peccata terræ illi. Omnes iustos qui similes forent uirtutibus eorum p Noe & Iob & Daniel uolens intelligi: ergo & isti qui similia cain & loas contra apostolos gesserint: de una generatione esse referuntur.

Hierusalem hierusalem que occidis prophetas: & lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties uolui congregare filios tuos: quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas & noluit.

Hierusalem non saxa & edifica ciuitatis: sed habitatores uocat: quam patris plangit affectu. Sicut & in alio loco legimus: q uidens eam fleuerit. In eo autē quod dicit: quotiens uolui congregare filios tuos: oēs retro prophetas a se missos esse testatur. Gallinæ quoq; similitudinē congregantis sub alas pullos suos in cantico deuteronomii legimus: Sicut aquila protegit nidum suū: & super pullos suos desiderauit: expandens alas suas suscepit eos: & tulit super pennas suas.

Ecce relinquetur domus uestra deserta.

Hoc ipsum ex persona Hieremiæ iam ante dixerat. Reliqui domum meam: dimisi hereditatem meam: facta est mihi hereditas mea quasi spelunca lænæ: Desertam iudæorum domum id est templum illud quod fulgebat augustius oculis comprobamus: qui habitatorem christum perdidit: & hereditatem præripere gestiens occidit heredem.

Dico. n. uobis non me uidebitis a modo donec dicatis: benedictus qui uenit in nomine dñi.

Ad hierusalem loquitur: & ad populum iudæorum. Versiculum autem istum quo & paruuli atq; lactentes in ingressu hierusalem domini saluatoris usi sunt: quando dixerunt: benedictus qui uenit in nomine domini: osanna in excelsis: sumpsit de centesimo psalmo: qui manifeste de aduentu domini scriptus est: Et quod dicit: Hoc uult intelligi. Nisi pœnitentiam egeritis: & confessi fueritis ipz me esse de quo propheta cecinerunt: filium omnipotentis patris: meam faciem non uidebitis. Hinc iudæi datum sibi tempus pœnitentiæ: confiteatur benedictum qui uenit in nomine domini: & christi ora conspicient.

CAPITVLVM XXIII.

Igressus Iesus de templo ibat & accedunt discipuli eius ut ostenderent ei edifica templi. Ipse autem respondens dixit eis. Videtis hec omnia. Amen dico uobis non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.

Iuxta historiam manifestus est sensus. recedente autē domino de templo: omnia legis edifica: & compositio mandatorum ita destructa est: ut nihil a iudæis possit impleri & capite sublato: uniuersa inter se membra compugerint.

Sedente autem eo super montem oliueti: accesserunt ad eum discipuli eius secreto dicentes.

Dic nobis quando hec erunt: & quod signum aduentus tui & consumationis seculi.

Sedit in monte oliueti: ubi uerum lumen scientiæ nascebatur. Et accedunt ad eum discipuli secreto: qui mysteria: & futurorum reuelationem nosse cupiebant: & interrogant tria. Quo tempore hierusalem destruenda sit: quo uenturus christus: quo consumatio seculi futura.

Multi enim ueniunt in nomine meo dicentes. Ego sum christus. & multos seducunt.

Quorum unus est Symon Samaritanus: quem in actibus apostolorum legimus: qui se magnam dicebat esse dei uirtutem. Hæc quoq; inter cætera in suis uoluminibus: scripta dimittens: ego sum sermo dei: ego speciosus: ego paraclitus: ego episcopus: ego misericordia dei. Sed & Ioannes apostolus in epistola sua loquitur: Audistis quia antichristus uenturus est: nunc antichristi multi sunt: ego reor omnes heresiarchas: antichristos esse: & sub nomine christi ea docere quæ contraria sunt christo: Nec mirum si aliquos ab his uideamus seduci: cum dominus dixerit: & multos seducunt.

Auditori estis prelia & opiniones preliorum: uidete ne turbemini. Oportet enim hec fieri sed nondum est finis.

Cum hæc igitur fieri uiderimus non putemus diem instare iudicii: sed in tempus aliud reseruari: cuius signum perspicue in consequentibus ponitur.

Surget enim gens contra gentem: & regnum contra regnum: & erunt pestilentie & fames & terra remotus per loca. Hec omnia initia sunt dolorum.

Non ambigo: & hæc quidem iuxta litteram futura quæ scripta sunt: sed mihi uidetur regnum contra regnum: & pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer: & fames audiendi uerbum dei: & comotio uniuersæ terræ: Et a uera fide separatio in hereticis magis intelligi: qui contra se inuicem dimicantes ecclesiæ uictoriam faciunt. Quod autem dixit: hec autem omnia initia sunt dolorum: melius transfertur parturitionū: ut quasi conceptus quidā aduentus antichristi nō partus intelligatur.

Tunc tradent uos in tribulatione & occident uos.

Per apostolos oīum credentiū persona signatur: nō quo eo tpe apostoli in corpore reperiēdi sint.

Et quoniam abundauit iniquitas refrigescet caritas multorum.

Non oīum

Super Matheum. c. xxiij.

¶ Non omnium negauit fidem sed multorum. Multi autem uocati pauci uero electi. In apostolis & similibus eorum permansura est caritas. De qua scriptum est: aqua multae non poterunt extinguere caritatem. Et ipse paulus. Quis nos separabit a caritate christi? tribulatio? an angustia? an fames? & reliqua.

¶ Et predicabitur hoc euangelium regni in toto orbe: in testimonium cunctis gentibus: & tunc ueniet consummatio.

¶ Signum dominici aduentus est euangelium in toto orbe predicari: ut nullus sit excusabilis: quod aut iam completum: aut in breui cernimus esse complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem: quae christi nomen ignoret. Et quae non habuerit praedictorem: tamen ex uicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare.

¶ Cum autem uideritis abominationem desolationis quae dicta est a daniële propheta: stantem in loco sancto: qui legit intelligat.

¶ Quando ad intelligentiam prouocamur: mysticum monstratur esse quod dictum est. Legimus autem in daniële hoc modo. Et in dimidio ebdomadis auferetur sacrificium meum: & libamina in templo: abominatio desolationum usque ad consummationem temporis: & consummatio dabitur super solitudinem. De hoc & apostolus loquitur quod homo iniquitatis & aduersarius eleuandus sit contra omne quod dicitur deus & culturam: ita ut audeat stare in templo dei: & ostendere quod ipse sit deus: cuius aduentus secundum operationem sathanæ destruat eos: & ad dei solitudinem redigat: qui se susceperint. Potest autem simpliciter aut de antichristo accipi aut de imagine caesaris quam pillatus posuit in templo: aut de adriani equæstri statua: quae in ipso sancto sanctorum loco usque in praesentem diem stetit. Abominatio quoque secundum ueterem scripturam idolum nuncupatur: & idcirco additur desolationis quod in desolato templo atque destructo idolum positum sit.

¶ Tunc qui in iudea sunt fugiant ad montes. & qui in tecto non descendant tollere aliquid de domo sua. & qui in agro: non reuertantur tollere tunicam suam.

¶ Abominatio desolationis intelligi potest: & omne dogma peruersum: quod cum uiderimus stare in loco sancto: hoc est in ecclesia: & se ostendere deum: debemus fugere de iudea ad montes: hoc est dimissa occidente littera & iudaica prauitate: appropinquare montibus aeternis: de quibus illuminat mirabiliter deus: & esse in tecto & in domate: quo non possunt ignita diaboli iacula peruenire: nec descendere & tollere aliquid de domo conuersationis pristinae: nec quaerere quae retrorsum sunt: sed magis serere in agro spiritualium scripturarum: ut fructus capiamus ex eo. Nec tollere alteram tunicam quam apostoli habere prohibentur. De hoc loco. id est de abominatione desolationis: quae dicta est a daniële propheta stante in loco sancto. Multa Porphyrius tertio decimo operis sui uolumine contra nos blasphemauit: cui Eusebius Caesariensis episcopus tribus respondit uoluminibus. id est. 19. & 20. Appolinarius quoque scripsit plenissime. superflueque conamur uno capitulo uelle differe re: de quo tantis uersuum milibus disputatum est.

¶ Ubi autem pregnantibus & nutriendis in illis diebus.

¶ Ubi illis aiabus: qui non in perfectum uirum sua genimina perduxerunt sed initia habent fidei: ut enutritioe indigeant magistrorum. hoc quoque dici potest: quod in persecutione antichristi: seu romanae captiuitatis praegnantibus & nutriendis uteri: & filiorum sarcina praegravati: expeditam fugam habere non quierint.

¶ Date autem ut non fiat fuga uestra hieme vel sabbato.

¶ Si de captiuitate hierusalem uouerimus accipere: quando a Tito & Vespasiano capta est: orare debent: ne fuga eorum hieme. uel sabbato fiat: quia in altero duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere: & in montibus desertisque latitare. In altero autem transgressio legis est: si fugere uoluerint: aut mors imminens: si remanserint. Si autem de consummatione mundi intelligitur: hoc praecipit: ut si refrigescat fides uestra: & in christi caritas: neque ut ociosi in ope dei torpeamus uirtutum sabbato.

¶ Et nisi breuiati fuissent dies illi: non fieret salua omnis caro: sed pro electis breuiabuntur dies illi. Abbreuiatus dies non secundum deliramenta quorundam: qui putant tempus momenta mutari: nec recordantur illius scripti. Ordinatione tua permanet dies. Sed iuxta temporum qualitatem sentire debemus. id est. abbreuiatos non mensura sed numero: ut quomodo in benedictione dicitur. Longitudine dierum replebo eum: sic & nunc abbreuiati dies intelligantur: ne temporum mora fides concutiat credentium.

¶ Tunc si quis uobis dixerit: ecce hic est christus: aut illic: nolite credere.

¶ Multi captiuitatis iudaicae tempore principes extiterunt: qui christos esse se dicerent: in tantum ut obsidentibus romanis: tres intus fuerint factiones: sed melius de consummatione mundi intelligitur.

¶ Surgent enim pseudo christi & pseudo prophetae: & dabunt signa multa: & prodigia: ita ut in errorem inducantur si fieri potest etiam electi: ecce praedixi uobis.

¶ Tripliciter ut ante iam dixi: locus hic differendus est: aut de tempore obsidionis romanae: aut de consummatione mundi. aut de hereticorum contra ecclesiam pugna. & istiusmodi antichristis: qui sub opinione falsae scientiae contra christum dimicant.

¶ Si ergo dixerint uobis ecce in deserto est nolite exire: ecce in penetralibus: nolite credere.

¶ Si quis promiserit uobis quod in deserto gentilium & philosophorum dogmate christus moretur: aut in hereticorum penetralibus: qui dei pollicentur arcana: nolite exire. nolite credere: siue quia persecutio nis & angustiarum tempore semper pseudo prophetae decipiendi inueniunt locum. Si quis sub nomine christi se iactare uoluerit: non statim accommodetis fidem.

Sicut enim fulgur exit ab oriente & paret vsq; in occidentem ita erit aduentus filij hominis
Nolite exire, nolite credere q; filius hominis uel in deserto gentium sit: uel in penitentialibus hereticorum: sed q; ab oriente usq; in occidentem fides eius in catholicis ecclesiis fulgeat. Hoc quoq; dicendum: q; secundus saluatoris aduentus non in humilitate ut prius: sed in gloria demonstrandus sit. Stultum est itaq; eum paruo loco uel in abscondito quærere: qui totius mundi lumen sit.

Ubiq; fuerit corpus: illuc congregabuntur & aquile.

De exemplo naturali qd quotidie cernimus christi instruimur sacramento. Aquile & uultures et transmaria dicuntur sentire cadauera: & ad escā huiusmodi cōgregari. Si ergo irrationabiles uolucres naturali sensu tantis terrarū spatiis & maris fluctibus separatæ paruum cadauer sentiunt ubi iaceat: q̄to magis nos: & oīs multitudo credentium debet festinare ad eum cuius fulgur exit ab oriente: & paret usq; ad occidentem. Possumus autem corpus. i. quod significantius latine dicitur cadauer ab eo q; per mortem cadat: passionem christi intelligere: ad quam prouocamur ut ubiq; in scripturis legitur: congregemur: & per illam uenire possimus ad uerbum dei. Vt est illud. Foderunt manus meas & pedes meos. Et in Esaia. Sicut ouis ad uictimaz ductus. & cætera his similia. Aquilæ autem appellantur sancti quibus innouata est iuuentus ut aquilæ: & qui iuxta Esaia am plumescunt: & assumunt alas ut ad christi ueniant passionem.

Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur: & luna non dabit lumen suum: & stelle celi cadent de celo: & virtutes celorum cōmoueuntur.

Sol & luna obscurabuntur: & non dabunt lumen suū: & cætera. Astra cadent de celo: uirtutesq; cælorū cōmoueuntur: non diminutione luminis Alioquin legimus solē septuplūz habiturum lumen: sed ad cōparationē ueræ lucis oīa uidenda tænebrofa. Si itaq; iste sol uelut tænebræ erit: q̄ nūc per totū orbem rutilat: & luna q̄ secundum est luminare: & stellæ q̄ ad solatium noctis accensæ sūt: omnesq; uirtutes quas angelorū multitudines intelligimus in aduentu xpī in tænebras reputabuntur: decutiatur superciliū eorum: qui se sanctos arbitantes: præsentiam iudicis nō formidant.

Et tunc parebit signū filij hoīs in celo. **S**ignū thau. i. crucis intelligimus: ut uideant iuxta zachariā & Ioannem iudæi quē cōpunxerunt: aut uexillum uictoriæ triumphantis.

Tunc plangent oēs tribus terræ. **P**langent hi qui municipatū non habuere in cælis: sed scripti sunt in terra.

Et mittet angelos suos cum tubā. **D**e hac tuba: & apostolus loquitur: & in apocalypsi Ioannis legimus: & in ueteri testamento: tubæ ductiles ex auro: & ære: argētoq; fieri præcipiuntur: ut sublimia doctrinarum resonent sacramenta.

Ab arboze fici discite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit: & folia nata: scitis quia prope est estas. Et reliqua. **S**ub exemplo arboris: docuit consumationis aduentum. Quō inquit qñ teneræ fuerint in arbore ficus cauliculi: & gemma erumpit in florem: cortexq; folia parturit: intelligitis æstatis aduentū: & fauonii ac ueris introitum. Ita cum hæc omnia q̄ scripta sunt uideritis: nolite putare iā adesse consumationem mundi: sed quasi præuia & præcursores quosdam uenire: ut ostendant q; prope sit & in ianuis.

Amen dico uobis q; nō præteribit generatio hec: donec oīa fiant.

Supra diximus generationes bonorum. & e contrario malorum esse singulas. Igitur aut omne genus hominum significat aut specialiter iudæorum.

Celum & terra transibunt: uerba autem mea non præteribunt.

Cælum & terra quæ transibunt immutatione nō abolitione sui: Alioquin quō sol obscurabitur & luna non dabit lumen suū: & stellæ cadent: si cælū in quo ista sunt: terraq; non fuerit.

De die autem illa & hora nemo scit: neq; angeli celorum: nisi pater solus.

In quibusdam latinis codicibus additū est: neq; filius: cum in græcis: & maxime adamātii & pierii exemplaribus: hoc non habeatur adscriptū: sed quia in nonnullis legitur: differendum uidetur: Gaudet arrius: & eunomius. quasi ignorantia magistrī: gloria discipulorū sit: & dicunt. Non potest equalis esse qui nouit: & qui ignorat: cōtra quos breuiter ista dicenda sunt cū omnia tpa fecerit Iesus: hoc est uerbū dei: oīa. n. per ipm facta sunt: & sine ipso factū est nihil: In oībus aut tpiibus: et dies iudicii sit: qua consequentia pōt eius ignorare partē: cuius totū nouerit: hoc quoq; dicendū est: qd est maius: notitia patris: An iudicis? Si maius nouit: quō ignorat quod minus est. Scriptū legimus oīa quæ patris sunt mihi tradita sunt. Si oīa patris filii sunt: qua rōne unius sibi diei notitiā reseruauit: & noluit eā cōmunicare cū filio: sed & hoc inferendū: si nouissimum diē tempore ignorat: & penes ultimū & retrorsum oēs. Non. n. pōt fieri ut qui primū ignorat: sciat qui secundus sit. Igitur qui approbauimus nō ignorare filiū consumationis diē: cā reddenda est cur ignorare dicatur. Apostolus super saluatore scribit. In quo sunt oēs thesauri sapiæ & scientiæ absconditi. Sunt ergo oēs thesauri in xpō sapiæ & scientiæ: sed absconditi sunt: Quare absconditi sunt? Post resurrectionē interrogatus ab apostolis de die manifestius rēdit: non est uestrum nosse tpa uel momenta: quæ pater posuit in sua potestate: quando dicit non est uestrum scire. ostendit quod ipse sciat. sed non expedit nosse apostolis: ut semper incerti de aduentu iudicis: sic quotidie uiuant quasi die alia iudicādi sint

Deniq; &

Super Matheum. c. xxv.

Deniq; & consequens euangelii sermo id ipsum cogit intelligi: dicens quoq; patrem solum nosse: in patre comprehendit & filium. Omnis enim pater & filii nomen est.

Sicut autem in diebus noë: ita erit aduentus filij hominis: quod. n. erant in diebus noë: an diluuium edentes & bibentes: nubentes & nuptiū trabentes. Et reliqua.

Quæritur quomodo supra scriptum sit, Surget enim gens contra gentem: & regnum contra regnum & erunt pestilentiae & fames: & terremotus & nunc ea futura memorentur quæ pacis indicia sunt. Sed est mandatum iuxta apostolum: q; post pugnas & dissensiones pestilentias & fames & terremotus & cætera quibus genus uastatur humanum: breui subsecutura sit pax quæ quæta oīa repromittat: ut fides credentium comprobetur: utrum transactis malis sperent iudicem esse uenturū. Hoc est enim quod in paulo legimus quando dixerint. pax & securitas tunc repentinus eis superueniet interitus: sicut dolor parturientis: & non effugient.

Tunc duo erunt in agro vnus assumetur & vnus relinquetur: due molentes in mola: vna assumetur & alia relinquetur.

Tunc inq; duo erunt in agro quando tempore uidelicet consumationis atq; iudicii. duo in agro pariter inuenientur eundem habentes laborem: & quasi patrem sequentes sed fructus laboris non æq; recipientes.

Due quoq; molentes simul erunt: altera assumetur: & altera relinquetur.

In duobus qui in agro cōmorantur: & in duabus quæ pariter molunt uel synagogam intellige & ecclesiam quod simul molere uideantur in lege: & de iisdem scripturis farinam terere præceptum dei uel cæteras hereses: q; de utroq; testamento: aut de altero uidentur molere farinam doctrinarum suarum: & cum unum nominis christiani propositum habeant: non eandem mercedem recipient: aliis assumptis & aliis derelictis.

Vigilate ergo quia nescitis qua hora dominus uester uenturus sit.

Perspiciue ostendit quare supra dixerit: de die autem illa nemo scit: neq; filius hominis: neq; angeli nisi pater solus quod non expediat scire apostolis: ut pendulæ expectationis incerto semp eum credant esse uenturum quem ignorant quando uenturus sit: & non dixit quia nescimus qua hora uenturus sit dominus: sed nescitis. Præmissaq; patrisfamilias exemplo: cur reticeat cōsumationis diem: manifestius docet dicens.

Estote parati quia nescitis qua hora filius hominis uenturus est. quis putas est fidelis seruus & prudens quem constituit dominus super familiam suam: ut det illis cibum in tempore. Beatus ille seruus. quem cum uenerit dñs ei inuenerit sic facientem.

Plenius inculcat: & replicat quare de die consumationis & hora: nec angelos: nec se scire prædixerit: sed solum patrem: quod non expediat scire apostolis: & exemplum patrisfamilias: Hoc est sui & fidelium seruorum. i. apostolorum ad cohortationem sollicitæ mentis interserit: ut spe premiorū ministrarent conseruis. in tempore suo cybaria doctrinarum.

Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo moram facit dominus meus venire: & cepit percutere conseruos suos. Et reliqua.

Ex superioribus pendet: q; sicut sollicitus seruus: & semper aduentum domini prestolans tradit conseruis cybaria in tempore suo: & postea super omnia bona patrisfamilias constituitur: ita contrario: qui iuxta Ezechiel dixit: in tempora longa fiet istud: & non putat dominum cito esse uenturum: factus securior uacat epulis: atq; luxuriæ: & non lenem patremfamilias: sed seuerissimum sentiet iudicem.

Veniet dominus serui illius in die qua non sperat: & hora quam ignorat: & diuidet eum: partemq; eius ponet cum hypocritis.

Hoc ipsum docent ut sciant quando non putatur dñs tunc eum esse uenturum: & uigilantiæ ac sollicitudinis dispensatores admonet. Porro quod dicit diuidet eum: nō quo gladio eum dissecet: sed quo a sanctorum consortio eum separet partem eius ponat cum hypocritis: cum his uidelicet qui erant in agro: & qui molebant: & nihilominus derelicti sunt. Sæpe diximus hypocritam: aliud esse aliud ostendere: sicut & in agro & in mola idem uidebantur facere: quod ecclesiasticus uir: sed exitus diuersæ uoluntatis apparuit.

CAPITVLVM. XXV.

Anc simile erit regnum celorum decem uirginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso & sponse. Quinq; aut ex eis erant fatue & quinq; prudentes. Et reliqua.

Hanc parabolam idest similitudinem decem uirginum fatuarum: atq; prudentium quidam simpliciter in uirginibus interpretantur: quarum alia iuxta apostolum: & corpore & mente sunt uirgines.

Alia uirginitatem tantum corporum reseruantes: uel cætera opera non habent proposito suo similia: uel parentum custodia reseruata: nihilominus mente nupserunt. Sed mihi uidetur ex superioribus alius sensus esse q; dicitur: & non ad uirginalia corpora: sed ad omne hominum genus comparatio pertinere. Sicut enim duo in agro: & duæ molentes: duos significat po-

Liber Quartus.

pulos christianorum & iudeorum: siue sanctorum & peccatorum: qui in ecclesia constituti: uidentur quidem & ipsi arare & molere: sed cuncta in hipocrisi faciunt: sic & nunc decem uirginibus oēs homines complectuntur: qui uidentur deo credere: & applaudunt sibi in scripturis sanctis: tam ecclesiasticos q̄ iudeos atq; hereticos: qui idcirco omnes uirgines appellantur: quia gloriantur in unius dei notitia: & mens eorum idolatriæ turba constuprat: oleum habentes uirgines: quæ iuxta fidem & operibus adornantur. Non habent oleum: quæ uidentur simili quidem fide dominum confiteri: sed uirtutum opera negligunt. Possumus quinque uirgines sapientes: & stultas quinque sensus interpretari: quorum alii festinant ad cælestia: & superna desiderant: alii terrenis fecibus inhiantes. fomenta non habent ueritatis: quibus sua corda illuminent: de uisu & auditu & tactu specialiter dictum est: quod uidimus quod audiuius: quod oculis nostris perspeximus. & manus nostræ palpare. De gustu. Gustate & uidete quoniam suavis est dominus. De odoratu. In odorem unguentorum tuorum currimus. & christi bonus odor sumus.

C Adorā autē faciente sponso: dormitauerunt oēs & dormierunt.

C Non enim parum temporis inter priorem & secundum aduentum domini prætergreditur. Omnes dormitauerunt id est mortuæ sunt: quia sanctorum mors. somnus appellatur, consequenter autem dicitur: dormierunt quia postea suscitandæ sunt.

C Media autem nocte clamor factus est: ecce sponsus uenit exite obuias ei.

C Subito enim quasi intempesta nocte & securis omnibus: quando grauissimus sopor est per angelorum clamorem: & tubas præcedentium fortitudinum christi resonabit aduentus. Dicamus aliquid quod forsitan lectori utile sit. Traditio iudeorum est: christum media nocte uenturum in similitudinē ægyptii temporis: quando pascha celebratum est: & exterminator uenit: & dñs super tabernacula transiit: & sanguine agni postes nostrarum frontiū consecrati sunt: unde reor & traditio nem apostolicam pertrāsisse in die uigiliarum paschæ ante noctis dimidium. populos dimittere nō liceat: expectantes aduentum christi. Et postquam illud tempus transierit: securitate præsumpta festum cunctis agentibus diem. Vnde & psalmista dicebat. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ.

C Tunc surrexerunt omnes uirgines ille & ornauerunt lampades suas.

C Omnes uirgines surrexerunt & ornauerunt unaqueq; lampades suas: id est sensus in quibus oleū scientiæ recipiebant: ut haberent opera uirtutum: quæ ante uerum iudicem refulgerent.

C Stulte autem sapientibus dixerunt: date nobis de oleo uestro: quia lampades nostre extinguuntur.

C Quæ lampades suas quæruntur extinguui: ostendunt eas ex parte lucere: & tamen non habent lumen indeficiens: nec opera perpetua. Si quis igitur habet animam uirginalem: & amator est pudicitiae: nō debet mediocribus esse contentus quæ cito exoleunt: & exorto caumate aresunt: sed perfectas uirtutes sequatur: ut lumen habeat sempiternum.

C Responderunt prudentes atq; dixerunt: ne forte non sufficiat nobis & uobis.

C Hoc non de auaritia: sed de timore respondent. Vnusquisq; enim pro operibus suis mercedem recipiet: neq; possunt in die iudicii aliorum uirtutes aliorum uitia subleuare. Et quomodo tempore babylonici captiuitatis: hieremias peccatores iuuare nō potuit: & dicitur ad eū ne oraueris pro populo isto: sic formidolosa erit illa dies: cum unusquisq; pro semetipso sollicitus erit.

C Ite potius ad uendentes & emite uobis.

C Venditur hoc oleum & multo emitur prætio: ac difficili labore conquiratur quod in elemosynis cunctisq; uirtutibus & consiliis intelligimus magistrorum.

C Tum autem irent emere. Venit sponso.

C Dant quidem quasi prudentes consilium: q̄ non debeant sine oleo lampadarum sponso occurrere: uerum quia iam emendi tempus excesserat: & adueniente iudicii die: locus non erat penitentiae: psalmista dicente. In inferno autem quis confitebitur tibi? Non noua opera parare: sed peccatorum coguntur rationem exoluere.

C Venit sponso: & quæ parate erant: intrauerunt cum eo ad nuptias: & clausa est ianua.

C Post iudicii diem: bonorum operum: & iustitiæ occasio non relinquitur.

C Nouissime ueniunt & reliquæ uirgines dicentes. Domine domine aperi nobis.

C Egredia quidem in domini appellatione confessio: idq; repetitum: indicium fidei est. Sed quid prodest uoce innuocare quem operibus neges.

C At ille respondens ait. Amen dico uobis nescio uos.

C Nouit dominus qui eius sunt: et qui ignorat: ignorabitur. Nescit dominus operarios iniquitatis: & licet uirgines sint: & secundum duplicem intelligentiam de corporis puritate & de confessione ueræ glorientur fidei: tamen quia oleum non hñt scientiæ: sufficit eis pro pena q̄ ignoratur a spōso.

C Vigilate itaq; quia nescitis diem neq; horam.

C Prudentem semper admoneo lectorem: ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus: & q̄ comatice pro figentium ea dicuntur arbitrio: sed consideret priora: media: & sequētia: & nesciat sibi uniuersa quæ scripta sunt. Et ex hoc ergo qd̄ infert: uigilate quia nescitis diē neq; horam: intelligitur uniuersa

Super Matheum. c. xxv.

tur uniuersa quæ dixi idest de duobus qui in agro sunt: & de duabus molentibus: & de patrefamili-
as qui seruo suo credidit substantiam: & de decem uirginibus: Ideo parabolas esse præmissas: ut quæ
ignoramus omnes iudicii diem: sollicitè nobis lumen bonorum operum præparemus: ne dum
ignoramus iudex ueniat.

Sicut enim homo proficiscens vocauit seruos suos & tradidit illis bona sua: & uni dedit quinq;
talenta: alij duo: alij uero unum. Et reliqua.

Homo iste paterfamilias haud dubium quin christus sit: qui ad patrem post resurrectionem uictor
ascendens uocatis apostolis doctrinam euangelicam tradidit: non pro largitate: & parcitate alteri
plus & alteri minus tribuens: sed pro accipientium uiribus. Quomodo & apostolus: eos qui soli-
dum cibum capere non poterant: lacte potasse se dicit: Deniq; & ille qui de quinq; talentis decem
fecerat: & qui de duobus quattuor simile recipit gaudium: Non considerans lucri magnitudinem
sed studij uoluntatem. In quinq; & duobus & in uno talento: uel diuersas gratias intelligamus:
quæ unicuiq; traditæ sunt: Vel in primo omnes sensus extra animam. In secundo intelligentiam
& opera. In tertio rationem qua homines a bestiis separamur.

Abijt aut qui quinq; talenta acceperat & operatus est in eis & lucratus est alia quinq;.

Acceptis terrenis sensibus: cælestium sibi notitiam duplicauit: ex creaturis intelligens creatorem:
ex corporalibus incorporalia: ex uisibilibus inuisibilia: ex breuibus æterna.

Qui duo acceperat lucratus est alia duo.

Et iste pro uiribus quicquid in lego didicerat in euangelio duplicauit. Siue & scientiam & operâ:
præsentis uitæ: futuræ beatitudinis typos intellexit.

Qui autem unum acceperat: abiens fodit in terram. & abscondit pecuniam domini sui.

Neq; seruus terrenis opibus & seculi uoluptate: dei præcepta neglexit & polluit: q̄q̄ in alio euāgeli-
sta scriptū q̄ in sudario ligauerit. i. doctrinam patrisfamilias molliter & delicate uiuendo eneruarit.

Post multum uero temporis uenit dominus seruatorum illorum.

Grande tempus est inter ascensionem saluatoris: & secundum eius aduentum. Si autem apostoli
reddaturi sunt rationem: & sub mœtu iudicis surrecturi: quid nos oportet facere.

Ait illi dominus. Euge bone serue & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis: super multa te con-
stituiam: intra in gaudium domini tui.

Utriq; seruo ut ante iam dixi: & qui de quinq; talentis decem fecerat: & qui de duobus quattuor:
idem patrisfamilias sermo blanditur. Et notandū q̄ omnia quæ in præsentem habemus: licet magna
uideantur & plurimast: in comparatione futurorum parua & pauca sunt: Intra inquit in gaudiū dñi
tui: & suscipe quæ nec oculus uidit nec auris audiuit: nec in cor hominis ascenderunt: quid autē po-
test maius dari fideli seruo: quam esse cum domino: & uidere gaudium domini sui.

Accedens autem & qui unum talentum acceperat ait. Domine scio quia homo durus es: me-
tis ubi non seminasti & congregas ubi non sparsisti: & timens abijt: & abscondi talentum tuum in
terra: ecce habes quod tuum est.

Verum quod scriptum est
Ad excusandas excusationes in peccatis: etiam huic seruo contigit: ut ad pigritiam & negligentiam:
superbiæ quoq; crimen accederit. Qui enim simpliciter debuit inertiam confiteri & orare patrem
familias: econtrario calumniatur: & dicit se prudenti fecisse consilio: ne dum lucra pecuniæ quæ-
reret: etiam de sorte periclitaretur.

Respondens autem dominus eius dixit ei. Serue male & piger: sciebas: quia meto ubi non se-
mino: & congrego ubi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam nummulariis: & ueni-
ens ego recepissem utiq; quod meum est cum uisuris. tollite itaq; ab eo talentum: & date ei qui
habet decem talenta.

Quod putauerat se pro excusatione dixisse
in culpam propriam uertitur: seruus autem malus appellatur: quia calumniam domino facit. Piger
quia noluit talentum duplicare: Ut in altero superbiæ. In altero negligentia cōdemnetur. Si inquit
durus & crudelem esse me noueras: & aliena sectari: ubiq; metere ubi non seuerim: quare non tibi
istiusmodi cogitatio incussit timorem: ut scires me mea diligentius quæsiturum: & dares pecuniam
meam siue argentum nummulariis: Vtrumq; enim ἀργυρίου. græcus sermo significat. Elo-
quia inquit domini: eloquia casta: argentum igne examinatum probatum terræ purgatum se-
ptuplum. Pecunia ergo & argentum: prædicatio euangelii est: & sermo diuinus qui dari de-
buit nummulariis & trapezitis. Idest uel cæteris doctoribus: quod fecerunt & apostoli. per singulas
prouincias præbyteros & episcopos ordinantes: uel cunctis credentibus: qui possunt pecuniam du-
plicare: & cum uisuris reddere: ut quicquid sermone didicerant: opere explerent. Tollitur autem ta-
lentum: & datur ei qui decem talenta fecerat. ut intelligamus licet in utriusq; labore equale sit gau-
dium domini. Hoc est & eius qui quinq; in decem duplicauerat: & eius qui duo in quattuor: tamen
maius deberi præmium ei: qui plus in domini pecunia laborauit: Vnde dicit & apostolus. Præby-
teros honora qui uere præbyteri sunt: maxime qui laborant in uerbo dei. Ex eo q̄ malus seruus au-
sus est dicere: metis ubi non seminasti: & congregas ubi non sparsisti: intelligimus etiam gentilium
& philosophorum bonam uitam recipere dominū: & aliter habere eos qui iuste: aliter qui iniuste

Liber Quartus.

agant: & ad cōparationem eius qui naturali legi seruiat cōdemnari eos qui scriptā legē negligent
¶ **O**mnium enim habenti dabitur & abundabit: ei autem qui non habet: & quod videtur habere.
 auferetur ab eo.

¶ Multi cum sapientes sint: naturaliter: & habeant acumen ingenii: si fuerint negligentes: & desidia bonum naturæ corrupe-
 rint: ad cōparationem eius qui paululum tardior: labore & industria compensauit quod minus
 habuit: perdunt bonum naturæ: & præmium quod eis fuerat repromissum: uident transire ad alios.
 Potest & sic intelligi: ei qui fidem habet: & bonam in domino uoluntatem: etiam si quid minus in
 opere ut homo habuerit: dabitur a bono iudice. Qui autem fidem non habuerit: etiam cæteras uir-
 tutes quas uidebatur naturaliter possidere: perdet: & eleganter etiam quod uidetur inquit habere:
 auferetur ab eo. Quicquid enim sine fide christi est: non ei debet imputari qui male eo abusus est: sed
 illi qui malo etiam seruo naturæ bonum tribuit. Et inutilem seruum eicite in tenebras exteriores:
 illic erit fletus & stridor dentium: Dominus lumen est: qui ab eo foras mittitur: caret uero lumine.
 Quid sit autem fletus & stridor dentium: supra diximus.

¶ Cum autem uenerit filius hoīs in maiestate sua: & omnes angeli cum eo: tunc sedebit sup sedē
 maiestatis sue: & congregabuntur ante eum oēs gentes: & separabit eos ab inuicem: sicut pastor
 segregat oues ab hedīs. Et statuet oues quidem a dextris suis: hedos autem a sinistris.

¶ Post biduum pascha facturus: & tradendus cruci: & illudendus ab hominibus: & aceto & felle po-
 tandus recte præmittit gloriam triumphantis: ut sequutura scandala pollicitationis præmio com-
 pensaret. Et notandum q̄ qui in maiestate cernendus est: filius hominis sit. Quodq̄ sequitur: statuet
 oues quidē a dextris suis: hedos autē a sinistris. Iuxta illud intellige: qd̄ alibi legis: cor sapientis in dex-
 tra eius: & cor stulti in sinistra illius. Et supra in hoc eodē euāgelio. Nesciat sinistra tua qd̄ faciat dex-
 tera tua. Oues. in parte iustorum stare iubentur ad dexteram. Hedi: hoc est peccatores ad sinistra: q̄
 semper pro peccato offeruntur: in lege. Nec dixit capras: quæ possunt hēre foetus: & tonsæ egrediū-
 tur de lauacro oues gemellis foetibus: & sterilis nulla inter eas. Sed hedus lasciuum animal: & petul-
 cum & seruens semper ad coitum

¶ Venite benedicti patris mei: possidete paratū uobis regnū a constitutione mundi.

¶ Hoc iuxta præscientiam dei accipiendum: ad quem futura iam facta sunt.

¶ Amen dico uobis q̄ diu fecistis vni de his fratribus meis minimis: mihi fecistis.

¶ Libera nobis erat intelligentia: q̄ in omni paupere christus esuriens pasceretur: sitiens potaretur:
 hospes induceretur in tectum: nudus uestiretur: infirmus uisitaretur. clausus carcere haberet solatiū
 colloquentis. Sed ex hoc qd̄ sequitur: quando fecistis uni de his fratrib⁹ meis minimis mihi fecistis
 Non mihi uidetur dixisse generaliter de pauperibus: sed de his: qui pauperes spiritu sunt: ad quos tē-
 dens manum dixerat: fratres mei & mater mea hi sunt: qui faciunt uoluntatem: patris mei.

¶ Et ibunt hi in supplicium eternum: iusti autem in vitam eternam.

¶ Prudens lector attēde q̄ & supplicia æterna sint: & uita perpetua: moctū deinceps: nō hēat ruinæ

CAPITVLVM.

XXVI.

I factum est cum consumasset Iesus sermones hos oēs dixit discipulis suis. Sci-
 tis Quia post biduum pascha fiet & filius hoīs tradetur ut crucifigatur.

¶ Erubescant: qui putāt saluatorem timuisse mortem & passionis pauore dixisse. Pa-
 ter si potest fieri: transeat a me calix iste. Post biduum pascha facturus: tradendum se ut
 crucifigatur: nouit: & tamen non declinat insidias: non territus fugit: in tantum ut etiā
 cæteris ire nolentibus pergat intrepidus: quando dicit Thomas: eamus & nos & mo-

riamur cum eo: & finem carnali festiuitati uolens imponere: umbræq̄ trāseunte: paschæ reddere ue-
 ritate dixerit. Desiderio desiderauī hoc pascha manducare uobiscum anteq̄ patiar. Et enī pascha
 nostruz imolatus est christus: si tamen comedimus illud in azimis sinceritatis & ueritatis. Porro qd̄
 ait. post biduum pascha fiet: simplici intelligentia præmissa: id quod sacramentum est requiramus
 Post duos dies clarissimi luminis ueteris ac noui testamenti: uerum pro mundo pascha cælebratur
 Pascha hebraice dicitur phase: & non a passione ut pleriq̄ arbitrantur: sed a transitu nominatur: eo
 q̄ exterminator uidens sanguinem in foribus israhelitarum pertransierit nec percussit eos. Vel ip-
 se dominus præbens auxilium populo desuper ambulauerit. Lege exodi librum: de quo plenius si
 uita comes fuerit: disputabimus. Transitus autem noster. i. phase ita cælebrabitur: ut scilicet terrena
 & ægyptum dimittentes: ad cælestia festinemus.

¶ Tunc congregati sunt principes sacerdotum: & seniores populi in atrium principis sacerdotū
 qui dicitur caiphas: & consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent & occiderent:

¶ Qui debuerant pascha uicino præparare uictimas. I. euigare templi parietes: pauimenta uertere:
 uasa mundare: & secundum ritum legis purificari: ut esu agni digni fierent: congregantur ineuntes
 consilium quomodo occidatur dominus: non timentes seditionem: ut simplex sermo demonstrat
 sed cauentes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

¶ Cum autem esset in bethania Iesus in domo symonis leprosi.

¶ Passurus pro omni mundo: & uniuersas nationes suo sanguine redempturus: moratur in betha-
 nia: domo

Super Matheum. c. xxvi.

nia: domo obedientiae: quæ quondam fuit symonis leprosi. Non quod leprosus & illo tpe permaneret sed quia ante leprosus: propterea a saluatore mundatus est: ne non pristino morbo permanente uirtus curantis appareat. Nam in cathalogo apostolorum: cum pristino uitio & officio Matheus publicanus appellatur: qui certe publicanus esse desierat. Quidam symonis leprosi domum eam uolunt intelligi: partem populi quæ crediderit domino: & ab eo curatus fuerit: Symon quoque ipse obediens dicitur: qui iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari potest in cuius domo curata est ecclesia.

¶ Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi: & effudit super caput ipsius recubentis. **¶** Nemo putet eandem esse quæ super caput effudit unguentum: & quæ super pedes. Illa. n. & lachrymis lauat & crine tergit: & manifeste moeratrix appellatur. De hac autem nihil tale scriptum est. Nec enim poterat statim capite domini moeratrix digna fieri. Alius euangelista pro alabaistro unguenti pretiosi: quod genus est marmoris nardum pisticam posuit. Hoc est uerum: & absque dolo ut firmiter ecclesiae & gentium demonstraret.

¶ Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes. Et quid perditio hec? poruit enim istud uenundari multo & dari pauperibus.

¶ Scio quosdam hunc locum calumniari: quare alius euangelista iudam solum dixerit contristatum eo quod loculos tenuerit: & fur ab initio fuerit: & Matheus scripsit omnes apostolos indignatos: nescientes tropum qui uocatur syllepsis: quo & pro uno omnes: & pro multis unus appellari soleat. Naz & Paulus apostolus in epistola sua: quæ scribitur ad hebreos: licet de ea multi latinorum dubitent: cum sanctorum passiones & merita descripsisset: intulit: lapidati sunt: ferti sunt: in occisione gladii mortui sunt: cum unum tantum modo esaiam prophetam sectum a iudeis autument omnes: Possumus & aliter dicere: quod apostoli uere propter pauperes indignati sunt: iudas autem propter lucra sua. Vnde & musitatio eius cum crimine ponitur: quod non curam pauperum habuerit: sed suo furto uoluerit providere.

¶ Sciens autem Iesus ait illis. Quid molesti estis huic mulieri? Opus bonum operata est in me. Nam pauperes semper habebitis uobiscum: me autem non semper habebitis.

¶ Alia oboritur quaestio: quare dominus post resurrectionem dixerit ad discipulos. Ecce ego uobiscum sum usque ad consumationem mundi: Et nunc loquatur: me autem non semper habebitis. Sed mihi uidetur in hoc loco de praesentia dicere corporali: quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem: quomodo nunc in omni conuictu & familiaritate: cuius rei memor apostolus ait: & si noueramus Iesum christum secundum carnem nunc iam non nouimus eum.

¶ Admittens enim hoc unguentum in corpore meo ad sepellendum me fecit.

¶ Quod uos putatis perditionem esse unguenti officium sepulturae est. Nec mirum si mihi bonus odorem fidei dederit: cum ego pro ea fassurus sum sanguinem meum.

¶ Amen dico uobis ubicumque predicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo dicetur: & quod fecerit hec in memoriam eius.

¶ In toto mundo non tam mulier ista quam ecclesia praedicatur quod sepelierit saluatorem: quod unxerit caput eius. Et attende notitiam futurorum: quod passurus post biduum & moriturus sciat euangelium suum toto orbe celebrandum.

¶ Et ait illis. Quid uultis mihi dare: & ego enim uobis tradam. At illi constituerunt ei. xxx. argenteos.

¶ Infelix iuda: damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat: nult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam: ut saltem lucrosa uideretur proditio: sed quasi uile tradens mancipium: in potestate euentium posuit: quantum uellent dare.

¶ Qui constituerunt ei triginta argenteos. **¶** Ioseph non ut multi putant iuxta. lxx. interpretates. xx. aureis uenditus est: sed iuxta hebraicam ueritatem. xx. argenteis. neque enim pretiosior poterat esse seruus quam dominus.

¶ Prima azimorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Ubi uis paremus tibi comedere pascha?

¶ Prima azimorum quarta decima mensis primi est: quando agnus immolatur: & luna plenissima est & fermentum abicitur. Inter eos autem discipulos qui accesserunt ad Iesum interrogantes. ubi uis paremus tibi comedere pascha? & iudam estimio fuisse proditorem.

¶ At Iesus dixit. Ite in ciuitatem ad quendam. **¶** Morem ueteris testamenti noua scriptura conseruat: Frequenter legimus: dixit ille illi: & in loco illo & illo: quod hebraice dicitur phelmoin. & helmoin: & tamen personarum locorumque non ponitur nomen.

¶ Et inuenietis ibi quendam portantem lagenam aque.

¶ Quorum idcirco uocabula praetermissa sunt: ut omnibus qui pascha facturi sunt: libera festiuitatis occasio panderetur.

¶ Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus: & parauerunt pascha.

¶ In alio euangelista scriptum est quod inueniunt cenaculum magnum stratum atque mundatum: & ibi parauerunt ei. Videtur autem mihi cenaculum. lex. spiritalis intelligi.

¶ Uespere autem discumbebat cum duodecim discipulis suis:

¶ Omnia sic ait iudas ut tollatur suspitio proditoris.

Liber Quartus.

- E**t edentibus illis dixit. Amen dico vobis quod vnus vestrum me traditurus est.
- Q**ui de passione prædixerat de prodicione prædicit: dans locum poenitentiae: ut cum intellexisset sciri cogitationes suas: & occulta consilia: poeniteret eum facti sui: & tamen non designat specialiter manifeste: ne argutus impudentior fieret: Mittit crimen in numero: ut agat conscius poenitentiam. Et contristati ualde coeperunt singuli dicere.
- N**unquid ego sum domine?
- E**t certe nouerant duodecim apostoli: quod nihil tale contra dominum cogitarent: sed plus credunt magistro quam sibi: Pertimescentes fragilitatem suam: tristes interrogant de peccato: cuius conscientiam non habebant.
- A**t ipse respondens ait. Qui intingit mecum manum in parapside hic me tradet.
- O** mira domini patientia. Primum dixerat: vnus uestrum me traditurus est. Perseuerat proditor in malo: manifestius arguit & tamen nomen proprie non designat. Iudas cæteris contristatis: & retraentibus manum: & interdicens cibos ori suo: temeritate & impudentia: quia proditurus erat: etiam manum cum magistro mittit in parapside: ut audacia bonam conscientiam mentiretur.
- F**ilius quidem hois vadit sicut scriptum est de illo: Ube autem hois illi per quem filius hois tradetur.
- N**ec primo nec secundo correptus a prodicione retrahit pedem: sed patientia domini nutrit impudentiam suam: & Thesaurizat iram in die iræ. Poena prædicatur ut quem pudor non uicerat: corrigant denunciata supplicia. Quod autem sequitur.
- B**onum erat: si natus non fuisset homo ille.
- N**on ideo putandus est ante fuisse quam nasceretur: quia nulli possit bene esse: nisi ei qui fuerit. Sed simpliciter dictum est. Multo melius esse: non subsistere: quam male subsistere.
- R**idens autem Iudas qui tradidit eum dixit: Nunquid ego sum rabbi? At ille. Tu dixisti.
- Q**uia cæteri tristes: & ualde tristes interrogauerant: Nunquid ego sum domine? Ne tacendo se prodere uideretur: & ipse similiter interrogat: quem conscientia remordebat: qui manum audacter posuerat in parapside.
- N**unquid ego sum rabbi?
- E**t blandientis iungit affectum: suae incredulitatis signum. Cæteri. n. qui non erant proditores dicunt. Nunquid ego sum domine? Iste qui proditurus erat: non dominum sed magistrum uocat: Quasi excusationem habeat: si domino denegato: saltem magistrum perdidit. Et ait illi. Tu dixisti. Eadem confusione confutatus est proditor: quia pillato postea innotuit.
- E**nantibus autem eis accepit Iesus panem & benedixit ac fregit deditque discipulis suis: & ait. Accipite & manducate: Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit: & dedit illis dicens: Et reliqua.
- P**ostquam typicum pascha fuerat impletum: & agni carnes cum apostolis comederat assumpsit panem: qui confortat cor hois: & ad uera paschæ transgreditur sacramentum: ut quomodo in præfiguratione eius melchisedech summi dei sacerdos panem & uinum offerens fecerat: ipse quoque ueritatem sui corporis & sanguinis repræsentaret: In Iohel legimus duos calices quibus discipulis propinaret. Vnum primi mensis & alterum secundi: ut qui inter sanctos primo mense agnum comedere non potuerit: secundo mense ter poenitens edum comedit.
- D**ico vobis non bibam amodo de hoc genimine uitis: usque in diem illud: cum illud bibam novum uobiscum in regno patris mei.
- D**e carnalibus transit ad spiritualia. Quod uinea de ægypto transplantata sit populus israel: eum per hieremiam dominus loquitur. Ego plantaui uineam ueram: quomodo mutata es in amaritudinem uitis alienæ? Et esaias propheta in canticis: quod dolet canit: & omnis pars in scriptura testatur. Ergo de hac uinea nequaquam dicit se esse bibiturum: nisi in regno patris sui. Regnum patris fidem puto esse credentium: apostolo quoque id ipsum confirmante: Regnum dei intra uos est: ergo cum iudæi receperint regnum patris. Attende quod dicat patris non dei. Omnis pater nomen est filii. Cum inquam crediderint in deo patre: & adduxerit eos pater ad filium: de uino eorum bibet dominus: & in similitudine Ioseph regnans in ægypto inebriabitur cum fratribus suis.
- E**t bynino dicto exierunt in montem oliueti.
- H**oc est quod in quodam psalmo legimus. Omnes pingues terræ. Iuxta hoc exemplum qui saluatoris calice saturatus & inebriatus fuerit potest laudare dominum & conscendere in montem oliueti: ubi laborum refectio dolorisque solatium & ueri luminis notitia est.
- T**unc dicit illis Iesus. Omnes uos scandalum patiemini in me in ista nocte.
- P**redicit quod passuri sunt: ut cum passi fuerint: non desperent salutem: sed agentes poenitentias liberentur: Et signanter addidit in ista nocte scandalum patiemini. Quia quomodo qui inebriantur nocte inebriantur: sic & qui scandalum patiuntur in nocte & in tenebris sustinent. Nos uero dormimus. Nox præterit: dies autem appropinquauit.
- S**criptum est enim percutiam pastorem: & dispergentur oues gregis.
- H**oc aliis uerbis in zacharia propheta scriptum est: & ni fallor ex persona prophetae ad eum dicitur: percutite pastorem. & dispergentur oues. Sexagesimo quoque & octauo psalmo qui totus a domino canitur huic sensui congruente. Quoniam quem tu percussisti: ipsi persequuti sunt. Percutitur autem pastor bonus: ut ponat animam suam pro ouibus suis: & de multis gregibus errorum fiat unus grex.

Super Mattheum. c. xxvi.

unus grex & unus pastor. De hoc testimonio in libello quem de optimo genere interpretand scriptimus plenius dictum est.

Respondens autem Petrus ait illi. Et si oēs scandalizati fuerint. ego nunq̃ scandalizabor.

Non est temeritas nec mendacium sed Fides apostoli Petri: & ardens affectus erga dominum saluatorem: de quo supra diximus.

Ait illi Iesus. Amen dico tibi: q̃ in hac nocte anteq̃ gallus canteret: ter me negabis.

Et Petrus de ardore fidei promittebat: & saluator quasi deus futura nouerat: Et nota q̃ Petrus in nocte neget tertio. Postq̃ autem gallus cecinit: & decrefcentibus tenebris uicina lux nuntiata ē: cōuersus fleuit amariter: negationis sordes lachrymis lauans.

Tunc venit Iesus cum illis in villam: que dicitur gethsemani: & dixit discipulis suis. Sedete hic: donec vadam illuc: & orem.

Gethsemani interpretatur uilla pinguiissima. In qua iussit discipulos sedere paulisper & expectare redeuntem: donec pro cunctis solus dominus oraret.

Et assumpto Petro & duobus filiis zebedei: cepit contristari & mestus esse.

Illud quod supra diximus de passione. & propensione: etiam in presenti capitulo ostenditur. Qd̃ dominus ut ueritatem probaret assumpti hominis. Veræ quidem contristatus sit: sed ne passio in animo illius dominaretur per propensionem cepit contristari. Aliud est enim contristari: & aliud incipere contristari. Contristabatur autem non timore patiendi: qui ad hoc uenerat ut pateretur: & Petrum timiditatis arguerat: sed propter infortunissimum iudam: & scandalum omniū apostolorū: & refectionem populi iudeorū & euerionē miseræ Hierusalem. Vnde & Ionas super ariditate cucurbitæ uel edere contristatus est: nolens perire quoddā tabernaculū suum: Si autem tristitiā ai non affectum saluatoris erga perituros: sed passionem heretici interpretantur: respondeant quomodo exponant illud qd̃ ex persona dei per ezechielem dicitur: & in omnibus istis contristabas me.

Tunc ait illis tristis est anima mea usq̃ ad mortem. Sustinere hic & uigilate mecum.

Quæ contristatur anima est: non propter mortem: sed usq̃ ad mortem contristatur: donec apostolos sua liberet passione. Quod autem præcepit sustinere hic & uigilate mecum: non a somno prohibet: cuius tempus non erat imminente discrimine: sed a somno infidelitatis: & torpore mentis: dicant ergo qui irrationabilem Iesum sumpsisse animam suspicantur: quomodo contristetur & nouerit tempus tristitiæ: Quamquam enim & bruta animalia moereant: tamen non nouerunt nec causas nec tempus: usq̃ quo debeant contristari.

Et progressus pusillum cecidit in faciem suam: adorans & dicens. Adī pater si possibile ē transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego uolo: sed sicut tu uis.

Dato apostolis præcepto: ut sustinerent: uigilarentq̃ cum domino: paulum procedens ruit in faciem suam & humilitatem mentis habitu carnis ostendit: Dicitq̃ blandiens: mi pater: Et postulat: ut si possibile est: transeat ab eo passionis calix: de quo supra diximus. Postulat autem: non timore patiendi: sed misericordia prioris populi: ne ab illis bibat calicem propinatum. Vnde & signanter non dixit transeat a me calix: sed calix iste: Hoc est populi iudeorum: qui excusationem ignorantia habere non pōt: si me occiderit: habens legē & prophetas qui me quotidie uaticinantur. Attamen reuertens in semetipso quod ex hominis persona trepidanter renuerat: ex fide filii confirmat. Verūtnon sicut ego uolo sed sicut tu uis. Non inquit hoc faciam quod humano affectu loquor: sed propter quod ad terras tua uoluntate descendi.

Et venit ad discipulos & inuenit eos dormientes: & dicit Petro sic non potuistis vna hora uigilare mecum.

Ille qui supra dixerat. Etiam si omnes scandalizati fuerint in te: ego nunquam scandalizabor. Nunc tristitiæ magnitudine somnium uincere non potest.

Vigilate & orate ut non intretis in temptationem.

Impossibile est humanam animam non tentari: Vnde & in oratione dominica dicimus. Ne nos inducas in temptationem: quā ferre non possumus. Non temptationē poenitus refutantes: sed uires sustinendi in temptationibus depræcantes: Ergo & i præsentiarū non ait: Vigilate & orate ne tentemini: sed ne intretis in temptationē. Hoc est tentatio uos non superet & uincat: & uos intra casses teneat. Verbi gratia. Martir qui pro confessione dñi sanguinem fundit tentatus quidem est: sed temptationū retibus non ligatur. Qui autem negat: in plagas temptationis incurrit.

Spiritus quidem promptus est: caro autem infirma.

Hoc aduersum temerarios qui quod crediderint putant se posse consequi. Itaq̃ quantum de ardore mentis confidimus: tantum de carnis fragilitate timeamus. Sed tamen iuxta apostolum in spiritu: carnis opera mortificantur.

Iterum secundo abiit & orauit dicens. Pater mi si non potest hic calix transire: nisi bibam illum: fiat uoluntas tua.

Quæ non est contraria filii uoluntati: dicente ipso per prophetam: Vt facerem uoluntatem tuam deus meus uolui.

Et venit iterum: & inuenit eos dormientes.

Liber Quartus.

- E**rant enim oculi eorum grauati. Solus erat pro omnibus: sicut solus patitur pro uniuersis. Languescebant autem & opprimebantur apostolorum oculi negatione uicina.
- T**unc vadit ad discipulos suos & ait illis. Dormite iam & requiescite: ecce appropinquabit hora.
- P**ostquam tertio orauerat: ut in ore duorum uel trium testium staret omne uerbum: & apostolorum timorem sequenti poenitentia impetrauerat corrigendum: securus de passione sua pergit ad persecutores: & ultro se interficiendum præbet: dicitque discipulis suis.
- S**urgite eamus: ecce appropinquabit qui me traditurus est.
- A**nt quali timentes: & retractantes: ultro pergamus ad mortem: ut confidentiam & gaudium passura uideamus.
- Q**ui autem tradidit eum: dederat eis signum dicens. Quicumque osculatus fuero ipse est: tenete eum.
- M**iser iudas: & tamen non miserabilis: eadem infidelitate qua magistrum & dominum tradidit: putabat signa quæ saluatorem uiderat facientem non maiestate diuina: sed magicis artibus facta. Et quia eum forte audierat in monte transfiguratum: timebat: ne simili transformatione eleuaretur e manibus ministrorum. Dat ergo signum: ut sciant unum esse quem osculo demonstraret.
- E**t confestim accedens ad Iesum dixit. Aue rabbi. & osculatus est eum.
- I**mpudens quidem & scelerata conscientia: magistrum uocare: & osculum ei ingerere: quæ tradebat. Tamen adhuc aliquid habet de uerecundia discipuli cum non eum palam tradit persecutoribus: sed per signum osculi. Hoc est signum quod composuit deus in cain: ne quicumque inuenisset: interficeret eum.
- D**ixitque illi Iesus. Amice ad quid venisti?
- V**erbum amice uel catha antisfrasi intelligendum: uel certe iuxta illud quod supra legimus: Amice quomodo huc intraisti non habens uestem nuptialem.
- E**t ecce unus ex eis qui erant cum Iesu extendens manum exemit gladium suum & percutiens seruum principis sacerdotum amputauit auriculam eius.
- I**n alio euangelista scriptum est quod Petrus hoc fecerit eodem mentis ardore quo cætera. Seruus quoque principis sacerdotum malchus appellatur: auricula quæ amputatur dextra est: transitorie dicendum quod malchus. i. rex. Quoniam populus iudeorum seruus factus sit impietatis & deuotionis sacerdotum. Dextera quoque perdidit auriculam: ut totam litterarum utilitatem audiat in sinistra: sed dominus in his qui ex iudeis credere uoluerunt reddit aurem dextram & fecit seruum genus regale & sacerdotale.
- T**unc ait illi Iesus. Conuerte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium gladio peribunt.
- E**t si non frustra portat gladium qui ultor dominicæ iræ positus est in eum qui malum operatur: Attamen quicumque gladium sumpserit: gladio peribit. Quo gladio: illo nempe qui igneus uertitur ante paradysum: & gladio spiritus qui in dei describitur armatura.
- A**n putas quod non possum rogare patrem meum: & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum: Quomodo ergo implebuntur scripture: quia sic oportet fieri.
- N**on indigeo duodecim apostolorum auxilio: et si omnes me defenderent: qui possum habere duodecim legiones angelici exercitus. Vna legio apud ueteres sex milibus complebatur hominum. Pro breuitate temporis numerum non accurimus explicare: Typum tamen dixisse sufficiat: septuaginta duo milia angelorum in quo gentium omnium lingua diuisa est. Duodecim legionibus fieri: frequentes sententia præruptum ad patiendum demonstrat animum: quod frustra propheta cecinerint: nisi dominus eos uere dixisse passione sua obseruarit.
- I**n illa hora dixit Iesus: tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in templo: & non me tenuistis.
- S**tultum est inquit eum cum gladiis & fustibus querere: qui ultro se tradit uestris manibus: & in nocte quasi latitante: & a uestris oculis declinante per proditorem inuestigare: qui quotidie in templo doceat. Sed ideo aduersum me in tenebris congregamini: quia potestas uestra in tenebris est.
- H**oc autem factum est: ut adimplerentur scripture prophetarum.
- Q**uæ sunt: foderunt manus meas & pedes meos: & alibi. Sicut ouis ad uictimam ductus est: & in alio loco: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem.
- A**t illi tenentes Iesum duxerunt ad caipham principem sacerdotum: ubi scribe & seniores conuenerant.
- M**oyse deo iubente præceperat: ut pontifices patribus succederent: & generationis in sacerdotibus series texeretur. Refert Iosephus istum Caipham unius tantum anni pontificatum ab herode prætio redemisse. Non ergo mirum est si nequam pontifex iniquæ iudicet.
- P**etrus autem sequebatur eum a longe.
- L**onge sequebatur qui erat dominum negaturus.
- E**t ingressus intro sedebat cum ministris: ut videret finem.
- V**el amore discipuli: uel humana curiositate scire cupiebat: quid iudicaret de domino pontifex: utrum eum neci addiceret: an flagellis cesum dimitteret. Et in hoc diuersitas decem apostolorum & Petri. Illi fugerunt: iste quæ procul sequitur tamen saluatorem.
- N**ouissime autem uenerunt duo falsi testes & dixerunt: Sic dixit possum destrare templum dei: & post triduum edificare illud.

Quomodo

Super Matheum. c. xxvii.

¶ Quomodo falsi testes sūt si ea dicūt quā dominum supra dixisse legimus: sed falsus testis est qui non eodē sēsu dicta itelligit quō dicūt. Dñs enī dixerat de tēplo corporis sui: sed ipsi uerbis calūniātur: & paucis additis uel mutatis quasi iustā calūniā faciūt. Saluator ait, Soluite tēplū hoc: isti cōmutāt & aiūt: possum destruere templū dei. Vos inquit soluite nō ego: qā illicitū est ut ipsi nobis iſeramus manus. Deinde illi uertūt: & post triduū ædificare illud: ut proprie de tēplo iudaico dixisse uideatur. Dñs at ut oñderet aīam & spirās tēplū & dixerat: si ut accuses arguūt alii cōdēnare tacētē: si ut credas ego in triduo suscitabo illud. Aliud est ædificare. Aliud suscitare.

¶ Et surgens princeps sacerdotum ait illi. Nihil respondes ad ea quę isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat.

¶ Ira p̄iceps & impatientia non inueniens calumnię locum excutit de folio pontificem: ut uestigiam mentis motu corporis demonstraret. Quanto Iesus tacebat ad indignos responsione sua: falsos testes: & sacerdotes impios: tanto magis pontifex furore superatus eum ad respondendum prouocat: ut ex qualibet occasione sermonis: locum inueniat accusandi. Nihilominus Iesus tacet. Sciebat enim quasi deus quicquid respondisset torquendum ad calūniā.

¶ Et princeps sacerdotum ait illi. Adiuro te per deum uiuū: ut dicas nobis si tu es christus filius dei.

¶ Quid adiuras impiissime sacerdotum: ut accuses an ut credas? Quare confidenti credere noluit?

¶ Dicit illi Iesus. Tu dixisti.

¶ Et aduersum pillatum & aduersum cayphā similis responsio: ut propria sn̄a cōdemnentur.

¶ Tūc p̄iceps sacerdotū scindit uestimēta sua dicēs. Blasphemauit: qđ adhuc egem⁹ testib⁹?

¶ Quem de folio sacerdotali furor excusserat: eum rabies ad scindendas uestes prouocat. Scindit uestimenta sua ut ostendat iudæos sacerdotii gloriā perdidisse: & uacūam sedem habere p̄tices. Sed & consuetudinis iudaicę est cum aliquid blasphemię: & quasi contra deū audierint scindere uestimenta sua. Quod paulum quoq; & barnabam quando in licaonia deorum cultu honorabantur: fecisse legimus. Herodes autem: quia non dedit honorem deo: sed acquieuit imoderato fauori populi statim ab angelo percussus est.

¶ Tunc expuerunt in faciem eius: & colaphis eum ceciderunt.

¶ Ut impleretur quod dictum est. Dedi maxillam meam alapis & faciem meam non auerti a confusione sputorum.

¶ Alii aut palmas in facie ei dederunt dicētes: prophetiza nobis christe: qđ est qui te percussit?

¶ Stultum erat uerberantibus respondere & prophetizare cedentem cum palma percutientis uideretur infamia. Sed sicut hoc uobis nō prophetauit sic illud manifestissime uaticinatum est: quod circūdaretur iherusalem ab exercitu: & non relinqueretur lapis super lapidem in templo.

¶ Petrus uero sedebat in atrio.

¶ Foris dicitur se debet ut uideret exitum rei. Et non appropinquabat Iesu ne ministris aliqua suspitio nasceretur.

¶ Et iterum negauit cum iuramento quia non noui hominem.

¶ Scio quōsdam pii affectus erga apostolum petrum: locum hunc ita interpretantes: ut diceret Petrum non deum negasse sed hominem: & esse sensum. Nescio hominē. Quia scio deum. quod quā frivolum sit: prudens lector intelligit: sic defendentium apostolum ut deum mendacii reum faciāt. Si enim iste non negauit ergo mentitus est dominus qui dixerat. Amen dico tibi quia hac nocte anteq̃ gallus cantet: ter me negabis. Certe qđ dicit me negabis non hominem.

¶ Certe tu ex illis es. Nam & loquela tua manifestum te facit.

¶ Non qđ alterius sermonis esset petrus aut gētis externę: Oēs q̃ppe hebrei erant: & qui arguebant & qui arguebatur. Sed una quęq; provincia & regio habebat pp̄ietates suas: ut uernaculum loquēdi sonū uitare nō posset. Vnde & effratei in iudicum libro non possunt sinthema dicere.

¶ Tūc cepit detestari & iurare qā non nouisset hominem: & continuo gallus cantauit.

¶ In alio euangelio legimus quia post negationem petri & cantum galli respexit saluator petrus: & intuitu suo eum ad amaras lachrimas prouocauit. Nec fieri poterat ut in negationis tenebris permaneret quem lux respexerat mundi.

¶ Et egressus foras fleuit amare.

¶ In atrio cayphę sedēs nō poterat agere poenitentiam. Egreditur foras de impiorū concilio ut pauide negationis sordes amaris fletibus lauet.

CAPITVLVM. XXVII.

¶ Ante autem factū consiliū interunt omnes p̄ncipes sacerdotum & seniores populi aduersum Iesum: ut eum mortū traderent & uinctam adduxerunt: & tradiderunt pontifici pillato p̄sidi.

¶ Non solum ad pillatum sed etiā ad herodē ductus est: ut uterq; domino illuderet. Et cerne sollicitudinem sacerdotum in malū. Tota nocte uigilauerunt: ut homicidiū facerēt & uinctū tradiderūt pillato. Habebāt enim hūc morē: ut quē iudicassēt ad mortē ligatū iudici traderent.

¶ Tūc uidens iudas qui eū tradidit: quod dānatus esset: penitētia duct⁹. retulit triginta argenteos principibus sacerdotū: & senioribus dicens. Peccaui tradens sanguinem iustum.

CAueritatis magnitudine impietatis pondus exclusit. Videns iudas dñs ad iudiciū mortis adduc-
tus prætiū retulit sacerdotibus quasi in potestate sua esset: ut persecutorum mutaret sententiam.
Itaq; licet mutauerit uoluntatem suam: tamen uoluntatis primæ exitus non mutauit. Si autem pec-
cauit ille qui tradidit sanguinem iustum quanto magis iudæi peccauerunt qui emerunt sanguinez
iustum & offerendo prætia ad prodicionem discipulum prouocarunt. Qui diuersas naturas conan-
tur introducere: & dicunt iudam proditorez malæ fuisse naturæ: nec electione apostolatus potuisse
saluari. Respondeant quomodo natura egerit pœnitentiam.

CAt illi dixerunt quid ad nos? tu uideris. Et profectis argenteis in templo recessit: abiens la-
queo se suspendit.

CNihil profuit ei sera pœniten-
tia: per quam scelus corrigere non potuit. Si quando sic frater peccat in fratrem ut emendare ualeat
quod peccauit: potest ei dimitti. Sin autem permanent opera: frustra uoce assumitur pœnitentia.
Hoc est quod in psalmo de eodem infelicitissimo iuda dicitur: & oratio eius fiat in peccatum. Et nō
solū emendare nequiuert prodicionis nefas: sed ad prius scelus etiā pprii homicidii crimē addide-
rit. Tale qd & apostol⁹ ī secūda ad corinthios epistola loq̃: ne abūdanti tristitia absorbeat frater.

CPrincipes sacerdotum acceptis argenteis dixerunt. Non licet mittere eos in corbonam: q̃
pretium sanguinis est.

CVere culicē liquātes & camellum glutientes. Si enim ideo non mittunt pecuniam in corbonam:
hoc est in gazofiliatū & dona dei: quia prætiū sanguinis est: effundunt.

CCōsilio aut inuito emerūt agrū figuli ex illis in sepulturam peregrinorum.

CIlli quidē fecerūt alia uolūtate: ut æternū impietatis suæ relinquerent ex agri emptione monumē-
tum. Cæterū nos qui peregrini eramus a lege & prophetis: praua eorū studia suscepimus in salutē:
in p̃rio sanguinis eius requiescimus: figuli autēz ager appellatur q̃ figulus noster est christus.

CTunc impletum est quod dictum est per hieremiam prophetam dicentem. Et acceperunt tri-
ginta argenteos pretium appretiatū: quem appretiauerūt a filiis israhel. Et dederūt eos in agrū
figuli sicut constituit mihi dominus.

CHoc testimonium in hieremia non inuenitur. In zacharia uero qui penultimus est duodeciz pro-
phetarum quædam similitudo fertur. & quāquā sensus non multum discrepat: tamē & ordo & uer-
ba diuersa sunt. Legi nuper in quodam hebraico uolumine: quod nazarenæ sectæ mihi hebreus ob-
tulit: hieremiam apocryphum in quo hæc ad uerbū scripta repperi. Sed tamen mihi uidetur magis
de zacharia sumptum testimonium: euangelistarum & apostolorum more uulgato. Qui uerborū
ordine prætermisso sensus tm̃ de ueteri testamento proferūt in exemplo.

CIesus autem stetit ante presidem: & interrogauit eum preses dicens: tu es rex iudeorum?

CPillato nihil aliud interrogante criminis nisi utrum rex iudeorum sit: arguuntur impietatis iu-
dæi: quod ne falso quidem inuenire potuerint quod obicerent saluatori.

CDicit ei Iesus: tu dicis.

CSic respondit ut uerum diceret: & sermo eius calumniæ non pateret. Et attende q̃ pillato qui in-
uitus promebat sententiam aliqua ex parte respondent. Sacerdotibus autem & principibus respon-
dere noluerit indignos suo sermone iudicans.

CTunc dicit illi pillatus. Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia?

CEthnicus quidem est: qui condemnat Iesum: sed causam refert in populum iudeorum. Non au-
dis quanta aduersum te dicunt testimonia? Iesus autem nihil respondere uoluit: ne causam diluēs
a præside dimitteretur: & crucis utilitas differretur.

CHabebat autem tunc uinctum insignē qui dicebatur barrabas.

CIste in euangelio qui scribitur iuxta hebreos filius magistri eorum interpretatur.

CQui propter seditionem & homicidium fuerat condemnatus.

COffert aut eis optionē pillatus dimittendi quē uellent. Latronē an Iesum: non dubitans Iesum
potius eligendū: sciens eum propter inuidiā traditū. Igitur causa crucis manifeste inuidia est.

CSedente autem illo pro tribunali: misit ad eum vxor eius dicens. Nihil tibi & iusto illi. Adul-
ta enim passa sum hodie per visum propter eum.

CNota q̃ gentibus sepe a deo somnia reuelantur: & quod in pillato & uxore eius iustum dominū
confitentibus gentilis populi testimonium sit.

CDicit illis pillatus. Quid igitur faciā de Iesu qui dicitur xp̃s? Dicit oēs. Crucifigatur. At il-
lis preses. Quid enim mali fecit? At illi magis clamabāt dicētes. Crucifigatur.

CMultas liberandi saluatoris pillatus occasiōes dedit. Primū latronē pro iusto cōferēs. Deīde in se-
rens. Quid igitur faciā de Iesu: q̃ dicitur xp̃s? Hoc ē q̃ rex uester ē. Cūq; respōderēt. Crucifigatur: nō
statim acquieuit: sed iuxta suggestionē uxoris quæ mādauerat: nihil tibi & iusto illi: ipse quoq; re-
spōdet. Quid enī mali fecit? Hoc dicēdo pillatus absoluit Iesum. At illi magis clamabāt dicētes.
Crucifigatur. Vt ipleretur qd ī uicesimo p̃rio psalmo dixerat. Circūdederūt me canes multi: & con-
gregatio malignātū obsedit me. Et illud hieremiæ. Facta est mihi hereditas mea sicut leo ī silua: de-
derunt super me uocē suā. Esaia quoq; in hac sententia congruente. Expectaui ut facerent iudiciū:
fecerunt.

Super Matheum. c. xxvii.

fecerunt autem iniquitatem: & non iustitiam sed clamorem:

¶ Vidēs autē pillatus q̄z nihil proficeret: sed magis tumultus fieret: accepta aqua lauit man⁹ coram populo dicens. Innocēs ego sū a sanguine iusti huius: vos uideritis.

¶ Pillatus accepit aquā iuxta illud p̄pheticū. Lauabo iter inocētes man⁹ meas. Vt in lauacrum manū eius: gentiliū opera purgarentur: & ab impietate iudaeorū qui clamauerūt: crucifige euz: nos alie nos faceret quodāmodo hoc testās & dicēs. Ego quidē inocētem uolui liberare: sed quoniā seditio oritur: & per rebelliones mihi cōtra Cēsare crimē īpingitur: inocēs ego sum a sanguine iusti huius. Iudex q̄ cogitur cōtra christū sniam ferre: nō dānat oblatū: sed arguit offerētes: iustū eē p̄nūtiās qui crucifigēdus ē. Vos īquit uideritis. Ego minister sūz legum: uestra uox sanguinem fundit.

¶ Et respōdēs vnīuersus populus dixit. Sanguis ei⁹ sup nos: & super filios nostros.

¶ Perseuerat usq; in præsensem diē hęc interpretatio super iudaeos: & sanguis dñi non auferet ab eis. Vnde p̄ Esaiā loquitur. Si leuaueritis in me manus nō audia uos. Manus enī uestre plenae sunt sanguine. Optimam hereditatē iudaei filiis reliquerunt dicētes.

¶ Sanguis eius super nos: & super filios nostros. Tunc dimisit illis barabam: Iesum autem flagellatum tradidit eis: ut crucifigeretur.

¶ Barabas latro qui seditionem faciebat in turbis: qui homicidiorū auctor erat: dimissus populo iudaeorū est diabolus: qui usq; hodie regnat in eis: & idcirco pacem habere nō possunt. Iesus autem a iudaeis traditus absoluitur ab uxore pillati: & ab ipso præsede iustus appellatur. Et cēturio cōstitetur q̄ uere dei filius sit. Querat eruditus lector: quō sibi cōueniat pillatū lauasse manus suas & dixisse: inocēs ego sum a sanguine iusti huius: postea flagellatū tradidisse Iesum ut crucifigeretur. Sed sciendum est romanis ea legibus ministrasse: quibus sancitum est: ut qui crucifigitur prius flagellis uerberetur. Traditus itaq; Iesus militibus uerberandus illud sacratissimum corpus pectusq; dei capax: flagella secuerunt. Hoc autem factum est: ut quia scriptū erat multa flagella peccatorum: illo flagellato nos a uerberibus liberemur: dicente scriptura ad uirum iustum: flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

¶ Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætório cōgregauerunt ad eum vnīuersā cohortem: & exuentes eū: clamidē coccineā circūdederūt ei: & plectentes coronaz de spinis posuerunt super caput eius: & harundinem in dextera illius: & genuflexo ante eum illudebant dicentes. Aue rex iudeorum.

¶ Milites quidem: quia rex iudaeorum erat appellatus: & ei scribae & sacerdotes crimē obiecerāt: q̄ sibi in populo israhel usurparet imperiū: illudentes ei faciunt: ut nudatum pristinis uestibus induant clamidē coccineā pro roseo limbo: quo reges ueteres utebātur: & p̄ diademate ponūt ei coronā spineā. Pro sceptro regali dant calamum: & adorant quasi regem. Nos autem omnia hęc intelligimus mystice. Quomodo enim caphas dixit oportet unū hominem mori pro omnibus: nesciens quid diceret: sic & isti quacūq; fecerunt: licet alia mente fecerint: nobis qui credimus: sacramenta tribuerunt. In clamide coccinea: opera gentium cruenta ostentant: in corona spinea maledictum soluit antiquus. In calamo: uenenata occidit animalia: siue calamum tenebat ī manu ut sacrilegiū scriberet iudaeorū.

¶ Et expuentes acceperunt harundinem & percutiebant caput eius.

¶ Eo tempore completum est. Non auerti faciem meam a confusione sputorum: & tamen cum caput eius percutiant harundine: sustinet cuncta patienter: ut esaiā uerum ostendat uaticinium dicens: harundinem quassatam non cōstringet.

¶ Et postquā illuserūt ei: exuerūt eū clamidē: & induerūt eū uestimētis suis: & duxerūt ut crucifigeretur.

¶ Quā flagellatus Iesus conspuitur: & irridetur: non habet propria uestimenta: sed ea quae propter nostra peccata sumpserat. Cum autem crucifigitur: & illusionis atq; irrisiois pompa praeiterit: tunc pristinas uestes recipit: & proprium assumit ornatū. Statimq; elementa turbantur: & creatori testimoniū dat creatura.

¶ Exeūtes at̄ inuenerūt hominē cyrenēū noīe symonē: hūc angariauerūt ut tolleret crucē Iesu.

¶ Nec quis putet huic loco iohannis euangelistae historiam esse contrariam. Ille enim dixit exeuntem dominum de prætório portasse crucem suam. Matheus autem refert q̄ inuenerunt hominem cyrenēum nomine simonem: quē angariantes imposuerunt ei crucem iesu. Sed hoc intelligendum est q̄ egrediens de prætório iesus ipse portauerit crucem suam. Postea obuium habuerunt simonē: cui portandā crucē iposuerunt. Iuxta anagogen uero: crucē iesu suscipiunt nationes: & peregrinus obediens portat ignominiam saluatoris.

¶ Et venerant in locum qui dicitur golgotha quod est caluarie locus.

¶ Audiui quendam exposuisse caluarie locum: in quo sepultus est adam. Et ideo sic appellatum eē quia ibi antiqui hominis sit conditum caput: & hoc esse quod apostolus dicat. Surge qui dormis: & exurge a mortuis: & illuminabit te christus. Fauoralis interpretatio: & mulcens aurem populi: nec tamen uera. Extra urbem enim & foras portam: loca sunt in quibus truncantur capita damnatorū: & caluarie: idest decollatorum sumpserunt nomen. Propterea autē ibi crucifixus est dominus: ut ubi prius erat area damnatorum: ibi erigerentur uexilla martyrii. Et quomodo pro nobis maledictum

Liber Quartus.

crucis factus est: & flagellatus est: & crucifixus: sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigitur. Sin autem quispiam contendere uoluerit: ideo ibi dominum crucifixum: ut sanguis ipsius super adæ tumulum distillaret: interrogamus eum: quare & alii latrones in eodē loco crucifixi sint? Ex quo apparet caluariam non sepulchrum primi hominis: sed locum significare decollatorum: ut ubi abundauit peccatum superabundet & gratia. Adam uero sepultum iuxta ebron & arbea: in Iesu filii naue uolumine legimus.

¶ Et dederūt ei uinum bibere cum felle mixtum: & cum gustasset: noluit bibere.

¶ Deus loquitur ad hierusalem. Ego te plantaui uineam ueram: quomodo facta es in amaritudine uitis aliena? Amara uitis amarum uinum facit. quod propinat domino Iesu: ut impleatur quod scriptū est. Dederunt in escā meā fel: & in siti meā potauerunt me aceto. Quod at dicitur: & cū gustasset: noluit bibere. Hoc idcat qd gustauerit qdē pro nobis mortis amaritudinē: sed tertia die resurrexit.

¶ Postquā autem crucifixerunt eum: diuiserunt uestimenta eius sortem mittentes.

¶ Et hoc i eodē psalmo fuerat pphetatū. Diuiserūt sibi uestimēta mea & sup uestē meā miserūt sortē

¶ Et sedentes seruabant eum.

¶ Diligentia militum & sacerdotum nobis profecit: ut maior & aptior resurgētis uirtus appareret.

¶ Et ipso fuerunt sup caput ei? causā ipsi? scriptā. Hic ē iesus nazaren? rex iudeorum.

¶ Non possum digne admirari pro rei magnitudine: qd redemptis falsis testibus: & ad seditionē clamoremq; ifœlici populo concitato: nullam aliam inuenirent causam interfectionis eius: nisi qd rex iudeorum esset. Et illi forsitan illudentes ridentesq; hoc fecerūt: ceterq; pillat? ēt nolentibus rēdit.

¶ Quod scripsi: scripsi. **¶** Velitis: nolitis: iudai oēs: nobis gentiūq; turba respondit: Iesus rex iudeorum: hoc est imperator credentium & confitentium.

¶ Tunc crucifixi sūt cū eo duo latrones: vnus a sinistris: & vnus a dextris.

¶ Si golgotha tumulus est adam: & non dānatorū locus: & ideo dominus crucifigitur. Ut suscitaret adam: duo latrones quare in loco eodem crucifigantur.

¶ Prætereuntes autem blasphemabant eum monentes capita sua.

¶ Blasphemant quia prætergredebantur uiam & in uero itinere scripturarum ambulare nolebant. Moueant capita qui iam antea mouerant pedes: & non stabant super petram. Idipsum insultans dicit fati? populus: qd falsi testes crucifixerant.

¶ Alios saluos fecit: seipsum non potest saluum facere.

¶ Etia nolētes cōfitentur scribæ & pharisei: qd alios saluos fecerit. Itaq; uos uestra cōdēnat sententia. Qui enim saluos fecit: utiq; si uellet: seipsum saluare poterat.

¶ Descendat nunc de cruce: & credimus ei.

¶ Fraudulenta promissio. Quid est plus: de cruce adhuc descendere uiuentē: an de sepulchro mortuum resurgere? Et surrexit & non credidistis: Ergo etiam si de cruce descenderet: similiter non crederetis. Sed mihi hoc uidentur demones immittere. Statim enim ut crucifixus est dominus senserūt uirtutem crucis: & intellexerunt fractas esse uires suas: & hoc agunt ut de cruce descendat: sed dominus sciens aduersariorum insidias permanet in patibulo: ut diabolus destruat.

¶ Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo: improperabant ei.

¶ Hic per tropum qui appellatur sylepsis: hic pro uno latrone uterq; inducitur blasphemasse. Lucas uero asserit qd altero blasphemante: alter confessus sit: & e contrario increpauerit blasphemantem. Non qd discrepent euangelia: sed quod primum uterq; prius blasphemauerint: dehinc sole fugiente terra cōmota saxiq; disruptis: & ingredientibus tænebris unus credidit in Iesum: & priorem negationem sequenti confessione emendauerit. In duobus latronibus uterq; populus & gentium & iudeorum. Primum dominum blasphemauit. Postea signorum magnitudine alter exterius fecit penitentiam: & usq; hodie iudeos increpat blasphemantes.

¶ A sexta autē hora tenebre facte sunt super uniuersam terram usq; ad horam nonā.

¶ Qui scripserunt contra euangelia suspicantur deliquium solis: qd certis estatis temporibus accidere solet. discipulum christi ob imperitiā super resurrectionem domini interpretatum: cum defectus solis nunquā nisi ortu lunæ fieri soleat. Nulli autem dubium est paschæ tempore lunam fuisse plenissimā. Et ne forte uideretur umbra terræ: uel orbis lunæ soli oppositus: breues & ferrugineas fecisse tænebras: trium horarum spatium ponitur: ut omnis causantium occasio tolleretur. Et hoc factum reor ut compleatur prophetia dicēs. Occumbet sol meridie: & contænebrabitur super terram in die lux. Et alio loco. Occubuit sol cum adhuc media esset dies. Videturq; mihi clarissimum lumen: hoc est luminare maius retraxisse radios suos: ne cum pendentem uideret dominum aut ipios blasphemantes sua lucæ fruerētur.

¶ Circa horam nonā clamauit Iesus voce magna. *Belī helī: lamazababani:* hoc est deus me? deus meus: quare me dereliquisti.

¶ Principio uicesimi primi psalmi abusus est: illudq; quod in medio uersiculo legitur. Respice me: superfluum est. Legitur enim in hebreo. Deus deus meus quare me dereliquisti? Ergo impii sunt qd psalmū ex persona dauid siue hester & mardochei dictum putant: cum etiā euangelistæ testimonia

ex eo

Super Matheum. c. xxvii.

ex eo sumpta super saluatore intelligant. Vt est illud. Diuiserunt sibi uestimenta mea & super uestes meam miserunt sortem. Et aliud. Foderunt manus meas & pedes meos. Ne memineritis uerborum hu militatē & q̄rimonias delicti cū formā serui sciens: scandalum crucis uideas.

¶ Quidam autem illic stantes & audientes dicebant. Heliam vocat iste.

¶ Non omnes sed quidam quos arbitror milites fuisse romanos: non intelligentes sermōis hebraici proprietatem: sed ex eo quod dixit. Heli heli: putantes heliam ab eo inuocatum. Sin autem iudaeos qui hoc dixerint intelligere uolumus: & hoc more sibi solito faciant: ut dominum imbecillitatis infament: qui heliæ auxilium depræcetur.

¶ Et continuo currens vnus ex eis acceptam spongiā impleuit aceto & imposuit barundini et dabat ei bibere.

¶ Et hæc facta sunt ut completeretur prophetia. In siti mea potauerunt me aceto. Vsq̄ hodie iudæi & oēs increduli dñicæ resurrectionis: aceto & selle potant iesū: & dant ei uinū mirratū: ut eū cōsopiat: & mala eorū non uideat.

¶ Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.

¶ Diuinæ potestatis indicium est: emittere spiritum: ut ipse quoq̄ dixerat. Nemo potest tollere aīam meam a me: sed ego pono eam a me ipso: & rursum accipiam eam.

¶ Et vellum templi scissum est in duas partes a summo vsq̄ deorsum.

¶ Velum templi scissum est: & omnia legis sacramenta quæ prius tegebantur prodita sunt: atq̄ ad gentium populum transierunt. In euangelio cuius sepe facimus mentionem: superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum esse atq̄ diuisum legi. Iosephus quoq̄ refert uirtutes angelicas p̄fides quondam templi tunc pariter conclamasse. Transeamus ex his sedibus.

¶ Terra mota est: & petre scisse sunt: & monumenta aperta sunt.

¶ Nulli dubium est quid significet iuxta litteram magnitudo signorum. Vt crucifixus dominū suū & cælum & terra & omnia demonstrarent: Sed mihi uidetur terremotus & reliqua typum ferre credentium: quod pristinis errorum uitis derelictis & cordis emolita durtia qui prius similes erant tumulis mortuorum: postea agnouerint creatorem.

¶ Et multa corpora sanctorū qui dormierāt resurrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius uenerunt in sanctam ciuitatem & apparuerunt multis.

¶ Quomodo lazarus mortuus resurrexit: sic & multa corpora sanctorum resurrexerunt: ut dominū ostenderent resurgentem. Et tamen cum monumenta aperta sint non antea resurrexerunt quā dominus resurgeret: ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Sanctam ciuitatē in qua uisi sunt resurgentes: aut hierosolymam cælestem intelligamus: aut hanc terrenam: quæ ante sancta fuerat. Sicut & matheus appellatur publicanus: non quo & apostolus adhuc permaneat publicanus: sed q̄ pristinum uocabulum teneat. Sancta appellatur ciuitas hierusalem propter templum & sancta sanctorum: & ob distinctionem aliarum urbium in quibus idola colebantur. Quando uero dicitur apparuerunt multis: ostenditur non generalis fuisse resurrectio: quæ omnibus apparet: sed specialis ad plurimos: ut hi uiderent qui cernere mœrebantur.

¶ Centurio autē & qui cum eo erant custodiētes Iesū uiso terremoto & his que fiebant: timuerunt valde dicentes. Vere dei filius erat iste.

¶ In euangelio alio post terremotum manifestior causa miraculi centurionis exponitur. Qui cum uidisset eum spiritum dimisisse dixerit. Vere dei filius erat iste. Nullus enim habet potestatem dimitendi spiritum: nisi ille qui animarum conditor est. Spiritum autem in hoc loco pro anima intelligamus: seu quod spirituale & uitale corpus fiat: seu q̄ animæ ipsius substantia spiritus sit. Iuxta illud quod scriptum est. Auferes spiritum eorum & deficient: & hoc considerandum q̄ centurio añ crucem in ipso scandalo passionis uere dei filium confiteatur: & arrius in ecclesia prædicat creaturam.

¶ Erāt autē ibi mulieres multe a longe: que sequente fuerant Iesum a galilea ministrantes ei.

¶ Consuetudinis iudaicæ fuit: nec ducebatur in culpam more gentis antiquo: ut mulieres de substantia sua uictum atq̄ uestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus: paulus abiēcisse se memorat. Nunquid non habemus inquit potestates sorores mulieres circūducendi: sicut & ceteri apostoli faciunt. Ministrabant autem domino de substantia sua: ut meteret eorum carnalia: cuius ille metebant spiritualia. Non q̄ indigeret cibus dominus creaturarū: sed ut typum ostenderet magistrorum: q̄ uictu atq̄ uestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed uideamus quales comites habuerit. Mariam magdalenen a qua septem demonia eiecerat: & mariā iacobi & ioseph matrem: materteram suam: sororem marie matris domini: & matrem filiorum zebedei: quæ paulo ante regnum liberis postulauerat: & alias quas in ceteris euangelis legimus.

¶ Eū sero factū eēt uenit hō qdā diues a barimathia nomine ioseph: q̄ & ipse discipul⁹ erat Iesu:

¶ Diues p̄fertur non de iactantia scriptoris: quo uirum nobile atq̄ ditissimum referat Iesu fuisse discipulū: sed ut ostendat causam quare a pillato corpus iesu potuerit impetrare. Paupes enī & ignoti non erant ausi ad pillatum præsidem romanæ potestatis accedere. In alio euangelista ioseph iste poletis appellatur. idest consiliarius: & de ipso quidā putant primū psalmū esse cōpositū. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum. Et reliqua.

Libor Quartus.

Et accepto corpore Iesu inuoluit illud in syndone munda.

Ex simplici sepultura domini: ambitio diuitum condemnatur: qui nec in tumultis quidem possunt carere diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritualem: & hæc sentire: quod corpus domini non auro non gemmis: & serico: sed liteamine puro obuoluendum sit: quæquæ & hæc significet: quod ille in syndone munda inuoluit iesum qui pura mente eum suscepit.

Et posuit illud in monumento suo nouo quod exciderat in petra & aduoluit saxum magnū ad hostiū monumenti: & abiit.

In nouo ponitur monumento: ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus resurrexisse alius fingeretur. Potest autem & nouum sepulchrum mariæ uirginalem uterum demonstrare. Saxumque hostio appositum: & saxum magnum: ostendere absque auxilio plurimorum sepulchrū nō potuisse reserare.

Erat autē ibi Maria magdalene: & altera Maria sedentes contra sepulchrū.

Cæteris reliquētibz dominum: mulieres in officio perseuerat: expectantes quod pmiserat iesus: & ideo meruerunt primæ uidere resurgētem: quia qui perseuerauerit usque in finē: hic saluus erit.

Tube ergo custodiri sepulchrū: usque in diē tertiū: ne forte ueniāt discipuli ei? & furentur eum.

Non suffecerat principibus sacerdotum & scribis ac phariseis crucifixisse dominum saluatorem: nisi sepulchrū custodirent: cohortem acciperent: signarent lapidem: & quantum in illis est manū opponerent resurgenti. ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim amplius reseruat: tanto magis resurrectionis uirtus ostenditur. Vnde & in monumento nouo quod scissum fuerat in petra conditus est. Nam si ex multis lapidibus ædificatum esset suffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Quod autem in sepulchro ponendus esset: propheta testimonium est dicentis. Hic habitabit in excisa spelūca petra fortissima. Statimque post duos uersiculos sequitur regem cui gloria uidebitis.

CAPITVLVM. XXVIII.

Esperare autem sabbati que lucefcit in prima sabbati: uenit maria magdalene: & altera maria uidere sepulchrū.

Quod diuersa tempora istarum mulierū in euangelis describuntur: non mendacii si gnum est: ut impii obiiciunt. sed sedula uisitationis officia: dum crebro abeunt ac recurrunt: & non patiuntur sepulchro domini diu abesse uel longius.

Ecce terremotus factus est magnus: angelus enī domini descendit de celo: & accedēs reuoluit lapidem: & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut nix.

Dominus noster atque idem unus filius dei & filius hominis: iuxta utrāque naturā diuinitatis & carnis: nunc magnitudinis suæ: nunc humilitatis signa demonstrat. Vnde & in præfenti loco: quæquæ homo sit qui crucifixus est: qui sepultus est: qui clausus tumulo: quem lapis oppositus cohibet: tamē quæ foris aguntur ostendunt filium dei sol fulgens: tenebræ ingruentes: terra mota: uellum scissū: saxa diruta: mortui suscitati: angelorum ministeria quæ ab initio natiuitatis eius dominum probabant. Ad mariæ gabriel uenit: cum Ioseph angelus loquitur: idem pastoribus nuntiat: angelorum postea auditur chorus: gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Tentatur in solitudine & post uictoriam statim seruiunt angeli. Nunc quoque angelus uenit custos sepulchri dominici: & in uestitu candido signat gloriam triūphantis. Necnon ascendente ad cælos dñs: duo angeli in oliueti monte cernuntur: pollicētes apostolis secūdū saluatoris aduentū.

Pre timore autem eius exterriti sunt custodes: & facti sunt uelut mortui. Respondēsque angelus dixit mulieribus Nolite timere uos: scio enī quod Iesum qui crucifixus est queritis.

Custodes timore perterriti instar mortuorum stupefacti iacent. Sed tamen angelus non illos sed mulieres consolatur. Nolite timere uos. Illi inquit timeant: in his perseueret pauor in quibus pmanet incredulitas. Cæterum uos quæ iesum queritis crucifixū: audite quia resurrexit: & pmissa perfecit.

Venite & uidete ubi positus erat.

Et si meis uerbis non creditis: uacuo credatis sepulchro: & gradu concito pergite ac nuntiate discipulis eius.

Quia surrexit & præcedet uos in galileam.

Hoc est in uolatabrum gentium: ubi ante error erat & lubricum: & firmo ac stabili pede uestigiū non ponebat. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno: currentes nuntiare discipulis eius. Duplex mentes mulierum tenebat affectus timoris & gaudii: alter de miraculi magnitudine: alter ex desiderio resurgentis: & tamen uterque foemineum concitabat gradum. Pergebat ad apostolos: ut per illos fidei seminarium spargeretur.

Et ecce iesus occurrit illis dicēs. Auete.

Quæ sic quærebant: quæ ita currebant: merebantur obuium habere dominum resurgentem: & primum audire. Auete: ut maledictum ene mulieris in mulieribus solueretur.

Ille autem accesserunt & tenuerunt pedes eius: & adorauerunt.

Istæ accedunt & tenēt pedes eius quia adorauerūt eū. Cæterę illa quæ quærebat eū mortuis: & nesciebat adhuc filiū dei surrexisse: merito audit ne tangas me: nondum enim ascendi ad patrem meum.

Tunc aut

Super Matheum. c. xxviii.

Tunc ait illis iesus. Nolite timere.

T Et in ueteri & in nouo instrumento hoc semper obseruandum est: q̄ quando angustior aliqua apparuerit uisio: primum timor pellitur: ut sic mente placata possint quæ dicuntur audiri.

Ete ⁊ nuntiate fratribus meis: vt eant in gallileam: ibi me uidebunt.

THis fratribus-de quibus in alio loco dixit:annuntiabo nomen tuum fratribus meis: qui saluatore nequaquam in iudæa conspiciunt:sed in gentium multitudinez.

T Et congregati cum senioribus: consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes: dicite quia discipuli eius nocte uenerunt et furati sunt cum vobis dormientibus: et si hoc auditum fuerit a prefide: nos suademus ei: et securos vos faciemus.

¶ Custodes miracula confitentur: ad urbem conciti redeunt. Nuntiāt principibus sacerdotum quæ uiderant: quæ facta conspexerant. Illi qui debuerant conuerti ad poenitentiam: & iesum quærere resurgentem: perseverant in malitia: & pecuniam quæ ad usus templi data fuerat: uertunt in redemptionem mendacii: sicut antea triginta argenteos dederant iudæ proditori. Omnes igitur qui stipte templi: & his quæ conferuntur ad usus ecclesiæ abutuntur in aliis rebus: quibus suam expleāt uoluntatem: similes sunt scribarum & sacerdotum redimentes mendacium: & saluatoris sanguinē.

Tandeciz autem discipuli abierunt in gallileam: in montem ubi constituerat illis iesus.

¶ Post resurrectionem iesus in gallileæ monte conspicitur: ubiq; adoratur. Licet quidaz dubitent & dubitatio eorum nostram augeat fidez: tunc manifestius ostendit thomæ & latus lancea uulneratū & manus fixas demōstrat clauis.

Accedens iesus loquutus est eis dicens: data est mihi omnis potestas in celo ⁊ in terra.

T Illi potestas data est: qui paulo ante crucifixus: qui sepultus in tumulo: qui mortuus iacuerat: qui postea resurrexit: in cælo autem & in terra potestas data est: ut qui ante regnabat in cælo per fidem credentium regnet & in terris.

Euntes autem docete omnes gentes baptizantes eas in nomine patris ⁊ filii ⁊ spūs sancti.

¶ Primum docent omnes gentes: deinde doctas intingunt aqua. Non enim potest fieri ut corpus baptisimi recipiat sacramentum: nisi ante anima fidei susceperit ueritatem. Baptizantur autē in noīe patris & filii & spūs sācti: ut quoq; una ē diuinitas: una sit largitio: Nomēq; trinitatis unus deus est.

T Docentes eos seruire omnia quecunq3 mandauit uobis.

¶ Ordo præcipuus. Iussit apostolis ut primum docerent uniuersas gentes: deinde fidei intingerent sacramento:& post fidem ac baptisma quæ essent obseruanda præciperet: ac ne putemus leuia esse quæ iussa sunt & pauca addidit: omnia quæcūq; mandau iobis. Vt quicūq; crediderint: qui in trinitate fuerint baptizati: omnia fiant quæ præcepta sunt.

Et ecce ego vobiscum sum vsqz ad consummationem seculi.

T Cum discipulis se futurum esse promittit:& illos ostendit semper esse victuros:& nunquam a cre-
dentibus recessurū. Quod autem usq; ad cōsumationem mundi sui præsential; pollicetur:nō igno-
rat:eam dicimus:in qua se scit futurum cum apostolis.

¶ Finit liber quartus cōmētariorū sancti Hieronymi præsbyteri in euāgelium secūdū Matheum.

Prologus Super Marcum.

INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI.
IN MARCVM EVANGELISTAM.

MNIS scribe doctus in regno celorum: similis est homini patrifamiliari qui profert de thesauro suo noua & uetera. Ego uero similis pauperculæ uiduæ duo minuta in gazophilatio mittenti discipulis meis pauperculis: ac de paupere pera sperantibus alimenta: has de mensa diuitum mitto micas: quas catuli mei auide cum syrophenissa flagitant. Porro anxiata aurum & argentum: lapides pretiosos minime habens: pelles scilicet hyacinthinas de celestibus: non de terrestribus offeras si potueris naturis: idest de Marci euangelistæ historia: uel mystico intellectu quæ maiores mei tradiderunt: deo adiuuante intimare curabo. Quem euangelia tractantes intactum ut puto præterierunt: quia eadez poenæ quæ Matheus narrat. Licet ipropriis quibusdā sint distincti testimoniis ut ala alterius: alā alteri tagat aialis: & rota rotā eadē sequatur uia: & ut uersis iuicem uultibus: sese scā cōtueantur aialia. In priore canone Marcus cū Matheo Lucaque cōmitatur & Ioāne. In secūdo cū Matheo & Luca. In quarto cū Matheo & Ioāne. In sexto canone uelut i imo ueste duo anuli. Matheus semp cōiūgitur & Marcus: i q̄dragita & nouē capitulis. In octauo canone cū Luca cōmittatur: idest in tredecim capitulis. In propriis uero quæ maxime utcūq; explanare dispono decem & octo incedit speciatim capitulis: quæ simul omnia ducenta & triginta sunt capitula. Marcus euangelista dei: petri discipulus: leuiticus genere: & sacerdos in italia hoc scripsit euangelium. Qui initium euangelii sui de uocibus prophetarum præsumens præcursor rem christi Ioannem malachia: idest angeli testimonio comprobans. Verbum caro factum uoce esaiæ designans principium euangelicæ prædicationis instituit: & inuenit uerbo uocis quod in cōsonantibus. i. in genealogiis dei & hominis perdiderat. Vnde totius in primis a perfectione christi ætatis prædicare incohatur: nec laborat in natiuitate infantuli: qui loquitur de perfectione filii dei. Sed ieiunium numeri legalis: repulsam diaboli: ministerium angelorum proferens. magna in breui cōprehendit. Qui primus alexandriæ fuit episcopus: cuius per singula opus fuit scire: & euangelii in se dicta disponere: & disciplinā i se legis agnoscere: & diuinā i carne dñi itelligere naturā. Qui seminat post Matheū. Qui fremit ut leo: q̄ uolat ut aquila: q̄ discit ut hō: q̄ imolat ut sacerdos: q̄ irrigat ut flumē: q̄ florescit ut ager: qui fernet ut uinū: christus etenim de quo loquitur homo nascēdo: uirtulus moriēdo: leo surgēdo: aquila ē ascēdēdo. Quatuor sūt q̄litates de quib⁹ sancta euāgelia cōtexūtur: p̄cepta: mādātā: testimonia: exēpla. In p̄ceptis iustitia: in mādātis charitas. i. testimoniis fides: i. exēplis p̄fectio cōsistit. Vt sūt hæc p̄cepta. Tūc iesus p̄cepit discipulis suis duodecim. In uia gētiū ne abieritis & reliq; hoc ē diuertere a malo. Mādātā at hæc sūt q̄b⁹ dñs: mādātū nouū do uobis: ut diligatis iuicē. Hoc est facere bonum: & charitatem implere. Testimonia sunt: quæ in ore duorum uel trium testium stāt. Vt ē illud. ioānes testimoniū phibet de me. Et ipsa opa q̄ ego facio: testimoniū phibēt de me: & ego testimoniū phibeo ueritati. Exēpla uero sūt q̄b⁹ iesu imitatur dicētē. Discite a me q̄a mitis sū: & rel. Et estote p̄fecti. i. misericordes sicut & pater uester celestis p̄fect⁹ ē. Et alibi. Exēplū. n. dedi uobis: ut & uos ita faciatis. Has q̄tuor q̄litates psalmographi uersus cōcinūt dicētes. Præceptū dñi lucidū illuminās oculos. Hystoria maxime p̄cepta cōtinēt. Et alibi. Latū mādātū tuū nimis. Quia q̄ diligit p̄ximū totā legē impleuit. Itē testimonia itellexi. Non ē. n. oīum testimonia itelligere. Vñ alias dicit: Testimoniū dei fidele. Quia poti⁹ fide animi quā oculis carnis testimoniū idiget. Quarto: iudicia dei uera iustificata i semetipsa. Idest ut sic sint iudicio: exēpla nostrorū iustificata sicut i iudiciis dei compta hēmus. Vñ idez alio loco ait. A iudiciis. n. tuis timui. In quo. n. iudicio iudicauerim⁹ iudicabitur de nobis. i. his q̄tuor q̄litatib⁹ sūt: timor: fides: spes: charitas. Timore nāq; icipim⁹: fide seruam⁹ qd icipim⁹. spe erigimur. charitate cōsumamur. Finis enī p̄cepti ē charitas. Hi sūt q̄tuor mēses quos xps an mēse p̄dixit dicēs. Nōne q̄tuor mēses sūt usq; ad mēse. Vt & nos p̄ p̄cepta dei: & mādātā ac testimonia atq; exēpla maturos post iudiciū metam⁹ cū gaudio fruct⁹: q̄ i lachrimis timoris semina p̄niæ iactauim⁹ i terra: ut nostros portātes charitatis manipulos: cū gaudio metamus in celo.

Explicit prologus. Incipit liber Marci euangelistæ.

Beati Hieronymi in Marcuz euangelistā: explanatio.

Altius euāgelij Iesu xpi filij dei. Sicut scriptū ē in esaiā p̄pheta. Ecce mitto angelū meū ante faciē tuā q̄ p̄parabit uia tuā ante te. Et iterū. Vox clamātis in deserto parate uia dñi: rectas facite semitas eius. Rata Marcuz euāgelij per qd uenit redēptio fideiū: & b̄ritudo scōrū: q̄a q̄tuor unū sūt: & unū q̄tuor. Quatuor euāgelia multarū cōstāt eē uirtutū. Quid. n. forti⁹ q̄ aīas saluare q̄ errorū suorū uitiis poterāt iterire. Secūdū qd i sexagesimo septio psalmo. Iā dudū p̄pheta spū scō istigante denotauit. Dñs dabit uerbū euāgelizātib⁹ uirtutes multas. Versus istius ordo talis ē q̄ huic operi cōgruēter inseritur. Dñs dabit uirtutes multas euāgelizātib⁹ v̄bū. Dedit. n. uirtutes multas his q̄ v̄bū ei⁹ uenerāda cōfessiōe p̄dicabāt: qñ eis lāguetiū turbas sanare cōcessū ē. Euāgelij græcæ dicitur. Latine bona anūtiatio p̄dicat

Libri primus.

Quod pprie ad regnū dei & remissionē p̄inet peccatorū. Vñ dicitur: p̄citemini & credite euāgelio & appropinquabit regnū c̄lorū: iesu christi: idest saluatoris uncti. In hebreo iesus: In gr̄co ioh̄es. In latino saluator. Messias hebraice. X̄ps gr̄ce. Vñct̄ latin̄. Rex & sacerdos dicitur dū genere dauid regis x̄ps nascitur: & uocibus uatū: leuitico genere p̄phetatur: unde seq̄tur. Vox clamantis i deserto & reliq̄. Vox ē ioh̄es. De q̄ uoce clamabat dñs iesus ad iud̄os: qđ iter natos mulierū maior illo esset nemo. Clamor at̄ ad surdos lōge positos siue cōi idignatiōe fieri solet: q̄ iudaico certū est euenisse populo: dū lōge ē a p̄cōribus salus. Et aures suas grauiter obturauerunt sicut aspides: & idignationē & irā & tribulationē a x̄po audire meruerūt. In deserto at̄ sit uox: & clamor q̄a deserti a spū dei sicut domus uacās & scopata: deserti a p̄pheta a rege atq̄ sacerdote. Vñ ioh̄es & iesus q̄rūt qđ i deserto amissū ē. Vbi uicit diabolus: ibi uincitur: ubi cecidit hō: ibi & surgit. Ecce ego mitto angelū meū. Vox p̄niamatis ait p malachiā ad patrē sonat da filio q̄ ē facies patris. Vñ agnitus ē. Angelus at̄ nūti⁹ iterp̄ta: q̄ p̄nūtiat de x̄po. Post me uenit q̄ añ me fact⁹ ē: q̄ p̄parauit uia tuā. Via dñi q̄ ad hoīes igreditur et p̄nīa ē p̄ quā deus ad nos descēdit: et nos ad illū ascēdimus. Vñ angeli ascēdētes descēdētesq̄ memorātur ad filiū hoīs. Parate uia dñi: hoc ē p̄niam agite et p̄dicare. Vñ parasceue ante sabbatū dicitur. i. p̄nīa ante req̄em futurā. Hic nāq̄ initiū p̄dicatiōis ioh̄is et x̄pi oritur. P̄niam agite appropinquabit regnū c̄lorū: q̄a in die septima requieuit deus ab oib⁹ opibus suis. Septē eteniz nobis necesse ē delere uitia p̄ p̄niam uelut magna genera: ut req̄escētes postea possideam⁹ desiderabilē terrā: Rectas facite semitas ei⁹. Quas semitas icuruaui⁹ declinatēs in dexterā atq̄ sinistrā. Nūc de⁹ p̄cepit nobis ut uia regia icēdētes p̄ximos nostros ut nos: & nosmetipsos ut p̄ximos diligam⁹. Nā q̄ diligit iniquitatē odit aīam suā. Qui. n. semetipsū diligit & nō diligit p̄ximū ad dexterā declinauit. Et q̄ semetipsū odiēs p̄ximū diligit ad sinistrā diuertit. Nā multi bñ agūt: sed nō bñ corrigūt: ut fuit heli. Et multi bñ corrigūt: sed nō bñ agūt: ut fuerūt scrib̄e & pharisei: q̄ sedebāt sup cathedrā moysi. Vñ os turturis i lege ad ascellas ei⁹: torq̄ri iubetur: ne separetur os ab ore: & opus nostrū uideatur ab ore. Semitā at̄ post uia sequūtur: q̄a mādāta moralia: post p̄niam secūdum Matheū explanātur. Paratur uia p̄ fidē & baptismū & p̄nīaz. Rectas semitā p̄ austerā iudicia uestis cilicīe: & zonā pellicē & cibi locustini & pot⁹ mellis siluestri & humilimā uocis. Vnde sequitur

CAPITVLVM. PRIMVM.

Erat Ioh̄es in deserto. Et reliqua. Ioh̄es gratia dei iterp̄tatur a gratia narratio icōitur. Baptizās p̄ baptismū. n. gratia datur q̄ peccata gratis dimittūtur. Vnde seq̄tur. Qđ gratis accepistis gratis date. Et apostol⁹ ait. Gratia salui estis scī p̄ fidē & n̄ ex nobis: dei eniz donū est ne q̄s gloriētur. Et p̄dicās baptismū p̄nīa i remissionē p̄cōrū. Quod cōsumatur per sp̄sum initiatur p̄ paranimphū. Vñ cathecumini: hoc ē istructi icipiūt p̄ sacerdotē & chrismātur p̄ ep̄m. Nūc at̄ p̄ amicū sp̄s i ducitur sp̄sa. ac si rebecca isaac p̄ puerū pallio uellata albo: cū dicitur. Egrediebatur ad illū oīs iud̄eā regio & hierosolymitā uniuersa: & baptizabantur ab illo in iordane flumine: cōfiteētes p̄ctā suā. Cōfessio & pulchritudo i cōspectu ei⁹. i. sp̄s. Vñ desilit sp̄sa de camelo. cū humiliat se nūc ecclesia uiro uiro isaac iesu x̄po: i cui⁹ natiuitate risū fecit de⁹ sarra. Sicut ad mariā dicitur: q̄ ē p̄iceps cū deo. Bñdicta tu iter mulieres. Iordanis at̄ descēsiō aliena iterp̄ta: ubi p̄ctā abluūtur. Archa eteniz iordane trāsuadato p̄ morā pegrinā i terrā trāsiuit alienā: & media parte in mare defluēte: altera pars turgida mōtis erigitur forma. Sic nos oliz alienati a deo p̄ supbiā. p̄ baptismū & symbolū: hūiliati erigimur i alta. Quia q̄ se hūilianerit exaltabitur. Pars at̄ quā fluit i mare amaricatur: cū archa dei: hoc ē corpus x̄pi: nō mūdatis nō pfuit: sed i deterius mutauit. Sequitur.

Et erat Ioh̄es uestitus pilis cameli. Vestis pprie & cib⁹: & pot⁹: totā austerā uitā: p̄dicatiū significāt & futuras gētes ad gr̄tiā dei: q̄ ē ioh̄es itus & foris eē cōiūgēdas. Pilis uero cameli: diuites gētiū: & zona pellicia: paupes mūdo mortui: & locustis ferratis: sapiētes hui⁹ mūdi: q̄ stipulas iud̄eis aridas relinquētes: frumēta mystica cruribus trahunt: & i calore fidei saltus ialtāt. Et melle siluestri: fideles inspirati: de inculta silua ignibus p̄parati: ac mergēdi significātur: quā oīa a gratia euāgelii dei sumūtur: In qua nō ē distinctiō iud̄ei & gr̄ci. Et p̄dicabat dicēs.

Eniet fortior me post me. Qui fortior ē gratia qua p̄ctā abluūtur. Ille nimir⁹: q̄ septies & septuagies septies remittit p̄ctā. Ḡfa p̄or qđ ē: sed semel remittit p̄ baptismū. Mīa uero i miseros ab adā: usq̄ ad x̄p̄m: p̄ septuagita septē ḡnatiōes: & usq̄ ad cētū quadragita quatuor milia peruenit.

Eui⁹ nō sū dign⁹ soluere corugā calciamenti. Nō ē dign⁹ sola gratia p̄cūbēs i baptismō soluere corugā calciament⁹ ei⁹: idē mysteriū icarnatiōis dei. Calcis. n. extrema pars ē corporis. In fine. n. ad iustitiā adest saluator icarnat⁹. Vñ bñ p̄ p̄phetā dicitur. In idumeā extēdā calciamentū meū: nisi iūgatur scīa sp̄s. Nemō p̄ gr̄tiā remissiōis iuestigat icarnatiōis x̄pi mysteriū: quō uerbū caro factū ē. Vñ caro x̄pi. un̄ aīa: un̄ sp̄s sumit exordiū: ut hō uerus fiat p̄ oīa absq̄ p̄cō: & de⁹ uerus: i deo uero sine p̄cipio. i. fili⁹ hoīs q̄ ē i c̄lo. Et quō tāquā sp̄sus p̄cedēs de thalamo suo: idest uirginali utero: clausū reliquēs. Vñ adueniēte uero sp̄so: dom⁹ discalciati dicitur: dom⁹ ioh̄is qui dicit. q̄ hēt sp̄sā sp̄sus ē. Vñ i sp̄tie colūbā: sp̄s sc̄t̄s descēdit. Cū i cātico de sp̄sa canitur. Sp̄sa mea: amica mea: p̄xima mea: dilecta mea: colūba mea. Sp̄sa i patriarchis: amica i p̄phetis: p̄xima i ioseph: & maria dilecta i ioh̄ne baptista: colūba i x̄po & apostolis: q̄b⁹ dicitur. Estote prudētes sicut serpentes:

Super Marcum. c. i.

serpentes: & simplices sicut colūbæ. Sequitur:

Ego baptizo i aq: ille baptizabit in spū sancto.

¶ Dei uero fluiui' semp pleni: semp ē equalis: de quo dictū ē. Fluminis ip̄cer' latificat ciuitatē dei. Quid iterest iter aquā & spūm sc̄m: q̄ ferebatur sup aquas? Aqua ministeriū ē hoīs. Spūs uero ministeriū ē dei. Vñ scriptū ē. Spūs dei ferebatur sup aquas. Sup iqt nō subter. Sicut excellētior ē aīa: quā corp' qd̄ regit: ita eminētior ē spūs q̄ aīa. Sed mālit sup eū spūs: hac unctio xpi sc̄d m carnē: de q̄ dicitur. Propterea unxit te de' de' tu' oleo lātitiæ: præ cōsortib' tuis. Oleū n̄ pōt eē sub aq: sic creator nō ē sub creatura. Oleū de amaritudine surgit radice: i pabulū luminis: & i medicamina uulnerū: & i refectionē esuriētū: i cacumine crescit. Inde fit unctio corporis xpi: de amaritudine passiōis: puenit ad gloriā resurrectionis. uñ nos apostolus admonet dicēs. Hoc. n. sentite i uobis qd̄ & i xpo Iesu & reliqua usq; ad mortem. Mortem autem crucis propter quod deus exaltauit illum & donauit illi nomen quod est super omne nomen: quod dominus Iesus in gloria est dei patris.

¶ Et factū ē in dieb' illis uenit Iesus a nazareth. & rel. (usq; erat cū bestiis & āgeli ministrabāt ei **¶** Marc' euāgelista sicut ceru' ad fōtes aquarū desiderās saltū i planis & arduis dat: & culmina tñ praetorū carpit & palmas i uertice portat: & uelut apīs melliflua flores agri cui odor ueri isaac similat su matim gustat. uñ a nazareth galileæ ueniētē iesū ad baptismū in iordane a iohāne acceptū enarrat Et statim de aqua ascēdisse & aptos cēlos uidisse: & spūm ut colūbā descēdisse: & i ip̄o mālissee: & uoce de celo facta patri i dilecto filio cōplacuisse: & spūm eū i desertū expulisse: & tēptatū a sathana q̄draginta dieb' & noctib' fuisse cū bestiis: & angelis ministratib' cōmoratū eē. Qui ordo moraliter nobis sc̄d xpi exēplū seq̄nd' ē: festinatib' ad cōsortia euāgelica quē iesus pri' ope oñdit q̄ uoce doceret. Sic nos d' uolubilitate mūdi pēduli uolūtatis odore floris mūditi tracti cū adolecētib' post spōsū currim': & baptismi sacramēta de duob' fōtib' dilectōis dī & pximi a gratia remissiōis ablui mur & ascēdētes spe: cēlestia secreta mūdi cordis oculis ītuemur. Dehīc spūz sc̄m spū cōtrito & humiliato eū simplici corde descēdētē ad māsueros: & cū charitate nūq; cadēte manētē suscipimus & uox de cēlis dñi ad nos a deo dilectos dirigitur. Bti pacifici qm̄ filii dei uocabūtur. Et tūc in nobis cōplacet pater cū filiis & spū sc̄o qm̄ efficiuntur un' spūs cū deo: uñ fili' patrē interpellat p nobis dicens Pater scē cōserua eos i noīe tuo quos dedisti mihi ut sint unū sicut nos unū sum'. Tūc spūs nos expellit i desertū q̄dragenario nūero tētādos a sathana: ut patia nobis pbatōne: pbatio at spēs: spes uero charitatē gñet. Cū nō sit nobis colluctatio aduersus carnē & sāguinē: s; aduersus pncipat' & rel. Et tūc bestia placata erūt nobiscū i area aīæ nostræ: mūda cū imūdis aīalib' māsuēcam': & cū leo nūb' sicut daniel cubem': cū spūs nō sit aduersus carnē & sāguinē: nec caro cōcupiscit aduersus spūz. Post hac āgeli ministri q̄ uidēt faciē patris nostri i cēlis: sēp mittūt ut rñsa & solatia cordib' uigilātib' dicētes. Exaudita ē oīo: & nolite timere iesū q̄rētes nazarenū. Et ego quos amo arguo & castigo: & uincenti dabo edere de ligno quod est in paradiso dei mei. Sequitur.

¶ Postq̄ tradit' ē iohānes: uenit iesus i galileā. & rel. **¶** Nūc accepim' grāz p grā. Carnalia de collā: spūalia uiuificā: cessāte umbra adest ueritas. Iohānes i carcere: lex i iudæa. Iesus i galilea. Sal' i gētib' p̄dicās euāgelii regni. Bti paupes spū qm̄ ip̄o: ē regnū calog. Regno terreno succedit paupertas: paupertati xp̄iāo: tribuit regnū sēp̄itnū: uñ dñs diē. regnū meū n̄ ē d hoc mūdo. oīs. n. honor terren' spūmā aq̄ glatice: uel fumo siue sōno cōparat. Seq̄. **¶** Penitemini & credite euāgelio: **¶** Nā si nō credideritis nō itelligetis. Amaritudinē radice: dulcedo pomi cōpēlat: picula maris: spes lucri delectat. Dolorē medicīæ: spes salutis mitigat. Qui desiderat nucleū frāgit nucleū. Pnīaz agit qui uult aeterno bono adhærere: pconia xpi narrare digne pnt: q̄ ad palmā idulgētiae mœruerūt puenire. Vnde post pnīaz p̄dicatores eligūt. Post hac uocātur q̄tuor piscatores. Symon & andreas: iacobus & iohānes. Relictis retibus: patre & naue cū mercennariis. Hac q̄driga uehimur ad ethera: ut hebras: his q̄tuor āgulis cōstruim' pma ecclesiā: his q̄tuor līs hebraicis. i. tetragramatō nomē dñi agnoscat a nobis. Quib' simili exēplo p̄cipit ut audiam' uocē dñi uocātis & obliuiscamur populū uitioz & domū p̄næ traditōis q̄ est stultitia deo. Et rete araneæ i quo nos uelut culices p̄næ lapso te nebat aerianis. Nauē p̄stinæ cōuersatiōis abhoīantes: pellib'. n. mortuis tegit adā q̄ genitor n̄ sc̄d carnē. Et nūc deposito uetere hoīe cū actib' suis: nouū seq̄ntes hoīez: pellibus regimur salomonis q̄ spōsa gl'ia se eē formosā. Symō obediēs: andreas uirilī: iacob' subplātās: iohānes grā. In latino sonat. Quib' q̄tuor noīb' i agmē dñi cōiūgimur obediētia ut audiam': uirilīte ut pugnem' supplātātōe ut pseuerem'. grā ut cōseruemur. Nisi. n. dñs ædificauerit domū i uanū laborāt q̄ ædificāt eā: q̄ q̄tuor uirtutes cardinales dñr: q̄a p prudētiā obcedim': p iustitiā uiriliter agim': p rēpantiā serpētē calcam': p fortitudinē grāz dei mœremur. curis frūz occupat': marcū euāgelistā explanare ut uolui nō ualui. S; ill' d' imitat' sumatiz ei' p̄pā tāgo. et sicut ruth cognata xpi spicas & racemos de post metētes noemi orbatæ colligo. S; utinā ad booz p hac p̄enuriā meā cōuiuia puenirez. Furtū laudabile faciens: marcus dcā euāgelii i semetipso disponens ordinem historiæ nō sequutus mysteriorum ordinem seruat. Vnde in sabbatis: primam uirtutem narrat dicens.

¶ Et īgrediūt capharnaū sabbatis. **¶** Capharnaū uilla cōsolatōis iterptat'. Sabbatuz at requies: hō i spū imūdo: gen' hūanū ē: i qno imūditia regnauit ab adā usq; ad moysē. Nā q̄ sine lege peccauerūt: sine lege pierūt. Qui sciēs sc̄m dei: obmutescere iubet. Nā sciēs qd̄ deū: nō sicut deū

Libri primus.

glorificauerunt: sed seruiuerunt potius creaturæ: q̄ creatori. Spūs discerpens hoīez exiit ab eo. Appropinquante salute: appropinquat tēptatio. Pharaō dimissus ab israhel p̄seq̄ israhel: diabol⁹ cōtēpt⁹ surgit i scādala. Socr⁹ petri febricitās: scdā v̄tute leuata: & ap̄phēsa manu ei⁹ sanāf. Febbris itēperatiā significat: de q̄ nos filii synagogæ p̄ manu disciplinæ: eleuatiōe desiderii sanamur: & huius qui sanat nos ad uesperum declinantis a nobis ministramus ualuntati.

Et erat oīs ciuitas cōgregata ad ianuā ⁊ sanauit multos variis lāgorib⁹. **C**ianua regni moraliter p̄nīa ē cum fide: q̄ opat salutē lāgorib⁹ uariis. Varia etenī sūt uitia: q̄bus lāguescit ciuitas mūdi: uñ leprosus tertia uirtute mūdatur: dep̄cās genuflexo dñi uolūtate: q̄ nō uult mortē p̄cōris: s̄ ut cōuertatur & uiuat. Lepra n̄ra p̄ctūz p̄mi hoīs ē: q̄ a capite cōepit: q̄n regna mundi desiderauit. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Vnde giezi auaritiā sequutus lepra suffunditur: q̄ sacerdoti uero secundum ordinem melchisedech ostensa oblatiōe mundatur dicenti. Date elemosynam: & ecce omnia munda sunt uobis. Sequitur de propriis marci.

Nō ū poterat iesus māifeste i ciuitatē itroire: s̄ foris i desertis locis ē: ⁊ quēiebāt ad eū undiq̄. **C**erte nō oīb⁹ māifest⁹ ē iesus: q̄ latis atq̄ planis seruiūt laudib⁹: & p̄priis uoluptatib⁹. S̄ his q̄ foris cū petro exeūt: & i desertis locis q̄ elegit dñs ad orādū & reficiēdū populū: q̄ deserunt dilectiōes mūdi & deserūt oīa q̄ possidēt: ut dicāt. Portio mea dñs. Gloria uero dñi māifesta: his q̄ cōueniūt undiq̄. Id est p̄ plana & ardua: quosq̄ nihil pōt a charitate xp̄i separare. **CAPITVLVM. II.**

Einde q̄rta uirtute: ueniūt q̄tuor uiri portātes paraliticū i grabato: q̄ turba offēsi nudāt tēctū. Quoꝝ p̄ fidē dimittūtur paralytico p̄cā: q̄ portat lectū: quo portat⁹ ē. & uadit in domū suā corā oīb⁹. Paralysis at̄ typus ē torporis: quo piger iacet i mollitia carnis habēs desiderii salutis. Turbis ignauia: & duplis cogitatiōib⁹: ac si eneruatis mēbris oñditur: quem portāt q̄tuor q̄s supra dixim⁹ uirtutes: ad regulas diuinitatis & sapiā i domo carnis xp̄i patefactas. Cui uice dicitur muneris: portare carnē q̄ se portabat ut p̄ aliā uia: cū magis i suā redeat regionem. Post hāc uocat⁹ Leui alphei: Leui apposit⁹ itēptat⁹: q̄ theloneo negotiorū s̄culariū: solū seq̄ v̄bum qd̄ dicit. Qui nō renūtiauerit oīb⁹ q̄ possidet: nō pōt meus esse discipulus. **CAPITVLVM. III.**

Qui significat auaros q̄ nolētes dare: uolūt accipere: p̄dari: & nō largiri. Quib⁹ dicitur: ut extēdat manus suas. i. q̄ furabatur: iam non furetur: magis antez laboret operando manu sua quod bonum est: ut habeat unde cōmunicet indigentibus.

Et ascēdēs i mōtē: uocauit ad se quos uoluit. & rel. (usq̄ q̄ tradidit illū.) **E**st cōsuetudo scripturæ diuinæ allegoricæ loq̄. Et cū aliud dicat: aliud uelit itelligi. Quod i euāgeliis positū: frequēter iuenies: s̄ nobis necesse ē: ut sic excelsa sēsis uestris applicem⁹: ut tñ cūctā hystoriā ueritatē cernam⁹. xps. n. sol⁹ spiritualiter mōs ē. mōs qd̄ breuiter a nobis laudat⁹: s̄ cālestiū rex: q̄litate cōpiōs⁹: ex quo aq̄ uiuæ decurrūt. Lac i puuloꝝ salute p̄parat⁹: piguedo spiritualis agnoscitur: & q̄qd̄ sūme bonū creditur: i mōtis isti⁹ ē gratia cōstitutū: q̄ ē mōs mōtiū: & scūs scōꝝ quos quotidie ad se de p̄fētib⁹ erūnis iuitat. i mōtē uocat⁹ excelsi mōerito & uerbo ut loc⁹ mōeritis cōgruat altis: ut el̄sēt. xii. cū illo. Sp̄s i iacob dilexit dñs: & cū dideret altissim⁹ gētes & separet filios adā: statuit terios p̄p̄loꝝ iuxta nūcꝝ filioꝝ isrl̄: ut sint ip̄i sup̄ thronos. xii. iudicātes. xii. trib⁹ isrl̄. quib⁹ data ē p̄rās quā fili⁹ a p̄re accepit scd̄m carnē: ut opa q̄ ip̄e fecit & ip̄i faciāt & maiora horū faciāt. Et ip̄osuit petr⁹ symoni nomē. De obediētia ascēdit ad agnitiōez: q̄. n. h̄z dabit⁹ & abūdabit⁹: & iacobuz q̄ sup̄plārata h̄z tota desideria carnis: & ioānē q̄ gratiā accepit qd̄ alii p̄ laborez tenent: & ip̄osuit eis noīa boaner ges: qd̄ ē filii tonitruī: quoꝝ triū sublimē mōeritū i mōtē mōeretur audire tonitruū p̄is: p̄ nubē de filio tonātis. Hic ē fili⁹ me⁹ dilect⁹: ut p̄ nubē carnis: ut ip̄i ignē uerbi ac si fulgura i pluuiā spargerēt in terris: qm̄ de⁹ fulgura i pluuiā fecit: ut extinguat mīa qd̄ iudiciū iurit: uñ p̄pha dicit. Mīaz & iudiciū cātābo tibi dñe: & adreā q̄ uirili forma uim facit p̄ditōi sui: ut respōsū mortis i se sp̄ hēat: & aīa ei⁹ sit sp̄ i māib⁹ suis. Et philippū q̄ ē os lāpadis: q̄ illumināre pōt ore qd̄ corde cōcepit. Cui dedit dñs aptiōnē oris illuminati: scimus hūc modū loquutiōis p̄priū scripturæ: eē dīnax: q̄n hebreoꝝ noīa ad ali qd̄ mysteriū significatōis: qd̄ nūc euāgelista ex dei p̄sona uehemēter affectās itēferit: & bartholomēū q̄ fili⁹ ē suspēdētis aq̄s illi⁹. s. q̄ dixit. & mādabo nubib⁹ meis ne pluāt sup̄ eā ib̄rē. Nomē v̄o filii dei p̄ pacē & dilectiōē acq̄rit. B̄ti. n. pacifici: qm̄ filii dei sūt: & diligite inimicos n̄ros ut sitis filii dei. & rel. Et matheū q̄ ē donat⁹ cui dōatur a dño ut nō solū remissionē p̄cōꝝ adipiscatur: s̄ in nūcꝝ ro ascribatur ap̄loꝝ: ut leo & bos simul cōmedāt: & lūpus cuz agno pascatur. Et thomas q̄ ē abyssus. Multi. n. p̄fūda sciētes dei: minie p̄ferūt: ut paul⁹ ait. Scio hoīez. & rel. (usq̄ q̄ nō licet hoī loq̄) Et iacobū alpheī. i. docti uel millesimi. Cui⁹ a latere cadūt mille: & decē milia a dextris eius. Iacobus alter cui colluctatio nō ē aduersus carnē & sāguinē: sed aduersus spiritales neqtias. Et thadeū q̄ ē corcūlus. i. cordis cultor: q̄ cōseruat cor suū oī custodia. Mūditiā nāq̄ cordis de⁹ uidetur: ut p̄ uirtē mūdū forma ostēditur exp̄ssa. Et symonē cananēū: q̄ & zelotes: symō ponēs tristitiā itēptatur. B̄ti. nāq̄ q̄ nūc lugēt qm̄ ip̄i cōsolabūtur: trinū luctū iplet q̄ cōsolatōez futurā q̄rit. Deslet p̄cā p̄p̄a: cū dauid & maria: flet cū flētib⁹: cū paulo: & flet multū cū ioāne q̄ dicebat: & ego flebā multū: q̄a nemo dignus iuer⁹ ē ap̄ire libꝝ & soluere signacula ei⁹: zelotes at̄ dicitur quē zelus dom⁹ dñi cōmedit: ut sinees la cerdos:

Super Marcum. c. iij.

cerdos: ut eēt q̄satio. Et iudā scarioth q̄ tradidit illuz: q̄ nō delet pctm̄ suuz p̄p̄cēnitētiā: nec illd̄ de
 Ies̄ p̄ memoriā: uñ de eo dī. Et pctūz m̄is ei⁹ nō deleat. Fiāt cōtra dñm sp̄. Iudas cōfiter̄s uel glorios⁹
 itēptat. Scarioth at̄ memoria mortis. Cōfessores sūt multi i ecclesia: sup̄bi & gloriosi. Quorū p̄m⁹
 symō mag⁹. Et arri⁹ & ceteri heretici. Quorū memoria mortalis: iō i ecclesia celebrat: ut deuotē. He
 sūt. xii. dītae apostolorū & p̄dicatorū q̄ tēni q̄tēni circa tabernaculum dñi excubāt: & scā dñi uerba
 hūeris opuz p̄p̄riis portāt. Vt tabernaculū m̄asioib⁹ multis ad terrā repromissiois portēt: quos uni⁹
 exēplū ad timorē hūiliat ut āgelos luciferi illi⁹ casus cōseruat: ut nō gloriē sapiēs i sapia suas: sed qui
 gloriā i dño gloriē. **¶** Et ueniāt ad domū. Et reliqua. (usq; i furorē reuersus ē.)
¶ Hic p̄p̄rie marc⁹ cōuenire iesū cū discipulis suis ad domū narrāt. Et itē. Turbā ut nō possēt panē
 māducare cōuenisse cōmemorat. Et discipulos putasse qd̄ i furore uertēf: q̄ scribā q̄ ab hierosoly
 mis uenerāt dicebāt. Belzebub hēt. Sicut exaltāt celi a terra: sic exaltatē sūt uia dñi a uiis uestris. ad
 hoc nāq; uenit qd̄ audiuit & patif q̄ nobis dicit. Bt̄ eritis cū maledixerit uobis hoīes. & reliq;. (usq;
 merces uia i cēlis.) Dom⁹ ad quā ueniūt p̄mitia ē ecclesia. Turbā q̄ ipediūt panē māducare pcā &
 uitia sūt: q̄ q̄ māducāt idigne: iudiciū sibi māducāt & bibit: nō diiudicās corp⁹ dñi. Vñ dñs i furo
 re uertit cū dicit. Nisi māducaueritis carnē filii hoīs. & rel. (usq; nō hēbitis uitā i uobis.) Et q̄ blas
 phemauerit i spūm sc̄m nō hēt remissionē: s; re⁹ erit aeterni delicti. Quia nō mōrebit p̄niām agere:
 ut recipiat: q̄ xpm̄ itelligēs p̄cipē demoniorū eē dicebat: q̄ nūq; soluit a carcere q̄ dīrāt uerbi nō
 uissimū nō soluerit aī finē uitā. Quatuor nāq; p̄tib⁹ denari⁹ uitā fūdat aeternā. Vt qd̄ corde credis
 ore cōfitearis & qd̄ confiteris: ope ipleas: & qd̄ ipleueris docere nō cesses. Qui. n. fecerit & docuerit:
 hic magnus uocabit i regno cēlorū. (Et ueniūt mater. ei⁹ & fr̄es:) ut sciamus nos eē fr̄es eius: & ma
 trēs: si uolūtātē p̄ris eius ipleuerimus: ut coheredes simus eius q̄ nō i sexib⁹ s; i sc̄is discernit. (Tūc cō
 pit docere ad mare:) ut locus docēdi idicet auditores: amaro fuisse: ac istabiles. Et iō i pabolis loq̄
 eis: ut regerēt qd̄ nō itelligerēt: & p̄ apostolos quos cōrēptos habebāt discerēt mysteriū regni qd̄
 ipi n̄ hūt. Mare mūdū istū debere suscipi: frequēti lectiōe iā notū ē: qd̄ & gustu amarū ē: & uitiorum
 fluctibus igetū ē. Sed ab ipō dño eripi potuissēt q̄ amara mutat i dulcedinē. Tristia uertit i gaudiū
 & egritudines detestabiles i salutē. Parabola ē natura discrepantiū regū: sub aliq̄ similitudine facta cō
 paratio: more puidētiā suā: ut q̄ cālestia cape nō poterāt: p̄ similitudines terrenas: audita p̄cipe po
 tuissēt. Grāco uocabulo dī similitudo: qñ illud qd̄ itelligi uolumus: p̄ cōpatōes aliq̄s idicamus. Si
 eni ferreū quēpiā dixerimus: qñ durū ac fortē desideramus itelligi. Cū uelocē uētis aut auibus cōpa
 mus: qd̄ i trigesimo: & sexagesimo & cētesimo fructu cōtinet. Hoc ē lege & p̄phetia. & euāgelio: qd̄
 i ore triuz testium mysterium regni in mōte ostēsi. i. moysi & heliā: & iesu cōsistat. Et dicebat illis.
¶ Nūqd̄ uenit lucerna: ut sub modio ponat. & rel. (usq; auferet ab illo.) **¶** Lucerna: uerbū est
 de tribus seminib⁹. Modius at̄ lectus auditus ē iobediētū. Cādelab⁹ apostoli sūt: quos illumina
 uit uerbū dñi absconditū & occultū. Parabola utriusq; seminis ē. In palā uero uenit dū a dño tractat.
 Et dicebat: i qua mēsurā mēsi fueritis: remetiet uobis. Etenī secūdū mēsurā fidei. unicuiq; diuiditur
 itelligētia mysteriorū: et addicitur dū scīa ēt additiētur uirtutes. Qui. n. hēt dabit ei. i. q̄ hēt fidez
 hēbit uirtutē. Et q̄ hēt opus uerbi hēbit itelligētiā mysterii. Et q̄ nō hēt ecōtra fidē deficit uirtute. Et
 q̄ nō hēt opus uerbi: eius itelligētia caret. Et q̄ nō itelligit iā auditū p̄didit ac si n̄ audisset. & dicebat.
¶ Sic ē regnū dei quēadmodū: si bō iactet semē in terrā. & reliqua. (usq; adest messis.)
¶ Et hāc parabolā p̄dictis cōsequētē p̄p̄rie sup̄lit marc⁹: scripturas nouimus diuinas p̄ similitudines
 terrenas plerūq; cālestia sacra mōstrare: sicut totū corpus cōstat euāgeliorū. Regnū dei ecclesia est
 q̄ regit a deo: & ipa regit hoīes: & cōtra hēt uirtutes: & uitia calcāt. Vt ē centurio hñs sub se milites:
 hō iactās semē filius hoīs ē: semē uerbū uitā. Terra: corda hūana. Dormitio hoīs mors est saluatoris
 Exurgit semē nocte & die: post sōnū xpi nūerus credētiū p̄ aduersa & p̄sp̄ra magis magisq; germi
 nabit i fide: & creuit i ope: dū nescit ille. Tropica est ista loquutio: & in scripturis diuinis creberrima
 cōsuetudo seminaf. Id est nescire nos fecit: q̄s fructū i finē affert. Dū dicit q̄ pseuerauerit usq; i finem
 ipse saluabitur. Vltro enī terra fructificat dū uolūtātē nostrā deus expectat dicēs. Si uis iuenire uitāz
 serua mādata. Primū herbā. i. timorē. Initiū. n. sapie timor dñi. Deīde spicā. i. p̄niām lachrymosam.
 Deīde plenū fructū i spica. i. charitatē. Plenitudo legis: charitas ē. Et cū p̄duxerit fructus: statim mit
 tit falce. Falx ē mors: uel iudiciū q̄ secāt aīam: qm̄ adest messis. i. cōsumatio sēculi. In qua iusti gau
 debūt: q̄ i lachrymis seminauerūt. Qd̄ semē itē. i. similitudo grano synapis: qd̄ minimū i timore ē: ma
 gnū at̄ i charitate: q̄ ē maior oībus oleribus q̄ deus charitas ē: & oīs caro scēnū. Et q̄ ifirm⁹ ē olera
 māducāt: & fert ramos misericordiā: & cōpassiois. Cuius sub umbra paupes xpi q̄ sūt celi aīalia: de
 lectātur habitare. Seorsū aut̄ discipulis suis diserebat oīa. Illi. n. digni erāt audire mysteria i penetra
 li timo sapiā: q̄ temoris cogitationū malā: tumultibus i solitudine uirtutū p̄manebāt. Sapia ē in
 tpe ocii. De hīc ad mare ueniūt: & fluctibus turbātur. Et erat ip̄e i pupi sup̄ cervical dormiens. Pupis
 mortuis pellibus uiuos cōtinet: & fluctus arcet & ligno solidatur. Id est cruce & morte dñi ecclesia
 saluatur. Cervical corpus dñi ē cui diuinitas sicut caput iclinata est. Pupis initiū ecclesiā est i qua do
 minus dormit morte corporali. Quia nūquā dormiet q̄ custodit israhel. Cominatur uento & mari
 ut taceat. De quo dī. Tu dñatis potestati maris & reliqua. Vetus & mare: & demōes & p̄sequutores
 ff iii

Liber primus.

sunt quibus dicit. Tace. Quando compescit edicta regum iniquorum ut uoluerit: quia non est hominis ut dirigat gressus suos. Tranquillitas magna pax ecclesie est: post pressuram: si non theonica post actuale uitam.

CAPITVLVM. V.

Exerunt ei de nauis statim occurrit ei homo de monumentis in spiritu immundo. Sexta uirtute sanatur: qui in monumentis domicilium habebat: nec catenis ligatus: nec compedibus. Nemo enim domare eum poterat. In montibus & in monumentis erat: clamans & concidens se lapidibus: hic est desperatissimus gentium populus: quem enumerat apostolus. Superbus: latus: immundus: sanguinarius: idolatra: ignominiosus: nec in lege naturae: nec dei: nec humano timore alligatus. Cui legio nomen est: id est decem milia quae cadunt ad dexteram patris quae est christus. Cui demonio grex porcorum creditur: cui nihil est utile: nisi tantum mors ut simul in abyso in inferno: sine respectu misericordiae suffocaretur per impetum naturae mortis: a quibus fugiunt multi qui pascebant eos: flagellato etenim stulto: sapiens prudentior fit. Et rogant Iesum ut exeat a finibus eorum. ut ait petrus. Exi a me domine quoniam immundus sum. Ne tangat archam dei ut oza: homo sanatus mittitur in domum suam & praedicat in decapoli. Dum a romano nunc regno iudaei conuertuntur: qui in littera tantum pendunt decalogi. Post haec uenit iayrus archisynagogus: quia cum intrauit plenitudo gentium tunc omnis israhel saluus fiet. iayrus illuminans siue illuminatus interpretatur. Id est iudaicus populus umbra litterae disposita spiritu illustratus: prociens ad pedes uerbi: id est ad incarnationem Iesu se humilians: rogat pro filia: qui sibi uiuit alias uiuere facit. Abraham & Moyses & Samuel rogant pro plebe mortua & sequitur Iesus praeces eorum. Septima uirtute suscitatur mortua. Sed intra uiam tangit fimbriam retro mulier sanguinaria quae profligatam cum salute perdidit in medicos nihil proficientes substantiam. Septimo die requieuit deus ab omnibus operibus suis quando suscitatur mortua intus & semiuia foris cum turbis: fluxus sanguinis sterilitatem facit. Vnde dicitur ad ecclesiam gentium. Lactare sterilis quae non parit. Retro accedit: id est post resurrectionem. Fimbriam tangit: ac cymbala & mala punica quae pendunt de extremis oris tunicae summi sacerdotis. Cymbalum confessionem. Malum punicum: martyrii uoluntatem: & uirtutum candorem. Siue unitatem significat. Ad puellam dicitur Tabitha cum: id est puella surge. Archisynagogo dicitur filia tua mortua est. Iesus autem dixit. Non est mortua sed dormit. Vtrumque mortua est uobis: mihi dormit. Annorum duodecim erat puella: & annis duodecim erat mulier perpeffa: peccata non credentium. Apparent initio fidei credentium. Vnde dicitur. Credidit abraham deo & reputatum est ei ad iustitiam.

CAPITVLVM. SEXTVM.

Einde iens in patriam suam filius fabri Iesus uocatur. Et hoc mystice: sed fabri qui fabricatus est auroram & solem. Id est ecclesiam primam & sequentem. In quam figura: mulier & puella sanatur.

Non est propheta sine honore nisi in patria sua.

Comitatur sepe uilitas originem: ut quis est filius ysaie. Sed humilia dominus respicit & alta a longe cognoscit. Mittuntur deinde duodecim apostoli & datur eis potestas praecpta docendi: ut committetur uerbum simul et factum & cum promissis inuisibilibus uisibiles uirtutes micent: & cum ungebant oleo egros: infirmitatem fidei uirtute corroborant.

Tunc audiuit herodes nomen Iesu manifestum.

Lucerna sub modio abscondi phas non est.

Quo audito herodes ait. Quem ego decolauit Ioannem hic a mortuis resurrexit.

Per ironiam expresse pronunciat Herodes pelliceus: caput legis quod est christus de corpore abscondit proprio. Id est iudaico populo & datur gentili puellae. Id est romanae ecclesiae: & puella dat matri suae adulterae: id est synagogae creditur: i fine. Corpus Ioannis sepellitur: caput in disco collocatur. Littera humo tegitur: spiritus in altari honoratur ac sumitur.

Conueniant apostoli ad Iesum annuntiant quae egerunt & docuerunt.

Ad locum unde exeunt flumina reuertuntur. De eo semper gratias referunt missi quod acceperant. Et ait illis. (Venite seorsum: & reliqua usque ad manducandi spatium.) Et hos proprie Marcus seorsum ducit: quos elegit. Ut inter malos uiuentes: mala non intendant. Ut loth in sodomis & Iob in terra hus: & abdias in domo achab (Et ait illis: requiescite pusillum) ut aues in ramis synapis. Pusilla hic sanctis requies longus labor. Sed postea dicitur illis ut requiescant a laboribus suis. Erant enim qui ueniebant & redibant multi: nec manducandi spatium habebant in archa Noe: & animalia quae intus erant foris mittebantur. Et quae foris erant intro erumpebant. Sic nimirum agitur in ecclesia. Iudas recessit: latro accessit. Quadiu receditur a fide: nec ecclesiae requies est sine merore. Rachel plorans filios suos noluit consolari. Non est hic conuiuium in quo bibitur uinum nouum. Cum cantabitur canticum nouum. In caelo nouo: & in terra noua: ab hominibus nouis: cum mortale hoc induerit immortalitatem. Cum quinque panibus & duobus piscibus quinque milia hominum uespere uitae pascentur: cum duodecim cophini. Octaua uirtute pleni fragmentis colliguntur: cum sunt super thronos duodecim: id est duodecim tribus israhel. Qui sunt fragmenta Abraham Isaac

Super Marcum. c. vii. & viii.

Isaac & Iacob: quando reliquias saluæ fiet ex israel: quando facie ad faciem uidebimus: quod in lege Moysi: & prophetis: & psalmis: scriptum legimus de christo. Vnde post quartam uigiliæ noctis cōpescit Iesus tumorem maris ambulans super illud & dicit. Confidite ego sum: quia uidebimus eum sicuti est. Tunc cessauit uentus: & procella Iesu sedente. Idest regnante in navi: quæ est uniuersalis ecclesia. Sequitur.

Et quot quot tangebant eum: salui fiebant.

Quando fugiet dolor & gemitus:

CAPITVLVM. SEPTIMVM.

Conueniunt pharisei. Et reliqua.

fluum latratum: furca rationis obtundit: idest moysi & esaiæ increpatione. Vt nos ad uersantes hereses uerbis scripturæ uincamus: Videntes discipulos non lotis manibus manducare: quod futuram gentium cōmunionem significat. Munditia & baptismū pharisaicum sterile est. Cōmunicatio non lota apostolica extēdit palmites suos usq; ad mare: quod culpa maius est. Traditio pharisaica in mentibus & puris uasis non est tractanda: sed abscondenda & radenda. Sepe enim traditionibus hominum: mandata dei cedunt: Post hoc signum: mulier tyrophenissa: cuius filia spiritum immundum habebat intrās Procudit ad pedes eius. Erat enim gentilis: mulier rogat pro filia: quæ est mater nostra. Romana ecclesia: & nata demoniaca: barbaries est: occidentalis natio: cuius fides fecit de cane ouem: micæ spiritualis intellectus: non panem fractum litteræ sumere cupit. Fidelis prudens & humilis: mœretur quod poscit.

Et iterum exiens de finibus tyri venit per sydonem. Et reliqua.

Et hic proprie narrat marcus decimam uirtutem. Tyrus interpretatur angustia: significans iudæaz. Cui dominus dicit. Coangustatum est: contractatum breue est pallium utrumq; operire non potest. Vt transserat se ad gentes alias. Sydon uero uenatio interpretatur: fera indomita quæ nostra natio: & mare galileæ: quod fluctuosa uolubilitas est: inter medios fines decapoleos: quod interpretatur decalogi mandata. Saluator ad saluandas gentes: ab apostolis ducitur: qui interroganti se adolescenti: quid faceret respondit. Nosti mandata?

Et adducunt ei surdum & mutum.

Genus humanum per multa membra. Ac si unus homo uaria peste absumptus enumeratur: in pthoplausto cecatur dum uidit. Surdus fit cum audit: dum odoratur emungitur. Obmutescit dum loquitur. Mancus fit dum manum extendit. Incuruatur dum erigitur. Hidropicus fit dum concupiscit. Claudus fit dum progreditur. Lepra suffunditur dum nudatur. Demone impletur dum diuinitatem appetit. Morte moritur: dum audacter excusat quod inobœdienter cōmisit. Et depræcantur eum: ut imponat illi manū. Incarnatū forte dñm multi iusti & p̄iarchæ cupiebāt & optabant.

Apprehendens eum dominus de turba seorsam: misit digitos suos in auriculam eius.

Seorum semper a turbulentis cogitationibus: & actibus inordinatis sermonibusq; in compositis ducitur: qui sanari mœretur. Digni qui in aures eius mittuntur: uerba spiritus sunt. De quo dicitur. Digitus dei hic est. Et opera digitorum tuorum sunt celi.

Et expuens tēgit linguam eius.

Spuma de carne domini: idest diuina sapientia quæ soluit uinculum labiorum humani generis: ut dicat. Credo in deum patrem omnipotentem. Et reliqua.

Et suspiciens in celum ingemuit.

Idest nos gemere docuit. Et in cælum thesaurum cordis nostri erigere per qđ gemitū cōpūctōis intimæ: friuola læticia carnis purgatur: ut dicitur. Rugiebam a gemitu cordis mei. Et ait illi.

Effeta quod est adaperire.

Corde autem creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

Et statim aperte sunt aures eius: & solutum est uinculum lingue eius: & loquebatur recte.

Aperit aures ei⁹ ad hymnos: & cātica: & psalmos soluūt linguā. Vt eructet uerbū bonū: qđ nō p̄nt minæ: nec uerba cohibere: ut ait apostol⁹ paul⁹. Ego unct⁹: s; nō ē alligatū in me uerbū dei.

Et precepit illis ne cui dicerent.

Non in uirtutibus gloriandum esse docuit: sed in cruce & humiliatione.

Quanto eis precipiebat: tanto plus predicabant.

Ciuitas in monte posita undiq; circūspecta abscondi non potest. Humilitas semper præcedit gloriam.

CAPITVLVM. VIII.

Ndecima uirtute septem panes: quatuor ieiunis milibus franguntur: & pauci pisciculi benedicuntur & de fragmentis septeꝝ sportæ plenæ substolluntur. Septem panes dona sunt septem spiritus sancti: quatuor milia annus est noui testamenti cum quatuor temporibus.

Septem sporte plenæ: septem ecclesiæ fragmenta panum mystici intellectus primæ septimæ sunt. Pisciculi benedicti: libri noui testamenti. Quoniam piscis assi partem dominus resurgens

postulat: & piscem super positum p̄tunis discipulis in captura piscium porrigit. Post hac ueniunt bethsaida quæ domus uallis interpretatur. Quæ est alia nisi mundus qui est uallis lachrimarū?

CAPITVLVM. VIII.

Dducunt duodecima uirtute: cecum q nō uidet: nec ante: nec retro: idest qui fuit: q ē: q erit

Liber primus.

Rogant illum: vt eum tangeret.

compungitur. Et apprehendit manum ceci: ut lamentationem de cecitate cordis sui agat. Defflens ut hieremias euerfionem ciuitatis dei: hoc est animæ suæ.

Idest uiciniam malorum. Corruptunt enim mores bonos colloquia mala. Et expuens in oculis eius: ut uideat uoluntatem domini: per flatum spiritus sancti. Impositis manibus interrogat eum: si aliquid uideret per opera domini uidet maiestatem eius. A magnitudine enim creaturæ creator agnoscitur. Et aspiciens ait. Video homines uelut arbores ambulantes. Idest omnes homines existimans superiores sibi. Indignum se iudicans: ut dauid se uocari hominem: & canem mortuū: & pullicem unum. Iterum manus posuit super oculos eius ut uideret clare omnia. Idest per opera uisibilia inuisibilia intelligeret: & que oculus non uidit: & clare animæ suæ statum: post rubiginem peccati: mundi cordis oculo contueretur. Beati enim mundo corde: quoniam ipsi deum uidebunt. Et misit eum in domum suam ut uideret in se: quod ante non uidit. Non enim putat homo desperans de salute omnino posse quod facile illuminatus per spē potest perficere. Et dicit ei.

Si in vicum introieris nemini dixeris.

Idest uicinis cecitatem tuam semper enarra: non uirtutem. Vt ait paulus. Qui fui blasphemus et persequutus sum ecclesiam dei.

Post hec cepit docere illos: quia oportet filium hominis multa pati: & tertia die resurgere.

Sicut gubernator peritus tempestatem in tranquillitate præcauens: nautas paratos uult esse suos. Vnde dominus. Si quis uult post me sequi denegat semetipsum: Idest alter ex altero efficiatur. Post confirmationem crucis gloria resurrectionis ostenditur.

CAPITVLVM.

NONVM.

Nde & sequitur: tertiadecima uirtute.

Et post dies sex.

In monte excelso transfiguratus est coram discipulis suis: ne timerent opprobria crucis qui uiderant oculis suis: futuræ resurrectionis. Et uerbum continuerunt apud se conquerentes quid esset: cum a mortuis resurrexerit. Hoc pprie marci: idest cū absorta fuerit mors in uictoria non erunt in memoriam priora: & ascendent super eum. Cum abstulerit dominus sordes filia syon: auferens omnem lachrymam ab omni facie sanctorum. Et ueniens ad discipulos suos uidit turbam magnam circa eos. & scribas conquerentes cum illis. Non est homini requies sub sole. Semper paruulos occidit inuidia: magnos percutiunt fulgura montes. Alii discentes cum fide. Alii uidentes cum fastu: ad ecclesiam conueniunt. Et populus uidens eum stupefactus est & expauerunt. Non est timor in charitate: timor enim est seruorum: stupefcere stultorum. Et interrogauit eos. Quid iter uos conqueritis? Quod scit dominus interrogat: ut confessio pariat salutem: & murmur cordis nostris: sermonibus soluatur piis: ut est illud. Dic tu iniquitates tuas prius ut iustificeris. Postea quartadecima uirtute unus de turba affert filium spiritum habentem immundum. Quem non poterant discipuli curare: saluator curauit. Infidelitas utrorumq; impediuit salutem: Spiritus discerpit spumantem & stridentem & arescentem. Peccato spumat inuidia: stultitia: stridet iracundia: arescit ignauia. Discerpit eum spiritus appropinquantem ad salutem: quod est esca dilecta: quos i uentres suum trahere desiderat: per terrores & dāna: ut fecit in Iob. Interrogans Iesus tempus.

Et ait pater eius. Ab infantia.

Hic significatur gentilis populus: cui a natiuitate in creuit cultus inutilis idolorum: ut stultus imolaret filios suos demoniis. Vnde sequitur.

Et frequenter eum in ignem & aquam misit.

Alii enim ignem uenerabatur. Alii aquā.

Ait illi Iesus. Si potes credere. **L**ibertatē arbitrii indicat.

Sia possibilia sūt credēti.

Quæ sunt oīa nisi q̄ in noīe Iesu: idest salutis postulatur cum lachrymis. Pater pueri aiebat. Crede. Adiuua incredulitatem meam. Credulitas nostra: ut rostrata lingua infirma est. nisi innexa substat robori adiutorii dei: fides cum lachrymis: optata uota capit: ut est: fiat tibi secundum fidem tuā.

Et cum uideret Iesus concurrentem turbam cōminatus est spiritui immundo.

Dehinc marcus pprie narrat. Mīa dñi: potētia ei? ē. **S**urde & mute spiritus. **S**pūi i putat de? qd hoi diabol? pstat: dū ille nūq̄ audiat: nec loq̄tur: qd pctor pœnit? audiuit & loquitur.

Eri ab eo & ampli? ne itrocas i eū. **E**xies ab hoīe nūq̄ reuertitur: si cor suū clauis serrauit: & i locū munitū: ut saluū me facias.

Et factus ē uelut mortuus.

Sanatis etenim dicitur. Mortui estis & uita uestra abscondita est cum christo in deo. Vnde infirmas christianorum: non est mors: sed mortis similitudo.

Et cū itroissēt domū discipuli ei? interrogāt eū: q̄re nō potuissēt eicere illū: q̄b? dedit ptatē eiciēdi demonia. Et dixit illis: hoc gen? nō eiciē: nisi i oratiōe & ieiunio.

Stultitia ad luxuriā carnis ptinet: & ieiunio sanat: & orōne. Ira & ignauia orōne depelli. Medicia cuiusq; uulneris adhibēda ē ei: nō sanat oculū qd calcāeo adhibet. Ieiunio passiōes corporis: & orōne pestēs sanādā sūt mētis.

Et uenerūt capharnaū. & reliq̄. **C**apharnaū uilla cōsolatiōis: cōgruit itēptatio p̄dictæ sniæ q̄ dicit. Et occisus tertia die resurget. Granū frumēti moritur: ut multiplicius colligatur: si non

Qui cū domi eēt itērogabat eos qd i uia tractabatis. (moritur: solū manet.)

In uia. n. tractabāt de p̄cipatu: similis tractatio loco. P̄cipat? nāq; ut igredi: sic deserī. Et q̄ diu tenetur labitur: Et incertū ē in q̄ māsioe. i. in q̄ die finiaf. Vñ dicit q̄ uult eē prim? ut puer sit minister

Bonum

Super Marcum. c. x. & xi.

Bonum est tibi debile ingredi vitam.

Idest sine cupito principatu.

Quam duas manus habentem ire in ignem inextinguibilem.

Duae manus principatus humilitas & superbia. Abscede superbiam: tene humilem principatum.

Vermis non mori & ignis non extinguitur.

Vermis est conscientia seu. Ignis poena in

consumata. Vñ per prophetā dī. Ambulate in lumine ignis uestri & in flāmis quas succēditis uobis. oīs n. igne salietur. Mire discretū est. Q d. n. sale cōditur uermis putredinē arcer: Q d. uero. i. asperso sale carne q̄q̄ cōsumit hoc scdm legē in hostiis fiebat q̄ in altari cremabatur. Vñ in oī uictima & sacrificio sal offerri p̄ceptū est. Sal dulcedo sapiē & ignis spūs sancti grā. Oīs ignis salietur: q̄a oīs elect⁹ sapia cōditur: ut digna uictima dei altarib⁹ efficiat. Vñ bñ addit: & oīs uictima salietur. Ille. n. uere uictima dñi ē. q̄ corp⁹ & aīaz a uitiis emūdādo deo p amorē spūs sancti consecrat: nec sale aspgitur sed igne cōsumitur qñ nō peccati tm cōragio pellitur: sed & p̄sentis uitā delectatio tollitur & futurā cōuersatiōi tota mēte suspirat. Vñ nra cōuersatio i cēlis ē. Et obsecro p misericordiā dei. ut exhibeatis corpora uīa &c. Altare dei ē cor bonorū hostiā & sacrificia bona opa fidelīū: i oīb⁹ sacrificiis sal q̄a nullū op⁹ bonū sine sapia. Ignis sacrificia i altare cōsumit: de quo ipe nos baptizauit spū scō & igne. Ignis tribulationes respicit hoc ad supiora ubi scādāliantia mēbra euelli p̄cepta sunt. q̄a & hoc ē igne salit i tēptationibus exerceri ob xpī amorē dilectos & proximos nobis abnegare: Oīs. n. uictima salietur. Victimā dñi est genus humanum quod hic rōne sapiē fallitur. dum corruptio sanguinis custodia putredinis. i. mater uermiū consumitur. & illic purgatorio igne examinatur.

Bonum est sal. Et reliqua.

Sal insulsum qui amat principatum qui in crepare non audeat & confiteri ne de synagoga eiciatur. Diligens gloriam hominum magisq̄ dei.

Habete in uobis salē & pacē hēte inter uos.

Salitudinē correctiōis amor pximi tē

peret & dilectionē pximi sal iustitiā cōdiat: Et in domo itē discipuli eius interrogabāt eū de eodē. Et hoc pprie iterata scia uerbi nō fastidiū sed esuriē & sitim p̄stat. ut est illud sapiē. Qui cōmedunt adhuc esurient: & qui me bibūt adhuc sitiēt. Melliflua sapiē eloqa gustata diligentius multimodū sapore reddunt. Q n̄ pluit dñs māna ad māducandū sub sole liq̄scens ut cera reddēs mollita dicta. Vñ illud: Fulgebūt iusti sicut sol in regno p̄is eorū. Ad ignē duratur. ut panis cor hoīs cōfirmans. Vñ est. Si qs uult post me uenire abneget seipsum sibi & tollat crucē suā & sequatur me. CAP. X.

Pharisei interrogabāt eū si l3 viro dimittere vxorē suā tēpates eū. **I**te post aliquā ta in domo: itē discipuli eius interrogabāt eū de eodē. i. de cōiugii statu sicut sequens capitulū: & dicit illis. Quicūq̄ dimiserit uxorē suā & reliq̄. S3 qd dicit Marcus. Itē discipuli eius interrogauerūt eū. Nō discipuli interrogauerūt prius sed pharisei. Sed secunda interrogatio ab aliis. i. ab apostolis. Itē dicta ē de eadē re. de qua pharisei eū itērogauerūt. Post hac uenerūt i hierico. Hierico lūa siue anathema itēpratur. Q d. cōgruit passiōi appropinquāt. defect⁹ nāq̄ carnis pparatiōe cēlestis hierusalē: uñ hierico deserētes hierosolimā. i. uisitiō pacis appropinquāt. **E**t p̄ficiscēte eo d. hierico vsq̄ seq̄batur eū: i. uia fili⁹ thie barthie? cec⁹ sedebat iuxta uia medicā. **Q**uitadecia uirtute illuminat cecus. Cecitas ex pte facta iudais illustrabit in fine qñ eis mittet herēliā prophetā. Iuxta uia medicā. Qui scripturā cōseruat nec cōplet iuxta uia medicans esurit.

Et cū audiuit iesū nazarenū trāsire clamauit filij dauid miserere mei. **P**er merita p̄iarcha rī iudaic⁹ illūinat popul⁹ Cui msericors & miserator dñs adest. illuminās cecos: erigēs elisos: diligēs paupes: custodiēs aduēas. Et cōminabāt ei multi. i. p̄cā ut taceret: demōia cōpescūt clamorē paupis quē exaudiuit dñs at ille magis clamabat. i. grauescēte bello man⁹ ad lapidē adiutorii hoc ē iesū nazarenū cū clamore lauādā sūt. **E**t p̄cepit iesus vocari: & dicit ei aiegor esto surge vocat te.

Quā cōueniēs ē ordo salutis audiui⁹ p̄rio. deīde clamam⁹: postea uocāur: postreō surgim⁹. audiui⁹ p̄ prophetas clamam⁹ p̄ fidē. uocāur p̄ apostolos surgim⁹ p̄ p̄nīaz exuimur p̄ baptismū itero.

Qui proiecto uestimēto exiliēs. Venit.

(gamur p uolūtātē. Vñ seq̄.

Exilire nudus ueteri hoīe dī: Vñ hynulus saliens sup colles exiliens sup mōtes. Segnitiam depōnens patriarchas prophetas & apostolos in altis considerans ad superna se extendit. Dixit illi iesus

Quid tibi uis faciā. **C**ōsiderās iesus p̄p̄tā uolūtātē cōpletionē desiderii remunerat. Vñ & alias dicit. Oē qd cūq̄ petieritis in oratione credentes accipietis. Cecus at dixit ei. Rabboni ut uideā Vñ petiit a dño. Hoc requirit ut uideat uolūtātē dñi. Et inde uidens uisitet tēplū eius. uñ sequitur.

Iesus at dixit illi Fides tua te saluū fecit. Et confestim uidit & sequebatur eum in uia.

Qua mendicabat. q dixit. Ego sū uia ueritas & uita. Hec est uia angusta quā ducit ad atdua hierosolimā & bethaniā ad montē oliuā: qui est mons lūis & consolationis. CAP. XI.

Et cū appropinquaret hierosolīe (Et reliq̄. vsq̄ osanna in excelsis) **Q**uā ē uisio pacis i qua manet fixa immobilisq̄ scēlicitas: q̄ scdm apostolū mī ē oīum credētiū: & bñ uiuētiū i xpō. Misit duos ex discipulis suis. Bini uocantur: & bini mittuntur discipuli xpī quoniam caritas non consistit cum uno ut dicitur. Vñ soli & reliqua. Duo educunt hebreos de aegypto Duo deportant botrum de terra sancta: ut semper p̄p̄positi coniungant opus & scientiam: & duo mandata de duabus tabulis proferant. & duobus fontibus abluantur & abluant. Et duobus uestib⁹ archam domini portent. Vñ inter duos cherubin deum cognoscant spiritū & mente p̄sallentes. Pul

Super Marcum. c. xiii.

gogam relictam quasi mortuā a spiritu septiformi qui septem patriarchas impleuit? Qui non reliquerunt ei semen habrae quod est Iesus xps: Licet enim puer natus est illis nobis tñ gentibus datus est quæ mulier mortua erat xpo: nec cuiq̃ patriarchæ de septem in resurrectione cōiungetur. Septeno namq; numero uniuersitas perfectior signatur. Vt uersa uice. per esaiam dicitur. Appræhendent septem mulieres uirū unum. i. septem ecclesiæ quas dñs unus amat arguit & castigat adorant eum una fide: Hæ sunt septem sportæ fragmentis panū plenæ. Panes uerba sunt spiritus sancti. Sportæ uero ecclesiæ. Quos panes Iesus benedicens fregit: & discipuli eius diuiserunt turbæ. Du3 die septimo benedixit omnia opera sua requiescens in eis. Vnde luce facta prima die quæ est sapia. & firmamento in secundo qui est intellectus: & arida Tertio qđ est consiliū: & luminaribus accensis quarto q̃ sunt uirtutes. Et uolatilibus piscibusq; factis quinto quæ sunt scientiæ. Et aia uiuente Sexto idest hoīe ad imaginem dei facto quod est pietatis. Septimo die spiritu timoris dñi: qui permanet spiritus in seculū seculi: & replet orbem terræ: sancta repletur ecclesia. Non habens maculam neq; rugam. Cur autē ecclesia septiformi. i. perfecto timore repletur? Quia iustus uix saluabitur qui rogat & nō intres in iudiciū cum seruo tuo dñe: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. De his septē qlitatibus spūs dauid cōmemorat. Quid negligētia nra peperit: qđ diligētia q̃sierit: qđ diuina puidētia cōtulerit: quid inimici istigatio fraudauerit. qđ obliuio lubrica subtraxerit: qđ humana fragilitas intulerit. quid ignorantia improuida fefellerit. Omnes hos septem affectus in psalmis inuenimus expræssos: Vt est illud Conceptit dolorem & peperit iniquitatem. Secundo Præueni in maturitate & clamaui. Tertio incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quarto. Inimici mei animam meam circūdederunt. Quinto. Obliuioni datus sum tanq̃ mortuus a corde. Sexto: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: Septimo delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris domine. Quos affectus spiritus septiformis emundat & illuminat. Vt septem lucernæ ab austro ardentes aquilonares tenebras expellunt in tabernaculo domini. Spiritus sapientiæ impigre negligentiam repellit. Spiritus intellectus diligentiam rationabiliter quærit. Spiritus consilii diuinā prudentiā prudēter inuenit. Spūs uirtutis instigatiōes fortiter retōdit. Spūs sciæ. obliuione3 lubrica diu esse integre non sinit. Spiritus pietatis. humanā fragilitatē clementer indulget. Spiritus timoris dei iprouidā ignorantia ardentē decoq̃t ac planæ replet. sapia dom⁹ edificat: Intellect⁹ gubermacula inuenit: consiliū bona discreta facit: Virtus in patientia animam possidet. Scientia diuinitatē fidei & salutis acquiruntur. Pietate prosperitas præsentis uitæ & futuræ consistit. Timore humilitas conseruatur. & omne peccatum expellitur. Quia initium sapientiæ timor domini est.

De mortuis autem quod resurgant non legistis in libro moysi super rubum.

In qua est similitudo uestra. In qua ignis ardebat sed non eius spinas consumebat. Sic uos inflat eloquium meum: nec spinas uestras sub maledicto germinatas absumpsit. Inquiens deus abraham & deus Isaac & deus Iacob: Ter deum nominando trinitatem intimat. Non est deus mortuorum. Vnum deum iterans unam substantiā significat. Viuunt autem qui uendicabant portionem quam elegerant: mortui uero sunt qui quod uendicauerunt perdidērunt.

Et interrogauit euz vnus de scribis. quod primum omnium esset mandatorū? Respondit Audi israel dñs deus tuus deus vnus est. Et reliqua.

Quæ est hæc quæstio problematis quod est cōmune omnibus peritis in lege nisi quod diuersa i exodo & leuitico: & deuteronomio ordinantur mandata. Vnde non unū: sed duo intulit mandata de his etenim duobus uberibus super pectora sponsæ eleuatis: nostra alitur infantia.

Et ait illi scriba. Bñ magister veritatem dixisti. Et dixit illi Iesus. Non longe es a regno dei

Quare non est longe? qui uenit callide. Longior namq; est ignorantia a regno dei quam scientia: Vnde supra saduceis: Erratis inquit nescientes scripturas neq; uirtutem dei: Et docebat eos Iesus in templo. Idest palam eis de se loquitur: Vt inexcusabiles sint: Vt ignis incendat arida scribæ & phariseorū exempla qui uolunt in stollis ambulare &c. Hi accipiunt prolixius iudicium.

Et sedens contra gazophilatium (Idest diuitiarum custodiam) Aspicebat qñs diuites iactabant multa. Et ueniens vna uidua paupercula. duo minūta quod est quadrans misit. Et ait ad discipulos suos. Vidua hec pauper plus omnibus misit.

Diuites qui sunt nisi qui proferūt de thesauro cordis sui noua & uetera? Quæ sunt incerta sapiētiæ tuæ utriusq; testamenti: Paupercula uero quæ est? nisi & ego & familes mei: qui mitto quod possum: & desidero quod non possum uobis explanare? Non quantum ut audistis sed ex quanto considerat deus: unusquisq; quadrantem pōt offerre: Hæc est torta panis in leuitico: q̃ est uoluptas propta: Quæ quadrans dicitur quia ex tribus consistit cogitatu uerbo ac facto: Quod dicit totum uictū suum misit: Tota enīz uoluptas corporis in uictu consistit: Vñ dicitur: Totus labor hoīs in ore suo ē

CAPITVLVM

XIII.

Ecum egrediet de tēplo. Et reliqua.

Enumerat discipulis cladem nouissimi tēporis. i. destructionem templi cū plebe & littera sua. De qua lapis sup lapidem non relinquetur. Idest testimonio prophetarū super eos in quos iudæi retorquebāt ea: Vt est in ap̃lorum & esdram & zorobabel in machabeos quæ enumerat oīa speranda

Libri primus.

sunt potius tractanda. Pseudo xpi pseudo pphetæ. Gens super gentem regnū super regnum terre motus uapulatio prædicatorū. prædicatio euangelii usque ad fines terræ. Ut ante iudiciū clamet ecclesia. A finibus terræ ad te clamaui dñe. Domestici in domesticos surgentes. Abominatio in templo. Fuga in montes ut non descēdat ad ima. qui ascendit ad alta. Orate ut hyeme non fiat fuga uestra uel labbato: Id est ne finiantur fructus uestri operis cū fine tps: hyeme. n. finitur fructus. Sabbato uero tps tribulatio ingens & dies breues ppter electos: ne malitia huius tēporis mutet intellectus eorū. Sicut de noe dicitur. Post hæc sol cōtānebrabitur. ad gelida corda. ut hyemæ & luna non splēdeat. serena tempestate dissensionum. & stellæ erunt decedentes lumie: Qñ penæ deerit semen habrae cui assimilata sunt stellæ: & uirtutes quæ sunt in cælis mouebuntur. Ad irā uindictæ qm mittetur a filio hoīs ueniente in nubibus cæli cū uirtute. Qui prius sicut pluuia in uellus gedeon descendit cū humilitate: & congregabit electos a quatuor uentis ut triticū uentilatū de area totius terræ. Fici parabola. Hæc est prophetia. Folia nata uerba sunt præsentia: ætas uero pxima dies est iudicii. In quo unaquæq; arbor manifestabit q̄ intus habuit ad comburendū an uiride ad plantandū in edē cū ligno uitæ: cui⁹ folia in salutē gentiū. i. uerba qbus dī. Venite bñdicti patris mei. & reliqua. Seq̄. **C**ælum & terra transibunt uerba autem mea non pertransibunt. De die autem illa & hora nemo scit neq; filius nisi pater.

C Quid ē quod dicit neq; filius nisi pater? Quid est quod dicit neq; filius? de quo dicitur. Pater maior me est. Id est corpus eius in terra positū qd est ecclesia.

C Vigilate & orate nescitis enim qñ tempus sit.

C Vigilia opus est mentis ante mortē corporis. Homo peregre proficiscens corpus est xpi in cælū elatum: relinquens domū suam. q̄ est ecclesia. Dans seruis suis potestatem uniuscuiusq; opis. Id est octo talenta iuxta Matheū uel decē mnas iuxta Lucaz. & Ianitori præcipit ut uigilet. Id est ei q̄ prædicat cui dicitur. Si non annūtiaueris iniquitatem suā sanguinem suū de manu tua requiram. Vigilate ergo & reliqua. Sero an media nocte. qñ sunt occisa ægyptiorū primogenita ne inueniat uos dormientes. Nā q̄ dormit nō corpa uera sed fantasma intendit. & uacuu uigilat de his q̄ uiderat. Sic nimis sunt quos mūdi amor rapit in uita. Deserit post uitam qd somniabat pro certo. Sequitur.

C Quod uobis dico. Vobis dico. Vigilate.

C Hoc fine concludit sermonem cōmune omnium præceptum nouissimi per primos audiāt.

CAPITVLVM. XIII.

Rat autem pascha azimorum post biduum.

nostrum sanguine: ut limina domorū & funē coccineū circumdemus domus orationis nostræ: & coccum in manu nostra. ut zate ligamen ut uaccas rufam in ualle occisam possimus. Pascha transitus interpretatur. Phasa uero immolatio: De immolatione agni & transitu populi p mare. uel per ægyptum præfiguratur passio christi: & redemptio populi de inferno: qñ nos post biduū uisitāt. Id est plenissima luna ætate xpi perfecta. Ut nec cū aliqua parte tenebrosa carnes agni immaculati qui tollit peccata mundi in una domo quæ est una electa matris suæ ecclesia catholica: Calciati charitate & armati uirtute comedemus dicentes: Et enim pascha nostrum immolatus est christus.

C Et querebant summi sacerdotes & scribe. Et reliqua.

C A p̄cipibus ingressa est iniquitas in babylone: Occiso etenim capite totū corpus enerue efficitur: Vñ miseri faciunt quod capita moliantur: Vitant diē festū quod euenit illis: Non est. n. festiuitas his qui uitā & misericordiam perdiderūt. Venit Iesus bethaniæ hynulus. ceruorū semper ad lectum suū reddit. i. filius hōbediens patri usq; ad mortē obedientiam a nobis petit: Symon leprosus mundum infidelem primo: & postea fidelem significat: Mulier cum alabastro ecclesiasticam fidem: quæ dicit. Nardus mea dedit odorem suū: Pistyca nardus dicitur. i. mystica & prætiosa. Domus impleta odore cælū & terra est. Fractū alabastrū carnale est desideriu quod frangitur ad caput ex quo corpus cōpaginatum est: Recombente ipso. i. humiliante ut eum tangeret fides peccatricis q̄ de pedibus ascendit ad caput: Et ad pedes a capite descendit per fidē id est ad xpm & ad mēbra eius.

C Quidam indigne ferentes.

C Per synecdochem dicitur unus pro multis: & multi pro uno: Dicentes intra se: Ut quid perditio hæc unguenti? perditus de salute pditionem inuenit & in fico fructifera mortis laqueo nascitur. Poterat. n. uenundari unguentum & dari pauperibus? Sub prætextu auaritiæ mysteriū loquitur. Etenim nostra fides trecentis emittitur denariis. i. decem sensibus per corpus & aīam & spiritum triplicatis: Ut & nos sicut gedeon trecentorum uiroꝝ numerum assumentes allophilorū castra pauperes spiritu fractis languinculis nris cū tubis & lucernis destruamus: Et ut habraā cū trecentis uiris: spolia ad uespere diuidamus. Sequitur.

C Bonum opus operata est in me.

C Qui credit in deum reputatur ei in opus iustitiæ: Aliud est enim credere ei aliud credere in eū. i. totum eicere te i illum: Quod habuit hæc fecit: Non aliunde speremus quod in nobis habemus.

C Preuenit ungere corpus meum.

C Id est anteq̄ ueniret is qui excluderet: Iudas scharioth unus de duodecim: Vnus numero non unus mōerito: Vnus nomine non unus numine: Vnus corpore non unus animo: Vnde sponsus ad sponsam canit uulnerasti cor meū soror mea sponsa in uno oculorū tuorum: & in uno crine colli tui: Oculi & crinis sapientiæ est uirtus.

Super Marcum.c.xiii.

[illegible]

Liber primus.

gnis Incūbit uirtuti seculi q̄ desp̄at de adiutorio dei. Dat signū osculi cū uenēo doli. Sicut cayz obtu-
lit sacrificiū subdolu & reprobātū: Vñ uinū cū aceto in cruce ponūt (Et tenuerūt iesum) Hic adest io-
seph uinctus uēdit a fratrib⁹: & fere p̄trāsiuit aīaz ei⁹ (Vñ educēs gladiū amputauit auriculā serui)
p̄dicatio petri: auditū a iudæis abscondit regni dei. Tūc discipuli eius oēs relinquentes eū fugierunt.
Tunc adimpletū est qđ dicitur. Elongasti a me amicū et p̄ximū: & notos meos a miseria.

¶ Adolescēs qđā seq̄bat eū amict⁹ syndone sup̄ nudo: uñqz corpe ⁊ tenuerūt eā. At ille reiecto
syndone: nud⁹ p̄fugit ab eis. **¶** Hoc pp̄rie marcus. Sicut & ioseph relicto pallio nud⁹ de ma-
nibus ipudicæ dñæ effugit. Qui at uult effugere man⁹ iniquorū: relinq̄ns mēte. q̄ mūdi sunt fugiat
post iesū. Et cōuenerūt sacerdotes & scribæ: Tunc fit cōgregatio tauroꝝ in uaccis populorū. Petrus
a lōge seq̄tur. Vir duplex aīo. incōstās ē in oībus uīs suis. Timor retrahit. Caritas trahit. In atrio cū
minist̄is callescit se ad ignē. Atriū sacerdotis ē secularis circuit⁹. minist̄i demonia sunt. Ignis deli-
deriū carnale cū q̄b⁹ q̄ manet: flere peccata nō pōt (Sūmi sacerdotes q̄rebāt falsū testimoniū aduer-
sus iesū) Mēta ē iniquitas sibi. Vt regina aduersus ioseph: & sacerdotes aduersus susānā. Sed ignis si-
ne materia deficit. Et cōuenientia testimonia nō erāt: qđ uariatur incertum est.

¶ Quidā dicebāt. Audiuimus hunc dicentē. Ego dissolua tēplū hoc. **¶** Moris ē hereticorū
umbrā de ueritate trahere. Nō ille dixit. qđ illi dicunt sed simile uerbum de tēplo corporis sui quod
post triduū resuscitauit. Exurgēs sūmus sacerdos interrogat iesum: Ille at tacebat. Ipse deus & salua-
tor noster q̄ mūdo salutē cōtulit. & humāo generi sua pietate subuenit Sicut ouis ad occisionē sine
uoce ducit. et obmutuit & siluit a bonis. taciturnitas xp̄i apologiā adā absoluit.

¶ Et dixit ei: tu es xp̄s filius dei bñdicti⁹. **¶** Quez expectabant de longe in ppe non ui-
dent. Sicut isaac caligantibus oculis. Iacob sub manibus non agnoscit: Sed longe de eo futura canit

¶ Iesus at dixit illi. Ego sūz. **¶** Ut in excusabiles sint (Et uidebitis filiū hoīs) Sacerdos iterro-
gat filiū dei: iesus at rñdit: Filiū hoīs: Vt hic intelligam⁹ dei filiū eundē eē: & filiū hoīs: ut ne quater-
nitatē faciam⁹ in trinitate: S3 hō in deo: & deus in hoīe necesse sit (a dextris uirtutis sedētē). i. in uitā
regnātē sempiternā & uirtute diuina (& uenientē in nubibus cæli) in nube ascēdit cū nube ueniet. i.
in corpe suo solo qđ sūpsit a uirgine ascēdit. Et cū multiformi ecclesia q̄ est corpus ipsius & plenu
do ei⁹ ad iudiciū uēturus ē. Sicut dicitur scđm Matheū. Cū at uenerit fili⁹ hoīs. & oēs angeli cū eo.
& reliq̄ (Sūmus sacerdos scidit uestimēta sua) Hoc ē ephod. In quo hēbāt honorē iudæi amiserunt
hic adest samuel scisso pallio de manib⁹ saul. i. regno. Milites gētiles nō scindūt tunicā xp̄i. Sacerdo-
tes uero scindūt dignitatē sacerdotii sui: Et cōdēnāt eū reū eē mortis. Quo reatu suo reatū nostrū
solueret. & uelāie faciei suæ uelamē cordiū nostrorū auferret. Et sputaminib⁹ susceptis faciē aīa no-
strā laueret. Et colaphis qbus caput pcussū ē caput humāi generis. qđ ē adā sanaret. Et alapis q̄b⁹
expalmat⁹ ē maxia laus ei⁹: nostris manib⁹ & labiis plauderet. Vñ oēs gētes plaudite māib⁹. Et cru-
ce sua cruciatū nostrū solueret & morte sua mortē nostrā necaret. Cū forma serpētis serpētē necaret
q̄a serpētē de uirga factū alii absorbētur serpētes. Vñ p̄ pphetā ipse dicit. Ero mors tua mors & mor-
sus tu⁹ o īferne. Opprobria ei⁹ nostrū abstulere opprobriū. Vincula ei⁹ nos liberos fecerūt. Corona
spinea capiti ei⁹ diadema regni adepti sum⁹. Vulnerib⁹ eius sum⁹ sanati. Sepultura ei⁹ resurgimus.
Descēsiōe eius ad inferos nos ascēdimus ad cælos. Hic iuenitur mel in ore leonis mortui. Hæc oīa
puidēs ppheta ait. Quid retribuā dño p oībus quæ retribuit mihi (Et cū eēt petrus in atrio) & reliq̄
Petrus sine spū. uoci ancillæ cessit. cū spū nec p̄cipib⁹ nec regib⁹ cedit. Prima ancilla titubatio est:
Scđa cōfessio. Terri⁹ uero actus ē. Hæc ē trina negatio. quā abluit p̄ fletus uerbi xp̄i recordatio. Tūc
nobis cātat. qñ p̄dicator quisq̄ per p̄niam corda nostra ad cōpunctionē excitat. Tūc incipimus fle-
re qñ ignimur intus p̄ scintillā scientiæ. & foras eximus extra qđ fuimus.

CAPI. XV.

¶ Inctū Iesū tradunt pilato.

¶ Hic adest uinctus a dalida sanfon: sol eoꝝ: qbus
occubuit sol ī meridiæ. Dalida situla iterptatur: q̄ ē synagoga q̄ situlæ more limpidū liquo-
rē nō tenet: & q̄sq̄ilia im mūda collegit Sanfon noster maxilla uerbi sui innumeras cater-
uas iudæorū: & demonū hic sternit: & fontē phēnis uitæ sitiētib⁹ nobis. i. corpi suo apit (pō-
tiffices cōcitauerūt turbas ut peterēt barrabā & crucifigerēt Iesū) Hic duo hyrci adsūt un⁹ apōpens. i.
emissari⁹ cū peccato populi ī desertū absolut⁹ īferni dimittitur alter p̄ peccatis absolutor: ut agnus
occiditur. Pars dñi semp̄ mactat⁹ ps diaboli q̄ ē magister eoꝝ effrenata ī tartarū p̄cipitatur. Subditur

¶ Multis dimittā uobis regē iudeorū.

¶ Multas occasiōes dedit pilat⁹ liberādī saluatore Pri-
mo cōferēs latronē deide īferēs. Quid ergo uultis faciā regi iudæorū? Cūq̄ rñdissent: crucifigat. Nō
statim acceuit. Sed scđm suggestionē uxoris q̄ mādauerat ei ut mathe⁹ dixit Nihil tibi & iusto illi.
Rñdēs. qđ. n. mali fecit. qđ dicēdo Iesū absoluit. Milites īduūt eū purpura. uestimētis suis nudatur. i.
iudæis. Purpurā induitur. i. gētili ecclesia de populis maris collecta. Itē ea scādalizāte: exutus in fine
iudaica tursū īduitur plebe. Cū. n. intrauerit plenitudo gentiū: tunc oīs īsrahel salu⁹ erit. Et adducit
illū ut crucifigerent eū. Hic educitur abel in agrū a fratre: ut perimatur: hic adest Isaac cū lignis & ha-
braam cū ariete in sabeth harente. Hic ē ioseph cū fasce gremio somniato. & tunica talari sanguine
lota. Hic adest moyses cū uirga: & serpētē suspēso ī ligno. hic adest botrus ī ligno portato. hic adest
heliseus cum ligno ad quarendā securem q̄ in ima demersa est & natus ad lignum idest genus
humanum

Super Marcum. c. xv.

humanū: qđ a ligno uetito in ifernū cecidit p lignū crucis christi & p baptisū aqua ad paradysum
natauit: Hic adest Ionas de ligno sortis in mare: in uentremq; ceti triduo missus.

¶ Et angariauerūt ptereuntē quēdā symonē: ueniētē de villa. patrē alexādrī & rufi. Et reliqua.

¶ Alii p merita patrū suorū cōmemorātur. Alii p merita filiorū suorū. Hic autē symon q crucē in an
garia portat. meritis filiorū suorū q erāt discipuli cōmemoratur. Per hoc nos in p̄senti uita ad mone
mur parētes adiuuari p natoꝝ suorū merita: ut popul⁹ iudaicus: pp patriarchas: & pphetas. & apo
stolos merita: semp cōmemoratur. De amaritudine. n. radicis surgit dulcedo oliuæ: un⁹ p hieremiā
ad iudæā dicitur. Oliuā uberē pulchrā fructiferā spetiosā uocauit dñs nomē tuū. Vt tolleret crucez
ei⁹. Dū legerent maledictus ois q pēdit in ligno factus ē maledictus ut tolleret maledictū. Symō q
portat crucē in angaria: ipse ē q laborat p laude humana. Cogūt eū hoīes huic labori: quē nō cogit
timor & dilectio dei. Ipsa spēs crucis: qđ est: nisi forma quadrata mūdi? Oriens de uertice fulgēs. Ar
cton dextrā tenet: auster in leua cōsistit: occidēs sub plātis firmatur. Vñ apostol⁹ dicit. Vt sciamus q
sit altitudo. & latitudo. lōgitudo & pfundum: Aues qñ uolāt ad æthera formā crucis sumūt. hō na
tās p aquas: uel orās forma crucis uehitur. Nautis marina anthēna cruci similata sufflatur. Tau litte
ra signū salutis: & crucis describitur. Et pducūt eū in golgota: qđ iterptat caluaria. Tradūt iudæi qđ
i hoc mōtis loco imolat⁹ ē aries p Isaac. ut ibi decaluet xps. i. a carne sua carnali uidelz iudæa sepef.

¶ Et dabāt ei bibere. mirrhatū uinū. **¶** Hoc est acetū: Succus lætalis pomi abstergitur:
Et nō accepit id p quo patitur: Vñ de eo dicitur q nō rapui: tūc exsoluebā: Et crucifigūt eū: hic figit
salus in ligno: ligno primo fixa ē mors. Lignū primū sciæ boni & mali: Et scđm lignū boni tantū
nobis & uitæ lignū est. Extensio manus primæ ad lignū mortem apprehendit, extensio autem se
cundæ uitæ quæ perierat inuenit. ligno hoc uehimur per mare undosuz ad terrā uiuentium.

¶ Dimiserant uestimēta. Et reliqua. **¶** Vestimenta diuina eius madata sunt qb⁹ tegitur
corp⁹ eius: qđ ē ecclesia q diuiditur iter milites gētiū. Vt sūt quattuor ordies cū una fide. i. cōiugati:
& uiduati ppositi & separati: Sortiti tunicā i diuisā. q ē pax & unitas: in cūctis in modū anuli regalis

¶ Erat at̄ hora tertia. & crucifixerūt eū. **¶** Hoc uerā & pprie Marcus itulit: Nā sexta ho
ra tenebræ suffoderūt terrā ut nō qs potuisset mouere caput. A trigesimo nāq; fructu Marcus ascen
dit ad centesimum. i. tertia hora crucis usq; ad tertiā resurrectionis. q post tres dies. trigēsimus fructus
est in cruce. Sexagesimus in inferno. centesimus in paradiso.

¶ Et erat titulus cause eius inscriptus. Rex iudeorum. **¶** Quod in titulis præno
tatur psalm⁹ in finem ne corumpas. Et hoc tribus linguis: Malchus: iudæorū: basilis ex hō loge
son rex cōfessor: Hæ tres liguæ i crucis titulo cōiunctæ sūt. Vt ois ligua cōmemoret pfidiā iudæorū

¶ Et cū eo duos latrones. Et reliqua. **¶** Cū iniqs ueritas deputata. Vñ reliq; sinistrū: al
teꝝ assumit dexteꝝ: sicut in die iudicii faciet: ex simili crimine dissimiles sortiūtur fines. Alter antece
dit petrū in paradysū: alter iudā in ifernū. Cōfessio breuis uitā acquirit longā. & blasfemia finita pe
na plectitur æterna. Hic pullus iudæ ligatur ad uitē: Hic anabologiu. i. palliū tingitur in sanguine ui
tæ. hic lacerāt ædi uineā. Blasfemātes eū & mouētes capita sua. Et mittitur in capita iniquorū mors
qñ excitatur uincula iferni. usq; ad ceruicē q est ceruix generis humani. Descēde de cruce. ne faceret
salutē quā inchoat. Et uiderūt postea resurgētē de sepulchro: quez de crucis descendere nō crede
bāt posse patibulo: Vbi est iudæi infidelitas uestra? Adhuc de uiuo dicebatis si rex israhel ē descēdat
de cruce. Vos ipsos cōsulo: uos ipsos iudiciū peto. quāto mirabili⁹ ē mortuū posse resurgere: quā ad
hac uiuū de cruce uelle descendere? Parua petistis: dum maiora prouenerint. Sed infidelitas ue
stra non potuit sanari signis multo fortioribus q petistis hic omnes declinauerūt simul inutiles fa
cti sūt. facta hora sexta: tenebræ factæ sunt per totā terrā. Hic adest noe inebriatus ac nudatus. Cælo
& terra pallio tenebroso tectus: & homine irrisus: Hic stillauit sanguis de ligno

¶ Hora nona clamauit iesus uoce magna: heloi heloi lemasabatheni: hoc ē de⁹ me⁹ de⁹ me⁹ qre
me dereliquisti. **¶** Inde scribitur psalm⁹ iste p assūptiōe matutia qā xps ad crucē ducit. uerba p
pria sūt filii hoīs: un⁹ seq; iuxta lucā i man⁹ tuas cōmēdo spūz meū. Nona hora iuenit euerfa domo
decima dragma q pierat. Currēs at̄ un⁹ ex eis. Inuenit similitudinē eorū spongiā cauā infirmā cauā
aridam ignibus aptā. implet acceto: Hoc est malitia & dolo de quo dicitur. Plātaui te uineā soreth:
& quō conuersa es in amaritudinē uitis alienæ: Et expectaui ut faceret uuas: & fecit spinas.

¶ Iesus emissa uoce expirauit. **¶** Infirmata. n. carne uox inualuit diuina q dicit. Apite mihi
portas iustitiæ & ingressus i eas cōfitebor dño. cū ima uoce uel sine uoce nos morimur. q de terra su
mus: Ille uero cū exaltata uoce expirauit. q de cælo descēdit. Vellū tēpli scīdis. i. cælū apitur. cēturio
ait Vere dei fili⁹ erat. Nouissimi primi efficiūtur. Gētilis cōfitetur popul⁹. Iudæa cecata negat ut fiat

¶ Erant autē & mulieres de longe aspicientes. Et reliqua. (eis error peior priore
¶ Sicut nō clauditur muliebris sexus a salute p Mariā uirginē. Ita n̄ repellitur a mysterio crucis sciæ
& resurrectionis p iudæā magdalenā mariā & ceteras matres. Ioseph uēit sero parasceue ab arimathia
q interpretatur deponēs ad deponēdū corp⁹ in monumētū. Nobilis decurio expectās & ipse regnuz
dei. Intra ad pillatū petit corp⁹ Iesu. Ioseph mercatur syndonē. inuolutū corp⁹ in syndone ponit i
monumētū. qđ erat excisus de petra. Aduoluit lapidē ad hostiū monumēti: Mariæ aspiciūt ubi po

Libër primus.

neretur. Hæc oīa congruūt ad populū iudaicū in fine credentē q̄ nobilitatur fide: ut abrahe sit filius. Deponit desperationē expectat regnū dei. Intrat ad xpianos ut baptizetur. qđ significat nomē pillati. Id est malleatoris. i. q̄ domat ferreas gētes. ut regat eas i uirga ferrea. & petit & sacrificiū qđ donat poenitentibus in fine uaticū Et corde mundo & peccatis mortuo. inuoluit in munimine fidei. stabi litū operculo spei p opera caritatis cōcludit. Finis. n. præcepti est caritas: Aspicientibus a longe electis qui sunt stellæ maris. qñ si fieri pōt: scandalizabuntur electi.

CAPITVLVM. XVI.

Ecum transisset sabbatū. Et reliqua.

Et vsq; in finē: Nūc aromatibus redolētib; cū sponsa: & adolēscētulis q̄ currūt post eū cōspērgimus librū. & cubiculū mētis nostræ. Nūc introducitur nos rex i cellaria sua. Nūc surgit amica maria: hyems abiit pluuia recessit flores uisi sunt i terra Vox turturis audita ē in terra nostra. Vineæ florētes dederūt odorē: Reddit spōsus de umbra sub qua dormit i meridie. Post sabbata tristitia foelix irradiat dies: q̄ primatū i dieb; tenet. luce priā i eo lucefcēte & dño meo cū triūpho resurgēte. Hic ē dies quē fecit dñs. exul (tem? & lætemur i eo.

Et valde mane vna sabbatorū: veniunt ad monumentū orto iā sole. **V**alde mane qđ alius euangelista diliculo dicit. Diliculū ē inter tanebras noctis. & diei claritatē: In q̄ salus humani generis puenit foelici uicinitate declarādā more solis. q̄ pxima luce cōsurgēs ro seā p mittit aurorā. Vt gratia p̄clari splēdoris: pparatis oculis possit itueri. qñ tps dñicæ resurrectionis elluxit. Vt tūc laudes xpī tota caneret scdm exēplū foemina: ecclesia. qñ gen; humanū exēplo suæ resurrectionis dimicauit. Qñ uita p̄stitit. & lumē credulitatis infudit. Sol uero post occasū corpis ori tur. Hic aq̄le ad corp; cōgregātur matres & apostoli: Vidēt reuolutū lapidē: Qđ ē lex mortis. ac si diceret. Vbi ē mors acule; tu; & reliqua. Erat qppe magn; ualde. Qui ēt ifantes in utero tāgit. gemi tus oīum. & oīb; grauis. Et introeūtes i monumētū uiderūt iuuenē: nō senē nō infantē. s; iocundū ætate Vt dicitur. Lætare iuuenis i adolēscētia tua. q̄ nō hic uera dū cū senio ē cōmixta. Sed ēt i dex tris uirtutis. i. regnatē in p̄speris: Hic iuuenis formā resurrectionis timēb; mortē oñdit. cooptū stol la cādida. q̄ uera lætitia ē. Hoste depulso regnoq; adepto rege pacis q̄sito inuēto. & nūq̄ dimisso. Et obstupuerūt. i. qđ ocul; nō uidit. nec auris audiuit q̄ pparauit de; diligētibus se. Qui dicit illis. No lite expauescere. De; caritas ē. Nō ē ergo timor i caritate. Quid expauescerēt quē iuenerūt. quē q̄se runt. Iesus q̄ritis nazarenū. Radix amara crucis euauit. Flos. n. uitæ cū fructibus erupit. i. q̄ iacuit in morte surrexit in gloria. Ecce locus. oñditur mortalitas mortalib; ad gratiæ actionē debita: ut in telligam; qđ fuerim; & sciamus qđ futuri erimus. Sed ite dicite. Mulierib; dicitur. ut annūtiēt apo stolis. qā p mulierē mors annūtiata ē p mulierē uita resurgens. Et petro. Qui se indignū iudicat di scipulatu dū ter negauit magistrū. peccata p̄terita nō nocent qñ nō placēt: Præcedet in galilea. Bre uis snia in syllabis. sed ingēs in q̄titate pmissio. Ibi ē gaudiū nostri fons & salutis æternæ origo ppa rata. Ibi cōgregātur disp̄siones. nō sicut uidistis: At ille exeūtes fugerūt. Dicitur de futura uita: & fugi et dolor ac gemitus. Imittātur mulieres añ resurrectionē oīum post resurrectionē fugiēt morte; & pauorē. Et nemini qcq̄ dixerūt: Quia ipsi soli mysteriū resurrectionis uidēt q̄ uidere illud meruerūt. Vñ seqtur iuxta Ioannē. Petrus at surgens cucurrit ad monumētū ut uideret ipse qđ audiuit. Surgēs at Iesus priō mane sabbati. Mariæ magdalene primo oñditur: de qua eiecerat septē demonia: quia moeretrices & publicani p̄cedūt synagogā in regnū dei: Vt latro p̄cessit apostolos flēt. & lugēt: qui nec dū uiderūt: sed nō post multū cōsolabūtur: Beati. n. q̄ lugent qm ipsi cōsolabūtur. Et illi audien tes nō crediderūt. Fides at hic laborat agens actiua uita. Illic cōtēplatiua secura uisiōe regnat. Hic p speculū cōtuemur imaginē. Illic facie ad faciē uidebim; ueritatē. Vñ seqtur: Post hæc duob; ex illis ambulātib; i. laborātibus oñsus est in alia effigie: Et illis annūtiātibus nō est creditū. dū sicut moy ses uiderūt qđ nō sufficiebat eis: Vnde moyses dicit: Oñde mihi temetip̄s. Oblitus carnis suæ. po stulat in uita ista qđ post illā speramus in futura. Nouissime recubentib; illis undecim aparuit: ut oēs testes enarrēt oībus. qđ cōiter uiderūt & audierūt. Exprobrat incredulitatē. ut succedat creduli tas: exprobrat duritiā cordis lapidei. ut succedat cor carneū caritate plenū. Hic ē qđ marty; catenæ mortē huius seculi libētē affectāt: qā nouerūt p isto tēporali iteritu ppetuo se eē uicturos: Et dixit: Euntes in mūdū uniuersū p̄dicate: Nūc primū post acceptū spūz ac si uasa limosa p ignē cōfirmata: Oī creaturæ. i. oī generi humāo qđ in se cōe aliqd hēt oī creaturæ. i. angelis. peccorib; lignis lapidi bus igni & aquæ. callido & frigido. humido & arido. quia mūdus minor homo dicitur: Dñs utiq; Iesus q̄ de cælo descēdit ad liberādā infirmitatis nostræ naturā. Ipse ēt sup cælos ascēdit. q̄ sedet ad dexterā patris. Cōsiderādū ē at qđ frequēter in scripturis diuinis plurali numero cælos dictos inue nies. Dū legitur. In principio fecit deus cælū & terrā. Cū tñ pluraliter dicti cæli legātur & terræ. Mo dus iste locutiōis lati; patet. ut abusiue singularia plurali nūero dicam; & pluralia singulari. Ad oriē tē uero qđ psalmista dicit. euāgelistæ tacēt. hierosolimā significat q̄ ē i oriētis ptib; collocata. uñ dñs apostolis uidētib; ascēdit ad cælos. terra m̄tis plēa miraculis: ubi fideiū credulitas pl; actib; q̄ lectio

Qui crediderit saluabit. q̄ uo n̄ crediderit cōdēnabit. Signa at q̄ crediderit. (nib; erudit.

Ducētesimo trigesimo capitulo Marcus signa credētiū cū Matheo & Iuca cōcordās enarrat. Hic libellū cōphensū. q̄ imitādo perscrutauerit regna ei patebunt æterna. lege ergo & imitare assidue.

Finit liber editus a sancto Hieronymo p̄soytero In expositionē euangelii. Secundū Marcū.

Prologus in epistolam ad galatas.

INCIPIT PRAEPHATIO SANCTI HIERONYMI IN EPISTOLAM AD GALATAS ad PAVLAM ET EVSTOCHIVM.

AVCI admodum dies sunt ex quo epistolā Pauli ad philemonem interpretatus ad galatas transenderam. Multis retrorsum in medio p̄termis. Et ecce subito litteræ mihi de urbe allatæ sunt: nunciantes & olbinam venerabilem anum præsentiæ dñi redditā: & sanctā Marcellam matris contubernio destitutam magis nunc nostrū o Paula & Eustochium flagitare solatium. Et quia hoc interim fieri non pōt propter grandia maris in medio spatia atq; terræ: reppente vulnus ī præssum saltem scripturæ: uellem curare medicamine. Scio equidē ardorem eius. scio fidem: quā flāmā semper habeat in pectore supere sexum: obliuisci hoīs: & diuinorum uoluminū tympano cōcrepante rubrum huius seculi pelagus transfretare. Certe cū romæ essey nūq̄ tā festina me uidit ut nō de scripturis aliqd interrogaret. Neq; uero more pithagorico qcquid responderā rectū putabat nec sine ratione præiudicata apud eā ualebat auctoritas. Sed examinabat oīa & sagaci mente uniuersa pensabat ut me sentirem non tam discipulā habere quā iudicem. Itaq; qd̄ & illi absenti pergratum fore: & uobis quæ in præsentiā estis utile existimo aggrediar opus intempratum ante me linguæ nostræ scriptoribus: & a græcis quoq; ipsis uix paucis: ut rei poscebat dignitas usurpatum. Non quia ignorem gaium marium uictorinum qui romæ me puero rethoricā docuit edidisse cōmentarios in apostolum: sed quod occupata mens eruditione seculariū litterarum: scripturas omnino sanctas ignoret. Et nemo possit quamuis eloquens de eo bene disputare quod nesciat. Quid igitur ego stultus aut temerarius qd̄ polliceat qd̄ ille n̄ potuit? Minime. Quin potius in eo ut mihi uideor cautior atq; timidior qd̄ imbecillitatē uiriū mearū: sentiens origenis cōmentarios sum secutus. Scripsit. n. ille uir in epistolam pauli ad galatas quinq; proprie uolumina: & decimum stromatum suorū librum cōmatico super explanationem eius sermone compleuit. tractatus quoq; uarios & excerpta quæ uel solā possint sufficere composuit. Prætermitto didymum uidentem meum & laodicenum de ecclesia nuper egressum. & alexandrum ueterem hæreticum: eusebium quoq; & mesenum & theodorū eracleon qui & ipsi nonnullos super hac re commentariolos reliquerunt. E quibus si uel pauca decerperem fieret aliquid quod non pœnitens contingeretur. Itaq; ut simpliciter fatear legi hæc omnia: & in mente mea plurima coaceruans: accito notario uel mea uel aliena dictaui. Nec ordinis: nec uerborum interdum: nec sensuum memoriam retentans: iam domini tantū misericordiæ est ne per imperitiā nostrā ab aliis bene dicta dispereant: & nō placeant inter extraneos quæ placent inter suos. Argumentum itaq; epistolæ huius breuiter compræhendens: hac præphatione cōmoneo. ut sciatis eadem esse materiam & epistolæ Pauli ad galatas: & quæ ad romanos scripta est. Sed hoc referre inter utramq; quod in illa altiori sensu & profundioribus usus est argumentis: hic quasi ad eos scribens de quibus in consequentibus ait. O insensati galatæ & sic insipientes estis. Tali se sermone moderatus est: qui increparet potius quam doceret: & quæ possent stulti intelligere. Ut cōmunes sententias: cōmuni oratione uestiret: Et quos ratio suadere non poterat: reuocaret auctoritas. Nullus quidem apostoli sermo est: uel per epistolam: uel præsens in quo non labore docere antiquæ legis onera deposita & omnia illa quæ in tipis & imaginibus præcesserunt idest ocium sabbati: circuncisionis iniuriam. kalendarum & trium per annum solemnitatum recursus: scrupulositatem ciborum: & per dies singulos lauacra iterum sordidanda: gratia euangelii subrepente cessasse: quam non sanguis uictimarum: sed fides animæ credentis impleret. Verum alibi pro parte: & ut se aliud agenti hæc quæstio obtulerat ex latere disputatus est: & pœne perstrictim: In his autem duabus ut dixi epistolis specialiter antiq; legis cessatio: & nouæ introductio continetur. Sed ad galatas hoc propriū habet: quod non scribit ad eos qui ex iudæis in christum crediderant: & paternas putabant cerimonias obseruandas: sed ad eos qui ex gentibus fidem euangelii recoeperant: & rursus retro lapsi quorundam fuerant auctoritate deterriti: asserentius Petrum quoq; & iacobum: & totas iudææ ecclesias euangelium christi cum lege ueteri miscuisse: Ip̄m etiam Paulum aliud in iudæa facere aliud nationibus prædicare: Et frustra eos in crucifixum credere si id negligendum putarent: quod apostolorum principes obseruarent. Quamobrem ita caute inter utrumq; & medius incedit ut nec euangelii prodat gratiam præsus pondere & auctoritate maiorum. nec præcessoribus faciat iniuriam: dum assertor est gratiæ: Obliquæ uero & quasi percuticulos latenter incedens. ut & Petrum doceat pro commissa sibi circuncisionis plebæ facere, ne ab antiquo repente uiuendi more desciscens. in crucem scandalizata non crederet & sibi prædicatione gentium credita: æquum esse id pro ueritate defendere quod alius pro dispensatione simularet. Quod nequaquam intelligens bataneotes. & sceleratus ille porphyrius in primo operis sui aduersum nos libro: Petrum a Paulo obiecit esse repræhensum: quod non recto pede incederet ad

Porphyrius carpinum

Liber primus. c. i.

euangelizandum: Volens & illi maculam erroris inurere: & huic procacitatis: & in commune ficti dogmatis accusare mendacium: dum inter se ecclesiarum principes discrepent. Quæ quidē & nūc orantibus uobis leuiter quo sensu sint dicta contingimus. & in suis locis plenius exequemur. Sed iā tempus est: ut ipsius apostoli uerba ponentes singula quæq; pandamus.

EXPLICIT PROLOGVS. INCIPIT EXPLANATIO BEATI HIERONYMI IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD GALATAS. CAPITVLVM .I.

PAULUS apostolus non ab hominibus neq; per hominem sed per Iesum christum & deū patrem qui suscitauit eum a mortuis. Non superbe ut quidam putant: sed necessarie: neq; ab hominibus neq; per hominem se apostolum esse proponit: sed per Iesum xp̄m & deum patrem: Vt eos qui paulum extra duodecim apostolos uentilabant: & nescio unde subito prorupisse uel a maioribus ordinatū astruebant hac auctoritate confunderet. potest autē & obliq; in petre & in cæteros dictum accipi quod nō ab apostolis ei sit traditum euāgelium: sed ab ipso iesu christo: qui & illos apostolos elegerat: Hoc autem totum ideo præparatur: ut nemo sibi contra legis onera pro euangelii gratia disputanti: possit opponere: sed petrus hoc dixit sed apostoli hoc statuerunt: sed præcessores tui aliud decreuerunt. Quod quidem in sequentibus nunc quasi occulto sermone præludens manifestius facit. dum ab eis qui uidentur esse aliquid nihil in se collatum refert: & ipsi petro in faciem restitisse se scribit nulla se dicēs necessitate compulsū ut hi pocrysi cederet iudæorum. Quod si themerarium quibusdam uidetur: euz contra apostolos quis occulte locutum: qui hierosolimam perrexerit: ut cum eis conferret euangelium: ne forte in uacū curreret: aut cucurrisset illo intelligentiā transferamus: Vsq; hodie a patriarchis iudæorū apostolos mitti: a quibus etiam tunc reor galatas deprauatos legē obseruare cœpisse: uel certe alios de iudæis credentibus in christum perrexisse galatiam qui assererent petrum quoq; apostolorum principem & iacobum fratrem domini legis cerimonias custodire: Ad distinctionem itaq; eorum qui mittuntur ab hominibus & sui qui sit missus a christo: tale sumpsit exordium. paulus apostolus: Non ab hominibus: neq; per hominem: Apostolus autem hoc est missus. hebreorum proprie uocabulū est: quod silas quoq; sonat cui a mittendo missio: nomen impositum est. Aiunt hebrei inter ipsos quoq; prophetas & sanctos uiros esse quosdam qui & prophetae & apostoli sint: alios uero qui tantum prophetæ: deniq; moysen cui dicitur. Et ego mittam te ad pharaonem & ipse respondeat. provide alium quem mittas. Et esaiam cui loquitur deus quem mittam: & quis ibit ad populum istum esse & apostolos & prophetas. Vnde & nos possumus intelligere ioannem quoq; baptistam & prophetas & apostolum appellandum. Siquidem ait scriptura fuit homo missus a deo cui nomen erat ioānes. Et in epistola ad hebreos propterea paulum solita consuetudine nec nomen suum: nec apostoli uocabulum proposuisse quia de christo erat dicturus: habentes ergo principem sacerdotum: & apostolum confessionis nostræ iesum. Nec fuisse congruum: ut ubi christus apostolus dicendus erat ibi paulus apostolus poneretur. Quatuor autem genera apostolorum sunt. unum quod neq; ab hominibus est neq; per hominem: sed per iesum xp̄m & deum patrem. aliud quod a deo quidem est: sed per hominem. Tertium quod ab homine. Non a deo. Quartum neq; a deo neq; per hominem sed a semetipso. De primo genere pōt esse Esaias ceteriq; prophetæ: & ipse apostolus q; neq; ab hominibus neq; per hominem sed a deo patre & xp̄o missus est. De secundo iesus filius naue qui a deo quidē est apostolus cōstitutus sed per hominem moysen. Tertiū genus est: cū hoīuz fauore & studio aliquis ordinatur. Vt nūc uidemus plurimos n̄ dei iudicio sed redēpto fauore uulgi in sacerdotium subrogari. Quartū est pseudo prophetarū: & pseudo apostolorū. De quibus apostolus. istius modi inquit pseudo apostoli: operarii iniquitatis. transfigurantes se in apostolos christi qui dicunt. Hæc dicit dñs: & dominus non misit eos. Verū non talis paulus qui neq; ab hoībus neq; per hominem sed a deo patre per iesum xp̄m missus est. Ex quo approbatur: hebionis & socini etiā hinc heresis retundēda: quod dñs noster iesus xp̄s deus sit: dum apostolus qui a xp̄o ad prædicationē euāgelii missus est: negat se missum esse ab homine: Subrepunt hoc loco ceteræ hereses quæ putatiuā xp̄i carnē uendicantes: deuz aiunt christū esse. Non hominem. Nec non & noua heresis: quæ dimidiataz christi asserit dispensationē atq; ita ecclesiæ fides inter tanta falsorum dogmatum naufragia constituta si christum fateatur hominem: hebion fotinusq; subrepunt. Si deum esse contenderit: manicheus & marchion: & nouelli dogmatis auctor ebulliunt. in commune itaq; audiat: christum & deū esse & hominem. Non quod alius deus sit: & alius homo: sed qui deus semper erat: homo ob nostram salutem esse dignatus est. Sciendum quoq; in martionis apostolo non esse scriptum: & per deuz patrem uolentis exponere christum non a deo patre sed per semetipsum suscitatum. Vt est illud. Soluite templū hoc & ego in triduo suscitabo illud. Nec non & alibi. Nemo tollit aīam meā a me sed ego pono eā a me ipso. potestatem habeo ponendi eā & rursum potestatem habeo sumendi illam.

Et qui mecum sunt omnes fratres ecclesijs galatie.

In alijs

In epistolam ad galatas.

In aliis epistolis sosthenes: & siluanus interdum & timotheus in exordio præponuntur: in hac tamen quia necessaria erat auctoritas plurimorum: omnium fratrum nomē assumitur. Qui & ipsi forsitan excircuncisione erant. & a galatis non contemptui ducebantur. Plurimum quippe facit ad populum corrigendum: multorum in una re sententiaque consensus. Quod autem ait ecclesiis galatiæ: & hoc notandum quia hic tantum generaliter non ad unam ecclesiam unius urbis sed ad totius provincie scribat ecclesias & ecclesias uocet: quas postea errore arguat deprauatas. Ex quo noscendum dupliciter ecclesiam posse dici. & eam quæ non habeat maculam aut rugam: & uerè corpus christi sit. & eam quæ in christi nomine absque plenis perfectisque uirtutibus congregetur. Quomodo sapientes bisariam nuncupantur: tam hii qui sunt plenæ perfectæque uirtutis quam illi qui incipiunt & in profectum positi sunt. De perfectis dicit mitti in uos sapientes. De incipientibus: Argue sapientem & diliget te. Qui. n. plenæ consumatæque uirtutis est correptione non indiget. Iuxta hunc sensum de cæteris quoque uirtutibus intelligendum. Quod. s. fortis. & prudens pius castus iustus & temperans interdum plene interdum abusive accipiatur.

Gratia uobis & pax a deo patre & domino nostro Iesu christo.

Non ut in cæteris epistolis: dei patris & domini nostri iesu christi gratiam ponit & pacem per quas absque operum merito: & peccata nobis concessa sunt pristina & pax indulta post ueniam: Sed prudenter iam causam agit aduersum eos qui fuerant a lege præuerti & putabant se posse ex operibus iustificari. Ut scirent se saluos gratia in eo perseverare debere quod coeperant.

Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris ut eriperet nos de presenti seculo malo secundum uoluntatem dei & patris nostri cui est gloria in secula seculorum amen.

Nec filius se dedit pro peccatis nostris absque uoluntate patris: nec pater tradidit filium sine filii uoluntate. Sed hæc est uoluntas filii uoluntatem patris implere. Ut ipse loquitur in psalmo. Ut facerem uoluntatem tuam deus meus uolui. Dedit se autem filius: ut iniustitiam quæ erat in nobis iustitia ipse subuerteret. Tradidit se sapia ut insipientiam expugnaret. Sanctitas & fortitudo se obtulit: ut spurcitiam infirmitatemque deleteret. Atque ita non solum in futuro seculo iuxta promissam spem qua credimus Sed etiam hic de presenti seculo nos liberauit: dum commortui christo transfiguramur in nouitatem sensus: & non sumus in hoc mundo a quo merito nec amamur. Quæritur quoque presens seculum: malum dictum sit. Solent quippe hæretici hinc capere occasiones: ut aliud lucis & futuri seculi: aliud tænebrarum & presentis afferant conditorum. Nos autem dicimus non tam seculum ipsum quod die & nocte annis currat & mensibus appellari malum quam omoni mos ea quæ in seculo fiant quo sufficere diei malitia sua: & dies iacob modici esse scribuntur & pessimi. Non quo spatium temporis in quo uixit iacob malum fuerit: sed quo ea quæ sustinuit per uaria eorum exerceantur tæmetipsa. Denique eo tempore quo ille pro coniugibus seruiebat: & multis conflictabatur angustiis: elauus in requie erat: Atque ita idem tempus spatium. alii bonum alii malum fuit: nec scriptum esset in ecclesiastes: ne dixeris quia dies mei priores erant boni super istos: Nisi ad discrimen malorum unde iohannes ait. mundus omnis in maligno positus est. Non quod mundus ipse sit malus: sed quod mala in mundo fiat ab hominibus: manducemus & bibamus dicentibus cras. n. moriemur. Et ipse apostolus. Redimemur inquit temporis: quia dies mali sunt. infamantur & saltus cum latrocinis pleni sunt. Non quo terra peccet & syluæ: sed quo infamiam homicidii loca quoque traxerint: detestamur & gladium quo humanus effusus est cruor: & calicem in quo uenenum temperatum est: non gladii calicis peccato sed quo odium mereantur illi qui his male uti sunt: ita & seculum quod est spatium temporis non per semetipsum aut bonum aut malum est: sed per eos qui in illo sunt aut bonum appellatur aut malum: quippe propter ualentini deliramenta & fabulæ continendæ sunt: qui triginta teonas suos ex eo quod in scripturis secula legantur affinxit: dicens eos esse aialia. & per quadrigas & octoadas decadas quoque & dodecadas tot edidisse numeros seculorum: quot scetus scrofa generauit. Quærendum quoque quid sit inter seculum & seculum seculi siue secula seculorum. Et ubi per breui temporis spatio ubi per æternitate ponatur: quia in hebreo seculum id est olam ubi uau litteram positam habuerit: æternitatem significat: ubi uero sine uau scribitur annum quinquagesimum: quem illi iubileum uocant: ob hanc causam: & ille hebreus qui propter uxorem & liberos amans dominum suum: aure pertensa seruitio subiugatur: seruire iubetur in seculum: Hoc est usque ad annum quinquagesimum: & moabitæ. & ammonitæ non ingrediuntur ecclesiam domini: usque ad quintam & decimam generationem & usque in seculum: Quia omnis dura conditio: iubilei soluebatur aduentu. Quidam dicent eundem esse sensum in seculis seculorum: quem in sanctis sanctorum in cælis cælorum in operibus operum in canticis canticorum: & quam habent differentiam cæli ad eos quorum cæli sunt: & sancta quæ sanctorum comparatione sunt sanctiora: & opera quæ operum prælatione meliora sunt: & cantica quæ inter cantica uniuersa præcellunt: eandem habere & secula quæ seculorum collatione sunt secula. Præsens itaque seculum ita edisserunt ut dicant ex eo tempore illud esse numerandum ex quo cælus & terra sunt condita & currere usque ad consumationem mundi quo christus iudicaturus est omnia. Reuocant quoque ultra: & in priora promouent gradum de præteritis & futuris seculis disputantes bona an mala fuerint seu futura sint: & in tam profundas incidunt quæstiones: ut libros quoque & in finita uolumina super hac dissertatione condiderint. Quod autem prologus Pauli amen hebreo sermone concluditur amen septuaginta transtulerunt. i. fiat aquila pepistomenos uere siue

Libri primus. c. i.

fideliter. Quod est in euangelio a saluatore semper assumitur sua per amen uerba firmante.

¶ Adiro: quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam christi iesu in aliud euangelium quod non est aliud: nisi sunt aliqui qui vos conturbant: & uolunt conuertere euangelium christi.

¶ Verbum translationis in genesi primum legimus ubi enoch transfuit deus: & non inueniebatur: Et in regnorum postea libris quando achab a cultu dei ad idolorum uenerationem transfuit uxor sua iezabel: ut faceret iuxta omnia quae fecit amarus quem disperdidit dominus a facie filiorum israel: Sed cum sit utraque translatio: illa dei est: haec diaboli. Qui transfertur a deo: non inuenitur ab inimicis suis: nec ei potest insidiator obrepere. Hoc quippe significare estimo: & non inueniebatur. Qui uero transfertur quod uidetur esse sed non est. Sapientes quoque seculi eos qui de dogmate transferuntur ad dogma transfatos uocant: Ut dionysius ille cuius fuit ante sententia: dolorem non esse malum postquam oppressus calamitatibus & dolore cruciatus: coepit affirmare quod dolor esset summum omnium malorum: ab his appellatus est transpositus siue translatus quod scilicet a priori decreto recedens: in contrarium recidisset. Miratur itaque Paulus: primum quod translatus sint ab euangelii libertate: in legalium operum seruitutem: Deinde quod tam cito translatus: quia non eiusdem reatus est transferri ab aliquo difficulter: & cito transferri: Ut in martirio: non eadem poena plectitur: qui absque colluctatione & tormentis statim profiliuit ad negandum: & ille qui inter eculeos: fiducias: ignesque distortionis & tormentis statim profiliuit ad negandum: Recens adhuc erat euangelii praedicatio non grande temptus compulsum est quod credebatur negare. Recens adhuc erat euangelii praedicatio non grande temptus in medio: quod galatas apostolus ab idolis ad christum traduxerat. Miratur itaque quomodo tam cito recesserint ab eo: ad cuius nomen dudum facti fuerant christi: habet autem & locus ipse hyperbatum: quod ita suo ordine legi potest: miror quod sic tam cito transferimini a christo iesu: qui uos uocauit in gratiam dicens: Non ueni uocare iustos: sed peccatores ad poenitentiam. Gratia quippe salui facti sumus: & non per legem: translatus autem inquit estis in aliud euangelium: quod non est aliud: quia omne quod falsum est non subsistit: & quod ueritati contrarium est: non est: ut illud. Non tradas domine sceptrum tuum his qui non sunt: & ea quae non erant uocauit deus: ut faceret esse quod non erant: Si autem hoc de his qui in eundem credebant deum & easdem scripturas habebant: dicitur quod translatus sint in aliud euangelium: quod non esset euangelium. Quid de mutatione & ceteris hereticis qui conditorem respuunt: & alterius dei christum simulant: estimare debemus: Qui non in interpretatione legis & litterae pugna uel spiritu labuntur & corrumpunt: sed de toto ecclesiae iure discordant. Pulchre autem ait: nisi sunt aliqui qui uos conturbant & uolunt conuertere euangelium christi: Volunt inquit euangelium christi mutare: conuertere turbare: sed non ualent. Quia huius naturae est. ut non possit aliud esse quam uerum est: Omnis qui euangelium alio interpretatur spiritu & mente quam scriptum est: credentes turbat: & conuertit euangelium christi: ut id quod in facie est: post tergum faciat: & ea quae post tergum sunt: uertat in faciem. Si quis tantum litteram sequitur: posteriora ponit in faciem. Si quis iudeorum interpretationibus acquiescit. post tergum mittit ea quae ex natura sua in facie constituta sunt. Nec non & illud congrue. quod translationis uerbum galatas coaptatum est: Galatia enim: translationem in nostra lingua sonat.

¶ Sed licet nos aut angelus de celo euangelizet uobis praeter quam quod euangelizauimus uobis anathema sit: sicut praediximus: Et nunc iterum dico: si quis uobis euangelizauerit praeter id quod accepistis anathema sit.

¶ Potest & hyperbolice dictum accipi: Non quo aut apostolus aut angelus aliter potuerint praedicare quam semel dixerant: sed etiam si hoc posset fieri: ut & apostolus & angeli mutarentur: tamen non esset ab eo quod semel acceptum fuerat recedendum. Maxime cum ipse apostolus in alio loco firmitatem fidei suae ostendat dicens. Scio quia neque mors neque uita neque angeli neque principatus: neque praesentia: neque futura: neque fortitudo: neque altitudo: neque profundum: neque alia creatura poterit nos separare a dilectione dei quae est in christo iesu domino nostro. Veritatem dico non mentior testimonium mihi perhibente conscientia mea. Haec quippe dicta non sunt eius qui possit a christi fide & dilectione aliquando discedere. Qui autem nolunt

hoc dictum esse: sed uere quod scilicet possint & apostoli & angeli ad priora conuertere: illud opponunt quod & ipse Paulus scierit posse se labi si seignius ageret dicens. Subicio autem corpus meum & in seruitutem redigo ne aliis praedicans ipse reprobis inueniar: Angelos quoque esse mutabiles. qui non seruauerint principatum: sed relinquentes proprium domicilium in iudicio magni diei uinculis aeternis sub caligine referuantur. Dei solius naturam esse immutabilem de quo scribitur. Tu uero ipse es. Et ipse de se. Ego deus uester. & non mutor. Cecidisse luciferum qui mane oriebatur & eum qui mittebat quondam ad omnes gentes: in terra esse contritum: Eleganter in hoc loco uir doctissimus tertullianus: aduersus apellem: & eius uirginem filumenem: quam angelus quidam diabolici spiritus & peruersus impleuerat hunc esse scribit angelum cui multo antequam apelles nasceretur: spiritus sancti uaticinio sit anathema per apostolum prophatum. Porro anathema. uerbum proprie iudeorum est: & positum tam in iesu naue quam in numeris:

In Epistolam ad gallatas.

in numeris: quando omnia quæ erant in hiericho & madianitarum: detestationi: & anathemati habenda dominus imperauit. Interrogemus eos qui christum & apostolum paulum boni dei & usque ad illud tempus ignorati uel filium asserunt esse uel seruum: qui maledicere nescit nec nouerit aliquem condemnare quomodo nunc apostolus eius uerbo iudæorum: id est creatoris utatur: & petire uel angelum uel apostolum uelit cum ipse non soleat ulcisci: quod autem addidit sicut prædiximus: & nunc iterum dico: ostendit se & in principio hoc ipsum cauentem denuntiasse anathema eis qui aliter prædicaturi erant: & nunc postquam prædicatum est: id anathema decernere quod ante prædixerat. Propterea autem & sibi quem aliud in iudæa facere: aliud docere in gentibus criminabantur. & angelo quem maiorem etiam præcessoribus suis apostolis esse constabat. anathema denuntiavit. Ut non magna petri & Ioannis putaretur auctoritas: cum nec sibi liceret qui eos ante docuerat: nec angelos aliter prædicare quam semel didicerant. Se itaque & angelum nominatim posuit alios uero absque nomine. Si quis inquit uobis euangelizauerit: ut in generali uocabulo nec præcessoribus faceret iniuriam & tamen nomina eorum latenter ostenderet.

T Adodo enim hominibus suadeo an deo? aut quero hominibus placere: si adhuc hominibus placerem: christi seruus non essem.

Non putemus ab apostolo nos doceri ut exemplo suo hominum iudicia contemnamus: qui in alio loco dixerit scientes ergo timorem domini hominibus suademus: deo autem manifesti sumus: & illud sine offensione estote iudæis & gentibus & ecclesiæ dei: sicut ego omnibus per omnia placeo. Non quærens quod mihi utile est: sed quod multis ut saluentur: Sed si fieri potest ut pariter deo & hominibus placeamus: placendum est & hominibus. Sin autem aliter non placemus hominibus nisi deo displiceamus deo magis quam hominibus placere debemus. Alioquin & ipse infertur omnibus per omnia placeat: non quærens inquit quod mihi utile est: sed quod multis ut saluentur: Qui autem ex ea caritate quæ non quærit quæ sua sunt: sed quæ aliena placeat omnibus ut saluentur: utiq; deo primum placet cui salus hominum cara est. habet autem & uerbum quod hic specialiter additum est modo: uel placendum esse pro tempore hominibus uel displicendum: ut qui modo non placet propter euangelii ueritatem: placeat quondam ob salutem plurimorum. Placuerat paulus aliquando iudæis cum emulator existens paternarum traditionum: sine quærela añ in lege uersatus est: & tantum habuit in maiorum cerimoniis ardoris & fidei: ut in stephani nece particeps fuerit: & damascum perexerit: ad eos qui a lege descuerant uinciendos: Sed postquam in uas electionis de persecutore translatus est: & cœpit prædicare fidem quam quondam expugnaverat: cœpit pariter displicere iudæis quibus ante placuerat. Hoc est ergo quod ait. Nunquid quæro iudæis placere: quibus displicendo deo placui. Si n. illis placere. adhuc xp̄i seruus ñ eēz. Afferere quippe legē. & euangelii gr̄az destruerē. Nūc at̄ propterea ne si in simulationē qdē obseruādæ legis adduconga non queo & deo placere pariter & iudæis quibuscūq; placet deo displicet. Ipsū quoq; uerbū suadere de humano usu sumptum est: cum quis id quod ipse habet & semel imbibit: etiam cæteris conatur inferere: & in plurimis scripturarum locis legitur: ex quibus illud est suasio nō est ex eo qui uocauit uos: Necnon & in actibus apostolorum uenerunt ergo ad eum iudæi in hospitium multi: quibus exponebat, contestans eis regnum dei suadensq; eis de iesu ex lege moysi & prophetis usq; ad uesperum: Hoc autem totum ideo: quia disseminatum de eo fuerat: occulte illum custodire legē & hierosolimis cum his qui iudaizabant consortium miscuisse.

Notum enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum est a me . qz non est scdm hominem: neqz enim ego ab homine accepi illud neqz didici: sed per revelationem iesu chrishti.

¶ Ex hoc loco hebionis & fotini: dogma coneritur: quod deus sit christus. & non tantum homo. Si enim euangelium pauli non est secundum hominem neq; ab homine accepit illud aut didicit: sed per reuelationem iesu christi: Non est utiq; homo iesus christus qui paulo euangelium reuelauit: quod si non est homo consequenter deus est. Non quo hominem negemus assumptus: sed quo tantum hominem rennuamus. Quæritur utrum totius orbis ecclesiæ dei acceperint euangelium an hominis: quotus enim quisq; nostrum per reuelationem christi didicit & non homine prædicante cognouit? Ad quod respondebimus eos qui possint dicere: an experimentum eius quæritis qui in me loquitur christus: ei uiuo autem iam non ego uiuit autem in me christus. Non tam ipsos docere quam in ipsis deum qui ad sanctos loquatur: Ego dixi dii estis: & filii excelsi omnes: & statim de peccatoribus: uos autem ut homines moriemini: & tanquam unus de principibus cadetis: Cum igitur paulus loquitur & petrus: qui non moriuntur ut homines: neq; ut unus de principibus corruunt deos esse manifestum est. Qui autem dii sunt: tradūt euangelium & non homines. Martion & basilides & cætera hæreticorum pestes non habent dei euangelium: qui non habent spiritum sanctum sine quo humanum fit euangelium quod docetur: Nec putemus in uerbis scripturarum esse euangelium: sed in sensu. Non in superficie: sed in medulla. Non in sermonum foliis: sed in radice rationis. Dicitur in propheta de deo: sermones eius boni sunt cum eo. Tunc scriptura utilis est audientibus cum absq; christo non dicitur cum absq; patre non prophetatur cum sine spiritu non eam insinuat ille qui prædicat. Alioquin & diabolus loquitur de scripturis & omnes

hereses secundum iezechiel inde sibi consuunt ceruicalia quæ ponant sub cubitu uniuersæ ætatis. Ego quoque ipse qui loquor: si christum in me habeo: non habeo euangelium hominis: si autem peccator sum: dicitur mihi peccatori dixit deus: quare tu enarras iustitias meas. & assumis in labiis tuis testamentum meum? Tu autem odisti disciplinam: & proiecisti uerba mea post te. Et cætera quæ se cuntur. Grande periculum est in ecclesia loqui ne forte interpretatione peruersa de euangelio christi hominis fiat euangelium: aut quod peius est diaboli. Inter accipere autem & discere hoc inter est quod accipit euangelium cui primum insinuat: & ad fidem eius adducitur: ut credat uera esse quæ scripta sunt. Discit autem is: qui ea quæ in illo per enigmata & parabolas figurata sunt explana: & differa cognoscit: & cognoscit non homine reuelante: sed christo: qui reuelauit paulo: Aut paulo: in quo loquitur christus. Verbum quoque ipsum apocalypseos idest reuelationis proprie scripturatum est: & a nullo sapientium seculi apud græcos usurpatum. Vnde mihi uidentur quemadmodum in aliis uerbis quæ de hebreo in græcum septuaginta interpretes transtulerunt: ita & hoc magnopere esse conati: ut proprietatem peregrini sermonis exprimerent: noua nouis rebus uerba fingentes: & sonare cum quid tectum & uelatum ablato desuper operimento ostenditur: & profertur in lucem: hoc ut manifestius fiat. Accipe exemplum: moyses cum deo: reuelata & aperta facie loquebatur: idest absque uelamine: ad populum autem loquens quia in uultu eius attendere non ualebant: uelamen ponebat in facie. Ante arcam quoque testamenti: uelum oppansum erat: quod cum fuisset reductum: ea quæ ante abscondita fuerant prodebantur: Et ut ipso uerbo utar reuelabatur. Si itaque hii qui differtos seculi legere consueuerunt: coeperint nobis de nouitate & uilitate sermonis illudere: mittamus eos ad ciceronis libros: qui de quæstionibus philosophiæ notantur: & uideant: quanta ibi necessitate compulsi sit: tanta uerborum portenta proferre quæ nunquam latini hominis auris audiuit: & hoc cum de græco quæ lingua uicina est: transferret in nostram. Quid patiuntur illi qui de hebreis difficultatibus proprietates exprimere conantur: & tamen multo pauciora sunt in tantis uoluminibus scripturarum quæ nouitatem sonent: quam ea quæ ille in paruo opere congeffit. Potest autem sicut in principio diximus: cum exponeremus: Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem: ita & in præsentis loco oblique in petrum accipi & in cæteros præfiores eius quod nullius pro lege auctoritate moueatur: qui christum solum euangelii habeat præceptorem. Porro reuelationem illam significat. cum damascum uadens: in itinere christi uocem meruit audire: & cecatis oculis uerum mundi lumen intuitus est.

Audistis enim conuersationem meam aliquando in iudaismo: quoniam supra modum persequabar ecclesiam dei: & expugnabam illam. & proficiebam in iudaismo: supra multos coetaneos in genere meo: habundantius emulator existens paternarum mearum traditionum.

Plurimum prodest galatis ista ratio quod modo paulus uastator quondam ecclesiæ: & iudaismi acerrimus defensor ad christi fidem repente conuersus sit. Et hoc eo tempore quo crucifixus primum annuntiabatur in mundo. Quo nouum dogma & a gentibus & a iudeis totis orbis finibus pellebatur. Dicere enim poterant. Si ille qui a parua ætate phariseorum institutus est disciplinis quæ omnes coetaneos suos in iudaica traditione superabat: nunc defendit ecclesiam quam quondam ualidissime persequabatur: & magis christi gratiam & nouitatem uult habere cum inuidia omnino quam uetustatem legis cum laude multorum: quid nos facere oportet: qui ex gentilitate esse coepimus christiani? Pulchre uero adiunxit: supra modum persequabar ecclesiam dei. Vt hinc quoque admiratio nasceretur: quod non unus quicumque de his qui leuiter persequabantur ecclesiam: sed ille qui cæteros in persecutione uincebat: conuersus ad fidem sit. Et prudenter dum aliud narrat: interserit non tam dei se seruasse legi. quam paternis idest phariseorum traditionibus: qui docent doctrinas mandata hominum: & reiciunt legem dei: ut statuunt traditiones suas: Quam pulchra autem obseruatio: pondusque uerborum. Audistis inquit conuersationem meam aliquando in iudaismo: Conuersationem non gratiam: aliquando non modo: In iudaismo. non in lege dei. Quoniam supra modum persequabar ecclesiam dei: & deuastabam illam. Non persequabatur ut cæteri: sed supra modum. Nec sufficebat quamuis uehemens persecutio: sed quasi quidam grassator: ecclesiæ & prædo uastabat. Nec ait ecclesiam christi: ut tunc putabat quem ducebat contemptui. quem persequabatur: sed ut nunc credit ecclesiam dei. Vel ipsum christum deum esse significans uel eiusdem dei esse ecclesiam qui quondam legis doctor fuit. Et proficiebam inquit in iudaismo supra multos coetaneos in genere meo. habundantius emulator existens: paternarum mearum traditionum. Rursum profectum non legis dei: sed iudaismi uocat. Nec super omnes: sed super plurimos: Nec super senes: sed super coetaneos. Vt & studium suum referret in lege: & iactantiam declinaret. Paternas autem traditiones: non domini mandata commemorans: & se phariseum ex phariseis indicauit: & habuisse quidem zelum dei: sed non secundum scientiam. Vsq; hodie autem qui iudaico sensu scripturas intelligunt: persecuntur ecclesiam christi: & populantur illam: Non studio legis dei: sed traditionibus hominum deprauati.

Cum autem placuit ei. qui me segregauit de utero matris mee: & uocauit per gratiam suam ut reuelaret filium suum in me: ut euangelizem illum in gentibus.

Non solum

In epistolam ad galatas.

Non solum in hoc loco: sed ad romanos paulus segregatum in euangelio dei esse se scribit. Et hieremias antequam formaretur in utero: & conciperetur in uulua matris suae notus deo scificatusque phibet. et ex iustis: siue ut quidam putant ex saluatoris persona dei. i. te pie est? su ex uulua: ex utero matris meae deus meus es tu. Ecce contra de peccatoribus dauid canit. Ecce. n. in iniquitatibus conceptus sum: & in delictis concipit me mater mea. Et in alio loco: Ab alienati sunt peccatores a uulua. Et in utraque parte antequam paruuli nascerentur: deus iacob dilexit: esau autem odio habuit. Inueniunt locum heretici: qui diuersas naturas esse praetendunt spiritualement uidelicet & animale: & choicam: & aliam saluari: aliam perire aliam inter utrumque consistere. Quod nunquam aut iustus eligeretur antequam aliquid boni faceret: aut peccator odiretur ante delictum: nisi esset pereuntium: & saluandorum natura diuersa. Ad quod potest simpliciter responderi: hoc ex dei praescientia euenire: ut quem scit iustum futurum: prius diligat quam oriatur ex utero. Et quem peccatorem: oderit antequam peccet. Non quo & in amore & in odio iniquitas dei sit: sed quo non aliter eos habere debeat: quos scit uel peccatores futuros esse uel iustos. Nos ut homines tantum de praesentibus iudicare: illum cui futura: iam facta sunt de fine rerum non de exordiis ferre sententiam: Et haec quidem simplicius dicta sunt: & absque altiori diffinitione possunt utcumque placere lectori: Ceterum qui iniustum deum nituntur asserere: post illud quod dudum posuimus ab alienati sunt peccatores a uulua: inferunt etiam caetera quae secuntur: errauerunt ab utero: locuti sunt falsa: Et dicunt quomodo statim ab utero errauerunt peccatores: & falsa locuti sunt: qui nec sermonem potuerunt habere nec sensum? Aut quae est ista iustitia praescientiae dei: alium amare & custodire priusquam nascatur: alium detestari? & causas huius rei ad priorem uitam referant quod unusquisque pro merito suo: a primo statim ortu: aut bonis aut malis angelis assignetur. Torumque illum locum de iacob & esau cuius nunc fecimus mentionem: ita ad romanos scriptum uentilant: ut non absque sudore & chrisippi eis possit elleboro responderi. Non est autem ipsum: reuelaret filium suum in me quod si diceret reuelaret filium suum mihi. Cui enim quid reuelatur? huic illud potest reuelari: quod ante in eo non erat. In quo uero reuelatur: illud reuelatur quod prius fuit in eo: & postea reuelatum est. Simile est illud in euangelio: Moedius in uobis stat queni uos nescitis: Et alibi: erat lux uera quae illuminat omnem hominem uenientem in mundum. Ex quo perspicuum fit: natura omnibus dei inesse notitiam. Nec quemquam sine christo nasci: & non habere semina in se sapientiae: iustitiae reliquarumque uirtutum. Vnde multi absque fide & euangelio christi uel sapienter faciunt aliqua uel sancte. Ut parentibus obsequantur: ut inopi manum porrigant: non opprimant uicinos non aliena diripiant. Magisque iudicio dei obnoxii fiant quod habentes in se principia uirtutum: & dei semina: non credunt in eo sine quo esse non possunt. Porro & aliter accipi: in paulo dei filius reuelatus quod praedicante illo agnitus sit gentibus: quem antea nesciebant.

Continuo non acceui carni & sanguini siue ut in greco melius habet non contuli cum carne & sanguine.

Scio plerosque de apostolis hoc dictum arbitrari. Nam & porphirius obicit: quod post reuelationem christi non fuerit dignus ire ad homines. & cum eis conferre sermonem. Ne post doctrinam uidelicet dei a carne & sanguine instruere. Sed absit ut ego Petrum Ioannem: & iacobum carnem & sanguinem putem: quae regnum dei possidere non possunt. Si spirituales apostoli. caro & sanguis sunt: quid de choitis arbitramur? Non contulit plane paulus post reuelationem christi cum carne & sanguine. qui noluit margaritas proicere ante porcos: nec dare sanctum canibus. Vide quid de peccatoribus scriptum sit: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis. quia carnes sunt. Cum talibus qui caro & sanguis erant quae Petro quoque non reuelauerunt filium dei. Non contulit apostolus euangelium quod ei fuerat reuelatum. Sed paulatim eos de carne & sanguine uertit in spiritum: & tunc demum eis occulta euangelii sacramenta commisit. Dicat quispiam: si statim non contulit cum carne & sanguine euangelium tamen subintelligitur quod post modicum cum sanguine & carne contulerit. Et sensus hic quo apostoli excusantur: Ne caro & sanguis sint: stare non poterit. Dum nihilominus qui in principio cum carne & sanguine. postmodum ut dixi cum sanguine & carne contulerit. Quae propositio nos coartat: ut sic distinguamus. Ne statim siue continuo: cum carne iungamus & sanguinem. sed cum superioribus haerere faciamus: & legatur: Cum autem placuit ei qui me segregauit de utero matris meae: deinde. Ut reuelaret filium suum in me. Et ad extremum: ut euangelizarem illum in gentibus. Continuo ut a proprio incipiat exordio: non contuli cum carne & sanguine. Magisque arbitrandum est sic stare sensum: quia qui statim missus sit post reuelationem christi euangelium gentibus annuntiare: non steterit: Nec more quibusdam tempus produxerit eundo ad apostolos. & reuelationem domini cum hominibus conferendo: sed abierit in arabiam: & rursus reuersus damascum: post tres annos euangelium praedicauit: & tunc demum hierosolimam ueniens: Petrum Ioannem & iacobum uiderit.

Neq; ueni hierosolimam ad antecessores meos apostolos.

Si de apostolis dixerat: non contuli cum carne & sanguine quid necesse fuerat id ipsum iterare dicentem neque ueni hierosolimam ad antecessores meos apostolos? Is itaque sensus tenendus quem supra exposuimus.

Discordia in historia
ordim

Sed abij in arabiam: & iterum reuersus sum damascum.

Non sibi uidetur historiae ordo concipere. referente Luca in actibus apostolorum: quod cum Paulus post fidem christi per dies multos euangelium damasci loqueretur audenter: facta fuerint ei insidia & in sporta per murum nocte dimissus sit: & uenerit hierusalem temptans se iungere discipulis. A quibus cum uitaretur: & timerent ad eum accedere: barnaba ad apostolos illum esse perductum: & ibi narrasse quomodo dominum uiderit in itinere: & damasci fiducialiter egerit in nomine iesu. Erat inquit cum illis intrans & exiens in hierusalem: fiducialiter agens in nomine domini. loquebatur quoque & disputabat cum grecis. Illi autem querebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres deduxerunt eum caesarea: & dimiserunt tharsum. Hic autem dicit se prius in arabiam: & iterum reuersum damascum. post triennium uenisse hierosolimam uidisse Petrum: & cum eo mansisse diebus quindecim nec praeter Iacobum fratrem domini alterum conuenisse. Quae ut uera credantur: dubia quippe uideri absentibus poterant: sub testatione confirmat dicens: quae autem dico uobis: ecce coram domino quia non mentior. Possumus igitur aestimare: isse quidem paulum: secundum lucam historiam hierosolimam: non quasi ad antecessores apostolos ut aliquid ab illis disceret: sed ut persecutionis impetum declinaret: qui sibi damasci: propter euangelium christi fuerat concitatus: & sic uenisse hierosolimam quasi ad quamcumque aliam ciuitatem. Vnde eum statim propter insidias recessisse: & uenisse arabiam siue damascum: atque inde post triennium ad uidendum petrum hierosolimam reuertisse. Vel certe ita. Statim ut baptizatus sit. & accepto cibo confortatus: fuisse eum cum discipulis qui erant damasci per dies aliquot. Et stupentibus cunctis in synagogis iudeorum praedicasse continuo quod iesus esset filius dei. Et tunc isse in arabiam: & de arabia damascum reuertisse & ibi fecisse triennium quos dies multos scriptura testatur dicens. Cum impleverentur autem dies multi: consilium fecerunt iudei ut eum interficerent. Notae autem factae sunt Paulo insidia eorum: & custodiebant portas die ac nocte ut eum interficerent. Accipientes ergo discipuli eius nocte per murum dimiserunt eum summittentes in sporta. Cum autem uenisset hierusalem: temptabat iungere se discipulis. Lucam uero idcirco de arabia praeterisse: quia forsitan nihil dignum apostolatu in arabia perpetrasset: & ea potius compendiosa narratione dixisse: quae digna christi euangelio uidebantur. Nec hoc segnitiae apostoli deputandum: si frustra in arabia fuerit: sed quo aliqua dispensatio: & dei praecipuum fuerit ut taceret. Nam & postea legimus paulum cum sylla egressum: prohibendum a spiritu sancto uerbum in asia loqui. Aliter. Sed abij in arabiam: & iterum reuersus sum damascum. Quid mihi prodest ista relatio. si legam quod paulus post reuelationem christi statim ierit in arabiam: & de arabia damascum fuerit reuersus? Nec sciam quid ibi gesserit. quid uel utilitatis habuerit itus ac reditus? Dat mihi occasionem altioris intelligentiae: in hac eadem epistola ipse apostolus de habraam. agar & sarra disputans: quae quidem sunt inquit per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta: unum quidem a monte syna in seruitutem generans quae est agar. Syna enim mons est in arabia qui iunctus est ei quae nunc est hierusalem. Et docet uetus testamentum. Hoc est ancillae filium: in arabia quae interpretatur humilis & occidua constitutum. Statim itaque ut credidit Paulus. ad legem & prophetas ueteris testamenti: in occiduo positi sacramenta conuersus quaesuit in eis christum quem iussus fuerat in gentibus praedicare: & reperto illo non est ibi diutius commoratus: sed reuersus damascum. Hoc est ad sanguinem & ad passionem christi: & inde prophetica lectione firmatus pergit hierosolimam locum uisionis & pacis. Non tam disciturus aliquid ab apostolis quam cum eis euangelium quod docuerat collaturus.

Deinde post annos tres: ueni hierosolimam uidere petrum.

Non ut oculos. genas. uultumque eius aspiceret. Vtrum macilentus: an pinguis: adunco naso esset an recto: & utrum frontem uestiret coma. an (ut clemens in periodis eius refert) caluiciem haberet in capite. Nec puto apostolicae fuisse grauitatis: ut post tantam trienni praeparationem. aliquid humanum in Petro uoluerit aspiceret. Sed his oculis aspexit eum: quibus & modo in epistolis suis uidetur. His oculis Paulus uidit caephana quibus nunc a prudentibus quibusque Paulus ipse conspiciuntur. Quod si cui non uidetur: cum superiori sensu iungat haec omnia: Quod nihil sibi apostoli contulerint. Nam & quod uisus ire hierosolimam ad hoc isse ut uideret apostolum. Non discendi studio qui & ipse eundem praedicationis haberet auctorem. sed honoris priori apostolo deferendi.

Et mansi apud eum diebus quindecim:

Non grandi indiguit magisterio: qui tanto se ad uidendum petrum tempore praeparauit. Et licet quibusdam superfluum uideatur: numeros quoque qui in scripturis sunt obseruare: tamen non ab re arbitror quindecim dies quibus apud Petrum Paulus habitauit. plenam significare scientiam consumatamque doctrinam. Si quidem quindecim sunt carmina in psalterio: & quindecim gradus per quos ad canendum deo: & atriis eius consistendum iustus ascendit. Ezechias quoque quindecim annorum spatio sibi ad uitam dato: signum accipere meretur in gradibus: & sollempnitates

In Epistolam ad galatas.

nitates dei a quinto decimo die incipiunt. Nec non quia duplicem intelligentiam sequimur, propterea quindécim ponit dies: ut ostendat non fuisse grande tempus: quo potuerit aliquid a petro discere: ut ad illum sensum a quo coepit cuncta referantur se non ab homine doctum esse sed a deo.

Alium autem apostolorum vidi neminem: nisi iacobum fratrem domini.

Memini me dum romae essem: impulsu fratrum librum de sanctae mariae uirginitate edidisse perpetua. In quo mihi necesse fuit: de his qui fratres domini dicti sunt: diutius disputare. Vnde quaelicunque sunt illa quae scripsimus: his contenti esse debemus. Nunc hoc sufficiat: ut propter egregios mores: & incomparabilem fidem sapientiamque non mediam frater dictus sit domini. Et quod primus ei ecclesiae praefuerit: quae prima in christo credens ex iudeis fuerat congregata. dicuntur quidem & ceteri apostoli fratres domini: sicut in euangelio. Vade dic fratribus meis: uado ad patrem meum & ad patrem uestrum: ad deum meum: & ad deum uestrum. Et in psalmo. Narabo nomen tuum fratribus meis: in media ecclesia cantabo te. Sed praecipue hic frater dicitur: cui filios matris suae: ad patrem uadens commendaauerat. Et quomodo Iob & ceteri patriarchae: dicti sunt quidem famuli dei: sed quasi egregium quiddam moyses habuit: ut scriberetur de eo: sed non sicut moyses famulus meus. Sic & beatus iacobus specialiter frater domini: ut ante diximus appellatus est. Quod autem exceptis duodecim quidam uocentur apostoli: illud in causa est: omnes qui dominum uiderant: & eum postea praedicabant: fuisse apostolos appellatos: ut ad corinthios scribitur quia uisus est. Post haec illis undecim: deinde uisus est: plusquam quingentibus fratribus simul ex quibus multi manent usque adhuc: quidam autem dormierunt: deinde uisus est Iacobo: deinde apostolis omnibus. Paulatim uero tempore procedente: & alii ab his quos dominus elegerat: ordinati sunt apostoli. Sicut ille ad philippenfes sermo declarat dicens. Necessarium autem existimaui epafroditum fratrem cooperatorem & commilitonem meum. Vestrum autem apostolum: & ministrum necessitatis meae mittere ad uos. Et ad corinthios: de talibus scribitur: siue apostoli ecclesiarum in gloria dei. Silas quoque & iudas: ab apostolis: apostoli nominati sunt. Vnde uehementer errauit: qui arbitratus est: Iacobum hunc de euangelio: esse apostolum fratrem iohannis: quem constat post Stephanum iuxta fidem actuum apostolorum sanguinem fudisse pro christo. Hic autem Iacobus episcopus hierosolymorum primus fuit: cognomento iustus. Vir tantae sanctitatis & rumoris in populo: ut simbram uestimenti eius certatim cuperent attingere. Qui & ipse postea de templo a iudeis praecipitatus: successorem habuit symeonem quem & ipsum tradunt pro domino crucifixum. Negat se itaque praeter hos quemquam apostolorum conuenisse: ne occulta conuenticio nasceretur: etiam si a petro non es doctus. Alios habuisti apostolos praeceptores. Non uidit autem eos: non quo contemptui duceret: sed quod illi ad euangelium praedicandum toto fuerant orbe dispersi. Quae autem scribo uobis: ecce coram domino quia non mentior. Siue simpliciter accipiendum: ut sit: quae scribo uobis uera sunt: & deo teste confirmo: quia nulla arte uerborum: nullo sunt fucata mendatio. Siue altius: ut legatur: quae scribo uobis: coram deo sunt: id est dei digna conspectu. Quare autem dei digna conspectu: quia scilicet non mentior. Et quomodo oculi domini super iustos: auertit autem faciem suam a conspectu impiorum: ita nunc ea quae scribuntur coram domino sunt me non mentiente qui scribo: quae non essent coram domino si mentirer. Hoc autem non solum de his quae nunc scribit ad Galatas potest accipi: sed et generaliter de omnibus epistolis quia non sunt falsa quae scribat: & cor eius: uerbaque non discrepent.

Deinde ueni in partes syriae & cilicie.

Post hierosolymae uisionem: uenit ad syriam quae nobiscum dicitur excelsa atque sublimis. Et inde transiit ad ciliciam: quam in fide christi cupiebat assumere: euangelizans ei uocationem poenitentiae Cilicia quippe interpretatur assumptio siue uocatio lamentabilis.

Eram autem ignotus facie ecclesiis iudee: quae erant in christo Iesu. Tantum autem auditus habebant: quoniam qui persequeretur nos aliquando: nunc euangelizat fidem: quam quondam expugnabat: & in me glorificabant deum.

Ecclisiae quae erant in iudaea paulum tantum rumore cognouerant. Ex quibus plerique eum magis persecutorem quam apostolum uiderant. Syria uero & partes Cyliciae: Arabia: & Damascus: ex uultu quoque eum forsitan nouerant: quia doctor gentium euangelium christi non iudeis: sed gentibus praedicabat. Totum autem quod agit: illud est: ut doceat se nunquam de persecutore apud ipsos quos prius persecutus fuerat potuisse existere gloriosum: nisi praedicatio eius: eorum quoque qui ante eum male nouerant: esset iudicio comprobata. Et ad propositum occulte redit: tam breue tempus se in iudaea fecisse confirmans: ut etiam uultu creditibus esset ignotus. Ex quo ostendit. Non Petrum: non Iacobum: non Ioannem se habuisse doctores: sed christum qui sibi euangelium reuelasset. Simul autem notandum quod supra dicitur: ecclesiam expugnasse: hic fidem. Ibi homines: hic rem ut nunc oportunius infereretur. Euangelizat fidem quam aliquando expugnabat. De ecclesia enim similiter sonare non poterat.

Lib. primus. c. ij.

CAPITVLVM. SECVNDVM.

Debinc post annos quatuordecim rursus ascendi hierosolymam cum barnaba: assumpto et titō. Ascendi autem secundum reuelationem: et contuli cum eis euangelium quod predico in gentibus: seorsum autem his qui videbantur aliquid esse ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem.

Id quod supra latinus interpretas acquieui dixerat: in eo loco ubi scriptum est: continuo nō acquieui carni & sanguini: in præsenti loco cōtuli magis quam acquieui interpretatus est. Et ut uerius dicam: sermo græcus aliud quiddam quam apud nos intelligitur. Cuius scilicet ea quæ nouimus: conferimus cum amico: & quasi in sinum eius & conscientiam reponimus: ut pari consilio uel probanda sint: uel improbanda quæ nouimus. Ascendit igitur post quatuordecim annos hierosolymam: & qui prius tantum ad uidendum perrexerat petrum: & diebus quindecim manserat apud eum: nunc se dicit ideo perrexisse: ut conferret cum apostolis euangelium: assumpto barnaba circumciso: & titō ex gentibus habente præputium: ut sub ore duorum & trium testium: staret omne uerbum. Aliud est autem conferre: aliud discere. Inter conferentes equalitas est: inter docentem & discipulum minor est ille qui discit. In principio fidei in transitu apostolos uidet. Post annos ut ipse ait decem & septem: plene cum eis loquitur: & se humiliat: & ne forte in uacuum aut curreret: aut cucurrisset inquit. Duplicem ob causam: quo & humilitas ostenderetur pauli qui doctor in toto orbe i gentium: ad præcessores apostolos cucurrisset: & galatæ discerent non reprobasse euangelium eius eos quoque qui in iudæa ecclesiis præsidebant. Simul autem & illud docet: quod pro christi fide & euangelii libertate: ad eos ipsos qui de eo plura cognouerant: quod legem infringeret: moysen destrueret circumcisionem poenitus auferret: ausus sit ducere titum hominem incircuncisum. Et inter tantam multitudinem iudæorum: & inimicos suos qui quasi ob zelum legis sanguinem eius haurire cupiebant: nec ipse: nec titus: aliquo sint terrore superati necessitati cedere. Quæ potuit habere ueniam: uel pro loco: uel pro auctoritate maiorum: uel pro numero ecclesiarum quæ de iudæis in christo credebant: uel pro tempore: ne tantam simul inuidiam sustineret. Quidam post quatuordecim annos eum hierosolymam ascendisse tunc dicunt: quando in actibus apostolorum de quæstionibus obseruanda: uel prætermittenda legis inter credentes anthiochiæ orta dissensio est: & placuit in hierosolymam: & sententiam maiorum præstolari. Quando ipse quoque paulus & barnabas missi sunt. Et hoc esse quod in codicibus legatur latinis: quibus ad horam cessimus subiectioni ut ueritas euangelii præseueraret apud uos. Quo scilicet propterea paulus & barnabas de re manifesta quasi dubia se mitti passi sunt hierosolymam: ut maiorum quoque iudicio euangelii gratia confirmata: credentibus probaretur. Et nulli resideret ultra dubitatio circumcisionis omittenda: cum apostolorum esset litteris imperatum: iugum legis ab his qui in christum crediderant: ex gentibus auferendum. Potest autem hoc quod ait: contuli cum eis euangelium: quod predico in gentibus: seorsum autem his qui uidebantur: ne forte in uacuum currerem. uel cucurrissem: & sic intelligi: ut abscondite cum apostolis gratia euangelicæ libertatis & legis abolitæ uetustatem contulerit propter multitudinem credentium iudæorum. Qui nec dum poterant christum ad impletionem & finem legis audire. Qui & absente paulo hierosolymæ iacuerant frustra eum currere aut cucurrisse qui putaret legem ueterem non sequendam. Non quo paulus timuerit: ne per decem & septem annos falsum in gentibus euangelium prædicasset sed ut ostenderet præcessoribus suis non se in uacuum currere aut cucurrisse: sicut putauerant ignorantes.

Sed neque titus qui mecum erat cum esset ex gentibus compulsum est circumcidi. Propter subintroductos autem falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in christo iesu ut nos in seruitutem redigerent: quibus neque ad horam cessimus subiectioni: ut ueritas euangelii permaneat apud uos.

Si titus cum esset ex gentibus nullo potuit terrore compelli ut circumcideretur hierosolymis in iudæorum metropoli ciuitates: in qua tanta paulus blasphemie in moysen flagrabat inuidia: ut postea poenæ a iudæis interfectus sit quando a tribuno liberatur: & romam uinctus ad cæsarem mittitur: quo modo quidam putant legendum esse quibus ad horam cessimus subiectioni ut ueritas euangelii permaneat apud uos? Et intelligendum quod titus ipse qui compelli ante non potuit ad circumcisionem rursus circumciscus sit: atque subiectus? Aut quæ est ista ueritas euangelii hypocrisis credere iudæorum: & ea quæ prius secula æstimaueris: & quasi damna contempseris: obseruare: & esse aliquid æstimare cum nihil sint. Sed & ipsius epistolæ sensui ualde repugnant. Galatas a circumcissione reuocans hoc in toto sermonis sui textu agit: ut doceat se hebreum ex hebreis: omnia quondam legis opera seruantem: circumciscum octaua die secundum legem phariseorum: nihilominus tamē ob christi gratiam uniueris cōtempnere. Nā cum iisset hierosolymā & falsi fratres qui ex circumcissione crediderat eum uellent impellere: ut circumcideret titum: nec titum nec se cessisse uiolentiæ: quo minus custodiret euangelii ueritatem: Quod si dicit se necessitate superatum ut circumcideret titum: quomodo galatas reuocat a circumcissione a qua nec titum qui secundum fuerat ex gentibus: hierosolymis potuit excusare. Itaque aut iuxta græcos codices est legendum: quibus neque ad horam cessimus subiectioni: ut consequenter possit intelligi: ut ueritas euangelii permaneat apud uos. Aut si latini exemplaris alicui fides placet: secundum superiorem sensum accipere debemus: ut ad horam cessio non circumciderendi titi: sed eundi hierosolymam fuerit. Quo scilicet idcirco subiectioni

In epistolam ad galatas.

iectioni cesserint paulus & barnabas eundi hierosolymam: seditione ob legem anthiochiæ concitata: ut per epistolam apostolorum sua sententia firmaretur: & maneret apud galatas euangelii ueritas: quæ non esset in littera sed in spiritu: non in carnali sensu: sed in intelligentia spirituali. Nec in manifesto iudaismo: sed in occulto. Sciendum uero: quod autem coniunctio quæ in præsentis loco ponitur. Propter subintroductos autem falsos fratres: superflua sit: & si legatur: non habet quod ei respondeat illam: & concludat: sed esset ordo lectionis & sensus. Sed neque titus qui mecum erat cum esset ex gentibus compulsus est circumcidi. Statimque subiungat quæ causa fuerit ut ad circumcisionem impelleretur inuitus. Propter subintroductos inquit falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in christo iesu: ut nos in seruitutem redigerent. Qui cum minis terretur multitudine uellent nos a libertate christi in legis traducere seruitutem: nec ad tempus qui dem eis cessimus ut circumcideremus titum. Maxime cum & aliqua ob ecclesiasticam pacem potuerit nos necessitas excusare: & hoc totum fecimus: ut uobis nulla fieret occasio ab euangelii gratia recedendi. Si igitur nos hierosolymis inter tantos iudeos imminuentibus hincinde falsis fratribus & his qui maiores erant aliqua ex parte cohibentibus: nulla potuimus: ut ac ratione compelli: ut obseruaremus circumcisionem quam sciebamur esse finitam: uos ex gentibus: uos in galatia: uos quibus uis nulla inferri potuit: ultro a gratia recedentes ad legis iam abolitæ transcenditis uetustatem.

¶ **Ab his autem qui uidebantur esse aliquid: quales aliquando fuerint nihil mea interest: deus personam hominis non accipit.**

¶ Licet inquit petrum & iohannem: dominus secum apostolos habuerit: & transfiguratum eum in monte uiderint: & super ipsos ecclesiæ sit positum fundamentum: mihi tamen nihil refert: quia non aduersum eos loquor: qui eo tempore dominum sequebantur: sed aduersum eos loquor qui hanc legem præponunt gratiæ: nec detraho præcessoribus: nec in aliqua parte accuso maiores: sed hoc dico quia deus personam hominis non accipit. Non enim accepit moysi: non accepit dauid: non accepit aliorum: nec eorum ergo accipiet qui cedere quibusdam uidentur ad tempus: tamen ipsi mecum sentiant: petro quoque dicente: in ueritate cognosco quia non est acceptor personarum deus: sed in omni loco qui timet eum & operatur iustitiam: acceptabilis ei est. Quo itaque argumento ipse sanctus apostolus petrus: aduersum eos qui in cornelio ex gentibus baptizato nec circumciso scandalus sustinebant utitur: & placat eos se non potuisse negare aquam his qui spiritum sanctum acceperant. Eodem nunc sanctus apostolus paulus aduersum ipsum petrum disputat: quod personæ non sit acceptor deus: sed unumquemque per ueritatem iudicet. Et ita caute & pedetentim iter laudis & obiurgationis petri medium scedit: ut & præcessori apostolo deferat: & nihilominus audacter ei resistat in facie: ueritate compellus.

¶ **Mihi enim qui uidebantur: nihil contulerunt.**

¶ Ipse superius cum illis contulit & multa ad eos retulit: quæ in gentibus perpetrata: illi nihil contulerunt ei: sed tantummodo quæ ab eo dicta sunt comprobantes: dexteram dederunt consortii: & unum suum paulique euangelium firmauerunt. Rursum notandum quod contulerunt uerbum: ipsum sit in græco de quo ante tractauimus.

¶ Sed contra cum uidissent quod creditum est mihi euangelium præputii: sicut petro circumcisionis. Qui enim operatus est petro in apostolatam circumcisionis: operatus est & mihi inter gentes. Et cum cognouissent gratiam quæ data est mihi: petrus: & iacobus: & iohannes: qui uidebantur coline esse: dexteram dederunt mihi & barnabæ societatis: ut nos in gentes: ipsi autem in circumcisionem.

¶ Hyperbatum est: & multis quæ in medio sunt interiecta sublati: sic breuiter legi potest: mihi enim qui uidebantur aliquid esse nihil contulerunt: sed e contra dexteram dederunt mihi & barnabæ societatis. Aut certe ille absque iactatione sui occultus est sensus: mihi qui uidebantur esse aliquid nihil contulerunt: sed e contra a me eis collatum est. dum fiunt in euangelii gratia firmiores. Totum autem quod dicit hoc est: unus atque idem mihi euangelium præputii: & petro circumcisionis credidit. Me misit ad gentes: illum imposuit in iudæa. Nec gentes poterant adueta iam ætate non pro futuro circumcisionis dolore cruciari: & abstinere se ab escis quibus semper assueuerant: & quas deus creauerat ad utendum: nec hii qui ex iudæis crediderant & circumcisi erant: & ex consuetudine quasi secunda natura putabant se a cæteris gentibus plus habere: facile contemnere poterant ea in quibus gloriabantur. Prouidentia itaque dei: alius apostolorum circumcisis datus est: qui legis umbris uideretur acquiescere: alius in præputio constitutus: qui euangelii gratiam non putaret esse seruitium: sed liberam finem. Ne sub aliqua occasione impedimentum fidei nasceretur: & propter circumcisionem: siue præputium non crederetur in christum. Nec hoc dicimus quo petrus qui et ipse in actibus apostolorum nullum hominem esse testatus est: & in illo uase: quod quatuor angulis de celo missum uiderat: edocetur nihil interesse: iudæus sit aliquis an gentilis: quasi oblitus priorum: super euangelii gratiam legem putauerit obseruandam. Sed ut ipse quoque legem custodire se simulat paulatim iudæos ab antiquo uiuendi more deduceret. Non enim poterant tantum obseruationis laborare: & ueteris uitæ cautissimam conuersationem quasi purgamenta subito & damna contemnere: ex quo perspicimus propterea dexteram datas paulo & barnabæ: a petro: iacobo: & iohannæ. Ne obseruatione uaria diuersum christi euangelium putaretur. Sed & circumcisorum & habentium præputium: esset una communio. Pulchre autem præstuxit di-

Libri primus. c. ii.

rens. Qui enim operatus est petro in apostolatum circumcisionis. Ne quis eum putaret detrudere petro: sed ut laudibus eius ante præmissis: intelligeretur petrus ideo circumcisionem aliqua ex parte suscipere: ut eos qui sibi ex iudæis crediti fuerant lucrificaret: & in christi fide & euangelio custodiret: subintelligit etiam quod ille absque culpa faceret: & ad tempus obseruando quod non licet nisi bi creditos perderet: magis pro euangelii ueritate facere debere quod sibi creditum est in præputio ne gentes legis onere & difficultate deterret: a christi fide & credulitate discederent. Occulta hic oritur quæstio. Quid igitur petrus si inuenisset ex gentibus: non eos adducebat ad fidem? aut paulus si ex circumcisione aliquos reperisset: non eos ad christi baptismum prouocabat? Quæ ita soluitur: ut dicamus principale singulis in iudæos & gentes fuisse mandatum: ut qui defendebant legem: haberent quem sequerentur. Qui legi gratiam præferebant: non deesset eis doctor & præuius. In commune uero hoc eos habuisse propositi: ut christo ex cunctis gentibus ecclesiam congregarent. Legimus enim & a sancto petro gentilem baptizatum fuisse corneliū: & a paulo in synagoga iudæorum: christum sepiissime prædicatum. Petrus & iohannes & iacobus qui uidebantur columnæ esse ter supradictum de apostolis legimus: seorsum autem his qui uidebantur: & ab his qui uidebantur esse aliquid: & mihi enim qui uidebantur esse aliquid: nihil contulerunt. Sollicitus itaque requirebam quid nam esset quod diceret: qui uidebantur: sed nunc me omni scrupulo liberauit adiciens: qui uidebantur columnæ esse. Columnæ igitur sunt ecclesiæ apostoli: & maxime petrus: iacobus: & iohannes: ex quibus duo cum domino ascendere merentur in montem: quorum unus in apocalypsi saluatorem introducit loquentem. Qui uicerit faciam eum columnam in templo dei mei. Docens omnes credentes qui aduersarium uicerint: posse columnas ecclesiæ fieri. Ad thimotheum uero paulus scribens ait. Vt scias quomodo oporteat te in domo dei conuersari que est ecclesia dei uiui: columna autem & firmamentum ueritatis. Hic & cæteris instruimur: tam apostolos omnesque credentes: quam ipsam quoque ecclesiam columnam in scripturis appellari. Et nihil interesse de corpore quid dicatur an membris: cum & corpus diuidatur in membra: & membra se corpori dederunt. Atque petrus: iacobus: & iohannes: qui uidebantur columnæ esse: dextras paulo & barnabæ societatis: sed tito qui cum eis erat dextras non dederunt. Nec dum quippe ad eam mensuram peruenerat: ut possint ei christi mercimonia ex æquo cum maioribus credi: & eundem tenere negotiationis locum quem barnabas tenebat & paulus.

¶ At nos in gentibus: ipsi autem in circumcisionem: tantum ut pauperum memores essemus: quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.

¶ Sancti pauperes quorum præcipue ab apostolis paulo & barnabæ cura mandatur. Hi sunt qui ex iudæis credentes prætia possessionum suarum ad pedes apostolorum deferrebant egentibus largienda. uel quia contribulibus cognatis & parentibus suis quasi desertores legis: & in crucifixum hominem credentes detestationi & piaculo ducebantur. In horum ministerio sanctus apostolus paulus quanto labore sudauerit: epistolæ eius testes sunt scribentes ad corinthios: & ad thesalonicenses: ad omnes gentium ecclesias: ut præpararent munus per se: uel per alios qui eis placuisset: hierosolymam deferendum. Vnde nunc confidenter dicit: quod etiam sollicitus fui facere hoc ipsum. Possunt autem & alio genere pauperes accipi: de quibus in euangelio dicitur. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Merentur quippe tales in memoria esse apostolorum. Necnon & illi pauperes: de quibus in salomone scribitur. Redemptio uiri animæ: propriæ diuitiæ: pauper uero non sustinet comminationem. Non enim potest futurarum poenarum audire terrorem: pauper in fide: pauper in gratia: non habens diuitias spirituales: nec scientiam scripturarum: quæ auro & argento & prætioso lapidi comparatur. Quoniam igitur non egent sani medico: sed hi qui male habent: propterea & apostolis in dexterarum communicationem conuenit: ne spernerent pauperes: ne despicerent peccatores: sed semper meminissent eorum: sicut paulus corinthiis illius meminit quem cum in priori epistola contristasset ad tempus: ut corpore per poenitentiam laborante spiritu saluus fieret: in secunda ne maiori tristitia absorberetur: reuocat ad ecclesiam. Petitque cunctos ut confirmet in eum charitatem: & donent fratri sicut ipse unicuique eorum in facie christi donauerit. Implens pactum quod hierosolymis fecerat: ut semper pauperum recordaretur.

¶ Cum autem uenisset petrus antiochiam: in facie ei reuerti quia reprehensibilis erat: prius enim quam uenirent quidam a iacobo: cum gentibus edebat. Cum autem uenissent: subtraherebat: se gregabat: se timens eos qui ex circumcisione erant: & simulationi eius consenserunt ceteri iudei: ita ut & barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

¶ Ex eo quod petrus antequam quidam de hierosolymis antiochiam uenirent: edebat cum gentibus: ostenditur non eum oblitum fuisse præcepti. Nullum hominem communem & immundum dicere: sed quia propter eos qui adhuc legem obseruandam putabant. Paululum se a conuictu subtraxerat gentium: ita ut etiam ceteri qui ex iudæis erant similiter facerent: & barnabas qui cum paulo in gentibus euangelium prædicabat: hoc facere cogeretur: hi qui antiochia crediderant ex gentibus: nec fuerant circumcisi: compellebantur ad legis onera transgredere: non intelligentes dispensationem petri: quia iudæos saluari cuperet: sed putantes ita se euangelii habere rationem. Cui itaque uidisset apostolus paulus periclitari gratias christi

In epistolam ad galatas.

christi noua bellator eius usus est arte pugnandi: ut dispensationem petri qua iudæos saluari cupiebat: nona ipse contradictionis dispensatione corrigeret: & resisteret ei in facie. Non arguens propositum: sed quasi in publico contradicens. Vt ex eo quod paulus eum arguens resisteret. Hi qui crediderant ex gentibus seruarentur. Quod si putat aliquis: uere paulum petro apostolo restitisse: & pro ueritate euangelii intrepide fecisse iniuriam præcessori. Non ei stabit illud quod & ipse paulus iudæis iudæus factus est: ut iudæos lucrificeret: & eiusdem simulationis tenebitur reus: quando caput totondit in kencriis: & facto caluitio oblationem obtulit in hierusalem: & Thimotheum circumcidit: & nudi pedalia exercuit quæ utiq; manifestissime de cerimoniis iudæorum sunt. Si itaq; ipse qui ad prædicationem gentium missus erat: non putauit absq; re dicere: sine offendiculo estote iudæis & ecclesiæ dei: quomodo & ego omnibus per omnia placeo. Non quærens quid mihi utile est: sed quod multis ut saluentur: & fecit aliqua quæ contraria essent euangelii libertati: ne scandalizaret iudæos. Qua auctoritate: qua fronte audet hoc in petro repræhendere: qui circumcisiōis apostolus erat: quod ipse apostolus gentium arguitur commisisse? Sed ut ante iam diximus: restitit secundum faciem publicam petro & cæteris: ut hypocritis obseruandæ legis: quæ nocebat eis qui ex gentibus crediderant correptione hypocritis emendaretur. Et utiq; populus saluus fieret: dum & qui circumcisionem laudant: petrum sequuntur: & qui circumcidi nolunt: pauli prædicant libertatem. Quod autem ait repræhensibilis erat: propterea inedia temperauit: ut intelligamus: non tamen paulo fuisse reprehensibilem: quam his fratribus cum quibus ante edens se ab eis postea separabat. Vtilem uero simulationem: & assumendam in tempore: ethiēū regis israhel nos doceat exemplum: qui non potuisset interficere sacerdotes bahal: nisi se finxisset uelle idolum colere dicens.

Congregamini omnes sacerdotes bahal: si enim achab seruiuit bahal in paucis: ego seruiam in multis. Et dauid quando mutauit faciem suam coram abimelech: & dimisit eum & abiit. Nec mirum: quamuis iustos homines: tamen aliqua simulare pro tempore ob suam & aliorum salutem: cū & ipse dominus noster non habens peccatum: nec carnem peccati: simulationem peccatricis carnis assumpserit: ut condemnans in carne peccatum nos in se faceret iustitiam dei. Legerat utiq; paulus in euangelio dominum præcipientem: si autem peccauerit in te frater tuus: uade & corripe eum in te & ipsum solum. Si te audierit: lucrificeris fratrem tuum. Et quomodo cum etiam de minimis fratribus hoc faciendum iusserit: ausus est apostolorum maximum in publica facie tam procaciter tam constanter arguere? Nisi & petro sic placuisset argui: & paulus non ei faceret iniuriam: de quo ante dixerat: ueni hierosolymam uidere petrum: & mansi apud eum diebus quindecim: alium autem apostolorum uidi neminem. Et rursum: qui enim operatus est petro in apostolatum circumcisiōis: & infra: petrus & iacobus & iohannes qui uidebantur columnæ esse: & cætera quæ in eius laudes perorat. Aliquoties cum adolescentulus romæ controuersias declamarem: & ad uera certamina fictis militibus exercerem: currebam ad tribunalia iudicum: & disertissimos oratorum tãta inter se uidebam acerbitate contendere: ut ommissis sepe negotiis in proprias contumelias uerterentur: & ioculari se inuicem dente morderent: si hoc illi faciunt ut apud reos nullam suspensionem præuagationis incurrant: & fallunt populum circumstantem: quid putamus tantas ecclesiæ columnas: petrum & paulum tanta uasa sapientiæ inter dissidentes iudæos atq; gentiles facere debuisse? nisi ut eorum simulata contentio: pax credentium fieret: & ecclesiæ fides sancto inter eos iurgio cōcordaret. Sunt quæ caphan: cui hic in facie paulus restitisse se scribit. Non putent apostolum petrum: sed alium de septuaginta discipulis isto uocabulo nuncupatum. Et dicunt nequaquã petrum a conuictu gentium se potuisse subtrahere: qui & centurionem cornelium baptizarat. Et cum ascendisset hierosolymam disceptantibus aduersus se qui erant ex circumcisiōe: & dicentibus: quare introisti ad uiros præputium habentes & manducaisti cum illis? Post narrationem uisionis tali responsionem suam sine cōcluserit. Si ergo eandem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dñm iesum xpm. Ego quis eram qui possim prohibere deum: quibus auditis: tacuerunt & glorificauerunt deum dicentes. Ergo & gentibus deus poenitentiam ad uitam dedit. Maxime cum lucas scriptor historiæ: nullam eius dissensionis faciat mentionem: nec dicat unquam petrum anthiochiæ fuisse: cum paulo: & locum dari porphyrio blasphemanti. si aut petrus errasse: aut paulus procaciter apostolorum principem confutasse credatur. Quibus primum respondendum alterius nescio cuius cephæ nescire nos nomen. Nisi eius qui & in euangelio & in aliis pauli epistolis: & in hac quoq; ipsa modo caphas modo petrus scribitur. Non quo aliud significet petrus: aliud caphas: sed q̃ quam nos latine & græce petram: hanc hebrei: & syri propter linguam inter se uicinam: caphan nuncupent. Deinde de totum argumentum epistolæ quod obliq; de petro: iacobo: & iohanne dicitur huic intelligentiæ repugnare. Nec mirum esse si lucas hanc rem tacuerit: cum & alia multa quæ paulus sustinuisse se replicat. Historiographi licentia prætermiserit: & non statim esse contrarium: si quod alius ob causam dignum putauit relatu: alius inter cætera dereliquit. Deniq; primum episcopum antiochenæ ecclesiæ petrum fuisse accepimus: & romam exinde translatum: quod lucas poenitus omisit. Ad extremum si propter porphyrii blasphemiam alius nobis fingendus est caphas: ne petrus putetur errasse: infinita de scripturis erunt radenda diuinis. Quæ ille quia non intelligit criminatur: sed

aduersum porphyrium: in alio si xps iusserit opere pugnabimus: nunc reliqua prosequamur.

Sed cum vidissem quod non recto pede incedunt ad veritatē euāgelii. dixi petro corā oībus.

Sicut hi qui sanis gressibus claudicare se simulant: non uitium habent in pedibus: sed est aliqua causa cur claudicent: ita & petrus sciens circumcisionem & præputium nihil esse: sed obseruationem mandatorum dei: edebat quidem ante cū gentibus: sed pro tempore ab eis se ne iudæos a fide xpi perderet subtrahebat. Vnde & paulus eadem arte qua ille simulabat: ei restitit in facie: & loquitur coram omnibus: non tantum ut petrum arguat: quam ut hi quorum causa petrus simulauerat corrigantur. Quod si cui iste non placet sensus: quo nec petrus peccasse: nec paulus peccatiter ostenditur arguisse maiore: debet exponere qua consequentia hoc paulus in altero reprehendat qd ipse commisit.

Si tu cum iudeis sis: gentiliter & non iudaice vivis: quō gentes cogis iudaizare?

Indissolubili argumento constringit petrum: immo per petrum eos qui pugnabant illum inter se facere cogeant. Si inquit o petre tu natura iudæus es circūcisus a parua ætate: & uniuersa legis præcepta custodiens: nunc ob gratiam christi scis eam nihil per se habere utilitatis: sed exemplaria esse & imagines futurorum: & cum his qui ex gentibus sunt cibum capis: nequaquam ut ante superstitione sed libere & indifferenter uictitas: quomodo eos qui ex gentibus crediderunt nunc recedens ab eis: & quasi a contaminatis te separans & secernens: compellis iudaizare. Si enim immundi sūt a quib⁹ recedis: idcirco autem recedis: quia non habent circumcisionem: compellis eos circūcidi & iudæos fieri: cum tu ipse natus iudæus gentiliter uixeris. Et latenter ostendit causam quare aduersū eū disputauerit: qā scilicet gētes simulatione sua iudaizare cōpelleret: dū eum cupiunt æmulari.

Nos natura iudei & non ex gentibus peccatores.

Subrepunt hoc loco hæretici: qui ridicula quædam & inepta fingentes aiunt. Nec spirituales peccare posse naturam: nec iuste aliquid facere terrenam. Quos interrogemus quare de bona oliua rami fracti sunt: & cur de oleastro in radicem bonæ oliuæ inferti: si nec de bono cadere quicquam potest. nec de malo surgere? Aut quomodo uel paulus persequutus sit ante ecclesiam: si de natura spiritali fuit: aut postea apostolus factus: si de terrena fœce generatus est. Quod si terrenum eum non fuisse contenderint: ipsius uerba ponamus: eramus filii naturæ iræ: sicut & cæteri. Natura iudæus est: qui de genere est Abraham: & a parentibus die octauo circūcisus est. Non natura iudæus qui postea est factus ex gentibus. Ut autem totum argumentum breui sermone comprehendat. sensus est iste qui textitur. Nos: id est ego & tu petre. Miscuit enim personam suam: ne illi facere uideretur iniuriam. Cum essemus inquit natura iudæi ea facientes quæ lege præcepta sunt. & non ex gentibus peccatores: qui uel generaliter quia idolis seruiunt: peccatores sunt: uel quos nunc putamus immundos: scientes quod non possemus ex legis opere: sed ex christi saluari fide: credidim⁹ in christum: ut quod lex nobis non dederat fides tribueret quam habeamus in christo. Quod si recedentes a lege in qua saluari non potuimus: transcendimus ad fidem in qua non carnis quæritur circumcisio: sed cordis puri deuotio: & nunc a gentibus recedendo hoc agimus: ut quicūq; non sit circūcisus immundus sit. Ergo fides in christum in qua nos putabamus ante saluari: magis peccati ē ministra quam iustitiæ quæ aufert circūcisionem: quam qui non habuerit immundus est. Sed absit ut quod semel destruxi: & sciui mihi non profuisse rursum uendicem. Semel a lege discedens legi sum mortuus ut in christo uiuerem: cruciq; eius affixus & in nouum renatus hominem: fide magis quam carne subsisterem: & cum christo egrederer e mundo. Quod semel adorsus sū teneo: nō mihi gratis xps ē mortuus: i quo frustra credidi: si putauī absq; fide eius i ueteri lege saluari.

Scientes autem quod non iustificatur homo ex operibus legis: nisi per fidem Iesu christi et nos in christo Iesu credidim⁹ ut iustificemur in fide christi & non ex operibus legis.

Aiunt qdā si ueget hoc sit qd Paulus affirmat ex opib⁹ legis nō iustificari: sed ex fide Iesu xpi: priuilegium & pphas. & scōs q an xpi aduētū fuerūt imperfectos fuisse. Quos admonere debem⁹: eos hic dici iustitiā nō cōsequutos: q tātū ex opib⁹ iustificari posse se credāt. Scōs aut qui antiquitus fuerit: ex fide xpi iustificatos: si quidem abrahā uidit diē xpi: & lætat⁹ ē: & moyses maiores diuitias æstimauit thesauro ægyptiorum: improprium christi. Aspiciebat enim in remunerationem: & esaias uidit gloriam christi: ut Ioannes euangelista commemorat: & iudas de omnibus generaliter: cōmonere inquit uos uolo scientes semel omnia quoniam iesus populum de terra ægypti saluans: secūdo eos qui non crediderunt perdidit. Vnde non tam legis opera damnantur: quam hii qui tantum ex operibus iustificari se posse confidunt. Saluatore quoq; ad discipulos loquente. Nisi superabundauerit iustitia uestra plus quā scribarum & phariseorum: non intrabitis in regnum cælorum. Congregandum in hoc loco quanta in lege præcepta sint: quæ explere nullus quæat. & e contrario dicendum quædam legis etiam ab his fieri qui ignorent eam. Sed ideo nō iustificari operatores ei⁹: quia absq; fide christi fiant: uerbi gratia. Non dormire cum uiro dormitione mulieris. Non adulterare: non rapere: sed magis honorare patrem & matrem: & cætera quæ imperata sunt facere. Quod si de sanctis uiris nobis exempla protulerint: quod in lege uersati: ea q legis fuerāt perpetrarint: dicemus. Quia iusto lex non est posita: sed iniquis: & non subditis: impiis & peccatoribus: contaminatis & immundis. Qui autem a deo doctus sit. Non habere eum necesse ut uel de charitate doceatur. Paulo dicente. De charitate

In Epistolam ad galatas.

te. De charitate autem non necesse habeo scribere uobis: ipsi enim uos adeo docti estis ut diligatis inuicem. propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Non iustificabitur ex operibus legis caro illa de qua scribitur: omnis caro fœnum: & omnis gloria eius quasi flos agri. Iustificatur autem ex fide Iesu christi caro illa de qua in resurrectionis dicitur sacramento: omnis caro uidebit salutare dei. Sed & iuxta humilem intellectum: iustificabatur quondam non omnis caro: sed tantum hi homines qui in palæstina erant. Nunc autem ex fide Iesu christi iustificatur omnis caro: dum ecclesie eius in toto orbe fundantur.

Ego enim per legem legi mortuus sum: ut deo uiuam.

Aliud est per legem mori: aliud legi mori. Quod legi moritur: uiuebat ei antequam moreretur: obseruans sabbata: & neomenias: & dies festos: & uictimarum typicam curiositatez & fabulas iudaeas: & genealogias. Postquam autem uenit christus: & lex de qua scriptum est. Scimus autem quia lex spūalis est: per euangelicam legem: legi pristinae mortuus est: & anima quæ secundum id quod scribitur ad romanos: uiro uiuente si nuplisset adultera uocabatur. Mortuo uiro suo lege ueteri: nuplisset legi spirituali: ut fructificaret deo: unde & ioseph ad eam dicitur: ex me fructus tuus inuentus est. Cui pulchre mysticum illud infertur: quis sapiens: & intelligit ista: intelligens & cognoscit ea? Qui per legem igitur spiritualement legi litteræ moritur: deo uiuit: cum non sit sine lege dei: sed in lege sit christi. Qui uero legi moritur ob peccata mortuus quidem est. sed non potest de eo dici quod sequitur ut uiuat deo: esse autem legem aliam spiritualement extra legem litteræ. & alibi apostolus docet dicens. Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum: & ezechiel ex persona dei: eduxi inquit eos. id est populum iudeorum de terra ægypti: & adduxi eos in desertum: & dedi eis præcepta mea: & iustificationes meas ostendi illis: quas faciet homo et uiuet in eis. De ea uero lege quæ iram operatur: cui & apostolus mortuus est postea infert: & ego dedi eis præcepta non bona: & iustificationes in quibus non uiuent in eis. Id ipsum significatur & in psalterio. Quoniam non cognoui litteraturam: introibo in fortitudinem domini.

Christo confixus sum cruci.

Quia dixerat se per legem legi mortuum: quomodo mortuus fuerit ostendit? christo confixus sum cruci: tollens crucem suam & christum sequens: & in ipsa obsecrans passionem: memento mei cū ueneris in regnum tuum: statimque audiens hodie mecum eris in paradiso. Siquis mortificatis membris super terram: & mundo mortuus: configuratus fuerit morti Iesu christi: crucifigitur cum Iesu: & tropheum mortificationis suæ: in ligno dominicæ passionis affigit.

Uiuo autem iam non ego. **U**iuuit autem in me christus.

Non uiuit ille qui quondam uiuebat in lege: qui persequabatur ecclesiam. Viuit autem in eo christus: sapientia: fortitudo: sermo: pax gaudium: ceteræque uirtutes quas qui non habet non potest dicere. Viuit autem in me christus. Hoc autem totum sub sua persona aduersum petrum de petro disputat.

Quod autem nunc uiuo in carne.

Aliud est in carne esse: & in carne uiuere. Qui enim in carne sunt deo placere non possunt. Vnde ad beatum uiuentes dicitur: uos autem non estis in carne.

In fide uiuo filii dei & christi: qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me.

Ad romanos de deo loquitur: quod filio suo non pepercit: sed pro nobis tradiderit eum. Nunc uero de christo quod seipse tradiderit: qui dilexit me inquit: & tradidit seipsum pro me. In euangelio uero ubi apostoli enumerantur: infertur & iuda scariothes qui & tradidit eum. Rursum in eodem: ecce appropinquabit qui tradet me: de principibus uero sacerdotum: & senioribus populi scriptura commemorat quod condēnauerint Iesum morti: & ligantes eum duxerint & tradiderint pilato præfidi: & deinceps de pilato: dimisit eis barrabam: Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeret illum. Igitur & pater tradidit filium: & filius ipse se tradidit. & iudas & sacerdotes cum principibus tradiderant: & ad extremum traditum sibi: tradidit ipse pilatus. Sed pater tradidit ut saluaret perditum mundum: Iesus ipse tradidit: ut patris suamque faceret uoluntatem. Iudas autem & sacerdotes & seniores populi & pilatus uitam morti nescii tradiderunt: quæ cum ipsa quoque se pro nostra salute tradidit. Beatus multumque felix qui uiuente in se christo per singulas cogitationes & opera potest dicere: in fide uiuo filii dei: qui dilexit me & tradidit seipsum pro me.

Non abiicio gratiam dei: si enim per legem iustitia: ergo christus gratis mortuus est.

Abiicit gratiam dei tam ille qui post euangelium uiuit in lege: quam his qui peccatis post baptismum sordidantur. Qui autem potest iuxta apostolum dicere gratia eius in me non fuit uacua. Iste & hoc loquitur confidenter. Non abiicio gratiam dei. Quod autem sequitur: ualde necessarium est aduersum eos qui post fidem christi putant legis præcepta seruanda. Dicendum quippe eis: si per legem iustitia est. ergo christus gratis mortuus est. Aut certe doceant quomodo non christus gratis mortuus sit: si opera iustificent. Sed quauis sint habetes dicere non audebunt: christum sine causa mortuum. Ad particulam itaque syllogismi quæ hic proponitur. Id est si enim per legem iustitia: ergo christus gratis mortuus est. Debemus illud assumere quod consequenter infertur: & negari non potest: christus autem non est gratis mortuus: & concludere. Non igitur per legem iustitia. Hucusque contra petrum: nunc ad galatas reuertitur.

Insensati galate: quis vos fascinatit.

CAPITVLVM. III.

Dupliciter hic locus intelligi potest: uel ideo insensatos galatas appellatos: a maiori-
bus ad minora uenientes: quia coeperint spiritu & carne consumentur: uel ob id quod
unaquæq; prouincia suas habeat proprietates. Cretenses semper mendaces: malas besti-
as: uentres pigros: uere ab æpimenide poeta dictos apostolus comprobat. Vanos mau-
ros: & feroces dalmatas latinus pulsat historicus. Timidos phrigas: omnes poetæ lacerant: athenis
expeditiora nasci ingenia philosophi gloriantur. Græcos leues: & apud cæsarem sugillat tullius di-
cens: aut leuium græcorum: aut imaniū barbarorum: & pro flacco ingenita inquit leuitas: & erudi-
ta uanitas. Ipsum israhel graui corde & dura ceruice omnes scripturæ arguunt. In hunc ergo modū
arbitror: & apostolum galatas regionis suæ proprietate pulsasse. Licet quidam profundis se questio-
nibus inferentes: q̄si sub obtentu uitandæ hereseos quæ diuersas naturas isert dicant. Tyrios quoq;
& sydonios: moabitas: & ammanitas: & idumeos: babylonios: & ægyptios: omnesq; gentes quæ in
scripturis nominentur habere quædam idiomata ex causis præcedentibus: & merito operum pri-
stinorum: ne iustitia dei ueniat in dubium: cum unaquæq; gens uel bonum uel malum habere asse-
ratur quod alia non habeat. Nos istas altitudines declinantes: supiora sectabimur: aut stultitiæ eos
argui dicentes: per quam spiritum legis & litteram diiudicare non possint: aut uitio gentis corripi
quod indociles sint & uerocordes: & ad sapientiam tardiores. Quod autem sequitur: quis uos fascina-
uit: digne paulo qui & si impetratus est sermone. Non tamen scientia: debemus exponere: non quo
scierit esse fascinum qui uulgo putatur nocere: sed usus sermone sit triuii: & ut i cæteris ita & in hoc
quoq; loco uerbum quotidianæ sermocinationis assumpserit. Legimus in prouerbiis: donum inui-
di cruciat oculos. Qui apud nos inuidus: in græco significantius ponitur fascinator: & in sapientia
quæ salomonis scribitur: fascinatio malignitatis obscurat bona. Quibus docemur exēplis: qd uel
inuidus aliena foelicitate crucietur: uel his i quo bona sint aliqua: alio fascinante: idest inuidete no-
ceatur. Dicitur fascinus propriæ infantibus nocere: & ætati paruulæ: & his qui necdum firmo uesti-
gio figant gradum. Vnde & quidam de gentilibus: nescio quis teneros ocul⁹ mihi fascinat agnos.
hoc utrum uerum: nec ne sit: deus uiderit quia pōt fieri: ut & demones huic peccato seruiant: & quos
cūq; in dei opere uel coepisse uel profecisse cognouerint: eos a bonis operibus auertant. Nunc illud
in causa est quod ex opinione uulgi sumptum putamus exemplum: ut quomodo tenera ætas no-
ceri dicitur fascino: sic etiam galatæ in christi fide nuper nati & nutriti lacte & non solido cibo. Ve-
luti quodam fascinante sint nociti: & stomacho fidei nauisante: spiritus sancti cibum euomuerint.
Quod si aliquis contradicit: exponat quomodo de cōmuni opinione: sit sumptum: uallis titānoꝝ
in regnorum libris: syrenæ & onocentauri in esaiæ arcturus: & orion: & pliaides in iob: & cætera his
similia quæ utiq; uocabula gentilium fabularum: & causas & origines habēt. Interrogemus hoc lo-
co martionē qui prophetas repudiat. quomodo interpretetur id quod sequitur.

Ante quorum oculos Iesus christus proscriptus est: & in uobis crucifixus.

Nobis enim rectæ proscriptus est christus: de cuius patibulo & passione alapis & flagellis. omnis
prophetarum prædicit chorus: ut crucem ipsius. Non de euangelio tantum in quo crucifixus refer-
tur: sed multo antequā descendere dignaretur ad terras: & hominē qui est crucifixus assumeret no-
uerimus. Nec parua laus galatarum est: quod ita crediderint in crucifixum: ut æte fuerat eis proscri-
ptus. Quo scilicet lestitantes prophetas & omnia ueteris legis sacramenta noscentes: uia & ordine
uenerint ad credendum. Legitur in quibusdam codicibus: quis uos fascinauit: non credere ueritati:
Sed hoc quia in exemplaribus adamantii non habetur omisimus.

Hoc solum uolo uobis dicere: ex operibus legis spūz accepistis an ex auditu fidei.

Sunt quidem ait multa quæ possunt interrogatione uos cogere: legi euangelium præferendum:
sed quoniam insensati estis: & nequaquam ea potestis audire: simplici uobiscum sermone loquor:
& de eo quod promptum est sciscitor. Spiritum sanctum quem accepistis utrum uobis legis opera
sabbati obseruatio: circūcisionis: & neomæniarū superstitio dederit: an auditus fidei: per quam ex
gentibus credidistis? Quod si negari non potest spiritum sanctum & uirtutes quæ in principio fi-
dei acceptum spiritum sequæbantur: non ex operibus legis: sed ex fide christi datū. Manifestum ē
uos a melioribus exorfos: in peiora corruiere. Consideremus autē diligenter quia non dixerit uolo
a uobis discere utrum ex operibus spiritum acceperitis: sed adiecerit ex operibus legis. Sciebat enī
& cornelium centurionem spiritum ex operibus accepisse: sed non ex operibus legis quam nescie-
bat. Si autem econtrario dicitur: ergo & sine auditione fidei accipi spiritus potest: respondemus ac-
cepisse quidem eum spiritum: sed ex auditu fidei & naturali lege quæ loquitur in cordibus nostris:
bona quæq; facienda & uitanda mala: per quam dudum quoq; abraham: moysen: & ceteros san-
ctos iustificatos retulimus. Quam augere: deinceps possit operum obseruatio: legis quoq; iustitia
non tamen carnalis legis quæ præterit: sed spūalis: quia lex spūalis est: neq; uero quia fidem præse-
rimus: legis opera destruimus. Nec dicimus secundum quosdam faciamus mala donec ueniant bo-
na. Quorū damnatio iusta est. Sed seruituti: gratiam anteponimus. Dicimus quod iudæi propter
mœtum faciunt: id nos facere propter charitatem. Illos seruos esse. Nos filios: illos cogi ad bonum:
nos bonum

In epistolam ad galatas.

nos bonum sponte suscipere. Non igitur ex fide christi licentia nascitur delinquendi: sed ex dilectio-
ne fidei uoluntas boni operis augetur: dum bona ideo facimus. Non quia iudicem formidamus: sed
quia scimus ea ei placere in quem credimus. Quærat quispiam si fides non est nisi ex auditu: quo-
modo qui surdi sunt possunt fieri christiani. Deum quippe patrem ex magnitudine & pulchritudi-
ne creaturarum potest quis intelligere: & conditionibus conditor consequenter agnoscitur. Chri-
sti autem natiuitas: crux: mors: resurrectio: nisi ex auditu sciri non potest: aut surdi igitur christiani
non sunt: aut si surdi sunt christiani: falsum est quod alibi ab apostolo dicitur. Itaque fides ex auditu
auditus autem per uerbum dei. Ad quod qui simplici responsione contentus est: dicit non eum ge-
neraliter dixisse fides omnium ex auditu: sed fides ex auditu: quod & in parte: & in toto accipi potest
eorum scilicet fides ex auditu qui audiunt qui credunt. Qui autem huic scrupulo satisfacere conatur:
prius illud temptatur asserere: quod nutibus quoque & quotidiana conuersatione: & ut ita dixeris to-
tius corporis loquente gestu: surdi possint euangelium discere: deinde etiam hoc quod dei sermo
cui nihil sordidum est: ad eas magis loquitur aures: de quibus & ipse ait in euangelio: qui habet aures
audiendi: audiat. Et in apocalypsi: qui habet aurem audiat: quid spiritus dicat ecclesiis. Et esaias: dñs
addidit mihi auriculā. Iste est alius homo cui deus loquitur in occulto: qui clamat in corde creden-
tis: abba pater: & ut frequenter exposuimus quomodo corpus omnia membra & sensus habet. Ita
anima quoque uniuersos & sensus & membra habere: & inter cætera aures etiam: quas qui habue-
rit non magnopere indigebit: his auribus corporis ad christi euangelium cognoscendum. Simul
autem etiam illud attendite quod hic spiritus absque ullo additamento sanctus intelligatur: quem ex
dono consequimur & non hominis. De quo alibi scribitur. Incorruptus spiritus est in omnibus: &
ipse spiritus testimonium reddet spiritui nostro: & in alio loco. Nemo scit ea quæ hoīs sūt: nisi spūs
hoīs qui est in eo. Et in danielē. Benedicite spiritus & animæ iustorum dominum.

Sic stulti estis ut cum spiritu ceperitis: nunc carne consumamini.

**Si sanctum spiritum acceperant galathæ: quomodo stulti erant: uerum statim soluitur cœpisse eos
spiritu: sed cum carne consumarentur: spiritum ab eis fuisse sublatum. Vnde sine causa passi sunt tā-
ta quæ passi sunt. Quod ne sibi post peccatum eueniret. Dauid præcatur dicens. Spiritum sanctum
tuum ne auferas a me. Diligenter attendite quod qui scripturas iuxta litteram sequitur: consumari
carne dicatur. Quāobrem illud quod ad corinthios scriptum est: in carne uiuentes: non iuxta carnē
militamus. Melius sic intelligi potest ut hi militare dicantur in carne: qui uetus testamentum humi-
liter edisserunt. Qui uero sequuntur intelligentiam spūalem: sint quidem in carne qui eandem hñt
litteram quam iudæi: sed non iuxta carnem militent: a carne ad spiritum transcendent. Quando
uideritis eum qui primum credit ex gentibus: & ad christi aratrum mittit manus: præuio aliquo do-
ctore prudente sic per legis iter ad euangelium pergere ut omnia illa quæ ibi scripta sunt. De sabba-
to de azimis: de circuncisione: de uictimis: digne deo intelligat: & deinceps post euangelii lectionē
a iudæo aliquo: aut iudæorum socio persuaderi: ut umbras & allegoriæ nubila derelinquens: sic
scripturas interpretetur ut scriptæ sunt: de hoc potestis dicere sic stultus es ut cum spiritu cœperis:
Nunc carne consumeris.**

Tanta passi estis sine causa: si tamen sine causa.

**Consideremus infelices iudæos qui tanta superstitione & obseruatione laboris uiuunt inter cæ-
teras nationes dicentes: ne tetigeris: ne gustaueris: ne attraxeris: & probauimus uerum esse quod
dicitur. Tanta passi estis sine causa: sed non statim a deo sententia temperatur: & dubia fit: si tamen si-
ne causa. Quia de his dicitur: qui possunt post legē ad euangelium reuerti. Melius autem sic intelli-
gi potest quod primum credentes galatæ in crucifixum: & a iudæis & a gentibus opprobria multa
perpessi sint: & persecutiones non minimas sustinuerint. Quas frustra arguuntur fuisse perpessi: si
a gratia christi recedant: propter quam tanta perpessi sunt: simul & illa spes: quod quicūque ob christi
fidem laborauerit: & postea lapsus fuerit in peccatum: sicut probra sine causa dicitur: passus fuisse dū
peccat: si rursus non perdat ea si ad pristinam fidem & ad antiquum studium reuerratur. Aliter si cir-
cuncisionem inquit putatis sequendam esse post gratiam. Ergo usque ad presens tempus sine circun-
cissione uiuentes: omnia quæ passi estis in irritum sunt deducta. Quæ quidem mihi uidemini nō fru-
stra sustinuisse qui scio legē post euāgeliū nō ualere: uel certe sic nō leue erat dānū. si circūcisionē se-
quētes tantū pristinū fidei perdidissetis laborē. Nūc uero ad hoc detrimētū: etiā præuaricationis pœ-
na sociatur: ut & pterita sine causa perpessi sitis: & i futuro cruciemini. Quidā coactius ita itelligunt.
Cōsiderate pristinā gratiæ libertatem & præsentis cuncta obseruationis in lege: & uidebitis quam
multa casso studio feceritis: licet non pœnitens fructus erroris istius desperandus sit: dum zelo dei ad
hoc ipsū estis adducti. Ignorantibus enī cōcedi uenia pōt: si ad meliora cōuersi: sciētia i uobis doceat
tis fluctuasse nō studiū. Qui ergo tribuit uobis spūm & operatur uirtutes in uobis: ex operib⁹ legis
an ex auditu fidei tribuit. Hoc est administrat. Præsentis temporis est legē dū: ut ostēdatur per singu-
las horas atque momenta semper dignis sanctum spiritum ministrari: & quanto quis in dei opere &
amore proficere: tanto magis sancti spūs in se habere uirtutes. Quas auditus fidei: & non legis opa
consumant. Nō quo legis opera contemnēda sint: & absque eis simplex fides appetenda: sed quo ipsa**

Liber primus. c. iij.

opera fide christi adornentur. Scita est enim sapiētis uera illa snia: nō fidelē uiuere ex iustitia sed iustum ex fide: simul oñ dicitur galatas accepto post fidē sctō spū: dona habuisse uirtutū: id est prophetiā: genera linguarum: morboꝝ curationes: & cetera quæ ad corinthios in donis spūalibus enumerantur. Et tamen post tanta quia forsitan gratiam discernēdoꝝ spiritū non hēbant: a falsis doctorib⁹ irretiti sunt. Obseruandum etiā quod operari uirtutes dicantur in his: qui non tenent euangelii ueritatem: sicut in illis qui dominum nō sequētes in noīe eius signa faciebant, Ioanne uel maxime cōquerente: p̄ceptor uidimus quendā in noīe tuo eicientem demonia: & prohibuimus eū: quia nō sequitur nobiscū. Hoc aduersum hereticos qui probationē fidei suæ ex eo si signum aliquod fecerit arbitrantur. Qui cum manducauerint & biberint in nomine domini. (habent quippe & ipsi altare sacrilegum.) & signa multa inuocato saluatore fecisse se iactent. In die iudicii mœrebutur audire. Nō noui uos: discedite a me qui operamini iniquitatem.

Sicut abraham credidit deo: & reputatum est illi ad iustitiam.

Ab hoc loco usq; ad eū ubi scribitur: qui ex fide sūt benedicētur cū fideli abrahā: martion de suo apostolo erasit. Sed quid profuit hoc tulisse: cum cetera quæ reliquit insanix eius aduersa sint. Credidit aut abrahā deo: exiēs de patria sua in terra quam nesciebat. Sarra nonagenariam: & sterilem confidens esse parituram: & audita repromissione dei quod in isaac uocaretur semen eius: ip̄s isaac offerens uictimā. Et tñ de dñi repromissione non dubitans: recte tali reputatur fides ad iustitiam: quæ legis opera supergressus: deum non mœtu: sed dilectione promeruit. Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt: hi filii sunt abraham. Plenius de hoc in epistola ad romanos disputat quod fides reputata sit abrahæ ad iustitiam: non in circuncisiōe sed in p̄putio. Et diligenter obseruans docet eos filios esse abrahæ: quicūq; hac mente crediderint: quia incircuncisus credidit abraham qui exultauit ut uideret diem domini: & uidit & lætatus est. Vnde & ad infideles iudæos dicitur: si filii essetis abrahæ opera abrahæ faceretis. Quæ autem alia illo in tempore cum hæc dicebantur ab eis opera domin⁹ expetebat: nisi credulitatem in filium dei quem pater miserat: loquentem. Qui credit in me: nō credit in me: sed in eum qui me misit. Vnde & i alio loco de generis sibi antiquitate & nobilitate plaudentibus respondetur. Et ne dixeritis quia patrem habemus abraham. Potest enim deus de lapidibus istis suscitare filios abraham. Lapidēs ibi nemo ambigit dura significari corda gentilium: quæ mollita sunt postea & fidei recēpere signaculum. Virtutes abraham in quibus ante circuncisionem deo placuit: diligens lector enumera: & quoscūq; in simili opere repereris. dicito filios esse abrahā iustificat in p̄putio qui circuncisionem non ob mœritum operum sed in signum fidei prioris accepit. Quia enim ex semine eius erat xp̄s oriundus: in quo uniuersarum gentiū fuerat benedictio repromissa: & ab abraham usq; ad xp̄m multa erant sæcula transitura. Prouidens deus ne soboles dilecti abrahæ ceteris nationibus misceretur: & paulatim familia eius fieret incerta: gregē israheliticū quodā circūcisiōis cauterio denotauit. Ut uiuētes inter ægyptios: inter assyrios: babylonios: atq; chaldæos: hoc signaculo distinguerentur. Deniq; per quadraginta annos in heremo Nullus est circuncisus: soli quippe sine gentis alterius admixtione uiuebant: statim ut iordanis ripam transgressus est populus: & in palestina terram iudæum se examen infudit circūcisiō necessaria futuro ex cōmixtione gentium puidit errori. Qd̄ at a Iesu duce sctō scribitur popul⁹ circūcisus: significat & in heremo cessasse circuncisiones: quæ in ægypto rationabiliter exercebatur: & a domino Iesu christo spirituali circuncisione credentes esse mundandos.

Prouidēs aut scriptura quia ex fide iustificat gentes. Deus p̄nūtiāuit abrahæ qz benedicent in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fideli abrahā.

Non quo ipsa scriptura: atramentū uidelicet & mēbrana: quæ insensibiles sūt: possint futura p̄noscere sed quo spiritus sanctus: & sensus qui i littera latet: multis post sæculis uetura p̄dixerint. Porro exemplum quo de genesi sumptum est ita in proprio uolumine continetur: & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod apostolus: super christum interpretans ait. Non est scriptum ex seminibus quasi in multis: sed quasi in uno qui est christus. Hoc autem in omnibus p̄cone testimoniis: quæ de ueteribus libris in nouo assumpta sunt testamento obseruare debemus: qd̄ memorix crediderint euangelistæ uel apostoli: & tantum sensui explicato: sepe ordinem commutare rint. Nonnunquam uel detraxerint uerba uel addiderint. Nulli uero dubium quod in isaac & iacob: siue in duodecim patriarchis & ceteris qui de abraham stirpe descendunt: non fuerint benedictæ: uniuersæ nationes: sed in christo Iesu per quem omnes gentes laudant deum: & benedicuntur nouum nomen super terram. Potest autem apostolus & de alio geneleos loco exemplum seminis usurpasse: ubi scribitur: eduxit autem foras haud dubium quin abraham deus: & dixit ei. Aspice in cælum & numera stellas si poteris dinumerare eas. Et ait illi. Sic erit semen tuum: & credidit abraham deo: & reputatum est ei ad iustitiam. Quicumq; igitur credunt: benedicentur cum fideli abrahā: qui ob ægregiam in deum fidem primus in eum credidisse narratur. Sicut ænos ob principalem in deum spem: & inter ceteros eminentem sperasse scribitur: inuocare dominum deū. Non quo & abel de quo dominus ait: uox sanguinis fratris tui clamat ad me & ceteri deinceps deū non sperauerint inuocare: sed quo ex ea parte unusquisq; appelletur quam uel maxime habet.

EXPLICIT

Prologus secūdi lib. in Episto. ad gala.

EXPLICIT LIBER PRIMVS. INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI
IN SECVNDVM LIBRVM SVPER EPISTOLAM BEATI PAVLI APOSTOLI
AD GALATAS.

VOD in primo commentariorum ad galatas libro: cum de gentium proprietatibus disputarem intactum reliqueram: nunc in secundo reddendum uidetur qui sunt galatæ: uel quo unde transierint. Vtrum indigenas eos fuderit: an aduenas quam nunc incolunt terra suscepit: & utrum linguam conubio perdiderint: an & nouam didicerint: & non amiserint suam. Marcus uarro cunctarū antiquitatum diligentissim⁹ perscrutator & cæteri qui eū imitati sunt multa super hac gente: & digna memoria tradiderunt. Sed quia nobis propositum est incircūcisos homines non introducere in templum dei: & ut simpliciter fatear multi iam anni sunt: quod hæc legere desuimus: lactantii nostri quæ in tercio ad probum uolumine de hac gente opinatus sit uerba ponemus.

Galli inquit antiquitus a candore corporis galatæ nuncupabantur: &

libella sic eos appellat. Quod significare uoluit poeta cum ait: tum lactea colla auro innectuntur: cum
posset dicere candida. Hinc utiq; gallatia prouintia in qua galli aliquando uenientes cum græcis
se miscuerunt. Vnde primum: ea regio gallogræcia: post galatia nominata sit: nec mirum si hoc ille
de galatis dixerit & occidentales populos tantis in medio terrarum spatiis prætermisissis: in orientis
peruenisse. Massiliam focæi condiderunt: quos ait uarro trilingues esse quod græce loquatur: & la
tinæ: & gallicæ. Oppidum rhoda: coloni rhodiorum locauerunt. Vnde amnis rhodanus nomē ac
cepit. Prætermitto chartaginis conditores tyrios: & agenoris urbem prætereo: thebas liberi quas in
africa condidit: quæ ciuitas nunc tebestis dicitur. Relinquo eam partem libiæ quæ græcis urbib;
plena est. Ad hispanias transgredior: nonne saguntuz græci ex insula tacinotæ profecti condiderunt
& oppidum tartessus: quod nunc uocatur carteia: iones græci homines locasse referuntur: montes
quoq; hispaniarum: calpæ hydria pyrenæ: item insulæ afrodisiades: & gimmasiæ: quæ uocantur ba
leares. Nonne græci sermones inditia demonstrât: ipsa italia a græcis populis occupata: maior quô
dam græcia uocabatur. Certe quod negari non potest romani de ænesiani hominis stirpe genera
ti sunt. Ex quo euenit ut & in occidente græci sepe acuminis reperiantur ingenia: & in oriente stoli
ditatem barbaram redoleant. Nec hoc dicimus quod non eregione: utrobq; diuersa nascantur: s;
quo ex magna parte: etiam cætera quæ non sunt: similia nuncupentur. Itaq; non mirum est stultos
& ad intelligentiam tardiores galatas appellatos: cum & hylarius latinæ eloquentiæ rhodanus gal
lus ipse & pictauis genitus. In hymnorū carmine gallos indociles uocet. Et quod nunc oratorū fer
tiles sunt: non tam ad regionis diligentiam: quam ad rethoricum clamorem pertinet. Maxime cum
aquitania: græcā se iactet origine: & galatæ nō de illa parte terrarū: sed de ferociorib; galliis: sint p
fecti. Vultis scire o Paula: & eustochiū quō apostolus unāquāq; prouinciā suis proprietatib; denotari
ulq; hodie eadē uel uirtutū uestigia pmanent: uel errorū. romanæ plebis laudatur fides: ubi alibi tā
to studio: & frequētia ad ecclesias & ad martyrū sepulchra cōcurritur: ubi sic ad similitudinē cælestis
tonitruī amē roboat: & uacua idolorū tēpla q̄tiūtur. Nō qđ aliā hēant romani fidē nisi hāc quā oēs
xpī ecclesiæ: sed qđ deuotio ī eis maior sit: & simplicitas ad credēdū. Rursū facilitatis & supbiæ ar
guūtur. Facilitatis ut ibi: rogo uos fratres ut obseruetis eos: q̄ dissensiōes: & offendicula: pter doctri
nā quā uos didicistis faciūt: & declinate ab illis: huiusmōi enī xpō dño nō seruiūt: s; suo uētri: & p
dulces sermones & bñdictiōes seducūt corda inocētiū. Vēstra enī obediētia: i oēm locū puulgata
ē. Gaudeo igitur ī uobis: & uolo uos sapiētes eē ī bonū: & simplices ī malū. Superbiæ uero: noli altū
sapere sed time: & nolo uos ignorare fratres misteriū hoc: ut nō sitis ipī sapiētes. Et ī sequētib; dico
enim p grām quā data ē mihi oībus qui sūt iter uos nō plus sapere quā oportet sapere: sed sapere
ad sobrietatē: & aptius gaudere cū gaudētib;: flere cū flētib;. Idipsum iuicē sentiētes. Nō alta sapien
tes: sed humilibus cōfētiētes. Nolite eē prudētes apud uos metipfos. Corinthios quoq; notat quod
mulieres eorū in tēcto capite sint: & uiri comā nutriāt: & idifferēter: uescātur ī tēplis: & ī flati sapien
tia seculari: resurrectionē carnis negēt. Hæc ex parte usq; hodie pmanere: nō pōt dubitare q̄ achaiā
uiderit. Macedones ī charitate laudātur: & ī hospitalitatē: ac susceptiōe fratrū. Vñ ad eos scribit: de
charitate at̄ fraternitatis. Nō necesse habem; scribere uobis: ipī enī uos a deo didicistis: ut diligatis ī
uicē. Et enī facitis illud ī oēs fratres ī uniuersa macedonia. Sed repræhenduntur quod otiosi dom;
circueant: & alienū expectātes cibū: dum singulis placere desiderant: & huc illucq; discurrāt qđ apd
singulos agatur enūtiēt. Sequitur. n. Rogamus aut̄ uos fratres: ut habundetis magis: & opam detis
ut geti sitis: & ut uestrū negotiū agatis: & operamini manibus uestris sicut præcipim; uobis: & ut ho
neste ambuletis ad eos q̄ foris sunt: & nullius aliquid desideretis. Quod ne q̄s putet officio magis
docentis quā uitio gentis admonitū ī secūda ad eosdē iculcat ac replicat dicēs: Nā & cū essem; apd
uos: hoc denūtiabam; uobis: qm̄ si quis operari non uult: nec māducat. Audiuius enim inter uos

Laetanius de Gallis

[illegible]

Hilarius

quosdam ambulare in quiete nihil operantes: sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt de nuntiamus: & obsecramus in domino Iesu christo: ut cum silentio operantes: suum panem mādūcēt. Lōgū ē si uelim de apostolo & de scripturis oīb' singularū gēiū: uel uirtutes obseruare: uel uitia cū ad hāc ipsa quā diximus: inde deuoluti sumus quod galatiae stulti & ueroces pñtiati sint. Scit mecū quidit anciran metropolim galatiae ciuitatē: quod nunc usq; scismatibus dilacerata sit: quod dogmatū uarietatib' cōstiprata: omitto catafrigas: ofitas borboritas: & manicheos. Nota enī iā hāc humanā calamitatis uocabula sunt: quis unquam passalorincitas: & ascodubros: & arcotyritas: & cetera magis portēta quā numina in alia parte: romani orbis audiuit: antiquā stultitiā usq; hodie manēt uestigia. Vñ est quod inferimus: & promissum in exordio reddim': galatas excepto sermone grāco: quo omnis oriens loquitur: propriā linguā eandē pōne hēre quam treuiros: nec referre si aliqua exinde corruerint: cum & affri phoenicum linguā: nōnulla ex parte mutauerint: & ipsa latinitas: & regionibus quotidie mutetur: & tempore: sed iā ad propositum: reuertamur.

FINIT PROLOGVS. INCIPIT LIBER SECVNDVS.

Quicquid enim ex opibus legis sunt: sub maledicto sunt. Scriptum ē enī: maledictus oīs qui non permāserit in omnibus quae scripta sunt in libro legis ut faciat ea.

Hunc morem habeo ut quotienscūq; ab apostolis de ueteri instrumento aliquid sumitur: recurrā ad originales libros: & diligenter inspiciā quomodo in suis locis scripta sūt. Inueni itaq; in deuteronomio: hoc ipsum apud septuaginta interpretes ita positum: Maledictus omnis homo qui non permāserit in omnibus sermonib' legis huius: ut faciat illos: & dicit oīs populus fiat. Apud aquilam uero sic: maledictus qui non statuerit uerba legis huius ut faciat ea: & dicit omnis populus uere. Symmachus: maledictus qui non firmauerit sermones legis istius ut faciat eos & dicit omnis populus amen. Porro theodotion sic transtulit. Maledictus qui non suscitauerit sermones legis huius facere eos: & dicit omnis populus amē. Ex quo intelligimus apostolum ut i ceteris sensum magis testimonii posuisse quā uerba: & incertum habemus utrum septuaginta interpretes addiderint omnis homo & in omnibus: an in ueteri hebraico ita fuerit: & postea a iudaeis de letum sit. In hanc me autem suspicionem illa res stimulat: quod uerbum oīs: & in oībus quasi sensu suo necessarium ad probandum illud quod quicūq; ex operibus legis sunt sub maledicto sunt: apostolus uir hebrae peritiā: & in lege doctissimus nunquam protulisset: nisi in hebraeis uoluminibus haberetur: quā ob cām samaritanorū hebraea uolumina relegens: inueni chol quod interpretatur omnis siue omnibus scriptum esse. Et cum septuaginta interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt iudaei Ne uiderentur esse sub maledicto si non possent omnia complere quae scripta sunt. Cum antiquiores alterius quoq; gentis litteris id positū fuisse testentur. Quoniā aut nemo posset explere legem: & cuncta facere quae iussa sunt: & alibi testatur apostolus dicens. Quod enim erat impossibile legis: in quo infirmabatur per carnē: deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati: de peccato condemnauit peccatum in carne: quod si uerum est potest nobis obici. Ergo & moyses: & esaias: & ceteri prophetae qui sub operibus legis fuerunt: sub maledicto sunt. Quod nō timebit annuere qui dicentem apostolum legerit quia christus nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledictum: & respondere unūquēq; sanctorum suo tempore maledictionē factū esse pro populo. Nec statim hoc tribuēs & iustis uiris: uidebitur detrahare saluatori: quasi nihil praecipuum: excellens habuerit. Factus pro nobis maledictum: cum & ceteri pro aliis maledictum facti sunt. Nemo enim illorum quāuis factus fuerit ipse maledictio: de maledicto quempiam liberauit absq; solo domino Iesu christo: qui pretioso sanguine suo: & nos omnes & ipsos moysen dico & aaron prophetasq; cunctos & patriarchas: de maledicto legis redemit. Nec hoc ex meo sensu dictum putetis: scriptura testis est: quia christus gratia dei siue ut in quibusdam exemplaribus legitur absq; deo pro omnibus mortuus est. Si autem pro omnibus & pro moysē: & pro uniuersis prophetis ex quibus nullus potuit delere chyrographum uetus quod aduersum nos scriptū erat: & affigere illud cruci. Omnes peccauerunt: & indigent gloria dei. Ecclesiaste quoq; hanc affirmāte sententiam. Homo non est iustus in terra: qui faciat bonum & non peccet. Deniq; & inferius apostoli dictum manifeste docet. Nec moysen: nec illustrem aliquem de antiquis uirum apud deum iustificari potuisse per legem. Sequitur enim.

Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud deum: manifestum est quia iustus ex fide uiuit. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit ea uiuit in illis.

Exemplum quo probatur iustus ex fide uiuere: & non ex operib': de abbachuc tulit: quod ita septuaginta interpretes ediderunt: iustus autem ex fide mea uiuit. Aquila & theodotion iustus autem ex fide eius uiuit: id est dei. Considerandum itaq; quia non dixerit homo aut uir ex fide uiuit: ne occasionem tribueret ad uirtutum opera contēnenda: sed iustus ex fide uiuit. Ut quicumq; fidelis esset: & per fidem uiuere: non aliter possit ad fidem uenire uel in ea uiuere: nisi prius iustus fuisset: & puritatem uitae quasi quibusdam ad fidei gradibus ascendisset. Potest ergo fieri ut sit aliquis iustus: & tamen uiuit absq; fide christi: si legenti scrupulus commouetur: pauli uerba suscipiat in quibus de se ait: secundum iustitiam: quae in lege est sine reprehensione. Erat igitur paulus tunc iustus in lege sed necdum

Lingua Galatarum

Quoniam hodie Galatiae loquuntur, hoc est in lingua pro modo quae nunc Helueth, & Rhetus. Quae Germanica lingua in pra Argentina mixta sunt ei. Helueth, & Germani Rhetus. Rauran, Brisgoes, Elanum pro Gallia loquuntur. Argemid usq; deinde in pra mixta lingua ex Germanica & Latina, donec ad Belgas deueniunt. Qui Africanam hanc est pro s. hinc Walter pro uassat. Dat pro das. loquuntur.

In epistolam ad galatas.

sed necdum uiuere poterat: quia non habebat in se christum loquentem. Ego sum uita. In quē credens postea cœpit & uiuere. Faciamus & nos aliquid simile huic quod dicitur: iustus ex fide uiuit: et dicamus castus ex fide uiuit: sapiens ex fide uiuit: fortis ex fide uiuit: & a cæteris uirtutum partibus uicinam sententiam proferamus aduersum eos qui in christum non credentes fortes & sapientes: tēperantes se putant esse uel iustos. Ut sciant nullum absq; christo uiuere: sine quo omnis uirtus in uitio est. Potest præsens testimonium: & sic legi quia iustus ex fide ut deinceps inferat uiuit. Quod autē ait lex nō est ex fide sed q̄ fecerit ea uiuit i illis. Manifestissime demonstratur. Nō simplicē dici uitā sed eam quæ referatur ad aliquid. Iustus quippe ex fide uiuit: & non additur in his siue in illis. Viuēs autem in lege qui fecerit ea uiuet in illis. Hoc est in his quæ fecit quæ putauit bona: mercedem laboris sui habens: ea tantum opera quæ fecit siue longitudinē uitæ (ut iudæi putant) siue declinationē pœne per quam transgressor legis occiditur. Viuere autem in illis non putemus apostoli uerba eē: sed ezechielis prophetæ: q̄ ait: & eduxi eos in desertum: & dedi eis præcepta mea: et iustificationes meas demonstraui eis: quas faciet homo: & uiuet in eis. Qui cum illos q̄ i præceptis & iustificationibus ambulassent uiuere dixisset: adiecit & dedi eis præcepta non bona: & iustificationes in quib⁹ nō uiuerent in eis non adiunxit bona: ubi uero posuit in quibus non uiuent in eis addidit: & ego dedi eis præcepta non bona: & iustificationes in quibus non uiuent in eis. Sed hæc plenius in ezechiel. Nunc ad ordinem: epistolæ reuertamur.

Christus nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledictum.

Subrepat in hoc loco martion de potestate creatoris: quem sanguinarium crudelem infamat: & uindictæ: asserens nos redemptos esse per christum qui alterius boni dei filius sit. Qui si intelligeret quo differunt: emere: & redimere. Quia qui emit alienum emit: qui autem redimit id est id propriæ: quod suum fuit: & suum esse desinit. Nūquam scripturarum uerba simplicia: in calumniam sui dogmatis detorqueret. Redemit ergo nos christus de maledicto legis: quod peccantibus constitutum est. Quos ipse increpat per prophetam dicens. Ecce peccatis uestris uenditi estis: & iniquitatibus uestris dimisi matrem uestram. Et apostolus hoc ipsum replicat dicens. Ego autem carnalis suꝝ uenundatus sub peccato. Maledicta quoq; legis quæ in leuitico: & deuteronomio scripta sunt. Nō deo auctore complentur: sed prophetico spiritu his qui peccaturi erant eaꝝ uentura sint nūntiantur. Quod si apostoli uoluerit nos testimonio coartare dicentis. Quicūq; ex operibus legis sūt sub maledicto sunt. Scriptum est enim. Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis: ut faciat ea & asserere omnes qui sub lege fuerint fuisse maledictos. Interrogem⁹ eum utrum hi qui sub euangelio christi sunt: & eius præcepta non faciunt: maledicti sint an non: si maledictos dixerit: id habebit in euangelio quod nos habemus in lege. Si maledictos negauerit frustra ergo euangelii præcepta sunt posita: & absq; mercede erunt hi qui illa compleuerint. Soluitur utrumq; hoc mō: quomodo xps iesus ex maledicto nos legis liberauit factus pro nobis maledictum: ita de maledicto quoq; euangelii quod statutum est super eos qui eius præcepta non fecerint eruit nos: factus pro nobis ipse maledictum: sciens talenti quoq; minimam non dimittere portionē & nouissimum exigere quadrantem.

Quia scriptum est maledictus omnis qui pendet in ligno: ut in gētib⁹ benedictio abrahe fieret in christo iesu: ut repromissionem spiritus accipiamus per fidem.

Antequā de iesu: & uerbis apostoli disputem⁹ iustū uidetur deuteronomii testimoniū de quo & apostolus hæc sūpsit paucis replicare & cōponere illud cæteris editiōib⁹. Septuagita ergo iterptes ita hūc locū trāstulere. Si at fuerit i aliquo peccatū iudiciū mortis: & mortu⁹ fuerit: & suspēderis eū i ligno. Non dormiet corp⁹ illi⁹ sup lignū sꝫ sepeliētes sepelietis eū i die illa: q̄a maledict⁹ a deo oīs qui pendet in ligno: & non contaminabis terram tuam quam dominus deus uester dabit uobis i hereditatem. Aquila. & cum fuerit in uiro peccatum iudicium mortis: & occisus fuerit & suspēderis eum super lignum. Non commorabitur morticinum ipsius super lignum sed sepeliens sepelies eum in die illa: quia maledictio dei est: qui suspensus est: & non contaminabis humum tuam: quaz dominus deus tuus dabit tibi hereditatem. Symmachus: si autem fuerit homini peccatum ad iudiciū mortis: & occisus fuerit: & suspēderis eum super lignum non pernoctabit cadauer ipsius super lignum sed sepultura sepelies eum in die ipsa quia propter blasphemiam dei suspensus est: & non contaminabis terram tuam: quam dominus deus tuus dabit tibi ad hereditatem. Theodotion & quia erit inuito peccatum iudicium mortis: & morietur & suspēdes eum in ligno non dormiet morticinum eius super lignum quia sepultura sepelies eum in die ipsa quia maledictio dei est suspensus: & non contaminabis adamāz tuam quam dominus deus tuus dederit tibi hereditatem. Porro adama: terra siue humus: lingua hebreæ appellatur. In eo autem loco ubi aquila: & theodotion similiter transtulerunt dicentes: quia maledictio est suspensus. In hebreo ita ponitur christi eloy m thalui: hæc uerba hebionillæ heresiarches semi christianus: & semi iudæus ita interpretatus est. Idest quia iniuria dei esse suspensus. Memini me in altercatione iasonis & papisci quæ græco sermone conscripta est ita reperisse. Idest maledictio dei qui appensus est. Dicebat mihi hebreus qui me in scripturis aliqua ex parte in

Liber Secundus. c. iii.

stituit: quod possit & ita legi: quia contumeliose deus suspensus est: Hæc idcirco congeimus: quia famosissima quæstio est: & nobis solet a iudæis pro infamia obici: quod saluator noster & dominus sub dei fuerit maledictus. Primum igitur intuendum est: quod non quicumque in ligno pependerit maledictus sit apud deum: sed qui peccauerit & propter scelus morti fuerit adiudicatus: sublatumque in crucem non ideo maledictus quia crucifixus est: sed quia in talem incidit reatum ut mereretur crucifigi. Deinde illud opponendum quod inferius causa patibuli plenius exponatur scribitur a referente ob maledictum & blasphemiam dei eum esse crucifixum. Quod apertius symmachus transfudit dicens quia propter blasphemiam dei suspensus est. Ad extremum interrogemus eos si ananias & azarias & misahel. Nolentes adorare idolum nabuchodonosor fuissent in ligno suspensi eleazarus quoque nonagenarius sub antiocho rege syriæ: & cum septē filiis gloriosa mater: utrum maledictos eos æstimaturi fuerint: an omni benedictione dignissimos? certe si crucem quam amam parauerat mardocheo non ipse pro suo merito conscendisset puto mardocheus in eam non ut maledictus sed ut uir sanctus ascenderet. His & cæteris similibus comprobatur illum esse maledictum qui dignum facinus patibulo perpetrarit. Non eum qui iniquitate iudicum: & inimicorum potentia: uel clamore ualgi aut uirtutum inuidia: aut regis ira fuerit crucifixus. Et nabotham quondam: ad ezezebel litteras: tota iezrahel ciuitas morte dānauit. Sed sanguis eius in typo christi multa post sæcula uindictur. Dicente domino ad oseam. Voca nomen eius iezrahel quia adhuc modicum: & ulciscam sanguinem iezrahel super domum hieui. Hæc aduersum iudæos. Cæterum ut ad nos redeat disputatio scire non possum: Quare apostolus in eo quod scriptum est: maledictus a deo omnis qui pedit in ligno uel subtraxerit aliquid uel addiderit. Si enim semel auctoritatem septuaginta interpretum sequabatur Debit sicut ab illis editum est & dei nomen adiungere. Sinuero ut hebreus ex hebreis: id quod sua lingua legerat putabat esse uerissimum nec omnis nec in ligno quæ in hebreo non habentur assummeret: ex quo mihi uidentur: aut ueteres hebreorum libri aliter habuisse quā nunc habent: aut apostolum ut ante iam dixi sensum scripturarum posuisse non uerba: aut quod magis est æstimandum post passionem christi: & in hebreis & in nostris codicibus ab aliquo dei nomen appositum ut infamia nobis inureretur: qui in christum maledictum a deo credimus. Audaci itaque pede in hoc procedo certamen ut ad libros prouocem nullo loco scriptum a deo quicquam esse maledictum: & ubicumque maledictio ponitur nunquam dei nomen adiunctum. Maledictus tu ab omnibus bestiis dicitur ad serpentem: & ad adam. Maledicta terra in operibus tuis. & ad cain. Maledictus tu super terram & alibi. Maledictus canaan puer: famulus erit fratribus suis. Necnon in alio loco. Maledictus furor eorum: quia audax & ira eorum quia dura. Longum est si uniuersas maledictiones: quæ in leuitico: & in deuteronomio: & in Iesu nauæ scribuntur enumerem: & tamen in nulla eorum: dei nomen est additum. In tantum ut etiam ipse sathanas: cum de iob polliceretur quod si grandibus præssus fuisset angustiis blasphemaret: a meliori parte: hoc significauerit dicens nisi te benedixerit in faciem. Et in regnorum libris. Nabotham propterea lapidatus refertur: quia benedixerit deum & regem. Nullum autem debet mouere quod christus pro nobis maledictum factus sit: & quia deus qui nunc eum dicitur fecisse maledictum: ipse cum nesciret christus peccatum pro nobis eum peccatum fecit: & saluator de plenitudine patris: exinanauit se formam serui accipiens: uita mortuus est: sapientia dei fatuitas est appellata. Ut quod stultum erat dei sapientius fieret hominibus. Et in sexagesimo octauo psalmo de se loquitur. Deus tu scis insipientiam meam & delicta mea a te non sunt abscondita. Iniuria itaque domini nostra gloria est. Ille mortuus est ut nos uiueremus. Ille descendit ad inferos ut nos ascenderemus ad cælum. Ille factus est stultitia ut nos sapientia fieremus. Ille se de plenitudine: & de forma dei: euacuauit formam serui accipiens. Ut in nobis habitaret plenitudo diuinitatis: & domini fieremus seruus. Ille pependit in ligno ut peccatum quod commiseramus in ligno scientiæ boni ac mali: ligno deleter appensus. Crux eius amara aquas uertit in dulcem saporem: & securis perditam in profundumque dimeris missa in fluenta iordanis leuauit. Ad postremum factus est ille maledictio: factus inquam non natus ut benedictiones quæ promissæ fuerant abrahe ipso auctore & præuio transferrentur ad gentes: & spiritus repromissio per fidem illius compleretur in nobis quam dupliciter debemus accipere: aut in uirtutum spiritualibus donis: aut in scripturarum intelligentia spirituali.

¶ Fratres secundum hominem dico: tamen hominis testamentum confirmatum nemo spernit aut superordinat: abrahe dicte sunt repromissiones & semini eius. Non dico & seminibus quasi in multis: sed quasi in uno: & semini tuo qui est christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum a deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex non irritam facit ad euacuandam repromissionem quasi ex lege hereditas iam non ex repromissione. Abrahe autem per repromissionem donauit deus.

¶ Apostolus autem qui omnibus oia factus est: ut omnes lucrificeret & debitor græcis ac barbaris: sapientibus & insipientibus: galatis quoque quos paulo ante stultos dixerat: factus est stultus. Non enim ad eos his usus est argumētis quibus ad romanos sed simplicioribus: & quæ stulti possint intelligere: & poene de trinitate quod ne uideretur imperitia & non arte fecisse prudenter placat ante lectoris: & quæ dictus est temperat præfatione præmissa. Fratres secundum hominem dico quod enim dicturus sum non dico secundum

In epistolam ad galatas.

cundum reconditam sapientiam: & eos qui solido possunt uesci cibo sed secundum eos qui ob ter-
neritudinem stomachi lacteo rore pascuntur: & nequaquā ualēt audire quæ grandia sunt. Vnde &
ad corinthios in quibus audiebatur fornicatio: & talis fornicatio quæ nec inter gentes quidem ait.
Ego dico: & non dominus. Et ad eosdem in secunda: quod loquor non secundum dominum lo-
quor: sed quasi in insipientia. Putāt aliqui quod de testamēto hominis: & de testatoris morte: & cæ-
teris hūanæ similitudinis disputarit exēplis dixerit. Fratres secūdū hoīez dico. Mihi at uidet: & pp
hoc quidem quod illi arbitrantur: sed maxime propter illud quod sequitur esse præmissū. Id est nō
dicit: & seminibus quasi in multis sed quasi in uno & semini tuo qui est christus. Oēs scripturas sen-
su ac memoria peragrans nunquam plurali numero semina scripta repperis: sed siue in bonam par-
tem: siue in malam: semper singulari numero dicitur. Necnon & illud quod infert: hoc autem dico
testamentum confirmatum a deo. Si quis diligenter hebreæ uolumina: & cæteras editiones cuꝫ se-
ptuaginta interpretum translatione contulerit. Inueniet ibi testamētū scriptū. Non testamentum
sonare sed pactum. Quod hebreo sermone dicitur berith. Vnde manifestū ē id fecisse apostolū qđ
promisit. Nec reconditis ad galatas usū eē sensibus: sed quotidianis & uilibus & quæ possint nisi p-
mississet: secūdum hominem dico: prudentibus displicere. Supputandi in hoc loco anni ab eo tem-
pore quo dñs ad abrahā loquutus est dicens: & in semine tuo benedicentur omnes gētes usq; ad
legislatorē moysen: utrum quatuorcenti triginta sint uel quomodo in genesi ipsi abrahæ dominus
polliceatur quod post quadringentos annos de terra seruitutis filii eius exituri sint. Non enim par-
ua res est: & a multis quesita nescio an ab aliquo sit inuenta. Illud etiam quod in eodem libro de tha-
mar: & duobus eius paruulis legitur. Quod scilicet primus qui dicitur zara miserit manū suā: & ob-
stetrix ligauit ei coccinū: & dehinc illo manū intrinsecus retrahente: manum posterior qui phares
uocatur porrexerit. Præsentī loco congruit quod ostenderit israhel in legis opere manum suam: &
eam prophetarum & ipsius saluatoris pollutaz cruore contraxerit. Postea uero proruperit populus
gentium: propter quem dicitur sepius esse destructa: & medius paries qui inter iudæos: & gētiles fue-
rat dissipatus: ut fieret unus grex: & unus pastor: & esset gloria & honor: & pax omni operanti bonū
iudæo primum: & græco. Simplex autem sensus qui in hoc loco textitur hanc uim habet ut doceat
apostolus. Non posse per legem quæ postea data est repromissiones: quæ ante factæ sunt ad abrahā
destrui: & posteriora prioribus præiudicare: cum repromissiones ad abrahā ante. cccc. xxx. annos
datae sint quod benedicerentur in illo uniuersæ nationes. Legis autem obseruatio quod qui fecisset
eaz uiueret in ea. Post. cccc. xxx. annos moysi data sit in monte sina. Econtrario hic dici poterat. qđ
ergo necesse fuit legem post tantum tempus repromissionis dari: cum & data lege suspitio destru-
ctæ sponsonis potuerit oboriri: & manente repromissione nō profutura lex data sit: quā præuidēs
apostolus quæstionem in sequentibus ipse sibi proponit: & explicat dicens.

¶ Quid igitur lex: propter transgressiōes posita ē donec ueniret semē cui promissū erat: ordinata
per angelos in manu mediatoris. Ad mediator autē vnus non ē deus autem vnus est.

¶ Quia manēte repromissione: quæ facta fuerat ad abrahā lex postea data per moysen frustra uideba-
tur illata. Cur data sit explicat. Propter transgressiōes inquit. Post offensam enim in heremo popu-
li post adoratum uitulū: & murmur in dñm: & lex transgressiōes prohibitura successit. Iusto qp-
pe lex non est posita: iniquis autē & non subiectis: impiis & peccatoribꝫ: & ut altius reperā post idola-
triam cui in ægypto fuerant mancipati: ita ut deum patrum suorum obliuiscerentur: & deinceps di-
cerent. Isti sunt dii tui israhel qui eduxerunt te de terra ægypti. Ritus colendi deum derelinquētū
poena sancita est in manu mediatoris christi iesu quia omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factus
est nihil. Non solum cælum terra mare: & uniuersa quæ cernimus: sed etiam illa quæ per moysen
dato populo quasi iugum legis imposita sunt. Scribitur & ad timotheum unus enim deus: unus &
mediator dei & hominum homo christus iesus. Postquam ob nostram salutem de uirginis utero
dignatus est nasci dei & hominum homo christus iesus sequāter est dictus. Antequam uero hūa-
num corpus assumeret: & esset apud patrem. In principio deus uerbum ad omnes sanctos ad quos
factus est sermo dei: enoch uidelicet noæ abrahā isaac & iacob: & postea moysen: & cunctos pro-
phetas quos scriptura cōmemorat: sine additamento hominis: quem necdum assumpserat media-
tor tantūmodo nuncupatur. Quod autem ait lex ordinata per angelos: hoc uult intelligi quod in
omni ueteri testamento ubi angelus primum uisus refertur & postea quasi deus loquens inducitur
Angelus quidem uere ex ministris pluribus quicūq; sit uisus: sed in illo mediator loquatur qui di-
cat. Ego sum deus abrahā: deus isaac & deus iacob. Nec mirum si deus loquatur in angelis: cū etiā
per angelos qui in hominibus sunt loquatur dominus in prophetis. Dicente aggeo: & ait angelus
qui loquebatur in me ac deinceps inferente: hæc dicit dñs omnipotens. Neq; enim angelus qui eē
dictus fuerat in propheta: ex sua persona audebat loqui. Hæc dicit dominus omnipotens. Manum
mediatoris: potentiam & uirtutem eius debemus accipere. Qui cum secundum deum unus sit ipse
cum patre: secundum mediatoris officium alius ab eo intelligitur. Quia uero lectionis ordo con-
fusus est: & hyperbato perturbatur sic nobis reddendus uidetur. Lex posita est per angelos in manu
mediatoris propter transgressiōes ordinata per angelos donec ueniret semen cui repromissū erat.

Liber Secundus. c. iij.

Semen autem haud dubium quin xpm significet: qui ex mathei quoque principio comprobatur esse filium abraham. Scriptura referente. Liber generationis iesu christi filii dauid filii abraham.

¶ Lex ergo aduersus promissa dei: absit. Si enim data esset lex que posset uiuificare: vere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato ut promissio ex fide Iesu christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides sub lege custodiebamur: conclusi in eam fidem que reuelanda erat.

¶ Sicut mediator dei & hominum inter dantem & accipientem legem medius fuit ita lex ipsa quae post promissionem data est inter repromissionem & completionem eius media subrepsit quae non idcirco arbitranda est promissionem excludere quia postea subsequuta eam quae prius fuit uidetur abolere: sed ex eo quod non potuit uiuificare nec id tribuere quod repromissio prima pollicita est manifestum est: in custodiam repromissionis non in subuersionem datam. Si enim data esset lex quae posset praestare uitam: & id quod repromissio sponderat exhibere uere promissio per leges putaretur exclusa. Nunc autem propter transgressionem ut supra diximus posita magis arguit eos peccatores: quibus post repromissionem in custodiam: & ut ita dicam in carcerem data est: quia per arbitrii libertatem noluerant innocentes expectare promissum legalibus uinculis praepediti: & in seruitute mandatorum redacti custodirentur in aduentum futurae in christo fidei quae finem repromissionis afferret. Nec uere aestimandum scripturam auctorem esse peccati quia omnia sub peccato conclusisse dicatur. Cum mandatum quod ex iure praecipitur ostendat potius arguatque peccatum quam sit causa peccati. Quod & iudex non auctor sceleris nequam homines uinciendo: sed concludit eos & nocentes sententiae suae auctoritate pronuntiat: ut debitos poene indulgentia postea si uoluerit principali absoluat.

¶ Itaque lex pedagogus noster fuit in christo: ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides: iam non sub pedagogo sumus. Omnes enim filii dei estis per fidem que est in christo Iesu.

¶ Pedagogus paruulis assignatur: ut lasciuiens refrenetur aetas & prona in uitia corda teneantur: dum tenera studiis eruditur infantia: & ad maiores philosophiae ac regendae reipublicae disciplinae moerore poene coercita praeparatur. Non tamen pedagogus magister & pater est: nec hereditatem & scientiam pedagogus qui erudit expectat: sed alienum custodit filium pedagogus ab eo postquam ille ad legitimum capiendae hereditatis tempus aduenit recessurus: denique & nomen pedagogi hoc ipsum sonat: & est compositum ab eo quod pueros agat id est doceat: Itaque & mox lex populo lasciuienti ad instar pedagogi seuerioris appositae est: ut custodiret eos: & futurae fidei praepararet: quae postquam uenit: & credidimus in christum iam non sumus sub pedagogo: tutor a nobis curatorque discedit: & legitimum aetatis tempus ineuntes uere dei filii nominamur cui nos generat non lex abolita: sed mater fides quae est in christo Iesu. Quod si quis post consummatum aetatis suae tempus quando iam heres & filius appellatur: uoluerit esse sub pedagogo sciat se non posse legibus paruuli uiuere. Vbi enim nunc compleri potest illud: iter in anno apparebit omne masculinum tuum in conspectu domini dei tui. Subuersa hierusalem: & templo usque ad cineres dissipato: ubi salutare & pro peccato hostiae: ubi ad simulachrum caelestium siderum holocaustorum aeternus ignis altari omnino destructo: noxiis uero quae poterit poena decerni: scriptura dicente: auferetur malum de medio uestro. Seruientibus iudeis: romanis regnantibus: atque ita fiet ut nec sub patre nec sub pedagogo uiuat: dum & lex impleri non potest post successionem fidei: & fides dum pedagoga lex appetitur non tenetur.

¶ Quicunque enim in xpo baptizati estis: xpm induistis. Non est iudeus: neque grecus. Non est seruus: neque liber. Non est masculus neque femina. Quia enim vos unum estis in christo Iesu.

¶ Quomodo filii dei per fidem quae est in christo Iesu nascamur ostendit dicens. Quicumque enim in christo baptizati estis christum induistis. Quod autem christus sit indumentum. Non solum de praesenti loco: uerum etiam de alio comprobatur. Paulo eodem cohortante induite uos dominum Iesum christum: Si igitur qui in christo baptizati sunt christum induerunt: manifestum est eos qui non sunt induti christum non fuisse baptizatos in christo. Ad eos enim qui fideles baptismi christi consequuti putabantur: dictum est induite uos dominum Iesum christum. Siquis hoc corporeum: & quod oculis carnis aspicitur aquae tantum accepit lauachrum: non est indutus dominum Iesum christum. Nam & simon ille de actibus apostolorum acceperat lauachrum aquae: uerum quia sanctum spiritum non habebat indutus non erat christum. Et heretici uel hypocritae: & hi qui sordidae uisceribus uidetur quidem accipere baptismum: sed nescio an christi habeant indumentum. Itaque consideremus ne forte & in nobis aliquis de pharisaeis quod ex eo quod christi non habet indumentum arguat non baptizatus in christo. Cum autem quis semel christum induit fuerit & missus in flammam spiritus sancti ardore caduerit: non intelligit autem sit an arguetur. Quoad calor massam possidet unum ignem color est. & omnis diuersitas generis conditionis & corporum auferri istiusmodi uestimento: non est. non iudeus: neque grecus: per graeco gentile accipere debemus quia helleni: & graeci: & ethnici utique significat: nec iudeus: idcirco melior est quia circuncisus: nec gentilis id est deterior: quia proputius habet: sed per similitudinem fidei uel iudeus: uel grecus melior siue deterior est. Seruus quoque & liber non conditione separantur sed fide: quia potest & seruus libero esse melior: & liber seruus si fidei similitudine

& femina

In epistolam ad galatas.

& scēmina fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Cæterum fides pro mentis deuotione censetur: & sæpe euenit ut & mulier uiro causa salutis fiat: & mulierem uir in religionem præuertat. Cum autem ita se res habeat, & tota diuersitas generis conditionis & corporum christi baptisma te & indumento illius auferatur: omnes unum sumus in christo iesu. Vt quomodo pater: & filius in se unum sunt. ita & nos in ipsis unum sumus.

C Si autem vos christi: ergo abrahe semen estis secundum promissionem heredes.

C Quia repromissiones ad Abraham: & ad semen eius factæ sunt quod est christus iesus. Consequenter hi qui christi filii id est semen ei⁹ sunt. Semen quoq; dicuntur Abraham cuius sunt semen ex semine. Verum quotienscunq; dominus noster iesus seminis semen abrahæ nominatur: corporaliter sentientum est quod ex eius stirpe generetur. Quotiens autem nos qui saluatoris sermone suscepto credidimus in eum, & nobilitatem generis Abrahæ ad quem est promissio facta suscepimus. Tunc spiritualiter semen fidei & prædicationis accipere debemus. Deinde etiam hoc considerandum quod quando de domino loquitur. Abrahæ autem dictæ sunt promissiones. & semini eius. Hoc est christo iesu: repromissiones pluraliter ponit. Quando uero de his: qui per christum semen sunt Abrahæ singulariter repromissio nuncupatur. Vt in præsentī loco: ergo Abrahæ semen estis. secundum promissionem heredes. Decens quippe erat ut quod in christo uno pluraliter dicebatur: id in multis hominibus singulariter poneretur.

CAPITVLVM.

QVARTVM.

Sequitur. Dico autem quanto tempore heres paruulus est nihil differt a seruo cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus est & actoribus vsq; ad præfinitum tempus a patre.

C Heres iste paruulus qui nihil differt a seruo cum sit dominus omnium: sed & sub tutoribus & actoribus est usq; ad præfinitum tempus a patre. Totum humanum genus usq; ad aduentum christi & ut amplius dicam usq; ad mundi consumationem significat. Quomodo enim omnes in protoplasto adam, nec dum nati moriuntur: ita & omnes etiam hi qui ante aduentum christi nati sunt in secundo adam uiuificantur. Atq; ita fit. ut & nos legi seruierimus in patribus: & illi gratia saluentur in filiis. Iste intellectus ecclesiæ catholicæ conuenit: quæ & ueteris & noui testamenti unam asserit prouidentiam. Nec distinguit in tempore quos conditione sociauit & prophetarum: continente nos angulari lapide iesu christo domino nostro: qui fecit utraq; unum: & medium parietem dissipans inimicitiam utriusq; populi in sua carne destruxit. & antiq; legis difficultatem euangelicorum dogmatum integritate mutauit: uere in christo omnes unus panis sumus & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super prophetas fondati sumus ita & patriarchæ in apostolorum fondamine constiterunt. Tutores autem & actores possunt et prophetæ accipi. Quorū uerbis quotidie in aduentum saluatoris erudiebatur: Sicut pedagoga moysi lex supra differta est: & angeli paruulorū qui quotidie uident faciem patris & interpellant pro eis. De quibus dictū est. Immitet angelus dñi in circuitu timentū eum & eruet eos. Recte hi sub tutoribus & actoribus esse dicuntur: qui habentes solum timoris: nec dum meruere spūm libertatis & adoptionis accipere. Aetas. n. infantie ad peccata formidat: pedagogū moeruit non confidit esse se liberā licet per naturā domina sit. Et secundū utramq; intelligentiam quo tutores & actores uel prophetas uel angelos diximus. Paruulus iste tam diu sub actoribus est atq; tutoribus donec legitimū perfecti uiri tempus impleuerit. Legitimū autē tempus sicut romanis legibus uiginti quinque annorū spatio terminatur: ita ad humani generis perfectionem christi reputatur aduentus. Statim ut ille uenerit: & omnes in uirum perfectum creuerimus. pedagogus a nobis tutorq; discedunt. Tūc auctoritate domini & hereditatis possessio ne perfruemur in qua prius nati quodammodo putabamur alieni.

C Ita & nos cum essem⁹ paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes.

C Elementa mundi eos quos supra tutores: & actores dixerat appellauit. Quod sub ipsis primū præsidibus constituti: quia nec dum dei filii capere ad nos poteramus aduentū erudiebamur in mundo. Nonnulli eos esse angelos arbitrantur. q. quatuor mundi elementis præsideant terræ uidelicet aquæ igni & aeri: & necesse esse ut priusq; quis credat in christo: illis arbitris gubernetur elementa mundi cælum & terram. & ea quæ intra hæc sunt pleriq; appellata putant. Quod uidelicet solem lunā maria siluæ & montiū deos sapientes gratiæ. & barbaræ nationes. romaniq; oīm supstitutionū sentina ueneretur: qbus cū xps uenerit liberamur. Intelligētes ea creaturas eē non numina. Alii elementa mundi legē interpretantur moysi & eloq; pphetarū: qd per hæc qñi initia & exordia srag dei timorē q sapiæ principū ē suscipiamus. Deniq; ad eos q iam deberent eē pfecti. & ueritate neglecta adhuc disciplinarū principiis inhærebant. scribit in epistola ad hebreos apostolus: & n. cū deberetis eē magistri pp tps rursus necesse habetis ut doceamini q sunt elemēta principii sermonū dei. Ecōtrario nobis obiici pōt quod ad colosenses paulus apostolus scribēs. elemēta mundi alia nūcuparit. Videte dicent ne qs uos deprædetur p philosophiā. & inanē decōptionē secundū traditionē hoīū: scd3 elementa mundi. & nō scdm xpm. Sed ex eo qd addidit scdm traditionē hoīū. & inanē decōptionē ostendit non eadem elementa ad colosenses & ad galatas nominari. Ab his quippe elemētis post

quam uenerit tēporis. plenitudo redimimur: & ad maiora gradientes adoptioneꝝ recipimus filioꝝ. Ab illis uero nihil tale dicitur quid sequatur: sed simpliciter elementa pro litteris accipiuntur. Potest igitur: ut diximus moysi lex & prophetæ: pro elementis accipi litterarum quod per eas syllabæ iungantur & nomina. & non tam sui quā alterius causæ utilitate discantur: ut possimus orationem legere contextam. In qua sensus magis & ordo uerborum quā litterarum principia consideratur. Quod autē legem & prophetas elementa mundi interpretati sumus: mundus pro his qui in mundo sunt accipi solet. Eodem paulo dicente: Deus erat in christo mundum reconcilians sibi. Et in euangelio: & mundus per eum factus est & mundus eum non recepit. Quidā ē in illa liberius euagantur: ut quia lex umbram hēt futuroꝝ bonorum requirant utrū in alio. mundo de quo saluator ait. ego nō sum de mundo isto. primū paruuli sumus & sub elementis initioꝝ constituti. paulatim procedamus ad summum: & recipiamus adoptionis locum quem quondā amisimus.

¶ At ubi venit plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere factam sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret ut adoptionem filioꝝ recipereamus.

¶ Diligenter attendite quod non dixerit factū per mulierē quod martion. & ceteræ hereses uolunt quæ putatiuam christi carnem simulant. sed ex muliere: ut non per illam sed ex illa natus esse credatur. Quod autem sanctam & beatam matrem domini mulierem non uirginem nominauit. hoc idē & in euangelio cata matheum scriptum est: quādo uxor appellatur Ioseph: & ab ipso domino quasi mulier increpatur non enim necesse erat quasi caute & timide uirginem dicere cum mulier sexum magis significet quam copulam uiri. & secundum intelligentiam græcitatistam uxor quam mulier ualeat interpretari. Sed ut cuncta præteream quomodo sub lege factus est. ut eos qui sub lege erant redimeret. & sic propter illos qui nati erant ex muliere. ex muliere nasci uoluit. Nam & baptismum in iordanis fluente idcirco quasi pœnitens (cum esset a peccatis liber) accepit: ut ceteros edoceret mundandos esse per baptismum: & in filios noua spiritus adoptione generari. Quod nequaquam intelligeus Ioannes baptista eum ad lauacrum prohibebat accedere dicens. Ego a te debeo baptizari: & statim sacramentum docetur: sine modo. sic enim decet nos adimplere omnem iustitiam. Ne qui ob hominum salutem uenerat aliquid de cōuersatione hominū præteriret. Quærat quispiam & dicat si ideo sub lege factus est ut eos qui sub lege erant redimeret. Quod uidelicet impossibile fuerit redimi eos qui erant sub lege nisi factus fuisset ipse sub lege aut sine lege factus est ut redimeret eos qui sub lege non erant. Aut si non est factus ipse sine lege non redemit eos qui sub lege non fuerant. Quod si possibile erat eos qui sine lege erant redimi ita ut sine lege ipse non fieret: Ergo superflua sub lege factus est: ut redimeret eos qui sub lege erant. Breuiter soluet hanc quæstionem si quis illo utatur exemplo & cum his qui sine lege erant reputatus est. Nam licet in latinis codicibus propter simplicitatem interpretatum male dictum sit. Et cum iniquis reputatus est. Tamen sciendum aliud apud græcos significare quod hic scriptum est. aliud adi. quod in latinis uoluminibus habetur. A nomus enim dicitur ille qui sine lege est & nullo iure constringitur: Adicus uero iniquus siue iniustus. Vnde & ipse apostolus in alio loco cum non essem ait sine lege dei: sed in lege essem christi. Et certe in hoc quoque testimonio anomos in græco scriptum est. & qui hic bene interpretatus est: potuit idem uerbum: & ibi similiter interpretari. Nisi eum ambiguitas fefellerit: alius uero ipsum uerbum redimeret acutius intuebitur & dicet eos significari redemptos: qui primum de dei parte fuerint: alios non tam redimi quam emi: Vnde & ad corinthios in quibus audiebat fornicatio & talis fornicatio quæ ne inter gentes quidem scribitur. Prætio empti estis non redempti: sub lege quippe non fuerant Recipimus igitur adoptionem filioꝝ dei: & redēpti a christo sub seruitute elementoꝝ mundi & tutorum potestate esse desistimus. Quomodo autē inter redimere & emere quid interesset ostēdimus sic quid sit inter accipere: & recipere adoptionem filioꝝ: consideremus.

¶ Quoniam autem estis filii dei misit deus spiritū filij sui in corda nostra clamantem abba pater. Manifeste apostolus Paulus tres spūs noiat. Spūs filij dei ut in p̄senti loco misit deus spūs filij sui in corda nostra: Et spiritum dei ut in illo. Quotquot spiritu dei aguntur. hi filij dei sunt. Et spiritum sanctum ut ibi. Corpora uestra templū sancti spiritus sunt qui est in uobis. Alium autem sanctum spiritum esse quam filium dei manifeste & in euangelio comprobatur qui dixerit contra filium hominis dimittetur ei. Quicumque autem dixerit contra spiritum sanctum nec hic nec in futuro dimittetur ei. hoc ideo: quia multi per imperitiam scripturarum (quod & Firmianus in octauo ad demetrianum epistolarum libro facit) asserunt spiritum sanctum sæpe patrem sæpe filium nominari. Et cum perspicua in trinitate credamus tertiam personam auferentes non substantiam eius uolunt esse sed nomen. Ne autem longum faciam (non enim dialogus sed commentarius scribitur) De quinquagesimo psalmo tres spiritus nominatos breuiter ostendam: propheta dicente. Cor mundum crea in me deus: & spiritu rectum innoua in uisceribus meis: Ne proicias me a facie tua & spiritus sanctum tuum ne auferas a me: Redde mihi lætitiā salutaris tui & spiritu principali confirma me. Principale spūm patrē appellat: quia filius ex patre nō pater ex filio. Spūm autē rectū ueritatis atque iustitiæ xp̄m dñz significat: quia pater oē iudiciū dedit filio: ut dauid ait deus iudiciū tuū regi da.

In Epistolam ad galatas.

regi da. & iustitiam tuam filio regis. Porro spiritum sanctum apertò nomine uocat: quæ quidem cū uocabulis personisq; dissentiant: substantia naturaq; sociata sunt. Et indifferenter idem spiritus ob naturæ societatem: uel patris dicitur esse uel filii. Quomodo igitur qui spiritum filii dei habet fili⁹ dei est. sic in reciprocum: qui filium dei non habet dei filius non potest appellari.

¶ Itaq; iam non est seruus sed filius. Quod si filius ⁊ heres per christum.

¶ Habentes inquit spiritum filii dei in uobis. clamantem abba pater non serui cœpistis esse sed filii. argumentum autem quo asserere conatur nos iam non esse sub lege sed sub gratia domini iesu tali fine concludet. Superius dixerat ut adoptionem filiorum reciperemus nunc dei esse nos filios: e spiritu probat quem habemus in nobis: Nunquam enim auderemus dicere: pater noster qui es in cælis sanctificetur nomen tuum. nisi de consensu spiritus habitantis in nobis: & magna sensuum & dogmatum uoce clamante: abba pater: abba: hebraicum est id ipsum significans quod & pater. Et hanc consuetudinem in pluribus locis. scriptura conseruat ut hebraicum uerbum cum interpretatione sua ponat. bartimeus filius timei: aser diuitiæ tabitha dorchas: & in genesi mesech uernaculus: & cætera his similia. Cum autem abba pater hæbreo syroq; sermone dicatur: & dominus noster in euangelio præcipiat. Nullum patrem uocandum nisi deum: nescio qua licentia in monasteriis uel uocemus hoc nomine alios uel uocari nos acquiescamus & certe ipse præcepit hoc qui dixerat non esse iurandum. Si non iuramus. ne patrem quidem quempiam nominemus. Si de patre interpretabimur aliter. & de iurando aliter sentire cogemus. Notandum etiam quia clamor in scripturis. Non magne uocis emissio sed scientiæ intelligatur. & dogmatum magnitudo. Nam & in exodo respondit dominus ad moysen: quid clamas ad me: cum poenitus moysi uox nulla præcesserit. Verum compunctum cor: & pro populo lacrimabiliter ingemescens. scriptura clamorem uocauit. Qui ante nihil differebatis a seruo: cum essetis natura quidem dei sed sub tutoribus & astoribus paruuli degebatis: quod si filii estis consequenter uobis debetur hereditas: ut quomodo spiritum filii dei accipientes facti estis filii dei: ita in libertatem de seruitute mutati: hæredes sitis: cum hærede patris christo iesu: qui ex persona hominis assumpti: loquitur in psalmo. Dominus dixit ad me filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula a me. & dabo tibi gentes: hereditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ. Quod autem in hoc loco dicimus: in cæteris quoq; obseruare debemus. De toto genere hominum singulari numero disputari. Omnes enim credentes unum sumus in christo iesu: & membra corporis eius: & in perfectum uirum redacti: illū habemus caput: quia caput uiri christus est.

¶ Sed tunc quidem nescientes deum: seruistis his qui natura non erant dii nunc vero cognoscentes deum magis autem cogniti ab eo. quomodo conuertimini iterum ad infirma: & egena elementa: quibus rursus seruire uultis.

¶ Galatas quos ab idolorum cultu. ad fidem dei ueri: transfulerat: arguit quoniam deo idolis delictis quæ natura non erant dii: & cognoscentes deum magis autem cogniti ab eo: Spirituq; adoptionis accepto: rursus quasi paruuli & sub tutoribus & pedagogo esse cupientes: ad infirma & pauperima reuertantur elementa: Quæ propterea infirmo: & pauperi sensu populo data sunt in deserto: quia non poterat accipere & sustinere maiora. Eadem autem elementa: quæ nunc infirma & egena appellauit superius tantum mundi elementa posuit. Et ubi elementa mundi dicta sunt: ibi nō est additū infirma & egena. Hic rursus ubi infirma uocata sunt mundi ut supra diximus nomen est tantum. Puto itaq; quamdiu quis paruulus est: nec statutum a patre tempus impleuit ut filius & heres appellari queat: sub elementis eum mundi lege uidelicet esse moysi. Cum autem post libertatem & adoptionem: & hereditatem filio debitam: rursus reuersus fuerit ad legem: circuncidi uolēs. & totam iudaicæ superstitionis litteram sequi: tunc quæ prius ei mundi tantum fuerant elementa: infirma quoq; & egena dicuntur exordia: In tantum enim nihil profunt cultoribus suis ut ne hoc q; de eis exhibere ualeant qd̄ añ p̄stiterāt: hierosolyma: tēplo altareq; destructis. Rū deat aliq; & dicat: Si lex & p̄cepta q̄ in lege cōscripta sūt infirma & egena elementa sunt. & hi q̄ cognouerūt deū magis at̄ cogniti sūt ab eo. legē obseruare n̄ debent: ne incipiāt nō tā deū colere a quo cogniti sunt quā ad eos reuerti qui nō sunt dii: Aut legē obseruauerunt moyses & prophetae & non cognouerunt deū nec cogniti sunt ab eo. Aut si cognouerunt deū mandata legis minime cōpleuerunt. Quod utrūq; piculosus est dicere: aut illos non fecisse q̄ legis sunt: & sic cognouisse deū: aut non cognouisse deū dum infirma & egena legis elementa custodiunt. Qd̄ quidem solui potest: ut dicamus illos quomodo paulus factus est iudæis iudæus ut iudæos lucrifaceret & in hencris ex uoto comam totōdit & nudi pedalia atq; caluitium hierosolymis in templo exercuit: ut eorum sedaret inuidiam qui cæthizati de eo fuerant: quod contra legem moysi: & deum faceret propheta. Ita & sanctos uiros fecisse quidem ea quæ legis erant: sed sensum magis legis secutos esse quam litteram. Qui non minus quam Abraham sublato de facie uelamento: cupierunt uidere diem christi & uiderunt: & lacerati sunt. Facti infirmo populo infirmi: ut infirmos lucrifacerent: & his qui sub lege erant. quasi essent ipsi sub lege: ut eos ab idolis quibus in ægypto assueuerant separarent. Absurdum quippe est moysen: & cæteros confabulatores dei: in ea fuisse conditione ut non credamus eos: & præ-

Libri Secundus. c. iij.

finitum tempus a patre uenisse: & redemptos eos esse de seruitute legali: & adoptionem filiorum consecutos: & hereditatem coepisse cum christo. Quaecumque enim toto generi humano sapientia dei: quasi in filio praestitit. haec eadem unicuique sanctorum semper suo ordine: & dispensatione largita est. Legem nobis moysi infirma & egena dicentibus elementa occasionem inueniunt haeretici, ut detrahant creatori qui mundum condiderit & legem sanxerit. Quibus nos respondebimus id quod supra diximus infirma his esse & egena elementa: qui ad ea post euangelii gratiam reuertuntur. Ante quam uero praefinitum tempus ueniret a patre non tam infirma & egena appellata esse elementa: quam mundi: de hisque priusquam christi in toto orbe euangelium coruscaret: habuerunt suum fulgorem praecipua legalia: postquam uero maius euangelicae gratiae lumen effulsit: & sol iustitiae toti mundo se perdidit stellae lumen absconditum est: & earum radii caligauerunt ita ut apostolus in alio loco diceret. Nam nec glorificatum est quod glorificatum fuit: in hac parte propter excellentem gloriam quod aliis uerbis nunc loquitur ut dicat lex moysi quae ante euangelium diues & opulenta: & clara fuit: post aduentum christi ad comparationem eius quasi infirma: & egena imminuta atque destructa est ab eo qui maior fuit salomone: & tempore & Iona. Quod enim scriptum est illum oportet crescere me autem minui. Non tam ex Ioannis quae ex legis persona dictum puto: quia semper cadunt minora maioribus: & perfecta initiis praeposuntur. Alias autem infirma & egena elementa iudeorum traditiones. & secundum litteram uilem intelligentiam confirmabimus quae sunt iustificationes non bonae: & praepcepta non bona. Robusta quippe & diues est legis intelligentia spiritualis. ita ut aut poenitus elementum Non debeat appellari: aut elementum quidem sit comparatione futuri seculi: & uitae in christo iesu qua nunc uiuunt angelii supernaeque uirtutes. Sensu uero iudaico comparata. Non tam elementum hoc est initium quae perfectio nuncupetur. Quod autem ait nunc uero cognoscentes deum: magis autem cogniti ab eo. Illud ostendit quod post idolorum cultum deum intellexerint galatae: uel potius ipsi cognitio ne eius digni sint iudicati. Non quo deus creator omnium aliquid ignoret: sed quo eos tantum scire dicatur qui errorem pietate mutauerint. Cognoscit dominus qui sunt eius: & saluator in euangelio. Ego sum ait pastor bonus: & cognosco meas: & cognoscunt me meae: Contra ad impios. Nescio uos recedite a me: operarii iniquitatis. Et ad stultas uirgines. Nescio uos quae estis.

Dies obseruatis: & menses & tempora & annos. timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. **Q**ui non adorat patrem in spiritu & ueritate nescit sabbatismum sanctis repositum. De quo loquitur deus si introierint in requiem meam. & non de illis temporibus recordatur: de quibus scriptum est recordamini dierum seculi: & alibi memoratus sum dies antiquos: et annos aeternos in mente habui. Dies iudaicos obseruant & menses: & tempora & annos. Dies ut sabbati: & neomeniae & decima mensis primi usque ad quartamdecimam quo agnus corporeus uictimae reseruatur & a quarta decima usque ad uicesimam primam eiusdem mensis quando azima comeduntur non sinceritatis & ueritatis: sed in fermento ueteri malitiae & nequitiae phariseorum. Septem quoque septimanas: qui tui iudaico post azima computat: dies israheliticarum pentecostes colit. Nec non & clangorem tubae mense septimo prima mensis. Decima quoque eiusdem mensis expiationem & ieiunium: & scenofragias ex more figentes: iudaicos obseruant dies. Menses autem custodiunt: qui primum & septimum mensem: non intelligentes misterium ueritatis obseruant. tempora quoque colunt qui ter per annos singulos: hierosolimam uenientes putant se domini implere praepceptum dicentis. Tribus temporibus anni dies festum agitis mihi sollemnitate azimorum & sollemnitate mensis primitiuorum & sollemnitate consumationis in exitu anni. & alibi: Tribus temporibus anni apparebit masculinum tuum in conspectu domini dei tui. Quod autem ait & annos. puto de septimo remissionis anno dici: & de quinquagesimo quem illi iubileum uocant. Plenius hunc locum ad colosenses apostolus explicat dicens. Nemo ergo uos iudicet in cibo aut in potu: aut in parte diei festi: aut neomeniae aut sabbatorum quae sunt umbra futurorum. Partem diei festi ad distinctionem perpetuae festiuitatis hic posuit: ut non breue & ut ita dicam totius corporis quandam partiunculam sed totum uitae nostrae spatium perpetuae in christo sollemnitatis habeamus. Et ut posterioribus priora conectam: quid de lege moysi & de superflua ciborum curiositate in hac eadem epistola sentiat: statim subiungit & loquitur. Si enim mortui estis cum christo ab elementis mundi huius: quid adhuc tanquam uiuentes in hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis: neque gustaueritis neque contractaueritis quae sunt omnia in interitu ipso usu secundum praepcepta & doctrinas hominum. Dicat aliquis si dies obseruare non licet: & menses & tempora & annos. Nos quoque simile crimen incurrimus quartam sabbati obseruantes: & parasceuen & diem dominicam: & ieiunium quadragesimae: & paschae festiuitatem: & pentecostes laetitiam: & pro uarietate regionum diuersa in honore martirum tempora constituta. Ad quod quod simpliciter respondebit dicet. Non eosdem iudaicae obseruationis dies esse quos nostros. Nos enim non azimorum pascha celebramus: sed resurrectionis & crucis. Nec septem iuxta morem israhel numeramus ebdomadas in pentecoste: sed spiritus sancti ueneramur aduentum. Et ne inordinata congregatio populi fidem minueret in christo propterea dies aliqui constituti sunt ut in unum omnes pariter ueniremus. Non quo celebrior sit dies illa qua conuenimus: sed quo quacumque die conueniendum sit ex conspectu mutuo laetitia maior oriatur. Qui uero oppositae quaestioni acutius

In epistolam ad galatas.

acutius respondere conatur. illud affirmat. omnes dies equales esse. Nec per parasceuen tantum christum crucifigi: & die dominica resurgere: sed semper sanctum resurrectionis esse diem: & semper eum carne uesci dominica. Ieiunia autem & congregationes inter dies: propter eos a iuris prudentibus constitutos. Qui magis seculo uacant quam deo. Nec possunt immo nolunt toto in ecclesia uitæ suæ tempore congregari: & ante humanos actus deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est qui saltem hæc pauca: quæ statuta sunt. uel orandi tempore uel ieiunandi semper exerceat? Itaque sicut nobis licet uel ieiunare semper: uel semper orare. & diem dominicam accepto domini corpore indefinenter celebrare gaudentibus. Non ita & iudeis fas est omni tempore immolare agnum: pentecosten agere: tabernacula figere: ieiunare quotidie. Satis uero caute in auctoritatem apostoli. & sancti hominis lenitatem uerba moderatus est inferens: timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. Si enim abrupte condemnare uoluisset: dixisset utique: timeo uos: sine causa enim laboravi in uobis. Nunc autem uidens eos zelum dei habere: sed non secundum scientiam: nec poenitus eorum desperauit salutem: qui pio fuerant errore decepti. Nec rursus inreprehensos reliquit. ne & ipsis perseuerandi in errore: & cæteris occasionem similiter tribueret errandi. Timeo autem uos posuit pro eo quod est timeo de uobis. Sine causa laborat magister: cum ipse prouocat ad maiora discipulos: et illi retro lapsi. ad minora: & humilia reuoluuntur.

Estote sicut & ego. quia & ego sicut uos.

Quod dicit tale est: quomodo ego uobis infirmis sum factus infirmus. Et non potui loqui ut spiritalibus: sed quasi carnalibus & paruulis in christo. Et quia nec dum poteratis solido cibo uesci: euangelico uos tantum lacte potaui. Nolens in ætate uos semper infantia permanere sed paulatim ad adulescentiam & iuuentutem usque perducere: ut solidum cibum possitis accipere. Ita & uos debetis esse sicut & ego sum perfectiora uidelicet dimisso lacte: ad fortiores cibos: & ad pabula transire maiora. Hoc autem loquitur quasi saluatoris imitator. qui non rapinam arbitratus est: se esse equalem deo: sed semetipsum exinanivit: formam serui accipiens: & habitu inuentus ut homo: ut nos dii fieremus ex hominibus: & non ultra moremur: sed consurgentes christo: amici eius diceremur & fratres: & ut esset discipulus sicut magister: & seruus sicut dominus. Potest autem & ita intelligi. Obsecro uos inquit fratres ut iudaica obseruatione contempta dierum mensium temporum atque annorum: quæ sunt umbra futurorum me imitemini. Qui sine quærela in lege uersatus omnia arbitratus sum quasi purgamenta atque quisquilias: ut christum lucrificerem. Fui quippe & ego sicut uos nunc estis: cum eisdem obseruationibus strictus tenebar. & ecclesiam christi quia ista non faceret persequens deuastabam.

Fratres obsecro uos nihil me lesistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizari uobis iam pridem: & temptationem uestram que erat in carne mea non spreuistis: Neque resististis: sed sicut angelum dei excepistis me. sicut christum iesum.

Superiori sententiæ iunge quod sequitur: quod ut fiat manifestius: sit ordo iste quem fingimus. Obsecro uos fratres estote sicut & ego: quia & ego sicut uos. Simile est huic illud. Rogamus pro christo reconciliamini deo. Nec non & alibi. Obsecro primum omnium fieri deprecationes orationes: postulationes gratiarum actiones. Petri quoque uerba dicentis. Seniores in uobis rogo consenior ipse: & testis passionum christi. Quæ quidem & nos ad humilitatem prouocant: & supercilium decutiant episcoporum. qui uelut in aliqua sublimi specula constituti. uix dignantur uidere mortales & alloqui conseruos suos. Discant ab apostolo: errantes: & insipientes galatas fratres uocari. Discant post increpationem blanda uerba dicentis. Obsecro uos: Et quod obsecrat illud est ut imitatores eius sint: sicut ipse christi: immo ut præsentem locum sequar nihil est græde quod postulat. Ut quoniam deo ipse propter illos de maiori factus est minor: sic illi a minoribus ad maiora conscendant. Nihil me inquit lesistis. Ledit discipulus magistrum si per negligentiam suam præcepta eius laboremque disperdat. Non leserant galatæ apostolum usque in præsens tempus euangelium eius ac mandata seruantes: Aut certe quando uobis primum euangelium enuntiaui & propter infirmitatem carnis uestræ: quia non poteratis sacramenta suscipere maiora: prædicaui uobis quasi paruulis: & me ipsum infirmum esse simulauit: ut uos infirmos lucrificerem: Nonne quasi angelum suscepistis me. quasi christum iesum. Cum igitur in nullo me illo tempore leseritis: & me uestri causa: humile atque deiectum similem dei filio putaueritis. quomodo ad maiora uos prouocans ledor a uobis? perdendo laborem meum: & dispensationem illam qua me paruulum esse simulaueram: irritum opere nunc lugetis: per infirmitatem autem carnis non suæ: sed audientium: galatis Paulus annuntiat. Qui non poterant carnem subiicere uerbo dei. & quasi carnei nihil intelligentiæ suscipere spiritualis. Quod ut euidentius fiat: ponamus exemplum: Per infirmitatem carnis docet: qui dicit si se non continent: nubant. Et mulier si mortuus fuerit uir eius: liberata est. Cui uult nubat. tantum in domino. Nequaquam uero per infirmitatem carnis docet ista commemorans. solutus es ab uxore: noli quærere uxorem: & tempus est ut & qui habent uxores sic sint quasi non habentes. Alia quippe præcepta ad spirituales: alia dantur ad carneos.

Liber Secundus. c. iiii.

Et aliud est quod iuxta imperium: aliud quod iuxta indulgentiam præcipitur: & temptationem uestram in carne mea: Non sperauistis: Obscurus locus & acius attendendus. Ego quidem ait quasi paruulis uobis atque latentibus per infirmitatem carnis uestræ iam pridem euangelizari a minoribus incipiens & ut ita dicam apud uos pœne balbutiens. Quæ dispensatio & prædicationis infirmæ simulationis mea quidem gubernatio erat: sed uera tentatio an uobis placerem: & magna uiderentur ea quæ pro conditione sui minora erant: & a me quasi humilia promebantur. Quæ quidem uos non ut parua: sed ut magna capientes in tantum admirati estis: ut me qui ea loquebar quasi angelum: & ut plus dicam quasi dei filium susceperetis: Hæc ergo uestra temptatio qua ego uos in carnali mei sermonis annuntiatione tentabam. Non fuit contempta: nec uilis: sed plusquam estimabam habuit dignitatis. Potest & locus iste ita edisseri. Quando ueni ad uos non ueni in sermone sapientiæ: sed homo humilis atque contemptus: nihil magnum deferens crucifixum. Cum igitur me uideretis in corpore infirmitatibus obnoxio constitutum regna cælestia pollicentem non irrisistis: nec estimastis dignum esse contemptu. Intelligebatis quippe humilitatem carnis meæ: & ipsius habitus uilitatem: ad uestram temptationem fieri: an uidelicet contemneretis eum: qui ab incredulis miserabilis putabatur: sed e contra illum humilem uilem atque contemptum ita ut angelum: & plusquam angelum suscepistis. Aut certe suspicari possumus apostolum eo tempore quo primum ueni ad galatas egrotasse: & aliqua corpusculi infirmitate detentum non cessasse tamen nec uocem silentio repræsentare se quo minus conceptum euangelium prædicaret. Nam tradunt eum grauissimum capitis dolorem sæpe perpeßum: & hunc esse angelum sathanæ qui appositus ei sit, ut eum colafizaret in carne ne extolleretur: hæc infirmitas & languor hic corporis apud eos quibus annuntiabatur euangelium tentatio fuit: an contemnerent eum sublimia promittentem: quem languoribus corporis subiectus uidebant. Nec non & illud dici potest quod in principio aduentus sui ad galatas: contumelias: & persecutiones: & plagas corporis ab his qui contraibant euangelio sustinuerit: & hanc fuisse temptationem uel maximam galatis apostolum christi cernentibus uerberari. Quod autem ait sicut angelum sicut xpm iesum suscepistis me: & angelis christum esse ostendit maiorem: quem secundum dispensationem corporis minorem psalmista cantauerat dicens. Minoraßti eum paulominus ab angelis: & tantum sua uerba in principio ualuisse demonstrat: ut angeli putarentur & christi.

Ubi est ergo beatitudo uestra testimonium. n. perhibeo uobis quod si fieri potuisset oculos uestroru eruissetis & dedissetis mihi. Ergo inimicus uobis factus sum ueritatem dicens uobis.

Beatus est qui ambulat in uirtutum uia: sed si ad uirtutes usque peruenierit. Nec prodest a uitis recessisse nisi optima comprehendat. Quia non tam initia sunt in bonis studiis laudanda: quam finis. Sicut enim in uinea multi usque ad prælum uinæ gradus sunt: & primum necesse est ut uitis gemmet in pampino. spem promittat in floribus: de hinc ut flore decussio futuri botri species deformetur. Paulatimque turgescent uua parturiat ut præssa torcularibus dukia musta desudet: Ita & in doctrina singuli beatitudinum sunt profectus. Ut audiat quis uerbum dei: ut concipiat: ut in utero animæ eius adolescat: & ad partum usque perueniat. Ut cum peperit illum lacte enutriet: & per infantiam pueritiam adulescentiam iuuentutem ad perfectum uirum usque perducatur. Cum ergo singuli ut diximus gradus: iuxta profectus suos habeant beatitudinem si finis: & ut ita loquar extrema manus operi de fuerit: totus labor irritus fiet: & dicetur ubi est beatitudo uestra. Quamuis inquit uos eo tempore quo euangelium iuxta carnem suscepistis: beatos dicerem quod in initiis feruebatis: tamen nunc quia non uideo edificium culmen impositum et pœne nequicquam iacta fundamenta: cogor dicere ubi est ergo beatitudo uestra qua uos beatos arbitrans ante laudabam. Vere enim & ipse fateor quia sic me uobis humilia prædicantem uel persecutionibus conflictatum. In principio dilexistis. ut si fieri posset (hyperbolice autem sunt accipienda quæ loquitur) eruissetis uobis oculos: & mihi ut omnium uestrum luminibus plus cernerem dedissetis. Optabatis quippe uos cæcos esse per ineffabilem in me caritatem. ut plus in meo corde euangelii lumen oriretur: emolumentum meum uestris damnis crescere uolebatis. Et hoc illo tempore quo uobis quasi paruulis atque latentibus: siue propter infirmitatem carnis uestræ. parua & humilia annuntiabam. Siue propter meæ carnis iniurias non dignus uidebar fide. Nunc uero quia ab elementis: & syllabis: & lectione puerili coepi uos ad maiora studia prouocare: ut libros teneatis in manibus: ut plena eruditione & sensu uerbum discatis: recalcitratis: irascimini: grauis uobis uidetur esse perfectio doctrinarum & in tantum in alios mutati estis affectus: ut me quem quasi angelum & christum suscepistis cui uolebatis oculos uestris tradere. nunc habeatis inimicum: quia uobis plenam annuntio ueritatem. Eleganter autem sententiam terminauit dicens. Ergo inimicus uobis factus sum ueritatem dicens uobis: ut ostenderet initia prædicationis non tam ueritatem fuisse quam umbram: & imaginem ueritatis. Similis est huic illa sententia nobilis apud romanos poetæ: obsequium amicos ueritas odium parit: Sed uide quanto hic melius quam ille: apostolus. n. his quos stultos dixerat quos paruulos appellarat: hanc sententiam temperauit: & speciale fecit: dum proprie ad personas galatasque direxit. Ille uero & generalis. & ita se apud omnes hære denuntians: uehementer errauit. Obsequium enim quo putauit amicos fieri ueritate dempta: non tam obsequium est quam adulationis &

In epistolam ad galatas.

latio: & assentionem clandestinas magis inimicitias: quam amicitias dici debere: perspicuum ē. Simul autem & illud considerandum quod hodie quoque quamdiu paruulis atque lactentibus: & his in quorum cordibus nunquam christus adolescit nec proficit: aetate & sapientia. & gratia apud deū & homines: Iuxta litteram scripturas explanamus: laudamur: suspicimur: admirationi habemur: Cum autem paululum coeperimus eos prouocare: ut transeant ad maiora: de præconibus nostris inimici fiant. & maligni: iudæosque potius quam apostolos sequi. Qui a phariseorum doctrina & traditionibus recedentes ad ipsum christum propitiatorium: & perfectionem legis ingressi sunt: nec diuinum sermonē accipere dignentur qui ecclesiæ magistros iuber ad altiora dogmata scandere: & totis uiribus sublimare uocem: nec circumlatrantium strepitum pertimescere paruulorum: dicens: Super montem excelsum ascende: qui euangelizas syon exalta in uirtute uocem tuam: qui euangelizas hierusalem exalta noli timere.

¶ Emulantur vos non bene: sed excludere vos volunt ut illos emulemini in bonis semper & non tantum cum presens sum apud vos.

¶ Emulantur bene qui cum uideant in aliquibus esse gratias dona uirtutes ipsi tales esse desiderant: & fidem uitam atque industriam eorum per quæ illa meruerunt: nituntur imitari: ut possint ea quoque quæ bona emulatione digna sunt consequi. De quibus & apostolus ait: Emulamini spiritualia: magis autem ut prophetis. Ac deinceps: sic & uos: quoniam emulatores estis spiritualium ad edificationem ecclesiæ quærite ut habundetis. & iterum: Itaque fratres emulamini prophetare & loqui linguis nolite prohibere. Emulantur autem non bene: qui non tam ipsi cupiunt esse meliores. ut imitentur eos qui emulatione digni sunt: quam illos ipsos uolunt facere peiores: & retrorsum trahere: emulatione peruersa. Verbi gratia dictum sit. Christianus est quispiam. legit moysen & prophetas scit omnia in umbra: & in imagine illi populo præcessisse: scripta autem esse propter nos in quos fines seculorum decurrerunt. Circumcisionem non tam præputii: quam aurium & cordis intelligit. Resurrexit cum christo: ea quærit quæ sursum sunt. Liberatus est ab onere: & seruitute legis ne tangas ne gustes ne attamines imperantis: huic si quis scripturarum uerbis uoluerit persuadere ut non per tropologiam sed occidentem litteram. quæ sunt scripta suscipiat: ut in manifesto fiat iudæus non in occulto: emuletur eum non bene: sed concito cursu ad maiora gradientem retrahere festinat: ut se potius emuletur qui retrorsum uadit: aut certe ut multum ultra non promouet. Loquitur itaque galatis: qui ab assertoribus legis inducti fuerant ut eos imitarentur: cum illi potius galatas debuerint imitari. Quia naturale est: maiorem de minori: non minorem fieri de maiore: Bonum emulamini in bono id est nolite assertores iudaicæ observationis imitari: sed ea quæ bona sunt imitami. Quomodo enim qui diuitias: potentiam. dignitatem alicuius imitatur non tam bona quam ea quæ fugienda sunt emulatur: Ita & uos econtrario: bonum emulamini in bono: magis quærentes spiritualia quam carnalia: ut non illi uos iudæos: sed uos illos christianos esse doceatis. Hoc autem facite semper: ut perseueranti gradu: ad finem boni operis peruenire possitis. Emulamini si quidem bonum in bono prius cum apud uos essem: qui postquam a uobis recessi. omnia quæ tradideram perdidistis: De statione certa & fido portu rursus in altum unda relabente subtrahiti. Nec mirum si recedente apostolo uase electionis: & in quo christus dominus loquæbatur: galatas sunt mutati. cum etiam nunc cernamus in ecclesiis id ipsum fieri. Si quando enim doctor quis in ecclesia contigerit sermone ornatus & uita: qui audientes quasi stimulis quibusdam concitet ad uirtutes. Videmus omnem plebem circa elemosinas ieiunia castitatem susceptionem pauperum sepulturas & cætera similia festinare feruere discurrere. Cum autem ille recesserit paulatim emarcescere: & subtracto cibo tenuari: pallere languescere: & interitum sequi omnium quæ prius uigebant. Quamobrem quia messis multa operarii autem pauci: præcamur dominus messis: ut mittat operarios ad metendum qui spicas populi christiani quæ stant in ecclesia futuro tritico præparata: metant colligant: & in horrea comportantes nequaquam perire patiantur. Hoc de eo zelo & emulatione peruersa de qua & alibi dictum est. Noli emulari in malignantibus: & hic emulantur uos non bene. Inuenimus autem & alium zelum quo zelati sunt filii iacob ioseph fratrem suum & maria & aaron amicum domini moysen. Neque enim aut illi aut hi ut meliores essent ioseph & moyses ad zelum sunt concitati: sed quia dolebant illos esse meliores. Iste zelus uicinus inuidiæ est: Longum est si uelim omnia zeli genera boni seu mali de scripturarum proferre thesauro. Bonum zelum legimus sinees: heliæ mathatiæ. & apostoli iudæ: sed non proditoris: qui ob insignem zeli in se uirtutem et zelotis nomen accepit. Malum autem ut Cain in abel & cæterorum in alios: & zelum uiri de quo scriptum est & uenerit ei spiritus zeli. Nisi forte medius hic zelus ē. & nec in bonā nec in malā partem accipi potest. Sed inter utrumque zelotypia potius appellatur. Aliter uidentes hi qui ex circūcisione erant galatas ex gentibus spiritus sancti habundare uirtutibus se uero non linguis loqui: non dona habere curationum: non gratiam prophetiæ cupiebant eos zeli stimulis incitati: ad legis onera transducere. ut inciperent illi sui similes fieri.

¶ Filii mei quos iterum parrurio donec formetur christus in uobis.

¶ Quantis difficultatibus & dolore foetus promantur ex utero: maledictio prima declarat dicens.

Liber Secundus. c. iiii.

In tristitia paries filios. Volens igitur ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem: quos patiantur affectus nec sectatoris sui excidant a salute. Ait filioli mei quos iterum parturio. Quia in alio loco quasi pater dixerat si decem milia pedagogorum habeatis in christo sed non multos patres. Iam non quasi pater sed ut mater loquitur in christo ut utriusque anxietatem: & pietatem in se parentis agnoscat. Tale quid & moyses de populo loquebatur numquid ego in utero accepi oem populum istum? Quis putas nostrum ita de discipulorum anxius est salute: ut non paucis horis aut ut multum biduo triduo ue: sed toto uitae suae tempore torqueatur: donec christus formetur in eis? Exemplum foete mulieris quod assumpsit: concipientis: & formantis in se semina diligenter tenendo: ut possimus intelligere quod dicitur: natura non erubescenda sed ueneranda est. Sicut enim in uulua mulieris primum semen iacitur informe: ut sulcis & fundo eius quasi quodam glutino ad hereat. De quo & propheta initii sui recordatus ait in compositum meum uiderunt oculi tui. Deinde per nouem menses restricto sanguine futurus homo coagulatur: corporatur: pascitur: atque distinguitur: ut postquam in utero palpitauit. statuto tempore fundatur in lucem. Et tantis difficultatibus nascitur quantis ne intereat enutritur. Ita & semen sermonis christi. cum in aiam audientis inciderit per gradus suos crescit. & ut multa preteream possumus siquidem facile corporalem descriptionem transferre ad intelligentiam spiritualem. Tadiu in ancipiti est quidui pariat qui concipit. Nec statim finis industra: est edificatio: sed tunc alterius laboris exordium est ut lactentem infantiam sedulis nutrimentis: & studiis usque ad plenam christi perducatur aetate. Et quando in coniugio saepe uiri semine in ca est: ne liberi precreentur non nunquam sterilis uxor semina non tenet: & frequenter neuter ad generandum aptus est: & econtrario uterque foecundus: ita & in his qui uerbum dei seminant. Quadrifaria haec diuisio custoditur ut impleat quod suum doctor officium: si si sterilis auditor uel auditor bonae idolis sit: sed per imperitiam doctoris uerbi semine intereat aut certe ra uecors sit. quod docetur quia est ille qui precipit: raroque contigit: ut & magister & discipulus sibi consentiant. sicut tantum iste doceat quantum ille possit aurire: uel tantum suscipere doctus quantum doctor ingerere. At nunc oes iudices sumus nescimus quotus psalmus sit quae pars prophetiae quod legis capitulum: & loquendi facilitate interpretamur audacter quod nequaquam intelligimus. Non ad nos pertinet ut christus formetur in populo ut ad domos suas unusquisque rediens habeat semen uerbi dei. Quod cum coepit possit dicere cum propheta a timore tuo domine coceperimus & peperimus filios saluationis tuae fecimus super terram. Tales in apostolos transeunt: & a saluatore moerentur audire. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei. ipse est frater meus: & soror & mater. Diuersitate profectuum in diuersis nominibus ostendente. formatur quoque christus in corde credentium cum oia illis sacramenta panduntur & ea quae obscura uidebantur perspicua fiunt. Sed & illud est intuendum. quod qui per peccatum quodammodo homo esse desiderat: per penam concipitur a magistro. & rursus in eo christi formatio repromittitur. hoc aduersum nouam legem: qui nolunt reformari eos quos semel peccata contriuerint.

Uellem autem esse apud uos modo: & mutare uocem meam quoniam confundor in uobis. Scriptura diuina edificat & lecta: sed multo plus prodest si de litteris uertatur in uocem. Ut qui per epistolam docuerat praesens instruat audientes. Magnam siquidem uim habet & uox uiua: uox de auctoris sui ore resonans: quae ea pronuntiatione profertur atque distinguitur qua in hominis sui corde generata est. Sciens itaque apostolus maiorem uim habere sermonem qui ad praesentes fiat: cupit uocem epistolicam litteris comprehensam: in praesentiam commutare: & quia hoc magis expediebat his qui in errorem fuerant deprauati uiuo eos ad ueritatem retrahere sermone. Hoc autem ideo quia confundebatur in illis: quod quidem graece magis proprie dicitur ἀποπνέει. non tam confusione quam apud illos αἰσχυρῆ siue appellatur quam indigentiam: & inopiam resonat. Sensus itaque iste est. uellem apud uos nunc adesse & litterarum uocem praesens ipse proferre quia indigeo in uobis. Non quippe habeo fructus quos solent de discipulis habere doctores: & si ne causa semen iactum est doctrinarum cum poenitus in uobis patiar egestatem. Ita ut hieremias possem uoce prorumpere: non profui neque profuit mihi quisque. Potest & aliter locus iste interpretari: Paulus apostolus qui factus fuerat iudaeis iudaeus: ut iudaeos lucrificeret. Et his qui erant sub lege. quasi esset ipse sub lege: & infirmis infirmus. ut infirmos lucrificeret: Pro qualitate eorum quos saluare cupiebat mutabat uocem suam: & in histrionum similitudinem factus (siquidem est theatrum munda & angelis. & hominibus) habitum in diuersas figuras uertebat: & uoces. Non quo id esset. quod se esse simulabat: sed quo id tantum uideretur esse quod proderat. Cernit galatas alia indigere doctrina alia uia debere saluari. Non illa qua primum ad christi fidem fuerant de gentilitate transducti: & compellitur dicere uellem nunc esse apud uos: & mutare uocem meam in uobis. Non inquit uideo me prodesse. si ea loquar quae prius locutus sum: Propter quod ignorans quid agam: & in diuersa distractus laceror: confundor atque dilanior. Et quomodo medici cum uim artis suae in praesentem uiderint non ualere medicamine transeunt ad aliud. & tamdiu experiuntur: quid prosit e pluribus donec perueniant ad curationem. Ut quod per molitiem alicuius emplastri nequaquam sanari ualuit mordatori puluere & austeriori sanetur. Ita & ego: quia confundor in uobis: & ignorance huc atque illuc distrahor: uellem litterarum uocem praesens de meo ore proferre: ut uos solito seuerior ipse corripere quoniam epistola non potest uocem obiurgantis exprimere: Non ualet irascere
tis resonare

In Epistolam ad galatas.

tis resonare clamorem & dolorem pectoris apicibus explicare. Potest autem & simplicius intelligi blandis apud uos modo uerbis usus sum dicens. Fratres obsecro uos & filioli mei quos iterum parituro donec xps formetur in uobis. Sed & ego blandus & lenis qui ad uos quasi pater locutus sum pro ea caritate qua uos perire non patior & errare perpetuo: uellem nunc præsens esse si confessionis me uincula non artarent & blandā uocē in obiurgantis uerba mutare. Nec leuitatis est si nunc blandiar nunc irascar. Impellit me caritas impellit dolor diuersis affectibus loqui. Nescio. n. in qua primum uerba prorumpam & quo uos debeā sanare medicamine quia confundor in uobis.

Dicite mihi qui sub lege uultis esse: legem non audistis.

Notandum legem hic dictam esse genesis historiam. Non ut uulgo estimant quæ faciendæ sint quæ ueuitandæ: sed totum quod de abraham & eius uxoribus liberisq; contextitur legem appellatam: legimus & in alio loco prophetas quoq; legem uocari: Audit ergo legem qui iuxta paulum non superficiem sed medullam eius introspectit: non audit legem qui similis galatarum exterior tantum sequitur.

Scriptum est enim. quoniam Abrahā duos filios habuit. unum de ancilla & unum de libera: Sed qui de ancilla: secundum carnem natus est. Qui autem de libera per repromissionem.

Nimiae difficultatis est demonstrare Isaac tantum qui de sarra natus est fuisse de repromissione generatum. & non etiam ismahel qui de agar ancilla est ortus ægyptia. Scriptura quippe refert quod cum persequente sarra agar sortā fuisset & uenisset ad eam angelus in deserto moneretq; ut subiceretur dominæ potestati. Idem ipse angelus etiam hæc locutus sit: Multiplicans multiplicabo semen tuum. & non numerabitur præ multitudinem: & postea de ismahel quæ utiq; repromissionis uerba nemo dubitaret: iste erit rusticanus homo: manus eius super omnes & manus omnium super eum & contra faciem omnium fratrum suorum habitabit: Sed responderi potest minoris auctoritatis: esse repromissionē angeli quam ipsius dei. Sicut enim stella orto sole non rutilat: ita & angelii uerba ad comparationem repromissionis dei obscurari: & euanescere & pro nihilo computari. Videtur quidem hæc responsio aliquid habere momenti: sed statim sequentis scripturæ auctoritate conteritur. Scriptum est enim Abraham autem dixit ad deum. Ismahel iste uiuet in cōspectu tuo: & de? respondit ad eum ita. Ecce sarra uxor tua pariet tibi filium: & uocabis nomen eius Isaac & statuam testamentum meum ad eum. In testamentum æternum & semini eius post eum. De ismahel autem ecce exaudiui te: & ecce benedixi eum & augebo eum & multiplicabo illum uehementer: Duodecim gentes generabit & dabo eum in gentem magnam. testamentum autem meū statuam ad Isaac quæ generabit tibi sarra in tempore isto anno uenturo: ex quibus euidentius est ipsius quoq; sermonibus dei: ismahel secundum repromissionem esse generatum. Sed & hoc ita soluitur: repromissionē propriè in testamenti datione compleri & aliud esse benedicere augere multiplicare uehementer quod in ismahel scriptum est: aliud heredem facere per testamentum: quod de Isaac dicitur statuam testamentū tuū ad eum: In testamentum æternum & semini eius post tuū: & in cōsequentibus testamentū at meū statuam ad Isaac quæ pariet tibi sarra: Et quō aliud sunt dona. aliud substantia. aliud legata. aliud hæreditas. Legimus. n. filiis cōcubinarum abrahæ dona tradita: filio at sarra toti substantiæ hæreditatē relictā. Ita aliud esse ut diximus benedictionē atq; legata. aliud testamentū: Sed & hoc dici potest de ismahel: post conceptum eius. uel angelum uel deum locutum. De Isaac uero antequam in sarra utero conciperetur deum fuisse pollicitum. Hæc interim quantum ingenii nostri mediocritas patitur dicta sint: cæterū si quis potest maius aliquid inuenire quomodo ismahel: qui de ancilla natus est. non sit repromissionis filius sed Isaac qui de libera: Ille potius audiendus est: & si quid inquit apostolus aliter sentitis: & hoc uobis deus reuelauit. Nunc breuiter ad altiora tendendum est ut dicamus unumquemq; nostrum primum non iuxta repromissionem nasci. Quamdiu scripturatum uerbis simplicibus instruitur. & iudaicis adhuc expositionibus delectatur. quando uero ad sublimiora transcendit. & legem intellexerit spirituales tunc eum de repromissione generari. Et ut apertius loquar quotidianæ eos qui faciunt opera abrahæ de Abraham nasci. Verum illos qui habeant spiritum seruitutis iterum in timore ex ancilla generari ægyptia. Eos autem qui spiritum adoptionis acceperint ex sarra libera: qua libertate a christo donati sumus. Loquitur dominus ad iudeos qui adhuc ancillæ filii esse malebant. Si manseritis in sermone meo uere discipuli mei eritis: & cognoscetis ueritatem. & ueritas liberos faciet uos. Vnde & illi ignorantes mysticum esse quod dicebatur aiunt. semen abrahæ sumus: & nemini unquam seruiuimus. Quomodo tu dicis liberi eritis. Respondit eis Iesus. Amen amen dico uobis quia omnis qui facit peccatum seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum. Filius autem manet in æternum. Si serui sumus peccati. agar nos genuit ægyptia. si non regnat peccatum in nostro mortali corpore uere dei filii sumus. Quæ quidem sunt allegorica. Allegoria propriæ de arte grammatica est: & quæ a metaphora uel cæteris tropis differat in scholis paruuli discimus. Aliud præterdit in uerbis: aliud significat in sensu. Pleni sunt oratorum & poetarum libri scriptura quoq; diuina per hanc nō modica ex parte contexta est. Quod intelligens Paulus apostolus quippe qui & seculares litteras. aliqua ex parte contigerat. ipso uerbo figuræ usus est. ut allegoriam. sicut apud suos dicitur appellari

Liber Secundus. c. iiii.

ret: quo scilicet sensu magis loci huius græci sermonis abusionem monstret. Scisse autem paulum licet non ad perfectum litteras seculares ipsius uerba testantur. Dixit quidam ex eis proprius eorum propheta cretenses semper mendaces malæ bestiae uentres pigri. Hic uersus heroicus epimenidis poeta est cuius & plato & cæteri scriptores ueteres recordantur. Apud athenienses quoque cum in areopago satisfaceret: hæc addidit. Sicut & quidam de uobis poeta dixerunt: Ipsius enim & genus sumus. Hoc hemistichum fertur in arato: qui de cælo stellisq; conscripsit. Nec non & illud: corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ: trimeter iambicus de comedia sumptus est. Ex quibus & aliis euident est paulum non ignorasse litteras seculares: & quam hic allegoriam dixit alibi uocasse intelligentiam spirituales. Vt ibi. Scimus enim quod lex spūalis est pro eo quod est allegorica: siue allegorice figurata & alibi: & omnes eandem spirituales comederunt escam, & eundem spirituales biberunt potum. Bibebant autem de spiritali sequenti eos petra. petra autem erat christus. Manna hic & subiti fontis eruptio. & petra ipsa quæ sequitur: quod allegorice accipienda sint. nemo est qui dubitet. Scio quid e contrario possit opponi: Fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. uos spirituales instruite istiusmodi in spiritu mansuetudinis: & in alio loco spiritalis autem diiudicat omnia ipse autem a nullo diiudicatur. Quod scilicet aliud quam supra diximus uerbum spirituale sonet. sed nos spirituales quia omnia iudicat & ipse a nemine diiudicetur eum uerbum dicimus qui uniuersa scripturarum sacramenta cognoscens. sublimiter ea intelligat & christum in diuinis libris uidens nihil in eis iudaicæ traditionis admittat.

Hec enim sunt duo testamenta unum quidem a monte syna in seruitutem generans quæ est agar: Sina. n. mons est in arabia qui conterminatus est ei. quæ nunc est hierusalem & seruit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est hierusalem libera est quæ est mater omnium nostrum.

Poenæ cunctorum super hoc loco ista est explanatio ut agar ancillam interpretentur in lege & i populo iudæorum. sarram autem liberam in ecclesiam quæ de gentibus congregata est: quæ mater sanctorum sit. Paulo dicente quæ est mater omnium nostrum hæc diu non peperit antequam christus de uirgine nasceretur & sterilis fuit: Nec dum risu mundi Isaac de electo patre cum uoce sublimium dogmatum resonante. Si quidem & Abraham in nostra lingua pater electus cum sonitu refertur. Agar autem quæ interpretatur parochia id est incolatus siue peregrinatio sine mora generat ismahel: qui tantum audiat dei præcepta nec faciat: hominem rusticum sanguinarium deserta sestantem qui uniuersis fratribus suis de libera procreatis inimicus sit. & aduersa ei fronte resistat. Nec mirum uetus testamentum quod in monte syna qui est in arabia: & confinis est ei: quæ nunc est hierusalem constitutum est atq; conscriptum non esse perpetuum. Cum & incolatus a perpetua possessione diuersus sit. & siue montis nomen tentationem sonet: & arabia significet occasum. & e contrario quæ sursum est hierusalem quæ est libera materq; sanctorum demonstret hanc hierusalem quæ in præsentem est deorsum esse & in humili infimoq; demersam. Sunt qui duo testamentum & aliter intelligant ut scripturam diuinam tam ueterem quam nouam iuxta diuersitatem sensus eorumq; sententiam qui legunt: aut ancillam interpretentur aut liberam: & eos qui adhuc litteræ seruiant: & spiritum timoris habeant in seruitute de agar ægyptia uelint esse generatos: Eos autem qui ad superiora loca ascendant. & allegorice uelint sentire quæ scripta sunt: filios esse sarræ quæ in lingua nostra

Id est princeps interpretatur genere foemino. & hoc ob illam necessitatem se afferunt usurpare. quia iniquum sit moysen: & cunctos prophetas de ancilla: quoslibet uero gentiliū de libera intelligere procreatos. Vnde melius esse ut non solum de his qui in ecclesia sunt pro diuersitate ut supra diximus intellectum alios seruos: alios liberos arbitremur. Sed etiam de uno eodemq; homine quamdiu sequitur historiam ancillæ eum esse filium. Cum autem aperiente Iesu scripturas incensum fuerit cor eius & in fractione panis inspexerit eum quem antea non uidebat: tunc & ipsum sarræ filium nominari. Martion & manicheus hunc locum in quo dixit apostolus quæ quidem sunt allegorica & cætera quæ sequuntur de codice suo tollere noluerunt putantes aduersum nos relinqui. Quod scilicet aliter sit intelligenda quam scripta est. cum utiq; etiā si allegorice ut nos quoq; fatemur. & paulus docet: accipienda sint non pro uoluntate legis sed pro scribentis auctoritate: sic condita sit. & eo ipso quod contra nos seruare uisi sunt conterantur. Quod moyses creatoris dei seruus spiritalia scripserit apostolo quoq; eorū docente quem ipsi aliter christi: & melioris dei afferunt prædicatorem. Scriptum est enim.

Letare sterilis quæ non paris erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij deserte magis quam eius quæ habet uirum.

Virum habuit synagoga legem: & iuxta annæ quoq; prophetiam foetosa quondam in liberis fuit Sterilis uero ecclesia sine uiro christo: sine ullo sponsi sermonis alloquio diu iacuit in deserto. sed postquam accepit illa librum repudii in manus suas: & omnia ornamenta uiri in idoli uertit ornamentum: tunc maritus priore cingulo putrescente: alium lumbis suis balteum alium de gentibus lumbare contexit quæ statim ut est uiro iuncta: concepit & peperit. Et in esaia exclamat dominus per prophetam si est gens nata simul quando una die in actibus apostolorum tria milia: & quinque milia hominum crediderunt: Nec puto necesse est ut de multitudine christiana: & de iudæorum paucitate

In epistolam ad galatas.

pauca dicamus cum in toto mundo crucis uexilla resplendeant: & uix rarus atq; notabilis in urbibus iudeus appareat.

C Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus.

Apostolum & similes eis: secundum Isaac promissionis esse filios. Nulla intelligentiae difficultas esset. Sed quia origenes hunc locum edisserens ita apostoli posuit exemplum. Vos autem fratres secundum Isaac promissionis filii estis quaeritur quomodo galatas quos stultos appellarat & incepisse spiritu carne finire: nunc secundum Isaac filios repromissionis uocet. Dicemus itaq; apostolum ideo eos appellare secundum Isaac filios repromissionis: quia non poenitus eorum desperet salutem & rursus eos ad spiritum quo coeperant estimet reuersuros: sicut filii liberae. Qui si carne fuerint consummati filii sunt ancillae.

Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat persequabatur eum. qui secundum spiritum. ita & nunc: sed qui dicit scriptura: eice ancillam & filium eius. Non enim heres erit filius ancillae cum filio meo Isaac. Itaq; fratres. Non sumus ancillae filij sed liberae. Qua libertate christus nos liberauit.

Non puto inuenire nos posse ubi Ismahel persecutus fuerit Isaac: sed tantum illud: quod cum filius aegyptiae qui maior natu erat luderet cum Isaac indignata sit sarra & dixerit ad Abraham. Eice ancillam & filium eius. Non enim hereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac. Et utiq; simplex lusus inter infantes: expulsionem & abdicationem indignus est. Verum apostolus quasi hebreus ex hebreis. & ad pedes magistri gamalibelis edoctus: qui quondam furens aduersus deum phariseos confilio refrenarat: ex uerbis sarrae dicentis. Non enim hereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac. Intellexit lulum illum simplicem non fuisse: sed quia forsitan ismahel quasi maior natu & eo tempore circumciscus quo iam poterat intelligere & sentire quod passus est. sibi primogenita uendicabat. Scriptura iurgium paruulorum lulum uocauit. Vnde & sarra haec uerba non sustinens & consuetudinem sibi primogenita uendicantis ancillae filii a parua aetate non patiens: erupit in uocem. eice ancillam cum filio suo. non enim hereditabit filius ancillae cum filio meo Isaac. Quod cum durum uisum fuisset abraham (semper enim primo genitis maiora debentur) Non solum Ismahelem priorem esse desinere: sed ne equalem quidem cum minore fratre accipere portionem. Deus qui liberam intus esse: & foras expelli uolebat ancillam. sarrae uerba confirmat. & loquitur ad Abraham. Non durum sit coras te de puero & ancilla. omnia quae dixit tibi sarra. audi uocem eius. quoniam in Isaac uocabitur tibi semen: Sicut ergo tunc maior frater Ismahel latentem adhuc & paruulum persequabatur Isaac sibi circumcisionis praerogatiuam: sibi primogenita uendicans: ita & nunc secundum carnem israhel aduersum minorem fratrem de gentibus populum christianum sustollitur. inflatur erigitur. Consideremus infantiam iudeorum qui & dominum interficere: & prophetas & apostolos persecuti sunt. & aduersantur uoluntati dei: & uidebimus multo maiores persecutiones: quas nos etiam historiae docent: a iudeis in christianos: quam a gentilibus concitatas. Miramur de iudeis: Hodie quoq; hi qui in christo paruuli sunt. & uiuunt carnaliter. persequuntur eos qui ex aqua & spiritu nati sunt: & cum christo resurgentes: ea querunt quae sursum sunt non deorsum. Faciant quod uolunt: cum Ismahele persequantur Isaac. Eiciantur foras cum ancilla matre aegyptia. Nec accipiet hereditatem quam solus qui de repromissione natus est consequetur. Eleganter autem & illud: quod is qui secundum carnem natus est persequitur spirituales: nunquam enim spiritualis persequitur carnalem: sed ignoscit ea quasi rusticano fratri: scit eum posse proficere per tempus Et si quando aegyptiae filium uiderit irascentem: recordatur unius patris. qui luce boues creatit & culicem. Et in magna domo non solum esse uasa aurea & argentea. sed lignea & fictilia. Itaq; cum apostolo paulo dicamus. non sumus ancillae filii sed liberae. Et renouati in christo audiamus uerba domini ad iudeos loquentis: si manseritis in sermone meo cognoscetis ueritatem. & ueritas liberabit uos. Hac libertate & apostolus liberatus aiebat: cum enim sim liber ex omnibus. Qui facit peccatum seruus peccati est. Ille quia se ab omnibus uitiis liberum: ab omni concupiscentia & errore sciebat alienum recte in christi libertate gaudebat dicens. Non sumus ancillae filii sed liberae: qua libertate christus nos liberauit.

CAPITVLVM.

QVINTVM.

State & nolite iterum iugo seruitutis contineri.

Et ex hoc ostenditur quia non stet qui iugo inhareat seruitutis. Et quia is qui a christo libertate donatus est tandiu fuerit sub iugo quamdiu spiritum seruitutis habuerit in timore: & legis initia sit secutus. Quod autem ait state: firmam & stabilem in christo hortatur fidem: ut ecclesiae galatiae fixo in saluatore permaneant pede. De quo & in alio loco iustus loquitur. Statuit super petram pedes meos: Pro eo quod est super christum. Ne scilicet circumferantur omni uento doctrinae. & in diuersa rapiantur: Vnde & ad stantes dicit: & qui stat: uideat ne cadat. Et in alio loco: state uiriliter agite confortamini: ut stent cum eo quem stephanus a dextris patris stantem uidit in martyrio perseuerans. & qui locutus est ad moysen. tu uero sta mecum. Iugum autem seruitutis: legem uocat duram. difficilem. laboriosam. quae die ac nocte cultores suos graui opere consumit. Sicut & Petrus in actibus apostolorum: quid tentatis inquit ponere iugum graue super collum fratrum. quod neque nos neque patres nostri portare potuerunt.

Liber Secundus.c.v.

Quod autem apposuit nolite iterum: non quò prius legem galatæ custodierint: sed quò & idolatriæ iugum grauescit: quò ægyptiorum populus oppræssus: ad instar plumbi in rubrum mare mer-
sus est. Iuxta quem sensum: & supra dixerat. quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena ele-
menta. quibus rursus seruire uultis: dies obseruantes & menses & tempora & annos. Galatæ enim
qui ad Pauli apostoli prædicationem idolis derelictis statim ad euangelii conscenderint gratiam
non reuertebantur ad legis iudaicæ seruitutem: quam nunquā prius cognouerant: sed uolentes ob-
seruare tempora: circumcidi carne: & hostias offerre corporeas: quodammodo in eosde reuertebatur
cultus quibus in idolatria ante seruierant. Aiunt enī & ægypti sacerdotes: & israhelitas & mada-
neōs præputium non habere. Quos autem nationes: obseruent dies menses & annos utinam nesci-
remus: ne nobis cum eis esset umquam mixta festiuitas.

Ecce ego paulus dico uobis quoniam si circumcidamini: christus uobis nihil prodest.
In euangelio saluator ad discipulos loquitur. q uos audit me audit. q uos suscipit me suscipit: Et apo-
stolus testatur dicens: uiuo autem iā non ego. Viuit aut in me christus. & alibi. An experimentum q
ritis eius qui in me loquitur christus? Ex quo liquido comprobatur hoc quod nunc dixit. Ecce ego
Paulus dico uobis non quasi pauli tantum uerba accipienda: sed domini. Nam cum & in prima ad
corynthios præmisisset. His autem qui nupti sunt denuntio non ego sed dominus. & statim intulit
set: cæteris autem ego præcipio. Ne uilis sua putaretur auctoritas: Puto inquit q & ego spiritum dei
habeo. ut spū & christo in se loquente non contemptui duceretur. qui prophetas imitans diceret
Hæc dicit dominus omnipotēs. Maius autem fiet id quod dictum est. ecce ego paulus dico uobis.
quoniā si circumcidamini: christus uobis nihil prodest. Si cum principio copuletur in quo ait. paulus
apostolus non ab hominibus neq; per hominem sed per Iesum christum & reliqua. Ut audientes
non tam missi quam mittentis auctoritate moueantur: Potest aliquis dicere. contrarium est huic lo-
co illud quod ad romanos scribitur. Circumcisio quidem prodest. si legem custodias: & infra. Quid
ergo est amplius iudæo? aut quæ utilitas circumcisionis? multum per omnem modum. Primū quidē
quia credita sunt illis eloquia dei. Si enim his qui circumcisi fuerint christus nihil prodest. quò legē
custodientibus prodest circumcisio? Quod quidem hac responsione soluetur: ut dicamus epistolam
quæ ad romanos scripta est ad eos esse dictatam: qui ex iudæis gentilibusq; crediderant: Et
hoc egisse paulum ut neuter populus offenderetur: quo scilicet suum utraq; plebs priuilegium pos-
sideret: ut nec gentiles circumciderentur: nec circumcisi adducerent præputiū. Ad galatas autē scribens
alio usus sit argumento. Non enim erant ex circumcisione: sed ex gentibus qui crediderāt. Nec pote-
rat eis prodesse circumcisio. qui post euangelii gratiam: iterum ad legalia reuenterentur elementa. Et
in actibus apostolorum narrat historia: cum quidam de circumcisione surgētes asseruissent eos qui ex
gentibus crediderant: debere circumcidi: & legē custodire moysi: seniores qui hierosolymis erant &
apostolos pariter congregatos statuuisse ne superponeretur eis iugum legis: nec amplius obseruare
nisi ut custodirent se tantum ab idolothitis & sanguine. & fornicatione: siue ut in nonnullis exem-
plaribus scriptum est. & suffocatis: & ne resideat ulla dubitatio. quod circumcisio nihil prosit. sed p-
pter eos qui ex iudæis crediderant. ad romanos de circumcisione sententiam temperauit. Paulatim
ad epistolæ eiusdem posteriora descendens. Nec circumcisionē. Nec pputiū aliquid ualere mōstrauit
dicens. Circumcisio itaq; nihil est. & præputium nihil est. sed obseruatio mandatorum dei: In tan-
tū enī circumcisio nihil est ut israheliticæ quoq; domui: se de circumcisione iactanti nihil profuerit:
propheta memorante: omnes gentes incircuncisæ carne: domus autem israhel incircuncisæ corde:
& incircuncisus melchisedech: circumcisum benedixit Abraham. Nam quod ait. si circumcidami-
ni: tale est quasi si dicere uoluisset: si carne circumcidamini. Quā in alio loco non circumcisionē: sed
concisionem uocat dicens. Videte concisionem. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu dei ser-
uimus. & gloriamur in christo: & non in carne confidimus. Non confidit in carne qui omnem uti-
litatem expectat a christo. & non seminat in carne. ut de carne metar corruptionē. sed in spū de quo
uita æterna generatur: Subtilius intuenda sententia si circumcidamini: xps uobis nihil prodest. Qd
non solum in eo si circumcidatur: non eis prosit ipsa circumcisio: sed etiam si cæteras uideantur extra
circumcisionem in xpo habere uirtutes. uniuersæ pereant cum post fidem christi fuerint circumcisi.
Quid igitur? nihil profuit timotheo circumcisio? multum per omnem modum. Non enim tā ideo
circuncisus est ut ex ipsa circumcisione aliquid emolumenti estimaret posse consequi: quā ut cæte-
ros lucrificeret. Factus iudæis iudæus: ut iudæos ad fidem xpi sua circumcisione transduceret. Tunc
si quidem non prodest circumcisio cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis afferre:
Contestor autem omnem hominem circumcidentem se. qm debitor est uniuerse legis facēde.
Deus qui circumcisionem primo ad Abraham: deinde per moysen in lege præcepit. non soluz cir-
cuncisionem: sed alia multa obseruanda constituit: Dies festos hierosolymis frequentandos: Ho-
stiarum holocausta: mane semper & uespere immolationem: In uno tantum loco agni: terræ septi-
ma estate serias: quinquagesimum remissionis annum: & cætera quæ facile est de scripturis excerpe-
re sibi unumquemq; lectorem. Choartabimus itaq; ebionem & sectatores eius. qui post euangelium
credentes in christo circumcidendos putant. Ut aut circumcisionem faciant & cætera quæ præcipiū-
tur in lege

In epistolam ad galatas.

tur in lege: aut si impossibile est cuncta fieri: cesset & circumcisio. Quæ cum cæteris quasi inutilis prætermittitur. Quod si responderint possibilia tantum debere se facere: non enim deum ea a nobis exigere quæ non possumus: sed quæ possumus implere: dicemus eis. Non eiusdem esse dei custodiri uelle legem. & eos qui legem custodiant derelinquere. Aut quomodo propter intermissam legem reos esse faciet qui etiam si uelint: uniuersa complere non possint. Nos uero legem sequi spiritalem. quæ dicat. Non infrenabis os boui trituranti: & cum apostolo intelligere. Nunquid de bobus cura est deo. sed propter nos utique dicit: Et obseruare sabbata delicta: non ut bos & asinus noster & uilia pecora lærentur in sabbato. sed illi homines & pecora de quibus scriptum est. Homines & iumenta saluos facies domine: homines rationabiles quosque & spiritales uiros animalia uero: eos qui tardioris ingenii sunt: & a spiritualibus: ad agenda domini sabbata erudiuntur. Nec contrarium est esse id quod supradictum est si: circumcidamini christus uobis nihil prodest: & quod sequitur testificor omnem hominem circumcidentem se: quoniam debitor est uniuersæ legis faciendæ: hinc quod infertur a nobis. Neque enim auditores legis sunt iusti apud deum: sed factores legis iustificabuntur. Quia factor ille sit legis. qui potest dicere. Nos sumus circumcisio: & in occulto iudeus: & scimus quia lex spiritalis est. Qui autem concisionem & interfectricem sequatur litteram: eum non legis esse factorem: sed ueræ legis inimicum. Maxime post saluatoris aduentum qui ad se conuertentibus tollat uelamen de corde: ut omnes reuelata faciat: gloriam domini contemplantes: transfiguremur de ueritate litteræ in nouitatem spiritus.

Euacuati estis a christo qui in lege iustificamini a gratia excidistis.

Quomodo nemo potest duobus dominis seruire. sic umbram pariter & ueritatem legis implere difficile est. Umbra in lege ueteri est donec spiret dies: & amoueantur umbræ: ueritas in euangelio christi: Gratia enim & ueritas per Iesum christum factæ sunt. Perdit ergo gratiam christi: & euangelium quod tenuerat amittit: qui in aliqua obseruatione legis se iustificari putat: & cum gratiam amiserit christi fide destruitur: & in eius opere conquiescit. enim non ut in
latino male interpretatum est: euacuati estis a christo: sed in christi opere cessastis magis intelligitur. Ut id quod supra specialiter de circumcissione præceperat dicens. si circumcidamini: xps uobis nihil prodest: Nunc de tota lege generaliter comprehendat: nihil eos in christi opere proficere: quia in quacunque obseruatione legis se crediderunt iustificandos.

Nos enim spiritu ex fide: spem iustitiæ expectamus.

Spiritum ad distinctionem litteræ posuit. Spes uero iustitiæ: christus intelligendus: qui ipse est ueritas. patientia. spes. iustitia: omnes uirtutes: cuius nos secundum expectamus aduentum. quo iudicaturus est omnia: et iam non patientia sed iustitia affuturus: ut reddat unicuique secundum opera sua. Cuius dei præsentiam apostolus: & qui ei sunt similes expectantes aiunt. Adueniat regnum tuum. Ut cum filius deo & patri tradiderit regnum. & in subiectis omnibus fuerit & ipse subiectus: tunc caput subiciatur in corpore: & sit deus omnia in omnibus. Quia qui nunc ex parte per singulos. tunc incipiet totus esse per cunctos.

Nam in christo iesu. neque circumcisio aliquid ualet neque præputium: sed fides quæ per caritatem operatur.

His qui in xpo iesu uolunt uiuere uirtutes appetendæ sunt: uitia fugienda: media uero quæ inter uirtutes & uitia sunt: nec fugienda sunt nec appetenda: ut circumcisio & præputium: & cætera his similia. Circumcisio quidem prodest si legem custodias: quæ idcirco utilis fuit his qui in lege uixerunt. Non quia circumcisi erant. sed quia credita sunt illis eloquia dei. quæ in opera uertentes: a salute extranei non fuerunt. Nec nos moueat quod seffora tollens calculum. filium circumcidit: & suffocantem angelum prohibuit a marito. Siue aliter ut in hebreo scriptum refertur: quia nunc notam circumcisionem poenitus nil prodesse: quam in christo iesu eam non ualere testatus est: ex eo si quidem tempore quo euangelium in toto orbe radiauit: superflua est circumcisionis iniuria. Quæ tunc ut cætera quoque legis ualuit: quando & benedictiones carnales legem seruantibus spondebantur: Quod scilicet si impleissent eam. benedicti essent in ciuitate. benedicti in agro: plena haberent horrea: & multa alia quæ in repromissionibus continentur. Nos autem in christo iesu ualere uolumus & confortari id est in uera circumcissione: & non concisione iudaica. Neque enim qui in aperto iudeus est. neque manifesta in carne circumcisio: sed in abscondito iudeus: & circumcisio cordis in spiritu non littera. Nihil itaque prodest in christo carnis circumcisio: sed cordis & aurium: quæ aufert illud opprobrium iudeorum. Ecce incircuncisæ aures uestre & non potestis audire. Prodest circumcisio labiorum. quam iuxta humilitatem. nec dum se habere causabatur moyses. ut in hebraico scriptum est: Ego autem præputium habens in labiis. Multum utilitatis præbet: & in rebus ueneris circumcisio: cum per castitatem impudicitia defecatur. Igitur in christo iesu nec circumcisio ualet. nec præputium corporale: quia in medio id est inter uitia uirtutesque sunt posita: sed fides quæ per caritatem operatur. Ut & fides quæ reputata est abrahæ in iustitia comprobetur. & omne opus fidei in caritate ponatur. Totæ lege & prophetis ex caritate pendentibus. In his si quidem duobus præceptis: diliges deum tuum: & diliges proximum. Saluator asseruit legem prophetasque consistere: & paulus in alio loco. Ecce enim non adulterabis non furaberis. Non concupisces: & si quod aliud mandatum: in hoc ser

mone recapitulabitur. Diliges proximum tuum sicut te. Si ergo omne mandatum recapitulatur in eo quod dictum est. diliges proximum tuum tanquam te. Fides autem per caritatem operata ualet plurimum manifestum est operationem fidei per caritatem: plenitudine mandatorum omnia continere. Quomodo autem iuxta apostolum Iacobum. fides absq; operibus mortua est. sic absq; fide q; uis bona opera sint: mortua computantur. Qui igitur in christo non credunt. & sunt prauis morib; aliud quid magis habent quam opera uirtutum? exemplū fidei quæ per caritatem operatur: de euāgelio illa meretrix tribuat: quæ cum in domo pharisei acubanti domino pedes lauisset lachrymis: terfisset crinibus: linisset unguento: & phariseo murmuranti dominus parabolā: quinquaginta & quingentos denarios debitoris proposuisset: adiecit. Propter qđ dico tibi dimittuntur ei peccata multa. quia dilexit multum. Et ad ipsam mulierem conuersus ait. Fides tua te saluam fecit: uade in pace. Aperte enim in hoc loco demonstratum est mulierem istam habuisse fidem per caritatem operata: quæ multum ualuerit in christo. Esto quis dicat bene circumcisionem in christo nil ualere monstrauit. quam sciebat aliquando ualuisse. Numquid & de pputio aliquis ambigebat ut diceret neq; pputium? Sed si consideremus plurimos christianorum idest e nostris qui de oleastro inserti sumus in radicem bonæ oliuæ: exultare contra fractos ramos populi iudæorum: & dicere magis ualere pputium in quo Abraham deo placuit: & reputata est ei fides ad iustitiam. Quam circumcisione quæ in signum fidei data est. & habenti eam non profuit Ismaheli. Videbimus etiam hanc quorundam usurpationem cautissime nunc exclusam.

FINIT LIBER SECVNDVS INCIPIT PROLOGVS IN TERTIVM LIBRVM
SVPER EPISTOLAM BEATI PAYLI APOSTOLI AD GALATAS.

TERTIVM ad Galatas o Paula & eustochium uolumen hoc cudimus non ignari imbecillitatis nostræ: & exilis ingenii riuium uix paruo strepente murmure sentientes. Iam enim & in ecclesiis ista quærentur omis-
sa. quæ apostolicorum simplicitate & puritate uerborum quasi ad athe-
neum: & ad auditoria conueniunt. ut plausus circumstantium suscitentur.
ut oratio rethoricæ artis fucata mendacio: quasi quædam meretricula
procedat in publicum. non tam eruditura populos: quam fauorem po-
puli quæsitura. & in modum psalterii & tibiæ dulce canentis sensus de-
mulceat audientium. ut uere illud prophetæ Ezechielis nostris tem-
poribus possit aprari. Dicente domino ad eum: & factus es eis quasi uox
cytharæ suauiter canentis: & bene compositæ. & audiunt uerba tua & non
faciunt ea: Verum quid agam? taceam ne? sed scriptum est non appare-

bis in cōspectu domini tui uacuus: & Esaias (sicut in hebreis tñ habetur uoluminibus) gemiscit. Vhe
mihī misero quia tacui. loquar: sed omnem sermonis elegantiam: & latini eloquii uenustatem stri-
dor lectionis hebraicæ sordidauit. Nostis enim & ipsæ quod plus quindecim anni sunt ex quo i ma-
nus meas nunq̃ tullius: nunq̃ naso. nunq̃ gentilium litterarum quilibet auctor ascendit. & si quid
forte inde dum loquimur obrepit quasi antiqui per nebulam somnii recordamur. Quid autem pro-
fecerim ex linguæ illius infatigabili studio: aliorum auditioni derelinquo ego quid in mea amile-
rim scio. Accedit ad hoc quia propter oculorum & totius corpusculi infirmitatem manu mea ip-
se non scribo: nec labore: & diligentia compensare queo eloquii tarditatem. Quod de uirgilio
quoq; tradunt quia libros suos in modum urforum scetuum lambendo figurauerit: uerum acci-
to notario: aut statim dicto quodcunq; in buccam uenerit: aut si paululum uoluerō cogitare me-
lius aliquid prolaturus. tunc me tacitus ille repræhendit. manum contrahit. frontem rugat: & se
frustra adesse toto gestu corporis contestatur. Oratio autem si de fonte indolis ingenii sit profecta:
& distincta inuentionibus: & ornata flore uerborum: tamen nisi auctoris sui manu limata fuerit. &
polita. non est nitida. Non habet mixtam. cum decore grauitatem. sed in modum diuitū rustico-
rum opibus suis magis arguitur quam exornatur. Quorsus ista? uidelicet ut & uobis & cæteris qui
forte legere uoluerint sit responsum non me panegyricum: aut controuersiaz scribere: sed cōmenta-
rium. Idest hoc habere propositum: non ut mea uerba laudentur. sed ut quæ ab alio bene dicta sunt
ita intelligantur ut dicta sunt. Officii mei est obscura differere: manifesta perstringere: in dubiis in-
morari. Vnde & a plerisq; commentariorum opus explanatio nominatur. Si quis eloquentiam
quærit: uel declamationibus delectatur. Habet in utraq; lingua. demostenem & tullium. Pole-
monem & quintrilianum. ecclesia christi non de academia & litio. sed de uili plebecula congrega-
ta est. Vnde & apostolus: Videte inquit uocationem uestram fratres: quia non multi sapientes se-
cundum carnem non multi Potentes: non multi nobiles: sed quæ stulta sunt huius mundi elegit
deus: ut confundat sapientes. & infirma mundi elegit deus ut confundat fortia. Et ignobilia huius
mundi & contemptibilia elegit deus: & quæ non sunt: ut ea quæ sunt destrueret. Quia enim ex crea-
turarum ordine: uarietate. constantia non cognouerat mundus per sapientiam dei: placuit per stul-
titiā prædicationis saluos facere credentes. Non in sapientia uerbi. ut non euacuaretur crux xpi.
Vbi. n. sapiens? ubi grammaticus? ubi causarum naturalium scrutatores? Nec in persuasibilibus sa-
pientia

In Epistolam ad galatas.

pientia uerbis: sed in ostensione uirtutis & spiritus. ut fides credentium non esset in sapientia hominum. sed in uirtute dei. Quamobrem & ipse apostolus ad eosdem corinthios loquebatur. & ego ueniens ad uos fratres: ueni non per sublimitate sermonum & sapia: annuntians uobis testimoniū domini. non. n. iudicauī scire me aliquid inter uos: nisi xpm: & hunc crucifixum: Et ne forsitan putaretur hæc dicens esse insipientia prædicator: mente præfaga quod opponi poterat euerit. sed loquimur inquit dei sapientiam in misterio: quæ abscondita est quam nemo principum huius seculi cognouit. Quorū quisq; nunc aristotelem legit. quanti. platonis uel libros nouere uel nomen: uix in angulis otiosi eos senes recolūt. rusticanos uero & piscatores nostros: totus orbis loquitur: uniuersus mundus sonat. Itaq; sermone simplici simplicia eorum uerba pandenda sunt. Verba inquam non sensus. Cæterum si orantibus uobis: illum possim in exponendis epistolis eorum habere spiritum quem illi in dicendo habuerunt. Tunc uideritis tantam maiestatem & latitudinem in his ueræ fuisse sapientia: quanta in seculi litterariis arrogantia & uanitas fuit. Breuiter uobis meæ mentis fatear archanū: qui per me intellecturus est apostolum. Nolo ut mea scripta difficulter intelligat. & ad interpretatē cognoscendum. alium quærat interpretē: sed iam tempus est in reliqua psequamur.

¶ FINIT PROLOGVS INCIPIT LIBER TERTIVS.

Currebatis bene: quis uos impediuit ueritati non obedire.

Id quod nunc latinus posuit interpretas: ueritati nō obcedire: & in græco scriptum est. In superiori loco ita interpretatus est. non credere ueritati: quod quidem nos in uetustis codicibus nō habere. in suo loco annotauimus. Licet & græca exemplaria hoc errore confusa sint. sensus autem iste est.

Adorabatis patrem in spiritu & ueritate. & de plenitudine xpi accipientes. sciebatis quia lex data est tantum populo per moysen: & non etiam facta. Gratia aut & ueritas non solum data: sed & facta per Iesum christum. Cum igitur tam bene curretis. ueritati magis quam imaginibus seruientes. a quo præpediti doctore peruerso umbram legis sequimini & euangelii relinquitis ueritatem? Sequitur.

Nemini consenseritis.

Sed quia nec in græcis libris: nec in his qui in apostolum cōmentati sunt: hoc scriptum inuenimus: prætereundum uidetur.

Persuasio uestra non est ex eo qui uocauit uos.

In latinis codicibus ita scriptum repperi. persuasio ex deo est. qui uocauit uos. quod quidem puto ex eo fuisse: & non intellectum paulatim ob similitudines ex deo increbuisse. pro eo quod est ex eo. Sed nec sic potest stare sensus. ut quos modo accusauerat quare non obcedierint ueritati. ostendēs in eorum arbitrio positū: uel obcedire uel non obcedire: nunc econtrario asserat persuasionem & obcedientiam eorū: non tam ex ipsis esse qui uocentur: quam ex eo qui uocet. Melius igitur & uerius sic legitur. persuasio uestra non est ex eo qui uocauit uos. Aliud quippe dei opus est. aliud hominū. Dei opus est uocare: hominum uel credere uel non credere: & sic ubi alibi de scripturis liberum hominis affirmatur arbitrium ut ibi si uolueritis & audieritis me. & iterum. & nunc israhel quid petit ad te dñs deus tuus: & ex hoc loco uel maxime comprobatur. uerum simplices quiq; putantes se deferre. ut persuasio quoq; nostra in eius sit potestate: abstulerunt partem orationis non: & sensum contrarium apostolo reddidere. Siue ergo in bonam siue in malam partem nec deus nec. diabolus in causa est: quia persuasio nostra non est ex eo qui uocauit nos. sed ex nobis: qui uel consentimus uel nō consentimus uocanti. aliter: Persuasio hæc quam nunc sequimini: Non est ex deo qui in principio uos uocauit: sed ex his quos postea turbauerunt.

Modicum fermentum: totam conspersionem fermentat.

Male in nostris codicibus habetur modicum fermentū totam massam corrumpit: & sensum potius interpretas suū: quam uerba apostoli transtulit. Hac aut ipsa sententia paulus & ad corinthios utitur. ubi præcepit eum qui uxore patris sui habebat tolli de medio. & tradi poenitentia in interitum & uexationem carnis per ieiunia & egrotationes: ut spiritus saluus fiat in die domini nostri iesu xpi. ait quippe non bona gloriatio uestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit siue ut iam emendauimus totam conspersionem fermentat. Et statim intulit: Expurgate uetus fermentum: ut sitis noua conspersio. sicut estis azimi. etenim pascha nostrum immolatus est xps. Itaq; epulemur non in fermento ueteri: neq; in fermento malitia & nequitia: sed in azimis sinceritatis & ueritatis. Nunc autem per hanc eandem sententiam docet panem ecclesie spirituales qui de caelo descendit non debere iudaica interpretatione uiolari: & dominus idipsum discipulis præcepit. ut caueant a fermento phariseorū: quod euangelista manifestius faciens addidit. Dixerat autem eis de doctrina phariseorū. Porro quæ est ita alia doctrina phariseorum: nisi legis secundum carnem obseruatio? Sensus itaq; iste est. Nolite putare paucorum hominum qui de iudæa uenientes aliud docēt. insidias contemnendas. Scintilla res parua est & poene dum cernitur nō uidetur: Sed si fomitem cōprehenderit: & nutrimenta sui quamuis paruus ignis inuenerit: moenia urbis: latissimos saltus: regioneq; consumit. Fermentū quoq; cuius ad alias partes in euangelio parabola tēperata ē. res modica uidetur & nihili: sed cum farina conspersum totam massam suo uigore corruperit: in illius uiz

Liber tertius. c. v.

transit omne quod mixtum est. Ita & doctrina peruersa ab uno incipiens. uix duos aut tres primum in exordio repperit auditores: sed paulatim cancer serpit in corpore. & iuxta uulgare prouerbum: unius pecudis scabies: totum commaculat gregem. Igitur & scintilla statim ut apparuerit extingue da est. & fermentum a massa e uicinia semouendum: secunda putrida carnes & scabiosum animal a caulis ouiu repellendu. Ne tota domus: massa: corpus. & pecus ardeat: corrumpatur: putrescat intereat: Arrius in alexandria una scintilla fuit: sed q̄a nō statim opp̄ssa est totū orbē eius flāma populata est

Ego confido in uobis in domino: quia nihil aliud sapietis. Non per coniecturam ut quidam uolunt. sed prophetico spiritu. Paulus pronuntiat galatas adueritatis uiam quam amiserant regressuros. Etenim qui alios hortabatur ut emularentur charismata. magis autem ut prophetarent. ipse quoq; eadem plenus gratia loquebatur: & ex parte cognoscim⁹ & ex parte prophetamus. Prouidens igitur spiritu quia nihil aliud essent credituri: nisi quod per epistolam docebantur. ait ego confido in uobis in dño quod nihil aliud sapietis: Nam & additio dominici nois: id ipsum significat. Si. n. per coniecturam hoc estimabat: potuerat dicere: ego confido in uobis. nunc autem apponens in dño. Diuino quodam confidens spū: quod futurum cognouerit prophetauit. Qui aut conturbat uos: portabit iudiciū quicumq; est ille. Occulte inquit petru lacerat: cui supra in faciem restitisse se scribit: q̄ non recto pede inceserit ad euangelii ueritatem. Sed nec paulus tam procaci maledicto de ecclesie principe loqueretur: nec petrus dignus qui conturbata ecclesie reus fieret. ex quo arbitrandum est de alio quoda dici. Qui aut cum apostolis fuerat: aut de iudaea uenerat. aut ex phariseis crediderat: aut certe magnus sit apud galatas estimatus ut portet iudiciū ecclesie conturbata: quicumq; est ille. Portare aut iudiciū id est qd̄ aliis uerbis in sequentib⁹ dixit. Vnusq; p̄p̄riū onus portabit. & puto i scripturis onus. & in bona & in mala parte posse accipi. Hoc ē & in his q̄ peccatis grauib⁹ opprimuntur & in illis q̄ uirtutū leuia onera sustētāt. De peccatis in psalmo poenitēs loquitur. iniquitates meae eleuatae sūt sup caput meū q̄si onus graue grauatae sūt sup me. De uirtutib⁹: doctrinaq; uirtutū saluator ait. iugū. n. meū suauē ē: & onus meū leuē ē. Qd̄ autem & doctrina pro onere accipiat perspicuū sit in euangelio. Alligant quippe pharisei onera grauiā & quae portari non possunt: & superponunt ea super humeros hoīum: ipsi aut uno ea digito nolunt contingere. Quā graue sit aliquem de tranquillitate turbare. & serena corda hoīum quibusdam quasi fluctibus concitare saluatoris ad apostolos uerba testantur. ne conturbetur dicentis cor uestrum. mori ne timeatis. Expedi quippe ei qui cōturbat & scandalizat quempiam in ecclesia: ut la pis molaris circundetur collo eius. & mittatur cum eo in mare: quā ut scandalizet unum de his minimis: qui a saluatore mōstrantur. Turbati ergo fuerant galatae inter spūm & līam: circūcisionē & concisionē: iudaismū occultum: & manifestum: qd̄ agerent ignorantes. Brevius aut & sic accipi pōt quicumq; est ille qui uos ad phariseorum doctrinam retrahit: & in carne desiderat circūcidi. quis sit eloquens: & in legis eruditione se iactitet. & nihil amplius dico nisi hoc qd̄ ēt uos abnuere non potestis. Quod portabit pro hoc opere iudiciū. & consequetur pro suo labore mercedem.

Ego at fratres si circūcisionem praedico. quid adhuc persecutionem patior? ergo euacuatus est. sine ut in greco melius habet cessabit scandalum crucis.

Legimus in actibus apostolorum ipse quoq; apostolus paulus in epistolis suis saepe cōmemorat. se a iudaeis persecutiōes creberrimas sustinuisse. propterea quod doceret eos qui de gentibus crederant in xpo: non debere circūcidi. Hi itaq; de quibus supra ait. qui autem conturbat uos: portabit iudiciū quicumq; est ille: ut deciperent galatas. etiam hoc addebant: non solum Petrus & iacobus & ioannes & ceteri in iudaea apostoli circūcisionem: & alia praecepta legis obseruant: sed ipse quoq; paulus qui uos aliter docuit q̄ se reueritas habet timotheū circūcidit & iudaeis frequenter iudaeus factus est ueritate cogente. quam opinionē de galatarum mentibus paulus nunc uolēs tollerē: ait Ego autē fratres si circūcisionē praedico: quid adhuc persecutionē patior? Oē inquit in me odium iudaeorū & qua aduersum me furent insania: ob nihil aliud est nisi quod doceo gentes non debere circūcidi: & legis onera superflua: & iā abolita custodire. Cum aut persecutionē patiar. manifestum est: me circūcisionē non praedicare quam destruo. non. n. tam persecutionem patior a iudaeis quia praedico crucifixum: & iesum dico esse xpm quem lex & prophetae praenuntiauerunt. quā quia doceo legem esse completā. Quod at crux iudaeis scandalū sit. gentilibus stultitia. ipse dñs noster ostendit qui lapis dicitur offensionis: & petra scandali. propter nihil aliud nisi quia praedicatio cū plenis uelis ad audientes processerit. statim ut ad crucem uenerit impingit. & nequaquam libero cursu pōt ultra procedere: sed haec crux quae apud iudaeos scandalum est. & apud gentes stultitia nobis qui credimus uirtus est & sapientia. Xps enim dei uirtus est & dei sapientia: ut propter id qd̄ stultitia ducebatur fatuum dei sapientius fieret hominibus. & propter id quod infirmitas & scandalum sit mūdi: fortior fieret hominibus. Cum autem inquit crucis xpi scandalum maneat: & ego persecutio nem patiar. quam non paterer si scandalum non maneret. Frustra quidam iactitant me circūcisionem praedicare. quam impugnando sustineo persecutionem.

Etiam & abscondantur qui uos conturbant.

Quæritur quomodo paulus discipulus eius qui ait. benedicite maledicētib⁹ uos. & ipse loquēs benedicite

In epistolam ad galatas.

benedicite & nolite maledicere: & in alio loco: neq; maledici regnum dei possidebunt. Nūc & maledixerit eis qui ecclesias galatiæ conturbant: & cum optantis uoto maledixerit: utinam & abscondantur qui uos conturbant. Tam enim detestanda abscisionis est passio: ut & qui inuitis eam intulerit: legibus publicis puniatur: & qui se ipsum castrauerit: infamis habeatur. Vt enim illud aiunt uerum sit: uiuit in me christus: & hoc an experimentum quæritis eius qui in me loquitur christus. Certe maledictionis uox non potest eius intelligi: qui dicit. Discite a me quia humilis suz & mitis & mansuetus corde: & magis putatur iudaico furore: & quadam effrenata insania se non potuisse cohibere: quam imitatus esse eum qui tamquam agnus coram tondente se non aperuit os suum: & maledicentibus non remaledixit. Tradidit autem se morti condemnatus. Ad quod qui pro paulo respōdebat: hæc dicit: non tam furoris in aduersarios: quam dilectionis in ecclesiā dei uerba esse quæ loquutus sit. Videbat quippe totam prouintiā quam ipse suo sanguine: & periculis ab idolatria ad xpī transduxerat fidem subita persuasionē turbatam: & dolore apostolico: dolore patris: se tenere non poterat: mutabat uocem: & quibus blanditus fuerat irascebatur. Vt quos nequiuērat lænitate: salte3 oburgatione retineret. Nec mirum esse si apostolus ut homo: & adhuc uasculo clausus infirmo uident3 aliam legem in corpore captiuāntem se: & ducentem in lege peccati semel fuerit hoc loquutus: in quod frequenter sanctos uiros cadere perspicimus. Sed & illud dici potest: licet superfluum quibusdam esse uideatur: q̃ paulus non tam maledixerit eis quam orauerit pro illis: ut eas partes corporis perderent per quas delinquere cogebantur. Et quomodo in euangelio dictum est melius esse aliquem sine oculo & sine manu: & sine pede & qualibet alia parte membrorum intrare in regnum cælorum: quam totum ire in gehennam. Ita & nunc optare eos magis unam partē corporis perdere: quam per occasionem integri corporis perpetuo igne damnari. Hic locus si quādo ab ethnicis reprehenditur: quomodo eis responderi possit ostendimus. Nunc a nobis contra hereticos proferatur: martionem uidelicet & ualentinum: & omnes qui contra uetus latrānt testamentum: qua ratione illi qui creatorem sanguinarium: seuerum bellatorem: & tantum iudicem criminantur. Hoc in apostolo dei boni ualeant excusare. Et certe nullam puto in ueteri lege tam trucem tam cruentam in aliquos esse sententiam. quam utinam abscondantur qui uos conturbant. Nec possunt dicere orasse apostolum pro inimicis christi qui eius ecclesias conturbabant. Nec ex dilectione prolatur quod tumore & indignatione plenum: ipso uerborum pondere demonstratur. Quicquid ergo illi pro apostolo excusationis attulerint. Hoc nos pro lege ueteri defendemus.

¶ Hos enī i libertatē uocati estis fratres: tātū ne libertatē i occasionē carni subanditū detis. **¶** Qd quia in græco non habetur: latinus posuit interpretēs. Hunc locum quia ualde obscurus est. De decimo stromatum libro transferri placuit ad uerbum. Non quo singula non possint suis locis & sensibus explanari: sed quo ex superiori negotio separata: unum difficile corpus efficiant: & si sic intelligantur: ut resonant inconsequenter & abrupte repugnare inter se: & scatere uideantur. Originis itaq; hæc uerba sunt. Difficilis locus est: & ita nobis differendus uidetur. Qui liber est: & altiori sensu spiritum & ueritatem sequitur præcedentes: & typos contēnit & litteram. Non idcirco debet minores despiciere: & occasionem dare his qui non possunt sentire sublimius de se penitus desperandi. Licet enim infirmi sint: & caro comparatione spūs appellētur: caro tñ xpī sūt. Si enī itelligit mysteriū charitatis infirmiorib⁹ seruientis faciat aliquid propter ifirmos: ne i sciētia sua frater pereat pro quo christus est mortuus. Diligenter itaq; attende: an ex cōsequētibus sensus iste taxetur. Vos inquit fratres in libertatē uocati estis: forsitan ideo quia non omnes uocationē capere poterāt libertatis. Propter quod nunc auditis tantum ne libertate3 in occasionē detis carni. Per dilectionē enim oportet minoribus seruire maiores: quia q̃ uult eē maior: erit oīum seruus. Neq; ergo spiritalis laceret christi carnes: neq; occasionem illis tribuat: ut se remordeant prouocantem & spiritu scripturarum uerba sectantem. non proficere desiderium carnis earum. Si autem hoc quod dicitur spiritu ambulate: & desiderium carnis non perficietis. Simpliciter intelligimus ut arbitramur contra argumentum & hypotesin totius epistolæ: in hac subito paulus erumpit: statim quippe sequitur. Si autem spiritu ducimini non estis sub lege: & cum hucusq; alia qua ex parte sibi sermo cohæreat: rursum si simplicem intelligentiam subsequamur: ad inordinata repente præcepta non trāffert: de carne & spiritu differens. Id est manifesta autem sunt opera carnis illa & illa: & econtrario: fructus autē3 spiritus est charitas & reliqua. Sed neq; in his consequentiam desperare debemus: quia opera carnis diuinorum uoluminum historia continet: non ualde eos inuans qui sic eam intelligunt ut scripta est. Quis enim non docebitur seruire luxuriæ: & fornicationem habere pro nihilo: cum iudam ad meretricem legerit ingredientem: & patriarchas multas habuisse pariter uxores. Quomodo non ad idolatriam prouocabitur: qui sanguinem thaurorum: & cæteras leuitici uictimas nō plusquam quod in littera sonat putauerit indicare. Quod autem inimicitias in aperto positus scripturæ sermo doceat: & ex hoc loco probatur: filia babylonis misera: beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Beat⁹ q̃ tenebit: & allidet paruulos tuos ad petrā. Et ex illo i matutino interficiēbā oēs peccatores terræ: & cætera his similia: de cōtētiōib⁹ uidelicet: emulatiōe: iracundiis: dissensionibus. Ad quæ si non altius aliquid sentiamus: prouocant nos magis historia exē

pla quam prohibent. Hereses quoque magis de carnis scripturae intelligentia quam de operae carnis nostrae: ut plurimi aestimant substituerunt. Nec non inuidiam: sed habrietates per legis litteram discimus. Inebriatur noë post diluuium: & patriarcha apud fratrem ioseph in aegypto: sed & commestationes in regnorum libro scriptae sunt: saltante dauid & concrepante tympanis coram arca testamenti dei. & his similia. Quæritur quomodo ad ueneficia & ad maleficas artes simplex scripturae diuinæ sermo qui dicitur caro eius nos prouocet: nisi ad eiusdem scripturae spiritum transcendamus. Puto hoc significare decies daniellem: & tres pueros magis incantatoribus: & gazarenis atque chaldaeis sapientiores repertos: & moysen omni sapientia & doctrina aegyptiorum eruditum. Multorum ergo malorum occasio est: si quis in scripturae carne permaneat. Quæ qui fecerint: regnum dei non consequentur. Quamobrem spiritus scripturae fructusque quæramus: qui non dicuntur esse manifesti: multo quippe labore & sudore & digno cultu in scripturis fructus spiritus inuenitur. Vnde arbitror Paulum diligenter & caute de scripturae sensibus dixisse carnalibus: manifesta autem sunt opera carnis. De spiritualibus uero ut non ibi posuisse manifestus est fructus spiritus: sed ita fructus autem spiritus est: charitas: gaudium: pax & reliqua: quod si relictis typis ad ueritatem scripturae transeamus: & spiritum: statim nobis prima charitas panditur: & ad gaudium inde gradientes peruenimus ad pacem per quam consequimur patientiam. Quis autem non admirationem & bonitatem erudiatur. Cum etiam ea quæ quibusdam tristitia putantur in se supplicia dico & prælia: & euerfiones gentium: & comminationes ad populos per prophetas: magis remedia intellexerit esse quam poenas. Non enim in æternum irascetur dominus. Cum hæc ergo nobis aperta fuerint: rationabiliorem habebimus fidem: & correctos mores temperantia comitabitur: quam continentia sequitur & castitas: & post hæc omnia incipiet esse lex pro nobis: hucusque origenis: quibus nos possumus addere: ut dicamus de seruitute legali ad euangelii libertatem uocatos: quibus superius dicitur: state & nolite rursus iugo seruitutis hære: etiam nunc moneri: ut leue christi iugum: & delectabilia euangelii præcepta sectantes: nequaquam putent sibi licere: ut hac ipsa libertate uiuendi in occasione carnis utantur. Scilicet ut iuxta carnem uiuant: iuxta carnem circuncidantur. Sed spiritu magis stent: spiritu præputium carnis abscondant: & ad spiritus altiora tendentes humilitatem litteræ derelinquant. Potest autem & aliter intelligi. Dicat quispiam: si cessauero paulo esse sub lege: & de seruitute in libertate uocatus sum. Ergo debeo ita uiuere ut conuenit libertati? Nec aliquibus præceptis teneri: sed quodcumque placuerit & uoluntas suggesserit: hoc facere implere sectari. Ad quod respondit apostolus. Vocatos quidem non esse in spiritus libertatem: sed ita ut libertas ipsa carni non seruiat. Ne putemus quia nobis omnia licet: omnia expedire: quin potius quia serui legis esse cessauimus: facti liberi magis per charitatem nobis inuicem seruiamus: ut laciniosæ legis præcepta: uno dilectionis capitulo concludantur.

Sed per charitatem seruete inuicem: omnis enim lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Qui cum esset liber ex omnibus: omnibus se propter charitatem seruum fecit ut plures lucrifaceret recte hortatur & cæteros: ut per charitatem sibi seruiant: quæ non quærit quod suum est: sed quod proximi: qui enim uult fieri primus: erit omnium seruus. Ut quomodo saluator in formam dei constitutus non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed seipsum exinaniuit formam serui accipiens: & habitu inuentus ut homo: humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem: mortem autem crucis. Ita & nos quæcumque ante sub legis necessitate facere uidebamur: nunc sciamus? nobis liberis magis per charitatem esse faciendum: tantum autem bonum est charitas: ut omnis lex in illa recapituletur. Enumerat & in alio loco apostolus charitatis bona dicens: non zelatur: non agit perperam. Multis quæ in medio replicatis. In fine concludit omnia sperat: omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Et saluator in euangelio: hoc signum sui ait esse discipulis: si diligat proximum. Quod quidem puto: non solum hominibus: sed etiam angelis conuenire: aliis uerbis ab ipso dicitur: quæ nobis fieri non uultis: alii ne feceritis: & quæ uultis ut uobis faciant homines: hæc eadem & uos eis facite similiter. Nolo adulterari uxorem meam: nolo substantiam diripi: nolo me falso opprimi testimonio: & ut cuncta breui sermone comprehendam: indigne fero aliquid mihi fieri quod iniustum est: hæc eadem si per charitatem in me operantem uel fecero alteri uel uoluerō: lex omnis impleta est. Nec difficile est docere quomodo uniuersa præcepta: non occides: non adulterabis: non furaberis: non falsum testimonium dices: & cætera his similia: una charitatis obseruatione teneantur. Hoc ostendere arduum est: quomodo hostiæ quoque quæ in leuitico sunt præceptæ: & ciborum uel abstinentia uel permissio: cum alia munda: alia dicantur immunda: sollennitatum quoque iugis per annos recitatus: in uno charitatis præcepto recapitulentur: nisi forte quis illo se transferat: ut affirmet legem spiritualem esse: & imaginibus & exemplari nos cælestium deseruisse: antequam uerus pontifex adueniret: qui postquam semel seipsum offerens uictimam: suo sanguine nos redemit: omnis illa priscae legis uarietas & difficultas in ipsius super hominem dilectione completa est. In tantum quippe pater amauit mundum: ut filium suum carissimum & unigenitum daret pro nobis. Ei autem quæ semel spiritus uiuens: opera carnis mortificauit: & a saluatore dilectus: nequaquam seruus sed amicus uocatur: non est

In epistolam ad galatas.

non est ultra lex posita quæ impiis & peccatoribus: & non subiectis & nephariis constituta est. At nunc cum omnia quæ difficiliora sunt uel modica ex parte faciamus. Hoc solum non facimus: quod & factu facilius est: & absque quo cassæ sunt uniuersa quæ facimus. Ieiunium corporis sentit iniuria uigilia carnem macerant: elemosynæ laboræ quaruntur: sanguis in martyrio (quamuis ardeat fides.) ramen sine dolore & timore non funditur. Hæc omnia sunt qui faciant: sola charitas sine labore est: & quia sola cor mundum efficit: a diabolo expugnatur in nobis: ne deum pura mente uideamus. Quando enim sedens loquor contra fratrem meum: & contra filium matris meæ pono scandalum: quando aliena torquor: & felicitate & alterius bonum meum malum facio. Nonne hoc quod sequitur in me expletur: si inuicem morderis & comederis: uidete ne ab inuicem consumamini. Charitatis rara possessio est: quis uult ipse anathema esse a christo pro fratribus suis: apostolum sequens: quæ cum lugentibus lugens: cum gaudentibus gaudens: alieno uulneræ uulneratur? Quis fratris morte perimitur? Omnes magis amatores nostri: quam amatores dei sumus. Vide quantum bonum sit charitatis: si ita martyrium fecerimus: ut nostras uelimus ab hominibus reliquias honorari si opinio nem uulgi sectantes intrepidi sanguinem fuderimus: & substantiam nostram usque ad mendicantem propriam dederimus: huic operi non tam præmium quam poena debetur: & perfidæ magis tormenta sunt: quam corona uictoriæ.

Quod si inuicem morderis & comederis: uidete ne ab inuicem consumamini.

Potest hoc & simpliciter accipi: ne detrahamus inuicem: ne maledicto nos putemus ulcisci: ne contristati contristare cupiamus: & similes bestiarum mordere pariter & remorderi: ut post morsus sequatur interitus atque consumptio. Melius autem est ne contra rationem & totius epistolæ consequentiam: subito in extraordinaria præcepta paulus erumpat: hoc ita intelligere: ut ad circumcisionem obseruationemque legis cuncta referamus. Si uos inquit conturbant alii: uos autem conturbamini. Si totam scripturam ueterem legentes sic intelligitis: ut scripta est: oculus pro oculo: dente pro dente: & ira desiderat ultionem: ultio uero imponit dolorem: quod lex non solum prohibet: uerum etiam præcepit iustitiam in tali honore instituens sequitur: ut & nudatus nudet: & uulneratus reuulneret: & comesus remordeat: & quæ uidetur iustitia esse consumptio sit: non unum uindicans: sed utrumque consumens.

Vico autem. Spiritu ambulate: & desideria carnis non perficietis.

Et hoc secundum superiora dupliciter accipiendum: ut dicam? eos qui spiritu opera carnis mortificauerint: & seminauerint in spiritu: ut de spiritu metant uitam æternam: quotienscumque uoluntatem carnis senserint titillare: non perficere desiderium eius. Quod quidem si expletum fuerit: blâditi uidetur ad tempus: sed spiritu refrenare: & secundum sententiam historici: animi imperio: corporis seruitio magis uiuere. Necnon & illud quia lex spiritalis est: & non qui in manifesto iudæus sed qui in occulto: & circumcisio cordis in spiritu non littera. Eos ambulare spiritu: & carnis desiderium non perficere dicemus: qui spiritaliter egrediuntur ægyptum: & spiritalem escam potumque de spiritali hauriunt petra: qui non iudicantur in cibo aut in potu: aut in parte diei festi: aut neomeniæ & sabbati: sed ambulant in omnibus spiritaliter: non perficientes carniæ legis: litteræque desiderium: sed fructus mentis intelligentiæ spiritalis. Tertia quoque interpretatio a quibusdam in hoc loco dicta est. Sed quæ non multum discrepet a secunda: ut desiderium carnis in his asserant esse qui paruuli in christo sunt. Iter autem spiritus in perfectis uiris: & esse sensum in grauitate spiritus: id est in itinere uiri ambulate perfecti: & non facientes desideria paruulorum.

Caro autem concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Hec enim sibi inuicem aduersantur: ut non quæcumque uultis illa faciatis.

Caro præsentibus delectatur & breuibus: spiritus perpetuis & futuris. Inter hoc iurgium media anima consistit: habens quidem in sua potestate bonum & malum: uelle uel nolle. Sed non habes hoc ipsum uelle ac nolle perpetuum: quia fieri potest ut cum carni consenserit & opera eius fecerit. Rursum per poenitentiam se remordens: spiritui copuletur: & opera eius efficiat. Hoc est ergo quod ait: Hæc enim sibi inuicem aduersantur: id est caro & spiritus: ut non quæcumque uultis illa faciatis. Non quo proprium nobis tulerit arbitrium: quo uel carni uel spiritui assentiamur: sed quia quod facimus non est nostrum proprie sed opus ipsum uel carni uel spiritui deputatur. Grandis laboris & disputationis est nimis: ostensis carnis operibus & spiritus media aliqua reperire: quæ nec ad carnes uideatur pertinere: nec ad spiritum. Carnales dicimur quando totos nos uoluptatibus damus: spirituales: quando spiritum sanctum præuium sequimur: id est cum ipso sapimus instruente ipso docemur auctore. Animales reor esse philosophos: qui proprios cogitatus putant esse sapientiam. De quibus recte dicitur. Animalis autem homo non recepit ea quæ sunt spiritus. Stultitia quippe est ei. Quod ut manifestius fiat: aliquod sumamus exemplum: caro: terra: aia: aurum: spiritus: ignis uocetur: quædiu aurum fuerit in terra perdit uocabulum suum: & a terra cui comixtum est appellatur. Cum uero separatum ab humo aut & speciem & nomen acceperit: aurum quid dicitur. Sed necdum probatum. Si autem per ignem excoctum fuerit & purgatum: tunc auri splendor & ornatus sui accipit dignitatem. Ita & anima inter humum & ignem: hoc est inter carnem spiritumque consistens: quando se tradiderit carni caro dicitur: quan-

do spiritui: spiritus appellatur. Quod si proprio crediderit cogitatu: & absq; gratia spiritus sancti inuenire se aestimauerit ueritatem: quasi aurum sordidum animalis hominis appellatione signatur. Potest locus iste sic melius explanari: & quasi una series corpus quæ fieri se inuicem necesse sibi non discrepans. Fratres de seruitute legis uocati estis: in euangelii libertatem. Verum obsecro uos ne libertate pro licentia abutamini: & putetis uobis cuncta expedire quæ licent: detisq; occasionem carni atq; luxuriæ. Quin potius: discite quod libertas hæc maior sit seruitus. Ut quod ante lex ab inuitis extorquebat obsequium. Nunc per charitatem uobis inuicem seruiatis. Si quidem omne illud legis onus: & multiplicia præcepta: non tam exclusa sunt per euangelii gratiam: quam uno charitatis sermone breuiata: ut diligamus proximum sicut nos metipsos. Qui enim diligit proximum: totam legem implet: bona ei tribuens: mala non inferens. Quod si cesset dilectio: & non sit charitas per quam lex uniuersa completur. Publicum quoddam inter homines latrocinium erit ut contra se inuicem futentes seq; mordentes consumantur ab inuicem. Vos autem fratres propterea secundum spiritualem legem debetis uiuere: ne desideria quæ carnis sunt perficiatis. Caro enim frigus timet: aspernatur famem: attenuatur uigiliis: libidinibus exardescit: mollia quæq; & iocunda desiderat. E contra spiritus: ea quæ carni contraria sunt. & quæ illam debilitare quæant expetit et ita fit. Ut non ideo quia sub seruitute legis esse cessastis: putetis esse uos liberos: sed scitis magis naturæ uos lege retineri: quia non statim si lex non imperat: & natura cessauit: ne uoluntatem scilicet uestram opera subsequantur: sed frequenter ea facere compellamini repugnante carne aduersum spiritum: quæ facere non uultis. Ex quo fratres obsecro: ut non detis libertatem uestram in occasionem carnis: sed magis spiritu seruiatis ut incipiat ea facere quæ uultis: & nihil debere legi: id est non esse sub carne. Quia libertatem legis abolitæ tunc uere in euangelio habere poteritis: cum uos nequaquam caro compulerit facere quæ non uultis: sed spiritui seruientes: docueritis uos non esse sub lege: & quia supra secundum duplicem intelligentiam hunc locum coeperamus exponere reddenda sunt quæ omisimus. Caro concupiscit aduersus spiritum: id est historia: & scripturæ carneus intellectus: contra allegoriam & spiritualem doctrinam repugnat. Spiritus autem aduersus carnem: id est sublimiora deiectis: æterna breuib; umbra ueritas refragatur: & carneus scripturæ sensus: quia impleri non potest. Nec enim ualemus omnia quæ scripta sunt facere: ostendit nos non in nra potestate potestate legis explenda. Cū etiā si uelimus litteram sequi. Impossibilitas non admittat.

¶ Quod si spiritu ducimini: non estis sub lege.

¶ Spiritum non eum de quo apostolus in alio loco loquitur. Ipse spiritus testimonium perhibet spiritui nostro quod sumus filii dei: id est non spiritum hominis qui in ipso est sed spiritum sanctum significat: quem sequentes efficiamur spirituales: & sub lege esse desistimus. Notandum ergo quod hic spiritus non cum artro & cum additamento sicut in cæteris legimus spiritum mansuetudinis: & spiritu fidei. Sed simpliciter spiritus appellatur: quæ quidem minutia magis in græco quam in nostra lingua obseruata: qui artro pœnitentis non habemus: uidentur aliquid habere momenti. Quæritur in hoc loco si quicumq; spiritu ducit non est sub lege: utruq; moyses & prophetæ uel spiritu acti sint & sub lege uixerint: quod apostolus negat: aut habentes spiritum sub lege non fuerint quod apostolus hic affirmat: aut quod est tertium: sub lege uiuentes spiritum non habuerint. Quod de tantis uiris nephas est credere. Ad quod nos breuiter respondebimus. Non idem esse: sub lege esse: & esse quasi sub lege. Quomodo non idipsum est in similitudine carnis peccati: & in carne esse peccati: nec idem sonat uerus serpens: & ærei similitudo serpentis: quem moyses in heremo suspendit. Sic igitur & sanctos prophetas: & moysen ambulantes spiritu: & spiritu uiuentes: non sub lege sed quasi sub lege uixisse: ut ipsi uiderentur quidem esse sub lege: sed eos qui sub lege erant lucrifacerent: & ab humilitate litteræ: ad altitudinem spiritus prouocarent. Nam & paulus qui iudæus iudæis factus est: & omnibus omnia: ut omnes lucrifaceret. Non dixit factus sub lege: sed factus quasi sub lege: ut ostenderet se non ueritatem legis: sed similitudinem custodisse. Videmur nobis soluisse propositam quæstionem: sed quid faciemus de illo pauli capitulo dicentis. Cum autem uenit plenitudo temporis: misit deus filium suum factum ex muliere factum sub lege: ut eos qui sub lege erant redimeret. Si enim christus sub lege fuit & non quasi sub lege: tota illa superior disputatio uacua fiet. Vege & hæc oppositio de suo soluetur loco. Qui enim propterea factus sub lege est: ut eos qui erant sub lege redimeret. Vtiq; cum esset liber a lege: legi se subdidit uoluntate. Et multo erat paulo liberior qui non sub lege sed quasi sub lege fuisse testatus est. Et quomodo in carnem & baratrum mortis propter nos descendit: qui orabamus dicentes: quis me liberabit de corpore mortis huius? Ita & ex muliere nasci uoluit: & esse sub lege: ut eos qui nati erant de muliere & sub lege saluaret. Et certe non est natus de muliere: id est de nupta sed uirgine. Verū abusiue uirgo mulier appellata est: propter eos qui illam fuisse uirginem nesciebant. Ut itaq; propter illos qui sanctam mariam arbitrabatur matrum habere: mulier pro uirgine posita est: sic propter eos qui aestimabant christum esse sub lege nescientes. quia factus esset his qui erant sub lege qua sub lege dicitur: & ipse factus esse sub lege.

¶ Manifesta autem sunt opera carnis: que sunt: fornicatio: immunditia: impudicitia: idolorum seruitus: ueneficia: inimicitie: contentiones: emulationes: ire: iræ: dissensiones: hereses: inuidie: ebrietates:

In Epistolam ad galatas.

ebrietates: commestationes: & his similia que predico vobis sicut predicti: quoniam qui hæc agunt: regnum dei non possidebunt.

Superius cum exponeremus de carne & spiritu: triplicem intelligentiam dixeramus: uel eos esse carnos qui paruuli & corporei in christo solidum cibum: & perfectæ ætatis alimenta capere non possent: uel carnem legis eos esse qui more iudaico historiam tantum sequerentur & litteram: aut certe iuxta simplicem sensum in hominis fictione carnem spiritumque subsistere: & iuxta diuersitatem substantiæ uel opera carnis esse uel spiritus. Nunc ergo quæ hic carnis opera nominantur. Fornicatio uidelicet: immunditia: luxuria: & cætera quæ sequuntur: magis mihi uidentur ad simplicem carnis: & spiritus intelligentiam: quam ad carnem legis: & paruulos in christo referri: licet in eo loco ubi supra decimo stromate uerba transfulimus: quid etiam de his sentiri possit expressum sit. Quod autem ait manifesta autem sunt opera carnis: uel omnibus ea nota esse demonstrat: quia per se pateant mala esse & fugienda. In tantum ut etiam hi qui ea fatiunt: cupiant occultare quod faciunt. Vel certe his tantum manifesta: qui in christo crediderint. Plurimi quippe gentilium in suis ignominiiis gloriantur: & putant si expleuerint uoluntatem: quandam se turpitudinum uictoriam consequutos. Sed & illud eleganter: quod in carne opera posuit: fructus in spiritu: quia uitia in semetipsa finiuntur & pereunt: uirtutes frugibus pululant & redundant. Nec putamus animæ nullum esse opus si uitia carnis: uirtutes spiritui deputentur. Quia anima ut supra diximus in quodam mœditulio posita: uel carni iungitur: & dicitur de ea: non permanebit spiritus meus in hominibus istis: quia carnes sunt: uel spiritui copuletur: & in spiritus uocabulum transit. Qui enim adhæret domino unus spiritus est. Primum itaque carnis opus: est fornicatio. Manifesta in exordio posuit: ne de mediis ambigamus. Omne enim quodcumque fecerit homo: extra corpus est. qui autem fornicatur in corpus suum peccat. Et non sumus nostri: empti enim sumus prætio glorificemus & portemus deum in corpore nostro. In eo fornicator maioris est criminis: quia tollit membra christi: & facit ea membra meretricis. Erunt quippe duo in carne una: qui non est fidelis nec credit in christo: sua membra facit membra meretricis: qui credit & fornicatur christi membra facit membra meretricis. Econtrario infidelis in fornicatione sua utrum uiolat: an ædificet templum idoli nescio. Per uitia quippe uel maxime demones coluntur. Hoc unum scio quod qui post fidem christi fornicatur: uiolat templum dei. Secundum opus carnis immunditia nuncupatur: & eam comes luxuria sequitur. Quomodo enim in ueteri lege de nephandis criminibus quæ in occulto sunt & ea nominare turpissimum est: ne & dicentis ora & aures audientium polluerentur: generaliter scriptura complexa est dicens. Verecundos uel reuerentes facite filios israel ab omni immunditia: sic in hoc loco cæteras extraordinarias uoluptates: ipsarum quoque opera nuptiarum si non uerecundæ & cum honestate quasi sub oculis dei fiant ut tantum liberis seruiatur: immunditiam & luxuriam nominauit. Quartum in cathalogo operum carnis idolatria locum tenet: qui enim semel se luxuriæ uoluptatiq; permiserit: non respicit creatorem. Alias autem omnis idolatria festiuitate: gula: uentre: & his quæ infra uentrem sunt delectatur. Et ne forsitan ueneficia: & maleficæ artes non uiderentur in nouo prohibita testamento. Ipsæ quoque inter carnis opera nominantur. Quia sepe magicis artibus: & amate miseris euenit & amari. Inimicitia quoque quæ post ueneficia ponitur: quem habeat reatum: manifesto crimini subiecta declarat. Quantum enim in nobis est. Nullius esse debemus inimici: sed cum omnibus habere pacem. Quod si loquentes ueritatem: aliquos mœremur inimicos: Non tam inimici eorum sumus: quam illi inimici sint ueritatis. Nam quod & in genesi dicitur ad abraham inimicus ero inimicis tuis: & aduersabor aduersantibus tibi sicut supra intelligendum: non tam abraham illis inimicum fuisse. quam illos abrahæ uirtutibus & religioni: per quas calcatis idolis cognitum uenerabatur deum. Illud quoque quod populo præcipitur israel: ut odio sempiterno & in posteros transmissa discordia inimici sunt madianeis. Quasi his dicitur qui sub pedagogo erant: & in alio loco mœrebantur audire: odio habebis inimicum tuum. Aut certe non tam personarum quam morum est facta dissensio: ut quomodo deus utiliter inter serpentem & mulierem inimicitias posuit. Ne amicitia eorum inutiles essent homini: per quas proiectus est de paradiso. Ita & in israelitis: & madianeis uita magis dissimilis: quam gens una damnata est. Septimum locum inter carnis opera contentio possidet quodam quasi sacro & eminenti inter uitia numero collocata. Seruum autem domini non oportet rixari: sed esse mansuetum ad omnes. Doctorem longanimum cum mansuetudine: erudientem etiam eos qui & econtra disputant. Post contentionem: octaua succedit emulatio: quæ græco sermone zelus significantius & notius appellatur. Quo quidem malo nescio quis nostrum careat: zelati sunt enim & patriarchæ ioseph fratrem suum: & maria & aaron prophetae dei & sacerdos contra moysen tali passione decæpti sunt. In tantum ut illa de qua scriptura narrauerat dicens. Tollens autem maria prophetae tympanum: & cætera. Postea extra castra proiecta: Lepre uitio sordidata sit: & poenitentiam longiorem septem dierum separatione signauerit. Ira deinde succedit: quæ iustitiam dei non operatur: & species est furoris. Inter iracundiam autem & iram. Hoc interest. Quod iracundus semper irascitur: iratus pro tempore concitatur: & nescio quis possit regnum dei possidere: cum his qui irascitur separa-

Liber tertius. c. v.

tur a regno. Rixæ quoque quas aliud græci significantes. uocant. Si quidem rixa
dicitur a regno dei: Prohibentes autem. cum quis semper ad contradicen-
dum paratus: stomacho delectatur alieno: & muliebri iurgio contendit: & prouocat contendentes
Hæc alio nomine apud græcos appellatur. Nec non & dissensiones opera carnis sūt:
cum quis nequaquam perfectus: eodem sensu & eadem scientia dicit. Ego sum pauli: & ego apol-
lo: & ego cæphæ: & ego christi: sed & domorum inter se hæc eadem dissensio reperitur: mariti uide-
licet ad uxorem: patris ad filium: fratris ad fratrem: conserui ad conseruum: militis ad contubernalē,
artificis ad eiusdem operis artificem. Nonnunquam euenit ut et in expositionibus scripturarum
oriatur dissensio: e quibus hereses quoque quæ nunc in carnis opere ponuntur: rebulliunt. Si enim
sapientia carnis inimica est deo. Inimica autem operæ referuntur. Heresis autem græce ab electio-
ne dicitur quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam: quam putat esse meliorem. Qui
cumque igitur aliter scripturam intelligit quam sensus spiritus sancti flagitat quo conscripta est:
licet de ecclesia non recesserit: tamen hereticus appellari potest: & de carnis operibus est eligēs
quæ peiora sunt: heresis sequitur inuidiam: quam non putemus eandem esse quam zelum. Quia ze-
lus & in bonam partem accipi potest: cum quis nititur ea quæ meliora sunt emulari. Inuidia
uero aliena foelicitate torquatur. & in duplicem scinditur passionem: cum aut ipse est aliquis in eo
quo alium esse non uult: aut alium esse uidens meliorem: dolet se ei non esse consimilem. Pulchre
quidam de neotericis: græcum uersum transferens: elegiaco metro de inuidia lusit dicens. Iustus in
uidia nihil est: quæ protinus ipsum auctorem rodit: excruciat quæ animum. Scripsit & beatus Cy-
prianus librum de zelo & liuore ualde optimum: quem qui legerit: non dubitabit annumerare
operibus carnis inuidiam. Inter inuidum autem & inuidiosum hoc interest: quod inuidus foelicio-
ri inuidet. Inuidiosus autem is est qui ab alio patitur inuidiam. Quartumdecimum locum inter car-
nis opera: ebrietas tenet. Ebriosi quippe regnum dei non possidebunt: & dominus ad discipulos ca-
uete ait: ne grauentur corda uestra in uino & crapula. Vno hominis sensus euertitur: pedes corruunt
mens uacillat: libido succenditur. Vnde apostolus clamat: & uinum in quo est luxuria: habet unus-
quisque suæ sententiæ potestatem: ego apostolum sequor. In uino esse luxuriam: in uino ebrietatem.
Ebrietatem autem & luxuriam: in carnis opera numerari. Nec ille potest negare qui eisdem passio-
nibus uincitur: & licet me quidam in eo libro quem de seruanda uirginitate scripsi reprehenden-
dum putent: quod dixerim adolescentulas ita uinum debere fugere ut uenenum: non me sententiæ
poenitebit: opus quippe ibi magis uini quam dei a nobis creatura damnata est: & licentiam ruli-
mus uirgini proprio ætatis calore feruenti: ne sub occasione parum accipiendi: plus biberet & peri-
ret. Alioquin sciebamur: & in christi sanguinem uinum consecrari & thimotheo uinum ut bi-
beret imperatum. Ebrietas autem tam ex uino quam ex cæteris bibendi generibus quæ uario mo-
do conficiuntur potest accedere ex quo & de sancto dicitur: uinum & siceram non bibet. Siceram
interpretatur ebrietas. Et ne quis uinum non bibens aliud sibi putaret bibendum. Exclusa causa
ratio est: dum omne quod inebriare potest: cum uino pariter aufertur. Quintadecima quæ extrema
inter carnis opera cōmesatio est: manducauit quippe populus & bibit & surrexerunt ludere. Sem-
per ebrietati iuncta luxuria est. Pulchre quidam non ignobilis orator: cum ebrium de somno de-
scriberet excitatum ait: nec dormire excitatus: nec uigilare ebrui poterat. Quæ sententia expressit:
quodammodo nec mortuum eum fuisse nec uiuum: longum erat uniuersa carnis opera replicare: &
cathalogum facere uitiorum. Vno igitur omnia sermone conclusit dicens: & his similia. Quæ
utinam tam facile uitare possemus: quam facile intelligimus. Prædico inquit uobis sicut prædi-
xi: quoniam qui talia agunt regnum dei non consequentur. Vbi ante prædixerat. Non regnet in-
quit peccatum in mortali uestro corpore: ad obediendum desideriis eius. Peccatum omnes istas
species habet: in quibus nunc discriminandis plus forsitan quam oportuit immorati sumus: ergo
in anima in qua peccatum regnauerit: non potest dei regnare regnum. Quæ enim participatio ius-
titiae & iniquitatis: quæ communicatio luci ad tenebras: qui consensus christo & belial? Et putam⁹
nos regnum dei consequi: si a fornicatione: idolatria: & ueneficiis immunes simus. Ecce inimicitia:
contentio: ira: rixa: dissensio: ebrietates quoque & cætera: quæ parua arbitramur: excludunt nos a re-
gno dei. Nec refert uno quis a beatitudine excludatur. An pluribus. cum omnia similiter excludant
In latinis codicibus adulterium quoque & impudicitia: & homicidia: in hoc cathalogo uitiorum scri-
pta referuntur. Sed sciendum non plusquā quindecim carnis opera notata: de quibus & differuimus.
Fructus autem spiritus est: charitas: gaudium: pax: longanimitas: benignitas: bonitas: fides:
mansuetudo: continentia: aduersus eiusmodi non est lex.
Et quæ alia inter fructus debuit spiritus tenere primatum nisi charitas: sine qua uirtutes cæteræ
non reputantur esse uirtutes. Et ex qua nascuntur uniuersa quæ bona sunt. Si quidem & in lege
& in euangelio: ipsa obtinet principatum. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo & ex
tota anima tua: & ex tota uirtute tua. & diliges proximum tuum tãquam teipsum. Quantis bonis
referta sit charitas: & supra breuiter perstrinximus: & nunc uel parum dixisse sufficiat: quod dilectio
non querit

In epistolam ad galatas.

non querit quæ sua sunt: sed quæ aliena. Et quamuis suo quis uitio inimicus sit diligenti: & tranquillitatem eius ad odiorum fluctus concitare nitatur: tamen nunquam ille turbatur: nunquam creaturam dei odio dignam æstimat. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Illud quoque quod a saluatore dicitur. Non potest arbor bona fructus afferre malos: non tam de hominibus quam de fructibus carnis & spiritus arbitror pronuntiatum: quia nec spiritus nunquam potest ea uitia quæ carnis operibus numerata sunt facere: nec caro his fructibus qui oriuntur ex spiritu redundare. Potest autem fieri per negligentiam possidentis: ut spiritus qui uersatur in homine: fructus non habeat suos: & e contrario caro operibus suis mortificatis peccare desistat. Non tamen illo usque procedunt: ut & neglecta arbor spiritus: opera carnis afferat. Et arbor carnis exculta fructus germinet spirituales. In secundo spiritualium fructuum loco gaudium positum est: quo stoici quoque qui distinguunt inter uerba subtilius: aliud quid esse æstimant quam lætitiā: gaudium quippe esse aiunt elationem animi super his quæ digna sunt exultantis: lætitiā uero effrenatam animi elationem: quæ modum nesciat: & in his quoque quæ uitio sint mixta lætetur. Alii eregiōe gaudii uoluptatem ponunt. Non hanc quæ corpus ad libidinem concitat titillat sensus: dulci blanditur affectu: sed aliam huic quæ sine moderatione & ullo decore lætitiæ: in risu exultat uocem suam. Quod si uerum est: & eorum inter uerba distinctio non fallit & fallitur: consideremus ne forsitan idcirco sit dictum. Non est gaudere impiis dicit dominus. Simul autem & illud notandum quod post dilectionem: gaudium sequitur. Qui enim diligit quempiā: semper in eius felicitate lætatur. Et si eum uiderit aliquo errore decēptum: & peccatorum lubrico concidisse: dolebit quidem: & eruere festinabit: sed non poterit gaudium mutare tristitia. Sciens nullam rationabiliū creaturarum apud deum perire perpetuo. Tertius fructus est pax: a qua salomon quoque qui in typo christi præcessit nomen accepit. Et de ecclesia psalmista canit. Factus est in pace locus eius. Et inter octo euangelii benedictiones scribitur: Beati pacifici: quoniam filii dei uocabuntur. In primo etiam graduum psalmo deo cantatur: cum his qui oderant pacem eram pacificus. Nec putemus pacem tantum in eo esse quærendam: si cum alio non iurgemur: Sed tunc pax christi: hoc est hereditas nostra nobiscum est: si tranquilla mens nullis passionibus perturbetur. Post pacem sequitur longanimitas: siue patientia: quia utroque modo. possumus interpretari. Huic contraria est pusillanimitas: de qua scribitur: pusillanimus uehementer insipiens: qui uero patiens est: & uniuersa sustentat uir sapiens. Et cum epitali: multum sapiens appellatur: ut in prouerbiis quoque scriptum est: longanimus uir multus in prudentia. Benignitas etiam siue suauitas: quia apud græcos utrumque sonat. Virtus est lenis: blanda: tranquilla: & omnium bonorum apta consortio: inuitans ad familiaritatem sui dulci alloquio: moribus temperata. Denique & hanc stoici ita definiunt. Benignitas est uirtus sponte ad benefaciendum exposita. Non multum bonitas benignitate diuersa est: quia & ipsa ad benefaciendum uidetur exposita. Sed in eo differt quia potest bonitas esse tristior: & fronte seueris moribus irrugata. Bene quidem facere & præstare quod prosit. Non tamen suauis esse consortio: & sua cunctos inuitare dulcedine. hanc quoque sectatores zenonis ita definiunt. Bonitas est uiri quæ pdest: siue uirtus ex qua oritur utilitas: aut uirtus propter semetipsam: aut affectus qui fons sit utilitatum. Inter fructus spiritus septimum & sacratiorē locum fides possidet: quæ etiam alibi inter tres ponitur: spes: fides: charitas. Nec mirum si spes in hoc catalogo non referatur. Cum in fide sit quod speratur. Et ita eam apostolus ad hebreos scribens definiat. Est autem fides sperandarum substantiarum rerum: argumentum necdum aparentiū. Si quidem id quod speramus esse uenturum: & necdum est in præsentī: fide possidemus: sperantes nos tenere quod credimus. Quaritur quoque quomodo fides in charitate sit posita. Qui diligit nunquam se lædi æstimat: nunquam aliud nisi quod diligit: & diligitur suspicatur. Cum autem dilectio procul affuerit: & fides pariter abscedit. Post fidem mansuetudo numeratur: quæ aduersa est iræ: rixis: dissensionibus: & nunquam ad sui contraria prouocatur: uere de bona spiritus arbore: bonos fructus egerminans. Per hanc famulus dei moyses: testimonium scripturæ meruit accipere dicens. Moyses mansuetus erat: plusquam omnes homines super terram. Super terram inquit super eos enim qui facie ad faciem deum uidebant esse non poterat. Quia multa sepe compellimur per carnis facere infirmitatem. De Dauid quoque licet multi de domino nostro æstiment prophetas: quod nos etiam non negamus: spiritus sanctus in typo uenturi canit: memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius. Cuius mansuetudo aduersus saul: absalon: & samei uel maxime claruit. Cum alius eum uellet occidere alius res nouas molitus fraudare imperio niteretur: alius lapides in eum iaciens & puluerem uentilans clamaret & diceret. Egrede uir inique. Extrema continentia in fructibus spiritus collocatur. Quam non solum in charitate debemus accipere: sed et in cibo & potu. In ira quoque & uexatione metis & detrahendi libidine. Inter modestiā autem & cōtinētiā: hoc interest. Quod modestiā in uiris perfectis est: consummatæque uirtutis: de quibus saluator ait. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Et de ipso discite a me quoniam mitis sum & humilis & mansuetus corde. Cōtinētiā uero in uia quidē uirtutis est: sed necdum puenit ad calcem: quia cupiditates adhuc in eis quæ se cōtinet cogitatione nascuntur: & mentis pollunt principale: licet non superent: nec ad opus prahant cogitantē. Non solum

Liber tertius. c. v.

autem in desideriis & cupiditate continentia necessaria est: sed etiam in tribus reliquis perturbatio-
nibus dolore scilicet: lætitia: & timore. Aduersus huiusmodi fructus spiritus non est lex. Iusto quip-
pe lex non est posita. Iniquis autem & non subiectis impiis & peccatoribus. Lex mihi dicit. Nō adul-
terabis: non occides: non falsum testimonium dices: non fraudabis: nō desiderabis aliena: nō periu-
rabis: nō furaberis: si hæc omnia fructu in me spiritus charitate regnante nō facio: superflua mihi sūt
præcepta legis. Deniq; & sapientes mundi de philosophia sic opinati sunt: ut quod leges publicæ
facere homines necessitate compellant: hoc illa persuadeat fieri uoluntate.

Qui aut sunt xpi: carnē crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis.

Origenes hunc locum superioribus nectens: ita legit aduersus huiusmodi non est lex: qui christi
carnem crucifixerunt: cum uitiis & concupiscentiis: ut non sicut in latino sonat: eos qui christi sunt
carnem suam dicat crucifixisse cum uitiis & concupiscentiis: sed christi carnem ab his cum uitiis &
concupiscentiis crucifixā. Et quærit quomodo in his qui fructus spiritus habeant: & aduersus quos
lex esse cessauit crucifixio carnis dominicæ ponatur in laude: cum ad hebreos in uituperatiōe sit po-
situm. rursum crucifigentes in semetipsis filium dei: & ostentui habentes: pro rursus crucifigētes: me-
lius unum uerbum compositum in græco est.

quod nos interpretari
possumus se crucifigentes: Primum ergo notandum quod aliud sit crucifigere: aliud recruci-
figere: deinde quia non idipsum sit recruci-
figere filium dei: & crucifigere carnem christi cum uitiis & con-
cupiscentiis. Caro quippe christi non principaliter & proprie filius dei est: sed cum esset in principio
apud patrem: uerbum dei caro factus est: & seipsum exinanijit formam serui accipiens: ut crucifige-
ret carnem & despoliaret principatus & potestates triumphans de eis in ligno: ut compleretur illd
apostoli. Quod enim mortuus est: peccato mortuus est semel. Igitur si corpora nostra membra sūt
christi: consequenter & caro nostra caro christi est: quam crucifigimus mortificantes per eam sup ter-
ram: fornicationem: impudiciā: passionem: desiderium malum: & auaritiā: & de nobis in laude
nunc ponitur: qui christi Iesu carnem crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis: & semper mortifi-
cationem Iesu circunferimus in corpore nostro: ut & uita eius manifestetur in carne nostra: nō mo-
dici autem laboris est: sic in præsentī sæculo uiuere: ut iam nunc uita Iesu manifestetur in carne no-
stra. Ita enim uiuificabuntur: & mortalia corpora nostra per inhabitantem in nobis spiritum. Vbi la-
tinus interpret uitia posuit in græco

id est passiones leguntur: & quia passio potest &
dolorem: & cæteras necessitates significare corpusculi: caute apostolus intulit desideria: ut non na-
tura corporis uideretur in spiritualibus uiri negare: sed uitia. Et hoc ita admonitum sit si unigatā edi-
tionem sequimur legentes: qui autem sunt christi carnem crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis
Vt nō carnē christi: sed suam eos crucifixisse dicamus: pœne oblitus sum interpretationis secundæ.
Prædixeram enim omnia quæ sequuntur ad legem & ad circumcisionem esse referenda: sensus itaq;
iste est: in quibus est fructus spiritus charitas gaudium & reliqua: hi incorpoream scripturæ intelli-
gentiam quæ nunc caro christi appellatur crucifixerunt cum passionibus eius & desideriis quæ ge-
nerant paruulis atq; lactentibus fomenta uitiorum. Crucifixit talem christi carnem: qui nō iuxta car-
nem historiæ militat: sed spiritum allegoriæ sequitur præuiantem. Si uiuimus spiritu: spiritui obtem-
peremus. Utamur hoc testimonio aduersus eos qui nunc scripturas spiritualiter intellexere. Quis ē
autem qui uiuit spiritu: nisi absconditus homo noster: qui & iuxta carnem interdum solet uiuere.
Sed cum spiritu uiuerit: spiritu ambulat. Cū in carne uoluerit ambulare: uiuens mortuus est: uir per-
fectus in christo: semper uiuit in spiritu: spiritui obedit: nūquam uiuit in carne. Et contra qui se totū
carni dedit: & passionibus deputarit: nunquam uiuit in spiritu. Intermedii sunt quos nec spirita-
les possumus appellare nec carnos: sed qui inter uirtutes & uitia fluctuantes: nunc ad meliora retra-
huntur: & spiritus sunt. Nunc carnis lubrico supplantantur & caro sunt.

Nō efficiamur inanis glorie cupidi: inuicem prouocantes: inuicem inuidentes.

Vnum uerbum apud græcos.

trium uerborum circuitu interpretas latinus expressit.
Quantas autem habeat diffinitiones & significantias gloria: & philosophorum innumerabiles libri:
& ciceronis duo uolumina: quæ de gloria scripsit: inditio sunt. Verum nos quia non uerborum ethi-
mologias: sed scripturæ sensum differere conamur. Ita hunc locum cum superioribus copulaui-
si spiritu uiuimus: spiritui obtemperemus. Nequaquam per legem: sed per charitatem nobis inuicē
seruientes: non debemus de scripturarum interpretatione contendere & dicere: circumcisio melior
est: sed præputium: Contēnenda historia: & allegoria sequenda. Immo allegoria uana est & umbra-
tica: & nullis ueritatis fixa radicibus. Vnde euenit: ut inuicem nascentur inuidiæ. Excludere enī ait
uos uolunt: ut illos emulemini: non tam uoluntatem legis uolentes docere quam uicere. Ne autē
pœnitens uerbum gloriæ prætermittamus in tactum: suas philosophis ineptias relinquentes: de scri-
pturis aliqua retractemus opinionem uulgi: & laudem hominum fauore quæsitam: gloriæ nomen
sonat ubi dicitur. Omnia autem faciunt ut ab hominibus glorificentur: & alibi. Quomodo pote-
stis credere: gloriam ab inuicem quærentes. Porro in bonam partem in eodem loco: & gloriam ab
eo qui solus est non quærentes. Ex quo intelligimus idem uerbum nunc uirtutem significare: nunc
uitium. Si ab hominibus quæro gloriam uitium est: si a deo: uirtus est: qui & ad ueram nos gloriam
cohortatur

In epistolam ad galatas.

cohortatur dicens. Eos autem qui me glorificant glorificabo. Significat & aliud in scripturis diuini gloria: cum augustius aliquid: & diuinius hominum se præbet obtutibus. Visa est in tabernaculo gloria domini & in templo quod a salomone constructum est gloria erat: & in facie moysi: quādo nesciebat quod glorificatus esset uultus eius. De qua uultus gloria: puto & apostolum dicere. Nos autem omnes reuelata facie gloriam domini contemplantes: in eandem imaginem transformatamur a gloria in gloriam: sicut a dei spiritu: & ipse saluator splendor gloriæ & figura substantiæ dei dictus est. Vidit & stephanus gloriam dei & Iesum stantem adextris eius. Vt autem & nos nobis fingendorum nominum licentiam præsumamus: rebus quippe nouis ut ait quidam fingenda sunt nomina. Quia hic dictum est. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Nos eos asseramus plenæ gloriæ esse cupidos: qui gloriam dei desiderant: & laudem uirtute condignam & aspectū diuini aliquid ostendentem. Vnde & in plerisque locis: nostri maiestatem pro gloria transtulerunt. Jam dum cupio in uerba prorumpere: sed teneor timore docendi dicam tamen nec tacebo passionem meam: passionem pœne communem: non de diuitiis: non de potentia: nō de pulchritudine: & corporum uenustate. Hæc enim manifeste inter carnis opera nominantur. Elemosyna si ob laudem fiat: inanis est gloria. Longa oratio: pallor ex ieiunio sequens. Non mea sunt uerba: sed saluatoris in euangelio peritonantis. Ipsa quoque castitas in matrimonio: uirginitas: sepe plausus querit humanum. Et quod dudum timeo dicere: sed dicendum est: martyrium ipsum si ideo fiat ut admirationi & laudi habeamur a fratribus: frustra sanguis effusus est. Loquatur apostolus: loquatur electio nis uas. Si tradidero corpus meum ut gloriar: charitatem autem non habeam nihil mihi prodest: ille qui dixerat scio hominem in christo ante annos quatuordecim: siue in corpore nescio: siue extra corpus nescio deus sit: raptum usque ad tertium cælum: & post modicum raptus in paradiso audiuit archana uerba quæ non licet homini loqui. Ille inquam qui plus omnibus laborauit. Ne magnitudo reuelationum extolleret eum: datus est ei stimulus carnis eius: angelus sathanæ qui eum collafaret: ut non extolleretur. Et certe ter dominum rogauit ut discederet ab eo: sed dictum est ei: sufficit tibi gratia mea. uirtus enim in infirmitate perficitur. Quid tam dei opus: quam scripturas legere: in ecclesia prædicare: sacerdotium cupere: ante altare domini ministrare. Sed & hæc nisi aliquis oī diligentia custodierit cor suum: de cupiditate laudis oriuntur. Videas plerisque quod etiam tullius ait libros suos de continenda gloria inscribere: & causa gloriæ nominis sui titulos prænotare. Interpretamur scripturas: sepe uertimus stilum: quæ digna lectione sunt scribimus: & nisi christi causa fiant: sed memoriæ in posteros: & famæ in populos: totus labor irritus fiet. Et erimus quasi tympanum sonans: & cymbalum concrepans. Videas plerisque de scripturis inter se uelle contendere: et athleticum scamma dei facere sermonem. Inuicem prouocant: & si uicti fuerint inuident. Inanis quippe gloriæ cupidi sunt. Scio in latinis codicibus in eo testimonio quod supra posuimus: si tradidero corpus meum ut gloriar: ardeat habere pro gloriæ: id est una litteræ parte distinguitur: apud nostros error inoleuit: sed & apud ipsos græcos exemplaria sunt diuersa.

CAPITVLVM. SEXTVM.

Patres: & si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: uos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis: considerans teipsum ne & tu tempteris. Sciens paulus eius dei se esse cultorem: qui nollet mortem peccatoris sed pœnitentiæ: & excepta trinitate omnem creaturam licet non peccet: tamen posse peccare: eum quoque qui spiritualis est cohortatur sui timore ne peccet: manum porrigere corruenti: & pulchre preoccupatum in delicto hominem uocat: qui mori possit ex ipso nomine fragilitatem conditionis ostendens: ut dignus sit uenia qui uelut homo errore decēptus: &mersus in uoraginem seipsum sine auxilio & adiutore erigere non possit. Spirituali autem non aditur homo: sed quasi deo præcipitur: ut hominē preoccupatum in delicto instruat. Siue ut melius habetur in græco perficiat in spiritu lenitatis: qui autem perficitur: non ei desunt uniuersa: sed aliqua. Denique non peccatis pluribus: sed uitio aliquo preoccupatus errauit lenitatis spiritum & mansuetudinis in correctione peccantis spiritualis adhibeat: ne rigidus: ne iratus & tristis corrigere cupiat errantem: sed prouocet eum spondens salutem: ueniam repromittens: christi testimonium proferat. Quod graui legis & peccatorum onere depræfatos ad iugum suum suauē: & leue inuiter onus: ut discant quia humilis sit & mitis & mansuetus corruent inueniant requiem animabus suis. Utamur hoc testimonio aduersum hereticos qui diuersarum fingentes fabulas naturarum aiunt spiritalem bonam esse arborem: & nunquam malos afferre fructus. Ecce apostolus: cuius & ipsi auctoritatem sequuntur dicit eos qui spirituales sunt posse peccare si per altitudinem cordis sui inflentur & corruant. Quod & nos quoque fatemur. Et choicos spirituales fieri: si ad meliora reuertantur. Opponi nobis potest illud: quod in secūda ad corinthios scribitur. Quid uultis? in uirga ueniam ad uos: an in charitate & spiritu mansuetudinis. Si enim ibi ad peccatores. Non in spiritu mansuetudinis sed in uirga uenire se dicit: quomodo hic his qui in aliquo peccato præuenti fuerint: non uirgam adhibet: sed spiritum mansuetudinis? Verum ibi ad eos dicitur qui post peccatum non sentientes errorem suum: nolebant maioribus subdi: & pœnitentia corrigi. Vbi uero peccator intelligens uulnus suum tradit medico se curandum: ibi nō est uirga necessaria.

ने

Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem christi.

Etiam si quis existimat se esse aliquid cum nihil sit: seipsum seducit.

Tam si quis existimat se esse aliquid cum nihil sit: seipsum seducit.
Si quis non uult onera aliena portare: & immisericors suo tantū ope & uirtute cōtētus est: nō quā
 res quæ aliena sūt: sed quæ sua: hoc ē sui tantū amator: & non etiā dei: ipse se seducit. Dupliciter autē
 legi pōt atq; distingui. Vt si quis existimat esse se aliquid cum sit nihil. Vt ita: si quis existimat se eē ali
 quid: ut postea iſeram? cū sit nihil se ipse seducit. Et magis in græco quā in latino resonat: ista distā
 tia. Prioris distinctionis hic sensus est: qui se aliquid existimat eē & nihil est: ipse se decipit. Secund⁹
 sensus altior est: & qui nobis placet. Si quis existimat se esse aliquid in eo quod se putat esse aliquid:
 & non ex clementia in proximum: sed ex suo opere & labore se indicat: sua tantum uirtute cōtētus
 iste ex hac

In epistolam ad galatas.

iste ex hac ipsa arrogantia nihil fit: & ipse se decipit. Quod melius in græco dicitur hoc est mentem suam decipit: p quo latin⁹ posuit interpretas: se ipse seducit. Mentem autem suam decipit: qui se putat esse sapientem: & secundum esaiam sapiens in se est: & in conspectu suo intelligēs: ad circumcisionem & legem ita loci huius cōnectitur intellectus: qui spiritalis est: & misericordiam in proximum non habet contemnens humilem: quia ipse sublimior est ipse se decipit. Nesciens hanc spiritus esse legem: ut nos inuicem diligamus.

Opus aut suū probet unusquisq;: & sic in semetipso tantū gloriā habeat & non in altero.

Sensus iste est: tu qui te æstimas spūalem: & de alterius infirmitate robustior es: non debes imbecillitatem iacentis: sed tuam fortitudinem considerare. Neq; enim si alius non potest ad xpianismū a iudaismo transire: idcirco tu perfectus es xpianus. Sed si te propria conscientia non remordet: hñs in temetipso gloriā & non in altero. Athleta non ideo fortis est: quia uicit infirmum: & languida aduersarii mēbra superauit. Sed si robustus est: & in sua fortitudine non in infirmitate alterius gloriatur. Intelligi potest & aliter. Qui consciētiā habet operis boni & seipsum considerans opus suū non repræhendit. Non debet de hoc apud alium gloriari: & laudē suā foras fundere: & cōmunicare cum cunctis: & ex hominum quærere fauore iactantiam: sed in semetipso habeat gloriā: & dicat. Mihi autem absit gloriari: nisi in cruce domini nostri Iesu christi: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Qui gloriā quærit ab altero: huic nec mundus crucifixus ē: nec crucifixus est ipse cum xpō. Recepit quippe quod quærebat ab hominibus mercedem suam.

Unusquisq; onus suum portabit.

Videtur superioribus contraire ubi ait: alter alterius onera portate. Si enim onus suum unusq; portabit: alter alterius onera portare non poterit. Sed uidendum quia ibi præceperit: ut peccantes in hac uita nos inuicem sustentemus: & in præsentī sæculo alterutrum auxilio simus: hic autē de domini dicat in nos iudicio: quod non ex alterius peccato & comparatione deterioris: sed iuxta nostrum opus: aut peccatores ab eo iudicemur aut sancti: recipiente unoquoq; secūdu opus suū. Obscure licet docemur per hanc sententiā nouum dogma quod latitat: dum in præsentī sæculo sum⁹: siue ofonibus: siue cōsiliis inuicē posse nos adiuuari. Cū at añ tribunal xpī uenerim⁹: nō lob nō Daniel: nec noe rogare posse pro quoquā: sed unūquēq; portare opus suum.

Edicet aut his qñ catēizatur verbo: ei qui se catēizat in omnibus bonis.

Martion hunc locum ita interpretatus est: ut putaret fideles & cathecuminos simul orare debere & magistrum cōmunicare in oratione discipulis illo uel maxime elatus quod sequatur in omnib⁹ bonis. Cū utiq; si de oratione sermo fuerat. Nō debuerat ei præcipi q cathēizatur: sed ei qui catēizatur: id est non discipulo sed magistro. Deinde etiā cætera quæ sequuntur. Cum eius expositiōe. Nō cōgruunt: quæ seminauerit homo hæc & metet. Bonū aut faciētes. nō deficiamus. tēpore enī suo meremur nō deficientes. Sensus itaq; iste est: quia superius spiritalibus præceperat ut eos qui pōcupati fuerant in aliquo delicto: instruerēt ī spū lenitatis: & alter alterius onera portarent adimplētes legem xpī. Nūc ecōtrario his qui adhuc imbecilliores & discipuli & carnales erāt: pōcipit ut quo modo ipsi a magistris spiritalia metunt: sic magistris carnalia præbeant. Qui totos se diuinæ eruditioni & studio tradentes: uitæ huius necessariis indigeant: & fiat illud quod de manna scriptum est: qui multum non habundauit: & modicum nō minorauit. Bona aut ī præsentī loco iuxta cōsuetudinem morēq; cōmunē uictum & uestitum: & cætera quæ homines iter bona numerāt appel lauit: habentes enim uictum & uestitum. His contenti sumus: nec mirum si paulus ea quæ erāt corpori necessaria: boni appellatione signauit: cum etiam saluator noster ad eos qui nec dum ad uirtutum culmen ascenderant: sed adhuc humiliter incedebant: & sibi addi poscebant fidem dixerit. Si ergo uos cum mali sitis: scitis bona data dare filiis uestris: quāto magis pater uester cælestis dabit bona petentibus se. Ego puto & Iob cū ad uxorem: quasi unam de inipientibus mulieribus loquere retur: respectu eius quæ ita putabat de corporalibus diuitiis loquutū: si bona accepim⁹ de manu domini: & rursum de angustis & præssuris & tētatione quæ uictori afferāt: quare mala non sustineam⁹. Cū utiq; mala & bona non in diuitiis & præssuris: sed in uirtutibus ponantur & uitiis. Vt iustus loquitur in psalmo: quis est homo qui uult uitam. cupit uidere dies bonos. Prohibe linguam tuam a malo: & labia tua ne loquantur dōlū. Declina a malo & fac bonum: proprie malū dicitur: quod uitandum est: bonum quod facere debemus. Diues quoq; ille in euangelio qui mali & boni sciētiā non habebat. recte agrorum ubertatem bona arbitrabatur dicens. Anima habes bona posita in annos multos: quiesce: comede: bibe. & lætare: Et alius qui iacebat in purpura & delitiis affluebat: audit apud inferos ab abraham recepisti bona in uita tua. Illud quoq; attendendum: ne forte & hoc possit intelligi dari discipulis mandatum ut eis qui se instruunt: uerbum cōmunicent obsequantur Dociles facilesq; se pbeāt. In his tñ q bona sūt q spūalia & nō heretica uel iudaica prauitate puerfa.

Molite errare: deus nō irridebit. Ne enī seminauerit homo bec & metet.

Præuidens spiritu eos: qui docentur & debent magistris sumptus & uitæ necessaria ministrare posse obtendere paupertatem & dicere ager meus hoc anno aruit siccitate: uineam grando contriuit: redditus qui esse poterant tributa rapuerant. Non habeo unde tribuaz quod iubetur adiecit. No

lite errare deus non irridetur. Scit inquit corda uestra non ignorat facultates excusatio uerifimilis hominem potest utcuq; placare deum non potest fallere & simul cohortatur ad id quod preceptum est: exhibendum semē nominans: ne putet perditum quod multiplicato scēore recepturus est. Ad corinthios quoq; rationem dati & accepti simili docuit exemplo: qui parce seminat: parce & metet: & qui seminat in benedictione: in benedictione & metet. Vnusquisq; sicut propositum habet. Non ex tristitia aut ex necessitate: hilarem enim datorem deus diligit.

¶ Quoniam qui seminat in carne sua: de carne & metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu: de spiritu & metet uitam eternam.

¶ Omne quod loquimur agimus cogitamus in duobus seminatur agris carne & spiritu. Si bona sunt quæ manu: ore: corde: promuntur: seminata in spiritu uitæ æternæ fructibus redundabunt. Si mala ab agro carnis excepta: corruptionis nobis segetem pululabunt. Aliter qui legem carnaliter intelligit repromissiones carnales: & quæ in præsentī sæculo corrumpuntur expectat. Qui autem spirituales auditor est: seminat in spiritu: & de spiritu metit uitam sempiternam. Simul notemus sermonis consequentiam & eam cum superioribus copulemus: hominem uocari in spiritu seminantem: qui quādo cœperit uitam metere sempiternam: homo fortasse esse desistat. Taciamus qui putatiuā xpī carnem introducens omnem coniunctionem masculi ad fœminam imundam arbitratur: encratitarum uel accerrimus heresiarches tali aduersum nos sub occasione præsentis testimonii usus ē argumento. Si qui seminat in carne ex carne metet corruptionem. In carne autem seminat qui mulieri iungitur. Ergo & is qui uxore utitur & seminat in carne eius: metet corruptionem. Respondebitur ei primum non dixisse paulum: qui seminat in carne sed in carne sua. Nemo autem secum ipse concumbit: & in sua carne seminat. Deinde obseruationem hanc quam annotauimus in carne sua ex habundantia ei concedamus. Addendum est eos quoq; qui comedant & bibant: & dormiant & aliquid faciant ob refrigerium corporis iuxta illud seminare in carne & de ea metere corruptionem. Quod si ad hoc confugerit ut dicat eos qui siue bibant siue manducant siue dormiant. in nomine tamen domini omnia cum ratione perficiant non in carne seminare sed in spiritu. & nos ei similiter respondebimus: eos quoq; qui dei primam sententiam sequantur cum ratione facientes. Crescite & multiplicamini & replete terram. Non in carne sed in spiritu seminare: syllogismus itaq; eius futilis & caducus sophismate primum decipit audientem. Cæterum diligenter inspectus facile soluitur. Neq; enim possumus dicere abraham isaac & iacob: & alios sanctos uiros: qui de repromissione nati sunt ipsum quoq; domini præcursores quia incarnatus est de corruptionis germine pululasse. Illud pariter obseruandum quod qui seminat in carne cum additamento suæ carnis ponitur: qui autem seminat in spiritu: non dicitur in spiritu suo sed simpliciter in spiritu: qui enim bona seminat non in suo quippiam: sed in dei spū seminat: de quo & uitam ē messurus æternam.

¶ Bonū autē faciētes: nō deficiamus: tēpore enī suo metemus: non deficientes.

¶ Cohortatur eos qui in hac uita mercedē boni operis expectāt: nesciētes quia sicut in semine aliusationis: aliud messis est tempus: sic & in præsentī uita sementem esse opera quæ uel in spiritu uel in carne metantur. Messis uero futurum iudicium: & pro utriusq; diuersitate nos tunc facere mensuras: centesimum & sexagesimum: & trigessimū fructum: quam segetem nemo potest metere deficiens. Qui enim perseuerauerit usq; in finē: hic saluus erit. Sicut & alio loco præcipit. Esto nō deficiēs. Quale ē autē ut cū pctōres quotidie in malis operib; augeantur nos in bono opere lassemur.

¶ Ergo dū tēpus habemus operemur bonū ad oēs: maxime autē ad domesticos fidei.

¶ Tempus semētis ut diximus: tēpus est præsens & uita quam currimus: in hac licet nobis quod uolumus seminare: cum ista uita transierit operandi tempus aufertur. Vnde & saluator ait operamini dum dies est: ueniet nox quando iam nullus poterit operari. Ortus est nobis dei sermo sol uerus: & cōgregatæ sunt bestię recedentes: in cubilia sua: procedamus ut homines ad opus nostrum & usq; ad uesperam laboremus sicut mystice cantatur in psalmo. posuisti tænebras & facta est nox: ipsa p transibunt bestię siluæ: catuli leonū rugientes ut rapiant & quærant a deo escam sibi. Ortus ē sol & congregati sunt & in cubilibus suis dormierūt. Egreditur homo ad opus suum: & ad operationem suā: usq; ad uesperā. Siue egrotamus siue sani sumus: humiles uel potentes: pauperes: diuites: ignobiles: honorati: esuriētes: siue uescentes: omnia in nomine domini cum patientia & equanimitate faciamus & implebitur in nobis illud quod scriptum est. Diligentibus autem dominum omnia cooperantur in bonum. Ira ipsa & libido. & iniuria: quæ desiderant ultionem si me refrenē: si propter deum taceam si per singulos cōmotionis aculeos: & icētiua uitioꝝ dei desup me uidentis recorder fuit mihi occasio triūphoꝝ: ne dicam? in largiēdo ille ē amicus: hūc nescio: hic debet accipere: iste cōtēni. Imitemur patrē nostrū qui solē suū oriri facit sup bonos & malos: & pluit sup iustos & iniustos fons bonitatis oībus patet seruus & liber plebeius & rex: diues & pauper ex eo similiter bibunt. Lucerna cum accensa fuerit in domo oībus lucet equaliter: quod si in cūctos indifferenter liberalitatis frena laxātur quāto magis in domesticos fidei & in christianos: qui eundē hnt patrē eiusdē magistri appellatione cēsantur. Videtur autē mihi locus iste posse & supiorib; cohærere: ut domesticos fidei magistros noiet: qb; supra oīa quæ putantur bona ab auditorib; iusserat ministrari. breue est uitæ istius

In Epistolam ad galatas.

istius curriculum hoc ipsum quod loquor: quod dicto: quod scribo: quod emendo: quod relego de tempore meo mihi aut crescit aut deperit Titus uespasiani qui in ultionē dominici sanguinis subuersis hierosolymis: romam uictor ingressus ē tantā dicitur fuisse bonitatis: ut cū quadā nocte sero recordaretur i cena: qd' nihil boni die illa fecisset dixerit amici: hodie diem perdidī. Nos putamus non perire nobis horam diē: momenta: tēpus: aetates: cū otiosum uerbum loquimur: pro quo reddaturi sumus rationem in die iudicii. Qd' si hoc ille sine lege: sine euāgelio: sine saluatoris: & apostolorum doctrina: naturaliter & dixit & fecit: quid nos oportet facere in quorum cōdēnationem hnt & idola uniuersas uirgines continētes. Beatus ioānes euāgelista cū ephesi moraretur usq; ad ultimam senectutem: & uix inter discipulorū manus ad ecclesiā defereretur: nec posset i plura uoce uerba cōtexere: nihil aliud per singulas solebat proferre collectas nisi filioli diligite alterutrum. Tandē discipuli & fratres qui aderāt tedio quod eadem semper audirent: dixerūt magister: quare semper hoc loquaris? Qui respondit dignam ioanne sniam: qā praeceptū dñi est & si solum fiat sufficit. Hoc ppter p̄sens apostoli mādātū opemur bonū ad oēs maxime aut ad domesticos fidei.

Videte qualib' litteris scripsi uobis mea manu.

Hi qui circuncidi galatas uolebāt disseminauerāt alia paulū facere alia praeicare. Et suo ope destruere sermonem quod q legē assereret abolitā: ipse iueniretur i lege: hāc opinionē qā nō poterat p̄ns ipse subuertere. (Prohibebatur qppe uinculis: quā ob xpi martyriū sustinebat) seipsū p litteras repraesentat. Et ne aliqua supposita epistolae suspitio nasceretur. Ab hoc loco usq; ad finē manu sua ipse perscripsit. Ostendens superiora ab alio exarata: quod aut sub noīe eius a falsis doctoribus epistolae mitterentur ad resalonicenses quoq; demonstrat scribens. Rogamus aut uos fratres per aduentum domini nostri iesu christi & nostrae congregationis in ipsū: ut non cito moueamini a uestro sensu nec terreamini: neq; per spiritum: neq; per sermonē: neq; per epistolam tanquam per nos missam: quasi instet dies dñi: ne quis uos seducat ullo modo ut totā epistolā quam mittebat suspicionē erueret falsitatis manu sua in fine subscripsit dicēs salutio mea manu pauli quod est signum i omni epistola ita scribo gratia dñi nostri iesu xpi cū oib' uobis. Ad colosenses etiā quas dictauerat litteras manu sua: similiter subnotauit. Salutatio mea manu pauli memores estote uinculorum meorū: & ubicūq; sciebat falsos adesse doctores q possent per apostoli auctoritatem noua dogmata seminare: epistolā manu propria subscribebat. Deniq; & ad corinthios scribēs in quibus erāt scismata & hereses unoquoq; dicēte: ego sū pauli: & ego apollo: ego aut cepha epistolam suam tali annotatione signauit salutatio mea manu pauli. Si quis non amat dñm iesū xpm: anathema maranatha & cetera. Propter hoc igitur uolēs omnem occasionē falsis auferre doctoribus q & galatas a ueritate euāgelii deprauarāt finem epistolae manus suae annotatione cōpleuit dicens. Videte qualib' litteris scripsi uobis: nō quod grādes littere fuerint: hoc qppe i grāco sonat sed quo suae man' essent eis nota uestigia: ut dū litterarū apices recognoscunt: ipsum se putarent uidere qui scripserat. In hoc loco uir apprimē nostris temporibus eruditus miror quomodo rē ridiculam loquutus sit: paulus inquit hebreus erat & grācas litteras nesciebat. Et quia necessitas expetebat ut manu sua epistolam praecriberet cōtra consuetudinem curuos tramites litterarū uix magnis apicibus exprimebat: etiā in hoc suae ad galatas indicia caritatis ostēdēs quod propter illos id quoq; qd' nō poterat facere conaretur: grādibus ergo paulus litteris scripsit epistolam: quia sensus erat grandis i litteris & spiritu dei uiui: non atramēto nec calamo fuerat exaratus. Quod autem apposuit mea manu opera intelligamus in manibus: quā ob causam crebro: & in prophetis scribitur sermo dei qui factus est in manu hieremiae siue aggei: ut p hāc quoq; similitudinem i manu pauli sciam' factū dei esse sermonē. Vnde grādes litteras non solū tūc ad galatas sed etiā hodie scribit ad cūctos: & quis parui sint apices quibus pauli epistolae cōscribuntur: magnae sūt līae qā in līs magn' ē sensus.

Quicumq; uolunt placere in carne. Hi cogunt uos circuncidī tantum ut crucis christi persequutionem non patiantur.

Superi' ostēdit ex quo loco sua scripserit manu: nūc qd scripserit replicat. Gaius caesar: & octauianus augustus: & tiberius successor augusti: leges pmulgauerant ut iudaei qui erāt i toto romani imperii orbe dispsi proprio ritu uiuerēt & patriis ceremoniis deseruirent. Quicūq; igitur circuncisus erat: licet in xpm crederet quasi iudaeus habebatur a gentibus. Qui uero absq; circuncisioe se nō eē iudaeū praeputio praeferbat: psequutionibus tā gentiliū quā iudaeorū fiebat obnoxius: has igitur psequutiones hi qui galatas deprauarāt declinare cupientes: circūcisionem pro defensione discipulis psuadebāt quā nūc apostol' cōfidentia i carne uocat: qd. s. tā gētilib' quos timebāt quā iudaeis quibus uolebāt placere circūcisionē i persequutionē pponerēt. Nā nec iudaei psequi eos poterāt nec gētiles quos uidebant: & profelitos circūcidere & ipsos legis praecepta seruare.

Neq; enī q circūcisi sūt hi legē custodiūt: sed uolūt uos circūcidi ut in carne uestra glorietur.

Propter infirmitatem inquit carnis: lex ipleri nō pōt. Vñ & iudaei praecepta magis hominum & doctrinas: quā dei mandata custodiunt. neq; corporalē faciētes legē. Impossibile quippe est. Neq; spūalē: quam nō itelligūt. Vnde hoc ē omne quod studēt: quod agunt: quod nituntur: ut apud iudaeos de uestra carnis iniuria glorientur & iactitent suo gentes magisterio circuncisas: hoc autem

Libertertius.c.vi.

totum faciunt ut iudæis placeant:& expugnata legis inuidia conquiescat.
¶ Michi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu christi per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo.

¶ Solus potest in cruce xpi gloriari qui tollit eam & sequitur saluatorem: qui crucifixit carnē suam cum uitiis & concupiscentiis: qui mortuus est mundo: & non contēplatur ea quæ uidētur sed quæ non uidētur. Vides mundum crucifixum & trāseuntē figurā eius. Crucifigitur autē iusto mundus ille de quo saluator ait: ego uici mundū & nolite diligere mundum: & non accepistis spiritū e mūdo: cui crucifixus est mundus: huic mundus & mortuus est etiā ei euenit mūdi cōsumatio & dign^o effectus nouo cælo: & noua terra: & nouo testamento canit canticum nouum: & accipit nouū scriptum in calculo quod nemo nouit nisi qui acceperit illud. Quæritur quomodo nunc paulus dicat. Michi autem absit gloriari nisi in cruce dñi nostri Iesu christi: cū in alio loco de aliis gloriatur. ut ibi: ita per uestram gloriam quā habeo in xpo Iesu: & iterum libenter gloriabor in infirmitatib^{us} meis ut inhabitet in me uirtus xpi. Et in alio loco bonū aut mihi est magis mori quā ut gloriam meā quæ euacuet & cætera: quæ in hūc modū scripta sūt. Sed sciēdū qđ omnis illa gloriatio ad crucē relata gloria crucis sit & quicquid dignum in uirtutibus perpetratur: hoc fieri ob domini passionē.

¶ Neq; enim circūcisio aliquid est. neq; præputium sed noua creatura.

¶ Quomodo fidelis & infidelis: cum unus sit per substantiam: in duos diuiditur iuxta intelligentiæ diuersitatem apostolo dicente. Expoliantes uos ueterem hominem cum operibus eius: & induētes nouū qui renouatur in cognitionem iuxta imaginem creatoris. Sic & mundus cum secundum substantiam unus sit: secundum sensum alius atq; alius efficitur. Peccatori mundus uetus est: scto nouus. Cum enī scto mundus fuerit crucifixus: nequaquā est ei circūcisio & præputiū. Non iudæus: Neq; gentilis: sed noua creatura: in quā trāsfīgūratū corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ xpi. Vetera quippe transierunt: ecce facta sunt omnia noua. Et quomodo alia est gloria solis alia lunæ: alia stellarum: stella quippe a stella differt in gloria: sic & resurrectio mortuorum. De qua & Daniel pari uoce concordat dicens. plurimi dormientium de terræ puluere surgent: hi in uitam æternam: & hi in opprobrium & in confusionem æternam: & intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti: & de iustis multi sicut stellæ in sempiternum. Neq; enim in sole: & luna: firmamento: & stellis. circūcisio aliquid ualet: aut præputium: sed est noua conditio sine his partibus corporum: quæ possunt seccari. Ita igitur & nos qui diligimus deum & præparata sūt nobis quæ nec oculus uidit. nec auris audiuit: nec in cor hominis ascenderunt. Cum de corpore humilitatis transformati fuerimus in corpus gloriæ dñi Iesu christi. Illud habebimus corpus: quod nec iudæus possit incidere: nec cū præputio custodire gentilis. Non quod aliud iuxta substantiā sit: sed quod iuxta gloriā sit diuersum. Oportet enim mortale hoc induere immortalitatem: & corruptiū hoc incorruptionē uestiri: huic quid simile & beatus euangelista iohannes sentiens est loquutus. charissimi nunc dei filii sumus: & necdū manifestū est quid futuri simus. Scimus quia si manifestum fuerit: similes ei erimus: quia uidebimus eum sicut ipse est. Quia ergo nec dū manifestum est illud corpus gloriæ Iesu christi: quod & uestigia clauorū post resurrectionē habuit: & clausis ianuis est ingressus. Nos qui iā nūc in baptisate christo conresurreximus: in nouum renati hominem: nec circūcisioni nec præputio seruamus: sed quod futuri sumus iam nūc nos esse credamus.

¶ Et quicūq; hāc regulā sequuntur pax sup illos & misericordia & super israhel dei.

¶ Ad normā omnia diriguntur & utrū praua recta ue sint cum regula appositā fuerit arguuntur. Ita & doctrina dei quædā quasi norma sermonis est: quæ iter iusta iudicat & iniusta: quā q sequutus fuerit: habebit pacem in semetipso quæ superat omnē sensum: & post pacē: misericordiā: quæ præcipua est dei israhel. Dei uero israhel dictus est ad distinctionem eius qui dei israhel esse cessauit. Dicit enim se esse iudæos: & non sunt sed mentiuntur: cum sint de synagoga sathanæ. Nec mireris si ad imitationem spiritualis israhel qui nec pacē habeat nec misericordiā. De quo & ad corinthios scribitur uidete israhel secundū carnē. Cum ad imitationem quoq; dei & dñi multi sint dii & multi domini: siue in cælo: siue in terra. Pulchre autem uno sermone ut epistolam iuxta propositum argumentum finiret israhel dei uocauit. Quo scilicet omnia quæ supradicta sunt non extra causam: sed ex causa disputata doceantur.

¶ Decetero nemo mihi molestus sit.

¶ Non quasi defecerit in docendo: sed quo & agricola hunc habeat laborem: si quæ plantauerit uirgulta siccēt: & pastor sollicitudinem si pecora quæ congregauerat dissipata lanientur. Melius ergo in græco legitur. Decetero labores mihi nemo exhibeat. Ne rursum scilicet in uobis necessitatem habeā laborādi: laborem præstat magistro qui aliter & uiuit & sctit quā magister & docuit & fecit. Potest & cōtentionē eorū si qui cōtradocere deinceps uoluerint præuenire: quod etiā ad corinthios in uelando mulieris capite: & masculi nō uelādo: post multa cōplexus est dicens. Siquis aut uidetur contentiosus esse: nos talem cōsuetudinē nō habemus: neq; ecclesia dei: hoc est nos diximus quæ nobis honesta uidebantur & iusta. Si quis autem nolens acquiescere ueritati quærit quid respondeat: & quibus nitatur. Et contra sciat se responsione non dignum: qui magis contendere paratus est quam doceri.

¶ Ego enim

Prologus In epistolam ad Ephesios.

Ego enim stigmata domini nostri Iesu christi in corpore meo porto.

Qui post aduentum christi in carne circumciditur: non portat stigmata domini Iesu: sed hēt gloriā in confusione sua. Qui uero in plagis supra modum in carceribus frequenter: ter uirgis cesus est semel lapidatus & cætera: quæ in cathalogo scripta sunt gloriandi: hic stigmata domini Iesu in corpore suo portat: forte & his qui macerat corpus suū & subicit seruituti: ne aliis prædicans ipse reprobis inueniatur portat stigmata domini Iesu in corpore suo. Latabantur & apostoli quod digni fuerant pro nomine Iesu contumeliā pati.

Gratia domini nostri Iesu christi cum spiritu uestro fratres amen.

Non dissensio: non legis seruitus: nō rixa: non iurgiū: sed gratia domini Iesu christi: sit cum spiritu uestro. Nequaquā cum carne: nequaquā cum anima: siue quia spirituales facti: caro & anima esse desistis: siue quod in principali etiam ea quæ minora sunt comprehendantur. Anima enim & caro subiecta sunt spiritui. De quo & ecclesiastes loquitur spiritus reuertetur ad eū qui dedit illū: & paulus in alio loco. Ipse testimonium peribet spiritui nostro. Hæc autem gratia domini Iesu: non cum omnibus est: sed cum his qui fratres ab apostolo merentur uocari: fratres fideles: fratresque germani. Quod amen uerbum significet hebreum. Amen enim. Ixx. interpretes fiat: aquila symmachus: & theodotio fideliter siue uere: interpretati sunt: & quomodo in ueteri testamento quadam iurandi consuetudine deus sua uerba confirmat dicens. Viuo ego dicit dominus per sanctos quoque iuratur uiuit anima tua: ita & saluator noster in euangelio per uerbum amen: uera esse quæ loquitur ostendit. Quod autem amen consensum significet audientis et sit signaculum ueritatis ad corinthios quoque prima nos docet. In qua paulus ait cæterum si benedixeris spiritu: quis supplet locum idiotæ? quomodo dicet amen super tuam benedictionem: quoniam quidem nescit quid dicas. Ex quo ostendit nō posse idioten respondere uerum esse quod dicitur: nisi intellexerit quod docetur.

EXPLICIT COMMENTARIORVM SANCTI HIERONYMI. LIBER TERTIVS. INCIPIT PRAEPHATIO BEATI HIERONYMI PRAESBYTERI IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS. AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM.

SAPIENTEM uirum quid teneat inter præssuras & turbines mundi & æquo animo manere persuadeat: id esse uel primū reor meditatione & sciētiā scripturarum. Cum enim a cæteris animantibus hoc uel maxime differamus quod rationale aīal sumus: & loqui possumus. Ratio autē oīs & sermo diuinis libris contineatur per quos & deum discimus: & quare creati simus non ignoramus. Miror quosdā extitisse qui aut ipsi se inertiæ & sōno dātes nolint quæ præclara sunt discere: aut cæteros qui id studii hñt repræhēdēdos putent. Quibus cū possim districte respondere: & breuiter eos uel offensos dimittere: uel placatos multo eē melius scripturas legere: quā augendis & cumulandis opibus inhiare. Illud dicam quod uel apud iniquissimum iudicem obtineam: placere mihi otium meum: & solitudinē omni celebritate iocundiorē uideri:

& quō nō repræhēdo nō dāno quod faciūt: ita illos ineptias meas mihi debere concedere. Parū eloquēs sū qd ad te differtiorē lege. Nō dignæ græca in latinū trāsfero. Aut græcos lege: si eiusdē linguæ hēs sciētiā: aut si tātū latinus es: noli de gratuito munere iudicare. Et ut uulgare puerbiū ē: æquēdetes noli inspicere donati. Nūqd te manu cōserta ī ius traho: quā nostra nō scribas? me imperitior quēq; lecturus ē: tua forsitan dicta si scripseris tullius admirabitur. Nūqd aut tertullianus beatū martyrem cyprianū: aut cyprianus lactantiū: aut lactantius hilariū deterruit a scribēdo. Taceo de cæteris minutalibus qui mecum in libris suis garrunt: nisi & parua fuerit: magna eminere non pñt. Primū nō dicitur: nisi secundū sequatur & tertiū. Ad sūma nō scādīmus nisi per ima gradiamur. Quāobré obsecro tā uos quæ ī præsentiariū estis quā scām marcellā unicū uiduitatis exēplar ne facile maledicis & inuidis opuscula mea tradatis neq; detis scūm canibus: & margaritas mittatis añ porcos. Qui enī bona imitari nō quæunt quod solū facere pñt inuidēt: & ī eo se doctos eruditosq; arbitrantur: si de aliis detrahāt: quibus obsecro respōdeatis ut figāt ipsi stilū: tria ut dicitur uerba cōiūgāt. Studeāt paululū: expēriātur semetipsos: ex labore proprio discāt ignoscere laborātib⁹. Sciētes enim & ipsæ quod ad hoc me explanationū opus: inuitū & retractantem cōpuleritis. Nō quo ab adolescētia aut legere unquā aut doctos uiros ea quæ nesciebā interrogare cessauerim: & me ipsum tantū (ut pleriq;) habuerim magistrum. Deniq; nup ob hanc uel maxime cām alexandriam perrexi ut uiderē didimū & ab eo ī scripturis omnibus quæ habebā dubia sciscitarer. Sed cum aliud sit proprios libros cōponere: uerbi gratia: de auaritia: & de fide: de uirginitate: de uiduis: & super unaquaq; materia testimoniis scripturarum hinc inde quæsitis eloquētiā iungere sæcularem: & pœne ī cōibus locis: pompaticum iactare sermonem. Aliud sensum prophetæ & apostoli ingredi: intelligere cur scripserint quā sententiam suam ratione firmauerint: quid habeant in ueteri lege propriū: idumei: moabitæ: ammanitæ: tyri: philistiim: ægyptii: & assyrii. Quid rursus in nouo testamēto romani corinthii: galatæ: philipenses: thessalonicenses: hebrei: colosenses: & quā nūc ad ephesios epistolam habemus in manibus.

Libri primus. c. i.

Neceſſe eſt enim ut iuxta diuerſitates locorum: & temporum: & hominum quibus ſcriptæ ſunt diuerſas & cauſas & argumēta & origines habeant: & quomodo beatus iohannes in apocalypſi ſua ad ſeptem ſcribens eccleſias in unaquaꝫ earum ſpecialia uel uitia repræhendit uel uirtutes probat. Ita & ſanctus apoſtolus paulus per ſingulas eccleſias uulneribus medetur illatis: nec ad inſtar imperiti medici uno collirio omnium oculos uult curare. Et quia iam ad galatas orantibus uobis ante paucos dies qd nobis uideretur expſſimus. Nūc ad ephēſios tranſeundum eſt.

FINIT PROLOGVS. INCIPIT COMMENTVM BEATI HIERONYMI
SVPER EPISTOLAM PAVLI ADEPHESIOS. Ca. I.

Paulus apoſtolus Jeſu chriſti per uoluntatem dei.

Si per præpoſitiones: miniſteriū eius per quem res agitur: oſtenditur: uidetur mihi in illam ſiniam ſenſus iſte congruere. Nemo uenit ad me niſi pater me⁹ attraxerit eū ad me. Atq; ita fieri: ut illud quod in iohannis euangelio legitur: oīa per illū facta ſunt. Haud dubium quin per filium nō præiudicet domino noſtro Jeſu chriſto: quaſi ex eo minor ſit: quod patris obtemperet uoluntati. Quomodo & nunc non præiudicat patri: quod per uoluntatem illius paulus apoſtolus ieſu chriſti ſit. Alii uero ita locū iſtū intelligunt: ut paulum apoſtolum ieſu chriſti per uoluntatem dei: quis ſit chriſtus oſtendi putent. Vt ſicut ſapiētia & uerbum: & uirtus dei: & ueritas & reſurrectio: & uita dicitur: ita etiā uoluntas appelletur. Nonnulli nihil referre exiſtimant: utrum per uoluntatem dei an ex dei dixerit uoluntate. Quia his præpoſitionibus apoſtolus indifferenter utitur. & idipſum: ſignificare per uoluntatem dei. Quod ſi dixiſſet: ex uoluntate dei.

Sanctis omnibus qui ſunt ephēſi.

Quidam curioſius quā neceſſe ē putant ex eo quod moysi dictum ſit. Hæc dices filiis iſrahel: qui eſt miſit me. Etiam eos qui in ephēſo ſūt ſācti & fideles eēntiæ uocabulo nūcupatos. Vt quomodo a ſcō ſancti: a iuſto iuſti: a ſapiente ſapiētes: ita ab eo qui eſt & hi qui ſunt appellantur: & iuxta eūdē apoſtolū elegiſſe deū eaꝫ nō erāt: ut deſtrueret ea quæ erant. Ipſam etiā ſcripturā q̄ i teſtimoniū adducta ē ita ediſſerūt: ut deſtructioneꝫ eoꝫ q̄ erāt ex cōſequentibus itelligamus: ut nō inquit gloriatur oīs caro i cōſpectu dei. Si. n. aiūt qſpiam & ex eo quod non erat in id quod erat a deo eſſe pſciēs: nō dāti gratiam referat: ſed ſui meriti & uirtutis eſtmet: quod ſubſiſtat: ſtati qd ē eē deſtruitur: & incipit nō eē quod fuerat. Alii uero ſimpliciter non ad eos qui ſunt ſed qui ephēſi ſancti & fideles ſint ſcriptū arbitrantur: & fidelibus i xpo ieſu. Qm̄ ſcificata ē mulier iſidelis in fratre fidelis: & iſidelis ſanctificatus eſt in muliere fidelis. Et ſūt uafa quoꝫ ſancta: & mutæ pecudes quæ deo maſtantur i templo: propterea eos quos ſanctos dixerat: uocauit fideles: quia fides ex mentis proprie deſcendit arbitrio: ſanctificatio uero ex ſanctificātis interdū: abſq; uolūtate noſtra ſumitur largitate. Quod aut ait fidelibus in xpo ieſu: & hoc ad diſtinctionē diligentiffimæ obſeruationis eſt poſitū: ſunt quippe plures fideles ſed non i xpo ieſu. Siquis reddat depositū ſi quis cōmodata non abneget: fidelem ſe amicū exhibeat: animā magis quā fidem paratus ſit ponere. Quod de nonnullis philoſophis legimus: & ne illi ſatis gloriarentur: athenieſis meretrix perpetravit: iſte quidem fidelis eſt: ſed non eſt fidelis in chriſto ieſu.

Gratia uobis & pax a deo patre noſtro & domino noſtro Jeſu chriſto.

Siue ambo ad utruꝫ hoc eſt gratia & pax: tam ad deū patrem quā ad dñm noſtrū ieſū xpm̄: ſiue ad ſingulos referenda ſunt ſingula: ut gratia ad deū patrem: & cætera referantur ad xpm̄. Siqdē ſtatim ſequitur in laudem gloriæ gratiæ ſuæ: in qua gratificauit nos in dilecto: ut gratia patris in eo ſit: quod filiū pro ſalute noſtra dignatus ē mittere. Pax uero filii i eo quod per ipſum patri recōciliati ſumus: & deſtructo medio pariete inimicitias i carne ſua euacuās: fecerit utruꝫ unum.

Benedictus deus & pater domini noſtri Jeſu xpi: qui benedixit nos in omni benedictiōe ſpūali in celeſtibus in chriſto.

Quomodo ſecundū ſubſtantiam atq; naturā deus bonus: Nos cōmunionē ſui efficit bonos: & loquitur ad iſrahel: ſancti eſtote: qm̄ ego ſanctus ſum: ita ipſe benedictus nos pſtat eſſe benedictos. Dat quippe legiſdator benedictiōes: & bñdictio domini ſuper caput iuſti: cuius benedictiōis cognomētum habet Baruch: qui in linguam noſtrā benedictū ſonat. Benedixit aut nos nō in una benedictiōe ſed in cūctis. Nō quo omnes oīa cōſequamur: ſed dum ſinguli uel ſingulas uel plures habemus: ex oībus oēs uel ſingulas poſſideamus. Et nō in terrenis: ſed in ſpūalib⁹. Sunt quippe terrenæ bñdictiōes habere quæpiāz liberos: affluere opibus: honore & ſanitate gaudere: quæ terrena benedictio uſq; ad irrationabilia iumenta deſcendit. Dictū eſt quippe de illis benedixit eis dominus: & dixit. Creſcite & multiplicamini. Spūales uero bñdictiōes in celeſtibus ſunt: quia terra bñdictionē nō capit ſpūalem. Siquidē & benedictiōes illæ: quæ in leuitico dei præcepta ſeruātibus pmittuntur: uerbi cā. externis gētibus fenerare plena eē horrea frumētis benedictos eſſe in urbibus benedictos i agris & cætera his ſimilia: in pphetis nō uidemus expleta hoībus: qui in melotis & caprinis pellibus errauerūt: in egeſtate: in anguſtia: in deſertis mōtib⁹: in ſpelūcis & cauernis petrarū: perſecutoꝫ ipetum declinātes. Spūaliter ergo accipienda ſunt oīa: & ſpūalia: nō in terrenis locis ſed in celeſtibus expectanda. Quod uero ait: benedixit nos in oī benedictiōe ſpūali in celeſtib⁹: quaſi iā in præterito factū ſit & nō in futuro pmiſum idem benedixit: & nō benedictus eſt. Queritur quomodo adhuc in terra nos poſitos: celeſti benedictiōe benedixerit.

Sine igitur

In Epistolam ad Ephesios.

Sive igitur quod conuersatio nostra in cælis est & non sumus de mundo isto: sed deposita imagine choici portamus imaginem supercælestis: & in carne non uiuimus: sed in spiritu & thesaurizamus nobis in cælis ubi & cor habemus dicimur cælesti benedictione benedicti: siue certe quod omnis benedictio spiritualis in christo: licet in terra sit: tamen de cælestibus computetur. Benedixit nos inquit in omni benedictione spiritali in cælestibus in christo. In sermone dei & sapientia & ueritate cæterisq; uirtutibus: dupliciter autem legendum: Benedictus deus & pater dñi nostri Iesu christi: ut sit benedictus deus qui uniuersorum conditor est: & hucusq; distinctio: deinceps inferatur qui est & pater domini nostri Iesu christi. Vel ita ut & deus: & pater: ad dominum nostrum in cōmune referatur. Benedictus deus eius qui assumptus est hominis: & pater eius qui in principio apud deum fuit: deus uerbum: Non quo alius assumptus hō: & alius sit sermo qui assumpserit: sed quo unus atq; idē pro uarietate causarum: nunc sublimis: nunc humilis prædicetur.

Sicut elegit nos in ipso ante constitutionē mundi: ut essemus sancti & immaculati coram ipso.

Pro constitutione mundi in græco scriptum habet non idipsum autem quod constitutio sonat: Vnde & nos propter paupertatē linguæ & rerum nouitatē & sicut qui dam ait quod græcō & sermo latior & lingua foelicio: conabimur non tã uerbum transferre de uerbō: quod impossibile est: quā uim uerbi quodam explicare circuitu pprie dicitur cum quid deorsum iacitur: & in inferiorem locum mittitur de sublimi: uel cum aliqua res sumit ex ordium. Vnde & hi qui edium futurarum quia iaciunt fundamenta idest deorsum initia fundamentorum iecisse dicuntur. Volens itaq; paulus ostendere quod deus uniuersa sit machinatus ex nichilo. Non conditionem non creaturam atq; facturam: sed idest initium fundamenti ad eum retulit: Non iuxta manicheum & cæteras hæreses: quæ factorem & materiam ponunt aliquid unde creaturæ factæ sunt & antecesserunt creaturas: sed omnia ex nihilo subsisterunt. Quod autem electos nos ut essemus sancti & immaculati corā ipso hoc est deo añ fabricam mundi testatus est: ad præscientiam refertur: cui omnia futura iam facta sunt & anteq̃ fiant uniuersa sunt nota. Sicut & paulus ipse prædestinatur in utero matris suæ. & Hieremias in uulua sanctificatur eligitur roboratur: & in typo xp̃i propheta gentibus mittitur: Alius uero qui deū iustus conatur ostendere quod non ex præiudicio sciæ suæ: sed ex merito electorum unumquemq; eligat: dicit ante uisibiles creaturas cælum terrā maria & omnia quæ intra ea sunt: fuisse alias inuisibiles creaturas in quibus & animas quæ ob quasdam causas soli deo notas deiectæ sint deorsum in ualem istam lachrymarum: in locum afflictionis & peregrinationis nostræ. In quo sanctus constitutus orabat: ut ad sedem pristinam reuerteretur dicens: hei mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitauit cum habitantibus cedar multum peregrinata est anima mea. Et in alio loco. miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius: & melius est reuerti & esse cum christo. Et alibi. Antequam humiliarer: ego peccaui: & cætera his similia. Itaq; prius quam animæ inquit præciperentur in profundum. & mundus ex animabus fieret cum habitatricibus suis in infimum ipse deiectus elegit paulum deus & ei similes coram se qui erant sancti & immaculati. Nemo autem eligitur nisi de pluribus: & ubi sunt aliqui uiliores ibi electio perpetratur. Quō autem in babylonia captiuitate: quando a nabuchodonosor in chaldæa abductus est populus missi sunt prophetae Hiezechiel: Daniel: tres pueri aggeus zacharias: Non quo & ipsi meruerint captiuitatem: sed ut essent in solatio captiuorum. Ita & nulla deiectione mundi eos qui ante quam mundus fieret electi erant a deo: missos esse in eruditionē & magisterium animarū peccatricium: ut ad prædicationem eorum reuerterentur ad eum locum unde corruerant. Et hoc esse quod a moise in octogesimo nono psalmo dicatur: Domine refugium factus es nobis in generatione & generationem. Anteq̃ mundus firmaretur & fieret terra & orbis terrarum. Quod. s. anteq̃ mundus fieret: & uniuersa generatio principium sumeret: sanctis suis deus refugium fuerit. Quod autem ait ut essemus sancti & immaculati coram ipso. Inter sanctū & immaculatum hoc interest: qd̃ sanctus immaculatus quoq; intelligi pōt immaculatus uero non statim & sanctus: paruuli qppe immaculati sunt: q̃a integro corpore. Nullum fecere peccatū: & tñ non sancti: Quia sanctitas uoluntate & studio cōparatur. Et qd̃ immaculatus dici potest ille qui peccata nō fecit: sanctus aut̃ is q̃ uirtutibus plenus sit. iuxta illud quod in quodā psalmo scribitur qui ambulat sine macula & opatur iustitiā: & in cātico cātico: tota speciosa es pxima mea & macula non est in te. Quæritur quō sanctus quis & immaculatus sit corā deo cū propheta testetur dicens. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Aut enim sancti & immaculati coram deo ephesii sunt: & falsum est hoc quod dicitur. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Aut si nemo iustificatur in conspectu dei: falsum est quod præcessit sanctos & immaculatos esse in conspectu dei. Ad quod bisariam est respondendum. Non enim ait paulus elegit nos ante constitutionem mundi cum essemus sancti & immaculati: sed elegit nos ut essemus sancti & immaculati: Hoc est qui sancti. & immaculati ante non fuimus ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest & stabit illa sententia. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Idest in tota uita sua. In omni quo in mundo isto conuersatus est tempore. Quod quidem ita intellectum: & aduersum eum facit qui ante quam mundus fieret: animas dicit

Libri primus. c. ii.

electas esse propter sanctitatem & nullum uitium peccatorum. Non enim ut ante iam diximus eliguntur paulus. & qui ei similes sunt quia erant sancti & immaculati: sed eliguntur & predestinantur ut in consequenti uita per opera atque uirtutes sancti & immaculati fiant. Deinde & sic sentiendus est: quia non dixerit: non iustificabitur in conspectu tuo quispiam uiuens sed omnis uiuens id est non iustificabuntur omnes iustificabuntur uero aliqui.

In caritate predestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum christum in ipsam.

Dupliciter legendum ut caritas uel cum superioribus uel inferioribus copuletur. Cum superioribus ita ut essemus sancti: & immaculati coram ipso in caritate: & postea sequitur predestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum christum in ipso. Cum inferioribus autem in caritate predestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum christum in ipso. Dicitur uero graeci sermonis latinus sermo non explicat. Superior quippe sermo ad eos refertur qui antea non fuerunt. & priusquam fierent de his cognitum est postea substituerunt. Inferior uero de eo quem nulla cogitatio: uoluntas nulla precessit: sed semper fuit & nunquam ut esset accepit exordium. Vnde recte nunc de his qui cum antea non essent postea subsisterunt dicitur. De filio uero hoc est dominus noster Iesu christo in alio loco scriptum est quia semper cum patre fuit & nunquam eum ut esset uoluntas paterna precessit. Ex quo colligitur semper patrem fuisse semper filium & quibus aeternitas coequalis est eandem esse naturam. Nec non est hoc inferendum quod cum predestinet nos: siue definiat deus in adoptionem filiorum per Iesum christum tamen non ante filii esse possumus: nisi filii eius Iesu christi fide & intelligentiam recipiamus. Et ille quidem natura filius est: nos uero adoptione. Ille nunquam filius non fuit. Nos antequam essemus predestinati sumus & tunc spiritu adoptionis accepimus quando credidimus in filium dei.

Secundum placitum voluntatis suae.

Verbum quod latinus sermo interpretatus est placitum apud graecos compositum est ex duobus integris a bono & a placito quod nos possumus dicere bene placitum: quia non statim omne quod placuit & bene placere potest: sed ibi tantum est hoc est bonum placitum ubi quod placuit recte placitum comprobatur. Hunc autem sermonem de hebraico resonant. Iuxta interpretes transferuntur: rebus nouis: noua uerba fingentes. Inuadunt itaque in hoc loco occasionem quod ante conditionem mundi animas putant: cum angelis & ceteris uirtutum nominibus in caelesti hierusalem fuisse uersatas. quod nec bonum placitum dei nec in laudem gloriae eius & gratiae possit intelligi. alios nudos: barbaros: seruos debiles: alios diuites Romanos liberos sanos ignobiles uel nobiles in diuersa orbis parte generari. Nisi causa precesserit: quibus ex meritis haec animae una quaeque sortita sit. Et illud quod ad Romanos scriptum est quod putant nosse: nec norunt an non habere potestatem figuram de eadem massa facere aliud uas in honorem aliud in contumeliam: Ad eundem sensum referunt ut quomodo deo uita bona siue mala laboriosa uel fragilis frustra in isto mundo agitur: nisi credamus dei futurum iudicium esse ita & diuersitas in hoc mundo nascentium iustitiam dei arguat nisi animarum merita praecesserint. Si. non. inquit haec non ita accepimus. nec beneplacitum uoluntatis dei erit nec in laudem gloriae gratiae eius. Alios elegisse ante constitutionem mundi ut essent sancti & immaculati: & haberent adoptionem per Iesum christum: alios ultimae conditioni: & poenis perpetuis destinasse.

In laudem gloriae & gratiae suae: in qua gratificauit nos in dilecto.

Quae laus inquit gloriae gratiae dei est aliis gratificare in christo: alios aeternis praeparare suppliciis: Amare Iacob antequam oriatur ex utero: odisse Esau priusquam digna odio perpetraret: nisi causa precesserint quae iustitiam dei praebent: Omnis ergo gratia: quae consequimur in gloria & laudem eius quae nos gratificauit in dilecto hoc est in domino nostro & saluatore completur: quia absque sapientia ueritate: iustitia: pace redemptione ceterisque uirtutibus nullum bonum intelligi potest: nec putandum: quod in latinis codicibus habetur scriptum esse in dilecto filio suo: sed simpliciter in dilecto: & siquidem esset additum dilecto dei uel dilecto patris esset simplex intelligentia: & omnium opinione uulgata quod dominus noster Iesus christus diligeretur a patre Sed non magnam aliquid proprietate filii. concederem? cum sic filius diligeretur ut cetera: Dicitur quippe ad eum diligis omnia & nihil abicis eorum quae fecisti. Neque. non. odio quod habens condidisti. Aut si esset appositum in qua gratificauit nos in dilecto praeter omnibus: uniuersus scrupulus fuisset ablatum. Quia & patriarchas: & prophetas & omnes sanctos uiros scimus a deo fuisse dilectos. Nunc uero in eo quod absolute locutus est dicens in dilecto. Ita mihi intelligendum uidetur: ut subaudiatur ab omnibus. Si. non. christus ut saepe iam diximus sapientia est iustitia pax gaudium continentia & cetera haec uirtutum uocabula et hi qui sequi nequeunt diligunt: & nullus tam confessi sceleris est. non. non. sapientiam & iustitiam amare se dicat: Quomodo & de substantia dei omnium hominum consentit opinio quod diuina sit & nullius sensu facile comprehendatur: Errat uero unusquisque dum tale: uel talem eam putat: Ita & christum secundum id quod diuersas uirtutes sonat omnes diligunt: licet plures factis non possint probare quod diligunt. Iste est dilectus quem estimo & in Esaia significari. Cantabo dilecto canticum dilecti uinae meae & uinea facta est dilecto: & in uicesimo octauo psalmo conteret dominus cedros libani & comminuet eas: ut uitulum libani & dilectus sicut filius unicornuorum.

In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem peccatorum.

Ille redimitur qui captiuus est. & in hostium ueniens potestatem Liber esse desinit: ita & nos quicquid enim in hoc mundo: esse captiuum: & sub principibus & potestatibus iugo seruitutis teneri: nec ante uinctas catenis explicare manus: & oculos sursum attollere. nisi redemptor aduenierit. Sed quis iste aiunt: tantus & talis qui possit pretio suo totum orbem redimere: Iesus christus filius dei proprium sanguinem dedit: & nos de seruitute eripiens: libertate donauit: & reuera si hystoriarum

In epistolam ad Ephesios.

storis gentiliū credimus: qđ codrus & cunctius. & decii mures pestilētias urbium: & fames & bella suis mortibus reppræsserint quanto magis hoc dei filio possibile iudicandum est: quod cruore suo. Nō urbē unā sed totū purgarit orbē: dupliciter uero sanguis xp̄i & caro intelligitur: uel spūa- lis illa atq; diuina de qua ipse dixit: caro mea uere ē cibus: & sanguis meus uere ē potus: & nisi manducaueritis carnē meā & sanguinē meū bibebitis. nō habebitis uitā aternā. Vel caro & sanguis quæ crucifixa ē & q̄ militis effusa ē lancea iuxta hāc diuisionē & in sanctis eius diuersitas sanguinis & carnis accipitur: ut alia sit caro q̄ uisura est salutare dei: alia caro & sanguis q̄ regnum dei nō queant possidere. Cōsequenter aut post redemptionē sanguinis xp̄i remissionē accepisse scribimur peccatorū. Quia nisi redempti fuerimus. frustra nobis peccata donantur. Nec ante ueniam accipere possumus delictorū. & serui esse cessamus nisi prætium pro nobis cruentus quondam uictor acceperit.

¶ Secundum diuitias gratie eius: quæ habundauit in nobis.

¶ Qui intelligit hoc qđ dictum est: gratia estis saluati: & non ex opibus: & quinquagita & quingētoꝝ denarioꝝ in euangelio debitore quod cui plus dimittitur plus diligat. Iste potest scire qđ scđz diuitias suas dei gratia habundauit in nobis: Maxime in ecclesia de gētibus cōgregata. q̄ aliena fuit a testamēto & promissionib⁹ israhel: cuius delicto: nos salutē consecuti sumus. An nō ē magnitudo grārum in paulo & ceteris sanctis de qbus dī: Nescitis qm̄ angelos iudicabimus: & in alio loco in quē desiderāt angeli cōsiderare: & rurū p̄i da ut quō ego & tu unū sumus: sic & ipsi i nobis unū sint has diuitias grāe: ille in se nō facit uacuas: q̄ quantū ualet humana fragilitas nititur: laborat atq; cōtendit & cū apostolo loq̄tur grā eius in me nō fuit parua. Qui uero beneficii magnitudinē nō recordans ad deteriora delabitur: In isto diues grā dei & opulenta largitio paup̄tate tenuatur.

¶ In omni sapientia & prudentia notum nobis faciens mysterium voluntatis sue.

Sapientiam & prudentiā eē diuersas: stoici quoq; opinātur dicētes. Sapientia est reꝝ diuinā: humanarūq; cognitio: prudentia uero tm̄ mortaliū. Iuxta hanc diuisionē possumus sapientiam inuisibiliū & uisibiliū accipere: prudentiā uero tm̄ uisibiliū. Quæritur itaq; quō nobis deus in oī sapia & prudentia notū fecerit mysteriū uoluntatis suæ: & quidē primū simpliciter accipiendū qđ mysteriū uoluntatis eius redēptio nra sit p̄ sanguinē filii ipsius & remissio peccatoꝝ scđm diuitias grāe eius q̄ habūdauit in nobis. Qđ. s. nos in dñi passione credentes: q̄ est stultitia nō credentibus: sapientiam possideamus atq; prudentiā. Deinde qđ per scripturas suas nobis nota fecerit uniuersa mysteria: quō primum cælum: & terrā machinatus & oīa quæ intra ea sunt fecerit ordinari atq; distinxerit: ut plasmat⁹ homo & usq; ad passionē xp̄i mundus impletus sit: quō ex uisibilibus ea q̄ sunt inuisibilia cognoscantur: Ad extremū quod ē ea q̄ in terra sunt sapientia indigeant atq; prudentia. Quotus. n. quisq; nrm̄ scit quid sit illud quod aues in aera suspendat: pisces in fluctibus: Nec non & hoīum gressus promoueat & rationem bestiā. Sed qui diligēs lector est. statim nobis illud opponit: ex parte cognoscit paulus & ex parte pphetat. Et nunc uidet per speculū in enigmate: quō ei uel ipsis ephesius in oī sapientia: atq; prudentia dei mysteriū reuelatum est. Hac itaq; necessitate compellimur mutare ordinē lectionis: & facere scđm placitū uoluntatis suæ in laudē gloriæ gratiæ suæ in qua gratificauit nos in dilecto. In quo habemus redēptionē per sanguinē ipsius remissionē peccatoꝝ: secundum diuitias gratiæ eius quæ habundauit in nobis in oī sapientia & prudentia. Ad superiora iactantur ut cū hucusq; distinxerimus: quō scilicet oīs sapientia & prudentia ad superiora iungantur: Deinceps inferamus: Notū faciens nobis mysteriū uoluntatis suæ scđm placitum suū. Potest aut et hac manente sententia qđ ex parte uideant & ex parte prophetent. Nunc in oī sapientia & prudentia: dici reuelatū eis esse mysteriū. Non quo ipsi in oī sapientia & prudentia mysteriū didicerint. Sed deus in omni sapientia sua atq; prudentia iuxta qđ consequi poterāt eis mysteriū reuelauerit. Secundū placitū suū qđ pposuit in eo in dispēsatiōe plenitudinis tēporū. Supra dixerat scđz placitū uolūtatis suæ nūc scđm placitū suū uoluntate detracta ibi.

i. prædestinationē in adoptionē filioꝝ per Iesum xp̄m posuit hic uero idest propositionem: Inter prædestinationē aut & propositum hi qui solent inter uerba discurre: hoc asserūt interesse: quod prædestinatio ē alicuius rei multo ante in mente eius qui destinet quid futuꝝ præfigurat. Propositum autē cum iam uicina sit machinatio & pœne cogitationē sequatur effectus: Quod uero ait proposuit in eo ad mysteriū referendum est. Siquidem supra dixerat: ut notum faceret nobis mysteriū uoluntatis suæ. Quod mysterium dispēsatio est plenitudinis temporum ut statuto tempore omnia compleantur: Quomodo enim hæres quandiu paruulus est licet ipsius bona sint: tm̄ nec dum ei debetur hæreditas: ita & mysteriū: qđ prædestinatū fuerat a deo in adoptionem filioꝝ ante non potuit dispensari: nisi suo ueniret tempore. De quo & alibi numero singulari paulus ait. Vt aut ait uenit plenitudo temporis. misit deus filium suū: qui ante uenire non potuit nisi mysterium temporis impleteretur.

¶ Recapitulare omnia in christo: quæ in celis & q̄ in terra in ipso.

¶ Pro recapitulare in latinis codicibus scriptum est. restaurare. Et miror cur ipso uerbo Non usi sunt translatōres: cum istiusmodi licentia. dialectica quoq; & philosophia sicut in græco habentur assumptæ sint. Nam & oratores in epilosis uel inter epilogos in fine causarum propter memoriam iudicū & eorum qui audire negotia recordationem solent

facere: ut quæ prius latius disputant breui postea sermone comprehendant & unus quisque eorum incipiat quod audiuit. Sensus itaque in presenti loco iste est. Omnis dispensatio quæ & ante mundum & postea esse coepit in mundo: tam inuisibilem quam uisibilem creaturarum aduentum dei filii pollicebatur. Quod adaz qui de paradiso eiectus est per saluatorem reuocandus erat. Quod in fabricatione turris linguarum unitas scissa est in actibus apostolorum ostendebat dona linguarum. Quod Isaac in typo domini qui crucem suam ipse portauit: quod samson sanctam comam nutriendam dalida pauperis dilexit amplexus: & omnia cordis sui secreta confessus: saluatoris & ecclesie ex gentibus uere pauperis & egeni mysterium significauit. In cruce itaque domini & passione eius recapitulata sunt omnia idest uniuersa in hac computata quod ut manifestius fiat quotidianæ consuetudinis aliquod ponamus exemplum. Verbi causa. uiginti denarios erogauit rursum quinque & alios quindecim. xxx. quoque & tres decies: per diuersa tempora dedi hæc. Quod cum uoluerem supputare centenarii mihi numero summa suauescit: & in uno numero habeo omnia quæ ante descripsi. Sic itaque uniuersa mysteria & omnis dispensatio uetustatis: non solum quæ in terris: sed etiam quæ in cælis gesta est in christi passione compleri. Cum enim semel mihi christus: passus fuerit & sepultus & resurrexerit & ad patrem uictor ascenderit: Non necesse habeo ueterem numerum qui in uno omnia teneo. Diligenter attendite quod non solum omnes historie scripturarum quas in terrâ gestas spiritus sanctus enumerat: sed et in cælestibus quæ nobis occultæ sunt: in christi recapitulata passione taneantur.

In quo & forte vocati sumus predestinati secundum propositum eius qui uniuersa operatur secundum consilium uoluntatis sue. Verbum hereditatis & sortis per quas in christi partem uenimus: ostendit nos de alia potestate: ad aliam transmigrasse. Et secundum illud quod in deuteronomio scriptum est quod diuidebat altissimus gentes cum disseminaret filios adam. De angelorum ditione ad partem domini esse translatos. Et illi quidem aliena: & sibi uel commissa uel usurpata tenuerunt. Iste uero receperit sua & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. idest eos qui ante capti fuerant in perditionem: ipse coepit ad uitam ut reduceret in excelsum & quodammodo est capta captiuitas dum per secundam captiuitatem qui prius capti fuerant liberantur. Considerandum quod & hic idest predestinatio: & propositum simul propositum est. Iuxta quæ operatur omnia deus secundum consilium uoluntatis suæ. Non quo omnia quæ in mundo fiunt: eius uoluntate & consilio peragantur. Alioquin & mala deo poterunt imputari. sed quo uniuersa quæ faciat consilio faciat & uoluntate. Quod scilicet & ratione plena sint & potestate facientis. Nos homines plerumque uolumus facere consilio: sed nequaquam uoluntatem sequitur effectus. Illi autem nullus resistere potest quin omnia quæ uoluerit faciat: Vult autem ea quæcunque sunt plena rationis: atque consilii: uult saluare omnes & in agnitionem ueritatis uenire. Sed quia nullus absque propria uoluntate saluatur liberi enim arbitrii sumus: uult nos bonum uelle: uellet in nobis & ipse suum implere consilium.

Ut sumus in laudem glorie eius qui ante sperauimus in christo. Si sperauimus ante dixisset in christo: & non præmisisset ante sperauimus quod græce dicitur esset manifestior sensus eos qui sperauerunt in christo: sorte uocatos esse & predestinatos secundum propositum eius: qui uniuersa operatur iuxta consilium uoluntatis suæ. Nunc uero præpositionis adiectio ad illam nos intelligentiam trahit. De qua superius disputauimus exponentes. Hoc quod scriptum est: qui benedixit nos in omni benedictione spirituali: in cælestibus in christo. Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi ut essemus sancti & immaculati coram ipso: Quod. scilicet. ita nos benedixit omni benedictione spirituali in cælestibus & elegerit ante constitutionem mundi: ita et nunc sperasse ante dicamur in christo: ex eo tempore quo electi: & predestinati & benedicti sumus in cælestibus: alius hoc dogma non sufficiens quod ante fuerimus & sperauerimus in christo: quia in isto corpore degeremus: illo intelligentiam transferret ut dicat: In aduentum domini saluatoris quoniam in nomine eius omne genu flectetur cælestium terrestrium & infernorum: & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus christus in gloria est dei patris. Cum ei fuerint uniuersa subiecta: alios uoluntate alios necessitate subiciendos: qui ante præscientiam maiestatis eius sperauerunt in eum futuros esse in laudem glorie eius: & uocari eos uero qui reperi fuerint necessitate credentes eo tempore quo nec diabolus & angeli eius poterunt negare regnantem: esse sperantes: sed non in laudem glorie eius: quod quidem & nunc ex parte uidemus expleri quia alia sit merces eius quæ uoluntate sequatur deum alia qui necessitate. Verumtamen siue per occasionem siue per ueritatem tamen christus annuntietur: dum modo sciat & sperans: & ante sperans quod pro diuersitate spei diuersa sunt præmia recepturi.

In quo & uos audito uerbo ueritatis euangelij salutis ueræ in quo & credentes signati estis spiritu sancto promissionis. In quo haud dubium quod in christo. Inter ceteros qui audierunt: Vos quoque ephesii uerbum ueritatis audistis euangelium salutis ueræ cui credentes signati estis spiritu repromissionis sancto. Vnde autem iuxta ordinem lectionis non stare sentiam nec ei quod prælatum est. In quo & uos audito uerbo ueritatis euangelij salutis ueræ: redditum aliquid quod sequatur. quia statim secundo ponitur: in quo quod quia superfluum est sublatum et merito potest textum reddere lectioni. Hoc autem patiebatur paulus de nimio amore christi ut eum semper quod diligebat etiam superflue & extraordinarie nominaret. Quod potest absque nobis omnibus epistolis eius lector diligens inuenire. Vnde & nunc secundo positum in quo ordinem deprehenditur turbasse sententia & anteriorem propositionem.

In epistolam ad Ephesios.

propositionē reliquisse pendentē. Neq; uero parua laus ephesiorum est. Non p̄dicationē sed uerbū ueritatis audisse. Si quidem inter p̄dicationē & uerbū ueritatis multaz esse distantiam & in alia epistola legimus. & uerbum inquit meum & p̄dicatione mea non in persuasibilibus sapientiæ uerbis: sed in ostensione spūs & uirtutis. Quæramus diligentius ubi alibi scriptum est quod uerbū quis audierit ueritatis ut ex collatione eorum possit perspicue pauli sensus aperiri: ubi quoq; euangeliz nominatum sit: siue cum additamento: siue absolute. Verbi gratia cū additamento euangeliz meū & euangelium iesu xpi: & euangelium æternum uel qđ nunc dicitur ad ephesios euangeliz salutis nostræ. Absolute uero ut cū loquitur de luca cuius laus in euangelio per oēs ecclesias: signatur aut qđ audierit uerbū ueritatis & crediderit in eo spū repromissionis sancto. Quia multi sunt qui audierūt & increduli pmanentes: nequaquā signaculū sancti spūs consecuti sunt. Dicitur & ad principē tyritus es signaculū similitudinis dei. Signaculū autē dei est: ut quomodo primus homo conditus est ad imaginē & similitudinē dei: & sic in secunda regeneratione quicūq; spūm sanctum fuerit consecutus signetur ab eo: & figurā conditoris accipiat. Quærendū ēt ubi alibi scriptū sit: spūs repromissionis sanctus: uel qđ significet. Ego. n. æstimo quia sicut spūs sanctus sanctū facit eū cui fuerit infusus: & spūs sapientiæ sapientē: & intelligentiæ: intelligentē: & consilii cautū atq; cōsultū: & fortitudinis fortem & scientiæ scientē: & pietatis pium: & timoris timidū deiq; timore trepidantem ita & spūs repromissionis uel spūs dei sponfore & deū facit: eum in quo habitauerit. Quō econtrario immunus spūs immūdum facit: & spurcam sibi domū p̄parat spurcus habitator: Fornicationis quoq; spūs efficit scortatores. De quibus & propheta loquitur: spū fornicationis seducti sunt: & nequaz spūs nequam facit hoīes atq; puerfos: & demoniacus demones. qualisq; fuerit liquor: qui nouæ testæ infusus est talem diu testa & odorem retinet & sapore. Quis est pignus hæreditatis nræ in redēptio nem adoptionis in laudē gloriæ ipsius: Pignus latinus interpras pro arrabone posuit. Nō in idipsum aut arrabo qđ pignus sonat. Arrabo. n. futuræ emptioni quasi quoddā testimoniū & obligamentū datur. Pignus uero hoc est pro mutua pecunia opponitur: ut cū illa reddita fuerit reddenti de bitū pignus a creditore reddatur. Rursū i eo ubi ait i redēptionē adoptiōis n̄ hēt in græco

quā nos acquisitionē siue possessionē possum⁹ dicere. Nec tñ uī sermōis exp̄ssim⁹. Multa. n. uerba sūt q̄ nec de græco i latinū trāsserri ualēt nec de hebraico i græcū & reciproce nec de latino i græcū nec de græco i hebreū. Quicūq; igr̄ n̄ tñ spūz sanctū sed spūz sanctū repromissiōis accepit si mul cōseq̄ & arrabonē hæreditatis q̄ hæreditas uita ppetua ē: & quō ex arrabōe estimatur q̄lis em ptio futura sit & q̄ possessio uerbi causa: & decē solidis centum solidorū uilla: & centū solidis mille solidorū possessio: ita ex uarietate arrabōis hæreditatis quoq; postea secuturæ magnitudo cogno scitur. Quāuis autē sanctus aliquis atq; perfectus & oīum iudicio beatitudine dignus putetur. Tamē ad futurā hæreditatē nunc arrabonē est spūs consecutus. Si autē arrabo tantus: quanta erit ipsa pos sessio. Quō autē arrabo qui nobis tribuitur. Non est extra nos: sed intra nos: sic & ipsa hæreditas hoc est regnū dei. quod intra nos est in nobis uersatur intrinsecus. Quæ. n. potest esse maior hæreditas. quā contemplari & uidere sensu pulchritudinē sapientiæ: & uerbi. & ueritatis. & luminis. & ipsius i effabilem & magnificam dei considerate naturam: oīum quæ ad similitudinē dei condita sunt: sub stantiam contueri. Iste autem spūs repromissionis sanctus qui est arrabo hæreditatis nostræ idcirco nunc sanctis datur ut redimantur: & copulentur deo in laudem gloriæ ipsius. Non quo deus laude alicuius indigeat sed quo laus dei laudatoribus prosit: & dum per singula opera maiestatem ipsius magnitudinemq; cognoscunt: ad laudandum eum miracula stuporis erumpant.

¶ Propterea & ego audiens fidem uestram in dño iesu & in omnes sanctos nō cesso gr̄as agere pro uobis memoriā uestrī faciens in orationibus meis ut deus dñi nostri Iesu xpi pater glo rie det uobis spūm sapientiæ & reuelationis in agnitione eius illuminatos oculos cordis uestrī.

¶ Licet uerbi ad uerbū exp̄ssa translatio possit apostolū diligēti excussare lectori qđ uideatur oīs scientiæ scaterere contextu: & solœcismus fieri tñ in græco uitiū sonat: Vñ & nos græcis potius calū niatoribus rñdentes: conabimur ita iuxta sensū tēperare ordinē lectionis: ut dicamus: Audiens fidē uestrā in dño iesu & in oēs sanctos eius uidensq; differentiam fidei uestræ in dñm & in oēs sanctos eius: n̄ cesso gr̄as agere & memoriā ur̄i facere i oratiōibus meis: ut dñi nr̄i iesu xpi deus: pater autem gloriæ: det uobis spūm sapiæ & reuelatiōis. Qđ at̄ seq̄tur illuminatos oculos cordis ur̄i: ita phiba to reddi pōt. Propterea & ego audiēs fidē ur̄am in dño iesu in agnitionem eius: illuminatos ocu los cordis ur̄i & oēs sanctos. non cesso gr̄as agens: p uobis memoriā ur̄i facere in orōnibus meis ut de⁹ dñi nr̄i iesu xpi p̄ gloriæ det uobis spūm sapiæ & reuelationis in agnitionem.

¶ Et sciatis quæ sit spes uocationis uestræ & cetera. ¶ Porro deus dñi nostri iesu xpi: pater autē gloriæ ita intelligendus ut quō dñs noster iesus xps: ipse est sermo sapientia ueritas pax iustitia fortitudo ipse sit etiam gloria. Secundum illud quod alibi dicitur apparebit gloria dei & in omni pœne ueteri lege scriptum est super tabernaculum testimonii uisam esse gloriam dei. Et psalmista canit. exurge gloria mea exurge. Quæ gloria illuminans suo fulgore mundum: templum sibi de uirginali utero fabricata est. Cuius templi pater: gloria efficitur deus. Et ubi chri stus gloria est ibi tantum pater dicitur: Vbi iesus ibi deus eius absq; additamēto aliquo nominatur

Iste igitur deus assumpti hominis: pater uero gloriæ: sapiæ: ueritatis dat credentibus in filiū suū spiritum sapiæ & reuelationis: ut sapientes fiant: & reuelata facie gloriā dñi contēplentur. Quæ sapiā & reuelatio cum eos sapientes fecerint: & mysteria illis occulta aperuerint: statim sequitur ut habeāt illuminatos oculos cordis. Ex uerbis præsentibus approbatur non solū exterioris membra hoīs s; & interioris hoīs membra dici. Ecce. n. manifeste cordis oculos appellauit: quos absq; sensu & mente intelligere non possumus. Huic & illud psalmistæ conuenit. Illumina oculos meos ne unq; con dormiant in morte & alibi sapientis oculi in capite eius: Si. n. simpliciter oculos carnis accipim⁹ nō solum sapientis: sed & insipientis oculi in capite eius sunt. Caput itaq; sapientis sensus accipitur. q̃a alio uerbo mens & aīus & principale cordis appellatur. Qd̃ uero ait in agnitionē eius id est

quidā sic intelligunt & inter & hoc est inter notionē & agnitionē illud intersit qd̃ notio eorū sit quæ antea non sciuius & ea postea scire cœpimus. Agnitio uero eorū quæ prius scientes deinceps scire desiuius eorumq; postea recordamur & priorē quandā uitā in cælestibus suspicamur. Postq; in corpora ista deiecti & obliti dei patris: nūc eū p̃ reuelationē cognouimus secundum illud. Reminiscentur & cōuertentur ad dñm oēs fines terræ. & cætera his similia replicamus. **¶** At sciatis quæ sit spes uocationis eius: & quæ diuitie: gloriæ hereditatis ei⁹ i sanctis: & quæ sublimis magnitudo uirtutis eius in nos qui credidimus secundum operationem potentie uirtutis eius quam operatus ē in christo suscitans illū ex mortuis.

¶ Cui semel iuxta orationē pauli. datus fuerit spūs sapiæ: & reuelationis ut aptis oculis cordis aspi ciatur: iste sciet q̃ reposita sunt uocatis: & quæ speranda sanctis dei: q̃ habundanter & large his qui hæ reditatē ipsius sustinent: est daturus: Ad quā notitiā magnitudo uirtutis dei est necessaria: in his qui iuxta similitudinē pauli credentes uocantur p̃ quā operatus est deus: in xpo iesu quē a mortuis resu scitauit. Dupliciter aut̃ intelligenda hæreditas: siue qd̃ primogenitus oīs creaturæ hæreditas sit ani mæ dñi nri iesu xpi: & eius qui ex corpore & aīa assumptus est hoīs. Nosq; cū hæreditatē aīæ hære ditemus deū uerbum siue qd̃ in xpo hæreditas nostra sit: patris & filii: & spūs sancti una diuinitas: Vt quō uocatur hæreditas domorū atq; uillarū: ut ipsa q̃ absq; hæredibus possidentur: sic ipse deus hæreditas credentiū sit atq; scōrū: Scriptū est & in ueteri testamento: filiis aut̃ leui non dabitur hæ reditatē in medio fratrum suorū: quia ego pars eorū. Et alibi. Dñs hæreditas eorū est. Et sanctus q̃ extra deū nihil hēre se nouit audacter loquitur pars mea dñs: & tu es pars hæreditatis meæ: & calicis mei: nō ergo parui studii ē ut sciamus spē uocationis & diuitias gloriæ hæreditatis dei in sanctis: & qp̃e in digemus ad hæc cognoscēda uirtute qua ē in filio suo deus usus ē suscitādo quē suscitauit. Non se mel sed semp a mortuis & fecit eū in mortuis libere. Nulla mortis contagiōe maculatū. quottidie xps resurgit ex mortuis quottidie in pœnitētibus suscitatur. Nō quo nō habuerit ēt scdm carnem potestātē aīæ suæ ponendæ & iterū resumēdæ eius. Nemo qp̃e tollit eā: nisi ponat illā a semetipso sed quo iuxta dispensationē carnis & filii homo & filius a deo & patre suscitatus esse dicatur.

¶ Et sedere eū faciens ad dexterā suā in cælestibus sup̃ oēm principatū & potestātē & uirtutem & dominationem: & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo: sed etiam in futuro. **¶** Per humanam similitudinē: dei potentiam demonstrauit. Non quo solum ponatur & deus pa ter in eo sedeat: secumq; filiū habeat residentem: sed quo nos aliter iudicantē atq; regnantem nisi p̃ nostra uerba intelligere nequeamus. Ad hoc pertinet & illud quod in centesimo nono psalmo scri ptum est. Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos sca bellum pedum tuorum. Si enim iuxta regnantis habitum filius ad patris dexteram sedet: necesse est ut iuxta eandem similitudinē maior sit ab eo qui in leua parte confederit. Quod ut sciamus aliter intelligi quā lra resonat. Idem psalmus in cōsequentib⁹ docet dicēs: tu es sacerdos in æternū scdm ordinē melchisedech. dñs a dextris tuis. Quō. n. cū filius patri ad dexterā sedeat rursus pater a dex tris eius esse perhibeatur. Aut qua ratione terra scabellū est pedū eius. & cælum tronus ipsius: cum & terram scdm esaiam pugillo continere dicatur & cælū palme extensione mœtiri. Non enim pōt in tra id esse qd̃ ab eodem continetur: Nec in manu inclusum tenere a quo ipse iuxta sedentis habi tum circundetur. Sicut ergo proximum esse: uel ab eo procul recedere non secundum locorū spa tium: sed iuxta merita sentiendum est: quod sancti iuxta eum sint: peccatores uero de quibus ait pro pheta dicens: ecce qui elongant se a te peribunt: ab omni eius uicinia submouentur: Sic & in dex tris uel in sinistris dei esse accipiendū est qd̃ sancti a dextris eius sint: peccatores uero a sinistris. Sal uatore quoq; id ipsum in euangelio comprobante cum oues a dextris hedos esse memoret a sini stris. Sed & ipsum uerbū sedere: regni significat potestātē: per quā beneficiū eis deus tribuit super q̃ bus sedere dignatur. Quod scilicet regat eos & in curru suo habeat: & ad nutum proprium uaga prius & libera colla conuertat. post hæc quæritur quomodo id quod sequitur possit intelligi su per omnem principatū. & potestatem & uirtutem: & dominationem & omne nomen quod no minatur non solum in hoc seculo: sed etiam in futuro. Et quidem de a dextris ac a sinistris & de ses sione iam dictum est. Nunc querendum ubi apostolus hæc quattuor nomina principatum lo quor potestatem: & uirtutem & dominationem scripta repperit & in medium unde protulerit. Neq; enī fas est eum qui diuina lectione fuerit instructus aliquid locutum putare quod in sanctis uoluminibus

In Epistolam ad Epheseos.

uoluminibus non habetur. Arbitror itaq; illū aut de traditionibus hebreorum ea quæ secreta sunt: in mediū protulisse: aut certe quæ quasi iuxta historiā scripta sunt cum intelligeret legem esse spūalem sensisse sublimis: & qđ de regibus atq; principibus ducibus quoq; tribunis & centurionibus: i numeris. & in regno: libris refertur: imaginez alioq; principum regnumq; cognouisse q. f. in cælestibus sint principatus sint potestates. sint dominationes atq; uirtutes & cætera ministerioꝝ uocabula: quæ nec nos possumus noiare: nec ipsum paulū puto ut in graui corpusculo constitutū enumerare uoluisset. Si aut sunt principatus & potestates & uirtutes & dñationes: Necesse est ut & subiectos habeat & timētes & seruientes sibi: & eos qui sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officioꝝ non solū in præsentia: sed etiam in futuro seculo erunt. Vt per singulos pfectus & honores: & ascensiones: & descensiones: uel crescat aliquis uel decrescat: & sub alia atq; alia potestate uirtute: principatu: & dñatione fiat. Nos homunculi cito in cinerē & puluerē dissoluendi si consensu hoīum leuemur in reges: tantas habemus ministerioꝝ diuersitates & multitudines: quantas facili⁹ possumus sentire: quam dicere. Verbi causa: quot præfectos in parte ciuili: iudices: prouintias: & ordinē suum habet rursum militia: in tot comites: duces: tribunos & multiplicem scindatur exercitus: & putamus deum dñm dominorum & regem regnantū simplici tantū ministerio esse contentum

Et omnia subiecit pedibus eius: & ipse dedit caput super omni ecclesia quæ est corpus ipsius: plenitudo eius qui oīa in omnibus adimpletur.

Huic uidetur illud esse cōtrariū quod alibi scribitur. Nec dū ei uidemus oīa subiecta: Sed & illud oportet. n. illū regnare donec ponat oēs inimicos sub pedibus suis. Si. n. nec dū ei subiecta sunt oīa & oportet eū regnare donec ei subiciantur oīa quō nūc sub pedibus ei⁹ deus uniuersa subiecit. Maxime cum & in alio loco paulus ipse testetur. Cum aut ei subiecta fuerint oīa tunc & ipse filius subicietur ei qui sibi subiecit oīa: ut sit deus oīa in oībus. Ergo aut secundū præscientiā id quod futurum ē quasi iam factū esse cōmemorat. iuxta sensum quē supra exposuimus ubi ait. benedixit nos in omni benedictione spūali in cælestibus in xpō. Aut certe si de præterito sentiendū est: sic debemus accipere quod ēt quæ non sunt ei uoluntate subiecta. naturæ conditione deseruiāt. Verbi cā demones iudæi atq; gentiles. Non. n. seruiunt xpō nec subiecti sunt pedibus eius: & tñ quia ab eo in bonā partē creati sunt subditi sunt potestati eius inuiti: & aduersum eū repugnant liberi arbitrii uoluntate. In hūc sensum & illud qđ sequitur coaptatur: & ipsum dedit caput super oīa ecclesiæ quæ est corpus ipsius. Quō. n. caput plurima sibi habet membra subiecta: e quibus nonnulla uitiosa & debiliā. Ita & dñs noster Iesus xp̄s cum sit caput ecclesiæ habet mēbra. eos oēs qui in ecclesia congregantur tā sanctos uidelicet quā peccatores. Sed sanctos uoluntate: peccatores uero sibi necessitate subiectos: Atq; ita fit ut etiam inimici subiecti sint pedibus eius. Quapp in eo quod ait oīa: uidetur facere quæstionē. Nā illud qđ dictum est sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis: & alibi oportet eū regnare donec ponat oēs inimicos sub pedibus eius: non magnopere quærit interpretem ut ea q̄ inimica sunt cum fuerint superata: subiciantur pedibus & in uictoris transeant potestates. Cur autem oīa. i. angeli troni dominationes. potestates & uirtutes cæteraq; quæ nunq̄ fuerunt contraria deo eius pedibus subiciantur uideretur obscurū. potest itaq; responderi quod absq; peccato Nullus sit & sydera ipsa non sunt munda corā deo: oīsq; creatura pauet creatoris aduentū. Vnde & crux saluatoris non solū ea q̄ in terra sed ēt ea q̄ in cælis erant purgasse perhibetur. Alius uero oīa non ad uniuersitatē sed ad ea tantū refert de quibus disputatū est: ut hoc mundo omnis ciuitas cōclamauit. Non quo aliquis tacens in urbe non fuerit sed ex parte maxima etiā eaq; minora sunt appellantur: & ipse paulus apostolus omnes inquit sua quærunt non ea quæ sunt dei: & omnes me dereliquērunt. Non quo timotheus & cæteri discipuli qui illo tempore quo epistolæ scribebantur cum eo erant illum reliquērunt Sed idcirco quia a pluribus sit desertus ab omnibus idest a maxima parte desertum se esse conqueritur. Simile huic qđ & in psalmo sonat. oēs declinauerunt: simul inutiles facti sunt: Non est qui faciat bonum non est usq; ad unum. Si enim omnes declinauerunt: ergo declinauit & ipse qui loquitur: & alibi: Ego dixi in excessu mentis meæ: omnis homo mēdax: Aut enim uerum est hoc quod dixi: aut falsum: Si omnis homo mendax est. ergo mendax est & ipse qui loquitur: ne hoc quidem quod ait uerum est omnem hominem esse mendacē: Porro si uera snia est omnes sic accipiendi: ut supra diximus quod magna pars hominū mentiatur. Scribit & alibi apostolus: docentes omnem hominem. & rursum cōmonentes omnem hominē. Non quo oēs homines docuerit: quanti enim sunt qui usq; hodie nec doctrinā apostoli audire nec nomen: sed quod eos oēs doceat & admoneat: qui in ecclesia sunt & cupiunt scire quæ dei sunt. Sequitur plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur. Quod quidem sic accipiendum: quemadmodum & illud. tunc subicietur ei qui sibi subiecit omnia ut sit deus omnia in omnibus. Nunc enim deus per partes in singulis est: hoc est in alio iustitia: in alio castitas: in alio temperantia. in alio sapientia in alio fortitudo & difficile est etiam sanctis uiris atq; perfectis omnes pariter esse uirtutes. Cum autem in fine rerum & consumatione mundi: ei fuerint uniuersa subiecta adimplebitur omnia in omnibus. Iuxta id quod deus est cunctis uirtutibus plenus: omnia in omnibus adimpleatur & sint uniuersi habentes omnia quæ ante singula singuli possidebant. Sed hoc quod ait

& ipsum dedit caput super omnia ecclesiam quæ est corpus ipsi: plenitudo eius quæ omnia in omnibus adimpletur. Non solum hominum sed etiam angelorum constarumque uirtutum & rationabiliter creaturarum ecclesia intelligi potest. Nec non & hoc qui omnia in omnibus adimpletur: Siquidem aliud est implere aliud impleri. quia in altero agentis: in altero patientis est uerbum. Sicut ergo adimpletur imperator si quotidie eius augeatur exercitus: & fiant nouæ prouintie: & populorum multitudo succrescat. Ita & dominus noster iesus christus in eo quod sibi credunt omnia & per dies singulos in fidem eius ueniunt ipse adimpletur in omnibus sic tamen ut omnia adimpleantur in omnibus id est ut qui in eum credunt cunctis uirtutibus pleni sint: & iuxta euangelium faciant eum proficere ætate sapientia & gratia. Non solum apud deum sed & apud homines. CAP. II.

E vos cum essetis mortui delictis: & peccatis uestris in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius: secundum principem potestatis aeris spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentie: in quibus & nos omnes conuersati sumus aliquando in desideriis carnis nostre. Facientes uoluntatem carnis & cogitationum: & eramus natura filij ire sicut & ceteri. Deus autem qui diues est in misericordia propter multam caritatem suam qua dilexit nos: & cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos christo.

Antequam de singulis uerborum sensibus disputemus uidetur nobis ita lectionis ordo reddendus & uos cum mortui essetis delictis & peccatis uestris conuiuificauit christo Deus qui diues est in misericordia propter multam caritatem suam qua dilexit nos misertus est nostri: & cum essemus mortui delictis in quibus aliquando ambulauimus secundum seculum mundi huius. secundum principem potestatis aeris spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentie in quibus & nos omnes conuersati sumus aliquando in desideriis carnis nostre facientes uoluntatem carnis & mentium: & eramus natura filij ire conuiuificauit nos christo.

subauditur quasi his dictum conuiuificauit christo. Coniunctionem uero causalem in eo loco in quo ait deus autem qui diues est in misericordia arbitramur aut ab indoctis scriptoribus additam: & uitium inoleuisse paulatim: aut ab ipso paulo qui erat imperitus sermone: & non scientia superflue usurpata. Manifeste autem mors animæ dicitur esse peccatum ex eo quod ait: & uos cum essetis mortui delictis & peccatis. Iuxta illud quoque quod in Ezechiel scriptum est. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Et quia delicta quæ græcæ nuncupantur: iuxta eiusdem linguæ ethimologiam proprie uerbum est scripturarum licet delicta

rectius transferantur. Querimus quid significet: quo ne distent a peccatis id est quid intersit inter paraptomata & amartias. Aiunt enim quod paraptomata: quasi initia peccatorum sint: cum cogitatio tacita subrepsit. & ex aliqua parte conuenientibus nobis: nec dum tamen nos impulit ad ruinam. unde & in octauo decimo psalmo scribitur Delicta hoc est. paraptomata quis intelligit: quia scilicet difficile sit radices & initia intelligere peccatorum: Peccatum uero esse cum quid opere consummatum peruenit ad finem. Querimus quoque quid sit in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius: utrum nam & aliud seculum sit quod non pertineat ad mundum istum sed ad mundos alios: de quibus & clemens in epistola sua scribit: oceanus & mundi qui trans ipsum sunt. An unus iste mundus qui ab initio quo factus est Adam usque ad terminum suum uoluitur uel transeat: uel certe mundus alio nomine appelletur. Princeps aeris huius qui nunc operatur in filiis diffidentie scribitur & ad galatas ut eruat nos de presenti seculo nequam: & in hac eadem epistola redimentes tempus quoniam dies mali sunt & dies iacob modici dicuntur & pessimi: siue quod tempus uitæ istius per quod clausi tenemur in seculo graue sit: & laboriosus: Siue quod ipse satanas mundi huius ut supra diximus & seculi uocabulo nuncupetur. De quo statim in sequentibus secundum principem inquit potestatis aeris spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentie. princeps quippe aeris & spiritus potestatis qui in aere isto est diabolus intelligitur: qui nunc operatur in filiis diffidentie. In his enim qui domino credunt non potest operari. De quo & infra ait. Non est uobis pugna aduersus carnem & sanguinem: sed aduersum principatum & potestates aduersus rectores tenebrarum istarum: aduersus spiritalia nequitie in cælestibus. Non quo diabolus & satellites eius qui per mundum istum uagantes peccata hominibus insinuant: in cælo uersari quæant: de quo ob sua merita corruerunt sed cælum dicitur aerium qui supra nos est. Iuxta illud saluatoris eloquium. Considerate uolatilia cæli: & cætera. Manifestum quippe est. quod uolatilia: non per cælum uolant sed per aerem. Sequitur. In quibus & nos omnes conuersati sumus aliquando in desideriis carnis nostre facientes uoluntatem carnis & mentium. Quod ait in quibus ad delicta referendum est. Supius enim. quia duo pariter posuerat. & uos cum essetis mortui delictis & peccatis uestris: & ad peccata retulerat dicens. In quibus aliquando ambulastis ad delicta uero nihil tale uidebatur secutum quod sensum possit explere. Nunc ait in quibus delictis: Nos autem conuersati sumus. simulque ne i eo quod dixerat & peccatis uestris In quibus aliquando ambulastis ne se per superbiam a peccato uideretur excipere adiunxit in quibus & nos omnes conuersati sumus. Qui autem conuersatum esse se dicit de preteritis delictis & non de presentibus cõfiteretur Conuersati sumus inquit aliquando non in uno desiderio sed in desideriis carnis nostre: caro quippe desiderat aduersus spiritum & spiritus aduersus carnem. Facientes non unam uoluntatem carnis: sed plures & non solum uoluntates carnis sed et mentium. Pro quibus in latinis codicibus hetur cogitationum. Inter peccatum autem carnis & mentium.

In epistolam ad Ephesios.

mentium. hoc esse puto qđ carnis peccatum. est impudicitia atq; luxuria & ea q̄ per ministeriū eius in libidinibus explentur. Mentiū uero delictū ad dogmata ptinet cōtraria ueritati & hereticā prauitatem. Ita ut possimus dicere plerosq; hereticos: quāquā hoc itaq; sit uoluntates mentiū facere. & nō uoluntates carnis. Et multos cōtra ecclesiasticos carnis & non mentiū facere uoluntates: & esse plures qui & carnis & mentiū pariter faciūt uoluntates. Hęc autē diximus nō quo & heretici carnis nō faciant uolūtates: plura quippe apud eos corporis sunt uitia quā nōs: S; ut exēplo posito facilius qđ uolebamus possit intelligi. & eramus inq; natura filii irę sicut & ceteri. Rñdeāt heretici qđ diuersas naturas eē contēdunt quō paulus quē utiq; spūalis naturę eē nō dubiū est: fuerit naturę filius irę: si cut & ceteri qđ adhuc i errore sūt positi. Nos uero dicim' eē primū oēs hoīes natura filios irę uel pp corpus humilitatis corpusq; mortis & qđ ab adolescentia mens hoīum appōita sit ad malitiā. Vñ & salomon ait qđ iustus in terra qui facit bonū & nō peccet. Vel qđ ex eo tpe quo possumus hēre notitiā dei & ad pubertatē uenimus oēs aut ope aut lingua aut cogitatōe peccemus. Eramus igi natura filii irę sicut & ceteri: & oēs sancti qđ ab ira sanguine xpī redēpti sunt. Si. n. paulus qđ iuxta iustitiam quę in lege fuit irēphensibiliter ē conuersatus dicit se natura fuisse filiū irę: cur timeamus ēt retto sanctos uiros filios irę fuisse testari. De qbus oībus uere dici possit. Cū autē uenit mandatū peccatū reuixit: ipsi uero mortui sunt. Filius at irę sic accipiendū ut filios pditionis: iniquitatis: filios mortis. Nō quo aliqua ira mors: iniquitas & pditio subsistat in natura sua qđ filios habeat: sed quo filii dicātur eius rei qđ opetur in singulis. Sicut filiū appellātur gehēnā qđ gehēnā ignibus cōsumēdi sunt. Alius irę filios sic uocatos putet ut filios diaboli. Diabolus. n. pditio ē & ira & mors. Denorauit mors inuale scēs: & nouissime inimica destruetur mors: & ad ipsū diabolū pditio factus es. factus inq; ppria uoluntate. Nō ab initio sic creatus. Quō igitur mors dī: ex eo qđ inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrę: & per illū sunt mortui qđ an uiuebant & pditio qđ pdat quoscūq; deceperit. Sic & ira dī ppter eā quā exercet aduersū hoīem feritātē: sunt qđ illud in regno: libris qđ dauid numerauit populū israhel irā in se dei puocans: scriptura dicēte: & appōita ē ira dei succēdi in israhel: & incitauit dauid dicēs: irā dñi diabolū significare putēt. etenim iuxta gręcę ligurę pprietatē nō dixit genere scēminino ira dei legiosa hoc ē qđ diceret: sed ira dei legon. i. qđ diceret: genere masculino: mittit siquidē dñs irā & furorē suū p angelos pessimos. deus ergo qđ diues est i misericordia: & diues pp caritatē suā qua dilexit hoīum genus: & caritatē nō simplicē sed multā cū essemus mortui pp delicta nra uiuificauit nos: & nō solū uiuificauit: patū quippe hoc erat bonitati & magnitudini eius: sed uiuificauit cū xpō Iesu unam atq; eandē tribuens uitā habere cum xpō. Quidam pro eo quod nunc exposuimus & eramus natura filii irę pro natura: prorsus siue omnino: quia uerbū syli ambiguū est transfulerūt. Quod & si sic sonet iuxta ea quę diximus. exponendum est.

Gratia saluati estis. Si nō sunt dignę passionēs huius tēporis ad futuram gloriā qđ reuelabitur in nobis gratia magis sumus quam opere saluati: nihil. n. possumus dño retribuere pro oībus quę retribuit nobis. Et quō excitauit simulq; fecit sedere in cēlestibus in xpō Iesu. Supra dixerat qđ suscitauerit deus xpī a mortuis & sedere fecerit ad dexteram suam in cēlestibus super omnem principatū: & potestatem: & uirtutem: & dominationem & omne nomē quod nominatur non solum in hoc seculo: sed etiam in futuro. Nunc uero addidit.

Quia et nos suscitauerit cum eo et sedere fecerit in cēlestibus.

Ad dexterā suam. Quæratur ergo quō deus: qui nos saluos fecit & suscitauit simul fecerit sedere cū xpō. Et quidē qui simplicius est rñsurus hoc asserit qđ iuxta pręscientiā dei id qđ futurū est quā si factū esse iaz dixerit. Et quia mos iste sit scripturarū ut interdum futura tēpore pręterito declinēt. Verbi causa de cruce dñi foderunt manus meas & pedes & alibi de passione eius: quasi onis ad uictimā ductus est: & adhuc de iniuriis flagellorum liuore eius nos sanati sumus & alibi. Ab iniquitatibus populi mei duct' ē ad mortē. Hoc autē ideo ne quia futura semp incerta sunt hoīum spes fluctuet & uacillet ea qđ deus futura cognouit apud quē nihil ambiguū est quasi iā facta memorātur. Vt quia pręterita scđm philosophos quoq; fieri infecta nō possunt: Qui audierint quasi iam facta habeant qđ futura sunt. Alius uero qui resurrectionē & regnū xpī spiritualiter intelligit: Non deliberat dicere: iam sanctos sedere & regnare cū xpō. Quomodo enim nequaquā in carne sanctus est cū uiuat in carne & habet conuersationem in cēlestib' cum gradiatur in terra: & caro esse desistens totus uertatur in spiritū. Ita eum in cēlestibus sedere cum christo: Regnum quippe dei intra nos est & ubi fuerit thesaurus noster ibi erit & cor nostrum. Firmiq; & stabiles sedemus cum christo sapiētia uerbo iustitia ueritate. Potest autem & hoc dici. ut quomodo arrabonem spiritus sancti accepimus necdum totam eius plenitudinem consecuti: sic & sedere nos cum christo atq; regnare nec dū perfectam sessionem in cēlestibus obtinentes.

Ut ostēderet i seculis supueniētib' habundātes diuitias grę sue in bonitate supnos i xpō Iesu

Quanta sit beneficii magnitudo: quam multiplex gratia qua nos dñs de seculi istius perturbationibus liberatos sedere fecit & regnare cum christo. Hinc uel maxime comprobatur quod in futuris seculis. Non uno. sed omnibus suam cunctis rationabilibus creaturis super nos ostensurus est gloriā: suāq; diuitias monstraturus. Quod nos qui quondam lege tenebamur inferni & propter ui

tia atq; peccata ut opibus carnis ita eramus & suppliciis destinati: nūc in xpo regnem⁹ sedeamusq; cū eo. Sedeamus aut non in humili quocūq; loco sed sup oēm principatū & potestātē & uirtutem: & dominationē & oē nomen: qđ noiatur nō solū in hoc seculo sed ē in futuro. Si n. xps suscitatur a mortuis sedet ad dexterā dei in cālestibus supra oēm principatū & potestātē & uirtutē. & cātera. & nos sedemus regnamusq; cum xpo. Necesse est ut super his q; sedet ille sedeamus: sed qui diligēs lector est statim requirit: & dicit quid ego maior homo angelis & cunctis in cālo potestatibus? qđ quia periculosum est rñdere principatus & potestates & uirtutes & dominationes & omne nomen quod noiatur non solū in hoc seculo: sed ē in futuro maxime qā oīa xpi subiecta sunt pedibus: nō ad bonā partē sed ad contrariā referet ut dicat eē eas angelos refugas: & principē mūdi istius: & luciferū qui mane oriebatur: sup qbus sancti cū xpo in fine sessuri sunt. Illis quoq; tribuētē bñficiū q nunc inferni: & male libertate sua abutentes passim uagētur: & p pācipitia corruant peccatores. Cū aut tales habuerint sessores iuxta sedentiū uoluntātē incipient gubernari. Alius uero hoc qđ ait ut oñderet in seculis supuenientibus habundantes diuitias grā suā i bonitate supra nos: in xpo iesu: ad illam intelligentiā transferet qđ non sumus merito nro: sed gratia eius saluati: & maioris bonitatis inditiū sit pro peccatoribus magisquam pro iustis mori. Pro bono. n. forsitan quis audeat interire: & daturus nobis quā nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor hoīs ascenderunt. Quā oīa ex parte iam dederit in christo iesu: quia nullum absq; xpo bonum dici potest.

¶ Gratia. n. estis salui facti per fidē & hoc nō ex uobis. dei. n. donū ē nō ex opib⁹ ut ne qđ gloriē. **¶** Ideo inquit habūdantes diuitias grā suā: in bonitatem superuenturis seculis ostensurus est quia gratia salui facti estis per fidē non per opera. Et hāc ipsa fides nō est ex uobis sed ex eo qui uocauit uos. hoc at ideo ne forsitan nobis cogitatio occulta subreperet: si per opa nra saluati nō sumus. Certe uel p fidē saluati sumus: & alio genere nrm est qđ saluamur. Addidit itaq; & dixit fidē quoq; ipsā: non nra uoluntatis eē sed dei muneris: non quo liberū hoī tollatur arbitrium: & scđm illud apōstoli ad romanos non sit currentis neq; uolentis sed miserentis dei. Verū qđ arbitri ipsa libertas deum habet auctorem: & ad illius beneficiū cuncta referantur cū etiam bonum nos uelle ipse permiserit. Hoc aut totū propterea. ne quis gloriētur a semetipso & non a deo esse saluatum.

¶ Ipsi⁹ n. sum⁹ factura creati i xpo iesu in opib⁹ bonis q pparauit deus ut in illis ambulemus **¶** Reddit causas quare grā saluati sumus per fidē & hoc ipsuz nō ex nobis: sed ex munere dei. Dices illius. n. factura sumus. Hoc est qđ uiuimus qđ spiramus qđ intelligimus: & credere possumus ipsius est quia ipse conditor nr est: & diligenter obserua: quia non dixerit ipsius figuratio sumus atq; plasmatio: sed ipsius factura sumus. Plasmatio quippe originē de terrā limo trahit. Factura uero iuxta similitudinem: & imaginē dei sumpsit exordium. Quod in centesimo quoq; octauo decimo psalmo simul positū diuersa significat: manus tuā fecerunt me & plasmauerunt me. Factura primū locuz tenet. Deinde plasmatio, & quia creationis & conditionis nomen ad magnā semp solet opera copulari: Verbi cā. Illa urbs cōdita ē & ab initio creatus est mūdus & unusq;sq; sanctorū per uaria dogmata atq; uirtutes: in semetipso mundus est totus: propterea nunc creati in xpo dicimur & creati in operibus bonis: siue q ipsi fecimus: uel facturi sumus siue in aliis creaturis ad quā nra conuersatio trāferenda est: ut q pparauit deus in illis ambulemus spe magna iam nobis data: dum in his ambolaturi sumus quā deus magnopere pparauit. Et quia semel ad nomen creaturā uenimus. & sapientia in puerbiis salomonis dicit se creatam in initio uiarū dei: multiq; timore ne christum creaturā diligere compellantur totum xpi mysteriū negent ut dicant. Nō xpm in hac sapientia sed mundi sapientiā significari: nos libere proclamamus non eū periculum esse dicere creaturam quem uermē & hoīem & crucifixū & maledictionem tota spei nostrā fiducia profitemur: Maxime cū ex duob⁹ uersiculis qui pcedunt ipsa sapientia promittat se esse dicturam quā post secula sunt. Cum aut secula xps fecerit & quā deinceps loqutur ea sint quā post secula dicturā dei ferenda sunt: quā sequuntur. Licet in hebreis cōdicibus non habeatur: dñs creauit me initio uiarū suarū: sed dñs possedit me. Inter possessionē aut & creationem multa distantia est quia possidetur is utiq; qui est atq; subsistit: & est proprius qui possidetur: Creatur uero ille qui non erat antequā fieret: aut certe de eo quod erat: transfertur in aliud Sicut & nos nunc creati dicimur in xpo iesu: Creati utiq; non quia ante non fuimus: sed creati in operibus bonis. Quod dauid quoq; in psalmo: quinquagesimo deprecatur dicens. Cor mundum crea in me deus. Ecce mundum cor ante peccatum habuerat quādo de eo dominus loquebatur Inueni dauid iesse secundum cor meum: sed ut ibi creatio in refectionem sonat: ita & in nobis & in christo per singula opera & profectus: creatura atq; conditio accipi potest. Ut quotidia in credentibus: quia uarie secundum merita diuersa montes dicuntur: & ualles & colles atq; campestria: Christus creatus: natus & conditus sit.

¶ Propter quod memores estote quia aliquando uos gentes i carne qui dicebamini prepucium ab ea que appellatur circūcisio in carne manu facta quoniam eratis illo tempore sine christo alienati a conuersatione israel: & peregrini testamentorum repromissionis spez non habentes & sine deo in hoc mundo. **¶** Gentes ephesios in carne uocans: ostendit in spiritu esse non gentes: Sicut ecōtrario iudai in spiritu gentes sunt. & in carne israelitae

Quadrifariam

In Epistolam ad Ephesios.

Quadrifariam igitur iudæi diuiduntur. & gentes. Alii sunt in carne circumcisi: & in spiritu qualis fuit moyses & aaron & apostoli: & nathanahel cuius occultum iudaismus dominus intuens ait. Ecce uere israhelites in quo dolus non est. Alii qui nec carne nec spiritu circumcisi sunt: qualis fuit nabuchodonosor & pharao & hodie barbararum & romanarum gentium multitudo quæ non credunt in deum. Tertiæ qui tantum in carne sunt circumcisi & spiritum incircuncisum habent. Ad quos propheta dicit. Circumcidimini deo uero: & nolite circumcidere carnem præputii uestri. Et alibi: omnes gentes incircumcisæ carne domus uero israhel incircumcisæ sunt corde: extremi de quibus nunc dicitur quia aliqui uos gentes in carne qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta qualis hodie uniuersa est turba credentium & totus gentibus mundus est plenus. Ad distinctionem igitur spiritualium gentium iudeorum ephesii gentes uocantur in carne quia secundum spiritum israhelitarum sunt. Nam & in alio loco carnem israhel scriptura commemorans ait. Videte israhel secundum carnem quia in spiritu non erat israhel. Pulchre autem etiam uerba moderatus est quia dicebamini præputium dicebamini inquit præputium & eratis: ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta. Non quo sit circumcisio sed quo ipsa sibi hoc nomen assumat & sit uere circumcisio manu facta non spiritu: simul & illud est attendendum quod nos sine christo & alienatos quondam a conuersatione israhel esse memorans & peregrinos a promissionibus & testamento dei: nunc postquam in christo credidimus sicut repromissiones & testamenta eius accepimus. Ita conuersationem quoque habere dicamur israhel quoniam conuersatio uniuersa legalis expletur in nobis quia uidelicet lex spiritualis est magis circumcidamur & sabbatizamur nos spirituales uictimas offerentes illorum templo altarique destructis nos deo fructuum nostrorum decimas offeramus. Nos imolemus agnū immaculatū: & accincti liberos expediti pascha comedamus. Sicut enim circumcisio dicitur in carne manu facta ita ad distinctionem eius intelligitur alia esse circumcisio quæ non sit ut diximus manu facta sed spiritu. Quod autem ait spem non habentes: sine deo in mundo. Non quo plures deos: antequam in christum crederent ephesii non habuerint: atque uenerati sint: sed quo qui absque deo uero sit nullum deum habeat: & consigneriter additum est sine deo in mundo: habebant quippe deum quem eos habituros deus ante cognouerat: & apud præscientiam dei non erant sine deo: sed in mundo erant absque deo.

Nunc autem in christo uos qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine christi: ipse est enim pax nostra.

Deus ubique & totus ubicumque est a quo quis potest separari cum in eo sint omnia: & ipse per prophetam loquitur ego deus appropinquans & non de longe: & psalmista testatur: si ascendero in cælum: & si descendero in infernum tu illic es. Cum igitur in eo sint omnia procul tamen esse ab ipsis deis. Iuxta illud longe est dominus ab ipsis. Iste a quo impii longe sunt uicinus est sanctis. Denique cum & ab ephesis esset procul in sanguine iesu prope eis factus est & diligentius intuemus quod absque cruore domini Iesu nemo appropinquet deo. quia ipse est pax nostra dicens. pacem meam de uobis pacem meam relinquo uobis: Quomodo enim sapientia sapientes facit & iustitia iustos: & sanctificatio sanctos: & uita uiuentes. sic ipse pax nos facit esse pacatos: ut dicamus cum his qui oderunt pacem eramus pacificus. Si autem christus pax est quicumque sine pace est: consequenter non habet christum.

Qui fecit utraq; unum: & medium parietem macerie soluens inimicitiam in carne legem mandatorum in dogmatibus euacuans: ut duos conderet in semetipso. In unum nouum hominem faciens pacem ut reconciliaret utrumque in uno corpore deo per crucem interficiens inimicitias in eam: & uenit & euangelizauit pacem uobis qui longe eratis: & pacem his qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum uterque in uno spiritu ad patrem.

Iste est medius paries & maceria quæ utrumque a se populum diuidebat. De quo & in genesi in partu geminorum obstetrix loquitur. Ut quid propter te dirrupta est seps. Postquam ergo sapientiam carnis quæ est inimica deo in sua saluator carne destruxit: & præcepta legalia euangelicis dogmatibus commutauit: ut de iudæo atque gentili unum populum faceret christianum: euangelizans nobis qui longe eramus: & reliquiis iudeorum quæ de israhel per apostolos crediderunt: pacem utique & concordiam: tunc accessimus per ipsum: & unum in spiritu patrem nos habere cognouimus. Cõpletumque est illud quod in euangelio dominus loquebatur dicens. Et fiet unus pastor & unus grex. Et iterum & alias oues habeo quæ non sunt de ouili isto. Hos significans ex gentibus congregandos. Inimicitia autem quæ in saluatoris carne destructa est et per crucem est interfecta. Scriptum est enim. ut reconciliaret utrumque in uno corpore deo. per crucem interficiens inimicitiam in eam. Non ut in latinis codicibus habetur in semetipso. propter quod greci pronomini ambiguitatem. n. & in semetipso & in eam. Idest crucem intelligi potest: quia crux id est iuxta grecos generis masculini est. Lex quoque mandatorum subuersa est in dogmatibus. Postquam circumcisio & sabbatismus qui relictus est populo dei & pascha: & pentecostes & non apparere in conspectu dei uacuum: sunt altius intellecta quæ resonant & ab occidente littera recedentes cepimus uiuificantem spiritum sequi. Quod autem ait: ueniens euangelizauit pacem uobis qui longe. Hoc est gentibus. & pacem his qui prope hoc est iudæis. Videtur mihi de Esaia aliis uerbis testimoniū protulisse: & scripturæ suæ abusum quasi sua: Scriptum est quippe in eos uias eius uidi & sanauit eum. & consolatus sum eum. & dedi consolationem ueram.

pacem super pacem his qui longe erant & qui prope. Et hæc quidem iuxta uulgatam interpretationem dicta sunt. Cæterum qui illud apostoli legit. De christo memorantis pacem faciens per sanguinem crucis suæ. His qui in terra erant & his quæ in cælis & cætera quæ in eodem dicuntur loco. Nō putabit nos qui iuxta spiritum israhel uocamur fuisse longe. & iudæos qui tantum israhel nuncupentur in carne fuisse prope. Et hanc totam intelligentiam ad angelos uirtutesq; cælestes: & ad animas temperauit humanas: quod xps in suo sanguine terræ & cælestia copularit: quæ inter se antea diffidebant. Et bonus pastor morbidam ad montes reuectans ouem fecerit esse cum cæteris. Dragmāq; quæ perierat dragmis quæ saluæ fuerāt copulauerit: & mandata legalia ad illa retraxerit dogmata ad quorum typum & imaginem moyses quæ essent in tabernaculo fabricanda conspexit. Atq; ita fieri ut crux domini Nō solum terræ: sed & cælo profuerit. Nō solum hominibus: sed & angelis & omnis creatura dñi sui cruore purgata est. Quod aut ait. & duo conderet in semetipso in unum nouum hoīem. & quod magis ut superiori de iudæis atq; gentilibus sensui conuenire: sic suæ intelligentiæ coaptauit: ut dicat hoīem iuxta imaginē & similitudinē dei factum: eandem post recōciliationē formā recepturū: quā & nūc angeli hñt: & ipse pdiderit. Nouū at hoīez eē dicit q; quottidie renouat: & habitatur? ē in nouo mūdo qñ erit cælū nouū & terra noua: & bibitur? ē calicē iesu nouū & uere noui testamenti lectione gaudebit. Illud quoq; qd alibi scribitur. Ecce facio noua q; nūc oriuntur. sic sentiet ut p̄cipium innotationis in p̄senti seculo fieri estimet. Cæterum perfectā consummatamq; nouitatem: nec dum isto putet seculo posse compleri. Et quomodo nunc per speculum uidemus in ænigmate: tunc autem facie ad faciem: sic & instaurationem noui hominis tunc plene perfecteq; complendam: cum cælestia terrenaq; fuerint copulata: & in uno spiritu: & sensu eademq; sententia: acceperimus ad patrem. Nescio quid tale & in alia epistola si quis tamen eam recipit: prudentibus quibusq; lectoribus paulus subindicat dicens. Hii omnes testimonium accipientes fidei: non retulerunt promissionem deo pro nobis melius quid prouidente. ut non absq; nobis cōsumarentur. Propterea & uniuersa creatura congemiscit nobiscum: qui in tabernaculo isto ingemiscimus: & condolet: qui a timore dei in utero concepimus & dolemus: & p̄stolamur reuelationem filiorum dei: ut de uanitate seruitutis cui nunc subiecta est. liberetur: & futurus pastor & unus grex. & oratio domini compleatur dicentis. Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra.

Ergo iā non estis peregrini & accole: sed ciues estis sanctorū & domestici dei. Superedificati sup fundamentū apostolorū & prophetarū: ipso sūmo angulari lapide xpo iesu. In quo oīs edificatio cōpaginata crescit i tēplū sc̄m in dño. In quo & vos coedificamini i habitaculū dei i spū sc̄o.

Ad id qd supra dixerat peregrini testamentorū repromissiois nunc rñdet. Ergo iā non estis peregrini & accolæ & ad illud qd p̄miserat alienati a cōuersatiōe israhel. Mō reddit estis ciues sanctorū & domestici dei. Hic locus aduersus eos uel maxie facit: q; diuersas naturas nitūtur introducere. Quō .n. peregrini facti sunt ciues sanctorū: & quō domestici dei fuerūt quondā alieni a cōuersatione israhel: si nō pōt uel in melius uel in peius natura mutari? Qd aut sequitur edificati sup fundamentū apostolorū & pphetarū magis prior: quā scdæ interpretationi cōuenit in qua supius dixeram? an p̄sionē xpi uicinū israhel: & gētes fuisse de lōge: hoc testimonio & cōtra marcionē cæterosq; ueteres hereticos qui aliū legis aliū euangelii p̄dicant deū uti possumus. Si .n. nequaquā peregrini & accolæ sed ciues sanctorū & domestici dei superedificati sunt fundamēto apostolorū & pphetarū ipso sūmo angulari lapide xpo iesu. In quo oīs edificatio cōpaginata crescit in tēplū sanctū in dño. In quo & ephesii coedificātur in tabernaculū dei in spū. Vnus ē deus unius edificatiōis & tēpli qd superedificatū est fundamēto apostolorū & pphetarū. Qd si uniuersa edificatio cōpaginata crescit i tēplū sanctū in dño: oī labore nitendū est ut fiamus illi lapides de qbus scriptū ē: lapides sancti uoluntur su per terrā. Et cū fuerimus uiui lapides ex oī parte dolati. leues. politi. nullā habentes scabredinē edificemur in tēplo & fiamus habitaculū deo: Condaturq; in nobis arca testamēti custos legis dñi cherubin sc̄iæ multitudo & interiora pectoris nr̄i in nouū uocabulū transeant. Dicanturq; qd nos oraculū siue rñsum possumus appellare. Et ut contentiosius uerbū exprimamus e uerbo .i. locutorium dicere. ut cū apostolo erumpamus in uocē: an experimentū quæritis eius qui in me loquitur xps. Potest aut oīs edificatio sup fundamentū apostolorū pphetarūq; constructa non solum nos: sed & cælestes significare uirtutes. Ut uniuersi pariter fiant habitaculū dei in spū. Incongruū quippe eē aiunt ex oībus edificationē cōpactā atq; concordē crescere in tēplū sanctū in dño. fieriq; habitaculū dei in spū. Angelos aut & beatas quasq; uirtutes: q; in cælestibus deo seruiunt. ab hac sc̄licitate alienas estimari. Summus aut angularis lapis qui populum utrumq; contineat siue iuxta sc̄cundam interpretationem cælestia iungat atq; terrena. Christus est dominus noster lapis p̄cisus de monte sine manibus de quo & psalmista testatur dicens. Lapidē quem reprobauerunt edificātes hic factus est in caput anguli. A domino factus est istud Reprobatus quippe est a phariseis: q; uidebatur legis habere notitiam deiq; templum legalibus edificare mandatis. Et assumptus a deo in angularem lapidem ut duos parietes ipse medius contineret. & per illum uterq; populus ad deum haberet accessum: Iste angularis lapis: non credentibus lapis offensionis est: & petra scandali. Super quem qui ceciderit quassabitur: super quem uero ipse corruerit comminuet eum.

EXPLICIT

Prologus.ii.li. In epistolam ad Ephesios.

EXPLICIT LIBER PRIMVS INCIPIT PROLOGVS IN SECVNDVM
LIBRV M SVPER EPISTOLAM BEATI PAVLI AD EPHESIOS.

ECVNDVM orationibus uestris O paula & Eustochiu ad Ephesios aggredimur librum: Noua quoq; romam munuscula transmissuri. Nō quo hāc dignetur legere doctorum senatus: & bibliothecis ueterum ascribere: sed quo sancta marcella id ipsum fieri per epistolas flagitet. Cuius ego quotienscumq; studiorum ingenii laboris recordor: toties me damno inertiae qui in monasterii solitudine constitutus: & illud praesepē contra uidens in quo uagientem paruulum festini adorauere pastores id facere non possum quod mulier nobilis inter strepentem familiā & procurationē domus explet: operibus succisuis. Quapropter & illā & uos & si qui forte lecturi sunt: in cōmune praecor ut sciatis me non cogitatum diu limatumq; proferre sermonem: sed ad reuelanda mysteria scripturarū: ut uerbis poene triuio: & interdū per singulos dies usq;

ad numerum mille uersuum peruenire: Ut cōcepta in apostolo explanatio: ipsius Pauli cuius epistolas conamur exponere: orationibus compleatur.

FINIT PROLOGVS INCIPIT LIBER SECVNDVS. CAPITVLVM TERTIVM.

Sicut regi grā ego paulus uinctus iesu xpi: p uobis gentibus si tñ audistis dispensationē gratie dei q̄ data ē mibi in uobis. Quā scdm reuelationē cognitū ē mibi mysteriū sicut p̄scripsi in modico put potestis legentes intelligere. sensum meū in mysterio xpi.

Quantū ad consequentiā sermonis textūq; eloquii prinet: ad id qd p̄misit huius regi grā ego paulus uinctus xpi iesu & uinctus p uobis q̄ estis ex gētibz. Diligētissime p̄rentes, nihil qd ei reddiderit potui mus iuenire. Neq; n. dixit huius rei grā ego paulus hoc uel hoc feci uel illud & illud docui: s; suspēsa manēte snia trāsgressus ad alia ē. Nisi forte ignoscētes ei qd & ipse cōfessus ē dicens: & si impitius sermone: nō tñ scia. sensuū magis in eo q̄remus ordinē quā uerborū. Qui sic reddi pōt. huius rei grā ego paulus uinctus xpi iesu & uinctus p uobis q̄ estis ex gētibz cognoui mysteriū ut uobis quoq; illud traderē. sicut i hac eadē epistola an paululū sū locutus. Debetis at audire dispēlationē grā dei q̄ data est mibi in uobis q̄ estis ex gētibz p qbus & uinctus sū iesu xpi. Vinctū aut iesu xpi paulū esse pro gētibz pōt & de martirio intelligi qd romae in uincla coniectus Hanc epistolā miserit eo tpe quo ad Philemonē: & ad coloscēses. & ad Phylipenses in alio loco scriptae sint mōstrauimus. Vel certe q̄a in pluribus locis lectū est: uinculū aīae corpus hoc dici: quo quasi clausa teneatur in carne. Dicitur propterea paulū corporis nexibus cōcereri: nec reuerti & eē cum xpo. ut p̄fecta in gentes p euz p̄dicatio cōpleatur. licet quidā aliū sensum in hoc loco introducāt qd paulus p̄destinatus & sanctificatus ex utero matris suae ad p̄dicationē gentiū anteq̄ nasceretur postea uincla carnis accepit. Puto aut quod & uitiosa in hoc loco elocutio sit. Pro eo. n. quod debuit dicere. huius regi grā ego paulus uinctus iesu xpi p uobis gentibus cognoui mysteriū: sicut & scripsi in modico pro ut potestis legētes intelligere. At huius rei grā ego paulus uinctus. scdm reuelationē cognitū factū est mibi mysteriū. & reliqua. Si uero quis pōt ēt iuxta sermonis & eloquii contextū docere apostolū fuisse perfectum: & artis grāmaticae uitia nō incurrisse: ille potius auscultandus ē. Nos quotienscūq; solocismos aut aliqd annotamus nō apostolū pulsamus. ut maliuoli criminātur: sed magis apostoli assertores sumus. Qd hebreus ab hebreis: absq; rethorici nitore sermonis & uerborū cōpositioe: & eloquii uenustate nunq̄ ad fidē xpi totum mundū trāducere ualuisset nisi euāgelizasset eū non in sapia uerbi: sed in uirtute dei. Nā & ipse ad corinthios ait: & ego cū uenissē ad uos fratres: ueni nō in eminentia uerbi aut sapia annūtiāns testimoniū dei. Et rursus. Et uerbū meū & p̄dicatio mea nō in suauoribus sapia uerbis: sed in oñsione spūs & uirtutis: ut fides ur̄a non sit in sapia hoīum: sed in uirtute dei. Iste igitur q̄ solocismos in uerbis facit. qui non pōt hiperbatū reddere: sniamq; cōcludere. audacter sibi uendicat sapiam: & dicit qm scdm reuelationē cognitū est mibi mysteriū: sicut scripsi in modico Vere. n. si quis superiora huius epistolae cōtempletur. uidebit ei reuelata mysteria: quoq; partē quam modicā suo sermone p̄strinxit. Non tā totū qd nouerat proferens: quā ostendens ex modico. quid taceret. Prout potestis inqt legentes intelligere sensū meū siue sapiam in mysterio xpi. Hoc ē illud qd i praefatiōe diximus Nullā epistolarū pauli tāta hēre mysteria tā recōditis sensib; uoluta: quos & apostolus nosse se gloriaf: & nobis idicatos breuiter oñdit ut attēti q̄ sūt scripta relegam? **E**t alijs generatiōibz non fuit notū filijs hoīam sicut nunc reuelatū ē sanctis ei' apostolis & p̄phetis: in spū eē gētes coheredes. & cōcorporales. & cōparticipes p̄missionis in xpo per euāgelium cuius factus sūz minister scdm donū gratie dei que data ē mibi iuxta opationē uirtutis **M**ysterium xpi quod ex parte supra apostolus exsecutus est. quō alijs generationibus fuerit ignotū plenius retractandū ur̄. utrū ne Abrahā. Iacob & moyses Esaia & ceteri p̄prophetae illud ignorauerint an nō: a qbus esse praedictū aduentū xpi & uocationē gentiū scriptura cōmemorat. Abrahāz quippe uidit diē eius & laetatus est. & dī ei: Bñdicentur in semine tuo oēs gentes. & Iacob de eo q̄ oriundus eēt ex iuda propheticē loqtur & ipse erit expectatio gentiū. Moyses quoq; maiores diuini

tias ægypti opprobrium xpi arbitratus est. Et esaias. Ecce inquit uirgo in utero concipiet: & pariet
 Et alibi. Erit uirga iesse: & qui surget ad regnandū gentibus in ipso gentes sperabunt: & ne longum
 fiat: pauca de psalmis dixisse sufficiat: & adorabunt in conspectu eius uniuersæ familiæ gentium. Et
 iterum. Omnes gentes seruient ei. Et adhuc manifestius de populo israhel. & de dño saluatore. uisita
 uineā istam: & perfice eam quam plantauit dextera tua & super filiū quem confirmasti tibi. Cuius ē
 corporis dispensatio in cōsequentibus indicatur. Fiat manus tua super uirū dextera tuæ: & super filiū
 hoīs quē confirmasti tibi. Aut igitur iuxta montanū: patriarchas & prophetas in extasi locutos acci
 piendū: & nescisse q̄ dixerint. Aut si hoc impiū est) spūs quippe prophetaꝝ prophetis subiectus est)
 intellexerūt utiq; q̄ locuti sunt. Et si intellexerunt: quæritur quō nūc paulus dicat quod aliis genera
 tionibus non fuit notū: fuisse xpi apostolis reuelatū. Aut igitur illud est mīdendum: qd̄ acute paul⁹
 signanterq; testatus sit. filiis hoīm ignotum fuisse mysteriū non filiis dei ad quos loquitur: ego dixi
 dii estis & filii excelsi oēs: Quod. s. hii qui spūm adoptionis acceperint de quibus patriarchæ & pro
 phetæ fuerūt dei scirent sacramentū. Aut si hoc non recipitur: & nimīū uolentum & coactum uide
 tur illuc sermo transibit: ut dicat non generaliter dixisse paulum aliis generationibus ignotū fuisse
 oīno dñi sacramentum: sed sic quō nunc reuelatum est sanctis eius & apostolis nescisse patriarchas
 ueteres & prophetas. Aliud est. n. in spū uentura cognoscere: aliud ea cernere opere cōpleta. Vnde &
 Ioannes propterea maior pphetis oībus dī: quia quem ceteri prophetauerunt ipse cōspexerit & di
 gito demonstrarit dicens. Ecce agnus dei ecce q̄ tollit peccata mundi. Iuxta quē sensū: & illud expo
 ni pōt. Multi prophetæ & iusti cupierunt uidere quæ uideris & non uiderunt: & audire quæ auditis
 & non audierunt. Hæc utiq; uidere & audire cupiebant q̄ futura cognouerāt. Qd̄ si nesciebant uen
 tura quomodo desiderare poterant: quæ pœnitentia ignorabant? Legimus in regnōꝝ libris. dñm sa
 lomoni in somnio pollicentem atq; dicentē. Pro eo quod petiisti a me uerbum istud & non petiisti
 dies multos neq; postulasti diuitias nec aīas inimicorum tuorū: sed petiisti ut intelligeres: & audires
 iudiciū ecce feci uerbum tuū & dedi tibi cor prudens: Et sapiens sicut tu: non fuit ante te: & post te
 non surget similis tibi. Et quō quidam putant apostolis xpi reuelatū esse mysteriū: quod ignotum
 fuerit salomoni? cum apostolis oībus sapientiorē fuisse salomonem: & retro patriarchis uox diui
 na pollicita sit: qui de se quoq; ipse loq̄tur: deus docuit me sapiam & intellectuū sanctorum cogno
 ui. Nec non & dauid de scientia occulti mysterii gloriatur dicens. Incerta & occulta sapiæ tuæ ma
 nifestasti mihi. Et ad eū qui sibi de sapiā supplaudebat deus loquitur per prophetam. Nunquid tu sa
 pientior es danihele? Aut ille igitur de quo iam disseruimus tenendus est sensus: ita patriarchas &
 prophetas ut nunc apostolis reuelatū est xpi ignorasse mysterium: quia aliud sit tenere quid mani
 bus aliud futurū in spiritu præuidere. Aut dicendum quomodo non sunt similes facies faciebus: &
 iuxta apostolum diuersa esse charismata. alium habere prophetiam: alium genera linguarum: alium
 dona curationum. alium opitulationes & gubernationes. illum esse sapientem: hunc fidelem: istum
 pollere scientia rectorum sanctorū: illum simplici tantum fide esse contentum. Neq; n. oēs in exem
 plum salomonis de naturis bestiæ & uolucrum: & herbarū similiter sunt locuti ut disputarent a ce
 dro libani usq; ad hisopum quæ exiit per parietem. Econtrario salomon non ita forsitan uiderit ut
 moyses oēs species uictimarū & culturæ dei. Nec ei facie ad faciem sit locutus dñs: nec uasorū tātam
 uel habuerit uel intellexerit suppellectilem quorū typum illi in monte dñs ostendit. Et quō patriar
 chæ & prophetæ habuerūt aliqua quæ apostolos nō habuisse credēdū est. sic econtrario pro oport
 unitate tps & pro euangelii prædicatione: habuerunt apostoli magis notū mysterium xpi. Quod
 scierunt quidē & sancti antiquitus uiri. sed nō ita ut apostoli qbus prædicandi necessitas incūbebat.
 Qd̄ est aut hoc mysterium. quod sicut nunc aliis generationibus non fuit reuelatū: utiq; illud qd̄ se
 quitur esse gentes coheredes & cōcorporales: & participes pmissionis in xpo iesu per euāgeliū
 cuius factus est paulus minister scdm̄ donum græ dei: quæ data est ei iuxta operationem uirtutis ei⁹
 Scio ad positionem cognitionis per quam dicitur coheredes & concorporales & participes in
 decoram facere in latino sermone sententiam: Sed quia ita habetur in græco: & singuli sermones:
 syllabæ: apices. puncta. in diuinis scripturis plena sunt sensibus: propterea magis uolumus compo
 sitione structuræq; uerborum: quam intelligentia periclitari. Gentes igitur coheredes sunt israheli si
 ue quod melius arbitramur christo coheredes sunt. ut hæreditas nostra deus sit & coheredes chri
 sti. Quod & alio loco scriptum est heredes dei. coheredes autem christi. Non qd̄ aliqua inter nos
 possessio diuidatur: sed quod ipse dñs sit hæreditas nra atq; possessio. Domus quippe ait hæreditas
 uestra est. & alibi: Dñs pars mea: & hæreditas mea. Concorporales at illud significat: ut quemadmo
 dum in uno corpore plura sunt membra: uerbi causa. Oculi. manus. aures. pedes. uenter. & genua.
 & cum in uno sint corpore: habeant differentias suas. & pro se inuicem latentur & doleant: sic licet
 diuersas habeant gratias: hi qui in christo credidere: in uno tamen sint ecclesiæ corpore congloba
 ti. Et in superioribus quidem duobus uerbis. idest in eo quod ait coheredes & concorporales. po
 terat in uno corpore diuersū aliquid suspicari. Ex eo autem quod addidit & participes promiss
 ionis in christo iesu. omnis pœnitentia diuersitas amputata est. Vbi enī una participatio est. uni
 uersa communia sunt. Pulchre etiam addidit per euangelium: cuius factus sum minister secundum
 donum

In epistolam ad Ephesios.

donum gratiæ quæ data est mihi ut iuxta operationem uirtutis eius ut dei gratiam non suum meritum demonstraret: Sciebat se namq; persecutorem fuisse: & christi ecclesiam deuastasse: ex qua humilitate arrogantia pœnitens crimen excluditur. Super qua nonnulli eum reprehendendum putant: quia sibi dixerit mysterium reuelatum: quod patriarchis & prophetis fuerit ignotum. Nunquã enim humilitatis discipulus uerbis arrogantia intumesceret. Euangelium cuius minister est. non sui meriti dicens fuisse: sed gratiæ dei. Qui uolunt prophetas non intellexisse quod dixerint. & quasi in extasi locutos cum præsentis testimonio illud quoq; quod ad romanos in plerisq; codicibus inuenitur ad cõfirmationem sui dogmatis trahunt legentes. Ei autem qui potest uos roborare iuxta euangelium meum: & prædicatione iesu xpi scdm reuelatione mysterii tpius æternis taciti. manifesti aut nunc per scripturas ppheticas: & aduentu dñi nri iesu xpi: & reliqua. Quibus breuiter rñdendum est. tpius præteritis tacitum xpi fuisse mysteriũ non apud eos qui illum futurũ pollicebantur: sed apud uniuersas gentes quibus postea manifestatum est. Et pariter adnotandum quod sacramentũ fidei nostræ: nisi per scripturas propheticas & aduentu xpi non ualet reuelari. Sciant igitur qui . pphetas non intelligunt: nec scire desiderant. Afferentes se tantum euangelio esse contentos: xpi nescire mysterium. Quod temporibus æternis gentibus cunctis fuerit ignoratum.

Tibi infimo oĩum sanctorũ data est gratia hec in gētib⁹ euangelizare inuestigabiles diuitias xpi: & illuminare q̄ sit dispēsatio mysterii absconditi a seculis i deo qui uniuersa creatur.

Non puto apostolum paulũ cum mentis suæ concordasse secreto ut uere ex oĩbus sanctis infimũ esse se dixerit. Verbi cã: his qui erant in epheso: qui in coryntho: qui in thesalonica: uel qui in toto orbe crediderant. Qd cũ hũilitatis indicũ sit. se ex oĩbus sc̄tis infimũ dicere: mendaciũ ē ratus: aliud in pectore clausum habere: aliud in lingua promere. Repperiendum ergo est argumentum: quo & paulus uere oĩum sanctorũ infimus fuerit: & tamen de apostolica non ceciderit dignitate. loquitur dñs in euangelio ad discipulos. qui uult in uobis maior esse. fiat oĩum minimus: & qui uult esse primus. sit oĩum nouissimus. Quod paulus opere complebat dicens. Puto enim quia deus nos apostolos nouissimos ostendit. quasi morti destinatos. Oĩbus igĩ qui se propter xpm infirmos eẽ cupiebāt apostolus Paulus infirmior erat: & idcirco maior. Oĩbus n. inquit illis plus laboraui non aut ego: sed gr̄a dei q̄ mecũ ē. Propter quã hũilitatẽ dum oĩum sanctorum est infimus data est ei gr̄a hæc in gentibus. ut euāgelizaret inuestigabiles diuitias xpi. & doceret dispēsatione mysterii absconditi a seculis in deo: qui uniuersa creauit. Si inuestigabiles diuitiæ xpi sunt. quũ euangelizantur in populo? Si absconditũ est a seculis mysteriũ in deo: qua ratione per paulũ profertur in gentes? sed inuestigabiles: & absconditũ dupliciter sentiendũ. Qd inuestigabiles ante diuitiæ fuerint. & nũc post dñi apertæ sint passionẽ. Aut certe quæ natura sua homini inuestigabiles erant hæc deo reuelatæ sunt cognitæ. Quia aliud est ad secretum curiositate propria peruenire. quod postquam inuentum fuerit: desinet esse inuestigabile. Aliud propria diligentia illud nequaquam posse cõprehẽdere sed per gratiam nosse dei. Quod cum scieris: & cæteris quoq; ostenderis nihilominus inuestigabile perseverat dum tibi quantum in te est. fuit antequam ostenderetur occultum. Diuitias christi inuestigabiles: ad ipsum quoq; xpm loquens psalmista testatur dicens. Quam infinita multitudo bonitatis tuæ: quã abscondisti timentibus te. Hæc bonitatis eius diuitiæ ab omnibus retro seculis absconditæ fuerunt in deo: qui creator est omnium. Vbi sunt martion & ualentinus: & omnes heretici qui alterum mũdi idest uisibilem & alterum asserunt inuisibilem conditorem? Hunc iustum esse dicentes illuz nescio quem semper ignotum: tantum bonuz qui pater christi sit. Ecce deus in quo mysterium christi ab oĩbus retro seculis absconditũ fuit: creator esse oĩum p̄dicatur. ex quo oñditur idẽ esse deus noui & ueteris testamenti. Potest aut mysterium a seculis absconditũ & aliter intelligi qd ipsa illud seculi ignorauerint. Hoc est: oēs spirituales & rationabiles creaturæ quæ in seculis fuerunt. Seculũ quippe frequenter pro his quæ in seculo uersantur accipitur. Sicut paulus ad galathas loquitur dicens. ut eriperet nos de præsentis seculo nequam: & in alio loco. ut ostenderet in uenturis seculis: pro eo quod est: his omnibus quæ in superuenientibus seculis futura erant.

Et innotesceret & nunc principatibus & potestatibus in celestibus per ecclesiã multiplex sapientia dei secundum propositum singulorum quam fecit in christo Iesu domino nostro.

Iuxta donum gratiæ dei quæ data est apostolo: ut euangelizaret inuestigabiles diuitias christi. & doceret in gentibus mysterium quod a seculis fuerat ignoratum. Idcirco id ipsuz sacramentum ei est reuelatum: ut non solum gentibus. sed & principatibus & potestatibus per ecclesiã manifesta fieret multiplex sapientia dei quæ iuxta propositum ueterum seculorum olim destinata nunc consummata uidetur in christo. Si autem principatibus & potestatibus in cælis quas sanctas ministrasq; dei accipere debemus: licet quidam principem aeris istius & angelos eius interpretentur ignota fuit multiplex sapia dei: quæ nunc eis per ecclesiã reuelata est. quãto magis patriarchis. & prophetis ignota fuit: quos supra non ignorasse mysterium christi. sed ita ut apostolos nescisse mōstrauimus. Multiplex quippe sapientia dei quæ sermone gr̄aco. appellatur per ecclesiã dei. nunc & principatibus & potestatibus reuelata est. Quam olim deus futuram in sua mente decreuerat. & nunc esse perfectam: ex eo quod uidemus agnoscimus. Crux itaq; christi non soluz nobis. sed

& angelis cunctisq; in cælo uirtutibus profuit: & aperuit sacramentum quod antea nesciebant. Deniq; ad cælum cum corpore deum reuertentem mirantur & dicunt. quis est iste qui ascendit de edom fuluida uestimenta eius ex bosor. sic formosus in stola candida? & in alio loco. Quis est iste rex gloriæ? dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Non putemus igitur in ecclesia esse simplicem si dem sed multiplicem. & multiphariam esse sapientiam: ut non solum uaria sit. sed multa uarietate distincta. Respicias cunas christi. uide pariter & cælum uagientem in præsepe intueris infantem: sed angelos simul ausculta laudantes. Herodes persequitur: sed adorant magi. ignorat pharisei. sed stella demonstrat. Baptizatur a seruo sed uox de super dei intonantis auditur. Aquis mergitur. sed columba descendit. immo spiritus in columba. Ad passionem uenit. & pati timet uult transire calices & petrum quia calicem timebat accusat. Quid hac stultitia prudentius? uarietate distinctus? sapientia obscurius? quaz fecit deus in christo Iesu domino nostro. Licet enim a plerisq; secundum ordinem iuncturamq; sermonis & ecclesia facta intelligi possit. & protesis idest propositio quam nos genere neutrali in latino sermone propositum habemus expressam. tamen sapientia magis in christo facta potest resonare quam cætera. Fatuum quippe dei sapientius est hominibus. Quod si in christo secundum mysticos intellectus dicitur facta sapientia. Intelligant ariani frustra se de illo testimonio gloriari: in quo sapientia in initio uiarum dei creatam se & genitam loquitur & fundatam. Et utiq; iuxta illos si creata est. nata esse non potuit. Si autem nata. quomodo & fundata dicitur & creata? In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. Nihil nobis ita potest ad deum præbere fiduciam & conscientia puritatem. de qua dicitur. Si conscientia nos non reprehenderit: confidentiam habemus ad deum. Nisi sermo. ueritas. sapientia. iustitia quæ omnia intelliguntur in christo. Quomodo igitur hæc nobis tribuunt fiduciam ad deum: sic & accessum. ut noster ad eum sensus accedat: & diligentius contempletur. & aliquid sibi de eius maiestate assumat: & uendicer: & quasi de radiis solis. calorem quandam splendoremq; luminis mutuetur. & dicat. Signatum est super nos lumen uultus tui domine magnum est ergo non solum nos habere fiduciam sed etiam habere eam in confidentia. Nec tantum habere accessum: sed ut ipse firmior sit accessus: habere illum in confidentia. cuius fiducia atq; accessus principium & origo fides in christo est. Qui igitur omnia ratione & ordine facit: iste credit in christum sermonem atq; rationem. Qui sapientiam potuerit comprehendere: credit in christum sapientiam: qui intellexerit ueritatem credit in christum ueritatem. Qui iuste uixerit: credit in eum iustitiam. Nec opus est plura dicere: cum frequenter mihi necessitas incubuerit de christo similiter disserendi.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis quæ est gloria uestra. **I**d quod nunc latinus translator expressit. ne deficiatis potest iuxta græci sermonis ambiguitatem: & ita legi ne deficiam. Ut sit sensus. Propter quod peto ne deficiam in tribulationibus meis pro uobis. & cætera. Hoc est ergo quod apostolus rogat. & a domino magnopere deprecatur ne deficiat in præssuris suis. Videbat quippe se de hierusalem usq; ad illiricum euangelium prædicasse iisse romam. ad hispanias uel perrexisse uel ita disponere. Totus mundus ad doctrinam ipsius de potestate principis tollebat. deferebantur idola cultoribus templa squalore & sordibus replebantur. Obquam causam omnis exercitus demonum. omnis turba inimicarum fortitudinum: contra ipsum facto cuneo dimicabat: ut per tribulationes: & angustias euangelium christi desineret prædicare: & lassus aliquando requiesceret. Hoc est itaq; quod ait. peto ne deficiam in tribulationibus meis pro uobis: Totum enim quod patior. quod tribulor. quod coartor uestræ salutis est causa. dum uobis euangelium annuntiare desidero: quæ tribulationes meæ: uestra est gloria. Porro quasi imperitus locutus est ut plurali tribulationum numero. gloriam subiungeret singularem & diceret: In tribulationibus meis pro uobis quæ est gloria uestra. Pro eo quod est quæ sunt. scilicet tribulationes gloria uestra: nisi forte quis altius & per hyperbatum uel ad fiduciam: uel ad accessum: uel ad fidem hoc estimet esse referendū. ut dicat in quo habemus fiduciam: & accessum & fidem. Quæ fiducia: accessus. & fides. uestra est gloria. Sed magis superior sectandus est sensus. Potest autem secundum illud quod latinus expressit: Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis: quæ est gloria uestra: illud exponi. quod pro ephesiis petat. ne in præssuris apostoli lassescant atq; deficiant. Siquidem & ea quæ sequuntur: huic sensui magis congruunt. Propterea curuo genua mea ad patrem. ut det uobis secundum diuitias gloriæ suæ uirtute confortari. Necessariam quippe habebant fortitudinem: ne in tribulationibus uincerentur. Dicat aliquis si fuissent ephesi in angustis constituti. recte paulus pro eis potuerat deprecari: ne deficerent atq; lassescerent: Nunc uero ridiculum est Paulo in tribulationibus posito. rogare eum ne ephesi in suo labore deficiant. Sed & ad hanc quæstiunculam dissoluendam: illud sumetur exemplum: temptationem uestram in carne mea non spreuistis neq; abiecastis. Ostenditur siquidem in hoc dicto: quod in carne pauli aliis sit nata tentatio: Consideremus totius mundi homines: & quid in commune de omnibus loquor. eos qui in christum putantur credere discutiamus. & uidebimus hac eos uel maxime questione tentari: quare sanctis uiris & deo seruientibus multa aduersa eueniant: & contra. scelera. impii. parricida floreant. uigeant. sint diuites & potentes.

Quorum

In epistolam ad Ephesios.

Quorum uerba sub sua persona dauid exprimens ait: quam bonus deus israhel rectis corde. Mei uero poene moti sunt pedes: poene effusi sunt gressus mei. Quoniam æmulatus sum super iniquos pacem peccatorum uidens: & reliqua. Super quæ infert: ego autem dixi. Ergo sine causa iustificauit cor meum: & laui inter innocentes manus meas: & factus sum flagellatus tota die. Non itaq; mirum est si pluribus paulo angustiis in epheso & in asia coartato ephesii tentabantur: & habebant necessariū orationum eius auxilium: ne deficerent in præssuris eius: Quod autem in epheso & i asia fuerit apostolus plura perpeffus: scriptum est quidem & in actibus apostolorum: sed magis de ipsius pauli epistolis dicimus in quibus ait: si iuxta hominem ad bestias pugnaui in epheso: quid mihi prodest si mortui non resurgunt. Et in secunda ad corinthios. Nolo uos ignorare fratres de tribulatione nostra quæ facta est in asia: quia super modum: super uirtutem aggrauati sumus: ita ut desperarem: etiā uiuere: sed ipsi in nobis metipsis responsum mortis habuimus: ut non confidentes in nobis: sed in deo: qui suscitatur mortuos qui de talibus mortibus liberauit nos & liberat: speramus autem quia & liberaturus sit. Quantum putas eum tribulationum pondus urgebat ut diceret: qui de tantis & tantis mortibus liberauit nos. Recte igitur petit ne deficiat fides ephesiorum in præssuris suis atq; angustiis: quas propterea patitur quia ephesius euangelium prædicabat. Quæ quidem præssuræ apud incredulos poenæ sunt: apud fideles gloria atq; uictoria. Quia uicisse est aduersarios: in angustiis non cessasse.

¶ Propterea curuo genua mea ad patrem domini nostri Iesu christi ex quo omnis paternitas in celis et in terra nominatur.

¶ Quomodo in superioribus demonstratum est: ad effigiem corporalium luminum esse oculos spirituales: sic nunc intelligendum: alia esse exterioris hominis genua alia interioris. Etenim illud quod dicitur in esaia. Confortamini manus dimissas: & genua dissoluta: & in alio loco ipse apostolus. Ut in nomine inquit Iesu omne genu flectatur caelestium terrestrium & inferorum. Non ad genua corporis: sed ad subiectionem mentis & inclinationem animæ corporisq; obsequium pertinet: terræ se coequantis: ut psalmista quoq; canit dicens. Adhesit pauimento anima mea. Res enim spiritualis & incorporea anima: rei corporali pauimento quomodo potuit adherere? Esto quippe in nomine Iesu flectant genua terrestria. Nunquid & angelos cæterasq; uirtutes qui in cælestibus perseverant possumus affirmare speciem habere corpoream: ut in nomine eius flectant genua. Vel apud inferos animas uiculis corporis liberatas genua quod non habent esse flexuras? Quomodo igitur quicumq; subiectus est saluatori: flectere ei genua dicitur: sic qui peccati seruus est: & habet spiritum seruitutis iterum in timore genua scribitur flexisse peccato. Dereliqui ait mihi dominus septem milia uirosum: qui non curuauerunt genua ante baal. Idolo scilicet atq; peccato. Qui fornicator est: & per lupanaria scortaq; discurrit: libidini flectit genua suum. Qui furiosus: flexo adorat iram genua. Qui mammonam suspicit: & deus eius est uenter: flectit genua auaritiæ: atq; luxuriæ. Et quid me necesse est: singula peragrarè? totiens diabolo flectimus genua: quotienscumq; peccamus. Hæc autem spiritaliter exponentes: non statim iuxta litteram orandi consuetudinem tollimus: quia deum genua posito suppliciter adoramus: & fixo in terra poplite: magis quod ab eo poscimus impetramus. Legimus enim & paulum in littore sic orasse: & geniculationes in oratione præceptas. Sed sicut illud ædificat simplices: sic ueram geniculationem esse docemus in animo: quia multi corporale flectentes genua: animæ nequaquam poplitem curuauerunt. Et contra: alii erecto deum corpore depræcantes: magis se animo curuauerunt. Porro quod sequitur ad patrem: ex quo omnis paternitas in cælis: & in terra nominatur: non ut in latinis codicibus additum est: ad patrem domini nostri Iesu christi: sed simpliciter ad patrem legendum: ut dei patris nomen non domino nostro Iesu christo. sed omnibus creaturis rationabilib; coaptetur. Quærendum ergo: quomodo ex deo patre omnis paternitas in cælis & in terra nata est uel creata: sed ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur. Aliud est enim appellationem paternitatis mereri: aliud naturæ habere consortium. Paternitatem q̄ in græco patria: in hebreo mesphat. i. cognatio uel familia dicitur. Legimus & in numeris: tollite inquit summam omnis synagogæ israhel: iuxta cognationes & populos secundum domos paternitatum: iuxta numerum nominum eorum. Et post paululum: hi sunt electi synagogæ principes tribuum: iuxta paternitates suas duces israhel. Et rursum de tribu leui: & loquutus est dominus ad moysen in deserto syna dicens. Numera filios leui secundum domos paternitatum suarum: secundum populos eorum: secundum cognationes eorum: oēs masculinum a mense uno & supra cōsiderate eos: hæc de populo israhel: & de sacerdotali ac leuitica tribu. Cæterum mecum ipse pertractas: ubi & de gentibus paternitatum uocabulū legerim: nunc iterum aliud nō inuenio: nisi uigesimali primi psalmi testimoniū i quo scriptū ē: & adorabūt i cōspectu ei⁹ oēs patriæ gentium: & uigesimali septimi: afferte domino patriæ gentium: afferte domino filios arietum. Quomodo ergo deus essentiæ suæ nomen atq; substantiæ etiam cæteris impartit elemētis: ut ipsa quoq; esse dicatur nō quo secundum naturā sint: fuit enī tēpus qñ uniuersa nō fuerūt. Et rursum si uoluerit i nihilū reuertentur. Sed ut eē dicatur: habet dei bonitate donatū. Sic & paternitatis nomē ex semetipso largit⁹ ē oībus. Qd ut manifest⁹ fiat: scripturæ testimoniū pferam⁹. Loquitur i exodo dñs: ego sū qui sum: & hæc dices filiis israhel. Is q̄ mīsit me ad uos. Nūqd sol⁹ deus erat: & cætera nō erāt: utiq; āgeli cælū

Liber Secundus. c. iiii.

terra: uel maria: & ipse moyses cui dñs loq̄batur: & israhel: & ægyptii: ad quos & cōtra quos princeps & aduersarius mittebatur erant. Et quomodo nomen cōmune substantiæ sibi proprium uendicat deus. Illa ut diximus causa: quia cætera ut sint dei sup̄ere beneficio. De' uero qui semper est: nec habet aliunde principium: & ipse sui origo est: suæq; causa substantiæ: non potest intelligi aliud habere quo subsistit. Nam & in igni: aliud est esse calidum: aliud calefactiuum. Ignis absq; calore intelligi non potest. Cætera q̄ ex igni calefiunt: calorem illius mutuuntur. Et paulatim si ignis abscefferit calore tenuato: redeunt in naturam suam: & nequaquam calida nuncupantur. Iuxta hunc sensus: & in euangelio dicitur ad eum: qui saluatorem non quasi dei filium: sed quasi magistrum bonum putabat: quid me appellas bonum nemo est bonus nisi unus deus. Et certe terram bonam legimus & hominem: & pastorem bonum: sed nemo iuxta naturam bonus: nisi solus deus. Cætera ut dicantur bona: bonitate illius consequuntur. Sicut ergo sol' bon' bonos facit: & sol' immortalis immortalitatem tribuit: & solus uerus ueritatis nomen impartitur: ita & solus pater quia creator est omnium: & uniuersarum causa substantiæ: præstat cæteris ut patres esse dicantur. De terrenis cælestia contemplerur: quem primum plasmauit deus: & creator ipsius & pater fuit. Certe deo patri scit se debere qd̄ substitit: rursum hi qui geniti sunt ex adam: patrem illum intelligunt ex quo orti sunt. Vnde & in euangelio secūdū lucā: cū paulatim a christo dauid & abraham retrorsum esset generatio supputata ad extremum scriptura ait: filii seth: filii adam: filii dei: ut paternitatis in terra uocabulum: a deo primum ortum esse monstraret. Quæritur uero quam ob causam in cælis ab eis omnis paternitas appelletur: quomodo nos qui non sumus de genere abraham: si fidem illius habuerim' filii uocamur abraham: patriarchas quoq; & prophetas: si tamen nos ab eis peccata non separent: nostros patres dicimus. Ita puto & angelos cæterasq; uirtutes habere principes sui generis in cælestibus: quos patres gaudeant appellare. Archangelus enim: nisi angelorum dici non potest: & dominatio & principatus & potestates: nisi inferiores subiectos habeant: non uocantur. Potest ergo & hoc dici ex eo quod deus pater domini nostri iesu christi: iuxta substantiam pater est: & unigenitus nō est adoptione filius sed natura. Cætera quoq; creaturæ paternitatis nomen adoptione meruerūt. Quicqd̄ autem de patre & filio dicimus: hoc sciamus dictum esse de spiritu sancto. Nam & saluator noster patrem esse se nouit dicens. Filii dimittuntur tibi peccata: & filia fides tua te saluam fecit: & filioh mei: adhuc modicum uobiscum sum: & per spiritum sanctum: iusti quoq; adoptantur in filios. Valentinus sæculorum suorum parabolas atq; coniugia: ex hoc uel maxime loco confirmandas putat: nequaquam intelligens ut supra diximus ad similitudinem dei patris: & in cælo & in terra paternitates non fieri sed appellari.

¶ At det uobis secundus diuitias glorie sue uirtutem confortari per spiritum eius in interiorē hominem: habitare christum per fidem in cordibus uestris: in caritate radicati ut possitis comprehendere cum oībus sanctis que sit latitudo & longitudo & profundum & altitudo. Scire etiam supereminentem scientie caritatem christi ut impleamini in omni plenitudine dei.

¶ Propterea inquit curuo genua mea ad patrem: ad cuius similitudinem omnis in cælo & in terra paternitas nominatur: deprecans eum atq; obsecrans ut tribuat uobis uirtutem glorie suæ: id est maiestatis suæ habere consortium. Vosq; roboret atq; confirmet per spūz scm̄: quia nulla fortitudo absq; spiritu est. Roboret autem atq; confirmet in interiorē hominem. Non enim corporis uires: sed animæ quærimus: nec exteriorē sed interiorē hominem cupimus roborari. Ut postquam habitauerit xps in interiorē hominem: in ipsius interiori hominis habitet principali: id est in cordibus nostris. Nequaquam per cuncta eius membra discurrens: sed in rationabili eius habitans: & i eo domicilium: sedemq; suā ponēs. Hoc aut totum per fidē fit: si credamus in eū. Quāobrem ait: habitare xpm per fidem in cordib' uestris: habitatio aut ista: quæ per exordium fidei fabricatur: radices & fundamentum in charitate habet. Ut qm̄ dei agricultura sum' dei ædificatio: omnia in charitate succrescant atq; ædificentur. Cum autem radicati & fundati in charitate: in interiorē homine habitare xpm tota mentis fiducia nouerimus: tūc incipiem' cū cæteris sanctis etiā ad illa nos tēdere: ut sagaci animo cōprehēdam' quæ sit latitudo: & lōgitudo: profundū & altitudo. Nō solū hoc: sed etiā supereminentem scientiæ charitatem xpi scire cupiemus. Et postquā hæc omnia fuerint in nobis ordine & ratione completa: tunc impleamur in omnibus plenitudine dei. Latitudinem & longitudinem: profundum & altitudinem: de corporalibus ante discamus: ut per ea ad spiritualia trāsire ualeamus. Verbi gratia: sit latitudo cæli istius & terræ: id est totius mundi: ab oriente usq; ad occidentem. Longitudo a meridia ad septentrionem. Profundum in abyssis & in inferno: altitudo: quæ supra cælestia sublimatur. Sed quoniam a plerisq; iuxta ecclesiasten cælum affirmatur rotundum & in speræ modum uolui. Nulla autem rotunditas latitudinem & longitudinem habet altitudinem quoq; & profundum: sed ex uniuersis partibus coequalis est. Necessitate compellimur altitudinē: angelos intelligere superasq; uirtutes. Profundū uero ieros & quæ infra eos sūt. Longitudinē aut & latitudinē media q̄ iter supos inferosq; cōsistit. Aut quæ cōsequēs ē: aut superis aliquē aut ieris eē uicinū: quæ cūq; incipiūt ad meliora p̄ficere: & ad cælestia & ad alta cōsurgere: lōgitudo appellētur. Quæ uero ieriori parti p̄xima sūt: & ad uitia delabūtur: his latitudinis nomē ipositū sit

Lata quippe

In Epistolam ad Ephesios.

Lata quippe & spatiosa uia: quæ ducit ad mortem. Hæc uniuersa: & in cruce domini nostri iesu xpi intelligi quæunt. Ascendens quippe in altum: captiuam duxit captiuitatem: & descendit in infero-
ra terræ. Et post altitudinem & profundum: in omnem terram exiit prædicatio crucis. Atq; ita & al-
titudinem & profundum: & longitudinem & latitudinem tenet. Nec mirum si crux christi uniuersa
possideat: cum etiam si quis crucifixus fuerit cum christo: eandem habeat potestatem. Sciens quip-
pe primum latitudinem ab inferioribus incipiens: & minora cognoscens. Deinde longitudinem
eos qui in terra positi ad sublimia & alta festinant. Post hæc profundum aduersarias cõtrariasq; uir-
tutes quæ contra nos in hoc mundo bellum gerunt. Et ad extremum altitudinem: quia postquam
notitiam earum habentes: fecerimus nobis ea esse sub pedibus: tunc merebimur ad alta & excel-
sa conscendere. Nec putandum in hoc finem laboris nostri esse: ut radicati & fundati in charitate:
possimus comprehendere cum omnibus sanctis: quæ sit latitudo & longitudo: & profundum & al-
titudo. Nisi etiam omni studio nosse cupiamus: eminentem scientiæ charitatem christi. Vt non sim-
plex charitas: sed supereminens nota sit nobis: nec iste sit terminus habere notitiam supereminētis
charitatis christi: nisi addamus & aliud ut supereminentem charitatem scientiæ consequamur. Ex
quo animaduertendum quia grandem & imensam xps scientiæ habeat charitatem: id est eorum q
se scire desiderant: qui in lege eius mœditantur die ac nocte: qui uerba uertunt i opera: & quod ore
mœditantur. Consumant manu. Qui autem talis est: ut dignus sit per scientiam suam habere chri-
sti supereminentem charitatem: ille nihil debet aliud præter scientiam cogitare. Atq; ita implebi-
tur in omni plenitudine dei: non solum in præsentis sæculo: sed etiam in futuro. Vt q nũc pleni? eẽ
cepit i studio p electione: postea pfecti? impleatur: deo qui ẽ plenitudo oĩum se complente.

Ei autem qui potest super omnia facere habundantius quam petimus: aut intelligimus se-
cundum uirtutem quæ operatur in nobis: ipsi gloria in ecclesia: & in christo iesu: in omnibus ge-
nerationibus sæculi sæculorum amen.

Ad id quod supra dixerat: propterea curuo genua mea ad patrem: ex quo omnis paternitas in cæ-
lis & in terra nominatur: ut det uobis secundum diuitias uirtute confortari: & reliqua. Nunc infert
ei autem qui potest super omnia facere habundantius quam petimus aut intelligimus. Hoc ostendens
se quidem iuxta imbecillitatem hominis postulassee: quæ eis conducibilia uidebantur. Cæterum
quantum ad rei ipsius pertinet ueritatem: plus deum ualere tribuere quaz rogatur: & spes nostra uin-
ci effectibus: quia secundum id quod oportet orare nescimus: & sepe contra nos petimus æstiman-
tes esse pro nobis. Quanto enim melius erat fornicatori egrotare: & debilitate torquari: quam chri-
sti templum facere membra meretricis. Potens ergo deus non solum super id quod petimus: s; etiã
sup id quod intelligimus tribuere. Euenit interdum ut sensum nostrum non exprimamus in uoce: &
& mentem uerba non explicent: tacitoq; cogitatu gemitibus inenarrabilibus ut ipse apostolus ait.
Nescio quid quod dicere non possumus deprecemur. Præstabit igitur super quam petimus aut in-
telligimus secundum eam uirtutem quæ operatur in nobis. Vt quomodo nunc non iuxta mœritũ
nostrum sed supra uota dat nobis aliqua quæ nec petere ausi fuimus nos mereri: ita & cætera tribu-
at: quæ nec mens potest cogitare nec lingua proferre. Ipsi itaq; deo sit gloria: primum i ecclesia quæ
est pura: non habens maculam neq; rugam: & quæ propterea gloriam dei recipere potest quia cor-
pus est christi. Deinde in christo iesu quia in corpore assumpti hominis cuius sunt uniuersa mem-
bra credentium: omnis diuinitas inhabitet corporaliter. Quæ quidem gloria non in præsens tantũ
tẽpus extẽditur: & futuris sæculis terminatur sed in omnes generationes: & sæculum sæculorum in
estabili æternitate permanet: crescit: augetur.

CAPITVLVM. III.

Bsecro itaq; vos ego uinctus in dño ut digne ambuletis uocatõe qua uocati estis.
Potest et in christi uinculis: & in carcere pro martyrio constitutus hæc scribere. Meli-
us autem est: si uinctum domini in christi charitate dicamus. Cuius rei & clemens ad corin-
thios testis est scribens. Vinculum charitatis dei quis poterit enarrare? Et in primo regno
rum libro legimus. Factum ẽ post uerba hæc colligata est anima ionathæ: cu; anima dauid. Et pro-
pheta de apostolis: post te inquit sequentur uinctis ferro manibus. Qui enim xpm diligunt sequun-
tur eum charitatis uinculis colligati. Est & alia expositio quæ an recipiẽda sit: nec ne erit in pte le-
ctoris. Vinculum animæ: corpus hoc dici. Et quia paulus ob ministerium euangelii corpus accepit:
cõsequẽter xpi uinctus sit appellatus: corpus hoc uinculum dici: & eos qui in corpore uicti sunt: uin-
ctos terræ appellari: hieremias quoq; i secundo alphabeto testatur dicẽs. Vt humiliaret sub pedib;
suis: oēs uinctos terræ. Et alibi hoc ipsũ legim?: ex xpi psona dicẽtis his q erāt in uinculis exite: & q
i tenebris reuelamini. Põr qdẽ uiculũ hic pcri: & tenebras ignoratiæ: aduẽtu & p̃dicatiõe xpi pro-
pheta ostendere dissolutos. Sed & supior s̃esus habet locũ: qd uiculũ corpus sit: & tenebræ terre-
na hæc habitatio: ubi sunt rectores tenebrarũ: & mōtes tenebrosi: ad quos pedes phibemus offen-
dere. Quod at ait: ut digne ambuletis uocatione qua uocati estis digne uocatione ambulare credẽ-
dũ ẽ: q igr̃editur p eũ q dicit: ego sum uia & nõ declinat: neq; ad dextrã: neq; ad sinistram. Et auertit
pedem suum ab omni uia mala. Completurq; in eo. a domino gressus hominis dirigũtur.

Cum omni humilitate & mansuetudine: cum patientia.

¶ Qui terram & cinerem esse se nouit: & post paululum in puluerem dissoluendum: nunquam superbia eleuabitur. Et qui dei æternitate perspecta: breue & pœne ad puncti instar humanæ uitæ spatium cogitat: ante oculos suos semper habebit interitum: & erit humilis atq; deiectus. Corruptibile enim corpus aggrauat animam: & terrenum hoc tabernaculum: sensum opprimit multa curantem. Propter quod cum humilitate dicamus. Domine non est exaltatum cor meum: neq; elati sunt oculi mei. Omnis autem humilitas non tam in sermone quam in mente est: ut humiles nos esse cōscientia nouerit. Et nunquam nos uel scire uel intelligere: uel esse aliquid æstimemus. Mansuetudo quoq; illa est quæ nulla passione turbatur: & specialiter ira: & in furore non rumpitur. Quam q̄ habuerit beatitudinem quæ domini uoce promissa est: consequatur ut possideat terram. Id est imparet corpori suo domineturq; subiecto. Et hæc sit eius prima hereditas: in carne non carnaliter uiuere. Nonnulli rugata fronte: dimisso supercilio: uerbisq; trutinatis: auctoritatem sibi doctorum & iudicum uendicant. Non quo ipsi dignum aliquid arrogantia nouerint: sed quo simplices quosq; fratrum: sui quædam uideant comparatione nescire.

¶ Sufferentes inuicem in charitate.

¶ Siquis intelligit quid sit sufferentes inuicem in charitate: non putabit in sanctos uiros hoc conuenire mandatum. Verum in eos: qui sunt in uirtutum initiis constituti. Sancti quippe non habebunt quod inter se inuicem sufferant: sed hii qui quasi homines aliqua adhuc passione superantur. Nec mirum si ephesii hoc audiant: cum in multitudine credentium sint: aliqui qui adhuc inuicem sufferre se debeant. Hoc ipsum mihi uidetur significare & illud quod ad galatas scribitur. alterutrum onera uestra portate. Possumus ergo utrūq; testimonium: & aliter interpretari: ut uel alterutrum onera portare: uel sufferre inuicem in charitate & eos complere dicamus qui diuites sunt: & inopiam pauperū subleuant. Si quis egrotanti fratri præbet obsequium: suffert eum in charitate. Siquis in cælibatu beatam transiens uitam: alium qui & uxorem habet & liberos: & seipsum uix potest pascere adiuuat: & utcūq; potest fuerit consolatus: alienum opus portasse laudabitur. Est qui matrem uel sororem uiduam cernens egestate tabelcere: non potest adiuuare: huic si quis porrexerit manus: sustinuit eum in charitate. Si autem superiorem sensum: siue posteriorem sequamur: nec peccantē fratrem: nec inopē cōsolatur: q̄ non habet charitatē: & cōtēnit uerba apostoli cōmonentis. Debem⁹ autem nos qui fortiores sumus: infirmitates ibecillorum portare: & non nobis metipsis placere.

¶ Solliciti seruare unitatem spiritus: in uinculo pacis. Unum corpus & unus spiritus: sicut et uocati estis in una spe uocationis uestræ.

¶ Ephesii qui iam unitatē spiritus sancti fuerant consequuti: recte dicitur: solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Qui enim quid habet: seruandi illi sollicitudo præcipitur. Qui autem nō habet studium illi ut habere ualeat imperatur: hic locus uel maxime aduersum hereticos facit: q̄ pacis uinculo dissipato: atq; corrupto: putant se tenere spiritus unitatem: cum unitas spiritus: in pacis uinculo cōseruetur. Quādo enim non id ipsum omnes loquimur: & alius dicit ego sū pauli: ego apollo: ego cephæ diuidimus spiritus unitatem: & eam in partes ac membra discernimus. Nec statim aliquis illud opponat. Quō ergo diuersæ sūt gratiæ: & uaria charismata: cū unitas custodiēda sit spūs. Sūt qdē uariæ donatiōes: sed i eodē spū. Et diuersa ministeria sed un⁹ dñs. Et multiplices opatiōes: s; ipse de⁹ q̄ opatur oīa i oīb⁹. Qd̄ at ait unū corp⁹ & un⁹ spūs: uel simpliciter unū corp⁹ xpi itelligit q̄ ē ecclesia: uel certe qd̄ ex uirgine ē dignat⁹ assumere. Ne illū qdā putēt totiēs corporatū: quotiēs i ueteri apparuit testamēto. Et unus spiritus sanctus: unus quippe largitor: & sanctificator est omniū. Vel certe unum corpus: ad uitam refertur: & opera quæ græce dicuntur & unus spiritus. ad scientiam & contemplationem quæ proprie uersantur in corde. & ab illis appellantur

Cum ergo membrum quis fuerit ecclesiæ: nec ab uno eius spiritu separatus: consequenter erit in una spe uocationis. Quæritur quomodo una spes uocationis sit: cum apud patrem diuersæ sint mansiones. Ad quod unam spem uocationis regnum cælorum quasi unum bonum dei patris esse dicemus. Et in una domo uarias mansiones. Alia enim gloria solis: alia lunæ: alia stellarū. Aut certe illud subtilius indicatur: quod in fine & cōsumatione rerum in pristinum statum restituēda sint omnia: quando omnes unum corpus efficimur: & in uirū perfectum reformamur: & oratio in nobis saluatoris impletur: pater da ut quomodo ego & tu unum sumus: sic & isti in nobis unum sint. Non ignoro in eo quod nunc exposui solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis: spiritum a plerisq; non sanctum accipi: sed affectum mentis atq; sententiam. Iuxta quam omnium credentium erat anima & cor unum. Et ab apostolo uirgini præcipitur: ut sit sancta: & corpore & spiritu. Carnis uidelicet ope: & mētis affectu. Sed & generalis explanatio ad specialē interpretationem trahi pōt qd̄ seruet unitatē spūs i uinculo pacis: q̄ nō rapiatur oī uento doctrinæ: neq; in morē stultitii quasi luna mutetur: nunc diabolo seruiēs: nūc deo. Hæat uero unum corpus bonorum operū: & semp carnē suā deo templū exhibeat. Et unū spūm: eadē semp sentiēs: in una spe uocationis. Vt ne quaquā de pmissionib⁹ ambigens in resurrectione & restitutione oīum: solida mente confidat.

¶ Un⁹ dñs: vna fides: vnū baptisma: vn⁹ de⁹ & pater omniū: qui sup oēs & p omnia & in oībus. Quomodo alia est fides baptismatis deo & domino: sic baptisma dominus & deus alia sūt a trib⁹ singulis

In epistolam ad Ephesios.

singulis: quæ pariter nominantur. Hoc autem dico propter sabellium qui eundem deum patrem arbitrat & filium: confunditque personas: dum eadem diuinitatem in utroque depræhendit. Ecce manifestissime unus dominus filius: & unus deus pater uocantur. Quod ad corinthios quoque plenius scriptum est. Sed nobis unus deus pater ex quo omnia: & unus dominus noster iesus christus per quem omnia: & nos per ipsam. Sicut enim deo patri non adimit filius: ne dominus sit: cum dominus solus ipse dicatur: ita & filio non aufert pater ut deus sit: quia deus pater tantummodo nominatur. Legimus & in alio loco: scitote, Quoniam dominus ipse est deus. Et alibi dominus deus tuus: deus unus est. Si enim ut existimant arriani: deus pater solus est deus: eadem consequentia solus erit dominus iesus christus. Et nec pater erit dominus: nec filius deus: sed absit ut non sit in dominatione deitas: uel in deitate dominationis. Unus est dominus: & unus est deus: quia patris & filii dominatio: una diuinitas est. Propterea & fides una dicitur: quia similiter in patrem & in filium & in spiritum sanctum credimus: & baptismum unum. Eodem enim modo & in patrem & in filium & in spiritum sanctum baptizamur. Et iterum mergimur: ut trinitatis unum appareat sacramentum. Et non baptizamur in nominibus patris & filii & spiritus sancti: sed in uno nomine quod intelligitur deus. Et miror qua consequentia in uno uocabulo: eodem opere: & eodem sacramento naturæ diuersitatem: arrius: macedonius: & eunomius suspicentur: concordante in impietate discordia: & creaturæ in filio & spiritu sancto cænosum fontem tenentes: diuersos hæreseos riuulos duxerint. Vnum baptismum: Et contra ualentinum facit qui duo baptismata: etiam contendit: & contra omnes hereticos: ut sciant non habere se baptismum: sed in una christi ecclesia fontem esse uitalem. Potest unum baptismum & ita dici: quod licet ter baptizemur propter mysterium trinitatis: tamen unum baptismum reputetur. Vnum quoque baptismum est in aqua: in spiritu: & in igne. Et de quo dominus loquitur. Baptisma habeo baptizari. Et alibi. Baptismate meo baptizabimini. Diuersitas autem propositionum in quibus dicitur: unus deus & pater omnium deus pater: qui auctor est omnium. per omnes filius quia cuncta transcurrit uaditque per omnia. In omnibus spiritus sanctus: quia nihil absque eo est. Nec uero putandum: unum deum & patrem omnium esse communiter. Vt scilicet ad irrationabilia iumenta. Nomen patris possit aptari. Sed quomodo si in decem hominibus: quinque filiis: & quinque seruis pariter diceremus. Horum decem: unus est dominus: & unus pater. Non utique omnium patrem nec dominum omnium uocaremus. Sic & in eo quod ait unus deus & pater omnium: aliorum pater: aliorum deus accipiendum est. Tale quid de creaturis & de deo etiam zenon cum suis stoicis suspicatur. Quem sequutus uirgilius ait: deum ire per omnes terrasque tractusque maris: & reliqua. Et principio cælum ac terram: camposque liquentes: lucentemque globum lunæ: titaniæque astra spiritus intus alit totamque infusa per artus mens agitat molem: & magno se corpore miscet. Quidam hoc quod est scriptum: super omnes: & per omnes: & in omnibus ad patrem & filium & spiritum sanctum: sic æstimant esse referendum: ut per omnia pater sit qui auctor est omnium per omnes filius: quia per filium creata sunt omnia. In omnibus spiritus sanctus: ipse enim credentibus datur: & templum sumus spiritus sancti: & pater & filius habitat in nobis.

¶ Unicusque autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis christi.

¶ Licet deus pater & super omnia sit: & per omnes: & in omnibus: tamen gratia iuxta mensuram credentibus datur. Nunquid ad mensuram spiritum & gratiam tribuat deus: magnificentia enim eius non est finis: sed quo iuxta mensuram uasculorum infundat liquorem. Tantum muneris largiens: quantum potest ille cui donatur accipere. Nec enim ad mensuram dat deus spiritum. Aut potest habere mensuram quod equaliter ubique diffusum est: quod ut manifestius fiat: imperfectum licet & non implens similitudinem: tamen per quod possit intelligi quod dicitur: sumamus exemplum. Mare certe immensum est: & capacitas eius deo soli nota: ex hoc si quis uelit multis hominibus secundum id quod gestare quærit tradere: necesse est ut ad mensuram unicuique tribuat: & partes eius mensuram recipiat: cui soli immensurabile est. Ita & spiritus sanctus immensus quod est: & nullo fine concluditur: tamen unicuique datur secundum quod expedit. Et simul notandum quod hæc eadem gratia quæ nunc attributa perhibetur: secundum mensuram donationis christi data sit nobis.

¶ Propter quod dicit. Ascendens in altum: captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus.

¶ Quia supra dixerat: unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis christi ut confirmaret hæc ipsa dona quæ post paululum quoque enumerat dicens. Et ipse dedit quosdam quod apostolos quosdam autem prophetas: alios euangelistas: alios pastores & magistros: & reliqua: a saluatore esse donata: testimonium de sexagesimo septimo psalmo assumpsit: ut sciamus illas esse manubias distributas: quas christus uictor emeruit. Ascendens quippe in altum: captiuam duxit captiuitatem. Nos qui nunc in christo credimus de gentibus congregati: cum essemus creatura dei: a diabolo capti sumus: & eius satellitibus distributi. Venit igitur dominus noster iesus christus secundum ezechielem: uas secum captiuitatis apportans: & aperto capite ne ab aduersariis cognosceretur. Prædicaui his qui capti erant remissionem: & qui tenebantur in uinculis solutionem: & nos de cæthenis hostium & de compedibus liberauit. Sicut illam in euangelio mulierem: de qua ipse commemorat: hanc autem filiam abraham quam ligauit satanas iam decem & octo annis: non oportuit solui de uinculo hoc: in die sabbati. Liberatque nos & per nouam captiuitatem: de captiuitate ueteri eruit: secum duxit in cælum: & his ipsis quos de ini-

micorum manu uictor eripuit: diuersa gratiarum dona largitus est. Et eleganter hic posuit: dedit dona hominibus. Cum in psalterio scriptus sit accepit dona i hominibus. Verum ibi quia nec dum factum erat: sed futurum promittebatur: propterea dicitur accepisse: hic uero cum apostolus scribit quia iam dederat & uniuerso orbe ecclesiae fundatae erant: idcirco non accepisse scribitur: sed dedisse. Alii hunc locum ita edisserunt: quod ob id dominus noster iesus christus ad caelos uictor ascenderit: ut inde angelos caeterasque uirtutes ad custodiam ecclesiarum suarum mitteret. Et dum indignus sit locus iste terrenus: sublimium potestatum habere praesentiam quodammodo illae sustinuerint captiuitatem. Ideo enim inquit ascendit in altum: ut captiuans captiuitatem: dona hominibus largiretur. Hoc totum ideo apostolus replicat: ut quia superius dixerat: sufferentes inuicem in charitate: solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis: doceret in diuersis charismatibus ecclesiam esse concordem. Et non statim scismatum & dissensionum occasionem dari: quia secundum mensuram donationis christi unusquisque nostrum accepisset dona. Non eadem sed in unum corpus: & in unum spiritum omnes uocatos esse. Id est ut sicut unus dominus est: & una fides: & unum baptisma: & unus deus pater: ita & nos in charitate id ipsum simus. In pacis uinculo: seruantes spiritus unitatem.

Quod autem ascendit quid est: nisi quia & descendit in inferiora terre?

Qui ascendisse nunc dicitur: propterea ascendit quia ante descenderat. Hoc enim sonat: quod autem ascendit: quid est: nisi quia & descendit. Requirendum itaque super eo quod alibi scriptum est: nemo ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit: filius hominis quomodo ascenderit ante descensum. Quando enim haec loquebatur: post descensionem de caelis se quondam caelos ascendisse monstrabat. Necnon & illud pariter retractandum: quomodo ipsa descensio & ascensio sentienda sit. Vtrum nam secundum corpus localiter an supra corpus spiritualiter: uel certe utroque modo. Inferiora autem terrae infernus accipitur: ad quem dominus noster saluatorque descendit: ut sanctorum animas quae ibi tenebantur inclusae: secum ad caelos uictor adduceret. Vnde & post resurrectionem eius: plurima corpora iustorum in sancta ciuitate uisa sunt. Quod autem infernus in inferiori parte terrae sit: & psalmista testatur: diuites apta est terra & deuorauit dathan: & operuit super congregationem abyron. Et ipsi in numero: libro plenius explanatur. Alio quoque loco legimus: ueniat mors super eos: & descendant in infernum uiuentes.

Qui descendit ipse est qui ascendit super omnes celos: ut impleret omnia.

Nunquid corporaliter omnes celos: & uniuersas sublimitates: & caelorum circulos: quos philosophi speras uocant: transiens atque transcendens: stetit in summo caeli fornice: & ut ipso uerbo utar aplice: An certe omnia corporalia continens atque despiciens: & aeterna contemplanis super caelos: id est super inuisibilia stetisse credendus est: quod ego melius puto. Descendit ergo in inferiora terrae: & ascendit super omnes celos filius dei. Ut non tantum legem prophetarum compleret: sed & alias quasdam occultas dispensationes: quas solus ipse nouit cum patre. Neque enim scire possumus quomodo & angelis & his qui in inferno erant sanguis christi profuerit. & tamen quin profuerit ne scire non possumus. Descendit quoque ad inferos: & ascendit ad caelos: ut impleret eos qui in illis regionibus erant: secundum id quod se capere poterant. Ex quo sciendum quod antequam christus descenderet & ascenderet: uacua fuerint omnia & plenitudine illius indigerint. Hic locus aduersum hebionem: & sotinum uel maxime facit. Si enim ipse est ascendens in caelos: qui de caelis ante descenderat: quomodo dominus noster iesus christus non ante mariam est: sed post mariam? Necnon & contra eos: qui duos filios in sano errore confingunt: filium uidelicet dei: & filium hominis. Ecce hic apertissime dicitur: quod ipse sit ascendens atque descendens. Nec statim ista dicentes: locum alteri heresi damus. Quae dimidiatam christi asserit dispensationem: sed sic unum & dei & hominis filium constitemur. Ne dispensationem assumpti hominis qua saluati sumus ex parte credentes in parte truemus.

Et ipse dedit quosdam quidem apostolos: quosdam autem prophetas: alios uero euangelistas: alios autem pastores & doctores: ad instructionem sanctorum in opus ministerii: in edificationem corporis christi.

Et ex hoc loco manifestissime comprobatur: patris & filii una diuinitas. Si quidem hoc quod nunc christus tribuisse describitur: in prima epistola ad Corinthios: deus pater dedisse narratur. Alios enim ait: posuit deus in ecclesia primo apostolos: secundo prophetas: tertio doctores: deinde uirtutes: & dona sanitatum: opitulationes: gubernationes: genera linguarum. Quod sabelius non intelligens: patrem confundit & filium: dum eandem operationem esse non putat diuersorum. Et simul notandum quod hic apostolos: prophetas: euangelistas: pastores & magistros dedisse christus. Ibi uero eosdem pater posuisse memoretur. Posuit itaque siue dedit pater & filius primo apostolos: secundo prophetas. Non illos qui futura uaticinentur: quales in ueteri legimus testamentis: sed qui infideles: & imperitos arguant atque doceant. Tales quippe prophetas noui testamenti in alia epistola esse definit. Tertio euangelistas: quorum speciosi pedes sunt ad annuntiandam pacem. Nec uero putandum quod sicut in superioribus tribus alios dixit esse apostolos: alios prophetas: alios euangelistas: ita & in pastoribus: & magistris officia diuersa proposuerit. Non enim ait alios autem pastores & alios magistros: sed alios pastores & magistros. Ut qui pastor est: esse se debeat & magister. Nec in ecclesiis quamuis sanctus sit: pastoris sibi nomen assumere: nisi possit

In epistolam ad Ephesios.

possit docere quos pascit. Vel certe aliter: ut unus atq; idem præses ecclesiæ: sit pastor & doctor. Pastor ouium: magister hominum. Homines quippe & iumenta saluos facies domine. Arbitror hodie quoq; in ecclesiis: quæ admodum propheta & euangelista: pastor quoq; inuenitur & doctor: ita posse & apostolum repperiri: in quo apostolatus signa & indicia compleantur: & eregione esse plurimos tam foris quam intus. tam in ecclesia quam in heresibus: qui pseudo apostoli sint & pseudo propheta: & pseudo euangelista: & pseudo pastores: & pseudo magistri. Et de heresibus quidem nulla dubitatio est: quin secundum falsam fidem: falsa uniuersa possideant. In ecclesiis autem nonne uobis uidentur falsi esse pastores: qui non pascunt oues cum disciplina: sed quasi mercenarii nequaquam grægis salutem cogitant. Quod errauit non conuertentes: & quod perit non quærentes. Sed tantummodo de ouibus lac & lanâ: cibos uidelicet & uestimenta captantes. Neq; uero absq; ordine in hæc putamus apostolum subito prorupisse: uerum quia præmiserat esse deum super omnia: & per omnia & in oibus: & unicuiq; scilicet datam gratiâ secundum mensuram donationis christi: nunc addit alios apostolos: alios prophetas: alios euangelistas: alios pastores & magistros eẽ in ecclesia descriptos: q̃ necessarii sint ad perfectionem instructioneq; sanctorum in opus ministerii. In edificatione corporis christi. Quia cum corpus dñi ecclesia sit: ecclesia diuinis lapidibus construatur: hi quos supra memorauimus in ecclesia constitutos: id hnt operis: ut secundum dispensationes & officia sibi credita: ecclesiâ christi idest corp⁹ ei⁹ ædificent. Si quis igitur non ædificat ecclesiâ christi: nec plebē sibi subiectam instruat de subiecto populo christi ecclesia construatur: iste nec apostolus: nec propheta: nec euangelista: nec pastor: nec magister est appellandus.

¶ Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis christi. Et ultra non simus paruuli fluctuantes: circumlati omni uetere doctrinæ: in fallacia hominum & astutia: ad circumuentionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate augeamus in ipso omnia qui est caput christus.

¶ Querendum quos oēs dixerit occurrere in unitatem fidei: Vtrum ne omnes homines: an oēs factos an certe oēs qui rationis capaces sunt. Videtur aut mihi de oib⁹ hoibus dicere: quia multi uenti doctrinarum sunt. Et flatu eorum fluctibus concitatis: huc atq; illuc homines incerto cursu: & uario feruntur errore. Vnde omni studio laborandum: primum in fidei occurrere unitatem: deinde in eadē unitate: habere agnitionem filii dei. Quorum cum fuerit secuta possessio: paruuli esse cessantes: & mensuram interioris hominis recipientes: quæ mensura plenitudinis mensura christi est: perfecti uiri uocabulum sortiemur. Ita tamen: ut ad consumatam ætatem plenitudinis christi: omnium credentium turba perueniat. Et nequaquam in dogmatibus fluctuans: ad instar paruulorū gurgite infidelitatis fertur incerto. Dum uenti hincinde plantes. hereticorum uidelicet: siue sapientiu⁹ sæculi: diuersæ cōpugnantēsq; rationes: quæ naufragium audientibus aut inferunt aut minantur. Dum alii absq; uoluntate fallaciæ: & tamen quæ falsa sunt prædicant: alii uero omni caliditate erroris laqueos componentes: nos decipere & uincere festinant. Cum autem occurrerint sancti in mensuram supradicti uiri: tunc intelligentes charitatem christi: augebunt in eo omnia quæ acceperant semina ueritatis habetis corporis ecclesiam apud dominum Iesum. Quia uero ait: ut ultra non simus paruuli fluctuantes: & reliqua. Sequi fluctuantem & paruulum esse contestans: retractandum uidetur: utrum ne hæc secundum humilitatem loquutus sit. An certe ex parte uidens: & ex parte cognoscens intellexerit quantum a perfecta absit scientia: & in uera conscientia suæ uerba proruperit. Si quis igitur uult eum secundum humilitatem loquutum: illo utetur exemplo: quando eram paruulus loquebar ut paruulus: cogitabam ut paruulus: sapiebam ut paruulus. Quando uero factus sum uir: euacuauit ea quæ erant paruuli. Alius uero ad ista responderet: comparatione multorum in ætatem perfecti uiri apostolum peruénisse. Ad ea uero quæ reposita sanctis sunt: adhuc paruulum nuncupari. Si quidem omnes apostolos qui in christo credant paruulos propheta commemoret dicens. Ecce ego & paruuli quos dedit mihi deus. Post hæc attentius differendum. Ne forte uero iuxta humilitatem: non solum paruulum apostolus se esse dixerit: sed fluctuantem & omni doctrinarum fluctu in diuersa raptatum. In fallacia hominum in nequitia: ad circumuentiones errorum. Qui autem uult & hæc eum non de humilitate: sed de conscientia protulisse dicit. Paulus apostolus homo erat acuti et acris ingenii. Et qui ad primos quosq; disputantium conatus: sagaci mente quæ erant inferenda pronosceret. Videbatur igitur sepe ex utraq; parte sic dici: & tam uerisimilia in rebus contrariis asseri: ut ambigere facerent audientem. Idcirco ut homo & adhuc in fragili corpore constitutus circumferebatur in saxa: nec nauis eius gurgitibus impellebatur. Stabat quippe in puppi gubernaculum tenens: & spumantes herefeos fluctus: fidei securitate frangebat. Non tamen intrepidus & securus nec quietus & placidus. Perspiciebat uentos hincinde perflantes: & sollicita aure captabat: uincebatq; contraria: sed non erat illi secuta uictoria. Quia igitur ad uerisimiliorum uerba: atq; rationes quibus ueritatem euertere nitebantur: uidebat non facile posse superari: & omni calliditate plenas dialecticæ quoq; immo diaboli arte contextas: sperabat dei auxilium: ut omnem deliberationem mente sua propelleret. Et certe atq; defixe absq; ulla molestia crederet ueritati: & augeret eam in dilectione christi: quem sciebat & sui & totius

Liber Secundus. c. iiii.

ecclesiae corporis caput: sciendum quod hic locus in graeco manifestior sit. Dum aut in latino uerbo transfertur ad uerbum sensus sermonibus inuoluti obscurum facere quod dicitur.

Ex quo totum corpus compactum et conglutinatum per omnem iuncturam subministracionis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in edificationem sui in ueritate.

In fine regis cum deum facie uidere coeperimus ad faciem: et in mensuram peruenimus aetatis plenitudinis christi: de cuius plenitudine tunc omnes acciperimus: ita ut christus non ex parte sit: sed totus in nobis. Et relictis initiis paruulorum creuerimus in eum uirum: de quo propheta dicit. Ecce uir oriens nomen illi: et Ioannes Baptista commemorat. Post me uenit uir qui ante me factus est: quoniam ante me erat. Tunc in occursum unius fidei et unius cognitionis filii dei: quem nunc pro uarietate mentium: non una nec eadem fide et agnitione cognoscimus: totum corpus quod prius dissipatum fuerat: et in diuersa laceratum in suam copaginem iuncturamque redigetur. Ita ut una subministratio eademque operatio et unius aetatis consummata perfectio: totum crescere faciat corpus aequaliter: et omnia membra iuxta mensuram incrementum aetatis accipiant. Haec autem tota edificatio per quam ecclesiae per partes corpus augetur: mutua in se caritate complebitur. Totas irrationabiles creaturas sub unius rationabilis aialis intelligamus exemplo. Et quodcumque de huius membris dixerimus et partibus: hoc sciamus esse referendum ad unamquamque rationabilem creaturam. Putemus hoc animal ita per artus uenas carnesque laceratum: ut nec os ossi habeat: nec neruus iungatur ad neruum: separatim oculi iaceant seorsum nares manus alii locum teneant: alio piecti sint pedes: et reliqua membra in hunc modum inter se dispersa sint et diuisa. Finge aliquem uenire tantae scientiae medicum qui iuxta fabulas Ethnicorum: Aesculapium possit imitari: et in noua figuram nouumque nomen Virbius suscitare. Hic necesse habebit unumquodque membrum suo loco restituere: et copagem copulare copagi: et quodam glutino partibus restitutis unum corpus efficeret: hucusque nobis una similitudo pcesserit. Nunc in eandem similitudinem ad id quod intelligi uolumus: aliud trahatur exemplum. Paruulus crescat: et occulto aetate in perfectam adolescat aetate suam: manus augmentum habebit: sua pedes sentiant incrementa. Venter dum nescimus impletur. Humeri dum saluntur: oculi dilatantur: et omnia membra per partes iuxta mensuram suam sic crescunt: ut tam non sibi sed corpori uideantur augeri. Ita igitur et in restitutione omnium: quando corpus totius ecclesiae nunc dispersum atque laceratum uerus medicus christus Iesus sanaturus aduenierit. Unusquisque secundum mensuram fidei: et agnitionis filii dei: quem ideo agnoscere dicitur: quia prius nouerat: et postea nosse desinit: suum recipiet locum: et incipiet id esse quod fuerat. Ita tamen ut non iuxta aliam heresim: omnes in una aetate sint positi. id est omnes in angelos reformatur: sed unumquodque membrum iuxta mensuram et officium suum perfectum sit. Verbigratia: ut angelus refuga id esse incipiat quod creatus est: et homo qui de paradiso fuerat eiectus ad culturam iterum paradisi restituatur. Ita autem uniuersa sic fient: ut inuicem in terra caritate iungantur. Et dum cogaudet membrum membro: et in alterius punctione laetatur christi corpus ecclesiae primitiuorum haberet in caelestibus ierusalem quam in alio loco apostolus matrem seculorum uocat. Idcirco ut supra diximus: haec apud nos obscuriora sunt. quia metaphoricis dicuntur in graeco. Et omnis metaphora si de alia in aliam transferatur ad uerbum quibusdam quasi sensibus orationis sensus et germina suffocantur.

Hoc autem dico et confessor in domino: ut non amplius ambuletis: sicut et gentes ambulant in uanitate sensus sui obscurati mente: ab alienati a uia dei propter ignorantiam: quae est in illis propter cecitatem cordis eorum. Qui desperantes semetipsos: tradiderunt impudicitiae: in operationem immunditiae omnes in auaritia. Hoc ergo ait dico uobis. O ephesii: uosque confessor: ut quia occursum estis in mensuram aetatis plenitudinis christi: non ambuletis sicut ambulabant gentes: quae ydolis seruientes et sensu et mente abutuntur in praua. Quae cum ideo acciperint animam et intellectum ut cognoscerent deum: ab alienati sunt a uia eius: quam aliam absque christo non nouimus: et in sui cordis ambulant cecitatem. Atque utinam peccasse sufficeret: et uel sero ageretur poenitentiam damnantemque uitia: in quibus iugiter inhiarunt: esset remedium resipiscere post errorem. Nunc uero desperantes se et in ritum irrationabilium bestiarum: coeno uoraginique mergentes tradiderunt impudicitiae atque luxuriae: operantes quicquid corpus uoluit: mens desiderauit: libido suggestit. Et cum nihil omnino praetermiserint quod imundum sit hoc totum fecere in auaritia: dum nunquam luxuriando satiantur: nec eorum terminum habet uoluptas. Aut certe ultra concessam uiri ad foeminae coniunctionem: ad maiora conscendunt: masculi in masculos turpitudinem operantes: et mercedem erroris sui in semetipsos recipientes. Vanitas sensus et mentis obscuritas: bifariam diuiditur: in seculi huius negocia et in sapientiam secularem. Quando autem in his quae mundi huius sunt: et cito transeunt detinemur: aut non profutura cognoscimus: nonne nobis uidetur in uanitate sensus et obscuritate mentis ingredi: qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur: quasi fuscus scrutator oculos trans caelum leuat: et ultra profundum terrae: et abyssi quoddam inane demergit: quasi ambulans in uano: qui tantam metrorum siluam in suo studiosus corde distinguit et congerit: et ut alteram partem transieram: qui diuitias per fas et nefas querit. Qui adulatur regibus: hereditates captat: alienas et opes congregat: quas in momento cui sit relicturus ignorat. Quod autem ait: qui desperantes semetipsos: id est multo aliud in graeco significat quam in latino: desperantes quippe non habent nomen

In Epistolam ad Ephesios.

nantur autem hi sunt qui postquam peccauerint non dolent: qui nequaquam sentientes ruinam suam: feruntur in prouum: & tamquam bestiae ferrum uidentes in mortem ruunt. Pone mihi duos in uno uitio deprehensos: alterum qui intelligat plangatque quod fecit: alterum qui delectetur in scelere & non solum non doleat: uerum etiam gloriatur: & putet se quandam turpitudinem palmam & uictoriam consequutum. Nonne tibi uidetur ille dolere: & hic poenitus non dolere? Exprimamus si possumus uerbum de uerbo: & dicamus indolentes: siue idolorios. Nam & quidam philosophorum id est indoloriam praedicauit: Hi qui naturas introducunt sciant propterea gentes in uanitate sensus obscuratis mentibus ambulare. Quia ignorantia se & cecitati dederint. Nemo enim imperitus appellatur & cecus: nisi his qui cognoscere non potest & uidere. Nec dicimus cecum esse lapidem: & brutum animal ignorare. Quia non ab eo quaeritur nec eius naturae est: ut cognoscat & uideat. Si autem in natura gentium fuit: ut dei uitam intelligerent & uiderent non stoicorum & spiritualium natura uaria: sed uoluntas. Dixeram? supra operationem immunditiae omnes in auaritia. non ad auaritiam ut sonat simpliciter pertinere: sed ad libidinem atque luxuriam. Debemus hunc sensum alterius loci testimonio comprobare. In prima ad thessalonicenses epistola scribitur. Haec est enim uoluntas dei: sanctificatio uestra: abstinere uos a fornicatione: ut sciat unusquisque uestrum suum uas possidere in sanctificatione & honore. Non in libidine desiderii: sicut & gentes quae non nouerunt deum: & ne quis supergrediatur & circumscribat in negotio fratrem suum: quoniam uindex est dominus de his omnibus: sicut & praediximus uobis & testificati sumus. Non enim uocauit nos deus in immunditiam: sed in sanctificationem. Diligenter obserua quia ad castitatem nos prouocans: & uolens uxoribus tantum esse contentos dixerit. Ne quis supergrediatur: & circumscribat in negotio fratrem suum: id est ne suam coniugem derelinquens: alterius polluere quaerat uxorem. Vbi nos habemus & circumscribat in negotio fratrem suum: graece legitur *autem: auaritia nuncupatur:* quam nos possumus uim uerbi transferentes: sic in praesenti loco exprimere: ut ne quis supergrediatur: & auarus fraudet in negotio fratrem suum. Quae enim consequentia est: uel in illo capitulo quod nunc ad exemplum uocamus: uel in hoc quod principaliter ad ephesios conamur exponere: inter impudicitiam & immunditiam: castitatem quoque & affectum conjugalem extraordinarie repente auaritiam nominari. Non uobis molestus sit: si diu in obscurioribus immoremur. Causati enim in principio sumus inter omnes pauli epistolas: hanc uel maxime & uerbis & sensibus inuolutam.

Eos autem non ita didicistis christum si tamen illam audistis: & in illo docti estis.

Si omnes qui christum audire uidentur audirent. Nunquam ad ephesios: & certe illos quibus sacramenta christi reuelat: apostolus diceret: si tamen illum audistis. Discere autem christum idipsum erit: quod nosse uirtutem: & audire illum non differt ab eo si diceret: audire sapientiam: iustitiam: fortitudinem: temperantiam: & caetera quibus christus uocatur. Si quis ergo christum audiuit & didicit. Non ambulabit in uanitate sensus sui: nec obscuratus mente gradietur: neque erit ab alienatus a uita dei: habebit etiam scientiam ignorantiae discussam: & immisso tenebris lumine: omnes de oculis eius tenebras auferentur. Quod cum habuerit non se tradet impudicitiae: non operabitur omnes immunditiam in auaritiam: concessos fines praetergrediens nuptiarum. Si autem aliquando contigerit ut aliqua passione superetur: dolebit super uulnere suo: & conscientiae tormenta patietur: quia liberam frontem & puritatem immaculae mentis amiserit. Discamus igitur christum & audiamus illum. Si quis est: qui potest dicere. An experimentum quaeritis eius qui in me loquitur christus. Curramus ad eum diebus ac noctibus ad os eius & ad eloquium pendeamus. Christus nobis loquitur: spiritus sancti sunt uerba quae promittit. Statuit enim deus in ecclesia: primum apostolos: secundo prophetas tertio doctores. Sed nec illud est desperandum quod aliquando ipse in mentibus nostris christus loquatur: & per semetipsum nos doceat: & organum oris non quaerat alieni: tantum non simus subditi peccato: nec corpus nostrum delicta possideant: & ingredietur in illud sapientia.

Sicut est ueritas in Iesu.

Vocabulum iesus interdum eum hominem significat: qui a dei uerbo est assumptus ex uirgine iuxta illud: uocabis nomen eius iesum. Ipse enim saluabit populum a peccatis eius: & alibi. Iesus ergo fatigatus de uia: & reliqua. Interdum uero deum uerbum: uobis enim uiuit dominus iesus christus per quem omnia. Si quando ergo dicit iesus: ego sum uia & ueritas: iuxta id dicit quod filius dei est cum autem scribit paulus: sicut est ueritas in iesu: de templo corporis loquitur: in quo habitat uerbum deus. Verbum enim caro factum est: & habitauit in nobis. Nisi forte utrunque de deo uerbum intelligendum: quod quomodo habitat in eo uita: & ipse sit uita. Sicut enim habet pater uitam in semetipso: ita & filio dedit habere uitam in semetipso. Sic & ueritas dicitur filius: & ipsa in eo monstratur. Haec autem dicimus: non iesum a christo separantes: nec rursus deum uerbum ab eo quem assumpsit hominem alterum esse dicentes. Sed secundum intelligentias affectuum uel locorum: illum quem unum esse credimus filium hominis: & filium dei: & ante uirginem & post uirginem: alium atque alium nuncupantes. Potest autem & aliter intelligi. Sicut est ueritas in iesu. In nullo patriarcha: in nullo apostolorum ueritas fuit: nisi in solo iesu. Alii enim ex parte cognoscebant & ex parte

Libec Secundu. c. iiii.

prophetabant: & per speculum in enigmate uidebant. In solo iesu ueritas dei apparuit: quæ loquatur confidenter. Ego sum ueritas: quæ credentibus in se iuxta analogiam fidei tribuit libertatem. Qui enim cognoscit ueritatem: a ueritate libertate donatur. Et ipsa ueritas propterea formam serui assumpsit: & humiliavit se facta obediens patri usque ad mortem: ut seruum redderet liberum. Vbi enim spiritus dei est: ibi libertas. Si uolumus formam liberi in iesu faciemque cognoscere ueritatis ascendamus cum eo in montem: uideamus eum transfiguratum: ubi & uestimenta eius: id est scripturæ quæ de eo annuntiant immutantur. Et moyses quoque & helias: id est lex & prophetæ uidentur in gloria. Quædiu dominus formam serui non mutat nec ascendit in montem: lex in sordibus: prophetæ in squalore uersantur. Et cum ille ad superiora cõscenderit: & uestimēta sua uoluerit imutare: itelle autem de seruo fuerit clarus & liber: tunc moysi quoque & heliæ: & facies & uestimēta mutantur.

Deponere uos secundum priorem conuersationem ueteris hominem qui corrumpitur iuxta desideria erroris. **Quia uidetur iuxta ordinem textumque** sermonis scaturire sententia: sic legendum est. Vos autem non ita didicistis christum: si tamen illum audistis & in illo docti estis. deponere uos secundum priorem conuersationem ueterem hominem qui corrumpitur iuxta desideria erroris. sicut est ueritas in iesu. Vt sit sensus. Quomodo est ueritas in iesu: sic erit & in uobis qui didicistis christum: & audistis illum & docti estis deponere secundum priorem conuersationem ueterem hominem qui corrumpitur iuxta desideria erroris. Veterem autem hominem quem præcipit deponendum inueteratum a malitia arbitror appellari. Iste enim secundum priorem conuersationem & desideria erroris: semper errans & in opere corruptionis heluans: corrumpitur atque uiolatur. Et quia in desideriis indefinenter uersatur erroris: & nunquam cessat a uitio: nequaquam corrumpitur: sed corrumpit. Quod per singulos dies: horas: puncta atque momenta corrumpitur: intercipitur: uiolatur. Sermo uero dei qui ideo interficit ut uiuificet mortuum: & mortificatus dominum requirat: quem ante interitum nesciebat: non corrumpit: sed interficit ueterem hominem. Ego enim occido ait: & ego uiuifico: & cum interficeret illos: tunc quærebant eum. Nec putemus hoc quod nunc ait: qui corrumpitur secundum desideria erroris: illi esse contrarium quod in alio loco scriptum est: & si exterior noster homo corrumpitur: sed his qui interior est renouatur de die in diem. Quia corruptio exterioris hominis: interioris hominis renouatio est. Et contra interioris hominis corruptio: exterioris est instauratio: æstimet aliquis simpliciter paulus loqui si quis templum dei corrumpit: corrumpet illum deus. Templum enim dei sanctum est: quod estis uos. Sed forte & ibi aliquid latet. Et quod apud nos uidetur absconditum: si templum dei nos sumus: secundum id quod scribitur. Templum enim dei sanctum est: quod estis uos: & alius est qui corrumpit templum dei: aliud quod corrumpitur. Quærendum quis sit ille qui templum corrumpit dei. Si inueneris hostes hierusalem corrumperes atque uiolantes templum ex lapidibus extructum: uidebis pariter omnem corrumperentem & uiolantem templum dei. Quem corrumpet & uiolabit deus: ulciscens corruptionem templi sui. Verumtamen & templum quod se præbuit: uiuens quidem est atque sensibile insidiis corrumperentis: luet poenas per hoc ipsum quod corruptum atque uiolatum spiritum corruptionis amisit.

Renouamini autem spiritu sensus uestris: induite nouum hominem qui secundum deum creatus est: in iustitia & sanctitate ueritatis.

Nec in sensu renouamur absque spiritu. Nec in spiritu absque sensu. Sed renouamur coniuncte in spiritu sensus nostri: ut quomodo psallimus spiritu: psallimus & sensu: oramus spiritu: oramus & sensu: sic in spiritu sensus nostri renouemur. Vt cum sensus mundus fuerit atque purgatus: & ab omni macula sordida concreationis alienus: tunc ei iungatur & spiritus: & ita quodam unitatis glutino copulentur: ut nequaquam simplex spiritus: sed spiritus sensus esse dicatur. Cum autem renouati fuerimus in spiritu qui nostri sensus est spiritus: tunc induemur nouum hominem qui secundum deum creatus est. Quod quidem aliis uerbis id ipsum puto esse quod in alio loco dicitur: induite uos christum iesum. Iste quippe est nouus homo quo uniuersi credentes debemus indui atque uestiri. Quid enim in nomine qui a saluatore nostro assumptus est: non nouum fuit? Conceptus: natus: partus: infantia: doctrina: uita: uirtutes: & ad extremum crux & passio: expoliantis in ea principatus: & contrarias fortitudines: ostentui habentis: resurrectio quoque & ascensus ad cælum: hic ergo uere creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis: quia deus uerus: dei ueri filius fuit: & tota in illo religio atque iustitia dei ueritate completa est. Qui igitur conuersationem illius imitari potest: & uniuersas in se exprimere uirtutes: ut sit mansuetus: sicut fuit ille mansuetus & humilis corde: & ponat animam suam pro amicis: ut ille posuit pro ouibus suis: uerberatus non respondeat: maledictus non remaledicat: sed uincat in humilitate superbiam. Iste indutus est nouum hominem & dicere cum apostolo potest uiuo autem iam non ego: uiuit uero in me christus. Et imitatores mei estote: sicut & ego christi. Potest quoque uerba iohannis assumere: qui dicit se in christo credere: debet sicut ille ambulare & ipse ambulare. Quod autem ait: qui secundum deum creatus est: non id ipsum sonat in latino sermone: quod in græco. Creatio quippe apud nos: generatio uel natiuitas dicitur apud græcos uero sub nomine creationis uerbum facturæ & conditionis accipitur. Et quod apud nos conditio

In epistolam ad Ephesios.

conditio: hoc apud grecos creatio sonat. Vnde & heresis nativitate christi calumniari: salomonis usurpat exemplum: dominus creavit me initium viarum suarum. Considerandum igitur quia creatio atque conditio: nunquam nisi in magnis operibus nominantur. Verbi causa: mundus creatus est. Urbs condita est: domus uero quamvis magna sit: aedificata potius dicitur quam creata. In magnis enim operibus atque facturis: uerbum creationis assumitur. Ex quo animaduertendum: istum novum hominem qui iuxta deum in christo creatus est: magnum dei opus esse & eminere ultra ceteras creaturas. Cum sic conditus esse dicatur: ut mundus & initium viarum dei: & in exordio elementorum omnium sit creatus.

Propter quod deponentes mendacium: loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus alterutrum membra.

Non simpliciter ut quidam dicunt putandum est. Nec moraliter apostolus precipit mendacio derelicto: cum proximis ueritatem loquendam. Alioquin si tantum cum proximis loquimur ueritatem. Quicumque non fuerit proximus debet audire mendacium? Quod quidem & in lege preceptum: non adulterabis uxorem proximi tui. Si proximus tantum propinquus & amicus accipitur: adulteria in alienos iure permittit. Sed proximum uocat omnem hominem: qui ex eodem nobiscum parente generatus est. Quod quidem & parabola significat de hierusalem: hierico hominis descendens qui incidit in latrones: & sacerdote & leuita pretereuntibus a samaritano curatus est: & ad stabularium reuectus. Affirmat autem post haec dominus eum proximum qui illi misericordiam fecerit: uolens ostendere omnes homines omnibus esse proximos. Et hoc quidem sic intellectum aedificat audientes: ceterum id quod sequitur quoniam sumus alterutrum membra: magis mihi uidetur significare mysterium: & de his dicere qui nobis fide & uirtute sunt proximi. Membra quippe alterutrum non sunt: nisi fideles fidelium: & christiani christianorum: & perfecti eorum qui sunt plenae consummataque uirtutis. Propter quod paulus ipse perfectus: in epistola alia loquebatur: sapientiam autem loquimur inter perfectos. Et hoc iubet ut unusquisque mystica quaeque atque secreta: & ea quae dei ueritate sunt plena loquatur cum proximo suo: & dies diei eructet uerbum: & nox nocti indicet scientiam: hoc est clara quoque & lucentia his indicet: qui moerentur audire: uos estis lumen mundi. Porro tenebrosa & inuoluta & omni sacramentorum nocte uelata his referat: qui & ipsi nox: tenebrae: uel caligo sunt. De quibus dicitur: & caligo sub pedibus eius: haud dubium: quin dei. Nam & in monte syna moyses ingreditur in turbinem: & caliginem ubi erat deus. Et de ipso deo scriptum est: posuit tenebras latibulum suum: loquitur itaque ueritatem atque mysteria unusquisque cum proximo suo: & non det secretum canibus neque mittat margaritas suas ante porcos: sed quicumque oleum habuerit ueritatis: illos in thalamum sponsi & peneual regis inducat. Porro quod ait loquimini ueritatem unusquisque cum proximo suo: sciamus de zacharia propheta sumptum. Irascimini & nolite peccare. De quarto psalmo hoc usurpatum nulli dubium est: & uidetur illi esse contrarium quod alibi dicitur. Nunc autem deponite & uos omnem iram. Et indignationem: & malitiam: & blasphemiam: & turpem sermonem ex ore uestro. Sed & simpliciter intellectum nocet: dum putantur irae frena laxata. Duplex autem non solum apud nos: uerum etiam apud philosophos irae nomen accipitur. Vel cum iniuria lacepsit & naturalibus stimulis concitatur: uel cum requiescente impetu & errore restincto potens mens habere iudicium. Et nihilominus super eo qui putatur lesisse desiderat ultionem. Arbitror itaque de priori ira nunc dictum: & nobis quasi hominibus esse concessum: ut ad indigna & alicuius rei faciem moueatur: tranquillitasque mentis: uelut leuis quaedam aura conturbet. Nequaquam tamen intumentes gurgites furoris impetu subleuemur. Firmianus noster librum de ira dei docto pariter & eloquenti sermone conscripsit. Quem qui legerit: puto ei ad iram & intellectum satis habundemque posse sufficere.

Sol non occidat super iracundiam uestram.

Si simpliciter hunc solem intelligimus qui oculis carnis aspicitur: Peccamus quando irascimur: & occidente sole iracundia perseverat. Non peccamus autem quando uerbi gratia: a prima hora usque ad undecimam irascentes. Facimus quod indignatio: furor: ira suggererint. Quo sensu: nihil mihi uidetur absurdius quasi non quaerat quispiam ab ortu solis usque ad occasum in tanta scelera debacchari: quanta tota uita sua non possit lachrimis expiare. Aut non magis ira locum in die habeat: cum itaque nox requiescit furoris: & succedente somno: etiam si irascimur in die iracundiam differamus. Quia igitur uerus sol sicut occidit super malos prophetas: iuxta illud quod scriptum est: occidit sol super prophetas uestros meridie: ita etiam super omnes occidit peccatores. Nequaquam eis ortus sui lumen indulgens. Praecipit nunc apostolus: ne talia faciamus furore superati per quae nobis sol occidat: & principale cordis tenebris inuoluatur. Quidam putant sic accipiendum hoc esse simpliciter: quomodo & illud quarti psalmi: unde ipsum sumptum uidetur: quae dicitis in cordibus uestris: & in cubilibus uestris compungimini: id est quaecumque in die uel opere uel sermone uel cogitatione peccatis. Haec succedende poenitentia purgate per noctem: & ira sit brevis nec in diem crastinum differatur.

Neque locum detis diabolo. Diabolus grecum uerbum est quod latine dicitur criminator: lingua uero hebraea sathan appellatur: id est aduersarius siue contrarius. Et

ab apostolo belial: hoc est absq; iugo quod de collo suo dei abiecerit seruitutem. Quem aquila apostatam transtulit. Et sciendum ubicumq; in ueteri lege filii pestilentiae scribantur: sicut ibi: filii autem haeli filii pestilentiae ibi in hebraicis uocibus blial hoc est diabolus pro pestilentia nominari: licet plurimi pro blial corrupte in apostolo belian legant. Nolite itaq; ait dare locum diabolo: quia tamquam leo rugiens: quaerit aditum per quem possit irrumpere. Quomodo enim pater & filius stant ante hostium & pulsant: ut introeant & coeant cum eo qui se receperit. Ita & aduersarius semper in nos paratus irrumpere cum locum dederimus ingreditur. Solet autem antequam ueniat quaedam iacula praemittere. Et praecursores aduentus sui facere cogitationem. Hanc si nos in corde nostro susceptam nutrierimus intrinsecus. Et crescere fecerimus: cum in nobis prolem suam aucta uiderit. Et ipse audebit intrare: Deniq; in iudae scariothae cor primum iecit sagittam ut traderet saluatorem: quae si excepta illi miserabili non fuisset: numquam post intinctum panem in parapside intrasset in illum sathanas. Simulq; & hoc diligenter attendite quod non inuenerit diabolus locum introeundi in iudam cuius pectus iam ante percusserat nisi in conuiuio saluatoris. Quia tunc uel maxime in potestate ei damus: quando nec humanitate: nec clementia: nec mansuetudine eius uincimur quem odimus indigne. Huic quod nunc praecipit: neq; locum deris diabolo. Illud de ecclesiastico comparatur: si spiritus potestatem habentis ascenderit super te: locum tuum ne dimittas: ille superbus & temerarius uult ascendere uult subire. Sed etiam si te oppressum putauerit & se extulerit: tu ne dederis locum: potestas quippe diaboli. Non in temeritate illius atq; iactantia: sed in tua e uoluntate.

¶ Qui furabatur iam non furetur. magis autem labore manibus suis quod bonum est ut habeat communicare et qui indiget.

¶ Quia hi qui in uitae istius negotiis conuersantur propter alimenta et usus necessarios: coguntur aliqua uel emere: uel uendere: & lucra de negotiatione sectari: & difficile est etiam eos qui a caeteris passionibus liberi sunt: fornicatione uidelicet: idolatria: adulterio: & homicidio: hoc uitio non teneri. Propterea nunc ephesios monet: ne sub occasione emolumenti: furti crimen incurrant. Furtum nominans: omne quod alterius damno quaeritur. Iustum autem esse ut manibus suis unusquisq; operans uictum labore conquirens impartiat non habentibus. Neq; uero ait: magis autem labore operando manibus suis quod bonum est: ut non indigeat. Et habeat uictum. Et nulli molestiam exhibeat: sed labore inquit manibus suis quod bonum est: ut habeat unde communice indigentibus.

Qui igitur ad hoc tantum laborat ut ipse non egeat. Et a caeteris contrahat manum: quauis applaudit sibi: tamen apostoli praecceptum non fecit. Potest autem & altius intelligi: qui furabatur iam non furetur. Et reliqua propter illud quod scriptum est de pseudo prophetis: qui furatur sermones unusquisq; a proximo suo: & in euangelio & omnes qui uenerunt ante mesures fuerunt & latrones: & ad romanos qui praedicas non furandum furaris: quod furta prohibeamur facere spiritualia. Neq; enim hoc quod sequitur magis autem labore operando manibus suis: quod bonum est ad uitae huius necessaria digne referri potest. Ut bonum dicatur quodcumq; perituum est. Et ad mammonis iniquitatis pertinet. Quamuis enim iustus labor opes habeat: absq; tergiversatione quaesitas: satis habebit si non dicantur malum: caeterum bonum non ualent appellari. Igitur bonum operatur qui declinat a malo & facit bonum: & operatur in agro animae suae: ut spiritualibus panibus impleatur. Et possit commodari esurienti. Et necessitatem sustinenti: dans in tempore cibaria conseruis suis. Si autem talis est qui operatur bonum: ergo & his qui furatur: consequenter uerba furatur & dogmata: de furto uiuens: de furto sibi ceruicalia consuens: & scripturarum pannos hinc inde colligens: ut possit tunicam facere conscisam quae deorsum est non de sursum. Tunica enim ecclesiae: hoc est corporis christi desuper contexta est & nulla ex parte consutilis: quae nec ab inimicis quidem scindi potest.

¶ Omnis sermo malus de ore uestro non procedat. Sed si quis bonus ad edificationem opportunitatis ut det gratiam audientibus.

¶ Bonus sermo est ad edificationem opportunitatis dans gratiam audientibus. Qui docet uirtutes sequendas: uitia fugienda malus qui ad peccata prouocat: & pronos magis incitat ad ruinam. Pro eo autem quod nos posuimus ad edificationem opportunitatis. Hoc est quod graece dicitur: In latinis codicibus propter eufoniam mutauit interpretas & posuit ad edificationem fidei. Quotienscumq; ex sermone nostro aliquis proficit. Et iuxta opportunitatem loci: temporis: & personae aedificat audientes bonus de ore nostro sermo processit. Quotiens uero loquimur aut non in tempore: aut importuno loco: aut non ut conuenit audientibus: totiens sermo malus procedit de ore nostro: ad destructionem eorum qui audiunt. Consideremus itaq; quid loquamur: quia pro omni otioso uerbo reddituri sumus rationem in die iudicii. Et etiam si non ledamus: non tamen aedificamus: mali uerbi nobis luenda sit poena.

¶ Et nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis in die redemptionis.

¶ Mœror sancti spiritus: sic intelligendus quomodo ira dei & somnus: & caeterae in humanam similitudinem passionem. Non quo contristetur spiritus: & ullam perturbationem diuinitas sentiat: sed quo ex uerbis nostris dei dicamus affectus: quod mereat: quotienscumq; peccamus: & defleat peccatores. Nam & saluator in corpore constitutus: fleuit hierusalem: & omne hominum genus in propheta

Prologus li. iiii. In epistolam ad Ephesios.

pheta deplorat dicens. Heu mihi anima quia petiit reuertens a terra. Et quia dirigat inter homines non est: omnes in sanguine iudicantur. Et in ezechiele opera quondam sanctæ ciuitatis enumerans ait: in omnibus istis cōtristabas me. Signati autem sumus spiritu dei sancto: ut & spiritus noster & anima imprimantur signaculo dei. Et illam recipiamus imaginem & similitudinem ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus iuxta eloquium saluatoris: deo imprimēte signatur. Hunc enim ait: signauit pater deus. Signatur ergo a patre spiritu sancto: omnis qui ex eo quod credidit deo signauit quia uerus est deus. Qui idcirco signatur ut seruet signaculum: & ostendat illud in die redemptionis purum atq; sincerum: & nulla ex parte mutilatum: & ob id numerari cum his ualeat qui redempti sunt.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS. INCIPIT PROLOGVS IN LIBRVM TERTIVM BEATI HIERONYMI SVPER EPISTOLAM PAVLI AD EPHESIOS.

ATIS HABVNDeq; o Paula & eustochium: de argumento epistolæ pauli ad ephesios in primi libri præfatione disserui: & sparsim ubicūq; occasio data est: licet breuiter ostendi quod beatus apostolus ad nullā ecclesiarum tam mystice scripserit. Et abscondita sæculis reuelauerit sacramenta. Nunc ergo quoniam orationum uestrarū & sanctæ marcellæ fultus auxilio tertium idest extremum in eandem epistolam dicto librum: iustum mihi uidetur: ut nominis quoq; ipsius ethimologiā cum sensu quem supra exposui congruere doceam. ephesus in latinā linguam interpretatur uoluntas: siue consilium meum in ea: uel certe anima mea in ea. Voluntas & consilium & anima dei in eo est: qui potest dicere. Ipse enim mihi dedit notitiā omnium: & cum incerta & occulta sapientiæ dei illi fuerint reuelata: testimonium consequatur

loquentis. Inueni dauid de bethleem filium iesse: uirum secundum cor meum: qui faciat omnes uoluntates meas. Istiusmodi uirum & oseæ propheta significat dicens. Quis sapiens & intelligit hæc prudens & agnoscit ista. Porro ut sciatis multam esse distantiam iusti simplicis: iustiq; sapientis qualem in resurrectione mortuorum singuli gloriā consequantur attendite: & multi dormientium de limo terræ exurgent. Hi in uitam æternam. Et hi in opprobrium & confusionem æternam. Et intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti. & ex iustis multi sicut stellæ in æternum. fulgebunt inquit iusti in æternum. & intelligentes: idest habentes scientiam scripturarum: sicut splendor cæli. Non quo doctus uir: iustus quoq; esse non debeat: sed quo qui iustus est: nisi fuerit eruditus: tam procul sit a sapiente iusto: quam est stellarum fulgor a lumine firmamenti. Quod si quis meditatione tantum legis instructus uitam suam negligit: neq; audet dicere: a mandatis tuis intellexi: iste quasi eramentum sonans: & cymbalum tinniens ut insatiatum sal in stercore conculcandus est. Si autem detur optio singulorum: seposito eo qui habet sapientiam atq; iustitiam magis ego uelim rusticitatē iustam quam doctam malitiam. Quia in altero equalem: in altero iuxta scientiæ profectum maiora supplicia sunt. Potentes quippe: potenter patiuntur tormenta. Et seruus qui scierit uoluntates domini sui et non fecerit eas: uapulabit multis. Hæc idcirco: ut docerem quare animam: & consiliū: & uoluntatem dei ephesiorum uocabulum sonat: qui artium magicarum præstigiis derelictis: erroris zelum ad ueritatis studium transfulerunt. Ob quorum salutem tanto paulus sudore pugnauit: ut ad corinthios scriberet: si secundum hominem ad bestias pugnaui ephesi. Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Quæ sūt istæ bestię. Nempe illæ de quibus psalmista præcatur dicens. Ne tradas bestiis animam consistentem tibi. Et in alio loco. Increpa feras calami. Aduersarius enim diabolus: tamquam leo rugiens circuit. Qui cum cerneret principem asiæ ciuitatem ad doctrinam pauli de faucibus suis eripi: totis satellitum suorum agminibus congregatis eum opprimere nitebatur: & improbe se extollens uolebat quasi aquila ponere super illum nidum suum. Quod apostolus sentiens: & omni custodia seruans cor suum: quippe qui eiusmodi non ignoraret astutias: post uictoriam quidem: sed non incruentam uictoriam loquebatur. Non enim uolumus uos ignorare: fratres de tribulatione nostra quæ facta ē nobis in asia quoniam supra modum grauati sumus: supra uirtutem: ita ut tœderet nos etiam uiuere. Quod autem per tithicū epistola mittitur ualde eiusdem epistolæ congruit sacramentis. De quibus & noni psalmi titulus prænotatur pro archanis filii tithicus enī silens interpretatur. Nō phiciens margaritas ante porcos: nec dans sanctum canibus. Et libere ad deū loquens i corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi.

FINIT PROLOGVS INCIPIT LIBER TERTIVS.

Amnis amaritudo: & furor: & ira: & clamor: & blasphemia auferatur a uobis: cum omni malitia. Amaritudo contraria dulcedini est: unde amari uulgo appellantur & dulces. De qua & hieremias loquitur dicens. Et amaritudo tua ascendit super me. Furor uero incipiens ira est: & seruescens in animo indignatio. Ita autē est: cuius amaritudo & furor species sunt. Quæ furore restincto desiderat ultionem: & euz

quem nocuisse se putat uult ledere. Quæ quidem licet in deo sepe dicantur secundum illud. Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me. Non sunt perturbationes animi computandæ: sicut in nobis: quia in illo moderata & ordinata sunt omnia: & poena qua peccatores corriguntur: nostris uocibus appellatur. Nos uero si irascimur perturbamur: & furore raptati: nostri esse definimus. Vnde a nobis omnis amaritudo: & furor: & ira: poenitus auferenda sunt. Nam ad illud euangelii quicumque irascitur fratri suo sine causa reus erit iudicio. Frustra est additum sine causa: quia nec cum causa nobis irasci conceditur: manifestissime apostolo nunc dicente amaritudo Et furor: & ira tollatur a uobis. Et trigessimifexti psalmi textu: uniuersam commotionem animæ generaliter auferente: quiesce ab ira: & dimitte furorem. Si enim ira desiderat ultionem: omnis autem ultio respondere cupit ei malum a quo se lesam putat: & christianus non debet malum pro malo reddere: sed pendere in bono malum. Et mihi uindictam & ego retribuam dicit dominus. Omnis qui irascitur fratri peccat: ira quippe uiri iustitiam non operatur. Post amaritudinem: furorem: iram: recte & clamor quoque & blasphemia prohibentur a nobis. Quia qui semel fuerit furore superatus: necesse est ut perfiliat in clamorem: & turbidine fremens: huc atque illuc in modum folii uentiletur & dicat: o rerum iniquitas: o iniusta iudicia dei: & cætera quæ solent loqui qui per indignationis furorem mentis iudicium perdiderunt. Porro blasphemia: non solum aperta est & ex ira nascitur: sed & absque ira sedata mente profertur: si aut de mundi istius quispiam gubernatione causetur: illud sic esse non debuit. Hoc uere esse sic debuit: aut certe in ecclesia constitutus: & credens in deum: labatur in dogmatibus quæ ignorare non licitum est: aliter de patre & filio & spiritu sancto sentiens: quæ rei ipsius ueritas habet. Non ita credens in resurrectione mortuorum: ut scripturæ docent: uel certe alienæ inuidens sapientiæ eum male sentire commemoret: qui catholice fidei est: & rursus heretico pro adulatione quasi obsequitur. Catholicum esse contestans: qui dicit dulce amarum. Et amarum dulce. Vnde omnino studio legendæ nobis scripturæ sunt: & in lege domini meditandum die ac nocte: ut probati trapezitæ sciamus quis nummus probus sit: quis adulter. Porro amaritudinem: furorem: iram: clamorem: atque blasphemiam sic tollamus a nobis: ut cum omni malitia auferantur. Malitia autem uel contraria uirtuti intelligenda est: quam alio nomine uitium nominamus: uel malignitas: & nequitia quæ in tergiuersatione & caliditate sentitur.

CAPITVLVM.

QVINTVM.

Stote autem inuicem benigni: misericordes: donantes uobis metipsis: sicut & deus in christo donauit uobis.

Supra amaritudini contrariam dulcedinem dixeramus: quam nunc apostolus alio uerbo. Id est suauitatem magis quam benignitatem uocauit: præcipiens ut omni amaritudine & furore: ira: clamore: & blasphemiam: & motu turbido: cum quadam frontis austeritate damnatis: clementes simus & blandi: & ad familiaritatem nostram ultro homines inuitemus: & nullus ad nos formidet accedere: quæ familiaritas maxime ex misericordia comparatur: nec statim præstantes aliis: ipsi quod dedimus habere desistimus. Sequitur enim: donantes uobis metipsis: quia quod bene in alium fit: magis ei reponitur qui præstitit: quam cui datum est. Qui miseretur pauperis: ipse saturabitur. Et qui dat ei: deo scenerat. Vel certe ita accipiendum quod in eo quod suauis & misericors sumus: & perturbationibus quæ nos inquietabant relictis: ad maiorem suauitatem: temperantiamque transiimus: ipsis nobis datum sit & donatum: dum de malis in bonos reuertimur. Et hæc ipsa donamus uobis: quæ deus pater donauit in christo. Si enim omnes uirtutes sequimur: omnes autem uirtutes: sapientia: ueritas: iustitia: maiestas: & cætera ad christum intellecta referuntur. Cum has uirtutes habuerimus: ipsas nobis etiam nostro studio comparamus: & habere nos facimus: quas deus nobis donauit in christo. Alius uero hoc quod ait donantes uobis metipsis simpliciter accipiet: ut quomodo supra dicitur: estote autem inuicem suauis: sic & nunc dicatur donantes uobis metipsis: pro eo quod est donantes uobis inuicem: ut quomodo deus nobis in christo nostra peccata donauit: sic etiam nos eis qui in nos peccauerunt dimittamus: & ad probandum quod dimissio peccatorum in scripturis donatio nuncupetur. Illum suum exemplum quod in luca scribitur: ubi uni creditori alius debebat quingentos denarios: & alius quinquaginta: quos utrisque concesserit. Et ad interrogationem saluatoris ille qui interrogatus fuerat responderit: maiorem gratiam illum habere cui plus donatum sit. Dicitur & in oratione dominica: dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Deus autem nobis donauit in christo non extra positus sed habitans in eo: quia pater in filio: & filius in patre. Nec statim ille qui donatur minor est eo qui se donat: quia & apostolus dicit: & ego si quod donauit uobis in facie christi & dei: estote ergo imitatores dei sicut filii carissimi. Qui intelligit quod dictum est: estote perfecti: sicut & pater uester cælestis perfectus est: iste sciet quod & nunc dicatur estote imitatores dei. Et corinthiis quidam scribens ait: imitatores mei estote: sicut & ego christi. Non enim poterant statim imitatores christi fieri: sed grande illis erat si imitatores possent: imitatoris existere. Ephesiis uero quibus iam mysteria tanta docuerat. Non ait imitatores mei estote: nec imitatores

In Epistolam ad Ephesios.

imitatores christi: sed imitatores dei. Non quo minus sit imitatore christi esse quam dei. Deus quippe christus est: sed quod aliud sit secundum hominem illum imitari aliud secundum deum. Nam & si christum secundum carnem antea noueramus. Nunc iam nequaquam eum nouimus secundum carnem. Loquitur & ipse saluator humilitatem dispensationis ostendens: quæcumque uiderit patrem facientem eadem filius facit similiter. Non quo aliud cælum: & aliam terram pariter fecerit: & ad similitudinem eorum: aliud cælum & aliam terram & elementa a christo facta sint cætera: sed quod quæcumque operetur pater: eadem & filius operetur. In quo autem similes deo possumus fieri supra testatus est dicens: donantes uobis: sicut & deus in christo donauit nobis. Non enim puto quod in cæteris quoque quæcumque deus fecit: homo deus possit imitari: sed uerbi causa ut quomodo ille clemens est: Et pluit super bonos & malos: & reliqua: sic etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus. Quod cum fecerimus: erimus sicut filii dilecti: siue ipsius pauli: siue quod melius puto dei.

Et ambulate in charitate sicut et christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam deo in odorem suauitatis.

Qui pro aliorum salute usque ad sanguinem contra peccatum dimicat: ita ut animam suam tradat pro eis. Iste ambulat in charitate: imitans christum qui nos in tantum dilexit: ut crucem pro salute omnium sustineret. Quomodo enim ille se tradidit pro nobis: sic & iste pro quibus potest libenter occumbens: imitabitur eum qui oblationem & hostiam in odorem suauitatis se patri tradidit: & fiet etiam ipse oblatio & hostia dei in odorem suauitatis.

Fornicatio autem & omnis immunditia nec nominetur in uobis sicut decet sanctos & turpiter & stultiloquium: aut scurilitas que ad rem non pertinet: sed magis actio gratiarum.

Nisi philosophorum quidam cynicus extitisset: qui doceret omnem titillationem carnis: & fluxum seminis qualicumque attritu actus ueniente in tempore non uitandum. Et nonnulli sapientes sæculi in hanc turpem & erubescendam heresim consensissent: nunquam sanctus apostolus scribens ad ephesios: ad fornicationem etiam omnem immunditiam copulasset: & ad immunditiam iunxisset auaritiam. Non hanc qua pecuniam cupimus congregare: sed illam de qua supra diximus: ne supergrediatur: & auarus fraudet in negotio fratrem suum. Quod scilicet insanabilis & inexpletus: per omnia turpitudinum genera lasciuiaque discurrat. Sicut decet inquit sanctos. Ex quo sanctus non potest appellari quicumque extra fornicationem in aliqua immunditia & auaritia uoluptatum quæ se delectauerint inuenitur. Si quis autem arbitratur auaritiam. Non illo sensu accipiendam esse quo diximus reddat causas. Quare inter fornicationem: & immunditiam: & turpitudinem: & stultiloquium: & scurilitatem: mediam auaritiam extraordinarie posuerit. Porro stultiloquium esse existimo: non solum eorum qui aliqua narrant turpia ut risum moueant: & fatuitate simulata magis illudant eis quibus placere desiderant: sed etiam eorum qui sapientes sæculi putantur: & de rebus phisicis disputantes: dicunt se harenas littorum: guttas oceani: & cælorum spatium: terræque punctum liquido comprehendisse. Est & in ecclesia stultiloquium. Si quis cælum putet fornicis more curuatum: esaiæ quem non intelligit sermone deceptus: solum quoque in cælis positum: & super eo sedere deum: Et in ritum imperatoris & iudicis: angelos stare in circuitu qui uerbis iubentis obtemperent. Et in diuersa mutantur officia. Sed quia sequitur stultiloquium scurilitas magis stultiloquijs ad fatuas & ineptas fabulas trāsferendum. Inter stultiloquium autem & scurilitatem hoc interest: quod stultiloquium nihil in se sapiens & corde hominis dignum habet. Scurilitas uero de prudenti mente descendit: & consulto appetit quædam: uel urbana uerba: uel rustica: uel turpia: uel faceta: quam nos iocularitatem alio uerbo possumus appellare: ut risum moueat audientibus. uerum & hæc a sanctis uiris pœnitentia propellenda: quibus magis conuenit flere atque lugere: ut in hebraico quoque euangelio legimus dominum ad discipulos loquentem: & nunquam inquit læti sitis: nisi cum fratrem uestrum uideritis in charitate. Videtur hucusque nihil extra propositum: & extra consequentiam textumque ordinis intulisse. Verum hoc quod positum est & in fine positum est: sed magis gratiarum actio. Quærat aliquis & dicat quid sibi uelit post fornicationem prohibitam & immunditiam: & lasciuiam: & turpitudinem: & stultiloquium: & scurilitatem: actio gratiarum. Si enim semel ei liberum fuit ponere quamcumque uirtutem: potuit dicere: sed magis iustitia: ueritas: dilectio. Quomodo autem hoc inconsequens est: ita etiam illa inconsequentia esse potuissent. & eadem licentia ordinem non haberent. Forsitan igitur gratiarum actio in hoc loco non ista est nominata: iuxta quam gratias agimus deo: sed iuxta quam grati: siue gratiosi: & falsi apud homines appellamur. Stultiloquium enim: & scurram non decet esse christianum. Decet autem sermonem eius sale esse conditum: ut gratiam apud audientes habeat. Et quia non est consuetudinis nisi inter doctos quosque apud græcos ad distinctionem eucharistiæ dicere: hoc est gratiosus esse: uelut agere gratias. Propterea puto apostolum quasi hebreum ex hebreis: uerbo usum esse uulgato & sensum suum alterius significatione uerbi explicare uoluisse: maxime cum apud hebreos gratiosus & gratias agens: uno ut aiunt sermone di-

catur. Vnde & in prouerbis puto ita scriptum
grata suscitatur uiro gloriam: pro eo quod est gratiosa uideremur uim facere scripturæ: & gratias agē
tem mulierem: pro gratiosa audacter accipere: nisi & cætera editiones nostræ opinioni congruerēt
Aquila enim: & theodotion: & simmachus ita posuerunt
gratiosam. Et non est
quod ad actionem pertinet gratiarum.

Hoc autem scitote quia omnis fornicator: aut immundus aut auarus quod est idolis seruicis:
non habet hereditatem: in regno christi & dei.

Notandum quod ex uitiis supra prohibitis: fornicatione: immunditia: auaritia: turpitudine: stultiloquio: scurilitate: nunc tantum tria posuerit: fornicationem: immunditiam: auaritiam. Quibus qui fuerit obnoxius: hereditatem in regno christi & dei habere non possit. Si enim ita stultiloquus & scurra alieni essent a regno dei: quomodo tres quos specialiter separauit: uideretur sententia esse crudelis: nō ignoscere imbecillitati fragilitatis humanæ: cum etiam per iocum nos dicta dānarent. Qui enim in sermone non labitur: perfectus est. Neque uero ista dicentes: locum stultiloquio & scurilitati damus: dum non excluduntur a regno: sed quoniam apud patrem diuersæ sunt mansiones: & stella a stella differt in gloria: sic & resurrectio mortuorum. Quamuis aliquis a fornicatione immunditia atque lasciuia alienus sit: tamen si stultiloquus & scurra fuerit: nō tenebit eum locum quem possessurus erat: si hæc uitia non haberet. Respondeat quis esto stultiloquium & scurilitas non eundem habeant reatum: quem fornicatio: immunditia: Nunquid non & turpitudinem cum tribus superioribus debuit numerare: ad quod dicendum: turpitudinem hic significare: absconditam cogitationem cum inflammatur sensus noster ad libidinem: & carnis titillationibus anima ignita succeditur: & nihilominus dei timore & mentis iudicio re-frenatur. Denique etiam supra absque turpitudine: tria appellauit dicens. Fornicatio autem & ois immunditia & auaritia nec nominetur in uobis: & deinceps turpitudine cum stultiloquio & scurilitate numerata est. Et quomodo stultiloquium: & scurilitas: sic & ista turpitudine non perdet nec in perpetuum excludit a regno. Quia uero in superioribus locis quod alibi legeramus ne supergrediatur: & auarus fraudet in negotio fratrem suum. Dixeramus auaritiam: pro adulterio positam: quærimus id quod nunc dicitur: aut auarus: quod est idolis seruicis: utrum cum illa: an cum uulgata interpretatione consentiat. Inuenimus in locis plurimis prophetarum: idolatriam: fornicationem appellatam. Fornicabantur inquit post idola sua. & spiritu fornicationis seducti sunt. Potest itaque fornicatio: & super idolatria intelligi. Sin uero auarus ille accipitur: qui pecuniam utcumque conquirens nummos per phas & nephas habere desiderat: & pleno sacculo delectatur. Iste idolatriæ in eo est: quia sculpturam ipsius nummi colit: Et idola in eis celata ueneratur. Ut uoratum deus uenter est: ita cupidorum quoque iustissime pecunia deus dici potest. Maxime cum in alio loco apostolus: cupiditatem idolatriæ uocet. Ad hæc uidendum quid sentire uoluerit dicens in regno christi & dei. Vtrum ne aliud regnum christi sit: & aliud dei. An idem regnum sit patris & filii: & si quidem dixisset in regno filii & patris: per filium ueniremus ad patrem: & licet esset diuersitas personarum: tamen esset regnantium una maiestas. Nunc uero cum dixerit in regno christi & dei: ipsum deum et christum intelligamus: quia & cum tradiderit regnum deo & patri: non erit pater omnia in omnibus: sed deus omnia in omnibus. Vbi autem deus est: tam pater quam filius intelligi potest. Porro quod de patre & de filio dicimus: hoc idem de sancto spiritu sentiamus. Nemo uos decipiat inanibus uerbis: propter hæc enim uenit ira dei in filios diffidentie. Verba quæ decipiunt atque supplantant: inania sunt & uana. Quæ uero ædificant audientes plena cumulata conferta.

Quia igitur sunt plerique qui dicunt non futura pro peccatis esse supplicia: nec extrinsecus adhibenda tormenta: sed ipsum peccatum & conscientiam delicti esse pro pœna. Dum uermis in corde non moritur: & in animo ignis accenditur. In similitudinem febris quæ non torquet extrinsecus egrotantem: sed corpora ipsa corripiens punit. Sine cruciatuum forinsecus adhibitione quod possidet. Has utique persuasiones & decipulas fraudulentas: uerba inania appellauit: & uana quæ uidentur florem quendam habere sermonum. & blandiri peccantibus: sed dum fiducia tribuunt magis eos ferunt ad æterna supplicia: quia de nulla re sic irascitur deus: quomodo si peccator superbia: & erectus ac rigidus non flectatur in fletum nec misericordia postulet pro delicto.

Propter hec enim uenit ira dei super filios diffidentie.

Sive insuasibilitatis. enim magis ad suasionem quam ad fiduciam diuersa intelligi potest. Insuasibilitatis autem sive diffidentie filii sic dicuntur: quoniam filii perditionis: & filii fornicationis: & filii mortis: & filii gehennæ: & cætera his similia: quæ in uariis scripturarum locis inuenire persaepe est.

Nolite ergo effici participes eorum.

Particeps sive comparticeps sit diffidentie filiorum: qui in fornicatione & immunditia & auaritia: propter quæ uenit ira dei in filios diffidentie repperitur. Et particeps quidem eorum est ab eo quod participatur: & cõionem habet malorum operum: cõparticeps uero: is appellatur: qui cum aliis est participes: & in cõparticipio intelligitur & particeps. In participio uero: non statim tenetur & cõparticeps

Diligenter

In epistolam ad Ephesios.

Diligenter observa uerbum participis atq; participis. Puto enim in scripturis participem in bonam partem: participem in malam semper accipi: Verbi gratia. Propter quod unxit te deus deus tuus. oleo exultationis præ participibus tuis: & in alio loco: participes enim christi facti sumus si tñ principium substantiæ usq; ad finē firmū tenuerimus. Porro nō memini alibi me legisse: excepto præsentī loco cōparticipem: Et tamen manifestū est. hic nō in bona parte sed in cōtraria positū

¶ Eratis enim aliquando tenebre nunc autem lux in domino.

¶ Si possibile est uerti in lucem tenebras: non est secundum quosdam hæreticos natura quæ pereat & recipere nequeat salutem. Interrogemus ergo eos qui illa confingunt: utrum nam omnes impii tenebræ sint nec ne: quibus quidam cum propter malitiam tenebræ uocarentur ad meliora conuersi nunc lux appellentur in domino. sicut autem iusti sunt lumen mundi: sic impii consequenter tenebræ uocabuntur: & iusti quidem cum sint lumen: uidebunt lumen in lumine. iniusti autem cū sint tenebræ: populus sunt sedens in tenebris. & nihil uidens: Quorum differentiam inter se atq; distantiam: ex fructibus intelligimus. Omnis enim qui operatur malum odit lucem. & non ueniēs ad lucem tenebrosus est: & filius noctis atq; tenebrarum: Qui uero operatur ueritatem & in lucem uenit lux est. & filius lucis & dei: non lucentes autem siue tenebrofi: de cordis uelamine: uel tenebris cognoscuntur. Super hæc quæres: Ne forte ob distinctionem eorum qui lux sunt: sed non sunt lux in domino: de iustis dicatur: nunc autem lux in domino. Decenter quoq; ephesii qui ad scientiam summam conscenderant: scribitur quod sint lux in domino. Neq; uero tenebræ ipsæ uertuntur in lucem aut lux in tenebras commutatur: sed hi qui ab eo quod sunt. nomen quoq; uel uirtutis meruere uel uitii si conuersi fuerint de alio in aliud. his rebus a quibus possidentur: uel tenebrarum: uel lucis uocabulum sortientur.

¶ At filii lucis ambulate.

¶ Si deus lux est & tenebræ in eo non sunt: filii dei filii lucis. Nec non si christus lux nostra est. filii quoq; eius ad quos loquitur dicens filioli mei adhuc modicum uobiscum sum. filii ueræ lucis sunt: ex quo colligitur eosdem filios esse dei patris qui sunt filii christi Iesu.

¶ Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & ueritate

¶ Aduersus martionem qui iustum deum a bono separat. & putat creatorem esse iustum: alium uero nescio quem cuius christus iste qui uenit filius est: bonum tantummodo esse deum: hoc testimonium proferamus: Si quidem fructus lucis: Non solum est in bonitate sed in iustitia & ueritate. Vbi itaq; bonitas est: ibi & iustitia: ubi iustitia ibi cōsequēter & ueritas. Apud bonū ergo xpi patrē: ut ipsi quoq; fatentur: est ueritas & bonitas. Vbi autem bonitas & ueritas: apud ipsum & non apud alium ut nunc apostolus docet iustitia est. Intelligat quoq; martion ipsum christum. bonitatem. ueritatem. & iustitiam nuncupari. Bonitatem in eo quod non secundum operam: sed secundum misericordiam det gratiam credentibus in se: iustitiam in eo duz unicuiq; tribuit quod meretur. Porro ueritas est dum ipse solus causas creaturarum omnium rerumq; cognoscit.

¶ Probantes quid sit bene placitum deo.

¶ Omnia facienda cum consilio. ut cauti ea tantum quæ scimus deo placere faciamus in morem prudentissimi trapazitæ. Qui sculptum numisma. Non solum oculo: sed pondere & tinnitu probat. Quia uero in hoc loco contextus eloqui uidetur esse turbatus: & tota scatere sententia: sic ordinī sermo reddendus est: Nolite ergo fieri participes eorum: probantes quid sit bene placitum deo: & si enim eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in domino: quasi filii lucis ambulate. fructus luminis ostendentes in omni bonitate & iustitia & ueritate.

¶ Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.

¶ Et ad galatas. Nomen fructus in spiritu: operis uero posuit in carne dicēs. Manifesta aut sunt opera carnis quæ sunt fornicatio. & reliqua. Fructus uero spūs est caritas. gaudiū. & cætera. Porro in præsentiarū: opera tenebrarum infructuosa appellauit. quibus qui ea fecerint cōmunionē sociantur.

¶ Magis autem & arguite.

¶ Inter cætera mandata: etiam peccantes posse arguere: maxime libertatis est. Sed hoc ille pōt facere q non meretur audire hypocrita eice primū trabē de oculo tuo: & tunc poteris eicere festucā de oculo fratris tui. Quāobrem & prophetæ. Nulla ipsi peccatorū sorde polluti. & cauteriatā habentes conscientiam: poterant cæteros arguere delinquentes: ex quo animaduertendū: eum arguere: qui ipse non redarguatur in semetipso.

¶ Que enim occulte fiunt ab eis turpe est dicere.

¶ Non mihi uidetur sermonis stare contextus. ut id quod nunc dī: quæ. n. in occulto fiunt ab eis: ex superioribus pendeat. & scire possit ad quos potissimum referendum sint nisi forte altius reddatur hyperbatum. & ad filios diffidentia copuletur. Vt sonare possit: quæ enim occulte fiunt a filiis diffidentia turpe est dicere: quæ sunt fornicatio & immunditia & auaritia omnis.

¶ Omnia autē a luce arguta manifestantur: omne enī quod manifestatur lux ē: propter quod dicit. surge qui dormis. & exurge a mortuis. & illuminabit te christus siue oriētur tibi christus.

¶ Quoniam opera tenebrarum a luce arguta manifestantur in lucem: his qui arguiti fuerant transmutati: dicitur dormientibus & mortuis. eo quod opera fecere tenebrarum. Surge qui dormis. &

exurge a mortuis. Quærat aliquis quis nam sit iste. qui dicat: surge qui dormis: & exurge a mortuis. Aut cuius testimonio apostolus sit abusus. Et quidem qui simplici responsione contentus est. dicit. In reconditis eum prophetis: & his quæ uocantur apocripha hæc lecta in medium protulisse: Sicut in aliis quoque locis illum fecisse manifestum est. non quod apocripha comprobaret. sed quo & arati & epimenidis. & menandri uersibus sit abusus ad ea quæ uoluerat in tempore comprobanda. Nec tamen arati: & epimenidis. & menandri tota quæ scripsere sunt sancta: quia eos uere aliquid dixisse testatus est. Alius uero

propheta quod
dicit.

spiritus sancti apostolus figurauerit ad exhortationem penitentia: hæc dicta memorauit. Ego certe secundum pauperulam meam: omnes editiones ueterum scripturarum: ipsaque hebreorum uolumina diligenter euentilans: Nunquam hoc scriptum reperi. nisi forte & hoc dicamus: quomodo olim propheta in contione populi loquebatur. Hæc dicit dominus: & quoniam dominus locutus est. ita & apostolus spiritu sancto plenus repente in uerba quæ in se christus loquebatur erupisse atque dixisse: hæc dicit dominus. Nec non & illud est discernendum quomodo uni atque eidem dicatur quasi uiuenti surge qui dormis: & quasi mortuo exurge a mortuis. Igitur quia & spiritus est hominis quem semper in bona parte scriptum meminimus: & anima cuius infirmitates & mortes legimus peccatorum: id quod nunc dicitur surge qui dormis: refertur ad spiritum. & quod sequitur exurge a mortuis: animæ coaptetur. Anima enim quæ peccauerit: ipsa morietur. Spiritus autem mortem nunquam omnino legimus. christus ergo lux uera orietur ei qui surrexit de somno. & ex mortuis fuerit suscitatus. Scio me audisse quendam de hoc loco in ecclesia disputantem: qui in theatrale miraculum: nunquam ante uisam formam populo exhibuit ut placeret. Testimonium hoc inquires ad adam dicitur in loco caluariæ sepultum: ubi crucifixus est dominus. Qui caluariæ idcirco appellatus est: quod ibi antiqui hominis esset conditum caput. Illo ergo tempore quo crucifixus dominus: super eius pendebat sepulchrum: Hæc prophetia completa est dicens. surge adam qui dormis. & exurge ex mortuis. & non ut legimus

id est orietur tibi christus sed id est continget te christus. Quia uidelicet tactu sanguinis ipsius & corporis dependentis uiuificetur atque consurgat: & tunc typum quoque illum ueritate compleri. quando heliseus mortuus mortuum suscitauit. Hæc utrum uera sint: lectoris arbitrio derelinquo. Certe tunc in populo dicta placuerunt. & quodam plauso ac tripudio sunt excepta: Vnum quod scio loquor: cum loci istius interpretatione atque contextu sensus iste non conuenit.

¶ Videte ergo quomodo caute ambuletis non ut insipientes sed ut sapientes.

¶ Recte ephesii dicitur ut caute ambulent qui habebant exercitatos sensus ad discernendum bonum & malum. & probantes omnia id quod statuerant bonum esse retinebant. Qui autem uidet quomodo ambulet. & quam caute figat gradum: ne forte ad lapidem offendat pedem suum: & dicit lucerna pedibus meis uerbum tuum domine: utique sapiens est. Non. n. puto. quæpiam & si uelit ambulare caute posse hoc implere præceptum. quia sapientibus & non insipientibus impartitur. Ex quo intelligimus & præcepta moralia quæ plerique manifesta arbitrantur: ex eo quod in octauo decimo psalmo dei. mandatum domini lucidum illuminans oculos: Indigere prudenti & circumspecta expositione: quia lucidum illud præceptum eorum illuminat oculos: qui insipientia derelicta sapientia studiis se manciparint.

¶ Redimentes tempus quoniam dies mali sunt.

¶ Qui sapiens est & idcirco caute ambulat: redimit tempus. Tempus autem redimit. quia dies mali sunt. Quando in bono opere tempus consumimus. Emimus illud & proprium facimus quod malitia hominum uenditum fuerat. Nemo autem uitæ huius quærens necessaria: & de diuitiis & sollicitudinibus quas euangelium spinas nuncupat cogitans potest sibi tempus redimere: redimentes autem tempus: quoniam in diebus malis est. quodammodo immutamus illud. & dies malos in bonos uertimus. & facimus illos non præsentis seculi sed futuri. Potest & aliter locus iste edisseri. O uos ephesii quibus de somno seculi istius exurgentibus sol iustitiæ ortus est christus. Caute ambulate atque prudenter: & abiecta insipientia: tenete sapientiam: per quam possitis Non cum uarietate temporum commutari: sed diuersitatem temporum uobis unum tempus efficere. Et quia sunt plurimæ persecutiones. in principio quippe fidei præter modum quotidia nexabantur ecclesiæ: unum tenere & cursum: & hoc scitote seruandum ut non in morem stulti: quasi stulti mutemini. Sed quod semel coepistis: firma mente teneatis. Ne uidelicet si persecutorem iudicem uideritis. Et uos cum iudicis uoluntate mutemini: Rursum si alius dogmatis uestri laudator aduenerit. Vos fateamini christiana: nos: sed quod estis: omni tempore reseruate. Aliquod de scripturis ponamus exemplum: ut quod dicimus manifestius fiat. Ioseph unum habebat propositum placere deo. Hoc nulla uarietate temporis immutatum est. nec fratrum inuidia. nec condicione seruitutis: nec ætatis illecebris: nec domine repromissis. nec squalore carceris. nec postea tumore ægyptiæ potestatis. sed semper unus fuit: & uarietatem ut diximus temporum sibi redimens malos dies uertit in bonos. Hoc idem & de lob sentiendum est. quod per uaria temptamenta nexatus: nec diuitiis: nec damnis nec orbitate: nec uulnere nec exprobratione amicorum: & sollicitudine nec postea bonorum omnium restitutione mutatus est. redemerat enim sibi tempus: & dies malos: fecerat bonos.

¶ Propter quod nolite effici imprudentes: sed intelligite que sit uoluntas dei.

¶ Quia tempus

In epistolam ad Ephesios.

Quia tempus malum est: & sicut supra diximus redimendum, appetenda ante sapientia est. ut p illam intelligere ualeamus quæ sit uoluntas dei. Non enim possumus caute ambulare: nisi prius in relecta uoluntate dei: In omni ergo opere: primum considerandum quid uelit deus. Et habito iudicio: id postea faciendum quod illi placere fuerit comprobatum.

Et nolite inebriari uino in quo est luxuria: sed impleamini spiritu.

Quomodo non possumus duobus dominis seruire. deo & mamona: sic non possumus spiritu i pleri: pariter & uino: Qui enim spiritu impletur habet & prudentiam mansuetudinem uerecundiaz castitatem. Qui uino habet insipientiam furorem procacitatem libidinem. Hoc quippe estimo uno uerbo significare luxuriam, quod si quidam intelligerent, nunquam me temeritatis & hæreseos arguissent. Quod in uirginitate seruanda dixerim uinum adolescentulis declinandum, & non mittendum super flammam oleum nec naturalem carnis ardorem fomentis uoluptatis augendum. Potest autem uinum in quo est luxuria, & illud accipi de quo in cantico moysi dicitur, Furor dracorum uinum eorum: & furor aspidum insanabilis. Quod omnes qui seculi istius cogitatione sunt ebrii bibunt & insaniunt, & uoment, & præcipientes corruunt. Et iuxta lapitarum, centauro rumq; fabulam: in mutuum feruntur exitium. Huic uino: illud uinum contrarium est, quod dominus se nobiscum in regno suo bibiturum esse promittit: Frequenter annotauimus No men spiritus absq; additamento in bonam positum partem quod quidem etiam nunc obser uandum uidetur.

Loquentes uobis metipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus uestris domino.

Qui se abstinerit ab ebrietate uini in quo est luxuria: & pro hoc: spiritu fuerit impletus: Iste omnia potest accipere spiritaliter: psalmos hymnos, & cantica. Quid autem intersit inter psalmum & hymnum: & canticum: in psalterio plenissime discimus. Nunc autem breuiter hymnos esse dicendum, qui fortitudinem & maiestatem prædicant dei, & eiusdem semper uel beneficia uel facta mirantur. Quod omnes psalmi continent: quibus alleluia uel præpositum uel subiectum est. Psal mi autem proprie ad ethicum locum perueniunt: ut per organum corporis: quid faciendum & quid uitandum sit. Nouerimus. Qui uero de superioribus: disputat, & concentum mundi omniumq; creaturarum ordinem atq; concordiam subtilis disputator edisserit: iste spiritale canticum canit. Vel certe ut propter simpliciores manifestius quod uolumus eloquamur: psalmus ad corpus: canticum refertur ad mentem. Et canere igitur & psalere & laudare dominum magis animo quam uoce debemus. Hoc est quippe quod dicitur. Cantantes & psallentes in cordibus uestris domino. Audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est: deo non uoce sed corde cantandum, nec in tragædorum modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendas. Ut in ecclesia theatrales moduli audiatur & cantica: sed in timore & opere in scientia scripturæ. Quā nis sit aliquis ut solent illi appellare, cachophonos: si bona opera habuerit. Dulcis apud deum cantor est. Sic cantet seruus christi ut non uox canentis sed uerba placeant quæ leguntur: ut spiritus malus qui erat in saule: eiciatur ab his qui similiter ab eo possidentur: & non introducatur in eos: qui de dei domo scenam fecere populorum.

Gratias agentes semper: pro omnibus in nomine domini nostri Iesu christi & deo patri.

Huic quid simile: & in epistola ad thesalonicenses prima scriptum est: semper gaudete: sine intermissione orate in omnibus gratias agite. Quod præceptum ille solus custodire potest: qui prouidentia dei, nouit etiam quinque passeres qui uenduntur dipondio gubernari. Quorum unus non cadit in laqueum sine patris uoluntate. Quod autem ait, gratias agentes: & semper: & pro omnibus, dupliciter intueudum, ut & in omni tempore, & pro omnibus quæ nobis accidunt, deo gratias referamus. Ut non tantum pro his quæ bona putamus, sed etiam quæ nos coartant, & contra nostram ueniunt uoluntatem, in dei præconiuz mens læta prorumpat: & dicamus: nudus exiui de utero matris meæ: nudus & redeam, sicut placuit domino: ita factum est: sit nomen domini benedictum. Hæc lectio gratiarum: apud prudentes uiros: & generaliter & specialiter obseruatur: generaliter ut gratias agamus deo quod nobis sol oritur: dies currit: nox mutatur in requiem splendore lunæ tenebræ temperantur: & ortu occasuq; stellarum tempora mutantur & redeunt: Quod nobis seruiunt pluiæ: terra parturit: elementa famulantur. Quod tantæ animalium uarietates, uel ad uehendum, uel ad operandum, uel ad uescendum, uel ad regumen, uel ad exemplum, uel ad miraculum datæ sunt, & ad extremum quod nati sumus, quod subsistimus. Quod in mundo quasi in quadam domo potentissimi patris familias, & procuracionem gerimus, & totum quicquid in mundo est nostri causa intelligimus procreatum. Specialiter uero: quando in dei beneficiis quæ nobis accidunt gratulamur. Sed hoc & gentilis facit: & iudæus: & publicanus, & ethnicus: xpanorum propria uirtus est: et in his q; aduersa putatur: referre grās creatori. Si domus corruerit: si amantissima uxor & filii uel captiuitate uel ueneno uel naufragio intercepti sint. Si diuitias proscriptiōe perdidimus, si sanitatē innumerabiles morbi, & semp expectada miseris podagra debilitas fregerit: q; sibi sanctiores uidetur solē deo referre grās qd de piculis uel de miseriis liberati sūt.

Sed iuxta apostolum hæc uirtus est maxima: ut in ipsis periculis atq; miseris deo gratiæ referantur & semper dicamus: benedictus deus minora me scio sustinere q̄ mereor: Hæc ad mea peccata parua sunt: Nihil mihi dignum redditur. Hic animus christiani est. hic crucem suam tollens: sequitur saluatorem: quem nec orbitas nec damna debilitant. Quem ut flaccus illyrico carmine ait. Si fractus illabatur orbis: impavidum ferient ruinae. Qui autem sicut diximus gratias agit deo & patri in mediatore dei & hominum referat eas christo Iesu: quia nisi per illum: accedere Non ualemus ad patrem.

Subiecti inuicem in timore christi.

Audiant hæc episcopi: audiant præbyteri: audiat omnis ordo doctorum: subiectis suis se esse subiectos: & imitentur dicentem apostolum, cum enim essem liber ex omnibus. omnibus meisum seruum feci ut omnes lucrificerem. Et in alio loco. per caritatem seruite inuicem. Vnde & ipse eadem caritate: omnibus gentibus seruiuit & ecclesiis: Saluator quoq; formam serui accepit: ut seruaret discipulis suis: & pedes eorum lauit. Hoc interest inter gentium principes & christianorum: quod illi dominantur subditis. nos seruimus: & in eo maiores sumus: si minimi omnium fuerimus. Sed & hoc quod ait in timore christi. sic accipiendum ut ipsa subiectio non propter hominum gloriæ sed propter timorem christi fiat: dum illum timemus offendere: alius uero sic interpretabitur: subiecti inuicem in timore christi. Vt hanc sententiam generalem in consequentibus diuidi dicat, atq; partiri: Mulieres uiris suis subditæ sint: & filii obedite parentibus: & serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore. Vt non solum uxor uiro, & filii parentibus. & serui dominis. sed etiam uiri mulieribus iuxta officium quod præceptum est. & patres filiis: ne illos ad iracundiam pronocent. & domini seruis: ut remittant minas. & præbeant his quæ habent necessaria inuicem sint subiecti: & hoc ex christi timore faciant. Vt quomodo seruis suis fuit ille subiectus. Sic & hi qui maiores uidentur subiciantur minoribus suis. reddendo officia quæ iubentur. Possumus hic timorem & p̄ id est reuerentia accipere. quæ magis uicina est caritati: Nequaquam enim conuenit ephesius. ut timore quid faciant: & non dilectione christi.

Mulieres uiris suis subditæ sint sicut domino quoniam uir caput est mulieris sicut et christus caput ecclesie.

Hoc quod in latinis exemplaribus additum est subditæ sint: in græcis codicibus non habetur: siquidem ad superiora refertur. & subauditur. subiecti inuicem in timore christi: tefo net subiectæ & mulieres uiris suis sicut domino. Sed hoc magis in græco intelligitur: quam in latino. Quomodo itaq; christo subiecta est ecclesia: sic subiecta sit uxor uiro suo: quem enim habet principatum & subiectionem christus & ecclesia. huic eidem ordini maritus & uxor astringitur. Sed uidentur ut quomodo in christo & in ecclesia sancta coniunctio est: ita in uiro & in muliere sancta sit copula. Sicut autem non omnis congregatio hereticorum christi ecclesia dici potest: nec caput eorum christus est. sic non omne matrimonium quod non uiro suo secundum christi præcepta coniungitur: rite coniugium appellari potest: sed magis adulterium: alias autem subicitur uxor uiro ut domino: quia ad ipsum conuersio eius est & ipse illius dominabitur. Nam & sarra: dominum uocabat Abraham: quæ spontanea seruitus quanto magis fuerit uoluntate subiecta: tanto esse incipit coequalis: Quinimmo: obsequiis suis in seruitutem redigere dominantem. Quidam hunc locum: secundum anagogen ita interpretantur: ut dicant uxorem in corpore: uirum accipi in animo: Et sicut christo subiecta est ecclesia. ita corpora subici debere sensui: & in uno spiritu redigi. si domino fuerint copulata: ipse saluator corporis. Quoniam pinguior atq; inferior est substantia christi natura ecclesie. Propterea eam corpus christi estimo nominatam. cuius corporis saluator est christus Iesus: id est uerbum: sapientia. ceteraq; uirtutes in quibus intelligitur filius dei: Quare curiosius: si ubi in diuinis uoluminibus potueris inuenire: uocabulum carnis pro ecclesia positum. Si quidem nunc nequaquam caro: sed corpus christi appellatur ecclesia. Porro manifestum: quod quicquid caro est: consequenter & corpus sit. Non autem quicquid corpus. hoc consequenter & cetera. Sed ut ecclesia subiecta est christo: ita & mulieres uiris suis in omnibus. Ecclesia christi gloriosa est. Non habens maculam neq; rugas aut quid istiusmodi. Qui ergo peccator est & aliqua sorde maculatus: de ecclesia christi non potest appellari. nec christo subiectus dici. Possibile autem est ut quomodo ecclesia quæ prius rugam habuerat & maculam: in inuentutem & munditiam postea restituta est: ita & peccator currat ad medicum: quia non habent opus sani medico sed male habentes. & curentur uulnera ipsius. Et fiat de ecclesia quæ corpus est christi. Satis quoq; eleganter & caute: ad ephesios loquens ait. ut ecclesia subiecta est christo: ita & uxores uiris suis. Si enim ita uxor subicienda uiro est. ut christo ecclesia: inter uirum & uxorem erit sancta coniunctio: & nunquam corporis seruiens passionibus. Quod si nobis aliquis illud quod ad corinthios: dī opposuerit. uix uxori debitū reddere. & uxorem uiro. aiaduertat: magnā inter corinthios & ephesios eē distantia. Illis quasi puillis atq; lactētib; scribitur. in quibus erant dissensiones & scismata. & audiebatur fornicatio: qualis nec inter gentes quidem. & propterea eis conceditur. ut post orationem ad id ipsū reddeant: ne tēptentur a satana. Licet & ibi in consequentibus: non iuxta uoluntatem: sed iuxta se eis dicat ignoscere.

In Epistolam ad Ephesios.

ignoscere. Ephesii uero apud quos fecit trienniū: & oīa eis xpī aperuit sacramenta: aliter erudiuntur & habet unusquisq; arbitrii liberam potestātē: uel corynthios sequi uel ephesios: & saluari aut serui-
tute corynthii: aut ephesii libertate. Vhe inquit saluator pręgnantibus & lactantibus in die illa hoc est iudicii: quę utiq; proprię opera nuptiarum sunt. Vnde omni labore nitendū: ut magis ephesios quam corynthios emulemur: nec depręhendamur quasi in diluuiō. emētes & uendentes nubētes & matrimonio copulati: sed accintis lumbis lucernas teneamus in manibus.

¶ Viri diligite vxores vestras sicut et christus dilexit ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea ut eam sanctificaret mundans lauacro aque in verbo ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentē maculam aut rugā aut aliquid eiusmodi: sed ut sit sancta et immaculata.

¶ Quamuis sui inuicem maritus & coniunx amore teneantur. Qualis illa uxor memoratur hasdrubalis: quę capto uiro in patriā se iecit incendium. & ceterę quę uiris mortuis: superuivere noluerunt. Nunquam tamen dilectionem illam uir sapiens dilectioni christi: & ecclesię comparabit. Sanctus igitur hic intelligendus est amor: quo & Isaac dilexit uxorem suam rebeccham: quę interpretatur patientia: & de terra mesopotamię: quę seculi huius ex omni parte fluctibus cingitur: in terrā eam repromissionis induxit ut consolaretur pro morte matris suę. Interitum quippe synagogę: cōiunctione ecclesię temperauit. Ista dicentes occasionem hęreticis damus: qui omnes omnino nuptias repudiandas putant. & hoc uel maxime utuntur testimonio: quibus breuiter respōdendū passionibus hic & immunditiā & luxuriā ab apostolo inter maritum & uxorem uerari. non sanctam coniunctionem: alioquin si coniugium omnino prohibebat: quid necesse fuit dicere: uxores uestras cum potuerit dicere. uiri diligite mulieres uel uxores. Si. n. proprię matrimonium sonat & rursum in sequentibus. & uiri debent diligere uxores suas sicut sua corpora: & adhuc manifestius: qui uxore suā diligit seipsum diligit. Nemo. n. unquam suam carnem odit. sed nutrit & fouit eam. Quia secūdum dictum legis antiq; & instaurationem euangelii: maritus & uxor una caro efficiūtur. Libero ergo ut diximus in matrimonio: opera concessa est. Voluptates autem quę de meretricum capiuntur amplexibus. in uxore demnata. hoc legis omnis uir & uxor: intelligant sibi post conceptum. magis orationi quam conubio seruandū. Et quod in animalibus & bestiis ipso naturę iurę pręscriptū est. ut pgnātes ad partū usq; n̄ coeant. hoc in hoībus sciant arbitrio derelictum: ut merces eēt ex abstinentia uoluptatum: Quia uero secundum tropologiam: uiros animas. & uxores corpora dixeramus: sic diligit anima corpus quomodo christus ecclesiam: ut semetipsum tradat pro salute ipsius. & eam sanctificet uerbo doctrinę: ut exhibeat: sibi eam non habentē maculā aut rugam aliquā uetustatis. maxime cū sciat illam in resurrectionem saluandā. & uisuram esse salutare dei. Talis uir caput habet xp̄m: & cum propter salutem carnis se humilians factus fuerit cum uxore sua una caro: retrahit eam ad sp̄m. & dño copulatus caro esse desistit. Pulchre quoq; maculā aut rugam: quia de coniugio loquebatur. de exemplo mulierum ad decorez traxit ecclesię. Sicut enim solent in mulierum corporib; uel sordere nerui uel ruga contrahi. uel lentigo uariari: & hoc est omne studium foeminarum. ut quod foedate uidetur abstergant. Ut exhibeant maritis corporū uenustatem. ita & animę omni peccatorum sorde purgandę sunt: ut ruga ueteris hominis iuuentute tendatur: & renouentur in nouum hominem de die in diem.

¶ Ita et uiri debent diligere vxores suas sicut sua corpora.

¶ Et in genesi ex persona loquentis adam: scriptum est. Hoc nunc os ex ossibus meis: & caro ex carne mea. & idipsum i euāgelio domino postea dicente fitmatur: qui creauit ab initio: masculum & foeminam fecit eos. & dixit. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem: & adhærebit uxori. & erunt duo in carne una: Cum igitur uir & uxor una caro sint: ita uxoribus. ut nostris corporibus pro uidendum. Nemo autem corpus suum turpiter amat: aut semetipsum propter coitum diligit: sed quasi uasculum animę suę. fouet corpus & nutrit. Ne fracto uasē: id quod continebatur effluat & erumpat. Nec non & iuxta litteram quam diu partui seruit & liberis: Hanc habet ad uirum differentiam quam corpus ad animam. Si autem xp̄o magis uoluerit seruire quā seculo: mulier esse cessabit & dicetur uir: quia omnes in perfectum uirum cupimus occurrere. Quod si ad tropologiam & hæc referimus amabimus nostrum corpus. & corporis sensus uilioris quidem conditionis ab anima. Sed per quos ad mentem bonarum artium & uirtutum transeant disciplinę.

¶ Qui vxorē suā diligit seipsus diligit. nemo enim unquam carnem suam odio habuit sed nutrit & fouet eam sicut christus ecclesiam.

¶ Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet. sancta inter uirum & uxorem caritate pręcepta nunc iubemur ut nutriamus & foueamus coniuges. ut scilicet eis uictum atq; uestitum. & ea q̄ sunt necessaria prębeamus. Sed opponi nobis potest: quod non sit uera sententia dicentis apostoli. Nemo. n. unquam carnem suam odit cū morbo regio laborantes: & ptisi & cancro & distilationibus: mortem uitę pręferat: & suā oderint corpora: Magis itaq; ad tropicā intelligentiā sermo referatur & dicamus qd illam carnem quę uisura sit salutare dei aīa diligit. & nutrit: & foueat eā disciplinis erudiens: & cęlesti saginans pane. & xpī sanguine irrigans ut resecta & nitida possit libero cursu uirū seq. & nulla debilitate & pondere p̄gruari. Pulchre etiā in similitudinē christi: Nutrientis & fo-

uentis ecclesiam: & dicentis ad hierusalem: quotiens uolui congregare filios tuos. sicut gallina congregat pullos suos sub alas. Et noluisti. animæ quoque fouent corpora sua ut corruptiuium hoc induat incorruptionem. & alarum leuitate suspensum: in aerem facilius eleuetur. Fouemus igitur & uiri uxores: & animæ nostra corpora. & uxores. in uiros. & corpora redigantur in animas. Et nequaquam sit sexuum ulla diuersitas. sed quomodo apud angelos. Non est uir et mulier: ita & nos qui si similes angelis futuri sumus. iam nunc incipiamus esse quod nobis in cælestibus repositum est quoniam membra sumus corporis eius. quia membra sumus corporis christi. & christus nutrit & fouet ecclesiam: Ideo & nos nutrimus & fouemus carnem nostram: quam nemo unquam odio habuit. Membra autem sumus corporis christi: non secundum naturam diuinitatis æternæ: sed iuxta id quod hominem est dignatus assumere. Quamquam & homo ipse: qui assumptus est: habeat naturam nostrorum corporum. sed non habet originem. Nos enim ex humano semine coagulamur: ille de spiritu sancto natus est. Potest autem & aliter dici. quoniam corpus christi ecclesia est ecclesia de cunctis credentibus congregatur. Paulus & ephesii membra sunt corporis. i. ecclesiæ christi.

¶ Propter hoc relinquet homo patrem & matrem: & erunt duo in carne una.

¶ Quod frequenter annotauimus apostolos & euangelistas non iisdem uerbis usos esse in testimonio istud ita in genesi scriptum est. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una. Nunc autem apostolus pro eo quod ibi habetur id est propter hoc: posuit quod latinæ aliis uerbis dici non potest: deinde pro patre suo & matre sua: pronomina abstulit. & patrem tantum posuit & matrem. & quod in medio dicitur. & adhærebit uxori suæ: hic penitus prætermisit: & tantum quod sequebatur hoc dictum superioribus copulauit. & posuit & erunt duo in carne una. Hoc autem totum nunc idcirco obseruauimus: ut etiam in cæteris locis sicubi testimonia de prophetis & ueteri testamento ab apostolis usurpata sunt: & in nostris codicibus non habentur. nequaquam statim ad apocriphorum ineptias & deliramenta curramus. Sed sciamus scripta quidem ea esse in ueteri testamento: sed non ita ab apostolis edita: & sensum magis usurpatum. Nec facile. nisi ab studiosis posse ubi scripta sint inueniri. Igitur ad exhortationem mutui affectus: inter uxorem & uirum adam & eua sumpsit exemplum. Ut quomodo costa tollitur de adam & edificatur in coniugem: & ipsa rursus coniunx in unam uiri carnem redigitur: Quia qui uxorem diligit: se ipsum diligit. sic & nos nostras amemus uxores. Id ipsum autem per allegoriam. in christo interpretatur & in ecclesia. Ut adam christum & eua præfigureret ecclesiam. Factus est enim nouissimus adam: in spiritum uiuificantem. Et quomodo de adam & uxore eius omne hominum nascitur genus: sic de christo & ecclesia omnis credentium multitudo generata est. Quæ unum ecclesiæ corpus effecta rursus in latere christi ponitur & costæ locum replet. & unum uiri corpus efficitur. Ipso domino in euangelio postulante: pater da: ut quomodo ego & tu unum sumus: sic & ipsi in nobis unum sint. Interrogemus martionem quæ consequentia locum istum qui de ueteri usurpatus est instrumento. in christum & in ecclesiam interpretari queat. Cum iuxta illum scriptura uetus omnino non pertineat ad christum.

¶ Sacramentum hoc magnum est ego autem dico in christo & in ecclesia.

¶ Non ut plerique estimant omnis historia quæ de adam & de eua in genesi scripta ad christum & ad ecclesiam facile referri potest. Sed tantummodo quod in præsentī loco ponitur. Id est propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una. Primus. n. homo. & primus uates adam. hoc de christo & ecclesia prophetauit. Quod reliquerit dominus atque saluator patrem suum deum. & matrem suam cælestem hierusalem & uenerit ad terras propter suum corpus ecclesiæ: & de suo eam latere fabricatus sit. & propter illam uerbum caro factum sit. Et quia non omnia equalia sacramenta sunt sed est aliud sacramentum maius: & aliud minus: propterea nunc dicit: sacramentum hoc magnum est. simul humilitatis eius indicium est inferentis. Ego autem dico in christo. Et in ecclesia. Gregorius nazæzenus uir ualde eloquens & in scripturis apprimè eruditus cum de hoc mecum tractaret loco: solebat dicere. Vide quantum istius capituli sacramentum sit: ut apostolus in christo illud & in ecclesia interpretans: non se ita asserat ut testimonii postulabat dignitas expressisse: sed quodammodo dixerit: scio quia locus iste ineffabilibus plenus sit sacramentis. & diuinum cor querat interpretis. Ego autem pro pusillitate sensus mei in christo interim illud & in ecclesia intelligendum puto. Non quo aliquid christo et ecclesia maius sit: sed quod totum quod de adam & de eua dicitur. in christo & in ecclesia interpretari posse difficile sit.

¶ Verumtamen & vos singuli unusquisque suam uxorem sicut se diligit.

¶ Estimet aliquis eandem inter maritum & uxorem iuberi ab apostolo caritatem: quæ in proximum præcepta est. Si. n. scriptum est diliges proximum tuum sicut te ipsum. & nunc dicit unusquisque suam uxorem sicut se diligit. Ergo eadem in proximum & in uxorem caritas erit. Quod si proximus iuxta interpretationem saluatoris omnis homo est homini: Nulla ergo erit inter uxorem & quorūlibet hominum dilectionem diuina caritatis. Quod dicere: ualde absurdum est. In proximo. n. similitudo ponitur: ut sic eum diligas sicut te & cupias esse saluatū: In uxorem autem comparationis aduerbium: non similitudinem sed approbationem & confirmationem: cum quodā pondere sonat: quomodo dicimus de uiro: quasi uir fecit: & de saluatore scriptum est. Vidimus gloriam eius

In epistolam ad Ephesios.

riam eius: quasi gloriam unigeniti. Non quo ipse saluator gloriam habuerit ad comparisonem alterius unigeniti. ipse est enim unigenitus: Et unigenitus si & alter fuerit: unigenitus non potest appellari. Vnde alterius unigeniti non indigebat exemplo: sed sicut unigenitum. Hoc est semetipsum decebat gloriam habere: possedit. Hoc idem & septuagesimi secundi psalmi iuxta græcos tamen exordium

Quam bonus deus israhel rectis corde. Alioquin iuxta græcos ὡς idest sicut similitudinem magis uidetur: quam firmitatem significare dictorum: si non ut confirmationem audieris: sed quasi exemplum: simul & hoc attendendum: quod uir diligere iubetur uxorem: mulier uero timere uirum. Congruit enim uiro dilectio: mulieri timor: seruo uero non solum mœtus: sed & tremor iungitur: Vnde & in consequentibus ait. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore.

C Mulier autem ut timeat virum suum.

C Si in deum mœtus propter timorem supplicii. Non finit eum qui mœtuit esse perfectum: quanto magis imperfecta erit mulier: non solum deum sed etiam uirum mœtuens. Propter quod requirendum an carnaliter uxor intelligenda sit: & uxoris timor: cum frequenter multo meliores maritis inueniantur uxores: & eis imperent & domum regant: & edocent liberos: & familiæ teneant disciplinam: illis luxuriantibus: & per scorta currentibus: hæc uiros suos utrum regere debeant an timere: lectoris arbitrio derelinquo: Quod si iuxta allegoriam ut supra diximus: uxor in corpore accipitur: uir in animo. Nihil incongruum est timere eam ut ancillam uirum in secundo gradu. & in uiliori substantia constitutam. Animi quippe (ut ait christus) imperio: corporis seruitio magis utimur. Qui uero simplicem intelligentiam mulieris sequitur & mariti: duas significantias in uerbo timoris esse monstrabit: Et dicet unam de qua Ioannes ait qui timet: pœnam habet: Et qui timet non est perfectus: Iuxta quam & serui spiritum seruitutis habent in timorem: quem exiguntur a domino dicente ad eos. & si pater sum ego ubi est gloria mea: & si dominus sum ego. ubi est timor meus. Alteram uero quæ apud philosophos nominatur & apud nos licet non plenæ sonet: reuerentia dici potest. Scit quoque & propheta perfectorum timorem: quem qui timuerit perfectus in tricesimo tertio psalmo dicens. Non est inopia timentibus eum. Potest igitur uxori simpliciter intellectæ: hic imperari mœtus ut timeat. Hoc est reueretur uirum suum.

CAPITVLVM.

SEXTVM.

Ilij obedite parentibus uestris in domino. hoc enim est iustum. honora patrem tuum & matrem tuam quod est mandatum primum in promissione ut bene sit tibi & longeuus sis super terram.

Ambigue dictum utrum in domino parentibus suis filii debeant obedire: an certe parentibus suis filii obediunt in dño. Quod utrumque faciendum ut & his parentibus qui nos in domino genuere qualis fuit paulus & apostoli: obediamus: & ea faciamus quæcūque præceperint: & parentibus nostris de quibus scdm carnem nati sumus. obtemperemus in dño. imponentes ea quæ non sunt dñi. contraria uoluntati. Simul & hereticos coartabimus. nolentes uetus testamentum esse dei boni cuius filius xps sit. Qua ratione apostolus xpi boni dei filii scriptura creatoris utatur: & obedientiam filiorum de ueteri lege præsumat. Quod testimonium de exodo sumptum ita ibi contextitur. Honora patrem tuum & matrem tuam ut bene sit tibi: & sis longeuus super terram quam dominus deus tuus dabit tibi. de quo nunc ultima uerba subtrahit. Quod mandatum: in decalogo quintum est. Vnde quærendum quare nunc dixerit quod est mandatum primum. Cum primum mandatum sit: non erunt tibi dii alii præter me. Quamobrem nonnulli ita legunt quod est mandatum primum in promissione: quasi quattuor alia mandata quæ ante hæc dicta sunt: non habeant promissiones & in hac sola pollicitatione feratur adiuncta. ut bene sit tibi & sis longeuus super terram: quæ dominus deus tuus dabit tibi: Sed uidentur mihi non obseruasse subtilius. & in secundo mandato repromissionem esse sociatam. Ait enim. Non facies tibi idolum. Neque omnem similitudinem eorum quæ in cælo sursum: & quæ in terra deorsum. Et quæ in aquis subter terram: non adorabis ea. & non immolabis illis. Ego enim sum dominus deus tuus: deus zelotes qui reddo peccata patrum in filios usque ad tertiam & quartam generationem. his qui me oderunt. & facio misericordiam in milia his qui diligunt me. & custodiunt mandata mea. Obserua enim quod uerba sint sponsionis. Faciens misericordiam in milia his qui diligunt me. & custodiunt mandata mea. Forsitan ergo quia decalogus exeunti de ægypto populo prima lex data erat. Vnumquodque mandatum decalogi: primum mandatum est appellandum: ad comparisonem eorum præceptorum: quæ postea in lege conscripta sunt: Qui uero expositionem superiorem tenere conabitur in eo quod distinxerat quod est mandatum primum in repromissione: dicet separatim esse mandatum. Honora patrem tuum & matrem tuam. & postea repromissionem suo loco positam. ut sis longeuus super terram quam dominus deus tuus dabit tibi. In hoc uero mandato idest non facies tibi idolum neque omnem similitudinem non seorsum sed sub uno textu atque sermone: non tam promissionem datam quæ scilicet in laudes dei esse finitam Facientis misericordiam in milia his qui eum diligunt & custodiunt mandata eius. Rursus is qui tota decalogi mandata primum mandatum esse contendit: repromissionem in qua scriptum est ut sis longeuus super

terram quam dominus deus tuus dabit tibi. Non solum ad eos pertinere monstrauit: qui parentibus obsequantur. sed etiam alia innumerabilia p̄cepta. & necesse habebit cuncta replicare mandata in quibus merces hæc & præmiū promittantur. ut sint longeuī super terrā: quam dominus deus suus dederit eis. A quo diuersus ille exigere debet interpretas. ut doceat ante hoc mandatum: illa quæ ab eo prolata sunt scripta esse mandata. Quod si non potuerit approbare: frustra & aliis præceptis hanc repromissionem adiunctam esse memorauit. Post hæc retractandum. Post honorem patris & matris: non iudaicum & carnale esse promissum ut longeuī sint filii super terram: quam dominus deus suus dederit eis. Multos enim fuisse credendū: qui & parentibus obsequentes cito mortui sint. & in parentes impii: usq; ad extremam uenerint senectutem. Respondeant enim iudæi & similes iudæorum si uitæ istius longitudo est in promissis: & diu in corpore permanere felicitas est. Quid sibi uult illud in psalmis. heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. habitauī cum habitantibus cedar. Et hoc salomonis in ecclesiaste. Laudaui ego oēs mortuos qui olī mortui sunt: superuiuentes qui uiuunt usq; in præsens: & melior est super hos duos qui necdum natus est: & non uidit omne opus malum quod factum est sub sole. Et post paululū: si genuerit uir centum. & annos plures uixerit. & multi fuerint dies annorum eius: & anima illius repleatur bonis: & sepultura non sit ei. dixi melius est super eum abortiuum qui in uanitate uenit. Et in tenebris nomen eius operietur. Et quidem solem non uidit: & cætera. Si enim laudantur super uiuos mortui: Et iuxta quosdā qui antequam in corpora ista descendant: animas degere in cælestibus arbitrantur: melior esse dicitur duobus qui necdum natus est. & omnis ista uita tentatio est. Et secundum Iob mors uiri requies. & iuxta eundem Hieremiam: maledicta est dies in qua nascimur: quomodo nunc repromittitur honorantibus patrem & matrem quod longeuī sint super terram: quam dominus deus suus dederit eis? Quærenda est ergo terra quam dominus repromittit: & tribuit his qui spiritualement ægyptū reliquerint: & cum omni patientia: magna & terribilia uitæ istius deserta transierint. Et uicerint reges magnos quos percutit dominus: & transierint in iudæa quæ lacte & melle fluit. Et sub Iesu hiericho corruente: atq; uastata hai. quæ interpretatur abruptum. hierusalem uenerint: & edificetur eis templum sub salomone rege pacifico. & possideant terram quæ mansuetis ē præparata: Beati quippe mites: quoniam ipsi possidebunt terram: Quæ ueræ est terra uiuentium. psalmista quoq; dicente: Credo uidere bona domini: in regione uiuentium: huius uitæ longitudinem & sapientia habet in manu dextera: in sinistra tenens diuitias & gloriam.

Et patres nolite ad iracundiā vocare filios v̄ros s; educate illos i disciplina & cōuersatiōe dei. Peccatum filiorum est: non obedire parentibus. & quia poterant parentes aliquid imperare peruersum adiunxit in domino: peccatum uero parentum: paruulos filios atq; lactentes ad iracundias prouocare. Aut certe iam adolescentibus & maturioris ætatis: ea imperare quæ grauiora sunt. Sicut igitur in filiis obsequium. & subiectionis merces est demonstrata: ita parentibus moderatum iubetur imperium: ut non quasi seruis. sed quasi filiis præesse nouerint: nec hoc præcepisse contentus est. sed & illud adiungit. educate illos in disciplina & correptione domini: quam correptionem nos legimus: melius in græco dicitur quæ admonitionem magis & eruditionem quam austeritatem sonat: Legant episcopi atq; præbyteri qui filios suos secularibus litteris erudiunt: & faciunt comedias legere. & mimorum turpia scripta cantare: de ecclesiasticis forsitan sumptibus eruditos. & quod in corbonam pro peccato uirgo uel uidua. uel totam substantiam suam efundens qui libet pauper obtulerat. Hoc in calendaria strenam Et saturnaliciam sportulam. & minervalem. minus grammaticus & orator: Aut in sumptus domesticos: aut in templi stipes: aut in sordida scorta conuertit. Hæli sacerdos ipse sanctus fuit: sed quia filios suos non erudiuit in omni disciplina & correptione: supinus cecidit: & mortuus est. Non enim poterat ad priora extendi: sed retrosum fuit: & opifloro in insanabili lapsus in tergum ad sodomam cum lot uxore respexit: & certe corripuerat filios suos dicens quare facitis uerba hæc quæ ego audio de uobis mala ab omni populo? Nolite filii mei: quoniam non est bona fama quam ego audio de uobis. de istiusmodi patribus. & esaias lachrymabili uoce causatur dicens: Et filii alienigenarum nati sunt eis. Quod si hoc ephesiis laicis: & plebisq; ut in populo solet uitæ huius negociis occupatis p̄cipit. ut filios suos erudiant in omni disciplina & admonitione domini. Quid de sacerdotibus estimandum est: de quorū ordine ad timotheū scribit dicens. Filios habentem in obsequio: cum omni honestate. Et id ipsum: ad titum inculcat & repetit. Filios habentem fideles: Nō in accusatione luxuriæ: aut non subditos: Et quasi uitia Filiorum parentibus imputentur: coniunctionem causalem interferens ait. Oportet enim episcopum sine crimine esse: tanquam dei dispensatorem. Non est ergo sine crimine episcopus. cuius filius non fuerit subditus: & in accusatione luxuriæ.

Serui obedite dominis carnalibus cum timore. & tremore & simplicitate cordis uestri sicut christo. Non ad oculos seruientes quasi hominibus placentes sed ut serui christi. facientes uoluntatē dei ex animo cum fidelitate seruientes sicut domino & non hominibus. Scientes quod unusquisq; quod fecerit boni hoc recipiet a domino siue seruus siue liber.

Propheta loquente ad hierusalem: qualis tu timuisti ab homine mortali: & filio hominis: & Petro in epistola

In epistolam ad Ephesios.

tro in epistola sua. Timorem eorum ne timeatis: sed dñm Iesum christum sanctificate in cordibus uestris. Et saluatore eadem concinente. Nolite timere eos qui possunt occidere corpus & plus non habent quod uobis faciant, sed timete eum qui pōt aīam & corpus occidere in gehennā. Salomone quoq; paria testāte: filii honora dñm & cōfortaberis: pter illū aut ne timeas aliū. Videtur apostolus diuersa prācipere ut serui cum timore & tremore obediant dominis carnalibus & uxor ut timeat uirum. Atq; qui simplicius respondebit. Hęc dicer nō perfectis seruis & eis qui sapientiā secreta cognouerint hęc pcepta constitui. sed his qui principia habebant fidei. & doctrinis humilioribus indigebant. Alius uero asserat: eum qui non habeat spūm seruitutis iterū in timore & tremore nequaquā huic subiaccere sniā. ut cum timore & tremore obediat dominis carnalibus. hoc idē & de uxore dicturus: quā iubetur ut timeat uirum. Porro tertius: in hoc quoq; loco. sicut in muliere. timore pro reuerētia dictū putabit. Sed arstabitur ex eo: qđ additus est timori. tremor. Potest. n. uxori reuerentia conuenire ut reuerens timeat uirū. Vbi aut tremor est mōtus non sonabit reuerentiam. sed timorē. Necessario itaq; in seruis additum est. ut post timorē dñi habeant & tremorem. & ad distinctionē dñi spiritualis: nunc carnalis dñs appellatur. Ita ut seruo q̄cunq; crediderit in deū: & necdū ad scientiā summā peruenerit. Non indecens sit dño seruire carnali cum timore & tremore. in simplicitate cordis sui. & sic ei seruire fideliter ut christo. Non ad oculum seruiens: ut hii faciunt q̄ hominibus placere desiderant: sed ut necessitatē in uoluntate uertat & faciat de seruitute mercedē. Maxime cū dñs carnis: a dño spiritus diuersa non imperet. Hoc est. n. quod ait: non ad oculum seruientes. ut hoībus placentes. sed ut serui xpī facientes uolūtatem dei. Sed & ipsam fidelitatē non coactā seruis habeat s; spontaneam & ex animo: sic seruiens dño suo sicut xpō: a quo recepturus est fidelis pmiū seruitutis. non minus quā si liber uolūtate seruisset. Simul & hoc notandū qđ obēdientia filiorū atq; seruorū diuersa subiūxerit. Ad filios. n. dicit obēdite parētibus uestis i dño ad seruos uero obēdite dñis carnalib⁹: cū timore & tremore. Vt sicut inter seruū & uxore hēt mōt⁹ diuersitatē. ita & inter filios & seruos obēdientia discreparet. Et pulchre imperans seruis ut obēdiant dominis: adiecit quasi xpō. Et iterum ut serui xpī facientes uolūtatem dei. Vt. f. non audiat seruus carnalē deū si contraria dei prāceptis uoluerit imperare. Quō aut ad corinthios scđm tempus rescripserat. ne per occasionē fidei in xpī inter maritos & uxores diuērtia fierent. Si e duobus unus credere nolisset. Ita ad ephesios & ad coloscenses: qā plurimi inter initia fidei putabant gentiles dominos contēnendos: nunc conditionū moderate prācepta constituit: ut seruitia non uideatur contra dominos cōcitare. Et rursus nequaquā dominos doceat audiendos. si uitiosa & nephanda prācipiant.

¶ Et domini: eadem facite illis remittentes minas scientes quia & ipsorum & uester dominus: est in celis: & personarum non est acceptio apud deum.

¶ Quā nam sunt hęc quā seruis superius imperauit. ut diceret dominis eadem faciendā quā seruis: Puto illa q̄ dixerat in simplicitate cordis & facientes uolūtatem dei. & ex animo. & cū fidelitate siue beniuolentia in seruos quia utrumq; sonare pōt. Vnusquisq; n. quod fecerit boni: Hoc recipiet a dño siue famulus seruierit sicut dictū est. siue liber dominatus fuerit ut oportet: Non sit terribilis. non promptus ad uerba: sciens quia & ipse habeat dominum in celis apud quem non est acceptio personarum: & qui solus tantum iudicet uoluntates. & iuxta eas deteriori prāferat meliorem. eligens facta: non homines.

¶ De cetero confortamini in domino: & in potentia uirtutis eius.

¶ Scio in grāco: pro uirtute. Fortitudinem positā. i. quia uirtus apud eos appellatur: Sed hęc apud nos consuetudo est scripturā: ut indifferēter uirtutē nominet. Maxime qā fortitudo corporis: uirtus aī existimatur. Quāquā & apud philosophos inter quatuor uirtutes fortitudo sit posita: quā utiq; aī & non corporis esse manifestū est: Quod igitur ait: confortamini in dño & in potentia uirtutis eius: totū sentitur in xpō: ut in oībus uirtutibus quā super eo intelliguntur: q̄ crediderint cōfortentur: & prudēter post specialia mandata qđ uiris & uxoribus patribus: & filiis. dominis. & seruis obseruandū sit: Nūc generaliter oībus in cōmune p̄cipit ut in dño & in eius potentia confortati prāparent se aduersum diabolu. De quo in consequētibus scribit.

¶ Induite omnia arma dei: ut possitis stare contra uersutias diaboli.

¶ Ex his q̄ infra legimus. & his quā in scripturis oībus de dño saluatore dicuntur. manifestissime cōprobatur. oīa arma dei q̄bus indui iubemur. intelligi saluatore. ut unū atq; idem sit dixisse induite uos oīa arma dei. quasi dixerit induite dñm Iesū xpī. Si. n. cingulū ueritas ē: & lorica iustitia est: saluator aut & ueritas & iustitia noiatur. Nulli dubiū quin ipse & cingulū sit & lorica. Itaq; iuxta hęc: ipse erit. & prāparatio euangelii pacis: & scutū fidei. & galea salutis & gladius spūs. qđ est uerbū dei: & uiuens sermo & efficax. & acutus super oēm gladium ex utraq; parte acutū. Quā aut alia arma dei possumus estimare. quibus induendus est qui hēt aduersum diaboli dimicare uersutias: excepta uirtute q̄ xpī est. Hunc. n. qui iuxta oīa quā super eo intelliguntur fuerit indutus. potens erit cōtra uersas insidias diaboli repugnare: & scđm id quidē qđ ueritate prācinctus est: nō facile ad falsitatis dogmata deducetur. Iuxta hoc uero qđ lorica indutus est iustitiā: iniquitatis iaculis non poterit perforari. Nec non cū calciatus fuerit calciamentis pulcherrimis in prāparatione euangelii pacis: quasi

is qui pręparauit in fine opera sua: & idcirco pacis homo factus est nec bellicus aliquid & tumultuosum agit: nec cum his qui impręparati sunt condemnabitur: infidelitas quoque inimica fidei est. Vbi scutum est fidei nihil ualebit. Caput etiam & principale cordis & animę in quo sensus omnes locati sunt: salutis galea circumdatum non quassabitur: ad extremum quasi uir bellator: & fortis omnes sectas contrarias ueritati concidet. interficiet. iugulabit: gladium spiritus: id est uerbum dei manu tenens. Volens ergo apostolus multimoda diaboli ingenia ostendere quibus nos capere nitatur per ea loca in quibus non omni custodia seruemus cor nostrum mehodias eius id est adinuationes uel uersutias nominauit. Si enim abstinuerimus nos a corporum uoluptate: parum cautos in auaritia capit. Quod si & auaritiā cum uoluptate contemnimus per luxuriam irrepit: & facit nobis uentrem esse deum: & per hanc etiam illa quę fortia esse uidebatur expugnat. Et quomodo solent sapientes exercituum principes: ea uel maxime expugnare urbium loca quę parum munita sunt. ut cum per illa irruerint facile munita capiantur: Ita & diabolus per ea quę patere uidet: aut certe non firmiter clausa quęrit irrumperet: & ad ipsam arcem cordis & animę peruenire. Et quid me necesse est de pluribus eius insidiis dicere: cum ex his & cęteris uersutiarum eius species cognoscantur. Diabolus autem: nomen gręcum est. quod interpretatur criminator. Iuxta hebrei uero sermonis proprietatem: quia & tribus zabulon. quandam similitudinem huius uocabuli habet id est deorsum fluens dici potest. Quod scilicet paulatim de uirtute ad uitium fluxerit: & de cęlestibus ad terrena corruerit.

Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. sed aduersus principatus: aduersus potestates: aduersus rectores tenebrarum harum: aduersus spiritalia nequitie in cęlestibus. Non puto paulum scribebat ad corinthios dicere potuisse non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed esse certamina quę ibi tentationes appellantur humanę: quando caro concupiscit aduersus spiritum. & prouocat nos facere opera sua. Fornicationem. immunditiam. luxuriam. idolatriam. inimicitias. contentiones. emulationes. rixas. dissensiones. hęreses. insidias. ebrietates. commestationes. & reliqua his similia. Porro non est humana tentatio nec aduersus carnem & sanguinem pugna. quando aut ipse satanas figuratus in angelum lucis persuadere nititur. ut eum angelum lucis arbitremur. Aut aliquid horum simile facit: in omni uirtute signis & portentis mendacibus: in omni decoptione iniquitatis. Nam cum aliquem illaquearit inimicus ut recipiat se: & loquatur in eo hęc dicit dominus Non quasi caro & sanguis eum decipit: aut quasi humana tentatio: sed quasi principatus. & potestas rector tenebrarum & nequitia spiritalis. Quamobrem non demus locum diabolo: sed & si spiritus potestatem habentis ascenderit super nos: iuxta quod scriptum est. locum non demus ei. Dicit quispiā hoc quod ait. Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem uel carnem sed aduersus principatus & potestates & cętera quę sequuntur: Ideo dici ut doceamur: ne ea quidē quę nobis ministrari uitia putamus ex carne. carnis eē uel sanguinis. sed a quibusdam spūalibus nequitias suggeri. Sunt. n. quidā demones amoribus & amatoribus canticis seruiētes: & ppheta quoque cōmemorat dicens: spū fornicationis seducti sunt. Nā & Barbara quędam noīa eorū esse dicuntur. Vt sępe confessi sunt hi quos uere uulgius maleficos uocat. & incantationes: & pręces & colores uarii. & diuersa uel metallorū genera uel ciborū: atque inuocati assistere demones: & infelices aīas capere memorantur. Alii uero: ita cundias: & furores. & bella cōmittere aliis pręter se inimicitias: & inter hoīes odia concitare: Quia uult ergo (aiunt) apostolus nos docere: nō ex natura corporis. & de materia carnis & sanguinis: hęc uultiorum genera procreari: sed instinctu demonum propterea ait: non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem. sed aduersus principatus & potestates & reliqua. Ideo autem nunc eorum qui magicis infelices artibus seruiunt. & facere ista perhibentur: In medium exempla protulimus. ut retundamus eorum opinionem: qui putant omnia uitia esse carnis & sanguinis. & nullam habere demones potestatem. ut nos incitent ad peccatū. Talem & luctationem iacob putamus fuisse. quod scilicet: non aduersus carnem & sanguinem contenderit quādo remansit solus & luctabatur cum eo homo adiuuans eum. & corroborans aduersus aliū sudore nimio dimicantem: & si mul uide. ne forte ridiculi sint qui arbitrantur in ritum luctantium: tota iacob nocte luctatum. Quid enim grande si ut illi aiunt: luctans aut superans: aut uictus sit. Sed iuxta rationabile & conuenientes patriarchę luctatalem illi colluctationē fuisse credendum est: qualem hi habent qui possunt dicere. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. Non necesse est totū nunc loci illius excutere sacramentū. cum in suo loco si uixerō plenius differendum sit. Querimus autē ubi in ueteri testamento Paulus hęc legerit. aut qua auctoritate quę minime scripta sunt publicari. & conicimus ex his quę de pręliis & singulari certamine: Verbi causa dauid aduersus goliath & filioꝝ israel contra alienigenas: & cęteras gentes scripta sunt in lege. & Iesu. & libro iudicū & regnorū: & Paralipomenon altius intellexisse apostolū: & spūale bellum sensisse de carne: quo pugnautes uicti sint: siue superarint: & sathrapas quidē uniuscuiusque loci: supernarum fuisse indicia potestātū. Reges autē gentium singularum. imagines eorū qui nunc rectores mundi tenebrarūque dicuntur. Malos uero hoīes: spirituales nequitias in cęlestibus demonstrasse: Et uidetur nobis apostolus: aliis uerbis hęc dicere. O ephesii

In epistolam ad Ephesios.

tere. O ephesii quæ de præliis israelitis: aduersum nationes legis. uidentur quidem carnem sonare uel sanguinem. Verbi gratia: ægyptiorum. idumeorum. ammanitarum. moabitarum. & gentium cæterarum. Sed si uultis uere scire: cognoscite quia illa uniuersa figuraliter contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos: in quos fines seculi decurrerunt. Ut intelligamus ex illis: Non esse nobis pugnam aduersum carnem & sanguinem. sed aduersus spirituales quasdam & inuisibiles potestates: aduersus rectores earum tænebrarum quæ huic mundo incubant: & errorem hominibus incredulitatis offundunt. & aduersus spiritualia nequitia quæ habitant in cælestibus. Non quo demones in cælestibus commorentur: sed quo supra nos aer: Hoc nomen acceperit. Vnde & aues quæ uolitant per aerem uolucres cæli esse dicuntur. Nam & in alio loco de demonibus quod in aere isto uagantur: apostolus ait: In quibus ambulastis aliquando iuxta seculum mundi istius secundum principem potestatis aeris. spiritus qui nunc operatur in filios diffidentia. Hæc autem omnium doctorum opinio est: quod aer iste qui cælum & terram. medius diuidens inane appellatur: plenus sit contrariis fortitudinibus. Post hæc recta standum a quo principatus & potestates. & rectores tænebrarum mundi. & spiritualia nequitia in cælestibus. ut hoc sint: acceperint potestatem. Et quidem dicat alius apostatam diabolum satellitibus suis diuersa officia commisisse. & non esse harum distributionum auctorem deum. Cui potest illud diligens lector opponere: & quomodo scriptum est. non est enim potestas nisi a deo. Quod si de hominibus dicitur: quanto magis de his qui sunt subtilioris meliorisque naturæ: nec statim qui hoc sentiat blasphemiam eum crimen incurrere quia unusquisque iuxta suam uoluntatem diuersa ministeria fortitus sit. Quomodo enim in urbibus eos qui aliquid commiserunt flagitii: uidemus uel bestias alere. uel secare marmora. uel mundare spurcitas cloacarum. uel præesse gladiatoribus: & fundendo reorum sanguini destinari. Ita & demones ex proprii arbitrii libertate: insidiarum. fraudum: scelus atque periurii & reliquam uitiorum prouinciam esse sortitos. ut sint rectores tænebrarum. quia esse lucis principes noluerunt. Hi ergo rectores mundi atque tænebrarum. cum aduersum aliquem colluctantes supplantauerint eum: fecerintque corruere: statim illum suo mundo: & suis tænebris quibus principantur annectunt. Ob quam causam fortius laborandum. ut qui semel audiuius: ego elegi uos de isto mundo: etiam non estis de isto mundo. Si enim essetis de mundo. mundus quod suum esset amaret. Non redeamus ad mundum. nec subiciamur ei. sed crucifigatur nobis mundus. & nos ei: ut rector lucis Iesus proprio mundo nos copulet: & sub patris esse faciat ditione erutos de spiritualis nequitia potestate & de cælo eorum quod transiturum est. Nec dei sedes appellari potest. Impium quippe est ut spiritualia nequitia in cælestibus: eum cælum tenere credantur de quo loquitur deus. Cælum mihi thronus est. Itaque qui intelligit quanta in isto mundo nobis & presentibus & absentibus fiant: dum ea uidere non possumus siue per corpus humilitatis nostræ hoc fragile atque terrenum quo anima uoluitur: siue quia carnalibus oculis subtilior natura non panditur. Hic uidebit quæ sint tænebræ quæ ab apostolo nunc dicantur. Quod scilicet aut tota ista terrena: tænebræ nuncupentur. Lux quippe lucet in tænebris. & tænebræ eam non comprehendunt. Aut animæ lumen & sensum terrenum corpus: & corpus mortis: & humilitatis: obombrat: operiat & obcecet. Sciamus autem quod excepto præfenti loco: nec in ueteri nec in nouo testamento. id est mundi rectores unquam legerimus: quod nomen idcirco paulus apostolus finxit. quia necesse habebat ad ephesios disputans: rebus nouis & inuisibilibus: noua nomina coaptare. Adhuc propter hoc quod ait in cælestibus: quia uidetur ambiguum. dicendum subaudiri posse illud ad omnia: ut sit sensus: non est nobis colluctatio aduersus spiritualia nequitia in cælestibus. & rectores tænebrarum istarum in cælestibus: & spiritualia nequitie in cælestibus: & non tantum aduersum spiritualia nequitia in cælestibus. Maxime si intelligimus ut iam supra expositum est. quomodo cælestia nominentur propter uolucres cæli: & quod in usu dicitur. pluuia uenire de cælo. non quo pluuia e cælo ueniat. Philosophi quippe aiunt: non amplius quam duobus milibus passuum a terra distare nubes: ex quibus fundantur pluuia. & imber irroret. Iuxta quem sensum: Cataractæ quoque cæli in diluuium apertæ esse feruntur. Verumtamen quanto quis peior fuerit: tanto uicinior erit terræ locis. & pinguiori substantiæ. Si quidem & terra & circumdatus nobis aer. habent pinguedinem suam aiunt quidam & animas corporibus liberatas si attenuatæ fuerint in præfenti uita & lima ut ita dicam atque uirtutum: in subtile corpus attritæ non habitaturas in pinguiori bus locis. sed deo qui incorporeus est uicinas fore. Si uero tales fuerint de quibus dici possit: filii hominum usque quo graui siue pingui corde: secundum crassitudinis suæ pondus ad infima detrahi. & pinguedine prægruari. Post hoc & illud pariter differendum. an hac terra & aere: aliquis pinguior locus sit qui a plerisque appellatur infernus. in quo ii qui dicuntur inferi commorentur. Qui nam uero isti sint: & quam uel cognitionem uel diuersitatem habeant ad eos qui spiritualia nequitia in cælestibus appellantur: non est præfentis temporis disputare: reliquum est: ut quid inter colluctationem carnis & sanguinis: & inter rectores tænebrarum istarum. & spiritualia nequitia in cælestibus sit in duobus apud apostolum manifestius discamus agminibus. Quando enim uult humanas tentationes. hoc est colluctationem carnis & sanguinis indicare. despiciens eas atque contemnens loquitur. Quis nos separabit a caritate dei tribulatio. an angustia. an persecutio. an famis. & nuditas. &

periculum, & gladius. iuxta quod scriptum est. Propter te mortificamur. tota die: reputati sumus in
oues occisionis. sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Quando uero docere
nos uult de aduersariis potestatibus & rectoribus tenebrarum & spiritualibus nequitiae in caelestibus
Ab alio quasi a capite sumit exordium & dicit. certus sum enim quia neq; mors. neq; uita. neq; ange
li. neq; principatus. neq; praesentia. neq; futura. neq; altitudo. neq; profundum. neq; alia quaelibet
creatura poterit nos separare a caritate dei quae est in christo Iesu domino nostro. Prolixius for
sitam quam lector uoluerit de hoc capitulo disputatus sit: sed quae det ueniam difficultati ipsius lo
ci & personae ephesiorum qui post artes magicas: scire debuerant a quibus fuissent aliquando deccepti

Ideo sumite omnia arma dei: ut possitis resistere in die malo. & uniuersa operati stare.

Diem malam aut praesens tempus ostendit de quo supra dixerat. Redimentes tempus. quia dies
mali sunt. Propter angustiam & uitae huius labores. quia non absq; sudore & certamine peruenia
mus ad palmam. aut certe consumationis atq; iudicii quando diabolus inimicus & uindex in sua nos cu
piet parte retinere: de qua liberabitur qui intelligit super egenum & pauperem. in die enim mala li
berabit eum dominus. Haec est dies de qua & in alio loco scriptum est. Ecce uenit dies irae domini.
& alibi. Dies enim domini insanabilis ueniet: furoris & irae. Et rursus. Vhe desiderantibus diem
domini: Ut quid uobis dies domini. & haec est tenebrae & non lux. quemadmodum si fugiat ho
mo a facie leonis: & incurrat in ursum. & introeat in domum suam. & reclinet manus suas super pa
rietem: & mordeat eum coluber. non ne tenebrae dies domini & non lux? & caligo non habens
splendorem? Quomodo enim non mala est haec dies: quae tenebris & caligine inuoluitur? de qua
Iohel quoq; propheta commemorat dicens. Canite tuba in syon. praedicate in monte sancto meo.
& confundantur omnes qui habitant terram: quoniam ad dies domini. quia prope est dies tene
brarum & turbinis. dies nebulae & caliginis. Et sophonias de ecclesia dei loquitur dicens. Prope est dies
domini magna. prope & uelox nimis. Vox diei domini amara & dura & fortis dies irae dies illa dies angu
stiae & necessitatis. & reliqua. Post q; infert: & affiga hoies. & ambulabunt ut ceci. q; dno peccauerunt.
Ut igitur possit quis in hac die diabolo resistere. quia ipse est accusator fratrum nostrorum assumat oia
arma dei. Hoc enim sonat non ut in latino simpliciter arma translata sunt. & omnibus telis
armisq; succintus: de quibus in sequentibus explicatur. Siat tunc se stare posse. si uniuersa fuerit
operatus. Ut plenus cunctis uirtutibus stabilem figat gradum & non moueatur de acie. sitq; ex his
de quibus dominus ait. Sunt quidam de hic stantibus. Et in alio loco. & enim fide statis. & psal
mista. statuit inquit super petram pedes meos. Tertia quoq; a quibusdam interpretatio subindu
citur dicentibus. Non omne aduersum diabolum praedium morte finire. sed cum de isto seculo exie
rimus. tunc nobis fortius & apertius praesentibus contra praesentes futurum esse certamen: & sic illud
quod paulo ante posuimus exponent: neq; praesentia: neq; futura. ut futura haec dicat esse: quae post
uitam istam sint ineunda certamina. Nec non & illud: quapropter contendimus siue in praesenti
siue in futuro: placere illi. Ut praesens tempus hanc uitam. Futurum. post mortem significari putent.
Hoc quoq; qd nunc dicit. & oia operati stare: ad eum sensum referunt quasi non possit aliquis omnia
in praesenti uita operari. sed ex parte uidet & ex pte quid faciat: Sicut ex parte prophetet. Et tunc perse
cte stare ualeat: cum uniuersa fuerit operatus. Alius uero: simplicius haec exponit dicens. ephes
ios ad futuras temptationes: & persecutiones. quas eis Paulus apostolus post hanc epistolam
propheticam uidebat spiritu prouenire: cohortari & moneri. ut omnia faciant: per quae possint in fi
de stare euangelii: nec in persecutione corruere. Diem autem malam: proprie de quadragesimo octa
uo psalmo: arbitramur esse nunc sumptam:

State ergo succincti lumbos uestros in ueritate & induti loriceam iustitiae.

Quod iuxta membra carnis & corporis: omnia membra animae in scripturis uocentur. nulli dubium
est. De quibus unum puto esse nunc membrum lumbos quos ut accingamus ueritate praecipitur.
Scriptum est quoq; in euangelio cata lucam. Sint lumbi uestri accincti. & lucernae ardentes in mani
bus uestris: Quia igitur lumbi in generatione semper accipiuntur & semine. Secundum illud. De
fructu lumbi tui ponam super thronum tuum. & alibi. Adhuc in lumbis erat leui patris sui abraham:
quando obuiauit ei melchisedech. Videtur nobis accinxisse lumbos suos. qui nequaquam uxori de
bitum reddit. nec seruit libidini: sed imitatur ingenitum deum. generationis negotiis non mini
strans. Hoc idem reor & illud significare quod Ioannes zonam pelliceam habebat circa lumbos suos
& non erat de immundis qui propter fluxum seminis extra castra proiecti: cum arca domini habitare non
possunt. Nec ex his de quibus in numeris scribitur: sint uestimenta eius diffusa. Qui autem christo ac
cinctus est ueritate: Haec uestimenta in altum colligit & sursum trahit: & nudorum laterum foedita
tem: Balteo spiritali uelat. stringit. includit. & paratus ad praedium est. & opera habet lucentia quae
lucernae dicuntur ardentes. & induti loriceam iustitiae. Sicut difficile uulneratur. in his maxime locis
quae uitam tenent: qui consertam hamis: & ferreis inuicem uinculis se tenentes loriceam uirtutis indu
tus est: ita qui est circumdatus multiplici ueste iustitiae: nec ad similitudinem cerui in iecur accipiet sa
gitam: nec in desideria corruet & furores: sed erit mundo corde. habens artificem huius loriceae deum
qui unicuique sanctorum omnia arma fabricatur: & non sinit eum a iaculo uolante per diem: & a
sagittis

In Epistolam ad Ephesios.

sagittis ardentibus percuti pariter & exuri.

¶ Et calciati pedes: in preparatione euangelij pacis.

¶ Diligentius obseruate: quod uirtutem quandam animæ appellauerit pedes quibus ingredimur in eo qui dicit. ego sum uia. & quos nos oportet calciare preparatione euangelij pacis. In hoc calciamentorum figuram. & illa calciamenta in exodo præcessere: Sic. n. ait: mādūcabitis illud. lumbi uestri accincti. & calciamenta uſa in pedibus uestris: & baculi uestri in manibus uestris. & comedetis illud in festinatione. pascha est dñi. Signum siquidem preparationis est: cum festinatione & calciatis pedibus comedere: ut corroborari paschali cibo. ut Latam & horribilem possint eremum pertransire. Qui ergo adhuc ambulat calcietur. Qui uero iam iordane transmissio terram repromissionis intrauit: nudet pedem. Solue ait calciamentum de pedibus tuis. locus enim in quo stas terra sancta est. Si quis autem apostolus est. & inter duodecim numerari potest: nequaquam tollat in uia calciamentum suum: nec ad scorpiones & colubros declinandos calcaneum tegat: sed etiam consumatus atq; perfectus: stet in terra sancta. & uiuat in christo: & sequatur agnum quocūq; uadit. Quæritur utrum nam ad distinctionem euangelij alterius. nunc dixerit pacis euangelium. An certe proprium sit euangelij: ut pacis euangelium nominetur. Qui igitur habet pacē calciatus est xpi euangelio: & cū calciatus fuerit pparatus est. & pparatus nō se putet eē perfectū: sed ad hoc pparetur ut pgar. & pergens ueniat ad finē. Super oīa accipietes scutū fidei i quo possitis oīa iacula maligni ignita extinguerē: Quasi dixerit i oī ope portate clipeū fidei. ut possitis tecti atq; muniti excipe ueniētes sagittas: & huc atq; illuc arte eas bellica declinare. Hæc est fides sup qua & Abrahā post multa opa atq; uirtutes: uix potuerit promereri: ut de eo scriptura diceret. credidit autem Abraham deo. & reputatum est illi ad iustitiā: perspicua sunt autem iacula maligni quæ uult mittere in corda nostra per cogitationes pessimas: de quibus unum iecit in cor iudæ: ut traderet saluatorem. Itaq; ne principium quidē habere potuerit inimiciss animæ uulnerandæ: si tenuerimus scutum fidei in quo non solum uenientia tela frangantur: sed etiam telorum ipse ignis extinguitur. De quo & propheta complorat dicens. Omnes adulterantes: quasi clibanus corda eorum. Qui hunc umbonem fidei manu forti tenuerit. & confusus in domino scierit se a uenientibus iaculis esse securum: loquetur intrepidus. In domino confido quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montes sicut passer? Quoniā ecce peccatores intenderunt arcum. parauerunt sagittas suas in pharetris. ut sagittent in obscuro rectos corde. Cum ego inquit confidam in dño: qua mihi datis ratione consiliū: ut non stem aduersum inimicorū impetus. & iacula quæ contra me in saretris præpararunt: uolētes non solum me. sed etia; rectos corde percutere. Ecce enim sto super petram. & non transmigro in montes tænebricosos: & omnium tela hostium repulsa: in ipsos qui drigunt conuertuntur: & galeam salutis accipite. Propter hanc galeam salutaris: omnes in capite nostro sensus integri perseverant. & maxime oculi de quibus in ecclesiaste salomon ait. sapientes oculi in capite eius. Sciebat enī quod esset uiri caput: & qui nam isti oculi in uiri capite collocati. Si enim caput uiri christus est & oculi sapientis in capite eius sunt: sequitur. ut omnis noster sensus. mens. cogitatio. sermo. consilium. si tamen sapientes fuerimus. in christo sint. In christo autem uerbo. lumine. iustitia. ueritate. cunctisq; uirtutibus.

¶ Et gladium spiritus quod est uerbum dei per omnes orationem & obsecrationē orantes & in omni tēpore in spiritu & in ipso vigilantes in omni instantia. prece: pro oībus sanctis & pro me.

¶ Dei sermo de spiritu sancto fluit: contrarius uero de terra loquitur: & inde sumit exordium. Qui enim de terra est de terra loquitur. qui de cælo uenit super omnes est & quod uidit & audiuit hoc testatur. Porro sermo dei gladius spiritus est. de quo nunc paulus ait. gladiū spiritus quod ē uerbus dei. & efficax & acutus super omnem gladium ancipitem. & penetrans usq; ad artus animæ & os suum & medullarum. Qui spiritus præcidit & diuidit: multum proficiens per orationem & obsecrationem eorum qui in omni tempore dominum depræcantur in spiritu. iuxta illud: orabo spū orabo & mente. & in hoc proficiens: ut per uigilias. & instātem præcem: & apostol⁹ in dei uerbo doctrināq; ditetur. Et hæc omnis opulentia ad aliorum proficiat salutem. ut eis quoq; ipsis proſit qui obsecrant: Simulq; apostoli humilitas admiranda. petentis ephesios: ut pro se faciant obsecrationes ait quippe in omni instantia & præce pro omnibus sanctis & pro me. Ut seorsum sanctorum & seorsum sui faceret mentionem.

¶ Et mihi detur sermo in operatione oris mei. In confidentia. notum facere mysterium euangelij pro quo legatione fungor in catena. ita ut in ipso audeam: ut oportet me loqui.

¶ Hoc quod nunc ait in apertione oris mei. & alibi. os meum ad uos apertum est o corynthii. & aperiens os suum docebat discipulos suos dicens: & os meum aperui & attraxi spiritum: & aperiam in parabolis os meum. & cætera his similia: sic accipiendum quasi dixerit. & aperiantur thesauri. & abscondita a seculis sacramenta pandantur. ut spiritus introeat ad ea proferenda quæ latitant: Nam quod huius testimonij idest: ut detur mihi sermo in apertione oris mei. iste sit intellectus. sequentia probant. In confidentia inquit: notum facere mysterium euangelij. Nequaquam in parabolis & prouerbiis: sicut & prophetæ. & ipse dominus adhuc constitutus in corpore loquebatur deus. Venit hora quando nequaquam uobis in prouerbiis loquar: sed confidenter de patre annun

tiabo uobis. Hunc confidentiæ sermonem. solus poterit obtinere: Qui non habuerit cor se repræhendens. Si enim cor nostrum nos non repræhenderit. confidentiam habemus ad deum: & quodcumq; petierimus accipiemus ab eo. Rarum itaq; est qui in confidentia notum faciat mysterium euangelii. quia rarus est qui confidentiæ habeat ad deum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor. aut quis stabit dicens mundum se esse a peccatis. Post hæc quid sit hoc quod ait: pro quo legatione fungor in catena. ut notum uidelicet faceret mysterium euangelii: breuiter perstringendū. Et quidem qui simpliciter intelligit: dicet propter testimonium christi eum de carne & de catenis hæc romæ positum scripta misisse: Alius uero propter corpus humilitatis & catenam istam qua circumdamur: & nec dum scimus secundum quod oportet nos scire. Et per speculum uidemus in enigmate: ista eum dixisse contendet: & tunc uere posse in confidentia euangelii aperire mysteria: cum catenam deposuerit: & de carcere liber exierit. nisi forte & in uinculis absq; uinculis computandus est: qui conuersationem habet in cælis: & de quo dici potest. Vos autem non estis in carne sed in spiritu si tamen spiritus dei habitat in uobis.

¶ At autem sciatis & vos: quæ circa me sint: quid agam: omnia nota uobis faciet titibicus dilectus frater. & fidelis minister in domino quæ missi ad uos in hoc ipsum ut cognoscatis quæ circa nos sunt. & consoletur corda uestra.

¶ Dupliciter accipite uel ideo tithycum missum ephesum: ut nuntiaret eis uicula apostoli pauli nota facta esse in omni prætorio. & catenam illius ad fidem euangelii profecisse: eo tempore quo & ad colosenses scribit dicens. quæ circa me sunt omnia nota uobis faciet tithycus frater dilectus & minister & conseruus in domino. quem missi ad uos ob hoc ipsum: ut cognoscatis quæ circa nos sunt & consoletur corda uestra cum honesto & fideli fratre qui est ex uobis qui omnia quæ hic aguntur nota faciet uobis. Grandis enim consolatio erat: audire paulum romæ in domina urbium: & in arce romani imperii de carcere & de uinculis triumphantem: uel certe ob id tithycum missum esse ut uitam & conuersationem pauli quam ignorabant annuntiaret eis. & quasi quoddam exemplar uiuendi daret discentibus gesta apostoli atq; uirtutes: & eum imitari uolentibus. Nec parua esse poterat consolatio emulari cupientes: quæ apostolum egisse agnouerant.

¶ Pax fratribus & caritas. cū fide a deo patre & domino Iesu christo.

¶ Si qua alia dona sunt quæ tribuuntur a deo patre & domino Iesu christo: Inter hæc pax non minimum possidet locum. quæ superat omnem sensum & custodit corda. intellectusq; sanctorum: Serenitas quædam atq; tranquillitas animæ quiescētis. & uniuersam tempestatem & turbinem perturbationum fugans: Huic similis est caritas cum fide: quam & ipsam simul deus pater donat & filius. ut diligamus deum de toto corde & proximos sicut nos metipsos. & pro inimicis nostris præcemur. Hanc pacem & caritatem quam credentibus apostolus præcatur: hi tantum habent: qui fratrum nomine merentur uocari. pax fratribus & caritas cum fide & pace. Igitur & caritatē & fidem sic pater præstat ut filius. Et heresis ommutescet: quæ non uult eadem filium posse quæ patrem.

¶ Gratia cum omnibus qui diligunt dominum Iesum christum in incorruptione

¶ Nonnulli hoc ita interpretati sunt: ut eum putarent diligere dominum nostrum Iesum xpm qui ab operibus corruptionis alienus sit. opera corruptionis in coitu sentientes. Vnde & consuetudo & sermo uulgaris incorruptos uirgines uocat: eosq; qui coitum nesciant sceminarum. Corruptos uero eos: qui istiusmodi gustauerint uoluptatem: illud quoq; testimonium coaptantes. si quis templū dei corrumpet: corrumpet illum deus. Sed nescio. an hoc ualeat explanare quod scribitur. Vnusq; proprium habet donum a deo. alius quidem sic & alius sic. Videamus igitur ne forte melius sit oē peccatum corruptionem animæ intelligere. & eos qui a peccato liberi sunt incorruptos uocari. Ita ut diligentes dñm Iesum xpm in incorruptione sint dum peccati uinculis non tenentur. & cum eis est gratia dei. Simulq; arbitror ad distinctionem eorum qui diligunt dñm Iesum christum. sed non in incorruptione positum. eos gratiam habere christi qui diligant eum in incorruptione. Quam enim diligunt dominum: parati exilia. parati martiria: parati inopiam. & omnia pro eo contumeliarum genera sustinere. & nihilominus carnis passione superantur: sed his non impræcatur apostolus gratiam. quia gratia domini est cum omnibus qui diligunt eum in incorruptionem.

¶ FINIT LIBER TERTIVS BEATI HIERONYMI SUPER EPISTOLAM

BEATI PAULI AD EPHESIOS. INCIPIT PRÆFATIO BEATI HIERONYMI IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD TITVM AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM.

ICET non sint digni fide qui fidem primā irritam fecerunt: Martionem loquor & basilidē: & oēs hæreticos qui uetus laniant testamentū: Tñ eos aliqua ex parte ferrem: si saltem in nouo cōtinerent manus suas: Et nō auderent xpi ut ipsi iactitant boni dei filii uel euāgelistas uiolare uel apostolos. Nunc uero cū & euangelia eius dissipauerint: & apostolorū epistolas: non apostolorū xpi fecerunt esse Sed pprias: miror quō sibi christianorū nomē audeant uendicare Vt. n. de cæteris epistolis taceā: de quibus qcqd cōtrariū suo dogmati uiderāt eraserunt:

In epistolam ad Titum.

eraserunt: nonnullas integras repudiandas crediderunt ad Timotheum uidelicet utramque: ad hebreos: & ad Titum. quod nunc conamur exponere: Et siquidem redderent causas cur eas apostoli non putarent tentaremus aliquid respondere: & forsitan satisfacere lectori. Nunc uero cum heretica auctoritate pronuncient & dicant. Illa epistola pauli est: hæc non est: ea auctoritate refelli se pro ueritate intelligant: qua ipsi non erubescunt falsam stimulare. Sed tatianus entraticarum patriarches: qui & ipse nonnullas Pauli epistolas repudiavit: hanc uel maxime hoc est ad Titum apostoli pronunciant. Paruipendens Martionis & aliorum qui cum eo in hac parte consentiunt assertionem. Scribit igitur apostolus: O paula & eustochium de Nicopoli: quæ in attico litore sita: nunc possessionis uestre pars maxima est ad titum discipulum suum & in christo filium quem creta reliquerat ad ecclesias instruendas: præcepitque ei ut cum e duobus: archemas seu Titicus cretam fuerit appulsus ipse Nicopolim ueniat. Iustum quippe erat ut ille qui dixerat: sollicitudo mea omnium ecclesiarum: & qui euangelium christi usque ad illiricum de Hierosolymis proficiscens fundauerat: non pareretur & sui & Titi absentia cretenles esse desertos: a quibus primum idolatriæ semina pullularunt. Sed mitteret eis pro se & Tito archemam uel titicum quorum doctrina & solatio confouerentur.

INCIPIT EXPOSITIO BEATI HIERONYMI IN EPISTOLAM PAULI

APOSTOLI AD TITVM. CAPITVLVM PRIMVM.

Tulus seruus dei: apostolus autem Iesu christi.

In epistola ad Romanos ita exorsus est: Paulus seruus Iesu christi uocatus apostolus: In hac autem seruus se dei dicit: Apostolum uero Iesu christi. Si enim pater & filius unum sunt: & qui crediderit in filium credit & in patrem: Seruitus quoque indifferenter apostoli pauli uel ad patrem est referenda uel ad alium: Hæc autem seruitus non est illa de qua ipse apostolus ait: Nec enim accepistis spiritum seruitutis: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. Verum nobilis seruitus de qua & dauid ad deum loquitur: Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Et beata Maria ad angelum: Ecce ancilla domini fiat mihi secundum uerbum tuum. Hanc seruitutem habuit & Moyses. de quo dominus ad Iesum Naue: Moyses inquit famulus meus mortuus est: Et in alio loco Mortuus est famulus domini in terra moab per uerbum domini. Absit quippe ut spiritum seruitutis Moysen & mariam in timore: & non in dilectione dei habuisse credamus: Nec mirum quis sanctos homines tantum dei seruos nobiliter appellari: cum per Esaiam prophetam: pater loquatur ad filium: Magnum tibi est uocari te puerum meum: quod græcè dicitur Puer autem hoc est quia potest secundum græcos & famulum & filium significare: in hebreo quasi uimus & in uenimus non filium scriptum esse: sed seruum meum. i.

Vnde & abdias propheta qui interpretatur seruus domini ex famulatu dei nomen accepit. Si moueat quempiam dominum saluatorem qui uniuersitatis est conditor seruum dei dici. non mouebitur si ipsum ad apostolos audiet loquentem. Qui uoluerit inter uos esse maior: sit omnium seruus. Et filius hominis uenit non ut ministraretur sibi sed ut ministraret: quod ne docere tantum uerbis uideretur monstrauit exemplo. Assumpto quippe linteo accinxit se & aqua peluim replens discipulorum pedes lauit. Non est itaque impiū credere eum qui formam serui assumpserat hæc fecisse quæ serui sunt: ut paternæ uoluntati seruisse dicatur: cum seruis suis ipse seruiert: Hæc autem seruitus caritas est: per quam nobis inuicem seruire præcipimur: Et ipse apostolus cum esset liber ex omnibus omnium se seruum fecit. Seruus dei ille est qui non est seruus peccati. Apostolus igitur qui peccati non fuit seruus recte dei patris uocatur seruus & christi. Porro quod ait: apostolus ait Iesu christi: tale mihi uisuale si dixisset Præfectus prætorio augusti cæsaris: magister exercitus Thiberii imperatoris. ut. n. seculi huius quo nobiliores esse uideantur ex regibus quibus seruiunt: & ex dignitate qua intumescunt uocabula sortiuntur. ita & apostolus gradum inter christianos sibi uendicans dignitatem: apostolum se christi titulo prænotauit: ut ex ipsa lectione nominis auctoritate terreret: indicans omnes qui in christo crederent debere sibi esse subiectos: Nec non quod paulo ante scriptum posuimus ad Romanos: seruus Iesu christi: non differt ab eo si dixisset: seruus sapientiae: seruus iustitiæ: seruus sanctificationis: seruus redemptionis: christus quippe factus est nobis a deo pater sapientia: iustitia: sanctificatio: & redemptio.

Secundum fidem electorum dei & cognitionem ueritatis: que est iuxta pietatem in spem uite eterne: quod promisit non mendax deus ante secula eterna manifestauit autem temporibus suis uerbum suum in predicatione que credita est mihi secundum imperium saluatoris nostri dei: Tito carissimo filio iuxta communem fidem: Gratia & pax a deo patre & Iesu christo saluatore nostro.

Qui non iuxta humilitatem ut plerique estimant: sed uere dixerat: Et si imperitus sermone non tamen scientia hebreus ex hebreis: iuxta legem phariseus: profundos sensus græco sermone non explicat. & quod cogitat in uerba uix promittit: iuxta ordinem igitur sensuum & textum rerum potiusque uerborum: de singulis ut scripta sunt differamus. Secundum fidem inquit electorum dei: Refert ad superiora Paulus seruus dei: apostolus autem Iesu christi secundum fidem electorum dei. i. eorum qui non tantum uocati sunt sed electi: electorum quoque ipsorum magna diuersitas est pro uarietate operum sensuumque: atque sermonum. Nec statim quod electus dei est: uel iuxta electionem possidet fidem: uel iuxta fidem habet scientiam ueritatis. Vnde & saluator ad iudeos qui in eum crediderant est locutus. Si permanseritis in uerbo meo cognoscetis uerum

Liber primus. c. i.

tatem: & ueritas liberabit uos. Et euangelista testatur q̄ hęc credentibus quidē dixerit: sed nescienti-
bus ueritatē q̄ consequi possent: si in sermone ipsius permanerent: & liberi effecti serui esse desinerēt.
Quæritur quare ad id qd̄ ait scdm̄ fidem electorum dei: & cognitionem ueritatis iunxit: q̄ iuxta
pietatē est utrum nam sit aliqua ueritas q̄ non in pietate sit posita: & nunc ad distinctionē illius inse-
ratur cognitio ueritatis q̄ iuxta pietatem est. Si q̄s grāmaticam artē nouerit uel dialecticam: ut rōnes
recte loquendi habeat: & inter falsa & uera diiudicet: Geometria quoq; & arithmetica & musica ha-
bent in sua scientia ueritatē: sed non est scientia illa pietatis: Scientia pietatis est nosse legē: intellige-
re prophetias: euangelio credere apostolos non ignorare. Vt ecōtrario multi sunt qui hnt̄ pietatis
uerā cognitionē: sed non statim ceterarū artium & earū de quibus supra mentionē fecimus ueritatē.
Hęc igit̄ ueritas cuius cognitio iuxta pietatē est in spe uitæ æternæ posita est: q̄ statim ei qui se cogno-
uerit præmiū tribuit immortalitatis: Absq; pietate uero notitia ueritatis delectat ad præsens: s; æter-
nitatem non hēt præmio: q̄ promisit nō mendax deus ante secula æterna: & manifestauit eam tē-
poribus suis in christo Iesu. Cui autem promisit ante & postea fecit esse perspicuam: nisi sapientiæ
suæ: q̄ erat semper cū patre cū lætaretur orbe perfectō: & gauderet super filiis hominum & repromisit
eos quicunq; in illa credituri essent: habituros esse uitam æternam. Anteq̄ orbis iaceret fundamenta
anteq̄ maria diffunderet: montes statueret: cælum suspenderet: terram deiecit mole solidaret. Hęc
repromisit deus in quo mendacium non est: non quia possit mentiri & nolit in falsitatis uerba pro-
rumpere: sed quia qui pater sit ueritatis: nullum in se habeat mendacium. Secundum illud. Tu autē
deus uerax: omnis autem homo mendax: propterea autem non mendax deus dicitur. Etenim cum
iureiurando quædam in prophetis pollicetur: ut nos securiores effecti magis futura esse: quæ prædi-
cta sunt & tota mente credentes ad consequenda ea quæ uentura sunt præparemur: non abre uide-
tur breuiter pstringere cur deus solus uerax: & oīs homo mendax apostoli uoce dicatur. Et nisi sal-
lor qm̄ solus habere dī immortalitē: ita & solus deus uerax. nō qd̄ & ceteri non immortales & ue-
ritatis sint amatores: sed qd̄ ille solus naturaliter sit: & immortalis & uerus: Ceteri uero immortali-
tatem & ueritatem ex largitione illius consequantur: & aliud sit uerum esse: & quid habere per semet
aliud in potestate donātis esse: Sed nec hoc silentio prætereundū puto: quō non mendax deus ante
æterna secula æternā sponndit uitā: ex quo iuxta historiā geneseos factus est mundus: & per uices
noctium ac die: mensium pariter & annorū: tpa constituta sunt. In hoc curriculo & tota mundi tē-
pora labuntur: & ueniunt: & aut futura sunt: aut fuerunt. Vnde quidā philosophorū non putant esse
tps̄ præsens: sed aut præteritū aut futurum: quia oē quod loquimur agimus: cogitamus: aut dum
sit præteritū: aut si nundū factum est expectamus. Ante hęc igitur mundi tempora æternitatē quan-
dam seculorū fuisse credendū est. quibus semper cū filio & spiritu sancto fuerit pater: & ut ita dicam
unum tps̄ diei est oīs æternitas: immo innumerabilia tpa sunt cum infinitus sit ipse qui ante tempo-
ra omne tempus excedit: Sex milia necdum nostri orbis implentur anni: & quantitas prius æternita-
tes: quanta tempora: quantas seculorum origines fuisse arbitradum est: in quibus angeli throni do-
minationes ceterarūq; uirtutes seruiert̄ deo: & absq; temporum uicibus atq; mensuris deo iubē-
te substituerint. Ante hęc itaq; omnia tempora quæ nec sermo eloqui: nec cogitatio tacita audet at-
tingere: promisit deus pater sapientiæ suæ uerbum suum: & ipsam sapientiam suam & uitam eorū
qui credituri erant mundo esse uenturam. Diligenter attendite textum & ordinem lectionis: quo-
niam uita æterna: q̄ non mendax deus ante secula æterna promisit: non alia sit absq; uerbo dei.
Manifestauit enim inquit temporibus suis uerbum suum: ergo quam promiserat uitam æternam ip-
sa est uerbum suum quod in principio erat apud patrem: & deus erat uerbum: & uerbum caro fa-
ctum est: & habitauit in nobis. Quod autem uerbum dei hoc est christus ipse sit uita in alio loco te-
statur dicens. Ego sum uita: uita uero non breuis: non aliquibus circumscripta temporibus: sed per-
petua & æterna quæ manifestata est in nouissimis sæculis: in prædicatione quæ data est paulo docto-
ri gentium & magistro: ut annuntiaretur in mundo & hominibus nota fieret: iuxta imperium salua-
toris dei qui nos saluos esse uoluit id quod pollicitus fuerat implendo. Scribit autem apostolus Ti-
to carissimo filio: quod græcæ dicitur & latino sermone non potest
explicari enim hoc potius sonat: cum quis fidelis & proprius & (ut ita dicam)
legitimus siue germanus absq; comparatione alterius appellatur: Ex quo intelligimus fuisse & in fi-
liis Pauli plurimam differentiam: quod alios haberet germanissimos: sibiq; coniun-
ctos: & de uero matrimonio ac de libera procreatos: alios uero quali ex ancilla & ex agar qui non
possunt hereditatem accipere cum liberæ filio Isaac. Sermo quippe & sapientia & doctrina qua
Titus christi ecclesias instruebat: efficiebant eum proprium apostoli filium: & ab omni aliorum
consortio separatū: Videamus post hęc quid sequitur. Secundum communem fidem utrum
nam omnium qui in christo credebant communem dixerit fidem: an communem: suam tantum
& Titi: quod quidem mihi melius uidetur apostoli Pauli & Titi fidem fuisse communem: q̄ omnium
credentium: in quibus pro uarietate mentium fides quoq; communis esse non poterat: sed diuersa:
Ad extremum præfatio epistolæ: & salutatio præfationis apostoli ad Titum tali fine completur. Gra-
tia & pax a deo patre & christo Iesu saluatore nostro: Siue quod & gratia & pax tam a deo patre
sit quam

*Oīs hō men-
dax.*

In Epistolam ad Titum.

fit quam a christo iesu: utrumq; ab utroq; dictum posset intelligi: siue quod gratia ad patrem & pax referatur ad filium: non absq; scrupulo transeundum est: quod quibusdam impræcatus est: ut eis gratia & pax sine multiplicatione sint posita. Noë uir iustus & naufrago orbe solus seruatus non dicitur plures gratias: sed unam gratiam inuenisse in conspectu dei. Et moyses ad dominum. Si inueni inquit gratia apud te. Et sicubi alibi in persona sanctorum gratia posita est: quere & inuenies non eos gratias inuenisse: sed gratiam. Mercator ille de euangelio qui plures habuit margaritas ad extremum unam præciosam repperit: q̄ de multis margaritis solam emit. Perfectorum quippe ē: unā margaritam & unum thesaurum omnibus margaritis & totius substantiæ suæ emere cōmertio. In cipientium uero & adhuc i itinere positorū: nedū unā & solam: sed plures habere margaritas.

¶ Huius rei gratia reliqui te Crete ut ea que deerāt corrigeres.

¶ Apostolicæ dignitatis est ecclesiæ iacere fundamentum: quod nemo potest ponere nisi architectus. Fundamentum non est aliud præter christum iesum. Qui inferiores sunt hi possunt ædes super fundamenta construere. Paulus itaq; ut sapiens architectus & hoc omni labore contendens ne in præparatis gloria retur: sed ubi necdum christus fuerat annuntiatus: postquam dura Cretensium ad fidem christi corda mollierat: & tã sermone quā signis edomuerat & edocuerat eos non in uernaculum iouem: sed in deum patrem & in xpm credere. Reliquit Titum discipulum Cretæ ut rudimenta nascentis ecclesiæ confirmaret: & si quid uidebatur deesse corrigeret: ipse pergit ad alias nationes ut rursum in eis christi iaceret fundamentum. Quod autem ait: ut ea quæ deerant corrigeret: ostendit necdum eos ad plenam uenisse scientiam ueritatis. Et licet ab apostolo correcti fuerint: tamē adhuc idigere correctione. Omne autem quod corrigitur imperfectum est. Nam & in græco propositionis adiectio qua scribitur non ad ipsum sonat quod Idest corrigeres: sed ut ita dicam supercorrigeres: ut ea quæ a me correctæ sunt & necdum ad plenam ueri lineam sunt retractata a te corrigantur: & normam equalitatis accipiant.

¶ Ut constituas per ciuitates presbyteros sicut ego tibi disposui.

¶ Audiant episcopi qui habent constituendi præbyteros per urbes singulas potestatem: sub quali lege ecclesiasticæ constitutionis ordo teneatur: nec putent apostoli uerba esse sed christi: qui ad discipulos ait. Qui uos spernit me spernit: & qui me spernit spernit eum qui me misit. Sic & qui uos audit me audit: qui autem me audit: audit eum qui me misit. Ex quo manifestum est eos qui apostoli lege contempta ecclesiasticum gradum non merito uoluerint alicui deferre: sed gratiæ contra christum facere qui qualis in ecclesia præbyter constituendus sit per apostolum suum insequentibus exequutus est. Moyses amicus dei cui facie ad faciē deus loquutus est: potuit utiq; successores principatus filios suos facere: & posteris propriam relinquere dignitatem. Sed extraneus de alia tribu eligitur iesus ut sciremus principatum in apostolos non sanguini deferendum esse sed uitæ. At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficio facere: ut non quærant eos: qui possent ecclesiæ plus prodesse: in ecclesiæ erigere columnas. Sed quos uel ipsi amant uel quorum sunt obsequiis deliniti: uel pro quibus maiorum quispiam rogauerit. Et ut deteriora taceam: qui ut clerici fierent munibus impetrarunt. Diligenter apostoli uerba attendamus dicentis. Ut constituas per ciuitates præbyteros sicut ego tibi disposui. Qui qualis præbyter debeat ordinari in consequentibus disserens: hoc ait. Siquis est sine crimine unius uxoris uir: & cætera. Postea intulit. Oportet autem episcopum sine crimine esse: tamquā dei dispensatorem. Idem est ergo præbyter qui episcopus: & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent & diceretur in populis: ego sum pauli: ego apollo: ego autem cephæ: cōmuni præbyterorum consilio ecclesiæ gubernabantur. Postquam uero unusquisq; eos quos baptizauerat suos putabat esse non christi: in toto orbe decretum est ut unus de præbyteris electus superponeretur cæteris: ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret: & scismatum semina tollerentur. Putat aliquis non scripturarū sed nostrā esse sententiā ep̄m & psbyterū unū eē: & aliud ætatis aliud esse nomen officii. Relegat apostoli ad philipenses uerba dicentis paulus & Timotheus serui iesu christi omnibus sanctis in christo iesu qui sunt philippis cum episcopis & diaconibus gratia uobis & pax. Philippis est una urbs macedoniæ: & certe in una ciuitate plures ut nunculantur episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore quos & præbyteros appellabant: propterea indifferenter de episcopis quasi de præbyteris est loquutus. At hic hoc alicui uideatur ambiguum nisi altero testimonio comprobetur. In actibus apostolorum scriptum est: q̄ cum uenisset apostolus Miletum: miserit ephesus & uocauerit præbyteros ecclesiæ eius: & quibꝫ postea inter cætera sit loquutus. Attendite uobis & oī gregi: in quo uos spūs sanctꝫ posuit ep̄os: pascere ecclesiam dei q̄ acquisiuit p sanguinē suū. Et hic diligētius obseruate: quomodo unius ciuitatis ephesi præbyteros uocans: postea ecclesiæ episcopos dixerit. Siquis uult recipere eam epistolam quæ sub nomine pauli ad hebreos scripta est: & ubi equaliter inter plures ecclesiæ cura diuiditur. Si quidem ad plebez scribit. Parete principibus uestris: & subiecti estote: ipsi enim sunt qui inuigilant pro animabus uestris quasi rationem reddentes ne suspirantes hoc faciant. Si quidē hoc utile uobis est. Et petrus qui ex fidei firmitate nomen accepit: in epistola sua loquitur dicēs: præbyteros ergo in uobis obsecro compæbyter: & testis christi passionum: qui & eius gloriæ quæ in su

Liber primus.c.i.

turo reuelanda est scitius sum: pascite eum qui in uobis est grægem domini non quasi cum necessitate sed uoluntarie. Hæc propterea ut ostenderemus apud ueteres eosdem fuisse præbyteros: quos & episcopos: paulatim uero ut dissensionum plantaria euellerentur: ad unum omnem solitudinem esse delatam. Sicut ergo præbyteri sciunt se ecclesiæ consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit esse subiectos: ita episcopi nouerint se magis consuetudine quam dispositionis dominicæ ueritate præbyteris esse maiores: & in commune debere ecclesiam regere: imitantes Moysen: qui cum haberet in potestate solus præesse populo israhel: septuaginta elegit cum quibus populum iudicaret. Videamus igitur qualis præbyter siue episcopus ordinandus sit.

¶ Si quis est sine crimine unius uxoris uir filios habens fideles non in accusatione luxurie aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse: tãquã dei dispensator: nõ pteruũ. non iracundum: nõ uolentũ: nõ perculsorẽ: non turpis lucri appetitorem.

¶ Primum itaq; sine crimine sit. Quod puto alio uerbo ad Thimotheum irreprehensibile nõiatũ: non quod eo tantum tempore quo ordinandus est: sine ullo sit crimine: & præteritas maculas noua conuersione diluerit. Sed ex eo tempore quo in christo renatus est nulla peccati conscientia remordeatur. Quomodo enim potest præses ecclesiæ auferre malum de medio eius qui in delicto si mili corruerit? Aut qua libertate corripere peccantem cum tacitus sibi ipse respondeat eadem admisisse quæ corripit? Itaq; qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat. Opus inquit non honorem: non gloriam. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt: ut non in opprobrium incidat: & in laqueum diaboli. Quod autem ait unius uxoris uir: sic intelligere debemus ut non omnem monogamum bigamo putemus esse meliorem. Sed quo is possit ad monogamiam & continentiam cohortari: qui sui exemplũ præferat in docendo. Esto quippe adolescentulum coniugem perdidisse: & carnis necessitate superatum accepisse uxorem secundam: quã & ipsam statim amiserit: & deinceps uixerit continenter. Alium uero usq; ad senectam habuisse matrimonium & uxoris usum: ut pleriq; æstimant foelicitatem nunquam a carnis opere cessasse. quis uobis e duobus uidetur esse melior pudicitior: continentior: utiq; ille qui in foelix etiam in secundo matrimonio fuit: & postea pudice & sancte conuersatus est: & non is qui ab uxoris amplexu nec in senili est separatus ætate: Non sibi ergo applaudat quicumq; quasi monogamus eligitur: qd̃ omnidigamo sit melior cum in eo magis sit electa foelicitas quam uoluntas. Quidam de hoc loco ita sentiunt. Iudaicæ inquit consuetudinis fuit: uel binas uxores habere uel plures: quod etiam in ueteri lege de abraham & iacob legimus: & hoc nunc uolunt esse præceptum ne hic qui episcopus eligendus est uno tempore duas pariter habeat uxores. Multi supersticiosius magis quã uerius etiam eos cum gentiles fuerint: & unam uxorem habuerint: qua amissa post baptismum christi alteram duxerint: putant in sacerdotio non legendos: cum utiq; si hoc obseruandum sit: illi magis ab episcopatui arceri debeant: qui uagam per meretrices aut exercentes libidinem unam regenerati uxorem acceperint: & multo destabilius est fornicatum esse cum pluribus quam digamum reperiri: quia in alio in foelicitas matrimonii est: in alio ad peccandum prona lasciuiã. Montanus & qui nouati scisma sectantur: nomen sibi munditiæ præsumpsere: putantq; secunda matrimonia ab ecclesiæ communionem prohibenda. Cum apostolus de episcopis & præbyteris hoc præcipiens utiq; in cæteris relaxarit: non quod hortetur ad secunda matrimonia: sed quod necessitati carnis indulgeat. Scripsit & tertullianus de monogamia liberum hereticum: quem apostolo contrahere nemo qui apostolum legerit ignorauit. Et quidem esse sine crimine episcopum siue præbyterum & unam uxorem habere in nostra est potestate. Cæterũ illud q̃ sequitur habere filios fideles: nõ in accusatõe luxuriæ: ac nõ subditos: extra nostrã ẽ uoluntatẽ. Esto quippe parentes bene instituisse liberos suos: & a parua ætate semper dñicis erudisse pceptis: hi si postea se luxuriæ dederint: & superati uitiis libidini frenamiserint: nõ quid culpa ad parentes redudabit? & sanctitatẽ patris filii peccata maculabũt? Si quis bñ erudiuit filios suos: in his puto fuisse & isaac: qui utiq; esau filiũ suũ bene instituisse credẽdus est: Verũ esau fornicari? & pphanus pro una esca uendit primogenita sua. Samuel quoq; q̃ talis fuit ut iuocaret deum & dñs exaudisset eum: & in tempore messis pluuiam hiemis impetraret: habuit filios qui declinauerũt post auaritiã & accipiebãt munera & tã iniqui iudices extiterunt ut populus nequaquã ferẽs: regẽ sibi i similitudinẽ cæterarum gentiũ postularet. Ergo si electio sacerdotũ fieret: & isaac propter esau & samuel propter filios suos indigni sacerdotio putarentur. Et cuz peccata parentum filiis imputentur: nequaquã iã illa uigente sententia: parentes uiam acerbam comederũt & dentes filiorum obstupuerunt: filiorum uitia parentibus præiudicabunt. Primũ itaq; dicendum est quod tam sanctum nomen sit sacerdotii: ut nobis etiam ea que extra nos sunt posita reputetur non quo propter uitia nostra episcopi non fiamus. Sed quod propter filiorum incõtinentiã ab hoc gradu arceri sumus. Qua enim libertate possum? alienos filios corripere & docere quæ recta sunt: cum nobis statim possit qui fuerit correct? igerere: ante doce filios tuos. Aut q̃ frõte extraneũ corripio fornicantem: cum mihi conscientia ipsa respondeat. Exhereda ergo fornicantem filium: abiice filios tuos uitiis seruientes. Cum autem nequam filius in una tecum communicat domo: tu aures de alterius oculo festucam detrahare in tuo trabem non uidens? Non itaq; iustus polluitur ex filiorum uitiis:

In epistolam ad Titum.

rum uitii. Sed libertas ab apostolo ecclesie principe reseruatur: quod talis fiat qui non timeat propter uitia liberorum extraneos reprehendere. Deinde etiam illud est inferendum aduersum eos qui de episcopatu intumescunt: & putant se non dispensationem christi: sed imperium consequutos: quia non statim omnibus his meliores sint: quicumque episcopi non fuerint ordinati: & ex eo quod electi sunt ipsi se magis existiment comprobatos: sed intelligant propterea quosdam a sacerdotio remotos: quia eos uitia liberorum impediunt. Si autem peccata filiorum iustum ab episcopatu prohibent: quanto magis unusquisque se considerans & sciens. (quia potenter potentes tormenta patientur.) retrahet se ab hoc non tam honore quam onere: & aliorum locum magis qui digni sunt non ambiet occupare. Ad extremum hoc dicendum est in scripturis per filios idest cogitationes: filiis uero idest opera intelligi: & eum nunc præcipi debere episcopum fieri: qui & cogitationes & opera in sua habeat potestate: & uere credat in christo & nulla subreptum uitiorum labe maculetur. Oportet enim episcopum sine crimine esse tanquam dei dispensatorem: Quæritur ergo inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur: & non comedens & bibens cum ebriolis percutiat seruos & ancillas: sed incertum dei spectet aduentum: & det coferuis in tempore cibaria. Inter uillicum autem & familiam hæc sola distantia est: quod coferuus præpositus est coferuis suis. Sciat itaque episcopus & præbyter populum coferuum esse non seruū. Cætera quæ sequuntur in nobis posita sunt. Non proteruum: id est non tumentem & placentem sibi: quod episcopus sit. Sed quasi bonum uillicum: id est requirentem quod pluribus prosit. Non iracundum. Iracundus est qui semper irascitur: & ad leuem responsionis auram atque peccati quasi a uento folium commouetur. Et reuera nihil est foedius pessimo uitio iracundiæ: præceptore furioso: qui cum debeat esse mansuetus: & secundum illud quod scriptum est. Seruum domini non oportet rixari: sed mitem esse ad omnes: doctorem patientem: in mansuetudine erudientem eos qui contra ueniunt. Ille est diuerso toruo uultu: tremantibus labiis: rugata fronte: effrenatis conuitiis: facie inter pallorem ruboremque uariata: clamore perstrepat & errantes non tam ad bonum retrahat quam ad malum sua seuitia præcipitet: Inde est quod & salomon ait: ira perdit etiam sapientes: & ira uiri iustitiam dei non operatur. Neque uero qui aliquando irascitur iracundus est. Sed ille dicitur iracundus qui crebro hac passione superatur. Prohibet quoque episcopum esse uiolentum: de quo ad Timotheum scribitur: non multo uino deditum: Quale est autem episcopum uidere uiolentum: ut sensu occupato uel exaltet risum contra grauitatis decorem: & labiis dissolutis cachinnet: uel si paululum tristis cuiusdam rei fuerit recordatus inter pocula: in singultus prorumpat & lachrymas. Longum est ire per singula & infanias quas ebrietas suggerit explicare. Videas alios pocula in tela uertentes: scipsum in faciem iacere conuiuiæ: alios scissis uestibus in uulnera aliena peruere: alios clamare: alios dormire: qui plus biberit fortior computatur: accusationis occasio est: adiuratum per regem frequentius non bibisse. Vomunt ut bibant: bibunt ut uomant. Digestio uentris & guttur uno occupatur officio: hoc nunc dixisse sufficiat: quod secundum apostolum in uino luxuria est. Et ubicumque saturitas atque ebrietas fuerit ibi libido dominatur. Specta uentrem & genitalia: pro qualitate uitiorum ordo membrorum. Nunquam ego ebriosum castum putabo: qui & si uino consopitus dormierit: tamen potuit peccare per uinum. Miramur autem apostolum in episcopis siue præbyteris damnasse uiolentiam: cum in ueteri quoque lege præceptum sit. Sacerdotes cum ingrediuntur templum ministrare deo: uinum omnino non bibere: & nazareum quamdiu sanctam comam nutriat: & nihil contaminatum: nihil mortale conspiciat: & uino abstinere: & ab uua passas: & a dulciori quæ solet ex uinaceis fieri potio: omni: sicera: quæ mentem ab integra sanitate peruertit. Dicat quisque quod uolet ego loquar conscientiam meam: scio mihi abstinentiam & nocuisse intermissam: & profuisse repetitam. Post uiolentiam autem hoc præcipit ne percussor sit: quod quidem & simpliciter intellectum ædificat audientem: ne facile manum porrigat ad cedendum: ne in os alterius uerberandum insanus erumpat. Melius autem est ut non percussorem illum dicamus esse: qui mansuetus & patiens sit: ut in tempore quid loquendum sciat: quid tacendum: ne sermone inutili conscientiam percutiat infirmorum. Non enim apostolus ecclesie principem formans uetat esse pugilem & panchratiastem: quod etiam in plebeio & quocumque gentili si fuerit reprehenditur. Sed hoc ut dixi ne contumeliosus & garrulus perdat eum: quem potuit modestia & lenitate corrigere. Turpis quoque lucris appetitus ab eo qui episcopus futurus est: esse debet alienus. Sunt enim multi docentes quæ non oportet turpis lucris gratia: qui totas domos subuertunt & putant quæstum esse pietatem. Melior autem est iuxta salomonem modica acceptio cum iustitia quam multa ieiunia cum iniquitate & magis eligendum in paupertate nomen bonum: quam in diuitiis nomen pessimum. Episcopus qui imitator apostoli esse cupit habens uictum & uestitum his tantum debet esse contentus. Qui altario seruiert de altario uiuant. Viuant inquit non diuites fiant. Vnde & æs nobis excutitur de zona: & una tantum tunica induimur: nec de crastino cogitamus. Turpis lucris appetitio est plusquam de præsentibus cogitare. Nunc usque quod non debeat habere episcopus siue præbyter: apostoli sermone præceptum est: nunc econtra quid quid habere debeat explicauit.

Sed hospitalem: bonorum operam amatorem: castum: iustum: sanctum: continentem absti-

Liber primus.c.i.

nentem:obtinentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem ut potens sit consola-
ri in doctrina sana: & contradicentes arguere.

An te omnia hospitalitas futuro episcopo denuntiatur. Si enim omnes illud de euangelio audi-
re desiderant: hospes fui & suscepistis me: quanto magis episcopus cuius domus omnium commu-
ne esse debet hospitium. Laicus enim unum aut duos aut paucos recipiens implebit hospitalitatis
officium. Episcopus nisi omnes receperit inhumanus est. Sed uereor ne quomodo regina austri ue-
niens a finibus terræ audire sapientiam salomonis iudicatura est homines temporis sui. Et uiri ni-
nuitæ acta poenitentia ad prædicationem ionæ condemnabunt eos qui maiorem iona saluatorem
audire contempserunt. Sic plurimi in populis episcopos iudicent subtrahentes se ab ecclesiastico gra-
du: & ea quæ episcopo conueniunt exercentes: de quibus puto & iohannem ad galium scribere. Ca-
rissime fideliter facis: quodcumq; operaris in fratribus & hoc peregrinis: qui testimonium dederunt
dilectioni tuæ: coram ecclesia: quos optime facis si præmissis deo digne: pro nomine enim domi-
ni exierunt nihil accipientes a gentilibus. Et uere sancto spiritu in se loquente: quod futurum erat i-
ecclesiis: iam tunc reprehendit dicens. Scripsi etiam ecclesiis: sed qui primatus agere cupit eorum
diotrepes non recipit nos. Propterea cum uenero admonebo eius opera: quæ facit malis uerbis de-
trahens de nobis: & non sufficit ei qd ipse non recipit fratres: sed & uolentes prohibet & de ecclesia
eicit. Vere nunc est cernere quod prædictum est in plerisq; urbibus episcopos siue præbyteros: si lai-
cos uiderint hospitales: amatores bonorum: inuidere: fremere: excommunicare de ecclesia expelle-
re: quasi non liceat facere quod episcopus non facit. Et tales esse laicos damnatio sacerdotum est.
Graues itaq; eos habent & quasi ceruicibus suis impositos ut a bono abducant opere: uariis perse-
quutionibus inquietant. Sit autem episcopus & pudicus quem græci *episcopus* uocant.
Et latinus interpretæ uerbi ambiguitate decceptus pro pudico prudentem transtulit. Si autem lai-
cis imperatur ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu: quid de episcopo sentiendum
est: qui quotidie pro suis populiq; peccatis illibatas deo oblaturus est uictimas. Relegamus regum
libros & inueniemus sacerdotem abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare dauid &
pueris eius: nisi interrogaret utrum mundi essent pueri a muliere: non utiq; aliena sed coniuge. Et
nisi eos audisset ab heri & nudius tertius uacasse ab opere coniugali: nequaquam panes quos prius
gauerat concessisset. Tantus interest inter propositionis panes & corpus christi: quantum inter um-
bram & corpora: inter imaginem & ueritatem: inter exemplaria futurorum: & ea ipsa quæ per exem-
plaria figurabantur. Quomodo itaq; mansuetudo: patientia: sobrietas: moderatio: abstinentia: luci
hospitalitas quoq; & benignitas præcipue esse debent in episcopo: & inter cunctos laicos eminens
tia. Sic & castitas propria: & ut ita dixerim pudicitia sacerdotalis: ut non solum ab opere se immun-
do abstineat. Sed etiam a iactu oculi & cogitationis errore: mens christi corpus confectura sit libera
iustus quoq; & sanctus episcopus esse debet ut iustitiam in populis quibus præest exerceat: reddens
unicuiq; quod meretur: nec accipiat personam in iudicio. Inter laici autem & episcopi iustitiæ hoc
interest: qd laicus potest apparere iustus in paucis: episcopus uero in tot exercere iustitiam potest quot
& subditos habet. Sanctus autem qd græce agios dicitur: magis id significat: cum ipsa sanctitas est
mixta pietati & ad deum refertur. Quem enim nos aimus sanctum græci *agios* uocant. Quem
autem illi *aimos* nos pium in deum possumus appellare. Sit quoq; episcopus & abstinens
non tantum ut quidam putant a libidine & ab uxoris amplexu: sed ab omnibus animi perturba-
tionibus: ne ad iracundiam concitetur: ne illum tristitia deiciat: ne error exagitet: ne lætitia immo-
derata sustollat. Abstinentia autem in fructibus spiritus ab apostolo numerata est. Et si exigitur ab
omnibus quanto magis ab episcopo: qui patiens & mansuetus debet uitia ferre peccantium: con-
solari pusillanimes: sustentare infirmos: nulli malum pro malo reddere: sed vincere in bono malū.
Ad extremum obtineat eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut quomodo sermo
dei fidelis est: & omni acceptione dignus. Sic & ille talez se præbeat ut oē quod loquitur fide dignū
existimetur: ut uerba ipsius sint regula ueritatis. Potēs quoq; sit eos qd sæculi isti turbinationibus exagitā-
tur consolari: & p sanā doctrinā iſirma præcepta destruere. Sana autem doctrina dicitur ad distin-
ctionem languidæ infirmæq; doctrinæ: Talis quoq; sit ut contradicentes arguat hereticos siue iu-
dæos: & sæculi istius sapientes. Et superiora quidem quæ in episcopi uirtutib; posuit: ad uitā p̄tinēt
Hoc uero quod ait. ut potens sit consolari in doctrina sana: & cōtradicētes arguere: referendum est
ad scientiam. Quia episcopi tantum sit sancta uita: sibi potest prodesse sic uiuens. Porro si & doctri-
na & sermone fuerit eruditus: potest se cæterosq; instruere: & nō solum instruere & docere suos: sed
& aduersarios repercutere: qui nisi refutati fuerint atq; conuicti facile quæunt simplicium corda
peruerrere. Hic locus aduersus eos facit qui inertia se & otio & somno dantes putant peccatum
esse si scripturas legerint: & eos qui in lege domini meditantur die ac nocte: quasi garrulos iu-
lesq; contēnunt: non aduertētes apostolū post cathalogū cōuersationis ep̄i: et doctrinā similiter
præcepisse. Sunt enim multi & non subditi uaniloqui & mentium deceptores: maxime qui de cir-
cuncisione sunt: quibus oportet silentium indici: qui uniuersas subuertunt domos docentes quæ
nō oportet: turpis luci gratia. Qui ecclesiæ futurus est princeps habeat eloquentiam cum uitæ in-
tegritate

In epistolam ad Titum.

tegritate sotiata: ne opera absq; sermone sint tacita: & dicta factis deficientibus erubescant: maxime cum sint non pauci sed plures: non subditi sed proterui: qui non curent illud psalmistæ dicere. Nonne subiecta est anima mea. Sed bonam mentium sementem quæ naturaliter habet notitiam dei: inani persuasionem peruertant. Hoc quippe mihi paulus uidetur sensisse cum dicit: non ut simpliciter latinus interpretas transfudit decectores: sed mentium decectores: Et quidem sine scripturarum auctoritate garrulitas non haberet fidem: nisi uiderentur peruersam doctrinam etiam diuinis testimoniis roborare. Hi sunt de circumcisione iudæi qui tunc temporis nascentem christi ecclesiam subuertere nitebantur: & introducere præcepta legalia de quibus & ad romanos. & ad galathas plenius paulus exequitur. Et nos ante paucos menses tria uolumina in epistolæ ad galathas explanatione dictauimus. Tales homines doctor ecclesiæ cui animæ populorum creditæ sunt scripturarum debet ratione superare: & silentium illis testimoniorum pondere imponere: qui non unam aut paucas domos: sed uniuersas cum dominis famulisq; subuertunt. Docentes de ciborum differentiis: de sabbati iam olim abolitione: de circumcisionis iniuria: atq; utinam hoc ipsum zelo dei facerent: ex parte aliqua posset ignosci: dicente apostolo. Confiteor zelum dei habent: sed non secundum scientiam. Verum quia deus est uenter ipsorum: turpis lucris gratia uolunt proprios facere discipulos: ut quasi magistri a sectatoribus suis alantur. Possumus autem & aliter interpretari: hoc quod dictum est turpis lucris gratia: ut putemus apostolum communi uerbo usum: quod omnes heretici cum peruersa docent se hominum solent asserere lucratores: cum non lucrum sit sed perditio animas interficere decectorum. Contra qui errantem fratrem suum iuxta euangelium corripuerit: si fuerit ille conuersus lucratus est eum. Quod enim maius lucrum potest esse: aut quid præciosius quàm si humanam animam quis lucretur? Omnis igitur doctor ecclesiæ qui ad fidem christi recta ratione persuadet honestus lucrator est. Et omnis hereticus qui quibusdam præstigiis homines fallit & fallitur: loquitur quæ non oportet: turpis lucris gratia.

Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta. Cretenses semper mendaces: male bestie: ventres pigri: testimonium hoc uerum est: ob quam causam increpa illos acriter: ut sancti sint in fide non attēdētes iudaicis fabulis & mādatis hominū auersantiū se a ueritate.

Quam ad textum sermonis: & ad continentiam loci pertinet: hoc quod ait: dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: uidetur ad eos referri de quibus superius est loquutus: maxime qui de circumcisione sunt: quos oportet refrenari: qui uniuersas domos subuertunt docentes quæ non oportet turpis lucris gratia: Ut sequatur: dixit quidam ex illis proprius eorum propheta. Quia uero in nullo prophetarum qui apud iudæam uaticinati sunt: hic ex ameter uersiculus reperitur: uidetur mihi dupliciter legendum: ut hoc quod ait: dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: cum superioribus copuletur: huius rei gratia reliqui te cretæ ut ea quæ deerant corrigeres: Et sequatur dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: id est cretensium. Sed quia multa in medio sunt & hoc absurdum uidetur & forte nemo recipiat: propterea cum superioribus quæ magis uicina sunt aliter aptandum est ut legamus. Si enim multi & non subditi uaniloqui & mentium decectores: maxime autem qui de circumcisione sunt: quos oportet refrenari qui uniuersas domos subuertunt docentes quæ non oportet turpis lucris gratia. Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: ut id quod ait proprius eorum propheta: non specialiter ad iudæos & eos maxime qui de circumcisione sunt sed ad multos referatur qui non subditi sunt & uaniloqui & mentium decectores: qui utiq; quia in creta erant cretenses fuisse credendi sunt. Dicitur autem iste uersiculus in epymenidis cretensis poetæ oraculis reperiri: quem in præsentiarum siue illudens prophetam uocauit: quod scilicet tales christiani tales habere mereantur prophetas: quomodo & prophetæ baal & prophetæ confusionis & alii offensionum: & quoscumq; uitiosos prophetas scriptura commemorat. Siue uere quia de oraculis scripserat atq; responsis: quæ & ipsa futura pronuntiant: & ea quæ uentura sunt multo ante prædicant. Deniq; ipse liber oraculorum titulo prænotatur: quem quia uidebatur diuinum aliquid re promittere, propterea apostolum arbitror inspexisse: ut uideret quid gentilium diuinatio pollice retur: & in tempore abusum esse uersiculo: scribentem ad Titum qui erat cretæ: ut falsos cretensium doctores proprio insulæ doctore conuinceret. Hoc autem paulus non solum in hoc loco: sed etiam in aliis fecisse depræhenditur. In actibus quippe apostolorum cum contionaretur ad populum & in areopago: quæ est curia atheniensium disputaret: Inter cetera ait. Sicut & quidam de uestris poetis dixerunt. Ipsius enim & genus sumus: quod emistichium in phenomnis arati legitur. Quæ Cicero in latinum sermonem transfudit: & germanicus Cæsar: & nuper auienus & multi quos enumerare per longum est. Ad Corinthios quoq; qui & ipsi attica facundia expoliti: & propter locorum uiciniam Atheniensium sapore conditi sunt: de menandri commedia uersum sumpsit iambicum. Corruptum mores bonos colloquia mala. Nec mirum si oportunitate temporis gentilium poetarum uersibus abutitur: cum etiam de inscriptione aræ aliqua commutans: ad Athenienses loquutus est. Pertransiens enim inquit & contemplans culturas uestras: inueni & aram in qua superscriptum est: Ignoto deo: quod itaq; ignorantes colitis: hoc ego annuntio uobis: Inscriptio autem aræ non ita erat ut paulus asseruit: ignoto deo: sed ita. Diis asiæ & europæ & Aphricæ: Diis

ignotis & peregrinis. Verum quia paulus non pluribus diis indigebat ignotis: sed uno tantum ignoto deo: singulari uerbo usus est: ut doceret illum suum esse deum: quem athenienses in ara titulo prænotassent: & recte eum scientes colere deberent: quem ignorantes uenerabantur & nescire non poterant. Hoc autem paulus faciebat raro: & ut loci potius quàm ostentationis oportunitas exigebat: in morem apium quæ de diuersis floribus solent mella componere: & fauorum cellulis coaptare. Sunt qui putent hunc uersum de challimacho Cyrenensi poeta sumptum: & aliqua ex parte non errant. Si quidem & ipse in laudem iouis aduersus cretenses scriptitans: qui sepulchrum eius se ostendere gloriabantur ait. Cretenses semper mendaces: qui & sepulchrum eius sacrilega mente fabricati sunt. Verum ut supra diximus integer uersus de epimenide poeta ab apostolo sumptus est: & eius chalimachus in suo poemate est usus exordio. Siue uulgare prouerbum: quod cretenses mendaces sint: quod iouis sepulchrum inane construxerint. Siue enim inquit epimenides siue chalimachus propterea cretenses fallaces appellabant: siue furto alieni operis in metrum retulit. Putant quidam apostolum reprehendendum quod imprudenter lapsus sit: & dum falsos doctores arguit: illum uersiculum comprobabit: quo propterea cretenses dicunt esse fallaces & malas bestias arguunt: & uentres pigros: quod diuina non sentiant: & iouem qui regnet in cælo in sua insula fingant sepultum. Et hoc quod illi dixerunt esse uerum: apostoli sententia comprobatur qui sequitur iouem non mortuum esse sed uiuum. Imperite igitur paulus idolatriæ destructor: dum aduersus peruersos doctores agit: deos quos impugnabat asseruit. Quibus breuiter respondendum est. Sicut in eo quod ait. Corruptunt mores bonos colloquia praua: & in illo. Ipsius enim & genus sumus: non statim totam menandri commediam: & a rati librum probauit. Sed oportunitate uersiculi abusus est: Ita & in presenti loco non totum opus calimachi siue epimenidis: quorum alter laudes iouis canit: alter de oraculis scriptitat: per unum uersiculum consumauit: Sed cretenses tantum mendaces uitio gentis increpauit: non ob illam opinionem qua sunt arguti a poetis: sed ob ingenitam mentiendi facilitatem: de proprio eos gentis auctore confutans. Qui autem putant totum librum debere sequi eum qui libri parte usus sit: uidetur mihi & apocryphum enoch de quo apostolus Iudas in epistola sua testimonium posuit: iter ecclesiæ scripturas recipere: & multa alia quæ apostolus Paulus de reconditis est loquutus. Possumus enim hoc argumento dicere. Quia apud Athenienses ignotum deum colere se dixit: quem illi in ara annotauerant. Debere Paulum & cætera quæ in ara scripta fuerant sequi: & ea quæ athenienses faciebant facere: quia cum atheniensibus in cultura ignoti dei ex parte consenserat. Absit ut argumentum & scolasticam elegantiam in calumniam traham. Nemo est siccarius tam paricida tam ueneficus qui non aliquid boni aliquando fecerit. Ergo si summum bonum illius uidens probauero: & in cæteris mihi incumbet necessitas: quæ mala fuerint approbandi. Si inimicus aduersus nos urget & clamitet: nonne inter uerba simultatis & rixæ aliquid loquatur ueritatis: quod & a nobis quoque aduersus quos loquitur non usquæquaque reprehenditur. Itaque & challimachus & epymenides non ideo uere dixerunt iouem deum esse: & reliqua quæ in eorum carminibus continentur: quia cretenses fallaces sunt. Sed in eo tantummodo uerum loquuti sunt: quia ingenitum cretensium uitium expressere mendatii: qui quia fallaces sunt: non statim & uerum non aliquando dixerunt. Nec enim Iupiter deus idcirco non esset: si cretenses uera loquerentur: sed illis tacentibus: qui mortuus erat dei uocabulum non haberet. Denique ut sciamus apostolum non fortuito: & ut libet & transitorie (ut illi arbitrabantur) sed considerate & circumspecte & ex omni parte se protegentem aduersum cretenses loquutum. Testimonium inquit: hoc uerum est: non totum carmen de quo testimonium sumptum est: non uniuersum opus: sed tantum hoc testimonium: hic uersiculus quo mendaces uocantur. Et utique qui in una tantum poematis parte consensit cætera confutasse credendus est. Quomodo autem uel cretenses mendaces: & stulti galathæ: uel dura ceruice israhel: uel unaquæque prouincia proprio uitio denotetur in epistola pauli ad galathas disseruimus. Et quia nihil amplius est quod hic possimus auferre illo contenti simus.

¶ Quamobrem increpa ait illos acriter.

¶ Mendaces quippe sunt & male bestia: & uentres pigri: qui falsa persuadent qui ferarum ritu sanguinem sitiunt decceptorum: & non cum silentio operantes suum panem manducant: quorum deus uenter est & gloria in confusione eorum: & increpa ut sani sint in fide: de qua fidei sanitate & in consequentibus loquitur. Senes sobrios esse honestos pudicos sanos in fide & charitate & patientia: ad quam fidei similitudinem doctrinæ quoque sanitas appellatur. Erit ait tempus quando sanæ doctrinæ non acquiescent. Sunt & sermones sanitatis: de quibus ad Timotheum in prima epistola loquitur. Si quis aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri iesu christi: & quæ est secundum pietatem est doctrinæ. Et in secunda exemplum habens sanorum uerborum quæ ante audisti. Qui hanc habent fidei & doctrinæ sanitatem atque uerborum: non attendent iudaicis fabulis & mandatis hominum auersantium se a ueritate. Ac quiescamus paulisper iudæis & eorum qui apud eos sapientes uocantur patienter ineptias audiamus: & tunc intelligemus quæ sunt iudaicæ fabulæ sine auctoritate scripturæ: sine ulla assertionis rationis

In Epistolam ad Titum.

rationis: anilia quædam: & fabulosa fingentium. De quibus esaias prophetauit dicens. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Quod testimonium saluator in euangelio comprobans arguit eos legi dei mandata hominum prætulisse. Deus quippe ait. Honora patrem & matrem. Illi uero tradiderunt: quia quicumque dixerit patri: munus quodcumque est ex me tibi proderit: & non honorificabit patrem suum & matrem. Si quis post aduentum christi conciditur & non circumciditur: iudaicis seruit fabulis: & mandatis hominum auersantium ueritatem. Non enim qui in manifesto iudæus est: sed qui in occulto: & circumciso cordis in spiritu non littera. Si quis pascha agit: non in azimis sinceritatis & ueritatis: ut exterminetur ex anima sua omne uetus fermentum malitiæ & nequitia. Iste attendit fabulas: & umbras sequitur: ueritate neglecta. Si quis non resurgens cum christo nec quærens ea quæ sursum sunt: sed quæ deorsum dicit ne tetigeris: ne gustaueris: ne tractaueris quæ sunt in corruptione ipso iussu secundum præcepta & doctrinas hominum: iste sequitur iustitias non bonas: & præcepta non bona. Vbi autem est ueritas & lex spiritualis: ibi iustificationes bonæ: & præcepta sunt optima: quæ qui fecerit uiuet in eis.

Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum. Sed polluta est eorum & mens & conscientia.

Quia superius dixerat. Sunt enim multi & non subditi uaniloqui & deceptores maxime qui de circumcisione sunt: & de his qui ab eis decepti fuerant. Consequenter addiderat. Increpa illos acriter ut sani sint in fide non intendentes iudaicis fabulis & mandatis hominum auersantium ueritatem. Et quomodo ad galathas & ad romanos plenissime disputatur: putabant inter cibos esse distantiam: cum aliqui mundi: aliqui uidentur immundi propterea nunc infert. Omnia munda mundis: his uidelicet qui in christo credunt & sciunt omnem naturam bonam esse: & nihil abiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum: quia polluta est eorum mens & conscientia: propterea etiam quæ munda sunt per naturam eis immunda fiunt: non quod mundum sit aliquid uel immundum. Sed pro qualitate uescientium: & mundum mundis & immundum contaminatis fiat. Alioquin infideles quosque atque pollutos etiam panis benedictionis: & calix dominicus non iuuat: quia qui indigne comederit de pane illo: & de calice biberit: iudicium sibi manducat & bibit. Aduentu christi purgata sunt omnia: quæ ille mundauit: nos communicare possumus. Sed considerantes ne ista tractantes occasionem illi heresi demus: quæ iuxta apocalypsim & ipsum quoque apostolum Paulum scribentem ad corinthios: putat de idoloticiis esse uescendum: quia omnia munda sunt mundis. Nunc enim apostolo non fuit propositum de his quæ immolantur demonibus disputare: sed aduersus iudæos qui secundum legis abolitæ disciplinam quædam munda: quædam arbitrantur immunda. Non enim inquit possumus mensæ domini participare & mensæ demoniorum: nec ualemus simul bibere calicem domini & calicem demoniorum. In nobis itaque est comedere munda uel immunda. Si enim mundi sumus munda nobis est creatura. Si autem immundi & infideles: fiunt nobis uniuerfa communia: siue per habitantes in cordibus nostris heresim siue per conscientiam delictorum. Porro si conscientia nostra nos non reprehendit & habuerimus fiduciam pietatis a domino: orabimus spiritu orabimus & mēte: & procul erimus ab his de quibus nunc scribitur: polluta est eorum mens & conscientia.

Confitentur se nosse deum: factis autem negant: execrabiles & inobedientes & ad omne opus bonum reprobī.

Hi quorum polluta est mens & conscientia: deum se nosse confitentur: factis autem negant. Secundum illud quod in Esaia dicitur. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. Quomodo igitur labiis quis honorat: & corde procul recedit: ita deum sermone quis confitens: operibus negat: negans autem operibus deum: confessione simulata recte execrabilis & prophanus est: & nulla ueritatis oratione persuasus: inobediens & incredulus appellatur. Unde euenit ut ad omne opus bonum reprobus sit: quod scilicet & ea quæ naturali bonitate superatus forte bona fecerit non sint bona dum mentis perversitate sunt reproba. Estimant quidam in eo tantum deum negari: si in persecutione quis a gentilibus comprehensus se renuerit christianum. Sed ecce apostolus per omnia quæ perversa sunt factis deum asserit denegari. Christi sapiētia ē iustitia: ueritas: sanctitas: fortitudo. Negabitur per insipientiā sapiētia: per iniquitatem iustitia: per mendaciū ueritas: per turpitudines sanctitas: per imbecillitatem animi fortitudo. Et quotiescūque uincimur uitiis atque peccatis toties deum negamus. Et eōtratio quoties bene quod agimus deum confitemur. Nec arbitrandum est in die iudicii illos tantum dei filios denegandos: qui in martyrio christus denegarūt: Sed per omnia opera sermones cogitationes christus uel negatus negat: uel confessus confitetur. De hac puto confessione & discipulis præcepit dicens. Eritis mihi testes in hierusalem & in omni iudæa: & samaria: & usque ad extremum terræ: ut in omnibus bonis operibus atque sermonibus mens christum ipsi dedita confiteatur. Est & quædam laudanda negatio: de qua & ipse apostolus ait: ut abnegantes impietatem & secularia desideria caste iuste & pie uiuamus in præsentī sæculo: expectantes beatam spem & aduentum saluatoris nostri. Quam negationem qui negarunt & sequi uolue-

runt saluatorem loquentem. Quicumque uoluerit uenire post me abneget semetipsum exutus uetere rem hominem cum operibus eius indutus nouum sequatur deum suum. Quomodo autem se quis abneget contemplandum est. Pudicus fornicatorem quod prius fuerat negat. Sapiens imprudentem: iustus iniustum fortis infirmum. Et ut in commune de omnibus loquar: totiens negamus nos: quotiens priora uitia calcantes desinimus esse quod fuimus & incipimus esse quod ante non fuimus.

CAPITVLVM. SECVNDVM.

Verò loquere quod sanam doctrinam decet.

Aliud est sanam doctrinam loqui: aliud ea quae sanae doctrinae: quia in altero simplex tantum institutio est in altero cum eo quod doces uitae quoque correctio est. Qui enim soluerit unum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines minimus uocabitur in regno caelorum: domino praecipiente discipulis non solum in meditatione scripturarum eos laborare debere: ut quae scripta sunt replicent & condant in memoriae thesauro: sed prius faciant quae praecepta sunt. Quicumque uero fecerit & docuerit ille uocabitur magnus in regno caelorum. Nisi enim supergressa fuerit nostra iustitia scribarum iustitiam & pharisaeorum: non possumus ingredi regna caelorum. Qui supra moysi cathedram sedentes dicunt & non faciunt: & alligant onera importabilia: ceruicibusque hominum imponunt: & ipsi minimo digito nolunt contingere. Hic igitur apostolus Titum filium in christo discipulum suum docet ut ea loquatur quae sanae doctrinae conueniant: quia tunc doctrinae sit sanitas: cum doctoris doctrina pariter & uita consentiunt.

Senes sobrios esse honestos pudicos sanos in fide & charitate & patientia.

Generaliter Tito ante praecipiens quid ipse loqui deberet ad cunctos eo quod ait: tu loquere quae sanam doctrinam decet: nunc per singulas species quid unamquamque aetatem deceat exponit. Primum senibus uiris conuenientia. deinde anus quid deceat: tertio quae adolescentibus apta sunt: tam maribus uidelicet quam foeminis: licet in praeepto mulierum uetularum de adolescentibus foeminis mandata subiecerit. Ut non tam ipse doceret adolescentulas quam quid a uetulis docerentur exponeret. Extremo de seruis: & per singulas aetates: & conditiones sic decenter praecepta constituit: ut sermo eius uitae morumque sit regula. Senes igitur sobrios esse siue uigilantes quia apud graecos utrumque sonat honestos: ut aetatis grauitatem morum grauitas decoret. Pudicos ne in aliena aetate luxurient: ne iam frigido ad libidinem sanguine exemplo sint adolescentibus ad ruinam. Sanos in fide: de qua fidei sanitate supra diximus. Sanos autem non tantum in fide uerum in charitate & patientia: ut cum primam fidei habuerint sanitatem audiant a saluatore: fides tua te saluum fecit. Et alibi neque in israhel tantam fidem inueni. Et propter eandem fidei sanitatem fiant filii abraham: de quo scriptum est. Credidit abraham deo & reputatum est ei ad iustitiam. Et abachuc de hac fidei sanitate commemorans ait. Iustus autem in fide uiuit. Relege ad hebreos epistolam pauli apostoli: siue cuiuscumque alterius eam esse putes: quia iam inter ecclesiasticas est receptas: & totum illud catalogus fidei enumera: in quo scriptum est: fide maius sacrificium abel a cayn obtulit deo: & enoch translatus est ne uideret mortem: & noe de his quae nec dum uidebat deo credens fabricatus est archa: & abraham in terram quam nesciebat egressus est. Et ne uideretur scriptura nullius melioribus fidei exemplum dare in eadem epistola scribitur: quia & sara acceperit uirtutem ad recipiendum semen alieno iam aetatis tempore: quia fidelem qui repromiserat arbitrata est. Laudatur ibi fides isaac & iacob & ioseph: Moysi quoque & raab: & ceterorum quos melius potest scire qui ipsam epistolam legerit. Quomodo est igitur fidei sanitas: ita eadem sanitas & in charitate est. Quis autem sanitatem possidet charitatis: nisi ille qui primum deum dilexerit ex tota anima sua & ex toto corde suo: & ex totis uisceribus suis. Deinde christi praeceptum audiens in proximum. Diliges proximum tuum sicut teipsum: diuiderit charitatem: quia in his duobus mandatis pendet omnis lex & propheta. Qui habet sanitatem charitatis non emulatur non inflatur non agit perperam non inhoneste: non ad iracundiam concitatur: non cogitat malum: non gaudet super iniquitate: congaudet autem ueritati: omnia sustinet omnia credit: omnia praestolatur. Et quia charitas nunquam excidit: qui in charitatis est sanitas: nunquam & ipse corruet. Si quidem nec tribulatio eum nec angustia: nec fames: nec persecutio: nec nuditas: nec periculum: nec gladius separare poterit a sanitate charitatis quam habuerit in christo iesu. Quid de gladio & ceteris minoribus loquar: quae non possunt eum diuidere: qui sanitatem possidet charitatis: cum nec mors: nec uita: nec angeli: nec principatus: nec praesentia: nec futura: nec fortitudo: nec altitudo: nec profundum: nec alia quaelibet creatura possit separare eum qui habet charitatis sanitatem in christo iesu. Si intellecta est a nobis sanitas charitatis: de scripturis aliquod sumamus exemplum: eorum qui in infirmitate sunt charitatis. Ait saluator de extremis temporibus: quia cum multiplicata fuerit iniquitas refrigescet charitas multorum. Calida quippe est charitas in his qui feruent in spiritu: frigus autem & glacialis & gelida in his qui flatus aquilonis durissimos susceperunt. Ab aquilone enim exardescunt mala super omnes habitantes terram. De hoc frigore charitatis: & amon in sorore sua thamar obriguerat. Timeendum ergo ne forte & nos hac infirmitate charitatis aliquando superemur. Nonnunquam enim euenit ut primum a nobis in uirginem siue in quaelibet foeminam sit sancta dilectio: & cum molita mens fuerit in affectu: paulatim sanitas charitatis

In epistolam ad Titum.

ritatis languore palleat: & infirmari incipiat: & ad extremam mortem diligentem ferat. Vnde & apostolus caute & prudenter timotheo precipit: ut exhortetur adolescentulas in omni castitate. Ois aut castitas in carne & spiritu & anima est: ne scandalizetur oculus: ne in pulchritudine vultus foeminae impediamur: ne blanda nos audire uerba delectet: ne ad singulos sermones mens prius dura marcescat. Caueat ergo ut diximus tam iuuenes quam senes: tam adolescentulae quam uetulae: & omni diligentia custodiant cor suum: ne per sanitatem dilectionis: morbus charitatis introeat: & per amorem sanctum fiat non sancta dilectio quae illos pertrahat ad gehennam. Qui sanus est in fide: qui sanus in charitate: sanus quoque sit in patientia: quae maxime in retentionibus comprobatur: quia nihil prodest habuisse quae super enumerauimus nisi omnes diuitiae & mercimonia quibus onusta nauis est in tempestate seruentur: & perflantibus hincinde uentis absque naufragio ea quae bene parata sunt liberentur. Qui perfectus ueruerit usque in finem hic saluus erit.

Anus similiter in habitu sancto: non incentrices: non uino multo seruientes: bene docentes: ut ad castitatem erudiant adolescentulas: ut ament uiros: ut ament filias pudicas castas: beatas domo diligentia: benignas: subditas uiris suis ut uerbum dei non blasphemetur.

Tametsi apostolus praeceperit ut uiri uxoribus suis tamquam infirmiori uasculo honorem tribuant. Non tamen arbitrandum est quod uxor quae corporis uasculum habet infirmum: statim & anima infirmior sit. Vnde nunc praecipitur eis: ut in ipsis quoque illud apostoli compleatur uirtus in infirmitate perficitur. Et dicitur ut omnia habeant quae senibus uiris sunt: scire praecepta communiter in eo quod ait. Anus similiter: hoc est: ita ut uiri senes in omnibus: honeste: sobrie: pudice: sancte: in fide: & charitate: & patientia: & pro sexu suo hoc habeant proprium: ut siue habitu sancto: siue ut melius legitur in graeco

ut ipse quoque earum incessus & motus uultus: sermo silentium quamdam decoris sacri proferant dignitatem. Et quia hoc genus muliercularum esse solet garrulum iuxta illud. Simul autem & otiosae discunt circuire domos: non solum autem otiosae: sed & uerbosae & curiosae: loquentes quae non oportet. Propterea eas uult esse non incentrices: id est non accusatrices: non tales quae ut aliis placeant de aliis detrahant: aut certe quia ipsae adolescentiam iam transgressae sunt: de adolescentularum aetatibus disputent & dicant. Illa sic ornatur: illa sic comitur: sic illa procedit: amat illum: amatur ab illo. cum etiam si haec uera sint non tam apud ceteros debeat accusare quam ipsam secrete christi charitate corripere: & magis docere ne faciat: quam in publico accusare quod fecerit. Solent haec aetates: quia corporis frixere luxuriam. (licet sint plurimae: quae nec canos suos erubescant: & ante gregem nepotum trementes uirgunculae componantur.) uino se dedere pro libidine: & cum inter pocula sibi prudentes uisae fuerint & facundae: morum quasi austeritatem assumere loquendo hoc quod sibi uidentur esse: & non recordantes illud quod fuerint. Et a uini ergo nimio potu anus prohibentur: quoniam quod in adolescentibus libido: hoc in senibus ebrietas est. Aut quo potest docere anus adolescentulas castitatem: cum (si ebrietate uetulae mulieris adolescentia fuerit imitata) pudica esse non possit. Signatim autem expressit non uino multo seruientes: Seruitus enim quaedam est & extrema conditio: uino sensus hominis occupari: & non suum esse sed uini. Quia igitur docuit quales primo anus deberent esse: & post illa quae cum senibus uiris habent communia & propria eorum exposuit: ut honeste sancto habitu & omni decore sint plenae. nec accusatrices nec aliis detrahentes: nec uino sensibus occupatis. Nunc uero consequenter doctrinae eius frena permittit: ut cum tales fuerint docendi habeant libertatem: ut scilicet doceant ea quae bona sunt. Licet enim in alio loco dixerit: docere aut mulieribus non permitto: sic intelligendum est ut in uiros sit illis doctrina sublata. Ceterum adolescentulas doceat quasi filias suas: primum castitatem: quia aduersus hanc magis in aetate florenti pugnat inimicus: & uirtus eius omnis contra foeminas in umbilico uentris est. Deinde ut ament uiros suos: diligant filios. Quae doctrina est amare uiros cum hoc non in eloquio docetur: sed in corpore amantis sit constitutum. Vult eas amare uiros suos caste: uult iter uirum & mulierem esse pudicam dilectionem: ut cum pudore & uerecundia & quasi necessitate sexus reddat potius debitum uiro quam ipsa exigit ab eo: & opera liberorum ante oculos dei & angelorum perpetrare se credat. Ne illa erubescat secretum cubile: & noctis tenebras: & clausum cubiculum suum: cum omnia patere dei oculis cogitarit. Filios autem ita diligunt: si eos in dei erudiat disciplina. Ceterum nolle eos contristare docendo quae bona sunt: & libertatem tribuere peccandi: non est amare filios sed odisse. Erudiantur quoque adolescentulae ut domus habeant diligentiam. Et quia poterat euenire ut diligentia domo cum austeritate regeretur: & per hoc apostoli preceptum matrona seuerior fieret in seruulos: ideo copulauit benignas: ut tunc se crederet mariti bene domum regere: si cum benignitate imperet seruulis: non in terrore. Nec non & subditas uiris suis: ne forte diuitiis & nobilitate perflata: dei sententiam non meminerint: per quam subiectae sint uiris. Ait quippe ad mulierem: ad uirum tuum conuersio tua: & ipse tu dominabitur: in quo sanctae scripturae consideranda prudentia est: quia non uiro hoc dominus sit loquutus & dixerit: dominaberis uxori tuae sed ipsi mulieri: ut illi primum relinqueret obsequiale dum in potestate eius est: si dei uelit obedire preceptis: seruire uiro & marito esse subiecta: ut quodammodo esset libera seruitutis & dilectione plena: Ideo seruus est uiro dum eum inuenit offendere: Etenim non est creatus uir propter mulierem: sed mulier propter uirum: & cum caput mulieris uir sit: Caput autem uiri Christus: quae cumq; uxor non subiicitur uiro suo: hoc est capiti suo eiusdem criminis rea est cuius & uir si non subiiciatur Christo capiti suo.

Liber primus. c. ii.

Verbum autem domini blasphematur: uel dum contēnitur dei prima sententia: & pro nihilo ducitur. Vel christi infamatur euangelium: dum contra legem fidemque naturā ea quæ christiana est: & ex dei lege subiecta uiro imperare desiderat: cum etiam gentiles foeminae uiris suis seruiant communi lege naturæ.

¶ Iuuenes similiter exhortare ut pudici sint: in omnibus teipsam exemplū præbe bonorū operū: in doctrina in integritate & castitate: in sermone sano & irreprehensibili: ut qui ex aduerso est reueretur nihil habens de nobis dicere mali.

¶ Sicut in eo quod supra præceperat dicens: Anus similiter i habitu sancto: similitudinē anuum dixeramus ad senes esse referendam. Ita nunc in eo quod itulit: iuuenes similiter hortare: ut pudici sint: similitudinem iuuentum ad anus: & per anus ad senes arbitramur aptādam: ut senū habeant sobrietatem: & honesti sint & pudici: & sani in fide & charitate: & patientia. Anuū autē in habitus sanctitates: ut non sint accusatores: nō uino multo seruiētes: bene docentes: & cætera. Proprium autē adoleſcentulorum: hoc posuit ut pudici sint in omnibus: tam scilicet mente quā corpore: tam opere quā cogitatione: ut nulla sit in adoleſcente suspitio turpitudinis. Et licet quidam de latinis ita æstiment legendū: iuuenes similiter hortare ut pudici sint: & postea iſerūt in oib⁹ teipsū præbe exēplū bonorū operū: tamen sciam⁹ i omnibus ad superiora esse referendū: id est hortare ut pudici sint in oib⁹. Sciē dum quoque ē quod cōtinentia non solū in carnis opere & animi cōcupiscentia sed in omnib⁹ reb⁹ necessaria sit: ne honores in debitos appetamus: ne accendamus avaritia: ne ulla passione superemur. Teipsam inquit formā præbe bonorū operū. nihil pdest aliquē exercitātū eē in docendo: & ad loquēdū triuisse linguā: nisi plus exēplo docuerit quā uerbo. Denique q impudicus est: quāuis dissert⁹ sit: si ad castitatē audientes cohortetur: sermo eius iſirmus est & auctoritatē nō habet cohortādi. Et ecōtrario: quis sit rusticatus & tardus ad loquēdū: si castus fuerit exēplo suo hoīes pōt ad uitā similitudinē impellere. Quod autē ait in icorruptiōe sic accipiēdū: q incorruptio proprie uirginitatē sonet: Denique q uirgines sunt uulgo icorrupti appellari solēt: & q uirgines esse desiderint corrupti nominantur: & dicimus illa q fuit olim uirgo corrupta ē. Vnde & Titum æstimo priusq carnis opere occuparetur: euāgelio credentē accepisse baptismā: & uirginē permāsisse: & nūc ab apostolo ut in icorruptiōe formā sui præbeat cōmoneri: q qdē icorruptionē i timotheo nō uidemus. Nā cū ei diceret nemo adoleſcētiā tuā cōtēnat: sed forma esto fidelīū i sermones: i cōuersationes: i charitate: in si de: i castitate: de incorruptione tacuit: & tātū posuit castitatem. Castitas autē & i celibatu absq uirginitate intelligi potest: nisi forte castitatē accipiamus i mēte: incorruptionē uero in corpore iuxta illud quod alibi in uirginis diffinitiōe scribitur: ut sit sancta corpore & spiritu. Et ipse tūc cōsequēter adiūxit: in doctrina: i icorruptiōe: i pudicitia. Possem⁹ & pudicitia & icorruptionē: ēt i doctrinā integritate interpretari: nisi quod spāliter sequitur sermone sano & irreprehensibili ppriū hēret super doctrinā iſtitutiōe pceptū. Quod at ait sermone irreprehensibili: nō qd ullus tāta faciūdiā & prudētiā sit ut a nemine repræhēdatur: Repræhēdūtur qppe & apostoli & euāgelistæ ab hereticis & gētilib⁹. Sed quo nihil dignū repræhēsiōe dicat aut faciat: licet aduersarii sint ad repræhēdendū parati. Et qā sūt multi nō subditi uaniloq & mētiū decoptores: q oderūt i portis arguētē & sermonem sanctū abhominātur. Propterea exēplū nos in omnib⁹ præbeamus: in doctrina: in integritate: in pudicitia: i sermone sano & irreprehensibili: ut aduersarii uitæ & doctrinæ nostræ sanitate pterriti: nō audeāt accusare. Hoc est nihil uerisimile i accusatiōe cōſingere. Et reuera usq hodie uidem⁹ nōnullos in ecclesiis q hanc rara auis sit: tantæ grauitatis cōtinentiā q eē: ut etiā ab aduersariis habeāt testimoniū: & dicatur uir magnus ē ille: & sanctæ cōuersatiōis: probisq moribus nisi eēt heretic⁹: nemo est enī tā immoderata ipudētiā ut solis radios possit accusare tānebrosos: & clarū lumen caligine noctis offēdere. Vnde & apostol⁹ hanc eadē pcauēs ait: ut auferā occasionē his q uolūt occasiōes. Potest autem his qui ex aduerso est diabolus intelligi: qā accusator est fratrum nostrorum: ut iohannes euāgelista pdicat: qui cū nihil habuerit mali quod nobis obiiciat erubescit: & criminator non pōt criminari. Diabolus autem in latina lingua criminator sonat.

¶ Serui dominis suis subditi sint nō cōtradicientes: non furantes: sed omnem fidem ostendentes bonam ut doctrinam saluatoris nostri ornent in omnibus.

¶ Quoniā dñs & saluator noster: qui i euāgelio ait: uenite ad me oēs qui laboratis & onerati estis. & ego reficiā uos: nullā cōditionē ætatē sexū a beatitudine arbitratu alienū. Propterea nunc apostolus & seruis pcepta cōstituit: scilicet ut parti ecclesiæ & mēbris corporis nostri sotiaret. Et quō superius senes: anus: adoleſcētulas: iuuenes: quos Titus erudire deberet edocuit: ita nūc seruis apta pcepta constituit. Primum ut subditi sint dominis suis in omnibus. In his autē omnibus quæ non sūt cōtraria deo: ut si dñs ea iubet quæ nō sunt aduersa scripturis sanctis: subiiciatur seruus dño. Sin uero cōtraria præcipit magis obediat spiritus quā corporis domino. Diligenter attendite quomodo congrua personis pcepta decernat. Serui inquit dominis suis subditi sint in omnibus. In alio loco disputans de filiis ait: Filii obedite parētibus: filios quippe decet parentibus obedire. Seruos uero imperāti domino esse subiectos. Nec illud putemus esse contrarium: quod in alia epistola mulieres ait subiectæ sint uiris: & in hoc subiectas uiris suis asseruit uxores: quasi eodē uerbo & in seruis & in uxoribus

In Epistolam ad Titum.

in uxoribus usus sit. Quodā enim modo maritus uxoris est dñs: ipse inquit dominabitur tui. Erat & saluator subiectus parentibus suis. Sed cum adhuc duodecim esset annorum: & nihil differret a seruo dominus omnium: necdum ad perfectam ætatem quæ posset hereditatem capere peruenerat: Sed & alibi de eo scriptum est: quia cum subiecta ei fuerint omnia: tunc ipse filius subiicietur ei qui sibi subiecit omnia: ut sit deus omnia in omnibus. Subiicientur autem & omnia: cum dixerit dñs domino meo sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. In subiectis seruis dñs subiicitur. Et quomodo pro nobis dicitur esse maledictum. cum non sit maledictum: sed uera benedictio: ita pro nobis uel subiectus scribitur: uel non subiectus. Si aut subditi fuerimus deo aut non subditi. Quidā hūc locū ita legūt. Serui dominis suis subditi sint. Et postq̄ hucusq; distinxerint inferunt: in omnibus placeant. Cum in græco alius sit ordo lectionis: idest serui dominis suis subditi sint in omnibus: ut sequatur qd̄ nos licet nō plene tamē ex pte aliqua interpretari possim⁹: ut cōplaceant sibi: ne uidelicet sup cōditiōe sua uideatur eis dei iniqua snia: sed quomodo pauper iuxta mēsurā suā saluatur: & oīs cōditio secundum ordinem suum beatitudinem capere pōt. Ita & serui cōplaceant sibi quod serui sint: & non idcirco putent deo se seruire non posse: quia subiecti sūt hoibus: sed in eo magis placere uolūtati dei: si & dñs suis subditi fuerint in omnibus: & complacuerit sibi in cōditione sua: & quod deinceps apostolus p̄cipit exequantur: ut non sint contradicētes. Maximū seruorū uitū est dñs cōtradicere: & cū aliquid iusserit secū mutare. Itaq; Titū cōmonet ut per doctrinā sanam ab his q̄ xp̄iani serui sūt: istiusmodi auferat passionē. Si enī q̄ dñs imperat necesse habet seruus implere: cur hoc ipsū nō cū bona faciat uoluntate: sed & dñm offendat & tandē faciat qd̄ iubetur: maxime cū & deus ad aquā contradictionis offensus sit. Et in alio loco de murmurante populo loquatur: desinat a me murmuratio eorū: & nō moriētur post cōtradictionē. Et aliud seruorum uitium doctrina christi corrigit ne fures sint. Fur autem non solum in maiorib⁹ sed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id quod furto ablatum est: sed mens furantis attenditur: quomodo in fornicatione: & adulterio non idcirco diuersa sit fornicatio aut adulterium si pulchra uel diues: deformis aut pauper: meretrix uel adultera sit. Sed qualiscūq; illa fuerit una est fornicatio & adulterium. Ita & in furto quantūcūq; seruus abstulerit: furti crimen incurrit. Vñ & in moy si lege fures nōnūquā septuplū: nōnūquā quadruplū reddere cōpelluntur: & interdum obtruncantur: interdū penditur fur ipse pro furto: de quibus nuper uobis in leuitico exposuisse me memini. Si autem hoc probetur in seruo quanto magis in libero: ne aut iudex rapiat: aut miles non contentus stipendiis suis aliena deuastet. Pulchre quidā uir apprime grauis cum ei cuiusdam iudicis laudaretur integritas: & diceret de eo ille qui laudabat: non est fur: respondit. Optimū seruū faceret si nec fugitiuus esset. In tantum furti suspitio ab omni libero debet esse aliena: Sint itaq; serui subditi dominis suis: in omnibus: sint complacentes conditioni suæ ut non serant aspere seruitutem: non cōtradicanť dñs: non furentur: & post hæc in omnibus fidem bonam ostendant: ut doctrinam saluatoris dei nostri ornent in omnibus. Si enim apud carnales dominos in minimo fideles fuerint: incipient eis apud deum maiora cōmitti. Ornat autē doctrinam domini: q̄ quæ conditioni sue apta sunt facit: & ediuerso cōfundit eum: qui non est subiectus in omnibus: cui conditio sua displicet: q̄ contradictor atq; fraudator in nullo fidem bonam ostendit. Quomodo enim potest fidelis esse in substantia dei: qui carnali domino fidem exhibere non potuit.

Illuxit enī gratia dei saluatoris omnibus hominibus erudiens nos: ut abnegantes impietatem & secularia desideria pudice & iuste & pie uiuamus in hoc seculo expectantes beatam spem & aduentum glorie magni dei: & saluatoris nostri Iesu christi: qui dedit semetipsum p nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate & mundaret sibi populū egregiū: emulatores bonorū operum. **P**ost cathalogū doctrinæ ad Titū: qd̄ senes qd̄ anus: qd̄ adolefcēulas & iuuenes: qd̄ ad extremū seruos erudire deberet: recte nunc intulit. Illuxit enim gloria dei saluatoris omnibus hominibus. Non est enim aliqua differentia liberi & serui: græci & barbari: circuncisi & habentis præputiū mulieris & uiri. Sed cuncti in christo unum sumus: uniuersi ad dei regnum uocamur omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus non per merita nostra: sed per gratiā saluatoris: uel q̄ dei patris uiuens & subsistens gratia ipse sit xp̄s. Vel quod xp̄i dei saluatoris hæc sit gratia & nō nostro merito saluati sumus. Secundum illud quod in alio loco dicitur: pro nihilo saluabis nos. Quæ gratia omnibus hominibus ideo illuxit ut erudiret nos abnegantes impietatem & secularia desideria ut pudice & iuste & pie uiuamus in hoc sæculo. Quid sit autem abnegare impietatem & secularia desideria ex eo quod supra exposuimus: deum confitentur se nosse: factis autem negant: intelligi posse confido: & per contraria disserta contraria. Sæcularia ergo desideria sunt quæ a mundi istius princeps suggeruntur & cum sæculi huius nubæ pertranseunt. Nos autem cum pudice & iuste nec corpore scilicet: nec mente peccantes uixerimus in christo: pie quoq; uiuamus in hoc sæculo: quæ pietas spectat beatam spem & aduentum gloriæ magni dei: & saluatoris nostri iesu christi. Sicut enī impietas magni dei reformidat aduentum: ita secunda de opere suo & de fide illum pietas præstolatur. Vbi est serpens Arrius: ubi eunomius coluber. Magnus deus: Iesus: Christus: saluator dicitur: non primogenitus omnis creaturæ: nō uerbū dei & sapiētia. Sed iesus & christus: quæ uocabula assūpti

hominis sunt. Neq; alium Iesum christum: alium uerbum dicimus: ut noua heresis calumniatur: sed eundem & ante sæcula & post sæcula: & ante mundum & post mariam: immo ex maria magnum deum appellamus saluatorem nostrum iesum xpm: qui dedit semetipsum ut pretioso sanguine suo nos redimeret & mundaret sibi populum

ita quippe habetur in græco: & bonorum operum faceret emulatorem. Sepe mecum considerans quid sibi uellet uerbum & a sapientioribus sæculi huius interrogans si forte alicubi legissent: nunq; inuenire potui qui mihi quid significaret exponeret. Quãobrem compulsum sum ad uetus instrumētū recurrere. Vnde arbitrabar & apostolum sumpsisse qd̄ dixerat. Hebreus enim cum esset & secundum legem phariseus: utiq; id ponebat in epistola sua: quod in ueteri testamento legisse se nouerat. In deuteronomio itaq; reperi quoniam populus sanctus: tu domino deo tuo & in te complacuit domino tuo: ut esses ei in populum: ex omnibus popu-

lis qui sunt super faciem terræ. Et in centesimo uicesimo quarto psalmo ubi nos habemus: psallite nomini eius quoniam suaue est: quoniam iacob elegit sibi dominus israel in possessionem sibi: p eo quod est in possessionem in græco scriptum est quod quidem aquila & quinta editio expræsserunt. Septuaginta uero & theodotion peruisas monstrans commutationem sillabæ fecit non sensus. Symmachus igitur pro eo quod est in græco in hebreo sogolla expræssit. Id est egregium uel præcipuum: pro quo uerbo in alio uolumine latino sermonæ utens peculiarem interpretatus est. Recte igitur christus iesus magnus dominus noster atq; saluator redemit nos sanguine suo: ut sibi christianum populum peculiarem faceret: qui peculiaris tunc esse pos-

set: si bonorum operum emulator existeret. Vnde & illud quod in euangelio secundum latinos interpretæ scriptum est. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: melius in græco habetur panē nostrum id est præcipuum egregium peculiarem: eum uidelicet qui de cælo descendens ait. Ego sum panis uiuus qui de cælo descendi. Absit quippe ut nos qui in crastinum cogitare prohibemur: de pane isto qui post paululum coquendus & abiiciendus est in secessum: i præ-

ce dominica rogare iubeamur. Nec multum differt inter & præpositio enim tantummodo est mutata non uerbum. Quidam æstimant in oratione dominica panem dictum: q̄ super omnes sit hoc est super uniuersas substātiās. Qui si accipit nō multū ab eo sēsu differt quē exposuim: quicqd̄ enim egregiū ē & p̄cipuū extra oīa est: & super omnia.

Hec loquere & exhortare & increpa cum omni imperio.

Tria posuit: loquere: & exhortare: & increpa. Et quidem in eo quod ait loquere ad doctrinam uidetur esse referendum. Quod uero intulit exhortare: id est aliud in græco significat quam in latino hic quippe magis consolationem quam exhortationem sonat hoc uerbum. Et superius de adolescentibus est loquutus: iuuenes similiter cōsolare pudicos eē in omnibus. De quo nos suo loco ita ut in latino legitur: quasi exhortare scriptū esse expræssimus. Consolatur igitur audientē qui dicit. Rogamus pro christo reconciliamini deo: & seipsum humiliat & subicit: ut lucifaciat quē consolatur. Quod uero tertium est increpa: consolare mihi uidetur esse contrariū: ut quicūq; consolationem contempserit increpatione sit dignus: & mereatur audire: obliuisti es consolationis: quæ nobis ut filiis loquitur. Ad Timotheum quoq; alteram consolationem: & increpationem alteram legimus: dicente apostolo. Insta oportune importune argue increpa cōsolare: Et ibi quidem increpatione ante assumitur & postea consolatione seueritas temperatur. Hic uero ante uult discipulos consolari: & si nō profecerit cōsolādo tunc corripi: & corripi cū omni ip̄erio. Sic enī intelligo hoc qd̄ dictū ē: increpa cū oī ip̄erio: ut specialiter ad increpationē & nō ad duo sup̄iora in cōe referatur. Nec enī cōuenit dicere: cōsolare cū oī ip̄erio: sed tātūmodo increpa cum omni imperio.

Nemo te contemnat.

Æstimet aliq; hoc ipsum nunc ad Titum scribi qd̄ ad Timotheum dictū ē. Nemo adolescentiā cōtēnat. Nos uero iuxta græci sermonis differētiā aliqd̄ putamus significare: quod hic scribitur & aliud quod ad Timotheum dictū est: & præpositiones sensum facere diuersum. Quod autem non fortuito: & ut libet paulus apostolus non solum nominibus & uerbis uerum etiā præpositionibus diuersis utatur pro uarietate causarū: perspicuū fieri poterit ex eo quod ait. Mulier enim ex uiro: uir uero p mulierem: Et alibi. q̄a ex eo & p eum & i ipso sunt omnia. Nec nō & illud. Paulus apostolus nō ab hoībus nec p hoīem: æstima: itaq; ad cōtemptū p̄prium pertinere: uel cū quis inter eculeū laminasq; distentus cōtēnit dolorem: & nec iudicis cōminationem: nec circūstantis populi fremitū pertimescit. Sed pro cōfessione martyrii uniuersa supplicia cōtēnit & despicit. Econtrario autem est & paulus cōtemptus de quo & abacuch spiritu sancto in se loquente testatur. Videte contemptores & inspicite mirabilia & disperdimini. Iuxta quod ad timotheū quoq; scriptū diximus nemo adolescentiam tuam cōtēnat: id est nolo te talem exhibeas: ut possis ab aliquo merito cōtēni: hoc autē illud sonat sicut stoici tātū asserūt: qui distinguūt iter uerba subtiliter: cū quis confidens sibi se alio esse meliorē. despicit euz quē inferiorē putat: & super id quasi plus sapiens humiliorē æstimat dignū esse contemptu. Tale quid intumescens superbiæ uanitate & cælū ipsum solemq; despiciens apud græcos quidam dixisse deluditur: quod nos latine possumus dicere

In epistolam ad Titum.

dicere scando per aerem & pluris me noui esse quā solē: **ergo** quæ nunc ad Titum ponitur illum sensum habet. Nemo eorum qui in ecclesiis sunt te segniter agente sic uiuat: ut se putet eē meliorem. Qualis enim ædificatio erit discipuli si se intelligat magistro esse meliorem. Vnde non solum episcopi præbyteri & diaconi deberēt magnopere prouidere: ut cūctum populū cui præsidet conuersatione & sermone præcedant: uerū & inferior gradus: exorcistæ: lectores: editui: & oēs oīno q̄ domui dei seruiūt. Quia uehemēter ecclesiā xp̄i destruit meliores laicos eē q̄ clericos.

Admone illos principib⁹ & potestatib⁹ subditos eē obedire: ad oē op⁹ paratos eē: neminē blasphemare: nō litigiosos eē: sed modestos: oēm ostēdētes māsuēdine ad omnes homines.

Tale quid & ad romanos scribitur. Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit. Non ē. n. potestas nisi a deo. Quod quidē præceptū & hic & ibi propterea puto editū. Quia iudæ galilei p̄ illud tempus dogma adhuc uigebat: & habebat plurimos sectatores: cuius & in actibus apostolorū fit mentio scriptura referente. Ante hos dies surrexit theodas dicens quendam se esse magnum: cui apppositi sunt uiri quasi tria milia. Et post hunc surrexit in diebus census iudas galileus: qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege: nullum debere dominū nisi solum deum uocari: & eos qui ad templum decimas deferrent: cæsari tributa non reddere. Quæ heresis in tantum creuerat ut etiam phariseorum & multam partem populi conturbaret. Ita ut ad dñm quoq; nostrum referretur hæc q̄stio: Licet cæsari dare tributum an non. Quibus dñs prudēter cauteq; respōdēs ait. Reddite q̄ sunt cæsaris cæsari: & quæ sunt dei deo. Cui respōsioni paulus apostolus cōgruens docet: principibus & potestatibus credētes debere esse subiectos

quippe quæ leguntur in græco magis principatus quam principes sonant: & ipsam significāt potestatem: nō eos qui in potestate sunt homines. Sed q̄a dixerat admone illos principibus & potestatib⁹ subditos eē. Poterat his q̄ tormentata formidat occasio ad negādū dari: dū iuxta apostoli dictū se assererent p̄cipitib⁹ & potestatibus esse subiectos: & facere qd̄ iuberent: propterea subiecit. Obedite ad omne op⁹ bonū. Si bonū est qd̄ præcipit imperator & præses iubentis obsequere uoluntati. Sin uero malū & cōtra deū sapit. Respō de ei illud de actibus apostolorum obedire oportet deo magis q̄ hominibus: hoc ipsum & de seruis intelligamus apud dños: & de uxorib⁹ apud uiros: & de filiis apud parentes: q̄ in illis tantū debeant dñis uiris parentibus esse subiecti: quæ contra dei mandata non ueniāt. Quod uero sequitur paratos esse: dupliciter legendum ut uel subaudiatur ad omne opus bonum paratos esse: uel certe cum superioribus copulato: hoc qd̄ ait: obedite ad omne opus bonum: & huc usq; finito: quasi aliqd̄ proprium & speciale p̄ceptum sit paratos esse: iuxta illud quod in leuitico scriptum est: hyrcuz qui emittitur maledicta populi sustinētem tradi i manibus hominis parati: Si quis ergo paratus est ut teneat & abducat illum in desertū & ibi eum disperdat & quantū in se est sorte maledictionis exterminet: is cum obedierit oī operi bono etiā paratus erit. Pōt aut̄ & aliter accipi paratos esse: ut oīa q̄ cūq; euenire p̄nt sibi in animo p̄figurent: & cum acciderit nihil quasi nouū sustineant: sed eis præparata sint omnia: Neminē quoq; blasphemare: non simpliciter accipi. Nec enim ait neminē hominē blasphemare: sed absolute neminē: nō angelū: non aliquā creaturā dei. Omnia qp̄e q̄ a deo facta sunt: ualde bona sunt: Quando michael archangelus cum diabolo disputabat de Moyfi corpore: non fuit ausus inferre iudiciū blasphemix: Sed dixit imperet tibi deus. Si igitur Michael nō fuit ausus diabolo & certe maledictione dignissimo: iudiciū inferre blasphemix: quanto magis nos ab omni maledicto puri esse debem⁹. Merebatur diabolus maledictū: s̄ per archāgeli os blasphemia exire non debuit. Relege ueteres libros & uide quæ tribus in monte garizin constitutæ sint ut benedicerēt populo: & quæ in monte altero ut maledicerent. Ruben q̄ maculauerat thox parētis: & zabulon nouissimus fili⁹ lyæ: & ancillæ liberi i mōte ebal ponuntur: ut maledicāt eis q̄ maledictōe sūt digni. Longū ē si nūc enumerē q̄o iacob qui ad bñdictionē uocauerat filios dicēs: ut bñdicam uobis: postea q̄si i bñdictione cōsotiet: maledict⁹ furor eorū: q̄a p̄cax: & ipse dñs loquatur in genesi maledicta terra i operibus tuis. Hoc nūc tantū dixisse sufficiat: qd̄ blasphemare xp̄i discipulos non oportet: nec qd̄ additur eē litigiosos. Si enim sumus filii pacis: & uolum⁹ sup nos pacē regescere, & accessim⁹ ad hierusalem cælestē: q̄ ex pace nomē accepit: cū his q̄ oderūt pacē habeam⁹ pacē: & quātū i nobis est cū oībus pacati simus: nō solū cū modestis sed et cū rixosis: quia nulla uirtus ē ferre mansuetos: locumq; demus iræ oēm ostēdentes mansuetudinē ad oēs hoīes: nō q̄ uanæ gloriæ desiderio nos esse māsuētos omnibus hominibus ostēdere debeamus. Sed dum oēs ferim⁹: & iniuriæ uicē nō rependim⁹ ip̄a opera notiora uniuersis fiant. Pōt aliqs ob iactantiam & opinionē uulgi auramq; popularem simulare apud quosdā māsuēdine: & fingere bonitatē. Sed ubi nō ē uera & genuina & solida māsuēdo nescio an eū esse māsuētū possit omnibus persuaderi.

Suimus enim aliquando & nos stulti inobedientes: errantes: seruientes desideriis & uoluptatibus variis in malitia & in inuidia agentes odio odientes alterutrum. Cum autem bonitas et humanitas illuxit saluatoris nostri dei: non ex operibus iustitiæ que fecimus nos: sed secundum misericordiam suam saluauit nos: per ianachzū regeneratiōis & renouatiōis spūs sancti: quem effudit super nos opulenter per Iesum christum dominum nostrum: ut iustificati illius gratia beredes efficiamur secundum spem uite eterne.

Quærat aliquis quomodo paulus fuerit stultus incredulus errans & seruiens variis desideriis & uoluptatibus in malitia & in inuidia odiosus: & odiens: antequam saluatoris nostri bonitas atque clementia per lauachrum secundæ regenerationis eum saluum faceret. Non ex iustitiâ operibus quæ fecerat: sed ex misericordia sua effusa habundanter & large super apostolos atque credentes per iesum christum spiritu sancto: ut hereditatem gratiæ consequuti spem uitæ in perpetuum possiderent. Et certe legimus eum secundum iustitiam quæ in lege est sine quærela fuisse circumcisum octaua die: hebreum ex hebreis secundum legem phariseum: de tribu beniamin eruditum ad pedes gamalielis: & ab infantia sacris litteris institutum. Ad quod respondetur iudeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius & resurrectionem in lege uersati sunt. Et licet non plenam: attamen aliqua ex parte habuisse iustitiam. Sicut symeon quoque & anna prophetissa in templo dei seruiens reperta. Postquam uero populus clamauit crucifige crucifige eum: non habemus regem nisi cæsarem: & sanguis eius super nos & super filios nostros. Et ablatum est ab eis regnum dei & traditum genti facienti fructus eius. Ex eo tempore qui in christum non credidit: fuit stultus errabundus incredulus: & seruiens variis uoluptatibus. An non uobis uidetur paulus fuisse stultus: quando habebat zelum dei sed non secundum scientiam: & persequabatur ecclesiam & lapidatum Stephanum uestimenta seruabat: cum in tantum odii circa saluatorem institutus exarserit: ut litteras a sacerdotibus acciperet: pergens damascum ad eos qui in christum crediderant uinciendos. Aut ullas poterat habere uirtutes sine uirtute christi iesu: aut aestuante flammâ refrigerare uoluptatum: cum non esset templum dei. Quæ autem maior potest esse malicia & inuidia quam circa absentes epistolas sumere: & ubique christi uastare discipulos: nolle ipsum saluum fieri: ceteris qui salui esse poterant inuidere: odisse christianos & consequenter ab omnibus odium permereri. Quis autem maior error inobedientiæ uerborum: quam postquam respirauit dies & præterierunt umbræ legem abolitam uelle seruare & dicere ne tractaueris: ne corrigaris: ne gustaueris & apparente solido cibo & uirili: infantia lactæ cupere potari. Diligentius attendamus & inueniemus in præfati capitulo manifestissimam trinitatem. Benignitas quippe atque clementia saluatoris nostri dei: non alterius quam dei patris: per lauachrum regenerationis & renouationem spiritus sancti: quæ effudit super nos habunde per iesum saluatorem nostrum uiuificauit nos in uitâ æternâ. Salus credentium mysterium trinitatis est. Alii hunc locum ita intelligunt: ut non de paulo & apostolis: sed sub apostolorum persona: de aliis dictum putent: ut quomodo sub persona sua & apollo & cephas de dissensione & scismate quod arguebat in corinthiis est loquutus. Ita et in præfati loco se & apostolos nominans: omnes qui in christo crediderunt quales fuerunt ante regenerationem lauachri uitalis ostenderit. Simul autem & humilitas eius est admiranda: quod omnem humilitatem iustitiarum legis quasi quinquillas & purgamenta contempsit: recte se sine christo uitiis omnibus seruasse memorarit.

Fidelis sermo & de his uolo te affirmare: ut curam habeant bonis operibus præesse qui credunt in domino. Hec bona sunt & utilia hominibus.

Hoc quod ait fidelis sermo. ad superiora iungendum est in quibus præmiserat ut iustificati ipsi gratia heredes efficiamur secundum spem uitæ æternæ. Vnde oportet de his non dubium non timere & ipsum credere: & ut credant ceteri confirmare. Non solum autem hoc sed & hoc cum ceteris his qui nolunt credere confirmandum est quia propter ait. Et de his uolo te confirmare. Qui autem ista uera esse crediderint necesse est ut curam habeant bonorum operum: per quæ hereditas dei & spes uitæ præparatur æternæ. Et pulchre ut maiorem fidem faceret non dixit qui credunt hominibus: sed qui credunt deo. Necesse est enim ut curam bonorum operum habeant: quæ adimpleta & omni studio præparata sunt bona utiliaque credentibus.

Stultas autem questiones & genealogias: & contentiones: & pugnas quæ ueniunt ex lege deuota. Sunt quippe inutiles & uane. Quia multiplices & diuersæ sunt questiones. Propterea salomon de his qui crederent deo loquutus est dicens: Recte autem querentes eum inueniunt pacem: qui igitur deum non recte querunt pacem inuenire non possunt. Plurima exempla sunt querentium non recte deum. Iudei prauè querunt deum sperantes se eum inuenire posse sine christo: Heretici uano sermonum strepitu concupiscentes: querunt quæ inuenire non possunt. Philosophi quoque & barbari de deo uana sentiētes quæsierunt deum: Sed quia non recte quæsierunt fuerunt eorum fatuæ quæstiones: putantium deum humanis sensibus posse comprehendere. Ab his igitur paulus nos reuocat quæstionibus: Ceterum ad sapiētes & quæ scripturæ auctoritate sunt stultæ magis cohortatur & prouocat præcepto: non nescius saluatoris in quibus ait: Querite & inuenietis: pulsate & aperietur uobis: petite & dabitur uobis: omnis enim qui querit inueniet: & qui petit accipiet: & qui pulsat aperietur ei: modo non sit corpus nostrum subditum peccatis: & ingredietur in nos sapiētia. Exerceatur sensus: mens quotidie diuina lectione pascatur: & quæstiones nostræ stultæ non erunt quæstiones. Quod autem ait genealogias & contentiones & rixas quæ ueniunt ex lege deuota. Proprie pulsant iudeos qui in eo se iactant ut putent legis habere notitiam: si nota teneant singulorum: quæ quæ barbara sunt & ethimologias eorum non nouimus: plerumque corruptæ proferuntur a nobis. Et si forte errauerimus in accentu in extensione & breuitate syllabæ: uel breuia producentes uel producta breuiantes: solent irridere nos imperitiæ: maxime in aspirationibus & quibusdam cum rasura gulæ litteris proferendis. Hoc autem euenit quod. lxx. interpretes per quos in grecum sermonem lex diuina translata est: specialiter beth litteram

In epistolam ad Titum.

teram & ayn & cæteras istiusmodi: quia cum duplici aspiratione in græcam linguam transsere nō poterant: aliis litteris abditis expressæ sunt. Verbi causa ut rachhel rachel dicerent: & ihherico iherico & hhebron hebron & seor segor. In aliis uero eos conatus iste deficit. Nam nos & græci unaz tātū. s. l. i. a. z. hēn? illi uero tres. Samech Sade & syn: quæ diuersos sonos possidēt. Isaac & syō p Sade scribuntur israhel p sin & tñ nō sonat hoc qd scribitur. Seon rex amorreorū p Samech lām & pnū tiatur & scribit. Si igitur a nobis hæc nominū & linguæ idiomata (ut uidelicet barbara nō ita fuerit expressa ut exprimuntur ab hebreis) solēt cachinū attollere & iurare se pœnit? nescire quod dicim? uñ & nobis curæ fuit omnes ueteris legis libros: quos uir dictus adamantius i exēpla digesserat de cæsariensi bibliotheca descriptos: & ipis autenticis emendare. in quibus & ipsa hebreæ propriis sunt characteribus uerba descripta: & græcis litteris tramite expressa diuino. Aquila etiam & symmachus lxx. quoq; & theodotion suū ordinē tenent. Nonnulli uero libri & maxie hi qui apud hebreos uerū su compositi sunt: tres alias editiones additas habent: q̄ quintam & sextam & septimam translationem uocant: auctoritatem sine nominibus interpretum consequutas. Hæc imortale illud ingeniū suo nobis labore donauit: & non magnopere pertimescamus supercilium iudæorum: solutis labiis: & obtorta lingua & stridente saliuā & rasa fauce gaudentium. Est & illis alia occasio superbiæ: quoniam sicut nos qui latini sumus latina nomina & origines de lingua nostra habentia: facilius memoriam tradimus. ita illi a parua ætate uernacula sui sermonis uocabula penitissimis sensibus imbibunt: & ab exordio adam usq; ad extremum zorobabel: omnium generationes ita memoriter uelociterq; percurrunt: ut eos suū putes referre nomen: hoc nos qui aut alias litteras didicimus: aut certe sero credidimus in xpm: aut etiā si infantes sumus ecclesiæ mancipati: magis scripturarum sensum q̄ uerba sectamur. Si forte nō ita nouimus putāt se in nominibus referendis & in supputatione annorum & in nepotibus abnepotibus auis proauis & attauis doctiores. Audini ego quendā de hebreis qui se rome in xpm credidisse simulabat: de genealogiis domini nostri iesu christi quæ scripta sunt in matheo & luca facere quæstionem. Qd uidelicet a salomone usq; ad ioseph: nec numero sibi nec uocabulorum equalitate consentiant: qui cum corda simplicium peruertisset: quasi ex adytis & oraculo deferebat quasdam ut sibi uidebatur solutiones: cum magis debuerit iustitiæ & misericordiæ & dilectionē dei quærere: & post illa si forte occurrisset. De nominib? & numeris disputare: Satis forsitan de hebreorū supercilio & plusq; necesse fuerit dixerimus: sed occasio nobis data est de genealogiis & contentione & rixis quæ ex lege ueniūt differendi. Dialectici quoq; & aristoteles qui princeps est: solent argumentationum retia tendere & uagam rhetoricæ libertatem in syllogismoq; spineta concludere. hi ergo qui in eo totos dies & noctes terunt: ut uel interrogēt uel respondeant: uel dent propositionē uel accipiat assumāt confirmēt atq; concludant quosdam contentiosos uocant: qui ut libet non ratione sed stomacho putent litigandum. Si igitur illi hoc faciunt: quorum proprie ars contentio est: quid debet facere xpianus nisi omnino fugere contentionē. Rixæ quoq; legales pœnitus respuendæ sunt & iudæorū stultitiæ relinquendæ. Sūt enim iutiles & uanæ: q̄ tantū speciē sciæ habēt: cæteræ nec dicentibus nec audiētibus prosunt: qd enim mihi prodest scire quot annos uiixerit mathusalem: quo ætatis suæ anno salomon sortitus sit coniugem: ne forsitan roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur: & multa istiusmodi q̄ aut difficile ē inuenire ppter libroꝝ uarietate: & (dum paulatim de inemendatis inemendata scribuntur) errores inolitos: aut etiā si inuerim? magno studio & labore nihil profutura cognouimus. Frequēter accidit ut habeam? pugnas legis nō ob desideriu ueritatis sed ob iactantiæ gloriæ: dū apud eos qui audiūt docti uolumus æstimari: aut certe ex hoc rumusculo turpia sectamur lucra. Quid enim prodest spumantibus labiis: & latratu garrire canum: cum simplex & moderata responsio aut possit te placare si uera est: aut si falsa: leniter a te & placabiliter emendari.

Hereticum hominem post vnam correctionem deuota: sciens q̄ subuersus est eiusmodi: & de linquit qui est a semetipso damnatus.

Nomē hereseos & in epistola ad Corinthios ponitur. Oportet enim & hereses in nobis esse ut probati quiq; manifesti fiant. Et ad galatas. Inter carnis opera numeratur. Manifesta autē sūt opera carnis: quæ sunt fornicatio: imunditia: luxuria: idolatria: ueneficia: inimicitia: contentiones: emulationes: iræ: rixæ: dissensiones: hereses: inuidiæ: ebrietates: comestationes: & cætera his similia: quæ p̄ dico uobis: sicut prædixi. quoniam qui hæc agunt regnum dei non possidebunt. In quibus diligenter est obseruandum q̄ quomodo cætera uitia quæ inter carnis opera numerata sunt excludūt nos a regno dei: ita etiam nobis hereses auferant regnum dei. Et non interest quomodo quis: dum tamen excludatur a regno. Quod autem magis mirum sit etiam illud de actibus apostolorum uidetur esse relegendum: fidem nostram in christo: & ecclesiasticam disciplinam: iam tunc a peruersis hominibus heresim nuncupatam. Nos enim inquit iudæi ad apostolum paulum: nec litteras a te accepimus de iudæa: nec ueniens quis de fratribus annuntiabat nobis: aut loquutus est aliquis de te in malum. Petimus autem ut a te audiamus quid sentias: de heresi enim ista notum est nobis: quia ubiq; ei contradicatur: & licet nomen hereseos mileti non dicatur: a paulo tamen opera nominantur loquente ad præsbyteros ecclesiæ. Ego scio quoniam uenient post abscessum meum lupi

graues in uos: non parcentes gregi: & ex uobis ipsis consurgent uiri loquentes peruersa: ut abducant discipulos post se: hæc in tranlitu dicta sint: ubi & alibi heresis appelletur: nunc ipsum nomen uidetur plenissime uentilandum: heresis græce ab electione dicitur: quod scilicet unusquisque sibi eligat quod ei melius esse uideatur. Philosophi quoque stoici: peripatetici: achademici: epicurei: uel illius hereseos appellantur. Superfluum est ire per singula & martionem: ualentinum: appellen: hebionez montanum: & manicheum cum suis enumerare dogmatibus: cum per facile sit unicuique cognoscere quibus singuli ducantur erroribus. Arrius & eunomius: & nouæ auctor hereseos: utinam tam non essent minus forsitan plurimos decepissent. Hereticum igitur hominem post unam correctionem: siue ut in græco melius habetur *deuita* autem commonitionem magis & doctrinam absque increpatione significat. Legitur in latinis codicibus quod uerum papa quoque athanasius approbat. Post unam & alteram correctionem: quod scilicet non sufficiat tantum semel eum corripere uel commoneri qui aliquo sit deprauatus errore: sed & secunda sit ei adhibenda doctrina: ut in ore duorum aut trium testium stet omne uerbum. Quare autem post primam & secundam correctionem deuitandus sit: reddit causas dicens: quod subuersus est eiusmodi & peccat cum sit a semetipso damnatus. Qui autem semel bisque correctus auditore suo non uult corrigi: errare æstimat corrigenstem: & contrario se ad pugnas & iurgia uerborum parans eum uult lucrificare a quo docetur. Propterea uero a semetipso dicitur esse damnatus. Quia fornicator adulter homicida & cætera uitia per sacerdotes de ecclesia propelluntur. Heretici autem in semetipsos sententiam ferunt suo arbitrio de ecclesia recedentes: quæ recessio propriæ conscientie uidetur esse damnatio: inter heresim & scisma hoc esse arbitror: quod heresis per uersum dogma habeat. Scisma propter specialem dissensionem ab ecclesia separetur: quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi potest. Cæterum nullum scisma non sibi aliquam confingit heresim: ut recte ab ecclesia recessisse uideatur.

Cum misero ad te Arthemam aut tithicum festina uenire ad me nicopolim: ibi enim statui biemare.

Legimus in exordio istius epistolæ huius rei gratia reliqui te cretam: ut ea quæ deerant corrigas: & constituas per ciuitates præbyteros sicut ego tibi disposui. Vt quia cretenses nuper crediderant: recedente paulo & ad alias ecclesias transeunte: non dimitterentur orphani: sed haberent apostolicum uirum: qui ea quæ uidebantur deesse corrigeret. Quia ergo post fundamentum aliarum ecclesiarum necessarius erat titus: qui edificium superstrueret: scribit ei: ut cum arthemam uel tithicum: unum scilicet e duobus qui secus fuerant: cretam misisset impleturus locum eius: ipse nicopolim ueniret: ibi se hyematurum contestans. Ex quo paternos pauli in cretenses probemus affectus: necessariū hēc tū in euangelii ministerium: tamen non eum ante ad se uult uenire nisi i locum eius Arthemam uel Tithicū successor aduenerit. Nicopolis ipsa ē quæ ob uictoriam augusti: qui ibi Antonium Cleopatramque superauit nomen accepit.

Zenam legis doctorem & apollo sollicitè premitte ut nihil illis desit.

Iste ē apollo de quo & ad corinthios scribit. Unusquisque uestrum dicit: ego sum pauli: ego autem apollo: ego uero cepha. Fuit autem uir alexandrinus ex iudæis: ualde eloquens & perfectus in lege. episcopus Corinthiorum: quem propter dissensiones quæ in Corintho erant ad uicinam insulam cretam cum zena legis doctore putandum est transfretasse: & pauli epistolis de dissensionibus quæ corinthi ortæ fuerant temperatis: rursum corinthum reuertisse: zenam uero legis doctorem de alio scripturæ loco quis fuerit non possumus dicere: nisi hoc tantum quod ipse apostolicus uir id operis quod apollo exercebat habuerit christi ecclesias extruendi. Præcepit itaque Tito ut quoniam de creta ad gratiam nauigaturi erant: non eos faciat sitartiis indigere: Sed habere ea quæ ad uaticum necessaria sunt. Discant autem & nostri bonis operibus præesse in necessariis usibus: ut non infructuosi sint. Supra dixerat legis doctorem & apollo: sollicitè premitte: ut nihil illi desit. Quia ergo poterat suboriri occulta responsio: ut non tam Titus quam quicumque epistolæ lector hoc dicere: & unde Tito ut uaticum non habentibus largiretur. Soluit hanc quæstionem & quasi nihil sibi opponatur elidit dicendo. Discant & nostri bonis operibus præesse in necessariis usibus: ut non infructuosi sint. Nostros suos uocat: qui in christo crediderant: quia qui christi erant recte & pauli & Titi appellari merebantur. Habes inquit in discipulos potestatem: doce eos non esse infructuosos. Sed euangelistis & apostolicis uiris qui bonis operibus seruiunt ministrare: & ministrare non in quibuscumque causis sed in necessariis usibus: habentes quippe uictum & uestimentum his contenti sumus: & qui altario seruiunt de altario uiuant: & qui participes spiritualium nostrorum sunt debent nobis sua participare carnalia. Et ne forsitan uel epistolam pauli uel præceptum Titi facile contemnerent infructuosos uocat: quicumque euangelistis non ministrauerint. Dicit & salomon in prouerbis fructus est elemosyna: Et ipse paulus primum spiritus fructum charitatem uocat. Charitas autem in communicatione & ministerio uel maxime comprobatur. Vt non inquit infructuosi sint. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum excidetur & in ignem mittetur. Hoc autem dico qui parce seminat parce & metet. Apostolicis uiris & euangelizatoribus christi in necessariis usibus nolle tribuere: sterilitatis se ipsum

Prologus In epistolam ad Philemonem.

tis seipsum est condemnare. Salutant te qui mecum sunt omnes: Vel solita consuetudine usus est ut Titum ab omnibus qui secum erant diceret salutari: uel certe proprie est in Titum quod talis esset ut amorem eorum qui cum paulo erant omnium mereretur. Magna uero laus Titi per paulum ab omnibus salutari. Saluta eos qui nos amant in fide: Si omnes qui amant amarent in fide: & non essent alii qui absque fide diligerent: nunquam Paulus ad amorem fidem apposuisset: dicens: Saluta eos qui nos amant in fide. Amant quippe & matres filios: ita ut mortem pro eis appetere sint paratae: Sed non amant in fide: & uxores maritos quibus frequentissime communiantur: sed amor ille non fidei est. Sola sanctorum dilectio in fide diligit: in tantum ut etiam si ille qui diligitur infidelis sit: tamen sanctus in fide eum diligit: secundum illud omnia nostra in fide fiant: Et alibi: Diligite inimicos uestrorum: & ideo in fide diligit: quia credit in eum qui pollicitus est se pro retributione mandati retributum esse mercedem: Gratia domini nostri Iesu christi cum omnibus uobis. Sciendum quod in graecis codicibus ita scriptum est: Gratia cum omnibus uobis: ut nec domini nec nostri in libris feratur autenticis. In commune itaque sanctis atque credentibus tito & ceteris: qui cum eo erant impraecatur gratiam: Et quomodo Isaac patriarcha: apostoli quoque ingredienti domum dicebant pax huic domui: Et si digna erat domus requiescebat pax eorum super eam: Si uero exhibebat se indignam reuertebatur ad eos qui eam fuerant impraecati. Ita & nunc in fine epistolae suae apostolus gratiam credentibus impraecatur: quae cum uoto habebat effectum: & erat in potestate credentium si talem se benedictus: qualem benedicens praeberet uoluisset.

¶ FINIT EXPOSITIO SANCTI HIERONYMI SUPER EPISTOLAM BEATI PAULI AD TITUM. INCIPIT PROLOGVS BEATI HIERONYMI PRAESBYTERI IN EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONEM AD PAULAM ET EVSTOCHIVM.

VI uolunt inter epistolas Pauli eam recipere quae ad Philemonem scribitur: aiunt non semper apostolum nec omnia christo in se loquente dixisse: quia nec humana imbecillitas unum tenorem sancti spiritus ferre potuisset: nec huius corpusculi necessitates sub praesentia domini semper complerentur: uelut disponere prandium cibum capere esurire faciat: ingesta digerere exhausta complere: Taceo de ceteris quae exquisitae & coacte replicant: ut affirmem fuisse aliquod tempus in quo paulus dicere non auderet: Viuo iam non ego uiuit uero in me christus: Et illud. An experimentum quaeritis eius qui in me loquitur christus: Quale inquit experimentum christi est audire penulam quam reliqui troade apud carpum ueniens tecum affer. Et illud ad galatas: utinam & abscindantur qui nos conturbant: Et in hac ipsa epistola. Simul autem & praepara hospici-

cium. Hoc autem non solum apostolis: sed prophetis quoque similiter accidisse: Vnde sepius scriptum feratur. Factum est uerbum domini ad Ezechiel siue ad quemlibet alium prophetarum: quia post expletum uaticinium: rursus in semet reuersus homo communis fieret & propheta: & excepto domino nostro Iesu christo: in nullo sanctum spiritum remansisse. Quod signum & Ioannes baptista acceperat: ut super quem uidisset spiritum sanctum descendente & manente in eo ipsum esse cognosceret: Ex quo ostendit super multos quidem descendere spiritum sanctum: sed proprium hoc esse saluatoris insigne: quia permaneat in eo. Hiis & ceteris istiusmodi uolunt aut epistolam non esse pauli quae ad philemonem scribitur: aut etiam si pauli sit nihil habere quod edificare nos possit: & a plerisque ueteribus repudiata: dum commendandi tantum scribatur officio: non docendi. At e contrario qui germanae auctoritatis eam esse defendunt: dicunt nunquam in toto orbe a cunctis ecclesiis fuisse susceptam nisi pauli apostoli crederetur: & hac lege ne secundum quidem ad Timotheum & ad galatas eos debere suscipere: de quibus & ipsi humanae imbecillitatis exempla protulerunt. penulam quam reliqui troade apud carpum ueniens tecum affer: & utinam discindantur qui nos conturbant. Inueniri plurima & ad romanos & ad ceteras ecclesias: maxime quam ad Corinthios remissius & quotidiano poene sermone dictata: in quibus apostolus loquatur: Ceteris autem ego dico non dominus. Quas & ipsas quia aliquid tale habeant: aut pauli epistolas non putandas: aut si istae recipiuntur recipiendam esse & ad philemonem: ex praedidio similium receptarum. Valde autem eos & non simpliciter errare: si putent cibum emere hospicium praeparare: uel stimenta conquirere esse peccatum: & a se refugari spiritum sanctum: si corpusculo pauli pro necessitatibus seruiunt. Nolite inquit apostolus contristare sanctum spiritum in quo signati estis in die redemptionis: Quibus operibus spiritus sanctus contristetur propheta commemorat multis in ordine uiciis peccatisque digestis: ad extremum inferens. In omnibus istis contristabas me. Alioquin calicem aquae frigidae porrigere pedes lauare immolare uitulum prandium praeparare peccatum sit: cum ex iis sciamus rebus: quosdam filios adoptari. Non est huius temporis ad omnia respondere: quia nec omnia quae illi proponere solent intulimus. Quod si non putant eorum esse parua: quorum & magna sunt: alterum conditorem (iuxta ualentinum Martionem & appellen) formicae uetrum culicum locustarum: alterum caeli terrae maris & angelorum debent introducere: An

pocius eiusdem potentiae est: ingenium quod in maioribus exercueris & minoribus non negare: Et quoniam Martionis fecimus mentionem: Pauli esse epistolam ad philemonem saltem martione autem dicamus. Qui cum ceteras epistolas eiusdem non susceperit: uel quaedam in iis mutauerit atque corroserit: in hanc solam manus non est ausus mittere: quia suam illam breuitas defendebat. Sed mihi uidetur dum epistolam simplicitatis arguunt suam imperitiam prodere: non intelligentes quid in singulis sermonibus uirtutis ac sapientiae lateat: quae orantibus uobis & ipso nobis sancto spiritu suggerente: quo scripta sunt suis locis explanare conabimur. Si autem breuitas habetur contemptui: contemnatur Abdias Naum Saphonias & alii duodecim prophetae in quibus tam mira & tam grandia sunt quae feruntur: ut Nescias utrum breuitatem sermonum in illis admirari debeas: an magnitudinem sensuum: Quod si intelligerent hi qui epistolam ad Philemonem repudiarent: nunquam breuitatem despicerent: quae pro laciniosis legis oneribus: euangelico decore conscripta sunt: dum breuiatum consummatumque sermonem facit dominus super tertiam. Sed iam ipsa apostoli uerba ponenda sunt: quae ita incipiunt.

SEQUITUR EXPOSITIO EIVSDEM.

CAPITULUM.

PRIMUM.

Paulus uinctus Iesu christi & Timotheus frater Philemoni dilecto & cooperatori nostro: & appie sorori: & Archippo comilitoni nostro: & ecclesiae quae in domo tua est. Gratia uobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu christo.

Præpostero ordine atque peruerso in epistolas pauli dictari a me uobis placuit: Nam cum id crebro O paula & Eustochium peteretis ut facerem: & ego obnixè ne facerem recusarem: saltem parua & quae uobis ut numero uersuum ita sensu quoque & ordine uidebantur extrema ut differerem coegistis: Rem itaque principii in fine tenebo: & quod alius in exordio statim apostoli quaereret: quare aut quo tempore uel quo cognominante a saulo pauli nomen acceperit. Hoc ego nunc facere compellor: ne mutum quidem (ut dicitur) h. ante hanc diem in eum facere ausus. Neque uero putandum est ut a simplicioribus latinis legitur: saulum ante dictum esse: & non saul: quia & de tribu beniamin erat in qua hoc nomen familiarius habebatur. Siquidem & ille saul rex iudaeae persecutor dauid de tribu beniamin fuit. Quod autem saulus a nobis dicitur: non mirum est hebraea nomina ad similitudinem graecorum & romanorum casuum declinari: Ut sicut pro Ioseph Iosephus: pro Iacob Iacobus. Ita pro saul quoque saulus in nostra lingua ac sermone dicatur. Quæritur igitur cur aut quo iubente uel antiquum nomen amiserit uel nouum sumpserit: Ut ex Abram Abraham diceretur dei iussione perfectum est: ut ex sarai saræ uocabulum fieret: equæ dei imperium fuit: Et ut ad nouum testamentum ueniamus ut symon Petri nomen acciperet: & filii zebedei boanner hoc est filii tonitruum uocarentur: domini nostri Iesu christi uoce præceptum est. Quare autem a saulo Paulus dictus sit nulla scriptura commemorat. Audacter itaque faciam: sed forte uere de actibus apostolorum suspitiones meas affirmans: legimus in eis quod sanctus spiritus antiochiæ dixerit. Separate mihi Barnabam & saulum in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes & orantes imponentesque eis manus dimiserunt illos: qui cum seleuciam syriæ descendissent: & nauigantes salaminam cypri: quæ nunc constantia dicitur peruenissent haberentque secum in ministerio Ioannem: propter quem postea edictum ecclesiæ iurgium concitatum est: & omni insula peragrata inuenerunt quendam magum pseudo prophetam nomine bariheum cum proconsule sergio paulo uiro prudente. Qui acceptis Barnaba & saulo desiderabat dei sermonem ab eis audire: Resistente itaque mago & a fide recta sergium deprauante. Saulus (ait scriptura qui & Paulus) repletus spiritu sancto intuens in eum dixit. O plene omni dolo. & omni fallacia fili diaboli inimice omnis iustitiæ: non desinis subuertere uias domini rectas. Et nunc ecce manus domini super te: & eris cecus non uidentem solem usque ad tempus. Confestim cecidit in eum caligo & tenebrae & circuiens quaerebat qui ei manus daret. Tunc proconsul cum uidisset factum: credidit admirans super doctrinam domini. Et cum a papho nauigasset paulus: & qui cum eo erant uenerunt pergen pamphiliæ. Diligenter attende quod hic primum Pauli nomen accepit. Ut enim metellus Creta insula subiugata: insigne Cretici suæ familiæ reportauit: & imperatores nunc usque romani ex subiectis gentibus: adiabeni: Partici sarmatici nuncupantur. Ita & saulus ad prædicationem gentium missus a primo ecclesiæ spolio proconsule sergio paulo uictoriæ suæ trophea retulit: erexitque uexillum ut paulus diceretur e saulo. Si autem & interpretatio nominis quaeritur: Paulus in hebreo mirabilem sonat: reuera mirum & post saulum qui interpretatur expetitus: eo quod ad uexandum ecclesiam fuisset a diabolo postulatus: de persecutore nas fieret electionis: plus forte quam oportuit: sed necessarie disputatum est: Quod autem sequitur uinctus Iesu christi: In nulla epistola hoc cognomine usus est: licet in corpore epistolatum ad Ephesios uidelicet & Philipenses & colosenses esse se in uinculis pro confessione testetur: Maioris autem mihi uidetur supercilii: uinctum se Iesu christi dicere quam apostolum: Gloriabantur quippe apostoli quod digni fuerant pro nomine Iesu christi contumeliâ pati: Sed necessaria auctoritas uinculorum. Rogaturus per onelimo talis rogare debuit: qui possit impetrare quod

In Epistolam ad Philemonem.

re quod posceret. Foelix nimirum qui non in sapientia non in diuitiis: non in eloquentia & potētia seculari: sed in xpi passionibus gloriatur. Tali & ad galatas epistolam sermone concludens: De cætero ait nemo mihi molestus sit: ego. n. stigmata dñi nostri Iesu xpi in corpore meo porto: Non oīs autem qui uinctus est: uinctus est xpi: Sed quicumq; pro xpi noīe & pro eius confessione uincitur ille nēra uinctus dicitur Iesu xpi: at sanguis effusus tantū martyrem facit qui pro christi noīe funditur. Scribit igitur ad philemonē romā uinctus in carcere quo tpe mihi uidentur ad Philipenses Colosenses & Epheseos epistolæ esse dictatæ. Ad philipenses illa ex cā primū: quod cum solo Timotheo scribit: qđ in hac epistola facit. De hinc qđ uincula sua manifesta dicit facta pro xpo in oī prātorio. Quid sit aut prātorium in ipsius epistolæ fine significat. Salutant uos oēs sancti maxime qui de Cæsaris domo sunt: A cæsare missus in carcerē notior famulis eius factus: psecutoris domū xpi fecit ecclesiā: deinde ait: Quidā aut ex contentione xpm anuntiant non sincere existimantes prāsuram resuscitari uinculis meis. Porro & ad colosenses principiū simile. Paulus apostolus Iesu xpi per uolūtatem dei & Timotheus frater. Et in consequentibus Cuius factus sum ego Paulus minister q nunc gaudeo in passionibus p uobis & adimpleo ea q sunt passionū xpi in carne mea pro corpore meo qđ est ecclesiā: Et in fine. Salutatio mea manu pauli memores estote uinculoꝝ meoꝝ. Hoc ideo ut sciamus has quoq; epistolas de carcere & inter uincula fuisse dictatas. Illud aut proprie hēt ad colosenses: qđ idem Onesimus: q nunc Philemoni cōmendatur ēt perlator eiusdē sermonis fuit. Deniq; ait. Quæ circa me sunt oīa uobis nota faciet tithicus carissimus frater & minister fidelis: & cōseruus i dño: quem missi ad uos ad hoc ut cognoscat q circa uos sunt: & cōsoletur corda uestra cū onesimo carissimo & fideli fratre qui est ex uobis. Si aut Philemon ad quē hęc epistola scribitur: onesimi dñs erat: imo frater eē cœpit i dño: Et ad Colosenses refertur qđ onesimus ex eis sit. Ratio nos ipsa & ordo deducit qđ & philemō colosensis sit: & eo tpe cōez ad oēm ecclesiā onesim⁹ epistolā tulerit: quo priuatas & sui cōmēdatrices ad dñz lras sūperat. est & aliud idiciū qđ i hac eadē epistola & Archipp⁹ noīatur: cui hic cū philemōe scribit: dicite iqt archippo: uide mīsteriū qđ accepit a dño: ut illd iplas qđ ē mīsteriū qđ archipp⁹ accepit a dño: ad philēonē legiū. Et archippo cōmilitōi nō: & ecclesiā q i domo tua est: Ex quo puto aut episcopū eū fuisse colosensis ecclesiā: q admonetur studiose & diligenter præesse: Aut euangelii prādicatōrē: aut si ita non est: illud mihi in p̄sentia sufficit qđ & philemon & archippus & onesimus ipse: qui litteras perferebat fuerint colosenses: & eodē tpe quattuor ut ante diximus epistolæ scriptæ sunt: Ad ephesios uero illā ob causam qđ pro xpo & hic uinctus se esse dicat: Et eadē qđ ad colosenses iusserat: in huius quoq; epistolæ fine p̄cipiat: ut uxores subiciantur uiris: & uiri uxores deligant: ut filii obcediant parentibus: ut patres non prouocent ad iracundiam filios suos: ut serui obcediant dominis carnalibus: ut dñi relictis minis ea seruis q iusta sunt præbeāt. Et ad extremū epistolam suā hoc fine concludit: Quid agam notū uobis faciet tithycus carissimus frater & fidelis minister in dño: quem missi ad uos in hoc ipm: ut cognoscatis quæ circa me sunt & consoletur corda uestra. Tithicus aut is est: qui & ad colosenses cū onesimo mittitur: & eo tpe onesimum habuit comitem: quo onesimus ad Philemonem litteras perferebat. Et Timotheus frater: In aliis epistolis Softenes & Siluanus interdum & Timotheus assumitur: In quattuor tantum Timotheus: quia uel eodem tempore: uel præsente Timotheo cæterisq; dictatæ sunt. Quod ego duplici ex causa factum puto: ut epistola maiorem haberet auctoritatem: quæ non ab uno scribebatur: Et quia nulla emulatio erat in apostolo: si quid forte paulo dictante alii spūs suggestisset: absq; ulla tristitia addebat paulus in litteris quas dictabat. Scdm id qđ ipse corinthiis præcepit: ut si alio prophetae alii fuerit reuelatum: taceat ille qui prius prophetabat: ita ipse quoq; p̄ceptū suū opere com̄plebat: & pp pauca quæ alio addiderat suggerente: ut suam ita alterius quoq; epistolam præscrebar. Philemoni inquit dilecto. Non habetur in græco: qđ dilectus dicitur: sed *hōp* i. diligibilis. Inter dilectū autē & diligibilē hoc interest: qđ dilectus appellari pōt: & ille qui dilectionē non mœretur. diligibilis uero is tm̄ qui mœrito diligitur: Deniq; & inimicos nōs diligere p̄cipimur: qui sunt dilecti: sed non diligibiles amam⁹ qppe illos n̄ qā amari mœrentur: sed quia p̄cipitur eos odio non habendos. Illud uero. quod in quadagesimi quarti psalmi titulo prænōtatur pro dilecto melius habet in græco pro diligibili: qui locus manifestissime de christo intelligitur: Licet enim iudæi Ididam hoc est amatum dei: Salomonem dici putent. quod ei a deo sit ob sapientiam nomen impositum: tamen amatus dei quis magis dici potest: nisi hic de quo in euangelio pater loquitur: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui: hunc audite. Deniq; & in Esaia ita scriptum habet: Cantabo dilecto meo canticum: Diligibili uineæ meæ. Vinea facta est dilecto. Et hoc circūcisio de populo iudaico: accipiendum putans impegit in lapidem offensionis & petram scandali: non recogitans uineam quæ de ægypto translata est: esse domum Israhel: & christum hic dici uel diligibilem uel dilectum: dum & ipse diligi mœretur a sanctis & sancti eū diligunt offerentes ei magis caritatem: q̄ ulla caritatis præmia postulātes. Scribunt igitur Paulus & Timotheus Philemoni carissimo & cohoperatori: qui ideo carissimus dictus est: quod in eodē christi opere uersetur. Appiæ quoq; sorori non habenti in se falsæ aliquid & fictæ germitatis: & archippo commilitoni: quēz arbitror cum Paulo & Timotheo cōtra aduersarios pro christi

sti nomine dimicantem extitisse uictorem: & propterea tunc commilitonem dici q̄ in eodem certamine belloq; superauerit. Scribitur etiam ecclesiæ quæ in domo eius est. Verum hoc ambiguum utrum ecclesiæ quæ in domo archippi sit. an ei quæ in domo Philemonis: Sed mihi uidetur non ad archippi sed ad Philemonis conferendum esse personam: cui ipsa quoq; epistola deputatur. Nam licet Paulus & Timotheus pariter scribant ad Philemonem Appiam Archippum & ecclesiam: tamen in sequentibus approbatur Paulum tantummodo ad Philemonem scribere: & unum cum uno sermocinari. Gratias ago deo meo semper & memoriam tui faciens. Hunc autem morem scribendi in nonnullis epistolis eius inuenire poteritis: q̄ cum plures & ad plures in præfatione ponantur. postea per totum corpus ecclesiæ unus disputans inducatur. Illud quod ad gallatas scribens apostolus ait: In christi fide nihil referre gentilis sit aliquis: an iudæus: uir an mulier seruus an liber etiam in hoc loco perspicuum sit: Inter duos quippe uiros & apostolicos: inter cohoperatorem Pauli: & commilitonem eius medium Appiæ nomē inseritur: ut tali ex utroq; latere fulta comitatu nō uideatur ordinem sexus habere sed mœriti. Quod autem ait: Gratia uobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu christo: adhuc a duobus ad plures scribitur: & in omnibus epistolis equale principium est: ut gratiam ei & pacem a deo patre & christo domino impræcetur. Ex quo ostenditur unā filii patrisq; esse naturam: cum id potest filius præstare quod pater: & dicitur id pater præstare quod filius: Gratia autem est qua nullo mœrito nec opere saluamur: Pax qua reconciliati deo per christum sumus: ut ibi: Obsecramus pro christo reconciliamini deo.

Gratias ago deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis: audiens caritatem tuam: & fidem q̄ habes in domino Iesu in omnes sanctos eius. ut communicatio fidei tue euidēs fiat in agnitione omnis boni quod in nobis est in christo.

Hæc iam non ut Paulus & Timotheus Philemoni & cæteris: sed ut solus Paulus ad solum Philemonem loquitur: Gratias inquit ago & memoriam tui faciens in orationibus meis. Ambigua uero dictum: utrum gratias agat deo suo semper: an memoriam eius faciat in orationibus suis semper: & utrumq; intelligi potest. Qui enim præcipit aliis ut in omnibus gratias agant deo: nullis angustiis poterit coartari ut gratias semper deo ipse nō referat. Si autē pro sanctis & melioribus quibusq; Paulus semper orabat: Sanctus autem et Philemon tantam habens in se fidem & caritatem ut non solum auditu ei sed etiam opere nosceretur: & pro philemone semper orasse paulum credibile est: quo scilicet fides & caritas quam habebat in christo: & in omnes sanctos eius: per cōicationē fidei & operationē agnitiōis in oī bonitate xpī misericordia seruaretur. Et de caritate quæ quā h̄ in xpō Iesu & in oēs sanctos ei? Non difficilis interpretatio est: qua post deum diligere iubemur & proximos. Nunc hoc quæritur quō eandem fidem in christo Iesu habere quis possit: & in sanctis eius enim sonat charitatem: q̄ habes in dño Iesu & i omnes sanctos. Ad expositionem huius loci de exodo sumamus exemplū: credidit populus deo & moyse seruo eius: una atq; eadē credulitas in moysen refertur & in deum: ut populus qui credebatur in dñm. credidisse dicatur in seruo. Hoc autem non solum in Moyse sed oībus sanctis eius ē ut quicūq; credidit deo aliter ei? fidē recipe nō queat nisi credat & in sanctos ei? Non est. n. in deū perfecta dilectio & fides: quæ in ministros eius odio & infidelitate terminatur. Quod autem dico tale est. Credit quispiam in conditorem deū: nō pōt credere nisi prius crediderit de sanctis eius uera esse q̄ scripta sunt: Adam a deo plasmatum: euam ex cocta illius & latere fabricatam: enoch translatum: Noe naufragio solum orbe seruatum: Qd̄ primus Abraham de terra sua & cognatione iussus exire circuncisionem q̄ in signum futuræ proles acceperat posteris dereliquit: quod Isaac oblatu uictima sit: & pro illo aries immolatus: coronatusq; sentibus passionem domini deformarit. Quod moyses & Aaron decem plagis ægyptum affixerint quod ad uocem Iesu filii naue præcesq; steterit sol in gabaon: & luna in ualle ailon. Longum est diuersa iudicium gesta percurrere: & totam sampson fabulam ad ueri solis (hoc quippe nomen eius sonat) trahere sacramentum: Ad regum libros ueniam: quando in tempore messis obsecrante samuele pluuia de cælo & fulgura repente manarunt: & dauid unctus in regem est: & natham & gad prophetauerunt: Helias igneo raptus est curru: & heliseus spiritu duplici mortuus mortuum suscitauit: Hæc & cætera quæ de sanctis scripta sunt: nisi quis uniuersa crediderit in deum sanctorum credere non ualebit: nec adduci ad fidem ueteris testamenti: nisi quæcūq; de patriarchis & pphetis & aliis insignibus uiris narrat historia comprobarit: ut ex fide legis ad fidem ueniat euangelii: & iustitia dei reueletur ex fide: sicut scriptum est. Iustus autem ex fide uiuit: Præcipitur & in alio loco. Sancti estote quoniam ego sanctus sum dominus deus uester. Eadem sanctitas seruis debetur & domino & sanctificans quippe & sanctificati ex uno omnes. Non putemus leuem philemonis prædicationem: si eandem fidem habeat in sanctos q̄ & in deū. Qui credit deū sanctū esse utiq; non errat. Qd̄ si quis hoīem qui sanctus non est sanctum esse crediderit: & dei eum iunxerit societati christū uiolat: cuius corporis omnes membra sumus. Qui dicit inquit iustum iniustum: & iniustum iustum abhominabilis uterq; apud deum est. Omnes credentes scdm apostolum christi corpus efficiuntur: qui in xpī corpore errat & labitur asserens membrum eius uel sanctum eē cū non sit. uel non sanctū eē cum sanctum sit: uide quali crimine obnoxius fiat. Ut ait Esaias: qui dicunt dulce amarum & amara dulce ponentes

In epistolam ad Philemonem.

dulce ponentes tenebras lucem. & lucem tenebras. Dulce puto esse sanctimoniam: amarum quod sanctimoniam contrarium est: Equæ lux sanctimonia intelligi potest: tenebræ contrariæ potestati. Quis putas e nobis probandis numismatibus callidus trapezita non errabit in discretione sanctorum. Quicumque in deum uel in sanctos eius equalem caritatem habuerit & fidem: ipsius fidei communicationem debet habere non disparem: ut sicut credit & diligit ita dilectionem suam & fidem opere consumet: Vnde ait: euidens fiat in agnitione omnis boni: siue ut in græco melius habetur efficax enim proprie transferri potest efficax siue operatrix ut non solum fidem nobis & caritatem in deum & in sanctos eius sufficere posse credamus: sed id quod credimus opere compleatur. Potest autem accidere ut quis habeat fidem & eam opere consumet: uerum simpliciter & nudæ non habens agnitionem nec scientiam eius: iuxta illud apostoli. Confiteor zelum dei habent: sed non secundum scientiam: Sunt hodie plerique simplicium qui faciunt opera iustitiæ: & non habent eorum quæ ipsi operantur scientiam. Vnde addidit: ut communicatio fidei tuæ operatrix fiat in agnitione omnis boni. Quantis gradibus quantisque saltibus apostolicus in altiora sermo se tendit: habet quispiam caritatem: & fidem in deum & in sanctos eius: sed forsitan non equali eam in omnes lance communicet. Communicet forsitan in cunctos: sed opere non expleat uoluntatem: impleat aliquis & opere: sed gestorum suorum perfectam habere non potest intentionem. Sit talis quoque qui & opus habeat & scientiam: sed non omnis habet boni. Multa enim iuste mansuete studioseque perpetrans impar est in aliqua parte uirtutibus. At non talis Philemon: habet quippe communicationem operatricis fidei & caritatis in agnitione omnis boni. Quæ cum in apostolis sit non eam putemus ob id tantum esse perfectam si in illis sit: sed in eo totam esse quia christi est ut quicquid boni & in Philemone laudauit: & de apostolorum exemplo sumitur inde bonum sit quia de fonte christi dicatur.

Gaudium enim magnum habuimus & consolationem in caritate tua quia viscera sanctorum requieuerant per te frater.

Plenius inculcat & edocet quare dixerit gratias ago deo meo semper memoriæ tuæ faciens in orationibus meis. Dignum siquidem erat agere gratias deo super caritate Philemonis: qui interim cordis affectum & profundos animi sanctorum recessus suscipiendo refecerat. Et hoc idiomata apostolicum est: ut semper viscera uocet: uolens plenam mentis ostendere caritatem. Vnde gaudens cum gaudentibus & cum his qui requieuerant refectum esse credens: habet lætitiā non transitoriam & leuem: & quæ fortuito possit accedere sed magnam & ut erat in Philemone caritas: eminentem: quæ augebat consolatio super Philemonis caritate descendens plena a patre misericordiarum: & deo totius consolationis.

Propter quod multam fiduciam habens in christo Iesu imperandi tibi quod prodest propter caritatem: magis obsecro: cum sis talis ut paulus senex: nunc autem & uinctus Iesu christi.

Multis in Philemone laudibus ante præmissis. cum res talis sit. pro qua rogaturus es: quæ & præstanti sit utilis: & roganti poterat Paulus magis imperare quam petere: Et hoc ex fiducia illa ueniebat: quod qui tanta ob christum opera perpetrarat utique impar sui in cæteris esse non poterat: Sed uult magis petere quam iubere: grandi potentis auctoritate proposita: per quam & apostolus obsecrat: & senex & uinctus Iesu christi: Totum autem pro quo rogat illud est. Onesimus seruus Philemonis fugam furto cumulus quædam rei domesticæ compilarat: hic pergens ad Italiam ne in proximo facilius posset apprehendi: pecuniam domini per luxuriam prodigerat. Hoc ne quis putet temere & ut libet a nobis fictum in sequentibus discat: Nunquam enim paulus diceret si quid nocuit tibi aut debet: mihi imputa: Ego paulus scripsi manu mea ego reddam: Nec sponsor rei fieret ablata: nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem christi paulus romæ esset in carcere: credit in christum: & ab eo baptizatus digna pœnitentia maculas uitæ prioris abstergit: in tantum ut isdem apostolus conuersionis eius testis fieret: qui quondam petrum increpauerat: non recto pede in euangelii ueritate gradientem. Quantum igitur ad peccatū & ad facinus pertinet quod hominem leserat ueniam non mœretur: quæ uero ad apostoli testimoniū qui scit eū plene esse conuersum grādi pondere p̄mitur quod rogatur: Quia a seruo fugitiuo atque raptore minister uerbi factus erat. Quod aut aliud habebat apostolus in ministeriū nisi euangelium christi Iesu: iam non quasi a domino sed quasi a conseruo & eo euangelista ignosceretur ei: qui seruus esset christi similiter & minister.

Obsecro de meo filio quem genui in uinculis Onesimo: qui tibi aliquando inutilis fuit nunc autem & mihi & tibi utilis est: quem remisi tibi. Tu autem illum ut mea viscera suscipe: quem ego uolueram mecum detinere: ut pro te mihi ministraret in uinculis euangelii.

Volens ipetrare quod postulat iam non pro seruo Philemonis: sed pro filio suo se asserit deprecari: & illo filio quem genuerit in uinculis euangelii: hoc est quæ pro christi euangelio sustinebat: qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit: nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit: nisi domino suo nunc e contrario utilitatis compensatione: qua ipsi domino: & paulo utilis est cæterisque per paulum plus caritatis mœretur: quam odii ante mœruerat. Vnde ait: Qui tibi aliquando inutilis fuit: tibi inquit soli non cæteris: nunc autem & mihi & tibi utilis. Vtilis domino meo quia posset & paulo

seruire pro domino suo: Paulo uero in eo utilis quia illo in carcere in uinculisq; detento: posset ei in euangelio ministrare: Simul aut admirandū de magnanimitate apostoli & in xpm mente seruētis. Teneretur in carcere: uinculis stringitur. squalore corporis carorum separatione poenalibus tenebris coartatur: & non sentit iniuriā non dolore cruciatur: nihil nouit aliud nisi de xpi euangelio cogitare: Sciebat seruum: sciebat fugitiuū: sciebat aliquē raptorem ad xpi fidem esse conuersum: Grādis laboris est talem hoīem in eo perseuerare quod cōepit: Idcirco filium suoz uinculoz & ministrum euangelii in uinculis constituti inculcat ac replicat: ut Philemon ille prudenter & dispensatorie tantum in præsatione laudatus: non auderet negare: ne suis laudibus uideretur indignus. Quod autem ait. Tu autem illum ut mea uiscera suscipe: hoc est q paulo ante dixi: uiscera significare interdū cordis affectum & plenam ex animo uoluntatem cum totum quicquid in nobis est suscipitur a rogato: Alias autem omnes liberi uiscera sunt parentum.

C Sine consilio at tuo nihil uolui facere: ut non quasi ex necessitate bonū tuū eēt sed voluntariū.

C Hoc quod a plerisq; quæritur & sepiissime retractatur: quare de' hoīem faciens non eum bonum rectumq; condiderit: de præsenti loco solui pōt. Si. n. deus uolūtarie & non ex necessitate bonus ē: debuit hominem faciens ad suam imaginem & similitudinem facere: Hoc est ut ipse uoluntarie & non ex necessitate bonus esset. Quidam autem asseruit ita eūz debuisse fieri: ut malum recipere non posset uoluntate. Quod si talis fuisset effectus: qui bonum non uoluntate sed necessitate perficeret: non esset deo similis: qui ideo bonus est: quia uult non quia cogitur. Ex quo manifestum est rez eos inter se postulare contrariam: Nam ex eo q dicunt debuit homo deo similis fieri: illud petunt ut liberi fieret arbitrii sicut deus ipse est: Ex eo autem quod infertur: talis debuit fieri qui malum recipere non posset. dum necessitate ei bona importat: illud uolunt ut homo dei similis non fieret. Potuit itaq; & apostolus paulus absq; uoluntate Philemonis: onesimum sibi in ministerium retinere. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset: bonum quidem erat sed non uoluntarium: qd autem non erat uoluntarium alio genere arguebatur non esse bonum. Nihil quippe bonum dici potest nisi qd ultroneum est: ex quo apostoli consideranda prudentia est: qui idcirco fugitiuum seruum remittit ad dominum ut prosit domino suo: qui prodesse non poterat si domino teneretur absente. Superior ergo quæstio ita soluitur: Potuit deus hominem sine uoluntate eius facere bonum: porro si hoc fecisset non erat bonum uoluntarium sed necessitatis: quod autem necessitate bonum est: non ē bonum: & alio genere malum arguitur. Igitur proprio arbitrio nos relinquens magis ad suam imaginem & similitudinem fecit: Similem autem deo esse absolute bonum est.

C Forsitan enim ideo discessit ad horā: ut in eternū illū reciperes. Jā non sicut seruum sed plus seruo fratrem carissimū: maxime mibi: quanto magis autem tibi & in carne & in christo dño.

C Non nunq malum occasio sit bonorum & hominum praua consilia deus uertit ad rectū. Quod dico manifestius exemplo fiet. Ioseph fratres sui zeli stimulis incitati Ismahelitis uendiderunt: Hoc initium & patri & fratribus & omni ægypto bonorum omnium fuit: Deniq; ipse postea ad fratres: uos inquit cogitastis de me mala: & deus cogitauit de me bona. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere: q mala principia occasiones fuerunt rei bonæ. Si enim non fugisset nunq uenisset romam ubi erat paulus uinctus in carcere. Si paulum in uinculis non uidisset non recepisset fidem in christum: Si christi non habuisset fidem: nunq pauli effectus filius: in opus euangelii mitteretur: ex quo paulatim & per gradus suos reciprocante sententia ideo mynister euangelii est factus Onesimus: quia fugit a domino. Pulchre autē addens: forsitan sententiā temperauit: Occulta sunt quippe iudicia dei: & temerarium est quasi de certo pronuntiare quod dubium est: forsitan inquit: ideo discessit caute timide trepidanter & non toto fixo gradu: ut si non posuisset forsitan omnibus seruīs fugiendum esset ut apostolici fierent. Quod autem ad horam iunxit horam pro tempore debemus accipere ad comparisonem enim æternitatis omne tempus breue est: ut æternum illum reciperes: nullus æternus dominus serui sui: potestas quippe eius & utriusq; conditio morte finitur. Onesimus uero qui ex fide christi factus æternus est: æterno Philemoni quia in christum & ipse crederat spiritu libertatis accepto iam non seruus sed frater cōepit esse de seruo: & frater carissimus: frater æternus æterno & ipsi apostolo dominoq; suo. cui onesimum ut carnis ante conditio: ita postea spiritus copulabat. Et tunc quidem quando erat ei subiectus in carne non erat ei iunctus in domino. Ex quo intelligimus seruum qui crediderit christo duplici domino suo lege constringi ut ei & carnis necessitate iungatur ad tempus: & in æternum copuletur.

C Si ergo habes me socium suscipe illum sicut me.

C Philemon paulum socium habere cupiebat: & in christum tales utiq; uoluit habere profectus: ut paulo similis fieret & ei cōmunicaret in uinculis: Consideremus ergo quantum hic laudetur onesimus: quantum profecisse dicatur: cum ita recipiendus sit ut apostolus: & sic eius dominus ut pauli debeat considerare conforcium. Si me uis habere consortem habeto & onesimum: quem ego conforcem & filium meum & uiscera mea habeo. quem si non susceperis nec habere uolueris: & ipse intelligis q me habere non possis.

C Si autē aliquid nocuit tibi aut debet: mibi imputa.

C Imitator

In epistolam ad Philemonem.

Imitator domini sui & christum in se loquentem habens ea iuxta vires suas debet facere quæ xps
Sic. ille infirmitates nostras portauit & plaga nostra doluit: iuste apostolus pro onesimo se oppo-
nit: & spondet quæ ille debeat. Vt autem supra diximus totum illud est q̄ ablatum furto & per lū-
xuriā perditū non poterat absolui: qđ Philemon grandi p̄cio pensabat: dū pro seruo fugitiuo & pe-
cunia perditā fratre carissimum: & fratrem reciperet æternū: & per eū sibi apostolū faceret debitore.

Ego paulus scripsi manu mea: Ego reddam: vt non dicam tibi: q̄ & ipsum te mihi debes.

Quod dicit tale est: quod onesimus furto rapuit: ego me spondeo redditurū: cuius sponsonis epi-
stola hæc & manus testis est propria: q̄ non solito more dictaui: sed mea manu ipse conscripsi. Cre-
de igitur mihi pro onesimo pollicenti. Hoc autem dico quasi ad extraneum loquens: Caterū si ad
ius meum reddeam propter sermonem xpi: quem tibi euangelizaui & xpianus effectus es: te ipsum
mihi debes. Qđ si tu meus es & tua oīa mea sunt: Onesimus quoq̄ qui tuus est me⁹ est: poteram igi-
tur eo uti ut meo: sed uoluntati tuæ relinquo ut mercedem habeas ignoscendi.

Ita frater ego te fruor in domino: refice viscera mea in christo.

Proprietatem græcam latinus sermo non explicat. Quod enim ait quodam quasi
aduerbium blandientis est: Nos autē ita interpretantes frater aquatius & dilutius nescio quid: ma-
gis aliud qđ id quod est scriptum sonamus. Sicut enim anna illud hebraicum pro quo frequenter sē-
ptuaginta interpretes transfulerunt, in lingua sua significat depræcantis affectum.

Vnde nonnūq̄ simachus pro anna Hoc est obsecro transfulit: Ita & nos eandem in
græca lingua uim patimur: q̄ græci sustinent in hebraea: Qđ autē ait: Ego te fruor in dño aliud mul-
to intelligitur qđ putatur: Apostolus non fruitur nisi qđ multas in se hēt continentēsq̄ uirtutes. Et to-
tū quod xpi dī pro uarietate causæ: sapiam uidelicet: iustitiam: continentia: māsuetudinē: tēperan-
tiam castitatem: is impræcatur Philemoni: ut cū his abundauerit ipse eo perfruens impleatur: Et ne
putes illā fruitionem dici qua nos sæpe uti inter nos præsentia delectamur: addidit in dño: ut ex eo
qđ dñi nomen adiunctū est intelligeretur & alia esse fruitio: qua quis absq̄ dño perfruatur.

Refice viscera mea in christo. Sicut ipse frui uult Philemone in do-
mino: ita viscera sua onesimus: quem & superius eodem noīe appellauit refici uult per Philemonē:
Et ambigue dictum utrum viscera pauli in christo onesimus sit: an viscera pauli onesimus per Phi-
lemonem in christo reficienda sint. Si superius accipere uolueris recte pauli in christo viscera dicen-
tur onesimus: quem in uinculis christo genuit. Si posterius: in christo reficiendus est onesimus a
Philemone: dum eius in christo sermonibus eruditur.

Confidens in obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam frater id quod dico facies.

Qui præsumit de eo quem rogaturus est: ipsa quodāmodo præsumptione præiudicat ne ei nega-
re liceat quod rogatur: Porro si scit ille qui postulat plusq̄ rogauit rogatū esse facturum: ideo mino-
ra petit ut habeat rogatus uoluntariam ex maiorū præstatione mercedem: Si autem Philemon hæc
ad hominis præceptum facit quanto magis faciet ob dilectionem dei. Vnde & mōrito: apostoli uo-
ce laudatur: q̄ mandata eius opere præueniat & possit dicere: uoluntaria oris mei complacent ti-
bi domine. plusq̄ faciens qđ præceptum est uincat eos qui tantummodo imperata fecerunt & iuben-
tur dicere. Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus: Virginitas quoq̄ propterea maiori
præmio coronatur quia præceptum domini non habet: & ultra imperata se tendit.

Simul autem & prepara mihi hospitium.

Non puto tam diuitem fuisse apostolum & tantis sarcinis occupatum: ut de præparando ageret
hospicio: & non una contentus cellula corporis sui spacio edes amplissimas estimaret. Sed ut dum
eum spectat Philemon ad se esse uenturū: magis faciat qđ rogatus est. Si autē hoc non dispensatoriæ s̄
ueræ quis estimat imperatū: ut sibi hospitium præparet: apostolo magis qđ paulo hospitium præparā-
dum est. Venturus ad nouā ciuitatem: p̄dicaturus crucifixum: & inaudita dogmata delaturus scie-
bat ad se plurimos concursuros & necesse erat primū ut domus in celebri esset urbis loco ad quam
facile conueniretur. Deinde ut ab omni importunitate uacua aut ampla: quæ plurimos caperet au-
dientium: ne proxima spectaculorum locis: ne turpi uicinia detestabilis: postremo ut in plano poti⁹
esset sita qđ in cenaculo. Quam ob causam eum estimo etiā romæ in conducto mansisse biennio: nec
parua ut reor erat mansio ad quam Iudæorum turbæ quotidie defluebant.

Spero enim per orationes uestras donari me uobis.

Filium patri deus rogatus indulget: & frater sæpe fratris oratione seruatur: Apostolus autem
totius ecclesiæ præcibus conceditur ad eorum qui audituri sunt utilitatem. Et hoc donum non
tam in eum dicitur esse qui differtur a martyrio ad martyrium præparatus: qđ in eos ad quos aposto-
lus mittitur. Quod autem crebro paulus in carcere fuerit: & de uinculis liberatus sit: ipse in alio loco
dicit: In carceribus frequenter: de quibus non nūq̄ domini auxilio crebro ipsis persecutoribus ni-
hil dignum in eo morte inuenientibus dimittebatur. Nec dum enim super nomine christiano se-
natulconsulta processerant: nec dum christianum sanguinem Neronis gladius dedicarat. Sed pro
nouitate prædicationis: siue iudæis inuidentibus: siue ab iis qui sua uidebant Idola destrui: ad
furorem populis concitatis missi in carcerem rursus impetu & furore deposito laxabantur.

Et hoc ita esse ut dicimus apostolorum acta testantur: in quibus & scilicet loquitur ad agrippam: potuisse dimitti paulum: si non appellasset Caesarem: Et quia nullam inuenerit causam præter quaestiones quasdam de religione propria: & de quodam Iesu quem Paulus uiuere prædicabat: ex quo aduertimus & a cæteris iudicibus similiter eos potuisse dimitti id agente domino ut in toto orbe noua prædicatio disseminaretur.

Salutat te epafra concaptiuus meus in christo Iesu: Marcus aristarchus demas Lucas coboperatores mei.

Id quod in principio dicebamus Quoniam ad colosenses epistola eodem in tempore & per eundem scriptam baiulum litterarum: quæ ad Philemonem quoque est scriptum: et eorum qui salutes inducuntur nomina docent. Nam & in ipsa ita scribitur: Salutat uos aristarchus concaptiuus meus: & marcus consobrinus barnabæ: & epafra qui est ex uobis seruus christi: Et paulo interius: Salutat uos lucas medicus clarissimus: & demas: & dicite archippo uide ministerium quod accepisti: in domino ut illud impleas: & memores estote uinculorum meorum: Si autem ex eo aliquis non putat pariter scriptas quæ ad Colosenses pauca sint nomina: quæ hic non ferantur ascriptas: sciant non omnes omnibus aut amicos esse aut notos: & aliud esse priuatam ad unum hominem: aliud publicam ad uniuersam ecclesiam epistolam fieri. Salutat te inquit epafra concaptiuus meus in christo Iesu. Quis est epafra concaptiuus Pauli: talem fabulam accepimus. Aiunt parentes apostoli pauli de gyscali regione fuisse: & eos cum tota prouincia romana uastaretur manu: & dispergerentur in orbe iudæi: In tharsum urbem ciliciæ fuisse translatos: parentum conditione adolescentulum paulum secutum. Et sic posse stare illud quod de se ipse testatur: hebrei sunt & ego: & rursum alibi: hebreus ex hebreis & cætera: quæ illum iudæum magis indicant quam tharsensem. Quod si ita est possumus & epafra illo tempore captum suspicari: quo captus est paulus: & cum parentibus suis in colosis urbe asiæ collocatum: christi postea recepisse sermones. Vnde ad colosenses ut supra diximus scribitur. Salutat uos epafra: qui est ex uobis & seruus christi semper sollicitus pro uobis in orationibus. Hoc si ita habet: & aristarchus qui concaptiuus eius in eadem epistola dicitur: ad eandem intelligentiam deducetur: nisi forte reconditum aliquid & sacramentum ut quidam putant in uerbo captiuitatis ostendit: quod capti pariter & uincti in uallem hanc adducti sunt lachrymarum. Quod si neutrum recipitur ex eo quod hic additum est in christo Iesu: possumus suspicari eadem euz romæ pro christo uincula sustinuisse: quæ paulum & ut uinctum christi ita captiuum quoque eius potuisse dici. Aut certe ita quod nobilis & ipse sit in apostolis ut andronicus & iulius de quibus ad romanos scribitur Salutate andronicum & iuliam cognatos & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in apostolis: qui & ante me fuerunt in christo Iesu: Hæc de epafra: Cæterum cooperator euangelii & uinculorum suorum cum ad Philemonem epistolam scribit marcum ponit: quem puto euangelii conditorum: & aristarchum cuius supra fecimus mentionem: & demas de quo in alio loco quaeritur: Demas me dereliquit diligens præsens seculum: & abiit thessalonicam: Et lucam medicum: qui euangelium & actus apostolorum ecclesiis derelinquens quoniam apostoli de piscatoribus piscium piscatores hominum facti sunt. Ita de medico corporum in medicum est uersus animarum: de quo & in alio loco. missi inquit cum illo fratres: cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: cuius liber quotienscumque legitur in ecclesiis: totiens eius medicina non cessat.

Gratia domini nostri Iesu christi cum spiritu uestro.

Sicut a meliore parte hominis capite numeratur populus Israel: dicente scriptura: secundum capita eorum: ita quippe in toto homine & in omni parte sanctorum: gratia est domini Iesu christi: Sed a maiori & meliori parte id est spiritu per synecdochen. de toto homine dicitur. Gratia domini nostri Iesu christi cum spiritu uestro. Cum autem in spiritu gratia fuerit: totum facit hominem spiritualement: ut & caro spiritui seruiat: & anima non uincatur a carne: & redacta simul in substantiam spiritualement adhæreant domino quia qui adhæret domino unus spiritus est. Interpretatur autem secundum iudæos Paulus admirabilis. Timotheus beneficus: Philemon mire donatus: siue os panis ab ore: non ab osse: Appia continens aut libertas. Archippus longitudo operis: Onesimus respondens. Epafra frugifer & uidens siue succrescens: Marcus sublimis mandato Aristarchus mons operis amphioris. Demas silens: Lucas ipse confurgens. Quæ nomina si iuxta interpretationem suam uolueritis intelligere. non est difficile admirabilem atque beneficium præcipue ad eum scribere: cui uniuersa cœlestia sunt uitia: & os eius pateat ad cœlestem panem: Deinde ad continentem & liberam & ad longitudinem operis: quod nunquam a sancto labore desistat. Scribere autem pro eo qui respondeat testimonio suo nec non eum cui specialiter epistola dedicatur: salutari ab ubertate crescente: Et eo qui factus sit per mandata sublimior: illoque qui per maiora opera in montem usque succreuerit: ab eo quoque qui posuit custodiam ori suo: & ostium munitum labiis suis: qui idcirco forsitan siluit quia ad modicum apostolum dereliquit. & ad extremum ab eo qui per se ipse confurgens quotidie augeatur: processusque habeat: dum eius euangelio orbis impletur: & totiens crescit quotiens audit & lectus edificat.

Finit expositio Beati Hieronymi super epistolam Beati Pauli ad Philemonem.

BERNARDINVS GADOLVS:BRIXIANVS:MONACHVS
CAMALDVLENSIS:PIO LECTORI,S.

INVENIMVS optime lector hos tres libros super Salomonis prouerbia Hierony-
mi titulo prænотatos. Titulo tamen non usq; quaq; confidentes: eos perlegimus di-
ligenter: singula examusim pensculantes. Nonnulla fateor insunt quæ cogeant nos
subuereri ne non essent Hieronymi: sed alterius: & maxime Bedæ. Hæc tamē ut Hier-
onymo adiudicari debeant: clare uidentur efficere. Nam in decretalium libro: capi-
tulum Ne innitaris prudentiæ tuæ: de constitutionibus: & cap. Nam & ego: De uer-
borum significatione: sunt excerpta ex his libris. Nam ea de uerbo ad uerbum hoc leguntur i libro.
Primum quidem tertio cap. Secundū in principio quarti. Capitulum quoq; Ex studiis suis intelli-
gitur puer: De præsumptiōibus: habetur hic. xx. cap. Et in decretalibus manu scriptis attribuitur Hier-
onymo: quis in impræssis mendose adscriptum sit: Salomon in parabolis: pro Hieronymus super
parabolis: Hæc inq; uidentur exsufflare omnem dubietatis nebulam. His igitur argumentis uisum
est mihi posse librum imprimi sub nomine Hieronymi: Quod si est Bedæ uel alterius totum tamē
Hieronymi opus clare hic insertum affirmari posse uidetur: Si tamen quisquā diligentior inuenerit
aliud eius opus copiosius uel emendatius: non dabit (ut puto) nobis uitio: si & dictis argumentis: &
duobus antiquis codicibus fidem adhibentes hanc pro Hieronymo piam protulimus sententiam:
Vale: & faue.

Super parabolis Salomonis.

INCIPIT EXPOSITIO BEATI HIERONYMI PRAESBYTERI IN LIBRO PARABOLARVM SALOMONIS.

Parabole Salomonis filij dauid regis israhel.

¶ Parabola autem graece latine dicuntur similitudines. Quod huic libro uocabulum salomon ob id imposuit: ut sciremus altius: & non iuxta litteram tantum nos intelligere debere quae dicit. In quo dñs significat per parabolas turbis fuisse loquuturum. Salomon autem nomine proprio: & pacifico regni sui statu regnum christi: & ecclesiae perenne denuntiat. De quo scriptum est: multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis: super solium dauid sedebit & super regnum eius. Sicut & templi constructione ac dedicatione: aedificatio nē sanctae ecclesiae: quae tempore resurrectionis in aeternum dedicabitur insinuat. Nam & ipse saluator filius esse dauid: & rex spiritualis israhel: etiam turbatum testimonio quae ciuitatem hierosolymā uenienti: cum palmarum ramis & laudibus occurrere declaratur. Notandum autem quod in uulgata editione p parabolis quae hebraice masloth uocantur: parhoemiae: id est proueria dicuntur. Sed nec ipsum nomen abhorret a uero. Quae enim parabola recte nuncupantur: quia occulta sunt: possunt non incongrue etiam proueria uocari: quia talia sunt quae merito sapissime ore conloquentium uersari ac memoria debeant retineri. Nam & proueria plerumque tam obscure dicuntur: ut merito eadem possint etiam parabolarum nomine notari. Domino adstante qui ait. Hae in proueriis loquutus sum uobis: uenit hora cum iam non in proueriis loquar uobis: sed palam de patre annuntiabo uobis. Quid autem utilitatis parabola salomonis conferant sacramento tituli monstratur & subditur.

¶ Ad sciendam sapientiam: & disciplinam.

¶ Sapientiam autem: & disciplinam scire est quomodo recte credere qualiter secundum id uiuere oportet quemque quod ueraciter constat didicisse: quo intentionem cordis dirigere: quod operatio cernere conueniat nosse. Quod autem adiungit.

¶ Ad intelligenda uerba prudentie & suscipiendam eruditionem doctrine.

¶ Monet eos quos imbuit: ut non solum sapientiam quam semel ipsi perciperint amplecti: & disciplinae uirtutum: quam cognouerint sciant inseruire: sed etiam uerbis prudentiae quibus ad perfectiora proficiant: libenter auscultare: & haec solerter intelligere curent.

¶ Iustitiam & iudicium. & equitatem.

¶ In iustitia actio recta. In iudicio discretio boni & mali. In equitate uero rectitudo mentis intelligitur. Iustitia est enim quae secundum regulam ueritatis bene operamur: iudicium in illis quae recta discretionem cum proximis agimus: equitas in eo cum sincera intentione: deo soli in his quae recte gerimus uel iudicamus placere cōcedimus.

¶ Et detur paruulis astutia: adolescenti scientia & intellectus.

¶ Paruuli dñr sensu simplices. adolescentes uero in fide & opere proficientes. Paruulos dicit eos qui nuper sapientiae aurem accommodare coeperant. Adolescentem appellat singularem: quia doctrina sapientiae: quos diuersis animi motibus deditos suscepit in unam uirtutis perfectionem erudiendo prouehit. De quibus iure dicatur multitudinis credentium erat cor unum: & anima una. Ut detur ingratu paruulis astutia: subtilitas cautela. Haec etenim rudibus: & incipientibus est necessaria: per quam sophisma tum dignoscere: & quaerere uersutiam possint. Ne falsorum fraudibus argumentorum abducantur a simplicitate uerae sapientiae quae ducit ad uitam. Sophismatum falsae conclusiones uerborum: id est ubi in falsis sententiis: connexionis ueritas manet. Adolescenti scientia & intellectus quia quod prudenter declinat falsa consequenter scita ueritatis percipiet. Haec enim praetitulatio: hinc iam ipse textus parabolarum incipit.

¶ Audiens sapiens sapientior erit.

¶ Quia sapientiae amator extitit salomon: quia optione sibi data sapientiam petiit & accepit. Pulchre initium parabolarum suarum a sapientia sumit. Quod autem ait sapientem cum audierit uerbum sapientior efficit: ostendit neminem in hac uita ita sapientem fieri posse: cuius sapientia nequaquam augeri. Semperque moris esse sapientum: ut dictis maiorum: aliquando etiam minorum auscultent: & quicquid in eis utilitatis audierint: ad se replicent suoque in corde recondant. Denique audiuit sapiens minor maiorem: regina sabba salomonem & sapientior rediit. Audiuit moyses socerum: multo inferiorem sublimior: & sapientior redditus est. Audierunt discipuli christum: & spiritum sapientiae percipere meruerunt. Audiuit nichodemus. Audiuit gamaliel. Audiuit discipulus eius tunc saulus: nunc apostolus paulus sapientes utique uerbum euangelii: & sapientiores sunt facti. Qui etiam paulus cum ad tertium caelum raptus audisset ea quae non licet hominibus uerba loqui: nihilominus ad terram reuersus aiebat: quia ex parte cognoscimus: & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectum est: euacuabitur quod ex parte est.

¶ Et intelligens gubernacula possidebit.

¶ Nemo se de sua iactet scientia: quia quod sapientium uerba crebro audire & intelligere negligit: uitam suam rite gubernare non nouit. Quanto magis alieno regimini perfici neque: quod seipsum ad patrum disciplinam subiicere

Libri primus. c. i.

cōtempnit. Quod ergo ait. Audiens sapiens sapientior erit: ad cognitionē rerum quæ p sapientiā noscuntur respicit. Q d uero addit: & itelligēs gubernacula possidebit: ad rectitudinē uitæ: q per eā dē sapiām discitur uel docetur priuet. Et pulchre p̄cipiū parabolā p̄cipio cōgruit tituli quod ita se hēt. Parabolā salomonis filii dauid regis israhel: ad sciēdā sapiētiā & disciplinā. Animaduertere ē animū illuc uertere. Hoc ē: sensus in id qd legitur intendere. Parabola ē cōparatio ex dissimilibus reb⁹. Aliud. n. i sup̄ficie sonat: & aliud itellestu inuit. Enigma ē q̄stio obscura: q̄ difficile itelligi nisi apiatur. Vt illud in libro iudicū. De cōmedēte exiuit cib⁹ & de forte egressa est dulcedo.

¶ Animaduertet parabolam & interpretationem. verba sapientium. & enigmata eorum.

¶ Hoc discipulis se humiliter audientibus ipsa q̄ eos in carne apparens erudiebat sapientia donauit: & suas parabolā quæ turbæ nequibant itelligere: & prophætārum ac legis enigmata: id est obscura dicta spiritualiter animaduertent ac suis auditoribus dilucidare ualerēt. Sed & sequētib⁹ ecclesiæ magistris eadē itelligentiæ spiritalis archana pie quærentibus ac pulsantibus referat.

¶ Timor domini principium sciētiæ.

¶ Duo sūt timores dñi: prior seruilis q̄ p̄cipiū sciētiæ uel sapiā uocatur. Secūdu amicalis qui p̄fectiorem sapiētiā comitatur. Timor seruilis p̄cipiū sapiētiæ est. Quia quisq; post errorem delictorum sapere incipit. Primo timore diuino corripitur: ne ad tormenta ducatur: sed hūc timorem p̄fecta dilectio foras mittit. Succedit autē timor dñi sc̄tū p̄manens i s̄culū s̄culi: quē nō excludit sed auget charitas. Ipse ē quo timet fili⁹ bonus: ne uel in modico oculos amātissimi patris offēdat. Na3 i choatio timore seruilis adhuc animus mœtuit: ne ab irato dño: p̄cenis subigatur. Vterq; autē timor in futura uita cessabit. Charitas uero nunquam excidit: sed in plenitudine sapiētiæ perpetua meditabitur: quod est cognoscere uerum: & unum deum: & quem misit iesum christum.

¶ Sapientiam atq; disciplinam stulti despiciunt.

¶ Dixerat de sapiente qd audito sermone sapiētiō fieret: & itelligens recte suos gubernare disceret actus. Dicit econtrario de stultis qui sapiētiā recti dogmatis: & disciplinā puræ conuersationis. non modo non assequantur: sed & nosse contemnāt. Deniq; p̄dicante in carne ipsa sapientia: sapientes quiq; gaudentes accurrebant: at pharisei: & principes sacerdotum salutaria eius dicta simul & facta spernebant: & notandum quod sapientem singulari numero: stultos describit plurali: quia & plures sunt sapientibus stulti: & sapientium cœtus omnis uniformem tenet callem pietatis. Porro errantium dissimile dogma dissimilis est & ordo uiuendi.

¶ Audi fili mi disciplinam patris tui. & ne dimitas legem matris tue.

¶ Hactenus prouerbialiter de utraq; parte disputauit hinc iam sedulus incipit admonere quēq; fidelem: ut disciplinā legis diuinæ blanditiis p̄ponat reprobis: quia nimirum huius custodiā coronā: illoꝝ facinorā: mors sequatur æterna. Vñ & recte filium uocat: quē paterna sollicitudine curat instituere. Pōt & ex dei patris persona dictū accipi: i noīe autē matris ecclesiæ sub p̄sōa q̄ r̄c synagoga uocabatur itelligi. Et notandum qd ita nos disciplinā patris audire p̄cipit: ut lege3 quoq; matris nulla ratione dimittamus: quia non sufficit: ut quis se deum diligere & eius p̄ceptis obtemperare dicat si unitatem ecclesiæ fraterna charitate non sequitur. Nec uetat aliquid matrem ipsam dei gratiam qua educamur accipere. Nam & apud hebreos spiritus qui gratiam p̄stat genete forminino ruha nuncupatur: aliter. Pater omnium electorum est deus: qui per prophetā loquitur dicens. Patrem uocabis me: & post me ingredi non cessabis. Mater nostra est ecclesia: de qua propheta ait. Qui habitare facit sterilem in domo: matrem filiorum lætantem. Filium appellat quem ibuit paternitatis affectu. In disciplina paterna: noui testamenti doctrina ad audiendum proponitur. In lege materna ueteris testamenti cōmendat archana.

¶ Et addatur gratia capiti tuo. & torques collo tuo.

¶ Mos apud ueteres fuit: ut legitime certantes coronam in capite: torquem in collo acciperent. Et nobis ergo si disciplina conditoris nostri: si gratia matris sit ad custodiā: maior inde spiritaliū uirtutum claritas augetur. Additur enim gratia capiti: cum charitas: quæ principale mentis ornat: atq; dentius inflāmat. Additur & collo torques cū fulgore p̄fectæ opationis sermo p̄dicationis q̄ p̄collū p̄cedit confirmatur: ac ne contemni ab auditoribus debeat indeficienti uirtutū cōnexiōe ducetur. Vel grā i capite uniuscuiusq; electi additur cū donū sp̄s sc̄ti ei⁹ mēti diuinitus illabitur. Torques uero i collo ei⁹ tribuitur dū decus itelligētiæ ei cœlitus cōceditur. Sed & his qui mosaica legis decreta dño ueniēte seruabāt addita ē grā noui testī cū spe regni cœlestis. Cui⁹ splēdor eximi⁹ ad exēplū coronæ: uel torq; nullo unquā fine claudetur. Nobis quoq; cū p nobis actib⁹ quos diuina grā progauit lux æterna tribuitur: gratia p̄fecto capiti: & collo torques additur. Iuxta illud euāgelii qd de plenitudine ei⁹ nos oēs accepim⁹ grā3 p grā. Grā3. s. beatæ retributiōis: p grā rectæ opatiōis.

¶ Fili mi si te lactauerint peccatores ne acquiescas eis.

¶ modis lactant p̄ctōres quos decipiūt: quia aut ad faciēdū scelera blādimētis alliciūt: aut facta iā fauorib⁹ q̄si laudabiliter acta sustollūt. In utroq; at sapiā suos auditores: ne talib⁹ acquiescant hortatur.

¶ Si dixerint ueni nobiscum insidiamur sanguini.

¶ Pōt hic loc⁹ generaliter de latronib⁹ q̄ inocētib⁹ insidias & mortes: uel damna inferūt: potest & de illis

Super Parabolas Salomonis.

illis specialiter intelligi: qui ipsum uitæ auctorem: neci tradiderūt.

¶ Abscondamus tendiculas contra infontem frustra.

¶ Hæc fecerunt cum dicebant: licet dare tributum cæsari annon? & innumera huiusmodi. Vere et enim erat insons: qui peccatum non fecit: nec inuentus est dolus in ore eius. Vere frustra illi tendebant insidias: a quo in nullo lesi: immo cuius plurima erant beneficia experti.

¶ Deglutiamus eum. sicut infernus uiuentem. & integrum. quasi descendentem in lacum.

¶ Ita dominum impii desiderabant extinguere: ut omnis memoria uirtutum: & doctrinæ illius tolleretur: sed & hoc ipsum quod nunquam talis inter eos uixerit obliuioni tradentur.

¶ Omnem pretiosam substantiam reperiemus implebimus domus nostras spoliis.

¶ De omnibus dicebant: quos christo adherere cernebant. Putabant enim quia si eum occiderent: omnes qui crediderant ab eius possent amore: & consecratu secernere: talibusq; animarum spoliis: suarum conuenticula replere domorum. Cui simile est illud dominicæ parabolæ: quia ueniente ad se regis filio dixerint: hic est heres uenite occidamus eum: & nostra erit hereditas. Potest & generaliter pretiosa substantia christi ecclesia intelligi quæ eius pretioso sanguine empta est: quam ipsi de potestate eius subtrahere: & sibi subdere conati sunt. Sed quia dñs dissipat consilia gentium: & reprobat cogitationes populorū: hoc implere minime potuerūt.

¶ Sortem mitte nobiscum. marsuppiū unum sit omnium nostrum.

¶ Marsuppiū ē sacculus nummorum. Patet autem de latronibus: quia ut plures scelerum socios conquirant communionem eis prædæ quam rapuerint spondent. Sed & persecutores nostri redemptoris quoscumq; potuere sibi adiungebant. at quos illum sequi uidebant: hos de synagoga propulantes sua communione priuabant.

¶ Filii mi ne ambules cum eis prohibe pedem tuum a semitis eorum.

¶ Prohibe credentes christo de iudæis cōmunicare persecutibus christum iudæis. deniq; oēs qui credebant erant pariter. Et petrus idem loquitur. saluamini a generatione ista praua.

¶ Pedes enim illorum ad malum currunt. & festinant ut effundant sanguinem.

¶ Nō solū ad malum quod temporaliter operentur sed etiam ad malū quod perpetuo passuri sint impii properant: quotiens ad patrandum homicidium: uel aliud quid sceleris agendum festinant. Nam quantum uidentes ad facinus implendum ducuntur: tantum non uidentes ad tollerandum pro facinore pœnam propinquant. Hæc de insidiatoribus nostri saluatoris ualent specialiter intelligi. Sequēs at uersiculus de fidelibus eius: atq; prauorum malitiā sustinentibus generaliter inseritur.

¶ Frustra autem iacitur rhete ante oculos pennatorum.

¶ Frustra etenī laqueus psequutiōis: aut mortis tēditur electis q pēnas hñt spei & charitatis cætera riq; uirtutū: qbus cælestia dū uiuūt desiderēt. Ut ad hæc post mortē mereantur ptingere: hñt & oculos mētis p quos & m̃ala quæ ab impiis sustinēt otius trāsitura: & bona quæ sustinēdo meruerunt æterna māsura p̃uideāt. Quib? simul oculis: & reprobos supbiā cito cōsumādā: & tormenta sequētia semp māsura p̃spiciūt. Pōt & ita accipi quod rhete dicat p̃nitiosā malorū doctrinā: quā ab eo loco cōtexuit ubi ait. Si te lastauerint peccatores ne acquiescas. Frustraq; tale iaciatur rhete añ eos qui mūdīs oculis cōrdis supna cōtēplātur: q dicere norūt cū p̃pheta. Aīa nostra sicut passer erepta ē de laqueo uenatiū. Facile enī laqueos q in terra tenduntur cauet: qui pēnis uirtutū subuectus cōuersationem hēt in cælis. Vtrumq; ergo rhete frustra bonis parant reprobi: qā & si suadēt iniqua: superatur iusto: sapientia: & si insidiis inferunt aduersa: contēnuntur patientia. Siue oculi pennatorum sunt animæ beatorum: uirtutum pennis suffulta. Quæ acuto uisu cælestia contemplantur ad superna euolant: ante quorum intuitum: frustra ab impiis deceptionis rhete prætenditur: quia diuinit? adiuti cunctos eorum laqueos facile transcendentur ad superna transeunt.

¶ Ipsi quoq; contra sanguinem suum insidiantur. & moliuntur fraudes contra animas suas.

¶ Cōtra sanguinem ut temporali morte plectantur: idest puniantur contra animas autem dicit ut æterna quoq; animarum perditione damnentur. Quod cum ad omnes qui sanguini insidiantur: & fraude sibi uiuēdum estimant pertineat: specialiter tamen iudæis congruit qui infonti domino tendiculas absconderunt: eiusq; apostolos uirtutum pennis fultos: dolis circunuenire satagebant. contra sui namq; sanguinem suasq; animas agebant: qui timentes ne terrestre regnum perderent: cæli terræq; regem occiderunt. Cæli cines persecuebantur in terra. Ideoq; & quod in terris habebant: & quod in cælis acquirere poterant: regnum perdiderunt. Generaliter autem dicendum quia quicumq; oculos fidei habet apertos: accipitq; a domino pennas ut columbæ quibus æternam uolet ad regem: frustra tali nectant loquaxos mali: seq; ipsos potius hoc præsumēdo petimant.

¶ Sic semite dñis auari animas possidentium rapiunt.

¶ Semitas auari dicit subtiles ei? cogitatiōes: quibus sedulus inquirat: qualiter pecunias augeat. Talesq; semitæ rapiūt ad interitū aīas possidētū. Idest eorū qui possessionib? pecuniarū ultra rationē incumbunt. Non solum ergo iqt hi qui ob philargyriā rapinis inocētium: & cedib? inuigilant semet-

Liber primus.c.i.

iplos hoc agentes perdunt:uerum eodem ordine tametsi minore reatu omnes auari meditationes quæ aurum deo præferunt hunc ad interitum trahunt:Aliter Sic.semitæ omnes auari animas possidentium rapiunt.Tali ut ipse potius nudat eos:qui possessionibus hoc agendo pereat. Pauperes namq; quos nihil possidere cernit cur occidat:quo spoliet non inueniet. Hucusq; persecutiones quas iudæi christo intulere describuntur: Hinc referuntur ea quæ ipse post passionem eisdem suis persecutoribus per apostolos loquitur.

Sapientia foris predicat in plateis dat vocem suam in capite turbarum clamat.

Sapientia quippe dei xps est qui in mundo conuersatus:paucis sua misteria diuinitus patefecit. Ipsiq; præcepit:ne ante passionem & resurrectionem suam:quia ipse esset iesus christus prædicaret: ne gloriam eius quam i monte conspexerant:cuiq; diceret:Magisq; tunc suæ potētia maiestatis operibus quā uerbis ostēdebat:impleta prophetia quæ dixit:neq; audiet aliquis i plateis uocē eius. At post resurrectionē ei? sapiētia foris prædicabat:q̃a misso desuper spiritu per apostolos aperte seipsā mūdo declarabat.In plateis dabat uocē suam quia in latitudine plebium manifeste:quæ antea paucos docuerat replicabat:impleto uerbo quod eisdem suis præconibus ait.Quod dico uobis in tenebris dicite in lumine:& quod in aure auditis prædicate super testa. Aliter xps dei uirtus:dei & sapiētia:quæ i potētia diuinitatis:apud patrem olim latebat:Nunc in fine sæculi per assumptionem carnis: uelut foris in plateis egrediēs in hoc mundo uisibiliter apparuit.Atq; euangelicam prædicationē de futuri regni sui beatitudine clara insonuit uoce.

In capite turbarum clamat.

Quia etiam principibus qui sibi ei præualuisse ut crucifigeretur uidebantur:reatum homicidii qd perpetrarant:palam reducebat ad memoriam eosq; ad pœnitentiæ remedium uocabat

In foribus inquit portarum urbis profert uerba sua dicens.

Urbis ecclesia est ex utroq; populo iudæorum:uidelicet & gentium adunata.Cuius portarum fores sunt doctores:qui uerbum prædicando credentes in eam introducunt.Et in foribus portarum eius uerba sapientia proferebat:cum in apostolis suis loquæbatur: e quibus unus aiebat. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur christus.Possunt fores portarum urbis etiam synagogæ maiores intelligi in quibus sapientia disputabat.Cum legis peritos phariseos: & sacerdotes per apostolos loquens suam reuocabat ad gratiam:ita ut sicut lucas ait. Multa turba sacerdotum obediret fidei.quid autem eadem sapientia clamitaret adiungit.

Usquequo paruuli diligitis infantiam.& cetera.

Paruuli dicuntur sensu tardiores:qui infantiam hoc est ignorantiam complectendo diligit. Vsq;quo paruuli sensu ueteris instrumenti cerimonias nouo clarescente diligitis. Vsq;quo Moy si christi euangelio legem præfertis:quousq; decreta quæ rudibus adhuc populis per seruum data sunt:præponitis eis quæ filius ipse ueniens perfectis sensu contulit.Iam uidistis christum in carne: iam miracula facientem & docentem. Nō tantum spreuistis sed & occidistis. Saltem modo resuscitatum a mortuis & præidentem cælo diligit & dimittet uobis scelus quod commisistis.

Et stulti ea que sibi sunt noxia cupient.& imprudentes odibunt scientiam.

Præponendum est a superiore usq;quo:idest usq;quo cupient:usq;quo odibunt?cupiebant autē noxia & odibant scientiam:qui litteræ legalis superficiem sequæbantur et sacramēta euangelii quæ ipsa littera signabantur accipere detrectabant.Stulti sunt qui apud semetipsos sapientes putantur. Ea quæ sibi sunt noxia cupiunt.in hoc quod præsentia diligit:& futura non appetunt.Imprudentes uero dicuntur qui ueram dei scientiam:dum suum diligit errorem:exosaz habent.

Conuertimini ad correptionem meam.

Corripuit per apostolorum ora iudæos quia credere noluerunt .Vt tunc eos postquam surrexit & ascendit monuit conuerti.

En proferam uobis spm̃ meum.& ostendam uerba mea.

Si adhuc inquit conuerti negligitis proferam uobis uindictam quam meruistis & uerba quæ de uestra perditione prædixi ostendam uera esse. Spiritum quippe suum potentiam ultionis nominat.De qua Moyses ait. Misisti spiritum tuum & operuit eos mare. Et in libro beati Iob dictum est:iniquos flante deo perisse & spiritu iræ eius esse consumptos.

Quia uocati & rennuistis.

Dicens uenite ad me omnes qui laboratis & honerati estis:& ego reficiam uos:

Etendi manum meam.& non fuit qui aspiceret.

Primo benefaciendo & sanando omnes oppræssos a diabolo:Post modum in cruce patiendo.

Desperastis omne consilium meum.

Dicentis pœnitentiam agite appropinquabit enim regnum cælorum.

Et increpationes meas neglexistis.

Dicentis.Ve uobis scribæ & pharisei hypocritæ quia tulistis clauem scientiæ. Ipsi non introistis: & eos

Super Parabolas Salomonis.

& eos qui introibant prohibuistis: & generaliter qui non credit iam iudicatus est.

Ego quoque in interitu vestro ridebo: & subsannabo.

Tale est in psalmo de hisdem: qui habitat in cælis irridebit eos & dominus subsannabit eos. Non quia buccis dominus irrideat: aut naso subsannet sed ea uis designata est tali uerbo quā dedit apostolis: ut prauiderent nihil prorsus impios contra eum supra quam in se permetteret insidiis esse acturos: qui potius illorum cœpta omnia euacuanda eius uero gloriam post passionem per orbem terrarum esse dilatandam prænoscere. Ideoque superbiam eorum: etiam cum maxime ualere conspicerent pro nihilo contemnerent.

Cum uobis quod timebatis aduenerit.

Conferentes ad inuicem: & si dimittimus eum sic: omnes credent in eum. Et uenient romani & tollent nostrum locum & gentem.

Cum irruerit super vos repentina calamitas: & interitus quasi tempestas ingruerit.

Obsidionem hierosolymorum subitam & expugnationem totius prouinciæ quæ a romanis facta est dicit dominus. Quam & ipse dominus in euangelio uidens ciuitatem flensque super eam prædixit.

Quando uenerit super vos tribulatio & angustia: tunc inuocabunt me: & non exaudiam.

Non leguntur iudæi ulla obsidione dominum inuocasse: sed tantum armis esse confisi: quamuis desolationem patriæ ruinamque templi amarissima mente conspexerint. Si qui tamen tunc inuocabant: quia hi qui culpam pro qua sunt puniti intelligere: ut uere poeniterent nolebant exauditi non sunt. Vnde recte dicuntur tribulationem cum angustia fuisse perperis. Tribulationes quæ erant in eis quibus foris deprimebantur: angustia in eo quod intus & de eo nihil consolationis inuenerat. At contra sancti cum exterius opprimuntur aduersis spe certa salutis in corde delectantur. Sciens se ab illo exaudiri clamantes cuius se uerbo iubentis audire meminerunt. hinc & enim propheta ait. Cum inuocarem te exaudisti me deus iustitiæ meæ in tribulatione dilatasti mihi. Potest autem tota hæc correptio sapientiæ. De uniuersis generaliter reprobis accipi: qui in die iudicii clamant ad iudicem districtam aperiri sibi ianuam regni postulantes. Nec mereantur exaudiri. Nam & hoc quod sequitur:

Mane consurgent: & non inuenient me.

Ipsam tempus extremi examinis: quo alii in uitam eternam. Alii in opprobrium resurgent sempiternum: aperte designat.

Eo quod exosam habuerint disciplinam: & timorem domini non susceperint: nec acquieuerint consilio meo: & detraxerint uniuerse correptioni mee.

Merito salute priuantur: qui principium sapientiæ timorem domini & disciplinam: non modo non habent: sed odiis insequuntur. At salutis filius iniquos inquit odio habui: & legem tuam dilexi.

Commedent igitur fructus uie sue.

Viam eorum dicit de qua supra dixerat. Pedes enim illorum ad malum currunt. Quia inquit uias meas ingredi noluerunt ut uiuerent: recipient mercedem uiarum suarum: ut in æternum pereant. At contra de his qui timeant dominum: qui ambulant in uis eius dicitur labores fructuum tuorum quia manducabis: beatus es & bene tibi erit.

Suisque consiliis saturabuntur.

Quia meo consilio quo illos saluare decreueram acquiescere rennuebant: saturabuntur suis quibusque aiebant: abscondamus tendiculas contra infontem frustra. Quibus pro saluatore: latronem sibi elegerant: ut uidelicet uastentur a latronibus: & inter latrones damnentur. Quod etiam de omnibus uerbi dei contemptoribus: sicut & etiam hoc potest accipi.

Auersio paruulorum interficiet eos.

Paruulos non etate: sed sensu dicit: quia supra dictum est usquequo paruuli diligitis infantiam? Qui non paruuli sed perfecti sensibus esse potuissent: si non a consilio sapientiæ: auditu auerterent. Quo autem auerterent: eo sese æternæ morti destinabant.

Et prosperitas stultorum perdet illos.

Cum nullis retardantibus aduersis perfecerunt actu quod meditantes aiunt. Omnem preciosam substantiam reperiemus. Item auersio paruulorum interficiet eos: & prosperitas stultorum perdet illos: quia sepe auersus a timore conditoris animus: iam de ira eiusdem iusti conditoris patitur. ut in his quæ peccat. Nihil sustinere uideatur aduersis: sed ut beatus Iob dicit. Ducunt in bonis dies suos: & in pucto ad inferna descendunt. Item auersio paruulorum tribulatio uitæ presentis. Prosperitas stultorum lætitia est reproborum. Per hæc enim gemina uita. cuncti reprobi pereunt cum eos aut prosperitas huius seculi eleuat: aut aduersitas deicit.

Qui autem me audierit: absque terrore quiescet.

Potest & in hac uita & in futura intelligi: quia qui domino perfecte deseruit nullis terretur aduersis: immo gaudet in aduersis: & ipsa morte quasi de ingressu uitæ lætatur: qui etiam semper super uacuis cogitationibus ac tumultibus temptationum pectus iuuantem spiritus sancti gratia gerit quod

Liber primus. c. li.

requies septimi diei in lege mystice signabat. Sed cum transierit e seculo nō solum absq; timore malorum sed et in magno gaudio speratæ resurrectionis quiescet: ut Lazarus in sinu Abrahæ.

Et habundantia perfruetur: malorum timore sublato.

Nunc habundantia bonorum operum ablato timore eorum qui occidunt corpus: tunc habundantia gaudiorum in præmio. Quanta enim ibi habundantia bonorum omnium gloriam eius a quo sunt omnia bona licet intueri ablato prorsus timore omnium quæ aliquid aduersi ulterius non afferant.

CAPITVLVM SECVNDVM.

Illi mi si susceperis sermones meos: & mandata mea absconderis penes te.

Abscondit mandata dei penes se: qui hæc audiens sollicite in corde recondit. Iuxta illum qui ait. In corde meo abscondi eloquia tua: ut non peccē tibi. Est enim summo opere curandum. Ne nobis hæc iuxta parabolam euangelii demonia quasi semen secus uiam iactatum uolucres tollant.

Et audiat inquit sapientiam auris tua.

Ille enim sapientiam autē non audire probatur qui uerba dei auditu tantum corporis percipiēs. Non uult memoria retinere: ut hæc operetur. Si ergo mandata dei fixo amore discendi & custodiendi susceperis. primo humilitatis uiam tene: hoc est enim q̄ subsequēter adicitur.

Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.

Inclinare quippe est cor ad agnoscendum prudentiam humiliare & emundare cor ut dignum fiat ad percipienda mysteria ueritatis. Vnde eadem sapientia patri loquens ait: abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis id est abscondisti a supbis: & reuelasti humilibus.

Si enim sapientiam inuocaueris: & inclinaueris cor tuum prudentie.

Nullum inuocare id est in nos orando uocare nisi deum debemus. Cum ergo sapientiam inuocandam esse docet ostendit se proculdubio non quamlibet sapientiam id est notitiam rerum cælestium siue terrestrium sed ipsam deitatis cognitionem nobis ad sequendum proponere. In huius namq; perceptione sapientiæ summa est perceptio beatitudinis: ipsa attestāte quæ patri pro nobis supplicans ait: hæc est autē uita æterna ut cognoscant te solum & uerum deum: & quem misisti iesum christum. Notandum est autem quod & sapientiam uocare & nosmetipsos ad noscendam prudentiam cor inclinare suadet. Quia nimirum necesse est: ut diuinum in cunctis flagitemus auxiliū & ipso domino adiuuante bona quæ ualemus agamus. Neq; enim sine ipso quicquam facere possumus. Nec rursus sine nostro conamine quantulumcumq; habere ualemus: quapropter nos ab ipso saluos esse credamus.

Si quesieris eam quasi pecuniam: & sicut thesauros effoderis eam.

Si tanta cura sapientiam quanta cupidi quærent pecuniam: uel certe si tam sollicite quæseris sapientiam. Ipsa sapientia (quasi infinitas per hanc & ineffabiles diuitias sis acquisiturus) percipies præmia quæ subsequenter exponuntur. Qui uero thesauros effodit: eicit rudera terræ: & facit in altum foueas: sedulus insistit labori: donec ad thesauros quos quærit attingat. Et qui thesauros sapientiæ inuenire desiderat: quicquid sibi terrenum inesse depræhenderit expurget: carnales illecebras abscedat: fossā i se humilitatis faciat: nec q̄scat ab agēdo priusquā se uenā ueritatis inuenisse cognouerit.

Tunc intelliges timorem domini: & scientiam domini inuenies.

Si sollicito corde quæseris: peruenies ad experientiam amabilis domini: qui non initium sed perfectio ē sapientiæ cælestis in hac dumtaxat uita. Ideoq; non euz perfecta dilectio foras mittit: sed facit permanere in sæculum sæculi: sed & scientiā ipsius diuinitatis: quæ perpetuo beatū facit inuenies.

Quia dominus dat sapientiam.

Respicit hic uersiculus ad hoc quod supra dixerat: si enim sapientiam inuocaueris: & cætera usq; dum ait: & scientiam dei inuenies. Ideo namq; sapientia: id est dominus inuocandus est ad accipiendam sapientiam: quia sapientia non a nobis ipsis haberi potest: sed a domino datur: taceat pelagius redargutus ab apostolo qui ait. Quid enim habes quod non accepisti? & apostolus iacobus. Si q̄s autem uestrum inquit indiget sapientia postulet a deo.

Et ex ore eius scientia & prudentia.

Potest in hoc uersiculo ipsa ineffabilis & coæterna deo patri sapientiæ natiuitas intelligi: de qua alibi dicit: ego ex ore altissimi prodii primogenita. Potest os domini & in sanctis eius accipi: unde dici solet in prophetis: quæ os domini loquutum est. Et ex ore eius scientia & prudentia. Quia nisi ipse os humanum sanctificet. Nisi hoc suum ipse dignanter efficiat: perfectam loqui sapientiā: nullatenus ualet.

Custodiet rectorū salutem: & proteget gradientes simpliciter.

Cognatæ sibi sunt uirtutes rectitudo & simplicitas neq; ab inuicem quæunt separari. Vnde & sapientia unam earum sine altera non quærit: sed in quibuscūq; ambæ conueniunt hos custodit & protegit. Deniq; de beato Iob dicitur: quia erat uir ille simplex & rectus. Simplex uidelicet per innocentiam mansuetudinis: rectus per cautelam discretionis. Simplex quia nullum ledere immo cunctis prodesse desiderabat: rectus quia a nullo corrumpi mittebat.

Seruans

Super parabolas Salomonis.

Seruans semitas iustitie: & vias sanctorum custodienis.

Vias sanctorum generalia domini mandata: semitas iustitie artiora uitae caelestis instituta: quae perfectis solum accessibilia sunt dicit. Vtraque autem sapientia seruat: ut in quocumque uirtutum gradu rectos iuuat ac simplices.

Tunc intelliges iustitiam & iudicium & equitatem & omnem semitam bonam si intraveris sapientia cor tuum & scientia anime tue placuerit. Consilium custodiet te: & prudentia seruabit te: ut eruaris de via mala ab homine qui peruersa loquitur.

Via mala opera iniqua: hominem peruersa loquentes: doctore dicit inique operantis. Via mala inquam uocat: qui dicit ueni nobiscum: infidiemur sanguini: peruersa loquente eum qui huius auctor est suasiois.

Qui relinquunt iter rectum: & ambulant per vias tenebrosas.

Pulchre itineri recto uias tenebrosas apposit: quia nimirum iter rectae actionis luce peragitur atque ad lucis supernae gaudia ducit. At deus sicut ait. Omnis qui male agit odit lucem: & non uenit ad lucem: ut non arguantur eius opera: & talis finem exterioribus sortietur in tenebris.

Qui letantur cum malefecerint: & exultant in rebus pessimis. Quorum uiae peruersae sunt: & infames gressus eorum.

Ideo malefacientes exultant: quia per uias tenebrosas ambulant: & nesciunt quo eunt. Si enim quod ad poenam tendunt aspicerent: gressum utique cohiberent. Noxiamque latitiam salubri fletu castigarent.

Et eruaris a muliere aliena: & ab extranea. Quae mollit sermones suos.

Pendet hic uersus a superioribus ubi dictum fuerat prudentia seruabit te. Et est sensus: prudentia seruabit te: ut eruaris a muliere aliena. Quia ergo prius salomon auditorem suum quem sapientiam docere satagit ammonuit ne latronibus iungeretur. Ne si uideret furem simul curreret cum eo sed recte ac simpliciter incederet. Nunc commonet ne cum adulteris portionem suam ponat. De quo & hoc quod supra dicitur: ut eruaris de uia mala: ab homine qui peruersa loquitur potest specia liter intelligi. Quae enim peruersior loquutio quam ad supra suadent: quod capitulum incipit a loco ubi ait. Fili mi si susceperis sermones: & mandata mea absconderis poenas te. Potest autem per mulierem extraneam hereticorum prauitas intelligi a christi & ecclesiae membris aliena: quae molititia dissertitudinis: & linguae blandimentis corda decipere innocentium solet: psalmista. molierum sermones suos super oleum: & ipsi sunt iacula.

Et reliquit ducem pubertatis suae & pacti dei sui oblita est.

Patet de adultera: quia primum uirum relinquat & pacti dei obliuiscitur eius nimirum quod cum uiro suo domino teste: tempore nuptiarum pepigit: quia fidem sibi castitatis: alterutrum seruarent. Patet & de mente heretica quia reliquit doctorem: a quo fidem ecclesiae didicerat: & oblita est pacti dei sui: hoc est fidei ipsius dominicae quae in symbolo continetur: quam se die baptismatis seruaturam esse promiserat.

Inclinata est enim ad mortem domus eius: & ad inferos semite eius.

Omnis conuersatio adulterae ad interitum ducit & quamuis blanda uidetur ac mansueta: non minorem sentiet in fine uindictam: quam qui latro quando aperte impietati famulatur. Potest domus adultera ipsa eius caro in qua turpitudinis: ac luxuriae subternitur accipi: quae nouissimi tempore iudicii non ad uitam: sed perpetuam resurget ad mortem. Sed hereticorum domus: quia super arenam construitur: & cum stare uidetur uergit ad occasum: suisque clementis quasi quibusdam semitis ad impiorum consortia: id est ad spirituum tendit tormenta malignorum.

Omnes qui ingrediuntur ad eam: non reuertentur. Nec apprehendent semitas uitae.

Ad eam ut ad mortem dicit. Non ad mulierem. Potest enim qui adulterae mixtus est. Domino uiuante reuerti ac uitam poenitendo mereri. Potest qui heresi pollutus est resipiscendo redire ad salutem. At qui semel aeterna morte raptus est. Nunquam rediet ad uitam: quod contra origenianos proprie dictum est: qui hereticis meretricibus cunctisque flagitiosorum turbis: & insuper ipsi diabolo atque angelis eius: post innumera licet expleti uniuersalis iudicii tempora: remissionem scelerum: uitam ac regnum promittunt in caelis. Male intelligentes illud esaiam: & clauduntur impii in carcere: & post dies multos uisitantur: quasi post multa tempora terminati iudicii: saluandos dixerit impios cum ille econtra: nullam eis salutem tribuat: sed eos qui hoc tempore mortui. pro enormitate flagitiorum claudi mererentur in carcere poenarum tempore resurrectionis ad modicum uisitandos significet: tantum ut receptis corporibus: in iudicio grauius damnentur: & continuo post iudicium atrocioribus perpetuo recludantur in poenis. Quamuis & ita recte possit accipi. Omnes qui ingrediuntur ad eam: id est ad meretricem: siue ad domum eius non reuertentur: quia quantum attinet ad naturam iniqua sua uoluntate deprauatam: recursus per semetipsam non habet: sed per dei gratiam: qua adiuuatur: & instauratur: ut semitas uitae apprehendat. Designatum est enim hoc dicto pondus iniquitatis: ut cum reuertitur quis non sibi tribuat: sed gratiae dei non ex operibus ne forte gloriatur.

Et ambules in uia bona & colles iustorum custodias.

Viam bonam: unitatem dicit rectae fidei de qua dominus ait. Ego sum uia & alibi: & nemo potest uenire ad patrem: nisi per me. Colles autem iustorum: multipharia sanctorum exempla notat: pendet hic

uersus: ex eo quod supra dictum est: prudentia seruabit te: sicut & illud: ut eruaris a muliere aliena.

Qui enim recti sunt habitabunt in terra: & simplices permanebunt in ea.

Et hic rectis iungit simplices. sicut & supra cum diceret custodiet rectorum salutem: & proteget gradientes simpliciter. Quia nimirum simplicitas sine rectitudine dissoluta est & stulta: rectitudo autem sine simplicitate: austerius nimirum existit & dura. Verum utraq; uirtus coniuncta: perfectum reddit hominem. Sed hoc inter utrunq; uersum distat: quia in illo quod iustos in presenti dominus certates adiunget in isto qd uictores in futuro coronet indicatur. Terrae uero nomine ecclesia designatur quae specialem deo fructum germinare consuevit. In qua iusti habitant: & permanet qui a consortio eius separantur: sed terminata hac uita ad illam eius partem quae cum christo in caelis regnat perueniunt.

Impii uero de terra perdentur: & qui iniq; agunt auferentur ex ea:

Possunt haec non de cunctis generaliter & reprobis dicta accipi: sed de illis specialiter qui ad terram domini idest ecclesiam pertinere uidebantur: & tamen exigentibus meritis auferuntur ab ea quidam quidem apertio ipsius ecclesiae iudicio. ut Simon arrius & porphyrus: quidam uero in secreto inuisibilis iudicis ut innumeri eorum qui hominibus boni uidentur. Impios enim apertos apostatas dicit ut iniq; agentes omnes qui perceptis fidei sacramentis ab ei? castitate aliquo modo praeue uiuendo degenerant. Vtriq; autem in futura retributione de uiuentium terra perdentur: quia non habitabit iuxta dominum malignus: neq; permanebunt iniusti ante oculos eius: & recte quia de malorum bonorumq; uis multa praedixit de utriusq; sine in conclusione subiunxit. Quomodo & in praecedente parabola qua latronum consortia uetabat fecerat dicens: de fine malorum prosperitas stultorum perdet illos: de fine bonorum: qui autem me audierit absq; terrore quiescet. Possunt uersus de quibus nouissime disputauimus. De antiquo dei populo etiam intelligi: quia cum recta uiueret in terra sua foeliciter maneret: & cum peccaret exterminaretur ab hac terra.

CAPITVLVM TERTIVM.

Pli mi ne obliuiscaris legis mee & precepta mea custodiat cor tuum.

Hinc docet misericordiae operibus insistendum neq; nostris fidendum uiribus sed a deo auxilium esse flagitandum. Et congruo satis ordine postq; conhercuit a crudelitate. Postq; a luxuria castigauit: ornat actib? bonis: quae instruit

Longitudinem enim dierum & annos uite & pacem apponent tibi.

Ne imposita praeceptorum custodia turbaret audientem praemisit praemia certa: & sic enumerauit praepcepta. Longitudinem dierum lucem sempiternam: annos uitae: transcendens mortalitatis huius: augmento pacis ipsius aeternae beatitudinis statum designat. De qua dicit esaias multiplicabitur ei? imperium: & pacis non erit finis. Sed et & priori de populo in presenti datus

est: ut cum legi dei obediret: longo tempore in pacis quiete uiueret.

Misericordia & ueritas non te deserant.

Nuquam ab ore tuo ueritas quae dicenda. Nuquam ab opere misericordia: quae proximo sit impendenda recedat. Sic eniz fit ut & te dei semper misericordia prosequatur: & ueritas. Misericordia uidelicet: qua deleat peccata: ueritas uero qua compleat promissa sua.

Circunda eas gutturi tuo: & describe in tabulis cordis tui.

In gutture organum uocis: in tabulis cordis latitudinem insinuat cogitationis: Sit ergo uirtus misericordiae & ueritatis: radici infixae mentis: promatur & uoce loquentis: ut & occulto inspectori archana placeant intentionis: & proximos iuuent officia loquutionis. Bene autem uirtutes circūdari docet gutturi cum uox loquentis potius intus in gutture fieri soleat: quia uidelicet praedicationis uox de internis emanat: sed extra circumdat. Nam in quo alios ad bene uiuendum suscitatur eo ad bene agendum & opera praedicantis ligat. Ne extra sermonē actio trāseat: ne uoci uita contradicat.

Et inuenies gratiam & disciplinam bonā coram deo & hominibus.

Coram deo inuenit gratiam & disciplinam bonam qui usu uirtutum iugi: promeretur a domino: ut per dies seipso perfectior efficiatur & melior. Sed & coram hominibus gratiam inuenit: & disciplinā bonā: cuius opa sūt talia: in quib? iure laudatur pater: quaeq; exēplū uiuēdi proximis exhibent

Habe fidutiā in domino ex toto corde tuo. & ne innitaris prudentie tuae. In omnibus uis tuis cogita illum & ipse diriget gressus tuos.

Non moetas ab imbecillitate ppria diuina nō posse seruare madata. Nec te rursū autumes hac tuis implere uirib? posse: uel tua naturali sciētia nosse si nō p illi? legē instruaris. Sed poti? & i dicendo & in agendo: eius quare auxiliū: & ipse cū tibi sit propitius ut implere ualeas donabit.

Ne sis sapiens apud te metipsum.

Videtur forte alicui hoc idē eē madata: qd pmissum erat: & ne innitaris prudentiae tuae: sed multus distat. Innititur enī suae prudentiae: q ea quae sibi agenda: uel dicēda uidētur: patrū decretis praepōnit. Sapiens uero ē apud semetipsum: & is qui illis quae ex patrum magisterio potuit recte cognoscere sese praeter ceteris quasi doctior extollit. Quae sit autem uera hominis sapientia subsequenter ostendit.

Time

Super Parabolas Salomonis.

Time dominum & recede a malo.

sapientia. & recedere a malo intelligentia. Perfecti etenim quicquid ita se debent ab omnibus continere malis. ut presentiam maiestatis cum metu semper recogitent. & notandum quod supra fiduciam habere in domino. nunc autem deum timere admonet. Ibi. n. fragilium animos ne desperent promisso dei auxilio roborat. Hic fortiores ne de se presumant. divini timoris memoria cohercet.

Sanitas quippe erit in umbilico tuo. & irrigatio ossium tuorum.

In ossibus solida uirtutum opera: in umbilico. qui in interiori corporis parte medius est infirma adhuc & imperfecta bonorum actio designatur. Si ergo deum timueris & non tuis uiribus superna protectio ne confusus a malis abstinere studueris. sanitas erit umbilico tuo & irrigatio ossium tuorum: quia & infirmas operis per hanc ad statum perfectionis conualescet: & fortia quae tua acta unum amplius roborare accipiet.

Honora dominum de tua substantia. & de primitiis frugum omnium tuarum da pauperibus.

Multi multa pauperibus. sed de aliena substantia ac frugibus quas ui uel fraude rapuerant tribuunt. Multi largiuntur de suo: sed largiendo dominum non honorant: quia fauoris humani & non amore superni inspectoris faciunt. Qui ergo proficuum sibi elemosinae fructum fore desiderat. & de suis propriis. & in conditoris honorem tribuat. ut. s. homines qui ei? plasma sunt quicquid ad ei? imaginem sunt facti creentur: non solum autem de substantia pecuniae quam pauperi porrigimus. sed de cuncta bonae operationis quam agimus: de uniuersae caelestis gloriae quam percepimus substantia uel frugibus dominum honorare iubemur. Hoc est eius in omnibus & non nostram querere laudem. Sed & ille dominus de sua substantia suarumque frugum primitiis honorat: qui omne quicquid boni operatur. Non hoc suis uiribus ac meritis: sed supernae gratiae tribuit. & memor illius uerbi: quia sine me nihil potestis facere.

Et implebuntur horrea tua saturitate: & uino torcularia redundabunt.

Ait in euangelio dominus. thesaurizate autem uobis thesauros in caelo. Si ergo thesauros in caelo possunt habere iusti quia uere sibi diuitias inueniunt. Possunt utique & horrea & torcularia quia non esuriunt: neque sitiunt amplius. & implebuntur horrea saturitate. quia satiabor inquit dum manifesta bitur gloria tua. Redundabunt torcularia uino quia interna suauitas aeternorum corda cunctorum fidelium in laude sui conditoris accendit. Hinc etenim dicit. ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Sed & in presenti nonnunquam doctori. qui panem uerbi. qui poculum gratiae spiritalis indigenti ministrat. maiora ministrandi dona dominus pro mercede condonat. Qui terrena subsidia largitur in operibus ditior dando caelesti remuneratione redditur.

Disciplinam domini fili mi ne abicias: nec deficias cum ab eo corripis.

Sunt qui in prosperis domino seruiunt & in aduersis recedunt. Vnde sapientia quae in prosperis bene uiuere docuit. et in correptione: ne deficiat hortatur. ne accedente infirmitate: uel paupertate. uel persecutione humanam pietatem: quam seruare in tranquillitate uidebatur amittat.

Quem enim diligit dominus. corripit. & quasi pater in filio complacet sibi.

Tanto ergo minus de flagello quo castigamur murmurare debemus: quanto certius in eo pater nostrae dilectionis pignus tenemus: Vnde & ipse dicit ego quos amo arguo. & castigo. Notandum autem quod pro hoc uerbo septuaginta interpretes dixere. flagellat autem omnem filium quem recipit. Quod mirandum cur apostolus ad hebreos hebraice scribens. magis sequi uoluerit.

Beatus homo qui inuenit sapientiam. & qui affluit prudentia.

Quia positos sub disciplina & correptione consolabatur addit quod cooperatur: insinuans quia beatitudo est uera hominis: non aduersis carere in presenti: sed aeternae sapientiae perceptione latari. Quod est in hac uita domini uoluntatem cognoscere. & in futuro eius uisione perfui. Et bene cum diceret beatus homo qui inuenit sapientiam: mox addidit: & qui affluit prudentia. Sunt qui inueniunt sapientiam: doctrinam ueritatis aure percipiendo: sed affluere prudentia negligunt nolendo cordis sui sinum ad percipiendam eius amplitudinem laxare.

Melior est acquisitio eius negotiatione argenti & auri.

Non moeruat de correptione inopiae quisquis opes acquisiuit sapientia: quia thesauris terrestribus incomparabiliter munus caeleste praecellit.

Primi & purissimi fructus eius.

Si iuxta ecclesiasticum: radix sapientiae est timere deum fructus sapientiae quis nisi uidere deum? Et hi sunt primi ac nouissimi siue quia deus qui uidetur ab initio est. & nihil inquinatum in eius uisione incurrit. siue quia primo ad hanc contemplantam homo creatus est. Vnde & adolescentior filius ubi ad patrem poenitens rediit primam stolam recepit memoratur. siue quia primum & rude aurum solet esse purissimum. Et prima stola nostra beatitudo: uera est beatitudo credenda: quae nobis in resurrectione perfectius a domino promittitur esse reddenda.

Pretiosior est cunctis opibus. & omnia quae desiderantur. huic non valent comparari.

Non modo terrenis uerum & caelestibus diuitiis immo & ipsis angelorum conspectibus huius sapientiae claris antefertur. Vnde & propheta: quid enim mihi restat in caelo aetate quid uolui super terram. & usque ad finem psalmi.

Longitudo dierum in dextera eius & in sinistra illius diuitiae & gloria.

Uisione suae diuinitatis electos in perpetua luce condonat: & eosdem in presenti uita incarnationis suae sacramentis & carismatibus illustrat ac roborat: Dat eis qui ob se comparandam sua

omnia uenduntcentuplum in hoc tempore.& in seculo uenturo uitam æternam.Sequitur in hoc loco. iuxta antiquam translationem.quod nostri codices non habent ab ore eius proficiscitur iustitia. legem autem & misericordiam in lingua portat. Quod ideo adnotandum credidi quia hi uersiculi in opusculis patrum sæpe positi inueniuntur.

¶ *Uie eius uie pulchre. & omnes semite illius pacifice.*

¶ *Actiones & doctrinae quæ in euangelis continetur pulchræ sunt: quia diuinæ ac puri hominis modum longe transgressæ: & omnia iussa eius ad pacem ducunt æternam. Omnia quæ in carne gessit ad reconciliandos deo mortales: ad pacificandum cum angelis genus humanum: ad demonstranda suis seruandæ adinuicem pacis & dilectionis exempla pertinent.*

¶ *Lignum uite est his qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam beatus.*

¶ *Sicut in medio paradisi lignum uitæ moyses esse testatur. Ita per sapientiam dei: uidelicet christum uiuificatur ecclesia cuius & nunc sacramentis carnis ac sanguinis pignus uitæ accipit: & in futuro præsentis beatificatur aspectu.*

¶ *Dominus sapientia fundauit terram & stabilinuit celos prudentia.*

¶ *Deus pater per filium omnia condidit. Tipice autem fundauit terram sapientia: cum per ipsum sanctam ecclesiam in fidei soliditate locauit. Stabilinuit celos prudentia: cum per eundem sublimia prædicatorum corda illustrauit:*

¶ *Sapientia illius eruperunt abissi.*

¶ *Quando in diebus Noe ruipit omnes fontes abissi magnæ. uel cum quotidiano progressu fontes. & flumina de abisso: per terræ uenas emanant: ebullunt procedunt. Aliter sapientia errumpunt abissi cum largiente xpi gratia profunda sacramentorum cælestium fidelibus innotescunt*

¶ *Et nubes rore concrescunt.*

¶ *Pater iuxta litteram: sed allegorice nubes sunt ecclesiæ magistri. sublimes per contemplationem & uitam: rigantes cor auditorum quasi subiectam sibi terram per doctrinam. Quæ rore concrescunt: qui subtilissima discretionem uirtutes suas quibus proficiant: quibus alta petant: quæq; minoribus in exemplum monstrent examinant.*

¶ *Sili mi ne effluant hec ab oculis tuis.*

¶ *Ne disciplina temporali fatigatus sapientiæ quæ tanta est gratiam perdas præcaue.*

¶ *Custodi legem atq; consilium meum.*

¶ *Lex sapientiæ est quæ dicit. Si uis ad uitam ingredi non occides. non mechaaberis. nō furtū facies. non falsū testimoniū dices. & cætera. Consiliū sapientiæ est cum protinus addidit: si uis perfectus esse uade uende omnia quæ habes & cætera.*

¶ *Et erit uita anime tue.*

¶ *Anima tua habet uitam cum deo: si eius decreta custodieris: qualibet caro disciplina correptionis: aut eua idest calamitate mortis: quæ eua calamitas interpretatur mortis præmatur.*

¶ *Et gratia faucibus tuis.*

¶ *Quam dulcia inquit faucibus meis eloquia tua: habet ergo sensus ai fauces suas. qbus uerba quæ audit diiudicat: quibus res & gesta singulorum quæ cernit discernendo examinet: & hæc amplectendo recipiat. illa reprobando contēnat. Quibus nimirum faucibus. cum legē atq; consilium dñi custodimus gratia multiplicatur: quia quanto solertius quisq; diuinis obtemperat iussis: tanto dulcius eius amorem concipit: Quam nostris faucibus inesse gratiam desiderabat Psalmista cum ait. gustate & uidete quoniam suauis est dominus.*

¶ *Tunc ambulabis fiducialiter in uia tua.*

¶ *Fiducialiter in uia nostra incedimus cum dei gratia confisi. profectum in bona nostra conuersatione suscipimus. Si ergo eius imperis humiliter subdimur. & gustum superni amoris suauius faucibus mentis attingimus. & operationis bonæ augmētum semper obtinebimus: Sed & in temptationibus ne deficiamus ipso iuuante defendimur. Hoc est enim quod sequitur.*

¶ *Et pes tuus non impinget.*

¶ *Quoniam diligentibus deum omnia chooperantur in bonum.*

¶ *Si dormieris non timebis. quiesces. & suauis erit somnus tuus. Ne paueas repētino terrore & trruentes tibi potentias impiorum. Dñs. n. erit in latere tuo. ut custodiat pedes tuos. ne capiariis*

¶ *Patet iuxta lram: qd securus. & dormit: & uigilat. & qescit: & ambulat. q se inocēter añ deū & iuste uiuere meminit: Sed & iustus cū morte dormierit nō solū potētias malignorū spiritū nō metuit sed in pace quiescit. ac securus diē resurrectionis expectat: qd deū ubiq; protectore hēt & custodem. Quale est in psalmo. Nā & si ambulem in medio umbræ mortis: non timebo mala qm tu mecū es.*

¶ *Noli prohibere benefacere eum qui potest si uales & ipse benefac.*

¶ *Quia supra diligenter legem dñi. & consilium obseruare monuit. & æternā requiem obseruātib: promissit. Nunc multipliciter quæ sint obseruāda replicat. Primoq; ad id quod intermiserat rediēs misericordiam proximo exhibendam. & iustæ cum illo docet esse uiuendum. Deinde & ab inimico cauendum esse præmonet. Noli ergo inquit prohibere benefacere eum qui potest. q si uales. & ipse benefac. Ne audias a domino cum phariseis: ipsi non introistis. & eos qui introibant prohibuistis.*

¶ *Nec dicas amico tuo. uade & reuertere & cras dabo tibi cum statim possis dare.*

¶ *Non solum*

Super Parabolas Salomonis.

Non solum de eo qui elemosinam pecuniæ petuit hoc mandatum datur. ut beniuoli ad largiendum. & prompti existamus. sed & per omnia christi mandata qui ait. Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio uobis. statim facere. & non in crastinum differre iubemur.

Ne moliaris amico tuo malum cum ille in te habeat fiduciam. Ne contendas aduersus hominem frustra: cum ipse nihil mali fecerit.

Non uetat contendere aduersus eum qui mala fecit ut corrigatur. quia hoc nimirum frustra non fit. quod certa necessitas cogit ut fiat. Immo etiam qui ait. Si peccauerit in te frater tuus increpa illum uult ut errantem quantum uales ad uiam ueritatis reuocare contendas.

Ne emuleris boiem iniustum nec imiteris vias eius. Quia abhominatio dñi est ois illusor.

Ois illusor inquit. quia illusor est qui uel uerba dei quæ nouit implere contemnit: uel eadē peruerse intelligendo ac docendo corrumpit. Est illusor & ille qui promissa eius quasi parua despicit & iram distractionis eius quasi tollerabilem spernit. Nec non & ille: qui proximorum simplicitati. uel paupertati improbus insultat. Ideoq; omnem huiusmodi illusorem merito diuina damnat iustitia. Bene autem subditur.

Et cum simplicibus sermocinatio eius.

Quia superbi dum simplicibus illudunt prudentiores se illis quos irrident iudicant: sed horū prudentia iuxta quod iacobus ait. Terrena est: animalis: diabolica. Sermocinatio autem domini cum simplicibus est. quia illos cælestis sapientiæ secretis illustrat: quos terreni fastus ac duplicitatis nil habere considerat. hinc etenim dicit: abscondisti hæc a sapientibus: & prudentibus. & reuelasti ea paruulis.

Egestas a domino in domo impij.

Iuxta exemplum purpurati diuitis qui & in hac uita spiritualibus egebat bonis: & in futura ad tantam peruenit inopiam ut de digito lazari quondam pauperis unam aquæ guttam requireret.

Tabernacula autem iustorum benedicuntur

Iuxta hoc quod apostolus fidelibus de domino loquens. qui benedixit nos inquit omni benedictione spiritali in cælestibus in christo. Qui & i remuneratione ab ipso sunt audituri. uenite benedicti patris mei: percipite regnum. Sed & iuxta litteram sæpe contigit eos qui aliena diripiunt ad ultimam inopia consumi. At illos qui sua largiuntur. Etiam bonis habundare terrenis.

Illusores ipse deludet & mansuetis dabit gratiam.

Hos uersiculos apostoli iacobus: & Petrus iuxta antiquam translationem posuere dicentes. quia deus superbis resistit. humilibus autem dat gratiam.

Gloriam sapientes possidebunt stultorum exultatio ignominia.

Et dominus ait. Omnis qui se exaltat humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur.

CAPITVLVM.

QVARTVM.

Adite filij disciplinam patris: & attendite: ut sciatis prudentiam.

Hinc exhortaturus ad philosophiā. qualiter ipsa sapia sit a patre edoctus explicat.

Bonum bonum tribuam vobis legem meam: ne derelinquatis. Nam & ego filius fui patris mei: tenellus: & unigenitus coram matre mea.

Nihil magis ad spem percipiendæ sapientiæ mentes erigit. quam cum eos quos in sapientia iam clarere miramur. Aliquando paruulos & indoctos fuisse meminimus.

Et docebat me atq; dicebat suscipiat uerba mea cor tuum. Custodi precepta mea & uirtutes posside sapientiam. posside prudentiam: ne obliuiscaris neq; declines a uerbis oris mei. Ne dimittes eam & custodiet te. dilige eam & conseruabit te principium sapientiæ posside sapientiam.

Huiusmodi monita salomoni a dauid patre data. qui uerba dierum relegit inuenit. Quare autem se salomon unigenitum coram matre nominat quem fratrem uterinum præcessisse scriptura testatur: nisi quia ille mox natus sine nomine quasi nunquam esset uita decessit.

Et in omni possessione tua acquire prudentiam. Arripe illam & exaltabit te: glorificaberis ab ea cum eam fueris amplexatus.

In omnibus quæ possides bonis sapienter te agere memento. uel in omni possessione tua acquire prudentiam: omnia quæ possides terrena contemne dummodo sapientiam percipias: quod ipse fecit. Data enim sibi optione amorem sapientiæ cunctis præposuit rebus. In euāgelio qui præciosas margaritam quæsiuit. hanc inuentam omnibus quæ habuit uenditis emit.

Dabit capiti tuo augmenta gratiarum & corona inclita proteget te.

Pater de solomōe qui dū pro sapia cuncta despiceret ea percepta maiore gloriæ sublimitate refusus. Sed & nostro capiti: id est principali mentis si sapientiam amplectimur amplior gratia spiritus augetur. & corona supernæ uitæ in futuro donabitur. de qua paulus. in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: quam reddet mihi dominus in illa die. Expositis sane his quæ a patre uerba perceperat. reddit ad docendum auditorem suum sapientiam quam coepit.

Audi fili mi: & suscipe uerba mea. ut multiplicentur tibi anni uite.

Idest uitæ æternæ dona percipias.

Viam sapientiæ monstrabo tibi: & Ducam te per semitas equitatis: quas cum ingressus fue-

ris: non artabuntur gressus tui.

Semita: id est actiones equitatis dum inchoantur arctæ uidentur. & angustæ dum uero profectus capiunt. iam ex consuetudine speciosæ uidentur & latæ. Psalmista testante qui cum incipiens domino dixisset propter uerba labiorum tuorum: ego custodiui uias duras. Postmodum iam proficiens canebat. Viam mandatorum tuorum cucurri dum dilatares cor meum. Etsi ergo semita: equitatis cum ingredi cœperis arctæ tibi uidentur: tamen eas cum ingressus fueris non artabuntur gressus mentis tuæ: sed iuxta quod dominus ait. Iugum eius suauis & onus leue repperies: Etenim reprobi in hac uita latum intrant iter: at in die nouissimo ligatis manibus & pedibus mittentur in tenebras. Pedes uero electorum dirigentur in uiam pacis.

Et currens non habebis offendiculum.

Quo alacrius ad implenda dei mandata cucurreris: eo minus aduersa quæ te impediunt timebis.

Tene disciplinam: ne dimittas eam: custodi illam. quia illa est uita tua. Ne delecteris in semitis impiorum: nec tibi placeat malorum uia: fuge ab ea nec transeas per illam: declina & desere eam. non enim dormiunt nisi cum malefecerint: & non capitur somnus ab eis nisi suplantauerint. Et comedunt panem impietatis & uinum iniquitatis bibunt.

In actiones scelerum iniqui quasi epulis delectantur appositis. Vel certe uinum damnatorum bibunt & esurientes spicas tollere gaudent ut esse moris impiorum scriptura sacra testatur. Iustorum autem semita quasi lux splendens procedit. & crescit usque ad perfectam diem: Iustorum opera in lucem scientiæ peraguntur & æternam ducunt ad uitam: quæ est perfecta dies.

Uia impiorum tenebrosa nesciunt ubi corruant.

Dicit de his & Ioannes apostolus qui diligit fratrem suum in lumine manet: & scandalum in eo non est. qui autem odit fratrem suum. in tenebris est & in tenebris ambulat: & nescit quo eat. quia tenebræ obcecauerunt oculos eius. Cui contra superius dicitur sapienti quia currens non habebit offendiculum id est scandalum.

Sili mi ausculta sermones meos. & ad eloquia mea inclina aurem tuam: ne recedant ab oculis tuis: custodia ea in medio cordis tui. uita enim sunt inuenientibus ea & uniuersæ carni sanitas. Omni custodi serua cor tuum quia ex ipso uita procedit.

Sunt qui recte uiuere uidentur hominibus: sed quia recta intentione non faciant a deo qui cor reprobatur: & uita reprobat quæ credebatur bona. Omni ergo diligentia cordis munditiam serua: quia ad eius examen modus estimabitur uitæ.

Remoue a te os prauum. & detrahent a labia sint procul a te.

Duobus modis sentiendum: ut & os tuum: ne prauum loquatur aliquid & tua labia ne detractio nibus assuescant custodias & alios quoque quos huic uitio subditos nosti ne te corrumpat fugias.

Oculi tui recta videant & palpebre tue precedant gressus tuos.

Iter iustitiæ quo ingredi debeas diligenter edisce & in cunctis quæ agere disponis sollicitus ad quæ sint finem uentura præuide. Hoc est enim palpebras recta uidentium oculorum: tuos præcedere gressus bonum opus quod acturus es sedula cogitatione præuenire: & quia secundum deum sit meditando præuidere: Item palpebræ quippe gressus præcedunt cum operatione nostram consilia recta præueniunt. Qui. n. negligit considerando præuidere quod facit. gressus tendit oculos claudit. pergendo iter conficit: sed præuidendo sibimet ipsi non antecedit: Atque idcirco citius corruit quia quo pedem operis ponere debeat per palpebram consilii non præuidet.

Dirige semitas pedibus tuis.

Ne uidelicet erres: in actibus aut fidei

Et omnes uie tue stabiliuntur.

Ne leuitate mentis a bono mouearis proposito. Hinc & apostolus. stabiles estote & immobiles habundantes in opere domini semper.

Ne declines ad dexteram neque ad sinistram.

Dextera uia bona. sinistra accipitur reprobata. Non ergo dextera uia ambulare: sed ad dexteram declinare prohibemur: declinat enim ad sinistram. qui iniustus est. Declinat ad dexteram qui sibi uult arrogare. quod iustus est. declinat ad dexteram: qui de suis uiribus præsumit: declinat ad sinistram. qui pro sua fragilitate desperat se posse saluari. Declinat ad sinistram. qui stultitiæ famulatur. Declinat ad dexteram: qui uult plus sapere quam oportet sapere. quod & de cæteris uirtutibus ac uitiis eodem modo intelligitur.

Auerte pedem tuum a malo.

Hoc est ne uel huc uel illuc a recto deuies: quia uirtutis discretionem quærunt: & nimietas omnis in uitio est.

Uias enim quæ a dextris sunt nouit dominus.

Idest elegit & placent illi ideo displicentibus. & reprobis dicturus est non noui uos. quod est dicere non uos elegi non mihi placetis.

Peruerse uero sunt quæ sunt a sinistris. Ipse autem rectos faciet cursus tuos itinera autem tua in pace producet.

Si auerteris

Super parabolas Salomonis.

Si auerteris a malo pedem tuum, si bona quæ docui domino iuuante facere studueris: aderit ipse propitius, conatibus tuis, ut & nunc recte ingredi, & tunc ad pacem ualeas peruenire sempiternam:

CAPITVLVM.

QVINTVM.

Hic mi attende sapientiam meam & prudentie mee inclina aurem tuam.

Hactenus generaliter castigauerat auditorem, Hic sub specie meretricis, ab hereticorum nequitia prohibet.

At custodias cogitationes & disciplinam labia tua conseruent.

Cogitationes quibus recte credas: labia quibus ipsam fidem per simplicia uerba: & consueta atq; ecclesiastica profitearis, sed & iuxta litteram qui abheret meretrici: etiam labia uel osculando uel turpia fando commaculat.

Ne intenderis fallacie mulieris: Fauus enim stillans labia meretricis.

Recte sapientia huius mundi atq; concupiscentia eius, falax mulier dicitur: quæ per nitorem gloriæ temporalis, & peccati dulcedinem animas reprobo-

rum dum demulcet a deo meretricari facit, & de uana spe præsentis seculi decoptos fallit, aliter. Cû in ore hereticorum dulcedo eloquentiæ non ad sufficientiam solummodo uerum etiam ad superfluitatem resonat & ob id falsitas quia apte proferri cernitur, ueritas a stultis estimatur.

Et nitidior oleo guttur eius:

Oleo spiritus sancti fides catholica consecratur quo nitidius suum guttur ostendunt, qui suum sensum patrum fidei anteposunt: Patet de meretrice, quia & sermonis suauitatem, & formositatem corporis ad capiendos miseros quærit.

Nouissima autem illius amara quasi absinthium, & lingua acuta quasi gladius biceps.

Potio absinthii intus amarescit in uisceribus: gladio foris membra feriuntur. Vt igitur ostendat iniquos in nouissima ultione: & interius impleri & extrinsecus pœnis circumdari perpetuis, & amaritudine illos absinthii torquendos: & gladio asseuerat esse truncandos. Quare autem idem gladius biceps sit dictus dñs aperit cum ait, sed eû timere, qui pôt & animam & corpus perdere in gehennâ.

Pedes eius descendunt in mortem: & ad inferos gressus eius penetrant: per semitam uite nō ambulant. Vagi sunt gressus eius & inuestigabiles.

Vagi sunt sensus hæreticæ deceptionis: Quia alii christus dominum: alii hominem esse negant: alii carnem accepisse: alii animam contradicūt. Alii eum de uirgine natum: alii spiritus sanctum: alii patrem deum esse: alii pœnitentibus ueniam dandam esse confiteri prohibent: Et intra innumera hæc pestis se fundit itinera ut pœnitens quod sint inuestigari nequeat. At catholica ueritas uaga & inuestigabilis non est: quia una eademq; cunctis est agnita: totum per orbem fidelibus.

Nunc ergo fili audi me: & ne recedas a uerbis oris mei. Longe fac ab ea uiam tuam, & ne appropinques foribus domus eius.

Et apostolus ait, fugite fornicationē: quia nimirum primum huius uitii remedium est longe ab eis fieri: quorum præsentia uel alliciat uel chooperetur ad uitium: Sed ab hereticorum auditu prorsus segregari infirmis auditoribus prodest.

Ne des alienis honorem tuum: & annos tuos crudeli.

Ne honorem quo ad imaginem dei creatus es immundorum spirituum uoluntatibus subdas: neq; accepta uiuendi spatia ad libitum aduersarii immitis expendas. Cum enim scelere quisq; subicitur in hoc profecto dominatui malignorum spirituum mancipatur.

Ne forte impleantur extranei uiribus tuis: & labores tui sint in domo aliena.

Ne demoniorum facta adiuues, si uel ingenium animi, uel corporis tui uires ad patranda facinorosa tradas domumq; alienam idest numerum perditorum, te adiecto multiplices, & pulchre dicit, labores tui sint in domo aliena: quia sunt qui iuxta prophetam ut iniqui agant laborant & heretici quantum laborem contra ecclesiam subierint: utinam lateret.

Et gemas in nouissimis quando consumpseris carnes & corpus tuum.

Proponendum a superiori ne forte & est sensus. Ideo te castum custodi ne forte in pœnis gemere cogaris quando non solum carnales illecebræ transeunt: sed & ipso corpore relicto: anima q̄ per corpus gessit cuncta reddere compellitur. Verum & in hac uita sepius contingit ut qui in adolescentia luxuriose uiuendo habita dispserāt Tempore senectutis inopia deficiant. Et refrigerante calore carnis: ac flore iuuentutis marcescente rebus suis quas lasciuie uendiderant: alios uti conspiciant gementesq; sera pœnitentia dicāt quæ sequuntur.

Cur detestat' sum disciplinā: & increpationib' nō acgenit cor meū.

Disciplinam dicit ecclesiasticæ fidei: increpationes autem quibus heretici cur ab ecclesia recesserūt obiurgantur: patet de fornicariis.

Pene fui in oī malo in mediō ecclesie & synagoge.

Ecclēsia & synagoga græca

noia sunt & una eandem rem latine significant. i. conuentu plurimorum ad inuicem: si aut subtilius distinguantur. ecclesia conuocatio: & synagoga congregatio interpretatur. Et uetus quidem dei populus utroque noie uocabatur. Nunc aut gratia distinctionis ille synagoga: nunc ecclesia dicitur merito. i. fidei. & scientie maioris: quia & irrationabilis creatura potest congregari. Denique dixit deus congregentur aquae in congregatione unam. rationabilis autem solus & sensibilis potest conuocari: Vnde aliquando haec noia & malorum conuentus significant unum est illud. exarsit ignis in synagoga eorum: & odium ecclesiam malignantium. Quod ergo sero poenitens ait contemptor sapientiae poene suae in omni malo in medio ecclesiae & synagoga uidetur misero magnitudinem suae damnationis perpendenti quo nihil poene fuerit sceleris: quo non ipse sit irretitus: quanta meruit tormenta subire. & hoc ad cumulatum accesserit miseriae quod non extremus ipse peccantium: sed medius magis. & quasi auctor extiterit: uel certe in mediis sanctorum conuentibus corpore positus: alienam ab eis uitam ducere non timuerit: Et de hereticis specialiter sentiendum qui nec ueterum patrum: nec nouorum dictis & exemplis potuerint ab errore reuocari.

Bibe aquam de cisterna tua: & fluentia putei tui.

Desiderio utere propriae mulieris: & eius misterii fouere deuotis.

Deriuentur fontes tui foras: & in plateis aquas tuas diuide.

Filium tuum ac filiam nuptui trade: & manifeste facito pluribus consiliis

Habeto eas solus nec sint alieni participes tui.

Solus in tua potestate retine qualibus matrimoniis liberos tuos socies: nec sint fornicarii uel meretrices: tuae sobolis participes.

Sit uena tua benedicta: & letare cum muliere adolescentie tue.

Tanta temperantia cum muliere quam adolescens accepisti: etiam cum senuerit serua. ut merito fidelis castimoniae benedictionem consequaris in prole.

Cerua carissima & gratissimus hinnulus.

Illa sit tibi semper carissima coniunx quae sicut cerua serpentes. ita persequatur scorta & suis effugiet ab edibus: sit natus ex ea filius & ipse castitatis amator gratissimus.

Ubera eius inebrient te omni tempore in amore illius delectare iugiter.

Non uxorio operi semper insistere docet sed monet ne uel prima iuuentute aliam ducas uel meretrici unquam sociaris. Aliter quod ait.

Bibe aquam de cisterna tua: & fluentia putei tui.

Docet ab hereticis cauendum. & custodiam scripturarum ac lectioni attendendum. scientiam inquit quam praedicat aliis ipse serua. & tui irrigationem sermonis infundere.

Deriuentur fontes tui foras & in plateis aquas tuas diuide.

Cum ipse seruaueris. tunc & aliis praedica. & in magna auditorum amplitudine diuina eloquia iuxta uniuscuiusque qualitatem dispensa.

Habeto eas solus.

Aguas & in plateis diuidimus & tamen soli possidemus quando exterius late praedicationem fundimus. & tamen per eam laudes humanas consequi minime ambimus.

Nec sint alieni participes tui.

Immundi spiritus participes sunt doctori si eius mentem uel fastu elationis dum praedicat uel heresi uel quolibet uitio corrumpunt. solus autem aquas possidet. cum membris ecclesiae fideliter conexus ab extraneorum se consortio liberum seruat.

Sit uena tua benedicta & letare cum muliere adolescentie tue.

Sit doctrina tua & quaecumque nascuntur ex ea in benedictione ecclesiae & latere cum ea cui ab adolescentia id est a primo credendi tempore coniunctus es.

Cerua carissima & gratissimus hinnulus uerba eius inebrient te omni tempore in amore eius delectare iugiter.

Cerua carissima. siue gratissima ut quidam codices habent sancta est ecclesia quae serpentinam solum odio habere & coterere doctrinam. gratissimus hinnulus populus est eius uirtutum uarietate delectabilis. & eadem castae fidei semper emulatione succensus. cuius uberibus inebriamur cum utriusque testamenti paginis contra hereticorum fraudes instruiamur. Cuius pace & amore iugiter delectari magna est exercendarum occasio uirtutum.

Quare seduceris fili mi ab aliena: & foderis sinu alterius.

Et de meretrice: & de heresi sentiendum.

Respicit dominus uias hominis: & omnes gressus illius considerat.

Non se putent adulteri tenebris noctis ac parietum obtegi. non heretici sua molimina posse celari. quia tenebrae non obscurabuntur a domino & nox sicut dies illuminabitur.

Iniquitates suae capiunt impium & funibus peccatorum suorum constringitur.

Distat inter peccatorem & impium quod peccator appellatur omnis qui uel in paruis uel in magnis sceleribus

Super Parabolas Salomonis.

sceleribus decidit impius aut qui uel nunquam fidem recepit. uel enormitate scelerum ab ea quam accepit anathema factus est ut heretici uel catholici publicis flagitiis inuoluti qui funibus peccatorum suorum constringuntur cum incessabili augmento suae prauitatis intereunt. qui. n. fune facit: torquendo semper & inuoluendo fides fidibus auget. Talis est tortitudo operum malorum: tales libri hereticorum in quibus praua prauis neccentes non aliud scribendo quam quo se arctius obligent agunt.

E Ipse morietur. quia non habuit disciplinam. & multitudine stultitiae suae decipietur.

Quia multa de adultis uel de hereticis disputauerat more suo in clausula narrandi qualis sit talium finis ostendit. i. qui ad mortem tendant aeternam: qui disciplinam detestati sunt uitae. multitudinem autem iustitiae suae dicit. cum heretici se sapientiores sanctis patribus autumant: uel cum opera tenebrae facientes iniqui aut dominum haec non uidere: aut se facile eius iram putant posse tollerare. CAP. VI.

Eli mi si sponderis pro amico tuo defixisti apud extraneum manus tuam.

In promptu est scire sensus quia suadet ei qui spondit pro amico: ut ipsum amicum sollicitus admoneat quatenus reddita pecunia quam debet creditori. & se & ipsum liberet. Allegorice autem in hac periocha doctorum: porro in sequenti uacante quemlibet. ut se gerere debeat instruit. Dominus. n. preceptorum si sponderis pro amico tuo defixisti apud extraneum manus tuam quod est apte dicere si aia fratris in piculo tuae conuersationis acceperis. iam ligasti mentem apud curam sollicitudinis quam ante deerat.

Illaqueatus es uerbis oris tui & captus propriis sermonibus.

Quia dum commisis tibi cogeris bona praedicando dicere: te ipsum prius necesse est quam dixeris custodire.

Fac ergo quod dico fili mi. & temetipsum libera quia incidisti in manum proximi tui. discurre festina. suscita amicum tuum.

Non tantum tu ipse bene uiuendo

uigilare memento. sed & illum cui praes a peccati torpore praedicando disiunge.

Ne dederis somnum oculis tuis. Nec dormitent palpebrae tuae.

Somnum oculis dat: qui subditur curam omnino negligit. dormitat autem: qui reprehensibilia eorum gesta cognoscit. Sed haec propter mentis torpidum digna inuentione non corripit.

Eruere quasi dammula de manu & quasi anis de laqueo.

Quamuis auis de laqueo uel dammula de manu captantis quaerit euadere: tantum nitere ut auditore tuo salubriter instructo ipse a sponsione uitae eius liber reddaris. Vel certe quia dammula mudum natura est aial uelox cursu uisum acceritum. unde & graece .i. a uidendo dorcas nuncupatur. Auis autem uolando alta

petere consuevit. Cum in docendis occuparis subditis mundus a peccatis omnibus: strenuus in opibus bonis: perspicax in deprehendendis malorum insidiis. & uirtutum pennis fultus esse satage: quatenus expleto praedicandi negotio & ad superna transuolare: & caelestis uitae paschua merearis intrare.

Eade ad formicam o piger & considera vias eius: & discite sapientias.

Hinc uacante hortatur quemque ut si ad alios erudiendos non sufficit saltem suimet curam agere non negligat. Et si sapientiam docendi nequit ab homine discere: uel operam sciam discat a formica. formica enim strenuus quisque & puidus oparius qui in presenti uita uelut in estate fructus iustitiae quos in aeternum recipiat sibi recodit

Que cum non habeat ducem nec preceptorem. nec principem parat estate cibum sibi: & congregat in messe quod comedat.

Si tantillum aial principe carens & rationis expertus natura duce sibi puidet in postea multo magis tu ad imaginem dei conditus ad uidendam eius gloriam uocatus. doctorum magisterio adiutus ipsum conditorum hunc ducem debes in presenti bonorum operum fructus congregare: quibus in aeternum uiuas in futuro. Haec etenim uita in eo messi comparatur & estati quod nunc inter ardores tentationum: ipse est colligendi futurorum merita praemiorum. At dies iudicii. Hyemis similatur rigoribus quia tunc nimis nulla relinquitur facultas pro uita laborandi: sed tamen cogitur quisque de horreo praesae actionis quod recondidit proferre. Vnde & dominus precipit dicens: orate autem ut non fiat fuga uestra: Hyeme. n. facultas sabbato licetia iuxta legem deest fructus uitae colligendi ac penuriam fugiendi perpetua.

Usque quo piger dormis quando consurgens a sono tuo. paululum dormies paululum dormitabis paululum conseres manus ut dormias.

Usque quo inquit dormis in uitis quando potes resurgere ad bonum operandum. quod noxio torpore depressus semper dicis paululum adhuc iacebo: & sic postea poenitendo resurgam sit namque ut te semper differere opus bonum repete iudex qui mala tua facta puniat adsit. hoc est. n. quod sequitur.

Et ueniet tibi quasi viator egestas: & pauperes quasi uir amatus.

Egestas namque & pauperes poena est ultima in qua damnati nil diuitiarum merentur: quae quasi uiator ueniet: quia improvisa. & subitanea: quasi uir armatus: quia deuinci perpetuo non potest: patet iuxta litteram: quia pigritia nutrix est egestatis & penuriae.

Si uero impiger fueris uenit ut fons messis tuae.

Fructus terreni quos metimus non fonti comparantur sed cisternae quia ad tempus pascunt colligentem: & in tempore deficiunt. At qui impiger fuerit pro caelestibus laborare diuitiis huius messis ut fons adueniet quia mercedem laborum indeficientem percipiet.

Et egestas longe fugiet a te.

Quia satiabor inquit psalmista dum manifestabitur gloria tua

Homo apostata uir inutilis: graditur ore peruerso: annuit oculis: terit pede: digito loquitur: prauo corde malignatur malum & omni tempore iurgia seminat.

Dixerat de heresibus & aliis uitiorum generibus instituerat praceptorem. excitauerat pigrum. at

nūc redarguit & sismaticum. Vbi notandum: quia quem seminantes iurgia dicere uoluit prius apostatam nominauit: quia nisi more superbientis angeli a conspectu conditoris prius intus auersione mentis caderet. foras postmodum usque ad seminanda iurgia non ueniret. Qui recte dicitur: quod annuit oculis terit pede: digito loquitur. Interior namque est custodia quæ ordinata seruat exterius membra. quia ergo statum mentis perdidit foras in inconstantiam motionis fluit: atque exteriori mobilitate indicat. quod nulla radice interius subsistat.

Sex sunt que odit dominus & septimum detestatur anima eius.

Eundem quem supra plenius quam sit deo odibilis discordiam seminando insinuat: quod autem animam habere deum dicit. humano more facit. ut eum plena intentione. & non leuiter tales odisse significet: tale est in Esaia. kalendas uestras & sollemnitates uestras odiuit anima mea.

Oculos sublimes. linguam mendacem. manus effundentes innoxium sanguinem. cor machinans cogitationes pessimas. pedes ueloces ad currendum in malum. proferentem mendacia: testem fallacem. & etiam qui seminat inter fratres discordias.

Enumerat sex capitalia crimina quæ tamen comparatione discordiam seminantis quasi minora deponit. quia nimirum maius est facinus illud quo unitas & fraternitas quæ per spiritus sancti gratiam est connexa dissipatur. Potest enim quilibet oculos iactanter extollere: mala proximo machinari aliis sceleribus membra subdere. Fallum contra quempiam testimonium proferre. quod non idem esse putandum est quod supra linguam mendacem nominat. Potest enim mendacium: sed non contra proximum dici. Nam & beatus Augustinus octo esse genera mendacii In libro quæ de mendacio composuit docet. Potest inquam perditus quisque huiusmodi mala. uel sibi metipsum uel aliis inferre pace seruata ecclesiæ. At donatus. & arrius. eorumque sequaces: grauius est quod fecere qui concordiam fraternæ unitatis discordias seminando sciderunt.

Conserua fili precepta patris tui. & ne dimitas legem matris tue.

Nunc sub adulteræ mulieris specie prohibet. ab auditione hereseos.

Liga ea in corde tuo iugiter & circumda gutturi tuo.

Et in cogitatione precepta dei fixa retine. & loquelam tuam horum indigne dulcedine: ne forte lingua labaris: communito.

Eū ambulaueris gradiatur tecum. & cum dormieris custodiatur ne te pecces. & uigilas loquere cum eis

Tanta sit tibi meditatio diuinæ legis: ut cum uigilans aliquid operaris. hanc sedula mente recolas.

Cum dormire uelis. In huius memoria quiescas: cum euigilaueris. hanc primo ad mentem reuoces

Sic etenim fiet ut nec uigilans offendas: nec a timore nocturno ledaris. Aliter. cum ambulaueris. in

profectu iustitiæ: gradientur tecum mandata dei ut te instruant. Cum dormieris: in morte custodi-

ant animam tuam ne rapiat hostis. Cum euigilaueris: in resurrectione loquere cum eis. Expe-

ctando præmia quæ tibi si ea seruaueris promissa erant.

Ne capiaris nutu illius.

Patet de adultera. Sed & heretici bene uiuere. & apte se agere uidentur. uide ne seducaris eorum doctrinis.

Pretium enim scorti uix unius panis est.

Recordare quia breuis uoluptas est fornicationis & perpetua pena fornicatoris: sicut enim unus panis diurnam solum effu-

gat esuriem. & nihilominus postmodum esurit: qui comesto pane satur abscefferat: sic qui intrat ad

scortum: ad horam quidem euaporat libidinem. sed post paululum ardentior reddit.

Anquid abscondere potest homo ignem in sinu suo. ut uestimenta illius non ardeant.

Soli ei conceditur hereticorum libros legere. qui adeo solidatus est in fide catholica. ut uerbis

dulcedine. uel astutia. nequeat ab ea segregari.

Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit. Et reliqua.

Furtum non ex sua estimatione. sed ex comparatione peccati maioris idest adulterii non gran-

dis esse culpæ perhibetur: sicut Hierusalem grauius peccanti dicitur: iustificata est sodoma ex te. non

quia sodoma nulla uel pauca: sed quia Hierusalem plura peccauit.

Quia scelus & furor viri non parcat in die vindicte: nec acquiescet cuiusquam precibus. nec

suscipiet pro redemptione dona plurima:

Et de domino intelligendum quia qui nunc parcat reprobis. Non parcat in die mortis: nec acce-

scet præcibus sero clamantium ad se: nec dona quorum non est ibi tempus uel facultas suscipiet: zelatur

n. si quis sponsam suam. id est ecclesiam siue animam quamque fidem corrumpere præsumit.

CAPITVLVM.

SEPTIMVM.

Illi mi custodi sermones meos. Et reliqua:

Hæc periocha sub eadem quæ superior meretrici persona plenius explicat.

Et legem meam quasi pupillam oculi tui.

Tam sollicitè serua quæ doceo. quasi nil recti sine his aspicere ualeas.

Liga eam in digitis tuis scribe in tabulis cordis tui.

In digitis in actibus dicit: in tabulis cordis in latitudine cogitationis. denique & alia translatio sic dicit describere eam in latitudine cordis tui.

Sic sapientie soror mea es & prudentiam uoca amicam tuam ut custodiat te a muliere extra-

nea &

Super parabolas Salomonis.

- nea & ab aliena que verba sua dulcia facit.
- C** Sapientiam ecclesiastica doctrina soraria tibi dilectione coniunge. ut hæc te a pollutione seruet heretica: quæ a castitate ecclesiæ probatur extranea.
- C** De fenestra enim domus mee per cancellos prospexi. & cætera.
- C** Aptè autem salomon de fenestra domus suæ. se per cancellos prospexisse dicit: ut paruulorum gesta diiudicaret. qui enim de fenestra per cancellos prospicit. ipse quidem ea quæ foris aguntur plenè considerare sufficit. Nec tamen ipsum qui foris infra degunt aspiciunt. Namq; hoc est quod apostolus ait: Spiritalis enim iudicat omnia: Ipse autem a nemine iudicatur.
- C** De fenestra enim domus mee per cancellos prospexi. & uideo paruulos.
- C** Patet iuxta litteram quia sapientium aspectus: magistrorum & infirmorum actus sedulo speculatur. & fortium æterna dei sapientia de cælo prospexit. & uidet omnes filios hominum.
- C** Considero vecordem iuuenem qui transit per plateas iuxta angulum.
- C** Iuuenem uocat adulterum non pp uirtutem. sed propter instabilitatem qui transit in platea quia deseruit angustam uiam: quæ ducit ad uitam. Iuxta angulum quia deflectit a rectitudine.
- C** Et prope uiam domus illius graditur.
- C** Quia a uia ueritatis declinauit: merito uia domus mœrettriciæ uel heretici appropriat q̄ recte iuxta quod exposuimus & in platea. & iuxta angulum posita est.
- C** In obscuro aduersperascente dñe in noctis tenebris & caligine.
- C** Quia iam talis per cecitatem cordis ad tenebras festinat peccati & damnationis.
- C** Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio preparata ad capiendas animas.
- C** Patet hæc cūcta iuxta līaz de mœrettriciis opibus. Vex doctrina hereticoꝝ quæcūq; incautū reperit & uicordē: hunc decipere tētat: ipsa etenim ornatu apparet mœrettricio: q̄a immūda præsalget eloquentia. Præparata est ad capiendas aīas. quia quoscūq; sibi sociare pōt. spiritali morte perimit.
- C** Garrula & vaga quietis impatiens.
- C** Quietem ecclesiæ turbare desiderans.
- C** Nec valens in domo consistere pedibus suis.
- C** Nulla est heresis quæ primis sit contenta discipulis: hi sunt enim domus eius. sed semper nouos quos decipiat quærit.
- C** Nunc foris nunc in plateis nunc iuxta angulos insidians.
- C** Foris cum paganos rapit: in plateis cum uoluptuosos: iuxta angulos cum alios hereticos.
- C** Apprehensumq; deosculatur iuuenem.
- C** Verborum fallentium blandimentis tentat inflabilem.
- C** Et procaci vultu blanditur dicēs victimas pro salute deuoni bodie reddidi vota mea.
- C** Iuxta līam patet intellectus quia mœretrix conuiuīū semp magnificum pparasse fatetur: at heretici in cūctis q̄ agunt uictimā se suæ salutis deo imolare: uel autumāt. uel autumare gestiūt. Nā & dñs ad discipulos: sed uenit inqt hora ut oīs qui interficit uos arbitretur se obsequium præstare deo.
- C** Intexui funibus lectū meū strauī tapetibus pictis ex egypto.
- C** Solent lecti qui ex funibus uel iuxta aliam translationem institis intexuntur: molliores fieri: quaz qui ex ligno. uel corio. uel qualibet alia materia substruuntur. In lecto ergo funibus intexto mœretrix molliem quiescendi designat. In tapetibus uero pictis ex ægypto. etiam oculoꝝ tentat illecebras quibus nefando aspectu irretitis facilius ad seducenda mentis archana penetret. Quia uero nomine funium aliqui solent diuina præcepta figurari. quæ a nrīs nos uoluptatibus coercendo relegant: promittunt se heretici contextu uerboꝝ cælestium salubre suis auditoribus quasi stratū parare: in quo a uitioꝝ tumultibus libero corde quiescant: sed ueraciter illis funibus peccatoꝝ construunt locum perditionis: ubi perpetuo pedes manusq; alligati dānantur. De quo dñs in apocalipsi: & dedi inquit illi tps. ut pœnitentiam ageret. Et non uult pœnitere a fornicatione suæ: ecce mitto eam in lectū & qui mechantur cū ea in tribulationē maximā. In tapetibus uero pictis ex ægypto ornatus eloquentiæ: & dialecticæ artis uersutia: q̄ ab ethnicis originem sumpsit intelligitur: per quam mens heretica sensum doctrinæ pestilentis quasi mœretrix horum facinoris se texuisse gloriatur.
- C** Aspersi cubile meum mirrha aloë cinamomo.
- C** Promittunt se tales odorem cælestium habere uirtutum quibus sua suorūq; corda uelut funibus cubilia uenusta consecrent sanctificent perficiant ac dicere posse cum apostolo: quia christi bonus odor sumus deo.
- C** Veni inebriemur yberibus donec illucescat dies.
- C** Doctrinæ sanctæ poculis se in inuicem satiandos iactant heretici & uirtutum gratia coniungendos donec eorum gesta lux sequatur æterna.
- C** Non est enim vir in domo sua: abiit uia longissima.
- C** Non est inquit christus corporaliter in ecclesia surgens enim a mortuis ascendit in cælum nobisq; ministerium gubernandæ ecclesiæ suam uidelicet domum reliquit.
- C** Sacculum pecunie tulit secum.
- C** Gloriam resurrectionis. & immortalitatis deus secum detulit: quo illius patriæ ciues lætificaret ac diceret.
- C** In die plene lune reuersurus est domum suam.
- C** In tempore quo electorum suorū ecclesia Numerum compleuerit reuertetur ad iudicium.

¶ Statim eam sequitur quasi bos ductus ad uictimam.
¶ Idest quasi stultus nesciens ipse ductus ad interitum.

¶ Et fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea.
¶ Vt ipse salomon sapientissimus uirore & samson fortissimus: ut dauid masuetissimus a muliere decipula: ut origenes ab heretica: quem post apostolos ecclesie magistrum fuisse: quamdiu recte sapuit qui negauit errat.

¶ Vie inferi domus eius penetrantes interiora mortis.

¶ Sed de ecclesia dominus ait quia porta inferi non preualebunt aduersus eam. Interiora autem mortis acerrima gehennae tormenta quasi arctiora & obscuriora dicit: quibus hereticos & fornicarios: constat esse mergendos: sicut de sanctis pro domino in hac uita patientibus aduersa dicitur: quia misit eos custos in interiorem carcerem atrociorum uidelicet foediorum: & obscuriorum.

CAPITVLVM OCTAVVM.

Nunquid non sapientia clamat: & prudentia dat vocem suam.
¶ Nunquid non dominus palam loquutus est mundo & in occulto loquitur? nihil. Quid ergo neglecto euangelio ad heresim potius uel lasciuia quam in angulo susurrant audienda? miseri consueuerunt.
¶ In summis excelsisq; uerticibus super uiam in medijs semitis stans iuxta portas ciuitatis.

¶ In monte discipulos simul & turbas docuit: sed & per uias sepe his qui conueniebant predicabat: & eos qui cura indigebant sanabat. In ipsa etiam porta ciuitatis Naim mortuum resuscitans: exemplo miraculi uerba quae edocuerat comedebat. Ut quid sequimini eos qui in abditis contra eum suas exerunt linguas.

¶ In ipsis foribus loquitur dicens: o uiri ad uos clamito & uox mea ad filios hominum.

¶ Ad uiros clamat: idest ad strenuos uerbi auditores in utroq; sexu. Nam qui foeminea: idest fluxa mente sunt sapientiae uerba percipere nequeunt.

¶ Intelligite paruuli astutiam: & insipientes animaduertite.

¶ Manifestum de domino: quia & cum esset ipse in mundo omni aetati sexui conditioni loquutus est uerbum: immo etiam clamabat stans in templo: si quis sitit ueniat ad me & bibat. Et nunc per doctores ecclesiae: ipsi enim sunt fores ciuitatis eius: uiri simul: ac foeminae sapientibus & insipientibus grade uis predicat & paruulis. At contra doctrina fallax clamat priuatim: quos seducere ualeat quareat.

¶ Audite quoniam de rebus magnis loquutura sum.

¶ Magnis nempe quia regnum caelorum: & promisit & dedit: fidemq; sanctae trinitatis docuit: atq; alia innumera quae propheta ei loquenda reliquerat.

¶ Et aperientur labia mea ut recta predicent.

¶ Labia eius sunt duo testamenta concordia adinuicem ueritatis attestatione coniuncta: quae ipsa in carne apparente: per sancti spiritus donum sunt ad predicandum salutem uniuersum apta per orbem.

¶ Accipite disciplinam meam: & non pecuniam: doctrinam magis quam aurum eligit.

¶ Non potestis deo seruire: & mammoni.

¶ Ego sapientia habito in consilio: & eruditus inter sum cogitationibus.

¶ Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo. ibi sum ego in medio eorum.

¶ Arrogantiam & superbiam & uiam prauam. & os bilingue detestor.

¶ Arrogantiam & superbiam in eis qui se ceteris meliores estimant. Uiam prauam in eis. qui aperte mala faciunt. Os bilingue in illis. qui in bonis quae loquuntur stabile quippiam non habent: sed iuxta auditorum libitum sua uerba commutant.

¶ A deum est consilium & equitas: mea est prudentia: mea fortitudo.

¶ Non se extollat humana praesumptio: plenitudinem uirtutum sola dei sapientia possidet: ab hac humana infirmitas quicquid uirtutis habet accipit.

¶ Per me reges regnant & conditores legum iusta decernunt: per me principes imperant: & potentes decernunt iustitiam.

¶ Reges dicit apostolos siue alios sanctos: qui & seipsos prius. & deinde ecclesiam sibi subditam bene regere sciunt. Legum conditores: auditores utriusq; testamenti. & sequentes ecclesiae scriptores: principes & potentes ceterosq; fidelium preceptores ac rectores appellat. qui utiq; omnes non nisi per sapientiam ut essent aliquid habent. Ait. n. quia sine me nihil potestis facere.

¶ Ego diligentes me diligo & qui mane uigilant ad me inuenient me.

¶ Tale est & in euangelio: qui autem diligit me diligitur a patre meo. & ego diligam eum: & manifestabo ei meipsum: Mane quippe uigilant ad sapientiam. qui semper innouato mentis studio ad christi uisionem pertingere satagunt.

¶ A deum sunt diuitie & glorie: opes superbe & iustitiae.

¶ Opes superbas opes excelsas dicit: ut caelestia dona significet. Graecae etenim superbus hiperiphanos. i. super apparens dicitur. Et ideo recte sapientia opes hiperiphanos secum esse dicit. quia quicquid donorum caelitus fidelibus datur: cunctis mundi opibus excellentius esse probatur. quod est attendendo. iustitiam manifestius inculcat: Nam terrenas opes. & gloriam. sepius habent iniusti. Nos autem in resurrectione: sicut petrus ait. Nouos caelos & nouam terram: & promissa ipsius expectamus. In quibus iustitia habitat.

¶ Dominus possedit me in initio viarum suarum.

¶ Vox christi

Super Parabolas Salomonis.

Vox christi qui uera est dei patris sapientia quæ ante omnē mundi creaturam ineffabiliter ex patre genita: quia ipse cunctam cæli terræq; materiam potentialiter creauit: atq; mirabiliter disposuit. Viæ dñi sunt opera eius quorū consideratione ad fidē uel agnitionem peruenit genus humanum. Inuisibilia. n. ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Viæ eius sunt ipæ illuminationes per quas se & angelicis spiritibus & mentibus ostendit humanis: in quæ initio uiarum sapiam possedit qā in primordio creaturæ nascentis filiū q cū eo cuncta disponderet habuit: sed ne putaret aliquis hæc initio uiarū uel aliqn ante tpa filium esse cœpisse uigilanter adiunxit.

Antequam quicq; faceret a principio ab eterno ordinata sum & ex antiquis antequam terra fieret cū ceteris vsq; dum ait: qñ appendebat fundamenta terre cum eo eram cuncta cōponens.

Cui simile est in euangelio. In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum. & deus erat uerbum. Omnia per ipsum facta sunt. Pereant ergo qui negant dei uirtutem. & dei sapientiā uidelicet christum. & ab initio immo & ante omne quod dici. uel cogitari potest initium ab ipso patre fuisse progenitum. Alia translatio hunc locum ita concipit.

Dominus creauit me in principium viarum suarum in opera sua.

Quod de incarnatione dominica dictū patres intelligant dicentes. quia certū grā mynisterii dixerit. dñs creauit me & non pater creauit me. & caro inquit dñm agnoscit. gloria patrem signat: creatura dñm confitetur: caritas patrem nouit. Principiū uel in principio uiarū suarū & ipse ait. ego sum uia. quia surgens a mortuis iter fecit ecclesiæ suæ ad regnū dei. ad uitam æternā (In opera sua) quia ad redimenda opera patris. ex uirgine creatus est suscipiens carnem ut opera patris a corruptibili seruitio liberaret: caro enim christi propter opera: diuinitas ante opera.

Et delectabar per singulos dies: ludens corā eo oī tpe: ludens in orbe terrarum. & delitiæ mee.

Ludentem dicit gaudētē. Erat ergo ludens corā patre per singulos dies. quia ut propheta ait a principio ex diebus æternitatis gaudebat unū esse cū patre. Erat omni tempore ludens in orbe terrarum. quia & cum tempora orbis a creatore esse cœpissent: ipse quod erat in patre filius manebat: Hæc ideo ne quis eum cum creaturis & temporibus cœpisse perhiberet & dilitiæ eius sunt. esse cum filiis hominum. quia desiderat in nostro amore quiescere: Nosq; bonorum gratia in ætēritate ad se uidendum perducere.

Beatus hō qui audit me: & q uigilat ad fores meas quotidiē: & obseruat ad postes hostij mei
Fores suas. & postes hostij sui scripturas sanctas. & eorum doctores nuncupat sine quibus ad uitā quam pollicetur. non ualemus ingredi.

CAPITVLVM. IX.

Sapientia edificauit sibi domum.

Quia de æternitate diuinitatis christi sufficienter dixerat addit & de assumpta humanitate dicere (sapientia edificauit sibi domum) quia hominem filius dei quem in unitatem suæ personæ susciperet ipse creauit.

Excidit columnas septem.

Ecclēsiās per orbem septiformi gratia spūs erexit. quæ domum dei. i. mysterium incarnationis eius: ne perfidorū improbitate memoria tolleretur credendo colendo & prædicando. quasi sustentādo continerent. Vel certe sapientiæ domus ecclesia christi est ex lapidibus uiuis. hoc est sanctis in habitaculū sibi cōstructa columnæ autem doctores suæ ecclesiæ septiformi spiritu pleni quales fuere iacobus cœphas & ioannes: quas nimirum columnas sapientia excidit: quia ab amore præsentis seculi disiunctas ad portandam eiusdem ecclesiæ fabricam mentes prædicantium erexit.

Immolauit uictimas suas.

Suis passionibus ecclesiam consecrauit: uel uitam prædicantium mactari in persecutione permisit quibus uidelicet uictimis contrariæ sunt uictimæ meretricis ad quas stultos inuitat ut supra lectum est dicens uictimas pro salute deuoui hodie reddidi uota mea.

Adiscuit uinum & proposuit mensam suam.

Diuinitatis suæ archana capere non ualentibus assumptæ humanitatis sacramēta patefecit. & scripturæ sacræ pabulum nobis aperiendo præparauit.

Adisit ancillas suas ut vocarent ad arcem & ad menia ciuitatis

Prædicatores infirmos ac despicabiles elegit qui fideles populos: ad superna patriæ cælestis edificia colligerent.

Siquis est paruulus ueniat ad me & insipientibus locuta est.

Paruulos dicit humiles insipientes uero eos qui de mundanæ sapientiæ fastu nil habent. Tales autem uocat. ut eos sua doctrina sapientes reddat & altos.

Venite comedite panem mecum. & bibite uinum quod misui uobis.

In pane diuina eloquia. In uino mixto coniuncta in unam christi personam deitatis & humanitatis eius natura exprimitur: ut supra dictum est. Vel certe in pane corporis ipsius: In uino mixto sanguinis sacrosancti mysterium. quod in altari mensa uidelicet eius satiamur ostenditur.

Relinqte infantia & uiuite. & ambulate per uias prudentie.

Post ablatas epulas addit & uitæ monita. ut quos perceptis suæ incarnationis mysteriis refecit: doctrinæ pariter instruat uerbis.

Qui erudit derisorem ipse sibi facit iniuriam & qui arguit impium generat maculam sibi.

Quasi interrogares cur sapientia paruulos præceteris: & insipientes ad suas inuitaret epulas: ideo inquit feci. quia frustra laborat qui uerbum sapientiæ inculcare nititur ei qui audire contemnit: sapientio- rem se doctore & maiorem credens.

Noli arguere derisorē ne oderit te. **D**erisor est iudæus siue hereticus seu oīs hipochrita qui ob hoc qđ iustum se esse estimat uerba correptionis nequicquā recipit. Nō est timendū ne tibi derisor cū arguitur contumelias inferat: sed hoc potius prouidēdū. ne tractus ad odiū peior fiat. Ideoq; tibi aliquotiens ab eius correptione non tuæ timiditatis. sed dilectiōis eius gratia cessandū.

Argue sapiētē & diliget te. **S**apientem in profectu positum. i. amatorē sapientiæ dicit: quem supra pro humilitate paruulū nuncupauit. nā perfectus sapiens non habet opus argui.

Mulier stulta & clamosa plenaq; illecebris. & nil oīno sciens sedit in forib; dom; sue. sup sellā

Mulier hæc heresis est contraria nimirum sapientiæ quæ sua superius sacramenta cecinit: stulta. s. per fatuum intellectum & clamosa per garrulitatem: plenaq; illecebris uitiorum: & nihil omnino sciēs sicut ait apostolus: qui se existimat scire aliquid cū nihil scit ipse seducit se: sedit at & ipsa in foribus domus suæ idest in doctoribus falsitatis qui in penetralia perfidiæ miseros fallēdo introducūt. super sellam autem: quia cathedram sibi prædicationis usurpat. Hæc est cathedra pestilentiae in qua beatus uir sedere destitit.

Excelso urbis loco. **D**icit de sapientia. quia in summis excelsisq; uerticibus dat uocem suam: sed illa in sublimitate uirtutum: Hæc in supercilio elationis attollitur.

At vocaret transeuntes per uiam: & pergentes in itinere suo.

Vocat heresis ad perfidiam sæpe catholicos quos iter rectum agere & uiam seculi huius transire citius uelle: atq; ad æternam patriam festinare conspiciat.

Qui est paruulus declinet ad me: & uerborū locuta est. **S**apientia paruulos atq; insipientes ad suū conuiuiū pœne isde; uerbis uidetur inuitare. sed distat qđ illa simpliciter ad se uenire: hæc aut quos uocat ad se declinare suadet: quia illa nimirum ad rectū actionis iter quos errantes cernit accersit: hæc recte gradientes ab itinere suo deuiare. & ad se diuertere docet.

Aque furtiue dulciores sunt: & panis absconditus suauior.

Aquæ furtiue & panis absconditus doctrina hereticorum. quæ stultis ac perditis suauior uidetur Sapientia palam mensam proposuit: & miscuit uinum suum: At stulta mulier nil meracū habens ad aquas furtiuas & absconditum panē quoscūq; ualet aggregat: quia catholica ecclesia palam mūdo diuinorum eloquio; contiuiua pandit diuinitatis xpī mysteria cælebranda præcipit. Vel certe in uino mixto: historicam simul & allegoricam auditoribus suis scientiam propinat: ut pro suo quemq; captiui: uitæ poculis reficiat. at hereticorum doctrina publicæ fidei & professioni: sua secretim decreta præponitur: & cū nil spiritale habeat. suauiore se catholicis pastoribus scientiam iactat docere: ut scilicet libentius audiantur. & agantur quæ palam in ecclesia dici crediq; prohibentur: & dulcius Hauriatur insipientia quæ putatur scientia. cuius prohibita fuerat audientia. Pōt in aquis furtiuis baptisma hereticorū. In pane abscondito eorundē sacrificium designari. At iuxta istam mulier ad alteram in aquis furtiuis: & pane abscondito: prohibita & illicita connubia dulciora asseuerat.

Et ignorauit quod gigantes ibi sint & in profundis inferni conuiuiū eius.

Nescit adultera: nescit hereticus quia immundi spiritus suas domos habitant. & qui in profundis inferni pœnas luunt æternas: ipsi actibus luxuriosorum: ipsi hereticorū dogmatibus quasi cōuiuiis delectantur opimis. At cum rite in ecclesia. xpī sacramenta cælebrantur xpī uerbum auditur. & conferuatur. qui est sapiētia dei. constat quod angelicæ uirtutes ibi sint. & in excelsis cælorū conuiuiū fidelium panem enim cæli dedit eis. panem angelorum manducauit homo.

EXPLICIT LIBER PRIMVS. INCIPIT LIBER SECVNDVS. CA. X.

Arabole Salomonis. **N**ouum ponit titulum: quia nouum genus locutionis incipit: ut non sicut prius de singulis bonorum malorumue partibus diutius disputet: sed alternis uersibus: actus utrorumq; describat.

Filius sapiens letificat patrem filius uero stultus mestitia ē matris sue. **Q**ui accepta fidei mysteria bñ seruat lætificat deū patrē q uero hæc actiōe mala uel heresi cōmaculat matrē cōtristat ecclesiā.

Nō proderūt thesauri impietatis: iustitia uero liberabit a morte.

Et a transitoria morte sepius: ut danielē. & tres pueros a perpetua semper iustitia liberat. At uero thesauri per impietate congregati. & si aliqn a morte corpali uidentur eripe plus tñ mali p impietate qua acquisiti sunt quam cōmodi in eo quod pro uita sunt dati conferunt.

Non affliget dñs fame aiām iusti. & insidias ipiorū subuertet.

Et si qñ iustum impii fame affligunt uel etiam negant. non ledet animam eius. quam dñs in uita futura suæ gloria uisionis consolatur: qui & easdem impiorum insidias in ipsos iuste iudicando retorquet.

Egestatem

Super Parabolas Salomonis.

- E**gestatem operata est manus remissa manus autem forritum diuitias parat.
- Q**ui negligenter uiuit in hoc seculo egebit bonis in futuro. at qui fortiter domino militat. diuitiis eternae beatitudinis remunerabitur.
- Q**ui congregat in messe filius sapiens est qui autem stertit estate filius confusionis est.
- Q**ui congregat christo animas fidelium. filius sapiens est & quidem messis haec multa est operarii aut pauci. qui uero hoc tpe acceptabili a sua salute curanda torpescit confundetur in die retributionis.
- B**enedictio domini super caput iustis: os autem impiorum operit iniquitas.
- I**usti dicetur in iudicio uenite benedicti percipite regnum. Os autem impiorum quod commensationi & ebrietati. & colloquiis malis seruiebat iniquitate quam gessit condemnabitur. denique os illius operuit iniquitas qui in tormentis positus lingua sibi in qua ob plura scelera plus punitus est refrigerari quaesuit.
- M**emoriam iusti cum laudibus & nomen impiorum putrescet.
- E**t in hac uita boni bonos siue uiuentes siue defunctos laudibus efferunt: impiorum autem & actus detestatur & nomen. & in uita futura iusti in dei laudibus uiuant. reprobos autem honor: nomenque & laudes putribus gehennae suppliciis mutatur. ubi uermis eorum non morietur. & ignis eorum non exstinguetur.
- Q**ui ambulat simpliciter ambulat confidenter: qui autem deprauat vias suas manifestus erit.
- Q**ui simpliciter se uiuere nouit: facile cuncta spernit aduersa. quia se per haec ad gaudia uenturum esse confidit: dicens cum propheta: dominus defensor uiae meae: a quo trepidabo? & caetera: at qui prauis incedit uis (nolens licet) patescit: ac digna factis recipit. nihil enim occultum quod non reueletur.
- Q**ui annuit oculo dabit dolorem.
- Q**ui in nutibus oculorum irridet aliquem: non enadet sine dolore tormenti: aut poenitudinis de quibus dicit psalmista: qui oderunt me gratis: et annuit oculis: uel certe qui annuit oculo dabit dolorem: quia filius stultus moestitia est matris suae.
- S**tultus labijs verberabitur.
- V**erberari meruit quia mors & uita in manibus linguae: uel eorum a quibus (quia corrigi non potuit) sententiam damnationis accepit. quomodo psalmista: cum ait domine libera animam meam a labijs iniquis. & a lingua dolosa utriusque a domino quaerit: ut & ipse labia iniqua ac linguam dolosam non habeat: & aliorum iniquitate ac dolis minime possit decipi.
- A**ena uite os iusti. Et dominus de doctoribus: qui credit inquit in me sicut dicit scriptura flumina de uentre eius fluent aquae uiuae.
- E**t os impiorum: operit iniquitatem.
- I**mpii sunt qui uel sua: uel proximorum errata ne ad sanitatem perueniant defendendo contingunt quod execrans propheta: dominum orat ut non declinet cor suum in uerbum malum ad excusandas & excusationes in peccatis.
- I**n labijs sapientibus inuenietur sapientia. & uirga eius qui indiget.
- V**irga in dorso est uindicta in posterioribus idest in sequenti uita: quam bene plaga illa famosa qua philistei in natibus seriebantur exprimit. Qui ergo non uult uirgam in dorso portare: portet in labijs sapientiam: loquatur laudes christi: & praecipua praedicet. Verum quia semper dominum laudare: non autem semper docere: nec omnia quae nouit omnes docere sapienti conuenit: recte subditur.
- S**apientes abscondunt scientiam.
- S**cientes uidelicet quia tempus tacendi & tempus loquendi. Vnde propheta dum consisteret inquit peccator aduersum me obmutui & humiliatus sum & filius a bonis. Et apostolus nihil me iudicari scire inter uos: nisi christum Iesum. & hunc crucifixum.
- O**s autem stulti confusioni proximum est.
- Q**uia uel inordinate bona. uel aperte loquitur mala.
- S**ubstantia diuitis urbs fortitudinis eius. pauperum egestas eorum.
- D**iuites confidunt in diuitiis quasi in urbe munita: pauperes ideo pauent ne deficiant quia se norunt egenos. spiritualiter qui in deum diues est per bona opera confidit in illo quasi in urbe inexpugnabili: quia a nullo possit hoste superari. At qui uirtutum inopia coangustantur ideo caelestibus egent diuitiis: quia noxio pauore timent dueros pro domino tollerare labores.
- A**bscondant odium labia mendacia qui profert contumeliam insipiens est.
- S**i ergo uerax & sapiens esse desideras: odium neque in abscondito cordis contege: nec per oris contumeliam proferas: sed tuum & cor dilectione. & os ueritate repleatur.
- A**rgentum electum lingua iusti: cor impiorum pro nihilo.
- S**anctorum praedicatio igne spiritus succincta: uelut argentum examinata: argentum quippe uel aurum: si reprobum est igne consumitur: si uero probatum igne declaratur: sic nimirum est sensus uniuscuiusque operantis. Nam qualis sit in eo quod laudatur ostenditur. Hoc est sapientia huius mundi seu hereticorum dogma apud eos qui in uerbo dei eruditi esse noscuntur pro nihilo existimatur.
- Q**uasi per risum uultus operatur scelus. sapientia autem est uiro prudentia.
- P**rudencia a prouidendo nomen accepit stultus igitur est qui gaudet in scelere. sapientis autem est

& eius qui uiri nomine dignus sit prauideri. quia risus dolore miscebitur. & gaudia peccandi pena sequetur ultionis.

Quod timet impius. ueniet super eum: desiderium suum in istis dabitur.

De illo impio dicit qui sciens peccat timet ergo impius uidere districtum iudicem. desiderant isti dissolui. & esse cum christo. Ille ne terrenis gaudiis priuetur: & sempiterna ultione plectatur: isti ne incolatus eorum prolongetur: sed premia pro quibus certauere percipiantur. utrisque autem quod corde tenent adueniet.

Quasi tempestas transiens non erit impius. iustus autem quasi fundamentum sempiternum.

De persecutoribus ecclesiae dicit qui donum fidei subuertere quaerunt: sed illa in uero fundamento hoc est in christo collocata ipsi extemplo dispereunt.

Sicut acetum dentibus & fumus oculis sic piger his qui miserunt eum.

Sicut acetum dentibus & fumus contrarius est oculis ita sacerdos in ecclesia prauus per acedinem peccati fidelium sensus obtundere facit: atque erroris ignorantia oculos cordis eorum ab intuitu fidei seu intellectu rectitudinis dum caligant uelut fumus excecatur: sicut hereticorum perfidia bonis doctoribus molestiam generat & lachrymas: sic male uiuens catholicus eis qui se fidem suam ex operibus ostendere iusserunt per inertiam grauis est. Oculi quippe & dentes praedicatores sunt sanctae ecclesiae: qui ei & recta itinera prauideri: & alimenta spiritalia suggerere solent. Porro acetum quod a uino degenerat. & fumus qui ab igne ascendens euanescebat eos qui ab ecclesiastica suauitate & caritate per superbiam uel socordiam recedentes. hanc etiam uerbis impugnant figurate denuntiante: de quibus dicit Ioannes ex nobis exierunt sed non erant ex nobis.

Timor domini apponet dies: & anni impiorum breuiabuntur. **Q**ui deo fideliter seruiunt aeterna luce donabuntur. at qui impietati mancipantur cum hac uita perdunt bona quae amant.

Expectatio iustorum letitia: spes autem impiorum peribit.

Pater quia iusti laetantur in expectatione uitae sequentis quamuis contristentur afflictione praesentis. Vnde est illud tu es mihi refugium in praesentia quae circumdedit me. exultatio mea: at uero impii qui se putant in futuro requieturos. aut certe nullos post mortem futuros falluntur. Neque huic repugnat sententia: quod supra dictum est quod timet impius ueniet super eum. sunt enim qui scientes futurum bonorum malorumque iudicium: nihilominus negligentia uel desperatione uel et de industria peccant. talibus ergo interitus quem timent eueniet. Sunt qui mala faciunt & aut nunquam puniendi estimant. aut ut bene gesta ideoque bona mercede remuneranda iudicant. De quibus recte dicitur: quia spes impiorum peribit. Nam & de his qui scientes delinquant subsequenter adiungit

Sortitudo simplicis via domini. & patior his qui operantur malum.

Si inquit abdita scripturarum comprehendere non uales non tamen de salute desperes. sed gradere uiam domini age bona quae nosti: & inter fortes connumeraberis: sed mœrito paueant illi. qui recta quae nouerunt facere contemnunt: quia certa restant quae sequantur mala.

CAPITVLVM.

VNDECIMVM.

Statera dolosa abhominatio apud deum. & pondus equum uoluntas eius.

Statera dolosa non tantum in mensuratione pecuniae. sed in iudiciaria discretione tenetur. qui enim aliter causam pauperis: aliter potentis: aliter sodalis: aliter audit ignoti. statera ubique librat iniqua. sed & his qui sua bene gesta meliora quam proximorum. suaque errata iudicat leuiora: truci pondus dolosa. Nec non & ille qui onera importabilia imponit in humeros hominum. ipse autem uno digito suo non uult ea tangere. ille etiam qui in publico bona & mala agit in occulto pro iniquitate librae dolosae abhominatur a domino: At qui sinceriter agit in omnibus: qui causam & causam equalem discernit is nimis iusti iudicis uoluntati: & actioni congruit.

Ubi fuerit superbia ibi erit & contumelia.

Quia superbi uel contumeliosi se gerunt per contemptum siue per ignorantiam disciplinae: uel proximis contumelias ingerunt: uel certe quia omnis qui se exaltat humiliabitur.

Ubi autem humiles: ibi & sapientia.

Abscondisti inquit haec a sapientibus & reuelasti ea paruulis idest humilibus.

Mortuo homine impio nulla erit ultra spes.

Heu misere hanc sniam pertrahit origenes qui post uniuersale extremumque iudicium uitam credidit oibus impiis peccatoribus danda. Notandum autem quod & impiis post mortem spes ueniae non est. Sunt tamen qui de leuioribus peccatis cum quibus defuncti sunt: post mortem possunt absolui. uel poenis uidelicet castigati uel suorum praecibus & elemosinis: missarumque celebrationibus: sed haec quibuscumque fiunt. & ante iudicium & de leuioribus fiunt erratibus. Qui uero se longo post iudicium tempore liberandos putant falluntur: & fortasse ad eos pertinet quod sequitur.

Et expectatio sollicitorum peribit.

Item alia est. sollicitudo qua boni semper ad implenda dei praecepta sunt praecincti alia qua reprobi cum scienter peccant solliciti mœtuunt. quando aeternam rapiantur ad poenam. Ideoque recte expectatio

Super parabolas Salomonis.

pectatio eorum qui deo sollicita mente seruiunt coronabitur: eorum uero qui deus contemnentes, & ante iudicium propria conscientia se accusante condemnantur.

Expectatio sollicitorum peribit.

Hunc uersum longe aliter hēt antiqua translatio q̄ ait. Defuncti hoīs iusti non periet spes: gloria autem impiorum peribit.

Iustus de angustia liberatus est. & tradetur impius pro eo.

Martir qui de angustia passionis liberatus est post mortem. & tradetur in pœnam pro eius causa persecutor qui illum angustiauit. Iacobus martirio coronatus est Petrus de carcere saluatus: & herodes qui eos persecutus est a uermibus uisibiliter consumptus raptus est ubi inuisibiliter uermis ei non morietur & ignis non extinguetur.

Simulator ore decipit amicum suum. iusti autem liberabuntur scientia.

Hereticus simulans doctrinā catholicam decipit auditorem suū, qui aut iuste ueritatem sequuntur euangelii: liberabuntur scientia catholica ne decipula rapiantur heretica.

Qui despicit amicum suum: indigens corde est vir autem prudens tacebit.

Non est despiciendus uel deridendus a nobis qui nos simpliciter amare probatur etiam si inepte quid per imperitiā faciat, qui enim hoc facit indigens est sapientia. At uero prudens quisq; de talium commissis publice tacet. sed hæc occulte castigat. Quod idem in sequentibus uersiculis artius inculcatur dum dicitur.

Qui ambulat fraudulentē reuelat archana. Qui aut fidelis est anime celat commissum.

Et in euangelio dñs dicit si peccauerit in te frater tuus uade & corripe eum inter te & ipsum solus. si te audierit lucratus eris fratrem tuum & cetera. Vnde & hic recte subinfertur.

Ubi non est gubernator populus corrumpit: salus autem ubi multa consilia.

Ne. n. te putares amici cōmissa si corrigere non potes ultra calare debere. Recte dicit populū sine gubernatore corrumpere: saluari autem ubi multa sint consilia ut ostendat quod solus emendare non uales pluribus esse reuelandum, ut una anima omnium corrigatur industria.

Affligetur malo qui fidem facit pro extraneo.

In promptu est litteræ sensus sed est a sorte sanctorum extraneus. qui peccata sua pœnitendo corrigere dissimulat. & quicumq; talibus cōmunionis grām concedit uel uitā promittit æternam. Quia pro extraneo fidem facit. seipm profecto ante districti iudicis oculos ultione dignum reddit. uel ille pro extraneo fidem facit qui indignus ad sacerdotium anhelans: in sponsonis suæ fide animas proximorum suscipit.

Qui autem cauit a laqueis securus erit.

Securus erit in futuro qui nunc bñ formidolosus. & sua sedulus errata per pœnitentiam curat. Et ab impœnitentium se societate seruat immunem.

Mulier gratiosa inueniet gloriā.

Mulier grātiōsa sancta ecclesia intelligitur q̄ in præsenti uita gratia dei hoc est karismatū donis repleta est & in futuro gloriā æternā adeptura est.

Et robusti habebunt diuitias.

Robusti sunt omnes perfecti qui in hac uita præsenti per donum spiritus sancti uirtutū diuitias possident. & in futuro æterna beatitudine persfruentur.

Manus in manu: non erit innocens malus

Qui manum iungit in manu: non erit innocens malus. quia & si ab iniqua actione manus ad horam subtrahit cordis tamen innocentiam malus habere non ualeat: Vnde & præmittitur.

Abominabile domino cor prauum. semen autem iustorum saluabitur.

Hoc est quod supra dicitur (seminanti autem iustitiam merces fidelis) Vel certe (semen iustorum saluabitur) quia qui præcedentium iustorum exempla sectantur. Horum quoq; uestigia ad uidenda salutis æternæ gaudia sequuntur. De quibus Esaias omnes qui uiderint eos cognoscent illos quia isti sunt semen cui benedixit dominus.

Circulus aureus in naribus suis: mulier pulchra & fatua.

Circulū aureū si in naribus suis infixeris: nihilominus ille terram uertere naso: & uolutabro luti pperat immergi. Ita mulier fatua si pulchritudinem uultus uel habitus acceperit: suam tamen faciem ad infima declinare: suam speciositatem ad euerrendos ubiq; castitatis flosculos circumferre & se cœno uoluptatis inquinare diligit. Aliter qui ornamentum diuinorum eloquiorum meditando consequitur. sed hoc male uiuendo insequitur: Circulum aureum habet in naribus: sed more suis terrā subigere non desistit. quia quod odore iustitiæ percēpit immunda actione sordidauit. Ideoq; talis anima mulier pulchra & fatua esse censetur. quia carnalibus dedita illecebris pulchra est per scientiam: sed per actionem fatua. Aliter qui doctrinam hereticam nitore uidit eloquiū resplendere nec tamen sapientiæ apto intellectui congruere circulus aureus in naribus suis idest pulchra & circumflexa locutio. In sensibus mentis stulta est cui ex eloquio aurum splendet: sed tamen ex terrene intentionis pondere more suis ad superiora non respicit. Quod secutus exposuit dicens: mulier pulchra & fatua: idest doctrina heretica. Pulchra per uerbum fatua per intellectum.

Desiderium iustorum omne bonum est prestolatio impiorum furor.

Desiderium iustorum regnum celorum. expectatio uero impiorum furor iudicii uenturi. Semp iustitiam ubiq regnare desiderant. at impii etiam cum quiescere ab impietatis executione uidetur pro sopito tamen diræ mentis ad inferendam cuilibet uim furoris intendunt: & hoc est quod supra dicitur manus in manu. non erit innocens malus. Item præstolatio impiorum furor: q̃a plerumq̃ ira per silentium clausa intra mentem uehementius estuat.

Alij diuidunt propria. & ditiores fiunt.

Quia centuplum accipiunt in hoc tempore. & in seculo uenturo uitam æternam. Electi qui proprias substantias præsentī in uita ob amorem regni celorū indigentibus per elemosinas diuidunt: ditiores fiūt in cælestibus & spiritalibus donis quā olī fuerāt in terrenis & carnalibus possessionib⁹

Alij rapiunt non sua. & semper in egestate sunt.

Semper inquit in egestate: Non solum in tormentis. ubi nec stillam aquæ unde ad modicum refi gerentur accipiunt. sed & in præsentī ubi quamuis innumera rapiat. semper auarus eget.

Anima que bene dicet impinguabitur. & qui inebriat ipse quoq̃ inebriabitur.

Qui exterius benedicit prædicando interius augmenti pinguedinem recipit. & dum sacro eloquio mentem auditorum debriare non desinit: potu multiplicis muneris debriatus excrefcit.

Qui abscondit frumenta maledicetur in populis benedictio autem super caput uendentū.

Qui sanctæ prædicationis apud se uerba retinet talis maledicetur in populis. quia non solum culpa silentii sed pro multorum quos corrigere potuit pœna damñatur. Ipse est seruus piger & malus qui pro retentione talenti quod accepit. in exteriores tenebras missus est: Vendunt autē frumentum qui uerbum uitæ audientibus conferunt a quibus præti⁹ fidei. & confessionis recipiant dicente domino. Negotiamini dum uenio: quorum capiti benedictio superuenit: dum singulis de tali negotio redeuntium dominus dicit. Euge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis. supra multa te constituam. intra in gaudium domini tui.

Bene confurgit diluculo qui querit bona. qui autē inuestigator malorum est opprimef ab eis.

Bona quærere quæ facere debeas quibus ad cælestia bona peruenias. Hoc est bene diluculo con surgere idest crescente luce scientiæ ad bonum opus accingi uel certe bene. i. ad uitam confurget. In tempore resurrectionis. qui nunc bona quærīt in tempore operationis. qui autē mala quæ dicat siue agat modo solers inquit tunc eorum pondere ne ad altiora regni perueniat retarditur.

Qui confidit in diuitijs suis corruet: iusti autem quasi uirens folium germinabunt.

Qui præsentibus bonis inhians futura non cogitat. utriq̃ in nouissimo carebit. qui autē spe futurorum præmioꝝ bona faciunt in præsentī iuste quod sperant accipiunt: Virens quippe in arbores folium germinant: quia spe salui facti in fidei ac uirtutum gratia proficere non cessant.

Qui conturbat domū suam possidebit ventos: & qui stultus est seruiet sapienti.

Stultus est peccator quilibet. qui dum uitam sapientis. Hoc est iusti inuidet atq̃ inuidendo persequitur ad probationem eius uelut ignis auro deseruit qui mentem suam tumultibus cogitatuū no xiorum conturbari non mœtuit: hanc utiq̃ malignorum spirituum fluctibus quibus obruatur aperit. Et qui stultus est sapientem persequitur. per hoc ei et dominando seruit: quia patientiā eius præ mendo probatiorē reddit: ut se uidelicet dānato ille brauium pro quo certabat accipiat.

Fructus iusti lignum uite.

Merces iusti uisio est xp̃i: ipse namq̃ est sapientia de qua dictum est lignum uitæ est amplectētibus eam. & in apocalypsi qui uicerit inquit dabo ei edere de ligno uitæ quod est in paradiso dei mei. Et hunc fructum modo iusti expectant quā diu sicut prædictum est quasi uirens folium germinat.

Et qui suscipit animas sapiens est.

Qui animarum curam pro domino suscipit ut scilicet uel errantes doceat uel mœstos consoletur. uel egentes temporalibus bonis sustentet: uel renitentes ad remedia salutis protrahat. uel pastore destitutas gubernet quo una secum plures ad dominum perducatur. qui inquam animas suscipit sapiens est. quia nimirum suæ animæ per hæc unde sublimius cum domino regnet procurat.

Si iustus in terra recipit: quanto magis impius.

Si sancti martires tanta passi sunt iuste: quanta putas eos manere tormenta qui illos affligebant iniuste: si iob et tobias cæteriꝝ dei electi tanta in hac uita receperunt aduersa quid contristaris si te qui tam longe à iustorum uestigijs iaces temptans ad modicum afflictio tangit: & quidem te & si impium dicere non debes peccatorem tamen esse idest aliqua habere peccata parua siue magna ap ta siue occulta mentiri: uel negare: inficiari non debes. immo confiteri debes ne te ipse seducas & ueritas in te esse non possit. si ergo iusti in terra cœperunt abel martyrii & iob exempla patientiæ quā to magis ipii antiochus: atq̃ herodes. & peccatores in euangelio paralitici qui non nisi dimissis pri mo peccatis curari a domino potuerunt? Notandum quod hanc sententiam Petrus in epistola iuxta antiquam translationem posuit dicens. & si iustus uix saluabitur impi us & peccator ubi parebunt.

CAPITVLVM. DVODECIMVM.

Qui bonus est gratiam auriet a dño: qui autem confidit cogitationib⁹ suis impie agit.

Horum

Super Parabolas Salomonis.

- T**horum uersiculorū conexio talis est qui bonus est non confidit cogitationibus suis: sed dñi grām querit: ac per illam accipit ut pie uiuere possit: qui autem cogitationibus suis confidit, bonus esse nequit. Nam quia gratiam superni adiutoris petere non curat: merito in actione perdurat.
- M**ulier diligēs corona viro suo. & putredo in ossibus eius q̄ confusione res dignas gerit.
- P**atet litteræ sensus quia mulier bona & chasta honorem uiro suo præbet in oībus eiusq; uirtutibus ipsa domum bene regens quasi gratiam addit coronæ: at uero adultera. & f. foris speciosa parer. intus fetore luxuriæ suæ membra inquinat. Verum spiritaliter ecclesia coronam christo non aliā quam se ipsam offert: omnes enim qui in circuitu eius sunt offerunt munera. & filius sirach. de magno sacerdote. ipse stans iuxta aram. & circa illum corona fratrum. At ossa idest uirtutes quas hereticorum factio cernitur habere putredo prauī dogmatis corrumpit.
- C**ogitationes iustorū iudicia. & consilia impiorū fraudulenta. **I**usti sua facta si dño placeant sedula meditatione diiudicant ne forte ipsis minus sollicitis: supernus arbiter contra eos inuisibiliter aduersa disponat. Iuxta illud apostoli si nos metipsos diiudicaremus. non utiq; diiudicemur. at reprobi diuini timoris obliti de fraude quam faciunt sua consilia cogunt.
- V**erte impios & non erunt: domus autem iustorum permanebit.
- V**ersi de hac uita impii non erunt quod fuerant. quia post mortem non qualia credebant inueniunt sed ipse sua frustrati pro præmiis tormenta recipiunt. Domus autem iustorum idest ecclesia quæ partim peregrinatur in terris partim regnat in cælo: Nunquā deficit sed quæcūq; membra eius hinc illo perueniunt. Aliter uerte impios & non erunt. quod multa impietas in diis gentilium multa in sectis hereticorum. multa in præstigiis magorum. multa in persecutionibus extitit paganorum. sed his dño donante subuersis ablata est pariter & memoria impietatis eorum: etiam ipsi apices stulti: ipsa dogmata igne raptæ: ut in epheso actum tempore apostolorum legimus. Domus autem iustorū permanebit quia sancta ecclesia: Numquam uel abscondi potuit uel auferri. nihil ex eius corrumpere scripturis. in nullo eius fidem uiolare: tanta temporum longitudo præualuit. Potest ita intelligi: Verte impios: & non erunt. conuerte eos ab impietate. & non erunt iam impii sed iusti: pro qua alia translatio dicit: quocūq; se conuertit scelestus exterminabitur cui contra de sanctis dicitur quoniā diligentibus deum omnia cooperantur in bonum.
- D**octrina sua noscitur vir. **V**iros uocare scriptura solet eos qui uirtutibus sunt præditi diuinis. uñ apostolus: uigilate state in fide uiriliter agite. doctrina ergo quisq; uir esse noscitur. quia si recta docet & hæc operibus implet sanctus esse colligitur.
- Q**ui autem vanus & excoꝝ est patebit contemptui.
- Q**ui scilicet ipse uirilis animi fortitudinem habere contempsit.
- M**elior est pauper & sufficiens sibi: quam gloriosus & indigens pane.
- M**elior est idiota. & simplex frater qui bona quæ nouit operans uitam meretur in cælis: quæ qui clatus eruditione scripturarum: uel etiam doctoris functus officio indiget pane dilectionis de cuius dilectionis ea parte quæ ad proximum pertinet subsequenter adiungit.
- N**ouit iustus animas inuentorum suorum:
- I**dest miseretur & compatitur hebetudini ac fragilitati proximorum sibi commissorum.
- V**iscera autem impiorum crudelia.
- Q**ui non solum non compatiuntur subditis. sed etiam iuxta hoc quod dominus ait: percutiunt pueros & ancillas dicentes moram facit dominus meus uenire.
- Q**ui operatur terram suam saturabitur panibus: qui autem sectatur otium stultissimus est.
- I**lle terram suam strenue operatur. qui archana cordis sui per quotidiana exercitia per legis meditationē per uigiliantiam mentis. quasi qui exercet agriculturā instāter erudit. atq; spiritalibus cibis uelut panibus ne fame ignorantia periclitetur. interioris hominis sui sensum reficere non desistit. q̄ exercet animam suam spiritalibus studiis: & nunc uirtutibus & tunc dapibus saturabitur præmiorum. qui autem pro salute animæ suæ nunc laborare detrectat. tunc inter stultos reprobabitur: atq; et si nunc uel diuina: uel mundana sapientia gloriosus uidetur.
- D**esiderium impij monumentum est pessimorum.
- D**esiderat impius præcedentes malos imitari de illorum uita atq; actibus loqui. uel certe desiderium eius eo tendit: quamuis ipso nesciente: ut cum prioribus iniustis: æternæ mortis carcere claudatur. Verum quia tales exitum quem minime præuident. incurrunt dicit econtra de bonis.
- R**adix autem iustorum proficiet.
- Q**uia nimirum fides. & caritas electorum qua radicati sunt in christo nequaquam eos fallit. sed ad perfectiora semper crescens plusquam sperare nouit. in futuro percipiet.
- D**e fructu oris sui. unusquisq; replebitur bonis.
- F**ructus oris est sermo bonus. Nam qui mala loquitur non fructum ore generat sed damnum. Omnis igitur qui bona loquitur bonis donabitur æternis: si tamen his quæ loquitur actu non repugnat. Hoc etenim uigilanter adiungit cum dicit.
- E**t iuxta opera manuum suarum retribuetur ei.

Liber Secundus. c. xiii.

- N**eq; enim aliter fructuosus fit suus sermo doctori nisi ipse prior faciat bona quæ docet.
- F**atuus statim indicat iram suam. qui autem dissimulat iniuriam callidus est.
- Q**ui se in presenti desiderat ulcisci fatuus est: qui autem pro domino iniuriam contemnit sapiens. Hunc uersiculum alia translatio sic habet. stultus eadem hora pronunciat iram suam. occultat autem ignominiam suam astutus. Non autem ignominiam iracundiæ passionem ita a sapientibus occultandam esse decernit: ut eos uelocitate culpans non prohibeat tarditatem quam utiq; si per necessitatem humanæ infirmitatis irruerit. Ideo censuit occultandam. ut dum ad præsens sapienter obtegitur a sapientibus amoueatur & in perpetuum deleatur. Hæc enim est natura iræ ut dilata languescat & pereat prolata uero magis magisque ferueat.
- E**st qui promittit. & quasi gladio pungitur conscientia.
- P**romittunt se nonnulli obedire ueritati: sed ubi tentatio terrens' siue blandiens impedimentum præstiterit deserunt quidem cæpta: sed tamen conscientia promissi: quasi gladio punguntur.
- L**ingua autem sapientium sanitas est. **Q**uia & bona quæ promittunt ipsi perficiendo ad uitam perueniunt. & aliis qui sequebantur prædicando demonstrant.
- L**abium ueritatis firmiter erit in perpetuum: qui autem testis est repentinus concinnit linguam mendacii. **L**abium ueritatis est prædicatio apostolorum atq; prophetarum quorum locutio dum a tramite ueritatis non deuiat in æternum firma persistit: quia dissolui minime potest. testis repentinus doctor est hereticorum qui ab eorum dictis aberrans dum ea quæ recte non sentit: repente pronuntiare cupit: mendacium potius quam ueritatis locutionem cogitatione sua componit: fides ecclesiastica semper manebit. quæ autem repente noua dogmata infert mendacii est minister.
- H**omo uersutus celat scientiam. **V**ersutus hoc loco in bono intelligitur: id est sapiens & prudens: qui nonnunquam de industria suam celat scientiam: duplici nimirum ratione: uel non ualens infirmis auditoribus loqui quasi spiritalibus. sed quasi carnalibus. uel nolens dare sanctum canibus: neque ante porcos margaritas proicere.
- E**t cor insipientium prouocat stultitiam.
- Q**uando uel ipsi plus appetentes sapere quam oportet sapere: eo usque meditando profiliunt: ut pro sapientia stultitiam teneant. uel certe alios quæ necdum capere queunt docere nitentes ad maiorem eos stultitiam prouocant: & quasi sauciis oculis lumen ingerentes solis modicum lucis quod cernere uidebantur auferunt.
- M**ans fortium dominabitur: quæ autem remissa est tributis seruiet.
- P**erfecti quippe non solum uitiorum bella superant: sed & electis fratribus maiori uirtutum gratia principantur: qui autem dissoluti animo peccatis implicari non moentur pessimo exactori diabolus tributa uitioque quotidianæ soluunt. & si non dominiū eius uiuentes poenitendo euaserunt: post mortem traditi eidem in carcerem ab eo poenarum mittuntur æternarum: iuxta quod dominus in euangelica parabola testatur. Neque enim de talium correctione desperandum est cum protinus adiungatur.
- A**dero in corde uiri humiliabit illum: & sermone bono letificabitur.
- Q**uia nimirum necesse est ut prius peccatorem meror poenitentia salubriter humiliet. & ita post modum per iudicium sacerdotis sermo datæ reconciliationis lætificet.
- Q**ui negligit damnum propter amicum iustus est.
- S**i hoc de generali pecunia: & puro homine amico recte dicitur. quanto magis iustitiæ corona dignus est: qui propter eum qui dixit. Dico uobis amicis meis. ne terreamini ab his qui occidunt corpus: uel uendens quæ possidet: pauperibus tribuit: uel rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipit: uel certe ipsam in passione carnem mortificandam siue occidendam tradit.
- I**ter autem impiorum decipiet eos.
- C**um uel sua retinere. uel aliena rapere gaudent. unde recte subiungitur.
- N**on inueniet fraudulentus lucrum. & substantia hominis erit auri pretium.
- F**raude namque acquisita pecunia plus in animam damni quam lucri addit in arca: & qui propriam pro domino substantiam nouit dispensare remunerante ipso: pro terrenis cælestia dona recipiet. aliter. non inueniet fraudulentus lucrum. & substantia hominis erit auri pretium: qui fraudulenta mente simulat se esse bonum negeter uiuens in occulto: non inueniet bona uitæ sequentis. Qui autem substantiam uirtutum spiritalium ueraciter acquirit mercabitur ex ea claritatem regni perhennis. quod uerbis sequentibus apertius dicit.
- I**n semita iustitiæ uita. iter autem deuium ducit ad mortem.
- I**n semita enim iustitiæ substantiam acquirit uirtutum. quibus æternæ uitæ claritas auro preciosior emitur. Iter autem prauum quod fraudulentus incedit perdit lucro temporali. quod appetit ad mortem quam præuidere noluit: tendit sempiternam.
- CAPITVLVM. XIII.
- I**lius sapiens doctrina patris: qui autem illud est non audit cum arguitur.
- T**antum inter sapientem distat & stultum: ut hic aliquando profectu eruditionis ad eum qui se docuerat docendum perueniat. ille nec cum arguitur nouerit audire.
- U**ult & non uult piger operari: anima autem operantium impinguabitur.
- R**ecte pigri uocabulo denotatur: qui uult regnare cum domino: & non pati pro eo. delectant præmia cum pollicentur:

Super Parabolas Salomonis.

pollicentur: deterrent certamina cum iubentur: de quo Iacobus ait. Vir duplex animo incōstans ē in omnibus uis suis. Et filius Sirach: uhe peccatori terram īgredienti duabus uis: qui autē iussu operatur domini: ideo faciunt quia anima illorum perfecta supernorum dulcedine reficitur. Iuxta eum qui dñm obsecrat dicēs: sicut adipe pinguedinis repleatur aīa mea: uel certe aīa operantiū īpinguabitur: quia qui piis pro domino laboribus insudant immarcescibili post labores corona donabūtur.

Est quasi diues cum nihil habeat. & est quasi pauper. cum in multis diuitiis sit.

Dies sibi uidebatur ille qui induebatur purpura: & bysso. & epulabatur cotidie splēdide: sed quia deum non habuit: comperit in fine nihil fuisse quod habuit: unde dictum est de talibus: dormierūt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis: pauper econtra uidebatur lazarus qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus: sed in multis erat diuitiis qui uirtutem habuit humilitatis: qui conditorem omnium diuitiarum uidelicet deum corde gestabat: quid autem ueræ diuitiæ ualeant: quid uera paupertas agat subdendo manifestat.

Redemptio anime uiri diuitie sue. Qui autem pauper est increpationem non sustinet.

Qui ergo animam suam uult redimi a futura ira congreget diuitias operum bonorum. Qui enī eger huiusmodi diuitiis increpationem districti iudicis sustinere non ualet: de qua psalmista postulat dicens. Domine ne in ira tua arguas me. Neq; in furore tuo corripas me. alioquin pauperes nō ibi increpantur a domino: sed benedictionem æternæ hereditatis percipiunt.

Lux iustorum letificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

Lux iustorum quæ perpetuo lætificat spes est futurorum: lucerna impiorum quæ repente extinguitur fœlicitas est sæculi labentis.

Inter superbos semper sunt iurgia: qui autem agunt cuncta consilio reguntur sapientia.

Iurgantur inter se semper heretici: iurgantur & cæteri reprobi: quia uidelicet non norunt unitatē fidei & ueritatis: fideles autem qui consilio diuinorum eloquiorum frui non cessant: reguntur moderatione sapientiæ quæ eos iurgari non sinit.

Sed substantia minuetur: quæ autē paulatim colligitur manu multiplicabitur.

Qui uolunt diuites fieri: incidunt in tentatiōem: neq; ipsas diuitias: quas uel acquirūt uel cupiūt perpetuo possident: qui autem pro accipienda substantia præmiorum cælestium iniustis insistit laboribus multiplicia supernæ beatitudinis munera percipiet: de quo apte subditur.

Spes quæ differtur affligit animam lignum uite desiderium ueniens.

Quia nimis quādiu fertur spes æternæ: affligit aīas fidelīū uel p dilatione uidelicet bonorum: q̄ amat: uel p illatiōe malorū q̄ tollerat: ubi uenerit qd̄ desiderat facile obliuiscit qd̄ sustinuerat: q̄ i æternū uiuere īcipit cū suo redēptore: quē tota iētīōe q̄rebat: ipsa ē enī lignū uitæ amplectētes se.

Qui detrahit alicui rei ipse in futurum se obligat.

Qui bona rei detrahit se i futurū obligat: q̄a quod nō debuit faciēdo: poenā sibi qua cōstringatur pręparat: sed & is qui mala rei detrahit ipse se in futurum obligat. Nō ut pro tali detractiōe poenas luat: sed ut post detractiōem sese cautius agat: quia nimirum quæ in aliis iuste repræhendit in se īpune non admittit. Clamante apostolo: qui prędicas non furandum furaris: qui dicis non mechādum mecharis: qui abhominaris: idola sacrilēgium facis.

Qui autem timet pręceptum in pace versabitur.

Melius ē ergo de sua quęq; fragilitate mœtuere: ne forte diuina pruaricetur īperia: quā aliorū errata stulto ore lacerare. Dicēte rursus apostolo. Et si p̄occupat⁹ fuerit hō ī aliquo delicto: uos qui spūales estis: instruite huiusmodi ī spū māsuetudinis. Cōsiderans teipsum: ne & tu tenteris.

Astutus omnia agit cū consilio. qui autem fatuus est aperit stultitiā.

Ubi omnia cum consilio docet agenda diuinum potius quod sacris eloquiis inditum est: quam humanum intellige consilium: fatuus est enim qui extra hoc consilium uiuit quamuis naturaliter astutus esse uideatur & prudens. De quo recte subditur.

Astutus impij: cadet in malū.

Atrium dicit & sabellium cæterosq; angelos: idest nuntios sathanæ: quoniam consilium neglexere diuinarum scripturarum deciderunt in malum gehennalium tormentorum.

Legatus autem fidelis sanitas.

Idest catholicus quisq; prędicator sanitatem sibi suisq; auditoribus acquirit æternam.

Desiderium si compleatur delectat animam. Detestantur stulti eos q̄i fugiunt mala.

Omne desiderīū siue bonū: siue malū sit: ubi ad effectum puenerit: delectat aīas: sed stulti qui carnalibus solū desiderijs gaudēt detestantur eos q̄ p amore cælestiū infima oblectamenta cōtēnunt.

Qui cum sapientibus gradis sapiens erit: amicus stultorum efficitur similis.

Cū sapiētib⁹ ire est sapiētīū act⁹ imitari. Quālibet ergo simplex q̄ sit: & rusticus q̄ archana sapiētīæ cōpræhendere nequæat si tñ sapiētīū exēpla uidēdo sectatur iure inter sapiētes annumerabitur: quæro stultos nō pp naturā q̄a hoīes sūt: sed pp stultitiā q̄a mimi sūt: uel histriōes uel aliq̄ tales: nō ut īstruēdo corrigat amatis: sed ut fauēdo deteriores efficiat: aliis nimirū & si p īgeniū: uel doctrinā sapiens uidetur stultorum nota peccat: uel turpitudine dignus simul & dānatione tenebitur.

Bonus homo relinquet heredes filios & nepotes: & custoditur iusto substantia peccatoris.
Sepe uidemus bonos sine filiis obire: immo maiora a domino præmia polliceri: his qui filiorum procreationi uirginitatis castimoniam præposuerint: sed & substantiam iustorum a peccatoribus tolli. Nam & apostolus glorificat eos qui rapinam bonorum suorum cum gaudio susceperunt: unde spiritaliter intelligendum: quia bonus & iustus dominus est: qui post passionem suam ascendens in cælum reliquit heredes suæ doctrinæ apostolos. & successores eorum ad cuius fidem conuersa est multitudo gentium quæ erat substantia diaboli. Intrauit namque in domum eiusdem modo fortis aduersarii & eum maiori uirtute contereus diripuit arma eius: in quibus confidebat: & spolia eius distribuit: ut ipse in euangelio testatur: uel certe iusto substantia peccatoris custodita est: quando ablatum est a iudeis regnum dei: & datum est genti facienti fructus eius.

Multi cibi in noualibus patrum: & aliis congregantur absque iudicio.

Absque iudicio recto facit qui diuitiis congregandis sedulus insistit: & has aggregatas: non ipse pro redemptione animæ suæ pauperibus dispensat: sed aliis post se dispensanda reseruat. Iuxta quod in superiore uersu iuxta litteram dicitur: & custoditur iusto substantia peccatoris maxime cum sibi uictus habundet ex iure paternæ hereditatis: neque ulla pecunias colligendi necessitas incumbat: hoc est enim quod ait multi cibi in noualibus patrum: iuxta uero sensum spiritalem alimoniam cælestes in dictis & exemplis uenerabilium patrum. & absque ratione facit qui his legendis meditando & exponendis instans: non suæ saluti per hoc sed aliorum potius seruit: dum ipse ab his quæ legit uel auditibus reprobis uel etiam in impietate sensus heretici discrepat. Talis namque in noualibus id est operibus siue sermonibus patrum optima institutione excultis: non sibi sed aliis subsidium acquirit: illis uidelicet qui tractatus eius legentes: archana per eos spiritualis sensus: quibus interiorius reficiantur inueniunt. utrique autem sensui conuenit apte quod sequitur.

Qui parcat uirge odit filium suum: qui autem diligit illum instanter erudit.

Nam & pater bonus filium: & discipulum magister catholicus: ne ad iniquitatem deflectat sollicitus erudit præcedentem autem uersiculum antiqui interpretes ita transtulerunt uiri iusti diuitiis annis multis fruuntur iniqui autem perierunt breuiter.

Iustus comedit & replebit animam suam: uenter autem impiorum insaturabilis.

Iustus percipit cibos sapientiæ: qui in noualibus patrum: hoc est in operibus: ac uerbis præcedentiam iustorum probantur exorti: & hos ad profectum animæ suæ bene uiuendo traicit. Uenter autem impiorum: id est capacitas sensus hereticorum insaturabilis: quia sicut apostolus ait semper discit: nunquam ad ueritatis scientiam perueniunt. Quare autem saturari scientia non merentur? nisi quæquam refecti cibis paternæ institutionis aliis congregant absque iudicio.

CAPITVLVM. DECIMVMQ VARTVM.

Sapiens mulier edificabit domum suam: insipiens instructam quoque destruet manibus.
Et unaquæque anima fidelis: & ecclesia per orbem catholicam mansionem sibi in patria cælesti bonis actibus ædificat: at uero reprobi: ea quæ bene sunt bonis ordinata male uiuendo aliquando etiam aperte repugnando dissipant. Quare autem stulti sapientium actus lacerent sequentibus uerbis ostenditur cum dicitur.

Ambulans recto itinere: & timens deum: dispicitur: ab eo qui infami graditur uia.
Abominatio est enim peccatoribus bonorum religio: stultumque uidetur incredulis cum fideles propter dei timorem: non tantum abiiciunt timorem: sed & tormenta ridet eorum qui occidunt corpus de quibus adhuc apte subiungitur.

In ore stulti uirga superbie labia sapientium custodiunt eos.

Quia stulti per uaniloquium humiles quos despiciunt affligunt: sed idem humiles spiritu per doctrinam se sapientia: ne decipiantur muniunt.

Ubi non sunt boues præsepe vacuum est: ubi autem plurime segetes ibi manifesta fortitudo bouis.

Hærent hæc superioribus: boues namque doctores catholicos: præsepe cœtum auditorum: segetes dicit fructus operum bonorum. In cassum ergo tumet superbus: & indocta eloquentia uerberat aures & corda subiectorum: quia ubi non sunt docti prædicatores frustra ad audiendum confluit turba plebium. Vbi autem plurimæ operationes apparent uirtutum: ibi apertissime claret quia non hereticus in uanum garrat: sed pro uerbi fruge laborauit ille: qui & ipsum uerbum casto ore ruminare & uiam ueritatis recto discretionis pede noscet incedere. Nec mirandum: cur in præsepe auditores significari dixerimus: cum bos alatur de præsepe: doctor autem uerbo audientes soleat nutrire: sed intuendus: quia & de labore bouis præsepe impletur: & ipse bos suo fructu de præsepe reficitur. Quia nimirum prædicator fidelis: & audientes uerbo reficit: & eadem refectio apud deum ipse proficit quod in opere figuratur helix qui sarapthanā uiduam pascit a qua & ipse pascitur.

Querit derisor sapientiam: & non inueniet: doctrina prudentium facilis.

Cayphas qui domino dixit: adiuro te per deum uiuum: ut dicas nobis si tu es christus: quia male quærebat inuenire quod rogabat non meruit: at discipuli qui sese humiliter auditui ueritatis subderant accepta spiritus gratia: non solummodo christum dei filium cognoscere: sed & abdita scripturarum

Super Parabolas Salomonis.

- pturarum intelligere meruerunt. Sed & tunc doctrina prudentium facilis erat: quando cornelius cum domo sua. & ceteri tales uerbum humiliter audientes mox credebant & accepto spiritu sancto linguis loquabantur omnibus. Nunc quoque doctrinam fidei catholica prudens quisque dum ca therizatur facile percipit: quam heretici quia peruersa querunt: nunquam prorsus inueniunt.
- ¶** Adde contra uirum stultum: & nesciet labia prudentie sapientiam.
- ¶** Ideo derisor sapientiam quam querit non inuenit: quia & si aperte contra illius stultitiam disputando incedas: Nescit intelligere quae dicis ut arrius: qui uerbum consubstantialitatis in patre & filio: nusquam scripturarum inueniri posse contendebat: cum ei manifeste scriptum obiceretur. Ego & pater unum sumus: & deus est uerbum: & cetera talia. Ideo doctrina prudentium facilis est labia prudentiae sapientia id est quia labia quaecunque prudentiae moderamine reguntur: de sapientia solum loqui: & audire dulce habent: eiusque meditationi operam dare satagunt.
- ¶** Eor quod nouit amaritudinem anime suae. In gaudio eius non miscebitur extraneus.
- ¶** Amaritudinem habent animae & electi quamdiu gaudiis differuntur aeternis: & reprobi cum desiderii affliguntur peruersis. Sed electi quia in luce ambulant amaritudinem suam quanto sit gaudio mutanda prauident: porro reprobi propria sponte caecati: quid in praesenti patiantur non uident: quid in futuro sint passuri non prauident: ideoque a futuris bonorum gaudiis remanebunt extranei: quia amaritudinis eorum praesentis non nouerunt esse participes. Vnde & apte subditur.
- ¶** Bonus impiorum delebitur tabernacula iustorum germinabunt.
- ¶** Domus quippe in mansione tabernaculis uti solet in itinere. Domus igitur impiorum delebitur quia habitationem uitae praesentis: in qua semper manere desiderabant: perdent in morte reprobi: & hoc quod non prauidebant: exilius perpetuae damnationis subibunt. Tabernacula autem iustorum germinabunt: quia praesens eorum conuersatio in qua incolae sunt apud deum & peregrini: crescentibus sine cessatione meritis ad fructum usque suauissimum patriae caelestis pertingit.
- ¶** Innocens credit omni verbo: astutus considerat gressus suos.
- ¶** Hanc innocentiam uetuit: & hanc habere docuit astutiam Ioannes cum ait: charissimi nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex deo sunt.
- ¶** Sapiens timet: & declinat a malo. Stultus transilit & confidit.
- ¶** Sicut stulti est de sua alacritate confidere torrentem rapidum uel uoraginem latiore saltu uelle transire. Sapientis autem ad planum uel pontem diuertere: ita qui peccatum quantum ualet declinat timens ne inuoluatur malis sapiens est. Stultus autem ille qui contemptim peccat blandiens sibi quia aut posteriori tempore poenitentiam agat commissorum: aut si repete moriatur fortiter poenas inferi sufferat.
- ¶** Impatiens operabitur stultitiam: & uir uersutus odiosus est.
- ¶** Reprehensibilis quidem est homo impatiens sed multo peior & odiosior deo est: uersutus tametsi apud homines melior aestimetur. Ille enim palam omnibus suam ostendit stultitiam: iste autem cum sit corde peruersus: sepe simplicitatem simulat & iustitiam: atque humano iudicio sanctum se dici delectat: cum sit diuino examine inter reprobos aestimatus.
- ¶** Iacebunt mali ante bonos: & impii ante portas iustorum.
- ¶** In nouissimo iudicio coronatis iustis: damnabuntur reprobi: qui eos in praesenti praemebant. Quod enim ait ante: id est ante bonos: & ante portas iustorum. Non ad uicinitatem loci: sed ad uisionem pertinet bonorum qua malorum tormenta semper aspiciunt ut maiores ereptori suo gratias sine fine referant. Vnde esaias de illis. Egre dientur & uidebunt inquit cadauera uiuorum qui praenati sunt in me: uermis eorum non morietur: & ignis eorum non extinguetur: & erunt usque ad solitatem uisionis omni carni. Quod ait egredientur. Non pedum processum: sed oculorum significat intuitum: quem itus in regno positi ad uidenda prauorum supplicia foras cum uoluntate mittunt.
- ¶** Corona sapientium diuitie eorum: fatuitas stultorum imprudentia.
- ¶** Sapientes non terreni aliquid emolumenti pro diuitiis habent: sed coronam solummodo quae pro uirtutibus in futuro percipient: at stultorum fatuitas maxima haec est. Quia improuidi aeternum: de praesentibus tantum commodis gaudent. Imprudentia autem quasi improuidentia dicitur.
- ¶** Liberat animas testis fidelis: & profert mendacia uir uersipellis.
- ¶** Liberat animas christus qui est testis fidelis: ut in apocalypsi legimus: & sicut apostolus ait: testimonium reddit sub pontio pilato bonam confessionem: & profert mendacia diabolus qui recte appellatur uersipellis: quia mala quae facienda suggerit bona esse pronuntiat: & gaudia promittit aeterna eis quos ad inferni tormenta praeparat. Item liberat animas catholicus doctor: qui testimonium scripturarum fideliter: id est recte praedicat: & profert mendacia hereticus: uel sicut alia editio manifeste transulit: incendit autem mendatio dolosus subauditur animas eorum quos suo errore deccepit.
- ¶** In timore domini fiducia fortitudinis: & filius eius erit spes.
- ¶** Timor domini fiduciam fortitudinis praestat: quia nimirum mens nostra tanto ualentius terrores rerum temporalium despicit: quanto se auctori earum ueracius per formidinem subdit. Filii autem timoris domini dicuntur: qui diuino timore reguntur: sicut filii uirtutis: & filii resurrectionis quae uirtutibus

student. uel qui ad gaudia resurrectionis. pertinent quibus erit spes. iuxta illud psalmista. Qui time-
ment dominum sperent in domino. de qua spe consequenter adiungit.

Timor domini fons vite. ut declinet a ruina mortis.

Hec est ergo spes eorum qui timeant dominum. ut declinantes a ruina mortis. peruenire merean-
tur ad eum qui dicit ego sum uia ueritas & uita. Dictum est autem supra lex sapientis fons uitæ. ut
declinet a ruina mortis. & nunc dicitur. timor domini fons uitæ ut declinet a ruina mortis. ex quo
patet. quia nulla prior est lex sapientis quam mortem uitare: ut uitam acquirere debeat æternam
& quam habere timorem domini. Vnde & alibi dictum est Initium sapientiæ timor domini.

In multitudine populi dignitas regis. & in paucitate plebis ignominia principis.

Ubi multitudo seruientium deo. ibi specialiter christi gloria ubi soli catecumini uel recens nati in
santes. sub regno adhuc tenentur diaboli. & ipsi tēpore congruo festinantes in christo renasci. igno-
minia ibi manifesta principis mundi. uel certæ in cōuenticulis hereticorum: quæ semper sunt pau-
ciora ecclesiis catholicorum. ignominia patet eorum qui hæc ab ecclesiastica unitate segregarunt

Uita carniū sanitas cordis putredo ossium inuidia.

Per carnem infirma quædam ac tenera: per ossa fortia acta signantur. Bene ergo dicitur uita car-
niū sanitas cordis: quod si mentis innocentia custoditur: & si qua foris infirma sunt quandoq; ro-
borantur. & recte subditur: putredo ossium inuidia: quia per liuoris uitium ante dei oculos pe-
reunt: & quæ humanis oculis fortia uidentur. Ossa quippe per inuidiam putrescere est: quædam
etiam robusta deperire.

Aceptus est regi minister intelligens.

Ille uidelicet cui dicitur: quia sup pauca fuisse fidelis supra multa te cōstituā: intra ī gaudiū dñi tui.

Iracundiam eius inutilis sustinebit.

Ille utiq; de quo idem ait: & inutilem seruum eicite in tenebras exteriores.

CAPITVLVM. DECIMVMQ VINTVM.

Lesponsio mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furorem.

Qui uerba increpantis humiliter recipit: iam propinquat ueniam reatus quem gel-
sit: at qui superbus arguenti resultat maiorem contra se iram districti iudicis prouocat.

Lingua sapientium ornat scientiam: os fatuorum ebullit stultitiam.

Lingua catholicorum patrum ornat scientiam diuinorum eloquiorum: latius ex-
ponendo quæ scriptura canonica: aut obscura posuit: aut historica tantum ratione
scripta reliquit: & os hereticorum ebullit stultitiam: dicta sacre scripturæ peruerse intelligendo su-
osq; sensus eius auctoritati præponendo. Potest & de paganorum philosophis intelligi qd ait: os fa-
tuorum ebullit stultitiam quales fuere porphyrius: & iulianus qui contra ecclesiæ doctores stultitiæ
sue fluentia fundebant.

Lingua placabilis: lignum vite: que autem immoderata est conteret spiritum.

Lingua catholici doctoris ad fructum uitæ ducit sempiternum: quæ autem immoderata est: mo-
dum ecclesiasticæ normæ ignorat: & suū spūm: & eorū qui se audiūt: male loquēdo conterit.

Domus iusti plurima fortitudo: & in fructibus impii conturbatio.

Domus christi: idest ecclesia plurimam habet fortitudinem ita ut pluuia uentis fluminibusq; tē-
rationum frequentium nequaquam possit dirui: & in operibus diaboli conturbatio seruet assidua:
quæ eandem christi domum uel per falsos fratres uel per apertos aduersarios deicere tentat.

Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.

Labia catholicorum disseminabunt prædicando scientiam rectæ fidei: cor hereticorum dissimile
erit: quia perfidiam pro scientia concipit ut doceant. Potest & ita intelligi quia cor stultorum etiam
sibi met ipsi dissimile erit dum mutabilitate diuersarum cogitationum uarium se exhibet & nun-
quam idem quod fuerat manet: cui contra de anna cum domino intenta mente supplicare dicitur.
Vultusq; eius non sunt amplius ī diuersa mutati.

Victime impiorum abominabiles domino. Vota iustorum placabilia.

Orationes: opera: & sacrificia hereticorum: abominabitur dominus: & uota eorum accepta ha-
bet: qui fidem catholicam iustis operibus affirmant.

Doctrina mala deferentium uiam: qui increpationes odit morietur.

Mala est ergo doctrina eorum qui uiam deserunt ueritatis: de quibus dominus ait: qui ergo sol-
uerit unum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines: minimus uocabitur in regno celo-
rum: sed tales adhuc si correpti poenituerint patet redditus ad ueniam. Sin autem nec correptioni-
bus ecclesiasticis aduenerint iam certus eis restat interitus.

Omnes dies pauperis mali: secuta mens quasi iuge conuiuium.

Omne tempus populi dei quamdiu in præsentī pauper est: afflictionibus habundat & erumnis:
quia necdum ad diuitias supernæ bonitatis: & perpetuæ mansionis peruenit. Vnde monet apo-
stolus dicens. Redimētes tempus quoniam dies mali sunt: at uero reprobi qui metu carentes di-
uino: securi mundo utuntur: quia si iugibus stulti reficiuntur epulis. Vnde recte subiungit.

Adulter

Super Parabolas Salomonis.

- M**elius est parum cum timore domini: quam thesauri magni & insatiabiles.
Quale est in psalmo. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Melius ergo ut seruat timore dei egeas opibus: uel etiam uictu quotidiano quam ut desiderio plura acquirendi timorem deferat.
- M**elius est vocari ad olera cum charitate quam ad uitulum saginatum cum odio.
Omnis qui operum bonorum exempla proximis quæ imittentur ostendit: quasi ad epulas quibus reficiantur conuiuias uocat. Melius est autem uocari ad olera cum charitate: quam ad uitulum saginatum cum odio: quia nimirum multo est utilius simplicis uitæ innocentiam cum charitate seruare: quam maioribus uirtutum miraculis foris fulgere & interioria mentis ab odiorum sorde non expurgare. Vnde quibusdam in fine dicentibus domine domine nonne in nomine tuo prophetauimus: & in tuo nomine demonia eiecimus: & in tuo nomine uirtutes multas fecimus: dicit ipse dominus: quia nunquam noui uos. Discedite a me operarii iniquitatis.
- I**ter pigrosum quasi sepi spinarum.
Pigros dicit eos quos piget operari iustitiam: qui cum uia domini appetunt uelut spinæ obstititium sepium: sic formidinum suarum oppositæ suspitiones pungunt. quod quia hoc electos præpedire non solet adiunxit.
- I**usta iustorum absque offendiculo.
Iusti quippe in conuersatione sua: quodlibet eis aduersitatis obuiauerit: non impingunt: quia temporalis aduersitatis obstacula: æternæ spei & internæ contemplationis saltu transiliunt.
- L**etatur homo in sententia oris sui: & sermo opportunus est optimus.
Humanum quidem est de sua sententia quasi prudenter prolata: quemque lætari: sed uerus sapiens non solum res quas loquitur: uerum etiam oportunitatem loci uel temporis: uel personæ cui loquatur diligenter inquirat.
- S**emita uite super eruditum: ut declinet de inferno nouissimo.
Eruditum dicit: non solum scientia sed & operatione perfectum: huic etenim iure semita uitæ de super aperta est: huic cæli ianua patet: infernus autem nouissimus de quo liberatur ultima est pena damnationis. Nam primus infernus est cæcitas animæ peccantis & ueræ lucis scientia carentis: de quo dicitur in psalmis: & descendunt in infernum uiuentes: id est scientes labuntur in peccatū.
- D**omos superbiorum demolitur dominus: & firmos facit terminos uidue.
Conuenticula hereticorum cæterorumque ecclesiæ persecutorum demolitur dominus: & firmos facit in orbem uniuersum terminos eiusdem ecclesiæ: sponsæ uidelicet suæ pro cuius uita mori dignatus est.
- A**bominatio domini cogitationes male: & purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo.
Abominatur dominus cogitationes hereticorum: immo omnes pietati contrarias: & purus sermo rectæ fidei firmabitur ab eo: quando non solum factis: sed & uerbis omnibus digna præmia reddet: abominatus est cogitationes malas eorum qui dicebāt: quis est hic qui etiam peccata dimittit: & purum sermonem eius qui dixit: tu es christus filius dei uiui: pulcherrimum esse firmavit: cum respondit beatus es symon bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed pater meus qui in cælis est.
- L**ux oculorum letificat animam: fama bona impinget ossa.
Lux mentem delectat humanam cum se lucem cælestium archanorum domino reuelante percipisse cognoscit: quod alia editio manifestius dicit. Videns bona oculis oblectatur: cor bona utique domini in terra uiuentium: quæ qui mentis oculo contemplatur merito in corde oblectatur tam: & si extrinsecus tristis incedere: inimico affligente uidetur: fama quoque illa foelicissima: qua nostros non solum actus: & sermones: sed & cogitatus angelis deferentibus in cælo pateram cognouimus pinguedinem dilectionis & fidei nostris: ne deficiendo arefiant exhibet. Quanto enim certius tenemus occulta nostri cordis: simul & aperta operis diuinis patere conspectibus tanto magis fortitudinem nostræ bonæ actionis: oleo charitatis eius ne lacescat impinguare satagimus.
- A**uris que audit increpationes uite in medio sapientium commorabitur.
Discipulus qui increpationibus docentium obediens: annuit plerumque proficiendo ad cathedram usque doctoris ascendit. Denique paulus qui increpationi sui conditoris sese humiliter substraxerat sedem postmodum apostolicæ dignitatis sublimiter peruenit.

CAPITVLVM XVI.

Hominis est animum preparare: & dei gubernare linguam.

Certum est quia neque animum preparare: neque gubernare linguam: neque aliquid facere boni absque diuina gratia ualemus: quia sine me inquit nihil potestis facere. Quomodo ergo hominis est animum preparare: neque gubernare linguam? Nisi quia hæc proprie tempus persecutionis significat. De quo dominus ait. Cum autem tradent uos. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini.

Omnes uie hominum patent oculis eius: spirituum ponderator est dominus.

Ita uias id est actiones omnium: & bonorum uidelicet & malorum dominus uidet: ut etiam spiri-

tus singulorum quid in occulto cogitent: certa lance discernat. Vnde recte subiungitur.

Revela domino opera tua: & dirigentur cogitationes tue.

Domino quippe opera nostra revelamus: quando eum quem nihil latere novimus in cunctis quæ agimus in memoriam reducimus: atque illius in omnibus flagitamus auxilium: & cum hoc de voti agimus fit ut non opera eadem tantummodo: sed etiam internæ nostræ cogitationes: illo dirigente procedant.

Universa propter semetipsum operatus est dominus impium quoque ad diem malum.

Nulla fuit domino causa creaturam visibilem: uel invisibilem faciendi: nisi uoluntas sua. Vt suam uidelicet bonitatem rationabili creaturæ quam perpetuo beatam faceret ostenderet: eum quoque qui bonum conditionis propria sponte deseruit: id est diabolus cum suis sequacibus: iusta severitate damnauit.

Abbominatio domini omnis arrogans: etiam si manu ad manum fuerit non erit innocens.

Quicumque sibi tribuit bonum quod facit: etiam si nihil mali uidetur manibus operari iam cordis innocentiam perdidit. In quo se largitori donorum prætulit: & ideo talem conditor suus abominatur ut reum quem sibi beneficiis contemplatur ingratum.

Cum placuerint domino uie hominis: inimicosque eius conuertet ad pacem.

Tanta est sanctitas diuinæ religionis ut eam plerumque: etiam qui foris sunt: uenerationi habeant & quos perfecte deo seruire perspexerint cum his pacem habere: quamuis religioni discrepantes incipiant. Denique quia placuerunt domino uia danielis & trium puerorum: inimicos quoque eorum qui eos in ignem uel bestias miserunt conuertit ad pacem. Quia placuerunt domino uia sanctorum prædicatorum: multos eorum persequutores non ad pacem tantummodo: sed ad eandem etiam fidei: & religionis unitatem conuertit.

Adulter est parum cum iustitia: quam multus fructus cum iniquitate.

Et beati inquit dominus pauperes: quia uestrum est regnum cælorum: & iterum. Ve uobis diuitibus quia habetis consolationem uestram: potest & sic accipi: quia melius sit in simplici conuersatione deo deuote seruire: quam multis habundantem uirtutibus: uerbi gratia: elemosynis: orationibus: ieiuniis: doctrina: castitate: proximorum facta despicere: & de sua quasi singulari sublimitate glorari.

Diuinatio in labiis regis in iudicio non errabit os eius.

Illum significat regem de quo dictum est. Deus iudicium tuum regi da. Quis est enim regum temporalium: qui nunquam erret in iudicio: in cuius labiis est diuinitas quia suorum non solummodo sermones: & facta dirigit: sed & gentium uates qui uulgo diuini appellantur quid siscitantibus respondeant illo intus indicante disponitur: testante michea propheta: qui ad deceptionem achab regis impiissimi testatur missum a superni iudicis folio spiritum qui prophetarum eius ora impleat: atque ad suadendum ea quibus rex nefandus periret armaret: neque enim in hoc iudicio errauit os regis æterni: sed quod rex impius audire peccatis præcedentibus meruit: ipse hoc prophetas erraticos eloqui promissit: sed & ezechiel peccanti ac perituro ammanitarum populo dicit: cum tibi uiderentur uana: & diuinarentur mendacia. Non est demonum diuinitas sed dei iudicium: qui perfectæ malitiæ elidit finem: hunc uersiculum: alia translatio sic habet apertius de domino: nihil falsum exiet de ore eius quia nimirum ipse nec ullo mentiente falli: nec potest aliquando mentiri.

Pondus & statera iudicia domini sunt: & opera eius omnes lapides seculi.

Lapides sæculi iustos & fide fortes appellat: quales esse desiderabat apostolus petrus eos: quibus admonens dicit: & uos tamquam lapides uiui superedificamini in domos spirituales. Nullus igitur ab initio sæculi sua uirtute electus: & cælesti ædificatio aptus est: sed eius potius operæ qui omnia in pondere & mensura & numero constituens unicuique sicut uoluit mensuram fidei & gratiæ distribuit.

Voluntas regum labia iusta.

Reges dicit sanctos qui uitis principaliter imperare: & uirtutibus animæ quasi obsequentium comitum cuneis stipari consueuerunt: de quibus dominus multi inquit propheta & reges cupierunt uidere quæ uos uidetis & non uiderunt: alioquin reges terreni multum sepe labia iusti detestantur ut herodes iohannem propter quod eum: & capite puniuit.

Qui recta loquitur dirigetur.

Ut uidelicet rectis operum gressibus ad uitam pertingat æternam: at contra uir linguosus non dirigetur super terram: nec repugnat huic sententiæ quod de anthiocho dicitur: & dolus in manu eius dirigetur. Non enim hominem illum dirigendum scriptura dixit quem peruersum ac pessimum futurum esse præuidit: sed dolus inquit in manu eius dirigetur: quia scilicet fraudes & scelera quæ disposuit ad effectum quem proposuit. Nullo retardante perduxit: quibus tamen peractis in æternum ut meruerat periit.

Indignatio regis nuntius mortis.

Nuntii mortis sunt angeli sathanæ: id est heretici: & uani philosophi: immo omnes qui uerba nuntiant proximis: unde a morte rapiantur æterna: qui quo amplius auctori mortis seruiant eo grauius uitæ largitorem offendunt: nec tamen talibus iter poenitiæ præcluditur: nam subditur.

Et uir

Super parabolas Salomonis.

Et vir sapiens placabit eum.

Potest enim resipiscendo dominū placare:quem contigit stulte loquendo offendisse:

In hilaritate vultu regis vita.

Quicumq; hilarem christi vultum uidere merentur. His in æternum cum illo uiuere dabitur. Alioquin in die iudicii sicut scriptū ē. Videbit omnis caro salutare dei: sed hunc reprobi tunc iratum. Iusti uidebunt placidū.

Et clementia eius quasi imber serotinus.

Serotinus imber in iudæa iam maturis messibus usq; hodie uenire consuevit. Vbi dominus & matutinam pluuiam promittit dicens. per prophetam dabo uobis pluuiam matutinam & serotinam terræ. Pluuia ergo matutina est: siue temporanea ut alibi nominatur: quando prima credendi in christum semina suscipimus. Pluuia uero serotina quando maturis uirtutum frugibus ablati de hac uita: in dominico horreo recondimur: & rectæ clementia regis ibi serotino cōparatur: quia quod fructū uitæ bene agētes percipim⁹: nō hoc nri libertas arbitrii: sed superni facit irrigatio doni.

Contritionē precedit superbia: & ante ruīnam exaltat spiritus.

Contritionem enim futuræ condemnationis præcedit superbia uitæ præsentis: & unde hic oīs reprobis eleuatur. Inde illic iuste deicitur.

Eruditus in uerbo repperiet bona: & qui in domino sperat beatus est.

Non solum qui ad prædicandum dei uerbum eruditus est: bona apud illum repperiet: sed & ille qui in dño spē ponere didicit: et si ad prædicandū aliis idone⁹ nō ē eiusdē britudinis particeps existit.

Qui sapiens corde est appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio maiora percipiet.

Qui sapientiam catholicæ fidei: quam didicit illibatam suo in corde custodit: merito prudentis nomen accipit. Atq; eandem sapientiam: etiam docte prædicare: & contra hereticos defendere nouit: maiora laboris amplioris præmia percipiet.

Sons uite eruditio possidentis. doctrina stultorum fatuitas.

Cum diceret possidentis: nō addidit: quid possidentis: quid autem putamus eum uoluisse intelligi: nisi forte ipsam eruditionem: ut sit plena scientia: fontis uitæ eruditio possidentis ipsam eruditionem suam: quod est aperte dicere quia ille prædicator uere suis auditoribus uitæ uias aperit qui exercet ipse quæ prædicat: qui amorem uerbi quo alios erudit: fixum in corde possidet: nec tantūmodo memoria retentum quasi collectum gremio semen iactat in terram. Idcirco namq; doctrina stultorum fatuitas quia & si qua bona dicere usu eruditionis didicerunt eadem tamen quæ dicunt bona ipsi fatuo corde contemnunt.

Fauus mellis uerba cōposita dulcedo anime est sanitas ossium.

Multi per eloquentiam possunt amantibus & fauentibus suauiter pronuntiare bona: quæ ipsi nō amant: ea autem solum uerba ad sanitatem ossium tuorum hoc est: ad uirtutum tuarum spiritalia incrementa proficiunt: quæ ex interna animæ tuæ dulcedine procedunt.

Anima laborantis laborat sibi: quia compulit eum os suum.

Constat iuxta litteram quia expulsus de paradiso homo cotidianum laborem ne deficiat exercet compulit eum os suum: quando cum serpente loquutus est: quando uetitum tetigit: ut exilium longum cum labore sufferat: & in sudore uultus sui pane uescatur: sed & doctorem os suum ut labore compellit: quia necesse habet agere bona quæ dicit.

Air insipiens fodit malum: & in labiis eius ignis ardescit.

Et propheta ait: ut iniqui agerent laborauerunt: potest & de heretico specialiter intelligi: qui pulcherrimos ac florentissimos diuinorum eloquiorum campos: noxio linguæ suæ uomere rumpit: ut de internis eorum sinibus: sensus impios qui ibi non insunt eruat. In cuius labiis ignis ardescit: quæ se suosq; auditores in perpetuū pdat. Vñ & iacobus lingua inquit cōstituitur in membris nostris: quæ maculat totum corpus: & inflāmat rotam natiuitatis nostræ inflāmata a gehēna.

Air iniquus lactat amicum suum: & ducit eum per uiam non bonam.

Potest & de heretico & de omni fautore malorum accipi: quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: & qui iniqua gerit benedicitur.

Qui attonitis oculis cogitat praua mordens labia sua perficiet malum.

Gravius est: perficere malum quam facere: non solum autem ille perficit malum: qui per membra sui corporis: peruersum quid operatur & noxium: uerum etiam ille qui fixa intentione malum patrare disponit: solent enim superbi indignantes labia mordere: solent attonitos habere oculos: & præsentia non uidere dum aliqua diu taciti sedula mente pertractant. Vnde datur coniici q; attoniti oculis praua cogitare dicat eum: qui sic mala quæ facit inquit: ut quæ se in futurum retributio malorum operum sequatur non uideat.

Melior est patiens viro forti: & qui dominatur anime suæ: expugnatore urbium.

Minor est uictoria urbes expugnare quia extra sunt quæ uincuntur: maius autem est q; per patientiam uincitur: quia ipse a se animus superatur: & semetipsum sibi met ipsi subicit quoniam eum patientia in humilitate tollentia sternit.

Sortes mittuntur in sinum: sed a domino temperantur.

Sicut sortes palam in sinum mittuntur aut clausa in sinu continentur: diuini autem est iudicii cuius
sors elata palmam teneat: sic hominum facta in presenti quidem uita latent: sed cuius sint meriti pa-
tescet in futuro prolato uidelicet tunc ac manifestato iudicio singulorum quasi de sinu examinis
diuini.

CAPITVLVM.

XVII.

Melior est bucella sicca cum gaudio: quam domus plena uictimis: cum iurgio.

Melius est parua bona cum charitate facere sine scientia predicandi: hoc est enim sicca
esse bucellam: quam magnis effulgere uirtutibus: cum admixtione discordiarum.

Seruus sapiens dominabitur filiis stultis: et cetera.

Seruit quilibet peccator: delictis suis subditus olim: qui post conuersionem uitae suae sapiens esse
stat: atque flagrantissimo amore dilectione dei seruens filiis stultis: hoc est quibusdam fidelibus a chari-
tate dei: per acceptam fidem tepescitibus actu uel praedicatione sua: eis praelatus dominatur: atque
inter fratres perfectos scilicet sanctos supernae patriae hereditatem diuidet.

Sicut igne probatur argentum: et aurum camino: ita corda probat dominus.

Argentum quippe uel aurum: si reprobum est igne consumitur: si uero probatum igne declaratur
sic nimis est sensus uniuscuiusque operantis: nam qualis sit in eo quod laudatur: uel uituperatur ostenditur.

Corona senum filii filiorum: et gloria filiorum patres eorum.

Senes dicit patriarchas et prophetas qui a filiis filiorum: hoc est a successoribus eorum apostolorum digna lau-
de celebrantur: et gloria est praedicatorum noui testamenti quod filii ueterum patrum esse meruerunt.

Gemma gratissima expectatio prestolantis quocumque se uerterit prudenter intelligit.

Qui praemia futura fideliter expectat quasi gemmae splendidiissimae possessione laetatur. Nam et in
euangelio negotiator sapiens pro acquisitione pretiosae margaritae: id est desiderio caelesti omnia
quae habuit uendit: talisque exactor siue aduersa. seu prospera contigerint a sua intentione non fle-
scitur: prudenter intelligens: quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum.

Semper iurgia querit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.

Angelus crudelis immundus est spiritus qui a domino contra peccantes mittitur: ut eos in praesenti
affligat: ut aegyptios quibus unda: misit in eos ira indignationis suae. Indignationem et iram et tri-
bulationem: immisionem per angelos malos: uel etiam post mortem ad interitum rapiat aeternum.
At contra imittit angelum dominus: in circuitu timentium eius: et eripiet eos.

Expediit magis urse occurrere raptis fetibus: quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua.

Facilius erat doctoribus sanctis furori gentilitatis occurrere: raptis a se populis aliquibus: atque a be-
stiali eius seuitia: ad fidei pietatem praedicando conuersis: quam heretico cuilibet confidenti in sui
perfidia dogmatis: quia nimirum illud contra externos hoc contra sua uiscera certamen agebant: po-
test urse nomine ipsa hostis antiqui malitia intelligi: cuius foetus rapimus: cum eos qui erant filii
diaboli cathetizando: et baptizando filiorum dei societati adiungimus: et hoc plerumque multo la-
uiore labore perficitur: quam sit hereticum ad fidem rectam reuocare: uel catholicum praua agen-
tem: ad bonae operationis statum reducere.

Qui dimittit aquam caput est iurgiorum.

Aquam dimittere est
linguam in fluxum eloquii relaxare: quo contra in bonam partem dicitur: aqua profunda uerba ex
ore uiri: qui ergo dimittit aquam caput est iurgiorum: quia qui linguam non refrenat concordiam
dissipat. Vnde ediuerso scriptum est: qui imponit stulto silentium iras mitigat.

Quid prodest habere diuitias stulto: cum sapientiam emere non possit.

Quid prodest populo iudeorum: si fidei habere diuitias scripturarum: cum in his christum intelligere non pos-
sit: quod heretico eisdem habundare diuitiis: cum unitate fidei in eis discernere nequeat: quod malo catholi-
co expedit diuitias habere uerae fidei cum sapientia pia actionis habere neglexerit.

Omni tempore diligit qui amicus est: et frater in angustiis comprobatur.

Qui dominum uere amat omni tempore eius custodit amorem: neque in angustia passionis dese-
rit quem in pacis tranquillitate confessus est.

Homo stultus plaudet manibus: cum sponderit pro amico suo.

Stultus est qui cum animam fratris suscipit regendam de suis gloriatur actibus: et non potius ei
humili compassione quicquid potest auxilii salutaris impendit.

Animus gaudens etatem floridam facit: spiritus tristis exsiccat ossa.

Qui interna spiritus sancti consolatione laetatur: etiam bonae actionis flore decoratur: et fructus
praemiorum praestolatur caelestium: qui uero tristitia saeculi quae mortem operatur angitur pigre
dinem diuinae charitatis: in robore uirtutum quas exercere uidetur habere nullatenus ualet: sed quasi
exsiccatis ossibus marcescit: quia in bonis actibus quae facit gratiam dilectionis amisit.

In facie prudentis lucet sapientia oculi stultorum in finibus terre.

In facie quidem domini saluatoris lucet sapientia diuinitatis: quam in carne apparens uirtutum
et doctrinae testimoniis demonstrabat. Verum oculi iudeorum non credentium terrenis potius
desideriis perficiendis quam salutaribus eius monitis: intendebant: sed et generaliter prudentes
grauitatem sui sensus in ipsa etiam frontis speciem praemonstrant: nec tamen stulti ad hanc admiranda
sectandam

Super parabolas Salomonis.

festandamq; oculos mentis attollunt: sed contra qualiter ad finem uoluptatum carnalium pertinent tota intentione perquirunt. Non est bonum damnum inferre iusto: nec percutere principem qui recte iudicat: & de ipso principe ac iudice sæculorum: qui pro nostra salute percuti uoluit accipi potest: & de omnibus generaliter ecclesiæ rectoribus: qui uel facultatibus nudati ab impiis: uel ipsa sunt morte consumpti.

CAPITVLVM. XVIII.

Adpius cum in profundum uenerit peccatorum contemnit: sed sequitur eum ignominia & opprobrium.

Qui longis peccatorum tenebris inuolutus semel de luce desperat iam ex desperatione passim sibi peccandi freno relaxat: sed talis opprobrium futuræ damnationis nulla ratione euadit: quem abusus suæ iniquitatis: nulla diuini timoris memoria cohibuit.

Aqua profunda: uerba ex ore uiri: & torrens redundans fons sapientiæ.

Verba sapientiæ: aquæ comparantur: quia & lauant mentes audientium & irrigant: ne uel peccatorum sorde deformes remaneant: uel doctrinæ cælestis inopia tabescant: & quali nociua andirite deficiant: & quia eadem doctorum uerba fidelium quædam mystica latent & occulta: quæ solertiore compræhendantur industria: quædam uero aperta: & cunctis audientibus facilia ad intelligendū profluunt rectæ hæc & aquam profundam: & torrentem dicit esse redundantem. Potest autem & ita distingui: ut quia ueteris testamenti scriptura tipice prolata ē dicatur de ea: aqua profunda uerba ex ore uiri. Quia dominus & apostoli palam utriusq; testamenti sacramenta mundo reſerabant adiungatur de illis & torrens redundans fons sapientiæ.

Verba bilinguis quasi simplicia & ipsa perueniunt vsq; ad interiora ventris.

Bilingues sunt cuncti heretici: qui praua persuasione locutionis suæ mentes simplicium uelut pestifero ueneno ita corrumpunt ut ad sanitatem difficile uenire possint.

Qui mollis & dissolutus est in opere suo frater est sua opera dissipantis.

Quia qui cœpta bona districte nō exequitur dissolutione negligentiæ manū destruētis imitatur.

Substantia diuitis urbs roboris eius & quasi murus validus circumdans eum.

Non terrena substantia semper defendere potest: Immo pleriq; propter diuitias sunt capti uel occisi. Vnde & ecclesiastes ait: diuitiæ conseruatæ in malum domini sui: pereunt enim in afflictōe pessima: melius ergo intelligitur substantiam laudare uirtutum quibuscunq; habundat quasi muro in expugnabili cunctas hostium arcet insidias.

Antequā conteratur exaltat cor hominis & cetera.

Id est ante contritionem futuræ ruinæ uel damnationis præcedit elatio cordis: atq; praua actio.

Qui prius respondet quā audiat stultū se esse demonstrat & cōfusiōe dignum.

Qui prius doctor eē desiderat quā discat stultitiæ noxā nō declinat. Qui iudicare proximorū facta prius quā plene causā utriusq; partis dignoscat. Inordinate festinat. se cōfusiōe dignū demonstrat.

Spiritus uiri sustentat imbecillitatem suam.

Et ipse uir ait: spiritus quidem promptus est: caro autem infirma. potest & de quolibet uiro sancto accipi: qui carnis imbecillitatem ne in tentationibus cedat mentis fortitudine sustinet.

Spiritum uero ad irascendum facilem quis poterit sustinere?

Quia q ad irascendum facilis est: nec seipsum potest sustinere. ita ut iratus sepe dicat: ea quæ post modum placidus quia dixerit poeniteat: & plerūq; an dixerit ignoret. Cuius tamen uhesania nunquam per sapientium modestiam facillime suffertur: atq; ex tempore sopitur.

Donum hominis dilatat uiam eius: & ante principes spatium ei facit.

Donum charitatis siue aliæ uirtutū quas a dño fideles accipiūt dilatat uiam actiōis eorum: quia quāto magis gratia spūs itus replētur: eo latius foris bonorū operum gressus multiplicanti: atq; inter magnos ecclesiæ rectores: in futuro culmē sortiūtur honoris. Aliter donū spūale saluatoris quod mundo attulit: dilatauit uiam eius: quod ad plurimas orbis nationes per fidei & dilectionis suæ: presentiam cōueniret. non solum populos sed ipsos etiam rerum dominos concupiscentiis renuntiare ac sibi libenter obtemperare faceret.

Iustus prior ē: accusator sui uenit amicus eius: & inuestigabit eum.

Omnis qui uere iustus ē ubi peccatiū errata cōspicit primo ad seipsum oculū cōsideratiōis inflectit. Dumq; suā fragilitatē sollicitus accusauerit: sic demū ad corripiēdos alios linguam benigni exerit: sed ille q suis fidelib⁹ dicere dignatus est. Vos autē dixi amicos: quia quæcūq; audiui a patre meo nota feci uobis: uenit in cor eius per præsentia diuinæ contemplationis: & quæ mundum a sorde iniquitatis agnoscit eius humilitatem digna mercede remunerat.

Contradictiones comprimunt foras: & inter potentes quoq; diiudicat.

Sors est occulta & incompræhensibilis prædestinatio ex diuina regula procedens. Quæ iter potentes hoc est electos dum singulis propria assignat diiudicat.

Frater qui adiunatur a fratre quasi ciuitas firma: & iudicia quasi uectes urbium.

Cum populus uterq; iudæorū scilicet & gentium fraterna sibi in xpō charitate cōsentit: unā iam catholica ecclesiæ ciuitatem construit: & sicut uectes urbium portas muniūt: ita dogmate utriusq; te-

stamenti ecclesias p orbē quā unam catholicam faciunt: ab infidelium incursione defendunt.
Cum obsecrationibus loquetur pauper: & diues effabatur rigide.
Humiles spiritu humiliter dominum adorant: ut euangelicus ille publicanus: superbi sua merita iactant: ut phariseus.
Air amicus ad societatem: magis amicus erit quam frater.
Credēs ex gētib⁹ populus magis amatus ē a dño: quā iudaicus sine fide perdurās. In quo secūdnz carnē natus ē. Pōt & de apostolis ex iudāa natis itelligi: quia magis eos amarent credentes ex gētib⁹: quam ex sua gente increduli.

CAPITVLVM. XIX.

Melior ē pauper q ambulat in simplicitate sua: quā diues torquēs labia sua: & insipies.
Melior est simplex auditor uerbi dei: si ea quā intelligere in scripturis potuit operando perficit: quā eruditus quisq si in illis quā acute intellexit ad heresim prædicandam labia retorquet. Vbi non est sciētia animi non est bonum: & qui festinus est pedibus offendet.

Animæ quidem humanæ scientia uitæ cælestis est necessaria: quia nimirum sine hac beata in perpetuum esse non potest: attamē qui effrenatis sensib⁹ mentis plus appetit sapere quam decet plerūq offensionem hereticæ stultitiæ temerarius incurrit: quod in primis humani generis parentibus mīstice signatum est: qui dum appetitu scientiæ maioris: ueritum contingere properabant: a statu beatitudinis in qua conditi sunt deuiantes in pœnam miseriæ: & mortalitatis inciderunt.

Stultitia hominis supplantat gressus eius & contra deum feruet animo suo.

Stultorum moris est: ut cum peccando uiam ueritatis deserunt non se errasse fateantur: sed ad culpam conditoris sui reatus originem referant quasi ipse occasionem peccandi tribuerit: qui uel fragilem fecerit hominem: uel ad tentationem eius hostem uersutum admiserit. Vnde & primus nostri generis parens post præuaricationis excessum increpatus a dño ad defensionem mox excusando refugit dicens. Mulier quam dedisti mihi sociam dedit mihi de ligno & cōmedi: & ipsa mulier: serpens inquit deccepit me. Ambo namq in creatorem quod peccauerant retorquebant. Ille q mulierem per quam periret a domino sociam accepisset: illa quod dominus serpentem qui se deciperet in paradiso constituisset: quo contra sapiēs dñm præcatur: ut nō declinet cor suum in uerbū malū ad excusandas excusationes in peccatis: sed & ille suos supplantans gressus contra deum feruet animo: qui diuina imperia per suam inertiam contemnens insuper ipsum dominum quasi importabilia hominibus onera imposuerit mente repræhendit insana.

Diuinitie addūt amicos plurimos: a paupere autē & hi quos habuit separantur.

Diuinitie regni cælestis quæ per sanctos doctores fidelibus tribuendo prædicantur: multos: amicos & eisdem prædicatoribus: & earum largitori domino asciscunt a philosophis aut cæterisq gētiū magistris: quia nil certæ beatitudinis in futurū norunt pmittere: & hi quos habuere separantur: uidelicet conuersi ad fidem spemq dominicæ promissionis certissimam.

Qui tantum uerba sectatur: nihil habebit: qui autē possessor ē mētis diligit animam suam.

Et apostolus ait. Nō auditores legis iustificabuntur apud deū: sed factores legis iustificabuntur.

Testis falsus non erit ipunitus. & qui loquitur mēdacīa peribit.

Redarguerat eū q uerba tātū sciētiæ absq opatiōis efficacia sectatur: redarguit nunc illū qui ipsa uerba diuinæ auctoritatis male iterpetrādo corrūpit. Qd āt multa sepi⁹ iterantur firmitatis indicū est. Vt ioseph somniū regis interpretans ait: & quod sit sermo dei: & ueraciter impleatur.

Non decent stultum delitiæ: nec seruum dominari principibus.

Non decent hereticum delitiæ scripturarum: quia his bene uti non nouit: neq illum qui seruus adhuc peccati esse pbatur: præferri iustis in regimine ecclesiæ.

Doctrina uiri per patientiam noscitur.

Doctrina ecclesiastica per patientiam doctorum quam sit perfecta monstratur: quia dum magis afflictionibus ac morti corpus subdere quā a docēdi officio cessare uoluerūt: ostēdebāt utiq quātū esset salutaris. quā tāta istātia desēfere curarūt. Aliter: doctrina uiri p patientiam noscitur: quia tanto quisq minus ostenditur doctus quanto conuincitur minus patiens: Neq enim potest ueraciter bona docendo impendere: si uiuēdo nescit equanimiter aliena mala tollerare: recte autem subditur.

Et gloria eius est iniqua prætergredi.
Quia nimirum perfecti doctoris est sic aliorū improbitatē patienter sufferre: ut suā quoq fragilitatē nouerit ab iniqua actiōe sollerter obseruare: Neq enī aut mūditiā: ppriæ cōuersatiōis sine tolleratiōe sufficit externæ pturbationis: aut si is qui fortiter aduersa foris sustinet intus adhuc eneruiter iniquis motibus feruet.

Sicut fremitus leonis: ita & regis ira: & sicut ros super herbam: ita billaritas ei⁹.

De dauid rege dicit qui in iudicio: & hilis ac blandus iustis: & terribilis apparebat iniustis.

Dolor patris filius stultus.

Deus qui in sua natura impassibilis semp ē: & placidus dolere tñ nostro more dicitur: cuz hoīes quos ad se credēdū laudādūq creauit: hosti potius maligno quā sibi seruire considerat. Vnde & moyses loquitur: pœnituit q hominem fecisset in terra: & tactus dolore cordis intrinsecus: delebo inquit hominem quem creauī a facie terræ.

Et tecta sugiter perstillatiā litigiosa mulier.

Sicut

Super Parabolas Salomonis.

Sicut testā perstillantia pluuiam quidem de cælo suscipiunt. Nec tamen hanc ad utilitatem aliquam dispersiunt: sed ad molestiam potius inhabitantium deriuant. Ita nimirum hereticorum ecclesia: cælestium dona uerborum non ad salutem animarum: sed ad suæ usum nequitiae male iterprædando: & contra catholicos litigando conuertit. testā etenim perstillantia mundas quidem pluuiæ guttas accipiunt: sed sub testis i domo sordidas reddūt: & hereticus limpidissima cælesti oraculi uerba auditu corporis haurit: at ubi hæc corde polluto attigerit auditorib⁹ suis sorde mixta misceat.

Pigredo immittit soporem.

Piger appellatur qui recte sciendo quasi uigilat: quāuis nihil operando torpescat: sed pigredo immittit soporem: quia paulisper etiaꝫ recte sentiendi uigilantia amittitur: dum a bono operandi studio cessatur. recte autem dicitur.

Et anima dissoluta esuriet.

Nā q se ad supiora stringendo nō dirigit: neglectū se inferius per desideria expādit. Et dū studiorum subtiliū uigore nō cōstringitur: cupiditatis ifimæ fame lauciatur: ut quo p disciplinā ligari dissimulat: eo se esuriēs p uolūtātū desideria spargat.

Fœneratur domino qui miseretur pauperis: & uicissitudinem suam reddet ei.

Fœneratur domino qui miseretur pauperis: scēnus est pecunia ad usuram commodata: qui enī miseretur pauperis scēneratur domino: quia ideo erogat modica temporalia ut ab eo recipiat ampliora æterna: huius sententiæ ueritatem pro ipso dominus: cum se elemosynam facientibus dicturum esse prædixit: quamdiu fecistis uni de his minimis meis mihi fecistis.

Erudi filium tuum ne desperet: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.

Subiectum tibi quemlibet si errare conspicias diligēter castigare curato: quod si curari rennuit: ita erga illum circūspice & temperanter age: nequid omnino in tuis uerbis uel actibus: unde amplius peccet iueniat. Cui sensui opitulari illud quod sequitur.

Qui impatiens est sustinebit damnum: & cui rapuerit illud apponet.

Si enim duritia contradicentis fratris quem erudire cœpisti prouocatus ipse in impatientiæ uitiiū labaris: damnum profecto tuæ uirtutis incurris: & cum illi durius forte increpando spem promerēdæ salutis agendæq; pœnitentiæ quam habuerat rapueris: rationem pro eo quod fratrem scandalizasti: districto iudici reddes. Patet litteræ sensus: quia qui per ipatientiā inopiæ furto seruit aut rapinis damnum suæ animæ facit: & cum rem proximi tollit: & si non homini pro hoc certe æterni iudici rationem reddere habet: unde alia editio ita hunc uersum: transfuit: male cogitans homo multo damno affligetur: & si perniciosus seruit: & animam suam apponet quam mirum cum pecunia uiolentus abstulerit: pro hac anima inuitus dabit homo indigens misericors. Indigentem dicit humileꝫ qui se perpetuis bonis egere sine cessatione recolit: talis namq; ut misericordiam cōsequatur a dño: nunquam pximo misereri recusat. De quo & subsequenter annectit.

Et melior panper iustus quam uir mendax.

Melior est nāq; humilis corde: qui nihil suis fudit operibus quam qui se præexcellentiā uirtutum uiri nomine dignum ducens fallitur: nescius dum superbiendo perdit bona quæ gessit.

Abscondit piger manum suam sub ascella nec ad os suum applicat eam.

Nemo ita piger est: ut ad os manum uel comedendo reducere laborem putet: sed p̄gro labor est: manum ad os porgere: quia desidiosus quisq; prædicator: ne hæc uult operari quæ dicit: manū quippe ad os porgere est uoci opere concordare.

Testis iniquus deridet iudiciū.

Illud uidelicet de quo dicitur. Non falsum testimonium dices: uel certe uenturum de quo supra dicitur: testis falsus non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit.

Et os impiorum denotat iniquitatem.

Sicut famelicus refici cibis desiderat: ita impius ut iniquitatis exequutione satietur ardentem exquirat.

Parata sunt derisoribus iudicia: & mallei percutientes stultorum corporibus.

Et si reprobi sicut prædictum est: uel iussionis uel cōminationis diuinæ iudiciū derident: parata tamen eos expectant iudicia damnationis: quæ ut mallei ferrum candens: ita eos in fornace gehennæ sine fine uerberent.

CAPITVLVM. XX.

Propter frigus piger arare noluit mendicabit ergo estate & non dabitur ei.

Qui nūc p̄p desidiā i dei seruitio laborare neglexit. Véturo die regni mēdicabit: & nō dabitur ei: quia quæcūq; seminauerit hō: hæc & metet. Bene ergo regnū dei æstati cōparat: quia tūc mœroris nri nubila trāseūt: & uitæ dies: & æterni solis claritate fulgescunt.

Multi homines misericordes vocantur: uirum autem fideles quis inueniet?

Multi quidem misericordes præsentī in sæculo apud homines uidentur uirum autem fidelem hoc est: qui recta intentione bonum opus faciat inueniri difficile est.

Iustus qui ambulat in simplicitate sua beatos post se filios derelinquet.

Nō hoc secūdū litterā semp stare pōt. Nā beat⁹ samuel uir iust⁹ ac simplex: dissimiles sui filios reliquit: & achaz iniustus ac reprob⁹ beatū post se filium reliquit ezechiā: sed filios iusti dicit eos q exēpla iusti sequuntur. Vñ nunc oēs electi ppter fidē filii dicūtur abrahæ. Teste apostolo q ait: si at uos xpī: ergo semē abrahæ estis. Quib⁹ bñtudo nō hui⁹ sæculi sed futura p̄mittitur: Vñ recte subiūgitur

Rex qui sedet in solio iudicii dissipat omne malum intuitu suo.

Et si enī in hac uita electi mala patiantur reprobos ubi uniuersalis iudicii dies apparuerint: oīa mala dissipantur: & coronatis cū dño iustis soli pēnas subibunt iniusti. Quod etiam nunc per patres agitur: cum quis sanctorum uictor exierit de sēculo: & ille qui euz tribulabat persequutor digna factis percēperit. Potest hic uersus: & de electis accipi qui habent aliquando latentia in mente mala: quā ab aliis uideri non possint hominib⁹: q̄ tñ dñs cernit quādo ea occulto respectu gratiæ destruit: deniq; cōuersus dñs respexit petrū: & recordatus ē petrus uerbi domini: & cetera:

Quis potest dicere mundum est cor meum: purus sum a peccato?

Notandum quod non ait. Quis potest mundum habere cor: & purus esse a peccato: sed quis pōt dicere inquit mundum est cor meum: purus sum a peccato: quia sunt qui largiente diuina grā pnt iuxta humanum modum: cordis & operis munditiam habere: unde est illud dominicū. Beati mūdo corde: quoniam ipsi deum uidebunt: & in psalmo quis ascendet in montes domini: aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus: & mundo corde. Si enim nemo mundū habet cor: neq; nullus purus est a peccato. Consequēs est profecto: ut nullus ascendat ī montem dñi. Nullus hoīz stet in loco sancto eius: quia uero cōstat multos ascensuros in montem domini: staturosq; in loco sancto eius: restat utiq; ut sint multi mundo corde: & iuxta humanæ possibilitatis modū puri a peccato. Nec tamen ipse quisquam mundum se corde: & īmunē esse a peccato absq; temeritate pronūtiat: stulta est namq; propriæ laudis iactantia: temerariū de sua quēq; innocentia: uel iustitia gloriari & quia sūt q̄ sua laudare q̄si fortia: pximoz uero facta uelut uilia: solēt iprobare: recte subiungitur.

Pondus & pondus: mensura & mensura: utrūq; abhominabile est apud deū.

Pondus & pondus hoc ē: maius & minus: mensura & mensura: similiter maior & minor: utrūq; abhominabile est apud deum. Præpositi enim in ecclesia prauē uiuentes has duplices mensuras in domibus hoc est in conscientis suis habent: quia bonum quod aliis imperāt ipsi minime faciunt: & malū quod in subditis dānant: ipsi perpetrare nō desinūt: pondus & pondus: mensuram & mensurā: hypochritæ atq; heretici ī domib⁹ hoc ē in sensibus suis habent: ī eo quod se mundos in cogitatione: & puros in actione sua eē mentiuntur: ceteros uero uelut sordidos atq; peccatores respuūt & contemnunt: quasi statera dolosa & mensura duplici: aliter sua: & aliter facta proximorum pensant: ac per hoc in utroq; abhominabiles apud deum existunt. diuersum namq; pondus in domo sua diuersam habet mensuram: ut aliter uidelicet in semetipso: aliter metiatur in proximo qui ī suis semper actibus quā laudari: in aliorum uero quā uituperari possint rimatur: & ideo talem iuste abhominatur dñs: quia nimirum quātū sibi metipso absq; meritis placet: tantum superno īspectori merito displicet. Verū q̄a periculosū ē cuiquā de aliena cōscia iudicare: cui⁹ ītentionē scire neq; dat cōsiliū qbus īditiis iuditiū nostri cordis erga pximū dirigere debeam⁹. Nam sequitur.

Ex studiis suis intelligitur puer si munda: & recta sint opera eius.

Quēcūq; enim uirtutibus studere: modestiæ: continentiæ: auditioni sapientium: & obseruantia mandatorū dei: maximeq; humilitati ac simplicitati uideris: huius munda esse & recta opera intellige: quem uero his contrarium iter tenere depræhendis: hūc uelut immundi ac distorti cordis hominem aut corrigere: & castigare: aut si hoc non uales uitare ac declinare: ne ab eo ipse corrumparis curato. Non uideri contrarium debet: quod hic studiosi pueri munda esse & recta opera testatur supra uero ait. Quis potest dicere mundum ē cor meum: purus sum a peccato: in hoc uersu studium recte uiuendi suadet in illo p̄sumptionem propriæ prauitatis dissuadet. In isto munditiā & rectitudinem: qualis in hac uita esse iustorum potest docet habendam: in illo subtilitatem diuini examinis: q̄a hominum facta & intentiones diiudicat monet semper ante oculos habendam. Vnde & illū locum antiqui interpretes ita transtulerunt. Cum sederit rex iustus in solio iudicii: quis gloriabitur castum se habere cor: aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? qui & hunc quem exponimus uersiculum manifestius posuere dicētes. Iuuenis q̄ cū iusto ē directa erit uia illius. Qui enim cū sapientibus graditur: sapiens erit. Sicut ecōtra amicus stultorum efficietur similis.

Aurem audientem & oculum uidentem: dominus fecit ytrūq;.

Aurem audientem dicit. Auditorem uerbi obedientem. Oculum uidentem doctorem eruditū. Nemo ergo cum se scripturarum sciētia institutum: & ad dicendum uerbum dei uiderit idoneum: despiciat simplicitatem fratris: qui & si minus doctus ad prædicandum: non tamen minus est prōptus ad discendum: uel ad implendum bona quæ didicit: sed recolat quia qui sibi maiorem sciētiæ gratiam dedit: ipse fratri quæ haberet spiritalia dona tribuit. Nec sibi propter se solummodo: sed etiam propter fratris cōmoda tribuit bona quæ uoluit: dans unicuiq; gratiam secundum mensuram donationis suæ.

Noli diligere somnum ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos: & saturare panibus.

Noli diligere somnum peccati: & inertia: de quo apostolus ait: hora est iam nos de somno surge: ne te si non bene uigilare noueris: egestas in futuro: illa grauissima ubi nec stillam aquæ unam sitiens inuenire quæas occupet: aperi oculos tuos cordis ad uigilias sanctas: & saturitatem tibi gaudio dīorum cælestium bene uiuendo conquire.

Ad alium

Super Parabolas Salomonis.

Malum est malum dicit omnis emptor: & cum recesserit tunc gloriabitur.

Ergo & is qui aeterna in caelis praemia comparare desiderat: malum est quod in praesenti debet sustinere. Vt cum recesserit de mundo tunc gloriatur aperte perspicuus quia non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam: quae reuelabitur in nobis.

Aurum & multitudo gemmarum: & vas pretiosum labia scientie.

Haec est gloriatio sapientis emptoris: qui quoadiu emerit malum esse dicit quod secum agitur: cum autem recesserit laetabitur se sapienter emisit: sic etenim etiam caelestis regni emptor: ubi hinc recesserit: exultabit comperiens labia scientiae: id est doctrinae spiritualis: quae usus est in comparatione caelestium: auro gemmis & uasis esse assimilanda praetiosis.

Suavis est homini panis mendacii: & postea implebitur os eius calculo.

In quocumque membro quis amplius peccauerit. in eo ampliora in ultione patietur tormenta. Vnde recte qui in lingua magis delinquit in ea plus arsurus esse perhibetur: dum os eius calculo qui est lapis ignitus implendum esse refertur: quod accidisse constat diuiti illi qui epulabatur quotidie splendide: cum in inferno ardens refrigerari sibi a lazaro linguam petebat. Nam quia in uerbis superbae in epulando defluerat in lingua amplius ardebat.

Et qui reuelat mysteria: & ambulat fraudulenter: & dilatat labia sua ne commiscearis.

Si quis uoluerit tuis misceri amicitias: & hunc uideris prioris amici pendente secreta: hunc ueluti perfidum caue.

Hereditas ad quam festinatur in principio: in nouissimo benedictione carebit.

Qui per auaritia nequitiam in hac uita multiplicari appetunt in futuro ab aeterno patrimonio exheredes fiunt: aliter hereditas ad quam festinatur in principio in nouissimo benedictione carebit. Qui gradum regiminis priusquam subesse didicerit: id est ante tempus festinans praeposterus accipit: in nouissimo mercede benedictionis: quae bonis rectoribus debetur: carebit: qui ad mysterium altaris indoctus & temerarius accessit: & ipse in die nouissimo gratiam remunerationis quae bene ministrantibus repromittitur perdet. Potest & ita accipi: quod in praesenti suas ulcisci uult iniurias: hic corona patientiae in futuro carebit. Cui sensui potissimum uidetur conuenire quod sequitur.

Ne dicas reddam malum pro malo expecta dominum & liberabit te.

Quod etiam uersiculo sequenti astruit cum dicit.

Abominatio est apud dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona.

Duplex namque pondus: & stateram habet suo in corde dolosam: qui dum peccauerit ipse neminem petit a domino: & nihilominus peccanti in se homini ac poenitenti: quod peccauit dimittere non uult: eum qui deus est flectere ad miserandum praecibus satagit: cum ipse homo existens. nullis hominum praecibus flecti ad misericordiam possit: qui iure quasi iniquus ponderator abhominatur a domino: quia suas iniurias grauiiores quam domini mensurat. Verbi gratia. Nolle indulgere ei qui suam uxorem polluit: & postulans sibi indulgeri: cum forte desponsatam christi uirginem maculauerit: uel certe animam suam deo in baptismo consecratam aliqua uitiorum sorde foedauerit.

A domino diriguntur gressus uiri.

Quicunque hominum gressus rectum iter incedunt: non fit hoc libertate humani arbitrii: sed gubernatione illius: cui dicit Esaias: omnia opera nostra operatus est in nobis.

Quis autem hominum intelligere potuit uiam suam.

In hoc inquit manifestum claret: quia quicquid boni habet quisque a seipso non habet: sed per gratiam dei quod nec per sui libertatem arbitrii qualis futurus sit: qualiter: uel quoadiu uicturus intelligere poterit.

Ruina est homini deuotare sanctos: & post uota tractare.

Cum peccatum sit ulli hominum nocere: quanto maius est cum quis sanctos dei offenderit siue leserit: & quasi uile mancipium pro libito suae uoluntatis eos tractare non timuit. Quomodo quadraginta uiri in actibus apostolorum deuouerint se non manducatuos neque bibituos donec occiderent paulum: & pagani sepe ut legimus diis suis christianorum deuotare sanguinem: hunc uersiculum antiqua editio: iuxta alium sensum posuit dicens: muscipula est uiro citato aliquid de suis consecrare. Postea autem quam uotum fecit poenitentiam agit. Et quia utrosque: & eos uidelicet qui sua uota continent & eos qui ut sua uota compleant sanctos persequuntur: donatio restat aeterna: recte subditur.

Dissipat impios rex sapiens. & cernat super eos fornicem.

Moris autem fuit antiquorum: ut adepta de hoste uictoria fornices sibi erigerent in quibus uirtutum suarum laudes describerent: ut in faulis opere legimus. Dominus ergo rex noster non solum impiorum destruet in fine malitiam: sed & magnam cum electis suis eiusdem triumphus gloriam perpetuo celebrat: hunc uersum antiqua translatio sic habet: uentilator impiorum rex sapiens & immet illis rotam malorum: id est poenam: nullo fine consumandam. Cui uidelicet rote contraria est corona uitae aeternae: quam repromisit deus diligentibus se.

Lucerna domini spiraculum hominis: quae inuestigat omnia secreta ventris.

Diuini afflatus illuminatio: cum in mentem hominis uenerit: eam sibi metipsum illuminans ostendit quae ante spiritus sancti aduentum: cogitationes prauas & portare poterat & pensare nesciebat.

Liber Secundus. c. xxi.

Exultatio iuuenum: fortitudo totum: & dignitas senum canities.

Canitiem sapientiam dicit. Tunc etenim ciuitates cuiusque bene ordinatae. Tunc res sanctae ecclesiae recte aguntur: cum & fortiores quique uiribus: necessariis insistant operibus: & seniores maiore prudentia praediti: de his quae agenda sunt salubriter consulunt.

Viuor vulneris absterget mala: & plaga in secretioribus ventris.

Cum enim exterius percutimur ad peccatorum nostrorum memoriam taciti afflictique reuocamur: & per hoc quod foris patimur: magis intus quod fecimus dolemus: sicque fit ut inter aperta uulnera corporis magis nos abluat plaga secreta ventris: quia sanat nequitias prauis operis occultum uulnus doloris: solet quippe ventris appellatione mens accipi: quia sicut uenter consumit escas: ita mens pertractando excoquit curas.

CAPITVLVM. XXI.

Sicut diuisiones aquarum ita cor regis in manu domini quocumque uoluerit inclinabit illud.

Quare cor regis & non potius hominum in manu dei esse perhibet: cum scriptum sit: quia in manu eius sunt omnes fines terrarum: nisi forte regem sanctum quemque appellat: qui uitioque bella in seipso uincere uirtutum militia nouit stipare: sicut enim dominus multifidis aquarum diuisionibus terrarum fines late simul & aeris implet: tegit quoque aquis superiora caelorum: ita cor regis quocumque uoluerit inclinabit illud: quia sicut diuisiones gratiarum: iuxta suam uoluntatem: & angelis & hominibus tribuit. Ita & corda sanctorum quibuscumque uoluerit digna donationibus reddit: neque ullum habet pelagianista locum: quo absque dei gratia saluus fieri possit.

Peruersa uia uiri aliena est: qui autem mundus est rectum opus eius.

Iuste coram domino uiuere proprium est humanae conditionis. Vnde alibi dicit. Deum time & mandata eius obserua: hoc est omnis homo: atque peruersus uiuit alienam profecto a natura humana uiam incedit: peruersa ergo actu aliena est: & contra naturam: qui autem mundus est in opere hic recte quod per naturam originaliter sumpsit exequitur.

Melius est sedere in angulo domatis quam cum muliere litigiosa: & in domo communi.

Adeo uerum est melius esse sedere in angulo domatis: id est in secreta altitudine uitae continentioris quam cum muliere mala: in domo quae tibi sit cum illa communis: ut etiam si optima tibi mulier ducenda offeratur: melius sit contempto conubio propter comitatum agni calibem ducere uitam: aliterque per angulum domatis: nisi uita religiosa: ab omni actione terrena remota: & aurbationibus uitae praesentis quiesca: quid per mulierem litigiosam nisi perturbati saeculi actio designatur: quae amato ribus suis incessanter temptationes mouet: iurgia atque scadala seminat: imittit lites: concitat bella: diuidit unitatem: pacem uiolat: amicitias dissipat: eosque dum uariis cupiditatibus inflamat: nec in semet ipsis quiescere sinit: nec in fraterna dilectione conexos esse permittit.

Qui obturat aures suas ad clamorem pauperis: & ipse clamabit: & non exaudietur.

Generaliter haec accipienda sententia: & non ego tantum uel corporaliter infirmo: nam & qui criminibus alienis non affectu misericordiae condolere: sed iudicatis mauult tenere censuram: ostendit se necdum uitiorum foecibus eliquatum: neque auditu diuinae miserationis existere dignum.

Munus absconditum extinguet iras: & donum in sinu indignationem maximam.

Qui iram districti iudicis: quam peccando meruit placare desiderat: elemosynas det pauperibus: & hoc nulla delectatione fauoris humani: sed tantum amore conditoris: qui cordium occulta respicit sic enim fit munus absconditum: sic ad mitigandum conditoris iram proficuum: si nullo extraneae retributionis intuitu porrigatur: sic implebitur quod ipse praecipit: te autem faciente elemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Gaudiu iusto est: facere iudiciu & pauor opantibus iniquitate. **G**audet iustus cum bonis defudet opibus: quia sperat se propter haec bonis remunerandum esse praemium: at uero reprobi dum quod dominum mala perhibuisse norunt faciunt: quauis suae luxuriae perpetratione carnaliter delectentur: mentis tamen pauore interno careere nequeunt: quia se mala perpetua passuros pro his quae temporaliter malefecerint non ambigunt.

Uir qui errauerit a uia doctrine: in cetu gigantum commorabitur.

Gigantes dicit imundos spiritus: de quibus beatus Iob: ecce gigantes inquit gemunt sub aquis: & qui habitant cum eis: id est superbi & malefactores spiritus demoniorum: cum his quos deciperit hominibus poenis subacti torquentur: horum enim coetui sociabuntur qui a uia ueritatis errauerunt: ipso iudice attestare: qui se illis dicturum esse praedixit. Discedite a me maledicti in ignem aeternum: qui paratus est diabolo & angelis eius.

Pro iusto datur ipius: & pro recto iniquus.

Iusti & recti idem esse uidentur: sed distat iter impiorum & iniquorum: quod inique sunt omnes reprobi: ipsi uero qui maioribus implicatis sceleribus: uel nunquam sanctae mysteria fidei perceperunt: uel post accepta ad apostasiam redierunt. Vnde potest hoc loco ipius omnis fidelium persecutor dictus accipi: Pro iniquo uocabulo generaliter omnes mali signari. Et pro iusto datur impius: cum per martyre persecutor qui eum morti dederit punitur: per rectis inique eorum iustitiam uidentes imitari nolebant. Datur herodes non tantum pro innocentibus quos impiae neci tradidit: sed argumentum damnationis accipit: quia fidem magorum sequi ad quem redire dominum noluit: cum esset iudeus: & propheta dicta cognosceret: hinc enim dominus ait. Regina austri surget in iudicio: cum generatione ista & condemnabit.

Super parabolas Salomonis.

& cōdemnabit eam: & cetera non quā ipsa sua uirtute: ac potētia cōdēnabit: sed quā i ei^o comparatōe cōdēnabuntur q̄ deuotionē ei⁹ scientes cū multo facili⁹ possēt sapiā curā dissimulabant habere.

Thesaurus desiderabilis: & oleū in habitaculo iusti: & imprudens homo dissipabit illud.

Claritas bonorum operum deo semper amabilis: & pinguedo dilectionis in scōg: ecclesia refulget. Verum reprobi non tantum uirtutes se non assequi: sed & persequi: & quantum ualēt in bonis obruere festinant. Potest sane hic uersus de quolibet martyrum accipi: in cuius habitaculo: id est corpore anima sancta uidelicet: thesaurus seruetur. habundat & unctio gratiæ spiritualis. at persequutor imprudens huiusmodi habitaculum disrumpere potest: thesaurum uero qui habitaculo tenebatur & oleum: nequaquā tangere potest. Vnde dominus docet. Non timete eos qui occidunt corpus: & post hęc non habent amplius quid faciāt.

Ciuitatem fortium ascendit sapiens: & destruxit robur fiducię eius.

Ciuitatem fortium mundum dicit qui quodā magnorum spirituum: & tyrannidi stultę subact⁹ seruebat. Habēs fiduciā uitę in occulto eorum qui non sunt dii: sed opera manuum hominū: hanc ciuitatem intrauit ille natus in carne: qui est dei uirtus: & dei sapientia: destruxitq; per suos prædicatores cultum deorum: in quibus fuere confisi ueritatis ignari: atq; in fide cælestium docuit habendā esse fiduciā: quę nūquam possit destrui: sed & quotidie ciuitatem fortium ascendit sapiens: & destruit robur fiducię eius. Cum aliquis fidelis doctor argumento philosophorum: uel hereticorum: uel etiam contumaces carnalium fratrum contradictiones quibus scelera sua defendere: & alleuiare nituntur a pertione fidei ecclesiasticę castigationis disciplina redarguit: atq; euiscerās annullat.

Testis mendax peribit: uir obediens loquetur uictoriam.

Qui se deo seruire testatur: nec factis dicta exequitur peribit: qui autem fideliter ut promittit iussis subditur diuinis: huius loquela ad uictoriam peruenit: quia dum per obœdientiam suam desideria uincere satagit: per iustitiam iudicis postmodum uictorię palmam percipit.

Air impius procaciter obfirmat uultum suum: qui autem rectus est corrigit uiam suam.

Iudas quā ipi⁹ corde erat: quāuis ipso dño se redarguēte noluit mala cœpta refrigere. Porro petrus quā rect⁹ erat corde. i. rectitudis amator respiciēte se dño mox pœnitēdo correxit qđ negādo deliquit.

Non est sapientia: non est prudentia: non est consilium contra dominum.

Quęcūq; consiliantur & sapiunt heretici: nihil est & uanum & inutile.

Equus paratur ad diem belli: dominus autem salutem tribuet.

Hominum quidem est deo deuote tempore persecutionis animum præparare: corpus offerre discrimini sed diuinum est adiutorium: ut cœpto labori agonis uictoria salusq; succedat.

CAPITVLVM. XXII.

Melius est nomen bonum: quam diuitie multe.

C Nomen bonum dicit non quod a turbis uulgi imperiti sed quod fidelium quāuis paucorum testimonio laudetur. Neq; enim bonus habere nomen bonum refugit sed a bonis solum quærebat laudari qui ait: si adhuc hominibus placerem christi seruus nō essem. Nomen ergo bonum est nomen religionis: quod diuitiis mundialibus iure præfertur. Nam & si mundum quis lucraretur uniuersum: merito hunc contēneret tantum ut nomen eius scriberetur in cælo: eiusq; memoria & inter angelos: & inter homines sanctos fingeretur æterna.

Super argentum & aurum gratia bona.

Illam significat gratiam cum quis pro bono opere laudatur a bonis: immo pro collatis ei donis meritoq; glorificatur pater qđ i cælis ē

Dives & pauper obuiauerunt sibi vtriusq; operator est dominus.

Neq; diuitem propter diuitias honores: neq; pro inopia pauperes despicias: sed in utroq; merito uenerare quia opus sunt diuinum qui ad imaginem facti sunt.

Calidus uidit malum: & abscondit se. Innocēs pertransit: & afflicus est damno.

Multi ex principibus credidere in dominum: sed propter phariseos non confitebantur: ut de synagoga non eicerentur: quia enim erant callidi uidebant malum persecutionis quod imminerebat: & absconderunt fidem pietatis: quam parumper conceperant. Innocentes uero apostoli pertrāsierunt itinere recto professionis quo cœperunt: & afflicti sunt uerbere uinculis carcere & ipsa etiā morte multati. Vtrorumq; autem exemplum multi usq; nunc & in certamine fidei & in communibus sequūtur actibus: hunc uersum antiqui interpretes manifestius: sed in alium sensum transtulerunt: nequam puniri ualde ipse disciplinam accipit. Insipientes autē prætereūtes dāno afflicti sunt.

Sinis modestie timor domini: diuitie: & gloria: & uita.

Modestiam dicit constantiam operum bonorum: timorem uero domini illum qui permanet in sæculum sæculi. quia nimirum perfectio uirtutum est: ad hunc animi statum conscendere: quo gratiam conditoris: uel i modico timeamus offendere. Nihil prorsus ei⁹ memorię præponentes quę alibi charitatis uocatur perfectio: foras mittentes timorem seruilem uidelicet: uel incipientem: quo moctuit quisq; ne forte peccando pœnis mereatur subigi. Quod autē subiungit diuitiæ & gloria: & uita. Quia nimirum perfectio uirtutum est: in hac uita: ut timeamus dominum timore sancto: hoc est sincera illum dilectione colamus: sinis uirtutum in futuro. ut diuitiis hereditatis promissæ.

Regni celestis gloriam: & uitam sine fine percipiamus à domino. Vnde petrus itaq; cum uideris: exultabis lætitia inenarrabili & glorificate portantes finem fidei uestre salutem animarum uestrarum.

Arma & gladii in uia peruersi: custos autem anime sue longe recedit ab eis.

Dupliciter intelligendum quia peruersi & armati semper ad nocendum proximis uerbo uel opere scelerato: & ipsos parata semper expectat ultio diuini examinis: qui uero animam suam in æternū saluari procurat longe refugit ab huiusmodi armis & gladiis: quia & mentem manūq; suam a peccatorum lesione refrenat: & ne animaduersione districti iudicis ipse feriatur intēta mēte præcauet.

Prouerbiū est adolescens iuxta uiam suam: etiā cum senuerit non recedet ab ea.

Constat plerosq; in senectute domino donante maturari a uitiis quæ adolescentes habuerāt: & cōtra nonnullos illo se deferente: deferere circa senium uirtutes quibus in adolescentia uidebātur illustrari: sed quia multo sepius quis memor est eorum quibus ab adolescentia imbutus est in reliquum uitæ tempus exequi consuevit. Prouerbiū esse dicit: quia quod adolescens quisq; coeperit. In senecta non mutauerit: non tamen ipse semper ita uenire confirmat. Idcirco autem huiusmodi prouerbiū ponit: ut auditores suos a prima ætate uirtutibus studere persuadeat ne forte in senectute non possint deferere studia quibus in tenera ætate mancipari despexerant. Nam & quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu, & græca narrat historia Alexandrum potentissimum regem orbisq; domitorem: & in moribus: & in incessu leonidis pedagogi sui non potuisse carere uitiis quibus paruulus adhuc fuerat infectus.

Diuies pauperibus imperat: & qui accipit mutuum: seruus est fenerantis.

Patet iuxta lram: sed & diuites uirtutib; i iudicio occulti inspectoris præcipantur eis: imo i eor; futuro iudices existūt q; uirtutū diuitiis caruerūt. Et q; uerbū doctrinæ salutaris accipit a doctore seru' ē eiusdem doctoris: idest debitor implendi omnia quod illi magisterii celestis iure præcipit.

Qui seminat iniquitatem metet mala.

Certum est quod is qui uel uerbo

uel exemplo docuit iniquitatem: recipiet uindictam. Sed quod sequitur.

Et uirga ire sue consumabuntur.

Illam maxime iniquitatez uidetur dicere: quæ imiti & impia mēte peragitur: ut ē latrocinia exercere. homines seruitio præmere: tormentis laniare: morte perimere bouem uiduæ pro pignore auferre. Ipsam de aduersario cum possit uindicare non uelle. Talis uirga iræ suæ cōsumabitur quod sicur dominus ait. Oēs q; acceperint gladium: gladio peribunt. Idest qui iniuste in alios seuiunt ipsa seuitia sibimetipsis interitum consciscunt. Verum quod dicatur de impio sequitur ecce de pio qui pronus ē ad misericordiam: benedicetur: de panibus enī suis dedit pauperibus: huic simile est illd iudicis eiusdem: qui misericordes ab impiis discernens ait. Venite benedicti patris mei possidete paratum uobis regnum a constitutione mūdi: quia esuriui & dedistis mihi māducare. Pnt at panes q; pauperi dātur nō solū alimēti carnalis sed & doctrinæ spūalis qbus aīa recreatur itelligi.

Ecce derisorem & eribit cum eo iurgium: cessabuntq; cause & contumelie.

Ecce hereticum quem corrigere non potes de ecclesia: & cum illi libertatem prædicandi abstuleris catholicæ paci auxilium præstabis.

Qui diligit cordis munditiā propter gratiam labiorum suorum habebit amicū regem.

Qui mundo corde recta prædicat iter illos annumerabitur: de qbus eidem regi & conditori saculo ppheta dicebat. Mihi at nimis honorati sūt amici tui de'. Nā siq; grām labior; recta p'dicatio p'mōstrat: cordis at mūditiā custodire dissimulat: nequaquā æterni regis amicitia frui posse putādū ē.

Oculi domini custodiunt scientiam. & supplantantur uerba iniqui.

Superna cōspectio custodit semp in ecclesia sciētiā ueritatis quā docuit. Verba at hereticor; imo oīs sermo pietati & iustitiæ cōtrari' q; a dño rege nō seruatur cum suo auctore subuertitur.

Bicit piger: leo est foris in medio platearum occidendus sum.

Dicit sæpe in animo suo is qui ad agenda bona opera piger est ad confitendum fidem quam corde tenet timidus. non audeo fidem quam noui foras profiteri: ne me persequutor impius: qui fidem audit perimat. Timeo ad exercendas uirtutum actiones in publicum progredi ne forte me uel antiqui hostis aduersitas grauior tētet: uel etiam homo quilibet peruersus cum suorum turba derideat: cum uitiis confundat: iniuriis afficiat. Aut sicut multos iustorum qui ab eius uita discordant tormentis: & morte consumat. Leo inquit foris in medio. p. o. s. qd' est aperte dicere: & uerba & opera uirtutum: ubi ostendi foris coeperint: statim persequutio homini multa spūum cōmittatur imūdorū. Nec ualeo tētationibus resistere: sed impiis boni propositi uincor inceptis.

Fouea profunda os aliene: cui iratus est dominus incidet in illam.

Qui uerba uel oscula moeretricis libenter amplectitur quasi ianuā iam gehennalis pulsar abissi citoq; mordetur si pedem cautus non retrahit: si non membra tam uicina cohibet foueæ pœnali quam nullus omnino nisi filius iræ illabitur.

Stultitia colligata in corde pueri: & uirga discipline fugabit eam.

Multos nouim' pueros sapiētia præditos. Nā & Hieremias puer pphetiæ mysteriū suscepit: & Daniel scribit: q; dedit deus pueris abstinentibus scientiam: & disciplinam in oī uerbo: & sapientia. Vñ

restat

Super Parabolas Salomonis.

restat intelligere q̄ pueros hoc loco non ætate sed sensu paruulos significat quales uetabat apostolus eē eos quibus ait. Nolite pueri effici sensibus: sed malitia paruuli estote. huiusmodi .i. pueros .i. animos stultitiæ uel lasciuiæ. uel inertia deditos necesse est iuuenili disciplina castigari. & ad iustū uitæ tramitem prudentium uigore perducī.

Qui calumniatur pauperem ut augeat diuitias suas. dabit ipse ditiori: & egebit.

Constat quia rapaces. & q̄ pauperibus auferunt. & quæ iuste uident possidere pariter oīa perdent cum in examine districti iudicis pœnas pro his quæ gessere recipient. Sed & is qui pauperem spiritū fratrem calumniatur: uirtutibus eius detrahendo. ut per hanc uituperationem ipse diuitias quas desiderat augeat. .i. gloriam laudis humanæ maiore: quasi sanctior accipiat. merito talis calumniator quicquid bonæ actiōis hēre uidebatur amittit. & a fructu uirtutum uacuu in fine manebit. Huc usq; pertingit titulus parabolaꝝ salomonis qui supra positus est: ex quo nouū locutionis genus p̄batur assumptisse. ut ea q̄ diceret non quasi ad aliū quē doceret loquēdo sed uelut solus secū ratiocinando uideatur affari. Quæ uidelicet parabolaꝝ prim⁹ ē uersiculus: filius sapiēs lætificat patrē: fili⁹ uero stultus mœstitia ē matris suæ. Vltimus iste ad quē usq; explanando puenim⁹. Hic ad priorē loquendi modum reuertitur: ut spāliter ad eum quē instruit uerbū faciat qd̄ ita incipit.

Incлина aurem tuam: & audi uerba sapientie. appone autem cor ad doctrinam meam.

Pulchrum initium ponit nouæ locutionis ut aurem pariter ad audiendum & cor apponere ad intelligendum quæ sibi sapientes loquantur eum quem erudit iubeat.

Que pulchra erit tibi cum seruaeris eam in ventre tuo & redundabit in labijs tuis.

Aspera sæpe uidetur incipientibus & insuauis doctrina sapientiæ: sed cum eius uirtutem intimo corde perceperint: & operibus seruare cum hanc quoq; labijs propinare fratribus didicerint: pulchriorem hanc cæteris dogmatibus esse depræhendent.

Ecce descripsi eā tibi tripliciter i cogitationib⁹ & scientia ut oñderem tibi firmitatē & eloquiā.

Veritatis Tripliciter auditori doctrinā descripsit suā: q̄ cogitare loqui opibus hāc exercere præcepit. quā descriptione triplici totus iste libellus (si quis bene considerat) plenus refulget.

Nō facias uolētiā paup̄: q̄ paup̄ est neq; cōteras egenū in porta. q̄ dñs iudicabit cām ei⁹.

Ponit de quolibet paup̄. uel egeno accipi. de quo dictū ē tibi derelict⁹ ē paup̄. Veḡ q̄ sequitur.

Et confinget eos: qui confingere animam eius.

Melius de illo intelligitur qui cum diues eēt pauper pro nobis factus est: & non solū paup̄ ut nos ditaret: sed & ut nos redimeret crucifigi dignat⁹ ē: Prohibet ergo sapiā solos auditores dño in carne p̄dicante uolētiā mortēq; inferre q̄ nimis certus testat interitus eis qui in auctore uitæ manū mittere nō timuerunt.

Noli esse amicus hoī iracundo neq; ambules cū viro furioso ne forte discas vias eius & sumas scandalum anime.

Et cum de oī iracundo uel furioso posset generaliter accipi: itēq; prohibet spāliter accipi de illo q̄ contra saluatorem. & discipulos eius uhesana mente furabatur. A quorū amicitia. & comitatu prohibētur quicūq; in eam credētes curā suā salutis agebant ne ex uicinia prauorū & ipsi perirent: qd̄ ex iudæ scariothis casu fieri posse proparatum est. Generaliter autem dicendū. quia sicut perfecti uiri peruersos proximos non debent fugere. qui illos sæpe ad rectitudinem trahunt: & ipsi ad pueritatē nūquā trahūt. ita infirmi quicūq; societate debēt declinare prauorū ne mala quæ frequenter aspiciunt: & corrigere non ualent delectentur imitari.

Noli esse cum his qui defigunt manus suas: & qui vades se offerunt pro debitis. Si enim non habet unde restituat quid cauere est ut tollas operimentum de cubiculo tuo.

Noli esse cū his qui se cū essent liberi ac sibi uacantes: defigunt manus in curas salutis malorū: spondentes se rationē pro eorū aiabus dño reddituros. Si ille pro quo spopōdisti non hēt bona opa q̄b⁹ te liberū ac securū reddat tuæ sponsonis. q̄ tibi utilitas ē ut in die iudicii pro eius aīa iudicaris. Amittalq; habitū iustitiæ quo indutus esse uidebaris: ac nudū ab ornamento uirtutum: existere comprobaberis: quia quod domino teste pollicitus es implere nequiueras. Hoc autem dictum non q̄ curā gerendarum animarum cum tibi regulariter imposita fuerit suscipere nō debeas: sed ne passim nullo iubete doctoris tibi ac presulis officium temerarius usurpes.

Ne transgrediaris terminos antiquos quōs posuerunt patres tui.

Ne transgrediaris terminos super quos catholici ab initio statuere doctores.

Aidisti uirū uelocem in ope suo: corā regibus stabit nec erit añ ignobilis.

Quēcumq; uelocē uideris in ope suo: uel in ope bono. qd̄ erat ei facere strenuū atq; sollicitū: scito hunc in die nouissimi examinis corā apostolis q̄ cū xp̄o mūdū iudicātes sedebūt esse staturū q̄ uidelicet eorū ius seruauit. neq; in pte ignobiliū doctorū quoq; cauere fecit errorē. .i. ad sinistrā iudicis eē ponendū.

Quando sederis ut cōmedas cum principe diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam. & statue cultrum in gutture tuo si tñ habes aīam tuam in potestate.

Per allegoriam cuncta dicuntur. Qñ sederis ad legendū cū magistro: ut uero pane uerbi reficiaris diligenter intellige quæ scripta sunt & de recreatione sacræ lectionis in tua locutiōe cōserua si tamen talis es tantumq; eruditus qui in potestate habeas animam tuam. Nec quasi indoctus

mente tua circumferatis omni uento doctrinæ. Guttur namq; pro loquela posuit: quia uox in guttore est: cultum pro discretione: quia cibos cum reficimus cultro secante præponimus. Et sedens. ut comedat cultum in guttura suo statuit: quando is qui diuina sedulus meditatur eloquia descreta ex ore uerba depromit. Nec alia sepius in lingua q̄ celestis oraculi dicta reuoluit. Hoc autem eius est facere qui in potestate habet animam suam: id est immobilem inter errores fallentium sapientis animæ statum seruare didicit. Vnde & recte subiungit.

Ne desideres de cibis eius in quo est panis mendacii.

Quod est aperte dicere. Ne desideres eius auscultare sermones: qui dulcedine mendacium dogmatum auditores suos fallere consuevit.

Noli laborare ut diteris.

Diuitias scientiæ significat: quam ultra mensuram capacitatis nostræ quærere prohibemur.

Sed prudentie tue pone modum.

Illum uidelicet. de quo supra dictum est. Ne transgrediaris terminos quos posuere patres tui. Hoc est terminos datos a patribus ueritatis & fidei.

Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes. quia facient sibi pennas quasi aquile: & volabunt in celum.

Ne erigas mentem tuam ad perscrutanda diuinitatis archana q̄ penetrare non potes. Hoc est celestibus solum ciuibus patent.

Ne commedas cum homine inuido. & ne desideres cibos eius. Quoniam in similitudinem arioli. & coniectoris estimat quod ignorat.

De scripturis cum heretico non loquaris. quia inuidet humanæ saluti & mallet decipere quâ corrigi. Quoniam sicut ariolus & coniector somniorum estimat quod ignorat. ita hereticus quæ non intelligit in scripturis pro utilibus interpretari præsumit.

Commede & bibe dicet tibi. & mens eius non est tecum.

Securus inquit disce: quæ dico & age quæ doceo: cum in his quæ docet ipse fidem certam non habeat sciens finxisse quæ docet.

Cibos quos comederas euomes: & perdes pulchros sermones tuos.

Sensus peruersos quos ab hereticis didiceras: necesse est ut uel per poenitentiam corrigendus deseras. uel post mortem pro his poenam lugere cogaris: perdasq; sermones confessionis: quibus eis prædicantibus humiliter fauendum esse putaueras.

In auribus insipientium ne loquaris quia despicient doctrinam eloquii tui.

Huic simile est illud euangelii. nolite sanctum dare canibus neq; mittatis margaritas ante porcos. Si cut ergo supra admonuit. ne hereticorum doctrinis auscultares: ita nunc cohortatur ne amore uanæ gloriæ seductus immundis hominibus passim archana ueritatis ingeras.

Ne attingas terminos paruulorum & agrum pupillorum ne introcas. Propinquus enim eorum fortis est ipse iudicabit contra te causas illorum.

Propinquus paruulorum & pupillorum dominus appellat: qui cum esset in carne: pauper magisq; diuitum consors fieri dignatus est. Alioquin idem dominus est omnium: diues in omnes qui inuocant illum. Possunt aut congruenter paruulorum ac paruulorum nomine illi designari: de quibus dominus ait. Videte ne contemnat unum ex his pusillis qui in me credunt. Dico. n. uobis quia angeli eorum in caelis semper uident faciem patris mei. qui in caelis est. Quorum agros & terminos qui attinent. Hoc est conuersationem eorum bonam inquietando leserit. iudicium domini non euadit.

Non emulet cor tuum peccatores sed in timore domini esto tota die. Quia habebis spem in nouissimo: & postolatio tua non auferetur. Si tota die. i. toto tempore quo modo in seculi huius luce consistis & peccatorum exempla uitaueris: & dominum timere satageris habebis spem beatæ retributionis in nouissimo. hoc est cum ad uitæ finem perueneris ipso attestante qui ait. Esto fidelis usque ad mortem & dabo tibi coronam uitæ.

Noli esse in conuiujs peccatorum. neq; commensationibus eorum: qui carnes ad uescendum conferunt.

Carnes ad uescendum conferre est in collo-

cutionem derogationis uicissim proximorum uitia dicere: de quorum poena mox subditur.

Quia uacantes potibus & dantes symbola consumuntur: & vestietur pannis dormitatio.

Symbolum graecum nomen est & interpretatur collatio. Est aut collatio sermonum sicut in consiliis solet: & pecuniarum: siue aliarum rerum ut presens locus docet. Potibus ergo uocat quod de opprobrio alienæ uitæ se inebriat. Symbolum uero dare est sicut unusquisque solet pro parte sua cibos ad uescendum ita in conversatione detractionis uerba conferre: Sed uacantes potibus: & dantes symbola sicut scriptum est consumuntur. quia omnis detractor eradicabitur. Vestietur aut pannis dormitatio quia despectum inopem accinctis bonis operibus mors sua inueniet: quæ hic alienæ uitæ exquirendo crimina detractionis suæ languor preoccupauit.

Gaudeat pater tuus & mater tua & exultet qui genuit te. Gaudeat deus pater de tua iustitia gaudeat & ecclesia mater tua & sacerdos qui te per gratiam baptismi regenerauit qui te erudiuit a puulo de tuis bonis gratuletur opibus.

Cui uidebitur cuius patri uidebitur. Quærit disputando quibus hominum sceleribus maxima a domino poena seruetur. & respondet ipse ratiocinando quia his absque omni dubietate: qui per briositatem deuoluuntur ad luxuriam: Cui inquit uidebitur cuius patri uidebitur. Vnde æternum iterum noiat. De quo dominus uidebitur inquit homines per quæ scelerum uenit. Patrem autem cui uidebitur imineat uel hominem dicit a quo exempla prauis operis foras quæ ut peccaret accepit: uel certe diabolum qui intus in corde uirus pestiferæ suggestionis infundit. De quo iudeis dictum est

Super Parabolas Salomonis.

dictum est uos & patre diabolo estis: & desideria patris uestri uultis facere.

Cui rixæ: cui fouea.

CRixæ quod concordiam seruare & pacem nescit quæ ebrietas sensus impotem reddidit. Fouea. quia passim in uolutabro uiciorum omnium cadere non trepidat qui inter bona malaque discernere quasi mentecaptus ignorat. Illaque sepiissime foueam ebriosus incidit de qua præfatum est. Fouea enim profunda est moeratrix & puteus angustus aliena.

Cui sine causa vulnera.

Quia multi nimis potati uulnera per timorem in membris acceperunt quæ nulla fieri causa pertulerunt.

Cui suffusio oculorum.

Quia immoderatus uini haustus & caliginem uisus corporalis: & cecitatem ingerit sensus interioris.

CNon ne his qui morantur in uino: & studet calicibus epotandis.

Non uetat bibere uinum ad necessitatem: sed morari ultra tempus & utilitatem in uino & euacuandis alterutrum certare calicibus. Iuxta illud Esaiæ. Vhe qui potentes estis ad bibendum uinum. & uiri fortes ad miscendum ebrietatem.

COculi tui videbunt extraneas. & cor tuum loquetur peruersa.

Consumetum & poene naturale est uitium post ebrietatis uenena diffusa in corde muliebrem sequi concupiscentiam: comitante prauitate ac turpitudine uerborum.

CEt erit sicut dormiens in medio mari: & quasi sopitus gubernator amisso clauo.

In medio mari dormit qui in huius mundi tentationibus positus præuidere motus irruentium uitiorum quasi imminentes undarum cumulos negligit. Et quasi sopitus gubernator clauum amittit quando mens ad regendam nauem corporis: studium sollicitudinis perdit.

CEt dices verberauerunt me. sed non dolui traxerunt me & non sensi. Quando euigilabo & rursus uina repperiam.

Vox percussæ & dormientis exprimitur. Mens quippe a cura sollicitudinis dormiens uerberatur & non dolet: quæ sicut imminet mala non prospicit: sic nec quæ perpetraverit agnoscit. Trahitur & nequaquam sentit qui per illecebras uitiorum ducitur: nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Qui quidem euigilare optat ut uina rursus repperiat. quia quamuis somno stuporis a sui custodia præmatur: uigilare tamen ad curas seculi nititur: ut semper uoluptatibus debrietur. Et cum ad illud dormiat in quo solemter uigilare debuisset illud appetit ad quod laudabiliter dormire potuisset.

CAPITVLVM.

XXIII.

Ne mulieris viros malos nec desideres esse cum eis.

Ne desideres eos imitari: quos cernis uitis illis de quibus commemorauimus implicari: sed potius sapientiam operam dare curato.

In doctrina replebuntur cellaria uniuersa subiecta pretiosa & pulcherrima.

Cellaria sunt corda iustorum quæ non nisi per doctrinam sapientiam donariis uirtutum replentur.

Vir sapiens fortis est & uir doctus robustus & validus.

Non omnis qui fortis etiam sapiens est. Omnis autem sapiens & fortis esse dicendus est. Quia & si corpore imbecillus est si adsit sapientia: omnia fortis aduersarii id est diaboli certamina uincit.

Excellsa stulto sapientia in porta non aperiet os suum.

Non potest stultus ad sapiam attingere adeo alta est quia in infimis iacet uitio. Qui & si in presentia aliquid sapere putat in porta tamen ciuitatis. id est in exitu huius uitæ inueniet nihil fuisse quod sapuit.

Qui cogitat mala facere stultus vocabitur.

Ne putares stultum estimandum fuisse eum quem hebetet tardumque ingenio uideres palam ostendit quia ille stultus sit uocandus qui uel in cogitatione peccati suggestioni consentit tamen si piger ingenio uidetur existere: Non autem ille qui hebes sensu apparet dei tamen imperiis quæ discere potuit obtemperare disposuit.

Si desperaueris lapsus in die angustie imminuetur fortitudo tua.

Nihil execrabilius desperatione: quam qui habuerit: et generalibus huius uitæ laboribus: & quod maxime nocet in fidei certamine constantiam fortitudinis perdit.

Erue eos qui ducuntur ad mortem. & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.

Potest mystice accipi. Erue eos qui ab hereticis decipiuntur: & rectam fidem prædicando libera bonorum exempla monstra eis: qui a male uiuentibus catholicis trahuntur ad interitum. Sed & si quos in certamine persecutionis lapsos uel lapsuros aspexeris: sollicita hos exhortatione ad uitam restaurare satage. Si quos famæ perituros. si quos algore uideris: illis dato uictu & uestitu recrea.

Comme de fili mi mel quia bonum est. & fauum dulcissimum gutturi tuo. sic & doctrina sapientie anime tue.

Patet facillime quod doctrinam sapientie melli comparet & fauo. Quia nimirum sicut illud cibus. ita hæc doctrinis cæteris dulcedinem præstat. Sed hoc inter utriusque significantiam distat: quia mel quod in promptu est ad comedendum moralem litteræ superficiem insinuat: Fauus autem in quo mel de cera exprimitur: allegoricam locutionem figurate denuntiat. Ut subducto litteræ uelamine suauitas sensus spiritualis: aliquanto cum labore uel mora percipitur.

Ne insidieris & queras impietatem in domo iusti: neque vastes requiem eius.

Ne queras aliquam occasionem: qua deroges homini iusto. Ille enim si ceciderit: cito admonet pe-

dem suum. ut careat uitio q̄ quidem non iteratur in facto: impii sic corruunt ut ulterius non resurgant sicut subsequenter addit dicens.

¶ Septies enim cadit iustus & resurgit. impii autem corruunt in malum.

¶ Quō aut iustus appellatur? q̄a cadere est peccare? nisi quia de leuibus quotidianisq; loquitur peccatis sine quibus nec iustorū quisq; esse in hac uita potuit. Quia nimis per ignorantia: per obliuionez per cogitationē: per sermonē: per subreptionē: per necessitatē: per fragilitatē carnis singulis dieb? uel inuiti uel uolentes frequenter reatū incurrimus. Et tñ regressi iustusq; fidelis iustus est nec iustitiae iusti p̄iudicat lapsus humanae fragilitatis. Vñ bñ cum de iusti casu loqueretur addit in malum. Quia & si malū est qd cadunt ne tñ malo in qd ceciderant h̄erere possint citius resurgendo p̄curat. At contra de reprobis. Impii aut corruunt in malum. Quia infideles cū ceciderint uel qd est grauius corruerint ut scriptura dicit idest cū capitalia crimina perpetrauerint ita suo casui delectando assentiunt ut ab hoc p̄nitendo releuari despiciant.

¶ Cū ceciderit inimicus ne gaudeas: & ruina eius ne exultet cor tuū. Ne forte videat dñs & displiceat ei. Et auferat ab eo iram suā.

¶ Supra iusto insidias tēdere uetuit. nunc aut ut perfectū te reddat in oibus: & inimicis cū peccauerint aut aliquid aduersitatis incurrerint insultare phibet. Ne forte si miserante dño ad p̄nitentiā salutēq; aīae redierint ac tecū amicitias fideles h̄ere cōperint tūc erubescas quia illos aliqñ despexeris quos diuina gr̄a ad uitā reseruauerat. Sed quātum potes iacentibus condole. eosq; ut resurgere debeāt adiua. Et si uotū conatūq; tuum sequitur affectus gaudebis de sanato quē male habentē dolueras. Sin alias tuā tñ beniuolentiā apud dñm fructu non carebis. Vel certe ita dicendum est. Ne gaudeas de casu inimici ne forte dñs superbiam tuā q̄ illi absq; dubio displicet: hoc ordine deiciens humiliet ut te cadente in peccatū ille respiciēs saluetur. Time dñm fili mi & regē: iuxta qd apostolus ait. Reddite ergo q̄ sunt cæsaris cæsari: & q̄ sunt dei deo. Neq; aliquid obstat in dño: ut regē patrem & filiū intelligas designari qui uno eodēq; sunt diuinitatis honore colendi. Qui. n. non honorificat filium non honorificat patrem qui misit illū.

¶ Et cū detractoribus ne cōmisceris.

¶ Illis uidelicet qui dicunt se dñm patrem nosse. filium dei in carne apparentem nolunt recipere.

¶ Quoniam repente confurgit perditio eorum & ruina utriusq; quis nouit.

¶ Utriusq; dicit detrahentis. & eius qui illi fauendo cōmixtus est. Derogantiū xp̄o principū. & cōpti ab eis populi & lacerantium fidem heresiarcharū: & auscultantium illis auditorum.

¶ Hec quoq; sapientibus.

¶ Subauditur ignota sunt: qñ reprobos quisq; repentino iteritu rapiatur a seculo. Vel h̄ec quoq; sapiētibus sūt obseruāda q̄ docuine detractorib? cōmiscētur: q̄a hoc sp̄aliter uitio totum genus piclitatur humanum. Hūc uersiculū antiqua editio manifestius dicit. hoc dico uobis sapiām agnoscētibus. Qd sequentiū sniag: nō incōgrue pōt esse principū.

¶ Cognoscere personā in iudicio non est bonū. **¶** Supra regē timere docuit & nūc psonā in iudicio cognoscere uetat. Vñ colligitur q̄a ita p̄cipib? debitū obsequium subiectos oportet impēdere: ut nunquam reuerentiā uel timoris eorū respectu a uia ueritatis exorbitetur.

¶ Labia deosculabitur: qui recta uerba respondet.

¶ Osculum pacis & amoris est signū. Qui ergo respondet recta: labia deosculabitur: quia: quicūq; neglecta acceptione personarū sola iustitiā uerba sequitur: iste & insipientibus grauis forte uidetur & austerus. multos tñ cum qbus pacē h̄nt prudētes: multos q̄ sua dicta cū amore amplectātur iueniet. Sape & illos quos aduersantes suis rectis asertionibus tollerauerat: cōuersos postmodū ad meliora amicos recipiet: & socios.

¶ Prepara foris opus tuum & diligenter exerce agrum tuum: & postea edifices domum tuam.

¶ Quid est: p̄parato opere diligenter exercere: nisi euulsis iniquitatis sentibus actionē nostram ad frugem retributionis excolere. Et quid est post agri exercitiū ad edificiū domus redire: nisi quod plerumq; ex bonis opibus discimus quātum uitā munditiā & in cogitatione cōstruamus? Ille quippe bonae mentis domū edificat qui primū agrum corporis a spinis uitiorum purgat. Ne si desiderio rum sentes in carnis agro proficiant: intus tota uirtutū fabrica fame boni crescente destruat.

¶ Ne sis testis frustra contra proximū tuum: nec laces quemquam labijs tuis. Ne dicas quomodo fecit mihi sic facias.

¶ H̄ec ad exercitiū agri nostri. i. ad cultum bonae actionis pertinent. Innocentē uidebis proximū falso testimonio non ledere: peccanti cuiuslibet fiduciā amplius peccandi adulando nō tribuere. & malum pro malo reddere. Sic enim fit ut cum primos actus exterius bene composueris: postmodum ad interioris quoq; hominis excolendam mundiciam pertingas: & quasi post exercitiū agri & mentis: hoc habitaculum piis cogitationibus ornare alteriusq; construere incipias. Qd quia reprobi facere dissimulant recte subditur.

¶ Per agrum boīs pigri transiit & per uineā viri stulti: & ecce totū repleuerant urticae: operuerunt faciem eis spine.

¶ Per agrum uineāq; pigri ac stulti transire est cuiuslibet uitā negligentis inspicere. Quā urticae uel spinæ replēt: quia in corde negligentium prurientia terrena desideria: & punctiones pullulant uitioz: iuxta quod scriptum est. In desideriis est omnis otiosus. Et maceria lapidum in uinea uel agro stulti destructa iacet: cū cōcepta uirtutū munimina: uel improbitate hoīum maloz decēptus: uel immundoz spūum p̄suatione callida quisq; negligens perdit.

¶ FINIT

Super parabolas Salomonis.

FINIT LIBER SECUNDVS BEATI HIERONYMI SVPER PARABOLAS SALOMONIS. INCIPIT LIBER TERTIVS. CAPITVLVM. XXV.

Et quoque parabole Salomonis: quas transfulerunt viri ezechie regis iuda.

Hinc nouo ordine loqui incipit: ut non sicut prius quasi ad audientem uerbum faciat: sed secum ipse quid ratio ueritatis habeat disputando pertractet: in quibus tamen legens quisque uel audiens quid appetere: quid cauere debeat aperitissime dinoscat. Quas quidem parabolas uiri Ezechiae transfulisse referuntur: quia fortassis ad eius usque tempora: dispersae habebantur a pluribus: prout ex ore sapientissimi regis semel dictas exceperant: sed per industriam illius collectae in unum: & in huius libelli sunt corpus insertae. Notandum sane: quia in his parabolis multo sunt plura: quam in ceteris per allegoriam dicta. ex collatione uidelicet rerum quae figuris aptae esse uidentur.

Gloria domini celare uerbum. & regum gloria inuestigare sermonem.

Gloria domini est in carne apparentis humanitatis suae infirmitatem: magis quam diuinitatis aeternitatem mortalium oculis ostendere. Et se potius operum miraculis ac mysticis locutionibus: quam apertis assertionibus uerbum idest dei filium fateri. Vnde multo sepius in euangelio filium se hominis: quam filium dei appellare consuevit & gloria fidelium eius discipulorum est: diligenter eius inuestigare sermonem: quo se deum etiam ubi patenter non dicit: mystice significat. Quale est illud ego & pater unum sumus. & cetera huiusmodi. Denique celans uerbi aeternitatem: & praetendens carnis infirmitatem: ait quem dicunt homines esse filium hominis? Cui rei eximius inuestigator eius sermonis: quem antea sepius audierat: respondit: tu es christus filius dei uiui. Nec paruam hac inuestigatione meruit gloriam: nam protinus audiuit beatus es symon bariona. & cetera.

Caelum sursum: & terra deorsum & cor regum inscrutabile.

Sicut altitudo caeli: & profunditas terrae conici ab hominibus non potest: ita scientia prophetarum & apostolorum: qui archana diuinitatis spiritu sancto reuelate cognouerunt: nostrae fragilitatis capacitatem transcendunt.

Aufer rubiginem de argento: & egredietur vas purissimum.

Aufer litterae superficiem de sacro eloquio: & inuenies sensum purissimum: sub uilitate litterae reconditum: & sub carnalium figuris caeremoniarum: spiritalia latuisse mysteria.

Aufer impietatem de uultu regis: & firmabitur iustitia thronus eius.

Aufer impietatem persequendi christianos de animo saulis: uel alterius cuiuslibet emulorum legis: & cum christum praedicare coeperint: firmabitur iustitia cathedra eorum: quam prius ad ruinam suam impellebat impietas: quamdiu iustitiae dei repugnantes: suam praeponebant certabant. Iterum. aufer impietatem de uultu regis: & firmabitur iustitia thronus eius. Qui enim praesunt populis: si uolunt firmum esse solium suum: semper hilaritate & gratia. plenos uultus exhibeant. Ne per arrogantiā rigidiores effecti: in uisitationem incidant plebis.

Ne gloriose appareas coram rege: & in loco magnorum ne steteris. & cetera.

Superius praesulem monuit. nunc subditum: nam sicut illi dixit: ut hilares uultus ostendat subiectis: ita hunc admonet: ne in conspectu maiorum arrogans appareat: sed potius in mediocri loco: superius euocari mereatur: cui simile est illud dominicum. Cum inuitatus fueris ad nuptias: non discumbas in primo loco. & cetera. Possumus autem in rege & principe: dominum significatum intelligere in cuius conspectu nos semper humiliari necesse est monente apostolo Petro qui ait. Humiliamini igitur sub potenti manu dei: ut uos exaltet in tempore uisitationis.

Quae uiderunt oculi tui. ne proferas in iurgio cito: ne postea emendare non possis: cum de honestaueris amicum tuum.

Et in euangelio dominus ait. Si peccauerit in te frater tuus: uade & corripe eum inter te & ipsum solum & cetera.

Mala aurea in lectis argenteis: qui loquitur uerbum in tempore suo.

Sacra eloquia: rectissime lectis comparantur argenteis: lectis uidelicet: quia requiem praestant animabus audientium: Argenteis autem: quia splendida fulgent uirtutibus patrum. Vnde scriptum est. eloquia domini: eloquia casta: argentum igne examinatum. Quorum ornatui lectorum: mala superaddit aurea quisque eadem diuina eloquia: & spiritalibus plena sensibus: & mysteriis: exponendo demonstrat. Qui nimirum sensus apte mala uocantur: quia de arbore uitae: idest dei sapientia sunt orti. Aptae aurea mala: quia notitiam amoremque perpetuae claritatis: mentibus infundunt. Mala ergo aurea in lectis argenteis: qui loquitur uerbum in tempore suo: quia qui uerbum dei oportune nouit iuxta audientium capacitatem praedicare: modo exempla ac dicta patrum: per quorum custodiam ad requiem perueniatur aeterna: iuxta litteram replicat: modo suauiores in is sensum spiritalium

fructus quibus pia audientium desideria pascant. Remoto litterarum uelamine pandit.

In auris aurea: & margaritum fulgens: qui arguit sapientem & aurem obediens.

Recte humilis auditor in auri comparatur aurea: quia dum libenter increpanti ac docenti aure accōmodat. Iam sese ad recipiendum claritatem sapientiae caelestis praeprarat: iam supernae lucis uisioni appropriat. Recte magister eruditus margarito fulgenti assimilatur: quia emendationem morum: dum supernorum scientiam desiderantibus ac pie quaerentibus animis ostendit: quasi aureo ornatui maiorem in super gratioremque fulgorem gemmae ardentis adnectit.

Sicut frigus niuis in die messis ita legatus fidelis ei qui misit eum: Aiam illi regescere facit

Importunū uidetur oīmodis tpe messis ningere. Nam & infra legimus: quō nix estate: & pluuia in messe: sic indecens est stulto gloria. Sed tñ in feruentissimis palestinae regionibus non parū delectabile est metentibus si subito frigus quō in niue solet adueniat: quod incendia solis aliquantū refrigeret: sudorē laborantiū tergat: ardentes teperet anhelitus. Cui recte frigori legatus assimilatur fidelis: qui mentē eius qui se misit prudenter agendo repausat. Mistice autē legatus fidelis: doctor est catholicus: qui autē mittit eum dñs. Porro dies messis in estu tps est praedicationis inter furores persequētium. De quo dictū est. messis quidē multa operarii autē pauci. Frigus niuis in messe: aliquantula est quies praedicantiū a persecutione repugnantīū. Recte ergo dī sicut frigus niuis in die messis. ita legatus fidelis ei qui misit eum: aiam illius requiescere facit: quia sicut optabile est praedicatorib⁹ uerbi cū ab infidelium rabie forte aliquid refrigerii accipiunt: nec facultas docēdi negatur: ita ipsi qui ad praedicandū eos misit dño gratū esse constat: cū susceptam ab eo legationē: etiam inter aduersa obistentiū fideliter cōplent. Denique ut lucas refert: reuersis a praedicationis officio discipulis: exultans spū sancto patri gratias obtulit dicens: confiteor tibi dñe pater: dñe celi & terrae & cetera.

Aubes & ventus & pluuie non sequentes: uir gloriosus & promissa non complens.

Huic simile uidetur quod superius ait: ne lactes quēquā labiis tuis. Sed ille uersiculus spālter hoc cōtinet: ne promittendo hominem suscipias: & non cōplendo decipias. Iste uero uersiculus & hoc continere potest: & illud quod dicit apostolus: habentes speciem pietatis uirtutem autem eius abnegantes

Patientia lenietur princeps: & lingua mollis confringet duritiā.

Quāuis dñm peccādo offendisti: potes tñ eius mereri clemētiā: si patiēter aduersa quae tibi pro peccatis irrogantur pertuleris: humilique satisfactione duritiā domaueris contumaciae prioris

Nel indidisti: comede quod sufficit tibi. ne forte faciatus euomas illud.

Dulcedinem inuenisti caelestis intellectus quae spiritualium patrum officio: quasi prudentissimarum apium tibi labore ministratur. Vide ergo ne in ea plus sapere appetas quam oportet sapere: ne dum summa intelligere ultra uires quaeris: etiam quae bene intellexeras amittas. Potest autē in hoc uersiculo: tipice dictum intelligi: quod in sequenti aperte subicitur.

Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui: ne quando faciatus oderit te.

Et si ē proximi cuiuslibet allocutionē uel uisitationē: melle dulciore inuenisti: melius tñ est ut rari⁹ ueniendo: facias eum semper tuū diligere aduentū: quā ut uel una uice. tandiu cum illo manearis. uel toties ad eum uenias: donec te uidere fastidiat: & ne redeas quarat.

Dēs putridus: & pes lassus: qui sperat super infidelē in die angustiae: & amittit palliū in die frigoris.

Et Hieremias ait maledictus qui spē suam ponit in homine: & ponit carnē brachiū suū. Qui denti putrido & pedi lassō comparatur: quia qui illud unicuique hominis bonū hoc est adherere deo & ponere in deo spē suā nescit. Iste nec uitae percipere cibū: nec ad mansionē potest desideratae salutis peruenire. Et talis amittit palliū in die frigoris: quia & si in serenitate uitae praesentis habitu religionis uidetur indutus: ubi tamen districtio iusti iudicii ingruerit: nudus omnimodis ab ornatu iustitiae parebit: nec eoque confortio dignus: de quibus scriptum est. Beatus qui uigilat & custodit uestimenta sua ne nudus ambulet: & uideant turpitudinem eius.

Acetum in nitro: qui cantat carmina cordi pessimo.

Nitrum a nitria prouincia ubi maxime nasci solet nomen accepit. Nec multum a salis armoniaci specie distat: nam sicut salem in littore maris feruor conficit solis durando in petram aquas marinas quas maior uis uentorum uel ipsius maris feruor in littoris ulteriora proiecerit: ita in nitria ubi estate pluuiae prolixiores tellurem infundunt: adest ardor sideris tantus quod ipsas aquas pluuias: per latitudinem harenarum concogat in petram. Salis quidem uel glaciei aspectui simillimam: sed nil gelidi rigoris. nil falsi saporis habentem: quae tamen iuxta naturam salis: in caumate durare: & in nubilo aere fluere ac liquefieri solet. Hanc indigenae sumentes seruant: & ubi opus extiterit pro loco mento utuntur. Vnde iudea peccanti dicit propheta: si laueris te nitro & multiplicaberis tibi habebam borith: maculata es iniquitate tua dicit dominus deus. Crepit autem in aqua quomodo calx uiua: & ipsum quidem disperit sed aquam lauationi habilem reddit: cuius natura cui sit apta figura: cernens salomon ait: acetum in nitro & qui cantat carmina pessimo. Acetum quippe si mittatur in nitrum: protinus ebullit: & peruersa mēs quā per increpationem corripitur: aut per praedicationis dulcedinem bona suadentur: de correptione fit deterior: & inde in murmurationis iniquitatem succenditur: unde debuit ab iniquitate compesci.

Si esurierit

Super Parabolas Salomonis.

¶ Si esurierit inimicus tuus esba illum: si sitierit da ei aquam bibere.

¶ Et de corporalibus alimentis: & de spiritalibus potest intelligi.

¶ Prunas enim congregabis super caput eius: & dominus reddet tibi.

¶ Non de incendiis poenarū dicit. neq. n. doceret sapia ut bona faciendo inimico: perditionis eius causam ministraret: sed per prunam super caput eius: ardorē caritatis in corde eius significat. Fit. n. nonnunquā: ut inimicus crebris uictus bñficiis: odioq. rigore emollito calorē in mente caritatis excipiat: ac de inimico amicus fieri: & eum quem iniuste oderit redamare incipiat.

¶ Ventus aquilo dissipat pluias: & facies tristis linguam detrahentem.

¶ Si hilari uultu audieris detrahentē: tu illi das fomité detrahendi: si uero tristi uultu hæc audias: ut dixit quidam uir dei: discit non libenter dicere: quod didicerit non libenter audiri.

¶ Melius est sedere in angulo domatis: quam cum muliere litigiosa. & in domo communi.

¶ Doma excelsus & secretus est locus: quod enim doma græce: latine dicitur testū. Deniq. in actibus apostolor. ubi petrus in superiora ad orandū ascendit. p. superioribus. in græco doma scriptū est. Melius est ergo in altitudine uirtutū manere quēpiā libeꝝ a uinculis uxoris: & a seculi huius secretū desideris: q̄ cum carnalis usu uoluptatis: quotidianis nefariæ mulieris contumeliis affici.

¶ Aqua frigida aīe sitienti: & nuntius bonus de terra lōgīnqua.

¶ Dicit psalmista: sicut ceruus desiderat ad fontes aquar. ita desiderat anima mea ad te deus. Aqua ergo frigida quæ sitienti ardorē restringat. & nuntius qui de longe ueniens noua quælibet & inopinata gaudia porter assimilantur: quia & dulcedo diuinæ uisionis aīam diu desiderantem cōsolatur atq. ab estu præsentiū tribulationū liberam reddit. Et angeli quotidie de terra longinqua hoc est a superna patria descendentes in mundum: iustos uel inter tentationes spe cælestium roborant uel finitis tentationum certaminibus: ad palmam perpetuæ retributionis inducunt.

¶ Fons turbatus pede: & uena corrupta: iustus cadēs corā ipso.

¶ Fons & uena uitæ ē os & lingua iusti qui meditatur sapiam: & loquitur iudiciū. Et si hunc a diabolo superari atq. in cassū redigi contigerit: mœrito fons turbatus aduersario cōculcante. & uena dī esse corrupta. Euenit. n. sæpe ut qui maiori scientia præditi fulgebant: ad ultimū plus uolentes sapere quā fragilitati humanæ cōcessum est in isipientiæ foueam deciderint. Vnde consequenter adiungitur.

¶ Sicut qui mel cōedit multū: nō est ei bonū: sic qui scrutator ē maiestatis opprimeꝝ a gloria.

¶ Dulcedo. n. mellis si plusq. necesse ē sumitur: uñ delectatur os inde uita necatur: Dulcis quoq. ē requisitio maiestatis: sed qui plus hæc scrutari appetit quā humilitatis agnitio pmittit: ipsa hūc ei? gloria pmitit: quæ uelut mel sūptū imoderate: pscrutantis sensū dū non capitur rūpit. Nō hoc aut solū quisq. sapiens attēdere debet: ne altiora se q̄rat. & ne fortiora se scrutatus sit: ueꝝ ēt ne ea quæ recte atq. utiliter scire potuit. immoderatis sermonibus sibi met minus utilia reddat: Vñ adhuc apte subnectitur.

¶ Sicut vrbs patens: & absq. muroꝝ ambitu: ita uir qui non pōt in loquendo cobibere spūz suū

¶ Si. n. mug. silenti nō hēt: patet inimici iaculis ciuitas mētis: & cū se p uerba extra semetipsam iacit aperta se aduersario oñdit: quā tanto ille sine labore superat: quanto & ipsa quæ uincitur: contra semetipsam per multiloquiū pugnat.

CAPITVLVM.

XXVI.

¶ Homodo nix estate & pluinia in messe: sic indecens est stulto gloria:

¶ Hic uersiculus ne indoctis honor docēdi cōmittatur pmonet. Nix nāq. æstate: & pluinia sunt in messe psecutiones infidelīū in tpe p̄dicationis euāgelicæ: quæ dū grauiores forte insistant: & calorem in multis impediunt dilectionis: & fruges bonæ operationis scēdant. Quibus recte gloria quæ stulto confertur esse similis asseueratur: quia si indocto cathedra docendi tribuitur: æquæ similiter per hoc ecclesia ut infidelium persecutione leditur: quod esse uerissimum arrianæ tempestatis calamitas probauit.

¶ Nā sicut auis ad alta transuolās: & passer quo libet vadēs: sic maledictū frustra platū in quēpiā superneniet.

¶ Verba quidē recte a uibus cōparantur: qd sonādo p aera trāsuolet: ab ore uidelicet loquētis: ad aures usq. audiētis. Sed distāt in eo: qd pōt fieri: ut auis quo libet uolās: eo loco resideat: ubi nil ei certe necessitatis aut utilitatis suppetat: uerba aut quæ loqmur: non quo libet dispersa in uētū deffluunt: atq. euanesūt. sed in auctore suū cuncta reuertuntur: & uel bene prolata iuuant loquentē: uel mala ædita grauant. Itaq. si pro omni uerbo etiam otioso rationem in die iudicii reddere cogamur: quanto magis autem maledicta: non solum ea quæ malitiosa mente in isonem iaculantur. uerum ēt illa quæ negligentīū consuetudine passim in quoslibet proferūtur: nō aliū sed ipm maledicū opprimūt. Neq. n. maledici regnū dei possidebūt. Nō aut sine cā dicit maledictū frustra platū. ē. n. maledictū iuxta diuinā distinctionis irā in ipios se missū: ut ē illud beati petri i simone magū: pecunia tua tecū sit in pditiōe. & ea q̄ in apostatas & hereticos ecclesiastica aīaduersiōe pferūtur anathemata. De qbus dñs eidē ecclesiæ dicit: q̄cūq. alligaueris sup terrā erūt ligata & i cælis.

¶ Flagellum equo: & camus asino: & uirga in dorso imprudentiū.

¶ Et quid per equū nisi superbū? & qd per asinū? nisi luxuriosū quēlibet figurat? & ideo necesse est. ut per diuinū flagellum. elatio humilietur superborum ut per infirmitatē carnis uelut p camū cohibeatur uoluntas lubricor. Vt qui spōte cōuerti nolunt coacti flagellis cōuertātur a uitis: sicut ait

- Propheta. In camo & freno maxillas eorum constringe: qui non approximant ad te.
- N**e respondeas stulto. iuxta stultitiam suam ne efficiaris ei similis. **R**espōde stulto: iuxta stultitiam suam: ne sibi sapiens esse videat. **N**on hac inuicem sibi met cōtraria debent uideri: non rīdere stulto iuxta stultitiā eius: & rīdere stulto iuxta stultitiā eius: utrūq. n. pro tēporum & personarū diuersitate cōmendar. dū & stultus contēnitur quia non percipit sapiam: & stulta superbia alia decutitur stultitia: iuxta qđ apostolus dicit. factus sum insipiens: uos me coegistis.
- C**laudus pedibus: & iniquitatem bibens: qui mittit uerba per nuntium stultum.
- P**otest forte euenire ut sapiens quilibet stultū in legationē mittat: nesciens quia stultus est nec tamen ipse sapientiā suā gloriā perdat in eo quod de ignoto bonū quod audierat credidit. Sed q hereticum sciens mittit ad prādicandū populis claudus est pedibus & iniquitatem bibens: quia & operis boni foris incessum amisit: & interiora sui sensus: haustu stultitiā debriat.
- Q**uomodo frustra claudus pulchras h3 tibias: sic indecens ē in ore stultorum parabola.
- S**icut. n. frustra claudus h3 tibias cū ambulare non ualeat. Ita indecens ē in ore cuiuslibet qui in digne se agit sermo compositus: dum per degenerē uitam stultus potius quā sapiens esse approbetur.
- S**icut qui mittit lapidem in acernum mercurij: ita qui tribuit insipienti honorem.
- Q**ui insipienti idest heretico honorem docendi confert: non minus delinquit quam qui deos: ac delubra gentilium cultu ueneratur inani.
- Q**uomō si spina nascatur in manu tumultenti: sic parabola in ore stultorum.
- S**pina in manu nascitur tumultenti: cum in operibus qui carnalibus seruit illecebris punctiōes oriuntur scelerum: Quibus recte parabola quam stultus proponit assimilatur: quia & si uerba prudentiā stultus dicere nouit: in his tamen uitiorum punctiōes quibus uel seipsum uel proximum laecerat uitare non nouit: saepe namq. doctor imprudens in eo quod bona dicit aut sancta oculte laudem ab hominibus: aut uituperationem quaerit aliorum.
- S**icut canis qui reuertitur ad uomitum suum: sic imprudens qui iterat stultitiam suam.
- C**anis cū uomit pfecto cibū q pectus deprimebat eicit. sed cū ad uomitū reuertitur: quo leuat? fuerat rursus oneratur. Et q admissa plangunt: pfecto nequitia de qua male satiati fuerant. & quae mentis intima deprimebat. confitendo proiciunt: quam post confessionem dum appetunt resumunt.
- A**uidisti hoīem sapientē sibi uideri: magis illo spē habebit stultus. **H**oc exponens dñs ait in iudiciū ego in hunc mundū ueni ut qui non uident uideant. & qui uident cāci fiant.
- B**icit piger leo ē in via leena in itinerib. Sicut ostiū uertit in cardie suo ita piger i lectulo suo.
- M**ulti cū uerbū exhortatiōis audiunt: causantur de diabolo dicētes uelle quidē se uia iustitiā incipere sed ipediri a satana. ne hāc perficere possint. Sicq. hmōi excusationis sermonibus semper in lecto sui corporis sicut hostiū in cardine uertuntur: & modo exire ad operandum: modo ad quiescendum redire proponentes: in suis iacere prauitatibus: nunquam desistunt.
- A**bscondit piger manus sub ascellas. & laborat. si ad os suum eas conuerterit.
- P**er manum quippe operatio: per os uero locutio designatur. Pigro labor est ad os suum manum suam porrigere. quia desidiosus quisq. prādicator non uult hoc operari quod docet. Manum quippe ad os porrigere est uoci suae prādicationis opera concordare.
- S**apientior sibi piger uidetur: septem uiris loquentibus sententias.
- S**eptē uiros loquentes snias illos dicit qui septiformis spūs gratia pleni sanctae scripturae nobis scientiā ministrauerunt. Quibus se sapientiorē stultus arbitrat: quia saepe nonnulli adeo mentes ab agendis his quae dñs praecepit despicientes auertunt: ut ne hāc quidem oīa uel posse ab homine uel debere impleri contendunt: & quasi sapientiores. his qui diuina eloquia scripserunt. ea hominē facere non posse autumant: q illi dictante spū scō hoīem facere iusserunt. immo etiam q multos homines iuuante spiritus eiusdem gratia: perfecisse monstrauerunt.
- S**icut qui apprehendit aatribus carnē sic qui transit: & impatiens cōmisceatur rixae alteri.
- D**icit apostolus: noli uerbis contendere: ad nihil enim utile est nisi ad subuersionem audientium. Quicunq. ergo duplex sensu est: & duobus inter se iurgantibus: mordaci sermone capta fuerit auricula eius: cito incipit & ipse quasi canis latrare & contentiones generare: sed hoc sapiens omnimodo uitat. Verba susurrionis quasi simplicia: & ipsa perueniunt ad interiora uentris. Susurrionem incentorem litis. & bilinguē appellat: qui simulat laudem uerborū. & qrit audire uñ iurgia seminet.
- Q**uō si argento sordido ornare uelis uas fictile: sic labia tumentia cū pessimo corde sociata.
- Q**uid per argentū sordidum: nisi scientia corrupta & quid per uas fictile. nisi cor carneum designatur? Qđ dum de ipsa falsa scientia se ornare satagit in sua locutione contra ueritatem tumet: atq. per elationem magister erroris fit.
- Z**abijs suis intelligitur inimicus: cum in corde tractauerit dolos. & cetera.
- I**nimicus iste pōt hereticus non incongrue accipi: qui cum uerba prādicationis suae ficta humilitate submittit: corda innocentium & minus intelligentium demulcendo seducit.
- L**ingua fallax non amat ueritatem: & os lubricū operatur ruinas.
- L**ingua fallax prādicatio est mendax. Os lubricū: sermo fucatus: atq. a luce iustitiā alienus.

Super Parabolas Salomonis.

CAPITVLVM. XXVII.

Ne gloriaris in crastinum ignorans quid superuentura pariat dies:
Ne securus sis aliquando futuro: quia etsi hodie te domino seruire conspicias: qualis esse i futuro possis: & quomodo uitam finire prorsus prauidere non uales. Beatus enim homo: qui semper est pauidus.

Graue est sarum: & onerosa barena: sed ira stulti utroq; grauior.

Graue quidem satis est: quęquam uel uno aliquo crimine capitali quasi pōdere saxi deprimi: uel quasi glareis arenę innumeris peccatis leuioribus onerari: sed utroq; grauior ira est stulti. Quia nimirum hęc quo certius quā sint mala patefcunt: eo acrius animum ut castigetur compungunt. Ira uero quia non corporale: sed spiritale est uitium: quo minus deprahenditur: eo amplius grauat. Vnde nō absolute irā: sed irā stulti dicit: saxo & arena grauiorē. Nā sapiētes quō actus suos ac sermōes ita mentis quoq; motus solerter examinare & castigare satagunt.

Ira non habet misericordiam: nec erumpens furor: & impetum concitāt ferre quis poterit.

Quę nobis sunt apposita & apponenda cętera celsi tonātis dextera benedicantur omnia. Nō de omni ira dicit: nam de mitissimo: ac modesto uiro scriptū est: quia exiit a pharaone: iratus nimis: s; de ira stulti cuius in priori uersiculo meminerat: quę ubi excāduerit: mox uiscera pietatis amittit furori tantum suo nouit frena laxare. Alioquin de utili ac necessaria ira: dictum est. Melior est ira risu. Quia per tristitiam uultus: corrigitur animus delinquentis.

Melior est manifesta correptio: quam amor absconditus.

Amorem absconditum hoc loco amorem dicit illicitum: ut est amor adulterinus: qui ob sui turpitudinem merito sapientibus ne redarguatur absconditur. Cui iure manifesta correptio pręfertur quia absq; ulla contradicōe melius est quępiam desiderio corrigendi palam corripere: quā studio simul peccandi clanculo diligere.

Meliora sunt vulnera diligentis: quam fraudulenta odientis oscula.

Melius est a dño q nos ut filios pater erudire cōsueuit uulnera afflictionū ppeti: quā diaboli blādi mētis decipi: q ut nos cęlesti hereditate priuet: nostris fauere solet erratib;: q si leue sit malū qd agimus: & ultra modū peccatoꝝ nostroꝝ seuiens tribulatio: quā dño dispensante toleramus.

Anima saturata calcabit fautum: anima esuriens & amarum pro dulce sumet.

Anima diuitum qui habent consolationem suam: & quibus dicitur a domino: uhe uobis qui saturati estis quia esurietis: spernit auditam cęlestis regni dulcedinem. Anima autem eorum qui esuriunt & sitiunt iustitiam: etiam aduersa sæculi pro domino: Immo ipsam mortem perpeti: dulce habet. sciens se per poculum amaritudinis ad gaudia perpetuę salutis esse uenturam.

Sicut auis transmigrans de nido suo: sic vir qui derelinquit locum suū.

Sicut auis quę negligit ouas: siue pullos quos fouerat: aliarum auium uel animantium raptui dimittit: sic nimirum ille qui custodiam uirtutum in quibus proficiebat deserit: earundem uirtutum quas habere uidebatur immundis spiritibus: ipse proditor existit. Vnde alias dicit. Si spūs ptatē habētis ascenderit sup te: locū tuū ne dimiseris. Quod ē apte dicere: si p̄cipis mūdi: idest diaboli tēratio tibi forte institerit: caueto sollicitus: ne a bona opatione cui insudabas desistas.

Anguento & variis odoribus delectatur cor. & cętera.

Vnguentum est nitor glorię de conscientia pura siue charitas diuinitus: in corda electorum diffusa. Varii uero odores: opinio optima ex diuersitate uirtutum flagrans.

Amicum tuum: & amicum patris tui ne dimiseris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tue.

Amicus cuiusq; electi monachi pater est spiritualis: q ob hoc quod ei consilium bene uiuendi prębet: amicus eius non incōgrue dicitur. Ob id uero qd in his pręceptis isdem spiritualis doctor paret amicus domini qui pater est omnium electorum: recte appellatur. Sed sicut perniciosum est eidem monacho a consortio sancti patris discedere: ita de terius illi est in die afflictionis suę: quā se i conspectu dei mortificare studet: domum fratris sui īgre di: idest propinquoꝝ suorum sæculariter uiuentium sotietatem appetere.

Melior est uicinus iuxta quam frater procul.

Melior tibi est uicinus aliquis qui tibi animum fraterna societate connectit: quam germanus frater qui iura fidei & pietatis communia: tecum habere neglexerit. Quod dominus in parabola uulnerati a latrōib; ei; q descēdebat ab hierusalē i hierico: & samaritani q curā egit illi; māifeste pbauit.

Qui benedicit proximo suo uoce grandī de nocte cōsurgens: maledicenti similis est.

Voce grandī proximo benedicit: qui euz fauore superfluę laudis extollit: uel malis uidelicet actibus eius: contra iustitiam faciendo: uel bona plus iusto laudando. Sed hic maledicenti assimilatur: quia plurimum ledit eum: cui laudando siue in mala actione confidentiam tribuit: seu in opere recto simplicitatem puri cordis minuit: ut uidelicet bonum quod supernę mercedis ītuitu inchoarat transitorię laudis amore consumet.

Ferum ferro acuitur & homo grāciuit faciē amici sui.

Satis bona ē collatio: & cōsilia sapiētū: ubiq; se inuicē cōsulendo īstruūt ferrū ferro acuitur.

Qui seruat ficum: comedet fructus eius.

Ficum seruare est legem diuinitus constitutam: inoffenso pedis opere custodire. Quod qui fecerit comedet fructus eius: dum æternam obœdientiæ suæ recipiet mercedem.

Quomodo in aquis resplendēt vultus prospiciētū: sic corda hoīum manifesta sūt prudentib⁹.

Aquæ dicūtur sanctorū dogmata: in quibus doctores: uel auditores: uelut in speculo uultus suos prospiciunt: dum non solum in actione sed et in cogitatione scēditatem suam recognoscunt.

Infernus ⁊ perditio non replebuntur: similiter ⁊ oculi hominum insatiabiles.

Inferni tormenta non replebuntur terminum accipiendo. similiter ⁊ intentiones eorum qui humana sapiunt: insatiabiles sunt in desiderio peccādi. Qui ⁊ ideo sine fine pœnas luunt: quia uoluntatem habuerant sine fine peccandi: si naturam haberent sine fine potendi.

Quomodo probatur in conflatorio argentum: ⁊ in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis.

Laus quippe iustos cruciat: iniquos exaltat: sed iustos dum cruciat purgat: iniquos dum lætificat: reprobos monstrat.

Diligenter agnosce vultum pecoris tui: tuosq; greges considera: non enim habebis iugiter potestatem: sed coronam tribuet. in generatione ⁊ generationum.

Pastori dicitur ecclesiæ. Diligenter adhibe curam eis quibus te præesse cōtigerit: agnosce animos actusq; singulorum: ⁊ si quid in eis uitii sordidantis inueneris: citius castigare memento. Non enim tu semper oues dominicas pascendi potestatem habebis: sed æterna est corona quam percipies si cōmissum tibi gradum tuo tempore bene ministraueris.

Aperta sunt prata: ⁊ aparuerunt herbe virentes: ⁊ collecta sunt fena de montibus.

Aperta sunt mō pascua sacramentorū cælestium quæ diu fuerant typicis præclusa legalibus. Apparuit nouus uiror euangelicæ ueritatis: ⁊ gratiæ collectæ sunt in pabulū gregis dominici: scripta patrum ueterum: ablata quidem iudæis superbiētibus: falce diuinæ animaduersionis: ⁊ humilibus ecclesiæ populis: ad spiritale subsidium data. Iuxta quod dominus ait illis. Auferetur inquit a uobis regnum dei: ⁊ dabitur genti facienti fructus eius.

Agni ad uestimentum tuum: ⁊ hedi agri pretium.

Agnos innocentes: hedos pœnitentes nuncupat. Agnos ergo uellere uestieris: dū bonis obœdientium discipulorum moribus pastor ipse profeceris. eorumq; laudabilia facta cernens: ⁊ in ornatu uirtutum: ⁊ in calore dilectionis ipse gloriosior extiteris. Hædis agrum comparabis: dum peccatores ad pœnitentiam uocando: sublimiorem tibi in terra uiuentium locum acquires.

Sufficiat tibi lac caprarum: in cibos tuos in necessaria domus tæ: ⁊ ad victum ancillis tuis.

Tanta instantia pecus tibi cōmissum pascere: ne tibi lac æstate nouū non frigore desit: sed tibi sempituisq; sufficiat: idest tam sedulo doctrinæ instat: ut etiam quosdam pœnitentes ad officium docēdi prouehas: quatenus per illos qui pridem pro scēditate uitiorum ad sinistram iudicis uidebantur eē ponendi: mō rationabiles ⁊ sine dolo lac uerbi paruulis sensu ministrent. Fit aut lac caprarum ad uictū ancillis: qū hi qui nondum amore perfecti: sed adhuc timore serui dñi deseruiunt per exemplū uel uerba eorū qui per pœnitentiā salui facti sunt: uiuificis uerbi epulis reficiunt: atq; ut ad maiora uirtutū proficiant incrementa iuuantur. Quidā hoc quod dictū est aperta sunt prata: ⁊ apparuerunt herbe uirentes: ⁊ collecta sunt fena de montibus: agni ad uestimentū tuū. ⁊ hedi agri pretiū. Ita exposuit: aperta sunt monumenta. aparuerunt corpora diuina: sequestrati sunt peccatores a sanctis: focum ad comburendum de locis excelsis. Sequestrati sunt agni ad dexteram: hedi ad sinistram: agni ad uestimentum regis: quia ipse dixit inhabitabo in eis. Hedi p prætio sanctorū: quos nocuerunt ignibus uenundantur.

CAPITVLVM. XXVIII.

Agit impius nemine persequente.

Qui non est in fide fortis etiam si nullus persecutor insistat nonnunquam sponte fides deserit: quando uel latrocinis: uel periuriis. uel fornicationibus: uel ueneficiis: aliisq; huius mundi sceleribus: se infideli similem reddit.

Iustus autē quasi leo confidens: absq; terrore erit.

In occursum bestiarū idcirco leo non trepidat: quia pualere se oībus non ignorat. Vñ uiri iusti securitas leoni recte cōparatur: qā contra se cum quolibet in surgere suspicit: ad mentis suæ confidentiam redit: ⁊ scit quia cūctos aduersantes superat: quia illum solum diligit: quem inuitus nullo modo amittit.

Viri mali non cogitant iudiciū: qui autem requirunt dominum animaduertunt omnia.

Omnia animaduertunt electi: hoc est ⁊ futurum esse discrimen uniuersalis iudicii: ⁊ quibus operibus requies: quibus pœna retribuatur æterna.

Qui decipit iustos in dia mala in interitu suo corruet: ⁊ simplices possidebunt bona eius.

Qui per doctrinam hereticam decipit amatores iustitiæ ut a ueritate deuiant: ipse quidem pro malis suis pœnam quam meretur incurrit: bona autem si qua gerebat uel utilia scribendo uel continenter uiuendo aliis in adiutorium cōdunt: eis nimirum qui hæc legentes siue audientes exempla sibi salutis etiam ab eo quem perisse norunt assumunt.

In exultatione iustorū: multa gloria.

Quia uidelicet non de p̄sentibus diuitiis sed de

Super Parabolas Salomonis.

sed de æternis in futuro bonis exultat: non de rebus mundi quæ uident: sed de creatore mundi cuius uisionem sperant lætantur. Dicente psalmographo: lætami in dño & exultate iusti. Vel certe in exultatione iustorum multa sit gloria: quia quotiens electos in hac uita pro euentibus ecclesiæ prosperis exultare contigerit: multa domino gloria ex plurimorum fide ac piis operibus datur.

Regnantibus impijs: ruine hoium.

Sicut multi gloriā deo dare incipiunt: cum iustos in profectu uirtutū gaudere conspiciunt: ita quoties reprobi regnū tenēt: multos suæ pfidiæ cōplices exhibent. Qd & de paganis: & hereticis: & de malis catholicis recte potest accipi.

Beatus homo qui semper est pauidus: qui uero mentis est dure corruiet in malum.

Sequentis ira iudicii: tanto tunc districtior portabitur: quanto nunc inter culpas minime tenetur. Vnde alibi scriptum est in die bonorum ne immemor sis malorum: & in die malorum ne immemor sis bonorum: sic ergo utraq; iungenda sunt ut unum semper ex altero fulciatur.

Leo rugiens. & uersus esuriens. princeps impius super populum pauperem.

Et de principibus paganis & de hereticis potest intelligi: qui populi pauperis: idest sanctæ ecclesiæ uel patientiam: uel sapientiam: serina saepe sæuitia tentant.

Dominem qui calumniatur anime sanguines: si usq; ad lacus fugerit nemo sustinet. Qui operatur terram suam saturabitur panibus: qui sectatur otium: replebitur egestate.

Siquē terreni agri siue terram corpusculi qui exercet saturabitur: ille frumento: iste uirtutibus qui utraq; spernit replebitur egestate.

Air qui festinat ditari & alijs inuidet: ignorat quod egestas eueniet ei.

Profecto enim qui augere opes ambit & peccatum negligit: more auium captus cum escam terrenam rerum auidus inspicit: cum quelibet præsentis mundi bona desiderat. & quæ de futuro dampnari patitur ignorat.

Cum sarreperunt impij abscondentur homines: cum illi perierint: multiplicabunt iusti.

Eosdem homines quos iustos appellat: quia uidelicet iustum statutum quæ quo strangularetur peccati laqueo non agnoscit: ad humanæ conditionis ordinem seruent: Vnde in libro beati Iob. de penitente quolibet peruerso dicitur: respiciet homines: & dicet: peccaui. quod est aperte dicere: respiciet eos qui naturam humanæ creationis recte custodiunt: & se peccando iumentis assimilatos esse cognoscent. Patet ergo sensus: quia seruente impiorum persecutione: abscondentur: saepe fideles: uel non ausi uel non missi ad publicum procedere. Dicente domino. si uos persecuti fuerint: in ciuitate ista: fugite ad aliam. Vbi autem perditis auctoribus persecutio cessauerit: angustior post præsuras fidelium gloria clarescit. Sed & infidelium plurimi uisa infidelitatis dānatione: fidei gratiam suscipientes: iuxta id quod scriptum est pestilente flagellato: sapientior erit paruulus. **CAP. XXIX.**

Mo qui blādis fictisq; sermonibus loquitur amico suo. recte expādit gressibus eius.

Qui fictis sermonibus proximum laudat: illi quidē parat insidias: quibus periculū incanti opis aut uerbi securior factus: incidat. Sed uideamus utrū retia fraudulentia eū cuius gressibus expanduntur an potius illum a quo expanduntur: inuoluant sequitur.

Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus. & iustus landabit atq; gandeat.

Non ergo iusto laqueus peccantium: etiam si corporaliter perimat nocet: ipsos autem reprobos insidias quas proximis parant. In perpetuum damnant: gaudentibus iustis ac rectum conditoris iudicium laudantibus: uel de sua ereptione: uel de perditione prauorum. Deniq; clausulam prioris uersusculi antiqua editio manifeste posuit: retia circumdat suis pedibus. Ex ambiguo. n. græco qd ē utrumq; interpretari potest. Nam qui fodit foueā proximo suo: incidet in eam ipse: ut alibi dictū ē.

Air sapiens si cum stulto contenderit: siue irascatur siue rideat: non inueniet requiem.

Doctor sapiens si cū infideli: & contumace contenderit: siue tormēta reprobis: siue gaudia narret bonorum: frustra erga insensatum laborat: Siue lamenta penitentiae suadeat: seu bonæ operationis quæ sint præmia dicat: non auditur astulto: Hinc & apostoli iudæis dicebant: lamentauimus uobis: & non planxistis: cecinimus uobis & non saltastis.

Totum spiritū suū profert stultus.

Impatientia impellente agitur ut totus foras spūs pferatur: quem idcirco citius perturbatio eicit: quia nulla interior disciplina sapientiæ circumcludit.

Sapiens autem differet: & reseruat in posterum.

Lesus enim in præsens se ulcisci non desiderat: quia etiam toleras parci optat: sed tñ uindicari oīa extremo iudicio non ignorat. Hunc locū antiqua translatio sic hēt: totam irā suam profert impius: sapiens autē dispensat: quia nimirū stultus ad ultionē sui: irā perturbatione succenditur: sapiens autē paulatim eam maturitate consilii: ac moderationis extenuat: & expellit.

Pauper & creditor obuiauerunt sibi utriusq; illuminator est dominus.

Pauper ē humilis uerbi dei auditor: creditor autē qui ei uerbi eiusdem pecuniā prædicando cōmittit. Qui obuiant sibi: cum unam eandēq; pietatis grām conueniunt: & utriusq; illuminator est dominus: quia neq; ille sine diuinæ munere pietatis prædicare: nec iste potuit credere. Veridica nāq; manet ueritatis sententia qua dicit: quia sine me nihil potestis facere.

Rex qui indicat pauperes in ueritate: thronus eius in eternam fundabitur.

- E**t psalmista de christo rege: sedes tua deus in seculum seculi: uirga equitatis: uirga regni tui.
- U**irga atq; correptio tribuet sapiam: puer at qui dimittitur uoluntati sue: confundet matrem suam.
- D**e hac uirga apostolus ad corinthios ait: An uultis in uirga ueniam ad uos: an in spiritu mansuetudinis? Puer namq; quem frequentissime corripiendum & erudiendum admonet populus dei est qui si non assiduis monitis & increpationib; sacerdotum fuerit castigatus: confusionem generat ecclesie: detrahentibus his qui foris sunt: religioni fidei christianae. Vnde recte subiungitur.
- C**um prophetia defecerit: dissipabitur populus. Qui custodit legem beatus est.
- Q**uia nimirum cum cessauerit sacerdotalis eruditio: soluetur continuo disciplina diuinæ legis qua populus ad beatitudinis præmia pertingere debuerat.
- S**eruus uerbis non potest erudiri: quia quod dicit intelligit: & respondere contemnit.
- S**eruus quilibet peccator: recte quidem intelligens: sed in opere ueritatis absq; flagelli disciplina respondere contemnens. De talibus ait ueritas. seruus sciens uoluntatem domini sui & non faciens digne plagis uapulabit multis.
- A**uidisti hominem velocem ad loquendum stultitia magis speranda est quam illius correctio.
- G**raue quidem uitium stultitiæ: sed non læuius est uerborum. Nam sæpe contingit ut idiotæ aliquis & ipsarum quoq; nescius litterarum: uerba salutiferæ correctionis accipiat: quam is qui affluentia præditus sermonis magis sua quæ nouit: uel quæ se nosse autumat iactanter proferre: quam dicta sapientium audire contendit.
- Q**ui delicate a pueritia nutrit seruum suum: postea sentiet illum contumacem.
- Q**ui delicate a pueritia nutrit corpus suum: qd a iu uoluerat subiugare: ubi ad annos adolescentiæ puenerit: lasciuiosum hoc & indomabile sentiet. Hunc uersiculū alia translatio pulchre hēt: qui delicatus a pueritia seruus erit nouissime aut contristatur. Namq; sero malorum poenitet: qui se meminit noluisse in tenera adhuc ætate a suis uoluptatibus ad regulam continere prudentiæ.
- A**ir iracundus prouocat iras: & qui ad indignandum facilis est erit ad peccata procliuor.
- L**anua uitiorum oīum iracundia est qua clausa uirtutibus intrinsecus dabitur quies: aperta uero: ad omne facinus armabitur animus.
- Q**ui cum fure participat odit animam suam: adiurantem audit & non indicat.
- A**uditorem suum sapientia non solum a peccatis abstinere: sed & a peccantiū se contubernio. docet cohibere. Ne forte a distincto iudice mereatur audire: si uidebas furem simul currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Non enim sur solummodo sed etiam ille reus tenetur qui cōscius furti: q̄tenti possessori pecuniā qui perdidit n̄ uult indicare cū ualet. Verū neq; causetur mœtu se psonæ potentioris: neq; a suæ cōsortio separari: neq; p̄dere posse qd nouit. Apte subditur.
- Q**ui timet hominem cito corruet: qui sperat in domino subleuabitur.
- C**ui congruit illud euāgelicū. nolite timere eos qui occidunt corpus: aīam at nō possūt occidere

CAPITVLVM.

XXX.

Verba congregantis filij uomentis.

Hucusq; parabola salomonis. quas transtulerunt uiri Ezechiae regis iuda. Hinc rursum uerba salomonis: Ab ipso quod græce ecclesiastes dicitur: Nunc interpretato in latinū nomine illo congregans appellatur. Ecclesia enim congregatio uocatur.

- U**isio quam locutus est uir cum quo est deus & qui deo secū morante cōfortat; ait.
- U**isio inquit quam locutus est uir: quia quod uidit apud deum secretiore contemplando: patefecit hoībus foras loquendo. Quisquis. n. dei spū confortatur: hæc q̄ sequuntur: humili corde profatur.
- S**tultissimus sum uirorum: & sapientia hominum non est mecum.
- F**ilii enim seculi huius: prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. At apostolus: si quis inquit uidetur sapiens esse in hoc seculo stultus fiat. ut sit sapiens. Et ipse de se suisq; similibus in quibus ē de; nos autem prædicamus xpm crucifixum: iudeis quidem scandalum. gentibus autem stultitiam.
- N**on didici sapientiam: & non noui sanctorum scientiam.
- N**on didicit salomon ab hoīe sapiam: sed deo gratis offerente percepit: ut sanctorum scientiam nosset. Sed & apostolus ait: nos stulti pp xpm ipse iterum dicit: sapiētiā autē loquimur: inter pfectos sapientiam uero non huius seculi: neq; principum huius seculi: qui destruuntur.
- Q**uis ascendit in celum: atq; descendit.

Hæc est sanctorum scientia quæ a sapientibus seculi stultitia putatur: quia uidelicet dei filius in assumpta carne. post mortē & resurrectionē suam ascendit in cælum: ac n̄æ resurrectionis tpe descendit de cælo: ad iudicandos uiuos & mortuos. Quis cōtinuit spūm manibus: oīs spiritus & manus & angelicus: & aīalium: & procellarū ne deficiat: dei potentia continetur. Quis coligauit aquas quasi in uestimento? De ipso etiam psalmista: Cōgregans sicut in utre aquas maris.

Qui suscitauit omnes terminos terre. **T**erminos terræ a torpore infidelitatis. uelut e somno ad credendum in se suscitauit. Et nunc omnia quæ per orbem uiuunt: & crescant: homines animantia: germina: dominus ut sua quæq; uita subsistant: excitat: & in die iudicii cunctum a quattuor uentis cæli genus humanum a morte suscitabit.

Quod

Super Parabolas Salomonis.

Quod nomen eius: & quod nomen filii eius si nosti.

De dei patris & filii nomine dicit: cuius mysterium secularis sapientia naturaliter scire non potest: quamuis unum esse deum qui omnia fecerit: per ea quæ mirabiliter facta uidet intelligere potest: Si nosti inquit subauditur tu qui de tua te iactas sapia: nostræ fidei mysteria: stultitiâ nuncupare psumis.

Omnis sermo dei ignitus clipeus est sperantibus in se.

Hæc & tota christi ecclesia nouit: & illi maxime sentiunt qui deo secum morante: terrenæ sapientie fastû contemnunt: quia nimirum omnis sermo diuinæ auctoritatis: corda electorum & igne caritatis accendit. & scientia ueritatis illustrat: & uitiorum sordes si quas in eis inuenerit consumit: & ab hostium insidiis: sperantes in se: cunctisq; defendit aduersis. Verum sollertius intuendum: quia proprietatem græci sermonis quod est *πτερυγῶν. μεροῦ* latina translatio uno uerbo non explicat. unū aliquando: igne examinatum transfertur. Vt ignitum eloquium tuum uehementer: & argentū igne examinatum: quod utrumq; in græco uno uerbo dicitur *πτερυγῶν. μεροῦ* Et quod in salomonis sententia simillimum sonat: eloquia domini igne examinata: idest *πτερυγῶν. μεροῦ* protector ē omnium sperantium in se *πτερυγῶν. μεροῦ* ergo significat: quod tanquam conflatum igne purgatum sit. Sicut enim quæcunq; metalla igne conflata: sordem in se alienam atq; inutilem non continent totum quicquid in his residet: uerum & perfectum & omni uitiorum sorde purgatum est. Ita eloquiū dei æternorum in se bonorum fidei testans. Hinc illud est dñi: Iota unū aut unus apex non pteribit a lege: donec oīa fiant. Vera. n. oīa sunt: & extra oēm ambiguitatē: supflua inanitatis ignita

Non addas quicquam uerbis illius: & arguaris. inueniarisq; mendax.

Nō corrūpas eloquia sanctarū scripturarū. Qd qdā heretici. ne his cōuincerentur fecisse noscūtur.

Duo rogauit te ne deneges mihi: antequam moriar: Vanitatem & uerba mendacia longe fac a me. Ad deditatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tātum victui meo necessaria. & cætera.

Hæc adhuc uir cū quo est deus sermo eius igne radiatus ad ipsum dñm conuersa uoce pfatur: obsecrans ne uanitatē seculi unq; uel uerba mendacia ueritati cælestium præponat scripturarum. Nec rursus uel copia uel inopia transeuntium rerum: In obliuionem decidat æternorum.

Ne tradas seruum ad dominum suum: ne forte maledicat tibi & corrūas.

Omnis qui facit peccatum seruus est peccati: hunc seruum ille domino suo tradit: qui quemlibet delinquentem & a prauis actionibus se conuertere uolentem: sua exhortatiōe uel exemplo prauæ actionis: ad id qd renūtiauerat redire suadet: qd pleriq; sacerdotes prauī in ecclesia facere cōsueuerūt

Generatio que patri suo maledicit. & matri sue non benedicit.

Cum superius puritatē sibi uitæ a dño dare peteret: conuertens subito intuitū ad contemplandaz prauorum nequitiam: quantis hæc sit inuoluta miseris: quam longe a ueritate distet: insinuat. Est inquit generatio nefandorū: quæ & si bona q̄libet agit: p̄dit hæc in eo qd honorē parētib; n̄ desert.

Generatio que sibi munda uidetur: & tamen non est lota a sordibus suis.

De hac generatione loquitur psalmista: quomodo deus dissipat ossa hominum sibi placentium.

Generatio cuius exelhi sunt oculi: & palpebre eius in alta subrecte.

Huius consortium generationis: uitabat psalmista cum dicebat: domine non est exaltatum cor meum: neq; elati sunt oculi mei. & cætera.

Generatio que pro dentibus gladios habet & comedit molaribus suis.

De hac psalmista: filii hominum dentes eorū: arma & sagittæ: & lingua eorum machera acuta.

Et comedat inopes de terra: & pauperes ex hominibus.

Ad hoc linguam armant persecutores ecclesiæ: ut innocentes christi: & humiles trucident: Quod si diligēter considerare uolueris: inuenies has generatiōes: cōgregatiōes eē neq̄ssimas iudæorū & hereticorū: iudæorū ergo generatio patri suo maledixit: illi uidelicet q̄ ait. Filius me⁹ primogenitus israhel: qñ filium eius uenientem in carne negauit. Et matri suæ non bene dixit. synagoga uidelicet: cuius fidei pristinæ quam in patribus ac prophetis de christo habuerat detraxit. Nouatianorum generatio munda sibi uidetur: dicens se poenitentia opera non habere: & tamen non potest munda esse a sordibus peccatorum quæ fontem poenitentia peccantibus ueniam negando præcidit. Item generatio arrianorum excelsos habet oculos: & palpebras super deum erectas: inquirens quid fuit antea. & dicens si natus est: fuit tempus quando non fuit filius: uel quæ ē spiritus sancti potestas equalis an inequalis: Itē generatio quæ pro dentibus gladios habet: illa est congregatio prauorum quæ suam perfidiam etiam aliis intimare satagit: & sicut corpora solent gladiis sterni: ita animas audientium ueneno prauæ allocutionis morti perpetuæ subiugare contendit

Sanguisuga due sunt filie dicentes: affer. affer.

Sanguisuga diabolus est qui siti peccandi ac peccata suadendi incessanter accenditur. Huic due sunt filia quia due specialiter humani generis illecebræ. Hunc antiqui hostis imitantur ardorem: luxuria uidelicet. & filargiria. Nam & luxuriæ quo liberius frena laxantur: eo noxius delectatur. Et si cut quidam ait poetarum: crescit amor nummi: quantum ipsa pecunia crescit.

Tria sunt insatrabilia: & quartum quod nunq; dicit sufficit. Infernus: & os uulue: & terra q̄ non satiatur aqua. ignis uero non dicit sufficit.

Infernus nunquam redundat: mœretrix similiter habet eius corpus non satiatur deliciis: & avarus nunquam dicit sufficit. Quidam infernum: interpretantur diabolum. quia insatiabilis sit de seductione humana. Os uulvæ: & terra quæ non satiatur aqua ut supra: & ignem qui non dicit sufficit: incendium gehennæ: quod nunquam desinat: sed eos qui peccatis finem ponere noluerunt: infinito ardore comburat.

Oculum quæ subsannat patrem & despiciat partum matris sue: effodiant corui de torrentibus & comedant illum filii aquile.

Peruersi dum diuina iudicia reprehendunt: subsannant patrem & quilibet heretici dum prædicationem sanctæ ecclesiæ deridendo contemnunt: partum matris despiciunt: quia de ipsa exeunt qui contra ipsam loquuntur. Ex nobis exierunt inquit: sed non erant ex nobis. Quorum intentionem dum prædicatores catholici de scripturarum diuinarum fluentis procedentes increpando reuincunt: quasi oculum nefandum corui de torrentibus effodiunt. & filii aquilæ comedunt. Corni etenim uocantur doctores sancti: quia per humilitatis gratiam: peccati in se nigredinem confitentur. Filii autem aquilæ: quia per gratiam eius sunt renati: qui in habitu assumptæ humanitatis: ad cælestia trans uolant. Vnde & alibi: filii sponsi appellantur.

Tria sunt difficulta mihi. & quartum quod penitus ignoro. Viam aquile in celo: viam colubri super petram: viam nauis in medio mari: & viam viri in adolescentia sua.

Quantum ad historiam ita est ut scriptum est. sed quia per parabolas loquitur: uia aquilæ in celo difficile inuenitur. hoc est subtilitas inimici. quæ circa cælestium uirorum corda uolitat. magno cum labore deprehenditur. Similiter & uia colubri super petram: id est astutiæ hostis uenenati: quibus insidiari non deficit eis: quos in petra fidei fundatos esse conspiciat. Nec non & uia nauis in medio maris. Hoc est uia iniquitatis: quæ per amaras seculi huius undas immundorum spirituum flatibus agitata tanta sublimitate discurret: ut uel uix uel nullatenus eius possit iter deprehendi. Nam quod aquila malignum hostem significet: testatur propheta qui ait: uelocius fuerunt persecutores nostri aquilis cælis: id est homines qui nos persecuti sunt: tam saui fuerunt ut ipsis demonibus crudeliores esse uiderentur. Quod coluber diabolum sæpe insinuet: & in primi hominis transgressione probatum est & cum uir sapiens aiebat. quasi a facie colubri fuge peccatum. Nauis quoque quod leuitat designet eorum qui circumferuntur omni uento doctrinæ: demonstrat propheta qui ait: & caldæos in panibus suis gloriantes: hoc est immundi spiritus de fragilitate: atque instabilitate mentis humanæ sese extollentes: & de illius ruina quasi uictos lætantes. Sicut ergo illa tam callida sunt ut intueri nequeant: sic adolescens qui uiam ueritatis deserit: difficile est cogitatu quo se per omnes horas & in quot cogitamenta uhecors uaga mente declinet.

Talis est uia mulieris adultere que commedit. & tergit os suum: & dicit non sum operata malum.

Adulteræ quoque mēs in similitudinem eorum quæ commemorauit superius: instabilis semper & uaga est: quæ ubi admissum turpitudinis suæ cælare potuerit: negat se aliquid patrasse facinoris.

Quattuor sunt minima terre: & ipsa sunt sapientiora sapientibus.

Minores uidentur in terra sæpe iusti quam reprobi: id est humiliores. & huic mundo abiectiores: sed tamen sapientiores sunt sapientibus mundi: In eo quod æterna & cælestia bona sapiunt: ac pro his appetendis quæ illi non norunt: aduersa quæque seculi fortiter pati desiderant.

Formice populus infirmus qui preparat in messe cibum sibi.

Et ecclesiæ populus ut fortitudinem mentis custodiat. infirmum se temporaliter aduersariis sæuitibus ostendit. Domino per euangelium dicente: ego autem dico uobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam: tu præbe illi & alteram. Qui in hac uita præparat sibi fructus bonorum operum quibus uitam mœreatur habere perennem.

Lepusculus plebs inualida que collocat in petra cubile suum.

Et hic plebem ecclesiæ designat: quæ inualida dicitur: uel quia ut supra diximus suas iniurias ulcisci ipsa non quærit: uel quia suis uiribus nil fidere: sed in auxilio redemptoris sui salutem sperare dicitur: & hoc est illam cubile in petra collocare cuius præsidio aduersos uitet incursus: domino dicente cum psalmista: esto mihi in lapidem fortissimum: & in domum munitam ut salues me quia petra mea & munitio mea tu es. Pro lepusculo antiqua translatio cirogrillum posuit: est autem animal non maius hericio: habens similitudinem muris & ursi cuius in palestina regionibus magna est habundantia semperque in cauernis petrarum & terræ foueis habitare consuevit. Notandumque quod in psalmo ubi nos canimus petra refugium herinacii: in quibusdam codicibus leporibus. In quibusdam cirogrillus inuenitur: sed & in hac salomonis sententia. quædam exemplaria pro lepusculo herinacium habent. Nam & in libro hebreorum nominum inuenimus unum uerbum hebreum safan in Hieremia & cirogrillum & leporem & hericium interpretatum.

Regē locusta non habet: & egreditur uniuersa per turmas.

Locustam quidam gentium plebem interpretantur: quæ quondam sine rege. Id est sine christo sine propheta: sine doctore existens: nunc in unitatem fidei congregata ad spiritalem pugnam contra diabolum præparatur. Potest autem in locusta: anachoritarum concors unitas accipi. quæ cum ho-

Super parabolas Salomonis.

mine præceptore nullo in suis latibulis reguntur. infatigabili tamē instantia. in suis quiq; locis xpo militare: & male pullulantia carnalium uoluptatum germina consuevit absumere.

¶ Stelio manibus nititur. & moratur in edibus regis.

¶ Stelio qui manibus nititur: quia nimirum alas quibus feratur non habet: & moratur in edibus regis: illorum significat humilitatem: qui cum non sint iuxta naturam Ingeniosi: sollertia tamen industria suæ: uel ad diuinarum notitiam scripturarum: uel ad uirtutum gratiam: quibus ingressum regni cælestis mereantur attingunt. Plerumq; etenim aues quas ad uolandum pennas subleuat in uerbis resident. & stelio qui ad uolatum pennas non habet: nitens manibus regni edificium tenet: quia nimirum sæpe ingeniosi quiq; dum per negligentiam torpent. in prauis actibus remanent: & simplices quos ingenii penna non adiuuat: ad optinenda æterni regni mœnia uirtus opatōis leuat.

¶ Tria sunt quæ bene gradiuntur: & quartum quod incedit feliciter. Leo fortissimus bestiarum: ad nullius pauebit occursum. Gallus succinctus lumbos: & aries: nec est rex qui resistat ei.

¶ Ipse hoc loco leo ponitur: de quo scriptum: uicit læo de tribu iuda. Qui fortissimus bestiarum dicitur: quia in illo hoc quod infirmum est dei fortius est hominibus. Qui ad nullius pauebit occursum. dicit enim. uenit princeps huius mundi & in me non habet quicquam. Gallus succinctus lumbos: id est prædicatores sancti inter huius noctis tenebras uerum mane nuntiantes. Qui succincti lumbis sunt: quia a membris suis: luxuriæ fluxus restringunt. Et aries: nec est rex qui resistat ei. Quem alium hoc loco arietem accepimus? nisi primum intra ecclesiam ordinem sacerdotum? De quibus scriptum est: afferte domino filios arietum. Qui per exempla sua: gradientem populum: quasi subsequenter ouium gregem trahunt. Quibus spiritualiter recteq; uiuentibus nullus rex sufficit omni no resistere: quia quilibet persecutor obuiet: Intentionem eorum non ualet præpedire. Et quia post hæc: etiam antichristus apparebit: hoc illic quartum subdidit dicens.

¶ Et qui stultus apparuit: postquam eleuatus est in sublime.

¶ Si enim intellexisset: ori imposuisset manum. Ipse quippe in sublime eleuabitur: cum deum se esse mentietur: sed erectus in sublime stultus apparebit: quia in ipsa eleuatione sua per aduentum ueri iudicis deficit. Quod si intellexisset ori imposuisset manum: id est si supplitium suum cum superbia erectus est præuidisset. bene aliquando conditus in tantæ iactatione superbiæ non fuisset eleuatus. De quo nequaquam moueat quod superius dictum est. quartum quod incedit feliciter: Tria quippe incedere bene dixit: & quartum feliciter: non enim omne quod feliciter: bene neq; in hac uita omne quod bene feliciter: Nam læo: gallus. & aries: bene incedunt. sed non feliciter: quia persecutionum bella patiuntur. Quartum uero feliciter & non bene incedit. quia in fallacia sua antichristus graditur: sed iuxta breue tempus uitæ præsentis: ipsa illi fallacia.

¶ Qui autem premit fortiter uera ad eliciendum lac: exprimit butiram. Et qui uehementer emulget elicit sanguinem.

¶ Uera fortiter præmimus: cum uerba sacri eloquii: subtili intellectu pensamus. Qua præssione dum lac quærimus butirum inuenimus: quia dum nutriri uel tenui intellectu quærimus ubertate in ternæ pinguedinis ungitur: quod nec nimie: nec semper agendum est. ne dum lac quæritur ab uberibus: sanguis sequatur: quia dum uerba sacri eloquii plusquam debent discutuntur: in carnalem intellectum cadent: Sanguinem enim elicit qui uehementer emulget. quia carnale efficitur hoc quod ex nimia spiritus discussione sentitur.

¶ Et qui prouocat iras: producit discordias.

¶ Quid præcedente parabola iuxta litteram significarit aperit: quia qui modesto sermone proximum: allocutus gratum accipit responsum: quasi de uberibus in quibus lac quærebat butirum exprimit. At qui inepto uerbo iram discordiamq; fraterno ex corde prouocat: quasi ultra modum emulgens ubera: sanguinem pro lacte repperit.

CAPITVLVM.

XXXI.

¶ Erba lamuhelis regis: uisio qua erudiuit eum mater sua.

¶ Lamuel interpretatur in quo deus: & ipse est de quo supra eodem nomine in latio uerbo dicitur uisio quam locutus est uir cum quo est deus. Mater autē quæ hanc eum uisionē edocuit non alia melius quam diuina gratia intelligitur: quæ illum in corde inuisibiliter erudiuit intellectu sapientiæ: quam foris hominibus ipse ministravit. Quamuis & ipsa carnalis mater salomonis. Hæc eum paruulum docuisse recte possit intelligi. quæ quidem ipse quia sapiēter dīsta cognouit: operi parabolarum suarum inserere uoluerit. Et ideo recte postquam dictum est in titulo uerba lamuhelis regis additum est continuo uisio qua erudiuit eum mater sua quia cum in regnum unctus spiritum sapiæ percēpit: uidit in eodem spū quam prudenter se mater bona docuerit.

¶ Quid dilecte mi: quid dilecte uteri mei?

¶ Subaudias quid tibi dicam fili qui de utero meo natus electus es in regno meo?

¶ Quid dilecte uotozum meorum.

¶ Id est qui electus es in hoc: quod tota deuotione desiderabam.

¶ Me dederis mulierib? substantiā tuā. **¶** Patet līæ sēsus: & uirtutū nræ substantias: corruptiōibus uitiorum

yy iiii

Liber Secundus. c. xxxi.

contaminare prohibemur

Et diuitias tuas ad delendos reges.

Diuitias suas dat addelendos reges. qui terrenis deliciis hominum corda corrumpit: ne caelestia bona requirant: in quibus perpetuo possint regnare cum domino. Delentur enim reges per diuitias: quando quilibet summi regis corpori adunati per fidem: nihilominus per illecebras seculi merentur eradicari de terra uiuentium.

Noli regibus o lamubel. noli regibus dare uinum.

Et hac sequentia: patent iuxta litteram: allegorice autem praecipit: ne uino in quo est luxuria inebriet mentes fidelium qui sunt membra regis aeterni.

Quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas.

Nihil de secretis caelestibus cogitatur: ubi regnat uoluptas carnalis. sed ea tantum carnales quae sunt uisibilia scrutantur.

Ne forte bibant & obliuiscantur iudiciorum & mutet causam filiorum pauperis.

Ne terrenis debriati illecebris. obliuiscantur pauperum christi: qui & ipse pauper factus est pro nobis.

Date siceram merentibus: & uinum his qui amaro sunt animo. Bibant & obliuiscantur egestatis suae. & dolores non recordentur amplius.

Siceram & uinum hoc loco supernam diuinam sapientiae consolationem dicit: quae illis est exhibenda cordibus: quae in infimis consolari refugium: & quicquid occurrit in praesentia malo suscipiunt animo: solique non dum uident gaudiis caelestibus tota mente inharentes: iuxta eum qui dixit negauit consolari anima mea. memor fui dei & delectatus sum. Item date siceram merentibus & uinum bibere his qui amaro sunt animo & caetera. His qui pro poenitudine actuum pristinorum mœrore atque tristitia deprimuntur: spiritalis scientiae iocunditatem uelut uinum quod lactificat cor hominis affluenter iufundite. eosque salutaris uerbi crapula refouete: ne forte iugitate mœroris de tali desperatione demorssi: abundantiore tristitia absorbeantur qui eiusmodi sunt.

Aperi os tuum muto: & causis omnium filiorum qui pertransseunt.

Pro causa pauperum qui per se eloqui in iudicio non ualent: ipse loqui memento: & eos defendere curato: qui patriae caelestis intuitu: huius uitae uiam otius transire satagunt: Aliter os aperire muto praecipit populo scilicet gremium fidei uerbum praedicare. qui diuina eloquia prius personare nesciebat: & ut non tantum iudaeis: sed & cunctis per orbem nationibus curam salutis impenderet.

Aperi os tuum. decerne quod iustum est. & iudica inopem & pauperem.

Sicut in uersu superiori pro causa & ereptione pauperis: os aperire praecipit: ita in isto ipsum pauperem ubi errauerit iuste castigare: ac iudicare admonet. Iuxta quod moyses ait: & pauperis in iudicio: non misereberis. Quod utrumque dominum facere propheta insinuat dicens: sed iudicabit in iustitia pauperes: & arguet in equitate mansuetos terrae. Hucusque uerba lamuel: hinc sapientissimus regum salomon: laudes sanctae ecclesiae uersibus pacis: sed plenissima ueritate decantat: Cōstat namque idem carmen uersibus uiginti & duobus: iuxta ordinem uidelicet ac hebraearum numerum litterarum: Ita ut singuli uersus: a singulis litteris incipiant: cuius ordine perfectissimo alfabeti typice innuitur: quam plenissime hic uel aīa cuiusque fidelis uel totius sanctae ecclesiae quae ex oībus electis aīab una perficitur catholica: uirtutes ac praemia describantur. Aleph doctrina id est sacra scriptura.

Mulier fortem quis inueniet? procul & de ultimis finibus pretium eius.

Mulier fortis: ecclesia catholica uocatur. Mulier uidelicet: quia spirituales deo filios ex aqua & spiritu sancto gignere consuevit. Fortis. quia cuncta seculi aduersa simul & prospera: pro conditoris sui fide contemnit. Quam ipse in carne apparens: infirmam quidem inuenit: sed in uentione sua hoc est pia uisitatione fortem reddidit. Vnde post eius redemptionem ad caelos rediens: supernis ciuibus gaudens aiebat: congratulamini mihi quia inueni ouem meam quae perierat: Videns ergo salomō genus humanum innumeris implicatum erroribus: quodque ad eius saluationem: nullus patriarcha: nullus propheta: nullus omnino electorum: praeter solum mediatorem dei & hominum sufficeret ait: mulierem fortem quis inueniet? procul & de ultimis finibus praetium eius. Ac si aperte futuram domini gloriam admirando protestetur: quis tantae uirtutis quis talis est meriti? qui de tot incredulis ac scelestis mundi nationibus unam sibi electorum ecclesiam congreget: quam sua gratia fortem atque insuperabilem aduersantibus cunctis efficiat: Non hic certe nostri similis: non nostro est tempore uenturus: sed in fine seculorum est & de caelo deus homo descensurus qui nos sua passione ac morte redimat: Hoc est enim quod ait: procul & de ultimis finibus praetium eius: Procul uidelicet statu temporis: quod a diebus salomonis usque ad partum uirginis intererat. De ultimis autem finibus quia a summo a caelo egressio eius. Qui non aliud pro nostra redemptione praetium: quam seipsum optulit. Vnde apostolus. Qui dilexit inquit nos & tradidit semetipsum pro nobis: oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Quamuis & ita recte possit intelligi: praetium sanctae ecclesiae: procul positum fuisse: quia incarnatio uerbi dei cōuersatio inter homines: passio ac resurrectio: Longe a nostrae esset naturae conditione discreta: quoniam uidelicet ille & quoniam noluit: & de qua noluit matre natus est & sine peccato nixit in mundo: & quando uoluit: & qua uoluit morte discessit a mundo: tempusque resurrectionis & ascensionis suae in potestate habuit. & caetera huiusmodi

Super Parabolas Salomonis.

huiusmodi in quibus tam procul est a nobis: quam cælum distat a terra. Quia uero ecclesiam redemit dominus: non solum uerbum salutis suscipere: sed & constanter pro illo certare: & hoc ipsum per mundum prædicare donauit: merito subiungitur. Beth domus hoc est ecclesia.

¶ Confidit in ea cor uiri sui: & spoliis non indigebit.

¶ Virum sanctæ ecclesiæ: dominum ac redemptorem eius qui etiam prætium eius fieri dignatus est: dicit. Vnde & apostolus credentibus ait: despondi enim uos uni uiro uirginem castā exhibere xpo: Quod ergo dicitur: confidit in ea cor uiri sui: ab humana nimirum consuetudine tractus est. Sicut enim is qui fortem fidelemq; & castam habet coniugem confidit in ea certissime: quia nil contra suam uoluntatem agere nulla adulterina saltem cogitatione possit attaminari: cuncta pro suo amore etiam aduersa libenter toleret: & quoscumq; ualet ad suam amicitiam cōuertere desideret: sic nimirum sic dominus & redemptor noster in ecclesia cōfidit. Nouit enim spiritum gratiæ quem dedit: nouit uirtutem charitatis quam eius præcordiis infudit. Ideoq; non dubitet eam: non solum a suæ fidei integritate nequaquam posse corrumpi: sed etiam perseueranter insistere ut plures ad eiusdem fidei congreget unitatem. Hoc est enim quod sequitur.

¶ Et spoliis non indigebit.

¶ Spoliat enim diabolus ecclesia cum per prædicatores suos eos quos ipse decoeperat ad ueritatis iter reuocat. Et bene dicitur: & spoliis non indigebit: quia nunquam cessabit ecclesiæ libertas a diabolica fraude animas christi fidei restituere: donec completo mundi cursu: suorum quoq; præfinita compleatur summa membrorum. Verum quia quicquid boni sancta ecclesia: uel anima quæq; fidelis agit hoc desuper accipit recte subditur. Gimel plenitudo: id est legis.

¶ Reddet ei bonum & non malum omnibus diebus uite sue.

¶ Reddet quippe anima christo bonum: cum perceptis ab eo uitæ muneribus recte in deo responderet: cum ea quæ ipsa scire uel facere ab illo uita apposuit etiam aliis intimare satagit. Bene autem cum dixisset reddet ei bonum protinus addidit & non malum: quia sunt profecto qui acceptis a domino bonis mala rependunt: uel fidei mysteria quæ perceperunt heretica scæce scedando: uel fidem quam professione seruant prauis operibus blasphemando: uel mores bonos quibus in fide recta deserviunt: per colloquia mala corrumpendo. Sed nec illi bona quæ acceperunt domino reddunt: quoniam non in his quæ bene incohant usq; ad finem uitæ præsentis persistere curant. Vnde merito cum dixisset: reddet ei bonum & non malum: ut perseuerantiam boni necessariam demonstraret adiunxit omnibus diebus uitæ suæ. Cui simile est illud euangelicum: seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Quibus sane operibus: quibus iustitiæ uel sanctitatis fructibus potissimum sit insistendum ei qui bonum quod accepit domino gratis rependere satagit: se subsequenter insinuat cum dicitur. Deleth tabularum hoc est ueteri testamento.

¶ Quæsiuit lanam & linum: & operata est consilio manuum suarum.

¶ Huius principium uersiculi fortis mulier hoc est sancta ecclesia: etiam iuxta litteram accipere & obseruare consueuit. Iuxta illud propheticum cum uideris nudum operi eum: & carnem tuam ne despereris. Operatur autem non superuacuo: & cæco labore: sed eo utiq; consilio: ut ab ipso suo uero domino uidelicet christo in iudicio mereatur audire: nudus fui & operuistis me: & quamdiu fecistis uni de his minimis meis mihi fecistis. Operatur autem consilio manuum suarum. Hoc est earum personarum per quas elemosynam pauperibus tribuit: in quorum opere deuoto: illo saluberrimo utitur consilio: ut cum dispergit & dat pauperibus: non ipsa ab hominibus laudetur ad tempus: sed ut iustitia eius maneat in sæculum sæculi: & cornu eius exaltetur in gloria. Possunt autem mysticæ in lana qui ouinus est habitus: omnia pietatis & simplicitatis opera quæ proximis impendimus accipere. Potest in lino quod ex terra uirens oritur: sed longo ac multiplici exercitio amittit humorem natuum: atq; ad gratiam noui candoris peruenit: castigatio nostræ carnis intimari. Cuius dum ingenuitas uitiorum sordes per continentiam excoquimus. Dignam profecto eam qua christum induamus efficiamus: iuxta illud apostoli: quotquot ergo in christo baptizati estis: christum induistis. Quærit ergo mulier fortis lanam & linum & operata est consilio manuum suarum: cum ecclesia sancta sollicitè perquirat quibus se pietatis fructibus exerceat: quomodo a carnalibus emundet illecebris: & hoc utrumq; consilio prudentissimo: hoc est supernæ solūmodo retributionis facit intuitu. Cuius retributionis sequens quoq; uersiculus apertius meminit: dum subditur.

¶ Facta est quasi nauis institoris: de longe portans panem suum.

¶ Institorem negotiatorem dicit: qui pro eo sic uocatur ab antiquis: quod acquirendis multiplicandisq; mercibus sedulus insistat. Facta est ergo fortis mulier quasi nauis institoris onusta mercimoniis: quæ in sua patria magis habundant. Porro per mare petit peregrina: ut illic uenditis quæ attulerat: cariora ad domum reportet. Sic nimirum sancta ecclesia: sic anima quæq; perfecta uirtutibus diuitiis gaudet onustari: quibus maiora diuinæ gratiæ dona mercetur. Optimum est namq; commercium: cum bona quæ ualeamus operantes primo hanc a domino mercedem recipimus: ut ad maiora semper agenda proficiamus: dehinc uitam percipiamus sempiternam: facta est ergo anima sancta quasi nauis institoris: quæ transiit desiderio fluctus sæculi præsentis: solaq; se in cælis accipere

sperat æterna gaudia: & p his abūdātī⁹ adipiscēdis q̄cqd ualet iſtāter agere q̄cqd aduerſū occurrit fortiter superare contendit. De qua recte dicitur: quia de longe portat panē suū: quia in cūctis quæ temporaliter bona agit æternam solummodo retributionem expectat solam uini panis saturitatez desiderat: eius nimirum qui suis auditoribus pie potenterq; promittit: uenite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: & ego reficiam uos. At contra in proximo panem suum recipit: & non hunc de longe transmaria portat qui in eo quod iuste uiuere uidetur: humani tantum fauoris præmia ex petit: neq; ullo uitæ permanentis intuitu: ea quæ in imis labuntur superare & calcare satagit. De qua libet ipse: terribiliter tonat: amen dico uobis: receperunt mercedem suam.

¶ Et de nocte surrexit deditq; prædam domesticis suis: & cibaria ancillis suis.

¶ Sicut totus labentis sæculi cursus perhennis diei ac noctis alternatione uariatur: & dies quidem ad operandum: nox ad quiescendum naturaliter condita est: sic totum præsentis ecclesiæ tempus gemino quodam quietis & operis statu discernitur. Quasi enim nocte quiescunt: cum aliqui fidelium eius intermissa ad tempus sollicitudine externa sibi met uacare seq; ipsos spiritualiter incipiunt curare: uel lectionibus uidelicet sacris: uel orationibus ac lachrymis sese: uel aliis huiusmodi studiis secretius exercendo. Surgit autem de nocte: cum in eisdem suis fidelibus ad agendum etiam proximorum curam se sollicite accingit. Quod fraternæ administrationis opus: duob⁹ modis exercere consuevit: quia & eos qui foris errabant: ad fidei gratiam conuocat: & illos qui fidei sacramentis iam sunt imbuti: ut bonis operibus amplius insistant excitare non desinit. Vnde bene dicitur: deditq; prædam domesticis suis: & cibaria ancillis suis. Dat namq; prædam domesticis suis cum eos quos antiquo hosti docendo eripere potuit sotietati illorum qui in fide præcessere conciliat. Dat & ancillis cibaria cum humiles quosq; & debito timore sua iussa seruantes ne sub pio labore lassescant supernæ mercedis commemoratione reficit.

¶ Considerauit agrum & emit eum. De fructu manuum suarum plantauit uineam.

¶ Agrum dicit possessionem supernæ hereditatis: de qua benedicens filium patriarcha loquitur: ecce odor filii mei sicut odor agri pleni: cui benedixit dominus. Odor quippe sanctoꝝ est: sicut odor agri pleni cui benedixit dominus: quia tota mentis intentione contuentur quæ sit plenitudo benedictionis in patria regni cælestis. Considerauit ergo ecclesia agrum & emit eum. Quia studiose didicit quæ sunt gaudia uitæ perhennis: & pro eorum perceptione quicquid potuit laborare contendit. Quæ etiam de fructu manuum suarum plantauit uineam: quia de fructiferis fidelium suorum: factis siue uerbis scripturam sanctam condidit: per quod montes audientium lin fide & dilectione debriaret sui redemptoris. Nec ab re esse credimus: si uineæ nomine ipsam ecclesiam quæ per mulierem fortem est designata sentiamus esse figuratam: & eos esse propaggines uineæ: qui sunt filii mulieris. Mulier autem uineam plantauit cum ecclesia primitiua latius per orbem missis prædicatoribus fidei semina disperſit. Considerauit namq; agrum cum orbem uniuersum uitiorum spinetis orientem culturæ spiritualis opus habere perspexit. Emit uero eum: cum missis ubiq; doctoribus talentuz uerbi audientibus contulit: ut eos credentes foelicissimo christi mancipatui subderet. Plantauit autem in eodem agro uineam cum in nouis credentium populis ecclesiam plena euangelicæ ueritatis institutione firmauit. Quamquidem uineam de fructu manuum suarum plantauit: quia non solum uerbo instruebant apostoli. Apostolorumq; successores populos quos erudiebant: uerum & in testimonium bonæ operationis miraculorum quoq; signa uerbis doctrinæ iūgebāt. Sed & usq; hodie immo usq; ad finem sæculi: mulier fortis considerat agrum & emit eum: ac de fructu manuum suarum plantat uineam: quia sancta ecclesia semper sollicite perquirat quos ad fidem cōuertere possit: & quoscumq; dociles inuenerit. hos data uerbi pecunia in seruitium christi emit: atq; in eis uineam christi plantare uel potius uineam christi facere satagit. Et quia qui alterum docere desiderat: primo ipse & a malis abstinere & bonis se debet actibus exercere: rectæ subiungitur:

¶ Accinxit fortitudine lumbos suos: & roborauit brachium suum.

¶ Accinxit ergo ecclesia lumbos suos fortitudine: cum supernorum desideriiis intenta carnalibus illecebris succumbere despexit. Roborauit brachium suum cum se ad agenda uirtutum opera præparauit. Et bene primo lumbos fortitudine accingere: ac postmodum roborare brachium dicitur: quia nimirum actio boni operis acceptabilis esse domino minime ualet: si non fluxa luxuriæ quis prius a carne simul & mente restringat. Vnde propheta. Quiescite inquit agere peruerſe discite bene facere: & dominus ipse sint lumbi uestri præcincti: & lucernæ ardentes: lumbi uidelicet præcincti ne luxuriæ subdantur. Lucernæ uero ardentes: ut bonis fulgeatis operibus.

¶ Gustauit & uidit quia bona est negotiatio eius: non extingnetur in nocte lucerna eius.

¶ Quod ait negotiatio eius: agri utiq; significauit illius: de quo supra ait: considerauit agrum & emit eum. Gustauit igitur ecclesia sancta: gustauit quæq; anima perfecta. idest intimo mētis desiderio cognouit: quia bona est negotiatio uitæ imarcescibilis: quod relictis illecebris temporalib⁹. Eterna mercemur in cælis. Gustauit autem: idest aperte didicit: quia bonum est per instantiam prædicandi quosquisq; ualet ad uiam ueritatis adducere: atq; ideo nullis tribulationuz tænebris: nec ipsa morte potest lucerna deuotionis eius extinguī. Eorum namq; lucerna nocte extinguitur: quamuis in die

Super Parabolas Salomonis.

die uideatur ardere: qui sicut dominus ait: ad tempus credunt: & in tempore tentationis recedunt. Sed & illorum nocte media extinguitur lucerna: qui ueniente iudice: oleum charitatis in uasis precordiorum suorum non habuisse probantur: dum perditio falsarum rumore uirtutum uera tenebrarum luunt tormenta factorum: quod si noctem hoc loco pro quiete uolumus accipere: iuxta hoc quod supra dicitur: & de nocte surrexit: id est ad operandum se post quietem præparauit apte dicitur. Quod lucerna sanctæ ecclesiæ: non extinguitur in nocte: quia & cū a negotio quiescit actio: nis: uocat liberius luci supernæ contemplationis. Cumq; a publicis cessat operibus: curat se ardentius sanctæ lectioni uel laudibus mancipare diuinis: iuxta exemplum uidelicet mulieris industriæ quæ non solum interdiu necessariis solet instare laboribus: sed & nocte sepius accenso lumine lucernæ parilem rei familiaris agere curam.

¶ Manum suam misit ad fortia: & digiti eius apprehenderunt fusum.

¶ Fortia dicit perfecta in christi charitate opera quibus se gaudens ecclesia certa supernæ retributionis expectatione subdit. Verbi gratia: audistis quia dictum est: diliges proximum tuum: & odio habebis inimicum tuum: ego autem dixi uobis. Diligite inimicos uestros: benefacite his qui oderunt uos: & cætera: & de uirginitate seruanda: qui potest capere capiat. & de contemnendis diuitiis suis inquit. Si perfectus uis esse: uade uende quæ habes: & da pauperibus: & cætera. Nam populus synagogæ cui dictum est: si uolueritis bona terræ commeditis: tanto infirmior erit in opere iustitiæ: quā ro minus spe perpetuæ remunerationis erectus. At ecclesia quæ audit a domino: poenitentiam agite appropinquauit enim regnum cælorum merito pro huius rei perceptione: dura quæq; longanimitate suffert. Vnde rursum de eius fortitudine dicit: regnum cælorum uim patitur: & uolenti rapiunt illud. Et digiti inquit eius apprehenderunt fusum. solent foeminae tenentes fusum in dextera colum tenere in sinistra: in colo enim lana inuoluta est: quæ filo ducenda & tenenda: transeat in fusum. Sepe autem in scripturis dextera uitam perpetuam: leua præsentia dei dona significat. Opulentiam uidelicet rerum: pacem temporum: sospitatem corporum: scientiam quoq; scripturarum: & cælestium perceptionem sacramentorum: hæc & huiusmodi bona: cum domino largiente perciperimus: quasi lanam colo inuolutam: in leua gestamus. At cum in ea pro amore cælestium salubriter exercere incipimus: iam lanam agni imaculati de colo in fusum: de leua in dexteram trahimus: quia de donis nostri redemptoris: de exemplis operum eius: stolam nobis gloriæ cælestis: ac ueste charitatis nuptialem facimus. Digiti namq; quibus apprehendere fusum dicitur: ipsam intentionem discretionis qua quisq; operatur insinuat: ea nimirum ratione: quia nulla corporis nostri membra pluribus sunt districta articulis: ac flexibus apta quā digiti. Quicumq; ergo ueraciter dicere cum apostolo potest: nostra autem conuersatio in cælis est unde etiam saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum christum. Huius profecto digiti dextri apprehenderunt fusum: quia discretionem sedula pro æternis bonis laborare didicit. Et bene dicitur apprehenderunt: ut uiuatius commendetur quanto studio: quanta festinatione in huius uitæ incerto pro certis apud dominum præmiis habere debeamus: quid autem mulier fortis: id est ecclesia sancta uel anima quæq; perfecta per fusu intellectualem sit operata: subsequenter aperitur.

¶ Manum suam aperuit inopi: & palmas suas extendit ad pauperem.

¶ Quod & de pauperibus elemosynarum: quæ generaliter sunt in pauperes accipi potest: sed melius de uerbo dei: quod indumentum salutis amabilis confert: intelligitur. De qua beatus Iob glorificatur dicens. Iustitia indutus sum: & uestiui me sicut uestimento & diademate iudicio meo. Aperuit autem ecclesia manum inopi: cum mysteria fidei ignorantibus per operarios ueritatis reuelauit. Palmas extendit ad pauperem: cum longe lataq; prædicatores ad imbendas æternæ salutis indigenas nationes dispersit.

¶ Non timebit domui suæ a frigoribus niuis: omnes enim domestici eius uestiti sūt duplicibus.

¶ Frigora niuis corda sunt reproborum perfidiæ suæ torpore rigentia de quibus ait dominus: & quum abundauerit iniquitas: refrigescet charitas multorum. Quæ illa utiq; niue pessime deprimentur: quæ ob primæ superbæ meritum de cælo corruens in profunda tenebrarum: nihilominus se uelut angelum lucis: adhuc stultis ostentare præsumit: habitumq; meritorum suorum candelæ niueo similem fraudum suarum nesciis profert. Quod quidem domini & angelorum eius est proprium in habitu niueo claritatem suæ designare uirtutis. Non timebit autem ecclesia domui suæ a frigoribus memoratæ niuis: quia domino pollicente credit: quod portæ inferi non præualebunt aduersus eam.

¶ Omnes domestici eius: uestiti sūt duplicibus.

¶ Et sapientia uidelicet: ad repellendas hæreticas falsorum fratrum doctrinas: & patientia ad tollerandas apertorum hostium pugnas. Vel certe uestiti sūt duplicibus quia promissionem habent uitæ quæ nunc est: & futuræ. Nunc in peregrinatione temporali diuino auxilio ne deficiant adiuti: tunc in patriæ perpetis habitatione diuinæ gratiæ uisione ut foelices semper uiuant alleuati. Item domestici eius induti ueste sūt duplici: una operis altera mentis: fidei habentes factorumq; uelamini sacramentis uidelicet seu redemptoris imbuti & informati exemplis. Sic enim fit illud apostoli

quicumq; in christo baptizati estis christum induistis possunt autem frigora niuis:etiam tormenta æterna intelligi quæ igne & frigore mixta esse legimus:cum dicitur.Ibi erit fletus & stridor dentium. Fletum quippe oculis ignis & fumus:stridorem uero dentibus solet frigus gignere. Vnde & beatus Iob de pœnis reproborum loquens æternis ad calorem inquit nimium transibunt ab aquis niuium.Sed ab his ecclesia domui suæ non timebit:quia quicumq; pereunt ad domum illius non pertinebunt:nec ueste ipsius spiritali erant induti tametsi mysteriis eius ad tempus uidebantur instituti.Deniq; legimus in euangeliiis:eiectum de domo conuiuii illius hominem qui uestibus operum non mundis hanc intrare præsumperat:& in tenebras exteriores:ubi esset fletus & stridor dentium esse proiectum.Merito utiq; in frigora pœnæ religatus:quia indumentum pietatis habere neglexerat.

Stragulatam uestem fecit sibi:byssus & purpura indumentum eius.

Stragulata uestis quæ uariante textura solet firmissima confici:fortia ecclesiæ opa & diuersa uirtutum eius ornamenta significat de quibus propheta in summi regis uiri uidelicet illius laude cecinit. Astitit regina a dextris tuis:in uestitu deaurato circumamicta uarietate.

Byssus quoq; & purpura indumentum eius.

In efusione prætiosi sanguinis. Byssus namq; candidi coloris est:purpureus autem color:& de sanguine animantis quod purpura uocatur conficitur:& ipse sanguinis habet speciem.Vnde pulchre dictum est a patribus quia sancta ecclesia electorum floribus uernans in pace habet liliam:in bello rosas.Item quia Byssus de terra uirens oritur:sed per exercitationes longas ac multifarias ammisso humore ac uirore natiuo:ad decorem candidæ uestis perducitur.Purpura autem regalis est habitus.Ac bysso induitur ecclesia cum castigant corpora sua electi:& seruituti subiiciunt:purpura autem cum eandem continentiam:non ad fauorem uulgis:sed ad acquirendam beatitudinem regni perueniens exerceat:sed hic uirtutum habitus in præsentem quidem nescientibus uidetur contempnibilis:sed in futuro qualis fuerit manifeste patebit:unde pulchre in apocalypsi sua Ioannes sanctorum se uoces audisse refert dicentium gaudeamus & exultemus quia uenerunt nuptiæ agni & uxor ei? præparauit se:& datum est ei ut cooperiat se byssina:byssinum enim splendens & candidum iustificationes sunt sanctorum.

Nobilis in portis uir eius:quando sederit cum senatoribus terre.

Vir sanctæ ecclesiæ:uir cuiusq; fidelis animæ dominus est qui uidebatur ignobilis cum ante tribunal præsidis staret iudicandus:cum probra:flagella:spata:& ipsam crucis mortem susciperet:sed nobilis apparebit cum uenerit iudicaturus orbem in equitate & omnes angeli cum eo.Tunc sedebit inquit in sede maiestatis suæ:& congregabuntur ante eum omnes gentes:& separabit eos ab inuicem:& cætera.Nobilis inquit in portis uir eius:quia ueteres in portis sedere ad iudicandum solebant:ut uenientes ad ciuitatem aliunde paratum continuo responsum iudicantis acciperent.Et nec rusticos uel pastores insolita urbis ædificia stupefacerent:nec rursus pacem urbis intrinsecus frequentis litigantium controuersia fœdaret.Nobilis ergo erit dominus in portis suæ ciuitatis:quia & etiam nunc contemnendus putatur a multis:ubi sæculi finis affuerit:ubi ingressum patriæ cælestis appuerit electis iam cunctis parebit sublimis.Sedebit autem cum senatoribus terræ. Amen dico uobis quod uos qui sequuti estis me:in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ sedebitis & uos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus israel.

Sindonem fecit & vendidit:cingulum tradidit chanaeo.

In linteis sindonis:subtilis intextio signatur sanctæ prædicationis:in qua molliiter quiescit:quæ mens in illa fidelium spe superna resouetur.Vnde & petro animalia in linteis demonstrantur.Quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ in blanda fidei quiete continentur.Hanc ergo sindonem ecclesia fecit & uendidit:quia fidem quam credendo texerat loquendo dedit:& ab infidelibus uitam rectæ conuersationis acccepit.Quæ & chanaeo cingulus tradidit:quia per uigorem demonstratæ iustitiæ fluxa opera gentilitatis astruxit:ut hoc quod recipitur uiuendo teneatur. Sint lumbi uestri præcincti:bene etenim nomine chanaan:qui & gentilium populum procreauit:& interpretatur commutatus:conuersa ad fidem gentilitas designatur.quæ fœlicissima commutatione a uitis ad uirtutes a diabolo transmigravit ad christum:unde & in eius laude psalmus quadragesimus quartus scribitur:cuius titulus est.In finem pro his qui commutabuntur filiis choræ:cantatum pro delicto.Filii autem choræ:filii caluariæ interpretantur.Qui sunt filii dominicæ crucis dicentes.Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu christi.Quomodo autem commutentur sequentia psalmi ei? docent:ubi dilectus ipse.Idest dominus ecclesiæ dicit:audi filia & uide:& inclina aurem tuam:& obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Commutari namq; illam desiderat:quæ ut filiam habere ualeat.Domum patris prioris:Idest hostis antiqui:ubet obliuisci.

Fortitudo & decor indumentum eius.& ridebit in die nouissimo.

Fortitudo ad tolerandam peruersorum improbitatem:decor ad exercendam uirtutum gratiam. Decor quia operatur iustitiam fortitudo quia persecutionem patitur propter iustitiam.Et ideo ridebit in die nouissimo:idest gaudebit in retributione regni cælestis:quæ dolebat in certamine uitæ præsentis.Mos etenim scripturæ est pro gaudio risum ponere sicut & dominus ait.Beati qui nunc fletis

Super parabolas Salomonis.

stetis quia ridebitis. Et beatus Iob. Os autem ueratum replebitur risu. Similem sane huic sententiam propheta de domino ac saluatore huius fortissime mulieris posuit dicens. Dominus regnavit decorem induit: induit dominus fortitudinem: cum enim prædicaret euangelium regni: aliis placebat: aliis displicebat: alii bene loquæbantur alii detrahebant: lacerabant: mordebant: conuiciabatur. Ad eos ergo quibus placebat decorem induit: ad eos quibus displicebat fortitudinem. Imitare ergo & tu dominum tuum: ut possis esse uestis ipsius: esto cum decore ad eos quibus placent bona opera tua: esto fortis: aduersus detractores.

Os suum aperuit sapientie & lex clementie in lingua eius.

Ad hoc tantum loquens os aperuit ut sapietiam doceret. Iuxta illud apostoli. Omnis sermo meus ex ore uestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei: ut det gratiam audientibus. Vel certe os cordis aperuit ad discendam ab ipsa sapientia interius ueritatem quam alios foris doceret. Vtrique autem sensui: quia utrumque fecit ecclesia: concinnit apte quod sequitur.

Et lex clementie in lingua eius.

Illam uidelicet: ut non statim more legis mosaicæ peccantes puniret: sed misericorditer ad poenitentiam remedia uocaret: cuius exemplum clementie ab ipso deo & saluatore nostro manifeste percipit: cum oblata ei peccatrice muliere: si quis inquit sine peccato est primus mittat in illam lapidem. Et sic eam a crimine quod patrarat: sub conditione amplius non peccandi miseratus absoluit.

Considerauit semitas domus sue: & panem ociosa non comedit.

Semitas domus suæ considerat: quia cunctas suæ conscientie cogitationes subtiliter inuestigat: panem ociosa non comedit: quia hoc quod de sacro eloquio intelligendo perciperat ante æterni iudicis oculos exhibendo operibus ostendit. Item domus fortis mulieris habitatio est patriæ celestis: semitæ domus illius præcepta iustitiæ quibus ad æternæ uitæ mansionem peruenitur. Quas profecto semitas anima bene considerat: cum & diligenter quibus actibus ad superna peruenire debet inspicit: & quæ agenda didicit: sedula exercere non desinit. Panem quoque ociosa non comedit: cum sacrificium dominici corporis percipiens: studet imitari actu quod in mysterio celebrat: multum sollicita ne indigne panem domini comedendo: & calicem bibendo: iudicium sibi manducet & bibat: sed ut patiendo pro christo ac lachrymas fundendo bonis quoque actibus insistendo passionum exempla ipsius quantum ualet sequatur. Potest & simpliciter accipi quod panem ociosa non comedit: mulier fortis: iuxta illud apostoli. Qui non operatur: nec manducet: & ipse de se. Quoniam ad ea quæ mihi opus erant: & his qui mecum sunt: ministrauerunt manus istæ. Vnde merito luxuriantes uiduas arguens adiungit. Simul autem & ociose discunt circuire domus non solum ociosa sed uerbosa & curiosa.

Surrexerunt filii eius: & beatissimam predicauerunt.

Quod futurum pro certo nouerat: more prophetico quasi iam factum refert. Surgent enim filii ecclesiæ uidelicet omnes electi: in nouissimo: carnis immortalitate donati: & tunc matrem suam quæ eos ex aqua & spiritu sancto deo genuit: beatissimam prædicant: quæ nunc ab infidelibus quasi misera contemnitur. Et reuera sicut apostolus ait: si in hac uita tantum sperantes sumus in christo: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quia uero propter uitam aliam in præsentem militamus merito cum apparuerit quod erimus: matrem nostram quæ ex omnibus iustis collecta: una christi columba: sponsa: & amica uocatur: beatissimam prædicabimus. Surget uir eius: & laudabit eam: dicens in iudicio. Venite benedicti patris mei possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare: & cetera. Qui quidem ipse primitiæ dormientium resurrexit a mortuis: sed in die iudicii manifestius omnibus quos sua laude dignos iudicauerit: quanta sit eiusdem suæ resurrectionis gloria demonstrabit. Potest hoc quod dicitur: surrexerunt filii eius & beatissimam prædicauerunt: etiam in hoc tempore conuenienter accipi: cum quilibet fidelium transcens sæculi erumnis: ad cælestia regna perducuntur. Sedere namque ad humilia: & aliquando surgere ad gloriam pertinet. Vnde de niniuitis dicitur: in euangelio: olim in cinere sedentes poeniterent: id est in humilitate. & propheta. a facie manus tuæ solus sedebam: quia comminatione replesti me. Sed & psalmista. Vanum est uobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris. Quod est aperte dicere: quid in præsentem queritis gaudere: quod electis in futuro reseruatur. Non enim potestis in hac uita: id est ante lucem supernæ retributionis: gloriam ueræ felicitatis habere: quin potius postquam hic humiliati fueritis ad tempus: illic uos in perpetuum ueraciter exaltandos sperate: uos quibus amarum est: omne quod sæculi amatoribus iocundum uidetur & dulce. Surgunt ergo filii ecclesiæ & beatissimam eam prædicant: cum cælestibus bonis sublimati quanta sit illius patriæ beatitas: cuius participes esse meruerunt: aspiciunt: & hanc debita laudatione in diuina uisione concælebant. Laudet eam uir eius: cum bona quæ ipse donauit remunerat. Quibus autem uerbis eam laudet: consequenter ostenditur cum dicitur.

Multe filie congregauerunt diuitias: tu supergressa es uniuersas.

Multas filias ecclesias dicit hereticorum: & malorum turbas catholicorum: quæ filiæ dicuntur: uel christi uel ecclesiæ: quia & ipsæ sunt dominicis renatæ sacramentis: & adoptionem filiorum: quam

non custodiere perceperunt. Vnde & Ioannes ait. De nobis exierunt: sed non erant ex nobis: quæ congregauerunt diuitias: uidelicet bonorum operum: orationes: ieiunia: elemosynas: afflictionem & castimoniam carnis: continentiam linguæ: meditationem scripturarum: & cetera huiusmodi: quæ uere sunt diuitiæ spiritus: ubi supra mentis sinceritate geruntur. Vbi autem sine fide quæ per dilectionem operatur fiunt: nihil agentibus profunt: sed & illæ filiæ frustra congregarunt diuitias de quibus dominus ait. Multi dicent mihi in illa die: domine domine: non ne in nomine tuo uirtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis quia nunquam noui uos. Sed omnes istiusmodi filias ecclesia catholica supergreditur: quæ fide casta: & opere perfecta redemptoris sui uestigia sectatur.

Fallax gratia: & uana est pulchritudo: mulier timens dominum ipsa laudabitur.

Fallax est gratia laudis: quam ab homine accepit: uana pulchritudo charitatis uel operatiōis bonæ: quam hominibus ostentat anima: quæ timore caret diuino. At illa conscientia uera est laude digna: quæ timorem dei in omnibus seruat. Ipsa est principium cunctarum: custosq; uirtutum: scriptura dicente: timor domini principium sapientiæ: & iterum. Qui timet deum nihil negligit. Hinc est enim quod idem beatus Iob: & in prosperitate uirtutibus incomparabiliter floruit: & in aduersitatibus: insuperabilis hostis permansit: quia ueraciter dicere potuit: semper enim quasi tumentes super me fluctus timui deum: & pondus eius ferre non potui. Fallax ergo est simulatorum gratia: uanus decor: opera stultorum: ecclesia autem quæ in timore incolatus sui tempore conuersatur: quoniam ardentes uirtutum lampadas uenienti ad iudicium suo sponso offert: iure ab eo laudata ianuam cum eo regni cælestis intrabit.

Date ei de fructu manuum suarum & laudent eam in portis opera eius.

Hæc sunt enim uerba uiri illius: de quo dictum est: uir eius laudabit eam: id est domini & saluatoris nostri: qui angelis in finem præcepturus est: ut ecclesiam post huius uitæ certamen triturationem afflictionem terrestrium ad cælestis regni gaudia introducant. ac uitæ immortalitatis sibi sortiam aggregent. Iuxta illud euangelicum: triticum autem congregate in horreum meum. Date inquit eidem fructum manuum suarum: quia fructum spiritus ferre curauit. Charitatem: gaudium: pacem: benignitatem: bonitatem: modestiam: continentiam: fidem: patientiam: pro hoc illi debitam rependite mercedem: & laudent in portis: hoc est in iudicio: siue in ingressu patriæ cælestis. Non hominum fauores superuacui: sed opera ipsa quæ fecit examinante: probante: ac remunerante illo: cuius hæc donante gratia perfecit. A quo ut laudari mereamur in futuro: concedat ipse propitius: nos eum dignis in præsentis uita collaudare seruitiis. AMEN.

Prologus Super Ecclesiasten.

INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI IN LIBRVM ECCLESIASTEN.

EMINI me ante hoc ferme quinquennium: cum adhuc Romæ essem: & Ecclesiasten sanctæ Bleillæ legerem: ut eam ad contemptum mundi huius prouocarem: & omne quod in mundo cerneret: putaret esse pro nihilo: rogatum ab ea: ut in morem cōmentarioli: obscura quæq; diffirerem: ut absq; me posset intelligere quæ legebat: itaq; qm̄ in procinctu nostri operis subita morte subtracta est: & ubi nō meruimus: o Paula & Eustochium talem uitæ nostræ habere consortem: tanto uulnere tunc percussus obmutui: nunc in Bethleem positus: angustiore uidelicet ciuitate: & illius memoriæ: & uobis reddo quod debeo. Hoc breuiter ammonēs q̄ nullius auctoritatem sequutus sum: sed & de hebreo transferens: maxime septuaginta interpretatum: consuetudini me coaptavi: in his duntaxat quæ non multum ab hebraicis discrepabant: Interdum Aquilæ quoq; & Symmachi: & Theodotionis recordatus sum: ut nec nouitate nimia lectoris studium deterrerem: nec rursus contra conscientiam meam fonte ueritatis omisso: opinionum riuulos confectionem.

FINIT PROLOGVS. INCIPIT EXPOSITIO EIVSDEM SVPER LIBRVM ECCLESIASTEN.

Verba ecclesiastis filii Dauid: regis Hierusalem.

E Tribus nominibus uocatum fuisse Salomonem: scripturæ manifestissime docent. Pacificum: idest Salomonem: Et idida hoc est dilectum domini. Et q̄ nunc dicitur cœleth. idest ecclesiasten. Ecclesiastes autem græco sermone appellatur: qui cœtum idest ecclesiam congregat: quem nos possumus nuncupare contionatorem: eo quod loquatur ad populum: & sermo eius non specialiter ad unum: sed ad uniuersos generaliter dirigatur. Porro pacificus & dilectus domini: ab eo quod in regno eius pax fuerit: & eum dominus dilexerit appellatus est. Nam & psalmi. xliiii. & lxxi. dilecti & pacifici titulo prænotantur. Qui tam etsi ad prophetiam christi & ecclesiæ pertinentes: sceleritatem & uires Salomonis excedunt: tamen secundum historiam super Salomonem conscripti sunt: ita iuxta numerum uocabulorum tria uolumina edidit: Prouerbia: Ecclesiasten: Canticum canticorum. In prouerbiis paruulum docens: & quasi de officiis per sententias erudiens. Unde & ad filium eius sermo crebro repetitur. In ecclesiaste uero maturæ uirum ætatis istituēs ne qcq; in mundi rebus putet esse perpetuum: sed caduca & breuia uniuersa quæ cernimus. Ad extremum iam consummatum uirum & calcato sæculo præparatum in cantico canticorum sponsæ iungit amplexibus. Nisi enim prius reliquærimus uitia: & pompis sæculi renuntiantes: expeditos nos ad aduentum christi præparauerimus non possumus cantare canticum canticorum: nec uere dicere: osculetur me osculo oris sui. Hoc etiam pro ordine doctrinarum & philosophi sectatores suos erudiunt: ut primū ethicam doceant: deinde phisicam interpretentur. Et quæ in his profecisse perspexerit: ad theologiam usq; perducant. Nec non & hoc diligentius attendendum: quod per hos tres libros auctoris diuersus est titulus. In prouerbiis enim notatur: prouerbia salomonis filii Dauid regis israel. In ecclesiaste uero Verba ecclesiastis filii Dauid regis hierusalem. Superfluum quippe ē hic israel: quod male in græcis & latinis codicibus inuenitur. In cantico autem canticorum: nec filius Dauid: nec rex israel siue hierusalem præscribitur. Sed tantum Canticum canticorum Salomonis. Si cut enim prouerbia quasi rudis institutio ad duodecim tribus & ad totum pertinent israel: & quomodo contemptus mundi non nisi metropolitans conuenit. Hoc est habitatoribus hierusalem. Ita canticum canticorum ad eos proprie facit: qui tantum superna desiderant. Ad incipientes & proficiētes & paterna dignitas: & regni proprii merito uindicatur auctoritas. Ad perfectos uero ubi non timore eruditur discipulus sed amore: proprium nomen sufficit: & equalis magister est: & nescit esse se regem: hæc interim iuxta litteram. Cæterum secundum intelligentiam spiritualem pacificus & dilectus dei patris: & ecclesiastes noster est christus: qui medio pariete destructo: & inimicitias in carne euacuans: fecit utrūq; unum dicens. Pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis. De quo patet ad discipulos: hic est inquit filius meus dilectus: hunc audite: qui est caput omnis ecclesiæ: neq; ad synagogam iudeorum sed ad gentium multitudinem loquens: rex hierusalem uiuis lapidibus extructa: non illius de qua ipse ait. Hierusalem hierusalem quæ occidis prophetas. Et ecce reliquitur uobis domus uestra deserta. Sed illius per quā iurari uetat. Quia sit ciuitas magni regis. Hic est filius Dauid quem cæci i euangelio clamabant: miserere nostri filii dauid: & omnis turba cōsona uoce resonabat: osanna filio Dauid: deniq; non ad eum sit uerbum dei sicut ad hieremiam: & ceteros prophetas. Sed quia diues est: & rex: & potens. Ipse est si quidem uerbum: sapientia: ceteraq; uirtutes: uerba loquitur ad ecclesiæ uiros: uerba insinuat apostolis: de quibus cantatur in psalmo. In omnes terras exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ uerba eorum. Male igitur quidam opinatur nos ex hoc libro ad uoluptatem prouocari & luxuriam. Cum econtrario omnia quæ i mūdo cernimus uana doceantur: nec debere ea nos studiose appetere quæ dum tenentur intereant.

Vanitas vanitatum dixit ecclesiastes: vanitas vanitatum & omnia vanitas.

*Ethica
Physica
Theologia*

Prouerbia

Ecclesiastes

Canticum

Tres libri

Liber primus. c. i.

¶ Si cuncta quæ fecit deus sunt ualde bona: quomodo omnia uanitas? Et non solum uanitas: uerum etiam uanitas uanitatum? Ut sicut in cantico canticorum inter omnia carmina excellēs carmē ostēditur. Ita in uanitate uanitatum: uanitatis magnitudo monstretur. Tale quid & in psalmis scriptum est. Verūtm̄ uniuerſa uanitas: omnis homo uiuens. Si uiuens homo uanitas est: ergo mortuus uanitas uanitatum. Legimus in Exodo glorificatum uultum moysi in tantum ut filii israhel in eū aspiciere non possent. Quā gloriā Paulus apostolus ad comparationem euangelicæ gloriæ dicit nō esse gloriā. Nam nec glorificatum est inquit: quod glorificatum fuit in hac parte propter excellētem gloriā. Possumus igitur & nos in hunc modum cælum: terram: maria: & omnia quæ hoc circulo continentur: bona quidem per se dicere: sed ad deum comparata esse pro nihilo. Et quomodo si igniculum lucere uidens contentus essem eius lumine: & postea orto sole non cernerem quod lucebat: stellarum quoq; lumina iubare uiderem solis abscondi. Ita aspiciens elementa & rerum multiplicem uarietatem. Admiror quidem operum magnitudinem: recogitans autem omnia pertransire: & mundum suo fine senescere: solumq; deum: idem semper esse quod fuerit: cōpellor dicere nō semel sed bis: uanitas uanitatum & omnia uanitas. In hebreo pro uanitate uanitatum: ablat: ablim: scriptum est: q; exceptis septuaginta interpretibus omnes similiter transulere. siue quod nos possumus uaporem fumi & auram tenuem quæ cito soluitur appellare. Caducum itaq; & nihil uniuerſitatis ex hoc uerbo ostenditur. Quæ enī uidentur tēporalia sunt: quæ autem nō uidentur æterna. Siue q; uanitati creatura subiecta ē: & igemiscit & parturit & p̄stolat reuelationē filioꝝ dei. Et nūc ex parte cognoscim⁹: & ex pte pphetam⁹. Tādū. n. oīa uana sūt: dōc ueniat qđ pfectū ē.

¶ Quid habet homo amplius de uniuerſo labore suo quo laborat sub sole.

¶ Post generalem sententiam quod uana sint omnia: de hominibus incipit: quod frustra i mundi isti⁹ labore defudēt: cōgregātes diuitias: erudiētes liberos: ad honorē ædificia cōstruētes: & i medio ope subita morte subtrahī audiūt. Inspiēs hac nocte anima tua auferetur a te: quæ autez parasti cui⁹ erūt? Maxime cum ex cōmuni labore nihil secum ferant: sed nudi in terram redeant unde sūpti sūt.

¶ Generatio præterit & generatio aduenit: terra t̄ro in eternum stat.

¶ Aliis morientibus nascūtur alii. Et quos uideras non uides: incipis uidere qui non erant. Quid hac uanitas uanitate: q; terram manere quæ hominum causa facta est: & ipsum hominem terræ dñm in puluerem repente dissolui. Aliter: prima recedit generatio iudæorū: & succedit generatio de gētib; congregata. Terra autem tamdiu stat q; diu synagoga recedente ecclesia omnis introeat. Cum enim prædicatum fuerit euangelium in toto orbe: tunc erit finis. Imminente uero consumatione cælum & terra transibunt. Et signanter non ait terra in æternis sæculis stat. Sed in æterno sæculo. Porro nos laudamus deum nō in uno sæculo. Sed in sæcula sæculorum.

¶ Quirit sol & occidit: & ad locum suum reuertitur: ibiq; renascens: & cætera.

¶ Sol iste qui in lucem mortalibus datus est: interitum mundi ortu suo quotidie indicat & occasu. Cui postquam ardentem rotam oceano iunxerit per incognitas nobis nias ad locum unde exierat regreditur. Expletoq; noctis circulo rursus de thalamo suo festinus erumpit. Pro eo autem qđ uulgatam editionem sequētes posuimus: ad locum suum ducitur. In hebreo habet scēph: qđ agla idest aspirat. Symmachus uero & Theodotion recurrit. Quia uidelicet sol reuertatur ad locū suum: & ibi unde prius egressus fuerat aspiret: hoc autem totum idcirco dicitur doceat mutationibus temporum: & ortu occasuq; syderum humanam ætatem labi & iterire dum nesciat. Aliter: sol iustitiæ in cuius alis est sanitas oritur: & pseudo prophetis occidit meridiæ. Cum autem ortus fuerit in locum suum nos trahit: quo? uidelicet ad patrem. Ad hoc enim uenit ut nos de terris ad cælū leuet: & dicat. Cum exaltatus fuerit filius hominis omnia trahet ad se. Nec mitum filium ad se trahere credentes: cum & pater ipse ad filium trahat. Nemo enī ait uenit ad me nisi pater qui misit me adducat eum. Iste ergo sol quem aliis occidere aliis nasci diximus. Et iacob quondam patriarchæ de terra sancta egredienti occidit. Rursus cum de syria terram repromissionis intraret ortus est ei. Loth quoq; quando egressus est de sodomis & uenit ad ciuitatem: ad quā ut festinaret ei fuerat imperatum: ascendit in montem: & sol exiuit supra segor.

¶ Girat per meridiem & flectitur ad aquilonem: iustrans uniuerſa in circuitu pergīt spiritus: & in circulos suos egreditur. **¶** Hinc possumus æstimare hyemis tempore solē ad meridianam plagam currere: & per æstatem septētrioni esse uicinum: & non per equinoctiū autūni habere principium. Sed primū spirante fauonio: quando tempore ueris in fœtum cuncta rūpuntur. Quod autem ait girans girando uadit spiritus & in circulos suos reuertitur: siue ipsum solē spiritum nominauit: quod animal sit: & spiret & uigeat: & annuos orbes suos cursu expleat: ut poeta. Interea magnum sol circūuoluitur annum. Et alibi: atq; in se sua per uestigia uoluitur annus: siue quod & lunæ lucentem globum titaniaq; astra spiritus intus alit: totamq; infusa per artus: mens agit molem: & magno se corpore miscet: nō de annuo solis cursu: sed de quotidianis ei⁹ semitis loquitur. Obliqua enim & fracta linea p austrū pgit ad boreā: & ita ad oriētē reuertitur. Aliter: sol qñ per austrū currit uicinior terræ ē. Quādo p aquilonē sublimior attolitur: forsitan ergo his qui hiemis tempore & tribulationum frigore coartatur.

¶ Ab aquilone

Super Ecclesiasten.

Ab aquilone enim exardescunt mala super terram.

Vicinior sol iste iustitiæ est: his uero qui in boreæ parte habitant: & calore priuantur æstiuo: incedit procul. & per suos circulos unde profectus est æstate reuertitur. Cum enim traxerit omnia ad se & uniuersos radiis suis illuminauerit: fit restitutio principalis: & est deus omnia in omnibus. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: uadit ad meridiem: & circuit ad boream: & perambulans uadit uentus: & per quâ circuiuerat reuertitur inuentus.

Omnes torrentes intrant in mare: & mare non redundat. Ad locum unde excedunt flumina reuertuntur: ut iterum interim fluant.

Putant quidam aquas dulces quæ mare influunt uel ardente de super sole consumi: uel falsugini maris esse pabulo. Ecce ecclesiastes noster & ipsas aquas dicit per occultas: & de matricæ abyssu in sua semper ebullire principia. Melius autem hebrei sub torrentium: & maris nomine per metaphoram de hominibus significare arbitrantur: quod in terram de qua sumpti sunt redeant: & torrentes uocentur non flumina: eo quod cito intercidant nec tamen impleatur terra multitudine mortuorum. Porro si ad altiora conscendimus: recte turbidæ aquæ in mare unde subsisterant reuertuntur. Et ni salor absq; additamento nusquâ torrens in bonam partem legitur. Nam torrente uoluptatis tuæ potabis illos: cum additamento dicitur uoluptatis. Et e contrario saluator ad torrentem traditur cedron. Et Helias persecutionis tempore ad torrentem choræ latitat: qui & ipse siccatur. Non adimpletur autem mare insatiabile. Quomodo & in prouerbii filia sanguisuga.

Omnes sermones graues non poterit uir loqui. Non satiabitur oculus uidendo: & non implebitur auris auditu.

Non solum de phisicis: sed de ethicis quoq; scire difficile est. Nec sermo ualet causas naturasq; explicare rerum. Nec oculus ut rei poscit dignitas intueri. Nec auris instituentem doctorem ad summam scientiam peruenire. Si enim nunc per speculum uidemus in enigmate & ex parte cognoscimus: & ex parte prophetamus: nec sermo potest explicare consequenter quod nescit: nec oculus in quo est cecus aspicere. Nec auris de quo dubitat impleri. Simul & hoc notandum: quod omnia uerba sunt grauiora: & magno labore discantur: contra eos qui putant ociosis sibi & uota facientibus uenire notitiam scripturarum.

Quid est quod fuit ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod fiendum est. Nihil sub sole nouum. nec ualet quisquam dicere ecce hoc recens est. Jam enim precessit in seculis que fuerunt ante nos: non est priorum memoria: sed nec eorum quidem que futura sunt postea erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo.

Videtur mihi de his quæ supra enumerauit dicens generatione & generatione. Molle terrarum: ortu solis & occasu. Cursu fluminum: magnitudine oceani. Omnibusq; quæ aut cogitatione aut uisu: uel auribus discimus: nunc cõmuniter loqui: quod nihil sit in natura rerum: quod non ante iam fuerit. Ab initio enim mundi: & omnes nati & mortui sunt & terra super aquas librata constitit. Et sol ortus occubuit. Et ne plura percurrâ & auribus uolare: & natate piscibus & terræstribus ingredi: & serpentibus labi: deo artifice concessum est: Huic quid simile sententiæ & comicus terentius ait. Nihil est dictum: quod non sit dictum prius. Vnde præceptor meus donatus cum istum uersiculuz exponeret. Pereant inquit: qui ante nos nostra dixerunt. Quod si in sermonibus nihil nouum dici potest: quanto magis in administratione mundi: quæ ab initio sic perfecta est: ut requiesceret deus ab operibus suis in die septima. Legi in quodam libro: si omne quod sub sole tantum est fuit in præteritis sæculis antequâ fieret: & homo iam condito sole factus est. Fuit ergo homo antequâ sub sole fieret. Sed excluditur quod in hac ratione: & iumenta & culices: & minuta quæq; & magna animalia: ante dicuntur fuisse q̃ cælum. Nisi forte illud respondeat ex consequentibus ostendi: non de cæteris animalibus: sed de homine ecclesiastes esse sermonem. Ait enim nõ est omne recens sub sole quod loquatur & dicat: ecce hoc nouum est. Animalia autem non loqui sed tantum hominem: quod si loquantur animalia nouum esse: & soluit sententiam nihil nouum esse sub sole. Et ne uerbum de quo dicatur: uide hoc nouum est: iam fuit in sæculis quæ fuerunt ante nos. Apertius hoc symmachus transtulit. Putas ne est qui possit dicere: unde hoc nouum est: iam factum est in sæculo qui fuit ante nos. Cum superioribus autem congruit: quod nihil nouum in mundo fiat: nec sit aliquis qui possit existere & dicere hoc ecce nouum est. Si quidem omne quod se putauerit nouum ostendere: iam in prioribus sæculis fuit. Nec putemus signa atq; prodigia & multa quæ arbitrio dei noua in mundo fiunt: in prioribus sæculis esse iam facta: & locum inuenire epycurum qui asserit per innumerabiles piodos eadem & hisdem in locis: & per eosdem fieri. Alioquin & iudas crebro perdidit: & christus passus est sepe pro nobis: & cætera quæ facta sunt: & futura in easde similitur periodos reuoluuntur. Sed dicendum quod ex præscientia & prædestinatione dei iam ei facta sunt quæ futura sunt. Qui enim electi sunt in christo ante constitutionem mundi in prioribus sæculis iam fuerunt. Non est memoria primis: & quidem nouissimis quæ futura sunt: nõ erit eis memoria apud eos qui futuri sunt in nouissimo. Quomodo præterita apud nos abscondit obliuio: sic ea quæ nunc sunt uel futura sunt: hi qui nasci habent scire non poterunt: & cuncta silentio præteribunt: & quasi nõ

Liber primus.c.i.

fuerint abscondentur: & complebitur illa sententia: uanitas uanitatum & omnia uanitas. Nam & seraphim propterea faciem dei & pedes uelabant: quia prima & extrema cooperta sunt. Iuxta autem septuaginta interpretes: qui dixerunt: non est memoria primis & quidem nouissimis qui futuri sunt: non erit eis memoria cum his qui futuri sunt in nouissimo. Ille de euangelio sensus est: quod qui in isto saeculo primi sunt: sunt omnium nouissimi: quia deus ut benignus & clemens minimorum quoque & omnium recordatur. His qui propter uitium suum nouissimi esse moruerunt: non tantam dabit gloriam: quantam his qui se humiliantes nouissimi in mundo esse uoluerunt: dicitur itaque & inconsequentibus. Non est memoria sapienti cum stulto in aeternum.

Ego ecclesiastes fui rex israhel in Hierusalem.

Hucusque praefatio generaliter de omnibus disputans: nunc ad semet ipsum redit: & quis fuerit: quomodo experimento uniuersa cognouerit docet. Aiunt hebrei hunc librum salomonis esse poenitentiam agentis qui in sapientia diuitiisque confusus per mulieres offenderit deum.

Et dedi cor meum ad inquirendum & considerandum in sapientia de omnibus que fiunt sub sole: hanc occupationem malam dedit deus filiis hominum. ut occuparentur in ea.

Verbum aquila septuaginta & theodotion: similiter transtulerunt quod in distentionem latinus interpretes expressit: eo quod in uarias sollicitudines mens hominis distenta lanietur. Symmachus uero idest occupationem transtulit. Quia igitur sepius in hoc uolumine nominatur siue occupationem: siue distentionem: siue quid aliud dixerimus: ad superiorem sensum cuncta referuntur. Dedit ergo ecclesiastes primo omnium mentem suam ad sapientiam requirendam: & ultra licitum se extendens: uoluit causas rationesque cognoscere quare paruuli corripentur a demone: cur naufragia & impios & iustos pariter absorberent. Vtrum & haec & his similia casu euenirent an iudicio dei. Et si casu ubi prouidentia: si iudicio ubi iustitia dei. Haec inquit nosse desiderans intellexi superfluum curam: & sollicitudinem per diuersa cruciantem a deo hominibus datam: ut scire cupiant quod scire non licitum est. Pulchre autem causa praemissa a deo data distentio est. Quomodo enim in epistola ad romanos scribitur: propter quod tradidit eos deus in passiones ignominiae. Et iterum propter quod tradidit eos in reprobum sensum ut faciant quae non oportet. Ac deinde propter quod tradidit eos deus in desideria cordis sui in imunditiam. Et ad thesalonicenses propterea mittet eis deus operationem erroris. Et sicut prius causae ostenduntur quare uel passionibus ignominiae: uel sensui reprobo: uel cordis sui desideriis concedantur. Aut quid fecerint: ut operationem erroris accipiant. Ita & in praesentiarum. Idcirco de distentione mala dedit hominibus ut distendantur in ea. Quia prius sponte sua & propria uoluntate: haec uel illa fecerunt.

Et proposui in animo meo querere & inuestigare sapienter de omnibus que fiunt sub sole: hanc occupationem pessimam dedit deus filiis hominum ut occuparentur in ea. Audi cuncta que fiunt sub sole & ecce uniuersa uanitas. & afflictio spiritus.

Necessitate compellimur ut crebrius quam uolumus de uerbis hebraicis differamus. Nec enim possumus scire sensum nisi eum per uerba discamus. Routh aquila & theodotion Symmachus transtulerunt: septuaginta autem interpretes: non hebreum sermonem expressere: sed syrum dicentes: siue ergo siue apassione uocabulum est: & melius uoluntatem quam praesumptionem sonat. Dicitur autem quod agat unusquisque quod uelit & sibi rectum esse uideatur: atque in diuersa libero homines referantur arbitrio: ut uana sint uniuersa sub sole: dum inuicem nobis in bonorum & malorum finibus displicemus. Dicebat mihi hebreus quo scripturas sacras instituente perlegi: quod supra scriptum est uerbum. Routh magis in hoc loco afflictionem & malitiam quam passionem & uoluntatem significaret: non a malo quod est contrarium bono: sed ab eo quod in euangelio scribitur: sufficit diei malitia sua. Quam graeci significati uocant. Et esse sensum consideraui uniuersa quae in mundo fiunt. Et nihil aliud deprehendi quam & uanitate malitias: idest miseriae spiritus: quibus anima diuersis cogitationibus affligatur.

Peruersi difficile corriguntur & stultorum infinitus est numerus.

Qui peruersus est nisi arte corrigatur: non poterit adornari. Recta ornatum recipiunt: curua corruptionem. Peruersus non dicitur: nisi qui deprauatus a recto est. Hoc contra hereticos: qui quasdam naturas introducunt quae non recipiant sanitatem. Et quia imminutio hoc est quod deest non potest numerari. Propterea tantum primogenita israhel numerata sunt. Foeminae uero & serui & paruuli & uulgi ex aegypto nequaquam plenitudo: sed imminutio exercitus absque numero praetermissi sunt. Potest & hic esse sensus. Tanta malitia in mundi huius capacitate uersatur: ut ad integri boni statum mundus redire uix ualeat. Nec possit: facile recipere ordinem: & perfectionem suam: in quibus primum conditus est. Aliter. Omnibus per potentiam in integrum restitutis: solus diabolus in suo permanebit errore. Cuncta enim quae sub sole facta sunt: illius arbitrio & spiritu maligni tatis euersa sunt: dum ad eius instinctum: peccatis peccata cumulantur. Denique tantus est numerus seductorum: & eorum qui de grege domini ab eo rapti sunt: ut supputatione non quaeat comprehendi.

Loquutus sum in corde meo dicens: ecce magnus affectus sum: & precessi sapientia omnes qui fuerunt ante me in hierusalem: & mens mea contemplata est multa sapienter & didici dedique cor meum

Super Ecclesiasten.

cor meum vt scirem prudentiam atq; doctrinam erroresq; & stultitiam: & agnosci quod in his quoq; esset labor & afflictio spiritus.

Sapientior fuit Salomon: non Abraham & Moyse & ceteris sanctis: sed his qui fuerunt ante se in hierusalem. Legimus & in regnorum libris multam sapientiam fuisse Salomonem: & hoc a deo donum preceteris postulasse. Mundi ergo cordis oculis multam sapientiam & scientiam contuetur. Quia non ait multam sapientiam & scientiam sum loquutus: sed multam sapientiam & scientiam uidit cor meum. Non enim possumus eloqui omnia quae sentimus. Et dedi cor meum ut nossem sapientiam & scientiam: errores & stultitias: & agnoui quia & hoc est passio uentis: siue praesumptio spiritus. Contrariis contraria intelliguntur. Et sapientia prima est stultitia caruisse. Stultitia autem carere non potest nisi qui intellexerit eam. Vnde & prima in rebus noxia sunt creata: ut dum uitamus ea ad sapientiam erudiamur. Equalis ergo studii fuit scire salomoni scientiam & sapientiam. Et eregione errores & stultitiam: ut in aliis appetendis: & aliis declinandis: uera eius sapientia probaretur. Sed in hoc quoq; ut in ceteris dicit pauisse uentos & non ualuisse perfectam comprehendere ueritatem. De praesumptione spūs siue passionē uētī: q̄a sepius i libro dī supra differuisse sufficiat.

Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio: qui addit scientiam addit & laborem.

Quanto magis sapientiam quis plus fuerit consequutus: tanto plus indignatur subiaccere uitiis: & procul esse a uirtutibus quas requirit. Quia autem potentes potenter tormenta patientur: cuiq; pl^{us} creditur plus exigetur ab eo: propterea apponit dolorem: qui apponit scientiam & contristatur more secundum deum: doletq; super delictis suis: unde & apostolus ait. Et quis est qui laetificat me nisi qui contristatur ex me. Nisi forte & hoc intelligendum quod sapiens uir doleat: tam in abdito & profundo latere sapientiam: nec ita praebere se mentibus ut lumen uisui: sed per tormenta quaedam & intollerandum laborem: iugi meditatione & studio prouenire.

CAPITVLVM. SECVNDVM.

Ixi ergo in corde meo uadā & affluā delitiis & fruar bonis: & uidi quod hoc quoq; esset uanitas: risumq; reputaui in errorem & gaudia dixi quid frustra deciperis.

Postquā in multitudine sapientiae & adiectione scientiae: laborem & dolorem esse deprehendi: & nihil aliud nisi casum: & sine fine certamen: transfuli me ad laetitiam ut luxu fruerer: congregarem opes: diuitiis habundarem: & perituras uoluptates caperem antequā morerer: sed & in hoc uanitatem meam ipse perspexi: dum praeterita uoluptas praesentem non iuuat: & exhausta non satiat. Non solum autem corporalis laetitia: sed etiam spiritualis est temptatio possidenti ut indigeam corripiente me stimulo: & angelo sathanā qui me collaphizet ne eleuet. Vñ & salomon diuitias iquit & paupertatem ne dederis mihi: statimq; subdit ne satiatas mendax fiam: & dicam quis me conspiciat. Si quidem & diabolus: per bonorum abundantiam concidit. Vnde in apostolo scriptum est. Ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. Id est in tale iudicium: in quo etiam diabolus concidit. Sed & hoc possumus dicere: propterea nunc laetitiam spiritualem: sicut & cetera uanitatem pronuntiari: quod per speculum eam uideamus & in enigmata. Cum autem facie ad faciem fuerint reuelata: tunc eam neq; uanitate: s; ueritate uocari.

Risui dixi amentiam: & iocunditati quid hoc facis.

Ubi nos amentiam legimus: in hebreo habet quod aquila ita id est errorem Symmachus hoc est tumultum interpretati sunt. septuaginta uero & Theodotion sicut in pluribus locis: in hoc quoq; ita concordant & transfulerunt quam nos uerbum de uerbo exprimentes circumloquutionem possumus dicere. Quomodo igitur hi qui circumferuntur omni uento doctrinae instabiles sunt: & in diuersa fluctuant: sic qui illo risu cachinnant: quem dominus in euangelio fletu dicit esse mutandum errore saeculi raptantur & turbine: non intelligentes ruinam peccatorum suorum neq; praeterita uitia plangentes: sed putantes breuia bona esse perpetua: & in his exultantes quae magis digna sunt planctu. Potest hoc & de hereticis accipi: qui falsis dogmatibus acquiescentes laeta sibi & prospera repromittunt.

Cogitavi in corde meo abstrahere a uino carnem meam ut animum meum transferrem ad sapientiam. deuitemq; stultitiam donec uiderem quid esset utile filiis hominum. Quid faceret sub sole numero dierum uite sue.

Volui uitam meam trahere delicate: & carnem meam ab omnibus curis liberam quasi uino sic uoluptate sopire. Sed cogitatio mea & ratio naturalis: quam etiam peccatoribus deus inseruit retraxerunt mei: & deduxerunt ad sapientiam requirendam stultitiamq; calcandam: ut uiderem quidnam illud esset boni: quod homines in uitae suae possunt agere curriculo. Eleganter autem uoluptatem ebrietati comparauit: si quidem inebriat & euertit animi uigorem. Quam qui poterit sapientia commutare: & ut in quibusdam codicibus habetur obtinere laetitiam spiritualem: is poterit ad scientiam rei istius peruenire: quid in hac uita appetendum sit: quid uitandum.

Agnificaui opera mea: edificaui mihi domos: plantaui mihi uineas. & cetera usq; ad cum locum in quo ait: sapientis oculi in capite ei⁹ & stultus in tenebris ambulat.

Liber primus. c. ii.

¶ Antequā de singulis differam: uidetur mihi utile breui cuncta sermone comprehendere & quā si in unum corpus sensum redigere: ut possint facilius intelligi quæ dicuntur. Omnia quæ putantur in sæculo bona quasi rex & potēs habui. Edificaui mihi in excelsum palatia. Vitibus montes collesq; conserui: & ne quid deesset ad luxum: ortos mihi pomeriaq; plātaui: diuersas arbores instituēs quas collectæ in piscinas aquæ desuper irrigarent. Vt longus uiror humore perpeti nutriretur. Seruorum quoq; siue emptorum siue uernaculorum: mihi fuit innumerabilis multitudo & quadrupe dum greges multi: bouum scilicet & ouium quantum nullus ante me rex habuit in hierusalem. Sed & thesauri argenti innumerabiles condebantur: quos mihi diuersorum regum munera & gentiū tributa contulerant. Vnde accidit ut ex nimis opibus ad maiores delicias prouocarer. Et musicarum artium chori: mihi tybia lyra uoce concinerent: & uterq; sexus in conuiujs ministraret. Sed quanto ista crescebant: tanto sapientia deerat. Nam in quācumq; uoluptatem: me cupido traxisset infrenis ferebar & præceps: putabamq; hunc esse fructum laborum meorum si ipse in libidine luxuriaq; consumerer. Tandem in memet reuersus: & quasi de graui somno euigilans: aspexi ad manus meas: & mea opera: plena uanitatis: plena fordinz: plena spiritu erroris intuitus sum. Nihil enī quod in mundo putabatur bonum potui reperire. Reputans igitur quæ essent sapientiæ bona: & quæ stultitiæ mala: consequenter in laudem ipsius hominis erupi qui post uitia se frenans uirtutū possit esse sectator. Magna quippe distantia est inter sapientiam & stultitiā. Et quantum dies distat a nocte: tantum uirtutes a uitis distant. Videtur mihi itaq; qui sapientiam sequitur oculos in cælū semper erigere: & in sublime os habēs subrectum eaq; quæ supra suum sunt uerticem contemplari. Qui uero stultitiæ & uitis deditus sit uersari in tænebris: & in rerum ignorantia uoluptari.

¶ Magnificauit opera mea: edificaui mihi domos plantaui uineas.

¶ Magnificat opera sua qui iuxta imaginem conditoris in superna sustollitur. Et ædificat domos ut ueniant pater q; filius & habitent in eis. Et plantat uineas ad quas iesus ligat asinam suā.

¶ Feci hortos & pomeria & conserui ea cunctis generibus arborum.

¶ In domo diuitis non solum aurea uasa sunt: & argentea: sed & lignea & fictilia: sunt igitur horti: & propter imbecilliores quoq; & infirmos. Nam qui infirmus est oleribus uescitur. Plantantur arbores nō omnes fructiferae: ut in latinis codicibus habemus: sed omnis fructus hoc est diuersorum frugum: atq; pomorum: quia diuersæ sunt gratiæ in ecclesia: & alius est oculus: alius manus: alius pes: Et quæ uerecundiora nostra sunt. His maiorem honorem circundamus. Inter quas frugiferas arbores æstimo tenere primatum lignum uitæ quod est sapientia: Nisi enim in medio illa plantetur ligna cætera siccabūtur.

¶ Et extruxi mihi piscinas aquarum: ut irrigarem siluam lignorum germinantium.

¶ Ligna saltuum: ligna siluarum quæ non sunt frugifera: quæ poma non afferunt: non aluntur imbre cælesti: nō supernis aquis: sed his quæ in piscinas de riuulis colliguntur. Nam & ægyptus humilis & iacens: quasi hortus olerum: terrenis & de ethiopia uenientibus aquis irrigatur. Terra uero re promissionis: quæ montuosa est & erecta: temporaneam & serotinam pluuiā expectat e cælo.

¶ Possedi seruos & ancillas multamq; familiam habui. Armenta quoq; & magnos ouium greges: ultra omnes qui fuerunt ante me in hierusalem.

¶ Si uolumus ecclesiasten ut supra diximus etiam nunc ad christi referre personam: possumus seruos eius dicere qui habeant spiritum timoris in seruitute. Ancillas uero eas animas appellare: quæ adhuc corpori terræq; sunt deditæ. Vernaculos quoq; illos: qui sunt quidem de ecclesia: & seruos & ancillas de quibus diximus antecedunt: necdum tamen libertate donati sunt: nec nobilitati a domino. Sunt autem & alii in familia ecclesiastis instar bouum & ouium propter opera & simplicitatem: qui absq; ratione & scientia scripturarum laborant quidem in ecclesia: sed necdum ad id peruenire ut homines esse mereantur & redeant ad imaginem conditoris. diligentius nota quod in seruis & ancillis: & uernaculis multitudo non additur. In bobus uero & ouibus dicitur: armenta & ouium possessio multa fuit mihi. Plura quippe in ecclesia armenta quā homines. plures oues q; serui & ancillæ atq; uernaculi. Illud uero quod in fine dicitur super omnes qui fuerunt ante me in hierusalem. Non ad grandem gloriam pertinet salomonis uno patre suo rege se ditiorē fuisse: quia sub saule necdum regnabatur in hierusalem & a iebuseis qui ipsi urbi infederant tenebatur. Altius itaq; tractandum quæ sit hierusalem: & quomodo ecclesiastes ante omnes qui se præcesserunt reges in hierusalem ditior fuerit.

¶ Coaceruaui mihi argentum & aurum. & substantias regum ac prouintiarum: feci mihi cantores & cantatrices: & delicias filiorum hominū: syphos & urceos in ministerio ad uina fundenda. ministros uini & ministras.

¶ Argentum & aurum semper diuina scriptura super sermone ponit & sensu. Vnde & sexagesimo quarto psalmo columba quæ interpretatur in spiritu manifestiore & uisu: expositas alas de argenti tatas habet. Occultiore uero intrinsecus sensum in auri pallore operit. Regum autem substantias: & prouintiarum siue regionum: in credentium congregauit ecclesiam. Illorum regum de quibus psalmista

Super Ecclesiasten.

bus psalmista canit. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum. Illarum quoque regio num in quas oculos leuari saluator præcepit: quia iam cædeant ad metendum. Possunt regum substantiæ et philosophorum dici dogmata et scientiæ sæculares: quas ecclesiasticus uir diligenter intelligens apprehendit sapientes in astutia eorum: et perdit sapientiam sapientium: et prudentiam prudentium reprobatur. Cantores quoque et cantatrices illi uel ille sunt qui psallunt spiritu: psallunt et mente. Cantor quasi uir robustus et spiritualis de altioribus canit. Cantrix uero adhuc circa materiam uoluptatur: quam græci uocant nec potest uocem suam in sublime tollere. Vbi cūque ergo in scripturis fœmina legitur & sexus fragilior ad materiæ intelligentiam transferamus. Vnde & pharao non uult masculos uiuificare: sed tantum fœminas quæ materiæ sunt uicinæ. Et econtra nullo sanctorum nisi perraro fœminas genuisse narratur. Solusque salphaath qui in peccatis mortuus est: omnes filias genuit. Iacob inter duodecim patriarchas: unius filia pater est: & ob ipsam periclitatur: delitiæ quoque filiorum hominum: super sapientia intelligendæ: quæ instar paradisi habet poma uaria & multiplices uoluptates: & de ipsa præcipitur delectare in domino & dabit tibi petitiones cordis tui. Et in alio loco. Torrente uoluptatis tuæ potabis illos. Nam de uini fusoribus & uini fusitricibus (ad distinctionem quippe nunc masculinum fœminino genere uolui declinare) quod latinus sermo non recipit. Aliud multo quam in promptu est aquila interpretatur. Non enim homines uiros uidelicet & fœminas: sed uasculorum species nominauit & culica uocans quod habraice dicitur sādā & sādōth. Denique symmachus licet uerbum non poterit exprimere de uerbo Abacuch opinione non longe est dicens: mensarum species & appositiones. Siue igitur urceos siue siphos: siue crateras: qui in ministeriis ordinantur: auro gemisque distinctos. Salomonem habuisse credendum est: & quo ex uno cilitio id est crateræ: aliis cilitiis minoribus scilicet uasculis hauriretur: & per ministrorum manus portantium uinum turba susciperet: quia igitur ecclesiasten interpretamur in christo: & sapientia crateræ in isto in prouerbis prætereuntes ad se conuocat: corpus domini craterem magnum debemus accipere: in quo non meraca diuinitas: ut in cælestibus fuit: sed propter nos humanitate media temperata est: & per apostolos minora cilitia: siphos paruulos: & crateras in toto orbe credentibus: effusa sapientia est.

¶ Et supergressus sum opibus omnes qui fuerunt ante me in hierusalem. Sapientia quoque persenerauit mecum.

¶ Magnificatum ecclesiasten minime uidetur domino conuenire: nisi forte ei illud aptemus: proficiebat sapientia ætate & gratia. Et propter quod deus illum exaltauit. Quod autem ait qui fuerunt ante me in hierusalem: de his dicit qui ante aduentum suum congregationem sanctorum & ecclesiam gubernarunt. Si spiritualiter intelligimus scripturas ditior est christus omnibus: si tantum carnaliter melius intelligimus synagogam quàm ecclesiam. Tulit ergo uelamen: quod fuit positum super uultum moysi: & plenam lumine faciem eius uidere nos fecit: porro stetit sapientiam ille sensus est: quod etiam in carne positus ibi permaneret sapientia. Qui profectum habet in sapientiam: non ei stat sapientia. Qui autem non recipit profectum per momenta: nec succrescit: sed semper in plenitudine est: iste dicere potest: & stetit mihi sapientia.

¶ Et omnia que desiderauerunt oculi mei non negaui eis: nec prohibui cor quoniam omni uoluptate frueretur: & oblectaretur se in his que paraueram: & hæc ratus sum partem meam: si uterer labore meo.

¶ Oculi animæ & mentis intuitus contemplationem desiderant spirituales: quæ peccator ignorans prohibet a uera iocunditate cor suum. Huic se ergo ecclesiastes totum dedit: & leues tribulationes in sæculo æterna gloria compensauit: hæc enim portio nostra est: præmiumque perpetuum: si hic pro uirtutibus laboramus. Et respexi ad omnia opera mea: quæ fecerant manus meæ: & in labore quo laboraueram faciens. Qui cum diligentia & cautione agit uniuersa hæc potest dicere: & ecce omnia uanitas & uoluptas spiritus. Quo modo in cæteris uilia cuncta reputat quæ sub sole sunt: & pro uoluptatum uarietate diuersa: & non est abundantia sub sole. Christus in sole posuit tabernaculum suum. Itaque qui necdum ad solis claritatem ordinem constantiamque peruenit. In hoc christus nec habitare potuit nec habundare.

¶ Cumque me conuertissem ad uniuersa opera que fecerant manus mee. & ad labores in quibus frustra sudaueram: vidi in omnibus uanitatem & afflictionem animi & nihil permanere sub sole. Transiui ad contemplandam sapientiam: erroresque & stultitiam: quidem iniquam hominem ut possit sequi regem factorem suum.

¶ Quia in superioribus usque ad eum locum in quo scriptura ait: sapientis oculi in capite eius: uno cuncta sermone comprehenderam uolens sensum breuiter indicare: & ob id rursum sæculum anagogen aliqua perstrinxeram. nunc iuxta id quod coeperam exponere debeo. Multus enim hoc loco: a septuaginta interpretatione diuersus est sensus: Dicit autem se post delicias uoluptatesque damnatas: reuertisse ad sapientiam perquirendam: in qua plus erroris stultitiæque reperit: quam ueræ certæque prudentiæ. Non enim posse hominem: tam liquido & pure scire sapientiam creatoris & re-

Liber primus. c. ii.

gis sui: quā scit ille qui conditor est. Itaq; & illa quæ nōuimus opinari nos potius quam tenere: & æstimare magis quā scire quod uerū est.

¶ Et uidi quia tantum p̄cederet sapientia: stultitia: quantum differt lux a tenebris.

¶ Licet inquit ipsam hominum sapientiam mixtam errore p̄uiderim: Nec tam pure in nostrōs animos illabi posse: quam est in rege & conditore nostro: tamen magnam etiam in eo quod est: differentiam inter illam & stultitiam esse cognoui: quantum potest distare dies a nocte: lūmē a tenebris.

¶ Sapientis oculi in capite eius stultus in tenebris ambulat: Et didici quod vnus vtriusq; esset interitus.

¶ Qui in perfectum uirum uenerit: & meruerit ut caput ipsius christus sit: oculos suos semper habebit ad christum & eos in sublime leuans nunquam de inferioribus cogitabit: cum hæc se ita habent: ut inter sapientem & stultum tanta distantia sit. quod alter diei: alter tenebris comparetur: ille oculos ad cælum leuet: iste in terram deprimat: repente mihi cogitatio ista subrepsit: quare sapiens & stultus communi finiatur interitu: cur eedem plagæ: idem interitus: idem euentus: eadem mors: pares utrumq; angustia p̄mānt.

¶ Et dixi in corde meo. Si vnus & stulti & mens occasus erit: quid mihi prodest quod maiorem sapientie dedi operam. loquutusq; cum mente mea: animaduerti quod hoc quoq; esset uanitas: non enim erit memoria sapientis similiter & stulti in p̄petuū: & futura tempora obliuione cuncta operiet. Adoritur doctus similiter & indoctus: & idcirco tēdit me uite mee. uidētem mala esse vniuersa sub sole & cuncta uanitatē atq; afflictionē sp̄itus.

¶ Apertius in hoc loco sensum hebraicum septuaginta interpretes transfulerunt: licet uerborum ordinem non sint sequuti. Et ut quid sapiens factus sum ego. tunc habundanter loquutus sum in corde meo: quoniam insipiens ex habundantia loquitur: quoniam hoc quoq; uanitas: quia non est memoria sapientis cum stulto in æternum & cætera. Quod uidelicet priorem opinionationem suam stultam esse conuincens insipienter se loquutum esse testatus sit: & errasse: quia ante sic senserit: & odiui uitam quia malum super me opus factum est sub sole: quia omnia uanitas & p̄stio uenti. Si mundus positus est in maligno: & in tabernaculo isto apostolus ingemiscit dicens: miser ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? recte odio habeo omne quod sub sole factum. Ad comparisonem quippe paradisi: & illius uitæ beatitudinem in qua sp̄itualibus pomis: & uirtutū delitiis fruebamur: nunc quasi in ergastulo & carcere sumus: & ualle lachrimarum in sudore uultus nostri comedentes panes.

¶ Rursum detestatus sum omnem industriam meam: & que sub sole studiosissime laboraui habiturus heredem post me quem ignoro vtrum sapiens an stultus futurus sit: & dominabitur in laboribus meis: quibus desudauī & sollicitus fui. Et est quicquam tam uanum. Unde cessauī: renuntiāuitq; cor meum vltra laborare sub sole. Nam cum alius in sapientia & doctrina: & sollicitudinē hominī ocioso acquisita dimittit. Et hoc ergo uanitas & magnū malum.

¶ Videtur quidē de diuitiis & opibus retractare: quod secundum euangelium repentina morte sub tracti quasi moriamur heredē nescimus: utrum stultus an sapiens sit: qui nostro est labore fruiturus: quod Salomoni quoq; accidit: non enim similem sui habuit filium Roboam: ex quo intelligimus nec filium quidem patris hereditate dignum esse si stultus sit. Sed mihi altius intuenti de labore uidetur dicere sp̄itali: quod diebus ac noctibus uir sapiens in scripturis laboret: & componat libros: ut memoriā sui posteris derelinquat. Et nihilominus in manus stultorum ueniant: qui frequenter secundum p̄uersitatem cordis sui: semina inde herefeos capiant: & alienos labores calumnientur. Si enim de corporalibus diuitiis: nunc ecclesiasticis sermo est: quid necesse fuit de labore & operibus dicere: & dominabitur in omni labore meo in quo laboraui: & in quo sapiens factus sum sub sole. Quæ enim sapientia est terrenas diuitias congregare. Et conuersus sum ego: ut renuntiarem cordi meo in omni labore meo quo laboraui sub sole. Quia est homo cui labor eius in sapientiā & scientia & uirtute: & hominī qui non laborauit illi dabit partem suam. Et quidem hoc uanitas & nequitia multa.

¶ Quid enim proderit hominī de vniuerso labore suo & afflictione sp̄itus: quia sub sole cruciatus est. Cuncti dies eius doloribus & erumnis pleni sunt: nec per noctem mente requiescit. Et hec non ne uanitas est.

¶ Supra de incerto loquitur herede: qui utrum stultus an sapiens laborum alterius futurus sit dominus ignoratur: Nunc eadem quidem repetit. Sed in illo diuersus: quod etiam si filio: si propinquo: si noto alicui substantiam: laboresq; dimittat: nihilominus tamen in eundem circulum res recurrat: ut alter labore alterius p̄fruat: Et sudor mortui delitiæ sint uiuentis. Se unusquisq; consideret

Super Ecclesiasten.

sideret & uidebit quanto liberos labore componat: quomodo sepe stilum uertat iterum quæ digna legi sit scripturus: & homini qui non laborauit det partem suam. Quid enim ut ante iam dixi. Ad opes terræ pertinet sapientia: scientia & uirtus: in quibus se laborasse testatus est: cum sapientia scientia atq; uirtutis sit calcare terrena.

Non ne melius est comedere & bibere & ostendere anime sue bona & laboribus suis. Et hoc de manu dei est. Quis ita vorabit & delitijs affluet ut ego. homini bono in conspectu suo dedit deus sapientiam: & scientiam & letitiam. Peccatori autem dedit afflictionem & curam superflua ut addat & congreget: & tradat ei qui placuit deo. sed & hoc vanitas & cassa sollicitudo mentis.

Postquam uniuersa tractaui & nihil iniustius esse perspexi quam alterius labore alterum frui. Tunc mihi uisum est hoc in rebus esse iustissimum: & quasi dei donum: ut suo quis labore frueretur bibens & comedens. & pro tempore parces opibus congregatis. Siquidem munus dei est talem uero iusto dari mentem: ut ea quæ curis uigilijsq; quæsiuit ipse consumat. Sic e contrario ira dei est: in peccatore ut diebus ac notibus opes congreget: & nequaquam eis utens: his relinquat qui in conspectu dei sunt iusti. Sed & in hoc diligenter inspiciens & uidens omnia morte finiri uanissimum iudicauit. Hæc interim secundum litteram: ne uideremur pœnitentia simplicem præterire sensum. Et dum spūales diuitias sequimur: historiæ contemnere paupertatē. Quid enim boni est aut quale dei munus uel suis opibus inhiare. & quasi fugientem percipere uoluptatem. uel alienū laborem in proprias delicias uertere: & hoc putare donum esse deis: si alienis miserijs & laboribus perfruamur. Bonum est itaq; ueros cibos & ueram sumere potionem. quos de agni carne & sanguine in diuinis uoluminibus inuenimus. Quis enim uel comedere: uel cum opus est parcere potest absq; deo qui præcipit sanctum canibus non esse mittendum. & docet quomodo sint in tempore conseruis danda cibaria: & iuxta alium sensum inuentum mel tantum comedere quantum sufficit. Pulchre autem homini bono deus dat sapientiam & scientiam & lætitiā. Nisi enim bonus fuerit & mores suos pro arbitrio ante correxerit: sapientia & scientiam & lætitiā non meretur: secundum illud quod alibi. Seminate uobis in iustitia: uindemiā in fructu uitæ illuminate uobis lumen scientiæ. Seminanda quippe iustitia: & uitæ fructus est demetendus. & postea scientiæ lumen poterit apparere. Ut ergo bono coram se dedit deus sapientiam. & cætera. sic peccatorem suo arbitrio derelinquens fecit congregare diuitias & hinc inde peruersorum dogmatū consuecere ceruicalia. Quæ cum uir sanctus & sapiens uiderit intelligit quia uana sunt & spiritus præsumptione composita. Nec mirandū quod dixerat peccatori dedit sollicitudinem & cætera. Ad illum enim sensum de quo sæpe tractaui hoc referendum est. Propterea datam ei hanc esse sollicitudinem siue distentionem quia peccator fuit: & non esse causam distentionis in deo: sed in illo qui sponte sua ante peccauerat.

CAPITVLVM

TERTIVM.

Omnia habent tempus & suis spatijs transeunt uniuersa sub celo.

Incertum & fluctuantem statum conditionis humanæ in superioribus docuit. Nunc uult ostendere omnia in mundo esse contraria: & nihil stare perpetuum eorum dumtaxat quæ sub cælo sunt & intra tempus quia cæteræ substantiæ spirituales. nec cælo nec tempore continentur.

Tempus nascendi & tempus moriendi: tempus plantandi & tempus reuelendi quod plantatum est. Tempus occidendi & tempus faciendi. Tempus destruendi & tempus edificandi. Tempus flendi & tempus ridendi. Tempus plangendi & tempus saltandi.

Nulli dubium quod & ortus & interitus hominum deo notus scit: & finitus: & id ipsum esse parere quod plantare. Mori quod plantatum est euellere. Sed quia in Esaia legimus. A timore tuo domine concepimus: & parturiuimus & peperimus. Hoc dicendum est quod perfecto uiro partus iste qui de timore natus est cum deum amare cœperit moritur. Perfecta quippe dilectio foras mittit timorem. Hebrei omne quod de contrarietate temporum scriptum est. usq; ad illum locum in quo ait: tempus belli & tempus pacis super israhel intelligunt. Et quia non necesse est per singulos uersus ponere quid interpretentur & sentiant perstringam breuiter latiore super hoc dissertationem lectoris ingenio derelinquens. Tempus fuit Hierusalem: tempus moriendi & ducendi in captiuitatem. Tempus occidendi eos in ægypto. & tempus de ægypto liberandi. Tempus destruendi templum sub Nabuchodonosor. & tempus edificandi sub dario. Tempus plangendi subuersionem urbis: & tempus ridendi atq;

Liber primus. c. iiii.

saltandi sub zorobabel esdra & neemia. Tps dispergendi israhel: & tps in unum congregandi. Tēpus quasi cingulum & balteum circundari deo & populo iudæorum: & tempus ducendi eos in Babiloniam captiuitatem: & ibi computrescere trans eufraten: Lege perizoma Hietemæ. Tempus quærendi illos & seruandi. Tempus perdendi & proitiendi. Tempus scindendi israhel tempus iterum consuendi. Tempus tacendi prophetas nunc in captiuitate romana. & tempus loquendi eos. tunc quando etiam in hostili terra dei consolatione & alloquio non carebant. Tempus dilectionis sub patribus qua eos ante dillexit. & tempus odii: quia in christum intulerunt manus. Tempus belli modo non agentibus eis pœnitentiam. & tempus pacts in futuro quando intrante plenitudine gentium omnis israhel saluus erit. Tempus occidendi & tempus sanandi. Et occidendi tempus: & sanandi qui ait. Ego occidam & uiuificabo. Sanat ad pœnitentiam prouocans. Occidit iuxta illum sensum. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Tempus destruendi & tempus edificandi. Non possumus edificare bona. nisi prius destruxerimus mala. Sicut Hieremiæ uerbum a deo datum est. ut ante eradicaret & suffoderet perderet: & postea edificaret atque plantaret. Tempus plangendi & tempus ridendi. Nunc flendi tempus est: & in futuro ridendi. Beati enim flentes quoniam ipsi ridebunt. Tempus plangendi & tempus saltandi: Idcirco corripuntur in euangelio quibus dominus ait. Lamentauimus uobis & non planxistis: cantauimus & non saltastis. Plangendum est in præsentiarum ut postea saltare ualeamus. illa saltatione qua dauid saltauit ante arcam testamenti. Et saulis filia displicens magis placuit deo.

Tempus spargendi lapides: & tempus colligendi.

Miror quomodo uir disertus rem ridiculam in hoc loco dixerit destructione inquit & edificatione domorum: salomonis sermo est quod homines nunc destruunt nunc edificant. Alii congregant lapides ad edificia construenda. Alii quæ extructa sunt destruant. secundum illud orationum. Diruit edificat: mutat quadrata rotundis Estuat & uitæ disconuenit ordine toto. Hoc utrum recte an perperam dixerit lectoris arbitrio derelinquo. Nos prioris explanationis sequamur ordinem. Tēpus spargendorum & congregandorum lapidum esse dicentes. Iuxta illud quod in euangelio scriptum est potens est dominus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quod tempus fuerit gentili populi dispergendi & tps rursum ecclesiā cōgregandi. legi in quodam libro: iuxta septuaginta tñ interpretæ qui dixerunt. Tempus spargendi lapides & tempus colligendi: seueritatem legis antiquæ euangelii gratia temperatam. Lex quippe rigida imbenigna: non parcens peccantibus interfecit. euangelii gratia miseretur & ad pœnitentiam prouocat. Et hoc esse tempus mittendorum lapidum siue congregandorum: quod lapides mittantur in lege: colligantur in euangelio. Hoc utrum uere nec ne dictum sit suo imputetur auctori.

Tempus amplexandi & tempus longe fieri a complexibus.

Iuxta simplicem intelligentiam manifestus est sensus: Apostolo in eadem uerba congruente. Nolite fraudare inuicem: nisi forte ex consensu ad tempus: ut uacatis orationi liberis dando operam: & rursus continentia: uel quod tempus fuerit amplexandi quando uigebat illa sententia crescite & multiplicamini & replete terram. Et tempus procul a complexibus fieri: quando successit tempus in angusto est. superest ut & qui habent uxores sic sint quasi non habeant. Si autem uoluerimus ad altiora conscendere uidebimus sapientiam amplexari amatores suos. Honora quippe eam ait & amplexabitur te. Intraque ulnas suas & gremium: stricto eos tenere complexu. Porro quia non potest humanus animus semper in sublime tendi: & de diuinis & altioribus cogitare: nec iugiter esse in contemplatione rerum cælestium: sed interdum necessitatibus corporis indulgere. Propterea tempus est amplexandi sapientiam: & eam strictius continendi. Et tempus relaxandi mentem ab intuitu complexusque sapientiæ. ut curæ corporis & his quibus uita nostra absque peccato indiget seruiamus.

Tempus acquiritendi & tempus perdendi. Tempus custodiendi & tempus abitiendi.

Sub diuersis sermonibus idem nunc qui supra & infra sensus est in eo quod ait. Tempus destruendi & tempus edificandi. Ac deinde: tempus scindendi & tempus consuendi. Quomodo ergo synagoga destruitur ut edificetur ecclesia: & a lege sit scisso ut euangelii gratia compleatur: quod euangelistæ singuli perpetraverunt de lege & prophetis testimonia consuentes: Ita tempus fuit quærendi & custodiendi israhel. Tempus perdendi & proitiendi illum: uel certe tempus quærendi populum ex gentibus & tempus perdendi populum iudæorum: Tempus custodiendi credentes ex nationibus: & tempus abitiendi incredulos ex israhel.

Et tempus docendi. Et tempus loquendi.

Pythagoricos reor quorum disciplina est tacere per quinquenium: & postea eruditos loqui hinc originem sui traxisse decreti. Discamus itaque & nos prius non loqui. ut postea ad loquendum ora re feramus. Sileamus certo tempore. & ad præceptoris eloquia pendeamus. Nihil nobis uidetur rectius esse nisi quod discimus ut post multum silentium de discipulis efficiamur magistri. Nunc uero per scelera quotidie impetus uitio habentium docemus in ecclesiis quod nescimus. Et si compositio
ne uerborum

Super Ecclesiasten.

ne uerborum uel instinctu diaboli qui fautor erroris est plausus populi excitauerimus contra conscientiam nostram scire nos arbitramur de quo aliis potuimus persuadere. Omnes artes absq; doctore non discimus: Sola hæc tam uilis & facilis est ut non indigeat præceptore.

Tempus dilectionis & tempus odij.

Tempus amandi post deum liberos uxorem propinquos. & tempus odiendi eos in martyrio cū pro christi confessione rigidos pietas expugnat inimica: uel certe tempus amandi legem: & ea quæ a lege fuerant imperata. Circumcisionem: hostias: sabbatum: neomenias: & tempus odiendi ea: euangelij gratia succedente: nec non id quod dici potest: quoniam nunc per speculum uidemus in enigmate: tempus esse præsentia diligendi. Et in futuro tempus adueniet quando cernentes facie ad faciem: & in melius proficientes incipiemus odisse. & despiciere qd̄ amauius.

Tempus belli & tempus pacis. Quid habet homo amplius de labore suo.

Quamdiu in præsentī seculo sumus tempus est belli. Cum migrauerimus a seculo: pacis tempus adueniet. In pace enī locus est dei: & ciuitas nostra Hierusalē de pace sortita uocabulum est. Nemo ergo se nunc putet esse securum in tempore belli. Accingendum est. & apostolica arma retractanda: ut uictores quandoq; requiescamus in pace. Quæ abundantia est facienti: in quibus ipse laborat.

Vidi afflictionem quam dedit deus filiis hominum ut distendantur in ea. Cuncta fecit bona in tempore suo: & mundum tradidit disputationi eorum. ut non inueniat homo opus quod operatus est deus ab initio vsq; ad finem.

Et quidem seculum dedit in corda eorum: ut non inueniat homo opus quod fecit deus ab initio usq; ad finem. Non me fugit quid a plerisq; in hoc loco dictum sit. Quod propterea deus in præsentī seculo etiam peruersorum dogmatum magistris concessit occupationem: ne mens hominis otiosa torpesceret: & hoc esse bonum quod fecit deus in tempore suo. Et nihilominus nequire eos naturæ rerum scientiam comprehendere. Mihi uero ab hebreo qui me in scripturas erudiuit. Ita expositum est. Cum omnia suo labantur tempore: & sit tempus destruendi. uel edificandi flendi atq; ridendi: & loquendi & cætera quæ de tempore dicta sunt. Quid frustra conamur & tendimus: & breuis uitæ labores putamus esse perpetuos? Nec contenti sumus secundum euangelium malitia diei. Nihilq; in crastinum cogitemus. Si quid enim habere plus possumus in hoc seculo amplius laborando: in quo id tantum hominibus: a deo datum est: ut alius alia sectando haberet in quibus erudire & exercere se posset. Deus enim omne quod fecit bonum est. Sed bonum in tempore suo. Bonum est uigilare atq; dormire. Nec tamen semper uigilare & dormire bonum est. Quia uicissim iuxta dispositionē dei bonum est unumquodq; cum op' ē. dedit quoq; deus mundum ad inhabitandum hominibus ut fruantur uarietatibus temporum. & non quærant de causis rerum naturalium quomodo creata sint omnia: Quare hoc uel illud ab initio mundi usq; ad consumationem fecerit crescere manere mutari.

Et cognoui quod non esset melius quam letari & facere bene in uita sua. Omnis enim homo qui commedit & bibit & uidet bonum de labore suo hoc donum dei est. Vidici quod omnia opera que fecit deus perseverent in perpetuum. Non possumus: his quicquam addere. nec auferre: que fecit deus ut timeatur. Quod factum est ipsum permanet: que futura sunt iam fuerunt: & deus instaurat quod abiit.

Propterea colonus mundi homo & hospes datus est ut breui uitæ suæ fruatur tempore: & spe prolixioris ætatis absceisa cuncta quæ possidet quasi ad alia profecturus aspiciat: & quod post bene faciat in uita sua. Nec frustra ad congregandas opes cogitationibus torqueatur. Neq; se putet de labore suo lucrari plus posse quā cibū & potum. Et si quid de opibus suis in bonis operibus expēderit. hoc solū dei donum est. Ex quibus non ut quidam extimant ad luxuriam & ad delicias & ad desperationem secundum illud Esaiæ manducemus & bibamus: cras enim moriemur instar animalium prouocamur. sed secundum apostolum habentes uictum & uestitum his contenti simus. Et quicquid supra habere possumus in pauperibus nutriendis. & egentium largitione consumamus. Porro quia caro domini uere est cibus: & sanguis eius uere est potus: iuxta anagogen. hoc solum habemus in præsentī seculo bonum si uescamur carne eius: & cruorem potemus. non solum in mysterio sed etiam in scripturarum lectione uerus cibus & potus: qui ex uerbo dei summitur scientia scripturarum est. Nec putet aliquis illud quod a balaham prophetatur: non erit labor in iacob. nec dolor in israhel. Huic esse contrarium: quod muneris dei esse dicitur: Siquis comedat & bibat & ostendat bonum in omni labor suo. multæ quippe tribulationes iustorum: & de his apostolus: de opibus suis manducare & bibere cum iustitia quæritur: in labore & dolore sudasse se dicens. Sed cum de his nos in futuro dominus liberauerit nō erit labor in iacob neq; dolor israhel. Et quomodo illud legimus beatiflentes. quoniam ipsi ridebunt: & risus noster iob prophetantis uerba sectabitur. Verorum autem os impletur gaudio. sic nunc fruimur labore nostro in bonis operibus: per quem coangustamur & premimur ut postea labore cessemus. Cognoui omnia quæ fecit deus ipsa erunt in æternum super illa non potest addi & ab illis non potest auferri: Et fecit deus ut timeant ante faciem eius. Nihil est

Liber primus. c. iiii.

in mundo quod nouum sit: solis cursus: & lunæ uices: Arborumq; siccitas uel uiror cum ipso mundo nata sunt atq; congregata. Et idcirco deus certa ratione cuncta moderatus est & iussit humanis usibus elementa seruire: ut homines hæc uidentes: intelligant esse prouidentiam: & timeant a facie dei: dum ex rerum equalitate cursu ordine atq; constantia intelligunt creatorem. Inuisibilia. n. mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas: Quod si uoluerimus priori sensu finito quasi a capite legere: Et deus fecit ut timeant a facie eius hic sensus est. deus fecit hæc oia ut timeant homines ab eo quod semel deus disposuit in aliud declinare. Pulchre autem temperauit dicens ut timeant a facie eius. Vultus quippe domini super facientes mala. Quid est quod fuit ipsum qd est: & q futura sunt iā fuerunt: & deus quæret eū qui persecutionē patitur: uel præterita: uel p̄sentia uel futura ipsa & fuerunt: & sunt & erunt uniuersa quæ cernimus. Sol qui nunc oritur & anteq̄ nos essemus in mundo fuit: & postq̄ mortui fuerimus oriturus est. Solem autem nominamus. ut ex hoc intelligamus & cætera esse eadem quæ fuerunt. Quod si uidentur per conditionem mortis perire: non pereunt quia rursum redi uiua succrescunt: & nihil in perpetuum interit sed renascitur: & quasi cum quodam scœnore reuiuiscit. Hoc est enim quod ait. Et deus quæret eum qui persecutionem patitur: quod græcæ melius dicitur idest quod præterit: quod expulsus est: quod esse cessauit. Si autem istud de cunctis quæ in mundo sunt dicitur: de hoie nulla dubitatio est quin mortuus renascatur. Si cui autem placet quasi a proprio legere principio: & de quæret eum qui persecutionem patitur. utatur hoc testimonio in persecutione gentilium ad consolandum eum qui in martyrio perseverat. Et quia omnes iuxta apostolum qui pie uiuere uolunt in hoc seculo persecutionem patiuntur habeant consolationem: quia deus quæret persecutionem patientem: sicut requirit sanguinem interfecti: & uenit quærere quod perierat: & erronam onem ad gregem suis humeris reportauit.

¶ Et adhuc uidi sub sole locum iudicij: ubi impietas: & locus iustitiæ: ubi iniquitas. Et dixi in corde meo iustum & impium indicabit dominus. & tempus omni rei tunc erit.

¶ Manifestus sensus est: sed nubilo tentationis obuoluitur. Sub sole inquit isto ueritatem & iudiciū requisui & uidi etiam inter iudicii ipsa subsellia non ueritatem ualere sed munera. Siue aliter. arbitratum sum aliquid iustitiæ in præsentī seculo geri: uel pium nunc pro suo mœrito recipere: uel impium pro suo scelere puniri. Vidi enim & iustum multa mala hic perpeti: & impium regnare pro scelere. Postea cū corde meo colloquens & reputans intellexi non per partes deus & per singulos dies iudicare: sed in futurum tempus reservare iudicium: ut omnes pariter iudicentur. & secundum uoluntatem & opera sua recipiant. Hoc est enim q̄ ait. Et tempus omni uoluntati & super omne factū ibi. Id est in iudicio quando dominus cœperit iudicare: tunc futura est ueritas. Nunc iniustitia dominatur in mundo. Tale quid & in sapientia q̄ sirach inscribitur legimus. Ne dixeris quid est hoc: aut quid est istud: omnia tempore suo requiruntur.

¶ Dixi in corde meo de filiis hominum: ut probaret eos deus & ostenderet similes esse bestiis. Idcirco vnus interitus est hominis & iumentorum: & equa vtriusq; conditio. Sicut moritur homo sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia: & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent uanitati: & omnia pergunt ad vnum locum. De terra facta sunt: & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorū adam ascendat sursum? Aut si spiritus iumentorum descendat deorsum.

¶ Non est mirandum in præsentī uita: inter iustum & impium nullam esse distantiam: nec aliquid uallere uirtutes: sed incerto euentu omnia uolutari. Cum etiam inter pecudes & hominem: secundum corporis uilitatem: nihil refferre uideatur: sit eadem nascendi conditio: fors una moriendi. Similiter procedamus ad lucem: Equæ dissoluamur in puluerem. Si autem uideatur hæc esse distantia quod spiritus hominis ascendat in cælum: & spiritus peccoris descendat in terram. Quoniam istud incerto autore cognouimus. quis potest nosse utrum uerum an falsum sit quod speratur? Hoc autē dicit non q̄ animam putet perire cum corpore. uel unum bestiis & homini præparari locum: sed q̄ ante aduentum christi omnia ad inferos pariter ducerentur: unde & Iob ad inferos descensurum esse se dicit. Et Iob pios & impios in inferno quæritur retentari. Et in euangelium chaos magno interposito apud inferos: & Abraham cum Lazaro: & diuitem in supplitiis esse testatur. Et reuera ante q̄ illam flameam rotam & ignitam rompheam & paradisi forez christus cum latrone referaret. clausa erant cælestia & spiritum peccoris hominisq; equalis uilitas coartabat. Et licet uideretur dissolui aliud: aliud reservari: tamen non multum intererat perire cum corpore uel inferi tænebris detineri. Recurramus ad singula & comatico genere dicendi: iuxta ordinem suum breuiter differamus: dixi ergo in corde meo de eloquio filiorum hominis: ut eligeret illos deus hoc solum inquit inter homines & iumenta deus esse uoluit: quia nos loquimur: illa sunt muta: nos uoluntatem sermone proferimus: illa torpescunt silentio. Et cum tantum in sermone differamus a bestiis: tamen ostenditur nobis q̄ iuxta corporis fragilitatem peccora sumus. Sicut iumentum moritur: ita moritur & homo & uiuis omnibus flatus est aer iste quo alimur. Hoc enim ait. Et spiritus unus omnibus homini

Super Ecclesiasten.

homini a peccore nihil est: quod ne putaremus dici etiam de anima intulit: Omnia facta sunt de terra: & reuertuntur in terram. De terra autem nihil aliud nisi corpus factum est. Et signanter de corpore dicitur: terra es et in terram ibis. Quod autem uidetur esse blasphemum: quis cognoscit spiritus filiorum hominis si ascendit ipse sursum: & spiritus iumentum si descendit ipse deorsum in terram: non inter peccudes & hominem. secundum animæ dignitatem: nihil interesse contedit: sed adiutendo quis: difficultatem rei uoluit demonstrare: Pronomen enim quis in scripturis sanctis non pro impossibile: sed pro difficili accipitur semper: ut ibi generationem eius quis enarrabit. Et in psalmo. Domine quis ascendit in tabernaculum tuum & in montem sanctum tuum: & cetera quæ sequuntur. Et in Hieremia licet in hebreo aliter sit: & homo est. & quis cognoscit eum. Inter homines igitur & bestias hæc sola est differentia. quod spiritus hominis ascendit in cælum. & spiritus iumentum descendit in terram. & cum carne dissoluitur. Si tamen huius rei uir aliquis ecclesiasticus & quasi rei dubie certus assertor sit: Hæc interim iuxta litteram: Quantum autem ad spirituales intelligentias pertinet quoniam homines & iumenta saluos faciet deus. Et in alio loco. Iumentum inquit ego sum apud te. Et in omnibus prophetis homines & peccora in Hierusalem saluanda dicuntur: & impleri terram re promissionis peccoribus & armentis. quis sit utrum sanctus qui hominis appellatione dignus est ascendat in cælum: & utrum peccator qui iumentum uocatur descendat in terram. Fieri potest pro incerto uitæ huius & lubrico statu: ut & iustus concidat: & peccator exurgat: & nonnunquam euenit ut rationabilior & eruditus magis in scripturis id est homo non circumspecte: & ut scientiæ suæ dignus est uiuat: & deducatur ad inferos: Et simplitior quisque ac rustitior qui iumentum hominis cõparatio ne dicatur melius uiuat. Et martyrio coronetur & paradisi sit colonus.

Et deprehendi nihil esse melius quam letari hominem in opere suo. & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet. ut post se futura cognoscat?

Quia hæc est pars eius. quis enim adducet eum: ut uideat id quod futurum est post ipsum: Pro eo quod nos posuimus ut uideat id quod futurum est post ipsum. Apertius interpretatus est symachus dicens: ut uideat ea quæ sunt futura post hæc. Nihil ergo bonum in uita ista. nisi quod lætatur homo in opere suo: faciens elemosinam: & futuros sibi thesauros in regno cælorum præparans. Hanc solam habemus portionem. quæ nec fur nec latro ualeat nec tyrannus auferre: & quæ nos post mortem sequatur. Nec enim possumus cum hæc uita fuerit dissoluta rursum nostris laboribus perfrui: aut scire quæ in mundo futura sunt postea. Aliter superiori errore turbatus quod putarem inter homines & bestias: nihil interesse sententiam praua opinio deducit sum: & nihil aliud boni dicere: nisi præsentem carere uoluptatem: neque enim cum semel nos dissoluisset interitus posse his perfrui: a quibus recedere mus ingrati. Alii de hoc quod ait: quis enim adducet eum: ut uideat ea quæ sunt futura post se: ad illam intelligentiam: retulerunt ut dicerent: Melius est suis hominem laboribus perfrui. quia hoc solum de substantia posset auferre. Cum enim mors uenerit nescire quali sit hærede moriturus: utrum dignus an indignus suis opibus perfruatur.

CAPITVLVM.

QVARTVM.

Erti me ad alia. & vidi calumnias que sub sole geruntur: & lachrymas innocentium: & consolatores neminem. nec posse resistere eorum violentie cunctorum auxilio destitutos. **P**ost hanc cogitationem illuc mentem meam oculosque conuertere ut uiderem calumniatores & calumnias sustinentes. Et ecce hi qui iniqui a potentioribus opprimuntur: lachrymis quas solum habere in calamitatibus licet: rei inuidiam protestantes consolatores non quæunt reperire. Et quo maior miseria sit: & in consolabilis dolor: calumniatores uident in suis iniquitatibus fortiores. & eadem causa quod non ualeant consolari. Plenius hunc locum in septuagesimo psalmo. & Hieremias in suo uolumine exequitur.

Et laudant magis mortuos quam uiuentes: & felitorem utroque iudicatum qui necdum natus est: nec uidit mala que sub sole fiunt.

Ad comparationem miseriarum: quæ in hoc seculo mortales præmunt felitiores iudicauimus mortuos quam uiuentes. secundum illud Iob de inferis disputantis. ibi requieuerunt lassi corpore: cum his qui uicti fuerant: iam securi non audientes uocem exactoris. Melior est autem his duobus uiuente uidelicet & defuncto qui necdum natus est. Alius enim adhuc mala patitur: alius quasi de naufragio nudus euasit. Porro qui necdum natus est: in eo felitior est quod necdum mala mundi expertus est. Hoc autem dicit non quod qui necdum natus est. ante sit quam nascatur: & in eo felitior sit quia necdum corpore prægrauatus est: Sed quo melius sit omnino: nec sensum habere substantiæ: quod infelicitas: uel esse uel uiuere. Quomodo & de iuda dominus loquitur: futura eius tormenta significans. Melius erat non nasci homini illi: quod est melius ei fuerat omnino non esse quam æternos cruciatus perpeti. Alii uero hunc locum ita intelligunt: meliores esse dicentes eos qui uiuunt licet ante fuerint peccatores. uiuentes enim adhuc esse in prælio: & quasi clauso corporis ergastulo retentari. Qui uero mortem obierint iam esse securos: & peccare desisse: sicut & Ioannes quo maior non fuit in natis mulierum: minor est eo qui minimus est in regno cælorum. Ecce corporis onere liberatus nescit cum apostolo dicere: miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius. Me-

Liber primus.c.iiii.

liorem autem his duobus esse eum qui necdum natus est: nec uidit mala quibus in mundo homines deprimuntur. Animas enim nostras antequam ad corpora ista descendant: uersari apud superiores & tam diu beatas esse. quam diu caelesti Hierusalem & choro persuadentur angelico.

¶ Et uidi ego uniuersum laborem: & simul omnem virtutem operis: quia emulatio uiri ad sortalem eius. Et quidem hoc vanitas & presumptio spiritus. Rursus contemplatus sum omnes labores hominum: & industrias aduertit patere inuidie proximi: & in hoc ergo vanitas & cura superflua est.

¶ Cum inuidus aliena foelicitate torquetur & patet insidiis gloriosus. Quid enim uanius: quid instabilis: & sic nihil: q̄ homini suas non flere miseras: uel propria lugere peccata: sed melioribus inuidere.

¶ Stultus complicat manus suas & comedit carnes suas.

¶ Hic est qui & in prouerbis piger describitur: continens manibus pectus suū: cui tamq̄ citus cursor uenit inopia. Et qui propter nimiam famez (hyperbolice autem dictum sit) comedit carnes suas: qui melius putat esse unum pugillum habere farris: & otiosum torpentemq̄ uiuere: quam laborantem manum utramq̄ complere. Totum autem quod differit hoc est: ut ostendat eum qui laborat & aliquid habet in mundo patere inuidiae. Et rursus eum qui uiuere uult quietus inopia opprimit: ut esset utramq̄ miserabile: dum alius propter opes periclitatur. alius propter inopiam egestate conficitur. Vel certe sic: Qui alienae foelicitati inuidet: & quasi spiritus furore raptatur: & inuidiam in sinu receperit: nutrieritq̄ eam in pectore: iste comedet animam & carnes suas. Quanto enim cui inuidet foelitiorem uiderit: tanto ipse amplius contabescit & deperit: & paulatim zelo & liuore distillat. Aliter: manus crebro pro operibus accipiuntur. Sicut ibi: uerbum dñi quod factum est in manu aggei. siue illius uel illius prophetae: quod talia opera gesserit ut dignus existeret in cuius opere fieret sermo domini. Huic congruit & illud dauid: qui docet manus meas in praelio. Stultus igitur ample xatus est manus suas. idest contraxit & extendere noluit. unde non commedet labores manuum suarum: quos nec habet. sed carnes suas uiuens iuxta carnis sapientiam. & carnis operibus uescitans.

¶ Melior est pugillus cum requie quam plena utraq̄ manus cum labore & afflictione animi.

¶ Melius est modicum habere cum iustitia. quam diuitias peccatorum multas. Et in prouerbis. Melior est parua acceptio cum iustitia: quam multa genimina cum iniquitate. Eleganter iustitia requiem habet: iniquitas laborem: Et quia singularis numerus in bono semper accipitur: duplex in malo propterea unus pugillus habet requiem. & duae manus labore sunt plenae.

¶ Considerans repperi & aliam vanitatem sub sole: vnus est & secundum non habet: non filium non fratrem: & tamen laborare non cessat: nec faciuntur oculi eius diuitijs: nec cogitat dicens. cui laboro & fraudo animam meam bonis: Et hoc quoq̄ vanitas est: & afflictio pessima.

¶ Conuersus sum ad alios. & uidi eos plusquam necesse est laborare congregare per phas & nephas opes: & non uti congregatis: habere omnia: incubare diuitijs. seruare alteri. suo labore non perfrui maxime cum nec filium: nec fratrem nec propinquum habeat ut uideatur prius labor necessarijs seruare. Nihil itaq̄ uanius deprehendi esse. quam eum hominem qui diuitias congregat: cui eas relinquat ignorans. Quod quidem possumus secundum priorem interpretationem & de his intelligere qui libros conscribunt: & eos fastidiosis lectionibus derelinquunt: Quidam hunc locum ab eo quod ait: vnus est & secundum non habet: super saluatore interpretatur quod solus est & absq̄ ullo comite ad saluandum mundum descenderit. Et quamquam multi filii dei sint: & fratres eius adoptione dicantur: tamen nullus dignus extiterit: qui in hoc ei opere iungeretur: cuius laboris non erit finis: portantis nostra uitia atq̄ peccata & pro nobis dolentis. Et oculus eius non facietur diuitijs: semper nostram cupientis salutem. Et quanto plus peccare quem uiderit: tanto magis ad penitentiam cohortantis.

¶ Melius est ergo duo simul esse quam vnum: habent enim emolumentum societatis suae: si vnus ceciderit ab altero fulciatur. Ab eo soli quia cum ceciderit non habet subleuantem se. Et si dormierint duo fovebuntur mutuo. vnus quomodo calefiet: & si quispiam preualuerit contra vnus: duo resistunt ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. **¶** Post sollicitudines. ac miseras in quibus correptus est ille: qui in opibus conquirendis absq̄ certo herede se crutat: nunc ad sollicitudinem sermo confertur: & dicitur quid boni habeat amicorum contubernium & in commune solatium: quia & alterius ruina alterius auxilio subleuetur. Et curas domesticas ipsius quoq̄ noctis requiem melius exigit ille q̄ fidum amicum habeat. quam qui solus opibus incubet acquisitis. Quid si & robustiorq̄ inimicus contra unum surrexerit. imbecillitate alterius amici solatio sustentari. Et quanto duo uno differant si amore coniuncti sunt: tanto etiam trium contubernium plus ualere. Etenim uera caritas nullo liuore uiolata: quanto augetur numero tanto crescit & robore. Et haec interim simpliciter dicta sint. Caeterum quia in superiore loco: super christum quorundam intelligentiam posuimus: etiam reliqua eodem ordine differenda sunt. Melius est duo pariter esse quam unum: melius est enim habitantem in se habere christum: quam solum patere insidiis aduersantis. Merces quippe contubernii statim in ipsa societatis utilitate monstratur. Si. n. ceciderit vnus: erigit christus participem suum: Vnde quippe ei qui cum corruerit. christum in se non habet corrigentem: Quod si etiam dormierit vnus hoc

Super Ecclesiasten.

uitus hoc est si morte fuerit dissolutus: & christum secum habuerit calefactus: & uiuificatus citius re-
uiuiscit: Et si aduersus hominem robustior in expugnando diabolus extiterit: stabit & christus pro
homine suo pro sodali suo. Non quo solius christi aduersum diabolum uirtus infirma sit in quo li-
berum homini relinquatur arbitrium: & adnitentibus nobis ipse in praeliando fortior fiat. Quod
si etiam pater & filius & spiritus sanctus aduenerint: non cito rumpetur ista soliditas: quod autem non
cito rumpitur: tamen aliquando rumpetur ista soliditas. Et in iuda enim apostolo fuit triplex iste fu-
niculus: sed quia post bucellam introiuit in eum sathanas: funiculus iste diruptus est. Porro quod su-
perius ait: & quidem si dormierit duo etiam calor est illis: & unus quomodo calefiet: de heliseo sum-
memus exemplum. quod & ipse contraxerit se cum puero & dormierit: & calefecerit corpusculum
eius: & ita uiuificauerit resurgentem. Nisi igitur christus nobiscum dormierit & in morte requieuerit
calorem eternæ uitæ accipere non ualemus.

Melior est puer pauper & sapiens rege sene & stulto: qui nescit preuidere in posterum. Quod
& de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno inopia con-
sumatur: Vidi cunctos uiuentes qui ambulant sub sole: cum adolescente secundo: qui cum sur-
git pro eo Infinitus est numerus populi omnium qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt
non letabuntur in eo. sed & hoc vanitas & afflictio spiritus.

Symachus hunc locum ita transtulit (Melior est pauper cum sapientia rege sene & insipienti: qui
nesciuit præcauere uicissitudinem. Alter enim de carcere exiit ad regnandum. Alter uero cum esset
rex natus: paupertate oppressus est. Vidi omnes uiuentes. qui gradiuntur sub sole: cum adolescente
secundo: qui surrexit pro eo. Infinitus omnis populus qui fuit ante utrumque & posterum non letabun-
tur in eo. Et hoc aura positio uenti) Hebreus meus cuius saepe feci mentionem: cum ecclesiasten me-
cum legeret: hæc

quem unum uel maxime admirantur super præsentis loco tra-
didisse testatus est: Melior est interior homo qui post quartum decimum pubertatis annum in no-
bis exoritur ab exteriori homine: qui de matris uulua natus & nescit recedere a uitio: & qui de domo
minorum de utero uidelicet materno ad hoc exiit ut regnaret in uitis: qui etiam in potestate sua
pauper effectus est: mala omnia perpetrando. Vidi eos qui in priori homine uixere: & cum secun-
do homine postea uersati sunt: eo uidelicet qui priore decessu regeneratus est. Intellexi quoque omnes in
homine priore peccasse: antequam secundo nascente duo homines fierent. Qui uero ad meliora co-
uersi sunt & post litteram philosophorum sinistro tramite derelicto: ad dextrum apicem contende-
runt. Et secundum id est nouissimum hominem sunt secuti: non letabuntur in eo id est in priori.
Hos duos homines & apostolus contestatur: & leuiticus non tacet homo homo si uouerit illud uel
illud. Vir sanctus Gregorius ponti episcopus origenis auditor in metraphasi ecclesiastis ita hunc lo-
cum disseruit. Ego uero præfero adolescentulum pauperem & sapientem regi seni & stulto cui nu-
quam uenit in mentem: quod possibile sit quempiam de his quos uinxerat: ad regnum exire de carce-
re: & semet de iniqua deinceps potestate corrumpere. Euenit enim interdum: ut hii qui sub adolescentu-
lo sapiente fuerint absque morore sint. Ita tamen & sub sene rege ante uersati sint. Qui enim postea
nati sunt quia mala præterita nescire: nec adolescentulum laudare possunt qui postea consurre-
xit. adducti opinione peruersa: & ipso spiritu aduersantis. Laodiceus interpretas: res magnas bre-
ui sermone exprimere conitens: more sibi solito: etiam hic locutus est. de commutatione inquit
bonorum in mala nunc ecclesiastis sermo est: Insipientem hominem conantis exprimere. qui futu-
ra non cogitans præsentibus & caducis: quasi magnis & perpetuis delectatur. Et post diuersa quæ
solent hominibus accidere in uita sua atque mutari: quasi generalem inferre de morte sententiam. quæ
innumerabilis multitudo intereat: & paulatim consumatur: & transeat uno quoque suo loco: aliam
relinquente: rursus successorem alio successore moriente. Origenes & uictorinus non multum
inter se diuersa sensere. Post generalem enim illam sententiam quæ omnibus patet quod me-
lior sit adolescentulus pauper & sapiens: quam rex stultus & senex: & quod frequenter eueniat:
ut ille per sapientiam suam: etiam de carcere regis egrediens imperet pro dominatore peruer-
so: & rex insipiens perdat imperium quod tenebat: super christum & diabolum interpretati sunt
hunc locum: quod puerum pauperem & sapientem christum uelint intelligere. Puerum iuxta
illud. Magnum tibi est uocari te puerum meum: Pauperem uero quia pauper factus est cum
diues esset. Sapientem quia proficiebat sapientia ætate & gratia apud deum & homines. Iste na-
tus est in regno senis & idcirco dicit. Si esset de mundo hoc regnum meum: ministri utique mei
certarent pro me ut non traderer iudeis. Nunc autem non est de hoc mundo regnum meum: In
illius itaque senis stulti regno: qui ostendit ei omnia regna mundi & gloriam eius: natus est opti-
mus puer. Et de domo uinculorum de quibus Hieremias in lamentationibus loquitur dicens. Ut hu-
miliaret sub pedibus eius omnes uinctos terræ processit ad regnum & abiit in regionem longinquam: & cæ-
tera eos qui se regnare nolebant: post aliquantum temporis rex reuersus est: præfago itaque spiritus uidit ec-
clesiastes omnes uiuentes qui possunt adolescentis participes esse dicentis. Ego sum uita: ueteri stulto
rege dimisso christum sequi: simulque duo ex israhel populi significantur. Prior qui ante aduentum fuit: &
posterior qui antichristum pro christo suscepturus est. Quod prior non poenitus sit abiectus. Prima

Liber primus. c. v.

quippe ecclesia ex iudæis & apostolis congregata est. & in fine iudæi qui antichristum pro christo suscepturi sunt non latentur in christo.

Custodi pedem tuum ingrediens domum dei & appropinqua ut audias: multo enim melior est obedientia quàm stultorum victimæ: qui nesciunt quid faciunt mali.

Præcepta dat uitæ & nō uult nōs offendere euntes ad ecclesiam. Non. n. ingredi domū dei & appropinquare: sed sine offensione ingredi: laudis est. Et si esset oīum qui sunt in ecclesia dei audire sermonem: nunq̃ audisset: & appropinqua ut audias: Deniq; moyses solus prope accedebat ad audiendum deū: cæteri accedere non ualebant. quod stulti nescientes remedium esse peccati. estimant oblatione munerū deo satisfacere se posse. Et ignorant hoc quoq; malum esse peccatum: non obœdientia & bonis operibus sed donis & uictimis emendare uelle quod fecerint. Huic congruit illud quod alibi dicitur. Obœdientia super sacrificium, & misericordiam uolo & non sacrificium.

CAPITVLVM.

QVINTVM.

Noli festinare in ore tuo: ne temere quid loquaris: q̃ in omni verbo periculum: in omni sermone discrimen est. Neq; cor tuū sit uelox ad proferendum sermonem coram domino. dominus enim in celo & tu super terram. Idcirco pauci sint sermones tui. Multas curas sequuntur somnia. & in multis sermonibus inuenitur stultitia.

Pleriq; arbitrantur hoc in præsentī loco p̃cipi. Ne coram deo facile aliquid promittamus: & sine consideratione uirū uoueamus ea quæ explere non possumus. adesse quippe præsentem deum: & licet ille in cælo: nos esse uideamus in terra: tñ audire quæ loquimur: & insipientiā nrām argui multiplicatione sermonū. Alii uero melius intelligentes. Hoc præcipi affirmant: ne aut loquentes. aut cogitantes plus de deo quàm possumus opinemur. S̃ sciamus imbecillitatem nrām quod quantū cælum distat a terra: tantū nostra opinatio a natura illius separatur. & idcirco uerba nostra debere esse moderata. Sicut. n. qui in multis cogitationibus est ea frequenter somniat de quibus cogitat. ita qui plura uoluerit de diuinitate differere: incidet in stultitiā. Vel certe sic. uerba nostra pauca ideo esse debere. quod ea ēt quæ nosse nos arbitramur: per speculū uidemus & in enigmate: & ueluti somnium comprehendimus: quæ tenere nos extimamus. Cumq; plura ut nobis uilum fuerit dixerimus finē disputationis nostræ esse stultitiā: ex multiloquio enim nos non effugere peccatum.

Si quid uonisti deo ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quod cumq; uoueris redde. Multoq; melius est non uouere: quam post uotū promissā nō reddere.

Simplex intelligentia expositione non indiget: Melius est non promittere: quam promissā nō facere. Quia displiceant deo: & inter insipientes reputentur: qui uota non expleant. Quod autem ait n̄ est uoluntas i insipientibus subauditur dei. Iuxta illud apostoli. & utiq; non fuit uoluntas: ut nunc ueniret ad uos Quod si uolumus & curiosius aliquid dicere præcipitur christiano ut fidem opere compleat: & non sit similis iudæorum qui respondentes atq; dicentes: oīa quæcumq; dominus præceperit faciemus: adorauerūt idola. Et post uerberatos seruos: & lapidibus oppræssos: ipsum quoq; patrifamilia filiū trucidauerūt: Melius est ergo ancipitez diu deliberare sniam q̃ in uerbis facile & in ope esse difficilem. Seruus. n. qui scit uoluntatē dñi sui & non facit eam: uapulabit multis.

Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam. neq; dicas coram angelo non est prouidentia: ne forte iratus deus super sermones tuos: dissipet cuncta opera manuum tuarum.

Hebreus ita sensit: quod non potes facere: Ne promittas. non enim in uentum dicta transeunt: sed a præsentī angelo q̃ unicuiq; adhæret comes: statim perferūt ad dñm. Et tu q̃ putas ignorare deū quod pollicitus es: prouocas eū ad iracundiā: & oīa opera tua dissipantur. Sed in eo quod ait: ut peccare facias carnē tuam. non diligenter euigilās uel uentilans ita intellexit: quasi dixisset non des os tuū ut pecces. Nobis uero aliter sensus uidetur. qd̃ arguantur hī qui de carne quæruntur. & aiunt se corporis necessitate compulso ea facere quæ nolunt. secundum illud apostoli. Nō enim quod uolo hoc ago sed qd̃ nolo & cætera. Noli itaq; ait uanas excusatiōes q̃rere: & dare occasiōē carni tuæ ad peccandū: & dicere nō ego pecco: sed qd̃ habitat in mea carne peccatū. Deniq; in eo loco ubi ait & ne dixeris corā angelo: quia ignorantia est: aquila interpretans uerbum hebraicum ignorantia transulit. i. non spontaneum. si enim hoc dixeris: deum prouocas: quasi auctorem mali atq; peccati: ut iratus: si quid uideris boni habere: auferat de manibus tuis: uel certe te talia sentientem tradat in reprobū sensum: ut facias ea quæ non conueniunt.

Ubi multa sunt somnia: plurime vanitates & sermones innumeri. Tu uero deum time.

Et hūc locum hebrei ita ediffere: nec superiora facias de quibus iam dictum est: nec facile somniis credas. Cum. n. diuersa uideris & per nocturnam quietem uariis fuerit anima exagitata terroribus: si uel incitata promissis: tu ea contemne quæ somnii sunt: & solum deum time. Qui enī somniis credit: uanitatibus se & ineptiis tradet. Aliter. quia dixi atq; præcepi non des os tuum: ut peccare facias carnem tuam: & quæras uarias excusationes: hoc nunc infero: quia in somnio uitæ istius: & imagine umbræ qua uiuimus: multa possumus inuenire: quæ nobis uerisimilia uideantur & nostra excusare peccata. Propterea admoneo ut hoc solum caueas ne putes absente deū: sed eū timeas: & scias cunctis operibus tuis adesse præsentē teq; liberi arbitrii conditum non cogi sed uelle qd̃ facias.

Si uideris

Super Ecclesiasten.

¶ Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia: & subuerit iustitiam in prouincia: non mireris super hoc negotio: quia excelsus alius excelsior: & super hos quoque eminentiores sunt alij: & insuper vniverse terre rex imperat seruienti.

¶ Christi tunica contexta desuper: nec a crucifigentibus scindi potuit: & eum a quo saluator demonia eiecit apostolorum inudutum uestimentis abire præcepit. Ita & nos nitamur ecclesiastis nostri uestimenta conscindere: nec pro uoluntate nostra opinantium pannos hinc inde consuere, sed unum disputationis seruare textum: & eundem sensum & ordinem sequi. Supra dixerat ne dixeris in conspectu angeli: quoniam ignoratio est: ne irascatur deus super uoce tua & reliqua. Et aduersus eos fuerat loquutus qui negarent prouidentia res humanas regi. Quia igitur aduersus hoc præceptum suboriebatur quæstio: & quare iusti calumniam sustinerent: quare iniqua fiant in toto orbe iudicia: & non est ultor deus: Nunc infert & soluit quod opponi poterat dicens: Si calumniam uideris pauperis. Qui beatus in euangelio prædicatur, & reges uigere in iniustitia: ne mireris & tibi nouum aliquid esse uideatur: Excelsus quippe super excelsos hæc respicit deus: qui angelos suos super iudices & reges terræ præposuit, qui possunt utique prohibere iniustitiam: & magis in terra ualere: quam quæuis hominum potestates. Sed quoniam seruat in fine iudicium & in consumatione mundi quando matura seges fuerit: & messores uenerint: iussurus est ut separetur triticum & lolium tradatur incendio. Ideo nunc expectat, & differt sententiam, quamdiu ager mundi istius plenius excolatur. Quod autem ager interpretatur mundus: dominus in parabola zizaniorum & tritici exposuit.

¶ Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. Et hoc ergo vanitas: ubi multe sunt opes: multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori nisi quæcernit diuitias oculis suis.

¶ Vbicumque argentum ponimus secundum græci sermonis ambiguitatem potest & pecunia transferri quippe utrumque significat. Porro Tullius pecuniosos primitus eos dictos refert: qui plura habuissent pecunia: id est peccora. Ita enim ea antiquitas appellabat. Paulatim autem per abusionem ad nomen aliud deuolutum est. Auarus ergo describitur quod nunquam opibus expleatur. Et quanto plus habuerit: tanto plus cupiat. Flacci quoque super hoc concordante sententia: qui ait. Semper auarus eger. Et nobilis historici quod auaritia neque copia neque inopia minuatur: Nihil ergo inquit ecclesiastes profuit diuitiæ possidenti: nisi hoc solum ut uideat quod possidet. Quanto enim maior fuerit substantia: tanto plures ministros habebit qui opes deuorent congregatas. Ille autem uideat tantum quod habet: & plusquam unius hominis cibum capere non possit.

¶ Dulcis est somnus operanti siue parum siue multum commedat: saturitas autem diuitis non finit dormire eum.

¶ Adhuc de diuite & auaro sermo est. & comparatur operanti: & absque ulla sollicitudine dormienti siue parum siue multum commederit: quod ille labore operis & sudore qualem uis cibum digerat: & dulci somno fruatur. Diues uero distentus dapibus & cogitationibus in diuersa laceratus: dormire non ualeat: redundante crapula: & iocundo cibo in stomachi angustiis estuante. Porro quia somnus & communis de hac uita exitus appellatur: melior erit requies eius qui operatur in presenti seculo: & secundum uires suas in bonis operibus cõuersatur: quam eorum diuitiæ de quibus scribitur: uhe uobis diuites qui habetis consolationem uestram. Vhe uobis qui saturati estis quæ esuriatis. Vhe uobis qui ridetis nunc quia lugebitis & flebitis & cætera.

¶ Est & alia infirmitas pessima quam uidi sub sole: diuitie conseruate in malis domini sui. Reuertunt enim in afflictione pessima: generabit filium: qui in summa egestate erit. Sicut egressus est nudus de utero matris sue: sic reuertetur: & nihil omnino afferet secum de labore suo. Mirabilis prorsus infirmitas: quemadmodum venit sic quoque reuertitur. Quid igitur prodest ei quod laborauit in uentum? Eunctis diebus uite sue commedit in tenebris & in curis multis: & in erumna atque tristitia.

¶ Cum superiori iunge quod sequitur: Ecclesiastæ diuite diuitem describente quia nec ipse queat suis diuitiis perfrui: & crebro propter eas in discrimen ueniat: nec heredi quod congregauit relinquat: sed ipse & filius suus sicut uenerunt ita nudi reuertantur in terram: & nihil eos suorum cõmitetur laborum. Non ne enim langor est pessimus pro diuitiis cogitatione torqueri? Et perituras opes nec quas nobiscum possumus afferre morientes: in tristitia in gemitu in indignatione in litibus casso labore conquirere. Et hoc secundum simplicem sensum. Cæterum ut altius eleuemur: & philosophis mihi uidetur uel hereticis dicere: qui congregant diuitias dogmatum in malum suum: & nec repertores utilitatem possunt aliquam consequi: nec sectatoribus suis fructum relinquere perpetuum. Sed & ipsi & discipuli reuertuntur in terram: & perdunt diuitias ab eo qui dixit. perdam sapientiam sapientum: & prudentiam prudentum reprobabo: Vbi sapiens: ubi scriba: Vbi inquisitor huius seculi non ne stultam fecit deus sapientiam huius mundi: & reliqua: uere quippe sicut & &

Liber primus. c. x.

egressi sunt de utero matris suae de perversa uidelicet ecclesia: eiusque contraria de qua scriptum est. (Quae autem sursum est Hierusalem: libera est: quae est mater omnium nostrorum. Et de qua scribitur latere sterilis quae non parit: erumpe & clama quod non parturis: quia multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum) Sic nudi uadent in uentum & in nihilum laborantes: qui defecerunt scrutantes scrutinio: & feruntur omni uento doctrinae: nec habent lucem sed in tenebris sua commedunt sacramenta. & semper sunt in infirmitate: semper in iracundia thesaurizantes sibi iram in die irae: nec habentes propitium deum.

Hoc itaque mihi visum est bonum ut commedat quis: & bibat & fruatur letitia ex labore suo quo laborauit ipse sub sole numero dierum vite suae: quos dedit ei deus. Et hoc est pars illius & omni homini cui dedit deus diuitias. atque substantiam potestatemque ei tribuit ut commedat ex eis & fruatur parte sua: & letetur de labore suo: hoc est donum dei. Non enim satis recordabitur dierum vite suae: eo quod deus occupet letitia cor eius.

Ad comparationem eius qui opibus suis in curarum tenebris uescitur: & cum grandi uitae tedio peritura comportat. Meliorem dicit esse eum qui praesentibus fruitur. Hic enim uel parua uoluptas est in fruendo. Ibi uero sollicitudinum tantummodo magnitudo. & reddit causas quare donum sit dei frui posse diuitiis: quoniam non multum recordabitur dierum uitae suae. Aduocat quippe eum deus in laetitia cordis sui: non erit in tristitia non in cogitatione uexabitur adductus laetitia & uoluptate praesenti. Sed melius est iuxta apostolum spiritualem escam & spiritualem potum a deo datum intelligi: & uidere uanitatem in omni labore suo: quia ingenti labore & studio uera possumus contemplari bona. & haec est pars nostra ut in nostro studio & labore laetemur. Quod licet bonum sit: tamen donec christus manifestetur uita nostra nec dum plenum bonum est. Et ideo non multum recordabitur deus dierum uitae nostrae: Notandum quoque quod hic peripasmos in meliorem partem accipitur pro occupatione spiritualis ueraeque letitiae.

CAPITVLVM.

SEXTVM.

Sed et aliud quoque malum quod uidi sub sole & quidem frequens apud homines: uir cui dedit deus diuitias & substantiam & honorem & nihil deest anime eius ex omnibus quae desiderat: nec tribuit ei potestatem deus ut commedat ex eo: sed homo extraneus vorabit illud hoc uanitas & magna miseria est. Si genuerit quispiam centum filios: & uixerit multos annos: & plures dies etatis habuerit: & anima illius non utatur bonis substantiae suae sepulturaque careat: de hoc ego pronuntio: quod melior illo sit abortiuus: frustra enim uenit & pergit ad tenebras: & oblivione delebitur nomen eius. Non uidit solem neque cognouit distantiam boni & mali. Etiam si duobus milibus annis uixerit: & non fuerit perfructus bonis: non ne ad unum locum properant omnia.

Describit auarum diuitem: & hoc malum frequens esse in hominibus asserit: quod nihil eorum quae in mundo putantur bona ei desit & nihilominus stultissima parcitate se cruciet: aliis deuoranda conseruans. Nec non & illud hyperbolice adicit quod etiam si centum liberos procreet: & non (ut adam) prope mille: sed duobus milibus annis uixerit. & anima eius cupiditate & auaritia contabescat multo deterioris conditionis sit abortiuus: qui statim ut natus uidetur interiit. Ille enim nec mala nec bona uidit. Iste uero cum bona possederit: semper tristitia & cogitatione cruciatus est. magisque requiem habeat abortiuus quam auarus ille longeuus: & tamen ambo equali fine rapiantur: dum & hic & ille morte simili subtrahuntur. Potest hoc & de israhuele accipi quod dederit ei deus legem & prophetas & testamentum & repromissionem & saluatorem dicentem: auferetur a uobis regnum dei: & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur: super quem uero ceciderit conteret eum. Haec omnia ad alienum & peregrinum de gentibus translata sunt populum: ut uideant illi bona sua & non fruantur. Multoque nos conditionis esse melioris: qui quasi abortiuus & nouelli putabamur ab eis. qui sibi in antiquitate applaudebant de patribus gloriantes atque dicentes: Pater noster est Abraham: Et tamen ad unum locum & nos & illos properare id est ad iudicium dei: Quod autem in medio ait & quidem sepulchrum non sit ei: siue hoc significat quod diues ille de sua morte non cogitet: & cum omnia possideat etiam in extructione sepulchri auarus sit: siue quia saepe propter ipsas diuitias occisus insidiis: in sepultus abitiatur: Siue quod melius puto nihil boni facinoris egerit: ex quo sibi queat apud posteros memoriam comparare: & non uitam silentio transire uelut pecudes: cum habuerit materiam per quam apparere potuerit quod uixerit.

Omnis labor hominis in ore eius: & anima illius non implebitur bonis. Quid habet amplius sapiens a stulto. Et quid pauper: nisi ut pergat illuc ubi est uita?

Omne quod laborant homines in hoc mundo ore consummitur: & attritum dentibus uentri traditur

Super Ecclesiasten.

traditur digerendum. Cumq; paululum gulam delectauerit tam diu uidetur tribuere uoluptatem quam diu gutture continetur. Cum uero in alium transferit desinit inter cibos distantia. Et post hæc omnia non repletur anima comedentis: siue q; rursus desideret quod comedit: & tam sapiens quam stultus absq; cibo nequeat uiuere. Et pauper nihil aliud quærat: nisi quomodo possit organum sui corpusculi sustentare: nec interire inedia. Siue q; nullam utilitatem anima ex refectione corpusculi capiat: Et cibus tam sapienti quam stulto communis sit. Et illuc uadat pauper ubi opes esse prospexerit. Melius est autem hoc loco intelligi de ecclesiastico uiro: qui in scripturis cælestibus eruditus: omnem laborem habet more suo: & anima eius non impletur: dum semper discere cupit: & in eo plus habet sapiens: quam insipiens. Quia cum pauperem se esse sentiat: pauperem autem illum qui in euangelio beatus dicitur: properat ad ea comprehendenda quæ æternæ uitæ sunt: & ambulat artam & angustam uiam quæ ducit ad uitam: & pauper est a malis operibus: & scit ubi christus qui est uita: comoretur.

Melius est videre quod cupias: quam desiderare quod nescias: sed hoc vanitas est & presumptio spiritus.

Dilucide hoc interpretatus est symachus. Melius est puidere quam ambulare ut libet. Id est melius est iuxta sensum cuncta agere qui animæ est oculus. quam uoluntatem cordis sequi. Hoc est enim ambulare in anima sicut & Ezechiel ait: qui ambulant in uoluntate cordis sui. Vel certe superbum & sibi placentem arguit: & meliorem dicit eum esse qui cuncta prouideat: quam illum cui nihil placet: nisi q; ipse fecerit: quo nihil est deterius: & omni uento inanius. Rursus & hic pro presumptione spiritus Aquila & Theodotion passionem uenti interpretati sunt. Symachus uero afflictionem spiritus: Porro sciendum est q; apud hebreos & spiritus & uentus similiter appellantur: id est ruha.

Qui futurus est iam uocatum est nomen eius: & scitur quod homo sit & non possit contra fortioiorem se in iudicio contendere: Verba sunt plurima multam in disputando habentia uanitatem.

Aperta de saluatoris prædicatur aduentu quod futurus est: & ante quam in corpore cerneretur: iam uocatum est in scripturis nomen eius: & cognitum prophetis & sanctis dei quia homo sit: & iuxta hoc qd homo est: non possit se conferre cum patre. Et in euangelio dicit: pater qui me misit maior me est. Vnde & in consequentibus ne ultra quam nobis de eo scriptum est requiramus. Ne uelit homo plus scire quam scriptura testata est. Cum enim de statu nostro ignoremus & uita nostra quasi umbra pertranseat: & futura incerta sint: non nobis expedit ut maiora quam possumus inquiramus. Nonnulli illud in hoc loco significari putant: q; omnium qui futuri sunt: & hominum corpore circundandi iam deus uocabulum nouerit: nec possit hoc respondere contra artificem suum: quare ita uel ita factus sit. Quanto enim amplius quæserimus tanto magis ostendemus uanitatem nostram & uerba superflua: & non ex præscientia dei liberum tolli arbitrium: sed causas ante præcedere: quare unumquodq; sic factum sit. Quia sunt uerba plurima multiplicanti uanitatem: Quid est amplius homini? quis enim cognouit quid sit homini bonum in uita numero dierum uitæ uanitatis eius: & faciet ea quasi umbram: quia quisquis anuntiauit homini: quid sit post illum sub sole: cum inquit ignoret homo de statu suo. Et quæcumq; uidetur scire & cernere non ut se rei ueritas habet: sed per speculum & umbram & in imaginem uideat: nec futura cognoscat: & in multiloquio non effugiat peccatum. Silentium ponat ori suo: & credat eum uenisse qui scriptus est quomodo & quantus & qualis uenerit non requires.

CAPITVLVM.

SEPTIMVM.

Quid necesse est homini maiora se querere: cum ignoret quid conducat sibi in uita sua: numerum dierum peregrinationis sue & tempora que uelut umbra pretereunt. Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub sole sit. Melius est nomen bonum quam unguenta preciosa: & dies mortis die natiuitatis.

Considera inquit o homo dies tuos breues: & quia cito esse soluta carne cessabis: fac tibi famam longiorem: ut quomodo unguentum nares odore delectat sic ad tuum uocabulum cuncta posteritas delectetur quod perspicue interpretatur symachus dicens. Melius est nomen bonum quam unguentum bene olens. Siquidem moris est hebreorum unguentum bonum oleum nuncupari: Quod autem ait & dies mortis super diem natiuitatis eius: uel hoc ostendit melius esse exire de secu-

lo & carere tribulationibus atq; incerto uitæ statu: quam ingredientem mundum hæc omnia sustinere: uel certe q; in morte quales sumus notum sit. In exordio uero nascendi qui futuri sumus ignoretur. Aut q; natiuitas alliget corpore libertatem animæ: mors resoluat.

Melius est ire ad domum luctus q; ad domum conuiuij: In illa enim finis conctorum admonetur hominum: & uiuens cogitat quid futurus sit.

Liber primus. c. vii.

Utilius est ad exequias funeris : quam ad domum ire conuiuii . Quia ibi conditionis nostræ & fragilitatis humanæ ex præfenti cadauere commonemur . In conuiuiio autem lætitia : etiam si quid timoris habere uidebamur amittimus . Nouissimum uersum apertius interpretatus est symachus dicens . Et qui uiuit respiciat ad mentem . Ex quibus approbatur in eo : quod superius cibum & potum uisus est approbare : non eum uoluptatem rebus præferre cunctis ut plerique male estimant : sed ad comparationem auaritiæ & nimix parcitatis : licet breue sit plus esse si uel ad momentū quis suis opibus perfruatur . Nunquam enim tristitiam luctus : festiuitati conuiuii prætulisset : si bibere & uesci alicuius putasset esse momenti .

Melior est ira risu : hec ex uirtute nascitur alter ex uitio : quia per tristitiam uultus corrigitur animus delinquentis . Cor sapientum ubi tristitia est : & cor stultorum ubi lætitia .

Risus dissoluit uidentem : ira corripit : ut emendat . Irascamur & nobis si quando peccamus . Irascamur & aliis . Per tristitiam quippe uultus melior fiet : animus ut interpretatus est symachus . Et ideo uide nunc ridentibus quoniam ipsi lugebunt . Cor sapientum in domo luctus . Et cor insipientis in domo lætitia . Beati inquit saluator lugentes : quoniam ipsi consolabuntur . Lugebat & samuel regem saul omnibus diebus uitæ suæ : Et paulus super eos qui post peccata uaria noluerunt agere poenitentiam : lugere se dicit . Cor igitur sapientis uadat ad domum talis uiri qui se corripiat delinquentem : ut adducat ad lachrymas : qui prouocet propria deflere peccata : & non eat ad domum lætitia ubi doctor adulatur & decipit : ubi non conuersionem audientium : sed plausum querit & laudem . Talis præceptor plangitur : diues in sermone diues in uerbis . Quia saturatus est : propterea recipit consolationem suam : Denique huic expositioni etiam sequentes uersiculi concordant . Ait enim .

Melius est audire correptionem sapientis super uirum audientem carmen stultorum : quia sicut vox spinarum sub olla : sic risus stulti : sed & hoc uanitas . Melius est a sapiente corripiri quam stultorum adulatione decipi . Quia sicut vox spinarum ardentium sub olla : sic risus stulti sed & hoc uanitas .

Meliora sunt uulnera amici : quam oscula inimici . Sicut enim uox spinarum ardentium sub olla strepitum reddit insuauem : sic palantis magistri uerba non proderunt : uel ad curas seculi quæ spinæ interpretantur auditores suos cohortantis : uel futuro eos incendio præparantis . Symachus pro eo quod nos posuimus : quia sicut uox spinarum sub olla sic risus stulti . hunc sensum interpretans quem supra posuimus ait . Per uocem enim imperitorum uinculis quispiam colligatur . Hoc est ad uocem talium præceptorum magis auditor innectitur dum uinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur .

Calumniæ conturbat sapientem : & perdit robur cordis illius . Melior est finis orationis quam principium . Melior est paciēs arrogāte .

Nunc sapientem in profectu positum accipe : secundum illud : Argue sapientem & diliget te . Sapiens quippe perfectus nulla arguitione indiget : nulla calumniæ conturbatur . Utamur hoc uersiculo si quando iustum uirum atque sapientem uidemus calumniæ sustinere : & conturbari de iniquitate iudicii : nec deum statim subuenire præsentem . Pro eo uero quod septuaginta & aquila & theodotion interpretati sunt : & perdit cor id est fortitudinis siue uigoris eius . Symachus ait : & perdet cor . Mathana donum tam uerbum hebraicum : quam interpretationem eius copulans : & faciens illum sensum : qui alibi scriptus est . Excecant munera etiam sapientum oculos .

Ne uelox sis ad irascendū : quia ira in sinu stulti requiescit .

Meliores sunt in dicendo epilogi quam exordium . In his enim dicentis sollicitudo finitur in illo incipit : uel certe sic qui incipit audire sermonem & ad præceptorem uadit in principio est . Qui uero extra audit consumatus est atque perfectus . Sed & hoc modo intelligi potest dum in isto seculo sumus : quod in principio sumus . Cum autem uenerit quod perfectum est : in nouissimis & consumatis erimus . Hebreus itaque hunc locum cum sequenti uersiculo differuit . Melius est finem te considerare negotii quam principium . Et patientem esse : quam impatientia furore raptari . discimus quoque ex hac sententiola : nullam in hominibus esse sapientiam . Cum melius sit tacere quam proloqui : & quia cum finita fuerit oratio intra semetipsum recogitat auditor quid dictum sit . Cum autem coeperimus loqui nec dum quid utilitatis accipit . Melior est sapiens super excelsum spiritu : quia superius iram concesserat dicens . Melior est ira quam risus : ne putaremus iram quæ est in passio ne laudari : nunc præcipit iram poenitus esse tollendam . Ibi enim pro correptione in peccantes & eruditione in minores iram posuit . Hic uero impatientiam refrenauit . Patientia autem non solum in angustiis : sed & in lætioribus necessaria est : ne plusquam concedet exaltemur . Videtur mihi ei qui nunc excelsus appellatur spiritu : in euangelio pauper spiritu esse contrarius : qui & in beatitudine ponatur . Ne festines in spiritu tuo ut irascaris : quia ira in sinu stultorum requiescit . Non quo concedat tardius irascendum : idcirco nunc dicit : ne festines in spiritu tuo irasci : sed quod cum furens & recens fuerit ira dilata facilius sedatio possit auferri : & quia semper ira iuncta superbia est : delirans

Super Ecclesiasten.

derans ultionem: melior est ut supra patientem dixit esse quam eum qui excelsus est spiritu: & nunc signum insipientiæ dedit: quia quamuis aliquis potens existimetur & sapiens: si iracundus sit insipientis arguatur. Ira quippe in sinu stultorum requiescit.

Ne dicas quid putas cause est quod priora tempora meliora fuere: & nunc sunt: stulta enim est huiusmodi interrogatio.

Non enim sapienrer interrogasti de hoc. Ne uetus seculum præfenti præferas: quia unus utriusque est conditor deus uirtutes bonos dies uiuenti faciunt: uitia malos. Ne dicas ergo meliores dies fuisse sub moysē & sub christo: quam modo sunt. Nam & illo tpe multi fuerunt increduli: & dies eorū mali facti sunt: & nunc credentes multi reperiuntur: de quibus saluator ait. Beatiores qui non uiderunt & crediderunt. Aliter: sic semper debes uiuere: ut præfentes dies meliores tibi sint quam præteriti. Ne cū paulatim decrescere cœperis dicatur tibi. Currebatis bene: quis uos impediuit ueritati nō obœdite? Et iteꝛ incipiente spiritu nunc carne consumamini. Aliter: ne dicas meliora tpa olim quam nunc: moysi quam christi: legis fuisse: quam gratiæ. Si enim hoc uolueris credere imprudenter facis: non uidens quantum distet euangelium a ueteri testamento.

Utilior est sapientia quam diuitie & magis prodest uidentibus solem. Quia quomodo protegit umbra sapientie sic umbra argenti. Et quod plus est sapientia scientie iustificabit habentem se.

Maioris est gloriæ sapiens cum diuitiis quam tantum sapiens: Alii autem sapientia indigent: alii opibus. Et qui sapiens est & non diues: potest quidem docere qđ bonum est. Sed interdum non potest præfere qđ petitur. Idcirco ait. quia ut umbra sapientie sic umbra pecunie. Idest quomodo protegit sapientia: sic interdum protegit & pecunia: Et ne uideretur sapientie detraxisse dum eam fortuito bono assimilaret: non enim in nostra ē potestate habere diuitias: quas iniusti plus sæpe possident. Propterea maiorem esse sapientiam demonstrauit dicens: Et amplius scientia sapientie uiuificabit habentem se: In eo inquit maior est sapientia diuitiis: q̄ absq̄ ullis opibus uiuificat eum qui se habuerit. Quidam hunc locum ita interpretantur: hereditatem inquit pro conuersatione bona posuerit. per quam heredes sumus dei: coheredes autem christi. Vult igitur ecclesiastes docere quantum differant hi qui solem merentur uidere iustitiæ: & habent sapientiam cum conuersatione bona: ab his qui absq̄ sapientia uitæ tantum & conuersatione studium commodarunt. Quod quidem & Daniel ostendit dicens. Intelligentes sermones meos fulgebunt ut luminaria cæli: siue ut theodotion interpretatus est: quasi splendor firmamenti. Qui uero fecerint sermones meos quasi stellæ cæli. Umbra autem argenti siue pecunie: illam secundum anagogen debemus accipere: de qua talenta & minæ in parabolis euangelii colliguntur: ut cum fuerimus sub umbra sapientie. & sub umbra talis argenti: per diem sol non urat te: neq̄ luna per noctem. Sed & hoc dici potest: quia umbra est super terram uita nostra: & spiritus uultus nostri christi dominus: cui diximus in umbra eius uiuimus in gentibus. Omnis nostra in hac uita protectio instar umbræ est: siue sapientie siue supradicti argenti: donec aspiet dies & amoueantur umbræ. Symachus more suo etiam in hoc loco manifestius interpretatus est dicens. Sic enim protegit sapientia: sicut protegit pecunia. Sequens autem uersiculus: perspicue ad studium scientie cohortatur.

Aide opera dei quoniam quis poterit adornare: quem deus peruerterit.

Et in hoc loco ita symachus transtulit disce opera dei: quia nemo poterit corrigere quod ille imminuit. Idest sufficit tibi de scripturis sanctis siue ex ipsa contemplatione elementorum scire & intelligere quæ facta sunt non tamen causas: rationesq̄ perquirere: quare unum quodq̄ sic factum sit: uel aliter fieri debuisse quam factum est. Verbi gratia: si quis uelit quærere: cur moysi ita deus loquebatur: quis fecit surdum & mutum: & uidentem & cecum: non ne ego dominus deus: & dicat: cur cecus & surdus & mutus: ita creati sunt. & cætera his similia. Sumendum est in hoc loco testimonium: de septimo decimo psalmo. In quo ad deum dicitur. Cum sancto sanctus eris: & cum peruerso subuerteris. Et dicendum sanctum deum esse cum eo qui sanctus. & peruerit apud eū q̄ sua uoluntate fuerit añ peruersus: iuxta illud qđ in leuitico scriptū ē si ambulauerūt ad me peruersi: & ego ambulabo ad eos in furore meo peruersus. Quod quidē & illud poterit exponere: quare indurauerit deus cor pharaonis. Quomodo enim una atq̄ eadē solis operatio liquæfacit ceram & siccatur lutum: sic una dei in ægypto signorum operatio mollebat corda credentium: & in credulos indurabat: qui iuxta duritiam suam & cor impenitens: thesaurizabant sibi iram in die iræ ex his mirabilibus quæ cum uiderent fieri non credebant.

Hoc autem plus habet eruditio & sapientia: quod uitam tribuunt possessori suo. Cōsidera opera dei quod nemo possit corrigere quæ ille despererit.

Et quidem istud congruum ad loquendum huic fecit deus: ut non inueniat homo post eum quicquam. Scio me audisse in ecclesia ab eo qui putabatur habere scientiam scripturarum: ita hos uersiculos edisserptos: Dum in præfenti seculo es: & boni quid operis potes facere labora: ut postea ipse securus in die malo: hoc est in die iudicii torquæri alios uideas. Sicut enim præfens seculum fecit deus in quo nobis fructum bonorum operum possimus præparare: ita & futurum in quo nulli

Liber primus. c. vii.

boni operis datur facultas : Visus est quidem suadere cum diceret audientes . Sed mihi uidetur alius esse sensus : quem & symachus transtulit dicens : in die bono esto in bono : Diem uero malum intueri siquidem hoc simile huic fecit deus : ut non inueniret homo quod contra eum quaereretur . Et bona inquit & mala : prout tibi euenerint sustine . Ne putes uel bonorum tantum in mundo esse naturam : cum ex contrariis mundus ipse subsistat . Calidis & frigidis : siccis & humentibus : duris & mollibus : tenebrosis & lucidis : malis & bonis . Hoc autem fecit deus ut habeat locum sapientia : & in eligendo bonum : & uitando malum : liberum homini relinquatur arbitrium . Ne se dicat insensibilem : & stolidum a deo generatum : sed eum ideo fecisse diuersa : ut homo quari de sua conditione non possit . Simulq; hoc testimonium consequenter superioribus copulatur in quibus ait . Quis poterit adornare quod peruerterit deus .

In die bono frui bonis : & malam diem precare . Sicut enim hanc sic et illam fecit deus : ut non inueniat homo contra eum iustas querimonias . Hoc quoq; uidi in diebus uanitatis mee . Iustus perit in iustitia sua : & impius multo uiuit tempore in malicia sua .

Huic quiddam simile saluator in euangelio ait . Qui inuenit animam suam perdet eam : & qui perdidit animam suam propter me inueniet eam . Machabei pro lege dei atq; iustitia : uisi sunt in sua perire iustitia . Et martyres qui sanguinem fudere pro christo . e contrario qui & illo tempore suillam carnem commederunt : & post aduentum domini sacrificauerunt idolis : uisi sunt in hoc seculo uiuere : & propter suam malitiam perseuerare longeu . Sed dei occultae sapientiae est & tribulare nunc sanctos . ut recipiant in uita sua : & peccatores non uisitare pro scelere : & quasi ad uictimam referuare : ut illis possit aeterna bona restituere : & his mala inferre perpetua . Hebrei iustos pereuntes in iustitia sua : filios Aaron suspicantur : quod dum putant se iuste agere alienum ignem optulerunt . Et impium longeuum in malitia sua manasse dicunt qui post captiuitatem restitutus in regnum longodeinceps tempore uixit .

Noli esse iustus multum neq; plus sapias : uel ne queras amplius : quam necesse est : ne obstupescas .

Si quendam rigidum & trucem ad omnium fratrum peccata conspexeris : ut nec in sermone peccanti : nec propter naturalem interdum pigritiam moranti det ueniam . Hunc scito plus esse iustum quam iustum est . Cum enim saluator praecipiat dicēs . Nolite iudicare ut non iudicemini . Et nullus sit absq; peccato : nec si unius quidem diei fuerit uita eius : inhumana iustitia est fragilitati & conditioni hominum non parere . Noli esse iustus multum : quia pondus gratiae de ac pondus paruū abhominatio est coram deo unde & apud philosophos uirtutes in mediū lio positae sunt . Et omne quod nimis est . siue sursum siue deorsum : reputatur in uitio . Quod autē ait & noli quaerere amplius ne conturberis : siue ne obstupescas mentem nostram scit perfectam comprehendere non posse sapientia . Et mensura fragilitatis nostrae iubet nos scire debere . deniq; & paulus ei qui plusq; homo scire poterat requirebat dicens : Quid adhuc quaerimus uoluntati enim eius quis resistit ? respondit o homo tu quis es qui respondeas deo ? Si enim causas quaestionis ille qui in interrogans introducit audisset ab apostolo . stupore forsitan torpuisset . & gratiam non recepisset . Quia est & donum iuxta eundem apostolum : quod non prosit ei cui datum est . hebrei hoc mandatum id est noli esse iustus multum . super saule interpretantur : quia agag misertus est quem dominus imperauit occidi . Sed & ille de euangelio seruus cui ignouerat dominus : & ipse conseruo noluit ignoscere : huic uersiculo potest coaptari : quod fuerit iustus multum .

Ne impie agas multum . Et noli esse stultus ne moriaris in tempore non tuo .

Cum deus loquatur nolo mortem peccatoris : sed tantum ut reuertatur & uiuat : semel peccasse sufficiat : debemus nos erigere post ruinam . Si enim iuxta eos qui de phisicis disputabant : nouit hirundo pullos suos de sua oculare celidonia : & diptamum caprea appetunt uulnerata . Cur nos ignoremus medicinam poenitentiae praepositam esse peccantibus . Quod autem ait ne moriaris in tempore non tuo . Scimus chorae & dathan & abiron propter seditiones aduersum moysen & aaron repentino terrae hiatu deuoratos : & in emendationem aliorum ante die iudicii : etiam in hac uita plurimos iudicatos . Quod dicit ergo tale est noli peccatis addicere peccata : ne puoces dominum ex hoc tibi inferre supplicium .

Bonum est retinere te iustum : & quidem ab hoc ne dimittas manum tuam : quoniam qui timet deum egredietur ad omnia . Bonum est te sustentare iustum : sed ab illo ne subtrahas manum tuam . Quia qui deum timet nihil negligit .

Bonum est domesticos : fidei sustentare : sed & omni petenti tribuere dei praecipium est . Timens quippe deum & imitator conditoris sui : qui pluit super iustos & iniustos : absq; respectu per sonarum omnibus benefacere festinat . Aliter . quia haec uita miserabilis : diuersis quottidie uariatur euentibus : tam ad aduersa quam ad prospera iusti animus praeparetur . Et poscat dei misericordiam ut quodcumq; euenerit librata mente sustentet . Qui enim timet deum : nec prosperis eleuatur nec opprimitur aduersis .

Sapientia confortabit sapientem : super decem principes ciuitatis : non est homo iustus in terra : qui faciat bonum : & non peccet .

Propterea

Super Ecclesiasten.

¶ Propterea sapientia confortat iustum & omnium principum ciuitatis super eo excedit auxilium quia quamuis aliquis iustus sit: tamen dum in hac carne est constitutus: subiectus est uitiiis & peccatis & maiori praesidio indiget. Aliter decem qui potestatem habent & in urbe consistunt angeli sunt qui ad perfectum numerum peruenere denarium: & auxiliantur humano generi. Sed si quis consideret omnia auxilia maius est auxilium sapientiae: id est domini nostri Iesu christi. Postquam enim dixerunt angeli curauimus babylonem: & non est curata relinquamus eam: & abeat unusquisque in terram suam. Tunc magister omnium medicorum ipse descendit: & resperos nos sanguine: & peccatorum madentes cruore: qui omnem substantiam nostram expederam in medicos tactu fimbriae suae sanauit. Sanauit autem in ciuitate hoc est in mundo isto: & confortauit sapientem: siue ut septuaginta transtulerunt adiunxit. Omni enim qui habet dabitur: & aditietur ei. Quia autem indiguit homo positus in peccatis: & infixus in limo profundi: maiori auxilio: idcirco uenit ipsa. Aliter: supra dixerat & domesticis & alienis bene esse faciendum. Poterat ergo aliquis respondere: si omnibus benefacere uolueris: non habeo unde faciam: nec potest iustus tantas habere diuitias: quae solent magis peccatoribus abundare: propterea nunc ait: quos non potes opibus: consilio adiuua: solatio foue. Plus enim potest in angustia constituto praestare sapientia: quam quaelibet maximae potestates: & hoc ipsum cum prudentia facito. Grandis quippe libra iustitia est: & cui & quantum & quam diu & quale: uel in re uel in consilio tribuere.

¶ Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur ne accomodes cor tuum: ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi: scit enim tua conscientia quia & tu crebro maledixisti aliis.

¶ Fac quae praecepta sunt & sapientiae auxilio confortatus: uel ad mala uel ad bona praepara cor tuum: & non cures quid de te loquantur inimici: qualis foris opinio sit. Quomodo enim prudentis uiri est: murmurantem famulum non audire: nec curiosam aurem ponere quid se loquatur absente: si enim hoc fecerit semper in tribulatione erit: & ad mutationem serui iracundiamque commouebitur: sic & sapientis hominis est sapientiam prauam sequi: & uanos non considerare rumores. Sed & alio exemplo docet poenitus non curandum iusto homini: quid homines loquantur dicens. Quomodo nouit conscientia tua quod tu de multis loquutus es: sepe aliis detraxisti: sic & aliis debes ignorare detrahentibus. Et simul docet non facile iudicandum: & habenti trabem in oculo: de festuca alterius non loquendum.

¶ Cuncta temptaui in sapientia & dixi: sapiens efficiar: & ipsa longius recessit a me: multo magis quam erat: & alta profunditas: quis inueniet eam.

¶ Dicit se ut regnorum quoque testantur libri: ultra omnes homines quassisse sapientia: & temptasse ad finem illius peruenire. Sed quanto plus quiescit: tanto minus reperisse: & in media demersus caligine: tenebris ignorantiae circumdatum. Alias autem qui eruditus fuerit in scripturis: quanto plus scire coeperit: tanto in eis quotidie oritur maior obscuritas. Aliter contemplatio sapientiae in hac uita: in speculo uidetur & in imagine. Cum ergo recogitaui in futuro facie ad faciem reuelandam notitiam eius: tunc liquido rem cognoscam longe me nunc ab eius notitia dissidere.

¶ Frustravi uniuersa animo meo ut scirem & considerarem: & quererem: sapientiam: & rationes: ut cognoscere impietatem stulti & errorem imprudentium: & inueni amariorem morte mulierem. quae laqueus venatorum est: & sagena cor eius. vincula enim sunt manus illius. qui placet deo effugiet eam: qui autem peccator est capietur ab illa.

¶ Pro eo quod septuaginta posuerunt circuiui ego & cor meum. Symmachus interpretatus est dicens. Pertransiui uniuersa sensu meo: scire & differere: & inuestigare. Quia igitur supra ecclesiastes dixerat: omnia se sapientia pertentasse: & quanto plus eam quassierit: tanto illam longius refugisse. Nunc ait illud etiam in sua se quassisse sapientia: quod in humanis rebus malum uniuersa antecedit mala. Et quae res in impietate stultitia errore uecordia: teneat principatum. Et dicit se omnium malorum caput mulierem inuenisse. Quia & per illam mors in orbem terrarum introiit: & praetiosas animas uirorum capit. Omnes quippe adulterantes: quasi clibanus corda eorum: quae fecit adolescentium euolare corda: & cum in mente miseri amatoris fedit trahit in praecipitum nec ante pedes suos respicere patitur: sed quasi laqueus & sagena cor adolescentis innectit. Vincula sunt enim manus eius: pro quo aquila interpretatus est uinctae sunt manus eius. Quod hebraea lingua dicitur suum. Suadere enim potest: uim facere non potest. Nec ad se trahere nolentes. Iustus qui fuerit & bonus coram domino eruetur ab ea. Peccator uero captus deducetur ad mortem: non putemus temere hanc salomonem de genere mulierum protulisse sententia: quod expertus est loquitur. Ideo quod offendit deum quia captus est a mulieribus. Et haec secundum litteram. Ceterum iuxta intelligentiam spiritualem. Aut omne generaliter peccatum mulierem nominamus: & iniquitatem quae sub specie mulieris sedet in zacharia super plumbi talentum. Aut diabolus tropice mulierem accipimus: propter effeminatas uires: aut certe idolatria est. & ut propius accedamus hereticorum ecclesia quae insipientem sensum ad se uocat. ut panes furtiuos: & aquam furtiuam: hoc est falsum sacramentum & polum baptismum inductus accipiat.

¶ Ecce hoc inueni dicit ecclesiastes unum & alterum ut inuenirem rationem: quam adhuc querit

Liber primus. c. viii.

anima mea et non inueni. Virum de mille vni reperi: mulierem ex omnibus non inueni. Solum modo hoc inueni: quod fecerit deus hominem rectum: et ipse se infinitis miscuerit questionibus. Hoc inquit reperi uniuersa diligenter euentilans quod paulatim peccando: et ad unum delictum aliud apponendo grandem nobis sumam effecimus peccatorum. Etenim quippe quod omnes uoce consona transtulerunt: secundum hebrei sermonis ambiguitatem et numerum possumus et sumam et cogitationem et rationem dicere. Sed et hoc quod ait requisivit anima mea: an recta mulier inueniatur: ut quauis paucos de uiris bonos inuenerim: ita ut de mille unus possit inueniri. Mulierem bonam inuenire non potui. Omnes enim me non ad uirtutem sed ad luxuriam deduxerunt. et quia appositum est cor hominis diligenter ad malitiam ab adolescentia: et poene omnes offenderunt deum. In hac ruina generis humani facilior ad casum mulier est. De qua et poeta gentilis uariatum et mutabile semper foemina. Et apostolus semper ait discentes: et nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes. Et ne uideretur communem omnium damnare naturam: et deum auctorem facere mali: dum talium conditor est: qui malum uitare non possint. Argute praecauet et ait bonos nos a deo creatos: sed quia libero sumus arbitrio derelicti: uitio nostro ad peiora labi: dum maiora querimus: et ultra uires nostras uaria cogitamus. Aliter: quotidie mecum uniuscuiusque rei rationem ponens nullum inuenire potui cogitatum: qui non cogitatione peruersa extrinsecus turbaretur. In mille autem uiris inueni unum hominem qui iuxta imaginem conditoris est conditus. Et in mille non quibuslibet sed in mille uiris: quorum numerum implere mulier non potuit: in mille qui non appropinquauerunt ad mulierem: et propterea purissimi permanserunt. Haec autem omnia tropologice accipienda. In multis quippe studiosis et quotidiana meditatione sudantibus uix inuenitur cogitatus purus: et uiri dignus uocabulo. Possumus et cogitatus pro uiris accipere: mulieres pro opibus: et dicere quod difficile cogitatio alicuius pura inueniri queat. Opera uero quia per corpus administrantur: aliquo semper errore commixta sint. Pro eo autem quod supra hebreum sermonem interpretantes diximus unum aut unam ut inueniatur numerus: siue ratio aut cogitatio. Apertius interpretatus est symmachus unum ad unum inuenire rationem: quod enim nos solemus absolute et neutraliter appellare. Id est hoc quesui: et istud uolui inuenire: hebrei foeminino genere pronuntiant. Sic et in psalmo: unam petii a domino hanc requiram: pro eo quod est unum. CAPITVLVM. VIII.

Quis talis et sapiens est: et quis cognouit solutionem uerbi? Sapientia hominis lucet in vultu eius: et potentissimus faciem illius commutabit.

Supra docuerat difficile bonum hominem reperi: et uenientem contra eliserat quae ratione a deo bonos homines conditos: sed sponte sua ad peccata delapsos. Nunc quid boni homini dedit deus: quasi gloriabundus enumerat: sapientiam scilicet atque rationem: prouidentiam: occulta dei nosse mysteria: archana eius sensu cordis intrare. Oblique autem de se loquitur quod nemo fuerit sapiens ut ipse: et nullus sic sciret problematum solutiones: et sapientia eius a cuncto laudata sit populo. Quae non solum intrinsecus laetuerit: sed et superficie corporis: et speculo uultus eluxerit: ultraque omnes homines prouidentiam mentis suae in facie pinxerit. Ixx. pro eo quod nos posuimus: quis ita et sapiens transtulerunt: quod nouit sapientes: et pro eo quod nos diximus et fortis faciem suam commutabit: posuerunt: et ipudens uultu suo odietur: et re uera cum multis sint qui sapientiam repromittant: difficile inuenitur: quod discernere queat uirum sapientem: ab his qui uidentur esse sapientes. Et cum sint plurimi qui scripturarum occulta dicant posse se soluere: rarus est qui ueram inueniat solutionem. Quod autem sequitur sapientia hominis illuminabit uultum eius: et improbus facie sua odietur. Ita possumus explanare ut pauli uerba ponam. Nos autem reuelata facie gloriae domini commutabitur: et psalmista canentis. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Sapientia autem hic hominis non aliam dicit absque sapientia dei: Sic iuxta possibilitatem capacitatis hominis eius esse incipit: qui se habere mactauerit. Omnis hereticus et falsum dogma defendens: impudenti uultu est. Denique martionem et ualentinum melioris se dicunt esse naturae quam conditorem: et hoc posset aliqua ex parte ferri: si spiritus se huius rei habere contenderent: et non iam possidere naturam.

Ego os regis obseruo: et precepta iuramenti dei. Ne festines recedere a facie eius. neque permanas in opere malo quia omne quod uoluerit faciet: et sermo illius potestate plenus est. Nec dicere ei quisque poterit: quare ita facis?

Videtur quidem praecipere iuxta apostolum regibus et potestatibus obsequendum: maxime septuaginta interpretibus imperatiuo modo dicentibus: os regis custodi. Sed ego puto de illo rege nunc dici: de quo David ait. Domine in uirtute tua laetabitur rex: et in alio loco ut patris et filii unum regnum significetur scriptura commemorat: Deus iudicium tuum regi dabit: et iustitiam tuam filio regis: non enim iudicat pater quemquam sed omne iudicium dedit filio. Qui rex filius dei patris et regis est filius: huius itaque custodienda precepta sunt: huius uoluntas patranda: et hoc est quod in tobie libro scribitur: mysterium regis abscondere bonum est. Et praecipue monet ne tractemur quare deus unumquodque preceperit. Sed quodcumque uiderit esse mandatum. hoc pia mens hominis implere festinet: et sit in lege domini uoluntas eius: quia uero septuaginta aliter transtulerunt dicentes: et de iuramento et uerbo dei ne festines a facie dei ambulare: sciendum iuramentum dei in diuinis uoluminibus esse conscriptum. Hoc itaque iuramentum dei: uerbum sacrum et arcanum: non debemus quibusque narrare: et proferre in medium et citam

Super Ecclesiasten.

citam de eo ferre sententiam. Neq; ut moyses festines uidere facies dei: sed tã diu sustine donec ipse pertranseat: & tantum eius posteriora conspicias. Necnõ & illud quod sequitur: non stes in uerbo malo: & cætera super eo intelligamus: qui i hereseos errore præuentus est: uel sup illo qui cū ecclesiæ fidē hēat: tñ peccatis uicitur ut sit ne pseueres in detractiōe: i turpiloqo: luxuria: auaritia: libidine q si pseueraueris: rex uitioꝝ atq; peccati diabol' opabatur i te pditiōez & faciet qd cūq; uoluerit.

¶ Qui custodit præceptū nō experietur i futuro qdquā mali: tps & rñsiōe cor sapiētis intelligit. **¶** Notādū q cognoscit uerbū: positū ē: p eo qd ē nō patietur. Aut nō erit i eo: sic qdē & de saluatoris sic scriptū ē: q cū nō cognouisset pñm: de' p nobis pñm fecit. p uerbo quoq; symmach' rē itēp' ratus ē dicens: qui custodit mandatum non experietur rem malam. Præcipit autē regis iperū: idest christi obseruandum. & scire quid & quare & quo tēpore iubeatur.

¶ Omni negotio tps ē & oportunitas: & multa hoīs afflictio: q; ignorat pterita: & uētura nullo sci re potest nuntio. **¶** Licet diuersa eueniāt & nō possit iustus scire qd ei futuꝝ sit: nec singularū regē causas rōnesq; cognoscere. Nemo ē enī cōsci' futuroꝝ: tñ scit a deo cūcta i utilitatē hoīuꝝ fieri: & nō absq; ei' uolūtate disponi. Est at magna afflictio gñis hūani: qā ut poeta ait: nescia mēs hoīnū: fati fortisq; futura. Aliđ spat & aliud euenit: de altero loco expectat hostē & alteri' gladio uulnerā. Pro eo at q. lxx. itēp'tes dixerūt: & theodotion: qā scia hoīs multa sup eū: i hebreo malitiā hēt non sciaz: sed qā res & delecth līe hebreæ: excepto paruo apice similes sūt: p saath legerūt daath. i. p malitia sciam: hoc meli' sciet q ei' dē linguæ hūerit notitiā. Illud quoq; qd in fine hoꝝ uersuū scriptū ē Quia nescit qd factū sit & qd futuꝝ sit: post eū q; anūtiabit ei: de uerbo ad uerbū hūc ex hebreo sermonē trāstulim' ut eē sēsū alterū nouerim'. Q d. s. nec ea q pterierunt scire possumus: nec ea quæ futura sunt: ita ut sunt cognoscere futura.

¶ Non est in hominis ditione prohibere spiritum nec habet potestatem in die mortis. nec finitur quiescere ingruente bello. neq; saluabit impietas impium.

¶ Nō ē i p'tate aia uestra ne auferatur a uobis: & egrediēte ad iperū dei spū nihil pdest ora claudere. & uitā retinere fugiētē. Cūq; iterit' uitā nīa inimic' & hostis aduenerit. idutias accipere nō possum': nec reges quodā i saculo & oīa nīa ipietate uastātes: obuias morti ferre man': sed i cinerē terrāq; soluētur. Nō ē ergo lugēdū si futura scire nō possum': & sape ab iniqs potētiorib' opp'mamur cū morte oīa finiāt: & supb' & potēs q cūcta populat' ē n ualeat aiaz suā retinere cū rapit: aliter: spūs q uniuersa dispēsāt nō pōt a quoq; hoīuꝝ phiberi: & leges accipe spirādi: de quo & supra dictū ē: girādo uadit spūs. In die mortis nō sum' potētes. In die enī uitæ facile uitatur inimicus. Similiter q i bello ē & nō hēt pacē dei: q superat omnē sensum: nō habet emissionē: de qua ad sponsā dicitur. Emissiones tuæ paradisus: cum fructu pomorum & quia impietas non saluabit habētē se: pietas eregione saluabit: potest impietas diabolus appellari: & pietas dominus noster iesus christus.

¶ Hec oīa cōsideraui & dedi cor meū i cūctis opib' q sūt sub sole: iterdū dñas hō hoī i malū sni. Audi ipios sepultos q ēt cū adhuc uinerēt i loco scdō erāt & laudabāt i ciuitate qsi iustoz opū: sed & hoc uanitas. Et enī q; nō pferē cito cōtra malos snia: absq; vllō timore filii hominū perpetrant mala. Et tamē peccator ē ex eo q centies facit malū & expectatur per patientias.

¶ Dedi iquit cor meū ut oē qd sub sole gentur intuerer: & hoc uel maxie: q hō accepit i hoīs p'tatē ut quoscūq; uult affligat atq; cōdēnet. Cū itaq; mētē meā ad hęc itūēda erigerē: uidi impios cū tali opinione mortuos: & sic sepultos ut facti æstimarētur i terra: q cū uiuerēt putabātur digni eē ecclesia & tēplo dei. Et isup ābulātes timidi laudabantur i malis suis. Laudat enī peccator i desiderio aia suæ: & q iniqua gerit bñdicif. Hoc at p'pterea euenit qā nemo peccatib' audet cōtradicare: nec statim scel' ulciscif de': sed differt pōnā dū expectat pōnitētiā. Pctōres at qā non statim redarguti atq; correpti sūt: putātes neq; futuꝝ eē iudiciū i scelei pseuerāt. Possum' hoc testionio uti aduersus epos q acceperūt i ecclesia p'tatez: & scādalizāt magis eos quos docere & ad meliora debuerāt icitare. Hi frequēter post mortē laudātur in ecclesia & bñ i his q nō pbabiliter fecerāt publicæ siue a successorib': siue a populis p'dicātur. Et hoc itaq; uanū ē: qā enī nō ut egerūt sic audiūt: nec statim corripit' i p'tō suo. Nemo qppe audet accusare maiore: & p'pterea scī & bñ & i pceptis dñi ābulātes augēt pctā pctis: difficilis ē accusatio i ep'm: et si enī peccauerit nō credif: & si cōuid' fuerit nō punitur. Quia peccator facit malū cēties: & elōgatur ei. Ex hoc cognosco ego q erit bonū timētib' deū: qui timebūt a facie eius. Ex eo qd peccanti plurimū hoc qppe significat centies deus dat locū pōnitentia: & nō eū statim punit in scelere: sed expectat ut cōuertatur ab iniquitate sua.

¶ Ego cognoui quod erit bonū timētib' deū: q nerētur faciē dei. **¶** Symmach' hūc locum ita trāstulit: peccās enī malus mortu' ē lōganimitate cōcessa ei. Porro ego scio qā erit bñ timētib' deū: qui timuerūt a facie dñi. Bonū uero nō erit iniquo: neq; lōgo superit tpe: qā nō timuit faciē dñi. Et qā manifestū ē qd iste trāstulerit hoc dicēdū ē: qd hebraicū uerbū maath qd. lxx. trāstulerūt extūc & nos cēties posuimus. Aquila & symmach' & theodotion mortuus ē itēp'ratati sūt. Vt sic qui peccauit & fecit malū mortu' ē. In eo enī q peccauit statiz mortu' ē. Si at iuxta. lxx. itēp'tes: p eo qd mortu' ē legerim' extūc: iuxta quosdā hic erit sensus. Peccator nō tūc primū peccat qñ uidet facere peccatū: sed iā tunc ante peccauit. Ab alienati sūt pctōres a uulua: errauerunt a uentre. Et q'runt hoc

Libri primus. c. viii.

quod sequitur loquuti sunt falsa: quomodo possit exponi: simplex enim intelligentia habere consequentiam non uidetur paruulos peccatores statim ut de uulua eieci sunt mendacium loqui.

Non sit bonum impio: nec prolongentur dies eius: sed quasi umbra transeant: qui non timeant faciem dei.

Impræcatur male his qui non habent timorem dei: & optat ne diu differantur a pena: sed statim morte subtrahi: cruciatus recipiant quos merentur. Simile quid & apostolus loquitur: utinam præcidantur qui uos conturbant. Et alibi. Alexander errarius multa mala mihi ostendit: reddet illi dominus secundum opera eius: quæ quomodo clementer dicta sint requirendum est: hæc iuxta sensus hebraici ueritatem. Si quis uero septuaginta interpretes sequitur: qui quasi ab alio sensu incipientes dixerunt. Et ego cognosco quia bonum erit timentibus deum: ut timeant a facie eius: & bonum non erit impio. & non prolongabit dies in umbra: qui non est timens a facie dei: hoc poterit dicere fient: quidem & illa de quibus ante paulo tractaui. Ego tamen manifestissime recognosco: quia erit bene his qui timeant a facie dei. uultus enim domini super facientes mala: & impio non erit bonus: non enim timet a facie dei: & non prolongabit dies in umbra: hoc est dies uitæ suæ: qui quasi umbra uiuentibus sunt: non quod qui multo uiuant tempore prolongent dies suos: sed qui grandes eos faciant bonorum operum magnitudine: unde & iacob quasi peccatorem se confitens ait. Parui & mali dies mei: & in psalmo confitens. dies mei sicut umbra inclinati sunt: & ego sicut fenum arui: non quo longam uitam quæsierit in præsentis: in quo omne quod uiuimus: breue & umbra est: & imago: in imagine enim perambulat homo: sed quod de futuro timeat: ne longitudo uitæ ipsius uera uita breuietur.

Est & alia uanitas que fit super terram. Sunt iusti quibus multa proueniunt: quasi opera egerint impiorum: & sunt impii qui ita securi sunt: quasi iustorum facta habeant. Sed & hoc uanitas est: & uanissimum iudicium.

Inter ceteras uanitates quæ in mundo uario feruntur euentu. hoc etiam depræhendi quod iusti ea frequenter eueniunt: quæ impiis euenire debuerant: Et impii tam sceleriter in hoc mundo degunt ut eos putes esse iustissimos. dabit exemplum euangelium diuitis purpurati & pauperis lazari septuagesimo quoque secundus psalmus de hac re disputat: cum iustis interdum mala & impiis eueniunt bona. Pro eo quod nos posuimus est uanitas: quæ fit super terram. Symachus absolute tractu lit dicens: Est difficile cognitu quod fit super terram. hebrei iustos quibus eueniunt mala: & impios quibus accidunt opera iustorum: filios aaron interpretantur & manassem: quod illi sacrificantes perierint. & iste post tanta mala & captiuitatem in imperium sit restitutus.

Laudandi igitur letitiam: quod non esset homini bonum sub sole nisi quod comederet & biberet atque gauderet: & hoc solum secum auferret. de labore suo in diebus uitæ quos dedit ei deus sub sole.

Hoc plenius supra interpretati sumus: & nunc strictim dicimus scilicet breuem & cito finiendam præferre eum uescendi & bibendi uoluptatem angustiis seculi: & his quæ iniuste fieri uidentur in mundo: quod solum hoc homo de suo labore habere uideatur: si uel modico fruatur refrigerio. Verum hæc interpretatio esurientes sitientes atque lugentes quos beatos dominus in euangelio uocat: si sic accipitur ut scriptum est: miseros approbabit. Et cibum itaque & potum spiritalem accipiamus: & super eis lætitiā quam in labore uitæ nostræ: uix possumus inuenire. Quod hæc autem ita sentienda sint ut diximus: demonstrat sequens uersiculus in quo ait. Dedi cor meum ut uiderem sapientiam & occupationem: quo scilicet occupentur homines super terram. & diebus ac noctibus in scripturarum meditatione uersentur: ita ut plerumque pro inuestigatione ueri: ab oculis somnus aufugiat.

Et apposui cor meum ut scirem sapientiam & intelligerem occupationem: diffictionem que versatur in terra. Est homo qui diebus ac noctibus somnium oculis non capit: & intellexit quod omnium operum dei nullam possit homo inuenire rationem eorum que fiunt sub sole: Et quanto plus laborauerit ad querendum tanto minus inueniat: etiam si dixerit se sapiens nosse. non poterit reperire.

Siquidem & si dixerit se sapiens cognoscere: non poterit inuenire: qui quærit causas rationesque rerum quare hoc uel illud factum sit: & quare mundus uariis gubernetur euentibus. Cur alius cecus: debilis. alius uidens nascatur & sanus: Hic paupertatem habeat. ille diuitias: iste sit nobilis ille inglorius: nihil aliud proficit nisi in sua tantum quæstione torqueri: & disputationem pro tormento habere. nec tamen inuenire quod quærit: & cum se dixerit cognouisse: tunc ignorationis habere principium & in profundo errore uersari. Subostendit tamen esse causas rerum omnium & iustitiam quare unum quodque sic fiat: sed in occulto eas latere & non posse ab hominibus comprehendere.

CAPITVLVM.

NONVM.

Omnia

Super Ecclesiasten.

Omnia hec tractavi in corde meo ut curiose intelligerem. Sunt iusti atq; sapientes: & opera eorum in manu dei sunt: & tamen nescit homo: utrum amore an odio dignus existat sed omnia in futurum servantur incerta.

Etiam hunc locum Symachus manifestius interpretatus est dicens: Omnia hæc stant in corde meo ut ventilarem uniuersa quia & iusti & sapientes & opera eorum in manu dei sunt. Et insuper neq; amicitias neq; inimicitias scit homo. sed omnia coram eis incerta. Propterea q; omnibus eueniunt similia iusto & iniusto: Porro hic sensus est: etiam in hoc dedi cor meum. & scire uolui quos deus diligeret & quos deus odisset. Et inueni iustorum quidem opera in manu dei esse: & tamen utrum amentur a deo an non. nunc eos scire non posse: & ambiguum fluctuare utrum ad probationem sustineant quæ sustinent: an ad supplicium. in futuro igitur scient & in uultu eorum sunt omnia idest ante-

cedet eos cum de uita hac decesserint notitia istius rei: quia tunc est iudicium nunc certamen: & quicumq; aduersa sustinent: utrum per amorem dei sustineant ut Iob: an per odium ut plurimi peccatores nunc habetur incertum.

Et eo quod uniuersa eque eueniant. iusto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas & sacrificia contemnenti. Sicut bonus sic & peccator: ut periurus ita & ille qui verum dixerat.

Ea quæ per se nec bona nec mala sunt: sed a sapientibus seculi media nuncupantur: quia equaliter & iustis eueniunt: & iniustis: simplices quoq; conturbant cur ita eueniant & propterea non putant esse iudiciū. cum oīum rerum in futuro discrimē sit. Et hic confusa sunt omnia: quod autem ait euentus unus iusto & impio siue angustiarum siue mortis significant euentum. & idcirco nec caritatem dei eos in se nosse nec odium. Sacrificans quoq; & nō sacrificans: & cætera quæ contrario numerata sunt: spiritualiter accipienda secundum illud: sacrificium deo spiritus contribulatus. cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

Hoc est pessimam inter omnia que sub sole sunt: quia eadem cunctis eueniunt: unde & cor da filiorum hominum implentur malicia: & contemptu in vita sua: & post hec ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper uiuat & qui huius rei habeat fiduciam.

Et hoc est apertius more suo interpretatus est Symachus dicens.

Sed & cor filiorum hominum repletur malicia. & procacitate iuxta cor eorum in vita sua. Nonissima autem eorum veniunt ad mortuos. quis enim potest in eternum perseuerare uiuens.

Eundem autem sensum scriptura repetit: de quo paulo ante memorauimus q; cum omnia equaliter eueniant uniuersis: & nulla sit in bonis sustinendis malisue discretio: uel certe equali morte de hoc seculo subtrahamur: nihilominus erroribus & procacitate & malicia repleamur: & post hæc omnia: subito rapiamur interitu: nec ultra possumus cum uiuentibus habere consortium: uel certe sic quoniam communes angustiae iustos & iniustos præmunt: idcirco ad peccata homines pronocantur. Et tamen post omnes conatus quibus frustra nixi sunt: dum ignorant ad inferna descendunt & confidentia.

Melior est canis uiuus leone mortuo. uiuentes enim sciunt se esse mortuos: mortui uero nihil nouerunt amplius: nec habebunt ultra mercedem. Quia obliuioni tradita est memoria eorum. Amor quoq; & odium & inuidia simul perierunt: nec habebunt partem in hoc seculo: & in opere q; sub sole geritur.

Quia supra dixerat cor filiorum hominum impleri malicia & procacitate: & post hæc omnia morte finiri: nunc eadem complet & repetit. donec uiuant homines. posse eos iustos fieri. Post mortem uero nullam boni operis occasionem dari. Peccator enim uiuens potest melior esse iusto mortuo: si uoluerit eius transire uirtutes: uel certe eo qui se in malicia: potentia: procacitate iactabat & mortuus fuerit. Melior pauper potest esse quibus uilissimus: quia uiuentes metu mortis possunt bona opera perpetrare. mortui uero nil ualent ad id addicere: qd semel secum tulere de uita: & obliuione inuoluta sint omnia: iuxta illud q; in psalmo scriptum est. Obliuioni datus sum quasi mortuus a corde. Sed & hæc dilectio eorum & odium & emulatio: & omne qd in seculo habere potuerunt: mortis finitur aduentu: nec iuste quippiam iam possunt agere: nec peccare: nec uirtutes possunt addicere nec uitia: licet quidam huic expositioni contradicant: asserentes etiam post interitum: & crescere nos posse & decrescere: & in eo q; ait nunc: & pars non erit eis adhuc in seculo in omni q; factum est sub sole. Ita intelligant ut dicant eos in hoc seculo & sub hoc sole: quem nos cernimus nullam habere communionem. Habere uero sub alio seculo: de quo saluator ait. Et ego non sum de hoc mundo: & sub

Liber primus. c. ix.

sole iustitiæ & non excludi opinionē q̄ contendit: postquā ex hoc seculo migrauerimus: & offendere posse creaturas rationales & promereri uersiculum istum in quo dicitur.

¶ Melior est canis uiuus super leonē mortuum.

¶ Aliter: referebat hebreus: ita apud suos exponi: utiliore esse quemuis indoctum: & eum qui adhuc uiuat & doceat præceptore perfectio qui iam mortuus sit: uerbi gratia: Vt canem intelligeret unumquemlibet: de pluribus præceptorem: & leonem moysen: Aut alium quemlibet prophetarum. Sed quia nobis hæc expositio non placet ad maiora tendamus: & chananeam illam cui dictum est fides tua te saluam fecit: canem iuxta euangelium esse dicamus. Leonem uero mortuum circumcisionis populum: sicut Balaam propheta dicit. Ecce populus ut catulus leonis: consurgit ut leo exultans. Canis ergo uiuens nos sumus ex nationibus. Leo autem mortuus est: iudeorum populus a domino derelictus: Et melior est apud deum iste canis uiuens: quam ille leo mortuus. Nos enim uiuentes cognoscimus patrem & filium & spiritum sanctum: illi uero mortui nihil sciunt: neq; expectant aliquam re-promissionem atq; mercedem: sed completa est eorum memoria: neq; ipsi meminerunt quæ scire debuerant: neq; illorum iam dominus recordatur dilectio quoq; qua aliquando diligebant perijt: & odium de quo audacter loquæbantur: non ne odientes te domine odiui: & super inimicos tuos tabescebam. nec non & zelus eorum iuxta quem sineas zelatus est: & in athathia intremuerunt poplites: perspicuum autē ē q̄ & pars eorum non est in hoc seculo. non enim possunt dicere pars mea dominus.

¶ Vade: ergo & comede in letitia panem tuum: & bibe cum gaudio uinum tuum: quia deo placeant opera tua. Omni tempore sint uestimenta tua candida: & oleum de capite tuo non deficiat. Perfrue vita cum uxorē quam diligis: cunctis diebus uite instabilitatis tue: qui datus tibi sub sole in tempore uanitatis tue. Hec est enim pars in uita: & in labore tuo: qui laboras sub sole. Quodcumq; facere potest manus tua instanter operare: quia: nec opus: nec ratio: nec sapientia: nec scientia erunt apud inferos quo tu properas. Averti me ad aliud & uidi sub sole nec uelocem esse cursum: nec fortium bellum: nec sapientium panem: nec doctorum diuitias: nec artificum gratiam: sed tempus casumq; in omnibus. Nescit homo finem suum. Sed sicut pisces qui tenentur in captione pessima. sicut volucres que capiuntur in laqueo. similiter capientur filii hominum in tempore pessimo: cum ceciderit super eos subito.

¶ Antequam de singulis disputemus: breuiter cōstringenda sunt omnia: ut appareat quo simul sensu cuncta dicantur: quia superiore capitulo fuerat præloquutus quod postquam mortui fuerint homines a corde uiuentium excidant: & nec dilectionem quis in eos nec odium habeat: Secundum illud poetæ. nullum cum uictis certamen & ethere cassis: & quia sub sole ultra nihil possint: nunc quasi errorem humanum: & consuetudinem qua se ad fruenda huius seculi bona inuicem hortantur inducit. & non prosopopeiam facit more rethorum. & poetarum dicens. O homo: quia ergo post mortem nihil est: & mors ipsa nihil est. Audi consilium meum: & dum uiuis in hac breui uita frui uoluptate: utere dapibus: uino curas opprime: & intellige a deo tibi donata ad utendum. candidis uestibus ornatus incede. unguentis spiret caput tuum: quæcumq; tibi placuerit foeminarum: eius gaude complexu: & uanam hanc & breuem uitam: uana & breui uoluptate percurrere. Nihil enim extra hæc habebis amplius quo frui: quodcumq; te delectare potest festinus carpe: ne pereat. Neq; enim friuola debes formidare commenta. quod singulorum operum uel bonorum uel malorum apud inferos tibi reddenda sit ratio. non est enim aliqua in morte sapientia: nullus post dissolutionem uitæ huius sensus. Et hæc inquit aliquis loquatur epicurus: & aristippus: & curenaici: & ceteri peccudes philosophorum. Ego autem diligenter mecum tractans inuenio non ut quidam male estimant omnia fortuito geri: & uariam in rebus humanis fortunā ludere: sed cuncta iudicio dei fieri. Neq; n. uelox pedibus suum debet cursum putare si currat: nec fortis in suo confidat robore: nec sapiens diuitias & opes estimet prudentia congregari. Nec eloquens & doctus per eloquentiam & doctrinam apud populum inuenire posse se gratiam. sed omnia deo fieri disponente. & nisi ille cuncta suo arbitrio rexit: & edificauerit domum: in uanum laborant qui edificant eam: nisi ille custodierit ciuitatem in uanum uigilant qui custodiunt eam: non est itaq; ut illi putant unus euentus: & incertus uitæ huius status: quia quando non estimant. repentina morte subducti ad iudicium ueniunt: & quomodo pisces hamo capiuntur & retibus: & aues per aerem libere laqueo dum nesciunt alligantur: sic homines pro merito suo ad æterna supplicia deducuntur: cum repente mors euenit & iudicium in eos qui putant omnia incerto statu uolutari. Hæc iuxta eum sensum quo breuiter uoluimus uniuersa comprehendere: nunc quasi non ex alterius sed ex sua persona loquatur interpretanda sunt singula. Vade comede in letitia panem tuum: & bibe in corde bono uinum tuum: quia complacuerunt deo opera tua. Quia didicisti q̄ omnia morte finiantur: & in inferno non sit pœnitentia. nec aliquis ad uirtutes recursus: dum in

Super Ecclesiasten.

dum in isto seculo es festina: contende: age poenitentiam: dum habes tempus labora: libenter enim deus suscipit poenitentem. Aliter & simpliciter intellectum prodest iuxta illud: siue manducaris: siue bibitis: siue quid aliud facitis omnia in nomine domini facite. Et in alio loco: cum consilio uinum bibe: non enim habet ueram letitiam: & cor bonum qui creaturis super modum abutitur. Melius est autem sentire sic: cuius complacuerunt opera coram deo: nequaquam poterit indigere uero pane & uino quod calcatum est de uinea Sorech. Dato nobis itaq; precepto quod dicit desiderasti sapientiam serua mandata: & dominus manifestabit eam tibi: seruemus mandata: & panem & uinum spirituale: inuenire poterimus. Qui autem mandata non seruauit: & in panis & in uini habundantia gloriatur: dicitur ei per Esaiam. Ne dicas etiam cognosco eam: neq; cognouisti neq; scis: neq; a principio aperuit tibi aures: scio enim quia contemneris. Porro quod in septuaginta interpretibus dicitur.

Veni commede in letitia panem tuum.

Eius ecclesiastis uox est qui in euangelio loquitur: qui sitit ueniat ad me & bibat: & in prouerbiis: uenite commedite panes meos: & bibite uinum meum. In omni tempore sint uestimenta tua candida: & oleum de capite tuo non desit. Habeto inquit corpus mundum: & esto misericors: uel ita: non sit tempus quo candida uestimenta non habeas: caue ne quando pollutis uestibus induaris: populus quippe peccator in fuscis uestibus fuisse describitur: tu autem induere lucem: & non maledictionem: quæ super iuda scripta est. Induatur maledictione sicut uestimento. Induere uiscera misericordiae: benignitatis: humilitatis: patientiae: mansuetudinis & cum dispoliatus fueris ueterem hominem cum operibus ei: induere nouo qui renouatur de die in diem. Quod autem ait.

Et oleum de capite tuo non desit.

Sciendum naturam hanc esse olei: ut & lumen alat: & fessorum soluat laborem. Est oleum spirituale: oleum exultationis de quo scribitur: propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis prae participibus tuis. Hoc oleo uultus noster exhilarandus est: hoc ieiunantis unguendū caput: quod peccatores habere non possunt quibus dicitur. Non est malagma imponere: neq; oleum neq; alligaturas: habent enim oleum contrarium: quod uir iustus detestatur dicens. oleum peccatoris non impinguet caput meum: hoc oleum heretici habent: & hoc cupiunt deceptorum capita perfundere.

Perfructu uita cum uxore quam diligis: cunctis diebus uite instabilitatis tue. qui dati sunt tibi sub sole omni tempore uanitatis tue. hec est enim pars in uita & in labore tuo quo laboras sub sole.

Sapientiam sequere & scientiam scripturarum: & hanc tibi in coniugium copula: de qua in prouerbiis dicitur. Ama illam & seruabit te. Amplexare illam & circumdabit te. Dies autem uanitatis: dies saeculi huius nequam significat: de quo & apostolus non tacet: quod autem ait.

Uine uitam cum muliere quam dilexisti.

Ambigue quidem posuit: siue uide & contemplare uitam: Et ipse & uxor tua tecum: non enim poteris sine tali uxore solus uidere uitam. Siue utrumq; considera: & uide uitam & mulierem diebus uanitatis tuae: & pulchre praecipit ut in diebus uanitatis nostrae ueram uitam cum sapientia uxore quæramus: hæc enim pars nostra est: & hic laboris fructus si in hac uita umbratili liberam uitam inuenire ualeamus.

Quodcumq; potest manus tua facere instanter operare: quia nec opus nec ratio nec scientia nec sapientia erit apud inferos quo tu pperas.

Fac quodcumq; nunc potes & labora: quia cum ad inferna descenderis locus non erit poenitentiae. Huic simile & a saluatore praecipitur. Operamini dum dies est: ueniet nox & nemo poterit operari: quod autem ait in inferno quo tu uadis: nota ut samuelem quoq; uere in inferno credas fuisse: & ante aduentum christi quauis sanctos: omnes inferni lege detentos. Porro quod sancti post resurrectionem nequaquam teneantur in inferno: testatur apostolus dicens. Melius est dissolui & esse cum christo. Qui autem cum christo est: utiq; non tenetur in inferno.

Uerti me ad aliud: nidiq; sub sole. nec uelotium esse cursu: nec fortissimè bellu. nec sapiētū panē nec doctorum diuitias: nec artificum gratiam: sed tempus casumq; in omnibus.

Qui uinctus est compedibus ferreis: & grauib; plumbi nexibus degrauiatur: iniquitas enim sedet super talentum plumbeum: & in psalmo loquitur: quasi onus graue grauatae sunt super me. Nō est aptus ad cursum illū de quo dicitur: cursum consumaui fidem seruaui: qui autem leuis est: & animi illius non grauatur: nihilominus & ipse absq; adiutore deo ad calcem non potest peruenire. Sed cum praelium fuerit aduersum contrarias potestates: de quo scriptum est: sanctificate bellum: licet robustus propriis tamen uiribus uincere non ualebit: perfectus quoq; in filiis hominum & sapiens uiuentem panem atq; caelestem habere non poterit: nisi per sapientiam cohortantem: uenite commedite panes meos: & quoniam sunt diuitiae de quibus dicit apostolus: diuites fieri in omni

Liber primus. c. r.

bus operibus bonis: & alibi. Gratias ago deo meo semper pro uobis: i gratia dei quæ data est uobis in xpo Iesu quia in omnibus diuites facti estis in omni sermone: & in omni scientia: sciendum prudẽtẽ uirum has non posse diuitias congregare: nisi eas a deo acceperit: cuius ipæ diuitiæ sunt: de quibus scriptum est. Redemptio uiri animæ propriæ diuitiæ: gratia quoq; nisi scientiam cūcomitata fuerit: & concessa a deo: quamuis eruditus uir: eam non poterit inuenire: q; & paulus sciens: plus inquit omnibus laboraui: non autem ego sed gratia dei quæ mecum est: & iterum. Gratia eius in me non fuit uacua: & ad extremum nescitur ab homine: quando tempus adueniat: in quo uariis euentus: & finis omnium subsequatur. hoc secundum anagogen. Cæterum ut simplicius differamus: epistola ad romanos huic loco congruit: quia non uolentis neq; currentis: sed miseretis est dei: quod autem ait non est sapiẽtibus panis: multorum quotidie probatur exẽplo: qui cum sapientissimi sint necessariis indigent: & non est scientibus gratia: uides enim in ecclesia imperitissimos quosq; floresse. Et quia nutrierunt frontes se & eruditos arbitrantur: maxime si fauorem uulgi habuerint: q; magis dictis leuioribus commouetur: & e contrario uirum eruditum latere in obscuro: persecutiones pati: & non solum in populo gratiam non habere: sed inopia & egestate tabescere. Hæc autem fiunt quia incerto statu feruntur omnia: & non est in præsentis meritorum retributio: sed in futuro.

Nescit homo finẽ suũ: s; sicut pisces capiũtur hamo: & sicut cõprehẽdũtur anes laqueo: sic capiuntur hoĩes tempore malo: cum eis ex templo supernenerit.

Iam supra diximus q; dum nesciunt homines ita ut exterius eis angustia ueniant aut interius. porro s; alegoriam est sciendum regnum cælorum: simile esse sagenæ missæ in mare: & e contrario habere sagenam hereticos: per quam pisces capiant ad interitum. Sagena eorum est sermo affabilis: blandum eloquium: simulata aut coacta ieiunia: uestes humiles: uirtutum imitatio: q; si cõperint & de superioribus disputare: & in sublime leuare os suum: & dei altitudines quærere: laqueum ponunt in excelsis. Quomodo igitur pisces & uolucres cito capiuntur: a tali sagenæ & ab istiusmodi laqueo: sic cum multiplicata fuerit iniquitas: & refrigescet charitas multorum: & signa facta fuerint atq; portenta: ita ut seducantur si possibile est etiam electi. Sciendum est ecclesiasticos quoq; uiros qui filii hominis appellantur: & sunt modicæ fidei: cito posse corruere. Notandum etiam q; per totum librum ubicumq; dicitur filii hominum: in hebreo habeatur filii hominis: hoc est filii Adam. Et omnis pœne scriptura: hoc est idiomate plena: uniuersum genus hominum Adam filios uocans.

Hanc quoq; uidi sub sole sapientiam: & probaui maximam: ciuitas parua: & pauci in ea uiri uenit contra eam rex magnus & uallauit eam: extruxitq; munitiones per gyrum & perfecta est obsidio: inuentusq; est in ea uir pauper & prudens & liberauit urbem per sapientiam suam: & nullus deinceps recordatus est: hominis illius pauperis.

Aliis omnia incerta dicentibus: & iustum ab iniusto nihil amplius habere. Ego sapientiam i hoc maximam comprobaui: quod crebro euenit ut parua sit ciuitas: & habitatores in ea pauci: & innumerablem hostium cingatur exercitu: & obsidione & fame populus intus necetur: & repente contra omnium suspicionem: inueniri uirum humilem & pauperem: qui quia habet sapientiam: cunctis diuitibus magnis potentibus & superbis in periculo positus: & ad obsidionem pauentibus: cogitat: inquirat: & inuenit: quomodo de malis eruat ciuitatem. Et ingrata hominum obliuio postquam fuerint liberati: & soluta captiuitas: & reddita patriæ libertas: nemo meminit sapientis illius pauperis: nemo refert gratias pro salute: sed omnes honorant diuites: qui in periculo nihil subuenire potuerunt. Aliter hebreus ita hunc locum interpretatus est. Ciuitas parua homo est: qui etiã apud philosophos minor mundus uocatur: & uiri in ea pauci: membra de quibus ipse homo contextitur. Cum autem tenerit aduersus eã rex magnus diabolus. Diabolus serpens est lubricus: cuius si capiti. id est primæ suggestioni non resistitur: totus interna cordis dum non sentitur illabatur: temptationum diabolicis initia flagitia sunt: non est immissor sed incensor uitiorum: unde dauid tu fregisti caput draconis: & quæsierit locum per quem possit irrumpere: inuenitur in ea humilis & sapiens: qui cogitatio hominis interioris est: seruat urbem: quæ obsessa ab hostibus cingebatur. Cumq; homo de periculo siue persecutionis: siue angustiarum: siue cuiuscũq; aduersæ rei atq; peccati fuerit exutus: homo ille exterior qui inimicus est illius pauperis hominis: & sapientis: non recordatur interioris hominis: nec subdit se consiliis eius: sed rursus sua fruitur libertate. Aliter: parua ciuitas & uiri in ea pauci: ad comparisonem totius mundi ecclesia est: aduersus quam sæpe consurgit rex magnus diabolus non q; magnus sit. sed q; magnam esse ipse se iactitet: & circumdat eam: obsidionis: siue persecutionis: siue alio angustiarum genere: & inuenit in ea uirum pauperem: & sapientem dominum nostrũ Iesum christũ: qui pro nobis pauper factus est & ipse est sapientia. Et ille uir pauper liberat urbem in sapientia sua. Quotiens uidimus leonem sedentem in insidiis cum diuitibus: hoc est cum senatoribus

Super Ecclesiasten.

ribus & principibus huius sæculi: & aduersum ecclesiā molientem: pauperis istius sapientia corruis-
se: Cumq; pauper hic uicerit: & urbs paci fuerit restituta: uix eius aliquis meminit: uix illius mandata
considerat: sed totū se luxuriæ & uoluptatibus concedens: quærit diuitias quæ in necessitate non
liberant.

Et dicebam ego meliorem esse sapientiæ fortitudine quomodo igitur sapientia pauperis con-
tempta est: & uerba eius non sunt audita.

Quamquam nullus meminerit sapientis illius pauperis: cum lata sint omnia: sed uniuersi poten-
tiam & diuitias admirentur. Ego tamen secundum omnes supra interpretationes: magis honoro
contemptam sapientiam: & uerba quæ nullus audire dignatur.

Uerba sapientū audiūt in silentio plusq; clamor principis inter stultos.

Quemcumq; in ecclesia uideris clamatorem & cum quodam lenocinio: ac uenustate uerborum
excitare plausus: risum excutere: audientes in affectum lætitiæ concitare: scito signum esse insipien-
tiæ: tam eius qui loquitur: quam eorum qui audiunt. Verba quippe sapientum in quiete & mode-
rato audiuntur silentio: qui uero insipiens est quamuis sit potens: & clamore seu suæ uocis: siue po-
puli habeat acclamantis: inter insipientes loquitur.

Melior est sapia q̄ arma bellica. & q̄ in vno peccauerit. multa bona p̄det.

Nunc quoq; sapientiam præfert fortitudini: & dicit plus eam ualere in præliis: quam arma pu-
gnantium: quod si unus insipiens fuerit: quamuis paruus: & nihil sit: crebro tamen per illius stulti-
tiam opes magnas diuitiasq; subuerit. Quia uero in hebreo potest legi: & qui peccat in unum: per-
det bonitatem multam. etiam sic sciendum est q̄ propter unum peccatum multæ retro iustitiæ pe-
reant: & inuicem sese uirtutes sequi: & qui unam habuerit habere omnes: & qui in uno peccauerit
eum omnibus subiacere uitis.

CAPITVLVM. DECIMVM.

Misce morientes perdunt suauitatem unguenti. Pretiosior est sapiē-
tia & gloria. parua ad tempus stultitia.

Exemplum superioris sensus dedit in quo ait. per unum stultus mul-
ta bona posse subueri. Quod sic malus mixtus bonis contaminet
plurimos: quomodo muscæ si moriantur in unguento: perdant & odo-
rem illius & colorem: & quia sæpe calliditati mixta est sapiētia: & habet
malitiam prudentia: præcipit ut sapientiam simplicem requiramus: mi-
xtaq; sit cum innocentia columbarum: Prudentes sumus ad bonum. sim-
plices at ad malum. Et est sensus. Conuenit uirum iustum parum ha-
bere simplicitatis: & propter nimiam paciētiā. dum ultionem reseruāt
deo: stultum uideri: quam statim se uindicantem sub uelamento pru-
dentia exercere maliciā. aliter. muscæ quæ iuxta Esaia principantur

parti fluminis ægypti perdunt olei suauitatem: in uno quoq; credentium relinquentes immu-
ditæ suæ odorem. atq; uestigia ab his muscis princeps appellatus est etiam demonum belzebub
qui interpretatur: aut idolum muscarum: aut uir muscarum. aut habens muscas.

Cor sapientis in dextera eius: cor stulti in sinistra illius. Sedet in uia stultus ambulans: cum
ipse insipiens sit: omnes stultos extimat.

Et in euangelio præcipitur ut nesciat sinistra: quid faciat dextera sapientis: & quando percutitur
in maxilla dextera non iubetur sinistram genam percutienti præbere. sed alteram. Iustus enim sini-
stram non habet: sed totum in eo dextrum est: & cum ad iudicandum saluator uenerit agni stabūt
a dextris hedi a sinistris. & in propheta scribitur dextas uias nouit dominus. Quæ autem perversæ
sunt a sinistra sunt. qui ergo sapiens est. semp de futuro seculo cogitat: qd ducit ad dexteram. qui ue-
ro insipiens de præsentis: q̄ positum est in sinistra. Quæ quidem sequutus idem philosoph⁹ & poe-
ta ait. Dextera quæ ditis magni sub mœnia ducit. hac iter elisum nobis. at leua malorum exercet poe-
nas. & ad impia tartara mittit. Firmianus quoq; noster in præclaro institutionum suarum opere
huius litteræ meminit. & de dextris ac sinistris: hoc est de uirtutibus ac uitis plenissime disputauit.
Ne putemus huic sententiolæ. illud esse contrarium in quo dicitur: Ne declines in dexteram neq;
in sinistram. Hic enim dextera pars in bono accipitur. Ibi uero non tam dextera quam declinatio de-
xteræ accusatur ne plus sapiamus quam sapere nos necesse est. quia uirtutes in medio sunt. & nimi-
etas omnis in uitio est. Sequens autem uersiculus in quo ait sedet in uia stultus cum ambulat cor
eius indiget & dicit omnis insipiens est hic est sensus. Stultus ut ipse peccat sperat omnes peccare si
militer atq; ex suo ingenio in uniuersos iudicat. deniq; simachus ita interpretatus est. sedet in uia.
stultus cum ambulat. ipse insipiens suspicatur de omnibus quia stulti sunt. lxx. uero alium facere sen-
sum quo dicerent. omnia q̄ insipiens cogitat esse uanissima.

Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te: locū tuum ne dimiseris: quia cū ratio
cessare faciet peccata maxima.

Liber primus. c. x.

Prius mundi isti: & rectorē tenebrarū: & opantē i filiis diffidētiā: cui? & apostol⁹ meminit: nūc scriptura significat: qd si in cor nīm ascēderit: & aīus malā cogitatiois uuln⁹ accepit: nō debeam⁹ ultra tribuere locū: sed pugnare cōtra cogitationē pessimā: & liberari a pctō maxio: ne. s. cogitationē ope cōpleam⁹: qā aliud ē cogitatioē aliud ope peccare: de quo grādi pctō & i psalmo scribit. Si mei nō fuerit dñati tūc imaculat⁹ ero: & mūdabor a delicto maxio. symach⁹ uerbū hebraicū marse: qd oēs iama: hoc ē sanitatē uel curationē similiter trāstulerūt: interpretat⁹ ad sēsū ē: & ait. Nimis se palpat delicatē q sine labore uult uitia supare. Si spūs pīcipis irruerit tibi de loco tuo ne recedas: qā pudicitia cōprimit pctā magna. Idē si titilauerit mētē tuā diabol⁹: & te ad libidinē cōcitauerit: ne sequaris cogitationē pessimā: & blādiētē uoluptatē: sed sta fortis & rigid⁹: & frigore castitatis flāmā uoluptatis extingue: Hebre⁹ i hoc loco tale nescio qd suspicat⁹ ē. Si aliquā i mūdo accepis dignitatē: & ordiat⁹ fueris maior i populis: noli reliq̄re priora opa tua. & atiq̄ uirtutū ne īcipias obliuisci. laborēq̄ pīstinū nō hēre: qā pctōq̄ tuorū remediū ex cōuersatiōe bōa nascit⁹: & nō ex tumētī & supflua dignitate.

Est malū q vidi sub sole: qsi p ignoratiē errorē: egrediēs a facie pīcipis: positū stultū in dignitate sublimi: & dinitē sedere deorsū: vidi seruos i eqs: & pīcipes ābulātes: qsi seruos sup terrā

Pro eo q nos posuim⁹. Quali ignoratiā egrediēs a facie potētis: aqla & theodotiō. & lxx. interpretati sūt qsi nō spōtaneū. i. a facie pīcipis: cui subnectēs: symach⁹ ait: positū stultū i sublimitate magna: diuites at sedere humiles. & hāc ergo iniquitatē se i seculo cōspexisse cōmemorat: q uideat iustū dei iudiciū eē p ignorationē: siue absq̄ ei⁹ fieri uolūtate: ut uel i mūdi potestatib⁹ uel i ecclesiā pīcipatu sape hi q diuites sūt in sermōe atq̄ sapia: diuites ēt in opib⁹ bonis ignobiles sedeāt. Et īprudēs qsq̄ i ecclesia teneat pīcipatū. hoc at fieri a uultu ei⁹: q i seculo hēat potestatē: dū potētes quosq̄ & doctos uiros pīmat: nec eos i populis apparere pmittat. Illos uero quos scit īprudēs. faciat eē maiores. ut ēt cecī ducāt i foueā. In hūc sensū facit & illd q seq̄. Vidi seruos i eqs & cetera: Qd hi q serui dicti sūt uitio: atq̄ pcti: siue tā hūiles ut serui ab hoīb⁹ cōputent⁹: subita a diabolo dignitate pīlati uias publicas i annis terāt: & nobilis qsq̄ uel prudēs paup̄tate opp̄ssus gradiat⁹ itinere officioq̄ seruo: hebre⁹ potētē & pīcīpē: a cui⁹ facie ignoratio uideat⁹ egredi. Deum exposuit q putēt hoies in hac eq̄litate regē illū nō iuste & ut equū ē iudicare. Porro alii cū supiorib⁹ extimāt eē iugēdū: ut īpe sit potēs: de quo añ hos uersus dī. si spūs potestatē hntis ascēderit sup te: locū tuū ne dimiseris. Nō si mus itaq̄ tristes si hoc seculo humiles eē uideamus: sciētēs a facie dei & stultos subleuari & diuites deici: seruos insignia hēre dominorū: & pīcipes seruo: ingredi uilitatē: Notandum aut quod hic equus in bonam partem accipitur: & alibi equitatio tua salus.

Qui fodit foueā icidet i eā: & q dissipat sepē mordebit eū coluber. **E**x pte simplex & ex pte mystic⁹ intellect⁹ ē. si qdē alibi īpe salomō ait. Qui statuit laq̄z capiet i eo. et i psalmo septio: lacū apuit: & effodit eū: & icidit i foueā quā fecit. Sepis at maceria: q cōuulsiō ecclesiastica dogmata sūt: & īstitutio ab ap̄lis p̄p̄hisq̄ fūdata: q siq̄ dissoluerit & uoluerit p̄terire: i eo īpo q negligit a serpēte pcutit⁹: d quo serpēte i amos scriptū ē: si descēderit i īfernū ibi mādabo serpēti & mordebit eū. Qui trāsfert lapides affliget i eis: & q scidit ligna uulnerabit ab eis: uñ uoluūt & i esaiā scī lapides sup terrā. Nō. n. firma i ea statioē cōsistūt: s; p̄tereūtes sp ad altiora nitētes: hīc abire festināt: d his uiuis lapidib⁹ & i apocalypsi urbs saluatori extruit⁹: & ecclesiāz aedificari ap̄ls nō tacet. Si qs igr heretica arte puer sus d ecclesiāz aedificio istos abstulerit lapides: uñ & signāter aqla & symmach⁹ p eo qd nos posuim⁹ q subtrahit lapides dolebit i eis: dixerūt q trāsfert lapides lacerabit i eis: postea tormēta patiet⁹: qā ne ro absolute scriptura ait: q subtrahit lapides siue q trāsfert: & nō adiecit bonos siue malos: p̄pterea ecōtrario itelligēdū q ecclesiastic⁹ uir: ep̄s aut p̄sbr si iuxta mādātū lenitici: d leprosa domo lapidē abstulerit i puluerē & cinerē cōterēdū: dolebit i eo īpo: q d ecclesiā xpī lapidē auferre cogat dīcēs s; ap̄ls flere cū flētib⁹: lugere cū lugētib⁹: & qs īfirmat & ego nō īfirmor: ligna quoq̄ scidēs piclītāb i eis: hīnci ligna īfructuosa sūt: & salt⁹ absq̄ utilitate pomorū: uñ & i tēplo dīphibet plātari nem⁹: & uana foliorū. i. uerborū: tm̄ sonatiū spnūf umbracula. Quāuis igr sit prudēs: & doct⁹ uir: q gladio sermōis sui hāc ligna cōcidat: piclītāb i eis nisi diligēter attēderit maxie si hoc ei q sequitur acciderit.

Si retūsū fuerit ferrū & hoc nō ut pri⁹: s; hebetatū erit multo labore exactus: & post īdustriā sequet sapiētia. **I**dest si disputator ei⁹ īfirmior fuerit iuēt⁹: nec acūmē hūerit: quo cōtraria qq̄ dīsecet: s; pīncipale cor ei⁹ hebetet i pte trāsbīt aduersā: & cōfirmat eū fortitudo puerfa: hoc ē. n. q lxx. interpretēs trāstulerūt: & fortitudie cōfortabit⁹: & supflua robusti sapia: īcipiet igr fortitudinē: īcipiet hīc sapia: q supflua ē & nō adiuuat possidētē. si retūsū fuerit ferrū: & hoc nō ut pri⁹ s; cōturbatū erit uirtutib⁹ corroborabit⁹: & reliquū fortitudis sapia ē. Si se igr aliq̄ uiderit p negligētiā amississe scia: scripturaz: & acūmē īgenii ei⁹ fuerit obtusū: & turbat⁹ neq̄q̄ māserit q̄lis eē iā cōpat. Euenit qppe i terdū: ut cū modicū qs scia hūerit: elat⁹ i supbiā discere desistat & legeri: & paulatī ex eo qd nihil ei addit subtrahat⁹: & uacūū disciplinis pest⁹ remaneat: ferrūq̄ q acutū fuerat hebetet⁹: ociū. n. & desidia qsi qdā rubigo sapia ē. Si igr qs hoc passus fuerit nō despet remediū sanitatis. s; uadat ad magistrū: & rurū īstruat⁹ ab eo: & post laborē & īdustriā sudorēq̄ nimīū: ualebit sapia: recipe q amiserat. Et hoc ē q i hebreo signāt⁹: dī: fortitudinib⁹ corroborabit⁹. i. labore & sudore: & īdustria & quottidia

Si mordeat

Super Ecclesiasten.

Si mordeat serpens in occulto: sic nihilominus habebit qui occulte detrahbit.

Simplex hic sensus est. Serpens & detractor equales sūt: quō. n. ille occulte mordēs uenenū inferit: sic iste clam detrahens uirus pectoris sui effudit in fratrem: & nihil habet amplius a serpente. Cū. n. lingua hoīs ad benedicendū: & ad edificationē proximi sit creata. ille eam serpenti equalē facit. dū uir- tutibus eius in peruersum abutitur. Aliter. Si quē serpens diabolus occulte momorderit: & nullo cō- silio peccati eū ueneno infecerit: si tacuerit qui percussus est: & non egerit pñiam: nec uulnus suū fra- tri & magistro uoluerit confiteri. magister & frater qui linguā habent ad curandū: facile ei prodesse non poterunt: si enim erubescat agrotus uulnus medico confiteri. q̄ ignorat medicina non curat.

Uerba oris sapientis gratia: & labia insipientis precipitabunt eum.

Stultitia si sua esset rusticitate cōtenta: minus haberet mali: nūc uero cōtra sapiam bellū gerit: & q̄ quid prudentiā in docto uiro uiderit: zelo stimulatā nō recipit. Loquitur. n. uir sapiēs uerba scientiā. Verbi grā q̄ utilitatem possent p̄bere audietibus: & labia stulti nō ita suscipiūt q̄ dñr ut dicta sunt: s; ecōtrario uirū prudētē supplātare conātur: & sui similē facere: & re uera p̄cipitat uir sapiēs: qñ i aurē loquitur imprudētis: & uerba eius ut ita dicā i pfundo gurgite peunt: uñ beatus q̄ in aure loq̄t audietē

Initiū uerborū eius stultitia: & nouissimum oris illius error pessimus & stultus uerba multipli- cat: ignorat homo quid ante se fuerit: & quid post futurū est: quis illi poterit indicare.

Ad huc ei de stulto disputatō ē. cui labia p̄cipitat sapiētē. siue iuxta aliā iñterpretationē ip̄s stultū cor- mere faciūt: & initiū sermonis eius & finis error ē pessim⁹ & stultitia: siue ut symach⁹ trāstulit tumul- tus: & qdā uerborū incōstantia dū nō manet in sciētia: sed putat i multiplicatiōe uerborū effugere se posse peccatū. Cū. n. nec p̄terito: meminerit: nec futura cognoscat: & ignoratiā t̄nebris uolūtetur falsam sibi sciētia re promittēs: in eo doctū: in eo putat se sapiētē eē. si uerba uitā multiplicet. Potest hoc & de hereticis accipi: q̄ prudētū uiro: dicta nō capiūt: sed se ad disputatiōes cōtrarias p̄parātes & initiū & finē loquēdi: uāitate: tumultu: errore cōuoluūt: & cū nihil sciāt loquūf plura quā norūt.

Labor stultorum affliget eos: qui nesciunt in urbem pergere.

Cū superioribus ē hūc iū- ge uersiculū. Aut generaliter de oībus stultis q̄ ignorāt deum. Aut spūaliter de hereticis. Disputatē lege Platonē: Aristotilis euolue persucias. Zenonē & Carneadē diligēt⁹ intuerē. & p̄babis uerū eē q̄ dī: labor stultorū affliget eos: ueritatē quidē oī studio q̄sierūt. s; q̄ n̄ habuerūt ducē & p̄uū itine- ris: & humanis sensibus rati sūt se cōphendere posse sapiam ad ciuitatē minime puenerūt: de qua in psalmo dī: Dñe i ciuitate tua imaginē eorū dissipabis. Oēs. n. umbras & diuersas imagies atq; p̄sonas quas sibi i diuersis uel uariis dogmatib⁹ i dūerūt i urbe sua dñs dissipabit. de qua & alibi scribitur flūi- nis ip̄et⁹ latificat ciuitatē dei: & i euāgelio: n̄ pōt ciuitas abscondi supra mōtē posita: & in Esaia: ego ciuitas firma: ciuitas q̄ n̄ oppugnāf. Sigdē hāc ueritatis & sapiā ciuitatē cū firma sit & robusta: oēs sa- piētes seculi: & heretici ipugnare conāt. Et qd de philosophis dixim⁹: hoc idē ē d hereticis sētiēdū q̄ frustra laborēt & affligāt i studio scripturay: cū ābulēt i deserto: & ciuitatē iuenire n̄ ualeāt: d quo- rū errore & psalmista cōmēorat dicēs. Errauerūt i deserto: & uia ciuitatis & hitatiōis ei⁹ nō iuenerūt.

Abe tibi terra cui⁹ rex est puer: & cui⁹ principes manē cōmedūt: Beata terra cuius rex nobis

lis ē: & cui⁹ principes uescunt in tpe suo ad reficiēdū & nō ad luxuriā.

Videtur qdē repro- bare iuuenū p̄cipatū: & luxuriosos iudices cōdēnare: q̄ i altero p̄etate sit iñfirma sapiā. In aliis etiā

matura aetas delitiis eneruet. Et ecōtrario p̄cipē p̄bare bōis morib⁹ & liberaliter iñstitutū & eos iu- dices p̄dicare: q̄ neq̄q̄ uoluptatē negotiis ciuiū p̄ferāt. S; post multū laborē & administrationē rei-

publice cibū cape qñ necessitate cogāt: uerū mihi sacrati⁹ qd latere uidet i lra: q̄ iuuenes dicāt i scri- ptura: q̄ a ueteri auctoritate desciscūt: & cana parētū p̄cepta cōtēnūt: q̄ neglecto mādato dei: cupiūt

statuere traditiōes hoīū: de qb⁹ & i esaia israheli dñs cominat⁹: eo q̄ noluerit aq̄s siloe q̄ uadūt cū si- lētio. Et ad ueterē piscinā uerterit: eligēs sibi fluēta samariā & gurgites damasci. Et dabo iqt iuue-

nes p̄ncipes eorū: & illusores dñabūt eis. Lege danielē: & uetustū die: iuenies deū. Lege reuelatiōes apocalips; lohis: & caput saluatoris cādidū ut niuē: & qñ lanā albā repies. hieremias quoq; q̄ sapiēs

erat: & canī ei⁹ i sapiā reputabāt: phibēt iuuenē eē se dicere. Vhe ergo terrā cui⁹ rex ē diabol⁹: q̄ sēp

regē noua: cupid⁹: ē i absalō aduersū parētē rebellat. Qui iudices & p̄ncipes eos hēt: q̄ amat hui⁹ sē-

culi uoluptates: q̄ añq̄ dies mortis aduēiat dicūt: māducem⁹ & bibam⁹ cras. n. moriemur. Ecōtra btā

terra ecclesiā: rex cui⁹ xps ē fili⁹ i genuorū: de abrahā isaac: & iacob: pphay: quoq; oīū stirpe descēdēs

qb⁹ p̄ctū n̄ fuit dñatū: & ob id uere fuere liberi: ex qb⁹ nata ē uirgo liberior scā maria: nullū hñs fru-

ctice: nullū germē ex latere: s; tor⁹ fruct⁹ ei⁹ erupit i florē: loq̄ntē i cātico cātico: ego flos cāpi & li-

liū cōuallii. P̄ncipes quoq; ei⁹ sūt apostoli & oēs scti q̄ regē hñt filiū i genuorū: filiū liberā n̄ de ācil

la agari: s; de sarrā libertate gñatū. Nec cōmedūt manē nec uelociter: n. n. i p̄nti q̄rūt sēculi uolupta-

tē: s; tpe suo māducabūt: cū retributiōis tps euenerit: & māducabūt i fortitudine: & nō i cōfusiōe: oē

bonū p̄ntis sēculi cōfusio ē: futuri uero ppetua fortitudo. Tale qd i Esaia dicitur. Qui seruiunt mihi

māducabūt: uos autem esuriētis. Et iterum. Ecce qui seruiūt mihi latabūt: uos aut cōfundemini.

In pigritijs humiliabitur contignatio: & in infirmitate manuum perstillabit domus.

Dom⁹ n̄a q̄ cū statu hoīs creata ē: et hitatio quā hēm⁹ i celis: si pigri sum⁹ et ad bōa opa tardiores

hūiliabif. Et oīs cōtignatio q̄ hēt culmē portare sublimē: ad terrā corruēs hitatorē suū opprimet.

Libri primus. c. xi.

Cūq; auxiliū manuū uirtutūq; torpuerit: oēs desup tēpestates: & nimbos: ad nos turba prūpet. Porro q; in uno hoīe interpretati sumus: melius potest sup ecclesia accipi: q; p negligētiā pīcipū: omnis eius corruat altitudo: et ibi uitioꝝ illecebræ sint: ubi tegmen putabatur esse uirtutum.

In risu faciunt panem & uinum ut epulentur bibentes & pecunie obediunt omnia.

Estimo ex supiorib; pēdere q; seq̃: In pigritia. n. & secordia mg̃oꝝ: hūiliari ecclesiā: & culmē eiꝝ cōcidere & tigna p̃flui supra exposuimꝰ. Nūc ergo de eisdē magistris loq̃r. Et q̃a uisus fuerat accusare eos cur tacerēt: & n̄ uterēt officio mg̃oꝝ: ep̃i & p̃sbyteri i ecclesia cōstituti n̄ laborarēt i sermōe & doctrīa: q; & tūc cōmonef ut faciat & timotheo p̃cipif ne gr̃az negligat q; p ipositionē manꝰ acceperat: sed i eo se existimarēt p̃sbyteros & ep̃os ut sallaria acciperēt: & multi p̃ceptores honorē duplicē q̃rerēt: q; laborātib; i doctrīa & sermone debet. Nūc ecōtrario accusat eos: q; loquūf qdē i ecclesia & docēt populos: s; ea docēt q; populū audire delectet: q; p̃ctōrē palpet i uitio: & strepitꝰ cōciter audiētū: nō ne qñ i ecclesia lasciuat orator & b̃tudinē & regna cāloꝝ pollicef multitudini: uidef tibi i risu panē facere: & uinū i lātitia miscere bibētū: siue q; ip̃i q; doceāt diuitias: & cibos & opes p̃delectabilia p̃missa cōgrāt. Siue q; ecclesiā panē: q; p̃is lugētū ē: & n̄ ridētū: b̃t q; p̃e lugētes: qñ ip̃i ridebūt i lātitia gaudioq; cōficiāf. Qd̃ āt seq̃ pecuniā uel argēto obediūt oīa: dupliciter ē itel ligēdū: uel ip̃os doctores: postq; adulationē ditati sūt: regnū i populo eē: uel certe q̃a argētū p̃ sermōe semp accipit: eloq̃a. n. dñi eloq̃a cāsta argētū igne examinātū terrā: purgatū septuplū: hoc asseuerat q; eloq̃ntiā & orōni: q; uerboꝝ sit fr̃ode cōposita facile uulgꝰ cedat ignobile. Aliter. q; hñt sp̃ōsū ap̃d se: & p̃pterea lugere & ieiunare phibēt: i risu faciūt panē a quo risu & isaac nomē accepit: & i lātitia bibētū uinū p̃parāt. Oīs itaq; uir sc̃tū q; ut xp̃s p̃cipit magister ecclesiā est: in risu & lātitia panē facit: & uini pocula ministrat in gaudio: Argentum quoq; cui obediūt oīa: qñq; illa de euangelio & duo & unū patrifamiliaē talēta: & decem minā quā seruis in negotiatione creduntur.

In cogitationē tua regi ne maledicas: & i secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti. Quia aues celi portabunt uocē tuā: & qui habet pennas annuntiabit sñas: & simplex p̃ceptum edificat audientes: ne ira & furore superati i maledictum & detractiōnez regum & principum prorūpamus.

Quia cōtra sp̃ē iterdū euenit: ut his qb; maledicimꝰ nūtiēf: & icurrām̃ piculū imoderatōe liguā. Qd̃ āt ait aues celi afferēt uocē: & hñs pēnas anūtiabit uerbū. Ip̃bolice ē itelligēdū: quō solemus dicere. ēt ip̃os parietes: qb; cōsc̃is astātes loq̃mur: q; audierūt n̄ celaturos. S; meliꝰ est hic audire p̃ceptū ut sciamꝰ nobis eē mādātū: n̄ solū cōtra xp̃s temere nihil loq̃ndū: uerū ēt archanis cordis quis uariis tribulatiōib; coarternur nihil blasphemū: nihilq; ip̃iū sc̃tēdū sit. Et q̃a dilectionē q; xp̃o exhibemꝰ debemꝰ & p̃xio (diligēs qp̃e dñm deū tuū & p̃ximū tuū sicut teip̃m) ēt hoc iubet: ne post regē de sc̃tis quoq; facile detrahā: & eos quos uiderimꝰ sc̃ia: sapia: uirtutib; ditatos. liguā mordacitate rodā: q̃a āgeli q; terrā circueūt: & sūt administratori sp̃ūs: & i zacharia loquūtur circuiuimus terram: & ecce omnis terra habitatur & silet: instat auium nostra uerba & cogitationes ad

Metis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Ubi panē tuū sup trāseūtes aq̃s: q; p multa t̃pa iuenies illū. **C**Ad elemosynā cōhortat: q; oī petēti dādū sit: & idicrete faciēdū bñ. Quō. n. q; sup irrigua seminat: fructū semētis expectatūta q; largif egētib; n̄ granū seminis: s; ip̃m panē serit foenore quodā multiplicatio: nē illi p̃stolās: & cū dies iudicii aduenerit multo āpliꝰ q; dederat repturꝰ. Aliter: i quocūq; hoīe illaz aquā uideris de q; dñ: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq; uiuā: ne te pigeat panē sapiā: panē rōnabile: panē p̃rare sermonis. Si. n. hoc fr̃eq̃nter feceris iuenies te nō i casū doctrinarū iecisse semētē: tale qd̃ in esaiā dictū puto. Beatꝰ qui seminat sup aq̃s: ubi bos & asinꝰ calcāt: q; ille magister beatitudine dignꝰ habeatur: qui super irriguūz pectus seminet audiētū: tā de iudais quā ex gētib; populo cōgregato.

Super Ecclesiasten.

ne clemētē & misericordē ultimū tps iuenerit. Aliter: dī i psalmis: ad deū vītas tua usq; ad nubes. Et i esaiā peccātī de uineā cominā: mādabo nubib⁹ meis: ne pluāt sup eā ibre. Nubes igr sūt pphā: & oīs uir scūs: q cū plures i corde suo cōgregauerit disciplinas: tūc ualebit pcepta pluere doctrinā: & dicere. Expectet sicut pluuia sermo me⁹: & effūdēt sup terrā ibre: ad quā ē dictū. Audiat terra vba oris mei. Qd at seqt: si ceciderit lignū ad austrū: aut ad aqlonē: i loco ubi ceciderit lignū ibi erit: illud de abba- cuch sumam⁹ exēplū: i quo scribit: de⁹ de themā ueniet: q alii itēptes ediderūt. de⁹ ab austro ueniet: & qū ego astitio sp i bonā ptē auster accipit: un & i cātico cātico: dī. Exurge aqla hoc ē recede: & abi: & ueni auster: lignū igr q i hac uita corruerit: & cōditiōe mortalitatis fuerit i cīsū aut peccauit añ dūz staret i pte boreā postea poneat: aut si dignos austro fruct⁹ attulit: i plaga iacebit australi. Nec ē aliqd li gnū q n ad aqlonē sit aut ad austrū. hoc qdē significat & illd qd scriptū ē i esaiā dicā aqloni adduci: & austro noli phibere. nūq. n. austro & orientali uēto picipit ut adducat: qā apd alias plagas eē eos opz qui ad orientem & ad austrum postea deducantur. Aquilo ad austrum adducit & africanus ad orientē habitatores suos: Nec enim possunt proficere si in pristinis sedibus perseuerent.

¶ Qui obseruat vētū nō seminat: & q cōsiderat nubes nūq; metet. **¶** Qui cōsiderat cui bñ- faciat: & n oī petēti se tribuit: sēpe pterit eū q mōret accipe. Aliter. q tñ eo tpe uerbū pdicat: quo po pul⁹ libēter auscultat: & scda aspirat aura: rumoris sator negligēs & ignau⁹ agricola ē. In ipis .n. pspis dū nescim⁹ aduersa cōsurgūt. Sz oportūe iportūe dei sermo ē pdicād⁹. nec fidei tpe aduersarū nubiū cōsiderāda tēpestas de q i puerbiis dī: sicut pluuia uehemēs & iutilis sic q dereliquit sapiām: i pietatē laudat. Absq; cōsideratōe ergo nubiū & timore uētoz: i mediis tēpestatib⁹ seminādū ē: nec dicēdū il lud tps: uile hoc cōmodū: cū ignorem⁹ q uia: & q uolūtas sit spūs uniuersa dispensantis.

¶ Quō ignoras q sit via spūs & quō cōpigāt ossa in vētre pgnātis: sic nescis opera dei: q fabrica tor est omniū. **¶** Sicut nescis uia spūs & aīa ingrediētis i puulū & ignoras ossiū & uenāz uarie tates i uētre pgnātis: quō ex uili elemēto corp⁹ hoīs i diuersas effigies artusq; uariet: & de eodē semie aliū molestat i carnib⁹: aliū duret i ossib⁹: aliū i uenis palpitet: aliū alliget i neruis: ita dei opa scire n poteris: q factor ē oīuz: ex quo docet cōtraria n timda: nec temere de uētis & nubib⁹ q supra diximus iudicādū: cū suo tenore & cursu debeat sator pgerē: & euetū dñi snīa referuāt: n ē. n. uolētis: neq; cur rētis: sz dei miserētis. **¶** Adane semina semē tuū: & uespē ne cesset man⁹ tua: q nescis qd ma gis oriat. hoc an illd: & si utrūq; simul meli⁹ erit: dulce lumē & delectabile ē oculis uidere solē. Si ānis multis uixerit hō: & i his oib⁹ let⁹ fuerit: meminisse d3 tenebrosi tps: & diez maloz q cū uene rūt: arguēt pterita. **¶** Ne eligas cui bñfacias: sz & cū bñfeceris nūq; a bono ope desistas: matuti nā iustitiā uesp iueniat: & uespī mīam sol orr⁹ accumulet. Incertū ē. n. q op⁹ magis placeat deo: & ex quo tibi fruct⁹ iustitiā ppet. Pōt at accidere ut n unū sz utrūq; placeat deo. aliter: & i adolescētia & in senectā equ⁹ tibi labor sit: ne dicas dū potui laboraui: debeo i senectā requiescere: nescis. n. utruz i iuuetā an i etate lōgeua placeas deo. Neq; i senectute cōtinētes uocādi sūt: q i iuuetute luxuriose uixerunt: nec pdest adolescētiā frugalitas: si senectā ducat i fluxu. In q. n. die iust⁹ errauerit: ueteres eū iustitiā a morte liberare n poterūt. Qd si iuxta utrāq; itēptationē sp bñfeceris: & oī etate eqle cursū hūeris: uidebis deū pēz: dulcissimā lucē: uidebis xp3 solē iustitiā. Porro si & multis ānis uixeris: & oīa bona hūeris: uel bōa opa ppetraris: & scieris te sp morituz: & añ oculos tuos tenebrāz sp uerfēt aduēt⁹: p- fētia qsi fluxa fragilia & caduca cōtēnes. Simach⁹ finē hui⁹ snīa ita itēptat⁹ ē. si ānis multis uixerit hō: & i oib⁹ let⁹ fuerit: recordari debet dies tenebrāz: qā multā erūt: i qb⁹ oib⁹ ueniet eē desine. aliter: re promittit i alio scripturā loco de⁹ dicēs: dabo uobis pluuia tēporaneā: & serotinā: uer⁹. i. testamētū & nouū: & utroq; ibre uos irrigabo: & un nūc admonemur: ut sic legam⁹ legē ueterē ne euāgeliū cō- tēnam⁹: sic qram⁹ spūalē i ueteri istro itelligētiā: ne i euāgelistis & ap⁹lis hoc tñ putem⁹ sōare q legif ignorare. n. nos i quo magis scia nobis a deo tribuat & grā: scilicet eē eū: q utrūq; eū i cōe sotiauerit & qsi unū corp⁹ effecerit: q q fuerit cōsequit⁹ uidebit lucē: uidebit xp3 solē iustitiā: & si ānis plurimis uixerit: sūma lētitia & exultatiōe uersabit hñs scia: scripturā: & magis ad hūc laborē recordatiōe futuri iudicii cōpellef: qā ppetuū tenebrāz tps adueniet: & aeternā poenā parabūt eis: q n semiauerūt mae et ad uespaz: et neq; utrūq; sotiarūt: nec uiderūt lucē neq; solē: un ipz lumē egredi. CA. XII.

¶ Afer iram tuā a corde tuo: & amone malitiā a carne tua. Adolescētia enim & vo- luptas uana sunt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tue. Antequāz ueniat tps afflictiois: & appropinquēt āni de qbus dicas nō mihi placēt. **¶** In hoc ca- pitulo diuersa oīuz explanatio fuit: & tot snīa poene: quot hoies: un qā lōgū ē opinatiōes oīuz recēdere: & argumēta qb⁹ snīas suas approbare uoluerūt explicare: ppe res unū uoluminis ē: suffi- ciat p dētib⁹ significasse qd sēserit: & qsi i qdā breui tabella: sit pxiisse terrā: totiusq; urbis uastitatē: & ābit⁹ oceani āgusto mōstrasse cōpēdio: hebrei ad israhel astitmāt ptinere mādātū: cui picipit ut fruat diuitiis suis: & añq; ei captiuitas adueniat: adolescētiā senectute cōmutet: qd delectabile uel iocūdū tā cordi q oculis appuerit: eo dū i pmpu ē abutaf. Ita tñ ut se nouerit i oib⁹ indicādū: ut tā cogitatio nes malas q libidies fugiat: sciēs stultitiā adolescētiā copulatā: recordeturq; sp creatoris sui añq; dies babylonīa: ac romanā captiuitatis adueniāt: i qb⁹ hñe n poterit uoluptatē. Et totum hūc locū ab eo quo ait: añq; tenehrescat sol & luna & stellā: usq; ad eū locū i quo scriptura cōmemorat: & cōuertef

Liber primus. c. xii.

ut mortis ultimæ recordens. Ante q̃ tibi tps adueniat: quo tñtia quæq̃ succedant.
¶ Anq̃ tenebrescat sol: & lumē & luna: & stelle: & reuertāt nubes p̃ pluuiā. **¶** Si de gñali cōsu-
 matiōe mūdi accipim⁹: uerbis dñi hoc capitulū cōgruit: q̃b⁹ aiterit tribulatio & āgustia: q̃lis n̄ fuit a
 p̃icipio creaturæ: s̃ neq̃ fiet: sol. n. tenebrescet: & lūa n̄ dabit lumē suū: & stellæ cadēt de cælo: & uir-
 tutes cælog̃ cōmonebūt: q̃ sūt custodes dom⁹. ita ut dom⁹ itelligat hic mund⁹: uiri uero fortes errore
 decēpti: & dissipādi cōtrariæ fortitudines: q̃ si spūalis uniuscuiusq̃ cōsumatio ad uitā hui⁹ finē refert:
 & sol & luna: & stellæ: & nubes & pluuiæ ei⁹ eē cessabūt: q̃ mortu⁹ fuerit. aliter: lætare adolescēs: o po-
 pule xp̃iane: & fruire bonis q̃ a deo tibi cōcessa sūt: & i oib⁹ scito te a dño iudicādū: nec putes q̃a fracti
 sūt: & tu isert⁹ es i radicē bonæ oliuæ: idcirco te eē secus: s̃ aufer irā a corde tuo: & a corpe uolupta-
 tes: & cæteris uitiiis derelictis: memēto creatoris tui: anq̃ tibi dies malitiæ: dies ueniat isanabilis: i quo
 peccātib⁹ pœnæ s̃ p̃pata: ne cū peccaueris occidat tibi sol iustitiæ meridiæ: & scia lūm itereat: & iplē
 dor lunæ. i. ecc̃l̃a subtrahat: & stellæ occidāt d̃ q̃b⁹ scriptū ē: q̃b⁹ luceris q̃si lūinaria i mūdo rōnē ui-
 tæ cōtinētis: & alibi: stella a stella differt i gl̃ia: anq̃ reuertāt nubes p̃ pluuiā: ne p̃ph̃æ q̃ corda credē-
 tiū: suo b̃mōe suisq̃ pluuiis irrigauerit. postq̃ te i bre suo idignū eē respexerit: reuertāt ad sedē suā: ad
¶ Si cōmonebūt custodes dom⁹: & perierint uiri fortissimi. (eū. i. a quo missi sūt.

gelis et demonib⁹: sole: luna: et stellis: sed de omnibus membris itelligere quæ sequuntur. ¶ Et sciose erũt molēs iminuto nũo: et tenebre scẽt uidẽtes p foramiã. ¶ In cõsumatiõe

Et claudet hostia i platea i hūilitate vocis molētis: z cōsurgēt ad vocē uolucris: z obsurdescēt
Cū uox molētis fuerit infirmata: & magis: doctria cessauerit cōsequēter cessabūt oīa. Inter q̄ & ho
 stia claudentur

Super Ecclesiasten.

ita claudet i platea ut iuxta fatuas euangelii uirgines: unusquisque suas habeat suas plateas ianuas: & ille oleum
 emere non possint: uel certe fatuis uirginibus circumdantibus i platea claudet cubiculum sponsi qui cum eo intraverit
 suam aram & angusta uia est quae ducit ad uitam: & lata & spatiosa quae ducit ad perditionem. Recte refrigerata charita-
 te multorum hostium doctrinae claudet i plateis. sequenti autem uersiculo in eo quod ait: & consurgat ad uocem uolu-
 cris: siue passeris: utamur si quando uiderimus percore ad uocem episcopi: uel presbiteri per penam consurgere: potest quoque hoc
 extraordinarie tam etiam contextu capituli non sequimur: & de legitima resurrectione accipi: quando ad uocem archa-
 ge li resurgat mortui: nec mirandum si angeli tubam passeri comparemus: cum omnis uox ad christum comparata sit tenuis & qui-
 tu cum meo possit animo recordari: nunquam passerem i mala parte legisse me noui: loquitur i decimo psalmo iusti. In
 domino confido quomodo dicitis animae meae: transmigra i montes sicut passer: & alibi: uigilauimus & facti sumus. p. s. i te. nec non
 i alio loco: & n. passer inuenit sibi domum: alii clausas i plateis ianuas i firmos senis gressus accipi uolunt
 quod sp. sedeat & ambulare non possit: humilitate autem uocis molentis de mandibulis interpretatur: quod cibum terere nequant
 & uix spiritu coartato uox eius tenuis audiat. porro consurgere eum ad uocem uolucris ostendit: quod frigescente iam
 sanguine & humore siccato: quibus maturis soporaliter: ad leuandum sonitum euigilet: noctisque medio cum galli cecidi-
 nerit: festinus exurgat: neque ualens strato sapiens membra conuertere. obmutescit quoque siue ut melius habet i he-
 breo surdescere filias carminum aures significat: quod grauior senum auditus fiat: & nulla inter uoces ualeat sci-
 re discrimina: nec carminibus delectari. Quod quidem & berzelai loquitur ad dauid nolens transire iordanem.
CS 2 ab excelsis timebunt & formidabunt i uia. **C** Idest ardua ingredi non ualebunt: & lassus po-
 plulus ac tremens uestigio est i plano itinere fluctuantes: offensam gressuum formidabunt.
C Florebit amigdalu & ipinguabit locusta: & dissipabit capparis quoniam ibit homo i domum eternitatis
 suae: & circuibit i platea plagues. **C** Amigdalu est baculus & uirga: quoniam hieremias i propheta sua uidit
 exordio. Impinguabit locusta nabuchodonosor cum suo exercitu: & dissipabit capparis amicitia dei cum
 iherusalem: quod autem sibi uelit capparis cum de singulis coepimus dicere pleni explicabit. hoc totum eueniet i
 raheli: quia abiturus est homo i domum eternitatis suae: & a presidio eius deus ad caelestia reuersus: quo abeunte in ta-
 bernaculum suum: circuibit i platea filies: & hostium obsidione uallatus. p. metaphora est nunc de membris ho-
 minis ecclesiasticis primo est quod cum senectus aduenerit: capillus icauerit itumuerit pedes: libido refrigerit: & homo
 morte fuerit dissolutus: tunc reuertatur i terram suam: & i domum eternitatis suae: sepulchro: exequiisque rite caele-
 bratis plagentium suum turba praecedat: flores autem amigdalum: quoniam nos per canis posuimus: quodam sermone spinam interpretatur: quod
 de crescentibus natiuum carnibus spina subcrescat & floreat. Porro i eo quod ait ipinguabit locusta: i hebreo scri-
 ptum est: haaguth: quod uerbum apud eos abiguu est: potest. n. & locusta transferri. Quo igitur i hieremiae prin-
 cipio: uerbum soceth si uarietur accipitur: & nucem significat: & uigilias: deinde ad eum: quod tu uides hieremias? Et respon-
 dit nucem: & ait dominus ad eum: bene uidisti quia uigilabo ego super populum meum: ut faciam illud uel illud. Et habet ethi-
 mologia nucis. Quod uigilatur sit deus & retributus populo quod meretur secundum omnes occasiones. Ita & nunc ambi-
 guitas uerbi per ethimologia eius indicat membra senum: quia tumescit: & podagra humeribus per grauata: non quo om-
 nis senibus habet: sed quod plerumque accidat: & synecdochos a parte id quod totum est appellet: i eo uero ubi nos he-
 mus capparis. i hebreo habet habyma: quod & ipse ambiguu est: interpretaturque amor desiderium concupiscentia: uel
 capparis significat ut supra diximus: quod senum libido frigescat: & organa coitus dissipentur: hoc autem ideo quia haec
 uerba abigua cum i uocabulis suis: & amigdalu & locusta & capparis sonet: aliud deriuata significet: & p-
 figuram ad sensum: quod senum conueniunt deriuat. Sciendum quoque quod ubi nunc. lxx. interpretes posuerunt amigdalu:
 ipse uerbum sit soceth: quod i hieremiae principio est: sed ibi i nucem uersum est: & hic i amigdalu. Simachus i hoc lo-
 co nescio quid sentiens: multo aliter interpretatur. Ait. n. & super haec est de excelsis uidebunt & error erit i uia: &
 obdormiet uigilans: & dissoluet spiritus fortitudo. Ibit. n. homo i domum eternitatis suae: & circuibit i platea
 plagues: cuius interpretatione Laodiceus sequutus: nec iudeis nec christianis placere potest: dum & ab he-
 breis procul est: & sequi septuaginta interpretes dedignatur.
C Anque rupat funicul' argenteus: & pterat ydria sup fore: & confrigat rota sup cisternam: & reuertat pul-
 uis i terram suam unde erat: & spiritus ad deum quod dedit illi. Vanitas uanitatum dixit ecclesiastes: & omnia uanitas
C Reuertit ad supiora: & post grade hypbatu: quod ab eo loco iteriecerat: i quo ait: & memeto creato-
 ris tui i die iudicantis tuae: anque ueniat dies mali: & anque tenebrescat sol & luna & caetera: i die quod moue-
 bunt custodes domus: nunc coepit iniaz simili fine concludit dicens. Anque rupat funicul' argenti: & illud uel il-
 lud fiat. Funiculu autem argenti: candidam hanc uitam & spiramem quod nobis i saeculo tribuit ostendit. recursus quoque
 uitae aeternae iniaz significat: quod illuc currat unde descenderat. Porro duo reliqua sequuntur contritio hydriae sup
 fore: & confractio rotae sup lacu: p. metaphoram mortis enigmata sunt. quomodo. n. hydria cum coteris cessat hau-
 rire: & rota p. quod de lacu ac puteis leuatur aqua si confracta fuerit: aut ut. lxx. interpretes uoluerunt i suo funiculo
 conuoluta: aqua usus intercipitur. Ita ut cum funicul' argenti fuerit interruptus: & anima & unum recurrerit ad fore iteri-
 bit homo. Et ut manifestum sequitur reuertetur puluis i terram suam: unde sumptus est: & spiritus conuertetur ad deum quod dedit illi: ex
 quo ridendi sunt qui putant animas cum corporibus ferri: & non a deo sed a corporum pariete generari. cum. n. caro reuertatur i ter-
 ram: & spiritus conuertatur ad deum quod dedit illi: manifestum est deum animam parere esse non homines. Post descriptionem ite-
 ri humani: pulchre exordium libri sui repetens ait: uanitas uanitatum dixit ecclesiastes: & omnia uanitas. Cum. n.
 cum mortaliu labor de quo in toto uolumine disputatum est: huc perueniat: ut reuertatur puluis i terram suam:
 & anima illuc redeat unde sumpta est: magnae uanitatis est in hoc saeculo laborare: & nihil per futura cogitare.
C Quia est sapientissimus ecclesiastes: docuit populu & narravit quod fecerat: & inuestigas composuit pa-
 rabolas multas: quesiuit uerba utilia: & conscripsit sermones rectissimos: ac ueritate plenos.

Libri primus. c. xii.

Multū q̄sinit eccl̄iastes ut iueniret uerba uolūtatis: & scriberet recte v̄ba ueritatis. sapias q̄ p̄uenit salomō oē hoīuz gen̄: nūc quoq; i fine sui opusculi p̄fitef: q̄ n̄ fuerit ueteris legis iſtitutiōe cōtē: s; i p̄fūdas se ultro demerſerit q̄ones: & ad docēdū ppl̄z puerbia & pabolas cōpoſuerit. Aliđ hñtes i me dulla: aliđ i ſupficie pollicētes. puerbia qppe n̄ hoc ſōare q̄ ſcriptū ē ēt i euāgelis edocemur: qđ dñs p̄p̄to i puerbiis & i parabolis ſit loquut̄: ſecreto aut̄ apl̄is diſſoluerit ea: ex quo māfeſtū ē & puerbio: rū libz: n̄ ut ſimplici arbitrat̄: patia h̄re p̄cepta: s; q̄ſi i terra auḡ: i nuce nucle: i hirsutis caſtaneaz op culis abſcōdit̄ fruct̄: i q̄rif. Ita i eis dñs ſc̄ſū alt̄ p̄ſcrutādū. Sup̄ h̄ addidit ēt cās rege: naturaſq; ſe uoluiſſe cognoscere: & dei diſpōnē: & prudētiā q̄re unūqđq; uel quō ſc̄ūz ſit ſcire uoluiſſe: ut q̄ dauid p̄ diſſolōnē corporis & aīa ad cēlos i curſū ſe ſpat eē uifuz dicēs: uidbo cēlos opa digitor̄ tuor̄: hoc nē i p̄nti ſalomō uil̄ fuerit iuēire: ut v̄itatē ſoli deo cognitā corporis uallatā ſepto mēs hūana cōphēderet.

Verba ſapiētū ſicut ſtimuli: & q̄ſi clauī i altū deſixi: q̄ p̄ m̄gforū q̄ſiliū data ſūt a paſtore vno.

Ne uidereſ p̄legē dei temerari: ſubito p̄ceptor erūpe: & ſibi uēdicare doctrinā: q̄ moyses n̄ tā ſua ſpōte q̄ deo irāſcēte p̄mū: dehīc iſpirāte ſuſcepit: dicit uerba ſua uerba eē ſapiētū: q̄ i ſimilitudinē ſi mulor̄ corrigāt deliquētes: & pigros mortaliū grefſus aculeo pūgēte cōmoueāt: ſicq; ſint firma q̄ſi clauī i altū ſolidūq; deſixi: nec a ueritate unūq; cōſilio atq; cōſeſu magiſtroz oīuz p̄ferāt. Et ne cōtē neref hūana ſapia ait eā ab uno paſtore cōceſſā. Ideſt licet pluſimi doceāt: tñ doctrinā unū auctor ē dñs facit hic loc⁹ aduerſus eos q̄ aliū legis ueteris aliū euāgelii aſtimāt deū: q̄ unū paſtor cōſiliū prudētū iſtruxerit: prudētes at̄ tā p̄ph̄a ſūt q̄ apoſtoli. Simul & hoc notādū qđ dicāt uerba ſapiētū pūgere n̄ palpare: nec molli manu atrectare laſciuiā: ſ; errātib⁹: & ut ſupra dixim⁹ tardis p̄nāe dolorē & uuln⁹ in figere. Si cui⁹ igit̄ ſermo n̄ pūgit ſ; oblectatiōi ē audiētib⁹: iſte n̄ ē ſermo ſapiētis: uerba qppe ſapiētū ut ſtimuli: q̄ qm̄ ad cōuerſionē puocāt delinquentem & firma ſunt & a cōſilio ſanctorū data: atq; ab uno paſtore conceſſa & ſolida radice fundata ſunt: hoc ſtimulo nec dū paulum: ſed adhuc ſauluz puto in uia confeſſum erroris audiſſe: durum tibi eſt aduerſus ſtimulos calcitrare. (ctio eſt.)

His āpli⁹ ſilimi ne regras: faciedī plures libros null⁹ ē ſinis: frēq̄nſq; meditatio: carnis affli-

Exceptis his uerbis quā ab uno paſtor ſunt data: & a cōcilio atq; cōſeſu: plata ſapiētū nihil facias: nihil tibi uēdices: malor̄ ſeq̄re ueſtigia: ab eoz auctoritate ne diſcrepes. Alioqn̄ q̄rēti multa iſinit⁹: broz nūer⁹ occurret: q̄ te p̄trahat ad errorē: & legētē multa: fruſtra faciet laborare: uel certe docet breuitati ſtudēdū: & ſeſus magis ſectādos eē quā uerba. Aduerſus p̄hos: & mūdi hui⁹ doctores: q̄ ſuorum dogmatū falſitates conāt aſſerere: uarietate ac multiplicatiōe ſermonū cōtra ſcripturā diuinā breui at ticulo coartata ē. Et q̄tū dillataſ i ſetētiis: tñ i ſermonib⁹ cōſtrigif: q̄a cōſumatū breuiatūq; ſermonē ſcit dñs ſup̄ terrā: & uerbū ei⁹ iuxta ē i ore n̄ro: & i corde n̄ro. aliter frēq̄nſ lectio & quotidiana meditatio aīa ſolet magis eē q̄ carnis. Quō. n. qcqd manu & corpe fit: man⁹ & corporis labore cōpleſ: ita q̄ ad lectionē p̄tinet magis mētis ē labor: ex quo mihi uidēſ ſup̄iora de multitudie libroz aliter ſetienda: quā pleriq; aſtimāt. Moris ē ſcripturaz q̄uis plures libros ſi iter ſe n̄ diſcrepēt: ſ; fere eadē ſcribāt unū uolumē dicerē: ſi qđ ē euāgelii: & lex dñi imaculata cōuertēs aīas ſingulariter appellāt: cū plura enā gelia & multa mādata ſint legis: ſic & uolumē i eſaia ſignatū ſermōe oīs ſcriptura diuinā ē: & uno capitulo libri ezechiel ioāneſq; uelcūf. Saluator quoq; oīuz retro ſcōz uocib⁹ p̄ph̄at̄ ait: in capitulo libri ſcriptū ē de me. Iuxta hūc igit̄ ſeſū arbitror nūc p̄ceptū: ne plures libri fiāt: qcqd. n. dixeris ſi ad eū reſerāt: q̄ i p̄ncipio erat apđ deū de⁹ uerbū unū uolumē ē: & inuerſibiles libri: una lex unū euāgelii nōiaſ. Qđ ſi aduerſa & diſcrepātia diſputariſ: & curioſitate nimia huc atq; illuc aium adduxeris: ēt i uno libro multi libri ſūt: unū dictū ē: ex multiloqo n̄ effugies p̄ctm̄ talib⁹ igit̄ libris n̄ ē ſinis. bonū. n. oē: & ueritas certo ſine cōcludif: malitia uero atq; mēdatiū ſine ſine ſūt: & q̄to pl⁹ requif: tāto malor̄ ſeries na ſcif: ſup̄ hac re ſtudiū: atq; meditatio labor carnis ē: carnis iquā n̄ ſpūs: hēt ſi qđ ē & ſpūs laborē ſuū iuxta illd qđ apl̄s ait. Pl⁹ at̄ oib⁹ illis laboraui: n̄ at̄ ego ſ; grā dei q̄ mecū ē: & ſaluator: laboraui clamās.

Sine loq̄ndi: uel ſmōis oēs pariter audiam⁹: deū time & mādata ei⁹ obſerua: hoc ē oīs bō. Eū cta que ſūt adducet de⁹ i iuditiū: p̄ oī errato ſiue bonū ſiue malū ſit.

Aiūt hebrei cū iter cetera ſcripta ſalomōis: q̄ ātiq̄ta ſūt: nec i memoriā durauerūt: hic liber oblitterād⁹ uidereſ: eo q̄ uanas dei aſſereret creaturas: & totū putaret eē p̄ nihilo: & cibū & potū & delicias trāſeūtes p̄ferret oībus: ex hoc uno capitulo merniſſe auctoritatē: ut i diuioz uoluminū nūero ponereſ: q̄ totā diſputationē ſuam: & oēz catalogū i hac q̄ſi cohartariſ: & dixerit ſine ſermonū ſuoz auditu eē p̄mptiſſimū.

Ne aliqd i ſe h̄re difficile: ut. ſ. timeam⁹ deū: & ei⁹ p̄cepta faciam⁹. Ad hoc. n. natū eē hoiez ut creatorē ſuū itelligēs uenerēſ eū mortu & honore & ope mādatoz. Si qđ cū iuditiū tps aduenerit: qcqd a nobis geſtū ē ſtāt ſub iudice & ācipirē diu expectat̄ ſn̄iaz: & unūquēq; recipep ope ſuo: ſiue mali qđ egerit ſiue boni: p̄ eo at̄ q̄ nos poſuim⁹ de oī abſcōdito: ſiue bonū ſiue malū ſit: ſim mach⁹ & lxx. iſcriptati ſūt de oī cōtēptu: uel certe de oī ignoratu: qđ ēt de ocioſo uerbo: & n̄ uolūtate ſ; ignoratōe: plato red ditori ſum⁹ rōnē i die iuditiū. aliter: q̄a timor ſeruoꝝ ē. & p̄fecta dilectio foras mittit timorē: & i ſcriptura diuinā tā ācipiētū q̄ p̄fectoz duplex appellat̄ mort⁹ nūc de cōſuato i v̄tutib⁹ mortu dici puto: ſ; illd nihil de eſt timētib⁹ eū: uel certe q̄a adhuc hō ē: & necdū dei nomē accepit hācz rōnē ſubz ſuaz: ut i corpe poſit⁹ deū timeat: q̄a oē factū. i. oēs hoies adducat de⁹ i iuditiū ſup̄ uniuerſis q̄ aliter q̄ ab eo diſpoſita ſūt & dicta ſeſerūt ſiue i hāc p̄te ſiue i illā: ut qppe his q̄ dñt malū bonū: & bonū malū. quē magis offēdit: q̄ſq; ſpādo tepeſcit.

ExPLICIT EXPOSITIO b̄ti Hieronymi p̄ſbyteri ſup̄ Eccleſiaſten.

Prohemium.

BERNARDINVS Gadolus brixian⁹: monachus camaldulensis: studioso lectori.
 E uaria psalmoz trāslatiōes te cōturbēt: Debes scire lector optie: q̄ ad latinos: q̄tuor. per
 temporum interualla psalterii translationes emanarūt: Nam ante Hieronymū: latini ha-
 bebāt illud: secūdū quod erat apud grācos i. lxx. interpretibus: q̄ uetus testamētū de he-
 breo grācū fecerāt. Et q̄a uel iterpratis impitia uel uitio scriptoz multis erroribus scatebat: ipse
 Hieronymus iuxta grācos illud emēdauit. Succedēte deīde tēpore idē Hieronymus gloriosus: iter
 psalteriū in latinū trāstulit. Primo iuxta lxx. interpretēs: cui addidit haud pauca quā in hebreis uo-
 luminibus & aliis iterprætibus habebātur: & lxx. prātermiserāt: ea asterico adnotātes. Non nulla
 quoq̄ quā lxx. addiderāt: & apud hebreos nō habebātur. obello. i. linea p̄notata ea q̄si iugulante
 notauit. Et istud fuit appellatū psalteriū romanū: eo qd̄ sancti Petri ecclesia: primū cōperit uti illa
 trāslatiōe. Secūdo fecit aliā trāslatiōē iuxta hebraicā ueritatē. Nā cū sophroni⁹ frequēter cum he-
 breis disputaret: & qdā de psalterio p̄ dñō saluatore testimonia p̄ferret: atq̄ ab eis sēpe: & p̄ singu-
 los p̄ene sermones: sibi cū derisiōe iegeretur: nō ita eē i hebreo. Ille iusta cōmot⁹ indignatiōe: stu-
 diosissime Hieronymū rogauit: i pulitq̄: ut sibi psalteriū: iuxta hebreoz sensū uerteter: i latinum. Et
 hoc dictū ē psalteriū Hieronymi: iuxta hebraicā ueritatē. Tercio iterpratus ē psalteriū cū reliqs ne-
 teris istrumētū libris: nō astrigēs se hebreoz sensui: aut lxx. uel cuiusq̄ alioz iterprātū: sed ex oībus
 qd̄ optimū iudicauit: spū scō (ut credim⁹) illumināte: eliciēs excerptē: cōe nobis psalteriū edidit.
 Et hoc ē: qd̄ i oībus bibliis habetur: & quo iā (paucis exceptis) oēs fere ecclesiā utuntur. Aliā aut̄ i
 terpratiōes: nō multū iter se distāt: q̄ uero iuxta hebraicā dī ueritatē: i uerbis plurimū ab aliis differt.
 Vñ factū ē me ope p̄tū existimāsi: eā i primi curarē: ut ex uariis iterpratiōib⁹: sensū (q̄ alioq̄n dif-
 ficilis ē) ualeat q̄sq̄ facili⁹ elicere. Illud ē te monitū uelim: titulos me oēs fere: inuenisse corruptos:
 atq̄ ex iis q̄ i cōib⁹ hñtur bibliis cōfusus: quos oēs correxi: secūdū q̄ Nicola⁹ de lyra i singulis psal-
 mis ponit: quē nō dubito: & diligētē i his fuisse: & uera exēplaria habuisse. Verū de his satis. De ex-
 positiōe at̄ Hieronymi sup̄ psalteriū: illud dixerim: uehemēter dolēdū eē: tā pauca: ac p̄ene nulla i
 ueniri exēplaria: & ea qdē mēdis ita plena: ut difficile sit: ac ferme ip̄sibile pristinae itegritati resti-
 tuere. Nā cū ip̄rēssores diligētissime hoc op⁹ q̄sierint: & i quasdā expositiōes: sup̄ quosdā psalmos
 iciderint: istud unicū iuenerūt sup̄ oēs itegro nūero psalmos: qd̄ & uetustate: & sui pulchritudine:
 plurimū apud nos auctoritatis & fidei iuenit. Alia at̄ sup̄ aliquibus psalmis expositio: uel alia: si plures
 iueniāt: uel nō sūt Hieronymi: (qd̄ tñ ip̄e nō ausim affirmare) uel dicem⁹ eū: p̄ter hāc cōpēdiosisore
 sup̄ totū psalteriū expositionē: scripsisse prolixius sup̄ aliquib⁹ psalmis. Nā & ip̄se i fine libri de uiris il-
 lustribus (si mō codex nō ē mēdofus) asserit scripsisse se i psalmos: usq̄ ad xvi. tractat⁹ sex. Habui at̄
 duos alios codices: i q̄b⁹ isūt eedē expositiones: n̄ qdē sup̄ oēs psalmos: sup̄ q̄ plurimos tñ: q̄b⁹ dili-
 gētē cū his collatis: multa nō sine magno labore: correxi: i reliqs at̄ q̄tū igenio cōseq̄ potuimus
 tantum operi auxiliati sum⁹: pro quibus nihil aliud abste: q̄ ut pro peccatis meis apud misericordēz
 dñm intercedas: expeto: oroq̄: Vale: Ex cōenobio Diui Michaelis murianensis.

**INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI PRAESBYTERI IN PSALTERIUM
 IUXTA HEBRAICAM VERITATEM. QVOD TRANSTVLIT IN LATINVM.**

EVSEBIVS Hieronym⁹ sophronio suo salutē dicit. Scio quosdā putare psalteriū i q̄nq̄ li-
 bros eē diuisū: ut ubicūq̄ apud lxx. iterptes scriptū ē ὅμοιοι το ὅμοιοι το. i. fiat fiat: finis li-
 brorum sit: p̄ quo i hebreo legitur amē amē. Nos at̄ hebreoz auctoritatē sequuti: & ma-
 xime apostoloz: q̄ semp i nouo testō: psalmoz librū noīant: unū uolumē asserim⁹. Psal-
 mos quoq̄ oēs eoz testamur auctoz: q̄ ponūtur i titulis: dauid. s. & asaph idithum filioz chorā:
 aman ezraite: moyfi & salomonis: & reliq̄oz: quos esdras uno uolumine cōprehēdit. Si enī amē
 i. fideliter: p̄ quo aqla trāstulit i fine tñ libroz pōitur: & n̄ iterdū aut i exordio aut i cal-
 ce sermōis siue sniā: nūquā saluator i euāgelio loq̄retur: amē amē dico uobis: nec pauli ep̄stola in
 medio illud ope cōtinerēt. Moyses quoq̄ & hieremias & ceteri i hūc modū multos hēret libros: q̄
 i medio: uoluminib⁹ suis: amē frequēter iserūt. Sed & nūer⁹. xxii. bebraicoz: libroz & mysteriū eiul
 dē nūeri cōmutabitur. Nā & titul⁹ ip̄e hebraic⁹ sefer tihillim: qd̄ iterpratur uolumē hymnoz apo-
 stolice auctoritati cōgruēs: nō plures libros: sed unū uolumē ostēdit. Quia igitur cū hebreo nuper
 disputās: qdā p̄ dñō saluatore de psalmis testimonia ptulisti: uolēs q̄ ille te eludere p̄ sermones p̄e-
 ne singulos assererat n̄ ita hēri i hebreo: ut tu de lxx. iterptib⁹ opponebas: studiosissime postulasti:
 ut post aqlā symmachū & theodotionē: nouā editionē latino sermone trāsferrē. Aiebas. n. te ma-
 gis iterptū uarietate turbari: & amore quo laberis: uel trāslatiōe: uel iudicio meo eē cōtētiū. Vñ ip̄ul-
 sus a te: cui & q̄ possū debeo: & q̄ n̄ possū: rursū me obrectatoz: latratib⁹ tradidi: maluiq̄ te uires po-
 ti⁹ meas: q̄ uolūtātē i amicitia q̄rere. Certe cōfidēter dicā: & multos hui⁹ opis testes citabo me nihil
 dūtaxat sciētē de hebraica ueritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a ueterib⁹ discrepauerit: interroga
 quēlibet hebreoz: & ligdo puidēbis me ab emulis frustra lacerari. qui malūt cōtēnere uideri p̄clara
 q̄ discere: puerissimi hoīes. Nā cū semp nouas expetāt uoluptates: & gulā eoz: uicina maria n̄ suffi-
 ciāt: cur i solo studio scripturarū ueteri sapore cōtēti sūt. Nec hoc dico quō p̄cessores meos mor-
 ded: aut q̄q̄ de his arbitrer detrahēdū: quoz trāslatiōē diligētissime emēdatā olim linguā meā:

*Erasmus manu
 Clar.*

*prohemium in linguam
 uulgarem.*

Psalterium.

hoibus dederim: sed qđ aliud sit i ecclesiis xpo credentiū psalmos legere. aliud iudæis calūniatib⁹ p singula uerba respōdere. Qđ opusculū meū si i graciū ut polliceris: trāstuleris & i peritiā meā doctissimos quosq; testes facere uolueris dicam tibi illud orationū in siluam ne ligna ferat nisi qđ hoc hēbo solamē: si in labore cōmuni intelligā mihi uel laudem uel uituperationem tecū esse cōm. Valere te cupio in domino Iesu. & meminisse mei.

INCIPIT HYMNORVM VOLVMEN: PER BEATVM HIERONYMV M IVXTA HEBRAICAM VERITATEM IN LATINVM TRANSLATVM. PSALMVS. I.

BEATVS uir qui nō abiit i cōsilio impiorū: & in uia peccatorū nō stetit: & i cathedra derisorum nō sedit. **E**d in lege dñi uolūtas ei⁹: & in lege ei⁹ mōditabitur die ac nocte. **E**t erit tāq; lignū plātātū iuxta riuulos aquarū. **Q**uod fructū suū dabit in tēpore suo & foliū ei⁹ nō defluet: & oē qđ fecerit p̄sperabitur. **N**on sic impius: sed tāq; puluis quem proicit uentus. **P**ropterea nō resurgēt impij in iuditione: qđ p̄ctōres i cōgregatiōe iustorum.

Quoniā nōscit dñs uiam iustorum: & iter impiorum peribit. **P**salmus. II.

Quare congregauerunt gentes: & tribus mōditabuntur inania. **C**ōsurgēt reges terræ & principes tractabunt pariter aduersus dominū & aduersus christum eius. **D**irumpamus uincula eorum & proiciamus a nobis laqueos eorum. **H**abitans in cælis: ridebit dominus subsānabit eos. **T**ūc loquetur ad eos i ira sua: & in furore suo cōturbabit eos. **E**go autē ordinaui regē meū sup syon mōtē sanctum meū annuntiabo p̄ceptū. **D**ñs dixit ad me: filius meus tu: ego hodie genui te. **P**ostula a me: & dabo gentes hereditatem tuā: & possessionē tuā terminos terræ. **F**rāges eos i uirga ferrea: ut uas figuli contres eos. **T**unc ergo reges itelligite: erudimini iudices terræ. **S**eruite dño in timore: & exultate in tremore. **A**dorate pure: ne forte irascatur: & pereatis de uia. **C**um exarserit post paululum furor eius: beati omnes qui sperant in eum.

Canticum dauid cum fugeret a facie absalon filii sui. **P**salmus. III.

Domine quare multiplicauerūt hostes mei: multi consurgūt aduersū me: multi dicūt aīa meā: nō ē sal⁹ huic i deo. **T**u autē dñe clipe⁹ circa me: gloria mea & exultās caput meū: **V**oce mea ad dñm clamabo: & exaudiet me de mōte sancto suo. **E**go dormini & soporati sū: & uigilaui: qđ dñs suscitauit me. **N**ō timebo milia populi qđ circūdederūt me: exurge dñe saluū me fac deus meus. **Q**uia percussisti oīum inimicorū meorū maxillas: dentes impiorum confregisti. **D**ño salus: sup populū tuū benedictio tua.

Victori in psalmis canticum Dauid. **P**salmus. IIII.

Nuocātē exaudi me deus iustitiæ meæ: i tribulatiōe dilatasti mihi. **M**iserere mei. & exaudi orōnē meā. **F**ilii uiri usq; quo iclyti mei ignominiosæ diligitis uanitatē q̄rentes mēdaciū. **E**t cognoscite qm̄ mirabilē reddidit dñs sc̄m suū dñs exaudiet: cuz clamaui ad eū. **I**ustificāmini & nolite peccare: loqmini i cordib⁹ uis sup cubilia uis & tace. **S**acrificate sacrificiū iustitiæ: & cōfide i dño. **M**ulti dicūt qđ ondit nobis bonū: leua sup nos lumē uult⁹ tui dñe. **D**edisti lætitiā i corde meo: i tpe frumētū eorū: & uinū eorū multiplicata sunt. **I**n pace simul requiescam & dormiā: qđ tu dñe spūaliter securum habitare fecisti me.

Victori p hereditatibus canticum Dauid. **P**salmus. V.

Erba mea exaudi, dñe: itellige rugitū meū. **A**duerte ad uocē clamoris mei rex me⁹ & de me⁹ qđ te deprecor. **D**ñe mae audies uocē meā. **M**ane p̄pabor ad te: & cōtēplabor. **Q**m̄ nō de uolēs iniquitatē tu nec habitabit iuxta te malign⁹. **N**ō stabūt iniqui i cōspectu oculorū tuorū. **O**disti oēs qđ opant iniquitatē: p̄des loqntes mēdaciū: uisq; sanguinū & dolosū abhoiabitur dñs. **E**go at i multitudine mīa tuā itroibo i domū tuā adorabo ad tēplū sc̄m tuū i timore tuo. **D**ñe deduc me i iusticia tua p̄p̄ isidiatores meos: dirige añ faciē meā uia tuā. **N**ō ē. n. i ore eorū rectū: i interiora eorū isidia. **S**epulchrū patēs guttur eorū liguā suā leuificāt. **C**ōdēna eos de⁹: excidāt a cōsiliis suis. **I**uxta multitudinē scelerū eorū expelle eos: qm̄ puocauerunt te. **E**t lætētur oēs qđ sperāt i te: i perpetuū laudabūt p̄teges eos: & lætabūt i te: qđ diligūt nomen tuū. **Q**m̄ tu bñdices iusto. dñe ut scuto placibilitatis coronabis eum.

Victori in psalmis: sup octauū caticū Dauid. **P**salmus. VI.

Domine ne i furore tuo arguas me: neq; i ira tua corripas me. **M**iserere mei dñe qm̄ in firm⁹ sū: sana me dñe: qm̄ cōturbata sūt oīa ossa mea: & aīa mea turbata ē ualde. **E**t tu dñe usq; quo reuertere dñe: erue aīa meā: salua me p̄p̄ mīam tuā. **Q**m̄ nō i morte recordatio tui: i inferno qđ cōfitebit tibi. **L**aborau i gemitu meo: natate faciā tota nocte lectū meū lachrymis meis strātū meū rigabo. **C**aligauit p̄ amaritudie oculus me⁹ cōsumptus sum ab uersis hostib⁹ meis. **R**ecedite a me oēs qđ opamini iniquitatē: qđ audiuit dñs uocē flet⁹ mei: audiuit dñs deprecationē meā dñs orōnē meā suscepit. **C**ōfundant & cōturbent: uehemēter oēs inimici mei. reuertant & cōfundant subito.

Pro ignorantie Dauid: qđ cecinit domino super uerbis ethiopis filii gemini. **P**salmus. VII.

Domine de me⁹ i te spauis: salua me ab oib⁹ p̄sequentibus me & libera me. **N**e forte rapiat ut leo

Iuxta hebraicam ueritatem.

ut leo aiam meā: laceret & n̄ sit q̄ eripiat. **¶** Dñe de⁹ me⁹ si feci istud: si ē iniquitas i manib⁹ meis.
¶ Si reddidi retribuētib⁹ mihi mala: & dimisi hostes meos uacuos. **¶** Persequitur inimic⁹ aīaz meā
 & apphēdat & cōculcet i terrā uitā meā: & gloriā meā ipuluerē collocet. **¶** Surge dñe i furore tuo
 eleuate idignās sup hostes meos: & cōsurge ad me iudicio: qđ mādasti. **¶** Et cōgregatio tribuū cir
 cūdet te: & p hac i altū reuertere. **¶** Dñs iudicabit populos: iudica me dñe. **¶** Scđm iustitiā meā
 & secūdū simplicitatē q̄ ē i me. **¶** Cōsume⁹ malū iniquorū & cōfirme⁹ iust⁹: p̄bator cordis & renū
 de⁹ iust⁹. **¶** Clype⁹ me⁹ i deo: q̄ saluat rectos corde. **¶** De⁹ iudex iust⁹ & fortis. cōminās tota die.
¶ Nō cōuertēti gladiū suū acuet: arcū suū tetēdit & parauit illū. **¶** Et i ipo p̄parauit uasa mortis
 sagittas suas ad cōburēdū opat⁹ ē. **¶** Ecce pturit iniquitatē: & cōcepit dolorē & pepit mēdatiū.
¶ Lacū apuit & effodit eū & icidit i iteritū quē opat⁹ ē. **¶** Reuerter⁹ dolor su⁹ i caput ei⁹: & sup uer
 ticē ei⁹ iniquitas sua descēdet. **¶** Cōfitebor dño secūdū iustitiā ei⁹ & cātābo noi dñi altissimi.

¶ Victori pro torcularibus psalmus David.

¶ Psalmus.

VIII.

¶ Omīne dñator n̄s: quā grāde ē nomē tuū i uniuersa terra. **¶** Quī posuisti gloriā tuā sup
 cālos. **¶** Ex ore is̄atiū & laetētiū p̄fecisti laudē p̄ aduersarios tuos: ut q̄scat inimic⁹ &
 ultor. **¶** Videbo. n̄ cālos tuos: opa digitorū tuorū: lunā & stellas q̄ fūdisti. **¶** Quid ē hō
 qm̄ recordaris ei⁹: uel fili⁹ hoīs: qm̄ uisitas eū. **¶** Et minuisti eū paulomin⁹ a deo: & glo
 ria & decore coronasti eū: dedisti ei ptatē sup opa manuū tuarū. **¶** Cūcta posuisti sub pedib⁹ eius
 oues & armēta oīa isup & aialia agri. **¶** Aues cāli & pisces maris. q̄ trāseūt semitas p̄oti.

¶ Domine dominator noster: quā grande est nomen tuum in uniuersa terra.

¶ Victori super mortem filii. Psalmus David.

IX.

¶ Confitebor dño i toto corde meo: narrabo oīa mirabilia tua. **¶** Lætabor & gaudebo i te
 canā noi tuo altissimā. **¶** Cū ceciderint inimici mei retrorsū: & corruerit & perierint a
 facie tua. **¶** Fecisti. n̄ iuditiū meū. & cām meā sedisti sup soliū iudex iustitiā. **¶** Incre
 pasti gētes p̄didisti ipiū nomē eorū: delesti i sēpiternū et iugiter. **¶** Inimici cōpletā sūt solitudines
 i sinē: & ciuitates subuertisti: periit memoria eorū cū ipis. **¶** Dñs at i sēpiternū sedebit. stabiliuit ad
 iudicādū soliū suū & ipse iudicat orbē in iustitia. **¶** Iudicat populos iniquitatib⁹. **¶** Et erit dñs ele
 uatio opp̄ssō: eleuatio opportuna i āgustia. **¶** Et cōfidēt i te q̄ nouerūt nomē tuū qm̄ n̄ dereliquisti
 q̄rētes te dñe. **¶** Cātate dño hitatori syon: ānūtiāte i populis cogitatiōem ei⁹. **¶** Qm̄ q̄rētes san
 guinē eorū recordat⁹: nō ē oblit⁹ clamoris pauperū: & misert⁹ ē mei de⁹. **¶** Vidit afflictionē meā
 ex inimicis meis: exaltās me de portis mortis. **¶** Ut narrē laudes tuas i portis filia syon: exultabo i
 saluari tuo. **¶** Demersā sūt gētes i iteritu quē fecerūt i rete isto qđ abscōderāt: capt⁹ ē pes eorum.
¶ Ignit⁹ ē dñs iuditiū faciēs i ope manuū suarū: corruit ipi⁹. **¶** Cōuertatur ipi⁹ i ifernū: oēs gentes
 q̄ oblitā sūt dei. **¶** Qm̄ n̄ i āternū obliuioi erit paup̄: expectatio pauperū n̄ pibit in perpetuum.

¶ Surge dñe nō cōfortetur hō: iudicētur gentes añ facie tuā. **¶** Pone domine terrorem eis: sciant
 gentes homines esse.

¶ Psalmus.

X.

¶ Vare dñe stas a lōge despicias i tēporibus āgustia. **¶** IN supbia ipi⁹ ardet paup̄ capiatur i
 sceleribus q̄ cogitauerit. **¶** Quia laudauit ipi⁹ desiderū aīaz suarū: & a uariis applaudēs sibi
¶ Blasphemauit dñm. **¶** Impius secūdū altitudinē furoris sui n̄ reget. nec de⁹ i oib⁹ co
 gitationibus ei⁹. **¶** Parturiūt uīa ei⁹ i oī tpe: lōge sūt iudicia tua a facie eius oēs inimicos suos des
 picit. **¶** Loquitur i corde suo: nō mouebor i generatiōe & generatiōe ero sine malo. **¶** Maledictōe
 os ei⁹ plenū ē: & dolis & avaritia. **¶** Sub līgua ei⁹ dolor & iniquitas sedet i fidias iuxta uestibula i ab
 scōditis: ut iherficiat inocētē. **¶** Oculi ei⁹ robustos tuos circūspiciūt i fidias i abscōdito q̄si leo i cubili
¶ INsidiatur ut rapiat pauperē: rapiet pauperē cū attraxerit eū ad rete suū. **¶** Et cōfractū subiciet
 eū: & irruet uiribus suis ualenter. **¶** Dixit i corde suo oblitus ē deus: abscōdit facie tuā nō respiciet
 i ppetuū. **¶** Surge dñe de⁹: leua manū tuā: noli obliuisci pauperū. **¶** Quare blasphemat ipi⁹ deus
 dicēs i corde suo qđ nō reget. **¶** Vides qā tu laborē & dolorē respicis ut detur i manu tua.

¶ Tibi derelinquūtur fōres tui: pupillo tu es fōs adiutor. **¶** Cōtere brachiū ipi⁹ & maligni: queres
 impietate ei⁹: & nō iuenies. **¶** Dñs rex sēculi & āternitatis: perierūt gētes de terra ei⁹. **¶** Desideriū
 pauperū audisti dñe: p̄parasti ut cor eorum audiat auris tua. **¶** Ut iudices pupillo & opprēssō:
 & nequāq̄ ultra supbiat hō de terra.

¶ Victori David psalmus.

XI.

¶ N dño spāui quō dicitis aīaz meā trāsuola i mōtē ut auis. **¶** Quia ecce ipi⁹ tetēderūt ar
 cū: posuerūt sagittā suā sup neruū ut sagittēt i abscōdito rectos corde. **¶** Quia leges dis
 sipatā sunt: iustus quid operat⁹ ē? **¶** Dñs i tēplo sctō suo: dñs i cālo tronus eius.

¶ Oculi eius uidēt palpebrā ei⁹ p̄bat filios hoīum. **¶** Dñs iustū p̄bat: ipiū at & diligē
 tē iniquitatē odit aīa ei⁹. **¶** Pluet sup p̄ctōres laq̄os ignis & sulphur: & spūs tēpestatū pars calicis
 eorum. **¶** Quoniā iust⁹ dñs iustitias dilexit: rectum uidebit facies eius.

¶ Victori pro octauis psalmus David.

XII.

¶ Alua dñe qm̄ defecit sanctus: qm̄ iminuti sunt fideles a filiis hoīum. **¶** Frustra loquūtur
 unusq̄sq̄ p̄ximo suo. labiū subdolū i corde & corde. **¶** Dispdat dñs oīa labia dolosa lin
 guā magniloquā. **¶** Qui dixerūt linguā n̄am roborem⁹: labia n̄a nobiscum sunt: quis

Psalterium.

noster dominus est. Propter uastitatē inopū & gemitū pauperū: nūc cōsurgā dicit dñs.
Ponā i saluari auxiliū eorū. **E**loqa dñi eloqa munda: argentum probatum separatū a terra colatū septuplū. **T**u dñe custodies ea: seruabis nos a generatiōe hac i æternū. **I**n circuitu impiū ambulāt: cū exaltati fuerit uilissimi filioꝝ hoīum. **V**ictori David. **P**salm⁹. XIII.

Vsquequo dñe obliuisceris mei pœnitens: usquequo abscondes faciē tuā a me. **V**squequo ponā cōsilia i aīam meā: dolorē i corde meo p diē. **V**squequo exaltabitur inimic⁹ me⁹ sup me: cōuerrere exaudi me dñe deus meus. **I**llumina oculos meos ne unq̄ obdormiam i mortē: ne quādo dicat inimic⁹ meus pualui aduersus eū. **H**ostes mei exultabūt cum motus fuero: ego at i misericordia tua confisus. **E**xultabit cor meū i saluari tuo: cātabo domino qui mceruit super me. **V**ictori psalmus David. XIII.

Ixit stultus i corde suo nō ē de⁹: corrupti sūt: & abhoiābiles facti sūt studiose. **N**on est q̄ faciat bonū. **D**omin⁹ de cælo pspexit sup filios hoīum: ut uideret si est itelligēs req̄rēs deū. **O**ēs recesserunt simul cōglutinati sūt: nō ē q̄ faciat bonū: nō ē usq̄ ad unum. **N**ōne cognoscēt oēs q̄ opantur iniquitatē: q̄ deuorāt populū meū: ut cibū panis.

Dñm nō iuocauerūt ibi timebūt formidine: qm̄ de⁹ i generatiōe iusta ē. **C**ōsiliū pauperū cōfudistis: qm̄ dñs spes ei⁹ ē. **Q**uis dabit de syon salutē israhel: qñ reduxerit dominus captiuitatē populi sui exultabit iacob lætabitur israhel. **P**salmus David. XV.

Omine quis peregrinabitur i tētorio tuo: q̄s habitabit in mōte scto tuo?
Qui igreditur sine macula: & operatur iustitiā: & loq̄tur ueritatē in corde suo. **N**ō ē facilis i lingua sua: nec fecit amico suo malum: & opprobriū nō sustinuit sup propinquo suo. **R**espicitur oculis ei⁹ improb⁹ timētes aut̄ dominū gloriificat.

Iurat, ut se affligat: & n̄ uideat: pecuniā suā n̄ dedit ad usurā: & munera aduersū innoxū n̄ accepit. **Q**ui facit hæc nō cōmouebitur in eternum. **H**umilis & simplicis David. **P**salm⁹. XVI.

Vstodi me deus qm̄ speraui in te. dicēs deo dñs meus es tu: bñ mihi nō ē sine te.
Sanctis q̄ in terra sunt eius magnificis: oīs uolūtas mea in eis. **M**ultiplicabūt ydola eorū: post tergū sequentium. **N**on libabo libamina eorū de sanguine: neq̄ assumā nomina eorū: in labiis meis. **D**ominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu possessor sortis meæ. **V**ineæ ceciderūt mihi i pulcherrimis: & tu hæreditas speciosissima mea es. **B**enedicā dñm q̄ dedit mihi cōsiliū: insup & noctib⁹ erudierūt me renes mei. **P**roposui dñm i cōspectu semp: q̄ a dextris meis ē ne cōmouear. **P**ropterea lætatū ē cor meū & exultauit gloria mea: & caro mea habitauit cōfidenter. **N**on eni derelinques aīam meā inferno: nec dabis iustum tuum uidere corruptionem. **O**stendisti mihi semitam uitæ plenitudinem lætitarum ante uultum tuum: decores in dextera tua æternos.

Oratio David. **P**salmus. XVII.
Vdi dñe iustitiā: itē de depracationē meā. **A**urib⁹ p̄cipe orationē meā: absq̄ labiis me dacibus. **D**e uultu tuo iudicium meum prodeat: oculi tui uideant æquitates. **P**robasti cor meum uisitasti nocte: conuasti me & non inuenisti cogitationes meas trāsire os meum. **I**n opere hominum p̄pter uerbum labiorum tuorū: ego obseruaui uias latronis. **S**ustenta gressus meos in callib⁹ tuis: & n̄ labētur uestigia mea. **E**go iuocaui te q̄ exaudiet me deus: inclina aurē tuā mihi: audi eloquū meū. **M**irabilē fac misericordiā tuā: saluator speratū. **A** resistētib⁹ dextera tuā custodi me: q̄si pupillā filiā oculi. **I**n umbra alarū tuarū p̄tege me: a facie ipioꝝ uastatū me. **I**nimici mei aīaz meā circūdederūt adipe suo cōcluserūt: ore loquūtī sūt superba. **I**ncedentes aduersū me: nūc circūdederunt me: oculos suos posuerūt declinare i terrā. **S**imilitudo ei⁹ q̄si leonis desiderātis p̄dā: & q̄si catuli leonis sedētis i absconditis. **S**urge dñe p̄ueni faciē ei⁹: icurua eū: salua aīam meā ab ipio q̄ ē gladius tu⁹. **A** uiris manus tuæ dñe: q̄ mor tui sūt i profundo quorū pars i uita. **E**t quorū de absconditis tuis replesti uētrē: q̄ saturabūt filii & dimittēt reliquias suas paruulis eorū. **E**go i iustitia uidebo faciē tuā i plebor cū uigilauero sicut militudine tua. **V**ictori seruo dñi David: q̄ loquut⁹ ē dño uerba cātici hui⁹ i die q̄ liberauit eū dñs de manu oīum inimicoꝝ suorū: & de manu saul & dixit. **P**salmus. XVIII.

Iligam te domine fortitudo mea: domine petra mea: & robur meum & saluator meus.
De me⁹ fortis me⁹: & spabo i eū. **S**cutū meū & cornu salutis meæ: & susceptor me⁹. **L**audatum inuocabo dominum: & ab inimicis meis saluus ero. **C**ircūdederunt me funes mortis: & torrentes iniquitatis terruerunt me. **F**unes iferni circūdederūt me: p̄uenerūt me laquei mortis. i tribulatiōe inuocabo dñm: & ad deū meū clamabo. **E**t exaudiet de tēplo suo uocē meā & clamor meus añ faciē ei⁹ ueniet i aures ei⁹. **C**ōmota ē & cōtremuit terra: & fūdamēta mōtiū cōcussa sūt: & cōquassata sunt: qm̄ iratus est. **A**scēdit fumus i furore: & ignis ex ore eius deuorans: carbones icēsi sūt ab eo. **I**nclinauit cælos & descendit: & caligo sub pedibus eius. **E**t ascendit super cherub & uolauit: transuolauit super pennas uenti. **P**osuit tænebras latibulū suū: i circuitu eius tæbernaculū eius: tenebrosa aqua in nubib⁹ ætheris. **P**rx fulgore

Juxta hebraicam ueritatem.

Prae fulgore in conspectu eius nubes transierunt grado & carbones ignis. **E**t intonuit de caelo dominus & altissimus dedit uocem suam: grado & carbones ignis. **E**t misit sagittas suas: & dissipauit eos: & fulgura multiplicauit & consumpsit eos. **E**t apparuerunt effusiones aquarum: & reuelata sunt fundamenta orbis. **A**b increpatione tua domine: ab inspiratione spiritus furoris tui. **M**isit de alto: accepit me: extraxit me de aquis multis. **L**iberauit me de inimicis meis potentissimis: & de his qui oderunt me: quoniam robustiores me erat. **P**raeuenit me in die afflictionis meae: & factus est dominus firmamentum meum: & eduxit me in latitudinem. liberauit me quia placuit ei. **R**etribuit mihi dominus secundum iustitiam meam: & secundum munditiam manuum mearum: reddidit mihi. **Q**uia custodiui uias domini: & non egi impie a deo meo. **O**mnia enim iudicia eius in conspectu meo: & praecepta eius non auionia a me. **E**t fui immaculatus cum eo: & custodiui me ab iniquitate mea. **E**t restituit mihi dominus secundum iustitiam meam: & secundum manu mearum munditiam: in conspectu oculorum eius. **C**um sancto factus eris & cum uiro innocente innocenter ages. & cum electo electus eris: & cum puero puereris. **Q**uia tu populum pauperem saluabis: & oculos excelsos humiliabis. **Q**uia tu illuminas lucernam meam domine deus meus illuminabis tenebras meas. **I**n te enim cutra accinctus & in deo meo transiliam murum. **D**eus immaculata uia eius eloquium domini igne examinatum: scutum est omnium sperantium in se. **Q**uis est deus praeter dominum? & quis fortis praeter deum nostrum. **D**eus qui accingit me fortitudine: & posuit immaculatam uiam meam. **C**oequans pedes meos ceruis: & super excelsa statuens me. **D**ocens manus meas ad praelium: & componens quasi arcum aereum brachia mea. **D**edisti mihi clypeum salutis tuae: & dextera tua confortabit me: & mansuetudo tua multiplicabit me. **D**ilatabis gressus meos: & non deficient tali mei. **P**ersequar inimicos meos & apprehendam: & non reuertar donec consumam eos. **C**orda eos: & non poteris surgere: cadent sub pedibus meis. **A**ccixisti me fortitudine ad plium. **I**ncuruasti fidentes mihi super me. **I**nimicos meos dedisti mihi dorsum: & odientes me dispdidisti. **C**lamabunt & non erit qui saluet ad dominum: & non exaudiet eos. **D**elebo eos ut puluerem: ante faciem uentis: ut lutum platearum proiciam eos. **S**aluabis me a contradictionibus populi: pones me in caput gentium. **P**opulus quem ignorauit seruiet mihi: auditione auris obediet mihi. **F**ilii alieni metuentur filii alieni defluet & contrahetur in angustiis suis. **V**iuat dominus & benedictus deus meus: & exaltet deus salutis meae. **D**eus qui das uindictas mihi: & subdidisti populos sub me. **Q**ui seruas me ab inimicis meis: & a resistentibus mihi eleuas me: a uiro iniquo libera me. **P**ropterea confitebor tibi in gentibus domine: & nomini tuo cantabo. **M**agnificanti salutes regis sui: & facienti misericordiam christo suo dauid: & semini eius usque in saeculum. **V**ictori canticum dauid. **P**salmus. **XIX.**

Eli enarrant gloriam dei: & opus manus eius annunciat firmamentum. **D**ies diei eruat uerbum: & nox nocti indicat scientiam. **N**on est sermo: & non sunt uerba: quibus non audiat uox eorum. **I**n omnem terram exiit sonus eorum: & in fines orbis uerba eorum: soli posuit tabernaculum in eis. **E**t ipse quasi sponsus procedens de thalamo suo. **E**xultauit ut fortis ad currendam uiam a summitate caeli egressus eius. **E**t cursus eius usque ad summitatem illius: nec est qui se abscondat a calore eius. **L**ex domini immaculata conuertens auras: testimonium domini fidele sapientiam praestans puero. **P**raecepta domini recta latificatio cor: mandatum domini lucidum illuminas oculos. **T**imor domini mundus perseveras in saecula: iudicia domini uera: iustificata in semet ipsa. **D**esiderabilia super aurum & obrizum preciosum multum: & dulciora super mel & fauam redundantem. **V**nde seruis tuis docebit ea in custodiendis eis fructus multus. **E**rrores quis intelligit: ab occultis meis munda me: a superbis quoque libera seruum tuum. **S**i non fuerint donati meis: tu immaculatus ero & emundabor a delicto maximo. **S**int placentes sermones oris mei: meditatio cordis mei in conspectu tuo. **D**omine fortis meus: & redemptor meus. **V**ictori canticum dauid. **P**salmus. **XX.**

Exaudiat te dominus in die tribulationis: protegat te nomen dei iacob. **M**ittat auxilium tibi de sancto: & de syon tueatur te. **M**emor sit omnis sacrificii tui: & holocaustum tuum pingue fiat semper. **D**et tibi secundum cor tuum: & omne consilium tuum impleat. **L**audabimur in salutare tuo: & in nomine dei nostri ducemus choros. **I**mpleat dominus omnes petitiones tuas: nunc scio quoniam saluauit dominus christum suum. **E**xaudiet eum de caelis sanctuarii sui in fortitudinibus salus dexterae suae. **H**i in curribus & hi in aquis & nos in nomine domini dei nostri recordabimur. **I**psi incuruati sunt & ceciderunt: nos uero surreximus & erecti sumus. **D**omine salua: rex exaudi nos in die inuocationis nostrae. **V**ictori canticum dauid. **P**salmus. **XXI.**

Omnine in fortitudine tua latabitur rex: & super salutare tuo exultabit uehementer.

Psalterium.

Desiderium cordis eius dedisti eis: & uoluntatem labiorum eius non fraudasti eum.
 Quoniam puenisti eum in benedictionibus bonitatis: pones in capite eius coronam de obrizo.
 Vita petiit a te & dedisti ei: & longitudinem dierum in saeculum & in aeternum. Magna gloria eius in salutari tuo, gloria & decorum pones super eum.
 Pones enim eum benedictione sempiterna & hilarabis eum laetitia apud uultum tuum.
 Quoniam rex confidet in domino: & in misericordia excelsi non decipietur.
 Inueniet manus tua omnes inimicos tuos: dextera tua inueniet omnes odientes te.
 Pones eos ut cibum ignis in tempore uultus tui: dominus in furore suo precipitabit eos: & deuorabit eos ignis.
 Fructum eorum de terra pedes & semine eorum de filiis hominum.
 Quoniam declinauerunt super te malum: cogitauerunt scelus quod non potuerunt.
 Quoniam pones eos humeris tuis: firmabis contra faciem eorum.
 Exaltare domine in uirtute tua: canticum dauid.
 Psalmus. XXII

Deus meus deus meus: quare dereliquisti me? longe a salute mea uerba rugitus mei.
 De me clamabo per diem: & non exaudies & nocte nec est silentium mihi.
 Et tu hitor factus laus israel: in te confisi sunt patres confisi sunt: & liberaasti eos.
 Ad te clamauerunt & salui facti sunt: in te confisi sunt: & non sunt confusi.
 Ego autem sum uermis & non homo: opprobrium hominum: & abiectio plebis.
 Omnes uidentes me subsannant me: demittunt labium mouent caput.
 Confugit ad dominum: saluet eum: liberet eum: quoniam uult eum.
 Tu autem propugnator meus ex utero: fiducia mea ab uberibus matris meae: in te pectus sum ex uulua: de utero matris meae deus meus es tu.
 Ne longe fias a me: quoniam tribulatio proxima est: quoniam non est adiutor.
 Circundederunt me uiculi multi thauri basim uallauerunt me.
 Aperuerunt super me os suum: quasi leo capies & rugies: sicut aqua effusus sum: & separata sunt omnia ossa mea.
 Factum est cor meum tanquam cera liquaefacta: in medio uentris mei.
 Aruit uelut testa fortitudo mea: & lingua mea adhesit palato meo: & in puluere mortis detrauxisti me.
 Quoniam circundederunt me canes consilium pessimorum uallauit me.
 Foderunt manus meas & pedes meos: numeravi omnia ossa mea: ipsi respicientes uiderunt in me.
 Diuiserunt uestimenta mea sibi: & super uestimentum meum miserunt sortem.
 Tu autem domine ne longe fias: fortitudo mea: in auxilium meum festina.
 Erue a gladio animam meam de manu canis solitariam meam.
 Salua me ex ore leonis: & de cornibus unicorniorum exaudi me.
 Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiae laudabo te.
 Qui timetis dominum laudate eum: omne semine iacob glorificate eum: & coetuat eum uniuersum semen israel.
 Quoniam non despexit: neque contempsit modestiam pauperis: & non abscondit faciem suam ab eo & cum clamauerit ad eum exaudiet.
 Apud te laus mea in ecclesia multa: uota mea reddam in conspectu timendum eum.
 Comedet mites & saturabuntur: laudabunt dominum quaerentes eum uiuet cor eorum in sempiternum.
 Recordabuntur & conuertentur ad dominum omnes fines terrae.
 Et adorabit coram eo uniuersa cognationes gentium: quia domini regnum: & dominabitur gentibus.
 Comederunt & adorauerunt omnes pingues terrae: ante faciem eius curuabunt genua: uniuersi qui descendunt in puluerem.
 Et anima eius uiuet: & semen seruiet ei.
 Narrabitur domino in generatione ueniet & annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur quem fecit.

Canticum David.

Psalmus.

XXIII.

Dominus pastor meus: nihil mihi deerit, in loco uiridi accubauit me.
 Super aquas refectiois enutriuit me: animam meam refecit.
 Deduxit me super semitas iustitiae propter nomen suum.
 Sed & si ambulauero in ualle umbrae mortis non timebo malum: quoniam tu mecum es.
 Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolabuntur.
 Pones coram me mensam, ex aduerso hostium meorum.
 Impinguasti in oleo caput meum: & calix meum inebrians.
 Sed & benignitas & misericordia subsequitur me: omnibus diebus uitae meae.
 Et habitabo in domo domini: in longitudine dierum.

Canticum David.

Psalmus.

XXIII.

Domino terra & plenitudo eius orbis & habitatores eius.
 Quia ipse super maria fundauit eum & super flumina stabilauit illum.
 Quis ascendet in montem domini? & quis stabit in loco sancto eius?
 Innocens manibus & mundo corde: qui non exaltauit frustra animam suam & non iurauit dolose.
 Accipiet benedictionem a domino: & iustitiam a deo salutis suae.
 Haec generatio querentium eum: quarentium faciem tuam iacob.
 Leuatae portae capita uestra: & eleuamini ianuae sempiternae: & ingredietur rex gloriae.
 Quis istae rex gloriae? dominus fortis & potens dominus potens in praelio.
 Leuatae portae capita uestra: & erigite ianuae sempiternae: & ingredietur rex gloriae.
 Quis ipse istae rex gloriae? dominus exercituum ipse rex gloriae.

Semper David.

Psalmus.

XXV.

Ad te domine animam meam leuabo deus meus in te confisus sum non erubescam.
 Neque laetabuntur inimici mei mihi: etiam uniuersi qui sperant in te non erubescunt.
 Erubescet qui iniqui gerunt frustra.
 Vias tuas domine ostende mihi: & semitas tuas doce me.
 Deduc me in ueritate tua & doce me: quia tu deus salutis meae: te expectaui tota die.

Recordare

Juxta hebraicam ueritatem.

Recordare miserationum tuarum domine: & misericordiarum tuarum: quia a sempiterno sunt.
Peccatorum adolescentiarum mearum: & sceleg meorum ne memineris. **S**ecundum misericordiam tuam recorda-
 re me: tu propter bonitatem tuam domine. **B**onum & rectum dominus: propterea docebit peccatores in uia. **D**ucet ma-
 iores in iudicio: & docebit modestos uiam suam. **O**mnis semita domini misericordia & ueritas his qui custo-
 diunt pactum eius & testificationes eius. **P**ropter nomen tuum domine propitiare iniquitati meae: quoniam gradus est:
Quis est iste uir timens dominum: quem docebit in uia quam elegerit. **A**nima eius in bonis commorabitur: &
 semen eius hereditabit terram. **D**ecretum domini timetibus eius: & pactum suum ostendet eis. **O**culi mei se-
 per ad dominum: quoniam ipse adducet de reti pedes meos. **R**espice in me & miserere mei: quoniam solus
 pauper sum ego. **T**ribulationes cordis mei multiplicatae sunt: de angustiis meis educ me.
Vide humilitatem meam & laborem meum: & porta omnia peccata mea. **V**ide inimicos meos: quoniam
 multiplicati sunt: & odio iniquo oderunt me. **C**ustodi animam meam & libera me: non confundar:
 quoniam speravi in te. **S**implicitas & aequitas seruabunt me: quia expectaui te.
Redime deus israel ex omnibus angustiis suis. **P**salmus. **XXVI.**

Vdica me domine: quia ego in simplicitate mea ambulavi: & in domino confidens non deficiam.
Proba me domine & tenta me: confla renes meos: & cor meum.
Quoniam misericordia tua in conspectu oculorum meorum est: & ambulabo in ueritate tua.
Non sedi cum uiris uanitatis: & cum superbis non ingrediar.
Odiui ecclesiam pessimorum: & cum iniquis non sedebo.
Lauabo in innocentia manus meas: & circuibito altare tuum domine.
Vt audiam uocem laudis: & enatrem omnia mirabilia tua.
Domine dilexi habitaculum domus tuae: & locum tabernaculi gloriae tuae.
Ne auferas cum peccatoribus animam meam: & cum uiris sanguinum uitam meam:
In quorum manibus scelus: & dextera eorum repleta est muneribus.
Ego autem in simplicitate mea gratiarum: redime me & miserere mei.
Pes meus stetit in recto in ecclesiis benedicam dominum. **P**salmus David. **XXVII.**

Dominus lux mea & salus mea: quem timebo. **D**ominus fortitudo uitae meae quem formidabo
Dum appropinquarent super me maligni: ut comederent carnem meam hostes mei
 & inimici mei ipsi & impegerunt & ceciderunt. **S**i steterint aduersum me castra non
 timebit cor meum: si surrexerit contra me bellum in hoc ego confidam.
Vnus petiui a domino hoc requiram: ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitae meae.
Et uideam pulchritudinem domini: & attendam templum eius.
Abscondit enim me in umbra sua in die pessima abscondit me in secreto tabernaculi sui.
In petra exaltauit me. **N**unc quoque exaltauit caput meum super inimicos meos: qui sunt in circuitu
 meo: & immolabo in tabernaculo eius hostias iubili cantabo & psallam domino.
Audi domine uocem meam innocantis miserere mei: & exaudi me.
Tibi dixit cor meum quae fuit uultus meus faciem tuam domine & requiram.
Ne abscondas faciem tuam a me: ne declines in furore a seruo tuo.
Auxilium meum fuisti: ne derelinquas me: & ne dimittas me deus salutis meae.
Pater enim meus & mater mea: dereliquerunt me: dominus autem collegit me.
Ostende mihi domine uiam tuam: & deduc me in semitam rectam propter insidiatores meos.
Ne tradas me animae tribulanti me: quoniam insurrexerunt contra me testes falsi & aptum mendacium.
Credo ut uideam bona domini in terra uiuentium: expecta dominum confortare: roboretur cor
 tuum: & sustine dominum. **P**salmus David. **XXVIII.**

Ad te domine clamabo fortis meus ne obsurdescas mihi: ne forte tacente te mihi compa-
 rer his qui descendunt in lacum. **A**udi domine uocem deprecationis meae: cum cla-
 mauero ad te: cum leuauero manus meas ad oraculum sanctum tuum. **N**e tradas me cum
 impiis: & cum operantibus iniquitatem: qui loquuntur pacem amicis suis: & est malum in corde eorum.
Da eis secundum opus suum: & secundum malum adinventionum suarum: iuxta opus manuum suarum da
 eis: redde retributionem suam illis. **Q**uoniam non intellexerunt opera domini: & opus manuum
 eius: destrue eos & non aedificabis. **B**enedictus dominus quoniam exaudiuit uocem deprec-
 ationis meae. **D**ominus fortitudo mea: & scutum meum: in ipso confisus est cor meum: & habui
 adiutorium. **G**audium est cor meum: & in cantico meo confitebor illi.
Dominus fortitudo mea, & robur salutarium christi sui est. **S**alua populum tuum & benedic
 hereditati tuae: & pasce eos. & subleua eos usque in aeternum.

Canticum dauid. **P**salmus. **XXIX.**
Afferte domino filii dei: afferte domino gloriam & imperium: afferte domino gloriam nomini eius.
Adorate dominum in decore sancto. **V**ox domini super aquas: deus gloriae intonuit: domi-
 nus super aquas multas. **V**ox domini in fortitudine: uox domini in decore.
Vox domini confringentis cedros: & confringet dominus cedros libani: & disperget eas quasi uultus
 libani: & sationem quasi filius rinocerotis. **V**ox domini diuidens flamas ignis.

Psalterium.

Vox domini parturire faciens desertum: parturire faciens desertum cades.
Vox domino obsterit: & reuelas saltus: & in templo eius ois loquatur gloriam.
Dñs diluuiū inhabitat & sedebit dñs rex i aeternū. **D**ñs fortitudinē populo suo dabit: dñs bñ
 dicet populo suo in pace. **P**salm⁹ cāici p dedicatiōe dom⁹ David. **P**salm⁹. XXX
Xaltabo te dñe qm saluasti me: & nō delectasti inimicos meos sup me. **D**ñe de⁹ meus
 clamaui ad te: & sanasti me. **D**ñe eduxisti ex iferno aīam meam uiuificasti me ne descē
 derē i lacū. **C**ātate dño sancti eius: & cōfitemini memoriæ sanctitatis eius.
Qm ad momētū ē ira eius: & uita in repropitiatiōe ei⁹. **A**d uesperum cōmorabi
 tur fletus: & in matutino laus. **E**go autē dixi abūdātia mea: nō mouebor in sempiternum.
Dñe in uolūtate tua statuisti mōti meo fortitudinē: abscondisti faciē tuā & factus sum cōturbatus.
Ad te dñe clamabo: & dñm deprācabor. **Q**uā utilitas ē i sāguine meo dū descēdero in cor
 ruptionem. **N**ūqd cōfitebitur tibi puluis: an ānūciabit ueritatē tuam? **A**udi dñe & miserere
 mei: dñe esto adiutoriū meū. **C**onuertisti planctū meū: in chorū mihi: soluisti saccū meū & ac
 cinxisti me lātitiā. **V**t laudet te gloria mea: & nō taceam dñe de⁹ me⁹ in sempiternum confite
 bor tibi. **V**ictori **P**salm⁹ David. XXXI.

N te domine speraui non confundar in aeternum: in iustitia tua salua me.
Inclina aurem tuam uelociter libera me. **E**sto mihi in lapidem fortissimū & in do
 mū munitā: ut salues me. **Q**uia petra mea & munitio mea tu es & propter nomē tuū
 dux me⁹ eris: & enutries me. **E**duces me de reti quod absconderūt mihi: quia tu forti
 tudo mea es. **I**n manu tua cōmēdo spiritum meū. **R**edemisti me domine deus ueritatis.
Odisti custodiētes uanitates frustra. **E**go autē in dño cōfissus sum: exultabo & lātor in mise
 ricordia tua. **Q**m uidisti afflictionē meā: cognouisti tribulationē aīe meae: & nō cōclusisti me i
 manu inimici: statuisti i latitudine pedes meos miserere mei dñe: qm tribulor. **C**aligauit in furo
 re ocul⁹ me⁹: aīa mea & uēter me⁹. **Q**uia cōsuprā sūt i mērore uitae meae: & anni mei i gemitu:
Infirmata est iniquitate uirtus mea: & ossa mea contabuerunt. **A**pud oēs hostes meos factus
 sum opprobriū: & uicinis nimis meis: & timor notis meis. **Q**ui uidebant me in plateis fugiebāt
 a me: obliuioni traditus sum quasi mortuus a corde: factus sum quasi uas perditū.
Audiai enim opprobrium multorum congregatione in circuitu.
Cum inirent cōsiliū aduersum me: & ut auferrent animam meā cogitauerunt.
Ego autem in te speraui domine dixi deus meus ex tu in manu tua tempora mea.
Libera me de manu inimicorum meorum: & persequentium me. **O**stende faciem tuam sup
 seruū tuū: salua me in misericordia tua domine ne confundar. quia inuocaui te.
Confundantur ipi taceant in inferno muta fiant labia mendacii.
Quā loquūtur cōtra iustū dura i supbia & despectione. **Q**uā multa ē bonitas tua quā absco
 disti timētib⁹ te: opar⁹ es sperātib⁹ i te: i cōspectu filiorū hoīum. **A**bscōdes eos i ptectione uultus
 tui a duritia uiri. **A**bscōdes eos i umbra: a cōtradictione linguarū. **B**ñdictus dñs qui mirabi
 le fecit misericordiā suā mihi: in ciuitate munita. **E**go dixi i stupore meo proiectus sum: de con
 spectu oculorū tuorū. **E**rgo ne: audisti uocē deprācationis meae: dum clamarem ad te.
Diligite dñm oēs sancti eius: fideles seruat dñs retribuet his: qui satis operātur supbiā.
Cōfortamini & roboretur cor uestrū omnes qui expectatis dominum.

Eruditiō David. **P**salmus. XXXII.
Beatus cui dimissa ē iniquitas: & absconditū ē peccatū. **B**eat⁹ hō cui nō putauit dñs iniq
 tatē: nec ē i ore spū ei⁹ dolus. **Q**m tacui attrita sūt ossa mea: i rugitu meo tota die.
Die. n. ac nocte grauatur sup me man⁹ tua: uersat⁹ sū i miseria mea: cū exarserit aestas in
 giter. **P**eccatum meum notum faciam tibi: & iniquitatem meam non abscondi.
Dixi cōfitebor scel⁹ meū dño. & tu dimisisti iniquitatē pti mei. **P**ro hoc orabit oīs misericors
 ad te: iueniēs: ut cū inundauerint aquae multae ad illū nō accedāt. **T**u es ptectio mea: ab ho
 ste custodies me: laus mea saluans circūdabis me. **D**ocebo te & mōstrabo tibi uia per quāambu
 les: cogitabo de te oculo meo. **N**olite fieri sicut equus & mulus: quibus non est itellectus.
In camo & freno maxillas eorū cōstringe: qui non accedūt ad te. **M**ulti dolores ipi: cōfidēte
 āt i dño misericordia circūdabit. **L**etamini i dño: & exultate iusti: & laudate eū oēs recti corde.

Psalmus. XXXIII.
Audate iusti dominum. rectos decet laudatio.
Confitemini dño in cythara: in psalterio decacordo cantate ei.
Cantate ei canticum nouum. diligenter psallite ei in iubilo.
Quam rectum est uerbum domini & omne opus eius in fide.
Diligit iudiciū & iustitiam: misericordia domini plena est terra.
Verbo domini celi firmati sunt: & spiritu oris eius omnis ornatus eorum.
Congregans quasi in utrem aquas maris: ponens in thesauris abyssos.
Timeat dominum omnis terra ipsum formident uniuersi habitatores orbis.

Quia ipse

Juxta hebraicam ueritatem.

Quia ipse dixit & factus est ipso precipiente stetit. **D**ñs dissoluit consilia gentium: irritas facit cogitationes populorum. **C**onsilium autem dñi stabit in æternum cogitationes cordis eius. in generatione & generationem. **B**ea gens cuius est dñs deus eius populus quem elegit in hereditate sibi. **D**e cælo respexit dominus: uidit omnes filios adam: de firmissimo solio suo: prospexit uniuersos habitatores terræ. **F**ingens pariter corda eorum intelligens omnia opera eorum. **N**on saluatur rex in multitudine exercitus nec fortis liberabitur in multitudine uirtutis. **F**allax equus ad salutem: & in multitudine roboris sui non saluabitur. **E**cce oculi dñi super timētes eum: & expectantes misericordiam eius: ut eruat de morte animas eorum: & unificet eos in fame. **A**nima nostra expectauit dñm: auxilium nostrum & clipeus noster est. in ipso enim lætabitur cor nostrum: quia in nomine sancto eius sperauimus. **S**it misericordia tua domine super nos sicut expectauimus in te.

Psalmus dauid.

XXXIII.

Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.

In domino laudabitur anima mea: audient mites & lætabuntur.

Magnificate dominum mecum: & exaltabimus nomen eius pariter.

Quesiui dñm & exaudiuit me: de omnibus angustis meis liberauit me.

Respice ad eum & confluite: & uultus uestri non erubescunt.

Hic pauper clamauit: & dñs exaudiuit & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

Circundat angelus domini in gyro timentes eum: & eruet eos.

Gustate & uidete: quoniam bonus dñs: beatus uir qui sperat in eo.

Timete dominum sancti eius. quoniam non est inopia timētibus eum.

Leones indiguerunt & esurierunt. quærentibus autem dominum non deerit omne bonum.

Venite filii audite me timorem domini docebo uos.

Quis est uir qui uelit uitam diligens dies uidere bonos.

Custodi linguam tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum.

Recede a malo & fac bonum: quere pacem & persequere eam.

Oculi dñi ad iustos: & aures eius ad clamores eorum. **V**ultus autem dñi super facientem mala ut perdat de terra memoriam eorum. **C**lamauerunt & dominus exaudiuit: & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. **L**uxta est dñs contritis corde. & contritos spiritu saluabit.

Multæ tribulationes iusti: & ex omnibus illis liberauit eum dominus. **C**ustodit dominus omnia ossa eius: unum ex eis non confringetur. **I**nterficiet impium malitia. & odientes iustum culpabuntur. **R**edimit dominus animas seruorum suorum: & non peccabunt omnes sperantes in se.

Psalmus dauid.

XXXV.

Vdica dñe aduersarios meos. pugna contra impugnantes me. **A**pprehende scutum & hastam: & conserue in adiutorium meum. **E**uagina gladium & procupa ex aduerso persequere: me dic anima mea: salus tua ego sum. **C**onfundatur & reuereantur: qui querunt animam meam.

Conuertantur retrorsum: & confundantur: qui cogitant mihi mala.

Fiant sicut puluis ante faciem uentis: & angelus dñi impellat. **S**it uia eorum tenebræ & lubricus: & angelus dñi persequatur eos. **Q**uia frustra absconderunt mihi insidias retis sui: sine causa foderunt animam meam. **V**eniat ei calamitas: quam ignorat: & rete suum quod abscondit comprehēdat eum: & cadat in laqueum.

Ania autem mea exultabit in dño. & lætabitur in salute sua. **O**ia ossa mea dicent: dñe quod similis tui eris in opere ualidiore eius: pauperem & medicum a uiolento. **S**urgentes testes iniqui quæ nesciebant interrogabant me: reddebant mihi mala pro bono: sterilitatem animæ meæ. **E**go autem cum infirmarer ab eis induabar calicem: humiliabam quasi lugens mater tristis: sic incuruabar.

Quasi ad amicum quasi ad fratrem meum sic ambulabam: quasi lugens mater tristis: sic incuruabar.

Et infirmitate mea lætabantur: & congregabatur: collecti sunt aduersum me percutientes nesciebam.

Scidentes & non tacētes: in simulatione uerborum fictos: fredebant contra me dentibus suis.

Domine quanta aspicias conuertere animam meam a calamitatibus suis: a leonibus solitoria meam.

Confitebor tibi in ecclesia gratias: populo forti laudabo te. **N**on lætetur super me inimici mei me dices: odiētes me frustra: conuētes oculo. **N**on enim pace loquuntur sed in rapina terræ uerba fraudulenta concinunt.

Et dilatauerunt super me os suum dixerunt uah uah uidit oculus noster. **V**idisti dñe: ne taceas: dñe ne elogeris a me. **C**onsurge & uigilauit iudicium meum: deus meus & dñs meus in causam meam.

Iudica me secundum iustitiam meam: dñe deus meus: & ne insultent mihi. **N**ec dicant in corde suo uah anima nostra: ne dicant oborbui eum. **C**onfundantur & reuereantur pariter qui lætatur in afflictione mea.

Induantur confusione & uerecundia qui magnificantur super me. **G**audeant & lætentur qui uolunt iustitiam meam: & dicant semper magnificetur dominus: qui uolunt pacem serui eius.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam tota die laudem tuam.

Pro uictoria seruo domini dauid.

Psalmus.

XXXVI.

Ixit scelus impius in medio cordis eius. non est timor dei ante oculos eius.

Psalterium.

Quoniam dolose agit aduersum eum in oculis suis, ut inueniret iniquitatem eius ad odiendum.
Verba oris eius iniquitas & dolus cessauit cogitare benefacere. **I**niquitatem cogitat in cubili suo. stabit in uia non bona. malum non abiciet. **D**omine in celo misericordia tua & fides tua usque ad nubes. **I**ustitia tua quasi montes dei iudicia tua abissus multa. **H**omines & iumenta saluos facies domine. quia preciosa est misericordia tua deus. **E**t filii adam in umbra alarum tuarum sperabunt inebriabuntur de pinguedine domus tue: & torrentem deliciarum tuarum potabis eos.
Quoniam tecum est fons uite in lumine tuo uidebimus lumen. **A**trahere misericordiam tuam scientibus te & iustitiam tuam rectis corde. **N**on ueniat mihi pes superbia: & manus impiorum non me commoueat. **I**bi ceciderunt operantes iniquitatem. expulsi sunt. nec potuerunt surgere.
Psalmus dauid. XXXVII.

Noli contendere cum malignis. neque emuleris facientes iniquitatem. **Q**uia sicut herba uelociter coterentur. & sicut holus uiride marcescet. **S**pera in domino & fac bonum. peregrinare in terra. & pascere fide. **D**electare in domino: & dabit tibi petitiones cordis tui.
Volue super dominum uiam tuam: & confide in eo: & ipse faciet.

Et educet sicut lumen iustitiam tuam: & iudicium tuum sicut meridiem. **T**ace domino expecta eum.
Noli contendere aduersus eum qui perspicit in uia sua. aduersum uirum qui facit quae cogitat.
Dimitte iram & relinque furorem. noli contendere ut malefacias.
Quoniam qui malefaciunt interibunt. expectantes autem dominum ipsi hereditabunt terram.
Adhuc enim modicum: & non erit impius & cogitabis de loco eius & non subsistet.
Mites autem hereditabunt terram: & delectabuntur in multitudine pacis.
Cogitat impius de iusto: & frendet aduersum eum dentibus suis: dominus deridebit eum uides quia ueniet dies eius. **G**ladium euaginauerunt impii: tetenderunt arcum suum: ut percussent egenum & pauperem & interficiant rectos in uia. **G**ladius eorum ingrediatur in cor eorum: & arcus confringatur. **M**elius est parum iusto quam diuitiae impio: multa. **Q**uia brachia impio: confringentur: sbleuat autem iustos dominus.
Nouit dominus dies immaculatum: & hereditas eorum aeterna erit. **N**on confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur: quia impii bibunt. **E**t inimici domini gloriati: ut monocerotes consumuntur. ut fumus consumetur. **F**enus accipit impius & non reddit: iustus autem donat & tribuit.
Quia qui benedixit fuerint: ab eo hereditabunt terram: & qui maledixit interibunt.
A domino gressus uiri firmantur: & uiam eius uolet. **C**um ceciderit. non allidetur: quia dominus sustentat manum eius. **P**uer sui si quidem senex: & non uidi instructum derelictum: neque seminem eius quiescentem. **T**ota die donat: & commodat: & seminem eius in benedictione erit.
Recede a malo & fac bonum & habita in sempiterno. **Q**uia dominus diligit iudicium & non derelinquet sanctos suos in aeternum: custoditi sunt: & semen impiorum peribit. **I**usti hereditabunt terram & inhabitabunt in seculum super eam. **O**s iusti meditabitur sapientiam: & lingua eius loquetur iudicium.
Lex dei eius in corde eius: non deficient gressus eius. **C**onsiderat impius iustum: & querit ut occidat eum: dominus autem non derelinquet eum manus eius: & non condemnabit eum cum iudicatur.
Expecta dominum & custodi uiam eius: & exaltabit te: ut possideas terram: cum interibunt impii uidebis.
Vidi impium robustum & fortissimum: sicut indigenam uirentem: & transiit & ecce non erat: & quae suui eum & non est inuentus. **C**ustodi simplicitatem & uide rectum: quia erit ad extremum uiro pax.
Prauaricatores delebuntur pariter: & nonissimum impiorum bibit. **S**alus autem iustorum a domino fortitudo eorum in tempore tribulationis & auxiliabitur eis dominus: & saluabit eos eripiet eos ab impis & saluabit eos: quia sperauerunt in eo.

Canticum dauid in commemoratione sabbati. **P**salmus. XXXVIII.
Domine ne in ira tua arguas me neque in furore tuo corripas me. **Q**uia sagittae tuae fixae sunt mihi: & tetigit me manus tua. **N**on sanitas in carne mea a facie indignationis tuae: non pax ossibus meis a facie peccati mei. **Q**uia iniquitates meae transierunt caput meum: quasi non graue aggravatae sunt super me. **C**omputruerunt. & tabuerunt cicatrices meae: a facie insipientiae meae. **A**fflictus sum & icuruaui super nimis tota die moerens ambulabam. **Q**uia lumbi mei repleti sunt ignominia & non est sanitas in carne mea. **E**uigilaui & afflictus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei. **D**omine in conspectu tuo omne desiderium meum: & gemitus meus ad te non est absconditus.
Cor meum fluctuabat dereliquit me fortitudo mea: & lux oculorum meorum: & ipsa non est mecum.
Cari mei & proximi mei: quasi contra lepram meam steterunt: & uicini mei longe steterunt: & iruebant querentes animam meam & inuestigantes mala mihi: loquebatur insidias & dolos tota die meditabam.
Et ego tamquam surdus non audiam: & sicut mutus non aperiet os suum. **E**t fui sicut homo qui non audit nec in ore suo redargutiones. **T**e enim domine expectabam: tu exaudies domine deus meus.
Quia dixi ne forte insultent mihi: & cum uacillauerint pedes mei. super me magnificentur.
Quia ego ad plagas paratus sum: & dolor meus contra me est semper.
Quia iniquitatem meam annuntio: & sollicitus ero pro peccato meo.
Inimici mei autem uiuentes confortati sunt: & multiplicati sunt odientes me mendaciter.
Et qui reddunt mala pro bono aduersabantur mihi: quam sequebar bonum.
Ne derelinquas

Juxta hebraicam ueritatem.

Ne derelinquas me domine deus meus: ne elongeris a me. **F**estina in auxilium meum domine salutis meae. **P**ro uictoria Ieduthun. psalmus dauid. **P**salmus. XXXVIII.

Dixi custodiam uias meas: ne peccē in lingua mea. **C**ustodiam os meū silentio: donec ē impius contra me. **O**bmūtui. & silentio tacui de bono & dolor meus cōturbatus ē. **I**ncaluit cor meum in medio mei in meditatione mea incēsus sum igni. **L**ocutus sum lingua mea. ostende mihi domine finē meum: & mensuram diē meorum quā scit: ut scia quid mihi deest. **E**cce breues posuisti dies meos: & uita mea quasi non sit in cōspectu tuo. **O**mnia enim uanitas oīs homo subsistēs: tū in imagine ambulat homo: tū frustra cōturbatur. **C**ongregat & ignorat cui dimittat ea: nūc ergo qd' expecto dñe p̄solatio mea tu es. **A**b omnibus iniquitatibus meis libera me opprobriū stulto ne ponas me. **O**bmūtui nō aperui os meū quia tu fecisti: tolle a me plagas tuas: a contentione manus tuā: ego consumptus sum. **I**ncrepatiōibus propinquitatē corripuisti uirū & posuisti quasi tineā desiderabilia eius. **V**erūtāme uanitas omnis homo. **A**udi orationē domine & clamorem meū: exaudi ad lachrimā meam ne obsurdescas. **Q**uia aduena ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei. **P**arce mihi ut rideam. ante q̄ uadā non subsistam.

Pro uictoria dauid Canticum. **P**salmus. XL.
Expectans expectaui dñm: & inclinauit ad me: & audiuit clamorem meum: & eduxit me de lacu sonit⁹ de luto cœni. **E**t statuit super petrā pedes meos: stabiliiuit gressus meos: & dedit in ore meo canticum nouum: laudem deo nostro. **V**idebūt multi & timebūt & sperabūt in domino. **B**eatus uir qui posuit dñm confidentiā suam. & nō est auersus ad superbias pompasq; mendacii. **M**ulta fecisti tu domine deus meus mirabilia tua & cogitationes tuas pro nobis. **N**on inuenio ordinē coram me: si narrare uoluero & numerare plura sunt q̄ ut narra-ri quæant uictimā & oblationē nolui. aures fodisti mihi. **H**olocastū & p̄ peccato non petisti tunc dixi ecce uenio. **I**n uolumine libri scriptum ē de me: ut facerem placitum tibi: deus me⁹ uolui: & legem tuam in medio uentris mei. **A**nnunciaui iustitiam tuā in ecclesia multa: ecce labia mea nō prohibebo. **D**omine tu nosti. **I**ustitiam tuam non abscondi in medio cordis mei: si- dem tuam & salutare tuū dixi. **N**on abscondi misericordiā tuā: & ueritatē tuā in ecclesia multa. **T**u dñe n̄phibebis misericordias tuas a me: misericordia tua & ueritas tua iugiter seruabūt me. **C**ircumdederunt enim me mala: quorū non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meae & nō potui uidere. **P**lures factæ sunt q̄ capilli capitis mei: & cor meum dereliquit me. **P**laceat domine: ut liberes me: domine ad adiuuandum me festina. **C**onfundantur & reuerantur simul: quærētes animam meam: ut auferant eam. **C**onuertantur retrorsum. & confundantur qui uolunt mihi mala. **P**ereant post confusionē suam: qui dicunt mihi uah uah. **A**udiant & lætentur in te. qui querunt te. dicant iugiter. magnificetur dñs q̄ diligūt salutare tuū: **E**go autem sum egen⁹ & pauper: dominus sollicitus erit pro me. **A**uxilium meum & salutare meum: tu es deus meus ne moreris.

Pro uictoria Canticum dauid. **P**salmus. XLI.
Beatus qui intelligit super pauperem: in die mala liberabit eum dominus. **D**ñs custodiet eū & uiuificabit eū. & beat⁹ erit i terra: & nō tradet eū aīæ inīcorū suorū. **D**ominus confortabit eū in lecto infirmitatis: totū stratum ei⁹ uertisti i egrotatiōe sua. **E**go dixi domine miserere mei: sana animam meam: quia peccaui tibi. **I**nimici mei loquūtur malum mihi: quando morietur & peribit nomen eius. **E**t si uenerit ut uisitet: uana loquetur. cor eius congregabit iniquitatem sibi. **E**grediēs foras detrahet. **S**imul aduersum me murmurabāt omnes odientes me: cōtra me cogitāt malū mihi. **V**erbū impietatis infundebant sibi. **Q**ui dormiuit non addet: ut resurgat. **S**ed & homo pacificus meus in quo habui fiduciam: & qui manducabat panem meū leuauit cō- tra me plantam. **S**ed tu dñe miserere mei: & leua me: ut reddam eis. **I**n hoc cognoui q̄ uelis me: & leua me: quia non insultabit inimicus meus mihi. **E**go aut in simplicitate mea adiutus sum a te. & statues me ante faciem tuam in perpetuum. **B**enedictus dñs deus israel a seculo & usq; in seculum amen & amen.

Pro uictoria doctissimi filiorū choræ. **P**salmus. XLII.
Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum: sic anima mea desiderat ad te deus. **S**itiuit anima mea ad deum fontem uiuum: qñ ueniam: & uidebo faciem dei. **F**uerūt mihi lachrymæ meæ p̄is die ac nocte: cū diceretur mihi tota die. ubi ē de⁹ tu⁹ **H**orū recordatus sum: & effudi in me aīam meā: quia ueniā ad umbraculū. tacebo usq; ad domū dei. **I**n uoce laudis & confessionis multitudinis festa celebrātis. **Q**uare icurnaris aīa mea: & cōturbas me. **E**xpecta dñs: quia adhuc confitebor ei in salutaribus uultus eius. **D**eus meus i me ipso aīa mea incuruatur p̄pea recordabor tui de terra iordanis & hermonis de monte minimo. **A**byssus abyssū uocat. i uoce cataractarū: tuarū: oēs gurgites tui & fluuī tui super me trāsierunt.

Psalterium.

Per diem mandauit dñs misericordiam suam. & nocte canticum eius.

Secum oratio deo uite meæ. dicaz deo petra mea. quare oblitus est mihi quare tristis incedo affligente inimico. **C**um me interficerent in ossibus meis. exprobrauerunt mihi hostes mei dicentes mihi tota die: ubi est deus tuus. **Q**uare incuruaris anima mea: & conturbas me.

Expecta dominum. qm̃ adhuc confitebor ei salutibus uultus mei & deo meo.

Psalmus dauid.

XLIII.

Vdica me deus & discerne causam meam de gente non sancta. a uiro iniquo & doloso salua me. **T**u enim deus fortitudinis meæ quare piecisti me: quare tristis incedo affligente inimico. **M**itte lucē tuam & ueritatem tuam: ipsa ducent me: introducent in montē sanctum tuū & in tebernacula tua. **E**t introibo ad altare dei: ad deum lætitiā exultationis meæ. **E**t confitebor tibi in cithara deus deus meus: quare incuruaris aīa mea: & quare cōturbas sup me. **E**xpecta deum: qm̃ adhuc confitebor ei salutibus uultus mei & dei mei.

Pro uictori filiorū choræ eruditio.

Psalmus.

XLIII.

Deus auribus nostris audiuius patres nostri narrauerunt nobis. **C**opus qđ operatus es in diebus eorū: in dieb⁹ antiquis. **T**u manu tua gentes delesti & plantasti eos: afflixisti populos & emisisti eos. **N**ō enim in gladio suo possiderūt terram: neq; brachiū eorū saluauit eos. **S**ed dextera tua: & brachiū tuū. & lux uultus tui: qm̃ cōplacuiisti eis. Tu es ipse rex meus deus p̄cipe p salutibus iacob. **I**n te hostes nostros uentilabim⁹ cornu in nomine tuo conculcabitur aduersarios nostros. **N**on enim in arcu meo confidam: neq; gladius meus saluabit me. **Q**uia saluasti nos de hostibus nostris: & eos q̄ oderunt nos cōfudisti.

In domino gaudebimus tota die: & nomē tuum in æternum confitebimur.

Verum tu proiecisti: & confudisti nos: & non egredieris in exercitibus nostris.

Vertisti terga nostra hostibus: & qui oderunt nos diripuerunt sibi.

Dedisti nos quasi gregem ad uorandum: & in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine precio: nec grandis fuit commutatio eorum.

Posuiisti nos opprobriū uicinis nostris: sublationē & irrisum: his qui erant in circuitu nostro.

Posuiisti nos in similitudine gentibus commotionem capitis in tribubus.

Tota die confusio mea contra me. & ignominia faciei meæ cooperuit me.

A uoce exprobrantis & blasphemantis: a facie inimici & ultoris. **O**mnia hæc uenerūt sup nos. & oblitus non sumus tui nec mentiti fuimus in pacto tuo. **N**on ē cōuersum retro cor nostrū. nec declinauerunt gressus nostri a semita tua. **Q**uoniā deiecisti nos in locum draconū: & operuisti nos umbra mortis. **S**i oblitus sumus nomis dei nostri. & si expādim⁹ man⁹ nostras ad deū alienū.

Nunquid nō deus inuestigabit istud. ipse enim nouit cogitationes cordis.

Quoniā pp te mortificati sumus tota die. reputati sumus ut grex occisionis.

Consurge quare dormitas dñe euigila. quare proiciis nos in sempiternum.

Quare faciem tuam abscondis: obliuisceris afflictionis & angustia nostræ.

Quoniā incuruata ē in puluere anima nostra. adhesit terræ uenter noster.

Surge auxiliare nobis: & redime nos propter misericordiam tuam.

Victori pro filiis filiorū choræ eruditionis Canticū amātissimi **P**salmus. XLV.

Rustauit cor meum uerbum bonum dico ego opera mea regi.

Lingua mea stillus scribæ uelocis. **D**ecore pulchrior es filiis hominum: effusa ē gratia in labiis tuis. **P**ropterea benedixit te deus in æternum.

Accingere gladio tuo sup scemur fortissime. **G**loria tua & decor tuo. p̄spere ascēde. **P**ropter uerbū ueritatis. & māsuetudinē iustitiæ. & docebit te terribilia dextera tua. **S**agittæ tuæ acutæ populi sub te cadēt i corde inicoꝝ regis. **T**hron⁹ tu⁹ deus i seculū & i æternū: sceptꝝ eq̄tatis sceptꝝ regni tui. **D**ilexisti iustitiā & odisti iniquitatē p̄pea unxit te de⁹ de⁹ tuus oleo exultationis p̄ncipiū tuis. **M**irra & stacte & casia in cūctis uestimētis tuis: de domib⁹ eburneis: quib⁹ lætificauerūt te filia regū in honore tuo. **S**tetit cōiūx i dextera tua. i diademate aureo. **A**udi filia & uide & inclina aurē tuā: & obliuiscere populi tui: & domus p̄ris tui. **E**t cōcupiscet rex decorē tuū: qā ipse ē dñs de⁹ tu⁹ & adora eū. **F**ilia fortis in mūeribus facie tuā deprecabūꝝ diuites plebis. **O**mnis gloria filia regis: intrinsec⁹ fasceis aureis uestita ē. **I**n scutulatis duces ad regē. uirgines sequūtur eā amica ei⁹ ducētur. **D**ucētur i læticiis & exultatiōe ingrediētur thalamū regis. **P**ropterea tribubus tuis erūt tibi filii p̄ōes eos principes in uniuersa terra. **R**ecordabor nois tui i oī gnatione & gnationē. **P**ropterea populi confitebuntur tibi in seculum & in æternum.

Victori filiorum choræ pro iuuetutibus Canticū.

Psalmus.

XLVI.

Deus nostra spes: & fortitudo: auxiliū in tribulationib⁹ inuentus es ualidū. **I**n deo non timebim⁹ cum fuerit translata terra: & concussi montes in corde maris.

Sonantibus & intumescantibus gurgitib⁹ eius & agitatibus montibus in potentia eius. **F**luminis diuisiones lætificāt ciuitatem dei: sanctum tabernaculū altissimi: deus in medio eius non cōmouebitur.

Iuxta hebraicam ueritatem.

Auxiliabit ei deus in xpo ortu matutino. cōturbatae sūt gētes cōcussa regna. dedit uocē suā p̄stra-
ta ē. **D**omin⁹ exercitū nobiscū: p̄tector noster deus iacob. **V**enite & uidete opera dñi. q̄ntas
posuerit solitudines in terra. **C**ompescet bella usq; ad extremū terrae arcū cōfriget: & cōcider ha-
stram plaustra cōburet igni. **C**essate & cognoscite qm̄ ego sum deus exaltabor in gentibus & ex-
altabor in terra. **D**ñs exercitū nobiscum. fortitudo deus iacob.

Victoria filiorum chore.

Psalmus. XLVII.

Mnes populi plaudite manibus iubilate deo in uoce laudis.
Quoniā dñs altissim⁹ terribilis: rex magn⁹ sup omnē terrā. **C**ongregauit populos
subr⁹ nos: & trib⁹ sub pedib⁹ nostris. **E**legit nobis hereditatē nostrā. gloriā iacob quā
dilexit. **A**scēdit deus in iubilo: dñs in uoce bucinae. **C**anite deo nostro canite: canite regi no-
stro canite. **Q**uia rex uniuersae terrae deus. canite erudite. **R**egnabit deus sup gentes: deus se-
det sup thronū sanctū suū. **P**rinces populorū cōgregati sunt: populus dei abrahā: qm̄ dii scu-
ta terrae uehementer eleuati sunt.

Canticū psalmi filiorū chore.

Psalmus. XLVIII.

Agnus dñs & laudabilis nimis: in ciuitate dei nostri in mōte sancto eius.
Specioso germi⁹ gaudio: uniuersae terrae. monti syon: lateribus aquilonis: ciuitacule
regis magni. **D**eus in domib⁹ eius agnitus est in auxiliādo. **Q**uia ecce reges cōgre-
gati sunt uenerūt simul. **I**psi uidentes sic obstupuerunt: cōturbati sunt admirati sunt. horror pos-
sedit eos. **I**bi dolor quasi p̄turiētis. in uento uredinis cōfringes naues tharſis. **S**icut audiui⁹
ita uidimus. in ciuitate dñi exercitū: in ciuitate dei nostri. deus fundabit eam usq; in aeternū.
Estimauimus deus misericordiā tuā in medio tēpli tui. **S**ecūdū nomē tuum deus: sic laus tua:
usq; ad extremū terrae. iustitia repleta ē dextera tua. **L**aetetur mōs syon. exultēt filiae iudae. p̄pter
iudicia tua. **C**ircūdate syon & circuite eā: numerate turres eius. **P**ōite corda uestra i moenib⁹
separe palatia eius: ut enarretis in generatōe nouissima. **Q**uia ipse ē de⁹ deus noster in seculū &
in perpetuum ipse dux noster sup mortem.

Victori filiorum chore Canticum.

Psalmus. XLIX.

Auide hae omnes populi: aurib⁹ percipite uniuersi habitatores orbis.
Tam filii adā: q̄ filii uiri simul diues & paup. **O**s meū loquetur sapias & meditatio
cordis mei prudētias. **I**nclinabo ad parabolā aurē meā: aperiā in cythara enigma meū
Quare timebo in dieb⁹ malis: iniquitas calcanei mei circūdabit me. **Q**ui fiduciā hnt in fortitu-
dine sua: & in multitudine diuitiarū suarū supbiūt. **F**ratre redimēs nō redimet uir: nec dabit deo
propiciationem pro eo. **E**t p̄ciū redēptionis aīae eorū. & q̄scet i secula: & uiuet ultra in sempi-
ternū. **E**t nō uidebit interitū: cū uiderit sapiētes: moriētes. simul insipiens: & indoctus peribunt.
Et derelinquēt alienis diuitias suas: iteriora sua: dom⁹ suas in seculo. **T**abernacula sua in gñā-
tione & generatione: uocauerunt nominibus suis terras suas. **E**t homo in honore non commo-
rabitur: & similatus est iumentis. & exequatus est. **H**ae uia insipietiae. eorum: & post eos iuxta os
eorum current. **Q**uasi grex in inferno positi sunt: mors depascet eos. **E**t subiiciēt eos recti i
matutino: & figura eorum cōteretur in inferno: post habitaculum suum. **V**erumtamen deus re-
dimet animas meas de manu inferni. cum assumpserit me. **N**oli timere cum ditatus fuerit uir.
cum multiplicata fuerit gloria domus eius. **N**eq; enim moriēs tollet omnia. nec descēdet post
eum gloria eius. **Q**uia animae suae. in uita sua. benedicet. laudabit te: cū bene fuerit tibi.
Introibit usq; ad generationem patrum suorū. usq; ad finem non uidebunt lumen.
Homo cum in honore esset non intellexit comparauit se lumentis & silebit.

Psalmus asaph. L.

Ortus deus dñs locutus est & uocauit terram. **A**b ortu solis usq; ad occasum eius
De syon perfecta decore deus apparebit. ueniet deus noster & non tacebit.
Ignis coram eo uorabit & in circuitu eius tempestas ualida.
Vocauit cælum desursum. & terram: ut iudicet populum suum.
Congregate mihi sanctos meos qui feriunt pactū meum in sacrificio. **E**t annuntiabunt cæli
iustitiam eius quia deus iudex est. **A**udi popule meus & loquar israel. & testificabor in te. deus
deus tuus ego sum **N**on propter uictimas tuas arguam te. & holocausta munda tua corā me sunt
semper. **N**on accipiam de domo tua uitulos. neq; de gregibus tuis hircos.
Mea sunt enim oīa animalia siluarum pecudes in montibus milium. **S**cio omnes aues mon-
tium & uniuersitas agri mecum est. **S**i esuriero non dicam tibi. meus est enim orbis: & plenu-
do eius. **N**unquid comedam carnem taurorum. aut sanguinem hircorum bibam.
Immola deo laudem & redde altissimo uota tua. **E**t inuoca me in die tribulationis. liberabo
te. & glorificabis me: **I**mpio autem dixit deus. quid tibi est cum naratione p̄ceptorū meo-
rū ut assumes pactū meum in ore tuo. **Q**ui odisti disciplinam. & proiecisti uerba mea post te:

Psalterium.

Si uidebas furere consentiebas ei. & cum adulteris erat pars tua. **O**s tuum dimisisti ad malitiam & lingua tua concinauit dolum. **S**edens aduersus fratrem tuum loquebaris: & aduersus filium matris tue fabricabaris opprobrium: hæc fecisti & tacui. **E**xistimaſti me futurum simile tui. **A**rguam te et proponam te ante oculos tuos. **I**ntelligite hoc qui obliuiscimini deum ne forte capiat et non sit qui liberet. **Q**ui immolat confessiones glorificat me: & qui ordinat uiam ostendam ei salutare dei.

Ad uictoriam psalmus dauid cū uenisset ad eum natham propheta qñ ingressus est ad berſabea.
Psalmus. LI.

Miserere mei deus secundum misericordiam tuam. **I**uxta multitudinem miserationum tuarum: dele iniquitates meas. **M**ultum laua me ab iniquitate mea. & a peccato meo munda me. **Q**uoniam iniquitates meas ego cognoui & peccatum meum contra me est semper. **T**ibi soli peccaui & malum coram te feci. ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas dum iudicaberis. **E**cce iniquitate conceptus sum: & in peccato peperit me mater mea.

Ecce enim ueritatem diligis: absconditum & arcanum sapientie tue manifestasti mihi.

Asperges me hyssopo & mundabor lauabis me. & super niuem dealabor.

Auditum mihi facies gaudium & læticiam: ut exultent ossa quæ confregisti.

Absconde faciem tuam a peccatis meis & omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea mihi deus & spiritum stabilem renoua in uisceribus meis.

Ne priuicias me a facie tua. & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. **R**edde mihi læticiam salutis tue. & spiritu potenti confirma me. **D**ocebo iniquos uias tuas & peccatores ad te reuertentur.

Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ: laudabit lingua mea iustitiam tuam.

Dñe labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam. **N**on enim uis ut uictimam feriam. nec holocaustum tibi placet. **S**acrificium dei spiritus contribulatus cor contritum & humiliatum deus non despicies. **B**enigne fac in uoluntate tua syon: ut edificentur muri iherusalem. **T**unc suscipies sacrificium iustitiæ oblationes & holocausta tunc imponet super altare tuum uitulos.

Ad uictoriam psalmus dauid cū uenisset doech Idumeus & nunciasset saul dicēs ei. uenit dauid in domum achimelech. uel intellectus dauid.
Psalmus. LII.

Vid gloriaris in malitiam. potēs misericordia dei tota die. **I**nsidias cogitat lingua tua. quasi nouacula acuta faciens dolum. **D**ilexisti malum magis quā bonum mendacium magis quā loqui iustitiam. **D**ilexisti omnia uerba. ad denotandum linguam dolosam. **S**ed deus destruet te in sempiternum terreat te: & euellet de tabernaculo tuo & eradicabit te de terra uiuentium. **V**idebunt iusti & timebunt. & super eum ridebunt.

Ecce uir qui non posuit deum fortitudinem suam. sed superauit in multitudine diuitiarum suarum confortatus est in insidiis suis. **E**go autem sicut oliua uirēs in domo dei speraui in misericordia dei in sæculum & in æternum. **C**onfitebor tibi in sæculum quoniam fecisti & expectabo nomen tuum. quoniam bonum in conspectu sanctorum tuorum.

Victori per chorum eruditio dauid.
Psalmus LIII.

Ixit stultus in corde suo. nō est deus. corrupti sunt abhominabiles facti sunt in iniquitate non est qui faciat bonum. **D**eus de cælo prospexit super filios hominum ut uideret si ē intelligens requirēs deum. **O**mnes auersi sunt pariter adheſerunt.

Nunquid non cognouerunt qui operantur iniquitatem. **Q**ui comedunt populum meum ut cibum panis. deum non inuocauerunt. ibi timuerūt timore ubi non erat timor.

Quoniam deus disperſit ossa circumdantium te confunderis. quia deus proiecit te.

Quis dabit ex syon salutare israel cum reduxerit deus captiuitatem populi sui.

Exultabit iacob lætabitur israel: **V**ictori in organo eruditio dauid: qñ uenerunt ziphel & dixerunt saul nonne dauid absconditus est apud nos.
Psalmus. LIIII.

Deus in nomine tuo salua me. & in fortitudine tua ulciscere me. **D**eus exaudi orationem meam. auribus percipe uerba oris mei. **Q**uia alieni insurrexerunt aduersum me & fortes quesierunt animam meam & non proposuerunt deum in conspectu suo. **E**cce deus auxiliatur mihi. dñs sustentas animam meam. **R**edde malum insidiatoribus meis. in ueritate tua disperde illos. **V**oluntarie sacrificabo tibi: confitebor nomini tuo dñe qm̃ bonum.

Quoniam ex omni tribulatione liberauit me: & inimicos meos uidit oculus meus.

Victori in psalmos eruditio dauid.
Psalmus. LV.

Exaudi deus orationem meam. & ne despicias deprecationem meam: attende mihi & exaudi me. **H**umiliatus sum in meditatione mea: & conturbatus a uoce inimici a facie persequētis impii. **Q**uoniam piecērūt sup me iniquitates: & in furore aduersabantur mihi. **C**or meum doluit iugalibus meis: & terrores mortis ceciderūt sup me. **T**imor & tremor uenit sup me & operuit me caligo. **E**t dixi quis dabit mihi penas colubæ ut uolem. & requiescā. **E**t percutiam & commorer in deserto festiabo ut saluer a spiritu tēpestatis. & turbinis. **P**recipita dñe diuide linguas eorum. qm̃ uidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. **D**ie & nocte circueuntes muros eius scelus

Juxta hebraicam ueritatem.

eius scelus & dolor in medio eius. Inſi diæ in uitalib⁹ eius. ¶ Et non recedit de platels eius damnu⁹ & fraudulentia. ¶ Nō. n. inimicus expbrauit mihi ut ſubſtineā. ¶ Neq; his qui oderat. ſuper me magnificatus eſt ut abſcondat ab eo. ¶ Sed tu homo unanimis dux meus & notus meus. ¶ Qui ſimul habuimus dulce ſecretum in domo dei ambulauimus in terrore. ¶ Veniat mons ſup eos. deſcendāt in infernum uiuentes. ¶ Qm̄ nequitia in cōgregatiōe eorū & in medio eorū. ¶ Ego ad dñz clamabo & dominus ſaluabit me. ueſpe & mæ. et meridie loquar et reſonabo & exaudiet uocem meā. ¶ Redimet in pace animam meā ab ap̄oquantibus mihi: multi. n. fuerunt aduerſum me. ¶ Exaudiet deus & humiliabit eos. qui iudex eſt ab initio. ¶ Non. n. immutantur neq; timent deum: extendit manum ſuā ad pacifica ſua. ¶ Et contaminauit pactū ſuū: nitidius butyro os eius. pugnat at̄ cor illius. ¶ Moliores ſermones eius oleo: cū ſit lācea. ¶ Proice ſuper dominū caritatē tuā. & ipſe enutriet te: non dabit in æternū. fluctuationē iuſto. ¶ Tu aut̄ deus deduces eos in puteū interitus. ¶ Viri ſanguinū et doſoſi. nō dimidiabūt dies ſuos. ego at̄ fidutiam habeo tui. ¶ Victori pro columba muta eo q̄ procul abierit dauid humilis & ſimplex qñ tenuerūt eum philiſtæi. in geth. ¶ **Psalmus.** **LVI.**

Miſerere mei deus. qm̄ conculcauit me hō. tota die pugnans tribulauit me. ¶ Conculcauerunt me inſidiatores mei tota die. multi enim qui pugnant contra me. ¶ Altiffime quacūq; die territus ſuero. ego in te confidaz. ¶ In deo laudabo uerbum eius. in deo ſperaui. non timebo quid faciat caro mihi. ¶ Tota die ſermonibus me affligebant. contra me omnes cogitationes eorum inſmalum. ¶ Congregabuntur abſcōdite plantas meas obſeruabūt expectantes animam meam. ¶ Quia nullus ē ſaluus in eis in furore populos detrahet deus. ¶ Secretiora mea numeraffi. pone lachrymā meā in conſpectu tuo. ſed nō in narratiōe tua. ¶ Tunc cōuertētur inimici tui retrorſum. in quacūq; die inuocauero. hoc ſcio quia deus meus eſt. ¶ In deo laudabo uerbū. in domino prædicabo ſermonem in deo ſpabo non timebo quid faciat mihi hō. ¶ In me ſunt deus uota tua. reddam gratiarum actiones tibi ¶ Quia eripuiſti animam meā de morte. & pedes meos de lapſu. ut ambulem coram deo: in lumine uiuentiu.

¶ Pro uictori. ut non diſperdas dauid humilem & ſimplicem quando fugit a facie ſaul in ſpelunca ¶ **Psalmus.** **LVII.**

Miſerere mei deus. miſerere mei quoniam in te ſperauit aīa mea. in umbra alarum tuarum ſperabo donec tranſeant inſidiæ. ¶ Inuocabo deum altiffimum deum ultorem meum. ¶ Mittet de cælo & ſaluabit me exprobrabit conculcantibus me ſemper ¶ Mittet deus miſericordiam ſuam & ueritatem ſuam. anima mea in medio leonum dormiuit ferocientium. ¶ Filii hominum dentes eorum lanceæ. & ſagittæ. & linguæ eorum gladius acutus. ¶ Exaltare ſuper cælos deus in omni terra gloria tua. ¶ Recte parauerunt grefſibus meis ad incuruandam animam meam. ¶ Foderunt ante me foueam. ceciderunt in medium eius. ¶ Paratū cor meum deus. paratum cor meum. cantabo & pſallam: ¶ Surge gloria mea ſurge pſalterium & cythara ſurgā mane. ¶ Conſitebor tibi in populis domine. cantabo tibi in gentibus. ¶ Quia magna uſq; ad cælos miſericordia tua & uſq; ad nubes ueritas tua. Exaltare ſup cælos deus & in omni terra gloria tua.

¶ Victori ut non diſperdā dauid humilem & ſimplicem: ¶ **Psalmus.** **LVIII.**

Seruare utiq; iuſtitiam loquimini recta iudicare filii hominū. ¶ Et enim in corde iniquitates operamini in terra iniquitates manūz ueſtrarum apprehendite. ¶ Alienati ſunt peccatores a uulua: errauerunt ab utero loquentes mendacium. ¶ Furor eorum ſicut furor ſerpentis. ſicut reguli ſurdi: obturantis aures ſuas ut non audiat uocem murmurantium. nec incantatoris incantationes callidas.

¶ Deus excute dentes eorum ex ore eorum: molas leonūz confringe domine. ¶ Diſſoluantur quaſi aquæ quæ deſluunt. intendit arcus ſuum donec cōterantur. ¶ Quaſi uermis tabefactus pertranſeant: quaſi abortiuum mulieris q̄ non uidit ſoſem: ¶ Anteq̄ creſcant ſpinæ ueſtræ in rannūz. quaſi uiuentes. quaſi ira tempeſtas rapiet eos. ¶ Letabitur iuſtus cum uiderit ultionez. pedes ſuos lauabit in ſanguine impii. ¶ Et dicit homo uere fructus eſt iuſto uere eſt deus. iudicās in terra.

¶ Victori ut non diſperdas dauid humilem & ſimplicem quando miſit ſaul ut cuſtodirent domū eius occiderent eum. ſcriptione. ¶ **Psalmus.** **LVIII.**

Rue me de inimicis meis deus meus. a reſiſtentibus mihi protege me. ¶ Libera me ab operariis iniquitatis & a uiris ſanguinum ſalua me. ¶ Quia ecce inſidiati ſunt animæ meæ congregantur aduerſus me fortiſſimi abſq; iniquitate mea & abſq; peccato meo domine. ¶ Non egi inique & illi currunt & præparantur. ¶ Surge ex aduerſo pro me & reſpice & tu domine deus exercituum deus iſrael. ¶ Euigila ut uiſites omnes gentes. non miſerearis uniuerſis. qui operantur iniquitatem ſemper. ¶ Reuertantur ad ueſperam. & latrent ut canes. & circueant ciuitates. ¶ Ecce loquuntur in ore ſuo. gladii in labiis eorum quaſi nemo audiat.

Psalterium.

Et tu dñe deridebis eos. sublanabis oēs gentes. **F**ortitudinem meā ad te seruabo. qm̄ tu deus eleuator meus. deus mea misericordia preueniet me. **D**eus ostende mihi in insidiatoribus meis ne occidas eos ne forte obliuiscantur populi mei. **D**isperge eos in fortitudine tua. & destrue eos protector noster dñe. **I**n peccato oris sui in sermone labiorum suorum. & capiātur in supbia sua. maledictione & mendaciū narrantes. cōsume in furore cōsume. ut non subsistant. **E**t scient qm̄ deus dominatur iacob ī finibus terrarū. **C**onuertētur ad uesperā et latrēt ut canes. & circueant ciuitatē. **I**psi uagabuntur ut comedāt. & cū saturati nō fuerit murmurabūt. **E**go at cantabo ī perium tuū & laudabo mane misericordiā tuā. **Q**m̄ factus es fortitudo mea. & refugiu in die tribulationis meae. **V**irtutem meā tibi cantabo: qm̄ deus adiutor meus: deus misericordia mea. **V**ictori pro liliis testimoniū humilis & pfecti dauid ad docendū qn̄ pugnauit aduersus syriam Mesopotamiae soba. & reuersus est ioab: & pcessit edom in ualle salinarū duodecim millia.

Psalmus.

LX.

Deus proiecisti nos scidisti nos iratus cōuertisti nos. **C**ōmouisti terrā. dirupisti eam. **F**ra contritiones eius qm̄ mora ē. **O**stēdisti populo tuo duritiā. potasti nos uino cōsopiere. **D**edisti mœtuetib⁹ tē signū: ut fugerēt a facie arcus semp: ut liberētur amici tui salua dextera tua. & exaudi me. **D**eus locut⁹ est ī sanctuario suo: lator & diuidā siccimaz. & uallē socoth dimetiar. **M**eus est galaad. & me⁹ ē manasses. & effrai. fortitudo capitis mei. **I**udas legifer meus. moab olla lauacri mei. **S**uper idumeā incedā calciamēto meo. mihi palæstina federata ē. **Q**uis deducet me ad ciuitatē munitā. qd̄ deducet me usq; ad idumeā. **N**ōne tu deus qui proiecisti nos. & nō egredieris deus in exercitibus nostris. **D**a nobis auxiliū in tribulatione. uana ē enī salus ab hoīe. **I**deo erimus fortes. & ipse cōculcabit hostes nostros.

Victori super organum dauid:

Psalmus.

LXI.

Exaudi deus laudatōnē meā. intēde orōni meae. **D**e nouissimo terrā ad te clamabo: cū triste fuerit cor meū. **C**ū fortis eleuabitur aduersus me. tu eris doctor meus. fuisti spes mea. turris munitissima a facie inimici. **H**abitabo in tabernaculo tuo iugiter. sperabo ī protectione allagē tuarū. **T**u enī deus exaudisti orationē meā. dedisti hereditatē timētibus nomē tuū. **D**ies sup̄ dies regis: adiciēs annos ei⁹ donec gñatio & gñatio. **S**edebit semper in conspectu dei. misericordia & ueritas seruabūt eū. **S**ic canā nomini tuo iugiter. reddens uota mea p̄ singulos dies. **V**ictori p̄ Idithū. canticū dauid.

Psalmus.

LXII.

Atamē ad deū scilētū anīa mea: qā ex eo salus mea. **A**tq; ipse scutū meū & salus mea. fortitudo mea. nō cōmouebor amplius. **V**sq; quo insidiamini cōtra uirum. interficitis oēs quasi murus inclinatus. & materia corruens. **P**artē enī eius cogitauerūt expellere. placuerunt sibi in mendacio. ore suo singuli benedicūt: & corde suo maledicunt semper. **V**erūtñ deo tace aīa mea. qā ab ipso spes mea. Sed ipse fortis meus & salus mea: altitudo mea: non mouebor. **I**n deo salutare meū & gloria mea. deus robur fortitudinis meae: & spes mea in deo. **S**perate ī eo oī tempore populi. effundite corā eo cor uestrū. deus spes nra est. **V**erūtñ uanitas filii adāz. mēdaciū filii uiri. in stateris dolosis. fraudulenter agūt simul. **N**olite cōfidere in calūnia. et ī rapia ne frustremini. diuitiā si affluerit ne apponatis cor. **V**nū locut⁹ ē deus. duo hāc audiui. quia imperiū dei est. & tibi dñe misericordia. quia tu reddes unicuiq; secundū opus suum.

Psalmus dauid cū esset in deserto iudeae.

Psalmus.

LXIII.

Deus fortitudo mea tu querā te. **S**itiuit ad te aīa mea. desiderauit ad te caro mea. **I**n terra iūia & consitiēte sine aqua sic in sancto aparui tibi ut uideā fortitudinē tuā & gloriā tuam. **M**elior enim ē misericordia tua quā uite. labia mea laudabūt te. **S**ic bñdicāz tibi in uita mea. & in noīe tuo leuabo manus meas. **Q**uasi adipe & pinguedine implebitur aīa mea. & labiis laudantibus canet os meū. **R**ecordans tui in cubili meo p̄ singulas uigiliās mœditabor tibi. **Q**uia fuisti auxiliū meū & ī umbra alagē tuarū laudabo. **A**dhesit aīa mea post te. me suscepit dextera tua. **I**psi uero interficere querūt animā meā: ingrediātur ī extrema terrā: cōgregētur ī manus gladii. ptes uulpiū erunt. **R**ex at lētabitur in deo laudabitur oīs q̄ iurāt ī eo. qā obstruetur os loquentiū mēdaciūz. **V**ictori canticū dauid.

Psalmus.

LXIII.

Audi deus uocem meā loquētis a timore inimici: serua uita meā. **A**bscōde me a cōsilio malignorū. a tumultu operatiū iniquitatē. **Q**uia exacuerunt quasi gladiū linguā suā te tēderunt sagittā suā. uerbum amarissimū: ut sagittarēt in absconditis simplicē. **S**ubito sagittabunt eū & non timebūt. confortauerunt sibi sermonē pessimum. **N**arrauerūt ut absconderēt laqueos. dixerunt quis uidebit eos. **S**crutati sunt iniquitates: defecerunt scrutantes scrutinia. **C**ogitatiōibus singulorū. & corde p̄fundo. **S**agittabit ergo eos deus iaculo repentino. inferentur plagae eorū et corruent ī semetipsos linguis suis. **F**ugiet oēs qui uiderūt eos. & timebunt omnes homines. et annūciabūt opus dei. & opera eius intelligēt. **L**ētabitur iustus in domino & sperabit in eo exultabūt omnes recti corde.

Victori psalmus dauid canticū.

Psalmus.

LXV.

Tibi silentiū

Juxta hebraicam veritatem.

Ibi silentium laus deus in syon & tibi reddet notum?
Exaudi oratione: donec ad te omnis caro ueniat. **V**erba iniquitatum prauauerunt
 aduersus nos. sceleribus nostris tu propiciaberis. **B**eatus quē elegeris: & susceperis habi-
 tabit enim in atriis tuis. **R**eplebitur bonis domus tuā: sanctificatione templi tui: terri-
 bilis in iustitia. **E**xaudi nos deus saluator noster: confidentia omnium finium terrā: & maris lō-
 gini. **P**reparans montes in uirtute tua: accinctus fortitudine.
Compescens sonitum maris: fremitum fluctuum eius: & multitudinem gentium.
Et timebunt qui habitant in extremis a signis tuis.
Egressus matutini & uesperī laudātes facies: uisitasti terrā: & irrigasti eam: ubertate ditasti eam.
Riuus dei plenus aqua: preparabis frumentum: quia sic fundasti eam.
Sulcos eius inebria: multiplica fruges eius: pluuīs irriga eam & germī eius benedic.
Voluerit annus in bonitate tua: & uestigia tua torabuntur pinguedine.
Pinguescent pascuā deserti: & exultatione colles accingentur.
Vestientur agnis greges: & ualles plenā frumento coequabuntur: & canenti

Victori. Canticū.

Psalmus.

LXVI.

Vbilate deo omnis terra: cantate gloriam nomini eius: date gloriam laudi eius.
Dicite deo q̄ terribile op̄ tuū: & in multitudine fortitudis tuā mētiētur tibi inimici tui
Omnis terra adoret te: & cantet tibi: cantet nomini tuo.
Venite & uidete opera dei: terribilia consilia super filiis adam.
Conuertet mare in aridam: in flumine pertransibunt pedes: ibi lætabimur in eo.
Qui dominatur in fortitudine sua: in seculum oculi eius gentes aspiciunt qui increduli sunt non
 exaltentur in semetipsis. **B**ndicite populi deo nostro: & auditam facite uocem laudis eius.
Qui posuit aiā nostram ad uitam: & non dedit in commemoratione pedes nostros.
Probasti enim nos deus: igne nos conflagasti: sicut conflatur argentum.
Introduxisti nos: in obsidione: posuisti stridorē in dorso nostro: posuisti hoīes super capita nra.
Transiimus per ignem & aquam & eduxisti nos in refrigerium.
Ingrediar in domum tuam in holocaustis: reddam tibi uota mea: quā promiserunt labia mea.
Et locutum est os meum cum tribularer.
Holocausta medulata offeram tibi cum incenso arietum: faciā tibi boues cum hyrcis.
Venite audite & narrabo oēs qui timeatis dominū: quanta fecerit animā mea.
Ipsū ore meo inuocaui: & exaltaui lingua mea.
Iniquitatem si uidi in corde meo: non exaudiet dominus.
Ideo exaudiuit deus: & attendit uocem deprecationis meā.
Benedixit deus qui nō abstulit orationē meam & misericordiam suam a me.

Victori in Psalmis Canticum carminis.

Psalmus.

LXVII.

Deus misereatur nostri & benedicat nobis illustret faciem suam super nos:
Et nota fiat in terra uia tua in uniuersis gentibus salus tua. **C**ōfiteātur tibi populi de-
 us cōfiteātur tibi populi omnes. **L**ætētur & laudēt gētes qm̄ iudicas populos in æqui-
 tate: & gentiū quā in terra sunt ductor es sempiternus semper. **C**ōfiteātur tibi populi deus con-
 fiteantur tibi populi. oēs terra dedit fructū suū. **B**enedicat nobis deus deus noster: & benedi-
 cat nobis deus: & timeant eum omnes fines terrā.

Victori dauid psalmus Cantici.

Psalmus.

LXVIII.

Exurgat deus: dissipēt inimici eius: & fugiant qui oderunt eum a facie eius.
Sicut deficit fumus deficiāt: sicut tabescit cera a facie ignis: sic pereant impii a facie dei.
Lusti aut̄ lætentur & exultent in conspectu dei: & gaudeāt in lætitia. **C**antate deo: ca-
 nite nomini eius: preparate uiam ascendenti p̄ desertum in domino nomen eius. **E**xultate corā
 eo patre pupillorū & defensore uiduarum. **D**eus in habitaculo sancto suo: deus inhabitare facit
 solitarios in domo. **E**ducet uinctos in fortitudine: increduli aut̄ habitauerunt in siccitatibus.
Deus cum egredereris ante populum tuum: & ambulares p̄ desertum semper.
Terra commota est: cæli distillauerunt a facie dei: & synai a facie dei: dei israel.
Pluuiam uoluntariam eleuasti deus: hereditatem tuam laborantem: tu confortasti.
Animalia tua habitauerunt in ea: preparasti in bonitate pauperi deus
Domine dabis sermonem: annuntia fortitudinis plurimā: reges exercituum federabuntur: & pul-
 chritudo domus diuidet spolia.
Si dormieritis inter medios terminos pennā colūbā deargētātā: & posteriora ei⁹ in uirore auri.
Dum diuideret robustissimus reges in ea niue dealbata est in selmon.
Mons dei: mons pinguis: mons excelsus: mons pinguis.
Quare cōtenditis mōtes excelsi: aduersum montē: quem dilexit deus: ut habitaret in eo: & enim
 dominus habitauit semper. **C**urrus dei innumerabiles milia abundantium: dominus ī eis in
 synai in sancto. **A**scendisti in excelsū: captiuam duxisti captiuitatem: accepisti dōa in hoībus.

Psalterium.

¶ Insaper & non credentes habitare dñm deum. **¶** Benedictus dominus per singulos dies: porta-
 bit nos deus salutis nostræ: deus noster: deus salutis: & dei dñi mortis egressus.
¶ Veruntñ deus confringet capita inimicorum suorum: uerticem crinis ambulatium in delictis suis.
¶ Dixit dñs de basan conuertam: conuertam de pfundis maris. **¶** Et calcet pes tuus in sanguine.
¶ Lingua canum tuorum: ex inimicis a temetipso. **¶** Viderunt itinera tua deus: itinera dei mei re-
 gis mei in sancto. **¶** Præcesserunt catores eos qui post tergum: psallebant in medio puellarum tym-
 panistrarum. **¶** In ecclesiis benedicite deo dño de fontibus israel. **¶** Ibi beniamin puulus conti-
 nens eos principes iuda in purpura sua: principes zabulon: principes nephtalim. **¶** Præcepit deus
 tuus de fortitudine tua: conforta deus hoc qd operatus es in nobis: de templo tuo: qd est in ierusa-
 lem: tibi offerent reges munera. **¶** Increpa bestiam calami: congregatio fortium in uitulis popu-
 lorum calcitrantium contra rotas argenteas. **¶** Disperge populos qui bella uolunt: offerant uelo-
 citer ex egypto ethyopia: festinet dare manus deo. **¶** Regna terræ cantate deo: canite domino.
¶ Qui ascendit super cælum cæli: a principio: ecce dabit uoci suæ uocem fortitudinis.
¶ Date gloriam deo. **¶** Super israel: magnificentia eius: & fortitudo in cælis.
¶ Terribilis deus de sanctuario suo: deus israel ipse dabit fortitudinem: & robur populo suo bene-
 dictus deus.

¶ Victori pro liliis dauid.

¶ Psalmus.

LXVIII.

Alua me deus quoniam uenerunt aquæ usq; ad animam meam.

¶ Infixus sum in limo profundis: & non possum consistere.

¶ Veni in profundum aquarum: & flumen operuit me.

¶ Laboraui clamans: exasperatū est guttur meum: defecerunt oculi mei expectantes deum meum.

¶ Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.

¶ Confortati sunt qui persequabatur me inimici mei iniuste: quæ nunc rapueram tūc reddebam.

¶ Deus tu scis stultitiam meam: & peccata mea a te non sunt abscondita. **¶** Confundantur in me: qui expectant te dñe deus exercituum: non reuereantur in me: qñ quærunt deus israel.

¶ Quia pp te portaui opprobriū: operuit confusio faciem meam: alienus factus sum fratribus meis: & peregrinus filius matris meæ. **¶** Quia zelus dom⁹ tuæ comedit me: & opprobriū exprobratiū: tibi ceciderunt super me. **¶** Et fleui in ieiunio animam meam & factū ē in opprobrium mihi.

¶ Et posui uestimentum meum: saccum: & factus sum eis in parabolam.

¶ Contra me loquabantur: qui sedebant in porta: & cantabant bibentes uinum.

¶ Mea autem oratio ad te dñe: tempus reconciliationis est: deus in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me in ueritate salutis tuæ. **¶** Erue me de luto ut non infigar: libera me ab his qui oderunt me: & de profundis aquis: ne operiat me fluctus aquæ. **¶** Et ne absorbeat me profundum: & ne co-
 ronet super me puteus os suum. **¶** Exaudi me domine quoniam bona est misericordia tua: secun-
 dum multitudinem miserationum tuarum respice ad me.

¶ Et ne abscondas faciem tuam a seruo tuo: qñ tribulor cito exaudi me.

¶ Accede ad animam meam: redime eam propter inimicos meos libera me.

¶ Tu scis opprobrium meum: & confusionem meam & uerecundiā meā corā te: sūt oēs hostes mei.

¶ Opprobrio contritum est cor meum: & desperatus sum.

¶ Et expectaui qui cōtristaretur: & non fuit: & qui consolaretur: & non inueni.

¶ Et dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerūt me aceto.

¶ Sit mensa eorum corā eis in laqueum: & in retributiones ad corruendum.

¶ Non tenebrentur oculi eorum ne uideant & dorsum eorum semper incurua.

¶ Effunde supet eos indignationem tuam: & ira furoris tui compræhendat eos.

¶ Fiat commoratio eorum deserta: in tebernaculis eorum nō sit qui habitet.

¶ Quoniā quē tu percussisti ipsi persecuti sunt: & ut affligerent uulneratos tuos narrabant.

¶ Da iniquitatem super iniquitatem eorum: & non ueniant in iustitiam tuam.

¶ Deleantur de libro uiuentium: & cum iustis non scribantur.

¶ Ego autem pauper & dolens: salus tua deus suscipiat me.

¶ Laudabo nomen dei in cantico: & magnificabo eum in confessione.

¶ Et placebit domino super uitulum nouellum cornua efferentem & ungulam.

¶ Videntes mansueti lætabuntur: qui quæritis deum uiuet anima uestra.

¶ Quoniam exaudiuit pauperes dominus: & uinctos suos non despexit.

¶ Laudent eum cæli & terra: mare & omnia quæ mouentur in eis.

¶ Quoniam deus saluabit sion & ædificabit ciuitates iuda: & habitabit ibi: & possidebunt eam.

¶ Et semē seruorū eius possidebit eam & qui diligunt nomen eius habitabūt in ea.

¶ Victori dauid ad recordandum.

¶ Psalmus.

LXX.

Eus ut liberes me: domine ut auxiliaris mihi festina.

¶ Confundantur & erubescant: quærentes aiam meam.

¶ Conuertantur retrorsum: & erubescant qui uolunt mihi mala:

¶ Reuertantur.

Juxta hebraicam ueritatem.

Reuertantur ad uestigium confusionis suæ: qui dicunt mihi uah uah.

Gaudeat & lætentur oēs querentes te: & dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum. Ego autem egenus & pauper deus festina pro me.

Auxilium meum & saluator meus tu domine ne moreris.

Psalmus.

LXXI.

N te domine speraui non confundar in æternum in iustitia tua erue me: & libera me.

Inclina ad me aurem tuam & salua me esto mihi: robustum habitaculum ut ingrediar iugiter: præcepisti ut saluares me. Quia petra mea & fortitudo mea es tu.

Deus meus salua me de manu impii de manu iniqui & nocētis. Quoniam tu es expectatio mea: dñe de fiducia mea ab adolescentia mea. Age sustentatus sum ex utero: de uentre matris meæ tu es pector me.

In te laus mea semper: quasi portētū factus sum multis: & tu spes mea fortissime.

Impleatur os meum laude tuā: tota die magnitudine tua.

Ne proicias me in tempore senectutis cū defecerit fortitudo mea: ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mihi. & qui obseruabant animam meam: consilium inietunt piter.

Dicentes deus dereliquit eum: persequimini & comprehendite eum: quia non est qui eruat.

Deus ne elongeris a me: deus meus in auxilium mihi festina.

Confundantur & consumantur aduersarii animæ meæ: operiantur opprobrio & confusione qui querunt malum mihi. Ego autem iugiter expectabo: & adiitiā super oēs laudationes tuas.

Os meum narrabit iustitiam tuam: tota die salutare tuum: quoniam nō cognoui litteraturas.

Ingediar in fortitudinem domini dei: recordabor iustitiæ tuæ solius.

Deus docuisti me ab adolescentia mea & usq; nunc: annuntiabo mirabilia tua.

Et usq; in senectutem & canos: deus ne derelinquas me. Donec annunciem brachium tuū generationi: cunctisq; qui uenturi sunt fortitudines tuas: & iustitiam tuam deus usq; in excelsum.

Quanta fecisti magnalia: deus qui similis tibi. qui ostendisti mihi tribulationes plurimas & malas conuersus uiuificabis nos: & de abyssis terræ rursum educes nos.

Multiplicabis magnitudinem tuam: & conuersus consolaberis me.

Ego aut confitebor tibi in uasis psalterii: ueritatem tuā deus meus cātabo tibi in cythara scē israel.

Laudabunt labia mea cum cantauero tibi & anima mea quam redemisti.

Insuper & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam: quia confusi sunt: & dehonestati querentes mala mihi.

In Salomone.

Psalmus.

LXXII.

Deus iudicium tuum regi da: & iustitiam tuam filio regis.

Iudicabit populum tuum in iustitia: & pauperes tuos in iudicio.

Assument montes pacē populo: & colles iustitiam.

Iudicabit pauperes populi: & saluabit filios pauperum & confringent calumniatorem.

Et timebunt te quam diu erit sol: & ultra lunam generationi generationum.

Descendit ut pluuia super uellus: ut stillæ irrorantes terram.

Germinabit in diebus eius iustus & multitudo pacis: donec non sit luna.

Et dominabitur a mari usq; ad mare: & a flumine usq; ad terminos terræ.

Coram illo procident ethiopes. & inimici eius puluerem lingent:

Reges tharsis & insulæ munera offerent: reges arabia & saba tributum conferent.

Et adorabunt eum omnes reges uniuersæ nationes seruiant ei.

Quia eruet pauperem a potente & inopem cui non est adiutor. Parcet pauperi & inopi: & animas pauperū saluabit. Ab usura & iniquitate redimet animas eorū: & præciosus erit sanguis eorū coram oculis eius.

Et uiuet: & dabitur ei de auro sabba: & orabunt de eo iugiter: tota die benedicent ei. Erit memorabile triticum in terra. In capite montium eleuabitur sicut libani fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut scœnum terræ. Erit nomē eius in æternum: ultra solem per seuerabit nomen eius.

Et benedicentur in eo oēs gentes & beatificabunt eum.

Benedictus dominus deus deus israel: qui facit mirabilia solus: & benedictum nomen gloriæ ei in sempiternum. Et implebitur gloria eius uniuersa terra: amen: amen:

Completæ sunt orōnes dauid filii iesse. Canticum ascaph.

Psalmus.

LXXIII.

Atamen bonus israel deus his qui recto sunt corde. Mei aut penæ uacillauerūt pedes poenæ effusi sunt græssus mei. Quia emulatus sum contra iniquos pacem impiorum uidens.

Quod non cogitauerunt de morte sua. & firma sint uestibula eorum.

In labore hominum non sunt: & cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo nutriti sunt ad superbiam: & circumdederunt iniquitatem sibi.

Præcesserunt a pinguedine oculi eorum transierunt cogitationes cordis irriserunt & locuti sunt in malitia calumniā de excelsis loquātes. Posuerunt in cælum os suum: & lingua eorum deambulauit in terra.

Propterea conuertetur populus eius huc: & quis plenus inuenietur in eis.

Et dixerunt quomodo nouit deus: & si est scientia in excelsis.

Psalterium.

Ecce isti impii & abundantes in seculo multiplicauerunt diuitias.
Ergo ne frustra mundem cor meum: & laui in innocentia manus meas.
Et sui flagellatus tota die: & increpatio mea matutinis.
Dixi si narrauero sic, ecce generationem filiorum tuorum reliqui.
Et cogitavi ut intelligerem: istud labor est in oculis meis donec ueniam ad sanctuarium dei intel-
 ligam in nouissimo dierum. **V**erum in lubrico posuisti eos deiecisti eos: ad interitum.
Quomodo uastati sunt: subito defecerunt: consumpti sunt: quasi non sint: quasi somnium euigilatis.
Domine in ciuitate imagines eorum ad nihilum rediges.
Quia contractum est cor meum: & lumbi mei uelut ignis fumigans: & ego insipiens & nescius.
Quasi iumentum factus sum apud te & eram semper tecum.
Et tenebas manum dexteram meam in consiliu tuu deduces me: & postea in gloria suscipies me.
Quid mihi est in celo & tecum uolui in terram. **C**onsumpta est caro mea: & cor meum: robur
 cordis mei & pars mea deus in aeternum. **Q**uia ecce qui elegant se a te peribunt: perdidisti om-
 nem fornicantem a te. **M**ihi autem appropinquare deo bonum est: posui in dno deo spe mea.
Vt narrem oes annuntiationes tuas.

Eruditio asaph.

Psalmus.

LXXIII.

T quid deus repulisti in finem: sumabit furor tuus in grege pascuae tuae.
Recordare congregationis tuae: quam possedisti ab initio.
Et redemisti uirgam hereditatis tuae: montem syon in quo habitasti.
Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad finem: omnia mala egit inimicus in sanctuario.
Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui. **P**osuerunt signa sua in tropheum: manifesta in introitu
 desuper. **I**n saltu lignorum secures & non sculpturas eius pariter bipenni & dolatoriis deraferunt.
Miserunt ignem in sanctuarium tuum in terra contaminauerunt tabernaculum nominis tui.
Dixerunt in cordibus suis posteriorum simul incenderunt: oes sollemnitates dei in terra.
Signa nostra non uidimus: non est ultra propheta: & non est nobiscum qui sciat usque quo.
Vsque quo deus exprobrabit aduersarius, blasphemabit inimicus nomen tuum in finem.
Quare conuertis manum tuam in finem & dexteram tuam ad medium sinum tuum consumes.
Deus aut rex meus ab initio operatur salutes in medio terrae. **T**u dissipasti i fortitudine tua ma-
 re: contriuxisti capita draconum in aquis. **T**u confregisti capita leuiathan. dedisti eum in escam po-
 pulo ethiopum. **T**u dirupisti fontes & torrentes: tu exiccasti flumina fortia.
Tuus est dies & tua est nox tu ordinasti omnes terminos terrae: aestatem & hiemem tu plasmasti.
Memento huius: inimicus exprobrauit domino & populus insipiens blasphemauit nomen tuum.
Ne tradas bestiis animam eruditam i lege tua: uitae pauperum tuorum ne obliuiscaris in perpetuum.
Respice ad pactum tuum: quia repletae sunt tenebris terrae: habitationes iniquae subruta.
Ne reuertatur confractio confusus: egenus & pauper laudabit nomen tuum.
Surge deus iudica causam tuam: memento opprobrii tui ab insipiente tota die.
Ne obliuiscaris uoces hostium tuorum: sonitus aduersariorum tuorum ascendit iugiter.

Victori ut non disperdas: psalmus asaph. Canticum.

Psalmus. LXXV.

Confessi sumus: tibi deus confessi sumus: & iuxta nomen tuum narrabunt mirabilia tua.
Cum accepero tempus ego recta iudicabo.
Dissoluetur terra cum oibus habitatoribus suis: ego appendi columnas eius.
Dixi inique agentibus nolite iniquae agere: & impiis nolite exaltare cornu.
Nolite extollere in excelsum cornu uestrum loquentes in ceruice ueteri.
Quia neque ab oriente neque ab occidente neque a solitudine montium.
Sed deus iudex: haec humiliabit: & haec exaltabit: quia calix in manu domini est: uino meraco usque
 ad plenum mixtus: & propinabit ex eo. **V**eruntamen feces eius epotabunt bibentes oes impii terrae.
Ego autem annuntiabo in sempiternum: cantabo deo iacob.
Et omnia cornua impiorum confringam & exaltabuntur cornua iusti.

Victori in carminibus: psalmus asaph. canticum.

Psalmus. LXXVI.

Ognosceatur in iudaea deus: in israel magnum nomen eius.
Et in salem tabernaculum eius: & habitatio eius in syon.
Ibi confringet uolatilia arcus scutum & gladium & bellum semper.
Lumen tu es magnifices: a montibus captiuitatis: spoliati sunt superbi a corde.
Dormitauerunt somnium suum: & non inuenerunt omnes uiri exercitus in manus suas.
Ab increpatione tua deus iacob: consumptus est: & currus & equus.
Tu terribilis es: & quis stabit aduersum te: ex tunc ira tua.
De celo annuntiasti iudicium: terra timens tacebit cum surrexit ad iudicandum deus: ut saluos
 faciat omnes mites corde. **Q**uia ira hominis confitebitur tibi reliquus ira accingeris.
Vouete & reddite domino deo nostro: omnes qui in circuitu eius sunt: offerent dona.
Terribili: auferenti spiritum ducum: terribili regibus terrae.

Victori

Iuxta hebraicam ueritatem.

Victori super Ieduthum psalmus asaph.

Psalmus. LXXVII.

Oce mea ad deum & clamabo: uoce mea ad deum: & exaudiuit me.

In die tribulationis meae deum exquisiui: manus mea nocte extenditur: & non quiescit.

Noluit se consolari anima mea: recordas dei conturbabar.

Loquabar in me ipso & deficiebat spiritus meus: prohibebat suspectum oculorum meorum: stupebam & non loquabar.

Recogitabam dies antiquos annos saeculorum.

Recordabar psalmorum meorum in nocte: cum corde meo loquabar & scopebam spiritum meum.

Ergo ne in aeternum proliet deus: & non propiciabitur ultra.

Ergo ne complebit usque in finem misericordiam suam consumabitur uerbum de generatione in generationem.

Nunquid oblitus es: misere deus: aut complebit in furorem misericordiam suam.

Et dixi imbecillitas mea est: haec commutatio dexterarum excelsi.

Recordabor cogitationum domini: quia reminisceris antiqui mirabilia tua.

Et meditabor in omni opere tuo: & adinuentiones tuas loquar.

Deus in sancto uia tua: quis deus magnus ut deus: tu es deus faciens mirabilia.

Ostendens in populis tuis potentiam tuam redemisti in brachio populum tuum: filios iacob: & ioseph.

Videntes te aquae deus: uidentes te aquae parturierunt: & commotae sunt abissi.

Excuserunt aquae nubila.

Voces dederunt nubes & sagittae tuae discurrerunt.

Vox tonitruum tuum in rota.

Apparuerunt fulgura orbi conuersa est & commota est terra.

In mari uia tua: & semitae tuae in aquis multis: & uestigia tua non sunt agnita.

Deduxisti quasi gregem populum tuum in manu moysi & aaron.

Eruditio asaph.

Psalmus.

LXXVIII.

Aviscula populus meus legem meam: inclinate aurem uestram ad uerba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum: loquar enigmata antiqua.

Quae audiuiimus & cognouimus: & patres nostri narrauerunt nobis.

Non sunt abscondita a filiis eorum: a generatione sequenti.

Narrantes laudes domini & potentiam eius: & mirabilia eius quae fecit.

Statuit contestationem iacob: & legem posuit in israel.

Quae mandauit patribus nostris: ut docerent filios suos: ut cognosceret generatio subsequens.

Filii nascituri surgent: & narrabunt filiis suis.

Et ponant in deo spem suam: & non obliuiscantur cogitationem dei & mandata eius exquirunt.

Et non sint sicut patres eorum: generatio declinans & prouocans generatio quae non praeparauit cor suum: & non credit deo spiritus eius.

Filii aetrem intendentes & mittentes arcum: terga uerterunt in die belli.

Non custodierunt pactum dei sui: & in lege eius noluerunt ingredi.

Et obliuiscuntur commutationem eius: & mirabilium eius quae ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra egypti regione taneos.

Diuisit mare: & traduxit eos: & stare fecit aquas quasi aeruum.

Et duxit eos in nabe per diem & tota nocte in lumine ignis.

Scidit petram in deserto & potum dedit quasi de abissis magnis.

Et eduxit riuos de petra: & elicit quasi flumina aquas.

Et addiderunt ultra peccare ei ut prouocarent excelsum in iniurio.

Et tentauerunt deum in cordibus suis: petentes cibum animae suae.

Et loquentes contra deum dicebant: nunquid poterit deus ponere mensam in solitudine.

Ecce percussit petram & fluxerunt aquae: & torrentes inundauerunt.

Nunquid & pater poterit dare aut praeparare carnem populo suo.

Ideo audiuit dominus & non distulit: & ignis ascensus est in iacob: & furor ascendit in israel.

Quia non crediderunt in deo: nec habuerunt fiduciam in salutari eius.

Et praecepit nubibus desuper: & portas caeli aperuit: & pluit super eos manna: ut comederent & triticum caeli dedit eis.

Panem fortium comedit ubi cibaria misit eis in saturitatem.

Abstulit eorum de caelo: & induxit in fortitudine sua aspidem.

Et pluit super eos quasi puluerem carnes: & quasi arenam maris uolatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eius: in circuitu tabernaculorum eius.

Et comederunt & saturati sunt nimis: & desiderium eorum attulit eis: non indiguerunt de cupiditate sua.

Cum adhuc cibus esset in ore eorum furor ergo dei ascendit super eos: & occidit pingues eorum: & electos israel incurauit.

In omnibus his peccauerunt ultra: & non ceciderunt in mirabilibus suis.

Et consumpsit in uanitate dies eorum: & annos eorum uelociter.

Si occidebat eos tunc requirebant eum & conuertebantur in diluculo consurgebant ad deum.

Et recordabantur quia deus fortitudo eorum: & deus excelsus redemptor eorum est.

Et laetauerunt eum in ora suo: & lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat firmum cum eo: nec permanserunt in pacto eius.

Ipse uero misericors propitiabitur iniquitati: & non disperdet eos.

Multumque auertit iram suam: & non suscitauit totum furorem suum.

Sed recordatus est quia caro essent: spiritus uadens & non reuertens.

Quotiens prouocauerunt eum in deserto: afflixerunt eum in solitudine.

Et conuersi sunt & tentauerunt deum: & semen israel concitauerunt.

Non sunt recordati manus eius: die qua redemit eos a tribulante.

Psalterium.

Qui fecit in egypto signa sua: & ostenta sua in regione taneos:
Qui conuertit in sanguine: fluuios eorum: & riuos eorum ut non biberent.
Qui immisit in eis omne genus muscarum: ut comederent eos: & ranas ut disperderent eos.
Qui dedit bruco germen eorum: & laborem eorum locustæ. **Q**ui occidit in grādine uineas eorum: & sycomoros eorum in frigore. **Q**ui tradidit grandini pascua eorum: & iumēta eorum uolucris.
Qui misit in eis iram furoris sui: indignationem & cōminationem: & angustiam in afflictionem angelorum malorum. **Q** Muniuit semitam furori suo non pepercit a morte aīe eorum: & animantia eorum pesti tradidit. **E**t percussit oē primogenitum in egypto: principium partus in tabernaculis cham. **E**t tulit uelut oues populum suum: & minauit eos sicut gregem in deserto.
Et eduxit eos cum fiducia: & absq̃ timore inimicos autem eorum operuit mare.
Et adduxit eos ad terminum sanctificationis suam montem suum quem possidet dextera eius.
Et eiecit a facie eorum gentes & possidere eos fecit in sinuulo hereditatem.
Et collocauit in tabernaculis eorum tribus israel: & tentauerunt & prouocauerunt deum excelsū & testimonia eius: non custodierunt. **A**uersi sunt & prauaricati sunt: ut patres eorum: incuruati sunt quasi arcus inutilis. **E**t prouocauerunt eū in excelsis suis: & in sculptilibus suis ad emulandum concitauerunt. **A**udiuit dominus & distulit: & proiecit uehementer israel.
Et reliquit tabernaculum sūo tentorium quod collocauit inter homines.
Tradidit in captiuitatem uirtutem suam: & decorem suum in manu hostis.
Et concludit in gladio populum suū & hereditatē suā distulit. **I**uvenes eius deuorauit ignis: & uirgines eius nemo luxit. **S**acerdotes eius gladio ceciderunt & uiduæ eius non sunt fletæ.
Et euigilauit quasi dormiens dominus: quasi fortis post crapulā uini. **E**t percussit hostes suos retrorsum opprobrium sempiternū dedit eis. **E**t proiecit tabernaculū ioseph. & tribus effraim non elegit: sed elegit tribum iuda: montem syon quem dilexit. **E**t ædificauit in similitudine monasterii: scūarium suum: quasi terram fundauit illud in seculū. **E**t elegit dauid seruū suū & tulit eum de grægibus: ouium sequentem fœtas adduxit eum: **U**t pasceret in iacob populum eius & in israel hereditatem suam. **Q**ui pauit eos: in simplicitate cordis sui: & in prudentia manuum suarum dux eorum fuit.

Canticum asaph.

Psalmus.

LXXIX.

Deus uenerunt gentes in hereditatem tuam polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt ierusalem in acruos lapidum. **D**edere cadauera seruorum tuorum: a scām auibus celi carnes sanctorum tuorum bestiis terre. **E**ffuderunt sanguinem eorum quasi aqua in circuitu iherusalē: & nō erat qui sepelliret. **F**acti sumus opprobrium uicinis nostris: subfannatio & derisio his: qui in circuitu nostro sunt. **U**squequo domine irasceris in finem ardebit quasi ignis zelus tuus. **E**ffunde furorem tuum super gentes quæ non cognouerunt te: & super regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. **Q**uia comederunt iacob: & decorem eius desolauerunt.
Ne recorderis iniquitatum nostrarū ueterum: cito occupent nos misericordiæ tuæ: quia attenuati sumus nimis. **A**uxiliare nobis deus salutis nostræ propter gloriam nōis tui libera nos: & propiciare peccatis nostris p̃ nomen tuum. **Q**uare dicunt gentes: ubi est deus eorum: nota fiat in gentibus ante oculos nostros. **U**ltio sanguinum seruorum tuorum qui effusus est: ingradatur coram te gemitus uictorum. **I**n magnitudine brachii tui relinque filios interitus.
Et redde uicinis nostris septuplum in sinu eorum: opprobrium suum quod exprobrauerunt tibi domine. **N**os enim populus tuus & grex pascuæ tuæ: confitebimur tibi in sempiternum in generatione: & generatione narrabimus laudes tuas.

Victori pro liliis testimonium asaph.

Psalmus.

LXXX.

Astor israel ausculta: qui ducis quasi grægē ioseph. **Q**ui sedes super cherubin ostendere ante efraim & beniamin & manasse. **S**uscita fortitudinem tuam: & ueni: ut saluos facias nos. **D**eus conuerte nos: & ostende faciem tuam: & salui erimus.
Domine deus exercituum: usquequo fumabis ad orationem populi tui. **C**ibabis nos pane fletibili & potasti nos in lachrymis tripliciter. **P**osuisti nos in tērationē uicinis nostris & inimicis nostris: subfannauerunt nos. **D**eus exercituum conuerte nos: & ostēde faciem tuā & salui erimus.
Vineam de ægypto tulisti: eiecisti gentes: & plantaſti eam. **P**reparaſti ante faciem eius: & stabiliſti radices eius & repleuit terrā. **O**periti sunt montes umbra eius: & ramis illius cædri dei.
Expandit comas suas usque ad mare: & usque ad flumen germina sua.
Quare dissipasti maceriam eius & uindemiast eam omnes qui transeunt per uiam.
Vastauit eam aper de silua: & omnes bestię agri depaſtæ sunt.
Deus exercituum reuertere: obsecro respice de cælo: & uide: & uisita uineam hanc: & radicem quam plantauit dextera tua: & filiū quē confirmaſti tibi. **S**uccensa igni & dirupta ab increpatione faciei tuæ pereant. **F**iat manus tua super uirum dextere tuæ: & super filium hoīs quē confirmaſti tibi & non recedimus a te. **V**iuificabis nos: & in nomine tuo uocabimur.
Domine deus exercituum conuerte nos & ostende faciem tuam & salui erimus.

Victori

Juxta hebraicam ueritatem.

Victori in torcularibus asaph.

Psalmus: LXXXI.

Audate deū fortitudinem nostrā iubilate deo iacob. Assumite carnē & date tympanū citharam decoram cum psalterio. Clāgite i neomenia buccina & in medio mense die solēnitatis nostræ. Quia legitimū israhel est: & iudiciū deo iacob.

Testimonium in ioseph posuit eū: cū egrederetur de terra ægypti. Labium quod nesciebat audiuit: Amonit ab onere humerū eius: manus eius a cosino recesserunt. In tribulatione inuocasti: & erui te: & exaudiui te: In abscondito conitui: probaui te sup aquā contradictionis. Audi populus meus & confessor te: israhel si audieris me non sit in te deus alie nus: & non adores deum peregrinum. Ego dominus deus tuus: qui eduxi te de terra ægypti: aperi os tuum: & implebo illud. Et non audiuit populus meus uocem meam: & israhel non credidit mihi. Et dimisi eum in prauitate cordis sui: ambulabunt in consiliis suis. Utinam populus meus audisset me israhel in uis meis ambulasset. Quasi nihilū inimicos ei humiliassem: & super hostes eorū uertissem manū meā. Qui oderūt dñm negabūt eū: & erit tps eorū in saculo.

Et cibauit eos ex adipe frumēti & de petra melle saturauit eos. Psalmus asaph. LXXXII.

Eus stetit i coetu dei: i medio deos diiudicat. Usquequo iudicatis iniquitatē: & facies ipiorū suscipitis. Iudicate pauperi & pupillo: egenū & inopē iustificate. Saluate iopem & pauperē de manu i pioꝝ liberate. Nō cognoscūt nec itelligūt in tenebris ambulāt mouebūt oīa fūdamēta terræ. Ego dixi dii estis: & filii excelsi omnes uos.

Ergo uos quasi adā moriemini: & quasi unus de principibus cadetis. Surge dñe iudica terram qm tu hereditabis oēs gētes. Canticū psalmi asaph. Psalmus. LXXXIII.

Eus nō silentiū tibi ne sileas: & nō quiescas de. Quia ecce inimici tui tumultuati sunt & qui oderūt te: eleuauerunt caput. Cōtra populū tuū nequiter tractauerūt: & inierūt cōsiliū aduersus archanum tuum. Dixerunt uenite & cōteramus eos de gente: & nō sit memoria nominis israhel ultra. Quoniam tractauerunt corde pariter: contra te fœdus: pepigerunt. Tabernacula idumæ & ismahelitarum. Moab & agareni: gebal & ammon & amalech: palæstina cum habitatoribus tyri. Sed & assur uenit cum eis: facti sunt brachium filiorum loth semp. Fac illis sicut madian & sifaræ: sicut iabin in torrētē cison: cōtriti sunt in hendor: fuerunt quasi sterquilinium terræ. Pone duces eorum sicut horeb & sicut zeeb: & sicut zeebea: & salmonah omnes principes eorum qui dixerunt possideamus nobis pulchritudinem dei.

Deus meus pone eos ut rotam: quasi stipulam ante faciem uentī.

Quomodo ignis comburit siluam: & sicut flamma deuorat montes.

Sic persequeris eos in tempestate tua & in turbine tuo conturbabis eos.

Imple facies eorum ignominia: & quærunt nomen tuum domine.

Confundantur & conturbentur usque in sæculum erubescant & pereant: & sciant quia nomen tuū dñs solus tu excelsus sup oēm teram. Victori pro torcularibus filiorum choræ.

Psalmus. LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua dñe exercituum desiderat & deficit aīa mea i atria domini. Cor meum & caro mea: laudabunt deum uiuentem.

Siquidem passer inuenit domū & auis nidum sibi ubi ponat pullos suos: altaria tua.

Domine exercituum. Rex meus & deus meus: beati q habitāt in domo tua: adhuc laudabunt te semper. Beatus homo cuius in te est fortitudo semitæ in corde eius: transeuntes in uallem fletus fontem ponent eam. Benedictione quoq; amicietur doctor: ibunt in fortitudine in fortitudine apparebunt apud deum in syon.

Domine deus exercituum: exaudi orationem meam ausculta deus iacob.

Clipeus noster uide deus & attende faciem christi tui.

Quoniam melior est dies in atris tuis super milia.

Elegi abiectus esse in domo dei mei: magis quā habitare in tabernaculis impietatis.

Quia sol & scutum dominus deus gratiam & gloriam dabit dominus.

Nec prohibebit bonum ab his qui ambulant in perfectione: domine exercituum: beatus homo qui confidit in te.

Victori filiorum choræ.

Canticum.

LXXXV.

Lacuisti domine terræ tuæ: reduxisti captiuitatem iacob.

Dimisisti iniquitatem populo tuo: operuisti omnia peccata eorum semper.

Continuisti omnem indignationem tuam conuersus es ab ira furoris tui.

Conuerte nos deus salutis nostræ: & solue iram tuam aduersum nos: noli in æternū irasci nobis: extendens iram tuam in generationem & generationem.

Nonne tu reuertens uiuificabis nos: & populus tuus lætabitur in te.

Ostende nobis domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.

Audiā qd loquatur dñs de: loquetur enī pacē ad populū suū: & ad sanctos suos: ut non cōuertantur ad stultitiā. Verūtamē ppe ē his qui timent deū: salutare eius: ut ihabitet gloria in terra nra

Psalterium.

Misericordia & ueritas occurrerunt sibi: iustitia & pax deosculatae sunt.
Veritas de terra orta est: & iustitia de caelo prospexit. **S**ed & dñs dabit bonū & terra nra dabit germen suum. **I**ustitia ante eum ibit: & ponet in uia gressus suos.

Oratio David.

Psalmus.

LXXXVI.

Inclina dñe aurem tuam: & exaudi me: quia egenus & pauper sum ego.
Custodi aiam meā qm̄ sanctus sum: salua seruum tuum deus me⁹ qui confidit in te.
Miserere mei dñe: qm̄ ad te clamabo tota die: lactifica aiam serui tui: q̄a ad te animam meā leuo.
Tu enī es dñe bonus: & p̄pitibilis & multus misericordia oib⁹ q̄ iuocāt te.
Exaudi dñe orationē meā & ausculta uocē dep̄cationū mearū. **I**n die tribulationis meae: iuoca bo te: q̄a exaudies me.
Nō ē similis tui in diis dñe: & nō ē iuxta opera tua.
Omnes gentes quas fecisti uenient & adorabunt coram te dñe: & gloriabunt nomen tuum.
Quia magn⁹ es tu: & satiēs mirabilia: tu es de⁹ solus. **D**oce me dñe uia tuā ut ābulē in ueritate tua: unicū fac cor meum non timeat nomen tuum.
Cōfitebor tibi dñe de⁹ me⁹ i toto corde meo & glorificabo nomē tuū in aeternū.
Quia misericordia tua magna ē sup me: & eruiisti animam meā de inferno extremo.
Dñs supbi surrexerūt aduersus me: & cœtus supborū quāsierūt aiam meā. & non p̄posuerūt te i cōspectu suo.
Tu autē dñe de⁹ misericors & clemēs: patiens: & multae misericordiae & uerax.
Respice ad me & miserere mei: da fortitudinē tuam seruo tuo & salua filium ancillae tuae.
Fac mecum signum i bonitate: & uideant qui oderunt me & confundantur: quia tu domine auxiliatus es mihi: & consolatus es me.

Filiorum chorae Psalmus. Cantici.

Psalmus.

LXXXVII.

Vndamentū eius in mōtibus sct̄uarii: diligit dñs portas syon sup oīa tabernacula. **I**acob
Gloriosa dicta sūt in te ciuitas dei semper. **C**ommemorabo superbiā: & babylonis scientium me.
Ecce palāstina & tyrus cum ethiopia: iste natus est ibi. **A**d syon autē: dicetur uir: & uir natus est in ea: & ipse fundauit eaz excelsus.
Domin⁹ narrauit scribens populos iste natus est ibi. **E**t cantatores quasi in choris: omnes fortes mei in te.

Canticū carminis filiorum chorae uictori per chorū ad p̄cinenūdū eruditionis eman ezraitae.

Psalmus.

LXXXVIII.

Domine: deus salutis meae: per diem clamaui & in nocte coram te.
Ingrediatur ante te oratio mea inclina aurem tuam ad laudationem meam.
Quia repleta est malis anima mea: & uita mea ad infernum descendit.
Reputatus sum cum descendētib⁹ in lacū: factus sum quasi homo inualidus: inter mortuos liber.
Sicut interfecti morientes in sepulcro: quorū non recordaris amplius: & qui a manu tua abscisi sunt.
Posuiisti me in lacu nouissimo in tenebris & in profundo.
Super me confirmatus est furor tuus & cunctis fluctibus tuis: afflixisti me semper.
Longe fecisti notos meos a me: posuiisti me abominationem eis.
Clausum & non prodeuntem: oculus meus infirmatus est: ab afflictione: te inuocaui domine tota die: expandi ad te palmas meas.
Nunquid mortuis facies mirabilia semper: aut gigantes resurgēt & confitebunt tibi.
Nunquid narrabimur i sepulcro misericordia tua & ueritas tua in p̄ditione?
Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua: & iustitia tua i terra quae obliuio tradita est?
Ego autē ad te domine clamaui: & mane oratio mea p̄ueniet te.
Quare domine abicis animam meam: abscondis faciem tuam a me?
Pauper ego & erumnosus: ab adolescētia mea: portauī furorem tuum: & conturbatus sum.
Per me transierunt ire tuae: terrores tui op̄p̄resserunt me.
Circūdederunt me quasi aqua tota die: ualuerunt me pariter.
Longe fecisti a me amicum: & sodalē: notos meos abstulisti.

Eruditionis ethan ezraitae.

Psalmus.

LXXXIX.

Misericordias dñi i aeternū cātabo: i gñatiōe & gñationē: ānūtiabo ueritatē tuā i ore meo.
Qm̄ dixi sempiterna misericordia aedificabitur: caelos fūdabis: & ueritas tua in eis.
Percussisti fœdus cū electo meo: iurauī dauid seruo meo: usq; i aeternū stabiliā semē tuū & aedificabo i gñatiōe & gñatiōe thronū tuū semp.
Cōfitebūt celi mirabilia tua dñe: & ueritatē tuam i ecclesia sct̄orū.
Quis. n. i nubib⁹ equabitur dño assimilabitur dño i filiis dei.
Deus robustus i archano sct̄orū nimio: & terribilis in cūctis qui circa eum sunt.
Domine deus exercituum qui similis tui: fortissime domine: & ueritas tua in circuitu tuo.
Tu dominaris superbiā maris: elationes gurgitum eius tu comprimis.
Tu confregisti quasi uulneratum: superbum & in brachio forti tuo dispersisti inimicos tuos.
Tui sūt celi & tua est terra: orbē & plenitudinem eius tu fundasti aquilonem & dexterū tu creasti.
Thabot & hermon nomen tuum laudabunt: tuum brachium cum fortitudine.
Roboretur man⁹ tua: & exaltet dextera tua: iustitia & iudiciū firmamētū throni tui.
Misericordia & ueritas p̄cedent faciem tuam: beatus populus qui nouit iubilum.
Dñe i lumie uult⁹ tui ābulabūt i noīe tuo: exultabūt tota diē & i iustitia tua exaltabuntur.
Quia gloria fortitudinis eorum tu es: & in uolūtate tua eleuabis cornū nostrum.

Quia a dño

Iuxta hebraicam ueritatem.

Quia a domino est protectio nostra: & a sancto israhel rege nostro.
Tuc loquitur es p uisionē sāctis tuis & dixisti posui adiutorium sup robustum: & exaltaui electum de populo. **I**nuepi dauid seruū meū oleo sancto meo unxi eū. **C**um quo manus mea firma erit: & brachium meū roborabit eū. **N**ō decipiet inimicus eū & filius iniquitatis nō affliget eū. **S**ed concidam ante faciē eius hostes illius. & qui eum oderunt percutiā. **V**eritas autē mea & misericordia mea erit cum eo. & in nomine meo exaltabitur cornu eius. **E**t ponam in mari mānū ei. & i fluminib⁹ dexterā ei. **I**pse iuocabit me pī me⁹ es tu. de⁹ me⁹ & fortitudo salutis meae. **E**go aut primogenitū ponā eū. excelsū regibus terrae. **I**n aeternū custodiā ei misericordias meae & pactū meū fidele erit ei ut ponā i perpetuū semē eius: & thronū ei⁹ sicut dies celi. **S**i aut dereliquerit filii eius legē meā. & i iuditiis nō ābulauerint. si caerimonias meas prophanauerint. & praecepta mea nō custodierint. uisitabo in uirga scelera eorū. & in plagis iniquitates eorum. **M**isericordiā aut meā nō auferā ab eo: nec mētiar i ueritate mea. **N**ō uiolabo pactum meum egressum est de labiis meis nō mutabo. **S**emel iurauī i sācto meo ne dauid mētiar semen ei⁹ in sempiternū erit. **E**t thron⁹ ei⁹ sicut sol in cōspectu meo. sicut luna stabilietur i sempiternū. & testis i cālo fidelis semper. **T**u aut repulisti & proiecisti. irat⁹ es aduersus christū tuū attenuasti patrū serui tui: prophanaisti in terra diadema ei⁹. **D**issipasti oēs macerias eius. posuisti inunctiones eius pauore. **D**iripuerūt eū oēs qui trāseūt p uia. factus ē opprobriū uicinis suis. **E**leuasti dexterā hostiū. iustificasti oēs inimicos illius. **A**uertisti robur gladii ei⁹. & nō subleuasti eū i plio. **Q**uiescere fecisti munditiā eius & thronum eius in terra detraxisti. **A**breuiasti dies adolescentiae eius operuisti eum ignominia. **U**sque quo domine absconderis in finem? succenditur quasi ignis indignatio tua. **M**emēto mei de profūdo. **A**lioqn quare frustra creasti filios hoīum. **Q**ui est uir qui uiuat & non uideat mortē: saluās aīam suam de manu inferi semper? **U**bi sunt misericordiae tuae antiquae domine: quas iurasti dauid in ueritate tua? **R**ecordare dñe opprobrii seruoꝝ tuoꝝ q̃a portauī i sinu meo oēs iniquitates populorum. **Q**uas exprobrauerūt inimici tui dñe q̃b⁹ exprobrauerūt inimici tui dñe uestigia christi tui. **B**enedictus dominus in sempiternum. amen amen.

O ratio moysi uiri dei.

Psalms. XC.

Iomine habitaculum tu factus es nobis. in generatione & generatione.
Anteq̃ mōtes nascerentur & parturiretur terra & orbis a saeculo usq; i saeculū. tu es deus.
Cōuertēs homines usq; ad cōtritiōē. & dicēs reuertimini filii adam.
Quia mille anni in oculis tuis: sicut dies hesternae quae pertransiit. **E**t uigilia nocte.
Percutiente te eos. ut somniū erunt. **M**ane quasi herba pertransiens.
Mane floruit. & abiit ad uesperē: cōteretur atq; siccabitur. **C**ōsūpti enim sum⁹ i furore tuo. & i dignatione tua cōturbati sumus. **P**osuisti iniquitates nras corā te. negligētiās nras i luce uult⁹ tui. **O**ēs enī dies nostri transierūt. in furore tuo consumpsim⁹ annos nostros quasi sermonē loquēs. **D**ies ānoꝝ nostroꝝ. i ip̃is septuaginta annis. **S**i āt multū ē octoginta anni & q̃ amplius ē. labor & dolor. **Q**uoniam transiuius cito. & aduolauimus. **Q**uis nouit fortitudinem ire tuae & secundum timorem tuum. indignationem tuam. **U**t numerētur dies nri. sic oñde & ueniam⁹ corde sapienti. **R**euertere dñe usq; quo. & exorabilis esto super seruos tuos. **I**mp̃e nos matutino misericordia tua: & laudabimus & laetabimur. in cunctis diebus nostris. **L**aetifica nos pro diebus quibus afflixisti nos: & ānis in quibus uidimus mala. **A**ppareat apud seruos tuos opus tuum: & gloria tua super filios eorū. **E**t sit decor domini dei nostri super nos: & opus manūū nostrarū cōfirma super nos: & opus manūū nostrarū cōsuma.

Psalms.

XCI.

Qui habitat in abscondito excelsi: in umbraculo omnipotentis commorabitur.
Dicens domino spes mea: & fortitudo mea: deus meus: confidam in eo.
Quoniam ipse liberabit te de laqueo uenantium: de morte insidiarum.
In scapulis suis obumbrabit tibi: & sub alis eius sperabis.
Scutum & protectio ueritas eius: non timebis a timore nocturno.
A sagitta uolante per diem: a peste in tenebris ambulante: a morsu insaniētis meridie.
Cadent a latere tuo mille: & decem milia a dextris tuis: ad te autem non ap̃inquabit.
Verūtamem oculis tuis uidebis: & ultionem impiorum cernes.
Tu enim es domine spes mea: excelsū posuisti habitaculum tuum.
Non accedet ad te malum & lepra non app̃inquabit tabernaculo tuo.
In manibus portābunt te: ne forte offendas ad lapidem pedes tuos.
Quia angelis suis mandabit de te: ut custodiant te in omnibus uis tuis.
Super aspidem & basiliscum calcabis & conculcabis leonem & draconem.
Qm̃ mihi adhesit: & liberabo eum exaltabo eum quoniam cognouit nomen meum.
Inuocabis me & exaudiam eum cum ipso ero in tribulatione tua eum & glorificabo eum.

Psalterium.

Longitudine dierum implebo eum & ostendam illi salutare meum.

Psalmus cantici in die sabbati.

XCII.

Bonum confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime.
Ad annuntiandum in mane misericordiam tuam: & fidem tuam inuocabis.
In decacordo: & psalterio: in cantico & cithara. Quoniam lætificasti me domine in opere tuo. in factura manuum tuarum laudabo. Quam magnificata sunt opera tua domine: satis profunda factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intel- liget istud. Germinauerunt impii: quasi scœnũ: & floruerunt omnes qui operantur iniquitatem: ut conterantur usque in sempiternum. Tu autem excelsus in æternũ es domine. Ecce inimici tui domine: ecce inimici tui peribunt: & dissipabuntur oēs qui operantur iniquitatẽ. Et exaltabitur quasi monocerotis: cornu meum: & senectũ mea in oleo uberi. Et respiciet oculus meus: eos qui insidiantur mihi: de his qui consurgunt aduersũ me malignantibus audit auris mea.
Iustus aut palma florebit: ut cedrus in libano multiplicabitur. Transplantati in domo domini in atriis domus dei nostri germinabunt. Adhuc fructificabunt in senectute: pingues & frondẽtes erunt annuntiantes: quia rectus dominus: fortitudo mea: & non est iniquitas in eo.

Psalmus.

XCIII.

Dominus regnauit gloria indutus est: indutus est dominus fortitudine: & accinctus est.
Insuper appendit orbẽ qui non comouebitur. Firmum solum tuum: ex tunc ab æterno tu es. Leuauerunt flumina domine leuauerunt flumina uoces suas: leuauerunt filii misericordia gurgites suos a uocibus aquarũ multarũ. Grãdes fluctus maris: grãdis in excelsis dominus. Testimonia tua fidelia facta sunt nimis domum tuarũ decet sanctitas domi- ne in longitudine dierum.

Psalmus:

XCIII.

Deus ultionum domine: deus ultionum ostendere. Eleuare qui iudicas terram: redde uicissitudinem superbis. Usquequo impii domine: usquequo impii exultabunt.
Fluent loquentes antiquum: garrient omnes qui operantur iniquitatem.
Populum tuum domine conterent: & hæreditatem tuam affligent.
Vidua & aduenam interficient: & pupillos occident. Et dixerunt non uidebit dominus: & non intelliget deus iacob. Intelligite stulti in populo: & insipientes aliquando discite.
Qui plantauit aurem: non audiet: aut qui finxit oculum non uidebit. Qui erudit gentes non arguet: qui docet hominem scientiam. Dominus nouit cogitationes hominum: quia na- ræ sunt. Beatus uir quem erudieris domine: & de lege tua docueris eum. Ut quiescat a diebus afflictionis donec sodiatur impio interitus. Non enim derelinquet dominus populum suum: & hæreditatem suam non deferet. Quoniam usque ad iustitiam reuertetur iudicium: & sequetur illud omnes recti corde. Quis statuet pro me aduersum malos? quis statuet pro me aduersum operarios iniquitatis. Nisi quia dominus auxiliator meus paulominus habitasset: in inferno anima mea. Si dicebam motus est pes meus: misericordia tua domine sustentabat me.
In multitudine cogitationum mearum: quæ sunt in me intrinsecus: consolationes tuæ delecta- uerunt animam meam. Nunquid particeps erit tui thronus insidiarum: fingens labores in præ- cepto. Copulabuntur aduersum animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.
Erit autem dominus mihi in refugium: & deus meus quasi petra spei meæ. Et restituet: super eos iniquitatem suam: & in malitia sua perdet eos dominus deus noster.

Psalmus:

XCV.

Menite laudemus dominum: iubilemus petrae Iesu nostro.
Preueniamus uultum eius: in agnitione gratiarum: in canticis iubilemus ei.
Quoniam fortis & magnus dominus: & rex magnus super omnes deos.
In cuius manum fundamenta terræ: & excelsa montium: ipsius sunt.
Cuius est mare: ipse enim fecit illud: & siccam manus eius plasmauerunt.
Venite adoremus & curuemur: flectamus genua ante faciem domini factoris nostri.
Quia ipse est deus noster: & nos populus pascuæ eius: & grex manus eius.
Hodie si uocem eius audieritis nolite indurare corda uestra.
Sicut in contradictione: sicut in die tentationis: in deserto ubi tentauerunt me patres uestri: pro- bauerunt me & uiderunt opus meum.
Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa: & dixi populus errans in corde est: & ipsi non cognouerunt uias meas. Quoniam iuravi in furore meo si uenient in requiem meam.

Psalmus.

XCVI.

Cantate domino canticum nouum: canite domino omnis terra:
Canite domino benedicite nomini eius annuntiate de die in diẽ salutare eius.
Narrate in gentibus gloriam eius: in uniuersis populis mirabilia eius.
Quia magnus dominus & laudabilis nimis terribilis ipse super omnes deos.

Oēs eni

Juxta hebraicam ueritatem.

Omnes enim dii populorum: sculptilia dominus autem celos fecit.

Gloria & decor ante uultum eius fortitudo: & exultatio in sanctuario eius.

Afferre dño familiæ populorum: afferre dño gloriā & fortitudinē afferre dño gloriā nomini eius.

Leuate munera & introite i atria ei⁹ adorate dñm in decore sanctuarii.

Pauat a facie eius omnis terra. dicite i gentibus dñs regnauit: si quidē appēdit orbē immobilem.

Iudicabit populos i æquitate. **L**ætamini celi: & exulta terra: tonet mare & plenitudo eius.

Gaudeat ager & omnia quæ in eo sunt: tunc laudabūt uniuersa ligna saltus ante faciē dñi qm̄ uenit iudicare terrā. **I**udicabit orbē in iustitia & populos in fide sua.

Psalmus. XC VII.

Dominus regnauit exultabit terra: lætabūt in sula multæ. **N**ubes & caligo in circuitu eius iustitia & iudiciū firmamētū solii eius. **I**gnis enī ante faciē eius ibit: & exuret p̄ circuitum hostes eius. **A**pparuerunt fulgura eius orbi uidit cōtremuit terra.

Montes sicut cera tabefacti sūt a facie dñi: a facie dominatoris omnis terræ. **A**nnuntiauerūt celi iustitiā eius: & uiderunt omnes populi gloriā eius. **C**onfundātur uniuersi qui seruiunt sculptili qui gloriantur in idolis. **A**dorate eū omnes angeli: audiuit: & lætata ē syon: & exultauerunt filia iudæ propter iuditiā tuā dñe. **T**u enim dñs excelsus: sup̄ omnem terrā: uehemēter eleuat⁹ es super oēs deos. **Q**ui diligitis dñm odite malū: custodit aīas sanctorū suorū de manu impiorum eruet eos. **L**ux orta ē iusto & rectis corde lætitia. **L**ætamini iusti i dño & confitemini memoriæ sanctæ eius.

Psalmus. XC VIII.

Antate dño canticum nouū quia mirabilia fecit. **S**aluauit sibi dextera ei⁹. & brachium sanctū eius. **N**otum fecit dñs salutare suum in conspectu gentiū reuelauit iustitiā suā.

Recordatus ē misericordiæ suæ & ueritatis suæ domui israel. **V**iderunt oēs fines terræ salutare dei nostri. **I**ubilate deo oīs terra. uociferamini & laudate & canite. **C**ātate domino in cithara in cithara & uoce carminis: in tubis & clangore buccine. iubilate coram rege dño

Tonet mare & plenitudo ei⁹. orbis & habitatores eius. **F**lumina plaudēt manus simul mōtes laudabunt ante dñm. quia uenit iudicare terram. **I**udicabit orbē in iustitia & populos i æq̄tatib⁹

Psalmus. XC IX.

Dominus regnauit cōmoueātur populi sessor cherubin cōcutiatur terra. **D**ñs in syon magnus & excelsus super oēs populos. **C**ōsueātur nomini tuo magno. & terribili sancto. quia imperium regis. iuditiū diligit. **T**u fundasti æquitates iuditiū & iustitiam in iacob tu fecisti. **E**xaltate dñm deū uestrū. & adorate scabellū pedū ei⁹. quia sanctus est ipse.

Moyse & aaron in sacerdotibus suis: & samuel his q̄ inuocant nomē eius. **I**nuocabant dñz: & ipse exaudiuit eos: i columna nubis loquābatur ad eos. **C**ustodierunt testimonia ei⁹: & præceptū qd̄ dedit illis. **D**omine deus noster tu exaudisti eos: deus propitius fuisti eis: & ultor super cōmutatōibus eorū. **E**xaltate dñz deū nostrū: & adorate in mōte sancto ei⁹ q̄a fact⁹ dñs de⁹ noster

Psalmus pro confessione.

Vbilate domino omnis terra: seruite domino in lætitia.

Ingredimini coram eo in laude. **S**citote quoniam dominus ipse est deus: ipse fecit nos. & ipsius sumus. **P**opulus eius & grex pascuæ eius. **I**ngredimini portas eius in gratiarum actione: atria eius in laude. confitemini ei: benedicite nomini eius quia bonus dominus in sempiternum misericordia eius. & usq̄ ad generationem & generatioem fides eius.

Psalmus David. CI.

Misericordiam & iudiciū cantabo tibi domine. psallam & erudiar in uia perfecta. quādo uenies ad me. **A**mbulabo in simplicitate cordis mei. in medio domus meæ.

Nō pponā corā oculis meis uerbū belial. faciētē declinatōes odiui nec adhesit mihi.

Cor prauū recedet a me: malū nesciā: loquente in abscondito cōtra proximū suū: hūc interficiam.

Superbum oculis & altum corde: cum hoc esse non potero.

Oculi mei ad fideles terræ: ut habitet mecum: ambulans in uia simpliciter: hic ministrabit mihi.

Nō habitabit in medio domus meæ faciens dolū: loquēs mēdaciū: nō placebit in cōspectu oculorū meorū. **M**ane pdā oēs ipios terræ: ut iterficiā de ciuitate dñi uniuersos q̄ operātur iniquitatē

Oratio pauperis cum anxietate: & coram domino effunderet. eloquium suum.

Psalmus. CII.

Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te ueniat

Non abscondas faciem tuam a me: in die tribulationis meæ: inclina ad me aurem tuā

In quacūq̄ die inuocauero te uelociter exaudi me. **Q**uoniam consumpti sunt sicut

sumus dies mei: & ossa mea quasi srixæ contabuerunt. **P**ercussus est quasi scenuz & arefactum ē

cor meum: quia oblitus sū comedere panē meū. **A** uoce gemit⁹ mei adhesit os meū carui meæ

Assimilatus sum pellicano deserti: factus sum quasi bubo solitudinum.

Vigilavi & fui sicut auis solitaria super tecto.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei: exultantes per me iurabant.

Psalterium.

Quia cinerem sicut panem comedi: & potum meum cum fletu miscui. **A** facie indignationis & ira tua: quia eleuasti me & allisisti me. **D**ies mei quasi umbra inclinati sunt: & ego quasi fœnū arui. **Tu** autē dñe ī aeternū pmanes: memoriale tuū in generatione & generatione. **Tu** suscitans miseris syon: quia tēpus ut miserearis. quā uenit tps. **Q**m placitor fecerūt serui tui lapides eius: & puluerem eius miserabilem. **E**t timebūt gētes nomē dñi: & uniuersi reges terræ gloriā tuā. **Q**uia ædificabit dñs syon: apparebit ī gloria sua. **R**espexit ad orōnē uacui: & nō despexit orationem eorum. **S**cribatur hæc in generatione nouissima: & populus qui creabitur laudabit dñm. **Q**m prospexit de excelso sanctuario suo: dñs de cælo terrā cōtemplatus est. **U**t audiret gemitū uincti: ut solueret filios mortis. **E**t narretur in syon nomen dñi: & laudatio eius ī iherusalem. **C**ū cōgregati fuerint populi simul: & regna ut seruiant dño. **A**fflixit in uia fortitudinē meā abbreviauit dies meos. **D**icā deus meus ne rapias me in medio dierū meorum in generatione & generationē anni tui. **A** principio terrā fundasti: & opus manū tuarū cæli. **I**psi peribūt: tu autē stabis: & oēs quasi uestimētū atterentur: & quasi palliū mutabis illos: & mutabūtur. **Tu** autē ipse es: & anni tui non deficiēt. **F**ilii seruorū tuorū habitabūt & semē eorum ante faciem tuā perseverabit.

Psalmus David.

CIII.

Benedic aīa mea domino: & omnia uiscera mea nomini sancto eius. **B**enedic aīa mea dño: & noli obliuisci omnium retributionum eius. **Q**ui propitiatur cunctis iniquitati tuis: & sanat oēs infirmitates tuas. **Q**ui redemit de corruptione uitā tuā: & corripuit te misericordia & miserationibus. **Q**ui replet bonis ornāmētū tuū: inouabitur sicut aquila iuuentus tua. **F**aciens iustitias dñs & iudicia cunctis qui calūnias sustinent. **N**otas fecit uias suas moysi filiis israhel cogitationes suas. **M**isericors & clemēs dñs: patiens & multæ miserationis. **N**ō ī sempiternū iudicabit: neq; in aeternū irascetur. **N**ō secundū peccata nra fecit nobis: neq; secundū iniquitates nras retribuit nobis. **Q**uātū enī excelsi⁹ ē cælū a terra: tñ cōfortata ē misericordia ei⁹: super timentes eum. **Q**uātū longē est oriens ab occidente: tñ longē fecit a nobis scelerā nostra. **S**icut misereretur pater filiorū: misertus est dñs timentibus scripse enim nouit plasmationē nostrā. **R**ecordatus ē quia puluis sumus: hō quasi herba: dies eius: sicut flos agri sic floreat. **Q**uia spiritus pertransibit eū: & nō subsistet & nō cognoscet eū ultra locus eius. **M**isericordia autē dñi ab aeterno & usq; in aeternū sup timentes eū. **E**t iustitia ei⁹ ī filios filiorū: his q custodiūt pactū eius: & recordatur praeceptorū eius ad faciēda ea. **D**ñs in cælo stabiluit thronū suū: & regnauit illic oībus dñabitur. **B**ndicite dño angeli ei⁹: fortes robore: faciētes uerbum eius: obediētes uoci sermonū eius. **B**ndicite dño oēs exercitus eius: ministri ei⁹ qui facitis placitū illius. **B**enedicite domino uniuersa opera eius: in omnibus locis potestatis eius benedic aīa mea dño.

Psalmus.

CIIII.

Benedic anima mea dño: dñe deus meus magnificatus es nimis. **G**loria & decore indutus es: amictus luce quasi uestimento. **E**xendes cælos ut pellē: qui tegis aquis cenaculam eius. **Q**ui ponit nubes currū suū: qui ambulat super pennas uenti. **Q**ui facit angelos suos spūs: ministros suos ignem urentem. **Q**ui fundauit terrā super basem suā: nō cōmouebit ī sēculū & ī sēculū. **A**bysso quasi uestimēto opuisti eā: sup mōtes stabūt aquæ. **A**b increpatione tua fugientia uoce tonitruī tui formidabunt. **A**scendunt montes: & descendunt campi: ad locum quem fundasti eis: terminū posuisti eis: quæ non pertransibunt: nec reuertentur ut operiant terram. **Q**ui imittis fontes in conuallibus: ut inter medios montes ambulent. **E**t bibant animalia regionum: & reficiat onager sitim suā. **S**uper ea uolucres cæli morabuntur de medio nemorum dabit uocem. **Q**ui irrigas mōtes de cenaculis tuis: de fructu operum tuorum implebitur terra. **G**erminans herbam iumentis: & fœnum seruituti hominum. **E**t ducat panem de terra: & uinum lætificat cor hominis. **A**d exhilarandam faciem in oleo: panis autem cor hominis roborat. **S**aturabuntur ligna domini: cedri libani quas plantauit: ibi aues nidificabunt. **M**iluo abietes domus eius: montes excelsi ceruis: petrae refugium erinatis. **F**ecit lunam per tempora: sol cognouit occubitus suū. **P**osuisti tenebras & facta est nox: ipsa mouebūtur oēs bestia siluæ. **L**eones rugiētes ad pda & q̄rētes a deo escam sibi. **O**riente sole recedent: & in speluncis suis cubabunt. **E**greditur homo ad opus suū: & ad seruitutem suā: usq; ad uesperum. **Q**uā magnificata opa tua dñe: omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua. **H**oc mare magnū & latū manib⁹: ibi reptilia inuērabilia: aīalia pua cū gradib⁹ ibi naues p̄trāseūt. **L**euathan istū plasmasti: ut illuderet eis: oīa ī te sperāt ut des cibum eis in tempore suo. **D**ante te illis colligent: aperiente te manum tuā replebuntur bono. **A**bscondes uultum tuum & turbabūtur: auferes spūm eorū & deficiēt & ī puluerē suū reuertētur. **E**mittes spiritum tuum & creabuntur: & instaurabis faciem terræ.

Sit gloria

Iuxta hebraicam ueritatem.

Sit gloria dñi in sempiternum. letabitur dominus i operibus suis. **Q**ui respicit terram & tremat. tangit montes & fumant. **C**antabo domino in uita mea. psallam deo q̄diu sum. **P**laceat ei eloquium meum. ego autem lator in domino. **D**eficiant peccatores de terra & impii ultra non sint. benedic anima mea domino.

Alleluia alleluia.

Psalmus:

CV.

Confitemini domino. inuocate nomen eius. notas facite in populis cogitationes eius. **C**antate ei: & psallite ei loquimini in uniuersis mirabilibus eius. **E**t exultate in nomine sancto eius: letetur cor querentium dominum.

Querite dominum & uirtutem eius: querite faciem eius in griter.

Recordamini mirabilium eius que fecit: signorum & iudiciorum oris eius.

Semen abraham serui eius: filii iacob electi eius. **I**pse dominus deus noster: in uniuersa terra iudicia eius. **R**ecordatus est i eternum pacti eius: uerbi quod praecepit in mille generationes.

Quod pepigit cum abraham: & iuramenti sui cum isaac: & firmavit illud cum iacob: in legem cū israel in pactum sempiternum. **C**um essent uiri pauci: modici & aduenae in ea: & trāsierunt de gēte in gētem: & de regno ad populum alterum. **D**icens dabo tibi terram canaan funiculum hereditatis uestrae. **N**on dimisit hominem ut noceret eis: & corripuit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos: & prophetas meos nolite affligere.

Et uocauit famem super terram: omnem uirgam panis contriuit.

Misit ante faciem eorum uirum: in seruum uenundatus est ioseph.

Affixerūt in compedibus pedes eius: in ferrum uenit anima eius: usq; ad tempus: donec ueniret sermo eius: eloquium domini probauit eum. **M**isit rex & soluit eum princeps populorum & dimisit illum. **P**osuit eum dominum domus suae: & principem in omni possessione sua.

Ut erudiret principes eius: secundum uoluntatem suam & senes eius sapientiam docerent.

Et ingressus est in israel aegyptum: & iacob aduena fuit in terra cham.

Et crescere fecit populum suum nimis: & roborauit eum super hostes eius. **C**onuertit cor eorum ut odio haberēt populum eius: & dolose agerēt contra seruos illius. **M**isit moysen seruum suum: aaron quem elegit ipsum. **P**osuit in eis uerba signorum suorum: & portetorum suorum in terram cham. **M**isit tenebras & contenebrauit: & nō fuerunt increduli uerbis eius. **C**ōmutauit aquas eorum i sanguinem. & occidit pisces eorum. **E**bulliuit terra eorum ranas. in cubilibus regum ipsorum. **D**ixit & uenit musca omnimoda. cinifes in uniuerso termino eorum.

Dedit pluuias eorum grandinem. ignem flammātem in terra ipsorum. **E**t percussit uineam eorum: & ficum eorum & cōstregit lignum finium eorum. **D**ixit & uenit locusta: & brucus cuius nō erat numerus. **E**t comedit omne foenū terrae eorum. & deuorauit omnem fructum terrae eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum primitias uniuersi partus eorum.

Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.

Latata est egyptus cum egredierentur. qm̄ irruerat terror eorum: super eos.

Expandit nubē in tentorium. & ignem ut luceret nocte. **P**etierūt & adduxit orti gomerram: & pane celi saturauit eos. **A**peruit petram & fluxerūt aquae. concurrerūt in aridis flumina.

Quia recordatus est uerbi sancti sui: cum abraham seruo suo. **E**t eduxit populum suum i exultatione. in laude electos suos. **E**t dedit eis terras gentium. & labores tribuum possederunt.

Ut custodirent cerimonias eius: & legem eius seruarent.

Alleluia alleluia.

Psalmus:

CVI.

Confitemini domino quoniam bonus quoniam in aeternum misericordia eius.

Quis loquetur fortitudines deo auditas faciet omnes laudes eius.

Beati qui custodiunt iudicium: & faciunt iustitiam in omni tempore.

Recordare mei domine in repropitiatione populi tui: uisita me in salutare tuo.

Ut uideam bona electorum tuorum: & later in letitia gentis tuae & exultem cum hereditate tua.

Peccauimus cum patribus nostris. inique fecimus. impie egimus.

Patres nostri in egypto non intellexerunt mirabilia tua. non sunt recordati multitudinis misericordiae tuae. **E**t ad iracundiam prouocauerunt super mare. in mari rubro.

Et saluauit eos propter nomen suum: ut ostenderet fortitudinem suam.

Et comminatus est mari rubro. & aruit. & traduxit eos per abyssos quasi in deserto.

Et saluauit eos de manu odientis: & redemit eos de manu inimici.

Et operuit aqua hostes eorum unus ex ipsis non superfuit.

Et crediderunt uerbis eius. cecineruntq; laudem eius.

Cito obliti sunt operum illius: nec expectauerunt uoluntatem eius.

Et desiderauerunt desiderium in deserto. & tentauerunt deum in solitudine.

Et dedit eis petitionem ipsorum. & misit tenuitatem in animam eorum.

Et cælati sunt moysen in castris aaron factum domini.

Aperta est terra: & deuorauit dathan: & operuit synagogam abiran.

Psalterium.

¶ Et succensus est ignis in synagogam eorum flama excussit impios.
¶ Fecerunt vitulum in oreb: & adorauerunt conflatile. **¶** Et mutauerunt gloriam suam in similitu-
 dine bouis comedētis fœnum. **¶** Obliti sunt dei saluatoris sui: qui fecit magnalia in ægypto mira-
 bilia in terra cham terribilia super mari rubro. **¶** Dixit ergo ut contereret eos. nisi moyses electus
 eius. stetit medius contra faciem illius: ut conuerteret indignationem eius: & non interficeret.
¶ Et despexerunt terram desiderabilem. nec crediderunt sermoni eius. & murmurauerunt in taber-
 naculis suis non exaudierunt uocem domini. **¶** Et eleuauit manum suā super eos. ut deliceret eos
 in deserto. **¶** Et ut deliceret semen eorum in gentibus. & dispergeret eos in terris.
¶ Et consecrati beelphegor. & comederunt uictimas mortuorum.
¶ Et concitauerunt eum in studiis suis: & percussit eos plaga.
¶ Stetit autem sinees & diiudicate. & est retenta percussio. & reputatum est ei in iustitia. in genera-
 tione. & generationem usq; in æternum. **¶** Et prouocauerunt super aquam cōtradictionis & affli-
 ctus est moyses propter eos. quia prouocauerunt spiritum eius. **¶** Et præcepit labiis suis. non exter-
 minauerunt populos. quos dixit dominus illis. **¶** Et cōmixti sunt gentibus. & didicerunt. opera
 eorum & seruiuerunt sculptilibus eorum. & factum est eis in scandalum.
¶ Et immolauerunt filios suos & filias suas demonibus. **¶** Et effuderunt sanguinem innocentem
 sanguinem filiorum suorum. & filiarum suarum quos immolauerunt sculptilibus chanaam.
¶ Et polluta est terra in sanguinibus. & coinquinati sunt in operibus suis.
¶ Et fornicati sunt in studiis suis. iratus est itaq; furor domini. in populum suū & abhominatus est
 hereditatem suam. **¶** Et dedit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.
¶ Et afflixerunt eos inimici sui. & humiliati sunt. sub manu eorum. multis uicibus liberauit eos.
¶ Ipsi uero prouocabant in consiliis suis. & humiliati sunt propter iniquitates suas.
¶ Et nidi tribulationes eorum: cum exaudiret eos rogantes. **¶** Et recordatus est pacti sui cum eis
 & poenituit eum secundū multitudinem misericordiae suae. **¶** Et dedit eos miserabiles coram om-
 nibus qui ceperant eos. **¶** Salua nos domine deus noster. & congrega nos de gentibus. ut cōfitea-
 mur nomini sancto tuo. & canamus laudem tuam.
¶ Benedictus dominus deus israel ab æterno & usq; in æternum: & dicet omnis populus Amen.
¶ Alleluia. Psalms. CVII.

¶ Onitemini domino quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius.
¶ Dicat q redēpti sunt a dño quos redemit de manu hostis. & de terris cōgregauit eos.
¶ Ab oriente & occidente. ab aquilone. & mari. errauerūt in solitudine in deserta uia. ci-
 uitate q habitaretur non reperiunt.
¶ Esurientes & sitientes: aia eorū in ipsis deficiebat. **¶** Et clamauerunt ad dñm in tribulatione sua:
 de afflictione eorū eripuit eos. **¶** Et duxit illos per uia rectā: ut uenirent in ciuitatem habitabilem.
¶ Confiteantur dño misericordia eius. & mirabilia eius in filios hoīum. **¶** Quia saturauit aīam ua-
 cuā: & aīam esurientem impleuit bonis. **¶** Habitantes in tænebris & umbra mortis. alligatos in opia
 & ferro. **¶** Quia prouocauerunt sermones dñi: & consilium excelsi blasphemauerunt.
¶ Et humiliauit in labore cor eorum. ceciderunt. & non erat qui adiuuaret.
¶ Et clamauerunt ad dominum in tribulatione sua: & de angustiis eorum saluauit eos.
¶ Et eduxit eos de tænebris. & umbra mortis. & uincula eorum dirupit.
¶ Confiteantur domino misericordiae eius. & mirabilia eius in filios hominum.
¶ Quia contriuit portas æreas. & uestes ferreos confregit. **¶** Stultos propter uiam sceleris eorum
 & pp iniquitates afflictos. **¶** Omnē cibū. abominata est aia eorū. & accesserunt ad portas mortis.
¶ Et clamauerunt ad dñm in tribulatione sua: de angustiis eorū saluauit eos. **¶** Misit uerbū suū &
 sanauit eos: & saluauit de interitu eorū. **¶** Confiteant dño misericordias eius: & mirabilia eius in fi-
 lios hoīum. **¶** Et imolent hostias gr̃as: & narrent opa eius in laude. **¶** Qui descendunt in mare
 in nauibus: facientes opus in aquis multis. **¶** Ipsi uiderunt opa dñi: & mirabilia eius in profundo.
¶ Dixit & surrexit uentus tempestatis: & eleuauit gurgites eius. **¶** Ascendunt in cælum: & descen-
 dunt in abyssos: aia eorū in afflictione consumitur. **¶** Obstupuerūt & intremuerunt quasi ebrius:
 & uniuersa sapientia eorū aborta est. **¶** Clamabant autem ad dñm in tribulatione sua: & de angu-
 stia educet eos. **¶** Statuet turbinem in tranquillitatem: & silebunt fluctus eius.
¶ Latrabunt qm̃ quieuerunt: & deducet eos ad portū: quē uoluerunt. **¶** Confiteantur dño mise-
 ricordiae eius: & mirabilia eius in filios hominum. **¶** Et exaltent eum in æcclesia populi: & in ca-
 thedra seniorum laudēt eum. **¶** Ponet flumina in desertum: & fontes aquarum i sitim.
¶ Terram fructiferam in falsuginem. præmalitia habitatorum eius. **¶** Ponet desertum in paludes
 aquarū: & terram inuiam in fontes aquarum. **¶** Et collocauit ibi esurientes: & formabunt urbem
 ad habitandum. **¶** Et seret agros: & plantabunt uineas: & facient fruges genimina.
¶ Et benedicet eis: & multiplicabuntur nimis: & pecora eorum non minuet.
¶ Imminuta sunt autem & afflicti: propter angustiam mali: & doloris.
¶ Et effundet despectionem super principes: & errare eos faciet in solitudine deuia.
¶ Et subleuabis

Iuxta hebraicam ueritatem.

Et subleuabit pauperem de inopia: & ponet quasi gregeſ familias: Videbunt recti & lætabun-
tur: & ois iniquitas cōtrahet os ſuū. Quis ſapiens & cuſtodiet hæc: & intelliget miſericordias dñi.

Canticum, Pſalmi Dauid.

CVIII.

PAratum cor meum deus cantabo: & pſallam: ſed & gloria mea.
Conſurge pſalterium & cithara: conſurgam mane.
Conſitebor tibi in populis domine: & cantabo te in nationibus.
Quoniam magna ſuper cælos miſericordia tua: & uſq; ad nubes ueritas tua.
Exaltate ſuper cælos deus: & ſuper omnem terram gloria tua: ut liberentur dilecti tui.
Salua dextera tua: & exaudi me: deus locutus eſt in ſanctuario ſuo: gaudebo: diuidā ſichē: & ual-
lem ſocoth dimetiar. Meus eſt galaad & meus eſt manafſes: & effraim uirtus capitis mei.
Iuda dux meus, moab lebes peluis meæ. ſuper idumeam proiciam calciamentum meum. cū phy-
liſtim federabor. Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me uſq; in idumeam?
Non tu deus qui proiaceras nos. Et non exies deus in exercitiſ noſtris.
Da nobis auxilium in tribulatione: uana eſt enim ſalus ab homine.
In deo erimus fortes: & ipſe conculcabit hoſtes noſtros.

Deus laudis meæ non tacēbis: quia os impij & dolofi contra me apertum eſt.
Locuti ſunt de me lingua mendacii: uerbis odij circūdederunt me: & expugnauerūt
me gratis. Pro eo q̄ eos diligebam, aduerſabantur mihi: ego autem orabam.
Et poſuerunt contra me malum pro bono: & odium pro dilectione mea. Conſtitue ſuper eū
impium: & ſathan ſtet a dextris eius. Cum fuerit iudicatum exeat condemnatus: & oratio eius ſit
in peccatum. Fiant dies eius parui: & epiſcopatum eius accipiat alter.
Sint filij eius pupilli: & uxor eius uidua. Inſtabiles uagentur filij eius: & mēdicent: & quærat̄ur
in pari & uiſ ſuis. Scrutetur exactor uniuerſa quæ habet: & diripiantur ab alienis labores eius.
Non ſit qui eius miſereatur: nec qui clāmens ſit in pupillo eius. Fiat nouiſſimū eius interitus:
in generatione altera deleatur nomē eius. Redeat in memoriam iniquitas: patrum eius apud
deum: & iniquitas matrum eius non deleatur. Sit cōtra dominum ſemper: & intereat de terra
memoria eorum: eo q̄ non eſt recordatus facere miſericordiam: & perſecutus eſt uirum inopem:
& pauperem: & compunctum corde: ut interficeret. Et dilexit maledictionem quæ ueniet ei: &
& noluit benedictionē quæ elongabitur ab eo. Et indutus eſt maledictione quaſi uestimento
ſuo: & ingreditur, quaſi aqua in uiſcera eius: & quaſi oleum in oſſa eius. Sit ei quaſi pallium qđ
circūcidatur: & quaſi cingulum quod ſemper accingitur. Hæc eſt retributio hiſ qui aduerſan-
tur mihi a dño: & q̄ loquuntur malū contra aiam meā. Tu autē dñe deus fac mecum pp nomen
tuum. qm̄ bona eſt miſericordia tua. Libera me qm̄ egenus & pauper ſum: & cor meum uulne-
ratum eſt intrinſecus. Et quaſi umbra cum inclinatur abduſtus & excuſſus ſum quaſi locuſta.
Genua mea uacillauerunt a ieiunio: & caro mea imutata eſt abſq; oleo. Et ego factus ſum op-
probrium illis: uidentes me mouerunt caput ſuum. Adiua me dñe deus meus: ſalua me ſecun-
dum miſericordiam tuam. Et ſciant qm̄ manus tua hæc: tu dñe feciſti eam.
Maledicent illi, & tu benedices. reſtiterunt, & confundantur: ſeruus autem tuus lætabitur.
Induantur aduerſarij mei confuſione: & operiantur quaſi uestimento confuſione ſua.
Conſitebor domino uehementer in ore meo: & in medio populorum laudabo eum.
Quoniam ſtabit a dextris pauperis: ut ſaluet a iudicib; animam eius.

Pſalmus, Dauid.

CX.

DIXIT Dominus domino meo: ſede a dextris meis:
Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedibus tuis.
Virgā fortitudinis tuæ emittet dominus ex ſion: dñare in medio inimicor; tuor;.
Populi tui ſpontanei in die fortitudinis tuæ: in montibus ſanctis: de uulua oriatur
tibi ros adoleſcentiæ tuæ. Iurauit dñs: & non pœnitebit: tu ſacerdos in æternum ſe-
cundum ordinem melchizedec. Dominus ad dexteram tuam percuffit in die furoris ſui reges.
Iudicabit in gentibus. impleuit ualles. percuffit caput in terra multa.
De torrente in uia bibit propterea exaltabit caput.

Alleluia.

Pſalmus.

CXI.

Conſitebor dño in toto corde in conſilio iuſtoꝝ & cōgregatione: magna opera domini.
Exq̄renda in cunctis uolūtatiſ ſuis gloria & decor opus eius & iuſtitia eiꝝ pſeuerās.
Memoriam ſecit mirabiliū ſuoꝝ: clemens & miſericors dñs: æſcā dedit timentib; ſe.
Mæmor erit in ſempiternum paſti ſui: fortitudinem operum ſuorum annunciauit po-
pulo ſuo: ut det illis hæreditatem gentium. Opus manuū eius ueritas & iudiciū: fidelia oīa p̄ce-
pta eius: firmata iugiter in ſempiternū: facta i ueritate & eq̄tate. Redemptionē miſit populo ſuo
mandauit in æternum paſtum ſuum: ſanctum & terribile nomen eius.
Initium ſapiētiæ timor dñi: doctrina bona cunctis qui faciunt eā. Laus eius pſeuerat iugiter.

Psalterium.

Alleluia.

Psalmus.

CXII.

Eatus uir qui timet dominum: in mandatis eius uolet nimis.

Potens in terra erit semen eius: generatio iustorum benedicetur.

Substantia & diuitiae in domo eius: & iustitia eius perseverans.

Ortum est in tenebris lumen iustis clemēs: & miserator: & iustus. Bonus uir clemens & scērans: dispensabit uerba sua in iudicio: quia in æternum non commouebitur. In memoria sempiterna dñs iustus: ab auditu malo non timebit. Paratum cor eius confidens in dño: firmatum cor eius: non timebit: donec aspiciat in hostibus suis. Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius permanet in æternum: cornu eius exaltabitur in gloria. Impius uidebit: & irascetur dentibus suis frenet & tabescet desiderium impiorum peribit.

Alleluia.

Psalmus.

CXIII.

Audate serui dñi: laudate nomē dñi. Sit nomē dñi benedictū: a modo & usq; i seculū.

Ab ortu solis & usq; ad occasum eius: laudabile nomen domini.

Excelsus super omnes gentes dominus super cælos gloria eius.

Quis ut dñs deus noster: qui in excelsis habitans humilia respicit in cælo & in terra:

Suscitans de puluere inopem: de stercore eleuabit pauperem. Ut sedere faciat cū principibus cū principibus populi sui. Qui collocat sterilem in domo matrem filiorum lætantem.

Alleluia.

Psalmus.

CXIII.

Vm egredereetur israel de ægypto: domus iacob de populo barbaro.

Factus est iudas in sanctificatione eius: israel potestas eius.

Mare uidit & fugit: iordanis conuersus est retrorsum.

Montes subsilierunt ut arietes: colles quasi filii grægis. Quid est tibi mare qđ fugisti iordanis qđ conuersus es retrorsum. Montes subsultasti ut arietes: colles quasi filii grægis.

A facie domini contremiscit terra: a facie dei iacob.

Qui conuertit petram in paludes aquarum: & silicem in fontes aquarum.

Alius psalmus secundum hebreos.

Psalmus.

CXV.

Non nobis dñe nō nobis: sed nomini tuo da gloriā. Propter misericordiā tuā: & ueritatē tuā: ne dicāt gētes ubi est de' eorū. De' aut noster in cælo: uniuersa q̄ uoluit fecit.

Idola: ipsarū argentū & aurū: op' manuū hoīum. Os hñt & nō loquntur: oculos hñt & non uidebūt. Aures hñt: & non audient: nasum habent & non odorabunt.

Man' hñt & nō palpabūt: pedes hñt & non ambulabūt: & non sonabūt in gutture suo. Similes illis fiāt q̄ faciūt ea: & oēs q̄ cōfidūt i eis. Israel cōfide in dño: auxiliator eorū & p̄tor eorū ipse.

Dom' aharon cōfide in dño: auxiliator eorū & p̄tor eorū ipse. Timētes dñm confidite in dño: auxiliator eorū & p̄tor eorū ipse. Dñs recordat' nři bñdicet: bñdicet domui israel: bñdicet domui aharon: bñdicet timētib' dñm paruis cū magnis. Addat dñs sup uos: sup uos: sup filios uos.

Bñdicti uos a dño: q̄ fecit cælos & terrā. Cælū cæli dño: terrā aut dedit filiis hoīum.

Non mortui laudabunt dominum: nec omnes qui descendunt in silentium.

Sed nos benedicemus domino a modo & usq; in æternum.

Alea.

Psalmus.

CXVI.

Ilexi qm̄ exaudiet dñs uocē dep̄cationis meæ. Inclinauit enī aurē suā mihi: & in dieb' meis inuocabo. Circūdederūt me funes mortis: & munitiones iferni inuenerunt me.

Angustiā & dolorē reperi: nomē dñi inuocabo. Obsecro dñe libera aīam meam: clemēs & iust' & de' noster misericors. Custodit puulos dñs: attenuat' sum: & me saluabit.

Reuertete aīa mea in regem tuā: qđ dñs reddidit tibi. Quia eruit aīam meā de morte: oculos meos a lachrimis pedes meos ab offensa. deambulabo corā dño in terris uiuorum.

Alius psalmus secundum latinos.

Redidi pp qđ locut' sum: ego aut afflikt' sum nimis. Ego dixi in stupore meo: oīs hō mēdaciū. Quid retribuā dño p oīb' q̄ retribuit mihi. Calicē salutaris accipia: & i noīe dñi inuocabo.

Vota mea dño reddā: corā nūc oī populo ei': gloriosa in cōspectu dñi mors sanctorū ei'. Obsecro dñe qđ ego seru' tu': ego seru' tuus filius ancillæ tuæ:

Dissoluiſti uincula mea: tibi immolabo hostiam laudis: & in nomine domini inuocabo.

Vota mea dño reddā in cōspectu nūc oīs populi eius: in atriis domus dñi: i medio tui hierusalē.

Alleluia.

Psalmus.

CXVII.

Audate dominum omnes gentes: collaudate eum uniuersi populi.

Quia confirmata est super nos misericordia eius: & ueritas domini in æternum.

Onſitemini dño: qm̄ bonus: qm̄ in æternum misericordia eius. Dicat nunc israel: qm̄ in eternū misericordia eius. Dicat nūc domus aharon: qm̄ in æternū misericordia ei'.

Dicant nunc qui timent dominum: qm̄ in æternum misericordia eius.

Psalmus.

CXVIII.

De tribulatione

Juxta hebraicam ueritatem.

Tribulatio inuocaui dñm: exaudiuit me in latitudine domus. **C** Dñs mecum non timebo qd faciat mihi hō. **C** Dñs mihi auxiliator: & ego despiciā odientes me. **C** Melius spare in dño: q̄ spare in hoīe. **C** Melius spare in dño: q̄ spare in principib⁹. **C** Oēs gētes circūdederūt me: in noīe dñi q̄ ultus sum eas. **C** Circūdederūt me: et obsederūt me: in noīe dñi q̄ ultus sum eas. **C** Circūdederūt me quasi apes: exterritæ sunt quasi ignis spinagē: in noīe dñi q̄ ultus sum eas. **C** Impulsus pellebar ut caderē: & dñs sustentauit me. **C** Fortitudo mea & laudatio dñs: & factus est mihi ad salutem. **C** Vox laudis & salutis: in tabernaculis iustorum. **C** Dextera dñi fecit fortitudinē: dextera dñi excelsa: dextera dñi fecit uirtutē. **C** Nō moriar sed uiuā & narrabo opa dñi. **C** Corripies corripuit me dñs: & morti nō tradidit me. **C** Aperte mihi portas iustitiæ: ingressus in eas cōfitebor dño: hec porta dñi: iusti intrabūt in eā. **C** Cōfitebor tibi: qm̄ exaudisti me: & factus es mihi ad salutē. **C** Lapis quē reprobauerūt ædificātes fact⁹ est in caput anguli. **C** A dño factū est istud: hoc mirabile in oculis nr̄is. **C** Hæc dies quā fecit dñs: exultemus & lætemur i ea. **C** Obsecro dñe salua obsecro: obsecro dñe spare obsecro. **C** Bñdict⁹ q̄ uenit i noīe dñi. **C** Bñdixim⁹ uobis de domo dñi: de⁹ dñs & apparuit illis. **C** Frequēte sollēnitatē: in frōdo sis. usq; ad cornu altaris. **C** Deus me⁹ es tu. & cōfitebor tibi de⁹ me⁹ exaltabo te. **C** Cōfitebor dñe qm̄ bon⁹: qm̄ in æternū misericordia ei⁹. **C** Alleluia. Aleph. **C** Psalmus. CXVIII.

Beatī imaculatī uia q̄ ābulant in lege dñi. **C** Beati q̄ custodiūt testimonia ei⁹. in toto corde regunt eū. **C** Nec enī q̄ opantur iniquitatē: in uis ei⁹ ambulauerūt. **C** Tu mādaſti pcepta tua custodire nimis. **C** Utinā dirigātur uia mea ad custodiēda pcepta tua. **C** Tunc nō cōfundar cū respexero ad oīa mādata tua. **C** Cōfitebor tibi in directiōe cordis: cū didicero iudicia iustitiæ tuæ. **C** Præcepta tua custodiā: ne derelinquas me usq; nimis. **C** Beth.

Nquo corrigit iuuenis semitā suā: cū custodierit uerba tua. **C** In toto corde meo exquirit: ne errā me facias a mādatīs tuis. **C** In corde meo abscondi eloq; tua: ut non peccē tibi. **C** Benedictus tu dñe. doce me pcepta tua. **C** In labiis meis narraui oīa iudicia oris tui. **C** In uia testimoniorū tuorū: delectatus sum quasi in oīb⁹ diuitiis. **C** In pceptis tuis meditabor: & cōtēplabor semitas tuas. **C** In iustitiis tuis delectabor n̄ obliuiscar uerba tua. **C** Gimel.

Ribue seruo tuo: uiuā & custodiā uerba tua. **C** Reuela oculos meos. & uidebo mirabilia de lege tua. **C** Aduena ego sum in terra. ne abscondas a me mādata tua. **C** Desiderauit aīa mea desiderare iudicia tua in oī tpe. **C** Increpasti sup̄bos maledicti q̄ recedūt a mādatīs tuis. **C** Aufer a me opprobriū. & cōtēptū. qm̄ testimonia tua custodiui. **C** Et enim sederūt principes aduersum me loquēbantur. seruus aut̄ tuus. meditabatur præcepta tua. **C** Sed & testimonia tua. uoluptas mea. quasi uiri amicissimi mei. **C** Deleth.

Dhesit pulueri aīa mea uiuifica me iuxta uerbū tuū. **C** Vias meas exposui & exaudisti me doce me iustitiā tuā. **C** Viā pceptorū tuorū fac me itelligere. & loquar i mirabilibus tuis. **C** Destillauit aīa mea p̄stultitia. serua me iuxta eloquiū tuū. **C** Viā mēdaciī. aufer a me. & legē tuā dona mihi. **C** Viam fidei elegi. iudicia tua apponebam. **C** Adhesi testimoniis tuis dñe. ne cōfundas me. **C** Viā mādatoꝝ tuorū curra. qm̄ dilataſti cor meū. **C** He.

Stende mihi dñe uia pceptorū tuorū: & custodiā eā p̄ uestigiū. **C** Doce me & obseruabo legē tuā: & custodiā eā in toto corde. **C** Deduc me in semitā mandatoꝝ tuorū. q̄ ipsam uolui. **C** Inclina cor meū ad testimonia tua. & non ad auaritiā. **C** Auerte oculos meos ne uideāt uanitatē. in uia tua uiuifica me. **C** Suscita seruo tuo eloquium. in timore tuo. **C** Auerte opprobrium meum quod reueritus sum. quia iudicia tua bona. **C** Ecce concupiui præcepta tua. in iustitia tua uiuifica me. **C** Vau.

Tueniant mihi misericordiæ tuæ dñe. & salus tua iuxta eloquiū tuū. **C** Et respōdebo exprobrantibus mihi sermonem: q̄ sp̄aui in sermone tuo. **C** Et ne auferas de ore meo uerbū ueritatis usq; nimis. qm̄ iudicia tua expectaui. **C** Et custodiā legē tuā iugiter. i sempiternū & ultra. **C** Et ambulabo in spatioſo. q̄ pcepta tua exquirit. **C** Et loquar in tuis testimoniis corā regibus & nō cōfundar. **C** Et delectabor in mādatīs tuis q̄ dilexi. **C** Et leuaui manus meas ad mandata tua q̄ dilexi: & loquar in pceptis tuis. **C** Zain.

Emento sermonis seruo tuo: quē me spare fecisti. **C** Hæc est consolatio mea. in afflictioe mea. q̄ eloquiū tuū uiuificauit me. **C** Sup̄bi deridebant me nimis. a lege tua non declinaui. **C** Recordatus sum iudicioꝝ tuorū a sæculo dñe. & consolatus sum. **C** Horror obtinuit me ab impiis. q̄ dereliquerunt legē tuā. **C** Carmina erant mihi pcepta tua. in domo peregrinationis meæ. **C** Recordatus sum in nocte tui noīs dñe. & custodiui legem tuam. **C** Hoc factum est mihi. quia præcepta tua custodiui. **C** Heth.

Ars mea dñe. dixi ut custodiā uerbū tuū. **C** Depcatus sum uultū tuū in toto corde. misere mei secundum eloquium tuum. **C** Recogitaui uias meas. & cōuerſi pedes meos ad testimonia tua. **C** Festinaui & non neglexi. custodire mandata tua. **C** Funes impiorum implicauerunt me. legē tuā nō sum oblitus. **C** Medio noctis surgam ad confitendū tibi. super iudicia iustitiæ tuæ. **C** Particeps ego sum omnium timētium te. & custodientiū pcepta tua.

Psalterium.

Misericordia tua domine plena est terra: praecepta tua doce me.

Tethi

Benefecisti cum seruo tuo domine: secundum uerbum tuum. **B**onum sermonem: & sciam doce me: quia mandatis tuis credidi. **A**nte quam audire ego ignoravi: nunc autem eloquium tuum custodiui. **B**onus es tu. & beneficus doce me precepta tua. **A**pplicabant mihi mendacium superbi: ego autem in toto corde seruabam precepta tua. **I**ncrassatum est uelut adeps cor eorum: ego in lege tua delectabar. **B**onum mihi quia afflicti sum: ut discerem precepta tua.

Melior est mihi lex oris tui super milia auri & argenti.

Todi

Manus tuae fecerunt me: & firmanerunt me: doce me: & discam mandata tua. **Q**ui timent te uidebunt me & letabuntur: quia sermonem tuum expectaui. **S**cio domine quia iustum iudicium tuum: & uere afflixisti me. **S**it obsecro misericordia tua: in consolatione mea: sicut locutus es seruo tuo.

Veniant mihi misericordiae tuae & uiuam: quia lex tua delectatio mea. **C**onfundantur superbi: quoniam iniqui contriuerunt me: ego autem loquar in preceptis tuis. **R**euertatur ad me qui timet te: & qui sciuit testimonium tuum. **F**iat cor meum perfectum: in preceptis tuis: ut non confundar.

Chaph

Defecit in salutare tuum anima mea: uerbum tuum expectaui. **C**onsumpti sunt oculi mei: in uerbum tuum: dicentes quoniam consolaberis me. **E**t cum essem quasi uer in pruinam: precepta tua non sum oblitus. **Q**uot sunt dies serui tui: quando facies in persequentibus me iudicium. **F**oderunt mihi superbi foueas: quae non erant iuxta legem tuam. **O**mnia mandata tua uera: falso persecuti sunt me: auxilia mihi. **P**aulominus consumpsit me in terra: ego autem non dimisi precepta tua. **S**ecundum misericordiam tuam uiuifica me: & custodiam testimonia oris tui.

Lamed

Non aeternum domine: uerbum tuum praestat in caelo. **I**n generatione: & generatione fides tua. **F**undasti terram & stat: iudicia tua stant usque hodie: quia omnia seruiunt tibi. **N**isi quod lex tua: delectatio mea: forte perissem in praesentia mea. **I**n sempiternum non obliuiscar preceptorum tuorum: quia per ipsa uiuificasti me. **T**uus sum ego salua me: quoniam precepta tua quasi uiuificaui. **M**e expectauerunt impii: ut perderent me: testimonium tuum considerabo.

Omnis consumationis uidi finem. latum praeceptum tuum nimis.

Mem

Quam dilexi legem tuam tota die. hic meditatio mea. **S**uper inimicos meos instruis me mandato tuo: quia in sempiternum hoc est mihi. **S**uper omnes qui docebant me eruditus sum: quia testimonia tua meditatio mea est. **S**uper senes irrelexi: quia precepta tua seruauimus. **A**b omni semita mala prohibui pedes meos: ut custodirem uerba tua.

A iudiciis tuis non recessi: quia tu illuminasti me. **Q**uam dulce gutturi meo: eloquium tuum super mel ori meo. **P**raecepta tua considerabam: propterea odiui omnem semitam mendacii.

Nun

Vterna pedi meo uerbum tuum: & lux semitae meae. **I**uravi & perseuerabo: ut custodiam iudicia iustitiae tuae. **A**fflictus sum usque nimis domine: uiuifica me iuxta uerbum tuum. **V**oluntaria oris mei complacent tibi domine: & secundum iudicia tua doce me. **A**nima mea in manu mea semper & legis tuae non sum oblitus. **P**osuerunt impii laqueum mihi: & a praeceptis tuis non aberravi. **H**ereditas mea testimonia tua in sempiternum: quia gaudium cordis mei sunt. **I**nclinaui cor meum ut facerem iustitias tuas: propter aeternam retributionem.

Samech

Multos odii: & legem tuam dilexi. **P**rofectio mea & scutum meum tu es uerbum tuum expectaui. **R**ecedite a me maligni & custodiam mandata dei mei. **C**onfirma me secundum uerbum tuum & uiuam: & noli me confundere ab expectatione mea. **A**uxiliare mihi & saluus ero: & delectabor in praeceptis tuis iugiter.

Abiecisti omnes qui ignorant praecepta tua: quia mendax cogitatio eorum.

Quali scoriam computasti omnes impios terrae: propterea dilexi testimonia tua.

Horipilauit a timore tuo caro mea: & iudicia tua timui.

Hain

Ecce iudicium & iustitiam: ne derelinquas me his qui calumniatur me.

Sponte pro seruo tuo in bonum: ne calumnientur me superbi.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum: & in eloquium iustitiae tuae.

Fac cum seruo tuo iuxta misericordiam tuam: & praecepta tua doce me.

Seruus tuus ego instrue me: & cognoscam testimonia tua.

Tempus ut facias domine praeparati sunt legem tuam.

Propterea dilexi mandata tua: super aurum & topacion.

Propterea in uniuersa praecepta tua direxi: omnem semitam mendacii odio habui.

Phe

Mirabilia testimonia tua: idcirco custodiuit ea anima mea.

Ostium sermonum tuorum lucidum docet paruulos.

Os meum aperui: & respiraui: quia mandata tua desiderabam.

Respice ad me & miserere mei: iuxta iudicium diligentium nomen tuum.

Gratias meos firma in sermone tuo: & non des potestatem in me uniuersae iniquitati.

Redime me

Iuxta hebraicam ueritatem.

Redime me a calumniis hominū: ut custodiant praecepta tua.

Vultum tuū ostende seruo tuo: & doce me praecepta tua.

Rui aquarum fluebant de oculis meis: quia non custodierunt legem tuam.

Sade.

Iustus tu domine: & rectum iudicium tuum. **M**andasti iustitiam testimoniis tuis: & ueritatem tuā nimis. **C**onsumpsit me zelus meus quia obliui sunt uerbo: & tuos hostes mei.

Probatus sermo tuus nimis: & seruus tuus dilexit illud. **P**aruuulus ego sum: & contempnibilis: sed praecepta tua non sum oblitus. **I**ustitia tua iustitia sempiterna: & lex tua ueritas.

Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua uoluptas mea.

Iusta testimonia tua semper: doce me & uiuam.

Coph.

Lamaui in toto corde exaudi me dñe: praecepta tua custodiā. **I**nuocaui te saluū me fac & custodiam testimonia tua: **S**urgam adhuc in tenebris & clamabam: uerbum tuū expectans. **P**raeueniebant oculi uigilias: ut meditarer in sermonibus tuis.

Vocem meam audi iuxta misericordiam tuam: dñe: secundum iudicium tuū uiuifica me.

Appropinquauerunt persecutores mei sceleri & a lege tua procul facti sunt. **P**rope es tu domine & omnia mādata tua ueritas. **P**incipio noui de testimoniis tuis: quia in aeternū fundaueris ea.

Res.

Ide afflictionem meā: & eripe me: quia legis tuae non sum oblitus. **I**udica cām meā & redime me: in sermone tuo uiuifica me. **L**onge ab impiis salus: quia praecepta tua non querunt. **M**isericordiae tuae multae domine iusta iudicia tua uiuifica me. **M**ulti qui persequuntur me & affligunt me: a testimoniis tuis non declinaui. **V**idi prauaricantes & merebā: quia uerbū tuū non custodierunt. **V**ide: qm̄ praecepta tua dilexi dñe: iuxta misericordiam tuam uiuifica me. **C**aput uerborum tuorum ueritas: & in sempiternum oē iudiciū iustitiae tuae.

Sin.

Pincipes persecuti sunt me sine cā: uerba autē tua. timuit cor meum.

Caudens in eloquio tuo: sicut qui inuenit spolia multa. **M**endacium odio habui: & detestatus sum: legem autē tuam dilexi. **S**epties in die laudaui te: super iudiciis iustitiae tuae. **P**ax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum. **E**xpectanti salutare tuū domine: & mandata tua feci. **C**ustodiuit anima mea testimonia tua: & dilexit ea nimis.

Custodiui praecepta tua: & testimonia tua: quia omnes uiae meae: in conspectu tuo.

Thau.

Ingrediaturs laus mea corā te dñe: secundū uerbū tuū doce me. **V**eniat deprecatio mea. ante uultū tuū: secundū eloquiū tuū libera me. **F**undant labia mea hymnum: docebis enim me praecepta tua. **L**oquatur lingua mea sermonē tuū: quia oīa mādata tua iusta.

Sit manus tua auxiliatrix mea: quia praecepta tua elegi. **D**esideraui salutare tuū dñe: & lex tua uoluptas mea. **V**iuēt aīa mea & laudabit te: & iudicia tua auxiliabuntur.

Erraui quasi ouis perdita: quare seruum tuum: quia mandatorum tuorum nō sum oblitus.

Canticum graduum.i.

Psalmus.

CXX.

Ad dominū in tribulatione mea clamaui: & exaudiuit me. **D**ñe libera aīam meā a labio mendacii a lingua dolosa. **Q**uid dabit tibi aut quid apponet tibi ad linguam dolosam. **S**agittae potentis acutae cum carbonibus iuniperorum: **H**eu mihi: quia peregrinatio mea prolongata est: habitauī in tabernaculis cedar: multum habitauit in ea anima mea.

Cum odiente pacem: ego pax: & cum loquēbar illi ad bellum.

Canticum graduum.ii.

Psalmus.

CXXI.

Euabo oculos meos ad montes: unde ueniet auxiliū mihi. **A**uxiliū meū a dño factore caeli & terrae. **N**on det in cōmotionem pedē tuum: neq; dormitet qui custodit te.

Ecce non dormitabit neq; dormiet qui custodit israel: **D**ñs custodit te dñs protectio tua: super manū dexterā tuā. **P**er diē sol nō percutiet te: neq; luna p noctē. **D**ñs custodit te ab omni malo: custodiat aīam tuā. **D**ñs custodiat exitum tuū & introitū tuū amō & usq; in aeternū.

Canticum graduum.iii.

Psalmus.

CXXII.

Etatus sum eo qđ dixerunt mihi in domū dñi ibimus. **S**tantes erant pedes nři: in portis tuis hierusalem. **H**ierusalem quae aedificatis ut ciuitas cuius participatio ei⁹ in id ipm̄.

Quia illuc ascenderunt: tribus: tribus dñi: testimonium israel ad confitendum noi dñi.

Quia ibi sederunt sedes in iudicio: sedes domini dauid: **R**ogate pacē hierusalē: sit bene his q diligunt te. **S**it pax in muris tuis: abundantia in domibus tuis. **P**ropter fratres meos: & amicos meos: loquēbar pacē tibi. **P**ropter domum domini dei nostri quārā bona tibi.

Canticum graduum.iiii.

Psalmus.

CXXIII.

De te leuaui oculos meos: qui habitas in caelis.

Ecce sicut oculi seruoꝝ ad manū dñoꝝ suoꝝ. **S**icut oculi ancillae ad manū dñae suae

Psalterium.

sic oculi nři ad dñm deū nřm: donec misereat nři. **C** Misere nři dñe misere nři: qđ multū repleti sumus despectione. **C** Multū repleta est anima nostra opprobrii abūdātia & despectiōe sup̄boze

Nisi dñs fuisset in nobis: dicat nunc israel: nisi dñs fuisset in nobis. **C** Cum exurgeret hoies in nos: forsitan uiuos absorbuissent nos. **C** Cum irasceretur furor eorum sup̄ nos: forsitan aqua circūdedissent nos. **C** Torrens transisset sup̄ aīam nostram: forsitan transissent super animā nostrā aqua superbia. **C** Benedictus dñs qui non dedit nos in prādam dentibus eorum. **C** Anima nostra quasi auis erepta est de laqueo uenantium. **C** Laqueus cōtritus est: & nos liberati sumus. **C** Auxilium nostrum in nomine domini: qui fecit cælum & terram.

Qui confidunt in dño: quasi mons syon immobilis: in aeternū habitabit in hierusalem. **C** Montes in circuitu eius: & dñs in circuitu populi sui a modo & usq; in aeternum. **C** Quia nō requiescet uirga impietatis super sortē instig: ut nō mittat iusti in iniquitatē manus suas. **C** Benefac dñe bonis & rectis corde. **C** Qui aut̄ declinant ad prauitates suas: deducet dñs eos cum his qui operantur iniquitatem pax super israel.

Vm conuerteret dñs captiuitatē syon: facti sumus sicut somniantes. **C** Tunc implebitur risu os nostrum & lingua nostra laude. **C** Tunc dicent in gentibus: magnificauit dñs facere cum istis. **C** Magnificauit dñs facere nobiscum: facti sum⁹ lætates. **C** Conuertere dñe captiuitatē nostrā: sicut riuus in austro. **C** Qui seminant in lachrymis: in exultatione metent. **C** Ambulans ambulabit & flebit portans florem sementis. **C** Veniens ueniet in exultatione portans manipulos suos.

Nisi dominus edificauerit domum: in uanū laborant qui edificant eam. **C** Nisi dñs custodierit ciuitatē: frustra uigilat qui custodit. **C** Frustra uobis est de mane surgere postq̄ sederitis qui manducatis panē doloris. **C** Sic dabit diligentibus se somnum: ecce hereditas domini: filii merces fructus uentris. **C** Sicut sagittæ in manu potentis ita filii iuuentutis.

Beatus uir qui impleuit pharetram suā ex ipsis: non cōfundetur cū loquatur inimicis suis i porta. **C** Eatus oīs q̄ timet dñm: q̄ ambulat in uis eius. **C** Labores manuū tuarum cū comederis: beatus tu: & bene tibi erit. **C** Vxor tua sicut uitis fructifera: in penetrabilibus domus tuæ. **C** Filii tui sicut germina oliuarū: in circuitu mensæ tuæ. **C** Ecce sic benedicetur uiro: qui timet dominum. **C** Benedicat tibi dominus ex syon: & uideas bona hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ: ut uideas filios filiorum tuorum pacem super israel.

Sepe expugnauerunt me ab adolescentia mea dicat nunc israel. **C** Sepe expugnauerunt me ab adolescentia mea: sed non potuerunt mihi. **C** Super ceruicem meam arauerunt: arantes prolongauerunt sulcū suū. **C** Dñs iustus concidet laqueos impiorum: confundantur & reuerentur retrorsum oēs qui oderunt syon. **C** Fiant sicut scœnum tectorum: qđ statim ut uirue rit arefcit. **C** De quo non implebit manum suam messor: & sinum suum manipulos faciens. **C** De quo non dixerunt transeūtes bñdictio domini super uos: benediximus uobis in noīe dñi.

De profundis claman ad te domine: domine exaudi uocē meam. **C** Fiant aures tuæ intendentes ad uocem deprecationis meæ. **C** Si iniquitates obseruaueris dñe: dñe q̄s sustinebit. **C** Quia tecum propiciatio: cum terribilis sis: sustinui dñm. **C** Sustinuit aīa mea: & uerbū eius expectaui. **C** Anima mea ad dominū: a uigilia matutina: usq; ad uigiliam matutinam. **C** Expectet israel dominum. **C** Quia apud dominū misericordia: & multa apud eum redemptio. **C** Et ipse redimet israel ex omnibus iniquitatibus eius.

Domine nō ē exaltatū cor meū: neq; elati sunt oculi mei. **C** Et nō ambulauī in magnis & in mirabilibus sup̄ me. **C** Si nō posui: & silere feci aīam meā. **C** Sicut ablactatus sup̄ matrem suam ita ablactata ad me aīa mea. **C** Expectet israel dominū: a modo & usq; in aeternū.

Memento dñe dauid: & oīs afflictionis eius. **C** Qui iurauit dño: uotū uouit deo iacob. **C** Si introiero in tabernaculū domus meæ: si ascendero in lectum fratrum mei. **C** Si dederō somnum oculis meis: palpebris meis dormitationem. **C** Donec inueniam locū dño: tabernaculū deo iacob. **C** Ecce audiui mus illū in efrata: inuenimus illum in regione sal tus. **C** Introibimus ad tabernacula eius: adorabimus scabellū pedū eius. **C** Surge domine in regem tuā: tu & arca fortitudinis tuæ. **C** Sacerdotes tui induat iustitiā: & scī tui laudēt. **C** Propter dauid seruū tuum. non auertas faciem christi tui. **C** Iurauit dñs dauid ueritatē non auertetur ab ea.

C De fructu

Juxta hebraicam ueritatem.

De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filii tui pactum meum & testificationem meam quā docuero eos. Et filii eorum usque in æternum sedebunt super thronum suum. Quia elegit dñs syon: desiderauit in habitaculū sibi. Hæc est requies mea in sempiternū: hic habitabo: quia desiderauī eam. Venationi eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus. Sacerdotes eius induam salutare: & sancti eius laude laudabunt. Ibi oriri faciam cornu dauid: paraui lucernam christo meo. Inimicos eius induam confusione. super ipsum autem florebit diadema eius.

Canticum graduum. xliii. Psalmus. CXXXIII.
Ecce q̄ bonum & q̄ decorum: habitare fratres in unum. Sicut unguentum optimum in capite: qđ descendit in barbam: barbam aharon. Quod descendit super ora uestimentorum eius sicut ros hermon: qui descendit super montana syon.

Quoniam ibi mandauit dñs benedictionem uitam usque in æternum. Canticum graduum. xv. Psalmus. CXXXIII.

Benedicite dñm omnes serui dñi. Qui statis in domo dñi. In noctibus leuate manus uestras ad sanctū & benedicite dominum. Benedicat te dominus ex syon factor celi & terræ.

Alleluia. Psalmus. CXXXV.
Laudate nomen dñi: laudate serui dñi. Qui statis in domo dñi in atriis dom⁹ dei nostri. Laudate dñm qm̄ bonus dñs: cantate noi eius qm̄ decēs. Quoniam iacob elegit sibi dñs israel in peculiū sibi. Quia ego scio q̄ magnus dñs: & dominator noster p̄ om̄ nibus diis. Omnia quæ uoluit dñs fecit in cælo & in terra in mari: & in omnibus abyssis.

Leuans nubes de summitatibus terræ: fulgura in pluuiam fecit. Educes uentos de thesauris suis: qui percussit primitiua egypti ab homine usque ad pecus. Emisit signa & portenta in medio tui egypte in pharaonem: & in cunctos seruos eius. Qui percussit gētes multas: & occidit reges fortes. Seon regem amorreorū: & og regem basan: & omnia regna chanaam. Et dedit terram eorum hereditatem: hereditatē israel populo suo. Dñe nomen tp̄ in æternum. domine memoriale tuum in generatione & generationem. Quia iudicabit dñs populum suum & in seruos suos erit placabilis. Idola gentium argentum: & aurum: opa manuum hominum.

Oculos habent & nō loquuntur: oculos habent & non uidebunt. Aures habent & non audiēt. sed nec est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant qui faciunt ea: & oēs qui confidunt in eis. Domus israel benedicite dñs: dñs aaron bñdicite dño. Dom⁹ leuita dom⁹: timentes dominū benedicite domino. Benedictus dñs ex syon: qui habitat in hierusalem.

Alleluia. Psalmus. CXXXVI.
Confitemini dño qm̄ bonus qm̄ in æternū misericordia eius. Confitemini deo deoꝝ. Confitemini dño dñorum. Qui fecit mirabilia magna solus. Qui fecit cælos in sapientia. Qui firmauit terram super aquas. Qui fecit luminaria magna.

Solem in potestate dei. Lunam & stellas in potestatem noctis. Qui percussit egyptum cū primitiuis eorum. Et eduxit israel de medio eorum. In manu ualida & brachio extenso. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Et eduxit israel in medio eius.

Et conuoluit pharaonem & exercitum eius in mari rubro. Qui duxit populum suū p̄ desertū. Qui percussit reges magnos. Et occidit reges magnificos. Seon regē amorreorū. Et og regem basan. Et dedit terram eorum hereditatem. Hereditatem israel seruo suo. Quia in humilitatem nostram memor fuit nostri. Et eripuit nos de hostibus nostris. Qui dat panem omni carni. Confitemini deo celi. Confitemini dño dñorū: qm̄ in æternū misericordia ei⁹.

Psalmus. CXXXVII.

Super flumina babylonis illic sedim⁹ & fleuimus: dum recordaremur syon. Super salices in medio eius suspendimus cytharas nostras. Quoniam ibi interrogauerunt nos: qui captiuos duxerunt nos uerba carminis. Et qui affligebant nos. læti canite nobis de canticis syon. Quomō cantabim⁹ canticū dñi in terra aliena. Si oblitus fui ierusalem: in obliuione sit dextera mea. Adhereat lingua mea gutturi meo: si non recordatus fuero tui. Si non posuero tui hierusalē: in principio lætitie meæ. Memento domine filiorū edom in die hierusalem: dicentiu euacuate: euacuate usque ad fundamentū eius. Filia babylō uastata: beat⁹ q̄ retribuet tibi uicissitudinē tuam: quā retribuisti nobis. Beatus q̄ tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.

Psalmus dauid. CXXXVIII.

Onfitebor tibi in toto corde meo: in conspectu deorum cantabo tibi.

Adorabo ad templū sanctū tuū: & cōfitebor nomini tuo.

Super misericordia tua: & ueritate tua: qm̄ magnificasti super oē nomen eloquiū tuū.

In die inuocabo: & exaudies me: dilatabis animā meā fortitudinem. Cōfiteantur tibi domine omnes reges terræ: qm̄ audierunt eloquia oris tui. Et cantent in uis domini: qm̄ magna gloria domini. Quoniam excelsus dñs: & humilia respicit: & excelsa de longe cognoscit.

Psalterium.

Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me: super furorem inimicorū meorum mittere manum tuā: & saluabit me dextera tua. **D**ominus operabitur pro me: domine misericordia tua in æternum: opera manuum tuarum ne dimittas.

Victori psalmus dauid.

Psalmus.

CXXXIII.

Domine inuestigasti me & cognouisti: tu cognouisti sessionē meam & resurrectionē meā. **I**ntellexisti malum meum de longe: semitam meam: & accubationem meā euentilasti. & omnes uias meas intellexisti: quia non est eloquium in lingua mea.

Ecce dñe omnia nosti retrorsum & ante: formasti me: & posuisti super me manum tuam.

Mirabilior est scientia tua a me: excelsior est non potero ad eam. **Q**uo ibo a spiritu tuo: & quo a facie tua fugiam. **S**i ascendero in cælum ibi tu: si iacuerō in inferno ades.

Si sumpsero pennas meas diluculo: habitauero in extremo maris. **E**tiam ibi manus tua deducet me: & tenebit me: dextera tua. **S**i dixerō forte tenebræ opiet me: nox quoq; luxerit corā me.

Nec tenebræ habēt tenebras apud te: & nox q̄si dies lucet: similes sūt tenebræ & lux: quia tu possedisti renes meos: orsusq; es me in utero matris meæ. **C**onfitebor tibi: quoniā terribiliter magnificasti me: mirabilia opera tua: & aīa mea nouit nimis. **N**on sunt optata ossa mea a te: quibus factus sum in abscondito: imaginatus sum in nouissimis terræ. **I**nformē adhuc me uiderunt oculi tui & in libro tuo omnes scribentur: dies formati sunt: & non est una in eis. **M**ihi autē q̄ honorabiliter facti sunt amici tui deus: q̄ fortes pauperes eorum. **D**inumerabo eos & harena plures erunt: eui-gilauī & adhuc sum tecum: si occideris deus impiū. **V**iri sanguinum declinate a me: qui contra dicet tibi scelerate. **E**leuati sunt frustra aduersarii tui nonne odientes te domine odiui: & cōtra aduersarios tuos distabui. **P**erfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi.

Scrutare dñe me: & cognosce cor meum: proba me: & scito cogitationes meas.

Et uide si uia doli in me est & deduc me in uia æterna.

Victori psalmus dauid.

Psalmus.

CXL.

Eripe me dñe ab hoīe malo: a uiris iniquis salua me. **Q**ui cogitauerūt malitias in corde tota die uersati sunt in præliis. **E**xacerunt linguam suā quasi serpentes: uenenū aspidū sub labiis eorum. **C**ustodi me dñe de manu impiū: a uiro iniquitatum serua me.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum serua me. **E**t sanibus extenderunt retes: iuxta semitam offendiculum posuerunt mihi. **D**ixi dño de me: tu exaudi dñe uocē deprecationis meæ. **D**eus dñe fortitudo salutis meæ: protexisti caput meū in die belli. **N**e des dñe desideria impiis: scelera eorum ne effundantur: & eleuentur.

Amaritudo conuiuiarum eorū: labor laborū eorū operiet eos. **C**adent sup eos carbōes ignis: deicies eos in foueas: ut non consurgāt. **V**ir lingosus non dirigetur in terra: uirum iniquū mala capient in interitum. **S**cio q̄ faciet dñs cām inopis: iudicia pauperum.

Attē iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum uultu tuo.

Psalmus dauid.

Psalmus.

CXLI.

Domine clamaui ad te festina mihi: exaudi uocem meā clamantis ad te. **D**irigatur oratio mea: sicut incensum in cōspectu tuo. **E**leuatio palmarum mearum: sacrificiū uespertinum. **P**one dñe custodiam ori meo serua paupertatem laborum meorum.

Non declines cor meum: in uerbum malū: uoluere cogitationes impias. **C**um uiris operantibus iniquitatē neq; comcedere in delitiis eorū. **C**orripiat me iustus in misericordia: & arguet me oleū amaritudinis nō impinguet caput meū. **Q**uia adhuc oratio mea p maliciis eorum: sublata sunt iuxta petram iudices eorū & audient uerba mea qm̄ decorata sunt. **S**icut agricola cum scindit terram: sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni. **Q**uia ad te dñe deus oculi mei: in te speraui ne euacues aīam meam. **C**ustodi me de manibus laquei: quem posuerunt mihi & de offendiculis operantium iniquitatem. **I**ncident in rete eius impij: simul ego autem trāsibo.

Eruditio dauid cū esset in spelūca. Oratio.

Voce mea ad dñm clamabo uoce mea ad dñm deprecar̄ sum. **E**ffundā in cōspectu ei⁹ eloquiū meū: & tribulationē corā illo annuntiabo. **D**um anxius in me fuerit spirit⁹ meus: tu enim nosti semitā meā. **I**n uia hac qua ambulo: absconderunt laqueum mihi respicio ad dexterā & uideo: q̄a nō sit q̄ cognoscat me. **P**erijt fuga a me: & nō ē q̄ requirat aīam meā. **C**lamaui ad te dñe: dixi tu es spes mea: ps̄ mea in terra uiuētū. **A**usculda deprecatōem meā: qm̄ infirmat⁹ sum nimis. **L**ibera me a psecutorib⁹ meis: qm̄ cōfortati sūt sup me. **E**duc de carcere aīam meā: ut cōfiteatur nomini tuo. **I**n me coronabuntur iusti cū retribueris mihi.

Psalmus dauid.

Psalmus.

CXLII.

Domine exaudi orationem meam: ausculda deprecationē meā: in ueritate tua exaudi me in iustitia tua: & non uenias in iudiciū cū seruo tuo: quia nō iustificabitur in cōspectu tuo omnis uiuēs. **P**ersecutus ē inimicus aīam meā: cōfregit in terra uitam meam: **P**osuit me in tenebris sicut mortuos antiquos: & anxiauit in me spiritus meus: in medio mei sollicitū fuit cor meū. **R**ecordabor dierum antiquorū: mēditabar omnia opera tua: facta manuum

tuarum

Juxta hebraicam ueritatem.

tuarum loquebatur. **E**xpandi manus meas ad te: anima mea quasi terra sitiens ad te. **C**ito exaudi me domine: defecit spiritus meus ne abscondas faciem tuam a me: & cōparabor descendentibus in lacum. **F**ac me audire mane misericordiam tuam: quoniam in te confido. **N**otā fac mihi uiam in quam ambulo: quoniam ad te leuaui animam meam. **L**ibera me de inimicis meis dñe: a te protectus sum: doce me: ut faciam uoluntatē tuam: quia tu deus meus. **S**piritus tuus bonus deducet me in uiam rectam propter nomen tuum dñe uiuifica bis me in tua iustitia. **D**educes de angustia animam meam: & in misericordia tua dissipabis inimicos meos. **E**t perdes oēs ligantes animam meam: ego enim sum seruus tuus.

Psalmus. Dauid.

CXLIII.

Benedictus dñs: fortis nimis: qui docet manus meas ad prælium: digitos meos ad bellum. **M**isericordia mea & fortitudo mea: auxiliator meus: & saluator meus. **S**cutum meum & in ipso speraui: qui subiecit populos mihi. **D**omine quid est homo quia agnoscis eum: aut filius hoīs quia computas eum. **H**omo uanitati assimilatus est: dies eius quasi umbra pertransiens. **D**omine inclina cælos tuos & descende: tange montes & fumigabunt. **M**ica fulmine & dissipa eos: mitte sagittam tuam: & interfice illos. **E**xteude manum tuam de excelso: libera me: & erue me de aquis multis: de māu filiorū alienorū. **Q**uorum os locutum est uanitatem & dextera eorū dextera mendacii. **D**eus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio decacordo psallam tibi. **Q**ui das salutem regibus: qui eruis dauid seruum tuū de gladio pessimo: libera me & erue me de manu filiorum alienorum. **Q**uorum os locutum est uanitatem: & dextera eorum dextera mendacii. **U**t sint filii nostri quasi plantatio crescens in adolescentia sua. **F**ilia nostra quasi anguli ornati: ad similitudinem templi. **P**romptuaria nostra plena: & superfundentia ex hoc in illud. **P**ecora nostra in milibus: & innumerabilia ī compitis nostris thauri nostri pingues. **N**on est interruptio & non est egræssus: & non est ululatus in plateis nostris. **B**eatus populus: cuius talia sunt: beatus populus cui dominus deus suus.

Hymnus dauid.

Psalmus.

CXLV.

Exaltabo te deus meus rex: & benedicam nomini tuo in æternum & ultra. **I**n omni die benedicam tibi: & laudabo nomen tuum in sempiternum & iugiter. **M**agnus dominus & laudabilis nimis: & magnificentia eius non est inuentio. **G**eneratio ad generationem: laudabit opera tua: & fortitudines tuas annuntiabūt. **D**ecorem gloriæ magnitudinis tuæ: & uerba mirabilium tuorum loquar. **E**t fortitudinem horribilium tuorum dicent: & magnitudines tuas narrabunt. **M**emoriā multæ bonitatis tuæ loquentur: & iustitias tuas laudabūt. **C**lemēs & misericors dñs: patiens & multæ miserationis. **B**onus dominus in omnibus: & misericordia eius sunt uniuersa opera eius. **C**onfiteantur tibi dñe oīa opa tua: & misericordes tui benedicant tibi. **G**loriā regni tui dicent: & fortitudines tuas loquentur. **E**t ostendant filiis adam: fortitudines eius: & gloriā decoris regni eius. **R**egnum tuum regnū oīum seculorū: & potestas tua in omni generatione: & generationem. **S**ustentat dominus omnes corruentes: & erigit oēs iacentes. **O**culi oīum ad te sperant: & tu das eis escas suas in tempore suo. **A**pis manus tuas: & imple omne animal refectione. **I**ustus domus in oībus uijs suis: & misericors in omnibus opib⁹ suis. **I**uxta est dominus oībus qui inuocant illum: inuocantibus se in ueritate. **P**lacitum timentium se faciet: & clamorem eorum exaudiet: & saluabit eos. **C**ustodit dominus omnes diligentes se: & uniuersos impios conteret. **L**audationē dñi loquetur os meū: & bñdicet omnis caro nomini sancto ei⁹ in æternū & iugiter.

Alleluia.

Psalmus.

CXLVI.

Lauda anima mea dñm: laudabo dominum in uita mea: cantabo deo meo q̄ diu sum. **N**olite cōfidere in principib⁹: in filio hoīs cui nō est salus. **E**gredietur spiritus ei⁹ & reuertetur in humū suū: in die illa pibūt oēs cogitationes eius. **B**eatus cuius de⁹ iacob auxiliator eius: spes eius in dño deo suo. **Q**ui fecit cælos & terrā: mare & omnia quæ in eis sunt. **Q**ui custodit ueritatem in sempiternū facit iudiciū calūniā sustinētib⁹: & dat panē esurientibus. **D**ñs soluit uinctos. dñs illuminat cecos: dñs erigit alifos: dñs diligit iustos. **D**ñs custodit aduenas: pupillū & uiduā eriget: & uia impiorū cōteret. **R**egnabit dñs in æternū: deus tu⁹ syon in generatione & generationē.

Alleluia.

Psalmus.

CXLVII.

Laudate dominum: qm̄ bonum est canticum dei nostri. qm̄ decoꝝ est: pulcra laudatio. **E**dificabit hierusalem dñs: eiectionis israel congregabit. **Q**ui sanat contritos corde: & alligat plagas eorum. **Q**ui numerat multitudinē stellarum: & omnes nomine suo uocat. **M**agnus dñs deus noster: & multus fortitudine: & prudentia eius non est numerus.

Psalterium.

C Suscipiens mansuetos dominus: humilians impios usque ad terram:

C Cantate domino in confessione: canite deo nostro in cithara.

C Qui operit celos nubibus: & præbet terræ pluuiam.

C Et oriri facit in montibus germen: & herbam seruituti hominum.

C Qui dat iumentis panem suum: filiis corui clamantibus.

C Non est in fortitudine æqui uoluntas eius: neque in tibiis uiri placetur.

C Placetur domino in his qui timent eum & expectant misericordiam eius:

C Alleluia.

C Psalmus alius secundum latinos:

Lauda hierusalem dominum: lauda deum tuum sion.

C Quoniam confortauit uestes portarum tuarum benedixit filiis tuis in medio tui.

C Qui posuit terminum tuum pacem: adipe frumenti saturauit te.

C Qui emittit eloquium suum terræ: uelociter currit uerbum eius.

C Qui dat niuem quasi lanam: pruinas quasi cinerem spargit.

C Proiecit glaciem suam quasi bucellas: ante faciem frigoris eius quis stabit?

C Mittet uerbum suum: & soluet illa: spirabit spiritu suo & fluent aquæ.

C Qui annuntiat uerbum suum iacob: præcepta sua & iudicia sua israel.

C Non fecit similiter omni genti: & iudicia non cognoscent.

C Alleluia.

C Psalmus.

CXLVIII.

Laudate dominum de cælis: laudate eum in excelsis.

C Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes exercitus eius:

C Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ luminis:

C Laudate eum cæli cælorum: & aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen domini.

C Quoniam ipse mandauit & creata sunt.

C Statuit ea in seculum & in seculum: præceptum dedit & non præteribit.

C Laudate dominum de terra dracones & omnes abyssi.

C Ignis & grando nix & glacies: uentus turbo quæ facitis sermonem eius:

C Montes & omnes colles: lignum fructiferum: & uniuersæ cædri.

C Bestiæ & omnia iumenta: reptilia: & aues uolantes.

C Reges terræ & omnes populi: principes uniuersi & iudices terræ.

C Iuvenes & uirgines: senes cum pueris laudent nomen domini.

C Quoniam sublime nomen eius solius: gloria eius in cælo: & in terra.

C Exaltauit cornu populi sui: laus omnibus sanctis eius: filiis israel populo appropinquanti sibi.

C Alleluia.

C Psalmus.

CXLIX.

C Antate domino canticum nouum: laus eius in congregatione sanctorum.

C Latetur israel in factore suo: filii syon exultent in rege suo.

C Laudent nomen eius in choro: in tympano & cithara cantent ei.

C Quia complacet sibi dominus in populo suo: & exaltabit mansuetos in salutem.

C Exultabunt sancti in gloria: laudabunt in cubilibus suis.

C Exultationes dei in gutturæ eorum: & gladii ancipites in manibus eorum.

C Ad faciendam uindictam in gentibus: increpationes in populis.

C Ut alligent reges eorum catenis: & inclytos eorum compedibus ferreis.

C Ut faciant in eis iudicium scriptum: decorem omnium sanctorum eius.

C Alleluia.

C Psalmus.

CL.

Laudate dominum in sanctuario eius: laudate eum in fortitudine potentiæ eius.

C Laudate eum in fortitudinibus eius: laudate eum iuxta multitudinē magnificentiæ suæ.

C Laudate eum in clangore bucinæ: laudate eum in psalterio & cithara.

C Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo.

C Laudate eum in cymbalis sonantibus: laudate eum in cymbalis tinnientibus: oē quod spirat laudet dñm.

C Dauid extra numerum cum pugnavit cum goliath.

P villus eram inter fratres meos: & adolescentior in domo patris mei.

C Pascebam oues patris mei: manus meæ fecerunt organum: & digiti mei aptauerunt psal-

terium: & quis annuntiabit dño meo: ipse dñs: ipse omnium exauditor.

C Ipse misit angelum suum & tulit me de ouibus patris mei: & unxit me misericordia unctiōis suæ.

C Fratres mei boni & magni: & non fuit beneplacitum in eis domino.

C Exiui obuius alienigenæ: & maledixit mihi in simulacris suis.

C Ego autem euaginatus ab eo ipsius gladio amputaui caput eius: & abstuli opprobrium a filiis israel:

FINIS.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

Prologus.

**INCIPIT EXPOSITIO BEATI HIERONYMI
PRAESBYTERI IN PSALTERIUM. ET PRIMO
PROLOGVS EIVSDEM.**

PROXIME CVM ORIGENIS Psalteriū quod Enchiridion ille uocabat strictis & necessariis interpretationibus annotatum in cōmune legeremus: simul uterq; depræhēdimus nonnulla eum uel perstrinxisse leuiter: uel intacta pœnitius reliquisse: de quibus in alio opere latissime disputauit: quo scilicet non poterat rē magnam breui sermone concludere. Igitur pro familiaritate quæ inter nos est: studio se & sedule postulasti: ut quæcūq; mihi digna memoria uidebantur signis quibusdam potius quā interpretationibus adnotarem. Et (quod solent hi facere qui in

breui tabella terrarum & urbium situs pingunt: & latissimas regiones in modico spatio conantur ostendere) ita in psalterii opere lausissimo quasi præteries aliqua perstringerē: ut ex paucis quæ tetigissem intelligantur & cætera quæ ommissa sunt: quam uim habeant atq; rationem. Non quod putem a me posse dici quæ ille præterit: sed quo ea quæ in Thomis uel homeliis ipse disseruit uel ego digna arbitror lectione: in hunc angustū commentariolum referam. Psalterium græcum est: & latine organum dicitur: quem hebrei nablath uocant. Psalmus dicitur: eo quod a psalterio nomen accepit: uel pro saltandum. Quamuis David omnes psalmos cantasset: tamen omnes psalmi in persona christi pertinent: & qui prætitulati esse non uidentur: apud hebreos pro uno psalmo habentur. Nam per titulum intelligitur uniuscuiusq; psalmi intellectus. Quid est titulus nisi clauis? (Vt ita dixerim) in domo nō igitur nisi per clauim ita & uniuscuiusq; psalmi intellectus per clauem: hoc est per titulum intelligitur: in cuius persona cantatur: aut in persona christi: aut in persona ecclesiæ: aut in persona propheta.

a A A z

Expositio.

PROLOGVS FINIT. INCIPIT EXPOSITIO.

Quis mihi p'snabitur har
um Hieronymi esse: Cor
pilatur ab ipso est, ex m'ne
corollis sibi s'p'm colligens

Vide q' p'ceda est p'ceda

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.

¶ Quidam dicunt hunc psalmum quali p'fationem esse spiritus sancti & ideo titulum non habere. Alii in eo quod primus sit ordinis sui habere p'cipium: & pleonasmum esse uitium: eum primum dicere ante quem nullus sit. Aliter. Apud hebreos & primus & secundus unus est psalmus: quod in apostolorum quoq; actib' comprobatur. Deniq; q'a a beatitudine coeperat: in beatitudine disiuuit dicens: beati omnes qui confidunt in eo. Aliter. Beatus qui non cogitauit: non fecit: non docuit mala. Aliter. Beatus qui non est iudeus: gentilis: hereticus. Aliter. Tertullian' i libro de spectaculis asserit hunc psalmu' & de ioseph posse itelligi: q' corp' dñi sepeliuit: & de his q' ad spectacula gentium non coueniunt.

¶ Et in via peccatorum non stetit.

¶ Non dixit & in uia peccatorum non ambulauit. Hoc quippe impossibile est: quia nullus absq; peccato: nec si unius quidem horæ fuerit uita eius. Nullum sine peccato dicit: sed in uia peccatorum non stetit: hoc est qui non perseverauit in delicto: sed per poenitentiam ad meliora conuersus est.

¶ Et in cathedra pestilentie non sedit. ¶ Pro pestilentibus in hebreo delusores habet: q'd sci licet omnes discipulos peruersus doctor illudat. Vnde Hieremias non sedit ait in consilio ludentium.

¶ Sed in lege domini voluntas eius.

¶ Tribus duo retulit: ut habeat uoluntatem: ut uoluntati iungat & studium.

¶ Et in lege eius meditabitur die ac nocte.

¶ Meditatio legis est: non solum in legendis scripturis: sed etiam in his quæ scripta sunt faciendis. Iustus igitur siue manducat: siue bibit: siue dormit: in nomine domini omnia faciens meditabitur legem eius die ac nocte.

¶ Et erit tamquam lignum quod plantatum est: secus decursus aquarum.

¶ Pro plantatum: transplantatum Aquila transfulit. Lignum autem cui uir beatus co'paratur sapientiam puto de qua & Salomon loquitur. Lignum uitæ est his qui sequuntur eam. Sapientia autem per apostolum christus dei filius declaratur. Christum autem ait dei uirtutem & dei sapientiã. hoc est christo filio dei conformis utiq; factus corpori gloriæ eius.

¶ Quod fructum suum dabit in tempore suo.

¶ Dabit enim fructu' non quocunq;

tempore: sed p'scripto: illo scilicet cum deuictis potestatibus p'cipatibusq; tradiderit regnu' deo & patri: conformatus claritati corporis sui. Quod autem se arborem dominus dici uoluit ait: aut facite arborem bonã & fructu' ei' bonu'. Q'd lignu' ita dixit: si i uiridi ligno hæc faciunt i arido q'd fiet.

¶ Et folium eius non decidet.

¶ Verba doctrinæ quæ ad salutem gentibus proficiunt: iuxta illud apocalypsis: & folia ligni huius ad sanitatem gentium.

¶ Et omnia quecumq; fecerit prosperabuntur.

¶ Iudei hunc psalmum dictum esse

æstimant de Iosia: quod solus inter prophanos reges non abierit in consilio impiorum: sed sequutus sit legem dei. Verum hoc quod modo lectum est: & omnia quæcunq; faciet prosperabuntur: non solum de Iosia sed de nullo sanctorum accipi potest: nisi forte in futuro sæculo. Melius igitur de eo intelligimus homine qui a saluatore nostro assumptus est: atq; saluatus: non quo aliu' assumpsisse aliu' assumptum esse testemur: sed quo unus atq; idem filius dei & filius hominis qui ante sæcula uerbu' semper fuit: ipse postea & carnem est dignatus assumere.

¶ Non sic impii.

¶ Id quod secundo dicitur non sic: in hebreis uoluminibus non habetur: sed nec in ipsis quidem septuaginta interpretibus. Nam in exeaplis origenis in casariensi bibliotheca legens: semel tantum scriptum repperi. Inter impium & peccatorem hoc interest: quia impi' negat deum: qui peccator est confitetur & peccat. Sicut iustus uir comparatur ligno: sic impius co'paratur pulueri. Qui iustus est ligno paradisi comparatur: qui autem impius est pulueri co'paratur.

¶ Quem proicit uentus a facie terre.

¶ Puluis licet de terra sit: tñ desinit e' terra. Tã iscelix

erit impi': ut nec terrenus q'dem sit. Puluis uidetur q'dem habere terræ substantiã: sed habet suã substantiã. Nihil habet solidu': sed q'd habet ad poenã habet: huc illucq; dispigitur: nu'quã in uno loco. Quocumq; uentus traxerit: illuc eius impetus dirigitur. Sic & impius qui semel deum negauerit: quocumq; illum aura diaboli traxerit: illuc errore perducitur.

¶ Ideo non resurgunt impii in iudicio.

¶ Non q'a non resurgat: sed q'a i iudicio non resurgunt.

¶ Iã enim de his p'dicatu' est.

¶ Neq; peccatores in consilio iustorum.

¶ Si non resurgunt peccatores in consilio iustorum: diuersa est peccatorum iustorumq; resurrectio.

¶ Quia cognoscit dñs uia iustor.

¶ Nihil aliud cognoscit dñs: nisi q'd notitia ei' dignu' est.

Cognoscit quippe dominus eos qui eius sunt: & si quis nescit nescietur. & ad peccatores dicitur: discedite a me operarii iniquitatis. non noui uos. Viam autem iustorum illum puto esse qui loquitur ego sum uia. De quo & propheta dicit: uidete quæ sit uia bona:

¶ Et iter impiorum peribit.

¶ Quam clementer: non impii peribunt: sed impietas.

¶ PSALMVS.

PSALMVVS SECVNDVS.

Quare fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania.

Audacis est hunc psalmum interpretari uelle post petrum: immo de eo sentire aliud quam in actibus apostolorum dixerit petrus.

No solū herodes rex: sed etiam illi reges aduersus dominum constiterūt: quorū regna

ei in puncto tēporis diabolus ostendit.

Astiterunt reges terre.

Quattuor precedētes uersus uel āgeli uel pphetae sūt loquuti: mirātes q̄re hūana temeritas aduer

sus dei filiū cōsurrexerit: a q̄nto aut uersiculo dñs ipe respōdit: cohortās populū gentiliū & omnes qui sibi ex iudaeis credituri sunt ut legalia uincula dissoluāt & graue onus legis abiciant: quod non potuerūt portare patres eorum: sed sequantur eum cuius iugum suauē est & onus leue.

Qui habitat in celis iridebit eos.

Per humanā sermocinationis exempla affectus dei discimus: non quo ille quēquam derideat: sed quod nos derisui digna faciamus.

Et dominus subsannabit eos.

Subsannatio: proprie rugata frōte & cōtracto naso exprimitur. Absit itaq; hoc nos de deo corporaliter aestimare: qđ etiā i grauib; uiris qđdā rep̄hensione dignū arbitramur.

Tunc loquetur ad eos in ira sua.

De ira dei & lastantius librum pulcherrimum scripsit: & ipse origenes creberrime disputat: non tam iram esse quam necessariam correptionem: ut patris in filium: medici in egrotum: magistri in discipulum. Ira autem patientibus uideri potest: non quod deus emendet iratus.

Et in furore suo conturbabit eos.

Sicut in epistola ad romanos reuelatur inquit ira dei: ut qui eam uenturam intelligunt studeant euitare: ita & in prāsenti loco benigne non ait puniet sed turbabit: ut absq; p̄cenis qui turbatus est corrigatur.

Ego autem.

Vox xp̄i.

Constitutus sum rex.

Pro parte carnis dicitur.

Abeo.

De deo p̄re.

Super syon.

Idest sup ecclesiā, syon specula uitae iterptatur.

Montem sanctum eius.

Idest super mons qđ est ecclesia. Vel ipse xp̄s: ut illud: & erit in nouissimis diebus prāparatus mons domus domini in uerticem montium.

Predicās preceptum domini.

Hoc est doctrinam euangelii.

Dominus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te.

Iesus christus est heri & hodie: & in aeternum. Recte autem ei qui natus est in tempore dicitur: potula a me & dabo tibi gentes hereditatē tuam. Ac si dicat. Dum iudaei te noluerūt recipere: omnes gentes tibi uenient in hereditatem.

Reges eos in uirga ferrea.

In dura disciplina romanorū. Vel p uirgā ferreā disciplia iolerabilis: qā corda illoꝝ tortuosa erāt

Tamquam uas figuli confringes eos.

Vas figuli ante quam in testā fuerit obturatum: si dissipetur reformabile est. Lege Hieremiam. Si autem semel testa fracta fuerit nequaquam in integrum coniungi potest. Verum quae apud homines impossibilia sunt: apud deum possibilia. Figulus christus: uas homo: ut illud. Sicut uas in manu figuli: sic uos in manu mea dicit dñs. Aliter. Confringitur i p̄cinitētia hic: uel i die iudicii in ignem

Nunc reges intelligite.

Reges saeculi omnes: uel reges sancti apostoli intelligite ista supradicta.

Erudimini.

Hoc est uosmetipsos uel alios.

Qui iudicatis terram.

Sanc̄am ecclesiā.

Seruite domino in timore.

Timorem dixit: ut elationem eis tolleret: quia reges eos appellat.

Exultate ei.

Ut eos iterum confortaret: ut illud gaudete & exultate.

Cum tremore.

Ut cum tremore essent: id est tremore corporis & timore animae.

Apprehendite disciplinam ne quando irascatur dominus.

Pro eo quod in gr̄eco dicitur

in hebreo legitur Nescubar. qđ interpretari potest:

adorate filium. Apertissime itaq; de christo prophetia: & ordo p̄cepti. Adorate filium: ne forte irascatur dominus hoc est pater.

Et pereatis de uia iusta.

Iudaei qui noluerunt adorare filium: iratus est eis dominus: & perierunt de uia recta. Via iusta uel recta xp̄s ē. In uia sumus qñ mādāta dei implemus: de uia perimus: qñ ab eis declinamus.

In breui ira eius.

Hoc est in exitu uniuscuiusq; hominis. Vel breui ira in die iudicii: ut illud. Cum enim dixerint hoies pax & securitas: tunc ueniet eis rep̄tin⁹ iterit⁹.

Beati omnes qui confidunt in eum.

Non in hominibus neq; in semetipsis: sed in deum. Iste psalmus ut prāsati sumus in beatitudinem terminatur: unde superior icipit: & ideo apud

hebreos pro uno habentur.

Psalmus dauid: quando fugit a facie abessalon filii sui.

Ste Psalmus posterior est sequentibus plurimis: qui ad saulis uidentur historiam pertinere. Ante si quidem Dauid a saul est passus insidias: quam abessalon aduersus eum arma corripere. Sed quia propositum ei erat non tantum de se referre quae passus est: quam ut per exemplum sui omnes homines institueret: ideo primis secunda prāposuit: ut temptationum ordinem doceat. Si quidem ante propter peccata corripimur: & postea propter uirtutem pro-

Expositio.

bamur. In dauid uero temptationum ordo mutatus est. Sub saul persecutione innocens fuit: sub abessalon manifestissime criminis reus tenetur. Vnde interfecto. Lege. quinquagesimi psalmi titulus: & intelliges eum iuxta ordinem: priorem esse quam tertium.

PSALMVS TERTIVS.

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me: multi insurgunt aduersus me.

Potest hic Psalmus & ad Dauid & ad xpm: & per eum ad omnes sanctos pertinere.

Exaudiuit me de monte sancto suo.

Montem sanctum: puto: unigenitum esse filium dei: ad quem in nouissimis diebus populi confluentur: sunt: Esaia & Michea hoc ipsum uaticinantibus. Sed & de ecclesia intelligitur: quia non potest ciuitas abscondi super montem posita.

Ego dormini & soporatus sum: & exsurrexi: quia dominus suscepit me.

Quasi somnus inquit & locus eius persecutio fuit.

Non timebo milia populi circumdantis me.

Et dauid potest hoc de abessalon & exercitu eius dicere: & dominus de iudeis frementibus aduersum se: & clamantibus: tolle: tolle: crucifige eum.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa.

Percutit dominus & uineas alienigenarum in grandine: & saluator qui pro nobis factus est oia: percussus a patre scribitur. Percutiam pastorem: & oues dispergentur. Pro sine causa autem: maxilla legitur in hebreo idest idem lēhi. Et quia: maxillam pramiserat: consequenter infertur.

Dentes peccatorum contriuiisti.

Respondeant ergo amici solius historiae: quomodo deus maxillam percutiat: & confringat dentes peccatorum pugillum contra se morte certantium. Dentes peccatorum contriuiisti. Principes iudeorum dentes: heretici doctores uel uerba ipsorum.

Super populum tuum.

Benedictio tua.

Domini est salus. **H**oc est non ab homine sed a deo. Ipse solus potest: & per ipsum a morte in uitam transire.

Super populum tuum.

Hoc est populum christianum.

Benedictio tua.

Populo credentium benedictionem infundit: transmittens eis spiritum sanctum: uel in futuro quando dicturus erit: uenite benedicti patris mei percipite regnum qd uobis paratum est ab origine mundi.

In finem in carminibus psalmus Dauid.

In finem legis christus ad iustitiam omni credenti. In carminibus: hoc est in laudibus. Psalmus dauid: Hoc est laus christi.

PSALMVS QVARTVS.

Am inudarem te exaudiisti me deus iustitie mee.

Incongruum est: hoc de Dauid accipere: ut qui i superiori psalmo propter occisionem uriae poenae est interfectus a filio: nunc audeat dicere: exaudiuit me deus iustitiae meae. Totus itaq; psalmus ad christum: & per christum ad iustos referendus est. Horum simile quid etia iacob loquitur? e dicēs: exaudiet me iustitia mea.

In tribulatione dilatasti mihi. **D**iscrere mei: & exaudi orationem meam.

Licet mihi auxilium tuleris: & in tribulatione dilatasti mihi: tamen ego misericordia tua semper indigeo.

Et quid diligitis uanitatem & queritis mendacium.

Diapalma. Verbum sela: septuaginta interpretes: Symmachus & Theodotion diapalma transtulerunt: Aquila uero: semper: & puto aut musici cuiusdam soni esse signaculum: aut certe perpetuitatem eorum quae praedicta sunt indicari: ut ubicumq; sela hoc est: diapalma siue semper apponitur ibi sciamus non tantum ad praesens tps: uerum ad aeternum uel quae sequatur: uel q pcesserit pertinere.

Que dicitis in cordibus uestris: & in cubilibus uestris compungimini.

Quod in die cogitando peccatis: nocte expiate per lachrymas.

Sacrificate sacrificium iustitiae & sperate in domino.

Sacrificium deo. Immolate iustitiam: & consequenter sperabitis in domino.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine.

In cuius facie lumen domini signatum est: iste reuelata facie gloriam domini contemplatur. Tale signum & ingementium frontibus in libro Ezechielis prophetae notari dominus praecepit.

Fructu frumenti: & vini eorum multiplicati sunt.

Id quod in plurimis codicibus inuenitur & olei eorum: cum uetustum origenis exapli psalterii reuoluerem qd ipsius manu fuerat emendatum: nec in hebreo: nec in caeteris editionibus: nec apud ipsos septuaginta interpretes repperi.

In finem pro ea que hereditatem consequitur: psalmus Dauid.

De ecclesia quae in finem & consummationem mundi hereditate consequutura est: uniuerfis nationibus xpo credentibus psalmus iste contextitur.

PSALMVS QVINTVS.

Erba mea auribus percipe domine.

Nullus

Nullus habet hanc fiduciam nisi ecclesia. Qui peccator est: non est: ausus dicere: uerba mea auribus percipe domine: sed optat ut deus claudat aures suas.

Intellige clamorem meum.

Clamor in scripturis: non uocis: sed cordis est. Denique ad Moysen dicitur. Quid clamas ad me? Cum moyses ante non clamasset. Intellige clamorem meum. Et apostolus. Clamantes in cordibus nostris Abba pater. Vtique qui clamat: non in corde clamat: sed in lingua clamat. Et quomodo dicit apostolus clamantes in cordibus nostris? Quando igitur gemitus noster & conscientia depræcatur: istum clamorem intelligit deus. Unde dicit & hieremias: non sileat pupilla oculi mei. Videte quid dicat: non taceat pupilla oculi mei: & aliquando pupilla oculi clamat ad deum. Vtique si clamat: lingua clamat: non pupilla oculi. Sed quomodo clamamus in cordibus nostris? Quando cum gemitu dominum deprecamur. Si quando lachrymas ad deum fundimus: & eo tempore pupilla oculi nostri clamat ad dñm.

Rex meus & deus meus.

Ille uere ausus est dicere rex meus & deus meus: cui non regnat peccatum in mortali corpore. Rex meus & deus meus: quia regnas in me: & non regnat peccatum: propterea deus meus es. Tu es deus meus: quia non est deus uerter meus: quia non est aurum deus meus: quia non est libido deus meus. Quoniam tu uirtus es & ego cupio habere uirtutes: propterea tu es deus meus: hoc est uirtus mea.

Mane exaudies uocem meam.

Quidam simplicius interpretantur: hoc est: exurgam diluculo ad orandum: sed depræcor te. Est quidem & ista interpretatio. Quid igitur? Mane nos exaudit: uespere non exaudit: media nocte non exaudit. Sed uidete quid dicat. Quam diu in tenebris erroris sum: non me exaudit. Quando uero sol iustitiæ uenerit in corde meo: tunc me exaudit. Mane exaudies uocem meam. Non dixit tertia hora: non dixit sexta hora: non dixit plena luce: sed uidete quid dicat. Mane: statim ut tenebræ fuge re cœperint exaudis: statim in principio boni operis me exaudis: non queris finem meum. Est enim meum uelle. tuum perficere.

Mane adstabo tibi & uidebo.

Videte ordinem. Mane non uespere. Non in tenebris: sed mane. Mane adstabo tibi: stabo constanter: & imitabor Moysen. Mane adstabo tibi. Tibi adstabo non alii. Cum autem mane fuerit & stetero & tibi stetero: tunc merebor te uidere.

Et uidebo.

Subauditur te uidebo.

Multi male legunt: & dicant καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου: sed sciamus errorem esse. Sic dicitur: καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου hoc est uidebo ut sit ordo quem diximus: incipiente luce uirtutum in anima mea: quando stare tibi cœpero: non sedere: non iacere sed stare: & statues supra petram pedes meos: tunc per istos gradus merebor te uidere.

Quoniam tu es deus non volens iniquitatem.

Propterea non me exaudies plena luce: sed mane: quoniam non uis deus iniquitatē. Cum enim recedere cœpero ab iniquitate: statim merebor exauditionem tuam.

Neq; habitabit iuxta te malignus.

Quando aliquis recedit a nobis qui malus ē: & gratulamur. Hoc in nobis fit: quod fit & in domino. Videte enim quid dicat spiritus sanctus. Neq; habitabit iuxta te malignus. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Qui consensus christo & belial? Quando ergo recedunt aliqui ex nobis: si fuissent ex nobis mansissent utiq; nobiscum. Dicitur ad deum. Non habitabit iuxta te malignus. Si enim deus ignis est: & ignis consumens: quicumq; stipula est: quicumq; lignum est: fugit ab igne ne consumatur ab igne.

Neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Quando dicitur neq; permanebunt: ostenditur quod aliquando manserint. Manserunt autem aliquando iniusti ante oculos dei. Manserunt deo expectante pœnitentiam ipsorum: sed quoniam permanserunt iniusti: propterea non permanserunt ante oculos dei.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem.

Infelix est: quem odit deus. Quis est ille quem odit deus? Qui operatur iniquitatem. Si enim omnes peccamus: & quicumq; peccat odio habetur a deo: ergo odio habemur a domino: si autem odio habemur a domino: quomodo gratia saluati sumus? Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Non dixit qui operati sunt iniquitatem: sed qui operantur iniquitatem. Qui perseverant in peccato: illi odio habentur a domino: qui autem dimiserunt: illi amantur a domino.

Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Rem nouam uideo. Qui malum operatur odio habetur: qui mentitur perit. Videamus quid sit plus odio haberi a domino an perire. Infelix quidem est qui odio habetur a domino: sed adhuc uiuit: qui autem loquitur mendacium & perit: iam esse desistit. Ergo infelicius est qui mendacium loquitur. Qui enim operatur iniquitatem odio habetur: qui autem loquitur mendacium perit: os enim quod mentitur occidit animam. Et quomodo scriptum est: ut sit deus uerax: omnis autem homo mendax? Si autem quicumq; loquitur mendacium iam perit & occidit animam suam: omnes autem mentimur: ergo omnes peribimus? Hoc autem quod dicit perdes omnes qui loquuntur mendacium

Expositio.

dacium: & ex consequentibus psalmi & ex ipso ordine intelligere possumus quia de hereticis dicit. Qui enim operatur iniquitatem suam tantum animam occidit: qui autem hereticus est & loquitur mendacium: tot occidit homines quot iduxerit.

Vir sanguinum & dolosum abhominabitur dominus. **Vir sanguinum:** ois hereticus est. Quotidie animarum sanguinem fundit. Recte dixit dolosum: & homicida est & dolosus.

Ego autem in multitudine misericordie tue: introibo in domum tuam.

Illi in iniquitate sua egrediuntur de domo tua: ego in tua misericordia ingrediar in domum tuam. Introibo in domum tuam quæ est ecclesia:

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Ipsa est domus quæ & templum.

Domine deduc me in tua iustitia propter inimicos meos.

Ego autem cupio intrare in domum tuam. & uolo intrare per uiam tuam rectam. sed quoniam continuata semitis scandala ponunt inimici mei. & mihi in domum tuam ire cupienti laqueos ponunt in itinere: propterea queso te ut tu dirigas pedes meos usque ad finem. Meum est pedes ponere in uia tua: tuum est corrigere gressus meos.

Propter inimicos meos dirige in conspectu meo uiam tuam.

Hoc est uiam tuam rectam fac: propter inimicos meos qui insidiantur mihi. Que est autem ista uia? Lectio scripturarum. Hoc est ne in scripturis tuis per quas ingredi cupio in ecclesiam tuam coram. Omnis enim qui male intelligit scripturas in uia dei corruit.

Quoniam non est in ore eorum ueritas.

Describuntur heretici: describitur uir sanguinarius & dolosus quem abhominabitur dominus. Non est in ore eorum ueritas. Non habent christum ueritatem in ore suo: quia nec in corde habent. Cor eorum uanum est. Melius habetur in hebreo: cor eorum embonaon. Vere enim insidiatur cor hereticorum omnibus quos deccepit.

Sepulchrum patens est guttur eorum.

Infelices sunt heretici qui sepulchra sunt dealbata plena ossibus mortuorum. Sepulchrum patens est guttur eorum. Arrius: Eunomius: ceteri heretici linguas sagittas habent: fauces suas sepulchrum habent. Sepulchrum patens est guttur eorum. Et recte dixit patens. Quandocumque enim uult aliquis decceptus intrare: paratus est hereticus & suscipit. Nunquam heretici claudunt os suum: sed semper aperiunt os suum.

Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant.

Aliud in corde tenebant: aliud in sermone pollicebantur. Pietatem loquebantur: & impietatem calabant. Christum loquuntur: & occultant antichristum. Sciunt enim quod nemo possit induci: si proferant antichristum. Lucem proferunt ut calent tenebras: ut per lucem ducant ad tenebras. Linguis suis dolose agebant. iudica illos deus. Sciant te iudicem: sciat te respicere res humanas. Qui iudicaturus in fine es: etiam in presenti iudica. Qui generaliter iudicaturus es: nunc ex parte iudica. Qui patrem sentire nolunt: sentiant iudicem.

Iudica illos deus.

Quare? Qua de causa? Sequitur.

Decidant a cogitationibus suis.

Si enim in presenti reddideris illis quod merentur. incipiunt recedere a malis cogitationibus suis. Quam diu te iudicem non sentiunt. non timent. Decidant a cogitationibus suis. Egregie dixit a cogitationibus suis. Quotidie enim heretici immutant dogmata sua. Denique si uir ecclesiasticus de scripturis eruditus contenderit contra eos: & scripturis sanctis coarguerit eos. statim requirunt: quomodo aliud nouum dogma reperiant. Non quærun quomodo saluentur: sed quomodo superent. Propterea nunc dixit decidant a cogitationibus suis: & te habeant unam cogitationem.

Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.

Non dixit unde eos expellat. De caelo eos expellat: de terra eos expellat: unde eos expellat scriptura non dicit. debemus ergo legere. Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Quod dicit hoc est. Ab impietatibus suis multis propter tuam misericordiam expelle eos: hoc est non sint in multis impietatibus suis. Potest & aliter interpretari. Quoniam plurimum impii fuerunt: & noluerunt decidere a cogitationibus suis: & impietates impietatibus augent: & quotidie congregant: & plures habent impietates: propterea expelle eos. Unde? Ab ea que hereditatem consequitur. Tu expelle eos inde. Ut quoniam fidem non habent ecclesie: ne uersentur in ea.

Quoniam irritauerunt te domine.

dulcis es: sed quicquid peccatores sunt & heretici naturam tuam dulcedinis uitio suo uertunt in amaritudinem.

Et letentur omnes qui sperant in te.

Illi pereant: & ecclesiastici latentur.

In eternum exultabunt.

Hic in æternum: non de presenti saeculo debemus dicere sed de futuro. Denique non dixit in saeculo exultent sed exultabunt: de futuro dicitur. Hic enim tristitia est: ibi uera lætitia. Heretici in presenti ridet: sed in futuro lugebunt nos uero

nos uero in presenti lugemus: ut in futuro rideamus. In aeternum exultabunt. Quae erit exultatio sanctorum uirorum.

Et inhabitabis in eis.

Fœlices erunt qui christum hospitem habere merebuntur. Fœlices qui tabernaculū xpi erunt.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Quicumq; diligit dominum gloriabitur in domino. Qui diligunt non dixit qui timent: sed qui diligunt. Vbicumq; enim timor est: ibi non est dilectio: perfecta quippe dilectio: foras mittit timorem. Quicumq; enim diligunt nomen domini illi gloriabuntur. Gloriabuntur futura est beatitudo nostra. totum quod promittitur de futuro est. Alii regnent. alii possideant. alii glorientur nos hic sumus miseri. ut postea fœlices simus: Sequamur christum dominum nostrum. Qui dicit se in christum credere: debet quomodo ille ambulauit & ipse sic ambulare. Christus dei filius nō uenit ut ministraretur. sed ut ministraret. Non uenit ut imperaret. sed ut seruiret. Non uenit ut lauarentur illi pedes. sed ut lauaret pedes discipulorum. Non uenit ut cederet: sed ut cederetur. Non dedit alapam. sed accepit. Non crucifixus: sed crucifixus est. Non alios occidit. sed ipse passus est. Pauper fuit ut nos diuites faceret. Ille accepit pro nobis plagam: ut nos uerberati non doleremus. Quotiescunq; ceditur praebeamus maxillam: dorsum opponamus. Imitemur christum qui ceditur: christum imitatur qui cedit antichristum. Hoc totum quare dico. Vt in presenti seculo quod sustinemus pro christo glorificemus nomen domini. Dum loquimur: dum ambulamus repente subtrahimur. Ego ipse qui uobis hodie loquor die crastina quid de me futurum sit nescio: Si uenerit leuis febricula ubi est ista uox? Vbi est superbia? Repente uertitur in cinerem. Quid gloriatur terra & cinis? Scdm corpis naturā: terra & cinis sumus. Terra es & in terrā ibis. & terra gloriatur contra factorē suum. Sequitur.

Quoniam tu benedices iustum.

In futurum ergo differtur beatitudo.

Domine ut scuto bone voluntatis tue coronasti nos.

Apus seculum aliud est scutum aliud corona. Apud deum uero ipse est scutum ipse est & corona. Quali scutum protegit: quasi deus coronat. Ipse est scutum nostrum: ipse est & corona nostra. Et hoc dicit. domine ut scuto bone uoluntatis tuae coronasti nos. Protexisti nos scuto tuo: & protectio tua corona nostra fuit: hoc est corona nostra scutum tuum fuit id est: nostra uictoria. Corona enim uictoria interpretatur. Gratias agamus deo & depræcemur illum ut in bona uoluntate sua ipse sit scutum & corona nostra ut nunquam recedamus ab eo ut sequamur illum & dicamus cum Hieremia. & post te subsequens non laboraui. Domine ut scuto bonae uolūtatis tuae coronasti nos. Scuto protegitur: & cum perfecti fuerimus coronamur.

In finem pro octaua psalmus Dauid.

Ste & christi psalmus pro octaua inscriptionem habent resurrectionis & poenitentiae ac per hoc salutis nostrae mysterium continentes.

In quo humanum genus postulat ut corrigamur quidem & iudicemur a deo: sed non in ira & in furore eius. Longum est de sacramento huius numeri plura exempla reuocare. Octo animae ingressae sunt in archa Noe: quae in diluuiū saluatae sunt. Octauus filius iesse Dauid fuit. qui & desperatur a patre & a deo solus eligitur. Octauo die circunciduntur primogeniti. & immunda esse desistunt. zacharias quoq; pater ioānis octaua die circūcisōis filii sui loquitur. Et post dies octo siue sex (utrumq; enim in diuersis euangelistis legitur) dominus transformatur in mōte. Vt sic octonarius in sexto numero contineatur. quomodo nunc in sexto psalmo inscriptio ponitur ogdoalis.

PSALMVS. SEXTVS.

Domine ne in furore tuo arguas me: neq; in ira tua corripas me.

Poenitentiae psalmus est: & non emendari refutat & corripit: sed non in furore & in ira. quia infirmus sit. & turbata sint ossa eius. & aliquando prius furorem & postea irā: sed maxime unum est. Tamen furor in presenti. ira in futuro.

Miserere mei domine.

Vox ecclesiae. Miserere mei quia miser sum: Et ipse misericordiam dei inuenit: qui se miserum confitetur.

Quoniam infirmus sum: sana me domine.

Ac si dicat: Infirmus sum pro peccato: sana me quia medicus es: Ego sum egrotus tu es medicus: Ego habeo infirmitatem tu habes sanitatem: Ego sum infirmus pro peccato tu sana per misericordiam.

Quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.

Ac si dicat: Omnes uirtutes quae ossa appellauit in primo homine transgressus sum siue perdidi.

Anima mea exinde turbata est.

Per poenitentiam: ut emendemur.

Et tu domine usq; quo.

Subauditur usq; quo animam meam quae est conturbata uehementer: non eripis: non corrigis: non emendas.

Conuertere domine eripe animam meam.

Nisi animam meam

*Domine in Deo ira et furore
non humano lenis: non
necro in Deo nescis. Deprecor
ut furore, pœnitentia
Remissione, et morbo meo
et tristitia spe impiorum*

*Saluum me fac pp misericordiam tuam. Causa me saluum faciat aut facere debeat, quia
mihi seruus*

Expositio.

ante conuerterit. non eam potest erueri de periculo. Vel illud. Domine qui auertisti uultum tuum a nobis conuertere. & nos uidere dignare. Et erue animam nostram.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui.

Non. n. mortui laudabunt te dñe. sed nos qui uiuētes sumus. q̄a non ē deus mortuorū sed uiuorū.

In inferno autem quis confitebitur tibi?

Non pro impossibile. sed pro raro posuit. In omnibus enim dei Iudiciis delectatur sanctus: & laudat iudicia eius. Laborauit in gemitu meo. Miserere mei. quia hec & hec quæ sequuntur feci.

Lanabo per singulas noctes lectum meum.

Qui quotidie lachrymis stratum rigat. non potest in cogitatione eius libidinum pompa subripere: In lachrymis meis stratum meum rigabo. Quāta multitudo lachrymarum: ut stratum eius lachrymis rigatum sit.

Turbatus est a furore oculus meus.

Certe oculus iste corporeus ab ira non conturbatur. nisi forte in tantam rabiem extollimur: ut uultus quoq; nostri & ora mutantur. Ille itaq; turbatur oculus. qui si scandalizatus fuerit eruetur. Non autē ait ab ira mea turbatur oculus meus. sed ab ira tua O deus per quem supplicia mihi timeo parata turbata est mens mea & totum cordis mei principale contremuit.

Inueteraui inter omnes inimicos meos.

Non noua aduersum me inimici bella gerunt. meus hostis antiquus est. Aliter. Hubertatem eius hominis qui renouatur de die in diē non possum consequi. quia ueterem hominem cum uitii & concupiscentiis eius inimicis meis aduersum me porto pugnantibus.

Discite a me omnes qui operamini iniquitatem.

Postquam ipse misericordiam consecutus est: ceteros docet uel cohortatur ut a se abeāt. Non. n. uult iniquorum habere consortium. Simul autem & illud notandum est quod iam superius diximus. quod non eos qui operati sunt iniquitatem. sed qui operantur a se iubeat recedere:

Conuertantur & erubescant valde velociter.

Non contra inimicos sed pro inimicis orat. ut conuertantur & erubescant a peccatis suis. & erubescant non leuiter: sed uehementer nec recraftinato tempore sed cito.

Psalmus Dauid quem cantauit domino pro uerbis chusi filij gemini.

Letiq; & maxime hi qui hebrei sermonis scientiam non habent hunc psalmum arbitrantur eo tempore esse cantatum quo chusi filius Arachi amicus Dauid destruxit consilium achitofel. & ad eum nuntios misit ne in eremo ultra sederet. sed procul fugeret ne opprimeretur a filio. Vere sciendum est uehementer errare. Primum quod nomen Chusi per samech litteram scriptum est. hic uero per sin: Deinde quod nunquam Dauid qui Ioab & ceteris ducibus exercitus sui praeceperat dicens: parcite puero abessalon: de morte filii loquāretur: concepit dolorem & peperit iniquitatem: lacum aperuit & effodit eum. & incidit in foueam quam fecit. maxime qui morte eius audita operuit caput suum & eiulans clamaret. filiū meū abessalon filiū meū abessalō. Ad extremū qđ ille Chusi amicus Dauid filius Arachi scriptū est. hic uero gemini. Sciendū itaq; Chusi interpretari ethiopez. & totum psalmum contra saul eē conscriptum qui persequebatur eum. & in foueā quam foderat ipse incidit. Quem Ethiope uocat: propter sanguinarios & tetros & crudeles mores. Gemini uero familia quod ad tribum pertineat Benjamin de qua saul ortus est. regnorum libri testimonio sunt. in quibus scriptura commemorat. Et erat uir de filiis Benjamin. & nomen eius Cis filius Abihel. filii Sareth. filii Bechor filii Affi. filii Viri Gemini: Vir potens. & huic filius. & nomen eius Saul. Semei quoq; ille qui lapides & puluerem in Dauid iaciebat. de familia Saul hoc est. Gemineus fuit sicut in eisdem libris scribitur. Egrediebatur uir de propinquitatē domus Saul & nomen semei filius Gera. De quo postea Dauid loquens inducitur. Ecce filius meus qui egressus est. de uentre meo quærit animam meam. & quanto magis nunc filius Gemini? Aquila hunc locum ita interpretatus est. Pro ignorance Dauid: qui cecinit domino pro uerbis Ethiopis. Symmachus in hunc modum. Pro ignorance Dauid quod cecinit domino pro uerbis Chusi filii Gemini. Hæc omnia latius exsecutus sum: quia eruditissimi uiri putauerunt hunc psalmum non contra Saul: sed contra abessalon esse compositum quod pro parte non esse monstraui.

PSALMVS.

SEPTIMVS.

Domine deus meus in te speraui.

Non speraui in gladio meo. non speraui in uirtute mea: sed speraui in auxilio tuo. (Ne quando rapiat ut læo animam meam) Hoc conuenit sauli abessalon non conuenit. Quomodo enim poterat abessalon leonem uocare. de quo dicit parcite puero meo Abessalon? Si ibi illum puerum uocat. & quasi infantulum & ignorantem: quomodo hic leonem uocat. Hoc interim secundum historiā: & multa sunt q̄ dicatur. & totus psalmus in persona Saul interpretari pōt. Cæterę quia nobis cure est nō solū scđm historiā. sed & scđm spūa sē intelligentiā interpretari chusi istū Ethiopē non aliū nisi diabolū interpretamur. q̄ritur iste chusi quō filius sit

*Psalm. 113.
Videri non loq. de laudibus. sed de
deprec. nra. ex q̄ mors. id est ob
laudem dei.*

*Uehementer poenitentia induit
pro peccatis suis. Dauid. 4. pro
peccatis suis. ad dei misericordiam
promittenda. non propter suam
laudem. quod in diuina reuerentia
et Magistrali clari patuit.*

*Quasi in exandine et mistri
iudicia p̄ p̄is rōsemus. In
fuerit in p̄a quāda audana
in dñe malos absq; abigere
uelit*

*Et et de Diabolo intelligi
quē abigit. q̄q̄ dñe manu
ille hominib. Et et p̄r m̄telligi
Dauid ut sup̄ semp̄ frustratū
imp̄q̄ in malis suis uoluit p̄ p̄is*

filius sit gemini quomodo diabolus ethiops filius est dextre? Quod ethiops uitio suo est: quod filius dextre est creatus a deo: Recte de isto dicitur: ne quando rapiat ut leo animam meam: Aduersarius noster diabolus quasi leo rugiens: quærens quem rapiat.

Domine deus meus si feci istud.

Ecce uenit princeps mudi istius & in me inuenit nihil.

Si est iniquitas in manibus meis.

Quia peccatum non fecit nec dolus inuentus est in ore eius.

Si reddidi retribuētibus mihi mala.

Saul bis in manibus eius tradi-

tus est quem noluit interficere dicens. Non tangam christum domini. Hoc est ergo non restituere eis pro malis mala. Quasi pro bonis mala restituerat. si inquit inimicis meis mala reddidi pro malis non resurgam: & si pro malis mala quæsiui: illa pro bonis mala restituat.

Becidam merito ab inimicis meis inanis.

In hebreo pro inani racha scribitur. unde intelligimus id quod in euangelio continetur: qui fratris suo dixerit racha: & fatuæ quam habeat interpretationem.

Persequatur inimicus animam meam: & comprehendat.

Novissima animæ inimica destructa est mors.

Et conculcet in terram vitam meam.

Non potest conculcari: quia non fecit supra dicta.

Et gloriam meam in puluerem deducat.

Si inquit inimicis meis mala reddidi pro malis non resurgam.

Exurge domine in ira tua.

Qui iam te non senserunt per beneficia sentiant per iracundiam.

Exaltare in finibus inimicorum meorum.

Pro inimicis rogatur: inimicorum

finibus exaltetur. Cum inimici esse cessauerint. tunc tu domine exaltaberis in eis.

Exurge domine deus meus in precepto quod mandasti. & synagoga populorum circumdabit te.

Hoc nos dicimus. hoc credentes loquimur. Semper enim personæ mutantur in psalmis. Multum est nunc si uelimus dicere in quor: quantæ personæ mutantur. Exurge domine deus meus in precepto quod mandasti. Hoc nos dicimus. Pro nobis passus es. crucifixus es. exurge & salua nos. Propterea exurge ut credat in te plurima multitudo. Cum enim exsurrexeris. quid aliud depræcatur? Reuertere ad patrem.

Et propter hanc in altum regredere.

Pro qua synagoga populorum.

Quod mortuus es. pro nobis mortuus es. quod resurrexisti. nobis resurrexisti. quod ascendisti ad patrem: nobis ascendisti. Et propter hanc in altum regredere. Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit filius hominis qui est in cælis.

Iudica me domine secundum iustitiam meam. & secundum innocentiam meam super me.

Hoc David dicere non potest. Hoc proprie saluatori conuenit: qui non peccauit.

Consumetur nequitia peccatorum & diriges iustum.

Non potest mea iustitia dirigi. nisi illorum iniquitas impleta fuerit. uidelicet iudeorum.

Nisi conuersi fueritis. gladium suum vibrabit.

Iste locus duplicem re-

cipit intelligentiam. Multi enim putant de deo dictum: ut dicatur ad peccatores. & quid dicit? Nisi conuersi fueritis gladium suum uibrabit. Hoc est nisi egeritis poenitentiam. dominus uos gladio suo percutiet. Sed uideamus si consequentia aptari possunt personæ domini.

Arcum suum tetendit: & parauit illum.

Hoc potest dici de deo.

Et in illum parauit uasa mortis.

Hoc difficile est. Dominus enim non habet uasa mortis. sed uasa uitæ. Sed & hoc potest super Persona saluatoris. Hoc uero quod sequitur.

Ecce parturijt iniustitiam concepit dolorem: & peperit iniquitatem.

Hoc est ut heretici in contemptum dei concitarentur.

Lacum aperuit & effodit eum.

Quo eos perderet.

Et incidit in foueam quam fecit.

In fouea enim mortis quam

patefecerat: ipse prior periit: sicut de Arrio scriptum est. Hoc est nisi conuersi fueritis. nisi egeritis poenitentiam. Semper diabolus paratum habet arcum. emittit sagittas: quibus nos percutiat. Quorum enim corda ardent libidine uitæ & passionibus isti uicti sunt a diabolo: Sagittas suas ardentibus effecit. Pulchre dixit. Non dixit arsuris: Hoc est qui arsurus sunt sagittis ipsius. sed quorumcunque corda ardere uiderit illos percutit. Dicit enim apostolus ardentibus habere diabolum sagittas. Ecce parturit iniustitiam concepit dolorem & peperit iniquitatem: Diabolus sic concipit: sic parturit. sic nutrit sic exultat. Lacum aperuit & effodit eum: & incidit in foueam quam fecit. Diabolus ipse est lacus: quæ & fouea: Lacum aperuit. Sed quoniam non potest aquam continere secundum Hieremiam: propterea lacus illius uersus est in foueam. Omnia conciliabula hereticorum: foueæ diaboli sunt: Sed quod superius præterimus.

Scrutans corda & renes deus iustum adiutorium meum.

In hebreo ita scriptum est: Scrutans corda & renes deus iustus: ut postea consequatur.

Expositio.

Ad iutorium meum a deo qui saluos facit rectos corde: nunquid irascetur per singulos dies.
Melius pro hoc in hebreo habetur cōminatur in omni die. quod aquila quoq; transtulit. Et pulchre ait cōminans & infrendens in omni die. Qui enim ppter patientiam suā ita delicta non punit quasi iratus & cōminatus diē ultionis exspectat ut mōtu corrigat delinquentē. Exequamur ordinē.

Conuertetur dolor eius in caput eius: & i uerticem ipsius iniquitas eius descendet.

Quomodo si aliq; mittat in aliū lapidem. & non sit cautus: & lapis uenerit in caput eius. suo uulnere uulneratur. sic & diabolus occiditur sua superbia exaltatur & corrūit. Modo exaltare uult caput & n̄ pōt qm̄ cōuertetur dolor eius i caput ei⁹. & deprimat illū. Diabolus scdm̄ regulā scripturā lectus est in genesi ipse eē coluber. ipse serpens q loq̄batur ad euam. qm̄ totus terrā hāret. Cetera aīa lia licet ambulent in terra tñ non omne corpus in terra iacens habet. Licet habeant pedes in terra tñ aliam partem corporis sursum habent. Ceterum diabolus hoc est serpens & coluber antiquus: scdm̄ dū Esaiā totus in terra est. & caput & reliquū corp⁹ equale habet: Reuertetur dolor eius in caput ei⁹ i uerticē ipsius iniquitas eius descendet: Vide quid dicat & i caput eius & in uerticem capitis. Cum at iniquitas caput p̄mit. & uerticem p̄mit: ubi est poenitētia diaboli? Iste finis diaboli. Reuertetur dolor eius in caput eius. & in uerticem ipsius iniquitas eius descendet.

Confitebor domino scdm̄ iustitiam eius.

Qui non permisit timentes se disperdi.

Et psallā noi dñi altissimi.

Qui nos a lamentis tristitiæ in gaudia sempiterna perduxit.

In finem pro torcularibus psalmus David.

Tres pro torcularibus psalmi diuersorum hominū p̄scribūtur. David: asaph: filiorum chore. & quia ad minyterium ait ecclesiæ pertinent. Propterea octauum & octogesimum numerum tenent: Quod autem octuagesimus tertius extremus est psalmus qui pro torcularibus p̄notatur. hoc ostēdit in trinitate sacramentum resurrectionis contineri.

PSALMVS.

OCTAVVS.

Domine dñs noster

Prius nomen dñi apud hebreos quatuor lras est. Iob He Vau He quod proprie dei uocabulū sonat. & legi potest iaho & hebrei arreton. i. inesfabile opinatur. Secundū uero adonai oīum cōmune est qd̄ sape & in hoībus ponitur.

Dñe dñs nr̄ quā admirabile est nomen tuū in vniuersa terra.

Qd p nobis hō factus es. q mortuus. q̄ resurrexisti in cūctis gētib⁹ est nulgatum.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super celos.

Quod post resurrectionem celos cum triumpho gloriæ conscendisti.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.

Licet per seniorum

prophetarum doctrinam multa sunt quæ dñi contineant laudem: tamen hunc uersiculum in euangeliō completum ipse dominus esse declarat. clamantibus pueris: Osanna filio David.

Propter inimicos tuos.

Ad confusionem iudæorum.

Et destruas inimicum & ultorem.

Hereticum qui cum nequitia

sua impugnāt ecclesiam defendere eam tamen adsimulat.

Quoniam uidebo celos opera digitorum tuorū.

Celos scripturas intelligimus san

ctas: quæ per dei digitum hoc est per spiritum sanctum sunt prolata. Qm̄ uidebo celos opa digitorum tuorum. Qui se uisurum esse promittit. nec dum p̄sentem uidet. Videbo inquit. Tunc enim etiam rationem operis eius cursumq; cognoscā. Aliter uidet gubernator nauis: aliter medicus egrotantem. aliter picturam pictor. quam imperitorum rudes oculi.

Lunam & stellas quas tu fundasti.

Ecclēsiā uel doctores eius.

Quid est homo quod memor es eius.

Quale mōeritum stat ho

minis: ut memor tu factus eius. pro eius redemptione suscipias carnem.

Aut filius hominis quoniam uisitas eum.

Filius dei factus est filius hoīs id est

filius uirginis mariæ. qui uisitauit corpus humilitatis nostræ quod assumere est dignatus.

Adinorasti eū paulominus ab angelis.

In hebreo pro eo qd̄ est ab angelis qui dicuntur

malachim deū hēr hoc est heloim. Hunc locū apostolus in epistola ad hebreos sup̄ xp̄o interpretatur.

Gloria & honore coronasti eum.

Gloria cū in eius descensu inferi claruerūt.

Honore cū uicit mortē. Corona cū circumdatus sanctoꝝ choro. triumphans rediit ex inferno.

Et cōstitui eū super opa manū tuarū.

Ut sint ei subiecta p̄ter eū q̄ illa sibi subiecit.

Omnia subiecisti pedibus eius.

Cum ascenderet celos.

Oues & boues.

Uniuersas animas sanctas fructus innocentia operantes.

In super & pecora campī.

Inferioris meriti homines.

Auolucres celi.

Qui per superbiam iniquitatem in excelsis loquuntur.

Et pisces maris: qui perambulāt semitas maris.

Qui per nimiam curiositatē

non contemplantes celestia: inter huius sæculi fluctus putant consequi uitam æternam.

Domine dominus noster: quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

De beatitudine icipit uel de laude: & in laudem terminatur. Hoc admiratur ecclesiā quō sancti uoluntarii pro nomine xp̄i patiuntur: uel quō sumus omnes a creatore mundi redempti.

In finem

In finem pro absconditis filij psalmus David.

Icet aquila pro absconditis filii: adolescentia filii posuerit: tñ sciendū in hebreo haberi pro morte filii. Deniq; & Symmachus in hūc modū transtulit. p uictoria de morte filii. Totus igitur psalmus p tropologia ad xpi pertinet sacramentū. Vnde & .lxx. interpres xpi passio nem & resurrectionē quæ ignota prius mundo fuit per uerbū absconsionis calare uoluerunt ne a gentibus illo tpe facile nosceretur. Hic de isto filio qđ superius dixit nō de illo filio secundū historiam David. i. abessalon dicit: cuius opa non occulta sed manifesta & mala fuerūt contra patrem. Sed hoc de unigenito dei patris intelligitur. Scimus duos aduentus primū & secundū. In priuo aduentu & manifestus & occultus uenit. Manifestus carne occultus diuinitate. & in secundo adbit eum oīs oculus. & alio mō occultus: quia scimus occultum iudiciū dei hoc est. qđ repudiati sunt iudæi electæ sunt gentes. Aliter. Videmus sanctos tribulari. & nescimus an pro pbatione an p emenro cū ipsis permanet. Videmus alios tribulari quoq; pœna hic incipit: & in futuroibis abundare. Isti tales periculosi sunt. qđ credimus qđ ipsos deus non uisitat. qđ non sunt digni uisitari, ut postmodū sine fine puniantur. Iste psalmus totus in persona ecclesiæ per prophetā de antichristo cantatur.

PSALMVS.

NONVS.

Gonfitebor tibi domine.

Vox ecclesiæ. Trina confessio hic sonat: idest peccatorum martyrum: confessorum: gratiarum actio: siue laus: ut in euangelio. Gonfiteor tibi pater domine cæli & terræ: & hic trina dilectio intelligitur. idest diliges dominū deū tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua: & ex totis uiribus tuis.

Narrabo omnia mirabilia tua.

Quomodo dicit omnia mirabilia dei narrare: quia nullus homo potest nec uidere: nec comprehendere deum. Naz omnia mirabilia dei si narrare uelimus: impossibile est. Cur non possumus? Quia alio loco dicit. Pronunciabo omnia iudicia. Nec ipsum potest facere homo. Quomodo non potest? Quia dominus dicit. Omnia quæcūq; audiui a patre meo nota feci uobis. Sed quare non narrauit diem iudicii. sed dixit: non est uestrum nosse tempora uel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Sed i hoc soluitur hæc quæstio cum adiungit omnia iudicia: postea dixit oris tui. Ac si dicat propheta uel unusquisq; sanctus. Quantū me docuisti. tātū narrabo: quia si tantum narras quantum intelligis. omnia mirabilia dei narras: quāuis in semetipsa plura sint. Vel narrabo omnia mirabilia tua: non illa tantum qđ mortui resuscitantur: ceci illuminantur uel cætera: sed & qđ per te animæ perditæ saluti insperatæ redduntur.

Letabor & exultabo in te.

Letabor in spe: & exultabo in te iuxta illud apostoli: qui gloriatur i domino gloriatur.

Et psalam nomini tuo altissime.

Psallam opere compleam: Nomini tuo Nomen patris filius est altissimus ipse est deus: Vel psallam nomini tuo: hic laus cum opere.

In conuertendo inimicū meum retrorsum.

Qualē inimicū. Idest diabolū: quia dñs dixit. uade retro sathana: Ante aduentū xpi diabolus dux itineris mortis fuit: sed postea retro ecclesiā sequens est quasi canis: Vñ alibi dicit. Tu conteres caput illius: & illa calcaneū tuū obseruabit. hoc est finē uniuscuiusq; Mulier ecclesiā: serpens diabolus: infirmabitur & penbūt a facie tua: Impii utiq; ab impietate sua peribūt: Vel sicut supius dixit singulariter & hic pluraliter. oēs satellites suos insimul cōphendit: qui pituri sunt in die iudicii: Quare infirmabūtur? Quia prius fortes erāt pp pñā nra. s. mō iūritas dei nos fecit fortes & illos infirmos ut dicit apostol⁹ qđ infirmū ē dei fort⁹ ē hoib⁹

Quā fecisti iudiciū meū.

Vox ecclesiæ Ac si dicat aperte: Gentes elegisti & iudæos reprobasti: Quando dicit iudiciū meū hic apparet qđ ecclesiā ex gentibus uenit.

Et causam meam.

Ac si dicat ecclesiā. Causasti pro me contra aduersarios: & euindicasti me. & fecisti causam meam bonam.

Sedisti super thronū.

Thronum græcum est latinæ sedes dei. quia unusq; sanctus sedes dei est: ut ipse ait: Cælum mihi sedes est: & alibi. Anima iusti: sedes est sapientiæ. Dicit unus thronus ex ipsis. i. paulus. An experimentum eius quæritis qui in me loquitur christus.

Qui iudicas equitatem.

Hoc est iustitiam. Iudicasti iuste tu pater causam meam: ut resuscitares: quia iniuste me tradiderunt morti.

Increpasti gentes.

Per prædicatores qui idola adorabant: ligna & lapides. Et perit impi⁹ diabolus qui in ipsis lignis uel lapidibus adorabat. Vel p prædicationem apostolicam increpatæ sunt gentes: & ab impio factus est pius.

Nomen eorum delesti in eternum.

Id est memoriam eorum. Non memorabitur i his ultra nomē impietatis: qđ credētes in te acceperunt nomē tuū nouum: qđ benedicetur i terris.

Inimici defecerūt framea.

Quasi dicat: Arma diaboli qđ erant peccatores mēbra sua p quos diabolus alios psequabatur defecerunt: Vel aliter. Inimici defecerūt framea. quasi dicat de framea qđ est uerbū dei. In futuro iudicio deficient: quando per ipsum uerbum iudicandi erunt.

Cuitates eorū destruxisti.

Vel peccatores: Quot sunt uicia peccatorū tantæ & ciui-

Expositio.

tates hoc est munitiones: in quo diabolus regnabat: Ac si dicat: Defecerunt per tuos prædicatores.
Perijt memoria eorum cum sonitu. **S**onus doctrina illorum hereticorum mala cum ipsis perijt. uel cum sonitu idest a prædicatione euangelii.
Et dñs in eternum permanet. **E**t ipse & sui sancti. Cum tumultu actiones suæ peribunt in sæcula domino permanente ut diximus & suis sanctis.
Parauit in iudicio sedem suam. **O**mne enim iudicium dedit filio: Parauit in iudicio sedem suam: idest ecclesiam de qua ipse iudicabit orbem terræ: quod sunt omnes gentes.
In equitate iudicabit populos cum iustitia. **Q**uid est equitas? Hoc iustitia. i. christus. Vel iterato scilicet aduentu cum iustis præmia iniustis infernum & poenam.
Factus est dñs refugium pauperum. **I**nter pauperem & aduersarium hoc est diabolus. Unde & in apocalypsi dicitur. Qui est accusator fratrum nostrorum. Ut illi pauperes qui propter eum pauperes facti diuitias suas in cibos distribuunt pauperum.
Adiutor in oportunitatibus. **A**diutor est ecclesiæ suæ in tribulatione quoniam oportunitas est: ut ait apostolus. Fidelis deus qui non patietur uos temptari super id quod potestis: sed facit cum temptatione et prouentum: ut possitis sustinere: ne cum peccatoribus in supplicio damnentur æterno.
Sperent in te. **I**dest non in se sed in te: & non in concupiscentiis sæculi.
Qui nouerunt nomen tuum. **S**ine potentiam siue magnificentiam tuam. uel nomen tuum idest filium tuum. Quare? Propter hoc quod sequitur.
Quia non derelinquis querentes te domine. **I**deo sperant in te ut illud si corpus occiderit aut non possunt occidere. Tamen permittit illos temptari: sed non usque quaque. id est non usque ad internitionem.
Psalite domino. **I**dest cantate domino prædicare: opere implete.
Qui habitat in syon. **S**yon specula. id est Hierusalém. hoc est uisio pacis modo ecclesia hic speculatio: quia speculatur de futuro iudicio dei. Sed cum uenerit ad Hierusalém cælestem non erit speculatio tunc sed uisio. Unde dicit paulus. Videmus nunc per speculum in enigmate. tunc autem facie ad faciem.
Annunciate inter gentes studia eius. **V**ox propheta ammonet prædicatores ut prædicent. Annunciate studia eius. Hoc est prædicare mandata eius. Forsitan illi dicerent. Moriemur si ad gentes ambulauerimus: sed adiungit propheta. Quoniam requirens sanguinem eorum: & dominus. Nolite timere quia si occidunt corpus. animam non possunt occidere.
Ademoratus est dominus: non oblitus orationem pauperis. **A**c si dicat propheta. Non est oblitus uindicare sanguinem uestrum: Unde ipse dominus dixit. Deus autem non faciet uindictam electorum suorum clamatum ad se die ac nocte.
Adiferere mei dñe quoniam miser sum. **V**ox ecclesiæ. **A**ide humilitatem meam de inimicis meis: quia exaltas me de portis mortis. **P**ortæ mortis sunt studia parentum: quia colebant diuersos deos demoniorum: Ipsi erant portæ mortis: quorum doctrina ad mortem ducebat: Aliter portæ mortis hereticorum doctrina: de quibus portis exaltata est ecclesia: & missa est in portis filia syon: quæ sunt portæ uitæ. Sicut per malam doctrinam quasi portas mortis intelligimus quæ nos ad interitum ducunt. ita & portas uitæ intelligimus bonos prædicatores: qui nos per suam doctrinam ad uitam æternam ducunt.
Exultabo in salutari tuo. **E**xultabo idest gaudebo: in salutari tuo in christo tuo.
Infixe sunt gentes in interitu quem fecerunt. **H**oc est in malis operibus quæ fecerunt. ibi infixæ sunt de quibus iudicanda sunt.
Quia unusquisque laqueum quem alteri parat ad cadendum: ipse prius in eo cadet. **I**n laqueo isto quem occultauerunt.
Cõprehensus est pes eorum: Cognoscetur dñs iudiciu faciens. **C**ognoscetur hoc est ad iudiciu.
In opibus manuum suarum cõprehensus est peccator. **Q**uia unusquisque peccator ipse sibi secum portat & funes & uincula & tormenta unde sustineat mala. Nam ab aliis non est necesse præparari unde torqueantur. cum ipsi sibi præparent quæ ad poenam pertinent.
Cõuertant peccatores in infernum. **I**dest qui ultra finem sæculi uiuere uolunt: Cõuertantur in infernum.
Des gentes que obliuiscantur deum. **H**oc est qui dicunt quod deus obliuiscatur & non habeat curam de rebus suis ipsi obliuiscantur a domino: quia non dicunt neque quod deus obliuiscatur creaturas suas. quia dicit non aufert suum auxilium a sanctis suis.
Exurge dñe non pualet homo. **Q**uia si differt nat contra antixpm. Exurge in iudiciu non pualet homo. id est homo peccator antixps.
Iudicent gentes in cõspectu tuo. **D**uobus modis Primum iam in pscientia dei iudicati sunt. Quare? Quia ad ecclesiam non pertinent: sed ad antixpm. quia dictum est qui autem non credit iam iudicatus est.
Constitu dñe legis latores super eos. **I**dest antichristu. qui lator legis malæ doctrinae est ut ait paulus. Noluerunt recipere ueritatem. sed consenserunt iniquitati.
Scient gentes quoniam homines sunt. **C**um condemnatae fuerint tunc cognoscant quia spem in homine posuerunt & non in deum qui solus saluare potest.
At quid domine recessisti longe? **D**espicias in oportunitatibus in tribulatione.
Quare elongas salutem tuam. cum nos inflammati sumus ab expectatione aduentus tui? Unde dominus dixit

nus dixit in euangelio. Nisi breuiati fuissent dies illi: non fieret salua omnis caro.

¶ Despicis in oportunitatib⁹ in tribulatione. **¶** Tūc ut despiceret: qñ oportunū tps est ecclesie ut adiunget: & non statim occurrit illi in tribulatione carnali. Quare? ut illam exerceat secundum suā uoluntatē: quia quanto magis differt: tantomagis ecclesia dilatatur in desiderio suo.

¶ Dū supbit ipius incendit paup. **¶** Dū supbit ipius antixps: incenditur paup ecclesia in tribulatione a supbia ipsius antichristi.

¶ Ab ipsis enim cogitationibus suis alligantur. qui contra deum sunt. **¶** Eōprehēdunt in cōsilijs qbus cogitanti

¶ Qm laudat peccator i desiderijs aīe sue: & iniqu⁹ bñdicif. **¶** Ab adulatorib⁹ & nō a iustis laudatur peccator. Tūc qñ peccator peccatōrē laudat alius aliū dum se inuicem laudant occidunt.

¶ Exacerbauit dñm peccator. **¶** Ipse antichristus.

¶ Scdm multitudinem ire sue. **¶** Quia flagella correptionis non accipit non querit ut se quasi deum adorent. Hoc est non est dignus ut requiratur sed ut puniatur.

¶ Non est deus in conspectu eius. **¶** Quia nihil ei dignum operatur.

¶ Ingnate sūt uic illi⁹ in oī tpe. **¶** Non enim per uiam rectam graditur quæ est xps.

¶ Auferunt iudicia tua a facie eius. **¶** Quia non credit in se futurum esse iudiciū

¶ Dñm inimicorū suorū dñabit. **¶** Xpianorū utiq; ad probandū: q eū seq contemnunt.

¶ Dixit enim in corde suo. non moueboz a generationē in generatione sine malo.

¶ Semper. n. seducam hoies: ut in malis perseverantes uoluntati dei resistent. Dixit. n. hoc est antichristus qui dixit. Non moueboz a generatione in generatione sine malo. idest tanta mala faciā in una gente ut anteq; ueniam ad alterā gentem antea meam samā audiant & timeant. Aliter non moueboz a generatione carnali in generationē spūalē. i. de terra cū corpe in cælū conscendā sine malo ac si dicat sine ulla iniuria. Cū noluerit ascendere ad montē oliueti. dñs eū interficiet spiritu oris sui. Voluit unus de membris suis Symon magus cælum conscendere: sed interiit.

¶ Cuius os maledictione & amaritudine plenum est. **¶** Ac si dicat. Qui se sua iustitia iactat ut sit deus apud deum. maledictus est. Sub lingua eius sub corde eius labor & dolor. Dolor sibi est. & aliorum temperat laborem & dolorem. Sedet in insidijs cum diuitiis idest diabolus insidiator per membra sua. in quibus præsudet. & alios nocet.

¶ At interficiat innocentē. **¶** Idest ut de innocentibus faciat nocētes. & sibi primū noceat.

¶ Oculi eius. **¶** Ided oculi antichristi. **¶** In pauper ē respiciunt.

¶ Hoc est in ecclesia quæ est corpus christi ad nocendum respicit. & non ad adiuuandum.

¶ Insidiatur in occulto: sicut leo in cubili suo. **¶** Diabolus. & leo & draco dicitur. Potest dici draco quando occulte nocet. & leo quando aperte persequitur.

¶ At rapiat pauperem. **¶** Idest christianum.

¶ Rapere pauperē dum attrahit eum: in laqueo suo humiliabit eum inclinabit se & cadet.

¶ Videtur inclinare se quasi ad humilitatem: ut uideatur quasi mitis & sanctus: & cum se inclinauerit tunc casurus est: quia dum sperat longe se esse a morte tunc repentinus ei superueniet interitus.

¶ Dixit enim in corde suo oblitus est deus auertit faciem suam ne videat vsq; in finem.

¶ Oblitus est si dicat. Mea sunt omnia quamdiu sæculum fuerit: & in obliuione tradidit illa deus: & nunquam amplius usus est illa. sed mea sunt quia ego deus sum.

¶ Exurge domine. **¶** Hoc est ad iudicium. Ecclesia dicit. contra antichristum

¶ Et exaltetur manus tua. **¶** Idest potentia tua dū antichristus se taliter iactat oīa se possidere sine fine. Ne obliuiscaris pauperem in finem: dum ille se dicit regnare usq; in finem.

¶ Propter hoc superius dicit irritauit impius deum. **¶** Idest antichristus.

¶ Dixit enim in corde suo non requireret deus. **¶** Dicit antixps non curat deus de ista præsenti.

¶ Aides quoniam tu laborem & dolorem consideras.

¶ Propheta loquitur ad deum: quia antichristus meditatur ut noceat tu consideras.

¶ At tradas eos in manus tuas. **¶** Manus dei illi dicuntur: qui iustam uindictam dei exercent super peccatores. Propter hoc manus quia per illos uindicatur deus. Aliter. Vt tradas eos in manus tuas: idest in operibus suis. ut digne sunt traditi qui indigna gesserūt. quia ipsi sibi suis meritis tradiderunt: & dimisit illos in omnes uoluntates suas.

¶ Tibi enim derelictus est pauper. **¶** Idest ecclesia. Ac si dicat. Tua est ad saluandum.

¶ Pupillo tu eris adiutor. **¶** Pupillus dñs: qui non habet patrē orphanus q nec patrem nec matrem hēt: Pupillus dñs: qui patrē diabolu habet ut in euangelio. Nolite uocare uobis patrem super terram. Et qui non habet matrem: idest gentilitatem: Ac si dicat ad istum eris adiutor.

¶ Contere brachiū peccatoris. **¶** Ista ad antixp m ptinent. qā cōstringet dñs fortitudinē ei⁹.

¶ Et maligni. **¶** Ipse est malignus. **¶** Queretur delictum eius nec inuenietur.

¶ Hoc est ad emendationem non est dignus uenire: Et aliter. Non inuenietur ut habeat peccatum: sed sit sicut deus qui peccatum non habet quantum apud ipsum.

¶ Dñs regnabit in eternū sine fine. **¶** Quia tunc erit regnum cum tranquillitate: ut paulus ait. Cum tradiderit regnum deo & patri quando erit deus omnia in omnibus:

Expositio.

¶ Peribitis gentes de terra illius.

est de ecclesia regnante christo. gentes criminum a corpore humano depereunt.

¶ Desiderium pauperum exaudiuit dominus.

exaudiuit dominus ut iudicaretur. Exaudiuit: ut eis tribueret regna celorum.

¶ Preparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Hoc est clementia tua. Aures dñi audire dicunt: cū exaudire dignatur: id est æternā uitā quā ecclesia desiderat: cum eam ei dederit quo dandā cōcupierat in spe tandem fruatur in specie.

¶ Iudicare pupillo & humili.

Hic enim datiuo nō accusatiuo casu loquitur: hoc est non ut pupillū iudicet: sed ut iudicetur pupillo & humili ut accipiant uitam æternam.

¶ Et non apponat vltra magnificare se homo super terram.

Ut ex hoc non erigatur antichristus super electos dei: neq; temptet illos: quia oppræssus regno fili dei amplius non erit. Nos quoq; oremus dominum: ut nos ab eius operibus custodire dignetur illesos: ut ab eo pupilli facti: patrem christum dominum cognoscentes: ipsum sequamur fide: ipsum retineamus corde: ipsum glorificemus in opere: quia ipsi est cum æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in secula seculorum amen.

¶ In finem psalmus dauid.

Decimus psalmus contra hereticos & male credētes canitur.

In domino confido.

Vox ecclesiæ cōtra hereticos: siue xpī cōtra demones.

Transmigre in montem sicut passer.

Vult iustum ad deserta migrare: ut ibi eum facilius elidat: uel quia heretici dolosi sunt: de quibus ait propheta.

Vhe his qui dicunt dulce amarum: & amarum dulce. Ideo uolunt ad se seducere iustum dicentes ad nos transmigre. Qui respondit eis. In domino est spes mea: quomodo inquit ad uestros montes hoc est ad uestram superbiam transmigrabo?

Quod autem ait. sicut passer: sepe passerem loco prudentiæ poni legimus. Ideo isti dicunt: transi ad nos sicut prudens: cum eorum prudentia sit stulta.

¶ Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum.

Idest heretici: ora illorum contra ecclesiam intenderunt arcum: potentia uerborum suarum.

¶ Parauerunt sagittas suas.

Hoc sunt uerba.

In pharetra. In semetipsis. Quia ipse sunt pharetræ: ubi uerba inania & sententiæ uenenosas quas de scripturis sanctis cōficiētes occultas retinent.

Nūquā enī in luce pugnat: sed semper in tenebris. Quapropter iust⁹ aiebat. Lucerna pedib⁹ meis uerbum tuum domine.

Ut cū uiderint in ecclesia iperitos quosq; uel simplices: laqueis dolosis ac occultis illiciant.

¶ Quoniam quem tu perfecisti destruxerunt.

Quid est quod fecisti? Ecclesiam tuam in unitate. Vnde dicit. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Heretici destruere uolūt hoc & i se & i aliis: q̄a unitatē scidūt. Aliter. Quē tu pfecisti. Xpm de spū scto cōceptū iudæi occiderūt.

¶ Iustus autem quid fecit.

Cum calumniantur heretici & discordant inter se: hoc rñdit i psona ecclesiæ. Inter uos discordamini: sed de uobis xps nō tacet: q̄a dixit pacē meā do uobis: pacē meā relinquo uobis: & aliter. qd fecit iust⁹? Hoc ē redemit mūdū: & seipsū dedit p mūdū

¶ Dominus in templo sancto suo.

Acti dicat propheta. Quāuis uos heretici auersemi ecclesiā: tñ dñs in templo sancto suo sedet: & in tēplo erit: hoc est in ecclesia. Dicit apostolus. Vos estis templum dei uiuū. Dñs in templo sancto suo: in ecclesia quam sibi exhibuit sanctam.

¶ Dominus in celo sedes eius.

In celo: hoc est in sancto prædicatore. Vnde dixit: cælū mihi sedes est: & anima iusti: sedes sapientiæ in anima iusti quæ cælestia mōditatur.

¶ Oculi eius in pauperem respiciunt.

Oculi christi: aspectus eius diuinitatis ad populum christianum respicit. Ad quid respiciunt? Hoc est ad adiuuandum.

¶ Palpebre eius interrogant filios hominum.

Subtilitas diuinitatis: id est iudicia dei occulta in quibus nos interrogat: quia per hoc cognoscit quid habet unusquisq; . quia iudicia dei occulta sunt. Sicut scriptura aliquando obscuratur ut nos infirmitatem nostram cognoscere mus: iterum alleuamur ne desperemus. Et alio modo: Per prospera & aduersa interrogat: quia per hoc probat deus qualis quisq; fuerit. Alio modo. Vidimus unam gentem flagellari: & scimus pro qua causa flagellatur: Hic manifesta iudicia sunt: Et alio modo. Vidimus flagellari: & nescimus pro qua causa. & hic occulta iudicia per hæc superius comprehensa.

¶ Iustum & impium interrogat dominus.

Idest probat.

¶ Qui autem diligit iniquitatem. odit aīam suam.

Hoc est perdit illam.

¶ Pluet super peccatores laqueos ignis.

Hoc secundum historiam factum fuit: quando dñs pluit sulphur & ignem super sodomam ut ait apostolus iudas in exemplum ignis æterni factum fuit. Pluit super peccatores duobus modis. Et heretici pluunt malam doctrinam: & si cut una pluuia irrigat terram fecundam & aridam. sic & una prædicatio est a deo quæ infundit terram bonam. i. sanctos: & terram malam peccatores: quibus pertinent ista quæ sequuntur: ignis cupiditas: sulphur putredo peccatorum spiritus procellarum: spiritus tempestatis. Spiritus procellarum: pœnam

poenam æterni iudicii & uerba indicat peccatorum. quos ignis exurat. tempestas examinat. & propheta dicit in circuitu eius tempestas ualida.

¶ Pars calicis eorum.

¶ Quare dixit parrem? Quia unicuique pro parte sua quasi de calice. idest iustam uindictam recipiet prout gessit miseria sua. ut ait propheta. Reddet deus unicuique secundum opera sua.

¶ Quoniam iustus dominus iustitiam dilexit: equitatem vidit vultus.

¶ Quia unusquisque quasi in sæculo cū uenerit in cōspectu eius uidebit iniquitatē suā & ipse p̄uiderit iniquitatē illoꝝ. Vel p̄sentia dei uidet scōs ad regendū. diligit. n. iustitiā. quia unūquēq; scdm opus pro priū iudicat. Aequitatē uidit uultus eius. ut sc̄tis p̄m̄ia: peccatoribus tribuat poenā. Qui nos uocatione sua dignetur dignos efficere: & nō scdm p̄ctā n̄rā nobis supplicia iſerat: sed scd; magnā miseri cordiā suā ueniā largiatur: q̄a ipsi ē cū æterno patre & sp̄u scō honor & gloria ī s̄cula s̄culorū: amē

¶ In finem pro octaua psalmus Dauid.

¶ Iste psalmus de passione christi cantatur pro octaua. Sicut superius dixit.

¶ PSALMVS.

XI.

Saluum me fac dñe.

¶ Quoniam defecit sanctus:

¶ Qm̄ diminute sunt ueritates a filiis hominum.

dū unū scimus q̄ est ueritas: ut ait. ego sū uia & ueritas: Sicut multæ ecclesiæ & una ecclesia sic multæ ueritates: q̄a multorū iustorū opa. & multi iusti q̄ faciūt bonū. Sed quare diminutæ. Quia añ aduentū xp̄i siue p̄phetæ siue patriarchæ tā bonæ naturæ quā q̄

ex parte defecti uidebantur seruare: in multis modis diminuti erant: quia caput. i. ueritas qui est xp̄s nondum uenerat. Membra diminuta erant usq; quo caput eorum quod est xp̄s aduenit.

¶ Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.

¶ Primū petrus qñ dixit: & si

oportuerit me mori tecū: non te negabo. Similiter & oēs discipuli dixerūt. Sed oēs uana locuti sūt. dū adimplere qd̄ proposuerūt non potuerūt. Et heretici mali doctores q̄ doctrinā p̄uersā docēt uana ē locutio eorū. Vana locuti sūt unusq; ad p̄ximū suū. Xp̄s dñs q̄ hæc loq̄tur est oīum p̄ximū: q̄ fecit misericordiā: ut morte sua alligaret uulnera n̄rā. Cōtra quē iudæi in uaniloq̄o exercebātur.

¶ Labia dolosa in corde & corde loquuti sunt.

¶ Symmachus ita transtulit.

Labia lubrica in corde aliud est & aliud loquitur. Labia dolosa bilingues dicuntur: quia duabus linguis loquūtur. qui aliud dicunt & aliud retinent: sic labia dolosa quæ de corde in corde locuti sunt mala: scelus quod conceperunt corde protulerunt ore: perfecerūt in opere. Disperdat dominus uersa labia dolosa. Nunquid maledicendo dicit? Non quia non est mos sanctorum maledicere. sed pronuntiando quod futurum est dixit non optando. sed prophetando. Quæ sunt labia dolosa? Heretici & mali p̄dicatores. Et linguam magniloquam: idest qui superbiam loquuntur.

¶ Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus.

¶ Hoc est qui semet ipsos in inuicem laudant. & opera sua magnificant.

¶ Labia nostra a nobis sunt.

¶ Ac si dicat doctores nostros ex nobis

ipsis habemus: non aliūde. Plaudunt enim in uana uerbositate dicentes: Nos filii Abraham sumus & nemini unquam seruiuimus. Hinc nox patris.

¶ Quis noster est dñs.

¶ Ac si dicant. Nullū habemus dñm: quia omnia scimus:

¶ Propter miseriam inopum & gemitum pauperum. nunc exurgam dicit dominus.

¶ Vox patris est. Qui erat miser nisi humanum genus in sæculum: qd̄ in istam miseriam uenit ī qua gemit in peccatis? Et gemitus erat in inferno in illis qui in p̄cenis habitabant.

¶ Nunc exurgas dicit.

¶ Hoc est mittam filium meum qui eos redimat: & illos qui in miseria erant in mundo. uel eos qui in inferno commorabantur. Quod ita factum est: Misit deus pater filium suum ad nos miseros ut nos liberaret: & illius paupertate diuites effemus.

¶ Ponam in salutari meo.

¶ Dixit in salutari & nō dixit qd̄ ponā. Subauditur salutem

gentiū. & adhuc quid ponā? Contra gemitum latitiam: & contra paupertatem diuitias spirituales.

¶ Fiducialiter agam ī eo.

¶ Vox patris ad filium. Ac si dicat. Cum fiducia omnia facio per eum. quia diuinitas formauit humanitatem. ut scriptum est (libere egit.)

¶ Eloquia dñi eloquia casta.

¶ Vtriusq; testamenti doctrinā insimul cō

p̄hendit. Tunc casta sunt: si a bonis p̄dicatoribus incorruptibiliter & sine corruptione p̄dicentur. Tūc erit istud. si qñ p̄dicant nō affectus parentū puocat: nō potentiū: nō p̄p̄ dona p̄sentia. nō p̄ honore uāo. Aliter. qd̄ addere ampli? & inuere tā in ueteri quā ī nouo testamēto: s; fideliter p̄dicātur.

¶ Argentū igne examinatum.

¶ Hoc est spiritu sancto probatum. Non

illi eloquia diuina probant: sed spiritus illos illuminat qui ipsa p̄dicant: sicut in Esaia ille angelus quando accepit calculum ab altari & tetigit labia eius dicēs: ecce tetigi hoc labia tua & auferetur iniquitas tua: & peccatum tuum mundabitur. Per argentum uetus testamentum: per aurum nouum: Sic est l̄ra & sp̄ualis intellectus: quasi ex argento producat aug.

¶ Probatū terre.

¶ Hoc ē ecclesiæ: illa eloq̄a diuina p̄bata sūt p̄ sp̄m̄ sc̄m̄: quē accepit ecclesia: Aliter: Probatū terræ. i. sp̄s sc̄s: q̄ uenit in humanitatē illā p̄ parte carnis quā ex maria accepit quasi terram dñs suscepit.

Expositio.

Purgatum septuaginta.

Non ut ille purificaretur: sed qui ipsa dona accepturi erant purificarentur.

Tu dñe seruabis nos.

Septem scilicet dona quæ in christo fuerunt:

Hoc est in fide. Ecclesia rogat.

Et custodies nos a generatiõe hac.

Oium malorũ turbam simul comprehendit

hereticorum dialecticorum. & reliquorum. Ab istorum generatione dominus separauit ecclesiam suam. Vnde & in euangelio: hæc omnia uenient uniuersæ generationi illi a sanguine Abel qui effusus est: uel a sanguine zachariæ filii Barachia quem occiderunt inter templum & altare.

In circuitu ipij ambulant.

Cũ transtulerit nos de pñenti sæculo in futurũ tunc ipij

foris abulāt: nec poterūt intrare cū sanctis quos tu scd̃ magnitudinẽ tuã tuã sollicitudinẽ cõseruasti.

In circuitu ipij ambulant.

Quia in æterna uita nõ pueniunt. & aliter cū electi rece

pti fuerint. extra ianuã clamabũt. dñe dñe api nobis. Aliter. In circuitu erũt & dicitur eis nescio uos.

Secundum altitudinem tuã multiplicasti filios hominum.

Filios dei. Scdm multi-

tudinẽ iuxta abundantia misericordia tuã: qua multiplicatur ecclesia. hoc est pietate & misericordia ipsius cū in retributione futura beatitudinis pmissa tua pcipientes cõformes effecti fuerint corpori gloria tuã in quo tibi est cū æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorũ. amẽ.

Duodecimus psalmus uocem continet aĩz fidelis requirētis deũ. (In finem psalmus David.)

Vox ecclesiæ. Ac si dicat. Quã

Squequo dñe obliuisceris me in finẽ?

diu? Quare in finem dicit? Quatuor elementis constat hõ igne aere aqua & terra. Terra in

ferior est ab his creaturis. & ideo dixit ecclesiã: quia finis creaturarũ terra est: Ideo dicit ec

clesia. Et si uilior sum & uilissima quasi terra usquequo obliuisceris me? Non propterea q̃a

infirma sicut & finis aliarũ creaturarũ: non propter hoc me obliuiscaris in finem.

Usquequo dñe obliuisceris me in finẽ. vsquequo auertis faciem tuam a me.

Ut non habeã noticiã. neq̃ sim in lumine cognitionis tuã ante terminum uitæ huius?

Quãdiu ponã consilia in aia mea?

Patior hæc inq̃t quoadusq̃ p spũale cõsiliũ te req̃rã

Dolorẽ in corde meo per dies.

Per illud. s. lumen notitiæ tuæ quod diu perdi

derã apponam dolorẽ super tenebras peccatorũ meorum. hoc est agam pœnitentiam.

Usquequo exaltabitur inimicus meus sup me?

Quãdiu ad te cõuersus nõ fuero. Eri

gitor aduersus me diabolus. q̃ est humani generis inimicus. Vsquequo exaltabitur inimicus me? su

per me? Quasi dicat. Quãdiu habet aduersarius dominationem ecclesiæ? Vsq̃ in finem.

Respice & exaudi me dñe deus meus.

Oratio ecclesiæ est. De tribus personis

potest intelligi. Respice in tribulatione uel in auxilio: & exaudi in hoc quod depræcor.

Illumina oculos meos.

Idest oculos cordis.

Ne vnq̃ obdormiã in morte

Scimus quia non põt hõ dormire q̃ in tormẽto est: sed dormire p nocte illa ponit. Vñ supius ait

mors sine morte: & defectus sine defectu. Et dñs dormiuit in nauĩ. cū suscitatur a discipulis. Non tan

tũ dñs dormiebat: quantũ fides apostolorũ titubabat. Vñ cuiq̃ dñs pro fide sua uigilat. & per fidem

excitatur. Et si non habet fidẽ: quasi dormire uidetur. Vnde dicit. Excita fidẽ tuã: & tunc susci

tas christum. Respice & exaudi me domine deus meus. Illumina oculos meos ne unquam obdor

miam in morte. Tu es enim lux uera quæ illuminas omnem hominem uenientem in hũc mundũ.

Tu enim illuminas oculos cordis nostri. ne nobis æternæ mortis obrepat somnus.

Ne quando dicat inimicus meus preualui aduersus eum.

Ne qñ hoc est in futuro iudicio. dicat inimicus meus pualui aduersus eũ. i. seduxi eũ ut decipem?

Ac si dicat. Si nos põt aduersarius in somno infidelitatis inuenire. tunc præualeat super nos.

Exultabunt si motus fuero.

Ipsi quoq̃ pedes moti. quia in ueritate dei nõ ste

terunt. Si meos pedes hoc est sensus de fide catholica potuerint elongare tunc exultabũt. i. gaudebũt

ut ait propheta. mei aut pœnæ moti sunt pedes: sed ego in tua misericordia spero ut stabiliar. in fide

Exultauit cor meum in salutarĩ tno.

In dño Iesu xpõ.

Cantabo domino.

Laudabo prædicabo.

Qui bona tribuit mihi.

Hoc est istius uitæ

præsentis subsidia quibus subsistimus: ut despectis pompis sæculi: spirituale ante conspicerẽ. Aliter.

Bona tribuit uirtutes ecclesiæ idest fidẽ spẽ & caritatem & in futuro uitam æternam.

Psalam nomini tuo altissime.

Hoc est qđ canto & p dico opere impleã. Meri

to ergo dñe. Iesu christe noi tuo psallitur. q̃ diues pietate: & iustis uictoriã præstas. & peccatores ut

ad te conuertantur inuitas: tibi gloria cū æterno patre & spũ sancto in sæcula sæculorũ.

Tertiusdecimus psalmus nõ hẽt inscriptionẽ: sed redẽptionẽ nrã ex syõ pcessurã eẽ pñciat. Et

primo qđẽ contra impios loq̃tur q̃ confidentes in diuitiis sæculi deũ q̃ hoc largitur ignorant.

Ixit insipiens in corde suo. Pro eo quod est insipiens in hebreo nabal positũ est.

Vñ & abigail de uiro suo nabal ait in monte carmelo. Vere scdm nomen suũ insipiens ẽ.

Non est q̃ faciat bonũ non est vsq̃ ad vnũ.

Hunc psalmũ de passione

xpi referũt: qñ oēs dñm reliq̃runt in tñ ut petrus quoq̃ apostolorũ fuit princeps nega

uerit. Qui dixerũt in corde suo nõ ẽ deus. In corde dixerũt nõ in ore. Quare? Quia nõ ausi sũt. ne

forte deorũ suorũ numina uiolarẽt. Dixit insipies popul' iudaicus: q̃ dicũt in corde nõ ẽ deus non ẽ

xps filius

xps fili⁹ dei: Vn⁹ ex eis nō solū p deo nō habuit: sed nec prophetā credidit dū dixit: hic si eēt ppheta
 sciret utiq; q & qualis eēt mulier q tangit eū qa peccatrix ē: & aliter: Si fili⁹ dei ē descēdat nūc de cru
 ce & credimus ei. **Corrupti sunt.** **Ab illa integritate bonæ naturæ degeneres.**
Abominabiles facti sunt. **Idest odibiles.** **In voluptatibus suis in factis suis.**
Corrupti sūt: & abominabiles facti sūt in uoluptatibus suis. Si. n. dei noticiā habuissent corrupti
 & abominabiles non fuissent. **Nō est q faciat bonū nō est vsq; ad vnū.**
Nisi qs cognouerit xpm q est unicus patris bon⁹ prorsus eē non poterit. Nō est q faciat bonū nō
 est usq; ad unū. hic appet qd iste psalm⁹ de passiōe ptinet. qa null⁹ de discipulis: neq; petr⁹ q caput ec
 clesie est: qa & ipse negauit: nullus de oibus: qa totus mūdus ad inferiorē partē declinauerat. prater
 unū hoīem q est xps. Dñs de cælo prospexit salutē generi humano dare: uel de cælo. i. de sanctis. Su
 p filios hoīum: quos sanctos suos faciat. Vel de sancto suo. sup filios hoīum. i. super genus humanū.
 Ut uideat. hoc est ut uidere sanctos suos faciat per quos respicit & in quibus habitat.
Dñs de celo prospexit sup filios hoīum. ut uideat si est intelligens aut requirens deum.
Prospicit per animas sanctas: quas sæpe cælum diximus: ut uideatur si sit sapiens qui deum mente
requirat: Nam apud diuinam potentiam nihil habetur obiectum.
Dñs declinauerant simul. **Declinauerat totū genus humanū ad inferiorē partē.**
Inutiles facti sunt. **Et sibi & aliis.** Oēs declinauerunt simul. inutiles facti sunt non ē
 q faciat bonū nō ē usq; ad unū. Dicit. n. hoc de gentibus. Sed quia interponit oēs adiungit iudæos
 intelligendos. qui sæpe se in uolubris atq; idolatriis gentium miscuerunt.
Sepulchrū patens est guttur eorū. **Ab hoc uersu usq; ad eū ubi dicit nō**
est timor dei in conspectu oculorū eorum. in hebreis codicibus nō hētur. Quæritur ergo quō apo
 stolus hoc uersu sit testimonio in epistola quā ad romanos scripsit. Rñdemus apostolū de deuterō
 nomio ac psalterio & cæteris scripturæ locis hoc testimoniū texuisse. Ibi timuerūt timore: hoc qd
 sequitur ubi non erat timor. in hebreis uolaminibus non habetur. Sepulchrum patens est guttur
 eorum. Per seductiones suas in ore tanquam in sepulchra homines congesserunt. Nam & alibi simi
 le huic ponitur. Nisi dominus fuisset in nobis: forsitan uiuos deglutissent nos.
Linguis suis dolose agebant. **Corruptentes mores bonos colloquiis malis.**
Venenū aspidū sub labijs eorū. **Quia sicut aspides ita obturant aures suas ne pcepta**
diuinæ legis exaudiant. Venenum enim dolus iniquorum colloquiorum intelligitur.
Quorū os maledictione & amaritudine plenū est. **Benedictio adulationis ma**
ledictionē infert. Amaritudo. n. ad id refertur: qa dulcia eloqa dei male sentiēdo in suā pniēē ama
 ra fecerunt. Quorū os maledictione & amaritudine plenū est. qa & sibi & aliis nocet eorū doctrina:
 & in futuro condēnat. **Eloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.**
Et corporaliter & spūaliter occidūt dū xpm q uita est aīæ ab ipso effundere desiderāt (Cōtritio &
 ifœlicitas in uiis eorū) cōtritio corpis ifœlicitas aīæ. In uiis eorū. in opibus eorū. Sēper peccatores in
 uia sua infœliciter cōterūt. qa uia pacis nō cognouerūt: q est xps dñs. nec p fidē nec per opationē
 Quare nō cognouerūt? Propter hoc qd sequitur. **Quia non est timor dei añ oculos eorū.**
Non proposuerūt deū ante sensus eorum in memoria & sancto timore. Non est timor dei añ ocu
 los eorum. Non enim metuunt futurum iudicium ideo non obseruant mandata eius.
Nonne cognoscēt oēs qui opantur iniquitatē. **Venturā ultionē?** Ac si dicat. Si mō
 nō cognoscūt. cognoscēt i iudicio qñ uēturus ē. **Qui deuorāt plebē meā sicut cibū pāis**
Heretici populū xpianū. Sicut panis in oēs cibos currit & sine ipso faciri non pōt: sed cū oibus
 cibis sumitur. sic & heretici nunq; faciātur iniquitatib⁹ suis nisi de plebe dei ueluti de ecclesia quos pos
 sunt capere inde faciantur. Qui deuorant plebem meam populum ecclesiasticum. Sicut cibum pa
 nis: quia non est panis uiuus nisi qui de cælo descendit. **Deū non inuocauerūt.**
Si. n. inuocassent. salui utiq; fuissent. Aliter. Deū nō inuocauerūt. Quare? Quia multi inuocāt: sed
 non deum. sed aliam rem quam desiderant habere per deum. nam non ipsum deum.
Illic trepidauerūt timore. ubi nō erat timor. **Et gētes suos timēt deos: ipsi & potētes &**
iudæi qñ de xpo dixerunt. Si dimittimus eū uiuere. ueniēt romani & tollent nīm regnū & gentes
 Illic trepidauerunt timore. ubi non erat timor in idolis utiq; & uanis simulacrorum ritibus.
Qm dñs i generatiōe iusta ē. **In populo xpiano: & i iudæorū fuit:** qa ex ipsis carnē sūpsit
Cōsiliū inopis cōfudistis. **Christum iudæi credere noluerunt:** hoc est de aduentu
 mysteriū incarnationis ei⁹ credere noluerūt. Inops dī xps. ut ait paulus: qa cū diues eēt inops factus
 ē. ut illius inopia nos diuites faceret: Cōsiliū inopis cōfudistis. i. xpi non intelligentes eū a deo pro
 cessisse cum præberet consilium dicens pœnitentiā agite. **Quia dominus spes ei⁹ ē.**
Pater utiq; propter assumptam carnem. quia humanitas confortata est a diuinitate.
Quis dabit ex syō salutare israhel. **Quis nisi deus q ē in syō?** Ille dat salutē ipsi xpo i ec
 clesia scēta. Aliter. qs dabit ex syō salutare israhel? xps dñs quē hitatores illi⁹ terrenæ syō n crediderūt
Bū aduerterit dñs captiuitatē plebis sue. **Iā redēpti sumus de illa captiuitate trās**
gressionis: sed adhuc in captiuitate uitæ istius sumus. Et aliter. De parte iudæorū qd ipsa auertitur
 BBB

Expositio.

de captiuitate tpe helia & enoch: ut paulus dixit: cū plenitudo gentiū subintrauit sic oīs israhel saluus fiet. Aliter. Dū auertit dñs captiuitatem plebis suæ per propriam passionem.

¶ Letet iacob & exultet israhel.

¶ Ipse est iacob q & israhel. sed hic iacob & illic israhel.

Hic supplātor uitioꝝ & illic uidēs deū facie ad faciē: qñ erit deus oīa in oībus q relictis secularib⁹ mēte dñm cōtuetur. Qui nobis tribuere dignetur: ut nos actu iacob effecti supplantatis uitis: & uere israhelita: ipm mēte uidere. ipm corde tenere mereamur cui est cū æterno patre & spū scō honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¶ PSALMVS.

XIII.

Portunæ quartusdecimus psalmus lectus. est & scdm ordinem ita euenit ut propemodū de industria lectus esse uideatur. Scdm ordinem lectus est psalmus. Ex dispensatiōe dei puto factū esse: ut qd uobis prodierat in ordine exponendi hodie recitaretur. Quartus decimus psalmus lectus est q p̄scribitur psalm⁹ dauid. Dauid aut nī rex xp̄s est. ut sape dixim⁹ deide legimus i exodo. qā quartadecima die agnus imolatur. Quartadecima die immolatur: qñ luna plena est qñ nihil deest de lumine. Vide ergo qd xp̄s non imolatur nisi in perfecto & pleno lumine. Qm̄ ergo quartadecima die imolāus est uobis agnus. nunc ppheta miratur & interrogat.

¶ Domine qs habitabit in tabernaculo tuo? **¶** Vos q uultis habitare in tabernaculo dñi. audite q dicit dñs. Dñe qs habitabit in tabernaculo tuo. Tabernaculū hic p æternitate accipimus. q̄uis in aliis locis raro intelligatur: qā hic in tabernaculo p̄senti qd est ecclesia multi habitāt corpe & nō fide: qā hic dū inferiores sumus q̄si in tabernaculo cōsistimus usq̄ quo post uictoriā in domo pueniatur. Aliter. Dñe qs habitabit in tabernaculo tuo. Quis in q̄ terren⁹ poterit tēplū dei effici. & habitare i ciuitate uiuentis dei? De quo apostolus multa loquitur.

¶ Aut quis requiescet in mōte sācto tuo.

¶ Quis ait dign⁹ erit cōformis fieri imaginis fili dei. q sape mons dī. Hic est lapis excisus de mōte sine manibus. Hic factus est mons magnus. hic i pleuit latitudinē orbis terræ. In hoc sanctoꝝ aīa: req̄sunt. In hoc ergo nullus accipit requiē: nisi q ingreditur sine macula & opatur iustitiā. q immunis est ab oī labe peccati. & p̄cepta dei iuiolabiliter custodierit. Aliter. Aut quis requiescet in mōte sācto tuo? Non prius in monte & postea in tabernaculo. sed prius in tabernaculo & ita in mōte. Tabernaculū nō est firma domus. Tabernaculū nō hēt fundamentū. sed huc illucq̄ mutatur. & cū transigrāte migrat. qā tabernaculū non hēt fundamentū. sed est domus incerta. domus aut firma hēt fundamenta. Mons pro uita æterna ponitur.

¶ Qui ingredit sine macula.

¶ Hoc ē sine mortalib⁹ p̄tis. qā sine minutis eē nō possumus. Vñ dī. Si dicim⁹ qā p̄m̄ n̄ hēmus. ipsi nos seducim⁹. & ueritas in nobis nō ē. Vel aliter. Qui ingreditur sine macula. Videte qd p̄cipitur. Nō dixit qui puenit ad finē sine macula: sed qui adhuc i itinere ē & maculā nō hēt. Dicere aliquis pōt: Nō habeo maculā nō feci malū. Non sufficit nobis malū non facere: nisi fecerimus & bonum. Deniq̄ sequitur.

¶ Et operatur iustitiam.

¶ Non dixit opatur castitatē. opatur sapientiā. operatur fortitudinē. Et hæc quidē uirtutes optimæ sunt. Sapientia nobis p̄dest. fortitudo nobis p̄dest: ut p̄secutionibus resistamus. Deinde tēperantia & castitas nobis necessariae sunt: ne p̄damus aīas n̄ras. Iustitia sola magna uirtus est: & mater oīum. Dicat aliquis: Qūo iustitia maior est cæteris uirtutibus? Cæteræ uirtutes hñtem delectāt. iustitia nō delectat hñtem sed alios. Si sapiens sum. me delectat. Si fortis sum fortitudo mea me delectat. Si fero castus. castitas mea lætitia mea est. Cæteræ iustitia nō p̄dest hñtib⁹. sed cæteris miseris nō hñtib⁹. Vel aliter. & opatur iustitiā. hoc ē custodit mandata. ut illud. Si uis ad uitam uenire. serua mandata.

¶ Qui loquitur ueritatē in corde suo.

¶ Multi loquuntur ueritatē in labiis sed

nō in corde: qui uidētur uera dicere: sed cor cū labiis non cōsonat. Aliter. Qui loquitur ueritatē in corde suo. ut uera de ueritate cogitet qui ē xp̄s nec se assertionibus hereticis misceat q̄ falsæ semp in ueniūt ac uacua. Vñ paulus dixit. Corde creditur ad iustitiā: ore aut confessio fit ad salutem.

¶ Qui non egit dolum in lingua sua.

¶ Non protulit dolosæ doctrinā cotholicaꝝ

ad decipiendū: sed quæ loquutus est ore: cōpleuit opere: Ille dolose agit: qui aliud cogitat & aliud dicit. sicut propheta ait: Prohibe linguam tuam a malo. & labia tua ne loquantur dolum.

¶ Nec fecit proximo suo malum.

¶ Qui fecit misericordiā ipse est proximus. xp̄s

dñs fecit misericordiā: ut nos sua passione redimeret: cuius doctrinā nullus in malū uertat: sicut heretici faciunt. Proximus noster oīs hō xp̄ianus est: Quod tibi nō uis fieri alii ne facias: & alibi dicit. Diliges proximū tuū: sicut teipsum: Et iteꝝ dicit: Declina a malo & fac bonū. Quidā putant proximū eē fratrem aut uicinū: aut cognatū aut consanguineū: sed dñs noster docet in euangelio in ea parabola ubi quidam descēdit de Hierusalē in iericho. Sacerdos transiuit leuita transiuit non est misertus. Samaritanus transiuit & misertus ē: & interrogat postea dñs & dicit: Quis horū pximus fuit Statim dī qui bñfecit: Et infert dñs: Ite: & uos similiter facite: Oēs ergo hoīes nobis pximi sunt: & nulli debemus malū facere.

¶ Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.

¶ Nunq̄ a suis uicinis quasi noxius accusatur.

¶ Timentes autem dominū magnificat.

¶ Non diuites glorificat: non potentes: sed eos tantū qui dñm timent: Et opprobriū non accepit aduersus proximos suos. Opprobriū detractionis de satre tunc non accipis. si prius nō credis illa ante quam probes: Ac si dicat: Qui ista custodit q̄ superius dixit: ille est sine macula & operatur iustitiā: Et iste

Et iste habitat in tabernaculo. & requiescet in monte sancto. hoc est in uita aeterna.

C Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.

C In illius iusti conspectu diabolus. Nam in ecclesia quicumque malus est in conspectu sancti pro nihilo computatur. Ad nihilum deductus est: qui apud talem sanctum pro nihilo habetur. dum angelus fuit & refuga factus est: Et sicut fuit factus ex nihilo. postea quam bona perdidit redactusque est ad nihilum. Et dum nihil est fortissimi sancti non eum timent.

C Timentes autem dominum glorificat.

C Vox ecclesiae. Qui timent dominum timore sancto dominus eos magnificat. Aliter ad sensum moralem. Timentes autem dominum magnificat. Scit enim in his habitare deum: sicut ait dominus. qui uos diligit me diligit.

C Qui iurat proximo suo & non decipit.

C Iste iam minor est a perfectione. & si bona facit. quia & pro iuramento non decipit. tamen uituperatur pro illo precepto quod dicitur. Non iurare omnino neque per caelum neque per terram. Sit autem sermo uester est non non: quia ista sententia perfectorum est non iurare. Quia anima quando promittit dei precepta custodire: si proximus corpus est tunc illam decipit si hoc quod promittit non obseruat.

C Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.

C Si non peccet quis eo quod quantum dat tantum recipit tamen perfectio non est. quia dictum est frange esurienti panem tuum. & beatus est magis dare quam accipere. Usquequo ad ista peruenit minor est a perfectione. Aliter. Pecunia domini est praedicatio: Multi nolunt illam donare: si exinde praecium non recipiunt: tamen licet uictum & uestitum de ipsa praedicatione accipere: sicut sanctus Paulus dicit. amplius exinde nihil habere. sicut dicit qui euangelium praedicant de euangelio uiuere. Et dominus ait dignus est operarius cybo suo. Sed qui plus requirere uoluerit in usura reputatur. Unde paulus dicit. Si uobis spiritualia seminauimus. magnum non est si uestra carnalia metamus. Ac si dicat. Non est magnum aduersus illa spiritualia quae uobis annuntiamus. habentes autem uictum & uestitum his contenti sumus. Sicut enim uisibilis pecunia prohibetur ad usuram dari ne is qui commodat magis spoliatur. ita & uerbum dei quod est magna pecunia non tantum diuitibus qui pascunt & munerant. uerum etiam indigentibus & pauperibus gratis debet insinuari. domino sic dicente: gratis accepistis gratis date.

C Et munera super innocentem non accipit.

C Ut non conturbent iudicium ueritatis munera offerentes. & aliter. Ne similis iudae efficiatur. qui accepto argenti pondere uendit innocentem. Sicut propheta dicit. qui excutit manus suas ab omni munere. iste in excelsis habitabit.

C Qui facit hec non commouebitur in eternum.

C Haec omnia sicut allegorice retinere. ita & secundum istam exposita custodire debent in moribus. Quae si quis irrephensibiliter custodierit. non solum a commotione aeterni iudicis securus erit. uerum etiam ipsum montem tabernaculum caeleste possidere merebitur in christo Iesu domino nostro cui est honor & gloria cum aeterno patre & spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

C In tituli inscriptionem psalmus. David. XV.

I tuli inscriptio in tumulis & in sepulcris est & quod mortuorum corpora tenent. Pro quo aquila & symachus humile & simpliciter immaculatum posuerunt: significantes psalmum ad christum proprie pertinere dicentem: discite a me quia mitis sum & humilis corde & mansuetus. Psalmus ut diximus regis nostri uocem quam in assumpto homine profert. sine diminutione retinet deitatis. misam a patre dauid. id est ipse christus. Iste psalmus de passionem loquitur. Tres sunt tituli qui scribuntur. Vnus super tumulos mortuorum. alii in liminibus ciuitatis uel domorum. tertius in uictoria regis. Hic ergo de titulo uictoriae regis dicit sicut iste rex fuit hoc est christus. & fuit scriptum super caput eius in pascha post uictoriam. id est post uictum diabolum redempto humano genere tribus linguis. id est graece hebraice & latine. Vnde & pilatus dixit quod scripsi. scripsi & posuit super caput ipsius cum christi hic est rex iudeorum.

C Inserua me domine quoniam in te speraui.

C Vox christi ad patrem in passionem in persona hominis assumpti. Ac si dicat. A patre a quo exiui in passione custodiat. quia tu es spes mea.

C Dixi domino deus meus es tu

C Ondit se hominem in humilitate carnis: cum equalis sit in omnipotentia maiestatis. quia si dixisset dominus meus es tu. filium minorem demonstrasset patrem maiorem. Propterea dixit. dixi domino deus meus es tu. quia in diuinitate equalis patri.

C Quia bonorum meorum non indiges.

C Eandem lineam & in iob scriptam legimus. Quid prodest si tu simpliciter facias uiam tuam? Vniuersa igitur bona quae dominus secundum formam serui in carne monstrauit. non patri psunt sed generi humano. Quoniam bonorum meorum non eges. Vox christi Quae sunt bona christi? Hoc est incarnatio: passio: resurrectio: & redemptio nostra. Vel aliter. Boni sunt caeli: & quae in eis sunt. & terra bona & quae in ea sunt quae deus creauit. Haec pater nec postquam facta sunt indiguit. nec antea. Ista patri non sunt opus. nec necessaria. Sed cui?

C Sanctis qui in terra sunt eius.

C Iste hac omnia sunt necessaria. In terra sunt eius. id est in ecclesia.

C Adificauit omnes voluntates suas inter illos.

C Christus per sanctos suos mysteria sua mirificauit.

C Multiplicate sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. Gentes de quibus nunc ecclesiam congrego. antequam idola multiplicarentur: deum naturaliter nouerant sed postquam multiplicata sunt idola (quod Ixx. infirmitates interpretati sunt) relinquentes ea ad me cellerrime sunt reuersi

C Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus.

C Spualis religio noui testamenti.

Expositio.

Nec memor ero noīam eoz p labia mea:

hoīum uocamur filii dei. Nec memor ero noīa eoz: p labia mea. Vox xpī. Nec memor ero istorum apostolorū: noīa q̄ prius ante fidē habuerunt. q̄n infidelitatē habuerūt. Illa nō recordabor quia crescentib⁹ meritis noīa addita sunt noua sicut Abrahā sicut & sarra sicut petrus & reliq̄ qui antea serui peccati. sed postea amici. sicut dñs dixit iā non dicā uos seruos sed amicos. & sanctus paulus fuerat q̄n dicebat. Fuimus aliq̄n & nos stulti & increduli sicut & ceteri. sed misericordiā dei cōsecuti sum⁹ Et iterum. Sed abluti estis. sed sanctificati estis.

Mutamur qppe in lauacro. & ex filiis

Vox xpī ad patrē. Hereditas xpī ecclesia est: & dñs est pars corporis sui p parte hoīs assumpti. dicit q̄a ille accepit de nō humanitatē & nos de suo imortalitatē.

His pars hereditatis mee.

Et calicis mei.

Quare dixit calicē? Quia per calicē accipit unusq̄sq̄ iuxta mensurā. sed xp̄s plusq̄ mēbra sua. ut ait paulus. qui ē primogenit⁹ in multis fratrib⁹.

Tu es q̄ restitues hereditatē meā mibi.

Hoc est qd̄ in euāgelio dī. Nemo uenit ad me. nisi pī me⁹ traxerit eū ad se. Scdm̄ historiā. xpī hereditas iudaei fuerūt. ad quos xp̄s uenit. Sed tūc dissipata est q̄n eū crucifixerunt. sed restituetur in futuro cū plenitudo gentiū subintrauerit. Aliter. Restituet deus pī hereditatē xpī. q̄n electos suos corruptus sanctae ecclesiae ad illā integritatē attraxerit. ut post resurrectionē acceptis corpib⁹ suis incorrupti & imortales uiuāt. q̄a illā imortalitatē in adā pdiderūt.

Funes ceciderūt mibi. in pclaris.

In optimis. Pro uno Israhel. uniuersi orbis hereditatem sum consecutus. Funes in hereditem dantur. quia qd̄ dixit ceciderūt mihi in pclaris. ac si dicat. in patriarchis. & pp̄his atq̄ apostolis uel quosq̄ aduocauerit pater. xp̄s secum recipit. Propterea dixit in pclaris sanctis uel apostolis.

Benedicā dñm q̄ mibi tribuit intellectu.

Vox capitis. cū mēbris tribuit intellectu

discernendi. inter bonū & malū. inter sensum & līam. inter deū & proximū. inter lucē & tenebras. Benedicā dñm q̄ mihi tribuit intellectu. Quae sapia dei est nō indiget ipsa sapientia. sed scdm̄ illud accipiendū qd̄ in euangelio dī. Iesus p̄ciebat aetate sapientia & grā corā deo & hominibus.

Insup⁹ & vsq̄ ad noctē increpuerūt me renes mei.

Notte tps̄ significat passionis in

quo interiori eruditus est diuinitate humana fragilitas: Insup⁹ & usq̄ ad noctē increpauerunt me renes mei. Delectationes carnales tunc me increpant. quando me suggerunt ut peccem. Quando delectatur caro. sed nisi tu fuisses a dextris forsitan infirmarer.

Filius patrem ecclesia xp̄m:

Prouidebā dñm in cōspectu meo semper.

Ac si dicat. Si tu non fuisses a dex-

Quoniam a dextris ē mihi ne commonear.

tris forsitan cōmotus essem de fide ad infidelitatem: de bono ad malum.

Propter hoc letatū est cor meum.

Propter resurrectionē letatus

sum. quia per eam liberatus est mundus. Aliter. Propter hoc letatum est cor meum. & exultauit lingua mea: Propter istud quod me adiuuas cor meum letatur. lingua mea praedicat (Insup⁹ & caro mea req̄scet in spe) Vox xpī pro p̄sona corporis req̄scit in spe. ac si dicat. Ecclesia quae est caro mea modo req̄scit in spe. i. in spe resurrectionis. ut ubi caput praecessit & membra sequantur.

Quoniam non derelinques aīaz meā in inferno.

Non derelinqs. q̄a p̄pterea illuc descē-

dit ut electos suos exinde eiceret. & diabolū ligaret. Diabolus antea se taliter iactabat. ut oīa regna mundi haberet: sed modo non solum illum tenere non potuit. sed potius a xp̄o ligatus phibetur.

Nec dabis scm̄ tuūz uidere corruptionē.

Quomodo dicit non dabis uidere

corruptionē dū alibi dicit: quae utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Non de corruptione corporis christi in sepulchro dicit. sed de ceterorum sanctorum.

Notas mihi fecisti uias uite.

Vox capitis pro corpore: Via uite

mandata christi sunt ut scriptum est si uis ad uitam ingredi serua mandata.

Adimplebis me letitia cū vultu tuo.

Tunc erit plena letitia cū adunatū fuerit cor-

pus ecclesiae in regnū dei hoc est cū tradiderit regnū deo & patri suo. tūc erit deus oīa in omnibus.

Delectationes in dextera tua vsq̄ in finē.

Dextera patris filius est. Delectatio uite

aeternae in dextera. i. in p̄speritate q̄ filio datur. usq̄ in finē. ac si dicat. sine fine. q̄a finis legis xp̄s est ad iustitiā oī credenti. q̄a plenitudo legis caritas. & finis p̄cepti caritas. Aliter. Delectationes in dextera tua usq̄ in finē. In illa delectabili potentia tua qua tecū sancti sunt regnaturi. q̄ nullo fine concluditur. Vñ eos depracamur: ut ab his nequaq̄ disuncti: si non meremur uestri gloriā. non excludamur a uenia. Tibi est. n. cū aeterno patre & spiritu sancto honor & gloria in saecula saeculorum. Amen.

Sextusdecimus psalmus orationē continet p̄sonae dñicæ cū iuncto sibi corpe qd̄ est ecclesia eius.

Ad tres p̄sonas intelligitur. Hae orō in q̄tuor psalmis

Ratio ipsi Dauid.

hētur. Iste psalmus cātatur ex p̄sona xpī cōtra iudaeos. & ex p̄sona ecclesiae contra hereticos. Exponunt hebrei qd̄ istū psalmum dauid cantauit: q̄a dixit exaudi dñe iustitiā meam pro ipsa p̄sumptione qua se exaudiri pro sua iustitia iactabat cecidisse in crimen.

Exaudi domine iustitiam meam.

Exaudi uel deus iustus natura: Nam exaudi deus iustitiam meam: Hic persona christi datur intelligi: Exaudi deus iustitiam meam: Vox christi in passione: & uox ecclesiae in tribulatione Vēl iustitiam dicit ecclesiam suā: & nō suā: Quid suā? Si implet mandata dei in ope: Non suam

Non suam. quia a deo datur non a se: Exaudi deus iustitiā meā: quia tibi usq; ad mortē obediens fui.

Intende deprecationem meam.

Differentia ē inter orationem & depra-

cationem. Oratio sanctorū est pro deuotis ut perseuerēt in bono. Depratio pro peccatis suis uel aliorum totius est depratio.

Auribus percipe orationē meam.

Hoc est in hoc. quod rogo auribus percipe orationem meam. Orat enim non diminutio deitatis sed infirmitas carnis. Non in labiis dolosis. sed per puritatem quā tibi est placita.

De vultu tuo iudiciū meum prodeat.

Non in labiis dolosis. Ac si dicat. Exau-

di orationē meam. quia ex toto corde oro nō sicut illi q in labiis dolosis. quia aliud loquūtur & aliud habent in corde siue heretici siue iudæi. De vultu tuo iudiciū meum prodeat non in labiis dolosis. Vox xpī ad patrem. Quia qui labia habent dolosa me iudicāt. sed illos tu iudica in futuro. Propheta non optando sed pronuntiando dicit. Hoc ostendit quod facturus est dominus in iudicio.

Oculi mei videāt eq̃tatem.

Oculi christi prædicatores uideant idest intelligant. Equitatem idest equalitatem. ut iustitiā quam prædicant opere impleant.

Probasti cor meū deus. & uisitasti nocte.

Etia in angustiis meis p̃basti. quia

tristes & uelut quadam præssura sunt noctes tenebrosæ. Probasti cor meū deus. Vox xpī ad patrem Probasti xp̃m in passione: & ecclesiam in tribulatione.

Igne me examinasti.

Id est per ipsam tribulationem peccata mea confudisti.

Et non est inuenta in me iniquitas. Et non loquatur os meum opera hominum.

Qualia sunt opa hoīum. Id est de uanitate quā ipsi amant: uel diuersa negotia. Ista sunt hoīum opa sicut in euāgelio dñs dicit. Qd si de uerbo ocioso redditur rō. q̃tō magis de opibus hoīum q̃ ex ipso sensu studiose loquuntur.

Propter ṽba labioꝝ tuoꝝ ego custodini vias duras.

Propter prædicationē. & pro his q̃ p̃mittuntur in cælis. custodini vias duras. Quomō dicit hic duras. dū in euangelio dī iugum meū suauē est & onus meū leue? Suaue est uolentibus durū est nolētibz. Quāuis dura uideātur eē ad sctōs pp̃ corporale cōditionē. tñ suaue est quia hñt sp̃e uitæ æternæ. Vel aliter. Propter uerba labioꝝ tuoꝝ ego custodini vias duras. ac si dicat. Timēs futura supplicia. q̃ legis trāsgressoribus cōminatus es duris me laboribus exercui & subieci corpus aīa potestati.

Perfice gressus meos in semitis tuis.

Sensus meos in mandatis tuis perfice. Vox

ecclesiæ. Quia a deo est incipere & a deo est finire. Gressus sensus. Vt nō moneātur ab his quorum moti sunt pedes. i. q̃cunq; male fecerunt.

Ego clamaui quoniā exaudisti me deus.

Quare dixit clamaui? Quia credidit. per fidem propterea dixit ego clamaui.

Inclina aurē tuāz mibi. & exaudi uerba mea.

Christus autem inclinat:

quando exaudire dignatur. Per similitudinem infirmus rogat. quia in lecto est: ut ueniat medicus. & sanet infirmitates suas. Sic & genus humanū infirmum erat. qd̃ iacebat in lecto. i. in peccato. Rogabat ut ueniret uerus medicus qui est christus in carne. & sanaret langores suos.

Mirifica misericordias tuas dñe. qui saluos facis sperantes in te.

Nunq̃d antea non fuerāt mirificatæ? Sed tunc mirificauit misericordias suas. quando per sanctos apostolos & sanctos suos infirmitates curabat.

Resistentibus dextere tue.

Saluos facis. A resistantibus dextera tua. Tripliciter demones deū iudæi xp̃m heretici ecclesiam.

Custodi me dñe ut pupillā oculi.

Vox ecclesiæ. Oculi intelligitur corpus ecclesiæ &

pupilla humilitas xpī per cuius exemplū uiuimus & uidemus. Hoc supplicat ecclesia. ut possit illam humilitatē obseruare quam xp̃s docuit. Quia si semp pupilla custoditur. oculus nequaquā uidet. Quia oculi p̃dicatores intelliguntur. per pupillā sensus sp̃ualis. Hoc rogat corpus xpī quā est ecclesia. ut custodiatur sensus prædicatorum qui est oculus ne rapiatur in infidelitate hereticorum.

Sub umbra alarū tuarū protege me.

Umbra duabus rebus constat: lumine &

corpore. Per lumen diuinitas. p corpus humanitas intelligitur. Vñ & mariæ dī. sp̃s sanctus ueniet in te: & uirtus altissimi obūbrabit tibi. Sub ista umbra protege me: ut me non rapiat miluus. Et sub duabus testamentorū alis. i. ipsoꝝ doctrinis q̃bus uiuitur & custoditur ac tegitur sicut gallina quia p gallinā intelligitur sapia dei p̃ris. Quia sicut gallina sub alis pullos suos abscondit pp̃ miluos. sic & sapientia diuina & duæ alæ q̃ sunt duo testamenta protegunt ecclesiā a miluo hoc est a diabolo.

A facie impioꝝ q̃ me afflixerunt.

Iudæi xp̃m in passiōe. Aīam dixit nō corpus. quia diabolus in aīa intrinsecus nescit qd̃ cogitat hō nisi p exteriores motus intelligat: & in quo unūquēq; delectare uidet. diuersas suggestiones infert: Istud ad ecclesiam pertinet.

Adipem suū concluderunt.

Quid per adi-

pē. nisi malitia iudæoꝝ designatur? Quā i ueteri testamēto adeps māducare phibetur. q̃a cor eorū incrassatū erat: Vñ dixit in cantico deuteronomii. Propterea recalcitrauit dilectus. q̃a incrassat⁹ erat de malicia. & recalcitrauit. q̃a nolebat mandata dei obseruare. Dilectus a deo fuit populus iudaicus. quia manna diuinum pluit illis. quod ad nos pertinet: quia manducamus christum. Sed iudæi contempserunt semetipsos. hoc est obligauerunt se in malicia.

Os eoꝝ locutū est superbiam.

Os impioꝝ: q̃a contra xp̃m: & contra ecclesiā faciunt:

Proicientes me nunc. circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram.

Expositio.

¶ Quando christus passus est omnis terra tremuit: & sidera obscurata sunt. & petre scissæ sunt. Sed iudæi oculos in terra statuerunt. quia hominem solum estimauerunt. & diuinitatem non intellexerunt. Vel oculos suos in terra statuerunt. quia in terrenis actibus cogitabant: sed de cælestibus non meditabantur.

¶ Susceperunt me sicut leo paratus ad predam. & sicut catulus leonis habitans in abditis.

¶ Sicut leo paratus est ad prædā. sic susceperunt iudæi christum in passionem. & sicut catulus leonis. Leo diabolus catulus filius eius antichristus. Vel aliud. Leo diabolus. & filii eius iudæi. In absconditis. in eorum cordibus quod si in obscuro. Diabolus uel membra illius in quibus diabolus habitat. appellantur loca abscondita.

¶ Exurge domine preueni eos & supplantas eos.

¶ Vox christi loquitur ad diuinitatem. ut preueniat animam suam. & ne rapiatur a principe diabolo quod ita & fecit. Preuenit eum & alligauit & ad infernum deduxit. Veniebat diabolus aliquid de suo requirere in christo. sed in eo nihil inuenit ut dixit in euangelio. Venit princeps huius mundi. & in me non inuenit quicquam. Et sancta ecclesia rogat antequam supplantetur a diabolo & in eius insidiis qui sunt heretici. ut neniatur catholicus noster qui est christus & subuertat astutias inimici id est supplantet.

¶ Erue animas meas ab impio. gladium tuum ab inimicis manus tue.

¶ Oro gladium manus tue. erue ab inimicis tuis. Inimicus. n. accepit potestatem ut propter peccata nos puniat. quos tradidi sathanæ ut discant non blasphemare ait apostolus. Erue animam meam ab impio. Vox christi ad deum patrem loquitur. Hoc est erue animam meam a diabolo. Et uox ecclesie ad christum. hoc rogat ut liberetur a diabolo uel ab hereticis. & ab unoquoque homine malo. Frameam tuam ab inimicis manus tue. Framea de christo & de ecclesia intelligitur. Framea dei patris anima christi est de qua facit iustitiam uindictam. Diabolus framea eius est de qua framea uindictam facit in mundo.

¶ Domine a paucis a terra diuide eos.

¶ Vox ecclesie. A paucis. a terra. Vult ecclesiam separare a carnalibus. & a zizanias & a paleis ante diem iudicii. sed sine causa. quia a deo accepit responsum. sicut dominus dixit in euangelio. Sinite crescere usque ad messem hoc est usque in diem iudicii. Quia hic ecclesia commixta est cum peccatoribus: rogat pro illis qui predestinati sunt ut ueniant & separentur ab illis qui non sunt predestinati. ut dicitur multi uocati pauci uero electi.

¶ Supplantas eos qui in impietate sunt.

¶ Aut hic emendare debeant. aut in futuro supplantentur in uindicta.

¶ De absconditis tuis adimpletus est venter eorum.

¶ Tripliciter hic intelligitur uenter. Venter hic castus intellectus ut dicit eucherius. Et angelorum uenter repletus fuit de mysteriis dei antequam cecidissent. & iudæorum uenter de mysteriis legis. & hereticorum uenter de mysteriis ecclesie.

¶ Saturati sunt filijs.

¶ Iudæi saturati sunt. quia multiplicati sunt in procreatione filiorum & in rebus sæculi. Quod non dicit saturati sunt porcinam. hoc iudæorum immundiciam designat.

¶ Dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

¶ Hoc est illam iustam uindictam quam illis debetur. Reliquerunt reliquias suas paruulis suis hoc est quando dixerunt. sanguis eius super nos & super filios nostros. Et hereticorum filii similiter condemnationem habebunt. Qui sunt reliquie eorum? Ipsorum discipuli. qui de illa mala doctrina eorum regenerati sunt. Saturati sunt filiis. & reliquerunt residua paruulis suis. Propter ambiguitatem uerbi. quidam pro filiis porcinam scriptum arbitrantur quod symachus hebream exprimens ueritatem transtulit saturabuntur filiis & reliquerunt residua paruulis suis. Saturati sunt filiis. & dimiserunt reliquias suas immundiciam & iniquitatem. conculcantes margaritas sermonum tuorum. Et dimiserunt reliquias suas paruulis suis clamantes sanguis eius super nos & filios nostros.

¶ Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo.

¶ Vox ecclesie. Cum iustitia. hoc est mandata tua adimplere. Apparebo in conspectu tuo hoc est in præsentia tua in futuro.

¶ Satiabor celesti refectione. cum apparuerit gloria tua.

¶ Filius tuus qui est salus & uita. & sanctorum omnium gloria: quia christus & salus & gloria dicitur. Ego autem in iustitia apparebo deuicta morte. In conspectu tuo satiabor cælos ascendens. Cum apparuerit gloria tua. sanctis & electis tuis qui per me crediderunt. quia meum est quod illis est præstitum. Nam ego in illis sum. & ipsi in me tecum. Nos uero a te redempti domine iesu tantam potentiam pietatemque cernentes. supplices exoramus. ut examinati diuino igne non simus humanorum operum detractores: sed in te stabiles. fixi tuam gloriam iugiter extollamus in opere proficimus in fide laudemus in uoce. Amen.

¶ In finem pro puero domini Dauid qui locutus est domino verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum eius: & de manu Saul.

PSALMVS

XVII.

Otus hic psalmus sub persona Dauid ad christum pertinet. Dauid christi typum tenet. qui est manu fortis. de cuius semine est natus Dauid qui est christus. Pueri domini hoc est dei patris sicut ait propheta magnus est tibi uocari filium meum. Et. ecce ego & pueri mei quos dedit mihi deus: Et propheta Isaias: Puer datus est nobis filius natus est nobis: Quare locutus est domino uerba cantici huius & dauid secundum historiam cantauit istum canticum cum persequeretur ab inimicis: & christus qui est caput nostrum ad

Arum ad patrē cātauit in passione ecclesia in persecutione. Eripuit eum dñs hoc ē Dauid a persequu-
tione saul: & xpm i passione deus pater eripuit de manu inimicorum: hoc est de manu iudaorum.
& de manu saul. Saul appetitio interpretatur: quia contra uoluntatem dei expetierunt eum regem.
Iste saul typum diaboli gessit: isti inimici membra diaboli sunt: idest iudæi qui persequuti sunt xps:
& demones uel membra eorum qui persequuntur ecclesiam.

Diligam te domine uirtus mea. **¶** Alii dicunt fortitudo mea: sed unum
est uirtus & fortitudo. Totus hic psalmus sub persona Dauid ad xpm pertinet: qui est uera
fortitudo. Diligā te uirtus mea. Vox xpi uirtus mea: hoc ē diuinitas: uirtus hois assumpti.
& ecclesie uirtus xps ē: qui dicit diligā te dñe. Si uox xpi ē: cum sint unum & una substan-
tia diuinitatis: qā dictū ē: una potestas: una uoluntas: una maiestas patris & filii & spūs sancti: quo-
modo dicit diligā te dñe? Pater dicitur eo qđ habet filium: & filius dicitur eo qđ habeat patrē. Spūs
scđs nec pater ē: nec filius: sed dilectio quā habet pater in filio & filius in patre. Vnde paulus aposto-
lus dixit: quia caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Dñs
firmamētum meum. Vox xpi: & uox ecclesie.

¶ Firmamentum.

¶ Sicut ait ppheta: turris fortitudinis a facie inimici.

¶ Et refugium meū.

¶ Vox xpi & uox ecclesie. Refugium xpi i pte: & refugium ecclesie i xpo.

¶ Et liberator meus.

¶ In tribulatione. **¶** Deus meus. **¶** Qui me creasti.

¶ Adiutor meus.

¶ De necessitatibus.

¶ Spabo in eū.

¶ In ipsum totam spem ponamus.

¶ Protector meus.

¶ Qui me protegis uel defendis: & cornu salutis meæ. Cornu salutis: qā

ifirmitatē nostrā cōfortauit. Quia añ aduētū xpi ecclesia ifirmata erat p peccatū: sed postea cōforta-
ta per christum: sicut ait propheta.

¶ Erexit nobis cornu salutis nostre.

¶ Ac si dicat: dedit nobis regnum forte ut illud. & fecit nos regnū deo patri suo. Non ego in cornu
illud superbiā: sed in cornu salutis tuæ adiutoriū habere cōfido. Susceptor me. Susceptus est. xps a
patre p humanitate: & ecclesia suscipitur i fide. **¶** Laudās inuocabo dñm.

¶ Iusti laudant: quia de omnibus malis liberauit eos. Pro eo qđ sequitur.

¶ Et ab inimicis meis saluus ero.

¶ Inuocaui dominum. Christus inuocauit deum patre: &
ecclesia xpm: & ab inimicis meis saluus ero. Christus a iudæis: & ecclesia ab hereticis.

¶ Circūdederunt me gemitus mortis.

¶ Vox christi & uox ecclesie. Circūdede-
runt xpm illi q in inferno gemebant: qui in inferno erant: & ecclesia similiter.

¶ Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

¶ Torrentes aquas dicit quæ pertranseunt. Torrentes dicitur: qui nō de fōte neq de uiua aqua: sed a plu-
uiis uel de montibus in ualles descendit: & in mare uadit. Quid p torrentes nisi uniuersas gentes si-
gnificat: quæ per mortem carnis in mare istud descendunt. Vñ scriptum est: generatio uadit: & ge-
neratio uenit. Et aliud. Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Turbæ iniquorū: quæ sicut tor-
rentes in hyeme intumescunt protinus defluentes.

¶ Dolores inferni circūdederunt me.

¶ In die detrahentium quæ mortem infernalem operantur.

¶ Præuenerunt me laquei mortis.

¶ Præuenerunt christum ini-

mici in passione ante uindictam crucis quos mihi aduersarii intendebant.

¶ Et in tribulatione mea inuocaui dominum.

¶ Humanitas inuocauit diuinitatem: & ecclesia christum: non oris uoce sed cordis.

¶ Et ad deum meum clamaui & exaudiuit de templo sancto suo uocem meam.

¶ Templum corp⁹ dñici ubi exaudita ē humanitas a diuinitate: & ecclesia similiter a xpo. In tēplo i
scđā ecclesia, & aliud In corde meo qđ scđficauit: in quo tēplo sancto inhabitat.

¶ Et clamor meus in cōspectu eius introiit in aures eius.

¶ Aures eius. hoc est uis auditionis. Vis fortitudo est qua sancti fortiter depræcantur: quia dictum
est: regnum cælorum uim patitur & uolenti diripiunt illud.

¶ Commota est & contremuit terra.

¶ Secundum historiam factū

fuit quando moyses accepit legem in monte syna. Terra tremuit: qđ præfigurauit passionē christi:
quia i passione christi omnis terra tremuit: quando noua lex data est. populo christiano. Aliter. Cō-
mota ē terra: quādo de ifidelitate ad fidē uenerūt: & credētib⁹ terrenis factum est cælum.

¶ Fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt.

¶ Hic mōtes supbi itelligūtur. Fūdamēta eorū demones sūt: sicut & fūdamēta scđorū pphetæ & apo-
stoli sūt. Vñ dicit scđs paulus. Edificati sup fūdamēta pphetarū & apostolorū. Fūdamēta mōtiū cō-
turbata sunt & cōmota sūt eorū supbia q in hoc mūdo cōfidūt. **¶** Quā iratus est eis deus.

¶ Hoc est eis montibus uel persequentoribus dissipans spē mundialium uoluptatum.

¶ Ascendit fumus in ira eius. & ignis a facie eius exardescet.

¶ Fumus ex duab⁹ reb⁹ fit: ex igne & aqua p fumum lachrymarū excitatur: & p ignē cōpunctio cordis
itelligitur: & p lachrymas aqua. **¶** Carbones succensi sunt ab eo.

Expositio.

Quid p carbones: nisi bonæ naturæ grā. Extincti p adā i aduētū xpī illuminati p baptisimū siue p pñiam. Extinguūtur carbones ab aqua q̄ ē cupiditas: & illuminantur p grām q̄ ē spūs sc̄tūs.

Inclinauit celos & descendit.

Hoc est qd̄ in alio psalmo ait Descendit sicut pluuia in uellus: quia humilē se nobis & in forma serui occultum præbuit & latē tem. Vel aliud. Cæli angeli iclinati sunt: quādo gabriel ad mariā uenit: & descendit xp̄s & uenit in carnē. Vel aliter. Cæli sancti apostoli: uel imitatores eorum. Inclinauit ab altitudine: hoc ē de cōtēplatiōe: ut doceat brutos & infirmos in ecclesia ppter cōpassionē proximorum uel ad coniugatos ut sct̄us paulus ait: uir reddat debitum uxori: & uxor similiter uiro.

Et caligo sub pedib⁹ ei⁹.

Inuisibilē substantiā dei & iudiciorū occulta significat. Vel aliud. & caligo sub pedibus ei⁹. Caligo hoc est profunditas scripturarum: quā dedit deus pedibus suis: qui sunt sancti sui. idest ecclesia sua: quia in sensu sanctorū ibi est profunditas scripturarum: & christus super illos præsideret.

Et ascendit sup cherubin.

Hoc est sup plenitudinē sciētiae xp̄s ascendit cum corpore suo super oēs angelos & archangelos. Cherubin interpretatur plenitudo sciētiae quæ ē caritas: quia plenitudo legis est dilectio hoc ē caritas: xp̄s super hoc ascēdit: sicut in euāgelio ipse dñs dicit: maiorē caritatē nemo habet: quā ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Quod ita xp̄s fecit: qui aīam suā pro amicis dedit.

Et volauit. volauit sup pēnas ventorum.

Secūdam historiā qd̄ prius est uolauit sup pēnas uētorū: q̄a uelocior est uent⁹ omnibus creaturis. Et dñs uelocior ē uento: q̄a p̄enetrat usq; ad fines terræ & oīa suauiter disponit. Quia ultra uētrū ipse est ideo uelocior. Et ad moralē sensum aīam significare uoluit a uēto. Sicut uent⁹ iste inuisibilis est ita & aīa: Ventus mouet corp⁹: & aīa mouet corp⁹ similiter. Sed cur uētrū appellauit aīam? Hoc ē: q̄a deus iussit in adam. Non qd̄ corporalis sit deus pater: sed tūc insufflauit qñ animā dedit: ut ait propheta: tu dñe creas omne flatum. Per hāc itelligimus oēs aīas a deo eē creatas. & uolauit: uolauit super pēnas uētorū: hoc ē uirtutes sct̄arum aīarum: quia xp̄s uelocior ē uēto & leuior quā aīa: & p̄cellit angelis & sanctis.

Posuit tenebras latibulū suū. in circuitu eius tabernaculū ei⁹.

Latibulū seip̄sū dixit in scripturis. In circuitu ei⁹ tabernaculū ei⁹. Xp̄s i maria quasi sp̄s i thalamo: & corpus mariæ q̄si tabernaculum. Tenebras dicit: eo qd̄ nobis obscura ē incarnatio uel natiuitas eius.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Nubes prophetæ sunt: & aqua doctrina eorum: quia obscuræ sunt scripturæ prophetarum. Quia sicut nubes pluuiam portat & terram aridam irrigant: sic & prophetæ per eorum doctrinam irrigant corda arida.

Pre fulgure in cōspectu ei⁹ nubes trāsierunt.

Fulgura illuminatio spūs sc̄ti. Ipse nubes. i. pph̄a trāsierūt de iudæis ad gētes. spū sc̄tō gubernāte. p fulgura ignis cōpūctio cordis itelligitur.

Brādo & carbones ignis.

In grādine uerbera: in igne caritatis accensio oñditur quibus fidelium corda mouētur ad cognoscendum deū.

Et intonuit de celo dñs.

Per sct̄os suos itonuit: q̄si de cælo p iustos corda euāgelizauit.

Et altissim⁹ dedit vocē suā. **A**lissim⁹ uocē suā dedit: hoc ē p̄dicationē ut ait pph̄eta uox tonitruī tui i rota. i. p̄dicatio eorū i toto mūdo.

Misit uerba sua sct̄a q̄si sagittas: q̄ pleniter & malis & bonis p̄dicāt. Bonos remunerat de⁹ si faciūt: & malos cōterit si audiūt & non faciūt. Vñ sct̄us apostolus ait. Aliis qd̄ sum⁹ odor uitæ in uitam & aliis odor mortis in mortē. Odor uitæ sūt his q̄ audiūt & faciūt: & odor mortis sūt his q̄ audiūt & non faciūt: quia p̄dicatores nesciunt qui sunt p̄destinati: tñ fiducialiter p̄dicant.

Et fulgura multiplicauit & cōturbauit eos.

Fulgura: miracula: atq; claritate uirtutis suæ cōturbauit illos. Per illa miracula apostolorū cōpūcti sunt: ut illi q̄ dixerūt ad petrū: quid faciē⁹ uiri fratres? & ille pñiam iquit agite: & baptizetur unusquisq; uestrum.

Et apparuerūt fontes aquarū.

Fontes apostoli: q̄si aquas de uno fonte potati sunt. De uno fōte qd̄ ē xp̄s faciat fuerūt apostoli: sicut i euāgelio dñs dixit: qui biberit aquā quā ego dabo ei nō sitiet in æternū. Et aliter. Fontes aquarum illi qui per baptisimi sacramentum facti sunt peccatoribus fons aquæ uitæ salientis in uitam æternam.

Et reuelata sunt fundamēta orbis terre.

Prophetæ atq; apostoli super quos omnium ecclesiarum fundamenta locantur: reuelata sunt fundamenta orbis terræ. Secundum historiā quando in passione uelum templi scissum est de sursum usq; deorsum: & illa quæ in templo erant apparuerunt. & ad sensum de littera sensus spiritualis q̄a qd̄ ibidem latebat in figura omnibus patuit per misteria.

Ab increpatione tua domine: ab inspiratione spiritus ire tue.

Ab increpatione tua domine: cum diceres nisi uos filius liberauerit moriemini i peccatis uestris. Ab inspiratione spiritus iræ tuæ: promittēs in his appropinquare regnum dei.

Misit de summo: & accepit me.

Vocando me.

Et assumpsit me de multitudine aquarum.

Adversariū populorū: uel aliter. Misit de summo & accepit me: & assumpsit me de multitudine aq̄e. De⁹ p̄ misit filiū suū: sicut dictū ē: uerbū caro factū ē & habitauit i nobis. Misit sp̄sū ad sp̄sā: uerū sp̄sū iūxit sp̄sā hoc ē: carnē i utero uirginis mariæ. Assumpsit me de multitudine aquarū: idest de multitudine

de multitudine populi ecclesia collecta est. Aquæ multæ populi multi.
Eripuit me de inimicis meis fortissimis. **D**e p̄ri eripuit xp̄s a iudæis: & ecclesiā ab hereticis.
Et ab his q̄ oderūt me: q̄ cōfortati sūt sup me. **O**derūt iudæi dñm: & heretici ecclesiā.
 Quia cōfortati sūt sup me: q̄li uincere potuissēt. Præuenerūt me: ut sup̄i dixit añ uidiētā crucis: & fa-
 ctus ē dñs p̄tector me. **D**e pater filiū suū p̄texit: & fili⁹ ecclesiā suā. Eduxit me ī latitudinē. Eduxit ec-
 clesiā de tribulatiōe: q̄li de āgustia ī latitudinē q̄ ē spes futuri: uel remuneratio uitæ æternæ.
Saluū me fecit: qm̄ uoluit me. **V**ox ecclesiæ. Qui me uoluit: ut exhiberet sibi ecclesiā.
 Quoniā uoluit me uolūtate pp̄riā: & nō ex meo merito me uocauit: dicēte apostolo. gr̄a estis salua-
 ti per fidem: & hoc non ex uobis.
Et retribuet mibi dñs secūdū iustitiā meā: & secūdū inocētiā manuū meaz retribuet mibi.
Quæ āt sit iustitiā & inocētiā manuū ei⁹: audi qd̄ seq̄tur. Quia iqt̄ custodiui: ut uia dei custodiam
 tur: ut nihil ip̄ie de eo cū hereticis sentiat. **Q**uia custodiui uias dñi. **I**dest sua mādāta.
Nec ip̄ie gessi a deo meo. **U**t ad idolū cōuerterer. Laudē post fidem reddit.
Qm̄ oīa iudicia ei⁹ ī cōspectu meo sūt sēper. **Q**uatuor sūt iudicia dei duo de p̄nti: & duo
 de futuro. In p̄nti p̄spitas malog: & tribulatio sctōg: ī futuro remuneratio sctōg: & cōdēnatio pec-
 catog. Ecclesia adhæret xp̄o: q̄a xp̄s nō fecit peccatū: nec iūēt⁹ ē ī ore ei⁹ dol⁹: & ecclesia xp̄o adhæret
 qm̄ oīa iudicia ei⁹ ī cōspectu meo sūt sēper. **E**t iustitias ei⁹ nō repulī a me.
Sed āplexus sū eas. **E**t ero immaculat⁹ cū eo: & obseruabo me ab iniquitate mea.
Persequerabor in illa innocentia: in qua uocatus sum. Et obseruabo me ab iniquitate mea: idest nō
 conuertar ad illam iniquitatem ubi prius fui in infidelitate.
Et retribuet mibi dñs s̄z iustitiā meā. & s̄z puritates manuū meaz in conspectu oculog ei⁹.
Per oculos aspect⁹ diuinitatis itelligitur: q̄a ip̄e asp̄icit q̄cqd̄ opatur hō ī mādatis dei: ī retributiōe
 beatog: q̄a eū p̄ altitudinē spei cōsidero. **C**uz sctō sctūs eris. **C**ū eo q̄a te sctificatur.
Et cū uirō inocēte inocens eris. **C**um eo qui nō corruperit uitis uitam suam.
Et cū electo electus eris. **C**um illo quē præsctū scis. **E**t cū pueris subuerteris.
Cū heretico q̄ male itelligēdo puerit diuina eloq̄a: sicut & alibi iudæis ip̄s dñs loq̄tur. Si icesse-
 rit puerse corā me: icedā & ego puerus uobis. Cū sancto sctūs eris: Tu xp̄e sctūs natura es: quē tu s̄a
 ctificaueris: ab illo cognosceris qd̄ tu sctūs es. Vox prophete ad xp̄m. Quē tu innocētē feceris: ab il-
 lo cognosceris qd̄ tu inocēs es. Quia nulli nocēs: ideo inocēs. Quē tu elegeris ut sit electus: ab illo
 cognosceris qd̄ tu elect⁹ es: ut paul⁹ dixit: cōprahēdā aut a quo cōprahēsus sum. Pueris dicūt: q̄
 de recto declinat ad pueritatē: ut diabol⁹ & iudas & heretici & omnes superbi. Quotiēs de⁹ facit iu-
 sta uindictā rēphēdūt illū: cū eligit paupes & reprobos potētes: cum eligit piscatores sicut petr⁹: &
 relinqt nobiles. Hoc puerū uidetur eē apud pueros: ut pp̄ba ait: uia dñi recta: sed uia uirū pueris
Quoniā tu populū humilē saluum facies. **Q**d̄ superius diximus.
Et oculos superboz humiliabis. **Q**m̄ tu populū hūilē saluū facies p̄niam agētē & ocu-
 los sup̄borū humiliabis: q̄a elati sup̄bia p̄niam agere dedignātur (Qm̄ tu illuminas lucernā meā)
 Quid ē lucerna: nisi itellec⁹ aīa? Sicut oculi corporis sine lucerna exteriori nō hnt lumen: in tane-
 bris nō uidēt: ita & itellec⁹ aīa nisi illuminetur ab altero hoc ē a xp̄o nō uidet: sicut in euāgelio di-
 citur: erat lumē uerū qd̄ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.
Dñe de⁹ me⁹ illumina tenebras meas. **H**oc ē ignorātiā cordis. Vñ scriptū ē. si lumē qd̄ ī
 te ē tenebræ sūt ip̄s tenebræ q̄ta erūt: & apostol⁹ ait: fuistis aliqñ tenebræ: nūc aut lux ī dño.
Qm̄ a te eripiar a tēptatiōe. **V**ox ecclesiæ. Nisi a deo eripiar per me nequaquam possū.
Et ī deo meo transgrediar murū. **M**urū dicit ecclesia p̄ctā nra: quē edificamus peccatis
 p̄ctā augēdo. Nisi a deo destruātur illa p̄ctā: n̄ possumus p̄ nos meare ad deum.
Deus meus ipolluta uia ei⁹. **I**mpolluta uia dei: hoc ē icarnatio ei⁹: q̄a n̄ ē: ex uirili semie
 s̄z de spū sctō cōcept⁹. Et aliter. Fides p̄fecta ecclesiæ ipolluta uia ei⁹ dī: p̄ quā de⁹ uenit ad nos.
Eloq̄a dñi igne examinata. **E**loq̄a dñi sua mādāta. Vel hoc deo sūt placita: nō qd̄ ip̄s
 sint examinata ab igne: aut qd̄ fuisset ignata: s̄z q̄ illa accepit faciāt eos ut aux̄ mūdū purificatū p̄ ignē
Protector oīum ē sperātū ī se. **Q**ui ī eū credēt. De⁹ illos p̄tegit q̄ sctō timore illū timēt
Quoniā quis de⁹ preter dñm aut q̄s de⁹ preter deū nostruz? **H**ic trinitas itelligitur.
 Præter dñm qd̄ dixit: de⁹ pater itelligitur. Præter deū nostrū: fili⁹: ī quo ē tertia p̄sona idest spūs san-
 ctus: q̄a deus pater: deus filius: deus & spūs sctūs: un⁹ est deus. **D**e⁹ q̄ p̄c̄xit me uirtute.
Per similitudinē sicut homo p̄c̄git uestimēta sua ut nō noceāt pedib⁹ qui sunt sensus: & manibus
 q̄ sunt opa. Præcinxit hoc ē ut restringant sensus cupiditatis ut supra dixi: ne īpediātur p̄ cupiditatē.
 Vel aliter. Deus q̄ p̄c̄inxit me uirtute: spūs sctūs q̄ nos armat aduersus ptātes iniquas: secūdū aposto-
 lū: induite uos arma dei & gladiū spūs sctūs: ut possitis resistere diabolo. Conticescāt nunc heretici af-
 picientes hic trinitatem expr̄ssam: & cognoscant filium quem minorem patre dicunt primum a
 prophetis prænuntiatum non quasi priorem: sed nihil inferiorem.
Et posuit immaculatā uia meaz. **H**oc ē fidē meā. Immaculatā uia meaz: ne ab ea uiolarer.
Qui p̄fecit pedes meos tanquam ceruog. **S**icut cerui calcant pedibus spinas & trā

Expositio.

siliūt siluas ita sancti calcant spinas idest peccata. Transiliunt siluas idest infidelitatē: & subeunt usq̃ ad deum: hoc est usq̃ ad altitudinē caritatis. Qui perfecit pedes meos tāquā ceruorum ad transiliēda sæculi huius impedimenta. **Et sup̃ excelsa statuit me.**

Excelsa sancta ecclesia est: & christus super ecclesiam. Et excelsa super excelsa: idest super sublime ecclesiæ statuit me: sp̃e meam in cælestibus collocauit. **Qui docet man⁹ meas ad plūz.**

Opera mea aduersus diabolu destrutorē. Qui docet man⁹ meas ad plū ad debellāda facinora. **Et posuit vt arcū erēū brachia mea.** **Arcū arcū idest intentio: brachia fortitudo:** hoc est: ut nō deficiāt bene agere. Dediti mihi protectionē salutis tue. Vox ecclesiæ ad christū Salutis quia ipse est salus nostra ut dicit: dñi est salus.

Dediti mihi protectionē salutis tue. **Ne opprimar a malis.**

Et dextera tua suscepit me. **Dextera patris xps est.** Suscepit ecclesia p̃ incarnationem.

Disciplina tua correxit me i finēz. **Quem enim diligit dñs corripit.** Erigimur ergo q̃ prius corrueramus: cū celi a domino fuerimus: & doctrina tua ipsa me docebit. Necesse ē dū sumus hic sub doctrina esse. Vnde paulus ait. Omnis inquit doctrina in præsenti non uidetur esse gaudii sed mœroris: sed postea i futurum reddit fructum plurimum.

Dilatasti gressus meos subr⁹ me. **Sensus ecclesiæ.** Sub me: sub potestate ecclesiæ. Dilatasti gressus meos subtr⁹ me: in amplitudine caritatis tuæ.

Et nō sunt infirmata vestigia mea. **Vestigia exemplo ecclesiæ nō sunt infirmata a successorib⁹:** quia iprassi sequentibus me. Hinc uox xpi post resurrectionem.

Persequar inimicos meos. & comp̃hendā illos.

Iudæos utiq̃ qui eius iniuste inimici sunt facti. Vel aliter. Persequar inimicos meos affectus carnalēs: & comprahendam illos: ante q̃ ego comprahendar ab illis.

Et non cōuertar donec deficiant. **Non conuertar pugnare contra illos.** ut non conuertar ab hac intentione donec deficiant siue a malicia: siue a cogitationibus prauis. Affligam illos in multis malis: sicut iam factum tempore legimus Titi.

Nec poterūt stare. **Quia iniqui & superbi erecti fuerant.**

Ecce dēt subtr⁹ pedes meos. **Siue ut adorent siue ut conculcentur.**

Præcinxisti me uirtute ad bellū. **Contra mortem: siue ministros eius.** In hoc præcinxisti me uirtute: idest uirtute contra diabolu uel cōtra ista supradicta uitia.

Supplāstī i surgentes i me subr⁹ me. **Illos qui super caput meū erigebantur.**

Et inimicor⁹ meor⁹ dediti mihi dorsum. **Noluerūt enī cōuētere faciē suā ad me.** & inimicor⁹ meor⁹ dediti mihi dorsū: inimici mei dorsū dant. qñ cōfugiūt: & qñ post me uadunt.

Et odientes me disp̃didisti. **Omnes inimicos ecclesiæ: uel ipsa uitia & peccata disperdidit deus:** & odientes me disperdidisti. Vnusquisq̃ enī i malicia sua se disperdiderunt.

Clamauerūt nec erat qui saluos faceret eos. ad dñm nec exaudiuit eos.

Quia idigni erāt exauditiōe ei⁹. Clamabūt. Qui clamabunt: Impii demones & iudæi & heretici clamabūt in futuro iudicio: nec erit qui saluos faciat eos: q̃a qñ clamauit deus ad illos per prophetas uel p̃ reliquas scripturas audire noluerūt: p̃pterea illi clamabūt & non erit qui exaudiat eos: ut salomon ait: uocaui & renuistis: extēdi manū meā & nō fuit q̃ aspiceret: despexistis oē cōsiliū meū & increpatiōes meas neglexistis. Propterea & ego in interitu uestro ridebo: cū uobis qd̃ timebatis sup̃ uenerit. Subsanabo cū irruerit super uos repentina calamitas. Tūc inuocabitis me: & non exaudia.

Et commināam illos vt puluerem ante faciē uenitī. vt lutum platearum delebo eos.

Cōminuā illos: idest illos supradictos affectus carnales p̃ nihilo deducā: & cōminuā illos ut puluerē añ faciē uēti: q̃a aridi & sine ibre misericordiæ fuerūt: piecti & cōminuti sunt i supbia sua: & qñ puluis cāpi disp̃si.

Et lutū platearum delebo eos. **In modū turbinis lata.**

Eripe me de contradictionib⁹ populi. constitues me in caput gentium.

Vox xpi ad p̃ez. Eripias me de cōtradictiōib⁹ populi: iudaici utiq̃ q̃a cū aliq̃ dicerēt uerax est: illi cōtrario dicebāt: nō: sed seducit turbā. Eruā me de illis populis ifidelib⁹: q̃ mihi cōtradicūt. Tu erue a iudæis ifidelibus: & ero caput gētiū.

Populus quē non cognoui seruiuit mihi.

Idest gētes quā me nō cognouerūt neq̃ p̃ fidē neq̃ p̃ legē seruiēt mihi. Populus quē nō cognoui seruiet mihi. Ignorabā. nēu cū idolis seruiret: nūc credēs cognitus ac seruiens factus est mihi.

In auditu auris obaudiuit mihi.

Obaudierunt mihi aurib⁹: q̃a nō uiderūt mirabilia neq̃ meā præsētiā corporālē. Postea audierūt & crediderūt ibuetib⁹ p̃dicatorib⁹ accepit aurē sp̃ualē: q̃ itelligēs custodiat præcepta diuina.

Filij alieni. **Hoc idem & Esaias loquitur:** uhe genti peccatrici filiis alienis populo pleno peccatis. Antiquo uocabulo iudæi filii dei appellati sunt: sed alienati: quia filii diaboli effecti sūt idem iudæi: quorum pater diabolus est.

Adentitī sunt mihi.

Quia in ueritate non steterunt sicut & pater eorum.

Filij alieni inueterauerunt. **Hoc ē q̃a noui hoīs nō receperūt aduētū.** i ueteri hoīe pmāserūt

Et claudicauerūt a semitris suis. **Claudicant quia patrem credunt & filium non credūt**

Vnum pedem habent & alium non habent: inde claudicant in legis littera. Vox ecclesie.

Uiuuit dñs.

Quem in sepulchro sub signaculorum positione clauferant.

Et benedictus deus meus.

A deo patre. Viuit dominus & benedictus deus meus

Nūquid antea non uiuebat? Sed hoc pro incarnatione dicit: sicut sanctus paulus dicit: q mortuus ē ad rēpus ex infirmitate carnis: sed uiuit ex uirtute dei. Iā. n. nō moritur: mors illi ultra nō dominabitur.

Exaltetur deus salutis mee.

Vox ecclesie ad christum: qā xps

exaltatus est in ascensione. Vel aliter. Exaltetur deus salutis mee. In me semper excelsus sit: cuius uocatio salus mea est: ne quicquā de eo inutile sentiam christe.

Bens qui das vindictā mihi.

Subuertendo iudæos: uel ipsum traditorē iu-

dā. Vel aliud. De q das uindictā mihi. Vox ecclesie ad xpm. Dedit de ptatē ecclesie ligadi & sol- uēdi: & disciplinā faciēdi: ut habuit ptatē petr⁹ & paulus per spiritum domini: sicut dixit: ecce dedi uobis potestatem calcare super serpētes & scorpiones: & super oēm uirtutem inimici.

Et subdidisti populos sub me.

Sub ptatē ecclesie ad regendum gentes incredulas.

Liberator meus dñs.

De gētib⁹ iracūdis. Christ⁹ i passione a iudæis clamātibus crucifige crucifige eū: & ecclesia ab hereticis & aīam ab uniuersis uitiiis: q appellauit gentes.

Et ab insurgētib⁹ in me exaltabis me.

Idest a psequutoribus.

A viro iniquo eripies me.

Idest a diabolo: ut dictum est inimicus homo hoc fecit.

Propterea confitebor tibi in populis dñe.

Ecclēsia dicit. Laudabo te in credentibus.

Psalmū dicā tibi iter gētes: idest laudabo & operabor. Propterea cōfitebor tibi in populis domine.

Psalmum dicam nomini tuo.

Quia ego in his sum. Ego confitebor tibi pater: & ego psallam. Vox prophete.

Magnificās salutes regis ipsius.

Christi domini q resur-

rexit. Vel aliter. Propheta ad deum patrē loquitur: qā sanitatē facit & salutē per singulos: qā animas attrahit p pdicationē: ut sit salus credentium qui credunt in salutem regis ipsius.

Et faciens misericordiam christo suo.

Hoc est unigenito suo. David manu fortis interpretatur: quod est christus.

Facit misericordiam David: & semini eius usq in finem.

Semen eius: hoc sūt sancti eius. Facit misericordiam dominus semper cum sanctis suis sine fine: & faciens misericordiam christo suo: David & semini eius usq in sēculum. Ipsi mediatori Iesu dño & populo ecclesiastico: qui per uerbum eius credidit. Ipse fortissimus liberator nos ab hoc mundo dignetur eruere: & in fide stabilire per euangelium: quia ipsi gloria & imperium cum aeterno patre & spiritu sancto in cuncta sēcula sēculorum. Amen.

In finem Psalmus David.

Psalmus uocem continet prophete de

christo loquētis. Iste psalmus in persona xpi cantatur p prophetā & in persona ecclesie.

PSALMVS

XVIII.

Celi enarrant gloriam dei.

Ex creaturis consequēter creator agnoscitur.

Aliter. Celi enarrant gloriam dei. Terra non potest enarrare. Secundū historiam cælum & terra cum ceteris creaturis suis gloriam dei narrant: ut ait paulus: per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur: idest ab intellectibus intellecta conspiciuntur. Cælum hoc est firmamentū. Vnde dixit: & posuit deus firmamētum inter medium aquarum: idest cælum. Aliter. Secundū sensum: celi apostoli: & qd ē gloria hoc ē op⁹: & qd ē narrāt hoc est annūciāt: qā pdicāt gloriā dei: & ut sciam⁹ qā hoc est firmamētū qd & cælū dicit i genesi. Et appellauit de⁹ firmamētū cælū Annūciāt. Vñ & dñs ad discipulos. Oīa q cūq; audiui a pte meo annūciaui uobis.

Dies diei eructat verbum. & nox nocti indicat scientiam.

Paria paribus retulit: qd ex ordine temporū ad dei magis notitiā pueniam⁹. Dies diei eructat uerbum: & nox nocti indicat scientiam. Dies hesternus diem hodiernum annuntiauit: & hodiern⁹ dies crastinum diem. Secundum sensu: dies xps: & aliter. Dies apostoli. Quō xps dies ē. Sicut dicit: ego sum lux mundi: qui & apostoli dies sunt: sicut ait: uos estis lux mundi: & unus dies duodecim horas habet. Vñ ipse dñs i euāgelio dixit: nōne duodecim horæ sūt diei? Ipsi itelligūtur duodecim apostoli. Nox nocti: nox iudas: nocti iudæis idcat sciam: idest qñ traditor dixit: quē oscular⁹ fuero ipse ē tenete eū. Aliter. Nox pfūditas scripiuræ in pphetis nuntiat pfunditatem ueteris testamenti.

Non sunt loquele neq sermones quorum non audiantur uerba eorum.

Nō sūt loqle: Ac si dicat: liguæ neq sermões. Quia liguæ multi sermões sūt. Siue diuersitates uerborū itelligūtur p sermones. Ac si dicat. Nō fuerūt ulle loquutiōes: qd apostoli i uarietate liguæ: n. acceperit: & iō nō fuerūt ullæ liguæ q sermones apostolorū: n. audissent: dum dicit: qd in omnem terrā exiuit son⁹ eorū: & i fines orbis terre uerba eorū: hoc ē i oēs insulas uel fines mundi.

In omnem terram exiuit sonus eorum. & in fines orbis terre uerba eorum.

Apostolorū scilicet atq auangeliorum. **I**n sole posuit tabernaculum suum.

In hebreo ita hēt. Soli posuit tabernaculū: i eis. i. i cælis: Deus in sole posuit tabernaculum suū:

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

Expositio.

- In sole in utero sanctæ mariæ uirginis.** Maria interpretatur stella maris: lumen solis magis lucet: quam stellæ. Sol iustitiæ dominus ut ait propheta. oriatur uobis sol iustitiæ. qđ est xps. Illuminauit sol iste stellâ: stellâ. i. mariam: ut eēt sicut sol. Ideo posuit tabernaculū suum in sole. quādo corpus assumpsit de utero suo: & ipse tāquā sponsus procedens de thalamo suo. Sponsus uerbum patris. spōsa caro humana cum qua de thalamo processit: idest de utero uirginis.
- Exultauit ut gigas ad currendam uia.** **Per solem mysticæ de christo intelligitur.** Exultauit ut gigas ad currēdā uia. Hic gigas pro fortitudine xpi ponitur: eo qđ ipse alligauit fortē diabolum: & uasa ei⁹ qđ nos sumus diripuit. Ad currēdā uia. quia non habuit hic moras. Quomodo hic natus uenit in passionem resurrexit & ascendit.
- A summo celo egressio eius: & occursum eius vsq; ad summum eius.**
- A summo celo:** idest a patre quod est principale nomen: non ideo quod maior sit filio secundū diuinitatem sed p noīe p̄ris. **A summo:** idest ab æternitate egressus eius: usq; ad sumum eius. In coeq̄litate æternitatis q̄a ascendit ad celos sedet ad dexterā p̄ris: ubi antea & semper fuit cum ipso.
- Et non est qui se abscondat a calore eius.** **Nullus qppe ē q̄ non habeat semina intellectus dei.** Nec est q̄ se abscondat a calore ei⁹. Nullus est qui de calore suo non habeat aliqd qđ ei non dedisset ex multis diuisionibus gratiarum actionum: sicut dixit paulus: alii datur sermo sapientiæ: alii sermo scientiæ.
- Lex domini irreprehensibilis.**
- Lex ipse est xps qui non uenit legē soluere sed adimplere.** Irreprehensibilis: q̄a nō habuit peccatum.
- Lex dñi immaculata cōuertēs aīas.** **Qui p creaturas deū ante laudauerat: nūc eū p donacionē legis icipit prædicare.** **Conuertens animas.** **De captiuitate in libertatē.**
- Testimonium domini fidele.** **Quale testimoniū: nisi quia dixit discite a me q̄a mitis sum & humilis corde & inuenietis requiem animabus uestris?** Fidele: quia non mentitur.
- Sapientiam prestans paruulis.** **Paruulis non sensu sed humilitate.** Vnde scriptum est: quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis.
- Iustitiæ domini recte letificantes corda.** **Iustitiæ:** idest iudicia recta quia recte iudicat deus: & a rectis recta habentur. Corda animæ sanctorum.
- Preceptum domini lucidum.** **Nouum testamentum.**
- Illuminans oculos.** **Hoc est oculos cordis.**
- Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.** **Timor cum caritate: unde dixit: perfecta caritas foras mittit timorē.** Time nō timore gehēnæ aut timore poenæ: sed timore sancto. Sic timeat: ut quem amat non perdat per negligentiam.
- Iudicia domini vera iustificata in semetipsa.** **Non ab aliis: sed a semetipsa.** Neminem enim fallit deus.
- Besiderabilia super aurum & lapidem præciosum multum.**
- Super oēs thesauros mundiales dilecta.** **Et dulciora super mel & fatum.**
- Quia nullum metallum præciosius iudiciis aut sapientiæ dei comparari potest: neq; aurū aut lapides præciosi: neq; qđ ad ornāmētū & uestimētum pertinet: neq; mel unde pascitur.** His duabus rebus homo uiuit: ut paulus: habentes uictū & uestitum: his cōtēti sum⁹. Si fueris lapis præciosus & p̄batus sicut aurum: mereberis intelligere iudicia & sapientiam dei.
- Et enim seruus tuus custodit ea. in custodiendis illis retributio multa.**
- Propter quid custodit ea: nisi i custodiēdis illis retributio multa?** Si custodieritis inq̄t dñs p̄cepta mea: manebitis i dilectione mea. Quæ maior retributio: quā ut qs diligatur a deo?
- Delicta quis intelligit?** **Qui i delictis ē: idest i p̄ctis: iudicia dei n̄ intelligit: neq; sua p̄ctā quādiu ē i delictis.** Delicta qs intelligit? Tertia laudis diuisiō q̄ docet ip̄sibilia legis: q̄a p̄ puaricationē magis peccatū apparuerat i mūdo euāgelii grā fuisse cōpleta: neq; posse quēquā a cogitationē sordib⁹ liberari: nisi p̄ aduētū spūs scti. Delicta qs intelligit: nisi scrutator cordiū de⁹ q̄ & potest ea dimittere?
- Ab occultis meis munda me. & ab alienis parce seruo tuo.**
- Ab occultis. i. p̄teritis peccatis: & ab alienis: hoc ē q̄ futura sūt & adhuc i me nō uenerūt.** Vel aliter **Ab occultis. i. oib⁹ q̄ i me sūt: & ab alienis. i. ab alienis peccatis: q̄a diabolus hēt i occulto supbiā & p̄iect⁹ ē: postea alien⁹ erat ab adā anquā ipse adā peccasset.** Sed postquā cōfēsit ei supbia & uolūtas cōiuncta sūt: & d̄ uno p̄ctō fecit sibi duo iudicia diaboli: ut dupliciter iudicaret: q̄a & se & aliū occidit.
- Si mei non fuerint dominata tunc immaculatus ero.**
- Si ista peccata non fuerint mihi dominata: tunc ero immaculatus.**
- Et emundabor a delicto maximo.** **Idest a supbia: quia superbia initium est omnis peccati.**
- Et erunt ut cōplaceant eloquia oris mei.** **Tunc tibi placebunt eloquia mea.**
- Et meditatio cordis mei i cōspectu tuo semp.** **Idest de recordatione humilitatis.**
- Domine adiutor meus & redemptor meus.** **Adiutor in tribulatione & in necessitatibus. Et redemptor meus: q̄a tu me redemisti sanguine tuo præcioso: Tu es adiutor humani generis: cum nos ad te accedere facis. Tu es redemptor: quia nos tua passione ac resurrectione ab interitu redemisti: qui nos iugiter in lege tua gradientes custodire digneris: quia tibi est cū æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.**

In finem

Super Psal. cix. 7. cc.

In finem psalmus ipsi David.
prouidebat ppheta xpm ad redēptionē nostrā uenire in carne: & pro inimicis orare.

Istū psalmū ppheta i psona ecclesiæ canit de xpo:

PSALMVS DECIMVSNONVS.

Exaudiat te dñs in die tribulationis.

In die tribulationis p parte carnis di-

xit. Quidā hūc psalmum dictum putant ex uoce populi ad xpm loquentis: ut ad regem

pariter & sacerdotem.

Mittat tibi auxiliū de sancto.

Qui formā serui accepit: recte ei qñ hoi ipracatur auxiliū. Mittat tibi auxiliū de scto:
hoc ē de semetipso: qā illa diuinitas i ipso corpore erat.

Et de syon suscipiat te.

Hoc est de ecclesiā: ipsa syon quā & ecclesiā: & ipsa est in ecclesiā.

Ademor sit dñs oīs sacrificij tui.

Hoc ē ut redimat p passionē suā. Quia xps ipe ē rex &
sacerdos & hostia: q semetipm obtulit i passionē: qā p nobis sanguinē suum dedit.

Holocauftū tuū pſingue fiat.

Idest acceptabilis sit deo. Holocauftum est totum cō-
bustum: quia christus cum corpore & anima ascendit in cælum. Omnes uictimæ tuæ sacrificiū xpi

est: siue qd ei oēs offerimus depracando: siue qd pro omnibus suum ipse sanguinem fudit. Et ē sen-
sus. Ne patiaris quēquā perire: cum pro omnibus mortuus sis. Et omnem uolūtatem tuam impleat

Tribuat tibi dñs secūdū cor tuū.

Idest siue pro humanitate carnis christi: siue pro corpore suo hoc est ecclesiā: ut exaudiat optat.

Et omne consiliū tuū cōfirmet.

Idest cōsiliū trinitatis.

Letabimur i saluari tuo.

Vox ecclesiæ. In salutē quā dedisti patiendo.

Et i noie dei nostri magnificabimur.

Non in nobis: sed illo: quia in ecclesiā in tuo sumus nomine congregati.

Impleat dñs oēs petitiōes tuas.

Vsq; hic de passione dixit: modo de resurrectione

Et ascensione: & remuneratione. Duæ sūt petitiones xpi cum dicit exaudiat te dñs: & impleat dñs oēs
petitiōes tuas: qñ dixit xps ad patrē: clarifica me pater apud temetipm claritate quā hūi pū quā mū-

dus fieret: & alibi: p fctē serua eos i noie tuo quos dedisti mihi. quō nos unū sum? sic & illi unū sint.

Nunc cognoui: quoniam saluum fecit dominus christū suum.

Nunc dicit ppheta ad tps qñ accepit spm sanctū. Tūc cognoui: qd saluaret deus p filium suū.

Et exaudiuit illū de celo sancto suo.

Idest de semetipso & de sancta ecclesiā.

In potētatibus salus dextere eius.

Potentatibus sanctæ ecclesiæ quibus salus facta

est per xpm qui est dextera dei patris: quia habet ecclesiā ligandi & soluēdi potētatē: & disciplinā
faciēdi: & dñs. Ecce dedi uobis potētatē calcare super serpentes: & uirtutes omnes inimici. Vnde.

paulus dicit. Quid uultis: in uirga ueniam ad uos: an in caritate? In potentatibus salus dextere eius
In illa potentia qua uictor ab inferis resurrexit.

Currus & equus semper in ægyptiis arguuntur. Alii credāt idolis atq; demonis nos confidamus

i xpo. Hi i currib? & hi i eqs: per curr? uoluptas mūdi: siue mūdanoꝝ oīum cupiditas designatur. qā
qñ rotæ q istabiles sūt: sic ipsi i mēte huc illucq; discurrūt. Per equos superbi & ipsi sunt cupidi.

Nos autē in nomine domini dei nostri inuocabim? Nō i his supradictis: sed i noie dñi

Ipsi obligati sūt & ceciderūt. Qui uitiorum suorum funibus ligati sunt:
& in superiora non ualent ascēdere: sed cadent: ut illud: & abierunt retrorsum & ceciderunt.

Nos uero resurreximus & erecti sumus.

Resurreximus ab infidelitate: erecti sumus per fidem: quia tortuosi fuimus in peccatis.

Domine saluum fac regem. & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

Saluum fac regem: hoc est christum pro parte carnis: & exaudi nos. Rogat ecclesiā ut exaudiat
tempore oportuno. Domine saluum fac regem: & exaudi nos in die qua inuocauerimus te. In he-

breo ita scriptū ē: Dñe saluū fac regē: qui exaudiat nos i quacūq; die inuocauerimus eum.

In finem psalmus ipsi David.

PSALMVS VIGESIMVS.

Domine in fortitudine tua letabitur rex:

Iste est rex: cui & in superiori psalmo scribitur. Secundum formam serui oratur salus.
Christus rex regum & dominus dominantium.

Et super saluari tuo exultabit uehementer.

Idest in eo qd saluasti homines: filius tuus qui saluator est exultabit.

Desiderium cordis eius dedisti ei: & uoluntate labiorum eius non fraudasti eū.
Iam quippe non sumus serui sed amici. Quod petiuit expletum est. Quomodo ipse & pater unus

sunt: sic & nos in ipso unum sumus. Vel aliter. Desiderium animæ eius tribuisti ei. Desiderauit filius
dei ut ueniret genus humanum redimere. Vnde dixit: desiderio desiderauit hoc pasca māducare uo-

biscum antequā moriar. Et uoluntate labiorum eius non fraudasti eum. Hoc est: quando dominus
dixit: pacem meam do uobis: pacem relinquo uobis.

Quoniam preuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.

Expositio.

- H**oc est a longe quando melchisedech benedixit Abraham. Et deinde. Quotquot benedictiones in patriarchis usque ad aduentum christi fuerunt: christus in ipsis benedictus est. Quoniam praeuenisti eum: hoc est antea praeuenit eum in benedictionibus dulcedinis: ante quam a iudeis fel potretum gustasset: quia antea eum iste benedictiones praeuenerunt. Gustauit & noluit bibere. Gustauit quia de morte nostra suscepit. Noluit bibere: quia die tertia resurrexit. Noluit bibere: hoc est: non permansit in morte.
- P**osuiisti super caput eius coronam de lapide precioso. **C**orona dei ecclesiae ex uariis gentibus congregatio est. De qua paulus sub persona credentium ait: gaudium & corona mea.
- A**ltam petijt & dedisti ei.
- V**t homo mortuus est: ut homo resurrexit. Deus quippe uitam postulare non potuit.
- L**ongitudinem dierum in seculum seculi. **I**mpia synagoga coticeat. Quis hominum uiuit in seculum: & in seculum seculi? David & salomon: non amplius quam quadragenis annis regnauerunt.
- M**agna gloria eius in salutari tuo. **I**mpietum est quod ipse in euangelio postulat: pater glorifica me apud te ipsum. Magna gloria eius in salutari tuo. Ac si dicat. Magna est gloria eius: magnum est hominem assumptum esse: ad dexteram dei patris. Gloriam & magnam decorem impones super eum. Gloriam resurrectionis: decorem: quando in monte resplenduit facies eius sicut sol: & uestimenta eius facta sunt alba sicut nix.
- Q**uoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi. **Q**uia omnis creatura benedicit eum.
- L**etificabis eum in gaudio cum vultu tuo. **H**oc est: erit tecum semper in caelis. Letificabis eum in gaudio cum uultu tuo. Tunc letificabis filium in gaudio cum adunata fuerit illa multitudo sanctorum: & numerus restitutus ei. Gaudebit christus pro acquisitis: pro quibus passus est.
- Q**uoniam rex sperat in domino.
- S**ecundum corporis dispensationem: uel homo assumptus in diuinitate.
- E**t misericordia altissimi non commouebitur. **H**aec humanitas filii in ecclesia primitiua: in finem non commouebitur. Usque hic propheta loquutus est in persona ecclesiae ad deum patrem de humanitate christi: modo loquitur ad diuinitatem. Vnde dixit.
- I**nueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. **I**nueniat inimici tui preteritum tuum: ut reuertatur in bonum: inuenit preteritum dei illos qui in humilitate noluerunt christum credere: inueniat illos in uindicta.
- B**ertera tua inueniat omnes qui te oderunt.
- O**dientes te. Nimia clementia domini: cum etiam inimicos suos inuenire desiderat.
- P**ones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. **I**n bona parte: ut comburatur illorum peccata. Sicut clibanus intrinsecus ardet: sic illorum conscientia intrinsecus ardebit eo quod bona non fecerunt.
- D**omine in ira tua conturbabis eos.
- E**t hic clementia dei non punit: sed turbat ut ad poenitentiam conuertantur.
- D**euorabit eos ignis.
- A** spiritu sancto illorum peccata. Deuorabit ignis in tempore vultus dei: cum uenerit iudicare mundum.
- F**ructum eorum de terra perdes. **I**dest ipsos populos: uel opera ipsorum de sancta ecclesia.
- E**t comedet eos ignis. **I**ste ignis est de quo dominus in euangelio ait: ignem ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut ardeat. De hoc igne: & duo quibus in itinere scripturas saluator aperuit dicebant: nonne cor nostrum ardens erat in nobis in uia: cum aperiret nobis scripturas.
- E**t semen eorum a filiis hominum.
- S**emen sunt filii: qui generati sunt in mala doctrina. A filiis hominum: id est a consortio bonorum perdes illos.
- Q**uoniam declinauerunt in te mala. **I**udei quod super se per iustam uindictam recipe debuerant. in christo declinauerunt quoniam dixerunt quod dignum erat morte: & expedit ut unus moriatur: quam ut tota gens pereat.
- C**ogitauerunt consilium quod non potuerunt stabilire. **Q**uando dixerunt ad pilatum. Domine recedat sumus: quod seductor ille dixit adhuc uiues: post diem tertium resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum: usque ad diem tertium. At ille: habetis custodiam: ite custodite sicut scitis: & postea posuerunt sigilla: sed mortui tenere uiuentem non potuerunt. Resurrexit quod illi nec uoluerunt nec crediderunt. Tunc non potuerunt stabilire consilium quod cogitauerunt.
- Q**uoniam pones eos dorsum.
- D**uobus modis. Dorsum quia semper terrena desiderat. aliter. Dorsum ut retro cadat: aut quoniam respiciunt retro.
- I**n reliquiis tuis preparabis uultum eorum. **P**ro reliquiis in hebreo in bonis habet. Sensus itaque iste contextitur ad similitudinem sanctorum quos tibi de omni orbe seruasti: & etiam eos qui tormentis purgati sunt esse facias ut iuxta uultum sanctorum uultus quoque esse incipiant peccatorum: hoc est: ut tales sunt qui peccatores fuerunt: quales & hi qui sancti sunt. Vel aliter. In reliquiis tuis preparabis uultum eorum: id est prophetas: quos patres eorum occiderunt. Reliquiae eorum: filii iudeorum qui occiderunt caput prophetarum: ut illa uindicta quae coepit a propheta ueniat super illos qui dominum occiderunt. Aliter. In reliquiis tuis preparabis uultum illorum hoc est: per heliam & enoch credituri sunt in finem. Preparabis uultum illorum: ad te credentium: ut illud: ut conuertant corda patrum in filios.
- E**xaltare domine in uirtute tua. **V**ox ecclesiae. Exaltare in uirtute tua: id est demonstra tuam potestatem & maiestatem: quia prius uenisti in humilitate: sed modo ueni in maiestate.
- C**antabimus

Super Psal. cxi.

Cantabimus & psallemus virtutes tuas domine.

Cantabimus in corde psallemus implemus in opere virtutes tuas annuntiamus.

CIn finem pro assumptione matutina. psalmus David.

PSALMVS

XXI.

Matutina assumptio. Resurrectionis dominicæ & ascensus ad patrem significat sacram entum. Hanc inscriptionem hebrei aliter habent. Pro ceruo matutino: & interpretatione peruersa putant de hester totum uigesimalm psalmum esse compositum: quod uidelicet ipsius periculo & intercessionem: apud regem sit de periculo israel populus liberatus. Sed nos ceruum qui interficiat serpentes & uenena consumat: nullum alium nisi christum intelligimus: sicut totius psalmi contextus ostendit.

Deus deus meus quare me dereliquisti.

Hoc uersiculo dominus in cruce pendens usus est. Ex quo animaduertimus totum psalmum a domino in cruce positum decantari. Quod autem habet in medio intende mihi: in hebreis codicibus non habetur: & appositum: uox domini declarat: quæ etiam illud in euangelio prætermisit. Ac si dicat. Quare me dereliquisti? Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hoc uersiculo dominus in cruce

pendens usus est. Ex quo animaduertimus totum psalmum a domino in cruce positum decantari.

Quod autem habet in medio intende mihi: in hebreis codicibus non habetur: & appositum: uox domini declarat: quæ etiam illud in euangelio prætermisit. Ac si dicat. Quare me dereliquisti?

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Hic humanitas loquitur: quomodo derelicta fuit in adam quando præceptum transgressus est: uel in passionem derelictus. Christus pro parte carnis.

Conge a salute mea uerba delictorum meorum.

Longe: Hic diuinitas loquitur. Verba delictorum meorum: quia nostra peccata sua reputat. Nam in salute sua nullum est peccatum: sed a peccatore longe est salus. Vel aliter. Longe a salute mea uerba delictorum meorum. Aqua hunc locum interpretatus est. Longe a salute mea uerba gemitus mei. Symmachus uerba gemituum meorum. Quinta & sexta editio: uerba clamoris mei: & est sensus. Iuxta ceteros interpretes: gemitus mei: atque conatus: quibus semper populum israel saluare quasiui. Longe facti sunt a salute mea: quia populo tribuere cupiebam: quia ipsi noluerunt recipere sanitatem. Iuxta. lxx. uero interpretes iste sensus est. Hoc quod salutem deprecor quod me comuor derelictum: non ex propria persona loquor: sed ex populi cuius propter in meo corpore ipse suscepi. Vnde dico. longe sunt a salute mea uerba ista quæ fundo. Non enim tam mihi salutem postulo qui deus sum quam populo qui salute indiget.

Clamabo per diem & non exaudies. & nocte & non ad insipientiam mihi.

In die pendens non exauditur a patre: nocte resurgit ab inferis uictor. Aliter. Qui in gaudio non exauditur: exauditur in lachrymis. Vnde ait. Non in stultitia mihi: id est non frustra clamaui: & aquila translulit ex hebreo dicens. & nocte & non tacebis: id est audies me respondebis mihi: facies quod orauit. Deus meus clamabo per diem nec exaudies: & nocte. Clamauit christus in cruce & orauit pro suis: Exauditus & non exauditus. Exauditus pro prædestinatis: sicut in octo milibus: uel pro illis. cxx. & quingentis fratribus. & non exauditus: hoc est pro illis qui non erant prædestinati. Vnde dixit euangelista: sanguis eius super nos & super filios nostros. Ergo dies hic pro bonis: & nox pro malis intelligitur. Vel dies & nox: prosperitas & aduersitas in ecclesia: Ecclesia non exauditur in prosperitate ut non se extollat: & exauditur in aduersitate ut amplius mundetur. & non ad insipientiam mihi. id est filiis coarctem propter scit omnia cur non sit exaudiri in die passionis. id est pro filiis mortis: & prosperitate & tribulatione ecclesie sue.

CTu autem in sancto habitas laus israel.

Vox propheta: In sancto habitas: hoc in suo corpore uel in celo: siue in ecclesia.

In te sperauerunt patres nostri domine. sperauerunt & liberaisti eos. Ad te clamauerunt & salui facti sunt. in te sperauerunt & non sunt confusi. **S**perauerunt patriarchæ & prophetae: uel reliqui: & liberaisti eos: id est de ægypto uel de babilonia. Non sunt confusi: quia quod promissisti adimpleristi: hoc est terram repromissionis & uitam longam. Aliter. In te sperauerunt patres nostri: doctores ecclesie. non sunt confusi: quia spes ipsorum semper est.

Ego autem sum uermis & non homo.

Hoc propter humilitatem assumpti corporis loquitur: esaiam quoque eadem concinente: ne timeas uermis iacob.

Opprobrium hominis.

Quod maius opprobrium quam crucis: & despectio plebis: iudaici populi derisus. Cur uermis & non homo. Dum dicit in euangelio: uenit filius hominis redimere quod perierat: Christus & uermis dicitur & homo: quia ex maria natus assimilatur sua natiuitas uermi: quia uermis qui in ligno nascitur non habet patrem: nisi matrem. Et Christus ex maria est natus absque coitu uiri. Duo habitacula fecit deus celum & terram. Cælum habitatio angelorum: & terra habitatio uermium. Fecit deus uermem ascendere in celum: & angelum in terram. Christus pro humilitate super omnes angelos ascendit: & diabolus pro superbiam proiectus est in terram.

Opprobrium hominum & abiectio plebis.

Opprobrium: quando dixerunt iudei: tu discipulus illius es: Abiectio quoniam eiecerunt eum extra ciuitatem: & crucifixerunt eum.

Omnes videntes me irridebant me.

Pro parte malorum dicitur. Sicut & ipsi iudei dixerunt: si filius dei es descende de cruce: uel aue rex iudeorum.

Loquuti sunt labijs. & mouerunt caput.

Loquuti sunt labijs: quia quod habebant in corde hoc loquabantur in uerbis. Mouerunt caput: id est reliquerunt unum caput quod est christus: & fecerunt sibi multa capita demoniorum.

Sperauit in domino eripiat eum. saluum faciat eum quoniam uult eum.

CCc

Expositio.

- V**ox propheta de humanitate loquitur. Sperauit in domino hoc est humanitas in diuinitate. Eri
piat eū: id est de iudæis. Quoniā uult eum: id est deus pater uoluit talē filium habere sine peccato per
quē pctā mūdi tolleretur: ut ait ppheta: ipse infirmitates nostras accepit: & egritudines nras portauit.
- Q**uoniā tu es qui eduxisti me de uentre. **V**ox humanitatis. Eduxisti me de
uentre: id est de utero sanctæ mariæ: uel de synagoga: quia per uaticinium prophetarum concepit:
quasi de uentre exaltatus est: & ad sensum spūalē quasi de uentre eductus est.
- S**pes mea ab uerbis matris mee. **I**dest ubera mris nō dedignatus ē sugere xps. i. ab
uberib' mris meæ eduxisti me. Vbera mris: lex synagogæ. Duo ubera hñe dicuntur: qā lram & sensuz
hñt. Sed ipsi id est iudæi una ubera susceperūt: hoc ē qā lram legis tātūmodo obseruant.
- D**eus meus es tu: ne discedas a me. **I**n die passionis.
- Q**uā tribulatio proxima est. **N**ō ē q' adiunct.
- U**t ipsa dixit: surgite eamus: ecce appropinquauit qui me traditurus est. **C**ircūdederūt me uituli multi.
- N**eq' angelus neq' homo: nisi tu pater. **C**ircūdederūt me uituli multi.
- V**ituli lasciuientes: id est iudæi qui lasciuientes & incontinentes erant.
- T**hauri pingues circūdederunt me. **P**ro qbus symachus aliter interpretat' ē. In hebreo
uerbū ponitur basan: qd & ignominia trāsseri pōt: qā circūierūt me. Thauri dicuntur pro supbia il
lorū: id est principes illorū anna & Cayphas uel reliqui. Pingues ppter crassitudinē malitiæ.
- A**peruerūt in me os suum. **Q**uando dixerunt crucifigatur.
- S**icut leo rapiens & rugiens. **I**dest quando de illo cogitabāt
quomodo eum crucifigerent. Rapiens quando cum gladiis & fustibus eum comprahenderunt.
- S**icut aqua effusus sum: & dispersa sunt omnia ossa mea. **C**orpus christi
- S**ic uoluerunt iudæi xpm extinguere: quasi aquam quæ hauritur & dispergitur & non reuertitur.
Dispersa sunt omnia ossa mea. Ossa christi apostoli dicuntur: quia sicut caro ab ossibus roboratur:
ita & corpus christi: apostoli uel doctores firmantur a christo.
- F**actum est cor meum tāquā cera liquescens in medio uentris mei. **C**orpus christi
- E**ccelesia intelligitur. Ante quā xps ascēderet in crucem: quasi dura uidebatur esse: quia pauci pro no
mine illius patiebantur. Vnde dicitur: pro iusto quis moritur.
- T**amquam cera liquescens. **Q**uia postquā xps ascendit in crucem: postea omnes scti
coeperunt tribulationem pro ipso sustinere propter spē retributionis futuri muneris.
- I**n medio uentris mei. **H**oc est in medio ecclesiæ. Sapientia mea q
prius non intelligebatur accensa igni passionis incaluit: & suscepta est ab ecclesia.
- E**xaruit tāquā testa uirtus mea. **T**esta antequā i igne ponatur
infirma est: postquā in igne ponitur roboratur: & xps postea q in patibulo crucis ascendit suā eccle
siam roborauit. Ergo nō aruit sicut foenum ut caderet: sed quasi testa ut firmaretur.
- L**ingua mea adhesit faucibus meis. **I**dest linguæ apostolorū obmutuerūt tpe passiois
- L**icet unus loquut' ē: tñ negādo nō cōfiteō id est petr'. Nā discipuli seruātes pcepta mea: de me
in posterum loquuntur.
- E**t in limum mortis deduxerunt me. **E**t in limum mortis deduxerunt me: id est in infernum: quando aīas sanctorum exinde deduxit secum. Et in li
mū mortis deduxerūt me: sicut ipios quos uetus piecitis: ita me existimauerūt in mortem decidere:
tāquā si resurgere non ualerem.
- Q**uā circūdederunt me canes multi. **C**anum proprium est ut domino suo congaudeant: & latroni latrent. Canes hic iudæi intelligū
tur: qui latrauerunt christo & latroni congauisunt: hoc est barraban quando illum petierūt & xps
occiderunt. Quoniā circūdederūt me canes multi: nō loquētes recta sed latrātes iniqua.
- C**ongregatio iudæorum: canes multi. **P**ro
canibus i hebreo habet calabin: qd aquila & theodotion uenatores interpretati sunt.
- C**oncilium malignantium obsedit me. **I**udæi obsederūt. i. circūdederunt christum:
- F**oderunt manus meas & pedes meos. **P**raeteritum pro futu
ro ponitur. Foderunt clauos fixerunt: & fructum magnum inuenerunt: id est salutem gentiū.
- E**t dinumerauerunt omnia ossa mea. **I**n cruce distenta: fregerunt membra sua.
- I**psi vero considerauerunt & conspexerunt me. **C**oncedentes: alios saluos fecit: semetipsum non potest saluum facere.
- D**iuiserunt sibi vestimenta mea. **F**aciētes unicuiq' militi partem suam.
- E**t super vestem meam miserunt sortem. **T**ractātes de tunica: nō scindam' eā: sed sor
tiamur de ea cui' sit. Vel aliter. Diuiserūt sibi uestimēta mea: & sup uestē meā miserūt sortē. Quod q
tuor milites fecerūt qtuor ptes: & tunicā nō diuiserūt: significabat unitatē ecclesiæ: qd nō scindere
tur. Volunt heretici scindere: sed nō pñt.
- T**u autem dñe ne elōgaueris auxiliū tuū a me. **T**u autem dñe ne elōgaueris
auxiliū tuū a me: sed pñt' me resuscita. Ad defensionem meam conspice: ne quid mihi pars inferni
illa uorax praualeat.
- E**ruē a framea animam meam. **E**ruē a gladio uel malicia iu
dæorū. Vel eruē aīam meā de illa ptate q seducēdo iugulat.
- E**t de manu cantis vnicā meā. **C**anes

CCanes iudæi. Vnica: idest aia xpi. Vnica dñs q̄a nō hēt peccatū illa aia: & alia aia ab ipsa mundan-
tur. Vel unica ecclesia: & de manu canis de ore inferni: qui more canino auide denorat.

CSaluū me fac de ore leonis. **C**Leo populus iudaicus: propter fortitudinem maliciæ suæ.

CEt a cornib⁹ vnicornitū humilitatem meā. **C**Vnicornis ipse populus iudaicus intelli-
gitur: quia unum cornu habet: idest unā legē: unde uentilat omnes gentes ante prauaricationem
illorum. Et a cornibus unicorniū humilitatem meam: a satellitibus sathana: p quos hoies singula-
riter in superbia exaltantur. Vsq̄ hic de passiōe dixit: iā de resurrectione loquitur cum dicit.

CNarrabo nomē tuū fratrib⁹ meis. **C**Vox xpi. Frēs apostoli: postquā resurrexit ut ipse ait.
ite nūtiatē fratrib⁹ meis ut eāt ī galileā ibi me uidebūt. **C**In medio ecclesie laudabo te.

CHoc est in unitate ecclesie: in medio credentium populorū. laudabo te. pradicabo te.

CQui timetis dominū laudate eū. **C**Oēs scti qui timore sctō illo timent laudant eum.

CUniuersū semē iacob magnificate eū. **C**Idest populus minor qui supplantator est uitio-
rum magnificate illū: xpianorum utiq; semē: cui seruiet maior. Timeat eū omne semen israhel: hoc
est omnes uidētes deū: q̄ renati p baptismū: uidetis mēte deū. Qm̄ nō sprauit neq; despexit depra-
cationē pauperū: meā q̄ p uobis fact⁹ sū paup. Vel p xpianos nō sprauit deus sed exaudiuit.

CNeq; auertit faciem suam a me. **C**Sed resuscitauit a mortuis.

CEt cum clamarem ad eum exaudiuit me. **C**Respondens: & clarificauit: &
iterum clarificabo. Christus exauditus est in passione: & ecclesia in tribulationē.

CApud te laus mea. **C**Idest apud patrem: ut dixit: ego & pater unū sum⁹. Apud te laus
mea in ecclesia magna: quā per omnē orbē terrarū credulitate diffusa est.

CVota mea dñs reddā coram timentib⁹ euz. **C**Vota xpi natiuitas uel passio. uota ecclesie
opa bona: uel mysteriū corporis ac sanguinis mei offerā: cū his q̄ ī ei⁹ timore hęc cēlebrant.

CEdent pauperes & saturabuntur. **C**Paupes apostoli: edūt corp⁹ christi. Laudabūt deū qui
regunt eū: p fidem & opera cognoscētes: qd̄ ipse ē panis uiuus qui de cēlo descendit.

CAluent corda eorum in seculum seculi. **C**Cor anima ipsorum
sine fine: quia qui māducauerit ex hoc pane uiuet in eo spūalis sensus in sempiternum.

CReminiscantur & conuertentur ad dominum omnes fines terre. **C**Hoc est: fecit domi-
nus deus populū xpianū ut recordaretur in eum: & reuerteretur de uis suis prauis. Oīs multitudo
gētiū recognoscūt se ī tenebris īuolutos: ideo accedūt & illuminantur.

CEt adorabūt in cōspectu eius vnīuerse familie gentiū. **C**Et hic adorāt & ī futuro: quia
iuxta apostolū ipsi flectent omnia genu. Quoniā dñs ē regnū: & ipse dñabitur gētiū. Regnū diabo-
li cecidit: & regnū xpi aduenit. Ascēdēte eo ī cēlis: omnia subiecta sunt ei.

CMāducauerunt & adorauerunt omnes diuites terre. **C**Idest apostoli uel ceteri sancti
manducauerunt corpus christi: ut dixit superius diuites terrarū: hoc ē ī fide & ope uel uirtutib⁹ cogno-
scētes q̄a suauis ē dñs.

CIn conspectu ei⁹ cadēt vnīuersi qui descendūt in terrā.

CProcidunt: idest peccatores in diem iudicii in conspectu dei erunt. Descendunt a superbia sæculi:
ut adorent ī sensu humilitatis puræ. **C**Anima mea illi uiuet. **C**Ecclesia quā iam nō si-
bi uiuit: uiuit aut xps in ea. Vel aliter. Anima mea illi uiuet. **C**Et semē meū seruiet ipsi.

CAia xpi uiuet deo patri: & mors ei ultra nō dñabitur: uel ecclesia uiuet xpo. Semē meū: filii eccle-
sie. Seruiet illi populus credentium. **C**Annūtiabit domino generatio uentura.

CPropheta dicit: generatio uentura: hoc ē populus gētiū qui uenturi erant ante quā xps ueniret ī
mundū ad credendū ei. Vel generatio uentura: hoc ē in diē iudicii tota integra claritas.

CAnnūciabūt celi iustitiā ei⁹. **C**Hoc ē apostoli uel doctores. Iustitiā ei⁹: hoc ē mādata illi⁹.

CPopul⁹ q̄ nascetur. **C**Hoc ē p uerbū pdicationis. **C**Quē fecit domin⁹.

CHoc est predestinauit ante secula. Populo qui nascetur quem fecit dominus. Qui per fidem acce-
dens p baptismū ē renatus ī christo. Qui nobis p̄stare dignē in cōspectu nro habere uulnera ei⁹: &
cū thoma palpātes fixurā clauorū illius. uel de omni humilitate passionis eius iugē memoriā faciē-
tes: cū suspitio etiā eū p peccatis nostris iserna penetrasse recolētes. ea semp agam⁹ in hoc corpore
terreno ut ipsi copulari mereamur in regno. Amen.

CPsalms continet uocem ecclesie collaudantis christum. **C**PSALMVS XXII.

Dominus pascit me. & nichil mihi deerit. **C**De isto pastore: & ezechiel loquitur. Su-
scitabo pastore: & pascet eos seruus meus danid. Vel illud. Pastor bonus: qui aiam suā p
me posuit æquo me moderamine reget: ideo nullius ego. Vel aliter: regit me dicit. Eccle-
sia fiducialiter loq̄tur p fidē: q̄a ante aduētū xpi diabolus regebat mūdū: sed mō xps regit
ecclesiā suā. qd̄ nos dicim⁹: dñs regit me: hebrei dicūt sicut supi⁹ ē scriptū: dñs pascit me: & nichil mi-
hi deerit. qui deū habet: & q̄ deo adhæret: nihil boni deest ei: ut ait ppheta: nihil deest timētib⁹ eū.

CIn loco pascue ibi me collocauit. **C**Ac si dicat. In unitatē fidei: in unitatem ecclesie. In lo-
co pascue ibi me collocauit: in futura beatitudine cōposuit spē meā. Pascua enim futura itelligitur
beatitudo: (Super aquā refectōis educauit me.) Abluendo p baptismum me enutrit: uel doctrina
patriarcharū & prophetarū siue apostolorū aiam meā cōuertit ad se cognoscendum: idest animam

ecclesie: quia antea ad infernum descenderat per culpam primi hominis adae: sed modo ad christum conuersa est: per fidem. **U**beduxit me super semitam iustitie.

Idest super semitam mandatorum per artem uiam. **P**ropter nomen suum.

Non propter meum meritum. **N**am et si ambulem in medio umbræ mortis.

Per huius sæculi obscuritates. **N**on timebo mala quoniam tu mecum es.

Dñe te corde retineo. Vel aliter. Umbra duobus modis: idest a corpore & a lumine fit. Per corpus mors intelligitur. per umbram peccata & ignorantia. Et tamen quāuis ecclesia inter hæc supradicta ambulet: non timet: quia dominum apud se habet: ut ipse dixit. ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad cōsumationem sæculi. Propterea ecclesia non timet.

Airga tua et baculus tuus. ipsa me cōsolata sunt. **Q**uē enim diligit dominus corripit. Per uirgam intelligitur tribulatio uel disciplina patris: aut persecutio ecclesie: Et baculus tuus: quo filios castigas spūales. Vel per baculum sustentatio & cōsolatio futura. Ipsa me cōsolata sunt. Erudierunt me cōsolando: non afflixerunt mortificando.

Parasti in cōspectu meo mensam. **U**t iam nō lacte quasi paruulus alar: sed solido cibo idest ut spiritali dente ruminans scripturas sanctas: possim peruersis resistere.

Parasti in conspectu meo mensam. aduersus eos qui tribulant me. **M**ensa idest scriptura diuina: sicut post laborē in mēsa iuenitur cōsolatio & refectio: sic & sancti per mēsa idest per scripturā diuinā hnt cōsolationē & refectiōē: idest spēs fidem: & caritatē. Aduersus eos qui tribulāt me. Persequutores ecclesie qui sūt demones iudæi & heretici: cōtra istos oēs in scripturis sacris iuenim⁹ cōsolationem.

Impinguasti in oleo caput meum. **P**er caput idest principales mētē ecclesia intelligitur. Mēs & enim caput uocatur: quia sicut a capite regūtur mēbra: ita cogitationes mēte disponūtur. Per oleū itelligitur cōsolatio: quia sicut per oleū cōsolatur corpus: ita & per cōsolationē scripturarum mens ecclesia. Impinguasti in oleo caput meum: lartificasti spūali lartitia mētem meā: quia caput ē totius corporis.

Calix itelligitur uerbū dei. Inebriās quia per p̄dicationē cōpūgitur hō in mēte: quā separat hōiem: idest patrē a filio: filiū a patrē suo: matrē a filia: & filiā a matre sua: & nūrū aduersus socrū suam. Tunc nos inebriat: quā ista facit. Per calicē mēsurā itelligitur: quia unicuique iuxta quod meretur uel potest capere: sic illi diuidit deus: idest dat. Vel mystico me calice inebriasti: ut obliuioni traderem delectationes prioris uitæ.

Misericordia tua domine subsequetur me. **V**ox ecclesie ad xp̄m. Misericordia dei: & puenit & subsequitur. Præuenit per fidē: subsequitur in custodiēdo mādāta dei.

Omnibus diebus uite mee. **Q**uamdiu in hoc corpore dego.

Et inhabitā in domo domini. **E**cclēsia hic quasi in tabernaculo cōsistit. Quia tabernaculū mutatur de loco in locū: sic & ecclesia de isto tabernaculo trāsfertur in domū hoc ē in uitā æternā siue ppetuā: ubi sine fine habitabūt scti.

In longitudinem dierum. **I**n lōgitudinem dierum: idest in cālestem hierusalem communiter cum omnibus sanctis congregatis in me per fidem.

Psalmus continet interdum uocem prophetæ de ecclesia loquentis. **P**salm⁹ dauid in p̄ma sabbati.

PSALMVS XXIII.

Domini est terra et plenitudo eius. **C**um conuersi fuerint qui terrena sapiunt **D**ñi est terra: hoc ē totus mundus & plenitudo eius: hoc est habitatores mundi istius. Vel domini est terra hoc est ecclesia: & plenitudo eius: idest omnes sancti.

Orbis terrarū. et vniuersi qui habitant in ea. **C**larificato Iesu oīum gentiū fides fit una ecclesia. **I**pse super maria fundauit eā. **P**er maria fluctuationes istius mūdi: quia calcāt & supant. Ecclesiā ab initio sæculorū fūdauit: hoc ē: corroborauit ecclesiam suam in fide. Super fluctus huius sæculi stabiliiuit eam: ne ab his dilabatur.

Et super flumina p̄parauit illam. **P**er flumina itelliguntur potentes sæculi uel cupidit: ut ait salomon: omnia flumina intrant in mare. Sic & ipsi potentes licet magnū habeāt nūquā satiātur. Super ista flumina ē ecclesia ut illis p̄dicet: & cōuertātur qui p̄tatem habēt uindicare in illos.

Quis ascendet in montē domini. **Q**uis ascendet in montē domini. Si audire noluerint: super flumina p̄parauit illā: super cupiditates huius sæculi constituit eam: ut ipsa superior esset mūda sine macula & ruga.

Vox prophetæ interrogātis. i. in cālestē hierusalē. **Q**uis per raritatem ponitur. Vel mons hic per alta iustitia: ut illud: uade uēde oīa quæ hēs & dā pauperibus: & habebis thesaurum in cælis.

Aut quis stabit in loco sacro eius. **S**uper altissimam iusticiam eius. **A**c si dicat: quis perseuerabit? Quia multi ascendunt & non perseuerant.

Innocens manibus et in mundo corde. **P**urus in opere: quia per manus opera intelliguntur: & mundo corde: idest mundis sermonibus. Vel mundo corde: sanctus in cogitatione.

(Quia non accepit in uanum animam suam: qui nullis eam fœcibus peccaminū post baptismum maculauit. Ille in uanum nō accipit animam suam: qui opera bona agit.

Nec iurauit in dolo proximo suo. **I**lle in dolo non iurat proximo suo: qui quæ cogitat hæc p̄dicat: & in opere implet. Multi sunt enim qui dolose iurant: ut decipiant proximum quod

quod abhominatur pater luminum deus: dicite petro: non es hominibus mentitus sed deo. Ergo qui se ab his custodierit maculis.

Hic accipiet benedictionem a domino: & misericordiam a deo saluari suo.

A christo equali patre cuius morte saluatus est. Vel aliter. (Hic accipiet benedictionem a domino.) De isto supradicto dicit: qui non iurat in dolo proximo suo: accipiet benedictionem a domino quoniam dicturus erit: uenite benedicti patris mei percipite paratum uobis regnum a constitutione mundi: & misericordiam a deo saluari suo. Misericordiam a deo consequitur: quia se putat esse miserum.

Hec est generatio querentium dominum.

Superius singulariter dixit hic accipiet benedictionem: modo pluraliter: quia ecclesia ex pluribus personis congregatur: & tamen non adiicitur propter unitatem fidei. Generatio haec: idest populus christianorum: quae in tenebris iacens: uerum dominum saluatoremque quaesuit.

Requerentium faciem dei iacob.

Idest per fidem & operationem illius illuminationem ut dictum est: maior seruiet minori: qui posterius natu primatum dedit. Intercedit diapsalma: ut immutet personam. Ipse enim nunc dominus caelestia regna repetens: nuntiatur. Ascendente ergo cum angelis: hi qui praecedebant siue comitabantur: alii eorum principibus acclamabant.

Tollite portas principes uestras. & eleuamini porte eternales.

Hoc est reuerate caelestes aditus pateat aeternalis ingressus. Vel tollite portas principis uestri. Vox angelorum bonorum ad angelos malos: quorum princeps diabolus est. Portas principis uestri: idest cupiditas & timor. Bene coniunxit cupiditatem & timorem: quia quicumque per cupiditatem congregat: per timorem & maliciam custodit. ut non perdat. Et qui timorem & cupiditatem & maliciam habet: spiritum malignum de se non deicit. & eleuamini portae aeternales: idest fides & caritas. Eternales dicuntur: quia ab adam usque ad christum in imo iacuerunt: & ideo eleuare dicuntur.

Et introibit rex glorie.

Hoc est christus: quia per fidem & caritatem introiuit christus in ecclesiam. Et introibit rex gloriae: christus dominus imensa claritatis retinens regnum. Hi quoque attoniti mentis stupore percussi.

Quis est iste rex glorie.

Vox maiorum demonum. Ac si dicerent. Nos nostrum regem habemus diabolus: iste rex gloriae quis est? Quis inquit est iste rex gloriae? Respondet qui loquitur.

Domine fortis & potens.

Vox angelorum bonorum. Fortis est: qui alligauit fortem principem uestrum. Fortis cum suscepit mortem: potens cum uicit infernum.

In prelio.

Cum spoliato tartaro reduxit secum multitudinem captiuorum. Clamat iterato & dicit

Tollite portas principis uestri: & eleuamini porte eternales.

Eleuentur erheret ianuae: aperiantur aeternarum aedium ualuae.

Et introibit rex glorie.

Qui non solum post resurrectionem imensa possedit claritatem: uerum etiam illam quam aequalis cum patre habuit priusquam fieret mundus. Adorantes igitur hi tantae gloriae unicam singularemque potentiam aiunt.

Quis est iste rex glorie?

Respondetur his.

Dominus uirtutum ipse est rex glorie.

Pluraliter hic uirtutum christus intelligitur: quia super nouem uirtutes caelorum sedet. Vel uirtutum dicit: quia super omnes uirtutes diaboli dominus est. Vel uirtutum dicitur: quia diabolus non uem ordines angelorum sub sua habuit dominatione. siue bonos siue malos. (Tollite portas) Vox angelorum bonorum: uel uox dominica ad angelos bonos. Tollite portas: hoc est quia quoniam adam peccauit portae paradisi clausae fuerunt: & data est rupheia ignea angelo seraphin: ut eum custodire deberet. Sed postquam christus uenit in mundo & lustrauit cum diabolo: aperuit infernum & animas sanctorum secum eduxit: & cum angelis bonis ad caelestia remeauit. Tunc portae paradisi quae antea clausae fuerant aptae sunt. Vel portae aeternales angeli dicuntur: per quorum custodiam ad caelestia conscendimus. Eleuatae dicuntur: quia antea omnes animae sanctorum ad infernum descenderant: sed postquam christus ascendit una cum corpore suo super omnes uirtutes caelorum postea angeli laetati sunt: quia animas sanctorum apud se illuc deduxit. Quis est iste rex gloriae? Vox angelorum qui apud patrem semper fuerant: ac si dicerent. Nos patrem & filium semper in simul esse uidemus: iste rex gloriae quis est? Pro parte carnis dicebant: Tollite portas: idest superbiam & cupiditatem & auaritiam quia per has tres omnis homo ad infernum descenderat. Vel eleuate portas principis uestri: pro quo in heremum positus est: eleuate portae capita uestra: recto feratur itinere. Ad perfectum mundiciae dicit hominem uenire se non posse: & quamquam ad perfectum mundiciae uenire non ualeat: portae aeternales quas dicit eleuate: fides caritas & castitas est: quia per has tres christus ecclesiam ingreditur. Quis est iste rex gloriae. Humana fragilitas respondit: quis est iste? Ac si dicat. Iste est quem nos crucifiximus & improperauimus ac per nihilum habuimus. Respondent. Dominus uirtutum: idest qui mortuus est: ad tempus ex infirmitate carnis: sed nunc uiuit ex uirtute dei. Vel uirtus fuit quando dixit thomae: infer digitum tuum in locum clauorum: & mitte manum tuam in latus meum: & noli esse incredulus sed fidelis. Dominus uirtutum dicitur: sicut paulus ait. Quis nos separabit a charitate christi? Tribulatio: an angustia: an persecutio: & reliqua. Item. Tollite portas principis uestri. Vox angelorum: qui cum christo ad infernum descenderunt ad subiectos diaboli dicunt. Ouidetur se principem illos ligatum ducere. Tollite portas: quia tuta sunt portae. id est portas illos tunc abstracta est: & eleuamini portae aeternales: & tunc eleuatae sunt aeternales. id est animae sanctorum de inferno. Eternales dicuntur: quia semper sine fine apud deum regnaturi sunt. Dominus uirtutum ipse est rex gloriae. Pro domino uirtutum

Expositio.

In hebreo legitur dominus sabaoth: qđ in alio loco. lxx. interpretes oipotētē trāstulerūt. Merito uir-
tutū dñs: q p nobis hō factus ē: morti tradit⁹ infernalibus ē tēnebris additus: qđ clemēter suscepit:
patiēter tolerauit: fortiter uicit: mirabiliter cōsumauit. Qui cū uirtute pculcās iferos: cū triūpho re-
diens ad supnos: cum gloria ascendit ad cēlos: sedet nunc ad dexteram dei patris omnipotentis:
interpellans nostris iugiter pro delictis. Amen.

**Vigesimaquartus psalmus mediatoris nostri missam ad patrem continet uocem interdum ha-
bet ecclesie supplicantis clamorem.**

A te domine leuauī animam meam. **Hic uox ecclesie itelligitur ad xpm. Leua-
ui dicit idest eleuauī: qā prius i ualle lachrimarū uel i imo iacebat ecclesia a nquā xps ueni-
ret i mūdū. Inq̄ eleuauī: hoc ē i spē fide: & charitate p sanctificationē: qā triticū si i imo ia-
ceat cōputrescit: si sursū eleuatur custoditur. Sic & aia si i peccatorē putredine hoc ē in imo
iaceat cōputrescit & perit: nā si sursū eleuatur in his supradictis spē fide: & charitate: custoditur a deo
Vel ad te dñe leuauī aiam meam: per crucem.**

Ecclesie confessio est. In te confido. non in me sed in te. Non erubescas.

**Quia in homine non confido: de quibus dictum est: maledictus hō q spē suā ponit i hoīe: & bñdi-
ctus uir q cōfidit i dño. Nō sit dilatio resurrectionis: quā opprobrium generet in credentes.**

**Neq̄ irrideāt me inimici mei. Qui me irriserāt pri⁹ cū dicerēt: possū destruere tēplū: &
hoc i triduo reādicare. Neq̄ irrideāt me inimici mei: idest illi q i hoīe tātū mō cōfidunt: qā postea
quā ille defect⁹ fuerit inimici ipsoꝝ irridēt ei: & inimici ecclesie sūt demōes: hī tici: uitia & peccata.**

Et enim uniuersi q te expectant. Qui te sustinent. Non confundentur.

Neq̄ hic neq̄ in futuro: apostoli uel hi qui credituri sunt per uerbum eorum in te.

**Confundent iniqua agentes, supernacue. Propheta n̄ optādo: s; pphetādo dicit. cōfun-
dētur i die iudicii: illi q usq̄ i finē i malicia ipsoꝝ pseuerāt: illi q sup me ppetratū scēl⁹ illud addide-
rūt: ut sigillis tumulū cōmunirēt. Vsq̄ hic dñs de passiōe sua. hic uox succedit ecclesie q post resur-
rectionē dñicā se supplicat edoceri.**

Illas p quas uenit i regnū tuū. Vel uias tuas: hoc ē mādātā tua notas fac: hoc ē demonstra mihi.

Semitas tuas edoce me. Semita minor ē quā uia. p semitā itelligit arta & āgusta uia q ducit ad uitā.

Dirige me in ueritate tua. Vox ecclesie. Dirige me: qā ego tortuosus sū. In ueritate tua.

hoc ē i xpo tuo edoce me: ut nihil peruersa agā. Quia tu es de salutaris me⁹.

Tua. n. resurrectione: meū salutare mihi collatū ē. Et te sustinui tota die.

**Hoc ē toto tēpore. Videbāt me p te sustinere p oē uitā hui⁹ tēpus: audierā. n. p uoces prophetarū
te uenturum esse in mundum. Sustinui autem per lumen fidei: donec me uocares.**

**Reminiscere miserationū tuarū domine. In quibus ut nos redimeres hō fact⁹ es. Vel po-
pulus xpianus loquitur: ut rectos eos faciat de sua miseratione. Vt illud. Misericordie tuę multę sūt
domine: & misericordie tuę a sēculo sunt. & misericordias tuas ab initio sēculi pmisisti nobis.**

**Belicta inuētutis & ignoratiē meę. ne memineris dñe. Illa q i adolescētia gessi pūsq̄
de domo prīs iniq̄ pcederē. aut delicta inuētutis a n̄ baptismū: & ignoratię meę: hoc ē p baptismū**

Secundū magnā misericordiā tuā. memoz esto mei deus. Idest n̄ secundū mea merita:

secundū tuā misericordiam: imēsa ē. n. misericordia tua q uocas ea q nō sūt tāquā q sūt.

Propter bonitatem tuā domine. Qua puocas peccatores ad pēnitentiam.

Quia dulcis & rect⁹ domin⁹. Dulcis qā ē panis uitę. Dulcis qā pmittit p̄mia futura rectis.

ga reddit unicuiq̄ secundū opa sua. Propter hoc legē dabit delinquentibus in uia.

Legē charitatis p quā dimittētes offēsas recōciamur deo. Delinquentib⁹ in uia: p̄tōrib⁹ i ista uita

Diriget mites in iudicio. Mites & humiles corde. Diriget i iudicio: hoc ē discretionem

facit hic i p̄senti iter corpus & aiam: ut se inuicē corrigāt. in uis mandatorū dei. Vel illud qđ supius

**ē scriptū: peccata adolescētię meę & ignoratię meę ne memineris. Istū & ætas excusat: & ignoran-
tia. Vñ itelligim⁹ eū q peccat i adolescētia & nō ignorat: ueniā nō habere. Seruus qppe q nouit uo-
luntatē dñi sui & non facit: uapulabit multum. Omnes uie dñi misericordia & ueritas.**

Quia & ipsa misericordia æquis est librata pōderibus.

Docēbit mālutos in uias suas. Misericordiam & ueritatem: & ut se ex toto corde dili-

gāt: quā ē uera uia. Sic. n. sequit. Vniuersa uia dñi misericordia qā nos redemit: & ueritas quia im-

prios iudicabit. Dulcis & rect⁹ dñs. Quia q se misere cōfetur miseretur illi de⁹.

Requerentibus testamentum etiās. Illis facit misericordiam qui requirunt nouū

testamentum: qui nos sanguine suo recōciliāuit deo patri. Testimoniū ei⁹.

Prophetas & apostolos: quorum testimoniis est ecclesia congregata.

**Propter nomen tuū dñe propitiaberis peccato. Non propter mea me-
rita sed propter tuam misericordiam. Adultum ē enim.**

de ē iquit generale pctm. Qđ nisi de p baptismū delere dignetur: aliter non abluetur.

Quis est homo qui timet dominum? Regem statuit ei in uia quā elegit.

**Ut ad ea quā elegit deflectatur. Simile huic per moysen ad populum dominus protestatur di-
cens.**

obseruamus hic psalmus ē. p̄ferrim⁹
p̄f. om. Et qđ qđ dñs de cōf. et cōf.
passiōe p̄f. a cōf. in lētia p̄f. a dñi
uicē q̄m in aduētu dñi. Et qđ qđ
drasit aliqđ inuētutis ex eo inuētutis
mōtē p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.
sūt in hui⁹ gē. elegit ut efficitur hui⁹
psalmus regis. Inuētutis p̄f. a cōf. a cōf.
Chari tū cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.
p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

In te ergo ē p̄f. a cōf. a cōf.

Contrahit p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Qui malicia magis p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Ratio. quia sūt in mīl p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Reminiscere dñe qđ tū nos dilexe-
ris ut p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Nemo est adeo p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Sitām mīf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Misē quā hui⁹ p̄f. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Post hui⁹ mōtē cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf. a cōf.

Super Psal. xxviii. & xxv.

cens. Ecce hodie statui ante oculos tuos ignem & aquam: bonum & malum: uitam & mortem: elige uitam & uiues.

¶ Anima ei⁹ in bonis demorabitur.

¶ Si elegerit uitam.

¶ Et semen eius hereditabit terrā.

¶ Per opera iustitiæ: hereditare capiet i regione uiuorum.

Vel anima eius in bonis demorabitur: id est sperabit in præmiis futuris: & semen eius hereditate possidebit terram.

Semen eius: opera eius: possident terram: id est uitam perpetuā.

¶ Firmamentum est dominus timentibus eū.

becilles sumus: sed ab illo hortamur ne ab huius sæculi fluctibus quatiāmur.

¶ Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.

¶ Hoc est noui testamenti lex que eum annuntiauit.

quæ per litteram uelata i christo manifestatur.

¶ Oculi mei semper ad dominum.

¶ Oculi cordis intenta mente ad deum. De quibus dicitur. oculi sapientis in capite eius.

¶ Quia ipse euellet de laqueo pedes meos.

prius per uoluptates sæculi capiebar.

¶ Respice in me & miserere mei.

¶ Respice in adiutorium & miserere: quia miser sum.

¶ Quia unicus & pauper sū ego.

¶ Ad xpm pertinet: quia xps unicus sine peccato ut ait propheta: qui peccatum non fecit. Pauper pro nobis ut paulus dicit: qui cū diues eēt: pauper factus ē: ut illius inopia nos diuites effemus.

Vel unicus populus christianus. Sed bene se unicum dicit: quia unigenitus est patris. Qui pauper natus i carne factus est unicum præcium mundi.

Quia unicus & pauper sum ego. Sic & helias solus remansit & hieremias solus sedit & fleuit a malis omnibus separatus. Vnde & David alibi dicit. Habitare facit unius moris in domo.

¶ Tribulationes cordis mei multiplicare sunt.

¶ Per passionem.

¶ De necessitatibus meis erue me.

¶ Necessitates meæ sunt: ut homo moriar: & ideo a te eripiar ut resurgam.

¶ Aide humilitatem meam.

¶ Per quam carnem suscepi: & laborem meum: quo mortui subdor. Vel aliter. Vide humilitatem meā & laborem meum. Ecclesia loquitur ad christum.

Humilitatem: quia humiliant eam peccatores. Laborem in tribulatione.

¶ Et dimitte omnia peccata mea.

¶ Populi delicta quæ in me suscepi.

¶ Respice inimicos meos.

¶ Iudæos utiq; ut confundantur.

¶ Respice inimicos meos quoniam multiplicati sunt.

¶ Vox ecclesiæ de persecutorib⁹.

¶ G^o dio iniquo oderunt me.

¶ Iniquū odiū: ad distinctionē iusti dicitur. Si enī nō odissent me: nō utiq; cōdēnassent morti.

¶ Ecclesia supplicat ut custodiatur: & eripiat ab omni malo.

¶ Custodi animam meam & eripe me.

¶ Non confundar quia inuocaui te.

¶ In man⁹ tuas cōmēdo spūm meū. Nō cōfūdar neq; hic neq; i futuro: qā inuocaui te. Innocētes: q puritatē uitæ ab exordio natiuitatis custodierūt.

¶ Innocentes & recti adheserunt mihi.

¶ Sicut collo adhæret caput: & mēbra in eodē corpore continentur: sic & ecclesia per iustitiam adhæsit xpo: & membra eius in eodē corpore continentur. id est successores apostolorū uel cæteri sancti & recti: quorū cor nō fuit puerfū post deos alienos.

Adhæserūt mihi reuertenti ex inferis.

¶ Quoniam sustinui te domine.

¶ Impleui pater uolūtate tuā.

¶ Libera me deus israhel: ex oibus tribulationib⁹ meis.

¶ Ut mihi mors ultra nō dñetur: sicut apostolus ait: scitote qā xps resurgēs ex mortuis iā nō morietur illi ultra nō dñabitur. Sciēdū tamē qd humilitas orationis nō ad diuinitatē: sed ad humilitatē assumptæ carnis ē referēda. Nos uero depræcemur dñm: ut uiuētes imaculate ab infernalib⁹ angustis liberari mœreamur. Quia sustinui te domine. Libera me deus israhel. Israhel: id est animarū uiuentium deum: ex omnibus angustis: ex omnibus tribulationibus meis.

¶ In finem psalmus ipsi David.

¶ Psalmus ipsi david omnis ecclesiæ i christo perfectæ cōtinet uocem.

¶ PSALMVS.

XXV.

Iudica me domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.

¶ Ut sit mihi p iudiciū tuū mīa: qm p inocētiæ gradior uia. Supi⁹ dictū ē iudiciū me dñe.

Vox ecclesiæ ad xpm. Iudica me nō qd iudiciū futurum rogat ad deum: sed discretionē: de qua in alio psalmo legimus. Iudica me deus & discerne causā meā: hoc ē: ut nō me iudices in futuro sicut cæteri peccatores iudicādi sūt. Qm ego i inocētia mea ingressus sum. Pro parte sua dicit ecclesia: ac si dicat. Parata sū inocenter uiuere: qā nulli nocuit: nec nocere desiderat ecclesia.

Ingressus sum: id est inter peccatores: ubi usq; in finem habitat.

¶ Et in domino sperans non infirmor.

¶ Sed firmor i fide: nō infirmor id est iter hos p cōtōres: ppter ea qā i te spero nō in me.

¶ Proba me domine & tempta me.

¶ Probari se rogat ecclesia: ut se cognoscat & ab aliis cognoscatur: p bātā: sicut iob pbat⁹ ē: ut se cognosceret: & alii eū cognoscerēt: sicut illi reges fecerūt q eū uisitauerūt. Proba me dñe i tēptatōib⁹ & tēpta me ne aliqd i me delicti remaneat.

¶ Arde renes meos & cor meum.

¶ Quid renes sonent i corde significat. Quia misericordia tua i cōspectu oculorū meorū ē. Sic petit iudiciū: ut misericordiæ recordetur. Vre renes meos & cor meū. Spūm sc̄m adhibe delectationib⁹ & cogitationibus meis: qui utraq; exurens me dignū efficiat. Vre hoc ē igne spūs sc̄i: de quo igne dicit: ignem ueni mittere in terram.

¶ Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.

CCc iiii

Expositio.

Ut ab hoc igne arguar non exuratur. **E**t complacui in ueritate tua.

In christo tuo: ut non in meo mendacio: sed in tua ueritate placerem.

Non sedi in concilio uanitatis. **N**on sum coniunctus his qui contra te christum meum uanum agebant concilio. Non sedi in concilio uanitatis: id est qui terrenis cogitant semper. Non sedit ecclesia in eorum concilio: & cum iniqua gererentur non introibo. Non posui cum his absconditam conscientiam meam.

Diuine ecclesie sum malignantium. **I**udeorum siue hereticorum.

Et cum impijs non sedebo. **P**actum cum his non inibo: & cum impijs non sedebo. id est non solum cogitauerunt in uerbis: sed perfecerunt in opere.

Lauabo inter innocentes manus meas. **L**auabo inter innocentes manus meas: id est opera. Lauabo per lachrymas per baptismum & poenitentiam.

Et circuibō altare tuum domine. **A**mplēctar sublimia tua: ut discam laudare te. Altare. id est fides. Circuibō: id est operibus bonis. Unusquisque sanctus: altare domini in se habet: quod est fides. Ut audiam uocem laudis tue: & enarrem uniuersa mirabilia tua. Ut cum didicero exponam ceteris miraculum illud: quod liter per nobis uel passus es uel resurrexisti.

Et enarrem uniuersa mirabilia tua. **L**audis tuæ: id est quicquid boni agimus a deo reputatur esse: & quicquid mali facimus a nobis est. Laus dei perfecta est: & laus hominum imperfecta.

Domine dilecti decor domus tue. & locum habitationis glorie tue. **P**ulchram effeci mentem meam: ut esset tibi commemoratio digna: in qua inhabitas glorifices me gloria tua. Domus domini est ecclesia. Sacerdotes & habitatio glorie tue ipsi sunt in quibus habitat deus.

Me pascas cum impijs auiam meam. **C**um his qui per impietatem mentem tradiderunt.

Et cum uiris sanguinum uitam meam. **I**n quorum manibus iniquitates sunt.

Qui dolose insidiantes effuderunt sanguinem tuum. **I**n quorum manibus iniquitates sunt.

Hoc est in operibus eorum. **D**extera eorum repleta est muneribus.

Abstinendum a muneribus docet: culpam eos qui accipiunt munera: qui iniquitatem agentes quaestum huius impietatis lucrum aliquod arbitrati sunt: sicut ipse perditior iudas fecit. Dextera eorum repleta est muneribus. De sinistra fecerunt sibi dexteram: quia uita futura dextera dicitur: & sinistra uita praesens. Illi pro dextera habuerunt sinistram: ut illud. Est munus a lingua: & est munus a manu: & est munus ab obsequio. A lingua laus: hoc est fauor humanus. A manu: a rebus terrenis. Ab obsequio seruitium debite impietatis. Sed melius est: ut ait propheta qui excutit manus suas ab omni munere: iste in excelsis habitat.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum. **E**cclēsia loquitur per parte bonorum: per studium sanctae uitae a prioribus delictis. Ingressus iter peccatores.

Libera me. **D**e tribulatione. **E**t miserere mei. **Q**uia miser sum.

Pes enim meus stetit in uia recta. **S**ensus meos in christo. quia ipse est uia. Pes enim meus ne mihi perualeant. Stetit in uia recta: illic scilicet in quo ad te accedere coepi per iustitiae uiam.

In ecclesijs benedicam dominum. **D**e unitate congregationis dicit. In ecclesia non in latribus: sed in conuenticulis populorum te benedicēs. Praedicabo dilectionem illam quam tuo me sanguine redemisti: baptismum abluisti: ac pane caelesti & sacris dapibus adimpletū: innocentiam me melioris uitae restituiti.

Angelus missus psalmus David antequam ungeretur. **E**r unctus est david. Semel sub patre suo iesse in bethleem: secundo in hebron: tertio quando regnauit super omnem israhel. Quare ergo cui potissimum hic psalmus conueniat unctioni. Sciendum autem quod antequam ungeretur in hebreis uoluminibus non habetur: sed de istis tribus unctionibus media ad istum pertinet psalmum. David figura christi tenet: quia & ipse unctus est in baptismo: quando in specie columbae spiritus sanctus super eum uenit. David a prima unctione non accepit regnum: sic nec christus secundum carnem tempore passionis non accepit regnum nisi postea: quando ascendit.

Dominus illuminatio mea: & salus mea quem timebo. **N**ullis tenebris obtegi formidat: quod dominus illuminat semper & saluat. Dominus illuminatio mea: & salus mea quem timebo. Vox ecclesiae ad christum. In omnibus psalmis uerba spiritus sancti sunt. Sicut oculi corporis illuminantur ab alia luce: sic & oculi cordis nostri a uirtute fidei hoc est a christo illuminantur. Unde dictum est: qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Dominus defensor uite mee a quo trepidabo. **I**pse est enim fidelis auxilium protectio: idcirco non metuit inimicum. Defensor ipse est qui & salus: sed tamen defensor adiutor dicitur. A quo trepidabo. Dicit ecclesia. A nullo: nec a diabolo neque ab heretico: neque a persecutore: dum ipsum habeo defensorem.

Dominus appropinquat super me nocentes: ut edant carnes meas. **A**ccedunt: ut excitatis in me prioribus delictis: corpus meum rabido dente dilacerent. Vel dum appropinquat super me nocentes ut edant carnes meas. id est demones uel persecutores. Carnes uero. id est affectus carnis: quia hoc est cibum ipsorum: & tamen dantur illis carnes edere. id est corpora sanctorum ad persecutandum. Sed habent sancti consolationem a domino: ut ait in euangelio. Nolite timere eos qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere.

Qui tribulant me inimici mei: ipsi infirmati sunt & ceciderunt. **Q**uia dominus illuminatio mea. Qui tribulant me inimici mei demones uel persecutores ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Tunc infirmati sunt: quando christus nostram suscepit humanitatem.

Si consistat aduersum me castra: non timebit cor meum. **D**ominus enim bellator fortis: ipse pugnabit pro me. Si consistat aduersum me castra: id est fortitudo demoniorum: uel persecutorum.

Castra

Castra dicit secundum illud castrametati sunt. Non timebit cor meum. Ecclesia dicit. propter illud quod dominus dixit. ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem seculi.

¶ Si exurgat in me prelium in hoc ego sperabo. **¶** Et si moueatur aduersus me pugne confidens sum in his eo quod possit deus: quod est spes mea: iniqua tela in inimicorum ora detorquere.

¶ Si insurgat in me prelium. **¶** Ista supradicta prelia pugna demoniorum. Ego dicit ecclesia. in auxilium tuum & defensionem tuam sperabo.

¶ Nam petii a domino hanc requiram. **¶** Quidam putant unam caritatem siue gratiam. aut certe unam petitionem dici. cum zoth uerbum hebreum absolute unum neutrali genere sonet & legatur. Vnum petii a domino. idest ipsum dominum. Hanc requiram id ipsum dominum.

¶ Et inhabitem in domo domini omnibus diebus uite mee. **¶** In domo domini. in uita perpetua. quia quamuis ecclesia hic dicatur domus. tamen non proprie sed nuncupatiue. Vnde dicit. beati qui habitant in domo tua domine. Vi uideam uoluntatem domini. idest dilectionem dei. ut illud uideamus eum sicuti est. sed hic per speculum. Vnam petii a domino hanc requiram. Videamus quare est una petitio. Ut inhabitem inquit in domo domini. omnibus diebus uite mee. ut in hac uita mortali templum sanctum efficiar. in quo deus inhabitare dignetur.

¶ Et uideam uoluntatem domini. **¶** Et protegar in templo sancto eius. eis qui in terris positi caelestem uitam agunt particeps fiam.

¶ Et protegar in templo sancto eius. **¶** Idest protectionem ab ipso supradicto habeam.

¶ Quia abscondisti me in tabernaculo suo. **¶** In quo per fidem inhabitat mecum. ne mihi temptationum obuiarent percellae. Tabernaculum diuinitatis. humanitas christi est. Abscondit ecclesia in tabernaculo suo. quia caput nostrum christus est & nos membra illius. Abscondit ergo ecclesia apud se ut dictum est mortui enim estis. & uita uestra abscondita est cum christo in deo.

¶ In die malorum protegit me in abscondito tabernaculi sui. **¶** Nunquid dies mali sunt. Non. sed in nostris operibus mali dicuntur. ut Paulus dicit. quoniam dies mali sunt. De istis presentibus diebus dicit. quia quamuis caput sursum sit. membra tamen adhuc deorsum sunt usque in finem. Quia & hoc puto significare quando ipse solus in monte. nauicula in mari iactabatur fluctibus: & ideo ab ipso protectione indigent.

¶ In die malorum. **¶** In insidiarum felicitate. **¶** Protegit me in abscondito tabernaculi sui.

¶ In corde credenti ad iustitiam. **¶** In petra exaltauit me.

¶ In christo exaltauit per fidem. Petra christus ut Paulus. petra autem erat christus. In petra exaltauit me. In se qui est stabilis petra ac uerissimum fundamentum.

¶ Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. **¶** Nunc in presenti super inimicos. idest super istos supradictos exaltatum est caput nostrum quod est christus super omnes inimicos ecclesiae. & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. Super motus carnales qui me saepe humiliabant. ne caelestia contemplerer.

¶ Circuibor & imolabo in tabernaculo eius hostiam iubilationis. **¶** Circuibor. id est exercitabor in creaturis dei. consideras orbem in christo credentem: quia considerat creaturas dei. cum aliquis caelum & terram uel mare cum suis ornamentis conspexerit: inuenit quod imolet deo hoc est. Laudem. Circuibor hoc est per quattuor partes mundi exempla sanctorum inquiri: & ibi inuenitur laus dei. & imolabo in tabernaculo eius hostiam uociferationis. Quod pro nobis ad tempus humilitatem sustinuit. gaudens predicabo. quia talibus hostiis delectatur. Hostiam iubilationis. hoc est predicationis. Iubilis dicitur. qui nec per litteras nec per syllabas: nec uerbis potest comprehendere magnitudinem laudationis dei. Hostia dicitur: quae per partes diuiditur. & sanguis circa altare effunditur. & ipsa hostia foris comburitur. Sacrificium dicitur uinum & oleum. & medium animal: & holocaustum totum combustum. & uictima antequam occidatur. Vnde paulus. hostiam uiuam.

¶ Cantabo & psalmum dicam domino. **¶** Cantabo. predicabo. Psalmum dicam. opere compleam. uel laudes spirituales. mente concinam dilatata.

¶ Exaudi domine uocem meam qua clamaui ad te. miserere mei & exaudi me. **¶** Per interioris enim hominis clamorem deprecor ut exaudias me.

¶ Tibi dixit cor meum exquisiuit te facies mea. faciem tuam domine requiram. **¶** Merito cor iusti uultum uiuentis dei requirit. qui eum uidere posse confidit. Beati enim mundo corde. quoniam ipsi deum uidebunt.

¶ Quaeuit facies mea faciem tuam. **¶** Hoc est ecclesia mea faciem tuam requisit. hoc est praesentiam tuam.

¶ Ne auertas faciem tuam a me. **¶** Alibi dicit. Auerte faciem tuam a peccatis meis: Sed hoc orandum est ne auertas faciem tuam. idest ne dimittas me in propria uoluntate: sicut dictum est tradidit illos deus in reprobum sensum hoc est permisit.

¶ Ne declines in ira a seruo tuo. **¶** Seruus si dominum terrenum offendit cum pauore & moerore est. quantomagis homo si deum caelestem offendat. Ergo hoc rogat ecclesia ut illam hic corripiat. & illam uideat: Non ut ab illa cum ira discedat: sed ut illa gerat a quibus non declinet: sed facie propiciata respiciat.

Expositio.

- A**diutor meus esto domine ne derelinquas me: neq; despicias me deus salutaris meus.
- A**diutor in presenti: Esto tā in presenti quam de futuro p̄inet: Ne derelinquas me neq; hic neq; in futuro. Neq; despicias me deus salutaris me⁹. Salutaris n̄r x̄ps est. & hoc rogat ecclesia ut nō despi- ciatur ab illo. i. non cōmittat illud p̄c̄m p̄ qd̄ a deo despiciatur. Ne derelinquas me. cū crucifigo car- nes meas cū uitiiis & cōcupiscentiis. Neq; despicias me deus salutaris meus. Quia & si mortalis sum: tñ celestia quæro.
- Q**uoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.
- P**ater diabolus mater babylonia uel gētilitas anteq; x̄ps ueniret in mundū parentes nobis fuerūt. Modo pater n̄r deus est. & mater n̄ra ierusalem celestis ut ait paulus. Ierusalē quæ ē mater nostra.
- Q**uā p̄r meus & m̄r mea dereliq̄runt me. dñs autē assūpsit me.
- R**egnū mundi & ciuita- tes huius sæculi q̄ me genuerūt. & caduca p̄mittebāt reliq̄. & a te assūptus ab his sū derelictus. Quia p̄r me⁹ & m̄r mea dereliq̄rūt me. Pōt de dauid simpliciter accipi. qd̄ minim⁹ iter fr̄es. a parētibus cō- tēptus a deo elect⁹ ē p̄ samuhelē. In cōe uerō parētū ī filiis amor morte finitur dei amor crescit ī tpe
- L**egē mibi cōstitue dñe.
- L**egē temetipsū. q̄ ipse est lex.
- I**n uia tua.
- I**dest mandatis tuis. Quæ sunt illa mādata? Vt nō declines ad dexterā. neq; ad sinistrā. & nō respi- cis retro. ut illud nemo ponens manū suā in aratro & aspiciens retro aptus est regno cælorū. Et itē. Memores estote uxoris loth. & ea quæ sursum sunt quærite non q̄ super terram. Legem pone mibi dñe in uia tua: & dirige me in semita recta. ut non declinē a dextris & sinistris. sed tua sequens man- data uiamq; regiam gradiens. terram repromissionis ingrediar.
- P**ropter inimicos meos.
- C**arnales motus demones hereticos persecutores.
- N**e tradideris me ī aīas p̄sequētū me.
- V**t n̄ faciat aīa eorū de aduersitatib⁹ q̄ accidunt mibi
- Q**uā insurrexerūt in me testes iniq; & mentita est iniquitas sibi.
- I**nsurrexerunt & in me dicētes mendaciū. sed cū in te cōsiderē. destructa ē in mendatio suo. Qm̄ insurrexerunt in me testes iniq;. Contra x̄pm̄ testes iniqui surrexerunt. qñ dixerunt iudæi. Hic dixit. Destruite templū hoc & in triduo reedificabo illud. Vel cōtra ecclesiā dicunt aduersarii mentita est iniquitas sibi. i. sibi metipsi mētiti sunt & nō mibi. q̄a uniuscuiusq; uitiū in suū recurrit auctorē. Et men- tita est iniquitas sibi. Testes flagitiosi. in eo qd̄ cōtra alios mētuntur. sibi mētuntur dū in se supplicia p̄- parant putantes deū non uindicare mēdacia.
- E**redo uidere bona dñi in terra uiuentiū.
- V**ox ecclesiæ. In terra uiuentiū. quia pignus nostruz̄ illuc sursum habemus qd̄ est x̄ps. Ille accepit de nostra terra mortale corpus. & nos ab ipso accepimus sp̄e & fidem. & per sp̄e & fidem credentes perueniemus in terram uiuentiū in qua sancti capient hereditatem regni cælorum.
- E**xpecta dominū.
- I**dest usq; in finē sæculi. Quicqd̄ tibi accesserit. p̄ x̄po patiēter sustine.
- U**iriliter age.
- I**dest fortiter age. ut dixit angelus ad Iesū. confortare & esto robustus.
- E**t confortet cor tuū.
- H**oc est aīa tua.
- E**t expecta dominū.
- H**oc est susti- ne dñm̄. Propheta hic hortatur fidelē illū. q̄ usq; nunc locutus ē dicēs. Expecta primū. ut cōtra certa- mina mūdi a deo cōforteris. Expecta deinceps. ut uictor ab eodē dño coroneris. q̄a nō coronabitur nisi q̄ legitime certauerit. Nos uero dep̄cemur dñm̄. ut ipso cōfortate sustinēdo uiriliter mūdialiū fluctuū p̄cellas expectemus p̄ fidē. quoadusq; ueniat reddere q̄ dignatus est polliceri.
- PSALMV. XXVII.**
- P**salmus uocē h̄r̄ ipsius mediatoris & passionis in conflictu loquētis ad patrem. Quæ autem ini- micis optantur non maliciæ est sed ratio prophetiæ p̄dicentis. quæ eis pro malis suis immincant uel uox hoīs assumpti in diuinitate clamauit Iesus in cruce: & dixit heli heli.
- A** te domine clamaui deus meus.
- V**t me clarifices illa claritate quā habui apud te prius quam mundus fieret. quia nūc hoīem assumpsi.
- N**e fileas a me.
- S**ed loq̄ris. q̄a equalitatē tecū habeo æternitatis. Ne fileas a me hoc ē nō me derelinq̄s.
- E**t ero similis descendantibus in lacū.
- I**dest in miseria istius uitæ. Quia si diuinitas ab eo recessisset. similis nobis ī miseria fuisset. Si silueris ero similis peuntibus. Tñ si tace- as. non cognosceris.
- E**xaudi domine uocē deprecationis mee dū oro ad te.
- O**rauit christus in cruce pro toto mundo. & pro iudæis & pro apostolis.
- E**xstollo manus meas ad tēplū sanctū tuū.
- E**xstollo manus meas. i. extendi eas in cruce. Ad templū sc̄m̄. i. ad hoc extendi ut templū tibi p̄pararē hoc est corpus: Et assimilabor descendantibus in lacū. Lacus significat infernū: locū uidelicet eorū q̄ sub custodia retinētur: & alib ī scribitur: Vsq; ad captiuā q̄ erat in lacu: Exaudi uocē dep̄cationis meæ dum oro ad te. dum extollo manus meas ad tēplū sanctū tuū. In cruce scilicet pro credentibus: qui templū tuū futuri sunt.
- N**e simul tradas me cū peccatorib⁹.
- P**eccatores: latrones in- ter quos pendebat: ut ait propheta: & inter iniquos deputatus est.
- C**ū operantibus iniquitatē ne p̄das me.
- I**dest in die iudicii cum his latronibus aut cæteris malis: Tam ad christum quam ad ecclesiam p̄- tinet: ut non sic peream mortem suscipiens. sicut operarii iniquitatis.
- C**um his qui locuntur pacem cum proximo suo. mala autem sunt in cordibus eorum.
- L**oq̄batur iudæi pacē. cū x̄po dicētes magister scim⁹ q̄a uerax es. & q̄a a deo uenisti magister & uia dei in

Super Psal. xxviii.

dei i ueritate doces. Mala at sunt in cordibus eorum quoniam interrogabant eum licet tributum dari caesari an non.

Qui te non intelligunt per beneficia intelligant per cruciatus. ut male agentes bona tua inuenire non possint. Propheta non oprando sed pronuntiando dixit. Ac si dixisset. Daturus eris illis uindictam in die iudicii.

Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Secundum opera manuum eorum tribue illis.

Studia eorum sunt ut mihi noceant. & laqueos temptationum intendant. id est iustum est: ut in his ipsi deficiant.

Redde retributionem eorum ipsis. **I**psi. n. reddiderunt mala pro bonis: te non intelligentes.

Quoniam non intellexerunt opera dei: in opera manuum eius destrue illos. & non edificabis eos.

Machina eorum quae contra ecclesiam meam eriguntur nihil praeualent.

Benedictus dominus pater: quoniam exaudiuit vocem deprecationis mee.

Respondens ante passionem: & clarificaui. & iterum clarificabo.

Dominus adiutor meus. **I**n passione. **E**t protector meus. **I**n morte.

Et in ipso spauit cor meum. **H**umanitas in diuinitate. & adiutor sum in tribulatione ut resurgerem.

Et resloruit caro mea. **C**aro christi in resurrectione resloruit. Vel resloruit caro mea. Resloruerunt apostoli. quia post negationem ad fidem uenerunt. Resloruit caro mea. procedens e tumultu incorrupta. Et resloruit caro mea. Pro carne theodotion cor interpretatus est. Aliter quippe cum resurreximus cum christo. Et de resurrectione dicitur ossa uestra ut herba orientur.

Et ex uoluntate mea confitebor illi. **I**psi patri ut illud. Confiteor tibi pater domine caeli & terrae. quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Et ecclesia christo. ut illud. Prouidentes gregem. non coacte sed uoluntarie: & item. Voluntarie sacrificabo tibi & confitebor nomini tuo. Et ex uoluntate mea. non ex necessitate. Confitebor tibi per baptismum.

Dominus fortitudo plebi suae. **P**opulo christiano. **E**t protector salutarium christi sui est.

Quicunque in christo baptizatus est. & ipse christus uocatur. Sciendum autem. quod & iste psalmus excepta una littera in hebreis uoluminibus scriptus sit secundum ordinem litterarum. Protector hoc est defensor. Salutarium christi sui est. Pluraliter dicit. quia omnes uirtutes christi diuinitas custodit.

Saluum fac populum tuum domine. **H**oc est populum christianum. Vel saluum fac plebem tuam domine. quam morte mea redemi.

Et benedic hereditati tue. **Q**uam per corporis & sanguinis mei mysterium in ecclesia congregasti. Hereditas christi sua ecclesia: de qua dixit: dabo tibi gentes in hereditatem tuam.

Et rege illos & extolle illos usque in seculum. **R**ege illos. ac si dicat. Tu rege non diabolus neque princeps. Et extolle eos usque in seculum. hoc est defende eos usque in seculum. In uita aeterna tu domine rege & eleua nos. quia populus tuus sumus. & in hac uita quae tibi sunt placita faciamus. Ab hac mortalitate in immortalitatem te commutante extollamur. id est in caelestibus eleuemur regnaturi cum sanctis tuis.

In finem psalmus David: in consummatione tabernaculi.

Quia archa de captiuitate philistinorum reducta est. Pro qua multa mala habuerunt. dimissa est in sylo. & David edificauit ei tabernaculum. in quo hortatur populum ut offerant sacrificia deo.

PSALMVS. XXVIII.

David aptissime figuram christi tenet. & archa figuram ecclesiae. Sicut dauid reduxit archam de captiuitate. sic & christus reduxit archam hoc est sanctam ecclesiam de captiuitate. id est de potestate diaboli. Psalmus ergo uocem continet prophetarum loquentis de perfectione ecclesiae in hoc saeculo congregatae.

Afferre domino filij dei. **Q**ui per gratiam in adoptionem filiorum uocati estis. Vox christi praedicatores ammonet. Afferre praedicationem. & exemplum uel fidem & opera.

Afferre domino filios arietum. **Q**uos per euangelium duces gregum apostoli genuerunt. Arietes. Apostoli domini. Arietes. in capite duo cornua habent. et sancti apostoli duo cornua habuerunt. duo testamenta praedicauerunt. Filii arietum. successores apostolorum sunt. quos generat per uerbum praedicationis. Consummatio tabernaculi. scilicet sensum perfectio ecclesiae est. coniuncta de iudeis & gentibus hic in presenti.

Afferre domino gloriam & honorem. **U**t per opera nostra glorificetur aeternus deus per uerbum & exemplum. Unde dicit honorificabant & glorificabant. Filios generat. ut diximus per praedicationem. ut paulus dixit. per euangelium ego uos genui. Hoc est gloria & honor dei.

Afferre domino gloriam nostram ei. **G**loriose per nos nomen eius in cunctis innotescat. Nomen patris filius est. gloria christi ecclesia est.

Adorate dominum in atrio sancto eius. **D**ilate cor uestrum in sanctificatione perfecta in qua deus habitat. id est in ecclesia uel in conscientia ubi unusquisque ipsum adorare debet. Vox domini praedicatio domini. Super aquas super populos. ut illud aquarum multarum populi multi. uel.

Gloria domini super aquas. **I**dest in baptismo super christum. ut dicit hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Super aquas: quia populus qui ibidem aderat uocem audiuit. Vel super aquas ut apostolus ait. Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti.

De maiestatis: de potestatis **I**ntonuit dominus super aquas multas. De tabernaculo corporis assumpti terribiliter populis conuersio non praedicauit dicens. Prius agite: appropinquabit. n. regnum caelorum. Sicut tonitruum a nube procedit. ita & christus intonuit a nube: hoc est de corpore suo quando dixit poenitentiam agite.

Gloria domini in uirtute. **I**n credentibus post facta

Expositio.

quando dixit lazare ueni foras. Vel in uirtute. qua in unoquoq; sancto loquitur.

¶ Vox dñi i magnificētia. **¶** Qñ magnificatur p opa sanctor; magnificētia ecclesiis dilatata

¶ Vox dñi cōfringentis cedros. **¶** Cedri dñr oēs sublimes. & excelsi uel supbi. Cōfrin-
get illos. aut p pñiaz. aut in diē iudicii in uindicta. Cedros supbos quosq; Ecce securis ad radices ar-
bor; posita est. Cōfringētis cedros. humilians supbos. Sciendū qđ cedrus duas hēt intelligētias. si-
cut & unicornis hoc est si ad bonā partē iustos si ad malā. peccatores ac superbos offendit.

¶ Et confringet dñs cedros libani. **¶** Conteret per pñiam elationes eius ac
collidet. dum rgnobilia elegit ut fortia conterat & confundat.

¶ Et cōmunit eas ut vitulos libani. **¶** Ramos earum & uirgulta calcabit uer-
berans. Pro hoc in hebreo habet & uirulus libani. Excisa supbia ac petulantia adducit eos ad imita-
tionē humanitatis suæ. quia tanq; uirulus immolatus est. Iste uirulus est saginatus qui occisus est hoc
est christus pro salute mundi. Sicut confringit uirulus de cornibus uirgulta tenera. ita & christus cō-
fregit iudæos. Vnde dixit. iam securis ad radicem arborum posita est.

¶ Et dilectus quemadmodum filius unicornium. **¶** Factus est dilectus filius dei
per assumptionē corporis filius iudæor;. & contriuit eos q per superbiam singularē suā erigere iustitiā
conabantur. Xps est filius iudæorum: quia ex stirpe eorum secundum carnem fuit. Iudæi unicornes
dicuntur pro una lege quam habuerunt. per quam in superbiam se extulerunt.

¶ Vox dñi intercedētis flāmā ignis. **¶** Pœnitētiā loānes in deserto p̄dicans oēs gehē-
næ restinguebat ardorē diuidens persecutores furentē iracundiā: cū alii dicerent hic est xps. alii autē
dicebāt: nō: sed seducit turbā. Ille uero p̄cicens hūc furorē credētes adsciuit caritati suæ: incredulos
aut reliquit. Post flāmā sonus uenit. ita & post pr̄dicationem p̄secutio. Vox dñi intercedentis. i. auxi-
liū illius inter p̄secutores. qā suis sanctis subuenit. Intercedentis flāmā. illā flāmā idoli ubi tres
pueri fuerūt. Vel quotidie i unoquoq; nrm flāmā libidinis p confessionē & grām sancti spūs iter-
cidit. i. per orationem sacerdotis facit cessare. sicut legimus per Aaron deum fecisse in deserto.

¶ Vox dñi cōcutientis desertū. **¶** Aīa q̄ deserta fuerat occupātib; añ se uitis. ad uerba pœ-
nitētiæ cōmouebitur. ut exeūtibus uitis ab illa. habitabilis deo fiat. Vox dñi cōcutiētis desertū. Ad
fidē cōmouens gentes desertas. in qbus nullus sulcus p̄dicationis ip̄osus erat ad suscipiēdū uerbū
dei. Vel gentes q̄ desertæ erant quō conuersæ sunt de infidelitate ad fidē per uerbum pr̄diciōis.

¶ Et cōmouebit dñs desertū cades. **¶** Tunc cælebrabūtur hac mūdi sollicitudine uerba
sanctæ legis. q̄ prius a iudæis non intelligebantur. qā cades interpretatur sancta. Vel alibi cōmotio ti-
neæ. Bñ illos tineæ cōparauit. qā sicut tineæ pannos comedit. sic conscientia eos comedebat. Cōmo-
tio tineæ dicitur. eo quod cōmouit illos de illorum conscientia praua ad fidem ecclesiæ.

¶ Vox dñi preparantis ceruos. **¶** Ceruos nolūt qđā quasi supatores uenenosar; lin-
guar;. In ecclesia cerui p̄dicatores. Preparauit illos: qñ misit ipsos pr̄dicare: Cerui transeunt & cal-
cant spinas uel serpentes. sic & pr̄dicatores uenena diaboli & spinas peccatores transeunt. & ad alti-
ora fugiunt id est ad theoricam uitam.

¶ Et reuelabit condensā. **¶** Obscura diuinæ scripturarum siue mysteriorum cæle-
stium per spūm sanctum patefecit. Vnde in euangelio illi duo qbus ipse apparuit dicebant. Nonne
cor nrm ardens erat in nobis cum loquāretur & aperiret nobis scripturas?

¶ Et in templo eius. **¶** Hoc est in ecclesia. **¶** Dñs dicent gloriā. **¶** Collaudant
claritatē dei. uel gloria patri & filio & spiritui sancto.

¶ Aridā terrā deus nō possidet. Simul attende uim uerbi. qđ nō dixerit aquas sed diluuiū. ut abun-
dantiā gr̄æ spūalis oñderet. tanq; in archa noe sanctos a fluctibus sæculi huius protegens. Et mō in-
habitat diluuiū in conscientia per abundantiam spiritus sancti. per quem delentur peccata.

¶ Et sedebit dominus rex in eternum. **¶** In ecclesiis uel in sanctis. qui sedes eius effecti
sunt. uel humanitas xpi ad dexterā dei patris. Reges: sancti dicuntur qui se regunt.

¶ Dñs uirtutem populo suo dabit. **¶** Id est uirtutem fidei. Populo suo populo xpiano
dimicanti cōtra huius mundi turbines ac procellas. Et benedicet populo suo in pace. Populo chri-
stiano benedicet & hic & in futuro. quando dicturus erit uenite benedicti patris mei. In pace: in se-
metipso. quia ipse est pax nostra qui fecit utraq; unum. In seipso nos benedicet pax uera christus do-
minus. qui sumus ecclesiastica plebs:

¶ Aicemus nonus in finez psalmus cantici dedicationis domus David.

¶ Psalmus cantici: laus cum opere dedicatio domus David: resurrectio saluatoris intelligitur: in
qua omnia uitæ corpora dedicantur.

Auid figuram christi tenet. Domus dauid: domus christi: id est humanitas domus est diui-
nitatis. Tunc edificauit domum. quando humanitatem carnis assumpsit. Et tunc dedica-
uit. quando a mortuis eum resurgere fecit. Et modo edificatur domus David id est christi
hoc est ecclesia: Vsq; in finem edificatur sed in resurrectione dedicatur. quando immorta-
litem acceptura est. Vocem redemptoris nostri continet. qui per resurrectionem corporis sui ec-
clesiam quæ omniū mater est acquisita suo nomine dedicauit.

¶ Exultabo

Exaltabo te domine quoniam suscepisti me.

Excelsa te glorificabo pater, quoniam suscepisti me de morte. Exaltabo te domine. Vox xpi ad patrem. & uox ecclesie ad christum. Exaltabo laudabo.

Quoniam suscepisti me.

Et christus suscepit ecclesiam, quando humanitatem carnis assumpsit.

Nec delectasti inimicos meos super me.

Ut meo iocundaretur interitu, quo dicit nec delectasti inimicos. Dñi & iudai xpm crucifixerunt & cōspuerunt & flagellauerunt, & psecutores delectantur super ecclesiam qñ persecuntur. Sed nec iudai delectati super xpm fuerunt, qā non potuerunt eū extinguere sicut uoluerunt. Sed hic non intelligendū de hoibus, sed de demonibus, quia delectare cepunt qñ estimauerunt eū cū latronibus ad infernū ducendū, sicut in montē se pmisit ab eodē duci. Sed nō fuerūt delectati demones, qā tunc & principē & suos subiectos ligauit. Ita nec super ecclesiam non erunt delectati in die iudicii, qñ dicturi erunt sancti. Vbi est mors aculeus tuus, ubi est mors uictoria tua? Absorta est mors in uictoria, i. in uictoria sanctorum disrupta est.

Dñe deus meus clamaui ad te & sanasti me.

Dñe deus meus, Oratio xpi siue ecclesie. Sanasti me resurgere me fecisti: ut corpus mortalitati obnoxium nō corrūperetur a morte.

Reuocasti ab inferis animam meam.

Idest animam xpi cū aliis animabus sanctorū deus de inferno reuocauit. Ipse se resuscitatum a patre pnuntiat: sicut ait apostolus. Qui crediderit qd deus illum suscitauit a mortuis saluus erit. Saluasti me a descendētibz in lacū, i. de miseria istius uitae præsens. Vel de lacu inferni, ubi animae peccatorum sunt: ne sicut illi praeceps caderem in mortem. Hinc tam immensum miraculum propheta cernens, exultat & dicit.

Psallite dño sancti eius, & cōfitemini memorie sanctitatis eius.

Qd memorat? uestri sanctificauit uos uocando ad agnitionē nois sui. Psallite dño sancti eius. Propheta hortatur sanctos ut laudent illum a quo saluati sunt. Et cōfitemini memoriae sanctitatis eius. Memoria, i. ut memores sitis beneficiis eius: qualiter uos de peccato redimere uenit.

Quoniam ira in indignatione eius, & uita in uoluntate ipsius.

Non quod ira aut indignatio in deo sit, sed iusta uindicta: Indignatio dei fuit, qñ adam peccauit. Ira iusta uindicta intelligitur: qñ eum a paradiso deiecit: & uita in uoluntate ipsius: Idest sicut per deum iusta uindicta super ipsum adam uenit, ita & per ipsum idest deum uita restituta est quando humanitatem carnis assumpsit. Quoniam ira in indignatione eius cum de impiis uindicat. Et uita in uoluntate ipsius, ut qui fecerit uoluntatem eius maneat in aeternum.

Ad uesperum demorabitur fletus.

Cum in passione eius tenebris obiecta omnia essent, apostoli in fletu & gemitu morabantur.

Et ad matutinum letitia.

Futuram domini gloriam quae matutina eius resurrectione praefloruit, figurauit. Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinū letitia. Vesper post meridiem dicitur. Post meridiem adam in paradiso uocem domini audiuit de ambulantis, & sub arboris foliis se contexit, tremefactus eo quod pactum transgressus esset. Vespera tota ista uita praesens intelligitur, quia per peccatum adae omnes usq; in finem saeculi gemunt: fletus quia fletum habet homo quando recordatur bona paradisi quae perdidit in adam, & ad matutinū letitia, i. in resurrectione quando simul iam ad libertatem restitues. Vel uesperum, quando flebat maria & apostoli in passione dñi. Et mane letitia quando resurrexit ut dictum est mulieribus, ite nūtiatē fratribz meis ut eant in galileam, ibi me uidebunt & dixerunt mulieres ad apostolos. Vidi-mus dñm, & haec dixit nobis. Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinū letitia. Potest hoc & de tempore passionis sicut superius, & de resurrectione & consumatione saeculi accipi.

Ego autem dixi in abundantia mea, non moueboz in aeternum.

Haec redemptus populus dicit. Iam nullam a te satius patior egestatem, neq; in te defixus commoueor. Ego autem dixi in abundantia mea, non moueboz in aeternum. Vox Adam in paradiso, quia sine fine ibidem se putabat esse. Et dum sic cogitasset & tanta bona ei dedisset, coepit cogitare quid esset causae cur praecepisset ei deus ne contingeret de pomo uetito. Hoc uero inquit probare uolo: & contigit, & probauit quia proiectus est.

Domine in uoluntate tua, praestitisti decori meo uirtutē.

Et ipsa & uox adae postq; proiectus est de paradiso pro sua culpa. Tunc cognouit quod sapientia illi ab eo recessisset, & qd a deo in paradiso delitiis collatus fuerat habundantiae, non a semetipso.

Auertisti faciem tuam a me: & factus sum conturbatus.

Tunc auertit faciem suam deus ab adam, quando peccauit, & tunc conturbatus, quando sub maledictione de paradiso proiectus est. Et unusquisq; homo quando de suis conturbatur peccatis. Vel aliter. Domine in uoluntate tua: & non ex mea praestitisti decori meo corpori assumpto uirtutem, ut te cognoscerem. Auertisti faciem tuam a me cum peccarem, & factus sum conturbatus. Ignorabam enim adhuc lumen ueritatis tuae.

Ad te dñe clamabo: & ad deum meū deprecabor.

Christus dominus hoc dicit: qui pro redempto populo interpellat ad patrem. Christus clamauit in cruce: & ecclesia in persecutione.

Expositio.

- Q**ue utilitas in sanguine meo. dñi descendo in corruptionē. **S**i nō resurrexero. Nā quia effusus est sanguis meus surgā & sit utilitas. ut acquiram oēs gentes resurrectione mea. Humanitas christi ad patrem loquitur. Ac si dixisset. Nulla est utilitas qđ sanguinem effudi nisi resurrexero a mortuis. Vel quæ utilitas in sanguine meo. idest in gente mea? Iudæorum nulla est utilitas. qā nō credunt nisi hominem purum tantum. Non solum nō crediderunt. sed etiam latus eius aperuerunt. **N**amquid confitebitur tibi puluis. aut annuntiabit veritatem tuam. **N**on poterit turba impiorū quæ adhuc uelut puluis oī uento doctrinæ mouetur iustificari. si ego non resurgā. Si ego non resurrexero nō confitebitur tibi quisquā. Puluis. i. impii uel instructi. **I**dest christum tuum. Ac si dicat. Si non resurrexero. non annuntiāt. (Audiuit dominus. & misertus est mei) Audiuit dominus deus pater. & misertus est mei. Vox christi. Quia resurgere me fecit a mortuis. **D**ñs factus ē adiutor meus. **D**efensor meus. qui me fecit primogenitū mortuorū. **C**onuertisti plāctum meum. **C**um dicerem tristis est aīa mea usq; ad mortem. **I**n gaudium mibi. **C**ū resurgēs dico ite nunciate fratrib⁹ meis ut eant in galileā. ibi me uidebūt. Sed hæc sicut a xpō. ita ē ab ecclesia dicūtur. cuius plāctus resurgēte dño in gaudiū est cōuersus. & qđ deinceps cū ipso dño & ad ipsum dñm iā mundata agni sanguine dicit. **C**onscidisti saccū meum. **V**elamētū peccatorū meorū. qā saccus & ciliciū ad pccō res ptinet. Dū ergo dicit cōscidisti saccū meū. & alibi dicit induebā me cilicio & humiliabā in ieiunio aīam meā. & hoc xp̄s nō est usus indumēto. qđ est saccus xp̄i nisi mortalitas quam de nobis assumpsit. Tūc inconscissus est iste saccus: qñ resurrexit & immortalis effectus est. Et licet habuit saccū. sed nō habuit opus sacci. i. pccō. de quo scriptū est qđ peccatū non fecit. nec dolus inuentus est in ore eius. Nobis ergo necesse est saccū & ciliciū induere. quia opus sacci habuimus idest peccatum. **P**recinxisti me letitia. **I**dest lætitia resurrectionis. siue christus siue ecclesia in futuro. Induens me stolam primam immortalitatis per resurrectionem tuam. Vt cantem tibi gloriam meam in his qui crediderunt gloriæ resurrectionis. **E**t non cōpungar. **A**b stimulis peccatorū. Neq; xp̄s. quia nullum habui peccatum. **D**omine de⁹ meus. in eternum confitebor tibi. **I**dest sine fine laudabo te. In his ut iam dixi tibi concinam atq; confitear. qui in me congregati sunt resurrectionem tuam. Omnia enim quæ in hoc psalmo humiliter de christo dicuntur ad assumptionem corporis magis referenda sunt quam ad potentiam deitatis. Nos quoq; supplices deprecamur: ut conuertat dñs in gaudium plāctum nostrum remissa mole facinoræ. ac mysterio resurrectionis suæ lætificatos attollere dignetur in cælo. pro quibus descendere dignatus est in infernum. **I**n finem psalmus David. XXX. **P**salms ipsius meditatoris inicio cōtinet uocē. deinde redēpti sanguine eius populi gratias. Agētis ex ipsius interponitur persona prophetæ. ait ergo redemptor ad patrem. **I**n te dñe speravi non confundar in eternū. **I**n te pater spes est corporatiōis meæ dū mihi tanq̄ ceteris hoibus insultant aduersarii. uel illudunt. Vel uox pphetæ ex persona ecclesiæ dicit nō confundar in eternū. qā qđ illū integre cōfiteatur. nō cōfiteatur neq; hic neq; i futuro. **E**t in tua iustitia libera me. & eripe me. **D**e fouea quā statuerunt aīa meæ. Quia nisi a deo iustificemur p nos nō possumus iustificari. Vñ scriptū est qđ se iustificat ipse se cōdemnat. Vñ & paulus de qbusdam dicit. Suā quærentes statuere iustitiā. iustitiā autē dei nō sunt subiecti. **I**nclina ad me aurē tuā. **V**ox ecclesiæ ad christum. Per aurem benignitas dei intelligitur. Inclinat christus aurem. quando exaudire dignatur. Vel tunc inclinauit deus aurem suam. quando misit uerbum suum. & nos exaudiuit in mundo. & in tantum inclinauit. ut nostra peccata digito in terra scriberet. **A**ccelera ut eripias me. **A**ccelera idest festina ut eripias me. Vult sancta ecclesia liberari de corpore. ut ait paulus. cupio dissolui & esse cum christo. **E**sto mihi in deū protectorem. **V**ox ecclesiæ. In deū. ptectore in deū defensorem. qā multi sunt dii nociui qđ non p̄sunt. Vñ paulus dicit. Sunt qđem dii multi. & dñi multi nobis tū unus deus. una fides. unū baptisma. Esto mihi i deū ptectore. Tanq̄ pxim⁹. qā ecclesia a tēpestate p̄secutionis ad deū hēt refugiū. Vt saluū me facias a peccatoribus. Domus autē refugii ipse est in quo p̄ inhabitat. Multi uolunt fugere a p̄sentia dei. & nō possunt euadere. ut ait ppheta. Et a facie tua quo fugiā? Sed nos dicit ecclesia qui simul in domo habemus refugium hoc est in ipso qui est deus. **Q**uā firmamentū meū & refugium meum es tu. **A**d sustinendos eos qđ in me seuiunt. Vel firmamentū fidei & refugiū meū es tu. Refugiū meū dicit. qā ecclesia in xpō hēt refugiū: ut ait ppheta: dñe refugiū factus es nobis. **P**ropter nomē tuū educes me. **V**t eū notū faciā gētib⁹ credituris. p̄ nomē tuū dux mihi eris. Qñ ego facio aliqd bōi nomē dñi ex hoc glorificat. **E**t enutries me. **A**ggregatis paulatim sanctis educa ecclesiam tuā qđ in me fundatur. Et enutries me: Tunc enutrit ecclesiam: quādo nostram carne suscepit. Vnde & paulus nemo enim carnē

enim carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet: & enutrit nos ut fortes simus. Et educes me de laqueo quem absconderunt mihi. Laqueus dicitur captio. quia quādiu in uia es hoc est in xpo non times in laqueū cadere. qā laquei secus uia ponuntur. Via xps est sicut ipse ait. ego sum uia. Et tu si es in uia hoc est in xpo. non times cadere in laqueū diaboli. qā omnis laqueus ab ipso est.

Quā tu es protector me⁹ in man⁹ tuas cōmendo spiritū meū.

Vox xpi ad patrem

in passione. qn cōmendauit aīam suam & dixit. Pater in manus tuas cōmendo spiritū meum. Qd cōmendatur. saluū recipitur. Et ipse dixit. Potestātē habeo ponendi aīam meam. & potestatem habeo iterū sumendi eā. Tu es protector meus. Vox ecclesiā. In manus tuas cōmendo spūm meū hoc est in potestātē tuā cōmendo aīam meam. Hoc exemplū accepit ecclesiā a xpo. Hoc & scūs Stephanus fecit. hoc & sancti orant qn exeunt de corpore. ut illud fidei creatori comendant aīas suas in be resuscitante sumpturus. Dicat nunc populus redemptus sanguine agni.

Redemisti me domine deus veritatis

Qui est ueritas & uita. quia

quod promisit deus non mentitur. Sicut promisit per seruos suos prophetas ita & uenit. & redemit nos sanguine suo. Vnde & paulus dicit. empti enim estis p̄cio magno.

Disti oēs obseruantes vanitatem supuacue.

Supuacue dicit nō qd deus odiat

quēquā. Absit hoc sentire. Sed q istā tantūmodo uitā prāsente amant: & caelestia contemnunt. sperantes inaniter in beatitudinē s̄culi seducentes. odit illos deus. Non qd odiū sicut dixi in deū cadat. sed odire deus qui sic faciunt dī repudiare. i. quia repudiāt illos deus. Ego aut in te dñe speraui. Vox ecclesiā. Non in me sed in te speraui & spero expectans resurrectionem tuam.

Exultabo & letabor i misericordia tua.

Pro quo exultabo: & p̄ quo letabor: Pro hoc qd seq̄

Quia respexisti humilitatē meā.

Exultabo corpore letabor mente. Tunc re-

spexit quando carnē suscepit. qā contēptibilis & captiua & despecta erat ecclesiā. Exultabo & letabor in misericordia tua: pro tantā pietatis cōmodo. ut me tua morte redimeres. Quia respexisti humilitatem meam. In spe illa posita. per quam ea quā non uidentur desiderantur.

Saluasti de necessitatibus aīam meam.

Necessitates corporis multae sunt. i. mādu

care. bibere. dormire. uel aliud qd necessario est faciendū. sed necessariū aīa oīno unū. i. uita aeterna. Saluauit deus aīam de sua necessitate. qā dedit ei uitam aeternā quod est sua necessitas. proinde saluasti de necessitatibus mortis perpetuā aīam meam quā & tibi erat caritate deuicta.

Aec cōclusisti me in manus inimici.

Illi concluduntur in manus inimi. q̄ perseue-

rant in peccatis suis. Sed ego dicit ecclesiā non concludat. qā non uolo perseuerare in malis.

Statuisti in loco spacioſo pedes meos.

Dilataſti unitatē ecclesiā in toto mūdo. Quō di-

cit in loco. Nūqd localis de⁹. Et localis. & nō localis. Localis ē ad se ueniētibus. & non localis: qā ubiq̄ est. sed inuenitur in loco pure q̄rentibus. Vt illud & motus ē locus in quo erāt sedentes. in loco spacioſo pedes meos. Pedes sancti p̄dicatores. q̄ portant uerbum p̄dicationis in toto mundo uel in ecclesiā quam tua resurrectione dilataſti in amplitudinē libertatis.

Miserere mei dñe quoniam tribulor.

Miserere mei. ac ū dicat. Fac in me miseri-

cordiā. qm̄ tribulor. Illorū uox qui tribulantur a qualibet tribulatiōe. Miserere mei domine quoniam iam tribulor. Non iam mortem timens. sed in sectatiōem m̄ctuens uiciorum.

Conturbatus ē in ira oculus meus.

Ecclēſiā conturbatur de uitis & p̄tis tā de suis

quā & de aliis. Sed orandum est ut ira nō uertatur in odiū neq̄ de festuca fiat trabs. Vel cōturbatur oculus de futuro iudicio. Conturbatus est in ira oculus meus quo te cernebam. Anima mea. qua te diligebam. Et uenter meus. quo tui recordabar. Hāc omnia conturbata sunt. p̄pter priora delicta.

Quoniam defecit in dolore uita mea.

Ideo in dolore. qā ecclesiā nō pōt emēdare malos

nec segregare malos a s̄tis usq̄ in finē. Vñ dñs dixit sinite utraq̄ crescere usq̄ ad messē: & in tpe messis dicā messoribus. Colligite primum zizania: & colligate fasciculos ad comburendum.

Uita mea & anni mei in gemitibus.

Quādiu est hic in prāsenti uita. ha-

bet gemitū & fletum unusquisq̄ homo. Qm̄ defecit in dolore uita mea: & anni mei i gemitibus. Donec persecutionem patior propter nomen tuū. p̄sens uita deficit: quia mihi tpa sunt perpetuitatē confiteri. (Infirmata est in paup̄tate uirtus mea) Vox ecclesiā: Infirmata est ecclesiā inter hoīes malos inter quos habitat hic in prāsenti uita: qā plures sunt peccatores & pauci sunt sancti. Vel aliter: Infirmata est in paup̄tate uirtus mea: Sanitas huius corporis inter cruciatus huius passionis.

Et ossa mea conturbata sunt.

Fortitudo utiq̄ mea: Ossa fortes sancti uel

ossa uirtutes ecclesiā uel sanctorum: Conturbata sunt ab illo: unde superius dicit secundum apostolum. Scimus quia omnis creatura congemescit: Non solum illa: sed & nos intra nos gemimus.

Sup oēs inimicos meos fact⁹ sū opprobriū.

Qui me p̄p tuū nomē p̄secuntur: Factus

sū opprobriū uicinis meis: Vox xpi & uox ecclesiā: Dñō iudaei multa opprobria dixerūt: & heretici & p̄secutores dicūt ecclesiā.

Et uicinis meis valde.

Qui ad credendū appropinq̄bāt.

Et timor notis meis.

Quia amici mei propter m̄c-

tum inimicorum a me longe recesserunt. Totus psalmus: & super David iuxta historiam. & super

Expositio.

dñm iuxta prophetiā intelligi potest. Nimiū & timor notis meis. i. apostolis qui timuerunt in passione. Vel noti mali christiani. qui dicunt se credere in deum & operibus negant. & despiciunt uitā sanctorum. Vicini dicuntur per fidem. & noti propter christianitatem.

Qui videbant me foras fugiebant a me. **I**dest apostoli. qui uiderunt christum comprahendi in passione & relicto eo fugerunt. Vel iudæi fugiunt sacramenta mysterii ecclesiæ. i. corpus & sanguinem xpi. Omnes qui uidebāt me foras fugerunt a me. non intelligentes interiorem spē meam: pro qua patior. ad exteriora uisibilia fugiebant.

Excidi tanquā mortuus a corde. **O**bliti sunt me corde. tanq̃ si fuerim iā defunctus. Excidi tanq̃ mortuus a corde. Quia sic habuerunt iudæi xpm quasi hominem mortuum p̃ nihil.

Et factus sum sicut vas perditum. **S**ic habuerunt iudæi xpm quasi uas perditum idest hominem mortuum in suo peccato. Sic sunt sancti apud hereticos. uelut homo perditus.

Qm̃ audiui uituperationē multorū. **I**dest xps a iudæis. & ecclesia ab hereticis.

In circuitu inhabitantium. **I**dest in circuitu christi & in circuitu ecclesiæ. quia ipsi supradicti circumdederunt. Quoniam audiui uituperationem multorum commorantium in circuitu. Erant uituperantes me positi in peregrinatione huius terræ: sequentes circuitum temporum. & ad patriam æternam redire nolentes.

Quam conuenirent simul aduersum me. accipere animam meam consiliati sunt. **C**ongregati sunt persecutores. & fecerunt consilium. ut acciperent animam meam. ad consentiendum sibi in sceleribus multis. Ut acciperent animam meam. idest iudæi christum. & heretici ecclesiam. Consiliati sunt mala consilia. & non bona. Consiliati sunt. ut quærerent: & ut tollerent animam christi iudæi. & heretici animam ecclesiæ.

Ego autem in te speravi domine. dixi deus meus es tu. **Q**ui solus fortis es ad liberandum. Vel uox ecclesiæ. In te speraui. in te non in me. Et peccatores dicunt in te speraui. Sed facti & fidem & opera habent. Peccatores sperant in deum. & non timent illum.

In manibus tuis sortes mee. **I**dest gratia spiritus sancti. Non per memetipsum. sed a te actio uitæ huius quæ in hoc sæculo geritur.

Eripe me de manu inimicorū tuorū & a p̃sequentibus me. **N**e mihi p̃ualeant: Illustra faciem tuā super seruum tuum. Illustra hoc est cerne. & discerne qui cūq̃ sit melior de sanctis tuis.

Illustra faciem tuam super seruum tuum. & saluum me fac in misericordia tua. domine non confundar quoniam inuocaui te. **I**lluminatio respectus tui super me refulgeat. ut non confundar. sed saluer ab his persecutionibus.

Erubescant impii & deducantur in infernū. **E**rubescant ipii. demones. heretici uel q̃ non credunt resurrectionem. Erubescant tunc q̃ illos sanctos quos in despectionē habuerunt uidebunt coronatos: & se cōdemnatos. Vel qui relinquentes uerū deum ligna adorant. & lapides uenerantur.

Muta fiant labia dolosa. q̃ loquuntur aduersus iustū iniquitatē. in superbia & in abusione. **C**rucifixū iridentes. & ignorantes resurgente. Ista cernens p̃pheta. exclamat exultans & dicens.

Quam magna multitudo dulcedinis tue domine: quam abscondisti timentibus te. **Q**uia multifariæ copiosa dulcedo tua est quam reseruasti timentibus nomen tuum. Nec eam in his tēptationibus ostendisti. ne accepta securitate excederemus a uia iustitiæ. Vel quā magna multitudo dulcedinis tuæ dñe. i. quantā gloriā. quanta p̃mia p̃parasti ecclesiæ tuæ. ut eēt semp cū angelis si ne fine in æternū: Quā abscondisti timentibus te. idest. i. bona sanctorū intermetipso abscondisti.

Et perfecisti eis qui sperant in te. **P**erfecisti. ac si dicat. perfecturus eris.

In conspectu filiorum hominum. **Q**ui non erubuerunt cōfiteri qd̃ credunt añ reges & potestates. ut ait p̃pheta. & loquebar in testimoniis tuis in cōspectu regū. & nō cōfundebar. Quā abscondisti timētibus te. q̃a hic p̃ tribulationē pleniter nō accipiunt p̃miū. sed in futuro expectant: Et p̃fecti eis q̃ sperant in te. Consumata spe. retribuisti spectata in specie. In conspectu filiorū hominum. q̃ humana & non cælestia quæsierunt. Vel cū ibunt in supplicium æternum. Iusti aut̃ in uitam æternam.

Abscondes eos in abscondito faciei tue. a conturbatione hominum. **I**lluminatio enim uultus tui teget eos. ne ab humana malicia conturbentur. In abscondito uultus tui: scilicet iustitiæ tuæ hoc est in secreto tuo sicut iob. & ipse & omnia quæ habuit absconsa fuerunt in deum: A conturbatione hominum. a persecutione peccatorum.

Proteges eos in tabernaculo tuo. a contradictione linguarum. **I**n tabernaculo fidelis ab strepitu malæ linguarum uelantur. qui dicunt: Quis nouit hæc: aut quis rediuit ex inferis.

Benedictus dñs. **C**ui benedicit omnis creatura: Quomodo dicit bñdictus dñs: Nūquid illi opus est nostra benedictio? Non sed ut nos ab ipso benedictionem accipere mereamur.

Qm̃ mirificauit misericordiā suam mihi in ciuitate munita. **I**n ciuitate ierusalē: in medio mūdo. In ciuitate munita dicitur: eo quod firmata uel robusta sit. & in gyro oēs gentes illā circumdant. In circuitu ecclesiæ: & totius diffusæ. ibi mirificauit misericordiā suam dñs. quia ibi natus: ibi passus: ibi resurrexit & inde ascendit ad cælos. ut ait p̃pheta: Opatus est salutē in medio terræ: Vel aliter: ierusalē cælestis munita de congregatione angelorum & hominum.

Ego aut̃

Ego aut dixi in excessu mentis mee. **E**ccelesia qñ recordatur de paradiso qñ immortalis poterat eē. & cogitat qñ ibidē poterat eē & meminit qualis ē & qualiter deus p euāgeliū adā lo q̄batur. & qñ oculis interiorib⁹ deū uidebat. qñ ista cogitat. tunc in excessu mentis est ecclesia.

Ego aut dixi in excessu mētis mee. p̄iectus sū a facie oculorū tuorū. **P**opulus hāc dicit ille cōuersus ad xp̄m existimaui me inq̄ p̄iectū eē a contēplatione luminū tuorū. & expaui cum me

tanta pp nomen tuū pati permitteres. Vel p̄iectus sū a uultu oculorū tuorū. uel adam qñ transgres sus fuit mandatum dei. tunc p̄iectus est a facie dei. & ipse & nos & omnis posteritas sua post eum.

Ideo exaudisti uocē deprecationis mee dñi clamarē ad te. **I**deo dicit ecclesia exaudisti uocē orationis meae quia cognoui ubi poterā eē. & cognosco ubi mō sum. Exaudisti uocē interioris hoīs te in mentis splendore praeantis. & amouisti horribiles tribulationes.

Diligite dominum omnes sancti eius. qñ ueritatem requirit dñs: abundanter retribuet facientibus superbiam. **H**umilitas his statuet sanctos suos in magna conscientia. Diligite dñm oēs sancti eius. Diligite. i. amate illū. Qñ ueritatem requirit dñs. qui p̄seuerant usq̄ in finem in bonitate ut dictum est. qui p̄seuerauerit usq̄ in finem hic saluus erit.

Uiriliter agite. **H**oc est immobiliter. **E**t cōfortet cor v̄m oēs q̄ speratis in dño. **C**or uestrum hoc est aīa uestra. in dño semp. Viriliter agite & confortetur cor v̄m: oēs qui spatis in dño. Fortiter atq̄ cōstante custodite p̄positū. ut fructū metatis in xp̄o. Quem supplices deprecamur. ut insinuet mentibus nostris curam se diligendi pro nobis passum iugiter confiteri. ut mereamur contra iniquam superbiam humilitatis armis uiriliter repugnare.

Intellectus Dauid. **I**ntellectus xp̄i duplex intellectus est in isto titulo maxime de illo publicano & phariseo: qui in tēplo orabant. q̄a unus se iustificabat & alius se condē nabat. i. accusabat. Psalmus uocē continet prophetā oñdētis hominem non propriis meritis sed dei gr̄a posse saluari & sic confiteatur ad missam.

Psalmus. **XXXI.**

Beatitudines. **Beati** quorum remissa sunt iniquitates. & quorum tecta sunt peccata. **Beatus** immortalis. laudabilis. siue gloriosus. Sed tñ nullus pōt apud se esse beatus. nisi ab illo accipiat qui iustificat impiū. hoc est deo. Vñ & paulus dicit Credenti aut in eo. qui iustificat impiū. deputatur fides eius ad iustitiā. Beati quorum remissa sunt iniquitates. Quorum peccata per confessionem a domino diluuntur. Quibus modis remittuntur peccata? Tri

bus. Remittuntur per baptismum: teguntur per caritatem: non imputantur per martyriū. Quorum tecta sunt peccata per caritatem scdm illud. caritas operit multitudinem peccatorum. Vel quorum tecta sunt peccata. hoc est ut hic uelentur per poenitentiam. ne in iudicio reuelentur.

Beatus vir. cui non imputabit dñs peccatū. **Q**ui eū in hoc saeculo diligenter potuerit ex purgare uel per martyriū. Quod tegitur nō uī qd nō uī. nō imputatur: qd non imputatur. nec punietur.

Nec est in ore eius dolus. **H**oc est in illius ore qui se confitetur esse peccatōrē sicut nathanahel. unde dñs dixit. ecce uir israhelita in quo dolus non est. Et de illo publicano. unde superius diximus. qui se confitebatur esse peccatōrē dicens. deus propicius esto mihi peccatori.

Quoniam tacui inueterauerunt in me omnia ossa mea. **Q**ui eū in hoc saeculo diligenter potuerit ex purgare uel per martyriū. Quod tegitur nō uī qd nō uī. nō imputatur: qd non imputatur. nec punietur.

Non protuli confessionem ad salutem. ideo omnis fortitudo mea in carnis infirmitate cōsensuit. **Q**ui eū in hoc saeculo diligenter potuerit ex purgare uel per martyriū. Quod tegitur nō uī qd nō uī. nō imputatur: qd non imputatur. nec punietur.

Tacui. uox malorum est. Tacui idest tacent illorum peccata: & in confessione nolunt dicere. Inueterauerunt ossa idest uirtutes quas debuerunt habere. inueterauerunt per peccatum. Dum clamarē. quia clamant si aliquid boni habent. qui per uanitatem demonstrant. Vt ille fariseus impius faciebat qui dicebat deus gratias tibi ago. quia non sum sicut ceteri homines. raptores adulteri.

Quoniam die ac nocte grauata est sup me manus tua. **P**otentia tua. cum essem impius & blasphemus: Grauata est super me manus tua. idest potestas tua. quia qui hic non emendant. grauatur super illos manus dei. idest potestas uindictae in die iudicii.

Conuersus sum in erumna. **I**n assidua tribulatione flagello: tuorum. **U**bi configit mibi spina. **S**timulus cōscientiae peccatricis. Conuersus sū in erūna. dū cōfigitur mibi erūna. i. miseria. Dum configitur mibi spina. i. dum pungit me conscientia peccati.

Delictū meū cognitū tibi feci: & iniustitias meas nō abscondi. **S**ed cōfessus sū & pate feci omnia. Scio. n. te cito remittere delicta. cum tibi fuerint integre referata. & ideo dixi.

Confitebor aduersus me iniustitias meas domino. **N**on enim aduersus dominum: sed aduersus me has pronunciaui ut iustificarer.

Dixi pronunciaui aduersus me iniustitias meas dño: & tu remisisti iniquitatem peccati mei. **I**n persona illorum dicit propheta qui conuertuntur. sicut ille filius qui peregre profectus est. & dixit. ibo ad patrem meum. Dixit in corde. ubi deus uidetur. Et tu remisisti impietatem peccati mei.

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Pro hac pietate orabit ad te oīs sc̄tus: in tpe oportuno. **T**ps opportunus: ad exorandum

Expositio.

Teruntamen in diluvio aquarum multarum. ad eum non appropinquabunt.
Multi fluctus diluviorum in iudicio impios uallabunt. qui sanctis nocituri non erunt.

Terribilis in diluuiis aquarum multarum ad eum non appropinquabit. Sic agunt iniqui in inundationibus comparatur. Ad deum sanctum appropinquare non poterunt. quia qui sustinuerit usque in finem hic saluus erit. Vel in diluuiis aquarum. id est. uarietas doctrinarum hereticorum. per hoc ipsi ad deum non approximabunt.

Tu mihi es refugium, in tribulatione que circumdedit me.
Vox ecclesiæ ad christum. De huius sæculi præssuris hæc dicit. Exultatio mea, quia in te gaudeo.
 Erue me a circumdantibus me, uel ab inimicis publicis uel a peccatis.

In intellectu dabo tibi & instruā te. in via hac qua gradieris. **¶** Quale intellectum dat deus ecclesie sue. ut intelligant pro qua causa anxiat scūs: & facit p̄sperare peccatores. Intellectū da

Firmabo super te oculos meos: id est aspectum diuinitatis. Firmabo su-

Nolite fieri sicut equi & muli in quibus non est intellectus. Qui non dei voluntate sed appetu suo regere volunt. & effrenes in luxuria decidunt. Hoc propheta cohercet uerbis terribilibus dicens. **F**reno & chamo meditatiōis suae deus

patrem. ut per frenū. i. prædicationē populū gentile quos equos noīauit de lata uia & ipaciola iacu
li huius faciat ad se appropinquare. & populū iudaicū quos mulos noīauit: qui piger est ad deū cre
dendi. ad contritionem cordis faciat ad se uenire qui non approximaunt ad eum.

¶ Multa flagella peccatoꝝ. **¶** Quia aut peccatoꝝ natiuitas non est in te. **¶** Qui non appropinquant ad te. **¶** la quæ postea in futuro habebūt sine fine. **¶** Sed per supbiam elongantur. Multa flagella peccatoꝝ. qd pœnitentiam agere noluerunt. **¶** Illa misericordia. ut uita

mereantur æternâ. Qui rectam sp̃e & fidem in deo habent, ipsos misericordia dei erudiat
lud. misit angelû dñs in circuitu timentium eum. & alibi. Custodit dñs omnes diligentes se.
Examinamini in dño & eruite iusti. Propheta hortatur ecclesiam lata

Gloriamini omnes recti corde. **Vt** Paulus. qui gloriatur in domino gloriatur. **R**ecti corde dicuntur. q^d omnia iudicia dei placent. & se accusant de suis peccatis. & deū suū in prosperis laudant. **G**loriamini in domino. & exultate iusti. & gloriāmini omnes recti corde.

Quem supplices depræcetur. ut obtestis per indulgentiam peccatis. nec reputatis ultra delictis. mereamur sanctorum exultationis perpetuæ esse participes.

ad deum hortantis populos: atq; monentis iustos in quem debeant exultare.

PSALMVS. XXXII.

Exultate iusti in dño.

Propheta hortatur sanctos ut laudēt deū. Exultate iusti in dño. Quia non est iniquitas in ore tuo. Neque dolus in lingua tua. Neque audisti vocem furis. Neque es in conspectu hominis. Quia non es in conspectu regis. Neque es in conspectu magni. Quia non es in conspectu regis. Neque es in conspectu magni. Quia non es in conspectu regis. Neque es in conspectu magni.

Rectos dicit q̄ in regulā ueritatis corda illo
rum sunt non ignos dicente propheta. Vhe his q̄ dicunt dulce amarū & amarum dulce.

sex cordas habet. Opera sanctorum intelliguntur per cytharam: quæ sunt opera misericordiarum: & illis cordis aliæ bene cantant. aliæ murmurant. Sic & sancti: alii sic: alii uero sic. Confitemini dño

T Et psalterio decē cordaz plallite ei.
 sursum habet cauamen: Prædicatio: uel mandata intelliguntur in sanctis: quæ de supernis ueniunt
 Vnde dixit: Omne datū optimum & omne donū perfectum de sursum est descendēs a patre lum
 in decalogo man
 in figuris humbratio: Decem cordarum id est d

1890

This image shows a blank, aged, cream-colored page, likely an endpaper or flyleaf of a book. The paper has a slightly textured appearance with some minor discoloration and small dark spots, characteristic of old paper. The right edge of the page is slightly curved, indicating it is part of a bound volume. There is no text or other markings on the page.

- cem uerba legis: Tria mandata in una tabula: quæ ad fidem trinitatis pertinent id sunt: Primum: audi israhel. dominus deus tuus deus unus est. Secundum. non habebis nomē dei tui in uanū. Tertiū obserua diem sabbati. Septem in altera tabula. ad dilectionem proximi pertinent.
- C**antate ei canticū nouū. **I**dest psallite ei nouum canticum idest nouam uitam. quia nouus homo uenit in mundū. nouam legē instituit nobis. & nouam ecclesiam p baptisum. Cantate ei canticum nouum. quia resurrexit. quia sedet ad dexteram patris.
- B**ene psallite ei. **I**lle bene psallit. qui implet in opere quod cantat. idest prædicat in iubilatione. Iubilus dicitur. quod nec uerbis: nec syllabis: nec litteris. nec uoce potest erumpere aut comprehendere quantum homo deum debeat laudare.
- B**ene psallite ei in uociferatione. **P**er iubilationē quondā sacerdotū iericho mundi figurā retinens corruit. nunc per nostram orationem eius concupiscentiæ eliduntur.
- Q**uā rectus est sermo dñi **N**ec in aliquo curuatur. sed prosperabitur in his ad quod dirigit illū. **S**icut ait in euangelio. si habueritis fidē integrā & dixeritis huic monti transfer te & mitte te in mare fiet. Et omnia quæcūq; fideliter petieritis credite quia accipietis. & uenient uobis. Quia rectus est sermo domini: & omnia opera eius in fide. Rectus est in rectis. Opera ei⁹ in fide. In fide sanctorum. quia quod promittit deus sanctis suis non mentitur.
- D**iligite misericordiā & iudicium dominus. **Q**uomodo dicit diligit misericordiam. cū in alio loco dicat ne miserearis pauperi in iudicio. Idest nō propter pauperem nec propter diuitem. non propter proximum & longinquū. non pp cognitum & incognitū declines a recto iudicio: sed prius indicat rectum iudicium. Vt postea subueniat misericordiā. Diligit misericordiam. qui nos assumpta carne redemit: & iudicium. qui inter impios iustosq; discernit.
- M**isericordiā dñi plena est terra. **T**otus mundus uel terra sancta ecclesia de misericordia dei plena est: quia sicut ille ubiq; est & sua misericordia cū illo & ab illo inseparabilis est. quia non tantū ut iustos custodiat descendit. sed & ut peccatores redimeret uel saluos faceret.
- U**erbo dñi celi firmati sunt. **V**erbum patris. filius est. Celi firmati sunt. sancti apostoli per ipsum in fide. Verbo domini celi firmati sunt. In ipso uerbo quod erat in principio apud deum. siue uisibiles celi. siue apostoli sunt creati.
- U**erbo domini celi firmati sunt. & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. **V**erbum domini celi firmati sunt. & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.
- T**rinities manifestissime declaratur. Dominus. uerbum. spiritus domini. **T**rinities manifestissime declaratur. Dominus. uerbum. spiritus domini.
- C**ongregans ut in utre aquas maris. **C**lausum mare littoribus ondit. Et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Paracletus. scilicet cooperator. horum celorum uirtutes creatæ sunt. Nā in dño pater in uerbo filius. in spū oris. spiritus sanctus declaratur. Et quia dicit oris eius. si quasi procedens minor credatur. Nā sicut filius a patre & equalis patri: ita & spūs sanctus equalis patri habetur ac filio. Vel spū oris eius omnis uirtus eorum. idest per spiritum sanctum uirtutes illorum. Quia per spū sanctū habuerūt diuersas gratias. id est uirtutes. Nā per nos nihil boni habuimus. nisi per ipm. Congregans sicut in utres aquas maris. Per aquas sæculi tribulationes significat & persecutiones sanctorum. quia sicut hō in utre aquas stringit & quā uult spargit. sic dñs tribulationes ecclesiæ. ut ait paulus. Fidelis deus. qui non patietur uos temptari super id quod potestis ferre: sed faciet etiā prouentū ut possitis sustinere. Congregans sicut in utre. in nouo ecclesiæ hōie: aquas maris: sæculi apostolos ut sint uinum nouū sicut dñs ait in utres novos. idest euangelicum præceptum recōditum in cordibus credentiū.
- P**onens in thesauris abyssos. **O** magna creatoris potentia. recondens in thesauris abyssos. Producens de thesauris uentos. Tamen hic abyssos mysteriorum celestium altitudinem intelligimus. iuxta illud apostoli. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Vel in thesauris. idest in absconditis dei. Thesaurus idest largitas. hoc est profundum scripturarum. Vnde alio loco dicit Qui producit uentum de thesauris suis. Nā quantum uoluit per seruos suos nobis de monstrare: tantū per nos intelligere potuimus ipsam profunditatem scripturarum.
- A**b ipso autē commoueantur uniuersi. oēs qui inhabitant orbē. **A**b ipso deo commoueantur uniuersi. id est de infidelitate ad fidē. Vel uniuersi. oēs creaturæ ab ipso ueniūt: & nō sicut peccatores dicunt quod tps illas adducit & non deus: quia & tps & dies & annos uel et momenta deus cōstituit.
- T**imeat dñm ois terra. **Q**ui terrena sapiunt. ipsū potius & non creaturā adorent. **T**imeat dñm ois terra. Qui terrena sapiunt. ipsū potius & non creaturā adorent.
- A**b eo autem commoueant oēs inhabitantes orbem. **H**æc quidam de futuro arbitrantur iudicio. sed ad superioris uersiculi expositionem magis respiciunt. **A**b eo autem commoueant oēs inhabitantes orbem. Hæc quidam de futuro arbitrantur iudicio. sed ad superioris uersiculi expositionem magis respiciunt.
- Q**uia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. **I**deo ipsum cuncta timeant. quia ab ipso uel facta sunt uel creata. Ipse dixit: hoc est per filiū. quia uerbum est: Dixit: mandauit per imperiū. Mandauit hoc est inenarrabiliter. **D**ominus dissipat consilia gentium. **Q**uia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Ideo ipsum cuncta timeant. quia ab ipso uel facta sunt uel creata. Ipse dixit: hoc est per filiū. quia uerbum est: Dixit: mandauit per imperiū. Mandauit hoc est inenarrabiliter. Dominus dissipat consilia gentium.
- S**ecundū illud nō est consiliū nō est prudentia non est sapia nō est fortitudo cōtra deū. Dñs dissipat consilia gentiū. Iudæorum. scilicet qui tanq; increduli contra deū xpm susurrant. Vel dissipat consilia eorum: quia turrim edificare uoluerunt. ut illud: uenite confundamus ibidem linguas eorum.
- R**eprobat autem cogitationes populorum. **H**oc est iudæorum consilia: quia non potuerunt illa facere nisi quantum a deo præfinitum fuit.

Expositio.

¶ Reprobat at cogitationes pploꝝ. **¶** Fariseoꝝ & saduceoꝝ uel reliquaꝝ potestatu genera.
¶ Et reprobat cōsilia pꝛicipū. **¶** Hoc ē annæ & caiphæ. q̃a ipsi principes iudaꝝ erāt ipsoꝝ
sacerdotū qui primatū tenebant huius sceleris. Hos oēs cū suis cōsiliis. dñs resurgendo destruxit.
¶ Cōsiliū uero dñi manet in eternū. **¶** Cōsiliū dñi fuit ut resurgeret a
mortuis. sicut & fecit. Istud cōsiliū. iudæi uel principes illorum destruere non potuerunt.
¶ Cōsiliū aut dñi in eternū manet: cogitationes cordis eius in generationem & generationem.
¶ Nihil ex eis diminuetur iuxta illud. cælum & terra transibunt. uerba aut mea non pꝛæteribunt.
¶ Beata gens cuius est dominus deus eius. **¶** Hoc est credunt qđ dñs creauit
illas creaturas. unde superius mentionem fecit. non quod tempus illas adducat. Vel beata gens chri
stianorum cuius dñs deus eius. Dñm enim elegit habere deum. idolis derelictis.
¶ Populus quem elegit dñs in hereditatē sibi. **¶** Ipsum populum chri
stianum in hereditatē sibi. ut dixit in alio psalmo. Dabo tibi gentes in hereditatem tuam. & posses
sionem tuam terminos terræ. & alibi. Dominus pars hereditatis mee. Et item. Portio mea dominus
In hereditatem sibi. Repulsis iudæis. nos sumus in hereditatem adsciti.
¶ De celo respexit dominus. uidit omnes filios hominū. **¶** Ut oibus misereatur. q̃a
nunq̃ respectus eius sine misericordia fuit. Vel dñs de cælo prospexit. hoc est misertus est nobis. Su
per filios hoīum. Filii hoīum. filii adam. Vel filii hoīum: successores apostolorum.
¶ De pꝛeparato habitaculo suo respexit sup oēs q̃ inhabitāt terrā. Qui finxit singillatī corda eoꝝ
¶ Ut alii detur sermo scientiæ. alii interpretatio sermonum. alii genera linguarū. & reliqua q̃ opera
tur unus atq̃ idē spūs. Vel q̃ finxit p singulos corda eoꝝ. Quidā hunc locū mendaciter ad illud refe
runt. qđ aiām ex aīa effiment eē generatā. & in adā oīum aīas contineri. q̃a id qđ grāce dī facimo
nas non unū. sed p multos quēq̃ significet. Qui finxit singillatim corda eoꝝ. Qui finxit. fecit. Sing
gillatim. p singulos oēs intelligit. & simul oēs recognoscit. Corda illoꝝ opera illorum.
¶ Qui intelligit omnia opera eorum. **¶** Ipse est. n. speculator. pro
spiciens de die in diem actus humanos. Qui intelligit omnia opera eorum. hoc est qualiter donū
dei unaquęq̃ anima habeat ipse dispensat.
¶ Non saluabit rex per multā uirtutem. & gigas non saluabitur in multitudine uirtutis sue.
¶ Sed per iustitiam & auxilium dei. Nam & Goliath fortitudinem confudit deus per manum Dauid
pueri sui. Non fuit saluus rex per multitudinē uirtutis suæ. Quare? Quia alibi dicit. dñi est salus.
Nec gigas saluus erit in multitudine fortitudinis suæ. Gigas pro sua fortitudine dicitur. Nec ipse sal
uus esse potest per fortitudinem suam. sicut superius de golia & Dauid.
¶ Fallax equus ad salutē. in abundantia aut uirtutis sue nō saluabit. **¶** Nisi deus fuerit
ascensor eius. Fallax equus ad salutē. Equus corpus humanū impedimentum est aīæ ideo fallax.
¶ In abundantia aut uirtutis sue non erit salus. **¶** Id est nec gigas nec rex.
¶ Ecce oculi dñi super timētes eū. **¶** Oculi dei. aspectus diuinitatis. Sup timentes euꝝ
qui eum timent timore sancto. Deus enim sperantes in se inspectione cælesti protegit ac defendit.
¶ Et in eis q̃ sperant in misericordia ei. **¶** Et eruat a morte aīas eoꝝ. **¶** Id est in hoc sperant
in misericordia eius. i. dei. ut a morte perpetua eruat aīas eoꝝ. Vel a morte. hoc est a diabolo.
¶ Et eruat a morte aīas eoꝝ & alat eos in fame. **¶** Cū alii uerbi dei penuriā patiuntur.
isti ab eo uiuificantur. **¶** Aīa autem nostra sustinet dominum.
¶ Id est patiens est in dño. Quicqđ accesserit ei siue bonū siue malū sustinet pp deū. ut ait paulus. oīa
mihi placent. Vel alat eos in fame. i. pascit eos. Vñ dixit. & aluit eos quadraginta annis in deserto.
Quia quotienscūq̃ hoīes habent famē. deus aut pascit seruos suos. licet de cybo terreno: sed tñ pl
est. uñ pascit eos de cybo spūali. i. de sua doctrina & suo uerbo. Aīa at nra sustinet dñm. qm adiutor
& protector noster est. **¶** Et in ipso letabitur cor nrm. & in noīe sancto eius sperabim.
¶ Scimus enim quod nullus sperauit in eum. & confusus abscessit.
¶ Qm adiutor & protector noster est. **¶** Hoc est quia ipse est adiutor & defensor eccle
siæ. Et in ipso letabitur cor nostrum. i. aīa nostra letabitur de spe futuræ remunerationis. Et letabi
tur ecclesia in tribulatione. Et in nomine sancto eius sperabimus: Nomen patris filius est.
¶ Fiat domine misericordia tua super nos sicut sperauimus in te. **¶** Oratio ecclesiæ est. tñ
istū uersiculū cogitare debet unusq̃sq̃ añq̃ legatur: ut fideliter dicat sicut sperauim⁹ in te: ne alibi ua
cet mens sua: Fiat dñe misericordia tua sup nos: sicut sperauimus in te: Ut q̃ nos p baptismū abluisti
spūs sancti infusione cōfirmes: sicut in actibus apostoloꝝ cernimus eē factū: Qui nūc in nobis ueni
re dignetur: ut p eius lumen effici mereamur heredes gloriæ sempiternæ: Amen.

PSALMVS.

XXXIII.

¶ Psalmus Dauid cū mutauit faciē suā corā abimelech & dimisit eum & abiit.
M Vratio faciei in uerboꝝ mutatione mōstratur: qm a saul se missū eē simulauit: Aut si ueram
mutationē uult⁹ uolumus. intelligere: abimelech sciam⁹ dictū eē p achis: Nec in noīe ex
tor ē cū ex patre generat⁹ ēt abimelech potuerit appellari: Abimelech qppe interpretatur p
meus rex: Quō dicit cōmutauit uultū suū corā abimelech: q̃a in regū sic legimus quod in
geth

geth ciuitatē ad regē achis fugit in philistiim. Vel quō ausus fuit ibidē ambulare. qā inimicus illo-
erat: & ipse interfecit antea goliā principē illoꝝ. Propterea illuc ambulauit. ppter ea qd mulieres di-
xerūt. percussit saul milē & Dauid decē milia. & postea intrauit diabolus in saul p inuidiam. & dixit.
Quid supē: nisi tñ ut regnū habeat? Et puenit Dauid ad regē achis: Sed postea achis misit missos
suos ut Dauid ad se adducerēt: ut eū interficeret. Et cū inuenisset eū ad portā ciuitatis cognouit Da-
uid qd ipm interficere uolebant. necessitate cōpulsus ab indicante declinauit. Misericordia dei pui-
dente cecidit spūs sanctus super ipm. & cōcepit labare & saluā mittebat sup suā barbā. & cū adduxis-
sent eū ad regē dixit illi rex. Pro qua cā adduxistis istū hoīem arreptiuū: & furibūdū sup me? Dauid
pulcher hō erat. & qñ eū apphenderunt tympanizabat ad portā ciuitatis. & in manib⁹ suis fereba-
tur. & cū eū dimississent & fugisset. istū psalmū cantauit. qui totus circa pietatē. totus circa inspectio-
nem diuinā. totus circa compescendas sanctorum tribulationes commoratur.

Benedicam dominum in omni tempore. semper laus eius in ore meo.

Cū ait oī tempore & semp. docet nos nec in aduersis succūbere debere nec in secundis
extolli. sed tā psp̄ra quā cōtraria æquanimiter ferre. ac beatū ante oculos pponētes in oī
bus q̄ acciderint dei benedicere nomē. Dauid figurā xp̄i tener. saul figurā diaboli. Abime-
lech interpretatur regnum patris mei achis interpretatur quomodo est: uel ignorantia: uel niger.
Dauid uenit in geth ad regem achis & dominus uenit in regnum patris sui: hoc est ad regnum iu-
dæoz. Mutauit uultum suum corā abimelech hoc est corā regno patris sui. Vñ sanctus paulus dixit
Qui cū in forma dei esset. nō rapinā arbitratus est eē se equalē deo. sed formā serui accepit. & i simili-
tudine hoīum factus: & habitu inuentus ut hō humiliari semetipsū factus obediens usq; ad mortē
Vel aliter. Mutauit uultū suū. i. in sacerdotiū. Tunc cōmutauit. qñ melchisedech optulit panē & ui-
nū. Immutauit uultū. qā quantū aduentus xp̄i appropinquabat. tantū illā figurā apertā erant: quia
antea hostias offerebant: sed postea spūaliter impletū fuit in nouo testamento. Scdm ordinē mel-
chisedech. Non dixit scdm ordinē Aaron. sed scdm ordinē melchisedech. Tympanizabat ad por-
tā ciuitatis. Tympanus de corio extenditur. Et dñs extendit manus suas in cruce. Portā ciuitatis. inī-
tiū fidei nīā intelligitur. qñ credimus incarnationē xp̄i. Per saluā infirmitatē carnis quā dignatus
est suscipere. Illa barba fortitudo diuinitatis Dimisit eū & abiit. Dimisit xp̄s iudæos & uenit in gen-
tibus. Vnde dictum est. quia indignos uos iudicastis uitā æternā. nos ex hoc bibimus ad gentes. Bñ
dicam dñm in oī tpe. Benedicā. i. laudabo dñm. In omni tpe: in prosperis & in aduersis. Fecit hoc
Dauid: & mō ecclesia. Sēper laus eius in ore meo. In ore & corde intenta mente deū semp laudare.
CIn dño laudabitur aīa mea. **C**Hoc est uita mea. Cum in hoc studio anima
dedita aspera mundi equo animo sustinuerit. ab his qui sunt domini collaudatur.
CAudiant māsuēti. i. sancti. letent. **C**Non de terrenis sed de cælestibus. q nō hñt pugnā ui-
tiorē in se illi q glebā corpis sui tali tēptamēto cohercēt. Beati. n. māsuēti. qñ ipsi possidebūt terrā.
CMagnificate dominum mecum. **C**Patrem dominum laudate.
CEt exaltemus nomē eius in inuicē. **C**Ac si dicat ppheta. Quō ego amo. & uos sic fa-
cite. Vel exaltemus nomen eius in idipsū. filiū cui pater dedit nomen qd est super omne nomen.
CInquisiui dñm. **C**Sp̄itū sanctū. **C**Et exaudiuit me: & ex oībus tribulationibus
meis eripuit me. **C**Consumens corruptelam carnis: quā mihi tri-
bulationes peccaminum ingerebat ne eum attentius depræcarer.
CAccedite ad dñm. **C**Credite in eū: Accedite ad dñm. non loco. sed fide & opere.
CEt illuminamini. **C**Idest in mente intelligite. qā nisi credideritis nō intelligetis
CEt facies v̄re nō cōfundent. **C**In iudicio quo iniq cōfundētur i cōdēnationē i die iudicii
CIste paup clamauit. **C**Christus dñs q pro nobis pauper factus est. ad patrē in passio-
ne clamauit. Vel iste pauper idest Dauid clamauit quando dixit. Domine deus uanum fac consili-
um achitofel. Et ecclesia clamat modo.
CEt dñs exaudiuit eū. & ex oībus tribulatiōib⁹ ei⁹ liberauit eū. **C**Resuscitans illū a mortuis.
CEt mittit angelum dñs in circuitu timentū eum. & eripiet eos. **C**Hoc est angelum
magni consilii dedit illis. Haud dubiū est timentes dñm ab angelis custodiri: sicut ipse dñs per euā-
gelium docet. Amen dico uobis. quia angeli eorum quotidiē uident faciem patris mei qui est i cæ-
lis. Vallantur ergo præsidio angelico. qui de cordis puritate timuerunt deum.
CGustate & uidete quoniam suauis est dominus.
CGustus per fauces ducitur: uisus per oculos: quia p oculos uidetur: Propheta dicit gustauī. & quo-
modo gustauī sic inueni per fidem. per spem & per opera bona.
CBeatus vir qui sperat in eū. **C**Quare beatus? Quia illum habet qui oīa
habet hoc est deū: Ergo hic dī gustus. ut cū quis cognouerit deū timeat illum: quia tanq de gustu
ita alibi dixit: Initium sapientiæ timor domini. Cum autem timere ceperit: tunc præcepta custodit:
Et tunc sciet quia suauis est dominus: quia ipse est panis uiuus. qui facietatem dat huic mundo. Bea-
tus uir qui sperat in eum: & non in incerto diuitiarum.
CTime de dñm oēs sancti eius. **C**Qui firmi statis in pro

Expositio.

missis eius: Timete. ne accepta securitate decipiamini.

Quoniam nihil deest timentibus eum.

Quod deus est xps nihil de eis. i. nihil boni deest. **Q**m nihil deest timentibus eū. cetera apponuntur nobis. Iustitia. n. dei omnia præstat.

Quarite regnū dei & iustitia eius. & cetera apponuntur uobis. **M**ulti sunt mun-

Venite filii audite me timoré dñi docebo vos.

¶ Venite filii audire me timorē dñi docebo vos.

¶ Quis est homo q̄ vult vitam.

¶ Aeternam utiq.

Et cupit videre dies bonos:

¶ In quibus cum sanctis iocundetur in regno dei. Vel uox prophetæ interrogando. & alius dixit.

nam: Et dies bonos. hoc est dies æternos.

Prohibe linguam
clausam linguam. Quia qui

T Prohibe lingua tuam a malo. & labia tua ne loquantur dolum. quia quod a detractione uel ab amaritudine. quia dictum est mors & uita in manibus linguæ. Quia qui

C Benerte a malo z fac bonũ.

Hoc est destrue uitia & edifica uirtutes.

Benerte a malo ⁊ fac bonu.
Nihil prodest si destruis & non edificas. hoc est si destruis nitia & non edificas uirtutes. Ac si dicas

¶ Inquire pacē ⁊ sequere eaz.

¶ Secundū apostolū pacem sequimini & sanctimo

Inquire pacē ⁊ lequere eā.
niam sine qua nemo uidet regnū dei. Vel iudæi quæsierunt pacē. i. xpm ad occidendū non ad im-

Oculi domini super iustos

Pietatis enim inspectione eos iugiter contemplatur

Quia quæ iusta sunt postulant, Oculi dñi
Et aures eius in preces eorum.

Fultus autem domini super facientes mala.

¶ Iste psalmus in persona bonoꝝ

Uultus autem domini super facientes mala.
 Et in persona malorum currit. Pro quo uultus dei super eos qui mala faciunt.

& in persona malorum curret. Pro quo tu
Tu disperdat de terra memoriā eorū.

Hoc est de terra uiuentiu. ut ait ppheta Del

Cat disperdat de terra memoria eozū: Hoc est de terra alienigenarū. Vultū hic furorē intelligimus, q̄ minando irā: memoria peccati a terra dē-

non ad corporacionem deitatis, sed ad maiestatis potentiam referenda sunt.

uit eos. Filii machabeor. uel mō unusq; scus: & ille
 ¶ Tunc est dominus his qñ tribulato sunt corde.

o unūquēq; ex oīb' tribulatiōib' libera

Extra est dominus his qui tribulatio sunt corde. Nunq̃ elongatur ab eis. qui p̃

illum sustinent. Cum ipsis est in

quia deus non est localis.

Et humiles spiritu saluabit.

ti enim pauperes spiritu. quoniam ipse

alorum: **¶** Ergo qui tribulationē non patitur. in

¶ Multe tribulationes iustorum.

dominus custodit omnia ossa eorum id est virtutes eorum: vnam ex eis non conteretur.

Dominus custodit omnia ossa eorum id est virtutes eorum: et unum ex eis non conturbat. Quia multi habent ossa fracta sicut

ossa eorum unum ex his non coteretur. Aeternitate perpetua una et incommutabilem. tudinem

itudinē quā in ipso hnt in deo custodire: ne in his tribulatiōibus tepescant: ut cōterātur in aliquo:

¶ Mors peccatorū pessima est.

¶ Et qui oderunt iustum delinquent.

¶ Quia & hic iniātur: & in futuro sine fine torquetur

¶ Xpm uel testamentū eius: iudai oderūt: Oderūt iu-

stū. i. xpm & sine cā. Delinquet. hoc est peccabūt. Vel q odit mō iustū hoc ē unūquēq; sanctū peccat.

¶ Redimet dñs aīas seruoꝝ suozum.

¶ Redemit nos xps sanguine suo p̄cioso.

¶ Et non derelinquet omnes qui sperant in eo.

¶ Qui in deo sperant non derelinquet eos neq; hic neq; in futuro. sed cum ipsis est secundum promissionem suam usq; ad consumationem s̄culi. Qui nobis pr̄stare dignetur ut sit iugiter laus eius in ore nostro. eiusq; doctrina mediocriter utentes. nec extollere prospera. nec incommoda ualeant inclinare.

¶ In finem plamus ipsi David.

¶ PSALMVS.

XXXIII.

¶ N finem idest in xpo ut illud finē legis ad iustitiā oī credenti. Vel in finem. perfectio xpi. Vnde & apostoli dixerunt. Dñe ostende nobis patrem. & sufficit nobis. Et dñs. Qui me uidet: uidet & patrē meū. quia ego in patre & p̄ in me. In hoc est perfectio christi. David fortis manu interpretatur: siue desiderabilis. Et dominus manu fortis. quia tetigit loculum & siderant sancti uidere christum. ut etiam corpora sua pro ipso tradant in martyrio. Vel passionis domini psalmus continet sacramentum. In quo notandum est. quod ea quæ in humilitate. fletu ac lamentatione dicuntur. non diuinitati sed assumptæ carni conueniunt. Orat ergo dñm patrē dicēs

¶ Adica domine nocentes me. expugna impugnantes me.

¶ Iudæos & p̄cipes sacerdotū: qui in carne positum dñm sape impugnantes nocere uoluerunt. Iudica dñe nocentes me. Vox xpi in passione. & uox ecclesiæ in tribulatione. Iudica. hoc est iudiciū discretionis. Vel iudica. i. discerne inter me & iudæos. inter ecclesiam &

persecutores. Expugna impugnantes me. Ac si dicat. Tu fac uindictam pro me. sicut dicitur per sc̄m paulum. Mihi uindictam. & ego retribuam. & item. Si deus pro nobis. quis contra nos.

¶ Apprehende arma & scutū. & exurge in adiutoriū mihi.

¶ In armis cælestia adiutoria. in scuto diuinam protectionem designat: quam secundum infirmitatem carnis sibi postulat mynistrari. Sed & nos spiritualibus defendit armis ac munit secundum apostolum: Induite uos arma dei: Arma domini. protectio diuinitatis. Quid fortius. quid pulchrius quam christum armatū stare pro suis sanctis. sicut sanctus stephanus uidit quando dixit ecce uideo cælos apertos & filium hominis stantem a dextris dei patris: Stare pugnantis uel adiuuantis est. Tu non potes mutare tua arma. Dominus aliquotiens de armis fecit scutum. Et nos debemus arma accipere. ut possimus resistere in die malo. & in omnibus perfecti stare.

¶ Effunde frameam. & conclude aduersus eos qui persequuntur.

¶ Ut effusus iræ tuæ gladius super eos decidat quos concludat ne ad nocendū ualeant enagari. Per frameam intelligitur anima dominica. per quam facit deus pater iustam uindictam. Vel framea intelligitur anima uniuscuiusq; sancti. quia deus per animas sanctas facit uindictam. sicut per petrum fecit de anania & saphira. & per heliam de quinquagenariis uiris.

¶ Domine dñe anime mee salus tua ego sum.

¶ Vox ecclesiæ. Dic animæ meæ ut te intelligat quod tu es deus meus. tu es salus animæ meæ. Dic animæ meæ. salus tua ego sum. A me erit inquit post mortem uiuificanda.

¶ Confundantur & reuerentur. querentes animam meam ut auferant eam.

¶ Cum me resuscitaueris. tunc hi confundantur.

¶ Auertantur retrorsum & erubescant. qui uolunt mihi mala.

¶ Non ut proficiant in ante. sed retrorsum conuertantur. ut pereant: idest demones iudæi uel persecutores ecclesiæ: Auertantur. in futuro iudicio. Confundantur & reuerentur. gentiles de idolis. Confundantur. de infidelitate ad fidem christi. Vnde paulus dicit. Qualem ergo fructum habuistis tunc in his in quibus nunc erubescitis? Vel reuerentur retrorsum: idest illi qui malum cursum habuerunt. sicut dominus ait ad petrum. Vade post me sathana.

¶ Siant tanquam puluis ante faciem venti. & angelus domini p̄sequens eos.

¶ Idest angelopersequente disperdantur. ut nihil prorsus ex his uel exiguum relinquatur. Puluis leues & infructuosi homines dicti sunt. quia sicut puluis ante uentum. sic peccatores ante sententiam diuinā in die iudicii. Et angelus dñi p̄sequens eos. Angelus dñi. i. spūs malus. Si mal⁹ cur dñi. si dñi cur malus? Dñi quia dñs illū creauit: & dñs illum hēt in potestate. Malignus non natura: sed sua ad inuentione: Diabolus habet uoluntatē nocendi sed non hēt potestatem faciendi: ut ait propheta. Immissiones per angelos malos. i. tantum habet potestatem. quantum dñs ei permittit.

¶ Siant uīe eozum tenebre & lubricum.

¶ Tenebræ. ignoratiæ. Lubricum. i. luxuriæ qui in mente est deditus: diabolus illum persequitur: Vel aliud. non cognoscant ueritatis lumen. nec firma statione consistant: sed lubricum fiant gressus eozum qui in hac passione grassantur atq; ab angelo claritatis dominicæ affligantur.

Expositio.

- Q**uoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.
Bene sui. quia quem putabant domini interitum. eorum effectus est laqueus. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum. Gratis idest sine causa. Tam iudæi christum quam persecutores ecclesiam. ipsi semetipsos laqueauerunt in uindicta.
- S**apientie exprobrauerunt animam meam.
Veniat illis laqueus quem ignorant.
Exciui illud minatur. qui temporibus uestasiani super eos aduenit. Vel unusquisque peccator funiculis uitiorum suorum constringitur in diem iudicii.
- E**t captio quam abscondit apprehendat eos in laqueum cadat in ipso.
In morte utique repentinam. quam occulte deo nro moliebantur. Ut illud foderunt ante faciem meam foueam. & ipsi inciderunt in eam. Et item dicit. Foueam quam fratri tuo paraueras. in eam cade.
- A**nima autem mea exultabit in domino.
Et christus in patre. & ecclesia in christo.
- D**electabitur super saluari eius.
Cum ab eo resuscitatus fuerit. Vel delectabitur. hoc est latabitur super saluari eius. Salutaris noster christus est. quia in ipso delectatur ecclesia. ut ait salomō Quia est ista quæ ascendit dealbata & innixa super fratrualem suam.
- O**mnia ossa mea dicent. domine quis similis tibi.
In ossibus æterni tas. siue fortitudo intelligitur. Quod apostolus refert. Ut quibus uisa fuerint primum uerba resurrectionis quasi deliramenta. nunc collaudent & dicant. Quis similis tibi? Hoc est. quis ut te potuit de morte reuocare. Vel ossa fortiores sancti. uel uirtutes sanctorum. Quis similis tibi. Ac si dicat nemo. Alio loco dicit. Deus quis similis tibi. idest nullus.
- E**ripiens inopem de manu fortiorum eius.
Inops christus pro nobis. ut illius inopia nos diuites faceret. **I**dest de manu iudæorum liberauit eum.
- D**e manu fortioris.
Ideus pater. Inops christus. Ex persona membrorum suorum loquitur.
- E**genum & pauperem a diripientibus eum.
A potestatibus tenebrarum. quorum maxima uirtus est. ut possint diripere pauperes tuos.
- E**xurgentes testes iniqui. que ignorabant interrogabant me.
Exurgentes testes iniqui. que ignorabant interrogabant me.
- E**uangelium falsos testes dicit propheta iniquos. & falsi quos euangelium uocat interrogantur. De quibus uero propheta loquitur interrogant. Unde intelligendum est. quod principes sacerdotum sunt iniqui testes. qui interrogauerunt quæ nesciebant dicentes. Adiuramus te per deum. ut dicas nobis si tu es filius dei. Dicente autem illo ego sum. sciderunt uestimenta sua. & quasi in testimonium clamarunt. Ipsi audistis blasphemiam. Quid adhuc quarimus testes? Falsum enim erat testimonium. ut dicerent eum blasphemasse. qui dixerat ueritatem.
- E**t retribuiebant mihi mala pro bonis. sterilitatem anime mee.
Exhibente me uitam. condēnauerunt morti. & fecunditatem bonorum cælestium promittenti. uitæ penuriā intulerunt. Sic fecerunt iudæi christo. pro bonis mala reddiderunt. Sterilitatem animæ meæ. id est quō illorum animæ steriles erant de bono & plenæ de peccato. sic uoluerunt ut anima christi fuisset.
- E**go autem cum mihi molesti essent. induabar cilicio.
Hæc sunt arma sanctorum. Totus autem psalmus in persona christi est. & per christum ad omnes sanctos referri potest.
- I**nduebar cilicio. & humiliabam in ieiunio animam meam.
Hæc sunt arma sanctorum. Totus autem psalmus in persona christi est. & per christum ad omnes sanctos referri potest.
- L**egimus illius ieiunium. prælegimus cilicium. sed per cilicium peccatores. quia uestitus poenitentiae est. Induebam me cilicio. Ac si dicat. Induit se diuinitas carnem. & de peccato damnauit peccatum. Ego autem cum mihi molesti essent. induabar cilicio. Et humiliabam in ieiunio animam meam. & oratio mea in sinu meo conuertetur. Induit enim dominus asperitatem passionis & luctum de duricia populi non credentis. celebravit ieiunium usque ad uesperam mundi. cū in uespera mundi oblatus est pro mundi salute. Conuersa est oratio eius in sinum patris. cum in nihilo est frustratus a patre. & pater non quasi minori præstitit. sed ut assumptum hominem declararet. Christus non carnaliter sed spiritualiter ieiunauit. Esuriens uenit ad arborem fici. sitiens uenit ad fontem. Esuriebat salutem humani generis. sitiebat fidem ecclesiarum. Esuriebat in passione. quando omnes. apostoli maxime negauerunt. nisi tantum latro in cruce confessus est.
- E**t oratio mea in sinu meo conuertebatur.
Hoc est in secreto dei patris agebat. Et sancti orant in secreto idest in corde ubi deus uidetur. ut in euangelio: cum oras intra cubiculum tuum. & ora patrem tuum in abscondito. Et anna orabat in templo.
- Q**uasi proximum quasi fratrem nostrum.
Si ex persona David psalmum accipimus: proximum accipimus saulem. Si ex christi: iudæum proditorem. proximum uocat. Vel proximus & frater christus iudæis: quia de ipsis humanitatem attraxit. Ita complacebam: idest deo patri: Frater ac proximus erat propter generationem corpoream.
- Q**uasi lugens & contristatus sic humiliabar.
Lugebat enim: cum confortante angelo guttæ sudoris eius tanquam sanguis defluebant ad terram. Et contristatus est cum diceret tristis est anima mea usque ad mortem. Tanquam lugens & contristatus: Lugebat christus pro parte nostra: ut illud: Videns inquit ciuitatem: fleuit super eam. Ita humiliabar: quia christus humiliatus est in passione. Vel sic complacebam: quia complacebat patri per fidem & spem.
- A**dversus

Aduersus me letati sunt. **Latati sunt iudæi:** qñ xpm apprehēderunt: ut eū crucifigerēt.
Et cōuenerunt in vnum. **Ad hoc cōuenerūt:** ut christū crucifigerēt: nō ut crederēt. Vel
 aduersus me cōgregati sunt & cōuenerunt: cū traditionis meæ pmissionem haberent.
Cōgregata sunt i me flagella. **Flagellauerunt xpm** sicut dixit. Cum gladiis & fustibus
 sic ad me uenistis: & pilatus dixit. Dimittam eum emendatum: idest flagellatum dimittā.
Cōgregata sunt sup me flagella: & nō cognoui. **Quid nō cognouerit** quæritur. Quidam
 putant dolorē uulnerū quæ patiebatur in cruce: sed melius ad peccata refertur qđ non habuerit cō
 sciētiam peccatorum. quare crucifixus sit. & ignorauit. Non quod ignoret xps aliquid: sed ignorauit:
 qđ pp qđ istud mihi accidit: nō cōmisi. Vel ignorauerūt: qđ deus sub carnis uelamēto lateret.
Dissipati sunt. **A uinculo charitatis.** **Nec compuncti.**
Ut agerēt pœnitentiam. **Temptauerūt me.** **Multis modis tēptauerūt**
 iudæi xpm: sicut dixit unus ex ipsis. Magister qđ est primū mandatū. Vel tēptauerunt me.
Subfannauerūt me subfannatione. **Deludētes atq; dicētes.** Aue rex iudæorum.
Srenduerunt super me dentibus suis. **Clamātes crucifige eū.** Per motus corporis ostē
 ditur mor' aiæ. Per dētes itelligitur malicia: qđ p maliciā ipsū crucifixerūt & in hoc dentes striderūt
Dñe quādo respicies: & restitues aiām meā? **Propheta ex psona ecclesiæ** dicit. Ac si di
 cat. Respice malorum iniquitatem: & meam iustitiā ab ipsis discerne.
Dñe quādo respicies. & restitues aiām meā a malignitate eorū a leonib' unicam meam:
 Leones ipsos persequutores dicit: qui aiām eius deglutire ore nitebantur: sed eius resurrectiōe cō
 fusi sunt. Ecce cōuersa est oratio eius in sinum eius: cum unica idest ipsa anima integra corpori resti
 tuta est. & quis inquis eam restituit? Ipse cum paterna uoluntate: qui dixit. Potestātē habeo tollēdi
 eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. & a leonibus unicam meam. Leo ipse populus iu
 daicus: propter fortitudinem maliciæ suæ. Vnicā meam: quia unica fuit anima xpi sine peccato: se
 cundum prophetam qui peccatum non fecit: nec dolus inuentus est i ore eius.
Cōfitebor tibi dñe i ecclesia magna. **Idest in toto mundo diffusa.**
In populo graui laudabo te. **Idest i populo xpiano: ibi te laudabo.** Grauis dicitur:
 quia non est leuis ad peccādū. Non leui: quem uentus a faciæ terræ proiciet: sed in graui & supra pe
 tram fundato firmiterq; præcepta custodiendo: Hinc iterum recordatur passionis suæ: quod potius
 eis iudiciū mortis adnuntiet dicens.
Non supergaudeāt mibi q aduersantur mibi iniq. **Iudæi xpm: & psequutores ecclesiā:**
Iniqui qui oderunt me gratis & annuunt oculis. **Hæc dicit ut nō sit iterata passio:** quia
 nec redēptio ueniet iterata: & annuerūt oculis: quia nihil boni in opere ostenderūt. Quia mihi q
 dem pacifica loquābantur: ut illud. Magister licet tributū dari cæsari an nō? Vel qñ dixerūt: magi
 ster scim' qđ uerax es: & in ueritate uia dei doces. Sed hæc pacifica plena erāt dolo & ira.
Et in ira dolos cogitabant. **Sic loquābantur: sed cogitabant ut apprehenderent**
 eū: & ligarent eum: sicut postea fecerūt. In ira hoc fecerunt: sicut paulus ait: Ira uiri iustitiam dei non
 operatur. Et sicut alibi dicit: irascimini & nolite peccare: sol nō occidat sup iracundiā uestram.
Dilatauerūt i me os suū. **Dilatauerūt: quādo accusauerūt in blasphemis: & dilatauerūt**
 super me os suū: qđ non solū peccauerūt i me: sed etiam insultauerunt dicentes: si filius dei est descē
 dat de cruce: & credimus ei. **Dixerunt euge euge.** **Sicut dicit in euangelio eu**
 ge euge serue bone & fidelis. Vel uox iudæorū ē. Ac si dicat. Bene bene uidimus qđ expectauimus il
 las uirtutes quas faciebas: quod nihil erant. Vel dixerunt bene bene: sed dolose. Viderunt oculi no
 stri: quia nō accipis psonā hoīs: nec est tibi cura de aliquo. **Uidisti dñe.**
Pater illusiones eorū: Ac si dicat. Vidisti illos: ad iudicandū. **Ne fileas dñe: ne taceas:**
Tacet mō: & nō tacet. i. nō tacet mādato: tacet iudicio: Te i testimoniū aduoco: cū iudicauiero mūdū
Ne discedas a me. **Quia pater a filio non discessit in passione: sed tuæ adhæreā**
 dexteræ: donec digna ultione puniantur. **Exurge dñe exurge.**
Hoc est in adiutoriū. **Intende iudiciū meū.** **Idest discerne inter me & iudæos.**
 Intēde iudiciū meū: qđ par ē pœna & dispar est culpa. Idest quando cum illis latronibus pendeat.
 quia ipse innocens pendeat. Exurge & intende iudiciū meum: qualiter iudicantes condemna
 uerunt me morti. **Deus me? & dominus meus in causā meā.**
Vox humanitatis ad diuinitatem: pro parte carnis loquitur. Iudica me secundum magnam mise
 ricordiam tuam. unde dixit intende iudiciū meū: idest fac discretionem inter me & illos.
Iudica me secundū iustitiā tuā domine deus meus.
Iudicaui ego adulteram ut non condemnaretur: iudicauerunt & isti me innocentem dignū mor
 te: ideo unusquisq; secundum opus proprium iudiciū mœreatur.
Non supergaudeant mibi inimici mei. ne dicant in cordibus suis euge euge anime nostre. ne
 dicant deuorauimus eum. **Non patefiat ultra os eorū**
 ad me deuorandum: ne dicant deuorauimus eos. Deuorat homo qđ in os mittit. Sed in hoc dicit
 deuorare: quia peccatores uolunt illos sanctos deuorare: idest ut unum corpus efficiantur.

Expositio.

- E**rubescant & reuerentur simul qui gratulantur malis meis. **I**dest demones: iudei: heretici & persecutores. q. gratulantur malis meis: hoc ē n. solū q. faciūt. s. ē q. cōfētiūt faciētibus dāi: heretici & psequutores. q. gratulātur malis meis: hoc ē n. solū q. faciūt. s. ē q. cōfētiūt faciētibus
- I**nduantur confusione & reuerentia qm̄ maligna loquuntur aduersum me.
- I**sti supra cōfusione aeterna. Vñ dicit discedite a me maledicti in ignē aeternū. Vt qui me quasi hominem iudicauerunt: ut deum uideant iudicantem. Hinc propheta ad patrem loquitur.
- E**xultent & letentur qui volunt iustitiam meam.
- C**hristum expectantes qui est iustitia patris. Vel exultent & letentur qui uolunt iustitiā meā: idest sancti qui uolūt iustitiā dei implere. Ipsi exultēt & letentur: de remuneratione uitae aeternae.
- E**t dicant semp magnificetur dñs: qui uolunt pacē serui eius. **I**pse dñs ē pax nra iuxta apostolū. Serui ei⁹. i. xpī: q. ē seruus dei pñs. Vñ dicit: magnū ē tibi uocari seruū meū. p. pte carnis.
- S**ed & lingua mea meditabitur iustitiā tuā. **L**ingua mea scī sūt: q. mōditāt mādātā xpī
- T**ota die laudē tuā. **T**ota die toto tēpore laudari deū. Sed & lingua mea mōditabitur iustitiā tuā: q. p. uita populi mortuus: nō es i tartaro derelictus. Tota die laudem tuam: quia deuicta triumphans morte in cālis es susceptus a patre: cum quo tibi & spū scō ē honor & gloria. Amen.
- I**n finem puero domini psalmus Dauid. **I**ste psalmus personam peccatoris designat.
- P**salms XXXV.
- I**rit iniustus ut delinquat sibi. **I**dest sibi met ipsi. Iniustus hoc est diabolus cū suis satellitibus: idest populus iudaeorū: uel reliquis suis membris. Sibi deliquit: nec alius quisquā p. iniustitiā. Hoc loquitur unde peccet: sicut ille q. dixit. Ponā soliū meū sup. sydera: & ero similis altissimo. Semp enī iniquitas pprio se cōfodit iaculo: iuxta illud: Fili si malus euaseris: solus hauries mala. Vel aliud. Dixit iniquus ut delinqueret sibi: idest decreuit se peccare debere.
- N**ō ē timor dei ante oculos eius. **S**i enī timorē dei añ oculos haberet nūquā execrabilia & abhomināda cōmitteret: Nō ē timor dei ante oculos ei⁹: idest añ populum iudaicum: quia si timorem dñi habuissent ante oculos cordis: nūquam tanta mala fecissent.
- A**n dolose egit i conspectu ei⁹. **D**iabolus & iudaei ante conspectū dei. Vel dolose egit in conspectu eius iniqui concupiscentiae flamma stimulatus.
- A**t inueniatur iniquitas ei⁹ ad odiū. **D**ū concupisceret cōtra iustitiā. Iniquitatem dum auferre nō pōt: odiū possedit. Sed & ad iudam pditorē hēc ptinere sequentia docent.
- U**erba oris ei⁹ iniquitas & dolus. **D**ixit at. Aue rabbi: & osculo magistrū tradidit inimicis. Ecce uerba oris plena dolo: atq. iniquitate. uerba oris ei⁹ iniquitas & dol⁹: & i diabolō & i pplo iudeorū.
- N**oluit intelligere ut bñ ageret. **I**dest diabolus & sui satellites: q. aliud ē nō posse: aliud ē nolle: & iudas uidebat quotidie cū apostolis xpī mirabilia operatē: sed n. itelligebat. In malivolā enī aiām nō ingreditur sapientia.
- I**n cordis secreto in quo compungi debuit iniquitatem mōditatus est: iam unde superius mentionē fecim⁹. In cubili: idest in corde eorum. **A**stitit oī vīe nō bone. **Q**uia ibi astitit ideo ad nullum iustitiae fructum potuit peruenire.
- S**ed dilexit: q. nō solū nō odierūt: sed amplexati sunt. **B**ñe i celo misericordia tua. **A**maliciā at nō odiuit.
- I**dest in sanctis angelis qui ibidē firmati fuerūt: & nō ceciderūt. Vel in celo misericordia tua: idest i scā ecclesia. Dñe i celo misericordia tua. Xps dñs q. hūanos miserat⁹ labores: descendit de celo ut colligaret uulnera nostra.
- U**eritas tua vsq. ad nubes. **V**eritas xps ē: ut illud Ego sum uia & ueritas. Nubes scī pdicatores: uñ dicitur: mādabo nubibus meis ut non pluant imbrē super eā. Quia sicut nubes pluuiā portāt & irrigāt terrā sic scī pdicatores pluuiā idest doctrinā euāgelii portāt: & irrigāt corda arētia. Et ueritas tua usq. ad nubes. Qui spūaliter scripturas nolunt intelligere: quārendum ē ab eis quomodo ueritas dei sit usq. ad nubes.
- I**ustitia tua sicut montes dei. **M**ons dei sapiētia: mons dei iudicium: mons dei sanctificatio ē. Sunt & huiusmodi mōtes plurimi: in quibus recōduntur archana dei: quae difficile humanitas potest iuestigare: iuxta apostolum. Quā inscrutabilia sunt iudicia ei⁹: & iuestigabiles uiae ei⁹. Vel aliter. Iustitia tua sicut montes dei. Iustitia tua: mandata tua. Montes dei: scī maiores meritosi: sicut sanctus ioānes uel ceteri apostoli. Mōtes prius a sole illuminantur: & postea ualles. Sed montes idest sancti non a semetipsis nisi a sole idest a christo: unde dixit: orietur uobis sol iustitiae.
- E**t iudicia tua uelut abyssus multa. **U**t abyssus multa ita iudicia dei occulta: quia unum reprobāt & aliū assumit: sicut dixit. Iacob dilexi. esau odio habui. Vel iudicia sunt: quibus uel iustis beatitudo: uel impiis pēna infertur. Quae ideo abyssō comparantur: quia in noui ueterisq. testamenti profunditatibus contemplantur.
- H**omines &umenta saluos facies domine. **R**ationabiles irrationabilesq. personas: iuxta illud apostoli. Sapientibus & insipientibus debitor sum.
- Q**uam admodum multiplicasti misericordiam tuam deus. **A**b initio quidem p. sua fuit misericordia tua: sed tūc multiplicata ē cum nos cruore proprio redemisti.
- F**ilij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.
- N**on progenies uiperarum: sed illi qui ad imaginem dei mente pfecti sunt: sperāt sub crucis tuae defensione

defensione munitione muniri. Vel filii hominum: idest filii christi: quia ipse hominis filius: & scilicet filii hominum: in protectione alarum tuarum uel in tegmine. Duæ alæ: duo testamenta: quia inde reguntur sancti a christo.

Et inebriabuntur.

Idest ipsi filii inebriabuntur quidem ab ubertate domus tuæ a pinguedine gratiæ spiritus sancti. Domus tuæ: scilicet ecclesiæ. Vel inebriabuntur: ut oblitis flagitiis uirtutibus copulentur.

Ab ubertate domus tue.

Ab intellectu dogmatum ecclesiasticorum.

Et torrente voluntatis tue potabis eos.

Torrentis uoluntatis dei spiritus sanctus est: qui irrigat omnem animam spiritualibus fluentis: ut fructum exhibeat sanctitatis.

Quoniam apud te dñe est fons uite.

Et tu es: & apud te est origo omnium bonorum: & tu prestas baptismum: per quod ablutis facinoribus uitam largiaris æternam. Vel fons uitæ quia doctrina dei aia uitæ est.

In lumine tuo uidebimus lumen.

Lumen patris christus est. In christo patris lumine. lumen spiritum sanctum uidebimus: lumen tuum pater est cuius uoluntate faciens uenisti illuminare occulta tenebrarum: ut in te qui es lux mundi mœreremur illud lumen cernere in gratia mœtis puræ. Sic enim ait ad philippum. Qui uidet me: uidet & patrem meum. in lumine eius: idest in christo. Videbimus lumen idest spiritum sanctum: qui super apostolos in specie ignis illuminantis apparuit. & in lumine tuo uidebimus lumen: idest a christo illuminabimur: ut ait in euangelio. Erat lumen uerum: quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Pretende misericordiam tuam scientibus te.

Qui te uenturum in mundo nouerunt. De quibus postmodum in euangelio dicit. Multi iusti & prophete cupierunt uidere quæ uos uidetis: & non uiderunt. Non superbis & subdolis: sed mundis corde. Vel ostende misericordiam tuam scientibus te: idest qui te sciunt & te intelligunt ipsis ostende misericordiam tuam domine.

Et iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

Iustitiâ tuâ: mandata tua. Qui recto sunt corde: idest qui non habent duplicitem cordis.

Non ueniat mihi pes superbie.

Ne elatus uanitate incidam in laqueum diaboli & euadere non possim.

Et manus peccatorum non moueant me.

Idest opera malorum me non moueant de bono in malum. Non me moueant ut ad te diuellar.

Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem.

In hac superbia atque uanitate contra quam stare debuerant ceciderunt.

Expuli sunt

A regno dei.

Nec poruerunt stare.

Expuli sunt demones de cælo: nec potuerunt stare. Cælum eos non potuit tenere: quia in pedes superbiæ iam corruerant. Nos uero oremus dominum: ut nobis uos sui timore insinuet: misericordiam de cælo solite largiatur: superbiæ a nobis bonis suis inimicam auferat atque omnem dolum auertat: nosque sacra sancti luminis sui cognitione illuminatos regno suo dignos efficiat. Amen.

Trigesimus sextus psalmus personam iusti glorificat. iniusti notat: mores instruit bonitatem dei docet prauitatem euellit.

Noli emulari in malignantibus.

Multas habet emulatio interpretatio nes: quæ loco suo debent uel intelligi uel exponi. Nā hic dicit: noli particeps esse malignis neque ad zelum neque ad inuidiam: quia zelus ira est: secundum illud quod per prophetam dominus ait in indignatione magna zelatus sum syon. Inuidia autem liuor est: iuxta illud occidi adolescentulum in liuore meo.

Non imiteris eos qui per iniquas fraudes diuitias congregant honoremque requirunt: sed deum attendens: bonitatem apostolicam quære.

Quoniam iniqua sententia velociter arescit: & quemadmodum holera herbarum cito decident.

Recte hæc carnalis gloria & mundana potentia sceno iuxta esaiam comparatur. Omnis inquit caro scenum & omnis gloria eius sicut flos sceni. Aruit enim scenum & flos eius decidit. huic sententiæ addidit iacobus apostolus. ita & diues in itineribus suis marcescet. Simili ratione & de holeribus sentiendum est: quia non omnia holera firmis sunt oportuna.

Spera in domino & fac bonitatem.

Tantumquam agro tibi loquitur sermo diuinus: ut iter reliquas gratias que sunt spiritus exhibeas bonitatem. Spem in domino. Spem habes semper in domino: & fac bonitatem: hoc est adimple mandata.

Inhabita terram.

Sanctam ecclesiam: uel corpus tuum. Tu dominare carni: non caro tibi.

Et pascaris in diuitiis eius.

In sacris uoluntatibus. Si hæc terra fructum exhibeat sanctitatis: tunc & tu iocundaberis in diuitiis dei.

Delectare in domino & dabit tibi petitiones cordis tui.

Cor semper sapientiæ petit. Ergo si admissis his iocunditibus in domino delesteris: dabit tibi thesauros sapientiæ suæ: uel quicquid petieris perfide. Vñ dixit. quia si duo ex uobis consenserint super terram de omni re quam petierint a patre meo fiet eis.

Reuela domino uiam tuam.

Quoniam dicit reuela. Numquid aliquid nescit deus? Non sed tu quod habes in corde patefacere debes in sermone per confessionem tuam. Confiteri ei actiones tuas: & spera in eo semper: & ipse tibi dimittet peccata tua.

Et spera in eo.

Quod possit remittere delinquenti.

Et ipse faciet.

Et quod inquis faciet? **E**t educet quasi lumen iustitiæ tuæ.

Ad claritatem que eum credidisti. Iustitiâ tuâ. i. claritate opa tua.

Et in iudiciu tuum.

Quo ea que bona sunt elegisti.

Tantumquam meridiem. **I**n pleno splendore gratiæ suæ: cum reuelat cor angelis suis. Vel meridiem: opa sanctorum intelliguntur.

Subditus esto domino.

Expositio.

- N**on peccato sed humilis esto coram domino: & ora eum: pro delictis presentibus & antiquis. Vnde paulus dixit. Primo omnium fieri orationes: obsecrationes: postulationes: gratiarum actiones: pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt.
- N**oli emulari in eo. Ne inuidus ei sis: sicut superius: & iudicium tuum tamquam merides. Tunc enim iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum: & erunt clara omnia quae nunc abscondita sunt. Vel noli emulari in eo quod prospere agit in uia sua: non te terreat impij foelicitas breuis.
- Q**uietisce ab ira. & derelinque furorē. Noli emulari. ut male facias. Depone irā ne iniqua patiens: uicem reddere compellaris. Vel qui prosperatur in uia sua: qui foelicitate agit in saeculo in homine faciente iniustitiam. Ipse enim se peccando praecipitat: ne cum illo esse desideres: qui iniquitatem facit. Desine ab ira: quae dei iustitiam non operatur: & derelinque furorē: qui secundum salomonem etiam sapientes perdit. Vel desine cessa ab ira animi. & furore corporis. Noli emulari ut maligneris: ne alius prouocando ad nequitiam ipse nequam efficiaris.
- Q**uonia qui malignantur exterminabuntur. Quia non habent radicem pietatis. Vel exterminabuntur de terra uiuentium. Sustinentes autem dominum. ipsi hereditabunt terram.
- R**epro missionis quae fuit mel & lac. Adhuc pusillum & non erit peccator. Modice expecta: & non erit peccator: quia tolletur hinc: quia diuina opprimetur ultione.
- E**t queres locum eius & non inuenies. In futurum non erit: neque locum quietis accipiet: & queres locum eius & non inuenies. Si locus diaboli peccatum est: erit tempus quando peccatum non erit. Hoc autem tunc erit: cum exultauerimus in multitudine pacis.
- A**nsueti autem hereditabunt terram. Quos nullus turbo furoris exagitat: neque concupiscentiae ignis inflamat. Hereditabunt terram illam uiuentium: quia mites & humiles possidebunt terram: hoc est uitam aeternam.
- E**t delectabuntur in multitudine pacis. Delectabuntur: id est laetabuntur in multitudine pacis: id est in christo: cum in regno christi conuerti fuerint qui est pax nostra.
- O**bservabit peccator iusti. Ut inuento loco noceat ei: quia per illa opera sanctorum ipsi cruciantur & torquentur in ista praesenti uita: id est in mente intus malicia & inuidia quam habet.
- E**t stridebit super eum dentibus suis. Nequitiae & malitiae dentibus quibus eum nititur deuorare. Per motum corporis ut diximus ostendit motum animae.
- D**ominus autem irridebit eum. quia prospicit quod uenient dies eius. Dies ultionis irae dei. Numquid dominus aliquem irridet? Non sed quia digni sunt ipsi ut irrideantur in iudicio.
- Q**uonia prospicit quod ueniant dies ei. Hoc est dominus scit quando ueniet perditio eius.
- G**ladii euaginauerunt peccatores intenderunt arcum suum. Gladius siue sagittae peccatorum uerba seductionis sunt. Arcus uero uel uagina: mens est eorum de quibus proferuntur. Vel gladii euaginauerunt peccatores. id est gladii persecutorum in persecutione terederunt arcum. id est tendicula ipsorum contra sanctos.
- A**t decipiant pauperem & inopem. Non diuitem mundi: sed pauperem christi.
- A**t trucident rectos. Ut eos qui bene credunt seducendo interimant. quia tunc animae sanguis funditur cum quis blasphemus de seducitur & ceciderit in peccato. Sed haec ad hereticos referenda sunt: contra quos debemus fortiter stare: ut eis quod propheta adiecit adueniat.
- G**ladius eorum intret in corda ipsorum: & arcus eorum confringatur. Vnusquisque enim qui contra deum loquitur: aut cuius mens in stulta arrogantiae uanitate superfluit: nec scripturas spiritaliter intendens uitiosa eas interpretatione corrumpit: ipse se proprio interimit pugio: & sicut ad apostolos pax eorum si indigna sit domus reuertitur: ita & in corda istorum gladius si contra insontes euaginetur igitur. Vel gladius eorum intret in corda ipsorum: hoc est uindicta in animas ipsorum. Et arcus eorum confringatur tendiculas ipsorum.
- M**elius est modicum iusto. super diuitias peccatorum multas. Melius est modicum iusto. super diuitias peccatorum multas. Quauis parua sint: meliora sunt: quia dixit salomō: melior est exigua portio cum requie: quam plena manus cum iniquitate.
- Q**uonia brachia peccatorum conterentur. Brachia. id est fortitudo illorum conteretur in iudicio ne in nocentibus noceant. Confirmat autem iustos dominus in fide a deo uersantium infirmato robore.
- N**ouit dominus vias imaculorum. Idest conuersationem illorum. Nouit dominus qui sunt eius: imundos autem & eos qui eum ignorant nescit. Omnis enim ignorans ignorabitur.
- E**t hereditas eorum in eternum erit. In christo qui est perpetuus & aeternus. Vel in aeternum erit: hoc est in uita aeterna.
- N**on confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur. Tempus malum iudicii tempus ostendit in quo iusti non patientur fame. De peccatoribus dicitur. Vnde uobis qui saturati estis: quoniam esurietis. Non confundetur in tempore malo. In tempore discussionis quod ipsis malum erit. & in diebus famis saturabuntur: & si desinant esse ministratores uerbi dei: hi in christo qui panis est uiuus reficiuntur. Vel in diebus famis saturabuntur: hoc est quando illi peccatores erunt uacui: tunc sancti saturabuntur de gratia dei.
- Q**uia peccatores peribunt. Quia

- ¶** Quia non custodiunt mandata dei: si non emendauerint.
¶ Inimici vero dñi mox honorificati fuerint. **¶** In potestate terrena.
¶ Et exaltati. **¶** In uanagloria. **¶** Deficientes. quemadmodum fumus deficient.
¶ Adueniēte autē morte oīs gloria eorū: tāquā fum⁹ aut nebula tabescet: quā cito oīa trāseūt.
¶ Adutuabif peccator: et non soluet. **¶** Quia non restituit pecuniam dñi cū usuris
 Mutuum accepit a dño: idest quinq; sensus corporis: uel diuitias: & non gratias agit deo.
¶ Iustus autē miseretur et commodat. **¶** Idest & in se facit misericordiam & i aliis hoc
 est discernit ipsos quinq; sensus corporis. Vel iustus miseretur & cōmodat. Accepit uerbum: & spūa
 libus spiritualia subministrat: ut non solum se: sed alios lucrifaciat. In hoc uero uersiculo: etiam mi-
 seratio pauperum intelligenda est.
¶ In qua bona dei reposita sunt. Qui semper deum laudant: & ipsi possidebunt terram: idest & istam
 terram quā solent possidere: & postea terram uiuentium possident.
¶ Maledicētes autem ei disperibunt. **¶** Promittente domino inimicus ero ini-
 micis tuis: & affligam affligentes te.
¶ Quibus ad eum transire conatur. Sic & rebecca abiit interrogare: non de loco ad locum. S; de ui-
 ta ad uitam: & moyses solutis uinculis pedū: transiit uidere rubū: & tu si apponas animū transeas a
 morte ad uitam: non pedum gressibus: sed animi uirtute dirigūt a dño gressus tui. Ad dñm gres-
 sus hominum diriguntur: sensus uniuscuiusq; ut ait salomon. Hominis est pręparare uiam suā: sed
 dominus dirigit gressus suos. **¶** Et uia eius uolet.
¶ Ut ad se ueniat qui est ueritas & uita: uel mandata eius desiderat.
¶ Cum ceciderit iust⁹ non collidetur. **¶** Quare. **¶** Quia dominus firmat manū ei⁹.
¶ Idest opera eius. Cum ceciderit propter infirmitatem carnis: quia septies cadit iustus & resurgit nō
 collidetur: quia dñs supponit manū suā. Agenti pœnitentiā statim miseretur. Sed & dauid & pe-
 trus cognitum lachrymis purgauerunt delictum: & a domino confirmati sunt.
¶ Junior fui et senui. et non uidi iustū derelictum. **¶** Nolite inquit apostolus pueri ef-
 fici sensibus uestris: sed malitia paruuli estote. Ergo iste ab initio ætatis suæ paruulus in malicia: sed
 senex i uirtute diuina: intellexit nūquā posse iustū a dño derelinqui. Nec semē ei⁹ quærēs panem: do-
 ctrinæ cælestis: de qua uerbū insipientib⁹ prębuit. **¶** Nec semen ei⁹ querens panem.
¶ Semen eius: opera eius. Quærens panem: idest uerbum dei. Tota die miseretur & cōmodat. Dies
 est cum unusquisq; bonum exercet. Iste ergo omnibus diebus uitæ suæ scenerat domini sui pecuniā
 non ad lucra mundana: sed ad cælestia conquirenda. Tota die: omni tēpore. Miseretur a deo: idest
 qui aliis ministrat doctrinā dei. & semen eius in benedictione erit. Opera q̄ gessit uel doctrinā quā
 docuit: a domino benedicentur. Sed & semen ad christianū refertur populū: q̄ i ecclesia assidua bñ-
 dictione dicatur: & semen eius in benedictione erit: in abundantia & gloria. Amen.
¶ Declina a malo opere: et fac bonū. **¶** Qd deus pcepit. Declina a malo & fac bonū. Declina a
 malo: a diabolo uel a pccō: & fac bonū: hoc ē i ple mādāta. **¶** Et inhabita i seculū seculi.
¶ In ecclesia in unitate fidei esto cū eo ppetuus. **¶** Quoniam dñs amat iudicium.
¶ Rectū iudiciū: quo iustos ipsosq; discernit. **¶** Et nō derelinquet sanctos suos.
¶ Qui in eum totam spem locauerunt. **¶** In eternū conseruabuntur.
¶ Hoc est in perpetuum: quia æterna concupierunt. **¶** Iniusti punientur. **¶** In uisita.
¶ Et semen impiorū peribit. **¶** Semen impiorum: hoc est opera il-
 lorum cum ipsis punientur in tormentis: & omne opus eorum disperdetur quia iniquum est.
¶ Iusti autē hereditate possidebunt terram. **¶** Terram uiuentium.
¶ Et inhabitabūt in seculum seculi super eam: **¶** Super illam quæ ē sine
 fine: de qua fugit dolor & gemitus. **¶** Os iusti meditabit sapientiā.
¶ Idest christum: unde dicit: & in lege eius mœditabitur die ac nocte. Cum ait mœditabitur: futurū
 significat tempus: qd in regno dei intelligitur agendum: in quo non uino luxuriæ: neq; cibis uolu-
 ptuosus: sed sapientia dei iustorum ora replebuntur. **¶** Et lingua ei⁹ loquetur iudicium.
¶ Cum omnia ponderate & non fraudulēter neq; cum ira sed iusto iudicio quæ de deo sentit enar-
 rat. In quo enim abundat gratia spiritualis: omnia perscrutatur etiam alta dei. Lex dei eius in corde
 ipi⁹: hoc ē i mēte iusti. nō solū i ore ac lingua: s; ē i alta cordis ei⁹ fructificabūt. p legē dei opa sc̄tatis
¶ Et nō supplābunt ab aduersario gressus ei⁹. **¶** Quib⁹ ad deū puenire nituntur. Vel nō
 supplābūt gressus eius. Sensus eius a diabolo uel a peccato.
¶ Considerat peccator iustū. et querit mortificare eū. **¶** Intuebatur enī popul⁹ iudæorū iustū
 filiū dei: & stridebat in eum: quia grauis ei erat etiam ad uidendum. Sic & nunc inimicus conside-
 rat unū quēq; nostrum ut perdat. Sed si uigilanter resistat: eueniet qui sequitur.
¶ Dñs autē nō derelinquet eū in manibus ei⁹. **¶** In potestate utiq; illius.
¶ Nec dānabit eū cōz iudicabit illi. **¶** Dat iudiciū ipius ut pereat iust⁹: & dominus non dā-
 nat eum: quia custodiuit legem eius. Sed illum iustum non condēnat in die iudicii: cū ipiū iudicat.
¶ Expecta dominum et custodi uias eius.

Nō ē enī mihi leue peccatū meū: sed recognosco qā graue mihi iudicii pōdus iposuit: & sup uer-
ticem capitis mei exercuit. Sicut pondus grande sic peccata mea super me.

Putruerunt & corrupte sunt cicatrices mee.

Porcorum mos est cōnū aut sterco-

*Vide in exag. 28. agnoscere
animi per corporis parua de
scrip. 10.*

ra p bonis odoribus uti nec itelligunt se i his sordissime uolutari. Nā mihi scetent & cōputrescunt
uulnera peccatorū: desideratēq; expeto medicū: & cur iniq; computruerūt a facie insipientiā meā:
Quia nolebam agere pœnitentiam.

A facie insipientiā meā.

Per hoc cōputruerūt. s. p isipiētiā meā ut paul⁹ dicit. Qd ismū ē dei fortius est hominibus:

Miser factus suz & curuatus sum vsq; in finē.

Vsq; dum confitendo purgarem: quia sine cōfessioe & mœstitia non dimittuntur peccata.

Tota die cōtristatus ingrediebar.

Indignum me esse iudicans: qui uel oculos ad
cælum leuare auderēs: sed pcutiēs pectus meum aiebam. Deus propitius esto mihi peccatori.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea.

Illis illusionibus se profitetur esse infirmatum atq; repletū: quibus diabol⁹ humanum genus allicit
ut delinquat. Deus tu cognouisti isipiētiā meā qā lumbi mei impleti sunt illusionibus. Se unusquisq;
consideret: & titillantē corporis itelligat uoluptatē: & cū dicere potest cum paulo apostolo. Miser
ego homo: quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? Et illd. Neq. n. qd uolo hoc facio s; qd nolo

Incuratus suz & humiliatus suz.

Ad pœnitentiam.

Animis rugiebat a gemitu cordis mei.

Petens cum luctu remissionem. Aliud ē ge-
mitus corporis: & aliud gemitus cordis. Gemitus corporis ē propter res terrenas: uel propter mor-
tem gemere. Gemit⁹ cordis: pp sua peccata uel alioq;. Sed xps n̄ habuit qd gerneret: qā n̄ fecit pcutū

Et gemitus meus non est absconditus a te.

Idest quicqd habet ho-

mo deus scit. Quicqd deliq; qcqd mali gessi: oīa tibi cū gemitu reseraui. Sciēs qā tibi non occultan-
tur occulta.

Cor meuz cōturbatū ē i me: dereliquit me uirtus mea.

*Dñe anr te oc desy.
Bona conscientia pñt maxie de
uoluntate, h̄c n̄r infirmitas, et fuit
Dei cū agnitiō ordi agnitiōem.*

Quia irā superi⁹ memorauī quam incurere expauesco.

Et lumē oculorū meorū nō ē meū.

Quia postposito ueritatis lumine: in tēnebras deci-
deram peccatorum. Sic enim ppheta omnē ordinē huius psalmi ex peccatoris persona prosequu-
tum fuisse anteriores nostri docuerunt. Sentiant illi quod libet. Ego uero ab illo loco ubi ait amici
mei & proximi mei usq; ad finem psalmi: uideo dominum meum Iesum christum a iudæis circun-
dari: in cruce suspendi: & ex inferno resurgere. Ait ergo ipse dñs de passione sua.

Amici mei & proximi mei: aduersus me appropinquauerunt.

Amici dicūt iudæi pp

abrahā: Proximi: eo qd ab eoz generatiōe assūperit carnē. q appropiauerūt ei ut cōprahēderetur.

Amici mei & noti mei: cōtra me steterunt.

Potest & de discipulis accipi: qui i pas-

sione moetu terrii a dño recesserunt: in tantum ut etiam eum petrus denegaret. Vel steterunt causā
tes contra eum: & qui iuxta me erant de lōge steterunt: apostoli uel reliq; discipuli: de quibus ait euā-
gelista. Cum autem apprahendissent eum: stabant omnes noti ei⁹ a lōge.

Et viz faciebāt qui querebant animā meā.

Faciebant uim: nō noti sed iudæi

uel petro cum dicerent. Nam & tu ex illis es. Vel Ioanni qui cum traheretur relicta syndone nudus
aufugit ab eis: & uim faciebant qui querebant animam meam: scilicet iudæi quasi illorum fortitu-
do esset: & a deo ipsam potestatem non accepissent.

Et q querebant mala mihi loquuti sunt uanitates: & dolos tota die meditabantur.

Multos qdē dolos meditati sūt: cū itrogaret si deberēt dare cēsū cāsari an n̄: aut si mulier dep-
hensa lapidaretur. Sed tunc aperte dolū igerūt: cū falsos testes adducūt. Vel qui iquirebāt mala mi-
hi loquuti sunt uanitates: quando dixerūt in beelzebub eicit demonia.

Ego aut tāquā surdus nō audiebā: & sicut mutus non aperiens os suū.

Semp q ex-

probrabant sustuli: & iugiter filui. Hoc & pilatus manifestat cum dicit. Mihi nō respondes? An ne-
scis qā potestatem habeo dimittere te? Ego aut tāquā mutus nō aperiēs os suū. & apud pilatū dñs
nō ē loquut⁹: & esaias de eodē loquitur. Tāquā agnus ad uictimā non aperiens os suū.

Factus sum sicut homo non audiens: & non habens in ore suo redargutiones.

Nā cū me sputis linirēt: arūdine uerberarēt: illuderētq; genuflexo: nihil eis mor⁹ respōdi: & non
hñs i ore suo correptiones. Sic tacui accusat⁹: qū nō hñs qd p me respōdere deberē. Xps i oīb⁹ exē-
plum dedit: ut homo flagella & correctiōem patienter portare debeat.

Quoniam in te speraui: tu exaudies me dñe deus meus.

Ut me resuscites. Vel

tu exaudies me: hoc est uide illorum superbiam & meam humilitatem.

Quia dixi nequādo supergaudeāt mihi inimici mei: & dū cōmouentur pedes mei.

Pedes christi in passione uel sancti apostoli qui pedes christi esse debuerant: cōmoti sūt de fide ad
infidelitatem. Commoueri possunt pedes mei ab stabilitate sua: & inimici in me insultare si in hac
crucis morte humiliatus non resurrexero.

In me magna loquuti sunt.

Dicentes si

filius dei es descende de cruce.

Ego autē in flagella paratus sum.

Preparo me ad sustinēdā crucē: lācēā: fel: acetum: ut per hanc mortē meo sanguine redimā po-
pulum pereuntem: quia christus ad hoc uenit ut passionē sustineret.

*Voluntate parata subiijit Deo ad
omnis fidei das calamitatis*

*Any adeo hor ego quicqd
desimo. Nam ex dñe dñi
ros ut proximos habuit q cū
pñt fuit. Eūq; p pñt
ad Chm quicqd respōdi pñt.*

*Nō tā indicat quā tolerātia imi-
ros sustinuit q nō uelut pñt
bit, qd fuit unda in imminis pñt
hōne. Quod et Chm fuit*

*Magna exultatiōe hor dñi. Quicqd
q subat fuit frustrat⁹ pñt
fuit Deo*

*Non dñtatur imminis pñtatione sed approbri-
quod illi dñt obiecto quāq;
qd aut pñt dñt fuit. Vñ psalmu
70*

Expositio.

Nunc de sum. Poeta Regius fuit
quod debet. de tempore peccatoris esse
Et regnum pro peccato suum dicit
us nobis displicere. Et confitemini sibi
121.

Et dolor meus in conspectu meo semper.

Donec etiam victoriam in iudicium.

Quoniam iniquitatem meam annuntiabo: et cogitabo pro peccato meo.

Sicut enim maledictioni subiicitur ut nos a maledicto legis erueret: ita & peccatorem se pfitetur qui peccata nostra portauit: ut pro cogitatu ac misericordiae consilio nos ab eisdem erueret: & sollicitus ero pro peccato meo. Peccatum christi: humani delicta sunt generis: propter quae & patri dicitur nunc esse subiectus.

Inimici autem mei viuent.

Quia non sunt statim ultione diuina puniti. Confirmasti super me manum tuam.

Confirmati sunt. **I**n legis littera: in qua spualiter nuntiatum non intellexerunt.

Et multiplicati sunt qui oderunt me inimici mei iniuste.

Certe inique & non rationabiliter: qui in hac littera semen suum cæu astra cæli multiplicare credebant.

Qui retribuēbant mihi mala pro bonis.

Dulcedinem æternæ uitæ afferentē

aceto potauerunt ac felle.

Betrabebant mihi.

Dicentes: alios saluos fecit: se-

metipsum non potest saluum facere?

Quam sequebar bonitatem.

Vt implens uoluntatem patris pro uita populi susceperem mortem:

Non derelinquas me domine deus meus ne discefferis a me.

Cu pfuda inferni pœnetrauerō.

Intende i adiutoriu meū: domine de salutis mee.

Manifestum est domine Iesu quia intendit in te pater suscitans te a mortuis tertia die: & collocās ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum & potestatem: dans tibi nomen qd est supra omne nomen. Ergo quia graues sunt pugnae carnis: tu domine intende in adiutoriu nostruz & esto nobis salus in tempore tribulationis.

In finem pro edithum canticum Dauid.

Ididu trāsiliens eos interpretatur.

Iste psalmus patientiam docet: ut refrenans homo os suum: obseruet ne per fatuitatē uerborum incadat in peccatum: quia scit propheta etiam de uerbis ociosis rationem esse reddendam. Docet etiā ut ea thesaurizemus in sæculo quæ ad profectum pertineant.

PSALMVS XXXVIII.

Iri custodiā uias meas: ut non delinquam in lingua mea.

Non aliter scio

uitæ meæ custodire uias: nisi ut non loquar fatua ac diuersa siue ociosa. Ex uerbis inquit dominus tuis iustificaberis: & ex uerbis tuis cōdēnaberis. Dixi custodiam uias meas: id est disposui custodire opera mea: scilicet quinq; sensus corporis. Ut non delinquā i lingua mea.

Non delinquam non peccem: quia qui custodit linguam suam custodit animam suam: quia mors & uita in manibus linguæ. & item. Cultus iustitiæ silentium & pax.

Posui ori meo custodiam.

Luxta illud: pecuniā & aurū tuuz alliga bñ: & facito ori tuo hostium & serā. Beatū enī hoīem oris custodia facit: cū nō pferat inania: sed q deo sunt digna.

Cum consisteret peccator aduersus me.

Idest diabolus qui in

stis maledicit ac detrahit & instigator eorum est qui sanctis insidiantur.

Obmutui.

Ne cum obiurgantibus me obstreperem. Obmutui & non aperui os meum: quia tu fecisti. Ideo patienter fero qd te scio ad probationem me temptationibus reliquisse.

Et humiliatus sum.

Ad sustinenda eorum impropria:

Et filius a bonis.

De bona cōscia pcedebat mihi securitas: ideo me non iustificau corā hominibus: neq; bona q i me erant diuulgau: qd scio qd pater qui uidet i absco so reddet mihi.

Et dolor meus renouatus est.

Nondum enim ueneram ad perfectum ui-

rum. Nam & si sustinebam cum dolore impropria: non tamen sciebam maledicentibus benedicere. Vel dolor meus renouatus est. In hoc dicitur dolor christi: qd illi nō fuerūt digni audire uerba mysterii: ut ait propheta. Vhe mihi quia tacui. Vel illud adhærere faciam linguam tuam palato tuo: qd domus exasperas est.

Concaluit cor meum intra me.

Dicit ecclesia. A recordatione delictoruz priorum:

Et i meditatione mea exardescet ignis.

Quid inquis meditaberis? Illud nempe qualiter ignem illum reperire possim qui peccata consumeret: mentem illuminaret: qui est spiritus sanctus de quo cleophas & qui cum eo erant dicebant. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis cum loquæretur in uia: & aperiret nobis scripturas?

Loquutus sum in lingua mea.

Hoc est prædicaui omnes homines: ut illud. Si non annuntiaueris iniquo iniquitatē suā sanguine eius de manu tua requiram.

Notum fac mihi domine finem meum.

Numerum dierum meorum quis est? Non istius uitæ finem quærit sibi notum fieri propheta: sed illum in quo euacuatis potestatibus ac destructa morte christo iungatur qui est finis legis. Neq; istorum dierum numerum uult scire: sed illos de qb dicit dñs: apud p̄rem meū māsioēs multæ sunt.

Et numerum dierum meorum quis est?

Hoc est numerus sine numero:

dies sine die: tempora sine tempore. Quis est? Qui semper est.

At sciam qd desit mihi.

Hoc est ut me facias intelligere omnia bona: ut cum hæc nota habuero: sciam qd adhuc in saculo degenti desit ad palmam beatitudinis consequendam. Perfectus enim erat paulus qui dicebat: certamen bonum certau: cursum cōsumau. Nunc autem deest mihi corona iustitiæ: quam dñs retribuet

Lauda dñm quoniam in nos
improbi p̄secuti sūt. Et
mala pro bonis retribuunt. In eis
odii nō dederim. digna causam.
Ideo nūc p̄ p̄s psalmi reddidi
in premonitione meam.

Super Psal. xxxix.

tribuet mihi. Quod autem non de suis diebus hæc loquatur: sequentia docent.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos. **S**ecundū ueterē hominē usq; nunc fuerunt nunc nouo desiderio: illo quo abrahā uidit & gauisus ē. In quo alibi hortamur lætari: i quo de⁹ dñs illuxit nobis. Qui nō a sole neq; a luna illuminabitur: sed ab ipso dño: ppetua luce resulget.

Et substātia mea tāquā nīlū ante te. **S**uscipiens altiori mente claritatem tuam: pro nihilo iudicauī substantiam meam.

Verūtamen vniuersa vanitas: omnis homo uiuens. **S**i pñōr ē & i delitiis fluxerit uanitati subsistit. Si iust⁹ & desiderat dissolui & cū xpō eē: uana ē ei nihilominus uita præsens.

Verūtamen in imagine dei pertransit homo: sed z frustra conturbatur.

Omnis homo ad imaginem dei factus est. Si ergo in ea ambulare uideatur & in rapinis uersetur atq; concupiscentiis cōturbatur i actione. **T**hesaurizat z ignorat cū cōgregabit ea.

Sæpe enim pleriq; thesaurizant: & congregant multa: quæ aut desidia filiorum euerit: aut fiscus occupat: aut diripiunt alieni. Beatus aut ille est: qui ibi thesaurizat ubi fures non fodiūt nec furātur: ubi audire mœreantur: quādiu fecistis uni ex minimis istis mihi fecistis.

Et nunc q̄ ē expectatio mea: **N**ōnē dñs: z substātia mea tāquā nīlū ante te.

Relictis omnibus te domine præstolabor: quia substantia uitæ istius non comparatur ad illam beatitudinem sempiternam. **A**b oībus iniquitatibus meis erue me.

Præteritis præsentibus & futuris. **O**pprobriū insipiēti dedisti me.

Dū peccator fui: opprobriū factus sum insipiēti diabolo: q̄ ē oīum criminū & icētor & accusator. Ideo purgari cupio in hoc sæculo: ne ille me accuset in iudicio tuo.

Obmūtui z nō aperui os meum: qm̄ tu fecisti. **C**ū me cōuitiis iracūdiis ac diuersis iproperitiis lacefferit: cogitās me a te factū: nihil ad ea quæ inferebantur respondi.

A moue a me plagas tuas. **Q**uia me sentio emendatum.

A fortitudine manus tue ego defeci. **I**ncumbente manu uindictæ: uirtus delicti defecit sicut paulus ait apostolus. Cum autem infirmor tunc potens sum.

Ab increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominē.

Increpatur omnis homo propter iniquitatē: quē perdere non uult diuina maiestas. Flagellat autem omnem filium quem recipit. **T**abescere fecisti sicut araneā aīamei⁹.

Tabescit aīa cū caro luxuriis & cōcupiscētiis refrenatur. Hoc ē tabescere obstupescere de anterioribus delictis. Ille uero qui ea agit quæ mundanæ uanitati sunt apta telas texit araneæ: iuxta esaiam prophetā: hoc ē die noctuq; in opere uano uacat: & non utilia sed dissolubilia & corruptibilia opatur. Sed quia propheta animam ceu araneam tabescere dicit. hoc intelligendum est: ut ad tantā subtilitatem per abstinentiam de quoquatur: ut ad instar filorū illorum deducatur: scilicet ut nihil cras sum durum uel peccatum contineat. **V**erūtamen uane conturbatur oīs homo.

Viuēs i uanitatib⁹ hui⁹ sæculi. Sz & q̄ i deū uiuit uana ē ei & iutilis hæc mūdāna cōturbatio.

Exaudi orationem meam domine z deprecationē meā: aurib⁹ pcipe lachrymas meas.

Pro eo quod a te peregrinor: & desiderium habeo dissolui & ad te transire.

Ne fileas quoniā aduēna sum apud te: z peregrinus sicut omnes patres mei.

Incolā atq; peregrinū se dicit: sicut oēs scī: q̄a sicut & illi dum erāt i corpore pegrinabātur a dño

Remitte mihi vt refrigerer priusquā labeam: z amplius non ero.

Hic remitte domine si quid deliqui: quia in inferno nulla est remissio: quia nec cōfessio ualet. Qui nos ab huius sæculi ereptos peregrinatione facere digneris ciues sanctorum & domesticos dei patris: ut ædificati super firmissimum fundamentum in templum sanctum: effici mœreamur conformes corpori gloriæ tuæ. Amen.

In finē psalmus Dauid. **H**ic psalmus i exordio uocem habet populi ex gentibus in hereditatem uocati: inde ipsius mediatoris ad patrem.

PSALMVS

XXXIX.

Expectans expectaui dominum. **I**n promissionibus prophetarum: in quibus me illuminauit. Quia præuidebat propheta xp̄m p sp̄m sc̄m uenturū eē i carne

Et intendit mihi. **P**er splēdorē euāgeliorū i qb⁹ me illuminauit.

Et exaudiuit preces meas. **Q**uia prophetis & patriarchis se abdidit: sicut ipse postmodum dixit: quia multi prophete & iusti cupierunt uidere quæ uideris & non uiderunt. Ipse mihi in nouo testamento resulget.

Et eduxit me de lacu miserie z de luto fecis. **I**n quibus imersus eram cum simulacra muta adorarem. Vel de luto fecis: q̄a adhæseramus in terrenis desideriis.

Statuit supra petrā pedes meos. **S**upra petram hoc est super christum. Pedes meos: sensus meos: ut illud: petra autem erat christus. In se qui est stabilis petra confirmauit me: ne ab huius sæculi nutarem impulsibus.

Et direxit gressus meos. **N**e ad euz ueniens post tergum respicerē & direxit gressus meos: idest sensus bonorū operū. Ecclesia dirigit: quia unusquisq; p se tortuosus ē.

Et imisit in os meum canticum nouum.

E E e

Expositio.

- C**laudē utiq; suā: quia nouus hō uenit in mundum: nouam legem dedit mundo.
Carmen deo nostro. **C**laudē deo nostro: ut iam non sonos turpes
 & theatrales cōcinās: sed in dei uiuētis hymnis per armoniā noui testamēti delecter.
- C**Aidebunt multi. **C**Annūtiatum uenisse. **C**Et timebant.
- C**Qui se intelligūt peccatores **C**Et sperabunt in dño.
- C**Ut eis p̄stinū remittatur delictū. **C**Beatus vir cuius est nomen domini spes ipsius:
- C**In qua bonis oībus impleatur. Felix illa aīa quā habet fidem firmam & spem directam in christo.
- C**Et non respexit in vanitates & insanas falsas.
- C**Oīa quā i mūdo sunt iuxta salomonem: uanitas ē. Insaniā aut falsā sunt: irā: rixā: direptiones: &
 reliqua in quib⁹ hoīes īsaniant ut peccēt: quā apostolus opera carnis eē dicit.
- C**Multa fecisti tu dñe deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est q̄ similis sit tibi.
- C**Ostendisti patribus nostris mirabilia tua multa: quā non crediderunt. Reuelasti eis te uenturū
 in lege: & non intellexerunt nos uero credimus. Vsq; hic credentium populus hinc ipse dominus
 ad patrem ita exorsus est. **C**Annuntiaui & loquutus suz.
- C**Dicens poenitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum.
- C**Multiplicati sunt super numerum. **C**Iudæi i malicia sua. Vel sup numerū: hoc sūt pecca-
 tores. Sup numeꝝ & foris numeꝝ sūt: q̄ nō sunt digni numerari i numero iustorum.
- C**Sacrificiū & oblatiōes nolui: aures at̄ perfecisti mihi. Holocausta & p̄ peccato nō postulasti
- C**Aperte hoc apostolus declarat: quod adueniente domino cessassent sacrificia iudæorum. Impos-
 sibile est inquit sanguine hyrcorum aut thaurorum auferri peccata. Ideo ingrediens mūdum dicit.
 Hostiam & oblationem nolui: corpus autem aptasti mihi. Holocaustum & pro peccato non tibi
 placuit: nisi me ipsum pro totius mundi delicto tibi sacrificium exhiberes.
- C**Tunc dicit ecce venio. In capite libri scriptum ē de me.
- C**Quia sacrificia & cærimonias iudæorum & sabbata superstitiōes legis ueteris: spiritualis euāgelii
 religione mutasti: propterea lætus in mundum uenio: ut de me scribitur. In principio erat uerbum
 & uerbum erat apud deum & deus erat uerbum. Tunc dixi ecce uenio: ut assumam carnem i qua pa-
 riar. In capite libri scriptum est de me. Caput libri testamenti ueteris: tale sumit exordium. In princi-
 pio fecit deus cælum & terram: idest in christo domino. Hoc mysterium & iohannes cernens sic euā-
 gelium inchoauit: in principio inquit erat uerbum: & uerbum erat deus. Nam & ip̄e interrogantib⁹
 iudæis quis esset respondit. Principium. caput ergo libri intellige principium quod est christus le-
 sus: qui in hoc libri capite nuntiatus est.
- C**Ut faciam voluntatem tuam deus meus uolui. **C**Descēdi enī de cælo: nō ut faciā uolū-
 tatem meā: s; tuā pater. Nō uolūtas ē carnis sed patris: ut pro uita hominū moriar.
- C**Et legē tuam in medio cordis mei. **C**Quā non ueni soluere sed adimplere.
- C**Annuntiaui iustitiam tuam in ecclesia magna. **C**Gratias tibi ago saluator mūdi: qđ ma-
 gnā fecisti ecclesiā tuā a quatuor mūdi partib⁹ euāgelica p̄dicatione uocatā: tua passione collectā
 tua resurrectione mundatā. In ecclesia magna in toto mundo diffusa.
- C**Ecce labia mea non prohibebo: domine tu scisti. Iustitiam tuā non abscondi i corde meo ue-
 ritatē tuā & salutare tuum dixi. **C**Nō abscondi misericordiā tuā: & ueritatē tuā a concilio multo.
 Non silui: nihil clam loquutus sum: sed omnem uirtutem tuā quod iustus: qđ uerax: qđ
 misericors: qđ salus hominum es: non solum in ecclesiis populorum: sed etiā in synagogis iudæo-
 rum incessabiliter prædicaui. Ecce labia mea non prohibebo. Labia xp̄i sancti sunt. Non prohibet il-
 los p̄dicare: sicut sanctus paulus dicit. Verbū dei nō ē alligatum. Tu cognouisti: tu scis qđ nō feci. i.
 non prohibui. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo. Hoc est mandata tua. Veritatem tuam
 & salutare tuum dixi. Veritas & salutaris xp̄s est: hoc prædicant sancti. Non celauī misericordiā tuā
 & ueritatem tuam synagogæ multæ in tota plebe annuntiaui.
- C**Tu at̄ dñe ne lōge facias miseratōes tuas a me: misericordiā tua & ueritas tua semp suscep-
 rūt me. Quā circūdederūt me mala quorū nō ē numerus cōprehēderūt me iniquitates mee & nō
 potui ut uiderē. Multiplicate sūt sup capillos capitis mei: & cor meū dereliquit me. Cōplaceat ti-
 bi domine ut eruas me: domine ad adiuuandū me respice.
- C**Qđ misericordiā patris postulat: qđ a iudæis se circūdatū & iniquitates sup se multiplicatas dicit
 qđ a corde derelictus rursus patris præsidium dep̄catur: oīa ad īfirmitatē carnis sūt referēda: ut si-
 cut uerus deus: ita uerus homo credatur. Tu at̄ dñe ne longe facias misericordias tuas a me. Nō lon-
 ge sed prope. Misericordia tua & ueritas tua semper susceperunt me. Misericordia facit peccata di-
 mittere. Veritas reddit unicuiq; qđ fecit. Cōprehēderūt me iniquitates meæ: & nō potui ut uiderē. i.
 gen⁹ humanū circūdat originale peccatum: & nō potui ut uiderē: q̄ abstracta fuerat illa lux uerita-
 tis unde dictū ē. De terra excitaberis. & de terra illuminaberis. Multiplicate sūt sup capillos capitis
 mei. i. ip̄e iniquitates sup genus humanū. Cor meū dereliquit me. Quando hō peccat: cor suū nō hēt
 Vñ David dixit. Inuenit seruus tuus cor suū. Ergo antea quādo peccauit non habuit illum. Cōpla-
 ceat tibi dñe libera me dñe. Ecclesia rogat ad christum. Hoc tibi complaceat ut me liberes. In auxi-
 lium meum

lium meum respice. Infirmitas uoluntatem habet impetrandi non potestatem habet.

C Confundant. **C** In cogitationib' prauis: ut ea q' sūt recta p'cipiat. Aut hic emēdēt aut i futuro.

C Confundatur & reuerentur. **C** Hoc est ut reuerentiam habeant.

C Auertantur retrosum. **C** Qui malum cursum habuerunt.

C Ferant' confestim confusionem suam: qui dicunt mihi euge euge. **C** Misericorditer

eos depræcatur cōfundi: ut cōfestim cognoscāt iustitiā. Portēt cōfusione suā: q' se nō emēdauerint.

q' dicūt mihi euge euge. Duos hostes habet ecclesia: adulationes & blasphemationes.

C Exultent & letentur q' uolunt iustitiā meā. **C** Hoc est fidem & opera.

C Et dicant semper magnificetur dñs.

C Magnificetur popu

lus sanctorum: unde dixit. Videāt uestra bona opa: & glorificēt patrē uestrū qui in cælis est.

C Qui diligunt salutare tuū. **C** Idest xpm tuū. Hæc ppheta dicit: de his quibus ipsa dñs per euāgeliū ait. Si dilexeritis me: & uerba mea i uobis māserint oīa q'cūq' petieritis fient uobis.

C Ego uero egenus & pauper suz deus.

C Egen' & paup xps cū diues eēt egen' fact' ē.

Egen' dī: q' aliqd hēt & aliquo idiget. Et pauper dicitur q' nihil habet. Inops idest sine ope.

C Adintor' & liberator meus esto dñe. deus meus ne tardaueris. **C** Et hæc ad trepidationē

corporalē sūt referenda. Nā diuinitas quæ fuit in assumpto hoīe: nulli ē obnoxia passioni: sed & in eadem potentia qua fuit: & permanet: & permanebit: & nunc & tunc in sæcula sæculorū. Amen.

C PSALMVSDAVID.

XL.

C Istum psalmum propheta per spiritum sanctum in persona christi cantauit. Psalmus uocem con-
tiet propheta de christo pronuntiantis in initio: deinde ipsius mediatoris loquentis ad patrē quæ
maxime sunt in euangeliiis impleta.

B Eatus q' intelligit super egenus & pauperes.

C Qui cognoscit christum in

assumpta carne uenisse: in qua pro nobis pauper factus est & egenus: hic beatitudinum cæ-
lestium opes capit. Ipse autem dominus factus est pauper: cum non haberet ubi caput re-

clinaret. Egenus cum se in egentibus refici demonstrauit. Beatus qui intelligit. Beatus &
scelix qui intelligit super egenum & pauperem. Xps egenus & pauper factus est pro nobis: ut illius
inopia nos diuites faceret. Qui intelligit: idest q' intelligit illū uerū deū & uerū hoīem eē.

C In die malo liberabit eū dñs.

C In die iudicii in qua iudæos non in-

telligentes dānabit xps. Aderit tibi dies mala: si non intellexeris super egenū & pauperem.

C Dominus conseruet eū.

C Ne ab hoc intellectu recedat in præ-

senti abundans ubiq' eum in resurrectione:

C Et uiuificet eū.

C In hac sapientia perseuerantem transferat a morte in uitam.

C Et beatū faciat eū.

C Cum sanctis suis in regno cælorum.

C In terra.

C In sancta ecclesia: uel in die æternitatis.

C Et non tradat eū in manibus inimicorū eius.

C Idest in potestate diaboli: qui credulitati nostræ semper inimic' existit.

C Dominus opē ferat illi super lectus doloris eius.

C Opem ferat illi: hoc est adiuto-

rium præstet illi. In lecto doloris in infirmitate carnis. Vel de illo paralitico potest intelligi: quādo
dominus dixit surge tolle lectum tuum quia corpus qd corrumpitur aggrauat animam: & inhabi-
tatio terrena deprimit sensum multa cogitantem. In huius corporis egrotatione: in q' anima tāquā
in lectulo requiescit ope dominici præsidii consoletur.

C Anuersū stratus eius uersasti in infirmitate eius.

C Corpus ut diximus qd p' stra-

to accipitur: in diuersis tribulationibus inquietasti: ut probatum atq' ab illecebris expurgatum assu-
meres. Hic propheta imutat ordinem: & profert uocem dominici hominis dicētis.

C Ego dixi domine miserere mei. sana animas meas quia peccavi tibi.

C Quæ mœsta usq'

ad mortē: nō ab originali facinore: s' p' delictis populi cōfiteretur. Vel miserere mei ecclesia dicit: q'a
multi sunt qui peccata committunt: sed uerba excusationis prædunt. Vnde ecclesia dicit. Ego me
accuso pro meis peccatis: quæ ego peccaui.

C Inimici mei disperdunt mala mihi. quando morietur & peribit nomen eius.

C Q' n' uidebāt cecos illuminare: leprosos mundare: sabbata dissolui: lazarū resuscitare: qñ dicebāt
ecce mūd' tor' post eū abiit: qd aliud poterāt cogitare: nisi ut morte ei hæc uirtus eriperetur. Nā &
un' ex illis cayphas noīe licet nesciēs q' diceret aiebat. Expedit ut un' moriatur p' populo: ut nō tota
gens pereat. Quādo morietur. Hoc ē qd i euāgelii parabola scribitur colonis dicentibus: iste est he-
res: uenite interficiamus eum: & nostra erit hereditas: & non memoretur nomē eius amplius.

C Si ingrediebā ut uideret. vana loquebatur cor eius.

C Introeuntes prætorium: loqua-

bantur de corde malo dicentes: Oīs q' se facit regē cōtradicit cæsari. Vel ad hoc ingrediebantur ut
extinguerēt ecclesiā: & explorarent sicut paulus dicit: falsi fratres q' subitroierūt explorare libertatē
nostrā: Vana loquutū ē cor eorum lingua fucata in dilectione: ut illud. Magister scim' q'a uerax es:
& uiam dei in ueritate doces. Hoc uanum est.

C Congregauerunt iniquitatē sibi.

C Clamantes: quid ad nos? Tu uidetis. Sāguis eius super nos & super filios nostros.

C Egrediebantur foras.

C Foras cum pilato.

Expositio.

Et loquebantur in seipsū. Aduersus me susurrabant. **I**dest murmurabant.
Dēs inimici mei. cogitabant mala mihi. **S**upradicti iudæi: uel mō cōtra ecclesiā heretici
Verbū iniquū constituerunt aduersus me. **A**ientes nobis non li
cet occidere quēquam: sed tu accipe & crucifige eum. Vel quando dixerunt in beelzebub eicit de
monia. & non solum super uiuū: sed etiam super mortuū falsos testes miserunt.
Nūquid qui dormit non adiciet ut resurgat? **S**ic me interficere festinabant quasi post
mortē resurgere nō hēre. hoc ē dicere. Qui ab iniquis ilustre sōno mortis opprimitur: nō resurgit: sicut ali
p̄pheta dixit. Nūquid q̄ cadit nō resurget? Cecidit enī granū frumētī & messis copiosa surrexit.
Et enī hō pacis mee in quo sp̄au. q̄ edebat panes meos magnificauit sup me supplātatiōez.
Manifestissime hic iudā denūciat p̄dītore: sicut ipse dñs i euāgelio ait. Cui ego panē intictū dede
ro ipse est: & alibi. Leuabit aduersū me calcaneū. Quod at ait q̄ edebat. hoc ē q̄ cālestē cibū uitā huic
mūdo dātē sumebat: & aliis distribuebat. cū eēt ap̄ls i se hāc uitā morti p̄p cupiditatis p̄tū destituit
Tu autē dñe miserere mei. & resuscita me & retribuas eis. **R**esuscitatus ē dñs in uirtute
paterna: ad cuius dexteram sedet. Antequā resurgeret anticipauit ultio iudam cū eū interitus debet
fugillauit. Quod ait retribuam illi: futurum ei iudicium cominatur.
In hoc cognoui qm̄ uoluiti me. **R**esuscitās me.
Non gaudebit inimicus meus super me.
Diabolus cuius instinctu hāc iudæi sunt operati: non est gauisus eum retinendo in inferis.
Ne autem propter innocentiam suscepisti. & confirmasti me in conspectu tuo in eternum.
Maxima ē hāc inocētia cū iustus pro impiis moritur: q̄ nō sua sed nostra peccata portauit. Propter
quā inocētia: & a patre deuicta morte cū assumpta carne susceptus ē in cālestibus.
Benedictus dñs deus israhel a seculo & vsq̄ in seculū fiat fiat.
Pro fiat fiat i hebreo scribit̄ amē amē: qd̄ aqla pop̄sto menoys. i. uere siue fideliter trāstulit. & sciē
dū primum librum psalterii hic esse finitū. Secundum uero esse a quadragesimo primo usq̄ ad se
ptuagesimum primum. Tertiū a septuagesimo secūdo: usq̄ i octogesimū octauum. Quartum ab octo
gesimo nono: usq̄ in cētesimum quintum. Quintum uero a centesimo sexto: usq̄ ad finē.
In finē intellectus filiis chore. **I**n finem in x̄po: intellectus: hoc est intellectus spiritua
lis. Filiis choræ: id est filiis christi qui sunt credentes. **P**salmus uocem continet ecclesiæ siue si
delis uiri domini desiderantis. **P**PSALMVS. **XLI.**

Quamodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. ita desiderat aīa mea ad te dñe.
Primū enim intelligendū ē quare uel qualiter desiderat ceruus ad fontes aquarum.
Mos ē enim eius ut inuētū serpētē naribus hauriat: & post hāc exardescens extinguat suū
Ergo homo ecclesiæ q̄ diu i actu uenenoſo degebat: ubi se p̄spicit cāno fornicatiōis ido
latrīæ fœtore repletū: desiderat uenire ad x̄pm̄ in quo est fons luminis: ut ablut⁹ baptismo accipiat
donum remissionis. Scit enim quia nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sc̄to: non habet uitam
æternam. Sed & si q̄s hodie nostrū extinctis uitis ignescat i desiderū dñicæ cōtēplatiōis: p̄t & ipse
dicere quia desiderat aīa mea ad te deus: hoc est relicto ſeculo ad te desidero transire.
Sititit anima mea ad deū fontem uiuū. **N**on ad mortua simulachra: sed ad illū
qui dixit: uiuo ego dicit dñs: q̄a mihi flectetur omne genu. Viuus quia ipse dicit. Sicut misit me ui
uens pater: & ego uiuo p̄pter patrē. & qui credit in me: & ipse uiuet propter me.
Quando ueniā & apparebo ante faciem dei mei. **A**c si diceret: quando erit temp⁹
ut illa gloria qua efficiuntur ſc̄ti cōformes gloriæ tuæ: ego i claritate cum illis appaream. Vel quan
do ueniā: id est quādo erit illud tempus quo ecclesia uult dissolui a corpore & esse cum x̄po. & pare
bo ante faciē dei mei: id est ante cōspectum diuinitatis: & tūc uidebimus eum sicuti est.
Fuerūt mihi lachryme mee panes die ac nocte. **Q**uomodo potest de lachrymis panis
fieri? Potest quia sicut corp⁹ satiatur de pane: ita anima de lachrymis: quia exinde sperat remissionē
peccatorū habere. Fletus ac gemitus erant mihi ac lamētatio ob desiderium tui.
Bū dicitur mihi quotidie ubi est deus tuus. **S**i quidem pagani
deos suos digito ostendunt: & ob hoc ingerunt mihi impropria. Vnde sciant quā ego mente deū
meum reconditum teneo: & per interiorem hominem cum ipso habito.
Hec recordatus sum & effudi in me anīmaz meaz. **D**um hoc improp
rium quotidie sustinens memorarem: liquēfacta est in me anima mea: & tabui in tractatu: cū neq̄
in cālo neq̄ in terra deum meum cernere possim uisibiliter: sed inueniens eum in mente mea gu
bernantem me ac dirigentem in illa tabernacula sempiterna de qua loquor.
Quā transibo in locū tabernaculi admirabilis vsq̄ ad domum dei.
Tabernaculum dei ecclesia est: quæ adhuc peregrinatur a domino: per quam ad æterna taberna
cula: id est ad cālestem hierusalem quæ est mater omnium nostrum uenitur. In qua sunt multi ad
mirabiles & uirtutibus sacris pollentes: quia ædificati super fundamentum apostolorū tāquā una
domus habentur. In qua iste mente ingrediens qui relicta idolatria iam cognouerat baptismi sacra
menta admirans armoniam cantici spiritualis: per suauitatem æternæ dulcedinis accessit ad domū
dei quod

dei quod est sancta sanctorum, & quasi diceretur: quis te huc adduxit: uel qualiter huc uenisti: uel quo delectatus es ut huc accederes respōdit.

In voce exultationis & confessionis son' epulātis. **Exultatio confessio & epulatio:** hæc non musicis artibus adimplentur neq; inchoantur & prætereunt: sed ingiter angelicis uocib' & sanctorum concentibus celebrantur. Quod dum iste adhuc in sæculo positus mente suspiceret igemi scens: cur ab eo hæc differtur habitatio mœstæ animæ ait.

Quare tristis es anima mea & quare conturbas me? **Quia** inquit suauitatem hæc quæ præsens nondū accepi: & insidiator me' adhuc cōtra me uigilat adhuc mihi laq̃os itēdit. & ille iqt.

Spera in domino. **Per patientiam sustine.** Vel spera in deo.

Anima semetipsam hortatur uel interior homo hortatur exteriorez.

Quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei & deus meus. **Cōfessus sum:** iā delicta: confitebor deinde laudem eius per quā me saluauit a morte peritura: uel illicit ad æterna.

Ad meipsum anima mea conturbata est. **Ob recordationē delictorum priorum.**

Propterea memor ero tui de terra iordanis & hermonij a monte modico.

Iordanis pro baptismo accipitur: hermon: anathema interpretatur. Igitur iste qui erat peccator: q̃ sicut ceruus desiderabat fontes aquarum memor fuit: i humilitate poenitentia & baptismi ablutio ne abluit ueterna delicta: anathematizauit peccata sua: & non se extulit magnum gloriando: sed efecit paruulum poenitēdo.

Abyssus abyssus inuocat.

Multæ sunt de abyssu opiniones: quæ oportunis locis explanabuntur. Nam hic abyssus abyssum inuocat: cum uel uetus testamentum nouum annuntiat: uel nouum uetus in testimoniū uocat. Vetus annuntiat nouum: cum dicit moyses prophetam uobis suscitabit deus de fratrib' uestris. Nouus uero uetus in testimonium uocat: cum dicit paulus. Bibebant de sequenti petra: petra autē erat xps. Propter profunditatem enim intelligentia dicuntur abyssus.

In voce catharactarum tuarū. **In uoce prophetarum** quæ aduentum domini annuntiauit. Ideo enī catharactæ dicuntur: quia obseratus in eorum prophetia aduentus domini fuit: nec a iudæis est intellectus. Annuntiat enim hæc uox iudicium futurum: uel de beatorum meritis: uel de suppliciis impiorum.

Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. **Excelsa sunt atq; potentia:** ac eminent per quæ iudicium minabaris: quia non statim propter imensam decidant patientiā tuā. Fluctus autem sunt dum ea adueniunt quæ fuerunt cōminata. Ideo iste dicit ea super se ingressa: cū in desideriis mortalibus degens uerberatus plagis eruditus est: ut desideret dominum.

In die mādauit dñs misericordiā suā. **Quia p lucē eā scripturarū sanctarū promisit.**

Et noctē canticū ei'. **In tribulationibus posito eam ostendit.**

Apud me oratio mea. **Et non extra me.** Deo uitæ meæ: ut ei merear liber ab hoc sæculo quandoq; cōiungi.

Licet in tribulationibus exerceat: semper tamen a te peto protegi ac defendi.

Quare oblitus es mei? **Et quare me repulisti?** Cur tam diu differes ut non inducas me in illum locum tabernaculi admirabilis.

Quare contristatus incedo dum affligit me inimicus? **Diabolus** qui multas mihi tetēdit insidias: uel persecutores ecclesiæ.

Dum confringuntur ossa mea. **Dū fortiores ecclesiæ scādalis ac diuersis iurgiis cedere uideo.** Vel per ossa uirtutes ecclesiæ q̃si cōfringūtur p illā tribulationē quā sustinēt sc̃ti.

Exprobrauerunt me inimici mei. **Vel i martyrib' uel i aliis cōfessorib'.** **Bū dicitur mihi per singulos dies: ubi est de' tu'.**

Cum ego te per poenitentia & afflictionem corporis animæq; placare desiderarem inimici mei q̃si i cassū hæc facere me dicebant. Vbi est deus tuus? nescientes illa occulta quæ præparauit deus diligentibus se.

Quare tristis es anima mea: & quare conturbas me?

Quia meum desiderium prolongatur.

Spera in deo quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei & deus meus.

In ipso & nostra sit spes semper attentā: ipse omnes fluctus mitiget: ipse nos in temptationibus conseruet: ipse sitim nostram sua contemplatione satiet: nosq; uultus sui salutarī uiuificet.

In finem psalmus David. **Iste psalmus licet in aliquib' uersiculis passio nem dominicam signet:** tamen uocem habet animæ fidelis lucem huius mundi. i. xpm desiderātis.

PSALMVS XLII.

Adica me deus & discerne causam meam de gente. nō sancta.

Expeto iudicium tuum: quia misericors es. Tu autem discerne me a paleis inter quas i hoc sæculo ingemisco superueſtiri cupiens ut absorbeatur quod mortale est a uita. Sed & domini uox est: quibus prius dixerat: sancti estote quoniam ego sanctus sū: & n̄ i pleuerūt.

Ab homine iniquo & doloſo erue me. **Nemo magis iniquus atq; doloſus quam ille qui iniquitatis inuentor:** atq; emulator est sanctitatis: id est diabolus: qui introiuit in cor iudæ ut traderet xpm. Sed & homo ille fidelis quem prius diximus: hæc ait.

Expositio.

Quia tu es deus fortitudo mea. **S**cio me infirmū & fragilē: nec sentio me aliquā hēre fortitudinē in qua eruar: nisi tu saluaueris. **Q**uare me repulisti? **F**ortitudo nostra christus est qui tunc nos repellit cum peccauerimus.

Quare tristis incedo. dum affligit me inimic⁹. **T**ristis sū pp peccata mea: & iō affligor in tēptationibus uariis ab ipso inimico: qui superius homo iniquus dictus est. Vnde quia me cōturbant tēbre peccatorum: ad te qui lux es mundi cōfugio supplex.

Emitte lucem tuam & veritatem tuam. **T**u es lux qui dixisti: ego sum lux mundi. Tu es ueritas qui dixisti ego sum uia ueritas & uita: qui nos illuminare digneris: ut relinquētes mēdaciū diaboli sequamur ueritatem tuam. **I**psa me deduxerunt. **A**b errore p̄ti.

Et adduxerunt in montē sanctum tuū. **I**n ecclesiam tuā. **I**n tabernaculū tuū: **I**n illa cālesti hlerusalez: de qua alius psalmus ait. Quā dilecta sūt tabernacula tua domine.

Introibo ad altare dei. **M**ei ubi nō iā uitulos & arietes: sed meipsū exhibeā hostiā uiuā placentē illi. **A**d deum qui letificat iuuentutē meā.

Cum expurgato foermento ueteri in nouo me homine tāquā iuueniculum consolatur. **C**onfitebor tibi in cithara deus deus meus.

Per mortificationem carnis: quia crucifixus est mihi mundus & ego mundo: **Q**uare tristis es aīa mea. & quare cōturbas me? **Q**uia desidero uidere ī quo sp̄e posui **S**pera in deo quoniam adhuc cōfitebor illi salutare uultus mei & deus meus.

Ip̄sū cōfitebor: ab ipso peccata sua dimitti postulat. Ip̄sū salutare uult⁹ sui dicit: ip̄sū iuocat & adorāt. Quē & nos cōfitebimur: ut mereamur ei⁹ luce illuminari: uia dirigi: ueritate corrigi: uita locupletari. Vel salutare uultus mei de⁹ me⁹. Saluatio aīa meā de⁹ me⁹ ē: & uult⁹ hoc ē aspectus aīa meā deus meus est. **PSALMVS XLIII.**

In finem pro filiis chorā intellectus: psalmus David.

Horā interpretatur decaluatio: & dñs ī mōte caluariā fuit crucifixus. Filii chorā: filii xp̄i: sc̄ti apostoli uel martyres sunt. Vñ dictū ē: nō p̄nt filii sp̄sī lugere: quādiu cū illis est sponsus. Intellectus: hoc ē intelligam⁹ illū q̄ initiū sumpsit secūdu carnē ex tempore: & ante sēcula ē genitus. Vel intellectus ē: ut intelligamus de p̄speritate p̄nti peccatorū: & de tribulatione p̄nti sc̄tōr. Psalm⁹ nō anteriore facta docet: s̄ ecclesiā ī xp̄o renasci p̄nūciat: ac fideles ī ea puocat ad agone oñdēs neminē posse nisi q̄ legitie certauerit coronari. ī quo ēt plerūq; uoces marty: p̄ferūt

Eus auribus nostris audiui⁹. **P**er spirituale sensum cognoui⁹ iuxta illud domini. Qui habet aures audiendi audiat. **E**t patres nostri.

Apostoli & prophete quorum p̄dicatione renati sumus ad uitam. **A**nnuntiauerunt nobis. Opus quod operatus est in dieb⁹ eoz. **I**n diebus antiq̄s.

Annuntiauerūt prophete quā sūt gesta illoz tēpore. Annuntiauerūt apostoli q̄ te uiderūt o pantē. **A**dan⁹ tua gētes disp̄didit & plātaſti eos. **D**isperdidisti ab ecclesia onera uitioz: & plantasti ornamenta uirtutum: idēst homines iustos qui fructum exhibeāt sanctitatis.

Afflixisti populos & expulisti eos. **I**llos q̄ te relicto ad idolatriam declinabāt. **S**ed in mansuetudine mentis. quia beati mansuerūt. ipsi hereditabunt uiuentium terram.

Et brachium eoz non saluabit eos. s̄ dextera tua & brachium tuum. & illuminatio faciei tue. **D**extera patris xp̄s ē: ut illud: dextera enim sua exaltauit nos: idēst brachium: sicut alibi: & brachiū domini cui reuelatum est: Ipse & illuminatio ut ibi: in lumine tuo uidebimus lumen. Hic est igitur missus a patre ut liberaret suos. Et cur eos liberauerit adiecit. **Q**uoniam cōplacisti in eis.

Vult. n. de⁹: ut sicut ei bñplacitū ē ī filio: ita & nos bñplacētes simus in ipso: si uolumus liberari. **T**u es ipse rex me⁹. **Q**ui in me regnas: & non peccatum. **E**t deus meus.

A quo sum acquisitus. **Q**ui mādās salutes Jacob. **H**oc ē populo xp̄iano: q̄ sup plantato seniore mandatum salutis per doctrinam prophetica atq; apostolica suscepit.

Inte inimicos nostros ventilabimus cornu. & in nomine tuo spernimus insurgentes in nos. **A** cornib⁹ aliqd uētilatur: ut sedechias q̄ fractis duob⁹ ferreis cornib⁹ dicebat: sic uētilabis totā syriā. Cornu uero nostrū xp̄s ē. Idē & nomen patris ī quo aduersarii nostri uel uētilātur uel spernuntur.

Non enim in arcu meo sperabo. & gladius meus non saluabit me. **S**ed uirtus tua. **S**aluasti enī nos a tribulationib⁹ nostris. **Q**uia ī armis meis spare nō debeā: hāc cā ē qd saluasti nos semp a psequētibus: & absq; nostra uirtute nostrōz gladio custodisti.

Saluasti enī nos de affligentibus nos. & odientes nos auerse sunt potestates. **Q**uibus confusus a christo domino liberati sum⁹. **I**n deo laudabimur tota die.

Quia ipse ē laus & gloria nostra. **E**t in nomine tuo cōfitebimur in secula. **Q**uod a te xp̄o xp̄iani uocamur. **N**unc autem repulisti & confudisti nos.

Cum ait nunc præsens tempus ostendit. Ergo in præsenti tempore ad exercitationē repellimur ut in æternum glorificemur. Sepe enim & martyres ī tempore.

Et non egredieris in uirtutibus nostris. **V**t nos

Ut nos in posterum perpetua uirtute corroborares.
Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros. **S**ic & petrum dominus retrorsus conuertit: ut in melius repararet. Ergo & nos debemus retrorsum conuertere: ne in uicis prauis perduret iter nostrum. Debemus & inimicos nostros ante nos habere: ut sciamus quod cauere debeamus. Quod & si post christum conuertimur ut petrus: habentes eum ante nos nihil ultra metuemus.

Et qui oderunt nos diripiebant sibi. **P**ropter nomen enim nomen tuum diripiebant nos: cum in carceribus in plagis in reliquis nos uexaret tormentis. Sed non nos separauit a charitate tua illa tribulatio.

Bedisti nos tanquam oues escaz. **S**icut enim dominus tanquam ouis ad occisionem ductus datus est esca populis cum dicit nisi manducaueritis carnem filii hominis non habebitis uitam in uobis: ita & sancti sicut superius diximus in multis tribulationibus dati: facti sunt pabulum gentibus uel cum alimenta aeternae uitae ministrant: uel dum rapacitate eorum de suis eruntis exsanciant.

Et in nationibus dispisti nos. **U**t ad tempus dominarentur nostri.

Aendidisti populum tuum sine pretio. **U**sque nunc de se loquuti sunt martyres: nunc de iudaeorum populo dicitur: quod dicitur est in petris ueris ueritatis: & ideo sine pretio: quia non est effusus agni sanguis pro eis.

Et non fuit multitudo in commutationibus nostris. **V**ilius enim erat merces quam fuit uendita: ideo non est commutatio facta. Nam dominus populum quem emit non auro neque argento sed pretioso ac proprio eum sanguine comparauit: sicut ait petrus apostolus.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris. **S**ubstantiationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt.

Vicini dicti persecutores: propter habitationem mundanam: quae saepe exprobrat irridendo dicentes. Veniat deus uester: & eruat uos de manibus nostris.

Posuisti nos in similitudinem gentibus.

In tua utique similitudine: ut sicut te mundus odio habuit prius: ita & nos deinceps odiret.

Commotionem capitis in populis. **S**icut enim in passione tua transeuntes mouebant capita sua: ita & in martyribus tuis faciunt. Sed & si quis nunc in te pie uoluerit uiuere: protinus iniqui blasphemant cum irrisione: uel capitis commotione.

Tota die uerecundia mea contra me est. & confusio faciei meae cooperuit me.

Dominus in assumpta loquitur carne: quod pro nobis uerecundiam patitur: maledicitur atque confunditur usque ad ipsum etiam patibulum crucis.

Auoce exprobrantis & obloquentis.

Cum ei diceretur: si filius dei es descende de cruce. **A** facie inimici. **I**uda.

Et frequentis. **P**opuli iudaici. **H**ec omnia uenerunt super nos nec obliti sumus te.

Martyres ista dicunt. Quia omnia quae tu domine Iesu pertulisti & nos eadem pertulimus: sed te semper confessi sumus.

Et inique non egimus in testamento tuo.

Sed ueraciter te praedicauimus. **E**t non recessit retro cor nostrum.

Ut errores phanaticos unde digressi fuimus sequeremur.

Et declinasti semitas nostras a uia tua. **A**ctio nostra non est a tuis iustificationibus separata.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. **I**n corpore isto in quo uersamur & affligimur propter te.

Et operuit nos umbra mortis. **B**ene umbra mortis in hoc saeculo opprimit & non ipsa mors: quia martyres uel reliqui sancti: & si affliguntur & si morti destinantur: uiuunt tamen deo: & haec mors umbra eis est & non ueritas mortis.

Si obliti sumus nomen dei nostri.

Idem christum. **E**t si expandimus manus nostras ad deum alienum. **A**d idolum.

Nonne deus requirit ista: Ipse enim nouit abscondita cordis. **Q**uod cognoscat deus cogitationes hominum: ipse in euangelio perdit ad phariseos dicens. Quid cogitatis nequam in cordibus uestris? Sic & martyres dicunt. Si alicubi excessimus a uicis dei: ipse qui archana cordis nouit inquirat.

Quoniam propter te mortificamur omni die.

In diuersis tribulationibus opprimimur propter te: sed sponte praebemus colla cedentibus.

Estimati sumus ut oues occisionis. **D**ixeras enim: quod missurus nos es tanquam oues in medio luporum. Nunc autem quia ab his temptationibus elongatus es: & tanquam si in naui dormiens non nos a tempestate defendis excitamus te domine confessione supplici deprecantes.

Exurge. quare dormis domine? **E**xurge ne repellas in finem. **U**t qui mortuus es pro nobis & resurrexisti exciteris in cordibus eorum qui te mortuum confitentur & resurrexisse non credunt: ut tandem desinentes nos persequi non usque in finem aeternae mortis intereant.

Quare faciem tuam auertis? **A**uertit enim deus faciem ad tempus: ut probet electos suos.

Obluisceris inopiam nostram & tribulationem nostram?

Patimur inopiam pro nihilo habentes huius mundi diuitias regnum caeleste desideramus. **T**ribulamur enim cum elongatur desiderium nostrum.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra. **U**t ab illis inclinaremur quos uentus ut puluerem a facie terrae proicit.

Conglutinatus est in terra noster noster.

Ac si diceret. Caro infirmatur sed sensus in caelestibus est attentus.

Exurge domine adiuua nos. & redime nos propter nomen tuum.

Clam tuum in tribulationibus auxilium mereamur: ut liberemur ab his praesentibus non propter meritum nostrum: sed propter nomen tuum.

Expositio.

In finem pro his que commutabuntur filiis chore. ad intellectum canticum pro dilecto:
Pro quo in hebreo ita: Lamanasse alfofanim: labire chore: meschil sir ididoth: quod nos in latinum uer-
 timus. Victori pro liliis filiorum chore: eruditionis canticum amantissimum.

PSALMVS

XLIII.

Quod aut ait pro dilecto: totus psalmus refertur ad xpm. De quo pater loquitur in euange-
 lio. Hic filius est meus dilectus in quo mihi complacui. Vel psalmus spiritualium nuptiarum
 continet sacramentum: id est coniunctionem christi cum ecclesia. Initiatur ergo a uoce paterna.

Non de coniunctio-

Rectauit cor meum uerbum bonum.

ne corporea: sed de corde protulit equale sibi uerbum per quod facta sunt omnia. Bonum
 est enim hoc uerbum quia quod factum est in eo uita est.

Bico ego opera mea regi.

Loquor ipsi uerbo regi filio: & cuncta perficiuntur.

Lingua mea calamus scribe uelociter scribentis.

Sicut enim quae scri-

buntur non sunt leuia neque facilia: sed utilia atque salubria: sic & dei eloquium tamquam scribatur ita perfici-
 tur. De uelocitate uero: hoc est quod non tardatur quae dixerit sed uelociter adimpleretur. Vel calamus di-
 citur: & ad quod pertinet calamus? Aut quomodo comparatur calamus christo? Quia sicut pertinet petra ad christum: leo
 dextera: mons: uel alia his similia: sic pertinet & calamus. Sed quia mensurator & scriptor est: unde dixit
 in propheta: surge & accipe calamum & metire templum & ciuitatem: calamus scribae: scriba ipse est
 christus. Vnde dixit in euangelio: omnis scriba doctus in regno caelorum: similis est patrifamilias. Ve-
 lociter scribentis. Quia nullus tam cito scribit sicut ipse dominus in cordibus sanctorum scribit. Quid
 scribit: nisi fidem spem & charitatem suam? Verbum praedicationis tribuit.

Spectosus forma prae filiis hominum.

Et non ex aequo ut alius homo: sed

cum homo dei filius intelligatur: & ideo pulchrior dicitur praeter alios filios hominum. Forma autem de qua
 loquitur non magnitudini deputanda est sed decori. Vel quomodo speciosus: dum aias dicit: uidi-
 mus eum non habere speciem neque decorum? Sed quasi despectum & humiliatum & percussum & flagella-
 tum a deo? Propheta aias ex persona iudaeorum dicit hoc: quia illi humanitatem carnis quasi purum
 hominem esse crediderunt. Sed hic propheta secundum diuinitatem loquitur. Item aias propheta presciebat per spiritum
 sanctum illam humanitatem a foris quod uiderunt iudaei: sed intrinsecus diuinitatem non potuerunt intelligere.

Diffusa est gratia in labijs tuis.

Cum morbos uerbo curas:

cum mare quiescere facis: cum uentis silentium indicis: cum febrem discedere iubes: cum lazari uo-
 cas & uenit: patrem interpellas & audit: & non solum audit sed etiam & respondet: omnia quae lo-
 quaris gratia labiorum tuorum perficiuntur. Diffusio in scripturis sanctis: gratia spiritus sancti est uel
 christi. Diffusa est gratia spiritus sancti in baptismo in specie columbae. Cum descendit in capite uenit
 in barbam: deinde in oram uestimenti eius. Caput nostrum christus est: barba sancti apostoli: ora ue-
 stimenti eius sancti praedicatores: sicut ait propheta. Sicut unguentum in capite quod descendit in bar-
 bam aaron: & quod descendit in oram uestimenti eius. Gratia in labijs tuis: quia lex per moysen data
 est: gratia & ueritas per Iesum christum facta est.

Propterea benedixit te deus in eternum.

Ob hanc gratiam. Nam cum semper christus dominus in
 patre fuerit benedictus in assumpta benedicatur carne cum descendente spiritu sancto super eum in baptismo dicit pater:
 hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Vel benedixit pater deus filium suum: & christus suam ecclesiam.

Accingere gladium tuum circa femur tuum potentissime.

Gladium cir-

ca foemur. Per gladium uerbum: per foemur incarnatio. Accingit homo gladium ad pugnandum
 sed accingere gladium potentissime. Ac si dicat propheta. Tu christe indue carnem: pugna contra
 diabolum & libera genus humanum de inferno. Accingere gladio uerbi praedicationis: qui diuisit
 filium a patre: filiam a matre: nurum a socru. Circa foemur tuum super carnem assumptam. Potentis-
 sime non segniter neque leuiter: sed uiriliter.

Specie tua & pulchritudine tua.

Sanctitate atque iustitia: uel ad diuinitatem pertinet.

Intende prospere procede & regna.

Si tibi intendis: semper tibi prospe-
 ra erunt. Procede id est de caelo ueni: Et regna quia regnum diaboli antea erat. Vnde dicimus in ora-
 tione dominica. Veniat regnum tuum in nobis: & discedat regnum diaboli. Intende prospere uide
 foeliciter. Procede de thalamo uteri uirginalis: & regna oppressio mortis imperio.

Propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam.

Veritas ipse christus: quia

ipse est ueritas unde de illa muliere dixit ad iudaeos. Qui sine peccato est uestrum: prior in illam la-
 pidem mittat. Mansuetudo quando dixit: non ego te condemnabo. Iustitia quando dixit uade mu-
 lier: & amplius noli peccare. Propter ueritatem qua illa quae per prophetas promiseras adimplesti:
 & mansuetudinem: quia sicut ouis pro uita populi immolatus: & iustitiam cum non potestate sed hu-
 militate eripuisti hominem.

Et deducet te mirabiliter dextera tua.

Potentia siue uirtus: uel potestas deducet te: hoc est in caelo.

Sagitte tue acute.

Praedicationes corda

hominum transigentes. Acutae quia usque ad interiora cordis penetrant.

Populi sub te cadent in corda inimicorum regis.

A compunctione

- A** compunctione prædicationis in corde corrunt. ut non superbiant sed humiliter credant. Qui fuerant non credendo inimici regis. fiant credendo amici. Quia christi inimici erant. postea amici effecti sunt.
- S**edes tua deus in seculum seculi.
- N**on temporalis sed æterna. Vel sedes dei sancta ecclesia est. aut anima. quia anima est sedes sapientiæ.
- V**irga directionis virga regni tui.
- P**er uirgā correptio disciplinæ. quia per ipsam regulam ueritatis corda illorum diriguntur quæ tortuosa erant.
- D**ilexisti iustitiā & odisti iniquitatē.
- I**dest madata dei patris impleui. & odisti iniquitatem. Nō qđ odiū cadat in deo. sed odire deus dī. i. repudiare. Iniquitas ipse diabolus intelligitur. Vel uirga disciplina cælestis accipitur. p̄ quā iniquā tortuositatē nr̄am quā odinit ad suā direxit iustitiā.
- P**ropterea vnxit te deus deus tuus.
- D**eum inquit apostolus & xpm. deus illū fecit.
- O**leo letitiæ p̄ consortibus tuis.
- A**lii reges qui typum illius prætulērunt & regnando consortes dicti sunt. oleo corruptibili sunt inuncti. hic uero filius dei a deo patre oleo exultationis. hoc ē resurrectionis. ascensionis. dominationibusq; est delibutus. quia xps natura unctus nos per gr̄am. qđ in illo pleniter fuit diuinitas. nā in sanctis pro parte datur.
- M**irrha & gutta & cassia a uestimentis tuis.
- M**irrha pro sepultura ponitur. gutta contra uenena accipitur. in cassia hō qui saepe aibor dī demonstratur. Ergo defluerunt hæc a uestimentis eius. i. ab assumpta carne qua uelut uestimentū se diuinitas circumdedit. Stillauit odor mirræ: cum est traditus sepulturæ. Fluxit gutta. cum compræssa serpentis uenena. tartarea restrinxit incēdia. Prodiuit & cassia. cum in eo homine per quem euicit inferos ascendit in cælos.
- A** domibus eburneis ex quibus delectauerunt te filie regum in honore tuo.
- D**omus eburnea p̄ magnitudinē elefantorū domus amplas accipimus. Ampla est. n. uia quæ ducit ad p̄ditionem. Sed ebur nisi radatur limis. diuidatur seris. ac subulis p̄foretur. obscurū & horribile est. Sic & apostoli erant anteq̄ uocarentur & inhabitarentur. Sed postq̄ uocati sunt. seris secti. ungulis rasi. scalpellis scalpti. flāmis igniti. ac diuersis suppliciis elimati. facti sunt domus dei in qua ipse xps dignaretur inhabitare. Hōr exēpla sequentes martyres effecti sunt suorum corporum reges. Istorum regū sunt filia: aīæ sanctæ. quæ xpm delectatæ sunt. honorando nomen maiestatis ei⁹. & p̄conando misericordiā eius. A domibus eburneis. de quibus lætificauerunt te. Multi per errorem pro domibus gradus dicunt. quia apud græcos uerbum bap̄sam utrumq; significat.
- A**stitit regina a dextris tuis.
- Q**uia nihil est in regno tuo sinistrum.
- I**n uestitu deaurato.
- S**piritualis credulitatis ornamēto.
- C**ircundata uarietate.
- G**entium ac populorū: Ipsi nunc ecclesiæ p̄pheta loquitur. Regina ecclesia est. Vñ dicit in cantico canticoꝝ. Quæ est ista q̄ ascendit dealbata. innixa sup̄ fratruelem suum? Regina dī. quæ regit sua uitia & peccata. A dextris tuis. Vt illud. statuet quidē oues a dextris suis. qñ dicitur? erit. Venite bñdicti patris mei percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. In uestitu. idest non nuda sed uestita sensu spirituali. Circumamicta uarietate. De septuaginta & duabus linguis. idest de diuersitate gentium: gratiarum actione.
- A**udi filia & uide.
- C**rede ut munderis. Filia quia ab eo renata. Sponsa. quia ipsi es sociata. Vel christus uocat ecclesiam suam per fidem. Filia dicit. ut casta sit mente & corpore.
- E**t inclina aurem tuam.
- H**umiliter ac sapienter ausculta uel desidera & audi aure cordis: ut illud. Qui habet aures audiendi audiat: & uide: hoc est de oculis cordis ut de⁹ uidetur: ut ait. Beati mundo corde. quoniam ipsi deum uidebunt.
- E**t obliuiscere populum tuum.
- C**onsortia demoniorū: uel uitia & peccata.
- E**t domum patris tui.
- D**iaboli qui te prius genuerat: quia totus mundus in maligno positus erat: Ideo inclina aurem tuam.
- Q**m̄ concupuit rex decorem tuū.
- X**ps Iesus a quo regeris qđ nigra eras in domo patris: nunc aut̄ ascendis post baptismū uel uitis abluta uel gratia fidei candida.
- Q**uia ipse ē domin⁹.
- A** quo redēpta es.
- D**eus tuus.
- Q**uem nunc relictis simulacris excolis & adoras: Quomodo dicit speciem & pulchritudinē tuā. cū non tantū pulchra nec speciosa quaz̄ antea foetida & deformis erat ecclesia. Sed postea pulchra & speciosa per lauacrum baptismi: quia iustus pro impiis mortuus est: idest christus mundans eam per lauacrum sanguinis sui ut ait apostolus non habentem maculam aut rugam.
- E**t adorabunt eum filie tyri.
- T**yrus interpretatur angustia. Filia: tyri filia: angustia. Ipsi adorant xpm: qui sunt in angustia: Vel animæ credentes ex gentibus.
- I**n muneribus vultus tuus deprecabuntur diuites plebis.
- I**stæ recōdentes thesauros suos: de corde te mūdo: regunt: qđ ubi sunt thesauri eorū ibi erit & cor eorū. Fecerūt hoc magi qđ cū thure & myrrha & auro uenerūt: qđ nō tantum uerbis sed et muneribus adorauerunt christum.
- O**mnis gloria eius filie regis.
- A**nimæ fideles.
- A**bintus in simbulis aureis circumamicta uarietatibus.
- S**uperius diximus uarietate gentium hic gratiarum: Omnis gloria eius filia: regis ab intus. idest seniores ecclesiæ: uel reges & potentes qui habent modo spem fidem & caritatem: ipsi op...

Expositio.

tulerunt ab intus. hoc est in conscientia ecclesie. In fimbriis aureis circumamicta uarietate non solum littera sed et sensu spuali illi qui intrant optulerunt. uel uarietate uirtutum repleti sunt.

Adducunt regi uirgines post ea proxime eius. **P**er una ecclesia apostolica institutione fundata: multi conuertuntur ad xpm.

Afferentur tibi in letitia et exultatione. **N**on in tristitia peccati neque in lachrymis poenitentiae. sed in letitia uirtutum et exultatione gratiarum adducuntur in templum regis. Vidit. n. Ioannes Hierusalem ciuitatem sanctam descendente de caelo habentem claritatem dei. sed templum in ea non uidit. Dominus inquit est templum eius. Inducetur ergo in hoc templum uirgines iste hoc est anime sanctorum. ut conformes efficiantur corpori glorie eius.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. **F**uerunt ecclesia apostoli patres tui. quia ipsi te genuerunt. Nunc autem quia illi recesserunt a mundo: huiusmodi pro his episcopos. filios quia te creati sunt. Sunt. n. et hi patres tui. quia ab ipsis reueris.

Constituit xps sanctos suos super omnes populos. In nomine. n. dei dilatatum est euangelium in omnibus finibus mundi. in quibus principes ecclesie. i. episcopi constituti sunt.

Memores erunt nominis tui. in omni generatione et progenie. **I**deo memores erunt. quia nunquam obliuiscuntur. semper te predicant. siue edificabunt in generationibus sanctorum.

Propterea populi confitebuntur tibi in eternum et in seculum seculi. **O**b eorum predicacionem semper tibi delicta populi confitentur tuam gloriam enarrabunt. tuam laudem annuntiabunt.

In finem pro filiis chore: pro archanis. psalmus David.

Pro archanis. i. pro occultis de uocatione gentium. et de reprobatione iudeorum. psalmus docet nos spiritum nostrum in illum debere ponere. qui solus potest de tribulationibus liberare.

PSALMVS XLV.

Deus nostrum refugium et uirtus: adiutor in tribulationibus que innouerunt nos nimis.

Plenus est. n. mundus erunis atque pressuris. ideoque quia sunt alia adiutoria regum: uirtutes potentium: refugia ciuitatum: nostra munitio xps est. qui nos ab his potenter eripere potest.

Propterea non timebimus. **Q**uia in ipso credulitatem habemus.

Non turbabitur terra. **G**eneratio iudeorum qui terrena sapiunt.

Et transferent montes in cor maris. **P**redicationes apostolicas in corda gentium huius mundi. sicut in euangelio. Si habueritis inquit fide sicut granum sinapis. dicetis huic monti transire. et faciet. In corde maris. i. in gentilitate.

Aque populi. motus demones intelliguntur. **S**onnerunt et turbate sunt aque eorum. Qui tunc turbati sonum dederunt. cum euerforibus simulacrorum uel resisterunt. uel mortem parare uoluerunt.

Conturbati sunt montes in fortitudine eius. **E**xcelliores seculi potestates.

Fluminis impetus letificat ciuitatem dei. **P**ost euerfos cultus demoniorum ablutio baptismi uel irrigatio spiritus sancti letificat animam. ciuitatem dei. siue ecclesiam. que est ciuitas dei. que super montem posita non absconditur.

Congregationem fidelium. in qua per fide habitat. **S**anctificauit tabernaculum suum altissimus.

Sed firmatur ut ait. ne timeas maria uel ecclesia in tribulatione. **D**eus in medio eius non commouebitur.

Inspectione sancta: quam mundum promerebitur cor. Beati. n. mundo corde. quoniam ipsi deum uidebunt.

Conturbate sunt gentes. **V**itiorum ac criminum. **E**t inclinata sunt regna.

Potestates demoniorum sub potestate christi. **D**ederunt vocem suam. **I**n predicationibus.

Anota est terra. **O**bstupuerunt gentes in incredulitate sua hoc est gentilitas de infidelitate ad fidem christi.

Bis uirtutum nobiscum. **P**er assumptionem carnis particeps factus est nobis. Ideo et emanuel hoc est nobiscum deus. Dominus uirtutum angelorum et hominum.

Susceptor noster deus iacob. **I**pse uirtutum dominus. qui uicit diabolum. Ipse susceptor noster ut nos in eternum conseruet. Adiutor deus iacob. Per iacob. supplantatio uitiorum.

Uenite et uidete opera domini. **X**ps uocat suam ecclesiam ad fide uel ad credulitatem. Vide te. i. intelligite opera domini. Virtutes domini uel opera domini. quia iuxta Danielis lapid excisus de morte sine manibus. comminutis regnis mundi: occupauit latitudinem omnis terrae.

Multa enim signa uel ante aduentum corporeum. uel post illum ostendit in populis. **Q**ue posuit prodigia super terram.

Auferens bella usque ad fines terre. **O**ia bella in aduentu domini quieuisse: multorum narrant hystoria: Sed et nunc in ecclesia sua quotidie bella coercent: ut non seruiant uel heretici uel iudei. Vel auferes tollens bella hoc est pugnam. quia semper est pugna uitiorum et peccatorum. Usque in fines terrarum: usque ad fines seculorum. Dominus auferat a nobis istam pugnam: nam per nos non possumus. Arcum conteret: occultas malorum insidias Et confringet arma: presentes pugnas. Et scuta comburet igni: insanas diaboli protectiones fantasiasque omnia illo igni spirituali consumit. de quo ait: Ignem ueni mittere in terram: hoc est in ecclesiam.

Vacate et uidete quoniam ego sum dominus. **E**go feci et ego feram: ego creauit et ego sustineam: redimam uos. et dimittam peccata uestra ait dominus: Vacate ergo ut me cognoscatis: et non in aliud conturbemini.

Exaltabor in gentibus. **Q**uae fuerint ad credulitatem conuersae. **E**xaltabor in terra.

Si ex iudeorum gente ad me reuerfi fuerit quos non terrena saepe manifestum est. **B**is uirtutum nobiscum. susceptor noster deus iacob.

Sep. n. cum creditibus digniter inhabitat: sicut apostolis post resurrectionem pollicere dignatus est dicens. ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem seculi.

Quadragesimus

Super Psal. xlii. & xliii.

Quadragesimuseptimus in finem pro filiis chorae. psalmus David.

Illi chorae: filii calui. Vox deridentis est. hoc est illos quadraginta & duos pueros dicit fuisse q Eliseu deriserunt: & dixerunt ascende calue ascende calue. & maledixit eos in nomine dñi. Et egressi duo ursi comederunt eos. Eliseus figurā xpi tenet. illi pueri figuram iudaeorum. qui dixerunt aue rex iudaeorum. Vnde paulus dicit. Nolite pueri effici sensibus. sed malitia paruuli estote. Venit medicus sanare egrotos. sed egroti occiderunt medicum. Vñ proprie demones intelliguntur. quia deuorauerunt corda illorum.

Psalmus uocē cōtinet apostolicā admonentē. ut in ipso solo latemur cui⁹ sum⁹ sanguine liberati.

Adnes gentes plaudite manibus. **S**pūs sctūs per prophetā uocat ad fidē oēs gentes uenire. Oēs gentes. i. totus mūdus simul plaudite manibus. Plaudere laudare. Plausus nāq laus dī. Gaudete in bonis opibus.

Jubilare deo in voce exultationis.

Voce sublimi dñm cōfitemini ipso corde. & oī membroꝝ officio exultate. Propter magnitudinē latitiā dicit. Vox exultationis est. qđ nec uerbis. nec lris. nec syllabis pōt hō cōprehendere qđ dñm laudare debeat.

Quoniam deus excelsus terribilis.

Ille q quodā irritabatur a iudaeis: obtētis gentibus excelsa caelos ascendēs. terribilis factus ē residens ad dexterā patris.

Et rex magnus sup oēm terram.

Non solum super iudaeorum gentem: sed super oēs nationes terrā. Vel super oēm terrā. i. super omnem ecclesiā. quia ecclesia terra dī. Xps super eam. quia data est ei potestas in terra & in caelo. Vel de quo nunc apostolici dicunt.

Subiecit populos nobis: & gentes sub pedibus nostris. Elegit nobis hereditatem suam.

Subiectas sibi a xpo gentes: & populos dicunt. quoz malicia cōculcata. dignos in hereditatē xpi fecerūt. Vel hereditas xpi sancta ecclesia est. uñ dixit alio loco. Dñs pars hereditatis meae. Et nos sua & ille nra scđm illud. Portio mea dñs.

Specte iacob quā dilexit.

Depulchritudine. n. iacob elegit apostolos. q ab ei⁹ stirpe descēdentes hāc dicūt. Qđ aut eū diligat. audi prophetā. iacob dilexi. Esau aut odio habui.

Ascendit deus in iubilo.

Claruit. n. ascensio eius. in qua multitudo angeloz cū magna iubilatione dicebat. tollite portas principes uestras. iā redit uictor ex praeliis.

Et dñs in voce tubē.

In qua duo angeli tanq tuba illo ascendente apostolis clamauerūt. Hic Iesus q receptus ē a uobis sic ueniet quēadmodū uidistis eū euntē in caelum. Vel post uictoriā qua uicit diabolū sic ascendit. Vnde dicit in alio psalmo. Tollite portas principes uestras. & eleuamini portae aeternales & introibit rex gloriae. Vel sicut legimus in actibus apostolorum quando ascendit de monte oliueti. Viri galilei quid statis aspicientes in caelum? Hic Iesus qui assumptus est a uobis in caelum. sic ueniet quēadmodū uidistis eum euntē in caelum.

Psallite deo nostro psallite. psallite regi nostro psallite.

Qui oppresso mortis dominatu. carnem cum qua iacuit in tumulto euexit ad caelum.

Quoniam rex oīs terre deus.

Quia iā non solū in iudaea & Hierusalē notus sed in oī terra fidei lumine declaratus.

Psallite sapienter.

Vt q canitis per lram intelligatis spūaliter dicta.

Regnabit dominus super oēs gentes.

Quas in hereditate accepit a patre. Vnde & in alio psalmo dicit. Dabo tibi gentes hereditatem tuā & possessionem tuā terminos terrae. Vel excelsus dominus super omnes gentes. Dñs super caelos gloria eius.

Deus sedet sup sedem sanctā suā. **A**d dexterā patris. uel i angelis. qui pro innocentia eorum dicuntur sedes. qā non peccauerunt. Inde dixit. Caelum mihi sedes est. Deus sedet sup sedē sanctā suā hoc ē in ecclesia. Vñ dcm est. Aīa iusti sedes est sapiā.

Princes populoz.

Apostoli. **C**ongregati sunt. **A**d iudicandū. Vel principes populoz. i. seniores christianoz. Cuius figuram tenebat centurio. uel mō illi qui tenent ipsam fidē quam habuit Abraham. Vnde dictum est. Multi uenient ab oriente & occidente: & recubent cū Abraham Isaac & iacob in regno caelorum.

Cū deo Abraham.

Deus Abraham. deus uerus est qui est deus uiuentiū. cū quo isti iudiciū facient. Sic. n. & dñs in euangelio ait. Cū sederit filius hominis in sede maiestatis suae. sedebitis & uos super sedes duodecim. iudicantes duodecim tribus israhel.

Quoniam dii fortes terre nimis eleuati sunt. **D**ii sancti sunt: sicut ait idem propheta. Ego dixi dii estis & filii excelsi oēs. Eleuati sunt uehementer: Eleuati sunt per fidem & praedicationem. Vel illi qui eleuati sunt in superbia. & relictis caelestibus terrena concupierunt. qbus dī sicut hoies moriemini. Isti a deo Abraham uel apostolis eius sunt iudicandi. Nos uero oremus dñm. ut deposito oī tumore supbiae ita illi coniungamur in hoc saeculo: ut in iudicio. a sinistra parte disīti non inueniatur in nobis qđ damnet in poena: sed qđ pietate multiplici prouehat ad coronam.

Quadragesimuseptimus. Psalmus cantici filiis chorae Secunda Sabbati.

Per psalmū opus uel p̄dicatio intelligitur: Per canticū: scia & laus filii chorae sancti apostoli uel martyres: Prima sabbati fecit lucē: scda sabbati fecit firmamētū. lucē & angelos. Firma mentū hoies: Hec inde aliqd in nouo testamēto. Prima sabbati resurrectio: lux xps: Vñ dicit in euāgelio: Erat lumen uerū: qđ illuminat oēm hoīem uenientē in hunc mūdū: Scda sabbati firmata est ecclesia in fide. qñ dixit dñs: & super hanc petram edificabo ecclesiāz meā.

Expositio.

¶ Psalmus totus circa sanctam plebem. totus circa ecclesiastica mysteria cōmoratur.

Magnus dñs & laudabilis nimis.

¶ Vox ecclesiæ. Magnus dñs nō p cōparatione sed

pro magnitudine gloriæ suæ

Quasi interrogaretur. ubi magn⁹. ubi laudabilis. Respōdet

¶ In ciuitate dei nři.

¶ Aia sancta cui⁹ ciues atq; domestici boni act⁹ itelliguntur

¶ In monte sancto eius.

¶ In assumpto dominici hominis corpore.

¶ Fundat exultatione vniuerse terre.

¶ Terram quæ prius peccatis & maledictio

nibus subiacebat. ascensione sua occupauit. atq; in eā credulitatis suæ exultationem ac lætitiā dilatauit. Vel fundata fuit & est ecclesia in toto mundo in fide.

¶ Mons syon latera aqlonis ciuitas regis magni.

¶ Ad hūc montē. i. ad xpm dñm

acceserūt duo populi ex syon. unus de lateribus aqlonis q est ex pputio. alter a circūcisione. Xps ergo dñs q est pax nra. abstulit materiā inimicitia de medio & fecit utraq; unū. & collocauit in ecclesia sua q est ciuitas regis magni hos populos per fidē. Vel mons syon hoc est sancta ecclesia. De lateribus aqlonis. q. de malis est congregata. Vnde dictū est. ab aquilone exorientur mala q sunt sup terrā. Hic aquilo diabolus. cui dñs pfla hortū meū. hoc est ecclesiā tēptatiōibus. Vñ apostolus dicit. oportet hereses eē. ut q. pbatī sunt manifesti fiant in uobis. Vel ciuitas regis magni. hoc est sancta ecclesia.

¶ Beātus in domibus eius cognoscetur cū suscipiet eā.

¶ Suscepit eā per grām cognō-

scitur aut in gradibus eius. i. in apostolis uel reliqs p̄dicatoribus per quos ecclesiā fides annūtiata ē. Gra. n. sumus saluati p fidē. & hoc nō ex nobis. Dei donū est. ut nemo de se gloriatur. Vel in domib⁹ idest in sancta ecclesia. Cum suscipiet eā in fide. quia antea inter malos erat.

¶ Qm̄ ecce reges terre congregati sunt

¶ Principes sæculi quorum regnum in

cultu idolorum atq; demoniorum erat. Ex lateribus aquilonis idest diaboli. Accedentes uel congregati sunt. & conuenerunt in unum. idest in unitatem ecclesiæ.

¶ Conuenerunt in vñ.

¶ Lapidē summū angularē. in fundamēto fundatū.

¶ Ipsi videntes sic admirati sunt.

¶ Gloriā ac potentiā redēptoris. Vel uirtutes apostolorū admirati sunt. & cōmoti sunt de infidelitate ad fidē.

¶ Conturbati sunt. & cōmoti sunt tremor apprehendit eos.

¶ A conscientia delictorū. quia dictū est. a timore tuo concepimus & peperimus spiritum salutis.

¶ Ibi dolores ut parturientis. in spiritu uehementi.

¶ Cum corpora cohercere abstinētia cōperint in spiritu fortissimo idest sancto.

¶ Cōterēs naues tharſis.

¶ Humiliās superbiā gentiū. quia tharſis in principio suo a nauigatione negotiorū supba ac p̄cellens facta ē. Ideo hic cōparatur huic nauigio. q in huius sæculi fluctibus circūferuntur oī uento luxuriæ. atq; uanitatē. Ipsi nunc in ea credentes dicūt.

¶ Sicut audimus p prophetas. sic uidimus in ciuitate domini uirtutum. In ciuitate dei nři. deus fundauit eam in eternum.

¶ Vidimus in euangelio. q. a est ciuitas uirtutū.

Vidimus in ecclesia. quæ est ciuitas dei in illo regno magno fundata.

¶ Suscepimus deūs misericordiā tuā in medio templi tui.

¶ In ecclesia tua suscep-

imus sanctum spiritum. sicut & illi prius super quos. in actibus apostolorum est effusus.

¶ Scdm̄ nomen tuū deus. sic & laus tua in fines terre.

¶ Cum accepto spū sancto cunctas

gentiū locuti sunt linguis. sed & in amplitudinē fidelis populi semp tua laudatio cōmoratur.

¶ Iustitia plena est dextera tua.

¶ In his qui in iudicio in dextera parte sunt collocadi.

¶ Retetur mons syon.

¶ Ecclesia in xpo.

¶ Et exultent filiæ iude.

¶ Animæ confessorum. quia iudas confessio interpretatur.

¶ Propter iudicia tua dñe.

¶ Quia custodierunt ea. ut p̄nitentiā agerent. Vel iudicia tua. iudicia dei occulta. quia reprobati sunt iudæi. & electæ sunt gentes in fide.

¶ Circundate syon.

¶ Idest defendite ecclesiā i

credulitate nra.

¶ Ecōplectimini eaz.

¶ In caritate.

¶ Narrate in turribus ei⁹.

¶ Laudē & gloriā xpi. Narrate. hoc est p̄dicate. Turres. hi sunt principes ecclesiæ tuæ. q. turris fortis ē & undiq; specularur. Sic & sancti. & fortes. & speculatores debent esse in genus humanum.

¶ Ponite corda uestra in uirtute eius.

¶ Ne separemini a caritate quā docuit. Ponite.

hoc est intelligite. In uirtute eius. quia non solū docere. sed etiam opere debent implere.

¶ Et distribuite domos eius.

¶ O uos doctores ecclesiæ distribuite gradus ordinatio-

nū. canonice & sancte non p̄miis corrupti. non p̄sonas acceptione per adulationem dilapsi.

¶ Et enarretis in progenie altera.

¶ Non solum his qui credunt sed

& his qui credituri sunt. & quid inquis enarremus.

¶ Quoniam hic ē de⁹ de⁹ noster in eternum & in seculum seculi. & ipse reget nos in secula.

¶ Deus. quia per ipsum facti sumus. Rex quia ab ipso regimur. Ipse enim lubricos & tortuosos gressus nostros direxit in se. qui est uia pacis & pax nostræ salutis.

¶ In filiis chore. psalmus Dauid.

¶ PSALMVS. XLVIII.

Illi choræ. sancti apostoli uel martires sunt. Istum psalmum spiritus sanctus per prophetam in persona p̄dicatorum cantauit. Vel ideo iste psalmus eo quod doceat mundi diuitias cum uanis honoribus spernendas. cauendas etiam serpentis astutias. & omnem orbem ad audiendum dei uerbum instanter ammonet dicens.

Audite

Super Psal. xlix.

Audite hec oēs gentes: auribus percipite q̄ habitatis orbē. **S**apienter intelligite in spiritualibus auribus. quas dominus ad audiendū elegit. In euangelio autem cordis requiritur. unde deus auditur. Qui habitatis orbem. idest corpora uestra.

Quiq̄ terrigenē & filij hominum: in vnū diues & pauper.

Intelligendū est quod oēs habitatores terrā ad audiendū dei uerbū uocat. s. ut nulli hominum occulrēt diuina iudicia uel mādāta. Vel simul in unū diues & paup hoc est seruus & liber. Vel paup. unū dixit. Beati pauperes spū. qm̄ ipsos ē regnū cēlorū.

Loq̄tur illā sapiām. q̄ occulta est ab huius sæculi sapientibus. & reuelata est puulis. hoc ē ut cognoscant paruuli ecclesiā. q̄ xps est sapiā patris. de quo oēs propheta locuntur. Vel os meū loq̄atur sapiām. i. xpm̄ quem prædicat ecclesia.

Et meditatio cordis mei prudentiam.

Semp in corde meditabar. ut relinquētes hoies stolidā uanitatē. xpi prudentiā sequerentur.

Inclinabo in parabolā aurem meam. **Q**uia scit propheta xpm̄ dñm uenturū in mundū q̄ in similitudine loquatur. ideo se ad audiendū præparat. i. spūaliter intelligendū. Vel in clinabo aurē cordis ad humilitatē. In parabolā. i. in similitudine intelligam.

Aperiam in psalterio propositionē meā. **H**oc ppono ut qd̄ ille decalogus pdixit. si custodiatur. cēlestia regna largiuntur. Vel qd̄ pposui in corde. pdicabo in sermone. & intelligam.

Cur timebo in die mala. **I**n die iudicii. **I**niquitas calcanei mei circūdabit me.

Quia in calcaneo quisquis peccauerit labitur. Sed & iniquitas calcanei originale peccatum accipitur ex adam. ut dictum est ad mulierem. Inimicitias ponam inter te & serpentem. & semen tuum & semen illius. Tu obseruabis idest conteres caput suum. & ipse calcaneum tuum.

Qui cōfidunt in uirtute sua. & in multitudine diuitiarū suarū gloriāntur.

Isti labuntur in calcaneo. q̄ per illū nō incedunt. q̄ est uia ueritas & uita. Vel q̄ cōfidunt in uirtute sua q̄q̄ in habundantia diuitiarū suarū gloriāntur.

Si xps non redimit. q̄ se fratrem dixit apostolog. & resurgendo factus est primogenitus resurgentium nō redimet adā. q̄ primus hō mortuus nō resurrexit. Nā frater nī xps est deus & hō. q̄ nos redemit. Vel qd̄ nō redemit moyses redemit xps.

Nō dabit deo placationem suam.

Et q̄ non agit pœnitentiā per quā placatur deus. **E**t precium redēptiōis aīe sue.

Non fecit elemosinā p quā peccata delentur. **L**aborauit in eternū.

In tormentis ppetuis positus. **E**t uiuit in finem. **Q**uia nō interficitur. sed semper reparatur ad pœnā.

Non uidebit interitū. **N**on intelligit imminere sibi mortem.

Cū uiderit sapiētes morientes. **S**i uiderit hominem sapientē in deo ab hoc mundo migrare dicit. Quid huic ieiunia? Quid castitas? Quid elemosinā profuerunt? Nonne & ipse mortuus est? Tale quiddam & redemptori nostro iudæi insultantes dicebant. Nunquid tu maiores patre nostro Abraham qui mortuus est? Et propheta mortui sunt.

Simul insipiens & stultus peribunt. & relinquent alienis diuitias suas. **I**nsipiens ē. q̄ dei notitiā hēre cōtēnit. de quo apostolus ait. oīs ignorans ignorabitur. Stultus uero ē. q̄ in diuitiis. & nō in deo sperat. Perdūt ergo ambo diuitias q̄ ibi cōgregant ubi fures effodiūt & furantur.

Sepulchra eorum domus illoz in eternum. Tabernacula eorum in progeniem & progeniem.

Hac illis erit ppetua habitatio: q̄ nō resurgēt ut habeāt æternam uitā: sed ut dānentur in pœnā.

Uocauerunt nomina sua in terris suis. **S**ape. n. pagani super defunctorū epulantes sepulchra atq̄ in noīe eoz q̄ mortui sunt bibētes inania cū quodā modulamine cantant. sed nihil pdest i inferno dānatis.

Nō cū in honore eēt nō intellexit. **E**sse se ad imaginē dei formatū.

Cōparatus ē iumentis insipientibus & similis factus est illis. **D**eposita forma cēlesti. fact' ē in similitudinē insipientium iumentoz.

Hec uia illoz scandalū ipsis.

Quia de iudicio ad pœnā eos deducit. Mortu' nō resurrexit. q̄ frater xps ē de' & hō eos deducit.

Et postea in ore suo cōplacebant. **S**ed nihil proficit confessio in inferno.

Sicut oues i inferno positi sunt. mors depascit eos. **M**erito a morte depascūt. q̄ xpm̄ noluerūt hēre pastore.

Et dominabūt eoz iusti in matutino. **I**n resurrectione.

Et auxiliū eoz ueterescet in inferno. **H**abuerūt diuitias: sed cū descēderēt in infernū euānuit gloria eoz. q̄ nō q̄sierūt gloriā xpi. Qui nūc de se loq̄tur. Verūtū de' redimet aīaz meā. de manu i feri cū accepit me. Hō de' nō rapinā arbi rat' ē eē se equalē deo. sed semetipsū exinaninuit formam sciens serui: suscepta etiam morte resuscitatus paterna uirtute hominem qui corruerat reparauit.

Ne timueris cū diues factus fuerit hō: & cū multiplicata fuerit gloria dom' ei'. **N**ā cū interi

erit. nō sumet oīa neq̄ descēdet cū eo gloria eius.

Diuēs effect' ē iudas pditor uēdendo magistrū: sed nihil p̄ciū qd̄ assūperat secū cū moritur deportauit. Sic ergo nūc unusq̄sq̄ opp̄ssio pau

pe diues efficitur: & multiplicatur. Noli timere. cito p̄terit: & nihil secū de his q̄ rapuerat tollit. dño

in e angeliis sic dicente: Stulte hac nocte aīam tuā repetent a te: quæ autem parasti cuius erunt?

Quia anima eius in uita ipsius benedicetur. **B**enedicetur ab stul

tis propter potentiam. sed uictus affluentia ac potus: quid profuerunt? non de bene uiuente sed de

bene pascēte sententia est. Sed non hac excusant a pœnā.

Expositio.

- C**onfitebitur tibi cū benefeceris ei; **C** Tunc grās agit. quando aliqd lucti conquirit;
- C** Et introibit vsqz ad progenies patrum suorum. in eternum non videbit lumen.
- C** Magis in diuitiis quam in deo sperauit sicut parentes eius ideoqz de eo dicitur eicite eam in tenebras exteriores. ibi erit fletus & stridor dentium.
- C** Homo cū in honore eet non intellexit: cōparatus est iumentis insipientibz & similis factus ē illis.
- C** Non cognouit. quia hęc omnia ei a deo fuerant attributa. idcirco insipientia eius iumentis insensibilibus comparatur. Nos uero depræcemur dominum: ut ipse nobis tribuat intellectum: ut dum ea quæ uidentur abicimus. illa quæ non uidentur adipisci mereamur.
- C** Psalmus Asaph. **C** Asaph interpretatur congregatio.
- C** Psalmus discernit iustos ab impiis: cælestes a terrenis: sanctos a peccatoribus protestatur. In quo non propheta se locutū. sed ipm dñm pronunciat dicens. **C** PSALMVS. XLVIII
- D**eus deoz dñs locutus est. **C** Deus in trinitate pater & filius & spūs sctūs un⁹ de⁹ deoz deus. quia credentes deos uoluit nuncupari. Dedit. n. eis potestatem filios dei fieri. His qui credunt in nomine eius. Dñs autem est. eo quod oīum dominantīū dominetur. Et utiqz ipse: qui dudū in patriarchis loq̄batur atqz pphetis. & ipse nunc loq̄tur. Et qd inqz loq̄tur.
- C** Et vocauit terrā. **C** Non partem aliquam. sed andi quid adiecit.
- C** A solis ortu vsqz ad occasū. **C** Nihil reliq̄t. qd non sua uocatione faceret dignum.
- C** Ex syon species decoris eius. **C** Quæ est fides atqz credulitas. q̄ ex syon incipit. Vnde dñs in euangelis. Oportebat. n. hęc xpm pati. & resurgere a mortuis tertia die & prædicari in noīe eius pœnitentiam & remissionē peccatoz in oēs gentes incipientibus ab Hierusalem q̄ est syon.
- C** Deus manifeste ueniet. **C** Non occultus. Vel deus manifeste ueniet. hoc est in die iudicii: quia oīs hō eum uidebit. ut in apocalipsi ait. & uidebit eum omnis oculus.
- C** Deus nr̄ & non silebit. **C** Quia ad iudicandū uenit. iuxta illud. Tacui nunq̄d semp tacebo. Modo tacet. Tñ & si tacet iudicio. non tacet mādato. In primo aduentu tacuit. q̄a humilis apparuit.
- C** Ignis in conspectu eius ardebit. **C** Duplicē hic ignis intelligitur hēre uirtutē. illumi nat. n. & exurit: Gaudeant iusti. q̄a illuminātur ex eo. Timeant peccatores. q̄a exurendi sunt ab eo.
- C** Et in circuitu ei⁹ tēpestas valida. **C** Quæ flagellat & corrigit peccatores: triticūqz secernit a paleis. Et quos ignis exurit. tēpestas iuoluit. Et alio loco dicit. Purgabit areā suā. & cōgregabit triticū in horreū. paleas autē cōbaret igni i extingui bili.
- C** Et vocauit deus celū de sursum. **C** Apostolos uel reliquos scōs. q̄ despectis terrenis q̄ sursum sūt sapiūt.
- C** Et terrā discernere: populū suū. **C** Discernit at & terreos. ut cū cælestes ponūtur ad dexterā. hi ad sinistrā collocē tur. uel discernet populū suū. i. i futuro iudicio qñ dictur⁹ erit: ire maledicti i ignē eternū. Et ad scōs. ite i uitā eternā.
- C** Congregate illi sanctos eius. **C** O quā mirabiliter hęc euangelio sancto cōueniūt. Dñs. n. post dispositionē finis. audi qd dicit. Mittet filius hōis angelos suos cum tuba & uirtute magna. & cōgregabunt electos eius a quattuor uentis terræ a sumo cæloz. Et hic dicit congregate illi oēs sanctos eius. Intellige ergo p hęc unū ueteris nouiqz testamenti esse dispositore.
- C** Qui ordināt testamentū eius sup sacrificia. **C** In quoz miserationibz de⁹ sup oīb⁹ sacrificiis dlectaf. Vel ordināt. p̄dicat & iplēt testamētū nouū sup uet⁹. q̄a trāseūt uetera. & ecce scā sūt oīa noua
- C** Et annuntiabūt celi iustitiā eius. **C** Euangelizā. uel lex moysi.
- C** Qui de⁹ iudex est **C** Qui separare facit bonos a malis. Vel celi sancti. annūtiabunt & p̄dicabunt ut illud. celi enarrant gloriā dei. Iustitias eius mandata ei⁹. Qm̄ deus iudex ē. q̄a ipse est iudex uiuoz & mortuoz: & ad uocatus nr̄ est. & iudex est. & deus nr̄ ē.
- C** Audi pplus me⁹. & loq̄r tibi israhel. **C** Vox dei p̄ris ad populū iudaicū loq̄tur: audi popul⁹ me⁹: Aurē cordis requit. un̄ ait ppheta. Audiā qd loq̄tur i me dñs deus. & alibi audi israhel. dñs deus tu⁹ deus un⁹ ē: Vel accipe aures audiēdi. ut intelligas israhel.
- C** Et testificabor tibi. **C** Si mēte spūali sp̄pexeris. Vel testificabor tibi. i. per patriarchas & pphetas: sicut dixit. Ego sū q̄ sū.
- C** Quoniā de⁹ tu⁹ ego sū. **C** Deus sū oipotētia. tuus sūz aut deus p grām. nō simulacra muta & surda q̄ hactenus ueneratus es: Vel ego sū q̄ semp sum ipse.
- C** Nō in sacrificijs tuis arguā te. **C** Quia corde cōtrito delector. **C** Holocausta aut tua in cōspectu meo sūt sp̄.
- C** Si odorē recte orōnis tāq̄ suauitatis incēsu ad me usqz direxeris
- C** Nō accipiā de domo tua uitulos. neqz de gregibus tuis hircos. **C** Ista. n. sprauit: q̄a sanguis ueri agni effusus ē p peccatis populi mei. Vel non accipiā. de domo tua uitulos. idest i cōtinentes & superbos: Neqz de gregibus tuis hircos: hircos qui foetidi sunt i peccato.
- C** Quoniā mee sunt oēs fere siluaz. iumenta i mōtibz & bones. **C** Irrationabiles & diuersis modis uagātes hoīes: quos oportet uocationē filiī dei saluos fieri.
- C** Cognoni oīa uolatilia celi
- C** Siue hereticos siue diuites hui⁹ mūdi. q̄p mūdā supbiā & irrationabilem scientiā extolluntur.
- C** Et spēs agri mecū ē. **C** Quia ubi uoluerō rex oīum copia uel diffūdatur uel negatur: uel spēs agri mecū ē: uirtutes factæ ecclesiæ: Volatilia celi q̄ mihi offers turtures & colūbas: ego tibi de di: & oīa añq̄ fiāt: apud deū uiuūt: & q̄li loco eet & q̄li tpe uenirēt: & in pondere & in mensura oīa apud deū sūt: ut ait in euāgelio: Nā & capilli capitis ur̄i. oēs nūerati sūt: uel uolatilia celi scti angeli
- C** Si esuriero non dicam tibi. **C** Esurire dei ē: nō escis corruptibilibus. sed ut

TA Deus est enim orbis terre ⁊ plenitudo eius.

terræ sancta ecclesia. Ac si diceret suo eam esse sanguine redimendam.

T vetera hic sacrificia euacuanda esse declarat, Ideoq; in moribus bonis sacrificium requirit dicens.

¶ Hoc est sacrificiū acce

Inuoca me in die tribulationis tue: & eruā te & honorificabis me.

Deccatori at diris deus Querat enim in fide: magnificem' eū cū fuerimus a piculis liberati

¶ Audiant hæc doctores uel episcopi ecclesiæ & qui peccata populorū refecant p̄dicando, uñ san-
ctus paulus dicit. Manifesti sunt qui præceptum x̄i non sustinent.

Tu vero odisti disciplinā: et proiecisti sermones meos retro: sum.

ponebas. Vbi cucurriti cu fure participatus es adulterio, quando ei uel in adulatoriis laudibus, uel in consentaneis polupratiis es adiunctus. Quod dixi superius portionem transgredieris.

Tu autem abundauit malicia. et lingua tua concinnabat dolos. **T**illo male agente. tu

Sedens aduersum fratrem tuum loquebaris ⁊ aduersus filium matris tue ponebas scindere

Narrabo nomen tuū fratribus meis. Vel aliter. Fratres fortiores sancti. filii simplices, unū sanctus

tui loquax uas: qui tibi in baptismo est renatus. Et aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum: quem ecclesia dei sicut te ipsum p fidem exhibuit christo. **Hæc fecisti & taci**

Existimasti iniquz quod ero tui similis.

Et statim illa contra faciem tuam.

te reliquisti. ut illud: Quia si non annuntiaueris iniquo iniquitatem suam. sanguinem eius de manu
tua requiram. Utinam non in hoc fueris peccator.

Intelligite nunc hec qui obliuiscimini deum.

C Ne quando rapiat ⁊ non sit qui eripiat.
 Nel ad diez iudicii unde dixit ⁊ non est qui de manu mea

¶ Quia de oī bono qđ scti faciūt de' honoratur. uñ dixit paulus. Oīa q̄cūq; facitis in uerbo aut in

lis. Ob hoc me honorat ille corā angelis, qā ego eū honorificaui corā hoīb⁹ i sacrificiis laudis. ĩple-
nita qđ in evāgelis ē locut⁹ q ma cōfessus fuerit corā hoīb⁹ ego eū cōfitebor corā patre meo. S.

Salutare dei. **Salutaris dei patris filius est.** In hoc sacrificio indicat uia, quæ ducit ad uitâ. i. ad

In finem psalmus David cū venit ad eū nathan propheta: et intravit ad heriſebec

crimine, confitendo mala sua redeat ad salutem.

Confiteor immensam miseria ideo peto magnam misericordiam. Quia qui se miserum
putat esse de suis peccatis. cum illo facit deus misericordia: Quia minor misericordia est hic in

Maiores misericordia dicitur, quando, ipsum hominem quem creavit in futuro remunerat.

Expositio.

No magis sumptu miserationum, sed in
Emphasi, miserationum multitudine
ut, q. d. ex amon misera
tionum, id est p. p. in misericordia
p. p. relinquitur cor doli, ut uere p. p.
habeat deit. uideat.

Causa hic dicitur q. d. laus ar. m.
dare cupit, dupli. alia q. d. p. p.
ut se p. p. d. d. q. d. p. p. p. p.
ip. p. uideat.

Magnu est hoc p. p. maxime
ign. d. d. h. h. et p. p. p. p.
emphasi p. p. p. p.

Longu hic a p. p. uideat. d. d. p. p.
Sape d. d. p. p. in d. d. uideat.
Sed p. p. ille uos cadere p. p. h. d. d.
absq. in d. d. uideat. p. p. d. d. m.
d. d. et uos, no illu in p. p. Et in p. p.
d. d. d. d. q. d. uos h. d. in d. d. uideat.
p. p. uideat. uideat. d. d. p. p. uideat.
d. d. in p. p. p. p. uideat. ar. m. p. p.
esse, ar. uere uideat. uos, in d. d. uideat.
d. d. in p. p. d. d. q. d. d. d. p. p. uere
uideat. H. d. d. ar. m. p. p.
uideat. in p. p. uideat.

Deus hic dicitur in d. d. p. p.
Et in p. p. p. p. uideat. uideat.
quod p. p. d. d. p. p. uideat.
d. d. h. d. uideat. in p. p. p. p.
uideat. uideat. uideat. in p. p. p. p.
f. d. d. uideat. uideat. uideat. uideat.
f. d. d. uideat. uideat. uideat. uideat.

Tu adu. d. d. in p. p. p. p.
in p. p. ar. m. p. p. p. p.
significatione, in p. p. p. p.
d. d. p. p. p. p. uideat. uideat.
d. d. et p. p. p. p. uideat. uideat.
d. d. p. p. p. p. uideat. uideat.
d. d. p. p. p. p. uideat. uideat.
f. d. d. p. p. p. p. uideat. uideat.

Comparatione a medicina m. d. d.
p. p. a p. p. p. p. ar. d. d.
p. p.

Gaudiu existimat, si remissis p. p.
p. p. d. d. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.

Rursus ad p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.

Spiritu in d. d. p. p. p. p.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.
p. p. p. p. p. p. uideat. uideat.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum: dele iniquitatem meam.
Confugio ad miserationes tuas. ut grauibz uulneribus tyriacam remissionis infundas. Misera-
num dicit. quia multa sunt peccata mea. & miserationes tuæ multæ. unde dicit propheta in alio lo-
co. Miserationes tuæ multæ sunt domine.

Amplius laua me ab iniquitate mea. & a peccato meo munda me.
Expeto ut ea ablwas fonte misericordiae. qui non uis in æternum peccati uulnera referuare. Ac si
dicat. Tu potes plus mihi remunerare. quam ego intelligam rogare.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. **Ante faciē. n. meam eas pono.** Si tu
pnuntias in cōfessione tua peccata deus ignoscet tibi.

Quia mea peccata a tuæ bonitatis diuini separant. Quia non trado illud in obliuionem. propo-
no illud semper ante oculos meos. Quia tu si ponis illud ante te deus illud non ponit ante se.

Tibi soli peccaui & malum coram te feci. **Tibi enim delinquit quisq. cū peccauerit**
qa tu solus sine peccato es. dicēte apostolo. Est deus uerax. oīs at hō mendax. Vel dicit David. Ego
peccaui. & tu solus sine p. cō. sicut dicit Isaias. Qui p. cō. nō fecit. nec inuētus ē in ore ei⁹ dolus. uel il-
lud. Quis arguet me de peccato. Et itē dicit. Venit princeps mūdi huius. & in me nō inuenit q. cūq.

At iustificeris in sermonibus tuis. & vincas cum iudicaris.

Quia tu rectum iudicium iudicas. Nos transgressores & peccatores. Ille fuit iudicatus & damna-
tus. unde dictum est. Iustus ab iniquis iudicatus est. Sed ille in futuro iudicio erit alios iudicaturus.
& condemnaturus. Iustificatus es domine Iesu in sermonibus tuis. cum ductus pro populi peccatis
ad mortem non est inuentus dolus in ore tuo. Vicisti iudicatus. cum in te nihil dignum morte prin-
ceps tenebrarum inuenit. Consuetudo prophetæ est. ut acta pro agendis loquatur.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. & in peccatis concepit me mater mea.

Hic uersiculus totius generis humani casum exponit. sicut in iob. nec si unius diei sit super terram.
potest esse mundus a sorde peccati. Concipitur aut & nascitur in originali peccato qd ex adam trahi-
tur. sed baptismo per gratiam christi purificatur. Vel ut iustificeris in sermonibus tuis: & uincas cum
iudicaris. Hunc locū diligentius in epistola ad romanos paulus edisserit. qd deus cū possit de nobis
iudicis auctoritate discernere. nō hoc facit. sed nobiscum uult iudicare ut magis iustitia appareat iu-
dicantis. In peccatis concepit me mater mea. Obscurus locus: & altius retractandus. Quis uideat?

Ecce enim ueritatem dilexisti.

Cum prophetam peccantem per famulum increpasti. Veritatem dilexisti. Veritas christus est qa
pater diligit filium suum. uel diligit confessionem ex ore peccatoris.

Incerta & occulta sapientie tue manifestasti mihi.

Hoc est quod in alio loco ait. Reuela oculos meos. & considerabo mirabilia de lege tua. Incertu
& abditum mihi erit. si remittis tale facinus. Sed manifestum est. cum ignoscere dignatus es delin-
quenti. Sapientia enim tuæ est ut prius increpes. sic remittas. Nam & niniuitis occulta erat sapiētia
pietatis tuæ. cum dicerent. Quis scit si conuertatur deus a furore suo & non peribimus. Vel deus per
natan prophetam incerta & occulta manifestauit idest narrauit David quando dixit dimissum est
peccatum tuum. sicut niniuitæ conuersi sunt de malo in bonum per prædicationem ionæ.

Asperges me. isopo & mundabor. **Sicut enim ysopus ter-**
renus curandis pulmonibus aptus est. ut auertat inflationem. ita homo celesti quis resperis ysopo

idest humilitate cordis. ab omni superbia malignitate purgatur.

Lauabis me & super niuem dealbabor. **Vt quia peccata mea**

sunt phoeniceo similia. quasi nix dealbentur. Tu inquam domine potens es peccatum piceum in la-
cteam candorem transferre. fuliginosumq. hebenum in cristalli fulgorem conuertere. Vel lauabis
me. hoc est per pœnitentiam & baptismum. Et super niuem dealbabor sicut dixit Esaias. Si fuerint
peccata uestra sicut phoeniceu. uelut niuez dealbabo.

Auditui meo dabis gaudiū & letitiaz. **Cum iacens in infirmitate peccati audire me**

ruero. hō dimissa sunt tibi peccata tua. Vel auditui dicit. qn dixit nathan dimissū ē peccatum tuum.

Et exultabunt ossa humiliata. **Idest uirtutes. q. prius fuerant peccatis**

humiliata. Vel æternitas spei meæ: quæ peccante me humiliata fuerat: te indulgēte persultat.

Auerte faciem tuam a peccatis meis. **Nec ea sic aspicias ut reuertantur**

in cōmemorationem tuam. Auerte faciem tuam. Ac si dicat. nec uideas nec recorderis illa.

Et omnes iniquitates meas dele. **Præteritas præsentis atq. futuras**

Cor mundū crea in me deus. **Quo te uideā.** Sicut rogabat David. ita & unusquisq.

sic debet facere Cor mundū crea in me deus. Propterea rogabat. ut mundus fieret a peccato.

Et spiritum rectum innoua in uisceribus meis. **Quo te recte confitear**

Vel spiritum rectum ad uidendum & discernendum: sicut antea rectus fuit in me.

Ne probicias me a facie tua. **Sicut cain. ut exul a te efficiar.** A facie tua: idest a præ-

sentia tua: Spiritum sanctum tuū ne auferas a me: sed ab eo consuptis delictis. tuo statuas cōspectui

Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. **Idest spiritum prophetiæ.**

Redde

Redde mihi letitiā salutaris tui. **X**pi tui illā exultationē quā in eo habui prius quā pec-

cateri. Salutaris dei p̄is xps ē. Ac si dicat. sicut ātea p̄uidebā p̄ sp̄m xp̄i i carne uēisse. & mō sic faciā

Spiritu principali cōfirma me. **U**t ipse in me: & non uitia principentur. Tu uero q

legis. sanctā hic trinitatem intellige. Vel confirma me in regno. Sp̄m rectū. hoc est innouando spi-

ritū sanctū hoc est sp̄m prophetiæ. Sp̄m principalē patrem. Sp̄s rectū filiū. sp̄m sanctū sp̄m scm̄

Docebo iniquos uias tuas: & impii ad te conuertent̄. **U**t declinantes a uitiis prauis.

p̄nitentiā agentes misericordiā cōsequatur. sic & ego a te misericordiā cōsecutus sū. Docebo ini-

quos uias tuas. & impii ad te cōuertentur. hoc ē pone meipsum. ut meū exemplū alii imitentur.

Libera me de sanguinibus deus. **D**e peccatis multis. De quibus & paulus ait. quia

caro & sanguis regnū dei non possidebūt. **D**eus salutis mee. **A** quo post pct̄m ui-

uificor q̄a alius nullus pōt hoc facere: **E**xaltabit lingua mea iustitias tuas.

Per quas punito in me peccato misericordiā pr̄buiisti. Vel pr̄dicauit mea lingua mādata tua.

Do mīe labia mea aperies: & os meū annuntiabit laudē tuā. **S**i apias os meū sicut moy-

si quondā. ego p̄conabor q̄a scūs. q̄a pius. quia misericors es. Vel clausa erant p̄ pct̄m: nec locus erat

nec tps. nec p̄sona. nec exemplū poterant dare: q̄a non est pulchra laus in ore peccatoris.

Quoniam si uoluisses sacrificium. dedissemus utiq; holocaustis non delectaberis.

Audiant iudæi sacrificia sua cessasse. intelligant etiā per aliū prophetam deū loquētē. Sabbata ho-

locausta: neomeniasq; uestras odiuit aīa mea. Quid ergo tu homo offeras? Audi quid subiecit.

Sacrificium deo spiritus contribulatus. cor contritum & humiliatur deus non spernit.

Merito inter reliquas beatitudines euangelicas. beatitudo hāc continet principatū. Beati inquit

pauperes sp̄u. qm̄ ipsoz est regnū celoꝝ. qui non in uanitatibus sæculi inflantur. sed a deo accipiūt

spiraculū uitæ atq; contritionē anxii cordis in eū refundunt. q̄ pro nobis humilis factus ē. Vel mul-

ti hnt̄ cor contritū. sed non hnt̄ humiliatū. quia plangunt qd̄ fecerunt. & postea ad ipsum reuerte-

re desiderant qd̄ antea fecerunt. & de pr̄terito nolunt p̄nitere.

Hoc est placita cum spe n̄ra. **I**n bona voluntate tua syon. **B**enigne fac dñe.

Et edificentur muri. Hierusalem. **Q**ua te contēplemur.

Et edificentur muri. Hierusalem. **M**unitiones fidei cari-

tatisq; illius quasi in ecclesia positi in te collocauimus.

Tunc acceptabis sacrificiū iustitiæ oblationes & holocausta. **C**ū uel te p̄ nobis offers pa-

tri. uel a nobis laudes & gr̄arum accipis actiones. Vel muri Hierusalē uirtutes aīæ uel ecclesiæ. Tunc

acceptabis sacrificiū. i. confessionē ex ore peccatoris. Oblationē hoc est laudationē: & holocausta.

Tunc iponent sup̄ altare tuū vitulos. **A**ltare fides. q̄a qcqd̄ offers per fidē offerre

debes. Vitulū laudes uel cogitationes uel uictimas. s. ut meip̄s offerā hostiam uiuā. sanctā placentē

tibi. Nos quoq; famuli tui supplices deprecamur dñe Iesu xp̄e: ut pietatis consilio magnis facino-

ribus nostris immensam misericordiam largiaris. nosq; per cōtritionē cordis humiliati. mactando

uitia iugulando delicta dignum tibi acceptabileq; pr̄pares holocaustum.

In finem intellectus Dauid cum ueniret ad eum doeth idumeus & annunciauit saul & dixit.

Venit Dauid in domum achimelech. **P**salms. LI.

In regnorum libro & in ipso hebraico psalterio achimelech scriptū est. sed qm̄ beth & caph

ut hebreoz litteræ modico apice distinguuntur. ideo error facilius obrepit. Achimelech in

terpretatur regnū patris mei. Dauid interpretatur fortis manu: Venit in domo achimelech.

& christus uenit in regnū iudæorum. Per saul intelligitur mors. per Dauid uita. Quid est

quod mors sequitur uitam nisi quod ab initio sæculi semper mors p̄sequitur uitam nostrā? Quia

qui ista pr̄sentia amant. persequuntur sanctam ecclesiam: idest illos qui cælestia diligunt.

Psalms uocē cōtinet p̄phetæ peccata iudaici populi exprobrantis ad ip̄m hāc loq̄tur dicens.

Aid gloriaris in malicia. **C**ur monitis diuinis obuians p̄phetas interficis?

Qui potens in iniquitate. **N**ā cum ope dei crescens interficis p̄phetas

eius. hoc ad cumulū auxisti maliciæ: ut ip̄m dñm traderes neci. Vel qd̄ gloriaris in malicia

hoc est adā & diabolus. q̄a qd̄ deus edificauit. illi destruxerūt in semetipsis. imaginē dei &

angelorum. Qui potens es in iniquitate. Non in bonitate: sed in iniquitate. **T**ota die.

Omne tps uitæ tuæ in quo hāc malicia usq; ad effusionem dominici sanguinis propagata est.

In iustitiā cogitauit lingua tua. **C**ogitatio sapientiū. corde cōcipitur. & ore p̄fertur. nā

in ore stultoꝝ cor eoꝝ. Ac si diceret. Nō tractauit corde. qd̄ uomit ex ore: Ideo hāc ad cogitationēz

detulit linguæ. Vel hic lingua p̄ corde ponitur: scdm̄ illud. Tu q̄ dixisti in corde tuo. in cælū ascen-

dā sup̄ astra cæli ponā sedē meā in mōte testamēti in laterib; aglonis. ascendā sup̄ altitudinē nubiū

similis ero altissimo. **S**icut nouacula acuta fecisti dolū. **D**olus ē cū aliud ē aliud

simulatur. & nouacula si adsimilet augere uult; nitorē & genas uulnere suo fauciet dolū faciet. Qui

cū ait acutā. indicauit dolo uersutā. Sic & iudæi dñm. Quē colere debuerāt. nō solū nō coluerūt. sed

diuersis dolis superare nitentes interfecerūt: Vel alibi Nouacula p̄secutores intelliguntur: quia no-

uacula capillū incidit. sed per capillum superfluitas diuitiarum intelligitur Sicut nouacula acuta fe-

cisti dolū: Ille facit dolū. qui in negotio circūuenit fratrem suū. Vnde paulus ait. Nemo circumueni

Expositio.

at aut super gradiatur in negotio fratrem suum quia de his omnibus uindex est dominus.

Dilexisti maliciā sup benignitatē. iniquitatē magis quā loq equitatē. **D**ilexit popul⁹ ille maliciā. cū eū q benignitate ppria ad liberandū uenerat iteremir. Sed & nūc ipsi iudai falsa de eo q non crediderūt ploquuntur.

In excelsū. n. iniquitatē loquentes. ipsi se p̄cipitant in laqueū damnationis. Verba p̄cipitationis dicit q̄a semetipsos p̄cipitauerunt. sicut diabolus de cælo. sicut & adā de paradiso. in lingua dolosa. quia aliud habuerunt in sermone. aliud in corde.

Propterea deus destruet & in finē euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo. & radicem tuam de terra uiuentium.

Oia hæc in iudaico iplera sunt populo. q̄a & legis lra destructus & euulsus de ciuitate migratusq̄ est de tabernaculo dei. Sed & de his hæc intelligitur q non credūt dominici corporis tabernaculū q̄a exterminabūt. a consortio claritatis eius. ac de beatæ sedis habitaculo. uel de uiuētū terra quā sancti hereditabūt. Vel destruet te deus in finē hoc est memoriā diaboli. Et alibi. Vt non apponat ul tra magnificare se hō sup terrā. Vñ sanctus paulus apostolus dixit. In finē sæculorū inimica destruetur mors. i. diabolus. Euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo. & radicē tuā de terra uiuentium. Vt mors in adā data est ita oībus eius filiis dominatur. Vñ dictū est terra es & in terram ibis. Diabolus & adā eradicauerunt se & unusq̄q̄ sic facit q̄n peccat.

Videbunt iusti & timebūt. **D**e ultione calamitatis eius. **N**e talia appetant. **E**t super eū ridebūt.

Videbūt. hoc est intelligent eorū poenā. & timebunt. sicut sanctus paulus dicit. uide ne tu tēpteris. Vel timebunt. i. nescient exitū illorū. Vñ dictū est nescit hō finē suū adhuc. Et super eū ridebūt. Duo tpa sunt. Tempus flendi & tēpus ridendi. Hic hnt sancti tps flendi. & in futuro tēpus ridendi.

Et dicent. ecce hō q non posuit deū adiutorē suū. sed sperauit in multitudine diuitiarū suarū & preualuit in uanitate sua. **I**deo super eū hæc uindicta descendit. Vel de illo diuite dicit. q in inferno torq̄batur. q̄a bona recepat in uita sua. & de illo alio cui dicit. stulte ac nocte aniam tuā repetunt a te. q̄ aut parasti cuius erunt. Sic est qui sibi thesaurizat. & non est in deū diues. Nunq̄d tantum malū sit diuitias habere tantum ut de iusto habeantur. & deo gratias referat qui eas dedit. Non sed malum est spem in diuitiis ponere. cum in alio psalmo dicat. diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Diuitias licet habere ad necessitatem. & non licet possidere ex amore. Nam & Abraham & reliqui boni diuitias habuerunt. sed spem in diuitiis non misserūt.

Ego aut sicut oliua fructifera in domo dei. **C**ōparat se ppheta oliuæ fructifera per pinguedinē sapiæ. ut in ecclesia dei collocatus uiuens in legis allegoria euangelica proferat poma. Vnus est. n. deus ueteris nouiq̄ testamenti plator. Oliua fructifera sancta ecclesia est. ut illud. Promptuaria eorū. eructantia plena. Hic in bōa parte. Itē oliua non fructifera. sicut ait ppheta. Vocauit dñs nomen tuū. a uoce loquelæ grandis exaruit ignis in ea. & cōbusta sunt frutecta ei⁹. Et illud. Oliuam huberem. pulchram. fructiferam. speciosam. sed conuersa es in oleastrum. Item in bonam partem dicit. Tu autem cum oleaster esses insertus es in bonam oliuam. idest in fide patriarcharum.

Sperant in misericordia dei in eternū & in seculū seculi. **Q**uia nō ē humāæ fragilitatis facultas ut p se q̄s saluus fiat. sed per misericordiā dei. **C**onfitebor tibi in seculū q̄a fecisti.

Dep̄cans ut in hoc sæculo q̄d uerbo creasti confessionē merear. & illud clemētia solita largiatur.

Et expectabo nomen tuum. qm̄ bonū in conspectu sanctorū tuorū. **N**omē illud an cūcta sæcula bñdictū q reddit sctis debitū pmiū. Q̄d ppheta sitiēs postulat. ut i cōspectu ei⁹ æternæ beatitudinis accipiat sortē. Qui nobis p̄stare dignetur. ut ab oī dolo liberi. ab oī iniquitate mūdati filiū dei equalē patri spirituiq̄ sancto cōfessi. mereamur sicut oliua fructifera in Hierusalem cælesti plantari.

In finem pro Abimelech intellectus ipsi Dauid. **P**SALMVS. LII.

Abimelech interpretatur dolens. siue parturiens. corpus xp̄i intelligitur. Et dñs doluit pro peccatis nostris. quia uerum corpus fuit & parturiuit filios. Et ecclesia corpus christi dolet pro peccatis suis & aliorum & parturit filios per uerbum prædicationis. ut illud. Per euangelium ego uos genui. Et item. Filioli mei quos iterum parturio. donec formetur christus in uobis hic psalmus uocem continet. peccatores atq̄ impios increpantis.

Dixit insipiens in corde suo non est deus. **D**ixit insipiens. populus iudaicus siue diabolus nō ē de⁹. Ac si dicat. nō est xp̄s filius dei. **C**orrupti sunt.

De lege bonæ naturæ. **A**bominabiles. **H**oc est odibiles facti sunt.

In iniquitatibus suis. **H**oc est in desiderijs suis. Deum stulti cū ore negare au si nō sunt. corde tñ dicunt eū non eē. in quo malo horribiles & abominabiles deo fiunt.

Non est qui faciat bonum non est vsq̄ ad unum. **N**on de oībus. sed de his oībus tantum qui deum negant propheta dicit. qui aliquotiens bona loquuntur. nunquā tamen faciunt.

Domin⁹ de cælo p̄spexit sup filios hominū. ut uideat si est intelligens aut regrens dominum.

Idest ut inueniret quos eligeret. sicut quondam in prophetis patriarchisq̄ fecit. inuentumq̄ tanquam proprium manciparet alūnum. Prospicere & uidere ignorantis & quærentis est. Nunquid deus aliquid ignorat. Non sed de cælis sancti sui sunt. ut ait propheta. Cæli enarrant gloriam dei. Et alibi iuxta apostolum. nostra autem conuersatio in cælis est. Quia spiritus sanctus facit sanctos amare & diligere

re & diligere deum: & ipse spūs sanctus deus est: pspicit per suos sanctos. q̄a ille p̄dicat & loquitur per illos ut dñs ait. Non enim uos estis qui loquimini: sed spūs patris uestri qui loquitur in uobis.

COmnes declinauerunt simul inutiles facti sunt. **C**Hi insipientes q̄a non regrebant deū oēs declinauerunt in passionēs simul inutiles facti sunt. Inutilis dñr. qui non opatur aliquid boni. Vñ dicit in euangelio. Tollite talentū ab eo. & inutile seruū proicite in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentiū. Sibi metipsi sunt inutiles. qui mandata dei adimplere non uolunt.

CNon ē qui faciat bonū. non ē vsq; ad vnū. **C**Nullus. n. ex his implet uoluntatē p̄ris c̄lestis. **C**Nōne cognoscēt omnes qui operant iniquitatem. qui deuorant plebem meā sicut escā panis: Beam non inuocauerunt.

CCognoscunt. n. impie agere. & non solū non emendant. sed ēt dei populum deuorant dentibus maliciā suā deumq; inuocare contemnunt.

CIllic trepidauerunt timore ubi nō erat timor. **C**Idola ac simulacra mortua timuerūt qui deum timere debuerant.

CConteret. n. sp̄e aternitatis eorū deus. q̄ in eius cōtumeliā magis sibi quā illi placuerūt. Sibi placēs cōfusi sunt. i. qui hoībus placent & nō deo.

CConfusi sunt. qm̄ deus spreuit eos. **C**Merito spernitur a deo q̄ reliquit deū. & q̄ eū reliquit digne tanq̄ ignotus ab eo cōfunditur dicēte apostolo. Omnis ignorans ignorabitur.

CQuis dabit ex syon salutare. **C**De syon ut ait ppheta exhibit lex. & uerbū dñi de Hierusalē. Quis dabit? Deus p̄ dedit filiū suū in syon hoc ē in sancta ecclesia. Salutare israhel. Quis dabit? Salutaris n̄r xp̄s ē. Nisi dñs in aduētū suo. p̄ quem gloriā aternitatis speculamur.

CEū auerterit dñs captiuitatē plebis sue. **C**Ipsē quoq; auersa captiuitate uiciorum erexit nos in libertate uirtutū de q̄li captiuitate dicit. Iā redēpti sunt de p̄cō adā. sed tñ adhuc ī captiuitate detinemur: q̄a non est integra libertas. q̄a dū sumus in corpore peregrinamur a dño. Et itē dicit. infelix ego hō. q̄s me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum xp̄m dñm nostrum. Sed in die iudicii quando inimica destruetur mors. tunc erit uera redemptio.

CExultabit iacob. & letabit israhel. **C**Utrūq; xp̄ianus populus audit q̄ est iacob dū supplārat iudaicū populū benedictionēq; eius accipit. & israhel: dū deū fidei oculis intuetur. Igr̄ & nos sup̄plices dep̄cemur deū. ut declinātes a loq̄citate sup̄flua ipso instruente intelligamus oīa in ei? dominatione consistere. q̄ dignetur ablata captiuitate uitioq; erigere nos in libertatem uirtutum.

CIn finem in carminibus intellectus Dauid. **C**Cōueniunt tiphei & dicunt saul. Dauid absconditus est apud nos in spelunca.

PSALMVS.

LIII.

Iph uicus est: & inde tiphei dicūturi. tiphei interpretantur florentes. i. peccatores q̄a quasi florentes & uirides sunt in p̄senti uita ut ait ppheta. Oīs caro scēnū: & oīs gloria eius sicut flos agri: Quia siccū est igni reseruatur. Isti deputātur in poenā: sancti ad regnū. Sicut herba hodie quali uiridis uir ēē usq; quo uenerit estas sic peccatores q̄ uidentur florere in die iudicii arēscunt: & sancti qui hic sunt quali aridi & sicci. tunc erunt florentes & uirides. Vnde dictum est iustus ut palma florebit. Dauid fuit absconditus in inferiore parte terræ: & dominus in utero sanctæ mariæ. Et in una gente iudæorum: & diuinitas in carne christi.

Istæ psalmus orationem dominici hominis continere dinoscitur. Formam serui accipientis accedentisq; ad passionem in forma serui.

Deus in nomine tuo saluū me fac. **C**Postulat hæc a patre ut ostendat carnis infirmitatē. Hoc est in illo nomine humilitatis quod est saluatio.

Et in uirtute tua iudica me. **C**Vult se iudicari: ut illud honorabile maiestatis nomen diuinitatis conscendat. Humilitas q̄ uenit de cælo in utero. de utero in præsepe. & sustinuit multa. i. alapas. sputa & reliqua. Virtus fuit qm̄ resurrexit & ascēdit in cælos quadragésimo die. & quinquagesimo die uenit spūs sanctus sup̄ apostolos. & p̄dicauerūt doctrinā euangelii in toto mundo. Vñ dictū est. & dedit illi nomen qd̄ ē sup̄ oē nomen. ut in noīe Iesu oē genua flectantur cælestiū terrestriū & infernorum: & oīs lingūa cōfiteatur. q̄a dñs Iesus xp̄s in gloria est dei p̄ris. Et q̄ mortu⁹ ē ad tps̄ ex infirmitate carnis. uiuit ex uirtute dei. Et itē dicit apostolus. Nihil existimaui me scire inter uos. nisi xp̄m Iesū & hūc crucifixū. Vel iudica me. Vox ecclesiæ. Descriptionē rogat.

Deus exaudi orationē meā. **C**Ex hoc rogat ut mereatur a deo exaudiri. Nouerat. n. ille solus orare cōstāter. nec ignorare ut hō qd̄ peteret. iuxta illud apostoli. Nā qd̄ orem⁹ sicut op̄z nescim⁹.

Auribus p̄cipe uerba oris mei. **C**Vox ecclesiæ. Aures dñi dicūturi. qm̄ exaudire dignatur.

Qm̄ alieni insurreperant aduersus me. **C**Hoc iudæi. Qui cū peculiāres dei eēnt. alienos se p̄ transgressionē ab eo fecerūt: nō cognitione sed uita & operibus. Vñ dicit filii alieni mētiri sunt mihi. Et si filii: quō alieni? De una tribu erant. sed alieni erant. quia eius uitam qui illos uenerat uiuificare uolebant tollere.

Et fortes quesierant animam meam. **C**Et fortes quesierant animam meam.

Herodes: principesq; sacerdotū: mundanā habentes fortitudinē. Et dñs dicit. Non haberes in me ullā potestātē nisi tibi de sup̄ datū fuisset. Sic & heretici persecutores sup̄ sanctam ecclesiam.

Non proposuerunt deum ante conspectum suum. **C**Non intellexerunt

Expositio.

sub persona corporea latere diuinitatem: Diapsalma: interpositum orationem immutat: ut eum q̄ prius præcabatur quasi homo: ostendat effectum orationis obtinuisse: Ideoq; subiecit.

Ecce. n. de⁹ adiuuat me. **Q**uia dñs descendit in mortē. **E**t dñs susceptor ē aīe mee.

Cito eā redditurus. Vel deus pater suscepit filiū suū. & xps suā ecclesiam in fide.

Conuertere mala inimicis meis. & in veritate tua disperde illos. **Q**ui me nō intellexerūt p maliciā suā. disp̄gantur in ueritate tua. Sicut nūc cernimus factū. disp̄si sunt. n. in regionibus. Veritate dicit. q̄a uerus est. i. reddet unicuiq; scđm opera sua. Disperdet illos. in die iudicii. Et in tua iusta uindicta hoc est diabolū & mēbra sua.

Voluntarie sacrificabo tibi. **B**ene uolūtaria. q̄a ppria uolūtate ipse sacerdos hostiā pro delictis populi se optulit patri ut hoc sacrificiū uitā tribueret mūdo. Voluntarie sacrificabo tibi. Vox ecclesie. Voluntarie dicit. i. nō necessitate aut coacte. sed uoluntarie scđm illud. Proidentes gregē non coacti sed spontanei.

Et confitebor nōi tuo qm̄ bonū est. **C**onfessus sū in mundo q̄a descendi de cālo. ut faciā uoluntatē tuā quia bona est. Confitebor. hoc est laudabo nomen tuum hoc bonum est.

Quoniam ex oī tribulatione eripuisti me. & super inimicos meos desperit oculus meus.

Quia orationem mundam fudit in principio psalmi. ideo ut deus oīa prouidens ereptum se a tribulationibus & inimicos despectos inspectione paterna pronuntiat. s. ut illa eum intelligas regnare potentia: quā post resurrectionem uictor remeauit ad astra. Quem nos supplices deprecamur. ut eius adiutorio ab inimicis saluati. a tribulationibus mundanis erepti. ipsum caput nostrum dominum Iesum christum quem in cālis suscepimus. mente & opere prosequamur.

In finem in carminibus intellectus Dauid. xps ad iustitiam omni credenti.

In finem in xpo ut illud. finis. n. legis

PSALMVS.

LIII.

In finem in xpo: ut illud. Finis. n. legis xps ad iustitiā oī credenti. In finē semper de xpo intelligitur. Vñ & sancti apostoli dixerunt. Dñe oñde nobis patrem & sufficit nobis. Non pōt legē implere. nisi ab ipso impleatur. Omnis scriptura sancta de illo est. In carminibus idest in laudibus. Sicut carmina sæculi sunt. & carmina ecclesie: unū laus dei cantatur. & cōsolatio sanctoꝝ est. q̄a dictū est. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorū: equales angelis. Psalmus uocē continet mediatoris. q̄ dū deus esset. formā seruile pro nra libertate suscepit.

Exaudi deus orationē meā: & ne despereris deprecationē meā. intēde mihi & exaudi me.

Triplex hæc deprecatio. Id oñdit qđ primā homo deus in statu serui manens a cōscientia sanctitatis emittit. Scđm. q̄a se scit iustū: obcedentiā nō despici postulat. Tertiā pp infirmitatē carnis. ut sibi intēdatur exorat. Quā rōne intellige o homo. q̄a nisi pura cōscientia depceris. a deo prorsus non exaudieris.

Contristatus sū in exercitatione mea.

Quā pro mundi uita suscepi. quia semper exercitatio ad res utiles ac necessarias agit.

Conturbatus sū a voce inimici.

Qui me samaritanū & demoniū habentē. cum

deus eē ante sæcula: increpabant. Vel uox ecclesie. Duos inimicos hēt ecclesia. unū aperte & unū occulte. Vñ debet diligere. & aliū odire. Diligere pximū. ut illud. diligite inimicos uros. bñfacite his q̄ oderūt uos. & aliū contēnere. & odire. i. diabolū q̄ occulte uiget p suggestiōes & delectatiōes.

Et a tribulatione peccatoꝝ.

Qui mihi semp tribulationū insidias intendebat. Pro

pter hoc tribulat deus peccatores. aut ut emendentur. aut ut per illos corrigat bonos.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates.

Populus utiq; declinat ad iniquitatem:

qui mendatiū profert super proximū. Vel iudei super dominum. sicut dixerant. In belzeub princepe demonioꝝ eicit demonia.

Et in ira molesti erant mihi.

Persequentes me in

cōsiliis suis. Et in ira molesti erant. Molestus. i. seuus ira festuca. trabes odium. Ira conturbat. trabes ex cecat. ut illud: Turbatus est prae ira oculus meus.

Cor meū conturbatū est.

Scđm hoīem. sed uirtute diuina cōfortatū est. Nā & angel⁹ inqt euāgelista accedēs cōfortabat eū

Et formido mortis cecidit sup me.

Timor aīe & tremor corporis.

Timor & tremor venit sup me.

Si quidē ipse dixit tristis est aīa mea usq; ad mortē.

Contexerūt me tenebræ.

Tenebræ dñr mali hoīes: q̄ psequūtur ecclesiā. & q̄ tegunt ipsā odio. q̄a qui odit fratrem suū in tenebris ē: & cōtexerūt me tenebræ. s. q̄a lux erā nō me cōphenderūt

Et dixi q̄s dabit mihi pēnas sicut colūbe: & volabo & requiescam.

Non ab alio sumam euolationem: Euolationem euadēda mortis nisi a me ipso. Potestatē habeo ponendi aīam meā: & potestatē habeo itē sumēdi eā. ut de tenebris ad cālestia reuertar: In colūba aut spūalem naturā designat: sicut in baptismo ostensū est: Colūba simplex aīa est: absq; felle: & a malicia fellis alienum: q̄a osculū caritatis anīe significat: q̄a ecclesia duas pennas hēt: hoc est duo pcepta caritatis: dilectionem dei uidelicet & proximi.

Ecce elongaui fugiēs.

A iudæis: Lōge est. n. a peccatoꝝ salus. & mansi in solitudine: cū gētib⁹ incredulis: quas aduētū meo florere feci. De qb⁹ ali⁹ ait ppheta: Latetur & floreat desertū. **E**cce elongaui fugiēs. & māsi i solitudine. **C**olūba fugit a cōuersatiōe hūana: & sc̄ti fugiūt a cōsortio hoīum n̄ corporaliter sed spūaliter: hoc ē i cōscia q̄ cogitat quō se cōtra suggestiōes diaboli: uel hereticoꝝ defendere debeat.

Expectabā eū qui saluū me fecit a pūllanimitate spiritus & tempestate.

Expectat

Super Psal. lliii.

Expectat in corpore positus non solū saluationē patris ut a diuersis tempestatib⁹ eratur. sed ē ut ultionē de inimicis accipiat. Sequitur.

Precipita dñe ⁊ diuide linguas eorum.

In aqua q̄ saepe precipitatur. Ergo hi ita demergatur sicut in diluuiō. & disp̄gatur diuisis linguis ceu factū ē in edificatiōe turris. Sed cur ista fiat adiecit.

Qm̄ vidi iniquitatē ⁊ tradictionē i ciuitatē.

Iniquitatē cū non crediderūt. Contradictionē. cū exprobrant: cōtradicientes. Nonne hic est filius Ioseph fabri? Et alia multa.

Die ac nocte.

Idest oī tempore. Die cū doce ret turbas. & illi n̄ crediderūt. Noctē. cū pateretur. & illi blasphemaret. Ergo taliter circumdata repletaq; est eorum ciuitas. idest Ierosolima ut supra muros redundaret iniquitas eius.

Et nō defecit de plateis eius vsura ⁊ dolus.

Omnia. n. quā in lege prohibita sunt ad augendi peccati cumulū exercuerūt. In lege. n. usura accipi phibentur. Vsura est plus accipe quā dare. Vñ p̄pheta dicit. Nō sceneraui. neq; scenerauit mihi quisq;. Et si uis qd tibi dimittatur. dimitte.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi sustinuisse utiq;. ⁊ si is q̄ oderat me sup me magna locut⁹ fuisset. abscondisse me forsītā ab eo.

Non hic tantū de passione dñs quæritur: sed & de discipulo pditorē. Nā legimus in euangeliiis: q̄ absconderit se a iudæis. A iuda aut̄ non se abscondit: sed eū ē conuiuiō sancto affciuit. sicut sequitur.

Tu vero hō vnanimis.

Qui cū aliis cōiunctus erat apostolis.

Dux me⁹.

Ad pdicandū cū cæteris missus.

Et notus meus.

Quia me per legis mysteriū cognoueras esse uenturū. Dux meus & not⁹ meus. Vox xp̄i de iuda. Vnanimis dicit q̄ uidebatur ab aliis quasi bonus. Dux dicit pp̄ qd xp̄m tradidit dux mortis fuit. Notus. qñ misit eos binos ante faciem suam in prædicatione.

Qui simul mecū dulces captebas cibos.

Cū mandatis uitæ & uoluntate patris plerūq; refect⁹ ē. Cyb⁹. n. dulcis ē: p̄is facere uoluntatē. ut illud. Qui intingit mecū manū in parapside leuabit contra me calcaneū suū. Vel cibus dulcis. i. corpus & sanguis xp̄i. qd ipse accepit indignus.

In domo dei ābulauim⁹ cum consensu.

Saepē. n. cū ipso dño in tēplo salomonis cū pdicationis cōsensu abiit.

Veniat mors sup illos. ⁊ descēdāt in infernū uiuentes.

Ut maiorē sui cordis dolorē scdm̄ hoīem oñderet. ideo quasi in maledictione quæ eis erant uentura pdixit. Veniat mors sup illos. & descendant in infernū uiuentes. Factū fuit hoc de dathan. chora & abiron. & simul uenit ignis & mortui fuerūt. & terra absorbuit eos uiuos.

Qm̄ neqtie in habitaculis eorū in medio ipsozū.

Etenī tā ope quā cogitatōe: neqtia plēi sūt.

Ego autem ad dñm clamaui. ⁊ dominus saluabit me. Vespere ⁊ mane ⁊ meridie.

Vespere. cū passionem suscepit. mane cū resurrexit. meridie cū omni claritate uirtutis suæ adimpleta cælos ascendit. sedet ad dexterā patris.

Narrabo ⁊ annuntiabo. ⁊ exaudiet vocē meam.

Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquāt mihi.

Narrat. i. qd eum uelociter p̄ exaudiuit. qd eū de tribulationibus mortis eripuit. quod in pace aīaz eius ab inimicis q̄ ei ob inferendā mortē p̄pinquauerāt liberauit. Vel narrabo quasi minora. & annuntiabo quasi maiora. Liberauit qñ in pace aīam meā. In pace. hoc ē in semetipso ut paulus dixit. Ipse ē pax n̄ra: q̄ fecit utraq; unū. Ab his q̄ appropinquāt mihi. Appropinquāt corpe. n̄ uita nec merito.

Quoniam inter multos erant mecū.

Inter multos. sed non in paucis. In multis uero. i. i baptismo & in fide ficta. In paucis nō sunt. hoc est in fide firma & spe & caritate. Inter multos credentes erāt mecū. & nō credebant. Exaudiet deus me benedicientē. non illos maledicentes.

Exaudiet deus.

Sanctos suos.

Et humiliabit eos.

Hoc est superbos.

Qui ē ante secula.

Pater utiq; quē in me manere non cognouerunt: q̄ est ante secula & manet in æternū. illi q̄ iniciū sūpsit ex maria añ secula genit⁹.

Non ē enim illis cōmutatio.

De malo i bonū n̄ cōmutatur: n̄ trāsferūtur scdm̄ euāgeliū a morte i uitā.

Et si timuerūt deū.

Ideo cā ad ultionē descendit. sicut sequitur.

Expandit manum suā in retribuēdo.

Quia cū eis ad auxiliū porrecta fuisset. nō eā receperunt. Non timuerunt deū p̄pterea nō declinauerūt de malo in bonū. q̄ nō cognouerūt. Et extendit manū suā in retribuendo illis. Extendit manus suā ut ait p̄pheta. tota die expandi manus meas ad populū nō credentē. & contradicentē mihi ideo q̄ non credit mea & potentiā meā. In retribuendo illis hoc ē in uindicta in die iudicii. p̄sertim cum habrahe dixit. in semine tuo bñdicetur oēs gētes terræ. i. in xp̄o: & in alio loco: & dabo tibi gētes hereditatē tuā: & possessionē tuā terminos terræ. Xps p̄ nouū testamētū. acquisiuit hereditatem suam.

Cōtaminauerūt testamētū ei⁹.

Quia n̄ intellexerūt dñz Iesū scōz uiroz p̄conio repromissū.

Et diuisi sūt ab ira uult⁹ eius.

Ab spūali puidētia diuisa ē cōtēplatio eoz iō ps eoz cū infidelib⁹ posita ē: Post eoz exprobrationē: ad iudā sermo refertur dicēs: Et appropinquat cor illius ut impletū a diabolo traderet xp̄m: Cōtaminauerūt testamētū ei⁹. & diuisi sūt ab ira uult⁹ eius. i. heretici uoluerūt cōtaminare testamētū dei diuisi erūt in die iudicii qñ accipient sniam dānationis: ite maledicti in ignem æternum.

Appropinquauit cor illius.

Voluntas eius: q̄ qd intelligunt de scripturis in malū ipsas uertunt: quia de fide trinitatis non recte credunt: Vnde dictum est: Oportet esse hereses: ut qui probati sunt manifesti fiant in uobis.

Molliti sunt sermones ei⁹ super oleum. ⁊ ipsi sūt iacula.

Cū ait molliti sūt: de pluribus dicit cum prius de uno loquutus fuisset: Ergo intellige diabolū nuncupatum & iudā. qui leniores

Expositio.

oleo fecit sermones suos cū ait. Aue rabi. & osculatus est eum. Tale oleum renuentes. ut in tribulationibus positi dei petamus auxilium. Ipse nos deus suo exēplo docuit dicens.

Facta in dominū curā tuam & ipse te enutriet. **U**t ab eo educatus inimicis fortis resistas. **N**on dabit in eternū fluctuationē iusto. **S**i. n. iustus fueris. non te patitur ab iniquis fluctibus fatigari. Qui fluctuat. in mari est. Per mare mundus iste intelligitur. in quo sancti fluctuant.

Tu vero deus deduces illos. in puteū interitū. **U**t q. noluerūt bibere de fonte aq. uiuæ in puteū interitū demergātur. In puteū interitus. hoc ē in infernum. in iusta uindicta super illos.

Airi sanguinū & dolosi. **Q**uia sunt effusores sanguinis redemptoris nostri.

Non dimidiabunt dies suos. **N**ō solū nō impleuerūt æternitatis dies. sed nec ad dimidiū tēp. eius uenire meruerūt. In modico. n. spacio in ultione dominica ab hostibus trucidati sunt.

Ego autem sperabo in te dñe. **U**t pleni inueniātur dies mei. Et nos supplices deprecamur. ut a te domine exauditi. nec peccati oleo delibuti. a te enutriti. a te ab huius sæculi fluctibus liberati. a te mereamur longitudinem dierum pro bonis actibus adipisci. Amen.

In finem pro populo qui a sanctis longe factus ē. **D**avid in tituli inscriptionē quando tenuerunt eum alienigene in geth. **I**n hebreo ita habet. Pro columba muta longitudinum. David humilis atq. perfectus cum tenuissent euz philistiim in Geth.

Colūba muta. & David humilis atq. pfectus xps in passiōe mōstratur. **P**SA LMVS. LV.

Miserere mei deus quoniam conculcauit me homo. tota die impugnans tribulauit me. **I**n hoīe atq. bellante diaboli uel reliquar. neqtia. spūalium ondit immissionē. quor. instinctu dñs passus est. In die aut. corporale atate monstrat. Miserere mei dñe. Ac si dicat. Fac in me misericordiam. Qm conculcauit me hō. i. xps a iudæis in passione conculcatus est. & ecclesia a psecutoribus. Hō unus p multis dñ. & plures p uno dñr. Vñ hoc ē p unitate maliciæ.

Dux ciuitates sūt in mūdo. babilon & Hierusalē. Per babiloniā itelligitur mali. q. psequuntur scōs. Sic & hierusalē. i. aīa ecclesiæ. n. cessat orare p inimicis. tota die spūgnas tribulauit me. Tota die. toto tēpore pugna. **C**onculcauerūt me inimici mei. **I**udæi utiq. **T**ota die.

A tpe carnis assūptæ. **A**b altitudine diei timebo. **D**uos sensus hēt hic. Vñ quasi dicat ecclesia in rogādo nō timebo altitudinē supbor. aliū affirmādo nō timebo altitudinē hoc ē altitudinē diuinitatis. q. qui nō timet psumptuose agit. **Q**uā multi bellantes aduersū me.

Ego vero in te sperabo. **I**n deo laudabo uerbu & in domino laudabo sermones meos. **Q**uia in eius opē p̄sidio. cōfido. sicut dñs dixit. Mea doctrina nō ē mea. sed eius q. me misit p̄is.

In deo sperabo nō timebo qd faciat mihi hō. **I**n ipso confirmatus non timebo bella. **Q**uia in eius opē p̄sidio. cōfido. sicut dñs dixit. Mea doctrina nō ē mea. sed eius q. me misit p̄is.

Tota die vba mea execrabāt aduersū me. **C**ū diceret. nō ē hic ppheta sed seducit turbā.

Oia consilia eor. in malū. **I**n malū. n. eis conuersa sunt. cū eos diuina ultio post dñicæ passiōis scelera uerberauit. Oia consilia eor. in malū. Iudæi cōtra xpm & peccatores cōtra sanctos.

Inhabitabūt. **V**nanimiter. **E**t abscondent. **L**aqueos nequitia suæ.

Ipsi calcaneum meū obseruabunt. **U**t me supplantare possint sicut uoluerūt. uel in nūmismate census. uel in mulierē dephensam. Ipsi calcaneū meū obseruabūt. Iudæi finē xpi. & peccatores finē ecclesiæ. q. septies i die cadit iust. & resurgit. uel calcaneū meū obseruabūt. sicut dñs ē de illa muliere & serpente. Per caput initiū suggestionis malæ. & per calcaneū finem uitæ. Vel heretici in qualicūq. sermone in fine obseruare quærunt.

Ut captū in uerbis accusarent apud principes. **P**ro nichilo saldos facies illos.

Saluantur enim p nihilo cū nō cōmutantur ad gloriā. sed ad supplicia transferūtur. Pro nichilo saluos facies illos. q. non fecit pro quo sustinimus. Expectauerunt. n. iudæi ut illum interficerent.

In ira populos confringens. **Q**uia ipasti sunt in petrā offensionis & lapidē scādali. Post hāc ultionē ppheta gaudēs. puidēs futura decantat. **D**eus uitā. meā annuntiāui tibi.

Tu es. n. uita mea. oīsq. populi q. ad redēptionē uertur. es mūdi. Vñusq. debet nūtiare p cōfessio nē. sicut paul. fecit qñ dicebat. Qui prius fui blasphemus & psecutor & cōtumeliosus. sed misericordiā cōsequit. sū q. ignorās feci in incredulitate. & itē dicebat. Viuo at iā nō ego uiuit uero i me xps.

Posuiisti lacrymas meas i cōspectu tuo. sicut & in p̄missione tua. **T**ūc cōuertent. inimici mei retrorsū. **P**romissiōes tuæ erāt. ut ueteres lacrymas cōuerlis post tergū inimicis i gaudia nouella trāfferes. meq. cū scīs ceteris tua grā munerares. Posuiisti lacrymas meas in cōspectu tuo. hoc ē audisti & uidisti. Sicut i p̄missione tua. Deus p̄misit scīs suis bona. sed tñ dicit. Cōfite te prius iniquitates tuas. ut iustificeris. Tūc cōuertetur inimici mei retrorsū. optādo dicit ecclesia. ut q. cutrūt ad infernū cōuertātur ad deū. In quacūq. die inuocauero te. ecce cognoui qm de. meus es. In oī. n. necessitate tu deus assistis. misericordiā præstans tuis.

Idest aut in p̄spis aut in aduersis. **E**go cognoui qm deus me. es tu. **V**ox ecclesiæ. Aliq. cognoscūt p creaturā cæli & terræ. sicut scūs paul. dicit p ea q. facta sūt intellecta cōspiciūt. & alii per deum.

p deū q sperat in aīas illoꝝ ut thomæ dixit. Infer digitū tuum huc. & mitte manū tuā in latꝝ meū. & cognosce loca clauoꝝ: & noli eē incredulus sed fidelis. & ipse in cor datꝝ dicit. dñs meus & deꝝ meꝝ.

En deo laudabo vbuꝝ z in dño laudabo sermonē. in deo sperabo n̄ timebo qd faciat mihi hō.

Laudat iteꝝ ppheta uerbū illud siue sermonē q erat in pꝛicipio apud patrē. qā spāns in eū n̄ mox tuit aduersarii minas dicēs.

En me sunt deus vota tua. q reddā laudationes tibi.

Hæc sunt uota pphetaꝝ ut laudē dñicam cælebret. sicut alibi dicit. Immola deo sacrificiū laudis. & cū hæc faciet adiecit.

Em eripisti aīam meā de morte.

Eculos meos a lachrymis.

Ne iā necesse eēt peccata deflere. ut illud. Absterget deus oēm lachrymā ab oculis eoꝝ in die iudicii. qā dictū est. Beati q lugent. qm̄ ipsi consolabuntur.

Pedes meos a lapsu.

Ne ultra laberetur in pꝛtā. Pedes meos. hoc ē sensus a lapsu. qā n̄ erit tunc suggestio mala nec tribulatio.

Et placeā corā deo in lumine uiuentiū.

Lumē uiuentiū xps ē. scdm̄ illud. Ego sū lux mūdi. & itē. Erat lumē uerū qd illuminat oēm hoīeꝝ uenientē in hūc mundū. sicut ī apocalipsi de illa sancta ciuitate. lucerna nō erat ibi. qā dñs deꝝ oīpo tens illuminauit eā. & lucerna eius est agnus. quo sancti ab huiꝝ mundi tænebris eruti clarificantur.

Hæc ppheta nō p se tantū. sed & p nobis orat. Vñ nos deſcemur. ut cōpꝛæſſis bellis corporeis. ſupa tis ſæculi tentamenti mereamur Ieſu xpo in ipſo lumine complacere. Amen.

In finē Ne diſpdaſ. ipſi Dauid in tituli inſcriptione cū ſugeret a facie Saul regis iſrahel in ſpelūca.

PSALMVS.

LVI.

Pſi Dauid in tituli inſcriptionē ne diſpdaſ. hoc ē ne corꝛūpaſ tituli inſcriptionē. qñ ſcripſit pilatuſ ſup dñi crucē linguiſ tribuſ Ieſuſ rex iudæoꝝ. Et illi noli ſcribere rex iudæoꝝ. ſed qā ipſe dixit rex ſū iudæoꝝ. Et pilatuſ dixit. qd ſcripſi ſcripſi. Dauid in ſpelunca fuit abſcon dituſ. hoc eſt in inferiore parte terræ. pꝛæfigurabat corpꝛ humanuꝝ. ubi illa maietaſ ſu it abſcondita in corpore chꝛiſti. ut illud. Tradituſ ſum & non egrediebar. Et pauluſ dicit. ſi enim in tellexiſſent. nunquam dominuꝝ gloriæ crucifixiſſent.

Miſerere mei deuſ miſerere mei. quoniā in te cōfidit aīa mea.

Geminata poſtula tione miſericordiæ. cōfidentiā ſuā quā in patre hēt adiungit. ut ſaciliuſ audiatuꝝ. Qm̄ in te cōfidit aīa mea. Quāſi unꝝ hō dicat. ſed unuſ p multuſ. qā dictū ē a ſinibuſ terræ ad te cla mauī dñe. Et alibi erat illiſ aīa una & cor unū.

Et in vmbꝛa alaz tuaz ſperabo.

Ideſt in pꝛectioe paterna. A calore umbꝛa qꝛitur. ſed p calorē pſecutio uel tribulatio intelligitur. & p umbrā pꝛectio diuinitatiſ. ubi ſemp cōfugere debemꝝ. Sꝫ duæ alæ. duo teſtamēta. uel duo pꝛæ cepta caritatiſ.

Donēc tranſeat iniquitaſ. inſultatio iniquoꝝ.

Docet. n. p hæc ſpūa liū alaz ſpare pꝛectioē. Hinc ppheta loqꝛ.

Clamabo ad deū altiffimū. deum qñ be nefecit mihi.

Hæc ſunt. q poſt dinumerata bona ſequūtuꝝ. Donec tranſeat iniquitaſ. hoc ē dia boluſ cū ſuiſ mēbꝛiſ. uel ſuiſ ſatellitibuſ. Clamabo ad deū altiffimū. Clamauit xps ad deū patrē. & orauit p ſaliſ ſꝛatribuſ. Et eccleſia p inimiciſ orat. & ad deum q bñfecit mihi. i. fecit me ex nihilo ad ſuam imaginem. & dedit mihi oīa bona pꝛæſentiſ uitæ. & poſtea in futuro uitā æternam promiſit.

Miſit de celo z liberauit me.

Miſit filiū ſuū de cæliſ. ut hoīem a peccato erueret. uel genꝝ humanū de poteſtate diaboli uel de inferno.

Dedit in opprobriuꝝ conculcantes me.

Impioſ & peccatoꝛeſ obnoxioſ. qui uerbuꝝ pꝛpheticuꝝ negligebant. Vel ut alibi dedit apoſto liſ poteſtatē calcandi ſup ſerpenteſ & ſcorpioneſ. & ſup oēm uirtutem inimici.

Miſit deꝝ miſericordiā ſuā z ueritateꝝ ſuā.

Miſa & ueritaſ xps ē. In uno cōtinētuꝝ. nec una ſine altera. Si ſola miſericordia fuiſſet licētia fuiſſet peccare. & ſi ſola ueritaſ. n̄ potuiſſet hō ſuſtere.

Aīam meā eripuit de medio catuloꝝ leonū.

Leoneſ pꝛincipeſ eoꝝ catuli plebſ ſubiecta q clamant crucifige eū. Leo diabolꝝ iuxta epiſtolā petri. Aduerſariuſ uꝛ diabolꝝ circuit quaſi leo. qꝛeſ quē deuoret. Propterea ipſe dñſ miſericordia ac ueritaſ intelligitur. q miſſuſ a patre aīaſ nꝛaſ eripuit de demonū poteſtate. q noſ ceu ſæculi leoneſ deuorare nitebantur. q & nunc loqꝛuꝝ dicens

Dormiuit conturbatuſ.

Dormiuit. n. in ſōno paſſionis. cū diceret. Nūc aīa mea turbata ē qā dictū eſt. ego dormiui & ſoporatuſ ſū. & reſurrexi qm̄ dñſ ſuſcitauit me. ſcdm̄ illud. poteſtatē hæ beo ponēdi aīaſ meā. & poteſtatē iteꝝ ſumēdi eā.

Filij hoīam denteſ eoꝝ arma. z ſagitte z lingua eoꝝ gladiuſ acutuſ.

Inimicoꝝ dēteſ qñ arma ipugnantū eē dicit. quōſ dñſ ſua reſurrectione confregit.

Exaltare ſup celoſ deuſ. z ſup omnē terram. gloria tua.

Nulluſ eſt modꝝ exaltationiſ diuinæ. Noſ uero nihil aliud de cæliſ. quam quæ uidimuſ noni muſ. Nam cū ait ſup cæloſ. notitiā excedit humanā. De gloria aut quæ ſup terram eſt. illud intel ligituꝝ qd alibi ipſe dñſ ait. Ecce ego uobiſcum ſum oībuſ diebuſ uſqꝫ ad conſumationem ſæculi. Hinc iterum dominuſ.

Laqueuꝝ parauerunt pedibuſ meīſ.

Cum mihi interrogationeſ inferebant doſoſaſ.

Et incuruauerūt animā meam.

In morte. ſed non fuit pꝛpetualiter ſubdita mortī. Sic uoluerūt iudæi xpm̄ incuruare. ut nō nomi naretur nomen eiꝝ.

Foderunt anteſaciem meam foueam. z ipſi inciderūt in eam.

Cum poſt reſurrectionem inimiciſ traditi. capti. interſecti. atqꝫ diſperſi ſunt.

Paratuꝝ cor meū deuſ paratuꝝ cor meum. cantabo z pſalmuꝝ dicam dño.

Expositio. quæ

- Exultat & cōcinet de triūpho mortis illi⁹ liber. Cantabo. p̄dicabo. psalmū dicam. ope complebo;**
Exurge gloria mea exurge psalteriū & cythara. exurgā diluculo. **Diluculo. n. resurrexit**
 mae cū adhuc tænebræ eēnt sup terrā. Sic. n. psalteriū & cithara. hæc. n. dictio dauidica cecierat. exur
 ge psalteriū cū cythara. qd significat ista organa. Vnū de supnis. aliū de terrēis. qd itelligit psalteriū
 xps itelligit. ut illd. Ite dicite ioāni. q uidistis & audistis. Ad lumē redeūt ceci. mortui resurgūt. pau
 pes euāgelizantur. & beatus q in me nō fuerit scādalizatus. Hoc ē diuinitas opata p carnē. Cythara
 de terrenis. hoc est lassescere. dormire. egere. esurire. sitire. uel cætera. Aliter. Psalteriū ad nos ptinet.
 spes. fides. caritas. longanimitas. bonitas. uel alia his similia. Per cytharam. sex opa misericordiæ itel
 ligūt q debem⁹ implere. i. esuriui. sitiui. hospes erā. nudus. infirmus. in carcere. Itē psalteriū. i. in tribu
 latiōe grās agere deo de supnis uenit p quē sustines. Cythara. psequutio & tribulatio q in corpore
 sustines. Exurgā diluculo. Rndit xps ad patrem. Vnde superius dixit. exurge gloria mea.
- Confitebor tibi in populis dñe. & psalmū dicam tibi in gentibus.** **Per pphetas uel p apo**
 stolos uocaui. Confitebor tibi in populis dñe. hoc est postq̄ resurrexero psalmum dicam tibi inter
 gentes. idest prædicare. ope implere. **Qm̄ magnificata ē vsq; ad celos misericordia tua.**
Mea enim resurrectione pacificata sunt omnia tibi. quæ in calo & quæ in terra sunt.
Et vsq; ad nubes veritas tua. **Cōplens per pphetas quæ nobis p̄dixeras. Cæli sunt**
 sancti. qñ de supernis contēplantur. nubes qñ irrigant corda humana de prædicatione.
Exaltare sup celos deus. **Propheta hæc dicit de gloriosa xpi ascensione.**
Et sup omnez terrā gloria tua. **Cū effuderis donū spūs sancti in oēm carnē. Quod**
 & nunc nobis p̄stare digneris. ut in cūctis p̄suriis ac tribulationibus uniuersis mittas spūm tuū san
 ctū cuius ope ac p̄sidio siue munitione protecti ad æterna gaudia præparemur. ut ad cælestia trans
 ferri præmia mereamur. Amen. **PSALMVS. LVII.**
- In finē ne disperdas Dauid in tituli inscriptiōe.** **Vos suggeritis falsitatē. ego non corrupā**
 ueritatē. Qd̄ scripsi scripsi. Psalmus uocē cōtinet pphetæ. de iudiciis atq; iustitia cōmonentis.
- I vere utiq; iustitiā loquimini recta iudicate filij hominū.** **Edocet ut q̄squis**
 mortaliū iudicio usus fuerit publico. si uerū loquitur uerū & iudicat. nec ponat blanditiis ser
 monū musculā deceptionis. per quā occulte interimat inocētes. Si uere utiq; iustitiā
 loquimini. iusta iudicate filii hoīum. Iudæi iusta loq̄bantur ad xpm. qñ dicebant. Magister
 scimus qd̄ uerax es: & in ueritate uia dei doces. Non iudicabant iusta qñ petierunt Barraban filium
 mortis. & interfecerūt xpm filiū uitæ. Vel aliter. Iusta iudicate. i. uos q iudicatis iustitiā bonā eē recta
 iudicate hoc est qd̄ tibi nō uis alteri ne facias. **Et enī in corde iniquitates opamini in terra.**
- In hac terra quam habitatis cogitatione mala dum bona uidemini loqui.**
Iniquitatē manus vestre concinnant. **Opa. n. uestra quæ scdm̄ allegoriam manus**
 accipiuntur. iniquitate repletæ sunt. **Alienati sunt peccatores.**
- Quidam putant de descensu aīæ in corpus alii uero de iudæis intelligunt quod abalienati sunt a**
 deo ex quo maria genuit saluatorem. **Alienati sunt peccatores a vulua**
 errauerunt ab utero locuti sunt falsa. **Præscius futurorū deus. iniquitatem ip̄**
 sam. prius quā nasceretur exterminat. Ideo peccatores falsa loqui dicit. eosq; errare atq; alienari pro
 phetat. sicut quondā de esau. qui prius quā gigneretur ab hereditate dei est repulsus.
- Furoz illis secundam similitudinē serpentis.** **Illos qui obiter per iram**
 deuorare ueneficis moribus dei famulos uolunt. & pœnitentiam negligunt.
- Sicut aspidis surde & obturantis aures suas. quæ non exaudiunt uocē incantantis. & uenefi**
 ci incantantis sapienter. **Diabolū uel satellites eius dicit. qui cū quotidie noceāt & eis**
 utiq; q̄ canticū per inuocationē dominici noīs indicamus illi obtundunt. seuire non sinunt. A spīs.
 genus serpentis. Ille hō qui incantat marsus dī: & trahit illas de tænebris ad lumen.
- Deus conteret dentes eorum in ore eorum. molas leonum confringet dominus.**
In dentibus aperta psequutio in molaribus significatur abscondita. Deus conteret dentes eo
 rum in ore ipsorum. ne lacerare ualeant iniquis moribus seruos eius. Molas leonum cōfringet dñs
 Malage nequitiarum insidias. qui quasi molares leonū dentes ad ualidiorem morsum habentur.
- Ad nichilum deuenient tamquam aqua decurrens.**
Sicut enim aqua decurrens aut absorbetur a terra aut in mari deficit: ita & isti ad hoc deducuntur
 ut pereant: sicut aqua quæ ab initio sæculi in gyro uadit: Aqua decurrens quod est torrens hoc est
 aqua quæ de montibus decurrit in uallibus: Vel sicut aquæ hyemales cuq; ueniunt statim siccantur:
 sic isti cito transeunt. Vnde dictum est: de torrente in uia bibit: Dominus de torrente in uia bibit:
 quia de nostro accepit. **Intendit arcum suū donec infirmetur.**
- Per arcum iræ & comminationes dei intelliguntur. Vnde dixit: Nisi conuersi fueritis idest de su**
 perbia ad humilitatem: arcū suū uibrabit: sicut paulus audiuit. Saule saule qd̄ me persequeris? Inten
 dit arcum suum donec infirmetur: donec infirmetur hoc est usq; dum euanescent insidiæ eorum
- Sicut cera quæ fluit auferetur.** **Sicut enim cera igne dis**
 soluitur: & isti ita futura iudicii igne perdentur.

Super

Sup cecidit ignis. **Iudiciū mortis.** **Et nō viderūt solē.** **Non itellexerūt**
xpm dñm: qui ē sol iustitiæ: de quo i iudicio dicturi sūt impii: & sol iustitiæ nō luxit nobis: Cecidit
ignis nō viderūt solē. Peccatores xpm ignē uidēt: iusti solē iustitiæ. Aliter. Qui cōminationib⁹ scri
pturatum territus agit pœnitentiam: huic p ignem suppliciorum sol uerus ostenditur.

Antequam intelligat spine rannū.

Quasi uiuos qñ in ira absorbet eos antequā pcta
nra ad finē usq; pueniāt: & cogitationū spinæ in arborē ebulliāt peccatores: deus uos corripiet n̄ ira:
sed quasi iratus. Non ē qppe dei ira: sed emēdatio & corripiet uos nō ut uiuos: sed quasi uiuos.
Qui enī spinas habēt delictorū: uiui nō mœrētur uocari. Priusquā itelligerēt spinæ nræ rannū. hæc
ad populū peccatē loquitur. Rannus sentium gen⁹ aspmū aculeis. & flore gratissimū. Vñ itelligitur
duplā hīe uirtutē ultiois & bonorū retributōis: idēst iustis floret ad ornatū: pctorib⁹ pbet spinas ad
cōfringēdum.

Sicut vinētes. sicut in ira absorbet eos.

Velociter eos absorbet

pœna: qā q nō crediderit iā iudicatus ē: Vinētes: idēst sapiētes mūdi: q p illos sapiētiā putant se qñ
uiuētes sint. Sed sapiētia huius mundi: stultitia ē apud deū: sed ira dei qd dicit: iusta uindicta est.

Et erit iustus cū viderit vindictā.

Impiores qā qñ illi dāntur i pœnis: isti lætifican
tur in præmiis.

Man⁹ suas lauabit in sanguine peccatorū.

Quia difficilis est hic

uerficulus ad itelligēdū: ipsa uerba q anteriores tractauerūt edicā. Hilarius beatus antistes: & ut ita
dicam iter peccellas mūdi magnus sustētator ecclesiæ: ita de eo dicit. Iustus man⁹ suas n̄ pctorū sāgui
ne abluit: sed cū pctorē in sanguine sint qā rei sunt sāguinū man⁹ suas ille ab reatu sanguinis conti
nebit ablutas. Tunc lauat iustus manus in sanguine peccatorum: cum uindictam de ipsis uiderit nō
procurantibus sanctis: & tunc lætabitur cum post exitum eorum ei⁹ opa gloriosa refulgēt.

Et dicet homo si utiq; ē fructus iusto.

Tunc enim erit eius fructus: cum ei christus dominus cælorum regna participauerit.

Utiq; ē de⁹ iudicans eos in terra.

Illi ante iudicium finis hac terra iudicatur
de quibus super⁹ dixim⁹: q nō credidit iā iudicat⁹ ē. & nos i pceptis dei aures nō obturam⁹: si scōre
monita cū inocētia exequamur: si nōre spinis facinor⁹ n̄ affligamur: si man⁹ ab oī sāguine imunes
cū inocētib⁹ abluam⁹ honorabit nos les⁹ dñs dignis pmiis. qb⁹ scōi cū ipso ppetualiter colletā. amē

In finē ne disperdas Dauid inscriptionē tituli. qñ misit saul custodire. domū ei⁹. ut iterfice
rent eum.

Iste psalm⁹ qā Dauid docet p titulū custodiri: dñicæ passionis declarat
mysterium dicens.

PSALMVS

LVIII.

Ripe me de inimicis meis de⁹ me⁹. & ab isurgētib⁹ in me libera me. Eripe me
de operantib⁹ iniquitatem. & de uiris sāguinū salua me.

Per hos inimicitiarum grad⁹ usq; ad effusionē ascēditur sāguinis. Inimici & enī sue
rūt iudæi lesu xpo deo nrō: cū eū uidebāt occulte. Insurrexerūt cōtra eū: cū pceptis ei⁹
obuiauerūt. Operari iniquitatis effecti sunt: cū man⁹ armauerūt ad iterfectionē. Viri sunt
facti cæcoris: cum sanguinem iusti sup se suosq; filios futurum esse dixerunt.

Quia ecce ceperunt aiām meā. & irruerunt in me fortes. **Ut me traderent morti.**

Neq; iniquitas mea neq; peccatum meum. domine sine iniquitate cucurri & direxi.

Nō hæc Dauid de se dicere potuit: q se i alio psalmo plenū peccatis eē cognouit: sed de eo q pec
cata nra portās sine ullo iniquitatis pōdere usq; ad exitū corporeæ mortis cucurrit. Sine iniquitate cu
curri & direxi. & iste psalm⁹ ex psona dñi itelligi pōt. Aut qppe. Venit princeps mūdi istius: & iuenit i
me nihil. Vel certe cucurrit. i. de cælo uenit i uter⁹: de utero i psepe de psepe i crucē: de cruce i sepul
chrū: de sepulchro ad iseros: de iseris uictor remeauit ad cælos: & direxit nō sēs suos sed nostros:
qā prauī erāt & tortuosi. Vñ ppheta dixit: & erūt praua i directa & aspera in uias planas.

Exurge in occursum meū.

Ad patrē hæc loquitur a quo se i euāgeliis clarificari præcatur.
Qui & tāquā occurrēs manūq; porrigēs: n̄ dicit dicēs & clarificani: & iteq; clarificabo. Quē occursum
usq; ad uisitatiōē gētiū extēdi postulat dicens. Sed exurge i occursum mihi. i. facilius itellige de illo
cursu quē habui: qd ego æqualis tibi. Vñ ait. A sumo cælo egressio ei⁹: & occursum ei⁹ usq; ad sumū
ei⁹: hoc ē de⁹ pater super oēs creaturas spūales.

Et vide.

Ac si dicat: ut facias tu eos

uidere. i. ut credāt me æquale tibi. **Et vide. & tu dñe deus uirtutū de⁹ israel. Intende ad**
uisitādas oēs gentes. & miserearis omnib⁹ q operantur iniquitatem.

Ut cū istos uisitatio diuina respicit: illos peccati pœna cōfringat: & tu dñe deas uirtutū. i. angelorū
& hoīum. Deus israel: hoc ē de⁹ aiā uidētiū deū. Xps ad prēm itēde ad uisitādas oēs gētes: n̄ solū
i iudæa: sed et i gētib⁹.

Cōuertentur ad uesperū. & famem patient vt canes.

Usq; ad exitū uitæ suæ famē uerbi dei patiētur: nec arguūt i diuersis malis ut pñiam agerent.

Et circumbunt ciuitatē. **Sed nullā sollēnitatē iocūditatē ac sacrificiorū i ea reperiūt. Vel de**
his loquitur: q i fine ex iudæis credituri sūt. Cū enī subitroierit plenitudo gētiū: tūc oīs israel salu⁹ erit.

Ecce loquent in ore suo. & gladius in labijs eorū.

Blasphemiarū ifidelitatis eorū gladio

cōparatæ sūt. **Quis quis audiuit?** **Nemo. n. hoīum audit cū hi a dño irridēt sicut seq.**

Et tu dñe deridebis eos.

Qui te in risu & despectu habent.

Pro nichilo deduces omnes gentes.

Illas quæ te resurrexisse nō credūt. Nā sunt in his

Expositio.

multi credentes: qui non irridetur a deo. Vel omnes gentes: qui ligna & lapides adorabant: & nullis meritis precedentibus adducit illos deus ad cognoscendam ueritatem.

Fortitudinem meam ad te custodiam. **I**dest omnes uirtutes meas ad te custodiam. Non ad me sed ad te: quia semper in ipsis te laudo non meis uiribus. Vnde paulus dicit. Si non accepisti: quid gloriaris quod non acceperis?

Fortitudinem meam ad te custodiam. quia deus susceptor meus es. **F**ortitudinem illam custodiam dicit quia animam eius nemo auferre potuit ipso dicente. Nemo eam auferet a me: sed ego potestatem habeo tollendi resumendique eam.

Deus meus misericordia eius proueniet me. **P**rouenit illam misericordia patris cum patris centurio eum deum confessus est quam uideret ab inferis surrexisse. Sed & multi percutientes peccata sua: reuertebantur dicentes. Vere filius dei erat iste.

Deus ostendit mihi super inimicos meos. ne occidas eos nequando obliuiscantur populi mei. **U**t & si non credant tamen intelligant eum esse deum iuxta illud: & uidebit omnis caro salutare dei nostri & non occidas illos: ne forte obliuiscantur nominis tui.

Dispice eos in uirtute tua. **N**oli poenitus delere iudeos: quia populus tuus semper est appellatus: sed in toto eos orbe dispice ut saltem sic emendati supbire desistant: ut uel in hac dispensatione scelus suum poenitendo deplorent.

Et depone eos protector meus domine. **B**elictum oris eorum sermones labiorum ipsorum.

Destruatur in malicia sua. propter uerba quod christum tuum negauerunt: quasi filios abraham se esse iactant.

Comp: ebendantur in superbia.

Hoc est humiles fiant.

Et de execratione & mendatio annuntiabuntur in consummatione. **E**xecrabantur enim dominum: cum eum filium ioseph fabri dicebant. Innectebant mendacium: cum eum demonium habere fallebant.

In ira consummationis & non erunt. **U**t non possint pseuerare in malicia sua: sed in ea consumantur.

Et scient quia deus dominabitur iacob. & finium terre. **S**cilicet non nulli qui se descendere ab iacob genere gloriantur: & finium terrarum: id est omnes gentes.

Convertentur ad uesperas & fames patientur ut canes & circuibunt ciuitatem. **I**psi dispergentur ad maleducendum. si uero non fuerint saturati & murmurabunt. **P**ost diapsalma iterat sententiam qua inimici fame patientur ut canes: dum legis litteram cum circuncisione carnalem & sacrificia de nece pecudum prosequuntur. Sed quia in peregrinatione hac celebrant nec ab his reficiuntur: spiritualiter murmurant contra deum. Hinc propheta dominicam mysterium resurrectionis cunctis exultat & dicit.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam domine. **Q**uia uicisti mortem. Vel fortitudinem diuinitatis quomodo uicit diabolus: hoc predicabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam.

Quia diluculo surrexisti. Mane hoc est quando conuertit in iuuentute. Vel mane initium fidei catholicae: uel mane ut dixi resurrectionem.

Quia factus es susceptor meus. & refugium meum in die tribulationis mee.

Suscepisti me protectione praesidii tui: ne cum his coniungeretur conscientia mea.

Adiutor meus tibi psallam. quia deus susceptor meus es. deus meus misericordia mea.

Ipsi se domino propheta pollicetur iugiter psallere: cui ope adiutor atque susceptus est. Qui & nobis prestare dignetur: ut adiutorio eius muniti: misericordia adiuti resurrectionis glorificati mereamur in ecclesia sancta laudes eius immaculatis sensibus exaltare. Amen.

Psalmus quinquagesimus nonus. In fine per his qui commutabuntur in tituli inscriptione: ipsi David in doctrinam: cum succedit mesopotamiam syriam & sobal: & conuertit ioab & percussit idumeam in ualle salinarum duodecim milia.

Queritur ubi haec historia scripta sit. In regnoque libris: quod hic manifestissime legitur. Sed ibi in ualle salinae septuaginta interpretes ipsa hebraea uerba posuerunt: gemella. Sed quia interpretatum non est ab his qui hebrei sermonis non habent notitiam quid significet ignoratur.

Deus reppulisti nos & destruxisti nos. **P**ertinet ad populum iudaicum: quoniam illi imputabat deus tribulati. quasi tunc uidebatur repellere. Et modo ecclesia uidetur repellere: quoniam illa imputat tribulationem. Nam aliter non repellit: quia dixit sanctus paulus. non repellit deus plebem suam: quam persciuit. Vnde & uox ad hieremiam prophetam ait. Vade & destrue & dissipa & euelle & aedifica

Ac si dixisset. Destruere uitia & peccata: & aedificare uirtutes. Repellit nos ac destruit cum peccamus. Misereatur & aedificat cum ad eum poenitendo reuertimur.

Irat'us est & misert'us nobis. **I**ra dei iusta uindicta dicitur.

Comouisti terram. **C**orpus utique nostri. **E**t turbasti eam. **C**um tribulos produceret & spinas.

Sana & tritones eius. quia commota est. **M**ota est. nam a malitiis ut fructum exhibeat sanctitatis.

Ondisti populo tuo dura. **U**t te attenti' quæreretur. Castigas. nam omnes filium quem recipis. Ondisti populo tuo dura: hoc est tribulationem. Vnde sanctus paulus dicit. Qui uolunt pie uiuere in christo persecutionem patientur.

Potasti nos uino copulationis. **U**t confusi in facinoribus copulatio sit ad te reuertendi: per uinum lex populi dei intelligitur: & ipsa copulatio gratia dei est.

Bedisti metuendum significatorem. ut fugiant a facie arc' ut liberent dilecti tui.

Praebuisti baptismum quo abluti fugerem' a futura ira: per quod non solum peccatores: sed et dilecti tui liberentur.

Saluum fac dextera tua. **A** christo tuo qui es salus nostra.

Et exaudi me. **C**um te inuocauero. Dextera patris filii est. Saluum fac. De illis dicit quod saluati erunt: quoniam filii tui mittet me in dexteram tuam in die iudicii. Vnde alio loco dicit. Dextera domini fecit uirtutem.

Deus

De loquitur e i scō suo. **P**ater i deo hoie: de quo gabriel ad mariā ait. Qd nascetur ex te sanctus: uocabitur fili' dei. Vel unde sanctus paulus dicit. Deus erat i christo mūdū reconcilians sibi.

Uetabor z diuidā sicimā. z conuallem tabernaculorum metibor. **Q**uidā sicimam samariā putāt cōuallē uero tabernaculoꝝ hanc habitationē terrenā. Ergo cū uenerit dñs i latitia splēdoris æterni iudicare mūdū diuidet samariā ac cōuallē tabernaculoꝝ dimetietur. Tunc aliam partē ad beatitudinem transfert. Aliam uero quam iniustam reperiet cum infidelibus ponit.

Me' est galaad z meus ē manasses. z ephrai fortitudo capitis mei.

In galaad atq; manasses totum sibi subiectum indicat mūdū. In ephrem uero populi futuri. i. ecclesiā cōgregadā speciē signat ppter benedictionē iacob quā in eum effudit. Fortitudinē autem ipsaz ecclesiā dicit. cuius factus est caput. Meus ē galaad: me' ē manasses Vniuersa hāc de gentium uocatione dicuntur. quarum diuersæ uirtutes sub singulorum noīum itēptatiōe referēdæ erunt.

Juda rex me'. **Q**uia ex tribu iuda ortus ē xps. Quia nō deficiet pnceps de stirpe ei'. donec ueniat dominus ut dixit iacob. Iuda te laudabūt fratres tui: man' tuā i ceruicib' inimicoꝝ tuoz Tu dñaberis sup fratres tuos. Xps itelligitur p iudā: ut illud. Vicit leo de tribu iuda.

Moab olla spei mee. **M**oab in genesi maledictionis suscepit opprobrium: qui post decē generationes recipitur in ecclesia dei. Ideoꝝ & olla spei: quasi post conuersionē urens crudelitatem peccati. Spes enim dei de peccatoribus hāc est: ut decoctis peccatis conuertantur & uiuant. Inde dicit hieremias propheta. Vidi ollam succensam & facies eius a facie aquilonis. & alibi dicit. Ab aquilone exardescēt mala q̄ sunt sup terrā: idest tribulationes ueniūt a diabolo super terrā que ē ecclesia sicut paulus dicit. Tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: pbatio uero spēs spes uero nō cōfunditur: q̄a charitas dei diffusa ē in cordibus nostris: p spūm sc̄m q̄ datus ē nobis.

In idumeam extendā calciamentū meum. **V**sq; in regionē esau apostolorum pedes dirigēdos eē pñuntiat: q̄a in calciamentis pedes: in pedibus uero gressus apostolici intelliguntur: iuxta illud. Quā speciosi pedes euāgelizatiū bona. Idumea itēptatur sanguinea: siue terrena. ac si dicat. In istos tales ostendam calciamentum meum: idest mea exempla.

Mibi alienigene subditi sunt. **A**lienigene idest gentes: subditæ sunt ecclesiæ. In allophilis alienarū gētiū prauitates oñdit: q̄ usq; ad aduētū xpi i ignoratiā tenebris residebant. Nūc at subditæ. i. humiliter auscultātes pphetiā q̄ xpm anūciat p fidē suā lucē uidēt magnam.

Quis deducet me i ciuitatem munitā? **C**hristus dominus qui auertit impietatem ab iacob: ipse deducet nos in ciuitatem hierusalem: in qua sancti diuinam circūstāt maiestatem. Vel in ciuitatem munitam: hoc est in ecclesia quæ munita est per fidem.

Aut quis deducet me vsq; in idumeā? **I**lle qui sibi superius calciamentā extēdere repromisit: ipse enī prophetā hūc. i. p̄dicationē pphetiā dirigi iubet in eam.

Nonne tu de' qui repulisti nos. **V**t pbatos agnosceres? Repulisti pp trāsgressionē nostram: uel peccatū adā. hoc ē destruxit idolatriā: uel nostra uitia & peccata.

Et non egredieris de' in virtutib' nostris. **Q**uia peccatis infirmi sumus.

Ba nobis auxiliū de tribulatione. q̄a uana salus hominis.

Audiant hāc qui spes suas in potentatibus hoīum: uel i terrenaz diuitiaz splendoribus ponunt. Quia uana ē salus hoīs: & deus salus oportunū tribulationibus nostris præstat auxiliū.

In deo faciem' virtutē. z ipse ad nihilū deducet tribulantes nos.

In ipso sit uirtus nostra: i ipso omnis gloria: & ipse ad nihilum rediget tam uitia quæ nos tribulat quam inimicos qui nos impugnant: & ab spe æternitatis reuocare conantur.

In finē in hymnis psalmus dauid. **V**ocē cōtinet gratulantis propheta æternitatis beatitudine.

PSALMVS

LX:

Faudi deus deprecationem meam. **F**iducialiter se audiri postulat quia scit se sc̄m **I**ntēde orationi mee. **A**c si diceret. Videā si iusta uel pura sit: ubi tu sol' audis & uides i corde sicut ad moysen dictū ē. Quid clamas ad me? Nūqd uoce clamoris dicit? Nō s; uoce cordis clamat. **A** finib' terre ad te clamaui. dñs anxietatē cor meum.

Non de extremis terræ terminis: sed de huius corporis habitaculo qd superindui cupit: & ex intimi cordis dolore clamaui: ut absorbeatur hoc qd mortale est a uita. A finibus idest a quatuor partibus mundi: quasi unus homo clamat. Vel unus homo est una ecclesia. Propter unitatē dicitur una Vnde & in cantico canticorum dicitur. Vna est columba mea: idest ecclesia i toto mūdo diffusa. Dñs anxietur. i. pp trāsgressionem aliorum. Vel finē meū: dñs nescit hō exitum suum.

In petra exaltasti me. deduxisti me q̄a factus es spes mea. **I**n xpm se exaltatū dicit: q̄ secūdū apostolū & petra stabilis: & credetiū spes noiatur. In petra exaltasti me: hoc ē i temetipso: ut illud. Petra at erat xps. Petrus de petra: unde dñs dixit. Tu es petr' & sup hāc petrā ædificabo ecclesiā meā: & alibi. Venerūt flumina & flauerūt uētē: & irruerūt i domū illā & nō cecidit: fundata. n. erat supra firmā petrā quæ ē xps. Deduxisti me: idest in temetipso: q̄a tu es de' meus: tu es uiator meus. Quia factus es spes mea. Vox ecclesiæ ad christū. Ac si dicat. Quomodo tu resurrexisti i mortalis: & nos sic credimus resurgere. **T**urris fortitudinis a facie inimici.

Hæc enim spes est xps dñs. Turris nobis factus est a facie diaboli nel neqtianũ ei: ut nos ab ei: ifidiis muniat ac defendat. Sed & de: pater factus est nobis turris fortitudinis: exaltas nos i petra. i. in xpo suo. Tu xpe turris fortitudinis: q uicisti diabolu & dignatus es pati pp nos. Sunt ergo turres ifirmitatis: idest illi qui confidunt i uirtute sua: sicut i euangelio dicitur. Si qs uult turre edificare: & non coputat sup:us ei: & postea q uiderint illud et ei dicetes. Hic ho cepit edificare: & n potuit consummare.

Inhabitabo i tabernaculo tuo in secula. **I**n illo utiq: ubi sine fine masuri deu iugiter cõteplabimur.

Protegar i uelamento alaz tñaz. Quonia tu de: me: exaudisti orõne meã. **D**um adhuc comoror in hoc corpore tua muniar protectione. Protegar idest defender. Alaz duar duo testamenta sunt: quibus protegit ecclesiam. Vel sub protectione diuinitatis.

Vedisti hereditate timetibus nome tuũ. **I**dest in regno calorum prastitisti eis ut uitam æternam hereditent.

Dies sup dies regis. **R**egi æterni: idest xpo domino. Dies æterni sunt: qui quotidie super dies augentur: eo qd claritate ei: nulla discriminet nox.

Adiicies annos eius. vsq: in diem generationis & generatiõis.

Generatio igitur huius regis prima est: qd de deo pre ineffabiliter nascitur. Secunda qd factus est priogenitus mortuor: q extenditur usq: ad illa generatione futuri iudicii de qua dñs ait. Vos q sequuti estis me: cu sederit fili: hois i sede maiestatis suæ: sedebitis & uos sup sedes duodecim iudicantes duodeci tribus israhel. Ergo adiitietur iter istas gnatiões regis hui: & dies & anni: cu cõgregatis electis: supplãtatiq: inimicis sub pedib: tradiderit regnu deo p: ipse simul cõgregatis scis: sicut sequitur.

Permanet in eternum in conspectu dei. **M**anebit eni ætern: i his quos tradidit deo p: i regnu calor: & fecit coheredes & cõformes ac participes sibi: nullo iã i his mortis dño dñante in cõspectu dei. i. ubi n erit mutabilitas.

Misericordia est: qd idulget nra pãta: ueritas ut aplius nõ peccem: ut pctm sup pctm nõ iducamus. Quis pp qd hic dicit: qd pauci sũt q aliqd bõi hẽant & deu reqrãt: s; plus dicũt eorũ uirtute uel suis uirib: quã dei donũ. Misericordia & ueritate qs reqret eius. Nõ ei: reqritur misericordia ac ueritas ab eis q i plenitudine dei cõsistũt. Sed nec his qcquã deest: iuxta illud oraculu saluatoris. In die illa nihil rogabitis patrem. In hac ergo plenitudine propheta spẽ ponens subiecit.

Sic psallã nomini tuo deus in seculũ seculi. **V**ox ecclesiæ. Psallã pãdicabo & ope cõplebo. Ut reddam uota mea de die in diem.

Idest quicquid spondimus deo custodire. **D**e die in diem.

Hoc est & hic te semper laudare: & in futuro sine fine. Psallet assidue: & uota iugiter reddet: cuz corruptio corporis huius induerit incorruptionem: & mortale hoc induerit immortalitatem: & resulerit. Quod & nobis prestare dignetur: ut conformes facti gloriæ suæ: eruti a corruptione mortis: secundã psallere mcreamur nomini eius in spiritualium oblatione uotorum.

In finem pro iditbũ psalm: David. **I**ste psalmus plenu i deo affectu pphetæ edocet dicens.

PSALMVS LXI.

Donne deo subiecta erit anima mea: Ab ipso eni salutare meũ. **P**ot hoc & ho ille dicere: qui relictis uanæ deliramẽtis philosophiæ: ac erroris idolatriæ cœno mundo se corde dño subdidit.

Nãz i ipse deus me: & salutaris meus.

Scit eni salutare mudi Iesũ xpm hois formã suscepisse. q se trãsserat a morte i uitã. Ab ipso. n. deo salutare meũ: sicut dixit symeon: qd uiderũt oculi mei salutare tuũ. & alio loco dicit. Salutare uultus mei deus meus.

Adiutor meus nõ monebor aplius. **F**irmiter enim se in eo statutum confidit. Adiutor meus in præsenti susceptor in æternitate. Ipse postea non timet cadere. Non habet ubi currat amplius: nisi usq: ad deum. Apostoli dixerũt ad xps Domine ostende nobis patrem: & sufficit nobis.

Quoniamq: irrutis in boiem interficetis vniuersi uos. tãquã parieti iclinato: & macerie depulse. **N**on uult acquiescere iniquis: qui tenues hominum ac uitiosas mẽtes i noua facinora iclinare cõpellũt. Interficietis uos oes. Qui uoluntatẽ hẽt occidẽdi: etiã si nõ pcutiat occidit. Quasi parieti iclinato & macerie depulsa. Cũ ego passionem pati aduenerim: uos quasi inuitũ mori cogitis. Aliter: (iuxta symmachi tamen interpretationem). Naturalis in uobis inuersus est sensus: ut cũ recti sitis creati: proni ad ruinam feramini.

Verũtamen ptiũ meũ cogitauerunt repellere cucurri in siti.

Declinat a talibus: qui non solum peccatores impugnant: sed etiam iustis honorem auferre nitũtur. Ideo currit in sancta siti: quia beati sunt qui esuriunt & sitiũt iustitiã. Cucurri in siti. Cucurrit xps de cœlo uenit in uterũ de utero in præsẽpiũ: uel cœtera his similia cucurrit sitiẽs uenit ad fontẽ: esuriens uenit ab arborem. Vel sitiuit: idest in cruce salutem humani generis sitiuit. Vnde dictũ est. De torrente in uia bibit. & sancti currunt & sitiunt. Currũt ut paul: dicit. Cursum cõsummaui fidẽ seruauĩ. Sitiunt ut dictũ est: beati q esuriũt & sitiũt iustitiã: quoniam ipsi consolabuntur.

De suo benedicebant: & corde suo maledicebant.

Proferebant ad seducendum ore ueneficio bona cum mala cordibus retinerent.

Verũtamen deo subiecta erit anima mea. ab ipso enim salutare meũ. Nãz & ipse deus meus. & salutaris

Super Psal. lxxii.

et salutaris meus adiutor meus non emigrabo. In deo salutare meum gloria mea deus auxiliij mei. et spes mea in deo est.

Post interiectionem diapalmatis: proficitur se: siue adiutoriū: siue gloriā ab ipso habere: qui nobis de his omnibus a passionis suae contumelia reliquit exempla.

Sperate in eo omnis congregatio populi. **I**psa est & auxiliū & spes: in quo oīs ceterus ecclesiasticus sperare debet ac deprecari: sicut sequitur.

Effundite corā illo corda vestra. deus adiutor noster in eternū. **S**i cū fletu ei occulta cordiū referam: ut oēs faciūt scilicet: adiutoria eius adipiscemur. Nam quia haec peccatores omittunt adiecit.

Eerunt autē vani filij hominū. mendaces filii hominū. ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

Qui sub iustitiā pōderatiōe atq; eloquētiā uanitate decipiūt inocētes. Filii hoīs: filii adā: filii trāsgressoris. Vñ dicit. Filii hoīum usq; quo graui corde. Mēdaces filii hoīum ī stateris. Salomon dicit. Pōdus & pōdus: mēsurā & mēsurā: utrūq; abhominabile apud deū: & alio loco dicit. Statera doloris abhominabilis domino: & pondus equum uoluntas eius.

Nolite sperare in iniquitate. et rapinas nolite concupiscere. diuitie si affluāt nolite cor apponere.

Quia q̄ in his spauerit regnū cape caeleste n̄ pōt. Vñ dicit apostolus ad thimoteū. Præcipe diuitib; huius saeculi nō sperare ī incerto diuitiā: sed ī deo uiuo q̄ pstat nobis oīa abūdāter ad fruēdum.

Semel loquutus ē deus duo. **Q**uā ait semel firmitatē dictorū ostendit. Q̄ duo noui ueterisq; testamēti unū demonstrat auctore. Semel loquitur ē deus duo haec audiui. Semel nō ad numerū referēdū ē: sed ad sentētiā firmitatē. Quā sūt atq; duo pariter audiuit. & posse deū oīa & in sui iudicii ueritate misereri. Quidā ita dicūt. Semel de loquitur ē ī lege: & eadē rursus ī euāgelio præcipit.

Hec audiui q̄a potestas dei est. **P**er haec duo testā prātē: mīam: iustitiāq; dei cognouit: sicut sequitur.

Et tibi dñe misericordia. q̄a tu reddes unicuiq; iuxta opera sua.

Ipse enī omne iudiciū accepit a prēsūt negligētibus dānationē: poenitētibus misericordiā iustis p̄mia p̄paret: q̄ nos a iudicio mortis eripiat: nosq; sibi q̄si alūnos p̄prios subdat: cōformēsq; corpori suo factos aternitati p̄petuā dignāter affiscat. Quia potestas dei est. potestas fuit: q̄a oēs creaturas ex nihilo creauit. Misericordia in regendo: & gubernādo. Potestas fuit in dilunio misericordia liberauit nos. Quia tu reddes unicuiq; iuxta opa sua: bona bonis: mala malis. Dānas peccatores: remuneras iustos.

Psalmus David cū esset in deserto idumee. **PSALMVS LXII.**

Auid figuram tenet xpi. David interpretatur fortis manu: siue desiderabilis. Idumaea interpretatur sanguinea siue terrena. Desertū: hoc ē derelictū: idest ipse populus iudaic; uel gentilis: q̄ in sanguine uel terrena uidetur cōmorari. Psalm; aduentus dñici declarat misterij de quo ista propheta quasi illuminatus cernens exultat & dicit.

Deus deus meus. ad te de luce uigilo. **E**licet oēs scī in deo die noctuq; uigilēt. hic tñ in oratione sua pleno diuinā lucis splendore refulget.

Situit ī te aīa mea. quā multipliciter et caro mea. **I**n terra deserta et ī uia et ī aquosa

tes ac solitudines istius saeculi cū tota mente desiderat: illū habēs ardore quo iustitia dei sititur. Situit in te aīa mea: quā multipliciter & caro mea. Aīa qdē desiderat deū: sed ad desideratū finē carnis laborib; puenitur. Iō multipliciter caro deū q̄rit: q̄a multis afficitur iniuriis. Describit iusti uiri egestas tormētā: uigilias: egrotationē. Situit dñs fidē ecclesiā & esuriuit salutē humani generis. Sic & ecclesia quotidie sitit xpm. Vñ dī. Btī q̄ esuriūt & sitiūt iustitiā: qm̄ ipi saturabūtur. Multipliciter caro: q̄a plus sustinet caro quā aīa. Quāuis aīa p̄ cogitationē crucietur ī corpore corp; tñ sustinet a foris tribulationē. Vult liberari. i. deponere mortalitātē. In terra deserta ī iunio & ī aquoso. In deserto ubi n̄ ē uia neq; aq̄ mūdus itelligitur. Desertū pp̄ pastores aī. **S**ic in sācto apparui tibi.

In hac siti degēs scītūs apparebo tibi. Hic propheta pp̄ spē suā futurū p̄ facto posuit.

Et uidere uirtutē tuā et gloriā tuam. **X**pm utiq; q̄ iuxta apostolū patris & uirtus & claritas ē. Virtutē q̄a uicit diabolu & liberauit genus humanū. Virtutē dicit: q̄a qdē iūrmū ē dei fortius ē hoīb;.

Sic ī sācto apparui tibi: idest ī scō desiderio: & gloriā tuā: idest gloriā resurrectionis a mortuis sedit ad dexteram patris.

Quia melior ē misericordia tua super uitas. **M**isericordia tua uita p̄stat aternā. Vita p̄ns saepe mortē opatur. Misericordia tua q̄ liberaasti nos de potestate diaboli.

Labia mea laudabunt te dñe. Sic benedicā te in uita mea. **B**n̄ ī uita sua labijs deū laudat: q̄ ī eo uiuit: q̄a scit alibi dictū: nō mortui laudabūt te dñe. Post misericordiam laus. Hic orando: illic laudando.

Et in nomine tuo letābo man; meas. **P**erfecti opis bono a te sublimabor. Tora die expādit man; ī cruce ad apostolū n̄ credētē: & contradicētē. Vel ut paul; ī p̄sona scōr; leuās man; puras sine ira & disceptatiōe. p̄ man; opa itelligūt.

Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. et labijs exultationis laudabit os meum. **N**ō adipe ac pinguedine hyrcorū uel agnorū: sicut p̄scorū holocaustomatū mos ē: s; de corde puro & ore mūdo cōcinā noi tuo. Sicut ille holocaustomat; ī anteriorib; accept; tibi fuit: sic repleatur anima mea de pinguedine gratiā spūs sancti: labia exultationis laudabo nomē tuū. Hic orationis & illic laudationis: & lētitia sempiterna. Sic memor fui tui super stratum meum ī lectulo pudicitiae atq; sanctitatis memor sum tui: quia īmemor sum delectationis mundanā.

Expositio.

Sic memor fui tui. **D**icit hæc ecclesia: & i rege & i tribulatione: n̄ te fui oblitus.
In matutinis meditabor in te. q̄a fuisti adiutor meus. **M**erito cōfiteatur adiutorē: q̄a p̄ i
 regritatē fidei matutina ei⁹ delectatur resurrectione. Vtinā & nos p̄ splēdore puri pectoris mereremur
 i eo i spūali lætitia delectari. **E**t in velamēto alarū tuarū exultabo. **C**ælestis auxilii
 p̄fectiōe tutādū putat: iō i eo exultat. **A**dhēsit aīa mea post te. me autē suscepit dextera tua.
Relicto sæculo dei dextera idest ab ei⁹ saluari se susceptū testatur. **I**psi vero.
Hoc ē inimici. **I**n vanū quesierūt animā meā. **Q**uia i casū eā nocere uoluerūt
Introibūt in inferiora terre. **I**n inferno damnabuntur.
Tradent in manus gladii. **I**n p̄petuitate tormentorū de q̄bus detrūcandi sunt.
Partes vulpiū erūt. **S**ortē herodis q̄ a domino uulpis dictus est suscepturi.
Rex vero letabit in dño. **C**hristus in patre post resurrectionem.
Et laudabunt omnes q̄ sperāt in eū. **Q**ui suscepta sacramēta ei⁹ inuolabiliter seruauerūt
Quia obstructū ē os loq̄ntiū iniqua. **I**udæorū & principum sacerdotū os resurgēte do-
 mino oppilatum est: crescente testimonio ueritatis: & nos depræcemur dominum: ut in eius lucem
 uigilantes ipsam iugiter sitientes: mœreamur eo largiente bonis operibus adimpleri.
In finē psalmus David. **P**salmus uocē cōtinet p̄phetæ deū iugiter deprecāti: ut nō solū
 sua p̄ctā sed & alia malorū uenena ipso p̄tegeat possit euadere. Sed & nos itelligere debem⁹ id quod
 in eo canitur in credentibus posse impleri. **PSALMVS LXIII.**

Audi de⁹ orationē meā cū deprecor a timore inimici eripe animā meam.
Credēti deū multa sūt tēptamēta: secūdū apostolū. oēs inq̄t q̄ uolūt pie uiuere i xpo
 lesu p̄sequutionē patiūtur. Vnde itente nos i orōnibus uigilare oportet: ut repugnare
 possimus uitiiis: & a timore inimici: idest diaboli: & cū p̄pheta dicere mœreamur illud
 qui occidūt corp⁹: aīam autē nō p̄nt occidere. Sed poti⁹ eū timete: q̄ p̄nt corp⁹ & aīam p̄-
 dere i gehēnā. **P**roteristi me a conuentu malignantium. a multitudine operantium ini-
 quitatem. quia exacherunt ut gladium linguas suas. **M**alignatur iniqui & acunt linguas
 suas ut blasphemēt: sed sc̄tus hic n̄ cōturbatur: q̄a a deo p̄tegitur. A cōgētū malignantiū: idest iudæo-
 rū uel p̄sequutorū. Exacherūt ut gladiū linguas suas. Alio loco dicit. Lingua eorū gladius acutus.
Intenderūt arcum suū. **D**octrinam suam. **R**ex amarā.
Vt doctrinis dolosis decipiant paruulos xpi: siue neophitū in baptismo: siue illū q̄ adhuc ignorat
 mysterium doctrinæ cælestis. **S**ubito sagittabunt eū. & non timebunt. **C**ū eū do-
 lose uenenis adeūt: subito q̄si iūiso. i. i excessu: & nō timebūt: hoc ē deū & iudiciū ei⁹. Firmauerunt
 sibi sermonē nequā. **N**arrayerunt ut absconderēt laqueos. dixerūt q̄s videbit eos.
Cū se i hac malicia firmāt: ut hos deceptōis laq̄os huic rudi itēdāt: n̄ putāt hoc deū posse cogno-
 scere cui nihil occultū latet: q̄ & n̄as quoq̄ aīas potēs est a sagittis eorum largæ pietatis suæ armis
 defendere. **S**crutati sūt iniquitates. defecerūt scrūtātes scrutiniū. **H**eretici quoq̄
 scrūtantur scripturas sc̄tās: & n̄ spūaliter tractātes: uanas exinde p̄ferūt q̄ssatiōes: q̄b⁹ nos p̄ iniquitate
 & dolū cupiūt illaq̄are. S̄z nil p̄ualētes: ipsi poti⁹ a deo scrutati atq̄ exinaniti: relictī sūt uacui.
Accedet hō ad cor altū. & exaltabit deus. **S**i sapiētia dei: ad alti cordis itellectū q̄s ascen-
 des ista discriminet: idest ueritatē ac falsitatē discernat: tūc deus exaltabitur. Qui cū sit altissimus ta-
 mē de eo q̄n recte sentim⁹ sublimatur i nobis. **S**agitte paruulorū facte sunt plage eorū.
Intelligētes. n. iusti cū uiderūt paruulū quē supius exposuim⁹ ab hoc p̄suasiōis ueneno ifici: cū ele-
 uauerint uocē suā: ut eū corrigant: prius erūt iniqui uerba eorū q̄si plagæ. **E**t infirmata ē
 cōtra eos lingua eorū. **N**ullā capit stabilitatē eloquentio eorū: s̄z dol⁹ eorū reddet eos infirmos.
Cōturbati sūt oēs q̄ uidebāt eos. **C**ōturbati sūt q̄ se simili errore ip̄licitos recognoscūt.
Et timuit omnis homo. **I**udiciū sibi imminere diuinū. **E**t annunciarunt opera
 dei. & facta ei⁹ itellerūt. **C**ū p̄cti enim corde intelligūt annūtiātq̄ mirabilia dei.
Letabit iustus in domino & sperabit in eo. **S**icut. ipi⁹ p̄ ifidelitate sua formidat: ita iust⁹
 p̄ spē æternitatis suæ exultat i dño. **E**t laudabuntur omnes recti corde.
Quia deū uisuri sunt. Beati. n. mūdo corde: q̄n ipi⁹ deū uidebūt. Qui nobis p̄stare dignetur: ut a sa-
 gittis inimicorū liberi ab actu falsitatis erepti. mœreamur ab eo p̄tegi qui sanctis omnibus pro spe
 salutis gloriam tribuit immortalitatis. **I**n finē psalmus David cātici.

Iste psalm⁹ i p̄sona xpi cātatur: & de reuersiōe babylonix i hierusalē: & de n̄ia ad cælestē hierusalē
PSALMVS LXIII.
Edecet hymnus de⁹ in syon. & tibi reddet votū in hierusalē.
Non theatralibus neq̄ simulachrorum templis: sed tibi omnipotens laus ac uotū ingi-
 ter est reddēdum: q̄ in syon idest in ecclesia tuā gloriā specularē: uel in cælestē hierusalē
 dign⁹ cōmemorari i habitator. Reddetur ergo tibi laus: q̄a de⁹ es uotū: q̄a redēptor es.
Eraudi orationē meā. **P**er spūm sc̄rūm: q̄ gemitib⁹ ienarrabilib⁹ iterpellat pro nobis.
Ad te omnis caro ueniet. **A**ci diceret: ad te cōuerteret oīs hō. **U**erba iniquorū.
Dogmata philosophorū: fatua talesq̄ gentiliū. **P**reualuerunt sup nos.
Cum te

Cū te nescirem: quō hieremias dixit. Vere mēdatiū & uanitatē loquuti sūt p̄fēs n̄rī: & n̄ p̄fuit eis
Et impietatibus nostris tu p̄pitiaberis. **C** Vsq; i finē nos fuisset: i errore: nisi tu p̄piti fuisset
 ses n̄rī: q̄ nos sāguine p̄prio mercat̄ es: Sic & paul' apostolus ait. q̄ nos recōciliāuit deo p̄fī p̄ crucē.
Beat' quē elegisti & assumpsisti. inhabitabit in atrijs tuis. **C** Vocat de' oēs: nec ullū sp̄nit.
 sed pauci sequūtur. Ergo q̄ se dignū ei' electioni p̄buerit: cohabitāt ei cū apostolis sctis i tabnaculis
 sempiternis. **R**ep̄lebimur in bonis dom' tue. **I**dest ecclesiā q̄ diuersis munerum
 sp̄ualiū exuberat bonis. **S**ctū est tēplū tuum. **H**ō ille i quo plenitudo diuinita
 tis inhabitat: de quo dī ad mariā: & qd̄ nascetur ex te sctū uocabitur fili' dei: cū i ea dñs carnē assū
 pturus inhabitauit. **A**mirabilis in equitate. **Q**uia nō credētib' iudæis mirabiliter
 ipse dñs ueritatē aperuit. **E**xaudi nos de' salutaris n̄r. spes oīz finīū terre & in mari lōge
Prouidēs p̄pheta terrā maris ac finīū oīum sp̄s xp̄s eē annūtiāuit. Qd̄ at se ab eo exaudiri postu
 lat: sic itelligitur. Ac si diceret: Iā ueni ut p̄ te saluemur. **P**reparans montes in uirtute tua
 accinct' potētia. **I**pse dñs uerbū caro factū ē: i assumpto hoīe accinct' potētia celsitudinē mō
 tiū diabolica dñatiōis opprēssit sempiternis ignibus p̄parauit. Accinct' dei cōtrahit uestimētum.
 Nō enī possum' expāsa fortitudinis suā uestē cognoscere. **Q**ui cōturbas profundū maris.
Sæculi huius p̄fūdā iactātiā: p̄dicatione apostolica cōmonēs. **S**onū fluctuū eius.
Quis sustinebit? In euerfione enī simulacroꝝ dant demonia sonū: alliciētes paganos ut iterimāt
 sctōs dei. Sed hic sonus dei potētia opilatur. **T**urbabunt gentes.
Cum sanctis p̄ualere non potuerint. **E**t timebūt termini terre. a signis tuis.
A uirtute crucis quæ eis prius stultitia erat: uel ab his mirabilibus cōpunguntur.
Erit' matutini & uesperū delectabitur. **M**atutinis uesperinisq; hymnis ecclesiā delecta
 tur de' p̄ aīaz fidelē: q̄ relicto inanīū sup̄stitionū ritu: eū denote laudauerit. Per mane lætitia p̄ uespe
 rī tristitia. **V**isitasti terrā. **V**isitauit utiq; terrā nostri corporis assumēdo materiaz carnis.
Et inebriasti eā. **N**ō uino luxuriæ sed ifusione spūs scti.
Multiplicasti locupletare eā. **D**iuersarum opibus gratiarum.
Flumē dei repletū ē aquis. **D**eniq; dicit dominus i euāgelio. Qui crediderit in me: flu
 mina de uentre eius fluent aqua uiuā. Attende euangelistā. Hoc enim dicebat de spū sctō: quē acce
 pturi erant credētes i eū. Nos ergo qui credim': iā flumē dei sum'. Replebimur aqua cū baptismo
 abluimur. & si digni sum' ut spū sctō impleamur locupletamur ab eodē spūalis ifusiōis ibre cū uitā p̄
 hēnis fōte repleti: donis spūalibus irrigamur. **P**arasti cibū illoꝝ qm̄ ita ē preparatio eius.
Preparasti iquā dñe cibū nostrū i cōmunionē b̄i corporis ac sāguinis tui: qd̄ si digne hauriamus
 iudiciū mortis effugim'. Tu es enim panis uitæ descēdēs de celo: & uitam tribuēs mundo.
Riuos ei' iebriās: multiplicās genimīna eius i stillicidijs ei'. **R**iuī. n̄ nobis a flumē illo
 i. a spū sctō emanāt: q̄ nos diuersis grāz donis iebriāt: ut alii detur sermo sapiā: alii p̄phetia: alii cu
 ratio: alii iēp̄ratio uel reliq; donatiōes: q̄s opatur un' atq; idē spūs diuidēs unicuiq; put uult. Per q̄
 donatiōnū genera multiplicātur ecclesiā. Quæ p̄mū qdē q̄i stillicidia i nobis defluūt dehinc riuī
 fiūt. Post hæc multiplicā i gñatiōib': ut afferāt fructū: aliā cētēsimū: aliā sexagesimū: aliā tricesimū
Etabitur germinās. **T**erra. i. lætabitur: cū i ea hic fructus spūalis exorietur.
Bēdices coronā āni benignitatis tue. **Q**uā sctis p̄misisti temetipsū eoz agminib' co
 ronabis. Annū uero acceptabilē: ipsū eē dñm ali' p̄pheta cōmemorat. Bēdices coronā anni ei' cir
 culū & semp ipsa currētiā āni t̄pā coronā uocauit. Aut certe q̄ i passiōe dñi uictoria de toto orbe su
 scepta ē. **E**t cāpi tui replebūtur uberrate. **C**āpi legis q̄ nullū iocūdītatis fructū in
 līa ptulerūt: nūc spūaliter itellesti fruct' euāgelici dogmatis ubertate complentur.
Pinguescēt sp̄tiosa deserti. **E**cclēsia. i. q̄ diuina dei grā fluit. **E**t colles accingētur.
Martyres siue reliq; scti: q̄ imēsis a deo p̄miis honorati p̄petuis gaudijs accinguntur.
Induti sūt arietes ouīū. **P**riarchæ siue apostoli: q̄ duces fuerūt gregis ouīū ecclesiastici
 trāsati a morte i uitā: iduūtur i immortalitate p̄petua. **E**t ualles abundabūt frumēto.
Clamabūt scti minoris meriti & coronam non capient fructibus tamen æternæ uitæ alentur.
Clamabūt & enī hymnū dicēt. **O**ēs p̄miscue electi p̄ diuersoꝝ muneꝝ donis deo p̄pe
 tuas cōcinūt laudes. Quoz at cōgregamur meritis dep̄cātes oram' ut iūgamur meritis: ut si n̄ mō
 remur honorari p̄miis uel ornari coronis: saltē ueniā cōsequuti p̄cna caream' æterni iudicii. Amē:
In finē cāticū psalmus resurrectionis. **P**er cāticū itelligētiā sp̄ritualis itelligit. Per psal
 mū op' resurrectionis. Quia iste psalmus ad resurrectionē xp̄i ptinet. **PSALMVS LXV.**
Abilate deo omnis terra: psalmum dicite nomini eius.
Quod ait omnis terra: omne humanum genus terrenum esse demonstrat. Quē iugi
 ter iubilationem ad deum oportet emittere: ut a nequitis sp̄ritualibus eruatur. Psalmū di
 cite nomini eius. Multi laudant: sed non implent opere.
Bate gloriā laudi eius. **U**t sicut ei uocibus iubilatis: ita in eū
 p̄o bonis actibus gloriemini: ut uidentes homines opera uestra bona: glorificent patrem uestrum
 qui est in cælis. Vel illud. Non nobis domine non nobis: sed nomini tuo da gloriā.

Expositio.

- ¶** Bice deo quam terribilia sunt opera tua domine. in multitudine virtutis tue.
- ¶** Scilicet ut non creaturam colant: sed creatoris uirtutem in his quæ contemplantur intelligant. Quæ terribilia sunt opera tua: quæ potestis adorare & non potestis comprehendere: id est de populo iudaico electo: & postea reprobato: & gentes primitus condēnatas: & postea electas. Vel qui uidentur quasi sancti & probati: & de peccatoribus qui uidentur quasi reprobatī & electi. Occulta sunt iudicia dei terribilia: id est timenda.
- ¶** In multitudine virtutis tue mētiētur tibi inimici tui.
- ¶** Quando uiderunt in ægypto uirtutes & signa: & in mari rubro mēti sūt qñ dixerūt. Oīa quæcūq; pceperit nobis dñs faciemus. Vnde dicit: iniquitas mēti ē sibi: & inimici dñi mēti sūt ei.
- ¶** Omnis terra adoret te deus. & psallat tibi. psalmum dicat nomini tuo.
- ¶** Te adoret: te ueneretur: tibi concinat non creaturæ quam eius uisibus subiecisti. Hic interponit diapsalmā: ut ad nos uerba conuertat dicens.
- ¶** Venite & uidete opera dñi terribilis in consilijs super filios hominum.
- ¶** Gentes quæ diu in errore phanatico uixerunt: sicut quondam patres nostri ad deum agnoscendū inuitat. Qui terribilib⁹ consilijs humano generi consuluit: ut cognoscētes creatoris opera: scirent operum conditorem. Venite & uidete opera domini: Venite: credite: uidete: intelligite uox prædicatorum. Quam terribilis in consilijs super filios hominum. Terribilis hoc est quomodo unus reprobatur & alter eligitur. Reprobantur iudæi: & eliguntur gentes: sicut dixit in euangelio. Duo in agro unus assumetur & unus relinquetur. Duæ molēs: una assumetur & alia relinquetur. Duo in lecto un⁹ assumetur & un⁹ relinquetur. Terribilis ē: dū de una massa fuerūt creati: & alii reprobantur.
- ¶** Qui conuertit mare in aridam. in flumine pertransibunt pede.
- ¶** Ipsum adorare docet: qui ad transitum israhelis & mare siccauit: & iordanis undas appendit. Sed & ipse dominus dux hæc quasi pede præterit populo prosequente. Ergo sicut tunc hæc aquæ ipso duce diuise: populo uiam in terram repromissionis aperuerunt. Ita nunc nobis si baptismum non polluamus per ipsum abluti præeunte eo in quo renati sumus: in regionem uiuorum ingredimur. Vel pertransibunt pede: sancti prædicatores fortia ambulauerunt prædicando: quia deus præparat illis uiam. Vnde dictum est. Calciate pedes uestros in præparatione euangelii pacis.
- ¶** Ibi letabimur in idipsum. Qui dominatur in uirtute sua in eternum.
- ¶** In idipsum hoc est in christo: quia qui hic fuit humiliatus: ipse dominatur ī eternitate. Sicut. n. ei⁹ uirtutis dñatio nullo clauditur fine: ita nra læticia qua ei cōformes efficiamur ppetuo pmanebit.
- ¶** Oculi eius super gentes respiciunt.
- ¶** Ut reprobentur iudæi & eligantur gentes: ut illud. Qui finxit oculum non considerat. Contemplatione sancta inspicit populos credituros: nam nullis pœnitibus distinguitur membris.
- ¶** Qui exasperant non exaltentur in semetipsis.
- ¶** Iudæi scilicet: dū per fellis amaritudines in abrahæ natiuitate carnali dei gloriā collocāt semp humiliantur. Interiectio diapsalmatis ordinē dictorū imutat: ut a prophetica uaticinatione ad apostolicam transeat exhortationem.
- ¶** Benedicite gentes dominum deum nostrum. & auditam facite uocem laudis eius.
- ¶** Apostoli hæc prædicant ut ipsum benedicant gentes deum: quem idem apostoli dicunt suū obaudiantq; ipsum in quem sunt renati per baptismum: hinc igitur ppheta loquitur.
- ¶** Qui posuit animam meam ad uitam.
- ¶** Ne eam perpetua consumeret mors.
- ¶** Mors occidit mortem: id est mors christi occidit mortem nostram.
- ¶** Et non dedit in commotionem pedes meos.
- ¶** Sed stabilisuit me in prædicationibus quas gentibus intuli. Hinc succedit uox martyrum:
- ¶** Quoniā probasti nos deus. igne nos examinasti sicut examinatur argentum: & induxisti nos in laqueum. posuisti tribulationes in dorso nostro imposuisti homines super capita nostra.
- ¶** Id est diabolū ut super nos erigeretur ad probandū. Vel alibi. Non dixit de angelis neq; sanctis: sed de peccatorib⁹: id est peccatores fecisti eē super nos: ut nos sustineamus per patientiam: ut illud. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei.
- ¶** Transiimus per ignem & aquam induxisti nos in refrigerium.
- ¶** Martyrum hic ostendit uictorias: quas in diuersis passionibus mœruerunt: & ad unum eos ducit refrigerium: id est christum dominum. Per laqueos: per cruces: per uerbera: per ignes æstusq; & alia diuersa supplicia: per quæ & holocaustum acceptum effecti sunt peruenisse. Ignis uorat aqua absorbet. Ignis tēptatio aqua prosperitas: uel ignē spūs scti. Induxisti nos in refrigerium: hoc est in æternum.
- ¶** Introibo in domum tuam in holocaustis.
- ¶** Hinc propheta non de se tantū loquitur: sed & de his quos superius memorauit: qui introierunt in domum dei: ut non solum se exhiberent deo hostiam uiuam sed & illos qui eorum exemplo pro nomine domini passi sunt.
- ¶** At reddā tibi uota mea. que distinxerūt labia mea.
- ¶** Quæ uota distinxerūt: nisi ut alios sibi in martyriū copularēt. Vel promissum ut deū laudem⁹: & cōfiteamur illū creatorem.
- ¶** Loquutum ē os meum in tribulatione mea.
- ¶** Loquuti sunt enim: ut nūquam eos separaret a charitate christi ulla persecutio.
- ¶** Holocausta medullata offerā tibi.
- ¶** Fidē aīæ uel corporis affectū: uel corpus xpī. Offa inferiora

inferiora carni: & mœdulla inferior ossib'. Mœdullata hoc ē uiscerata cum corpore & anima.

Cū incenso.

Cum acceptabili orationis odore.

Et arietes.

Apostoli uel doctores ecclesiarum.

Offerā tibi boues.

Qui reiecta cōtumacia legis iugo dñi ceruices suas quod suaue est subdiderunt.

Cuz hircis.

Qui post peccatum conuersi fideliter in martyrio perstiterunt. Hic autem oēs dño p holocaustū pacificū offerūt ad quos nūc ppheta post diapsalma cōuertit sermonē dicēs

Venite & audite & narrabo omnes qñi timetis dominum. quanta fecit anime mee. Ad ipsum ore meo clamabo. & exultabo sub lingua mea.

Vos qui dominum mœtuitis accedite & considerate qualiter animam meam in beatitudinem constituerit sempiternam: pro eo qđ non solum ore postulo: sed etiam in archanis cordis puri clamaui ad dominum. Ad me ipsum ore meo clamaui. Manifestissime declarat i hoc loco clamor i scripturis n̄ uocis accipiēdū eē s; cordis.

Iniquitatem si asperi in corde meo. nō exaudiet dominus. Propterea exanduit me de' mens. & intendit voci deprecationis mee.

Vidi. n. puritatē mētis meae: iō petere præsumpsit.

Benedictus dominus. qui non amouit orationem meam & misericordiam suam a me.

Plenus misericordia non amouit deprecationem meam a se: quia quæ iusta erant postulabam. Nam semper piæ aures eius: iustorum præcibus patent. Sed nos suppliciter dominus deprecemur ut aperiat aures suas ad præces nostras: & ipse nos data peccatorum remissione de præsentib' erūnis eripiat: sibi q; holocaustū purū effectos mactatis uitiis sanctoꝝ agminibus iungat. Amen.

In finem in hymnis psalmus cantici David.

Sexagesimus sextus psalmus licet paruus sit: tamen apostolorum prophetarumq; continet uocem qui aut uenisse dominum aut uenturum dominum gentibus prædicauerunt.

Deus misereat nobis & benedicat nos.

Prima deprecatio est. ut misericordiam præbeat deus: deinde benedictionem: Benedictio ergo quæ succedit misericordiae

talis sit: ut cōpræssa dominatione carnali spūm faciat triūphare. Nō nostri iudex sit: s; misericors. Deus misereatur nostri. Vox apostolorum est. loquentium ad plebem de gentibus cōgregatā. Credidistis qđ ad uocē nostrā: ecce hæc ecclesia cōgregata ē i noīe dñi: ppter ea nos dicim'. Deus misereatur nr̄i & bñdicat nos. Maledictionē primā i hoīe sua bñdictione dissoluat.

Illuminet uultū suū super nos.

Non illum tristē uideam' i peccatis nostris: s; gaudentem in uirtutibus. Non eum sentiam' iudicē: sed patrē. Illuminet uultū suū sup nos: dei facies q̄ ē utiq; imago ei'. Dicit enī & apostolus: imaginē patris eē filium. Ergo imagine sua nos illuminet: hoc ē imaginem suam filium illuminet super nos: ut ipse nos illuminet. Lux enim patris: lux filii est.

Qui uidet patrē: uidet & filiū: ubi nulla ē distantia inter gloriam & gloriam: uterq; ē gloria. Præcatur hæc apostoli & propheta: ut uultu dei illuminati: fiat prædicatio eoꝝ lumē omnium gentium.

Et cognoscam' in terra uia tuā. & in omnib' gentibus salutare tuū.

Sic enim inualescat prædicatio nr̄a: ut uia siue salutare tuum: id est xps dñs in his qui nunc terrena sapiunt & gentilitatis uersatur errore cernatur. Vt cognoscam' i terra uia tuā. Hoc at petim' ut il lumines uultū tuū hoc ē imaginē tuā sup nos: q̄ apud te semp abscondita fuit: & quasi i secreto & tenebris erat mysterioꝝ tuoꝝ: secūdu illud qđ scriptū ē. Posuit tenebras latibulū suū. hoc petimus ut illumines sup nos: ut mysteriū qđ a generationibus absconditum fuit iuxta apostolū reueletur i nobis. Hoc autem totum quare poscimus quare desideramus: nisi illuminaueris imaginē tuā sup nos. Uia tuā & sciētiam tuā nosse non possumus: ut maiestatem tuā quæ i cælis nota est notam habeamus & i terra. Vt cognoscamus in terra uia tuā. In terra cognoscam'. Ego sum inq; uia: uita & ueritas. Vt cognoscamus i terra uia tuā. In terra cognoscamus: fiat uoluntas tua sicut i cælo & i terra: ut quēadmodū angeli in cælis: hoīes quoq; adhæreant in terra. Sed dicit aliquis: q̄a nota erat uia dei. Not'. n. i iudæa de' i israhel magnū nomē ei'. Not' erat de': sed dei uia nō erat nota in iudæa. Qm̄ ergo uia dei p̄is nō erat nota i iudæis: ppter ea nūc dicit. In oib' gētib' salutare tuū. Nō i uno populo: sed i cūctis gētib'. In oib' gētib' salutare tuū. Vbi nos hēmus i latino salutare: in hebreo Iesus dī. Deniq; & angel' hoc loq̄tur: & uocabis nomē ei' Iesū: hic enī saluabit populū suū. In oibus gentibus salutare tuū. Ecce cōpletū ē: qđ apostoli de'cati sūt. In oib' gētib' notū ē salutare ei'. Quicūq; hūan' sermo eē pōt: ibi Iesus resonat.

Confiteant' tibi populi de'. confiteant' tibi populi.

Iudæoꝝ. nūc populi oēs cōfiteantur. Qūo oēs gētes: sic & oēs populi. Cōfiteantur tibi populi deus. Quid cōfiteantur? Vtiq; peccata sua. uel certe confiteantur imaginē tuā eē i te. In filio te cōfiteantur: in illo te uideant: in illo te adorent.

Et letent' & exultent gentes.

Qm̄ de captiuitate diaboli liberatæ sunt: qm̄ quæ ante incuruabantur ad adorāda idola: ligna & lapides nūc erecto uultu cælos respiciunt. Quoniā iudicas populos i æquitate. Vbiq; æquitas est atq; iudiciū: ibi nō lætitia sed formido ē peccatoꝝ: & quō dixit de' misereatur nostri & bñdicat nos & nūc dicit lætentur & exultēt gētes: qm̄ iudicas populos in æqtate: uidetur hic eē cōtrariū. Si enī misericordia idigēt quō lætātur & exultāt: qm̄ iudicas populos i æqtate. ubiq; n. misericordia ē ibi n̄ ē iudiciū. ubi at iudiciū ē & æqtas iudiciū: ibi pcul ē misericordia. Sed iste sensus ē. Lætentur & exultent gentes. Quare lætentur?

Qm̄ iudicas populos in equitate.

Expositio.

Quoniam nequaquam accipis personam unius gentis: sed omnibus deus es. Non tibi soli iudei placet: sed omnis mundus tuus est. Dicit aliquis. Vim facis scripturæ: in hoc sensu dixit. Interpretatur seipsa scriptura quæ loquitur. Quoniam iudicas populos in æquitate. Quos populos?

Et gentes in terra dirigis.

Gentes quæ ante non recto pede gradiebantur: fecisti eas ut ambulaarent in uia tuâ. Ut cognosceremus in terra uiam tuâ: ut ambulaeremus in uia non in uitiis ut per unam uiam ueniremus ad te. de quo nascitur uia. Non enim imus ad patrem nisi per filium. Dicit aliquis. Arrianorum dogma est. Ergo per filium uenitur ad patrem. Ego hoc dico. quoniam per imaginem imus ad faciem. & in lumine uidebimus lumen. In filio uidemus patrem. Mysterium & dispensatio est quæ loquitur. Ceterum si quis putat eum blasphemum: quoniam uiam diximus eum filium: & per uiam imus quasi ad deum: uiuamus hæc ipsa uia quod dicat. Nemo uenit ad me: nisi pater meus adduxerit eum ad me. Quomodo ergo filius ducit ad patrem: sic & pater ducit ad filium. Hæc humana uerba sunt. Ceterum & filius ducit ad patrem & pater ducit ad filium: ut & una natura: una substantia est.

Confiteantur tibi populi deus.

Iam supra dixerat: & in isto paruulo psalmo hos duos uersiculos iterum repetit. Dixerat enim supra Confiteantur tibi populi deus: confiteantur tibi populi omnes. Latentur & exultent gentes: & cetera. & nunc rursus repetit hos uersiculos: quasi apostoli percinant cunctis gentibus. Sape expugnauerunt me a iuuentute mea dicat nunc israel: sape expugnauerunt me a iuuentute mea. Videte quomodo illi percinunt: & omnium gentium turba respondet. Sic & nunc dicentibus illis in principio confiteantur tibi populi omnes: & precipiebantur populis & dicentibus confiteantur tibi populi deus: confiteatur tibi populi omnes: quoniam illos uidet reti cescere propterea id ipsum increpat & dicit. Confiteatur tibi populi deus: confiteatur tibi populi omnes. Semel diximus non audistis: iterum dicimus ut canatis. Hoc autem totum quare diximus & semel & secundo ut confiteantur populi deo? Quare hoc dicimus: quare hoc precipimus? Quoniam iudicas populos in æquitate. iudeos: qui per nimietatem malitiæ populi accipiuntur. iuxta illud. Populi inceditati sunt inania & gentes in terra dirigis. Diriget eas in uiam uitæ: data peccatorum remissione. Cum dicit omnes: non solum per gentium populo sed etiam pro iudeis oratur: & ipsi conuersi confiteantur christum filium dei.

Terra dedit fructum suum.

Terra sancta maria: de nostra terra de nostro semine. de hoc limbo de hoc limbo de adam. Terra es & in terram ibis. Terra ista dedit fructum: quod perdidit in paradiso inuenit in filio. Terra dedit fructum suum. Fructum suum. primum dedit florem. Dicit & in canticis canticorum. Ego flos campi. & lilium conuallium. Iste igitur flos fructus factus est: ut nos illum comederemus: ut nos manducaremus carnes eius. Vultis scire quis sit iste fructus? Virgo de uirgine: dominus de ancilla deus ex homine: filius ex matre: fructus ex terra. Videte quod dicat ipse fructus. Nisi granum frumenti ceciderit in terram & mortuum fuerit non potest facere fructus multos. Terra dedit fructum suum: dedit granum frumenti. Quod granum frumenti cecidit in terram & mortuum est: & ideo multos fructus affert. Multiplicatum est in spica: quod unum ceciderat in multis resurrexit. Cecidit enim granum tritici in terram: & seges copiosa surrexit. Terra dedit fructum suum: propterea confiteantur tibi populi deus: confiteatur tibi populi omnes terra dedit fructum suum. Quis est iste fructus? Benedicat nos deus deus noster: benedicat nos deus. Deus pater deus noster filius. ipse enim deus noster: & uocabis inquit nomen eius emanuel: id est nobiscum deus. Deus noster benedicat nos deus spiritus sanctus. Videte mysterium trinitatis in uno uersiculo comprehensum. Terra dedit fructum suum. In isto fructu trinitatis mysterium continetur.

Benedicat nos deus deus noster.

Qui deus est omnium per naturam nostram proprie factus est deus.

Benedicat nos deus.

Expellat ueterem maledictionem.

Maledictio nos eiecit de paradiso: reducat benedictio.

Benedicat nos deus deus noster benedicat nos deus. & metuant enim omnes fines terre.

Non dixit diligant eum omnes fines terre. Perfecta quippe dilectio: foras mittit timorem. Timere incipientium est: diligere perfectorum. Qui adhuc timet in initio est positus non habet perfectam & plenam fidem. Qui autem diligit deum: omnia ei perueniunt in bono. Videtur breuis & simplex esse sententia. Sed uerilem? eam & istis simplicibus uerbis ignota mysteria reperiuntur. Inueniuntur in istis quod forinsecus lateat. Diligentibus autem dominus omnia cooperantur in bono. Iob uir sanctus temptatus est: perdidit filios & filias: domus ipsius corruit: uniuersa perdidit: omnia repetere perdidit: nec pater nec dominus: nihil enim illi remansit in corpore sanitatis: nisi sola lingua per quam blasphemare posset. Videte temptatorem diabolum. A planta inquit pedis usque ad uerticem percussit eum uulnere pessimo: hoc est elephantia. Inde toto corpore uermes fluebant: & sanies & putredo. Sola linguam integram seruauit. ut posset dominum suum blasphemare. In omnibus his non peccauit Iob labiis suis. Videte magnitudinem temptationis: uidete magnitudinem uirtutis. Videte & considerate sententiam apostoli esse completam. Diligentibus autem dominum: omnia cooperantur in bonum. Eo tempore quo perdebant res suas: quo filios amittebant: uidebantur quidem ei esse contraria quæ acciderunt: sed quoniam diligebat dominum: illa mala quæ ei inferunt cooperantur illi bona. Illi uero uermes corporis præparabant ei cæli coronam. Antequam temptaretur deus ei nunquam loquutus fuerat. Postquam autem temptatus est: uenit ad eum deus: & familiariter loquitur quasi amicus cum amico suo. Veniant plagæ omnia poenatum genera dum post plagas christus adueniat. Egressi sumus de psalmo sed non inutiliter: quia dixeramus & metuant eum omnes fines terre: & dixeramus quoniam metueret paruulorum est: ceterum diligere perfectorum: & dixeramus ad hoc comprobandum de apostolo diligentibus autem dominus omnia

Super Psal. lxxvii.

omnia cooperantur in bonum: & timeant eum omnes fines terræ. Nequaquā sola iudæa: sed oēs fines terræ. Secundū tropologiam autem omnes fines terræ: non omnis medietas terræ. Non illi qui in terra sunt media: sed qui in fine terræ sunt: qui relinquunt terrā & ad cælos ire festinant. Hoc igitur quod apostoli dixerunt in principio: nos dicamus in finem. Deus misereatur nostri & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri: & notam faciet in terra viam suā: cum manifestus in claritate uenerit xps: tunc omnibus notum faciet cur tanta carnis humilitate descendit. Terra dedit fructum suum. Maria genuit saluatorem.

In finem psalmus canticū David.

Psalmus opera canticū intelligentia mētis spiritualis. Sexagesimus septimus psalmus intelligatur spiritualiter refertur legis euangeliorumque reperitur sacramentis: qui sic inchoat ex uoce prophetica.

PSALMVS

LXVII.

Resurgat deus & dissipentur inimici eius.

Et specialiter intelligitur iste psalmus: & generaliter. Specialiter ipsum dominum ut resurgat a mortuis: & dissipat inimicos suos: hoc ē diabolū & exercitū eius: aut iudæos. Generaliter autem quando ī tribulatiōe sum⁹ & āgustia: & dicim⁹: exurge ut qd dormitas dñe. adiuua nos. quō & apostoli ī nauicula excitāt dñm dormiētē dicētes: magister salua nos perimus.

Et fugiant qui oderunt eum a facie eius.

Non dixit pereant: sed fugiāt quia peccatores in conspectu dei non possunt stare. Præuidens propheta orat ut eo exsurgente diabolica dñationes effugiāt: quia & nūc indubitanter credendum est: qd ad inuocationem eius nominis stare non possint.

Sicut deficit fumus deficiant.

Non ut in nihilum reducantur: sed ut quiescant a peccatis suis.

Sicut fluit cera a facie ignis.

Sicut cera soluitur & nō perdit naturā suā sed

mollescit: sic & isti nō pereāt sed deponāt maliciā suā: & sic cōuertātur ad pñiam & saluentur.

Sic pereāt peccatores a facie dei.

Quia peccatores nō sūt digni uidere deū.

Et iusti epulentur.

Quia permanent in sua iustitia qui uitia non

habent: delectētur in domino. Vel aliter. Pœna eos iudicii prosequatur: ut quasi sumi tenuitas deficiant: & ut cera ante ignis faciē dissoluantur. Epulantibus sanctis in cælestibus bonis: exultēt in conspectu dei. Grandis fiducia est: exultare in conspectu domini. Sicut dispensator creditam sibi a dño substantiam si male tractauerit & perdiderit timet domini pñtiā: ita & qui bene dispensauerit: exultat in domini præsētia.

Et exultent in conspectu dei: & delectētur in letitia.

Non solum de uindicta: s; etiam de beatitudine sempiterna.

Lātate deo psalmū dicite nomini eius.

Cantare in theoriam semper significat scri

ptura. hoc est considerare mysteria: & sinum diuinæ scripturæ. Psallere autem in bono opere significat scripturam aut auditum suum opus præstet. Similiter & os & oculi & man⁹: & omnia membra si cōfetiūt: & ita pcutiūt psalteriū ī uirtutib⁹ largitori lætitia sempiterna. Canite eūq; uocibus honorate.

Iter facite ei qui ascendit super occasum dominus nomen est illi.

Docet ut compræssis peccati tumoribus: plenam ei in cordibus nostris uiam per iustitiā præparemus: qui super occasum mortis ascendens uictor remeauit ex inferis. Si non nobis occidat sol iniquitatis non potest nobis orire sol iustitiæ: cuius sanitas in alis est.

Exultate in conspectu eius.

Eius enim nos conspectibus gaudere oportet: & non in huius sæculi illecebris delectari.

Turbabūtur a facie eius patres orphanorum & iudices uiduarum.

Illi qui se nunc tutores & iudices dicunt: & hac occasione decipiunt res inopum: confundūtur cū respicere cœperit altissimus.

Deus in loco sancto suo.

In anima fideli. Semper deus in sanctis suis habitat. Vbiq; sanctitas ē ibi habitaculum dei est.

Deus qui inhabitare facit unius moris in domo.

In ecclesia in qua fideliter consistentes spiritam charitatis infundit: qui unius moris sunt & non mutantur. Si quidē iustus non mutatur: quia semel iudicauit in iustitia permanere. Peccator autem mutatur insipiens autem sicut luna mutatur. In hebreo autem habet. Dominus inhabitare facit monachos in domo: id est in quibus non habitat peccatum.

Qui educet uinctos in fortitudine.

Ipsa de sua uirtute ducit eos: q ligati sunt diabolo in

peccatis: sicut illa mulier in euangelio quæ ligata fuerat decem & octo annis a diabolo.

Similiter eos qui exasperant. qui habitant in sepulchris.

Deus natura dulcis est. Qui autem ad amaritudinē eū adducunt pētōres sunt: & faciunt sibi amarum deū. Qui habitant in sepulchris. Alligatū infra domū suā fortē id est diabolū: qui peccatis uincti tenebantur absoluit & illos qui idolis dediti deū irritauerāt: & tāquā in sepulchris iacebant mortui liberauit: sicut illud in euangelio. Vhe uobis scribæ & pharisei: quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Sicut sanctus templum dei est: sic sepulchrum sibi efficitur peccator.

Deus cum egredereris in conspectu populi tui.

Hoc secūdū historiā: qñ deus an

tecebat populum suum egredientem de ægypto.

Cum pertransires in deserto.

Expositio.

- Deus non immotatur in deserto: sed pertransit.**
Terra mota est. & enim celi distillauerunt a facie dei synai. **Celi distillauerunt: hoc ē māna.** Synai interpretatur tēptatio. Ergo de⁹ i eis hitat q⁹ tēptatur: & supant. i eis at q⁹ i delitiis sūt n̄ i hitat.
- Et enim celi distillauerunt a facie dei synai. a facie dei israhel.**
Vnū noui ueterisq; testamenti hic designat auctore. Nā q⁹ corā israhelico populo i deserto pcessit ipse i euāgeliis deserta gētiū uisitauit: & p⁹ quē tūc i syna huic generationi māna defluxit ipe christianæ genti corporis sanguinisq; sui mānam i ecclesia subministrat.
- Pluuiam voluntariam segregabis de⁹ hereditati tue.** **Prædicationē sanctā: quæ per apostolos i corda hominum proflua irrigatione descendit.** Vel de lege dicit: quæ data ē p moysen.
- Etenim infirmata est.** **Vel cum paulus iudiciū mortis in se habuit: uel cum peritus dominū ter negauit: siue cū reliqui apostoli relicto in passione dño fugerūt.** Infirmata ē lex: qm̄ nemo potuit iplere eā: nisi dñs qui dixit: non ueni soluere legē sed adimplere: & secūdū apostolum iposibilitatem enim legis in quo infirmabatur deus filium suum misit factum ex muliere factū sub lege: ut eos qui sub lege erant redimeret.
- Tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in ea.** **Resurrectio enim tua qd̄ titubabat auertēs: ita hanc prædicationē ad perfectum duxit ut in eam gentes quæ prius tāquā irrationabilia habebantur aīalia: cōmorarent.** Aīalia tua habitant in ea: hoc est in hereditate. Aīalia aut̄ dixit eos qui in deo uiuunt. hoc ē sanctos. Vel aliter. Pluuiā uolūtariā segregabis. Pluuiā uoluntariā: aut præcepta aut manna debemus accipere. & infirmata est: tu uero perfecisti eam. Lex quæ per trāsgressionem iudæorum fuerat infirmata: euangelii gratia ueniente completa est.
- Parasti in dulcedine tua pauperi deus. dominus dabit uerbū. euāgelizātib⁹ uirtute multa.**
Hæc dulcedo pluuiæ quæ mellis ac faui saporem uincit in pauperibus: idest in sanctis dei defluxit: quæ ab ore apostoli i buente deo cum multa uirtute processit. **Rex uirtutū dilecti.**
- Virtutes dilecti dei. idest christi apostoli sunt.** Dominus ergo qui est rex uirtutum dilecti. dabit euāgelizantibus uirtutem multam in predicando. ut ecclesiæ diuictis hostib⁹. iudæis siue demonibus spolia partiantur. Pulchritudo domus ecclesiæ est. cui⁹ diuina referuntur spolia. idest cū credentes diuisi ab idolis. diuersos mynisteriorū gradus in ea sortiti sūt. distribuyente ipso dilecto patris & coopante paraclito. Rex uirtutū dilecti. Rex pater uirtutum. hoc est sanctos. Dilecti filii. Ecce filius me⁹ dilect⁹. ipsū audite. dilecti. Siq; aliquē diligit. semp in ore eū habet. Ergo spirit⁹ sctus propter amorē quē habet in filiū. frequenter eius meminit.
- Et speciei dom⁹ diuidere spolia:**
Ipsi apostoli diuidunt in ecclesiis spolia: quæ acceperunt de idolis.
- Si dormieris iter medios cleros. pēne colūbe deargētate. & posteriora ei⁹ in uiriditate auri.**
Cū duob⁹ credideris testamētis: iuenies i utroq; spm̄ sctm̄. & licet tibi sit pulchritudo et iuxta līaz scire q⁹ legas: tñ uis decoris oīs i sensu ē. Exterior itaq; uerborū ornat⁹ in argēti noīe demonstratur: oc cultiora uero mysteria in recōditis auri munerib⁹ cōtinētur. Si dormiatis iter medios cleros: hoc ē si quiescat inter. nouū & uet⁹ testamētū. Cleri dicūtur & singuli libri. hoc ē genesis: exodus: iudicū: euāgelia: apostolus. Pēnæ colūbæ deargētate: iuenietis i duobus testamētis gratiā spūs scti. De argētate clarū uerbū significat diuinā scripturā: & posteriora dorsi ei⁹ i pallore auri: hoc est i iterioribus. Spūaliter mysteria itelliguntur si usq; ad cōsumationē uitæ p̄sentis q⁹ sape oīs accipitur: iter duo testā idest nouū uetusq; testamētū q̄scatis: iuenietis i his spūm sctm̄: cui⁹ pēnæ i p̄dicatorib⁹ deargētate: p eloquiū pulchritudine resplēdet. In posteriora uero quæ scapulæ astitimur: eo qd̄ p̄ct⁹ operiāt: bonæ cōsciæ fruct⁹ oñditur: q⁹ post pactū euāgeliū i auri specie. i i honore regio cōmutatur.
- Bū discernit celestis reges super eā.** **Reges dixit sctos q⁹ repugnāt suis passiōib⁹.** Isti ergo scti diuiduntur i ecclesiis: sicut paulus i gētib⁹: petrus i circuncisione. Cælestis dñs separatos hos ab idolatriis qd̄ superius diximus: constituit in illius domus pulchritudine reges.
- Sed p̄us mæ dealbabunt in selmon.** **Selmon. umbra iterptatur.** Cū igitur rex cælestis xps i ecclesia sua cœperit apostolos & principes cōstituere atq; diuidere: non habebunt plenam lucem sed partem aliquam scientiæ: quia tunc ex parte uidemus: ex parte prophetamus.
- Adons dei. mons pignus. mons coagulatus. mons pinguis.** **Iste est mons: ad quem & in aīaia & in michea ut ascendentes pergant se inuicem cohortantur.** Quod autem ait ueritate coagulatus: apostoli congruit uerbis qui ait. Lac uobis potum dedi non escam. Vel mōs qui in ezechiele uulnerat principem tyri. Montem autem dicit ipsum dominum.
- Et quid suspicamini montes coagulatos.** Adons in quo complacuit deo habitare in eo.
- Sēsus iste ē.** Nō debetis æstimare plures eē ecclesias q⁹ hēant ubera doctrinæ: & possint scia crederes lacte nutrire. Vna ē ecclesia & un⁹ xps sponsus ecclesiæ. In nullo. n. alio i habitabit iugiter spūs sctus: nisi in saluatore. iohāne dicēte. In quē uideris spūm descendētē & manētē i eo. Ipse ē q⁹ excisus si ne manibus ipleuit latitudinē oīs terræ: idest dñico hoīe.
- Etenim dñs habitabit in finez.**
In corpe quē accepit de sctā maria: q⁹ cū eo ē euect⁹ i cælū. **Curr⁹ dei decē milib⁹ multiplex.**
Ipbolice dicit administratorias ptātes & sctos: q⁹ innumerabiles sūt: sicut dixit i danielē. Mille milia ministrabāt illi: & decies centena milia assistebant ei. Et in ezechiele describitur cherubin q̄tuor personæ

personarū i quatuor angulis habere quatuor psonas: cuius auriga de^o ē. Cherubin at̄ interpretatur sciē-
tiarū multitudo. Significat at̄ psona leonis regalē: hoc est regnare passionibus. Persona hoīs rationa-
bilem. psona uittuli in ope: psona aqlae i cōtemplatione hoc ē i theoriā: qā nos exaltat i uirtutib⁹. Si-
mul at̄ ut dicam⁹ thronus dei in sanctis est: decem milium multiplex. Multa enī milia curuū saecula-
rium deuicerunt euangelizantes xpm in uniuerso mūdo.

Milia letantium dominus in illis.

Ministeria diuina hic esse indicat.

Dominus in eis. in syna in sancto.

Hoc ē i sc̄tis ē de^o qñ tētatur & post tēptationē sequi-
tur sanctitas. Impossibile ē. n. aliquē licet sc̄tus sit: sine tēptatiōe trāsire i hoc saeculo: secūdu Iob. Tē-
ptatio ē uita hoīs sup terrā.

Ascendisti in altū. cepisti captiuitatem.

Ascēdisti i caelis captiuaisti nos qui captiui tenebamur a diabolo. Qui quodā i synai descēdēs po-
pulo legē distribuit: ipse nūc in sc̄tō: id est i assumpto homine de quo angelus ad mariam: qđ nasce-
tur ex te: sc̄tū uocabitur: caelorum excelsa conscendens: eos qui in captiuitate diaboli tenebātur ab-
soluit. ac post se tāquā captiuos deductos aeternae uitae restituit. Sic & carnem assumptam: quasi cap-
tiuam euexit in sydera.

Accipisti dona in hominibus

Bn dixit accepisti ap̄e accepit: accepit ut hō: dat ut de^o: & qđ accipit: hoīb⁹ accipit ut det. Ipe enī
plēn⁹ ē: & nihil idiget. Dedit dona spūaliū gr̄ae hoīb⁹: q p fidē ad eū deiceps accesserunt.

Etenim non credentes inhabitare dñs deum.

Et his hominibus id est ex gentib⁹

populo largitus est xpo: qui n̄ credebant deū inhabitare posse mortalibus. & hos saluasti: qui nō cre-
debant qđ possibile est deum habitare in hominibus: hoc est saluatorem accipere carnem. Vel etiā
eis ministravit bona qui erant sine spe: qđq in ecclesia eius inhabitare possint.

Benedictus dñs die quotidie.

Qui pficit: quotidie pōt bñdicere deū. Quid. n. mi-
hi prodest si heri benedixi: & hodie nō possū bñdicere: & p supioribus bñficiis qđ nūc nobis ad se
ueniēdi planū pparat iter assidue ē & bñdicēd⁹. De^o saluariū nrōrū: q ab ipso saluamur.

Prospere iter faciet nobis deus saluariū nostrorum.

Securus esto peccator: nō

li dubitare qđ quotidie possis bñdicere deū. Ecce enī dicit. Pro spū iter faciet nobis de^o. Ergo deus
adiuat: & cooperatur nobis. Saluariū nrōrū. bñ dixit pluraliter saluariū: qđ quāta peccata cōmis-
sim⁹ tot salutes & habemus. Diapsalma. In hebreo habet sela: hoc ē semper & iugiter. Ergo de^o sem-
per nos adiuuat.

Deus noster.

Quia prater ipsum aliū nescimus.

Deus saluos faciendū. & dñi dñi exitus mortis.

Praesto ē. n. ut saluos faciat pereūtes. qā

pro redēptiōe nr̄i & dñi exit⁹: qā prior mortis exitū patefecit dicēte apostolo. Factus igit priogenit⁹
mortuorū: qm ipse resurrexit a mortuis: & nos simul fecit resurgere. Aliter. Diabol⁹ itroitus ē mor-
tis: dñs uero educit.

Aerūtamen de^o confringet capita inimicorū suorū.

Ab exitib⁹ mortis egressus cōfringit: id est diabolū & oēs uirtutes ei⁹. Tu cōfregisti capita draco-
nis i aqua. Quot p̄tā sunt: tot capita hēt diabolus. P̄cipatus & potestates quae tāquā caput cunctis
eminebāt: hoc ē diabolicas dominationes

Aerticē capilli perābulantium in delictis suis

Sūmitatē extollētiarū eorū qui p̄nitentiam negligentes perdurant in peccatis.

Dixit dñs ex basā cōuertā. ut iungat pes tu⁹ in sāguine lingua canū tuorū ex inimicis ab ipso.

Basan cōfusio interpretatur. De cōfusioe igitur nos cōuertit deus. Hoc at̄ ideo: qā crucē sustinuit:
& pes eius proprio cruore pfusus ē clamātibus cōtra eū iudaeis atq; dicētib⁹: crucifige crucifige eū
Qui iudaei stimulatī fuerūt ab inimicis xpi: hoc ē a demonibus. Ut aut̄ hoc totū fieret: ipse saluato-
ris uolūtas fuit: qui hāc passus est fieri. Vel de cōfusione istius saeculi cōuertā humanū gen⁹: hoc est
per passionē meā & crucem quae isti putāt stultitiā & cōfusiōē. Cōuertā basan populū meū: cōuer-
tā i pfūdū maris: id est de pfūdis uitis & p̄tīs saeculi istius: de cōmotiōe & fluctib⁹ cōuertā populū
meū. Ut iungatur pes tu⁹ i sanguine. Qm pes ipsius iunctus ē i sāguine suo. Torcular calcaui sol⁹ &
de gentibus uir nōn fuit mecum. & iterum. Quis est iste qui ascendit ex edon: suluida uestimēta ei⁹
ex bosor⁹. Edon interpretatur sanguis: bosor caro: ipsum dominum dicit crucifixum.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Canes dicit ipsos iudaeos: ut superius q clā-
mauerunt crucifige crucifige talē: nos nō habem⁹ regē nisi caesarē. Ex inimicis at̄ submissi a demoni-
bus negare saluatōrē: & blasphemare eū. Aliter. Quoniā ipse tua uolūtatē uenisti & passus es: & tua
uolūtatē crucifixus es a iudaeis tinctus ē enī pes dñi i sāguine: cū caro assumpra i qua dīuinitas late-
bat lancea uerberatur. Ab ipso igitur sanguine & eorū lingua tincta est qui dixerunt. En sanguis ei⁹
sup nos & sup filios nostros: sed post gloriosū dñicā ascensionis triūphum ultione dñica & hostiū
pes in eorū sanguine tinctus ē: & canina scilicet inimicorum rabies ab eo est satiata.

Aiderunt ingressus tui deus. ingressus dei mei regis mei q est in sācto.

Quam admirabiliter in hoc psalmo uetus testamētū cum euāgeliorū dictis cōcordat. Visa sunt
enim itinera christi in ingressu maris rubri: uisa sunt & in euāgelis ipse regis nostri: cum in san-
cto homine eleuatus caelis inuēctus est.

Praeueniunt principes coniuncti psallentibus. in medio iuencularum tympanistrarum.

Et quidem i illo maris transitu praeueniunt principes. i. prius egressi sunt uel moyses uel reliq; se-
niores & coniuncti sunt iuenculis caelesti itinere. Praeueniunt principes angelorū sanctorum aias

Expositio.

q̄ laudes dñi mortificato corpore cōcinebāt dicētes. Tollite portas principes uestras: q̄a iā redit triūphator inferni. ideo at̄ tympanistiarū: qm̄ mortuū ē corpus ipsorū peccato. & maria soror moysi & aaron tenens tympanū in exodo antecedeat psallentes & dicebat: cantemus domino gloriosa. n. honorificat̄ ē. Aliter. Præuenerūt principes iuxta psallentib⁹ i medio iuueculæ tympanistiarū: apostolico ecclesiis iuncto pariter p̄cesserūt gradu. Bñ eos p̄uenisse testat̄: q̄a principes fidei de iudæis sūt.

In ecclesiis benedicite dñm. **Manifestius ē loquit̄ q̄s supradixerit tympanistrias.**

Bñs de fontibus israhel. **Quia salus ex iudæis est: & inde pria ecclesia. Ex adumbratiōe enī legis: ecclesiæ doct̄ia p̄cessit: q̄ nūc dñs q̄ ex israheliticæ stirpis p̄pagine carnē suscepit bñdicīt.**

Ibi beniamin. **Paul⁹ apostol⁹ q̄ ex tribu beniamin descendit ibi in ecclesia.**

Adolescentul⁹. **Novissimus oīum apostolorum.** **Conuersus in pauore.**

Quem perculit in damascū cum iret. **Principes iuda duces eorū.**

Apostoli sunt principes iuda: hoc est domini: quēadmodū dicit iacob iuda te laudabūt fr̄es tui.

Principes zabulon. & principes neptalī. **Zabulon interpretatur fluctus noctis: Neptalim latitudo: qm̄ liberati fuimus de passione libidinis hoc ē illius fluxus: tunc incipimus latitudines uirtutū. Vel aliter. Principes zabulon & principes neptalī. Petruz & andrea apostolorū principes monstrat: qui in crassitudine tenebrarum illius lucē magnā annūtiātes: doctores sunt euangelii cōstitutis: iuxta illud. Terra zabulon & terra neptalī: uia maris transiordanē galileæ. Gentīū populus q̄ sedebat in tenebris: uidit lucem magnā.**

Manda deus uirtuti tue. **Christo tuo.**

Confirma hoc deus quod operatus es in nobis. **Hoc ē salutare qd̄ donasti nobis p̄ tuā passionē cōfirma: & da auxiliū: qm̄ hoīes sum⁹ icedere i uirtutib⁹ si n̄ adepi fuerim⁹ auxiliū tuum.**

A templo tuo in hierusalē. quod tibi offerunt reges munera. **Reges dicit qui regnāt si bimetipsis secūdū qd̄ scriptū ē: cor regis in manu dei. Ipsi offerūt deo munera. Virtutes sanctorū munera sunt dei. Vel a templo illo corporali: qd̄ bene uiuēdo sc̄m fecerūt. Reges i quib⁹ peccatū ultra nō regnat offerūt i cælesti hierusalē quæ ē primitiuorū ecclesia munera regi æterno: scilicet seip̄os offerentes hostiam uiuam placentem deo in conspectu omnium angelorum.**

Increpa bestias calami. **Bestiæ calami: demōes sunt fragiles infirmæq̄ uirtutes. Vel heretici sūt qui tractant & scribunt cōtra te ut decipiant nos. Oportet enī & hereses eē i nobis. Feræ enī dicūtur ab eo qd̄ capiūt aīas & interficiūt. Vel increpa feras arūdinis: iudæorū beluinā superbiā.**

Congregatio thauorū in uaccis populorum. **Ipsos hereticos significat: q̄a neminē p̄nt decipere nisi simpliciōres & paruos: hoc ē uaccas mīores. Thauos enī n̄ p̄nt decipere: hoc ē magnos.**

Et excludāt eos q̄ p̄bati sunt argento. **Et p̄pterea simpliciōres decipiūt: hoc ē multitudine ut ueniat usq̄ ad sanctos: & excludāt eos de regno cælorū. Vel i thauris duces iudæorū: qui per sequutionē in dñm uel i sc̄tōs ei⁹ itulerūt indicat: ut illud thauri p̄gues obsederūt me. In uaccis uero stultis populi sequētis aīas mōstrat. Qd̄ ibi ostēditur: cū uaccas aureas i samaria sub hieroboam adorauit. Ergo cōsiliū eorū qd̄ h̄nt ut sc̄tōs de uia iustitiæ retrahāt: i eorū aīas req̄scat iuxta illd̄. Gladius eorū irret i cor ipsorū: ut hi n̄ excludātur regno dei q̄ p̄ multas tribulationes tāquā argētū p̄bati i uēri sūt iusti. Tale cōsiliū præuidebat iacob cū diceret i cōsilio eorum non introeat aīa mea.**

Bisipa gētes que bella uolunt. **Hereticos uel iudæos: qui plerūq̄ cōtra ecclesiā certamina parant.**

Ueniet legati ex egypto. ethiopia p̄ueniet man⁹ ei⁹ deo.

In tribulationibus ac erroribus idolatriæ positi: uel qui peccatis nigrisue tenebrofi sunt: credentes: qd̄ x̄ps dñs ipse est deus filius dei: offerunt ei munera: idest mentes puras auro argentoq̄ lucidiores: quia ubi habundauit peccatum super habundauit gratia.

Regna terre cantate deo psallite dño. **Vos utiq̄ qui prius terrenū regnum diligentes ignorabatis deum: nunc euictō carnali liuore cælestia regna p̄cetratis.**

Psallite deo. q̄ ascendit super celos celi ad orientē. **Illi utiq̄ qui quondam mortis occasum ascenderat in cruce iuentus: & nunc super sydera uictor mortis resedit gloriosus. Ad orientem autem usq̄: siue quia ipse oriens sit dictus: siue quia per eum omnes oriantur ad uitam.**

Ecce dabit uoci sue vocē uirtutis sue. **Voci domini tunc dabitur uox uirtutis: cum qd̄ præcipit efficitur: quam mortuū cum audierint resurgent.**

Date gloriā deo super israhel. **Magis deum quam carnalē israhel honorate. Aliter. Non labiis ut israhel: sed corde honorate deum.**

Magnificentiā ei⁹ & uirt⁹ ei⁹ in nubibus.

In apostolis & prophetis. Vnde dicit. Mandaui nubibus meis: ne pluant super israhel imbrem.

Mirabilis de⁹ in sanctis suis. **In hoc mirabilis est deus: quoniam ita dilexit humanū genus ut signa faciat i sanctos suos. In istis magis mirabilis est de⁹: quā i cæteris: qd̄ eos post multas tribulationes euexit in sublimitatem cælorum.**

Deus israhel ipse dabit uirtutē & fortitudinē plebi sue.

Ad tolerandas passiones mundanas uel spirituales nequitias.

Benedictus deus. **Qui nos a morte in uitam a corruptiōe i icorruptionē demutare dignetur: ut sanctis eius participes facti. sempiternis i eum gaudiis exultemus. Amē.**

In finem

In finem pro his qui commutabuntur psalmus David.

¶ Iste psalmus de passione xpi sonat: & ex psona membroru suorum: licet quidā i eo putent ei minime cōuenire: p his q cōmutabuntur. Cōmutauit se xps: dū equalis patri erat: formā serui accipiens. Vel nos cōmutamur de infidelitate ad fidem: qā ut diximus iste psalmus uocem continet dñici hominis uenientis ad passionem.

PSALMVS

LXVIII.

Saluum me fac deus qm̄ intrauerunt aque vsq; ad aīam meam. ¶ Saluare eā patre: secūdu infirmitatis cōditionē postulat: qm̄ quidā motus populi seuiētis irruunt i eum.

¶ Infixus sū in limo profundū. ¶ In ueteribus peccatis huius populi.

¶ Et non ē substantia. ¶ Per quam exinde euadam: nisi tu salues.

¶ Veni in altitudinem maris. ¶ In profundum sæculi istius.

¶ Et tēpestas demersit me. ¶ Procella iudæorum.

¶ Laboraui clamans: rauce facte sūt fauces mee.

¶ Licet a peccatoribus urgeatur: clamare tamen salutaria pcepta nō desinit.

¶ Befecerunt oculi mei dū spero in deum meū. ¶ Secūdu ibecillitatē carnis spauit ut ab eo calix iste transiret: sed secūdu diuinitatem impleuit uoluntatem patris.

¶ Multiplicati sunt super capillos capitis mei. qui oderunt me gratis. Confortati sunt super me inimici mei iniuste. ¶ Ideo super capillos capitis mei multiplicantur atq; confortantur: quia semp maior est iniquorū numer⁹ quā iustorū.

¶ Que non rapui tunc exsoluebā.

¶ Non enim erat debitor mortis atq; peccati: sed in passione hostiā utrāq; cōpleuit.

¶ Deus tu scis isipientiā meā. & delicta mea a te nō sūt abscondita. ¶ Scit pater qd nō ea de cælis attulit: sed de nobis assumpsit: ut ait propheta. Ipse iniquitates nostras accēpit: & egritudines nras portauit. & paulus dicit: quia qd stultum ē dei: sapientius ē hoībus: & qd infirmū est dei: forti⁹ est hominibus. Delicta mea a te non sunt abscondita: ut illud. Delictum meum cognitum tibi feci.

¶ Nō erubescāt i me q expectāt te dñe. dñe virtutū. Nō cōfūdant sup me. q qrūt te de⁹ israhel.

¶ Nō euacuetur spes credētiū de passiōe meā: sed cognoscāt qā uolūtātē tuā facere ueni sicut sequitur

¶ Quoniam ppter te sustinui opprobriū. operuit cōfusio faciē meam. ¶ Propter uolūtātē patris & malorū ipropetia supportauit: & uerecūdia tectus ē: cū i assūpta carne colliditur: qā una uolūtās fuit patris & filii qd sustinuit passiōē. Vel operuit cōfusio: qm̄ negauerūt apostoli.

¶ Extraneus fact⁹ sum fratribus meis. & peregrin⁹ filijs matris mee. ¶ Filius enī erat synagoga: sicut & illi secūdu ordinē corporationis terrenæ: a quibus exter & hospes habitus est: qā illi sceleribus erat plen⁹: hic uero expers peccati. Extraneus factus sum fratrib⁹ meis. Frēs dñi apostoli unde dixit. Nunciabo nomen tuum fratribus meis. Peregrinus filiis matris meæ. Xps peregrin⁹: ut cleophas. Tu sol⁹ peregrin⁹ es i hierusalē. Sol⁹ qā sol⁹ & prim⁹ resurrexit immortalis: & mī synagoga.

¶ Quoniam zelus dom⁹ tñe comedit me. ¶ Quia fecerūt eā speluncam latronum.

¶ Et opprobria exprobrantiū tibi ceciderunt sup me. ¶ Exprobratiōnū enī iurgium super eū piecerūt: cū eū & samaritanū & demonium habere uocarēt. Vnde iudæi cōtra christum dicebāt. Si filius dei es: descēde de cruce & credimus tibi. Alios saluos fecit: seipsum non pōt saluum facere.

¶ Qui exprobrant filium & patrem exprobrant: quia qui non credit filium nec patrem habet.

¶ Operui in ieiunio animam meā. & factū ē in opprobriū mihi. ¶ Opprobrium enim ei in ferre conabatur: cū tēptās eum sathanas ait: dic ut lapides isti panes fiant. Vel quādo dixerunt discipuli: rabbi manduca: ille dixit. Ego cibum habeo manducare quē uos nescitis: & alio loco. Operamini cibum non qui perit: sed qui permanet in uitam æternam. Sed esuriebat Christus salutem humani generis. Vel esuriebat fidem ecclesiæ: quia nullum cibum a iudæis inueniebat.

¶ Posui uestimentum meum cilicium. & factus sum illis in parabolam. ¶ In sacco luctus ostēditur uel flet⁹: quo i morte lazari usus. In parabola factus ē iudæis: cū eo flēte dicerēt: ecce quō amabat eū. Alii uero. Nō poterat hic q aperuit oculos ceci nati facere: ut & hic nō moreretur?

¶ Aduersus me exercebantur qui sedebāt in porta. ¶ Illi. s. q hñtes clauē sciæ: neq; itroibant neq; alios itroire pmittebāt: scribæ & pharisei q discernebāt causas cū sederēt i publico iudicio.

¶ Et in me psallebant qui bibebant uinū. ¶ Repleti enī uino iniquitatis: q̄liter eū interficerēt cōcinnabāt. Stulte enim psallit: q i deū molitur insidias. Sciēs. n. ppheta stultū i aliquib⁹ eē psallentium: audi qualiter doceat quosdā: psallite inquit sapienter. Vel ebrii erant de uino: quando operiebant caput eius: & dicebant. Prophetiza nobis xpe. Quis ē q te pcussit?

¶ Ego uero orationem meā ad te dñe. ¶ Non enī uincor his passionib⁹: qā tecū sum i oratione. Ego uero orationem meam ad te deus: iudæis mihi maledicentibus atq; dicētib⁹ crucifige crucifige eum: ego pro eis orans loquēbar. Pater ignosce eis: nō enim sciunt quid faciunt.

¶ Tempus placendi deus ē in multitudine misericordie tue. ¶ Omnia enī opa tua bñplacita sūt: s. pserim hoc tps: quo mea passiōe gen⁹ hūanū redimis: quodāmō plus bñplacitū feceris.

¶ Exaudi me dñe in ueritate salutis tue. ¶ Ut post uerā mortē resurrectiōis ueritas approbetur

¶ Eripe me de luto ut non insigar. ¶ Quare iuxta quosdā ne forsitan lutū carnis quā suscipit significet uilitatē. Orat ut i luto & puluere sicut omne humanū gen⁹ dissoluitur corrumpatur.

GGg iiii

Expositio.

Libera me ab his qui oderunt me. **A**pte hac de iudeis: qui eum nunquam dilexerunt diem.
Et de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aque.
Hac passionis tempestas non eum in profunditate abyssi retineat infernalis.
Neqz absorbeat profundum. **I**n quo dum per mortem descendit si deuoretur ab eo.
Neqz urgeat super me puteus os suum. **A**ditus inferni siue diabolus.
Exaudi me domine quoniam benigna est misericordia tua secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.
Hac secundum infirmitatem humanam postulat dicens. Qui alios mea passione redimis me precurriere misericordia contemplant.
Non auertas faciem tuam a puero tuo.
Vox christi ad preem: quoniam forma serui accepit: ut ait propheta. Magni est tibi uocari puerum meum.
In tribulor velociter exaudi me. **V**t resumam spiritum quem tuis manibus commendaui.
Intende aie mee et libera eam propter inimicos meos eripe me. **V**t me resurgente ab inferis confundatur. Vel unde christus dixit potestatem habeo ponendi animam meam.
Tu scis improprium meum et confusionem meam et reuerentiam meam.
Quam in assumpta sustineo carne. **I**n conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me.
Tu uides quales mihi tribulationes inferant: et ostendant illusiones.
Improprium expectauit cor meum et miseriam.
Improprium passionis: et miseriam: id est contumeliam crucis.
Sustinui qui simul contristaretur et non fuit qui consolaretur me et non inueni.
Nullus de tanta multitudine iniquorum aut compassus est doloribus meis: aut extitit consolator.
Dederunt in escam meam fel. et in siti mea potauerunt me aceto. **H**oc iam completum esse in euangeliiis legimus: cum sitiens dominus in cruce acetum cum felle mixtum bibere porrexerunt. et ex hoc et ex alio testimonio intelligitur quod ad christum psalmus referri debeat.
Siat mensa eorum coram ipsis. **D**icta legis et prophetarum: ad quam saepe conuenientes reficiebantur.
In laqueum et in retributiones et in scandalum. **V**t non intelligat mihi dominum nutritum.
Nam et dominus in euangeliiis dixit. Moyses uos accusat in quem speratis de me enim ille scripsit.
Obscurentur oculi eorum: ne videant. **D**iuinitate sub fragilitate latente. Vt non uideant.
Et dorsum eorum semper incurua. **V**t romanis seruiant semper. Vel sub onere legis: quod secundum litteras ferre potuit nemo.
Effunde super eos iram tuam. et furore ire tue comprehendant eos. **S**iat habitatio eorum deserta. et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.
Hac omnia in euerione hierosolymae sub Tito et Vespasiano completa sunt. Vel hoc est quod ait. Dimittetur uobis domus ustra deserta. Recedite de iudaea christo omnes pariter cum illo recesserunt uirtutes.
Quoniam quem tu percussisti ipsi persequuti sunt.
De se hac christus ad patrem loquitur: sicut in alio propheta ex persona patris legimus dictum. Propter peccata populi: percussisti eum: et iterum: Percutiam pastorem: et dispergentur oves gregis. Percussus est enim: ut nos resurgeremus: uulneratus est: ut nos sanaret. Sed et sanguis et aqua quae de uulnere lateris eius exiit: martyrii baptismique praetulit typum: per quod itur ad caelum.
Et super dolore uulnerum meorum addiderunt. **C**um uel ecclesiam uel apostolos persequuti sunt.
Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. **S**icut enim quod me non crediderunt ad iniquitatem eis est reputatum: ita quod me persequuti sunt iniquitati huic adiciatur.
Et non intrent in iustitia tua.
Caelorum cum iustis non capiunt regna. **D**elegantur de libro uiuentium: et cum iustis non scribantur.
Duos hic libros indicat scriptos: uiuentium ac iustorum. Vnde aduertendum est quod ille sit uiuentium in quo ante aduentum dei prophetarum ac patriarcharum scripti sunt. De quo moyses peccato populo ait. Si non dimittis eis non xristi dele me de libro quem scripsisti. Iustorum uero dicit illi: de quo dominus ad eos quod per fidem sequuti sunt ait. Gaudete et exultate: quia nomina uestra scripta sunt in caelo. Persequutores ergo isti et a primo libro deleti sunt: et in secundo non sunt scripti.
Ego sum pauper et dolens in passione et salus tua deus suscepit me.
Resurgente: hinc iam propheta loquitur. Ego sum pauper et dolens. Cum enim esset diues pro nobis pauper factus est et copeditos suos non despexit. Possumus hoc uersiculo uti si quoniam in laudes martyrum poramus. Quidam et de animabus hoc intelligi putant: quod clausae corporibus non despectae sunt a deo.
Laudabo nomen dei mei cum cantico magnificabo eum in laude. **Q**uod uel diabolus triumphauerit: uel uicerit mundum.
Placebit deo. **I**dest patri.
Super vitulum nouellum
Qui seipsum obrulit genitori. **C**ornua producentem. **F**ortitudinem ecclesiae dante.
Et ungulas.
Quibus sacrilegia conculcet gentium ac diuellat.
Et uideant pauperes et letentur. **Q**uod humiliata suppositio gentium: ecclesiae domini extollitur regnum.
Querite dominum et uiuet anima uestra. **Q**uae nunc mortua est peccatis. **Q**uoniam exaudiuit pauperes dominus.
Vt eum resuscitaret. **E**t uinctos suos non despexit. **Q**uia disruptis diaboli nexibus eos regno suo asciuit.
Laudent illum celi et terra mare et omnia reptilia in eis.
Ipsi omnia genuflectant: caelestium terrestrium et infernorum. **Q**uoniam deus salutem faciet syon.
Caelestem hierusalem: in qua electos suos per meritis adunabit in uno corpore illius matris caelestis.
Et edificabuntur ciuitates iude. **A**ia sanctorum quae per confessionem in templum sanctum

Super Psal. lxi. z. lxx.

sanctum tanq̃ uiui lapides deferuntur.

z semen seruoꝝ eius possidebit eā z qui diligunt nomē eius habitabūt in ea.

¶ Sācti utiq; q in ea transferūtur. Vel semen eoꝝ. i. q p eos cōuersi sunt. Sed q̃a titulus psalmi p his q cōmutabuntur inscribitur: oremus dñm. ut nos a gentilitate cōuersos i iudæ ciuitates edificet. & a iugo diaboli absolutos ut soboles diligit proprias. Vt quos redemit per fellis amaritudinem. per aceti asperitatē per crucis supplicia per clauorū uulnera. per mortis contumeliā. per gloriā resurrectionis. sic custodire dignetur in sæculo. ut faciat participes sanctis suis in regno. Amen.

¶ In finem psalmus Dauid in rememoratione.

¶ Sexagesimus nonus psalmus ex persona domini incorporati canitur depræcantis præsidium patris.

D

Eus in adiutoriu meum intende dñe ad adiuuandū me festina.

¶ Nrm adiutoriu

xps est. q nunc patris auxiliū postulat. ad confutandos eos qui sibi aduersantur.

¶ Confundantur z redereantur. qui querunt aīam meā vt auferant eam.

¶ In hoc. n. cōfunduntur cū eū cuius aīam auferre uoluerunt resurrexisse cognoscunt.

¶ Auertant retro: suz z erubescāt q volunt mihi mala. ¶ Nō imutantur in resurrectione cum scitis. sed retrorsū cōuersi erubescētes. q̃a quē ut hoīem iudicauerūt. iudicare ut deum cernunt.

¶ Auertant statim erubescētes: qui dicunt mihi euge euge. ¶ Irridentiu hęc uox est

quæ ad eos refertur q dicebant. Si filius dei es. descende de cruce. & iterum. Confidit in deum. liberet eum si uult. Post impioꝝ uero pœnam. ad gloriā conuertitur beatoꝝ. ¶ Exultent z letent in te oēs qui querūt te.

¶ Qui per lachrymas pœnitentiæ te qui misericors es requirūt.

¶ Et dicant semp magnificetur dñs. ¶ Accepta indulgentia peccatorum.

¶ Qui diligunt salutare tuū. ¶ Diligentes te. eo quod sis omnium.

¶ Ego uero egenus sū z pauper dñs adiuuat me. ¶ Xps dñs se crebro egenum & pauperem uocat: cuius cura in paternæ pietatis amore consistit.

¶ Adiutor meus z pector meus esto dens meus. ne tardaueris. ¶ Hinc. n. passionis tempore discipulo dixit. Quod facis fac celerius. scilicet ut passionem. corporis uelox resurrectionis adiutorium præueniret. qui uulneratus est propter peccata nostra. & resurrexit propter iustificationem nostram. ipse nobis nunc auxilium in tempore tribulationis miseratione solita largiatur. ut cum sanctis eius exultantes. eum magnificare atq; extollere ualeamus. amen.

¶ Septuagesimus psalmus uocem continet pphætæ de illa Redemptoris humilitate corporea conquerentis. ac de eius resurrectione gloriosa canentis. Psalmus Dauid.

I

n te domine speraui non confundar in eternum.

¶ Orat ergo mediator noster. ut hęc confusio mortis non sit ut ceteroꝝ oīum diuturna.

¶ Et in tua iustitia libera me z eripe me. Inclina ad me aurem tuā z salua me.

¶ Iustitia. n. tua est. ut q fecerit uoluntatē tuā transeat a morte in uitā per quam & ego nūc eripi depræcor. Vel aliter. Inclina ad me aurē tuā & salua me. Aures domini dicuntur. quando exaudire dignatur. quia formam serui accipiens factus obœdiens patri usq; ad mortem. mortem autem crucis. propter quod deus illum exaltauit. & donauit illi nomen quod est super omne nomen.

¶ Esto mihi in deum protectorem. z in locum munitum vt saluum me facias.

¶ Quia absq; te: neq; refugium: neq; munitio: neq; protectio a quoquam præstari potest. Nunquid deus localis est? Licet localis sit ad se uenientibus. sed non est localis quia ubiq; est.

¶ Quia firmamentū meū z refugiū meum es tu. ¶ Firmamentū. cū equalis in eo consistit substantia. Refugiū iuxta ibecillitatē corporeā. ¶ Deus meus eripe me de manu peccatoꝝ. z de manu cōtra legē agētis

¶ De potestate populi iudaici. q me uenturū i lege nō intellexit.

¶ Et iniq. semper malignantes. ¶ Non oēs peccatores etiam iniqui. Peccatores sunt transgressores. i. iudæi & mali xpiani. q uetus & nouū testamenrū transgrediuntur. Iniq qui non credunt. ut paulus ait. Qui sine lege peccauerunt. sine lege & peribunt.

¶ Quia tu es patientia mea dñe. ¶ Quia pro tua patior uoluntate. ¶ Spes mea a iunē tute mea.

¶ Ab initio ætatis corporeæ. Ideo spes nō confunditur. quia caritas dei diffusa ē in cordibus nostris: per spiritū sanctum qui datus est nobis.

¶ In te cōfirmatus sū ex utero.

¶ Legis utiq; ex quo in i. rāui credere. ¶ De vñre matris mee

¶ Synagogæ de q pcessi

¶ Tu es protector meus dñe. In te cantatio mea semper.

¶ A te ptegar in passione. & tuūz in gentibus nomen concinā.

¶ Tanq̃ prodigiū factus suz multis.

¶ Dicebant illi. Samaritanus es tu. & demoniū habes.

¶ Et tu dñe adiutor fortis.

¶ Dixisti mihi. hic est filius meus dilectus in quo mihi bñ cōplacui. ipm audite.

¶ Repleatur os meūz laude tua. vt cantem gloriā tuā tota die magnitudinē tuam.

¶ Vna dies est sc̃tis tuis in hoc mundo. quæ nulla obscurat nox. i. quo & cū qbus laudē gloriā magnificentiāq; cōcino tuā. q̃a ego in his sū. Ego cano tibi. Sed & nūc ipse dñs aperit os nrm. ut possimus eius gloriā nuntiare. atq; laudē ei⁹ disserere.

¶ Ne picias me i tpe senectutis. cū deficiet virt⁹ mea ne derelinqs me.

¶ In cōsumatiōe utiq; ætatis istius.

¶ Quia dixerūt inimici mei mihi.

¶ Et qui custodiebant animam meam.

¶ Dicētes hic nō ē de deo q sabbatum non custodit.

Expositio.

consilium fecerunt in vnum dicentes. Deus reliquit eam persequimini & comprehendite eam quia non est qui eripiat. **H**æc dixerunt impii. & errauerunt obsecatū. n. ē malicia cor eorū. Sed & in ipsa passione quasi derelicto a deo dicebant. Sine Veniat helias & liberet eum.

Deus ne elogeris a me: deus meus in adiutorium meum respice. **V**t alligato forte uitor redeam ex inferno. **C**onfundantur & deficiant detrahentes animæ mee operiantur confusione & pudore quæ querunt mala mihi. **C**um ego resuscitatus fuero.

Ego autem semper sperabo in te dñe: & adiciam super omnem laudem tuam. **V**t quæ tibi lex offerre præcepit i sacrificiis suis uisibilibus redemptus populus deportet in moribus.

Dominus mecum annuntiabit iustitiam tuam. tota die salutare tuum. **R**esurgens enim congregabo ecclesiam. in quam tuas concinam laudes.

Quia non cognoui litteraturam: intrabo in potentias dñi. **C**ognouit ille negationē. quia magistrum uendidit. Nā ego te clarificaui super terrā. opus consumaui quod dedisti mihi ut facerem.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. **P**aternæ eū iustitiæ memorē ppheta dicit sicut & ipse in euāgelio ait. Ego quæ audiui a patre meo. hæc loquor. **D**eus docuisti me a iuuentute mea: & usque nunc pronuntiabo mirabilia tua. & usque in senectū & senium deus ne derelinquas me.

Nunquid enim est derelictus a patre. sed semper testimonium perhibuit quia uerax est. **D**onec annuntiet brachium tuum. generationi omni quæ uentura est. **P**otentiam tuam & iustitiam tuam usque in altissima.

Hæc omnia christiana generationi annuntiavit: quā suo sanguine acquisiuit. & per quam passus est quæ sequuntur. **Q**uæ fecisti magnalia deus quis similis tibi.

Qui me misericordie consilio ad redemptionem humanam misisti. **Q**uātas offendisti mihi tribulationes multas & malas. & uersus iustificasti me. **M**ultæ quidē ei tribulationes in carnis infirmitate ostensæ sunt ob salutē humani generis. sed omnia uiuaciter tolerauit.

Et de abyssis terre iterum reduxisti me. **H**oc est de profunditate inferni. Dicant nunc iudæi qui hunc psalmum in solum Dauid canere uolunt. quando de profundo abyssi est eductus.

Multiplicasti magnificentiam tuam deus. & conuersus consolatus es me. **N**ā & ego confitebor tibi i uasis psalmi.

Cū hi qui in inferno tenebantur mecum redierunt. **N**ā & ego confitebor tibi i uasis psalmi.

Qui de illo uino nouo euāgelico & apostolico repleti in psalmis me intelligunt præconatum. **V**eritatē tuā deus psallā tibi in cythara deus scilicet israel.

In his qui te mente retinent. **E**xultabunt labia mea cū cantauero tibi. **H**æc ad clausulam psalmi propheta dicit.

Et anima mea quā redemisti. **N**e ei mors secunda dominaretur. **S**ed & lingua mea meditabitur iustitiā tuā cū confusi & reueriti fuerint qui querunt mala mihi.

Siue uitia siue potestates aereæ. quæ mihi iniquas inferunt immissiones. Nos uero depræcemur dñm. ut repleto laudibus eius ore humano. ea semper meditemur in cordibus quæ ei placitis uocibus proferamus.

Incipit psalmus septuagesimus primus. **P**salmus Dauid in salomone.

Hic psalmus proprie ad christum refertur. Salomon quippe pacificus. & pacificus est christus. Et permanet cū sole & ante lunam generationis generationum. Si super salomonē iste psalmus intelligitur. hoc poenitus stare non potest. Salomon quippe nec cū sole nec cū luna permansit. Si tēro uolumus intelligere de christo querendū quō christus non habeat finem cū sol & luna. & cælum & omnia ueterascere & transire dicantur. Sed iste septuagesimus primus psalmus quē propheta cecinit. filium dei in mundū uenturū offendit. eūque post assumptæ carnis iniurias liberatorem pauperes de manu potētis. cælis redditū a patre omne sumpsisse iudiciū. tale igitur sumit exordium.

Deus iudiciū tuum regi da. **L**oquitur ergo ut diximus ppheta ad patrem. ut iudiciū filio donet: non quod eum in una deitate subsistens non habeat. sed ut in corpore uenturū ostendat.

Et iustitiā tuā filio regis. **P**opulo qui i adoptionem filii assumptus. per baptismū in eo renatus est. Nā congrue cōueniunt populus iustitia uiuat. Rex autem iudicium quod a patre suscepit exerceat. quod sequens confirmat uersiculus.

Iudicare populum tuum in tua iustitia. **Q**uæ per passionē ac resurrectionē illius acquisisti.

Et pauperes tuos in iudicio. **V**t post præsentis erūnas: consolationē capiant sempiternā.

Suscipiant montes pacē populo & colles iustitiam tuā. **M**ontes collesque duplam habere intelligentiā sæpe monuimus. i. patris deifici. & aduersarii. Ergo hi qui seducente aduersario fauētibus diuitiis in modū colliū montiumque eleuati sunt. subditi nunc deo illā pacē iustitiæque suscipiant quā populus quē supius adoptiuū diximus tenet. i. christum qui est pax nostra & iustitia.

Iudicabit pauperes populi. **V**t pro eo pauperes facti a cælestibus regnis locupletentur.

Et saluos faciet filios pauperum. **Q**ui per eos conuersi sunt. **E**t humiliabit calumniatorem.

Largito iustis præmio humiliat diabolum: qui nunc eis calumniator existit. **E**t permanebit cū sole. **C**um claritate paterna. Nā huic soli aptari ista non possunt. quia cū hoc mundo dissoluetur.

Et autem lunā generationis generationum. **P**rior enim stabit ante omnem congregationem ecclesiæ. manebitque in sempiternum.

Et descendet sicut pluuia in vellus. **S**icut enim in uellus gedeonis pluuia descendens cū terra arens defecit. ita & hic illapsus est in utero uirginali per infusionem spiritus sancti.

Et sicut

Et sicut stillicidia stillantia super terram. **A**rida enim erat terra humani corporis
 cū aduenit, nec ullū fructū exhibere poterat sanctitatis, sed ipse eam p̄dicationis suæ stillicidiis foecū
 datam fructibus repleuit æternis. **O**rietur in diebus eius iustitia, et abundantia pacis.
Quod in diebus augusti cæsaris est impletū, cum dñs de thalamo uirginali processit. Nam ita his
 diebus oīa bella quieuerunt, ut ēt illud impleteretur qđ alius propheta cecinit dicens, Conuerterunt
 gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, Dies aut̄ eius sunt, cū concipitur, cū nascitur, cū nu
 tritur, Dies eius sunt, cū opa patris opatur, cū patitur cū ad inferna descendit, cū resurgit, cū se disci
 pulis præbet, cū cælos ascendit. **D**onec auferat luna. **E**leuetur ecclesia.
Et dominabitur a mari vsq; ad mare et a fluminibus vsq; ad terminos orbis terrarum.
Totum hic mundū sua passione acquisitū atq; subiectum xp̄o dño propheta testatur.
Corā illo p̄cidēt ethiopes. **P**eccatis tænebroſi. **E**t inimici ei⁹ terrā lingent.
Iuxta illud, Te adorabunt, & puluerem pedum tuorum lingent.
Reges tharſis et insule munera offerent: reges arabū et ſaba dona adducent: et adorabunt euz
 oēs reges terre: oēs gentes seruient ei. **O**ē hic mundiale imperiū, honores & ordines ad
 xp̄m dñm accedere ei⁹ colla submittere, bonorūq; mox dona deferre ppheta p̄nuntiat: qđ ex ma
 gorum muneribus intelligimus peractum. Ipsi, n. gentiū regnūq; typū tenuisse manſtrantur.
Quia liberauit pauperem a potente. **P**opulum fidelem a potestate diaboli.
Et pauperem cui non erat adiutor. **P**arceat pauperi et inopi, et aīas pauperum saluas faciet.
Qui abiectis mundi diuitiis poenitentiam egerunt, parciuntur his & saluabuntur.
Et vsuris et iniquitatibus redimet aīas eoz. **N**e depereuntibus usuris in terra cōsti
 tuant thesauros, sed in cælo collocent sacculos q non uetereſcant. Sed & usuræ peccata sunt, cū mali
 cia ſathanæ accepta multiplicantur. **E**t honorabile nomē eoz coram illo.
Corā deo patre. **E**t uiuit. **I**n ſanctis ſuis ſicut & paulus dicebat, Iam nō uiuo ego
 uiuit autē in me xp̄ſtus. **E**t dabit ei de auro arabie.
Offerunt ei muneris puritatem, tanq̄ aurum arabicum splendore pulcherrimo rutilans
Et adorabunt de ipſo ſemper. **E**o quod ab iniquitatibus liberati.
Tota die bñdicent ei. **I**n uno eccleſiæ corpe cōgregati. **E**t erit firmamentū i terra.
Magnum, n. terræ labenti attulit eius aduentus, paſſio, ac reſurrectio firmamentum.
In ſummis montium ſuper extolletur ſuper libanū fructus eius.
Super omnes enim altitudines ſæculi eleuata eſt gratia baptiſmi, per quam peccata tolluntur.
Et florebut de ciuitate. **I**deſt de cæleſti Hieruſalem. **S**icut ſenum terre.
Foenū duplam hēt rōnem. Eſt foenū qđ areſcens decidit, & eſt foenū floridū & uiridicomū pdu
 rans de quo ornatur coronæ ſcōg. Sācti ergo p baptiſmū rēati, florebut de cæleſti hieruſalē bonog
 operū ornamēto ſplēdidi, ſicut foenū terræ. Nō illi⁹ terræ maledictiōi ſubditæ ſed illi⁹ melle ac lacte
 manātis. **E**t erit nomen ei⁹ bñdictū in ſecula. **A**b his q mihi trāſtulit p̄petualiter bñdiceſ
Ante ſolē pmanet nomen ei⁹. **P**otestas, ſ. noīs eius, iuxta illud, Ante luciferum genui te.
Et benedicent in ipſo oēs tribus terre oēs gentes magnificabunt eū. **H**oc, n. euangeli
 ſta cōmemorat dño ſic dicente, Prædicabitur hoc euangeliū in uniuerſo mundo. Sed & oēs gētes
 uenient, & adorabunt corā te dñe. **B**enedictus dñs deus iſrahel q facit mirabilia ſolus
Fecit enim in ueteri teſtamento, facit cū dignanter uocat ea quæ non ſunt tanq̄ ea quæ ſunt
Et benedictū nomē maiestatis eius in eternū. **I**uxta illud, Et erit credentibus in me no
 mē nouū qđ bñdicetur in terris, i. xp̄ianum. **E**t replebit maiestate eius oīs terra fiat fiat.
Cū effuderit ſpūm ſuū ſcīū ſup oēm carnē, qđ iā in actibus apoſtolicis legimus fuiſſe cōpletū, q &
 nūc in nobis paraclitū, i. cōſolatorē dignetur iſundere, ut intelligere poſſimus eū p redēptione nīa
 corpus aſſūpſiſſe terrenū, ſuſcepſiſſe mortē, penetraſſe inferos, reſiſſe uictorem ad cælos.
Defecerunt hymni Dauid filij ieſſe. **P**ſalmus Aſaph. **PSALMVS. LXXII.**
Sciendum qđ, lxx. primus pſalmus ſcdi libri finis ſit: qñ & i extremo hēt fiat fiat, p quo nos i ſupio
 ribus demōſtrauimus amē amē in hebreo dici. Etiā hoc diligēti⁹ obſeruādū, qđ defecerūt hymni
 Dauid filij ieſſe, ad finē, lxx. primi pſalmi p̄tineat: id uero qđ ſeqtur pſalmus aſaph initiū ſit ſeqūētis.
Quia bonus iſrahel deus his qui recto ſunt corde. **B**onus, n. eſt his q eum
 uiſuri ſunt, ſicut dñs inqt, Beati mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt.
Adei aut̄ pene moti ſunt pedes pene effuſi ſunt grefſus mei. **Q**uia zelau ſup pecca
 toribus: pacē peccatorū uidēs. **S**tabilitas ſanctitatis eius atq; inceſſio ad deū
 labebatur, eo qđ emulus impioꝝ pacis ſcēlicitatiſq; fuiſſet. **Q**uia non eſt reſpectus morti
 eoz et firmamentū in plaga eoz: Et in labore boiū non ſunt: et cū homib⁹ non flagellabunt.
Ab infirmitate & plagis uelociter cōualeſcūt, nec ſicut hoīes iuſti tribulationū q̄tuntur flagellis.
Ideo tenuit eos ſupbia opri ſunt iniquitate et impietate ſua. **P**er arrogantia, n. ſcēli
 citatis, multiplicata iniquitate præmuntur. **P**rodiſt quaſi ex adipe iniquitas eorum.
In pinguedine quoq; diuitiarum oblita iuſtitia iniquitas proceſſit ab eis. De hac enim pinguedi
 ne, & moyses ait, Impinguatus eſt iacob, & recalcitrauit.

Expositio.

- T**ransierunt in affectum cordis. **U**t suam & non dei facerent uoluntatem.
- C**ogitauerunt & locuti sunt nequitia iniquitatem in excelsis locuti sunt. **S**iue iudei qui deum in carne positum blasphemantes. neque laqueos tendebant in cogitationibus pueris siue heretici. qui per interpretationes iniquas deo detrahunt.
- P**osuerunt in celum os suum. & lingua eorum transiit in terra. **P**er superbiam scientiae locuti sunt contra habitantem caeli. sed humilitas est usque in terram iniquum eloquium eorum. & pertransiit. quia firmam non habuit stationem. Idcirco his prophetis dominus de suis loquitur dicens. Ideo conuertitur populus meus hic. & dies pleni inueniuntur in eis. Videte haec iusti qui prius in peccatoribus zelati fuerant cernentes pacem eorum reuertuntur ad deum ut plenitudine dierum capiant aeternorum scientes: quia iniqui nec ad dimidium accedunt.
- E**t dixerunt. Quomodo scit deus? Et si est scientia in excelsis. **I**gnorant. nam peccatores deum omnia posse cognoscere. nescientes miseri quia nihil ab oculis eius absconditur.
- E**cce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias.
- A**bundantes diuitiis saeculi. perdidit dona paradisi.
- E**t dixit. Ergo sine causa iustificasti cor meum. & laui inter innocentes manus meas.
- N**unquid haec uidens iustus frustra se iustificauit: aut in contrario innocens opus fecit? Sed haec ex persona iusti dominus ipse dicit. sicut sequentia docent.
- E**t fui flagellatus tota die. **F**lagellabatur. nam dominus post dolos eorum. sed in die passionis certis contumeliis & uerbis ictibus uerberatus est.
- E**t castigatio mea in matutino. **I**udas utique qui dixit: Quid uultis mihi dare: & ego indicabo eum uobis. ut apprehendatur? Ipse autem in matutino fuit flagellatus: cum sequenti die de traditione dominica abiit & laqueo se suspendit.
- S**i dicebam narrabo vero sic ecce generationem filiorum tuorum preuaticatus sum.
- O**rdo lectionis & sensus iste est. Dum ipse me accuso in orationibus matutinis hoc reperi ut dicerem. Ego si sic fuero loquutus. ego si uolueram dei occulta rimari incipio a filiis tuis alieni fieri. Vel ut non iusti ficerentur: neque iustum faciat opus. hi qui me predicant & per me tui effecti sunt filii in me consurgunt. hic propheta loquitur.
- E**t estimabam. ut cognoscerem. hoc labor est ante me.
- P**ersecutaui cuncta. & si laboriose existimaui tamen cum apostolo: quia non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in sanctis.
- B**onae introitus in sanctuarii dei. & intelligam in nouissimis eorum. **I**ntellexi est de his sanctis ingrediens mente in eorum coetu. quia & si in prima uita in paucis uexati. in nouissima tamen bene disponuntur in multis. Hinc ad illos qui in diuitiarum dolo confidebant uerba uertuntur.
- H**eritamen per dolos posuisti eos. **Q**uia tribulauerunt iniquis fraudibus iustos tuos.
- D**etecisti eos dum alledarentur. **I**n diuitiis alleuati. a te sunt deiectioni.
- Q**uomodo facti sunt in desolationem. **I**nterrogantis uocis hic modus est: & sequitur respondentis.
- S**ubito defecerunt perierunt per iniquitatem suam. **E**xposuit. nam ordinem rei. iuxta illud quod apostolus ait: Cum dixerint pax & securitas. tunc repentinus illis apparebit interitus.
- U**elut somnium exurgentium. **S**icut quis dormiens uidet in uisu thesauros magnos auri argenti: & surgens omnia perdit. ita & hi diuitias suas post huius saeculi uitam in qua uelut in sono uersati sunt.
- V**ide in ciuitate. **I**n caelesti utique Hierusalem. **I**maginem ipsorum ad nichilum rediges.
- C**um pulsantibus his caelestem regiam dices. Discedite a me operarii iniquitatis. quia non noui uos.
- Q**uia inflammatum est cor meum. **U**t patris faciam uoluntatem. Christus dominus haec loquitur.
- E**t renes mei commutati sunt. **N**e mihi praeualeret luxuria cogitationis humanae.
- E**t ego ad nichilum redactus sum & nesciui. **E**t humiliatus & ignoratum se dicit. ut uerum hominem monstret. Nulla. nam deus ignoracione fallitur. sed tantum peccatores nescit.
- A**t iumentum factus sum apud te. **P**ortans in carne peccata populi tui.
- E**t ego semper tecum. **E**go in te & tu in me. Tenuisti manum dexteram meam. descendentem me in infernum. quia sinistra diaboli aduersabatur mihi. & in uoluntate tua deduxisti me resurgente: Et cum gloria suscepisti me caelis redeuntem.
- Q**uid. nam mihi est in celo. & a te quid uolui super terram. **C**um. nam tantam grandiam mihi in caelis praeparasti. & ego infelix in terris a te parua quaerebam? Aliter. Neque in caelo neque in terra alium praeter te quaesui. A te. nam impleta est uoluntas mea. ut mihi flectant omne genu. caelestium terrestrium & infernorum. Vox sua edit ecclesiae dicentis.
- D**efecit cor meum & caro mea: deus cordis mei. & pars mea deus in eternum.
- P**ost deum cordis sui id est christum dominum. cuius pars facta est. tam corde quam corpore toto desiderat. Nam defectio quam se dicit habere. non pro diminutione sed pro desiderio accipienda est.
- Q**uia ecce qui elongant se a te peribunt. perdidisti omnem qui fornicatur abs te.
- O**mnes qui fornicantur. sine deo peccant. Qui autem peccat longe est a deo. ideoque perditioni proximus.
- A**dibi autem adherere deo bonum est. **C**uius sanguine sum redemptus.
- P**onere in domino deo spem meam. **Q**uia uanum est in saeculi considerare bonis.
- A**t annuntia omnes predicationes tuas in portis filiae syon. **P**er contemplationem. nam spei quam in deum habet sperat se induci in caelestibus Hierusalem portis. ad capefendam futuram beatitudinem cum electis eius. In quoque nos consortio non merito: inspector. sed uenie largitor admittat. Amen.
- I**n intellectus

In intellectus asaph.

tas sequitur carnalis uidelicet. & spiritalis.

Ideo intellectus in titulo prenotatur. quia duplex captiui-

PSALMVS.

LXXIII.

Quid deus repulisti in finem: Iratus ē furor tuus super onēs pascue tue.

Immensum dominicæ pietatis donū est. q sic repellit ut reuocet. irascitur ut emendet.

Nemoz esto cōgregationis tue. quā possedisti ab initio. **E**cclēsiasticæ utiq;

cōgregationis quā patriarchæ siue pphetarum uel uocationibus uel sacrificiis figurasti.

Redimisti uirgam hereditatis tue.

Virga hereditatis dei xps est. sicut Hiere

mia uidenti uigilantem uirgā dicitur. Bene uides. quia uigilo ego super populū meum. & iterum.

Egredietur uirga de radice iesse. & flos de radice eius ascendet. & ipsum gentes depræcabūt. Hæc

ergo uirga liberata est a persequentibus inimicis.

Adons syon. in quo habitasti in eo

Siue in assumptum corpus. siue in ecclesiam. Vtraq; enim ad montem pertinet sanctum.

Qui ecclesiā tuā impugnare conantur.

Quāta malignatus ē inimicus in sancto.

Vt hos malis consiliis homi-

nes persequutores eorum efficeret.

Et gloriati sunt qui oderunt te.

Instinctu enim diaboli gloriantur. cum in odio dei sanctos martyres pœnis affligunt.

Incenderunt igni sanctuariū tuū. in terra polluerūt tabernaculū noīs tui. **D**ixerūt in corde suo cognatio eoz simul. qescere faciam? oēs dies festos dei a terra. **S**igna nra nō vidim? iā n̄ ē

ppheta. & nos n̄ cognoscet apli? vsq; quo de? ipropabit inimic? irritat aduersari? nomē tuū in finē.

Facta sunt quidē hæc secundum historiā. uel cū Nabuchodonosor eos adduxit in babyloniā. uel cum titus Vespasianusq; succensa ciuitate cū templo. multitudine gladio prostrata. reliquum uulg? captiuum abduxerunt. Sed & modo cauendum est. ne quod tunc contigit Ierosolimæ. christianæ nunc eueniat plebi. sicut superius isto uersiculo præteriuimus. quomodo dixit.

Posuerunt signa sua. & signa non cognouerūt sicut in exitu desuper.

Sic babyloniis in arrogantia uictoriæ tumore sublato. in tēplo tuo signa sua posuerunt. quomo- do solent super portæ fornices de hostibus trophea constitui. Quod symachus planius interpreta- tus est dicens. Posuerūt signa sua manifeste in editu in introitu portæ. Ergo habeat unusquisq; no- strum corde suo uexillū crucis: non aduersarii signū. ne eius securi succidatur a gratia. sed falce euan- gelica purgetur ad gloriā. Non succendatur in concupiscentiis. sed accēdatur ab spūalibus sacramē- tis. Non polluat utiis. sed uirtutibus repleatur. Nec existimet deum aliquid posse cognoscere. sed confiteatur nihil oculis eius abscondi. Postremo non præbeat consensum in improperiis diaboli. sed glorificet nomen dei sui.

Et quid auertis manum tuā. dexteraz

tuā de medio sinu tuo in finem.

Sinus dei est sanctuarium eius sicut per aliū ait propheta. Sicut. n. pastor gregē suum fouet. fœtus in sinu portat: sic dñs plebem suā uegetat. Tūc er- go ab hoc sinu uel inspectionē uel potentiā suam auertit. cū peccauerimus in eum.

Deus autē rex noster ante secula.

Sicut per salomonem ex sapientia q

est christus dicit. Condidit me in initio uiarum suarum. ante secula fundauit me.

Operatus ē salutē in medio terre.

Siue i iudæa q mediū terræ dī. siue in utero uirginali.

Tu confirmasti in uirtute tua mare.

Sæculum uel quæ in eo sunt.

Tu confregisti capita draconis in aqs.

Potentiam demonioz in baptismū subie-

cisti. Tu cōfregisti capita draconis in aqs. i. diaboli. & dedisti eū escā populis ethiopū. ut uersa uice ab his deuoraretur. siue cōminueretur p signū crucis. quos prius deuorauerat in psuasionib? uanis.

Tu dirupisti fontes & torrentes.

Apostolos uel reliquos prædicatores.

Tuus ē dies & tua est nox.

Claritas euāgelii uel obscuritas legis. q te utraq; pronuntiāt

Tu fecisti solē.

Hominem illū. per quē sedentes in tænebris lucē uiderunt magnaz.

Et lunā.

Ecclēsiā. q in obscuritatibus sæculi lucet.

Tu fecisti oēs terminos terre

Iussu enim tuo cuncta creata sunt.

Estatem & uer tu plasmasti ea.

Quamquam & tempora anni & oīa elementa mundi deus fecerit. tñ scdum allegoriam uer dici- mus cū iusti in hoc sæculo bonis opibus florent. Aestatem: cū fructū laboris sui percipiunt.

Nemoz esto huius inimicus improperebit dño. & populus insipiens incitauit nomen tuum.

Stant tui martyres in agone. improperebat diabolus. exacerbat gentilis populus. Tu dñe memor es qui ob amorem noīs tui talia patiuntur.

Ne tradas bestiis aīas cōsistentes tibi.

O diabole. o ministri diaboli. qui non uultis corpora deuorare sed animas. Tunc enim anima de- uoratur ore bestiæ. cum conuentionem præbet diabolicæ uoluntati.

Animas pauperum salua tuoz. & ne obliuiscaris in finē.

Et si ad horā subducuntur tribulationibus. non pereant. sed probati manifesti fiant.

Respice in testamentum tuum quia repleti sunt. qui obscurati sunt terre dumib? iniquitatib?.

Dum i terpratur spinæ. hi ergo q obscurauerūt psecutōib? suis terrā tuā. repleti sūt sētib? iniquitatis. Tu uero dñe q p testamētū tuū siue uet? siue nouū. q utrūq; a te pcessit: ēt qm unū habetur. pmisisti pregere tuos. succisis nūc spinis erue nos.

Ne auerrat humilis factus & confusus.

Nō obliuiscatur a te. q i tribulatiōib? multis atteritur. **P**aup & inops laudabūt nomē tuū.

Expositio.

Cum promissa tua perceperint.

C Pro his improperiis quæ uel tu sustinuisti pro nobis. uel nunc ecclesia sustinet.

C Ademor esto improperiis tuorum eorum quæ ab insipiente sunt tota die. **C** Ut in iudicio cõfudatur

C Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum. **C** Qui te utiq; i presentibus pssuris inuocat cõsolatur a te

C Superbia eorum qui te oderunt ascendat semper. **C** Nisi. n. eorum supbia ascendant. hi nõ humi

liatur. Sic. n. & dñs i apocalipsin dicit. Impius ipse agat. & iniquus amplius faciat iniquitatē. Ecce ego

uēio cito. & merces mea mecū. Nos quoq; supplices deprecamur dñe. ut ereptos nos ab spinis iniquita

tū. a supbia ruinosæ coturno. post mundi cõtēptū attollere digneris in cælo.

C In finem ne corrumpas: psalmus Asaph cantici.

PSALMVS. LXXIII

Asaph interpretatur synagoga. In hebreo non hēt in finem. sed habetur uictoria. Et. lxx. in

terpretes non ualde errauerunt. siquidē uictoria perfecta est. Bene dixit in finē ne corrup

pas. Hoc uerbū multis modis interpretatur. Dicit & dauid ad aliquē de amicis suis. ne corrū

pas eū. hoc est saul. Videte qd dicat. Et in alio loco legimus. qm̄ benedixit Dauid dñm qā

custoditæ sunt manus eius. i. ne interficiat saul. Et nos ergo qm̄ non interficimus aliquē custodiūtur

manus nostræ. Alii dicunt qm̄ iste psalmus a Dauid cõpositus est. & ab asaph cantatus est: Alii autē

qm̄ ipse Asaph & composuit & cantauit. Ergo secundum. lxx. hoc dicit. O dñe qui me custodisti ut

non mittam manum meam super xpm̄ tuū. usq; ad finem custodi me.

C Onfitebimur tibi de? **C** Hic confitebimur Non pñiam significat sed gloriā.

C Et inuocabim⁹ nomen tuum. **C** Nomen dei. pater est. Antea. n. ignoraba

tur. Dicit. n. dñs. Pater reuelauit nomen tuum hoibus. Ois. n. filius nomen est patris.

C Narrabimus mirabilia tua. **C** Hoc dicit ecclesia. hoc dicit multitudo cre

dentū. Narrabimus mirabilia tua. Iste uersus. cum prioribus iungitur. iste aut qm̄ sequitur. ex persona

dñi dñ. Sic. n. interpretati sunt ueteres. **C** Cum accipero temp⁹. ego iustitias iudicabo.

C Nunc. n. non est iudex. sed erit. Si. n. esset nūc iudex peccatores non erigerentur. & in sæculū nūc

optinerent diuitias. Hoc uos scādilizat. qm̄ iusti fugiunt. & pccōres persequuntur. Hoc uos scādilizat

qm̄ iniquitas regnat in mundo? Audite dñm dicentē. Cum accipero tēpus ego iustitias iudicabo.

Tempus. n. iudicii reseruatū ē. In præsenti non est iudiciū. sed certamen. Non. n. iudicat pater quēq;

sed omne iudicium dedit filio. Audiens autem hoc ne scandalizeris & dicas. quia minor est iste qui

accipit ab eo qui dat. Sed uidete quid dicat in euangelio. Neq; enim iudicat pater quemquam. sed

omne iudicium dedit filio. quoniam filius hominis est. Reddit causam quare accepit iudiciū. quo

niā filius hominis est. Audis filium hominis. & dubitas quare accepit

C In finem i carminibus. psalmus asaph cantici. **PSALMVS. LXXV.**

C Deus in iudea deus. in israhel magnum nomen eius. **C** Anteq̄ illuminaret

crux mundū. & anteq̄ uideretur in terra: notus erat in iudæa deus. in israhel aut magnum

nomen eius. Qm̄ aut uenit saluator in oēm terram exiit sonus eius. & in fines orbis terræ

uerba eius. **C** Et factus ē in pace locus eius. **C** Quod dñ hebraice

in salē. Videtur ergo scdm̄ litteram dicere hierusalē. quæ antea uocabatur salem & postea iebus. &

deinde dicta est Hierusalē in qua fuit rex melchisedech. Legimus. tu es sacerdos in æternū secundū

ordinē melchisedech. Non dixit secundū ordinē Aaron sed melchisedech. Quid uoluit dicere

tu es sacerdos in æternum scdm̄ ordinem melchisedech? Manifestū est quod in illo loco de christo di

citur. Sed quid ait scdm̄ ordinem melchisedech? Aaron uictimas obtulit. Aaron hostiarum sangui

nem fudit. Melchisedech nihil horū fecit. sed tantūmodo panem & uinū obtulit. Hoc ergo fecit mel

chisedech. & propterea dicitur scdm̄ ordinem melchisedech. In hebraico habet. Et factus est in salē

umbraculū eius: Videte quid dicat scdm̄ tropologiam. Non est umbraculū dñi. nisi ubi pax est. Vbi

zelus atq; discordia. ibi non est protector deus. Dicamus & secundum. lxx. Locus dei non est nisi in

aia quæ pacē habet. Quæ ergo aia non habet pacem. sciat se non esse locum dei. Pacem meam do

uobis pacem meam relinquo uobis. Hæc est saluatoris hereditas.

C Et habitatio eius in syon. **C** Secundum litterā possumus dicere Hierusalem &

syon. qm̄ ibi fuit templū. Secundū tropologiam uero & anagogen. dicimus quia in syō habitatio dei

est. Syon interpretatur speculū. In quacūq; ergo aia notitia scripturarum est atq; doctrina: ibi in ha

bitat deus. Ibi confregit fortitudines arcuū. Ibi: Vbi? In hierusalē & syon. Hierusalem interpretatur

pax: syon speculū. Videamus ergo quæ sit pax. & qd sit speculū. Dupliciter interpretemur: Aut hu

mana aia in qua sit pax dei & contēplatio: aut certe ecclesia. aut certe scriptura sancta. Ibi enim pax

est: & ibi habitatio & speculum dei. **C** Ibi cõfregit fortitudines arcuū.

C Illas sagittas ardentes quas mittebat diabolus. **C** Scutum. gladium. & bellum.

C Bellum illud: de quo dicitur in alio loco: Dissipa gentes quæ bella uolunt. Et quid sequitur: Sela:

quod interpretantur. lxx. diapalma. & hebraice dicitur semper. Videte ergo: quia semper cõstin

git dominus scutum & gladium & bellum. **C** Illuminans tu mirabiliter a

montibus eternis. **C** Dupliciter interpretamur montes: In ueteri testamento pphetas in nouo

testamēto apostolos. De istis mōtibus dicit. Leuaui oculos meos in mōtes. uñ ueniet auxiliū meum

In istis

In istis montibus & ciuitas dei posita est. Non potest ciuitas dei abscondi super montem posita. Nos omnes sedebamus in tenebris & umbra mortis. & illuxit nobis dominus de montibus coeteris. hoc est de prophetis & apostolis.

Hunc uersu de infidelibus possumus dicere. **C**onturbati sunt oēs insipientes corde.

Dormierunt sonu suu. & nihil inuenerunt. **V**eræ hæc uita somnus ē & diuitiæ. Qñ. n. uidemur eas tenere: statim amittimus. sicut illud quod scriptum est in propheta. Sicut cū aliq̃s dormit sitiens. si inuenerit aquam bibit. postea cum uigilaue rit ipsa sitis manet. ita sunt & diuitiæ in hoc mundo. dum tenemus amittimus.

Dormitauerunt q̃ ascenderunt equos. **S**cđm tropologiam dicamus. Deniq̃ pha-

rao ascendit equos: & dormitauit & periit. Aegyptii habebant equos: sed perierunt. Inde & præceptū est in lege: ut non hebreus habeat equos. Deniq̃ salomon habebat equum de n̄ Hierusalē aut de iuda: sed emebat sibi de ægypto. Semper equi in ægypto uēduntur. Hi in curribus & hi in equis. nos aut in noīe dñi dei n̄rī inuocabimus. Illi ergo q̃ ascenderunt equos: dormitauerunt ac perierunt. Habebat & dñs n̄r equos: habet & montes lucidos. Econtrario & diabolus hēt montes tenebrosos. Sicut ergo sunt montes lucidi & montes tenebrosi: ita sunt & equi boni & iteꝝ equi mali. Dixim⁹ de equis malis. dicamus & de equis bonis. Illo tpe qñ ad heliseum uenerant ut eum comprehendere rent: exiit puer & uidit exercitum in circuitu assyriorum: & dixit eliseus. Noli timere: qm̄ plures nobiscū sunt quā cum illis. & ibi scriptū est. Dñe aperi oculos pueri tui ut uideat: Et apertis oculis uidit puer currus & equos. Hi erant auxiliares. Videte ergo quid dicat. currus & equos. Nemo hoīum erat super ipsos. sed erant soli currus & equi. Hoc est quod uult dicere. Multitudinē angelorum. Ipsi & currus erant ipsi & equi: ascensor aut erat dñs. Propterea dicit in cātico abacuch. & Equitatio tua salus. Hoc ad deū dicitur. O si nos essemus equi dei. & super nos dignaretur deus ascendere. Illi ergo cōtrarii equi dormitauerunt. & ascensores eorū. Ex quo tpe ira dei? Qñ populus clamabat ad Aaron in heremo dicens. fac nobis deos quos sequamur. Hic. n. moyses qui eduxit nos de terra ægypti nescimus quid ei acciderit. Reduxisti eos de terra ægypti. & continuo te negauerunt.

De celo auditū fecisti iudiciū.

Locus es de celo audiuit omnis populus. & contremuit. & tamen in te non crediderunt.

Israhel autem non timuit neq̃ aqueuit.

Hoc est qđ dicitur in alio loco. Ab occultis meis mūda me. & ab alienis parce seruo tuo. Alienis a te. quos submittit diabolus. Et quod sequitur? Si mei non fuerint dominati tūc immaculatus ero. Si me non uicerint malæ cogitationes. tunc ero mundus in cōspectu tuo. & quod statim sequitur? Et emundabor a delicto maximo. Vide quid dicat. Si me cogitatio non uicerit & ad opus non perduxerit. a magno peccato liberatus sum. Qm̄ cogitatio hoīs confitebitur tibi. Nullus est. n. mundus ī cōspectu dei. nec si unius quidē diei fuerit uita eius. Astra non sunt munda in cōspectu dei. & ad uersus angelos suos peruersum quid excogitauit. Hoc totū quare? Qm̄ si astra non sunt munda. si in angelis peruersum inuenitur. quantomagis in cogitatione hoīum. Vbi sunt illi q̃ dicunt recede a me q̃a mundus sum. quotidieq̃ patimur? Quid sit in cogitationibus n̄ris nonimus. & erubescim⁹ dicere: Multi sunt qui opa mala non fecerunt. alii sunt qui nec locuti sunt. ceterum qui in cogitatione non peccauerit nullus hoīum reperitur. Propterea nūc dicit. Qm̄ cogitatio hoīs cōfitebitur tibi.

Terribili.

Cui? Deo.

Et ei qui aufert spūm principum.

Quando uidemus aliquos potentes imperatores: præfectos. & in sæculo isto nimium potentes dicamus & nos ad deū. Qui auferet principum spūm. Spūm possumus & de aīa dicere. possumus & de supbia dicere: intelligamus & aliter. qui aufert spūm principum. Principes hic intelligimus sanctos. Ac si dicat. Princeps fuit salomon. principes fuerunt ceteri sancti. Princeps fuit et̄ & apostolus & iuda: Et qm̄ peccauerunt: deus tulit ab eis spūm sanctum. Nemo ergo dicat ego episcopus sum. ego præbyter sum. aut diaconus aut monachus: Ego princeps sum in isto sæculo. potens est deus tolle re spūm suū. Deniq̃ ut sciatis quia tollit deus spūm. recessit spūs dei a saul bonus: & suffocabat eum spūs malignus. Sequitur: Et suffocabat eū spūs dei malus: hoc est a deo. Ergo malū habet spūm deus? Nequaq̃. Sed ideo recesserat spūs dei. ut postea suffocaret eū spūs malus. Propterea spūs dī malus. Deniq̃ sc̄tus dauid sciēs q̃a spūs tolleretur p̄cipū. rogat deū & dicit. Spūm sc̄m tuū ne auferas a me.

Terribili apud reges terre.

Et scđm l̄am intelligitur. Ceterū p̄stet deus in nobis. ut reges terræ simus. Reges terræ ut impemus carni n̄ræ. Vñ dicit & apostolus. Nō regnet p̄c̄m in mortali n̄ro corpe. & in alio loco scriptū est. Cor regis in manu dei. Iuliani p̄secutoris cor ī manu dei fuit. Saul cor in manu dei fuit. Manasse cor in manu dei fuit. Achab cor in manu dei fuit & oīum impiorū regū iuda corda: in manu dñi fuerunt. Videris qm̄ scđm l̄am stare non pōt. Reges ergo sancti sunt: & istorū cor in manu dñi est. & nos ergo petamus deū ut reges simus. ut impemus carni n̄ræ ut subiecta sit nobis. Vñ dicit & apostol⁹. Ideo castigo corp⁹ meū & ī seruitutē redigo: ne forte aliis p̄dicans ipse reprobus efficiar. Impet aīa n̄ra. seruiat corp⁹. & statī ueniet xp̄s & habitabit ī nobis. Deniq̃ qđ dicit ipse in euāgelio? Veniā inq̃t & stabo ante hostiū & pulsabo: & si qs mihi aperuerit: intra bo inq̃t: & cenabo cū eo. quotidie stat añ hostiū pectoris n̄rī xp̄s intrare desiderat. Aperimus ingreditur nobis: & hospes n̄r est & cōiua: hoc ē. & nobiscū comedit: cui ē gloria ī sæcula sæculorū: amē.

Expositio.

In finem proidithim psalmus Asaph:

PSALMVS.

LXXVII.

In hebreo peridithim habet. Vt significet non pro eo sed per eum psalmum fuisse cantatum. Qd autem sequitur Asaph psalmus, in ueteribus exemplaribus non habetur.

Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad eum et intendit mihi. In die tribulationis mee deum exquisiui.

Voce mea ad dñm clamaui. Clamare eo tpe necessarium est, qñ longe est ille qui clamat. Ergo iste qd dicit hoc est qm propter peccata mea longe sum a te. Propterea clamo & exaudies. Voce mea ad dñm & intendit mihi. Ipsum est qd dicit & in alio loco. Ad dñm cum tribularetur clamaui: & exaudiuit me. In die tribulationis meae deum exquisiui. Difficile rem dicit. Nos qñ tribulamur in terram deicimur, nihil aliud nisi de tribulatione cogitamus. Iste uero in tribulatione comonetur ut deum depræcetur. Ac si aperte dicat. Filiu perdidisti: incensa est domus mea. ad medicinam ueni. Non quero illud qd pdidi. sed dñm quero. Si. n. istum inuenero. in isto inuenio oia. Quarite primu regnu dei. & hæc oia apponetur uobis. Manibus meis nocte contra eum & non sum deceptus. In hebraico aliter habet. Manus mea nocte extendet. & non quiescit.

Manibus meis nocte contra eum.

Subauditur clamaui. Videte ergo qd & opa nostra nobis clamant ad dñm, propterea dñ. Factu est uerbum dñi in manu aggei propheta. Nō ei fit in ore hoc est in sermone. sed in manu hoc est i opere. Manibus meis nocte. hoc est clamaui manibus clamaui. Propterea dñ & ad moysen. Quid clamas ad me? Et certe non ē scriptu ibi quia clamaret moyses ad deū. sed qm cor ipsius clamabat: abba pater. Inde est quod dicitur in Hieremia. Non siluit pupilla oculi mei. Videte ergo. qd & pupilla oculi nostri non tacet: sed quotienscuq; lachrymas proferimus toties clamamus ad deū. Manibus nris nocte contra deū id ē qd dñ. In noctibus extollite manus uas in sancta. & benedicite dñm in nocte isti us sæculi & in tenebris cū alii ad uitia properarent. ego opera mea ad te solum leuabam.

Et nō sum deceptus.

Quoniam si clamaui & opere clamaui, non sum decceptus. Dupliciter intelligitur. Aut cōsequutus sum quod uolebam. aut certe nō sum decceptus ab insidiis diaboli quē circūuenire cupiebant. In hebraico aut scriptum est. Manus mea in nocte. & extenditur & non quiescit. Semp extenditur manus uirtutibus. nonnunq peccatis contrahitur.

Renuit cōsolari anima mea.

Quantum in peccatis meis, est spem meam nullam habere. non me poterā consolari

Quantu in peccatis meis fuit. nullā inuenire potui consolationem. Rursum cogitau de deo. & in misericordia ipsius delectatus sum. In hebraico aliter habet: Memor fui dei & conturbatus sum. Cōsideraui mansuetudinem ipsius. consideraui pietatē: consideraui munditiā & uidens meipsum immūdu uehementer conturbabar.

Exercitatus sum & defecit spiritus meus.

In hebreo

melius hēt. Loquabar in memetipso & defecit spūs meus. siue desperatione siue desiderio dei.

Anticipauerunt uigilias oculi mei.

In hebreo aliter habet. Prohibebam

suspectu oculorum meorum constuebam & non loquabar. Quod dicit hoc est. & considerans peccata mea oculos ad cælū erigere n̄ audebā. Peccatori. n̄ dicit deus. ut quid tu enarras iustitias meas? Propterea stupebam. timebā. loqui non poteram. Hoc iuxta hebreos: Anticipauerunt uigilias oculi mei: Antequam aliquis uigilaret: ego uigilabam. Legimus & in Danihele & ecce inquam uir. i. uigil. Non dormitauit neq; dormiet. qui custodit israhel. Ergo monachus qui non uigilat. hūc uer sum non potest dicere.

Turbatus sū & non sum locutus.

Hoc est quod dicit apostolus. Sol non occidat super iracundiam uestram. Turbatus sum quasi hō non sum loquutus quasi christianus: Iracundia cœpit in corde meo. sed iracundiā in uerba nō ptuli.

Cogitau dies antiquos. & annos eternos in mente habui

Quantum pro pec

catis est meis desperabā. & renuerat consolari anima mea. Cœpi cogitare ab initio mundi quando hominem fecit deus usq; ad annum meum. ab adam usq; ad tempus meum.

Adeditatus sū nocte cū corde meo. & scopebā spiritum meum.

Non cogitabam de

iracundia. non cogitabā de inimico meo: sed tota mea cogitatio de deo erat. Nox quæ solet eē uel ad quietē uel ad libidinē. mihi erat cogitatio de uirtutibus. Meditatus sū nocte cū corde meo. & scopebam spūm meum. Hoc est fodiebam quasi agrum. ut ibi mitterem semen doctrinarum domini.

Numquid eternū phiciet deus. Hæc erat tota cogitatio mea: Deus hōiem fecit de terra. & repromisit ei uitā aternā: Quo ergo de paradiso eiectus est: & non adiciat ut ei placeat adhuc?

Aut finem misericordiam suā abscidet. a generatione in generationem.

Hoc est utramq; generationē prohibiet: & prioris populi & sequentis: Et si proiecerat iudæos populu: nūqd & gentiū prohibiet? Aut continebit i ira misericordias suas? Nō potuit pulchrius dicere: Quā diu se teneat ut n̄ misereat: Tñ uicit illū misericordia sua: & dixi nūc cœpi: In hebreo aliter hēt.

Et dixi.

Imbecillitas mea. i. hoc qd patior nō ē de crudelitate dei. sed de peccatis meis.

Hec mutatio dextere excelsi.

Ut dñs misereatur: ut det grām suam uniuerso

mundo. non retineat in ira sua misericordias suas. Hæc mutatio dextere excelsi. Nisi dextera ei hoc est filius eius mutatus fuerit: & hominis corpus acceperit: nos misericordiā accipere nō possumus.

Et dixi nūc cœpi hec mutatio dextere excelsi. Qui cū in forma dei eēt constitutus: non rapinam

non rapinā arbitratus est eē se equalē deo. sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens.
¶ Ademor fui operū dñi. **¶** Quā fecerat moysi. q̄ fecerat sanctis. **¶** Quia memor ero initio mirabiliū tuorū. & meditabor in oībus opib⁹ tuis. & in adiunctionib⁹ tuis exercebor.
¶ Tota mea cogitatio. de uirtutibus tuis ē. Considero quō illis misertus es. & de me non despero.
¶ De⁹ in sancto uia tua. **¶** Quicumq; ergo sanctus non est. uia dei in eo non est. Via dei q̄ est? Ego sum uia & ueritas. Hoc saluator dicit. Via ergo dei filius est. uia autē dei non est nisi in sancto. Volumus ut xps habitet in nobis. simus sancti. Dei. n. uia in sancto est.
¶ Quis de⁹ magn⁹ sicut deus noster. **¶** Sicut. n. sunt dii multi. & dñi multi. Hoc loquitur apostolus Deus stetit in synagoga deorū ego dii estis. filii excelsi oēs. & ad moysen. Dedi te deū pharaoni. Sācti dii dñt illi scdm grām dei. tu. n. natura deus es. **¶** Tu es de⁹ qui facis mirabilia.
¶ Non dixit qui fecisti. sed qui facis mirabilia. Quotidie facit deus mirabilia. & opatur & filius & spūs sanctus. Tu es deus qui facis mirabilia. Hæri latro. hodie xpianus. Hæri fornicator hodie cōtinens. hæri rapiebas aliena. nūc tua porrigis. **¶** Notā fecisti in populis uirtutē tuā. **¶** Xps dei uirtus & dei sapiā. mysteriū qd̄ a sæculis fuerat absconditū. nunc notam fecisti in populis uirtutem tuam.
¶ Redemisti in brachio tuo populū tuū. **¶** Domine quis credidit auditui nostro & brachium domini cui reuelatum est? Redemisti in brachio tuo populum tuum. i. in xpo.
¶ Filios Jacob. **¶** In populo iudæorū. **¶** Et Joseph. **¶** In populo gentium. Deniq; Joseph interpretatur lingua hebraea argumentū. Illi ergo p̄cesserunt. & nos adiuncti sumus. p̄pterea dicit filios Jacob & Joseph.
¶ Aiderunt te aque deus uiderunt te aque & timuerunt. **¶** Interim dicamus scdm litteram. Hereamus terræ propter simplices. Quando populus transiuit per mare rubrū & per Iordanen. creatorem suū intellexerunt aquæ. & populus non intellexit.
¶ Et turbate sūt abyssi. **¶** Mare uidit & fugit. Iordanis conuersus est retrorsum.
¶ Multitudo sonitus aquarū. **¶** Discusserūt nubes. Pro nubib⁹ aquas hēt in hebreo. Qd̄ ait. **¶** Hoc dederunt nubes **¶** Hoc interpretatur qm̄ uisus ē deus in syna mōte. & n. sagittæ tuæ p̄ambulāt. uox tonitruī tui in rota. & hoc interpretatur de fulgoribus. & dicunt. Qm̄ tonitruat deus. si milē uocē facit rotæ. Videtis quō adhuc in terra hæreā. & loquor scdm litteram occidentem.
¶ Alluxerunt cōruscationes tue orbi terre. **¶** Hic quid facis tu iudæus. In mari uia tua. & semitæ tuæ in aq̄s multis. Et hoc fac. aut de mare dic aut de Iordanæ. Et uestigia tua non cognoscuntur. Hoc scdm lram quō intelligis? Propter simplices scdm litteram diximus. reuertamur ergo ad intelligentiā spūalem. Uiderunt te aquæ deus. Loquamur de reuelatione Ioannis. Aquæ inquit multæ. populi multi sunt. Uiderunt te aquæ deus. Quæ aquæ? Mentis & aīæ puræ. Uiderunt te aquæ & timuerunt. & timor non fuit de odio. sed de fide. Et turbatæ sunt abyssi. Dicamus aliquid secundū intelligentiā spūalem. In principio geneseos scriptū ē. & sup̄ aquas inq̄t ferebatur spūs. & de inde scriptū est. super abyssos inquit ferebantur tænebræ. Videte ergo quid dī in principio geneseos. Hoc & scdm intelligentiā spūalem. Super aquas inquit ferebatur spūs. Iā eo tempore baptismū significabatur. Non. n. poterat esse baptismū sine spiritu. Super abyssos uero tænebræ. Ista est abyssus in qua demones postulant ne mittantur ab Iesu. Super abyssos ergo tænebræ. in aquis erat mundi tia. in abyssis tænebræ. q̄ sint abyssi. me tacete intelligitis. qm̄ demones formidāt ire in abyssū. Vocē dederunt nubes. Nubes p̄phetæ. Quæ iudæis tacuerunt nobis loquuti sunt. Vocē dederūt nubes.
¶ Et enī sagitte tue transierunt. **¶** Prædicatio sermonis xpi in uniuersū orbē cucurrit.
¶ Vox tonitruī tui in rota. **¶** Tonitruus p̄prie. gr̄adis uox est. Deniq; eo tempore qm̄ deus loquutus est. filius meus dilectus in hūc mihi cōplacui. facta est uox tonitruī rotæ similis. Deniq; p̄pterea scribitur abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarū. hoc est duo testamenta nouū & uetus. Vox tonitruī tui in rota. uox p̄dicationis tuæ in rota. Vox dī. quia grandis est prædicatio. Vox tonitruī tui in rota. in toto orbe per circuitum. Non solū auditur in iudæa qd̄ tu loquæris. sed & auditur in sæculū. Hoc diximus generaliter. Dicamus autē specialiter. de interiore hoīe. Rota modico quodā uestigio stat in terra. & non solū non stat. sed quasi p̄currit. Nō stat. sed tangit & p̄terit. Deniq; cum uoluitur. ad altiora transcendit. Ita & sanctus uir. qm̄ in corpore est necessitatem hēt aliqua de terrenis cogitare. & qm̄ uenerit ad uictū & uestitum & cætera huiusmodi. habens uictū & uestitum his contentus est. tangens & terrā ad altiora festinat. Ille qui currit & ad altiora festinat. in illo est sermo tuus. Legimus & in propheta: sancti lapides uoluuntur super terram. Videte quid dixit. Sancti lapides uoluuntur super terram. Quoniā enim rotæ sunt propterea uoluuntur super terram. & ad altiora festinant. Vultis scire rotas plures? Legimus & rotam in rota. Legim⁹ & in Ezechiel. inuicem sibi hærent rotæ. Duæ rotæ sunt. nouum & uetus testamentum. Ista rota in illa erat. & illa in ista. Tamen uidete quid dicitur & in Ezechiel: & quocunq; inquit ducebat spiritus. illuc sequebantur & rotæ. Hoc & in ecclesiaste dicitur: quod in consumatione mundi reuoluetur rota super lacum. Multa sunt quæ dicantur de rotis: sed ad reliqua festinat oratio.
¶ Alluxerunt cōruscationes tue orbi terre. **¶** Apostolica p̄dicatio. **¶** Cōmota ē & cōtremuit terra. **¶** Nisi terra nra cōmota eēt: & cōturbata. nos xpiani nō eēm⁹. Cōmota est & cōtremuit terra. Sup̄ nullū. n. requiescit spūs dñi nisi sup̄ humilē & quietū & tementē uerba eius.
HHh

Expositio.

In mari via tua.

Ubi fluctus. ubi amara aqua. ubi draco habitat. ubi pisciculi minuti harent. In mari via tua. Qui eras in celo. descendisti in terram. Scdm litteram possumus dicere. Eo tempore quo eduxit moyses israel tu eras qui educes. In mari via tua. Deinde possumus & scdm historiam aliter dicere. Maria tibi fuerunt uia. sed illud semel fecit. Ceterum quotidie loquitur ad mare. tace. obmutesce. Dns te mitigat. ut nos per istum seculum transire possimus. In mari via tua. Ille uenit fons uitae. ut dulcoraret mare. Mare amarum. mare mortuum. Propterea iuxta Ezechiel egreditur de templo dns fons aquae uiuae. & uadit ad mare mortuum qd nihil habebat uiuens. Nulli. n. p. dicitur de templo dns fons aquae uiuae. & uadit ad mare mortuum qd nihil habebat uiuens. Nulli. n. p. sciculi ee poterat in mare mortuo. nihil uinebat in mari mortuo. De templo dni hoc e de sinu ei egresus est saluator. & dulcorauit mare mortuum & amaras aquas. In mari via tua. & semita tua in aquis multis. Propterea in mari via tua. ut tu faceres uiam & sequerentur te apostoli tui.

Et semite tue in aquis multis. & vestigia tua n cognoscent. Deduxisti sicut oves populum tuum.

Bonus pastor deduxit quasi oves populum suum.

In manu moysi & aaron.

Hoc fecit scdm litteram. Ceterum quotidie facit in nobis. in nobis moysi. in lege. Scimus at. qm lex spualis est. In lege spuali Aaron. hoc est in sacerdotio. in lege tua spuali & in sacerdotio tuo spuali nos deduxisti populum. Hoc scdm lram intelligamus de moyse & Aaron. Eductus quide est moyses & Aaron sed non introductus in terram repromissionis. Successit ei ioanes. Videte qd scriptum e. Moyses in deserto mortuus est. Aaron mortuus est. maria mortua est. Et hoc est qd scriptum est in ppheta. & percutia inqt tres pastores in mense uno. Illi mortui sunt. Neq. n. potuerant intrare in terram repromissionis. Viderunt tantummodo contra terram repromissionis. & intrare non potuerunt. Iudaei uiderunt terram repromissionis. & intrare non potuerunt. Mortui. n. in deserto sunt. & cadauera eorum sunt in solitudine eorum qui mortui sunt in deserto. Nos filii ubi Iesu duce uenimus ad Iordanem. & intrauimus terram repromissionis. & uenimus ad galgalam. & secundo circuncisi sumus spuali circuncisione. & ablatus est a nobis opprobrium aegypti. Tunc ipse Iesus dux noster gladium tenet. & semper nos praecedit. & pugnat pro nobis & uincit aduersarios. & septem diebus circumimus Iericho. hoc est istum mundum. Canimus sacerdotalibus. & circumimus Iericho hoc est istum mundum. & cadunt muri eius: & nos ingredimur & uictores existimus. Deinde uincimus ciuitatem ahi uenimus postea ad Iebus: uenimus ad azor. Venimus ad alias ciuitates uincimus aduersarios: quos sub moyse uincere non potuimus. Grates ergo agamus duci nro Iesu. Illo. n. duce. illo pugnante nos uincimus. Ille impauit soli ut staret & steterit: & istius typo ille magnus erat. Ille impabat. sed dns efficiebat. Ille uictor extitit. ille qd frequenter dixi in spelunca quinq. reges interfecit. ille nos induxit in terram repromissionis. Illi agamus grates ille est filius noster: qd nos legimus naue. Ille est q dicebatur Osee: qd nos ausae legimus. Non enim dicitur scdm hebraicam ueritatem Ausae. sed Osee. i. saluator. Vere saluator. Saluat. n. nos & eduxit de deserto & induxit in terram repromissionis: cui sit gloria in saecula saeculorum. Amen.

Incipit de psalmo septuagesimo septimo.

Racipit scriptura diuina. quando ad diuitis prandium inuitati fuerimus. cum intelligentia mittamus manum nram ad epulas. Igitur & nobis diues prandium propositum scripturarum est. Venimus in pratum: ubi herbae florent. Hic rosa rubet. inde candent lilia. Diuersi flores sunt: aia nostra huc illucq. trahitur. un flores pulchriores capiat. Si rosam colligimus. liliu relinquimus. Si liliu tolimus: uiolae nobis supsunt. Ita & in septuagesimo septimo psalmo q myrtus est: & sacramentis plurimis inuolut. quacumq. aspexeris lram flores sunt. Flores diuersi. & non possumus totos eligere. Eligamus autem oem qd possumus ex paucis pot & cetera flores dignitas contemplan.

Intellectus Asaph.

Hoc titulo praenotatur. nos titulus ad intelligentiam. prouocat. Saph unus fuit de choro didascalis: sicut fuerunt & filii chorae & idithun & ceteri. Ergo de ceteris ex choro didascalis & iste unus est propheta. Quia ergo intellectus est simplex & in psalmo narratur historia: necessitate compellimur omne quod scriptum est scdm intelligentiam intelligere. Scriptum est in terra aegypti in campo thaneos. interrupit mare: & eduxit eos in nube diei. & rota nocte in illuminatione ignis. & cetera. Videmus quia simplex narratur historia: Si ergo sic intellexerimus ut titulus praenotatur: necessitate compellimur omne quod scriptum est secundum intelligentiam intelligere.

Attendite populus meus legem meam inclinate aures uestram. in uerba oris mei. Aperias in parabolis os meum. & loquar propositiones ab initio.

Videtur quia bene superscriptum est intellectus Asaph: Denique & ipse propheta sic incipit. Attendite populus meus legem meam: Non moysi legem: sed legem meam. Inclinate aures uestram in uerba oris mei. Hoc est quod dicit in euangelio. qui habet aures audiendi audiat: Aperiam in parabolis os meum: & sine parabolis inquit non loquebatur eis: discipulis autem suis secreto soluebat parabolas. Aperiam in parabolis os meum: Quod illis in parabolis loquor foris: uobis intrinsecus aperiam: & loquar propositiones ab initio. Propositiones: in hebreo habet in enigmate. Ergo omne quod dicitur enigma est. Enigma non est hoc quod dicitur: sed aliud quid significatur. Ex persona christi interpretemur hoc dictum: si christiani sumus: Sumus autem christiani qui christi baptismum accepimus. & non solum confitemur: sed & profiteamur quia christiani sumus. Debemus

Debemus credere euangelistis. Scriptum est in euangelio secundum Matheum. Cum inquit loquutus fuisset in parabolis dñs noster atq; saluator & illi non intelligerent: & cætera quæ scripta sunt in euangelis. & postea euangelista quid intulit. Hæc omnia inquit facta sunt. ut impleretur illud qđ scriptum est. aperiã in parabolis os meũ. & loquar propositiones ab initio. Vides ergo quod euāgelista Matheus hoc ex persona xpi intellexit. Cum. n. induxisset dñm dicentē in parabolis & illi non intelligerent. hoc inqt factũ ē ut impleretur quod scriptũ est. Aperiã in parabolis os meũ. & loquar propositiones ab initio. Vñ nobis nihil remanisse quæstionis. Sed diligenter attendite. Studii enĩ mei est non declamare more rethorico. sed scripturæ sensus aperire. Deniq; & dñs atq; saluator qđ dixit. Scrutamini scripturas. & inuenietis quod de me scriptum est: & alibi dixit iudæis. Erratis nesciētes scripturas neq; uirtutē dei. Videte quid dicat. Erratis. Quare? Nescientes scripturas. Qm̃ autem nescitis scripturas. propterea nescitis xpm̃ qui est dei uirtus & dei sapientia. Dicitur ergo in Matheo Hæc inquit facta sunt. ut impleretur quod scriptũ est in Asaph propheta. Sic inuenitur in oĩbus ueteribus codicibus. sed hoĩes ignorantes tulerunt illud. Deniq; multa euangelia usq; hodie ita hēnt. Vt impleretur qđ scriptum est per Esaiam prophetã. Aperiã in parabolis os meũ. & loquar propositiones ab initio. Hoc Esaias non loquitur sed Asaph. Deniq; & impius ille porphyrius pponit aduersum nos hoc ipsum & dicit euangelista uĩ Matheus imperitus fuit. ut diceret quod scriptum est per Esaiam prophetã. aperiã in parabolis os meũ. & loquar propositiones ab initio. Ergo simpliciter dicamus: quod illud in euangelio scriptũ est. Sic scriptũ est in Matheo: & Ioanne quod dñs nocte hora sexta crucifixus est. Rursum scriptũ est in Marco. quia hora tertia crucifixus sit. Hoc uĩ esse diuersũ. sed nō ē diuersum. Error scriptorũ fuit. & in Marco hora sexta scriptũ fuit. sed multi epsilon græcum putauerunt esse gãmam. sicut & ibi error fuit scriptorũ ut pro Asaph Esaiam scriberent. Scimus enim quia prima ecclesia de imperitis congregata fuit gentibus. Ergo cũ legerent in euangelio. ut impleretur qđ scriptũ in est Asaph ppheta. ille qui primus scribebat euangelĩũ. cœpit dicere. Quis est iste Asaph propheta? Non erat notus in populo. & hoc fecit ut dũ errorem emendaret. faceret errorem. dicamus aliquid simile. & in alio loco in euangelio scđm Matheum. qm̃ iudas retulit triginta argenteos & noluerunt accipere sacerdotes ne mitterent in corbonã. qm̃ erat præmium sanguinis. & emerunt in de agrũ figuli in sepulturã peregrinorũ. Prætiũ xpi sepultura nostra est. & uocatur ager ille acheldemach. qđ est ager sanguinis. Sanguinis ager est iudæorũ. sed nra sepultura est. Nos. n. peregrini fuimus: & aduenã: & non habebamus ubi requiesceremus. Ille crucifixus est & mortuus. & nos cũ illo consepulti sumus: Vt compleretur inquit quod scriptum est in Hieremia propheta. Retulit inquit. xxx. argenteos. præmium quod assimilatum est. & cætera. sicut scriptum est inquit in Hieremia ppheta. Hoc in Matheo scriptum est. Requisiui in Hieremia propheta: & hoc pœnitius inuenire non potuimus. sed inuenimus illud in zacharia. Videtis ergo. quia & hic error fuit. sicut ibi.

Quanta audiui? & cognoui ea. **C**Hi uersiculi. ab attēdite populus meus legē meam: usq; in istũ uersiculũ loquar propositiones ab initio. ex psona xpi dicuntur. Et ipse saluator loquitur. Iã cæteros uersiculos usq; ad finē psalmi: ex psona apostolorũ debem⁹ accipere. dicēte dño inclinate aurē uĩam ad uerba oris mei. O apostoli. quod inqt auditis in secreto. p̃dicare sup̃ tecta. Quid dicunt apostoli? Quanta audiui & cognoui ea. & patriarchæ & pphetæ loquuti sunt nobis.

Et patres nri narrauerunt nobis. Non sunt occultata a filiis eorum: in generatione altera.

Propterea illi loquuti sunt: ut nos filii eorum sciremus. & legem posuit in israhel. Quanta mandauit patribus nostris. Illi carnaliter loquuti sunt. sed nos ea spiritaliter intelligimus. Vt nota facerent ea filiis suis: hoc est nobis. Propterea illis loquutus est. ut nobis proderent.

Filij q nascēnt & exurgent. & narrabũt filiis suis. **P**ro patribus inqt tuis nati sunt tibi filii. Nos filii sumus illoꝝ. Illi nobis narrauerunt: & nos narrauius filiis nris. Filii eoꝝ nos sumus.

Et ponant in deo spem suam. **E**t iam non credant in idolis. sed in deo credant.

Et non obliuiscant̃ opa dei. **U**t uideant ordinē creaturæ: & ex creatura intelligãt creatorē.

Et mandata eius acgrant. **N**on contemnant sicut iudæi. sed exquirant sicut xpani.

Nec fiant sicut patres eorum. **N**ec murmurent sicut murmurauerũt quidam in deserto. & perierunt. Generatio praua & exasperans. Non ego hoc loquor. propheta tuus hoc loquitur de te. **G**eneratio praua & exasperans. **G**eneratio adultera &

peissima signum quærit: & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ. Quare dixit praua? Quia facti sunt in arcum peruersam. Arcus. n. nunq̃ extenditur in eũ qui se mittit: sed cōtra aduersarios: Ista autem generatio cum esset recta a deo condita: & haberetur in manu dei quasi arcus ut mitteret per eam sagittas: uersa est quasi arcus peruersus blasphemans in creatorem suum.

Generatio q̃ non direxit cor suum. **U**sq; hodie peruersus est israhel.

Et non est directus cum deo spiritus eius. **Q**uoniam non recepit filiũ. propterea non recepit sp̃m sc̃m. Deniq; sp̃s sanctus qm̃ descendit in specie colũbæ: non descendit sup̃ turbas iudæorũ: sed sup̃ unũ Iesum. Si uis ergo iudææ sp̃m accipere: crede i Iesum. qm̃ sp̃s sc̃s sedit in Iesũ.

Filij efrē intendentes & mittentes arcũ. **O** quanta mysteria: o quãti flores: Nō dico dies sed tor⁹ & mēsis ad itelligētiã istĩ psalmi ñ pōt sufficere: In singulis uerbis sensus sũt: Habem⁹ & the

Expositio.

sanguine in uasis istis fictilibus. Multi hoc interpretantur de corpore Iesu & de spiritu sancto: hoc est habemus thesaurum in uasis fictilibus: Est quidem & ista intelligentia: sed ista multo melior est: quoniam habemus thesaurum præciousissimum in uasis fictilibus: hoc est in uerbis rusticis scripturarum.

Filii efræ itēdētes & mittētes arcū. cōuersi sūt in die belli. Nō custodierūt testamētū dei. & i lege eius noluerunt ambulare. Et obliuī sunt benefactorum eius & mirabilia ei⁹ q̄ ostendit eis.

Legimus in regum libris. qm̄ sub roboam filio salomonis Ieroboam filius Nabath scidit populum a reliquo populo. & decem tribus duxit in samariā. Iudæ uero tribus & beniamin. remanserunt sub impio roboā. & multi de tribu leui qui habitabant in Hierusalem sacerdotes & leuitæ. sicut scriptum est in paralipomenon reuersi sunt ad templū dei. hoc est in Hierusalē. Tres ergo tribus fuerūt hoc est iudæ. iudæ ipsa regalis tribus. & beniamin. & postea leuitæ ibi uenerant de diuersis tribubus ad templū. Qui erant ergo in samaria de tribu efræ habebant regem. Quo enim qui regnabant in iudæā habebant regē de tribu iudæ & genere David. sic qui regnabant in samaria habebant regem de tribu efræ. & reges ipsos uocabantur efræ. Legamus Osee prophetam. & oēm prophetiā eius cōtra efræ repiemus. Et dī ibi. Efræ inq̄ factus ē q̄si colūba isipiēs. Vide qd̄ dicat. Colūba. n. isipiēs relictū tēplū & hītat i siluis Colūba sp̄ in domib⁹ hītat. Efræ uero colūba mea reliq̄ tēplū. reliq̄ domū & hītat in siluis. habitat i desertis. Hoc interim scdm̄ līam. Debemus. n. & historiā ponere. Nunc uero post līam quasi per quosdam gradus debemus ad maiora conscendere. Dicamus ergo filios efræ omnes esse hereticos. & isti. n. recesserunt de domo dei. & isti dimiserunt David. & habitant in desertis. Et dicuntur quidē columbæ. quia legunt ipsi scripturas. sed insipienter intelligunt. Multi sunt q̄ dicuntur filii efræ. intendentes & mittentes arcum. Vide oēs hereticos qui dereliquerunt Hierusalē qui dereliquerunt templū dei. qui habitant in samaria. Vbi fecerunt uitulos aureos. In bethel & in dan. & uide quid dicat. Fecerūt uitulos aureos. in bethel in domo dei. Idolatræ facti sunt. Et fecerūt illud in dan. hoc est in iudiciū suū & in condēnationem. Dereliquerunt domū dñi. & nihil aliud nisi de auro cogitant. Dicat aliquis. quare fecerunt uitulos aureos. Noster thesaurus repositus est in uasis fictilibus. Ecclesiastici. n. rustici sunt & simplices. oēs uero heretici aristoteli & platonici sunt. Deniq̄ ut sciatis qm̄ omnis eloquentia sæcularis aurum dī. hoc est qm̄ lingua eorum quasi propter splendorem auri dī. Calix aureus babylon in manu dñi. Videte quid dicat. Babylon confusionis: Et go mundus iste calix aureus est. De hoc calice aureo. omnes gentes propinantur. Filii efræ intendētes & mittentes arcum. Quēcūq̄ uideris hereticorum. omnes superstitiones habent. Reuersi sunt in die belli. Nesciunt eum qui dixit. Pacem meam do uobis. pacem meam relinquo uobis. sed ad uerba sunt preparati. Habent uerba. sed audient illud quod scriptum est. Dissipa gentes quæ bella uolunt. Dicat aliquis. nostram esse sententiā. Videamus consequentiā.

Non custodierūt testamētū dei. & i lege eius noluerunt ābulare. Et obliuī sūt beneficijs ei⁹.

Consurrexerunt contra eum. qui eos regenerauit in baptismo.

Et mirabilia eius que ostendit eis coram patribus eorum que fecit mirabilia.

Videte sensum scripturæ: quō de filiis efræ uenit ad hystorias p̄teritas. ut illud qd̄ scriptum ē ap̄eriam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio. parabolice dictum ostendat.

Coram patribus eorum que fecit mirabilia in terra egypti in campo thaneos. Interrupit mare & perduxit eos. statuit aquas quasi in utre. & deduxit eos in nube diei.

Dicat aliquis. Vim facis scripturæ. Simpliciter enim dicitur de populo israhel. quando eductus ē de terra egypti. & propterea scdm̄ historiā dicitur. & legimus decē tribus qm̄ dereliquerunt deū & idolatræ effecti sunt: & quasi sequuti sunt uitulos aureos. Videamus Asaph propheta quo tēpore fuerit. Vtiq̄ illo tpe qm̄ fuit David quadraginta annis. Rursum salomon aliis quadraginta annis. Post octoginta annis sub roboam postea scisse sunt decē tribus. Vides ergo quid dicitur. Non dī de decē tribubus. sed de hereticis pphetatur. Corā patribus eorum fecit mirabilia. Obliti ergo sunt heretici patris sui qui fecit mirabilia in terra egypti in tenebris istius sæculi. quomodo illos liberauit. In ecclesia renati sunt. & postea ubi nati sunt displicet eis ecclesia. In terra egypti in campo thaneos. ubi idolatria. ubi rex egypti. ubi equitatus egypti. ubi Iannes & mambres aduersarii moysi. ubi idolatria. Nos omnes eramus in egypto. & a domino liberati sumus. Interrupit mare & eduxit eos. Ambulabat dominus super mare. & fluctus maris mitigauit & nos perduxit. Interrupit mare & eduxit eos usq̄ hodie. O monache fidelis. quādo educeris de egypto: interrumpitur mare & sic educeris. Statuit aquas quasi in utre. In hebreo n̄ hēt utrem: sed sicut acruum. Et deduxit eos in nube diei. Ecce dominus uenit in egyptum in nube leui: Nubem leuem aut propriæ saluatoris corpus debemus accipere quia leue fuit: & nullo peccato prægrauatum est. aut certe nubem leuem debemus scētā mariā accipere: nullo semine humano prægrauatā. Ecce dominus uenit in egyptum sæculi istius: super nubem leuem uirginem. & deduxit eos i nube diei. Pulchre dixit diei. Nubes enim illa non fuit in tenebris: sed semper in luce.

Et tota nocte in illuminatione ignis.

Et tænebræ non sunt absconſæ a te. Sicut lux tibi. ita & nox tibi. & tota nocte in illuminatione ignis. Dominus noster. Ignis consumēs ē. Ignis consumēs. Non dixit qd̄ consumens: nobis intelligentiā dereliquit. Qui sup̄ fundamentū xp̄i edificauerunt

edificauerunt lignū fœnū stipulā. dñs illis ignis consumens est. Ignis duplicem hēt naturā. & lucet & urit. Si peccatores sumus incendit: si iusti. lucet nobis. Interrupit petram in deserto.

Interrupta nobis est petra in heremo. **P**ercussa est petra. & fluxerunt aquæ illa petra quæ dicit. Qui sitit ueniat & bibat. de cuius uentre fluxerunt flumina.

Et adaquauit eos velut i abyſſo multa. **I**n deserto ubi aqua non erat. abundantia nobis aquatū facta est. & eduxit aquam de petra & deduxit tanquam flumina aquas.

Et apposuerunt adhuc peccare ei. in ira excitauerunt. eū in excelsum & in iniquoſo. Et tēpta uerūt deū in cordib⁹ ſuis. ut peterēt eſcas animabus ſuis. Et male locuti ſūt de deo. & dixerunt. Nunquid poterit de⁹ parare menſam in deserto? Quoniam percussit petram & fluxerunt aque. & torrentes inundauerunt.

Operuerſitas cordis prauī. in deum male loquitur. & qui iuſtitia eſurire debuerat. carnes requirit & olera. Nā ſicut moyses ꝑcuſſit in eremo petra & ꝑduxit populo aquas. ita & dñs quē paulus ꝑcuſſum ait ꝑ ꝑeccata nra immenſos nobis protulit fontes. apoſtolos. ſ. quos petra monſtrauit. ꝑ quos fluxerunt & torrentes. Torrentes autē doctores accipimus. ꝑ quos torrentes. i. apoſtolos ſubſequentes eccleſiaꝝ doctores repleti ſunt. Ex quorū nos ꝑdi catione ſitim uerbi dei reſtinguimus. ſed & fontē baptiſmi nobis atq; martirii eadē petra oſtendit. De latere. n. eius cū ꝑcuſſus eſt. ſanguis & aqua ꝑceſſit. qđ baptiſmū & martiriū figurauit. Torren tes autē doctores dicti. qđ prius quā crederēt ab imbribus & uolutabris hui⁹ ſæculi erāt repleti. Nunc autē baptiſmo abluti. a fontē uitæ phennis inundauerunt. Addit murmuratio iudaica dicens.

Nunquid & panem poterit dare. aut parare menſam populo ſuo. **D**ifficilem putat uirtutem dei. ut qui eduxerit aquā de ſaxo. quaſi non poſſit manna dare de cælo.

Ideo audiuit dñs & diſtulit. **U**tq; ab eis ne in terram repromiſſionis intrarent.

Et ignis accenſus ē in Jacob. & ira aſcendit in iſrahel. **I**acob nō ſemper ſup plantator uitioꝝ intelligitur. nec iſrahel in oībus uidens deū accipitur: Apoſtolus autē docet. eē iſra helē ſcđm carnem: de quo dī. & fornicatus eſt iſrahel. Si. n. uidiffet mente deū. fornicatus utiq; n̄ fuiſ ſet. Sic de iacob: cum eſau pollutū idolis adorabat dicēs. uideo faciē tuā tanq̄ faciē angeli dei. Vel cū impinguatus recalcitrauit. nō erat ſupplantator uitioꝝ. Ideo & hic ita intelligendū eſt qđ accen ſus eſt in iacob terreno ignis concupiſcentiæ. & ira in ultione diuina ſuper iſrahel carnalē aſcendit.

Quia nō crediderunt in deū. nec ſperauerunt in ſalutari eius. **N**ec patrē nec filiū qđ ſa lus mundi ē crediderunt.

Et mandauit nubibus deſuper. & ianuas celi aperuit. **P**reſtitit hæc ſunt hebreis. ſed & mō in eccleſia prophetis & apoſtolis ꝑæcipitur ut nobis uerbū ꝑdicationis quo aīa ſpūaliter paſcatur annūtient.

Panem celi dedit eis. **P**anem angelozum manducauit homo. **I**pli homini cibum ꝑæbuit. qui dixit. Ego ſum panis uitæ. qui de cælo deſcendi. qui manducaue rit ex eo uiuet in æternū. Ex hoc enim pane celi. ſancti reſciantur & angeli.

Libaria miſit eis in abundantia. **U**t iā nō līx ordeo ſed ſpūalis tritici dogmate ſatiētur.

Et tranſtulit auſtrum de celo. & induxit in uirtute ſua affricū & pluit ſuper eos ſicut puluerēz carnes. & ſicut arenā maris uolatilia pennata. **I**n uentis flatū ſpūs ſancti demonſtrat. Collatio autē multitudinis qđ pulueri uel arenæ maris aſſimilatur. terrenū & durū eoꝝ arguit ſenſū.

Et ceciderūt in medio caſtroꝝ eoꝝ. circa tabernacula eoꝝ. Et māducauerūt & ſaturati ſunt. **C**aſtra ſynagogas dicit. Tabernacula uerō corda eoꝝ in qbus hæc deſluxerunt: Quod autē eos ni mis indicat ſaturatos. ingluuiē eoꝝ carnalem increpat. qđ hi qui de dei ꝑæceptis reſciti debuerant. de pulueris ſe carnibus ſentiunt ſatiatos.

Et deſiderium eoꝝ attulit eis. nō ſunt fraudati a deſiderio ſuo. **I**mmeſa pietas dñi. ut terreno uictu eſu rientes paſcit. ſic & qui eum deſiderauerit. cæleſti quem ſuperius diximus pane replet. Ergo hi qđ car nes tantum & non deum deſiderauerunt. quid in ſequenti ꝑtulerint uideamus.

Adhuc eſca eoꝝ erat in ore ipſoꝝ. & ira dei aſcendit ſuper eos & occidit pingues eoꝝ. **H**æc de his qui deū ꝑſt acceptū manna dereliq̄runt. Nā & nunc in eccleſia ſiquis carne & ſanguī ne chriſti reſcitur & declinat ad uitia. nouerit ſibi dei iudicium imminere: ſicut paulus apoſtolus ait Qui acceperit corpus & ſanguinem chriſti indigne: iudicium ſibi ſumit & bibit.

Et electos iſrahel impediuit. **I**mpediuntur & nunc electi eccleſiaꝝ: ſinec ipſi quoq; ſacerdotes innocentē hæc ſacramenta ꝑcipiant.

In omnibus hiſ peccauerunt adhuc. & nō crediderūt in mirabilibus eius. Et deſecerunt in uanitate dies eoꝝ & anni eoꝝ cū feſtinatione.

Peccant quottidie iniqui. quoad uſq; deficiant. & cum feſtinatione deficiunt: qđ ſacerdotes dei ob audire contemnunt. ſicut & populus ille qui contra ſamulum dei moysen murmurabat.

Cum occideret eos querebant eum. & reuertebantur. & diluculo ueniebant ad eum.

Flagellati in peccatis reuertebātur: excuſſoꝝ infidelitatis ſomno maturabant ut audirent uerbum dei: & rememorabant quia deus adiutor eſt eoꝝ: & deus excelsus redemptor eoꝝ eſt. Nullum poſſe intellexerunt adiutorium ſerre. niſi illum qui eos de ſeruitute ægypti liberauit.

Et dilexerunt eū in ore ſuo. **C**um dicerent. oīa quæcūq; ꝑceperit moyses faciemus

Expositio.

Et lingua sua mentiti sunt ei. **Et dicentes moysi.** Oia quaecumque dixerit dominus faciemus.
Cor aut ipsorum non erat rectum cum eo. nec fideles habiti sunt in testamento eius. **Na & dominus te**
 testimonio utens **Esaias prophetas.** dicebat populus hic labiis me honorat. cor aut eius longe est a me.
Ipse autem est misericors. & propitius fiet peccatis eorum & non disperdet eos. & abundauit ut auer-
 teret iram suam: & non accendit omnem iram suam. **Multitudo.** n. misericordias continet eum. ut dum expe-
 ctat penam non puniat delinquentem. quia non uult mortem peccatoris. sed ut conuertatur & uiuat.
Et rememoratus est quia caro sunt. **Scit enim quia caro semper resistit legi dei.**
Spiritus vadens & non rediens. **Novit.** n. quia homo amisso spiritu in puluere reuertitur.
Na & spiritus sanctus cum recedit a peccatoribus. quoadiu in uolutabris peccaminum sunt non reuertitur ad eos
Quotiens exacerbauerunt eum in deserto. in ira concitauerunt eum in iniquo. **In credulitate**
 utique atque ariditate cordis sui. **Et conuersi sunt & tetrauerunt deum.** & secundum israhel exacerbauerunt.
Erat tunc moyses sanctus israhel qui deum & mente uidebat & oculis. quem sepius exacerbabant
 sed & nunc exacerbant cum audiunt: quod christum dominum in carne nasciturum annuntiat.
Non sunt recordati manus eius. die qua redemit eos de manu tribulatis.
Pharaonis utique qui figuratiter diabolus dicitur. **Sicut posuit in egypto signa sua.** & prodi-
 gia sua in campo thaneos. **Sicut enim tunc in decem signis idest plagis moyses popu-**
 lum ex egypto liberauit. ita & paulus apostolus decem epistolis presentis mundi tenebras oppres-
Conuertit in sanguine flumina eorum. & imbres eorum ne biberent.
Vana philosophorum uerba quae in doctrinis platonis ecclesiae paruulos interimebant. in ultione diui-
 nam illis conuersa est in cruorem. ut qui sanguinem fundebant idest animas iugulauerant seducendo
 sanguinem deinceps potarentur. **Adiit in eos cinomia & comedit eos.**
In cinomia cinicorum secta indicauit. quae libidinem atque luxuriam summum praedicat bonum.
Et rana & disperdidit eos. **In ranarum uocibus poetae carmina designa-**
 tur. quae per inflationem uerborum exterminationum fabulas intulerunt.
Et dedit erugini fructus eorum. **In erugine siue canicula.** fornicationis forma monstratur.
 Na sicut haec lento repens conamine crudelissime arborum fructibus insidiatur. ita & haec blande il-
 licites homines iniquis eos atque occultis moribus seuissime uorat.
Et labores eorum locuste. **In locusta humani generis discordia confutatur.** Quae cum sine
 rege ordinatum ducat exercitum. humanum tamen genus semper diffidet ac discordat.
Occidit in grandine vineas eorum & moros eorum in pruna. Tradidit grandini iumenta eorum.
 & possessiones eorum igni. **In grandine castigatio diuina monstratur.** in
 qua uel uinea uel arbores flagellantur. haec scilicet quae pro nouis fructibus tribulos protulerunt.
 Ab hac enim grandine & iumenta occiduntur. ut eorum insipientia arguatur qui diuinum nomen be-
 stiis indiderunt. Ignis quoque ad depascenda uitia & illuminanda credulorum corda mittitur. sicut do-
 minus ait. Ignem ueni mittere in terram. & hunc uolo ut accendatur.
Adiit in eos ira indignationis suae. indignationem & iram & tribulationem: immissionem per angelos malos
Utque diuinis plagis non arguebantur. diabolicis insidiis tunderentur. Qui autem sint angeli. ipse dominus
 in euangelio declarauit. Ite inquit in ignem. quem praeparauit pater meus diabolo & angelis eius.
Quia fecit semite ire suae: & non peperit a morte aiaibus eorum & iumenta eorum in morte conclusit
Habet uiam diuina ira. cum in peccati ultione quis traditus. non liberat aiam suam a supplicio ge-
 hennae. Vel cum insipientia quae iumentis est similis. in morte sempiterna concluditur.
Et percussit omne primogenitum in terra eorum. primitias omnis laboris eorum in tabernaculis cham
Sicut haec gesta in egypto referuntur. ita & dominus principatus & potestates siue demoniorum
 siue uitiorum in hoc mundo sacro sancto aduentu suo deleuit. & triumphauit. in ligno crucis suae.
 & ab eorum corde depulit qui calliditati diabolicae dediti fuerant: quia calliditas interpretatur.
Et abstulit sicut oues populum suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto.
His plagis uerberata dominus egypto. duxit populum suum de superscripta seruitute. quae san-
 guine suo redemerat. & collocauit eum in ecclesia quae prius sterilis fuerat ac deserta. de qua ait. Mul-
 ti filii desertae magis quam eius quae habet uirum.
Et eduxit eos in spe & non timuerunt. & inimicos eorum operuit mare.
Inimicos eorum scilicet ut cum hi abluabantur baptismo. diabolus cum suis exercitibus mergeretur.
Et induxit eos in montem sanctificationis suae. in montem quem acquisiuit dextera eius.
In ipsam ecclesiam quam uirtute gloriose resurrectionis suae acquisiuit.
Et eiecit a facie eorum gentes. & sorte diuisit eis terram in siniculo distributionis. & habitare fecit
 in tabernaculis eorum tribus israhel. **Eiecit peccati gentibus a cordibus humanis.** da-
 ta est eis possessio terrae uiuentium. Factumque est. ut ubi quondam sortilegos ariolosque habitauerant. nunc
 mente uidens deum inhabitet. **Et temptauerunt & exacerbauerunt deum ex cellis**
 & testimonia eius non custodierunt. Auertunt se & non seruauerunt pactum: quemadmodum patres eorum.
Ad iudeos nunc sermo conuertitur. quos nec uirtus nec beneficia molliuerunt diuina: sed sicut pa-
 tres eorum occiderunt prophetas. ita & isti ipsum dominum persequuntur. **Conuersi**

Conuerſi ſunt in arcum prauū.

Arcus. n. puerſus eſt qui dū cōtra inimicos ſagittā putatur iacere. ſauciat tenentē. Sic & iudæi q in deū liberatorē ſuū iniquas iaculantur uerboꝝ ſagittas.

In irā concitauerunt eū in collibus ſuis. & in ſculptilibus ſuis ad emulationē eū puocauerūt

Relicto enim eo ſeruierunt idolis ac ſimulacris. adorantes etiam in montibus.

Audinit dominus & ſpreuit: & ad nihilum redegit valde iſrahel.

Illum qui tantum nomine & non uifione iſrahel erat.

Et repulit tabernaculum ſylo tabernaculum ſuum: in quo habitauit inter homines.

Vel in tabernaculis ſylo ſub heli. uel in Hieruſalem ſub ſalomone. Sed his re pulſis. elegit potius tēplum regis uirginis incorruptæ ſue eccleſiæ ſanctæ ex gentibus euocata.

Tradidit in captiuitatē uirtutē eorum: & pulchritudinē eorū in manus inimici: & concluſit i gladio populum ſuum. & hereditatem ſuā ſpreuit: Iuuenes eorum comedit ignis. & uirgines eorū non ſunt lamentate. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & uidue eorum non plorabantur.

Manifeſte hic excidiū illud quod in Ieroſolimis ſub tito ueſpaſianoq; actū eſt pconauit. & q̄a tanq̄ acta agenda prædixit. nouerit qui legit quia apud deum futura iam facta ſunt. Sed utinam & in nobis hæc domino cooperante ſiant: ut concupiſcentia decidat. erecta poteſtate uirtutum. Forma iniquitatis corruat. erecta eccleſiæ pulchritudine. Interimatur populus uitioꝝ uiuificata numeroſitate uirtutum. Reſpuatur terrena hereditas. acquiratur regnum dei. iuuenulus ideſt incipiens peccatuꝝ a uirtute ſancti ſpiritus exuratur. & uirgo aīa collætetur. Incentores uitioꝝ gladio ideſt uerbo dei trucidentur. ut exultent mentes ab his uiduata cum chriſto.

Et excitatus eſt tanquā dormiens dñs tanquam potens crapulatus a uino & percuſſit inimicos ſuos in poſteriora: opprobriuꝝ ſempiternū dedit eis. **U**t dormiens & quali ebrius. habetur dñs in cordibus iniquoꝝ. Cum autem pñiam agere cōperint excitatur. Et percuſſit uitiiis uſq; in poſteriora temporum traditiſq; in opprobrium ſempiternū. uigilat in eis.

Et repulit tabernaculum Joſeph. & tribum efrē non elegit. Sed elegit tribum iuda. montem ſyon quem dilexit.

Non ad hoc repulit tribum Joſeph uel efrē ut in æternum ſperneret. ſed noluit de ea ſuſcipere carnem. Eligens tribum iuda. de qua beata Maria procederet. ex qua naceretur ipſe. ut dilectionis ſuæ montem ideſt eccleſiam eleuaret.

Et edificauit ſicut vnicornium ſanctificium ſuum in terra: quam fundauit in ſecula.

Ipſam eccleſiam ſuā ſingulari uirtute firmauit. ut immobilis in ſæcula ſempiterna perſiſteret.

Elegit David ſeruū ſuum. & ſuſtulit eū de gregibus ouium. & de poſt fetantes accepit eum.

Pſcere Jacob ſeruū ſuum: & iſrahel hereditateſ ſuas. & panit eos in innocentia cordis ſui. & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.

Omnia hæc ad chriſtum dñm referenda ſunt. qui a paterno conſilio ad redemptionem nſam electus eſt de grege mortalium. carnem aſſumens paſcens xpianum populum. ſiue ſupplantatorem uitioꝝ. ſiue mente uidentē deū. Qui nunc eccleſiam ſuā ſuis uoluntatibus inhærentē. in bonitate cordis ſui paſcere. & in cæleſti Hieruſalem collocare dignetur. Ipſi gloria cum æterno patre & ſpiritu ſancto. in ſæcula ſæculorū. Amen.

Pſalmus Aſaph.

Septuageſimus octauus pſalmus uocem continet prophetæ captiuitatem terrenæ Hieruſalem deplorantis. quæ captiuitas non tantum ad illam ciuitatem quantum ad animam quæ ſæpe ciuitas ſcribitur referenda eſt.

Eus uenerūt gentes in hereditatē tuā. polluerūt tēplū ſanctū tuū. **A**poſtolus dicit Vos eſtis tēplū dei uiui. & ſpūs dei habitat in uobis. Siq; tēplū dei uiolauerit diſpdet illud de⁹. Ergo ſi increſcētibus uitiiis ſuccumbit aīa xpiana. tūc hereditas q̄ dei eſſe debuerat aduerſario ſubditur. & tunc tēplū ſpūs ſancto dedicatū. coingnatū a gentiū criminibus diſperditur.

Poſuerunt Hieruſalē in pomioꝝ cuſtodia.

Sicut. n. poma cū matureſcere cōpint a ſuis cuſtodiantur. maturaq; facilius deuorātur. ita & aduerſarius noſter irruentibus uitiiis cuſtodit ſibi conſentientem animam. donec eam ad plenum uoluntatis ſuæ conſenſum adducens ualeat deuorare. Quādiu enim in ea ſcintilla lucet fidei. acerba eſt dentibus inimici.

Poſuerunt morticinia ſeruoꝝ tuorum eſcas uolatilibus celi: carnes ſanctoꝝ tuoꝝ beſtijs terre. Effuderunt ſanguinē ipſoꝝ tanquā aquam in circuitu Hieruſalem. & non erat qui ſepeliret.

Hæc quidē in Hieruſalē ante aduentū aīæ ſaluatoris. ſed paſſionē infantū figurauerunt. ubi carnes eorū beſtiis atq; uolucribus. i. pſequutoribus expoſitæ ſunt. & tāta multitudo ſanguinis eſt effuſa. ut uix oīum ſepeliri corpuſcula poſſint. Circuitus autē in Ieroſolimis plorantis eccleſiæ intelligitur luctus. iuxta illud. Rachel plorans filios ſuos. & noluit conſolari quia non ſunt.

Facti ſum⁹ opprobriuꝝ uiciniſ nſis. ſubſānatio & deriſio hiſ q̄ i circuitu nſo ſūt. **O**pprobriuꝝ ſūt ſancti hiſ q̄ pri⁹ ſres fuerāt. & tūc ſepati ab eccleſia timētes deū pſequūtur. Q̄d ad hereticos referit.

Aſquequo dñe irāſceris in finē? Accendet uelut ignis zelus tuus? Effunde iram tuā in gentes te nō q̄ noſuerunt: & in regna que nomen tuū non inuocauerunt.

Ne nobis irāſcaris q̄ ſumus dñe qui te nouimus. ſed ad illos potius retorq; furorem tuum. qui xpm tuum ignorant.

Quia comederūt Jacob: & locū eius deſolauerunt.

Illū carnalē. qui ſeducoris q̄ ſu ſeducus eſt inimici.

Ne memineris iniquitatum poſtrarū antiquarū: cūto antici-

②印

pent nos misericordie tue dñe: q̃ paup̃es facti sumus ñimis. **P**reueniat nos q̃sum? dñe
misericordia q̃ est unigenit⁹ tuus. ut ueniens p̃picietur iniquitatibus ñis. & eruat nos a peccatis. Pau
peres. n. facti sumus in mundo pp̃ illū. **A**dinua nos deus salutaris ñr. **P**ropter gl̃am
nois tui dñe libera nos. & p̃picius esto peccatis nostris pp̃ nomen tuū. **T**ūc nobis uel ad
iuuas uel p̃piciaris. si claritas nois tui q̃ in gētibus b̃ndicitur. nos morte sua a morte eripiat.
Quando dicant gentes ubi est deus eorū. & innotescat in nationibus coram oculis nostris.
Gentes siue nationes potestates aduersæ sunt. quæ inualescunt aduersū nos dicentes. Vbi est deus
uerax uir: sicut pagani martiribus sæpe dicebāt. **A**ltio sanguinis seruoꝝ tuoꝝ q̃ effusus est
Iudiciū hic inuocant quō sanguis martyꝝ exgratur a dño qui in apocalypsi ait. Quiescite modicū
donec impleatur numerus conseruoꝝ uiroꝝ. **I**ntret in conspectu tño gemitus cōpeditoꝝ:
Qui te per longas lachrymas requirentes absolui & tecum esse desiderant.
Scōm magnitudinem brachij tui. posside filios mortificatoꝝ.
Eos scilicet qui per martyrum exempla currentes. crucifixerunt se uitiis & concupiscentiis.
Redde vicinis nostris septuplū in sinu eorū. **U**t nō iudicij p̃cena dānētur sed i hoc sæcu
lo septuplū cōpositionē p̃cniēdo dissoluāt. Sinus at̃ sæpe p̃c̃ hois itelligitur. in quo aīa regescit
Impropriū ipsoꝝ qd̃ exprobrauerunt tibi dñe. **T**ibi. n. exprobrant. q̃a martyres
tuos in q̃bus habitas contumeliis affligunt. **N**os aut̃ populus tuus & oues pascue tue.
Propter innocentiam autē quam egerunt oues uocantur. uel quia christum pastorem habent.
Confitebimur tibi in secula in generationem & generationem. **A**nnuntiabimus laudem tñam.
Hoc est a prophetis usq̃ in euangelia. **A**nnuntiabimus laudem tñam.
Quia tibi est cum æterno patre & spū sancto honor & gloria in secula sæculorum. Amen.
In finem: pro his qui cōmutabuntur: testimonium Asaph.
Septuagesimus nonus psalmus uocem continet prophete de p̃cantis narrantisq̃ magnalia dei.
Ai regis israhel intende. **A** deo regitur. qui mente uidet deum. Ergo hunc
propheta intendere sibi deposcit. **Q**ui educes tanq̃ oues ioseph.
Non illum ioseph cuius typus in alio psalmo repulit. sed illū qui triginta argēteis a di
scipulo uenditus est. paterna uirtute ex inferno eductus est cum grege iustorum
Qui sedes sup̃ cherubim. **S**up plenitudinē ois scientiæ. **A**ppare. **H**uic
mundo te uidendū prabe. **C**orā efrē & beniamin & manasse. **I**llū efrē manassenq̃
cōmemorat. quos alibi fortitudinē sui capitis dicit. i. ecclesiam uel apostolos. Qd̃ autem beniamin
in medio posuit. significat paulū apostolū qui de tribu beniamin descēdit ceteris apostolis sotiādū
Excita potentiā tuā. **Q**uam ægyptiis ac filiis israhel ostendisti. **E**t ve
ni ut saluos facias nos. **U**t sicut illos eruisti de ægypto. ita nos salues a potestate demonū.
Dñe deus uirtutū cōuerte nos. **A**d te cognoscendum.
Et ostende faciē tuā & salui erimus. **O**stende filium tuum ut saluemur.
Dñe deus uirtutū quousq̃ irasceris super orationē serui tui? **N**on. n. irascitur si iusti
tiā petamus. sed cōscientia delicti. putat ēt ab oratione irasci. **E**y babis nos pane lachry
marū: & potū dabis nobis in lachrymis in mensurā. **S**æpe. ob desiderij dei siue recordati
onē peccati lachrymæ nobis panes rectius sūt. Qd̃ aut̃ ait i mensurā: illud indicat. ut in hac oratio
ne in qua peccatis absolui cupimus. uel deū uidere desideram⁹. uictus tenuis accipiatur. si in p̃catiōe
nō in multiloquo p̃feratur. **P**osuisti nos i cōtradictionē vicinis nostris. & inimici nostri sub
lannauerūt nos. **I**udæis atq̃ hereticis q̃ in circuitu ecclesiæ obstrepunt nosq̃ impugnant.
Dñe de⁹ uirtutū conuerte nos ad te: & ostende faciē tuā & salui erimus. **I**llū q̃ dixit. q̃ me
uidet uidet & patrem. **U**inea de egypto trāstulisti: reiecasti genus & plantasti eā. **D**ux itine
ris fuisti in cōspectu ei⁹. plantasti radices ei⁹ & impleuit terrā. **L**icet hic synagoga figurauerit.
ad ecclesiā referēda sunt. q̃ a t̃nebris sæculi ad cælestē dignitatē erectis uitioꝝ gētibus fide fauente
trāslata ē. Cui ēt uia. i. mandata per q̃ graderetur largita sunt: plātatis in ea doctoribus p̃ quos i oēm
terrā euāgelioꝝ son⁹ nūtiaretur. ipsa quoq̃ a dño sup̃ cherubin residēte custoditur. dirigis ac nutrit
Posuit mōtes iūbra ei⁹: & arbuta ei⁹ cedros dei. **C**ū i patriarchis atq̃ apostolis claritatis suæ
Etendit palmites. **N**os sum⁹ uites. q̃ ex uinea illa frōduimus. **A**sq̃ ad mare
Idest usq̃ ad baptismū accessim⁹. q̃ prius in uanitate sæculi hui⁹ fluctuabamur. Mare. n. apocalypsis
baptismū signat. **E**t usq̃ ad flumē propagines ei⁹. **U**t q̃ in ea renascebatur. baptis
mo ablueretur. Hinc ad synagogā reuertitur. **A**t quid destruxisti maceriam eius.
Tūc. n. munitio synagoga deposita ē. cū ei cæcitas cōtigit. donec plenitudo gentium subintraret.
Et uide miat̃ eā oēs transeūtes uia. **S**poliatur ab his. q̃ p̃ hui⁹ sæculi uia ad deū trāsēūt. dū
iudæos cōuerti faciūt p̃dicādo. **E**xterminauit eā ap̃ de silua & singularis ferns depastus ē eā
In apro atq̃ singulari fero imanitas diaboli intelligitur. a quo exterminata est pp̃ incredulitatem.
Dñe deus uirtutū cōuerte nos. **S**ynagoga. **R**espice de celo & uide & uisira uineā istā.
De q̃ sup̃ius sū loquit⁹. **E**t p̃fice eā quā plātauit dextera tua. **Q**uā iust⁹. i. fili⁹ tu⁹ resurre
ctione sua fundauit. **E**t sup̃ filiū hois. filiū uirgis quē cōfirmasti tibi. **Q**uē deuicta mor
te ad tuā

te ad tuā dexterā collocasti. **T** Incensa igni & suffossa: ab inc reparatione vultus tui peribunt.
Synagoga utiq; cum iudæis non credentibus. **S** fiat manus tua sup virū dextere tue.
Super populum quem dextera idest christus tuus saluabit. & super filium hominis quem confir-
 masti tibi ipsum mediatorem saluatoremq; nostrū.

Non discedimus a te vinificabis nos **S**i tibi fide adhæreamus: tunc
 pane illo uitæ quem de cælo misisti reficimur. **E**t nomen tuum inuocabimus.

Ipsū cui dedisti nomen supra omne nomen.

Dñe de' virtutū cōuerte nos & ostēde faciē tuā & salui erimus.

Ipsū qui est imago tuā: ipsum qui est facies tuā: qui est illuminatio vultus tui: in quo manes: & q
 manet in te. Qui purificatis mentibus nostris dignetur illabi: seq; nobis mundi saluatōrē ostende-
 re: nosq; inspectiōe scā saluare. Ipsi gloria & ipiū tecū & cū spū scō: & nūc & i sæcula sæculorū. Amē

In finem pro torcularibus psalmus ipsi Asaph. Quinta sabati. **PSALMVS LXXX.**

In lege scriptū ē tres esse sollennitates: pasca penthecostes: & scenophegia. Ante sceno-
 phegias ante dies decem ieiunium erat: & ieiunium erat usq; ad uesperum. Eo tempore tu
 bis caneant hoc est ieiunabant: & in ieiunio tubis caneant: & post dies decem scenophe-
 giæ erant. Diligenter attendite. Tres sollennitates in lege scriptæ habentur. Primū pasca
 dēi nde penthecoste: deinde scenophegiæ. Ante scenophegias ieiunium: in ieiunio autem tubis ca-
 nebant. Animaduertite scripturam quid significat. Tollite uelamē: quod positū est āte oculos moy-
 si: & uidete quoniam tabernacula non possumus fieri. nisi ante ieiunemus. Ipsum autem ieiunium:
 nisi habueris signum uictoriæ quod nostros aduersarios deterreat: non uincitur amalech. Quoniā
 ergo tres sunt sollennitates: pascha: penthecostes: scenophegiæ: ideo & tres psalmi habent titulos pro
 torcularibus: octauus psalmus: & octogesima: & octogesima tertius. Videtis ergo quomodo tres
 psalmi scripti sunt in psalterio qui pro torcularibus prænotantur. Videte quid dicit octauus psalmus
 & octogesima & octogesima tertius. & antequam de numero disputemus: dicamus quid significa-
 re uelint torcularia. pro torcularibus. Torcularia non sunt alibi nisi ubi uineæ & infinita uindemia.
 Pro torcularibus. Propterea dicit dominus atq; saluator. Torcular calcui solus: & de gentibus uir
 non erat mecum. Propterea uineam de ægypto traxit: & plātauit. & dicit in hieremia. Ego te plā-
 tau i uineam ueram totam electam: Quomodo cōuersa es mihi in amaritudinē uitis alienæ. & noe
 uinum bibit & inebriatus est. Dicitur & a Solomone. dicitur in mysterio. Bibite amici & inebriami-
 ni. Legimus & in alio loco. qm ioseph ille uir sanctus qui in typo præcessit saluatoris qui uenditus
 est a fratribus suis quā uendiderunt fratres sui & regnauit in ægypto. Sic dominus & saluator no-
 ster uenditus est a iudæis & regnauit in ægypto istius seculi. Ille ergo ioseph uir sanctus. ille præci-
 pius qui crudelitatem pietate superauit. qui ideo uenditus est in ægyptum ut ægyptum pasceret.
 & fratres suos qui eum uendiderunt. Ille igitur ioseph mutauit fratres suos. Sed uidete & inebria-
 tus esse in meridie dicitur. Hoc uero & secundum litteram stare potest ut uir sanctus inebria-
 tus fuerit. Inebriatus est & noe sed uere fuerat inebriatus ioseph. Inebriatus fuit & noe & inebriatus
 est in domo sua. Videte mysterium. Videamus ante quid significet in mysterio: & postea dispute-
 mus quid significet in sensu. Post diluuium mundi istius bibit noe: & inebriatus est in domo sua: &
 denudata sunt fœmora eius: & eius apparuit turpitudine: & uenit frater maior & irrisit: frater autē mi-
 nor texit. Hoc totum dicitur de saluatore. quoniā dicebat in cruce passionis. Pater si possibile est tra-
 seat a me calix iste. Bibit & inebriatus est: & denudata sunt fœmora eius & apparebant: hoc est igno-
 minia crucis. Venit frater maior populus iudæorum: & irrisit: & minor populus de gentibus texit
 ignominiam. Propterea maledictus chanaan: seruus erit fratris sui. Ecce maledictio illa usq; hodie
 perseuerat. Nos minor populus imperamus maiori populo iudæorum. Sicut ergo dominus i pas-
 sione inebriatus est: sic & sancti in ardore fidei: quotidie inebriantur in spiritu sancto. Tu qui die he-
 sterna aurum colligebas: hodie proiicis. Nonne apud ignotos uideris insanus? Deniq; & apostoli
 quoniam spiritus sanctus descenderat super eos & impleuerat eos: & loquebantur linguis uariis p-
 pterea dicebantur musto pleni. Multa sunt quæ dicantur de diuino mysterio: & de ebrietate. In finē
 pro torcularibus asaph: octauus psalmus & octogesima: & octogesima tertius. Nullus alius habe-
 re poterat torcularis numerus: nisi octauus & octogesima & octogesima tertius. Octauus dies re-
 surrectionis: in singulari numero. Rursum in octo decadibus. octogesima alius maior numerus.
 Videtis ergo quoniam hæc torcularia non præscribuntur nisi in die resurrectionis: octaua & octo-
 gesima. Dicat aliquis. Quare postea dicitur in octogesimo tertio: torcularia. Hæc torcularia: ad tri-
 nitatis mysterium pertinent. Propterea & tres sunt chori didascali. In octauo psalmo dauid: in octo-
 gesimo Asaph: in octogesimo tertio filii choræ: octauus est Dauid: qui interpretatur fortis manu.
 Prima enim nostra uictoria: pugnam habet atq; luctam. Propterea dicitur fortis manu Dauid. Se-
 cunda uero hoc est in octogesimo Asaph. Asaph autem interpretatur synagoga. In octauo ergo ui-
 cimur: et in octogesimo cum domino congregamur. In octogesimo uero tertio filiorum choræ.
 Choræ interpretatur caluaria: Ascende caluæ ascende caluæ. Hæc dicebāt etiam pueri heliseo: quo-
 niam passus fuerat in loco caluariæ. Multa sunt quæ dicantur quomodo heliseus in bethel irrisus sit

Expositio.

a quadraginta duobus pueris. Ista sunt torcularia: de quibus dicit. & saluator. Facite uobis amicos de iniquo mōna: ut uos recipiant in æterna tabernacula.

Exultate deo adiutori nostro. **Q**ui nos de tenebris ægypti liberauit.

Jubilare deo Jacob.

Supplantatori inimicorum.

Sumite psalmum & date tympanum: psalterium iocundum cum cithara.

Hymnum de corde puro uel mente: ac tenuatione peccatorum mūdi.

Buccinate in neomenia tuba: in isigni die solēnitatis nostre. **I**lli canebant tuba i pasca pentecoste & scenophegia. Nos modo in ecclesia licet omni tempore deo canere debeamus: sed p̄cipue in resurrectione: in remissione: & in domus innouatione: hoc est cum resurgimus in christo: cum remissionē accipimus: cum domus peccatoris nostri innouata fuerit post ruinam.

Quia præceptum in israhel ē: & iudiciū deo Jacob. **I**psius enim præceptū est atq; iudiciū: ut gratia saluemur & non ex nobis. **T**estimonium i ioseph.

In xpo q̄ p nobis uenditus ē. **P**osuit illud cū exiret de terra ægypti.

Vel in rubro uel in igne: uel in aliis mysteriis. **L**ingua quā non nouerat audiuit.

Populus ille gētiū i ecclesia mādata q̄ pri⁹ ignorabat accepit.

Diuertit ab oneribus dorsum eius.

Quando in ægypto eram⁹ extruebamus ciuitates pharaonis: lutū & laterē portabam⁹: & tota aīa nostra quætebat paleas. Non habebamus frumētum: non habebamus cælestem panē qui de cælo uenit: necdū accipiebamus manna de cælo: necdū nobis serpens fuerat in heremo suspensus. Necdū petra aquā nobis miserat: necdū extēdebamus manus & cadebat amalech. Sedebamus in luto: & faciebamus opera ægypti: ciuitates pharaonis extruebamus. Diuertit ab oneribus dorsum ei⁹. Quam grandia ante habebamus onera. Propterea moyses noster dicit. Venite ad me oēs qui onerati estis peccatis: & ego reficiam uos.

Adanus eius in cophino seruiuerunt.

Cuius? Israhelis. Alii sunt cophini ægypti: & alii iesu. Habet & iesus cophinos suos: & duodeci cophinos de fragmētis i pleuit saluator noster. O rē mirā: & ingētia mysteria significantē. Quinq; milia populi uersabātur i heremo sine paruulis & mulierib⁹. i loco deserto: nō iueniūt nisi tantū qnq; panes. Locus enim desertus erat. Requiro te qui tantū litteram sequaris. In deserto loco nō iueniūt nisi quinq; panes: & duodecim cophini quomodo iueniuntur? si desertus erat locus: Vtiq; duodecim cophinos habere non poterat: sed hoc totū significatur. qd̄ populū suū dñs in deserto istius sæculi eduxit de ægypto: p̄ruit panibus suis: & qd̄cūq; superat in duodecim cophinis condidit: hoc est in duodecim apostolis: ut quod perierat in duodecim tribus: saluaretur in duodecim apostolis.

In tribulatione iuocasti me & liberaui te.

Propheta & psalmi ideo obscuri sūt: qm̄ subito cū nescis p̄sona mutatur. Deniq; huc usq; loquit⁹ ē p̄pheta: nūc subito i ducitur p̄sona dei loquētis ad populū. In tribulatione iuocasti me & liberaui te. Quicūq; i tribulatione es: securus esto. In uoca me: & exaudieris.

Exaudiui te in abscondito tēpestatis.

Tēpesta illa q̄ te p̄mebat & q̄ fluctibus huc illucq; trahebat: ego erā i media tempestate.

Probaui te in aqua cōtradictionis.

Secūdū litterā de moysē & aaron dicitur: qd̄ i aquam cōtradictionis offenderint deū. Deniq; iō nō sunt i gressi terrā repromissionis. Nobis autē dicit deus: p̄baui te apud aquā cōtradictionis. Symon probatus ē ad aquā contradictionis: q̄ i hypochrismi accepit baptismū. q̄cūq; ergo i hypochrismi accipit baptismū: iste p̄bat ad aquā cōtradictionis.

Audi populus meus & testificabor tibi.

Nobis loquitur de⁹. Qd̄cūq; populo dixit. etiam nobis loquitur. Israhel si audieris me. Quid quæris ut audiam? Videam⁹ quid præcipiat.

No erit in te deus recens.

Cui deus uenter est: deus ei recens ē. Quotcūq; uitia habemus quotcūq; peccata: tot recētes habemus deos. Irat⁹ sum: ira mihi deus est. Vidi mulierē & concupiui: libido mihi deus ē. Vnusq; enī qd̄ cupit & ueneratur. hoc illi deus ē. Auditus aurū deū hēt

Nec adorabis deū alienū.

Noster deus uirtus est: aliorum uitia.

Ego sum dñs de⁹ tuus qui eduxi te de terra ægypti.

Nos sumus qui educti sumus de terra ægypti: si tamen exiimus: si in heremo sumus: si terram repromissionis cupimus uidere: si reliquimus sodomā si respiciam⁹ ad sodomā. Saluati sum⁹ i mōte: nō desiderem⁹ ægyptias carnes. nō dicamus quā bene nobis erat i ægypto: cū māducabam⁹ carnes i ollis: & allia: & cucumeres. Vis accipere dñi cibos? Vis comedere ipsum dominum deum tuū & saluatorem? Audi quid dicat.

Dilata os tuū: & implebo illud.

Dilate ora ur̄a: ipse ē dñs & panis: ipse hortatur nos ut comedamus: & ipse noster cibus est. Quantumcumq; dilataueris: ratū accipies. Nō ē igitur in mea potestate: sed in tua est. Si uolueris totum me accipies. Si nolueris accipe saltē partem.

Et nō audiuit ppl's meus vocē meā.

Ego sto añ hostiū & pulso. Volo ut aperias & ingrediar: & nō uis aperire.

Et israhel nō itēdit me.

Et dimisi eos secūdū desideria cordis eorū: ibūt i adinuetionib⁹ suis. Infelix ē q̄ a deo nō corripitur. Sigs peccās non pcutitur: iste miser est. Ideo dicit.

Dimisi eos secūdū desideria cordis eorū.

Ideo eos dimisi qm̄ sæpe percussi & disciplinam non receperunt. Rogauī non audierunt pcussi. non fēserūt dolorē. Dimitto eos in uolūtatibus suis: ut saturati uitis suis uel sic agāt p̄nitentiam.

Si populus

Si populus meus audisset me. O clementissimus pater: o misericors deus. Rogauit & non est auditus quasi iratus dimittit filium lasciuiet. Item uidet perire: & dolet quia perit: & quid dicit.

Suppl's me? audisset me israel? si in uis meis ambulasset p' nullo forsitan inimicos eorum humiliasset. Nunquid grande mihi erat liberare te de tribulatione? Nunquid non poteram maiestatem meam mittere: & erueri te de periculo? Sed quia dimisi te libero arbitrio & stadium tibi proposui: & non conatur nisi qui pugnauerit: propterea uictoriam tuo arbitrio derelinquo.

Inimici domini mentiti sunt ei.

In hebraico melius habet. Inimici domini negabunt eum: hoc est iudaei. Inimici enim ipsius negauerunt eum: sed isti inimici qui negati sunt eum: ergo perierunt. Ergo reliquiae non erunt: & quomodo iurasti abraham isaac & iacob quoniam semen ipsorum sit quasi stellae caeli & sicut arena maris? Quare promissisti patribus: & non reddes filiis? Inimici domini negabunt eum. Sed quid dicit?

Et erit tempus eorum in seculum.

Cu' introierit plenitudo gentium: tunc omnis israel saluetur. In futuro credet: modo non crediderunt. Nunc dicam ad iudaeos. Solent sibi applaudere & dicere: & erit tempus eorum in aeternum. Nos dicamus uerum est credituri enim sunt de iudeis. Denique legimus in apocalypsi iohannis duodecim milia de singulis tribubus hoc est centum quadraginta quatuor milia creditura: & hoc dicitur uirginum esse. Vbi autem uirginum tantus numerus erit: non uirginum quantum erit? Ergo & nos dicamus iudeis: & erit tempus uestrum in aeternum. Hoc est in futuro saeculo. Sed ad te qui hodie non credis: quid pertinet? & erit tempus eorum in saeculum. Inimicos dei qualem tempus erit. & cibauit eos de adipe frumenti: induxit eos in terram reprobationis. Cibauit non manna in deserto sed frumento quod cecidit: quod resurrexit.

Et cibauit illos ex adipe frumenti.

Videte mysterium scripturae. Ex adipe frumenti. frumentum adipes habet. nunquid & iustitia habuit? Sed uoluit largitate et pignitudine gratiae spiritualis ostendere: & ideo adipes nominauit.

Et de petra melle saturauit eos.

Ipsa frumentum est ipse petra est qui populum israel satiauit aqua in deserto. Spiritualiter melle & non aqua saturauit eum: ut quicumque crediderunt & acceperunt cibum mel sentiant in ore suo. Quas dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauorem ori meo. Denique & dominus noster post resurrectionem propterea fauorem comedit. & de petra melle saturatus est. Ergo recte dico noua. Ipsa petra mel comedit ut nobis mel tribueret: & dulcedinem. Ut qui in lege biberant myrrham hoc est amaritudinem: postea in euangelio comedant mel euangelii: cui est gloria in saecula saeculorum. Amen.

PSALMVS ASAPH.

LXXXI.

Ostogesimo primo psalmus hortatur: ut si uolumus dominum habitare nobiscum: ea semper quae illi sunt placita faciamus.

Eus stetit in synagoga deorum.

Multa sunt schemata. Frequenter enim sedem interdu stam? iterdu iacem? iterduz. currimus. interdum ambulamus: ita & deus describitur pro uarietate hominum. & status ipsius diuersus inducitur. Si facti sumus? & sumus similes moysi dicitur ad nos. Tu uero hic sta mecum. Hoc enim dixit deus ad moysen. Stabat. n. moyses super petram. propterea & dominus stabat illi. Si uero prius facti fuerimus? & postea peccatores: iam non nobis stat deus? sed ambulat hoc est mouetur de loco suo qui nobis aetate steterat. Postquam nos moti fuerimus: & ipse nobiscum pariter mouetur. Denique & adam quadiu in paradiso fuit & mandatum seruauit. stabat ei deus. Postquam uero transgressus est. & audiuit uocem dei ambulantis in paradiso: uis scire quia ambulabat ei deus? Quid ei dixit? Adam ubi es? Qui aetate stantem deum non fugerat: postea ambulante fugit. Diximus de stante: diximus de ambulante: dicamus de sedente. Quadocumque sedens inducitur deus: dupliciter inducitur. Aut quasi rex: aut quasi iudex. Si quasi rex uidet eum sicut aeternus. Vidi dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatum: ibi quasi rex regnat inducitur. Quando uero quasi iudex inducitur: throni positi sunt & libri aperti sunt: ut in danieli scriptum est. Quid dicitur throni positi sunt & libri aperti sunt? Hoc est dominus quasi iudex iussurus: & omnium opera relecturus: libri qui modo complicati sunt: tunc aperientur. Omne quod facimus? quod loquimur: quod cogitamus? et de ocioso uerbo reddituri sumus rationem: scriptum est in libris dei: putat aliquis libros esse in caelis ubi scribuntur praeterita nostra? ego libros puto conscias nostras quae tunc aperientur: & uidebit unusquisque quod fecit. Nihil occultum: quod non reuelabitur. Propterea throni positi sunt: & libri aperti sunt. Quanta scripta sunt in libro meo: & ne fratri quidem meo: neque amico meo audeo confiteri. Sciunt angeli quod fecerim: sciunt throni: sciunt seraphim: sciunt pater & filius & spiritus sanctus. Diximus de deo quod aliis steterat: aliis ambulat: aliis uero sedeat: aut quasi rex aut quasi iudex: aliis uero dormit. Si quando nos derelinquit temptationibus licet simus sancti: tamen relinquitur temptationibus ut perbemureo tempore nobis dormit dominus. Denique quod dicit psalmista exurge ut quod dormitas domine: & apostoli quando erant in nauibus & nauis fluctibus tudebatur: dormiebat eis dominus. Propterea. n. nauis fluctibus tudebatur. Denique excitat eum: & euigilat: & statim tempestas quiescit. Diximus de quatuor schematibus dei: quia aliis steterat: aliis ambulat: aliis sedeat: & aliis quasi dormiat: aliis uero euigilat & consurgit. Deus stetit in synagoga deorum. Quia dii erant propterea stabat eis deus. In qua synagoga nostra diuersa deus habet schemata. Aliis stat: aliis sedet: aliis ambulat: aliis dormit: cum ipse sit immutabilis pro nostra uarietate mutatur. Vide hominis dignitatem.

Deus stetit in synagoga deorum.

Largitur nobis nomen: ut largiatur & meritum.

In medio autem deos diiudicat.

Quasi imperator in medio exercitus diiudicat. Deus deos diiudicat. Rex formidabilis: rex terroris. Si deos diiudicat: de peccatore quid facit? Duos istos uersiculos quasi propheta dixit: hoc uero quod sequitur: usquequo iudicatis iniquitatem: ipse deus loquitur ad iudices: hoc est ad principes populi. Spe-

Expositio.

cialiter isti uersiculi qui sequuntur ad iudices dicuntur. Si seculi iudices manifestus est. Si uero ecclesie iudices de episcopis intelligamus atque presbyteris.

¶ Usquequo iudicatis iniquitatem? **¶** Qui iudicat iniquitatem: iudex iniquitatis est: ille iudex iniquitatis de quo dicit in euangelio: quod dominum non timebat & hominem non reuerbatur. Usquequo iudicatis iniquitatem? Dedi uobis potestatem in gregem meum & in populum dei. Debetis iudices esse non lupi

¶ Et facies peccatorum sumitis. **¶** Quando uenerit ad uos iudiciu: non consideratis causam non consideratis iudiciu: sed personas eorum qui habent causas. Ac si dicat: Si uenerit pauper habens iustum negociu: & uenerit diues habens malum negociu: uos personam aspicietis non negociu. Hoc iterum secundum unam interpretationem: ceterum est & alia interpretatio sacratio. Solet in theatris unus homo frequenter diuersas habere personas. Nunc ingreditur in mulierem: nunc in uirum: nunc in regem. Et qui in regem processerat: rursum in seruo preedit. Dixi exemplum: ut de carnali uenire possimus ad spirituale. & nos diuersas personas accipimus. Quando enim irascor personam leonis assumo. Quando res alienas rapio: lupi personam assumo. Quando uero crudelis sum & interficio: assumo personam crudelis. Sed quod qui sunt peccatores in peccatis habent diuersas personas: sic e contrario qui sancti sunt habent & ipsi diuersas personas: sed in bono. Quando elemosinam facio. habeo personam quasi clementis. Quando uero bene iudico: habeo personam boni iudicis. Quando uero iniuriam patior: & humilis sum: habeo personam humilis. Infelix est qui plures in malo habet personas. Felix est qui diuersas personas habet in bono.

¶ Nescierunt neque intellexerunt in tenebris ambulantes. **¶** Qui? Mali iudices. Quos ego deo uocabam: uitio suo mali iudices appellati sunt. Nescierunt me neque intellexerunt iudiciu meum. In tenebris ambulantes: quia dereliquerunt lucem. Propterea in tenebris ambulant. Ego dixi uos estis lux mundi: & uos declinastis a luce: & facti estis tenebrae. Quia ergo hoc fecerunt: uideamus quid sequitur.

¶ Moueantur omnia fundamenta terre. **¶** Videte principes mali qualem habent retributionem. Propter malos iudices: terrae fundamenta quatiuntur. Hoc interim diximus: primum secundum litteram: quoniam totius orbis concussio propter malos principes uenit. Dicamus autem & aliter. Moueantur omnia fundamenta terrae. Ego malos iudico: qui fundamenta posuerunt in terra & non in caelo. Subuertam quod debuerunt fundamentum habere christum: quem posuit architectus paulus: & noluerunt sed in terra posuerunt fundamenta sua.

¶ Ego dixi dii estis. & filii excelsi omnes. **¶** Audiat eunomius: audiat arrius: qui dicunt filium dei similiter esse filium: ut nos sumus. Quod dii sumus: non est natura sed gratia. Quotquot enim eum receperunt: dedit eis potestatem filios dei fieri. Propterea feci hominem: ut de hominibus dii fiant. Ego dixi dii estis & filii excelsi omnes. Videte quanta sit dignitas: & dii uocamur & filii. Ego feci uos deos. sicut feci moysen pharaonis deum: ut postquam dii fueritis: digni efficiamini filii mei. Considerate scripturam diuinam. Non est personarum acceptio apud deum. Non dixit ego dixi dii estis reges & principes: sed omnes quibus aequaliter corpus dedi & animam & spiritum: aequaliter donaui & diuinitatem & adoptionem. Aequaliter omnes nascimur & imperatores & pauperes: aequaliter & morimur. Equalis enim conditio est.

¶ Vos autem sicut homines moriemini. **¶** Videtis ergo quoniam qui homo est moritur. Deus enim non moritur: & ad quam diu seruabat preceptum & deus fuit: non mortuus est. Postquam uero gustauit de arbore illicita: statim mortuus est. Denique dicit ei deus. In quantum die gustaueris mortem morieris. Melius habet in hebreo. Vos autem sicut adam moriemini. Sicut ille eiecitur de paradiso: sic & nos eiecti sumus.

¶ Et sicut unus de principibus caderis. **¶** Quoniam dixerat filii excelsi omnes: non potest filius esse excelsus: nisi & ipse excelsus fuerit. Ego dixi ut omnes uos excelsi sitis: ut ego excelsus sum. Vos uero sicut unus de principibus caderis. Quoniam excelsi eramus: propterea cecidisse dicimur. Vbi sunt qui dicunt diabolus: diabolus esse factum? Vbi sunt qui dicunt malam naturam a deo creatam? Secundum hebreum hic duo dicuntur. Vos autem sicut adam moriemini. Sicut pater noster noluit audire preceptum domini & cecidit: ita & uos moriemini. Ergo illud de adam dictum est. Hoc uero quod sequitur & sicut unus de principibus caderis. Quis est iste unus de principibus qui cecidit? Si uolueris dicere adam: iam in superioribus uersiculis dictum est: Vos autem sicut adam moriemini. Simulque uide te significantiam uerbi. Vos autem sicut adam moriemini. Quoniam adam mortuus est: & nos morimur. Diabolus uero qui princeps fuit & cecidit: non mortuus est. Neque enim potest angelica dignitas mortem recipere: sed tantum ruinam. Idcirco dixit: sicut unus de principibus caderis. Quomodo cecidit lucifer qui mane oriebatur? & ecce & hic cecidit: & ibi cecidit. Propterea cecidit: quia semper in caelestibus uersabatur. Iste est cui dicitur in ezechiel. Tu es signaculum similitudinis. Videte quid dicat. Signaculum similitudinis. Non dixit tu es signaculum similitudinis: sed signaculum similitudinis. Signauerat te deus: & similem sibi fecerat. Tu uero postea resignasti te ad similitudinem dei & tu conditus es. Denique dicitur in ipsa prophetia. In medio cherubin nutritus es: inter lapides iaspidis & carbunculi fuisti in paradiso dei: & cecidisti inquit. & a monte dei uulneratus es. Iste princeps tyri ex eo tempore quo cecidit: si quidem tyrus lingua hebraea dicitur fors: hoc est tribulatio: ergo & iste princeps qui primo erat in caelo: nunc factus est princeps tyri hoc est tribulationibus istius seculi sicut unus de principibus caderis. Quando dicit sicut unus ostendit esse & alios. Legite apocalypsin iohannis. Draco quando de caelo cecidit tertiam partem stellarum secum duxit. Hucusque deus loquutus est ad homines: & rursum Per prophetam loquitur.

¶ Surge

Surge deus iudica terram. Surge quia nauis nostra fluctibus tenditur. Surge deus iudica terram: quoniam mali iudices non iudicant: sed evertunt legem tuam: & pecora tua lacerant. Tu surge qui uerus iudex es. Quia ergo mali iudices mortui sunt sicut adam: & ceciderunt sicut unus de principibus: propterea tu surge tu iudica: tu salua creaturam tuam. Mercenarius enim cum lupo uiderit fugit: relinquit oues: non potest dolere alieno quomodo dolet patri & matri. Dicamus & aliter. Surge qui pro nobis passus es: pro nobis mortuus es: surge & salua nos. Dicamus aliter. qui uenisti humilis & correptus: ueni quasi iudex & iudica nos. Surge deus iudica terram. Videte significatam proprietatem sermonum. Non dixit iudica caelum & terram. Ergo terra iudicatur non caelum. Si ergo terra iudicatur & non caelum: ergo in caelo peccata non fiunt: si autem fierent in caelo peccata diceret. Surge deus iudica terram & caelum: & uidete clementiam prophetiae. Non dixit iterum terram: sed iudica: iudica & salua. Non dixit iudica per angelos: iudica per ministros tuos. Illi enim si iudicauerint non possunt miseri: quia executores sunt sententiae tuae. Tu uero si iudicaueris: poteris ipse miseri. Surge deus iudica terram. Imperator potest suam mutare sententiam: perfectus non potest. Propterea te iudicem depracamur: non contentes sed precantes. Homines etenim & angeli ad comparationem tuam crudeles sunt. Tu solus mitissimus iudex es. Vultis scire quoniam deus clemens est & omnis homo crudelis est: Dormiente patre familias inimicus homo zizania seminauit. Serui uolunt euellere: & dicit pater familias. Dimittite simul crescant ne cum zizania de frumento euellitis eradicetis simul & triticum.

Quia tu hereditabis in omnibus gentibus. Propterea te iudicem depracamur: quia omnibus gentibus misertus es. Quare non dixit tu possidebis omnes gentes: sed tu hereditabis? Vbi quod hereditas ponitur: ibi mors ante praecessit. Propterea heredes & coheredes dicitur. Heredes dixit christi: quia pro nobis mortuus est. Coheredes. quia nobiscum regnaturus est. Tu hereditabis: Misisti enim seruos tuos reuertamur ad apostolos. Alium in circuncisione, alium in gentes. Quoad moysen miseris. quoad isaia modica terra dei notitia ferebatur. Misisti petrum piscatorem. qui dimiserat rete. qui ab opere callosa habebat manum. Non misisti oratorem. non misisti philosophum: Misisti hominem rusticum. hominem piscatorem: iste piscator: iste rusticus de hierosolyma prexit romam: & rusticus cepit romam: quam eloquentes capere non potuerunt. Rursum iuit paulus apostolus: & de hierosolyma predicauit usque in illyricum: & predicauit ubi non erat predicatum euangelium: ne super alienum fundamentum poneret aedificium. Deinde dicit: quod de urbe roma iret ad hispaniam. Videte paulum persecutorem: qui in iudaea fuerat persecutor: predicat gentes. Vbi sunt qui predicant alexandrum magnum macedonum imperatorem: quod in breui spatio uicerit tantas gentes? Habuit exercitum: habuit & ingentes turbas: & non tale aliquid potuit: sed modicum quiddam. Iste uero paulus quondam persecutor fuit: qui dicebat: & si imperitus sum sermonem: non tamen scia. Qui sol occisus mos facit in loquendo crucem christi portare: & quasi triumphans omnes capit. Totum orbem subigit ab oceano usque in mare rubrum. Dicit aliquis. hoc totum lucris causa fecerunt. Hoc enim dicit porphyrius. Homines rustici & pauperes quoniam nihil habebant. magicis artibus operati sunt quiddam signa. Non est autem grande facere signa. nam fecere signa in aegypto magi contra moysen. Fecit & appollonius fecit & apulegius: infinita signa fecerunt. Concede tibi porphyrii magicis artibus signa fecerunt: ut diuitias acciperent a diuitibus mulierculis quas induxerant: hoc enim tu dicis. Quare mortui sunt: quare crucifixi? Fecerunt & alii signa magicis artibus: sed pro homine mortuo non sunt mortui. Pro homine crucifixo: Sciunt isti hominem esse mortuum & moriuntur sine causa? Felix ergo nostra uictoria quam in sanguine apostolorum dedicata est Fides nostra non probatur: nisi per illorum sanguinem. Benedicamus ergo deum: cui est gloria in saecula saeculorum. Amen

Canticum psalmus asaph.

PSALMVS

LXXXII.

O octogesimus secundus psalmus uoce prophetarum continet collaudatis deum. Ait ergo.

Deus quoniam similis erit tibi?

Quia nullus est similis tui: nullum aliud

autorem nisi te quaerimus.

Ne taceas neque contempnas deum.

Non tacemus tu pro nobis loquere. Iusti uox est quae dicit: neque contempnas deus.

De iustitia sua securus est.

Quia ecce inimici tui sonauerunt.

Possumus secundum tropologiam de ecclesia interpretari: & haeresibus. Possumus autem secundum litteram interpretari de populo iudeorum: & de ceteris gentibus quae in circuitu expugnant iudaeam. Quoniam ecce inimici tui sonauerunt. Vocem & detractionem aduersariorum: sonitum uoluit appellare. Quoniam ecce inimici tui sonauerunt. Videte quid dicat. Sonauerunt hoc est quasi cymbalum tinuens: sic sonauerunt auribus meis. Sonus proprie dicitur: cum auditur tantum sonus & uox non intelligitur. Ergo quod dicit hoc est. Illi quod loquuntur: & quasi uolebant me arguere. Catege ego non quasi uocem: sed quasi sonum audiebam.

Et qui oderunt te extulerunt caput. Videte quid dicat. Ergo qui eleuat caput odit deum. Superbis enim dominus resistit: humilibus autem dat gratiam. Et qui oderunt te extulerunt caput. Si quando habes contra aliquem: si tibi detrahit frater tuus & tu es humilis pro christo: & ille superbus propter diabolum: tu imitaris eum qui dicit. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Ille autem qui erigitur illum imitatur qui dicit. In caelum ascendam super sidera caeli ponam thronum meum: ero similis altissimo: & qui oderunt te extulerunt caput.

Super populum tuum malignauerunt consilium.

Sufficit alicuius populus dei sit.

Expositio.

Cogitauerunt aduersus sanctos tuos. **C**Hoc interpretatio nō idiget legis: sed intellexisse est.
Dixerunt venite & disperdamus eos de gente. **E**t nō sit gēs: qā populus dei est: & nō me-
moretur nomen israhel ultra. **N**on memoretur hic. **Q**ui sensu uideat deum.
Quoniam cogitauerunt vnanimiter simul. **I**nfoelices nos. Infoelix po-
pulus dei non potest in bono tantam habere concordiam quantam mali habet in malo.
Adversus testamentum tuum disposuerunt tabernacula idumeorum & ismahelite
Videte nominum sacramēta.
Tabernacula idumeorum & ismahelite moab. agareni. gebal. & amon. & amalech. alienigene cuius
habitantibus tyrum. etenim assur venit cum illis. facti sunt in adiutorium filijs loth.
Vndecim sunt qui pugnant aduersus sanctū. Quoniam ergo pugnaverunt contra sanctos: ad perfe-
ctum numerū: adeit duodecimū uenire nō potuerūt. Tabernacula idumeorum. Non hnt dom⁹ funda-
mētū: sed tabernacula quæ cito pertrāseūt. Idumea dupliciter interpretatur: aut sanguinea aut terrena.
Videte ergo q pugnant aduersus sanctos. Tabernacula idumeorum terreni & ismahelite. Ismaheli-
tæ interpretantur obœdientes sibi: hoc est quodcūq; cor habuerit & mala cogitatio: statim faciunt
Propterea dicitur in ezechiele. Filii hominis loquære aduersus prophetas qui sequuntur cor suum:
& quodcūq; ipellit cogitatio faciūt. Nos aut non debemus sequi cogitationem nostrā: nec dici is-
mahelite: hoc est obœdiētes sibi: sed ismahel: hoc est obœdientes deo. Moab ex patre: hoc est rece-
dentes a deo patre. Agareni profeliti. Qui cū deberent eē habitatores dei p̄seliti facti sunt. Gebal in-
terpretatur uallis uana. Ge. dicitur uallis. Bal uero interpretatur uana. Isti ergo q cōtra dei populū sunt
non sunt de monte sed de ualle uana. & amon interpretatur populus turbidus: hoc est qui confidunt
in multitudine & non in simplicitate. Amalech interpretatur lingens terrā. Quicūq; enim pugnant
aduersus populū dei: nō comedūt cælestē panē: sed lingunt terram sicut serpens. Alienigenæ. Vbi di-
citur alienigenæ in hebreo habet philistiim. Philistiim uero interpretantur cadentes potione: hoc ē q
inebriati sunt de calice diaboli: & inebriati ceciderūt. Cum habitatibus tyrum. Tyrus lingua hebreæ
dicitur sor. quod interpretatur tribulatio & angustia. Qui debuerāt eē peregrini in isto sæculo fa-
cti sunt habitatores. Isti ergo q expugnant populū dei hnt in sor: hoc ē in angustia & tribulatiōe
aiæ suæ. Istæ ergo tātæ gētes quæ pugnat aduersus sc̄m: uideamus quē hnt p̄cipē: saluatorem an
diabolū. Quid sequitur. Etenim assur uenit cū illis. Assur nabuchodonosor aduersarius dei: qui po-
pulū dei duxit in captiuitatem. Licet uideatur gētes habere plurimās p se dimicātes: tñ p̄cipē ha-
bēt assur: hoc ē diabolū. Facti sūt i adiutoriū filijs loth. Loth interpretatur declinās. Demones an fuerūt
angeli: & postea cū diabolo ceciderūt: & facti sūt satellites ei⁹: sicut scriptū ē i apocalypsi iōānis: quia
draco cecidit & traxit secū tertiā partē stellæ. Ergo qd dicit. Isti q uenerūt cū tātis gētibus & expu-
gnauerūt populū tuū: & uenit cū eis assur & p̄cipē hnt diabolū: facti sūt i adiutoriū filijs loth. hoc
ē demonibus. Qui a te declinauerūt hoc operantur qd & demōes: Videtis qā difficillima loca sūt.
Videtis qā obscura sunt: & in singulis sermonib⁹ magna sunt sacramēta: & necessitate cōpellingimur i
uerbis hebraicis: & plenius mysteriis diutius imorari. Neq; enī nūc rethoricū locum euentilamus: sed
id qd ab spū sc̄to dictū ē interpretari nitimur. Nisi enī sic interpretetur ut diximus: qd prodest eccle-
siis xp̄i legere tabernacula idumeorum & ismahelite: & cætera noia. Quoniam ergo uenerūt cōtra po-
pulū tuū: uideamus ergo qd de his interpretetur psalmista. **F**ac eis sicut madian & syfara.
Legistis in iudicū libro. Iste ē madian quē expugnauit gedeon: & syfara. **E**t iabin.
Iabin & syfara: isti sūt quos expugnauit debbora & barach. **I**n torrente cyson. Disperie-
runt in endor. **D**ebbora & barach interfecerūt syfara p̄cipē militiæ. Ergo qd dicit: uide-
te qd sit. Dñe quātā hnt supbia: qm cū tāto ueniūt exercitu: qm nabuchodonosor hnt p̄cipē assy-
riorū qm facti sūt i adiutoriū filijs loth: qm hoc agūt qd agūt demones: qm supbia ipsoꝝ usq; ad te
elevatora ē p̄pterea te dep̄corut ad ignominia suā n a uiro uicatur sed a muliere. Facti sunt ut stercus
terræ. Qui. Madian & syfara & iabin. Isti tres facti sunt sicut stercus terræ. Madian interpretatur relin-
quēs iudiciū. Quicūq; cōtra populū meū n cogitat futurū eē iudiciū. Syfara interpretatur æq uisio. Isti
pugnat cōtra populū tuū: nō sūt de grege tuo & de pecorib⁹ tuis: sed de æqs q isaniūt i scēminas. Isti
ergo æq semp parati i p̄lio sicut iabin. Iabin interpretatur intellect⁹: q sibi i sua sapia cōfidūt: & n i gl̄ia dei.
Facti sunt ut sterc⁹ terre. **I**lli q gloriatur i exercitu: q hēbant p̄cipē assur: & dicebant in
cælum ascēdā: nō solū in terra ceciderūt: sed i terra stercus facti sunt. **P**one principes eoz
Quorū: q pugnat cōtra populū tuū. **S**icut oreb. & zeb. & zebē. & salmana.
Omnes principes eozum. **L**egisse uos puto historia i iudicū libro: qm gedeon q uocat alio
noie hieroboal p populo dei pugnas: hos qtuor reges uicerit & interfecerit eos. Videte qles sūt prin-
cipes madianitæ: q reliqrūt iudiciū dei: oreb & zeb: & zebē & salmana. Quis putas i istis uerbis eē
mysteria saluatoris: legūt hoc p̄bi & irridēt. legūt rethores: & putāt eē deliramēta. Nō solū at retho-
res: s; & iudæi n hnt clauē sc̄iæ: qm uelamē positū ē an̄ oculos eoz. Oreb interpretatur foramē: i quo co-
luber igredit. Zeb interpretatur lup⁹. Videte noia p̄cipū aduersariorū xp̄i. zebē hostia hoc ē quā lup⁹
suffocauerit: & salmana p̄fecti i malicia. Videte ergo noium sacramēta. **Q**ui dixerūt bere-
ditate possideam⁹ sanctuariū dei. **D**ixerūt s; nō p̄fecerūt: qā dñs pugnat p populo suo.
Deus meus

Deus me⁹ pone illos ut rotam.

sed pro eis. Videte qd dicat. Deus meus qui deus es oium: meus proprie deus. Deus meus pone illos ut rotam. Qui quasi fundamētū habent in malicia: non habeāt fundamentum: sed uacillēt: & nō stent in malicia.

Sicut stipulam ante faciem venti. sicut ignis q comburit filuam.

Sicut stipulam: non sicut frumentum. Sed stipula qd dicit: hoc ē si quis ē in stipula & palea pereat. Sicut ignis qui cōburit filuā. Non dixit arbores frugiferas: sed filuā quæ non hēt fruges. Si qs ergo stipula est: & non hēt frumētum. si quis filua ē & nō habet fruges: hoc pereat.

Sicut flamma comburens montes.

Superbia in eis pereat.

Ita psequeris illos in tempestate tua. & in ira tua.

Quid occides eos? Non s3 turbabis eos ut saluentur.

Ut confundantur. Quare hoc?

Imple facies eorū ignominia.

Et querent nomen tuū domine.

Vidētis ergo qā nō cōtra eos: sed p salute ipsoꝝ depcatur. Deniq; & i sequētib; uidete quid dicat.

Erubescant & conturbentur in seculum seculi. & confundantur & pereant.

Pereant secundum hoc quod mali sunt: & saluetur quod bonum est. Deniq; uidete: quoniam perditio hic non abolitionem sonat sed salutem. Quod sequitur?

Et cognoscat quia nomen tibi dominus. tu solus altissimus in omni terra.

Erigat se qui uult ut erigatur. Nos dicamus: tu solus altissimus i omni terra. Quātūuis aliq; exaltet: nos habeamus deum cui excellior nomē ē: cui ē gloria in sēcula sēculorū. Amen.

In finem pro torcularibus filij chore.

PSALMVS

LXXXIII.

Res psalmi pro torcularibus p̄scribitur octauus & octogesimus: & octogesimus tertius. Octauus p̄scribitur dauid: octogesimus uero p̄scribitur asaph: octogesimus uero tertius filiis choræ. Do uobis aliquā regulā: ut sciatis i scripturis qd obseruare debeatis. Quicūq; psalmus p̄scribitur filiorum choræ: nihil triste habet: sed semper læta significat. Quoniam enī choræ & dathan & abiron fecerūt cōtra moysen: & a dño puniti sūt: filii choræ qui nō sūt sequuti patrē suū: æterno gaudio benedicti sunt. Quoniam aut choræ i terptatur caluaria: & manifestū ē qd caluaria significetur locus resurrectionis. Quicūq; filius choræ est: filius est resurrectionis. Quicūq; autem filius resurrectionis est: nihil potest habere quod triste est.

Uaz dilecta tabernacula tua dñe uirtutū cōcupiscit & deficit aīa mea in atria domini.

Deinde dicitur. Bñ q habitant i domo tua. Videte tria eē tabernacula & atria & ad extremū domū. Quā dilecta tabernacula tua dñe uirtutū. Quæ sūt ista tabernacula? Videamus euangelii: an nobis aliquam significantiā pbeat. Loquitur dñs & dicit. Facite uobis amicos de iniquo māmona: ut cū defeceritis recipiāt uos i æterna tabernacula. Quod defecerit: hoc est iniquus māmona. Recipiāt uos illic i æterna tabernacula. Videris ergo qd iniquū māmona i isto sēculo deficit. Tñ cōsiderate qd iste iniquū iustitiā pparat. Māmona i lingua hebreæ: diuitiæ nuncupatur. Nō aurū ut qdā putāt: de iniquo māmona. Vera ē & philosophi quædā snia. Oīs diues: aut iniquus: aut iniq heres ē. Propterea dicit dñs atq; saluator qd diuites difficile ingrediuntur in regnum cælorū. Dicit aliquis. Quomodo zacheus ingressus est in regnum cælorum qui diues fuit? Sed dedit diuitias: & statim cōmutauit diuitias regno cælorū. Non dixit quicūq; diuites fuerūt nō intrabūt in regna cælorum: sed dixit qd difficile diuites intrabunt in regna cælorū. Quam dilecta tabernacula tua dñe uirtutū. Alii desiderant possessiones: alii sēculi istius diuitias: alii parare in istius sēculi ecclesias: & gloriā aliquā habere apud homines: mihi hoc solum desiderium est uidere æterna tabernacula. Illa mihi dilecta sunt tabernacula: ubi cōgregatio uirtutū ē: non uitiōꝝ. Cōcupiscit & deficit aīa mea i atria dñi: hoc ē solū desiderii: hic solū amor me⁹: ut uideā atria tua. Videte ordinē. Primū desiderat tabernacula: tabernacula q nō hnt fūdāmētū: tabernacula q cito mutātur. Tabernaculū enī semp mutatur: & huc illucq; trāsfertur. Cæterq; atria n sūt qdē dom⁹: sed tamē habent aliqua fundamēta & de atrio itram⁹ i domū. Iste ergo p mū tabernacula desiderat: & postea deficit & amore tabescit ut uideat atria: & cū fuerit i atrio tūc dicit. Beati qui habitant i domo tua.

Cor meum & caro mea exultauerunt in deum uiuum.

Difficile est: ut & cor & caro alicuius in cōmune consentiant. Si enim secundum apostolum spūs pugnat contra carnem & caro contra spiritum: quomodo hic dicit: cor meum & caro mea exultauit? Hoc non potest dicere: nisi ille qui in amorem dei tota mente defixus ē. Cor meum & caro mea illud est quod dicit & in alio loco. Sitiuit in te anima mea: quam multipliciter tibi caro mea. Ista est caro quæ desiderat dominum: de qua in alio loco dicitur: Et uidebit omnis caro salutare dei. Illa at caro de qua dicitur omnis caro fœnum non desiderat dominum: Cor meum & caro mea. Vide mihi aliquem abstinenterem: qui mortem carnis suæ: luctum putat animæ suæ: hæc autem carnis sunt: ieiunia & iniuriæ. Deniq; & apostolus quid dicit? Quem tradidi sathanæ in interitum carnis: ut spiritus saluus fiat. Nisi caro mortua fuerit: spiritus uiuificari non potest. Propterea dicit & apostolus. Quando infirmor tunc fortior sum. Consideret se unusquisq; quādo ieiunio lassus est & defectus: quomodo anima uigeat: quomodo nihil aliud mēs nisi de deo considerat: quomodo semper dicat quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum.

101 3371

1911-1912

Beati qui habitant in domo tua.

Beat⁹ vir cuius ē auxiliū abste.

Ascensiones in corde suo disposuit.

¶ Dicat aliquis.

¶ In agonem

¶ In agonem: hoc ē ad certamen.

ditiones dabit legislator. Iste legis-

Hic vincunt: ut ibi coronentur. Si hic uir fortis ap-

...a uirtutem. Ergo nifi hic habuerimus uirtutem; ubi
... ibunt de imbecillitate in uirtutem; sed ibunt

præmii? *Et Beati munda corde: quia ipsi deum videbunt. Sufficit victori-*

pi. Deu vedere înfinita corônă e. Videbitur de deo în lyon.

Videte qd dicat:& re

lii. Sed uide quid dicat. Qm̃ di-

Videte quid dicat. Dies una.

¶ Videte quid dicat. Et
parum habere quā hic totū hoc

Putat aliquis ne intelligenda vietas nulla sit in rebus

est in isto saeculo. Est quidē & ista intelligentia nō mala. Sed nos dicamus: si possit fieri ut aliq̄s una die esset in regno cælorū: & postea præcipitaretur recte diceret melius est dies una in atriis tuis: Nūc uero quod dicit una dies hoc est quod dicit regno cælorum. Vna dies non habet noctem & tenebras: sed semper lux est. Qui ergo una die in regno cælorum fuerit: semper ibi est.

Elegi abiectus esse in domo dei mei magis quā habitare in tabernaculis peccatorum.

Hoc est qđ etiam saluator ait de Ioāne. Amē amē dico uobis: qm̄ inter natos mulierū non est maior Ioāne baptista. Deinde dixit: qđ ipse est angelus. Et deinde dixit: qui aut̄ minor ē in regno cælorū maior est illo. Sēsus ibi iste est. Ioānes inter oēs hoīes maior est. Et si uultis scire ipse est angelus. Iste aut̄ qđ in terra angelus ē in cælorū regno nouissim⁹ ē: hoc ē ab angelis minor ē. Qui aut̄ minim⁹ ē in regno cælorū: hoc ē angel⁹: maior ē ab isto: qđ in terra oībus maior ē. Hoc ē ergo nūc ppheta qđ dicit. Elegi abiect⁹ ēē in domo dei mei: hoc ē minim⁹ ēē uolui in regno cælorū quā in isto saeculo prim⁹. Elegi abiect⁹ ēē in domo dei mei: quā habitare in tabernaculis peccatorū. Tabernacula non hnt fundamentū: sed p̄transunt. Tñ qđ peccator est nunq̄ icolīt terrā: sed inhabitat & possidet.

Quia misericordiā & ueritatē diligit deus.

Duo diligit deus misericordiā & ueritatē. Si tantū misericors esset oēs nos ad peccata prouocaret. Si tantū ueritatē diligeret: nemo sp̄e haberet p̄nitentiā. Propterea duo quærit: ut ex altero alterum temperet. Si peccator es: audi misericordem deum & noli desperare: sed age p̄nitentiā. Si uero iustus es: noli negligens esse: qđ de⁹ clemens est: quoniam deus & iustus est: & ueritatem diligit.

Gram & gloriā dabit dñs

Non dixit gloriā & grām dabit: sed dixit gratiā & gloriā dabit dñs. Primum donat peccata: & postea coronat.

Non prualebit bonis eos qui ambulāt in innocentia.

Melius habet in hebreo in perfectione. Innocentia enim non est perfecta uirtus: quoniam qui innocens est: nisi habuerit prudentiam non est perfecta consummataq; uirtutis. Propterea dicit etiam in euangelio. Estote prudentes ut serpētes: & simplices ut colūbæ.

Dñe uirtutum.

Videte quid dicat: Dñe uirtutum. Ergo qñ peccata aliqua habemus in nobis: deus qui dñs uirtutum est: non est dominus noster: quia dominus non est peccatorum sed iustorum.

Beatus uir qđ sperat in te. Ille sperat in dño: qui conscientiam non hēt peccatorū. Qui oculos liberos ad cælū leuat. Iste sperat: qui scit non offendisse se dñm suum: cui est gloria in saecula saeculorum. Amen.

In finem filiorum chore.

PSALMVS.

LXXXIII.

Psalms qđ hoc titulo p̄notatur: frequēter dixi ubicūq; titulus est filiorū choræ nihil triste ē: sed semp̄ latū. Tristitia. n. patris filiorū gaudio cōsolatur. Deniq; diligenter psalmos relegi te: & ubicūq; inueneritis titulū filiorū choræ: nihil triste reperietis. Frequenter dixi choræ quod interpretatur. Caluariæ locus: necesse ē ut latū aliquid significet. Deniq; qđ est iste choræ? Qui de iericho ascendebat in bethel. Bethel domus dei. Diligenter animaduertite. Quicūq; in iericho est: & uult ire ad domū dei: necesse ē ut ascendat. Ergo iericho choræ n̄: hoc est heliseus ascēdit in domum dei in bethel: & egrediuntur de bethel hoc est de domo dei: hoc est de synagoga ubi prius fuerat domus dei: egrediuntur pueri quadraginta duo: & illudunt heliseum choræ nostrum: & dicunt: ascende calue ascende calue. Ille uenit ad domum suam: & irridetur a paruulis bethel. Verum heliseus ille patiētissimus: qui propterea uenerat in bethel ut saluaret: respexit se aliqñ: respexit & iussit de saltu exire duos ursos: & interfecerunt. xlii. pueros. Sic & dñs noster hoc est n̄ choræ cuz uenisset in bethel & uellet ascendere irrisus a paruulis iubet exire duos ursos hoc est uestasianū & tītū: & interfecerunt. xlii. pueros. Qui sunt isti. xl. & duo pueri? Ab ascensu xp̄i usq; ad subuersionem Hierusalē. xl. & duo anni sunt. Diligēter aspiciat: & sic inuenietis. Dedit itaq; illis locū p̄nitentiæ xl. & ii. annos: & post resurrectionē suā cū ad bethel ascenderet. Sed qm̄ illi irridebant: ascende calue: ascende calue: egressi sunt duo ursi & interfecerunt illos.

Benedixisti dñe terrā tuā.

De aduentu dī saluatoris. Hoc proprie secundū historiam. Ceterum scđm tropologiā cum dixerimus de historia postea dicemus. Bñdixisti dñe terram tuā. Hoc dixerimus de aduētū saluatoris. Terra qđ te offenderat quæ idolatriis fuerat inquinata: te ueniente saluata est. Benedixisti domine terram tuam loquitur peccator: & postea ueniā consequutus. Benedixisti domine terram tuā. Licet tribulos & spinas attulerit tñ creatura tua ē: & ideo saluata ē.

Auertisti captiuitatem iacob.

Eos qui in xp̄o crediderunt. Auertisti captiuitatē iacob: quicūq; in peccatis captus tenetur.

Remisisti iniquitatem plebis tue.

Non propter opera eorum sed propter misericordiam tuā saluasti populum tuum.

Et operuisti omnia peccata eorum.

Vsq; ad finē de aduentu saluatoris psalm⁹ est: sicut dixit misericordia & ueritas. Verumtñ prope timentes eū salutare ipsius: ut in habet gloria in terra n̄ra. Vere. n. gloria dei habitauit in terra n̄ra: & deinde iustitia de cælo p̄spexit. Et. n. dñs dabit benignitatē. Quā benignitatem? Terra nostra dedit fructū suum. Maria terra nostra: caro nostra dedit fructū suum. Iustitia ante eū ambulauit. Istum fructum dedit terra uirgo. Hoc interim diximus secundum historiam nunc dicamus secundum tropologiā. Remisisti iniquitatem plebis

Expositio.

tua. Nemo dimittit nisi quod debetur. Operuisti omnia peccata eorum. Virtutibus opulisti: & propterea peccata non parent. Ac si diceret. Iniquitatem operuisti iustitia: impudicitiam operuisti castitate: nigredinem operuisti candore.

¶ Aditigasti oem iram tuam: auertisti

ab ira indignationis tue. Conuertere nos deus salutem nostrarum.

¶ Videte quid dicat. Tu quod in te fuit auersus es ab ira propter clementiam tuam. Conuertere nos deus. Tu auersus es ab ira nos auertisti a peccatis. Conuertere nos deus salutem nostrarum. Quare non dixit salutis nostrae: sed salutem nostrarum? Si semel peccaremus: una indigeremus salute. Multa peccauimus: propterea multis indigemus salutibus.

¶ Beati qui uersus uiuificabis nos. **¶** Quoadu ergo ad nos dominus non conuertitur mortui sumus.

¶ Ostende nobis domine misericordiam tuam. & salutare tuum da nobis.

¶ Quod saluator

descendit misericordia dei. Non uenisset medicus: nisi egrotarent plurimi. Quia egrotabat plurimi propterea uenit medicus. Quoniam indigebamus misericordia: propterea uenit saluator.

¶ Audiam qui loquatur in me dominus deus.

¶ Multi putant quoniam loquitur moyses &

dicit haec dicit dominus: & Esaias & ceteri: & deus factum est uerbum domini ad Esaiam sine ad Ezechiel prophetam: quoniam forinsecus sermo fiat: & per istas aures audiat propheta quod loquitur a domino: non est ita. Denique & dominus noster quod loquitur ad phariseos & iudeos: Qui habet aures audiendi audiat. Et Esaias ait. Dominus addidit mihi auriculam: quoniam non habebam illam auriculam quam in corde est addidit mihi: ut dei possem audire sermones. Et nunc ergo propheta quodcumque audit: audit in corde. Quando. n. clamamus in cordibus nostris abba pater: & clamor ille silentii est: & silentium auditur a domino: sic & dominus loquitur ad cor nostrum quando clamat abba pater. Ideo ergo nunc dicit propheta. Audiam quid loquatur in me dominus deus. Tale quid & abacuch propheta dicit. Stabo in contemplatione: & uideam quid respondeat mihi dominus: & quid respondeat ad eum. Et audiam quid loquatur in me dominus deus. Ergo & hoc quod dicit audiam quid loquatur dominus deus: loquitur in corde loquitur in sensu. Vultis scire qualis sit clamor cordis? Vultis scire quoniam clamor apud deum non uocis: sed lachrimarum est? Dicitur & in lamentationibus Hieremiae. Non tacuit pupilla oculi mei.

¶ Quoniam loquetur pax in plebe sua.

¶ Proprie deus hoc de populo iudeorum: qui in christum cre-

dituri sunt: hoc est de aduentu christi dei: & de fide populi iudaici: hoc est de apostolis & quicunque apostolis crediderunt. Quoniam loquetur pax in plebe suam. Pax non dicitur nisi quoniam bellum non est.

¶ Et super sanctos suos: & in eos qui conuertuntur ad cor.

¶ Hoc est qui primum sequabatur

tur carnem: & postea conuertuntur ad cor. Ut sciatis quia pro iudeis dicitur iste uersiculus. Hoc est de his qui crediderunt in saluatorem uidete exempla quae diximus. Fac mihi iudeum legere leuiticum: & omnia illa sacramenta quae scripta sunt: & quomodo leprosus ingreditur in synagogam: quomodo gallina tollitur & obtorquetur illi collum. Deinde dicitur de sanguine quomodo aspergatur: deus de aqua dicitur de isopo dicitur etiam quoniam scindantur illi uestimenta & sic ingreditur in synagogam ille qui leprosus fuerat. Si secundum litteram legamus: quid nobis prodest quod legimus? Si uero conuersi fuerimus ad cor: si spiritaliter intellexerimus: uidebimus quoniam leprosus non potest intrare ad populum dei nisi scindantur uestimenta eius: nisi quodcumque clausum fuerit reueletur. Denique uidete quoniam iste leprosus nisi per sanguinem & aquam & isopum non ingreditur synagogam. Ergo & tu qui usque hodie leprosus fuisti: non apparebat lepra tua antequam uenires ad sacerdotem. Sed quoniam uenisti ad sacerdotem: dissuit sacerdos uestimenta tua: & quod tectum uidebatur & sanum esse: ostendit leprosum. Omnia peccata tua & lepram tuam posuit: posuit ante oculos tuos: & ideo te reducit in synagogam dei per sanguinem & aquam. Per sanguinem: per passionem christi: & per aquam per baptismum. Ergo post lepram sanari non poteris: nisi per sanguinem christi & per baptismum. Et cum hoc feceris dicitur & illud: Asperges me isopo & mundabor: lauabis me & super niuem dealabor. Usque hodie in aegypto es: quamdiu non ueneris ad sanguinem & ad aquam saluari non poteris. Vis ut exterminator qui interfecit aegyptum non te interficiat tolle isopum intinge in sanguine asperge postes tuos exterminator cum uiderit sanguinem in fronte tua accedere non poterit. Hoc totum quare dixi? Quia scriptum est: & in eos qui conuertuntur ad cor. Ergo non poterit deus loqui pacem plebi suae: nisi eis qui conuertuntur ad cor.

¶ Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius.

¶ Ostendo uiam salutis deo misericordiam: licet necdum conuersus es ad cor: tamen expecto deo lo cum poenitentiae. Et hoc totum quid est. Ut inhabitet gloria in terra nostra. Propterea te ad poenitentiam uocat: ut ille qui leprosus erat habeat hospitium christum.

¶ Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi iustitia & pax osculate sunt.

¶ O quam praecleara amicitia. Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi. Peccator es audi quid dicat misericordia. Sanctus es audi quid dicat: & ueritas. Nec si peccator es: desperes: nec si iustus es superbias. Dicamus aliter. Duo sunt credentes populi: unus de gentium populo: & alius de iudeorum. Iudeis repromissum est quod ueniret saluator: nobis autem qui extranei eramus a lege dei non est repromissum. Misericordia igitur est in populo gentilium: ueritas in populo iudeorum: quia quod repromissum est uenit: hoc est quod repromissum est in patribus hoc completur in filiis. Iustitia & pax osculate

osculatae sunt. Videte quid dicat. Iustitia & pax: osculatae sunt. Ipsum est quod supra dixit. Misericordia & veritas. Misericordia ipsum est quod & pax: veritas autem ipsum est quod & iustitia. Si quod enim ad pacem pertinet: hoc & ad misericordiam: & siquid ad veritatem: hoc ad iustitiam. Videte ergo quid dicat. Iustitia & pax deosculatae sunt: hoc est misericordia & veritas amicitiam fecerunt: hoc est & gentium populus & iudeorum sub uno pastore christo est.

Veritas de terra orta est. **E**go sum uia uita & veritas. Ille qui dixit: ego sum: veritas de terra orta est: quod est ista veritas quae de terra orta est? Exiet uirgo de radice iesse: & flos de radice eius exiet. Et in alio loco. Quoniam deus operatus est salutem in medio terrarum. Quid dicis manicheae qui negas carnem habuisse saluatorem? Ecce veritas & saluator de terra: hoc est de maria ortus est.

Et iustitia de caelo prospexit. **I**ustus enim erat ut saluator miseretur populo suo. Videte quid dicat. O iusta iudicia dei & inuestigabiles uiae eius. Veritas de terra orta est: hoc est saluator. Et rursum. Et iustitia de caelo prospexit. Iustitia ipse saluator est. Quod de terra orta est? Quod de caelo prospexit: de terra orta est: quod homo natus est de caelo: prospexit quoniam deus semper in caelis est. Hoc est natus quidem est de terra: sed ille qui de terra natus est semper in caelo est: hoc est sic apparebat in terris ut caelum non relinqueret. Deus enim ubique est. Prospexit quoniam donec peccabamus auertebat oculos suos a nobis. Quod dicit. hoc est. Iustum est ut figulus misereatur operibus suis: ut pastor misereatur gregi suo. Nos populus eius sumus: nos creatura eius sumus. Propterea ergo de terra ortus est & de caelo prospexit: ut impleat iustitiam suam: & misereatur operi suo. Denique ut sciatis quoniam iustitia non crudelitate sanat sed misericordia: uidete quid dicat.

Et enim dominus dabit benignitatem.

Propterea prospexit de caelo: ut misereatur operibus suis.

Et terra nostra dabit fructum suum.

Veritas quidem de terra orta est. Hoc

de praeterito. Nunc de futuro dicit: & terra nostra dabit fructum suum. Nolite desperare: Quod semel natus est ex maria: quotidie & in nobis nascitur. Et terra nostra dabit fructum suum: Et nos possumus parere christum si uolumus. Et terra nostra dabit fructum suum: de quo fiat caelestis panis. Haec quidem omnia diximus de misericordia domini: quoniam propterea uenit ut saluaret humanum genus. Verumtamen scire debemus: quoniam ipse iudicaturus est uiuos & mortuos: ipse ueniat ad iudicium. Iustitia ante eum ambulabit. Nolite negligentes esse.

Iustitia ante eum ambulabit: & ponet in uia gressus suos.

Videte quid dicat:

gressus suos: ubi ubi non sunt lapides sunt spinae & tribuli: ubi equalis est uia: ubi ambulare potest: ubi non potest impingere. Et nos ergo faciamus in corde nostro uiam domino: de qua uia laborabat & Ioannes: & clamabat in heremo ut faceremus uiam domino. Ergo & nunc dicit. Et ponet in uia gressus suos. Vbi inuenit uiam ambulat. Licet autem habebamus spinas & tribulos: licet & lapides dicit nobis in Esaiam. Et lapides de uia prohibite. Hoc autem propterea dicit: ne cum uoluerit deambulare in uia nostra impingat pedem suum. Lapidem qui in uia sunt & prohiberi iubetur peccata nostra sunt. Non ambulat in corde nostro christus si peccatum aliquid fuerit: statim impingit & lapides. Et ponet in uia gressus suos. Faciamus uiam: & ponet in uia gressus suos Iesus: cui sit gloria in saecula saeculorum. Amen.

Octagesimus quintus psalmus uocem continet nostri mediatoris: uenientis ad passionem. In fine uero ipsius prophetae tenet orationem.

Oratio David.

Iclina domine aurem tuam & exaudi me: quoniam inops & pauper sum ego. custodi animam meam quoniam sanctus sum.

Iuxta fragilitatem assumpti corporis ad patrem fundit orationem. Secundum deitatem uero sanctum se dicit: sicut quondam dixerat ad moysen. Sancti estote quoniam ego sanctus sum.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. **A**disserere mei domine quoniam ad te clamaui tota die.

Formam serui suscepit: quam in omni tempore praesentis uita saluari precatur: quia & si spiritus promptus est caro autem infirma est.

Retifica animam serui tui.

Tribulationibus praesentibus moestam.

Quia ad te domine animam meam leuant.

A te eam resuscitare credens.

Quia tu domine suauis & mitis: & multum misericors die omnibus inuocantibus te.

His qui te de puro corde inuocant mitte te praebes: & copiosam misericordiam eis indulges.

Auribus percipe domine orationem meam: & intende uoci deprecationis mee.

Quoniam iusta peto.

In die tribulationis mee.

Hoc est in die passionis clamaui ad te de cruce.

Quia exaudisti me: ut commendatum tibi restitueres spiritum meum.

Non est similis tui in dijs domine & non est secundum opera tua.

Non reperitur in simulacris gentium: qui sic possit ut tu operari.

Omnes gentes quascunque fecisti uenient & adorabunt coram te domine: & glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu: & faciens mirabilia tu es deus solus.

Per passionem enim meam cognoscent magnitudinem uirtutis tuae. Hinc propheta loquitur.

Deduc me domine in uiam tuam: & ingrediar in ueritate tua.

Si enim me ad christum tuum qui est uia deducas: nulla me fallacia retinebit.

Retetur cor meum ut timeat nomen tuum.

Cum a mœrore facinororum erutus fuero

Expositio.

tunc in te. Lætitia spūali gaudebo.

toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in eternum q̃ misericordia tua magna est super me.

Cur confiteatur nomini domini aut honoret eum: uersiculus sequens exponit dicens.

Eripuisti aīam meā ex inferno inferiori.

Sed iste superiorē infernū peccatū dixit: inferiorē uero qui est uerus infernus in quo peccatores dānantur. Laudat ergo ob hoc misericordiā dñi: qđ sit erutus a supplitio inferioris inferni.

Be' iniqui insurrexerunt aduersus me: & synagoga potentū quiesierant animam meam

Viriorum: seu demoniorum. Nam ex persona christi hęc propheta loquitur: & intelligitur de iudeis. Non proposuerunt deum ante conspectum suum: obcecauerat eos malitia eorum.

Et tu dñe deus miserator & misericors: patiens & multum misericors & uerax.

Misericors: cū remittis: patiens cū peccatore ut cōuertatur expectas: uerax: cū promissa restituēs.

Respice i me & miserere mei. da īperū tuū p̃uero tuo.

Et saluū fac filium ancille tue.

Fac mecum signum in bonū: ut videant qđi oderunt me & confundant: qđi tu dñe adiunxisti me & consolatus es me.

Muniat crucis tuę signo qđ uidentes potestates aduersę fugiant confusę: & discedant a me. Hęc. n. pro nro populo propheta rogat. Sed & nos precamur dñe: ut crucis tuę signo tutati: atq; eius p̃sidio custoditi: mereamur ab oībus diaboli insidiis liberari: qđ tibi est honor & gloria cum æterno patre & spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

Psalmus cantici. Inter psalmū & canticū qđ interē frequēter dixi. Psalmus ex psalterio dñi: canticū uero ex uoce pfertur. Psalmus pfertur ad manus: hoc est ad opa canticū ad theoriā.

PSALMVS.

LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis.

Non prędixit cuius: & dixit fundamenta eius in mōtibus sanctis. Qui loquitur propheta ē. Chorę quid interpretatur: frequēter dixi caluaria: hoc est filii resurrectionis. Fundamenta eius: siue dei: siue certe ecclesię.

Quę sunt autem fundamenta nisi pater & filius & spiritus sanctus. Hęc ergo fundamenta non sunt in uallibus: sed sunt in montibus & non in montibus quibuscunq;: sed in montibus sanctis. Loquitur paulus: quasi sapiens architectus. Fundamentū posui: hoc est fidē trinitatis. Deniq; dicit: & in alio loco. Expectabā. n. ciuitatē habentem fundamenta: cuius artifex & cōditor deus. Fundamenta eius in mōtibus sanctis. Ideo dixit in mōtibus sanctis: quia sunt & alii montes non sancti. Deniq; dñi in Esaia. Super montē tenebrosū lauate signū: & in alio loco dñi. Quis es tu mons corruptus? Dñi & in Hieremia. Date dño deo uro gloriā. anteq; offendant pedes uři ad montes tenebrosos. Videtis ergo qđ sunt & mōtes tenebrosi. Et dñi nobis a Hieremia: ut demus gloriā deo: anteq; offendant pedes nři ad montes tenebrosos. Si. n. pedes nři impeerint ad illos montes gloriā dño dare non possumus. Fundamēta eius in montibus sanctis. Quos nos possumus dicere fundamenta apostolos. In illis erant fundamenta. Ibi primū posita est fides ecclesię: & ibi fundamēta sunt posita. Et qđ unusq; superedificat fundamēto alius aurū: alius argentū: alius lapides p̃ciosos diligit dñs portas syon super oīa tabernacula iacob. Ista portas diligit quas uidem⁹ corruisse. Ista portas diligit & istam syon diligit: quę arata est sicut ager. Et uide quid dicat.

Diligit dñs portas syon sup oīa tabernacula iacob.

Videte qđ dicat. Super oēs ciuitates iacob hoc ē iudę. Ista tantū diligit ciuitatē. Et quō uidemus alias ex pte stare: & istā p̃uenit⁹ corruisse? Legamus apocalypsin iōānis: legamus & Esaia: ubi edificatur ciuitas Hierusalē. Et duodecim portę ipsius dñi de lapidibus p̃ciosis: & ipsa ciuitas de cælo descendit: & dicuntur muri eius aurei: & dicuntur plateę ei⁹ stratę eē smaragdo: & dñi singulę portę ex singulis lapidibus p̃ciosis. Hęc sūt torę dñi diuitiæ: & hoc diligit dñs qđ & hoīes: phibet nos ab auaritia: & ipse de auaritia ex truit ciuitatē. Ergo diligit dñs portas syon: illas portas duodecim syon. Manifestū est qđ de apostolis scripsit. Sup oīa tabernacula iacob: sup oēs ueteres sanctos. Hoc interim diximus scđm unū tro-pū. Dicamus autē & aliter. Diligit dñs portas syon. Mihi nři portas syon esse uirtutes. Sicut. n. portę mortis sunt uitia atq; peccata: ita portę syon uidētur mihi eē uirtutes. Deniq; dicit in alio loco. Qui exaltas me de portis mortis. Si autē portę mortis peccata sunt: ergo portę Hierusalem uirtutes sunt Super oīa tabernacula iacob. Videte qđ iacob hoc ē uetus populus: non habet fundamētū nec domum fundamenti positam: sed tabernacula quę cito pertranseunt.

Gloriosa dicta sunt de te: ciuitas dei.

Ergo hoc qđ dictum est fundamenta eius in mōtibus sanctis possumus autē & de hoc dicere: gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Quę ē ista ciuitas ubi dicta sunt gloriosa? In oībus prophetis dictū est: de hac ciuitate Esaia dicit. Exurge exurge Hierusalem induere fortitudinem brachii tui. Iterum ipse Esaia. Ego ciuitas firma: ciuitas quę op̃ugnatur. Dicit & David. Fluminis impetus lætificat ciuitatē dei. Et in alio loco. Domine in ciuitate tua imagines eorum dissipabis: Et saluator: gloriosa loquutus est de hac ciuitate. Nō pōt abscondi ciuitas super montē posita.

Quoniam dixit gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: & tamen ipsam ciuitatem ecclesiam intelligimus de gentibus congregatam propterea nunc de uocatione gentium dicitur.

Ademor

CMemor ero raab & babylonis scientia mea. **C**Quicumque peccator est securus sit. Dñs memor fuit raab. Secutum dixisti reuertatur ad dñm. Caterum securitas sine lachrimis: non habet remedium. Memor ero raab. Raab illius meretricis quæ suscepit exploratores Iesu quæ erat in iericho quo uenerat Iesus: & misit duos exploratores. Iericho mundus iste: qui in septem diebus subuertitur uult interficere exploratores. Et cum ille cupiat interficere exploratores: sola meretrix raab suscepit. Et suscepit eos non in inferiori loco: sed in canaculo. Dicamus ergo primum scdm quod uulgo dicitur: Neq; enim debemus & illam interpretationem dimittere. Et suscepit eos non in inferiori loco: sed in canaculo. In domate: hoc ē in sublimitate fidei suæ: & abscondit eos in lino: hoc ē in stupra lini. Hoc interim diximus secundum historiam: & uidetis quomodo de ipsa historia paulatim ad mystica ascendimus sacramenta. Iesus dux qui cum populo eductus fuerat de ægypto: Iesus qui interpretatur saluator moysē mortuo & sepulto in terra moab: in terra arabia. Hoc est lege mortua in euangelium cupit inducere populum suum: & mittit duos exploratores Iericho. Duo exploratores: unum in circuncisionem alium in gentibus: Petrum & Paulum. Iericho quærit eos occidere. Illa eos suscepit meretrix ecclesia de gentibus congregata: Credit in Iesu: & quos uolebat iericho interficere ipsa saluat in domate sua. Et ponit eos in domate sua: in excelsa fide sua. Et abscondit eos in lino calamae. Licet meretrix sit: tamen ponit eos in lino. Linum multo labore & diligentia in candorem uenit. Scitis ipsi: quoniam linum uertitur de terra nascitur: & cum in terra natum fuerit nigrum est: nullam speciem habet nullum usum. Primum ergo tollitur de terra frangitur: deinde torquatur: postea lauatur: deinde tunditur: deinde plectitur: & multa cura & labore uix uenit ad candorem. Ergo hoc dicitur: quod ista quidem meretrix suscepit exploratores in lino suo: ut illi exploratores linum ipsius uerterent in candorem. Quid dicitur? Dat illis consilium: & dicit expectate hic tribus diebus. Non erat una dies non duæ: nisi tres dies. Videte quid dicat. Expectate tribus diebus. Non nominantur tres noctes: sed tres dies: quia illuminatum habebat cor. Et deinde dicit post tres dies: & quid dicit? Nolite inquit ire per campestria: sed in montana consurgite: Ecclesie enim fides non est in uallibus: sed in montibus constituta. Iericho ergo postea subuertitur ab Iesu: & ista sola meretrix reueratur incolumis. Ergo hoc dicit memor ero raab: Raab quid interpretatur? Diximus secundum historiam dicamus & secundum nominis interpretationem. Iuxta anagogen raab dupliciter interpretatur: Aut interpretatur altitudo aut certe interpretatur superbia. Ergo uidete quid dicat. Illa quæ quondam ambulabat in lata & spaciola uia quæ ducit ad mortem. Illa quæ superba erat & habebat impetum ad ruinam postea conuersa est in humilitate. Memor ero raab & babylonis. Babylon interpretatur confusio. Videte quid dicat. Non solum raab memor ero: sed et babylonis. Quæcumq; anima a uitiis peccatisq; confusa est: & babylonis scientis me. Videte quid dicat. Licet aliquis raab fuerit. Licet babylon fuerit: tamen memor ero quicumq; me scierit. Ergo si fuerimus raab & babylon etiam debemus esse securi & dicere deus dixit memor ero raab & babylonis. Sed uidete quid sequitur. Scientiū me. Fuerunt raab & babylon: sed postea conuersi sunt ad me. huc usq; semp enigma loquutus est nunc uero aptius loquitur ad uocationē gentiū. Videte. n. quid dicat.

Ecce alienigenæ & tyrus: & populus ethiopum hi fuerunt illic. **C**Alienigenas uocat: ad distinctionē israhel. Nos enim sumus alienigenæ & tyrus. Tyrus interpretatur tribulatio: hoc est fors: & populus ethiopum niger: & in peccatorum sordibus inuolutus. Et populus ethiopum: Hoc est quod dicitur ethiopia præueniet manus eius deo. Ecce alienigenæ & tyrus: & populus ethiopum. Quod dicitur hoc est. Illi qui añ alieni erant: illi qui añ erant in tribulatione: qui erant positi in corde maris. dicitur enim de tyro tyrus posita in corde maris. Illi igitur qui prius erant in mari & in fluctibus tundeantur: postea inuenti sunt in ecclesia. Et populus ethiopū. Nos quondam ethiopes fuimus: ethiopes uitiis atq; peccatis. Qui quoniam peccato nos nigros fecerant: sed postea audiuitur: lauamini mundi estote: & diximus lauabis me & super niuem dealbabor: nos ergo ethiopes uersi sumus in candorem. Ecce alienigenæ & tyrus: & populus ethiopum hi fuerunt illic. Vbi fuerunt gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei.

Nunquid syon dicet homo & hō natus est in ea. **C**LXX. Interpretes ita transtulerūt quidē: & addiderunt & legunt Et hoc propterea dicunt: qm̄ sequitur: & hō natus est in ea. Sperant ē ita debere dici mater syon dicet homo. Qm̄ filius natus ē: propterea errant in matris uocabulo. Dicamus ergo primum scdm quod uulgo ē. Neq; n. debemus & illam interpretationem dimittere. Dicamus ergo & nos. Mater syon dicet homo: & hō natus est in ea. Isti q nati fuerunt in ecclesia alienigenæ tyrus & populus ethiopū isti sunt q nascuntur in ecclesia credunt in ecclesia: & nascuntur in ecclesia: Nisi. n. baptizati fuerint filii ecclesie non erunt. Isti uero qui baptizati sunt in ecclesia: matrē appellant ecclesiā. Dicamus & scdm hebraicaz ueritatem. Nunquid syon dicet hō: & homo natus est in ea. Qd dicit hoc est: Quis poterit nuntiare syon: quis ei poterit nuntiare hoīum qm̄ homo nascetur in ea & ipse saluabit eā? Hoc est nullus hoīum potest ei nuntiare: quia syon saluetur in hoīe qui in ea nascitur. Et hō natus est in ea. Quis est iste homo: & ipse fundauit eā altissimus. Rūdeant arriani: qm̄ dicunt altissimū solum patrē esse. Ecce hic de filio dī: & ipse fundauit eā altissimus. Non dixit filius dei qui erat in principio apud patrem. Sed quid dixit.

Expositio.

Homo natus est in ea: & ipse fundauit eam altissimus.

Si autem altissimus dicitur: quantomagis uerbum dei?

Dominus narrauit in scripturis populorum: & principum horum qui fuerunt in ea.

Dñs narrauit: qui fuerunt in ea. Nō dixit qui sunt in ea: sed qui fuerunt in ea. Dñs narrabit: & quō narrauit. Non uerbo sed scriptura. In cuius scriptura? In populorum. Non sufficit in populorum: sed et principum dicit. Et quōque principum? Qui sunt in ea. Nō dixit hoc sed q̄ fuerūt i ea. Videte ergo quō scriptura sancta sacramentis plena est. Legimus apostolum paulū: legimus petrum: & legimus illum dicentem. An experimentum eius quæritis qui in me loquitur xps? Et quod paulus loquitur loquitur christus. Qui. n. uos recipit: me recipit. Dñs ergo noster atq; saluator narrat nobis & loquitur in scripturis principum suorum. Dñs narrauit in scripturis populorum in scripturis sanctis. Quæ est scriptura populis omnibus? Hoc est ut omnes intelligant. Quod dicit hoc est. Sic scripserunt apostoli: sic & ipse dominus: hoc est per euangelia sua loquutus est non ut pauci intelligerent sed ut oēs stolidi: sic & ipse dominus: sed non scripsit populis: sed paucis. Vix enim intelligunt tres homines. Plato scripsit in scripturas: sed non scripsit populis: sed paucis. Vix enim intelligunt tres homines. Isti uero hoc est principes ecclesiæ & principes christi non scripserunt paucis: sed uniuerso populo. Et principum: hoc est apostolorum & euangeliorum: horum qui fuerunt in ea. Videte quid dicat. Qui fuerunt non qui sunt: ut exceptis apostolis q̄cunq; aliud postea dicitur abscindatur non habeat postea auctoritatē. Quamuis ergo sanctus sit aliquis post apostolos quāuis disertus sit: non habeat auctoritatem. Qm̄ dñs narrat in scriptura populorum: & principum horum qui fuerunt in ea.

Sicut letantium omnium habitatio est in te.

Propheta loquitur ad ecclesiam: & dicit ei. Sicut letantium omnium: habitatio in te. Quare non dixit letantium oīum habitatio in te: sed dixit sicut letantium oīum? Dicitur in alio psalmo: In cōuertendo dñs captiuitatem syon facti sumus sicut consolati: & non dixit consolati. Sic & in isto loco dicit. Sicut letantium omnium habitatio in te. Hoc totū quare dixit? Quoniam in præsenti sæculo quis aliquis sanctus sit quamuis renuntiet sæculo: non habet perfectam uictoriam. Deniq; dicitur in euangelio. Beati qui lugent qm̄ ipsi consolabuntur. Si autem dictum est beati qui fient quoniam ipsi ridebunt: manifestum est quoniam in præsenti sæculo non est certa lætitia: Ergo lætitia nostra: quæ si lætitia est. Habitatio in te. Videte quid dicat. Ut aliquis nunquam recedat ab ecclesiā. Scire debemus quoniam quod interpretati sumus de ecclesiā: potest intelligi & de aīa nostra. Si. n. syon inter prætatur specula aīa autēz non aliter nisi semper sublimiora considerat. Vera ecclesiā uerum tēplū christi non est: nisi aīa humana. Ecclesiā christi non est alia: nisi aīa credentium in christū. Vos inquit estis templum dei: & spiritus dei habitat in uobis. Fundamenta eius in montibus sanctis: hoc est dei fundamenta non sunt: nisi in montibus sanctis in dogmatibus aīæ credentis. Diligit dominus portas syon. Habet syon nostra plurimas portas: quas si aperuerimus ingreditur ad nos sponsus & dormit nobiscum. Deniq; ipse dicit. Ecce ego sto ante ostium & pulso. Siquis mihi aperuerit: intraabo & cenabo cum ipso. Gloriosa dicta sunt de te: ciuitas dei. Ciuitas non est unum edificium: sed in multis edificiis consistit. Sic & syon nostra. nisi plures uirtutes habuerit: ciuitas dei non erit. Memor ero raab & babylonis scientium me. Illa quæ quondam erat in latitudine peccatorum: ascendit postea in memoriam dei. Nunquid syon dicit homo: & homo natus est in ea? Rem uobis miram loquor: sed ueram. Syon nostra in qua aliquoties alienigenæ sunt & tyrus & ethiopes illa specula illa mœretrix: illa raab: illa babylon: illa quæ diuinauit pedes suos omni transeunti secundum Ezechiel: illa mœretrix si uoluerit uirgo repente efficitur. Virgo fit: & concipit filium dei & generat. A timore tuo domine concepimus: & parturiuimus spiritum salutis fecimus super terram. Videte ergo: quoniam illa mœretrix a deo concepit & parit saluatorem. Spiritum salutis tuæ fecimus super terram. Ergo anima nostra: illa raab: illa mœretrix potest concipere & parere saluatorem. Et homo natus est in ea. Si uolumus quotidie nascitur christus. Per singulas uirtutes nascitur christus. Si enim xps dei uirtus & dei sapiā quicunq; uirtutē facit ueritatē generat. Et ipse fundauit eā altissimus. Ipse qui nascitur in te: ipse fundamentum dat syon tuā. Dominus narrabit i scriptura populorum. Manifestum est: quoniam quod dominus loquitur in scriptura: nulli ita loquitur quomodo syon. Et tamen cum ista fuerint: cum natus fuerit in ea christus non est certa & secunda uictoria: sed semper in periculo sumus. Sic letantium omnium habitatio in te. Qui lætus est: ex ipsa hilaritate securus est. Qui autem securus est cito decipitur. Qui autem insidias reformidat: cito potest euadere præstante domino cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Canticum ps̄ filijs choze: In finē pro malabat ad rñdendum: intellectus hemā ebrate.

Octuagesimus septimus psalmus passionis dominicæ continet sacramenta ea proferens usq; ad consumationem quæ idē dominus passus pro mundi salute ad patrem loquutus est.

Domine deus salutis mee: in die clamaui.

In illa claritate degens

quam semper habui pœnitentiam populis prædicaui.

Et nocte coram te.

Inter tenebras iudeorum.

Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam.

Quam in hoc corpore positus profundo.

Quia

Quia repleta est malis anima mea:
Et vita mea in inferno appropinquauit.
Estimatus sum cum descendentibus in lacum.
Cum non est libertati meae socius in inferno: nec adiutor ad liberandum.
Nemo me in inferno uinxit: sed ego uinctorum catenam propria uirtute laxavi.
Sicut vulnerati dormientes in sepulchris quorum non es memor amplius.
Sicut faciat diuitis saeculi: & in stupris atque obscenitatibus sepulti a te non memoratur: ita & ego a corde raptus sum iudeorum:
A uirtute tua separati.
Cum latronibus & peccatoribus obnoxii:
Ad infernales angustias: in quibus mors sola dominabatur.
In me transierunt ire tue: & omnes fluctus tuos induxisti super me.
Iras macellationes furoris tui quas in gentibus effusus eras super me induxisti qui peccata eorum suscepi. Sicut alibi ait propter peccata populi mei percussisti eum.
Longe fecisti notos meos a me. **A**ngelos uel apostolos: ut nullus praeberet auxilium: nam & ego poteram te rogare pater ut exhiberes mihi plusquam duodecim legiones angelorum: sed silui: ut implerentur scripturae.
Posuerunt me abominationem sibi. **N**on noti sed iudei.
Traditus sum morti: & non egrediebar. **N**on sum disunctus a paterna diuinitate. Sed nec de sepulchro statim prodii: ut dilatio resurrectionis ueritatem ostenderet mortis.
Culi mei languerunt pro inopia. **S**ensus utique tennitate. Cum apostoli relicto eo uel fugerunt uel negauerunt: quia eum resurgere nescierunt: sicut ille dilectus discipulus: nondum enim sciebat scripturas quia oporteret illum a mortuis resurgere.
Eclamanți ad te domine. **D**icens heloi heloi lemazabaatani.
Tota die expandi manus meas. **A**d te extensus in cruce.
Nunquid mortuis facies mirabilia: sunt: sed mihi qui in te uiuo. **N**on illis qui uiuentes mortui
Non aromata medicorum: sed tu pater me suscitans. Neque illi: sed ego tibi confitebor in populis.
Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam: & ueritatem tuam in perditionem.
Non te laudabit sepultus in diuitiis saeculi: neque habitans in perditione peccati.
Nunquid cognoscent in tenebris mirabilia tua: & iustitia tua in terra oblivionis.
Omnis enim qui facit peccatum odit lucem: & a corpore terrenis oppresso uitiis iustitia occultatur
Nam ego ad te domine clamanți. **I**n orationis archano. **E**t mea oratio mea praeniet te.
Quia matutina me resurrectione clarificabis.
Et quid domine repellis orationem meam & auertis faciem tuam a me. **U**t non transeat calix iste:
Pauper sum ego & in laboribus a indigentia mea. **A** tempore carnis assumptae.
Exaltatus autem. **I**n cruce. **H**umiliatus sum. **I**n sepulchro.
Et conturbatus. **I**n morte. **I**n me transierunt ire tue. **T**ransierunt & non possiterunt
Et terrores tui conturbauerunt me. **I**psi quos superius in gentibus effusus praenuntiaui.
Circudederunt me sicut aqua tota die. **I**udei in fluctibus persecutionum.
Circudederunt me simul. **P**harisei cum sacerdotibus pilatus cum principibus & populis
Elongasti a me amicum & proximum. **P**roximus est qui facit misericordiam: qui mecum non est inuentus.
Et notos meos a misericordia. **P**rae confusione passionis: etiam ipsi apostoli.
 elongati sunt a me. Hinc condescendens ad infernum: de manu alligati fortis spolia reportans: praue-
 nit matutina eius operatio patrem: cum mane resurgens apparuit multis. Quae nos supplices de pra-
 camur: ut plebs sua passione a laqueo inferni liberetur: sua fortitudine roboraretur: ac de secundae mortis
 nexibus dignetur absolvere: ut expediti ac liberi: regno eius mereamur adiungi. Ipsi gloria & im-
 perium cum aeterno patre & spiritu sancto in cuncta saecula saeculorum. Amen.
Intellectus ethan ezaite. **O**ctuagesimus octauus psalmus in mul-
 tis uocibus continetur. Habet enim uocem patris ad filium ecclesiae: ipsiusque prophetae: uel aposto-
 lorum. Ex prophetica ergo uoce sic inchoat ad patrem.
Misericordias domini in eternum cantabo. **I**llas misericordias quibus
 hominem peccato mortuum dignatus est uisitare per filium.
A generatione & generatione. **A** uetere in nouo testamento.
Annuntiabo ueritatem tuam. **C**hristum tuum. **I**n ore meo.
In quo confessio fit ad salutem. **Q**uoniam dixisti: in eternum misericordia edificabitur
Semper enim miseratio tua sublimatur & nunquam destruitur. **I**n apostolis praedestinatur. Hinc uox patris.
In cellis preparabitur ueritas tua. **D**octoribus ecclesiae: ut acquisitos per gratiam po-
Disposui testamentum electis meis. **I**uravi David seruo meo. **C**hristo domino: qui ex ge-
 pulos: uel doceant uel informant.

nere David carnē assūpsit. **¶** Et in eternū pparabo semē tuū. **¶** In credētib' ecclesiā
¶ Et edificabo in generatione z generationem sedem tuam.
¶ Ipsam ecclesiā: in qua ceu rex sedebis in æternū. Iterum propheta ait.
¶ Confitebuntur celī mirabilia tua domine: etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.
¶ Apostoli enim p'dicabunt Iesum xpm: & quæ per eum operaris in congregatione sanctorum.
¶ Qm' q's in nubib' equabit' dño. **¶** In pphetis utiq'. **¶** Aut quis similis erit dño i filijs dei
¶ Multi sunt filii dei per adoptionē: sed nullus unigenito filio uero deo potest adsimilari.
¶ Deus q' gloriatur in consilio sanctorū. **¶** Paraclitus. i. q' in congregatione apostolica ador
 nandus erat equalis eē patri ac filio p'dicatur. Nam & dñs Iesus xps cum patre & spū sancto: una sub
 sistit omnipotentia. **¶** Magnus z horrendus: sup oēs qui in circuitu eius sunt.
¶ Qui ei p' innocentia uitæ appropinquare meruerūt. **¶** Dñe deus virtutū: quis similis tibi
¶ Potentia & uirtute. **¶** Potens es dñe: z veritas tua in circuitu tuo.
¶ Hi de quibus ipse qui es ueritas ais. Pater uolo ut ubi ego sum & ipsi sint mecum:
¶ Tu dñaris potestati maris. **¶** Huius sæculi potestatibus.
¶ Adotū aut fluctuū eius tu mitigas. **¶** Tēptationes quas cōmouent seruis tuis.
¶ Tu humiliasti sicut vulneratū superbū. **¶** Diabolū qui clauis crucis tuæ faciatu hu
 miliat' ē in spoliis. **¶** Tu in uirtute brachij tui disperdisti inimicos tuos. **¶** Satellites ei'
¶ Tu sunt celī z tua est terra. **¶** Apostoli uel reliq' sancti qui in terris positi cælestē uitā agūt
¶ Orbē terrarū z plenitudinē eius tu fundasti. **¶** Haud dubium est huius
 mundi plenitudinem a te procreatam. Sed & illam uiuorum terram in qua plenitudo sanctitatis te
 introducente inhabitauit: tu p'parasti electis tuis.
¶ Aquilonē z mare tu creasti. **¶** Aquilo antichristus intelligitur. De quo ait
 deus ad Hieremiam. Ab aquilone pandetur malum super cunctos habitatores terræ:
¶ Thabor z hermon in noīe tño exultabunt tuū brachium cū potentia.
¶ Hermon inquam anathema interpretatur: sicut in quadagesimo primo exposuimus psalmo. Tha
 bor uero ueniens lumen uel ueniat lux. Igitur iste q' uel optatiue uel propheticē aduenire pronun
 tiatur lumen uetus intelligitur testamentū. Ille uero qui anathema. i. perditionē profert: nouū testa
 mentū oñditur: in quo peccata anathematizari iubentur dicente dño. Nisi pñiam egeritis oēs simi
 liter peribitis: Exultant ergo ambo in nomie dñi: cum uel ille lumen mundi uenire uaticinatur: uel
 iste eum in isto mundo iam lucere signis uirtutibusq' demonstrat.
¶ Tuum brachiū cum potentia. **¶** Fortitudo tua: cuncta q' uolueris efficacia p'ualebit.
¶ Firmetur manus tua. **¶** Opera q' facis in mundo. **¶** Et exaltetur dextera tua.
¶ Maiestas tua: uel ecclesia in gentibus acquisita. **¶** Iustitia z iudiciū preparatio sedis tue.
¶ Nisi quis prius iustitiam iudiciumq' fecerit: non potest effici sedes tua. **¶** Vbi enim misericordia
¶ Misericordia z ueritas precedunt faciē tuam. **¶** ac ueritas comitantur: illic & inspectio faciei tuæ conuertitur.
¶ Beatis populus qui scit iubilationē. **¶** Spirituale utiq' iubilationem: per quā mun
 di nequie collidētur: sicut quodā ad iubilationē Iesu & sacerdotū Iericho corruit mūdi figurā tenēs
¶ Dñe in lumine uultus tui ambulabūt. **¶** In illuminatione utiq' spiritus sancti.
¶ Et in noīe tño exultabunt tota die. **¶** In noīe illo nouo quod bñdicitur in terris. i. xpiano.
¶ Et in tua iustitia exaltabuntur. **¶** Sequentes atq' custodientes eam.
¶ Qm' gloria uirtutis eorū tu es. **¶** In te enim gloriantur: & non in alio.
¶ Et in bene placito tuo exaltabitur cornu nrm. **¶** Sicut enim eis beneplacita fue
 runt p'cepta tua: ita tibi beneplacitum est. ut in te exaltetur uirtus eorum.
¶ Quoniam domini est assumptio. **¶** Carnis utiq'. **¶** Et sancti israhel regis nostri.
¶ Ipsi dñi nostri Iesu xpi: qui in ecclesia regnat: Hinc iterum propheta ad patrem loquitur.
¶ Tunc loquutus es in uisione sanctis tuis. **¶** Prophetis reliq'sq' electis: & dixisti.
¶ Posui adiutorium. **¶** Populo scilicet. **¶** In potentem.
¶ Id est sup diabolū: qui opprimeret superbā ei'. **¶** Et exaltavi electum de plebe mea.
¶ Christum dñm. Qui propterea electus de populo dicitur quia carnem assumpsit ex homine.
¶ Inueni David seruum meū. **¶** Inuenit eum: elegit utiq': ut ex eius genere
 equalem deo: sed formam serui accepit. **¶** Oleo sancto meo unxi eum.
¶ Non tristem & corruptum: sed plenum lætitia & sanctitate. **¶** Manus enim mea auxilia
 bitur ei: z brachium meū cōfortabit eū. **¶** In assūpto corpe. **¶** Nihil pficiet inimicus i eo
¶ Diabolus. i. **¶** Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. **¶** Iudas traditor: q' mœri
 to fili' iniquitatis. i. diaboli dñs: q' diabolus intrauit in cor ei' ut traderet xpm. **¶** Et cōcidā a fa
 cie ipsius inimicos ei'. **¶** Iudæos utiq' q' sape a dño cōfusi: tanq' cōcisi gladiis: discedebant a
 cōspectu eius. **¶** Et odientes eū in fugam conuertā. **¶** De demoniis dicit iniq's: q' corā
 eo sepius fugiebant clamantes. Quid uenisti ante tps torquāre nos? Scimus quia tu es filius dei.
¶ Et ueritas

Et veritas mea et misericordia mea cum ipso.
Veritas quia ea quae a me audiuit loquitur. Misericordia qua sanat infirmos: ita mente quam corpore.
Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. **F**ortitudo ecclesiae sanguine suo redempte.
Et ponam in mari manum eius. **O**stendam opera eius mundo.
Et in fluminibus dexteram eius. **S**uper principatus et potestates mundi.
Ipse inuocabit me pater meus es tu: deus meus et susceptor salutis mee.
Sapientius eum inuocasse patrem deum: in euangeliiis legimus: sicut illud est. Pater clarifica me apud te metipsum. & iterum. Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Deum meum. Deum autem uocat: cum dicit. Deus deus meus ut quid me dereliquisti? & multa alia.
Et ego primogenitum ponam illum: excelsum pre regibus terre. **E**st enim dominus iesus primogenitus ex mortuis: sicut ait apostolus. Excelsus factus caelos ascendens: regna mundi cuncta subiiciens.
In eternum seruabo illi misericordiam meam et testamentum meum fidele ipsi.
In ecclesia quam per misericordiam: & testamentum preceptorum suorum redemit. Haec in ea perpetualiter conseruant.
Et ponam in seculum seculi semen eius: et thronum eius sicut dies celi. **C**ongregatio sanctorum quam in ecclesia est in quam deus tamquam in throno resedit: sicut sol fulgebit in regno patris.
Si dereliquerint filii eius legem meam: et in iudiciis meis non ambulauerint. Si iustitias meas prophanauerint: et mandata mea non custodierint. Visitabo in uirga iniquitates eorum: et in nerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea. Neque prophanabo testamentum eius: et quae procedunt de labiis meis non faciam irrita.
Quod derelictores legis: iudiciorum oblitores: prophanatores iustificationum mandatorumque transgressores in uirga id est in disciplina dei corripiantur: misericordia diuina non auferatur. illud ostenditur: ut nullus sine spe recuperationis ab ecclesia arceatur: quia sicut seueritas diuina terret arguente iustitia: ita pietas reparat moderante clementia.
Semel turani in sancto meo. **I**n homine illo domino. **S**i dauid mentiar.
Nullo enim mandato circumscribitur deus: sicut ante euangelista iota unum aut unus apex non praeteribit ex lege donec omnia fiant. **S**emen eius in eternum manebit.
Populus acquisitus. **E**t thronus eius sicut sol in conspectu meo.
Ipsa ecclesia in claritate futurae beatitudinis permanere iterum atque iterum promittit.
Et sicut luna perfecta in eternum.
Tota lucida: tota perfecta: nil obscuritatis continens in se. **E**t testis in celo fidelis.
Ipse christus dominus qui fidele testimonium reddidit de opere patris in mundo: in caelis est euohendus. Hinc ad patrem uox apostolica.
Tu vero repulisti et desperisti.
Quia reparamur a rege nostro dum patitur. **D**istulisti christum tuum.
Tradendo eum inimicis. **E**uerdisti testamentum serui tui.
Per quod promiserat nos secum regnare. **P**rophanasti in terra sanctuarium eius.
Promiseras enim quod non dares sanctum tuum uidere corruptionem: & nunc iam sepulchro tegitur.
Destruxisti omnes sepes eius. **V**erba legis & prophetarum: in quibus retinebatur.
Posuisti firmamentum eius in formidinem. **N**os qui eum habebamus cum doceret turbas.
Diripuerunt eum omnes transeuntes uiam. **T**ransiit enim illud quod dixit: ego sum uia & ueritas & uita: cum uel uestimenta eius diuidunt: uel corpus clauis & mucrone confodiunt. Factus est opprobrium uicinis suis: iudaeis ac principibus sacerdotum: qui dicebant. Vha quod destruebas templum dei: & post triduum reaedificas illud. Descende de cruce.
Exaltasti dexteram depzimentum enim.
Cum humilias eum in mortem. **L**etificasti omnes inimicos eius.
Pilatus cum gentibus & iudaeis. **A**uertisti adiutorium gladii eius.
Cum non proficit iudaeis sermo praedicationis illius. **E**t non es auxiliatus ei in bello.
In conflictu utique passionis. **D**estruxisti eum ab emundatione.
Si enim illigata fuisset munditia eius: non utique uestimenta eius nostra facinora inquinassent: sicut ipse ait. Aspersus est sanguis eorum super uestimenta mea: & omnia indumenta mea inquinavi. Nam & iter iniquos deputat: & cum latronibus crucifixus est. **E**t sedem eius in terra collisisti.
Sanctorum animas super quas quiescebat: quae conturbabantur de obitu eius.
Adinorasti dies temporis eius.
Dies illi sunt diminuti: ut uelocius remearet ad patrem. **P**erfudisti eum confusione.
Confusione utique mortis. Haec dicebant apostoli: ignorantes eum a mortuis debere resurgere. Quod at hoc nescirent euangelista commemorat. Nam dilecto discipulo ait. Non dum enim sciebat scripturas: quia oporteret illum a mortuis resurgere. Et petro quasi deliramenta uisa sunt uerba resurrectionis huius. Thomas autem ait. Nisi uidero non credam. Ideo ergo talia loquebantur apostoli: quasi exprobrantes patri: quia ignorabant eum ab inferno redire. His igitur succedens ecclesia dicit.
Asq; quo deus irasceris in fine: exardescet sicut ignis ira tua. **Q**uadiu irasceris: ut eum a morte non reuoces. Memorare domine: quod sit substantia mea. nulla mihi est uitae substantia: nisi in eum quem postolor reuertere. **N**unquid enim vane constituisti omnes filios hominum.

Si enim illos non uana sed ueraciter in spe resurrectionis constituisti: quanto magis filium tuum debes resuscitare?

Quis est homo qui uiuet & non videbit mortem? Aut quis eruet animam suam de manu inferi?

Scio quia nullus homo carne euadit mortem, neque animam suam seruabit ab inferis. Sed noui quia deus sub uelamento carnis latebat absconditus: quem mors & infernus non debeant retinere.

Abi sunt misericordie tue antiquae domine: sicut iurasti dauid in ueritate tua.

Si hic non resuscitatur?

Ademor esto opprobrii seruatorum tuorum.

Qui eum expectant.

Quod continui in sinu meo multarum gentium.

Quos congregaui tamquam in sinu in una domo credulitatis.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine.

Iudaei: pharisei: saducaeique.

Quod exprobrauerunt commutationem christi tui.

Cum se ab his commutans ad gentes diceret. Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta:

Benedictus dominus in eternum fiat fiat.

Oratio moysi hominis dei.

PSALMVS. LXXXIX.

Quatuor sunt psalmi: qui oratione praeuocantur. Sextus decimus: & qui post eum sequitur & octuagesimus nonus: & centesimus primus. In centesimo primo dicitur: oratio pauperis: cum anxius fuerit & in conspectu dei fuderit orationem suam. Ista oratio moysi hominis dei. Legimus canticum moysi: quod in exodo eo tempore quando populus mare transiit rubrum: & demerso pharaone & omni eius exercitu: maria cecinit & moyses. Deinde legimus & in deuteronomio: quoniam canticum illud scripserat in deuteronomio. Si igitur psalmi isti & cantica ista moysi sunt: quare in propriis uoluminibus non habentur? Diximus ergo quomodo ceterisimus primus psalmus inscribitur oratio pauperis: & alius est qui inscribitur de ipso: & ille pauper qui pro nobis deprecatur dominus est: qui cum diues esset pauper factus est propter nos: & cetera. Sic & hic moyses: quoniam a principio generis humani historiam ipse scripsit: ipse enim scripsit quomodo caelum & terra facta sint: quomodo & homo factus sit de conditione hominis. Et iste psalmus de conditione hominis loquitur: qui sit homo & quare natus sit. Qui ergo in genesi scripsit de hominum conditione ipse & nunc inducitur a spiritu sancto disputare quid sit homo.

Domine refugium factus es nobis: in generationem & generationem. **Q**ui refugium quaerit: aut ab aestu nimio perit & calore: aut bestia illum persequitur: aut hostes illum persequuntur ut interficiant. Et nos igitur in aestu sumus istius saeculi: & nos bestia persequitur: de qua dicimus. Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. & nos hostes persequuntur: propterea subter alas tuas refugimus. In generationem & generationem. Et in praeterito: & in praesenti & in futuro. Aliter. In generationem & generationem. Et in ueteri populo iudeorum: & in nostro christianorum.

Priusquam montes fierent & formaretur terra & orbis. **S**ubripit in hoc loco heresis. Si refugium factus es nobis ante quam montes fierent & formaretur orbis: ergo anima erat & antequam fieret orbis. Quid enim dicit scriptura? Domine refugium factus es nobis. In generationem & generationem. A principio mundi: ante principium mundi. Hoc illi dicunt: & ne putes me inquit dicere priusquam montes fierent & formaretur terra & orbis: tu inquit factus es nobis. Si autem refugium nostrum fuit antequam orbis fieret: ergo ante animam fuerunt quam mundus fieret. Male distinguis heresis. Quare caluniam facis spiritui sancto? Sic loquere quomodo spiritus sanctus loquutus est. Sic ergo legendum est. Domine refugium factus es nobis: in generationem & generationem. Et hucusque distinctio. Rursum aliud principium. Priusquam montes fierent & formaretur terra & orbis.

A seculo & usque in seculum tu es deus.

Tu es sepius: tu es aeternus: & dixisti conuertimini filii hominum. O domine ut hoc audeam petere ut dicam?

Ne auertas hominem in humilitatem.

Tu nobis dedisti fiduciam dicens. Reuertimini ad me filii reuertentes: & ego sanabo contritiones uestras.

Et dixisti conuertimini filii hominum.

Quoniam mille anni ante oculos tuos: tamquam dies una quae praeteriit noctes.

Ne auertas hominem in humilitatem.

Et custodia in nocte. Debemus & secundum historiam scire. Nox in quatuor uigilias diuiditur. Denique & in euangelium dicitur in quarta autem uigilia. Vna ergo uigilia: tres horae sunt. Nox ergo diuiditur in quattuor uigilias. Denique milites quattuor astationes habent. Quando uigilant & excubant & seruiunt. Videte ergo quid dicat. Omnis nostra aeternitas: Adā ille propagator noster qui uixit nongentis triginta annis: etiam ille matusalem qui uixit nongentis sexaginta quinque annis: fac quod uixerit ille ad comparisonem aeternitatis tuae. Quod grade fuerit breue est. Quid enim potest grade esse quod fine habet? Mille anni nostri antequam offenderem: una dies apud te erat. Quid dico una dies? Vna uigilia. Vide quid dicat. Dignatus es pro nostra salute descendere: sudisti pro nobis sanguinem: ne patiaris perire nos & mori in humilitate. Ipse dixisti. Cum exaltatus fuero: omnia traham ad me: Exaltatus es:

tatus es: & exaltasti nos. Noli derelinquere ut contrahamur.

Mane sicut herba transeat: mane floreat & pertranseat. uespere decidat iduret & arescat.

O mysteria scripturarum. Mane sicut herba transeat. Loquitur dominus noster atq; saluator i euāgelio de foeno quod in una die oritur & una die arescit. Quomodo herba quæ uiret & floret mane uidetur quasi flos esse & uirens: ceterum sol cum uenerit & texerit illud ad uesperam quasi demarcescet & decidet: sic & omnis uita nostra quasi flos uidetur esse cum uiret: & arescit. Videte ante decem annos adolescentulum. Nihil illo pulchrius: huc illucq; currebat. Si eum nunc aspexeris: uidetur in senectute quasi mortuus licet uiuat. Senectute tamen adolescentia perit. Mane sicut herba transeat: hoc est iuuentus nostra. Ipsum est enim mane sicut herba transeat: mane floreat & transeat. Florem i adolescentia: arescimus in senectute. Vespera decidat induret & arescat.

Quia defecimus in ira tua: & in furore tuo turbati sumus.

Nongentis triginta annis antea uiuebamur: usq; ad mille fere ueneramus. Ecce in breuem uitam: uita nostra contracta est.

Posuiisti iniquitates nostras in conspectu tuo.

Nihil te celat: hoc ē p̄ta n̄ra: nec nox celat: nec inuoluit tenebræ. Omnia apud te lucent.

Seculum nostrum in illuminatione uultus tui.

Meli⁹ habetur in hebraico. Vita nostra in illuminatione uultus tui. Quicquid agimus: quicquid in secreto nos facere putamus: patet in oculis tuis.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt.

Cucurrit ætas: & dum ignoramus graniter perimus. Et hoc ipsum qd loquimur de morte est: & non intelligimus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur.

Videte quid dicat. Quomodo aranea quasi mittit fila: & huc illucq; discursit & textit tota die: & labor quidem grandis est sed effectus nullus est. sic & uita hominum huc illucq; discursit. Possessiones quærimus: diuitias apparamus: procreamus filios: laboramus: in regna sustollimur: & omnia facimus. & non intelligimus quia araneæ telam texim⁹.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis.

Vbi sunt mille anni? In septuaginta annis contracti sumus. Si autem multum octoginta. Si autem plus uixerimus: iam non est uita sed mors.

Si autem in potentatibus octoginta anni.

Quem enim inuenias octogenarium eē & sanū? Dicit & græca sententia. Senectus ipsa morbus est.

Et amplius eorum labor & dolor.

Quicquid plus fuerit: non est uita sed dolor. Hoc interim diximus secundum hystoriam, ceterum dicamus secundum anagogen.

Et omnis quidem psalmus recipit tropologiam: & poteram nunc per singulos uersiculos currere:

& spiritualem intelligentiam in singulis dicere. sed hora excludimur. Vno tamē uersiculo quasi gustum nobis do spiritualis intelligentiæ: ut quicquid hic tacuero putetis hic dictum esse. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. Septuaginta anni. septem decades sunt: & octoginta anni octo decades sunt. Videte ergo quomodo septimus & octauus numerus prædicatur. Et quomodo diximus tu refugium factus es nobis in generationem & generationem & in ueteri & in nouo testamento: propterea nunc & septimum & octauum numerum ponit. Hoc dicit in ecclesiastæ. Da partem septem: & da partem octo. Propterea & quindecim sunt graduum palmi: hoc est septem & octo: quindecim pariter nos ducunt ad regna celorum. Deniq; postquam septimus graduum psalmus expletus est: quid dicitur in scriptura ipsius psalmi? Psalmus inquit salomonis: qui extruxerat ueterem domum. Et quid dicit? Nisi dominus ædificauerit domum: in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Quid ergo dicit ipse salomon: qui præscribitur in ipso titulo? Ego ædificaui templū sed nisi octauus numerus ædificauerit: in uanum est domus ædificata. Legimus & in euangelio secundum matheum. Beati pauperes: beati mites: beati esurientes & sitientes: & cætera: & sūt octo beatitudines. Ergo dominus noster octonario numero conclusit euangelium. Deniq; nusquam inuenimus octo pariter beatitudines: nisi in euangelio. Octonario numero. hoc est in die resurrectionis. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. Vultis ostendam uobis interim qd septimus & octauus numerus continent plurima sacramenta? Legamus ezechiel: & in una porta dicitur. Et ingrediatur inquit per portam orientis in templum quod ædificatur. In ezechiel in extrema parte. Et ascendet inquit sacerdos primū. per septem & octo gradus. Et fieri poterat: ut in ea porta & septem essent gradus & octo. Sed uidete quid dicit. Orientalis porta unde lumen uenit: dominus noster est atq; saluator. Vna quidem porta est: & nemo ingreditur in eam nisi sacerdos magnus. Et quid dicitur ibi? Porta hæc semper clausa erit. Non autem aperitur nisi sacerdoti. Sic igitur & nouum & uetus testamentum semper clausum fuit. Non est apertum nisi saluatori. Iste est enim qui habet clauem: qui aperit & nemo claudit: qui claudit & nemo aperit. Vna ergo porta habet septem & octo gradus. Et in ueteri quidem testamento sacramenta sunt euangelica: & in nouo testamento sacramenta sunt legis. Audite maiora mysteria. Eo tempore qn salomon hoc ē pacific⁹ n̄ q dicit pacē meā do uobis pacē meā relinquo uobis. ipse ē. n̄ pax n̄ra: & pax q exupat oēs sensus ipse ædificauit tēplū deo. Et uide ibi scriptura quid dicat. Et erant inquit latomorum septuaginta milia. & eorum qui portabant octoginta milia. Videte numerum. Latom⁹ qui lapides cadunt qui quasi fundamenta ædificiorum præparant: qui lapides ad ædificandum in templo dei de terra

tollunt: in septimo numero ponuntur in prophetis in patriarchis. Illi enim humanum genus quasi de terra eicientes in templo domini preparauerunt. Isti uero hoc est octoginta milia: apostolica predicatio & euangelica: isti qui cum deo saluatore & ipso salomone graua in gentium peccata portabant. Hucusque uidetur finitum esse mysterium. Audite maiora mysteria. Et qui praeerant inquit istis operibus & templo: tria milia erant. Non possunt esse maiores: & qui prae sunt operibus nisi illi qui praedicant trinitatem. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. Multa sunt quae dicantur: sed hora excludimur.

Dexteram tuam notam fac: & compeditos corde in sapientia. **I**n quibusdam codicibus dicitur eruditus. Aliud est eruditus: aliud compeditus significat. Quid ergo dicit? Dexteram tuam notam fac. Quid tam diu dexteram tuam contrahis? Deus quare auertis manum tuam in sinum tuum in alio psalmo dicitur. Quid dicitur? Hoc est in egritudine positi sumus: in peccatis iacemus: mitte dexteram tuam & eleua nos. Quare tam diu dexteram tuam habes in sinum tuum? Eructet cor tuum uerbum bonum: mitte dexteram tuam & libera nos. Notum nobis fac mysterium: quod absconditum fuit a generationibus. Dexteram tuam notam fac. Quid subripis Arri? Non dixit dexteram tuam notam fac. Deus enim sine dextera sua nunquam fuit. Sed quid dixit? Dexteram tuam quae semper fuit: & in sinu tuo fuit: notam fac: quoniam illum permanentem in deitate sua nosse non possumus: assumat hominem: & sic intelligamus eum. Dexteram tuam sic notam fac: & compeditos corde in sapientia: & eos qui sapientiae habent compedes: hoc est qui compediti sunt in corde per sapientiam tuam. Non uobis sit molestum quia obscurus est locus. Prophetae hebebant sapientiam: sed ipsa sapientia compediebat eos: non poterant uolare sine christo. Videte ergo quid dicat. Mitte dexteram tuam: hoc est filium tuum. Notum nobis illum fac: ut & prophetae qui quasi prophetae uerunt umbram: incipiant dominum manifestius praedicare.

Conuertere domine usquequo. **M**ultum peccauimus: auertis faciem tuam: non sunt digna peccata nostra tuis uideri oculis. Propterea deprecamur: conuertere domine usquequo. Ecce iam tanta fluxerunt saecula: semper te prophetae uenturum praedicauerunt gentibus: & adhuc non uenisti: & dirige filios hominum. Qui prauus sumus a te dirigamur. & dirige filios hominum. Propterea eos dirige quasi filios hominum. Si enim essent filii tui: directi essent. Tu enim dixisti. Ego dixi dii estis & filii excelsi omnes uos aut ut homines moriemini: & quasi unus de principibus cadetis & in alio loco. Non permanebit spiritus meus in hominibus istis: quia caro sunt. Quoniam homines sunt: propterea carosunt. Ergo quia filii hominum: & perdidimus esse filii dei: & prauus facti sumus: propterea dirige nos ut rursum tui efficiamur filii.

Et sit splendor domini dei nostri super nos.

Dicit & apostolus ad hebreos: quoniam dominus atque saluator splendor sit gloriae patris: & sit splendor domini dei nostri super nos. Hoc est quod dicitur & in alio loco. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Signum crucis: uexillum nostrum est. Haec inter de psalterio diximus: & ut aeterno diutius quam debueramus imorati sumus. Intelligimus nos multo plura dixisse quam debemus dicere: sed non possumus domini nostri uerba reticere: non possumus inchoatum psalmum relinquere. Non est multum quicunque prodest animae: nihil satis est quod bonum est: si tamen bonum: Rogemus igitur dominum nostrum saluatorem ut splendor eius luceat in cordibus nostris: ut eiciat omnes tenebras nostras: cogitationes tenebrosas & omnium peccatorum propellat de cordibus nostris: ut illuminet nostras tenebras: ut fugiant tenebrae: & habitet splendor in cordibus nostris. Templum domini & tabernaculum & sancta sanctorum semper lucernam habebant ardentem semper superlucebat lucerna in templo domini. Si enim extincta fuerit lucerna: dominus in tenebris non habitat. Dicamus igitur & nos. Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine: cui sit gloria in saecula saeculorum amen.

PSALMVS.

XC.

Iste psalmus non habet titulum eo quod de capite uel membris cantatur. Caput in caelo: membra in terra. Et proprie intelligitur de ieiunio: & illa temptatione heremi. Praeuidet propheta quod uenturus erat christus in carne: ut temptaretur a diabolo.

Qui habitat in adiutorio altissimi.

Adiutorium interpretatur ezras. Denique bohtoc: ezras propheta dicitur. Iste est qui reduxit populum de captiuitate babiloniae: & induxit in terram repromissionis. Qui ergo habitat in ezras: qui habitat in iesu. In terim secundum tropologiam. Qui sibi edificauit domum sine manibus. iuxta apostolum illam domum quam edificauerat dominus etiam obstetricibus in aegypto.

In protectione dei celi commorabitur. Dicit domino susceptor meus: & refugium meum deus meus.

Multi enim me persequuntur hostes: propterea tu es refugium meum deus meus.

Sperabo in domino: quoniam ipse liberabit me de laqueo uenantium.

Non dixit spero: sed sperabo. Quoad enim peccamus: non speramus. Si peccare desierim? speramus. Quia ipse liberauit me de laqueo uenantium. Multi sunt uenatores in isto mundo: qui animam nostram uenari conantur. Denique & neroth ille gigas: magnus in conspectu dei uenator fuit: & esau uenator erat quoniam

quoniam peccator erat. & poenitus non inuenimus in scripturis sanctis factū aliquē uenatorē. Pisca-
tores inuenimus sanctos. Quoniam ipse liberauit me de laqueo uenatiū. Aia nostra sicut passer erepta
est de laqueo uenantium. laqueus contritus est & nos liberati sumus. q̄s est iste laqueus qui contrit⁹ ē?
Dñs inquit cōtereat sathanan sub pedib⁹ nostris uelociter. & apostol⁹ dicit. Vt liberemini a laqueo
diaboli. Vides ergo quoniam iste uenator est: qui animas nostras uenari cupit ad perditionem?
Multos hēt diabol⁹ laqueos: & diuersos hēt laq̄os. Auaritia: ira diaboli laqueus est.

Et a verbo aspero.

Quādiu in scititate sum⁹: aia nra tranquilla est. Quando uero
de peccatis cogitare cōperit anima nostra turbatur: & quasi quibusdam fluctibus concutitur.

Scapulis suis obūbrabit tibi.

Sed hęc secundum illud deute
ronomii. Dominus quasi pullos suos alis suis protegit nos: quasi aquila. Dicit enim ibi: quasi aq̄i-
la protegere pullos suos. Licet ergo possimus dicere hoc quod deus quasi pater nos protegit: & q̄si
gallina protegit pullos suos ne rapiantur ab accipitre: tamen & aliud possumus dicere. Scapulis su-
is obumbrabit tibi. Exaltabitur ī cruce: extendet manus & proteget nos.

Et sub pēnis eius sperabis.

Aspiciens iquit man⁹ ei⁹ crucifixas: & si te serpens momor-
derit sanaberis. Licet abules in deserto istius sæculi si te percusserit scorpioni regulus: si aspis: si cæte-
ra uenenata animalia securus esto de sanitate. Serpens in heremo suspensus est.

Sento circūdabit te ueritas eius.

Scutum nostrum rotundum est
hoc est ex omni parte nos sapit. Non solum scutum est. sed & murus. Domine ut scuto bonæ uolū-
tatis tuæ coronasti nos: Aliquid de scuto coronat. Videte quid dicat. Domine ut scuto bone uolū-
tatis tuæ coronasti nos. Quid dicis? Protegis nos & facies uicere: & post uictoriam coronabis. Scu-
to circūdabit te ueritas eius. Quoniam dixerat a uerbo aspero: & uerbū asperū possum⁹ itelligere &
hereticorum & philosophorum & iudæorum. & hoc quasi uerbū asperum: nō est uerū sed mēdax ē
Propterea enim turbidum est: quia mendax est. Propterea turbidum est: quia conturbat animas no-
stras per mendacium suum. Dominus ergo qui ueritas est: & dicit ego sum ueritas: scuto circūda-
bit nos ueritas eius: ne ardentibus sagittis diaboli percutiamur. Propterea xps qui est ueritas suppo-
nit scutum suum: ut scuto ueritatis superet mendacium. Non timebis a timore nocturno. Diabolus
enim semper in tenebris est: ut percutiat inquit in occultis innocentem. Vides ergo qd q̄ simplex ē
innocens est: & semper in occultis percutitur.

Non timebis a timore nocturno.

Quod dicit hoc est. Licet in errore fueris quæ
nox est: tamen non timebis quia habes scutum ueritatis.

A sagitta volante in die.

Sagitta uolans diaboli uidetur mihi sermo esse heretico-
rum & philosophorum. Et isti enim lucem scientiæ promittunt: & dicunt se habere diē: & nō pos-
sunt decipere nisi lucem promiserint. Verum lux ista quā promittunt de ardentibus sagittis est. Et
propterea dicitur. A sagitta volante in die.

A negotio perambulante in tenebris.

Sagitta quidem uolat quasi in diē: sed negotium est perambulans in tenebris.

Ab incurſu ⁊ demonio meridiano.

Melius est dicere græce symptosis. Dicitur autē
euentus: hoc est quando non speram⁹: & aliquid noui euenit. Aut symptoma dicit⁹: qñ simul mul-
ti cadunt. Videte ergo quid dicat. Licet plures indocti fuerint: tamen tu qui sanctus es non induca-
ris. Do exemplū: ut simpliciores possint itelligere quod dicitur. Si fueris in ciuitate monachus so-
lus: & cōperis deambulare: & audieris clamorem in circo: & aliquis tibi dixerit ueni & expecta: cir-
cus est: & cōperis & tu dicere non licet: non possum ire: si ille tibi ostenderit infinita hominum mī-
lia: & dixerit tibi ducenta hominum milia ibi sunt: ergo illi omnes perituri sunt: & tu solus saluus
eris: tu debes itelligere quia symptoma diaboli est: hoc est scire debes quia plures cadunt. Et demo-
nio meridiano. Dicunt quidem multi quia sunt demones & meridiani: & hoc uulgo dicitur. Cæte-
rum ego dico simpliciter: quoniam demonium eo tempore potestatem habet in nos quando pec-
camus. Siue mane peccauerimus demon ingreditur in nobis: siue nespere siue nocte: quacūq; pec-
cauerimus hora demon ingreditur in nobis. Videtis ergo quod friuolum est quod uulgo dicitur.
Quid ergo dicit: a demonio meridiano? Quoniam abraham angelos suscepit in meridie: & ioseph
fratres suos ad prandium inuitauerat in meridie. Sancti enim erant & abraham & ioseph: & propte-
rea conuiuium eorum in clara luce erat & sole perfecto. Propterea pascunt in meridie. & ego si ple-
nam habuero scientiam scripturarum. licet hora tertia sit: tamen pascō uos ī meridie. Deniq; & sp̄s
sa in cantico canticorum dicit. Vbi pascis inquit? Vbi cubas? In meridie. Videtis quoniam sponsus
non pascitur Non recumbit in hora tertia: sed in meridie. Vbi pascis: ubi cubas: ubi te inuenio? Vbi
delictis frueris: ubi te possum inuenire o sponsa meus? Vis me inuenire? In meridie: in scientia per-
fecta: in bonis operibus: in claro lumine. Quoniam ergo habemus nos meridiem: propterea etiam
diabolus transformatur in angelum lucis: & ipse simulat habere se lucem: habere se meridiē. Quan-
do heretici quasi mysteria aliqua promittunt: quando regna cælorum: quando continentiam: quā-
do ieiunia: quando sanitatem: quando renuntiationem sæculi. promittunt meridiē. Sed qm̄ nō est
xpi lumē: nō ē meridies. sed demoniū meridianū.

Cadent a latere tuo mille: ⁊ decem mī-
lia a dextris tuis. **Singula uerba scripturæ.** singula sacramēta sūt. Ista uerba q̄ rustica pu-

tantur a sæculi hominibus plena sunt sacramentis. Habemus enim thesaurum istum in uasis fictilibus. Thesaurum sensum diuinum habemus in uerbis uilissimis. Cadent a latere tuo mille & decem milia a dextris tuis. Ex latere cuius? Ab eo cui dictum fuerat: scuto circūdabit te ueritas ei? non timebis a timore nocturno. Quis ē iste de quo supradictum ē: qui habitat in adiutorio altissimi: in protectione dei cæli cōmorabitur? Ab eo ergo q̄ habitat in adiutorio dñi cadent a latere eius mille & decem milia a dextris eius. Dexterā sancti dicitur: sinistra nō dicitur sed latus. Vide enim qd̄ dicit. & decem milia a dextris tuis. & quō dixerat: cadent a latere tuo mille? Quādo enim dextera dicitur & sinistra nō nominatur: pro sinistra latus nōiatur. Non enim poterat iustū eē: ut iustus haberet sinistram. Qui te inquit pcusserit in dexterā maxillā: præbe ei & alterā. Non dixit & sinistram: nō enī ē sinistra quæ p̄betur: sed dextera: & altera. Ergo simpliciter dico: qm̄ iustus duas dexterās habet. Deniq; & ille aīoth qui scribitur in iudicum libro: propterea duas dexterās habere dicitur: quia iustus erat: & interfecit illum pinguissimum regē. Cadent a latere tuo mille & decē milia a dextris tuis. Plures sunt qui insidiantur dextera nostrā: & nō sūt plures qui insidiātur sinistra. Propterea a latere mille cadent: & a dextris decē milia. Vbi enī maior pugna: maior uictoria. Pauci insidiantur lateri: plures insidiātur dextera.

Angelis suis mādauit de te: ut custodiāt te in oībus vijs tuis. Istum locū diabolus super domino interpretatus ē. Eo enī tēpore quo tēptauit dominum: si inquit filius dei es: mitte te deorsum. Scriptum est enim de te: quod angelis suis mandauit de te ut custodiant te in omnibus uis tuis.

In manibus portabunt te ne forte offendas ad lapidē pedem tuum.

Diabolus nihil āplius dixit nisi hoc: q̄ angelis suis mādauit de te: ut i manib⁹ portēt te: ne forte ad lapidē offendas pedē tuum. Mediā partē dimisit. Hic enim dicitur qm̄ angelis suis mandauit de te: ut custodiāt te in oībus uis tuis. Hoc nō dixit ut custodiāt te: sciebat enī cōtra se esse. Poterat enī dñs ei respondere. Si custodit me dñs in oībus uis: ergo & a te custodior. Tacuit ergo qd̄ sciebat: cōtra se esse: & posuit qd̄ pro se erat. Vere diabolus quasi diabolus interpretatur de saluatore: qd̄ nō ē de saluatore. Si enī de saluatore ē: totus psalmus sicut interpretaris o diabole & de ipso ē. Quod dī.

Protegam enim quia cognouit nomen meum. Hoc est. Ego pater protegam filium meum. Si sic interpretatur diabolus: quomodo tu intelligis: uideamus si stet sensus. Protegam eum quia cognouit nomen meum. hoc est ego pater filium meum.

Clamanit ad me & erandiam eum.

Hoc est in die crucis.

Cū ipso sū i tribulatione: eripiā eū & gl̄ificabo eū. Hoc est eum faciā resurgere.

Longitudine dierum replebo eum.

Hoc est in æternum uiuet. Et hoc itelligam⁹ de filio dei: longitudine dieꝝ replebo eum. Hoc quod sequitur quomodo stat in saluatore.

Et ostēdā illi salutare meū. Salutare dei: fili⁹ dei ē. Si ergo de filio dicitur: quō pōt stare: quia salutare dei filius dei est? Vides ergo qm̄ male interpretatus es o diabole. Sed fac ut sic interpretetur ut dicis. Dixisti qm̄ angelis suis mandauit de te: ut in manibus portent te ne forte offendas ad lapidē pedem tuum. Dic qd̄ sequitur. Quid taces?

Super aspidē & basiliscū ambulabit & conculcabit leonem & draconem.

Christus dominus noster: qui uiuit & regnat in sæcula sæculorum amen.

PSALMVS.

XCI.

Onagesimus primus psalmus hoc titulo prænotatur. Psalmus cantici in die sabbati. Non potest diē sabbati agere: nisi qui sex dies trāsierit. Sex dieb⁹ laboram⁹: i septiā die requiescimus. Ergo dñō cātare nō possum⁹: nisi i die sabbati. Quādiu opa istius mūdi facim⁹ hoc ē sex dieb⁹: dñō cātare nō possum⁹. Deniq; dī i leuitico. Nō facietis in die sabbati oē op⁹ seruile. Quicūq; ergo i sabbato ē: & in requie dñi opus seruire facere nō debet: hoc ē qd̄ ad mūdū istū pertinet: sed illud debet opus facere qd̄ ad sabbatū pertinet. Vultis scire qm̄ in sabbato operatur sacerdotes in templo domini? Non licet in sabbato cuiūq; ligna cedere. Deniq; unus qui inuenit ē in heremo: lapidatus est & occisus. Deinde non licet ignem succendere: non licet etiam aliqd̄ operis facere. Videtis autem: quoniam omnia hæc quæ in mundo alicui facere non licet in sabbato: sacerdotibus solis licet. Nam & ligna cādunt: & ignem supponunt: & alia faciunt ministeria & hostias immolant. Hoc totum: quare dixi? Vt ostenderem scriptum esse in lege debere nos cessare etiam in die sabbati ab operibus mundi: & ea facere quæ ad deum pertinent. Psalmus igitur cantici est in die sabbati: quando non operamur mundo & operamur deo. Videamus quid nobis sit cantandū in sabbato quando a mundi cessamus operibus.

Non est confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime.

Non dixit bonum est psallere: & postea confiteri. sed uide ordinem. Bonum est confiteri: & bonum est psallere. Primum age pœnitentiam: & lachrimis dele peccata: & postea cantare domino bonum est. Et confitemini domino: non hominibus sed deo. Illi cōfiteri peccata: qui sanare potest. Et psallere nomini tuo altissime.

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam: & veritatem tuam per noctem.

Diligenter itelligite qd̄ dicitur. Ad annūtiādū mane misericordiam tuā: & ueritatem tuā per noctem. Singuli

Et. Singuli uersiculi ad singulos referuntur. Bonū ē cōfiteri dñō: ad annūtiādū mane misericordias tuā. Si cōfiteris dñō: annūtiās mane misericordias dñi. Et psallere nomini tuo altissime. Istū uersiculū refer ad hūc q̄ sequitur. Et ueritatē tuā per noctē. Quādo enī cōfitemur dñō: speramus misericordiā. Quando uero psallimus: opamur uirtutes. Ad annūtiādū mane misericordiā tuā. Vbi sunt q̄ secūdu litterā scripturas intelligunt? Media die misericordiā dei annūtiare non possumus. & certe annūtiādū mane misericordiam tuā? Quod dicit hoc est. Nō possum⁹ cōfiteri dñō & misericordiam eius cōsequi: nisi cōeperit i corde nostro clarū lumē lucere. Nisi p̄cesserint tenebræ & manifestū fuerit: misericordiā dñi consequi nō possumus. Tūc aut annūtiās misericordias dñi: cū sol iustitiæ ort⁹ in corde tuo fuerit: & ueritatē tuā p noctē. Veritas domini nō annūtiatur: nisi ad noctē: i die non pōt annūtiari. Nō enī possunt ibecilles ferre quæ magna sunt: neq; p̄nt ea sustinere quæ prætiosa sūt. Vnde dī & in alio loco de deo. Posuit tenebras latibulū suū: hoc ē dñs posuit tenebras latibulum suū. Et ueritas ergo dñi annūtiatur i nocte. Quasi quibuscūq; uerbis: tenebris obuoluitur: cū i enigmate dicitur & in parabolis: ut uidētes nō uideāt & audiētes nō audiāt. Legimus in osee: & dicit ad prophetam. Tu uade & accipe tibi uxore. Vxorē fornicariā: Iudæi & gētiles ridēt. Quare ridēt? qm̄ ueritas in nocte posita ē non in die. Vultis scire qm̄ ueritas dei in nocte ē: & quasi in tenebris & i parabolis posita ē? Moyses ascendit in mōtē syna: & ingressus ē iquit in turbinem & caliginē & i tenebras: & ibi loquutus ē dñō. Neq; enim poterat israel populus uidere mysteria dei: quia i caliginem dei non intrauerat.

In decacordo psalterio: cum cantico ⁊ cythara.

Simpliciter dico. Quotiēscūq; leuam⁹ man⁹ sine cogitatōib⁹ & disceptationib⁹ i decacordo psalimus. In decacordo psalterio: cum cantico in cythara. In cythara nostra & corpus & anima & spiritus: omnibus cordis composita sunt.

Quia delectasti me domine in factura tua: ⁊ in operibus manū tuarum exultabo:

Christian⁹ qd̄cūq; uiderit: semp̄ ædificatur. Monachū nihil destruet: nisi peccatū. Qd̄cūq; aspexeris ædificiū tuū ē. Vides cælū: uides solē: uides stellas: uides lunā: hoc ædificat te. Debes enim cogitare & dicere. Si sol & luna & cælū & stellæ deo seruiūt: quare ego nō seruiam? Vides terram: uides aīalia & omnia quæ i terris sunt: & hoc cōfer cū animo tuo: & ædificat te: & dic animo tuo. Oīa in suo tempore currūt: siquidē uer & estas: autūnus & hiems. Nūquid mutantur hæc tempora. Sed secundū dispositionē dñi oīa seruiūt. Cælū seruit & terra seruit: & infelix ego homo non seruiō. Veniamus ad minuta animalia. Dimitto nūc de elephātis: dimitto de leonib⁹: dimitto de diuersis animalibus: uenio ad minuta aīalia. Respice apē: respice formicā. Vide corp⁹. & inquire sapiētiam. Maior sapiētia quā corporis magnitudo. Apes & formicæ cogitant hyemē eē uētrā: & monachus & christianus nō cogitat iudiciū eē uenturū. Ille cogitat qm̄ fame periclitari possunt: si nō laborauerint: nos nō cogitamus quia sine opere torquæbimur i gehēna. Hoc totū quare dixi? Quoniā nūc scriptū ē. Quia delectasti me dñe in factura tua. Quodcūq; aspexero delectat me. Intellego enī factore. & benedico deū. Et in opibus manuum tuarum exultabo. Video arborē & considero quō cortex ē arboris quasi tunica: quā uestiatur. & quasi germen uireat. Et deinde uideo quō flos sit. quōmodo flos cadat. & ipse flos uertatur i pomū. Video paulatim p singulos dies in singula tempora mihi matura operari: & in meos cibos crescere. Video quomodo deus in omnibus mihi laborat. ut mihi nihil desit. Propterea exulto in te domine.

Quā magnificata sūt opa tua dñe.

In hoc loco martion & manicheus erumpūt. Quid enim dicūt? Si oīa deus fecit: & in utilitatem hoīum fecit. qd̄ necesse fuit cimicē facere & pulicē? Ego tibi breuiter respōdeo: ut ostēderetur o hō fragilitas tua. Qui enī cogitationē tuā i cælo ponis respice. Morderis a cimice. & cōtremescis. q̄ erigeris in cælū & cogitatio tua trāscēdit i cælum? Ecce a pulice uulneraris. Quā magnificata sunt opa tua dñe. Parua qd̄ corpora. sed magna ratio. Singula habēt utilitates suas. Ego sic miror dñm i elephantis. quomodo & in formica. Sic illuz prædico in camelo. quomodo & in culice. Vide culicē quomodo quasi pūctū cuiusdā corpusculi ē & tñ uide i ipso pūcto corpusculi. oīa eē membra diuisa. Habet sex pedes. habet duos oculos. hēt os. hēt & uentrē. habet & tubā uocis. habet & alas. Si cōsideraueris membra. corp⁹ nō inuenis. & tñ magnificatur deus. quia sine corpore membra sunt omnia.

Amis profunde facte sūt cogitationes tue.

Quodcūq; cogitauero inuenire non possum. abyssus iudicia tua. O profūdū diuitiarū sapiētiae & sciētiae dei. Dicā & ego cum ecclesiaste. Dixi sapiens efficiat. & ipsa longius facta est a me. longius multo quā erat. Et profunda q̄si inuenire potest ecclesiastes. Quod dicit hoc est. Ante quā cogitationem meam in opere ponerē. non uidebam magnificētiā dei. Dixi sapiēs efficiat. hoc est dixi. Debeo quærere rationes singularum causarū & ipsa longe facta est a me. longius multo quam erat. hoc est sapientiam quā ate nō inquirēs ignorabam postea quærere cōepi. quam inuenire nō poteram.

Air insipiens non cognoscit. ⁊ stultus nō intelligit hec.

Quicūq; non est christianus. & in operibus non intelligit creatorem iste insipiens est.

Cum exorti fuerint peccatores: sicut senum.

Vidisti ipatores: uidisti pfectos: uidisti exercit⁹: uidisti uictorias & triūphos: heri fuit: & hodie n̄ ē.

Et appaerūt omnes qui operantur iniquitatem ut intereant in seculum seculi.

Heri apparuit quasi flos: hodie flos ipse non comparet. Heri uirebat herba: hodie siccata ē. Vbi est illa pulchritudo? Nihil bonum est: nisi qđ aternū ē. Nihil bonum est: nisi quod perpetuū ē. Quod cūq; finem habet nec inter bona numerandum est. Quid enim mihi prodest si heri pfectus fui: & hodie fame morior? Quid enim mihi prodest si anteriori die rex fui: & hodie i carcere morior? Oē qđ pteritum est & finem habet nihil est. Vnusquisq; nostrum: de sæculo uenit ad hanc uitam. Alius matrem reliquit: alius filios: alius uxorem: alius parentes. Recordemur ifantia nostra: recordemur adolescentia: recordemur quod aliquando habuerimus diuitias: & unusquisq; pro uiribus suis habuit qđ potuit. Ecce transiimus ad hanc uitam: Vbi sunt illa oīa. Cogitata magis dolorem faciunt: quam uoluptatem. Nihil est itaq; bonum. nisi qđ perpetuum est.

Tu autem altissimus in eternum domine. Quoniam ecce inimici tui domine. quoniam ecce inimici tui peribunt: & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Si peribunt: quomodo dispergentur? Qui enim semel perierit: dispergi non potest. Debit dice- re. Ecce dispergentur & peribunt. Quod ergo dicit hoc ē. Inimici tui dñe peribūt: cū oīa tibi subie- ta fuerit: oīs q inimic⁹ tuus fuerit postea efficietur amic⁹. Hoc ē n̄ peribit hō: s; peribit inimic⁹. qui inimicus fuit amicus erit: & sic peribit inimic⁹. Qm̄ ecce inimici tui peribūt: & dispergētur oēs qui opantur iniquitatē. Quō si scti simul sūt: gratiosū ē sic si peccatores simul fuerit: quasi pessima cōgre- gatio ē. Quanto enī plures simul fuerint: tāto peiores sunt. Deniq; eo tpe quo turris ædificabā cō- tra deum: dispergebantur in utilitatē suā. Consensus eorū malus fuit dispersio uero profuit etiā illis ipsis qui dispersi sunt.

Exaltabitur sicut unicornis cornu meum.

Semp cornu i regno ponitur. In te inimicos n̄os uētilabimus cornu. Deniq; nullū aīal i tēplo i- molatur dño: nisi qđ cornu hēt. Tria imolabātur dño i tēplo. Imolabatur thaur⁹: imolabā aries: imolabā hyrcus. Tria imolabātur & uniuersa cornuta sūt. Nisi enī aliq; habuerit cornu i quo ini- micos uētilet: nō ē dignus imolari deo. Propterea & dñs cornu dicitur: his q credunt in eum: Et in cornib⁹ crucis suæ uētilauit inimicos. Ibi cōfudit diabolū: & oēm eius exercitum. Christus quidez crucifixus erat in corpore: sed uere crucifigebat ibi demones. Nō fuit crux. sed triūph⁹ fuit: sed uexil- lū fuit. Propterea cōscēdit crucē: ut nos de terra i altū tolleret. Ego puto crucē saluatoris istā eē sca- lam quā uidit iacob. In ista scala descendebāt angeli & cōscēdebāt angeli: & cōscendebant. In ista scala hoc ē cruce descēdūt iudæi: & cōscēdūt gentiles. & exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Alii habebāt plura cornua: ego unū solū cornu habeo. Mihi at absit gloriari: nisi i cruce domini: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo.

Et senectus mea in misericordia uberi.

Senectus nostra oleo dei indiget. Quomo- do enī corpora nostra qñ laboram⁹. Loquor simplicius ppter simplices frēs q non possunt itelli- gere sublimis: quō corpora n̄ra qñ laborāt n̄ reficiūtur nisi unctiōe olei: quo lumē qđ i lucerna ē nisi oleū miseris extinguitur: sic & lumē senectutis meæ oleo & misericordia dei idiget ut crescat. De- niq; & apostoli ascēdūt i mōtem oliueti: ut qñ lassī erant & idigebāt lucernæ ipsorum oleo domi- ni: de oleo dñi illuminant⁹. Vñ dicit & iust⁹. Ego aut sicut oliua fructifera i domo. Et i alio loco dici- tur. Filii tui sicut nouellæ oliuæ: in circuitu mēse tuæ. Nullus alius mōs erat de quo ascendit domi- nus regna cælōrū: nisi mōs oliueti. Nūqd nō erat mōs sublimior in galilea thabor? Quid necesse fuit ut dñs de mōte oliueti cōscēderet in regnū cælōrū? Sed uide qđ te scriptura doceat. Nisi tibi & lāpadib⁹ tuis deū miseris: n̄ poteris ascēdere regna cælōrū. Debes esse i mōte oliueti: & nō in ualle oliuarum: sed in monte oliueti. Dicat aliquis. Quā ē ista uallis oliuarum? Habet diabolus oliuas suas: habet philosophos: hēt hereticos: habēt & ipsi oleū: & ipsi lumē sciētiae pmittunt: sed illa oliue- ta in uallē deducūt. Oleū aut peccatoris nō ipinguet caput meū. Nos ergo rogam⁹ dñm: ut senect⁹ nostra & oīs noster labor & oēs tænebræ nostræ oleo dñi illuminentur. Diligenter attendo in scri- pturis: ubi primū legerim senectutē. Adā nōgētis triginta annis uixit: & tñ senex nō dicitur. Matur- salem nongētis sexaginta nouē annis uixit: & senex non dicitur. Venio usq; ad diluuiū: & post di- luuiū p annos ferme tria milia. & nullum inuenio qui dictus est senex. Primus abraham senex dici- tur. Et certe multo minoris ætatis fuit quā matusalem. Sed propterea dicitur senex: quoniam sene- ctus ipsius inuncta fuit oleo uberi. Deniq; scriptum est ibi. Et mortuus est abraham: nutritus in sene- ctute bona plenus inquit dierum. Propterea in senectute bona. quoniam plenus dierum. Oē enim tempus uitæ ipsius dies fuerunt & non nox. Hoc ipsum qđ dictū ē de abraham dictum est de Isaac & de iacob: Qui enim simul seruierunt domino: recte simul senes domini nuncupantur. Vt cedrus libani multiplicabitur: Lignum bene olens. lignum unde templi testā contexta sunt. Vt cedrus liba- ni multiplicabitur lignum imputribile. Plantati in domo domini in atris dei nostri florebut. Ali- bi plantamur in regno cælōrum florebut. Ego uero plantaui: apollo rigauit. sed dominus incre- mentum dedit. Plantatus in domo domini: hoc est in ecclesia non muris sed i dogmatib⁹. Regnū enim dei inquit intra uos est. Quicumq; plantatus fuerit in domo domini & fructum plantantis miserit ibi flores affert.

Platati in domo dñi: i atris dei nostri florebut.

Ista sunt

Ista sunt æterna tabernacula. Quæ sunt ista atria? Diuersæ in cælo mansiones. Simulq; uidete qd dicat. Plantati in domo domini: in atris dei nostri floreant. Hic domus est: ibi atrium est. Debuit utiq; primum dicere secundum ordinem atrium: & sic domum. Sed uidete quid dicat. Hic licet uideamur in domo esse: cum migrauerimus ad regna cælorum ad comparationem angelorum & uirtutum cæterarum: non sumus in domo: sed in atrio sumus: in initio sumus non in perfectione. Nō enim erimus angeli: sed quasi angeli. Non tibi quasi parum uideatur homo: si sicut angelus fueris. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. Fœlix ille qui crescit quotidie: qui senescit ætate: senescit & uirtutibus. Hæc interim de psalterio: diximus quoq; & de apostolo. Oremus dominum ut omne qd diximus nos: & quæ audistis opere compleamus: & uerba uertamus in opera: Vt qui hic plantati sumus in domo dñi: in atrio christi floreamus: cui sit gloria i sæcula sæculorū amen.

Latus cantici ipsi dauid in die ante sabbatum: quando fundata est terra.

Nonagesimus secundus psalmus uocem continet prophetæ: uirtutem atq; magnificentiam domini decantantis.

Dominus regnauit decorem induit. sibi chorum adiunxit.

Cum resurgens a mortuis sanctorum

Induit dominus fortitudines.

Quia diabolus oppræssit.

Et præcinxit se uirtutem.

Quando multitudo angelica circumdatus remeauit ad patrem.

Et enim firmavit orbem terre: qui nō cōmouebitur.

Instabilis enim & mobilis eēt adhuc: nisi sua fuisset resurrectione firmatus.

Parata sedes tua.

In animabus sanctis. Tu enim prælegisti eas ante

te constitutionem mundi: ut essent genus electum.

Et tūc a seculo tu es.

Et a resurrectione: & ante constitutionem mundi.

Eleuauerunt flumina domine eleuauerunt flumina uocē suam.

Apostoli quorum fluentis prædicationum ariditas gentium irrigatur.

A uocibus aquarum multarum.

Detraherentium populorum.

A mirabiles elationes maris.

In sæculi huius fluctibus.

A mirabilis in altis dñs.

Gloriosus residens ad dexteram patris.

Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis.

Per apostolos tuos.

Domum tuam decet sanctitudo domine in longitudinem dierum.

Ecclēsiā tuā quā exhibuisti tibi nō hñtē maculā aut rugā. i qua nos digneris mūdōs ac splēdidos custodire: nec polluere baptismi grām p qd i te renati sum⁹ ad uitā. qā tibi ē cū æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorū amen.

Psalmus dauid quarta sabbati.

PSALMVS. XCIII.

Semper de titulo disputamus: ut ex titulo intelligatur & psalm⁹. Psalm⁹ dauid q̄rta sabbati Quarta sabbati: i medio sabbati ē: q̄si i corde sabbati hoc ē i medio ebdomadis. Dies enī q̄rta ē: & q̄rta dies hēt ex utroq; latere equales dies. Hēt enī ex uno latere diē primū: secundū: tertiu: & ex alio latere habet diē q̄ntū: sextū: septimū. Videris igitur qm̄ dies q̄rta sabbati: ex utroq; latere duplici trinitate firmatur. Simulq; cōsiderādū: qā quartus numerus: uirtute decimus ē. Quomodo? Si enim computes & ordinem facias unum: duos: tres: quatuor: decimus numerus efficitur. Vidistis igitur qm̄ quartus numerus efficit decimum: & cōsiderate ex hoc: quia q̄tuor euāgelia in decalogo computantur: ut quodcūq; dicebatur in decalogo hoc compleatur in quatuor euangelis: ut non dissentiat lex uetus ab euangelica dignitate. Hoc interim diximus de titulo: nunc ueniamus ad psalmum.

Dñs ultionum dominus deus ultionum libere egit.

Quia tanto tempore

latuit & nō apparebat i populo: postea libere egit. Quia a tēa ignorabatur: postea triūphauit i cruce. De ultionū dñs. si de ultionū dñs ē: mihi uidiſtā & ego retribuā dicit dñs. qd te cupis iudicare homo? Habes ultorē deū. Dicit hoc & apostolus. Si esurierit inimic⁹ tu⁹: ciba illū. Si sitit da illi porū. Hæc enī faciēs carbones ignis cōgregabis sup caput ei⁹. Hoc nō uidetur pietatis eē: sed crudelitatis. Si enī bene illi facio ut illi malefaciat de⁹: nō uenit hoc de pietate sed de crudelitē mētis. Qd enī dicit apostolus si esurierit inimicus tu⁹ ciba illū: si sitit da illi porū hucusq; uidet misericordia. Hoc uero qd iſert: hæc enī faciēs carbones ignis cōgregabis sup caput ei⁹: nō uidetur misericordiæ eē: sed crudelitatis. Videris enī p̄pterea panē dare & aquā dare bibere: ut ille i sæculis torqueatur: & hoc dicit apostolus. & misericordiæ prædicator crudelitē docet. Nō igitur sic accipiendū: sed alio ſēſu. Si te pcutit inimic⁹: tu ei pbe & alterā maxillam. Si tibi ille malefacit: tu illi fac bene. Si enī hoc feceris: carbones ignis cōgregabis super caput eius. Quod dicit hoc ē: mūdabis eū a peccato. Vincitur enim crudelitas illi⁹: patiētia tua. Si sagittā dirigas i lapidē & lapis durus fuerit: non solum nō iſgitur sed resilit. Sic inimicus tu⁹: si te percusserit & percussus nō fuerit: patientia tua supatus ad meliora cōuertitur. Vſq; quo peccatores dñe: uſq; quo p̄tōres gloriabūtur? Impatiētia hūana: nō uult deū hēre patiētia. Miseri nos q uolum⁹ nobis deū eē patiētē: & inimicis ipatientem. Si qñ peccamus patiētē cupimus: si qñ aliq; in nos deliquerit: i ipm̄ nō uolum⁹ eē patiētē deū.

Tasq; quo peccatores gloriabuntur? **N**on eis sufficit peccare: sed etiam in peccatis glori-
antur. Prima infelicitas est peccare: secūda infelicitas imo nouissima nō agere pœnitentiā. Isti er-
go peccatores non solum non flectunt cervicē. sed libere post pœm suum gloriantur.

Effabuntur ⁊ loquentur iniquitatem.

¶ Proprie hæc de hæreticis loquitur.

Q Loquentur omnes qui operantur iniquitatem.

Videte signū. Qui male loquitur:

neceſſe ē ut male faciat: Ex abundantia enim cordis os loquitur. Vbi cūq; conſcientia uulnerata eſt. ibi i ore facile peccatur. Populū tuū dñe humiliauerunt. Sēper dei popul⁹ hūliatur: dei popul⁹ opprimitur. Populū tuū dñe hūliauerūt. Popul⁹ dei hūiliaf: & imitaſ deū q̄ humilis fuit & mitis corde.

¶ Viduam & aduenam interfecerunt: & pupillos occiderunt: & dixerunt non videbit dominus.

Licet hoc manifestū sit secundum hystoriam: semp enī quicūq; præsidio īdiget facile opprimitur & quanto aliquis humilior fuerit: tanto ille magis qui opprimit offendit deum: tamen & secūdm tropologiā īterprætetur. Dixeram enim de hereticis. Hoc dixi. Viduam & aduenam interfecerūt.

Nec intelliget deus iacob.

Hoc dicit omnis qui opprimat sanctos. Illis hoc dicentibus: uidete spiritus sanctus qđ respōdeat. **I**ntelligite qđ ignis estis in pectore: et fulti aliqñ sapite. Qui plātauit aurem non audiet:

Intelligite q̄ iſpiciētes eſtis i p̄p̄lo: ⁊ ſtulti aliqñ ſapire. Qui plātanit aurem non audiet: Qui mihī de-

T Qui figulus est ignorat vas suū? Qui alium facit audire: ergo ipse nō audiet? Qui mihi dedit oculos: ergo ipse non uidet? Qui auctor ē intelligētiae: me ne ipse non intelligit? Iste locus aduersus eos maxime facit qui antropomorphi sunt: qui dicunt deum habere membra quā atīā nos hēm⁹. Ver-

Qui plantauit aurem non audiet? Qui fingit oculos non considerat?

¶ Membra tulit efficientias dedit.

¶ Qui corripit gentes non arguet?

¶ Qui alios docet: ergo ipse non nouit?

¶ Qui docet hominem scientiam.

¶ Subauditur ergo ipse nō hēt sciētiam?

Dñs scit cogitatões hoĩum: quòntaz vane sunt

Legim⁹ i poeta ſæculari. O curas hoīum: o quātū ē i reb⁹ inanē. & gētilē & philoſophi: iſtū uerū
culū ad cælū leuāt. & qd dicūt? Nihil potuit prodēt⁹ dici. Ecce ruſtican⁹ nī hebreus ante tāta ſæculū
hoc loquit⁹ ē. & qd dixit? Dñs ſcit cogitationes hoīum: qm̄ uanæ ſunt. Vultis ſcire qm̄ cogitatōe

¶ Beatus homo quem tu erudieris domine.

¶ **F**œlix est qui deo magistro utitur.

Et de lege tua docueris eum. Et mitiges ei a diebus malis.

Videte qd dicat. Beat^h

quē tu erudieris dñe. & de lege tua docueris eū. hoc ē scripturis tuis. Hoc āt qd pdest: ut doceat illi
de lege tua. Vt mitiget ei a dieb⁹ malis. Videtis igitur qm̄ scia & exercitatio & opa de scripturis m
rigat nobis dies malos. **¶** Bonec fodiatuꝛ peccatoꝝ fonea. **¶** Qñ tu erudietis de leg

Quis cōfurret mibi aduersus malignātes: aut q̄s stabit mibi aduersus eos q̄ opant iniquitatē

Hos uerliculos saluator loquitur. Ego sanctus sum in cruce subleuatus sum: mortuus sum: resurrexi: & ad celos uictor ascendi. Quis est putas de sanctis qui mecum resurget? Ergo quod dicit homo est. Propterea resurrexerunt & alii mecum resurgerent. Quis resurget mihi? Quando dicit quis cæ-

¶ Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

Quasi imperator stet & dicat: quis uenit in exercitu meo?

Enisi quia

¶ Alfi quia dominus adiuit mihi: paulominus habitabit in inferno anima mea.

¶ Propterea domine resurgo: quia tu fuisti ad inferos & resurrexisti. Detenta fuisset anima mea apud inferos: si non tua anima de inferis resurrexisset.

¶ Si dicebam motus est pes meus.

¶ Consideras fragilitatem meam & imbecillitatez humanam: non putabam pedem meum firmo stare gradu. Vbi cumq; ponebam pedem: lapsum timebam. Rursum cogitabam nomen tuum: & firmo stabam pede.

¶ Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: consolationes tue letificauerunt animam meam.

¶ Hoc ipsum & apostolus loquitur. quoniam secundum labores & miseriae quas in isto saeculo patimur: habemus mercedem apud deum in caelis. Magnitudo tribulationum: magnitudo premiorum est. Quot patimur vulnera: tot meremur & coronas. Hoc est quod dicit. Quotiens egil per poenitentiam toties me consolatus es. Vna fudi lachrymam: una merui consolationem. Decem fudi lachrymas. decem merui consolationes. Quotumcumq; fuit poenitentiarum: tantus fuit & consolationum numerus.

¶ Qui fingit laborem in precepto:

¶ Nemo dormiens coronatur: nemo securus possidet regna caelorum. Nemo referto ventre: potest digne de ieiuniis disputare. Vides ergo quid dicat: qui fingit laborem in precepto. Omnia precepta domini laborem habent. Sine labore non possumus possidere regna caelorum. Vultis scire quia ita est? Si vis inquit perfectus esse: uade uende omnia quae possides & da pauperibus & ueni sequere me. Qui uult inquit consequi regna caelorum: diebus & noctibus orat. uigilet. ieiunet: iaceat in sacco non in pluma: non in serico. Poenitentia non amat delicias. Quia cinerem inquit tanquam panem manducaui: & potum meum cum fletu miscebam. Qui fingit dolorem in precepto:

¶ Captabant in animam iusti.

¶ Videte quomodo uidetur esse consonans. Quare enim est consequentia: qui fingit laborem in precepto: captabunt in animam iusti? Sed quod auris carnea non intelligit auris spiritalis intelliget. Quid ergo dicitur. Qui fingit laborem in precepto. Propterea inquit laboramus in preceptis domini diebus ac noctibus: uigilamus: oramus: ieiunamus: quoniam multos habemus aduersarios qui captant animam iusti. Videte quod dicat. Iusti captant animam non iniusti. Non enim uolunt eos decipere qui deccepti sunt: sed iustos. Unde dicitur in abbachuc. Escam eius electam. & sanguinem innocentem condemnabunt. Solent aliqui dicere. Ille qui occisus est: non occideretur nisi fornicator esset: aut aliquid peccatum habuisset. Ruina illi non occupasset: nisi fuisset peccator. Naufragium illum non operasset: nisi peccator fuisset. Videte ergo quid dicat sancta scriptura.

¶ Et sanguinem innocentem condemnabunt.

¶ Quoad in isto saeculo sumus: omnia in commune patimur. Iustus & peccator equaliter naufragant. Equalem habent carnem: & equales conditiones carnis. Iustus & peccator: equaliter pereunt. Similis exitus. sed diuersa premia iustus & peccator habent. Alius ducitur ad gehennam: alius ducitur ad regna caelorum.

¶ Et sanguinem innocentem condemnabunt.

¶ Sufficit tibi o iuste conscientia tua. & si condempnatus fueris: sit sanguis tuus innocens. & clamaui ad dominum: & factus est mihi in refugium. Locus iste contra arrianos facit. Quoniam enim contradicunt domino saluatori: quod factus dicitur ecce nos dicimus. factus est mihi dominus in refugium. Nulli dubium: quoniam de patre hoc interpretemur. Si autem de patre dicitur dominus factus est mihi in refugium: hoc sensu intelligendum est. Dominus qui semper erit: mihi factus est in refugium. Sic & saluator qui semper erat: mihi saluator factus est.

¶ Nonagesimus quartus psalmus uocem continet prophetae cohortantis homines ad deum. De toto corde transire.

¶ Laus cantici ipsi dauid.

¶ PSALMVS. XCIII.

¶ Exultemus domino: iubilemus deo salutarum nostro.

¶ Intelligamus quia ipse est dominus: & ipse morte sua contulit nobis salutem.

¶ Proccipemus faciem eius in confessione.

¶ Priusquam nobis auersa facie irascatur confiteamur peccata.

¶ Et in psalmis iubilemus ei.

¶ Psallentes in cordibus nostris: deo gratias agentes.

¶ Quoniam deus magnus dominus.

¶ Nullus enim equatur magnitudini: id est potentiae eius.

¶ Et rex magnus super omnes deos.

¶ Ipse enim omnia regit.

¶ Quoniam non repellet dominus plebem suam.

¶ Quia proprio amore redemit.

¶ Quia in manu eius sunt omnes fines terre.

¶ Pugillo enim id est potestate concludit omnem latitudinem terrae. Et altitudines terrae ipsius sunt: praedicationes apostolicas ipse quas inspirat.

¶ Quoniam ipse est mare & ipse fecit illud.

¶ Haec & de saeculo intelligenda sunt: & de isto uero mari. ad confutationem eorum qui dicunt aquas a deo non esse creatas. Nam & salomon ex persona sapientiae qui est christus ait. Priusquam produceret fontes aquarum: ego eram. Et sicca manus eius formauerunt: siue arua: siue humana corpora.

¶ Venite adoremus & procidamus: & ploremus coram domino qui fecit nos quia ipse est deus noster.

¶ Coram illo prosterni: ipsi peccata cum fletu & lachrymis confiteri. Iterum atque iterum propheta hortatur: quem sciunt esse deum omnium saeculorum.

¶ Nos populus pascue eius & oues manus eius.

¶ Cui sanguine uel redimimur uel alimur.

¶ Hodie si uocem eius audieritis nolite obdurare corda uestra. Sicut enim in irritatione secundum diem temptationis in deserto: ubi temptauerunt me patres uestri: probauerunt & uiderunt opera mea.

Quadragesima annis offensus fui generatiōi illi & dixi semp̄ hi errāt corde: & isti nō cognouerūt vias meas: ut iuravi in ira mea: si intrabunt in requiem meam.

Evidentiſſime hæc pandit apostolus ad hebreos: nec aliam interponere præsumimus. Qui ita ait. Quidam enim exacerbauerunt: sed non omnes. Qui profecti sunt ex ægypto per moysen. Quibus autem offensus fuit quadragesima annis: Nēpe illis q̄ peccauerunt: quorū & corpora p̄strata sūt i deserto. Quibus aut iuravit nō itroire i requiē: nisi illis qui increduli fuerūt: & uidim⁹ q̄a nō potuerunt itroire p̄p̄ incredulitatē. Timeam⁹ ergo: ne forte accepta pollicitatiōe itroeuēdi i regnū eius: existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim nobis nūtiatū ē: quēadmodū & illis. Igitur exhibeam⁹ nos sanctos: ut itroire mereamur per credulitatem in illam requiem: quam speramus accipere. Per xpm̄ dñm nostrū: cui ē cū æterno patre & spiritu sancto. honor & gloria in sæcula sæculorum amē.

Nonagesimus quintus psalmus hoc titulo prænotatur. Quando domus ædificabatur post captiuitatem: canticū dauid. Totum mysterium in titulo est. Tota vitæ nostræ sacramenta & salus in titulo est quando domus ædificabatur post captiuitatem. Canticum dauid. Iudæi locum istum sic intelligunt. Quando post babyloniam captiuitatem sub ezra & zorababel & Iesu filio iosedech rurſū ædificatum est templum. Canticum dauid. Dauid in spiritu ante q̄ngētos ānos sciebat rurſū ædificandum eē templum. Hoc illi dicūt. Si hoc ira ē o iudæz ut itēptaris: qd̄ sibi vult quod sequitur.

Cantate domino canticum nouum.

Et deinde: annuntiate inter gentes gloriā eius. Quod est istud canticum nouum: quæ sunt istæ gentes? Videtis ergo quoniam secundum litteram interficientem pœnitens stare non potest. Ergo mysticæ interpretandum ē.

Quando domus ædificabatur post captiuitatem. Vtinam & mea domus ædificetur post captiuitatem. Multi de nobis capti sunt: multi ducti sunt in babyloniam: multi iugum nabuchodonosor suis portauere ceruicibus. Multi missi sunt in caminum ignis: & arserunt. Multi templum perdidērunt: & in illis domus dei subuersa est. Infelix iudæa: quando apostolus erat domus dei erat. Venit diabolus & accepit buccellam. & statim intrauit sathanas in illum: & domus eius subuersa est: & non est instaurata: quia non egit pœnitentiam. Si quis uero post peccatum agit pœnitentiam isti domus post captiuitatem reædificatur. Oremus ergo & nos dominum. primum quidem ut nō subuertatur domus nostra: nē. ueniat chaldæus & assyrius: & templum xpi in nobis subuertat. Si autem subuersum fuerit quasi in naufragium: secundū solatium per tabulam possumus saluari. Quando domus ædificabatur post captiuitatem. Quotidie domus ista xpi in pœnitentibus instruitur. Deniq; si dixit quando domus ædificata est: ne tanto uideretur fuisse præteritum: sed ædificabantur. Vt quotidie hoc fieri demonstrat. Hoc iterim diximus de animo nostro: ceterum possumus & aliter dicere.

Quando ecclesia christi instruebatur post ruinam. Videamus ergo post istum titulum quid sequatur. Cantate domino canticum nouum. Foelix pœnitentia. Licet rueris: tamen si egeris pœnitentiā: noua domus dei dicitur. Cantate domino canticum nouum. Noua domus nouum meretur canticum. Cantate domino canticum nouum. Cui cantate?

Si de templo hierosolymæ dicitur o iudæa: quomodo omnis terra prouocatur ad laudem? Cantate dño ois terra. Iste locus & iudæū vincit & nouatianū. Cantate domino ois terra. Non hierusalē: sed omnis mundus. Hic iudæus occiditur. Cantate dño ois terra: nouatianus occiditur. Quomodo? Dicit enī nouatianus. Sun aliqua peccata: pro quibus debem⁹ agere pœnitentiā. Ac si dicat. De mendatio: de p̄iurio: de furto. Ceterū qui fornicat⁹ fuerit: q̄ homicidium fecerit: iste agere non pōt pœnitentiā. Audi qd̄ dicat. Cantate domino ois terra. Ois aut terra: & adultera ē & hōicida: & oia peccata terrena sunt: si at̄ uniuersa p̄ctā terrena sūt: q̄liacūq; p̄ctā habueris age pœnitentiā & salu⁹ eris.

Cantate domino & benedicite nomini eius.

Nomen domini saluator est: ex eo quod in nobis factus est. Cantate domino.

Annuntiate de die in diem salutare eius.

Quid vult dicere annuntiate de die i die salutare eius? Qui simplex est. sic intelligit. Omnibus diebus laudate dominum: hoc est diei succedat dies. Hoc est laudasti hodie: lauda & crastino. Videtur quidem sensus esse simplex: sed mihi videtur aliud sacramenti latere. Annuntiate de die in diem salutare eius. Non potest laudari saluator nisi in die. Debuerat enim dicere. Laudate dominum die ac nocte. Si de ista die diceretur: debemus enim dicere hoc secundum litteram: iuxta qd̄ intelligimus. Si ergo in diem laudamus dominum: iterum in nocte laudare non possumus. Videte ergo quid dicat. Quandocūq; laudatis dominum: semper illum in luce laudate. Non in tenebris peccatorum: sed in luce uirtutum. Semper in anima tua sol christi oriatur: ut semper in te nascatur lumen tuum. Annuntiate de die in die salutare eius. Dicamus & aliter. Duo sunt dies: non tres: non quatuor: non quinq;. Duo sunt dies: uetus testamentum & nouum: & in illo christus lucet: & in isto christus lucet. Nolite eum tantum laudare in ueteri testamento: ne scitis iudæi. Nolite eum tantum laudare in nouo testamento: ne scitis manichei. Laudate illum de die in diem: hoc est in ueteri & in nouo testamento: quæ duo dies unam lucem faciunt. Propterea scribitur & in leuitico. Omne autem animal quod findit ungulam & ruminat. mundum est: hoc est si duas ungulas habet & ruminat mundum est. Si ergo unam habet ungulam non est mundus. Iudæus habet unam ungulam: & propterea imundus est. Manicheus unam

cheus unam habet ungulam: & propterea imundus ē. Et quia unam habet ungulam non ruminat cibos suos: sed id quod semel in ventrem miserit rursus educit ad guttur & ruminat illud & renue facit: ut qđ grossum fuerat rursus tenue mittatur in ventrem. Hoc quidem pertinet ad sacramenta diuina dicere. Omne animal quod findit ungulam & ruminat mundum est. Iudæus unam ungulam habet in unum enim tantum credit testamentum: & non ruminat. Legit enim tātūmodo litteram. & nihil considerat: nihil quærit intrinsecus. Ecclesiasticus uero ungulas findit & ruminat. hoc est in utroq; credit testamentis: & in utroq; testamento sape requirit. Et quodcūq; latet in littera: & spiritus profert. Hoc totum quare dixi: Quia scriptum est: annuntiate de die in diem salutem eius. Propterea & apostoli bini mittuntur: propterea non habemus unum oculum sed duos. Propterea duas habemus aures: propterea duas nares: propterea duo labia: propterea duas manus: duos pedes: Nihil ī nobis unū hēm? nihil qđ turpe ē. Et corporis nrī mēbra duorū testamētōrū sacramēta testātur.

Afferte domino patrie gentium: afferte domino gloriam & honores.

De tēplo hierosolymæ dī: qđ sibi nūc uult afferte dño patrie gētiū: afferte dño gloriā & honore.

Quādo honoram? dñm ī corpore nro: gloriatur dñs ī nobis. Afferte dño gloriā nomini ei? Gloriam serui gloria dñi ē. Qui uos recipit: me recipit. Foelix seruus: ppter quē dominus gloriatur.

Tollite hostias & introite in atria eius.

Hostiam sanctam: uiuam! placen

tem deo: Tollite hostias. Vos ipsi afferte hostias. Quas hostias. Vos ipsi estote hostia: Virginitas: hoc locaustum christi est. Vniuersa castitas siue in uirginitate: siue in uiduitate: siue in continentia. hostia christi est. Rem nouam loquor hostiam castitatis ipsa portat. Tollite hostias & itroite in atria eius.

Adorate dominum in atrio sancto eius.

Video plura atria: uideo unum atriu.

Tollite hostias & introite in atria eius. Ecce plura atria. Rursus adorate dominum in atrio sancto eius. ecce unum atrium. Videte ergo quoniam non potest de uno atrio uenire ad plura atria: sed de plurimis atriis uenit ad unum atrium. Vultis scire hoc ipsum mysterium? & ī alio loco negotiator ille qui habebat plurimas margaritas: uendidit plures ut emeret unam: & in michea dicitur: state inquit ī uis dñi: & inquirite inquit uiam domini. Nisi steterimus in uis plurimis: unam uiam inuenire non possumus. Quæ sunt istæ margaritæ plures? Quæ sunt uia plures? Quæ sunt ista atria plura. Vt in ueniamus unam margaritam: & unam uiam: & unum atrium? Abraham isaac & iacob moyses Iesu naue esaias hieremias ezechiel: duodecim prophetæ dauid salomon fuerunt atria: hoc est atria nra sunt. Primum in illos itram? & de illis attris postea uenimus ad atriu euāgelii ubi inuenitur xps.

Commoueatur a facie eius vniuersa terra.

Videte quid dicat. Cælum nō moueatur a facie dei: sed quicūq; terrenus est ille respicit dominum & cōmouetur & tremescit.

Dicite in gentibus quia dominus regnauit.

Nisi terra cōmota fuerit: & a sua terrena opera recesserit. dñs non regnabit in gentibus.

Etenim correxīt orbem terre qui non cōmouebitur.

Nūquā corrigitur: nisi qđ āte rectum fuit & postea deprauatum est.

Sicigitur & nos & omne humanum genus naturaliter intelligit deum. Nullæ enim gentes sunt: quæ naturaliter non itelligant creatorem suum. Licet enim lapides & ligna uenerentur: tamen intelligunt aliquid maius esse quam ipsi sunt: & in errore suo indicant se habere sapientiam. Hoc est: nulla gens est: quæ naturaliter non intelligat deum. Deniq; gentiles idola colunt: hoc est lapides & ligna uenerātur: & si forte rixam fecerit & sic iuramentum aliqd inter illos uenerit: non dicunt lapides isti uident. ligna uident: sed deus uidet & deus audit. Videte ergo quid dicat. Etenim correxīt orbem terræ qui non cōmouebitur. Ideo uenit xps & correxīt genus humanum: qđ ante fuerat deprauatum: ut in æternum non moueatur. Crux enim ipius: columna est generis humani. In ipsa columna ædificata est domus eius. Ego crucem dico: non lignum: sed passionem. Cæterum crux ista & in britannia est: & in india est: & in uniuerso orbe terrarum. Deniq; quid dicat & in euangelio: nisi tuleritis crucem meam & quotidie sequuti fueritis me. Videte quid dicat. Nisi anima uestra ita ad crucē fuerit preparata sicut mea fuit pro uobis: mei discipuli esse non potestis. Foelix qui crucem & resurrectionem & locum natiuitatis christi: & locum ascensionis portat in pectore suo. Foelix est qui bethleem habet in corde suo in cuius corde christus quotidie nascitur. Deniq; quid dicitur bethleem? Domus panis. Simus & nos domus panis: eius qui de cælo descendit. Quotidie nobis christus crucifigitur. Nos mundo crucifigimur: & christus in nobis crucifigitur. Foelix est in cuius corde quotidie christus resurgit: si quotidie pro peccatis suis etiam leuibis agit poenitentiam. Foelix est qui de monte oliueti ascendit ad regna cælorum: ubi sūt oliuæ domini uberes: ubi lumen christi nascitur: ubi sunt oliuæta domini. Ego enim quasi oliua uberis ī domo domini. Accendamus ergo & nos lucernam nostram de ista oliua: & statim cum christo ibimus ad regna cælorum: Etenim correxīt orbem qui non cōmouebitur: qui prius p peccatis tortuosus erat. Iudicabit populos in æquitate. De futuro hoc iudicio dixit: in quo iterato adueniet iudicare de uiuis & mortuis.

Letentur celi.

Apostoli uel reliqui sancti.

Exultet terra.

Corpora scilicet cælestia.

Moueatur mare & plenitudo eius orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.

Secundum utiq; ut in melius commutetur.

Expositio.

Gauderant campi & omnia que in eis sunt.

Anima sancta & praesertim uirgines quae diuersis florum suauitatibus pollent.

Tunc exultabunt omnia ligna siluarum a facie domini.

Quia non sunt obnoxia combustioni. Quoniam uenit primo aduentu ad redimendum.

Quoniam uenit iudicare terram:

Iterato ad iudicandum.

Iudicabit orbem terrarum in equitate: & populos in ueritate sua.

Ut peccatores subdat poenis: iustos praemiis muneret aeternis. Qui nobis timorem nominis sui tribuens: praestare dignetur ut in illo tremendo iudicii tempore non collocemur in sinistro numero: quod nos redemptos eius sanguine cōstemur: ipsi gloria cum aeterno patre & spiritu sancto in saecula saeculorum amen.

Ipsi Dauid quando terra eius restituta est ei.

PSALMVS.

XCVI.

Degimus in regum & paralipomenon libris quoniam dauid bellicosus uir fuit: & uniuersas gentes in circuitu subiecit & in suam redegerit potestatem. Hoc interim secundum litteram intelligamus. Hoc modo psalmus dauid quem cecinit domino. quando uictis aduersariis reddidit terrae suae: hoc est iudeae pacem. Hoc secundum hystoriam. Caeterum si dauid interpretatur fortis manu: fortis autem manu nemo est nisi ille qui uicit omnes gentes noster dauid: ad quem clamabant demones. Quid uenisti torquere nos ante tempus fili dauid? Iste psalmus ab eo compositus est: quando constituta est eius terra. Et egregie dixit quidam: quoniam terra ista quae constituitur corpora nostra sunt. Vere enim eo tempore debemus cantare domino: quando terra nostra composita est. Dicamus autem nos & aliter. Non enim nocet: si eandem rem duobus & tribus modis intelligamus. Scriptum est enim in salomone. Assumes inquit eam in tabula cordis tui tripliciter. Non nocet diuersum aliquid dicere: cum uno spiritu dicitur. Quando terra eius constituta est. Terra ista antequam dauid noster omnes uinceret non habebat pacem: sed ubique erat discordia. Alia gens colebat iouem: alia mercurium: alia iunonem: & omnes gentes diuersa idola habebant. Vexillum crucis eleuatum est: & omnis terra constituta est.

Dominus regnauit exultet terra.

Uniuersa & omnis orbis qui de-

monibus & idolis fuerat ante subiectus: deo nostro regnante laetetur. Dominus regnauit Dominus creator qui uos fecit ipse regnauit. O uos qui ante subiecti eratis sub dominio diaboli: nunc subiecti estis sub domino creatore.

Et erant insulae multae.

Bene dixit de animabus nostris: quae uariis cogitationibus quasi uariis hinc inde tunduntur fluctibus. Nos autem dicamus & insulas ecclesias. Denique dicitur & in alio loco. Conuertentur ad me insulae multae. Vultis scire quoniam insulae dicantur ecclesiae? Dictum est in propheta: ex persona domini. Loquere inquit habitatoribus insulae huius. Latentur insulae multae. Quomodo enim insulae in medio mari positae sunt: sic & haec ecclesia quasi in medio mari saeculi istius posita est: & ita persecutionibus quasi diuersis tunduntur fluctibus. Verum istae insulae: tunduntur quotidie sed non subruuntur. In mari quidem sunt: sed habent fundamentum christum: qui moueri non potest.

Nubes & caligo.

Ego puto nubem istam esse de qua dicitur in euangelio. Et operuit inquit eos nubes lucida: eo tempore quando transformatus est dominus: & apostoli ceciderunt: & operuit eos nubes lucida. Ego puto istas esse nubes quibus mandauit dominus ne pluant super israel imbrem. Ego puto istas esse nubes: de quibus in alio loco dicitur. Veritas tua usque ad nubes. Veritas domini illa quae dicitur in euangelio. Ego sum uia & ueritas & uita. Veritas dei christus est. Veritas domini usque ad nubes: apostoli sunt & prophetae. Istitis mandatum est: ne pluant super israel imbrem. Ex quo enim secundum hystoriam quod scriptum est in libro iudicum: uellus illud siccatum est: pluuia in uniuerso orbe discurrit. Quod dicitur hoc est. Israel siccatus est: & pluuia super omnem orbem discurrit.

Nubes & caligo in circuitu eius.

Dominus uenit in aegyptum super nubem leuem. Videte quid dicat. Dominus uenit atque saluator in aegyptum istam in qua nos sumus: in loco tenebrarum ubi pharao est dominus uenit. Non uenit nisi in nube leui. Nubes ista leuis quae est: Videtur mihi sancta maria nullo humano semine praegravata. Ista nubes leuis uenit in mundum & secum portat mundi creatorem. Et quid dicitur ibi in esaiam? Dominus uenit in aegyptum super nubem leuem: & confringentur idola aegypti. Comota sunt & concussa atque destructa. Nubes ista destruxit serapium in alexandria. Non imperator homo mortalis: sed nubes ista quae uenit in aegyptum. Nubes & caligo in circuitu eius. Diximus de nube: dicamus de caligine. Dominus in caligine est. Dominus aut in lumine est: aut in caligine. In lumine incipientibus est. Incipientibus enim simpliciter loquitur: qui uero perfecti sunt: illis mysticae loquitur. Denique apostolis non loquebatur quasi turbis: sed intrinsecus loquebatur. Et quid dicit? Qui habet aures audiendi audiat. Ergo hoc est quod dicit.

Et caligo in circuitu eius.

Hoc est & mysteria in circuitu eius. Propterea dicitur & in exodo. Et omnis inquit populus stabat deorsum: moyses autem solus ingressus est in montem syna in

syna in caligine. Non enim poterat omnis populus dei scire mysteria: quæ solus poterat nosse moyses. Dicitur de deo. Posuit tenebras latibulum:

Iustitia & iudicium correctio sedis eius.

Quid uult dicere correctio sedis eius? Debit dicere: stabilitas sedis eius. Quando ergo dicitur correctio sedis eius: ostenditur quod cum corrigitur prauum fuisse antequam corrigeretur. Iudicium ergo dei antequam ueniat ad iudicandum: quasi prauum uidetur. Nunc uidetur iniustum: & prauum esse iudicium. Quando enim iniusti homines dicuntur & sancti pauperes sunt: nonne uidetur iudicium dei esse prauum. Quando autem uenerit ad iudicandum ut reddat unicuique secundum opera sua: eo tempore quasi corrigitur sedes eius. Denique uultis scire quia de die iudicii dicitur?

Ignis ante ipsum procedet.

Ignem istum: qui sanctus est non timeat: qui peccator est timeat. Ignis iste sanctos purgat peccatores consumit. Ignis ante ipsum procedet. Qui facit angelos suos spiritus: & ministros suos ignem ardentem. Ego puro istos esse ignes hoc est angelos eius. Isti ergo angeli hoc est ignis eius procedent ante eum. Isti angeli quos consumunt? Quicunque est lignum scenum stipula. Qui autem aurum argentum est & lapides pretiosi mittitur quidem in ignem: sed mundior inuenitur.

Alluxerunt fulgura eius orbi terre.

Dicunt philosophi: quod fulgura ex nubium collisione generentur. Nisi enim prius sonitus auditus fuerit: fulgura non prospiciuntur. Hoc dicitur & de lapide ignatio. Qui nisi collisus fuerit: medius ignis non egreditur. Hoc diximus secundum hystoriam: & paruulis adhuc loquimur. Diximus ergo naturam rerum: ut ex natura rerum spirituale aliquid proferamus. Lapis qui uulgo uocatur ignatius: si solus est, ignem non potest mittere. Si autem cum alio lapide collisus fuerit medius ignis excutitur. Fac mihi esse nubem hieremiam: esaiam heliam: nubem autem & paulum & petrum & ceteros apostolos. Istæ ergo nubes quando collisæ fuerint inter se: mittunt medium ignem: & lucet orbi terræ.

Alluxerunt fulgura eius orbi terre: uidit & commota est terra.

Apostolorum fulgura alluxerunt in toto orbe terrarum. Commota est. Illi loquebatur & tonitruum uocis eorum uniuersus mundus audiebat. Duo habebant pariter, & grandem uocem: & splendidiora fulgura. Hæc fulgura credentes illuminabant: non credentes comburebant.

Montes sicut cera fluxerunt.

Mihi uidentur isti montes esse demonum potestates. Siue certe montes superbi quæ homines. Ignis iste non consumit humiles: sed quicunque motui sunt. Denique quando fulgur emittitur: difficile illos percutit qui in ualle sunt: sed semper illos qui in monte sunt.

Annuntiauerunt celi iustitiam eius.

Isti sunt cæli: de quibus & in octauo decimo psalmo dicitur. Cæli enarrant gloriam dei. Cæli annuntiant iustitiam eius: terra non annuntiat. Quicunque cælum est: non timet iustum deum. Quicunque de cælis est: non timet eius annuntiare iustitiam. Quicunque sanctus est & cælum est: iste iustum deum non timet. Peccator autem misericordem querit deum. Annuntiauerunt cæli iustitiam eius: euangelistæ scilicet.

Et uiderunt omnes populi gloriam eius.

Quia etiam quibus non est annuntiatus de eo intellexerunt deum in carne uenisse. Confundantur omnes qui adorant sculptilia: quod gloriatur in simulachris suis. Ut dum in spe uana confunduntur: ad illam ueram ualeant peruenire.

Adorate deum omnes angeli eius.

Annuntiate res regni illius.

Audiuit & letata est syon.

Ecclesia quæ gloriam eius speculabatur.

Et exultauerunt filie iude.

Animæ confessorum.

Propter iudicia tua domine:

Quia custodierunt ea.

Quoniam tu dominus altissimus super omnes terrâ. nimis super altatus es super omnes deos:

Qui diligitis dominum.

Et non solus super deos: sed etiam super cælos cælorum.

Qui diligitis dominum.

Qui solus est bonus.

Diabolus.

Custodit dominus animas sanctorum sanctorum: de manu peccatoris liberabit eas.

Ne eis aliquid noceat.

Lux orta est iusto.

Christus resurgit in corde eius.

Et rectis corde letitia.

Quia quem expectabant cernere meruerunt.

Letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Et letamini iusti in domino: & confitemini memorie sanctitatis eius:

Quia eum iusti corde letantur.

Expositio.

Nomē nouū xpianorū ē. Cātate dño. Quare? Quid enī fecit? Quare enī nouū mereatur cātici?
Quā mirabilia fecit. **S**igna fecit in iudæis: paraliticos sanauit. Leprosos purgauit. mortuos suscitauit. Hoc & alii fecerunt prophetae. Vertit panes paucos in plures: & paut infinitū populū. Hoc fecit & heliseus. Quid ergo fecit noui ut mereatur nouū cātici? Vultis scire qd nouū fecerit de? Quasi hō mortuus ē: ut hoies uiuerēt. Filius dei crucifixus ē: ut nos leuaret ad cælū. Quoniā mirabilia fecit. Vultis scire qm mirabilia fecit? Filius uiduæ iacebat i cenaculo: uenit heliseus & cōtraxit se: & os ad os posuit: & manus ad man? & pedes ad pedes. Si enim expādisset se: n̄ reuersus esset filius uiduæ. Ideo se cōtraxit: ut uiuificaret. Cū esset in forma dei: ideo accepit formam hois: iō se contraxit ut nos faceret altiores.
Saluauit sibi dextera eius. **Q**uod dicit hoc ē. Saluauit hoies: Nō alienū: sed suū op? hoc ē qd fecerat sibi. sibi ipse saluauit. Fecerat hoiem i salutē: q uitio suo perierat. Iste mortu? ē: ut saluaret sibi hominē dextera sua. Dextera hic pro uirtute ponitur: & brachium pro robore.
Et brachium sanctum eius. **L**icet & brachiū & dextera xps dicatur: dextera dñi fecit uirtutē & brachiū dñi cui reuelatū ē: tamen qm hic de xpo dicitur. **N**otam fecit dominus salutare suum. **N**on dixit ostendit sed notū fecit. Quod dicit hoc ē. Qui ante nouerāt deū & suo uitio obliti sūt. Ergo de? ueniēs sua gratia hoc qd p̄diderāt manifestauit eis. Ergo qd dicit illū quē nouerat adā: quem nouerat seth: quē nouerat enoch: qui iuocauit dñm & sperauit in eū: & nouerat nox & postea oblitū fuerat hūanū genus: uenit iterū in mūdū: ut hoies qui postea obliti fuerāt postea cognoscerēt. Notū fecit dñs salutare suū. In hebraico legitur. Notū fecit dñs iesum suū. Vbicūq; enim saluator dicitur: i hebraico Iesus ponitur.
In conspectu gentiū reuelauit iustitiā suā. **N**equā in sola iudæa: sed i cōspectu gētiū. Iustum enī erat: ut saluator saluaret creaturā suā. Reuelauit iustitiā suā: quā in credulitate hominum fuerat obscurata.
Recordatus ē misericordie sue. **C**onclūit omnia sub pedibus: ut omnibus misereatur. **E**t ueritatē suā domui israhel. **M**isericordiā recordatur ueritatem iplet. Recordat? est misericordiā suā. hoc est in gentium populū. Et ueritatem suā domui israhel. Hoc ope cōplens qd patriarchis promiserat.
Aiderūt oēs fines terre salutare dei nostri. **N**ō solus israhel uidit & iudæa: sed oēs fines. Simulq; secūdū mysticū intellectu fines terræ. Quādiu i medio terræ sumus: deū uidere nō possumus. Quādo ergo quasi relinquit? terrā & i sūmitate sumus: tūc meremur uidere deū. Vultis scire quomodo fines terræ uideāt deū? Legimus in ezechiele: & rotæ inqt ille quæ uoluūtur dicebatur eis: gel gel. qd dicitur reuolutio. Gel enim uolutio. gel gel reuolutio. Rotæ ergo illæ audiūt reuolutio. Quoniā rota q̄si paruo quodā spatio terrā tāgit: & tota festiat ad cælū. Iō dī & i alio loco. Scti lapides uoluūtur sup terrā. Et qd dī i ezechiele? Quocūq; iquit ibat spūs: illuc sequebātur & rotæ. & nos sequamur spūm scm̄: ut dicamur rotæ: & qd dī ibi? & nō iqt ibāt retrorsū: sed semp ibāt añ se. Simulq; cōsiderate qd dicat. Nō iqt reuertebātur: s; sēp añ se ibāt. Præteritorū enī obliuiscēbātur: ad priora se extēdebāt. & plena erant iqt oculis. Oīa enī rotæ istæ: plena erāt lumine dei. Nō ē isti? tēporis ut de rotis: & de cherubin & de aialib? ezechiel disputemus.
Iubilatē deo oīs terra. **N**on solum iudæa: sed omnis terra iubilatē domino. Signa mittite uictoris exercitus: **C**ātate & exultate & psallite. **C**antate cogitatione: psallite uero hoc ē omnib? membris uestris. Psallat manus in elemosyna: psallat pes uadens in opere bono. Psallite dño in cythara. Omnes cordæ uestre uocales sint. Nō pōt esse cythara si una corda defuerit. Quid tibi pdest si sis castrus: si sis largus in elemosyna: & inuidiosus sis? Quid tibi pdest si sex cordas itegras habueris: & una rupta? Si una corda defuerit: perfectus cytharæ sonus esse non poterit.
In tubis ductilibus & uoce tube corneæ. **L**egim? i numerorū libro: duo genera eē tubarū. Vnū gen? eē tubarū ductile ex argēto: aliud eē gen? tubarū cornearū. Ergo hic utrūq; dī. In tubis ductilib? & uoce tubæ corneæ. Quod dī hoc ē. Tuba ductilis ex argēto: sermo dei est: & eloquia dñi eloquia casta: argētū igne examinātū: purgatū septuplū. Rursum in uoce tubæ corneæ: hic regnans inducitur uir dei. In scripturis proprie cornu p regno dicitur & pro potētia: sicut ibi scriptū ē. Erexit cornu salutis nobis. Et i alio loco scriptū ē. In te inimicos n̄ros uētilabim? cornu. Ergo uidete hic quid dicat. Duas habetote tubas: & argēteā & corneā. Argēteā: ut habeatis sermonē. Corneā: ut habeatis uirtutē. Vultis scire qm cornu semp i bonā partē ponitur? Legim? in leuitico. Nullū aial offeratur: nisi qd cūq; cornutū ē. Tria genera aialiū offerūtur. Bos q cornu habet: & aries qui cornu hēt: & hyrcus q cornu h3. Sine cā putas dī: ut nullū offeratur aial nisi qd cornutū ē? & nos ergo quādiu hēmus cornu meremur uictima esse dei. Si autem cornu nostrum fuerit excussum: quasi debiles sumus: & inter sacerdotes dei uenire non possumus.
Amarum mare & plenitudo eius. **M**oueat mare: & amara aqua mutentur in dulces. Deniq; & mirra mutata est: & facta est in dulcem saporem. Aquam illam amarā non fecit aliud dulcem: nisi lignum crucis quod missum erat in eam. Mihi uidetur amarum mare: Lex eē moysi. Hoc est quod dicitur mirra. hoc est amara. Hæc amara aqua legis ueteris accepit lignum crucis: & effecta est dulcis.

Flumina

Flumina plaudent manu simul. Interrogemus iudeos qui scdm litteram intelligunt. Flumina uentrem hnt flumina uoces habent: flumina pedes hnt flumina manus habent. Dicat aliquis. Non est scriptu de uentre: de pedibus. Sed dico tibi ex uno mēbro intelligimus. & cetera. Non. n. possumus intelligere manus: sine pedibus: sine uentre: sine membris ceteris. Flumina plaudent manu simul. Flumina quæ bibere de fonte Iesu. Me inquit dereliquerunt fontē aquæ uiuæ. Flumina ipsa de fonte christi currunt. Ille fons est: nos flumina sumus. si tamen meremur esse flumina. Christus fons est: sancti flumina sunt. Qui autem inferiores sunt: riuuli sunt. Alii uero torrentes sunt. Qui sunt torrentes? Qui ad horam habent aquas: & temptatione ueniente siccantur: Flumina plaudent manu simul. Non est unum flumen: plura sunt flumina. Quot sancti sunt tor & flumina sunt. Sed ista flumina non hnt inter se dissensiones. Qm sunt flumina xpi: propterea hnt inter se cōcordiam. Flumina plaudent simul manu. Plaudent quia opa sanctorum laus dei est. Xps non uoce laudatur: sed ope. Non audit uocē: sed opera. Flumina plaudent manu simul. Propterea dicit & ipse in euangelio. Qui sitit ueniat & bibat: & fluent inquit flumina de uentre eius.

Montes exultabunt in conspectu dñi. Quid simile flumina & montes? Sed quoniam de perfectis sanctis dicit: non dixit riuuli plaudent manu simul: sed flumina plaudent manu simul. Videte ordinem. Moueatur mare & totus orbis. Flumina plaudent manu simul. Montes nihilominus: qui ad summam iustitiam peruenerunt. Dicam & aliter. Moueatur mare: qd ante fuerat in monte: moueatur in aduentu christi. Moueatur mare iam diximus: hoc est lex moysi. Flumina plaudent manu simul hoc est propheta. Montes exultabunt a conspectu domini: hoc est apostoli. Quoniam uenit iudicare terram. Nequaquam uenit humilis tantum in carne: sed gloriosus uenit in maiestate sua.

Quoniam uenit iudicare terram. Non dixit perdere: sed iudicare uenit. Iudicare: ut zizaniā separaret a frumento. Venit ut pisciculos malos separaret a bonis (Iudicabit orbem terrarum in iustitia: & populos in equitate) Iustitia ponitur & equitas. Si iustitia ponitur & postea equitas propterea dicitur quod primum rectum fiat. Cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Psalmus David. Nonagesimus octauus psalmus uocem continet prophetæ sacerdotis domini cōmonentis ad dei omnipotentis gratiam referendam.

Dominus regnauit irascantur populi. Tres psalmi idem habent principium: nonagesimus secundus. & nonagesimus sextus: & nonagesimus octauus. Sed cum idem habeant principium in uersiculo: in fine diuersi sunt. Quomodo enim dicit: In nonagesimo secundo. Dominus regnauit decorum indutus est. In nonagesimo uero sexto dominus regnauit exultet terra: in nonagesimo autem octauo: dominus regnauit irascantur populi. Videtur quasi ordo sibi esse contrarius. Debit enim primum dicere dominus regnauit irascantur populi: & postea dicere dominus regnauit exultet terra & in ultimo dominus regnauit decorum indutus est. Verum diuersus ordo dat nobis aliquam intelligentiæ suspensionem. Dominus regnauit decorum indutus est. Dominus regnauit & indutus est patriarchis & prophetis: & populo credenti. Decorum indutus ē. quia patriarchæ & propheta quasi christi uestimentum fuerunt. Illud est perizoma: quod Hieremias scripsit. Illud est perizoma: quod habuit circa lumbos suos Hieremias. Vultis scire quoniam sancti quasi perizoma uestimentum dei sunt? Postea ipse deus loquitur ad Hieremiam. Sicut tu inquit posuisti lumbare istud ad lumbos tuos: ita & ego applicaui populum meum ad me. Quomodo ergo uestimentum circa hominem: sic populus circa deum. Verum quia hic perizoma: uerum quia hic decor quo dominus fuerat indutus trans eufraten expositus est in foramine petra: & ibi computruit: & ab assyriis ductus est in captiuitatem: dominus quid facit? Non est nudus non potest esse sine lūbare & non potest esse sine ueste. Priore populo perduto facit sibi uestem de populo gentilium. Et quid dicitur? Dominus regnauit exultet terra. Exultet terra uniuersa: hoc est credentium populus. Deniq; uultis scire quoniam secundum lumbare gentium populus dicitur? Dominus inquit regnauit exultet terra. Latentur insulae multae. Non una insula iudæa: sed insulae multae: hoc est totus mundus. Dicat mihi aliquis. Da mihi exemplum de scripturis sanctis. In ore enim duorum & trium testimonium stabit omne uerbum. Non habet tantam auctoritatem sermo dicentis: quantum domini præceptum. Legimus in propheta Ezechiel: & tu inquit fili hominis loquere ad habitatores insulae huius: hoc est iudæa. Quoniam ergo una insula dimissa est: nunc dicitur latentur insulae multae. Ergo de lumbare dicitur in priori populo dominus regnauit decorum indutus est: In secundo populo de gentibus congregato: dominus regnauit exultet terra: latentur insulae multae: nunc in tertio dicitur dñs regnauit irascantur populi. Siue de gentibus siue de iudæis sunt: quicumq; non credunt irascantur. Quare fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania? Dominus regnauit: irascantur populi. Dominus passus est: dñs crucifixus est dñs mortuus est dñs resurrexit dñs ad cælum uictor ascendit dñs regnauit irascantur populi. Qui sunt isti populi? Dicamus exemplū de euangelio. Quidā paterfamilias iuit accipere sibi regnum de longe. Quid longius quā cælum a terra? Dereliquit

terram: iuit ad celos ut acciperet sibi regnū: & ciues inquit illi qđ oderant eū mittere legationem dicentes. Nolumus eū regē super nos. Verum ille accepit regnum: & uenit ad ciues pessimos. Venit ad illos qui regē eum nolebant habere. Et nūc dicit spūs sanctus ad ciues malos. Velitis nolitis dñs regnauit irascantur populi. O clemētia spūs sancti. Non dixit pereant: sed irascantur. Vitiū uoluit significare non poenas. Illi irascātur: & dñs depræcatur: & qđ dicit Venite ad me oēs qui onerati estis. Regnū accepi a patre immo hō quem suscepi: do quasi deus: accipio quasi homo.

Quādiu sedes super cherubin moneat terra. **Q**uādiu terra immobilis est sanari non pōt. Non de terremotu loquitur quo uidemus terras concuti: & oē mortalium timere genus: sed de nostra terra loquitur. Quæ quādiu immota fuerit sanari non pōt. Quando uero mora fuerit & intre muerit: tunc recipiet sanitatem. Super quē inquit requiescam nisi super humilē: & quierū & tremen tē sermones meos? Qm̄ terra tremēs cōmota est propterea ille q̄ sedet super cherubin incipit sede re in terra tremente. Fœlix est qui soliū dei est. Fœlix est in quo semp deus sedet. Dinersa sunt scema ta. Aut. n. sedem? aut statm? aut ābulam? aut iacem? Infœlix ē ille cui iacet deus: iacet eteniz cū iacē te: quō plāgit cū plāgēte: & ridet cū ridēte: ita iacet cū iacēte. Quō sitit cū sitiēte: & esurit cū esuriēte: & nud? ē cū nudo sic & iacet cū iacēte. Qui ergo uulnerat? ē & iacet: & ipse quodāmō iacere dī cū eo Qui aut ābulat & ille ābulat cū eo. Qui ābulat uī quidē melior esse ab eo qui iacet: tñ necdū uenit ad eius fœlicitatē qui stat. Deniq; & adam qñ se abscondit a facie dei: ābulabat ei deus post meridiē. Dicat aliquis. Si adā offenderat & de paradiso fuerat eiectus: ergo imperfecta fœlicitas est: cuiuscunq; ābulat deus: & ego dico: si adā poenitus occisus fuisset: & non ei datus fuisset locus poeni tentiæ: iacuisset ei deus. Nunc uero quia datur ei locus poenitentia: propterea ābulat ei deus.

Dñs in syon magnus: & excelsus super omnes populos. **A**scendens ad celos: ex cellus est omnibus factus. Vnde nos actusq; nostros per singulos dies speculatur.

Confiteant nomini tuo magno: qm̄ terribile & sanctum est. **P**reparent se sancti ad confi tendū noi tuo: qđ est sanctū siquidē tu dixisti. Sci estote: qđ ego scūs sū. Et honor regis iudiciū dili git. Debet se pri? hō diiudicare: & pprio iudicio cōdēnare mala sua: & sic honoret æternū regē deū.

Tu parasti directiones in populis. **S**ed proprio iudicio deprauati sunt.

Iudicium & iustitiam in Jacob tu fecisti. **N**on solum in patriarchis: sed etiam in populo christiano qui meruit primogenita senioris.

Exaltate dñm deum nr̄m. **U**t sit excelsus in cordibus uestris.

Et adorare scabellū pedum eius: qm̄ sanctū est. **M**ulta de scabello opiniones sūt. Sed hic propheta corpus dominicū dicit: in quo maiestas diuinitatis tanq; saper scabellū stat. Scūm .n. eum dici sape docuimus. Quod aut adorari debeat: eo ascendente apostoli docuerunt: cū ado rantes regressi sunt in Hierusalē: Sed & ad crucē dominicā: & ad aiām sanctā hæc referenda sunt.

Moyses & aaron in sacerdotibus eius. **Q**uamquam unus legis: alter sacerdotum regulam teneat: tamen uterq; aduentum domini sacerdotali præconio uel in le galibus tubis: uel in uestis tintinnabulis nuntiauit.

Et samuhel inter eos q̄ inuocāt nomē eius. **S**amuhel leuitici ordinis regulā tenet. Qđ ephod illud lineū atq; candidū figurauit: ostendens candidū effici posse: qui per pñiam nomē dñi inuocans. lachrymis nigredinē peccati diluerit. Inuocabant dominum apostoli.

Et ipse exandiebat eos: in colūna nubis loquebatur ad eos.

Loquutus est dominus de nube filiis israhel: sed & deinceps affatus est apostolis de uelamento carnis assumptæ in quo diuinitas obumbrata latebat.

Eustodiebant testamētū eius: & pceptū qđ dedit illis. **N**ihil de his ad irritū deduxerūt

Dñe deus noster tu exandiebas eos deus tu ppri? fuisti eis: & vlciscens in oēs adiuētides eoz

Omnia. n. quæ agere studuerunt ad perfectum deduxisti: quia placita erant tibi.

Exaltate dñm deum nr̄m: & adorare in monte sancto eius quoniam sanctus dñs deus noster.

Sanctos uos exhibete in ecclesia eius: sicut ipse eā exhibuit sanctam non habentē maculam aut ri gam. Qui nobis præstare dignetur: ut modū sacerdotalis ordinis cum sanctitate perfecta tenentes: quæ studemus agere de bono ipse perducere dignetur ad effectum.

Psalmus pro confessione. **N**onagesimus nonus psalmus uocem prophetæ continet: qui fideles prouocat in laudibus dominicis incessabiliter exercere.

Exultate deo omnis terra: seruite domino in letitia.

Qui excusso a ceruicibus uestris legis iugo: non in merore ueteris seruitutis: sed in li bertate noui hominis exultatis.

Introite in conspectu eius in exultatione. **N**on iocis turpibus dis solui mini: sed omnia quæcunq; facitis in gloriam dei facite.

Scitote quoniam dominus ipse est deus: ipse fecit nos: & non ipsi nos.

Ab eo enim sumus non solum corporaliter facti: sed etiam in nouum hominem recreati. Et hoc non nostro mærito: sed suo dono.

Nos populus eius & oves pascue eius. **I**pse est pastor bonus: qui animam suam pro

suam pro omnibus suis posuit. Nos autem sumus oves: qui eum sequimur: & uocem eius audimus.

E Introite portas eius in confessione.

E Sicut enim ait propheta: ipse porta est

patris cum dicit. Per me si quis introierit saluabitur. ita & apostoli portae sunt eius per quas ad eum accedi-
tur: quas nemo potest ingredi nisi se peccata confitendo purgauerit.

E Atria eius in hymnis & canticis illi.

E Dilatas ei metes cum hymnis spiritualibus canticisque deserte

E Laudate nomen eius quoniam suavis est dominus.

E Nihil. n. acerbum habet.

E In eternam misericordia eius.

E Quia nos redemit & iugiter saluat.

E Et usque in generationem & generationem veritas eius.

E Qua populos indicabit.

Qui nobis prestare dignetur: ut ab ipso facti: ab ipso redempti: mereamur & in laetitia sempiterna
iubilum exultationis cum gratiarum actione concinere. Ipsi gloria cum aeterno patre & spiritu san-
cto in saecula saeculorum. Amen.

E Psalmus ipsi David.

E Centesimus psalmus uocem continet prophetae dei misericordias enarrantis.

M Misericordiam & iudicium: cantabo tibi domine.

E Misericordiam audiant pec-

catores qui desperant de sua salute: qui sunt in poenitentia. Iudicium audiant contempto-
res: qui dicunt. Misericors est dominus: peccemus indulgebit nobis.

E Psallam & intelligam in uia immaculata.

E Ut intelligat quis quod psallit: & sensus

ipsius contempletur. Psallam ut non uage mens foras. Et corpore quidem uidear psallere mens autem sine sin-
guine sit. In uia immaculata. Ut ambulans in hoc mundo iuste agam: & maculam non habeam.

E Quando uenies ad me.

E Quoniam autem intellectum recepero: & iuste egero: tunc cum fi-
ducia dico ad dominum. Quando uenies ad me? Veniens autem de seculo eius aduentu accipiendum est.

E Perambulabam in innocentia cordis mei: in medio domus mee.

E Nihil sic placet deo: ut simplicitas & innocentia. Denique spiritus sanctus in aliis uolatilibus non pla-
cuit nisi in columba propter simplicitatem: & in quadrupedibus in oue: propter mansuetudinem.

E Non proponebam ante oculos meos rem inuisam.

E Non anteponebam aliquid domino: neque consentiebam iniquitati: sed totus ad deum eram.

E Facientes preuocationem odini.

E Siue pater meus: siue mater: siue frater: aut soror: siue

amicus: tamen si declinasset a timore domini: hunc odio habebam: & omnino ad eum non accedam. Non antepone-
bam propinquitatem aut amicitiam pietati domini.

E Non adhaesit mihi cor prauum.

E Non erat in me aliquid difficile aut perversum aliquid: sed equitas & iustitia.

E Declinante a me malignum non cognoscebam.

E Hoc est si erat mihi amicus

aut proximus: siue episcopus aut presbyter: siue in quacunque dignitate constitutus: tamen si peruer-
tebat uias suas sic eum fugiebam: ut poenitus eius memoriam non facerem.

E Detrahente secreto primo suo: hunc persequabar.

E In tantum non oportet consenti-

re detrahenti: ut etiam quantum in nobis est persequamur tale. prouidentes in utroque utilitate: ut nec
libenter audiamus: nec illud permittamus peccare. Tanta. n. distantia est inter fornicantem & detrahentem
ut ille qui fornicatur se tantum occidat: ille autem qui detrahit & se & illum qui audit demergat

E Superbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam.

E Siquis erat superbus aut auarus cum hoc poenitus non edebam.

E Oculi mei super fideles terre ut sedent mecum.

E Non dixit diuites aut im-

patores: aut episcopos: aut presbyteros: aut diaconos: sed fideles: cum istis sedebam. Potest hoc dice-
re & episcopus sanctus uir: quoniam non ordinabam presbyterum illum qui mihi obsequabatur:
aut propinquum meum: sed eum quem sciebam fidelem. Et iterum idem potest dicere. Quoniam omnes
clericos meos & laicos fideles habebam. Potest ex persona domini dici iste uersiculus.

E Ambulans in uia immaculata: hic mihi ministrabat.

E Quoniam non ordinabam eos qui mihi fideles: sed iustos & fideles. Qui loquitur iniqua non di-
rexit in conspectu oculorum meorum. In tantum enim declinabam ab eo qui detrahebat proximo
suo: ut nec illi crederem nec audirem talem.

E In matutino interficiebam omnes peccatores terre.

E Bene dixit. peccatores

terrae. Peccatores enim terreni sunt. Hoc uult dicere quod summisionem diaboli qui mihi suggere-
bat eiciebam de corde meo: & non suscipiebam. Cogitationibus enim malis eiectis: demones occi-
duntur. Iudaei hunc uersum audientes & sequentes litteram occidentem: & desiderantes sanguinem
fundere si quis prauiatus fuerit de lege interficiunt eum. Siquidem non sunt contenti occisione
prophetarum: sed & ipsum dominum crucifixerunt.

E Et disperdere de ciuitate domini omnes qui operantur iniquitatem.

E Utinam & nos disperdamus de ciuitate domini operantes iniquitatem. Ciuitas domini est eccle-
sia sanctorum: congregatio iustorum. Disperdam: hoc est arguam & increpem eum qui peccat: ut poe-
nitentiam agat & disperdat iniquitatem de corde suo. Non enim dixit ut abiciatur.

E Ratio pauperis: cum angustaretur: & in conspectu domini effudit preces suas.

E Centesimus primus psalmus in principio uocem prophetae continet ex persona peccatoris: dein
de laus in ea dominici nominis continetur.

In conueniendo populos in vnum: & reges vt seruiant domino.

Conuenient in vna credulitate: ut seruiant redemptori.

Respondit ei in via virtutis sue: paucitatem dierum meorum nuntiā mibi.

Rndit dñs Hierusalē in die virtutis. i. cū ad passiōē accederet: & annuntiāuit paucitatē dierū suo

Et ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generationem & generationē anni tui.

Iniqui nec dimidiant dies: iste uero orat ut non reuocetur adimidio dierum scilicet ut ad perfectū

ueniens uirum: perhennitate temporum cum domino perfruatur.

Initio tu dñe terram fundasti: & opera mandū tuarū sunt celi.

Creasti ita & nunc uel terrā corporis nři in nouum reparas hoīem: uel mentes nřas cælog: dignitate

componis. Sed de poribus cælis ait.

Iuxta illud. Cælum & terra transibunt: uerba uero mea non præteribunt.

Et oīa sicut uerba tua: & sicut optatorū mutabis eos: & mutabūtur tu autē idē ipse es

& anni tui non deficient.

Filij serarū tuorum habitabunt.

Semen eorū in seculū dirigitur.

Omni gente distenditur. Nos uero depræcemur dominum: ut exaudiat orationes supplicum men-

tibus nostris inserat lumen suum: ut eius magnificentiam enarrantes mereamur sanctis eius confor-

tes effici in cælestibus regnis. Cui gloria & imperiū in sæcula seculog: amen.

Psalm' David.

Iste psalm' maxie circa pietatē atq: misericordiā dei cōmoratur. ait. n.

Benedic aīa mea dño: & omnia que intra me sunt nomini sancto eius.

Dicitur & in alio loco. Et scitote qm dñs ipse est deus. & nunc dñs. Et oīa quæ intra me

sunt noi sancto eius. Si dixerimus benedic aīa mea domino: dñs dñs est. Quod nomē hic

quærit dñs. Si dñs dñs appellatur: quid dicit & oīa quæ intra me sunt noi sancto eius? Ad

uentus filij nomen patris est. Ante aduentū xpi sciebatur deus pater: non ignorabatur. Deniq: ipse

dicit in euangelio. Pater reuelauit nomen tuū hoībus. Non possumus in singulis uersiculis immora-

ri: quoniam longus est psalmus: sed breues sententiolas debemus singulis uersiculis coaptare: ma-

gis sensum exponentes quam uerba texentes.

Benedic aīa mea dño: & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Multas retributiones nobis præstitit dominus: grandia nobis beneficia præstitit: quia cæluz: quia

terram: quia elementa omnia pro nobis fecit.

Qui propiciabitur omnibus iniquitatibus tuis.

Qui sanat omnes infirmitates tuas.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Conuenient in vna credulitate: ut seruiant redemptori.

Respondit ei in via virtutis sue: paucitatem dierum meorum nuntiā mibi.

Rndit dñs Hierusalē in die virtutis. i. cū ad passiōē accederet: & annuntiāuit paucitatē dierū suo

Et ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generationem & generationē anni tui.

Iniqui nec dimidiant dies: iste uero orat ut non reuocetur adimidio dierum scilicet ut ad perfectū

ueniens uirum: perhennitate temporum cum domino perfruatur.

Initio tu dñe terram fundasti: & opera mandū tuarū sunt celi.

Creasti ita & nunc uel terrā corporis nři in nouum reparas hoīem: uel mentes nřas cælog: dignitate

componis. Sed de poribus cælis ait.

Iuxta illud. Cælum & terra transibunt: uerba uero mea non præteribunt.

Et oīa sicut uerba tua: & sicut optatorū mutabis eos: & mutabūtur tu autē idē ipse es

& anni tui non deficient.

Filij serarū tuorum habitabunt.

Semen eorū in seculū dirigitur.

Omni gente distenditur. Nos uero depræcemur dominum: ut exaudiat orationes supplicum men-

tibus nostris inserat lumen suum: ut eius magnificentiam enarrantes mereamur sanctis eius confor-

tes effici in cælestibus regnis. Cui gloria & imperiū in sæcula seculog: amen.

Psalm' David.

Iste psalm' maxie circa pietatē atq: misericordiā dei cōmoratur. ait. n.

Benedic aīa mea dño: & omnia que intra me sunt nomini sancto eius.

Dicitur & in alio loco. Et scitote qm dñs ipse est deus. & nunc dñs. Et oīa quæ intra me

sunt noi sancto eius. Si dixerimus benedic aīa mea domino: dñs dñs est. Quod nomē hic

quærit dñs. Si dñs dñs appellatur: quid dicit & oīa quæ intra me sunt noi sancto eius? Ad

uentus filij nomen patris est. Ante aduentū xpi sciebatur deus pater: non ignorabatur. Deniq: ipse

dicit in euangelio. Pater reuelauit nomen tuū hoībus. Non possumus in singulis uersiculis immora-

ri: quoniam longus est psalmus: sed breues sententiolas debemus singulis uersiculis coaptare: ma-

gis sensum exponentes quam uerba texentes.

Benedic aīa mea dño: & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Multas retributiones nobis præstitit dominus: grandia nobis beneficia præstitit: quia cæluz: quia

terram: quia elementa omnia pro nobis fecit.

Qui propiciabitur omnibus iniquitatibus tuis.

Qui sanat omnes infirmitates tuas.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Qui coronat te misericordia & miserationibus.

Expositio.

sed protinus decidunt & arescunt. **T**anquam flos agri sic efflorescit. **A**d tempus. **Q**uoniam spiritus pertransijt in illo & non subsistet: & non cognoscet amplius locum suum. **T**ransiente autem spiritu: omnis iocunditas uiriditatis eius traditur oblivioni. **M**isericordia autem domini ab eterno: & usque in eternum super timentes eam. **Q**uia cum peccatores arguit: iustis misericordiam præbet. **E**t iustitia eius in filios filiorum his qui seruant testamentum eius: & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. **I**n operibus utique bonis: quibus mandata dei iugiter memorantur ut custodiantur ab ipsis. **D**ñs in celo parauit sedem suam: & regnum ipsius omnibus dominabitur. **A**scensionem dominicam prædicit quod post reparationem hominis facta est per quam christus dominus uniuersas mundi fines suæ dominationi subegit. **B**enedicite dñm angeli eius. **N**untii uirtutis. Potentes uirtute facientes uerbum illius. Illico quæ fuerit loquutus explētes. **A**d audiendam uocem sermonum eius: hoc est intelligere quæ præceperit. **B**enedicite dño omnes uirtutes eius ministri eius qui facitis uoluntatem eius. **Q**ui uirtute illius roborati: uerbum ecclesiis ministratis. **B**enedicite dñm oia opera eius. **V**os utique qui in eum uinitis. Quia omne opus quod factum est in eo uita est. **I**n omni loco dñationes ipsius. **N**ihil. n. repperitur: ubi non domine-
tur. Omnia continet: & se ubique diffundit. **B**enedicite aia mea dñm. **H**æc autem propheta non de sua tantum aia: sed & ad nras quoque aias loquitur: ut eum iugiter benedicant: qui bona largitur: qui peccatis propitiatur: qui de interitu redimit: qui in bonis omne desiderium complet: qui nunc nobis misereri dignetur ut pater filiis delictorum molibus hic remissis cui est cum æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen. **P**salmus David. **C**entesimus tertius psalmus ipsius creaturæ uoces continet laudantes ac benedicentem deum. Sed hoc ipsum spiritualiter debemus aduertere. **B**enedicite aia mea dñm. **U**t dum benedicis illū tu benedicaris ab illo. **P**rouocat semetipsum propheta in benedicendo deo. Benedicere autem dño: hoc est qui laudat dominum semetipsum benedicit. **D**ñe deus meus. **O**mnibus quidem es deus & dñs: sed mihi proprie: quia non sum seruus peccati. **M**agnificatus es uehementer. **V**el in me: uel in relijs sanctis tuis. Qui oīum deus meus specialiter deus: quia nō suus seruus peccati: quia merui uocari seruus tuus. Magnificatus es uehementer. **C**onfessionem & decorē induisti. **D**edisti confessionem dicens. Confiteor tibi dñe pater celi & terræ. Induisti decorē illud de nube splendida rudente: hic est filius meus dilectus in quo bene complacui: ipsum audite. Confessio dupliciter intelligitur. Aut in pœnitētia: aut in gloria dei. Hoc est gloriam induisti: quemadmodum in euangelio ipse saluator dicit. Cōfiteor tibi pater: hoc est glorifico te: aut quia confitemur peccata nostra domino. In eo enim quod confitemur deo peccata nostra: glorificamus eum. Et decorē induisti. Videte ordinem. Primum aliquis confitetur: & sic accipit pulchritudinem: & decorē: & postea lumen. Hoc enim sequitur. **A**mictus lumine sicut uestimēto. **C**ontrarius uidetur hic uersiculus illi qui ait: posuit tenebras latibulum suū. Vel illi qui dicit: nubes & caligo in circuitu eius. Sed sciendum: quia de occultis mysterijs ista dicuntur. Nā de istius lucis totius plenitudine tamen ethere fulget. **E**t extendens celum sicut pellē. **I**n modum enim libri cuiusdam sine uoluminis celum cum maiestas dei uoluerit uel extenditur uel plicatur: sicut euangelica testatur fides. **Q**ui tegit aq̃s superiora eius. **S**uperiora celi iuxta genesim: ab aquis teguntur: quia super fundamentum positas dicit: quas multitudinem angelorum intelligimus: iuxta illud. Aquæ quæ super celos sunt laudent nomen dñi. **Q**ui ponit nubē ascensum suū. **D**ñs. n. Iesus benedictis discipulis eleuatus est: & nubes suscepit illum: & intuebantur eum euntem in celum. **Q**ui ambulat super pennas ventorum. **S**uper oēm alacritatē uentorum dñs incedit. Sed & super sanctorum animas quæ ad cælestia tendunt: & inambulat & quiescit. **Q**ui facit angelos suos spiritus. **U**t inspirent hominibus eius facere uoluntatem: quia carnalis homo non capit ea quæ sunt dei. **E**t ministros suos ignem urentem. **U**t in alijs lumen ueritatis infundant in alijs peccata consumant. **Q**ui fundauit terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. **D**iscordare uidentur hæc cum illo ubi ait. Cælum & terra transibunt. Sed hæc uisibilis terra præterit corporis uero terra quæ fructum exhibet sanctitatis: mysteriorum cælestium pallio circumdatur. **S**uper montes stabunt aquæ. **S**uper excelsam superbiam insipientes populi comorantur. **A**d increpationem tuam fugient: a uoce tonitru tui formidabunt. **V**ox tua est cum dicis. Pœnitentiam enim agite: appropinquabit cælorum regnum. Tanquam tonitruum uero: ut hi timeant cum minaris: cum ais: nisi pœnitentiam egeritis omnes similiter peribitis. Ascendunt montes. Sancti in spiritualem proficiunt intelligentiam. Et descendunt campi. Populi eorum doctrinis subditi: ut uirtutum floribus repleantur. **I**n locum

In locis quē fūdaſti eis. **I**n cōuētū eccleſiaſtico. **T**ermini poſuiſti quē nō trāſgrediet̃
Catholicam utiq; fidem quā uſq; ad terminum praeſentis uitae cuſtodiant.
Neq; conuertent̃ operire terrā. **I**n flagitiis quibus prius uixerant.
Qui emittis fontes in cōualibus. **I**n terra deſerta gentiū baptiſmi gratiam tribuit.
Inter mediū montium. **I**deſt eccleſiarum. **P**ertransibunt aque:
Iplius lauacri: ſiue doctōis: irrigando donis caeleſtib; populum.
Et potabunt oēs beſtie agri expectabunt onagri in ſiti ſua.
Ut oībus hac grā equaliter miniſtretur: ſicut ait paul⁹: Sapientibus & inſipientibus debitor ſum.
Super ea volucres celi habitabunt. **Q**ui excelleſſiorē ad intelligendum meruerūt ſenſu:
De medio petraz. **I**deſt eccleſiaze. **B**abūt vocē ſuā **A**d collaudādū deū.
Rigās mōtes hoc ē apoſtoloſ de ſupioribus ſuis. **D**e caeleſtib⁹ effundēs ſup eos ſp̃m ſc̃m
De fructu operū tuorum ſariabitur terra. **D**e beneficiis largitionis tuae.
Producens ſenum iumentis: & herbam ſeruitutī hominū.
Vnicuiq; ſecundum propriam tribuens neceſſitatem.
Et educat panē de terra: & uinū letificet cor hoīs. **A** terreni corporis agro quē a nobis
 aſſumpſit miſterium proferens caeleſtis panis ac poculi ſalutaris quo reſciatur eccleſia.
Et exhilarēt facie eius in oleo. **E**xhilaratur. n. oleo miſericordiae iuſtoꝝ facies corā deo
Et panis cor hoīs confirmet. **I**pſe panis in ſe corda noſtra confirmat: qui deſcen-
 dens de cālo introiuit in mundum. **S**aturabunt ligna campi.
Siue rationabiles hoīes: ſicut ſuperius de beſtiis atq; onagris expoſuimus.
Et cedri libāi. **E**xcelſiores merito ſc̃i. **Q**uos plātanit̃ **I**n unitate eccleſiaſticae fidel
Illic paſſeres nidificabunt. **S**apientes edificāt. **E**rodii: hoc eſt erodius. **D**omus dux
 eſt eoꝝ. **M**aior eſt. n. uolatilium: qui aquilā uincit & comedit. **I**ugiter talis hō qui in domo dei habi-
 tat ducatū praebeat ad uincendum diabolo: quia aquila ſape pro diabolo ponitur.
Montes excelleſſi ceruis. **H**oc animal ſerpentes occidit & ipſos co-
 medit. **E**rgo bene in montibus habitat: qui interficit intelligibilem ſerpentem: qui ſapientior erat
 in paradifo prae omnibus beſtiis: qui decēpit eum. **P**etra refugium erinatis.
Qui timidus eſt: refugium hēt petram: petra autē eſt xp̃s. **F**ecit lunā in tempore.
Auunt qñ crescit luna crefcere fructus oēs: & qñ minuitur iter fruct⁹ minui. **E**rgo bñ dixit fecit lu-
 nam in tpe. **A**ut aliter intelligamus: lunā eccleſiam. **I**n proficiendo. n. eccleſia proficimus & cū ipſa:
 & cū perſequentione patitur & minuitur: & nos cū illa minuiſſimur & perſequentione patimur.
Sol cognouit occaſum ſuū. **S**i ſol occidit: nos putamus nos metipſos in ſempiter-
 num eē. **I**n hoc autem mirandū eſt: quō tantū lumen et tanta claritas q̃ operit uniuerſum mundū
 lumine ſuo: in momento occidit. **O**remus autē: ut non nobis occidat ſol iuſtitiae.
Poſuiſti tenebras & facta eſt nox. **E**t ſecundum litteram ordinē habet: quo-
 niam ideo facta eſt nox ut hoīes requieſcerent ab opibus ſuis: & beſtiae egrederentur ad paſſionem
Secundum tropologiā autem: qñ nobis occubuerit ſol iuſtitiae: oīa nobis tenebroſa ſunt: & tunc
 in nos pertranſeunt beſtiae: & laeo rugiens uolens rapere & deuorare nos.
Catoli leonū rugientes ut rapiant: & q̃rant a deo eſcā ſibi. **B**ñ dixit a deo. **Q**m ſan-
 ctos cupit decipere: ac ſi dicat. **V**ide **D**auid ſalomonē: petrum: ſicut ſcriptū eſt. eſcā eius electa.
Ortus eſt ſol & cōgregati ſunt. **N**e triſtetur ille qui cecidit ſed poeni-
 tentiam agat. **O**ritur illi ſol iuſtitiae: & fugiunt ab eo omnes beſtiae & peccata: & efficitur talis qua-
 lis & antea fuit. **I**terum enim ortus eſt ſol iuſtitiae.
Eriunt homo ad opus ſuum: & ad operationem ſuam uſq; ad ueſperum.
Poſtq̃ autem ortus fuerit ſol iuſtitiae: iteq; eximus ad operationem nram uſq; ad ueſperum: hoc ē
 uſq; ad conſumationem. **O**portet ergo nos omni tempore operari iuſtitiam.
Quam magnificata ſunt opera tua domine. **I**n exceſſum mentis uenit
 propheta: non inueniens quomodo laudaret dominum dixit. **Q**uam magnificata ſunt opera tua
 domine. **E**xcedunt humanum ſenſum tua opera.
Oīa in ſapientia feciſti. **I**n domino noſtro **I**eſu chriſto: **I**pſe enim
 eſt ſapientia dei ſecundum apoſtolum dicentem: quod in ipſo creata ſunt omnia.
Implera eſt terra poſſeſſione tua. **E**t reuera omnia opa dñi plena ſunt ſapientia.
Quando. n. uidemus formicam ſcire quādo hiems uenit: & reponit ſibi eſcam: & iterum culicem tā
 minutum habere oculos uentrem: & uniuerſa membra ſicut & nos habemus: & pulcē & alia. **V**ide-
 mus autē elefantē tam magnā beſtiā hēre oculos: nares: pedes: uentrē ſicut & nos in ipſis locis. **S**imi-
 liter autē & apem: quō faciat mel & cerā. **N**on ſunt hac miratione digna: & ſapientia plena?
Hoc mare magnū & ſpacioſū manibus.
Non eſt hoc mirā ſapientiae? quomodo in mari ſunt reptilia. **Q**uorum non eſt numerus. **E**t pi-
 ſces tam maiores quam minores: & quomodo ſint in profundo: & deinde reſument uitam. **I**bi ſi
 homo ceciderit moritur: & ipſi ſi uenerint in terra moriuntur.

Expositio.

Illuc naues petraſibunt:

& nō ſubmergatur. Offendat in petrā: ſed habeat ſenſū qui eū gubernet: ut poſſit ſaluus fieri.

Draco iſte quē formaſti ad illudendū ei.

Iudæi dicunt draconē magnum ſecit deus qui dī leuiathan: & eſt in mari: Et quando aiunt recedit oceanus: draco uertitur. Nos autē dicamus. Iſte eſt draco qui de paradīſo eiectus eſt: qui decoepit euam: & datus eſt in hoc mūdo ad illudendum nobis. Quantos enim monachos & clericos præcipitauit?

Omnia a te expectant: ut des illis eſcam in tpe.

Quia oīa dei nutu uiuunt.

Anferes ſpūm ipſum & deficient.

Conſumationem mundi ſignificat.

Quomodo præcepto dei omnia exterminantur: & ſicut ſcriptum eſt: terra es & in terram ibis.

Emitte ſpūm tuum & creabuntur.

In die conſumationis ſi ſpiritus erit

ergo deus eſt. Ita enim creat quomodo & pater.

Sit gloria dñi in ſeculum.

Ergo & nos qui glorificamus: ſempiterni erimus.

Etabit dñs in operibus ſuis.

Lætitia ē enim dñi: quando nos creatura ipſius benedicimus eum in die reſurrectionis.

Qui reſpicit terrā & facit eā tremere.

Tremet. n. terra noſtra in die iudicii: ſignificat

aut peccatores terrenos. **Q**ui tangit montes & famigāt.

Si mōtes fumigant: quā

tomagis terra? Sācti fumigant: quā oēs p ignē ſaluabimur: Non. n. hēret fumū: niſi ignis eēt

Cantabo dño in vita mea: pſallā deo meo quādū ſuz.

Quēadmodū & alibi dixit.

Dimitte me ut refrigerer prius quā abeā: & amplius non ero. Dimitte me paululū temporis: ut agaz poenitentiam pro peccatis meis: quā in inferno non eſt qui poſſit confiteri peccata ſua.

Jocundū ſit ei eloquiū meum.

Jocundum ſit ei: ut mōerito aliquis poſſit

laudare & benedicere deum. Operatiuo modo dixit: non imperatiuo.

Ego uero delectabor in domino.

Beati qui poſt iudicium hoc dicunt.

Deficiant peccatores a terra.

Non dixit ut peccatores pereant: ſed ipſum peccatū:

ut non appareat. Peccato aut non apparente: utiq; iā non ſunt peccatores: ſed oēs iuſti inueniētur.

Et iniqui ita ut non ſint.

Scilicet iniqui: ſed iuſti.

Alleluia.

Centefimus quartus pſalmus maxime patrū replicat hīſtoriam: ſed ſpūaliter debet intelligi. Oīa enim q contingebant antiquitus in figura contingebant: ut nos crederemus.

Conſitemini dño & inuocate nomen eius.

Conſitemini & dicite: quā pecca-

tores ſumus. Tu aut miſericors & miſereris nobis: & inuocate nomen eius: ut non ſingam? idola in cordibus noſtris: ſed dñm noſtrum inuocabimus: & ipſe erit redemptio noſtra.

Annunciate inter gentes opa eius.

Erubeſcant iudæi. qui dicunt in iſta

hel tantum facta eſſe mirabilia & opera eius.

Cantate ei: & pſallite ei.

Qui intelligit ſanctas ſcripturas: & in lege dñi meditatur iugiter: & mens eius contemplatur celeſtia: hic canit deo. Qui aut habet in ſe oēs uirtutes: hoc eſt oparius eſt boni operis: hic quali cytharā componens uirtutū pſallit domino.

Narrate omnia mirabilia eius.

In centefimo ſexto pſalmo dicit. Qui ſcendunt mare in nauibus: facientes operationem in aq multis. Ipſi uiderunt opa dñi: & mirabilia eius in profundo. Si in nauī nſa corporali trāſierim? illeſi: & nuſq nos tēpeſtas opprimat: nec in petrā offenderimus & frangamus nauē noſtrā: poſſum? nſare mirabilia dei. Et re uera grande miraculum eſt tranſire mundum iſtum ſine macula.

Laudamini nō ſancto eius.

Prophetat enim de populo gentiliū dicens: hoc

eſt ut ſimus & uocemur xpiani & nomine domini noſtri Ieſu chriſti.

Eletetur cor querentiū dñm.

Gaudeant monachi: quā quærentium dñm lætantur corda. Si quærentiū: quātomagis eoz qui inueniunt eū? Qui. n. eum inueniunt immobiles ſunt.

Querite dñm & confirmamini.

Anteq quæreremus dñm infirmi eramus. Nunc aut

quærentes firmi & fortes ſumus. Si autem & inuenerimus: quātomagis perfecti erimus.

Querentes faciē eius ſemper.

Hebreis quidē ſcriptū eſt. ut ter in anno appareant

coram dño. Et quæ iuſtitia hæc erat quid autem grande aliquid faciebant ter in anno apparere in conſpectu dei? Ibi ad paruulos loquēbatur: hic autem propheta dicit. Credentibus in deo ſemp eū quære: quēadmodū & in euangelio ſcriptum eſt: ſine intermiſſione nos orare.

Admentote mirabiliū eius q fecit.

In ægypto: & in mari rubro: & in deſerto.

Semen abrahā ſerui eius.

Sigs eſt ſemen: non iā & filius: ſcdm qd in euāgelio ſcri

ptū eſt. Si filii Abrahā eſſetis. opa patris uſi faceretis. Ergo qd gloriantur nō ſunt. Et ſi ſemen nō ſūt ſerui ſunt ſub timore cōſtituti: non hñtes perfectā caritatē q foras mittit timorē. Nos filii ſumus iacob eius qui ſupplantauit fratrem ſuū & tulit primitiua eius. Multi aut uocati: pauci uero electi.

Et ptransierunt de gente in gentē.

Multi putant qd de captiuitate dicat iudæorū:

Non eſt ita. De Abrahā enim dicit. Exiit de terra chaldæorum & uenit in meſopotamiam: & de me meſopotamia in terrā repromiſſionis iterum in ægyptum.

Et de regno ad populū alterum.

Multa regna tranſimus ut peruenia-

mus ad terram repromiſſionis.

Non permisit boiem nocere eis:

Pharaonem ut noceret Abraham in ſarra: nec abimelech Iſaac in rebecca.

Et corripuit

Et corripuit pro eis reges. **E**t id ipsum dicit pharaonem & abimelech
Nolite tangere christos meos. & in prophetis meis nolite malignari.
De ipsis patriarchis dicit. Erubescant iudæi qui dicunt: quoniam si non aliquis ungatur regali ingueto:
 non potest christus uocari. Hoc. n. dicunt quoniam dominus noster non est christus: quia non est unctus unguento regali
 Ecce ante legem patriarcharum non uncti regali unguento christi dicuntur. Christi autem sunt: qui spiritu san-
 cto unguuntur. Ergo & dominus noster iuste uocatur christus: Quod illi negant euntes contra scripturas.
Et vocauit famem super terram. **S**epius euenit ut quod putantur contraria esse: hæc pro-
 uidentia dei per utilitate fiant. Nisi. n. fratres ioseph zelati fuissent eum non uedidissent eum quomodo descen-
 derent in ægyptum: si non famis facta fuisset: quomodo patriarcharum descenderent in ægyptum: & cognosceren-
 tur a fratre suo. Quomodo pharaon percuteretur decem plagis: quomodo exirent de ægypto: quomodo in here-
 mus. Si non iudas dominum perdidisset: quomodo nos saluaremur: si non iudæi crucifixissent & increduli fuissent:
 quomodo nos crederemus. Ioseph ergo iuit in ægyptum præparare hospicium & alimenta fratribus suis.
Adisit ante eos virum. **I**psam dicit ioseph. **I**n seruum uendatus est ioseph.
Bene natus & sanctus uir uenditur. **H**umiliauerunt in cõpedibus pedes eius.
Quia noluit consentire dñæ ægyptiæ. Humiliauerunt in cõpedibus pedes eius: sed non potuerunt
 iustitiã humiliare. Sedecim. n. annos cū esset ad amatum est a dñâ: & in tali ætate constitutus quod ma-
 gis uoluptati dedita est: noluit consentire iniquitatis: sed magis timuit periculum animæ.
Ferrum pertransiit animam eius. **F**errum ipsum dicit peccatum:
 quod occidit animam. Aliter. Quia in periculo erat accusatus a dñâ: in tali crimine: ardebat enim do-
 mina in eum: sicut scriptum est: omnes adulterantes sicut clibanus corda ipsorum.
Bonæ ueniret uerbum eius. **V**erbum ipsius domini dicit: qui eum liberauit.
Eloquium dñi inflāmauit eum. **N**isi. n. inflāmatum esset spiritu sancto: non poterat li-
 bidinem uincere. Spiritus enim dñi inflāmauit eum: & extinxit ignem libidinis.
Adisit rex & soluit eum. **S**ecundum lram pharaon misit & soluit eum. Aliter. Si aliquis
 temptatur a libidine: nisi dominus apparuerit & soluerit eum: non potest effugere peccatum.
Adisit rex & soluit eum princeps populorum & dimisit eum. **R**ex ac princeps & pater acci-
 pitur ut illud. Rex magnus super omnem terram: & illud. Dominus princeps noster: dominus iudex noster. Ipse ergo
 misit angelum suum qui reuoluit lapidem ab hostio monumenti: & dissoluit sudaria funeris eius. Ipse
 quoque paterna uirtute deuicta morte ab inferno remissus est. Nihil hic negligenter sentiendum: aut
 putandum: quia ab angelis suscitatus est. Minoratus est enim paulominus ab angelis: cū ut homo susce-
 pit mortem. Nam in resurrectione ut deus uerus angelico usus est ministerio. Regnum hoc nec ad
 pharaonem pertinebit: qui exterminator est: nec ad illum qui tantum princeps coquorum erat.
Constituit eum dominum domus sue. **E**cclēsia eius sanguine acquisita.
Et principem omnis possessionis sue. **Q**uam a diaboli abstraxit potestate.
At erudit principes suos sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.
Princes ac seniores erant populorum apostoli: & sui a proprietate dicti non a principatu quos
 ipse sacris erudiuit eloquiis. Nam & ipsos sacerdotum principes ac populorum seniores sepius do-
 cens erudiuit in templo: cum eis diuinas aperuit scripturas.
Et intrauit israhel in ægypto: & iacobicola fuit in terra chanaan. **O**is qui cepit deum ui-
 dere mēte: uel uitia supplantare: in tribulationē descendit: & inter gentes aduersas inhabitat.
Et auxit populum suum uehementer & firmavit eum super inimicos eius
Quoniam in lxx. & quinq; aiabus descenderunt in ægyptum. & sexcēta milia exierunt de ægypto.
 Vide mysteriū: Qui quondā erant numero breui: nunc aucti & firmati dicuntur. Augentur autē &
 confirmantur iustitia domini: ne his aduersæ præualeant potestates.
Conuertit cor eorum ut odirent populum suum: & dolum facerent in seruos eius.
Scilicet & contemplarentur iniquitates eorum.
Adisit moysen seruū suum: aaron quē elegit ipsum. **L**egem utique & sacerdotium.
Posuit in eis uerba signorum suorum & prodigiorum in terra chā. **A**ttende iudeæ qui scdm lit-
 teram dicta intelligis. Nunquid moyses & aaron in terra chanaan acceperunt mandatū de signis: & non
 potius in terra madian? Aut in terra chanaan fecerunt prodigia: & non in ægypto? Sed ut intelligas hæc
 per legem & sacerdotiū usque hodie inter gentes incredulas agi: ideo propheta terram posuit chanaan.
Adisit tenebras & obscurauit eos. **C**œpunt eis exponere archana mysteriorum dei: & cla-
 ritas mundanæ sapientiæ obscurata est. Sic enim alibi: Cōprehendā sapientes in astutia eorum.
Et exacerbat sermones eius. **Q**uia dñi eis erant: sicut quos
 dam euangelium dixisse refert. Durus est hic sermo: quis enim audire possit?
Conuertit aquas eorum in sanguinem. **U**t quod seducendo sanguinem effuderat paruulorum
 ipsi deinceps pro aquis cruorem haurirēt. Sed maxime hic uersiculus hereticos respicit.
Et occidit pisces eorum. **Q**ui inter fluctuosas huius mundi foelicitates regnū esse putabant.
Et dedit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum. **I**n ranis poetarum carmina designā

tur: q̄ a catholica regula discrepantes: regum terrenorum corda deceptionum fabulis replent
C Dixit & venit cynomia. **C** In cynomia idest canina musca quæ in coeno ac stercore
uolatur luxuriâ indicat: quæ plerūq̄ cōpræssa pullulat. Sicut petrus inqt̄ apostolus: canis: teuersus
ad uomitū & sus lota a squalore coeni. **C** Et sciniphes in oibus finibus eoz.
C In sciniphes dialecticæ artis stimulus intelligitur: quæ licet paruum uideatur habere rei seductio-
nis aculeū grauissime tñ sauciat mentes humanas. **C** Posuit pluuias eoz in grandine
C Ut diuinis arguerentur uerberibus. **C** Ignē vrentē in terra ipsoz. **C** Non illuminā-
rem: sed urentem quia sanctus ignis iustos illuminat peccatores exurit.
C Et percussit vineas eoz & ficulneas eoz & contriuit oē lignū finium eoz. **C** In uineis ficul-
neisq̄ ac reliqs lignis oē humanū gen⁹ oñdit plagis cælestibus uerberatū: ob emendationis cām.
C Dixit & venit locusta & bruceus cuius nō erat numerus. Et comedit oē fensū in terra eoz: & oēs
fructū terre ipsoz. **C** In coeno fructuq̄ reliquo terræ: castigationē hamanā docet. Datur. n. po-
testas aduersæ parti: ut noceat hoies q̄ nolunt agere pœnitentiam: sicut apocalypsis docet.
C Et percussit omne primogenitum in terra egypti primitias omnis laboris eorum.
C Principalia uitia: quæ homines ceu primogenitos diligebant.
C Et eduxit. eos in argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.
C His plagis ægyptū. i. uel hoc sæculū uel humanā carnē uerberat. Sed ducunt aīa in argento cōfel-
sionis lucidæ: & auro puritatis splēdidæ: sublata omni infirmitate peccati.
C Et teta est egyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eozum super eos.
C Cohabitante. n. luce nō poterant opa tænebræ exercere: quia oīs qui male agit odit lucez.
C Expandit nubem in protectionem eorum: & ignem ut luceret eis per noctem.
C Nubē & ignē spūm scūm dicit: q̄ nos & ab estu diei defendit: & in nocturnis tænebris illuminat.
C Petierūt carnē & venit coturnix. **C** Ex hac. n. coturnice faciat israhel nauseat. Vñ cauē-
dū ē: ne q̄ se sentit liberū ex ægypto: illuminatū a spū sancto: rursū desideret ollas ægypti. i. cōcupi-
scētiās carnis q̄ ei generāt satiat. Quia nemo ponēs manū ī aratro & respiciēs retro apt⁹ ē regno dei
C Pane celesti saturauit eos. **C** Sicut enim illi de cælis fluente manna refecti
sunt: ita nos hodie in ecclesia corpore agni accepto reficimur.
C Disrupit petrā & fluxerūt aq̄: & abierūt in sicco flumina. **C** Percussus ē. n. ille lapis p̄ciosus
angularis: & immensos nobis ptulit fontes q̄ n̄ros errores ablunnt: & ariditates irrigant.
C Qm̄ memor fuit uerbi sancti sui qd̄ habuit ad abrahā puerū suū.
C Impleuit. n. non de seminibus: sed de semine eius. i. de xp̄o promissionē suā. Nā deus natus ex uit-
gine: sua morte deuicit mortē: p̄ quā nunc qd̄ abrahā p̄missum erat in spe. ecclesia suscepit in specie:
C Et eduxit populū suū in exultatione: & electos suos in letitia. **C** Semp. n. uiatores
ac liberi canticū in lætitia & exultatione cōcelebrant: sicut moyses maria: uel debbora.
C Et dedit eis regiones gentium: & labores populorum possederunt.
C Animæ sanctæ & corpora in quibus prius peccatum regnabat.
C Ut custodiant iustificationes eius & legē eius requirant. **C** Ut cū iustitia uiuāt & my-
steria legis diligenter intelligāt. Et nos dñm dep̄cemur: ut delectis gentibus noxiis coram facie n̄ra
ipse dux n̄ri fiat itineris: ut in eo iugiter exultantes: in terrā repromissionis mereamur induci & in re-
gno eius asciti ualeamus cum sanctis eius lætitia sempiterna gaudere: quia ipsi est cum æterno patre
& spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.
C Centesimus quintus psalmus pœnites roborat negligentes arguit misericordiā repromittit
Alleluia alleluia. Hanc regulā debemus tenere: ubicunq̄ duo Alleluia præscribuntur in psalmo: ut
unum de fine sciamus esse prioris psalmi: & alterum eius qui sequitur.
C Confitemini dño qm̄ bonus. **C** O uos qui grauiter peccatis: & desperatis
de ūra salute: & putatis qm̄ p̄pter magnitudinē peccatoz nō potestis ueniā adipisci: ego
uobis præcipio: hoc est p̄pheto confitemini dño qm̄ bonus. Grandia sunt peccata uestra:
sed magnus est dñs qui meseretur uestri. Confitemini ergo dño. Pœnitentiā agite. Noli-
te desperare de salute ūra. Benignus est dominus. Confitemini domino qui habetis grandia peccata.
Nolite cōfidere in uestra uirtute: sed in misericordia domini.
C Qm̄ in sæculū misericordia eius. **C** Videte quid dicat: in sæculū. In inferno aut̄ quis
confitebitur dño? Nemo est. n. qui possit in inferno agere p̄niam. Dum estis in hoc sæculo: hortor
uos agere p̄niam. Confitemini ergo dño: qm̄ ī istum tantū sæculū misericordia est: hic misereri pōt
pœnitenti: q̄ ibi iudex est non est misericors: hic misericors ē ibi iudex. Hic porrigit manū cadenti
ibi sedet iudex. Hoc autem totum dixi ad eos qui dicunt: quoniam in inferno est pœnitentia.
C Quis loquet̄ potentias dñi. **C** Nemo dignus est prædicare pō-
tentias patris nisi filius. Nemo potest potentiam patris loqui nisi ille qui & ipse potens est: poten-
tias potentis: ipse qui potens est: potest prædicare & loqui.
C Auditas faciet omnes laudes eius. **C** Antequam dominus noster in
euangelio prædicaret laudes patris: non erat auditum in mundo. Omne quod in lege ueteri scribi
tur si

Nota de Alleluia

tur si spiritualiter intelligatur: hoc potest de patre intelligere.

Beati qui custodiunt iudiciū & faciunt iustitiā in omni tempore.

Recte David id dicere poterat. Et ipse iudiciū fecerat & iustitiā: sed quoniam non fecit in omni tempore: propterea cecinit. Quid, n. dicit? Beati qui custodiunt iudiciū & faciunt iustitiā in omni tpe. Quid enim pdest alicui uiginti annis esse in continētia & Postea cadere? Secundū quod scriptū est in propheta. Nō proderit iustitia iusti in quacunq; die errauerit: non eum liberabit nec saluabit. Et peccatum peccatoris non ei nocebit: in quacunq; die conuertetur & aget pœnitentiam. Neq; iustus debet esse securus neq; peccator desperare debet de sua salute: In utroq; enim eorum: & timor est & spes. Qui facit iustitiā. Iustitia dominus noster est. Iustitia enim domini: dominus noster dicitur. Et saluator. Beatus ergo qui facit iustitiā: hoc est qui facit xpm. Quomodo ergo facimus xpm hoc est iustitiā? Si iuste agamus: cōcipitur in nobis iustitia & paritur ex nobis iustitia: & sumus mater iustitiæ. Fœlix est & beatus: qui in omni tempore: & pater: & mater est iustitiæ.

Admemento nostri dñe in bñplacito populi tui. **Qd** dicit beatus David hoc ē. Scio dñe ueterem legē. Beatitudo perfecta non est in ueteri lege: sed in euangelio. Scio qm̄ prior populus offendit te: & nouus populus creatur qui seruiat tibi. Scio qā ueniet filius tuus: & saluabit omne genus humanū: & credent in eū qui electi erunt. Propterea ergo qm̄ ego prius natus sum in ueteri lege: ut imputes mihi mercedem cum nouo populo: uidetur nostra esse sententia. Hæc legamus in ipsius uerticulo: & inueniemus ipsum sensum esse quem diximus.

Visita nos in saluari tuo. **Hoc** est in filio tuo: quando uenerit.

Ad uidendū in bonitate electorum. **Hoc** est da nobis partem cum apostolis: Quoniam nos quidem antecessimus eos in tempore: illi uero antecedent nos in spiritualibus: hoc est ut uideamus bonitatem tuam quam facturus es cum electis tuis.

Ad letandū in letitia gentis tue. **Gens** dñi nos sumus: sed tamen gens ipsius sumus Populo inquit qui nascetur quem fecit dñs.

Hoc est ut cū euangelio & nos habeamus partē: q in ueteri lege facti sumus. Abraham. n. pater nŕ uidit diem tuū: & gauisus est. Videamus ergo & nos: & gaudeamus cum hereditate tua.

Peccauimus cū patribus nŕis. **Filii** secuti sumus patres. Hoc fecimus: quod & patres nostri fecerunt. Oēs enim sub peccato conclusi: ut omnibus miseretur.

Iniuste inqt egimus: iniquitatē fecimus. **Nunqđ** dixit ipse egimus? Aliud ē peccatores ēē & iniustū aliud ē esse impiū: Peccator frequēter uincitur infirmitate corporis: impius autē negat deū Propterea ergo qm̄ ego nō sum impius sed peccator: propterea audeo rogare pro peccatis meis.

Patres nŕi in egypto nō intellexerunt mirabilia tua. **Viderūt** & non uiderunt. Viderunt carnalibus oculis & spūalibus oculis nō uiderunt. Non dixit non uiderūt: sed non intellexerunt. Sicut. n. illi uiderūt mirabilia & non intellexerūt. Non. n. ea spūali cōtemplabantur intuitu.

Et nō fuerunt memores multitudinis misericordie tue. **Qualiter** eos de manib; inimi cor; eripuisti. S; hodie quoq; mirabilia facis dñe: cū nos a tenebris mūdi ereptos dignaris illūinā.

Et irritauerunt ascendentes in mare: mare rubrū. & saluauit eos pp nomen suū: ut notam faceret potentiā suam. **Facta** sunt in israhel: sed animaduertendum est: quia quod ibi fuit umbra: in ecclesia ueritas est completa. Igitur baptismum uel crux christi pereuntibus stultitia est. Irritatur ergo ab his deus: cum non intelligunt. eruditi autem tunc cognoscent potentiā dei. Mare autem duas habet intelligentias: baptismum scilicet & sæculum.

Increpauit mare rubrū & exsiccātū est. **Desistit** corā populo dei procellosus sæculū: cū cognouerit fontē uitæ.

Tanquam si per sicca deserti gradientur: ita nullis sunt fluctibus occupati. **Et** eduxit eos in abissis sicut in deserto.

Et saluauit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici.

Liberatio ac redemptio hominis: per passionem christi facta est.

Et operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.

Sic & nunc in nŕo baptismo fiat. Abluitur hō aquis: & perit diabolus cum satellitibus suis.

Et crediderūt in uerbis eius: & laudauerunt laudē eius. **Quia** uictores erant.

Cito fecerunt obliti sunt operum eius. **Multi.** n. in ecclesia male uiuendo & non recte sentiendo de deo: perdunt baptismi grām.

Et custodierūt uitā quā prius elegerant. **Non** sustinuerunt consiliū eius.

In solitudine istius sæculi. **Et** cōcupierunt cōcupiscentias in deserto.

Et dedit eis petiōes eorū: & misit saturitatē i aīas eorū. **Ut** spūali cibo poculoq; reficerēt.

Et irritauerūt moysen in castris: & aaron scūm dei. **Legem** utiq; & sacerdotium stulti irritant: cum dei præcepta per eos nuntiata non audiunt.

Aperta est terra & glutinuit dathan: & aperuit super congregationem abiron. & exarsit ignis in synagoga eorū: & flāma cōbussit peccatores. **Facta** sunt hæc scđm lŕam: sed & nūc eos deuorat terra. Et exardet ignis q; terrena sapiūt & recedūt a mādatis dei: quos nō illuminat grā spūs s̄

Et sed accendit flamma peccati. **E**t fecerunt vitulum in oreb: et adorauerunt
 sculpsit: et mutauerunt gloriam suam: in similitudinem vituli comedentis fenem.
In deo enim debuerat esse gloria eorum: sed relicto eo: simulacro muto & surdo dantes gloriam di
 cebant. Hi sunt dii tui israel. Sic & nunc si quis relicta ecclesia sortes phitonesq: cosulit. mutatur
 gloria eius: & similis pecudi fit: sicut quondam nabuchodonosor.
Obliti sunt deum qui saluauit eos. qui fecit magnalia in egypto. **E**t ea plagis uerberata populum
 liberaret. **E**t mirabilia in terra chanaan. **C**um derelictis gentibus ipsos in eorum terra plantauit.
Et terribilia in mari rubro. **E**t pharaone extincto sicum populis preberet incessum.
Dixit ut disperderet eos si non moyses electus eius stetit in conspectu eius. **E**t
 auerteret iram eius ne disperderet eos. **A**ntequam haec o sacerdos. Perierat. n. populus: nisi
 moyses confregisset iram omnipotentis dei: & tu cum uideris populum delinquentem: cane tuba: annuntia
 eis delicta eorum: & ita in conspectu ad deum ut auertatur furor eius ab eis.
Et pro nichilo habuerunt terram desiderabilem. **Q**uia istam transitoriam diligebant.
Et non crediderunt in verbis eius. **Q**uibus promisit regna caelorum.
Et murmurauerunt in tabernaculis suis: & non exaudierunt vocem domini. **D**e murmura
 tione. n. apostolus docet dicens. Nolite murmurare: sicut quidam ex ipsis murmurauerunt: & a serpen
 tibus perierunt. Non ergo murmuremus: ne nos demones uenenosis moribus laqueis aut depascant.
Eleuauit manum suam super eos: ut prosterneret eos in deserto. **E**t ut deiceret seminem eorum in natio
 nibus: & disperderet eos in regionibus. **D**ispositi sunt. n. iudei in diuersis partibus: sed & ille
 dispergitur per diuersa qui circumfertur omni uento doctrina: & in deum firma non consistit statione.
Et initiati sunt beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum. **Q**ui deo se consecrare de
 buerant idolo consecrati sunt. **E**t qui panem uiuum esurire debuerant: mortuorum sacrificia comederunt.
Et irritauerunt eum in adinventionibus suis. **Q**ui apertissimi erant.
Et multiplicata est in eis ruina. **R**uina est cum parietes domorum ruunt: quae tunc
 multiplicatur cum fuerint a fundamentis euersti. Ergo isti cum fundamento id est cum ipsa legis li
 tera in qua se putabant stare diruti sunt: quia stabiliti non fuerant super petram.
Et stetit sinees & placauit: & cessauit quassatio. & reputatus est ei in iustitia: a generatione in genera
 tione usque in sempiternum. **S**uperius dixit moysi in conspectu stetit: hic autem sinees ex
 hortasse dicit: quod diligenter ausculta: sacerdos oportune argue: increpa: obsecra: cum omni patientia: & do
 minatores hoc est profer uerbum in ista oportune: oportune argue: increpa: obsecra: cum omni patientia: & do
 ctrina: ut tibi reputetur ad iustitiam. Quia qui reddiderit preciosum ex uili: sicut os meum erit ait dominus deus
Et irritauerunt eum ad aquas & tradiderunt: & ueratus est moyses pro eis: quia exacerbauerunt spiritum eius.
Aquae contradictionis aquae baptismi accipiuntur. ad quas diabolo contradicitur & operibus eius.
 Postquam si quis se coinquinauerit uitiiis: uexatur sacerdos: pro eo quod exacerbauerit spiritum dei: per
 quem ille praedicatus: sicut paulus dicebat. Quis uritur & ego non uror? De hoc etiam spiritu testaba
 tur dicens: Nolite contristare spiritum sanctum de quo signati estis in die redemptionis.
Et distinguit in labijs suis. **E**t iugiter supplicaret pro eis.
Non disperdiderunt gentes quas dilexit dominus illis. **I**dolatria: uel diuersa facinora.
Et commixti sunt inter gentes & didicerunt opera eorum & seruiuerunt sculpsitibus eorum & fa
 ctum est illis in scandalum. **S**icut enim sacerdoti exoranti pro populo ad iusti
 tiam reputatur: ita his qui in desideriis phantasticis conuertebantur in scandalum.
Et immolauerunt filios suos & filias suas demonibus. **S**ensus & animas suas.
Et effuderunt sanguinem innocentem. & sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas
 sacrificauerunt sculpsitibus chanaan. **T**unc enim animae sanguis ef
 funditur: quando homo idolis deditur: a dei cultu recesserit.
Interfecta est terra in sanguinibus: & contaminata est in operibus eorum: & fornicati sunt in
 adinventionibus suis. **T**abe enim iniquitatis inficitur: cum diuersis
 fornicationibus corpus hominis inquinatur. Ideo & ira dei in impios seuit: unde sequitur.
Et iratus est furore dominus in populo suo: & abominatus est hereditatem suam.
Quia reliquit eum. **E**t qui quondam fuerat plebs dei facta est caterua diaboli.
Et tradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos. & tribulauerunt eos in
 micis eorum & humiliati sunt sub manibus eorum. **S**ed dices tu o homo. Non est recta uia domini: quia
 nos in tantis malis iniquari permittit. Sed quod respice: quia pro suis peccatores criminibus inclinatur: &
 deus tanta pietate praeditus est ut semper dignetur impitri praesidium sicut loquitur. **S**epe liberauit eos
Sepe ille liberat: & tu non corrigeris? **A**dhuc plaga illata in ianuam astat: & tu non emendaris.
Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. **Q**ui habuerunt: ut relicto eo idola sequerentur.
Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. **I**am hic non a deo: sed a suis de
 lictis humiliatur. Sed praecurrit solita miseratione dicente propheta.
Et uidit cum tribularentur: & audiuit orationem eorum. **D**ocet enim & te quod si conuer
 sus ingemueris: protinus appropinquant celsis auribus eius: preces humilitatis tuae.
Admo:

Memor fuit testamenti sui.

Et penituit eū scdm multitudinē misericordie sue: & dedit eos i misericordias i p̄spectu oīum qui cepant eos.

Sup p̄nitentes. n. p̄nitet deus de malitia q̄ loquutus fuerat ut faceret & nō facit. Cōstituens te in sinu abrahā p̄is cuius es fidem secur⁹. Ideo & propheta exultans ait.

Saluos fac nos dñe deus noster.

Et congrega nos de nationibus.

Quia gens hebreorum in regionibus est dispersa.

Et cōfitemur noi tuo sc̄tō: & gloriemur i laude tua.

In filio utiq; q̄a & nomē & la⁹ tua ē

Benedictus dñs deus israhel a seculo & vsq; in seculū: & dicet omnis populus fiat fiat.

Merito benedictus in secula: per quem facta sunt secula: & non solum facta sunt: sed etiam & redempta. Qui & nunc nos recreare dignetur in salutari: idest in christo Iesu domino nostro: cui est cum ipso & spiritu sancto honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Centesimus sextus psalmus oēm causam conditionis humanæ quam delinquendo sumpsit ad p̄nitendum suscepit: sine multitudinem miserationum dei: ut in p̄senti ait: quis sapiens & custodiet hæc: & tunc intelliget misericordias domini: narrare dinoscitur: sed & repulsionem iudæorum & uocationem gentium euidentissime pandit.

Alleluia alleluia.

Cōfitemini dño qm̄ bonus: qm̄ in seculum misericordia eius.

Ideo cōfitemini

peccata ur̄a: q̄a bonus est: & peccata dimittit. Si autem bonus non est: nō nobis diceret cōfitemini. Et cōfitemini qm̄ in seculum misericordia ei⁹. Hic est misericordia ceterū supra iustitia est. Qm̄ in seculū misericordia eius. Quamdiu estis in seculum cōfitemini.

Dicant qui redēpti sunt a dño: quos redemit de manu inimici.

Proprie de uocatione gentiū loquitur. Iste. n. psalmus eorū habet sacramentū: qui redēpti sunt in domini passione. Dicant qui redempti sunt. Ipse est. n. saluator: & redemptor & p̄tior. Dicant qui redempti sunt. Ipse redemit: ipse dat p̄tū sanguinē suum. Quare autē dedit p̄tū sanguinē suū. Ut redimeret nos de manu inimici. Captiui. n. tenebamur in manu diaboli. Propterea autē ille uenit & redemit nos: ut liberaret de diaboli manu.

Quos redemit de manu inimici.

Ut destruas inimicū & defensorē. Inimicus hō supseminat zizania. Inimicus at̄ diabolus ē. Inimicus ē & ipse possessor. Propterea manu sua nos tenet: n̄ q̄a diligit s; q̄a odit. Quos redemit de manu inimici. Grandis molestia: sed grandis potentia sanguinis dñi: qui soluit manū diaboli. Quō enim sunt aliqua aīalia quæ stringunt aliqd intra se inclusū qd dicunt & medici & phisici: ut nisi fractū fuerit a se non diuidatur: nec dimittit illud qd intrinsecus clausum tenet. Si autē missum fuerit oleum statim dissoluitur: & quod strictum fuerat dissipatur: & diuiditur in partes. Sic & manum durissimā diaboli soluit sanguis christi. Nolebat nos dimittere: Sanguinez suum fudit dñs quasi oleum misericordiae: & per ipsum nos liberauit.

De regionibus cōgregauit eos.

Vide quā grandis sit manus diaboli. Quos redemit de manu inimici. Hos autē quos redemit de manu inimici: iunctis regionibus tenebantur in manu inimici. De regionibus congregauit eos. In toto orbe manus diaboli possidebat nos.

A solis ortu & occasu ab aiglone & mare.

Videtur quidem quatuor dixisse climata. Orientem occidentem meridiem & boream: Hoc est quatuor climata mūdi. Sed non ita psalmus continet. Hic enim habet: a solis ortu & occasu. Ecce duo climata. Ab aquilone: hoc est a septentrione. Ecce tria climata. & mari. Mare utiq; in occidente est. Ergo uidete. quoniam occidentem bis nominauit: & meridiem nec semel. Quare igitur tria climata nominauit: & unum noluit nuncupare? Legimus in abbacuch. Deus ab austro ueniet. De saluatore dicitur. Quoniam deus natus est in austro. a situ enim Hierusalem berthelem in austro posita est. Propterea dicitur ab austro ueniet. Si autē deus ab austro ueniet: quomodo nunc dicitur a solis ortu & occasu & ab aquilone. Auster & notus tacitus est. A solis ortu & occasu. Amen amen dico uobis: quia multi ueniēt ab oriente & occidente & recumbent in sinu abrahæ. Filii autē generationis huius longe erunt. A solis ortu & occasu utiq; alienigenæ. Et ab aquilone: Aquilo durissimus uentus nomine autem dexter uocatur. Ab aquilone inquit exardescunt mala super terram. Mare legitur & in numeris & in exodo: & in omni scriptura sancta: & ubicumq; mare auditis secundum climata semper intelligitur occidens. A situ enim Hierusalem mare hoc magnum quod dicitur: in occidente est. Videte igitur mysterium scripturarum. In isto loco bis occidens nominatur: & nec semel notus. Hoc quare dicitur? Quoniam populus iudæorum in isto psalmo non scribitur uocandus sed tantum gentium. Deniq; quid dicit? Errauerūt i solitudine i inaquoso. uia ciuitatis habitaculi n̄ inuenerunt. Esurientes & sitientes. Et ut sciatis q̄a p̄prie de uocatione gentiū scribitur & de expulsionē iudæorū: in sequentibus ipsius psalmi scriptū est. Posuit flumina in desertū: uidelicet iudæorū.

Errauerūt in solitudine in inaquoso.

Diximus quæ essent aquæ diximus quæ essent flumina:

Ciam ciuitatis habitaculi non inuenerunt: esurientes & sitientes.

Exponamus quomodo gentiū populus fuerit in deserto ubi non erant aquæ hoc est in inaquoso & quomodo uia ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Esurientes & sitientes. De quibus dñs non inuenerunt. manifestum est quod quæsierunt.

Uiam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

uiam: per quam uenirent ad ciuitatem: esurientesq; sitierunt.

Et sitientes aia eorum in ipsis defecit.

Defecerunt scrutantes scrutinio. Defecere quaesierunt: & non inuenerunt: & in esurie sua & siti uiam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Esurientes & sitientes. Multi fuerunt qui repromitterent istā uiam quæ duceret ad ciuitatem. Promisit socrates: promisit plato: promisit aristoteles. Emoroissa quæ fluebat sanguinē multos quaesuit me dicos: & a nullo sanari potuit. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Doctrina illorum magis famā faciebat ueritatis quam saturitatē. Emoroissa totam substantiam suam impendit in medicos. Esurientes & sitientes. anima eorū in ipsis defecit. Sed qm̄ perdidit suam uniuersam substantiam: hoc ecclesia de gentibus congregata quia anima eius in ipsis defecit: clamauit ad dñm cum tribularetur. Tactus fimbriæ domini: clamor credentis fuit.

Et clamauerunt.

Ad dñm inquit cum tribularet clamauit & exaudivit me. Tunc exaudivit a domino qñ non simplex uox sed tribulatio clamat ad dñm.

Et deduxit eos in uiam rectam.

Quia uiam ciuitatis habitaculi non inuenerunt: propterea deduxit eos in uiam rectam. Ergo ostendit qui ante inuenerunt quidem uias: sed prauas & non rectas: & deduxit eos in uiam rectam. Via deduxit eos in uiam. Ipse dñs atq; saluator deduxit eos in uiam rectam: fecit eos ut in se ambularent. Ipse & ductor & uia. Et deduxit eos in uiam rectam: ut per hanc uiam hoc est per dominum saluatorem irent in ciuitatem habitationis in ecclesia eius quæ fundata fuerat super ipsum. Et petram & uiam atq; doctorem. Simulq; considerandum: quia in ipso psalmo tertio dicitur.

Confiteantur domino misericordie eius: & mirabilia eius filiis hominum. Quia satiauit animam inanem: & animam esurentem satiauit bonis.

Eos qui inanes erant a gratia sua: & famem uerbi patiebantur: bonis celestibus satiauit.

Sedentes in tenebris & umbra mortis uinctos i medicitate & ferro. **V**inctū. n. erat genus humanū catenis criminū: & carceri diaboli m̄cipatū. Et cur hoc acciderit? Vide quid sequitur.

Quia exacerbarunt eloquium dñi.

Quæ mandauerat non custodientes.

Et consilium altissimi irritauerunt.

Quod dederat ut eligerent uiam.

Et humiliatū est in laboribus cor eorū.

Quia non exaltabatur in operibus dei.

Infirmati sūt: nec fuit q̄ adiuuaret.

Eo quod in deum fir-

mi non essent nec eum requirerent qui uerus est medicus.

Et clamauerunt ad dominum dum tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Defecit post originale peccatum humanum genus: iterata uice non obseruans legem traditam p̄ moysen: sed & de hac eum necessitate eripuit.

Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis: & uincta eorum dirupit.

Et ob id.

Confiteantur domino misericordie eius: & mirabilia eius filiis hominum.

Et cor eius uel misericordie eius confitenda sunt: uel mirabilia prædicentur: sequentia docent.

Quia cōtrinit portas ereas: & vectes ferreos confregit.

Visitauit. n. nos oriens ex

alto: & illuminauit errorem tenebras dirupitq; catenas legis: ut libero arbitrio seruiremus.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum.

Obseruauerat diabolus igitur ualidissimis seris suarum edium ereas ualuas: ne ab eius iure egredi ualeret genus humanum: quæ omnia

niciamus: sua dominus uisitatione contriuit: suscipiens eum in se.

Propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Vt exaltarentur in eo.

Omnem escā abhominata est anima eorū: & appropinquauerunt usq; ad portas mortis: & clamauerunt ad dominum cum tribularent: & de necessitatib⁹ eorum liberauit eos.

Sed uide qualiter eos liberauerit. Quia oē uerbū uitæ quē propheta prænuntiauerunt abhominauerunt. Et appropinquauerunt morti.

Tunc misit uerbum suum. & sanauit eos.

Ipsum filiū q̄ in principio erat uerbū: q̄ in euāgelio sanat oēm lāguorē & oēm infirmitatē in plebe.

Et eripuit eos de interitionibus eorum.

In quibus se ipsi demerferant.

Confiteantur dño misericordie eius.

Quibus excelsus se humiliauit: qbus deus hō

factus est qbus immortalis pro mortaliū uita subditur morti.

Et mirabilia eius filiis hominum.

Quia inferni ereas portas uerbesq; confringit: quia

rediit uictor ad superos: quia remeauit ad cælos.

Et sacrificent sacrificiū laudis.

Cessent hirci: & uituli: quia deus sacrificium de puro corde requirit.

Et annuntient opera eius in exultatione.

Cum gaudio cunctis choris annun-

tient: qualiter eos sua uisitatione saluauit.

Qui descendunt mare.

Idest sæculū in nauibus in ecclesiis quæ xpm̄ portant: & a fluctibus huius mundi tunduntur.

Facientes operationē in aquis multis.

In populis. Sed & ad apostolos hæc referenda sūt.

Ipsi uiderunt opera dñi: & mirabilia ei⁹ in profundo.

In profunda enim caligine: pro eorū prædicatione lumen ueritatis illuxit: & uiderunt operante domino in tenebris densissimis clarere lumen uerissime trinitatis.

Dixit & stetit spiritus procelle.

Cessauit mundana temptatio. Sic & in nau

In navi dormiens dñs: cum excitatus a discipulis fuisset imperavit vento & mari & siluit.
Et exaltati sunt fluctus eius. **S**uspensi sunt ne nocerent. Idest huius diabolicæ temptationis motus: quos iniqui cōmouent super iustos. **A**scendant vsq; ad celos. **E**t descendunt vsq; ad abyssos.
Eleuantur in superbiis suis: ad sanctorū iniuriam. **E**t humiliantur in cōfessione. Et ut intelligas figuraliter hoc de malis hominibus dici sequitur.
Aia eorū in malis tabescebat. **F**luctus. n. aquarum aiam non hñt: sed tabescit aia. cum uerberata plagis cælestibus se peccasse: & sanctis iniuriam intulisse cognoscit.
Turbati sunt & moti sūt sicut ebrui. **N**ihil enim latum: nihil stabile: nihil sobrium eorum sensus habebat. **E**t ois sapientia eorū deuorata est.
A sapientia ueri dei: sicut quondam draco moysi deglutituit dracones ægyptiorum.
Et clamauerūt ad dñm cū tribularentur: & de necessitatibus eorū liberauit eos.
Vt relinquerent luxuriosā ebrietatē dei sapientiā sequerentur. **S**tatuuit pcellā ei⁹ in aurā
Vt iam non cum igne & grandine: sed cum suauī sancti spiritus flamine adueniret.
Et siluerūt fluctus eius. **P**œnitentiam agentes in tranquillitatem conuersi sunt.
Et letari sunt q̃ siluerunt. **I**llis gescētib⁹ hi lætatur. **E**t eduxit eos in portū uoluntatis eorū.
De his gescētib⁹ fluctibus apposuerunt integrā uoluntatē ad eū deduci: q̃ mitigans fluctus uerus est portus.
Et de necessitatibus eorū liberauit eos.
Ne ab his æstibus q̃terētur. **C**ōfiteat⁹ dñio misericordiē ei⁹. **Q**uib⁹ ptegit gen⁹ humanū
Et mirabilia eius filiis hominum. **Q**uia mirabiliter hos compescuit fluctus
Exultent eum in ecclesia plebis. **I**n cōgregatione fidelium.
Et in cathedra seniorū laudent illum. **N**on illam cathedrā in qua scribæ & pharisei sederunt: qui legentes legē nō intellexerunt in ea dñm nuntiātū: sed in illa in qua eum uel prophetae uel patriarchæ spūali oculo contēplantes: cognouerunt in miraculis uel oraculis cecinerunt.
Quia posuit flamina in desertū: & exit⁹ aquarū in sitim. Terrā fructiferā in falsuginē: a malitia inhabitantiū in ea. **M**erito exaltandus: merito laudāndus qui in ecclesia q̃ prius fuerat deserta & odio habita posuit apostolos: q̃ eā & cōsolarētur alloq̃o: & ut allunio fecundarent: de dit & in aias suas sitientiū uerbū: exitus p̃dicationum: & terrā corporis q̃ prius spinas amaritudinis ptulerat: fructibus repleuit æternis.
Posuit desertum in stagnum aquarum.
Prabens i ecclesia baptismum. **E**t terrā sine aqua in exitus aquarū.
Predicatores in nationū ariditate constituens. **E**t collocant illic esurientes.
Vt bonis cælestibus reficerentur. **E**t constituerunt ciuitatem habitationis.
Animas suas exhibuerunt ab incentiuis uitiorum tutas: in quibus fructus spiritus habitaret.
Et seminauerūt agros & plātauerunt vineas: & fecerūt fructū natiuitatis.
Ad apostolos ista referūt q̃ iecerūt semen in corda credentiū de qbus fructū æternitatis accipiāt hoc ē centesimū: sexagesimū & tricesimū. **E**t bñdixit eis & multiplicati sunt nimis.
Quia q̃ erant placita faciebāt. Sic & in manu ioseph benedixit oīa deus: q̃a se a prauis cogitationibus & cōcupiscentiis custodiuit. **E**t iumenta eorū nō minorauit. **I**rrationabiles inter eos hoīes nō sunt minorati in inferius: sed in melius reparati. Igr̃ explicita uocatione ac redēptione gētrū redit ad expulsionē iudæorū dicēs pauci facti sūt: eo qd̃ n̄ fuissent i his multiplicata opa dei
Et verati sūt a tribulatione malorū & dolore. **Q**uia infontem iniqui sunt persequuti.
Effusa est contentio super principes eorū. **V**t qui dñm contēpserant: ipsi contēnerentur. Et seduxit eos: uana ipsoꝝ simulacra utiq; quæ adorabant.
Et deduxit eos in inuiū & in uia. **S**educentes eos a uia dñi: deduxerūt eos in inuiū sathanæ: Deniq; deductis istis in inuiū: uideamus quid fecerit deus plebi suæ.
Et adiuuit pauperē de iopia. **P**opulū christianum dapibus satiauit æternis:
Et posuit sicut ones familias. **V**t audientes uocem ueri pastoris fidem sequantur.
Euidebūt recti & letabunt. **Q**uorum sunt p̃dicatione conuersi.
Et ois iniquitas opilauit os suū. **D**iabolus uel iudæi siue heretici: q̃ in excessu iniquitatē loqui p̃sumperant. **Q**uis sapiēs & custodiet ea? & tñc itelliget misericordias dñi.
Si. n. sapiēter cōsideres & spūaliter intelligas uidebis in hoc psalmo quarto misericordias petitas & clemēter indultas quas & nobis pietate p̃flua dignetur quæritas indulgere pulsatas apire: petitas non negare. Ipsi gloria cū æterno patre & spū sancto in sæcula sæculorū. Amen. **A**lleluia.
Canticū psalmi David. **C**anticū semp̃ refertur in sensū: psalmus uero refertur in corporalia: ut aut manifestius dicamus. Canticum in theoriā refertur: psalmus autem in praticen hoc est in opera. Quoniam ergo in titulo scriptū est canticum psalmi: recte & consequenter in secundo uersiculo ait cantabo & psallam in gloria mea. **P**salmus. **C**vii.
Paratum cor meū deus paratum cor meū. **P**aratus sum non solū ope sed et corde & sensu. Paratū cor meū in sensu: paratū cor meū opere: hoc est in practice. Qm̄ nō solū corde & sensu: sed & in opere paratus sum. Propterea & secundo dico.
Cantabo & psallā in gloria mea. **C**antabo hoc est in corde meo: & psallā

Sicut psalterium ex multis cordis compositum est: & si una corda fuerit rupta exterminatur psalterium: ita & in actibus nostris si unum mandatum prætergressi fuerimus psalterium nostrum rumpitur. Ideo dixit. Cantabo & Psallā in gloria mea. In aliis codicibus legitur in gloria tua. Sed melius est scdm hebraicum legere: in gloria mea. Qd dicit hoc ē. Cātabo & psallā i gloria mea. Hoc dñs qd tibi psallo qd tibi canto: non tibi grām facio sed mihi. In alio. n. psalmo dicit. qm bonox meox non egēs. Qd ergo facio: pro me facio. Quod ergo seruiō tibi gloria mea est. Ieiunamus: nunquid aliquid deo donamus? Pro peccatis nostris hoc facimus. Iacemus in sacco: quid ex hoc præstamus dño? Hoc tantū illi præstamus: ut saluemus aīas nīas. Ipse. n. hoc desiderat: sicut bonus & misericors medicus. Si aliquem sanauerit: gaudet quidem & ipse & ille qui sanatus est: ita & dominus noster.

Exurge psalteriū & cythara.

ta es ut psallas deo. Exurge & psalle. Quare iaces? O monache qui stas corpore: iacet anima tua: & non psallis domino. Maledictus homo qui facit opera dei negligenter. Si psalterium es: si cythara es: quare surdus es & non glorificas deum?

Exurge diluculo.

Deus in tænebris benedici & laudari non potest: sed in luce benedicitur rem dico mirā: Et si nocte surgimus: deum in luce benedicimus. Nunq̄ christiano nox est: sed christiano sol iustitiæ oritur. Et hæc quidem scdm iudæos dicimus. Cæterum scdm altiore sensum dñs est qui canit. Paratum cor meum deus paratū cor meum. Paratus sum hic paratus sum in futuro. Saluo & in terris. saluo & in cælis: hoc est & angelos saluo & hoīes. Exurge psalterium & cythara. Loquitur dñs suo corpori. Psalterium & cythara qui descendisti in infernum & iacuisti: exurge & lauda dñm. Et uides quid dicit. Non ipse qui mouet cytharam & psalteriū laudat: sed ipsa cythara & psalterium ipsa benedicūt patrem. Ille. n. deus est: & ab aliis bñdicitur & laudatur. Corpus aut̄ eius & hō quem suscepit: ipse laudat dominū. Vt autem sciatis quoniam propheta ex persona domini loquitur: & non ex memetipso hoc loquor. Videte quid sequitur.

Populos autem intellige iudæos.

De nobis dicit. Iudæos enim illos dicit. qui primi ex iudæis crediderunt: Et uidete ordinē. Primū laudat deum in populis: & postea laudat dominum in nationibus. Primū. n. ex iudæis crediderūt. & postea crediderunt ex gentibus.

Non est creatura: quæ non indiget misericordia dei. Vniuersi misericordia dei indigemus. Gabriel. Michael. Seraphin: Cherubin: potestates: dominationes: sunt quidem sanctæ: sed indigent misericordia creatoris sui. Non detraho angelis: sed creatorem prædico. Siquidem ipsi angeli libenter audiunt prædicari eorum creatorem. Et aliter possumus dicere. Quod misericordia tua de terra leuat ad cælos.

Et vsq; ad nubes ueritas tua.

Vbi sunt iudæi: ubi sunt similes iudæox: qui scdm litteram tantum sunt intelligentes. Quō usq; ad nubes est ueritas dei. Filius dei dicit. Ego sum uia ueritas & uita. Et descendit in terris: & cum hominibus conuersatus est. Et quomodo usq; ad nubes ueritas tua? Manifestus est sensus: qd de apostolis loquitur: & de sanctis: ut imbrem suum non pluant super iudæos sed super gentes sicut scriptum est. Mandabo nubibus meis ne pluant super israhel imbrem. In istis ergo nubibus ueritas dei est. Si autem in istis nubibus apostolis nobis reuelatum est.

Exaltare super cælos deus.

Deus nō exaltatur nisi super cælos: non exaltatur super terram. Quando terreni sumus non exaltamus deum. Si autem de terrenis facti fuerimus cælestes tūc exaltamus deum: & dñs noster qm erat in terra: non nos exaltauit? Dicat aliquis. Temerarie loqueris. Siquidē ipse dicit in euangelio. Qñ exaltatus fuero oīa trahaz ad me. Vide quid dicat. Quando exaltatus fuero in cælis: tunc oīa traham ad me. Pius quidem est iste sensus: sed ego aliud intelligo. Quando exaltatus fuero quando crucifixus fuero: tunc omnes traham ad me.

Et liberent̄ dilecti tui.

ut liberentur dilecti eius. Vt liberētur inquit dilecti tui. Et exaltare super cælos deus. Factū est quod petiuimus. Ille exaltatur est: & nos liberati sumus.

Stue in tēplo: siue in unoquoq; sancto: siue in propheta: auditur in moysē auditur in apostolo. Et uerius dico. Loquutus est in filio suo. Quid ergo loquutus est deus? Hæc quæ sequuntur.

Exaltabor & diuidā sicimam.

Propterea inqt crucifigor: ut diuidā sicimam. Sicima interpretatur in nīa lingua humeri. Humeri aut̄ interpretatur in ope. Sensus ergo iste est. Propterea crucifigor. ut opa mea diuidā sanctis meis. Propterea crucifigor: ut iugū meū suauē & onus leue meum imponā sup̄ ceruices hoīum. Fecisti dñe quod pollicitus es. Exaltatus es: & diuisti sicimam.

Et conuallē tabernaculoꝝ dimetiar.

hanc conuallē lachrimarum: in locum humilitatis nostræ subintrauit: hoc est in isto mundo: in quantum quis sanctus est in hoc mundo necdum cognoscit secundum quod oportet nosse. Ex parte enim cognoscimus: & ex parte prophetamus.

Deus est galaad & meus est manasses.

atq; saluator habens plures diuitias. Galaad interpretatur transmigratio. Gaudet ergo quando populus ex gentibus migrat: & uenit ad eum. Manasses interpretatur ex obliuione. Videte igitur

de te igitur quid dicit filius ille qui accepit substantiam & comedit eam: & oblitus mei erat: non memorat' e' mei. Et dicitur manasses hoc e' ex obliuione: quia non e' oblitus sed remeavit ad suu' patrem.

Et ephraim susceptio capitis mei. **E**phraim interpretatur fructifer. Ephraim inquit susceptio capitis mei. Susceptionem posuit nunc pro corona. Quod enim in capite ponitur: corona e' Et in scripturis diuersis nominibus uocatur. In alio loco habet. Scuto circūdabit te ueritas eius. Et in alio psalmo. Qui coronat te in misericordia & miserationib'. Sicut eni' ibi posuit scutu' pro corona: & hic susceptione' posuit p' corona. Videte ergo qd dicit. Factus es galaad: factus es manasses: hoc e' migrasti ad dñm: & post obliuione' remeasti ad patre' tuu'. Esto ephraim: esto fructifer. Habe opera bona: & postea eris corona domini.

Videte in quanta gloria est: qui agit poenitentiam. Iudas enim confessio interpretatur.

Moab lebes spei mee. **G**rande mysterium. in paucis uerbis agnoscitur. Rogo uos: diligenter animaduertite. Si quidem & mihi qui loquor: & uobis qui auditis prodest. Moab interpretatur ex patre. Ab. dicitur pater: mo. ex: qui est iste ex patre? Qui perdidit patre' suu': q' reliquit suu' patre': qui non remeavit ad patre' propriu': nec est dignus uocari manasses. Quis est iste Moab inimicus dñi? de cuius genere usq; ad quartam generationem & decimam usq; in saeculum non intrabit in ecclesia domini. Quis est iste moab? Qui ex imunda comixtione nascitur: in spelunca tenebrosa. Ex loth enim & filiabus illius nati sunt duo: moab & amon: & moab maior est filius. Videte ergo quomodo in littera mysterium absconditur. In tenebris in spelunca: non in sole. nō i luce. Moab ergo diabolus interpretatur: qui oblitus e' patris sui. Deniq; & abessalon qui persequutus e' patrem suu': interpretatur diabolus. Iste est ergo moab. Quomodo lebes spei domini est? Lebes interpretatur olla: quomodo olla spei domini est. Ergo credibile e' aut moab q' interpretatur diabolus: lebes spei dñi sit. Quomodo spes dñi est? Dicit apostolus. Quos tradidi sathanæ: ut discant non blasphemare. Diabolus quasi quæstionarius dñi e': q' nō recte ambulat ad deū traduntur diabolo. Quare? Vt pereat in æternum. Et ubi clementia dei: ubi misericors pater: ubi e' qui facit solem suum oriri super iustos & peccatores: & pluit sup peccatores & iustos? Quod dicit hoc e'. Tradi di inquit peccatores diabolo: ut ab ipso cruciati conuertantur ad me. Dicitur & in hieremia. Quid uides tu hieremia? Ollam succensam inquit. Videte ergo quoniā in ista olla mittuntur carnes. hoc scriptum est in ezechiel. & mitte inquit carnes in olla ut mollia fiant. Et dura conuertantur ad deū: ut & ex corde lapideo fiat cor carneum. Et ubi prius non poterat scribi propter duritiam: postea scribatur propter mollitiam. Succendam inquit hanc ollam: & excoquā carnes & ossa usq; dum amittant omnem humorem & illuuiem: & uidete postea quid dicatur: & discat inquit quia ego domin' Magnā misericordiā: & magnū sacramentum. Mittuntur carnes in ollam ut excoquantur: & discat quia dominus est. Multa sunt quæ dicantur de moab & olla: sed nunc longum est.

In idumeam extendam calciamentum meum.

Idumea interpretatur terrena & sanguinea. Misericors de' nō solū cælestia uult possidere s; & terræstria.

Mibi alienigene amici facti sunt. **D**e nobis dicit: qui ex gentibus credimus.

Quis deducit me in ciuitatem munitam?

Nemo domine. Tu es enim q' dicis: Torcular calcaui solus: & de gentibus nix non fuit mecum.

Omnes enī declinauerūt simul inutiles facti sūt: nō e' q' faciat bonū: nō e' usq; ad unum.

Quis ergo deducet me i ciuitate munita. Nemo dñe. Sed qdē & petrus q' p'miserat p' te mori: postea negauit. Quæ e' ista ciuitas munita? Infern' ubi includitur: unde exire nō licet. Et uere ex ista ciuitate nisi dñs uictor nō exiit nemo alter. Et uere ciuitas munita est ista. Moyses de ista ciuitate exire nō potuit. Iacob similiter itrauit i hanc ciuitate: & nō e' reuersus. Deniq; dicit ad filios suos. Iugēs descēdā ad iseros. Ad iseros autē descēdit: quia nec dū erat paradysus a latrone aptus. Munita e' ista ciuitas ad egrediēdum: apta e' autē ad introeūdū. Quis deducit me usq; i idumeā? Vbi locus e' poenarum & sanguinis: idumea enim interpretatur sanguinea. Locus occisionis aiax: ubi multæ interficiuntur animæ. Nemo enim uictor descendit in isernum: nisi tu solus domine qui repulisti nos.

Nō dixit q' repulisti nos: sed q' aliqui repulisti nos. Et nō exibis deus in uirtutibus nostris?

Hæc interrogatiue legenda sunt. Et non exhibis deus in uirtutibus nostris? Qui passus es pro nobis: quare non adiuuas nos? Sed pateris conculcari nos a diabolo crudelissimo.

Et nō exhibis deus in uirtutibus nostris. **V**idete qd dicat. Nō dixit nō existi: sed nō exhibis deus i uirtutib' nostris. Hoc uult dicere. Quādo laboram': tūc adiuuat nos deus. Nō e' enī uolētis neq; currētis: sed miserētis e' dei. Sed uide qd dicit. Nō e' uolētis neq; currētis. s; miserētis dei. Si nō ergo uoluerim' & cucurrerim': de' nobis nihil pderit. Nostre e' uelle & currere. & postea deus miseretur. Athleta enim dormiens perdit uictoriam.

Da nobis auxiliū de tribulatione.

Nō dixit da nobis auxiliū de delitiis. sed de tribulatione. Ad dñm cū tribularetur clamaui & exaudiuit me. Nō dixit cū eēm i delitiis clamaui aut dormiēs clamaui. Vis exaudiri a dño? Esto i tribulatione. clama & exaudieris. Si qs ergo nō e' i tribulatione auxiliū dñi inuocare non potest.

Quia nana salus hoīs. **M**aledictus hō q' spē hēt i hoīe. Nō e' necesse hoc interpretari. Hæc sententia oībus patet. Aliq; sperauit i imperatore sperauit i principe. in patre aut matre. in aliquo negotio

subito subtractus est spiritus eius. in quē ille sperauit. Et euauit salus eius. Non dixit uana sal^o hois sed salus eius qui sperat in homine.

In deo faciem^o virtutē. Non habeamus spē nisi in dño tantum. nō dicamus: si illud mihi ueniat aut illud. Vnde hēo uere? Respondeo tibi qđ maius ē. si psequutio fiat: unde habes uiuere. Sēper xpiano psequutio est: semp nuditas pposita ē. Nemo ergo debet de uita ista desperare: nemo timeat. Nemo debet dicere Si senuero unde habeo uiuere. si infirmus factus fuero unde uiuo. Xpm habes & times? Si uolatilia celi pascit: dubitas qđ possit te pascere? Diabolus pascit suos hoies: & xps n̄ pascet suos seruos? Diabolus facit iudices hui^o mudi & diuites: & xps nō pōt facere ut n̄ mēdices? Diabolus dat aurū: gemmas: & xps panē nō pōt dare? Nos omnem sollicitudinē piciamus de cordib^o nr̄is: & dicamus.

In deo faciem^o virtutē.

Ipse erit uir^o nr̄a: ipse panis noster: ipse erit rector noster.

Et ipse ad nihilū deducet inimicos nostros.

Ipse nos coronat: ipse pugnat nobiscum: magis autem ipse uincet in nobis.

Quid enim dicimus in deo faciemus uirtutem? Quando enim fortes fuerimus: ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Non dixit pugnabit aut occidet sed ad nihilum deducet. Ideo eos ad nihilum deducet: ut si uoluerit fortes eos faciat & glorificet eos. Benedicamus ergo deum: cui sit gloria in secula seculorum amen.

In finem Psalmus David.

PSALMVS.

CVIII.

Quod dicitur in finem intelligamus non de presenti dici: sed de futuro: Prophetia de xpo est.

D

Eus laudem meam ne tacueris.

Hoc est iudas me tradidit. Iudaei psequuti sunt

& crucifixerunt: & putauerunt me in finem perdere. Tu autem deus laudem meam ne tacueris. Vniuersa ecclesia per singulos dies laudat dñm: & completa ē oratio domini dicē tis. Deus laudē meā ne tacueris. Vide cui^o dignitatis sūt sacerdotes. Sacerdotes loquūtur & i sacerdotibus deus laudem filii sui non tacet.

Quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.

Videamus quomodo os iudae proditoris apertum est in dominum. Venit ad dominum ut eum tradat: & dicit rabi: hoc est magister. Ecce os peccatoris & os dolosi. Ego eum mea clementia uolo saluare: & osculum illi porrigo: & uolo uincere maliciam eius. Et ille permanet ad malefaciendum ut me tradat. Specialiter intelligitur de iuda: generaliter autem de iudaeis in eo tempore quo dicebant crucifige crucifige. Tale os peccatoris in dominum apertum ē. Ut autem uideatis qđ de omnibus iudaeis dixit: ex consequentibus cognoscetis. Quid enim dicit?

Loquuti sunt aduersus me lingua dolosa.

Ego pro ipsis crucifigebam: & illi insultabant mihi. Vulnere mea medicina eorum erant: & uidebar illis in derisum.

Et sermonibus odii circūdederunt me.

Et expugnaverunt me gratis.

Non ut credant: sed ut expugnent.

Dupliciter intelligitur gratis: hoc est sine causa. Nec enim peccaueram: & non merebar ut debella rent me. Quae autem digna causa erat ut expugnarent me: quia sanaueram egrotos eorum: quia mortuos resuscitaueram: quia alia signa feceram. Videte ergo quoniam gratis expugnaverunt eum. Et aliter intelligitur. Voluerunt extinguere: & delere nomen meum: & tñ nō potuerunt. Quādo aliquis aliquem persequitur & nihil proficit: & non implet desiderium suum: gratis persequitur.

Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.

Pro beneficiis quae eis contuleram: ipsi contumelias mihi faciebant. Ego autē quid faciebam? orabam. Hae sūt arma dñi: haec sunt & nostra arma: oratio. Si quando ergo nos persequitur aliquis: & odit nos: dicam^o. p eo ut me diligeret detrahebāt mihi. Ego at qđ faciebam? Orabā ut eos uincerem. Absit. Dñs. n. quē orabat ut uiceret? Sed qđ dixit ego at orabā: qđ dicebatur. Pater: ignosce eis: qđ enim faciunt nesciunt.

Et posuerunt aduersus me mala pro bonis.

Et in cruce positus: rogabam pro crucifigentibus me. Et illi dicebant. Vah qui soluis templum: & in tribus diebus illud reedificas. Salua te ipsum. Qui diligit te pater: ueniat nunc & liberet te. Ego pro ipsis ex mortuis resurrexi. Et illi dicunt: Discipuli illius uenerunt nocte: & inuolauerunt eū.

Et odium pro dilectione mea.

Considera o christiane: considera o monache. Si dominus persecutorem suum & proditorem osculo suscepit: & pro crucifigentibus eum orat: nos pro fratribus nostris quid facere debeamus?

Constituē super eum peccatorem.

Quoniam rogaui pro ipsis in cruce. & uidens uulnera mea dedi eis locum poenitentiae: & nō agunt poenitentiam & me nolunt habere regem: habeant regem diabolus. Nolunt habere regem Iesum: habeant regem baraban. qui interpretatur filius patris: hoc est diabolus. Barrabas iste qui fuit seditiosus & latro: Et uere Barrabas habent regem: & usq; in hodiernum diem seditiosum & latronem: qui occidit ipsos iudaeos. Barrabas latro qui sanguine delectatur: antequam dominus crucifigeretur: antequam eum crucifigerent iudaei: inclusus erat. Negauerunt dominum & barrabas dimissus est. Ex eo enim tempore: barrabas coepit in eos habere potestatem. Et ille demon qui eiectus fuerat de hoies: & de illa generatione. & perambulabat in deserto: & locū inuenire non poterat adduxit secum alios septem demones peiores se. & intrauit in synagoga.

& facta

& facta sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Deniq; & synagoga iudeorum antequam crucifigeret dominum: erat quidem peccatrix: sed unum tantum habebat demonem. Crucifixus dominum & octo simul in ea demones ingressi sunt. Impletum est ergo quod dixit.

Constituere super eum peccatore: & diabolus stetit a dextris eius. **Q**uoniam a dextris eorum stetit propter ream synagoga liccam habebat manum dexteram: sicut scriptum est in euangelio. Nos autem oremus ut dominus stet a dextris nostris: diabolus autem a sinistris. Scriptum est in zacharia. Et ostendit mihi dominus: Iesum sacerdotem magnum: stantem coram angelo domini: & sathan stabat a dextris eius ut pugnaret cum eo. Si ergo a dextris diabolus stat: quomodo nunc de iuda dicit: & diabolus stetit a dextris eius. Sed uidere quid dicit. Stabat diabolus a dextris Iesu: ut aduersaretur ei. Hoc est de xtera eius aduersari uolebat. Hic autem non dicit quia pugnare uult: sed quia iam uicerat iudam: diabolus ibi contra dexteram desiderat pugnare. Hic autem dominatus est dextera iudae. Sed & hoc considerandum. In illo tempore: stabat a dextris domini ut aduersaretur ei: quando Iesus habebat uestimenta sordida. Sic enim & ibi scriptum est. Et Iesus habebat uestimenta sordida. Tam diu stat diabolus a dextris eius: quamdiu portat peccata nostra. In peccatis nostris aduersatur illi diabolus. Quando autem dicitur in zacharia tollite uestimenta eius sordida & induite eum mutatoris: continuo dicit Iesus ad diabolum: Increpet dominus in te sathanas: increpet tibi qui elegit hierusalem. Hoc totum ideo diximus quia scriptum est. & diabolus stetit a dextris eius.

Cum iudicatur creat condensationem. **N**on ueniat in iudicium: sed in condensationem. Vbi enim iudicium est: ibi dubitatio est. Vbi autem condensationis iam manifesta est sententia.

Et oratio eius fiat in peccatum. **P**oenitentia iudae: peius peccatum factum est. Quomodo peius peccatum factum est poenitentia iudae? fuit & suspendio perit. & qui proditor domini factus est: hic et interemptor sui exitit. Pro clementia domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit dominum quia se suspendit: quam quod dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in poenitentiam: & uersa est in peccatum. Vides hereticum orantem: uides iudaeum: uides manicheum: licet ieiunent: licet orent: tamen oratio ipsorum uertitur in peccatum.

Fiant dies eius pauci.

Dies eius pauci facti sunt: noctes uero creuerunt. Receptus est enim in dimidio dierum suorum. Sol ab ipso recessit: & ecce tenebrae ei multiplicatae sunt.

Et episcopatum eius accipiat alter.

Hoc et in actibus apostolorum manifestius interpretatum est. Non solum autem in illo tempore de iuda dictum est: sed usque in diem iudicii ipse iudas apostolatum perdidit. Custodiant se sacerdotes & episcopi: ut non & ipsi suum sacerdotium perdant. Si apostolus cecidit: facilius monachus potest cadere. Virtus non perit licet homo cadat & pereat: tamen dominus denarios suos dat sub fenore. Si ille non duplicauerit. accipitur pecunia eius: & dabitur habenti pecuniam domini sui: & otiosa esse non potest.

Fiant filii eius orphani: & uxor eius uidua.

Videte quia sacramenta sunt quae dicuntur. Filios iudae quos putas? iudeos: & iudaei dicuntur: non ab illo iuda sancto: sed ab isto proditore. Ex isto nos sumus iudaei spirituales: ex illo autem proditore isti sunt iudaei carnales. Denique duo sunt apostoli: qui uocantur iudae uocabulo. Undecimus apostolus est: qui dicitur iudas iacobi. Duodecimus autem est & nouissimus: qui uocatur iudas scarioth. Ex illo ergo iuda iacobi nos dicimur iudaei spirituales: ex isto autem scarioth illi dicuntur iudaei carnales. Ille iudas pater noster dicitur iacobi. Hoc est iudas filius supplantatoris. Nos enim supplantauimus populum iudeorum: & accepimus primitiuam illorum. Illi autem ex scarioth dicuntur: quod dubium est an patrem significet an uillam eius. Caeterum quocumque interpretatus fueris merces interpretatur & praetium. Igitur iudas qui proditor erat dominum & praetium acceptus: de praeruaricatione omnia accepit. Licet reddiderit praetium sacerdotibus iudeorum: sed tamen illi condensationem eum: quoniam noluit recipere praetium sanguinis. Videte dissensionem pharisaeorum: & iscolitatem iudae. Si bene emisistis sanguinem Iesu: quare non accepistis pecuniam uestram? Si autem non uultis recipere quoniam praetium sanguinis est: ostendistis uos metipsum: iniuste & iniq; effudisse sanguinem. Sed uide quid faciunt. Ipsa inquit pecunia non mittitur in corbiam: sed emunt ex ipsa agrum: & appellant eum acheldemach quod interpretatur praetium sanguinis. Quare illud emunt in sepulturam peregrinorum? Nos beati quibus de praetio domini sanguinis ager emitur. Et uxor eius uidua. Synagoga quae prima facta est uxor dei: de qua dixit: & dedit illi libellum repudii. Et iterum recepi eam. Et dixi illi: conuertere ad me. Illa ergo synagoga repudium accepit a saluatore. Et facta est uxor iudae proditoris. Denique quid fecit? Non accepit dotem: sed dotem marito suo dedit. Iterum autem ille miserimus iudas quia prodidit dominum non uult accipere malam dotem: sed reddit meretrici uxori malam dotem: quam accepit ab illa. Et quid dicit? Displicuisti priori tuo marito repudiasti te. Et proiecit: & dedit tibi libellum repudii. Ego nolo te habere uxorem. Dedisti mihi praetium: & deccepisti me. Et quae interfecisti dominum tuum: interfices & me. Non possum enim in scriptura inuenire quod iudas habuerit aut uxorem aut filios.

Mutantes transferentur filii eius & mendicent.

Diligenter considerate: siquidem difficilia sunt quae sequuntur. Ex illo tempore ex quo dominus crucifixus est extunc

semper mouentur iudæi: non stant in suo loco. Deniq; dicitur & de cain. & exiit inquit cain a facie dei: & habitauit in terra naid. Naid autem interpretatur commotio. Qui egressus fuerat a facie dei Cain recte non stetit: sed habitauit in terra naid hoc est in commotione. Ita igitur & isti quoniam crucifixerunt deum & dñm suū: nutates transferentur. Nō enim sūt i suis locis: sed in toto orbe diuisi sunt. Naid ciuitatem hic dicit diuitiarum spiritualium. Non enim habent prophetas: non habent legem: non habent sacerdotium: sed uere mendici facti sunt.

Scrutetur fenerator omnem substantiam eius.

disti illis sicut & aliis. Ille autem quid fecit? Non ligauit in sudario. & nō ifodit terræ & negligens fuit: sed ubi habitat talentum & pecuniam domini: accepit prætium ab inimicis dñi: & uendidit dominum suum. Propterea tibi dico. Domine exige ab illo foenus pecuniæ tuæ.

Et diripient alieni labores eius.

est. Alieni diripient labores eius. Siue de oībus iudæis generaliter intelligimus: quia uastati sunt a romanis: siue specialiter: quod de omnibus ereptus est iuda et ipse populus.

Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius.

pulus iudæorum adiutorem. Respondete mihi. O iudæi fuistis in babylonia: habuistis ibi prophetas: daniel: ezechiel: & re uera idolatræ eratis. Septuaginta annis fuistis in captiuitate: & postea uenistis in propria. Ecce nunc quadraginta anni: quare non est missus ad uos propheta? In illo tempore idola colebatis: & miserebatur uestri deus. Nunc autem non colitis idola: quare dereliquit uos dominus? Ecce quadraginta anni sunt: sed tunc dereliquistis dominum: & idola colebatis: nunc autem dominum crucifixistis & interfecistis: & ideo non erit eis adiutor.

In generatione una deleatur nomen eius.

tiæ. In generatione una deleatur nomen eius. Post passionem domini: quadraginta duo anni transierunt: & populus ille deletus est. Si quidem perfecta ueritas. quadagesimo anno uenit. Post passionem ergo domini: quadagesimo secundo anno deleta est hierosolyma. Videte ergo qm̄ in generatione una deletum est nomen eius. Sed & in hoc clementia est domini. Crucifixerunt eum. Et quadraginta duos annos dedit eis ad poenitentiam. Ego simpliciter dico. Propterea interfecit eos post quadraginta duos años: quia ex illis crucifixerunt dominum. Nemo remanserat ex eis. Iudas maledicatur. ut in iuda iudæi maledicantur.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini.

deserto dimisisti eis. Nunc reputat illis quod tunc peccauerunt: quoniam dñm crucifixerunt. Siue aliter interpretemur. Et reputat illis crudelitatem homicidiorum eorum: & nihil eis dimittit.

Et peccatum matris eorum non deleatur.

rusalem quæ in sanguine gaudet: quæ occidit prophetas: & ipsum dominum suum.

Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.

mini est. Videt eū cū ministris uenientē: uidet eū uenientē cū fustib; & porrigit illi osculū. Ille uenit ad p̄dēdū: & dñs osculū dat. Qui magistrū nō timuit: uel clemētia uincitur.

Et persequutus est hominem inopem & mendicum.

pet factus est. Dominus inopem se dicit & mendicum: & quis in diuitiis suis gloriatur? Habetis cōsolationem pauperes: & dominus uobiscum pauper est. Et compunctū corde mortificauit. Quid ē qd̄ dixit cōpunctū corde. Qd̄ i euāgelio dixit. Tristis ē aīa mea usq; ad mortē. & iteq; qñ dixit. Pater si possibile ē: trāseat a me calix iste. Aliter. Hoc dolebat mihi & cōtristabat p̄ psequētib; me: q̄a nōlebāt poenitētiā agere. Ego i cruce p̄debā: & sāguine meo lauabā sordes eorū: & ipsi nōlebant agere poenitētiā. Hæc erāt lachrimæ: hæc cōpunctio: qm̄ psequētes me non potui saluare.

Libera me. qz egenus & pauper sū.

factus ē: ut saltē nemo pauperem despiceret.

Et cor meū cōturbatū ē intra me.

Qd̄ turbor hoīs ē: uincere at̄ turbationē & irā hoc magnæ uirtutis ē. Propterea dicit & ppheta. Irascimini & nolite peccare. Irasci hoīum ē: nō remanere in ira xp̄iani ē. Excussus sū sicut locustæ. Ego qd̄ uenerā ut ptegerē populū meū: & dixi. Hierusalē hierusalē q̄ occidis pphetas: & lapidas eos qui ad te missi sūt. Quoties uolui cōgregare filios tuos: sicut gallina cōgregat pullos suos sub alas suas. Ego uenerā ut ptegerē eos: illi aut̄ inimicissima mēte susceperūt me. Ego uenerā ut mater: & illi qm̄ homicidā suū me interfecerūt. Excussus sū. Quid ē hoc? Persequuti sūt me: piecerūt me. Persequuti sūt me. De nazareth ueni i capharnaū psequuti sūt me. De capharnaū iui i betsaidam: & ide me psequuti sūt. ueni i hierusalē nōlebā recedere a populo meo: & ide me psequuti sūt: & sic me hēbāt qm̄ locustas. & qd̄ feci? Iratus sū: defendi me metipsū: maledixi eos: & dereliqui illos? Nec unū horum feci. Sed quid feci? Oraui pro ipsis.

Habeto cōsolationē o monache. ieiunando siquidē & dñs hoc fecit. Ego dico. qd̄ qñ ieiunat monachus: fortior fit ieiunio. Et quando infirmantur gēua eius ieiunio: tūc maxime roboratur.

Et caro mea imutata est propter oleum.

cundum litteram interpretor: ut ædificem audientes. Edificat enim me littera. Bonum est ieiunius bonum

bonum est fugere delicias. Antequam ueniam ad spiritualem intelligentiam: miror i lra quid dicit oleum se manducare. Longe est a ceteris desideriis. Hoc totum dixit. Quia dixit: & caro mea imutata est propter oleum. Hoc aliter interpretatus sum. Ceterum quod dicit hoc est oleum: imago claritatis est. Oleum quasi esca est luminis. Ita igitur & iudaei acceperunt a me oleum: acceperunt uitam: acceperunt lumen. Nequis existimet: quod oleum dicit pro misericordia. In hebreo significat intelligibile oleum imutatus est: non in gaudium sed in tristitiam. Non ut pulchrior iueniatur: sed ut infelicius appareat. Propterea dicit. Vidimus eum: & non habebat pulchritudinem. Quare? Quia caro ipsius imutata est propter oleum: Non habebat delicias corporis: sed dei spiritus. & nos ergo quando ieiunamus: quando facies nostra pallida sunt: quando scedi uidemur: cognoscamus nos metipsos tunc pulchriores apparere christo. tales diligit milites christi: qui ieiuniis uacant. Annona nostra & esca ieiunium est. Quare? Quia in ieiunio uictoria est: & in uictoria triumphus. Denique & apostolus? Non in saturitate: sed in infirmitate gloriatur. Quando enim infirmior tunc fortior sum. **E**t ego factus sum opprobrium illis. **E**t vocabant enim me samaritanum. & dicebant. In beelzebub principe demoniorum eiicit demonia. Nonne hic est filius ioseph fabri. Nonne fratres eius & sorores omnes apud nos sunt? & iterum. Qui soluis templum & in tribus diebus aedificas illud. & iterum. Videamus si uenit helias saluare eum. Ille uocabat heli heli: quod est deus meus: deus meus: & illi heliam purabant. Videre ineruditos iudaeos. Filius dei heliae auxilium petebat. **V**iderunt me & mouerunt capita sua. **Q**uare mouerunt capita sua? Quia & pedes iam mouerant. **S**aluum me fac secundum misericordiam tuam. **D**icit & in euangelio. Potestatem habeo ponendi aiam meam: & iterum resumendi eam. & iterum. Nemo tollit eam a me. Et quo misericordia petit ipse? Misericordia petit: & ipse tribuit. Ipse ut homo rogatus: & ut deus tribuit. **E**t sciant quia manus tua hec: tu domine fecisti ea. **Q**uid est quod dicit? & sciant quia manus tua haec: tu domine fecisti ea? Intelligant iudaei quoniam ipsi non praeualuerunt in me: sed mea & tua uoluntas facta est ut patiar: Et ego uolui pati: propterea dico secundum quod homo sum deus meus: ut facerem uoluntatem tuam uolui. & tua uoluntas erat & mea ut patiar: non illorum. Ergo non insidiae & fortitudo fecit: sed ego & tu uolumus ut patiar. Tu enim percussisti pastorem tuum: & oves dispersae sunt. Hoc scriptum est in zacharia: percussit pastorem: & dispergetur oves. Quod ut patiar mea uoluntas fuit & tua. Quod tu uoluisti: & ego uolui. Oportebat uenire scandalum: sed uhe per quem uenit. **M**aledicent illi & tu benedices. **V**sq; hodie hoc fit. Illi maledicunt in synagoga: & dominus benedicit in ecclesia. **Q**ui insurgunt in me confundantur. seruus autem tuus letabitur. **I**lli insurgunt in me: ego autem seruus tuus letabor. Quare autem seruus tuus? Quoniam qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. **I**nduantur qui detrahunt mihi pudore. **V**alde nobis predest intelligere quod dicimus. Clementia dei in hoc apparet. in dicendo induantur. Non dicit pereant: non dicit deleantur in aeternum. Sed quid dicit? Confundantur & deficiant in potentia. Qui induitur pudore prope est saluti. Si quis enim uere confunditur incipit poenitere. Considerate o monachi. Si aliquando habueritis aliquid contra fratrem uestrum: semper per ipso rogare debetis dominum. Dominus crucifigitur: & per crucifigentes rogat. Vos autem si audieritis uerbum malum: ne teneatis iram. Sol non occidat super iracundiam uestram. **E**t operiantur sicut diploide confusione sua. **D**iplois genos est pallii. Denique & in hebraico maid dicitur. Diplois id est: quia duplex est pallium. Propterea ego dico tibi domine. Inimici mei sunt iudaei: persequuti sunt me: crucifixerunt me: fecerunt mihi omnia mala: blasphemauerunt me. Indulge illis: quoniam ego qui passus sum rogo per ipsos. Quid rogo? **E**rubescant & confundantur. **E**t sic saluentur. Nudauerunt me tunicam meam: & suam perdiderunt. Da illis confusione: da illis ignominiam & habeant duplex pallium. hoc est ne simpliciter habeant confusione: sed dupliciter ut magis agant poenitentiam. Non dicit contra iudaeos: sed pro ipsis dicit. Creator enim est & illorum: & noster: non eos omnino eradicauit. Vultis scire? Petrus ex ipsis erat. & omnes apostoli ex ipsis erant. Nos in radicem ipsorum inserti sumus. Nos rami sumus: illi radix. Non debemus maledicere radicibus: sed debemus orare pro radicibus nostris: qui inserti sumus radici. Depracemur dominum: ut sicut hi rami salui facti sunt: sic & radix saluetur. Forte aliquis dicat. Tu pro iudaeis oras pro blasphemis: oras dominum. Si enim ipse persecutorum suorum miseretur: quantomagis mei miseretur? **C**onfitebor domino nimis in ore meo. **H**oc post resurrectionem dicitur. Et de futura ecclesia cantatur. & in medio multorum laudabo eum. Non enim iudaea solum: sed in uniuerso orbe in ecclesia laudabo te. **Q**uia assistit a dextris pauperis. **D**iabolus ad dexteram iudae stetit. Ceterum mihi dominus stetit ad dexteram. **E**t saluam faceret a persequentibus animam meam. **A**nimam inquit saluabit. Et alibi dicit. Tristis est anima mea. Quia tristis est: sensum habuit. Insensibilis enim anima sensum non habet. Insensibilis anima non habet sensum neque dolor. Vbi enim dolor est & tristitia: ibi sensus est. Si ergo habuit tristitiam: habuit dolor: ergo habuit & sensum non sensus doloris:

Si ergo uoluerint nobis dicere ppter ea nō dicim⁹ eum habuisse sensum ut nō uideatur habere peccatum: nos illis respondeamus. Habuit corpus sicut & nos: aut non habuit? Si dixerint habuit: respōdeamus illis. Ergo habuit & passiones corporis nostri. Intelligat unusquisq; qđ dico. Si autem negauerint eum habuisse passiones corporis: ergo dicimus illis quod nec corpus habuit. Et nos dicamus illis. Sic corpus habuit uerum: sicut & nos: & non habuit peccatum corporis. Ita & animā uerā habuit: & peccata animæ non habuit. Nos ergo confiteamur uerum corpus eum habuisse: uerā animā. Si enim non suscepit dominus cuncta quæ hominis sunt: non saluauit hominem. Si autē suscepit corpus: animā autem non suscepit: ergo corpus saluauit: animā autē non saluauit? Nos autem uolumus magis saluari animā nostrā: quā corpus. Suscepit ergo Iesus: & corpus & aīa: ut utrūq; saluet: ut pfectum hominem saluet sicut & condidit. Si ergo dicunt illi quia ideo domin⁹ non accepit sensum: ut non peccaret: & hoc putant qđ quicūq; sensum habuerit humanum uincere eum non potest. Dicāt nobis: Ioannes baptista: habuit sensum an non habuit? Illo tēpore quo erat in deserto peccauit? Vtrūq; dicit quia non peccauit. Deniq; & dominus noster dicit. Amen dico uobis non fuit inter natos mulierum maior ioanne baptista. Petrus habuit sensum an non habuit? & cæteri sancti apostoli. Si ergo apostoli uicerunt sensum humanum: dominus detrahunt illi. Quomodo illi detrahunt? Ut uideatur timere dominus: qđ apostoli non timuerunt. Nos ergo gratias agamus oīpotenti deo: & dicamus. In sensu tuo non habuisti peccatum. Et uenit princeps huius mundi & inuenit in te nihil. Ita ergo p̄stes nobis. Sicut i tuo sensu uicisti diabolu: & in sensu nostro uince diabolū: ut quēadmodū pfectos nos creasti: pfectos & saluos nos. Tu enim es creator: tu es magister: tu es dñs. tu es & q pro nobis passus es. qui uiuis & regnas in sæcula sæculorū amen.

Psalms David.

Centesimus nonus psalmus uocē uat

is continet de christo loquentis. Ait ergo propheta.

Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis.

David est loquutus

propheta uir sanctus rex. Rex ergo quod dicit? Rex & propheta quid dicit?

Dixit dñs dño meo.

Istū locū saluator in euāgelio exposuit dicens. Si xp̄s

est inquit filius dauid: quomodo in spū uocat eum dñm? Vides ergo qđ dicat. Si fili⁹ dauid: quomodo uos dicitis: quomodo in spiritu uocat eū dñz? Dicat aliquis. Ergo nō ē fili⁹ dauid? Hoc dicebat de pharisæis: qui simplicem filium dei confitebantur xp̄m. Ego ad iudæum & forin⁹ hoc ipsum dico. Si filius ē dauid: quomodo uocat filiū suū dñm? Qui aut dñm deū cōstituit & dñi filium. Verbi gratia. Manicheus q negat illum filium dauid: apud illum probo qđ filius dauid est. Nobis ergo q filius dei ē ipse ē & filius dauid. Nō alius filius dei: & alius filius dauid. Nō facies duas psonas i deo & homine: sed ipse qui filius dei: ipse ē filius dauid. Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. In hebreo primum nomen domini: his litteris scribitur. quibus de deo tantū scribitur. Secundum uero nomen dñi his litteris scribitur: quibus solent homines dñm uocare. Quomodo & a quibusdam uocatur dñs ex seruo: & reges uocantur dñi. Vide ergo qđ dicat. Dixit dominus dño meo Huic dño cui pręcipitur ut sedeat: deus nō sedet: assumptio corporis sedet huic ergo pręcipitur ut sedeat qui homo est: qui assumptus est. Hoc aduersus arrianos dicimus: & aduersus eos qui dicunt. Maior est pater qui iubet ut sedeat: quā ille cui iubetur. Omnia euāgelia personant de persona hominis: & nunc non necesse est approbatio: quia omnia quęcūq; uilia uidentur referuntur ad hoīem referuntur ad carnem. Nunc de psalmo dicimus.

Virgam uirtutis tue emittet dominus ex syon.

Virga i hebreo nō tā uirgā hēt: quā & sceptrum: hoc est insigne regię potestatis: Virgā uirtutis tuę emittet dñs ex syon. Ex syon enī egreditur lex: & uerbum dñi ex hierusalē.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Inimicis tuis fac ut qui alieni fuerant tui esse incipiant. Dominare in medio inimicorum tuorum. Inimici tui: de quibus scriptum est in sexagesimo septimo psalmo. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Isti sunt inimici. qui i aliena erant potestate. Nunc ergo hoc pręcatur psalmista. Inimicis tuis dominare: dignare esse dominus inimicorum tuorum.

Tecum principium in die uirtutis tue: in splendoribus sanctorum.

Uersiculus obscurus est. Videamus diē uirtutis domini: ut cum scierimus diē tunc sciamus qđ sit principiu. & hoc principiu quo cū eo sit & cū eo fuerit. quo hoc ipsū principiu in die uirtutis ei⁹ i splendoribus sc̄tōrū ē. Hoc ergo principium quod cum domino in die uirtutis eius ideo est: ut cum domino splendeant sancti. Tecum principium in die uirtutis tuę. In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Pater principium: sed & filius principium. Principium enim non habet principium. Si enim habuerit aliud principiu: iāz ipsum desinit esse principium. Quicquid ergo dederimus patri: hoc dam⁹ & filio. Si enim pater i filio & filius i patre: & oīa p̄is filii sunt: & oīa filii patris sūt: & principiu patris principiu filii est. Ergo qđ dicit hoc est. Eo tempore quo patiebaris: & dicebas pater in manus tuas cōmēdo spūm meū: & quasi de hominis loquebaris affectu: nō quasi i becillis rogabas. Tecum erat in principiu: tecum enī erat diuinitas: sed potestate p̄cabaris auxilium ut accepto auxilio dares sanctis tuis: & illi splēderēt.

Hoc qđ

Hoc qđ dicitur accipiens dares. Nulli scandalum faciat. Secundum hominem loquitur. Si enī ho-
minis corpus assumpsit: necesse est ut & hominis uerba suscipiat. Homo est xps: & uere homo ē secū-
dum assumptionē carnis. Diximus: si ergo homo est secundum corpus: uides corpus & nō scandali-
zaris sed miraris. Si hoīs uerbis loquitur. Si autē scādalizat uilitas corporis & crux: & iniuriā & ala-
pā & flagella: & oīs iniuria crucis: si te hoc scandalizat: reuertere ad principium. & non scādalizabe-
ris. Dicit enim pater ad filium.

Ex utero ante luciferum genui te.

Miraris si dominus noster atq; saluator qui uere hominem assumpsit loquitur genui te? Non ha-
beo uterum. sed non possum me aliter indicare patrem. nisi hominis uerbis loquutus fuero. Ex ute-
ro ante luciferum genui te. Ex utero. de mea substantia. Ex utero. Audi eunomi. audi arri si creatura
est dñs. si factura nunquid artifex generat opus suum? Nūquid artifex filium uocat opus suum? Ar-
tifex carpentarius fecit scānum. Nunquid de utero illius generauit? Nunqđ dicit ei. de utero meo
genui te o scānum? Non utiq; hoc dicit. Sed qđ dicit? Ego te feci manu mea. Quādo autē uterus di-
citur. filius significatur. & filius non adoptatus. Vocantur enī & filii adoptati. Quotquot recepe-
runt eum. dedit eis potestatem filios dei fieri. Ibi dedit potestatem. Hic uero de utero generauit. de
sua natura. de suis uisceribus. de sua substantia. Ex utero. hoc est de medullis diuinitatis suā. Totū
quicquid pater est diuinitatem dedit filio. quē generauit ex utero. Ante luciferū genui te. Ante lu-
ciferum. hoc est schema. Græcā dicitur quod dicunt grāmatici chomeporiotana. Quan-
do ergo dicitur ante luciferum unā creaturam nominat. & omnes indicat creaturas. Quādo dicit
ante luciferum: nos sic intelligamus: quasi dixerit ante lunā: ante solem: ante omnem creaturam.
Ex utero ante luciferum genui te. Ante luciferum. Ante istum luciferum qui uidetur in mundo: ue-
ra lux genita est. Vnde dicit in alio loco psalmus. In lumine tuo uidebimus lumen. Sermo ē ad pa-
trem. O pater in lumine filii uidebimus lumen spūm scđm. Ex utero ante luciferum genui te.

Iurauit dominus & non penitebit eum. **Iurauit dominus.** Hoc quod dicit iu-
rauit: non ei qui ante luciferum genitus est: sed ei iurat q post luciferum natus ex uirgine est.

Iurauit dñs & non penitebit eum: tu es sacerdos in eternum secundū ordinē melchisedech.

**Suuerfluum est nos de isto uersiculo uelle interpretari: cū scđs apostolus ad hebreos plenissime
disputauit. Ipse enim iste est melchisedech: sine patre: sine matre: sine generatione. Et interpretatur ibi di-
ligentissime. Quare sine patre: sine matre: sine generatione: Et ab oīb ecclesiasticis dictū ē: quoniam
sine patre dicitur secundum carnem: sine matre dicitur secundū deum. Hoc solū ergo interpretemur:
Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem melchisedech. Hoc solum dicamus. Quare dixit se-
cundū ordinē? Secundū ordinē nequaquā sacerdos eris: seu secundū uictimas iudaicas: sed eris sacer-
dos secundū ordinē melchisedech. Quō enī melchisedech rex salē obtulit panē & uinū: sic & tu of-
feres corpus tuum & sanguinem: uerum panem & uerū uinū. Iste melchisedech ista mysteria q ha-
bemus dedit nobis. Ipse est qui dixit. Qui manducauerit carnem meam & biberit sanguinem meū
Secundum ordinem melchisedech tradidit nobis sacramentum suum.**

Dominus a dextris tuis. **Rem nouam uideo.** Dicitur in principio.

Dixit dominus domino meo sede a dextris meis: & nunc dicitur ad eum: dominus a dextris tuis. Si
ipse ad dexteram patris sedet: quomodo rursus pater sedet ad dexterā filii? Quando enim dicitur
dixit domin⁹ domino meo sede a dextris meis: manifestissime dicitur qđ ad dexteram patris sedet
filius. Quando autem dicitur dñs a dextris tuis: hoc dicitur qđ ad dexterā filii sedeat pater. hoc to-
tum propterea dicitur: ut equalis sit filius patri. Multa sunt quā dicantur. Peccatori autē diabol⁹ stat
a dextris: Ceterū illa disputatio alia est. Quicūq; peccator ē diabolus ei stat ad dexteram. Sed dicet
aliquis. Quomodo & Iesu filio ioseph in zacharia dicitur stare: & diabol⁹ stetit a dextris saluato-
ris? Videtur quia questio est. Sed eo tempore quando stabat diabolus ad dexteram saluatoris: Iesus
inquit habebat uestimenta sordida. Nostra peccata portabat: nostris uitiis inuolutus: propterea dia-
bolus stabat a dextris eius.

Confregit in die ire sue reges.

Hæc omnia tradita sunt mihi. In momento inquit horæ monstrauit ei uniuersa regna terræ. Re-
gna mundi diabolus monstrat. Et quid dicit? Hæc omnia mihi tradita sunt: si cadens adoraueris co-
ram me. erunt tua omnia. In die ergo belli in die certaminis: confringet reges iræ suæ.

Iudicabit in nationibus. **Videte differentias.** Reges confringuntur. Iudicabit na-
tiones: implebit ruinas. Dominus noster ascendit in crucem: & multæ ruinae factæ sunt. Iste polit⁹ ē
in ruina: & resurrectionem multorum: & in signum cui contradicetur:

Impleuit ruinas. **Nō credētū: qui nō crediderūt exploratorib⁹ apostolis. & moy-
ses enim misit exploratores in mundum. Et quia non credidit populus exploratoribus: ppter ea ce-
ciderunt in deserto. Vsq; hodie corpora non credentium cadunt in deserto istius sæculi.**

Conquassauit capita in terra multorum.

**Impleuit ruinas non credentium: conquassauit capita eorum qui dubii sunt: eorum qui non ha-
bent perfectam fidem.** **Conquassauit capita in terra multorum.**

Non omnium. Si enim dixisset omnium nullus de nobis spē haberet. Multorum dicitur: ut alii
relinquantur.

De torrente in via bibit.

Quis bibet de torrente in uia? Iste cui dictum est. Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis. Iste qui audiuit tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem melchisedech. Iste qui confringit in die irae suae reges: impleuit ruinas: conuassauit capita in terra multorum. Iste quid facit? Et aliud. De torrente in uia bibit: Videamus autem uiam: ut postea uideamus in uia torrentem. Via saeculi istius dicitur: per quam ambulauit. Denique scriptum est in euangelio. Esto consentiens aduersario tuo dum es in uia. hoc est dum ambulas in isto saeculo: & per uiam uadis ad eum qui uera est uia. Unde dicitur & in centesimo octauo decimo psalmo. Beati immaculati in uia. Beati sunt qui in ista saeculi uia immaculati sunt: & in isto mundo. Ergo sacerdos secundum ordinem melchisedech. Quoniam neniit in uia saeculi: & ambulauit in uia nostra: bibit & ipse de torrente qui erat in saeculo. Torrens enim habet aquas naturales: non habet aquas quae semper perfluunt: sed habet aquas de tempestatibus: de pluuibus: de turbine: de procellis. Torrens nunquam est in montibus: sed semper in uallibus in precipitiis locis. Alienas aquas concipit & parturit: & tamen uadit. De torrente in uia bibit. Torrens nunquam habet mundam aquam: sed semper turbidam. Hoc dicitur quoniam saeculi istius aquae semper turbidae sunt semper plenae tempestate. Vultis scire quomodo de torrente turbido biberit? & ipse dicit. Tristis est anima mea usque ad mortem. Et dicit in euangelio. Et coepit inquit contristari & conturbari. Bibit ergo etiam dominus noster de torrente istius saeculi aquas turbidas: aquas tristes: aquas quae non habent laetitiam. Tulit calicem: & impleuit de torrente mundi: & quoniam turbidae erant aquae dicitur. Pater si possibile est: transeat calix iste a me. Bibit ergo de torrente mundi istius: sed non bibit quasi in domo sua sed in uia. Alias ire festinans: bibit de torrente in uia. Propterea bibit de torrente: quia in uia erat. De torrente bibit. Si dominus bibit de torrente mundi. istius: quantomagis sancti? Vultis scire quoniam sancti de torrente bibunt. Dicit & in alio loco. Torrentem pertransiuit anima nostra. De torrente in uia bibit. Diximus de torrente: dicamus etiam & testimonium. Torrentem pertransiuit anima nostra. Vultis scire & alium torrentem? Helias sanctus propheta quando persequabatur eum hiezabel: quando accepit cibum & quadraginta diebus transiit: perrexit in heremum. Erat inquit in deserto: & bibebat in torrente chobar. Verum audientes torrentes istius saeculi: nolite desperare. Frequenter hic torrens deficit. Videtur quidem tumescere: uidetur habere aquas multas: sed cito deficit si sustineas. Et helias bibit quidem in deserto aquam: eo tempore quo erat in tristitia: quo erat in angustia. Dimiserat iudaeam & perrexerat in monte syna. persequabatur enim eum hiezabel: & propterea bibebat de torrente chobar. Verum quia perseuerauit usque in finem: propterea defecit aqua torrentis. Et dicitur ad eum a domino quoniam defecerat aqua torrentis. Vade inquit ad uiduam in sarepta sydoniorum & caetera. Ecce bibit & helias de torrente. Sed ipse dominus atque saluator bibit & calicem de torrente cedron: sic enim scriptura refert. Quando uenerunt & comprehenderunt eum in torrente: & caetera. Videtis quam humilis sit locus torrentis: quam cōfragosus Cedron lingua hebraea interpretatur tanebra. Videtis igitur quoniam torrentes istius saeculi in tenebris sunt. Dominus ergo traditur. Non traditur sursum in monte oliueti: non traditur in templo sed traditur in torrente: & torrente tanebrarum. hoc est cedron: Omnes enim qui odio habent lucem: amant tenebras. De torrente in uia bibit. Quia ergo bibit dominus de torrente & gustauit mortem: propterea exaltauit eum pater: & dedit ei nomen quod est super omne nomen. Deinde nunc dicitur. Et quia bibit de torrente in uia.

Propterea exaltabit caput.

Et quid dicit? Cum exaltatus fuero: omnia traham ad me. Ille est exaltatus: & nos exaltauit. Istius caput exaltatum est: caeterum draconis capita conuassauit: & contracta sunt in mari. Propterea exaltauit caput. Non dixit propterea exaltatum est caput eius: hoc est ab alio exaltatus: sed qui se humiliauerat ipse exaltauit. Ipse enim dicit in euangelio. Postestatem habeo animam meam ponendi: & potestatem habeo resumendi eam. Propterea exaltauit caput. Seipsum exaltauit: qui caput est omnium. Aut certe quod dicit exaltauit caput: non seipsum exaltauit. Propterea exaltauit caput. Semper enim ille altus fuit. Sed quando dicit exaltauit caput: nostrum exaltauit caput: qui curui non poteramus aspicere ad caelum: sed ad terram. Vultis scire quoniam ipse exaltauit caput? & illam mulierem quam ligauerat diabolus ipse liberauit. Exaltauit caput eius quae semper incuruata fuit: & adorauit eum. Cui sit gloria in saecula saeculorum amen.

Alleluia.

PSALMVS.

CX.

Iste primus psalmus secundum ordinem scribitur litterarum: licet multi uigesimalium quoque quantum psalmum & trigesimalium sextum scriptum putent in hebreo secundum ordinem litterarum: sed in illis uel defunt aliqua litterae uel supersunt: & nouum est quia cum unus uersus breuis sit: alius infinita longitudine maior. Ex quo puto obseruatione hoc legentium quam studio scriptoris effectum. Denique & septuaginta interpretes quia aliquis in eis scrupulus nascebatur: in translatione hebraeas litteras ponere noluerunt.

Confitebor tibi domine in toto corde meo.

Si non fuisset simplex David & habuisset dolum. non dixisset confitebor tibi domine in toto corde meo. Non labiis tantum: sed toto corde.

In consilio iustorum & congregatione. Magna opera domini.

Rectorum.

Rectorum dicit eorum qui ante peccatores erant nunc vero iusti. Non est enim mirari. Videtis elephantum & camelum: similiter & muscam & culicem eandem mobilitatem habere: & spiritum & membra. Escam dedit timentibus se. In fame paup' heliā. in deserto populo iudæorū māna pluit & completum est qd dicitur: escam dedit timentibus se. Hoc secundū litterā. Escā autē dedit panes q de celo descendit. quo si digni sum' pascimur. quāti. n. martyres fame corrupti sūt: & nūc sūt cū dño

Sāctū & terribile nomē eius.

Sanctum sanctis: terribile peccatoribus.

Initū sapientie timor dñi.

Qui nō timēt dñm: nō ē i eis sapiētia. Aut q nō hnt sapiētia non habent timorem.

Laudatio eius manet in seculū seculi.

Qm i titulo alleluia pnotatū ē: iste i laudatiōe finit psalm'. Sigdē alleluia itēptat: laudate dñm

Cet esimus undecimus psalmus puocat nos p timorem dei i aternæ dom' hitatione fundari.

Beatus vir qm timet dominū.

Frequenter dixi: quoniam omnia quæ i per-

sona iusti itēptantur: referuntur ad xpm. Si enim scti typus & figura saluatoris sūt: si quis uere sanctus est: uerbi cā: Isaac typus dñi saluatoris ē. Ioseph: salomon: dauid: & ceteri scti

Ergo & iste beatus uir qui nunc describitur refertur quidem ad uirū iustum. Et uere de uiro iusto dicitur: sed iste uir iustus typus est uiri iusti. Beatus uir qui timet dñm. Interim dimissimus psalmum: nunc dicamus de uiro iusto. Beatus uir qui timet dñm. Psalmus centesimus undecim' alphabeticus ē. Si quidē & cetesimus decimus & ipse sub alphabeto ē. Primus uersicul' ex aleph scribitur. Beatus uir qui timet dominum. Secundus ex beth. In mandatis eius cupiet nimis. Tertius ex gimmel: potens in terra erit semen eius: & usq; ad uicesimam secundam litterā tau. Singulos igitur uersiculos uestris orationibus differamus. Beatus uir qui timet dñm. Principium psalmi est. Nōdū dicit beatus uir qui diligit dñm. Virorum enim incipientiū ē timere: perfectorum uero diligere. Si q dem perfecta dilectio foras mittit timorem. Ergo de principio dicit: hoc est incipiente uiro sancto. Videamus ergo ordinem psalmi. Beatus uir qui timet dominum. Qui timet dominum quid facit? Audit uerba dei: doctus in lege est. Non hoc dicit. Quid dicit?

In mandatis eius cupiet nimis.

Qui timet dominū: qui beatus est: mandata ipsius libenter facit. In mandatis eius cupit nimis. Videte quid dicat. Non dixit mādata eius facit. Multi enī & timore faciūt: & mercedem nō habent. Qui enim gehennā timet & propterea nō fornicatur: nō habet tantā mercedē quātā ille qui propter dilectionem dei facit. In mandatis ei' uolet: hoc ē uult: & mandata eius facere desiderat. Quomodo aliquis si in aestibus sit sitit: ita ille desiderat mādata domini. In mandatis domini uolet nimis. Anxius ē in mandata eius: non facit sed uult: & uult nō trāsitoria sed nimis. Tertius uersiculus ē.

Potens in terra erit semen eius.

Qui mādata dei feci uolūtate dignus sum ut siam pater sanctorum. Breuiter dicimus: ne longius trahatur oratio.

Generatio rectorum benedicetur.

Præster dominus ut & uos qui me auditis generatio rectorum sitis.

Gloria & diuitie in domo eius.

Gloria & diuitia. Putamus gloriam & diuitias sæculi dici: ideo qui facit uoluntatem dei & mandata eius: ut diuitias mundi istius consequatur. & certe non facit mandata dei. nisi diuitias mundi contempserit. Gloria & diuitia in domo eius. Gloria credentium est: sicut dicit apostolus. Nōne uos gloria mea estis & diuitia. Diuitia de quibus dicit ipse apostolus: qd diuites facti sitis in omni scientia & iustitia. Et iustitia eius manet in sæculum sæculi. Non dixit iustitia manet in sæculum & finem habet: sed manet in sæculum sæculi.

Exortum est in tenebris lumen rectis corde.

Nos quodā errabam' in tenebris se debamus in tenebris & umbra mortis: sed lux orta est nobis: secundum esaiam.

Misericors & iustus.

Misericors & iustus. Si peccator es: noli desperare ueniam misericors est. Si uero superbus es & confidis tibi de clementia dei: noli eē negligēs & iustus & misericors ē: & miserator & iustus. Videte quid fecerit prudentia. Iustitia simplex est. misericordia duplex est. Misericors & miserator & iustus.

Iocundus homo qm miseretur & cōmodat.

Quia misericors est domi-

nus & miserator & iustus: imitetur dominum suum. sit & ipse misericors. Iocundus homo qui miseretur & cōmodat. Putat aliquis quod de auro dicat & argento: & de pecunia. Iusti in tantum nō habuerunt: qd aliis cōmodaret: ut ipsi cibum ab aliis acciperent. Ergo si nō habuero quod dē: iā nō sū iustus? Si nō fecero elemosynam: in iustorum numero non habebor? Quanti sanctorum non fecerunt elemosynas: sed in sanctitate fuerunt. Perfecti non fecerunt elemosynas quia non habebant unde facerent: elemosynas non facere: crimē est habentis. Ceterum qui non habet unde faciat elemosinā liber ē. Quantumcūq; uoluerit tantum dedit: quia uoto dedit. Tamen habēt & sancti unde faciant elemosynas: Dicit & petrus. Argentum & aurum non habeo: quod autē habeo hoc do tibi. In nomine domini Iesu: surge & ambula. Quid est maius pecuniam dare: an debilem sanum facere? Iocundus homo qui miseretur & commodat. Quæ sunt iste elemosynæ? Quid sit hoc quod cōmodat uir iustus? secundus uersiculus ostendit.

Disponit sermones suos in iuditio.

Non dixit aurum suum & argentum & pecuniam disponit in iuditio. sed sermones suos. Disponit sermones suos in iuditio. In

telleximus ergo quæ sunt pecuniæ quæ cōmodentur. Verū hoc quod dicit disponit sermones suos in iudicio: hoc est quod dicitur in euangelio. Ne mittamus margaritas nostras ante porcos. Hoc est ut sciat unusquisque quid possit accipere quid non possit. Vnde uir sanctus dicit. In corde meo abscondi eloquia tua: ut non peccem tibi. Non ea dedi quibus libuit. Non sanctum tuum mihi canibus: & margaritas dedi porcis. Grande igitur periculū est doctoris uerba domini posse effundere. Multa sunt quæ dicantur de psalmo. Sed quoniam excludimur hora. benedicamus omnipotentem dominum: & qui habet tales pecunias tribuat non habentibus. Qui uero non habet. libenter accipiat. Prestet autem dominus & mihi: ut & ego istas habeam diuitias: ut & non habentibus deus. & habentibus diuitias beatitudinem istam & dicens habeam & audiens. Beatus est enim qui in aures loquitur audientis. Quid enim mihi prodest loqui: si alius uerba mea non suscipiat? Quid prodest mittere uinum: si statim quod mittitur effundatur? Vides quod in euangelio aqua illa in hydriā mittitur: & in uino uertitur & seruatur ne pereat. miseretur idest in corde: & credit in opere. Bonum est tribuere substantiam terrenam: sed melius est in adnuntiandam misericordiam: idest ut tradas in obliuionem qui tibi male fecit: hoc est ut indulgeas qui in te peccauit. Disponit sermones suos in iudicio: hoc est iudex suimetipsum est. Dicit apud semetipsum. Dominus dixit. Si dimittis dimittetur tibi: si das dabitur tibi. Quia ille qui sic se iudicat hic in præsenti. deus illum coronat in futuro.

Quia in eternum non cōmouebitur.

Iste talis non cōmouebitur: quia super petram fundatus est.

In memoria eterna erit iustus.

Ille iustus: semper in misericordia dei ē.

Ab audita malo nō timebit.

Hoc est discedite a me maledicti.

Paratu cor eius sperare in dño.

Hoc est sua spes semper in deo parata est.

Cōfirmatu ē cor eius.

Aia illius in fide.

Nō cōmouebitur.

De ipsa fide ad infidelitatem: quia super petram fundatus est: idest super xpm.

Bonēc despiciat inimicos suos.

Idest uitia & peccata. Omnes hereses: uel potestatem inimicorum despiciat.

Disperfit dedit pauperibus. iustitia eius manet in seculum seculi.

Disperfit hoc est partiuit. Non dixit totum da ad unum hominem: sed dicit uade & uende quæ habes & da paupib⁹. Quia p multos illa partiuit: uel dispgit: quia plus ē oīo multoꝝ quā uni⁹ hoīs.

Iustitia eius manet in seculum seculi.

Hoc ē opera illius: ipsa permanent.

Conu eius exaltabitur in gloria.

Hoc est regnum ipsius exaltabitur in gloria: hoc est cum deo erit.

Peccator uidebit & irascetur.

Quomodo uidebit? Quia propheta dicit. Tollatur impius ne uideat gloriam dei. Tamen subsequitur. Videant & confundantur: & alibi. Videbunt in quem compunxerunt: idest uisuri erunt illaz formam serui & hominis quem dignatus est suscipere de nostra humilitate: sed illā gloriā quam sibi habebunt nec habebunt nec uidebunt: & quātū uidebunt ad illoꝝ poenaz uidebunt.

Et irascetur. **H**oc est contra seipsos: eo qd non fecerunt bona: sera poenitentia erit illis. Dicturi erant: isti sunt quos in despectionem habuimus: ecce inter ipsos dei seruos sunt reputati: nihil profuerunt nobis: abundantia diuitiarum. Sol non ortus est nobis:

Bentibus suis frendet & tabescit.

Per stridorem dentium: frigus intelligitur: ut illud ibi erit fletus & stridor dentium: quia & frigus & calor erit ibi. Nulla posse habent.

Desiderium peccatorum peribit.

Hoc est omnia bona quæ hic in præsenti habuerunt. Diligenter igitur audiam⁹ uerba dei. Cui sit gloria in sæcula seculorum amen.

Alleluia.

Centesimus duodecimus psalmus docet nos: ut deposita ueteri malitia: tanquā modo geniti infantes in dei laudibus gloriemur. Ait enī.

Audate pueri domini. laudate nomen domini.

Hic pueri prouocantur ad laudem: de quibus in esaiā saluator ait. Ecce ego & pueri quos mihi dedit dñs.

Ex ore quippe infantium & lactentium. Laus in deum plena perficitur.

Sit nomen domini benedictum.

Cui omnis creatura benedixit. Forsitan non fuit antea benedictum: fuit semper: sed tamen antea in una gente iudæorum tantūmodo qui illi benedicebant & credebant: sed modo in omnibus gentibus & creditur & benedicitur.

Ex hoc nunc & vsq; in seculum.

Ex hoc: idest quod inceperunt homines & credere & laudare. & nunc hoc est in præsenti: & usq; in seculum: hoc est sine fine. Nam & antea semper fuit benedictum.

A solis ortu vsq; ad occasum.

Idest ab initio natiuitatis nostræ usq; in mortem.

Laudate nomen domini.

Vt supra dixi.

Excelsum dominum super omnes gentes.

Nunquid antea non erat excelsus? Erat in iudæa modo super omnes gentes. Dicit per prophetas. Quando uoluit reprobare iudæos & eligere gentes.

Et super celos gloria eius.

Hoc est super sanctos sua gloria.

Quis

Quoniam sicut dominus deus noster?

Ac si dicat Nullus talis ut ille. Quis similis inter filios dei? Et alibi dicit, Non est similis tibi in diis domine.

Qui in altis habitat: & humilia respicit.

In altis: hoc est in sanctis. Nunquid & in humilibus non habitat? Habitat. Quia & in humilibus respicit: ut illud. Super quem respiciam: nisi super humilem & trementem sermones meos? Quando sunt alti sancti? Quando contemplantur de caelestibus: Et nunc sunt humiles in terra: quando se humiliant in actiua: eleuantur in contemplatiua. Et illi qui hic in terra sunt humiles: apud deum sunt alti. Quare non dixit in humilibus habitat. sed dixit respicit? Ideo: quia ubi respicit ibi habitat: & ubi habitat ibi respicit.

Suscitans a terra inopem.

Et de capite & de membris intelligitur. Suscitans. hoc est suscitauit deus pater christum: qui inops & pauper pro nobis factus est. Et nos inopes id est sine patre diabolo: sine matre gentilitate suscitamur a christo.

Et de stercore erigens pauperem.

Quod dixit terra: hoc est et stercore: & quod dixit inopem: hoc est & pauperem. Quia de terra & putredine peccatorum nostrorum erexit nos: ut illud. Quid superbis puluis & terra?

Et collocet eum cum principibus populi sui.

Collocauit deus pater filium suum in caelestibus in dextera sua. Et dominabitur super principes: id est super nouem ordines angelorum secundum illud. Princeps militiae: uel princeps uirtutis ego sum. & super sanctos: & sua membra collocauit cum ipsis nouem ordinibus angelorum.

Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum letantem.

Sterilis hoc est sancta ecclesia: Vnde in propheta dicit, Lætare sterilis: & cetera. Primitus sterilis fuit sancta ecclesia: quia non generabat filios nisi paucos. Synagoga habuit uirum deum sed tamen paucos genuit. Postea ecclesia quæ ante sterilis fuerat: in uno die uel duobus grandes partus fudit: quando genuit Iesum. Et in propheta dicit, Qui sūt isti: aut quis genuit illos mihi? Fac mihi spatium ubi habitem. Et dominus dixit, Ego faciam. In omnem terram exiuit sonus eorum hoc est in toto mundo. Qui habitare facit sterilem in domo: hoc est in ecclesia. Et ipsa est sterilis: & ipsa est mater & ipsi sunt filii: & in semetipsa habitat. Hoc est unitas ecclesiæ. Vna res est: & multa membra sed unum corpus multi sunt ut paulus dicit. & ibi lætabitur in semetipsa hoc est in unitate.

Alleluia.

Centesimus tertiusdecimus psalmus uocem continet prophetæ: ostendentis ut quæ in eo hystorice narrantur: spiritualiter dicta intelligantur.

Aeritu israel de egypto domus iacob de populo barbaro.

Iste psalmus secundum hystoriam cõmemorat: quando filii israel exierunt de egypto. Sed plus pertinet ad sensum quãdo nos liberati fuimus de egypto: hoc est de tenebris ignorantie peccatorum nostrorum per baptismum.

Domus iacob: iacob de populo barbaro.

Liberati fuerunt illi israelitici: hoc est de illis gentibus quæ in egypto habitabant. Et ad sensum: Domus iacob supplantatores uitiorum intelliguntur. Liberati sunt isti: & nos spiritualis domus iacob liberati sumus ab illis infidelibus qui in infidelitate permanserunt. Domus iacob. Primitus fuit uocatus iacob. postea israel. Vnde dixit. Vidi dominum facie ad faciem: & salua facta est anima mea. Et dominus dixit ad illum. Iam non uocaberis iacob: sed israel erit nomen tuum. Et nos primitus debemus esse iacob. hoc est supplantatores uitiorum: ut postea possimus esse israel: id est animæ uidentes deum: & oculis cordis contemplari deum: secundum illud. Beati mundo corde: quoniam ipsi deum uidebunt.

Facta est in dea sanctificatio eius.

Iudæa primitus ibi fuit sanctificatio dei: Sed iudæa confessio interpretatur: id est illis qui confitentur fidem trinitatis: & ueniunt ad baptismum: ibi est sanctificatio dei.

Israel potestas eius.

Et potestas dei esse: ut israel esse mereamur: id est animæ uidentes deum uocemur. Israel regnauit in ea.

Mare uidit & fugit.

Mare uidit: quando moyses cum populo suo uenit: & quomodo uidit? Id est intellexit uoluntatem creatoris. Et donauit locum illi populo. Aliter secundum sensum. Mare gentilitas uidit sanctos prædicatores: supplantatores uitiorum: & animæ uidentes deum fugerunt: id est non potuerunt resistere apostolis: quia deus in illis erat.

Jordanis conuersus est retrorsum.

Jordanis conuersus esse retrorsum non legitur in hystoria: quando archa in ipsum intrauerit: quasi retrorsum ambulasset illa aqua: sed stetit quasi murus: & illa alia aqua perambulauit in mare. Quid ergo intelligitur per hoc? Iordanis interpretatur descensio eorum: illi qui ueniunt ad baptismum. Quando uiderunt martyres pati persecutiones multas: conuersi sunt in mare: hoc est in gentilitate negauerunt. Postea dominus per suos prædicatores uocauit illos. Conuertimini ad me: & ego reuertar ad uos. Et conuersi fuerunt postea multi ad deum: Illa aqua perambulauit in mare: id sunt infideles qui perambulauerunt in mare: id est in mare perditionis.

Montes exultauerunt ut arietes: & colles ipsi sunt & agni domum.

Exultauerunt sancti prædicatores: quando uiderunt illos conuersos qui antea blasphemi fuerunt.

Expositio.

Exultauerunt ut arietes: id est principes grægarum: qui generant filios: id est sancti apostoli. Vnde unus de illis dixit. Per euangelium ego uos genui. Vel prædicatores altioris meriti intelliguntur. Modo qui generant filios per prædicationem eorum. Vnde paulus dixit. Filioli mei quos iterum parturio: donec christus formetur in uobis.

Quid est mare quod fugisti: & tu iordanis quare conuersus es retrosum?

Propheta per semetipsum interrogatus: & ipse respondit. Ac si dicat. Quid tibi fuit gentilitas quod fugisti? & tu iordanis: hoc est & uox christiani quid fuit: quod conuersi fuistis retrosum? Quare? Vidistis sanctos prædicatores id est montes: uidistis arietes: hoc est supplantatores uitiorum: & animas uidentium deum patrem: ideo fugistis?

Montes exultauerunt ut arietes: & colles sicut agni onusum. A facie domini mota est terra.

Exposuit & propheta alio loco cū dixit. Vidit & commota est terra. Et post paululū ait. A facie dñi & reliqua. Mota est terra. hoc ē a præsentia dei: quia deus in suis prædicatoribus erat. Mota fuit gentilitas: a facie dei iacob. id est a præsentia illius quem adorauit iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum.

Petra christus: & secundum hystoriam de petra exierunt flumina. Antequam christus ueniret in carnem non eruperunt adhuc tantæ aquæ: hoc est tanta doctrina. Postea exierunt de christo quattuor flumina: quattuor euangelia: & irrigauerunt totum mundum.

Et rupem in fontes aquarum.

Dicitur rupes. Mare rubrum: quod ideo dicitur. Quia sicut sanguis erat illa aqua maris: quæ figurabat baptismum.

Non nobis domine non nobis sed nomini tuo da gloriam.

Dicunt illi boni iudæi. Non nostris meritis nos liberauit tua potestas: sed ut nomen tuum glorificetur in omnibus gentibus. Vel prædicatores noui testamenti: similiter dicunt. Quando faciunt uirtutes deus per illos facit: ut nomen ipsius glorificetur & laudetur per ipsum.

Super misericordia tua & ueritate tua.

Tua misericordia: & tua ueritas hoc facit.

Ne unquam dicant gentes ubi est deus eorum.

Propter hoc facit deus ista mirabilia: ut nō dicant gētes quod non potuisset deus illos saluare. Vel modo in nouo testamento.

Deus autem noster in celo: omnia quæcūq; uoluit fecit.

Deus in cælo sursum: dicunt sancti ad illos infideles qui idola adorant. Vos uestros deos manu tangitis: & oculis animalibus cernitis: sed noster deus in cælo ē sursum. In cælo & in terra oīa quæcūq; uoluit fecit. In his quæ cælestē uitā agūt: & adhuc terrena clauduntur. ipse uoluntates suas.

Simulacra gentium argentum & aurum opera manuum hominum.

Ideo dicitur simulachrum: quia ad similitudinem alicuius hominis mortui factū sit. Argentum & aurum. Quare non dixit lapidea aut ærea aut fistilia. aut lignea: sed argentea & aurea? Quia præui debat spūs sctūs. Quoniam cum exinde increpati essent: quale responsum darent. Ideo posuit aurū & argentum: quia dicerent illi. Non adoro nec ligneum deum: nec lapideum: nec æreum: sed deū aureum & argenteum. Dicis illi. Si aurum aut argentum adorasses: non esset talis error. Et dicunt illi. Non adoramus aurum & argentum. Ille respondit. Non aurum & argentum: sed deum meū adoro. Quæ est illa imago & illa potestas quæ in ipsa est? Dicis illi. Diabolus ibi est. Ille dicit. Absit. Nō uolo diabolū adorare. Quomodo non adoras diabolū: quia in alio psalmo legimus: omnes dii gentium demonia? Dicit ille. Nec hoc adoro. Quid adoras? Ego solem: lunam stellas? Isti sunt mei dii. Illi me saluant. Dicit illi. Si sol est tuus deus: quare non semper tibi lucet? Dicis ad alterum qui lunam adorat: uel isti qui solem adorat. Sol integer est. Tu lunam adoras: quare crescit & decreuit tuus deus? & de nocte lucet. Quare non semper tibi lucet? & in mare quando mergeris tua luna & tuæ stellæ cur te non liberant? & semper super te lucem dant. Quare addit opera manuum hominum: argentum & aurum. De terra fodiunt illum homines: & colunt illum & adorant: & sic deuenit pulcher. Ergo de tuis manib⁹ facis deū tuū: quā adoras. Ista ad reuincēdū malos: dicta sūt.

Oculos habet & nō uidebūt: aures habet & nō audient: nares habet & nō odorabūt. **M**an⁹ habet & nō palpabūt. pedes habet & nō ambulabūt: nō clamabūt in gutture suo neq; enī ē spūs in ore ipsoꝝ.

Dicis illi. Vel si bestiam adorasses: licet malum erat: sed tamen uel oculos habet: uel pedes: sed istud quod adoras nec uidet: nec audit. Quare addit non clamabunt in gutture suo? Quia bestie clamant uoce: sed confusus est clamor eorum. Non intelligis: neq; potes per litteras uel per syllabas comprehendere: quomodo uocem hominis comprehendis.

Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.

Similes hoc est si oculus non emendat quia uidit illa aurum: illam imaginem. Sed & in anima similis efficitur: dum non emendat: quia nec uidet: nec intelligit: nec discernit. dum plus errori credit. Iō similis dicitur. & omnes qui confidunt in eis. Nō solum qui faciūt: sed etiā qui confidunt.

Domus israhel sperauit in domino.

Domus israhel: duodecim tribus israhel. Aaron: tribus leui non sperauit? Non sperauit in tales deos mortuos: sed in domino. Domus israhel: animarum domus uidentium deum in domino sperant. & aaron mons fortitudinis: id est qui fortes & alti sunt in merito in domino sperant.

Aduitor

Adultor & protector eorum est. Illi dii non profunt secundum hieremiam dictum: non liberant de bello: regem non constituunt: sed iste illos defendit & ptegit. Secū dū danielis dictū: uere ipse ē de^o eorū: & ipse imutat tēpora. & amouet reges & constituit.

Bonus aaron sperauit in dño. adiutor eorū & protector eorū. Qui timēt dñz sperauerūt in dño.

Exceptis istis: dom^u israhel & aaron omnes qui illum timent & amant protegit illos & defendit.

Dominus memor fuit nostri & benedixit nos.

Memor fuit quando liberauit filios israhel. Et nos quando quod promisit impleuit opere. Misit filium suum: qui carnem suscepit: & nos liberauit. Hoc dico. deum memorare.

Et benedixit nos. Hoc est omni benedictione spiritali.

Benedixit domui israhel bñdixit domui aarō. Bñdixit oēs timētes dñz pusillos cū maiorib⁹.

Idest altiores merito & inferiores.

Adiciat dominus super vos.

Alios p̄dicatores. Primitus pauci fuerūt: postea multi effecti sūt in mundum p̄dicatores.

Benedicti vos a domino: qui fecit celum & terram.

Benedicti: hoc est uos sancti benedicti estis.

Celum celi domino: terram autem dedit filiis hominum.

Cælum cæli: sicut dicit Canticum psalmi: & psalmus cantici. Istud cælum subiectum est ad illud cælum superiorius ubi est firmamentum. Exinde habet lumen: & terra iterum subiecta est ad illud cælum aereum: exinde habet pluuiam. Et omnem necessitatem: secundum sensum. Cælum altius altiores sancti apostoli: quā ab ipso xpo audierunt p̄dicationem & illuminationem spiritus sancti acceperunt: & exinde fuerunt edocti. Cælum iterum successores apostolorum: quos illi p̄dicauerunt: & dominus illos in anima illorum illuminauit.

Terram autem dedit filiis hominum.

Hoc est illi simplices: qui tantum incarnationem credunt: qui lac sunt & nutriuntur per p̄dicationem: & ipsi qui terreni erant cæli efficiuntur.

Non mortui laudabunt te domine.

Hoc est peccatores: Peccatores enim cum uenerint in profundum malorum contēnunt.

Neqz omnes qui descendunt in infernum.

Hoc est habitatores inferni.

Sed nos qui uiuimus benedicimus dominum.

Nos fideles qui uiuimus: id est qui fidem & opera habent ipsi laudant deum.

Ex hoc nunc & vsqz in seculum.

Ex hoc id est quod incipimus intelligere. Nunc modo. Vsqz in seculum sine fine.

Alleluia.

Centesimus quartus decimus psalmus uocez cōtinet fidelis animæ a deo peregrinantis: quæ post longos labores ab eo suscipitur.

Dilexi quoniam exaudiuit dominus vocem orationis meæ.

Non dixit diligam: sed dilexi. Non promisit se facere: sed testatur se fecisse. Dilexi. Quare dilexi. Quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ. Dilexi transacti temporis est: exaudiet autem futuri. Non enim dixit quoniam dilexi quod exaudiuit me dominus sed dilexi quod exaudiet me dominus.

Quia inclinauit aurem suam mihi.

Quoniam nos parui sumus & humiles: & non possumus nos extendere & exaltare: propterea dominus inclinauit aurem suam: & dignatur exaudire nos. Deniqz nos homines sumus: & dii non possumus fieri. Deus homo factus ē & inclinauit se: secundum illud qđ scriptum est. Et inclinauit cælos & descendit.

Et in diebus meis inuocabo te.

Hic requiritur quomodo in diebus inuocet: & non inuocet in noctibus. Et quomodo dicit in alio loco: media nocte surgebam ad confitendum tibi: cum sancti in nocte plus soleant orare? Et in alio loco dicitur. In noctibus extollite manus uestras in sancta: & benedicite dñm. Quomodo dicit & in diebus meis inuocabo? Non dixit inuocauit: sed inuocabo in futuro. Dum enim in hoc mundo sumus: in nocte inuocamus. In futuro i die inuocamus dominum: propterea dixit in diebus meis. Peccatoribus enim nox est. mihi autē dies.

Circūdederunt me dolores mortis.

Vidētur mihi dolores mortis: cogitationes eē scdæ. Quādo aīa cogitat & peccare desiderat: quando parturit peccata: uicina est morti.

Pericula inferni inuenerunt me.

O nos infelices & miseros & lugendos: quia semper nos peccatum quærit. Si atē semp nos quærūt peccata. nos festinemus ut non nos inueniant. Hæc autē distantia est inter dolores mortis & pericula inferni. Dolores mortis malæ cogitationes sunt pericula inferi opera mala sunt. Vt est autem dicam: aliud in theoria: aliud in ope: hoc ē i p̄dicatione: Ibi enim dolor & parturitio: hic autem periculum est. Vicinū morti.

Tribulationem & dolorem inueni.

Nouam rem dicit. Non dicit requiem inueni: si dixit saturitatem inueni. Si autem dixisset inuenit me tribulatio: inuenit me dolor non erat q̄stio. Nūc autē qđ dicit. Tribulationē & dolorē inueni. Quasi quærēs sic inuenit. Nō enī inuenitur nisi qđ quæritur. Sāctus non querit requiē: sed tribulationem. Nouit enim qđ tribulatio patiētiā operatur patiētiā atē p̄bationem. p̄batio uero sp̄s. sp̄s atē nō cōfūdīt. Tale qđ & i hieremia dī. Tribulationē inquit & miserā inuocauit. Qm̄ inquit amaro tuo uerbo ridebō hoc ē. In hoc sæculo. qđ aliud uolo nisi

tribulationem: ut in futurum requiem habeam & foelicitatem: Et propterea inquit nunc amaritudinem sustineo: ut postea dulciora sustineam. Et populus domini de aegypto egrediens uenit i mara: quod interpretatur amaritudo. & de mara in syna: quod interpretatur temptatio. Et iterum hieremias. Solus sedebam: quoniam amaritudine repletus eram.

Domine libera animam meam. **Proprietatem hebraicæ linguæ græcus & latinus exprimeret non possunt.** Pro hoc in hebreo habet anna: Anna autem interpretatur rogo & depræcor & qd dicit hoc est depræcor. Domine libera animam meam. Non est enim uocantis: sed depræcantis affectus. In ingenti enim periculo constitutus est.

Misericors dominus & iustus: & deus noster miseretur. **Erige aures peccator.** Misericors est dñs: sed noli esse negligens. Sequitur enim & iustus. Si multum peccator es: audi. Misericors es dñs: Si negligens es: audi: & iustus est. Sed uidetur quasi equalis esse. Misericors dñs & iustus. Dicat aliquis. Si pensentur peccata mea nonne possum tanta habere bona quanta habeo mala? Nunc autem dicitur: qd misericors est & iustus. Est misericors in peccatoribus: iustus in nobis. Incipiunt gratiare peccata mea: & uincit in sua misericordia. Propterea semel iustus posuit: & secundo misericors Poterat & de præterito dicere.

Et de noster inquit miseretur: ut semper eum misericordem ostendat. Custodiens paruulos dominus.

Si quis magnus est: & se exaltat & superbiat: hunc non custodit dominus. Si quis se magnum putat: huius non miseretur dominus: sed si quis se humiliat: huius miseretur: & custodit eum dominus. Si quid dicit. Ecce ego & pueri: quos mihi dedit dominus. Et iterum.

Humiliatus sum: & saluauit me. **Dupliciter intelligitur.** Humiliatus sum & saluauit me. Siue peccaui & saluauit me. Siue cum eum superbiu humiliauit me: & saluauit me.

Conuertere anima mea in requiem tuam. **Quando dicitur in requiem tuam: ergo**

habebat ante requiem quam perdidit. Nemo enim conuertitur: nisi qui pergit illuc ubi prius erat. Deus enim nos bonos creauit: & sui arbitrii reliquit: & omnes cum adam in paradiso posuit. Sed quia nostro arbitrio a beatitudine illa cecidimus: & uenimus in uallē lachrymarum: propterea iustus animam suam hortatur: ut conuertatur illuc unde descendit. Conuertere anima mea in requiem tuam. Locus enim iste tribulationis locus est: terra pugnator est. Iste locus lachrymarum est: ubi non licet securum ambulare. Ubique enim aliquis fuerit periculum est. Si in deserto scorpiones sunt: si in ciuitatibus oculi meretricis perniciēs est hominis. Si in mare. Latrones & piratæ. Hæc omnia mysticæ loquor: nec enim nunc periculum est. scito uero a latronibus interfici: si quidem martyres sanguine suo uicerunt. Conuertere anima mea in requiem tuam quia dominus benefecit mihi. Quo inquit conuerteris anima in paradysum. Non quia digna es sed misericordia domini est. Ut exires de paradiso tuo uitio factum est: ut autem redeas. misericordiae domini fuit. Et nos dicamus animam nostram: conuertere in requiem tuam. Requies nostra xps est deus noster. Si quando fuerimus in angustia & coeperit nos cogitatio captiuare in peccatum: dicamus. Conuertere anima mea in requiem tuam. Quia eripuit animam meam de morte. Necdum rediit in paradysum: & iam securitatem redisse dicit. Dixit conuertere anima mea in requiem tuam: & quasi securus dicit.

Quia eripuit animam meam de morte. **Quo eripuit animam meam de morte.** Pro me passus est deus meus: pro me crucifixus est deus meus. Et dico ubi est mors uictoria tua: ubi est inferne stimulus tuus?

Oculos meos a lachrymis. **Plorauit ut rideam: luxi ut in sempiternum**

gaudeam. Qui in presenti non plorat: in futuro lachrymabit. Beati enim qui lugent: quia ipsi consolabuntur. E contrario autem dicitur. Vhe uobis qui ridetis: quoniam lugebitis.

Adeos pedes a lapsu. **Quia non steterunt pedes mei super**

petram: propterea poene moti sunt pedes mei: poene effusi sunt gressus mei. Liberati sunt pedes mei a lapsu. Quare? Quia conuersa est anima mea in requiem suam.

Placebo coram domino in regione uiuorum. **Videor inquit hominibus esse iustus**

quare opera bona non habeo. Videor hominibus esse sanctus quare uerba bona non habeo. Hæc dauid dicit. Hoc sancti dicunt. hoc apostoli loquuntur. Peccator enim hæc non loquitur. Quid loquitur iustus? Quia uerba & opera bona non habeo: & sanctus uideor: & laudor ab hominibus. Ego autem noui consciētiam meam. Scio qualibus cogitationibus cor meum fluctuat: scio quanta mihi libidines ueniunt: & uideo aliam legem repugnātem menti meæ & captiuatē me in lege peccati. Propterea dico. Miser ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius. Et propterea dico. Ab occultis meis munda me. & ab alienis parce seruo tuo. Ab alienis: non est meum quod parturio. Nolo cogitare mala: & cogito. Nolo cogitare malum: & quasi inuitus & captiuus in malā cogitationem trahor. Sed quoniam in mea potestate non est aut cogitare aut non cogitare quod sunt mala: propterea dico: aliena quod sunt quod ueniunt in cor meum. Sed quoniam quasi necessitas mihi imponitur: propterea dico ab occultis meis munda me. Aliena quidē sunt peccata: sed quia suscipio ea: dico in alienis peccatis: parce mihi seruo tuo. Hoc autem quare dixi? Quoniam dixit propheta. Placebo domino. Non dixit placeo: sed placebo. Hic enim quod facio: non possum esse perfectus iustus. Propterea dicit & apostolus. Ex parte cognoscimus: & ex parte prophetamus: & nunc per speculum uidemus in enigmate. Propterea nunc longo sermone uisum sumus: quoniam in presenti saeculo perfectus iustus nemo esse potest: neque dauid neque apostoli: neque aliquis sanctus. Nemo enim mundus a peccato: nec si unius diei fuerit ultra ei. Si quidē apostoli & sancti non ausi sunt dicere sancti sumus: nec ausi sunt dicere placeo: sed placebo. Qui in futurum pollicitus est: de præterito quod non fecit consistetur.

Placebo

Placebo dño: Vbi placebo? In regione uiuorū. Hæc enim regio mortuorum est. Alia ē terra uiuorū. Si quidē & dauid in hac terra erat: & uere in terra repromissionis dicens. Placebo i regione uiuorū. Confitetur hanc regionē nō ēē uiuorum sed mortuorū. Vultis scire quæ est illa regio uiuorū? Dñs dicit in euangelio. Deus abrahā: deus isaac: deus iacob: & erant mortui: & quid sequitur? Deus inqt nō est mortuorum: sed uiuorū. Igitur & iustus qd dicit? Placebo dño i regione uiuorum: i regione abrahā: isaac: & iacob. Hoc est qñ uere fuero in sinu abrahæ: tunc placebo domino.

¶ Finis de psalmo. cxliii. Incipit de psalmo. cxv. Hic psalmus & cxvi. cum superioribus copulantur symmachus uero & septuaginta interpretes diuidunt.

Credidi propter quod loquutus sum.

¶ In hebreo centesimus quar-

tusdecimus psalmus: & centesimus quintus decimus unus est psalmus. Igitur qd dixit credidi propter qd loquutus sum. quid credidisti: qd loquutus es? Psalmus prior ita finiuit.

Placebo coram dño in regione uiuorum. Dicit ergo ppheta. Credidi ppter qd loquutus sum. Quid credidi? Quoniā placebo corā dño i regione uiuorum. Hoc credidi: & hoc loquut' suz

¶ Quid aut loquutus sum? ¶ Ego autem humiliatus sum nimis.

¶ O magna intelligentia diuini sermonis. Credidi inquit qm placebo dño. Quoniā ero angelus: quoniā ero i cælis: & nō fui superbus: nō sū elatus: sed humiliatus sū nimis: qm ero i regione uiuorū: misericordiæ dñi est. Ego at noui me metipsum: qa terra sum & cinis. Propterea dico: ego at humiliatus sum nimis. Quid aut ē terra & cinis?

¶ Ego autem dixi in excessu meo omnis homo mendax.

¶ In hebreo aliter habet. Ego dixi i excessu meo: ois hō mēdatiū: qd dicitur zecā: Placebo dño i regione uiuorū. Sed ego scio me metipsū: secūdū cōditionē corporis nihil eē. Non ē enī ueritas i substantia nrā: sed umbra ē & quasi mēdatiū. In substantia corporali dico nō i aia. & qd dicit hoc ē. Placebo dño i regione uiuorū. Sed cogitās hūanā uitā & cōsiderās diuersos errores: nō inuenio ueritatē i hoc mūdo. Si qdē ex parte cognoscim': & ex parte pphetamus. Propterea dico. Oē qd uidem' oē qd intelligimus mēdatiū ē: qm igitur mēdatiū ē: mēdatiū hic dixit quasi umbrā: qñ imaginē: quē admodū dī i alio loco. Verūtāme i imagine prāstet hō. Eadem intelligentia & nunc dicitur.

¶ Omnis homo mendax.

¶ Hoc ē ois hō umbra. Hoc at dicim': secūdū hebraicam ueritatē

Loquamur aut & secūdū. lxx. interptes. Dicat aliquis. Quid ad me qd habent: in hebraico: ego ecclesiam sequor. Ego dixi in excessu meo: ois homo mendax. Verum dicit dauid an mentitur? Si uerū ē: omnis homo mendax. Et hoc qd dicit: omnis hō mēdax. uerū ē. Ergo & ipse mentitur. & ipse homo est. Si autem & ipse mentitur. ergo hoc qd dixit: ois homo mendax: non est ueruz. Quocūq; uerteris: in cōtrarium uenit. & qm ipse hō est: ergo ipse mentitur: qd omnis homo mendax est. Ergo alio genere mentitur. Videtis ergo: quia syllogismi sunt philosophorum. Deniq; secūdū hanc sententiam: textitur syllogismus aristotelis. Deniq; tu dicis: loquāre ad alterū: si mentiris: & uerum dicis qd mentiris: ergo mentiris. Videte quomodo in contrarium uertitur sententia. Quid .n. dicit O tu q mecū loquāris: si mentiris & uerū dicis hoc ipm qd mētiris: ergo mētiris. et i eodē sermone fit ut uerū dicat: & mētiatur. Propterea lectū ē i apostolo. Videte ne qs uos decipiat p philosophiaz & uanā deceptionē hoīuz: secūdū elemēta mūdi. Inuenerūt enī philosophi suas deceptiones ex p pria arte: quō i eodē sermone & uera qs dicat & mētiatur. Nos at dicam' dauid uera dixisse qd ois hō mendax. Quādiu hoīes sumus: quādo aut fuerim' dii: desinimus mentiri. Vbi enim sunt emulationes & contentiones in uos. nōne hoīes estis & secundum homines estis? Ego dixi dii estis: & filii excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini: & sicut unus de principibus cadetis. Si quis igitur scītus ē: deus efficitur. & quādo factus fuerit deus desinit esse homo: & iam non mētitur. quid enī dicit & apostolus? Est aut ois homo mendax: deus aut uerax. Interpretemur aliter. Credidi propter qd loquutus sum. Magister quādo docet discipulū: nisi prior eē crediderit qd docet: nō pōt al terū docere. Dicit ergo se primū credidisse: & sic alium docere. Ego autem humiliatus sum nimis. Quando aut adeptus sū gratiā dei: non sum elat' i supbia: nō me i flauit' notitia. Sed qd feci? Humiliatus sum nimis. Tamē qd docui sermone. potui & humilitate docere. Ego dixi in excessu meo ois mēdax. Docebā inquit discipulū meū: & cōsiderās cōtēplationē cælestē & cogitās diuiniōra: intellexi omne quod homo nouit eē mendatium. Quid enim ueritatis potest esse in hoc mūdo: cū umbra sit uita nostra super terram? Si ergo qui docet discipulum confitetur qd ois hō mēdax ē. quanto magis discipulus nō debet se extollere et existimare se aliquid esse?

¶ Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit mihi?

¶ Quoniā dixit placebo dño i regione uiuorum: & hoc ipsum credidi propter qd loquut' sum: & humiliatus sum nimis: & dixi omnis homo mendatium: omnis hō umbra. omnis homo imago pro tātis beneficiis. quid placebo domino in regione uiuorū. Quid hēo dignū qd illi retribuā. ego terra sum. ego cinis sum. promisit mihi quia placebo illi in regione uiuorum. Fecit me magistrum. Credidi propter quod loquut' sū. Quid hēo dignū qd illi pro tātis bñficiis retribuā? Qd cūq; illi dederō. ipsi ē. & magis illi reddo quā dono. nihil aliqd qd ipsi retribuā. nisi p ipso sāguinē sūdā. nisi pro ipso martyr existāz. Hæc sola retributio digna. ut pro sanguine sanguinem profundamus.

Calicem salutaris accipiam & nomen domini inuocabo.

In hebraico ita habet. Calicem Iesu accipiam hoc ipsum & angelus interpretatur. Et uocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluabit populum suum. Calicem ergo Iesu accipiam. Qui est iste calix Iesu? Pater si possibile est: trahat calix iste a me. & potestis inquit calicem meum bibere. Et continuo sequitur. Calicem quidem meum bibetis. Hoc autem quare dixi? Ut intelligamur calicem passionis martyrium esse. Grandis res est martyrium: quomodo gradis res? quoniam retribuit domino quod accipit a domino. Christus pro ipso passus est: & ille pro nomine ipsius patitur. Quoniam diximus quod martyr nihil aliud habet quod retribuatur domino: & dominus illi pro nomine ipsius patitur. Quoniam uidet seruum suum nihil aliud habere quod retribuatur ei. Quid enim simile est? Deus pro hominibus passus est: dominus pro seruo: iustus pro peccatore. Quare aequalitas? Sed quoniam nihil aliud habet seruus quod retribuatur domino: deus quasi de meo pro equali accipit martyrium. Quasi si quis diues pauperit aliquem pauperem eueniret autem: eundem diuitem uenire cum sua familia: & ueniat casu in domum pauperis: & non habeat pauper quid illi apponat & familia ipsius: sed solum dicat illi. Intra in domum clientis tui: & ostendat uoluntatem: quoniam nihil aliud habet: quod det: & faciat pauperem: sicut illa uidua: quare duo minuta contulit. Calicem salutaris: aut Iesu accipiam. Et hoc ipsum martyrium inquit non est mea uirtutis: sed gratia dei. Propterea non possum bibere nisi nomen domini inuocauero. Iesus uincit: in suo martyre coronatur.

Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Respondeat nunc iudaei: quomodo omne corpus humanum dicitur esse imundum in lege. Denique si quis moriatur apud iudeos: siue propheta siue qualiscunque sanctus: si quis eum tetigerit est sacerdos: usque ad uesperam imundus est. Hoc secundum litteram in lege scriptum est. Dicam illis. Si mortui corporum imundum est: quomodo nunc dicitur pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius? Si pretiosum est corpus sancti morientis: quomodo imundum est? Ergo hic de euangelista dicitur: de martyre praedicatur.

Domine quia ego seruus tuus.

Et iam dixi in centesimo quartodecimo psalmo ubi habet. O domine libera animam meam: quod in hebraico habet anna: quod interpretatur rogo: aut deprecor. Et hic ita habet in hebraico.

Rogo domine: quia ego seruus tuus: ego seruus tuus.

Videtur humilitatis esse quod dicitur. Gradus dignitatis est & meriti esse seruus domini: & non seruus peccati. Quia non habeo inquit dominum hominem: quia non habeo dominum peccatum: nec enim regnat peccatum in mortali meo corpore. propterea seruus tuus sum. Grade meritum. Denique dicitur de moysi. Sed non sicut seruus meus moyses: & abraham & isaac & iacob dicuntur serui domini. Propterea & apostolus ita incipit. Paulus seruus Iesu christi.

Disrupisti uincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis.

Vere magnae felicitatis est: ire ad dominum: ut non habeat conscientiam inquinatam. Quicumque sanctus moritur sua morte: licet sit sanctus qui misericordias operatur: sit fecerit signa: demones eiecerit: non uadit ad dominum securus horescit eius conscientia quando uidet dominum. Martyr autem si & post baptismum peccauerit: tamen secundo baptismo martyrii ablutus securus uadit ad dominum. Disrupisti uincula mea. Catenis autem suorum peccatorum unusquisque cōstringitur: sed in martyrio meo disrupisti uincula peccatorum meorum: & de uinculis plicasti mihi coronam uictoriae. Vbi enim abundauit peccatum: superabundauit gratia.

Tibi sacrificabo hostiam laudis.

Post martyrium ubi sacrificat? in regione uiuorum. Sacrificabo inquit tibi sacrificium. Quale sacrificium? Nonquid hyrcum aut uitulum illa iudaica erant: & transferunt. Sacrificabo tibi hostiam laudis. Haec est laus martyrum. Sicut enim martyres laudant pure in regione uiuorum: ita & monachi qui die & nocte psallunt domino debent eandem puritatem habere martyrum: si quidem ipsi martyres sunt. Quod enim faciunt angeli in caelis: hoc monachi faciunt in terris.

Nota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius.

Quae sunt orationes martyrum? Quae sunt orationes sanctorum? Tenebo inquit & non dimittam te. Adorabo inquit dominum: quem in euangelio leges & inuenies crucifixum in caelis uideo regnare cum angelis.

In conspectu omnis populi eius.

In medio tui iherusalem: ipsius caelestis ciuitatis: quae est mater nostrae: cuius iam ciues & domestici facti sumus. Per ipsum dominum nostrum Iesum christum qui est pax nostra. Qui nobis praestare dignetur: ut compræssa bella carnalia charitatis suae nobis pace largita: filii effecti in iherusalem caelestis sanctis suis mereamur adiungi pro meritis. Ipsi gloria cum aeterno patre & spiritu sancto in secula saeculorum amen.

Alleluia.

Centesimus sextusdecimus psalmus paruus habetur numero uersuum. sed magnus est in spiritualis mysterii sacramento. Vocem tamen apostolicam tenet: qui iuxta normam euangelicam in quatuor uersuum numero continetur.

Audate dominum omnes gentes.

Qui relictis simulachris: accessistis ad eum per fidem. Quod autem omnes gentes laudaturae atque adoraturae essent dominum hoc magi ab oriente uenientes inchoauerunt offerentes munera nato homini regi: quod accipit dominus: sicut matheus ait euangelista.

Et collaudate eum omnes populi.

Qui ex iudeis fuerunt conuersi: quod titulus ille pronuntiavit: quem super crucem dominicam pilatus posuit scriptum hebraice graece & latine: rex iudeorum: sicut iohannes euangelista testatur.

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius.

Apod

C Apud deū futura sã facta sãpe testati sumus. Ergo tũc misericordia dñi confirmata est cū effuderit sup credentes spūm sanctum: iuxta promissionē quā lucas euangelista cōmemorat dicens. Ecce ego mitto promissionē patris mei in uos: uos autem sedete in ciuitate quoadusq; induamini uirtutem ex alto.

Et ueritas domini manet in eternum.

Per manet ueritas dñi cū iustis i cœlesti Hierusalē: & tanq; lapides uiui edificantur. Vel impii æterno igni & uermibus & nunq; moriuntur his traduntur. Sicut marcus euangelista ait. Ignis eorū non extinguetur: & uermis eorū non extinguetur. Nos uero dñm supplices depræcemur ut se laudandi tribuat efficacitā: & confirmet sup nos misericordiā suam: mittens in nobis spūm sanctū q̄ exurens noxia: illuminet profutura. Ipsi gloria cū æterno patre & spū sancto in cuncta sæcula sæculorū: amē

Alleluia.

Centesimus septimus psalmus uocem continet ecclesiæ christi uocatione fundatæ: uel populi interempti pro christi nomine: deum magnificantis.

Confitemini domino qm̄ bonus: quoniam in seculum misericordia ei⁹.

Confessio hæc non ad peccatorum remissionem: sed ad laudem pertinet deitatis.

Bicat nunc domus israhel: quoniam bonus: qm̄ in seculum misericordia eius

Illa domus quæ prius cecata erat delictis: nunc mente serena dei gloriā contemplatu r.

Bicat nunc domus aaron. quoniam bonus. quoniam in seculum misericordia eius.

Quæ ante idolis immolauerat: nunc autem altissimi illecta bonitate: sacerdotium gerit aīæ suæ.

Bicat nūc q̄ timet dñs quoniam bon⁹: qm̄ in seculū misericordia ei⁹. **V**os q̄ prius simulacra

mota & furda moetuebaris: nunc oipotētis dñi cum timoris reuerentia misericordiam decantate.

In tribulatione inuocauī dñm: & exaudiuit me in latitudine dñs.

Gaudiorum.

Dominus mihi adiutor est non timebo quid faciat mihi homo.

Diabolus utiq; & homo & uir sãpe in scripturis ponitur.

Dñs mihi adiutor est: & ego despiciā inimicos meos.

Vel hereticos uel iudæos.

Bonū est sperare in dño q̄ sperare in hoīe.

In solo deo debemus sperare: & nō in hoīe: cuius salus uana est. Nam alius propheta ait. Maledictus hō: qui ponit in homine spem suam.

Bonū est cōfidere in dño.

Qui uitam largitur æternam.

Quā cōfidere in principibus.

Quorum potestas cum hoc mundo dilabitur.

Omnes gentes circumdederunt me: & in nomine domini quia vltus sum in eos.

Gentes scilicet: tribulationum uallabunt me: sed in nomie domini restiti eis.

Circūdantes circumdederūt me: & in noīe dñi quia vltus sum in eis.

Cuius erā uexillo munitus.

Circūdederunt me.

Sicut apes saui: ut auferrent

dulcedinē quam in me xps infuderat.

Et exarserunt sicut ignis in spinis.

Ipsi exarserunt in inuidia sua dum me non exurere ualuerunt.

Et in noīe dñi q̄ vltus sum in eis.

Cū ea q̄ mihi intulerant in eos refusa sunt.

Impulsus euerfus sum ut caderem: & dominus suscepit me.

Qui confidens in eum:

ipsum solum adiutoremq; sciui.

Fortitudo mea & laus mea dñs: & factus

est mihi in salutem.

Ipsi concinā: ipsū uirtutem meā. in ipso oīs laudatio

mea consistit: q̄ mihi in hac tribulationis morte factus est in salutē.

Exultationis & salutis: in tabernaculis iustorū.

In cordibus utiq; marty:

reliquorumq; sanctorū qui facti sunt tabernaculum dei. Impetrabit autem spiritum sanctum eis.

Dextera dñi fecit uirtutem.

Ut mihi uictoriā in passione tribueret.

Dextera dñi exaltauit me.

Ab humilitate diuersarum passionū: uirtute eius eleuatus su.

Non moriar sed uisā: & narrabo opera domini.

Populus hæc marty: loquitur: quo

rū uictoriæ in oib⁹ ecclesiis cōcinuntur. **C**astigās castigauit me dñs: & morti nō tradidit me.

Castigat nos dñs ad emendationē in multis uerberibus: ut probet & seruet a ppetua morte.

Aperite mihi portas iustitiæ & ingressus in eas confitebor domino.

Beatus est ille ecclesiæ uel martyrum populus: cui portæ aperiantur iustitiæ idest uitæ æternæ: in quibus iugiter deum confiteatur & laudet.

Hec porte domini iusti intrabunt per eas.

Dominus Iesus christus

porta est patris: per quam introitur ad eum: ipso domino sic dicente. Ego sum ostium: per me si quis introierit saluabitur. Et iterum. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Per hanc ergo portam uenitur ad patrem: sed nemo in eam ingreditur nisi iustus.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.

In qua uel uulnera peccati sanasti: uel aduersus iniquum hostem factus es in salutem.

Lapidē quē reprobauerunt edificantes.

Dñs noster Iesus xps lapis uerus inuentus

in legis littera: reprobatus est ab edificantibus iudæis: hoc est in semetipso.

A domino patre factus est.

In caput conectens duos parietes: unū de circūcisione

aliū de præputio: in uno nouo hoīe in semetipso.

A domino patre factus est.

Mediator noster & eius.

Et hic est mirabilis in oculis nostris.

Non in illorum qui eum reprobauerunt: sed in nostris qui eum credendo suscepimus.

Expositio.

Hec est dies quam fecit dñs: exultemus & letemur in ea: **H**ic lapis angularis ipse ē dies salutis in quo uel a morte surreximus: uel in cerore peccati deposito in nouitate uitæ lætamur.

Dñe saluum me fac. **A**d te uenientem. **D**ñe bene prosperare.

Prosperum facito iter illud: quo ad te post multos labores reuertar.

Benedictus que uenit in noīe dñi. **X**p̄s dñs in noīe patris: sicut ipse ait. Ego ueni in nomine patris mei. & cetera. **B**enediximus uobis de domo dñi.

Sancti de cælesti Hierusalē paruulos ecclesiæ bñdicunt. **D**eus dñs & illuxit nobis.

Resurrectione enim sua illuminauit tenebras nostras. **C**onstituite diē sollemnem.

Exhibete uos templa & aras deo: in quibus & sacras celebretis sollemnitates.

In cōdensis. **I**n uirtutibus multis: in quibus: uel ipse dñs: uel eius angeli frequentantur.

Asq; ad ipsum dñm. **Q**ui est fortitudo animæ: quam eius salutare fecisti.

Deus meus es tu & cōfitebor tibi. **A**cepta remissione per confessionē peccaminū.

Nunc confiteor laudes tuas. **D**ñs meus es tu & exaltabo te. **Q**uia a te ab humilitate sum subleuatus.

Confitebor tibi qm̄ exaudisti me: & factus es mihi in salutē.

Ut me cum sanctis tuis in cælesti Hierusalem sociaret.

Confitemini domino qm̄ bonus: qm̄ in seculum misericordia eius.

In his uerbis psalmus accepit terminū: de quibus sumpsit exordiu: uidelicet ut ab initio credulitatis n̄ræ usq; ad finē in deum n̄rā fiduciā hñtes eius laudes p̄seueranter confiteamur: iuxta illud domini: qui perseuerauerit usq; in finem hic saluus erit. Qui nobis fiduciam in se sperandi largire dignetur: ipsi gloria cū æterno patre & filio & spiritu sancto in sæcula sæculorū. Amen. **A**lleluia.

Entesimus octauus decimus psalmus: magnū in se mysteriū continet. De quo quippiā i p̄logo proloquuti sumus: sed qm̄ continentur in eo lex: mandata: iustificatiōes: testimonia iudicia: quæ argute qd̄ inter ea distet discerni necesse est. Lex ergo q̄ p̄ moysen data in x̄po spiritualiter debet intelligi: quia apostolus cū illā sanctam uocet: umbrā tñ ea futurorum esse describit. Mandata sunt in quibus p̄ceptorū dominicorum custodia deputatur: iuxta illud. Nō occides: nō mechaberis: & reliqua. Iustificatiōes sunt: qbus deus per suam dilectionē & proximizinzaniā odii ab hoīum corde iubet auelli. Testimonia sunt: in quorū præsentiā nobis obseruationum sanctarū ordo cōmittitur. Sicut moyses cælū & terrā inuocat testes: & paulus ad timotheū: testificor tibi inq; in conspectu dei uiuentis: & in conspectu electorū angelorū eius: & reliqua. Iudicia aut sunt: cum aut iustos splendidis honorabitur meritis. aut æternis damnabit suppliciiis transgressores.

Via enim sunt apostoli ac prophetæ: per quos uenitur ad uerā uia: qui est x̄ps. Sic ergo inchoat psalmus: quē p̄ lōgingtate dictorū in tribus homeliis explanare dño annuere decreuimus. Totus & hic psalmus est scriptus secundum ordinē litterarū: ita ut ab una littera octo uersus incipiant: & rursum a sequenti octo alii cōpleantur. Et hoc similiter usq; ad finē texatur. Ioseph aut refert in libris arxaiolouat hūc psalmū: & deuteronomii canticū uno metro esse cōpositos: & putat elogiācū metrorū in utroq; posse dephendi: qd̄. s. prior uersus sex pedib; cōstet: inferior uno minus in p̄tāmet; finiaf.

Eatī immaculati in uia. **I**sta utiq; in sæculi uia per quam gradimur.

Beati immaculati. Contra beatitudinem miseria opponitur. Beatus: immortalis dī in nostra lingua siue laudabilis uel gloriosus. Illi sunt beati: qui in uitā æternā merentur intrare: & illi sunt miseri: qui in infernū descendant. Q̄uo dicit immaculati: quia sine minutis peccatis hō esse non pōt: sicut sanctus Ioānes dixit. Si dixerimus quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus & ueritas in nobis non est. Et propheta dicit. Qui ingreditur sine macula: & opatur iustitiam. Sine macula: hoc est sine mortalibus criminibus. Sed tamen discretionem facit inter maculā & maculam. i. qā & si sine minutis esse non possumus: uel in maiora incidere non debeamus.

In uia qui ambulant in lege dñi. **I**n uia in x̄po ut ipse ait. Ego sū uia & ueritas.

Qui ambulāt in lege dñi. **H**oc est in mādatis illius. Qui ambulāt. i. p̄seuerāt. Qui ambulant in lege dñi. Qui carnis cōcupiscentiis edomatis: etiam terrenæ honorē gloriæ calcant.

Beati q̄ scrutant̄ testimonia eius. **U**t intelligāt cū peccauerint: se corā testibus deliquisse.

In toto corde meo exq̄siui te. **E**t nō leuiter neq; segniter. **N**on. n. qui opant̄ iniquitatē: in uis̄ eius ambulauerūt.

Via. n. sunt apostoli & p̄phetæ: p̄ quos uenitur ad uia: illā q̄ dixit. Ego sū uia ueritas & uita. sicut iā diximus. In hac. n. uia impij nō incedūt: quia sathanæ uia sequuntur. **T**u mandasti mandata tua dñe: custodire nimis. **N**on rapido corde nec dissoluto aīo: si fortiter & attente nos sua mandata edocet custodire.

Atinā dirigant̄ uie mee: ad custodiēdas iustificatiōes tuas. **N**isi. n. ab ipso dño dirigatur uia n̄rā: ad eius custodiēdas iustificatiōes infirmiores erimus propter fragilitatem carnis.

Tunc non cōfundar. cū p̄spexero in oībus mādatis tuis. **N**on alia p̄mittere: & alia obseruare est cōgruū: sed oīa equaliter custodire oportet: ne in futuro iudicio confundamur.

Cōfitebor tibi dñe in directione cordis mei. **Q**uia non est peruersum in p̄te hereticorū.

In eo q̄ didici iudicia iustitiæ tue. **U**t te directo corde laudarem.

Tempus relinquimus. non tamen usquequaq; relinquamus ut pereamus.

In quo

Quod corripit adolescentior viā suā: In custodiēdo sermones tuos:

Hic propheta non modo longevi uanitatem corrigit uerum etiam adolescentiam edocet erudire: & ita custodire diuinos sermones ut & sic de uanis uetus culpa deslata sit nunc ne cogitatio ad delinquendum ulla consentiat.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis.

Nō ex parte sed ex toto corde deū se requisisse fatetur: ne ab eius mādatīs phiciatur: quia neminē derexit q̄ peccatores saluos facere uenit.

In corde meo abscondi eloga tua: ut non peccē tibi. In cordis abdita dei sacramenta recondit: cū hereticū post duas correctiones deuittat: cum sanctus dei canibus non exponit: uel cum margaritas eius nō prohibet coram porcis nihil negligenter agit in his quæ sunt dei: quia scit maledictum esse: qui fecerit opus domini negligenter.

Benedictus es domine doce me iustificationes tuas.

Quia scio uana gloriæ iustificationes quas fariseus proferebat in templo. a te non processisse.

In labijs meis pronuntiaui oīa iudicia oris tui. In cōprehēsbilia dicit apostolus iudicia dei. Ergo iste q̄ audiuit & didicit a pphetis: ea tantū labijs nūtiāuit: sed credētibz & nō indignis

In viā testimonioꝝ tuoz delectatus sū: sicut in oībz dñi tuis. Sicut. n. terrenus hō in agris uineisq̄ delectat ita iste in testimonijs dei iocūdat de cōscia pura: q̄ cōtēpto mūdo deo dicitur ē.

In mandatis tuis exercebor & cōsiderabo uias tuas.

Exercitatio assiduitas operis est. Et iste nisi exercitatus in mandatis dei fuisset: non poterat cōsiderare uias eius: id est apostolicas propheticasq̄ doctrinas.

In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

Ea meditor: in his exerceor: ut illa obliuioni nō tradens possim ea integre perfecteque implere

Rebue seruo tuo: uiuifica me & custodiā sermones tuos.

Constanter sibi retribuī ob id qd deo seruiat deprecatur. Et quia nescit seruū esse peccati: in ipso uiuere qui uita est optat: sermonesq̄ eius dum uita præsens uoluitur custodire.

Reuela oculos meos: & cōsiderabo mirabilia de lege tua.

Absterge ab oculis cordis uelamen litteræ: & fac me spiritali sensu legis tuæ mirabilia contemplare. In lumine enim tuo uidebimus lumen.

Incola ego sū in terra nō abscondas me a mandatis tuis. Sic & apostolus ait. Dū sumus in corpe peregrinamur a dño. Peregrinū se in corpore positū propheta dicit a cælesti frequentia: quia scit hæc mandata in thronis & dominationibus contineri: quæ sibi ne occultentur implorat.

Concupiuit aīa mea: desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Ut siue manducem siue bibam siue aliud quid faciam eas semper desiderēz mediter apprehendā.

Increpasti supbos. Ut eos ad humilitatē sanctā quā docuisti reduceres: Increpasti supbos. Sic fecit diabolus: & adā qui se eleuauerunt in supbia. Vel mō per tuos doctores increpas ad uersarias potestates mēbra diaboli hereticos uel malos hoīes q̄ contra mandata dei agunt. Increpas illos per tuos sanctos.

Maledicti qui declinant a mādatīs tuis. Maledicti sūt illi: qui a mandatis dei declinant: sed tūc pleniter maledictionē accepturi erunt mali. i. heretici uel reliqui quando dicturus erit: maledicti in ignem æternum: qui paratus est diabolo & angelis eius.

Aufer a me opprobriū. Peccati & iudiciū. Et contēptū. Iudicii mortalis.

Quia testimonia tua exquisiui. Non ociose & somnolenter: sed stricte uigilāterq̄.

Et. n. sederūt principes & aduersū me loq̄bant seruus at̄ tuus exercebat in tuis iustificationibz.

Quod in hoc uersiculo ppheta in se loquitur: futurū in apostolis reliq̄q̄ martiribus uidet: qui multa corā regibus & p̄sidibus dño etiā hoc p̄nuntiante perpeffi sunt. Qui licet sint diuersis p̄cenis afflicti: usq̄ ad sectionem ceruicū tamen semper se in dei exercuerunt iustificationibus.

Nam & testimonia tua meditatio mea. In his utiq̄ præsūris.

Et cōsiliū meū iustificationes tue. Quia uitam pollicentur æternam.

Besit pauimento anima mea: uiuifica me secundum uerbum tuum.

Corpori mortali animam coniunctam intelligo: ideo: ne delictum inuale scat a te peccato uiuificari: quia sciens concupiscentia carnis mortem operatur.

Uias meas enuntiaui tibi. Quomodo dicit enuntiaui

tibi cum alibi dicit enuntia mihi? Nunquid deus aliquid nesciat aut ignoret: quia ipse ubiq̄ præsens est: & omnia præuidet: & intrinsecus est? Sed quod dicit uias nuntiaui meas tibi? Ac si dicat: uidit prius iniquitates tuas: hoc est tua opera: quod contra mandatum dei a gyfti enuntia p confessionem uel p̄nitentiam: ut iustificeris in sermonibus dei.

Uias meas enuntiaui & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.

Vias peccati mei cōfessus sū: & remisisti: nūc doctrinā indulge quā in iustificationibz tuis edocear

Etiā iustificationū tuarū instrue me.

Iustificationes quas legis littera protulit spiritaliter capiam.

Et exercebor in mirabilibus tuis.

In apostolicis ceterisq̄ doctrinis ecclesiasticis quæ in ea sunt figuratæ.

Expositio.

Dormitauit anima mea: **I**n huius habitaculi mortalis statione:
De tedio. **I**mbecillitatis corporeæ.
Confirma me in verbis tuis. **V**t ablato peccati somno: instanter in his uigilem!
Quia iniquitatis amoue a me. **D**esiderium illud per quod ad peccandum uenitur.
Et in lege tua miserere mei. **A**pus tam: lex hæc instituta est: ut semper miserearis.
Etiam veritatis elegi. **C**hristum dei filium: quem patrem uidens uenturum in
mundum audeo dicere ego sum uia ueritas & uita. **I**udicia tua non sum oblitus.
Illud iudicia: q̄ in euāgeliis p̄ferēs ait. **H**oc est iudiciū ut oīs qui credit in filiū hoīs hēat uitā æternā
Adhesi testimonijs tuis dñe noli me confundere. **E**t quia his adherens anteriorū
facinorum indulgētiā merui: quæso ne me patiaris de iteratione peccati confundi.
Etiam mandatorum tuorum cucurri. **Q**uando multa patiebar propter
uerbum: ob spem futuræ beatitudinis. **C**um dilatares cor meum.
Cum in amplitudine sanctorum scripturarum mysterium mihi beatæ trinitatis insinuares. **V**el di
latares cor meum: id est in latitudine caritatis in spe i fide.
Egem pone mihi dñe viam iustificationis tuarum. **P**ropheta in p̄sona ecclesiæ
dicit. **L**egē pone mihi. i. temetipsū: q̄a lex xp̄s ē. **A**c si dicat temetipsū me pone, hoc ē dona
Et exquiram eam semper. **I**psā legē: hoc est mandata: uel temetipsū.
Da mihi intellectum & scrutabor legem tuā. **I**dest tua mandata. **I**ntellectū: ut
non sim sicut equus & mulus: in q̄bus non est intellectus. **E**cclēsia rogat ut intelligat discretionē in
ter bonū & malum: inter uitā & mortē: inter līam & sensum. **V**t intelligā & prædicē: & ope impleā
Et custodiam illam in toto corde meo. **I**dest ex tota dilectione.
Beduc me in semitā mandatorum tuorum. **S**emita minor est quā uia: hoc est arcta: & an
gusta uia: hoc est altiora mandata quæ ducit ad uitā: quia lata & spaciola est quæ ducit ad mortem.
Quia ipsam volui. **V**ox ecclesiæ. **A**c si dicat ecclesiā. **N**on concupiui aliud nec dele
ctatus sum: nisi tua mandata. **I**deo rogo ut me deducas in tua mandata. i. intelligere facias.
Inclina cor meum. **V**ox ecclesiæ: superbi non inclinant cor in testimonijs dei: q̄a
sperant se altiores esse: & melius intelligere de p̄ceptis dei: quā ecclesiā. **A**uaritia.
Hoc est uanitas. **Q**uia illi superbi non inclinant cor in testimonijs dei: sed in uanitate uel auaritia
Inclina cor meū: dicit ecclesiā. i. in humilitate ut illud. **D**iscite a me quia mitis sum & humilis corde.
Auerte oculos meos ne videant uanitatē. **A**uerte oculos meos. i. sensus meos
ne uideant uanitatem. i. defectionem. **A**c si dicat. **V**t in ista uanitate quod est defectio non habeam
oculos meos: id est sensus meos defixos. **S**ed inquit. **I**n uia tua uiuifica me.
Hoc est in temetipsū: uel in tuis mandatis: uiuifica me in anima.
Statue seruo tuo. **P**opulo christiano. **E**loquium tuum. **T**ua mandata.
In timore tuo. **I**dest timore sancto.
Amputa opprobriū meū q̄d suspicatus sum. **E**cclēsia dicit. **A**mputa. i. tolle capula seca.
Quod suspicatus sum. **A**b alijs opprobrium opprobrio illo quod dice
bant gentiles: cultor es crucifixi: adorator es mali mortui: uenerator es occisi: & dicebant. **E**cce de
noster quem uos dicitis manu factilis: ubi est deus ur̄? **V**eniet. **Q**uod suspicatus sum. **Q**uid suspi
cabant illi? **Q**uod fallacia obseruaret ecclesiā quando christum adorabat.
Quia iudicia tua iocunda. **I**dest clara: læta & iocunda.
Ecce concupiui mandata tua: in equitate tua uiuifica me.
Vnum est dominæ tuæ miserationis donum: ut eloquia sancta custodientes: in tua equitate uiui
ficemur: hoc est cum equalem te patri spirituiq̄ sancto fatemur.
Veniat super me misericordia tua dñe. **V**t delicta remittas.
Et salutare tuum scdm̄ eloquium tuū. **H**oc est salutare eloquiū: q̄d per alios
promisisti prophetā dicens. **N**olo mortē peccatoris: sed ut cōuertatur & uiuat. **H**oc ē ueni
nōs redimere: scdm̄ q̄d abrahā p̄misisti: sicut dictū ē: i semine tuo bñdicetur oēs trib⁹ terræ
Et respondebo exprobrantibus mihi verbū. **E**cclēsia dicit. **A**c si dicat. **S**i ueneris redi
mere nos: rñdebo ad illos qui me exprobrant de mea fide quō credo: & dicunt. **V**bi est deus ur̄? **E**c
ce deus noster: uel idola illoꝝ quæ colunt.
Quia speraui in sermonibus tuis.
Constanter his rñdebo qui uanā dicunt sp̄e meam quā in te habeo: quia illorum spes inanis est.
Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis vsquequaq̄.
Non consentiam peccantibus ne audiam. **Q**uare tu enarras iustitias meas.
Quia in iudicijs tuis super speraui. **I**n his speraui semp: ea ptuli in ecclesijs populorū.
Et custodiam legem tuam semper: in seculum seculi. **I**n seculum oē tempus
uitæ præsentis ostendit. **I**n seculum seculi uero futurum seculum monstrat.
Et ambulabā in latitudine. **D**ilatatus. n. sū in custodia legis tuæ. **Q**uia mandata
tua exquisiui. **D**iligēter ea perscrutans. **A**d hoc exquisiui: ut crederem & intelligerem.
Et loquebar in testimonijs tuis in conspectu regum: & non confundebar. **S**ciens quia

E Sciens quia qui te confitentur in saeculo: confiteberis eum coram patre & angelis eius. Nos uero si ante reges & praesides propter dñm sicut martyres fecerunt stemus: siue uerbum ueritatis annuntiemus: siue pro iustitia decertemus: non confusi sed constantes esse debemus.

Et meditabor in mandatis tuis que dilexi.

Et opus meditationis: dilectionis perfecerit fructum.

Et leuant manus meas.

Et id est eleuau.

Et a mandatis tuis que dilexi.

Et a peccato mundas: & ab effusione innocentis sanguinis alienas.

Et exercebor in iustificationibus tuis.

Et ut quae in his per litteram indicabantur spiritualiter possint aduertere.

M

Emoz esto uerbi tui seruo tuo domine: in quo mihi spem dedisti.

Et talem me digneris efficere: ut idoneus habeat qui uerbi tui memor inter praesuras huius saeculi: per spem aeternorum bonorum mereat consolari: sicut sequitur.

Et hec me consolata est in humilitate mea: quia eloquii tuum uiuificauit me.

Cu i his angustiis posito aeternae uitae pabulum subministrat. **E**t supbi iniqui agebat usquequaque:

Qui relictis humilitate pceptionis diuinae: in huius saeculi uanitatibus tollebat.

Et lege aut tua non declinaui.

Quia illis dñationi appropinquatibus erigebat in ea

Et demor fui iudicioz tuoz. **E**t nihil in hac uita indignu gessi metuens ne his condēnaret.

Et a seculo dñe. **E**t ab initio huius uitae. **E**t et consolatus su.

Et securu me sciens a iudicio mortis. Consolatus sum: dicit ipsa ecclesia: quod uenit sua membra redimere. Quasi dicat. Ab initio cognoui ego & intellexi per spiritum sanctum quod tu uenturus eras in carne.

Et defectio a se tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legē tuam.

Vox ecclesiae. Affectum miserationis ostendit: ut doleat super praeruationes iniquorum: iuxta illud apostoli. Ob unius membri dolorem compatiuntur omnia membra: ideoque non uult quemquam peccare: sed omnes cupit uiam ueritatis agnoscere.

Cantabiles mihi erant iustificationes tue: in loco peregrinationis mee.

Docet nos propheta in huius mundi peregrinatione spiritualia antea semel ante suscepta incessabiliter decantare: quia qui sumus in corpore peregrinamur a domino.

Et demor fui in nocte nois tui dñe. & custodiui legem tuam.

Oportet. n. fragilitatem humanā ut cum semper impensius tamen nocturno tempore memoriaz faciat dominici nois. Cum aut recordatione diuitiarū praemittitur: aut concupiscētiā igne torquetur praecipue hoc exorat: ut si legem dei custodire coepit: ne ab eadem in aliquo diuellatur.

Et hec facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui.

Facta est mihi haec lex consolatio & non scandalum: ut diligentius iustificationes tuas scrutari ualerem: Nos quoque suppliciter exoramus dominum: ut nobis iustificationes suas insinuet: uias reseat: mirabilia declaret: & si qd legis umbraculum occultu ē paraclito illumināte reuelet: ut si beatitudinis palmam non adipiscimur: saltem uel pro delictis ueniam consequamur. Per dñm nñm Iesum xpm cui est cum aeterno patre & spiritu sancto honor & potestas & gloria: in saecula saeculorum. Amen.

OMELIA

II.

Iustificationum mandatorum legum uiarumque discretionem iam in superiori omelia descripsimus: nunc ad octauae litterae capitulum reuertimus.

P

ortio mea domine: dixi custodire legem tuam.

Qui relinquit mundi

superbiam honorum fastigia: diuitiarumque iactantiam: & in caelo collocat thesauros: huius portio efficitur deus: sicut petrus ait paralitico. Argentum & aurum non est mihi: sed quod habeo hoc tibi do. In nomine christi Iesu: surge & ambula. O magnus thesaurus: o feliciū diuitiarum egregius cumulus: ut qui legē deus dei custodit: & cuius est portio: morbida cures infirmitatum.

Deprecatus sum faciem tuā in toto corde meo.

Bene propheta toto corde deprecatur faciem dei: qui mundum cor se nouit habere. Beati enim mundo corde: quoniam ipsi deum uidebunt.

Miserere mei scōm: eloquii tuum.

Per quod promissisti ut peccatorem in mortem non obrueres: sed misericordia consolares.

Cogitauit uias meas.

Quod recte erant.

Et conuersti pedes meos in testimonia tua.

Sensus meos in tua praepcepta: ut

obseruare debeam: & opere compleam.

Paratus sum & non sum turbatus.

Paratus sum ad praedicandum: non sum turbatus ad tribulationem sustinendo propter christum.

Et custodiā mandata tua.

Non me conturbauerunt iniqua exprobrantium iacula

Sunes peccatoz circūplexe sunt me: & legē tuā non sum oblitus.

Ab improperiis peccantium se conspectum propheta dicit. nec tamen legis diuinā se ait immemorem: sciens oportere nos per multas tribulationes introire in regnum dei.

Media nocte surgebā ad confitendū tibi: sup iudicia iustitiae tuae.

Scit. n. medio noctis

tempore uel pericula pati uel praemia assequi posse: quia sicut media nocte percussit angelus aegyptum: ita media nocte sapientes uirgines introducuntur ad sponsum. Et multa sunt alia de media

nocte testimonia. Ideo hic eo tempore surgit cū iudicio ac iustitia: ut quod posceret consequatur.

Particeps sum ego omnium timentium te: & custodientium mandata tua.

David particeps erat in regno: q̄ sustinebat tribulationē: & mō ecclesia particeps ē ad illos q̄ deus timent timore sancto: & sua mandata implent: particeps est cū illis. i. fide spe caritate.

Misericordia dñi plena ē terra. **C**ū solem suū oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. **I**ustificaciones tuas doce me. **N**e similis fiā qui hñ-tes scientiā clauē: neq; ipsi introeunt neq; alios introire pmittunt: Misericordiā fecit: qñ uenit nos redimere. Inde est plena terra. i. sancta ecclesia. **I**ustificaciones tuas doce me.

Hoc est tua mandata: ut illa intelligam & prædicem: & opere impleam.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo dñe. **V**ox pphetæ in psona ecclesiæ. Bonitatem fecisti. qñ in carne uenisti: qñ qđ promissisti ad Abraham & reliquos patres adimplesti. **V**t illud. Et in semine tuo bñdicentur oēs gentes. **C**ū seruo tuo.

Populo xp̄iano. **S**ecundū verbum tuū. **V**erbū patris filius est.

Secundū verbum tuū. **V**t peccantē me nō punires sed misericordia consolares: **B**onitatem & disciplinā & scientiā doce me. **V**ox ecclesiæ. An debuerat dicere scientiā: & postea disciplinā: q̄a non pōt hō bonus esse nisi scientiā equalē bonitatē se dicit facere: q̄ dat pluuiā super terram: & facit solē suū oriri sup bonos & malos & pluit super iustos & iniustos.

Et disciplinā doce. **V**t prīmū in se debeat mēsurare & facere disciplinā: & postea ī aliis.

Et scientiā. **H**oc est ut discretionē habeā: & sciam discernere inter bonum & malum: inter uitā & mortē inter corp⁹ & aīam. **D**oce me. **V**t intelligā tua mādata ope implere.

Quia mandatis tuis credidi. **P**ropterea doce me: q̄a in tuis pceptis credidi. i. ope impleui.

Diusquā humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum ego custodiui.

Præcedente delicto humiliamur: & per hanc erudimur ut eloquia diuina custodiamus.

Bonus es tu dñe. **Q**uia nemo bon⁹ nisi tu solus. **E**t in bonitate tua doce me iustificaciones tuas. **E**o quod bonæ sint sicut & tu bonus.

Multiplicata ē super me iniquitas superborū: ego autē in toto corde meo scrutabor mādata tua.

Cū. n. uerba diuina arguerint: & supbi sæculi lacefferint dicētes ubi auxiliū ubi spes tua: ubi est bonitas dei tui. ego mandata tua uehementius scrutabar: consolationem requirens in ea.

Coagulatus est sicut lac cor eorum. **L**ac cū natura sua sit corruptū tñ uitio coagulatur & accessit: ita & superbi. i. heretici dulces cordi factas scripturas prius habuerunt: sed per uertentes eas in ebrietate sensus sui: coagulati atq; acerrimi facti sunt.

Ego uero legē tuā meditatus sū. **P**er quā supbos humilias: p quā humilibus grām pstat.

Bonum mihi dñe quod humiliasti me: ut discerem iustificaciones tuas.

Vox ecclesiæ dicit. Bonū mihi fuit qđ me humiliasti: q̄a p hoc didici mādata implere in opatione.

Bonū mihi qđ humiliasti me: ut discā iustificaciones tuas. **Q**uia nō in superbia sed in humilitate discuntur.

Bonū mihi lex oris tui: sup milia auri & argenti.

Lex oris dei xp̄s est: q̄ non uenit legē soluere sed adimplere. Quē prouidens propheta super oēs thesauros concupiscit: quia non solū amicos diligi: sed etiam inimicis præcipit ignosci.

Manus tuæ fecerūt me & plasmauerunt me: da mihi intellectū ut discā mandata tua.

Magnū est. n. ut se hō intelligat manu dei factū plasmātūq; & ad ei⁹ imaginē eē cōporatū. Qđ si cognouerit scientiā poscere debet ut mandata eius intelligat: atq; custodiat: ne recedens ab eis: qui fuit imago dei incipiat imago esse diaboli: quod capiant profectum.

Qui timent te videbunt me & letabunt. **V**ox ecclesiæ: Hoc est ut illi q̄ deū timent ut uideant suū intellectū & lætitiā habeant: q̄a ecclesia quando uidet alios mandata dei obseruare magnam lætitiā habet: postea in inuicem sic lætabuntur & hic & in futurum.

Quia in uerbo tuo spero. **I**dest de christo habeo spem.

Cognoui domine q̄ equitas iudicia tua: & in ueritate tua humiliasti me.

Aequitas tua est: ut peccatores arguas pro delictis. Veritas ut superbos humiliet a prosperitatibus suis. Ergo me humilia. ut corrigar. **F**iat nūc misericordia tua ut consolet me.

Vox prophetæ in psona ecclesiæ. Præuidebat propheta per spūm sanctum xp̄m uenturum esse in carne qui erat misericordia: ut nos redimeret secundum quod promiserat: & me consolaretur. Adimpleuit quod promissit: quia dicit alio loco. Miserationes multæ sunt apud deum: & nostra peccata multa sunt. Inde dicit. Miserationes tuæ multæ sunt.

Secundum eloquiū tuum seruo tuo. **S**ecundum quod promissisti ueni redimere.

Seruo tuo. **P**opulo christiano: qui tibi seruit spiritualiter.

Fiat nunc misericordia tua ut consolet me: secundum eloquium tuum seruo tuo.

Promissisti enim: ut post humilitatem afflictionis: tribueres præsidium consolationis.

Veniant mihi miserationes tue ut uiuam: quia lex tua meditatio mea est.

Iā legem tuā meditor. sed in æternā uitam uenire non possum nisi antea inibi fuero commutatus.

Confundantur superbi quia iniuste iniquitatem fecerunt in me.

Confundantur

Confundantur in peccatis suis: & cognoscant iniqui gessisse aduersus iustum.

Ego autem exercebor in mandatis tuis. **C**oncedens eis quod oporteat agere. Ego autem. Vox ecclesie
Exercebor in mandatis tuis. Dum isti supradicti sic fecerunt: ego autem in tuis preceptis ibi me exerceo.

Conuertantur mihi timentes te. & qui nouerunt testimonia tua.

Hoc est ut me docente cognoscentes ea atque conuersi fiant.

Fiat cor meum immaculatum: in iustificationibus tuis ut non confundar.

Et quia de corde procedit numerositas uiriorum sicut dominus ait in euangelio: ideo eum propheta immaculatum fieri poscit in dei iustificationibus: ut eum in iudicio damnationis sententia non confundat.

Ad haec nos premere debemus uarias cogitationes: ne nobis confusionem praeparant cum eas de siderauerimus implere.

Fiat cor meum immaculatum.

Hic cor pro anima ponitur. Ac si dicat: Fiat anima mea sine peccato mortali.

In iustificationibus tuis ut non confundar. **H**oc est ut non habeam confusionem aeternam.

Efecit in salutari tuo anima mea.

In Iesu qui uenit saluum facere populum suum a peccatis eorum.

Et in verbo tuo super speraui.

Quod in principio deus erat apud deum: ut ueniat ad redemptionem humanam.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes: quando consolaberis me.

Attende. Haec suscipio consolationem te aduenire de caelis: in defectione spiritualium oculorum.

Quia factus sum sicut uer in pruina: iustificationes tuas non sum oblitus.

Dominus in euangelio dixit. Nemo ponit uinum nouum in utres ueteres: significans peccus humanum diuturnis repletum uitiiis non posse continere mandata dei. Repentius extinguitur hic calor: & erimus quasi in pruina refrigerantis imbris ardore peccati.

Quot sunt dies serui tui: quando facies de persequentibus me iudicium?

Pauci subaudi sunt dies huius uitae. Tu domine contere iudicio tuo sathanan cum satellitibus suis: sub pedibus nostris uelociter qui nos persequuntur.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes. sed non ut lex tua.

Audiuit multa ab hereticis: a gentibus quae non conueniunt mandati dei. Ideo adiungit omnia mandata eius equitas. Nulla enim falsitate comprehenduntur.

Iniqui persequuti sunt me adiuua me.

Grauius aduersus principatus & potestates sustineo bella: & ideo non peto ut amoueatur hoc certamen: sed ut adiuuer: sciens neminem posse coronari nisi qui legitime certauerit.

Paulominus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Valde me corporalia uitia in terra humiliassent: nisi custodissem mandata diuina.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me. Et custodiam testimonia oris tui.

In aeternam uitam: quia ego iam hic uiuo: uiuit autem in me Christus.

Aeternum domine. uerbum tuum per me manet in celo.

In homine illo caelesti: qui relictis imagine terrena: factus est calum.

In generatione & generationem ueritas tua. **U**na generatio est legis & prophetarum altera euangeliorum. In his generationibus ueritas permanet dei: quia nihil mendacii protulerunt.

Fundasti terram & permanet. **N**on illa quae cum caelo preterit: sed illa in qua uerbum dei multiplicatur.

Ordinatione tua perseuerat dies quoniam omnia seruiunt tibi. **Q**ui relictis mundi tenebris in lumine dei uiuit ille in deum: quod dies ueritatis perseuerat. Et omnia quae ex ordinatione eius proficere ei deputat seruiendum.

Nisi quod lex tua meditatio mea est. tunc forte perissem in humilitate mea.

Dat exemplum: ut et si in diuersis persecutionibus humiliemur legem meditemur ne pereamus.

In eternam non obliuiscar iustificationes tuas: quoniam in ipsis uiuificasti me. **T**ransferes me post certamina multa in uitam aeternam.

Tu solum ego saluum me fac domine quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Ego tuus famulus: & tu deus meus. A te posco saluari: quia ueter non est mihi deus: nec sum inani gloriae dedit: sed iustificationibus tuis.

Ad expectauerunt peccatores ut perderet me testimonia tua intellexi.

Longo me certamine aduersae potestates impugnant: sed ego intelligens testimonia tua consolationem recepi ex eis.

Omnis consumationis uidi finem. **C**hrisum utique quod finis est legis & prophetarum consumatio: Propheta prouidit in spiritu consumasse omnia quae scripta sunt de eo in lege & prophetis & psalmis: Si quidem ipse in passione ait. Consumatus est.

Latum mandatum tuum nimis. **S**paciosum.

Non uidet tempus illud ab eo quo se mandauit per legem & prophetas uenturum usque quo procedat per euangelium.

Momodo dilexi legem tuam domine. tota die meditatio mea est. **I**n hoc apparet eum legem dei diligere: quia omne tempus uitae suae eam cognoscitur meditari. Hoc autem dixit pro eo quod a splendore diuinae lucis eluceat.

Super inimicos meos prouideret me fecisti mandatum tuum quia in eternum mihi est.

Inimici prophetarum iudei sunt qui spiritualiter non intelligunt de quibus prouideret prophetam dicit: quia in his mandatis quae in eternum seruauit uenturum dominum prouideret.

Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est.

Docebantur tunc scribae & pharisei habentes scientiam clauis: sed iste super his intelligit: quod mysterium unguentorum & festiuitatum atque holocaustorum in euangelis intendit esse complendum.

Super senes intellexi quia mandata tua exquisiui.

Expositio.

Super sacerdotes & principes cuncta legis mandata requiro: quia in nouo testamento agi praesto
lo: quod cerno in ueteri figuratum.

Ab omni via mala prohibui pedes meos: ut custodiam verba tua.

A precipitio coeni facinorosi me semp inhibui: ut facilius uerbum mandatoꝝ custodire ualerem.

Inditijs tuis non declinaui: quia tu legem posuisti mihi.

Legem mandatoꝝ a te suscepi: qd si ab his declinarem iudiciis: in aeterno iudicio condemnarer.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua domine. super mel & fenum ori meo

Transito: uel mel: uel alium cibum palato nullum ultra saporem habet: nec eloquia tua domine: siue in ore: siue in faucibus uel in archano abditi pectoris: semper dulcia sunt meditantibus ea.
Nam sicut mel uisibile amaritudinem arcet nostrarum faucium: ita eloquiis dominicis amaritudines nostrorum criminum mitigantur.

A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Supradictam mandatorum dulcedinem hauriens: iniqua amaritudinis uiam odiui.

Aeterna pedibus meis uerbum tuum domine.

Si in huius saeculi noctibus in nobis uerbi dei luceat lumen: non incidunt pedes nostri in laqueos foueae ac praecipitia fouearum: quae manus artis diabolicae in nostris offendiculis praeparant.

Et lumem semitis meis.

Ut hoc lumine praeeunte du uita istius semitas gradimur in eam quae uia uera est perducamur.

Iurauit: & statui custodire iudicia iusticie tue.

Primum iurat ut ab hac custodia non dissoluatur: deinde statuit: ut quae iurauerat firmet sciens nihil in dei iudiciis nisi per iustitiam propalari.

Humiliatus sum usquequaqz domine. uiuifica me secundum uerbum tuum.

Didicit humilitatem quam xps docuit: qui mitis est & humilis corde. Ideo nunc deprecamur: ut sicut ille post humilitatem formae seruilis exaltatus est in gloriam dei patris: ita & iste ab hac humilitate corporea in uitam transferatur aeternam.

Voluntaria oris mei beneplacita fac dñe.

Vox ecclesiae. Ac si dicat. Vox mea quae tibi offero: beneplacita tibi sint: id est acceptabilia & delectabilia.

Et iudicia tua doce me.

Hoc est tua mandata. ut intelligam & impleam.

Anima mea in manibus tuis.

Hoc est sensibus tuis: quia paratus sum ut operer. Et alio loco dicit. Anima mea in manibus meis. Quia dicit in manibus meis: eo qd paratus sum martyrius sustinere propter christum.

Posuerunt peccatores laqueos mihi.

Quod laqueus secus uiam ponitur: & si egressus fueris de uia cades in laqueum. Quod sunt isti laquei nisi tendicula diaboli uel suggestiones demonis? Vicia & peccata possunt intelligi.

Et in mandatis tuis non errauit.

Vox ecclesiae: non errauit a tuis mandatis: sed

custodiu in operatione.

Hereditate acquisiui testimonia tua.

Tua testimonia & tua praecepta: hoc est mea hereditas in aeternum: & hic & in futurum.

Quia exultatio cordis mei sunt.

Tua testimonia: hoc est mea exultatio: quia

ecclesia in mandatis dei delectatur & exultat.

Inclinaui cor meum.

Non fui superbus sed humilis: & ideo inclinaui cor meum ut intelligerem: quia superbi non inclinant cor ad humilitatem. Ad quid inclinaui cor meum dicit ecclesia?

Ad faciendas iustificationes tuas.

Hoc est mandata tua.

In aeternum propter retributionem.

Vita aeterna: ut illa merear percipere.

Alquos odio habui: & legem tuam dilexi.

Vox prophetae in persona

ecclesiae. Quomodo dicit iniquos odio habui: dum dñs dicit diligite inimicos uestros: benefacite his qui uos oderunt? Et alibi. Orate pro persequentibus & caluniantibus uobis. Et hic quo dicit odio habui? Sed scdm legem ueteris testamenti potest se defendere: sicut dictum est. Diliges amicum tuum: & odio habebis inimicum tuum. Sed modo intelligendum est.

Odio habui.

Vicia & peccata.

Et dilexi.

Hoc est illam

naturam: quia non licet odire creaturam sed peccatum: sicut alibi dicit: perfecto odio oderam illos: id est odium non perferendum. Quare? Quia qui odit fratrem suum homicida est.

Et legem tuam dilexi.

Id est tuam legem quam tu praecepisti dilexi: opere impleui.

Adiutor & susceptor meus es tu.

Adiutor in praesenti: susceptor in futuro.

Et in uerbo tuo spero.

Hoc est in christo: quia uerbum patris filius est.

Declinate a me maligni: & scrutabor mandata dei mei.

Vox prophetae in persona

ecclesiae. Optandum dicit. declinate a me maligni. Si uolueris perfecte poenitentiam agere: segregare te debes a consortio peccatorum uel omnium malorum hominum: & fugere in alium locum ut perfecte agere debeas. Declinate a me maligni: hoc sunt demones uitia & peccata: uel aduersariae potestates. Quia dum ipsi tendiculas tibi praeparant & suggestiones pessimas: non potes scrutari mandata dei: ut illa bene intelligas. Sed si uolueris penam agere: segregare te debes ab illoꝝ consortio.

Suscipe me secundum eloquium tuum.

Dauid dicit. Suscipe me a carne

carne scdm quod promissisti: ut de mea carne acciperes: & me redimeres.

Et vinam.

Hoc est in anima si me redemeris & hic & in futurum.

Et nō cōfundas me ab expectatione mea.

De hoc qđ expectaui quia saluationē qđ ueneris non confundar: ut non habeam confusionem neq; hic neq; in futurum.

Adiuina me.

Auxiliū roga.

Et saluus ero.

In aia: si ueneris ut me adiuues.

Et meditabor in iustificationibus tuis.

Idest in tuis mandatis.

Semper.

Sine fine.

Speruisti oēs discedentes.

Idest despexisti.

In iustitiis.

Quare?

Quia iniusta est cogitatio eorū.

Ideo speruisti: qđ discedūt a tuis māda-

ris: & cogitatio eorū iniusta ē: hereticoꝝ iudæoꝝ uel oīum maloꝝ: & contra xpm & cōtra ecclesiā.

Preuaricantes reputaui oēs peccatores terre.

Optando dicit propheta in

persona ecclesiā: quia ante aduentū xpi prauaricatores erant: quia sub debito tenebantur propter

prauaricationē primi hoīs adā: & oēs ad infernum descendebant. Etiam ipsi infantes ad infernum

descendebant: quia propter illud debitum prauaricatores reputabantur: nisi per baptismum abluti

fuisent: Et modo qui non sunt baptizati: ad infernum descendunt. Præuaricantes reputaui. Quia

non omnes peccatores præuaricatores: sed omnes præuaricatores peccatores.

Ideo dilexi testimonia tua.

Ne in his præuaricator appaream.

Confige timore tuo carnes meas a iudicijs tuis timui.

Mortuo futurū iudiciū: ideo

cruci tuæ configens omnes concupiscentias carnis: tibi conuiuere: tibi cōmorī: tibi conspeliari para-

tus sum: ut in futuro tibi conseruare merear. Sed & nos domine depræcamur. ut in tuo timore cō-

fixi: lucerna sacri luminis præeunte a peccati finibus absoluti: & tua portio facti: illam uiam incedere

ualeamus: quæ nos a maloꝝ liberatos suppliciiis angelis faciat coheredes: Per ipsum dñm nrm Iesū

christum: cui est cum æterno patre & spiritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

COMELIA.

III.

Salubri nos semper consilio & sacro eloquio beatus hortatur propheta: ut iustitiā quam ille custodit in opere nos debeamus fideliter exsequi: & indissolubiliter retinere: qui ut segnes & inertes animos ad hæc custodienda facibus excitet: & quid meriti pro ipsius iustitiæ custodia adipiscamur edocet dicens.

Ecce iudiciū & iustitiā non tradas me calūniantib⁹ me.

Iugiter nos in hoc mor-

tali corpore uitioꝝ: caterna persequitur: sed si mens nra iudicioꝝ ac iustificationū dei in nobis

maneant ut prudenti consilio ea q̄ his cōueniunt faciamus: horū psequutorum manib⁹

non trademur.

Suscipe seruū tuum in bono.

Quia seruire me peccato

iam nescio.

Et non calūnientur me superbi.

Diabolus & ministri eius.

Oculi mei defecerunt in salutare tuū.

In iesum: qui hebraice saluator dicitur.

Et in eloquiū iustitiæ tue.

In uerbum illud: qui erat in principio apud deum.

qui iustitias legis non uenit soluere sed implere.

Fac cū seruo tuo scdm misericordiam tuam.

Ut ipse uota mea perficias.

Et iustificationes tuas doce me.

Ut eas sicut sepius optaui possim aduertere.

Seruus tuus sū ego: da mihi intellectū ut sciam testimonia tua.

A te ea discā: & non

ab hereticis: uel iudæis: quia mihi nullum tempus est ab exercitatione tuæ seruitutis otiosum.

Tēpus faciendū dñe dissipauerunt iniqui legē tuā.

Iudæi utiq; qui eam spūaliter non in-

tellexerunt. Sed ueniet tempus: qñ occulta illius dominus faciet prædicatione euangelica referari.

Ideo dilexi mandata tua: super aurum & topazion.

Sicut enim aurum cunctorum metallorum præcellit prætium: ita topazius oīum gemmarū in se

continens pulchritudinem: oīum uincit honores. Ideo propheta super hæc omnia mandata diligit

quia in his aduentū domini qui mundum redempturus est nuntiatum intelligit.

Propterea ad oīa mandata tua dirigebar: oēm viā iniquā odio habui.

Nihil de uitiis

iniquitatis accessisset: sicut scita perambulauī integre: ita oīa quæ in uitiis iniquitatis morabantur odiui

Frabilia testimonia tua domine: ideo scrutata est ea anima mea.

Vidi in his aliud agi: aliud figurari. Ideoq; quia mirum mihi est: diligentius perscruta-

tus cuncta te declarante cognosco: sicut sequitur.

Declaratio sermonum tuorū illuminat: & intellectū dat paruulis.

Sermones dei sunt scripta prophetarū & legis quæ in euangeliiis declarantur: dum uerbū caro fa-

ctum habitat in nobis: & multis uirtutibus deum oñdit. Sed horum intellectus paruitati nostræ qui

in innocentia renati sumus tribuitur: dño sic dicente. Confiteor tibi domine pater cæli & terræ: quia

abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis.

Os meum aperui & attraxi spiritum quia mandata tua desiderabam.

Cor mundū reseruaui: & dignū me effeci desiderio mandatorū tuorū in quē spūs scūs diffunderet

Aspice in me & misereberis mei: secundam iudicium diligentium nomen tuum.

Ut illo me iudicio munereris. quo reliquos qui diligunt nomen tuum.

Gressus meos dirige scdm eloquiū tuum.

Et non scdm corporeas uoluntates.

NNn

- E**t non dominetur mei omnis iniquitas. **Q**uia tuo sum famulatus: mancipatus.
- R**edime me a calumniis hominum: ut custodiam mandata tua.
- C**alumniæ sunt: cum istis ab hominibus crimen impietatis obicitur: Et ex quibus se redimi deprecatur a deo: ut eius mandata custodiat. **F**aciæ tuam illumina super seruum tuum.
- C**onfirma me: & effice imaginem gloriæ tuæ. **E**t doce me iustificationes tuas.
- U**t quod in illis cerno per speculum certa contemplatione conspiciam.
- E**xitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam.
- V**eram semper agit poenitentiam. Hic sanctus non cessat fluentis lacrimarum antiqua delicta diluere: ut intelligas nisi ueram poenitentiam egeris tibi facile non dimitti quæ gesseris. Vera est enim poenitentia: iugiter fletibus commissæ diluere: & abluta non iterare.
- A**stus es dñe: & rectū iudiciū tuū. Mandasti iustitiā testimonia tua: & ueritatē tuā nimis.
- O**mnia quæ mandate te patimur: iusta recta ac uera sunt quia aut pro peccatis nostris ingruunt: aut ut probati manifestemur eueniunt.
- T**abescere me fecit zelus domus tue. **C**um domus dei spelunca latronū efficitur a malis habitatoribus uel cum uidero corpora deo dedita uolutabris facinorum inquinari.
- Q**uia obliti sunt uerba tua inimici mei. **O**bluiscetes enim præcepta legis: fecerunt domum tuam speluncam latronum.
- I**gnitum eloquium tuū uehementer: & seruus tuus dilexit illud.
- Q**uia sicut peccatum consumit cor peccantis: sic si conuertatur illuminat.
- A**dolecentulus sum ego & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.
- Q**uamq̃ hæc dauid ex persona sua dicat: qui adolescentior cæteris fratribus quasi contemptus ad oues pascendas directus: dehinc in regnum electus est: tamen hæc ad populum christianum referenda sunt: qui prius contemptus & de domo patris eiectus recolens iustificationes dei accepta prioris primogenita prior effectus est.
- I**ustitia tua iustitia in eternum. **Q**uā non cognouit populus ille prioris semp perpetuā.
- E**t lex tua ueritas. **I**llis fuit umbra: nunc est ecclesiæ populo ueritas.
- Sed propheta pro hac ueritate multa perferens ait.
- T**ribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.
- Q**uālibet tribuletur in poenis coartetur i uinculis: uox semp libera dei mandata meditatur assidue.
- E**quitas testimonia tua in eternum: intellectum da mihi & uiuifica me.
- U**t pro eorum intelligentia uitam possim capere sempiternam.
- C**lamauit in toto corde exaudi me domine: iustificationes tuas requiram. Clamasti ad te saluū me fac ut custodiā mandata tua.
- H**unc clamorē non corporeæ uocis sed mentis spiritualis esse sæpe monemur: per quē iusti a deo exaudiuntur: uel ille præcibus eorum pium pandit auditum.
- P**reueni i maturitate & clamaui. q̃ in uerbo tuo speraui. **V**etera uitia pudicitia iuuenili præuenit: qui per maturitatem uiuacis animi: sp̃e suam nunquam a uerbis dei remouit.
- P**reuenierunt oculi mei ad te diluculo. ut meditarer eloquia tua. **N**on eū lux soporatur: repperit sed uigilantem strenue: & circa diuina eloquia oculo: & sp̃ualium intentione meditantem.
- A**uocē meā exaudi dñe secundū magnā misericordiā tuā: & scōz iudiciū tuū uiuifica me.
- I**ncessabiliter uocis sp̃ualis emittit gemitum ut ab hac mortalitate in uitam transferatur æternā.
- A**ppropinquauerunt persequentes me iniquitati: a lege atq̃ tuā longe facti sunt.
- O**mnis enim qui his qui sancti sunt appropinquat ut noceat: elongatur a lege dei.
- P**rope es tu dñe: & oīa mandata tua equitas.
- N**on teneris locis: sed per ueritatem mandatorum cordibus sanctorum illaberis.
- A**b initio cognoui de testimonijs tuis. **A**b adam in oībus patriarchis ac prophetis.
- Q**uia in eternum fundasti eas. **E**uangelis in quibus & nos fundati sumus supra fundamentum memoratum: sicut dixisse paulum apostolum sæpe meminimus.
- I**de humilitatē meā & eripe me: q̃ leges tuā non sum oblitus.
- T**ibi humilior: a te eripi me deprecor ut exalter. **Q**uia memor sum legis tuæ qua dixisti: qui se humiliauerit exaltabitur.
- I**udicia iudicium meū & redime me: propter eloquiū tuū uiuifica me.
- I**udicauit me ergo nihil scire nisi Iesum christum: qui ad redemptionem mundi uenire promissus est. Iuxta ergo hoc iudicium: ego a te uiuificer in eloquijs tuis.
- L**ōge est a peccatoribus salus: q̃ iustificationes tuas nō exarsuerunt. **S**alus nra xps ē: qui a negligentibus iudæis elongatur: eo quod in iustificationibus legis non intelligunt figuratū.
- M**iserationes tue multe sunt dñe. **Q**uia de multis periculis erunt.
- S**cōz iudiciū tuū uiuifica me. **N**e inueniatur in me quod iudicium mortis absumat.
- M**ulti persequuntur me & tribulant me: a testimonijs tuis non declinaui.
- S**euiant odiis: impugnent iurgis: ego a testimonijs tuis erigor: non inclinox.
- A**idi

Vidi non seruantes pactum: & tabescebam: quia eloquia tua non custodiebant.
Pactum fuit israeli cum deo qd dixit ad moysen: oia quaecumq; dixerit dñs faciemus. Sed & nūc
 nos paciscimur in baptismo: ut abrenuntiemus diabolo & operibus eius: pro trāsgressoribus. Ergo
 huius pacti propheta tabescit: & paulus qui dicebat: quis uritur & ego non uror?

Vide quia mandata tua dilexi domine: in tua misericordia uiuifica me.

Dilexit ea: non per mercedem: sed per bonae uoluntatis affectum. Ideo se in his uiuificari deposcit

Principiū uerborū tuorū ueritas.

Vt nouus homo renatus in christo uiuat.

Et in eternum omnia iudicia iustitiae tuae.

Vt deinceps cognoscens se ad im-

ginem similitudinemq; dei creatum: nihil iudiciis ac iustitiis eius gerat indignum.

Principes psequuti sunt me gratis: & a uerbis tuis formidauit cor meum.

Formidauit a uerbo illo quod ait: qui me negauerit coram hominibus: negabo & ego
 eum coram patre meo qui est in caelis: Ideo peristi fortis in passione.

Et laboro ego super eloquia tua: sicut qui inuenit spolia multa.

Alligato forti & uasis eius direptis lator in illud eloquium euangelicum quod dicit: cū uos per-
 sequentur & maledicent & dicent omne malum aduersum uos propter iustitiam: gaudete & exul-
 tate: quia merces uestra multa est in caelis.

Iniquitatem odio habui & abhominatus sum. legem autem tuam dilexi.

Dum iniquitatem odit & dei iustitiam diligit. in maiori se officio extendit dicens.

Septies in die laudem dixi tibi: super iudicia iustitiae tuae.

Septies deum per diem laudat: quia mens eius in pleno splendore perdurans ad illum septimum
 diem idest sabbatorum sabbatum qui est requies aeterna festinat.

Par multa diligentibus legem tuam domine: & non est illis scandalum.

Qui deū amat pacē cū sribus necesse ē habeat. Nā deū falso amore diligit q scandalizatur in fratre

Expectabam salutare tuum domine: & mandata tua feci.

Elesum dñm oium salutare expectans: ea q in lege & prophetis mandata fuerant feci.

Custodisti anima mea testimonia tua: & dilexisti ea uerbemeter.

Cum strenuitate custodisti ualidam dilectionem apposuit.

Seruauit precepta tua & testimonia tua. quia omnes uie mee coram te domine.

Seruat precepta testimoniaq; qui uias dei incedit: nec quicquam in actu: dicto uel cogitatu agit.
 quod diuinæ contemplationi habeatur indignum.

Appropinquet oratio mea in cōspectu tuo dñe: secundū eloquiū tuū da mihi intellectus

Proximā tibi fieri orationē meā depræcor dñe: ut a te intellectū capiens nihil aliud nisi
 qd oportet exorē.

Introeat postulatio mea in cōspectu tuo dñe: sicut eloquiū
 tuū eripe me.

Vt eā per odorē innocentis uitæ dignanter assumens: ab hac cor-
 ruptione concupiscentiæ carnalis eripiat.

Eruet labia mea hymnū cū doctrine
 ris me iustificatiōes tuas.

Si per puram conscientiam referata fuerint a te labia mea.
 tunc dignū laudatiōis proferā hymnū illum. s. hymnū quē a tuis iustificationibus ibutus edoceor.

Pronuntiabit lingua mea eloquia tua: qz mādata tua eqtas. **N**ihil est aliud in elogiis tuis
 dñe nisi pax: nisi eqtas: nisi uita. Hoc corde credā: hoc labiis eloquar: hoc lingua pronuntiem.

Auinit aīa mea & laudabit te deus: & iudicia tua adiunabunt me.

Absorta terræ corruptionis infirmitate uiuere se confitetur deo: per adiutorium iudiciorum ei⁹.

Errant sicut oues quæ perierat: require seruū tuū dñe qdā mādata tua non sum oblitus.

Fuisse & iam non esse ouē errabundam dicit: reportari se pastoris humeris depræcatur: ut nunc an-
 gelis de sua inuentione gaudia tribuantur. Dñs autem non est missus nisi ad oues quæ perierūt do-
 mus israel. Quem supplices depræcamur: ut iudicio eius factores: mandatorū custodes: testimo-
 niorūq; scrutatores effecti: reperta p̄dita oue industria benigni pastoris restituta ecclesiastico ouī-
 li factis eius humeris reportati: sanctorum angelorum mereamur consortiis gloriari ipsi gloria cū
 æterno patre & spiritu sancto in cuncta secula seculorum. Amen.

Canticū graduum. **P**SALMVS. CXVIII.

Vindecim gradus per quosdam profectus nos ad summam perducunt: ut in atriis domi-
 ni possimus dicere: ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini: in atriis domus
 dei eius. Et quia a plerisq; super his latissime disputatum est: stultum est parua dicere
 uelle pro magnis.

Dñm cū tribularer: clamasti & exaudiuit me. **T**res res in uno uersiculo
 uelociter explicatur: angustia: p̄ces: exauditiō: qz nemo tribulatur nisi qui uiuere in chri-
 sto pie desiderat. Oportet ergo ut non uocum elatione sed cordis humilitate proclame-
 mus ad dominum. si cupimus exaudiri.

Dñe libera aīam meam: a labijs iniquis.

Aiudæis: qui christum dominum non solum non credant: sed etiam immundis labijs blasphemare non metuant.

Et a lingua dolosa.

Expositio.

- A**b hereticorum doctrina: qui nos & a recta fidei linea exturbare nituntur.
- Q**uid detur tibi: aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam.
- A**d se fideliter p clamant aia. Dñs interrogare pietatis affectu dignat^r est: ut qd ei detur aut quid apponatur ad linguā dolosam. Dicunt multi hoc in loco cōmutata ppositione. Quid detur tibi ad uersus linguam dolosam: dicere uolunt: & quasi ex dei doctrina anima illa audiat.
- S**agitte potentis acute: cum carbonibus desolatoriis.
- P**ro desolatoriis carbonibus in hebreo archa: ut in nos habet desolatorem. Puto & in Esaia esse carbonem: qui ad labia eius defertur ut purget uitia quæ loquendo optima quæq; tacendo contraxerat. Et hic itaq; carbonem similem depræcatur: ut detur ei carbo de altario dei: qui in eius labiis peccatorum solutionem faciat: id est a uitiiis eum præstet alienum.
- D**eu me quia incolatus meus prolongatus est.
- C**uius conuersatio in cælis est peregrinatur in hoc corpore: & hæc prolongatio longa ei uidetur: quia quod suscepit per spem non contemplatur in specie. Ideoq; quasi triticum inter paleas gemens ait.
- H**abitauit cum habitantibus cedar.
- C**edar tænebræ interpretantur. Habitat ergo iste cum habitantibus tænebras: sed non obscuratur a tænebris: sicut lux lucet in tænebris & tænebræ eam non comprehendunt.
- M**ultū incola fuit aia mea.
- D**esiderabam enim dissolui & esse cum christo.
- C**um his qui oderunt pacē eram pacificus.
- I**mplens illud apostolicum: si possibile est: cum omnibus hominibus pacem habentes. Est ergo cum odientibus pacem pacificus: idcirco ut eis pacem liberius prædicaret.
- E**t cū loquebar illis impugnabant me gratis.
- I**lle annuntiabat pacem: sed pacis inimici non solum eam non recipiebant: uerum etiam ipsum prædicatorem pacis: suis nequitiiis impugnabant.
- C**entesimus uicesimus psalmus secundam ascensionem continet: quorum titulus est: canticū graduum. Plures enim sunt significantes: ut iam in primo eorum audistis ascensum nostrum: qui fit in corde ad deum a conualle plorationis: id est ab humilitate tribulationis.
- E**uauit oculos meos ad montes.
- S**pirituales utiq; oculos ex tui ad excelsa librorum prophetarum scilicet ac legis.
- U**nde dñm auxiliatorem omnium uenire suspicio.
- A**uxilium meum a dño qui fecit celū & terram.
- A**b ipso auxiliū præstolor: per quem pater celum terramq; locauit. Hinc iam pro fide sua uir iste a spiritu sancto responsum accepit consolationis. Ait enim.
- N**on det in cōmotionē pedē tuū.
- N**on patitur remouere stabilitatē qua in eo firmat^r ess.
- N**eq; dormitet qui custodit te.
- D**eus. n. in se manentē per uigili custodiā ptegit auctori.
- E**cce non dormitabit neq; obdormiet: qui custodit israhel.
- S**ine ulla aut intermissione a deo custoditur: qui eum spiritualium oculorum intentione perspexerit.
- D**ñs custodit te.
- I**pse qui celum fecit & terram: quia dii qui eam non fecerunt pereunt ex ea.
- D**ominus protectio tua: super manum dextere tue.
- I**lle te protegit: ne opus tuum dextrum id est bonum pars impediatur inimica.
- P**er diem sol non uret te: neq; luna per noctem.
- I**ustus nec in p̄speris eleuari pōt nec in tristibus deici. Quod in die & nocte: hoc est in sole significatur & luna.
- D**ñs custodit te ab omni malo.
- A**b omnibus insidiis inimici.
- E**ustodiat aiam tuam dñs.
- N**e ei pars dominetur potestatis aduersæ.
- D**ñs custodiat introitum tuū.
- P**er quem ingressus es ad cognoscendum patrem.
- E**t egressum tuū ex hoc nunc & vsq; in seculum.
- U**t cum a corpore recesseris sua custodia protegaris: ne in chaos illud præcipiteris ubi diues conspicitur ardens: sed in sinu abrahe cum lazaro sempiterna requie perfruaris.
- C**entesimus uicesimus primus psalmus: tertius est ascensionis gradus: uocē hoīs continet: cuius conuersatio habetur in cælis.
- E**tatis sum in his quæ dicta sunt mihi.
- D**icta mihi fuerant per legem: & prophetas atq; apostolos. Sed & ego dico ea quæ per speculum contemplantur: & nunc facie ad faciem uideo. Et quæ nam inquit.
- I**n domo domini ambulauimus.
- I**dest in cælestem Hierusalē: ut ciues efficiamur sanctorum & domestici dei.
- S**tantes erant pedes nostri: in atrijs Hierusalē.
- F**irmi in amplitudine eius: Sed ne istam terrenam putares: audi quid subiecit.
- H**ierusalem que edificatur ut ciuitas.
- A**d huc inq; non est expletū edificium ciuitatis huius: sed quotidie edificatur de lapidibus uinis super fundamentū apostolorū & prophetarū ab ipso sūmo angulari lapide xp̄o Iesu: sicut ait apostolus.
- C**uius participatio eius ad ipsū.
- I**n uno ecclesiæ corpore per xp̄m.
- I**lluc enim ascenderunt tribus.
- N**on peccato obnoxia: sed tribus dñi. Quæ cognoscentes dñm sequi non distulerūt: qd ad gentes est referendū.
- T**estimonium israhel.
- U**t eū condēnet: quia ille eū in multis ostensum miraculis

culis non cognouit. Tribus uero gentium statim cognitum receperunt. Sic & regina austri uel nini
uitae in huius testimonii iudicio surgent: & condemnabunt eum.

C Ad confitendum nomini tuo dñe. **C** Confitentur enim: quia in noīe tuo oīa genu fle
ant caelestium terrestrium & infernorum: & quia tu dñe Iesu christe in gloria es dei patris.

C Quia illic sederunt sedes in iudicio. **C** Sedes dei apostoli sunt sup quos dñs regiescit. Hac
se de sedebunt super sedes duodecim tribus israhel: sicut ipse ait in euangelio.

C Sedes sup domū Dauid. **C** Sup ecclesiā xpī gubernātes atq; monētes eā p̄ceptionib⁹ suis.
C Rogate q̄ ad pacē sunt Hierusalē. **C** Interrogate q̄ ad pacē pertineāt ciuitatis huius

& sequimini eam: ut per dilectionem pacis fructum consequamini aeternae beatitudinis.

C Et abundantia diligentib⁹ te. **C** Qui relictis caducis deū super oīa diligit: ipse abundantia
bonorū caelestium p̄fruit. **C** Fiat pax in uirtute tua. **C** Dñs xp̄s est pax nra: q̄ nos in uno

uinculo caritatis astringit: cuius uirtus si cōualecat in nobis: & ipse quoq; pectoribus nris illabitur.

C Et abundantia in turribus tuis. **C** In his abundantiā bonorū caelestium fieri p̄pheta deposcit
q̄ sup eminētes mōerito tanq̄ turris fortissima & uirtute muniūt & p̄eritate decorant.

C Propter fratres meos ⁊ primos meos loquebar pacē de te. **C** Ut scilicet & ipsi ad cōsu
mationē huius edificii se p̄fectos exhibeāt. **C** Propter domum dñi mei: quē suū bona tibi.

C Præcādo pacē proximis fratribus q̄ effecit eos ciuitatē regis aeterni: cui hac bona q̄sui: ut ab uni
uersitate ciuitatis unā eius trāsiret habitationē: q̄ ait. Pater: rogo ut ubi ego suz & illi sint mecū. Ego

in illis & tu in me: ut uideant gloriam meam: quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

C Centesimus uicesimus secundus psalmus quartum canticorum graduum pandit ascensum: in quo
uir ille fidelis qui dudum ad montes sustollebat oculos: nunc proficiens iam in ascensu: ad ipsum

caelorum habitorem eos erigit dicens.

A te leuauit oculos meos: q̄ habitas in celo. **C** Notandū per singulos psalmos qdā
graduū sunt p̄fectus. Qui in primo dixerat ad dñm cū tribularetur clamaui. & in scdo oculos

ad montes se eleuasse narrauerat: laet⁹ quoq; fuerat: q̄a sibi ingressus in domo dei fuerat re
promissus nunc ad maius profecit ut ad ipsū deū oculos leuet.

C Qui habitas in celo. **C** Ascendens: quo leuaturus erat oculos nisi illuc quo tendebat ascendere desiderabat.

C Ecce sicut oculi seruoꝝ in manibus dominoꝝ suoz: ⁊ sicut oculi ancille in manibus dñe sue: sic
oculi nri ad dñm deum nrm̄ quoadusq; miserear nri.

C Et serui sumus & ancillae sa
mus: ille dñs domina est. Attendat caritas uestra. Non mirū & si serui sumus & ille dñs est: sed miꝝ si

ancillae sumus & ille dñs est. Sed neq; hoc mirum quia ancillae sumus: ecclesia enim sumus: Nec
illud mirū: q̄a & ipse dñs est: uirtus & sapientia dei. Audi ergo apostolū dicentē. Nos autē p̄dicamus

xpm crucifixū: iudaeis quidē scandalū gētib⁹ autē stultitiā: ipsis uero uocatis iudaeis & græcis. Cum
multis persecutionum generibus subicimur: oportet nos semper in dei auxilio oculorum inten

tionem sine ullo uitio continere delixam: quoadusq; nobis misericordiam largiatur.

C Misereere nobis dñe miserearis nobis: q̄ multum repleti sumus contemptu.

C Id est despectione: quia sancti despiciuntur a malis hominibus.

C Multumq; repleta est aīa nostra opprobrio abundantibus ⁊ despectione superbis.

C Notandū in diuitiis dicit: sed eos q̄ abundant in malitia illi despiciunt paupes xpī. Diuites despi
ciunt paupes: & superbi despiciunt humiles: & ipsi dicunt multa opprobria contra sanctā ecclesiam.

C Centesimus uicesimus tertius psalmus quintus ascensionis est gradus: edocens uirum illum fide
lem proficere: qui per eleuationem spiritalium oculorum ad caelorum habitorem euincens oēs

diabolicas immissionis insidias: ita exhorat dicens.

Nisi q̄ dñs erat in nobis: dicat nūc israhel. **C** Bñ in nobis dñs habitat: si eū sanctae
mentis contēplatiōe suscipimus. **C** Nisi q̄ dñs erat in nobis. Cū exurgerēt hoīes

in nos. forsitan uiuos deglutissent nos. **C** Non carnes nostras deuorare cona
ti sunt impii: sed aīas per instigationem scelerum deglutire: sed erepti sumus ab his per eū

qui erat in nobis. Cui ob hoc gratia referendae sunt: quia gratia eius saluati sumus.

C Cum trāsceret aīas eoz aduersus nos: forsitan ut aqua obsorbuissent nos.

C Cōmōtiones malae mentiū q̄ sanctos dei absorbere q̄runt: aq̄s cōparantur: sed habitante in san
ctis dño: deorsum defluunt & decurrunt. **C** Torrentē p̄transiuit aīa nostra.

C Melius in hebreo hēt. Torrentis p̄transiuit sup aīam nostram: quod. s. multi temptationum turbi
nes super animam eius transierunt: nec potuerunt eam necare: iusto dicente.

C Nisi q̄ dñs erat in nobis dicat nūc israhel: forsitan p̄trāsisset aīa nostra aquam intolerabilem.

C Verbū apud hebreos ambigū est: & pōt sonare quod subsistat & quod intolerabile sit
hoc est quod nemo ferre queat: Pro quo & aquila & symachus & theodotio & omnes interpretes

pari uoce consentiunt. Super has aquas & arrogantes pro aītoctui transferentes.

C Bñdictus dñs: q̄ non dedit nos in captiuitatē dentibus eoz.

C Horum torrentiū dentes numerositas est uitioꝝ: q̄a gbus ne capiamur gratia dei eromur.

C Aīa nra sicut passer erepta ē de laq̄o venantiū. **C** Tendūtur nobis laquei in cōcupiscētiis

aduersus diabolicæ astutiæ dolos: sed contrito sathana sub pedibus nostris: sicut passer a capiente euo-
lamus ab illis. Sic enim sequitur. **Et** laqueus contritus est et nos liberati sumus.

Si n. dñs habitet in nobis: ipse ut diximus hos dirumpit laqueos ne nos impedian.

Adiutoriu nostrum in noīe dñi: qui fecit celum et terrā.

Hoc est nomē qđ est super

omne nomen. Huius nominis adiutorio mortis uincuntur laquei: si in illo maneamus affixi.

Centesimus uicesimus quartus psalmus sextus habetur in canticis graduū: qui ex uoce prophetæ
nos hortatur ut relictis secularibus causis: in deum tantum omnem confidentiam habeamus dicēs

Et confidunt in dño sicut mons syon non cōmouebū in eternū.

Syon ecclesia

mons aut iuxta danielē xps dñs. Ergo qui in eū totā spē ponūt: non cōmouentur in ppe-
tuū: qā cōformes efficiūtur corpori gloriæ eius.

Qui habitat i hierusalem.

In ipsā ecclesiā matrē nostrā q̄ iursū est libera.

Montes in circuitu eius.

Custodia sanctoꝝ angeloꝝ pphetāꝝ apostoloꝝ q̄ in modū pceritatis mōtanā supeminēt cū
eis in sanctitate.

Et dominus in circuitu populi sui: ex hoc nūc et vsq; in seculum.

Sicut ipse polliceri dignatus est dicens. Ecce ego uobiscum sum: usq; in consumationem sæculi.

Quia nō derelinquet uirgā peccatoꝝ sup sorte iustoꝝ.

Pro uirga in hebreo sceptrum

habet. Hoc est ergo quod petimus: ne nos inducas in temptationem quam sufferre non possumus.

Et nō extendant iusti ad iniquitatē manus suas.

Ut nō cogitent qđ mihi placet: qđ iust

sū: si semp psequerentur me iniqui. Ut nō extendant: hoc est ut sustineant malos & non faciant mala.

Bene fac dñe bonis et rectis corde.

Qui uel boni sunt in ope uel recti habentur in fide.

Declinantes aut in obligationes adducet dñs.

Pro obligationibus aqla

interpretatus est symachus

quinta editio.

Eū opantibus iniquitatē.

Hi q̄ a pceptis dei declinant adducūt cū his qui deū ignorāt:

ut simili inia seriantur.

Par sup israhel.

Xps dñs est pax nra: qui auferens mace-

riā inimicitia de medio iudaꝝ ac gentium fecit utraq; unum quod erat ante diuisum.

Centesimus uicesimus quintus psalmus septimus graduum prophetæ est ascensus: in quo fidelis
anima aduersus criminum captiuitatem in dominum exultat & dicit.

A cōuertendo dñs captiuitatē syon.

Per uaserat. n. uniuersū mundū uetus

captiuitas uitioꝝ: sed lucente nobis sole iustitiæ effugata est: Sic & ecclesiæ q̄ specialiter

syon nuncupatur apparuit.

Facti sumus sicut cōsolati.

Pro consolatis:

oēs pariter editiones somniātes transfulerunt. Et pulchre somniātes. Nondū est. n. plena

lætitiā: in captiuitate reliq; constitutis.

Tunc repletū est gaudio os nostrū.

lingua nostra exultatione.

A spiritali & infinita lætitiā uel os nostrum uel lingua re-

pletur: quia non sufficit tantas explicare laudes pro gratia qua saluamur.

Tūc dicent inter gētes: magnificauit dñs facere cū illis.

Si n. relictis trāsitoriis spē col-

locemus in sempiternis: tunc dī qā magnos nos fecit dñs captiuitate depulsa: & sicut quondā gētes

timore territæ de israhelico populo loquebātur dicentes: siccauit deus aquas maris & iordanis ad

ingressū filioꝝ israhel. In hoc ergo gaudio cōfitemur.

Quia magnificauit dñs fa-

cere nobiscū. Facti sumus letātes.

Ser uiebamur prius pharaoni. i. exterminatori

in duris opibus: nunc autem seruimus regi cælesti cuius iugum suauē est: & onus leue.

Cō uertere dñe captiuitatē nostrā.

Cō em se captiuitatē habere cū reliquo populo: pro

pheta fatetur: quia cōpatitur unū membrū ceteris membris.

Sicut torrentes in austro.

Sicut enim flante austro soluuntur glacies: & impletis torrentibus omnis horror euz impetu suo

defluit: sic flante spū sancto soluuntur peccata nostra: scilicet ut accepta remissione fiat nobis illud

quod scriptum est. Sicut glacies in sereno: soluuntur peccata tua.

Qui seminant in lacrimis in gaudio metunt. Euntē ibant et flebant mittentēs semina sua.

Sancti igit dei seminauerūt in lacrimis confessionis: & in diuersis cruciatibus in gētibus uerbis

dicentes: ut ait dñs. Amen dico uobis: qā flebitis uos & lamentabitis: mundus autem gaudebit sed

tristitia uestra in gaudiū conuertetur. Igitur & nos in tribulatione clamantes: eleuēmus mentis ocu-

los ad auxiliatorem deum ut eruat nos a seuis dentibus inuidorum: auferat a nobis exceptum do-

minatoris iniqui: ut solita miseratione largitatum a captiuitate uitiorum absoluamur: & cælesti in

Hierusalem edificio tanquam uiui lapides cōnectamur.

PSALMVS. CXXVI.

Ideo psalmus iste salomonis titulo prænотatur ut ipse fabricator templi doceat se non ualere edi-

ficationem eius consummare sine domini auxilio.

Nisi dominus edificauerit domū in uanū laborant qui edificānt eam.

Nos sumus secundum apostolum dei templum: quia nisi per dominum nostrum Iesū

christum edificemur super fundamenta apostolorum & prophetarum: inanis erit philoso-

phorum & reliquorum secularium doctorum edificatio.

Nisi dominus custodierit ciuitatem in uanum laborauerunt qui custodiunt eam.

Fidels

Fidelis aia ciuitas accipitur æterni regis: q̄ ciuibz bonis. i. honestis moribus frequētatur: quæ nul-
lius potest uideri tueri custodia: nisi illius q̄ non dormitans protegit Hierusalem.

Non est vobis ante lucē surgere.

Qui ante lucem surgit: nocturnas tæ-
nebras palpat. Sic & qui relicto euangelii lumine ad superius dictum dogma transierit in tænebris
commoratur: nec potest dominicæ resurrectionis perfrui claritate.

Surgite postq̄ sederitis: q̄ manducatis panē doloris.

Qui in humiliatione quiescit: eleuamini: nos qui in peccatis uel nati eē uel uiuere meministis:
& ad deum transire desideratis.

Et q̄ manducatis panem doloris.

Pro dolore theodotion & quinta editio idola interpretati sunt: sexta uero errorem: sensus Itaq̄
iuxta simplicem intelligentiam iste est. Sine causa diluculo ad templum curritis: & deum adorare
uos creditis: qui idola pariter adoratis: & immundo uescimini panes.

Eū dederit dilectis suis somnum.

Quali aliquis interrogasset quando hoc sit
factum ei dicitur: cum dederit dilectis suis somnum. Dilecti sunt post somnum præsentis uitæ. Qui
hic dormire uidentur: ut in resurrectione ad uitam æternam mereantur peruenire.

Ecce hereditas domini filij merces fructus ventris.

Cum sancti ab hoc sæculo accepto quietis somno discesserint: tunc fient hereditas dñi qui iam nō
subiacent tentationibus. Sed & ipse dñs natus ex uirgine: factus est fructus uentris. Cuius assumpta
humanitas hanc accepit mercedem: ut gentes uocatæ in filiis sint hereditas eius. Dedit eis inquit

Sicut sagitte in manu potentis ita filij excussorum.

Exussos: expeditos & accinctos
ad præliū uocat: Quod uerbū & in esdræ libris. lxx. interpretes transtulerunt.

Beatus vir q̄i expleuit desiderium suum ex illis.

Pro desiderio in hebreo pharetram habet. Vt quia sagittas præmiserat in comparisonem sancto-
rum: consequenter pharetram sagittis inferat explendam.

Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

Porta ianua siue hostium ipse est qui ait. Ego sum hostiū: per me si quis introierit saluabitur. Ergo
qui de filiis excussorum fixus in xp̄o est: non confundetur in die iudicii cuꝝ exprobrauerit inimicos
legis dei: in inobedientiam: & in perversitatem uel in omnem maliciam ipsorum.

Psalmus in nono ascensionis: uel gradu: uel cantico timorē dilectionēq̄ dominicā insinuat dicēs

PSALMVS.

CXXVII.

Beatī omnes qui timent dominum qui ambulant in vijs eius.

Qui cum timore iungentes se dei dilectioni exercentur: in his quæ prophetæ: aposto-
li euangelistæ prædicauerunt.

Labores fructuū tuorū manducabis beatus es ⁊ bene tibi erit.

Labores fructuum sunt: cum homo exercetur in mundo: ut ad æternitatis fructum possit accedere
Nam laboriose per has dei uias incedit: sicut ipse ait. Arta & erūnosa uia est q̄ ducit ad uitā: Sed hic
labor æternis fructibus adimpletur cū bono pane illo cælesti locupletatur: Hoc. n. desiderio: & ille cō-
pungebatur qui dicebat: Beatus qui manducauerit panem in regno dei.

Axor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tue.

Vxor iuxta salomonē sapientia accipitur qua aia emundata domo tanquam speciosa uitis addu-
cta in lateribus opum n̄orū extēditur.

Filij tui sicut nouelle oliuæ in circuitu mense tue.

Actus bonorum in circuitu doctrinæ cælestis adstantes. Cum pinguedine pacis & obumbra-
tione uirtutis.

Ecce sic benedicīt oīs homo: qui timet dñm.

His utiq̄ locupletatur diuitiis.

Benedicat te dominus ex syon.

Qui in ecclesia regnat.

Et videas q̄ bona sunt in Hierusalem omni-

bz diebus uite tue.

In illa cælesti matre de qua in aliis exposuimus

psalmis in qua uitæ perpetuæ bona uisuri sunt sancti.

Aideas filios filiorum tuorum:

Retributionem captantes operum bonorum

Pax super israhel.

Pax nostra Iesus christus iugiter super se mētem uidentem aspiciat.

Psalmus. x. in nobis profert uel canticum. uel alcesum qui ex uoce prophetica inchoans docet in-
cessanter resistere nequitia impugnantibus ne nos expugnent.

PSALMVS.

CXXVIII.

Sepe expugnauerunt me a iuuentute mea:

Dicit se impugnari ab initio ætatis suæ uir iste: sed a quibus impugnatur: scilicet ut in-
telligat quia pugna a diabolo mittitur. Poteris uel de probatione iob: uel ex traditione
christi a iuda facilius hoc aduertere.

Bicat nunc israhel. Sepe impugnauerunt me a iuuentute mea: ⁊ enim non potuerunt mibi.

Ergo qui israhel est: ille potest dicere quia impugnatur omnibus diebus uitæ suæ: Sed nō ei præ-
ualet hæc pugna: quia dominus pugnat pro eo.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores prolongauerunt iniquitates sibi.

Igitur ad deū currenti: & ad ampliora tendenti fabricantur a tergo nequitia: quia in

Expositio.

aspectu exponi non possunt. Sed cum ad affectum non perueniunt: sibi ipsi prolongant: ob id non uidendo peccatum ad ultionē diuinam se prouocant. Sequitur enim.

Dominus iustus concidet cervices peccatorum.

Pro ceruicibus in hebreo hēt uincula uel cathenas: ut sit sensus ille: qui me suis in sidiis hinc inde uallauerant etiam uinctum tenebant: sed auxiliante domino oēs nexus soluti sunt.

Confundant: & conuertantur retro: sum oēs qui oderunt syon. **E**cclēsiā q̄ ē corpus xp̄i cuius nos mēbra sumus.

Non hęc de ædificiis in petra locatis dicuntur: sed de his qui quasi ut citius ruāt super arenā ponuntur: qđ ad opa carnis respicit: in qua non mō nullū granum bonitatis inuenitur: uerū ē ante quā ad clementū aliud ueniat exsiccatur.

Qui retributionē dignam opis sui mercedē non recepit. **N**ec finū suū qui manipulos colliget.

Qui per conscientia puritatē: & si minus hēt uoluntatē tñ bonam adhibuit. i. q̄ a deo tanq̄ si multum dedisset manipulos refert: sicut uidua de duobus minutis.

Et non dixerūt qui preteribant benedictio dñi super uos. **N**on eos benedixerunt sancti dei: qui pro nihilo habentes hunc mundum pertransierunt ad cælestia æterna.

Benediximus uobis in nōe dñi. **U**t relictis infructuosis aridisq̄ operibus ea feratis: quæ & messorum manum: & colligentium manipulos: repleant sinum.

Centesimus uigessimus nonus psalmus: undecimum nobis ascensionis gradum pandit & canticū qui fidelis aīa conatum ad altiora tēdentem proferens dum se in profundo quasi immersum quæritur: nos ad intelligenda cælestia prouocat dicens.

De profundis clamaui ad te dñe: dñe exaudi orationē meam.

De profundis clamat: qui scit altitudinem diuitiarum sapientia dei: qui persecutio nes patitur: qui eum misericordis suspirio depræcatur.

Fiant aures tue intendētes in orationē serui tui. **N**on hic carnalē autē pphe ta postulat: sciens deum incorporeū esse: sed uirtutem qua suos exaudire dignatur exposcit.

Si iniquitatē obseruaueris dñe dñe quis sustinebit. **S**i. n. transgrediens leges tuas generis humani fragilitas ultione tua protinus seriat: quis euadere poterit.

Quia apud te propitiatio est. **T**u enim nos reconciliabis patri per crucem.

Et propter legem tuam sustinui te domine. **L**ex spiritualis est & continens uerba uitæ: quam sustinere debemus: ne peccantes in eam per legem diiudicemur.

Sustinuit anima mea dño. **C**ustodia matutina vsq̄ ad noctem. **S**perat Israel in dño

Ab illa matutina hora qua in uinea dominicam est locatus: sp̄e suam in illā defixit horam: qua de nariū mercedem accipiat. **A** uigilia matutina: speret israel in dñm. **A**b eo q̄ ei lumē ueritatis illuxit in deficienter cælestia contempletur.

Cum pro nobis homo fieri dignatus est. **Q**uia apud dñm misericordia.

Cum non auro neq̄ argento: sed præcioso nos sanguine redemit. **E**t copiosa apud deum est redemptio.

Et ipse redimet israel ex omnibus iniquitatibus eorū. **I**pse. n. fili? introeunte plenitudine gentium reliquum israel remissa iniquitate saluabit.

Centesimus trigessim⁹ psalmus. xii. in hac ascensione: uel cantici: uel gradus habetur: qui nos ex psona prophetæ humilitatem quam xp̄s in carne gestaturus erat edocet dicens.

Domine non est exaltatum cor meum. **S**ed in contritione & humiliatione eius obtuli tibi sacrificium acceptabile.

Neq̄ elati sunt oculi mei. **U**t transitoria concupiscerent & caduca

Neq̄ ambulauī in magnis: neq̄ in mirabilibus tuis super me. **H**umilis quidem est cor

Quæ magna mirabilia uidebantur hominibus non in cessi in his: ne me opprimerent. **N**on in se pueriliter sentit: q̄a cibū lactis excedens: ad pfectū peruenit uir: illo nūc pane qui de cælis aduenit alitus exorat.

Si non humiliter sentiebā: sed exaltaui aīam meam. **D**ocet ut nullo fine temporis spes nostra claudatur: ut per spem præsentis æui bona futuri sæculi capiamus.

Sicut q̄ ablactatus est a matre sua: ita retribuēs in aīam meā. **F**ilius omnipotentis dei assumpturus carnem pro redemptione populi David se uoluit nuncupari: eius scilicet nomine

Speret israel in domino ex hoc & vsq̄ in seculum. **U**ocitatus de cuius genere assumpturus erat & corpus.

Psalmus centesimus trigessimus primus habetur in canticis. xiii. graduum qui per ascensionem prophetæ de aduentu filii dei ex uoce prophetica nos edocet dicens.

Emento dñe David. **E**t omnis mansuetudinis eius. **N**on contendit neq̄

Clamauit: sed sicut agnus mansuetus deductus est ad nictimam. **I**uramentū ac uotum pp firmitatem di-

Sicut iurauit dño votū uouit deo iacob. **C**uramentū ac uotum pp firmitatem di-

Ationis posuit: ne nos dubitarem sequi: sed quid interim uouerit: dignum est contueri.

Emento dñe David. **E**t omnis mansuetudinis eius.

Hic psalmus, ut fere alij, breuiter hinc hinc p̄ duo curia prout ex profundo animi p̄fusa. Ceterum hic laus in psalmo 22. hic in psalmo 23. hic in psalmo 24. hic in psalmo 25. hic in psalmo 26. hic in psalmo 27. hic in psalmo 28. hic in psalmo 29. hic in psalmo 30. hic in psalmo 31. hic in psalmo 32. hic in psalmo 33. hic in psalmo 34. hic in psalmo 35. hic in psalmo 36. hic in psalmo 37. hic in psalmo 38. hic in psalmo 39. hic in psalmo 40. hic in psalmo 41. hic in psalmo 42. hic in psalmo 43. hic in psalmo 44. hic in psalmo 45. hic in psalmo 46. hic in psalmo 47. hic in psalmo 48. hic in psalmo 49. hic in psalmo 50. hic in psalmo 51. hic in psalmo 52. hic in psalmo 53. hic in psalmo 54. hic in psalmo 55. hic in psalmo 56. hic in psalmo 57. hic in psalmo 58. hic in psalmo 59. hic in psalmo 60. hic in psalmo 61. hic in psalmo 62. hic in psalmo 63. hic in psalmo 64. hic in psalmo 65. hic in psalmo 66. hic in psalmo 67. hic in psalmo 68. hic in psalmo 69. hic in psalmo 70. hic in psalmo 71. hic in psalmo 72. hic in psalmo 73. hic in psalmo 74. hic in psalmo 75. hic in psalmo 76. hic in psalmo 77. hic in psalmo 78. hic in psalmo 79. hic in psalmo 80. hic in psalmo 81. hic in psalmo 82. hic in psalmo 83. hic in psalmo 84. hic in psalmo 85. hic in psalmo 86. hic in psalmo 87. hic in psalmo 88. hic in psalmo 89. hic in psalmo 90. hic in psalmo 91. hic in psalmo 92. hic in psalmo 93. hic in psalmo 94. hic in psalmo 95. hic in psalmo 96. hic in psalmo 97. hic in psalmo 98. hic in psalmo 99. hic in psalmo 100. hic in psalmo 101. hic in psalmo 102. hic in psalmo 103. hic in psalmo 104. hic in psalmo 105. hic in psalmo 106. hic in psalmo 107. hic in psalmo 108. hic in psalmo 109. hic in psalmo 110. hic in psalmo 111. hic in psalmo 112. hic in psalmo 113. hic in psalmo 114. hic in psalmo 115. hic in psalmo 116. hic in psalmo 117. hic in psalmo 118. hic in psalmo 119. hic in psalmo 120. hic in psalmo 121. hic in psalmo 122. hic in psalmo 123. hic in psalmo 124. hic in psalmo 125. hic in psalmo 126. hic in psalmo 127. hic in psalmo 128. hic in psalmo 129. hic in psalmo 130. hic in psalmo 131. hic in psalmo 132. hic in psalmo 133. hic in psalmo 134. hic in psalmo 135. hic in psalmo 136. hic in psalmo 137. hic in psalmo 138. hic in psalmo 139. hic in psalmo 140. hic in psalmo 141. hic in psalmo 142. hic in psalmo 143. hic in psalmo 144. hic in psalmo 145. hic in psalmo 146. hic in psalmo 147. hic in psalmo 148. hic in psalmo 149. hic in psalmo 150. hic in psalmo 151. hic in psalmo 152. hic in psalmo 153. hic in psalmo 154. hic in psalmo 155. hic in psalmo 156. hic in psalmo 157. hic in psalmo 158. hic in psalmo 159. hic in psalmo 160. hic in psalmo 161. hic in psalmo 162. hic in psalmo 163. hic in psalmo 164. hic in psalmo 165. hic in psalmo 166. hic in psalmo 167. hic in psalmo 168. hic in psalmo 169. hic in psalmo 170. hic in psalmo 171. hic in psalmo 172. hic in psalmo 173. hic in psalmo 174. hic in psalmo 175. hic in psalmo 176. hic in psalmo 177. hic in psalmo 178. hic in psalmo 179. hic in psalmo 180. hic in psalmo 181. hic in psalmo 182. hic in psalmo 183. hic in psalmo 184. hic in psalmo 185. hic in psalmo 186. hic in psalmo 187. hic in psalmo 188. hic in psalmo 189. hic in psalmo 190. hic in psalmo 191. hic in psalmo 192. hic in psalmo 193. hic in psalmo 194. hic in psalmo 195. hic in psalmo 196. hic in psalmo 197. hic in psalmo 198. hic in psalmo 199. hic in psalmo 200.

Conclusio est apostrophe a sola psona fusa ad terrā quod sapit solit. Et uide, ut sēu p̄ mūm uerē, magna fiducia de misericordia dñi respicit. Ostendit autē sēu speratū in dñm in iustitiam nō ip̄i sēi sed et nō israel. Et de ip̄o dñm nō dubitat q̄ sit liberator nō israel quod sēu fusa est q̄ dominum passio nō

C Memento domine Dauid: & omnis mansuetudinis eius.

C Quid iurauit domino: & uotum fecit deo iacob.

C Si introiero in tabernaculum domus mee: si ascendero in lectum strati mei. Si dederò somnum oculis meis: aut palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis: donec inueniam locum domino: tabernaculum deo iacob.

C In tabernaculis domus celestis sedem indicat: in strato uero lecti: in oculorum somno: in dormitione palpebrarum: uel in temporum requie: eternam quietem quæ nunquam abruptitur demōstrauit. In quibus non se rediturum pollicetur: nisi prius in homine dignum deo patri locum uel ecclesiæ congregationem sua resurrectione construeret.

C Ecce audiuitur eam in effrata.

C Regio bethleem usque hodie appellatur ephrata. Huius rei & aliæ scripturæ testes sunt. Ephrata ipsa est bethleem. Vbi primum ecclesia est audita: id est in qua: christus dominus carnem assumpsit. In hac & rachel israel dilecta quiescit: quæ typum gessit ecclesiæ.

C Inuenimus eam in campis silue.

C In gentibus quæ prius diaboli erant cubilia: nunc autem campi dominum colentes fructiferi.

C Intrabimus in tabernaculum dei.

C Nos qui in una domo ecclesiæ: per dominum aggregamur.

C Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.

C In quo prædicationes apostolicæ audiuntur: quæ ut pedes sustinent totum corpus ecclesiæ.

C Exurge domine in requiem tuam.

C Iam explesti iuramentum redidisti uotum iam inuenisti locum deo: iam produxisti ex latere tuo ecclesiam: exurge nunc ab inferis: reuere in tabernaculum: abiens in requiem. De quibus superius est loquutus: & non solum tu sed tu & archa sanctificationis tuæ. Corpus scilicet assumptum: quo diuinitas tegebatur. A quo uerba uitæ: a quo celestis panis: a quo uia: ueritas: & uita nobis ostensa est.

C Sacerdotes tui induantur iustitia.

C Ut iustitiæ lorica induti: non sauiemur a iaculis inimici.

C A celestibus bonis.

C Propter dauid seruum tuum. non auertas faciem christi tui.

C Propter illum qui ex semine dauid formam seruilem suscepit: non auertatur claritas imaginis tuæ a sanctis in quibus ipse christus inhabitat: sed illuminet eos.

C Iurauit dominus dauid ueritatem & non frustrabitur ea.

C Deo homine pater iurat ueritatem quæ non euacuat: sed adimplet dicens.

C De fructu ventris tui ponam super sedem meam.

C Nos sumus fructus uentris eius: quos spiritualiter tanquam ex utero generauit. Qui si sequentia custodiamus: sedebimus super sedem eius: & non solum nos uerum etiam & filii nostri. Ait enim.

C Si custodierint filii tui testamentum meum: & testimonia mea hec que docebo eos. Et filii filiorum usque in seculum seculi: sedebunt super sedem meam.

C Si testamentum eius custodiamus: sedere nos faciet in celestibus: sicut ait apostolus. sedebunt super sedem eius: & ipsi sedebunt super sedem eius. quod dictum est sedebitis super. xii. sedes iudicantes. xii. tribus israel.

C Sedebunt & filii nostri: hoc est rememorabuntur opera bona: quæ ob amorem illi operati sumus in conspectu eius.

C Quoniam elegit dominus syon: preelegit eam in habitationem sibi.

C Concordantem sibi cateruam ecclesiasticam: uel sanctificatas sacramentis celestibus tibi animas.

C Hec requies mea in seculum seculi: hic habitabo quoniam preelegi eam.

C Aiam quæ ei per resurrectionis gloriæ & emundationis peccati: domus ac requies facta est.

C Aidnam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.

C Pro uidua & hebreæ uolumina: & ipsi septuaginta habent: sed propter nouitatem uerbi & unius litteræ. Demutationem paulatim optauit ut legeretur maxime quia in sequenti uersiculo pauperes sequabantur Symmachus & aquila cibaria interpretati sunt.

C Sacerdotes eius induant salutare: & sancti eius gaudio exultabunt.

C Ipse enim nos uel iustitiam: uel salutare induit: cum nos conformes corpori sui efficit. qui est iustitia salusque nostra præparans: nobis tabernacula sempiterna.

C Illuc producam cornu Dauid.

C Regnum christi quod in illis extenditur. Quibus dictum est beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum celorum.

C Parati lucernam christo meo.

C Ioannes baptista siue præcursor domini & saluatoris nostri: a deo patre datur. Præparata lucerna qui eum in huius mundi tenebris uenturum annuntiauit: sic enim & ipse dominus uocitat dicens. Ille erat lucerna ardens & reliqua.

C Inimicos eius induam confusione.

C Iudeos non credentes cum uiderint dominum in maiestate sua.

C Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.

C Pro sanctificatione nazareth hic in hebreo habet: quod aquila consecratum interpretatur: & significat laminam ex auro quæ in fronte pontificis ligabatur: sculptum habens nomen domini.

Canticum graduum.

PSALMVS. CXXXII.

Ecce quam bonum & quam iocundum: habitare fratres in unum.
E Duo dicit bonum & iocundum. Bonum est martyrium: sed non est iocundum. Habet enim supplicia & poenas: & semper in cruciatibus dolor est: & utiq; in dolore non est iocunditas. Ecce quam bonum & quam iocundum. Rursum uoluptas iocunda est. Ac si dicat. Cibus dulcem comedere uidetur iocundum esse: compellit enim ad libidinem. Hic ergo duo posuit: & qd sibi uidebatur esse contrarium: bonum. s. & iocundum. Vno sermone coniunxit. Ecce quam bonum & quam iocundum: habitare fratres in unum. Fratres mente non corpore. Esau: & iacob fratres fuerunt: & quia simul habitabant fuit eis causa discordiae. Ergo qd dixit hic fratres: non fratres dicit corpore sed fratres spirituales. Fratres de quibus loquabatur & saluator: & dicebat ad mulieres. Ite nuntiate fratribus meis. Ecce quam bonum & quam iocundum: habitare fratres in unum. Propria psalmus iste coenobiis & monasteriis conuenit: licet de ecclesiis intelligatur. Sed ibi propositi diuersitate uidetur esse tanta concordia. Quae est enim ibi fraternitas? Vtiq; alius ad domum ire festinat: alius ad circum: alius in ecclesia de usuris cogitat. In monasteriis autem: sicut unum propositum: unus & animus est. Ecce quam bonum habitare fratres in unum. Vere bonum uere iocundum: unum fratrem dimisimus. Ecce quantos inuenimus. Frater meus secularis: de me loquor de singulis loquor: non tantum me amat: quam substantiam meam. Ceterum fratres spirituales: qui sua utiq; negligunt: alia non quaerunt. Sicut & legimus in actibus apostolorum. Quoniam multitudinis credentium erat cor unum & anima una. Et erant inquit illis omnia communia. Recte erant eis omnia communia qui unum christum possidebant. Multa diximus sed ad reliqua festinemus.

Sicut unguentum in capite: quod descendit in barbam barbam aaron.

Co si esset tempus: ut de singulis disputaremus dies nobis sufficere non poterat. Legimus in exodo quomodo conficiatur unguentum sacerdotale. Deinde legimus quomodo aliud unguentum quo ungebantur reges. Erat aliud unguentum quo ungebantur prophetae. Et quid plura loquar? Oia unguenta habebant diuersitates & mysteria sua. Miramur de sanctis. Leprosus postquam purgatus fuerit postquam hyssopo fuerit aspersus: & sanguine gallinae: & dimittatur una gallina in harem & ipse habet unguentum proprium: non sanctificatur aliquid nisi per unguentum. Propterea dicunt & adolescentulae in cantico canticorum: unguentum exinanitum nomen tuum. Post te in odorem unguentorum tuorum curremus. Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam barbam aaron. Pulchre dixit in capite. qd descendit in barbam aaron. Barba uirilitatis inditium est. Mulierem & uirum hoc signo natura distinguit. Barba igitur uirilitatis inditium est: Caput ergo diuinitas dicitur. hoc est diuinitas. Barba uero uir: indicat: ut inquit perueniamus in uirum perfectum qui est christus. Vide ergo quid dicat: sicut unguentum: sicut benedictionem. Unguentum de capite. hoc est de diuinitatis sermone descendit. In barbam descendit: in uirum perfectum qui est christus. Et quam illam barbam postquam descendat ipsius unguentum. In hora uestimenti eius: sic benedictio & ros.

Anos hermon descendit in montem syon.

Unguentum ergo hic pro benedictione ponitur.

Dilexisti inquit iustitiam. & odisti iniquitatem: propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis praecipuis tuis.

Videte quid dicat. Dilexisti inquit iustitiam: & odisti iniquitatem. Non sufficit diligere iustitiam sed e contrario odire iniquitatem. Videte quid dicat. Et odisti iniquitatem pro his uirtutibus. quae acceperunt. Propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis praecipuis tuis. Hoc ad christum dicitur. Ideo tu unctus es: ut ceteros ungeres: unctus oleo exultationis praecipuis tuis: hoc est plusquam apostoli tui. Tu enim unguenti habuisti fontem: illi stillas habuerunt: sicut unguentum in capite: praeter: & nobis dominus hoc unguentum diuinitatis. Qd uenit in barbam: hoc est in uirum perfectum aaron: aaron: in sacerdote. Aaron autem interpretatur montanus. Videtis quoniam iste sacerdos non est de uallibus sed de montibus est. Barba inquit aaron qd unguentum in capite uenit in barbam a uerbo deo uenit ad hominem: quem est dignatus assumere. Et quid nobis prodest barba ista uncta & uir iste perfectus. Videamus quos profectus habeat: qd descendit in oram uestimenti eius. Nos si uestimentum christi sumus nuditatem eius nostra uestimus fide: ecce nudus pendet in cruce. Scandalum iudeis: gentibus stultitia. Et tamen nostra fide & sermone: & confessione uestimus. Noe in domo sua nudus iacuit: & apparuit ignominia eius: maior filius irrisit: & minor texit: Et hoc totum quare dico: ut ostendam uestimentum esse se christi. Rem dico uobis nouam: immo non nouam: sed de scripturis. Nos uestimentum christi sumus: & cum illum nostra confessione uestierimus: rursum ipsum christum induemus. Dicit enim & apostolus: qd uestimentum nostrum christus sit. Quando enim baptizamur christum induimur & uestimur. Vultis scire quomodo uestiamus dominum? Legimus in hieremia. Accipe inquit tibi lumbare: & uade inquit ad eu phratem: & pone illum in foramine petrae: & feci inquit qd preceperat mihi dñs. Et post dies aliquos reuersus sum ad euphratem: & ecce inquit putruerat lumbare qd nulli esset utile. Et loquitur inquit dñs ad me. Dilexisti autem aduerte. Sicut inquit tu lumbare circa lumbos tuos: ita & ego habui populum istum circa me dicit dñs. Hoc totum quare dixi ut ostenderem credentes uestimentum esse se christi.

Quod

Quod descendit in horam uestimenti eius. Quod descendit in barbam barbam aaron.

Non est tempus de sacerdotalibus dicere uestimenti. Si quidem pontifex. Octo habet species uestimentorum. Longum est nunc dicere de ephod de tunica. Longum est dicere de rationali: de manifestationibus: de catenulis: de zona: de scemotibus: de fimbriis: de rosis: de tintinnulis: quibus uirtutibus sacerdos debeat ingredi templum domini: & in sancta sanctorum. Et nos ergo si uolumus de uestimento isto esse sacerdotali aut superhumerali sumus: quod interpretatur ephod: ut habemus bona opera: & in humeris nostris christi mandata portemus: aut certe tunica debemus esse interior. Quæ tunica stricta est & adheret corpori: non est laxa non finditur. sed hæret tota ad corpus. Vides ergo quoniam quicquid interior est & interior tunica uicino iungitur corpori. Si quis uero rationale est quod dicitur est & ratio est peccator constitutus est. Cæterum fieri potest ut aliquis habeat prudentiam ut habeat ut habeat sermonem. Quicquid ergo uere sacerdos est debet habere hoc est manifestationis. Hoc est ut quodcumque mente conceperit proferat: & omnes doceat. Et hæc omnia frustra sunt: si castitas aucta & ornata non fuerit: deo zona est & cingulum lumbos stringit & mortificat. Deinde dicitur: quod habeat scemorales: ut quodcumque in nobis ignominiosum est & sordidum. Quasi hoc in euangelio mundetur & mortificetur: Deinde dicitur quoniam debeamus habere podere: quod ornet: quasi pedes nostros: in ipso podere diuersi flores sunt. Sunt ibi mala granata: sunt ibi etiam fimbriæ. Ego puto quod illa mulier sanguine fluens: istam fimbriam tetigerit & sanata est. Deinde & hæc considerate quoniam ad extremos pedes: inter mala granata erant: & tintinnulæ: & non egrediebatur pontifex in sancta sanctorum: nisi & illa tintinnabula: & illa mala granata quæ diuersitates uirtutis sunt: quæ habet singulæ uoces suas: & gressus ipse: sancti sanctorum uocabulum est. Siue enim manducemus: siue bibamus: omnia in nomine domini facimus. Minora promissimus: & maiora diximus.

Sicut ros hermon qui descendit in montem syon.

Ros hermon: legimus quendam librum apocryphum: eo tempore quod descendebant filii dei ad filias hominum descendisse illos in monte hermon: & ibi inisse pactum quomodo uenerint ad filias hominum: & sibi eas sociauerint manifestissimus liber est & inter apocryphos computatur. & ueteres interpretes de ipso loquuti sunt. Non nulla autem nos diximus non in auctoritate: sed in commemorationem. Sicut ros hermon: qui descendunt in montem syon. Legi in cuiusdam libro apocrypho suam hæresim confirmantis. Quid enim dicit? Filii inquit dei qui de cælis descendebant uenerunt in hermon: & concubuerunt filias hominum. Si quid est corpora filiarum hominum sunt. Vidistis quomodo nescistis: manichæi dogma consurgit. Sicut enim manichæi dicunt aias desiderasse corpora humana: & sociatas esse uoluptate corporum: sic & isti qui dicunt angelos desiderasse corpora: hoc est filias hominum. Nonne uobis uidentur id ipsum dicere quod & manichæi. Longum est nunc contra illos dicere: sed tantummodo indagari uolui: de quo quasi uolumine per occasionem istius: suum dogma confirmant. Hermon in lingua nostra interpretatur hoc est condemnatio. Ros ergo domini ante fuit in populo iudæorum qui postea anathematizatus est & benedictio illa quæ ante descendebat in populo anathematizato: postea descendit in montem syon: hoc est in ecclesia. Nos si tamen de ecclesia sumus. Ecclesiam autem dico dogmatum ueritatem christi confessionem. Nos in ædificium sumus: & quanti in deserto sunt sancti. Quanti de nobis non sunt: & in ecclesia uersantur: sed non in christi ecclesia. Si ergo sumus in ecclesia: si habemus fides ecclesiarum: fidem apostolorum: fidem christi: dogmatum ueritatem: montes sumus syon. Nolumus esse de syon ualles: sed montes syon. Habet enim syon ualles suas: habet & campum. Quicquid peccator est uallis est. Syon non est mons. Dicat aliquis: de tuo sensu loquaris. Vocemus testem esaiam: eo tempore quo peccauerit syon: post multas uisiones ubi dicitur. Visio contra idumeam. Visio contra moab. Visio contra edom & filios amon: in ultimo ponitur. Visio uallis syon: quoniam enim de fidei sublimitate descenderat: propterea de monte in ualle corruit. Nos ergo primum fugiamus uallem syon: ueniamus ad campum: de campo ueniamus ad colles: de collibus ueniamus ad montes. Christum sequamur in montibus si quidem fratruelis noster quasi caprea: & innulus ceruorum transit colles & saltit per montes. Vnde & secundum ascensus ueritatem: non ascendit in cælo post resurrectionem de ualle: sed de monte. Nam si in uirtutibus montes non fuerimus ad cælum non possumus ascendere.

Illic enim. **I**n montibus syon: in uirtutibus: in fide: in confessione: in dogmatum ueritate: illic est benedictio.

Et uita usque in eternum. **V**ita christus est. Qui confidit in christum uitam accipiet in sæcula sæculorum amen.

Canticum graduum. **P**SALMVS. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum: omnes serui domini.

Exremus psalmus: canticum graduum. primus graduum psalmus fuerat. Ad dominum cum tribularet clamaui & exaudivit me: in secundo conscenderat: lenaui oculos meos in montes: in tertio lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in quarto ad te lenaui oculos meos.

los meos qui habitas in celo. Videte quomodo paulatim ascendit per gradus & ad sublimiora peruenit. Longum est si uelimus singulorum psalmorum horum graduum principia dicere. Venit ad tertiumdecimum psalmum: immo uenit ad duodecimum: & post omnem uirtutem humilitatem posuit. Frustra enim habemus uirtutes: si non ipse uirtutes humilitate domini coronentur. Quid enim dixit? Domine non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei. Quoniam ergo humilem se monstauerat christi adiutorium postulat. Et quid dicit? Memento domine David & omnis mansuetudinis eius. Et rursum in alio loco. Propter dauid seruum tuum: non auertas faciem christi tui: Quoniam accepit christum post fidem christi ecclesiam congregat. Et quid dicit? Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in unum. Ecclesia domini congregata est. Non uisissimus psalmus quid dicit?

Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini.

Quoniam bonum est & iocundum habitare fratres in unum. Et estis pariter congregati. Ecce nunc benedicite dominum. Nunc benedicite in ultimo graduum psalmo: quia in summitate uirtutum congregati estis. Ante ergo quam perueneritis ad quintum decimum gradum. Hoc est ad excelsum non poteritis benedicere domino. Ergo nunc dico uobis: Ecce nunc benedicite domino. quando dicitur ecce. quodammodo res digito demonstratur. ecce nunc benedicite dño. Quid benedicite domino? omnes serui domini: qui non estis serui peccati: sed serui domini. Putamus parum esse quod dicitur: ego seruus domini sum. Summa uirtus est hic meriti. quomodo quasi dignitatem uindicat: qui dicit: ego seruus imperatoris sū: & nemo audet accedere ad seruū imperatoris: sic infinita dignitas se dicere esse seruū domini. Vnde & apostolus de seruitute domini gloriatur & scribit in principio epistolarum suarum. paulus seruus christi. Et de moyse dicitur: & non sicut moyses famulus meus: cui loquutus sum facie ad faciem. Videte quid dicat. Ceteris loquutus sum in uisione & in enigmate: sed non sicut moyse famulo meo: cui loquutus sum facie ad faciem. Pona mus exemplum. Dicamus esse aliquē ditissimum. Iste habet familiam: habet & seruos qui sibi ministrant. Nunquid tantam habent fiduciam serui qui in uillis sunt: quantam illi qui quotidie ministrant. Illis magna dignitas est qui faciem uident dñi & ministrant ei. Denique ceteri serui: qui faciem non uident domini sui: si uoluerit aliquid impetrare: conseruos petunt. Hoc totum quare dixi? Dominus noster iesus habet & ipse multam familiam quasi ad faciem suam sibi ministrant. habet alios in agris: monachos & uirgines. Ego puto illos esse: qui ad faciem ministrant domino suo. Seculares autem qui sunt quasi in agro de familia: denique illi qui sunt in agris istos postulant ut rogent dominum si quid necessarium habent. Quantam habent ergo dignitatem: qui quotidie uident faciem domini: tantam habent poenam: qui negligūt ministerium dñi. Solēt enim mali serui quando sunt in agris magis timere dominum: quia non uident. Si autem quotidie cœperint uidere contemunt: & familiaritas superbiam facit. Et nos igitur non debemus de consuetudine contemere bonitatem dei nostri. Benedicite ergo dominum omnes serui domini. Qui non estis serui peccati sed serui domini. Omnes serui domini qui solum dominum habetis deum: omnes serui domini. Quibus ira non imperat. quibus libido non regnat: quibus alia peccata non regnant. quibus nō dominantur uitia. illi dominantur a domino. Omnes serui domini. Videtur hucusque stetit: sed uide te augmentum. Non sufficit solum serui esse domini: nisi & ipsi seruissent. Alii enim sunt qui stant alii qui cadunt: alii qui sedent: alii qui iacent. Ergo qui cadunt: qui sedent: qui iacent: illi non possunt laudare dominum. Vos laudate qui statis. Sed dicat aliquis: stant alii. Multæ sūt ecclesiæ: multæ sūt congregationes: Qui ergo stant? Arriani stant? nomināt christum? & eunomiani: & ceteræ hereses ergo stant? Ne uideretur ergo illis dare licentiam laudandi dominum. Videte quid dicat.

Qui statis in domo domini.

Qui statis in domo domini. inquit uenio ut scias quomodo disponas domus dei quæ est ecclesia. Ecclesia non parietibus constitit: sed in dogmatum ueritate. Ecclesia ibi est ubi fides uera est. Ceterum ante annos quindecim & uiginti omnes parietes hic ecclesiarum heretici possidebant. Ante uiginti enim annos omnes ecclesias heretici possidebant. Ecclesia autem uera illic erit: ubi uera fides erat. Ergo uos laudate qui estis serui domini. Non est pulchra laudatio i ore peccatoris. Ergo uos laudate qui estis serui domini: & qui estis serui & statis. Qui statis? Statuit inquit supra petram pedes meos. Et ad moysen. Tu uero hic sta mecum. Deus stetit in synagoga deorum. Et qui statis non ubicūq; sed i domo dei in atriis domus dei nostri. In hebraicis uoluminibus non habetur. sed in sequenti psalmo est. Quomodo enim sequitur in ipso psalmo? Laudate nomen domini laudate serui domini. Qui statis in domo domini in atriis domus dei nostri. Quoniam ergo iste psalmus habet qui statis in domo domini in atriis domus dei nostri. Propterea quidam putauit & in ipso psalmo qui præcessit. Qui statis in domo domini: debere addere in atriis domus dei nostri. Quid autem significet atriis domus dei nostri: & quæ sit differentia domus & atriorum in sequenti psalmo cum lectus fuerit differetur.

In noctibus extollite manus uestras in sancta. **M**undus iste in maligno positus est & non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinē: sed aduersus rectores tenebrarum istarum.

Vnde

Vnde dicit & apostolus. Nox præcessit dies autem appropinquauit. Ergo hoc sæculum nox est. Sæculum uero futurum dies est. Vnde dicit & apostolus. Sicut in die inquit honeste abulemus. Quomodo uicturi sumus in die hoc est in futuro sæculo: sic nunc uiuamus. in noctibus extollite manus uestras in sancta. Volumus nolumus: in noctibus sumus. Quādiu in isto sæculo sumus: in noctibus sumus. Nox tenebras habet noctes autem istarum tenebrarum peccata sunt hominum. Videte ergo quid dicit. In noctibus extollite manus uestras in sancta. Dum inquit estis in isto sæculo: & in istis noctibus: leuate manus uestras. Nolite dimittere sed leuate. Leuate cum moyse. Si leuaueritis manus uestras: uincitur amalech. Si autem dimiseritis superatur Iesus. Simulque considerare mysterium. Si nos leuamus manus uincit Iesus: si leuauerimus manus nostras in bonis operibus per bona opera nostra christus superat diabolus. Manus autem interpretatur in operibus. Vnde scribitur. Factus est sermo domini in manu aggai. Sermo factus est in manu hieremiæ prophetae. utque sermo dei non sit in manu: sed in ore sit. Sed uidete scripturæ mysteria. Deus non uenit ad sermonem sine opere bono. Cæterum & homicida christum confitetur. Et non uenit ad illum dominus: quia manus ipsius domini aduentum non merentur. Vnde scriptum est in alio loco in manu linguæ mors & uita. Ergo lingua manus habet. Dicite quare? Dicitur in manu linguæ mors & uita. Videte quid dicat. Deus non audit linguam: non uerba sed opera ut quicūque aliquid loquitur & faciat. Præcipitur ergo nobis in nouissimo psalmo graduum. In noctibus extollite manus uestras in sancta. Leuate inquit manus uestras: quia Iesus eas leuauit in cruce. In noctibus extollite manus uestras in sancta. Quare uoluit addere & dicere in sancta? Et heretici uidentur lenare manus: & gentiles uidentur leuare manus: & iudæi uidentur leuare manus. Faciunt enim & ipsi elemosynas si uiderint pauperem manum porrigunt. Quando iudæus dederit elemosynam: nonne tibi uidetur leuare manum? Leuat quidem manum sed non leuat in sancta: quia christum non confitetur. Vos autem qui estis in domo domini: qui statis in domo domini in atrijs domus dei nostri. Qui estis serui domini: quibus dixeram: ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in unum. Sic leuate manus: ut in sancto leuetis: hoc est ut confiteamini christum: & quicquid facitis pro christo faciatis. Virtutes pro qualitate facientis diuersæ sunt. Ac dicat. Facit elemosynam christianus: facit & gentilis: facit & iudæus: facit & alius christianus. Et uir sanctus: Inuenies aliquos de christianis ideo dare elemosynam ut laudentur a populis. Quando pauper rogat bucellam circūspiciunt: & nisi te stem uiderint pæcuniam non dant. Si solus fuerit manus contrahit: non dat libenter. O tu christiane rogat te pauper ut des ei pecuniam. Quare non das in occulto: sed das in publico? Si testem deū quæris: humanos oculos quid requiris? Elemosyna tua apud imperitos uidetur esse elemosyna: cæterum apud deum iniuria est. Iniuriam enim facis fratri tuo. Vis enim uidentibus aliis mendicum ostendere? Quando ergo damus: non demus quasi de nostro: sed de christi. Non debemus dare quasi mendico. sed quasi fratri. Nos damus carnalia: ille dat spiritualia. plus dat pauper quam accipit. Nos damus panem qui in ipsa die consumitur. ille pro pane reddet nobis regna cælorum. Ergo hoc dico ut quod facimus faciamus in sancto: aut quod faciamus christi causa faciamus. Cæterum multi sunt gentiles qui faciunt elemosynam. Si uiderint aliquem præcisam manum habere: si uiderint pedem habere cancrum & putridum: statim animus illius dolet. Vincitur humana anima naturali misericordia. & quid dicit? Ecce ego si talis essem quid facerem? Et fieri potest ut talis sim quis mihi dabit? Et ego debeo huic dare: ut & mihi det aliquis si talis fuero. Iste quidem dat pauperi panem: sed in paupere: sui miseretur non illius. Ista misericordia non christi misericordia sed sui misericordia est. Omne ergo quod facimus christi causa faciamus: faciamus in sancto. Sive manducamus siue bibimus: omnia in nomine christi faciamus. Scripturas legimus psalmos ediscimus. euangelia tenemus: prophetas edisimus. Non debemus hoc ita facere ut gloriemur apud fratres: sed ut christo placeamus: ut sermo ipsius in ore nostro resonet. Solent & uiri solent & monachi: solent & mulierculæ hoc inter se habere certamen: ut plures ediscant scripturas: & in eo se putant esse meliores: si plures edidicerint. Ille plus edidicit qui plus facit. Cæterum quod tu ediscis: ego facio. magis mea opera scripturas tenent: quam tuus sermo qui uane resonat in noctibus extollite manus uestras in sancta. leuate manus in cruce: leuate auxilium in noctibus: leuate manus uestras in sancta. Et cum leuaueritis in sancta & feceritis quæ sancta sunt quasi medicamentum bonum operum uestrorum christus sit. & dicite.

¶ Et benedicite dominum.

¶ Vnde & apostolus dicit. In omni loco leuantes manus immaculatas & benedicite domino. Quodcūque facitis referte ad dominum. Manus leuentur: os christum resonet. Et in noctibus leuate manus uestras. Da pauperibus elemosynam & benedic domino. Gratias age domino quæ tibi dedit unde des fratri: magis tu agito gratias christo: quando dederis: quam frater qui a te accepit: tibi agat gratias. Grande nobis beneficium præstant pauperes peccata quæ iam aliter leuare non possumus: extinguit elemosyna. Quid scriptum est? Sicut aqua extinguit ignem: sic elemosyna extinguit peccata. Hoc præstat elemosyna quod & baptisma. Quomodo & baptisma nobis peccata dimittit. Ita & elemosyna nobis peccata dimittit. Sicut aqua extinguit ignem: sic elemosyna extinguit peccata. Pecca-

tis igni gehennæ præparatis. Hos autem extinguit elemosyna.

Benedicat te dñs ex syon. qui fecit celus & terras. **Tu** benedixisti dominum: & dñs te benedixit. Ex syon de specula: de ecclesia: de ueris dogmatib⁹. de fide pia. Bñdicat te dominus ex syon. Istū uersiculū spūs sctūs loquitur. siue certe propheta ī spū loquitur. Et quid dicit? O tu qui per quindecim gradus ad ultimum conscendisti: qui fecisti hæc: & hæc qui benedixisti dñz Qui in noctibus extollis manus tuas: & cætera. Et benedixisti domino. Recipe & tu mercedem. Benedicat te dominus ex syon: qđ dedisti recipe. Tu dedisti elemosynaz tu fecisti uirtutes a deo præmiū & benedictionem consequæris. Benedicat te dominus ex syon. Syon de cælesti hierusalem in matre primitiorum. Vbi sunt futura: ubi sunt archangeli: ubi uirtutes cæteræ: ubi apostoli: ubi propheta: ubi sancti martyres: ubi sequuntur angelorum multitudines & sanctorum quocūq; agnus uadit Deniq; uidit & iohannes ciuitatem sanctam de cælo depositam: gēmis extructam duodecim habere portas: tota aurea erat, muros habebat aureos: habebat & plateas de diuersis gemmis. In hac ciuitate christus regnat: in hac ciuitate habitatores ipsius sunt: & habitatores & portæ ipsi & domus sunt: & habitatores. Vultis scire quoniam domus sunt? Christus habitat in eis: christus deambulat in eis. Inhabitabo inquit in eis & deambulabo. Vide animam sanctam quam grandis sit. Christum capit: quem cælum non capit. Vide quid dicat. Inhabitabo inquit: si fieri potest ut aliquid angustū inhabitet. Inhabitabo & deambulabo in eis. Vbi cūq; deambulat utiq; lata domus est: ubi deambulat. Vos estis inquit templum dei. & spiritus sanctus habitat in uobis. Præparemus templum nostrum ut christus ueniat & habitet in nobis: ut anima nostra syon sit, sit specula ut sit in summitatibus constituta: ut sit sursum: non deorsum. Legimus in zacharia propheta. Et angelus inquit qui loquebatur in me dixit ad me. Si angelus loquebatur in propheta: quanto magis habitat in nobis? Ipsos habet & domus & confabulatores. Benedicat te dominus ex syon: qui fecit cælum & terram. Si sanctus es audi quid dicit: qui fecit cælum. Si peccator es qui fecit terram. & cælum fecit & terram. Interim dicamus secundum litteram. Hoc dicit ad distinctionem idolorum. Dii inquit qui non fecerunt cælum & terram pereant. Dominus autem cælos fecit. Ad distinctionem hos dicit idolorum. hoc interim secundum litteram: cæterum secundum intelligentiam spirituales. Quomodo dicitur peccatori: terra es & in terram ibis. Sic & sancto dicitur: cælum es: & in cælum ibis. Hoc totum quare dixi? Ut cælum probarem. Cæli enarrant gloriam dei: & opera manuum eius annuntiat firmamentū Et aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen domini. Cæli cælorum domino qui fecit cælum & terram. Licet terreni simus. licet ambulemus in terra tamen conuersatio in cælis est. Ibi habemus munificationes nostras. Qui fecit cælum & terram: licet peccator es noli desperare. Domin⁹ omnipotēs: multi de terra cæli fiunt: & multi de cælo terra. Infelix iuda cælum fuit: & factus est terra. Paulus apostolus eo tempore quo persequabatur ecclesiam terra erat. Confessus est & cælum factus est. Nec qui cælum est debet esse securus. nec qui terra est debet desperare de uita. Iacob eo tempore quando fugiebat in mesopotamiam fratrem suum: uenit ad luzam: & ibi inquit posuit lapidem ad caput: Sed caput ipsius lapidis erat christus. Nunquam sibi posuit lapidem ad caput: nisi eo tempore quando persequutorem fugit. Quādiu erat in domo patris sui & habebat refrigeria carnis lapidē non habebat ad caput. Recessit de domo nudus: recessit in uirga: & statim in ipsa nocte inuenit lapidem: & posuit ad caput suum: qui talem habebat paululum in quo refrigerabat. Videte uisionem eius. Vidit inquit scalam de terra pertingentem ad cælum: & uidit inquit angelos descendentes & ascendentes. Vidit angelos de cælo uenire ad terram: & alios de terra ad cælos ascendere. Vultis scire quia lapis ille qui erat ad caput christus erat: lapis angularis. Lapis quem reprobauerunt ædificantes: hic factus est in caput anguli. Lapis ille qui scriptus est in regnorum libro abenezere. Lapis iste christus est: abenezere autem interpretatur lapis adiutorii. Conlurrexit inquit Iacob mane: & quid dixit? Hic inquit domus dei est. Et quid fecit? Tulit inquit oleum & unxit lapidem. Nisi mysteria intellexerimus scripturarum: cuius rationis erat: & ungeret lapidem oleo. Benedicat te dominus ex syon: qui fecit cælum & terram. Denique quibus cātica graduū psalmis ī bñdictione concludens.

Ex uoce prophetica nos ammonet dicens:

Alleluia.

PSALMVS.

CXXXIII.

Audate nomen domini.

Quod p fide cognouistis eē super omne nomen.

Laudate serui domini.

Qui peccati famuli esse desistis.

Qui statis in domo domini in atriis domus dei nostri.

Qui imolabitur i eo plātati estis.

Laudate dominum quia benignus est dñs.

Cito enī pœnitētibus ueniā præstat: spē etiā nostram sua adimplēs benignitate.

Pallite nomini eius quia suauē est.

Non enim processit ab eo aspera

hereticorum peruersitas: sed per ipsam suauitatem ab squalore gentilitatis eruti sumus.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus.

Eum scilicet qui supplantato populo

arripuit benedictionem eius.

Israhel in possessionem sibi.

Qui post multas luctas deum mente meruit uidere.

Quia ego cognoui quod magnus est dominus.

Reuolante

Reuclante filio cognoscimus patrem ipso dicente. Nemo nouit patrem: nisi cui uoluerit filius reuelare. **E**t deus noster pre omnibus diis.

Super omnes sanctos angelosque qui dii digni sunt uocari.

Omnia quecumque uoluit dominus fecit in celo et in terra in mari et in abyssis.

Pro uoluntate bonitatis placuit deo in excelsis aias: in ariditate metis: in saeculi fluctibus in profunditate malitiae facere mirabilia: sicut sequitur.

Educens nubes ab extremo terre.

Ab humilitate tetra eleuans apostolos ac prophetas.

Fulgura in pluuiam fecit.

Ut primum lumen cognitionis dei: deinde imbrem doctrinarum insunderent.

Qui producit uentos de thesauris suis.

Angelos sanctos de archanis caelestibus dirigens: qui his nubibus imbribusque roborem atque incrementum implerent.

Qui percussit primogenita egypti: ab homine usque ad pecus.

Et misit signa et prodigia in medio tui egypte.

Prin cipalia uitia atque crimina mundi.

Terrens mundum in passione: uel in tenebris uel in commotione terrae.

In pharaonem et in omnes seruos eius.

Affigens diabolum uel principatum ei cruci suae.

Qui percussit reges magnos. Et occidit reges fortes.

Innumera uitia quae mundum oppræsserant.

Seon regem amorreorum.

Arbore instructuosam habentem secum executores dei: qui simul percussi in igne percipiuntur æternum.

Et eg regem basan.

Maceria confusions: quae nobis ne deum agnosceremus obstabat.

Et omnia regna chanaan.

Occidit regna commotionis quae nos commouebant a deo: et dominabantur nobis.

Et dedit terram eorum hereditatem. hereditatem israel populo suo.

Haec omnia deleuit deus atque subuertit: nosque per cognitionem suam in hereditate adsciuuit: et ut ipsis qui nos affligerant dominaremur indulsit.

Domine nomen tuum in eternum.

Illo in perpetuum permanente: haec nobis sit hereditas sempiterna.

Domine memoriale tuum in seculum seculi.

Ut quod legis ueteris umbra praefigurauit in altero saeculo: id est in euangeliiis agnoscat.

Quia indicauit dominus populum suum.

Iudeos non credentes qui nunc iam iudicati sunt cum non crediderint.

Et in seruis suis consolabitur.

In credentibus utique.

Simulacra gentium argentum et aurum opera manuum hominum. Os habent et non loquuntur oculos habent et non uidebunt. Aures habent et non audient: nares habent et non odorabunt.

Manus habent et non palpabunt: pedes habent et non ambulabunt: non clamabunt in guttore suo: neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Gentilium execranda commemorat irridens: quia cum nullius membri uegetationem habebant: auri argenti metallo illos nobilitare uoluerint. Ideoque adiecit.

Similes illis fiant qui faciunt ea: et omnes qui confidunt in eis.

Illi confundantur in his qui credunt: nos uero consolemur qui ad imaginem dei facti: ipsum adoramus.

Domus israel bene dominam.

Congregationes sanctorum: deum oculis mentis inspicientes.

Domus aaron bene dominum.

Ministorum ordo perfectus.

Qui timetis dominum benedicite dominum.

Ut sicut maiestatem inueneritis. ita cum charitate laudetis.

Benedictus dominus deus ex syon: qui habitat in hierusalem.

Ipse dominus noster iesus christus cui est cum aeterno patre et spiritu sancto honor et gloria in saecula saeculorum amen.

Domi misericordias in diuersis necessitatibus humano praestitas generi pandit dicens.

Alleluia alleluia. psalmus Dauid.

PSALMVS. CXXXV.

Confitemini domino quoniam bonus quoniam in seculum misericordia eius.

Confitemini peccata uestra: et laudate eum quia per misericordiam in se manenti indulget.

Confitemini deo deorum quoniam in seculum misericordia eius.

Illo qui credentibus in se dedit potestatem filios dei fieri.

Confitemini domino dominorum.

Hoc refertur ad filium. et deo deorum ad patrem. Propter ergo: et filio confitemur. Pater enim in filio: et filius in patre.

Qui facit mirabilia magna solus.

Prius dixit confitemini deo deorum: et iterum domino domino. Et quando dixit duas personas: nunc dicit qui facit mirabilia magna solus: ut non dicat duos deos. Scriptum est enim. Unus est deus ex quo omnia et unus dominus iesus per quem omnia et nos per ipsum.

Qui fecit celos in intellectu.

Isti sunt caeli qui enarrant gloriam dei: qui uestiti sunt imagine caelesti. Et sunt caeli qui sunt uestiti imagine terreni: in intellectu in sapientia. Christus enim dei uirtus et dei sapientia. Sicut et in prouerbiis dicit ipsa sapientia. Quae faciebat celos cum ipso era et caetera.

Qui firmavit terram super aquas.

Licet dicatur terra super aquas pendere. hoc est inania pendere: tamen terram nostram fundauit: et firmavit in baptismo. Non dixit sustollit aut exaltauit in celos fecit ascendere. Baptisma enim peccata dimittit: et quasi de carcere liberat: regna caelorum non potest donare. Si non enim aliquis per opera et fidem intrauerit: non potest securus esse.

Expositio.

Qui fecit luminaria magna: **C** Secundum litteram de illis dicit: Licet parua ea conspiciamus sed tamen magna sunt. Sicut enim nos si ascendamus in montes excelsos: & uideamus in subiecta ualle hominem: uidetur nobis quasi paruum quiddam: ita & stellae magnae sunt: ex altitudine autē paruae nobis uidentur. Stella enim quae uidetur in britania & ubiq; ipsa apparet. hoc autem dicit ad eos quibus dicit uos estis lux mundi.

Quoniam in seculum misericordia eius: **C** Ecclesiam uel doctores eius: sub nocte ueteris legis posuit. Scilicet ut quod illi nuntiavit in litteris spiritualiter adimpleant & obseruent.

Qui percussit egyptum cum primogenitis eorum. Et eduxit israhel de medio eius. In manu forti & brachio extenso. Quoniam in seculum misericordia eius.

C In uirtute patientiae suae uerberato mundo eduxit nos ab operibus eius.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones: & transiecit israhel per medium eius: quoniam in seculum misericordia eius. **C** In multis enim gradibus scilicet dicitur per huius saeculi fluctus ut ad eum possit quem mente tuetur accedere.

C Et percussit pharaones & exercitū ei⁹ in mari rubro: quoniam in seculum misericordia eius.

C Si israhel simus: deus pugnat pro nobis: & nos tacebimus & prosternit diabolus cum satellitibus suis: ne nos nocere ualeant.

Qui trāsduxit populum suum per desertum: quoniam in seculum misericordia eius.

C Semper populus dei per deserta huius mundi transducitur quoad usq; in terram repromissionis introducatur. **Q**ui eduxit aquā de petra rupis: quoniam in seculum misericordia eius.

C A xpō dño q̄ ē stabilis petra uel baptisimū p̄cessit: uel poculū aeternae uitae manauit.

Qui percussit gentes multas: & occidit reges fortes. Seon regem amorreorum: & og regē basan: & omnia regna chanaan occidit: quoniam in seculum misericordia eius.

C Omnia regna peccata a christo percussa dicit.

Qui percussit reges magnos. **C** Primum percussit pharaonem qui intelligitur diabolus: & sic exercitum eius. Sicut in superiore eius psalmo exposuimus.

C Et dedit terra eorum hereditatem: hereditatem israhel populo suo: quoniam in seculum misericordia eius. **C** Christianis utiq;.

Quia in humilitatem nostrā memor fuit nostri dñs. quoniam in seculum misericordia eius.

C Ut nos uisitaret aduentu suo.

C Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum: quoniam in seculum misericordia eius.

C Fundens in pratio nostro sanguinem suum.

Qui dat escam omni carni quoniam in seculum misericordia eius.

C Praebens se panem uiuum & uitam dantem huic mundo.

C Confitemini deo celi: quoniam in seculum misericordia eius.

C Laudem ei debitam redite qui uos a terrenis in aeterna committat.

C Confitemini domino dominorum: quoniam in seculum misericordia eius.

C Quo uos uel iudices: uel dominos mundi constituit. Ipse dominus noster iesus christus cui ē curā aeterno patre & spiritu sancto honor & gloria in saecula saeculorum amen.

C Ex uoce prophetica prolatus docet mentes omnium fugere a peccatis: in exemplum illius terrenae hierusalem quae a gentibus adducta in captiuitatem desiebat: dicant ergo animae quae de multis erroribus conuertuntur ad dominum. **C** Alleluia psalmus David.

PSALMVS. CXXXVI.

Super flumina babylonis illic sedimus & fleuimus. dñ recordaremur syon. **C** Si non aliquis egrotat nescit quātū ualeat sanitas. Et iterum. Claudus nescit quantū ualeat qui sanus ē pedibus. Similiter & cecus uidentē. Hoc totum dictū est quādo psalm⁹ dicit. Super flumina babylonis illic sedimus & fleuimus dum recordaremur syon. Babylon confusio interpretatur: Ergo babylon hic mundus: peccator ergo qui cecidit de paradiso & uenit in uallem lachrymarum: hoc est in babylonē in istū mundū dicit. Magis autem propheta ex persona eius qui cecidit dicit. Super flumina babylonis. Flumen autem babylonis quando uideris aliquid quem pulchrum ad horam & egrotans perdiderit pulchritudinem & marcescat flos ipsius hic scilicet flumen transit. Et aquae succedentes ibi uenientes & recedentes pereunt. & iterum aliae oriuntur: & ipse pereunt ita & in hoc mundo quod ad momentum aut aliquod tempus: aut ditamur: aut fortes sumus: aut pulchri sumus: & post modicū transit sicut aqua & perit. Ibi ergo sedimus & fleuimus dum recordaremur syon. Licet quidem uitio nostro cecidimus de paradiso: tamen reminiscimur priores foelices & non obliuiscimur: & ille qui de hierosolymis descendit in hierico quae iterum praetatur luna. hoc ē q̄ semp mutatur. Hic autem intelligitur in hūc mūdū. In latronē incidit & samaritanus tulit eū: & oleo & uino curat: miscens austeritatem cum misericordia.

C In salicibus in medio eius: suspendimus organa nostra.

C Salix talē naturam habet: est quidem lignum instructuosum: & dicitur qd si quis ex illa accipiat potionem

Halkina p̄m̄et ad sup̄iur

portionem aut manducet filios non facit. Ibi ergo suspendimus organa nostra. Organum autem hominis corpus est. Sicut enim organum ex multis fistulis compositum est unam autem modulationem melos mittit: ita si organum nostrum habemus tactum per ipsum: hoc est per opera. Melius & canticum & hymnum referemus deo. Similiter & per auditum: & per odoratum: & per gustum: & per visum: & per has omnes uirtutes quasi de uno organo hymnum & canticum referemus domino. Dicitur iteque salix: radicem non habere. Sed si ramus abscinditur & plantatur secus aquam statim uirescit: ita autem & peccator: si hic peccauerit licet ceciderit: tamen si sit secus aquas hoc est si legit sanctas scripturas & audit uerbum diuinum a sancto uiro: uiuet ei anima: & in poenitentia conuertetur.

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos: uerba canticorum.

Demoni qui deciperunt nos & captiuos duxerunt. Nunc quasi deridentes nos: & gloriantes dicunt nobis. Reddite nobis uerbum de fide uestra: & quemadmodum quando eratis in hierusalem hymnum dicebatis deo. Respondent qui peccauerunt & deccepti sunt: & dicunt.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

In Peccatis constituti qui cecidimus de hierusalem in babylonem. Ergo non potest aliquis si non sit sanctus laudare dominum. Peccator enim non debet catere domino sed lugere peccata sua.

Si oblitus fuero tui hierusalem: obliuioni detur dextera mea.

Ergo quia peccauit & cecidit reminiscitur priores conuersationes & hierusalem: & proponit sibi quod nisi semper memor ero & semper in mentem habeam obliuioni detur dextera mea. hoc est opera mea. Non dixit sinistra sed dextera. Sinistra enim semper in obliuione est. Vis ergo semper in memoria domini esse? Dextera opera fac.

Adhereat lingua mea faucibus meis: si non meminero tibi.

Hoc est non debeam neque opera: neque sermones: si non iugiter memoria tui uersetur in corde meo.

Ademor esto domine filiorum edom in die hierusalem.

Edom interpretatur terrena & sanguinea. Quis ergo est nisi diabolus? Vide ergo quid dicat: hoc ex persona adam dicitur. Domine memento quemadmodum me deccepit & traxit me serpens diabolus qui intelligitur nabuchodonosor: & eiecit me de paradiso. Memento & retribue ei: & pariat ueritatem quam ipse sua malitia mihi induxit: trahens me: & adduxit in babylonem & in assyrios.

Filia babilonis misera. Filia babilonis anima est: quae semper in motione est & in confusione: & non habens statum sed est in uitiiis & peccatis: quae uere misera est.

Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam. quam retribuisti nobis.

Beatus qui retribuet ei: quod ipsa fecit abste. Subiungit. Eiecit me de paradiso: ego illam per abstinentiam reduco eodem. Deccepit me per fornicationem: ego per castitatem reduco illam in hierusalem: & ex uitiiis in uirtutem. Ergo non ut inimicus facio: sed ut amicus.

Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.

Paruuli dicuntur cogitationes. Ac si dicat. Vidi mulierem concupiui eam statim si non abscidero concupiscentiam illam: & sicut pedem tenuero & allisero ad petram: donec parua est concupiscentia: non potest postea abscindi quando creuerit. Beatus ergo est qui statim abscindit & allidet ad petram: petra autem christus erat.

PSALMVS.

CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo:

Qualia sunt uulnera: tale & emplastrum. Quemadmodum enim corpus habet diuersa uulnera: ita & anima habet suas passionibus: & sua uulnera: & aduersus peccatum: talem & poenitentiam debemus agere. Si quis pro omnibus peccatis suis confitetur: iste in toto corde confitetur domino. Ac si dixisset. Fornicatus est aliquis: confitetur pro fornicatione. Sed quoniam est: aut auarus: aut iracundus: aut detractor: aut blasphemus: & plurima uitia habet: iste confitetur in toto corde. Si quis autem pro omnibus uitiiis & passionibus animae suae agit poenitentiam: iste potest dicere.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti uerba oris mei.

Iste uersiculus in hebraico non habetur. Caterum quod dicit. hoc est: propterea confitebor tibi in toto corde meo. hoc est pro omnibus uitiiis meis & peccatis: quoniam non pro uno uitio confessus sum tibi & exaudisti me.

Et in conspectu angelorum psallam tibi.

Vide perfectionem poenitentis: quia post confessionem & poenitentiam: cum angelis meremur psallere. Qui autem psallit iam non agit poenitentiam: sed gratias agit. Et bene dicit.

Adorabo ad templum sanctum tuum.

Si hoc est templum quod nunc uidetur desertum: in quo oportet adorare: ergo non debent iudei adorare quoniam euersum est templum. Templum autem dicit sanctam & caelestem hierusalem.

Super misericordiam tuam & ueritatem tuam.

Peccator audiat misericordiam iustus autem & superbus audiat ueritatem.

Multiplicabis in anima mea uirtutem.

Multiplicabis: hoc est multis sollicitudinibus subiungere animam.

Confiteantur tibi domine omnes reges terre.

Expolitio.

Reges terræ sunt isti qui regnant peccato. Ergo ipsi confiteamur qui regnāt peccato. Nec enī de regibus huius mundi. Scriptum est. Cor regis in manu dei. Putas cor iuliani impiissimi i manu dei fuit? Absit. Aut Neronis: aut Maximiani & Detii persecutorum? Absit. Sed de illis dicit q regnant peccato: quia isti qui uincunt uitia & passiones animæ & regnant peccato: cor eorū in manu dei est.

Quia audierunt omnia uerba oris tui.

Quia custodierunt mādata tua.

Et cantent in uis domini.

Philosophi huius sæculi: non can-

tauerunt in uis domini. Sed nos cantamus in uis domini. hoc est in moyse. & in esaiā: & in hieremia: & de uis istis uenimus ad illam uiam quæ dicit ego sum uia.

PSALMVS.

CXXXVIII.

Mirabilis facta est scientia tua ex me.

Manifestius hoc symmachus in

terprætatus est. Prætergreditur me scientia tua. id est non possum tua scire secreta: & in profundum sapientiæ tuæ mens mea non potest itroire.

Quo ibo ab spiritu tuo: aut a facie tua quo fugiam.

Quomodo autem tuam possum comprehendere notitiam: cum in te sint oīa. Nihilq sit qd te fugiat. & ubiq sit spiritus tuus. Ex quo intelligimus deum esse: qui totus ubiq sit.

Si ascendero in celum tu ibi es: si descendero ad infernum ades: & reliqua.

Nulla altitudo te altior: nullum profundum te profundius: oriens & occidens in tua continetur manu. Et dixit.

Ergo tenebre conculcabunt me: & nox lux mea in delitiis meis.

In hebreo sensus iste ē.

Et dixi forsitan tenebre conculcabunt me.

Econtrario autem nox ipsa apud te lumen fuit: quia nihil calare te potest. Quod & symmachus melius interpretatus est dicēs: & nox lux circū me sedet. Sed & sequētes uersiculi hoc idē significāt.

Quia tenebre non obscurabunt a te: & nox qsi dies illuīnabit: sicut tenebre ei? ita & lumen eius. Id est tam clara sunt omnia quæ a te putantur occulta: ut manifestiora sint luce.

Suscepisti me de ventre matris mee.

Quinta editio ita transtulit conflat me de uentre matris meæ.

Imperfectum mentem uiderunt oculi tui.

Imperfectum hic pro incomposito po-

suit: quod etiam elementa hominis antequam formentur in utero cognoscat deus.

Et in libro tuo omnes scribentur.

Et quod nullus absq

uoluntate nascatur dei: nec quisquam eius notitiam subterfugiat.

Dies formabantur: & nemo in eis.

Hunc locum symmachus ita transtulit: dies quibus

formati sunt. ne una quidem ex eis deest. Et est sensus. Omne tempus ætatis cui iam ab exordio uitæ istius sunt curricula deputata: certo fine decurrit nec una dies aut plus aut minus est quam tu cōditor esse uoluisti. Secundum septuaginta autem interpretes & altiorem intelligentiam sensus est. Tu omnes in die formas tu cunctos uis esse filios dei. Sed nullus est in omnibus qui nō peccato obnoxius fiat: & per hoc filius noctis esse incipiat: ne quisquā eorum lucem ipsius diei toto uitæ suæ tpe digne perficiat. Vnde & apostolus ad eos qui filii noctis esse cessauerant loquitur.

PSALMVS.

CXXXIX.

Dripe me domine ab homine malo.

Non in tantum potest nos decipe diabolus: quantum per organum hominis ab hoc depræcatur propheta liberare.

Quia cogitauerunt iniquitates in corde.

De hereticis dicit.

Aenenum aspidum sub labiis eorum:

Quoniam uidentur amicitia uerba habere: plena sunt ueneno mortifero. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi: hoc est de scripturis proferentes testimonia: quæ quasi uidebantur rationem aliquā habere tēptabant me decipere.

Dixi domino deus meus es tu.

Si non est sanctus non pōt hūc uersiculū dicere. qui nō regnatur a peccato: qui dicit pars mea dñs.

Non tradas me domine desiderio meo peccatori.

Dicit scriptura. Quod si quis uiderit mulierem ad concupiscendum iam mechatus est eam i cor de suo. Ergo dicit propheta. Ne de concupiscentia mea tradas me diabolo: Sed bene mihi habet in opere iudicare: & non in cogitatione.

Caput circuitus eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.

Quemadmodum serpens

quando uiderit aliquem uenientem ad percutiendum: circulum facit totum corporis sui: & in medio cælat caput: ubi scit habere seuitiam: Ita & isti heretici per sermonem philosophorum: & aristotelis: & cæterorum uidentur se abscondere & quasi protegere & defendere. Sed ecclesiasticus uir quasi in uirga. Hoc est in cruce in qua soluet circulum: & inuenit caput latens: & ibi eum percutit. Hoc est testimonium proferet de scripturis.

Habitabunt recti cum vultu tuo.

Vultus dei quid est nisi chri-

stus? Qui non rapinam arbitratus est esse se equalem deo.

Domine clamant ad te & exaudi me.

Psalmus.

CXL.

Moyse stabat cum populo: & pharao persequabatur post tergum eius: & undiq angustia illi erat. In illo tempore la-

chrimatus

chrimatus est ad deum. Et continuo deus ad eum. Quid clamas ad me? Dum cum silentio orabat auditus est. Scriptura autem non meminit quod loquitur sit. sed tantum quod lachrimatus sit. Et sanguis martyrum: semper clamat ad dominum: & exauditur: & dominus locutus est ad Cain. sanguis fratris tui clamat ad me. Et in apocalypsi iohannis. Animæ iustorum sub altare dicebant ad dominum. Usquequo domine non nos defendis? Simul autem consideremus quia animæ iustorum: altaria sunt domini.

Intende voci mee cum clamauero ad te.

Hoc est uide & considera o domine quod peto: quoniam non peto corporale desiderium: aut aurum aut tale aliquid huiusmodi. sed ut misericordiam consequar: Propterea dicit intende. hoc est diligenter audi: quia nihil alienum peto.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

Hoc est recta ad te perueniat oratio mea. non habens aliquas sordes aut uitia aut cogitationes diabolicas. Incensum autem orationes sanctorum sunt. Hoc autem cognoscemus de apocalypsi: quando. xxiii. seniores tenebant tabulas & dicebant: hæc sunt orationes sanctorum.

Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Elevatio manuum dominum demonstrat: Et in elevatione manuum creatorem uidemus. Vide autem quia non dixit extensio manuum mearum. Extensio enim non est elevatio. Sed extendit aliquis & post tergum: & in latus: hoc est in inuidiam quemadmodum dicit dominus. Et quando extiteritis ad me manus uestras non exaudiam uos. Sacrificium vespertinum: Undecimæ horæ id est in euangelio leua manus meas. Et iterum apostolus. Leuate manus uestras ad orationes. Et moyses quando leuabat manus uincebat Iesus. Quando autem deponebat: uincebatur. Si intelligo scripturas secundum historiam: & secundum litteram moyses deorsum habet manus. Si autem spiritualiter eleuat manus suas in altum.

Pone domine custodiam ori meo:

Mors & uita in manibus linguæ: Et iterum. Amen dico uobis quoniam de omni ocioso uerbo quod locuti fueritis: reddetis rationem in die iudicii. hoc ergo postulat propheta ut omne quod loquitur non sit ociosum: sed sanctum & dignum deo.

Et hostium circumstantiæ labijs meis.

Hostium circumstantiæ: quasi murum in circuitu totius domus postulat: ut in nullo uincatur. Dicit enim hieremias. Mors intrauit per fenestras uestras. Fenestras autem habemus quinque: hoc est uisum auditum gustum odoratum & tactum. Si ergo uidero mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus sum eam in corde meo: & intrauit mors per fenestram meam: hoc est per uisum. Si tibia: aut organum: aut calamus quasi dissoluat me. mors intrat per auditum meum. Si autem aliquid molle tangam: & soluam corpore molliæ: mors intrat per tactum meum: & cætera. Similiter ergo depræcatur propheta: hostium circumstantiæ: hoc est: ut muniatur tota eius domus: ut non habeat aduersarius unde ingrediatur & domine tur hominibus. Dicitur enim in epistola sancti Petri. Aduersarius noster diabolus sicut leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Diabolus non pugnat cito contra aliquem per grandia uitia sed per parua ut possit quomodocumque intrare & dominari homines. Et postea cum in maiora uitia impellit non per fornicationem: non per auaritiam: sed per minora uitia ingreditur.

Non declines cor meum in uerba malitiæ. ad excusandas excusationes in peccatis.

In felicissimum humanum genus qui peccata excusamus dicentes uictus sum a natura cum in potestate nostra sit & peccare & non peccare. Semper excusamus nos metipsos & dicimus. Ego non lebam peccare: caro me uicit: Illa mulier uenit ad me ipsa misit: ipsa tetigit: ipsa mihi illud dixit ipsa me uocauit. & pro quo debueramus poenitentiam agere & dicere: domine peccaui. Excusamus & iungimus peccata peccatis. Equale corpus habemus omnes. diuersos autem labores. Non est personarum acceptor deus. Vis ergo scire quod equale habemus & nos & sancti corpus? Paulus apostolus dicit. Video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ: & captiuantem me in lege peccati. Et iterum post hæc. Propterea castigo corpus meum & in seruitutem subiitio ne aliis prædicans ipse reprobis inueniar. Et iterum. Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Diuersos ergo labores habemus. Et quantum quis laborat. tantum & præmium accipiet.

Et cum hominibus operantibus iniquitatē. Et non communicabo cum electis eorum.

Sicut dominus habet electos sanctos: ita & diabolus habet electos suos. Intellige mihi principes hereticorum: & non dubitas de electis eorum. Si enim dixisset electos & non cum distinctione eorum excluderat non calatos dei. Communicabo dupliciter intelligitur: aut consentiam: aut secundum suam: hoc est immundus. Scit enim scriptura: duo imunda uocare. Dicit apostolus. Ut condat utrumque hoc est duos homines in unum nouum hominem. Duos interiorem: & exteriorem. hoc est mundum faciā factum. Noë in archa munda septena introduxit secum: immunda autem duo.

Corripiet me iustus in misericordia: & increpabit me.

Quem diligit dominus corripit: castigat autem omnem filium quem recipit. Beatus est qui corripitur non retribuit dominus nobis in idipsum. Magna est ira dei quando non nobis irascitur. Reueruat enim nos: sicut uitulum in occisionem. Ad hierusalem enim dicit. Multa sunt peccata tua. & multæ iniquitates: propterea non irascor tibi. hoc est quando adultera eras tantum: zelabā te quasi diligens te. Quando autem multos habuisti amatores contempsisti te & non irascor tibi. Quemad-

Expositio.

modum uir zelat uxorem suam quando eam diligit. si autem zelatur odit eam: & non consequitur illius sermones. Qui dicit. Visitabo in uirga iniquitates eorum. Et iterum. Et non uisitabo filias eorum: quando fornicare fuerint.

Corripiet me iustus in misericordia & increpauit me.

Pone hic magistrum aliquem aut patrem aut medicum. Si uiderit medicus in corpore carnes putridas: & dicat quod ad me pertinent: scias quia crudelis est. Si autem præcidat & cauterium imponat: misericors est: quia sanat hominem. Similiter & magister si dimittit puerum & non in eum exigit disciplinam odit eum. Si autem exigit & medicus curet: quæ putatur esse asperitas clementia est. Achab arguitur a domino de naboth quando occidit eum: & accepit uineam eius: & effudit sanguinem eius: helias propheta missus est ad eum qui dixit. Occidisti & possedisti: statim conscientia ipsius submitit cervice & oculos. Et hic impius & rex indutus purpura. Et postea dicit scriptura: quod uadens induit cilicium sub tus purpurâ: Et uidens deus dixit. Quia reueritus est me achab: non inducam mala in eum. Vide ergo quantum ualuit cilicium & ieiunium & modica lachryma quantum sanguinem lauit. Ita ergo opus uestire cilicium & ieiunare: ut nemo uideat. Corripiet dupliciter intelligi: aut arguet: aut docebit.

Oleum peccatoris: non impinguet caput meum:

Populus meus qui uos beatificat seducunt uos. Laus hereticorum & oleum ipsorum ungunt capita hominum: & repromittunt eis regna cælorum. Impinguat caput. Omne autem pingue reprehendit: sicut dicit scriptura: & manducauit iacob & saturatus est & calcitrauit: dilectus iacob: & impinguatus dilatatus est. Manna autem angelorum est.

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.

Hoc dicit quidem sapiebant. Ego autem pro ipsis orabam ut conuertantur.

Absorti sunt iuncti petre iudices eorum.

Sicut alibi dicit. Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram. Petra autem erat christus. Paruuli autem minores & paruæ cogitationes: antequam crescant. Et nunc ipsi heretici licet per aristotelem & platonem uideantur simplicitatem ecclesiæ contemnere. Tamen quando uenerint ad scripturas: statim absorbeantur a petra hoc est a christo. Et conuertentur ad eum. Absorptio enim pro uictoria dicitur: sicut apostolus dicit. Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors uictoria tua? Vbi iheronime stimulus tuus? Victoria autem dicit ipsam absorptionem quam uictoriam habebat in absorbendo.

Audiant uerba mea quoniam potuerunt.

Ipse dominus dicit. Quia ad me uenerunt: uisiti sunt & delectati sunt meis uerbis & conuersi sunt ad me & in ecclesia mea.

Sicut crassitudo terre.

Omne crassum uicinum est terræ. Dominus enim ex initio omnia tenuia fecit. Vnusquisque increassatur & deducitur in terram: sicut uulnus in corpore tumens plenum est & crassum: & quando uenerit medicus secatur ipsum & sanat & tenue facit ut tunc redigatur in suam naturam: & quomodo exaratum est. Ideo dicit: sicut crassitudo terræ eructa est super terram & saluator.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

In uigesimo primo psalmo dicit dissipata sunt uniuersa ossa mea. Si secundum litteram intelligimus (monstrat si quidem crucifixus est tantum). Quando uideris arrium: eunomium extra ecclesiam: Intellige dissipata esse ossa domini secus infernum. Omnes quod forte est: ipsi maiores qui uidentur aliquid esse: per multiloquiū ipsorum & per philosophiā & cōtentionē inducuntur ab hereticis.

Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi.

Semper nobis laqueos ostendent aut heretici: aut demones. Vicia enim uicina sunt uirtutibus laqueum mihi posuerunt. In elemosynam si extendero manum meam ut uideant homines. quasi bonum faciens: uenio in uitium & in peccatum. Si autem dederō tunicam fratri ut alter uideat: laqueum mihi posuerunt. Semper ceruis tenduntur retia & laquei eis ponuntur ubi uestigia eorum comprehendit uenator. Ceruus autem accipitur in sancto qui altus est: & cornua grandia habet: & interficit serpentes. Propterea dicit alibi. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum. Talis enim dicitur esse uirtutis: ut spiritu narium suarum pertrahere serpentes de cauernis: & sic comedere ualeat. Ipsi ergo serpentes ponunt nobis scandala. hoc est demones in ipsis uestigiis nostris ubi gradi mur. In uirtutibus in elemosyna: ut coram hominibus faciamus propter uanam gloriam. In ieiunio: in oratione: uestire cilicium: & ostendere hominibus. Qui enim uestitur cilicium debet lugere sua peccata: non gloriari & ostendere hominibus.

Et ab scandalis operantium iniquitatem.

Hoc est ut non offendam.

Cadent in retiaculo eius peccatores.

Superius dixit custodi me a laqueo quem statuerunt mihi. De multis autem: nunc de uno. Cadet in retiaculo eius peccatores. Quemadmodum dominus mittit rete & comprehendit multitudinem piscium: & habet apostolos piscatores colligentes ad eum: hoc est qui per eos credunt. Ita & diabolus habet demones qui ei subiecti sunt qui & decipiunt homines & affertur illis.

Singulariter sum ego donec transeas.

Dixit hieremias. Solus sedebam amaritudine enim repletus eram. hoc est poenitentia: solus ergo hos dolos

Expositio.

& captiuum accepit. Et proprios illius cognatos & uxorem & filios fecit iudicare inter illos: ut iuste aut misereatur aut puniat.

Propo Vmuerfalis

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Deus abraham: deus isaac: deus iacob: deus uiuentium & non mortuorum. Ergo nec ipsi patriarchae iustificabuntur in conspectu dei. Stellae enim non sunt mundae in conspectu eius.

Quia persequutus est inimicus animam meam.

Hoc interpretatione non indiget. Nulli dubium quin diabolus.

Humiliauit in terra vitam meam.

Hoc est quod dicit. Ante alas habebam &

Uolabam. Nunc autem persequutus est inimicus: & apprehendit & ligauit mihi pedes & manus: quae admodum uolatile ab homine comprehenditur: ut quasi uideatur mortuum esse: quia non habet licentiam alarum suarum ut uolet. Ita & me inquit inimicus ligauit conscientia peccatorum meorum.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi.

Sicut mortuos seculi: adhuc nec dum mortuus: quia in poenitentia stat. Si quis autem peccans non agit poenitentiam hic mortuus est seculi: & non sicut mortuus: sed perfecte mortuus. Hoc ergo putauit inimicus quia non ago poenitentiam pro peccatis: quae ipse mihi suggessit ut faciam.

Et anxius est super me spiritus meus.

Tu dic prius peccata tua & saluus eris. Et iterum. Si solum suspiraueris pro peccatis tuis saluus eris.

In me turbatum est cor meum.

Propter conscientiam meam quia peccaui.

Memor fui dierum antiquorum.

Dierum meorum priorum memor fui: quando habebam confidentiam nunc autem mihi nox est.

Expandi manus meas ad te.

Ligatus ab inimico: nihil

aliud possum facere nisi poenitentiam agere: & manus meas leuare ad te.

Anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Sicut terra sine aqua sitit & quaerit imbrem. Ita & anima mea desiderat & sitit te deum suum.

Velociter exaudi me domine defecit spiritus meus.

Non autem habes spiritum meum a me, sed spiritus tuus est in me.

Anima mea defecit & caro mea defecit: spiritus tantum remansit in me. Sed uelociter exaudi me domine & miserere mei.

Notam fac mihi viam in qua ambulem.

Christum tuum notum fac mihi qui dixit ego sum uia.

Quia ad te leuamus animam meam. Spiritus tuus est in me.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Hic impiissimi arriani proponunt nobis & dicunt. Magister bone quid faciam bonum ut saluus fiam? Qui dicit. Quid me dicis bonum? Nemo est bonus nisi unus deus. Ergo si filius non est bonus sed pater maior est pater a filio. Ergo secundum tuum sensum impiissime arriane. quis maior filius an spiritus sanctus? Utique dicis filius. Hic ergo dicit: spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Ergo si spiritus bonus qui minor est: sicut tu dicis: multo magis filius bonus est christus. In euangelio autem ita habet. Et accedens unus de scribis temptans eum ait. Magister bone & ait. Quid me dicis bonum & non confiteris? Si quis autem aliquis temptans episcopum suum quem contemnit: dicat illi: episcopo: & ille respondet: tibi non sum episcopus: recede a me. Alibi autem non legis? bonus pastor ponit animam suam pro ouibus. Quid autem melius filius qui carnem induit propter nos & passus est. & descendens de sua maiestate: nouem menses in utero uirginis in sanguine fuit in cunabulis fuit. Passus est per momenta crescere: & uerberari & colaphizari: & crucifigi quid hoc melius.

PSALMVS.

CXLIII.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas ad prelium.

Quod breuiter interpretatur hoc consequitur: ut ipse laudem non habeat. Et tamen quodcumque in interpretatione est: retineant illi qui audiunt.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas in prelium: & digitos meos ad bellum.

Leuemus manus in sancta sine cogitationibus & disceptionibus. Leuemus in omni loco. Et cum leuauerimus manus nostras: orationes nostrae ad deum: arma sint contra diabolum.

Qui docet manus meas ad prelium & digitos meos ad bellum.

Haec est lyra nostra: haec cythara. In hac cantamus domino.

Misericordia mea & refugium meum: susceptor meus: & liberator meus.

Protector meus & in tantis nominibus appellatur deus: quot beneficia tot nomina.

Qui subdis populum meum sub me.

Hoc potest ex persona christi dici: hoc est ex assumpto homine. Potest autem ex persona apostolorum dici quia dicitur. Qui subdis populum meum sub me. Dicit hoc & sanctus pater in monasterio & gratias referens deo dicit: benedictus dominus deus meus qui subdis populum meum sub me. Non enim mihi subiicitur: sed tibi subiicitur. Ideo mihi seruit ut seruiat tibi.

Domine quid est homo quia innotuisti ei: aut filius hominis quia reputas eum.

Hoc ipsum & in octauo psalmo dicitur. Quid est homo quod memor es eius: aut filius hominis quoniam uisitas eum? Domine quid est homo quia innotuisti ei. De fragilitate corporis &

Q. d. p. immittit spiritus in me in prelium, quod omni homini est commune. Quod autem in me est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est. Mre autem exagrat in meo in meo, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est.

Dolet no ea esse se immortalia. Quod olim erat, simul q. p. dicitur in meo, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est.

Hic q. d. dicitur, clamat, in meo est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est.

Hic in ipso oratio omni deo uolens. Maxime uero ad deum. Propter quod in meo est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est. Quia in meo est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est. Quia in meo est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est. Quia in meo est, ut in meo est, ut in meo est, ut in meo est.

poris & humana conditione loquitur. Et quid dicit. Si carnem aspicias quid est homo? Si spiritum grande quiddam est homo. non despiciamus carnem: sed carnis opera contemnamus. Non despiciamus carnem: quæ cum christo regnat in cælo. Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. & quomodo in christo regnant? & quomodo sedemus cum christo in cælestibus.

Domine quid est homo. quia innotuisti ei aut filius hominis quia reputas eum.

Gratias agit deo: & quod dicit hoc est quantum ad humanam conditionem hominis nihil. Vanitas uanitatum: & omnia uanitas dixit ecclesiastes. Si omnia uanitas ergo & cælum. Ergo & angeli? Si cælum: & angeli uanitas: homo quantum uanitas? Et si uanitas angeli: si cælum uanitas: deus ergo uanitatem quare operatus est? Vanitas ad comparisonem dei. Caterum per se non uanitas. Domine quid est homo: quia innotuisti ei? Grandis hominis felicitas: scire creatorem suum: non caro & sanguis sed carnis opera. Caro & sanguis regnum dei non possidebunt: hoc bestiis distamus: quia nos intelligimus creatorem nostrum. Illa non intelligunt. Sed & ipse status corporis suum quærit artificem. Caterum animalia terram respiciunt: & ubi uenter ibi oculi. Caterum oculi nostri ad cælum erecti sunt: ut & si mens fuerit obcecata: tamen inuictis oculis cælum uideamus.

Homo uanitati similis factus est

dies eius sicut umbra prætereunt.

Vere dies nostri quasi umbra. Fui infantulus: fui puer: fui adolescentulus: fui iuuenis: fui uir. Hoc est: fui ætatis perfectæ: fui mediæ: Dum nescio senex sum. Senectutem mors subrepat. Muror quotidie & nihil me esse non sentio: ne uno quidem momento hore stamus in statu nostro: sed semper aut crescimus aut decrescimus. Ergo homo momento mutatur: & dum nescit interire. Ego senex: recordor infantulus quid fuerim: quid fecerim quomodo luserim: quomodo huc illucq; discurrem nunc me uideo nimio pondere prægrauatum.

Dies eius sicut umbra prætereunt.

Vita nostra umbra est. Videtur: & substantiam non habet. Quod autem substantiam non habet: cito perit. Quia ergo homo tam miserabilis est: quia sic est infirmus? Quid inde præcamur. Quid rogamus? Quid hæc dicit propheta? Quid est præcamur.

Domine inclina celos tuos & descende.

Non poteris seruare istam hominis uoluntatem nisi ipse indueris. Domine inclina celos tuos & descende. Ouis tua erranea sanari non poterit: nisi tuis humeris reportetur.

Tange montes & fumigabunt.

Amen amen dico uobis si habueritis fidem ut grānum sinapis: poteritis Dicere monti huic: ut traseat: & transiet & transferetur: ibi de lunatico dicebatur de illo mote: qui ab illis transferri non poterat. Scriptum est: in Hieremia. Date domino deo nostro gloriam antequam offendant pedes uestri ad montes tenebrosos. Hoc totum quare diximus: & nunc sequitur.

Tange montes & fumigabunt.

Montes qui regnant: montes qui erecti sunt per superbiam: qui dicunt mea sunt flumina & ego feci ea. Tange montes & fumigabunt: non dixit inflammabuntur: sed fumigabunt. Habeant poenæ iudicium: non fulgoris: non splendoris.

Fulgura coruscationes & dissipabis eos.

Vide quid dicat non dixit delebis eos sed dissipabis eos. Legimus in genesi eo tempore quo fabricabant turrem dicit deus. Venite descendamus & confundamus linguas eorum ne aliquando in se consensum habeant: sed dispergantur. Prodest illis.

Emitte manum tuam de alto.

Domine quis credidit auditui nostro & brachium dei cui reuelatum est?

Domine inclina celos tuos & descende.

Hoc ad filium dicitur. Inclina celos tuos & descende: Et quomodo dixit: emitte manum tuam de alto. Si descendit quomodo mittit de alto. Scilicet in terram: sed tamen de cælo mittit manum: non enim recedit de cælo.

Eripe me & libera me de aquis multis.

Quoniam descendisti: quoniam inclinasti celos: & misisti manum tuam de alto: & humanā carnem dignatus es assumere: & multi crediderunt in te. Pro una aqua plures aquæ esse coeperunt. Videas dispersas in toto orbe esse hereses diuersas.

Eripe me & libera me de aquis multis.

Et præsta mihi fontem uiuentem. Vnus est enim deus: una fides: unum baptisma. Libera me de aquis multis. Ille. n. aquæ multæ non generant filios tuos sed filios alienos. Vnde sequitur.

Libera me de aquis multis: & de manu filiorum alienorum.

Non sunt enim tui filii qui nascuntur in multis aquis: sed alieni filii sunt.

Quorum os loquutum est uanitatem.

Scientiam sibi repromittunt: & erigunt os contra creatorem suum.

Posuerunt in celo os suum.

Quorum os loquutum est uanitatē. Sciē

tia illorum uanitatis scientia est.

Et dextera eorum dextera iniquitatis.

Expolino.

Utrumque condemnatur: & os: & manus: & scientia: & opera.

Quorum os loquutum est vanitatem.

Hoc est ad scientiam:

Et dextera eorum dextera iniquitatis.

Dextera in opere. Dexteram se ha-

bere dicunt: sed toti sinistri sunt. Dextera iniquitatis est & non est equitatis. Vnde & talis sinistra dicitur. Stet diabolus a dextris eius: qui talem habet dexteram: & iniquitatis dexteram. Stet diabolus ad dextris eius.

Deus canticum nouum cantabo tibi.

Nouus homo: nouum canticum. Deus canticum nouum cantabo tibi. Cantate domino canticum nouum. Quam pulchre non dixit canto sed cantabo. In futuro repromisit: in presenti enim scit certamen esse: non canticum. Nunquam cantat exercitus nisi quando uicerit. Ergo quoniam in presenti pugno non mihi uacat cantare: cum uicero: Tunc cantabo.

In psalterio decacordo psallam tibi.

Tunc extendam utramque manum

ut uitalibus tibi cordis canā. Oratio mea psalterium tuum est.

Qui das salutem regibus.

Quibus regibus? Cor regis

in manu dei. qui regnant in corpore suo. Qui subiciunt corpus suum: & seruituti redigunt: ne aliis predicantes: ipsi reprobi inueniantur. Isti sunt reges de quibus dicit sapientia in prouerbiis. Dat regnum regibus.

Eripe me & libera me de manu filiorum alienorum.

Versiculi qui supra dicti sunt: iterum repetuntur.

Quorum os loquutum est vanitatem. & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut nouelle plantationis in iuuentute sua.

De manu filiorum alienorum. Hereticorum filii: uideamus quales sint. Quorum filii sicut nouella plantationis in iuuentute sua. De manu filiorum alienorum. Diligenter aduertite quid dicitur de hereticis.

Filie eorum composite circum ornate ut similitudo templi.

Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum scotosae abundantes in egressibus suis boues eorum crassi. Non est ruina maceriae neque transitus: neque clamor in plateis eorum.

Beatum dixerunt populum cui hec sunt.

Illi hoc dixerunt. Ego quid dico?

Beatus populus cuius dominus deus eius.

Singula igitur uestris orationibus breuiter differuimus:

Quorum filii sicut nouella plantationis in iuuentute sua.

Plantatio eorum non est uetus: sed nouella est. Non est enim de ueteri lege. Non est de prophetis: non est de apostolis: sed de nouis magistris est.

Filie eorum sicut nouelle plantationes in iuuentute sua.

In iuuentute sua: semper iuuenes sunt. Licet multae sint hereses ueteres: tamen cum quotidie mutantur: & noua quotidie inueniant, nouae sunt ipsae hereses: Licet ueteres sint: tamen cum quotidie doctrinas suas innouant: nouae sunt. Non enim sunt ueterum magistrorum errore cōtenti: sed quotidie ipsi noua repperiunt. Quorum filii sicut nouella plantationis in iuuentute sua. De ecclesia quid dicitur? De timentibus dominum. Beati omnes qui timent dominum: qui ambulant in uis eius. Quid dicitur de illis? Filii tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensae tuae: Circa mensam christi sunt illi filii: non longe sunt a mensa christi. Ibi non dicitur filiae: sed tantum modo filii. Ceterum heretici habent & filias habent & fragiliorem sexum: uoluptates dilatas.

Filie eorum composite.

Sermo compositus est: & sensus cordibus:

In scripturis sanctis cogitationes semper filii dicuntur: uerba filiae. Vide ergo quid dicit. Cogitationes eorum hoc est filii noui sunt. Verba uero eorum hoc est hereticorum quae habent de sapientia saeculari composita sunt: habent enim uerba composita laudatum sermonem. Filiae eorum compositae. Videntur quidem esse compositae. Sed quia filiae sunt & non filii uires non habent.

Circumornate ut similitudo templi.

Pulchre dixit similitudo

templi: non habent ueram ecclesiam: sed similitudinem ecclesiae.

Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud.

Parati sunt ad contendendum. Si illos tenueris in uno testimonio ad aliud transeunt. Si in scripturis tenueris: ad Aristotelen fugiunt. Si aristotelen tenueris: in platonem transeunt. Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Cellarium proprie dicitur quod diuitias compositas habet. Heretici cellaria habent. Habent enim praeparata uerba quibus ostendunt. Ceterum ecclesiae simplices sunt: nihil habent praeparatum. Aperiant os & repletur a domino: secundum quod dicitur. Aperi os tuum: & implebo illud. Et nolite cogitare quid respondeatis illis: dabit. n. uobis pater uester in illa hora quid dicatis. Videtis quoniam non habemus cellaria praeparata: sed diuitiae nostrae subditae sunt. Dicit aliquis da testimonium quoniam sancti cellaria non habent. Respicite inquit aues quoniam non habent cellaria neque horrea: & pater uester caelestis pascit illas. Aues istae specialiter monachi sunt: non habent cellaria: non habent apothecas. Sed habent apothecarum & cellariorum dominum ipsum christum. Non habent orrea: sed horreorum dominum. Non habent diuitias diaboli: sed habent paupertatem christi. Diabolus quid dicit?

dicit? Hæc omnia mea sunt. si procidens adoraueris me: dabo tibi ea. Christus quid dicit ad suos? Qui non uendiderit omnia sua quæ habet: & dederit pauperibus non potest esse meus discipulus. Ille regna & diuitias pollicetur ut occidat: hic paupertatem pollicetur: ut saluet. Nihil grande facimus si nostra relinquamus: Christus patrem reliquit & regna cælorum propter nos. Nemo putet me blasphemare: quia dixi patrem reliquit. Secundum dispensationem loquor: secundum quod mittitur: secundum quod dicitur pater qui me misit maior me est. Deus non mittitur: deus non subicitur seruituti: sed dispensatio mittitur. Si deus ubiq; est: & omnia in deo sunt quomodo deus ad aliquid mittitur. cum deus sit omnia. Christus igitur pro nobis pauper factus est. Hoc totum quare diximus? Quia nunc lectum est: cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Pulchre dixit eructantia. De saturitate nimia illi eructant de saturitate ut pereant. Nos de ieiunio ut saluemur.

¶ Oues eorum fetose. Multos habent filios. Multus enim numerus hereticorum est. Oues eorum fetosæ. Vñ dñ & in oleæ propheta. Dñe da illis. Quid dabis illis? Vuluam sterile: & ubera arentia. Hic de quibus dñ? De hereticorum magistris: qui se in numero discipulorum applaudunt.

¶ Oues eorum fetose habundantes in egressibus suis. Non dixit in gressibus suis: sed in egressibus. Non. n. ingrediuntur in ecclesiã: sed egrediuntur de ecclesiã. i. Ex nobis exierunt sed nõ fuerunt ex nobis. Si. n. fuissent ex nobis mansissent utiq; nobiscum abundantes in egressibus suis. Quotidie egrediuntur de ecclesiã: abundantes in egressibus suis. De ecclesiã quid dicitur. Omnis gloria eius filius regis ab intus.

¶ Bones eorum crassi. Vidit & pharao in somnium boues crassos. Israelitici populi tenues sunt: ægyptii crassi. Videtis enim magistros hereticorum nihil aliud facere nisi studere diuitiis. Diuitiis student: & pauperem christum contemnunt. Boues eorum crassi. Pulchre dixit boues crassi: quorum deus uenter est. & gloria in confusione eorum.

¶ Non est ruina macerie neq; transitus. Non ne uobis uidetur obscurum esse q̃ dicitur non est ruina macerie: neq; transitus: neq; clamor in plateis eorum? Difficile hereticos inuenies imperitos. Omnes enim magistri instructi sunt scientia seculari: non habent rete apostolicum: sed catenulas dialecticas. Non est ruina macerie neq; transitus. Si quando sunt in disputationibus: quando tecum cœperint disputare sic uerba eorum breuia sunt: sic artificii sermone conclusa: ut euadere in difficile sit: cum enim te ligauerint silogismis suis: & te clauerint & quasi maceriam silogismum tibi texerint: & edificauerint: non potest corrui: non potest transire: teneris inclusus. Non est ruina macerie neq; transitus. Cumq; ibi tenuerint quasi quodã gyro inclusum. Tunc non eris in angusta uia q̃ ducit ad uitam: sed in lata q̃ ducit ad mortem.

¶ Neq; clamor in plateis eorum. Clamor Iesu reuocat ad se & dicit: qui sitit ueniat & bibat. Clamor Iesu in uia angusta est in plateis hereticorum non est.

¶ Beatum dixerunt populum cui hec sunt. Multi nescientes: beatos tales putant. Cæterum nobis simplicitas christiana est nolumus eloquentiam platoniam: sed uolumus simplicitatem apostolicã piscatorum: iste retinet lotos pedes: & manus ex opere callosas habet.

¶ Beatus populus cuius dñs deus eius. Beatus est populus qui pro oibus diuitiis christum habet. Illi habent filios & filias: & cellaria: & oues fetosas. Oues: boues crassos: & nitidos atq; formosos. Cæterum nos non habemus multitudinem: sed scimus illud dictum in euangelio. Vbicunq; fuerint duo aut tres congregati in nomine meo: in medio eorum sum. Ne timeas grex paruule: quia complacuit deo habitare in te. Ne dicant monachi. Ecce tantæ multitudines: ciuitates plenæ sunt omnis orbis. Nemo ergo saluatur: nisi qui in monasteriis est. Ecce tantæ multitudines: nos ergo soli saluamur? Quando ergo hæc cogitaueris: audi ne timeas grex paruule quia complacuit patri habitare in te: & nunc lectum est in euangelio quod una aia saluatur: & duo milia porcorum pereunt. Hoc totum quare dico: quoniam præciosior est unius sancti anima quaz infinitæ multitudines peccatorum: de toto mundo. xii. elegit apostolos de. xii. unus recessit remanserunt. xi. uenit crux. xi. fugerunt: remansit unus petrus: unus cum uno: & ipse unus fugit: atq; utinam fugisset. Negat ergo dicamus: uniuersum genus humanum periit: quoniam perierat: propterea dominus crucifixus: ait. Torcular calcaui solus & de gentibus non fuit uir mecum. Eo tempore plenus est psalmus. Saluum me fac domine quoniam defecit sanctus. Non est qui faciat bonum non est usq; ad unum. Ille qui promiserat dicens si me necesse est mori aut ire in carcerem: non negabo negauit. Hoc totum quare dico? quia monachus non debeat aspicere ad multitudinem peccatorum: sed ad conuersationem & paucitatem sanctorum. Vniuersa iudæa ducebatur in captiuitatem. Venerat Nabuchodonosor tanta hominum milia ducebantur captiua in Babylonem: Solus Hieremias erat qui confitebatur deum: & ipse mittebatur in lacum luti: & tamen præciosior erat unius illius anima quam omnia populi. Vultis scire quid faciat unus homo: Iesus filius naue cum uniuersa terra habitaretur: solus erat: Vtiq; erant infinitæ multitudines & ille solus erat: solus imperat soli & lunæ & statim homo iubet & cælum audit: audit illum cælum: quia ipse audiebat dominum. Hieremias erat in captiuitate: erant autem & multæ multitudines. Et quid dicit? Solus sedebam quia amaritudine repletus sum. Quomodo

solus ciuitate erat: sed ideo solus: quia propositi mei socium non habebam amen.

Centesimus quadragessimus quartus psalmus ex uoce prophetica dei continet laudem: sicut ipse ad eum eloquens ait.

Exaltabo te deus meus rex & benedicam nomini tuo in eternum & in seculum seculi.

Exaltat deum quia scit equalem patri regem: quia nouit iudicem mundi.

Et per singulos dies benedicam te: & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.

Et ob hoc maxime lauda: quia conformem spe-

rat se fieri nomini illi idest christo domino in seculum futuro.

Magnus dominus & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non est finis.

Quia sine fine magnus: sine fine laudabilis.

Generatio:

Quam fides protulit.

Et progenies:

Quam christi passio procurauit.

Laudabunt opera tua & potentiam tuam pronuntiabunt.

Cum uel a te ptegentur

Magnificentiam maiestatis tue: & sanctitatem tuam loquentur:

Tu nos sanctos esse uis dicens. Sancti estote quonia ego sanctus sum. Hoc & nos ceteris loquimur

Et mirabilia tua narrabunt.

Quæ quottidie in ecclesia operaris.

Virtutem terribilem tuorum dicent & magnitudinem tuam loquentur.

Virtus est terribilis cum in ipsos ulciscetur ut in pharaonem. Magnitudo est cum iusti eruantur ut israel.

Ademoriam habundantie suauitatis tue eructabunt.

Quia eos fouere dignaris.

Quia in impiis ulcisceris.

Et iustitia tua exultabuntur:

Misericors & miserator dominus: patiens & multum misericors.

Et sanctus in omnibus operibus suis: quia quod factum est in eo uita est.

Suauis dominus vniuersis & miserationes eius super omnia opera eius:

Miserationem enim suam omne opus quod facit & protegit.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua & sancti tui benedicant tibi.

Vt per sanctos qui te iugiter benedicunt intelligaris omnium esse creator & conditor.

Gloriam regni tui dicent.

Vt ab omnibus desideretur.

Et potentiam tuam loquentur.

Vt ab omnibus timeatur.

At notam faciant filiis hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentie regni tui.

Ne excusatio per ignorantiam adhibeatur.

Regnum tuum domine regnum omnium seculorum.

Omnia enim secula regni tui dominatione uoluntur.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione.

Eccllesiastica generatione in progenie futuri seculi dilatata.

Fidelis dominus in uerbis suis.

Cum omnia quæ per prophetas loquutus est adimplet

Et sanctus in omnibus operibus suis.

Vt sicut ille sanctus est: ita & nos qui opera eius sumus sancti efficiamur in eo.

Allenat omnes qui corrumpunt.

Et erigit omnes illos.

Quos corporeæ uoluptatis præcipitauit stimulus: si poenitentiam agant.

Oculi omnium in te sperant domine & tu das escam eis in tempore oportuno.

Sanctorum interiora & pectus in illo futuro retributionis suscipe tempore.

Aperis tu manum tuam & imple omne animal benedictione.

Quæ maledictiones & impropria mundi sustinuit.

Iustus in oibus uis suis: & sanctus in oibus operibus suis.

Sicut iam superius dictum est

Prope est dominus omnibus innocantibus eum in ueritate.

Ipse quid ait: Ego sum deus de prope & non deus de longe.

Voluntatem timentium se faciet & preces eorum exaudiet: & saluos faciet eos.

Dum eos eruit uel ab instigatione diaboli: uel ab ardore peccati.

Custodit dominus diligentes: & omnes peccatores disperdet.

Illos diligit qui dilectionem eius mundanis dilectionibus prætulerunt. Illos uero disperdit: qui amoris eius amorem seculi præposuerunt.

Laudem domini loquetur os meum.

Nunc & in futurum retributionis tempus.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in eternum & in seculum seculi.

Quod ait omnis caro: non ad insensibilia referendum est: sed ad omne corpus ecclesiæ quod nos sumus: Qui deum laudare benedicere extollere ac prædicare debemus: per quem uiuimus per quem alimur ac sumus. Cui est cum æterno patre & spiritu sancto: honor & gloria in secula seculorum: amen.

Centesimus quadragessimus quintus psalmus ex nomine duorum prophetarum præscriptus ex unius uoce loquitur dicens.

Lauda

Lauda aia mea dñs.

Psalmus iste titulu hēt aggei & zacharia: Sed hoc primū sci re debemus qđ in ebraico non hñtur sed in lxx. interpretibus: Dicamus autem & de editione uulgata aggei & zacharia: quia instauratio hic dicitur Hierusalem.

Regnauit in seculum deus tuus syon in generatione & generationem.

Quasi de instauracione Hierusalem dici putant: quæ facta est sub aggeo & zacharia. Lauda anima mea dñm. Non dixit lauda corpus: sed lauda anima. Non quo corpus dñauerit: sed carnis opa cōdemnauit. Lauda aia mea dominum. Aia ipsa se hortatur: quō si dicat: lauda Dauid dñm: sic & ipsa aia dicat ad se: Lauda aia mea dñm: laudabo dominū in uita mea: Vide quid dicat. Ipsa se hortatur & ipsa respondet. Quid dicit mihi: lauda aia mea dñm? Ego ipsa respondeo.

Laudabo dominum in uita mea.

Modo laudare non possum: peccatis præmor. Quotienscūq; labia in laudes dei aperio. totiens illa conglutinat conscientia peccatorum. Laudabo dominum in uita mea. Pulchre dixit: laudabo non laudo. Quando cum dño meo fuero: tunc laudabo dñm in uita mea. Nunc in morte sum laudare non possum. Laudabo dominum in uita mea: Vita nostra christus est. Dominum laudamus in uita.

Psallam deo meo quamdiu ero.

Vide quid dicat. Quando iuste aliquid agimus sumus. Multa sunt quæ dicantur: sed ad finem festinat oratio.

Nolite confidere in principibus. nec in filiis hominum quibus non est salus.

Hoc generaliter ad omnes dicit. Nolite confidere in principibus. Non in imperatore non in præfectis: non in iudicibus sæculi. Nolite confidere in principibus. Qui sunt principes? Filii hominum quibus non est salus.

Exibit spūs eius: & reuertetur in terram suam.

Cum autem regressus fuerit in terram suam quid fiet?

In illa die peribunt omnes cogitationes eius.

Omnis principum confidētia periet: & peribunt cogitationes eorū. Nolite confidere in principibus: Hodie fuit cras non est. Hodie illum præcedit exercitus: & sero in sepulchro iacet. Post tantam magnitudinem: tantam claritatem nulla intercedunt tempora: in eodem momento xpi est operatio. In filiis hoīum quibus non est salus. Quid sunt principes? Filii hoīum. Si ipsi homines nihil sunt: Quid sunt filii eorum?

Exiuit spūs eius.

Cuius hominis. Exiuit spiritus. Hic spiritus pro anima ponit. Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

Exiuit spūs eius & reuertetur in terram suam.

Non spiritus reuertetur in terram suam: non enim est spiritus de terra: sed egreditur spiritus: & homo: reuertitur in terram suam.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorū.

Nos ipsi qui nunc sumus principes quanta quotidie cogitamus & dicimus: die crastina illud faciam destrua horrea mea. Et rursum. Die crastina edificabo illa. Dī mihi. Stulte hac nocte rapietur anima tua: quæ aut præparasti cuius erūt: Hoc de illis dicit qui confidunt in principibus. Caterum de sancto quid dicitur?

Beatus cuius deus Jacob adiutor eius.

Hii in curribus & hii in equis nos autem in noīe domini dei nostri inuocabimus. Illi plures habent adiutores: sed principes sunt: sed homines sunt. sed corruunt. Nos unum habemus: qui saluare potest.

Spes eius in dño deo ipsius.

Videamus tres pueros quid dicant in fornace babilonia: quando uocat eos Nabuchodonosor rex. Non necesse est nos de hoc uerbo respōdere tibi. Potest quidem nos deus liberare de fornace ardenti. Sed si non liberauerit: scito rex quia imaginem quam constituisti non adoramus. Videte fidem. Credimus inquit qđ liberare potest. S; si forte peccata nostra prohibuerint tamen credimus & in eum qui non uult liberare. Nō enim credimus in hac uita: sed in futura. Non propterea credimus in illum ne hic ardeamus: sed ne per ista incendia ad alia transeamus. Incende igitur: præpara caminum: iste ardor: ista combustio nostra purgatio est.

Beatus cuius deus iacob adiutor eius.

Videte significantiam uerborum: Adiutor eius. Et non poterat ibi ullum signum facere propter incredulitatem eorum. Deus adiutor noster est uolentes & laborantes liberat: & conlaborat: dormientes & tacentes: & nolentes non liberat.

Spes eius in domino deo ipsius.

Egregie dixit spes: & si in præfenti non liberat. Tantum spes de futuro est.

Qui fecit celum & terram.

Iste deus qui fecit celum & terram.

Adare & omnia que in eis sunt.

Ad comparationem cæli & terræ & maris. Nos homines secundum conditionē carnis sic sumus quasi formicæ & pulices. Qui ergo celum fecit & terram hominem non potest liberare quem fecit?

Qui custodit ueritatem in seculum.

Si nos opprimit mendacium: non contristemur. Custodit dominus ueritatem in sæculum. Nescio quis contra nos mentitus est: & magis illi creditur mentienti: quam nobis uerum dicentibus. Nō debemus desperare. Custodit dominus ueritatem in sæculum. Pulchre dixit custodit. Custodit illam & habet in thesauro suo reddit nobis quod seruauit. Qui custodit ueritatem in sæculum. Christus est ueritas. Veritatem loquamur: & ueritas nos seruat.

Veritatem faciet iudicium iniuriam facientibus:

Etiam si tardauerit non desperet. Veniet ueniet & saluabit. Faciet iudicium iniuriam patientibus
Hoc solum sit in nostra conscientia: quia iuste patimur. Hoc habeamus in conscientia quia nos p
pter peccata nostra patimur: & nos facimus illud quod arguimur.

Dat escam esurientibus.

Et secundum lram edificat: & si simpliciter intel
ligatur: Aedificat audientem: Respicite uolatilia celi qa non serunt neq; metunt: & pater uester ca
lestis pascit illa. Dat escam esurientibus. Esurientibus dat: non ructuantibus. Qui ergo non hēt mo
nachus est: confidēter accipiat qui hēt eructās non accipiat: scis quia esuris: scis qa non habes si esu
rieris & non habes: magis das beneficiū: si accipias quod tribuitur tibi: si aut habes & non esuris: nō
debes cibum esurientium tollere ut accipias saturatus. Accipe quod in uentrem mittas: non quod
in saculum: accipe tunicam quā corpus tegat: non quā arcas impleat. Dat escam esurientibus. hoc
secundum lram: dicamus. & aliter. Esuriamus xpm. & ipe nobis dat caelestem panē. Panem nostrū
quottidianum da nobis hodie. Vtiq; esuriens loquitur. Dat escam esurientibus. Putat aliquis quod
panem caelestē de mysteriis dicat. Et hoc quidem accipimus quia uera caro christi est. Ceterum di
camus & aliter. Panis christi & caro eius sermo diuinus est & doctrina caelestis. Quicumq; panem
istum acceperit & saturatus fuerit quid fiet. Quid?

Dominus soluet compeditos.

Si animam nrām iste panis refecerit hoc est
sermo diuinus & doctrina caelestis: statim pedes nostri qui colligati fuerant soluuntur. Dominus sol
uet compeditos. Et lazarus ligatus erat & dixit soluite eum. Soluit compeditos. Et filia Abraham. x
& viii. annos incuruata fuerat: & uincta soluitur & in cælum respicit. Videte qd ibi dicitur: & in euā
gelio. Et ecce inquit quādam erat mulier quā spūm infirmitatis habebat. xi. & viii. annis & non po
terat inquit eleuare ceruicem. Quoniam spūm infirmitatis habebat ceruicem sursum leuare nō po
terat. Dominus soluet cōpeditos. Ipsae sunt compedes quā & opera: si quidē eadem peccata: quā cer
uices nostras excipiunt & ligant pedes. Quicumq; cōpeditus est currere non potest. Quicumq; ē in
stadio xpi currere non potest. Prægrauantur. n. pedes compedibus & præmuntur in terra: & con
figuntur in terra. Dñs soluet compeditos. Videte ordinem. Dat escam esurientibus. Primum esuri
mus: deinde accipimus cibum. Cum saturati fuerimus soluuntur pedes nostri qui cōpediti fuerant.
Cum autem cōeperint ambulare libere quid sequitur.

Dñs illuminat cecos:

Videte quid dicat: Si de cecis istis loqueretur de
buit dicere. Dominus illuminat cecos. Sed non dixit hoc: sed secundum hebraicam & grācam ue
ritatem qui dixit. Dominus sapientes facit cecos. Si de istis oculis loqueretur carnis: debuit dicere
Dominus illuminat cecos: Nunc uero dicitur dominus sapientes facit cecos. Si cecī inquit esse
tis peccatum non haberetis. Cor nostrum obcœcatum est tenebris peccatorum in insipiētia & stul
titia tenebrā non oculorum sed morum sunt: Cum ergo esurientes refecti fuerimus: & pedes no
stri liberati fuerint tunc incipient & oculi cordis nostri uidere lumen quod aliquando perdiderunt
& haberet sapientiam. Si effectus fuerit sapiens. quid sequitur.

Dñs erigit elisos.

Et si iacebas: securus esto: dominus porrigit manum!

Dominus diligit iustos.

Res duas uideo: diligit & custodit. Qui
diligit quasi suum diligit. Qui autem custodit eum custodit qui in periculo constitutus est. Domi
nus diligit iustos. Quicumq; iustus est & perfectus ab illo diligitur. Quicumq; autem peregrinus est
& uenit ad seruitutem domini: ille seruatur.

Dñs custodit aduenas: pupillū & uiduam suscipiet.

Et secundum litteram prodest pupillum & uiduam suscipere. O martyr qui teneris ut pro me sun
das sanguinem: noli de filiis esse sollicitus: noli de uxore: me habent pro te. Dicamus & secundū spi
ritum: pupillum & uiduam suscipiet: Pupillum suscipiet. Qui patrem deū perdiderat per peccata: &
uiduam suscipiet. Viduam hoc est eam animam quā christum uirum perdiderat. Sed uide quid di
cat pupillum & uiduam. Non dixit custodiet: non dixit saluat: sed suscipiet. Si reuertatur ad patre
si redeat ad maritum.

Et uiam peccatorum disperdet.

Non dixit peccatores disperdet. Secundum primum p saluum: & iter impiorum peribit. Si iusto
rum uia christus est peccatorum diabolus est.

Et uiam peccatorum disperdet.

Omnium ergo peccatorū uia diabolus est illum
perdit. Ceterum nos saluabit qui ambulabamus per eam & ambulare desiimus.

Regnabit dominus in secula.

Quando uia peccatorum perierit: tunc re
gnabit dominus in secula: non dixit in seculum sed in secula. Quamdiu uia non perit: christus nō
regnat in nobis. Quamdiu uia peccatorum non perit: christus non regnat in nobis. Quamdiu pe
des nostri ambulant in uia diaboli: christus non regnat in nobis. Itascor sine causa fratri meo: in uia
diaboli ambulo: christus non regnat in me. Detraho fratri meo: in uia diaboli ambulo christus nō
regnat in me. In quocunq; peccato ambulauero: in uia diaboli ambulo. christus non regnat in me.
Mens mea uana est: & in diuersa distrahitur: In uno loco sum: & mens mea per totum orbem uaga
tur angelos mundus capit. Reges capit exercitus capit monachum unum non capit: Hoc totū qua
re dico?

re dico: Propter eos qui in toto orbe uagantur & in uno loco sedere non possunt.

Deus tuus syon in generationem & generationem.

Deus tuus syon frequenter

diximus syon speculam: aut ecclesiam interpretari: aut animam contemplantem deum. Deus tuus syon in generatione & generatione. In prima generatione iudeorum in secunda ex gentibus. In omnibus scripturis: & in omnibus psalmis generatio & generatio dicitur: Vt duos populos significet. Dicere autem & aliter possumus.

Regnat in secula deus tuus syon: in generatione ista: & in generatione ventura.

Regnet christus in nobis non regnet peccatum in corpore nostro. Cor regis in manu dei. Simus reges: imperemus corpori nostro & subiciamus illud: & cor nostrum sit in manu dei. Cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

Psalmus. cclvii. Vt celestis ciuitatis laudemus aedificatorem: nos ammonet dicens.

Laudate dñm qm̄ bonis est psalmus.

Centesimus quadragesimus sex

tus psalmus: alleluia titulo prænотatur. Solent hi qui hebream ignorant linguam quādo uiderint in psalmorum titulo esse prænотatum. Alleluia quære quid significet. Psalmus igitur iste non solum in titulo sed & in exordio psalmi habet alleluia. Vbi autem dicitur: laudate dominum: in hebreo dicitur alleluia. Deus enim apud hebreos decem habet nomina: dicitur Sabbaoth: dicitur Sadonai: dicitur Eloim dicitur Hel: dicitur etiam iao: dicitur eserlaia: Inter cetera autem nomina unum est nomen quod dicitur iao: iao autem interpretatur inuisibilis. Vbi ergo dicimus laudate: in hebreo dicitur: alleluia. Sic dicitur hic alleluia: quomodo si diceretur: alleluia sabaoth: alleluia saddai: alleluia eloim. sic & nunc dicitur alleluia: denique theodotion qui unus est de interpretibus: uolens interpretationis ediscere ueritatem ait: amiteton hoc totum quare diximus: ut sciamus in isto psalmo alleluia esse prænотatum: laudate dominum: hæc interpretatio est: Cum egressi fuerimus considerabitur in cordibus nostris. Ceterum sermo dilatabitur. Laudate dominum quoniam bonus psalmus. Non dixit bonus psalmus sed absolute bonum. Hoc est bona res psallere. Psallere autem non uoce: sed corde. Quanti bonam uocem habent: & quoniam peccatores sunt male psallunt: Bene psallit qui cantat in corde: qui cantat christum in conscientia.

Deo nostro sit iocunda laudatio.

Iocunda sit laudatio non uoce sed conscientia. Denique & noe obtulit hostias & odoratus est dominus odorem suauitatis. Multa sunt quæ dicantur: sed nos debemus breuiter summa quæque perstringere: ut sensum magis indicemus quam uerba lautiora.

Edificans Hierusalem dñs dispersiones israel congregabit.

Quō edificetur Hierusalem quō congregetur iā dictum est. Quā igitur de istis duobus uersiculis disertū est: & super alienum fundamentū non debemus edificare ad reliqua transeamus. Videamus igitur quō edificetur Hierusalem. In reliquis enim propheticus sermo descripsit.

Qui sanat contritos corde.

Cor contritum & humiliatū deus non spernit.

Et alligans contritiones eorum

Tu cor tuum contere. dominus colligit

contritiones tuas. Samaritanus ille qui descendebat de Hierusalem in iericho: quando uidit uulneratum iacentem in itinere conligauit uulnera eius. Iste est de quo & nunc dicitur. Et alligans contritiones illorum. Hoc dicitur de his qui agunt poenitentiam. Ceterum de his qui non agunt poenitentiam dicitur non est malagma imponere: neque oleum: neque alligaturas.

Qui numerat multitudinem stellarum.

Quæ consequentia iuxta litteram. Et alligat contri-

tionem eorum: qui numerat multitudinem stellarum. Sed quando sanat contritos corde & alligat contritiones eorum. Illos qui ante contriti fuerant: & postea sanati uertit in stellas: Qui numerat multitudinem stellarum. Multi enim fuerant qui peccauerunt. Multi sunt qui curati sunt. Qui numerat multitudinem stellarum. Non numerat uulneratos: sed eos numerat qui iam in stellas uersi sunt. Non numerat deus nisi qui numero eius digni sunt.

Et omnibus eis nomina uocans.

Quia de lucifero dicit: & de orione quem uidimus in caelo. Et hoc quidem potest intelligi. Mirabilis deus qui fecit caelum & terram & omnia quæ in eis sunt. Ceterum sic intelligamus: ut nobis p sit quod quotidie fit. Et omnibus eis nomina uocans. Vultis scire quomodo de contritis stellæ fiat. Scriptum est in genesi qui eduxerit deus Abraham & ostenderit ei stellas: & dixerit ei: sic erit semen tuum. Et oibus eis nomina uocans. De Abrā uocat abrahā. Abrā dicebatur in chaldæa: & in caelo uocatur abrahā. Eo tpe quādo factus stella est. uocatur Abraham. Qui ante erat saulus postea uocatur in caelo paulus. Ioannes & iacob: filii tonitru. Tonitruum utique in caelo ē: numerantur itaque stellæ. Numerantur infiniti sancti. Et christus unus non potest numerari.

Magnus dominus noster & magna uirtus eius: & sapientie eius non est numerus.

Magna uirtus christus dei uirtus: & dei sapientia. Et sapientie eius non est numerus. Xps sapientia est. Et in sapientia non potest numerari.

Suscipiens mansuetos dominus.

Quæ sunt istæ stellæ. Suscipiens mansuetos dominus: mansueti uertuntur in stellas. Iusti autē soli

Expolitio.

gebunt quasi stellæ cæli daniel loquitur.

¶ Humilians autem peccatores vsq; ad terram.

¶ Videte differentiam reg. Angeli in terra currunt: homines ad cælum uadunt. Suscipiens malsuetos dominus. Mansuetudo ad cælum uocat: superbia in terram detrahit. Humilians autem peccatores vsq; ad terram.

¶ Precinite dño in confessione.

¶ Hoc impleuit Dauid: qui nobis iustitiæ exemplum præbuerat: præbuit & poenitentia. Docuit. nos quomodo debeamus agere poenitentiam: ipse agens. Videte sancti prophetæ: quia non solum iustitia eorum nobis profuit: sed & peccatum.

¶ Psallite deo nostro in cythara.

¶ Nulla uirtutum corda ru-

pta sit. Tota uirtutum concinat. Psallite deo nostro in cythara: Cythara Multas cordas habet: si una rupta fuerit sonus reddi non potest: Sic sanctus uir quamuis sanctus sit si una uirtus defuerit uocalem sonum emittere non potest.

¶ Qui operit celum nubibus.

¶ Cælum hoc quod cernimus nubibus operi

ri non potest. Sed aliud cælum & aliæ sunt nubes. Et ueritas tua usq; ad nubes. Ergo ueritas dei usq; ad istas nubes quæ uento flante cito dissoluuntur. Veritas dei christus est. Ego sum uia & uita & ueritas: Ergo ueritas christi in his nubibus est: quæ non habent in se substantiæ ueritatem: fieri ergo potest: Vt ibi ueritas: ubi uentus dissipandi potestatem habet. Mandabo inquit nubibus ne pluant super eos imbrem hoc est super populum iudæorum. Nubes prophetæ sunt. Mandauit illis dominus ne pluerent super israhel imbrem. Ad nos prophetiæ sermo conuersus est. Nubes istæ si sibi collisæ fuerint: tonitruum faciunt & fulgura. Qui operit cælum nubibus si nubes prophetæ sunt & apostoli. Quomodo autem apostolis & prophetis cælum tegitur. Cælum mysteria sunt diuina. Quoniam igitur mysteria quæcunq; diuina sunt cælum appellatur. Quicunq; indignus fuerit: istas nubes non protegent. Si quis indignus est: sacramenta accipere non potest ut tegatur a nubibus.

¶ Qui parat terre pluuiam.

¶ Indiget pluuiâ terra nostra: & nisi

pluuiam acceperit idest Doctrinarum fontem: fructum non afferet Terra cum humecta fuerit istiusmodi doctrinarum fonte: quid sequitur?

¶ Qui producit in montibus fenum.

¶ Si de solo sceno loqueretur: utiq; sce-

num magis in conuallibus nascitur: quam in montuosis. Vbicunq; enim pluuiâ amplior fuerit ibi magis scenum nascitur: De montibus defluunt aquæ in conuallibus & magis herba nascitur.

¶ Et dat iumentis escam ipsorum.

¶ Scriptura ista: quam legimus: quâ

tractamus: quam habemus in manibus: montes sancti dicuntur in scripturis. Mons uocatur Abraham mons uocatur Isaac: mons Hieremias: mons sancti prophetæ. Montes isti habent & frumenta: habent scenum. Si homo es: accipis ab ipsis frumentum: si pecus es scenum accipis. Hominem & iumentum saluos facies domine. Secundum fidem tuam saluaris. Qui producit in montibus scenum & dat iumentis escam ipsorum. Si homo es in scripturis accipis spiritualem intelligentiam: si iumentum es secundum litteram more iudaico: rem magnam uideo. Deus qui tantis præconiis collaudatus est deducitur ad uiliora & dicitur.

¶ Et pullis coruorum inuocantibus eum:

¶ Si de auibus cæli diceret magis

aquilas nominasset: aut & uultures: & pullis coruorum inuocantibus eum. Nulla alia auis nuncupatur: nisi pullus coruorum: & non ipsi corui sed pulli coruorum. Non saluatur coruus: sed pullus: quod de eo natus est. Nos pulli coruorum sumus. De parentibus enim idolatria nascitur. Legimus in salomone: quoniam quando oculus qui irridet patrem: & sermonem matris effodient eum corui de conuallibus: non dixit pulli coruorum: sed ipsi corui. Qui enim coruus est: post diluuium in infelicitatem prohibitor hoc est eo tempore quoniam tranquillitas est: non potest esse: in arca dei. Si quando diluuium est: coruus in medio est. Tranquillitas redit: & coruus fugit. Qui sunt isti corui? Qui sunt pulli coruorum? Ego puto coruos nigri coloris: qui semper persequuntur cadauera mortuorum: qui semper uoce raucissima rixas comparant demones esse: & quicunq; demonibus seruiuerint, iuxta coruus est: & ipsi colorem coruorum accipiunt. Igitur nostri parentes sicut iam diximus qui idolis seruebant & demonibus: corui erant. Non enim inueniuntur nisi ubi cadauera mortuorum. Nos uero qui de coruorum nati sumus non cadauera expectantes sed rorem. Pulli enim coruorum dicuntur de rore uiuere. Sic enim philosophi dicunt quod de rore uiuant pulli coruorum. Vultis & aliud scire mysterium de coruis? Helias qui interpretatur deus dominus. Helias hoc est dominus noster atq; saluator a iudæis persequutionem patitur: & a coruis gentium populo pascitur. Et pullis coruorum inuocantibus eum. Si inuocas eum pullus es: si coruus es: & pullis coruorum inuocantibus eum. Legimus in propheta. Et omnis qui inuocauerit nomen domini: saluus erit. Igitur de coruis simpliciter accipimus: ergo & corui salui erunt. Responde iudæ: & responde qui iudaicam litteram tantum sequeris: dicis istos coruos uere coruos esse. Non interpretaris spiritualiter sed carnaliter: dicis enim scriptum esse de coruis. Si ergo de pullis coruorum scriptum est: & hic dictum: & pullis coruorum inuocantibus eum. Et scriptum est omnis qui inuocauerit nomen dñi saluus erit: Ergo & pulli coruorum salui erunt.

salui erunt in resurrectione. Nos ergo pulli cornorum: innocamus atq; saluamur. Deniq; & paulus apostolus scripsit ad sanctorum ecclesiam: scripsit ad eos qui innocant nomen domini.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit.

Breuitatem promissimus: & necessitate compulsi sumus latius disputare: mentiti sumus: sed mendatum altissimum est. Vtinam herodes mentitus esset: & periurasset. Et nos igitur minora promissimus: & orantibus vobis maiora praeuimus: hora compellit ut taceam: magnitudo mysteriorum compellit ut loquar. Non in fortitudine equi voluntatem habebit. Audio equum nementē & non possumus praeterire. Scriptum est in psalterio. Fallax equus ad salutem. & alio loco. Equum & ascensorem deiecit in mare. Praecipitur & rex israhel: ne equos nutriet. Deniq; salomon quia quadrigas adducebat ex aegypto uoluptate superatus est. Non in fortitudine equi voluntatem habebit. Equum & ascensorem deiecit in mare. Equi insaniētes in foeminas facti sunt mihi: unusquisq; in uxorem proximi sui: inhiebat. Loquitur Hieremias. Super ergo tales equos deus non habet voluntatem. Diximus de equo equum & ascensorem deiecit in mare. Diximus qui sunt equi dicamus qui sunt egres. Ego puto equos omnes esse peccatores: & equites demones qui equitant in eis: Si quando ergo uiderimus aliquem fratrem persequentem inimicum sciamus quia ille equus est. Ceterū sequens diabolus est: Qui sua lancea nos percutit: iste currit & ille percutit. Sed & ipse equos calcaneis ducit. Confoditur & inuitus insanit.

Nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei.

Videte quid dicat. Non dixit in capite uiri: non dixit in manibus uiri. Sed in tibijs: quae deorsum sunt. Nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei. Tibia hic sicut & foemora semper in libidine accipiuntur. Deniq; & in Ezechiel deus uidetur a lumbis usq; sursum: electrens: a lumbis usq; deorsum igneus. Si quis sursum est: his aureus est si quis deorsum: his gehennae praeparatus est. Nec in tibijs uiri beneplacitum est ei. Dicamus secundum litteram. Quoniam dixeram non in fortitudine equi voluntatem habebit: & quasi bellatorem uirum descriperat. Videtur mihi hic ubi dixit non in tibijs: non uocare tibias. Sed ite Videmus ergo quodcumq; tibias tegerit non placere deo: sed illud quod sursum est: non placet deo: in fortitudine non placet in tibijs. Placet autē in timore suo. Virtus non placet: timor placet. Bellantem destruit: rogantem eleuat: humiles exaltat superbos deiecit.

Beneplacitum est deo super timētes eum.

Unus timor: plures timores prohibet. Melius est unum timere: ut plures non timeas: quam plures timere ut unum non timeas.

Et in eis qui sperant in misericordia eius.

Sperant non in operibus suis: sed in misericordia iudicis. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus quoniam qui sperant super misericordia eius: sola saluatione sanantur. Cui est gloria in saecula saeculorum. Amen.

PSALMVS.

CXLVII.

Lauda Hierusalem dominum. lauda deum tuum syon.

Modo audiuius sanctum prophetam praedicantem propter praeruaricationem legis populum iudaicum esse desertum: Et quomodo nunc dicitur: lauda Hierusalem dominum lauda deum tuum syon: Deinde quid sequitur.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum.

Ergo de ista Hierusalem loquitur: de ista syon: lauda deum tuum syon. Quare. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Non sunt portae. Et quomodo serae saluae sunt?

Benedixit filios tuos in te.

Quomodo benedixit qui dixit: relinquetur uobis domus uestra deserta.

Qui posuit fines tuos pacem.

Ubi pax posita est quae bello subuersa est?

Et adipe frumenti faciat te.

Frumentum adipes habet. O iudeae responde. Frumentum habet. Si ergo frumentum adipes non habet: & compelleris necessitate spiritualiter intelligere: secundum istum uersiculum & cetera intelligenda sunt: lauda Hierusalem dominum. Hierusalem uisio pacis: lauda deum tuum syon. Syon specula interpretatur. Videtis ergo quid dicat: lauda Hierusalem dominum. Vbicunq; uisio pacis est: ubicunq; contemplatio dei: ibi laus dei fit: laudat ergo ecclesia dominum quoniam coeperit in illum credere & habere pacem: & coeperit uidere pacem: hoc est uisio pacis. Qui prius erat seruus idolorum factus est seruus dei: lauda ergo deum tuum. Quando uero coeperis iam habere scientiam & esse speculator hoc est syon: lauda dominum: hoc est tu lauda Hierusalem tu lauda syon: tu ecclesiastica: tu anima: tu ecclesia. Non laudent heretici: non laudent synagoga: sed tu lauda. Quare? Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Diligit dominus portas syon super omnia tabernacula iacob. Portas syon diximus prophetas: quoniam ergo portas syon nouimus prophetas: Dic ut uideamus quae sint serae portarum. Vera: ne ecclesiae portae prophetae sunt. Sine prophetis ecclesiam ingredi non possumus. Manicheus intrare uoluit sine portis: & non intrauit. Martion non recipit uetus testamentum & sine portis ueteris testamenti in euangelium intrare non potuit. Nos ergo recipimus portas prophetas: & per portas ingredimur. Sed uideamus quae sint serae portarum. Multi latrones multi fures cupiunt intrare per portas. Omnes qui ante me uenerunt fures fuerunt & latrones. O si & mihi concederet dominus ut sera

essem de portis syon. Si quis hereticorum per illas in euangelii dispositionem uellet intrare ego stare in portis & prohiberem illum. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Da mihi aliquem ecclesiasticum uirum scripturis cælestibus eruditum: uenire eunomium: uenire arrium: uelle tollere aliquid de prophetis contra nos: non stat quasi sera: non uincit quasi seram. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Pulchre dixit confortauit: ut quando uideris uirum ecclesiasticum disputantem non putes illum esse qui disputat: sed qui confortat ecclesiasticum. Et adipe frumenti faciat te. Nisi inquit granum tritici ceciderit ipsum solum saluum erit. Si autem ipsum ceciderit: multos saluos facit. Dominus noster granum tritici in terra cecidit & nos multiplicauit. Sed istum granum frumenti pinguiissimum est medullam habet. Et adipe frumenti faciat te. Fœlix est qui in frumento isto adipem intelligit. Legimus sanctas scripturas. Ego corpus Iesu euangelium puto: sanctas scripturas puto doctrinam eius: & quando dicit. Qui non comederit carnem meam & biberit sanguinem meum: licet enim in mysterio possit intelligi: tamen uerum corpus christi: & sanguis eius: sermo scripturarum est doctrina diuina est. Si quando inus ad mysterium: qui fidelis est intelligit: Si macula ceciderit periclitatur. Si quando audiuius sermonem dei: & sermo dei & caro christi: & sanguis eius in auribus funditur. Et nos aliud cogitamus in quantum periculum incurrimus. Et adipe frumenti faciat te. Pinguiissimus sermo diuinus est. Omnes habet in se delicias. Quicquid uolueris ex sermone diuino nascitur: sicuti tradunt iudæi. Quoniam manna quando comedebant secundum uoluntatem uniuscuiusque sic sapiebat in ore. Ac si dixisset. Qui manna comedebat: si desiderabat mala: si pirum: si uuam: si panem: si carnes secundum quantitatem & uoluntatem comedentis: ita & sapor in manna erat. Sic & in carne christi qui est sermo doctrinæ: hoc est sermo scripturarum sanctarum interpretatio: sicut uolumus ita & cibum accipimus. Si sanctus es inuenis refrigerium. Si peccator es: inuenis tormentum: & adipe frumenti faciat. Non dimittit aliquas reliquias

Benedixit filios tuos in te.

Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios dei fieri. Qui posuit fines tuos pacem: In alio psalmo legimus: & factus est in pace locus eius. Pacem meam do uobis pacem meam relinquo uobis. Pacem meam non sicut mundus habet pacem. Si quidem mundi pax nostrum bellum est. Meam pacem do uobis. Bellum habetote cum mundo. & meam pacem habebitis.

Qui posuit fines tuos pacem.

Qui ergo non est in pace cum fratre: iste non est in finibus Hierusalem. Dicat aliquis. Quid facio? Non uult mihi reconciliari frater. Ergo extra fines sum Hierusalem: Quantum inquit ex uobis est cum omnibus hominibus pacem habentes. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Tu habeto pacem: si alius irascitur: ille bellum hêt & per bellum illius tibi pax nascitur. Vultis scire quomodo & bellum & pax sit? Infœlix iuda ueniebat ad prodicionem & dominus ei pacem osculo porrigit ille osculo bellum creat.

Qui emittit eloquium suum terre.

Responde iudeæ: si de frumento dicebat: & adipe frumenti faciat te. Quomodo nunc dicit: qui emittit eloquium suum terræ? In principio erat uerbum. Hoc uerbum in carne mittitur: Et uerbum caro factum est: & habitauit in nobis. Qui emittit eloquium suum terræ. Eo tempore completum est terra dedit fructum suum. Qui emittit eloquium suum terræ: De prædicatione loquitur euangelica: & de doctrina apostolorum. Denique sequitur.

Uelociter currit sermo eius.

In omni enim terra auditus est sermo eius. & in orbe terrarum apostolica doctrina. Vnus homo: pauper & iam senex prædicauit ab Hierusalem usque ad illiricum: & uelociter currit sermo eius. Quoniam ergo uenerat de Hierusalem usque ad illiricum: & uelociter currit sermo eius. Deinde sequitur & dicit ipse sermo qui prædixerat. De Hierusalem usque ad illiricum. Volo autem ire & ad hispanias. Hoc loquitur apostolus Paulus. Videte uelocitatem sermonis. Non est contentus ad orientem: ad occidentem currere desiderat.

Qui dat niuem sicut lanam: nabelam sicut cinerem spargit. Admittit cristallum suum sicut bucelas: ante faciem frigoris eius qui subsistit.

Cuius? Nihil dicitur. Deinde dicitur.

Emittit eloquium suum & liquefaciet ea.

Emittit eloquium suum terræ. Emittit uerbum suum. Quis emittit? Deus pater. & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Diximus patrem: diximus filium: non possumus in duplo numero credere: nisi compleatur trinitas.

Flauit spiritus eius: & fluent aque.

Nerbum dei: statim & spiritus est. Videamus ergo ab initio quod dicitur.

Et adipe frumenti faciat te. Emittit eloquium suum terre uelociter currit sermo eius.

Repente quid sequitur.

Qui dat niuem sicut lanam.

Sermo dñi quid? Uelociter currit. Si datur quasi nix & ipsa nix quasi lana. Videte misericordiam dñi: cibum domini nobis in uerbum uertitur. Dixit Ioannes de domino saluatore. Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Et in alio loco. Esaias quasi ouis ad uictimam ductus est. De isto igitur agno & de ista oue lana ista est. Quasi nix. Dicit Esaias: si fuerint peccata uestra quasi coccinum: quasi niuem dealbabo.

Asperges

Asperges me hisopo & mundabor: lauabis me & super niuem dealbabor.

Qui dat niuem sicut lanam. **T**olle domine sordes meas: tolle quodcuq; uitii est. Niuem tuam & puritatem tuam tribue mentibus christianis: Nisi tu nobis niuem dederis munditiarum tuarum: uestimentum tuum habere non possumus. Christus uestimentum nostrum est. Si uolumus christi habere uestimentum mundi simus quasi nix.

Nebulam quasi cinerem spargit. **M**ale interpretatus est latinus nebulā Quod enim dicitur in græco: in hebraico habet pruinam. Deniq; ita sequitur.

Pruinam sicut cinerem spargit. **D**ocet nos & facit nobis uestimentum quasi niuem: & cū nos uestierit uestimento suo tunc nobis tribuit alimenta. Pruinā sicut cinerē spargit. Vide quid dicat: sicut cinerem: uis esse mundus: age poenitentia. Panem meum sicut cinerē manducaui: & potum meum cum fletu miscebam. Nonne uides quomodo pruinam suam sicut cinerē spargit? Grandis rerum mutatio: de cinere nix fit. De poenitentia mundus efficitur. Mittit cristalluz suuz sicut buccellas. Quomodo panes eius franguntur: & bucellæ sunt: sic & cristallum naturā hanc habet. Si quando aquæ congelantur quod nos glatiem dicimus. Inter cristallum ergo & aquam hoc interest. Hoc est inter aquam & glatiem. Quoniam aqua latissime funditur: cæterum cristallus quasi compingitur in se: & in unam formā redigetur. Si quando aqua congelascit cristallum efficit. Quoniam ergo nos in totum uerba carminis capere non possumus: frangatur ut per partes illas capiamus. Res sunt obscuræ & interpretationis difficultas non nobis concedit latius loqui.

Ante faciem frigoris eius quis sustinebit.

Cuius? alii dicunt cristalli: alii domini: mihi autem uidetur de deo dici: ante faciem frigoris eius quis sustinebit. Quæ tormenta dicuntur in scripturis sanctis: peccatori præparata. Nihil gehenna calidius est: & tamen ipsa frigida est. Gehenna ex igne est. Sed si quis satis refrixerit. mittitur in gehennæ ignem. Scriptum est: quoniam in nouissimis diebus refrigescet caritas multorum. Quicūq; ergo sic infrikerit iste mittitur in ignem. Dominus nobis præstet ne quādo frigus ingreditur corda nostra. Non peccamus nisi ante refrixerit caritas. Deniq; quid loquitur apostolus: spiritu feruentes: & deus noster ignis est. Si ergo deus noster ignis est: propterea ignis est: ut frigus diaboli eiciat. Aquilo uentus frigidissimus nomen aut dexter uocatur. Pulchre dixi uocatur: assumpsit enim sibi nomen: cum sinister sit. Si cuius ergo anima refrixerit ut aquilo uentus frigidissimus est. Quando autem caritas in corde nostro refrigescit: Si peccauerit: si refrixerit: si mortuus fuerit. Frigescere autem mortuorum est: calere uiuentium. Si quis ergo refrixerit: & mortuus fuerit mittet deus uerbum suum & liquefaciet eum. Dominus præstet ut & nostrum frigus liquefiat: ut cristallum illud soluatur & molle fiat.

Emittet uerbum suum & liquefaciet ea.

Da mihi peccatorem qui dominum non respicit: non habere calorem sed totum esse frigidum & mortuum. Si ad sermonem dei compunctus fuerit: & coeperit agere poenitentiam & durissimū cor illius emollitum fuerit. Eo tempore completur emittet uerbum suum & liquefaciet ea. Emittere pater: uerbum mittitur: ungit spiritus sanctus. Flauit spiritus eius. Spiritu feruentes. Frigus non expellitur nisi calore spiritus sancti. Vbi sunt eunomii: ubi arriani: ubi macedoniani? Qui dicunt spiritum sanctum non numerari cum patre & filio. Deus pater mittit: uerbum mittitur: & tamen plena sanitas non est: nisi spiritus sanctus flauerit: flauit spiritus eius & fluent aquæ. Aquæ quæ ante duræ erāt molles fient. Qui ante iustitiam illi dare non poterat iste discipulus est. Quoniam autem multa loquuti sumus: & quæ sequuntur manifesta sunt. Oremus dominum ut nostram duritiam mollescat & nostra peccata purgentur: ut efficiamur quasi nix: ut & frigus diaboli quodcuq; est. In cordibus nostris expellatur: & caleamus spiritu sancto. Est quippe malus calor oēs adulterantes quasi clibanus corda eorum: sed ille calor spiritu sancti expellitur. Cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Centesimus quadagesimus octauus psalmus duo alleluia habet in titulo: & hoc multi putant quoniam in titulo sunt psalmi posita.

Scire autem debemus quoniam unum alleluia de fine superioris psalmi est. Aliud alleluia initium sequentis psalmi est: & hanc regulam debemus accipere: & scire quoniam omnes psalmi qui in principio habent alleluia: & in finem habeant. Multi autem putant quoniam alterius psalmi principium sit. Non est ita: sed ille psalmus qui in principio hēt alleluia: ipse & in fine hēt: Hoc totum quare dixi? Ut sciatis quare in isto psalmo duo alleluia præposita sunt.

Laudate dominum in celis: laudate eum in excelsis.

Ad laudem dei sola hominum natura non sufficit: iungantur & cæli. Laudate dominum de cælis. Non dixit: laudate cælis: sed uos laudate qui estis in cælis. Hoc est qui habitatis in cælis: throni: dñationes: potestates: seraphin: cherubin: & oē nomen quod nominatur non solum in præsentī sæculo sed in futuro. Laudate dominum de cælis. qui estis in cælis. qui estis in excelsis laudate eum in excelsis. Excelsi laudate excelsum. Non dixit humilibus & deorsum positis laudate. sed uos qui in sublime estis.

Laudate eum omnes angeli eius.

Vides in quo gradu sunt angeli? Primum throni dicuntur. Throni sedes. non putemus cathedras esse. in quibus deus sedeat: sed uirtutes ali-

quas in cælestibus in quibus deus sedeat semper quasi in quadriga sua. Laudate eum omnes angeli eius. Qui angelus est laudat: qui demon est laudare non potest.

Laudate eum omnes virtutes eius. **Q**uia ad laudes dei angelos prouocauimus: & homo cunctarum uirtutum nomen scire non potest generaliter dico. Laudate eum omnes uirtutes eius. Hucusque de inuisibilibus: laudate eum qui estis: inuisibilia humanus oculus non potest intueri. Nunc uenit ad creaturas quas oculis cernimus.

Laudate eum sol & luna. **V**idete gentiles: uidete manichei: sol laudat: non laudatis. Laudate eum sol & luna. Vos solem deum dicitis: ecce quanta laudant. Laudate dominum de cælis: laudate eum in excelsis: laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Deus uester in quinto gradu laudans ponitur. Laudate eum sol & luna. Non dixit luna: & sol: sed sol & luna. Quod maius in lumine est prius laudat: Videte ordinem uisibilium. Laudate eum sol: post solem luna: post lunam omnes stellæ: non tantum lucifer: non tantum maiores stellæ: sed minores pariter laudant dominum: in eo quod a suo officio: & seruitio non recedunt. Seruitium ipsorum laus est. Grandem honorem habes humana anima. Sol & luna: & stellæ per te currunt: per te seruiunt. Angeli: throni: dominationes non habent solem necessarium: non lunam: non stellæ: super solem enim & lunam sunt in cælestibus. sol enim & luna & stellæ propter nos sunt: nobis seruiunt. Dicit & apostolus: quod ipsa creatura congemescit & parturit in liberatione seruorum dei. Quando autem filii dei assumpti fuerint: & ipsa creatura de hoc seruitio liberatur. Dicat aliquis. Quomodo sol seruit & liberatur? Quomodo luna? Quomodo stellæ liberantur? Sol ne iudeos uideat nec gentiles: nec blasphemantes dominum suum. Videt patricidas: uidet homicidas: & tamen seruit imperio eius qui iussit. Solem enim suum oriri facit super iustos & impios.

Laudate eum omnes stelle & lumen. **D**icat aliquis. Quod est lumen sine sole? sine stellis? sine luna? Dicere possumus. Noctem & diem: uel inter diem & noctem: quod absque sole lucet: lucere multi putent: ipsum splendorem solis esse. Dicit igitur. Laudate eum omnes stellæ & lumen. Ut quomodo de inuisibilibus dixerat. Laudate eum omnes uirtutes eius. Sic & de uisibilibus dicit. Laudate eum omne quod lucet.

Laudate eum celi celorum. **P**lures celos dicimus. Denique apostolus usque ad tertium celum raptum se esse dicit. Videte igitur quantus fulgor est: ut celum celi sit & cetera quæ sequuntur dixit de uisibilibus.

Quia ipse dixit & facta sunt. **D**eus iussisse fecisse est eius imperium non fabrica est: quia ipse dixit & facta sunt: secundum illud quod in genesi scriptum est & dixit deus & fecit deus hoc est dixit deus pater: fecit filius. Dicat aliquis. Ergo maior est ille qui iubet: & minor est iste cui iubetur. Dicunt hoc arriani: dicunt hoc eunomiani: & dicunt macedoniani. Respondeo tibi secundum sensum tuum. O heretice dicis maior est pater qui iubet: & minor est filius eo quod iubeatur ab illo. Si hoc secundum humanum responde mihi: quid est maius iubere an facere. Dico si at domus: & alius facit domum. Dicere nihil grande est facere difficile. Maior ergo ille qui facit quam qui præcipit. Sed & hoc impium est. Sicut enim hoc impium est de filio contra patrem credere: sic & illud impium de patre contra filium credere.

Quia ipse dixit & facta sunt ipse mandauit & creata sunt. **V**na natura iubet & facit. Deus iubet & deus facit. Iubet pictor ut pingat: & pictor pingit: quod pingi præceperat.

Culi præceptum posuit & non præteribit. **G**randis est hominis honor & grandis infelicitas: sol tibi currit elementa tibi seruiunt: & tu ignoras creatorem tuum. Præceptum posuit & non præteribit. Præceptum soli posuit. Ecce per tantos annos præceptum dei nunquam præteriit: in tantum non præteriit: ut cursus eius ex humana obseruatione comprehensus sit. Præceptum posuit & non præteriuit. Lunæ præceptum posuit: ut per triginta dies crescat atque decrescat. Nunquid cursus suos aliquando mutat. In celo præceptum dei seruatur & in terra non seruatur. Mari præceptum posuit ut littora sua non egrediatur. Venit oceanus tumens fluctibus & in se redit & præceptum dei meminit. Totus mundus deo seruit: & præceptum eius meminit: & homo solus non meminit. Ideo dicimus & in oratione dominica: fiat uoluntas tua sicut in celo ita & in terra. Sicut in celo angeli tibi seruiunt: & creatura seruit. ita seruiat & homo. O infelix hominum genus descendit ad te deus. quoniam tu ad celum non uis ascendere non tibi sufficit quod non suscipis sed occidis. sed nunc penam age quod occideris. Dixit de inuisibilibus dixit & de uisibilibus sed de uisibilibus cælestibus nunc est de terra usque huc. Videte ordinem laudantis. Primum laudant inuisibilia deinde uisibilia. & ipsa uisibilia diuiduntur in duo. in cælestia & terrestria. Dixit de cælestibus nunc dicit de terrestribus.

Laudate dominum de terra. **Q**uia laudauerunt angeli. laudauit celum. laudet terra. Videamus de terra qui prius laudent. **B**racones & omnes abyssi. Ignis grando nix glacies spiritus procellarum: quæ faciunt verbum eius. Montes & omnes colles: ligna fructifera & omnes cedri. Bestiæ: & uniuersa pecora. serpentes & volucres pennate.

Post tanta

Post tanta quid dicitur? Post dracones: post serpentes: post ignem: post grandinem: post bestias & uniuersa peccora. O homo qui tibi grandis uideris de te dicitur: & non de simplici homine. sed de his hominibus qui inter homines maximiores sunt.

Reges terre & oēs populi principes & oēs indices terre.

Deinde quid sequitur.

Iuuenes & uirgines senes cū iunioribus laudent nomen dñi.

Et cætera q̄ sequuntur. O quanta in istis mysteriis continentur. Laudauerunt cælestia: laudauerunt inuisibilia. Nunc ad terrena descendit: & ad laudationē dei primū dracones & abyssi cōcitantur. Vbi habundauit peccatū: superhabundauit grā. Qui primū draco eras: qui habebas uenena serpē tis. O tu qui primū abyssus eras: & tænebræ super abyssu ferebantur. Videte quid dicat. Vbi draco nes: ubi uenena: ubi abyssus: ubi tænebræ? Ne desperes igitur. O tu qui draco eras: qui tænebrofus eras & deū laudare non audebas. Age pñiam & statim conuerteris: licet in hebreo non habeat dra cones: sed hēt tennim q̄ interpretatur cœtæ. Dicitur aut cœtus infinitæ esse magnitudinis. Deniq; ipe cœtus in abyssis esse dī. Dicamus ergo primū scdm litteram. Videte quid dicat: laudate ea q̄ in mari sunt & laudate ea q̄ extra mare sūt. Dracones & oēs abyssi. Apte totū synecdochicos. Deinde seq̄.

Ignis.

Videte concordantē discordiā: aqua. Ignis simul laudant dracones & oēs abyssi. Ignis: uniuersa q̄ nascuntur ex aqua nascuntur & igne: hoc est ex humore & calore nec ignis solus generare pōt sine humore: nec humor sine igne. Nihil est tā contrarium quam humor ca lori: & calor humori. Tñ uolūtate dei hæc q̄ inter se diuersa sūt in nra natiuitate cōcordāt.

Grando nix glacies & spiritus procellarum que faciunt uerbum eius.

Multa sunt q̄ dicantur & in singulis immorari nō possumus. Grando nix: glacies & spūs procella rum. Oīa quæ uidemus in mundo nobis seruiunt. Serpentes abyssi ignis grando: nix spūs procella rum uidentur sine ratione eē: sed nobis seruiunt. Die hesternā tēpestas fuit: uidebatur nobis esse con trariū: erat frigus: erat humor: erant pluuiæ: hoc q̄ ad horā nobis uidetur esse cōtrariū pro nobis est fructū nobis parit. Vide, n. qd dicit: illa & illa q̄ faciunt uerbū eius. Erubescet hō. Serpentes abyssi: nix pluuiæ tēpestas uerbū faciunt & tu non facis.

Montes & oēs colles.

Nec montes mutantur in colles: nec ualles in montes seruant naturam suam.

Ligna fructifera & oēs cedri.

Lignū uidet quasi siccum amissis foliis: estas cū uenerit tibi mittit germen: tibi fructus parturit. Lignum tibi fructum parit: & tu deo fructus non pa ris: & oēs cedri: imitare cedrū. Cedri nituntur ad alta: quasi ad cælū ire festinant. Et tu imitare ligna irrationabilia.

Bestie & uniuersa pecora.

Non mutant naturā suam. Oīa stant in ordine suo absq; solo homine cui omnia subiecta sunt.

Serpentes & volucres pēnate.

Neq; ea q̄ in cælo sunt ad terrā ueniunt sed ibi deo seruiunt. Dicat aliq; scdm historiā loquæris: non dicis allegorice. Si scdm historiā dicis: quare pri mū abyssi: & nix & grando ponis: deinde ligna fructifera: & cætera irrationabilia laudant deum & ad extremū homo: legamus genēsīm: & scdm ordinē natiuitatis & creaturam: ita & uidebimus cun cta laudare. Ibi. n. scriptū est primū eas aīantes factas esse: quæ in aqua sunt: deinde ea facta q̄ in terra sunt. deinde facta uolatilia. & postea hoīem unū fecit. Igitur sicut primū factū est sic laudet dñm. sed alius sensus est. O hō uniuersa ista q̄ dixi cuius causa facta sunt. Bestiæ serpentes ligna fructifera uo lucres pennatæ hæc uniuersa in eo laudant deum. quia non mutant naturam suam.

Reges terre & omnes populi: principes & omnes indices terre. Iuuenes & uirgines senes cū iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius.

Omnis etas oīs sexus omnisq; potestas illum laudat. Cui pater euacuatis potestatibus dedit no men excelsum: nec quisquam sibi quo utitur reuocet: se dei de quo & sequitur.

Confessio eius sup celum & terrā.

Cælestia ac terrena neq; ēt & inferna.

Quia iuxta apostolū oīa ei consentient non solū cælestia ac terrena neq; ēt & inferna.

Et exaltauit cornu populi sui.

Eccelesiastici utiq;.

Hymnus oībus sanctis ei⁹ filiis israhel populo appropinquāti sibi.

His deputatur cælestis hymnus q̄ in eo sancti effecti sunt q̄ eū mente cōspiciunt qui eius fidei ap propinquāt quos ab eo pueritas iniqua nō separat: qui nos dignetur tradere in regnū deo patri. & conformes efficere claritati corporis sui. ut iam non ei locali & transitorio cantu. sed perpetuo & immobili cælestis stationis hymno iugi modulatione canamus: quia ipsi est: cū æterno patre & spi ritu sancto honor & gloria in sæcula sæculorū. Amen.

Centesimus quadragesimus nonus lectus est qui habet in principio.

Antate dño canticū nouū.

Quia & nonagesimus. v. psalmus hoc titulo

pnotatur psalmus David. qñ domus edificabatur post captiuitatē. i. post pñiam. Qm̄ igr̄ dixit de primo. Cantate dño canticū nouū: ut nouus populus cantet canticū nouū. & bñ dixit nos. Ad reliqua pcurramus. Sequitur & dicit.

Et letet israhel in eo q̄ fecit ipsū

Ille letetur qui sensu uidet deum. Israhel enim hic interpretatur sensu uidens deum.

Et filij syon exultent in rege suo.

Filii ecclesiæ. filii noui populi exultent in re

ge suo. in christo qui regnat in eis. Videtis quō leuiter summa quæq; perstringimus.

Laudent nomen eius in choro.

Vbi cūq; chorus ē ibi diuersæ uoces in unū canticū

Expositio.

congeruntur. Quod. n. diuersæ cordæ unā uocē efficiūt canticis: sic & diuersæ uoces hoc ē cū simul fuerint cōgregatæ: chorꝝ dñi efficiūt. Laudēt nomē ei⁹ in choro. Vbi discēssio ē: ubi i uidia. ibi chor⁹ n̄ ē.

Laudēt nomē eius in choro: in tympano & psalterio psallant ei. **C** Chorus iste canticū hēt & tympanū & psalteriū habet. Crucifigamus corpora nostra xp̄o: & tali tympano cantamus deo.

In tympano & psalterio psallant ei. **T**ympanū non hēt carnē sed pellē: & nos quā diu carnei sum⁹: nō sum⁹ tympanū. Tympanū nō est nisi qd̄ n̄ hēat carnes nisi qd̄ tēditur. Tympanū non pōt esse contractū: sed extensū. Et nos peccata contrahūt: sed iustitia dilatat. Ad reliqua pcuramus. In tympano & psalterio psallāt ei. Quod in choro dicimus: hoc dicamus in psalterio. Psalteriū pprie genus organi est musici qd̄ est q̄si cythara. Similitudinē hēt cytharæ: sed nō est cythara in ter psalteriū & cytharā hoc interest. Cythara deorsū pcutit: catēg psalteriū sursum percutit: q̄ uerbo uulgari dī poliphtongū hoc est ergo psalteriū. Hic ergo p̄cipitur nobis ut in cantico nouo canam⁹ deo: deorsum de cythara. Sed de sursum hoc est psalterio.

Quia bñplacitū est dño in populo suo & exaltauit mansuetos in salutē.

Beati mites: qm̄ ipsi possidebūt terrā. Si ergo ibi dī: beati mites: hoc ē māsueti. qm̄ possidebūt terrā: & hic dī: exaltauit māsuetos in salutē. Et isti māsueti hereditate possidebunt terrā. Ergo ista terra nō est deorsū: sed de sursum est. Quid. n. dicit exaltauit māsuetos in salutē? Si. n. māsueti istā terrā possiderent quæ deorsum est non diceret exaltauit.

Exultabunt sancti in gloria. **I**n qua gloria? Exurge gloria mea: exurge psalteriū & cythara: exurgā diluculo. In gloria nec duz. n. erat spūs: q̄a lesus necdū erat glorificat⁹: hoc ē nō erat crucifixus. Exultabūt scti i gloria. Hoc ergo dico exultabūt sancti in cruce. Mihi aut̄ absit gloriari nisi in cruce dñi n̄ri lesu xp̄i. Ecce uoce aposto li pphetia cōpleta est.

Exultēt sancti in gloria letent in cubilibus suis. **L**auabo p singulas noctes lectū meum lachrymis meis stratū meum rigabo. Illud peccatoris ē illud p̄nitētis est: Hoc uero q̄ dī latabūt in cubilibus suis: ad sanctos p̄tinet: ad iustos p̄tinet. Quis de nobis in cubili suo latur. Quis nō pugnat cū carne sua. Ego cū ē lectulo meo uigilaui nō lator s̄ pugno: n̄ regnū cælog spiro: s̄ cū carne pugno: Incēdiū carnis rigo lachrymis & extinguo. Propterea dī: lauabo p singulas noctes lectum meū: lachrymis stratū meum rigabo: lectulus meus qui ardet libidine extinguitur lachrymis. foelices isti: de quibus dicitur: latabuntur in cubilibus suis.

Exultantes dei in gutture eoz. **U**tq; q̄ clamat: nō in gutture clamat sed in labiis & quō dicit. Exultationes dei in gutture eoz. Clamātes in cordibus n̄ris abba pater. Vox quæ clamat ad deū: non ē labioꝝ sed cordis est. Deniq; dicit dñs ad moysen. Quid clamas ad me? Certe moyses nihil dixerat. **E**t gladii ancipites in manibus eoz. **I**sti qui exultant in cubilibus suis de sanctis dī: de p̄fectis uiris dī. Qui hēt gladios ancipites in manibus suis. Gladii ancipites. Gladii sanctoꝝ ancipites sunt. Legimus in apocalypsi ioānis q̄ in ecclesiis legitur & recipitur. Neq; n. inter apocryphas scripturas hētur: sed inter ecclesiasticas. Dī ergo ibi de dño saluatore. Et gladius inq̄t ex utraq; parte acutus egrediebatur de ore eis. Vides ergo qd̄ iusti sancti gladios istos ancipites quos hnt in manibus: de ore dñi susceperunt. Dñs ergo gladios de ore suo donat sctis suis. Gladiū ancipitē hoc est sermonē doctrinæ suæ. Gladiū ancipitē: & scdm̄ historiā: & scdm̄ allegoriā: & scdm̄ lram. Gladius iste anceps duo capita hēt & de p̄senti sæculo loq̄tur & de futuro. & hic occidit aduersarios: & in cælum aperit regna cælorum. Gladios istos quare habent sancti?

Ad faciendā uindictā inquit in nationibus. **C**o si & ego gladiū istū ancipitē hēre possēz interficere possem ad faciendā uindictā in nationibus. Gentes possem interficere arriū possem: euno miuz possem: manicheū possem: uniuersas hereses possem. Et uidete qd̄ dicat. Ad faciendā uindictā in nationibus & occidāt & pereant. Nō hoc dicit.

Increpat ut saluentur populi. Saluētur qui inducti sunt a malis magistris. Nō aut̄ possunt populi liberari: nisi magistri obligati fuerint. Vñ seq̄tur.

Ad aligandos reges eoz in cōpedib⁹. **V**is populum liberare? magistros liga. Ad alligandos reges. Non uocauit magistros: sed reges. Regnant. n. miseris eoz. Ad alligandos reges eoz in cōpedibus. Benedixit cōpedibus ne magistri multum current: ne multos deciperent: sed conligentur & stent.

Et nobiles eoz in manicis ferreis. **N**obiles eorum uideas inter hereticos dicere illos. Iste uir doctus est: ille signa facit: iste demones eicit: Sancti domini quia habent gladios ancipites: hoc est duorum capitum. Et de ueteri & de nouo testamento ligāt illos magistros: & p̄p̄ediunt pedes ipsorum ne possint currere. Et nobiles eorum in manicis ferreis: ligant non occidunt: non interficiunt sed ligant. Vinciunt manus & captiuos ducunt ad ecclesiam uinculis ferreis. Catenæ istæ non fiunt nisi de testimoniis scripturarum. Quia testimonium iungo testimonio: Si uero non mutantur catenæ non sunt simplices: sed hinc inde connexæ. Funiculus enim triplex non rumpitur. Hoc autem totum quare fit?

Quid est iudicium conscriptum? **V**t qui primum negauerant deum: reuertantur postea ad p̄nitentiam. Iudicium conscriptum: ut captiuos suos saluent. Vt quos ligauerant: ut quos ad ecclesiam duxerant: in ecclesia postea disoluant. Vt faciant in eis iudicium conscriptum: uerbis simplicioribus: hoc est ut sic eos iudicent: quomodo in scripturis sanctis digestū est.

Gloria

Gloria hec est omnibus sanctis eius:

Vbi gemmæ: ubi uestimenta sunt? Quicūq; habet istos gladios: quid habet aliquid necessarium? Vide quid dicit. Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Rogemus deum: ut hanc habeamus gloriam. Vt gladius de ore nostri saluatoris egrediens armet nostras manus: qui hanc rompheam habet: sæculi gladium non timet. Rem vobis dico nouam: frequenter gladius istius sæculi concidit illum gladium. Frequenter euenit: ut sæculi gladius donet nobis illum gladium. Si enim istum timuerimus: illum non accipimus. Gratias igitur agamus ei qui habet istum gladium & benedicamus eum in sæcula sæculorū amen.

Psalmus cētesim⁹ qnquagesim⁹ tertii quinquagenariū. Continet sacramentum: idest qd̄ primus per baptismum & pœnitentiam ad innocentia nos regenerat bonum: secundus post iudicium fructum innocentia comprehendit. tertius expleta diuina ciuitatis ædificatione & cōsumatione sanctorum: spe ad æternam gratulationem laudationeq; nos exhortatur. ait enim.

Laudate dominū in sanctis eius.

Qui eos post celebratum iudicium

in æternitatis gloria collocauit.

Laudate eū in firmamēto virtutis eius.

Eo quod infirmitate sublata: firmamentū his æternæ uirtutis inuenerit.

Laudate eum in potētatibus ei⁹.

Pro eo qd̄ mortē immortalitate poten-

tialiter cōsumēs icommutabilis uitæ eis tribuerit gloriam: quam nec oculus uidit: nec auris audiuit. Nec in cor hominis ascendit.

Laudate eū secundū multitudinē magnitudinis ei⁹.

Quia multiphario honore

corpori deputat mansionem sicut dominus ait. Apud patrem meū multæ mansiones sunt.

Laudate eū in sono tube.

In quo bello occisi uicerunt conterente dño sathanan sub pedibus eorum.

Laudate eū in psalterio & cythara.

Eo quod eis uel de cælo cum legē impleret: præstiterit: uel post mortificatam carnē qua cythara accipitur in se uiuificauerat.

Laudate eum in tympano & choro.

In tympano quod mortificatum corpus sit immortalitate donatum. In choro quod choris sit angelicis sortatum.

Laudate eū in cordis & organo.

Quod per ciborum abstinentiam retortis uisceribus concupiscentiis qui uictis carnalib⁹ digni inuenti sunt regno dei ad concinendas diuinas laudes.

Laudate eū i cymbalis bñ sonātib⁹. laudate eū i cymbalis bene tinnientibus.

Impletur hæc laus in cymbalis bene sonantibus: cum exultantibus quæ eo quod corruptiōe carnis sanguinisq; depulsa conformati ad imaginem creatoris omnem plenitudinem spe completaz sicut sol resplendeant in regno dei patris omnipotentis.

Omnis spiritus laudat dñm.

In hoc ergo regno: non caro: non sanguis: non cor-

ruptio: sed homo iaz spiritualis: totus effectus: qui in spiritu qui spiritus est: laudare non desinat. Qui nobis præstare dignetur: ut in hoc sæculo factores legis effecti. In huius uitæ agone probati: & fideles inuenti spiritualibus uitam fructibus: his mereamur adiungi concinentibus. Ipsi gloria & iperius cum æterno patre & spiritu sancto & in cuncta sæcula sæculorum amen.

Secunda expositio super psalmū centesimum decimum nonum.

Eniamus ad psalmū: q post cētesimū octauū decimū psalmum lectus est. Centesim⁹ octauus decimus psalmus. Vt frequenter diximus: litterat⁹ ē. hoc ē: alphabetites ē: ab aleph. n. incipit. Vsq; ad extremā litterā hebreā: quæ hebraice dicitur tau. Et singuli uersus: a singulis litteris incipiūt. Viginti duæ sūt litteræ hebraicæ. & octoni uersus. a singulis litteris incipiunt. Verbi causa. a littera quæ dicitur aleph: octo uersus incipiūt. Rursum cum illi finiti fuerint. a secunda littera quæ dicitur beth: octo uersus incipiunt. Et in tertio illis finitis ab altera quæ uocatur gimel. alii octo uersus incipiūt. Ergo cētesimus octauus decimus psalmus alphabetites est. Si uolumus legere epistolā: nō possumus: nisi prius sciamus litteram. Sic igitur & nos non possum⁹ scripturas cognoscere: nisi primū alphabetam nouerimus. Centesimus ergo octauus decimus psalm⁹ alphabetites moralis est: & instruit uitā nostrā. Et quia nunc non est tēporis de uniuerso psalmo dicere. Dicamus nunc de primō graduum psalmo: qui sic incipit.

PSALMVS.

CXIX.

Dominū cum tribularer clamaui: & exaudiuit me.

Propterea autem uocantur graduum psalmi. ut frequenter diximus: quoniam gradibus quibusdam ad maiora conscendimus. Nunc non est temporis de omnibus gradibus disputare & dicere: quomodo in singulos psalmos gradus fiant. & ad summa ueniamus. Interim dicamus nunc de primo gradu: relinquentes mysterium quare quintus decimus gradus. eandem enim rem frequenter dicere. thœdiū est audientibus. unde & apostolus quindecim dies se testatur fecisse apud petrum in hierosolyma. Vt conferret utrūq; testamentū. & septenariū. & octonarium. Multa sunt quæ dicantur.

Ad dominum cum tribularer clamaui: & exaudiuit me.

Quicūq; adhuc i imo gradu est. respicit altissimum gradum quintū decimū. Quicūq; i quito

Expositio.

decimo fuerit: iam iuxta templum est. Vt istud templum: cuius nunc ruinas uidemus: offendit enī dominum suum. et quid dixit dominus? Surgite abeam⁹ hinc. Et qd dicit in alio loco? Reliquetur uobis domus uestra deserta. Dominus egressus est. & templum corruit. Hoc igitur templum in circuitu quindecim gradus habet. Signa aliqua uidemus numerate. & uidebitis ita esse ut dicimus. Leuita igitur & sacerdotes: unusquisq; secundum ordinem stabat in gradibus. Verbi causa: pontifex erat: stabat in primo gradu: hoc est in quinto decimo gradu sursum. In secundo uero gradu stabant sacerdotes: & in ipsis sacerdotibus erat diuersitas. In tertio rursum minores stabant. In quarto rursum stabant leuita: & inter leuitas erat multa diuersitas: quicūq; erat extremus. ille in nouissimo gradu erat: Considerate quoniam terrenum hoc templum: cælestis templi figura est. stella enim ab stella differt in claritate. ita & resurrectio mortuorum. Fœlix qui in quinto decimo gradu in cælesti hierusalem: & in templo esse meruerit. Tamen quia illud grande est: & illud puto esse apostolorum martyrumq; sanctorum nos oremus. ut saltem in ultimo gradu: templi domini eē mereamur. In diuersis quidem stant gradibus: sed unum psalmum in laudes domini canunt. Diuersa loco sūt. sed una laus domini. Hoc quod diximus de cælesti hierusalem: nunc interim in isto sæculo constituti: puto diebus omnibus exerceri. Alius nostrum in primo gradu est: non desperet secundum qui in secundo gradu est: non desperet tertium. Fœlices martyres: quorum multi de nouissimo gradu in primum gradum ascendere meruerunt. Qui uiuit in isto sæculo: non potest statim de primo ad summum conscendere. Non debemus igitur contenti esse primo gradu: semper debemus ad maiora conari. Nec qui in nouissimo est desperet primum: nec qui in primo est debet esse securus: potest enim cadere in ultimum. Ego puto illud esse quod significat etiam iacob scala: quando fugit iacob esau fratrem suum. Et uenit inquit in bethel. & dormiuit ibi: & posuit lapidem ad caput suum. Videte ascitem nostrum: fugiebat hominem crudelissimum: fugiebat fratrem: & auxilium inuenit in lapide. Lapis ille christus est: lapis his qui persecutionem patiuntur. auxilium est: Cæterum iudæis incredulis. lapis offensionis: & petra scandali. Et uidit inquit ibi iacob scalam erectam de terra usq; ad cælum: & in cælo inquit dominum. Et uidit inquit angelos ascendentes & descendentes: Videte quid dicat? Vidit angelos conscendentes: uidit paulum conscendentem. uidit angelos descendentes: iudas proditor corruerat. Vidit angelos ascendentes. sanctos homines de terra ad cælum pergentes. Vidit angelos descendentes. diabolus & demones: cum exercitu suo de cælo præcipitatos. Grandis est difficultas de terris ad cælestia conscendere. facile ruimus quam conscendimus: facile ruimus in ascendendo: grandis labor est: grandis sudor est: Si fuero in primo gradu: quantum mihi restat usq; ad cælum. Si fuero in secundo: si in tertio: si in quarto: si in decimo: quid mihi prodest? nisi ad summum peruenero. Fac mihi istā scālā: quā decim habere gradus. ueni usq; ad quartū decimū: nisi quātū decimū tenuero: qd mihi prodest qd ad quartū decimū ueni. Et si ad quātū decimū uenero & corruero: maior ascensus: maior ruina. Simulq; cōsidera sacramētū: quia grādis labor est & grādis sudor: de terris ad cælū cōscēdere. Vultis scire qui sunt isti gradus? q̄ ē primus grad⁹. Ego puto primū gradū esse ieiunium adhuc enī iuxta terrā est. recedimus de terra cōscēdimus: tamen adhuc de terrenis & corporalibus cogitam⁹. Dicat aliquis: quid mihi prodest ieiunium. ego quero: ut aīa mea pura sit ad dominum: quāti nō ieiunant & sancti sunt: ego non hoc dico. Si paulus apostolus castigabat corpus suū: & seruituti subiciebat: ne aliis prædicās ipse reprobis inueniretur: si dicit uideo aut aliā legem resistētē legi mētis meæ. & ducentem me in captiuitatem: & postea dicit: infœlix ego homo: q̄s me liberabit de corpore mortis huius: si ille insidias corporis timet: nos securi sumus? Si ille dicit: quando infirmior tunc fortior sum: infirmitas corporis: sanitas animæ est. Hoc totum quare dico? quia abstinentia primus gradus est: & non statim putemus quod si ieiunauerimus: conscendamus ad regna cælorum. Ieiunia nos non ducunt ad regna cælorum: sed sine ieiuniis: non conscendimus ad regna cælorum. Sola nō p̄ sunt: cum aliis nō profūt. Hoc totū quare dixi: quia quasi fundamētū ē: & ascendenti bus ad maiora. Secundus uero grad⁹ ē: sæculo renūtiare: nihil de sæculo querere: terrena cōtēnere. Aliquis dicat: & hoc facere secundus ē. ego dico secundum. nihil ē terrena dimittere. uitia aīæ dimittere grāde ē. Si enim ieiunauero: hoc est. si fuero in primo gradu: si dimisero possesiōes meas. hoc est si fuero in secundo gradu: quid mihi prodest si rixosus sum: si iracundus su⁹: si detractor sum: si inuidus sum. Nihil grande est: terrena dimittere: maiora sunt uitia quæ dimittenda sunt. Sed dicat aliquis. difficile est. grande est: durum est. Et ideo: grande est: quia difficile est: athleta non coronatur: nisi legitime certauerit: Nulli faciat desperationem arduus ascensus est difficilis est: desperatio nascitur. Noli desperare o homo. in quinto decimo gradu dominus supra est: ituetur te: dat auxiliū si in primo gradu es: & uidetur tibi grande esse. inter primum & quintum decimū noli respicere gradum: sed cælum aspice: Et uide quid dicat: non dixit uidi dominum stantē i quinto decimo gradu: nos enim ad stantem & erectum dominum. peruenire nō poteram⁹. sed uide qd dicat. uidi dñm innitentem sup scalam. Vide qd dicat de eo qd stabat: incuruauit se. & humiliauit se Vt nos possemus ascendere. Dñs incuruus est. ppter te. humiliauit se. securus ascende. Iste igitur q nunc in primo gradu est. non est in tribulatione. iam enim recessit de tribulatione. iam in prio gradu posuit

du posuit pedem. Non enim dicit nunc tribulor. nunc clamo. sed quia in primo gradu est: refert qd passus est. Et quid dicit. (Ad dominum cū tribularer clamaui. & exaudiuit me.) Antequam in prio gradu pedem ponerem. tribulabar quia non poteram terrena dimittere. (Ad dominum cum tribulaber clamaui. & exaudiuit me.) Videtur iste versicul⁹ nihil habere intrinsecus. Versiculus paruulus. sed tres sensus habet in se pariter conglutinatos. Quid enim dicit? cū tribularer. ecce unum. clamaui. & post clamorem quid? & audiuit me. In uno uersu prior tribulatio. clamatio: exauditio. Non dixit quando securus eram. quando latus eram. clamaui. sed quando tribulabar clamaui. Petitis inq^r. & non exaudimini. quia negligenter petitis. (Ad dominum cum tribularer clamaui & exaudiuit me.) Quid me exaudiuit? fecit me stare in primo gradu. uerum ad comparisonem quinti decimi gradus. quid est esse in primo gradu? Dimisi terrena. nec dum ad alta conscendi ergo non debeo esse securus. in ceteris gradibus debeo auxilium dei postulare.

Domine libera animas meas a labijs iniquis & lingua dolosa.

Dicit hoc de omnibus heresibus. dicit de iudæis: dicit de arrianis. dicit de manicheis. dicit de cæteris heresibus. Quando dicit arrianus pater maior. filius minor. quid dicamus nos. (Domine libera animam meam a labijs iniquis. & lingua dolosa.) Quando dicit manicheus. & similis manicheorum dominus non surrexit in corporis ueritate. & ut scias non fuisse uerum corpus clausis ingressus est ostiis. nos quid dicamus? (Domine libera animam meam a labijs iniquis & lingua dolosa.) Maiora uulnera sunt linguæ quam gladii. gladius interficit corpus. animam non interficit. Lingua animam interficit. lingua mala res malum magnum. modicum quidem membrum. sed magna exulcerat. Quanta mala habeat lingua legite epistolam sancti iacobi. Lingua nihil medium hêt. aut grande malum. aut grande bonum. Grande bonum. christum deum confitetur. Grande malū. christum deum negat. Ergo ne putet aliquis & dicat. interim opere non peccaui. si peccaui. lingua peccaui. Quod est maius peccatum quā blasphemia in deum. & tamen lingua peccat. Diabolus unde cecidit? quia furtum fecit. quia homicidium fecit? quia adulterium cōmisit? Et hæc quidem mala sunt: sed diabolus non propter hoc cecidit. sed propter linguam suam cecidit. Quid enim dixit? In cælum ascendam super sydera cæli ponam thronum meum. & ero similis altissimo. Non ergo putent monachi se debere esse securos. & dicant interim grandia crimina non facimus in monasterio non adulterio: non furtum facio. non homicidium facio. non paricidium facio. & cætera quæ grandia uitia sunt. Grande scelus est. quando detraho fratri meo. lingua mea fratrem interfitio. qui enī odit fratrem suum. homicida est. Videte quid dicat salomon. in manu linguæ mors & uita. Videte quid dicat. in manu linguæ. Vides quantum malum sit lingua & manum habet. quid enim dicit? in manu linguæ. Grande uitium est detrahere fratribus. tacere non posse. circuite cellas. aliis detrahere. Ego peccator sum. iste peccator est. quid ad te? te ipsum considera ne cadas. Quid in alterius ruina exultas. nunquid si ego cecidero tu stabis? Licet ruina mea ruina fratris. timor tu⁹ esse debet. nō exultatio. Ille cecidit lætaris an tristis es? respōde mihi. Frater cecidit. aut lætus es. aut tristis. Si lætus est aliquis. in alterius ruina lætus est. Si autem tristis es. quid circuis. qd aliis narras. tristitiā tuā deus uideat. & ipse frater sciat. n̄ fratrū aures audiāt (Dñe libera aīas meā a labijs iniqs & a lingua dolosa)

Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam.

Spiritus sanctus responderet prophetæ dicenti. (domine libera animam meam a labijs iniquis. & lingua dolosa. Quid detur tibi? aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam.) Responderet ei & dicit. tu qui dicis. domine libera animam meam a labijs iniquis. & lingua dolosa. quid tibi uis dari? postquā datum tibi fuerit. quid tibi rursum apponi ad linguam dolosam. Videte quid dicat. Non dixit contra linguam dolosam. sed ad linguam dolosam. Si dixisset contra linguam dolosam. Videretur de aduersario dicere. Videte quid sit sacramentum prophetæ. immo sancti in primo gradu constituti. Dico simplicius. propter simplices. quid dicit. Domine libera animam meam a labijs iniquis: & a lingua dolosa. Verbi causa. a labijs aduersarii mei. qui mihi detrahit. sed dominus aliud respondit. Et quid dixit? Non dixit quid detur tibi. Aut quid apponatur tibi contra linguam dolosam. hoc est. non dixit quid desideras tibi fieri contra aduersarium tuum. Sed quid dixit? Quid detur tibi? aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Non dixit contra linguam. sed ad linguam. Videte quid dicat. ad linguam dolosam: ad tuam linguam. non aduersarium. Si enim aduersarius tibi detrahit. nihil nocet. tu te interficis: si alii detrahas. Verbi gratia. Si detrahat mihi frater. mihi quid nocuit? si dicat me homicidam. si dicat me adulterū. si sceleratū. si mēdat. cē. mihi qd nocuit? E duob⁹ enī unū ē. aut uerū dicit. aut mētitur. Si uerū dicit. n̄ mihi illd nocet. qd ille dixit. sed qd uere ego feci. Si aut mētitur mēdatiū ipsi⁹ nō mihi nocet. sed interficit aīam loquētem Infelices sumus miseri sumus. Quando aliquē habem⁹ inimicū. dum putam⁹ quod contra ipsum faciamus. contra nos facimus. Detrahimus illi. huc illucq³ circuiimus. oibus dicimus de eo. putam⁹ quo illi noceamus. illi nō nocemus. sed n̄as decipim⁹ aīas qd mētimur. os enī quod mentitur occidit animam. Quid detur tibi? aut qd apponatur tibi ad linguā dolosam. Quasi bonus medic⁹: qui dicit ad hanc infirmitatem: ad hoc uulnus: qd tibi uis iponi: qd tibi uis emplastrum iponi? Quō si dicat aliquis ad uulneratū aliqūē: quid detur tibi: & qd apponatur tibi ad uulnus quo doles? Inter-

rogat dominus: non quod ignorēt: sed quod iste qui rogabat sciat quō rogare debeat.

Sagitte potentis acute cum carbonibus desolatorijs.

Sagitte potētis acutæ.) Nūc respōdit ad dñm: qd petat. Quia dixerat dñs: qd detur tibi: aut qd apponatur tibi: nūc iste dicit qd petat. Dñe hoc peto: sagittas potētis acutas: cū carbonib⁹ desolatorijs. Videte qd dicat: Venenū linguæ meæ: & detractionē meā: nulla res pōt foras proicere: nisi sagittæ tuæ quæ solitudinē faciūt linguæ meæ. Lingua mea tumet. Venenum hēt intrinsecus: nisi sagittis tuis cōpūcta fuerit & pcussa. Venenū nō egreditur. Debem⁹ exēplū dare: si qñ i corpore vuln⁹ est: & in ipso vulnere: iam putridæ carnes sunt: & cancer est: & fuerit pus intrinsecus: nisi apertū fuerit: non egreditur pus. Et si egressum fuerit pus. nisi cauteriatum fuerit: rursus renascitur pus. Vide igitur quid dicat: quia tumet lingua mea: & pus habet: & uenenū hēt: primū sagittis tuis vulnera ut pus possit exire. Deinde carbones tuos & ignem pone. Ut quicquid malū fuerit excoquat: & desertum faciat. Vide igitur quid dicat. Sagittæ potentis acutæ. cū carbonibus desolatorijs. Vtinā detur nobis iste carbo desolatori⁹. Vtinā & nos dicam⁹. Nō ne cor nostrū erat ardēs i uia: cū apiret nobis Iesus scripturas. Dicit & esaias ad babylonē: hēs carbones ignis: sedebis sup eos: hi erūt tibi in adiutoriū. Et apostoli antequā acciperēt spūm sctm: habebant in lingua sua: adhuc aliquos tumores humanos: propterea spūs sctūs descendit i spetie ignis in linguis eorū: ut qcqd puris hēbāt spūs sctūs decoqueret: dicam⁹ & aliud exēplū. Esaias cū uidisset dñz sedētē sup thronū excelsū & eleuatus: qd dicit. Vhæ mihi misero qd cōpūct⁹ sū: qd labia imūda hēo: & i medio populi imūda labia hntis ego sedeo. Vide qd dicit: Vhæ mihi misero: qd imūda labia hēo. Et postea qd dicitur. qm labia hēbat imūda. ppter ea mittitur unus de seraphim & tollit carbonē ignis de altare: & tāgit labia ipsi⁹ & linguā: & purgat eā. Et qd dicit. Ecce hoc tetigi labia tua: & mūdau linguā tuā. Et statiz qd dicit: quē mittā ad populū istū: & qs ibit? O mysteria scripturæ: quādiu hēbat linguā dolosā: & labia imūda. nō ei dicitur quē mittā & qs ibit: mūdatur labia ipsius: & statim mittitur ad loquēdū. Ergo qui labia imūda habet: nō pōt pphetare: nō pōt mitti i obsequiū dei. Cū carbonib⁹ desolatorijs. Vtināz p̄stetur nobis & ista solitudo: Ut quodcūq; malū est. tollat de lingua nostra. Ut ubi spinæ sunt: ubi uepres sūt. ubi urticæ sūt. mittatur ignis dñi. & uniuersa exurat. & fiat solitudo christi.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.

Hoc sctūs dicit. q corp⁹ nō desiderat: q terrā nō querit: q cælū cupit: (Heu mihi qd incolatus meus prolongatus ē.) Quādo egrotam⁹: qñ febricitam⁹: qñ suspicamur nos mori: qñ iactamus brachia: qñ timem⁹: qñ comeatū petimus: istum uersiculū nō possum⁹ dicere. Iste sanus erat: nō egrotabat: & qd dicebat. (Heu mihi qd incolatus meus prolongat⁹ ē.) Quādiu enī sum⁹ i tabernaculo corporis hui⁹ peregrinamur a dño. (Heu mihi qd incolat⁹ me⁹ plōgat⁹ ē.) Incolat⁹ me⁹ n̄ dixit hitatio mea: sed incolat⁹ me⁹: si sæculo enī p̄sēti nō hēm⁹ hitationē: sed pegrinationē. Vñ & apostolus dicit: quasi aduenæ & peregrini. Aduena ego sū & peregrinus. (Heu mihi qd incolat⁹ meus prolongatus ē.) Quod dicit hoc ē: iſoelix ego: qd diu sū in isto corpore. Quis nostrū hoc pōt dicere. Si octogenarii fuerim⁹. timem⁹ mori: & si cētenarii sum⁹: & egrotam⁹. tñ comeatū & spatiū postulam⁹. Hoc totū quare facimus. quia peccatorum nos conscientia remordet. Scimus enim: quia si recedamus de corpore: non imus ad christum: sed ad gehennā. Apostolus quid dicit: cupio dissolui & eē cū christo. Da mihi securitatem: quia post mortem futurus sum cum christo: etiā nunc mori cupio. Ergo iste quia sanct⁹ ē ppter ea dicit. (Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.

Habitau cum habitantibus cedar. **C**edar i lingua nra iterptatur tanebræ. Vide ergo qd dicat: i quo loco sum⁹ i qñ mūdo sum⁹. (Hitau cū hitatib⁹ cedar.) Diu fui i corpore mortis hui⁹

Aultum incola fuit anima mea.

Vide sctūs qd dicat. Et si decē annos uixi. multū icola fuit aīa mea: quæ enī beatitudo ē: ad cōparationē cælestiū eē i terrenis. Multa sūt q dicātur. sed iā ad finē festinat oratio.

Cū his q oderūt pacē erā pacific⁹. cū loq̄bar illis ipugnabāt me. **I**nſoelices nos. liguā nraz cōtinere n̄ possum⁹. n̄ p̄sumim⁹ detrahēre si nos aliqs offēderit: qd si ultū p̄mittim⁹ p̄m̄ cate rū cor hēt uenenū. Monachi dicimur: & licet n̄ sim⁹ q̄les eē debem⁹: tñ dicimur. Hora tertia oram⁹ hora sexta oramus: nona lucernarium facimus. media nocte cōsurgimus: deī de gallicinio oramus Videte qb⁹ horis semp ad obsequz dei suscitamur. Videte qd dicat: hora tertia: sexta: nona: lucernariū: media noctis gallicinio: mane primo. Hoc totū facim⁹: & nō cōsideram⁹: quia si inimicitias habet aīa nostra contra fratres: sine cā oramus. In euāgelio enim qd dicitur. Si offers munus tuum: & recordatus fueris ibi: qd aliquid frater tuus habet aduersus te. Videte quid dicat: non dixit si habes aliqd cōtra fratrem tuū: sed si aliqd frater tuus habet cōtra te. Rem qñ i iustā uidetur nobis iponere: si enim dixisset si hēs aliqd cōtra fratrem tuū: i nra erat ptāte qd habebam⁹: nūc uero qd dicit: Si recordatus fueris qd aliqd hēt frater tuus aduersus te. Rñdeo ei: dñe nō ē hoc i mea ptāte: si frater meus hēt aliqd cōtra me: ego nihil hēo cōtra eū. Si ille hēt cōtra me: ad me qd p̄tinet: & quare nō uis suscipere mun⁹ meū: & dicis: si offers mun⁹ tuū ad altare: & ibi recordat⁹ fueris qd frater tuus aliqd hēt cōtra te: dimitte munus tuū: & uade prius reconciliare fratri tuo: & sic offeras mun⁹ tuū. Ecce ego nihil habeo: si ille hēt: ad me qd p̄tinet: Rñdet tibi dñs. Et qd dicit: Male serue: itelligo aīaz tuā nihil hēs

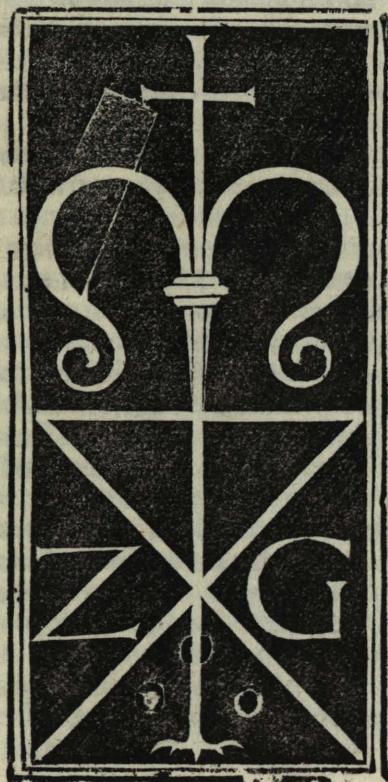
nihil hēs cōtra fratrē tuū: nihil habes: amas illū: quare ergo saluari eū nō uis. Si amas illū. Vade roga eū: ne ille cōtra te habeat ut saluari possit. Si ostēdis quod nō diligas eū: quā saluari eū nō uis. Vade roga eū mitte te ei ad pedes diebus & noctibus deprecare. dicito munus meū dimisi ad altare pp te uictimas offerre nō possū. Ille cōpugitur. & qd dicit: Si iste q me rogat: nō offert mun⁹ suū: ego q rogat⁹ sū: & nō ignosco: qd factur⁹ sū. Propterea dicit & apostol⁹. Vt inimicis nris māducare demus: & bibere. Et qd dicit: hēc. n. iqt faciēs: carbones ignis cōgregas sup caput ei⁹. Dicat aliq: hoc inimici faciūt: iō bñ satiūt aduersario: Vt carbōes ignes cōgregēt sup caput ei⁹. Sed aliud dī: si tibi ille male fecerit: & tu ei bene feceris: carbones ignis cōgregas sup caput ei⁹: hoc ē mūdas uitia eius & excoqs malitiā ei⁹: ut ad pñiam cōuertatur. Videte ergo qd dicat. hic sanctus ppheta. (Cū his q oderāt pacē: erā pacificus.) Nō dixit q nolebāt pacē: sed q oderāt pacē. Illi oderāt pacē. & ego amabā eos qui oderāt pacē. Ideo dicit & apostol⁹: quātū ex uobis ē: cū oib⁹ hoīb⁹ pacē hñtes: Rogem⁹ fratres: si inimic⁹ nri ē: rogem⁹ & bis: & ter & septies. Tñ & si peccauerit frater me⁹ quotiēs dimittā illi septies. Dico tibi: non septies: sed septuagies septies. hoc ē: quadringēties nonagies. Si uoluerimus computare de mane usq; ad uesperam: tanta peccata facere non possumus: quadringenta nonaginta. Tamen quid dicit dominus. Si septuagies septies peccauerit in die: & conuersus rogauerit te. Dimitte ei. Sed dicis: non ex toto corde conuertitur mentitur. Nos dimittamus deo iudicium: rogat me deprecatur: Non dicit hoc. Verum deus nouit. ego uocem audio: christus cor intelligit. ego suscipio quod audio: suscipiat christus quod nouit. Deinde uide mercedem tuam: mentitur ille: tu uerum suscipis. illius interfectio est: tua salus est. Hoc totum quare loquutus sum: quoniam in monasteriis & maxime in coenobiis: solent esse ista uitia. Non erubescimus: non dolemus: dimissim⁹ matres: dimissimus patres: dimissimus fratres: dimissimus sorores: dimissimus uxores: dimissimus filios: dimissimus patrias nostras: dimissimus domus: dimissimus cellulas nostras: dimissimus cellas: in quibus nati sumus: & nutriti: & dimissimus seruulos: cum quibus nutriti sumus. Venimus in monasterium: & propterea hēc dimissimus omnia. Vt propter rem friuolam: rixam cum fratribus faciamus in monasterio? Dimissimus possessionem: dimissimus patriam: dimissimus saeculum: & propter calum rixam facimus in monasterio. Si uerbum amatum audiero: ferre nō possum: astat in corde meo: scribitur in medullis diebus decem aut quindecim: non potest tolli de corde meo. loquor fratri meo qui mihi iniuriam fecerat. & pacem labiis promitto. & corde uenenum teneo. Frequenter & oculi: & uultus mentis inditium sunt. quando cor nostrum uulneratum est cōtra aliquem: non possumus eum aspicere rectis oculis: uultus ipse & oculi: quasi speculum animae nostrae sunt. Quid dicit & scriptura: & non poterant loqui ei quicquā pacificum: non poterat lingua mentiri: quod cor intus non continebat. Hoc igitur dico & uobis ipsis & mihi: neq; enim ad hoc praedico. Vt quasi me securum faciam: occasio istius uersiculi compulit nos ita dicere. Grande malum est lingua. (Domine libera animam meam a labis iniquis & a lingua dolosa) non ab alterius lingua sed a mea me lingua libera. Nihil mihi nocet lingua alterius: mea lingua mihi inimica est. Domine libera animam meam: me libera a lingua mea: lingua mea gladius est: interficit animam meam. Puto quod inimico meo noceam: & nescio quod me ipsum occido. Pugnant aduersarii quando loquor illis: & ego pacifica loquor. Illi habeant inimicalem animum: si quidem scriptum est: & in paralypomenonis: Et egressi sunt inquit filii israhel ad pugnandum mente pacifica. Aliquis uadit ad pugnam: & mentem pacificam habet: sed christianorum arma: pax est: pax christi quae exuperat oēs sensum. Beati pacifici: non solum qui pacem faciunt inter rixantes: sed qui in seipsis pacem faciunt. Beati pacifici. Si alii rixam faciunt: & ego medius intercedam: & faciam inter eos pacem: & ipse nō habeam pacem in mente mea: quid mihi prodest quod illi pacem fecerunt? Beati pacifici: quoniam filii dei uocabuntur. Quid est cum his qui oderant pacem: eram pacificus. Beati pacifici: christ⁹ pax est: si enim salomon interpretatur in christo: salomon autem interpretatur pacificus: ergo christus deus noster pax est. Vadens ad cælum: nobis uexillum dimisit dicens: pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis. Seruemus quod christus donauit: habeamus pacem: seruemus pacem: & illa nos seruat in christo Iesu: Cui sit gloria in saecula saeculorum amen.

¶ Finitū isignia hēc atq; pclarissima Diui Hieronymi opa: ea quippe diligentia emendata quā diuinus quo fecunda sunt spūs exigeret: decens enim erat: ut quas dicēdi maiestate & prope diuino ingenio super tota scriptura sacra doctor sanctus explanationes ediderat: exactissima quoq; castigatione iucondisq; characteribus in lucem pdirēt: quo splēdori ac decori diuinorū ppe cōmētariorū ex his quoq; p̄sidiū afferretur. Habes itaq; studiosissime lector Ioānis & Gregorii de Gregoriis fretus officio ea nouiter imprēssa cōmentaria: Vnde totius ueteris & noui testamēti: ueritatē restitūq; sensū quāfacillime apprhēdere possis: quā si tuā omnino bibliothecā ascripseris magnā cōsequeris uoluptatē: maiorelq; in dies fructus suscipies. Venetiis p praefatos fratres Ioannē & Gregoriū de Gregoriis. Anno dñi .1498. die .25. Augusti. Cum priuilegio q nullus citra decem annos ea imprimere ualeat nec alibi imprēssa in terras excellentissimo uenetorum dominio subditas uenalia afferre possit sub poenis in ipso contentis.

Registrū omniū opoz cōtētoz in hoc volu.

E t primo li bri hebraicarū questionuz sup Benefim.	B eati hiero Esau & idu fidebunt	T rahet terremo rusalem inter homines	C ōuertimi M ulieres	p hetaz quaz Y	f ericordiam nisi in aegypto EEE
I Prima alba	I ncipit expl. k	y tis iniuriam	E t dixit propheta mini ad	I stum ita quod missus delis sententia	N eq; palium nicis nobilissi prahendere pro ornatu FFF
I ncipit M aledicta	H ystoria LXX simili	V os autem gaudeatis	M cebat de pellabat de quis est suscitabo	E xPLICIT p nis & adducaz habetur sed hunc eundem	F in dei nec eos antur & eius & de prā GGG
4 Sabeth cornib citabant tur zebulim	I ncipit plo fornicationis καί. μαρτο	R egistruz Esae.	N mentote opum atq; feci uias multitudinem	A A F init liber quodq; segtur antem in se mente	R es quoq; cum dari HHH
R egistruz duodecim pro phetarum.	m ris sanctis Heli filii bus quaz pitur ut	A Diui hierony ter rege dictum egritudo animi capituli huius	O C onsurge pœnitentiam eos qui in leuau oculos	B B Præfatio Lapsum tis eius toribus	P ecus & & dicit E t factum DDDD
a I ncipit liber super israhel misereri & uestimenta	n Seruari deo accipiētuz in græco	C In die illa sordes abluunt	P igitur omniuz bibite hic multaz enim populo suo	C C ergo in cilitio ritibus ita brium uertere	E t factum tium o gog igni clypeos E xPLICIT lib
b ta quos inter no iacer quaz græce mundent	o uinctos nes iniurias ne sanari merare quomō	D Sub persona minis huius um qui datus cidentur	Q ne clamor quente tunc calcaneuz	E xPLICIT Ezechielis.	EEEE maculati in uerat nec ta & trium FFFF
c P ro quo ciam desi Vaccas bet & in sulcos	p & aquas Alterum mi iestate sua nes quaz	E lutum sanie rit populū latantur super meos qui	R nunc tempus propter syon desisterent sua & idignatō	DD I ncipit expl det nomen ponitur quod ret ea quaz	GGGG borum nrozu E xPLICIT lib sermo demon HHHH
d solum mor indignatione dinem quaz	q pœnitentia & absolute & ideo in ac radiante	F ptios fuisse extrema ē adducite hunc habitetur	S qd interpretatur qui latificat nec dum soli quorum alter	EE P rope hoc se scit dominus autem dñs omnem inquit	II I ncipit pfa I ncredibilis E t Sed est de hi elati in
e tur cuius um: uel	r H æc iudai dei cū christo	G mantur um dei alas habere quētiā se	S quorum alter	FF sunt ut tollat te & hieconia dio ciuitatis post eos ut	II I ncipit pfa I ncredibilis E t Sed est de hi elati in
f cum hylaritate luxuriam terat eos	s Diui Hierony post eum aequi bros & dixi in syon	H multorum & naues enim se mella	T Igitur quod fructus eius & israhel siue in euangelio	GG sequens scrip nentes baculuz coronam post facit filios	II I ncipit pfa I ncredibilis E t Sed est de hi elati in
g I ncipit pfa rius iterfecto derent & non ge & qui in fructibus	t I ncipit eius dñs omnipotēs pari referētis tis extructis	I sit scire filios uestros Iacob & sustine	V Q uāobrem uestitis parie N e dubites I dcirco	HH peccatum de meaz sunt quō ptoribus & I n tantum	II I ncipit pfa I ncredibilis E t Sed est de hi elati in
h Q ui cum austeritatem odi & proiecit tui & post niū cōclamabat	u volentes. lxx. auro ex na suas ut ro siue cū israhel	I seret gith IK quem qui sed nomē	X gite cōgregate percipite brataz sunt	DDD gitabat sniam ædificaret	LL Post alexadrū E t ueniet mentum factuz

Registru sup matheum.	Isaac & Iacob	imitatores	Q d nomē mine pceptore	C c c C antabim?	Q uia rpleta
a a I ncipit plo.	Super episto-	tro in epistola	S uper eccle-	C anef iudei	I sta sunt
I acob uiruz	las pauli.	cere o ephesi	fiasten.	qd abhoiatur	N isi qa dñs
ait non sum	l l	sagittis ardenti.		cens ecce	cheus unam
B eati mūdo	I ncipit pfa-	eraserunt	z z	D D d E go at dixi	syna i caligine
b b accipiant	I n aliis epi.	ritatis langore	I ncipit plo.	cez uerba	L L l E t corripuit
O cculte sa	in numeris	in uxoribus	A b aqlone	geth ciuitatem	tur si spūaliter
qui me misit	N on solum	dicere scando	cor meum	tudinez quam	M emor fuit
disciplinam	m m nos bonum	terram &	bus psalmista	E E f tribuet mihi	i nau dormiēs
H erodias	E xplicit	S up parabo-	S i uideris	lium meum	M M m R estorum
R espondēs	sed nec dum	las salomonis.	traditur dige-	dei quod est	Q uis sicut
cerebro sed	cundū recondi.		deras uolutōez	ut nos in po-	A diutor &
F init	n n tis resonare	t t prima alba	P ropterea	F F e R edde mi-	placebo dño
d d P arabola	paucitate	I ncipit expo	ciam de eo	re & diligere	N N n Carne secūduz
T agit occu-	tur in lege	illis specialiter	oia hac tracta-	E xpectat in	V idi nō ser
indicatur	pietia uer-	& eos qui		per deum qui	culis nō cogno
trare principes	o o cohortatur	S eruans	R egistru	G G g inferiora carni	F idelis aia
e e deniq &	iste ex hac	V ox christi	super psalmi-	oia coopantur	O O o portionem aut
tur uniuersa	istius circulum	E gestatem	stam	personarum in	chrimatus
nia domo	E go enim	pectatio eorum	A A a Prima alba	in finem pro	hos dolos
unus grex	p p mentium hoc	H og uersi.	I ncipit exp	H H h non rapinam	P P p re dico?
S up marchū.	quadrifariam	sectandamq	Q uare fremue-	debem credere	salui erunt
f f I ncipit plo	E xplicit lib	S icut testa	N ullus hēt	ædificauerunt	A sperges
serpentes	dominum grā	M alum est	B B b poenam æterni	C ōuersi sūt	P ost tanta
cerdos ut	q q natur autem	& condēnabit	christus filius	I I i est i isto sæculo	F INIS.
	conditio hoc	y y Ne gloriēris	& iste habitat	osculate sunt	
	pheta deplo-	sed de æternis	non suam	M emor ero	

Nominum scripture sacre.

BREVIS DESCRIPTIO QVORVNDAM SANCTORVM VIRORVM SCRIPTVRAE SACRAE.

QVORVNDAM sanctorum nobilissimorumq; uirorum ortus uel gesta cum genealogiis suis in hoc libello indita sunt. Dignitas quoq; & mors eorum atq; sepulchra sententiali breuitate notata: Quae quauis omnibus nota sint qui per amplitudinem scripturarum percurrunt: ad memoriam redeunt dum breui sermone leguntur.

1 Adam	2 Habel	3 Henoch	4 Noe	5 Melchisedech
6 Abraham	7 Isaac	8 Iacob	9 Loth	10 Ioseph
11 Iudas	12 Ruben	13 Symeon	14 Levi	15 Zabulon
16 Issachar	17 Dan	18 Gad	19 Affer	20 Neptalim
21 Ephraim	22 Manasses	23 Iob	24 Moyfes	25 Aaron
26 Iohosua	27 Finees	28 Gedeon	29 Iepte	30 Samson
31 Samuel	32 David	33 Salomon	34 Helias	35 Heliseus
36 Esaias	37 Hieremias	38 Ezechiel	39 Daniel	40 Osee
41 Iohel	42 Amos	43 Abdias	44 Jonas	45 Naum
46 Aggeus	47 zachaias	48 Mathan	49 Abdias	50 Tres pueri
51 Hezras	52 zorobabel	53 Ester	54 Iudith	55 Machabaei
56 Ioanes Baptista	57 Maria.			

ADAM protoplastus & colonus paradisi princeps humani generis & delicti: ad imaginez dei factus: uniuersitati praelatus: qui creaturis nomina dedit atq; in eis dominandi potestatem accepit. Hic naq; in delitiis florētis paradisi constitutus: inter redolentes aromatum siluas: Ac uernātia floribus arua rudis habitator nouae uitae gaudia peragebat: ubi tellus foecunda uiret perpetuo uirore: ubi fons decurrens quadrifluo labitur. Sed postq;

serpentis dolo lingua pollutus foeminea per tactum ligni loci beatitudinem prophanauit: paradiso proiectus terram sentibus squalentem operarius gemens incoluit. Ammissaq; immortalitate i puluerem unde carneum sumperat ortum post cursum annorum septingentorum triginta rediit huic iam posteritas in crimine huius parentis exulem se paradisi facta & labori mortiq; subacta igemuit. Sepultus est autem in loco arbeae qui locus ex numeris nomen sumpsit. Hoc est quatuor pro eo q; tres patriarchae ibidem sunt sepulti. Et hic quartus Adam hoc est ebron metropolis allophilorum in qua fertur quondam habitatio fuisse gigantum: ubi etiam postea dauid unctus est in regnum: est autem ciuitas sortis iudae sacerdotibus separata distans ad australe plagam milibus duobus ab hierusalē.

Habel filius Adam & pastor ouium in uita innocens in morte patiens post mortem non silens in martyrio primus in obcedentia somus in sacrificiis deo placens: in meritis fratri displicens. Quoniam Cain impius & fratricida nouus ira stimulatē inuidiae in oculū ferro nudū maculato sanguine prostrauit. Quū adhuc innocēs ferrum cruoris humani facinus non haberet.

Enoch filius Iarith septimus ab Adam placens deo malorum nescius mortis ignarus qui scelera torum hominum non ferens angustias, a pernitiōis contractibus mundi subtractus in eū locum transferri unde fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est anno. cclxv. Manet autem hactenus in corpore: in cōsumatione mundi restituens cum Elia mortalem uitae conditionem.

Noe filius lamech decimus ab Adam secundus reparator orbis: iustitiae insignis: longanimis in spe: sapiens in opere: iustus archam condidit: admonitus introiit nec horruit turbulentos diluuii fluctus: nec fragores uentorum uel murmura caeli expauit: gestatur procellis nec mergitur: serpentibus fociatur & bestiis. Nec terretur: cui fere colla submittit. Alites famulantur. Columbam emisit redeuntem suscepit. Sed perfida fraude corui decipitur: reditu columbae gestantis ore ramum pacificum educitur: referatq; soribus arcae bestias cunctaq; animalia per septem dies abire permittens. Ipse postmodū egressus cū liberis deū collaudat: electas uictimas imolat. Cui archa ueteres resedisse testatur i armenia sup mōtes Ararach. hic nonagētesimo quinquagesimo anno mortuus est.

Melchisedech rex Salem sacerdos altissimi primus: ueriq; oblatoz sacrificii. Cui origo secreta: hūc esse aiunt hebrei primogenitum Noe tritauum Abrahā. Ipse est pater patrum prophetarum & apostolorum origo. ipse est qui paternae pietatis benedictione dominus fratris eē pmeruit: qui uersis incedens uestigiis patris genitalia texit. Nec derisit ebrium ut procax & reprobus filius fecit. Sed uelauit ut uerecundus unde accidit in lege iudeorum parentes a filiis nūquā uideri nudatos. Hic Abraham reuertentem post uictoriam benedixit: idem in typo ueri sacrificii de frugibus terrae primus panem & uinum deo hostiam obtulit. Quia sacerdotium & regnum iure primo gentis debebatur. Antequā Aaron sacerdotio fungeretur. Hic & primus post diluuium urbem Salem condidit in qua & regnauit quae postea iebus siue solima dicta est. Et nunc deriuato uocabulo hierosoly ma uocatur. uixit autem annis sexcentis & perdurauit usq; ad septuagesimum annum aetatis Isaac & mortuus est sepultus in ciuitate sua hierusalem.

Abraam pater multitudinis gentium filius est Haræ de stirpe sem. Natione caldæus: fide primus: exul spontaneus: obcediens in pceptis: credulus in promissis: paup in patria: in peregrinatione locuplex: in præliis uictoriosus: in uictoria non auarus. Reges quatuor superauit spoliis exiit: captiuum patrem reduxit. Eo summus ut trinitatem in mysterio ueneraretur. Eo fidelis ut promisso germine contra spem naturæ deo crederet: A deo iustus atq; deuotus ut indulgentiam unci pignoris diuinitati non præponeret: Sed incunctanter præcepto parens ad immolandum filium religiosus patricida gladio dexteram armaret: Qui dum distinxit ferrum unicum pignus in uictima oblaturus. Nec natum perdidit & hostiam non amisit: filium enim in sacrificium obtulit: & arietem pro filio immolauit: obiit. clxx. annorum. Sepultusq; in agro effron in spelunca duplici in cuius interiori parte sepultum ferunt Adam in exteriori Abraham: Distat autem hic locus ut Iosephus edocet septimo ab urbe Ebron stadio: ibiq; aserit Abraham & filium eius monumentum habere pulcherrimum in structum marmore & opere elegantissimo. Ibi etiam. Therebintum magnam arborem a constitutione mundi fuisse asseuerat. Hanc Herodotus usq; ad constantini regis imperiū perdurasse scribit: ipsa est enim quærcus Mambrae amorrei qui fuit amicus Abrahæ quæ apud gentiles in tanta extitit ueneratione: ut eam muri ambitu circumseptam solemnī sacratione colerent.

Isaac filius Abrahæ ex promissione in terra Chanaan genitus semen æternum uocatus coniugalī uitæ: Castimonia clarus: promptus ad gratiam: ad ignoscendum paratus qui excludentes nō amissis sed patientia uicit. Qui poenitentes cū benignitate recepit: q per timorē dei eo usq; detulit honorē parenti ut ad aram spōte sacrificandus accederet atq; in figura christi mortem non recusaret obiit centum octoginta annorum sepultusq; est iuxta patrem suum.

Iacob filius Isaac natus in terra chanaan dilectus matris: suppletator fratris: humilis quoq; & simplex innocenter habitans domi: qui peregre profectus dum consortio egeret hominum: comitatū meruit angelorum. Hic tamen postq; primogenitum benedictione priuauit: matri obcediuit & fraternæ iracundiæ patiēter cessit: patriā parētesq; relinquēs exul effectus seruitutē longā sustinuit laborē famis & frig⁹ sustinuit. Seruiuit socero ut pastor mercenarius paut gregē expectās nō de diuisione sed de gregis lucro mercedem. Hic autē cum dño luctatus præualuit: hic facie ad faciē deum uidit: hic famis inopia pulsus cum præclara progenie ingressus est ægyptum: emerisq; centum quadraginta septem annis naturæ reddidit debitū.

Loth filius Aran consanguineus Abrahæ pater Moab & Amon: apud Caldæos natus: homo iustus: hospitalis in sodomis: piæ castæq; inter nephariam gentem conuersatus: qui propter solum hospitalitatis officium & susceptor factus est angelorum. Sulphureum exitium: ac sodomitarum euasit incendium. Mansitq; postea in urbe segor quæ est iuxta mare mortuum ubi balsamum gignitur & copiosa poma palmarum.

Ioseph princeps ægypti filius Iacob & Rachel: ortus in terra Chanaan benedictus in primogenitoro ab israhel & accipiens primatum ruben dilectus patri: & solus præ cæteris heres paternæ possessionis. Hic zelo sublat⁹ a fratribus in lacum mittitur ob inuidiam uenditur: factus humilis usq; ad seruitutem: patiens usq; ad carcerem: pudicus usq; ad passionem fit interpretatio sapiens in consilio futuri prudens: in regno particeps: in sœcunditate ordinator prouidus in fame dispensator iustus ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus: dum iniuriam fratribus non rependit: Sed fame depulsa necessitatis subsidium contulit: principatus est in ægypto annis octoginta exactisq; ætatis centum decem annis longe quietis gratia diem ultimum clausit. Sepultusq; est in ægypto cuius ossa transtulerunt filii israhel in sicheḡ ciuitatem patris sui Iacob Quā tam latini quam græci sicimam uocant ipsa est autem quæ nunc uocatur neapolis urbs Samaritanorum ubi & sepulcrum eius usq; hodie cernitur.

Iudas regalis successionis insignis prosapia cui ducatus bellorum & israhel regnum traditur: qui nomen genti ex nomine suo dedit: præpotens sicut leo in regni uirtute & clarus in splendore potētiae cuius quidem imperii potestas non cessauit quoadusq; christus quasi catulus leonis ex germine eius ortus ascenderet atq; spes gentium ex uirginali aluo procedens coruscaret.

Ruben primitiuus filius israhel ætate fratribus maior. Sed posteritatis numero minor paternum thorum posuit atq; ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

Simeon princeps scribarum & uiolatæ pudicitie uindex non habens hereditatem: sed manet in tribu iuda particeps in possessione.

Leuī sacerdotalis auctor originis cum tribu iuda pro mixtione generis iunctus. Sed israhel totus diuisus carens proprie sortis funiculo & habitans in uniuersis sceptris fratrum.

Zabulon possessor maris magni & littorum & dominans in cunctis urbibus sydonum.

Issachar studiosus in laborib⁹ terrā possidēs galileæ de bñdictiōe sui fruct⁹ dona porrexit regib⁹

Dan ex cuius germine samson sceptruz tenuit israhel fortis nazareus & triumphator in hostibus more serpentis philistinorum semitas & equitatus eius ut regulus spiritu oris sui de populans.

Gad in præcinctu prælii expeditus pro filiis transiordanem relictis aduersus hospites gentes dimicat & forti brachio uictor triumphat.

Affer

Nominum scripture sacre.

- C** Asser diuitiis insignis replens delitiis principes.
- C** Nephtholim inter fratres ortu posterior: imperio prior: cuius natiuitatis processio matri dedit oc-
cubitum ipse lupus rapax & sanguinarius: qui super has est fortis suæ mane hostiæ sanguinem effu-
dit & ad uesperum escas principibus & sacerdotibus diuisit.
- C** Ephraim semen Ioseph & adoptiuus filius israhel in numero patriarcharum benedictionis testa-
mēto electus minor etatæ fratre. Sed prælatus gratia benedictionis in cunctis tribubus fortior & i-
ter fratres dominator & inuictus hic patris tribum acccepit.
- C** Manasses dilatatus in milibus una cum Ioseph patre suo mixtim possidet tribum. Hi omnes pa-
tres apostolorum & principes populi iudæorum tribus Iacob & pleclara progenies israhel quibus
pater moriens pro diuitiæ copiis sanctificationis gratiam dereliquit. Quiq; regnante Ioseph in ægy-
pto regnauerunt. ibiq; etiam post longam uitæ quietem occubuerunt atq; sepulti sunt.
- C** Iob filius zara de bosra rex idumæorum: quartus post Esau successor balæ filii beor homo genti-
lis: fide stabilis: hospitalitate præcipuus in disciplina mansuetus: in elemosynis largus: Diues in cen-
su extemplo factus egenus. locuplex in liberis repente morbo rætationis traditus. Sed cōtra tenta-
tionem fide religionis armatus sit gloriosus in certamine: equanimis in dolore. Damna rerum per-
tulit: pignorum funera doluit: corporiq; uulnera patienter accepit & inter supplicia semper deum
glorificauit: male suadentem in super sapienter sustinuit coniugem: uerba amicorum ratione super-
rauit pro tanta uirtute patientiæ duplici in fine remuneratione subleuatur. Recipiens post rerum ca-
sum duplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiæ diem genuit: post foetores ulceru-
casiam fragrantem edidit: post abiectionem cornu inunctionē regni promeruit: & tibiam in accen-
tu laudis assumit. uixit autem post plagam. clxx. annis: & fuerunt omnes dies uitæ eius. ccxlviii. an-
ni & mortuus est atq; sepultus in regione sua: hunc asserunt hebræi non fuisse de genere esau. sed de
natham fratris Abraham descendisse stirpe: & fuisse eum temporibus patriarchæ. Nacor. n. genuit
hus de cuius stirpe credit gēat' secūdū qd i exordio uoluminis sui notat uir erat i terra hus noie Iob
- C** Moyses amram ex tribu leui dux & propheta in israhel regis filia adoptiuus: dei amicus: pharao-
nis dominus: in rubo flammante & non urente uocibus angelicis uocatus quem ut exemplo firma-
ret deus in sinu eius: manum iussit emori ac rursus retractam in uigorem & amotos reddidit calo-
res. Cuius facies spe futuræ gloriæ illuminatur: humilis in recusando ministeria: subditus in susci-
piendo: in conseruando fidelis: in exequendo peruigil: in regendo populo prudens: in corrigendo
uehemens: in amando ardēs: in sustinendo patiens: qui pro subiectis deo se interposuit: consulem
opposuit irascenti. Hic pro populi libertate propriam obiecit salutem. Regis senissimi non minas
non tela trepidauit: quin etiam extulit contra dracones eius uirgam. Ac per manum dei oppugna-
toris decem plagis eius imperium uerberauit. Primum in cruores uertit fontes & flumina: dehinc
ranarum multitudine urbes muscarumq; nube aera compleuit. Mortem intulit iumentis: percus-
sit ulcere homines. Vastauit grandine terram. Subduxit tænebris cælum: post hoc expoliari ægy-
ptios. Eductoq; populo heremi pandit iter flamina præcedente columna. Nec mora mare trahēs
diuisit refrenatisq; hinc inde aquarum cumulis pergenti populo uia sicco uestigio præbuit. hostes
dehinc operuit fluctibus: atq; amaras aquas per tactum ligni in suauitatem conuertit. Quin etiam
esurienti israhel cæleste præbuit pabulum: uolucrūq; escis repleuit loca castrorum: percussit in sup-
petram atq; extemplo durorum saxorum copiosa fluentia manauerunt. Ascenditq; in uerticē mō-
tis syna faciem dei contemplantui ibi quadraginta dierum ieiunia pertulit: descendens legem acce-
ptam dei populo tradidit: ritumq; religionis instituit: inter hæc quoq; bella gessit. uictoriis clauit
uirgam in manu tenens hostes quos non contigit superauit. Latiferos morsus aspidū per ærei ser-
pentis aspectum sanauit. Dathan & abiron terræ compagibus ruptis in profundum deiecit. Ad ex-
tremum cōscendit in montem Nebo terramq; repromissiōis demonstrāte domino in monte aba-
rim sepultusq; est a domino in ualle Moab. Quæ est in arabia. Rexit autem populum dei in here-
mo annis quadraginta: obiitq; annorum. cxx. Quidam autem eum uiuere testantur pro eo qd se-
pulchrum eius non reperiretur. Et quia apparuit ipse & helias cum domino in monte. Mortuum
autem illum esse non raptum certissime sacra scriptura testatur.
- C** Aaron frater moysi in signis miraculorum sotius. atq; in lege domini primus: cuius uirga sorte ele-
cta fronde germine floruit. Quiq; thuribulum in dextera gestans furenti se flammæ opposuit: atq;
stans inter uiuos ac mortuos. obiectu sui corporis transire ignem ad ignem uiuentium non permī-
sit. Hic per hostiam uictimarum & sacrificium sanguinis futuram christi passionem expræssit: hic ius
& principatum sacerdotii per ordinem generis & successionis suæ transmisiit. Anno autem quadra-
gesimo egressionis filiorum israhel de terra ægypti quum esset annorum. cxxiii. mortuus est iuxta
præceptum domini in monte hor qui est iuxta petram insignem arabia urbem & ibi sepulta iacet
soror eius maria. Vbi etiam usq; hodie ostenditur rupes qua percussa moyses aquam sitienti popu-
lo præbuit. Est autem hic locus in extremis sinibus idumeorum.
- C** Iohosue filius nun ex tribu ephraim in ægypto natus. Moysi discipulus ex potestate successor nouiq;
plii triūphator. Qui quousq; expediret uictoriam: ut sol cælo staret iperauit: iordanis etiā cursū trā-

Description.

situ suo sistere fecit hierico inexpugnabiles muros clāgētū tubarū sono delectit. Chananeorū euentū regna: reges extinxit: ac populum dei solus ī terra repromissionis iduxit. Eāq; sorte distribuit. xxyii. ānis p̄fuit ī israhel occubuitq; cxx. āno: atq; sepultus ē ī Thamanasar ciuitate sua q̄ sita est ī latere mōtis goas cōtra aglonē. ibiq; hodie isigne monumētū eius ostēditur. Est autem in tribu dan.

¶ Fineas sacerdos dei filius eleazari zelum domini habens choeuntem ipudicum simul cum madianite telo percussit: ac per tuas sacerdotii infulas prēmiumq; uictimarum in generationibus sacculi meruit: pro eo qđ zelo diuinæ dilectionis incensus iram domini feriendo placauit.

¶ Gedeon filius ioas ex tribu manasse genitus in solitudine: liberator populi & multorum pater filiorum extitit: manu fortis: consilio strenuus signis explorans figuræ documenta uictoriæ potentiamq; dei in uellere cognouit. Hic cum trecentis uiris aquam lingua lambentibus: non tela dextris: sed tubas: non leua clipeum: sed hydrias præferentibus hostem terrore pcutit. ac uictor de amalech fortiter triumphauit iudicauit israhel annis. xl. Mortuusq; senex: & in sepulchro patris sui sepultus ioas in ephrata de familia Esdri.

¶ Iepte ortus ex tribu gad: scilicet in præliis: fidelis in promissis: affectu pietatis exuberans per tolerantiam mentis. Hic uouerat deo ut si quid illi post uictoriam reuertenti primū occurreret immolaret. Nam rediens ex hostibus Ammanitarum ne polluerentur labia periurio pollicitam spontionem compleuit ac filiam quæ primum uictori occurrebat immolauit: iudicauit israhel annis sex & mortuus est: Sepultus est in ciuitate sua galaad quæ est in dimidia tribu manasse.

¶ Samson filius promissionis genitus patre Manue omnium fortissimus: iste fugientē negauit leonem fauūq; ab ore mortui tulit: seras quoq; portarum tollens humeris in uertice mōtis deposuit: Vulpium caudis igne ligato totam regionem philistinorum succendit: uinctus etiam rescissis funibus in maxilla asini mille uiros peremit. Neruum interea uincula: ut linea fila dirupit: post hæc auaritia illecebrosæ mulieris decēptus detonsis crinib; uim uirtutis amisit. Nec mora defossis oculis columnas templi concutiens ruina oppræssus pariter cum hoste defecit: iudicauit israhel ānis .xx. Et sepultus est in sepulchro patris sui in ciuitate stoli. Quæ est in tribu iuda decimo procul a lapide eleuteropolios: contra septentrionis plagam iuxta uiam quæ ducit Nicopolim.

¶ Samuel propheta filius helchana de ramatha de tribu ephraim connumeratus in sacerdotib; dei ab ipsis cutnabulis domino consecratus sedulus in ministeriis: in gente princeps: in templo uates cuius uerbo obtemperauerunt cæli: occurrerunt nubila: effusi sunt imbres. Hic triumphator ex hostibus lapidem adiutorii posuit. Hic primum principes in regno unxit. Sepultus est: autem in uiculisuo Ramatha: Qui est secus bethleem.

¶ Dauid rex & propheta natus in bethleem ortus de tribu iuda filius iesse: puer pastor ouium inter fratres ætate iunior. Mente præstantior: a domino in regnū uocatus: a propheta in regem unctus belliger iuuenis: in certamine singularis: in triumpho gloriosus: in uincendo ueteranus: patiens in aduersis: prudens in periculis: in peccato proprio dolens: in alieno funere lugens: pronus ad poenitentium: uelox ad ueniam: in conuiuio mitis: ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem dum posset non necauit: nec tm̄ reseruauit: sed & uindicauit occisum. Hic leonem & ursum sine gladio īterfecit: citharæ suauitate immundum spiritum depulit: Gigantesq; expugnauit: igitur regni anno quadragesimo diem uitæ suæ suppræmum cōsumauit: sepultusq; est in ciuitate sua bethleem: quæ alio uocabulo dicitur ephrata: ubi etiam dominus Iesus christus natus ē: ubi & rachel cū beniamin peperisset occubuit: ibi etiā sepulchrum iesse patris Dauid ostēditur: ē autem hic locus ī tribu iuda sexto miliario ab hierusalem positus contra meridiem in itinere quo pergitur ebron:

¶ Salomon filius Dauid editus ex bethsabæe in hierusalem: antequā nasceretur uocatus sapientissimus omnium: & dominici templi dedicator. Fœlix imperio: paternis meritis impar: dilectus a deo sapiens in iudicio: in sententia iustus: pacificus in regno. Qui poposcit sapientiam & impetrauit ut sciret dispositionem orbis terrarum & uirtutes elementorum. Naturas animalium: & cogitationes hominum: hic quoq; conspexit mores & rerum naturas reperit sacramenta christi: ut ecclesiæ reuelauit cuius principia bona fuerunt nouissima mala. Nam post miram uirtutum gloriam amore fœmineo deprauatus est: & acceptam sapientiam perdidit: & in profundum idolatria fienda ruina ē demersus. xl. annis regnauit: Quinquagesimo secundo uitam peregit: dehinc finem imperio & uitæ dedit: sepultusq; est in ciuitate patris sui Bethleem.

¶ Helias thesbites sacerdos magnus atq; propheta habitator solitudinis: fide plenus: deuotione summus: in laboribus fortis: in industria solers: excellenti ingenio præditus in exercitatione disciplinæ districtus: in sancta meditatione assiduus: mœtuq; mortis intrāpidus uerberauit tyranos: sacri legos interfecit: multisq; signis uirtutum effulsit: ac triēnio siccitate clausit ab imbribus cælum: orauit rursum & cælum dedit pluuias. Mortuumq; filium uiduæ suscitauit: cuius uirtute idria farina non defecit: uasq; olei perpetuo fonte manauit: cuius uerbo super sacrificium ignis de cælo descendit. Duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit: iordanem transiens tactu melote abruptit post hæc igneo curru in cælum raptus ascendit: uenturus iuxta malachiam prophetam ī fine mundi præcessurus christum & nuntiaturus eius ultimum aduentum cum magnis uirtutibus prodigiisq;

¶ Nominum scripture sacre.

- prodigijsq; signorum: ita ut etiam bellum gerat antichristus aduersus eos qui cum eo uenturi sunt & occidet eos: cadauera quoq; eorum in plateis insepulta iacebunt: dehinc suscitati a domino: regnum antichristi plaga magna percutient: post hæc ueniet dominus & interficiet antichristum gladio oris sui & eos qui adorauerunt eum & regnabit dñs cū oib⁹ sanctis suis in gloria sēpiterna.
- ¶ **E**liseus heliæ discipulus ex amelmoth oppido ex tribu ruben in cuius ortu aurea uitula mugitū dedit in galgalis. Eiusq; uox in hyerusalem personuit: tunc quidam præfagus uates prædixit in hierusalem natus est propheta qui cuncta destruet: & eorum idola confringet. Hic gemino heliæ glorificatus spiritu plurimis atq; magnis uirtutibus emicuit. Iordanem transitu suo diuisus refrenatis undis retro conuertit. aquas hiericho steriles dimerso uasculo ad foecunditatem perduxit. Pueros insultantes sibi iussu uerbi tradidit bestiis: qui repente deuorati sunt. Sanguineas aquas in necē hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptione uerbo fecundat. Eiusq; filium mortuum suscitauit. Ciborum temperat amaritudinem: deniq; ex uiginti panibus plebe refecta reliquit. Namaan de lepræ stigmatibus lauacro iordanis purgauit. lepra quoq; maledictum sparsit discipuluz: ferrum securis in iordane mersum ligno in aquas misso supernatare fecit: hostem syria cecitate percussit. Mortem incredulo prædicauit: fragorem quadrigarum fugauit: hostem obsidione dispersit famem repellit. postremo post mortem ex animo cadaueri uitam dedit. cuius sepulchrum usq; hodie in sebastie ciuitate ostenditur. honore satis dignum & magna habitum ueneratione.
- ¶ **E**saïas filius amos non illius prophetæ sed alterius qui simili nuncupatus est nomine ille enim ex numero pastorum fuit de oppido thecua. hic autem genere nobili ortus i hierusalem quem etiā asserunt hebrei socerum fuisse manasse: in quo fuit tanta sanctitas & uitæ excellentia ut unam tantummodo dicatur habuisse tunicam cilicinam qua etiam postmodum pro delicto populi abiecta sacco membra cooperuit: Sed & hoc ad extremum deposito iuxta imperium domini sui nudo corpore uæstigio in conuentu populorum conuersatus est. Sicq; feruorem æstiuuz hiemisq; pruinas atq; imbriuz tempestates sustinuit. ut præceptis domini obediret. & populi deploraret delicta: hic decem gradibus recedentem umbram retro ascendere iussit: huius oraculo rex ezechias mortis dilationem promeruit. quem manasses extensum a uertice per medium secuit: Atrociq; supplicio excruciatum extinxit. Traddunt autem hebrei duabus ex causis interfectum fuisse esaïam: unam quod eos apellauerit principes sodomorum & populum gomorra. Altera: quod testante domino ad moïsen. Non poteris uidere faciem meam iste ausus est exclamare uidi dominū super thronum excelsum Non arbitrans cecitate mentis iudæi quod in sequentibus faciem & pedes dei: Seraphin texisse narrauerit: ac media tantum eius uidisse scripsit iacet sub quercu rogel iuxta decursus aquarum quas ezechias rex mole constructa terræ exposuerat.
- ¶ **H**ieremias ex tribu sacerdotali ortus in uico anathoth qui distat tribus milibus ab hierusalem sacerdos in iudæa positus propheta in gentibus consecratus: anteq̃ plasmaretur cognitus: anteq̃ procederet sanctificatus: & ut uirgo permaneret admonitus: hic prædicare puer cepit arguens populum ob delicta perfidiæ seuientis: & sapius cohortans ad penitentiam sed plebis perfidia seuiente crudelitate afficitur Sepe ligatus in carcerem mittitur: etiam proicitur in lacum: ad ultimum apud taphna in ægypto a populo lapidatur. Sepultus in eo loco ubi pharao rex ægypti habitauit: uerum tamen quia præcibus suis serpentibus ab eo loco effugatis ægyptios a noxio aspiduz morfu eripuit insigni cum ueneratione amplissimog; honore iidem ægyptii colunt: sepulchrumq; eius insigne cultu hætenus ueneratur.
- ¶ **E**zechiel sacerdos filius buzi genitus in terra in typo christi filius hominis nuncupatus: hic captiuus cum ioachim in babiloniam ductus est: cum captiuus prædicauit eorum corripiens offensiones & zelo dei motus cuncta eorum crimina turpitudinesq; arguens: quem dux populi israhel interfecit pro eo quod auctoritate uel seueritate corripereetur. ob impietatem sacrilegii sepultus est autem a populo in agro maurim in sepulcro semet Arphazat.
- ¶ **D**aniel de tribu iuda genere nobilis princeps omnium caldæorum sacerdotumq; regum propheta: & florens patriæ nobilitate: hic sub ioachim rege Iuda post excidium hierusalem cum tribus pueris admodum puer in babilonem translatus est. uir gloriosus: & aspectu decorus: mente humilis corpore castus: perfectus in fide: egregius in opere: in uirtute summus: in prodigijs clarus: terribilis in signis: cognitor secretorum celestium: præsciis futurorum: uisionum interpretas: qui & continuatis ieiuniis: & orationis instantia futura prænoscere meruit sacramenta hic inter cætera uisionum misteria his uirtutum portentis atq; signis effulsit: ut principum & sceleratorum iudicia repræhens castitatem feminæ reuelaret: tribus hebdomadibus dierum exorans pro populo ieiunauit: simulacrum bel diuinæ aspersionis argumentis elisit. draconem babilonie nomine domini eiusde; gentis offa pice & adipe ex capillis confecta diuinæ mentis instinctu incredibili admiratione dirupit: in lacum missus rabiem mitigauit ferarum: atq; uirtute animi fortis inter frementes securus epulatur leones: Hunc clarius postquam babilonium subuertit imperium honore maximo habitū secum tulit & i moedeam abduxit: qui etiā fertur dedisse signa in motibus sup babiloniā dicēs: dū montes fremuerūt a borea: sinē istare babiloni. dū fuerūt uis icēdiis conflagrari finis erit totius mundi

Descriptio.

Iter dum ad partem nothi defluerit tygris regressio erit populi ad hierusalem: uixit autem usque ad tempus Dani regis persarum annis centum decem: sepultusque est iam senex in spelunca regia solus in captiuitate cum gloria.

Hosehe de tribu isachar ortus in bethemoth hic pronuncians dedit signum: ueniet dominus in terra. Simulque quercus quæ est in sylo: que ex semetipsa in .xii. diuisa fuerit partes totidemque quæcunque effecerit: hic in terra sua sepultus placida quiete dormiuit.

Ioel hic fuit de tribu ruben. natus in agro bethoron. ubi etiam in pace mortuus est atque sepultus.

Hamos pastor & rusticus & ruborum mora distringens: propheta non genere. sed gratia uocationis. hic autem fuit ex oppido therue: quod distat ad australem plagam sex milibus contra Bethleem ultra autem nulla est habitatio: sed sola heremi diffusa uastitas: patens usque ad mare rubrum atque indorum fines: solis tantum pastoribus conscia & lacte uagantium peccorum: ex hac itaque pastoralis regione fuit hamos: unus de numero pastorum quem dominus ablatum inde misit ad populum israel ei præcipiens ut samariam pergeret: & ibi quæ futura erant prophetaret: quem amarias rex frequenter plagis affectum: nouissime ozias filius eius recte per tempora transfixum crudeli morte necauit: post hæc semiuiuus euectus in terram suam: post aliquos dies dolore nimio uulneris in animam cunctantem efflauit: Sepultusque est cum patribus suis.

Abdias dextra sichein ortus in agro bethetaran iste est ille qui sub achab rege samariæ centum paupers prophetas. iste est tertius ille dux cui pepercit helias. qui postea ohoziæ regis relictis ministris: heliæ factus discipulus prophetauit: qui etiam morte propria obiit sepultus cum patribus suis in sebastæ ciuitate: ubi et heliseus propheta & Baptista Iohannes uenerabiliter requiescunt.

Ionas columba & dolens: filius amathi qui fuit de geth. que est in offer: ad gentes præco mittitur: missus contemnit: contemnens fugit: fugiens dormit. propter quem periclitatur nauis sed fors latentem reperit: cetus abiectum deuorat: orantem reuomit. reiectus prædicauit subuersionem sed contristauit in poenitentia urbes & salutem gentium inuidit: Gaudet etiam hedere uirentis umbraculo & dolet subito arescentis: Et tradunt hunc esse filium uiduæ quem a mortuis resuscitauit helias: Cuius sepulcrum in quadam urbe gethin uiculo demonstratur qui est in secundo miliario sephorim itinere quo pergitur tiberiaden:

Nahum abachuc sophonias de tribu simeon filius chusi in agro iaraba ortus & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus prophetauit. mortuus & sepultus in agro suo.

Aggeus natus in babilonia: iuuenulus hierusalem uenit: & edificationem templi aspexit hic iuxta sacerdotum monumenta gloriose sepultus quiescit.

Zacharias malachias post regressionem populi in osy genitus uir iustus & aspectu decorus quem iudæi malachiam. i. angelum domini ideo asserunt uocatum seu uocitatum: quia quodcumque prædicauit confestim angelo de cælis adueniente confirmabatur. hic autem admodum iuuenis mortuaturque in agro proprio sepelitur.

Matthan propheta ex gabacantis qui dauid regem legem docuit: & peccatum quod esset in bersabeæ preuaticatus manifestauit: hic etiam quod non edificaret dauid domino templum prædixit: hic Salamonem unguento in principem consecrauit: obiit autem senex in terra sua sepultusque est cum dignitate.

Abdias abdo azarias zacharias thobias filius ananiel ex tribu neptalim de ciuitate zibel. que est in regione galileæ. hic captiuus ductus est a salmanasar rege assinorum in ninie. uir in timore dei summus: in opere magnificus: in misericordia gloriosus: in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret: & inopes pasceret cecitate percussus lumine caruit: Et post tenebras reueratis oculis lumen claritatis promeruit iacet in ninie sepultus in pace.

Tres pueri stirpe regia clari. memoria gloriosi: scientia eruditi: fide pares: deuotione stabiles: in corrupti corpore. sobrii mente: iudices prouinciarum & regionum principes: paternarumque memores legum: & a cibis gentilium uel imolatis nequaquam poluti: leguminibus uitam degentes & oleribus: huius uigore uirtutis contempserunt mortem: idolum non adorauerunt: Regem seuissimum fidei uirtute uicerunt: extinxerunt quoque camini flammantis incendia: & inter horredas spissæ caliginis flammam himnum aptis uocibus cecinerunt: iacet in babilonia pariter sub uno specu positi & magna cum ueneratione sepulti.

Ezras sacre scriptor historia: atque alter lator legis post moysen: hic post captiuitatem legem incensam ex gentibus renouat. hebraicarumque litterarum elementa inuenit: hic reduxit israel: reedificari fecit hierusalem. Mortuus est atque sepultus cum patribus suis humatusque est in hierusalem.

Zorobabel & Neemias ex tribu iuda sub dano rege templum domini reedificauerunt: muros hierusalem extruxerunt & israel ad pristinum statum reduxerunt: cultum quoque religionis: iusque sacerdotum uel leuitarum restituerunt: et ipsi in hierusalem sepulti sunt.

Hester regina filia fratris mardochei de stirpe beniamin captiua de hierusalem in urbem susim translata: atque ob aspectum formæ & perspicuam uirginitatis excellentiam: regi persarum conubiis copulata est: hæc ut populum suum a periculo liberaret morti se obtulit. Amicumque regis aduersus populum nepharia persuadentem cruci tradendum persuasit: gentemque liberam ab excidio eruit: & a seruitute eripuit: iacet sepulta in ciuitate susi urbe mædorum in qua etiam regnauit.

Iudith

Nominum scripture sacre.

Iudith filia merari de tribu symeon magnanimis: in gloria uirorum præstantior: hæc pro salute populi morti se obtulit: Nec trepidauit furorem regium. Nam dormientem necauit principem: saluo pudore suis ciuibus triumphalem uictoriam reportauit. Vixit annis centum quinq; sepulta ē in spelunca uiri sui manasse in bethulia ciuitate quæ est in tribu iuda iter dota & balmom.

Machabæi zacharias & Elisabeth ante deum iusti: steriles in iuuentute. sæcundi in senectute requiescunt in Hierusalem.

Ioannes Baptista filius zachariæ ex tribu leui in hierusalem ortus. Angelo nuntiante conceptus prænuntius christi: præco iudicis: propheta altissimi: uox uerbi: amicus sponsi: testis domini: lucerna luminis: terminus prophetarum: baptismatis initium. Qui prænuntians parentis uocem abstulit: genitus officium linguæ reserauit: qui necdum editus christum prophetauit: salutauit ex utero: columba agnouit: in deserto monstrauit: cuius uestimentum lanugo fuit: cama lororum: habitatio heremus: uictus mellis & locustarum cibis: hic dum herodem prohiberet fraternum uiolare conubiū carceralibus tænebris mancipatur: Cuius caput regis filia ludens a patre præmio postulauit. At ille desertum male poscenti ebrius inter pocula dedit: Sepultus ē in sebastæ oppido palestina. quæ olim samaria uocabatur quam herodes rex iudeæ antipatris filius: ob honorem cæsaris augusti græco sermone augustam uocauit.

Maria quæ interpretatur domina siue illuminata clara stirpe dauid: uirga iesse: ortus conclusus: fons signatus: Mater dei: templum domini: sacrarium spiritus sancti: uirgo sancta: uirgo sceta: uirgo ante partum: uirgo in partu: uirgo post partum: Salutationem ab ægelo accepit: & mysterium conceptionis agnoscit: partus qualitatem inquit: & contra legem naturæ obsequii fidem non renuit quam dominus ipse in cruce positus per sanguinis testamentum uirgini cōmendabat discipulo: ut ipsum mater haberet uitæ comitem: quem filius nouerat integritatis esse custodem. Hanc quidam corporalis necis passione asserunt ab hac uita migrasse pro eo qd iustus symeon complectens brachiis suis christum prophetauerit dicens. Et tuam ipsius animam pœnetrabit gladius. Quod quidem incertum est: utrum pro materiali gladio dixerit: an pro uerbo dei ualido & acuto præ omni gladio ancipiti: specialiter tamen nulla docet hystoria. Mariam gladii animaduersione peremptaz quia nec obitus eius usquam legitur: dum tamen reperitur sepulchrum.

FINIS.

Symon. Petrus. Paulus. Inuenies in libro Illustriū uirorum Sancti Hieronymi.

Andreas qui interpretatur decorus frater petri secundum Ioannem primus: iuxta Matheum primus a secundo. Hic in sortem prædicationis Scythiam atq; Achaïam accepit: in qua etiam ciuitate patras cruce suspensus occubuit.

Iacobus filius zebedæi frater Ioānis quartus in ordine. Duodecim tribub; quæ sūt i dispersiōe gētiū p̄dicauit atq; hispaniæ atq; occidentaliū locorū populis euāgeliū p̄dicauit: & i occasu mūdi lucē p̄dicatiōis effudit: hic ab herode thetrarcha gladio cæsus occubuit: sepultusq; ē i archa matmorea.

Ioannes apostolus. require ut supra.

Philippus a bethsaida ciuitate unde & petrus gallis p̄dicauit xpm: barbarasq; gētes uicinasq; tænebras æstuēti oceano cōiūctas ad sciētiæ lumē fideiq; portū deduxit: deide i hierapoli phrigiæ p̄uincia urbe crucifixus: lapidatusq; obiit: rectoq; sepult; caduere simul cū filiab; suis ibidē req̄scit.

Thomas xpi didim; nōiatus ē & iuxta latinā linguā christi gemin;: ac simul saluatori audiēdo incredulus. Vidēdo fidelis: hic euāgeliū p̄dicauit partis: mœdis: & persis: hircanisq; batrianis. tenens orientalem plagam: & iterna gentiū pœnetrans. Ibiq; prædicationē suā usq; ad titulū suæ passiōis pducēs: lāceis trāsfixus occubuit in calaminia ciuitate iudeæ ubi & sepultus ē i honore.

Bartholomeus apostolus nomē ex syriacha lingua suscipiens licaoniam in sortem prædicationis accepit: atq; euāgeliū iuxta Matheum apud indos in illorum linguam conuertit. Ad ultimū i albania maioris armeniæ urbe uiuens a barbaris decoratus: sicq; terræ ē conditus.

Matheus. iacobus frater dñi. iudas frater iacobi. Mathias. require ut supra.

Symon zelotes qui prius dictus est chananeus zelo domini seruans par in cognomento patri. & similis in honore: accepit ægypti principatū: & post iacobū iustū cathedrā tenuit hierosolymorū post aut̄ ānos. cxx. meruit sub traiano per crucem sustinere martyrii passionem: iacet in bosphoro.

Lucas. Marcus. Barnabas. require ut supra.

Timotheus episcopus ephesiorum de ciuitate cretensium: patre græco idest ethineo: m̄re aut̄ iudea ut apostolus refert dicens. Quæ habitauit fides in auia tua ioidæ & matre tua cunice certum aut̄ qd & i teshic aut̄ fuit discipulus pauli eiusq; spūalis filius quē puerum secum idem paulus assumpsit. Qui pudicus & uirgo permanfit. Quiq; apud ephesum in mōte qui uocatur Pion cum magno honore sepultus quiescit.

Titus pauli discipulus & in baptismo filius: natione græcus & ex gentibus solus a paulo post euāgelium circuncisus quem ad instruendas certe ecclesias præfatus reliquit apostolus: ibiq; i pace defunctus est atq; sepultus.

FINIS.

Descriptio.

INCIPIVNT LOCA DE ACTIBVS APOSTOLORVM.

Acheldema ager sanguinis: q̄ hodie quoq̄ demonstrat i Elia ad australē plagā mōtis syōi. Et haften⁹ iuxta iudæorū cōsiliū mortuos ignobiles alios terra tegit: alios sub diuo putre facit. **A**siæ regio quæ cognominatur minor absq̄ orientali parte qua ad cappa-
dociam syriāq̄ progreditur undiq̄ circumdata est mari cuius p̄uinciæ sunt: phrigia: p̄a-
philia: cilitia: licaonia: galatia & aliæ multæ: sed specialiter ubi ephesus ciuitas est asia uocatur.

Egypti regio a septentrione mare magnum sinūq̄ arabicum: ab oriente rubrum mare: a meridie oceanum: ab occasu libiam habet: cuius inferiorē partē nilus dextera leuāq̄ diuisus amplexu suo determinat. Canopico hostio ab aphrica ab asia peleusiaco centū. lx. passū interuallo quā ob cau-
sam inter insulas quidam ægyptum retulere ita se fūdente nilo utrinq̄ ut a litteræ figuram efficiat: inde q̄ multi græcæ litteræ figurā efficiat uocabulo delta appellauere: ægypti uero mensura ab uni-
tate aluei unde se p̄mū findit i latera ad canopicū hostiū cērū. lxi. passū ad pleusiācū ducētoq̄. lvi.

Arabia regio inter sinum maris rubri qui p̄sicus & cū arabicus dicitur habet gentes multas moa-
bitas. Amanitas: Idumæos. Saracenos aliosq̄ quamplurimos. Arabia autem sacra interpretari dici-
tur: Et q̄ sit regio turifera odores creans. hinc eam græci eudemon nostri beatam uocauerunt.

Ethiopum regio ab indo flumine consurgens iuxta ægyptū inter nicum & oceanum: & in me-
ridie sub ipsa solis uicinitate iacet quorum tres sunt populi ægypti: hesperia & occidentis.

Anthiochia ciuitas syriæ cæles in qua barnabas & paulus apostoli sunt ordinati: est aut̄ & alia in
pissidia prouintia in qua idem prædicantes iudæis dixerūt uobis oportebat primum loqui uerbis
dei sed quoniam repulistis illud &c. **A**lexandria ciuitas ægypti quæ quondā dicebatur iter
ægypti aphricam & mare quasi claustrum posita in qua beati euangelistæ marci tumulus hodieq̄
in ecclesia ueneratur. **A**zotus oppidum insigne palestinae quod hebraice dicitur esdod &
est una de quinque olim ciuitatibus allosilorum. **A**ttalia ciuitas paphlæ maritima.

Amphipolis ciuitas & ipsa macedoniae est & alia eiusdem nominis in syria.

Appollonia & ipsa ciuitas macedoniae: & est altera in prouintia aphricæ quæ dicitur p̄tapolis.

Athenæ ciuitas in achaia philosophiæ dicata studiis: quæ quū una sit plurali numero semper ap-
pelari solet cuius pireus portus septemplici muro quondam communitus fuisse describitur.

Ariopagus athenarum curia quæ interpretatur uilla martis quod ipse ibi quondam cum ducen-
tis duodecim diis dicatus sit. **A**fos ciuitas asiæ maritima eadem apollonia dicta.

Antipatris ciuitas palestinae nūc dirupta quā herodes rex iudææ ex patris sui nomine uocauerat.

Appiiforum nomen fori romæ ab appio quondam consule tractus aquo & uia appia cognomi-
nata est. **B**abilon metropolis regni caldeorum ubi eorum qui edificabant turrim linguæ
diuisæ sunt a quo & regio circum posita babilonia uocatur: hanc fuisse potentissimam: & in campe-
stribus per quadrum sitam ab angulo usq̄ ad angulum muri. xvi. milia passuum tenuisse idest simul
per circuitus. lxiii. milia refert herodotus & multi alii qui græcas historias conscripserunt. Arx aut̄
idest capitolum illius urbis est turris quæ post diluuiū hædificata. iiii. milia passuum tenere dici-
tur cuius post ruinam muri tantum fictiles remansisse & ob bestias quæ illic abundant captandas
recuperata esse traduntur. **B**ithinia prouincia asiæ minoris quæ & quondam Bibraia & de
inde mygdonia dicta est: & maior phrygia hiera flumē a galitia diffusiata habet ciuitatē eiusde-
nominis. **B**eroca ciuitas in macedonia quæ uerbum domini nobiliter accepit.

Cappadocia regio in capite syrie idest ad septentrionem.

Cirene ciuitas in libia cuius regio etiam pentapolitana uocatur eo q̄ quinque urbibus maxime ful-
geat: berenice asinoe ptolemaide apollonia ipsaq̄ cirene.

Creta grætiæ insula centum quondam oppidis insignis famosaq̄ diuitiis maxime æris. Ibi enim
prima huius metalli inuentio & utilitas fuit: cuius proximum est in finibus ciliciæ promontorium
& oppidum ueneris. **C**ilicia prouintia asiæ quam cydnus amnis interfecit & mons ama-
nus cuius meminit salemō asyria coele separat. **C**arra ciuitas mesopotamiæ apud roma-
nos crassi clade apud nos hospicio abraham patriarchæ & parentis eius morte nobilis.

Chaldæorum regio inter babyloniam & arabiam tigrim & euphraten.

Chanaan filius cham obtinuit terram a sidone usq̄ ad gazam quam iudæi deinceps possederunt
electis cananeis. **C**æsareæ ciuitates duæ sunt in terra p̄missionis Vna Cæsarea palestinae in
littore magni maris sita quæ quondam p̄rgos idest turris stratonis dicta est: sed ab herode rege iu-
dææ nobiliter & pulchrius & contra uim maris multo utilius instructa in honorem cæsaris augusti
cæsarea cognominata est: cui etiam templum in ea marmore albo construxit in qua nepos eius he-
rodes ab angelo percussus. cornelius centurio baptizatus & agabus propheta zona pauli ligatus est
Altera uero cæsarea philippi cuius euangelii scriptura meminit. Ad radices montis libani ubi
iordanis fontes sunt a philippo tetrarcha eiusde-
regionis facta. & in honorem tiberii cæsaris co-
gnominata est. Sed & tertia cæsarea cappadociæ metropolis est cui⁹ Lucas ita meminit profectus
ab cpheso & descendens cæsaream ascendit & salutauit ecclesiam.

Locorum actuum apostolorum.

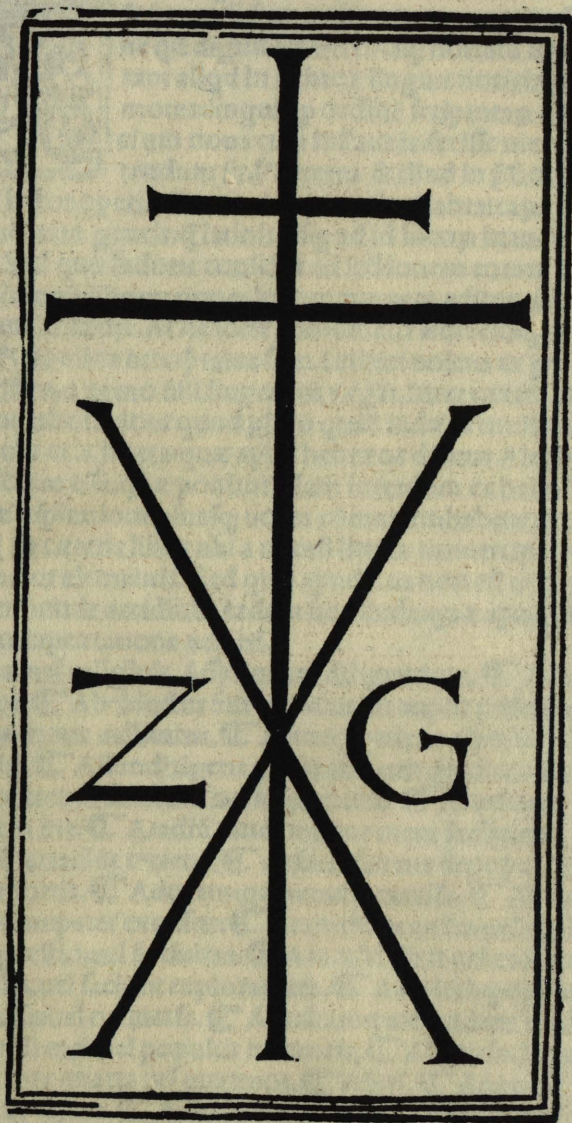
- C** Corinthus ciuitas achaiae maritima enere portus corinthiorum ciuitatis.
C Chios insula ante bithyniam cuius nomen syria lingua mastichen designat. eo quod ibi mastiche gignitur. Hanc aliqui chiam appellauere a chione nymphe coos. **C** Cindus insula contra asiam nobilissima adiacens prouintiae cathiae: & est eiusdem nominis oppidum in insula calumna.
C Damascus urbs nobilis phoenicis quae & quondam in omni syria tenuit principatum & nunc saracenorum metropolis perhibetur unde & rex eorum nauis famosam in ea sibi suamque genti basilicam dedicauit christianis in circuitu ciuibz baptistae iohannis ecclesiam frequentantibus.
C Derben ciuitas licaoniae prouintiae. **C** Elamitae principes perfidis ab elam filio sem appellati.
C Ephesus amazonum opus ciuitas in asia ubi requiescit beatus euangelista iohannes.
C Phrigia prouintia asiae troades superiecta in septentrionali sua parte Galathiae cotermina meridiana lychaoniae & pissidiae macedoniaeque ab oriente capadotiam attingit. Duae autem sunt phrigiae quarum maior smirnam habet minor uero ilium. **C** Phoenicia prouintia syriae cuius partes sunt: samaria & galilea & aliae plurimae regiones. **C** Galilea duae sunt una galilea gentium uicina finibus tiorum in tribu neptali. Altera circa thyberiadem & stagnum genezareth in tribu zabulon.
C Gallatia prouintia asiae a gallis uocabulum trahens qui in auxilium a rege bithyniae euocati regnum cum eo facta uictoria diuiserunt. Sicque deinde graecis admixti primo gallograeci postea gallathae sunt appellati. **C** Graecia prouintia quaedam achaiae quae a graecis scriptoribus hellas uocata est in qua athenae ciuitas quondam actica dicta. **C** Hadrumetum ciuitas in bazatio regione Aphricae
C Hadria nomen maris contra rauennam quod per hostia padi fluminis intratur sumpto uocabulo ab hadria proxima ciuitate quae eidem mari nomen adriatici dedit.
C Hierusalem metropolis quondam totius iudae quae nunc ab helio adriano caesare quod eam a Tito destructam latiore situ instaurauerit helia cognominata est. cuius opere factum est: ut loca sancta idest dominicae passionis & resurrectionis: sed & inuentionis sanctae crucis quondam extra urbem iacentia nunc eiusdem urbis muro septentrionali circundantur. **C** Iudaea aliquando tota terra. xii. tribuum appellatur. Aliquando duae tantum tribus quae quondam iuda uocabantur ad distinctionem galileae & samariae aliarumque in terra repromissionis regionum. Et notandum apud historicos quod iudaea ad palestynam galilea uero & samaria ad phoenicem pertineant
C Ioppe opidum palestinae maritimum in tribu dan. Vbi hodie saxa monstrantur in littore in quibus andromeda religata persei quondam uiri sui fertur liberata fuisse praesidio.
C Iconium ciuitas celeberrima licaoniae & est altera in cilitia.
C Italia regio & patria romanorum ab italo rege uocabulum traxit quae ab aphrico & a borea mari magno cincta est reliqua obiectibus obstruuntur. **C** Libiae prouintiae duae sunt: una libia ciritiaca de qua dictum est & partes libiae quae est circa cirenem. Hae porta aegypti in parte aphricae prima est: & mari libico cognomen dedit postquam libia aethiopum usque ad meridianum pertinens oceanum. **C** Lyda ciuitas palestinae in littore magni maris sita quae diopolis appellatur.
C Licaonia prouintia asiae est: & eiusdem nominis ciuitatis est in phrigia minore.
C Litra ciuitas licaoniae. **C** Lycia prouintia asiae. **C** Laphec ciuitas littorina cretae insulae iuxta locum qui uocatur boni portus. ut ipse lucas exponit pro qua quidam corrupte talasa legunt
C Mons oliueti ad orientem hierosolymae torrente cedron interfluente. ubi ultima uestigia domini humo impressa hodieque monstrantur. Quum terra eadem quotidie a credentibus hauriatur: nihilominus eadem sancta uestigia pristinum statum continuo recipiunt. Denique cum ecclesia in cuius medio sunt rotunda scemate & pulcherrimo opere conderetur summum tantum cacumen: ut perhibetur propter dominici corporis meatum nullo modo contegi & concamerari potuit: sed transitus eius in terra usque ad caelum patet apertum. **C** Moedi a madai filio iaphet appellati: sunt autem inter flumen indum: & flumen tygrim regiones istae a monte caucaso ad mare rubrum pertinent. **C** Mesia prouintia asiae nunc olis dicta: & altera eiusdem nominis est iuxta danubium: eiusque auctores transisse ex europa messas: & brigas: & hunos a quibus appellantur in asia mysi phruges & bithinii. **C** Macedonia prouintia graecorum nobilissima & uirtutibus alexandri magni nobilior facta. **C** Mithilene insula contra asiam quae a proxima continente abest ciuitas septem quingenta miliarium passuum. **C** Miletus ciuitas in asia maritima. x. stadiis ab hostio meandri amnis secreta: ubi paulus ephesiorum maiores alloquitur. Et est insula ignobilis nominis eiusdem in mari aegeo uel ionio. **C** Nazareth uiculus in galilea iuxta montem thabor unde & dominus noster iesus christus nazarenus uocatus est: Habetque ecclesia in loco quo angelus ad beatam mariam euangelizaturus intravit. Sed & alia ubi dominus est nutritus.
C Neapolis ciuitas cariae quae est prouintiae asiae. **C** Parthi inter flumen indum quod ab oriente & inter flumen tygrim quod est ab occasu siti sunt ut supra dictum est.

Descriptio.

- P**ontus regio multarum gentium iuxta mare ponticum quod asiam europamque determinat: Et propter plurimam ostiorum danubii infusionem dulcius ceteris esse dinoscitur.
- P**amphilia prouincia asiae. **P**aphus maritima in cipro insula ueneris quodam sacris carminibus poetae famosa. quae frequenti terrae motu lapsa nunc ruinae tantum uestigiis quod olim fuerit ostendit.
- P**erge ciuitas pamphiliae prouinciae. **P**issidia prouincia asiae. **P**hilippis ciuitas in prima parte macedoniae. **P**atara ciuitas liciae prouinciae in asia. **P**tolemais ciuitas in iudaea maritima prope montem carmelum: quae quondam a quodam ptoletheo dicta est. Est autem altera ptolemais in pentapoli prouincia aethiopiae cuius supra meminimus.
- P**uteolus ciuitas coloniae campaniae eadem dicitur tradita. **R**oma urbs quondam totius orbis domina a conditoris sui romuli nomine sic uocata. Quam prope eximiam uirtutem plerique scriptorum quasi sola esset urbem appellare malebant. **R**hodus cicladum insularum nobilissima: & ab oriente prima quondam ophusa uocata in qua eiusdem nominis urbs fuit ex eo coloso famosa. lxx. cubitorum altitudinis distat a portu asiae uiginti millibus passuum.
- R**egium ciuitas siciliae maritima uiginti milia passuum a promontorio peloro secreta: cuius nomen geu interpretatur discretio: eo quod haec siciliae pars quondam brutio agro italiae coherens mox interfuso mari sit auulsa. xy. passuum longitudine freto in latitudine autem modo columnam regiam in quo freto est scopulus sylla. Item caribdis mare uertigiosum ambo clara forbiria.
- S**amarita ciuitas regalis in israhel in uertice montis somer posita: sed & omnis regio quae circa eam fuit a ciuitate quondam nomen acceperat: media inter iudaeam & galileam iacet: haec ab herode antipatris filio in honorem augusti Caesaris graeco nomine sebasten idest augusta uocata est.
- S**ichem ciuitas iacob nunc neapolis dicta iuxta sepulcrum ioseph quae a filio emor sui regis uocabulum sumpsit: iuxta quam dominus samaritanam mulierem loquitur ad fontem: ubi nunc ecclesia fabricata est ex latere montis garizim. **S**ina mons in regione madian super arabiam in deserto qui alio nomine choreb appellatur. Vnde dicitur: & fecerunt uitulum in choreb cum hoc moyses in syna factum scripserit. Saronas quod interpretatur campestris regio est caesarea palestinae: usque ad oppidum loppe pertingens: & est hodie locus pascendis gregibus aptus. quae iuxta solis qualitatem petro praedicante fidei continuo fructus germinauit. Sed & inter montem thabor & stagnum tyberiadis regis saronas appellatur.
- S**idon urbs scenicis insignis olim terminus cananeorum ad aquilonem iuxta libani montis ortum sita & ipsa artifex uitri.
- S**eleucia ciuitas syriae nobilis in promontorio syriae anthiochia sita.
- S**alamis ciuitas in cipro insula nunc constantia dicta quam troiani principis tempore iudei interfectis omnibus accolis deleuerunt. **S**amothracia insula in pacasico sinu.
- S**yria quae hebraice aran dicitur regio est inter flumen eufraten & mare magnum usque aegyptum pertingens: habet maximas prouincias: comagenam: phoeniciam & palestinae absque saracenis & nabatheis quorum gentes sunt xii.
- S**amo insula in mari aegeo in qua reperta prius fictilia uasa traduntur. Vnde & uasa samia appellata sunt. **S**myrna ciuitas liciae prouinciae in asia cuius lucas ita meminit: Et pelagus ciliciae: & pamphiliae navigantes uenimus in smyrnam littoris. Pro quo aliqui codices habent: uenimus in listram quae est in cilicia. Porro Hieronymus in libris hebreorum nominum ponit mirram & interpretatur amaram.
- S**almon ciuitas maritima cretae insulae. **S**yrtes arenosa in mari magno loca multum terribilia & metuenda eo quod ad se omnia diripere soleant & appropinquanti uadalo mari hereant: haec autem aegyptum uicinae sunt & pariter dauid miscuntur.
- S**yracusa metropolis siciliae sed promontorio pachino siquidem sicilia ipsa tribus distincta promontoriis: unde & trianguli speciem trinacria quondam uocata. Mox a siculo rege sicilia dicta est.
- P**rimum promontorium dicitur pelorum & spectat ad aquilonem: cui messana ciuitas proxima est & aduersum ex italia dictum est promontorium centum xii. stadiorum intervallo.
- P**Secundum dicitur pachynum quod respicit ad euronotum.
- P**Tertium appellatur lilibeu ciuitatem eiusdem nominis habens & dirigitur in occasum.
- T**harsus ciuitas metropolis cilitiae prouinciae paulo apostolo gloriosa.
- T**yrus metropolis scenicis in tribu neptalidis uicesimo prope miliario a caesaria philippi: hic quondam insula fuit praeter alto mari septingentis passibus diuisa: sed ab alexandro terra continens facta est propter expugnationem multis in breui freto ageribus comportatis: cuius maxime nobilitas cocino atque purpura constat.
- T**roas ciuitas asiae maritima eadem antiochia dicta.
- T**iathira ciuitas libiae quae est prouincia asiae templo quondam esculapii famosa cuius ciuis erat illa lidi prosiropolis idest purpuree uenditrix quae in philippis fidem christi suscepit.
- T**hesalonica ciuitas macedoniae. **T**heatrum locus a spectaculo uocabulum mutans quod in eo populus stans desuper atque spectans ludos scenicos contempleretur.

FINIS.

Interpretatio hebraicorum nominum.

Interpretatio hebraicorum nominum.

Interpretatio hebraicorum nominum: secundum Hieronymum:

PHILO uir disertissimus Iudaeorum: origenis quoque testimonio comprobatur ædidiſſe librum hæbraicorum nominum: eorumque etymologias iuxta ordinem litterarum e latere copulaſſe. Qui cum uulgo habeatur a grecis & bibliothecas orbis impleuerit: ſtudiū nihil fuit in latinam eum linguam uertere. Verū tamen diſſona inter ſe exemplaria reperi & ſic conſuſum ordinem: ut tacere melius iudicauerim: quā reſpenſione quod dignū ſcribere: itaque hortatu fratrum lupuli: & ualeriani: qui me putant aliquid in hebreæ linguæ notitia ꝑſeciſſe: & rei ipſius utilitate commotus: ſingula ꝑ ordinē ſcripturæ uolumina ꝑcurri. Et uetus ædificium noua cura inſtaurās: ſeciſſe me reor: quod a grecis quoque appetendum ſit. Præterea & illud in ꝑſatione comoneo: ut ſi qua hic ꝑter

miſſa ſint: alteri ſciat lector operi reſeruata. Libros enim hæbraicæ quaſtionum nunc in manibus habeo: opus nouum: & tam grecis: quā latinis: uſque ad id locum inauditum. Nō quo ſtudium meum inſolenter extollam. Sed quo ſudoris conſcius ad lectionem eorum ꝑrouocē neſcientes. Si quis igitur & illos: & ꝑrius uolumen: librum quoque locorum: quem editurus ſum: habere uoluerit: ꝑarui ꝑendet ruſtum & nauſeam iudæorum. At ne forte conſumato ædificio: quaſi extrema deeſſet manus: noui teſtamenti uerba & nomina interpretatus ſum. Imitari uolens ex ꝑte origenem: quem poſt apoſtolos eccleſiarum magiſtrum nemo niſi imperitus negat. Inter cætera enim ingenii ſui præclara monumenta etiam in hoc laborauit: ut quod philo quaſi iudæus omiſerat: hic ut chriſtianus impleret:

Non ſtatim ubi ex. a. littera: quæ apud hebræos dicitur Aleph: ponuntur nomina extimādum eſt: ipſam ſolam eſſe: quæ ꝑonitur. Nam interdum ex hain: ſæpe ex he. Nonnunquam ex heth litteris: quæ aſpirationes: ſuaſque uoces commutant: habent exordium. Sciēdum igitur quod tam in geneſi: quā in cæteris libris ubi a uocali littera nomen incipit: apud hebræos a diuerſis ut ſupra: diximus incohatur elementis. Sed quia apud nos non eſt uocum tanta diuerſitas: ſimplici ſumus elatione contenti: unde accidit: ut eadem uocabula: quæ apud illos non ſimiliter ſcripta ſunt: nobis uideantur in interpretatione uariari.

Aethiopiæ tenebræ: uel caliginis. **A**ſſyriorum diligentium. **A**dā homo: ſiue terrenus: aut indigena: uel terra rubea. **A**bel: luſtus ſiue uanitas: aut uapor miſerabilis. da teſtimonium.

Ararac armenia ſiue mons uellicatus. **A**ſenec ignis ſic aſperſus. **A**nnila dolens ſiue parturiens. **A**rchati: inſidia. **A**ſſur: dirigens uel beatus: aut gradiens ſiue arguens. **A**nanim. Reſpondentes aquæ. **A**morreum amarum uel loquentem **A**rucheum circūrodentem me.

Aſenneum leuantem me. **A**radiū uindemiator meus ſufficiens. **A**mathi indignatio mea. **A**dama: humus: uel terra: ſiue terrena. **A**rſarat ſanans depopulationem. **A**ram excelfus.

Aſarmoth atrium mortis. **A**adoram: generatio excelfa. **A**hizel pergens. **A**abimahel pater me⁹ a deo. **A**abram: pater excelfus. **A**aran: riſeus archa: uel capſa. **A**egyptus tribulatio coangultās. **A**agga quaſtio: uel feſtiuitas. **A**amraſel dixit uel caderet. **A**arioch ebrius: uel æbrietas. **A**aſtaroch: ouilia. uel faciunt exploratores. **A**malech: populus lambens: uel lugens.

Aner. **A**agar: auerſa: uel conuerſa. **A**braham: pater uidens multitudinem.

Aammon filius populi mei: uel populus mœroris. **A**abimelech: pater meus rex:

Aazia uidens. **A**arbec quarta uel quattuor. **A**aſur. **A**anemus. **A**aſor humilis ſiue puluis.

Aabidahe: pater meus ſciens. **A**adhel: ader grex. **A**aſer: beatitudo: ſiue beatus.

Aana reſponſio ſiue rñdens. **A**abiham: deſpiciēs. **A**ahia umbraculū. **A**abdan deſiderabilis.

Aachan: neceſſitas uel labor eorum. **A**aran iracūduſ uel decus. **A**adad: ꝑcipuus uel ꝑatruelis.

Auith: iniqua. **A**achobor: annites. adollamitem teſtificantes: ſiue teſtimonium aquæ.

Aannan: mœror eorum: uel labores. **A**aſenec: ruina. **A**aod: inclytus: **A**aniul: parcens.

Aaggi: feſtiuitas mea. **A**aherī: declinans. **A**arohedi. uindemiator: ſufficiens. **A**ariheli. leo dei mei. **A**achi: frater meus. **A**aſbel. **A**arad: deſcendens. **A**aſem feſtiuitates.

Aadad: teſtimonium: uel raminis.

Aaſare beat⁹. **A**aharō: mons fortitudinis: ſiue mons fortis. **A**aheberim hebræorum: uel trāſeūtiū.

Aaſſizei: ſeparati ſiue abſque muro. **A**anacim: humilitas uana: ſiue humiles uanos: uel humiles

conſurgentes: aut reſponſio uana: aut monile colli. **A**aod glorioſus. **A**amram populus excelfus.

Aaminadab populus meus ſpontaneus. **A**abin pater meus eſt ſiue pater ipſe.

Aaſir uinctus. **A**abiaſar patris mei collectio. **A**amelech populus brutus ſiue populus lingens.

Aabind. ꝑrius robur. ſiue pater eorum. **A**accherubim cognosce & intellige. ſiue ſciētiae multitudo.

Aachifamech. fratrem meum roborans.

Aaharon. mons fortis. **A**ammuth. populus meus inclytus. **A**abidam. pater meus iudex.

Aaggelaoni annunciat iniquitatem meam. **A**ahiezer frater meus adiutor.

Aamiſaddai populus meus ſufficiens. **A**acharan turbauit eos. **A**ahira fratris mei amicus.

Interpretatio.

E Anam nubes. **E** Abaia pater meus iustus: uel patris mei abundantia. **E** Aseroth attritum angustia siue beatitudinis. **E** Amihel populus meus dei. **E** Amath indignatio uel uer. **E** Ahiman frater meus quis. **E** Anachim monile collo sublimi. **E** Aethi obstupesciens siue perterrens.
E Abiram pater meus excelsus. **E** Annan non est uel inutile. **E** Arrad suscitauit descendens uel suscitauit descensionem. **E** Atharum exploratorum. **E** Aci quam graci uocant. i. lithologia. **E** Arnon aceru⁹ tristitia siue laus. **E** Ar. suscitauit uel uigilia. **E** Ammon: populus mœroris.
E Aggag ^{doma. i. tectū.} **E** Asur beatitudo siue gressus. **E** Aggi festiuitas siue sollemnitas. **E** Arodī maledictio sufficiens: siue maledict⁹. **E** Ariheli: leo de⁹ meus. **E** Ammon pepcit.
E Aserehel: beatus deus. **E** Asar: fodit siue humus. **E** Agla: solennitas ista: uel uitul⁹.
E Achiram: fratris mei sublimitas. **E** Arad: descēdi. **E** Aber cōmisit: uel certamē iniiit: ut princeps.
E Aroborh humilem plenā atq; campestrē. **E** Abarin in transitu: quod significantius gracie i. peran. **E** Atharod coronæ. **E** Aroer subleuans uel uacue factio uigilis aut mirice.
E Abiroth scriptum. **E** Alas fermenta siue cōmisce: quod gracie dicitur siraſon. **E** Arada obstupuit admiratus est. **E** Asmona festinus siue festinans aut numera. **E** Aged gad annuncia siue accit⁹ etus uel latrunculus. **E** Achia umbraculū siue prupta. **E** Alamon sup multitudinē aut despectio.
E Abethſatim luctus littorum uel riparum. **E** Accrabbim scorpionem uel decentem.
E Adar sublimis uel pallium. **E** Asmona os eius: ab offe: non ab ore. **E** Asmo nouissimum eius.
E Arebla infidiatrix. **E** Ain sons. **E** Ason fortitudo eius. **E** Ahidoth fratris mei gloria.
E Astaroch: caulæ: præsepia: ouilia: uel atria. **E** Aza fortitudo eius. **E** Araba occidens siue uespa.
E Argob maledicta sublimitas. **E** Aiu feri. **E** Auotiair gloria luminis: uel uita luminis: ita tñ ut pronūcietur. **E** Auathiair. **E** Acan necessitas. **E** Aseroth atria: siue uestibula: si tñ p: heth: & sade: istam scribit. Si uero p alef: & sin: beatitudines sonat. **E** Amora populi illuminatio siue popul⁹ eius:
E Adama: humus. **E** Ain qō. **E** Adombezech dñs fulgurās uel dñs cōtēpt⁹ uani. Si uero p Sade istam scribatur interpretari pōt dñs me⁹ iustus. **E** Azeca fortitudo siue decipula. **E** Ailon quē supra aulonē dixim⁹. Qd si **E** Acglon legere uoluerim⁹ interpretatur uasta eor. **E** Asor sagitta luminis.
E Axas: medicamentū. Qd si legere uoluerimus. **E** Axas interpretatur furibunda. **E** Araboth humilia plana atq; campestria. **E** Alac: pars mea siue lubricū. **E** Aermon anathema mœroris. **E** Anaba una uel humilitas mea. **E** Asdod dissolutio uel effusio uigiliae siue exurgēs uigiliae: sed melius mirice. **E** Ader grex. **E** Adram uel adglā cōgregationem eor: **E** Afec. continuit siue cōtinētia.
E Adraim mundatio pessimor. **E** Accarō eruditio tristitia: uel sterilitas. **E** Amas indignatio uel furor. **E** Azocri. i. Asdodugens patris mei: uel incendia. **E** Ascalon appensa uel ignis infamis.
E Asaar mane diluculū. **E** Accrabbim scorpiones. **E** Adar magnificus siue palliū. **E** Asamona os eius ab offe: non ab ore. **E** Achor turbatio uel tumultus. **E** Adomim rubra. **E** Anathā humilis exurgens: **E** Ahiman frater ei⁹. **E** Aesa claudicans uel factura. i. poresis. **E** Atrombel ipsius eius dei uel insio dei. **E** Adada usq; ad testimoniū. **E** Asergadda atriu accinctionis eius. **E** Asmona celeriter numera. **E** Aium acerui lapidū. i. licholoca. **E** Ain: oculus: uel sons. **E** Acrigamū cōgregatione eor. **E** Adasa noua. **E** Aachar: deſcatio. **E** Achazib mendatiū siue stulticia. **E** Ain: pauper.
E Arab. infidia. **E** Amineta luctus. **E** Accen nid⁹. **E** Alala laxitas. **E** Araba multa. **E** Ataroth corona. **E** Asrehel beat⁹ de⁹. **E** Agla festiuitas ei⁹. **E** Aser: beat⁹. Si p aleph: & Sin istam scribitur. Sin aut p heth: & sade: atriu interpretatur. **E** Amathim indignatio. i. bilis eor. **E** Anem circuli uel coronæ siue pcinēs. **E** Aerin aceruus lapidū. i. **E** Affara uitul⁹ uel thaurus. **E** Afara humus est aliis quippe istis scribitur. **E** Ammona populus ei⁹. **E** Afam uolans ego. **E** Aalce milles.
E Asarsualim atriu uulpiū. **E** Asom os ab offe: nō ab ore. **E** Asan sum⁹. **E** Asarim fodies mare.
E Ames robustus. **E** Amat populus adhuc. **E** Acharā turbās eos. **E** Ammon popul⁹ mœroris.
E Amma populus ei⁹. **E** Annazeb cognomētū. **E** Asef. atriu siue uestibulū. **E** Adame cruores uel sanguines numero plurali. **E** Aialon capi uel aulones. **E** Anathoth obediēs uel rñdēs signū.
E Abdo seru⁹ ei⁹. **E** Ammador populus generatiōis. **E** Alal laxitudo: quā graci uocant: siue leuitas per extensam primam syllabam. **E** Astarten facturam superfluam. i. exploratorum.
E Astaroth factura. i. **E** Adombezech dñs fulminis: siue dñs cōtēptus: uani. **E** Achman frater me⁹ q. **E** Axas claudicās uel irascēs. **E** Athanibel: tps meū dei. **E** Arrad: cōsurrectio descēsiōis: aut testimoniū descēdens.
E Acho: usq; huc. **E** Aut ham⁹ uel humilitas ei⁹. **E** Alab lac: uel lactea. **E** Achrabbim. i. scorpiones. **E** Astaroth ouilia: uel factura. i. explorator: **E** Anacha respōsio. **E** Arach: artifex:
E Abmoem pñs mei decor: **E** Abel: luct⁹ uel cōmittēs: **E** Abel: incola luctus parturiētis: **E** Are sol Abed seru⁹. **E** Armon anathema mœroris uel imago tristitia. **E** Auoth cōmoratio uel sedes aut uinculū siue in cunabula: qd gracie dicitur **E** Abgam pater sordis. **E** Abdon seruus mœroris: **E** Aminadab: populus meus spontaneus uel urbanus:
E Anna: grā ei⁹: **E** Affec: furor nou⁹: **E** Aut cōtinētur: **E** Amiadab: pñ me⁹ spōtane⁹: uel urbā⁹
E Abia: pñ: dñs: uel pñ fuit: **E** Abiel: pñ me⁹: de⁹: **E** Amom: cōprimēs uel coangustās me: **E** Asor sagitta luminis. **E** Ahias: fr ali⁹ uel frater ei⁹. **E** Achitob frater me⁹ bonus. **E** Abmaā fñs decor
E A benex

Hebraicorum Nominum.

Abener pater me⁹ lucerna uel pater lucernæ. **Agac** i. testū. **Armata** altitudo eorū
Azecha fortitudo siue decipula. **Adrehel** greges dñi. **Azel** abiens pgens. **Achis** uerūta
 men uir siue frater meus aut frater uir. **Achimelech** frater me⁹ rex. **Aiulath** dolēs siue pturiēs.
Arch mora. **Abiathar** pater supfluus. **Achela** suscipiēs eā. **Abigal** pater exultatiōis siue pater ex
 roris. **Abissa** patris mei incensum uel sacrificium. **Aendor** oculus aut fons generationis.
Abigail patris mei exultatio. **Afan** fumans. **Aatach** tempore suo.
Asuri atriū meū. **Abisa** pater incendiū siue sacrificiū uel holocaustū: quod significantius græce
 dicitur. **Asac** factura. i. **Amman** cubit⁹ mēsurā nō brachiū.
Amon in terris fletus. **Abessalon** pater pacis. **Adōnis** dñator dñs. **Aggia** festus siue sollē
 nis. **Abichal** pater me⁹ ros. **Agla** iuuēcula uel uitula. **Aia** uultur. **Adrezer** decoꝝ auxiliū.
Achohrereth dispdēs siue dissipans. **Annhel** populus me⁹ dei. **Anon** dolens. **Abisai** pater
 sacrificii. **Aamnoel** populus me⁹ gloriosus. **Achitofel** frater me⁹ cadens siue irruens uel fra
 ter meus cogitās siue tractās. **Arachi** longitudo mea. **Ameſa** populū tulit. **Aselethi** mira
 bilis. **Adomiram** dñs excelsus. **Adorā** generatio excelsa. **Ahiloch** frater iclit⁹. **Armo
 ni** illuminans me uel anathema siue cellariū meum: aut domus mea. **Adi** notelus uel delicatus.
Ahesam uolūtates siue cōsilio ægro. **Ahoi** spinæ. **Aga** meditans siue loquēs. **Ararites**
 montanus. **Adollam** cōgregatio eorū. **Anihel** leo dei. **Asahel** factura dei. i.
Aradius obstupeſcens uel admirans. **Aras** ælatus. **Alab** lac. **Abiecri** dei mei auxiliū.
Anathorithes respōdens signum. **Adar** robustus siue sufficiens. **Abialben** pater meus intelli
 gēs. **Azinath** fortis morte. **Ahiem** frater matris. **Aserai** atriū meū. **Arimas** illuminati
Abisai pater me⁹ supfluus siue pater mei rugit⁹. **Accherethi** iterficiēs siue discipās uel demoliens.
Amasa populū tollens siue lauans. **Afor** atriū. **Azaria** auxiliū dñi. **Aia** frater ei⁹ uel ubi
 hæc. **Ahisar** frater me⁹ princeps. **Adonirā** dñs me⁹ excelsus. **Aela** añ fores siue uestibulū.
Adadezer decoꝝ auxiliū. **Adorā** generatio excelsa: siue decor excelsi. **Ano** dolor eorum.
Ala tollens siue sustollens. **Auan** subuertit eos siue monens eos uel fons. **Anachim** nō est i
 nocēs. **Anā** gratificat⁹ mihi siue donat⁹ mihi. **Ahat** frater pater. **Azuba** relicta uel deserta.
Ahihel uiuens deo: uel uidens deū. **Abirā** pater excelsus. **Azahel** uisus deo. **Adad** patruus:
 uel patruelis: aut testis. **Azia** apprehēdēs deū: uel fortitudo dñi. siue fortitudo ei⁹. **Abana** lapī
 des ei⁹. **Athalia** tps dñi: uel tps ei⁹: siue tpalis dñi. **Aramathar** deiciēs eū. **Arnon** lux eorū:
 uel archa mœroris. **Amasia** robustus dñi: uel populus clarus. **Affet** cōtinebit: uel apphēdet.
Anna robust⁹ dñi: uel populus dñi. **Amathi** ueritas mea. **Azaria** adiutor me⁹. **Affith** li
 bertas. **Argob** maledicens excelsū. **Ariel** leo dei. **Afor** sagitta luminis. **Aaz** cōtinēs
 aut apphēdēs. **Ala** iſirmitas. **Aur** liuor: aut uuln⁹. **Alama** delictum. **Adrameleth** stola
 regis: uel decor regis. **Anamelech**. Rñdente regi. **Abisa** uoluntas mea. **Alaf** colligens.
Arſath sanās aut sanatus. **Anei** nunqd cōmot⁹ est. **Amos** robust⁹. **Ararat** armœnia uel
 mons uulſus. **Asaradon** uincēs uel exactus. **Arus** icisa uel aure⁹. **Adaia** testimoniū dñi.
Achichā frater me⁹ surgēs. **Asaia** faciēti dño. **Achabor** mus. **Aars** sol. **Amital** cale
 factus ros. **Aiul** stultus inſcipiens. (**Abessalon** pater pacis.) **Alaf**: congregans.
Aleph: mille: siue doctrina. **Hain**: fons: siue oculus.
Aet cōtētio. **Aelamita** despiciēs siue cōpati. **Alaph**: congregās. **Alath**: mos. **Arran**:
 ira uel irascens. **Arphat**. **Anathot**. **Aue** nunquid cōmotus est. **Ana** iniquitas. **Adre
 melech** doctorum regnum uel decorus rex. **Arnon**. **Aferdan**: uinculum cutis: siue iudicii uel
 exactus. **Achor** turbatio: uel tumultus: siue perversio.
Amos: fortis: siue robustus: uel populus auulſus: siue populū anellēs. **Accaron** gregis pascua:
 siue in pascuis: quod græce dicitur i. empoim motroficis. **Amasia** populus
 dñi: uel fortis dñi: uel populū leuans. **Achaz** apphēdēs: uel tenens. **Anihim** hūilitas renuēs.
Abdia: seruus dñi. **Amathi**: ueritas mea: uel fidelis meus. **Abachuc**: ampliāns. **Amaria**:
 dicente domino: uel uerbum domini. **Aggeus**: festus: siue sollennis.
Addo: seruus siue testis eius: uel fortitudo eius. **Asahel** factura dei. **Anachel** gratia dei.
Ananoth rñſio siue rñdens signū uel obediētia. **Amon** fidelis uel nutriēs siue onus. **Ache
 bor** mus. **Anania** grā dissipata siue grā dei. **Azor** adiutus. **Amasia** factura dei. **Anan
 chel** cui donauit deus. **Aſedemoth** arua uel suburbana. **Ananahel** grā dei. **Anan** gratia.
Ania grā dñi: uel donās dñs. **Abdihel** seruies deo. **Abdemelech** seru⁹ regis. **Ala** ſcūra.
Afire furor alien⁹ siue uita dissipata: atq; disciſſa. **Azan** fortitudo ei⁹. **Aroer** suffola: sed me
 lius mitice. **Alafa** triplex uel conternata. **Ahi** questio uel uallis siue uiuit. **Arſath** sanans.
Aſenec ignis ita asperſus. **Amithal** calefactus ros. **Aui** stultus inſipiens.
Aſſanez equorū domitor. (**Anania** grā dei.) **Abdenago**: ſemens tacto. **Amalazar** dixit
 princeps. **Arioth** ad ſolitudinē rediēs. **Aſſuer⁹** atriū ei⁹ uel beatitudo. **Aſtiages** uoluntas
 uel conſilium ſactiuitatis. **Abachuc**: amplexans eos. **Attaxerxes** lumen ſilentio tentans.
Azur auitus. **Accherethi** iterficiēs siue demoliēs. **Aſſurim** ignis illuminationū. **Aram**

Interpretatio.

iraniel iracundus. **A**im: inutilis: siue idolū. **A**magalim: fons: uel oculus uituli. **A**zarastrepido.
Aura iracundia. **A**riel: leo dei. **A**ser beatitudo. **A**rsemel silentium circuncisionis.
Achal omnia. **A**radi deponentes. **A**elamitæ appositæ: siue collati: aut abiecti.
Arda abalienatus ualde. **A**usithidi cōsiliatrici. Et sup hoc: qd nobis uideatur in libris hebrai-
 carum quæstionum diximus. **A**som silens: uel offensus. **A**dad patruelis uel testis.
Abrahā: pater uidens multitudinē. **A**minadab: populus meus uolūtarius. **A**bia pater dominus.
Asa tollens: aut attollens. **A**azia apprehendens dñm aut robur dñi: uel fortitudo ei⁹. **A**az app-
 hendens. **A**mon fidelis uel nutricius. Si tñ ab aleph lra exordiū hēat. Qd si ex hain: scribit: onu-
 stus interpretatur. **A**biu pater meus iste uel pater meus est. **A**zor adiutor. **A**rchelaus agnoscens leo.
Amen: uere: siue fideliter. **A**ndreas: decorus uel rñdens pabulo. **A**lpheus fugitiuus: sed me-
 lius millesim⁹ uel doctus. **A**morea populus scitus uel populi illuminatio. **A**habel luctus.
Aut uapor: siue uanitas. **A**hachaldema: ager sanguinis. Syrum est. non hebræum.
Abbā: pater. Syru est: nō hebræu. **A**rmathia altitudo ei⁹: uel exaltatus est ipse. E fœta: adaperire:
Augusti sollēniter stantis aut sollēnitatē additā. **A**biline lugentes. **A**haron mons eorum.
Aanna grā ei⁹. **A**ser beat⁹: aut beatus erit. **A**mos: onerās: aut onerauit. **A**gge sollēnitas.
Addai robust⁹ uiolēter figuratū nomē ab eo qd dicit. Addu. **A**rphaxad sanās depopulationē
Adam: homo: aut terren⁹: siue indigena. **A**mmans populus abiect⁹. **A**emon oculus. Aut
 fons eorū. **A**nam: donauit mihi. **A**ndreas dec⁹ in statioe: uel rñdēs pabulo: sed hoc uiolētū.
 Melius autē est: ut secundum græcam etymologiā hoc est: a uiro uirilis appelletur.
Alpheus millesimus: siue super os: ab ore: nō ab offe. **A**aldema: ager sanguinis. Syrum est.)
Aegyptus tenebræ: siue tribulatio. **A**rabes humiles: siue cāpestres. **A**nnas donās. **A**lexā-
 der auferēs angustia tenebræ: sed & hoc uiolētū. **A**nanias grā dñi. **A**mos potēs: uel fortis:
 Si tñ ab Aleph lra icipiat: & finiat in Sade. Qd si exordiū fuerit ab ain: & cōsumat in nun: in populū
 diuellentē terras ferit. **A**zotus: hebraicæ uocat. Eldod & scdm pristinū nomen etymologiā hēt
 ignis patruelis. **A**scalon ignis ifamis. Aut ignis ignobilis. **A**eneas: respōdēs. **A**ut pauper
 siue miseria. **A**gab: nūcius tribulatiōis: sed & hoc uiolētū. **A**thalia tps ei⁹. Melius declinatio
 dñi. **A**nopolis popul⁹ ore corruēs. **A**polonia disciplina: uel synagoga eorū: sed uiolentum.
Atheniēses exploratores: aut rñdētes uel humiles siue tpe dissipati: sed & hoc uiolētū. **A**reopa-
 gus primitiua sollēnitas: s; & hoc uiolētū est: cū atheniēsis curiæ nomē sit: q a marte nomē accēpit
Aquila: dolens siue parturiēs. **A**chaia soror laborās. **A**ppelles cōgregans eos: uiolentum.
Arthenus. i. diana suscitās agrotatiōes uiolētū est. **A**ristarchus suscitās coronā. **A**ntipacti-
 dē donātis laudationē: uiolētū ē. **A**gripa cōgregās subito. **A**drumētina diuidēs sublimiter
 uiolētū ē. **A**drias cōtinēs malū siue loc⁹ malorū: uiolētū ē. **A**ppusor: libera uel fortis ubertas
Abraham: pater uidens multitudinem. **A**sia æleuans. **A**egyptus tenebræ siue tribulatio.
Adam homo. **A**brahā: pater uidens multitudinē. **A**dam: homo siue terrigena. **A**bbā pater.
 Syru est. **A**chaia frater qs aut frater ei⁹: uel frater dñi: uel frater meus dñs. **A**quila dolens siue
 parturiēs. **A**sia eleuata siue gradiēs. **A**ndronicus decor⁹ ad stadiū: aut rñdens siue cogitans
 passionē. **A**mpliat⁹ populus melleator. **A**ppelles cōgregās eos. **A**ristobolus suscitās do-
 lore germen. **A**scincutū dirigēs turibulū. **A**pollo miraculū siue cōgregās eos. **A**chaia fra-
 ter meus qspia uel frater meus dñs. **A**qla pturiēs siue dolēs. **A**sia auferēs siue pgēs. **A**brahā: pater
 uidens multitudinē. **A**reta: stupor siue dscēso. **A**rabia hūilē: siue occidētālē. **A**nthiochia
 paupertatis silētiū. **A**brahā pater uidens multitudinē. **A**bbā: pater. Syru est. **A**gar, aduena siue
 cōuertēs. **A**ristarchus: mons facturæ supflux. **A**rchippus longitudo opis siue infidiæ oris: uel
 infidiæ dilatati. **A**chaia: frater meus: quis siue frater meus dñs. **A**thēnæ: in tpe dissipatæ.
Abrahā: pater uidens multitudinem. **A**egyptus tenebræ: siue angustia. **A**haron mons for-
 titudinis. **A**habel luctus. **A**lexander leuans angustia tenebræ. **A**dam homo.)
Artheman anathematizantē: siue. **A**ppia cōtinēs: siue cōtinētia: uel libera. **A**rchip-
 po: longitudo operis. **A**sia elatio. **A**men: uere siue fideliter. **A**ser: beatitudo: siue beat⁹.
Aegypt⁹ tribulatio. **A**rmageddon consurrectio testis: siue cōsurrectio in priora: sed mons ela-
 trunculus: uel mons globosus. **A**lleluia: laudate dñm. **A**brahā: pater uidens multitudinem.)
Adam: homo. **A**malech: populus lugens: siue populus brutus.
Abylon uel babel confusio. **B**ethel domus dei. **B**arbabara in malicia: siue creatura.
Bale precipitans: siue deuorans. **B**arad grādo. **B**eerlabah puteus facietatis: uel pu-
 te⁹ septim⁹. **B**um despiciens siue cōtēnens. **B**achuel uirgo dei. **B**ecri pute⁹ meus:
 siue putei mei. **B**asemoth in noib⁹ siue delinquens: uel ueniens ante posita. **B**alla in
 neterata. **B**enoni fili⁹ doloris mei. **B**eniamin filius dexteræ. **B**alaam siue populo: & absq;
 substantia eorū: siue meis. **B**eor in pelle. **B**osra in tribulatione. uel angustia. **B**adad pater
Balaannan hñs grām. **B**eria in clamore ei⁹. **B**echor primogenit⁹ uel inclitellus. aut igres-
 sus est angustus. **B**eselchel in umbra dei. **B**eelfefon hñs speculā. **B**adrifath. i.
 plaga. uerbi grā qd dicimus plaga septentrionalis uel meridiana. **B**amoth in morte siue excelsa.
Basan

Hebraicorum Nominum.

C Basan bruchus siue pinguedo. Nam quod interpretari solet ignominia: uel confusio: busa dicitur.
C Balach lingens: uel elidens: aut inuoluens. **C** Balaam uanus populus: siue precipitans eos: uel sine populo. **C** Beor in pelle. **C** Baal hñs siue uir. **C** Behelfegor hñs os pelliceu. **C** Bechor in sagina te: uel igressus est agn⁹. **C** Balæ precipitauit: siue absorbit. **C** Baria in malis: siue in cōmuratione ei⁹.
C Behelfefon hñs aquilonē: siue speculā. **C** Baan iniquitate. **C** Bameth: electa cōmotio. **C** Bethanaira domus pardox: siue domus amaritudinis. **C** Beelfefon ascensio speculæ.
C Bethatan domus archæ: uel montium: uel ascensus. **C** Bahalmeon habens habitaculum.
C Benachan filius necessitatis. **C** Baci luctus: siue in uomitu: aut uetus.
C Behelfegor habens os pellis: siue super os pellis. **C** Basar angustia: siue in angustia: uel infantia.
C Bosor in angustia. **C** Beroth putei. **C** Barne filius mutationis.
C Bethauen domus inutilis. **C** Beharan domus iræ uel domus montiū. **C** Balagad habuit accinctus: uel uir accinctus. **C** Baut uir pirata: uel fortunatus. **C** Bethaisimoth domus deserta adducens mortē. **C** Bamoth excelsa. **C** Baal hñs. **C** Baalmeon hñs domiciliū. **C** Bethfeor dom⁹ oris pel lium. **C** Begumin fabri cemētarii. **C** Betharā dom⁹ sublimiū uel montiū. **C** Bathananira dom⁹ pardox siue amaritudinū. **C** Bethaglam domus festiuitatis eox. **C** Betharaba dom⁹ humilis uel uespe. **C** Boon pollex uel i medio. **C** Baala hñs eā uel supra. **C** Bala hñs eā uel uir eius siue uenit hac. **C** Baaloth in ascensu: uel ascensus numero plurali. **C** Bethafelech dom⁹ salutis. **C** Bazeota despectio siue cōtēptus. **C** Baal uetustas. **C** Bafechoth adeps: uel defecatio. **C** Bechdagan dom⁹ tritici. **C** Bethasue dom⁹ mali nō a malicia: sed ab arbore itelligendū. **C** Bethsur domus robusti.
C Bethanoth dom⁹ p̄cinētiū. **C** Betharaba dom⁹ multa: uel grādis. **C** Benemiā i eis uel in medio eox. **C** Bethagla dom⁹ festiuitatis ei⁹. **C** Beroth putei. **C** Bethula uirgo. **C** Bethmarchaboth dom⁹ quadrigax. **C** Bethlabaoth dom⁹ ueniētiū. **C** Balach ad habit⁹ habēda nō habitu. i. cultu ue stis. **C** Bera pute⁹ altitudinis. **C** Bethfese dom⁹ oris florētis. **C** Bethsanus dom⁹ solis. **C** Bethen uēter. **C** Bethmeth dom⁹ uallis. **C** Benacl ædificatio dei. **C** Bethanath dom⁹ hūilitatis: uel dom⁹ rñdens. **C** Belathala hñta genere feminino: ab hñdo p̄cipiū est nō uerbū impariū. **C** Banebazach fili⁹ fulguris. **C** Balach elidēs. **C** Bezech fulgur: uel cōtēpt⁹ uanus: siue nūtās. **C** Baalmesur hñs uel uir ex p̄cipe. **C** Barach fulgurās. **C** Bachal iugū. **C** Bara creatura: siue lect⁹. **C** Bara eniz creatura iudæox siue tribuli. **C** Baalberich hñs pactū. **C** Bera pute⁹. **C** Berith pactū. **C** Baalthamar hñs palmā. **C** Booz in fortitudine siue in quo uirtus. **C** Bahalim hñtes: siue descēdentes: uel superiores. **C** Bethegar dom⁹ agnitōis: uel dom⁹ agni. **C** Bochorath primogenitus tuus.
C Bezech egestas. **C** Badan solus: uel in iudicio. **C** Boses in ipso floruit: uel abscisio. **C** Bama in quo. **C** Barita phitonissa: quā græci egastriñthon uocat. **C** Bosori annūciatio: uel cara. **C** Beerfabah pute⁹ facietatis: uel pute⁹ septim⁹. **C** Beurim ælecti. **C** Berothi putei. **C** Baana uenit rñdēs.
C Bega excelsa. **C** Banaia cementarius. i. ædificator dñi. **C** Betroob dom⁹ plateæ. **C** Bethsabez filia saturitatis: ita tñ ut prima correpta sit syllaba. Alioqn ubi pducitur semper dom⁹ interpretatur.
C Balasor hñs sagittā luminis uel ascensio atrii. **C** Bethegar dom⁹ agni. **C** Baurim electi: ut supra uel iuuenes. **C** Berzellai ferrū meū. **C** Bochori primogenit⁹ me⁹. **C** Bethmacha dom⁹ humilis uel fori uel tributi. **C** Baana uel. **C** Baara uēit rñdēs. **C** Baureumi uenit fugit eū q̄spia. **C** Betho oro dom⁹ iræ. **C** Bethsabez filia iuramētū: p̄ breuē primā syllabā legendū est. **C** Benur fili⁹ acrius siue fili⁹ ignis. **C** Bethsames domus solis. **C** Bethanan domus gr̄æ: aut doni. **C** Basamath delinquens. **C** Baaloth ascēdentes. **C** Bul gemin⁹. **C** Booz in fortitudine. **C** Barasa in ægestate: siue ueniens ad faciendum: uel hauriens. **C** Bahalzebub deuorans muscā. **C** Bahalsalisa hñs tertium.
C Badachar ueni cōpungi. **C** Bethagan dom⁹ orti. **C** Bethcaton domus sculptura. **C** Basan confusio: siue pinguedo: uel siccitas. **C** Bedech istauratio. **C** Banada filius decor⁹. **C** Barladan uenit sibimet indicans: uel uanitas p̄ semetipso. **C** Bafechach adipē. **C** Bethim domib⁹. **C** Bahalfegor hñs hlaui: siue hñs os pellis: uel pelliceum. **C** Beth dom⁹. **C** Babylon cōfusio. **C** Barachia benedict⁹ dñi: uel benedicens dominum. **C** Bosra in tribulatione. **C** Baladan ueniens eam iudicare: **C** Bel uetustus siue absq̄. **C** Beceri puteus meus: uel in limine. **C** Baalim in supiorib⁹ supiores: uel hñtes aut uiri. **C** Bethaben dom⁹ inutilis: uel dom⁹ idoli. **C** Buz despect⁹: siue contemptus.
C Baruch bñdict⁹. **C** Baalis hñs nig. **C** Baasa ueniēte scūra. **C** Bosor tribulatio. **C** Bel uetustas. **C** Balthasar capillus capitis. **C** Bari incōmutando: siue putei uel in uentre. **C** Bel uetustas.
C Buzi cōtēpt⁹ siue despect⁹. **C** Banaian ædificiū dñi. **C** Berota putei ei⁹. **C** Baalmeon descensio humilis. **C** Bagazim i excello cōtēpt⁹. **C** Babast⁹ os uel labiū expimēti. **C** Beth filia uel mēsuras. **C** Baldad uetustas sola. **C** Barachia benedictio dei. **C** Buzites cōtemptibilis. **C** Barad grandio.
C Barachel benedixit dñm. **C** Buci contēpsit me. **C** Boot in quo robur: uel in ipso fortitudo. sed mel⁹ in fortitudine. **C** Bartholomæus fili⁹ suspēdētis aquas: uel me. Syrū est nomē nō hebræū.
C Bethsaida dom⁹ frugū. uel dom⁹ uenatox. **C** Bariona fili⁹ colūbæ. Syrū est pariter & hebræū.
C Bar qppe lingua syra fili⁹. & Iona colūba. utroq̄ sermone dicitur. **C** Bethsage dom⁹ oris ualliū. uel dom⁹ buccæ. Syrū est. nō hebræū. Quidā putat dom⁹ maxillæ: uocari. **C** Bethania dom⁹ affli ctionis ei⁹. uel dom⁹ obediētiæ. **C** Barachia. uel benedict⁹ dominus. uel benedictio domini.

Interpretatio.

Barrabban fili⁹ magistri eor⁹. Syrum est: nō hebræum. **B**arierem filii tonitru: quod corrupte. Boanarges usus obtinuit. **B**arsemia filius cæcus: quod & ipm corrupte qdā Barthimæum legūt. **B**ahalzebug hñs muscas: aut uir muscar⁹. In fine ergo nois. b. lra legēda est non. l. musca enim zebug uocatur. **B**arabbas filius patris. **B**artholomæus filius suspendentis aquas: uel ut supra. **B**arsaban filiū reuertentem uel filium quietis: ex syro & hebræo sermone nomen compositum. **B**arnabas fili⁹ pphetæ: uel fili⁹ uenientis: aut ut pleriq⁹ putant fili⁹ cōsolationis. **B**lastrū hñtem lucrū. **B**erien maleficiū siue in malo. Nōnulli bariesu corrupte legūt. **B**irhinia filia speciosa: siue inutilis. **B**erotha fili⁹ ei⁹. Syrū est. **B**ernice elegāter: uel electæ cōmota uel fili⁹ inocens ex syro hebræoq⁹ cōpositū. **B**abylon cōfusio: siue trāslatio. **B**ithinia uirgūcula: aut filia domini. **B**alaā uan⁹ populus: aut deuoratio ei⁹. **B**osor in tribulatiōe: aut carnis: siue pellicus. **B**eniamin filius dextera. **B**ahal hñs: siue deuorans. **B**eluir cæca angustia: siue cæcum lumē: uel filius p̄uicationis. Sed rectius, Belial dicitur.

Ain possessio: uel acquisitio. **C**aman lamentatio: uel possessio eor⁹. **C**ithii amentes uel stupētes. **C**enaab. **C**arnaim cornua. **C**ades sancta siue mutata. **C**inei possidentes. **C**enes zelotip⁹ uel sessio ei⁹. **C**edmonii antiqua tristitia uel orientales. **C**amuel resurrectio dei: uel statio dei. **C**edar tanebræ uel moeror. **C**adma oriē talis uel antecedens. **C**ore caluiciū. **C**ad molares dentes: siue patientia. **C**huculq⁹ p̄ simplicē. c. lram lecta sunt noia. exin aspiratiōe addita. i. p. x. græcū legēda. **C**herubim scia multipli- cata: uel quasi plures. **C**ham calidus. Sed sciendū q⁹ in hebræo. x. lram nō habet. Scribitur aut p̄ heth. q⁹ duplici aspiratiōe p̄fertur. **C**hetim cōfracti. **C**hus æthiops. **C**hanahan salos hoc est motus eorum: uel negociator: Aut humilis. **C**alamie cōsumatiō futura: uel omnes nos. **C**halech quasi uiride. **C**hesluim cōtesta regio eor⁹. **C**hapturim man⁹ explorator⁹ siue tor- torū: sed melius cappadoces. **C**herheus montis excessus siue fixus absclusus: sed hoc nomē in he- braico nō icipitur a cōsonanti lra. ueq⁹ ab. heth. de qua iam supra diximus. **C**haldæi quasi demo- nia uel q̄si ubera uel feroces. **C**harrā foramina siue ira uel fodiens eos. Sed & hoc nomē p̄ heth. hebraicū icipitur. **C**hebron cōiugiū siue incantator aut uisio sempiterna. & hoc heth. habet i p̄i- cipio. **C**hodor laomor quasi generatio manipuli siue quasi deco⁹ manipuli. **C**horrei de fo- ramini⁹ quos uocāt traglitas. **C**hoba cōdenatio. **C**hased quasi populates: sunt aut caldæi. **C**het pcutiens. Catura thymiana offerens: uel copulata aut coniuncta. **C**hoadat præcipuum. **C**abratha quasi electū siue grane. **C**horri siue chorrens farina: aut farinatus: seu post me: uel for- ramentum. **C**haran. **C**hazbi mendacium. **C**charmi uinea mea: uel cognitio mea. **C**haber conjunctio: uel incantator: sed & p̄ heth. lram scribitur. **C**caath patientia: uel molares dentes: siue dolans: aut cōponens. **C**ades sancta. **C**chanam negotiatores: siue hic paup̄culus: aut p̄parati: uel humilitas. **C**charmi uinea mea: uel agnitio aqua. **C**herubim scientia multitu- do: aut scia: & intellectus. **C**ades cōmutatus: siue sanctus. **C**cemeratus meus: siue nidus meus: aut possessio. **C**citus stupentib⁹: siue mirantib⁹. **C**chanat emulatio: siue zelotypia. **C**calaat ecclesia uenit: uel uoces. **C**ades Barne cōmutatus electus uel mutabilis. **C**chariatha im uilla: uel oppidum eor⁹. **C**core caluiciū. **C**amuel resurrectio dei: aut stabit deus. **C**huc- usq⁹ per. c. lram simplicem legerimus: exin aspiratiōe addita principio. **C**chanahan reuersus est: siue quasi rñdentes: aut quasi mouentes. **C**chaleb quasi cori: aut omne cor: uel canis. **C**chainos congregatus: uel quasi attrectatio. **C**chozbi calix in me siue immola mihi. **C**chen- neroth. **C**cithag signū: aut quasi lucerna. **C**chaslon scelerata tristitia: uel quasi prorectio. **C**herubim quasi plures: aut uermiculata pictura: uel scientia multitudo. **C**cademoth a principio mortis siue principium mortis. **C**tria nomina hæc quæ sequūtur ex. c. per aspirationem legenda sunt. **C**choreus iracundus siue de foramine: quē græci uocant capturim manus tortorum siue exploratorum. **C**captor cappadocia. **C**cariachiarim ciuitas uel uilla: siluarum. **C**adesbatne cōmutata electæ siluæ sanat electæ. **C**ades sanctitudo: uel sancta siue mutata. **C**cariatham ciuitas eor⁹ uel uocatio perfecta. **C**cain lamentatio. **C**ceila ad fundum iacta siue suscitans eam: aut tollens sibi mer. **C**carmellus mollis siue cognitio circūcisionis. **C**cariathbaal ciuitatē habuit siue ciuitas habita. **C**cane cala- mus. Notandū q⁹ latinū canna de lingua hebræa sumptum est. **C**calim sumitas. uel principium. **C**caleon duri fortitudine. **C**casabā cōgregatio eor⁹. **C**carthā p̄fectionē p̄fecit. **C**cademoth prius uel orientalis. **C**huculq⁹ p̄. c. simplicē lram legerimus. Exin aspiratione addita legendū est. **C**chidon scutū uel clipeus. **C**chifata catulus eius: uel manus dissipata: siue expiatio. **C**Quod au- tem diximus catulus eius: leonē significat: quē græci uocant. i. scineon. **C**chormel molle uel re- nerum siue cognitio circūcisionis. Melius autem si interpretatur agn⁹ tener. **C**chellon reuelatio eorum. **C**chisi! robustus. **C**chabon quasi intelligēs. **C**chereloth uidisti signum. **C**chisloth stulti signum. **C**cabul quasi germen. **C**cenze possessio contemptibilis. **C**cetron tanebræ eorum: uel thymiana. **C**cison impegerunt siue duricia eorum: uel laticia. **C**carcar inuestigatio. **C**camon resurrectio inutilis. **C**Quattuor noia quæ sequūtur ex. c. littera aspiratione

Hebraicorum Nominum.

aspiratione addita legenda sunt. **C** Chetim infans uel formidans siue signata. **C** Chusa aethio-
pia eor. **C** Chamos qsi atrectas: uel cōgregas. **C** Chelion cōsumatio: siue ois dolor: uel ab initio
C Cus durus uel uomitus uiri: uel uomēs uir. **C** Quae sequitur aspiratiōe addita legēda
sunt. **C** Cesti infanientes: uel moētuetes. **C** Chereti interficientes: q significantius dicūtur grāce.
C Chaleb quasi cor: aut omne cor: siue canis. **C** Casir messis. **C** Capsehel congregatio dei.
C Tria nomina quae sequuntur aspiratione addita legenda sunt.
C Calamach omnem fortitudinem. **C** Chusi aethiopia. **C** Chorethi dissipans siue disperdens.
C Caue poenitentia: siue clangor tubae. **C** Carmellus tenellus: aut mollis siue scientia circuncisio-
nis. **C** Hucusq; per. c. Nunc per aspirationem. **C** Chalcad pascens siue nuttiens.
C Chamos congregatio: siue quasi cognitio. **C** Chanaam erubescens siue negotiator.
C Cabalaam praecipitauit. **C** Cadefim cōmutati siue effeminati.
C Care caluus. **C** Hucusq; per. c. Nunc per additam aspirationem.
C Chabratha electio super hoc: in libris hebraicarum quāstionum plenius disputatum est.
C Charith concisio. **C** Charan ira uel foramen. **C** Chomari aditui.
C Cof uocatio uel auis: sed melius excussio: quam grāci uocanti
C Cedar tenebrae: uel moeror. **C** Cof manus palma uel uola.
C Citiorum concisorum: siue plagae consumationis. **C** Carthaginis scrutationis.
C Cyro heredi. **C** Duo nomina quae sequuntur: per aspirationem legenda sunt.
C Chalanne omnes. **C** Charthanus. **C** Chedar. **C** Chelcian pars mea dominus est.
C Colaia uox facta. **C** Cedron tristis moeror siue dolor. **C** Cariatham ciuitas uel oppidum eorū.
C Carloth occurfus ignis. **C** Hucusq; p. c. Nūc p aspirationem proferendū est. **C** Cheleia pars dñi.
C Chabonim manus: uel acern? spinarū: sed melius pparationis licet pleriq; hebraeor; liba: uel cru-
stula significari putent. **C** Chamoā similis eis. **C** Charmamos agn? cōgregatus siue agnitio quasi
samentū. **C** Chamos congregatus. **C** Cariathim ciuitas eorū. **C** Cedar tristis uel tenebrae.
C Cades mutata uel mutatus. **C** Curgelu. **C** Hucusq; p. c. Nūc aut p aspirationem pferendū est.
C Chobar grauitudo: uel grauitas siue iuxta alectum. **C** Chodchod carthaginenses.
C Channa fundū uel pparatio. **C** Chalamad consumauit siue mensus est. **C** Chaldaei quasi ubera
uel quasi feriant quasi demones. **C** Cherethim disponentes pro quo melius in grāco habetur.
C Chemor agnitio luminis: uel cetera. **C** Cherchoro cognita ablatio. **C** Chelbon lactei.
C Chalamar ois amaritudo. **C** Chocho mor ois amaritudo. **C** Caifas inuestigator: uel sagax: sed
melius uomēs ore. **C** Cadrantes caligo: uel tenebrae: quae nos per. q. lram quadrantem dicimus.
C Corbona oblatio. **C** Cananeus possidens: siue possessio. **C** Hucusq; p. c. scripta sunt noia: q grā-
ci p. k. efferūt exin aspiratiōe addita legendū: quā illi lram. chi. uocant. **C** Chanan negotiator uel
motabilis: aut ipse paupculus. **C** Choroza hoc mysteriū meū. **C** Chananei negotiatores.
C Cennazelotes: unde in alio loco. **C** Chananeus in alio zelotes dicitur. **C** Caesar possessio prin-
cipalis. **C** Cirinus heres q apud nos melius effertur & ueri? p. q. ut dicat qrin? **C** Cosam diuinās.
C Camam luctus: aut lugens. **C** Capharnaū ager uel uilla cōsolationis. **C** Cephas petrus: syz est.
C Cana possessio: siue possedit. **C** Cappadocia manu redēpta dño uolentū est. **C** Cirone heres.
C Creta uocationes: aut uocat; inter syz & hebraeum. **C** Caiphas inuestigator: aut sagax: uel ueni-
ens ore. **C** Cyprius tristis: aut moeror. **C** Cirenenses heredes. **C** Cilicia exitus aut luctus: uel affū-
ptio: aut uomitus eius. **C** Cescaca possessio principalis. **C** Candacis cōmutat; **C** Cornelius itel-
ligens circuncisionem. **C** Claudius spes tranquillitatis. **C** Cis uomens uir: aut durus.
C Colonia reuelationem eorum: aut uocem eorum. **C** Corinthum cōuersationem eorum: quā
significantius grāci uocant hoc est administrationem rei publicae.
C Crispus sciens uel cognoscens. **C** Co excussio siue prestolatio. **C** Cireneas possidēs sectatores.
C Cas mentis excessus. **C** Cauden recursus aut retentionem siue clangorem. Exceptis paucis no-
minibus omnia pene ex e littera uolenter interpretata sunt.
C Core caluities aut glacies. **C** Cercas possessio. **C** Corinthum
decutiones eorum. **C** Cephas petrus syrum est. **C** Crispum scientem.
C Cloes inuestigantes siue omnes: sed melius conclusiue consumatio.
C Cilicia assumptio siue uocatio lamentabilis.
C Clemens ecclesiastes siue concionator. **C** Colosis uoci factae.
C Cain possessio. **C** Crescēs tenebrosus. **C** Carpu scientem perspicue. **C** Corinthus oritur ipse.
C Claudia spes tranquillitatis. **C** Cretam uocationem consumatam.
D Odanim dedan sollicitarius siue fratruelis eorū. **D** Dasem frenū. **D** Deda subtile siue pal-
mata. **D** Damascus sanguinis potus siue sanguinis osculum uel sanguis sacri.
D Dedan iudicans. **D** Dan iudicium aut iudicans. **D** Diuina tacens. **D** Dina iudicium
istud. **D** Debbora apis siue eloquentia. **D** Dison fortis papilla siue calcabit eam: sed hoc
syro sermone dicitur. Ceterum hebraice pinguedo: interpretatur autem Cinis. i. fauilla holocau-
tarum. **D** Dasan similiter ut supra: licet quidam putent sottem a lephātem. Inter

Interpretatio.

prætari. **C**Demaba iudicium afferens. **C**Datham pabulū uel uiride eorū aut sufficiens defectioe.
CDuhel agnoscant deum. **C**Dathan donum eorum siue sufficiens donum.
CDibon sufficiens ad intellectum uel habundanter intelligens.
CDabongad sufficienter intelligens temptationem. **C**Defica adhæsit siue remissio.
CDeblatam lateres siue massas quæ de recentibus ficis compingere solent quas hebræi deblatam
 græci palatas nuncupant. Itaq; in præsentī loco nomē quod proposuimus interpretatur palate eorū.
CDabit loquens uel loquela: aut uisum timens. **C**Dar generatio. **C**Dibon habundanter uel sa-
 tis intelligens. **C**Dabira loquens uel eloquentia uel uisum timens. **C**Dimona satis numerans:
 uel sublimitas. **C**Dalain egens pauper. **C**Daleam ægestas eorum. **C**Duma silētiū siue gaudiū.
CDana causa uel iudicium eius. **C**Dabach diuus. **C**Dablath loquela. **C**Dedera generatio ei?
CDomna silentium. **C**Dalila paupercula uel situla. **C**Dagon. piscis tristitiæ.
CDebbora apīs uel loquax. **C**Dauid fortis manu: siue desiderabilis. **C**Da manu sanguinum.
CDoec motus siue sollicitus: quod græce dicitur. i. agamon.
CDacar compungentes. **C**Dardahe. generatio cognitionis. **C**Dabir oraculum.
CDiu pulcritudo. **C**Damascus sanguinem bibens uel propinans.
CDaleth pauper: uel tabulæ: uel Ianua. **C**Dimaon sufficit eis mœror. **C**Damascus. **C**Dibon.
CDefeth calcatio uel unctio. **C**Dodanim patruelis.
CDebelam palatæ. **C**Dedan hoc iudicium: siue tale iudicium.
CDelaia hauriens dominus uel pauperculus domini. **C**Dibon satis intelligens.
CDablataim palatæ eorum. **C**Dur loquens. **C**Deblata palatæ.
CDiospolis abi mens: sed melius græce iouis ciuitas. **C**Dennaba iudicium ferens.
CDiabolus defluens: græce uero dicitur criminator. **C**Daniel iudicium dei: uel indicat me deus.
CDauid desiderabilis siue manu fortis. **C**Derbon generationis filium: siue loquētem.
CDionysius diiudicatus sui uehementer fugiens. **C**Damaris silens caput.
CDemetrius uehementer innectens siue nimium persequens.
CDerbeus loquax siue ut supra rufilla generis pacifici.
CDioscoroe pulcri ad tegendum sunt autem gæmini castores.
CDiabolo defluentis siue clauso in ergastulis. **C**Diotrefes speciosus insullus siue decor infaniens.
CDemas silens. **C**Dalmatiam paupertatem grandem.
CDemas silens. siue terrenus: uel consanguineus.
CDemetrius fortis ad persequendum: siue fortis uirga deicere.
Den uoluptas: siue delitiæ: uel ornatu. **C**Euila dolens siue parturilens.
CEufrates frugifer: siue crescens. **C**Eua calamitas: Aut ne: uel uita. **C**Enoch dedicatio.
CEnos homo: siue desperatus: uel uiolentus. **C**Eneum ferum siue pessimum.
CEber transitor. **C**Elmodad ad matrem eius p̄cipuam siue dei mensuram.
CEllasar dei declinatio siue hanc seperās. **C**Efron iacula gregum. **C**Escol bottus siue ignis oīs.
CEfron puluis mœroris: uel puluis inutilis siue puluis eorū. **C**Eldaa ad scientiam: siue de scientia.
CEtheus formidans: siue stupens. **C**Edom rufus uel terrenus. **C**Emor asinus.
CEfrata ubertas: siue puluerulenta. **C**Eser fictus. i. plasmatus. **C**Esban ignis in eis.
CEsfraim frugifer: siue crescens. **C**Esfom sagittam uidens. **C**Esbel ignis uanus siue uetus.
CHucusq; per breuem litteram. E nūc per productam: nomina sunt legenda principia. **C**Elisa.
CElaz sæculi: uel orbis. **C**Emim horribiles. **C**Eliezer dei auxiliū. **C**Epha dissolut? siue mēsurā.
CEsa factura: siue rubeus: uel aceru? lapidum: seu uanus: aut frustra. **C**Elem regio cāpestris: aut q̄
 rens uel roboreus. **C**Elifaz dei mei aux. **C**Eman calor eorum. **C**Ebal uallis uetus aut aceruus.
CEla terebintus. **C**Er uigiliæ: siue pellicēs: aut resurrectio: uel effusio. **C**Enaim oculi siue fontes.
CEroon i dest. Eroim in facie eorum siue uigiliæ dolorum.
CEan iudiciū: uel iudicans. **C**Ebraorū transeuntiū. **C**Ebrioth trāsitus. **C**Ethin timuerunt: siue
 obstupuerunt. **C**Emori mater lux mea. **C**Eui ferales: uel feroces. **C**Enoch dedicauit.
CEmorreum loquentem siue amaricantem. **C**Esfom sagittā uidens: siue attriū tristitiæ: uel fortis.
CEbron participatio tristitiæ: siue fortitudinis: uel augmentum sempiternum.
CEleazar de? meus adiutor siue dei adiutoriū. **C**Edon rufus. **C**Hucusq; p e breuē l̄fam legim?
CExin per extensum legamus. **C**Elisafam dei mei specula: uel deus meus abscondens.
CElisamei dei mei saturitas: uel dei mei iuramentum. Aut dei mei septimus.
CElcana dei mei possessio. **C**Ethin consumatus: siue suscipiens nauigationem. **C**Elim arietes.
CEsa insula. **C**Eliezer deus meus adiutor. **C**Eliab deus meus pater.
CEsfraim crescens: siue frugifer. **C**Eldath ad solum siue solitarium uel ad unum.
CErma anathema ei?. **C**Esebon cogitatio siue cingulum mœroris. **C**Edraim descēsis pastoz.
CElean pars eorum siue testimonium eorum. **C**Esbel ignis uetus siue uanus.
CEui desiderauit. **C**Eiade ad ascensum. **C**Ebrona transgressus siue transgressio.
CEnihel gratia mea deus. **C**Efod superindumentum. uel superhumerales. **C**Escol
bottus

Hebraicorum Nominum.

botrus siue ignis oēs. hucusq; per e breuem litteram. Exin per extensum legamus ælementum.
 Elisar pater meus fortis siue pater meus coangustans. Eliab deus meus pater uel deus pater.
 Elon exercitus fortitudo. Elisame deus meus audiuit. Elisama deus meus audiens.
 Elisafath deus congregauit: uel dei mei protectio siue absconsio. Enan nubes. Edrai inun-
 datio pascet me. Et uigilans aut consurgens uel pollicens. Elon quercus: siue aulon: de quo
 in libro locoꝝ plenius dicitur. Eran uacuefecit. Etham fortem. Esaim uoluntas mœroris
 siue fortitudinis. Enon fons tristitiæ. Elidadi deus meus patruelis uel deus meus patruus.
 Eraim inundatio malotum uel natiuitas pessimorum siue descensio pastorū. Erma anathema
 tristitiæ. Esdod effusio. Emmim populi. Quattuor nomina quæ sequuntur per extensam
 uocalem legenda sunt. Esau aceruus lapidum siue collectio lapidum, quod gra ce dicitur.
 uel frustra: aut factura. Elath therebintus uel aulones. Emim terribiles. Ebal uo-
 rago netus. Eilom uitulus mœroris uel festiuitas eorum. Esdodi effusio uel incendium siue
 ignis patruelis. Eneus lapides colligens quod gra ce dicitur i. litholotos.
 Eui desiderans siue est. Esrom iracens uel sagitta uisionis. Eneam ecce ista uel ecce sunt.
 Emmam mater eorum. Etholeth ad natiuitatem. Ermon anathema siue damnatio.
 Eschaol ignis parturitionis. Esna i. deiterosis quam nos a secūdo numero pos-
 sumus dicere secundantem uel ignis uel edisertio. Eschamma concitatio.
 Elan imitor siue confirmo. Elcheché protulit. Emec uallis. Elec portio.
 Emecalis uallis concisionis. Erma anathema eius. Ennathon gratiam dantes.
 Enarad ecce concepit. Eleath portiunculā. Elamelech ad regē. Estamoe mulier uētris.
 Elthaci nequaq; uenientem. Hucusq; per e breuē litterā exin per extensum legamus ælemētū.
 Elo exercitus eius pro. enim semper in hebræo aut turmæ militum describuntur uel opes.
 Engaddi fons. Edi. Endor fons generationis. Engannim fons exautus.
 Edroi inundatio pascens me. Eram uita sublimis.
 Enach humilis consurgens. Eloin deus. Ezri auxilium meū. Esod super indumētum:
 quod gra ce dicitur siue effrata frugifera: siue de cinere ueniēs aut puluerulēta.
 Et super quid nobis uideatur in libris hebraicarum quæstionum plenius dicitur.
 Effrathices humus aut puluis eorum siue frugifer. Duo nomina: quæ sequuntur per extensum
 legimus ælementum. Eud accipiens gloriam. Etham auis eorum.
 Elimelech deus meus rex. Eleazar adiutorium siue dei adiutorium. Escaboth cecidit glo-
 ria uel ue gloriæ. Er de hoc quid nobis uideatur in libris hebraicarum quæstionum plenius di-
 sputatum est. Eiulath a principio. Hebrei transitores. Ecchi motū. Eschamoe cogitās.
 Tria nomina quæ sequuntur per extensam litteram proferenda sunt.
 Elchana dei possessio. Elui deus meus iste. Eliab deus meus pater.
 Eliaba nequaq; absconditus excepto hoc nomine contra quæ ex e littera sequuntur per extēsam
 primam syllabam legenda sunt. Elisue dei mei salus. Elisame deus meus audiens.
 Eliddahe deus meus scit. Elisalech deus meus saluans. Elianam domino donante.
 Esda misericordia. Esrahel sanctum dei. Emori amaricantes uel loquentes. Esrai indi-
 gena uel oriētalīs. Ezazon uisio. hucusq; per e breuem litteram. Exin per extensam legam⁹.
 Eli deus meus: siue scindens: siue scandens. Elioreb dei hiems. Eri uigil meus.
 Elon aulon, de quo plenius in uolumine locorum dicitur. Ethan robustus siue ascensuris.
 Eman accipiens uel formido eorū. Ethanim robustor. Esiongaber uoluntas siue consiliū
 tristitiæ cōfortatæ uel iuuenalis. Ela maledicta uel ipsi. Esaion uolūtas siue cōsiliū mœroris.
 Elias de⁹ domin⁹. Elisae dei mei salus. Ezer separat⁹ sanctificat⁹. Elrian pars domini.
 Ebsiba uoluntas mea in eo. Eseliau prope dominum est. Enā ecce hoc sunt. Ennathan
 ad dantem siue deo dante. Quattuor nomina, quæ sequuntur per extēsam litteram proferam⁹.
 Eloth arietis signū uel arietatio. Elam dei populus uel pro forib⁹. Elia dei domini.
 Eliachim dei resurrectio. Esaia salus dñi. Estrates semen dei. Ermon anathema eius uel
 anathema. Effrata frugifera siue equidem uides.
 Emanuel nobiscū de⁹. Emach. Esebon. Eleale ad ascēsum siue cōsensuz. Eglaim ui-
 tuli uel iuuecæ. Ezao uisio. Tria noīa q̄ sequunt⁹ p extēsam pferēda sunt līam. Eliachim
 Elamite eorū siue cōpatim aut despiciētes. Elim arietes siue deficiētes. Ethiopia.
 Esa reuolut⁹ uel effundēs. Egypt⁹. Elchisei aduocati. Elia de⁹ domin⁹. Eimon ecce
 hec siue sunt. Elnatham ad dantem siue addentem uel donum dei. Elasa ad faciendum.
 Ezirhel adiut⁹ a deo. Esebon cogitatio mœroris. Hucusq; per e breuem līam, exin per ex-
 tensum legam⁹s ælementum. Elam oppositi siue abiecti uel compositi. Elisama de⁹ meus
 audiens. Esai defectio mea. Elisame deo meo audiente.
 Elon exercit⁹ fortitudinis. Elam sæcula uel sempiterna. Esemel. Electrū. Elisa ad i-
 sulam, siue de⁹ saluator. Elbon robust⁹ fortitudine siue dei fortitudo. Ethalon incupabula
 mœroris. Ezer fortitudo uel auxilium. Emer sermo uel uerbum. Eschani habi-

Interpretatio.

tantes contemptus. **E**lifice dei est hac uel dei salus hucusq; per.e.breuem litteram.ex in per exten
 sum legamus elementum. **E**nagalim fons uel oculus uitulorum. **E**lam sempiternum uel saecu
 lum uel eorum est mensura. **E**ngaddi oculus uel fons:hedi. **E**no fons fortitudinis.
Elifaz.dei contemptus. **E**lui deus meus iste:uel deus domini.
Esrom sagittam uidit siue. atrium eorum. **E**sai Insulae libatio.Sed melius intensum
 hucusq; per.e.breuem litteram: exin per extensum legamus elementum. **E**liachim dei resurrectio
 uel deus resuscitans:aut deus resuscitauit. **E**lui deus meus iste uel dei mei istius. **E**liezer deus
 meus adiutor. **E**lia deus dominus. **E**li:eli:lamaazautani:deus meus qre dereliquisti me.
Eseli uicinus meus. **E**heber transitus. **E**henoch dedicatio. **E**nos homo.Hucusq; per.e.bre
 uem: exin per extensum legamus elementum. **E**rodes pelliceus gloriosus. **E**lisabet dei mei
 saturitas uel dei mei iuramentum aut septimus. **E**li ascendens. **E**lmadadi dei mei mensura.
Er uigilans:aut uigilia. **E**nam oculus eorum. **E**liseus dei mei salus. **E**sraim foetilis siue
 auctus que nos possumus ab augendo augmentum dicere. **E**leonis idest montis oliueti.
 quod interpretatur diuinitas uel allaborantes. **E**lamitae abiecti oppositi siue despecti.
Ebraei transitores. **E**mor asinus:si per heth lram scribatur. Quod si per aleph loquax dicitur.
Elimas ad transgressionem siue transgredi faciens. **E**rmes anathema mceroris.
Eraftus frater meus uidens satis absurde uocabulum figuratum.
Elada ad scientiam uel ad ascensum siue dei scientia.
Ephesum:uoluntas mea in ea siue finis eorum.
Eutices amens porro graece dicitur fortunatus. **E**braice transitorie.
Eurilion commiseris siue deorsum ducens. Quae sequuntur duo nomina per extensam.e. littera
 legenda sunt. **E**rodes pellis gloria. **E**saia salus dñi:uerum apud hebraeos ab.i.littera sumit
 exordium. **E**lia dei mei. **E**lecte ascendentes.
Epicron super indutum. **E**rmon anamathizantes mcerorem.
Eman auferentem siue anathema nostrum. **E**raftus frater meus uidens aut uigilans.Tria nomi
 na quae sequuntur per.h.litteram sunt legenda. **E**hesaias salutare domini.
Ehelias deus dominus. Aut fortis dominus. **E**horodione formidinez.
Epheso uoluntas mea siue anima mea. **E**heua uita siue calamitas.
Ehebraei transitores. **E**paftoditum frugiferum. **E**hebraus. transitor.
Euchodiam apprehendentem dominum. **E**epafra frugifer uel equidem uidens.
Ehenoch dedicatio. **E**hesau rubeus siue aceruus lapidum. **E**hebraus transitor.
Ephesum uoluntas eius. **E**heua calamitas aut uita siue ue. **E**eunice ornantis.
Euchodiam apprehendentem dominum. **E**ermogenes uomens eos in ualles: sed melius mos
 scrutatus. **E**pheso uoluntas eius. **E**raftus frater uidens. **E**eubulus cohabitator.
Eepafra quae nos crescentem siue augmentum possumus dicere. **E**ephesus uoluntas siue consi
 lium meum. **E**ufrate frugifero. **E**sraim frugifer siue ubertas.
Efison os pupillae siue oris mutatio. **E**fut libyae siue oris declinatio. **E**fetrusim dissoluens men
 suram. **E**filistim cadentes: siue ruina poculi aut cadentes porione.
Efarao dissipans siue discooperiens eum. **E**faleg. diuidens. **E**ferezei separantes siue disseminati
Efaras ferocitas eorum. **E**fichol os omnium ab ore non ab offe. **E**filistim ruina duplex.
Efalestin. **E**faldas ruina paupertatis siue cadens graccum. **E**fau nihil aut subito.
Eflemon ori eorum aut ori iuncto. **E**futifar os inclinans ad descendum.
Efares diuisio. **E**fetrefe: libicus uitulus siue discooperiens uel certe diuisio. Aut os declinans:
Efallui mirabilis Fua hic aduerbium loci siue rubrum.
Efithomos abyssi uel subito. **E**fua hic aduerbium loci: siue apparebo sed melius rubrum.
Efallu mirabilis. **E**futhihel hic declinans dñi aduerbium loci non pronomē uel declinans deus
 siue oris declinatio dei. **E**fineas ori parcens uel ore requieuit aut oris augurium. **E**filistim ceci
 derunt duo. **E**falech transgressus siue transcensio. **E**fadassur redemptio. **E**fortis siue fallata:
Efedihel occurre mihi deus uel occursio dei. **E**faras. **E**ferus eorum uel. **E**frugifer. **E**falceti
 saluator meus. **E**fasga abscisus uel doletus aut os multum ab ore non ab offe. **E**faeleth ruina
 uel deiectio. **E**fethora oris exploratio siue bucella luminis uel os turturis. **E**fagur oris pellis uel
 hianit. **E**fineas os requieuit uel silet uel ori pepercit. **E**fares diuisio. **E**finoni os meum nepo
 rum. **E**farnac uitulus saginatus aut discesio mea. **E**fasgra abscisa uel delata siue os delicti.
Efaras auctus siue succrescens. **E**fennador conuersio generationis.
Efasga dolata siue praecisa aut oris multi.
Efalesti saluans me. **E**fura laguncula uel frugifer.
Efanuel. **E**facies dei. **E**fua operarius uel sonitus aut euident. **E**fares diuidens uel uiolentus
 siue diuisio. **E**fineas os requieuit siue os mutum uel silens.
Efenemia conuersio. **E**falci saluatori meo.
Efelethe mirabilis siue excludens. **E**faraothoni aduolatis tristitia mea: **E**frai hianit.
Efeletthi

Hebraicorum Nominum.

- ¶** Feletthi admirabiliter. **¶** Fadaia redemptio domini.
¶ Fasar fodientes. siue dissipaciones uel talpæ. **¶** Ful ruina uel cadens. **¶** Facia aperiente domi-
 no uel oris assumptio. **¶** Falasar cadens princeps uel cadentem principem. **¶** Farum conscisio.
¶ Fale transcensus uel transgressus. **¶** Fadar redemptio domini.
¶ Fe os ab ore non ab osse siue laqueus uel decipula.
¶ Facet aperiens. **¶** Fur indutia.
¶ Fetrox fatuel latitudo dei uel aperiens deus. **¶** Fesor os nigredinis.
¶ Fathures decoeptus calcatus siue bucella confirmata.
¶ Farao necho dissipans præparata. **¶** Forthommin diuisio perfecta populi gloriosi.
¶ Et de hoc quid nobis uideatur in libris hebraicarum quæstionum plentus dicitur.
¶ Felethia salus dñi. **¶** Fur libyæ. **¶** Femag mitus. **¶** Fares dissipās. **¶** Facud uisitāt⁹ uel uisitās.
¶ Fares diuisio. **¶** Farisei diuidentes siue diuisi. **¶** Fale transitus siue transgressio: pro quo nostri
 pasca legunt. **¶** Falech diuidens aut diuisit. **¶** Filippus os lampadis. uel os manuum.
¶ Frigia scissio pectorum. **¶** Farisei diuisi. **¶** Farao denudans eum siue dissipator eius.
¶ Fenitis annuerunt siue mitus. **¶** Fisidiam os sonitus. Quia ut supra dixi. p. litteram non habent.
 propterea pisidiam per. f. efferunt: scilicet ruinam facturæ siue timorem eius latinum nomen est.
¶ Festum ore multorum. & hoc latinum nomen uolenter quā hebraice figuratur.
¶ Farao discooperiens eum. **¶** Feben ore ædificantē aut oris filium.
¶ Flegen. dissiens siue diuidens. **¶** Filologum ore præcipuum uel os meum & in ortum.
¶ Farao nudauit eum. siue dissipauit eum.
¶ Fale transcensus quod interpretatur pasca.
¶ Figellus occurrens siue aduersarius. **¶** Filonem faciem domini. **¶** Filetus declinās siue os meū
¶ Philadelphia saluans hærentem domino.
¶ Geon pectus siue præruptū. **¶** Gomer assumptio siue consumatio uel perfectio.
¶ Gergeseus colonum eiciēs siue aduenam propinquantē. **¶** Gerara rurationē uidit seu mate-
 ria siue sepes. **¶** Gaza fortitudo eius. **¶** Gomor populi timor siue seditio.
¶ Sciendū q. g. litteram in hebraico non habet: sed scribitur per uocalem. idest tain.
¶ Gether torcular uidens siue accola explorationis. **¶** Gegal præruptum siue uallis uetus.
¶ Geratis aduenæ propinquantes siue corrupta eorum. **¶** Gaam uallis æstus. **¶** Gad tentatio siue
 latronculus uel fortuna siue transmigratio testimonii. De hoc in libris hebraicarum quæstionum
 plenius dicitur. **¶** Gatham tangens ritis. **¶** Gesen appropinquans palpationi eorum siue uicini-
 tas. **¶** Gersan aduena ibi aut adiectio eorum. **¶** Gera ruminatio uel incolatus. **¶** Giuelatio mea
 siue ortus meus. **¶** Gat tentatio siue accinctus uel latronculus. **¶** Gersan aduena ibi. **¶** Gerson eie-
 ctio eorum siue aduena ibi aut aduena pupillæ. **¶** Gadihel accunctio mea deus.
¶ Gad edus siue tetratio mea. **¶** Gamalichel reddidit mihi deus. **¶** Gel propinquus siue redimēs.
¶ Galaad aceruus testis. **¶** Super hoc in libris hebraicarum quæstionum plenius dicitur.
¶ Gum orti siue arrogancia mea. **¶** Gabua sublimitas
¶ Gomer mensura atticorum cœmeum trium. **¶** Gedeom tentatio. iniquitatis meæ.
¶ Garihim diuisio siue præcisio. **¶** Gaza fortitudo.
 Sed sciendum q. apud hebræos non habet in principio litteram consonantem: uerum incipit a uo-
 cali hain. & dicitur taza. **¶** Gesuri iuxta lumen uel uicina luminis. **¶** Golam transmigratio eorum
 uel uolutabrum eorum. **¶** Gergescum colonum applica. **¶** Gaulon uolutatio eius.
¶ Garisim diuisio siue aduēa. **¶** Galgal rota uel reuelatō. **¶** Gay uorago uetus siue. lithoserō.
¶ Gazer præcisio siue diuisio. **¶** Gosnā iuxta eā uel applicatā. **¶** Gaza fortis. **¶** Gabai; littera inci-
 piens a consonante. Gimel. **¶** Geth torcular. **¶** Gessor applicans lumen uel applicans dirigentem
¶ Galiloth reuelationis uel transmigrationem. **¶** Gazeo robusto. **¶** Getheo torculari.
¶ Gadera spes eius. **¶** Gaderoth materia uel spes eius. **¶** Gailoth colles. **¶** Gabaon collis mœro-
 ris. **¶** Gethaoser torcular eius humi uel fossum. **¶** Gabathon sublimitas eorū uel collis mœtoris.
¶ Getherminon torcular excelsum uel torcular sublimū. **¶** Golam transmigratio eorum.
¶ Galim loca palustria uel acerui. **¶** Galgalis uolutabris. **¶** Gabaath collis patruelis.
¶ Gaasar commotio. **¶** Gera ruminatio. **¶** Gedeon circuiēs Inutile siue tentatio iniquitatis eorū.
¶ Gabatha collis siue sublimis: **¶** Garizim accola siue aduēa eius. **¶** Gaala abiiciēs siue reuelatio.
¶ Gaza fortitudo eius. **¶** Gadan tentatio uel accinctio populi.
¶ Gabaa collis. **¶** Galgala uolutatio siue reuelatio.
¶ Goliath reuelatus siue transmigrans.
¶ Gallim transmigrantes siue reuelati. **¶** Gesium iuxta lumen meū uel applicantes e lumine meo.
¶ Garizim abscisiones.
¶ Gelboe uolutatio siue decursus uel aceruus pluens.
¶ Gedori applicans siue accendens.
¶ Gio lucta siue luctare.

Interpretatio

Gelo migra uel transmigranti. **G**era ruminans. **G**om fouea **G**as comotus.
Gelonites transmigrantes. **G**ara scabiosus.
Gabar aut uir aut iuuenis uel fortis siue uiriliter. **G**oneabath furtum filiae. **G**onath arrogā
 tia tua uel ortus tuus. **G**echi praeptum uidens uel uallis uisio. **G**ir praeuisio uel praecisio.
Gozan tonsio eorum uel fortitudo eorum. **G**abe collis. **G**odolia magnificus domini.
Gebal definiens siue determinans. **G**imel & retributio: uel plenitudo.
Gebim Gabaa fosse. **G**ozan galli nux eorum. **G**alce.
Gaza fortitudo eius. **G**ocs. i. tectum.
Godolia magnificatus dominus uel magnificus.
Gamaria retribuens dominus.
 siue consumans dominus. **G**arab scabies siue incolatus uultus. **G**amuel retributio dei.
Gaze: Gazofilacium: siue fortitudo eius. **G**od tectum. **G**omor: consumatio siue perfectio:
 uel uenundatio. **G**alali uolutabra. **G**alilea: uolubilis siue transmigratio facta.
Gabis altitudo confusio: siue. **G**ethan applicuerunt eos.
Genesar ortus principium. **G**ehennam de ualle sunt siue uallis gratuita.
Gethsemani: uallis pinguedinum. **G**olgotha caluariae: syrum est: non hebraeum.
Gabriel: confortauit me deus: aut fortitudo dei: uel uirtus mea deus. **G**alilea uolutabilis autē
 tras migratio perpetrata: uel rota: Gerasenorum suburbana: aut coloni ibidem.
Galilei: uolubiles: siue rotabiles. **G**amaliel: retributio dei. **G**aza fortitudo eius. g. littera ad
 dita est: siquidem hebraice per ain scribitur. **G**alionis: transferentis. **G**alatiam: magnificam: si
 ue translata. **G**aium: comotum uallensem.
Galatia: transmigrans: siue translata.
Gomor: populi timor: siue cecitas. g. in principio additum est. alioquin ex ain describitur.
Gaius nobilis siue uallensis.
Galatia magnifica siue translatio: uel transferens.
Gedzon experimentum iniquitatis. **G**ad: tentatio. **G**od. i. tectum
Gebel dimittens aut mutatus siue defluet. **G**ubal delatus siue dimittens. **G**areth descē
 dens: siue roborans. **G**aseth latitudo. **G**auan. est: & nō est: siue columba. Sed syrum ē.
Gebuseu calcatu siue psepe eor. **G**estan paruulus. **G**arce luna. **G**obab mago pre
 siue distillans. **G**escha tabernaculu uel unctio eius. **G**ismahel: auditio dei. **G**isahac: ri
 sus: uel gaudiu. **G**edlas: manu tollens: uel manu ad os. **G**esani durus: siue duricies. **G**esboth ē
 cinis: siue tactus. **G**echur uersus aut ordinatus. **G**udith: laudans: aut confitens: aut iudex.
Giacob supplantator. **G**iuda: laudatio: siue cōfessio. **G**isachar: est merces. **G**oseph augmentu.
Giordanis: descensio eor. **G**iaboth: arena siue lucta. **G**iens parcens: aut faciens: uel comotus.
Gieglam despiciens. **G**iestram superfluous eorum. **G**iebeth dans. **G**irath ciuitatis dissensio.
Giram ciuitas eorum. **G**iras uidit fratrem meum siue fratris mei uisio. **G**iamuel dies eius deus.
Giamin: dextera. **G**iachon: pparans. **G**iob magus. **G**ioalel: uita dei: siue exordium dei: uel psto
 lans deum. **G**emma i arma: siue mirabilis. **G**iesus: planicies: siue est desiderium meum: aut certe
 saluator. **G**iesul: est dolore. **G**iesel: dimidium dei. **G**iesar figmentum: siue tribulatio.
Gisrael: est uidere deum.
 siue uir: aut mens uidens deum. Et de hoc in libris hebraicis quæstionum planius diximus.
Gietro superfluous hui. **G**ebusei calcatus: siue psepe meū. **G**iamuel: dies ei de. **G**iamin dextera.
Giachim pparas: **G**ies Iessar est meridies siue meridianus aut unctio mea uel methasoricos oleu.
Giobab ubi ē gloria siue ē grauis aut domini gloria. **G**ihamar ubi amar: uel ubi palma uel
 est amarus siue insula palma. **G**iesus saluator. **G**i mensura liquentis materia.
Gieanne: Innuat uel inuens. **G**iegal propinquus uel redimens. **G**iesu saluator. **G**iezer adiutu.
Giarden descensio eor: uel uide iudicium. **G**iasa dimidia uel factu mandatū. **G**iaboe. lucta uel
 puluis. **G**iabib odor eius uel luna. **G**iasu conuersio. **G**ialel expectauit deū. **G**iamna: mare: uel
 dextera eius. **G**iesui quod est desiderauit uel æqualis meus. **G**iaasel dimidiavit deus.
Gieser plasmauit hoc est fixit uel fictum. **G**iait illuminas. **G**iechechata bonitates siue declinauit
 ut ueniat. **G**isomoth adducet mortē. **G**igali redimes me uel propinquus meus. **G**iahel in deū
 uel in deo. **G**ierimoth timens mortem uel altitudinem mortis. **G**iasic est os ab ore non ab osse.
Giabin intelligens siue intelligentia. **G**iecinan possedit populu. **G**iezer auxiliu. **G**iari saltuum
 uel siluarum. **G**iebachel edificatio dei. **G**iagut colonus uel aduena. **G**iechan mercedes.
Gietrahel honestas dei. **G**iepte aperiens uel apertus. **G**ianim dormitans. **G**iecta extenderunt.
Giezrahel semen dei. **G**iafoin incubuit populus. **G**ianua requies. **G**iebaam desipiscens po
 pulus. **G**iesal dimisit deus. **G**iechnaam possessio populi. **G**iasie adapertio uel ostensio siue su
 perficies. **G**ieshel aperiet deus. **G**iedala manus maledictio. **G**iahel: requies dei.
Gieraon timebunt. **G**ierachon aurugo: quam graci nocant.
Gieffonie nudus. **G**ieta inclinatio. **G**iezer fortitudo uel adiutorium.
Giezbaam

Hebraicorum Nominum.

Elechaam defluens uel desipiscens populus. **E**labim intelligens: uel sapiens.
Elael cerua uel coniugium ceruale siue incipiens. **E**loas sperans: siue temporalis: uel domini ro-
 bur. **E**lerobaal. Iudicet. baal uel. Iudicet habens: aut superior siue iurgium habens. **E**laechazæ
 torcular lapi. **E**lerba torcular. **E**lorham est pfectus. **E**lair illuminas. **E**lonathan colūba do-
 num: uel columbæ dedit aut domini donum. **E**lubea exsiccata uel siccitas.
Elerobaā misericors. **E**lohosuha saluator. **E**lechonia pparatio dei. **E**loheli incipies uel fuit dei
Elabes exsiccata. **E**lerobaal iudiciū baal siue iurgium superioris aut hntis. **E**lesam desiderauit.
Elessai insulæ sacrificiū siue incensū. **E**loab Inimicus: uel est pater. Ieramheli misericordia dei mei
Elezrahel seminauit deus. **E**terraam superflus populus. **E**lebgar elegit. **E**lasie illuminat: uel
 ondit. **E**loram qui est sublimis: uel man' sublimis. **E**leroboseth Indicās confusionē: uel ignomi-
 niam. **E**lidia amabilis dño. **E**lonadab dñi spontaneus. **E**lohadahe ipse cognoscēs. **E**lesbi
 ē in me. **E**loare saltus. **E**loiadahe cognitio siue ipso cognoscente. **E**lasan uetus. **E**lagaal pro-
 pinquus. **E**laazaber auxiliabitur. **E**lecan respondēs. **E**lezaber cohartatrix siue est fluxus uan?
Eleconiam ulciscitur populū. **E**lair illuminauit. **E**lacon pparatio. **E**leroboam diiudicans po-
 pulum uel diiudicans superius. **E**lessar insulæ sacrificium: uel holocaustum.
Elosia cuius est sacrificium dño: uel salus dñi: uel fortitudo domini. **E**leu ipse: uel est.
Eloram qui est excelsus. **E**losaphat domini iudicium. **E**lecula plenitudo uel circumcisio.
Eleblaam absorbet. **E**losabe ubi est saturitas: uel dñi saturitas. **E**loiade dñi cognitio
Elozathar dñi memoria: uel qui est memor. **E**lozabad dñi dos: uel qui est dotatus.
Eloaam ubi est retinere: uel dñi retentio. **E**loadma: domini delicata siue quæ est delicata: uel te-
 nella. **E**lestel coetus dei: uel auxiliū dei. **E**lona columba: uel ubi est donatus siue dolens.
Elachalia fortitudo dñi. **E**loactam consumatus siue perfectus. **E**lezechia apprehendens dñm
 uel fortitudo dñi. **E**lohahe ubi est frater siue factura fratris. **E**lothaba peccantes in ea.
Elidia amabilis dñi. **E**lezama audiens uel auscultans dñm. **E**loiaæ dñi resurrectio
 uel dñi suscitatio: siue qui est consurgens. **E**lenini dextera mea. **E**leduthim transiliens eos.
Elod principium uel scientia aut dominator. **E**lasub reuertens. **E**loas dimidiū: uel fuit.
Elasa. **E**loath cuius est frater: uel melius confitens siue glorificans.
Elazer. **E**hierusalē uisio pacis. **E**lerebeel iudiciū dei: uel diiudicās supior. **E**loheli incipies uel
 est deus: uel dei. **E**lona: colūba: uel dolens. **E**loppe pulchritudo. **E**leremia excelsus domini.
Elechonia pparatio dñi: uel sit factus dño. **E**lezoma auscultans dominum.
Elegdaleu magnificus dñi. **E**loachal robustus & fortis. **E**leraia timens dominum.
Elonatham dñi donum: uel columba dedit. **E**luchal potens. **E**lohanan erat donans: uel dñi
 donuz. **E**lazer auxiliatus. **E**loachin dñi pparatio. **E**lezechiel fortis dei: uel apprehēdēs deū
Elezama auris ei: uel auscultate dño. **E**lobab. Inimicus siue est pater. **E**linoth adducet mortē.
Elsar immutata: uel paruula. **E**lecabel est iter. In fuit: uel mensura. **E**lezechiel fortitudo dei.
Elezama auris eius. **E**In mensura. **E**lob ociosus. **E**luigil. **E**lob dolens.
Eleuiatan additamentum eorum. **E**lesus saluator. uel saluatorus.
EVti. litteræ seruemus ordinem. h. aspirationem in plerisq; omisimus: licet eam grammatici non
 putent litteræ loco habendam. **E**Isahac risus. siue gaudium.
EIacob supplantator siue supplātās. **E**Iudas confitens. siue glorificans. **E**Iosaphat ipse iudicans.
 sed melius dominus Iudicauit. **E**Ioram ubi est. aut qui est excelsus. sed melius sublimabitur.
EIotham consumatus siue perfectus. **E**lezechia fortis dominus: uel confortauit dominus.
EIosia ubi est incensum domini: uel salus domini potest & fortitudo domini dici.
Elechonias pparans: uel pparatio: uel domini pparatio. **E**Ioachim domini resurrectio: siue
 dominus suscitans. **E**Ioseph appositus siue apponens. **E**Ierusalē uisio pacis: uel timebit perfecte.
EIecennas excelsus domini. **E**Ioanna cui est gratia: uel domini gratia. **E**Isaia salus domini.
EIstarioth interpretatur: est merces eius. potest autem dici & memoria mortis.
EIericho odor eius: siue luna. **E**Idumæa rufas: siue terrena.
Eltureæ montanæ syrum est. **E**Iordanis descensus eorum: aut apprehēso: uel uidens iudicium.
EIoni columba mea. **E**Iannai pparatus. **E**Ioiarim dominus exaltans: uel est exaltans.
EIared descendens: siue continens: quod græce dicitur. **E**Ioāna domini gra-
 tia: uel dominus misericors. **E**Iairus illuminans aut illuminatus. **E**Ierosolyma uisio pacis.
EIoannes in quo est gratia: uel domini gratia. **E**Ioseph auctus iustus parcens siue alleuatus.
EIoel incipiente deo siue est deus. **E**Ienatha columba dans: siue columba ueniens.
EIoppe pulchritudo. **E**Italica mentis excessus. **E**Iesar insulæ oblatio.
EIasonis desiderantis siue qui mandatum fecerit. **E**Iulium incipientem.
EIcomum pparatio aut consolatio. **E**Isaia salus domini.
EIob magus. **E**Iuiua incipiens. **E**Iason factus in mandato.
EIuda confitens siue glorificans. **E**Iesus saluator. **E**Isahac risus. **E**Iesse insulæ libamen.
EIllyricus aduena: aut ælementum. uel certe secundum uersus. **E**Ierusalem uisio pacis.

Interpretatio.

Eius eis confitentibus, siue laudantibus. **E** Jacob supplantator. **E** Ierusalem uisio pacis.
E Iuoculum confessionem. **E** Ierolyma uisio pacis. **E** Iacobo supplantatori.
E Ioannes dñi gratia, siue cui donatū est. **E** Isahac risus. **E** Iesus saluator. iustus. parcens. siue elat⁹.
E Ierapoli iudicio superiori. **E** Iesus salus siue saluator. **E** Iuda confitens siue laudator.
E Isahac risus. **E** Iacob supplantator. **E** Ioseph addens siue augmentum.
E Iericho luna siue odor eius. **E** Iepte aperuit siue apertētes. **E** Iamnes marinus siue ubi est signū
E Iambres mare pelliceum siue mare in capite. **E** Imeneus dormitans.
E Icomum uocatam, siue datam sed melius ubi est calamus. **E** Iezabel fluxus san-
 guinis uel fluens sanguine, sed melius ubi est sterquillinum.
E Isachar est merces. **E** Ioseph ad augens. **E** Iesus saluator.
 litterā & k. idcirco prætermisimus. quia eadē noīa in cæteris libris interpretatur. Et sup-
 h fluu⁹ est dicta: uel dicenda repetere. H. autē a plerisq; aspiratio putatur esse non littera.
E De, k superfluum est facere mentionem, cum apud etiam latinos exceptis kalendis su-
 perflua iudicetur. Igitur obseruandum qd eadem nomina quæ hic. uel alibi prætermissa
 sunt. In aliis libris possumus inuenire.

Lamech humiliatus. aut pcutiēs siue percussus. **E** Ludim nati siue profunt fortiter.
E Labaim deusti siue flāmantēs. **E** Lasa in salute. **E** Lot utilis. **E** Loth uictus siue de-
 clinatio. **E** Laban candidus. **E** Lathusim malleatores. **E** Laomin tribus siue matres.
E Lia laboriosa. **E** Leui additus. siue assumptus. **E** Lotham uinculum eorum siue ipse
 cōclusus. **E** Lobeni filio meo: uel cor ego. aut cādor. **E** Lachis interest: uel sibi met
 uir. **E** Labna candor: uel lateres. **E** Labo ingressus: siue uenientes. **E** Laamas ad iniquitatem.
E Luta amigdalon: licet quidam interpretentur torquē uidelicet damnator: quam uulgo
 bloiam uocant. pōt autē interpretari & hic ipse. **E** Labet acceptabilis. **E** Lacum ad consurgendū
E Lesem ad nomen. **E** Lesendan noīa iudicium. **E** Laffidoth lampas siue quasi os cultri: ab ore:
 non ab osse. **E** Lais lāo uel sibi met uir. **E** Lodabar ipsi uerbū. **E** Lasabi sperauit in me.
E Leben edificatio uel candida. **E** Lamed doctrina. uel disciplina.
E Laifa lāo. **E** Liur maxillæ uel gens. **E** Lut utilis: uel declinans siue utinam. **E** Lidi nati.
E Lebbens figuratum nomen a corde: quod nos diminutue corculum possumus appellare.
E Lisania natiuitas tentationis: sed nimium uiolenter. **E** Lazarus adiutus. **E** Leui appositus.
E Lamech humilis. quidam putant percutientem: siue percussus posse resonare.
E Lot ligatus: aut declinans uel uacans. **E** Libyam uenientes siue introitus numero plurali leuitēs
 additus. **E** Libertinorum facientium palleas. **E** Lidda utilitas. **E** Lucius ipse suscitans.
E Lichaonia ad suscitandum. **E** Litra generans decorem. **E** Lidid quam nos possumus dicere p-
 dificatā. porro græce meli⁹ appellatur. **E** Licias generatus. **E** Licia lachrymātis. **E** Laifa i salutē
E Omnia pœne ex. l. littera noīa uiolenter usurpata sunt. **E** Loth declinans. siue uinctus.
E Lucius ipse eleuans: uel consurgens. **E** Laodicia: tribus amara dñi. sed melius natiuitas expectata
E Lucas ipse consurgens: siue eleuans. **E** Leui additus.
E Loidi. i. quæ consecuta est utilitatem. **E** Listris utilitas Angustia: uel tribula-
 tionis. **E** Luca ipse consurgens: aut ipse eleuans. **E** Linus candidus siue tibicen.
E Laodicia tribus amabilis domini siue fuerunt in uomitu. **E** Leui additus.
E Labaddon perdens pro eo quod est interficiens: sed melius solitarius eorum.
Mamel: quis est dominus deus. uel ex uita deus. **E** Malachel laudans deum.
E Mathusalah mortis concussio: uel mortuus est. & interrogauit.
E Magog: quod est tectum uel de domate hoc ē detecto.
E Madai mensura: siue quam sufficienter. **E** Mosoch prolongatio siue defectio. Aut cer-
 te compræssus. **E** Mesraim hostes eorum: siue mensura. **E** Sed sciendum qd. Mesraim ægyptus
 appellatur. **E** Mesa aqua rara: uel euado. **E** Melca regina eius.
E Mamre diuisio: siue perspicuum. **E** Masech potum dans: siue propinans. **E** Moab de patre.
E Maacha frangens: siue contracta. **E** Mada moetiens: siue respondens. **E** Madian de iudicio: siue
 de cā. **E** Mabram uersam de iocunditatibus. **E** Masma exaudientem.
E Massa leuans: siue pondus aut onus. **E** Mahelathi chorus seu a principio. **E** Meza existo.
E Maneeth recalescens: siue donanti. **E** Masreca uestigal: uanū siue libans uel trahens.
E Mezzabel q̄ bonus deus. **E** Matred percussio: siue uirga descendens.
E Mizaab aquā hauriens: siue aqua fluens. **E** Mabzar munita. **E** Magdiel de repromissione dei
 siue thuris dei: uel magnificat me deus. **E** Madiancei: uel. Madianitæ diiudicantes.
E Menasse oblitus: uel necessitas. **E** Merari amarus: uel amaritudines.
E Melchiel rex meus deus. **E** Mathir uendens. **E** Memfon de ore meorum.
E Melchisedech rex meus iustus. **E** Mesraim hostes eorum. uel ægyptus. **E** Moyse: uel Moses
 attractans: uel palpatis: aut sumptus ex aqua: siue assumptio. **E** Madian de iudicio.
E Merari amara: siue amaritudines. **E** Mooli de infirmitate siue chorus meus ut ab initio.

E Mosi

Hebraicorum Nominum.

¶ Mofi attrectator: siue palpator meus. **¶** Misahel tactus dei siue quis interrogauit.
¶ Magdolon quis grandis. uel turris. **¶** Moab de patre. **¶** Maria illuminatrix mea. uel illuminas
 eos aut smirna maris. uel stella maris. **¶** Mara uel Merra amaritudo. **¶** Marat amara.
¶ Man hu quid hoc. **¶** Menasses obliuiosus. uel quid oblitus est. **¶** Madian contradictio. uel re-
 sponso. **¶** Medad mensus est. **¶** Michael quis ut deus. **¶** Machi quid quia. **¶** Mathana donū.
¶ Medaba aquæ eminentes. **¶** Machir restituet. siue uenundabit: uel de infirmitate.
¶ Maala chorus: uel infirmitas. **¶** Mecha rex eius. **¶** Malchiel rex meus deus.
¶ Macheloth ecclesia. **¶** Macha dulcedo uel saturitas. **¶** Maseroth exclusiões uel uincula: aut suc-
 cessiones: siue disciplinæ: quod in nostris codicibus. **¶** Mazuroth legitur.
¶ Misfor directum: quod græce dicitur. uel plana atq; campestris. **¶** Maachati fracti
 sunt mihi: aut uenter percussus. **¶** Mosera eruditio: uel disciplina eius. **¶** Mamoazer de longe siue
 alienatus. **¶** Maceda exustio siue orientalis uel in antecessum. i. prius.
¶ Madon contradictio siue habitatio. **¶** Massa specula: siue de specula. **¶** Mesafa specula. **¶** Mi-
 ron sublimis siue de excelso. **¶** Masaroth incendia siue de tribulatione rostrorum.
¶ Maachati uenter cæsus siue fracta est mihi. **¶** Marom aliter amara tristitia.
¶ Mageddo pomor: eius siue coenacula eius. **¶** Medab aquarum fames. **¶** Mefaath aquarū im-
 pœtus siue ab eis tempora. **¶** Mahaim castra. **¶** Maabeel congregatio dei. **¶** Madaba natiuitas.
¶ Medabena de oneribus. **¶** Magdalgad turris pyratæ: uel turris accincti. **¶** Marosa a capite.
¶ Maon habitaculum. **¶** Maaroth spelunca. **¶** Meddin iudicium. **¶** Maala chorus.
¶ Melcha regina. **¶** Melsa rixa uel azima. **¶** Matala amara consensio. **¶** Maalaf de mille siue de
 doctrina. **¶** Magdalieth turris mea deus. **¶** Massada requirentem siue retinentem.
¶ Misfor directa siue campestris uel de tribulatione. **¶** Meroz aquæ sacramentorum.
¶ Maam robustus fortis. **¶** Mere manifestus: uel illuminans aut apertus. **¶** Mello plenus.
¶ Mamie requies. **¶** Mihi quis hic aduerbium loci uel quis iste. **¶** Maalon de fenestra siue a prin-
 cipio uel consumatio. **¶** Mathais pluuia uel cōpluto me. **¶** Machemas humilitas siue attrectat
¶ Magedo tentans. **¶** Melchisue rex meus salus siue rex meus tyrānus. **¶** Merob de multitudine
¶ Michol aqua omnis uel ex omnibus. **¶** Meolati a parturiente me siue adolente mihi
¶ Maon habitaculum. **¶** Maoc eituratus quem græci uocant. **¶** Mahaim consolatio
 siue requies. **¶** Maacha mollitus: siue contractus. **¶** Misibosetb de ore ignominia.
¶ Maana requies. **¶** Maaria domus mea: uel amara. siue ex confusiōe. **¶** Maachati subactus. i. mol-
 litus me. **¶** Mageddo coenacula eius. **¶** Maacha percutiens siue percussa. **¶** Maces de fine.
¶ Maol chorus: uel de plenitudine. **¶** Malathra despiciens siue diuisio. **¶** Mechonoth sulchra: q̄
 græci baseis uocant. i. **¶** Melloth plenitudo siue adimpleta. **¶** Machaia quid hic aduer-
 biū loci siue quis dominabitur. **¶** Mose saluificato siue a saluatore. **¶** Massa onus: siue assumptio.
¶ Matham. donata uel donans. **¶** Manaē consolans. **¶** Manaa consolatio: siue
 munus aut sacrificium. **¶** Medon aquæ eorum. **¶** Machotha plagæ eius. **¶** Mochoth plagæ.
¶ Marodat amara arrogantia siue contritio. **¶** Messalem reddens uel reddita. **¶** Mesana secūda.
¶ Mazaroth quæ. xii. signa mathematici asserunt. **¶** Maloc rex mesti uarietas
¶ Mageddo de tentatiōe. **¶** Mathama domū dei. **¶** Machonoth futuræ quas basses: uel tipothe-
 mata. i. suppositiones possumus dicere. **¶** Massafath speculatio uel contemplatio.
¶ Marodath amaritudinē immittens. **¶** Manizamaroth tridentes: uel fuscina: quas græci
 uocant. **¶** Mem ex quo: uel ex ipsis. siue aqua. **¶** Madian iniquitas. **¶** Magro gutturi: uel de
 faucibus. **¶** Maginas uile tributum: siue de tactu **¶** Memrim. **¶** Madebana a saltu eius.
¶ Mensis ab ore. **¶** Maab. **¶** Marodac amara contritio: siue procacitas.
¶ Medaba. **¶** Mosoe cupientes. **¶** Mamat desiderabile. **¶** Melchon rex noster.
¶ Michea quis hic aduerbium loci: uel quis iste. **¶** Maseia factura dñi. **¶** Morethi heres meus.
¶ Moloch rex. **¶** Mathama munus & domū. **¶** Melchia rex meus. **¶** Masefa speculatio siue con-
 templatio. **¶** Magdalo magnificentia: siue turri. **¶** Mefaath aquæ impœtus.
¶ Maon habitaculum. **¶** Melcham rex eorum. **¶** Marodach amara contritio: siue impudentia.
¶ Medon mētientes. **¶** Misael quæ palus dñi. **¶** Misac q̄ risus: uel de gaudio. **¶** Mane nūerauit
¶ Michael quis ut deus. **¶** Maalmeon habuerūt habitationem. **¶** Mosoch amentes siue trahētes
¶ Magog quod tectum uel de tecto. **¶** Megia despectio. **¶** Machalai in consumatione eorum.
¶ Magdol magnitudo: uel turris. **¶** Magalim transmigrations siue colonia.
¶ Mazuroth zodion. i. signa horoscopi. **¶** Menasses obliuiosus. **¶** Mathan donū siue donatus.
¶ Mariam pleriq; existimant interpretari. Illuminant me isti: uel illuminatrix. uel smirna maris: s;
 mihi nequaquā uidetur. melius autem est ut dicamus sonare eam stellam maris siue amarum mare.
 Sciendumq; q̄ maria sermone syro domina nuncupatur.
¶ Matheus donatus quondam. **¶** Magedda poma eius: uel nuncia.
¶ Magdalene turris. sed melius sicut a monte montanus: ita turrensis a turri dicatur.
¶ Moyse assumptus: uel palpans: siue contrectans: aut ugens. Sed melius ex aqua.

Interpretatio.

¶ Marthachia doctum dei aut aliquando. **¶** Melchi rex meus. **¶** Mathusalath mortuus ē. & misit
¶ Maallelel laudatus dei: uel laudans deum. **¶** Martha irritans prouocans. Sermone autem Syro
 domina interpretatur: uel dominans. **¶** Melihas unctus. i. christus. **¶** Man quid.
¶ Matheum donatum. **¶** Maria illuminata: uel ut supra. **¶** Moedi mensurantes siue mensurati.
¶ Mesopotamia eleuata uocatione quadam: sed melius a græco etymologiam possidet: quod duo
 bus fluuiis eufrate ambiatur & tygri. **¶** Madian in iudicio: uel ex iudicio. **¶** Meloch rex nū quē.
¶ Melchon solent dicere. **¶** Marcus excelsus mandato. **¶** Manaem castrum.
¶ Moesia attrectatio: siue palpatio. **¶** Medo: quem nos orientalem possumus dicere: figuratum no
 men ab eo quod hebraice legitur mecedem. **¶** Mitilene declinans: siue transmigrans.
¶ Miletum generantem. **¶** Masonem consolantem: siue quiescentem. **¶** Mirra amara.
¶ Militine de infirmitates: siue mandatum humilitatis. **¶** Marcus sublimis mandato. siue defrica
 rus aut amarus. **¶** Moses attrectans: siue leniens: uel palpans. **¶** Macedonia orientalis.
¶ Maria illuminans: aut illuminata. **¶** Maranatha dominus noster uenit: syrum est.
¶ Marcus sublimis mandato siue amarus: uel certe attritus atq; limatus.
¶ Melchisedec rex meus iustus. **¶** Man quid. **¶** Moses palpans: siue contrectans membranas aper
 tas: siue manifestas. **¶** Menasses obliuiosus siue obstupescens. **¶** Man hu. quid hoc.
¶ Michael quis ut deus. **¶** Magog hoc est detecto siue quod est rectum.
¶ Aid motus siue fluctuatio. **¶** Noemna decus siue uoluptas: uel fides
¶ Nohe requies. **¶** Nemrod tyrannus uel profugus aut transgressor.
¶ Niniue pulcra uel germen pulcritudinis. **¶** Nethuim scalpentes siue aperientes
¶ Nachor requies luminis: uel requies centi luce uel obsecratio nouissima.
¶ Nabaioth prophetans. **¶** Nabdehel seruiens deo uel ursus dei.
¶ Nephis refrigerium uel anima. **¶** Nephtalim conuersauit me uel dilatauit me uel certe implicu
 it me. **¶** Naath requiescēs. **¶** Noem infidelis uel motus eorum. **¶** Hebrei. o. non habent scripto.
 sed pro eo. y. uel. a. scribunt. **¶** Nephtalim latitudo. **¶** Nafea pruna uel carbo siue seductio.
¶ Naason augurās uel augur fortis. **¶** Nadab spontaneus. **¶** Naue semen germon uel pulcritudo.
¶ Nathanael deus meus uel donum dei. **¶** Naabi abscondit uel requieuit in me.
¶ Ne fe. sufflans uel suspirans. **¶** Namuel dormiuit deus siue in quo deus.
¶ Nao motus quem græci significantius salon uocant. **¶** Neeman decus siue motus eorum.
¶ Namra pardus siue amaritudines. **¶** Nabau uenimus uel in conclusionē.
¶ Nobe latrans. **¶** Naason serpentinus uel augurium. **¶** Naffedor conuersio generationis.
¶ Nephetoē dissoluti siue deceptio. **¶** Nasib titulus uel statio. **¶** Naabsan uel nasab exicata
¶ Naal ascensio. **¶** Nao mouens siue commotio. **¶** Naal laudent.
¶ Nahellel laus tymnus. **¶** Nabe latratus. **¶** Ner lucerna. **¶** Nuat pulchritudo. **¶** Nobe latrat?
¶ Nabal insipiens: quod si legere uolueris. **¶** Nebel mensuræ nomen est siue plalterii.
¶ Nafea applicans ori: uel ligraum nomen est lapidis. **¶** Naas serpens.
¶ Nethofathi inclusus. **¶** Neela scala uel torrens. **¶** Naalia torrens.
¶ Naffaddor dispersa generatio. **¶** Nethma imago. **¶** Neisoth statio.
¶ Naboth conspicuus uel sessio siue exclusio. **¶** Nadab sponte. **¶** Naama decor.
¶ Naaman decor domi mei. **¶** Nesib stans. **¶** Namsi tangens attrectans siue palpans.
¶ Naboe propheta uel prophetans. **¶** Naaman decus siue commotio eorum.
¶ Nergal lucerna acerui. **¶** Naazab pphetauit tūc siue sessionis iniciū. **¶** Noescan es eorum.
¶ Niniue fera siue germen pulcritudinis uel speciosa. **¶** Nefrach fugitiuus tener uel tēratio tenera
¶ Necho percussit. **¶** Nabuchodonosor prophetia laguncula angustia siue prophetans. istius mo
 di signū siue sessio in agnitione angustia. **¶** Noasta es eius. **¶** Nabuzardan prophetauit palas q
 uentilabra uulgo nuncupant siue prophetia alicui iudicii. **¶** Nathama donante domino.
¶ Nun foetus: uel piscis siue sempiternum. **¶** Nabao prophetia uel uenientes.
¶ Nob **¶** Nemrid pardox pulchritudinis aut speciosa. **¶** Nasara germen molle uel te
 nerum. **¶** Nabo sessio uel superueniēs. **¶** Nemrod apostata. **¶** Niniue speciosa. **¶** Nau consolator.
¶ Neclamites hereditas cuiusdam. **¶** Nestia lucerna domini.
¶ Nathama donum dñi uel dedit dñs. **¶** Nergel lucerna acerui. **¶** Nabufabaru calcatū tempus.
¶ Nechao paratus iste. **¶** Nanaim de requie. **¶** Nohe requies uel consolatio.
¶ Naamatites mouens mortem. **¶** Naamath decor. **¶** Naason quidam putant requietum sonitū
 interpretari: sed uerius est augurans siue serpens eorum. **¶** Nazaret flos aut uirgultum uel mundi
 cia aut separata uel custodita. Scribitur non per. c. litteram. sed per hebreū sade quod nec. s. nec. c.
 litteram sonat. **¶** Nazareus mundus. **¶** Neptalim discretus siue seiunctus: uel conuertit: siue cō
 uoluit mei. **¶** Naason augurans. **¶** Naum consolatio siue consolator.
¶ Neri lucerna mea. **¶** Nathan dedit uel dantes. **¶** Nachor requieuit lux. **¶** Nohe requiescit aut
 requieuit. **¶** Naa pulchra. **¶** Niniuitæ natiuitas pulchritudinis aut speciosi.
¶ Nazaret flos mundicia. **¶** Nazarenum mundum sanctum: siue abiunctum.
¶ Nicanorem

Hebraicorum Nominum.

Nicanorem stantem lucernam. **N**icolaum stultum ecclesie languentis.
Niget ascendens. **N**eapolim commotionem mirabilem. **N**asson augustinus.
Narastus ascensus letitiae siue lucerna scindens aut colligens. **N**ereus lucerna domini.
Nimpham applicitam ori eorum. **N**ohe requies siue requiescens.
Naab si per hain mediam lram scribatur: samē significat: si per he. impetū: si per heth: latitudinē.
Neletro generare: siue qui est eius. **N**icopoli germen protectionis meae. **N**icolitarū effusio
 siue ecclesia languens: uel stultitia ecclesie languentis. **N**ephtali cōuersantes.
Reth longitudo. **O**chozath tenens. **O**libama tabernaculum meum in aliquo uel
 tabernaculi altitudo. **O**dolamites contestans aliquem uel testimonium in aqua.
Osun thalami hucusq; per. o. breuem litterā legerimus exin p. extensum p. nunciemus
 elementum. **O**fir siue afir: quod per aleph litteram scribitur: interpretatur irritum uel
 uerbofum. **O**x uolentem. **O**mar populus uel amarus. **O**nan mœror eorum.
Oziel fortitudo mea deus. **O**mer crispans siue manipulus. **O**liab protectio mea pater.
Oesitrium modiorum mensura. Nomina quattuor quæ sequuntur per extensam legenda sunt lit
 teram. **O**reb ardor siue siccitas aut cornus uel sollicitudo. **O**ri lux mea.
On labor uel dolor. **O**r iracundia. **T**horan signum eorum. **O**zim auris mea.
Ouan maritima eorum. uel thalamus eorum. **O**fir ignominia. sed apud hebreos per heth litte
 ram scribitur. hucusq; per. o. breuem legerimus litteram. Exin per extensum legamus elementū.
Obab dilectus siue amplexus aut sapiens ori coquens uel claudens me uel apprehendens
Osce saluator aut saluans. **O**mani dolor uel tristitia eorum. **O**aut musitatio uel murmura
 tio. **O**i lumen. **O**bat magus uel phitonissa quam græci uocant. i. aneas. trimithon
Og coaceruans siue absconditus. **O**ni dolor meus. **O**Raim conceptus siue cōprehensio
Oliph germinatio. **O**rchiacharoth longitudo coronæ. **O**li infirmitas.
Ozanoth quasi signum uel forte signum. hucusq; per. o. breuem litteram legerimus. Nunc per ex
 tensum legendum est. **O**am uhe populo siue insaniens. **O**ram uhe excelso uel iracundia.
Osa spes. **O**oet diligens siue perscrutans. **O**za inclitus uel gloriosus.
Oua dolor eius. **O**bed seruiens. **O**bab dilectio. **O**reb cornus aut siccitas
Oeni discalciatus siue infamia conuersionis. **O**dollam testimonium. eorum.
Orchati extimatio mea. **O**dsi mēsis meus. **T**ria nomina quæ sequuntur p. extensam litterā
 proferuntur. **O**bed adam seruiens humo. **O**ochiada ipse cognoscit. **O**reu ira.
Oomri crispans meus uel. manipulus meus. **O**za robustus domini.
Olda destructio siue diuerticulum. **T**ria nomina quæ sequuntur per extensam lram proferenda
 sunt. **O**g congregans. **O**fir infirmans. **O**bedia seruiens domino.
Ozia fortitudo domini. **O**ranaim foramen mœroris.
Oseā saluans: uel saluatus: aut saluator. **O**n inutilitas uel dolor: aut labor: siue iniquitas.
Omrē uerbum excepto hoc nomine quattuor quæ sequuntur per extensam
 uocalem legenda sunt. **O**fas obrizum. Est autem genus auri quod græci uocant
Oiade eius scientia siue ipse cognouit uel domini scientia. **O**sai saluabit me.
Oronaim foramen mœroris. **O**olla tabernaculum. meum in ea.
Oesa estus: hucusq; per. o. breuem litteram legerimus. Exin per extensam legendum.
Ozan abiit. **O**ram irati. **O**sar uolantes. **T**hosia salua salus domini.
On dolor uel mœror. **O**sar uolans. **O**fir infirmitas.
Obed seruiens. **T**osihana saluifica obsecro: uel nunc quod græce dicitur. utrumq;
 autem nomen per. o. extensam litteram legendum. **H**osohe saluator.
Olimpam parturientem thalamos. **O**nesimo decoro siue respondenti.
Onesimum respondētē. **O**nesiforus respondens narrationem.
Ersā tentantes. **P**etrus agnoscens. **P**ontius declinans consilium.
Pilatus os malleatoris. Sed sciendum est: q. apud hebreos. p. littera non habetur. Nec
 ullum nomen est quod hoc elementum sonet. Abusue igitur accipienda qua si per. f. litte
 ram scripta sint. **P**etrus agnoscens: siue dissoluens. **P**artheni diuidentes perfectæ.
Pontus inclinans. **P**amphilia conuersi a ruina siue diuisio cadens.
Pontius declinans consilium. **P**illatus os malleatoris. **P**orcorum fructus congregatē.
Parmenam diuidentem plenitudinem. **P**ascha transcendens siue transgressio.
Pasum redemptionem cadentem. **P**arion discooperientem. **P**erge uoraginem.
Phytona os abyssi. **P**risilla agnoscens. **P**irrus dissoluens.
Patara separans. **P**rolomais deducens ad mensuram. **P**ortium diuidentem duriciam eorū
Publius tabernaculum eius. **P**uteoli declinātes. **H**æc omnia græca nomina uel latina uo
 lenter secundum linguam hebraicam interpretata sunt. perspicuum puto esse lectori.
Pontius declinans. **P**aulus mirabilis: siue electus. **P**risus agnoscens.
Persidam tentantem: siue dissuētem latera sua. **P**atrobam dissoluentē eum siue uidentē eum.

Interpretatio.

Prisca agnoscens. **P**hilipenses os lampadarum. **P**hariseus diuisus.
Philippus os manuum siue lampadarum. **P**etrus dissoluens siue discalians.
Pontius inclinans consiliū. **P**illatus ore malleator siue ore contundens. **P**risca agnoscens.
Pudens indutus consilio. **P**oma excelsa siue tonitruum. **P**hilemoni mire donato: uel certe
 os panis eorum. **P**aule ori eorum siue ori tubæ.

Pergamo diuidenti cornua eorum uel dissecanti uallem.

Rifath uidens bucellam siue uidens bona. **R**odir quod hebraice dicitur.

Rodim interpretatur descendentes: aut patruus iudicans. uel uisio iudicii.

Rethema uel rama tonans uel excelsa. **R**ooboth inclinatio uel platea:

Ragau egrotans uel pascens. **R**asaim gigantes. **R**ebecca multa patientia uel mul-
 tum accepit siue patientia. **R**emma uel ruma uidens aliquid uel excelsa.

Rachelonis uel uidens principium: aut uisio sceleris siue uidens deum. **H**oc autem secundum
 accentuum & litterarum euenit diuersitatem: ut tam in contrarias significationes nomina cōmutet

Ruben uidens filius uel uidens in medio. **R**aguel pastor dei: uel pabulum eius deus.

Rus caput. **R**ameffe pabulum uel tineas siue malicia de tineas.

Ruben uidens filius: uel uidens filium. **R**ameffes intonuit loetus siue malicia de tineas.

Raguel passio dei siue amicus eius deus. **R**asidim laxa manus uel sanitas iudicii: Aut uisio oris
 sufficiens eis. **R**asao sanans aut meditans.

Raob platea siue latitudo. **R**ecem uarietas siue pictura.

Rebe quattuor. sed per hanc litteram scribitur. **R**arma uisio consummata siue iuniperus: uel soni-
 tus. **R**emmon: feres malignanati diuisio siue sublimum diuisio.

Reesa frenum. **R**asaim medici uel gigantes. **R**abbath multitudo uel grandis.

Rubeni uisio filii mei: uel uidete inter me. **R**amoth excelsum signum siue iudæ mortem: uel
 excelsa. **R**aal latitudo uel fames siue impetus.

Recem uarietas siue uacufatio. **R**ebe quartus uel ordinatus.

Ramoth uisio mortis. **R**agal res uel deorsum ferens. **R**asaim gigantes.

Remmon sublimitas. **R**ama excelsa. **R**abboth multi.

Ramath excelsa hæc. **R**oob late. **R**ahath maxilla siue bucella.

Rachab ascensio siue conscendens. **R**aphathaim impietas eorum.

Ramathaim excelsa eorum. **R**achal negociatio. **R**achel uero interpretatur ouis aut uidens
 deum. **R**espha siue cursus. **R**achab quadriga. **R**oboam latitudo populi.

Rigal tristes uel deorsum. **R**agalim pedes. **R**asa sanitas. **R**ibai iudicantes.

Rei pastor meus. **R**omoth uisio mortis. **R**azon mysticus uel sacratus:

Rabaam impetus populi uel latitudo populi. **R**achab ascensio siue excelsa.

Ramalia excelsus domini. **R**ason cursus: uel complacitio: siue placentia: quam significantius
 græci uocant. **R**absaris princeps eunuchus siue magister: aut maior eunuchus.

Rapface princeps deosculans siue multus osculo.

Rases uolucres siue cursus oris. **R**ablai multum hæc siue multa. **R**uma excelsa.

Roblath multam istam siue multitudo. **R**es caput.

Romelia excelsus domini. **R**esef. Rama. **R**abba multa uel multitudo

Resam factura nostra uel requies nostra. **R**agora hyems siue multum dilectum.

Rama excelsa. **R**echab quadriga uel ascendens. **R**apsaris princeps eunuchus.

Rabinag princeps cibi. **R**ablata multa hæc siue multum iste. **R**abbath multitudo.

Rama tonitru. **R**odii uisio iudicii. **R**amoth uisio mortis.

Regina malicia quæpiam. **R**aam uisio uel multum. **R**asaim gigantes uel medici.

Rachamin: iuniperi. **R**am excelsus. **R**aab lata siue dilatata.

Rathab ascendens: uel concita siue uidens. **R**uth festinans. **R**oboam impetus populi.

Rachel ouis uel uidens deum. **R**ama excelsa: siue exaltata. **R**aca uanus.

Rabbi magister meus. syrum est. **R**amatham excelsa eorum: uel sublime eis.

Res caput. **R**am sublimis. **R**eu pascens aut pastus est.

Romani sublimis: uel tonantes. **R**asaim factura uestre uel laxati eorum.

Rhode uidens. uel foreis. **R**hodem uisionem: aut diffensionem.

Ream pascua eorum per omnia sublimem aut tonitruum.

Rufum sanantem nos uel reficientem nos. **R**uben uidete filium: siue uidete in medio:

Sela umbra eius. **S**eth positio siue positus aut poculum. uel gratia: aut semen seu resur-
 rectio. **S**em nomen: uel nominatus.

Saba captus siue captiuitas: uel certe conuertens.

Sabbata girans: siue circūiens: siue circumsessio tua: uel fides tua.

Semaar excussio dentium. siue feor eorum. **S**idona uenatio mœris oris.

Samareum: lanam meam: siue coniunctum meum. uel melius custos.

Sodoma

Hebraicorum Nominum.

Sodoma pec⁹ silens uel cecitas siue similitudo eorum. **S**eboim capax uel dāmulax siue statio eius mare aut statio maris. **S**alef missa. **S**efar narratio siue liber. **S**erug corrigia siue pfect⁹. **S**arai princeps mea. **S**ichom humeri: uel labor. **S**eor parua: uel meridiana. **S**ecinaab dē tis pater siue fetor patris. **S**emehor nomen pditionis siue ibi pditio. **S**egor parua ipsa est: q̄ & supra. **S**eor. Sed sciendum q̄. g. litteram in medio non habet. Scribiturq; apud hebræos per uocalem hain. **S**au siue Sauhe: digne uel æleuatio. **S**eir pylosus uel hyssidus. **S**ara princeps. **S**ur murus: uel directus: aut cōtinens. **S**aba conuersio: uel rethe. **S**uc loquēs siue cantilena. **S**imehon exauditiō: uel nomen habitaculi. **S**ale pax: uel reddens. **S**imochor humeri: ipsa est quæ & Sichom: sed in latinum & græcum sonum uertitur. **S**ebeon stante iniquitate. **S**sophar speculator eius uel bucina. **S**sama perditio. **S**safon speculator. **S**sobal uania uetustas: uel uestes ad portandum. **S**salama uestimentum uel pacifica. **S**saul expetitus: uel abutēs. **S**sana æloquentia uel clamor. **S**sela ut eius uel dimissio eius: aut petitio. **S**somtonfanec corrupte dicitur. Nam in hebræo legimus zaphanechane quod interpretatur abscondito: repertor porro ab ægyptiis didicimus: qd̄ in lingua eorū resonat saluator mundi. **S**senirom nomen uidens: aut custos. **S**sared ut descenderet. **S**sauion ægressum est os tristitia. **S**simi pupilla mea uel secū dus meus. **S**samesta. **S**sathalam radicans. **S**simehon audiuit tristitiā: uel nomē habitaculi. **S**sefra adhæsit uel placens. **S**seffora auis eius: uel pulcritudo siue placens. **S**sor meridianus. **S**soriel coangustās deus: uel robustus deus. **S**salu tentatio respiciens. **S**saul expetitus: siue abutens. **S**semel audi: uel auditio mei. **S**setri exactor meus: uel abscondio mea. **S**sochot tabernacula. **S**sut murus: aut robustus: siue angustia. **S**sin amphora: uel tentatio: siue rubus. **S**sinai rubus amphora mea: siue mensura mea: uel mādātū. **S**sabbata reges. **S**sethim spinage. **S**saddefor uberum eorū lux uel uber: lumen. **S**salannhel retribuēs mihi deus uel pax mea de⁹. **S**surisaddai continens mea uerba: uel fortis meus dñs. **S**sirael continens me deus uel fortis meus deus. **S**seat pusillus. **S**sinoe audiens. **S**safat iudicauit. **S**sodi archanū meum uel exclusit me. **S**susi æquus meus. **S**sethur absconditus siue diuertens. **S**sisai longeuus meus. **S**soontams urbs ægypti. **S**seon germen: qd̄ non est: uel germen inutile: uel alloquiū inutile: aut calor: siue tentatio lacescens. **S**sefor auis. **S**sethim spinæ. **S**satan contrarius. **S**seth positio siue posuit. **S**seir pilosus: uel hircus alii tentatio respiciens. **S**sed melius. **S**sefha tes quē fortunatū: uel ungetum possumus appellare. **S**sefion absconditus uel ægredere os mœoris aut specula eorū. **S**som coccus uel **S**sela petitio uel petēs. **S**semron nomē iudæ: uel custos eius. **S**sichem humerus. **S**semidahe nomen meū scia. **S**salfaat umbra fortitudinis siue umbra in idipsum. i. pariter. **S**sutala poculum mixtū siue spina uiridis uel madida. **S**sufan atterens siue ad umbraculum rostrorum quod hebraice dicitur susafim. **S**sosar tuba. **S**sarahe uelamen siue princeps fratris. **S**sicher ebrietas. **S**salim redde. **S**sabama conuersio quæpiam siue leua in eis uel tolle altitudinem. **S**safan labiū: uel lepus: aut ericius. **S**sochot tabernacula. **S**salmona umbra potionis siue umbra numerauit: aut ymago eius. **S**sin sciens. **S**senna uoluntas siue mādātū eius. **S**sadada ex latere eius. **S**safan labiū siue barba superioris labii: quam græci uocant. **S**safathan iudicans populum. **S**samuel nomen eius deus. **S**salomi pax mea. **S**sidon uenatio tristitiæ: uel inutilitatis. **S**sareon princeps mœoris. **S**sanir leua nouitatem: aut uanitatem siue deus lucernæ. **S**salacha lauans ueni uel tollēs uenit. **S**sethim spinæ. **S**seboim caprea: uel damma aut statio eius. **S**sames mādātū humile. **S**sina tentatio: siue rubus. **S**si tñ per samech: litteram scribitur. **S**sarathan tribulatio eorum. **S**semron custos eius: uel nomen uidit. **S**salacha tulit sibimet uel tentatio itineris. **S**saron princeps tristitiæ. **S**semrommaron custos amari mœoris. **S**sabama leua excelsam siue conuersio quædam. **S**sarth uinculū siue angustia eius. **S**sin ægrediens. **S**sechona ebrii uel tabernacula. **S**sisai longæuus. **S**seme auditio. **S**sualim uulpes. **S**sicileg defectio uocis adductæ: siue effundit sextarium. **S**senefanna tollens rubrum uel tentores. **S**salon emersiones uel emissiones. **S**saraa carbonēs siue angustia malorū. **S**socha tabernaculum uel umbraculū. **S**saatim portæ. **S**sanati habundans siue ægressus eorū. **S**samer custodita. **S**sior paruulum siue turbulentum. **S**sebacha reticulum. **S**selom auulsio uel dimissio siue ubi est ipse. **S**sendahe nominis scientia. **S**samari lana mea. **S**selain latus a latere non a latitudine. **S**sabē septem uel septies. **S**sarith reliquiæ. **S**somin coccinum. **S**seon semini eius. **S**saafun incubuit ægrediens. **S**sala tollens. **S**saines sol. **S**salabim aggrauans intellectum. **S**sasai longæuus uel senarius. **S**sephet specula. **S**salabbim salus cordiū. **S**syria sublimitas. **S**sairath caput. **S**semegar nomen aduenæ siue ibi colonus. **S**sisara gaudii exclusio: siue tollēs recedentē: uel æquū uisio. **S**seetha spinæ. **S**saratha uinciēs uenit: uel tribulatio. **S**sur oreb saxum corui. **S**salmana umbra prohibendi: uel umbra cōmotionis. **S**samir uepres uel icultum. **S**seon tentatio calens uel germen: quod non est. **S**semanath nomen humile. **S**ssamson sol sentiens: uel perfectus: siue pacifica. **S**ssosim specula: uel scopulus. **S**ssaufa speculator uel sup effundēs. **S**sabaoth: exercitū: siue uirtutū. **S**samuel nomē eius de⁹.

Interpretatio.

¶ Senisi sol meus. ¶ Saor coangustans siue indutus. ¶ Saul petitio. ¶ Salila tertia. ¶ Salim uul
 pes: sed melius si legatur sualim. ¶ Suf specula uel effundēs. ¶ Sena tollens uel angustia siue de.
 ¶ Soba mandatum in ea surrectus. ¶ Sama ubi uel audiens. ¶ Socchoth ramus uel humilitas.
 ¶ Sechui fatuus. ¶ Sarnia uictus siue angustia. ¶ Sonaim cocchina uel subsistens eis.
 ¶ Safathmoth labium mortis. ¶ Safacia iudicans me. ¶ Sion specula: uel speculator: siue scopul.
 ¶ Samoth auditio. ¶ Sobal cōuertens. ¶ Soba secta a seccando non a sectando. ¶ Susacim gau
 diū concilii. ¶ Siba agressus uenit. ¶ Saraia princeps dñs. ¶ Sabach conuertens te. ¶ Simem
 coccineū siue æleuans. ¶ Sabe saturitas. ¶ Sadoch iustus. ¶ Sia indigentes siue dormientes.
 ¶ Subochai condempsum siue fructum. ¶ Et super hoc qd nobis uideatur: in libris hebraicarum
 quæstionum plenius diximus. ¶ Samai ubi mihi: siue audiens. ¶ Salmon umbra uirtutis.
 ¶ Sarai princeps mea. ¶ Salech agrediens. ¶ Sunamitis quicumq; morietur: siue mortificata.
 ¶ Sifa tentatio: siue farmaceus. ¶ Saalabim aggrauās intellectū. ¶ Soca ramus. ¶ Sarthan tribu
 latio eorum: siue demolitorum: aut coangustantium. ¶ Sion specula: uel mandatum: siue inuium.
 ¶ Saba captiua. ¶ Satan contrarius siue aduersarius. ¶ Suba incensa: siue conuertens.
 ¶ Sadala lat⁹ ei⁹ a latere nō a latitudine. ¶ Sarna lepra. ¶ Sefac byssus cilicii. ¶ Sicima humer.
 ¶ Semeia audiens dñm. ¶ Somer custos. ¶ Sali missa. ¶ Sophar dissipare diuidere.
 ¶ Sigab sup tollere. ¶ Sarepta incendiū siue tribulatio panis. ¶ Sidonia uenatio inutilis.
 ¶ Sefat iudicans. ¶ Sedechia iustus dñs. ¶ Samarian custoditam. ¶ Sabat.
 reges uel intermissio. ¶ Sir lebes uel aula: quā uulgo ollam uocant. ¶ Saderoth
 moenia: uel porticus publice. ¶ Sabia capra: uel dāma. ¶ Sela semper. ¶ Semath. audiens.
 ¶ Saalum reddens. ¶ Salmanasar perfectus uinculo: uel ad uinciendum. ¶ Safamahim libri: uel
 uahim libri: uel litteræ. ¶ Sochothanoth tabernacula: uel umbracula filiarum. ¶ Senacherib rol
 lens: uel lenans: uel deserta. ¶ Sobnas sedēs uel reuertens. ¶ Seldoma pestillens aer: quem græci
 significantius uocant. ¶ Sarasa princeps tribulationis. ¶ Safan labium eius.
 ¶ Sademoth arua uel regiones. ¶ Sarata uinctus. ¶ Sama abscondit dñs: uel protectio domini.
 ¶ Selmon umbra offendiculi uel sentiens: siue imago fortitudinis. ¶ Samech firmamentum. qui
 dam erectionem: uel adiutorium: siue sulturam putant. ¶ Sade regio: siue iustitia: uel uenatio.
 ¶ Sin dētes. ¶ Seth bonum. ¶ Sorec ultima: sed ælecta. ¶ Sicera ebrietas. ¶ Seraphim ardētes:
 uel incendentes. ¶ Sion specula. ¶ Siloa missus. ¶ Sabaoth exercituum: siue uirtutum. militiarū.
 ¶ Samaria custodia eorū. ¶ Sennar. ¶ Seir. ¶ Sufit irritum. ¶ Sabama tollens altitudinem.
 ¶ Sargon princeps orti. ¶ Segor. ¶ Sabnam sedens uel reuertens. ¶ Sasaim agrediens.
 ¶ Saron princeps mœroris uel cantans tristitiam angustia. ¶ Sarasar princeps tribulationis: siue
 electio. ¶ Sabaim captiui. ¶ Sabba captiuitas. ¶ Salmana umbra cōmotionis: uel consumatus:
 siue perfectus. ¶ Seboim statio: siue stantes. ¶ Senam abundantia.
 ¶ Sarasad incendium. ¶ Soffonia abscondens eum.
 ¶ Salathiel perens deum: uel petitio dei. ¶ Sabbath sceptrū: uel uirgam.
 ¶ Sedrac decorus meus. ¶ Sedechia iustus domini. ¶ Sior firmamentum nouum uel turbidum.
 ¶ Sor fortis uel petra siue tyrus. ¶ Sefac bisfus. ¶ Saccus siue manus facti. ¶ Selon translatus si
 ue restituens. ¶ Samaria audiens dñm. ¶ Safane labium eius. ¶ Saloin retribuens siue pacificus.
 ¶ Sefela humilis siue campestris. ¶ Selemia reddente domino. ¶ Saraia princeps tribulationis.
 ¶ Samagar nomen aduenæ. ¶ Sarfachim princeps cadaueris uel ruina.
 ¶ Safan chyrogrillus lepus: uel ericius: siue labium eorum. ¶ Sabama attollens excelsum.
 ¶ Segon loquæla inutilis. ¶ Sufanna lilium: uel gratia eius. ¶ Sennaar dentis uacue factio.
 ¶ Sidrac decorus meus. ¶ Sufis æquitatio uel reuertens. ¶ Semel idolum. Et notandum qd lati
 nus sermo sit in hebræis uoluminibus a similitudine: unde & simulacra dicuntur.
 ¶ Safan ericius: uel lepus siue labium eius. ¶ Semoth nomina.
 ¶ Sela umbraculum eius. ¶ Sanir tolle nouitatem uel deus lucernæ.
 ¶ Soene girus eius uel excepta. ¶ Soim exeuntes. ¶ Sodada latus eius a latere: non a latitudine i
 telligendum. ¶ Sabaim circuire montes. ¶ Saphirus speciosus ægregius.
 ¶ Sua saluatoris. ¶ Sais tentatio. ¶ Sathaim libri uel historici.
 ¶ Sonani pecus eorum: uel dentes eorum.
 ¶ Sauea eorum cantilenæ. ¶ Sofar specula dissipatio: uel speculatorem dissipans: uel speculatores
 uidebo. ¶ Sabbath conuersio: uel captiuitas. ¶ Secheni uarietas.
 ¶ Satan aduersarius. ¶ Siu loquens. ¶ Senec cimbalum.
 ¶ Salman sensibilis: siue sensus. ¶ Salomon pacificus: siue paccatus erit.
 ¶ Salathiel petitio mea deus. ¶ Hæc tria nomina per Sin litteram scribuntur.
 ¶ Reliqua duo Sade in exordio habent. sadoch iustificatus siue iustus.
 ¶ Sidon uenatio. ¶ Salome pacifica.
 ¶ Sicera ebrietas. omne enim quod inebriare potest: apud hebræos sicera dicitur.
 ¶ Simehon audiens: siue audiuit tristitiam.

Hebraicorum Nominum.

Sedi ex latere meo. **S**elm audiens. **S**alathiel petitio mea deus. **S**alman pax.
Seruth lorum siue corrigia: uel dependens: siue perfectio. **S**alem misit. **S**em nomen.
Seth positus aut ponens uel posuit: aut poculum siue germen: uel resurrectio. **S**arasta incensa
 uel angustia panis nomen ex hebraeo. Syroq; compositum. **S**imhon pone moerorem uel au-
 di tristitiam. **S**usanna lilium aut gratia eius. Sed melius si femininū nomen figuretur a lilio.
Samaritae custodes. **S**odoma pascio silens: uel declinatio eorum: aut uulua.
Satan aduersarius transgressor. **S**aba captiuitas.
Saducei iustificati. **S**auin pugilli: siue uole: uel ortus aquarum: qđ breuius græce dicitur.
Sichar cōclusio: siue ramus. corrupte aut pro **S**ichem q̄ transfertur in humeros: ut
 Sichar legeretur: usus obtinuit. **S**iloe missus. **S**amaria custos. **S**imhonis obedientis: siue
 ponentis tristitiam: aut audientis moerorem. **S**alomon pacificus. **S**amuel nomen eius deus.
Saducei iustificati. **S**asram narrante siue lratia: aut libraria: uel certe syro sermone formosam.
Sephanum norma uestra: uel chronon uirum: quo ueru & iacula diriguntur. **S**ichem humeri.
Sinai siue finis: aut secundus interpretatur: aut mandatum mensuraq; eius uel certe tentatio.
Saulus tentatio respicientis uel saturitas. **S**arona cantans tristitiam. **S**idonii uenatores.
Seleutia tollentem semetipsam siue experimentum itineris: uel exeuntem aduocationem.
Salamina umbra cōmotionis aut fluctus uel salutationem iudicii. **S**ergio principi uallis siue
 ortuli. **S**aul petitio: siue expetitus dī. **S**ilam missus. **S**yrta sublimis iuxta hebræā ethymo-
 logiam. **S**uam Syria hebraice. Aran. **S**amothratia auditio reuellationis: siue responsionis.
Sostenes saluanti eos: siue gadum da mihi. **S**ceua uulpecula clamans: uel loquens.
Sosi pater narrans. **S**ecundus æleuans. **S**amus auditus. **S**icariorum ebriosorum.
Sebaste giro siue gitanti: ita tamen ut a Samech littera exordium habeat.
Salmonem nomē habitaculi. **S**inthim angustiam siue tribulationem. Melius autem salustius
 a tractu ait nomen impositum. **S**yracuse murus siue materia lætitiae.
Sabaoth uirtutum: siue exercituum. **S**ara princeps. **S**iluanus missus.
Simhon audiens. **S**odomis uuluis: aut tacentibus. **S**odoma pæcus tacēs: siue uulua uel ste-
 rilis. **S**ion specula. **S**pama expeditio: siue accinctio: sed rectius hispania scribitur.
Stachini facientem cātilenas. **S**atanas parabata: siue cōtrarius. **S**osi patru⁹ saluans dispsos.
Sostenes saluans in tempore. **S**ephana regulam uestram.
 uel speculatorem uestrum: siue iudicantem uos. **S**atanas aduersarius. **S**abbatum requies.
Siluanus missus. **S**atanas transgressor: siue aduersarius. Syria sublimis.
Sina mensura eius siue tentatio. **S**inthicem loquelam siue aduleschiam: quam nos dicere pos-
 sumus cantilenam. **S**abbata requies. **S**alem pax. **S**ara princeps. **S**almon sol eorum.
Sion specula. **S**amuel nomen eius deus. **S**atanas aduersarius.
Smyrnæ cantico eorū. **S**ardis principi pulcritudinis. **S**atanæ transgressor: siue aduersario.
Simehon audientis tristitias. **S**odoma pecori tacenti. **S**abbata requies. **S**ion specula.
Sina mensura mandatum: uel tentatio. **S**atan aduersarius: siue prauaricator.
Quod autem in principio dixeramus in uocalibus litteris obseruandum eo qđ apud nos interdū
 una sit littera: & apud hebræos uariis uocibus proferatur. hoc nunc quoq; in .s. littera sciendum est.
 Siquidem apud hebræos tres .s. sunt litteræ. una quæ dicitur. Samech. & simpliciter legitur: qua-
 si per .s. nostram litteram describatur. Alia sin in qua stridor quidam non nostri sermonis inter
 strepit. Tertia Sade: quam nostræ aures penitus reformidant. Sicubi ergo euenerit ut eadem no-
 mina aliter interpretentur illud in causa est: qđ diuersis scripta sunt litteris: hoc autem quod in gæ-
 nesi diximus in omnibus libris: similiter obseruandum est.
Aech occidens. **T**acho silens. **T**alam res. **T**hucsq; per litteram .t. simpliciter lege-
 rimus. Nunc aspiratione addita legendum est. **T**hobel siue thubal ductus ad luctū uel
 conuersus ad uniuersa. **T**hiras timens siue rediens ad superfluum.
Thogorma incolatus quispiam aut interpres.
Thares exploratores odoris siue exploratores ascensionis uel pastio.
Thargal sciens iugum uel explorator. **T**hamar palma siue amaritudo uel cōmutans.
Themah auster uel affricus. **T**hamna uetans uel deficiens.
Thamath perfecta pars siue consumatio data.
Thola uermiculus uel coccinum. **T**hesbon festinus ad intelligendum.
Themah auster. **T**helame riui aquarum.
Thola uermiculus aut coccinum. **T**heth subter.
Thola uermiculus: uel coccinum.
Therfa complacens sibi: quod græce melius dicitur.
Themna castra: uel donata. **T**heth subter.
Thare exploratio: uel pastura siue nequitia. **H**æc omnia quæ ex littera hac posuim⁹ cum aspi-
 ratione in suis legenda sunt principiis.

Interpretatio.

Tebel insultas. **Ta**la ros eorum: siue irrorata. **Ty**rus quæ hebraicæ dicitur. Sor & interpretatur tribulatio siue angustia uel fortitudo. **Hu**cuscq; per. t. simplicem litteram. **Nu**nc per aspirationem legendum est. **Tha**ffue malum ab arbore non a malicia intelligendum siue tympanum apertum. **Tha**anac respondens siue humilitas. **Ther**sa complacito: quæ significatius græce dicitur. **Thal**me sulcus uel dependens. **Tham**na numerus uel fidelis siue numerata aut consumatio eorum. **Thennath** ficus. **Therela** uidisti. **Ther**ebintum.
Thabor ueniens lumen. **Thalla** ager eius uel appensio.
Thasnathfare numerus operimenti noui. **Tabath** bona excepto hoc nomine cætera quæ sequuntur huius litteræ per aspirationem legenda sunt. **Thalmai** suspensio uel sulcus.
Thamatheres enumeratio solis. **Thanach** humilitas uel respondebit tibi.
Thebes conuersio siue fieri oua. **Thou** amens uel errans.
Thebes fuerunt in ea siue facta mea. **Thalme** sulci. **Theoue** clangor uel tuba siue percussio.
Thecortes tuba canens siue bucinator. **Theetim** in flores uel subter. **Hæc** quæ posuimus per litteram. t. aspiratione addita sunt legenda. **Thasath** paruulus.
Tabremmon bon⁹ ad uidendū siue bona sublimitas uel bona uisio eorū. **Hucuscq;** p. t. simplicē.
Nunc cum aspiratione legendum est. **Thanac** rīdet tibi. **Ther**mad exploratio redēptiōis.
Thasisa claudicatio. siue remissio uitæ. **The**dor paxillis. **Themo** & mira.
Tharsis exploratio gaudii. **Thas**nes cooperte signum quod significantius græce dicitur. **Ther**sa placens. **The**bin palea mea. **Tesbi** captiuans siue conuertens.
Taple indignans siue possessio offendiculi. **The**glath transmigrans actiua significatione intelligendū quod græce dicitur anatropein al' apoytion. i. alios transferens. **Thartach** subuersio quæ melius græci uocant. **Thartan** turturem dedit: uel superfluous: uel elongans.
Thalasar appensus princeps. **Thaasar** diuitia. **Thecum** patiētia. **Therac** elongatus siue ut nomen proprium figuremus proculus. **Thof** protectio oris siue gehenna.
Theraphim incendia. sed melius imagines uel figuræ: quas græci uocant.
Thanameth consolator. **Quattuor** reliqua quæ sequuntur: aspiratione proferenda sunt.
Thabor ueniēs lumen: uel ueniat lux. **Thau** signum: uel subter. **Thelasar** appēdit principē.
Thobel offerre. **Thau** & ipse. **Thebet** oliua. uel fornicatio. **Hæc** de alphabeto hebraicorū plen⁹ in ea apla quā sup ceterisimo nono decimo psalmo ad sanctā paulā scripti estimo disputatū.
Thabehel bonus deus. **Tanis** mandans humilia. **Theman** auster.
Thecue tuba uel buccina siue percussio quam græci uocant.
Thespites captiuans. **Thasnas** in sanum os serpentis. siue apertum signum. duo nomina.
Quæ per. t. litteram sequuntur aspiratione addita sunt legenda.
Thof gehenna uel operculum oris. **Thaamath** dedit indignationem: siue bilem.
Tanis mandatum humile.
Thasnas stupens os serpentis ab ore non ab osse intelligendum. **Exceptis** his duobus nominibus: cætera eiusdem litteræ per aspirationem proferenda sunt.
Thelabim dispersi. **Et** super hoc in libris hebraicæ quæstionū quid nobis uideatur plenius diximus. **Thammū** consumantes siue contēptus. **Et** sup hoc in libris illis plenissime dicitur.
Theraphim figuræ. **Thubal** deferens uel deferetur: siue delatus.
Thogorma auellens uel incollatus cuiusdam. **Thasnes** opertum signum. **Thiton** mediā.
Thau consumatio. **Thasof** specula. **Thobel** uniuersa uel uanitas.
Themora consumatio amaritudinis. **Thopacium** bonum. **Thamar** palma uel amara.
Thomas abyssus: uel geminus: unde & græce didymus appellatur.
Timonem numerantem sitim siue pinguedinem. **Tabita** damna: uel capra.
Tixii coangustati: ut supra diximus ab hebraico. Sor nomine declinatum.
Troadem requiem. **Tyranni** continentis eos siue confortantis eos.
Tercullus placens stercore uel aggere eorū. **Tabernæ** uisiones eorum: siue bona uisio. **Huc** usq; per simplicem litteram teth. **Nunc** per thita græcum legenda sunt.
Theophile sursum ferens: siue conuertens. Sed melius ethymologia ab eo qd amatus sit deo.
Thomas didymus gemin⁹: uel abyssus. **Theudas** laudatio siue capiēns. aut signū. **Thessalonicensiu** fœstinantiū umbrā roborare: siue firmare. **Tar** sensus explorator laticia. **Thiatira** illuminata. **Trisenā** inuentē: siue reuertentē. **Trisofam** perspicuam. **Timotteus** beneficus.
Torcus adiungens. i. applicans se. **Troadem** requiē siue latitudinē. **Titū** q̄tentē siue bonū.
Thesalomea fœstinans umbram statuere. **Tychicus** tacens.
Troadi seruienti. **Trosum** dissoluentem thalamos.
S consiliator. **Vi** dolens: siue parturiens. **Vsam** fœstinus eorum.
V rignis: aut lumen. **Vap**si: & finis meus.
V rætarium siue ad iracundiam pronocans.
V ria lux mea dei. **V** si fœstinans. **V** rchi longitudo mea. **V** sachi fœstināte me.
V lai palus

Hebraicorum Nominum.

¶ Vlai palus a palude: non a palo. siue dolor fœmori aut umbraculi.

¶ Urbanus luce gaudens.

Amram cautio eorum. uel tempus ostendens. ¶ Zelfan ambulans os ab ore. non ab offe. uel fluens os. ¶ Zabulon habitaculum eorum uel iusiurandum eius. Aut habitaculū fortitudinis uel fluxus noctis. ¶ Zara oriens uel ortus.

¶ Zauan motus uel fluctuatio eorū. ¶ Zohonū preparati in acie. uel quæ hæc est aqua.

¶ Zabulon habitaculum fortitudinis. ¶ Zechri memoria mea. ¶ Zachur memor.

¶ Zarad alienus uel descensio. ¶ Zoob aurum. ¶ Zemeruste exacerbans siue amaricans.

¶ Zare ortus est. ¶ Zefer una hoc os uidistis ab ore nō ab offe. ¶ Zamri psalm⁹ uel canticū meū.

¶ Zezionim hæc cogitationes: siue quæ est hæc aqua: uel in acie preparati.

¶ Zebbi dotis meæ: ¶ Zabdi fluxus uehemens siue abundans. ¶ Zif germinans.

¶ Zanoë repulit: uel iste requieuit. ¶ Zeb lupus. ¶ Zebul habitaculum.

¶ Zobulonites habitaculum eius. ¶ Ziphei germinantes siue florentes.

¶ Zoeleth tractum: siue protractum. ¶ Zadab.

fluens torris: quem uulgo titio nem uocant. ¶ Zambri iste laceffiens: uel amaricans. proprie enim nomen ab amaritudine figuratum est. ¶ Zaba iniquitas. ¶ Zabadia dotata domini. ¶ Zacharias memor domini.

¶ Zorobabel princeps: uel magister babylonis: siue aliena translatio: uel ortus est.

¶ Zorobabel ipse magister babylonis. i. cōfusionis. ¶ Zabulon habitaculum: potest & habitaculi substantia nuncupari. ¶ Zebedeus iustificatus: aut iustus: uel iustificandus.

¶ Zenam cōmotionem eius siue cōmouens: eum uel ipse requiescens.

Hebraicarum litterarum formæ duæ sunt. una antiqua: qua Samaritani utuntur. Altera posterior: qua iudæi: eius rei causa est: q̃ captiuis factis filiis israel: & in Babyloniam ductis iussit rex Assyriorum: ne deserta remaneret terra. Assyrios pro eis habitare: qui & patriæ consuetudinem seruant ignem colentes: & iudaica madata. Ezras nobis scire tradidit scriptis suis hoc: quia ipsos iudæi Samaritas appellant patria lingua quo interpretantur custodes. Nam cū per mœdos cyrus regnaret persis. Assyge deposito rege mœdorū auo suo ad persas regnum totū transfulit: & captiuitatē omnem iudæorum dimisit. Itaq̃ reuersi permixti fuerunt dictis Assyriis Samaritanis: qui esse uidebātur iudæi: propter quod ut essent separati ab eis. Ezras legis Doctor formā aliam litterarum instituit eisq̃ tradidit. uirtute tamen litterarum eadem seruata: quibus litteris etiā nunc utuntur iudæi. Sunt igitur hebraicæ litteræ: quæ per Moysen sunt traditæ. xxi. Quarum nomina sunt ista.

Aleph	Mille: uel doctrina
Beth	Domus.
Gimel	Retributio uel plenitudo
Daleth	Pauper: uel tabulæ uel ianua
He	Ipsa: uel ista: siue suscipiens.
Vau	Cardo
Zain	Oliua: siue fornicatio
Herh	Vita: uel uiuacitas
Teth	Bonum.
Iod	Scientia: uel principium: aut dominator
Chaph	Manus palma: uel uola
Lamed	Doctrina: siue disciplina
Mem.	Ex quo: uel ex ipsis: siue aqua
Nun.	Fœtus: uel piscis: siue sempiternum
Samech	Firmamentum: licet quidam erectionem: uel adiutorium siue futura putent
Hain.	Funs: siue oculus.
Phe.	Os ab ore: non ab offe: siue laqueus: uel disciplina.
Sade.	Regio: siue iustitia
Coph.	Vocatio.
Res.	Caput
Sin.	Dentes
Thau.	Signum: uel subter.

F I N I S

1824

Lucan.
60

Cim. 87

RONYMI
ATIONES
IPTURAM.

B
230